

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

ŞEYHÜLİSLÂM EBÛİSHAKZÂDE İSHAK
EFENDİ'NİN “EL-İSTİŞFÂ FÎ
TERCEMETİ'Ş-ŞİFÂ” ADLI ESERİ
(İNCELEME-METİN)

Fakirullah YILDIZ

2502170184

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ

İSTANBUL-2022

ÖZ

ŞEYHÜLİSLÂM EBÛİSHAKZÂDE İSHAK EFENDİ'NİN “EL-İSTİŞFÂ FÎ TERCEMETİ'Ş-ŞİFÂ” ADLI ESERİ (İNCELEME-METİN)

FAKİRULLAH YILDIZ

Bu çalışma, Kadı İyâz'ın yazıldığı günden itibaren pek çok çalışmaya konu olmuş **eş-Şifâ bi-Ta'rîfî Hukûkî'l-Mustafâ**'sının Şeyhülislâm Ebûishakzâde İshak Efendi tarafından yapılan ve tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk tercümesi olan **el-İstişfâ fî Tercemeti'ş-Şifâ** adlı eserin metin ve incelenmesinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde eserin Türk edebiyatında edebî türler içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılmış ve bu doğrultuda “siyer-megâzî, şemâil, hilye, hasâis ve delâilü'n-nübüvve” türlerinin özelliklerini içerisinde barındırması dolayısıyla bu türlerin tanımları verilmiştir. Birinci bölümde Kadı İyâz'ın hayatı, eserleri ve **Şifâ**'nın muhtevası ve Türkçe tercümeleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde mütercim İshak Efendi'nin hayatı ve eserleri tanıtılarak **el-İstişfâ**'nın şekil ve muhteva özellikleri belirtilmiştir. Üçüncü bölümde ise **el-İstişfâ fî Tercemeti'ş-Şifâ**'nın -Şeyhülislam İshak Efendi'nin bizzat kendi hattıyla hâmişlerinde eserin tashihine dair notlandırmalarının yer aldığı ve kendisi tarafından baştan sona gözden geçirilmiş olması dolayısıyla- İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi'nde (nr. 93) bulunan nüshası esas alınarak ve gerektiği yerlerde diğer nüshalardan istifade edilerek eserin transkripsiyonlu metni ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şeyhülislam İshak Efendi, eş-Şifâ bi-Ta'rîfî Hukûkî'l-Mustafâ, el-İstişfâ fî Tercemeti'ş-Şifâ, siyer-megâzî, şemâil, hilye, hasâis.

ABSTRACT

THE WORK TITLED “EL-İSTİŞFÂ FÎ TERCEMETİ’Ş-ŞİFÂ” BY ŞEYHÜLİSLAM EBÛİSHAKZÂDE İŞHAK EFENDİ (REVIEW-TEXT)

FAKİRULLAH YILDIZ

This study consists of the text and analysis of el-İstişfâ fî Tercemeti’ş-Şifâ, which is, as far as we can determine, the first translation of Kadı İyâz’s eş-Şifâ bi-Ta’rîfî Hukûki’l-Mustafâ, which has been the subject of many studies since the day it was written, by Şeyhülislâm Ebûishakzâde İshak Efendi.

In the introduction, the place of the work in literary genres in Turkish literature are tried to be determined and in this direction, the definitions of the genres “siyer-megâzî, şemâil, hilye, hasâis and delâilü’n-nübüvve” are given since it contains the characteristics of these genres. In the first chapter, information about the life and works of Kadı İyâz, the content of Şifâ and its Turkish translations are given. In the second part, the life and works of the translator İshak Efendi are introduced and the form and content features of el-İstişfâ are stated. In the third chapter, el-İstişfâ fî Tercemeti’ş-Şifâ’s transcribed text is given, based on the copy at İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi (no. 93) since the copy is written, annotated and entirely reviewed by the translator Şeyhülislam İshak Efendi himself, compared with other copies when necessary.

Keywords: Şeyhülislam İshak Efendi, eş-Şifâ bi-Ta’rîfî Hukûki’l-Mustafâ, el-İstişfâ fî Tercemeti’ş-Şifâ, siyer-megâzî, şemâil, hilye, hasâis.

ÖNSÖZ

Kadı İyâz'ın çok yönlü ilmî kişiliğiyle mevzularını âyet, hadis, İslâm hukuku, dil ve edebiyat gibi pek çok yönden işlemiş olduğu, siyer-megâzi, kelâm ve tasavvuf ilimlerinin önde gelen âlimlerinden faydalanarak 535/1140-41 tarihinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) müslümanlar üzerindeki haklarını belirlemek ve ona karşı muhabbeti güçlendirmek maksadıyla kaleme aldığı **eş-Şifâ bi-Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ**, Türk-İslâm dünyasında **Şifâ-yı Şerîf** diye şöhret bulmuştur. Üzerine pekçok şerh, haşiye, muhtasar ve muhtelif dillere tercüme çalışmaları yapılmış olan **eş-Şifâ**, yazıldığı tarihten itibaren İslam dünyasında büyük ilgi görmüş, Haremeyn'den Balkanlar'a, Fas, Tunus ve Cezayir'den Hindistan'a ve İstanbul'dan Afrika içlerindeki Mali'ye kadar Müslümanların yaşadığı hemen her yerde okunagelmış, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) örnek hayatını topluma yansıtmak gayesiyle siyer-şemâil-delâil-hasâis sahasında yazılmış en güzide eserlerden biridir.

XVII. yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII. yüzyılın ilk yarısında (1679-1734) yaşamış olan ve aralarında çok sayıda ilim ve devlet adamı yetiştirmiş bir aileden gelen Şeyhülislam İshak Efendi iyi bir medrese eğitimi almış, Arapça ve Farsçaya hakkıyla vakıf olup ilmî kudreti, edebiyata vukufiyeti ve güzel ahlakı ile temâyüz etmiş, kendisi hakkında bilgi veren kaynaklar da bu hususta ittifak etmiş bir şahsiyettir. Şeyhülislam İshak Efendi'nin İstanbul kadılığı, III. Ahmed'in (1703-1730) padişahlığı ve Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın (ö. 1143/1730) sadrazamlığı dönemine tesadüf etmekte olup bu dönemde Damad İbrahim Paşa tarafından âlim, şair ve ediplerden müteşekkil bir heyet oluşturulmuş; Yunanca, Latince, Almanca, Arapça ve Farsça'dan çeşitli eserler Arapça ve Türkçe'ye tercüme edilmiştir. İshak Efendi de zikredilen heyet içinde yer almakta olup Kâdı İyâz'ın meşhur eseri **eş-Şifâ bi-Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ**'sını, **el-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ** ve Ebu'l-Leys es-Semerkandî'nin **Bustânü'l-Ârifîn** adlı eserini, **el-Kasrû'l-Metîn** ismiyle Türkçe'ye tercüme etmiştir. Yine aynı dönemde matbaa kurulmuş ve İshak Efendi, matbaada basılmış ilk kitap olan **Vankulu Lügati**'nin tashihinde görev almıştır. İshak

Efendi'nin **el-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ**'sının tespit edebildiğimiz kadarıyla **Şifâ**'nın ilk tercümesi olması kuvvetle muhtemeldir.

Bu çalışma giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde **Şifâ**'nın Türk edebiyatında edebî türler içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılmış ve bu doğrultuda “siyer-megâzî, şemâil, hilye, hasâis ve delâilü'n-nübüvve” türlerinin özelliklerini içerisinde barındırması dolayısıyla bu türlerin tanımları verilmiştir.

Birinci bölümde Kadı İyâz'ın hayatı, eserleri, **Şifâ**'nın telif sebebi, tertibi ve usulü hakkında bilgi verilerek Türkçe tercümeleri tespit edilmeye çalışılmıştır. **Şifâ** üzerine daha evvel yapılan çalışmalarda Türkçe tercümeleri verilirken bazen yanlış isme tercüme metni isnat edilmiş, bazen de mevcut tercüme nüshaları verilirken bir diğer tercümeyle ait nüsha bilgisi paylaşılmıştır. Dolayısıyla **Şifâ** tercümelerinin, özellikle 18 ve 19. yüzyılda yapılan tercümelerin gerek yazma ve gerek matbu nüshaları tarafımızdan incelenerek muhtevasına ve nüsha bilgilerine dair malumat verilmiştir.

İkinci bölümde İshak Efendi'nin hayatı ve eserleri tanıtılarak **el-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ**'nın şekil ve muhteva özellikleri belirtilmiştir. **Şifâ**'nın bütün kısım, bâb ve fasıllarını ihtiva eden çalışma metnimizde İshak Efendi her ne kadar eserin aslına sadık kalsa da yer yer **Şifâ**'nın aslıyla **el-İstişfa** arasında başlıklandırmadan kaynaklı fasıllar arasında ihtilafın mevcut olduğu tespit edilmiş ve ilgili yerlerde bu farklılıklar hakkında bilgi verilmiştir. Keza İshak Efendi **Şifâ**'yı tercüme ederken **Şifâ** üzerine kaleme alınan diğer şârihlerin şerhlerinden istifade ederek iktibaslarda bulunmuş, tarafımızdan bu şerhler tespit edilmeye çalışılmıştır. Yine bu bölümde **el-İstişfâ** metninde geçen Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vasıfları verilerek **el-İstişfâ**'nın nüshalarının tavsifine dair bilgi aktarılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde son derece müseccâ bir üslupla kaleme alınan **el-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ**'nın mütercim Şeyhülislam İshak Efendi'nin bizzat kendi hattıyla, hâmişlerinde eserin tashihine dair notlandırmalarının yer aldığı ve kendisi tarafından baştan sona gözden geçirilmiş olması dolayısıyla İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi'nde (nr. 93) bulunan nüshası esas alınarak ve gerektiği yerlerde diğer nüshalardan istifade edilerek hazırlanan eserin transkripsiyonlu metni ortaya konulmuştur.

el-İstişfâ metninde geçen hadislerin tahriri ve şahısların biyografik bilgileri verilirken Prof. Dr. Yaşar Kandemir hocanın kaleme almış olduğu kıymetli çalışması **Şifâ-i Şerîf Şerhi**'nden -kendisinden izin alınarak- istifade edilmiş olup bu vesileyle Yaşar Kandemir hocaya teşekkürlerimizi arz ederiz.

Bu çalışmanın tüm aşamalarını takip edip bana yol gösteren kıymetli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Bünyamin Ayçiçeği'ne, doktora eğitimim boyunca ve tezin ortaya çıkma sürecinde ilmî birikimlerinden istifade ettiğim hocalarım Prof. Dr. Ali Öztürk ve Dr. Öğr. Üyesi Reyhan Çorak'a, tezle ilgili her konuda fikir alışverişinde bulunduğum hocam Maruf Toprak, Celal Volkan Kaya, Dr. Ensar Karagöz'e, **el-İstişfâ** metnini baştan sona kendisiyle mukabele ettiğim değerli mesai arkadaşım yazma eser uzmanı Fatih Kablan'a ve son olarak aile efradıma şükranlarımı arz ediyorum.

Fakirullah YILDIZ

Fatih, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ.....	IV
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	IX
KISALTMALAR LİSTESİ.....	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KADI İYÂZ, HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı	6
1.2. Eserleri	8
1.3. Eş-Şifâ bi-Ta'rîfî Hukûkî'l-Mustafâ'nın Te'lîf Sebebi.....	11
1.4. Eş-Şifâ bi-Ta'rîfî Hukûkî'l-Mustafâ'nın Tertibi ve Usulü.....	12
1.5. Eş-Şifâ bi-Ta'rîfî Hukûkî'l-Mustafâ'nın Türkçe Tercümeleri.....	14

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEYHÜLİSLAM İŞHAK EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

2.1. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Ailesi.....	19
2.1.1. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Dedesi	19
2.1.2. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Babası.....	19
2.2. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Hayatı.....	20
2.3. Şeyhülislam İshak Efendi'nin İlmî, Edebî, Ahlâkî ve Tasavvufî Şahsiyeti.....	24
2.4. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Eserleri.....	26
2.5. El-İstişfâ Fî Tercemeti's-Şifâ'nın Şekil ve Muhteva Yönünden İncelenmesi	27
2.5.1. el-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ'nın Tercüme Sebebi	27
2.5.2. Eserin Bölümleri ve Muhtevası.....	29
2.5.3. El-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ'nın Üslup ve Dil Özellikleri.....	42
2.5.3.1. Üslup Özellikleri.....	42
2.5.3.2. Dil Özellikleri	48
2.5.3.3. Hazret-i Peygamber'in (sav) Vasıfları.....	50
2.5.3.4. Peygamberler, Melekler, Sahâbe, Tâbiîn ve Diğer İslam Âlimlerinin Tavsifi	60

2.5.3.5. Yerilenler	62
2.5.4. El-İstişfâ fi Tercemeti’ş-Şifâ’nın Tercüme Tarihi	63
2.5.5. El-İstişfâ fi Tercemeti’ş-Şifâ’nın Nüshalarının Tavsifi	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3.1. Metnin Kurulmasında Takip Edilen Yöntem	71
3.2. Metin	74
SONUÇ	773
KAYNAKÇA	776
EKLER	789
ÖZGEÇMİŞ	792

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	a, ā	ص	ş
ب	b, p	ض	ḍ, ḏ
پ	p	ط	ṭ
ت	t	ظ	ẓ
ث	ṯ	ع	‘
ج	c	غ	ğ, ğ
چ	ç	ف	f
ح	ḥ	ق	ḳ
خ	ḫ	ك	k, ñ, g
د	d	ل	l
ذ	ẓ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ũ, o, ö, ˇ
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	ی	y, i, ī, ı
ش	ş	ء	’

KISALTMALAR LİSTESİ

age. : Adı geçen eser

agm. : Adı geçen makale

agt : Adı geçen tez

b. : bin, ibn

bkz. : Bakınız

bs. : Basım

c. : Cilt

çev. : Çeviren

ed. : Editör

haz. : Hazırlayan

hz. : Hazreti

ktp. : Kütüphanesi

nr. : Numara

nşr. : Neşreden

ö. : Ölüm tarihi

r.a. : Radıyallahu anhu

r. anhâ : Radıyallahu anhâ

s. : Sayfa

s.a.v. : sallallahu aleyhi ve sellem

t.y. : Yayın tarihi yok

thk. : Tahkik eden

terc. : Tercüme eden

tsh. : Tashih eden

TDK : Türk Dil Kurumu

TDVİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

v. : Vefat

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

vr. : Varak

yy. : Yayınevi yok / Yayımlı yeri yok

GİRİŞ

Kadı İyaz tarafından 535/1140-41 tarihinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) müslümanlar üzerindeki haklarını belirlemek ve ona karşı muhabbeti güçlendirmek maksadıyla kaleme alınan ve tam adı **eş-Şifâ bi-Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ** olan **eş-Şifâ**, Türk-İslâm dünyasında **Şifâ-yı Şerîf** diye şöhret bulmuş, üzerine pekçok şerh, haşiye, muhtasar ve -bizim bu tezimizin de içinde yer aldığı- muhtelif dillere tercüme çalışmaları yapılmıştır. **eş-Şifâ**, medreselerde öğrencilere, camilerde halka okutulmuş, Osmanlı tedris geleneğinde asırlar boyunca devlet eliyle desteklenerek başta camiler olmak üzere çeşitli mekânlarda “şifahân” olarak isimlendirilen dersiâmlar tarafından okunup hatmedilmiş ve bu gelenek günümüze kadar devam etmiştir. Kuzey Afrika'da düşman tehlikesi veya kronik bir hastalık tehlikesi hissedildiği vakit de okunması gelenek hâlini almış ve amansız hastalık ve âfetlerden korunmak adına evlerde bulundurulması âdet olmuştur. Keza tehlike zamanında Sultan II. Abdulhamid tarafından kendisi sürgünde iken Çanakkale savaşlarında zafer kazanmak için okunmuş, hâsılı yazıldığı günden itibaren gördüğü ilgi dolayısıyla başucu kitabı olarak kıymetini muhafaza etmiştir.¹

Şifâ'nın muhtevası itibarıyla gerek İslâmî ilimler tasnifinde gerek edebî türler tasnifinde sadece bir ilme veya bir türe hasredilmesi zor görülmektedir. Bu minvalde birden fazla ilim dalını ve türü ihtiva ettiği ifade edilmektedir. Bu cümleden olarak, tefsir, hadis, İslam hukuku, dil ve edebiyat gibi ilim dallarıyla ilintili olan **Şifâ**'yı, ilmî tasnife göre zikri geçen ilimlerle irtibatı olan bir hadis eseri olarak isimlendirmek mümkündür. Nitekim içerisinde yaklaşık 1800 hadis rivayetini barındırmaktadır.

Bir edebî tür olarak “siyer ve megâzî, şemâil, hilye, hasâis ve delâilü'n-nübüvve” türlerinin özelliklerini içerisinde barındıran **Şifâ**, kimi araştırmacılar tarafından siyer türüne dâhil edilmiş, kimileri tarafından da siyerin gerçek anlamı göz önünde bulundurulduğunda bir siyer olarak değerlendirilemeyeceği ve şemâil kitapları

¹ M. Yaşar Kandemir, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, c. I, İstanbul, Tahlil Yay., 2012, s. 32-33; Metin Hülâgü, **Sultan İkinci Abdülhamid'in Sürgün Günleri**, İstanbul, Pan Yay., 2007, s. 243.

içerisinde tavsif edileceği belirtilmiştir.² Bu türlerin her birinin konusunu doğrudan veya dolaylı olarak Hz Peygamber (s.a.v.) teşkil etmektedir. Tarafımızdan bahsi geçen türlerin tanımları verilip **Şifâ**’nın bu türlerle irtibatı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Siyer ve Megâzî

Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) hayatı, onun hayatını konu edinen bilim dalı ve bu dalda yazılan eserler için terim olarak kullanılan **siyer**, “sîret” kelimesinin çoğulu olup sözlüklerde “davranış, hal, yol, âdet, bir kimsenin ahlâkı, seciyesi ve hayat hikâyesi”;³ “sünnet ve tarîkat ve hey’et manalarına müsta’meldir ki insanın manevî tuttuğu yoldan ve kâim olduğu hâletten ibarettir”;⁴ “bir kimsenin içi, hâli, tavrı, gidişi, ahlâkı, hâl tercümesi”⁵ gibi anlamlara gelmektedir. **Megâzî** kelimesi ise “savaş yeri ve savaş hikâyeleri” manasındaki “mağzât” kelimesinin çoğulu olup Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) gazve ve seriyyelerinin tarihine ve bu konuda kaleme alınan eserlere isim olmuş, siyer kelimesinin eş anlamlısı olarak bazen kendi başına bazen de siyerle birlikte kullanılagelmıştır. Siyer ve megâzî türünde yazılan eserler; doğrudan doğruya siyer-megâzîye dair eserler, tarih ve tabakat kitapları ve Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) hayatı ve şahsiyetine dair hususi konuları ihtiva eden eserler olmak üzere üçe taksim edilerek değerlendirilmiştir.⁶ Bu taksime göre Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) hayatı ve şahsiyetine dair hususi konuları ihtiva ediyor olması ve siyer-megâzî türünün şemâil, hilye, hasâis ve delâil türlerini kuşatıcı olması dolayısıyla **Şifâ**’yı bir siyer ve megâzî eseri olarak tanımlamak mümkündür.

Şemâil

Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) fizikî ve ahlâkî özelliklerini ifade eden bir terim ve bu konuda yazılan eserlerin ortak adı olan **şemâil** kelimesi sözlüklerde “hamâil

² Ahmet Yılmaz, **Kâdî İyâz’ın Kitâbü’ş-Şifâ Adlı Eseri ve Osmanlıda Şifâhânlık Geleneği**, İstanbul, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015, s. 55-56.

³ Mustafa Fayda, “Siyer ve Megâzî”, **TDVİA**, c. XXXVII, s. 324-326.

⁴ Mütercim Âsım Efendi, **Kâmûsü'l-Muhît Tercümesi**, Haz. Mustafa Koç, Eyüp Tanrıverdi, c. II, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., 2013, s. 2041.

⁵ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitabevi Yay., 1998, s. 1147.

⁶ Fayda, **agm.**, s. 324.

vezninde “şimâil” kelimesinin çoğulu olup huy ve tabiat manasınadır”;⁷ “bir kimsenin zât ve zamânı ve fitrat ve cibilliyeti ahsen ve ahlâkı ve etvârı pesendîde olmak ve şekl mürâdifî olur, şekl ü şemâil ta‘bîr olunur”⁸; “huylar, ahlâk, tabî‘atlar; Fahr-ı Kâ’inât Efendimiz’in (s.a.v.) mübârek ahlâk u ‘âdâtı ve bundan bahs eden kitâb”;⁹ “huylar, tabiatlar, ahlaklar; Hz. Muhammed’in mübârek tavırları”¹⁰ gibi anlamları ihtiva etmektedir. Önceleri bir şahsın hayatî özelliklerini anlatan bir tabir olarak kullanılan şemâil, sonrasında yalnızca Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hususî hayatını, dış görünüşünü ve ahlâkını anlatmaya tahsis edilerek hadis, siyer, tarih ve tasavvufa dair eserlerde terim olarak kullanılmış ve edebi türler içerisinde yerini almıştır.¹¹ **Şifâ**, her ne kadar muhtevası cihetiyle diğer şemâil türündeki eserlerle kıyaslandığında farklılık arz etmekte ise de¹² Hz. Peygamber’in (s.a.v.) yaşayışını ve şahsî hayatını konu edinen bahisler içermesi, beşerî yönünü ele alması, fizikî ve ahlâkî özelliklerini misallerle izah etmesi dolayısıyla **Şifâ**’yı şemâil türünde bir eser olarak isimlendirmek mümkündür.

Hilye

Kaynağını şemâilden almakta olup şemâilin içinden bir bölüm olan ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) fizikî özelliklerini konu edinen, “bilhassa Hz. Peygamber’in (s.a.v.) fizikî özellikleri, bunları anlatan edebî eserler ve aynı konuda hüsn-i hatla yazılmış levhalar için kullanılan terim”¹³ olan ve Kur’ân-ı Kerîm’de “mücevher, süs, zînet”¹⁴ manasında geçen **hilye** kelimesi sözlüklerde “süs, zinet, cevher, güzel sıfatlar, güzel yüz”¹⁵; “dinî ve edebî literatürde Hz. Muhammed’in (s.a.v.) mübarek

⁷ Mütercim Âsım Efendi, **age.**, c. V, s. 4582

⁸ Mütercim Âsım Efendi, **Burhân-ı Kâtrî**, Ankara, TDK Yay., 2000, s. 723.

⁹ Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul, Çağrı Yay., 2005, s. 784.

¹⁰ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, 1998, Aydın Kitabevi Yay., s. 988.

¹¹ M. Yaşar Kandemir, “Şemâil”, **TDVİA**, c. XXXVIII, s. 497-500; Ali Yardım, “Şemâil Nev’inin Doğuşu ve Tirmizî’nin Kitâbü’ş-Şemâil”, **DÜİFD**, I (1983), s. 349-50; A. Azmi Bilgin, “Hz. Muhammed’in Muhtasar Şemâil-i Şerif Tercümesi’nde Geçen Vasıfları”, **Türkiyat Mecmuası**, c. 26/1, 2016, s. 84-85.

¹² Kandemir, **agm.**, s. 498.

¹³ Mustafa Uzun, “Hilye”, **TDVİA**, c. XVIII, s. 44.

¹⁴ “Taze etinden yemeniz ve mücevherini çıkarıp takınmanız için denizi hizmetinize veren de O’dur. Gemilerin denizi yarararak gittiklerini görürsün ki, bu da O’nun lütfuna nâil olmanız ve O’na şükretmeniz içindir.” Nahl 16/14.

¹⁵ Ferit Devellioğlu, **age.**, s. 371.

vasıflarını ve güzelliklerini anlatan manzum veya mensur eserlerin ortak adı”¹⁶; Hazret-i Peygamber’in (s.a.v.) yüksek evsafını, esma-i şerifeyi havi yazılar hakkında kullanılır bir tabir”¹⁷ gibi anlamları içermektedir. Hz. Peygamber’e (s.a.v.) duyulan saygıdan dolayı daha çok “hilye-i şerîf, hilye-i sa’âdet, hilye-i Nebî, hilye-i Nebevî” şeklinde terkipli kullanılan ve başlangıçta Hz. Peygamber’in (s.a.v.) mübarek vasıflarının anlatıldığı bir tür olarak ortaya çıkmış olan hilye kelimesi, daha sonra diğer peygamberler, hulefâ-i râşidîn, aşere-i mübeşşere ile din ve tarikat büyüklerinin özelliklerinin anlatıldığı eserler için de kullanılmıştır. Zaman içerisinde Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şekil özelliklerini anlatan bir eser olarak ön plana çıkmış olan hilyelerde Hazret-i Peygamber’in (s.a.v.) göz ve saç rengi, şekli, boyunun uzunluğu, belli başlı tavrı, sesinin tonu, konuşması, bedenî ve diğer maddi özellikleri anlatılmış ve hilyeler bazen müstakil bir eser olarak kaleme alınmış bazen de divan, mevlit, naat mecmuaları gibi eserlerin içinde yer almıştır. **Şifâ**’nın birinci kısmının ikinci babının ikinci ve yirmi yedinci faslında müstakil olarak hilye-i şerîfin yer alması dolayısıyla onu hilye türünü ihtiva eden bir eser olarak adlandırmak mümkündür.

Hasâis

Hâssıyyetin çoğulu olan **hasâis**, Arapçada bir kimseye, sadece onda bulunan bir özellik ile üstünlük nispet etmek manasında olup meziyetler ve üstün özellikler anlamlarını hâvidir.¹⁸ Kadı İyâz hasâisle ilgili pek çok konuyu **Şifâ**’nın birinci kısmının gerek mukaddimesinde gerek birinci babının on faslında da işlemiş olup evvela Hz. Peygamber’in (s.a.v.) üstünlüğüne temas eden âyetlerin tamamını zikretmiş, daha sonra birinci kısmın üçüncü babının sekizinci faslında O’nun âhirete ait üstünlüklerini anlatan hadisleri ele almış ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hasâisinin beyan edildiği birinci kısmın dördüncü babının yirmi altıncı faslında ise onun melekler ve cinlerle haber göndermesi, Allah’ın melekler vasıtasıyla ona yardım etmesi ve cinlerin ona itaat ve inkıyadı bahislerini konu edinmiştir. **Şifâ**’nın Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hasâisine dair bilgileri ihtiva ediyor olması dolayısıyla onu

¹⁶ Rıdvan Canım, **Divan Edebiyatında Türler**, Ankara, Grafiker Yay., 2010, s. 85.

¹⁷ Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, MEB Yay., 1971, s. 842.

¹⁸ Erdiñç Ahatlı, “Hasâisü’n-Nebî”, **TDVİA**, c. XVI, s. 277-281.

hasais türü bir eser olarak veya hasâis türünü barındıran bir eser olarak tanımlamak mümkündür.

Delâilün-Nübüvve

Delilin çoğulu olan “delâil” ve peygamberlik manasındaki “nübüvvet” kelimesinin terkiinden meydana gelen **delâilü’n-nübüvve**, “bir peygamberin bizzat gösterdiği veya peygamberliğine alâmet olmak üzere kendisi dışında meydana gelen olağanüstü olayları konu edinen, peygamberin getirdiği ilkeleri ilmî tahlillere tâbi tutarak bunların ilâhî kaynaklı olduğunu, dolayısıyla o peygamberin de hak peygamber olduğunu ispatlamayı amaçlayan eserleri ifade eder.”¹⁹ Her ne kadar Kadı İyâz kaleme aldığı eserinde telif sebebini beyan ederken Hz. Peygamber’i (s.a.v.) inkâr edenleri muhatap almadığını, bilâkis mü’minlerin ona olan muhabbetlerini arttırmayı amaçladığını ifade etse de Hz. Peygamber’in (s.a.v.) mucizelerini genişçe ele alması ve ispat üslubu kullanması ve dahi **Şifâ**’nın birinci kısmının dördüncü babının yirmi dokuz fasıldan müteşekkil bütün fasıllarının delâilü’n-nübüvve türünün özelliklerini ihtiva ediyor oluşu dolayısıyla onu, delâilü’n-nübüvve türünde bir eser veya delâilü’n-nübüvve türünü içerisinde barındıran bir eser olarak tanımlamak mümkündür.

¹⁹ Yusuf Şevki Yavuz, “Delâilü’n-nübüvve”, **TDVİA**, c. IX, s. 115-117.

BİRİNCİ BÖLÜM

KADI İYÂZ, HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Oğlu Muhammed b. İyâz'ın (ö. 575/1180) verdiği soy şeceresine göre babası Kadı İyâz'ın tam adı Ebu'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz b. Amrûn b. Mûsâ b. İyâz b. Muhammed b. Abdullah b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî olup²⁰ Şaban 476 (1083 Aralık)'da Fas'ın kuzeyinde, Cebel-i Tarık Boğazı'nın Afrika yakasında bulunan bir şehir olan Sebte'de doğdu. Doğduğu yere nisbetle Sebtî, vefat ettiği yere nisbetle Merakeşî ve uzun yıllar muhtelif yerlerde kadılık vazifesini ifa ettiği için el-Kâdî nisbetiyle anılmıştır.²¹

Hayatının yaklaşık ilk otuz yılını Sebte'de geçiren Kadı İyâz, evvela Kur'ân hıfzını tamamlayıp daha sonra aralarında Sebte kadılığı da yapmış olan Kâdî Ebû Abdullah b. İsâ et-Temîmî (ö. 505/1111) ve İbnü'l-Fâsî olarak bilinen Ebû İshâk b. Ca'fer el-Levâtî (ö. 513/1119) gibi hocaların da bulunduğu değişik hocalardan devrinin tedrisat usulünce muhtelif eserleri okuyarak ilimde belirli bir seviyeye ulaşmıştır. 507/1113'de ilmî seyahatler yapmak maksadıyla sırasıyla önce Endülüs'e, daha sonra Mürsiye ve Kurtuba'ya gitmiştir. Seyahatleri esnasında görüşmüş olduğu âlimlerden başta hadis olmak üzere çeşitli ilimleri tahsil eden Kadı İyâz, **el-Gunye** isimli eserinde 100 civarında âlimden ya bizzat istifade ettiğini veya mektuplaşmak suretiyle dönemin ilmî geleneğine göre icazet aldığını belirtmiştir. İbn Rüşd'ün (ö. 595/1198) büyük babası olan Ebu'l-Velîd İbn Rüşd (ö. 520/1126), Ebu'l-Hüseyin b. Serrâc (ö. 508/1115), Ebü'l-Hasan b. Muğîs (ö. 532/1138), İbnü'l-Attâb (ö. 520/1126), Ebu'l-Kâsım b. Bakî (ö. 532/1138), İbn Hamdîn (ö. 508/1114), Ebu'l-Velîd Hişâm b. Ahmed el-Avvâd (ö. 509/1116), Ebu'l-Kâsım Halef b. İbrahim (ö. 511/1117), Ebû Bahr el-Esedî (ö. 526/1132) ve başta **Sahihayn** olmak üzere pek

²⁰ Mehmet Yaşar Kandemir, **al-Kâdî 'İyâd ve Buğyat ar-Râ'id fîmâ fi Hadîs Umm Zar' min al-Favâ'id**, İstanbul, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1977, s. 1; Ahmet Yılmaz, **agt.**, s. 14.

²¹ Kandemir, **age.**, s. 43; Kandemir, **agm.**, s. 116.

çok eseri kendisinden okuduğu Mürsiye kadılığı da yapmış olan Ali es-Sadeî (ö. 514/1120) kendisinin ders aldığı hocalarındandır.²²

508/1114'de tekrardan Sebte'ye dönerek bir yandan eser telifiyle meşgul olmuş, diğer yandan talebe yetiştirmiş olan Kadı İyâz, 515/1121'de Sebte kadılığına getirilmiş ve on altı yıl bu vazifede kalmıştır. İbn Zerkûn Muhammed b. Saîd el-Ensârî (ö. 586/1190), Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed el-Aşîrî (ö. 591/1195), İbn Medâ Ahmed b. Abdurrahman (ö. 592/1196), Ebû Bekr Muhammed b. Hayr el-İşbîlî (ö. 575/1180), İbn Beşkûvâl (ö. 578/1182), İbnü'l-Kusayr Abdurrahman b. Ahmed el-Gırnâtî (ö. 575/1180), İbn Melcûm Abdurrahman b. Yusuf el-Ezdî (ö. 605/1208) ve kendi oğlu Muhammed b. İyâz (ö. 575/1180) yetiştirdiği talebelerden bazılarıdır.²³

531/1136'da Sebte kadılığından alınıp Gırnata kadılığına getirilen Kadı İyâz, bir yıl sonra 532/1137'de görevinden azledilmiş, Sebte'ye dönerek ikinci kez Sebte kadılığına atanacağı 539/1145 tarihine kadar tedrisat faaliyetleri ile meşgul olmuştur. 539/1145-541/1147 tarihleri arasında Berberî hânedânından Murâbît meliki İbrahim b. Tâşfîn tarafından ikinci kez Sebte Kadılığı görevine getirilen Kadı İyâz, Murâbîtlar ile bir diğer Berberî hânedânından olan Muvahhidler arasında cereyan eden siyâsî ve mezhebî tartışma ve mücâdelelere şahit olmuştur.²⁴

Murâbît hükümdârlarından Yusuf b. Tâşfîn (453-499/1061-1106), Ali b. Yusuf (499-536/1106-1142), Tâşfîn b. Ali (536-540/1142-1146), İbrahim b. Tâşfîn (540/1146) ve İshak b. Ali (540-541/1146-1147) dönemlerini ve 541/1147 tarihinden vefat edeceği 544/1149 senesine kadar Muvahhid hükümdarlarından Abdülmü'min b. Ali el-Kûmî (524-558/1130-1163) dönemini idrâk eden Kadı İyâz, Murâbîtlar-Muvahhidler mücadelesinde evvelce Murâbîtlar'ın yanında yer almış, Sebtelileri korumak ve Sebte'nin yıkımına mani olmak adına Sebtelilerle birlikte hareket etmiş, Muvahhidler'in Murâbîtlar'a galip gelip Sebteliler'in de Muvahhid meliki Abdülmü'min'e biat etmesi neticesinde kendisi de melike bağlılığını bildirmiştir. Kısa bir süre sonra Sebteliler yeniden Muvahhidler'e karşı isyana teşebbüs etmiş,

²² Yılmaz, **agt.**, s. 16; Kandemir, **agm.**, s. 116-17; Kandemir, **age.**, s. 43-44.

²³ Ahmet Yılmaz, **agt.**, s. 15-16; Kandemir, **agm.**, s. 116-117.

²⁴ Yılmaz, **agt.**, s. 18; Kandemir, **age.**, s. 44-45.

harekât başarısız olunca Sebteliler yine Abdümü'min'e biat etmiş ve Kadı İyâz da bu hengâmede Sebtelilerle birlikte hareket etmiştir. İsyan ve sonrasında yeniden biat neticesinde Sebteliler Abdümü'min tarafından affa mazhar olmuş, Kadı İyâz ise Merakeş'de zorunlu ikamete mecbur edilmiştir. Diğer bir rivayette ise Tâdla bölgesindeki Dâý beldesine kadı tayin edilmiştir.²⁵

Kadı İyâz'ın ölüm sebebi hakkında çeşitli rivâyetler bulunmakla birlikte Merakeş'e vardığında hastalanıp 9 Cemâziyelâhir 544 (14 Ekim 1149)'da Cuma günü gece yarısına doğru burada vefat ederek şehrin içerisinde bulunan Bâbü'lân'a defnedildiği rivayeti kabul edilmektedir.²⁶

1.2. Eserleri

1. **eş-Şifâ bi-Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ:** Kādı İyâz'ın çok yönlü ilmî kişiliğiyle mevzularını âyet, hadis, İslâm hukuku, dil ve edebiyat gibi pek çok yönden işlemiş olduğu, siyer ve megâzi, kelâm ve tasavvuf ilimlerinin önde gelen âlimlerinden faydalanarak 535/1140-41 tarihinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) müslümanlar üzerindeki haklarını belirlemek ve ona karşı muhabbeti güçlendirmek maksadıyla kaleme aldığı bu eseri, çalışmamızın konusu olup hakkında kapsamlı bilgi verilecektir.
2. **Meşâriku'l-Envâr alâ Sıhâhi'l-Âsâr:** Buhâri ve Müslim'in **el-Câmiü's-Sahîh**leri ile İmâm Mâlik'in **Muvatta'**sında geçen garip kelimeleri açıklamak ve hatalı yazılan kelimeleri tashih etmek amacıyla alfabetik olarak kaleme alınan eserde her harfin sonunda o harfle ilgili okunuşunda güçlük çekilen yer, şahıs, lakap, künye ve neseb bilgilerine dair izahlar yapılmış olup eser neşredilmiştir.²⁷
3. **Tertîbü'l-Medârik ve Takrîbu'l-Mesâlik li-Ma'rifeti A'lâmi Mezhebi Mâlik:** Mâlikî âlimlere dair kaleme alınan kaynakların en hacimlilerinden biri olan ve Mâlikî mezhebine mensup yaklaşık 1600 âlimin hal tercümesine

²⁵ Ahmet Yılmaz, **agt.**, s. 12, s. 20; Kandemir, **agt.**, s. 9.

²⁶ Yılmaz, **agt.**, s. 20-21; Kandemir, **age.**, s. 45; Kandemir, **agt.**, s. 11; Âkif Köten, "Kadı İyaz, Hayatı, Eserleri ve eş-Şifâ'sının Özellikleri", **UÜ İlâhiyât Fakültesi Dergisi**, VII, Bursa 1998, s. 272; Kandemir, **agm.**, s. 117.

²⁷ Yılmaz, **agt.**, s. 39; Kandemir, **agm.**, s. 117.

yer verilen eserin mukaddimesinde İmâm Mâlik ve Mâlikî mezhebine dair geniş bilgiler verilmiş olup eser yayımlanmıştır.²⁸

4. **Buğyetü'r-Râid limâ Tezammenehû Hadîsü Ümmi Zer' mine'l-Fevâid:** Ümmü Zer hadîsinde²⁹ geçen garip kelimelerin izahı sadedinde kaleme alınmış olan eserde kelimeler gramer yönünden ele alınıp konu hakkında dil âlimlerinin görüşlerinden iktibas edilmiş, hadis metni sened yönünden değerlendirilmiş ve bu hadisten müellif tarafından yaklaşık yirmi kadar fikhî hüküm çıkarılmıştır. Eser neşredilmiştir.³⁰
5. **el-Gunye Fihristü Şuyûhi'l-Kâdî İyâz:** Kadı İyâz ve döneminin ilmî hayatını tanımak adına önemli bir kaynak olan eserde kendisinin hocalarından yaklaşık yüz kadarının hal tercümeleri verilmiş olup eser yayımlanmıştır.³¹
6. **İhtisâru Kitâbi Şerefi'l-Mustafâ:** Ebû Sa'd Abdülmelik b. Muhammed en-Nisâbü'rî'nin (ö. 406/1015) **Şerefü'l-Mustafâ** isimli eserinin muhtasarı olup kaynaklarda **Kitâbü's-Şifâ**'nın bir hazırlık metni niteliğinde olduğu zikredilmiştir.³²
7. **İkmâlü'l-Mu'lim bi-Fevâidi Sahîhi Müslim: Sahîh-i Müslim**'in ilk şerhi olan Mâzerî'nin **el-Mu'lim** adlı eserine zeyil olarak kaleme alınmış olup eserin hem mukaddimesi müstakil olarak hem de tamamı ayrı ayrı neşredilmiştir.³³
8. **el-İ'lâm bi-Hudûdi Kavâ'idü'l-İslâm:** Kadı İyâz, İslâm'ın temel esaslarını izah ettiği bu eserini çocuklara hitaben kaleme almış olup eser yayımlanmıştır.³⁴
9. **el-İlmâ' ilâ Ma'rifeti Usûli'r-Rivâye ve Takyîdi's-Semâ':** Hadis usûlü dair kaleme alınan ve İbnü's-Salâh'ın kaynakları arasında yer alan eser yayımlanmıştır.³⁵

²⁸ Yılmaz, **agt.**, s. 40; Kandemir, **agm.**, s. 117.

²⁹ Bkz. M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Zer' Hadîsi", TDVİA, XLII, 333-335.

³⁰ Yılmaz, **agt.**, s. 36; Kandemir, **agm.**, s. 117.

³¹ Yılmaz, **agt.**, s. 36; Kandemir, **agm.**, s. 117.

³² Yılmaz, **agt.**, s. 36; Kandemir, **agm.**, s. 117.

³³ Yılmaz, **agt.**, s. 37; Kandemir, **agm.**, s. 117.

³⁴ Yılmaz, **agt.**, s. 38; Kandemir, **agm.**, s. 117.

³⁵ Yılmaz, **agt.**, s. 38; Kandemir, **agm.**, s. 117.

10. et-Tenbîhâtü'l-Müstenbata ale'l-Kütübi'l-Müdevvene ve'l-Muhtelita:

Sahnûn'un (ö. 250/854) **el-Müdevvenetü'l-Kübrâ**'sında geçen lafızların ve müşkil taraflarının izah edildiği eser Kadı İyâz'ın günümüze ulaşan eserlerindendir.³⁶

11. Ecvibetühû fîmâ Nezele fî Eyyâmi Kâzâihî min Nevâzili'l-Ahkâm:

Müellifin kadılık vazifesinde iken kendisine tevcih edilen fikhî konulardaki soruları ve bu sorulara verdiği cevapları ihtiva eden eseridir. Kadı İyâz'ın kendisi gibi âlim olan oğlu Muhammed, babasına yöneltilen soru ve cevaplarla birlikte kendi cevaplarını da **Mezâhibü'l-Hükkâm fî Nevâdiri'l-Ahkâm** adıyla derlemiş olup eser neşredilmiştir.³⁷

Bunların dışında **Ecvibetü'l-Kurtubiyyîn, Ahbâru'l-Kurtubiyyîn, el-Ecvibetü'l-Muhabbera ale'l-Es'ileti'l-Mütehayyera, Gunyetü'l-Kâtib ve Buğyetü't-Tâlib fî's-Sadri ve't-Tersîl, el-Funûnu's-sitte fî Ahbâri Sebte, Dîvân, Garîbü's-Şihâb, el-Câmi' fî't-Târîh** vd. eserler Kadı İyâz'a nispet edilmiş olup günümüze kadar ulaşmış ulaşmadığı bilinmemektedir.³⁸

³⁶ Yılmaz, **agt.**, s. 41; Kandemir, **agm.**, s. 118.

³⁷ Yılmaz, **agt.**, s. 41; Kandemir, **agm.**, s. 118.

³⁸ Yılmaz, **agt.**, s. 42-44.

1.3. eş-Şifâ bi-Ta'rîfî Hukûki'l-Mustafâ'nın Te'lîf Sebebi

Kādî İyâz'ın 535/1140-41 tarihinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) müslümanlar üzerindeki haklarını belirlemek ve ona karşı muhabbeti güçlendirmek maksadıyla kaleme aldığı bu eserin telif sebebini Şeyhülislam İshak Efendi, **eş-Şifâ bi-Ta'rîfî Hukûki'l-Mustafâ'nın** tercümesi olan çalışma metnimiz **el-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ**'da beyan etmiştir. Kādî İyâz'ın bu eseri, Hazret-i Peygamber'in (s.a.v.) peygamberliğini inkâr eden ve mucizelerine dil uzatan kimseler için yazmadığını, mucizelerin varlığı ve gerçekliği konusunda bu gibileri ikna etmek için aklî ve naklî deliller getirmeye ihtiyaç duymadığını ve bu kimselerin hadd-i zatında kalp sayfalarının etrafının şüphe noktaları ile tozlandığını ve sine levhalarının fesat ve bozgunculuk ile dopdolu olduğu için bu hakikatleri göremeyeceklerini ifade eden Şeyhülislam İshak Efendi, bilâkis Kādî İyâz'ın bu eseri Hazret-i Peygamber'in (s.a.v.) peygamberliğini tasdik edip davetini kabul edenlerin O'na besledikleri kalbî muhabbeti artırmak, onun sünnetine daha fazla sarılmalarını sağlamak, imanlarını kuvvetlendirmek ve nefislerini tezkiye etmeye sebep olmak amacıyla yazdığını **el-İstişfâ**'nın birinci kısmının dördüncü babının girişinde şöyle ifade etmiştir:

“Pes maḳûl-i maḳbûl-i şāhib-i kitāb-ı müsteṭābdır ki ‘ale't-taḥḳîḳ bu te'lîf-i şerāfet-elîfîñ cem' ü telfîḳı hāmiş-i şahîfe-i hâṭırî nokṭa-i şekk ile muḡberr ve levḥ-i derûnî ḥabṭ u ḥalel ile ḡalat-perver olan ta'n-endāzân-ı cehālet-intimā için rū-nümā olmadığından nāşî zemîn-i tebyîne naşb-ı elviye-i ityân-ı berāhinden keff-i yed ve mîr-livâ-i tahrîr olan ḥāme-i ma'ārif-maṣîr-i meşāḡil tertîb-i şufûf-ı delâ'ilden men' u sedd olundığı gibi taḥsîn-i havṣa-i taṣḥîḥ-i mu'cizât-ı bâhire için def'-i ḡubār-ı maṭâ'in ile kaṭ'-ı yed-i tā'in ḥuṣûşundan daḥî iḡmāz-ı ‘ayn olunup irâ'et-i şuver-i mu'cizeye taṣaddî taḥaddîye menûṭ olmaḡın ta'rîf-i taḥaddîye tasaddî ile kezâlik nā-meşḡûl ve nesh-ı şerāyi' i tecvîzden girizân olanlarıñ ibtāl-i akvāline iştiḡâlden daḥî izḥār-ı ḡuṣûl olunmaḡın bu biḍā'a-i girân-bahā-yı bî-müddânî ile ancaḳ zümre-i ümmet-i sûtûde-ḥaṣṣetden sermāye-dārân-ı işābet ve lebbeyk-güyan-ı icābetiñ temettu'ı tevakkû'ıyla taṣdîḳ-sencân-ı nübüvvetiñ şu'ün-ı menāfi'inde tereffu' ḳaṣd olunmuşdur ki ³⁹ (لِيَزِدُوا إِيمَانًا مَّعَ إِيمَانِهِمْ) manṭûḳ-ı i'cāz-mesûḳunca āṣār-ı şerāfet-medār-ı Nebeviyye ile teṣerrüf mezbûreyne bâ'is-i te'ekḳüd-i muḡabbet-i bāl ve sebeb-i tezkiye-i nefis ü a'māldir.”⁴⁰

³⁹ “O, inananların imanlarını kat kat artırmaları için kalplerine huzur ve güven indirendir. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Fetih 48/4.

⁴⁰ Şeyhülislâm İshak Efendi, **el-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ**, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi, nr. 93, vr. 84a.

1.4. eş-Şifâ bi-Ta‘rîfi Hukûki’l-Mustafâ’nın Tertibi Ve Usulü

Bir mukaddime ve dört ana bölümden oluşan **Şifâ**, genelden özele kısım, bâb ve fasıllardan müteşekkil olup ana bölümler kısım olarak isimlendirilmiş, kısımlar bâblara ve bâblar da fasıllara ayrılmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünde “eserin bölümleri ve muhtevası” başlığı altında bu konuda detaylı olarak bilgi verilecektir.

Usul olarak Kadı İyâz tarafından her konuya evvela âyetlerle giriş yapılmış ve yer yer müfessirlerin bu âyetlerle ilgili izahatı verilmiştir. **Şifâ**’da Ku‘ân-ı Kerîm’in 114 sûresinden 82’sinin en az bir âyeti istişhad kabilinden serdedilmiş ve yaklaşık 727 âyetten istidlâlde bulunulmuş, iktibas edilen âyetlerin çok yer kaplamaması adına da sadece ilgili kısımlar verilmiştir.⁴¹

Sonrasında konuyla ilgili hadisler verilir ilk hadisler senetleriyle, geri kalanları ise senetsiz olarak zikredilmiştir. Çalışma metnimiz olan **el-İstişfâ**’da ilk hadisler de senetsiz olarak kaydedilmiştir. **Şifâ**’da yaklaşık 1830 hadis rivayeti yer almakta olup bu hadislerin farklı âlimler tarafından müstakil bir eser kaleme alınarak tahriri yapılmıştır.⁴²

Kadı İyâz hadis, tefsir, fıkıh, dil ve edebiyat alanında söz sahibi ve çok yönlü bir âlim olması hasebiyle **Şifâ**’yı kaleme alırken gerek kendisinden önce yaşamış ve gerek muasırı olan âlimlerin görüşlerinden istifade etmiş, onlara atıfta bulunmuş, bu minvalde iki yüzden fazla ilmî kaynaktan nakiller yaparak eserini vücuda getirmiştir. Usulen nakilde bulunduğu âlimin ekseriya doğrudan ismini zikretmiş veya meşhur olduğu künyesini vermiş, nadiren de ilgili âlimin eserinin ismini kaydetmiştir.⁴³ Tefsir alanında istifade ettiği âlimlerden Ebü’l-Abbas Abdullah b. el-Abbas (ö. 68/687-88), Saîd b. Cübeyr el-Esedî (ö. 94/712-13) ve Ebü’l-Leys İmâmü’l-hüdâ Nasr b. Muhammed es-Semerkindî’nin (ö. 373/983) isimlerini; hadis alanında Süfyân b. Uyeyne el-Hilâlî (ö. 198/814), İbn Şihâb ez-Zühri (ö. 124/742), Ebû Dâvûd es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), Ebû İsâ et-Tirmizî (ö. 279/892) ve en-Nesâî (ö. 303/915) gibi âlimlerin isimlerini; kelâmda Eş‘arî kelimcilerden Ebü’l-Hasan el-

⁴¹ Yılmaz, **agt.**, s. 58-59.

⁴² Bkz. Kandemir, **age.**, s. 39.

⁴³ Yılmaz, **agt.**, s. 59-60.

Eş'arî (ö. 324/935-36), el-Bâkılânî (ö. 403/1013), İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî (ö. 478/1085) ve Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) isimlerini; Mâlikî fıkında başta Mâlikî mezhebinin kurucusu Mâlik b. Enes (ö. 179/795), Sahnûn olarak bilinen Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd et-Tenûhî (ö. 240/854) ve Ebü'l-Hasan Alî b. Muhammed el-Meâfirî el-Kayrevânî el-Kâbisî'nin (ö. 403/1012) isimlerini; Şâfiî âlimlerden başta mezhebin kurucusu Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî (ö. 204/820) olmak üzere, Ebû İbrahim İsmail b. Yahya el-Müzenî el-Mısrî (ö. 264/878) gibi âlimlerin isimlerini; Kûfe merkezli re'y ekolüne mensup başta Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit (ö. 150/767) olmak üzere, Alkame b. Kays en-Nehaî (ö. 62/682) gibi âlimlerin isimlerini; görüşleri etrafında müstakil mezheb teşekkül etmiş olan Hasan el-Basrî (ö. 110/728), Ebû Abdullah Ca'fer b. Muhammed el-Bâkır b. Alî Zeyni'l-Âbidîn (ö. 148/765) ve Süfyân es-Sevrî'nin (ö. 161/778) isimlerini; mutasavvıf âlimlerden Zünnûn el-Mısrî (ö. 245/859-60), Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (ö. 283/896), Ebû Abdullah Muhammed b. Alî el-Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932), Ebû Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî (ö. 412/1021) ve Ebü'l-Kâsım Zeynülsîlâm Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî'nin (ö. 465/1072) isimlerini; Arap dili ve grameri sahasında söz sahibi olan Ebü'l-Hasan Alî b. Hamza el-Kisâî el-Kûfî (ö. 189/805), Ebû Zekerıyyâ Yahya b. Ziyâd el-Ferrâ' (ö. 207/822) ve İbnü'l-Enbârî Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım'ın (ö. 328/940) isimlerini; siyer ve megâzî sahasında Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk el-Kureşî el-Medenî (ö. 151/768) ve Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî'nin (ö. 207/823) isimlerini zikretmek mümkündür.⁴⁴

Kadı İyâz'ın **Şifâ**'da ismini verdiği eserlerden Muhammed b. İsmail el-Buhârî'nin (ö. 256/870), **Sâhîh**'i ve **et-Târîhu'l-Kebîr**'ini, Müslim b. el-Haccâc'ın (ö. 261/875) **Sahîh**'ini, Ebû Bekr el-Bezzâr'ın (ö. 292/905) **el-Müsned**'ini, Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) **Muvatta**'ını ve Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Utbî el-Kurtubî'nin (ö. 255/869) **el-'Utbiyye**'sini örnek olarak vermek mümkündür.⁴⁵

⁴⁴ Yılmaz, **agt.**, s. 60-66.

⁴⁵ Yılmaz, **agt.**, s. 66.

1.5. eş-Şifâ bi-Ta‘rîfi Hukûki’l-Mustafâ’nın Türkçe Tercümeleri

Şifâ yazıldığı tarihten itibaren üzerine pek çok şerh, hâşiye, ta‘lik ve muhtasar kaleme alınmış olup Ebü’l-Abbas Takıyyüddîn Ahmed b. Muhammed eş-Şümunnî’nin (ö. 872/1468) **Müzîlü’l-Hafâ an (alâ) Elfâzi’s-Şifâ**’sı, Ali el-Kârî’nin (ö.1014/1605) **Şerhu’s-Şifâ fi Hukûki’l-Mustafâ (Ref‘u’l-Hafâ an Zâtî’s-Şifâ)**’sı, Müezzinzâde Muhammed Efendi’nin (ö. 1029/1619) **Muhtasaru’s-Şifâ**’sı, Şihâbeddin Ahmed b. Muhammed el-Hafâcî’nin (ö. 1069/1658) **Nesîmü’r-Riyâz fi şerhi Şifâi’l-Kâdî İyâz**’ı, İbrahim b. Muhammed b. İbrahim eş-Şirâzî’nin (ö. 1070/1659) **Hâşiyetü’s-Şifâ**’sı ve eş-Şarâbâtî Abdulkerîm b. Ahmed b. Avlân’ın (ö. 1178/1764) **Ta‘lîka ‘ale’s-Şifâ** isimli eseri bunlardan bazılarıdır.⁴⁶

Şifâ üzerine daha evvel yapılan çalışmalarda Türkçe tercümeleri verilirken bazen kaynaklarda mütercimlerin isimleri yanlış olarak okunduğu için olmayan bir isme tercüme metni isnat edilmiş,⁴⁷ bazen tercüme metinlerinin mukaddimleri araştırmacılar tarafından okunurken “sebeb-i te’lîf” kısmında eseri tercümeye teşvik eden ya da eserin ithaf edildiği kimsenin mütercim olduğu düşünülerek yanlış isme tercüme metni isnat edilmiş,⁴⁸ bazen de mevcut tercüme nüshaları verilirken bir diğer tercümeye ait nüsha bilgisi paylaşılmıştır. Dolayısıyla **Şifâ** tercümelerinin, özellikle 18 ve 19. yüzyılda yapılan tercümelerin gerek yazma ve gerek matbu nüshaları tarafımızdan incelenerek muhtevasına ve nüsha bilgilerine dair malumat verilmiştir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla çalışma metnimiz olan Şeyhülislâm İshak Efendi’nin **el-İstişfâ fi Tercemeti’s-Şifâ**’sının, **Şifâ**’nın ilk tercümesi olması kuvvetle muhtemeldir. **Şifâ**’nın tespit edilebilen 13 Türkçe tercüme ve şerhi aşağıda belirtilmiştir:

⁴⁶ M. Yaşar Kandemir, “eş-Şifâ”, **TDVİA**, c. XXXIX, s. 134-38; Yılmaz, **agt.**, s. 16; Kandemir, **age.**, s. 35-39.

⁴⁷ Murat Gökalp ilgili çalışmasında **Şakaik-i Nu’mâniyye ve Zeyillerini** referans göstererek Şeyhülislâm İshak Efendi’nin ismini yani “İshak” kelimesini “Esmâ’î” olarak okumuş ve bu zata bir **Şifâ** tercümesi isnat etmiş, daha sonra Ahmet Yılmaz tarafından yapılan doktora çalışmasında da aynı hatalı bilgi tekrar edilmiştir. **Bkz.** Murat Gökalp, **Kâdî İyâz ve Şifâ Adlı Eserinde Peygamber Tasavvuru**, Ankara, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2005, s. 129; Yılmaz, **agt.**, s. 82.

⁴⁸ Kandemir ve Yılmaz ilgili çalışmalarında Hüseyin et-Trabzonî’ye ait **Şifâ** tercümesinin mukaddimesinde, mütercimin eseri Abdurrahmân Darîr el-Bursevî’nin ısrar ve ilhâhıyla kaleme aldığını belirttiği yerde (Hüseyin et-Trabzonî, **Tercüme-i Şifâ-i Şerîf**, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Koleksiyonu, nr. 58, vr. 1b) muhtemelen Darîr’in ismini görüp onun tercümesi zannetmişlerdir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, s. 41; Yılmaz, **agt.**, s. 82.

1. el-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ: Ebûîshak İsmail Efendizâde Şeyhülislâm İshak Efendi'nin (ö. 1147/1734) kaleme aldığı bu tercüme, çalışma metnimiz olup ikinci bölümde hakkında detaylı bilgi verilecektir.

2. Şifâ-i Şerîf Tercümesi (Hulâsatü'l-Vefâ fî Şerhi's-Şifâ): Şifâ'nın Hanîf İbrahim Efendi (ö. 1189/1775) tarafından 1148/1735-36 tarihinde kaleme alınan Türkçe tercüme ve şerhi olup Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Serez, nr. 378) bulunan sonu eksik nüshanın zahriyesinde Şeyhülislâm İshak Efendi ile İstanbul kadısı Mehmed Esad ve Anadolu Kazaskeri Mirzazâde Ahmed Neylî efendilerin takrizleri yer almakta ve mukaddimesinde Şeyhülislam İshak Efendi'ye atfedildiği belirtilmektedir.⁴⁹ Önce Mısır'da (Bulak 1257), daha sonra İstanbul'da iki cilt halinde (1314-1317) basılan eserin bazı yazma nüshaları Süleymaniye (Fatih, nr. 837; Serez, nr. 378; Hamidiye, nr. 329) ve Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde (nr. 725) bulunmaktadır. Zeynep Cevahir Aydın eser üzerine doktora tezi yapmaktadır.

3. Tercemetü's-Şifâ fî Şemâili Sâhibi'l-Istifâ (Şifâ-i Şerîf Tercümesi): Bursalı Mehmed Tahir, Hâfız Seyyid Muhammed Lübbî Efendi'nin (ö. 1166/1752-53) **Şifâ-i Şerîf** tercümesinin mevcut olduğunu belirtmiş;⁵⁰ **Hediyetü'l-Ârifîn** müellifi ise eserin adını **Tercümetü's-Şifâ ve Şemâilü Sâhibi'l-Istifâ** ismiyle kaydetmiş ve Lübbî Efendi'nin vefat tarihini 1195 olarak zikretmiştir.⁵¹ Kütüphane kayıtlarında müellife atfedilen eserin bazı yazma nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Hacı Mahmud Efendi, nr. 575; nr. 598), Milli Kütüphane'de (Yazmalar Koleksiyonu; 06 Mil Yz A 9887 ve 06 Mil Yz A 7408) bulunmaktadır. Tercüme metninin başına Lübbî Efendi'nin tabiriyle “tetmîmen li'l-fâide/” olsun diye hâricen/ilaveten şemâil faslının konulması ve kitabın isminin **Tercemetü's-Şifâ fî Şemâili Sâhibi'l-Istifâ** olması yani “şemâil” lafzının tercümenin isminde geçiyor olması dolayısıyla bu metnin Lübbî Efendi'ye ait olması kuvvetle muhtemeldir. Nüshaların ne mukaddimelerinde ne de ferağ kayıtlarında Lübbî Efendi'nin ismi zikredilmemektedir.

⁴⁹ Hanîf İbrahim Efendi, **Hulâsatü'l-Vefâ fî Şerhi's-Şifâ**, Süleymaniye Kütüphanesi, Serez Koleksiyonu, nr. 378, vr. 2a.

⁵⁰ Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, c. I, Haz. M. A. Yekta Saraç, Ankara, Tüba Yay., 2016, s. 434.

⁵¹ Bağdatlı İsmail Paşa, **Hediyetü'l-Arifîn Esmâü'l-Müellifin ve Âsâru'l-Musannifin**, c. II, Beyrut, Dâru İhyâit-Turâsi'l-Arabî, 1955, s. 343.

Lübbî Efendi kitabın mukaddimesinde “Vaktâ ki **Nasbu’l-Ayn** kitabımın âhirini elli beşinci bâbda bazı evliyaullâhın keramâtı ve hikâyâtını beyan etmeğe kasd ettiğimde Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellemın mu‘cizâtını evvelâ nakl etmek münasip görüldü ve kitâb-ı ahâdîsten **Şifâ-i Şerîf**, evsâf-ı Muhammed aleyhi’s-selâmın ekserini câmi ve beyne’l-havâs ve’l-avâm makbûl ve müteberrik olduğundan...” diyerek mukaddimenin devamında dört kısımdan müteşekkil olan **Şifâ**’nın birinci kısmının birinci bâbına şemâil metnini kendisinin eklemiş olduğunu belirtmiş ve bu tercüme metnine asla Arapça ve Farsça lügatlerini katmadığını; fâil/özne ile mef’ûlün/nesnenin tertibini gözetmediğini özellikle beyan etmiştir.⁵²

4. Tercüme-i Şifâ-i Şerîf: Hüseyin et-Trabzonî (ö. 1161’den sonra) tarafından 10 Rebûlevvel 1161/10 Mart 1748’de tercüme edilmiş olup mütercim kitabın mukaddimesinde eseri Bursalı Abdurrahman Darîr’in ısrarıyla ve muhtasar olarak kaleme aldığını belirtmiştir.⁵³ Muhtemelen **Şifâ** ile ilgili yapılan çalışmalarda Abdurrahman Darîr’in ismi mukaddimedede görülüp eserin mütercimi zannedilmiş, ona da bir **Şifâ** tercümesi isnat edilmiştir.⁵⁴ Hüseyin et-Trabzonî’nin **Şifâ** tercümesinin kimi kütüphane koleksiyonlarında (Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi Emanet Hazinesi Koleksiyonu nr. 649) Abdurrahman Darîr’e ait olarak kaydedilmiş olması da araştırmacıların bu kanaatlerini kuvvetlendirmiş olmalıdır. Hüseyin et-Trabzonî’nin kaleme aldığı **Şifâ** tercümesinin Süleymaniye Kütüphanesi’nde (Pertev Paşa Koleksiyonu, nr. 58) müellif hattı nüshası mevcuttur.

5. Tercüme-i Şifâ-i Şerîf: Tâlib Hocaşâde Hâfız İshak en-Necîb el-Karsî (ö. 1213’den sonra) tarafından 1213/1798-99’da kaleme alınmıştır. Mütercimin eserin mukaddimesinde de belirttiği üzere “şerh-âsâ” bir tercüme olup **Şifâ**’nın şerhlerinden istifade edilerek hazırlanmış, istifade edilen şerhler ve diğer müracaat olunan kitapların isimleri mukaddimedede zikredilmiş,⁵⁵ üslup olarak evvela Arapça metin verilip sonrasında verilen metin tercüme edilerek gerektiği yerlerde mütercim

⁵² Hâfiz Seyyid Muhammed Lübbî Efendi, **Tercemetü’s-Şifâ fî Şemâili Sâhibi’l-Istifâ**, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, nr. 598, vr. 1b-3a.

⁵³ Hüseyin et-Trabzonî, **Tercüme-i Şifâ-i Şerîf**, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Koleksiyonu, nr. 58, vr. 1b.

⁵⁴ Kandemir, **age.**, s. 41; Yılmaz, **agt.**, s. 82.

⁵⁵ Tâlib Hocaşâde Hâfız İshak en-Necîb el-Karsî, **Tercüme-i Şifâ-i Şerîf**, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Koleksiyonu, nr. 59, vr. 1b-2a.

tarafından izahlarda bulunulmuştur. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Pertev Paşa Koleksiyonu, nr. 58, 59) iki ciltten müteşekkil müellif hattı olması kuvvetle muhtemel bir nüshası mevcuttur.

6. Şifâ-i Şerîf Tercümesi: Mustafa Münîb Hacı Biberzâde (ö. 1264/1847-48) tarafından tercüme edilmiştir. Kitabın ferağ kaydında mütercim 21 Cemâziyelâhir 1244 senesi (29 Aralık 1828) Cumartesi gününde eseri tamamladığını zikretmiş, nisbesini “el-Hâc Mustafa bin el-Hâc Hüseyin bin el-Hâc Mustafa el-meşhur bi-Biberzâde” olarak vermiştir. 1841 varaktan müteşekkil olan eserin müellif hattı nüshası Balıkesir Mutasarrıf Ömer Ali Bey Kütüphanesi'nde (nr. 1524) yer almaktadır.

7. Şifâü'l-Mü'minîn: Şifâ'nın asıl metninin beşte biri hacminde muhtasar çevirisi olup Fatih dersiâmlarından Oflu Mehmed Emin Efendi (ö. 1902) tarafından kaleme alınmıştır. Eser 1304'de İstanbul'da basılmıştır.

8. Açıklamalı Şifâ-i Şerîf Tercemesi: Köprülü Ali Rıza Doksanyedi (ö. ?) tarafından yapılan tercümede, mütercim Şifâ'nın birinci bölümünü dört cilt/kitap olarak neşretmiş (Eskişehir, İstanbul, 1946-1949) ve eserin önsözünde tercüme metnini on cilt/kitap olarak tamamlayacağını belirtmiş fakat çalışma muhtemelen tamamlanamamıştır.⁵⁶

9. Şifâ-i Şerîf Tercümesi: Hasan Basri Çantay'ın (ö. 1964) basılmamış eserleri arasında zikredilen⁵⁷ bu çalışmanın, Çantay'ın ders takrirlerini içeren notlarından müteşekkil olduğu Mücteba Uğur tarafından belirtilmiştir.⁵⁸

10. Şifâ-i Şerîf: Naim Erdoğan ve Hüseyin S. Erdoğan tarafından (İstanbul, 1977) Türkçeye çevrilmiştir.

11. Şifâ-i Şerîf Tercüme ve Şerhi: Suat Cebeci tarafından (Ankara, 1992) Türkçeye tercüme edilmiştir.

12. Şifâ-i Şerîf: Ali Kara tarafından (İstanbul, 2011) tercüme edilmiştir.

⁵⁶ Kandemir, **agm.**, c. XXXIX, s. 134-38.

⁵⁷ Emin Işık, “Çantay, Hasan Basri”, **TDVİA**, c. VIII, s. 218-19.

⁵⁸ Mücteba Uğur, **Hadis İlimleri Edebiyatı**, Ankara, TDV Yayınları, 1996, s. 157.

13. Şifâ-i Şerîf Şerhi: Mehmet Yaşar Kandemir tarafından (İstanbul, 2012) tercüme ve şerh edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEYHÜLİSLAM İŞHAK EFENDİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

2.1. Şeyhülislam İshak Efendi’nin Ailesi

Çok sayıda ilim ve devlet adamının yetiştiği Şeyhülislam İshak Efendi’nin aile çevresini kısmen tanıtmak için babası ve dedesinin muhtasar hal tercümesi verilip daha sonra İshak Efendi’nin hayatı hakkında bilgi aktarılacaktır.

2.1.1. Şeyhülislam İshak Efendi’nin Dedesi

Şeyhülislam İshak Efendi’nin dedesi İbrahim Efendi Alanyalı olup ilk tahsilini doğduğu yerde tamamlamış, daha sonra İstanbul’a hicret ederek Mantikî Ahmed Efendi’den mülazım olmuş, Rumeli vilayetlerinde kadılık vazifesinde bulunmuş, 1068/1657’de Acem Mehmed Efendi Mısır Kadısı olunca kendisine naip olmuştur. Mehmed Efendi vefat edince aynı senenin Recep ayında tekrardan İstanbul’a azimet edip Karaman Ereğlisi’ne vardığında rahatsızlanarak burada vefat etmiştir. İffet ve sadakatiyle bilinen ve pek çok ilimden behresi olan İbrahim Efendi, özellikle fıkıh ilminde öne çıkmıştır.⁵⁹

2.1.2. Şeyhülislam İshak Efendi’nin Babası

Şeyhülislam İshak Efendi’nin babası Şeyhülislam Ebûishak İsmail (Naîm) Efendi, İstanbul’da Sultan Selim Camisi civarında Çarşamba semtinde babası İbrahim Efendi tarafından yaptırılan ve şimdi İsmail Efendi’nin kendi adını taşıyan caminin bulunduğu yerde 1055/1645 yılında dünyaya gelmiştir. Zamanın üstatlarından Fazıl Uzun Ali Efendi, Sarı Osman Efendi, Börekçi-zâde Şeyh Hasan Efendi, Dersiam Mehmed Efendi gibi hocalardan ders alarak tahsilini tamamlamış, Kazasker Kara Kadri Efendi’den mülazım olup İstanbul’da çeşitli medreselerde müderrislik yapmıştır. 1104/1692’de kadılık mesleğine intisap edip önce Halep kadılığı, sonrasında sırasıyla Kahire, Mekke ve İstanbul kadılığına getirilen İsmail Efendi,

⁵⁹ Şeyhî, **Vekâyi’u’l-Fuzalâ**, Haz. Ramazan Ekinci, c. I, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., 2018, s. 780.

1711'de Anadolu, 1712'de Rumeli Kazaskerliği görevine getirilmiş ve aynı sene azledilip üç yıl sonra 1715'de tekrar Rumeli Kazaskeri tayin edilerek 1128/1715'de Menteşzâde Abdurrahim Efendi'den boşalan şeyhülislamlık makamına layık görülmüştür. Yaklaşık bir buçuk yıl vazifede kalan İsmail Efendi, azledilerek Sinop'a sürgün edilmiştir. Üç yıl sonra affedilerek İstanbul'a getirilip Bebek ile Rumelihisarı arasında Kayalar'da bulunan yalısında ikametine müsaade edilmiştir. 1138/1726'da İstanbul'da vefat eden İsmail Efendi'nin cenaze namazı Fatih camisinde kılınarak naaşı kendisi tarafından yaptırılan ve yine kendi adıyla anılan, aynı zamanda doğduğu ev olan İsmailağa Camisi haziyesine defnedilmiştir.⁶⁰

2.2. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Hayatı

Şeyhülislam Ebûishak İsmâil Efendi-zâde İshak Efendi 1090/1679 tarihinde İstanbul'da doğmuş olup doğum yeri ve tarihi hususunda kaynaklarda ihtilaf mevcut değildir.⁶¹

İshak Efendi ilk tahsilini babası Şeyhülislam Ebûishak İsmail Efendi'nin yanında tamamlamış, daha sonra Müftîzâde Efendi'nin derslerine devam etmiş, babası İsmail Efendi Bursa kadılığı vazifesinde iken Bursa'da İshak Hocası Ahmed Efendi'den, İstanbul'da Mutavvelci Mehmed Efendi'den ve Şeyh Süleyman Efendi'den çeşitli ilimleri tahsil etmiş, yakın dostu ve sonradan yerine İstanbul kadısı olacağı **Tezkiretü's-Şu'arâ** müellifi Sâlim Efendi'nin babası Mirza Mustafa Efendi'nin ders meclislerinde de hazır bulunmuştur. Sâlim Efendi **Tezkire**'de İshak Efendi'nin tahsil hayatıyla ve ders aldığı hocalarıyla ilgili şöyle bilgi vermektedir:

“Ol mahdûm-ı bî-adîl ulûm-i şettâyı peder-i mûkerremlerinden ve merhûm ve mağfûrun leh Müftî-zâde Efendi'den ve tahtgâh-ı kadîm-i bî-hemtâ medîne-i Burusa'da vâlid-i mâcid-i kesîrî'l-mehâmidlerinin be-zîb-âver-i seccâde-i şer'-i kavîm olmaları takrîbiyle fâzıl-ı ser-âmed İshâk Hâcesi Ahmed Efendi'den ve şehr-i

⁶⁰ Şeyhî, **age.**, c. IV, s. 3121-3126.

⁶¹ Nuran (Üzer) Altuner, **Safâî ve Tezkiresi**, İstanbul, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1989, s. 63; Mehmed Tevfik, **Kâfile-i Şuara, (e-kitap)**, Haz. Fatma Sabiha Oğuz Kutlar vd., Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2017 s. 95; Emrah Bilgin, **Devhatü'l-Meşâyih ve Zeyilleri**, Erzurum, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2016, s. 211; Muhammet Nur Doğan, **Şeyhülislam İshak Efendi Hayatı Eserleri ve Divanının Edisyon Kritiği**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 1997, s. 43; Muhammed Nur Doğan, Şeyhül-İslâm İshak Efendi (Hayatı Şahsiyeti ve Eserleri), **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi [İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi] [TDED]**, 1986-1993, cilt: XXVI, s. 235-262.

*İstanbul'da Mutavvelci Mehmed Efendi'den ve mümtâz-ı efâzıl-ı cihân Şeyh Süleymân Efendi'den ve sâir mehere-i fünûndan bi'l-cümle ulûmu tahsîl ve gâh vâlid-i mâcidimiz alemü'l-ilmi ve'l-himem allâmetü'l-fazli ve'l-kerem fuzalâ ve sulehânın bülendi şeyhü'l-İslâm ve müfti'l-enâm Mirzâ Mustafâ Efendi hazretlerinin ders-i şerîflerine hâzır olup encümen-i tahsîlimiz tekâmül buyururlar idi.*⁶²

1097/1685 senesinde Ankaravî Mehmed Efendi'den mülâzım olan İshâk Efendi, 1111/1699'da Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin de hazır bulunduğu bir imtihanda başarılı olarak müderrislik payesini almış ve müderrislik vazifesine ilk olarak ibtidâ-i hâric elli rütbesi ile Odabaşı Ömer Ağa Medresesi'nde başlamıştır.⁶³ Sâlim Efendi, İshak Efendi'nin münekkit zihni ve âteşîn tabiatı sayesinde çabuk kavrama kabiliyetini, bunun neticesi olarak ilimde kısa sürede terakki kaydederek akranlarını geride bırakmasını, ilimleri kendinde toplayan emsalsiz bir âlim olup en nihayetinde Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin de hazır bulunduğu pek kıymetli ilim erbabının meclislerinde büyük bir imtihanı geçip hazirûnun binler aferinleriyle icazet alarak müderrislik vazifesine başlamasını şöyle ifade etmektedir:

*“Zihn-i nakkâd ve tab‘-ı vekkâdı sebebi ile müddet-i yesîrde tahsîl-i küll-i ulûm ve kesb-i maârif-i vefîr edip fâiku'l-akrân, mecmûatü'l-irfân bir mahdûm-ı bî-nazîr olmuşlardır. Merhûm cennet-mekân fırdevs-âşiyân Müftî Ankaravî Mehmed Efendi'den sene bin toksan yedi zilhiccesinde mahâdîm-i kirâma muhtass olan ikrâmda mülâzım olup ihtirâm olunduktan sonra sene bin yüz on birde vâkı‘ imtihân-ı kebîrde zer-i hâlis-fuâd-ı celîlü'l-i‘tibârın sayrefî-i istiksâ ihtibâr ü ayâr edip tabiat-i pür-safvetlerin hâlis ü pâk ve zât-ı âlî-simâtların vâdî-i irfânda be-gâyet cüst ü çâlâk bulup huzzâr-ı meclis olan fuhûl bi'l-cümle “sad pesend ü hezâr ahsent” deyip sikkezzen-i kabûl olmuşlardır. Binâberîn âlî-kadrlerin bülendi merhûm ve mağfûrun leh es-Seyyid Feyzullâh Efendi'nin defter-i a'lâ-güsterlerine dâhil ve ol zât-ı âlî-simâtın ibtidâ-i hâric elli rütbesiyle Odabaşı Ömer Ağa Medresesi'ne nâil...”*⁶⁴

1115/1703'de yerinde hareket-i hâric itibar olunduktan sonra senenin sonunda ibtidâ-i dâhil rütbesine terfî ve Recep 1119/1707 Ekim'de hareket-i dâhil ile yeni bina edilen Ankaravî Mehmed Efendi medreselerinin birincisine müderris tayin edilmiştir. 1122/1710'da mûsıla-i sahn rütbesi ile Sekban Ali Medresesi'ne ve o medreseden adet üzere Sahn-ı Semâniyye'den birine, ondan ibtidâ-i altmışlı ile Ebu'l-Fazl Mahmud Efendi Medresesi müderrisi olup sonrasında hareket-i altmış ile Mehmed Ağa Medresesi'ne, 1127'de Eyüp'de Yazılı Medrese tabir olunan İsmihan

⁶² Mirzâ-zâde Mehmed Salim Efendi, **Tezkiretü'ş-Şuarâ, (e-kitap)**, Haz. Adnan İnce, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2018, s. 85.

⁶³ Sâlim, **age.**, s. 85; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Büyük Osmanlı Tarihi**, c. VI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 1988, s. 470.

⁶⁴ Sâlim, **age.**, s. 85.

Sultan Medresesi'ne müderris olmuş, sonrasında kendisine Sultan Ahmed Han Medresesi teklif edilip mûsıla-i Süleymaniye rütbesine terfi etmiş ve böylece müderrislik devresini tekmil etmiştir.⁶⁵

İshak Efendi tedris devresini tamamladıktan sonra, şeyhülislamlık makamına getirilen babası İsmail Efendi tarafından İzmir mevleviyeti ile ikram olunmuş, daha sonra kendisine Edirne ve Mekke-i Mükerreme payeleri verilmiş ve 1135 Ramazan/1722 Haziran ayında **Tezkire** müellifi Sâlim Efendi'nin yerine İstanbul kadısı olmuştur.⁶⁶

İshak Efendi'nin İstanbul kadılığı, III. Ahmed'in padişahlığı ve Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı dönemine tesadüf etmekte olup bu dönemde Damad İbrahim Paşa tarafından âlim, şair ve ediplerden müteşekkil bir heyet oluşturulmuş, Yunanca, Latince, Almanca, Arapça ve Farsça'dan çeşitli eserler Arapça ve Türkçe'ye tercüme edilmiştir. İshak Efendi de zikredilen heyet içinde yer almakta olup Kâdî İyâz'ın meşhur eseri **eş-Şifâ bi-Ta'rifi Hukûki'l-Mustafâ**'sını, **el-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ** ve Ebu'l-Leys es-Semerkindî'nin **Bustânü'l-Ârifin** adlı eserini, **el-Kasrû'l-Metîn** ismiyle Türkçe'ye tercüme etmiştir. Yine aynı dönemde matbaa kurulmuş ve İshak Efendi, matbaada basılmış ilk kitap olan **Vankulu Lügati**'nin tashihinde görev almıştır.⁶⁷

İstanbul kadılığı vazifesinden bir sene sonra azl olunan İshak Efendi, Şevval 1141/Nisan 1728'de Anadolu kazaskerliği vazifesine getirilmiştir. 1143/1730'da meydana gelen Patrona Halil İsyanı'nda III. Ahmed tahttan indirilip Nevşehirli Damad İbrahim Paşa idam edilmiş, III. Ahmed'in yerine sultan I. Mahmud tahta geçmiştir. İshak Efendi bu hengâmede bir müddet uzlete çekilmiştir.⁶⁸

Devrin şeyhülislamı Damadzâde Ebu'l-Hayr Abdullah Efendi ile İshak Efendi arasında cereyan eden bir ihtilaf neticesinde Şeyhülislam Abdullah Efendi, Rumeli

⁶⁵ Mehmed Tefvik, **age.**, s. 95; Sâlim, **age.**, 86; Safâî, **age.**, s. 64.

⁶⁶ Salim, **age.**, 85; Fatîm Davud, **Hâtîmetü'l-Eş'âr (Fatîm Tezkiresi) (e-kitap)**, Haz. Ömer Çiftçi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., t.y., s. 51; Safâî, **age.**, s. 64.

⁶⁷ Ahmet Refik Altınay, **Hicri On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1988, s. 90-91; Raşid Mehmed Efendi-Çelebizade İsmail Asım Efendi, **Târîh-i Râşid ve Zeyli**, Haz. Abdülhakir Özcan vd., c. III, İstanbul, Klasik Yay. 2013, s. 1546; Doğan, **age.**, s. 46.

⁶⁸ Uzunçarşılı, **age.**, s. 470.

kazaskerlik sırası gelmiş olan sâbık Anadolu kazaskeri İshak Efendi'nin bu makama gelmesine engel olmuştur. Şeyhülislamın hazır bulunduğu mecliste bu duruma itiraz eden İshak Efendi, Şeyhülislam Abdullah Efendi tarafından te'dip edilmek üzere 1145/1732'de Kütahya'ya sürgüne gönderilmiştir. Padişahın durumdan haberdar olması neticesinde affedilerek İzmit'e getirilen İshak Efendi 1146/1733 başlarında Rumeli kazaskerliğine, bir ay sonra Cemâziyelevvel 1146/Ekim 1733'de de şeyhülislamlık makamına getirilmiştir.⁶⁹

1 yıl 9 ay şeyhülislamlık vazifesini icra eden İshak Efendi, şeyhülislamlık makamında iken padişah I. Mahmud'a kasideler sunmuş ve çeşitli tarih manzumeleri kaleme almış olup divanını yeniden tertip ederek bir nüshasını padişaha takdim etmiştir. İffet ve takvası herkesçe malum olan İshak Efendi'den I. Mahmud hayli memnun olup kendisine Bahçekapısı civarında bir saray hediye etmiştir.⁷⁰

İshak Efendi, Şeyhülislam Paşmakçızâde Seyyid Ali Efendi'nin kızı ile evlenmiş olup bu evlilikten, Selanik kadısı iken 1190/1776'da vefat eden Zeynüddin Ahmed isimli küçük oğlu ve Anadolu kazaskerliğine yükselmiş Yahya Şeref Efendi isimli büyük oğlu dünyaya gelmiştir.⁷¹

Şeyhülislam İshak Efendi 3 Cemâziyelâhir 1147/31 Ekim 1734'de 55 yaşında iken İstanbul'da vefat etmiş, babası Şeyhülislam İsmail Efendi tarafından Fatih Çarşamba'da yaptırılan caminin haziresine, babasının yanına defnedilmiştir.⁷² Mehmed Süreyyâ, İshak Efendi'nin vefat tarihini 3 Rebîulâhir/2 Eylül olarak zikretmektedir.⁷³ Râmiz, *Âdâb-ı Zurafâ*'sında Şeyhülislâm İshak Efendi'nin vefatını şöyle ifade etmektedir: “*Bin yüz kırk yedi senesi hilâlinde gül-berg-i cem‘iyyetleri sarsar-ı bâd-ı hazân ile perişân ve hâneleri beyt-i gumûm u ahzân olup vâlid-i mâcidlerinin evvelen makâm-ı mevlid-i ra'nâsı ve sâniyen medfen-i me'vâsı olan*

⁶⁹ Vak'anüvis Subhî Mehmed Efendi, **Subhî Tarihi (Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte 1730-1744)**, Haz. Mesut Aydın, İstanbul, Kitabevi Yay., 2007, s. 170, 213, 215, 216; Mehmed Tevfik, **age.**, s. 95; Fâtîne Davud, **age.**, s. 51-52.

⁷⁰ Uzunçarşılı, **age.**, s. 471; Doğan, **age.**, s. 51.

⁷¹ Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmânî**, Haz. Seyit Ali Kahraman, Nuri Akbayar, c. III, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996, s. 804.

⁷² Subhî, **age.**, 241-242; Fâtîne Davud, **age.**, s. 51-52; Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, c. I, Haz. M. A. Yekta Saraç, Ankara, Tüba Yay., 2016, s. 247.

⁷³ Mehmed Süreyyâ, **age.**, s. 804.

*çemen-soffada müşârun-ileyhin cânib-i yümnâsında âsûde-i rahmet-i Rahmân olmuşlardır.”*⁷⁴

2.3. Şeyhülislam İshak Efendi’nin İlmî, Edebî, Ahlâkî ve Tasavvufî Şahsiyeti

İyi bir medrese eğitimi almış olan İshak Efendi Arapça ve Farsçaya iyi derecede vakıf olup ilmî kudreti, edebiyata vukufiyeti ve güzel ahlakı ile temâyüz etmiş, kendisi hakkında bilgi veren kaynaklar da bu hususta ittifak etmişlerdir. Ezcümle Mehmed Tevfik, **Kâfile-i Şuarâ**’sında İshak Efendi’yi Abbâsî sarayında yetişen, mûsikişinâs, mugannî ve şair vasfı öne çıkan, fıkıh, kelâm, edebiyat, şiir ve Arap dili konusunda kendini yetiştirmiş olan Ebû Muhammed İshâk b. İbrâhîm b. Mâhân (Meymûn) el-Mevsîlî’ye⁷⁵ (ö. 235/850) benzetmiş; İshak Efendi’nin babası Şeyhülislam Ebûishakzâde İsmail Efendi’nin “Ebû İshak” künyesiyle künyelenmesinin İshak Efendi’nin yüksek yaratılışına en adil şahit olduğunu şöyle ifade etmiştir: “*Merhûm-ı müşârun ileyh hakîkaten Ebû İshak Mevsîlî rütbesinde âlim ü kâmil bir zât-ı bî-muâdildir ve şeref-i zâtına pederi gibi bir fâzıl-ı yegânenin Ebû İshâk künyesiyle mükennâ olması şâhid-i âdildir.*”⁷⁶

Râmiz, **Âdâb-ı Zurafâ**’sında İshak Efendi’nin zahirî ve bâtinî ilimleri kendisinde topladığını, zamanının emsalsiz şahsiyetlerinden olduğunu, edebiyatta akranı bulunmayan, şiir ve inşâda mahir, tabiatı selim, iffetli, dindar, gayret ve hamiyet sahibi bir zat olup ilim ehline karşı son derece cömert olduğunu şöyle beyan etmiştir:

*“Sâbîku’l-beyân hazretleri mecmau’l-bahreyn-i ulûm u irfân, fâzıl-ı bî-adîl-i zamân, edebiyatda akrânı nâdir ve lâzime-i mahdûmiyyet olan şî’r ü inşâda mâhir, selîmü’t-tab’, müsellemlü’l-etvâr, afîf ü dindâr, gayret ü hamîyyet ile meşhûr, erbâb-ı dâniş ü irfâna bezl-i mevfûr-ı kerem ü inâyeti el-ân elsine-i nâsda mezkûr, mesel-i sâir gibi elsine-i kâmilânda dâir ve letâyife mâil ve edâ-i mazmûn-ı şîfte-dil olup...”*⁷⁷

Şemdânizâde Süleyman Efendi, İshak Efendi’nin kadılık vazifesinde iken îlam, berat ve hüccet vesikası karşılığında ücret almayıp insanlar arasında iffeti ile meşhur

⁷⁴ Sadık Erdem, **Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ’sı**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yay., 1994, s. 5.

⁷⁵ Ebû İshâk el-Mevsîlî hakkında detaylı bilgi için bkz. Ahmet Hakkı Turâbî, “İshak el-Mevsîlî”, **TDVİA**, c. XXII, s. 536-37.

⁷⁶ Mehmed Tevfik, **age.**, s. 95.

⁷⁷ Erdem, **age.**, s. 5.

olduğunu şöyle ifade eder: “*Harc-ı i’lâm ve harc-ı hüccet ve narh umûrundan bir para almamağla nâs beyninde iffet ile mevsûf olup...*”⁷⁸

Yine Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmanî**’de İshak Efendi’nin kadılık vazifesinde iken îlam, berat ve hüccet vesikası karşılığında ücret almayıp bilâkis kendi kesesinden ödediğini, görevden alınan veya tayin edilen kimselerden hediye kabul etmediğini şöyle belirtir: “*Fâzıl, iffetli ve ârifdi. Hırsı yoktu. Vesika ve sakların değil gelirini almak, kalem harcını kendi kesesinden verirdi. Azledilen ve tayin olunandan hediye kabul etmezdi.*”⁷⁹

İsmail Belîğ **Nuhbetü’l-Âsâr**’ında İshak Efendi’nin, Şeyhülislam Ebûishak İsmail Efendi’nin apaçık faziletiyle şöhret bulmuş emsali bulunmayan bir evladı olduğunu şöyle zikreder: “*Sâbikan teşrîf-i sadr-ı fetvâ eden Ebû İshak İsmail Efendi merhûmun fazîlet-i bâhire ile şehîr mahdûm-ı adîmü’n-nezâiridir ki...*”⁸⁰

Fâtin **Hâtimetü’l-Eş’âr**’ında İshak Efendi’nin bütün ilimlere aşına, emsalsiz, üstün bir şahsiyet olduğunu şöyle dile getirir: “*... Müşârun-ileyh cemî’-i ulûm-ı âliyye aşına bir fâzıl-ı bî-hemtâ olup...*”⁸¹

Müstakimzade Süleyman Sadeddin Efendi’nin belirttiğine göre İshak Efendi tasavvuf yolunda Nakşbendiyye tarikatı şeyhlerinden Şeyh Seyyid Muhammed Murad Buhârî’ye (ö. 1132/1720) intisap etmiş olup bu durumu Müstakimzâde şöyle ifade etmektedir:

“*...Micmere-i mehâsin-i evsâfî âyine-i fuzalâda dâir ve fıkra-i fazl ü kemâli elsine-i üdebâda mesel-i sâir olan zât-ı adîmü’n-nezâir olup meşâyih-ı tarîkat-i aliyye-i Nakşbendiyye’nin ser-bülendi, kutb-ı zamânihi ve gavs-ı evânihi eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed Murâd Efendi cenâblarından inâbet ve istifâza-i bereket-i sohbet eylemiştir.*”⁸²

⁷⁸ Şem’dânî-Zâde Fındıklı Süleyman Efendi, **Şem’dânî-Zâde Fındıklı Süleyman Efendi Târîhi (Mür’i’-t-Tevârih)**, (e-kitap), c. 1, Haz. Münir Aktepe, İstanbul, İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Yay. 1976, s. 71.

⁷⁹ Mehmed Süreyyâ, **age.**, s. 804.

⁸⁰ İsmail Belîğ, **Nuhbetü’l-Âsâr li-Zeyli Zübdetü’l-Eş’âr**, Haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., 1999, s. 11.

⁸¹ Fâtin Davud, **age.**, s. 52.

⁸² Bilgin, **agt.**, s. 211.

Aynı zamanda hattat olan ve talik yazıyı Hattât Ârif Efendi'den tahsil eden⁸³ İshak Efendi, Uzunçarşılı'nın ifade ettiğine göre lale meraklısı olup “gülhîz” adlı bir lale yetiştirmiştir.⁸⁴

2.4. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Eserleri

1. el-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ: Kādî İyâz'ın meşhur eseri eş-Şifâ bi-Ta'rifi Hukûki'l-Mustafâ'nın tercümesi olan bu eser, aynı zamanda tez çalışmamız olup çalışmamızın ilerideki kısmında hakkında detaylı bilgi verilecektir.

2. Kasrû'l-Metîn: Tarikatların teşekkülünden önceki zühdi tasavvuf döneminde Arapça yazılmış olan ve genellikle fikhî ve ahlâkî konuları ihtiva eden Ebu'l-Leys es-Semerkandî'nin (ö. 373/983) **Bustânü'l-Ârifîn** adlı eserinin muhtasar tercümesidir. Bir nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi nr. 3728'de kayıtlı olup eser hakkında bir çalışma bulunmamaktadır.

3. Bi'setnâme: Kaynaklarda İshak Efendi'nin divanından bağımsız olarak müstakil bir eser olarak kaydedilen **Bi'setnâme**'de, Hazret-i Peygamber'in (s.a.v.) doğuşu, peygamberlik çağına gelişi, vahye muhatap oluşu, bazı mucizeleri, ahlâkının ve şanının yüceliğinden bahsedilmiş olup mesnevi nazım şekli ile kaleme alınmıştır. Eserin vezni Fâilâtün Mefâilün Feûlün olup 278 beyitten müteşekkildir. Eser Muhammet Nur Doğan tarafından nesre çeviri ve açıklamalarla birlikte neşredilmiştir.⁸⁵

4. Dîvân: İshak Efendi'nin 11 naat, 21 kaside 50 tarih, 14'ü Farsça 165 gazel, 13 kıta, 1 lugaz ve 6 ilahîden müteşekkil olan divanı Muhammet Nur Doğan tarafından 5 nüshası karşılaştırılarak yayımlanmıştır.⁸⁶

⁸³ Müstakimzâde Süleymân Sa'deddin Efendi, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Haz. Mustafa Koç, İstanbul, Klasik Yay., 2011, s. 578.

⁸⁴ Uzunçarşılı, **age.**, s. 471.

⁸⁵ Muhammed Nur Doğan, “Lâle Devri Şairlerinden İshak Efendi'nin Orjinal Bir Mesnevîsi Bi'setnâme: Metin-Nesre Çeviri-Açıklama”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi** 27, 1997, s. 101-168.

⁸⁶ Muhammet Nur Doğan, **Şeyhülislam İshak Efendi Hayatı Eserleri ve Divanının Edisyon Kritiği**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 1997.

2.5. el-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ'nın Şekil ve Muhteva Yönünden İncelenmesi

2.5.1. el-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ'nın Tercüme Sebebi

İshak Efendi besmele, hamdele ve salvele faslından sonra eserin mukaddimesinde; kesadı muhakkak olan dünya pazarında gönlü cezbeden ilim çarşısının sarraflarının en mühim isteklerinin ve şaşaalı ilim sermayesine sahip olanların en mükemmel süsünün, salih amel sermayesini kullanarak bu sermayeyi geliştirip büyüttükten sonra yüce ilimlerin öğrenilip öğretilmesi şeklindeki alışverişle elde edilebileceğini beyan etmiştir. Bu alışverişin de kişiyi kurtuluşa erdirici kârlı bir ticaret olduğunu belirterek ezcümle en kıymetli bir kumaş hükmünde olan hadis ilmiyle iştigal etmenin her zaman kurtuluş servetinin sebebi ve yüksek derecelere ulaşma devletinin kazandırıcısı olduğunu ifade etmiştir. Zira Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ihtiram edilmesi zorunlu olan haklarının bilinmesi ve yüce derecesinin tavsifinin ancak hadis ilmiyle mümkün olacağından dolayı bu ilmi talep edip öğrenmenin kişiyi şüphesiz iki cihan saadetine eriştireceği ve bu durumun rivayetlerin inceliklerini bilenlerin ve çabuk kavrama yeteneğine sahip olanların malumu olduğunu, bu kazancın da ancak hatadan ari olan eserlerden elde edilebileceği; bu cümleden olarak sıhhatli haberler kfilesinin güzergâhı olan ve bu konuda kaleme alınan eserlerin en latiflerinden olan Kadı İyâz'ın **eş-Şifâ**'sının bu kazanca ulaştıracak bir eser olduğuna dair akıl sahipleri katında hakkının teslim edildiğini şöyle beyan etmiştir:

"Felâ-cerem bâzâr-ı müteḥakkıku'l-kesâd-ı 'âlemde şayrefiyân-ı çâr-süy-ı dil-cüy-ı dânişe ehemmi-i ḥ'âhiş ve sermâye-dârân-ı biḍâ'a-i nümâyişe etemm-i ârâyiş, i'mâl-i re'sü'l-mâl-i a'mâl-i şâliḥa ile ba'de taḥşîli'n-nemâ ticâret-i râbiḥa-i fevz-intimâ aḥz u 'atâ-yı ta'lîm ü ta'allûm-i 'ûlum-i 'âliye ile şûret-nümâdır. Siyyemâ müzâvele-i kâlâ-yı girân-behâ-yı 'ilm-i ḥadîs-i şerâfet-peymâ dâ'imâ bâ'is-i servet-i necât ve mûriş-i devlet-i ref'-i derecâtdır. Zîrâ ta'rîf-i ḥukûk-ı vücûb-ı tebcîl-i Meḥrâr-ı 'Âlem ve tavşîf-i 'ulüvv-i şân-ı 'arş-resân-ı Resûl-i Muḥterem, 'ilm-i ḥadîs-i nefâset-perverden, lâzım-ı fâ'ide-i haber tarîkıyla cilve-ger idiginden nâşî dânişiniñ ḥ'âhişi bî-reyb ü meyn medâr-ı tahaşşul-i temevvül-i sa'âdet-i dâreyn idigi ma'lûm-i dakâyık-şinâsân-ı rivâyet ve müteyakkan-ı ḥakâyık-tırâzân-ı dirâyetdir. Lâkin ticâret-i sâlifeniñ teyessüri kâr-gâh-nişiniñ-i tettebbu'-ı âşâr-ı şîḥat-dişâra menûṭ ve iktisâb-ı mûmâ-ileyhiñ tekeşşüri ḡayetü mâ fi'l-bâb fenn-i şerâfet-efken-i merķûmda müdevven bir kitâb-ı menâfi'-nişâbiñ tedebbürine merbûtdur. Felâ-cerem mevrîd-i âmed-şüd-i kavâfil-i şîḥâḥ-ı aḥbâr u milâḥ-ı âşâr idigi müsellemler olan kitâb-ı teberrük-nişâb-ı

Şifâ-yı şâfi-cevâb ki, yâdigâr-ı üstâd-ı kalem-i zîbâ-raķam Kâdî İyâz-ı nâm-dârdır, ittihâz-ı mekseb-i müîlâla ‘aya sezâ-vârlıgla ‘inde uli’l-ebşâr nuşb-ı ‘ayn-ı i ‘tibârdır.”⁸⁷

İshak Efendi, **Şifâ**’nın latif sayfalarının nefis faydaları hâvi bir hazine ve bab ile fasıllarının ünsiyet veren iratlarla dolu bir define hükmünde olduğunu ve öğrenilip öğretilmesine rağbet eden ilim erbabının çok olduğunu belirtmiştir. Fakat fazilet sahiplerinin gönlünü çelen terkip kapılarının kapalılığının ona her sahip olmak isteyen müşterisinin içeriye girip istifade etmesine engel olduğunu ve faydaların karar kıldığı henüz açıl(a)mamış kapısının fethi (izah edilmeye) muhtaç olduğunu ifade ederek kalbi feraha erdiren faydalarının umumileştirilmesi kastıyla kapalı kapıları açacak anahtarı hazırlamanın yani eseri tercüme etmenin -gücünün yetersizliği ve sermayesinin azlığına rağmen- gece gündüz hatırında olduğunu bildirmiştir. En nihayetinde kalbindeki bu fikri izhar ettiğini; bu şerefli hizmet ile Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şefaatine nail olmak düşüncesinin kendisinin mangal mesabesinde olan kalbindeki teşebbüs ateşini tutuşturduğunu ve fetihleri müyesser eden Allah’a dayanarak **Şifâ**’nın şerhlerini inceledikten sonra Hak Teâlâ’ya tevekkül edip ihtimam göstererek bu tercümeyi **el-İstisfâ fî Tercümeti’s-Şifâ** namıyla isimlendirip kaleme aldığını belirtmiş ve “umulur ki bu hâlis gayretimiz, Allah’ın yardımıyla iki cihan saadetine vasıl olma kapısını açar ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şefaatine nail olmaya sebep olur” diyerek cümlesini ⁸⁸ (وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ) âyetiyle şöyle tamamlamıştır:

*“Ammâ iğlâk-ı bâb-ı terkîb-i efâzıl-fırîbi her müşterî-i metâ‘-ı istimtâ‘ına mâni‘-i duhûl-i istifâde ve nâ-güşüdegî-i der-i fevâ‘id-maķarrı muhtâc-ı feth-i ifâdedir. Binâberin ta‘mîm-i fevâ‘id-i rehînetü’l-irtiyâhı kaşdıyla i‘dâd-ı miftâhı ya‘nî tercüme-i me‘âl-i kelimât-ı teberrük-simâtı ma‘a-kışarı’l-bâ‘a ve kıllet-i’l-bîdâ‘a leyl ü nehâr hâtır-güzâr olarak âhîr-i kâr mâ-fi‘z-zamîri izhâr ile şerâfet-res ve bu hîdmet-i celîle neyl-i şefâ‘at-i Seyyid-i Kâ‘inât ‘aleyhi a‘le‘t-taḥiyyâta vesîle-i esîle olmasını tâbiş-i heves-i kânûn-ı derûn-i İshâk-ı muḥâleşet-vifâķda iş‘âl-sâz-ı nâ‘ire-i mübâderet olmağın ^(N2b) müstemidden mimmen lehu’l-futûḥ ba‘de tetebbu‘i’s-şürûḥ şanî‘-i menî‘-i merķûm-ı şerâfet-mevsûma, mütevekkilen ‘ale’l-Müfẓi’l-‘Allâm kâr-pîrâ-yı ihtimâm olup **el-İstisfâ fî Tercemeti’s-Şifâ** nâmıyla dendân-zen-i tevsîm ve dest-dâde-i imlâ ve terkîm olmuşdur. Me‘mûldur ki bu tekâpûy-i muḥâleşet-iştîmâl, bi-tevfîķi’llâhi’l-Müte‘âl, kufl-küşâ-yı der-i vuşûl-i sa‘âdet-i dâreyn ve delâlet-pîrâ-yı müşûl-i şefâ‘ât-i Seyyid-i Kevneyn ola.”⁸⁹*

⁸⁷ Şeyhülislâm İshak Efendi, **age.**, vr. 2a.

⁸⁸ “Bu, Allah’a hiç de güç gelmez.” İbrahim 14/20.

⁸⁹ Şeyhülislâm İshak Efendi, **age.**, vr. 2a.

İshak Efendi, övgülere müstehak olan eserlerin güzel kokusunu etrafa saçmanın eser verenlerin âdeti ve marifet ehlinin seçkin tavrı olduğunu belirterek, tercüme ettiği eserini tamamladıktan sonra zahirî saltanat kitabının dibacesi ve hilafet sayfasının ser-levhası Sultan III. Ahmed’e, veziri Damad İbrahim Paşa vasıtasıyla sunmanın ve padişahın adını teberrüken eserin mukaddimesinde zikretmenin kendisi üzerine farz olduğunu şöyle ifade etmektedir:

“Hattā eşnā-yı nefhu't-tib-i iṣār-ı me'āşir-i men-lehu'l-meḥāhirde dīrīne-i resm-i tırāzende-gān-ı āşār ve huceste-ṭavr-ı ma'ārif-dişārān-ı uli'l-i'tibār üzre pīrāye-i dībāce-i kitāb-ı saltanat-ı zāhire ve ser-levḥa-i şaḥīfe-i münīfe-i (2b) ḥilāfet-i bāhire, şifā-baḥş-ı şudūr-ı cumhūr-ı berāyā, tırāz-ı beyyini'l-i'zāz-ı taḥt-gāh-ı devlet-i ulyā, şeh-beyt-i kaşīde-i şevket ü ikbāl, gevher-i şāh-vār-ı efser-i devlet ü iclāl, merkez-i dā'ire-i nizām-ı 'ālemyān, kıble-gāh-ı cümle-i cihāniyān, penāh-ı mecmū'-ı mülūk u selāṭīn, 'umde-i cemāhīr-i 'uzamā-yı havākīn, ḥāmī-i ḥime'l-Ḥaremeyni'ş-Şerīfeyn, sultānu'l-berreyṇ ve'l-bahreyn, pādīşāh-ı 'ālem-penāh, şehriyār-ı 'azamet-destgāh, velīyy-i ni'met-i 'ālem, ḥudāvendigār-ı hümayūn-şiyem, zıll-i memdūd-i lutf-i Rabb-i Vedūd, zīver-i efser-i serāy-ı vücūd, nūr-baḥşā-yı sāḥa-i ḡabrā, tāc-dār-ı ḥilāfet-i kübrā, es-Sultān ibnū's- Sultān es-Sultān el-Ġāzī Aḥmed Ḥān ibnū's-Sultān Muḥammed Ḥān ḥullidet ḥilāfetuhū ilā yevmi'l-mīzān, cenāb-ı ma'delet-me'āblarınıñ ṭavḳ-ı gerden-i cihāniyān ve lāzime-i zimmet-i 'ālemyān olan du'ā-yı devām-ı devlet-i 'aliyye-i ebed-peyvend ve şenā-yı beḳā-yı ḥaşmet-i seniyye-i 'ālem-pesendlerin bi-hulūş-i't-ṭaviyye edā ederek nām-ı hümayūn-i şevket-maḳrūnların teberrüken ve teyemmünen tırāz-ı dībāce-i tercüme kılmāğı 'umde-i umūr-ı mühimme 'add ettiğimden mā'adā bu eşer-i teberrük-fercāmı mişāl-i muḥaddere-i zībā-endām ilbās-ı itmāmdan şoñra ol rūḥ-ı kāleb-i 'ālem ve mālīk-i rikāb-ı ümem edāma'llāhu'l-Meliki'l-Ekrem'iñ şadr-ı 'ālī-ḳadr-ı meḳārim-perver ve dāmād-ı merāḥim-mu'tād-ı pākīze-güherleri şadru'l-kübrā, bedrū'l-vüzerā İbrāhīm Paşa yessera'llāhu mā-yeşā' ḥazretleriniñ vesātet-i 'aliyyeleriyle ḥuzūr-ı hümayūn-i şevket-maḳrūnlarına 'arz etmegi zimmet-i 'ubūdiyetime farz 'add etmişimdir ki āfitāb-ı 'ālem-tāb-ı nigāh-ı i'tibār-ı muḥāḥaret-medārları bu zerre-i nā-ḳiziñ bā'is-i āb u tāb-ı iftiḥāridır. Femina'llāhi't-tevfīḳ ve hüve ni'me'r-refīḳ.⁹⁰

Hasılı Şeyhülislam İshak Efendi bu kitabı hem **Şifâ**'nın çok kıymetli bir eser olup dil hususiyetlerinin onu anlamaya engel olduğu endişesiyle hem de iki cihan saadetine vasil olup Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şefaatine nail olmaya sebep olur düşüncesiyle tercüme ettiği söylenebilir.

2.5.2. Eserin Bölümleri ve Muhtevası

el-İstişfâ fî Tercemeti'ş-Şifâ bir mukaddime ve dört ana bölümden müteşekkil olup her bölüm kendi içinde bâblara ve bâblar da kendi içerisinde fasıllara ayrılmaktadır.

⁹⁰ Şeyhülislâm İshak Efendi, **age.**, vr. 2a-2b.

Her ne kadar **Şifâ**'nın aslıyla tercüme metnimiz **el-İstişfa** arasında yer yer başlıklandırmadan kaynaklı fasıllar arasında ihtilaf mevcut olsa da -ki ilgili yerlerde bu farklılıklar hakkında bilgi verilecektir-, müellifimiz İshak Efendi eserin aslına sadık kalmıştır. Çalışma metnimiz **Şifâ**'nın bütün kısım, fasıl ve bablarını ihtiva etmektedir. İlaveten **el-İstişfâ**'da istişhâd kabilinden diğer şarihlerin şerhlerinden de iktibaslar yapılmıştır.

İshak Efendi eserin mukaddimesinde hamd ve salattan sonra kitabı tercüme sebebinin belirtip vezir Damad İbrahim Paşa'nın tavassutuyla Sultan III. Ahmed'e takdim etmenin ve padişahın adını teberrüken eserin mukaddimesinde zikretmenin kendisi üzerine farz olduğunu beyan ettikten sonra, eserin dört rükün gibi dört kısım üzere imar edildiğini, birinci kısımda Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gerekli ihtiramın gösterilebilmesi maksadıyla onun maddî ve manevî güzellikleri, Hak katındaki üstün yeri ve mucizelerinin ele alındığını; ikinci kısımda Hz. Peygamber'e (s.a.v.) inanıp itaat etmenin, onu bütün kalbiyle sevmenin ve ona salât ü selâm getirmenin gereğinin vurgulandığını; üçüncü ve kitabın asıl konusunun işlendiği kısımda, diğer iki kısmın buna mukaddime hüviyetinde olduğunu ve bu bölümde Hz. Peygamber'de (s.a.v.) bulunabilecek ve kesinlikle bulunmayacak hususları, Hak Teâlâ'nın onu günahlardan ve kötülüklerden koruduğu hakikatini ve bir beşer olması hasebiyle yaptığı şeylerin anlatıldığını; dördüncü ve son kısımda ise Hz. Peygamber'e (s.a.v.) dil uzatanlara uygulanacak ceza ve hükümlerin beyan edildiğini ifade etmiştir.

Eserin bölümlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

BİRİNCİ KISIM: Hak Teâlâ'nın Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şan ve şerefini yüceltmesi hakkında olup 4 bâbtan oluşmaktadır.

Birinci Bâb: Hak Teâlâ'nın Hz. Peygamber'i (s.a.v.) övmesi ve onun kendi katındaki üstün yerini belirtmesi hakkında olup on fasıldan müteşekkildir.

1. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) övülmesi ve güzel ahlâkının zikredilmesi hakkında.
2. **Fasıl:** Hak Teâlâ'nın Hz. Peygamber'i (s.a.v.) “şahit” olarak nitelemesi ve onu yüceltmesi hakkında.

3. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Rabbanî hitaba muhatap olduğu ve Samedanî iltifata mazhar olduğunun beyanı hakkında.
4. **Fasıl:** Hak Teâlâ'nın Kur'ân'da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yüce kadrine yemin etmesi hakkında.
5. **Fasıl:** Hak Teâlâ'nın Hz. Peygamber'in (s.a.v.) değerini göstermek adına kendi varlığını gösteren bazı delillere yemin etmesi hakkında.
6. **Fasıl:** Hak Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e (s.a.v.) olan şefkati ve ona verdiği kıymet hakkında.
7. **Fasıl:** Hak Teâlâ'nın Kur'ân'da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yüce değerini ve diğer peygamberlere üstünlüğünü bildirmesi hakkında.
8. **Fasıl:** Hak Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e (s.a.v.) salât ettiğini, onu kendisine dost edindiğini ve o aralarında iken insanların üzerinden azabı kaldırdığını bildirmesi hakkında.
9. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kıymeti konusunda Fetih Sûresi'nin ihtiva ettiği bilgiler hakkında
10. **Fasıl:** Hak Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ikramı hususunda Kur'ân'da verilen bilgiler hakkında.

İkinci Bâb: Hak Teâlâ'nın Hz. Peygamber'i (s.a.v.) hem yaratılış hem huy güzelliği bakımından mükemmel şekilde yaratıp dinî ve dünyevî erdemlerin tamamını ona vermesi hakkında olup 27 fasıldan müteşekkildir.

Şifâ'nın aslında bir mukaddime ve 26 fasıldan müteşekkil olan bu babın fasılları ile **el-İstişfâ**'nın fasılları arasında -muhtevaları aynı olmakla birlikte- başlıklandırmalar farklılık arz etmektedir. Bu bâb, **el-İstişfâ**'da bir mukaddime ve 27 fasıldan müteşekkil olup **Şifâ**'nın aslında 9. fasıl olan “meta ve mal” bahsi, **el-İstişfâ**'da iki ayrı fasıl olarak “Dokuzuncu fasıl: Duruma/yerine göre değişen değerlerden biri olan makam/itibar hakkında” ve “Onuncu fasıl: Duruma/yerine göre değişen değerlerden biri olan mal hakkında” şeklinde başlıklandırılıp iki fasla taksim edilmiştir. Keza **Şifâ**'nın aslında 13. fasıl olan “Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hilmi, sabrı ve tahammülü hakkında” bahsi, **el-İstişfâ**'da iki ayrı fasıl olarak “On üçüncü fasıl: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hilmi, sabrı ve tahammülü hakkında” ve “On dördüncü fasıl: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hilmi ve sabrı hakkında” şeklinde başlıklandırılıp iki fasla

taksim edilmiştir. **Şifâ**’nın son faslı olan “garip kelimelerin açıklanması” bahsi ise **el-İstişfâ**’da fasıl olarak adlandırılmayıp 27. fasıldan sonra zeyl olarak verilmiştir. Hâsılı **Şifâ**’nın iki ayrı faslının her biri **el-İstişfâ**’da ikiye taksim edilip toplamda 2 fasıl olması gerekirken 4 ayrı fasıl olarak verilmiş, **Şifâ**’nın son faslı ise **el-İstişfâ**’da ayrı fasıl olarak verilmeyip zeyl olarak kaydedilmiştir. Dolayısıyla **el-İstişfâ**’da muhteva olarak bâb fasılları aynı ve tam, fakat başlıklandırma olarak farklı ve mukaddimeyle beraber bir fasıl fazladır.

1. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) üstün özellikleri hakkında.
2. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) bedenî özellikleri/hilyesi hakkında.
3. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) temizliği, teninin letafeti, güzel kokusu, teri ve kanı hakkında.
4. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) zekâsı, aklı, duyuları, davranışları ve konuşması hakkında.
5. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) fesahat (düzgün ve doğru konuşması) ve belagati (tesirli ve yerinde söz söylemesi) hakkında.
6. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) nesebinin şerefi, memleket ve yetiştiği yerin kıymeti hakkında.
7. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.), dünya hayatının vazgeçilmez olan gereksinimleri karşısındaki tavrı hakkında.
8. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) evliliği hakkında.
9. **Fasıl:** Duruma/yerine göre değişen değerlerden biri olan makam/itibar hakkında.
10. **Fasıl:** Duruma/yerine göre değişen değerlerden biri olan mal hakkında.⁹¹
11. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) güzel ahlakı hakkında.
12. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) aklı hakkında.
13. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hilmi, sabrı ve tahammülü hakkında.
14. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hilmi ve sabrı hakkında.⁹²
15. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) cömertliği hakkında.

⁹¹ Şifâ’nın aslında bu fasıl bir önceki fasılla beraber olup çalışma metnimiz olan **el-İstişfâ**’da müstakil bir fasıl olarak verilmiştir. **Bkz.** Kadı İyâz, **eş-Şifâ bi-Ta’rîfi Hukûki’l-Mustafâ**, c. 1, Ammân, Dâru’l-Fahyâ, 1407, s. 201-205.

⁹² Şifâ’nın aslında bu fasıl bir önceli fasılla beraber olup çalışma metnimiz olan **el-İstişfâ**’da müstakil bir fasıl olarak verilmiştir. **Bkz.** Kadı İyâz, **age.**, c. 1/223-229.

16. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şecaati (cesaret ve kahramanlığı) hakkında.
17. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayası ve iğzâsı (hatalara göz yumması) hakkında.
18. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) insanlarla hüsn-i muaşeretı (güzel geçinmesi), üstün edebi ve engin ahlakı hakkında.
19. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şefkat ve merhameti hakkında.
20. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözünde durması, ahde vefası ve akrabaya ihsanda bulunması hakkında.
21. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tevazusu hakkında.
22. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) âdil, iffetli, doğru sözlü ve emin oluşu hakkında.
23. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) güzel ahlakta yegâne oluşu, vakarı, sükûtu ve teennisi hakkında.
24. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zühdü (dünyaya iltifat etmemesi) hakkında.
25. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Rabbinden korkması ve O'na itaat ve çokça ibadet etmesi hakkında.
26. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) en mükemmel surette yaradılışı, üstün ahlakı ve kıymetli nesebi hakkında.
27. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şemali hakkında.

27. fasıldan sonra çalışma metnimiz olan **el-İstişfâ**'da 27. fasılda geçen hadisteki kelimelerin şerhi zeyl olarak verilmiş olup bu bölüm **Şifâ**'nın aslında⁹³ ayrı bir fasıl olarak verilmiştir. Fakat bizim çalışmamızda müstakil bir fasıl olarak verilmemiştir.

Üçüncü Bâb: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Allah katındaki yüce değerini ortaya koyan ve iki cihanda ona sunulacak olan ikramlara dair sahîh ve meşhûr hadislerin zikredilmesi hakkında olup 15 fasıldan müteşekkildir.

1. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hak Teâlâ'ya yakınlığı ve iki cihanda en büyük hasletlere sahip olması hakkında.
2. **Fasıl:** Miraç gecesinin vukuu hakkında.
3. **Fasıl:** İsrâ'nın mahiyeti, Mirac'ın ruhla mı bedenle mi olduğu hakkında.

⁹³ Bkz. Kadı İyâz, **eş-Şifâ**, 1/315-320.

4. **Fasıl:** Mirac'ın uykuda olduğunu söyleyenlerin tenkidi hakkında.
5. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hak Teâlâ'yı görmesi hakkında.
6. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Miraç'ta Hak Teâlâ ile konuşması hakkında.
7. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Miraç'ta Hak Teâlâ'ya yakınlaşması hakkında
8. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ahiretteki üstünlüğü hakkında.
9. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hak Teâlâ'nın sevgilisi ve dostu oluşu hakkında.
10. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şefaati ve Makam-ı Mahmûd'un hususiyetleri hakkında.
11. **Fasıl:** Hz. Peygamber'e (s.a.v.) vesîle, en yüce derece, kevser ve çeşitli faziletlerin verilmesi hakkında.
12. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) diğer peygamberlerden (a.s.) üstün tutulmasını yasaklayan hadisler hakkında.
13. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) isimleri ve bu isimlerin faziletleri hakkında.
14. **Fasıl:** Hak Teâlâ'nın Hz. Peygamber'i (s.a.v.) esmâ-i hüsnâsı ve yüce sıfatlarıyla şereflendirmesi hakkında.
15. **Fasıl:** Yaradan ve yaratılanların sıfatları hakkında.

Dördüncü Bâb: Allah Teâlâ'nın, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eliyle gerçekleştirdiği mucizelerin ve ona lütfettiği özelliklerin açıklanması hakkında olup 30 fasıldan müteşekkildir.

Bu bâbta, birinci fasıl **Şifâ**'nın aslında “el-mukaddime” ismiyle verilmiş olup sonrasında geri kalan 29 fasıl verilerek 30'a tamamlanmıştır. Bizim çalışma metnimiz olan **el-İstişfâ**'da ise “mukaddime” kısmı birinci fasıl olarak adlandırılmamış, geri kalan 29 fasıl ise aynı başlıklandırmayla verilmiştir. Hâsılı fasıllar tam, başlıklandırma eksiktir.

1. **Fasıl:** Nübüvvet, risâlet ve vahiy hakkında.
2. **Fasıl:** Peygamberlerin elinden sadır olan olağanüstü hallerin mucize olarak isimlendirilmesinin sebebi hakkında.
3. **Fasıl:** Kur'ân-ı Kerîm'in mucize oluşunun birinci vechi hakkında.

4. **Fasıl:** Kur'ân-ı Kerîm'in mucize oluşunun ikinci vechi hakkında.
5. **Fasıl:** Kur'ân-ı Kerîm'in mucize oluşunun üçüncü vechi hakkında.
6. **Fasıl:** Kur'ân-ı Kerîm'in mucize oluşunun dördüncü vechi hakkında.
7. **Fasıl:** Kur'ân-ı Kerîm'in kâfirlere meydan okuması hakkında.
8. **Fasıl:** Kur'ân-ı Kerîm'in, işitenleri hayrete düşürüp kalplerini etkilemesi
9. **Fasıl:** Kur'ân-ı Kerîm'in dünya var oldukça durması hakkında.
10. **Fasıl:** Kur'ân-ı Kerîm'i okuyanın usanmaması hakkında.
11. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in şakk-ı kamer ve diğer mucizeleri hakkında.
12. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) parmaklarının arasından suyun kaynaması hakkında.
13. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bereketiyle suyun kaynayıp yerden fışkırması hakkında.
14. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bereketi ve duası ile yemeğin çoğalması hakkında.
15. **Fasıl:** Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ağaçların boyun eğmesi hakkında.
16. **Fasıl:** Hurma kütüğünün inlemesi hakkında.
17. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) diğer eşya ile olan mucizeleri hakkında.
18. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayvanlarla ilgili mucizeleri hakkında.
19. **Fasıl:** Ölüler ve bebeklerin dile gelmesi hakkında.
20. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hastaları ve özürlüleri iyileştirmesi hakkında.
21. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) duasının kabul olunması hakkında.
22. **Fasıl:** Hz. Peygamber'e (s.a.v.) verilen diğer olağanüstü haller hakkında.
23. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gaybı ve geleceği bilmesi hakkında.
24. **Fasıl:** Hak Teâlâ'nın, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) muhafaza etmesi hakkında.
25. **Fasıl:** Hak Teâlâ'nın, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) verdiği mucizeler ve bu cümleden olarak ona ihsan ettiği bilgiler ve ilimler hakkında.
26. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) meleklerle ve cinlerle görüşmesi ve onları pek çok sahabînin görmesi hakkında.
27. **Fasıl:** Ehl-i kitap bilginlerinin, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve ümmetinin özelliklerini haber vermesi hakkında.
28. **Fasıl:** Hz. Peygamber (s.a.v.) doğarken görülen mucizeler hakkında.

29. Fasil: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mucizelerinin diğer peygamberlerin mucizelerinden üstün oluşu hakkında.

İKİNCİ KISIM: Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hürmet gösterilmesinin her Müslüman için vacip olduğu ve bu emrin her müslümanın boynunda bir boyunduruk hükmünde olduğu hakkında olup 4 bâbtan müteşekkildir.

Birinci Bâb: Hz. Peygamber'e (s.a.v.) inanmanın farz, ona itaatın ve sünnetine uymanın şart olduğu hakkında olup **Şifâ**'nın aslında 5 fasıldan; bizim çalışma metnimiz olan **el-İstişfâ**'da ise 4 fasıldan müteşekkildir. Çünkü **Şifâ**'nın aslında birinci fasıl olarak verilen "Hz. Peygamber'e (s.a.v.) iman ve itaat etmenin, sünnetine ittiba etmenin farz oluşu" faslı, **el-İstişfâ**'da mukaddime kısmında verilmiş ve sonrasında aynı sıralamayla geri kalan 4 fasıl verilmiştir. Dolayısıyla fasıllar tam, başlıklandırma eksiktir.

1. **Fasil:** Hz. Peygamber'e (s.a.v.) itaat etmenin vacibiyetinin ona ve getirdiklerine iman etmenin gereği olduğu hakkında.
2. **Fasil:** Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ittiba etmenin, sünnetine ve gösterdiği yola tabi olmanın farz oluşu hakkında.
3. **Fasil:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetine ittiba etme hususunda İslam büyüklerinin sözleri hakkında.
4. **Fasil:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) emrine muhalefet etmenin tehlikesi hakkında.

İkinci Bâb: Hz. Peygamber'i (s.a.v.) sevmenin ve ona bütün gönlüyle bağlanmanın gerekli olduğu hakkında olup **Şifâ**'nın aslında 6 fasıldan, **el-İstişfâ**'da 5 fasıldan müteşekkildir. Çünkü **Şifâ**'nın aslında birinci fasıl olarak verilen "Hz. Peygamber'e (s.a.v.) muhabbetin lüzumu" faslı, **el-İstişfâ**'da mukaddime kısmında verilmiş ve sonrasında aynı sıralamayla geri kalan 5 fasıl verilmiştir. Dolayısıyla fasıllar tam, başlıklandırma eksiktir.

1. **Fasil:** Hz. Peygamber'e (s.a.v.) muhabbet beslemenin insana kazandırdıkları hakkında.

2. **Fasıl:** Ashâb, tâbiîn ve diğer İslâm büyüklerinin Hz. Peygamber’e (s.a.v.) olan muhabbetleri hakkında.
3. **Fasıl:** Hz. Peygamber’e (s.a.v.) olan muhabbetin tezahürü hakkında.
4. **Fasıl:** Hz. Peygamber’e (s.a.v.) olan muhabbetin anlam ve hakikati hakkında.
5. **Fasıl:** Hz. Peygamber’e (s.a.v.) samimi bir imanla ittiba etmenin farz oluşu hakkında.

Üçüncü Bâb: Hz. Peygamber’in (s.a.v.) emirlerine saygının ve şahsına hürmetin vazgeçilmez olduğu hakkında olup **Şifâ**’nın aslında 7 fasıldan, **el-İstişfâ**’da 6 fasıldan müteşekkildir. Çünkü **Şifâ**’nın aslında birinci fasıl olarak verilen “Bu konudaki rivayetler (âyet ve hadisler)” faslı, **el-İstişfâ**’da mukaddime kısmında verilmiş ve sonrasında aynı sıralamayla geri kalan 6 fasıl verilmiştir. Dolayısıyla fasıllar tam, başlıklandırma eksiktir.

1. **Fasıl:** Hz. Peygamber’e (s.a.v.) tazim (saygı ve onu yüceltme) konusunda sahabenin usulü hakkında.
2. **Fasıl:** Hz. Peygamber’e (s.a.v.) vefatından sonra ve adı anıldığında saygı gösterme, ehl-i beytine ve ashâbına hürmet etme hakkında.
3. **Fasıl:** Ashâb ve tâbiîn, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hadisini rivayet ederken nasıl davrandığı hakkında.
4. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ailesine ve soyuna hürmet ve iyilik etme hakkında.
5. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ashabına hürmet etme hakkında.
6. **Fasıl:** Hz. Peygamberle (s.a.v.) alakalı şeylere hürmet etme hakkında.

Dördüncü Bâb: Hz. Peygamber’e (s.a.v.) salât ü selâm getirmenin hükmü, önemi ve sevabı hakkında olup 10 fasıldan müteşekkildir.

Şifâ’nın aslında birinci fasıl olan “salâtın manası” bahsi, **el-İstişfâ**’da mukaddimede zikredilmiştir. **Şifâ**’da onuncu fasıl “Mescid-i Nebvî’yi ziyaret âdâbı ve Medine ve Mekke’nin fazileti” şeklinde verilmiş olup **el-İstişfâ**’da bu fasıl ikiye taksim edilmiş; dokuzuncu fasılda “Mescid-i Nebvî’yi ziyaret âdâbı ve Medine’nin fazileti” ve onuncu fasılda “Mekke’nin fazileti” konusuna yer verilmiştir. Dolayısıyla fasıllar tam, başlıklandırma farklıdır.

1. **Fasıl:** Hz. Peygamber’e (s.a.v.) salât ü selamın hükmü hakkında.
2. **Fasıl:** Hz. Peygamber’e (s.a.v.) salât ü selam getirmenin tavsiye edilip makbul görüldüğü yerler hakkında.
3. **Fasıl:** Hz. Peygamber’e (s.a.v.) salât ü selam getirmenin keyfiyeti hakkında.
4. **Fasıl:** Hz. Peygamber’e (s.a.v.) salât ü selam getirmenin sevap ve fazileti hakkında.
5. **Fasıl:** Hz. Peygamber’e (s.a.v.) salât ü selam getirmemenin büyük günah ve pişmanlık olacağı hakkında.
6. **Fasıl:** Hz. Peygamber’e (s.a.v.) salât ü selamın arzedilmesi hakkında.
7. **Fasıl:** Hz. Peygamber (s.a.v.) ve diğer peygamberlerden başkasına salât ü selam getirme hususundaki farklı görüşler hakkında.
8. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) kabrini ziyaret hakkında.
9. **Fasıl:** Mescid-i Nebevî’yi ziyaret âdâbı ve Mescid-i Nebevî’nin fazileti hakkında.
10. **Fasıl:** Mekke’nin fazileti hakkında.

ÜÇÜNCÜ KISIM: Hz. Peygamber’de (s.a.v.) mutlaka bulunacak ve kesinlikle bulunmayacak hususlar, dünyevî işlerden kendisine nispet edilebilecek veya edilemeyecek konular hakkında olup bu bölüm, kitabın esası ve özüdür. Daha önceki iki bölüm ise bu bölümün girişi mahiyetindedir. Bu kısım 2 bâbtan müteşekkildir.

Birinci Bâb: Allah Teâlâ’nın, Hz. Peygamber’i (s.a.v.) günah işlemekten koruması ve diğer dinî meseleler hakkında olup 16 fasıldan müteşekkildir.

1. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) peygamber olmadan evvelki ve peygamber olduğu andan itibaren itikadî durumu hakkında.

Şifâ’da fasıl başlığı, “Hz. Peygamber’in (s.a.v.) peygamber olduğu andan itibaren itikadî durumu hakkında” şeklinde verilmiş olup çalışma metnimiz olan **el-İstişfâ** ile **Şifâ** arasında sadece faslın başlıklandırılması (adlandırılması) farklılık arz etmektedir. Muhteva aynıdır.

2. **Fasıl:** Peygamberlerin, peygamberlikle şereflenmeden evvel de gûnahtan korundukları hakkında.

3. **Fasıl:** Peygamberlerin dünya işlerine dair bilgileri (dünyanın her işini bilmelerinin gerekmediği) hakkında.
4. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zahiren ve batinen şeytandan muhafaza olduğu hakkında.
5. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) her zaman doğru sözlü olduğu hakkında.
6. **Fasıl:** Bazı şüphelerinin defedilmesi (İslam düşmanlarının bazı iftiralarına reddiye) hakkında.
7. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.), dünya hayatına dair bazı sözleri hakkında.
8. **Fasıl:** Peygamberlerin yanılmaları hususunda bazı itirazlara cevap hakkında.
9. **Fasıl:** Peygamberlerin küçük ve büyük günahlardan muhafaza olunmaları hakkında.
10. **Fasıl:** Peygamberlerin peygamber olmadan önce de günahlardan korunduğu hakkında.
11. **Fasıl:** Peygamberlerin yanılması ve unutulması hakkında.
12. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanıldığına dair olan hadislerin değerlendirilmesi hakkında.
13. **Fasıl:** Peygamberlerin küçük günah işleyebileceklerini söyleyenlerin sözlerinin reddi ve delillerinin tenkidi hakkında.
14. **Fasıl:** “Âdem, Rabbinin emrine karşı geldi” âyetinin ve Kur’ân-ı Kerîm ve hadislerde peygamberlerin günahlarını itiraf etmelerinin manası hakkında.
15. **Fasıl:** Peygamberlerin masumiyeti hakkında.
16. **Fasıl:** Meleklerin masumiyeti hakkında.

İkinci Bâb: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dünya ile ilgili hâlleri ve insan olması sebebiyle yaptığı işler hakkında olup **Şifâ**'nın aslında 9 fasıl, **el-İstişfâ**'da ise 8 fasıldan müteşekkildir. Çünkü **Şifâ**'nın aslında birinci fasıl olan “Peygamber'in (s.a.v.) ve diğer peygamberlerin dünyevî işlerle ilgisi hakkında” bahsi, **el-İstişfâ**'da mukaddime verilmiştir. Dolayısıyla **el-İstişfâ**'da muhteva olarak bâb fasılları tam, fakat başlıklandırma eksiktir.

1. **Fasıl:** Hz. Peygamber'e (s.a.v.) sihir yapılması hakkında.

Şifâ'nın aslında bu fasıl ikinci fasılda verilmiş; ikinci fasıl olan “Hz. Peygamber’in (s.a.v.) dünyevî işlerle ilgisi hakkında” bahsi ise birinci fasıl olarak kaydedilmiştir.

2. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) dünyevî işlerle ilgisi hakkında.
3. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.), huruzuna getirilen davaları halletmesi hakkında.
4. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) dünya işlerine dair sözleri hakkında.
5. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) son hastalığındaki vasiyeti hakkında.
6. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) bazı hadislerinin izahı hakkında.
7. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) dünya ile alakalı işleri hakkında.
8. **Fasıl:** Peygamberlerin hastalanmalarının hikmeti hakkında.

DÖRDÜNCÜ KISIM: Hz. Peygamber’e (s.a.v.) dil uzatan veya onu küçük düşürmeye kalkan kimseye uygulanacak hükümler hakkında olup 3 bâbtan müteşekkildir.

Birinci Bâb: Hz. Peygamber’e (s.a.v.) îmâ yoluyla dil uzatan veya onu açıkça küçümsemeye kalkışan kimsenin durumu hakkında olup **Şifâ**'nın aslında 10 fasıl, el-**İstişfâ**'da ise 9 fasıldan müteşekkildir. Çünkü **Şifâ**'nın aslında birinci fasıl olan “Hazret-i Peygamber’e (s.a.v.) dil uzatan veya onu küçük düşürmeye kalkan kimseye uygulanacak şer’î hükümler hakkında” bahsi, el-**İstişfâ**'da mukaddimede verilmiştir. Dolayısıyla el-**İstişfâ**'da muhteva olarak bâb fasılları tam, fakat başlıklandırma eksiktir.

1. **Fasıl:** Hz. Peygamber’e (s.a.v.) hakaret eden veya onu küçümseyen kimsenin öldürülmesine dair deliller hakkında.
2. **Fasıl:** Hz. Peygamber’in (s.a.v.) kendisini inciten bazı kimseleri affetmesi hakkında.
3. **Fasıl:** Hz. Peygamber’e (s.a.v.) kasıtsız olarak hakaret eden kimsenin durumu hakkında.
4. **Fasıl:** Hz. Peygamber’e (s.a.v.) kasıtlı olarak hakaret eden kimsenin durumu hakkında.
5. **Fasıl:** Hz. Peygamber’e (s.a.v.) hakaret anlamına gelebilecek bir söz söyleyen kimsenin durumu hakkında.

6. **Fasıl:** Kendini veya bir başkasını peygamberler gibi vasfeden kimsenin durumu hakkında.
7. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) aleyhinde bir sözü nakledenin durumu hakkında.
8. **Fasıl:** Hz. Peygamber (s.a.v.) hakkında caiz olan şeylerin bilgilendirmek için söylenmesi hakkında.
9. **Fasıl:** Hz. Peygamber'den (s.a.v.) bahsetmenin edebi hakkında.

İkinci Bâb: Hz. Peygamber'e (s.a.v.) kin besleyen, zarar veren, onu küçük düşüren kimsenin durumu ile böylelerine verilecek ceza, onlardan tövbe etmelerinin istenmesi, bu durumda onların cenaze namazlarının kılınıp kılınmayacağı, onların Müslümanlara, Müslümanların onlara mirasçı olup olamayacağı konuları hakkında olup **Şifâ**'nın aslında 5 fasıl, **el-İstişfâ**'da ise 4 fasıldan müteşekkildir. Çünkü **Şifâ**'nın aslında birinci fasıl olan "Hazret-i Peygamber'e (s.a.v.) dil uzatan veya onu küçük düşürmeye kalkan kimsenin hükmü hakkındaki görüşler" bahsi, **el-İstişfâ**'da mukaddimede verilmiştir. Dolayısıyla **el-İstişfâ**'da muhteva olarak bâb fasılları tam, fakat başlıklandırma eksiktir.

1. **Fasıl:** Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hakarete cüret eden mel'unun tövbesinin kabul edilip edilmemesi hususunda âlimlerin ihtilafları hakkında.
2. **Fasıl:** Dinden çıktığı şüpheli olan kimsenin durumu hakkında.
3. **Fasıl:** Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hakaret eden zımmînin durumu hakkında.
4. **Fasıl:** Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hakaret ettiği için öldürülen kimsenin mirası, yıkanması ve cenaze namazının kılınması gibi şer'î hükümlerin beyanı hakkında.

Üçüncü Bâb: Allah'a, peygamberlerine, meleklerine ve kitaplarına, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ailesine ve ashâbına hakaret edenlerin durumu hakkında olup **Şifâ**'nın aslında 10 fasıl, **el-İstişfâ**'da ise 9 fasıldan müteşekkildir. Çünkü **Şifâ**'nın aslında birinci fasıl olan "Hak Teâlâ'ya hakaret edenin durumu ve kendisinden tövbe etmesinin istenmesinin hükmü hakkında" bahsi, **el-İstişfâ**'da mukaddimede verilmiştir. Dolayısıyla **el-İstişfâ**'da muhteva olarak bâb fasılları tam, fakat başlıklandırma eksiktir.

1. **Fasıl:** Hak Teâlâ hakkında söylenmeyecek sözler sarfedenin durumu hakkında.
2. **Fasıl:** Âyet ve hadisleri keyiflerine göre tevil eden tevilcilerin kâfir sayılması hakkında.
3. **Fasıl:** İnsanı küfre düşüren ve düşürmeyen sözler hakkında.
4. **Fasıl:** Hak Teâlâ'ya hakaret eden zımmînin durumu hakkında.
5. **Fasıl:** İlahlık veya peygamberlik iddiasında olup Hak Teâlâ'ya iftira eden, kendisini Allah'ın yaratmadığı iddiasında olan kimsenin durumu hakkında.
6. **Fasıl:** Hak Teâlâ'nın şanına yakışmayacak çirkin sözler sarfedenin durumu hakkında.
7. **Fasıl:** Diğer peygamberlerden birine veya meleklere hakaret eden kimsenin durumu hakkında.
8. **Fasıl:** Kur'ân-ı Kerîm'e hakaret edenin durumu hakkında.
9. **Fasıl:** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ehl-i beytine, hanımlarına ve ashâbına hakaret edenin durumu hakkında.

2.5.3. El-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ'nın Üslup ve Dil Özellikleri

2.5.3.1. Üslup Özellikleri

Şeyhülislam İshak Efendi çok iyi bir medrese eğitimi almış olup Arapça ve Farsçayı bu dillerde şiir yazacak kadar bilmesi dolayısıyla ilmî kudreti ve edebiyata vukufiyeti ile temâyüz etmiş, bu maharetini yaptığı tercümlerde de göstermiştir.

Usul olarak **el-İstişfâ**'da, **Şifâ**'nın aslında olduğu gibi her konuya evvela âyetlerle ve müfessirlerin bu âyetler hakkındaki açıklamalarıyla başlanılmakta, sonrasında ise ilgili hadisler verilmektedir. **Şifâ**'da, her konunun başında verilen ilk hadis, senetleri ile birlikte, diğerleri ise senetsiz olarak verilmiş olup bizim çalışma metnimiz olan **el-İstişfâ**'da ilk hadislerin de senet zinciri tamamen verilmemiş, mütercim İshak Efendi tarafından, râvilerin isimlerinin **Şifâ**'nın aslında kayıtlı olduğu bildirilerek bazen zincirin sadece baş halkasının ismi zikredilmiştir:

“De’b-i muşannif-i fezā’il-nişāb üzre esāmī-i şerāfet-müntemileri (107b) imlā-kerde-i şahīfe-i aşl-ı kitāb olan kibār-ı ruvāt ihbārıyla Ümmü’l-Mü’mînîn Cenāb-ı Şiddīka-i şerāfet-ķarīnden mervīyy-i bihīndir ki...”⁹⁴

“Felā-cerem sāha-i şerāfet-mesāha-i aşl-ı kitābda esmā-i ma’ālī-intimāları zīver-baḡş-ı zemīn-i suṭūr olan eşheb-süvārān-ı ‘arşa-gāh-ı fezā’il ve fūrsān-ı meydān-ı ityān-ı delā’ilden (116b) irā’et-kārān-ı tavr-ı tekāver-i inbā rivāyet-kerde-i Enes bin Mālik-i fezā’il-pīrāyı taḡḡīka bu vechile imāle-sāz-ı licām-ı edhem-ḡāme-i inhādır ki...”⁹⁵

“Dürer-i ġurer-i esāmī-i tābendeleri derūn-i şadeḡ-pāre-i aşl-ı kitāb-ı zībendede lem’a-pīrā-yı beyān olan aḡḡāb-ı kirāmdan siyyemā İbn-i Mes’ūd-i fezā’il-ālūdđan mervīyy-i bihbūdđur ki...”⁹⁶

İshak Efendi eseri tercüme ederken bazen ayet ve hadislerin metninde ihtisarda bulunmuştur. Mesela Şifā’nın aslında tamamı verilen Necm Sûresi 17. âyetinin, **el-İstişfâ**’da bir kısmı iktibas edilmiştir: “...āyīne-i şühūd-i nuķūş-i ‘avātıf-ı nā-mütenāhī olan dīde-i dīdār-āġāhları kuḡl-i ⁹⁷ (مَا زَاغَ الْبَصَرُ) ile mūkāḡḡal ve ‘inde’l-mebde’i’l-evvel mufadḡdal olmaġla...”⁹⁸

Yine Şifā’nın aslında tamamı verilen Enbiyâ Sûresi 107. âyetinin, **el-İstişfâ**’da bir kısmı iktibas edilmiştir: “Bināberīn ma’nā-yı mezkūr cüz-i eczā-i rahmet idüġi رَحْمَةً ⁹⁹ (لِلْعَالَمِينَ) naşş-ı tekrīm-āveriyle müşbet...”¹⁰⁰

Şifā’da tam metni verilen hadislerin, **el-İstişfâ**’da “...ilā-āḡiri’l-ḡadīs...” denilerek bazen Arapça metinleri bazen de Türkçe metinleri muhtasar olarak verilmiştir:

Türkçe metinleri muhtasar olarak verilenlere aşağıdaki hadisleri örnek olarak verebiliriz:

“Farazā (62b) ru’yā idüġi şübūt-pīrā olsa reh-revān-ı semt-i ḡilāḡa me’vā-yı inkār u ihtilāḡ olmayacaġı ‘inde’l-’uķalā rūşenādır. İmdi ke’ş-şemsi fī rābi’atī’n-nehār rūşen ü āşikārdır ki, dīde-i dīdār-dīde-i Nebevī ḡālet-i yaķaza-i ḡakḡāniyyet-muḡtevēlerinde ilā āḡiri’l-ḡadīs ¹⁰¹ müşāhede-i umūr-i İsrā i ‘cāz-bīnādır...”¹⁰²

⁹⁴ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 107a-b.

⁹⁵ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 116a-b.

⁹⁶ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 106a.

⁹⁷ “Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.” Necm 53/17.

⁹⁸ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 11b; Kadı İyâz, eş-Şifā bi-Ta’rīfī Hukūki’l-Mustafā, Ammân, Dāru’l-Fahyâ, 1407, s. 100.

⁹⁹ “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ 21/107.

¹⁰⁰ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 13b; Kadı İyâz, **age.**, s. 119.

¹⁰¹ Müslim, İmân 259, nr. 162.

¹⁰² Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 62b.

“...İbn-i Mes‘ūd-ı fezā’il-ālūddan bir rivāyetde zāt-ı şefā‘at-simāt-ı Nebevī zīver-i Maḳām-ı Maḥmūd-ı şerāfet-muḥtevi idiginiñ ma’nā-yı ma’ālī-intimāsından istinbā-kārāna rüz-ı kıyām-ı kıyāmetde Ḥazret-i Ḥudāvend-i bī-çün u çirā tecellī-fermā-yı hükümet ve Cenāb-ı Erīke-nişīn-i şefā‘at pīrāye-i yemīn-i ‘arşu’r-Raḥmān idügiyle ilā āḥiri’l-ḥadīs¹⁰³ icābet buyurulduğu daḥi iḥbār-kerde-i aṣḥāb-ı dirāyetdir....”¹⁰⁴

el-İstişfā’da Arapça metni muhtasar olarak verilen hadislere aşağıdakileri örnek olarak verebiliriz:

“Cenāb-ı Risālet-me‘āb ru’yet-i Rabbu’l-Erbāb ile şeref-yāb oldukların şaḥīfe-i ifādeye ārāyış-baḥş-ı icāde (65b) oldukları ḥīn-i şeref-^(N70b) karinde kırta-i bināgūş-i muvāşalat-mengūşları olan cevāhir-i kelimāt-ı aḥadiyyet-simātdan (فِيْمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ¹⁰⁵ buyurulduğu ilā-āḥiri’l-ḥadīs¹⁰⁶ nakl buyurmuşlardır.”¹⁰⁷

“...kemāl-i gayretlerinden fī-mā-ba’d cilve-ger-i mināşsa-i vukū‘ olan vahy ü tenzili cehele-i Kureyş’e inbā etmemekle gāhī ‘āzīm ve gāh şāḥik-ı cebelden ilkā-yı nefis-i nefislerine cāzīm iken şavb-ı rif‘at-evb-i āsumāndan¹⁰⁸ (يَا مُحَمَّدُ أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ وَأَنَا جَبْرِيلُ) nidā-yı celīli resīde-i sāmi‘a-i nebeviyyeleri olmağın sūy-i dil-cūy-i āsumāna medd-i bāşıra-i nigāh buyurdıklarında müteşekkilen bi-şekli’l-beşer Cibril-i emānet-āver manzūr-ı nazar-ı ma’ālī-güsterleri olduğu ilā āḥiri’l-ḥadīs menkūl-i nefis-i şihḥat-perverdir...”¹⁰⁹

Şeyhülislām İshak Efendi **el-İstişfā’**da usul olarak âyet ve hadislerin bazen Arapça metinlerini vermiş, bazen yalnızca tercümesini kaydetmiş ve bazen de ilgili âyet ve hadislere telmihte bulunmuştur:

Metinde sadece tercümesi verilen hadislerle ilgili örnekler aşağıda verilmiştir:

“De’b-i muşannif-i fezā’il-nişāb üzre esāmī-i şerāfet-müntemīleri (107b) imlā-kerde-i şaḥīfe-i aşl-ı kitāb olan kibār-ı ruvāt iḥbārıyla Ümmü’l-Mü’mīnīn Cenāb-ı Şiddīka-i şerāfet-karīnden merviyi-yi bihīndir ki, çerā-gāh-ı müvāneset-penāh-ı beyt-i Şiddīka’da i’tilāf-^(N117b) pīrā-yı i’tilāf olan ḥayvānūñ her bār ki derūn-ı sa‘ādet-ḥāne-i nūr-zāt-ı Risālet-mevfūr-ı Nebevī ile nūrāniyyet-mültevi ola, kavāyim-i erba‘ası i’tikāl-yāb-ı meskenet olup kudūm-i teberük-mevsūm-i Nebevī’dan derūn-i beyt-i şerāfet-maḥrūnuñ ḥuluvvunda ser-gerdān ve iztirāb ile güzērānlığı tābāndır...”¹¹⁰

“...ve Ḥazret-i ‘Aliyy-i mehābet-perver pister-nişīn-i marāz-ı vecī‘ iken dergāh-ı Risālet-penāhdan istişfā-güster olduğda maḥzar-ı şifā olması bābında dergāh-ı Cenāb-ı Ḥudā’dan istid‘ā buyurup maḥall-i veca‘ın mevḥı‘-ı rici-i muḳaddes

¹⁰³ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. I, s. 398-399; Dârimî, **Rikâk** 80, nr. 2803.

¹⁰⁴ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 73b.

¹⁰⁵ “(Ey Muhammed!) Cenāb-ı Hakk’a yakın olan melekler birbirine ne sorup duruyor.”

¹⁰⁶ Tirmizî, Tefsîr 38/4, nr. 3235; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. V, s. 243.

¹⁰⁷ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 65b; Kadı İyâz, **age.**, c. I, s. 379.

¹⁰⁸ “Yâ Muhammed! Sen Allah’ın Resûlü’sün, ben de Cebrail’im.” İbni İshâk, **es-Sîre**, s. 120-121; İbni Hişâm, **es-Sîretü’n-Nebeviyye**, c. I, s. 202.

¹⁰⁹ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 171a; Kadı İyâz, **age.**, c. II, s. 241.

¹¹⁰ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 107a-b. Ahmed ibni Hanbel, Müsned, VI, 112, 150, 209.

buyurmaları sebeb-i şıhhati olduğundan mā-'adā maḥall-i mezbūr ba'de-hāzā aṣlā mevrīd-i veca' ve ezā olmamıştır..."¹¹¹

*"...Ve kezālik rivāyet-i Enes-i sa 'ādet-res ile būnyān-ı şübūtı mü'esses olan ḥadīs-i enfes-maẓmūn-ı muḳaddesince ol Nebiyy-i āḥirü'z-zamān refāḳat-i Şiddīk-i 'atīk ve 'Ömer-i ma'delet-perver ve 'Osmān-ı feẓā'il-'unvān ile Cebel-i Uḥud'da şeref-baḥş-ı su'ūd olduklarında ol kūh-i ḥaşānet-mekīn mehābet-i Resūl-i güzīn-i girān-temkīne 'adem-i taḥammülden tezelzül-rehīn olıcaḳ zīver-baḥş-ı fīraz-ı bāḥirü'l-imtiyāzı olan Nebiyy-i ser-efrāz ve Şiddīk-ı şerāfet-dem-sāz ve şehīdeyn-i mükerrremeyn idigin ḥīn-i ibrāzda cebel-i şerāfet-simāt ^(N116b) pā-ber-cāy-ı şebāt olmuştur."*¹¹²

Bazen de **Şifā**'nın aslında rivayet edilen hadislere **el-İstişfā**'da telmihte bulunmakla iktifā edilmiştir. Mesela **Şifā**'nın aslında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Ben peygamberlerin ilk yaratılanı ve elçi olarak en son gönderileniyim"¹¹³ buyurduğu hadisin metni ve bu konuda Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nin (ö. 373/973) görüşü verilmiş olup **el-İstişfā**'da bu hadise telmihte bulunmakla yetinilmiştir:

*"Sıyyemā mervıyy-i şıḥhat-āmāde-i Cenāb-ı Kātāde üzre evvelīn-i ḥilkat ve āḥirīn-i bi'set idikleri naşş-ı ḥadīs-i şerēf-maḳrūn ile müşbet idiginden mā-'adā ḳable'l-enbiyā'i'l-fiḥām muḥaşşasun bi'z-zikr iken te'hīr-i bi'setleri müfid-i ma'nā-yı efdaliyyetleri idigi maḥkī-i Semerkandī-i be-nāmdır..."*¹¹⁴

Yine **Şifā**'da Garkade (r.a.) isimli sahabînin malının çok olması için Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dua ettiği ve aynı sahabînin fırtınada devesini kaybedip Hz. Peygamber'in (s.a.v.) duası bereketiyle devenin geri gelmesi hadislerinden ikincisi, **el-İstişfā**'da telmih yoluyla şöyle nakledilmiştir: "Ġarkāde-i şerāfet-perverde ḥaḳḳında mişāl-i 'Urve cereyān-ı cūy-bār-ı du'ā-yı Şāḥibü'l-Hirāve muḳarrer ve vürūd-i nāḳa-i şürūd-ālūdları daḥi eşer-i du'ā-yı icābet-perverleri olup..."¹¹⁵

Bazen **Şifā**'nın aslında ayrı ayrı cümleler halinde farklı râviler tarafından rivayet edilen aynı konudaki benzer hadis rivayetleri **el-İstişfā**'da birleştirilip tek cümle ile ifade edilmiştir. Ezcümle **Şifā**'nın aslında Enes bin Mâlik'in (r.a.) annesi Ümmü Süleym'in (r.anhâ), oğlunu Hz. Peygamber'in (s.a.v.) huzuruna götürüp kendisinden dua istemesi ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Enes bin Mâlik'e (r.a.) dua etmesi hadisi ile daha sonra iki ayrı rivayetle bu duanın tezahürünün rivayet edildiği diğer iki

¹¹¹ Tirmizî, Daavât 112, nr. 3564; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 107.

¹¹² Şeyhülislâm İshak Efendi, **age.**, vr. 106b. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebi 5, 6, 7, nr. 3675, 3686, 3799.

¹¹³ Taberânî, **Müsnedü's-Şâmiyyîn**, c. IV, s. 34-35, nr. 2662; Ebû Temmâm er-Râzî, **el-Fevâid**, c. II, s. 15, nr. 1003. Zürkânî, **Muhtasaru'l-Makâsidi'l-hasene**, s. 176, nr. 774.

¹¹⁴ Şeyhülislâm İshak Efendi, **age.**, vr. 13a.

¹¹⁵ Şeyhülislâm İshak Efendi, **age.**, vr. 115b. Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. I, s. 320.

hadis, **el-İstişfâ**'da tek cümlede verilip ilk ikisinde râviler zikredilmiş olup üçüncü rivayetin râvisi zikredilmeksizin ikinci hadisin devamı olarak verilmiştir:

“Ziver-bağış-ı aşl-ı kitâb olan esânîd-i şîhhat-nişâb ile Enes-i sa ‘âdet-resden merviy-i enfesdir ki mâder-i râvî-i sûtûde-siyer şeref-yâb-ı hîdmet-i ‘aliyye-i Cenâb-ı Hayru'l-Beşer olan veled-i (114b) emcediniñ mazhar-ı du‘â-yı icâbet-intimâları olmak recâsını ‘arza-dâşt-ı dergâh-ı Nübüvvet-perverleri eyledikde keşret-i mâl ü veled ile müstes‘ad¹¹⁶ ve bereket-i mâ-u ‘îye ileyh ile mazhar-ı du‘â-yı emcedleri olmağın ber-minvâl-i rivâyet-i ‘İkrime evlâd-ı Enes-i kerîmetü'l-meşîmeden intizâm-pîrâ-yı silk-i hayât olanlar dest-i ta‘addüdde mişâl-i sübhâ-i sad-dâne mi‘e-i kâmile olmakda bî-bahâne olup¹¹⁷ bunlardan mâ-‘adâ gayr-ı veledü'l-veled ve‘s-sıkt evlâd-ı evlâdından rû-be-râh-ı diyâr-ı ‘adem olanlarıñ daği miqdârı mezbûrlar ile hem-‘aded idigi¹¹⁸ eşer-i du‘â-yı icâbet-pîrâ-yı Nebvî ve kezâlik zemîn-i vüs‘at-rehîn-i (N125b) ma‘âşları maşabb-ı kaţarât-ı rehâ ve mâ-melekleri nişâb-resîde-i tevâfûr olmakda müstevfî idigi daği eşer-i sermâye-i du‘â-yı bereket-intimâ-yı Cenâb-ı Risâlet-mültevîdir...’’¹¹⁹

Kezâ Şifâ'nın aslında beş ayrı râvî tarafından verilmiş olan benzer rivayetlerin yer aldığı hadis metinleri **el-İstişfâ**'da tek cümlede toplanmış ve râvilerden de sadece birinin ismi zikredilerek diğerlerinin ismi verilmemiştir: “*Hattâ sâ‘at-i vâhidede zevcât-ı muţahharâtı her merre muğtesilen tavâf atıyeb ve aţhar idüğün nağlleri bilâ-hilâf Cenâb-ı Enes'den merviy-i şîhhat-resdir.*¹²⁰ *Felihâzâ kuvvet-i Hazret-i Nebiyy-i Güzîn hem-vezn-i kuvâ-yı ricâl-i şelâşîn idigi (N28a) tahrîc-kerde-i kibâr-ı muhaddişindir.*”¹²¹

Kadı İyâz Şifâ'da usulen fasıl sonlarında konuyla ilgili âlimlerin görüşünü zikrederek fasılları nihayetlendirmiştir. **el-İstişfâ**'da ise bazen konuyla ilgili fikri beyan edilen âlimlerin tamamının ismi zikredilmeden mevcut rivayetler kaydedilmiştir. Aşağıdaki rivayette Ebü'l-Leys es-Semerkindî (ö. 373/973) ile Muhammed bin Sâib el-Kelbî'nin isimleri zikredilmiş, fakat konuyla alakalı ismi geçen âlimlerle aynı görüşte olan kırâat âlimi Mekkî bin Ebî Tâlib (ö. 437/1045) ve Arap dili ve tefsir âlimi Ferrâ'nın (ö. 207/822) isimleri Şifâ'da kaydedilmiş olup **el-İstişfâ**'da verilmemiştir.

¹¹⁶ Buhârî, Savm 61, nr. 1982, Daavât 19, 26, 46, 47, nr. 6334, 6344. 6378. 6380; Müslim, Mesâcid 268, nr. 660, Fezâilü s-sahâbe 141-142, nr. 2480-2481; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 188.

¹¹⁷ Müslim, Fezâilü s-sahâbe 143, nr. 2481.

¹¹⁸ Taberânî, **el-Mu‘cemü'l-Kebîr**, c. XXV, s. 123, nr. 300.

¹¹⁹ Şeyhülislâm İshak Efendi, **age.**, vr. 114a-b.

¹²⁰ İbni Sa'd, **et-Tabakât**, c. VIII, s. 192-193.

¹²¹ Şeyhülislâm İshak Efendi, **age.**, vr. 25a; Kadı İyâz, **age.**, c. I, s. 195-96. Buhârî, Gusl 12, nr. 268.

“Hattā ¹²² (وَلَا تَنْ مِنْ شَيْعَتِهِ لَا يُرْهِمُ) naşş-ı pür-tekrîminde merca‘-i zamîr-i ikrâm-pezîr ‘inde’l-ba‘z Nûh-ı mehâmid-maşîr ve ‘inde’l-ekşer zât-ı mekârim-perver-i Hayrû’l-Beşer olup yek-dîger ile hem-şî‘a ya’nî diyânetde müttahidü’t-tabî‘a idügiyle tefsîr olunduğı menkûl-i Semerkandî-i fezâ’il-pezîr ve maķûl-i Kelbî-i efâzıl-maşîrdır. Şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem teslîmâ...”¹²³

el-İstişfâ’da istişhâd kabilinden diğerk şarihlerin şerhlerinden de iktibâslarda bulunmuş olan İshak Efendi bu durumu eserin giriş kısmında, tercüme sebebinin açıklarken şöyle ifade etmiştir:

“...bu hıdmet-i celîle neyl-i şefâ‘at-i Seyyid-i Kâ’inât ‘aleyhi a‘le’t-taḥiyyâta vesîle-i esîle olmasını tâbiş-i heves-i kânûn-ı derûn-i İshâķ-ı muḥâleşet-vifâķda iş‘âl-sâz-ı nâ‘ire-i mübâderet olmağın ^(N2b) müstemidden mimmen lehu’l-futûḥ **ba‘de tettebbu‘i ş-sürûḥ** şanî‘-i menî‘-i merķûm-ı şerâfet-mevsûma, mütevekkilen ‘ale’l-Müfẓî’l-‘Allâm kâr-pîrâ-yı ihtimâm olup **el-İstişfâ fî Tercemeti’ş-Şifâ** nâmıyla dendân-zen-i tevsîm ve dest-dâde-i imlâ ve terkîm olmuştur...”¹²⁴

el-İstişfâ’da İshak Efendi’nin ismini zikrettiğı üç şerh tarafımızdan tespit edilmiş olup bunlar Ali el-Kârî’nin **Şerhu’ş-Şifâ fî Hukûki’l-Mustafâ**’sı, Ömer bin Abdülvehhâb el-Urzî el-Halebî’nin **Fethu’l-Gaffâr bimâ Ekrema’llâhu bihi Nebiyyehu’l-Muhtâr**’ı ve Şihâbüddin el-Hafâcî’nin **Nesîmü’r-Riyâz fî Şerhi Şifâi’l-Kadî İyâz**’ıdır.

Ezcümle Ali el-Kârî’nin **Şerhu’ş-Şifâ fî Hukûki’l-Mustafâ**’sından aşağıdaki paragraflar örnek verilebilir:

“...Felâ-cerem ḥadîş-i şerîf-i merķûmuñ ma’nâ-yı laṭîfî mîzâb-ı ḥâme-i eḫdâl-şî‘âr-ı ‘Aliyy-i Kârî’den çekîde olduğı üzere zümre-i ‘aliyye-i enbiyâ-yı kirâm siyyemâ ḥâtime-i şuhuf-i bi’şet olan Cenâb-ı Seyyidü’l-Enâm ‘aleyhi ve ‘aleyhim şerâyifü’s-selâm cenâbları bi-hasebi’l-ķalb ‘arşîyyun ve bi-hasebi’l-ķaleb ferşîyyûndan olup kubûr-i rahmet-meş‘ûrlarında daḥi aḫyâdan idikleri bî-mirâ olmağla redd-i rūḫdan Allâhu a‘lem murâd istiğrâķ-ı vuşlat-mesâķlarından cebren li-ḫâṭır-ı’l-Müslimîn redd-i selâm ile iştiğâl-ķarîn idikleri müstefâddır...”¹²⁵

“...Felihâzâ şurrâḫ-ı **Şifâ-yı Şerîf**’den ‘Alî Kârî ‘aleyhi rahmeti’l-Bārî’niñ ḥall-i kelâm-ı Dâvûdî-i fezâ’il-medârda yâdigâr-ı ḥâme-i ifâde-şî‘ârıdır ki ḥîn-i ‘adem-i vürûd-ı vahyde ^(L310a) ‘alâ mâ-‘aleyhi ekşeri’l-‘ulemâ Cenâb-ı Risâlet-intimâ için cevâz-ı ictihâd fî’l-aḫkâm mâ-lâ-kelâm iken ķâ’il-i fezâ’il-mevsûm semt-i ḫilâfa zâhib olmağın ķavl-i merķûmı ķâ’il yâḫud min ğayr-ı te’vîl fî’l-emri’l-merķûm fidâ-yı usârâ

¹²² “Kuşkusuz İbrâhim Nûh’un yolunu izleyenlerdendi.” Sâffât 37/83.

¹²³ Şeyhülislâm İshak Efendi, **age.**, vr. 13b; Kadî İyâz, **age.**, s. 115-116.

¹²⁴ Şeyhülislâm İshak Efendi, **age.**, vr. 2a.

¹²⁵ Şeyhülislâm İshak Efendi, **age.**, vr. 160b.

re'y-i Cenāb-ı Risālet-peymā ile cılve-ger olmadığına mā'il idigin zīver-i suṭūr-i Şerh-i Şifā-yı şerāfet-mevfūr etmiştir."¹²⁶

Bir diğer Şifā şârihi Ömer bin Abdülvehhâb el-Urzî el-Halebî'nin **Fethu'l-Gaffâr bimâ Ekrema'llâhu bihî Nebiyyehu'l-Muhtâr**'ından ise "...*Hattâ şurūh-ı Şifā-yı teberrük-peymādan yādigār-ı hāme-i 'Urzî olan şerh-i şerāfet-intimāda bu fā'ide-i celīle zīver-efzā-yı ifāde-i cezīledir ki (لَا تُفَضِّلُونِي عَلَى يُوسُفَ بْنِ مَتَّى)*"¹²⁷ *hadīs-i şerāfet-resānı delālet-pīrā-yı tenezzühü'r-Rabb 'ani'l-mekāndır...*"¹²⁸ ifadeleri örnek gösterilebilir. Keza Şihâbüddin el-Hafâcî'nin **Nesîmü'r-Riyâz fî Şerhi Şifâi'l-Kādî İyâz**'ından aşağıdaki paragraflar örnek olarak zikredilebilir:

"Ġāyetü mā-fi'l-bāb Hücetü'l-İslām İmām Ġazzālî-i efdāl-me'āb ve Nevevî-i fezā'il-muḥtevî ve şāhib-i kitāb-ı meḥāmid-nişāb tercīh-āver-i ḳavl-i İbn-i 'Abbās-ı şihḥat-istīnās idikleri taṣrīḥ-kerde-i Şihāb'dır...""¹²⁹

"Feliḥāzā ḥallāl-i müşkilāt-ı kitāb-ı Şihāb-ı fezā'il-nişāb-ı şahīfe-i şerh-i zībendetarḥında maşṭūr olan taḥḳīḳ-i enīḳden müstefād olduğu üzere ﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ﴾ fermüde-i i'cāz-simātında cılve-ger-i mināşşa-i tahrīr olan te'vīl-i belāḡat-maṣṭūr ile mervīyy-i merḳūm daḥi mevsūm ve Cenāb-ı Mübdi'-i Kā'ināt'a zāhirun bi-nefsih ve muzḥirun bi-ḡayriḥ ma'nāsına ıtlāḳ-ı nūr meşḥūr idigiyle şāhid-i zībā-cemāl-i müdde'ādan inḥilāl iṣḳāl-i setr-i perde-i ḥafā degildir...""¹³⁰

2.5.3.2. Dil Özellikleri

el-İstişfâ, son derece müsecca bir üslupla beş altı kelimedden oluşan Arapça ve Farsça kelime terkiplerinden istifade edilerek Arapça aslından Türkçeye kazandırılmıştır. Her ne kadar Şeyhülislam İshak Efendi eserin mukadimesinde; "...*Şahāyif-i rehīnetü'l-leṭāyifī, ḥazāyin-i fevā'id-i nefīse ve fuṣūl ü ebvāb-ı şerāfet-intisābı defā'in-i 'avā'id-i enīsedir. Feliḥāzā icāreteyn-i ta'līm ü ta'allümiyle taṣarruf-ı tefehhümi cāy-gīr-i zāmīr-i dāniş-verān olmaḡın raḡbet-gerān-ı fehm-i ma'ānī-i nefāset-mebānisi bī-pāyāndır...*"¹³¹ sözleri ile eserin kıymet-i harbiyesini belirttiikten sonra;

"...Ammā iḡlāk-ı bāb-ı terkīb-i efāzıl-firībi her müşterī-i metā'-ı istimtā'ına mānī-i duḥūl-i istifāde ve nā-ḡüşūdegī-i der-i fevā'id-maḳarri muḥtāc-ı feth-i ifādedir.

¹²⁶ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 193a.

¹²⁷ "Beni Yûnus ibni Mettâ'dan üstün tutmayın."

¹²⁸ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 78b.

¹²⁹ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 67a.

¹³⁰ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 67a.

¹³¹ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 2a.

Bināberīn ta'mīm-i fevā'id-i rehīnetü'l-irtiyāhı kaşdıyla i'dād-ı miftāhı ya'nī tercüme-i me'āl-i kelimāt-ı teberrük-simātı ma'a-kışarı'l-bā'a ve kılleti'l-bıdā'a leyl ü nehār hātır-güzār olarak āhır-i kār mā-fi'z-zamīri izhār ile şerāfet-res..."¹³²

diyerek **Şifâ**'nın fazilet sahiplerinin gönlünü çelen terkip kapılarının kapalılığının ona her sahip olmak isteyen müşterisinin içeriye girip istifade etmesine engel olduğunu ve faydaların karar kıldığı henüz açıl(a)mamış kapısının fethe (izah edilmeye) muhtaç olduğunu ifade etmiş ve kalbi feraha erdiren faydalarının umumileştirilmesi kastıyla kapalı kapıları açacak anahtarını hazırladığını yani eseri tercüme etmiş olduğunu beyan etmiş olsa da eserin yüksek üslupla kaleme alınması nedeniyle bugün anlaşılması hususunda "menâtık-ı dūşîze-i efkârı" zorlayacak son derece müseccâ bir üsluba sahiptir. Dolayısıyla eserin anlaşılması noktasında sık sık lügate müracaat edip hemen her cümleyi anlamak için üzerine düşünmek gerekmektedir.

İshak Efendi eseri tercüme ederken belagat ilminde söz sanatları içerisinde değerlendirilen seci ve seci ile ilgili söz sanatlarından yoğun bir şekilde istifade etmiştir. Edebî terim olarak fasıla sonlarında aynı harfin bulunmasından ibaret olan secinin mutarraf, mütevâzî ve murassa'dan müteşekkil her üç türünü¹³³ de İshak Efendi eserinde kullanmış olup tarafımızdan tercüme metninden örnekler verilerek mütercimmin müseccâ üslubu gösterilmeye çalışılacaktır.

Mütevâzî Seci (Sec'-i Mütevâzî)

Fasılaların sonunda yer alan ses benzerliği ile birlikte fasılayı oluşturan kelime vezinlerinin ve harf sayılarının da aynı olduğu seci türü olan mütevâzî seciyi¹³⁴ **el-İstişfâ**'dan şöyle örneklendirmek mümkündür:

"...ihrâz-ı râtibe-i celîle ve ibrâz-ı fezâ'il-i cezîle..."¹³⁵

"...haylûlet-i şehâb-ı sikâl ve perde-dârî-i ecsâm-ı cibâl..."¹³⁶

"...binâsın terk ve bünyâd-ı kadîm üzre tarh-ı esâs-ı muhtereme 'adem-i mübâdereti berk ..." ¹³⁷

¹³² Şeyhülislâm İshak Efendi, **age.**, vr. 2a.

¹³³ M. A. Yekta Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat**, İstanbul, Gökkuşbu Yay., 2010, s. 257.

¹³⁴ Saraç, **age.**, s. 258.

¹³⁵ Şeyhülislâm İshak Efendi, **age.**, vr. 2a.

¹³⁶ Şeyhülislâm İshak Efendi, **age.**, vr. 96a.

Mutarraf Seci (Sec‘-i Mutarraf)

Fasılalardaki kelimelerin revî harflerinin aynı, vezinlerinin farklı olduğu seci çeşidi olup bu secide harf sayısının ve veznin eşitliği aranmaz.¹³⁸ Mutarraf seci örnekleri aşağıda verilmiştir:

“...Binā‘en ‘aleyh mübāhāt bi'l-melābis simāt-ı nisvān-ı tezeyyün-müvānis olmağla...”¹³⁹

“...Hattā ba‘zı gūlāt-ı Ravāfız’ıñ Cenāb-ı ‘Aliyy-i celilü’ş-şānı terk-i hilāfetden nāşī hāşā küfre nisbeti ve Hazret-i Zī’n-Nüreyn’iñ kamış-i hilāfet ile beden-i şerāfet-efkeni zīver-ķarīn iken hilāfına zāhibiniñ şehādetine mübādereti...”¹⁴⁰

“...ef‘āl-i mezkūreye mübāderetleri mertebe-i zarūrete mübtetī ve ifā-i müştehiyyāt-ı nefis-i nefisleri sedd-i şelme-i mücā‘āte mebnī...”¹⁴¹

Murassa Seci (Sec‘-i Murassa‘)

Fıkraları meydana getiren fasılaların birbirleriyle vezin, harf sayısı ve ses bakımından denk olmasıyla yapılan seciden ibarettir.¹⁴² Murassa seci, diğer türlere nazaren eserde daha az kullanılmıştır. Murassa seci örnekleri aşağıda verilmiştir:

“...ma‘lūm-i dakāyık-şināsān-ı rivāyet ve müteyakkan-ı hakāyık-tırāzān-ı dirāyetdir...”¹⁴³

“...Cenāb-ı Seyyidü'l-Enām ‘aleyhi ceyyidü's-selām...”¹⁴⁴

“...Feliḥāzā ‘umūm-ı būleğā ve cümūm-ı fuṣahānıñ tanzīr-i miḳdār-ı aḳşar-ı şuverinden ‘aczi muḳarrer...”¹⁴⁵

2.5.3.3. Hazret-i Peygamber’in (sav) Vasıfları

Şeyhülislām İshak Efendi **el-İstişfâ** metninde Hz. Peygamber’i (sav) tesmiye etmek istediği vakit, O’nun (sav) hâiz olduğu vasıfları bir kuyumcu hassasiyetiyle inci tanelerini ipe dizer gibi birbiri ardınca sıralamıştır. Tarafımızdan bu vasıflar metin baştan sona taranarak tespit edilmiş olup 1000’den fazla terkiplerle aşağıda verilmiştir:

¹³⁷ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 209a.

¹³⁸ Saraç, **age.**, s. 257.

¹³⁹ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 26b.

¹⁴⁰ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 120a.

¹⁴¹ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 209a.

¹⁴² Saraç, **age.**, s. 257.

¹⁴³ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 2a.

¹⁴⁴ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 105b.

¹⁴⁵ Şeyhülislām İshak Efendi, **age.**, vr. 90a.

“Ekrem-i Mevcūdāt-ı zibende-ḥiṣāl, İmāme-i sübḥatü'l-le'āl-i cümle-i efrād-ı emcād, Gevher-i şāh-vār-ı kulzüm-i icād, Fātiḥa-i kitāb-ı ḥikmet-niṣāb-ı ḥilkāt-i garrā, Ḥātime-i ḥiṭāb-ı müsteṭāb-ı bi'set ü ihā, Dāniş-āmūz-ı rumūz-ı bāriz ü kümün, Tābiş-endüz-i bürüz-i mā kāne vemā yekün, Resül-i efdaliyyet-müşül-i men fi'l-kevneyn, Şadr-nişin-i ser-menzil-i dāreyn, Ḥabīb-i ekrem ve Nebiyy-i muḥterem, Cenāb-ı iştifā-me'āb-ı efdaliyyet-niṣab, Mefhār-ı 'ālem, Resül-i muḥterem, Seyyid-i kā'ināt, Seyyid-i kevneyn, Men-lehu'l-mefāḥir, Faḥr-ı dü-cihān, Zāt-ı risālet-simāt, Müstecmi'-i mekārim-i ahlāk, Evvelin-i ḥakīka ve āḥirin-i ḥalīka, Bālā-pervāz-ı evc-gāh-ı kābe kavseyn, Resül-i bī-müdānī, Resül-i kerīm, Cenāb-ı 'işmet-me'āb, Cenāb-ı mefḥar-ı her-dü-cihān, Resül-i zīşān, Mefḥaru'l-enām, Cāmi'-i āsār-ı ḥiṣāl-i ḥamīde, Müstecmi'-i mekārim-i ahlāk-ı sencīde, Cenāb-ı risālet-me'ab, Şadr-nişin-i 'ālī-pāye-i efdaliyyet, Erīke-tırāz-ı memdūḥiyyet, Zāt-ı müzekkā ve muṭahhar, Zāt-ı iştifā-simāt, Maṭla'-ı envār-ı āyāt, Maşdar-ı ef'āl-i ḥavārık-ı 'ādāt, Merdüm-i dīde-i kevneyn, Tırāz-ı rātibe-i efdaliyyet, Ḥātime-i şahīfe-i bi'set, Ekremu'l-halk 'inde'l-Hak, Resül-i ma'ālī-resā, Serv-i şābit-kadem-i gülşen-zār-ı hidāyet ü İslām, Resül-i Şamedānī, Cenāb-ı risālet-me'āb, Zāt-ı efdaliyyet-simāt, Seyyidü'l-kevneyn, Zāt-ı mekārim-simāt, Resül-i 'azīz-i efdaliyyet-engīz, Berceste-i mısra'-ı beytü'l-kaşid, Resül-i mufaddal, Zāt-ı hidāyet-müdānī, Enfes-i nüfūs-ı mecmū'-ı verā, Resül-i ekrem, Mefḥar-ı mevcūdāt, Resül-i münteḥab, Resül-i güzīn, Şeref-baḥş-ı cins-i benī nev'-i beşer, Resül-i 'ālī-güher, Nebiyy-i ümmiyy-i feżā'il-karīn, Şāh-ı serīr-i iştifā, Netice-i ḥilkat, Ḥayrül-verā, Şadr-nişin-i serāy-ı tekrīm, Cenāb-ı ḥātemü'l-enbiyā, Mefḥar-ı dü-cihān, Muḥbir-i şādık, Gevher-i şāh-vār-ı kulzüm-i hidāyet, Zāt-ı 'amīmü'l-berekāt, Raḥmeten li'l-ālemīn, Cāmi'-i 'ulūm-ı evvelin ü āḥirīn, Ḥātemü'n-nebiyyīn ve'l-mürselīn, Resül-i ser-efrāz, Şehāb-ı feyz-bār-ı āsumān-ı raḥmet, Zāt-ı re'fet-simāt-ı 'amīmü'l-berekāt, Seyyidü'l-beşer, Nebiyyü'l-muḥtār, Cenāb-ı risālet-penāh, Zāt-ı risālet-intimā, Nebiyyü'l-Emīn, Cenāb-ı resül-i muḥtār, Şem'-i ziyā-pāş-ı bezm-gāh-ı hidāyet, Şem'-i bezm-i imkān, Cenāb-ı terkīb-bend-i halk u icād, Maṭla'-ı envār-ı imān ü ḥikmet, Mehbiṭ-i vahy ü risālet, Nihād-ı hidāyet-nejād, Kenzü'l-le'āl-i 'ilm ü ḥikmet, Medār-ı dā'ire-i hidāyet, Zāt-ı ekmel, Tırāz-ı şadru'l-icād, Fātiḥa-i kitāb-ı ḥilkat, Ḥātime-i mecelle-i bi'set ü risālet, Resül-i ser-efrāz, Resül-i muṭā'-ı ḥakkāniyyet, Şāhib-sa'ādet, Nebiyy-i şādık, Resül-i muḥterem, Cenāb-ı risālet-perver, Şefi'-i rüz-i tenād, Nebiyy-i güzīn, Nebiyy-i kerīmul-ḥiṣāl, Cenāb-ı ḥayrül-verā, Cenāb-ı ḥayrül-enām, Mefḥar-ı 'ālem, Ḥātemü'l-enbiyā, Nebiyyü'l-mükerrem, Resül-i Medenī, Seyyidü'l-kevneyn, Resül-i bī-irtiyāb, Resül-i İlāh, Resül-i mekārim-mevfūr, Ḥazret-i ḥātemü'l-enbiyā, Resül-i efdaliyyet-intimā, Resül-i hidāyet-medār, Cenāb-ı ḥazret-i risālet-perver, Faḥr-i 'ālem, Resül-i mekārim-penāh, Cenāb-ı resül-i mekārim-nihād, Ḥazret-i şefi'-i rüz-i tenād, Resül-i bī-müdānī, Zāt-ı sūtūde-ḥaşlet, Zāt-ı ma'ālī-perver, Dā'ir-i bezm-gāh-ı hidāyet, Zāt-ı ḥakkāniyyet-izā'et, Sirāc-ı münir-i meclis-gāh-ı tevḥīd ü 'ibādet, Zāt-ı hidāyet-ḥavz, Maḥzar-ı mevāhib-i celīle, Maşdar-ı maḥāsin-i ahlāk-ı cemīle, Hādī'l-mudillīn, Mu'allimü'l-cāhilīn, Seyyidü'l-enām, 'Abdullāh es-Settār, Aḥmed el-Muḥtār, Mekkiyyü'l-mevlid, Medeniyyü'l-maḥtid, Nebiyy-i Hüdā-beyyin, Ra'ūfun bi'l-mü'minīn, Raḥīmun 'ale'l-müttakīn, Ma'mūretü'l-eknāf-i maḥāsin-i ahlāk-ı emcedī, Menāt-ı zīnet-i şadri's-şudūr-i ḥilkat, Nebiyyü'l-ekrem, Nebiyy-i mükerrem, Resül-i kerīmu't-taviyye, Efdalü'r-rusül, Mā-şadaḳ-ı kadem-i şıdk, Şāhib-i şefā'at ü rifk, İmāmü'l-mürselīn, Muktedā-yı şiddikīn, Şefi'-i rüz-i pesin, Sā'il-i mücāb-ı efdaliyyet-mekīn, Ser-levḥa-i risāle-i risālet, Nebiyyü'l-celīl, Resül-i mükerrem, Nebiyy-i muḥterem, Nebiyy-i kerīm, Rā'iz-i zimām-ı raḥş-ı hidāyet, Yekke-süvār-ı 'arşa-i şefā'at, Medār-ı dā'ire-i ten'im, Peygamber-i hüdā-perver, Nebiyy-i sūtūde-ḥaşlet, Nebiyy-i ekrem, Şādıku'l-va'di'l-emīn, Resül-i bihīn, Nebiyy-i nebīh, Resül-i 'ālī-ḥazret, Ḥazret-i Resül-i hidāyet-ḥaşlet, Erīke-nişin-i efdaliyyet, Rātibe-tırāz-ı ekremiyyet, Resül-i mes'ūd, Zāt-ı raḥmet-simāt, Cenāb-ı

Resül-i hüda-nihād, Peyğamber-i hüda-iştimal, Seyyidü'l-kevneyn-i hüda-mu'lin, Zât-ı sütün-de-simāt, Zât-ı nübüvvet-simāt, Cenāb-ı Resül-i hidāyet-müşül, Hādī-i ekmel, Resül-i şādık u mufaddal, Zât-ı risālet-mu'lem, Resül-i hüda-vuşul, Nebiyyü'l-emced, Resül-i bī-ğul, Resül-i Kibriyā, Hazret-i terkīb-bend-i halk u icād, Muhammed-i risālet-penāh, Risālet-penāh, Hazret-i Nebiyy-i beyyinü'r-reşād, Hürşid-i evc-gāh-ı Bathā, Cenāb-ı bedrü'd-dücā, Resül-i mekārim-pirā, Nebiyy-i emced, Hādī-i muḍillīn, Muğnī-i 'ā'ilīn, Me'vā-yı yetāmā, Maẓhar-ı minen-i lā-yuḥşā, Zāt-ı risālet-penāh, Nebiyyi'l-esnā, Resül-i mekārim-nihād, Nebiyy-i zīşān, Nebiyy-i mufaddal-ı zībende-icāde, Hādī-i ümmet, Bādī-i rahmet, Münezzehün 'anil'hevā, Şadıkun fī mā-telā, Kārī-i ders-i ihā, Me'vā-yı kase-i İlāhī, Maẓhar-ı mevāhib-i nā-mütenāhī, Kaşş-ı kışş-ı İsrā, Şeref-yāfte-i ru'yet, Resül-i muşaddak, Emīn-i vahy-i mübīn, Resül-i emīn, Cenāb-ı Resül-i mekārim-simāt, Peyğamber-i hüda-maşir, Eşheb-süvār-ı risālet, Nebiyyi'l-emīn, Resül-i fāhir, Erike-pirā-yı efdaliyyet, Mevrid-i şefkat-i behiyye, Mahtid-i ikrām-ı İlāhiyye, Nebiyy-i ebhā, Hayrū'l-berere, Resülü'l-hādī, İmāmü'l-hüdā, Resül-i beşir ü nezir, Resül-i hidāyet-müşül, Resül-i hüda-rehin, Resül-i cemil, Zāt-ı güzide-simāt, Resül-i mu'allā, Zāt-ı hātemiyyet-ihtişāş, Hayrū'enām, Resül-i bī-hemāl, Zāt-ı hüda-simāt, Cenāb-ı Ahmed-i Muhtār, Zāt-ı risālet-tırāz, Evvelīn-i ḥakīka ve āhirīn-i ḥalīka, Resül-i ma'ālī-vuşul, Cenāb-ı risālet-ḥaşlet, Evvelīn-i ḥilkat ve āhirīn-i bī'set, Peyğamber-i hüda-nihād, Mev'üşün bī'l-esved ve'l-aḥmer, Cenāb-ı Hātemü'n-Nebiyyīn, Maẓhar-ı muḥātabe-i Rabbü'l-'Alemin, Zāt-ı mekārim-perver, Hayrū'l-beşer, Meḥari'l-mevcüdāt, Zāt-ı hüda-leme'an, Nebiyyi'l-emīn, Resül-i mufaddal, Resül-i Celil, Maḥbūb-i Rabb, Memdūh-ı 'ālemin, Nebiyy-i 'azīm, Nebiyy-i hādī, Resül-i hidāyet-nişāb, Nebiyy-i mufaddal, Zāt-ı re'fet-maḥrūn, Ser-eḫrāz-ı enbiyā-yı mekārim-perdāz, Mu'azzamü's-şān, Hādī-i şirāt-ı müstakīm, Menzil-res-i a'le'l-e'ālī-i na'im-i mukīm, Maẓhar-ı naşr-ı 'aziz, Habīb-i Ümmet, Hādī-i tarīk-i müstakīm, Delālet-āver-i vuşul-i dāru'n-nā'im, Zāt-ı bī-hemtā, Zāt-ı nübüvvet-āver, Genc-i bihīn, Zāt-ı risālet-müntedā, Maḥbūb-i Hudā, Şeft-i rüz-i maḥşer, Seyyid-i veled-i Adem, Aḥad-i rükney-i tevḥid-i cāvidānī, Serir-ārā-yı iştifā, Cenāb-ı efdaliyyet-me'āb, Habīb-i Ekrem, Resül-i mükerrrem, Erike-nişin-i kabe kavseyn, Menzil-reside-i 'ālī-pāye-i dünüvv, Rātibe-tırāz-ı vālā-tāq-ı sümüvv, Zāt-ı 'işmet-meşhūn, Nebiyy-i sütün-de-nihād, Rātibe-tırāz-ı i'zāz, Efdal-i enbiyā, Zāt-ı sütün-de-nihād, Resül-i mekārim-mu'tād, Sultān-ı serir-ārā-yı efdaliyyet, Memleket-küşā-yı vakār u sekīnet, Zāt-ı kerīmü'l-ḥaşlet, Seyyidü'l-kevneyn ve Resülü's-şakāleyn, Eşref-i cümle-i rusul, Pīşvā-yı küll, Cenāb-ı kāşifü'l-ğumme, Cenāb-ı şeft-i ümmet, Cenāb-ı Seyyidü'l-kevneyn, Zāt-ı mufaddal, Cāmi-i mecmū-i ḥişāl-i ḥamīde, Müstecmi-i cümle-i mekārim-i ahlāk-ı sencide, Hā'iz-i merātib-i 'ulyā-yı şifāt-i cezile, Pīrāye-bāḥş-ı mu'alla-şadr-ı evşāf-ı celile, Tırāz-ı rātibe-i memdūhiyyet, 'Unvān-ı ceride-i maḥmūdiyyet, Hürşid-i hüda-leme'an-ı evc-i nübüvvet, Zāt-ı ma'ālī-simāt, Mihr-i 'ālem-tāb-ı āsumān-ı risālet, Lem'ā-baḥşā-yı sāḥa-gāh-ı ḥullet ü muḥabbet, Mütemmim-i mekārim-i ahlāk, Şadr-nişin-i iştifā, 'Arş-reside-i dünüvv-i şafā, Rātibe-tırāz-ı ihā, Pīrāye-baḥş-ı makām-ı maḥmūd, Ziver-i vesile-i bihbūd, Meḥbiṭ-i vahy-i münezzel, Mevrid-i faẓl-ı ekmel, Zeyn-efken-i zīn-i Burāk-ı berrāk, Tırāz-ı mi'rāc-ı bāhirü'l-ibtihāc-ı mu'cizü'l-mışdāk, Şāhid-i müdde'ā-yı tebliğ-i aḥkām-ı nübüvvet, Müzekki-i ümmet, Seyyid-i veled-i Adem, Nāşib-ı livā-i ḥamd-i mükerrrem, Menba-ı yenābī-i beşāret ü nezāret, Gencine-i cevāhir-i zevāhir-i hüda, Maḥz-ı rahmet-i Mevlā, Şadr-nişin-i 'ālī-pāye-i rızā, Maẓhar-ı mevhibe-i Kevşer, Miḥrāb-nişin-i efdaliyyet, Zāt-ı ekmeliyyet-simāt, Mücābü'd-da've, Nūr-i başar, Maẓhar-ı itā-i Kitāb-ı Kerīm, Maşdar-ı i'tā-i seb'u'l-meşānī ve'l-Ḳur'ānī'l-'Azīm, Miḥrāb-ı kıble-gāh-ı ḥikmet, Dā'ī-yi ila'llāh, Mevrid-i şalāt-i Rabbānī, Cāmi-i şalavāt-ı melā'ike-i 'işmet-müdānī, Mevrid-i kase-i Rabb-i Ekrem, Teklīm-āver-i cemādāt, İhyā-sāz-ı emvāt, Nuṭk-efken-i 'ucm, Şünūd-āver-i mesāmi-i şumm, Tekşir-sāz-ı ḳalil, İnşikāk-āver-i

kamer-i kelîl, Redd-efken-i şems-i tâbân, Qalb-âver-i a'yân, Zülle-dâr-ı gumâm, Mübri'ü'l-âlâm, Mazhar-ı tesbîh-i haşâ, Maşdar-ı fezâ'il-i lâ-tuḥşâ, Efdal-i enbiyâ ve mürselîn, Erîke-nişîn-i 'âlî-pâye-i nübüvvet, Efdal-i enbiyâ-yı mekârim-istînâs, Hazret-i hayru'l-beşer, Kâ'id-i ketîbe-i rusûl, Pîşvâ-yı kişver-küşâyân-ı ulû'l-'azmâ, Meşhar-ı küll-i gül-i şad-berg-i gülşen-i ıstîfâ, Dürretü't-tâc-ı ibtihâc-ı kulzüm-i hüsn ü cemâl, Zât-ı rüşenâ-sâz-ı a'yün-i ibtihâc ü ferec, Zübde-i mâ-ḥaşal, Kurre-i a'yüni'l-ebrâr, Kulzüm-i nûr-i mevc-â-mevc-i hidâyet, Zîver-ârâ-yı nigîn-i ḥatem-i risâlet, Şeh-süvâr-ı sâḥa-i hüsn-i tâkat-şiken, Mısrâ'-ı berceste-i mu'tenâ, Meşhar-ı ins ü cân, Âsûde-nişîn-i serîr-i cihâniyânî, Tezerv-i nâzende-ḥırâm-ı evc-i ihtirâm, Nûr-i siyeh-fâm-ı miskiyyü'l-ḥitâm, Zât-ı celîlü'l-hilye, Mir'ât-ı şafâ-baḥş-ı her dü-'âlem, Zübde-i aşfiyâ-yı şâhib-vukûf, Seyyidü's-sakaleyn, Müstened-i etkiyâ-yı fiḥâm, Mihr-i dirâḥşân-ı nûrânî-beden, Kulzüm-i celâlet-i bî-ka'r, Zât-ı celîlü's-şân-ı leṭâfet-efken, Âb-ı rûy-i ebrâr, Zîver-ârâ-yı ḥadîkâ-i ḥilkat, Zât-ı şerâfet-deyden, Cenâb-ı hayru'l-berere, Resûl-i emced, Nûr-i mücessem, Zât-ı nezâfet-perver, Zât-ı 'amîmü'l-berekât, Hayru'l-halîfe, Hazret-i seydidü'l-beşer, Hâdiyü'l-berere, Gül-i gülzâr-ı ıstîfâ, Meşhar-ı her dü-cihân, Resûl-i muḥaddes, Hazret-i Nebiyy-i 'Arabî, Resûl-i aḥabb, Cenâb-ı seydidü'l-mürselîn, Resûl-i hüda-me'âşir, Seyyidü'l-mürselîn, Cenâb-ı 'İşmet-mevfûr, Nebiyy-i nezâfet-ârâ, Hazret-i hayru'l-enâm, Nûr-i cesîm-i hüda-vesîm, Zât-ı re'fet-semîr, Keşşâf-ı rumuz-ı 'ilm ü 'irfân, Resûl-i Ḥaḳ ve Sefîr-i muṭlak, Ma'mûr-sâz-ı ma'mûre-i risâlet, Nebiyyi'l-kerîm, Nebiyy-i Kureyşî, Resûl-i müfteḥar, Cenâb-ı serîr-ârâ-yı levlâk, Esra'u'l-müşât, Ser-sûre-i ḥilkat, Hâtime-i şaḥîfe-i risâlet, Mecma'-i cevâhir-i cevâmi'u'l-kelim, Menba'-ı yenâbî-i envâ'-ı 'ilm, Câmî-i şufûf-i şunûf-i lûgat, Sulṭân-ı rusûl, Maḥzen-i cevâhir-i fu'âd-ı cemme, Eşşâḥ-ı men tekelleme, Dîbâce-tırâz-ı şaḥîfe-i belâgat ü icâde, Nebiyy-i bedî'ü'l-beyân, Cenâb-ı risâlet-şî'âr, Zât-ı rehînü'l-mecd, Şerîfû'l-maḥtid, Kerîmü'l-mevlid, Lübb-i lûbâb-i benî nev'-i beşer, Nuḥbe-i ebnâ-i Hâşim-i şerâfet-perver olan, Nûr-ı cibâḥ-ı sülâle-i Kureyş, Eşref-i eşrâf-ı 'Arab-ı zîbende-'ayş, Ḥatm-ârâ-yı suver-i bi'set, Meb'ûsun fî hayri'l-kurûn, Raḥmeten li'l-'âlemîn, Ḥabîb-i Rabb, Mihr-i evc-i raḥmet, Ḥabîbi'l-ekrem, Cenâb-ı câmî-i kelimât-ı evvelîn ü âḥirîn, Zât-ı risâlet-simât-ı efdâliyyet-resâ, Hazret-i Nebiyy-i güzîn, Hazret-i Fahr-i Kâ'inât, Mültecâ-yı men fî'l-kevneyn, Zât-ı kudsî-simât, Mazhar-ı mevhibe-i esnâ, Meşharu'l-kevneyn, Meşhar-ı Enbiyâ, Şefî'-i ümmet-i vasaṭ, Cenâb-ı meşhar-ı kâ'inât, Hazret-i Meşhar-ı be-her-dü-serâ, Cenâb-ı Meşhar-i mevcûdât, Cenâb-ı Resûl-i hidâyet-menâş, Cenâb-ı müstecmi'-i mekârim-i ahlâk, Cenâb-ı meşharu'l-enbiyâ ve'l-mürselîn, Hayru'l-Beşer, Resûl-i hidâyet-mevşül-i kerîmü's-şân, Cenâb-ı Resûl-i mekârim-âyîn, Efdal-i küll, Meşharü'l-Enbiyâ, Câmî-i şufûf-ı şunûf-ı mekârim-i ahlâk, Câmî'ü'l-fazl ve'l-kerem, Dâric-i medâric-i iḥsân ü himem, Cenâb-ı risâlet-destgâh, Erîke-nişîn-i ıstîfâ, Taht-nişîn-i 'âlî-pâye-i 'afv-ı 'amîm, Risâlet-penâhî, Bedr-i münîr-i âsumân-ı risâlet, Zât-ı risâlet-iştîmâl, Şadr-nişîn-i 'âlî-pâye-i ḥilm, Zât-ı sa'âdet-simât, Şâhib-i ahlâk-ı mühezzebe, Meşhar-i Kâ'inât, Erîke-nişîn-i şabr-ı cemîl, Sulṭân-ı iklîm-i risâlet, Bâlâ-nişîn-i mesned-gâḥ-ı efdâliyyet, Cenâb-ı erîke-tırâz-ı i'zâz, Ecvedü'n-nâs bi'l-hayr, Menba'-ı yenâbî-i ḥayrât-ı mükemmele, Sulṭân-ı serîr-ârâ-yı ıstîfâ, Nebiyy-i ercümend, Cevâd-ı şehâ-nejâd, Ecved-i 'âlemiyân, Erîke-tırâz-ı fütüvve, Resûl-i Yezdân, Bülbül-i gülzâr-i fesâḥa, Cenâb-ı Seyyid-i Kevneyn, Şadr-nişîn-i 'âlî-pâye-i risâlet, Hazret-i mesned-nişîn-i 'âlî-pâye-i sebât, Cenâb-ı eşca'u'l-enbiyâ, Meşhar-ı benî nev'-i Âdem, Tırâz-ı mesned-gâḥ-ı levlâk, Resûl-i müte'âl, Gül-âb-efşân-ı rûy-i mü'minîn, Cenâb-ı eşca'-ı enbiyâ, Server-i enbiyâ, Cenâb-ı meşhar-ı 'âlem, Ârâyiş-i beyti'l-vücûd-ı ıstîfâ, Hayru'l-Berere, Laṭîfû'l-beşere, Raḳîku'l-manzara, Mecrâ-yı zülâl-ı ḥayâ ve igdâ, Gevher-i şâh-vâr-ı kulzüm-i risâlet, Meşhar-ı her-dü-serâ, Cenâb-ı seydidü'l-beşer, Maḥbûb-i 'âlem, Yektâ-süvâr-ı eşheb-i efdâliyyet, Zeyn-efken-i zîn-i semend-i hüda, Bânî-i mebânî-i şerî'at, Bâsıt-ı mebâsıt-ı hüsn-i mu'âşeret, Şadr-nişîn-i bâlâ-ḥâne-i

ülfet, Mihr-i āsumān-ı risālet, Bedr-i münir-i evc-i suhūlet, İzā'e-sāz-ı etrāf u cevānib, Bālā-pāye, Tırāz-ı menzile-i ak̄şa'l-gāye, Būlbūl-i gülistān-ı nübüvvet, Menba'-ı yenābī'-i işābe, Bedr-i tamām, Şeftī-i ümmet, Ra'ūfu'r-Raḥīm, Zāt-ı merāḥim-ḥaşlet, Ḥabīb-i hidāyet-perver, Müşfik-i mümecced, Bānī-i mebānī-i şefkat ü kerem, Resūl-i mekārīm-rehīn, Cāmi'-i şunūf-i şufūf-i şefkat, Resūl-i muhtār, Cenāb-ı Şadākat-karīn, Risālet-perver, Menba'-ı yenābī'-i rahmet, Tabīb-i lutf-ı mekārīm-tedbīr, Maḥdūm-i melā'ik-ḥidem, Resūl-i re'fet-meşīme, Cenāb-ı Resūl-i muṭā', Resūl-i'l-muṭā', Cenāb-ı Resūl-i mufāddal, Zāt-ı hidāyet-simāt, Seyyidi'l-Ebrār, Şadr-nişīn-i bālā-ḥāne-i risālet, Yektā-rev-i sāḥa-i tevāzu', Cenāb-ı ḥātime-i şuhuf-ı risālet, 'İllet-i ḥilkat-ı 'ālem, Serv-i gülzār-ı risālet, Şadr-nişīn-i bālā-ḥāne-i İsrā, Zāt-ı efdāliyyet-simāt-ı mümecced, Ḥabīb-i muḥaddes, Emīn-i zibende-'aṣ, Zāt-ı murtażā, Emīn-i fi's-semā-i ve'l-arz, Bedr-i münir, Māh-ı hidāyet-fürüg, Zāt-ı mümecced, Efsaḥu men tekelleme, Cenāb-ı sulṭān-ı rusūl, Māh-ı evc-i 'işmet, Cenāb-ı 'işmet-menāş, Cenāb-ı kerīmu'ş-şemā'il, Serv-i gülşen-gāh-ı risālet, Resūl-i 'ālī-mikdār, Men tekelleme lehu'l-ḥaşā, Cenāb-ı Resūl-i cemīl, Bāsıṭ-ı simāt-ı hüda, Mihr-i münir-i zāt-ı 'ālem-tenvīr, Resūl-i 'ālem-bahā, Ḥayru'l-Verā, Kāşifü'l-gümme, Cenāb-ı 'işmet-maşḥūb, Risālet-enīs, Tāhirü'z-zejl, Nübüvvet-penāh, Müftaḥar-ı ins ü cān, Cenāb-ı 'ālī-cenāb-ı ḥayā-meniş, Müfteḥar-ı evvelīn ü āḥirīn, Mihr-i āsumān-ı nübüvvet, Serv-i gülşen-gāh-ı ıstıfā, Şeftī'-i refī', Serv-i gülşen-gāh-ı hidāyet, İmām-ı mihrāb-ı enbiyā, Ziver-ārā-yı makām-ı ıstıfā, Serv-i sābit-kadem-i bostān-ı nübüvvet, Resūl-i kerīmu's-sulāle, Cenāb-ı Risālet-efken, Keşşāf-ı rumūz-i hüda, Cenāb-ı erīke-nişīn-i İsrā, Cenāb-ı aḥsenü'l-enbiyā, Zāt-ı müstecmi'-i mekārīm-i aḥlāk, Güzide-i maḥlūkāt, Cenāb-ı Şadr-nişīn-i i'tilā, Cenāb-ı ḥātemü'l-enbiyā ve'l-mürselīn, Fātiḥa-i şuver-i ḥilkat, Ḥātime-i süver-i bi'set, Cenāb-ı risālet-intimā, Tırāz-ı ḥilkat-i mecmū'-i maḥlūkāt, Celilü'l-ḥilye, Zāt-ı 'ālī-kadr, Müstened-i etkiyā-yı hidāyet-enīs, Nūr-i cesīm-i şerāfet-efken, Mir'āt-ı şafā-baḥş-ı şakeleyn, Gevher-i münteḥab, Serv-i gülzār-ı ıstıfā, Nūr-i cebīn-i imtiyāz, Nūr-i dīde-i edeb ü ḥayā, Merdūm-i çeşm-i istiḥyā, Tezerv-i kebk-ḥıram-ı mesāḥa-i ihtirām, Kā'id-i ketībe-i aşḥāb-ı şerāfet-resā, Eşrefü'l-eşraf, Erīke-tırāz-ı sedād, Ḥabīb-i kerīmu'l-ḥişāl, Cenāb-ı kurre-i a'yūn-ı ebrār, Şadr-nişīn-i bālā-ḥāne-i ferec, Maḥrem-i ḥalvet-serāy-ı (مَحْرَمٌ), Dāniş-āmūz-ı rumūz-i evḥā mā-evḥā, Risālet-peymā, Şifā-baḥş-ı derūn-i 'ālem, Neyyir-i 'ālem-tenvīr-i sipihr-i risālet, Ziyā-dāde-i meclis-i aşḥāb-ı ze'vī's-siyāde, Gül-gonçe-i bāğ-ı risālet, Seyyidü'l-Verā, Tırāz-ı ḥilkat-ı insāniyye, Tūr-ı tecelliyyāt-ı Rabbāniyye, Bedr-i münir-i 'ālem-tenvīr, Ḥ'āce-i ders-ḥāne-i 'ilm-i ledün, Cāmi'-i şunūf-ı şufūf-ı feżā'il ü meḥāmid, Men lehu'l-faḥr, Ḥazret-i Ḥayru'l-Berere, Men lehu's-şavn, Resūl-i mekārīm-āyīn, Meḥar-ı her-dü-cihān, Şadr-nişīn-i 'ālī-pāye-i kurbet, Tırāz-ı ser-menzil-i rif'at, Erīke-nişīn-i ıstıfā ve rātibet-tırāz-ı İsrā, Şāḥib-i ḥaşā'ış-i kübrā, Būlbūl-i gülistān-ı i'zāz, Resūl-i's-Şakaleyn, Tırāz-ı sāḥa-i ḥilkat, Resūl-i kerīmu'ş-şemā'il, Ḥayru's-sābıkīn, Zāt-ı hidāyet-leme'ān, Neyyir-i evc-gāh-ı nübüvvet, Ziver-baḥş-ı 'ālem, Zāt-ı müstaşfā, Şadr-pirā-yı ekmeliyyet, Rākib-i cemīlü'l-ḥulk-ı mekārīm-karīn, Zāt-ı risālet-eḥakk, Nūr-i mebsūt, Ārāyiş-i Şakaleyn, Mihr-i 'ālem-tenvīr-i zāt-ı bāhirü'l-berekāt, Risālet-me'āb, Erīke-tırāz-ı i'tilā, Zāt-ı münteḥab, Resūl-i ma'ālī-perver, Şadr-nişīn-i 'ālī-serāy-ı ekremiyyet, Erīke-tırāz-ı bāhirü'l-i'zāz-ı efdāliyyet, Cenāb-ı Rāfi'-i livā'-tereffu', Şāhen-şāḥ-ı enbiyā, Erīke-nişīn-i şefā'at-i 'uzmā, Resūl-i güzide, Ḥātime-i suḥuf-ı bi'set, Ḥātime-i süver-i risālet, Nūr-ı dīde-i reşād, Zāt-ı efdāliyyet-pirā, Zāt-ı rehīn-ı ihtirām, Zāt-ı merāḥim-simāt, Resūl-i ebḥā, Zāt-ı 'ālī-şān, Cenāb-ı meḥar-ı enbiyā, Ḥazret-i ḥadiyü's-sübül, Risālet-āyīn, Resūl-i hidāyet-mekīn, Zāt-ı kerīmu't-taviyye, Ḥatm-ārā-yı süver-i bi'set-i celiyye, Zāt-ı ıstıfā-simāt-ı kerīm, Cenāb-ı Resūl-i ekremiyyet-müşül, Ḥazret-i Risālet-istīnās, Güzide-i Enbiyā-yı ma'ālī-reside, Zāt-ı sencide, Gül-gonçe-i ḥadiḳa-i hidāyet, Gül-gonçe-i vücūd-ı sa'ādet-ālūd, Resūl-i kerīmu'l-meşīme, Müşārun bi'l-benān-ı ins ü cān, Ḥātem-i enbiyā-yı kirām, Nihād-ı

sa'adet-ittihād, Gevher-i girān-kadr, Māh-ı evc-i kemāl, Habīb-i Hudā-yı Müte'āl, Ekremü'l-halk, Zāt-ı nübüvvet-penāh, Meşharu'l-Enām-ı efdaliyyet-ittisām, Erīke-nişin-i kurb-i Yezdān, Fahr-ı 'Alemyān, Nebiyy-i şerāfet-pirā, Nebiyyi's-Şadūk, Nebiyy-i celilü's-şān, Hazret-i Risālet-peymā, Tırāz-ı minber-i risālet-i 'aliyye, Yektā-süvār-ı Burāk-ı berrāk-ı berķ-şitāb, Zāt-ı risālet-me'āb, İmāme-i sübhatü'l-le'āl-i enbiyā, Zāt-ı efdaliyyet-intimā, Maḥrem-i Harem-serāy-ı (ثُمَّ نَأَى), Dāniş-āmüz-ı rümüz-ı evhā 'aleyhi mā evhā, Hil'at-püş-i sa'adet-tırāz-ı İsrā, Ber-Efrāhte-sāz-ı süllem-pāye-i mi'rāc, Bālā-nişin-i kasr-ı 'ālī-tāk-ı (ثُمَّ نَأَى), Tenhā-nişin-i ḥalvet-serāy-ı İsrā, Cenāb-ı resül-i müte'āl, Cenāb-ı Şāhibü'l-Kevser, Ser-efrāz-ı lī-ma'a'llāh, Kurretü'l-'ayn-i 'alemyān, Şüküfte-gülbün-i gülşen-serāy-ı levlāk, Zāt-ı ḥatmiyyet-simāt, Afītāb-ı hidāyet-i lāmi', Maḥrem-i ḥarīm-i vuşlat, Maḥzar-ı fe-evhā 'aleyhi mā evhā, Bālā-nişin-i kaşr-ı 'ālī-tāk-ı (ثُمَّ نَأَى), Habīb-i Rabb-i Kerīm, Hazret-i seyyidü'l-enām, Ayet-i rahmet, Hazret-i erīke-nişin-i ḥayā, Bedr-i münir-i zāt-ı 'ālem-tenvīr, Zib-āver-i evcü's-şeref-i ekmeliyyet, Müşārun bi'l-benān-ı efdaliyyet, Mah-ı tamām, Cenāb-ı Şefi'-i rüz-i tenād, Dürr-i şāh-vār-ı efser-i bahā, Erīke-nişin-i İsrā-yı ma'ālī-resā, Cenāb-ı Mübtedā-yı Mu'aḥḥar, Tırāz-ı bālā-pāye-i mi'rāc, Refik-i şefik-i hidāyet-vuşl, Ḥātime-i meşāḥif-i bi'set, Yektā-dürr-i kulzüm-i bahā, Sidre-nişin-i muvāşalet, Muhammedün Habību'r-Raḥmān, Fātiḥa-i maḥlūkāt ve ḥātime-i mürselin, Zāt-ı şerāfet-minaşsa, Hümā-yı efdaliyyet-intimā-yı evc-gāh-ı risālet, Zāt-ı sa'adet-irtiyāh, Tırāz-ı minber-i risālet, Cenāb-ı Hazret-i erīke-nişin-i (ثُمَّ نَأَى), Bālā-pervāz-ı evc-gāh-ı a'lā-yı 'illiyyīn, Resīde-i ser-menzil-i kurbet ü denā, Sulṭān-ı serir-ārā-yı risālet, İmām-ı şufūf-ı enbiyā-yı kirām, Dayf-ı miḥmān-ḥāne-i İsrā, Şehbāz-ı bālā-pervāz, Maḥzar-ı tena "umāt-ı tecelliyāt, Maḥzar-ı evhā ileyhi mā evhā, 'Aleml-i menār-ı risālet-i kübrā, Cenāb-ı Resül-i vuşlat-müşül, Ziver-i zeyn-i rüküb-i ma'ālī-mukaddem, Zāt-ı mükerrerem, Habīb-i Muḥterem, Netice-i mukaddemāt-ı ḥilkat-i 'ālem, Eşheb-süvār-ı mi'rāc, 'Azim-i āsumān-ı rif'at-bünyān, Efdal men fi'l-'arż ve's-semā', Erīke-nişin-i 'ulüv, Cenāb-ı efdaliyyet-medār, Ber-efrāhte-sāz-ı süllem-pāye-i İsrā, Bālā-nişin-i erīke-i (ثُمَّ نَأَى), Tırāz-ı tabakāt-ı 'illiyyīn, Burāk-süvār-ı İsrā-yı i'cāz-pirā, 'Aric-i ma'āric-i semā, Mā-şadaḳ-ı meşhūm-ı (مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى), İ'zāz-ḳarīn-ı (مَا زَاغَ), Ser-süre-i enbiyā, Cenāb-ı Nebiyy-i Muḥterem, Cenāb-ı Resül-i güzīn, Cenāb-ı Erīke-nişin-i mi'rāc, Bülbül-i gülşen-serāy-ı i'zāz, Besmele-i Süre-i Enbiyā, Zāt-ı risālet-medār-ı Hazret-i Seyyidü'l-Ebrār, Nebiyy-i risālet-müvānis, Hazret-i Risālet-men'üt, Hazret-i Efdaliyyet-intimā, Ser-Levḥa-i risāle-i enbiyā, Efşāhu Men Tekellem, Maḥrem-i ḥarīm-i (ثُمَّ نَأَى), Dāniş-āmüz-ı rumüz-ı evhā mā evhā, Habīb-i Muḥtār, Habībü'l-Celil, Hazret-i Resül-i Emced, Hazret-i Meşhar-ı 'Aleml, Resül-i vuşlat-müşül, Maḥrem-i ḥarīm-i vuşlat, Tenhā-nişin-i isrā, Cenāb-ı efdaliyyet-perver, Resül-i efşāh, Kāşif-i rumüz-i ihā, Ser-Efrāz-ı enbiyā, Resül-i 'ālī-nejād, Lā-mekān-nişin-i vuşlat, Cenāb-ı erīke-nişin-i "فَتَدَلَّلَا"/fetedellā, Şadr-nişin-i erīke-i 'ulüvv-i muṭarraz u mu'azzez, Maḥrem-i serā-perde-i kurb-ı bī-hemtā, Şadr-nişin-i menzile-i refi'a-i İsrā, Nişin-i bisāt-ı şerāfet-inbisāt-ı 'izz ü şeref, Sırr-ı süre-i İsrā, 'Aric-i ma'āric-i semāvāt, Menzil-resīde-i Sidretü'l-Müntehā-yı nūrāniyyet-simāt, Şadr-nişin-i tedellā, Meşhar-ı enbiyā-yı ma'ālī-nişāb, Gül-i gülşen-serāy-ı levlāk, Zāt-ı nübüvvet-simāt-ı mekārīm-maşir, Bālā-nişin-i erīke-i Maḳām-ı Maḥmūd, Cenāb-ı Sulṭān-ı kalem-rev-i şefā'at, Evvel-i meb'ūsīn, Kā'id-i ketibe-i mü'minīn, Ekrem-i veled-i Ādem, Melce-i benī nev'-i beşer, Kā'id-i ketibe-i ümmet, Zāt-ı risālet-mevsüm, Şadr-nişin-i 'ālī-pāye-i siyādet, Melāz-ı ümme, Zāt-ı risālet-ḥaşlet, Zāt-ı ḥatmiyyet-simāt-ı efdaliyyet-resā, Cenāb-ı Efdal-i Enbiyā, Şadr-nişin-i dāreyn, Şems-i münir-i evc-gāh-ı siyādet, Cenāb-ı Risālet-peymā, Habību'llāh, Zāt-ı ḥatmiyyet-iḥtişāş, Habīb-i Cenāb-ı Melik-i Mübdī, Habīb-i Rabbü'l-Enām, Zāt-ı ḥillet-güster, Şems-i münir-i risālet, Ḥāmil-i Livā'ü'l-Ḥamd, Evvel-i şāfi' ve müşeffi', Mufaddal 'alā külli'l-kirām, Duḥl-ı Dāru'n-Na'im'iñ aḳdemi, Fuḳarā-yı mü'minīniñ piş-rev-i muḥteremi, Evvelīn ü

āhiriniñ ekremi, Ziver-bahş-ı şahife-i Tevrât, Zât-ı kerîmü's-sıfât, Dürr-i meknûn, Cenâb-ı Şadr-nişîn-i hüllet ü işîfâ, Cenâb-ı Şadr-nişîn-i risâlet, Cenâb-ı Risâlet-âbâd, Resûl-i efdaliyyet-rehîn, Hazret-i Habîb-i Ekrem, Habîb-i Hudâ-yı Mennân, Habîb-i Cemîl, Hazret-i Habîb-i bî-iştibâh, Habîb-i Rabb-i Mennân, Şadr-nişîn-i bâlâ-hâne-i şefâ'at-i kübrâ, Ziver-ârâ-yı makâm-ı mahmûd, Gencür-ı dâru'l-hızâne-i makâm-ı mahmûd, Cenâb-ı Hayru'n-nâs, Şâhib-i şefâ'at-i kübrâ, Neyyir-i evc-gâh-ı risâlet, Erîke-nişîn-i makâm-ı mahmûd, Ziver-efzâ-yı zirve-i 'ulyâ, Zât-ı şerâfet-âlûd, Zât-ı efdaliyyet-karîn, Meşhar-ı Enâm, Cenâb-ı Erîke-nişîn-i şefâ'at, Erîke-pîrâ-yı şefâ'at-i kübrâ, Cenâb-ı şefâ'at-me'âb, Râtibe-tırâz-ı Makâm-ı Mahmûd, Penâh-ı cümle-i ümmet, Mihr-i evc-gâh-ı risâlet, Cenâb-ı Şefî'-i rûz-ı cezâ, Şefî'-i 'usât fî yevmi'l-'araşât, Hazret-i Şefîk-i Ümmet, Dîbâce-tırâz-ı kitâb-ı müsteîb-ı şefâ'at-i kübrâ, Şefî'-i ümem, Şefî'-i şefkat-perver, Nebiyyü'l-Mükerrem, Zât-ı şafvet-simât, Hazret-i Erîke-nişîn-i mağfiret-i mâ-tekaddem ve mâ-te'aşhar, Sulţân-ı Resûl-i ma'âlî-perver, Cenâb-ı şefâ'at-güster, Gencür-i dâru'l-fazl-ı re'fet, Zât-ı kerîmü'l-hişâl, Zât-ı nübüvvet-medâr, Mazhar-ı şefâ'at-i 'uzmâ, Seyyidü'l-Ebrâr, Hazret-i Erîke-pîrâ-yı şefâ'at-i kübrâ, Nebiyy-i mukaddes, Şadr-nişîn-i erîke-i şefâ'at, Zât-ı şefâ'at-menât, Evvelü men câveze's-sırât, Serv-i gülşen-serây-ı efdaliyyet, Şefî'u'l-Maşer, Cenâb-ı Resûl-i şefâ'at-şî'âr, 'Alem-efrâz-ı livâ-i hamd-i mükerrem, Tırâz-ı efser-i şefâ'at, Meşharu'l-Verâ, Mazhar-ı şefâ'at-i câvid, Zât-ı şefâ'at-perver, Cenâb-ı Hazret-i Bedrû'd-Dücâ, Zât-ı efdaliyyet-ârâ, Ber-Efrâhte-i süllem-pâye-i mi'râc, Zât-ı Risâlet-peymâ, Şadr-nişîn-i erîke-i efdaliyyet, Cenâb-ı Bâlâ-nişîn-i erîke-i risâlet, Ekrem-i benî nev'-i beşer, Efdal-i enbiyâ-yı ma'âlî-perver, Zât-ı risâlet-âbâd, Hazret-i Hâtime-i defter-i bi'set, Sulţân-ı kalem-rev-i efdaliyyet, Ahmedü'l-Hâmidîn ve'l-Mahmûdîn, Hâmil-i livâ'ü'l-hamd-i'l-mübîn, Zât-ı risâlet-güster, Nebiyy-i Âhiru'z-Zamân, Hatem-i Rusûl-i ma'âlî-bünyân, Ziver-i hacle-gâh-ı 'işmet, Cenâb-ı Hayru'l-Beşer, Erîke-nişîn-i bi'set, Hazret-i Resûl-i Şadîk, Hitâm-ı cümle-i enbiyâ ve rusûl, Zât-ı mekârim-me'âsir, Resûlü'r-Rahme, Resûlü'r-Râha, Resûlü'l-Melâhim, Mu'allim-i kitâb u hikmet, Hâdî ile's-sırât-ı'l-müstakîm, Nebiyy-i meb'ûs-i celîl-ü's-şân-ı kerîmü's-şiyem, Kâ'idü'l-gurri'l-muhaccelin, Imâmü'l-müttakîn, Şâhibü'l-havzi'l-mevrûd, Zü's-şefâ'ati ve'l-makâmi'l-mahmûd, Zât-ı sa'âdet-âlûd, Şâhibü'l-vesîle ve'l-fazîle ve'd-dereceti'r-refî'a, Şâhibü't-tâc ve'l-mi'râc ve'l-livâ' ve'l-kağîb, Râkibü'l-Burâk ve'n-nâka ve'n-necîb, Şâhibü'l-hücce ve's-sulţân ve'l-hâtem ve'l-'alâme ve'l-burhân, Şâhibü'l-hirâve ve'n-na'leyn, Fâriq-ı beyne'l-hâk ve'l-bâtil, Erîke-tırâz-ı bi'set, Cenâb-ı Risâlet-mekîn, Resûl-i kerîmu'l-hişâl, Resûl-i i'câz-tırâz, Resûl-i Kâmil, Cenâb-ı Resûl-i hidâyet-meşhûn, Nebiyy-i celîl-ü's-şân-ı sa'âdet-nişân, Nebiyy-i 'âlî-hazret, Cenâb-ı Risâlet-pîrâ, Cenâb-ı Resûl-i Muşaddak, Nebiyy-i kerîmü's-sülâle, Resûl-i hidâyet-mu'lin, Zât-ı risâlet-simât-ı mekârim-mevşûf, Râtibe-tırâz-ı i'tilâ, Müstecmi'-i mahâsin ü mekârim-i seniyye, Resûl-i bihbûd, Zât-ı risâlet-'unvân, Zât-ı Risâlet-pîrâ, H'âce-i bender-gâh-ı risâlet, Nebiyy-i hidâyet-efken, Neyyir-i evc-gâh-ı şerâfet, H'âce-i bender-gâh-ı nübüvvet, Hayru'l-Ebrâr, Evvelü âmirin bi'l-hayr ve âhizin-bih, Evvelü nâhin 'ani's-şer ve târikin-leh, Gâlib-i gayr-ı mağrûr, Mağlûb-ı nâ-mağmûm, Resûl-i i'câz-pîrâ, Efdal-i rusûl-i kirâm, Meşhar-ı be-her-dü-cihân, Menba'-ı yenâbî'-i risâlet, Peygamber-i efdaliyyet-perver, Cenâb-ı Risâlet-mağrûn, Cenâb-ı Efsâh-ı men tekellem, Cenâb-ı Resûl-i belâgat-ârâ, Cenâb-ı Risâlet-müvânîs, Nübüvvet-istinâd, Resûl-i mübîn, Cenâb-ı 'alem-efrâz-ı hüda, Cenâb-ı Mihr-i Gerdün-i Risâlet, Cenâb-ı Resûl-i Gayûr, H'âce-i mekteb-i 'ilm-i ledün, Resûl-i mu'allâ-cenâb, Cenâb-ı Muşbir-i Şadîk, Resûl-i munazzaf, Resûl-i kerîmü'l-haşlet, Nebiyy-i Şadîk, Nebiyy-i münteşab, Hazret-i kudsiyyet-simât, Cenâb-ı Efsâh-ı men tekellem, Cenâb-ı Men enzele 'aleyhi'l-Kur'an, Mihr-i 'âlem tenvîr-i evc-gâh-ı risâlet, Peygamber-i 'âlî-şân, Nebiyy-i Âhirü'z-zamân, Cenâb-ı H'âce-i Levlak, Cenâb-ı Resûl-i Feyyâz-ı Muṭlak, Peygamber-i hak, Mâh-ı âsumân-ı risâlet, Cenâb-ı Serîr-ârâ-yı Kabe Kavseyin,

Cenāb-ı Hürşid-i Sipih-r-i Nübüvvet, Cenāb-ı Menba'-ı Yenābī'-i Nübüvvet, Şem'-i cem'-i enbiyā-yı fiḥām, Resül-i mekārīm-intimā, Āb-ı rüy-i 'ālem, Cenāb-ı Risālet-medār, Resül-i Melik-i Mübdī, Menba'-ı yenābī'-i işfāk, Tīr-endāz-ı hidāyet, Āb-ı rüy-i berere, Şem'-i i'cāz-fürüz, Reyyān-sāz-ı riyāz-ı mu'cizāt, Resül-i Rab, Cenāb-ı Rahmeten li'l-'Ālemīn, Reyyān-sāz-ı havātır-ı aşḥāb, Cenāb-ı hayāt-āver-i aşḥāb, Risālet-fercām, Cenāb-ı işbā'-sāz-ı cī'an-ı ümmet, Cenāb-ı Resül-i Muhterem, Seyyidü'l-Evvelīn ve'l-Āḥirīn, Resül-i bereket-'ā'id, Cenāb-ı iṭ'ām-āver-i ümmet, Cenāb-ı Resül-i Tevvāb, Bāsıṭ-ı simāt-ı i'cāz, Bānī-i mebānī-i mu'cizāt, Zāt-ı 'işmet-simāt, Pīrāye-baḥş-ı erīke-i mu'cizāt, Sulṭān-ı kalem-rev-i şefā'at, Nebiyy-i hidāyet-lümū', Sulṭān-ı kalem-rev-i risālet, Ḥazret-i Meşḥarü'l-Enbiyā, Cenāb-ı Mu'cize-perdāz, Taṭyīb-sāz-ı havātır-ı aşḥāb-ı ma'ālī-dişār, Zāt-ı sa'ādet-simāt-ı cāvid, Mālik-i memālik-i hüdā, Bāsıṭ-ı simāt-ı mu'cizāt, Risālet-medār, Resül-i ḥaḳḳāniyyet müşül, Nebiyy-i Muhtār, Cenāb-ı Resül-i Perverdigār, Resül-i 'Arabī, Hādī-i ümmet, Resül-i hidāyet-maḳrūn, Nebiyy-i 'Arabī, Nihāl-i bī-hemāl-i gülzār-ı nübüvvet, Yektā-rev-i vādī-i Levlak, Resül-i i'cāz-perest, Cenāb-ı Risālet-mevfūr, Tīrāz-ı rātibe-i risālet, Resül-i Belīg, Murabba'-nişīn-i erīke-i i'zāz, Cenāb-ı Resül-i mekārīm-mevfūr, Cenāb-ı Hayru'l-Enām, Cenāb-ı Resülü's-Şakaleyn, Hādiyyü'l-Ümme, Nebiyy-i maşḍūk, Risālet-meşmül, Nübüvvet-menāş, Nebiyyü'l-Muşaddaḳ, Cenāb-ı Resül-i kerīmü's-şemā'il, Cenāb-ı Resül-i ḥaḳḳāniyyet-intimā, Nebiyyi'l-Min'am, Resül-i 'Allām, Cenāb-ı Seyyidü'l-kavm, Mübellig-i aḥkām-ı risālet, Resül-i kerīmü'l-ḥişāl, Risālet-ṭayf, Seyyidü'l-Büşrā, Zāt-ı risālet-ittikā, Cenāb-ı Resül-i Vedūd, Cenāb-ı Mu'cizü'l-me'āşir, Erīke-nişīn-i şefkat, Vāzī'u'l-aşl-ı nihāl-i şerī'at-i garrā, Merkez-i dā'ire-i nübüvvet, Cenāb-ı Seyyidü'l-Enām, Cenāb-ı Resül-i güzide, Cenāb-ı Seyyidü'l-Verā, H'āce-i bender-gāh-ı risālet-i garrā, Hudāvend-i vālā-neseb, Vesile-i Āferīniş, Şemere-i şecere-i nübüvvet, Hayru'n-Nās, Viḳāye-sāz-ı cümle-i ümmet, Resül-i güzīn-i girān-temkīn, Nebiyy-i ser-efrāz, Seyyidü'l-Berere, Cenāb-ı Resül-i i'cāz-muḥtevē, Resül-i 'işmet-müşül, Cenāb-ı Risālet-lümū', Fātiḥ-i memālik-i i'cāz, Kāfile-sālār-ı ḥayl-i rusul, Biḍā'a-i dār-ı risālet, Menba'-ı yenābī'-i mefāḥir, Seyyid-i Enām, Nūr-ı cebīn-i 'ālemiyān, Zāt-ı sa'ādet-ḳarīn, Resül-i i'cāz-müşül, Zāt-ı Nübüvvet-destgāh, Zāt-ı Risālet-simāt-ı nūrāniyyet-sirişt, Şadr-nişīn-i erīke-i nübüvvet, Vesile-i icād-ı kâ'ināt, Bülbül-i gülşen-serāy-ı risālet, Muktedā-yı ümmet, Cenāb-ı Meşḥar-ı her-dü-serā, Tābiş-i cihān-ārāyiş-i hürşid-i risālet, Risālet-ārā, Cenāb-ı Resül-i kerīmü's-seciyye, Zīn-efken-i zeyn-i risālet, Kemān-dār-ı risālet, Meşḥar-ı 'ālemiyān, Zāt-ı Risālet-penāhi, Men leḥü'l-faḥr, Cān-ı cihāniyān, Yektā-rev-i sāḥa-i hüdā, Cenāb-ı Risālet-dişār, Müşkil-küşā-yı cihāniyān, Seyyidü'l-Kā'ināt, Resül-i Rabb-i Mecīd, Sulṭān-ı kalem-rev-i esrār, Nebiyy-i muşaddaḳ, Mihr-i münir-i āsumān-ı risālet, Şeh-süvār-ı eşheb-i risālet, Cenāb-ı Nübüvvet-perver, Sulṭān-ı memālik-i risālet, Rūḥ-ı cesed-i kevneyn, Hürşid-i cihān-tāb-ı nübüvvet, Ziver-baḥş-ı hızāne-i viḳāye-i İlāhiyye, Cenāb-ı Sulṭān-ı kalem-rev-i risālet, Cenāb-ı Risālet-mültevē, Cenāb-ı pister-nişīn-i risālet, Rātibe-tīrāz-ı risālet-i 'ümme, Eşref-i Maḥlūkāt ve Zübde-i Mevcūdāt ve Hātemü'l-Enbiyā' ve'l-Mürselīn ve Rahmeten li'l-'Ālemīn, Resül-i mü'eyyed, Bülbül-i hüdā-terennüm, Cenāb-ı Nebiyy-i Akdes, Cenāb-ı şadr-nişīn-i mesned-i tebrīk, Nebiyy-i kerīmü's-şifāt, Nebiyy-i risālet-peymā, Nabz-gir-i hüdā-yı sedād-rehīn, Nūr-ı 'ayn-ı 'ālemiyān, Merhem-nih-i curḥ-i 'ālem, Kurre-i a'yün-i ebrār, Nebiyyü'l-Beşīr, Şadr-nişīn-i 'ālī-pāye-i tefaddul, Ḥabīb-i Hudā, Nūr-ı muḳaddes, Cenāb-ı Şifā-āver-i ebdān-ı ümmet, Dest-dāde-i hidāyet, Rūḥ-ı beden-i 'ālem, Resül-i hidāyet-āyīn, Rahmet-i 'ālemiyān, Men leḥü'l-mefāḥir, Şāhibü'l-Hirāve, Nebiyy-i zībende-ayş, Şādıḳu'l-kavl, Men leḥu's-sümüvv, Şefī'-i Rūz-i kıyāme, Nübüvvet-pīrā, Erīke-nişīn-i risālet, Yektā-süvār-ı kümeýt-i efdaliyyet, Sulṭān-ı kalem-rev-i i'cāz-ı emced, Cenāb-ı Risālet-maşḥūb, Nebiyy-i güzide, Nebiyy-i şefīk, Şemere-i şecere-i ḥilḳat, Māye-i bereket-pīrāye, Nebiyyü'l-mufaddal, Yektā-süvār-ı eşheb-i

efdalîyet, Resûl-i 'Allâmu'l-Ğuyûb, Resûl-i i'câz-rehîn, Gencûr-i dâru'l-fazl-ı 'ilm-i mâ-kâne vemâ-yekûn, Şâhbâz-ı bülend-pervâz-ı risâlet, Kâşif-i esrâr-ı ümmet, Cenâb-ı Nübüvvet-me'âb, Şadr-nişîn-i 'âlî-serây-ı efdalîyyet, Zât-ı kerîmü't-taviyye, Mihr-i 'âlem-tenvîr-i evc-i risâlet, Mihr-i münîr-i zât-ı nûrânîyyet-simât, Tırâz-ı râtibe-i Levlâk, Ser-efrâz-ı لی مع الله lî-ma'a'llâh, Cenâb-ı Resûl-i hidâyet-bâsıt, Sulţân-ı serîr-i ıstıfâ, Cenâb-ı Fahr-ı Kâ'inât, Cenâb-ı Gülbün-i gülşen-serây-ı Levlâk, Cenâb-ı Resûl-i münteħab, Şâhib-i sa'âdet, Zîver-efzâ-yı gencîne-i vikâye-i İlâhiyye, Zât-ı bedî'u'l-leme'ân, Muhtedâ-yı Enbiyâ, Risâlet-mev'il, Zât-ı nübüvvet-diğâr, Şadr-nişîn-i dâru's-şavn-ı Perverdigâr, Mihr-i münîr-i 'âlem-tenvîr, Zât-ı risâlet-medâr, Nebiyyi'l-men'ût, Mir'ât-ı şafvet-intimâ, Cenâb-ı Risâlet-muhtevî, Hazret-i Sulţân-ı serîr-ârâ-yı Levlâk, Hürşîd-i evc-gâh-ı 'illîyyîn, Cenâb-ı Resûl-i i'câz-pîrâ, Tâbiş-i 'âlem-ârâyiş-i şem'-i cem'-i 'âlem, Murabba'-nişîn-i erîke-i şıyânet-i İlâhiyye, Cenâb-ı Resûl-i ser-efrâz, Cenâb-ı Risâlet-âyîn, Cenâb-ı Seyyidü'l-Ebrâr, Tırâz-ı râtibe-i risâlet-i bî-reyb, Tırâz-ı beytû'r-risâlet, Şadr-nişîn-i şıyânet-i İlâhiyye, Şem'-i cem'-i aşfiyâ-yı kerîmü't-taviyye, Zât-ı Risâlet-istînâs, Maşdar-ı ef'al-i hayrât, Tırâz-ı râtibe-i ıstıfâ, Silsile-bend-i 'ilm-i ensâb, Dağâyık-dân-ı rumûz-ı künûz-ı risâlet, Risâlet-âlûd, Baħr-i bî-ka'r-ı mantûk u mefhûm, Gencîne-i cevâhir-i zevâhir-i 'ulûm, Nebiyy-i efdalîyyet-mevsûm, Hazret-i Mefhar-ı be-her dü-cihân, Nihâl-i bî-hemâl-i (إِنْ هُوَ إِلَّا) Gencûr-i dâru'l-fazl ve'l-kemâl, Hazret-i Risâlet-penâh, Cenâb-ı Resûl-i Şakaleyn, Cenâb-ı Hayru'l-Berîyye, Hazret-i Mefhar-ı Rusûl, Risâlet-müşâdim, Ser-sûre-i risâlet, Dâniş-âmûz-ı rûmûz-ı İsrâ, Zât-ı kerîmü'l-cibillet, Zât-ı nübüvvet-peymâ, Men lehu'l-mefâhîr, Zîver-ârâ-yı mehd-i risâlet, Mâh-pâre-i şerâfet, Kurretu'l-'ayn-i 'âlemiyân, Risâlet-iltimâ', Nihâl-i bî-hemâl-i gülîstân-ı nübüvvet, İmâme-i sübha-i şerâfet, Zât-ı rehînu'l-felâh, Zât-ı re'fet-simât, Âfitâb-ı âlem-tâb-ı âsumân-ı nübüvvet, Ser-efrâz-ı sâha-i nübüvvet, Yektâ-rev-i vâdî-i risâlet, Maşdar-ı ef'al-i i'câz-iştîmâl, Cenâb-ı Bülbül-i gülşen-gâh-ı risâlet, Menba'-ı yenâbî'-i feşâhat, Nebiyy-i hakkânîyyet-peymâ, Nebiyyü'l-Hādî, Cenâb-ı Neyyir-i âsumân-ı risâlet, Mefhar-ı evvelîn ve âhîrîn, H'âce-i bender-gâh-ı efdalîyyet, Zât-ı meberret-simât-ı mekârim haşlet, Kâ'id-i ketîbe-i aşfiyâ, Resûl-i ma'âlî-nümûd, Hâtîme-i şahîfe-i bi'set, Resûl-i müntebih, Resûl-i hidâyet-efken, Tûfî-i kand-h'âr-ı hakkânîyyet, Zât-ı ıstıfâ-pîrâ, Zât-ı hakkânîyyet-simât-ı risâlet-destgâh, Bedî'u'l-beyân, Resûl-i hâlim, Dâ'î-i hakkânîyyet-murâ'î, Zât-ı risâlet-simât-ı muşaddak, Çâr-bâliş-nişîn-i erîke-i bi'set, Resûl-i hidâyet-vuşûl, Cenâb-ı Resûl-i re'fet-perver, Müzekkî-i nüfûs-i ümmet, Mu'allim-i kitâb u sünnet, Cenâb-ı Hañîb-i Minber-i Risâlet, Resûl-i mekârim-âlûd, Mefhar-ı her dü-serâ, Kâşifetü'l-Ğumme, Hürşîd-i 'âlem-tenvîr-i âsumân-ı nübüvvet, Zât-ı sa'âdet-perver, Bülbül-i gülşen-gâh-ı nübüvvet, Hürşîd-i sipîhr-i risâlet, Risâlet-karîn, Resûl-i fihâm, Rûh-ı Kâleb-i 'Âlem, Kâşifü'l-Ğumme, Cenâb-ı Fermân-fermâ-yı diyânet, Bülbül-i gülşen-serây-ı hüdâ, Mazhar-ı te'yîdât-ı Rabbânîyye, Mihr-i 'âlem-tâb-ı risâlet, Gevher-i yek-dâne-i kulzûm-i hüsn ü bahâ, Mü'temen-i (إِنْ هُوَ إِلَّا) Cenâb-ı Şeftî'-i yevm-i me'âd, Habîb-i Hudâ-yı Settâr, Âfitâb-ı sipîhr-i nübüvvet, Şems-i münîr-i evc-i risâlet, Zât-ı mahâsin-simât, Cenâb-ı âli-cenâb, Bâlâ-nişîn-i a'lâ-yı 'illîyyîn, Nûr-i cesîm, Cenâb-ı âlî-şân, Hazret-i Resûl-i mekârim-nişâr, Gülbün-i gülşen-serây-ı levlâk, Nebiyy-i kerîmü'l-aħlâk, Resûl-i Şâhibu'l-Mi'râc, Resûl-i Melik-i 'Allâm, Habîb-i Mevlâ, Vesîle-i icâd-ı mecmû'-ı mevcûdât, Zât-ı sûtûde-şifât, Şârî'-i meşârî'-i İslâm, Cenâb-ı H'âce-i 'Âlem, Mü'eddib-i 'Âlem, Habîb-i Rabbu'l-'Âlemîn, Nebiyyü'l-Kerîm, Mihr-i tâbende-i'zâr-ı âsumân-ı nübüvvet, Maħbûb-i Maħbûb, Maħbûb-i bî-hemtâ, Mefhar-ı kevn ü mekân, Cevher-i ferd-i i'câz-tâbiş, Maħbûb-i bî-hemâl, Nebiyy-i Ra'ûf u Raħîm, Sulţân-ı Enbiyâ, Maħbûb-i mekârim-şî'âr, Maħbûb-i şeref-şî'âr, Maħbûb-i mekârim-nejâd, Maħbûb-i cihân-ârâ, Maħbûb-i ma'âlî-intimâ, Maħbûb-i Zîşân, Yektâ-süvâr-ı eşheb-i maħbûbiyyet, Hādî-i şeh-râh-ı sedâd, Zât-ı âlî-tebâr, Resûl-i 'azîmu'l-ihsân-ı zîşân, Sulţân-ı nîk-sîret, Tırâz-ı erîke-i risâlet,

Cenāb-ı re'fet-me'āb, Ziver-i kürsī-i risālet, Pīrāye-baḥş-ı kürsī-i risālet, Peyğamber-i hidāyet-mevsūm, Dürr-i yektā-yı risālet-intimā, Peyğamber-i ma'ālī-'unvān, Resūl-i bī-direng, Erīke-pīrā-yı risālet, Efser-keş-i ḥatmiyyet, Resūl-i mansūr, Tūṭī-i şeker-ḥ'ār-ı hüda, Maḥkeme-nişīn-i risālet, Zāt-ı 'ālī-ḥazret, Nūr-i cesīm-i bī-hemtā, Cenāb-ı Ḥazret-i Resūl-i münteḥab, Resūl-i behī, Zāt-ı efdal, Mihr-i Münir, Zāt-ı Aḥmediyyet-simāt, Risālet-menāt, Ḥazret-i Sulṭān-ı rusūl-i cenāb-ı vālā, Nübüvvet-me'nūs, Cenāb-ı Ser-Tāc-ı Rusūl-i Kirām, Resūl-i mekārīm-cevf, Cenāb-ı mesned-nişīn-i ḥatm-i nübüvvet, Erīke-ṭırāz-ı taht-gāh-ı şafā, Resūl-i tehāmī, Nebiyyü'l-Mu'azzam, Cenāb-ı Meḥharu'l-Ümme, Zāt-ı risālet-hem-dem, Ḥamā-pīrā-yı ḥavme-i hüda, Cenāb-ı Resūl-i Kibriyā, Nebiyyü'l-Müntehab, Cenāb-ı Bülbül-i gülşen-serāy-ı risālet, Ḥazreti Sulṭān-ı Rusūl, Hādī-i reh-revān-ı ḥayr-ı sübül, Ḥazret-i Nübüvvet-destgāh, Zāt-ı risālet-dişār, Seyyid-i benī nev'-i beşer, Ḥazret-i sulṭān-ı erīke-i nübüvvet, Ḥazret-i Sulṭān-ı serīr-ārā-yı ıstıfā, Te'dīb-āver-i ümmet, Hādī-i ṭarīk-ı pür-istikāmet, Nebiyy-i celilü's-şān-ı risālet-bünyān, Cenāb-ı Risālet-güster, Cenāb-ı Sulṭān-ı serīr-i ıstıfā, Eşrefü'l-maḥlūkāt, Resūl-i hidāyet-penāh, Cenāb-ı Eşref-i Maḥlūkāt, Şeft'u'l-Ümme, Efdalü'l-mevcüdāt, Nebiyyü'l-Mümtāz, Cenāb-ı Sulṭān-ı Serīr-i Risālet, Resülü'l-Muṭā', Cenāb-ı Şeh-rāh-rev-i vādī-i ıstıfā, Nebiyyü'l-Mevdūd, Mücīb-i mesā'il-i hüda, Sā'il-i her sā'il, Şāh-ı Erīke-i İsrā, Melce'-i cümle-i ümmet, Cenāb-ı Erīke-nişīn-i risālet, Resūl-i hüda-müsül, Cenāb-ı erīke-nişīn-i ıstıfā, Şāh-ı Serīr-i Risālet, Zāt-ı Risālet-āyīn, Seyyidü'l-Verā, Şadr-nişīn-i erīke-i risālet, Şeft'u'l-Enām, Bihīn-ṭūṭī-i mu'cize-güyā, Cenāb-ı Risālet-müteḥallī, Yektā-süvār-ı eşheb-i risālet, Bülbül-i gülşen-serāy-ı Levlāk, Ḥazret-i Meḥhar-ı Enām, Cenāb-ı Risālet-perdāz, Şeft'-i Ümmet, Cenāb-ı Efşahu'l-Fuşahā, Nübüvvet-simāt, Risālet-penāh-ı şefā 'at-destgāh, Ḥazret-i Şadr-nişīn-i menzile-i ıstıfā, Cenāb-ı Ḥazret-i Hayru'l-Beşer, Dāric-i medāric-i risālet, Zāt-ı Muṭahhara, Müşfik-i Ümmet, Ḥatm-ārā-yı defter-i bi'set, Cenāb-ı Beşeriyyü'l-Ḥalka ve Melekiyyü'l-Hakīka, Cenāb-ı Nebiyy-i sūtüde-ḥaşlet, Melekiyyü's-şifāt ve beşeriyyü'z-zāt, Şadr-nişīn-i 'ālī-serāy-ı bi'set, Cenāb-ı Risālet-simāt, Zāt-ı pür-berr, Nebiyy-i sūtüde-āyīn, Ḥazret-i Resūl-i hidāyet-iştimāl, Nebiyy-i hidāyet-mevsūm, Zāt-ı mekārīm-mevfūr, Tenhā-nişīn-i ḥalvet-ḥāne-i kurbet u ıstıfā, Pīrāye-baḥş-ı çemen-şuffe-i risālet, Nūr-ı dīde-i 'ālem, Ḥazret-i Resūl-i sa'ādet-resā, Cenāb-ı Erīke-ṭırāz-ı risālet, Cenāb-ı Server-i Enbiyā, Zāt-ı ḥuceste-simāt, Cenāb-ı Mübellig-i Ahkām-ı Şer'iyye, Cenāb-ı Risālet-bünyān, Zāt-ı Risālet-perveriş, Cenāb-ı Nebiyy-i bāhirü't-tebcil, Cenāb-ı Şadr-nişīn-i erīke-i risālet, Zāt-ı şeref-me'āb, Cenāb-ı Şerāfet-me'āb, Cenāb-ı Mükerrrem, Cenāb-ı Ḥatm-ārā-yı defter-i bi'set, Bālā-ṭırāz-ı mu'allā-pāye-i nübüvvet ü risālet, Bülbül-i gülşen-serāy-ı nübüvvet, Bālā-nişīn-i erīke-i nübüvvet, Eşref-i Kā'ināt, Cenāb-ı Ḥabīb-i Settār, Cenāb-ı Ḥazret-i Bālā-nişīn-i erīke-i risālet, Nebiyy-i risālet-i'tilāf, Nebiyy-i Şamedānī, Nebiyy-i ser-firāz, Nebiyy-i nezih, Nebiyyü'l-Emīn, Nebiyy-i hidāyet-āmūz, Resūl-i Şādık, Nebiyy-i efdal, Cenāb-ı Ḥazret-i tālī-i āyāt-ı risālet, Resūl-i ḥakḳāniyyet-iḳtirān, Nebiyy-i ma'ālī-vuşul, Cenāb-ı Eşref-i Kā'ināt, Cenāb-ı Resūl-i Ḥalīm, Erīke-nişīn-i ıstıfā, Cenāb-ı Resūl-i ma'ālī-nihād, Cenāb-ı Erīke-ṭırāz-ı bi'set, Yektā-süvār-ı eşheb-i nübüvvet, Cenāb-ı Aşdaḳu'l-Kā'ilīn, Dü-'Alemin Faḥri, Cenāb-ı Netice-i Emr-i Kün, Pīrāye-baḥş-ı erīke-i nübüvvet ü risālet, Cenāb-ı Ḥazret-i şerāfet-ibtihāc, Cenāb-ı Risālet-intihā, Cenāb-ı Erīke-ṭırāz-ı ıstıfā, Zāt-ı Risālet-müvānis, Cenāb-ı Kā'id-i Ketībe-i Asfiyā, Erīke-ṭırāz-ı İḥā, Nebiyy-i beyyinü'l-efdalıyyet, Cenāb-ı Bālā-nişīn-i şadru's-sudūr, Nebiyy-i hidāyet-intimā, Erīke-ṭırāz-ı fütüvvet, Zāt-ı rahmet-huzūz, Cenāb-ı Hāmil-i Livā'ü'l-Ḥamd, Erīke-nişīn-i nübüvvet, Ḥazret-i Ḥatm-āver-i Defter-i Bi'set, Nebiyy-i beyyinü'l-meḥāmid, Nebiyy-i celillü's-şān, Cenāb-ı Ḥazret-i Erīke-ṭırāz-ı ıstıfā, Cenāb-ı rāṭibe-ṭırāz-ı nübüvvet, Nebiyy-i hidāyet-şükūh, Cenāb-ı Erīke-nişīn-i bi'set, Nebiyy-i beyyinü'l-celāle, Şadr-pīrā-yı efdalıyyet, Nebiyy-i efdalıyyet-maḳrūn, Cenāb-ı Erīke-nişīn-i 'işmet, 'Alemin Faḥri, Cenāb-ı

Serîr-ârâ-yı ıstıfâ, Cenâb-ı Hidâyet-me'âb, Maḥfil-nişîn-i risâlet, Şadr-nişîn-i mihrâb-ı faşl ü ḥasm, Erîke-pîrâ-yı hüdâ, Cenâb-ı Serîr-âra-yı Levlâk, Cenâb-ı Risâlet-penâhî, Cenâb-ı Efdaliyyet-intimâ, Efdaliyyet-nişân-ı her dü-cihân, Ḥazret-i Nübüvvet-pîrâ, Nigeh-bân-ı Cenâb-ı 'İşmet, Cenâb-ı Resûl-i Murtażâ, Ḥazret-i Aşḍaku'l-Kâ'ilîn, Pister-nişîn-i nübüvvet, Cenâb-ı Mu'ciz-perdâz, Nebiyyü'l-Efḥar, Cenâb-ı Resûl-i Medenî, Cenâb-ı Resûl-i kerîmü'l-aḥlâk, Ziver-ârâ-yı erîke-i risâlet, Resûl-i mekârim-perver, Cenâb-ı Nübüvvet-destgâh, Cenâb-ı Resûl-i 'işmet-müşûl, Cenâb-ı Mesned-nişîn-i risâlet, Cenâb-ı Ḥazret-i Risâlet-me'âb, İmâm-ı Müslimîn, Mâlik-i Ezimme-i Nübüvvet, Seyyidü's-Sādât, Erîke-pîrâ-yı mücâhede, Erîke-pîrâ-yı i'tilâ, Cenâb-ı Ḥazret-i erîke-nişîn-i 'işmet, Şâhen-şeh-i taḥt-gâh-ı risâlet, Erîke-pîrâ-yı 'aṭâ, Menba'-ı Yenâbî-i Hikem, Nâşih-i Ümmet, Mücib-i Ḥaḳḳaniyyet-şemâ'il, Cenâb-ı ḥürşîd-i âsumân-ı nübüvvet, Cenâb-ı Ḥazret-i Efdal-i Enbiyâ, Cenâb-ı Risâlet-me'inne, Nebiyy-i Beşîr ü Neẓîr, Şadr-pîrâ-yı risâlet, Resûl-i sûtûde-ḥişâl, Resûl-i 'âlî-neseb, Resûl-i Hudâ, Efdalü'l-Verâ, Resûl-i Mekârim-şî'âr, Medâr-ı Risâlet, Resûl-i Hâlık-ı Vedûd, Nebiyy-i 'âlî-neseb, Nebiyy-i bî-iştibâh, Resûl-i Fâḥîr-i Muṭlâk, Resûl-i ḥamîde-ḥişâl, Server-i Kâ'inât, Resûl-i Enâm, Resûl-i Mübeşşir, Resûl-i pür-cûd, Dürdâne-i Şadef-i Risâlet, Resûl-i Kâ'inât, Ḥazret-i Seyyidü'l-Âfâk, Dürr-i Şadef-i Risâlet, Cenâb-ı Fahr-i 'Âlem, Nebiyy-i şerîfî'l-ḥaseb, Nebiyy-i Nebîl, Ḥürşîd-i Âsumân-ı Risâlet, Sulṭân-ı Erîke-i Levlâk, Server-i Kâ'inât, Nebiyy-i 'âlî-tebâr, Ḥazret-i Risâlet, Nebiyy-i âḥîru'z-zemen, Seyyid-i Serîr-i Levlâk, Efdalü'l-Beşer, Râtibe-ṭîrâz-ı tefâddul, Ḥazret-i Ḥayru'l-Enâm, H'âce-i 'İlm-i Ledûn, Server-i 'Âlem, Erîke-pîrâ-yı 'işmet, Sulṭân-ı Serîr-i Nübüvvet, Cenâb-ı Ḥazret-i Seyyidü'l-Enâm, Resûl-i mekârim-müşûl, Cenâb-ı Ḥazret-i Risâlet-penâh, Cenâb-ı Ḥayru'n-Nâs, Hādî-i Dîn-i Mübîn Muḥammed Emîn, Ḥazret-i Peyğamber-i âḥîrî'z-zamân, Zât-ı Nûrâniyyet-simât, Şeh-süvâr-ı 'âlem-i lâhût, Nebiyy-i Enâm, Nâhî-i Risâlet-penâh, Resûl-i Beşîr, Ḥazret-i Resûl-i Perverdîgâr, Resûl-i Mekârim-ittişâf, Nebî'yi dâ'î, Cenâb-ı Seyyidü'l-Maḥlûkât, Dürr-i Yetîm-i baḥr-i tekrîm, Peyğamber-i Âḥîr-zamân, Nebiyy-i Gâfûr, Nebiyy-i efdaliyyet-efken, Resûl-i efdaliyyet-müşûl, Şefî'-i 'İbâd, Cenâb-ı Erîke-ṭîrâz-ı i'tilâ, Peyğamber-i Zîşân, Resûl-i Mekârim-ârâ, Nebiyy-i muvakkâr, Ḥazret-i Ḥâtemü'n-Nebiyyîn, Cenâb-ı Fahr-ı Enâm, Tetimme-i defâtir-i bi'set, Resûl-i Kerîmü's-Şân, Cenâb-ı Resûl-i vâcibü'l-iḥtirâm, Sırr-ı Süre-i Ḥubb u Velâ, Resûl-i Tevvâb, Nebiyy-i hidâyet-pîrâ, Nebiyy-i hidâyet-ittibâ'."

2.5.3.4. Peygamberler, Melekler, Sahâbe, Tâbiîn ve Diğer İslam Âlimlerinin Tavsifi

Şeyhüslislam İshak Efendi, **el-İstişfâ** metninde peygamberleri, melekleri, sahabîleri ve diğer İslam âlimlerini tavsif ederken onları genelde haiz oldukları vasıflarla sıfatlandırmış olup bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

“Ḥazret-i İbrahîm-i kerîmü'l-ḥaşlet, Enes-i sa'âdet-res, Ḥazret-i 'Alî raḍiye 'anhu Rabbuhu'l-Velî, Cenâb-ı Cibrîl-i bâḥîru't-tebcîl, Emîn-i vahy-i mübîn, Cibrîl-i emânet-destgâh, Cenâb-ı Rûḥu'l-Emîn, Cibrîl-i emânet-perver, Cibrîl-i emânet-dişâr, Hâmil-i vâhy-i mübîn, Cibrîl-i şedîdül'kuvâ, İbn-i Kelbî-i feẓâ'il-me'âb, İbn-i 'Abbas-ı feẓâ'il-istînâs, İmâm Semerkandî-i feẓâ'il-medâr, İmâm Ca'fer-i Şâdık raḍiye 'anhu Rabbuhu'l-Hâlık, Kâtâde-i feẓâ'il-âmâde, Ebû Sa'îd-i Hudrî raḍiye 'anhu'l-Bârî, İbn-i 'Aṭâ-yı feẓâ'il-şî'âr, İmâm Ca'fer-i feẓâ'il-perver, Ebû Süleymân-ı feẓâ'il-bünyân, Ebî Süleymân-ı feẓâ'il-âlûd, Ḥazret-i 'Ömer bin el-Ḥattâb raḍiye 'anhu't-Tevvâb,

Şeyḥayn-ı sūtūde-siyer, Abdurrahmān bin Zeyd-i fezā'il-mevsūm, Maverdī-i sūtūde-nihād, Sehl-i Tüsterī-i fezā'il-icāde, Şiddīk-ı şadākat-nihād, 'Aliyy-i şecā'at-nejād, İbn-i İshāq-ı fezā'il-mesāk, Cenāb-ı Kātāde-i faẓl-hem-dem, Ḥasan-ı Baṣrī-i fezā'il-efken, İmām Ca'fer-i fezā'il-perver, Vāsiṭ-i fezā'il-güster, Semerkandī-i be-nām, Nūḥ-ı meḥāmid-maṣīr, Semerkandī-i fezā'il-peẓir, Kelbī-i efāzıl-maṣīr, Cenāb-ı 'Aliyy-i şecā'at-güster, İbn-i 'Aṭā-yı efdāl-pirā, Vāsiṭ-i fezā'il-ābād, Ḥazret-i Kelīm-i sūtūde-ḥaşlet, Menba'-ı yenābī'-i rızā Cenāb-ı 'Aliyyü'l-Murtaẓā, Muḳtedā-yı sālīk-i hüda-mesālik Enes bin Mālik, Ebū Hüreyre-i fezā'il-me'ārib, 'Arūs-i ḥacle-gāh-ı 'işmet Cenāb-ı Şiddīka-i sūtūde-ḥaşlet, Māh-ı evc-i şerāfet-i sülāle İbn-i Ebī Hāle, Zīb-i beyt-i faẓl-ı emced Ümmü Ma'bed, Ḥabr-i fezā'il-istīnās Cenāb-ı İbn-i 'Abbās, Ebī Hüreyre-i fezā'il-pirā, Cenāb-ı leys-i gālib 'Alī bin Ebī Ṭālib, İbnü'z-Zübeyr-i fezā'il-menāṭ, Cenāb-ı 'Aliyy-i fezā'il-pirā, Sāhib-i fezā'il-cemme Cenāb-ı 'İkrime, Ḥazret-i Şiddīka-i şerāfet-meyfūr, Ebī Hüreyre-i dirāyet-perdāz, Vā'il-i şeref-mev'il, Ümmü Ma'bed-i şerāfet-ittisām, Ebī Hüreyre-i fezā'il-muḥteṭvī, Ḥazret-i İbrāhīm-i ḥillet-destgāh, Cenāb-ı İsmā'il-i bāhirü't-tebcil, İbn-i 'Ömer-i fezā'il-şi'ār, İbn-i 'Abbās-ı fezā'il-iktibās, Cenāb-ı Nūḥ-ı maẓhari'l-fütüh, Şiddīka-i şerāfet-pirā, Loḳmān-ı riyāzet-āmāde, Saḥnün-i zū-fünün, 'İsā-yı sa'ādet-resā, Cenāb-ı 'İsā-yı ma'ālī-resā, Ebū Mes'ūd-i fezā'il-ālūd, Şiddīka-i şerāfet-ittisām, Ḥazret-i 'Aliyy-i fezā'il-istīnās, Ḥazret-i 'İsā-yı ma'ālī-resā, Cenāb-ı Kelīm-i rehīnū't-tekrīm, Ḥazret-i Yahyā-yı zībende-maḥyā, Cenāb-ı Süleymān-ı nübüvvet-bünyān, Ḥazret-i Yahyā-yı 'ālī-nejād, Mesīh-i ma'ālī-güster, Cenāb-ı Meryem-i sūtūde-dem, Ḥazret-i Süleymān-ı nübüvvet-bünyān, Ḥazret-i Dāvūd-i sa'ādet-ālūd, Cenāb-ı Süleymān-ı fezā'il-bünyān, Ḥazret-i Musā-yı ma'ālī-resā, Ḥazret-i İbrāhīm-i rehīnū't-tekrīm, Ḥazret-i İshāq-ı nübüvvet-iltişāk, Cenāb-ı Yūsuf-i behcet-melhūf, İbn-i Mes'ūd-i fezā'il-ālūd, Ḥazret-i 'Ömer raḍiye 'anhu Rabbuhu'l-Ekber, Maḥrem-i ḥarem-serāy-ı risālet Cenāb-ı Şiddīka-i sūtūde-ḥaşlet, Cenāb-ı 'Ömer-i ma'delet-perver, Zeyd-i muḥāleşet-ḥavāṣī, Zeyd-i maḥāsīn-muḥteṭvī, Cenāb-ı Yūsuf-i pür-beḥçet, Şīr-i künām-ı şecā'at 'amm-i pāk-i Şāhib-i Sa'ādet Ḥazret-i Ḥamza-i meḥābet-güster, Cenāb-ı 'Abbās-ı şerāfet-istīnās, Cenāb-ı Şīr-Miše-i Velāyet, İbn-i 'Ömer-i fezā'il-perver, Ebū Sa'īd Ḥudrī raḍiye 'anhu Rabbuhu'l-Bārī, Cenāb-ı Şiddīka-i şerāfet-mülteṭvī, Ḥazret-i Enes-i fezā'il-şi'ār, Şiddīka-i müfteḥare, Kays bin Sa'd-ı rehīnū'l-mecd, Kays-ı şerāfet-mülteṭvī, Sa'd-ı sa'ādet-perver, Sa'd-ı sa'ādet-müvānis, Kays-ı şerāfet-tāb-nāk, 'Abdullāh bin el-Ḥāriş-i şerāfet-bünyān, Cenāb-ı Enes-i fezā'il-res, Şiddīka-i şerāfet-maṣīr, Ḥadīceti'r-raḍiyye, Enes-i sūtūde-seciyye, Necāşī-i meḥāmid-āyīn, Ebū Kātāde-i fezā'il-meyfūr, Ḥalīme-i selīme, Ebī't-Tufeyl-i zībende, Mevlāt-ı Ebī Leheb ya'nī Şüveybe-i zātü'l-ḥaseb, Maḥrem-i ḥalvet-serāy-ı risālet, Ebī Ümāme-i fezā'il-mülteṭvī, Ḥazret-i Yūnus-i nübüvvet-men'ūt, Cenāb-ı Şiddīk-i 'Atīk, İmām Ḥasan-ı şerāfet-pirā, Enes-i zībende-nefs, İbn-i İshāq-ı fezā'il-iltişāk, Rebī'-i fezā'il-güster, Ḥaydar-ı Kerrār, Ḥazret-i 'Aliyy-i fezā'il-güster, Hārice bin Zeyd-i fezā'il-me'āb, Cenāb-ı Şiddīka-i 'işmet-destgāh, 'Abdullāh bin Mes'ūd raḍiye'llāhu anhu Rabbuhu'l-Vedūd, Cenāb-ı Ḥāmil-i vahy-i mübīn, Ḥazret-i Şiddīka-i şerāfet-medār, Ebū Hüreyre-yi şāhib-i dirāyet, Ebī Zerr-i fezā'il-maḥar, Cenāb-ı Muğīre-i fezā'il-perver, Ebū Hüreyre-i şerāfet-pirā, Ebū Seleme-i pākīze-edā, Şiddīka-i şerāfet-perver, İbn-i 'Abbās-ı fezā'il-ārā, Cenāb-ı Ḥuzeyfe-i sūtūde-ḥaşlet, Ḥazret-i 'Aliyy-i fezā'il-me'āb, Lūṭ-i şerāfet-mebsūt, Ebī Hüreyre-i fezā'il-elīf, Enes-i fezā'il-res, Cenāb-ı Yūsuf-i behcet-mevsūm, Ḥazret-i Yūsuf-ı behcet-istīnās, Cenāb-ı Eyyüb-i muşāberet-maṣḥūb, Nūḥ-ı maẓharü'l-fütüh, Ḥazret-i 'İsā-yı sa'ādet-resā, Cenāb-ı Mūsā-yı sa'ādet-resā, Ḥazret-i Şu'ayb-ı sa'ādet-nişāb, Cenāb-ı İshāq-ı ma'ālī-mesāk, Mūsā-yı ma'ālī-resā, Cenāb-ı Süleymān-ı nübüvvet-bünyān, Ḥazret-i Dāvūd-i bihbūd, Cenāb-ı Lūṭ-ı ḥikmet-mebsūt, Ḥazret-i Süleymān-ı ma'ālī-bünyān, Ḥazret-i Yūsuf-ı kerem-me'lūf, Cenāb-ı Dāvūd 'aleyhi şalavātü'l-Meliki'l-Vedūd, Ḥazret-i Yahyā-yı ma'ālī-maḥyā, Mücāhid-i fezā'il-

mu'ahid, Cenāb-ı Kelīm-i pür-tekrīm, İbn-i Ebī Hāle-i şerāfet-perver, İmām Hüseyin-i fezā'il-şi'ār, Nūr-ı bāşıra-i Zehrā-yı şerāfet-ārā ya'nī İmām Hüseyin-i sa'ādet-pīrā, Hāzret-i 'Aliyy-i refī'u's-şān, İmām Hüseyin-i şerāfet-şi'ār, Süfyān bin Vekt-i fezā'il-dişār, İmām Hasan-ı şerāfet-güster, Cenāb-ı Haydar-ı Kerrār-ı fezā'il-āver, Cenāb-ı Habr-i fezā'il-istīnās 'Abdullāh bin 'Abbās, İsmā'il-i şerāfet-nişāne, Ebī Hüreyre-i fezā'il-perver, Şiddīka-i fezā'il-şi'ār, Hāzret-i Hüllet-medār, İbn-i 'Abbās-ı fezā'il-bünyān, Hāzret-i Ādem-i sūtūde-dem, Ebī'l-Beşer-i sa'ādet-maķar, Hāzret-i Nūh-ı rehīnül-fütūh, Cenāb-ı Necī-i tevekkül-mültecī, Hāzret-i Hüllet-penāh, İbn-i 'Abbās-ı fezā'il-güster, Ebū Hüreyre-i şerāfet-āver, Cābir bin 'Abdullāh-ı şadāķat-destgāh, Hāzret-i 'Aliyy-i fezā'il-perver, Cenāb-ı Şiddīk-ı şadāķat-perver, Hāzret-i 'Ömer-i ma'delet-güster, 'Ammār-ı meḥāmid-şi'ār, Şihāb-ı şāķibu'l-fezā'il, Çehār-yār-i bā-şafā, Hāzret-i Hamza-i meḥābet-peymā, Cenāb-ı Cābir-i fezā'il-me'āsir, Kurre-i a'yün-i ebrār Haseneyn-i şerāfet-medār, Ebū Zerr-i şerāfet-perver, Miķdād-ı pākīze-nihād, Huzeyfe-i vāşilü'r-reşād, 'Ammār-ı sūtūde-kār, Selmān-ı şadāķat-bünyān, Bilāl-i ḥuceste-ḥişāl, Mesīḥ-i pür-tekrīm, Cenāb-ı Habr-i fezā'il-mevşül, Ebū Zerr-i fezā'il-maķar, Şeddād bin Evs-i şerāfet-ğavs, Süreyc bin Yünus-ı fezā'il-münis, Cenāb-ı 'Aliyyü'l-Murtazā, Cenāb-ı Habr-i fezā'il-istīnās İbn-i 'Abbās, İbn-i 'Abbās-ı fezā'il-perver, İmām Mālik-i fā'ik, İbn-i Mes'ūd-ı şerāfet-ālūd, Bedreķa-i tarīķa-i mi'rāc, Cenāb-ı Mūsā-yı teklīm-resā, Hāzret-i Kelīm-i rehīnül-tekrīm, Cenāb-ı 'asā-dār-ı teklīm, Kelīm-i zībende-meṭālib, Kelīm-i vācibü't-tekrīm, Cenāb-ı şeref-yāfte-i teklīm, Şeref-endüz-ı ḥıdmet-firāş-ı sa'ādet-iştirāş-ı Nebevī ya'nī Hāzret-i Şiddīka-i şerāfet-muḥtevī, Cābir-i efdāl-mü'essis, İbn-i 'Ömer-i fezā'il-me'āsir, Hārişe bin Vehb-i efāzil-pīrā, Müstevrid-i sa'ādet-peymā, Ebū Berze-i fezā'il-ķarīn, Huzeyfe-i sa'ādet-rehīn, Ebū Ümāme-i kerīmu's-şiyem, 'Abdullāh bin Zeyd-i biḥbūdül-vücūd, Sehl bin Sa'd-ı fezā'il-şi'ār, Süveyd bin Cebele-i sa'ādet-dişār, Hāzret-i Şiddīk-ı Ekber, İbn-i Büreyde-i sūtūde-āyīn, Ebū Sa'īd-i Hudrī-i meķārim-rehīn, 'Abdullāh es-Şunābiḥ-i güzīn, Ebū Hüreyre-i fezā'il-ķarīn, Cündeb-i fezā'il-me'ārib, Şiddīka-i Kübrā, Esmā' binti Şiddīk-ı şerāfet-ārā, Ebū Bekre-i fezā'il-perver, Havle binti Kays-ı şeref-güster."

2.5.3.5. Yerilenler

İshak Efendi, metinde ismi geçen şahısların vasıflarına göre onları tavsif etmiş, menfî sıfatları hâiz olan kimseler için yergi içeren kelimeler kullanmıştır. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

"Ebū Cehl-i cehālet-mu'lem, Ebū Cehl-i la'īn, Ebū Cehl-i cehālet-firīb, Ebū Cehl-i 'anīd, Ebū Cehl-i cehennem-me'vā, Ebī Cehl-i mel'anet-ārā, Ebū Cehl-i mel'anet-pīş, Zen-i mel'anet-efken-i Ebī Leheb, Hammāletü'l-Ḥaṭab, Fir'avn-ı 'anīd, Fir'avn-ı mel'anet-fermā, Lebīd bin el-A'şām nām sāḥir-i cehālet-hem-dem, Lebīd bin A'şām nām seḥḥār-ı mel'anet-hem-dem, 'Amr bin Caḥḥāş-ı mel'anet-pā-dāş, Huyey bin Aḥṭab nām bed-meşreb, 'Amir bin [eṭ-Tufeyl-i] cehālet-mevfur, Erbed bin Kays-ı ḥabāset-endüz, Gavreş-i mel'anet-fi'āl, Gavreş bin el-Hāriş nām bed-tıynet, Übeyy bin Halef nām şaķiyy-i mel'anet-irtisām, Havāric'den Muḥaddec nām mua'vvec, Muḥtār-ı mel'anet-dişār, Haccāc-ı mezālim-ibtihāc, Kuzmān nām şahs-ı niḥāk-ittisām, Yehūdīyye-i mel'anet-seciyye, Yehūdīyye-i mel'anet-pervāz, Fā'ile-i mel'anet-intimā, Fā'ile-i mel'anet-cibille, Sāmīrī-i mel'anet-āver, İblīs-i mel'anet-enīs, şeyṭān-ı mel'anet-bünyān, Hişām ve Mu'ammer nām iki ḥabīs-i mel'anet-ittisām."

2.5.4. El-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ'nın Tercüme Tarihi

Eserin tercüme tarihine dair nüshalarda ve müellifin hayatı ile ilgili başvuru kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir. **el-İstişfâ**'nın mukaddimesinde belirtildiği üzere eser tamamlandıktan sonra mütercim Şeyhülislam İshak Efendi tarafından Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa (ö. 1143/1730) vasıtasıyla takdim edilmek istendiği padişah ve yine eserin tamamlandıktan sonra dönemin ilmiye sınıfına mensup şahsiyetleri tarafından zahriyesine düşürülen takrizlerden, tercüme tarihini tespit etmek mümkün olabilmektedir. Padişahın saltanat yılları ve esere takriz yazan kimselerin hangi tarihlerde takriz yazarken belirtmiş oldukları vazifede bulundukları göz önünde bulundurularak tarafımızdan eserin tercüme tarihi takribî olarak verilmeye çalışılacaktır.

Şeyhülislam İshak Efendi **el-İstişfâ**'nın mukaddimesinde tercüme ettiği eserini tamamladıktan sonra Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa (ö. 1143/1730) vasıtasıyla Sultan III. Ahmed'e sunmanın ve padişahın adını teberrüken eserin mukaddimesinde zikretmenin kendisi üzerine farz olduğunu belirtmiştir. Sultan III. Ahmed'in 1703-1730 tarihleri arasında tahtta olması dolayısıyla **el-İstişfâ** bu tarihler arasında kaleme alınmıştır.

el-İstişfâ'nın hat, cilt ve tezhip özellikleri dolayısıyla saraya sunulmuş olması kuvvetle muhtemel Laleli ve Emanet Hazinesi koleksiyonlarında bulunan nüshalarının zahriyelerinde dört adet takriz mevcut olup bu takrizlerden biri dönemin şeyhülislamı Yenişehirli Abdullah Efendi'ye (ö. 1156/1743) aittir. Abdullah Efendi'nin 7 Mayıs 1718 ile 30 Eylül 1730 tarihleri arasında meşihat makamında olması¹⁴⁶ dolayısıyla eserin tercümesi bu yıllar arasında tamamlanmıştır.

Eserin zahriyesinde yer alan bir diğer takriz Şeyhülislam Mirzazâde Şeyh Mehmed Efendi'ye (ö. 1147/1735) ait olup Mirzazâde eserin tercüme edildiği tarihte henüz meşihat makamına getirilmemiştir. Eserin zahriyesinde yer alan takrizde Mirzazâde'nin ünvanı “Sâbık Rumeli Kadıaskeri Mirzazâde Şeyh Mehmed” ibaresiyle kaydedilmiştir. Mirzazâde 10 Cemâziyelâhir 1129'da (22 Mayıs 1717) ve 13 Zilkade 1132'de (16 Eylül 1720) iki defa Rumeli kazaskeri olmuş ve sonrasında

¹⁴⁶ Mehmet İpşirli, “Abdullah Efendi, Yenişehirli”, **TDVİA**, c. I, İstanbul, 1988, s. 100-101.

şeyhülislam olacağı tarihe kadar herhangi bir görev almamıştır.¹⁴⁷ Dolayısıyla eserin tercüme tarihini biraz daha daraltıp 1720 sonrası demek mümkündür.

Eserin zahriyesinde bulunan bir diğer takriz Şeyhülislam Damadzâde Ahmed Efendi'ye (ö. 1154/1741) ait olup kendisinin ünvanı takriz metninde “Sâbık Rumeli Kadiaskeri Damadzâde Ebu'l-Hayr Ahmed” ibaresiyle kaydedilmiştir. Damadzâde 1724'te üçüncü defa Rumeli kazaskerliğine getirildikten sonra 1725 yılında azledilmiş,¹⁴⁸ dolayısıyla eserimiz 1725-1730 tarihleri arasında tercüme edilmiştir.

Eserin zahriyesinde bulunan bir diğer takriz Mestçizâde Abdullah Efendi'ye (ö. 1150/1737) ait olup Abdullah Efendi 1725'te Bursa kadısı ve 1727'de Bosna kadısı olmuş, 1728'de Bosna kadılığından ayrılmıştır.¹⁴⁹ Zahriyede yer alan takrizde Mestçizâde'nin ünvanının “sâbık Bursa kadısı Abdullah Mestçizâde” şeklinde kaydedilmesi dolayısıyla çalışmamızın 1725-1727 tarihleri arasında Mestçizâde henüz Bosna kadılığına getirilmeden evvel tercüme edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

2.5.5. El-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ'nın Nüshalarının Tavsifi

1. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi nr. 93 (A nüshası)

Baş (1b): Besmele-i te'lîf-i **Şifâ** elîf-i kitâb-ı maḳâl ve ḥamdele-i taṣnîf-i **İstişfâ** şanîf-i müsteṭâb-ı aḳvâl, şükr-i ni'am-ı Mün'im-i Mute'âl ve zîkr-i himem-i Ekrem-i Mevcûdât-ı zîbende-ḥişâldır ki tırâz-ı dîbâce-i i'mâl kılındıkları şahâyif-i a'mâl, icâde-i mebnâ-yı tekerrüm-intimâ-yı fevz ü necât ve ifâde-i ma'nâ-yı tene'um-peymâ-yı neyl-i derecâttır.

Son (243a): Ve'l-ḥamdu li'llâhi Rabbi'l-Âlemîn. Ve's-şalâtu ve's-selâmu 'alâ ḥayr-i ḥalkihî ve ḥâtemi rusûlihî Muḥammedin şalla'llâhu 'aleyhî ve 'alâ âlihî ve şahbihî ecma'în.

¹⁴⁷ Mehmet İpşirli, “Mirzazâde Şeyh Mehmed Efendi”, **TDVİA**, c. XXX, Ankara, 2020, s. 170-171.

¹⁴⁸ Mehmet İpşirli, “Damadzâde Ahmed Efendi”, **TDVİA**, c. VIII, İstanbul, 1993, s. 449-450.

¹⁴⁹ Yusuf Şevki Yavuz, “Mestçizâde Abdullah Efendi”, **TDVİA**, 3. bs., Ek-2, Ankara, 2019, s. 258-259.

Nüsha 243 yaprak olup ta'lik hatla kaleme alınmıştır. Her sayfada 31 satır bulunmaktadır. Nüshada tarih bilgisi mevcut olmayıp -kendisi de bir **Şifâ** şârihi olan ve **Hulâsatü'l-Vefâ fî Şerhi's-Şifâ** adıyla şerh ettiği eserini Şeyhülislam İshak Efendi'ye ithaf eden- İbrahim Hanîf Efendi tarafından düşürülen ferağ kaydında şöyle yazılıdır: “*İşbu tercüme-i celîleniñ kitâbeti Hamza-zâde ‘Abdullâh Efendi'nin haттı ve ba‘zen hâmişinde olan taһrîrât Cenâb-ı Mü‘ellif İshâk Efendi hazretleriniñ âşâr-ı kalemî ve iki cüz’-i müteferriķ haтт-ı İbrâhîm Hanîf-i faķîriñdir.*”¹⁵⁰

Nüshanın büyük çoğunluğu Hamza-zâde Abdullah Efendi tarafından, peşpeşe olmaksızın iki cüz (yaklaşık 16 varak) de İbrahim Hanîf Efendi tarafından istinsah edilmiştir. Nüsha hâmişlerine/kenarlarına yer yer Şeyhülislam İshak Efendi tarafından tashih kayıtları düşürülmüştür. İshak Efendi'nin tashih kayıtlarının bulunması ve kendisi tarafından baştan sona kadar gözden geçirilmiş olması dolayısıyla bu nüsha çalışmamızda esas alınmıştır.

Nüshanın ön ve arka kapak cildiyle miklebin dışı bordo renkli düz deri olup kenarlar ve sertabın dışı açık kahve renkli deridir. Cildin üzerine altın ile cetvel çekilmiş olup cetveller zencereklidir. Kapak içleri ve yan kâğıtlar pembe renkli kâğıttır. Sayfanın üst kısmında ünvan tezhibi olup altın zemin üzerine hatayi grubu motifler ile bezenmiştir. Yazı alanının etrafı altın cetvel ile çevrelenmiştir. Diğer sayfalarda cetveller kırmızı renklidir.

2. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Laleli Koleksiyonu nr. 397 (L nüshası)

Baş (1b): Besmele-i te'lif-i **Şifâ** elif-i kitâb-ı maķâl ve hamdele-i taşnîf-i **İstişfâ** şanîf-i müsteţâb-ı aķvâl, şükr-i ni‘am-ı Mün‘im-i Müte‘âl ve zikr-i himem-i Ekrem-i Mevcûdât-ı zîbende-ḥişâldır ki tırâz-ı dîbâce-i i‘mâl kılındıkları şahâyif-i a‘mâl, icâde-i mebnâ-yı tekerrüm-intimâ-yı fevz ü necât ve ifâde-i ma‘nâ-yı tene‘‘um-peymâ-yı neyl-i derecâta medâr-ı ma‘âlî-şi‘ârdır.

¹⁵⁰ Şeyhülislâm İshak Efendi, **age.**, vr. 243a.

Son (387b): Ve'l-ḥamdu li'llāhi Rabbi'l-Ālemīn. Ve's-ṣalātu ve's-selāmu 'alā ḥayr-i ḥalkihī ve ḥātemi rusūlihī Muḥammedin ṣalla'llāhu 'aleyhī ve 'alā ālihī ve ṣahbihī ecma'īn.

Nüsha 387 yaprak olup hat, cilt ve tezhip özellikleri dolayısıyla saraya takdim edilmiş olması kuvvetle muhtemel eser, enfes bir ta'lik hatla kaleme alınmıştır. Her sayfada 23 satırın bulunduğu nüshanın boyutları 240x120-193x85 mm'dir. Ferağ kaydında nüshanın istinsah tarihi ve müstensih bilgileri mevcut değildir.

Nüshanın ön ve arka kapağı açık kahve ve bordo deri üzerine soğuk baskı altınla alttan ayırma cilttir. Cildi şemse, salbek ve köşebentlidir. Kenarlarda altın zencerek yer almaktadır. Kapak içlerinde kahverengi deri üzerine soğuk baskı altınla şemse yer almaktadır. Metnin 1b sayfasında üstte ünvan tezhibi yer almakta olup altın zemin üzerine penç, hatayi ve yaprak motifi ile yapılmıştır. Diğer sayfalarda metnin etrafı altın cetvellidir. Metin boyalı farklı renklerde kâğıtlara yazılmıştır.

Eserin zahriyesinde Sultan III. Mustafa'nın (ö. 1187/1774) vakıf mührü mevcuttur. Mühürdeki ibarede A'râf Sûresi 43. âyetten iktibâs yapılmış olup şöyle yazılmıştır:

الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله وقف مصطفى شاه بن أحمد خان ثالث المظفر
دائماً¹⁵¹

3. Tire Necip Paşa Kütüphanesi nr. 112 (N nüshası)

Baş (1b): Besmele-i te'lif-i Şifā elif-i kitāb-ı maḳāl ve ḥamdele-i taṣnīf-i İstiṣfā ṣanīfet-i müsteṭāb-ı aḳvāl, şükr-i ni'am-ı Mün'im-i Müte'āl ve zikr-i himem-i Ekrem-i Mevcūdāt-ı zībende-ḥişāldır ki tırāz-ı dībāce-i i'māl kıldıkları ṣahāyif-i a'māl, icāde-i mebnā-yı mükerrerem-intimā-yı fevz ü necāt ve ifāde-i ma'nā-yı tene'um-peymā-yı neyl-i derecāttır.

Son (265b): Ve'l-ḥamdu li'llāhi Rabbi'l-Ālemīn. Ve's-ṣalātu ve's-selāmu 'alā ḥayr-i ḥalkihī ve ḥātemi rusūlihī Muḥammedin ṣalla'llāhu 'aleyhī ve 'alā ālihī ve ṣahbihī ecma'īn.

¹⁵¹ “Bizi hidayete yönelten Allah’a hamdolsun. Eğer Allah bizi doğru yola iletmeseydi doğru yolu bulamazdık (A'râf 7/43). Her zaman muzaffer Mustafa Şah b. Ahmed Hân-ı Sâlis'in vakfidir.”

Nüsha 265 yaprak olup ta'lik hatla kaleme alınmıştır. Her sayfada 31 satırın bulunduğu nüshanın boyutları 266x154-198x88 mm'dir. Nüsha, Şaban ayının ortalarında, 1222 tarihinde (Ekim 1807), Mısır Kadısı İshak bin Muhammed tarafından istinsah edilmiştir.

Ön ve arka kapak, sertap ve miklep kırmızı renkte deri üzerine soğuk baskı şemse olup altınlı mülemma cilttir. Kapak içleri renkli kâğıt üzerine zerefşanlıdır. 1b sayfasının üst kısmında ünvan tezhibi yer almaktadır. Altın ve siyah renkli zemin üzerine hatayi grubu motifler ile Rumi motifi kullanılarak bezenmiştir. Yazı alanın etrafı altın cetvelle çevrelenmiştir.

Eserin zahriyesinde Necip Paşa'nın vakıf kaydı mevcuttur. Vakıf kaydının sonunda Bakara Sûresi 286. âyetten iktibas yapılmış olup şöyle yazılıdır:

وقف هذا الكتاب وقفا صحيحا شرعيا لا يباع ولا يشتري ولا يرهن محمد النجيب ابتغاء لمرضات الله تعالى فمن بدله بعدما سمعه فإنما أثمه على الذين يبدلون¹⁵²

Nüshanın zahriye ve 265b varaklarında Necip Paşa'nın vakıf mührü mevcut olup mührde şöyle yazılıdır:

من الكتب التي وقفها الفقير إلى آلاء ربه المجيب المدعو بمحمد النجيب وحسبي الله مده وكفى عبده¹⁵³

4. Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi Emanet Hazinesi Koleksiyonu nr. 656 (T nüshası)

Baş (1b): Besmele-i te'lif-i Şifā elif-i kitāb-ı maḳāl ve ḥamdele-i taṣnīf-i İstiṣfā ṣanīf-i müsteṭāb-ı aḳvāl, şükr-i ni'am-ı Mün'im-i Müte'āl ve zıkr-i himem-i Ekrem-i Mevcūdāt-ı zībende-ḥiṣāldır ki tırāz-ı dībāce-i i'māl kılındıkları şahāyif-i a'māl, icāde-i mebnā-yı tekerrüm-intimā-yı fevz ü necāt ve ifāde-i ma'nā-yı tene'um-peymā-yı neyl-i derecāta medār-ı ma'ālī-şi'ārdır.

¹⁵² “Bu kitabı Muhammed Necip, satılmaması, satın alınmaması ve rehin olarak verilmemesi şartıyla şer'î ve sahih bir vakıfla Allah rızası için vakfetmiştir. Kim bu şartı duyduktan sonra değiştirirse günahı değiştirenin üzerinedir (Bakara 2/286).”

¹⁵³ “Dualara icabet eden Allah'ın nimetlerine muhtaç olan Muhammed Necip'in vakfettiği kitaplardandır. Allah kuluna yeter.”

Son (347a): Ve'l-ḥamdu li'llāhi Rabbi'l-‘Ālemīn. Ve's-ṣalātu ve's-selāmu ‘alā ḥayr-i ḥalkihī ve ḥātemi rusūlihī Muḥammedin ṣalla'llāhu ‘aleyhī ve ‘alā ālihī ve ṣaḥbihī ecma‘īn.

Nüsha 347 yaprak olup hat, cilt ve tezhip özellikleri dolayısıyla saraya takdim edilmiş olması kuvvetle muhtemel eser, enfes bir ta‘lik hatla kaleme alınmıştır. Bu nüsha hat, cilt ve tezhip cihetinden Laleli nüshasının aynısıdır. Her sayfada 23 satırın bulunduğu nüshanın boyutları 245x140-185x85 mm’dir. Ferağ kaydında nüshanın istinsah tarihi ve müstensih bilgileri mevcut değildir.

Nüshanın ön ve arka kapağı açık kahve ve bordo deri üzerine soğuk baskı altınla alttan ayırma cilttir. Cildi şemse, salbek ve köşebentlidir. Kenarlarda altın zencerek yer almaktadır. Kapak içlerinde kahverengi deri üzerine soğuk baskı altınlı şemse yer almaktadır. İki yaprakтан ibaret olan takrizlerin yer aldığı zahriyede alt ve üst kısımları yıldızla kubbe biçimi ve sade bir tarzda başlık süsleri yapılmıştır. Metnin 1b sayfasında üstte ünvan tezhibi yer almakta olup altın zemin üzerine penç, hatayi ve yaprak motifi ile yapılmıştır. Diğer sayfalarda metnin etrafı altın cetvellidir. Metin boyalı farklı renklerde kâğıtlara yazılıdır. Yapraklarından bazıları güve yenikli olup eserin mahfazası vardır.

5. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yahya Tevfik Efendi Koleksiyonu nr. 44

Baş (1b): Besmele-i te’lif-i **Şifā** elif-i kitāb-ı maḳāl ve ḥamdele-i taṣnīf-i **İstiṣfā** ṣanīf-i edā-yı şükr-i ni‘am-ı Mün‘im-i Müte‘āl ve iḳṣār-ı ṣalavāt Ḥazret-i Resūl-i Kerīmü'l-Ḥiṣāl’dır ki tırāz-ı dībāce-i i‘māl kıldıkları ṣaḥāyif-i a‘māl, ifāde-baḥş-ı ma‘nā-yı fevz ü necāt ve şifā-yı ṣadr-istiṣfā-kārān-ı neyl-i derecāttır.

Son (215a): Ve'l-ḥamdu li'llāhi Rabbi'l-‘Ālemīn. Ve's-ṣalātu ve's-selāmu ‘alā ḥayr-i ḥalkihī ve ḥātemi rusūlihī Muḥammedin ṣalla'llāhu ‘aleyhī ve ‘alā ālihī ve ṣaḥbihī ecma‘īn.

Nüsha 215 yaprak olup nesih hatla kaleme alınmıştır. Her sayfada 33 satırın bulunduğu nüshanın boyutları 258x143-200x85 mm’dir. Ahmed ibn el-Hâc Muhammed tarafından Şevval 1223’de (Kasım/Aralık 1808) istinsah edilen nüshada

müstensih tarafından bazen kelime ve bazen cümleler atlanmış ve kopya edilirken çok sayıda imlâ hatası yapılmıştır. Dolayısıyla metin kurulurken bu nüsha dikkate alınmamıştır.

Nüsha reddadeli ve cetvelli olup tamdır. Nüshanın ön ve arka kapağında kahverengi deri üzerine altın ile zilbahar cilt yapılmıştır. Metnin 1b sayfasında üst kısımda ünvan tezhibi yer almaktadır. Bezemede altın, yeşil, kırmızı ve lacivert renkte, hatayî ve yaprak motifleri kullanılmıştır. 1b ve 2a sayfalarında metnin etrafı altın cetvellidir. Diğer sayfalarda metnin etrafı ince kırmızı renkte cetvellidir. Bab ve fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Eserin zahriye ve 215a varaklarında Nakîbü'l-Eşrâf Mehmed Sıddîk el-Hüseynî'nin vakıf mührü mevcut olup mühürde şöyle yazılıdır:

وقف هذا الكتاب نقيب الأشراف محمد صديق الحسيني القاضي بعسكر روم ايلي بشرط أن لا يخرج من مدرسة
جده المرحوم شيخ الإسلام يحيى توفيق افندی غفر لهما¹⁵⁴

6. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yahya Tevfik Efendi Koleksiyonu nr. 45

Baş (1b): Besmele-i te'lîf-i **Şifâ** elîf-i kitâb-ı maḳâl ve ḥamdele-i taṣnîf-i **İstişfâ** şanîf-i edâ-yı şükr-i ni'am-ı Mün'im-i Müte'âl ve ikşâr-ı şalavât-ı Ḥazret-i Resûl-i Kerîmü'l-Ḥişâl'dir ki tırâz-ı dîbâce-i i'mâl kılındıkları şahâyif-i a'mâl, ifâde-baḥş-ı ma'nâ-yı fevz ü necât ve şifâ-yı şadr-istişfâ-kârân-ı neyl-i derecâttır.

Son (175b): ... rivâyet-i Esmâ bint-i 'Umeys ile taḥrîc-kerde olan ḥadîs-i şerâfet-perver maẓmûn-ı şîḥḥat-güsterince...

Nüsha 175 yaprak olup sonu eksiktir. Ta'lik hatla kaleme alınmıştır. Her sayfada 21 satırın bulunduğu nüshanın boyutları 205x102-155x60 mm'dir. Sayfaların birçoğunda gerek derkenar olarak gerek üstü çizilip satır aralarına yazılarak metinden farklı bir hatla tashih kayıtları düşülmüştür. Metindeki kimi ibarelerin de not düşürülmeksizin üstü silinmiştir/karalanmıştır. Nüshada istinsah tarihi ve

¹⁵⁴ “Bu kitabı eski Rumeli Kazaskeri olan Nakîbüleşrâf Mehmed Sıddîk el-Hüseynî, dedesi merhûm Şeyhülislam Yahyâ Tevfik Efendi -ikisine de Allah rahmet eylesin- medresesinden çıkarılmaması şartı ile vakfetti.”

müstensih bilgisine dair bir kayıt mevcut değildir. Nüshanın eksik olması ve hataları ihtiva ediyor olması dolayısıyla metin kurulurken dikkate alınmamıştır.

Nüsha reddadeli ve cetvellidir. Nüshanın ön ve arka kapağında bordo renkli deri üzerine altın cetvel çekilmiştir. Kapak içlerinde ebrulu kâğıt vardır. Metnin 1b sayfasında sayfa başında ünvan tezhibi yer almaktadır. Altın zemin üzerine hatayı, penç, rumi ve yaprak motifleri kullanılmıştır. Diğer sayfalarda metnin etrafı altın cetvellidir. Ayrıca metinde boyalı farklı renkte kâğıtlar kullanılmıştır. Bab ve fasıl başlıkları kırmızı, gri, mavi ve altın sarısı mürekkeple yazılmıştır.

Eserin zahriye, 2a ve 175b varaklarında Nakîbü'l-Eşrâf Mehmed Sıddîk el-Hüseynî'nin vakıf mührü mevcut olup mührde şöyle yazılıdır:

وقف هذا الكتاب نقيب الأشراف محمد صديق الحسيني القاضي بعسكر روم ايلي بشرط أن لا يخرج من مدرسة
جده المرحوم شيخ الإسلام يحيى توفيق افندی غفر لهما¹⁵⁵

¹⁵⁵ “Bu kitabı eski Rumeli Kazaskeri olan Nakîbüleşrâf Mehmed Sıddîk el-Hüseynî, dedesi merhûm Şeyhülislam Yahyâ Tevfik Efendi -ikisine de Allah rahmet eylesin- medresesinden çıkarılmaması şartı ile vakfetti.”

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3.1. Metnin Kurulmasında Takip Edilen Yöntem

El-İstişfâ fî Tercemeti’ş-Şifâ’nın metni kurulurken Şeyhülislam İshak Efendi’nin bizzat kendi hattıyla, hâmişlerinde eserin tashihine dair notlandırmalarının yer aldığı A nüshası esas alınmış olmakla birlikte gerektiği yerlerde L, T ve N nüshalarından da istifade edilmiştir.

Eserin üç versiyonu bulunmaktadır. İlk versiyon, hat, cilt ve tezhip özellikleri dolayısıyla saraya sunulmuş olması kuvvetle muhtemel T ve L nüshalarıdır. T ve L nüshalarının ciltleri, tezhipleri ve hatları birebir aynı olup her biri aynı elden çıkmıştır. Nüshaların mukaddimesinde İshak Efendi, tercüme ettiği eserini tamamladıktan sonra zahiri saltanat kitabının dibacesi ve hilafet sayfasının serlevhası Sultan III. Ahmed’e veziri Damad İbrahim Paşa vasıtasıyla sunmanın ve padişahın adını teberrüken eserin mukaddimesinde zikretmenin kendisi üzerine farz olduğunu ifade etmiştir. Yine bu nüshaların zahriyelerinde dönemin ilmiye sınıfına mensup şahsiyetler tarafından yazılan takrizler yer almaktadır. Bu ifade ve takrizler, sadece L ve T nüshalarında mevcuttur.

İkinci versiyon, Şeyhülislam İshak Efendi’nin tashih kayıtlarının mevcut olduğu ve bu kayıtlar dolayısıyla baştan sona kendisi tarafından kontrol edilmiş olan A nüshasıdır. Bu nüshanın ferağ kaydında nüshanın müstensihlerinden ve aynı zamanda bir başka **Şifâ** şârihi olan İbrahim Hanîf Efendi, bizim için son derece mühim ve bu nüshayı tercih etmemizde en önemli etken olan şu kaydı düşmüştür: *“İşbu tercüme-i celîleniñ kitâbeti Hamza-zâde ‘Abdullâh Efendi'nin hattı ve ba‘zen hâmişinde olan tahrîrât Cenâb-ı Mü’ellif İshâk Efendi hâzretleriniñ âşâr-ı kâlemi ve iki cüz’-i müteferrik hatt-ı İbrâhîm Hanîf-i fakîriñdir.”*

Bu nüshada, eserin T ve L nüshalarında yer alan Sultan III. Ahmed’e takdim edilmek istendiği cümleler ve dahi T ve L nüshalarının zahriyelerinde bulunan takrizler mevcut değildir/çıkarılmıştır. Dolayısıyla bu nüsha kuvvetle muhtemel Patrona Halil

İsyan'ı neticesinde tahttan indirilen III. Ahmed ve aynı isyan neticesinde katledilen Damad Nevşehirli İbrahim Paşa'nın vefatından sonra, I. Mahmud'un (1730-1754) saltanatı döneminde kaleme alınmış ve takriz yazan dönemin ilmiye sınıfına mensup şahsiyetlerinin de görevlerinin değişmesi dolayısıyla takrizler nüshanın zahriyesine alınmamıştır. İshak Efendi'nin 1734'de vefat etmesi dolayısıyla bu nüshanın 1730-1734 tarihleri arasında yazılmış olması mümkün görünmektedir.

Metnin üçüncü versiyonu ise N nüshasıdır. Bu nüshada da eserin T ve L nüshalarında yer alan Sultan III. Ahmed'e takdim edilmek istendiği cümleler ve dahi T ve L nüshalarının zahriyelerinde bulunan takrizler mevcut değildir/çıkarılmıştır. N nüshası 173. yaprağa kadar eserin ikinci versiyonu olan A nüshası ile *-karşılaştırma neticesinde tarafımızdan tespit edilip metinde dipnotta gösterilen yer yer eksik ve mükerrer yazımlar olmakla birlikte-* birebir örtüşmekte olup 173. yapraktan sonra eserin birinci versiyonu olan L ve T nüshası ile aynîleşmektedir. 173. yapraktan sonra A nüshasında müstensih İbrahim Hanif Efendi'nin hattı yüz göstermektedir.

Muhtemelen İbrahim Hanif Efendi'nin A nüshasını istinsah ameliyesi hemen gerçekleşmemiş, N nüshasının müstensihi Mısır Kadısı İshak bin Muhammed, 173. yaprağa kadar A nüshasından istinsah ettiği eserin istinsahının tamamlanması adına N nüshasını, L ve T nüshalarından kopya etmiştir. Böylelikle hem birinci versiyondan hem de ikinci versiyondan mürekkep bir üçüncü versiyon ortaya çıkmıştır.

1. **El-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ**'nın metni kurulurken Şeyhülislam İshak Efendi'nin kendi hattıyla, hâmişlerinde eserin tashihiine dair notlandırmalarının yer aldığı A nüshası esas alınmış ve gerektiği yerlerde L, T ve N nüshalarından da istifade edilmiştir.
2. Metnin Latin harflerine aktarılmasında ilmî transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.
3. Metinde yer alan âyetlerin tahricinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın meâlî, hadislerin ve kelâm-ı kibârların tahrîcinde Prof. Dr. Yaşar Kandemir'in - kendisinden izin alınarak- kaleme almış olduğu **Şifâ-i Şerîf Şerhi** isimli çalışması ile "el-Mektebetü's-Şâmile" programı kullanılmıştır.

4. A nüshasının varak numaraları parantez içinde, boldyazı tipi kullanılarak “(1b)” şeklinde; N nüshasının varak numaraları ise köşeli parantez içinde, boldyazı tipi kullanılarak “{1b}” şeklinde gösterilmiştir.
5. Metinde kırmızı mürekkeple kaleme alınan konu başlıkları, bold yazı tipi ile yazılmıştır.
6. Metnin XVIII. yüzyıla ait olmasından dolayı transkripsiyon sisteminde; ünlülerin gösterilmediği yerlerde günümüz Türkçesi esas alınmış, ünlülerin yazıldığı yerlere müdahale edilmeyerek aynen transkribe edilmiştir.
7. Metnin tamiri için yapılan müdahaleler [] köşeli parantez içinde yazılmıştır.
8. Farsça “vâv-ı ma‘dûle”, “h”; (ḥāb, ḥāce) şeklinde yazılmıştır.
9. “berāy, rūy, būy, sūy, pāy” gibi Farsça kelimeler tamlama içinde kullanıldığında “berāy-ı, rūy-ı, pāy-ı” şeklinde yazılmıştır.
10. Metindeki Arapça ifadelerin -âyet, hadis ve kelâm-ı kibârların- dizimi Arap harfli olarak kaydedilmiş ve dipnotta manaları verilerek tahriçleri yapılmıştır. Ayrıca metinde yalnızca tercümesi verilen ya da telmihte bulunulan âyet ve hadislerin de dipnotta tahriçleri yapılmıştır.
11. Âyetlerin dipnotta tahriri yapılırken ilgili âyetin tamamının meali verilmiş ve metinde geçen kısım boldyazı tipi kullanılarak (“**Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nuh'tan, İbrahim, Musa ve Meryem oğlu İsa'dan da. Evet biz, onlardan sapa sağlam bir söz almıştık.**” Ahzâb 33/7) şeklinde gösterilmiştir.
12. Metinde geçen âyetlerin Arapça ibareleri { } simgeleri arasında verilmiştir.
13. Metinde geçen hadis ve kelâm-ı kibârların Arabça ibareleri () simgeleri arasında verilmiştir.
14. Eserde geçen şahıs ve eser isimleri hakkında dipnotlarda kısa bilgiler verilmiş olup bu hususta büyük ölçüde Prof. Dr. Yaşar Kandemir’in -kendisinden izin alınarak- kaleme almış olduğu **Şifâ-i Şerîf Şerhi** isimli eseri ile ilgili kişi ve esere dair yapılan çalışmalardan istifade edilmiştir.
15. Esas aldığımız nüshada Şeyhülislam İshak Efendi’nin bizzat kendi hattıyla eserin tashihine dair metinde özel simgeler kullanarak derkenara yönlendirdiği notlandırmaları, dipnot verilmeden metinde ilgili yere yazılmıştır.

16. Metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak, birbirine bağlı söz öbeklerinin bağlılığını göstermek, cümle sonlarını belirginleştirmek, soru veya ünlemleri vurgulamak için metinde virgöl, nokta, noktalı virgöl, iki nokta, soru ve ünlem işaretleri kullanılmıştır.

3.2. METİN

(1b) ^(N1b) Besmele-i te'lîf-i Şifā elîf-i kitāb-ı maḳāl ve ḥamdele-i taṣnîf-i İstîşfā şanîf-i¹⁵⁶ müsteṭāb-ı aḳvāl, şükr-i ni'am-ı Mün'im-i Müte'al ve zîkr-i himem-i Ekrem-i Mevcūdāt-ı zîbende-ḥişâldır ki tırâz-ı dîbâce-i i'māl kılındıkları şahâyif-i a'māl, icâde-i mebnâ-yı tekerrüm-intimâ-yı¹⁵⁷ fevz ü necât ve ifâde-i ma'nâ-yı tene'um-peymâ-yı neyl-i derecâttır. Zîrâ 'irfân-ı şân-ı vaḥdâniyyet-nişân-ı Rubûbiyyet lâzım-ı ma'nâ-yı 'ubûdiyyeti ḥasbe'l-istiṭâ'a işâ'ayı mûcib ve bu āgâhî fâzl-ı nâ-mütenâhî-i İlâhî ile ḥuşûl-i vuşûl-i na'im-i muḳîmi müstevcibdir. Keyfe lâ? Cilve-i icâd-ı kâ'inât ve şîve-i ibdâ'-ı mümkünâtdan murâd, ma'rifet-i Ḥālîk-ı bî-çün ü çirâ ile istis'âd ve mebd'e ve me'âdî yâda istibdâd idigi¹⁵⁸ ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا﴾¹⁵⁸ naşş-ı ḥikmet-meşḥûnundan müstefâddır. Hattâ istizâde-i celâ'il-i ni'am-ı behiyye ve istifâde-i cezâ'il-i himem-i seniyye neşr-i le'âlî-i 'ibâdet ve nazm-ı mürvârîd-i itâ'at ile rû-nümâ idigi¹⁵⁹ ﴿هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ﴾¹⁵⁹ fermûde-i celâlet-iktirânından tâbândır. Felâ-cerem cins-i nev'-i benî Âdem'den¹⁶⁰ ber-muḳteżâ-yı menn-i 'azîm-i Rabb-i Raḥîm, nazm-ı mürvârîd-i irsâl-i rusûl-i kirâm 'aleyhimü's-selâmiñ zîver-i silk-i bürüz olmalarıyla cihâniyânîñ tâli'i¹⁶¹ firûz olduğu hûş-mendân-ı 'ibâd-ı şâfi-fu'âda 'ıkdû'l-cümân-ı tevḥîd-i Rabbü'l-'İzzet kılâde-i gerden-i 'ubûdiyyet idigin ifâde ve reh-yâbân-ı sedâd ve zâd-pîrâyân-ı isti'dâdî tārîk-i tena'um-refîk-i na'im-i muḳîme ikâde içün irâde olunup siyyemâ imâme-i sübḥatü'l-le'al-i cümle-i efrâd-ı emcâd ve gevher-i şâh-vâr-ı ḳulzüm-i icâd, fâtiḥa-i kitâb-ı ḥikmet-nişâb-ı ḥilkât-i ğarrâ ve ḥâtîme-i ḥitâb-ı müsteṭāb-ı bi'set ü tḥâ, dâniş-âmûz-ı

¹⁵⁶ şanîf-i: şanîfet-i N.

¹⁵⁷ tekerrüm-intimâ-yı: mükerrerem-intimâ-yı N.

¹⁵⁸ "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." Zâriyât 51/56.

¹⁵⁹ "İyiliğin karşılığı, yalnız iyiliktir." Raḥmân 55/60.

¹⁶⁰ cins-i nev'-i benî Âdem'den: cins-i benî nev'-i Âdem'den A.

¹⁶¹ tâli'i: — N.

rumûz-ı bâriz ü kümûn, tâbiş-endûz-i bürûz-i mâ kâne vemâ yekûn, Resûl-i efđaliyyet-müşûl-i men fi'l-kevneyn, şadr-nişîn-i ser-menzîl-i dâreyn, Hâbîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem ‘aleyhi şerâ’ifü’s-şalâvât ve letâyifü’t-tahîyyât, mâ-dâme'l-‘âlem ve ‘alâ âlihi'l-kirâm ve aşhâbihi'l-fiḥâm, Cenâb-ı Iştîfâ-me’âb-ı efđaliyyet-nişablarınıñ, rahmet-i ‘âlemiyân ve kurre-i a’yûn-i ^(N2a) cihâniyân olan bi’şet-i ‘âmme ve risâlet-i tâmmeleri, a’zam-ı ni’am-ı men lehü'l-keremdir ki, tebcilen li-şânihi'l-esnâ, şeref-yâbân-ı hidâyet ü reşâd-mu’tenânîñ ‘ale'l-vechi'l-etemm,¹⁶² bi-faḍli'llâhi'l-Meliki'l-Ekrem, nâ’il-i sa’âdet-i ‘uzmâ-yı tena‘‘um-intimâ idiklerine ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي﴾ ^(2a) naşs-ı rehînü'l-‘inâyeti delâlet-peymâ ve tekmi'l-i kemâlât-ı nefsâniyye ile taḥşîl-i mühimmât-ı insâniyye, medâr-ı terfî-i derecât-ı ‘âliyat idügüne ¹⁶⁴ ﴿بُعِثْتُ لَأَتِمَّ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ﴾ mışdâk-ı şerâfet-iltişâkı işâret-fermâdır. Felâ-cerem bâzâr-ı müteḥakkıku'l-kesâd-ı ‘âlemde şayrefiyân-ı çâr-süy-ı dil-cüy-ı dânişe ehemmi h’âhiş ve sermâye-dârân-ı biḍâ’a-i nümâyişe etemm-i ârâyiş, i’mâl-i re’sü'l-mâl-i a’mâl-i şâliḥa ile ba’de taḥşîli’n-nemâ ticâret-i râbiḥa-i fevz-intimâ aḥz u ‘aṭâ-yı ta’lîm ü ta’allûm-i ‘ûlum-i ‘âliye ile şûret-nümâdır. Siyyemâ müzâvele-i kâlâ-yı girân-behâ-yı ‘ilm-i ḥadîs-i şerâfet-peymâ dâ’imâ bâ’iş-i şervet-i necât ve mûriş-i devlet-i ref’i derecâtdır. Zîrâ ta’rîf-i ḥukûk-ı vüceb-ı tebcîl-i Mefhâr-ı ‘Âlem ve tavşîf-i ‘ulüvv-i şân-ı ‘arş-resân-ı Resûl-i Muhterem, ‘ilm-i ḥadîs-i nefâset-perverden, lâzım-ı fâ’ide-i ḥaber tarîkıyla cilve-ger idiginden nâşî dânişiniñ h’âhişi bî-reyb ü meyn medâr-ı¹⁶⁵ taḥşşul-i temevvül-i sa’âdet-i dâreyn idigi ma’lûm-i daḳâyık-şinâsân-ı rivâyet ve müteyakḳan-ı ḥaḳâyık-tırâzân-ı dirâyetdir. Lâkin ticâret-i sâlifeniñ teyessûri kâr-gâh-nişîni-tetebbu‘-ı âşâr-ı şîḥḥat-dişâra menûṭ ve iktisâb-ı mûmâ-ileyhiñ tekeşşûri gayetü mâ fi'l-bâb fenn-i şerâfet-efken-i merḳûmda müdevven bir kitâb-ı menâfi‘-nişâbîñ tedebbürine merbûṭdur. Felâ-cerem mevrîd-i âmed-şûd-i kavâfil-i şîḥâḥ-ı aḥbâr u milâḥ-ı âşâr idigi müsellemler olan kitâb-ı teberrük-nişâb-ı **Şifâ**-yı şâfi-cevâb ki, yâdigâr-ı üstad-ı kalem-i zîbâ-raḳam Ḳâḍî İyâz-ı nâm-dârdır, ittihâz-ı mekseb-i mütâla‘aya sezâ-vârlıḡla ‘inde uli'l-ebşâr nuşb-ı ‘ayn-ı i’tibârdır. Keyfe lâ? Şaḥâyif-i rehînetül-leṭâyifi, ḥazâyin-i

¹⁶² ‘ale'l-vechi'l-etemm: ‘alâ vechi'l-etemm N.

¹⁶³ “Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım.” Mâide 5/3.

¹⁶⁴ “Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.” Beyḥakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, c. X, s. 323, nr. 20782; el-Kudâî, **Müsneḍü’s-Şihâb**, c. II, s. 192, nr. 1165. Benzer lafızlarla; Muvatta, Hüsnü'l-Hulk, 1; Ahmed ibni Hanbel, **Müsneḍ**, c. XIV, s. 513.

¹⁶⁵ bî-reyb ü meyn medâr-ı: bî-reyb ü rehîn medâr-ı N.

fevâ'id-i nefîse ve fuşûl ü ebvâb-ı şerâfet-intisâbı defâ'in-i 'avâ'id-i enîsedir. Felihâza icâreteyn-i ta'lîm ü ta'allümiyle taşarruf-ı tefehhümi cây-gîr-i zamîr-i dâniş-verân¹⁶⁶ olmağın rağbet-gerân-ı fehm-i ma'ânî-i nefâset-mebânîsi bî-pâyândır. Ammâ iğlâk-ı bâb-ı terkîb-i efâzıl-fırîbi her müştîrî-i metâ'-ı istimtâ'ına mâni'-i duhûl-i istifâde ve nâ-güşüdegî-i der-i fevâ'id-mağarrı muhtâc-ı fetḥ-i ifâdedir. Binâberîn ta'mîm-i fevâ'id-i rehînetü'l-irtiyâhı kaşdıyla i'dâd-ı miftâhı ya'nî tercüme-i me'âl-i kelimât-ı teberrük-simâtı ma'a-kışarı'l-bâ'a ve kılleti'l-bidâ'a leyl ü nehâr hâtır-güzâr olarak âhîr-i kâr mâ-fi'z-zamîri izhâr ile şerâfet-res ve bu hıdmet-i celîle neyl-i şefâ'at-i Seyyid-i Kâ'inât 'aleyhi a'le't-taḥiyyâta vesîle-i esîle olmasını tâbiş-i heves-i kânûn-ı derûn-i İshâk-ı muhâleşet-vifâkda iş'âl-sâz-ı nâ'ire-i mübâderet olmağın ^(N2b) müstemidden¹⁶⁷ mimmen lehu'l-futûḥ ba'de tettebbu'îş-şürûḥ şanî'-i menî'-i merkûm-ı şerâfet-mevsûma, mütevekkilen 'ale'l-Müfizi'l-'Allâm kâr-pîrâ-yı ihtimâm olup **el-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ** nâmıyla dendân-zen-i tevsîm ve dest-dâde-i imlâ ve terkîm olmuşdur. Me'mûldur ki bu tekâpûy-i muhâleşet-iştîmâl, bi-tevfîki'llâhi'l-Müte'âl, kufl-küşâ-yı der-i vuşûl-i sa'âdet-i dâreyn ve delâlet-pîrâ-yı müşûl-i şefâ'ât-i Seyyid-i Kevneyn ola. ﴿وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ﴾¹⁶⁸ Hattâ eşnâ-yı nefḥu't-tîb-i îşâr-ı me'âsir-i men-lehu'l-mefâḥirde dîrîne-i resm-i tîrâzende-gân-ı âşâr ve ḥuceste-tavr-ı ma'ârif-dişârân-ı¹⁶⁹ ulî'l-i'tibâr üzre pîrâye-i dîbâce-i kitâb-ı saltanat-ı zâhire ve ser-levḥa-i şaḥîfe-i münîfe-i **(2b)** hilâfet-i bâhire, şifâ-baḥş-ı şudûr-ı cumhûr-ı berâyâ, tîrâz-ı beyyinü'l-i'zâz-ı taḥt-gâh-ı devlet-i 'ulyâ, şeh-beyt-i kaşîde-i şevket ü ikbâl, gevher-i şâh-vâr-ı efser-i devlet ü iclâl, merkez-i dâ'ire-i nizâm-ı 'âlemiyân, kıble-gâh-ı cümle-i cihâniyân, penâh-ı mecmû'-ı mülûk u selâtin, 'umde-i cemâhîr-i 'uzamâ-yı ḥavâḳîn, ḥâmî-i ḥime'l-Haremeyni's-Şerîfeyn, sultânul-berreyn ve'l-baḥreyn, pâdişâh-ı 'âlem-penâh, şehriyâr-ı 'azamet-destgâh, velîyy-i ni'met-i 'âlem, ḥudâvendigâr-ı ḥümâyûn-şiyem, zıll-i memdûd-i luṭf-i Rabb-i Vedûd, zîver-i efser-i serây-ı vücûd, nûr-baḥşâ-yı sâḥa-i ḡabrâ, tâc-dâr-ı hilâfet-i kübrâ, es-Sultân ibnû's- Sultân es-Sultân el-Ġâzî Ahmed Hân¹⁷⁰ ibnû's-Sultân Muhammed Hân ḥullidet hilâfetuhü ilâ yevmi'l-mîzân, cenâb-ı ma'delet-

¹⁶⁶ dâniş-verân: dâniş-vârân N.

¹⁶⁷ müstemidden: müsta'idden N.

¹⁶⁸ “Bu, Allah’a hiç de güç gelmez.” İbrahim 14/20.

¹⁶⁹ dişârân-ı: dişâr-ı N.

¹⁷⁰ III. Ahmed (1703-1730), IV. Mehmed’in oğlu ve II. Mustafa’nın kardeşi olup annesi Râbia Emetullah Gülnûş Sultan’dır. 1149/1736’da vefat etmiştir.

me'âblarınıñ tavk-ı gerden-i cihāniyān ve lāzime-i zimmet-i 'ālemiyān olan du'ā-yı devām-ı devlet-i 'aliyye-i ebed-peyvend ve senā-yı¹⁷¹ bekā-yı haşmet-i seniyye-i 'ālem-pesendlerin bi-hulūş-i't-taviyye edā ederek nām-ı hümāyūn-i şevket-maḳrūnların teberrūken ve teyemmūnen tırāz-ı dībāce-i tercūme kılmāğı 'umde-i umūr-ı mühimme 'add ettiğimden mā-'adā bu eşer-i teberrūk-fercāmı mişāl-i muḥaddere-i zībā-endām ilbās-ı itmāmdan şoñra ol rūḥ-ı ḳāleb-i 'ālem ve mālīk-i rikāb-ı ümem edāma'llāhu'l-Meliki'l-Ekrem'iñ şadr-ı 'ālī-ḳadr-ı meḳārim-perver ve dāmād-ı merāḥim-mu'tād-ı pākīze-güherleri şadru'l-kübrā, bedrū'l-vüzerā İbrāhīm Paşa¹⁷² yessera'llāhu mā-yeşā' ḥāzretleriniñ vesāṭet-i 'aliyyeleriyle¹⁷³ ḥuzūr-ı hümāyūn-i şevket-maḳrūnlarına 'arz etmegi zimmet-i 'ubūdiyetime farz 'add etmişimdir ki āfitāb-ı 'ālem-tāb-ı nigāh-ı i'tibār-ı mufāḥaret-medārları bu zerre-i nā-çiziñ bā'is-i āb u tāb-ı iftiḥārıdır. Femina'llāhi't-tevfīḳ ve hüve ni'me'r-refīḳ. Pes ma'lūm-ı müsteftihīn-ı ebvāb-ı fūhūmdur ki ba'de dībāceti'l-kitāb bünyād-ı ma'ālī-istinād-ı kitāb-ı müsteṭāb-ı **Şifā**-yı teberrūk-nişāb mişāl-i çār-erkān aḳsām-ı erba'a üzre ābādān olup bālā-rükn-i ḳısm-ı evveli 'ulüvv-i şān-ı Fahr-ı Dü-Cihān'ı beyānıñ me'vā-yı mükemmelidir ki min ḳıbeli'l-Meliki'l-Mennān ḳavlen ve fi'len her ān mükerrerem-ter idiklerin¹⁷⁴ i'lān eyleyen şihāḥ-ı āsār-ı şerāfet-dişāra encūmen-i müzeyyen ve çār-bāb-ı¹⁷⁵ rezānet-me'ābı ḳavāfil-i aḥbār-ı şihḥat-şi'āra medāḥil-i teberrūk-efkendir. Ḥattā bāb-ı evveliniñ derbānān-ı suṭūr-ı belāḡat-mevfūrı Zāt-ı Risālet-simātlarının ḥil'at-pūş-ı senā-yı Zi'l-Celāl idiklerin ibrāz ile suḥan-perdāz ve 'izam-ı ḳadr u şeref-i menzilet ile iḥtişāş-pirā-yı tekrīmāt-ı şettā idiklerin dem-sāz olup mişāl-i ḥalaḳa-i fuşūl-i 'aşere ta'līḳasıyla beyyinü'l-^(N3a)imtiyāzdır. Ve bāb-ı şānisi ḥalḳan ve ḥuluḳan iḥrāz-ı rāṭibe-i celīle ve ibrāz-ı feżā'il-i cezīle ile¹⁷⁶ bi-irādeti'l-Meliki'l-Ḥallāḳ, müstecmi'-ı meḳārim-i aḥlāḳ idiklerin beyāna bir sūdde-i sidre-nişānedir ki fuşūl-i seb'a ve 'işrīni ḥıdmet-i edā-yı ma'nā-yı murād-ı bihīni itmāma dāmen be-meyān-ı ihtimāmdır. Ve bāb-ı şālişi ol¹⁷⁷ Evvelīn-i ḥaḳīḳa ve

¹⁷¹ senā-yı: — A, N.

¹⁷² III. Ahmed'in saltanatında, 9 Nisan 1718 - 1 Ekim 1730 tarihleri arasında sadrazamlık yapmış Osmanlı devlet adamı. 1143/1730'da çıkan Patrona Halil İsyanı neticesinde katledilmiştir.

¹⁷³ ol rūḥ-ı ḳāleb-i 'ālem ḥāzretleriniñ vesāṭet-i 'aliyyeleriyle: — A, N.

¹⁷⁴ idiklerin: idiklerine N.

¹⁷⁵ çār-bāb-ı: çāre-yāb-ı N.

¹⁷⁶ ile: — N.

¹⁷⁷ ol: evvel-i N.

āhīrīn-i ḥalīkanīn ‘inde'l-Meliki'l-Fettāḥ mazḥar-ı tevķīr-i vefīr idiklerin ifşāḥ eyleyen aḥbār-ı şīḥāḥı ḥāvī bir mevķī’-ı fevā’id-muḥtevidir ki faşl-ı evşāf-ı nefāset-ittisāf-ı Nebeviyye’yi dem-sāzlık ve āgāze-i tafşīl-i ḥaşā’iş-i ‘aliyye ve kerāmāt-ı seniyyelerine ser-āgāzlık na’t-ḥ’ānān-ı elfāz-ı ḥūrriyyetü'l-istiḥfāzına müsellem olmağla her-dem uşūl-i şīḥḥat üzre elḥān-ı şerāfet-iḳtirān-ı merviyāt-ı güzīde, sāmi’a-zīb-i maḳām-şināsān-ı iz’ān-sencidedir. Ḥattā terāne-i i’cāz-nişānelerinin kār-ı naḳş-ı ḥüsn-i sebkinden edā-yı ma’nā-yı murād bir vechile müstefāddır ki siyāḳı sibāḳıyla¹⁷⁸ sīr-āhenk **(3a)** ve edā ile mü’eddā gūyiyā deng-ā-deng olmağla meclis-nişān-ı ‘irfān, terennümāt-ı zībende-nikātının dil-beste-i semā’ı idigi tābāndır. Felā-cerem fuşūl-i [ḥamse] ‘aşeresi ol Bālā-pervāz-ı evc-gāh-ı ḳābe ḳavseyinīn sermenzil-i dareynde ‘ulüvv-i rütbe-i ‘aliyyelerin inbā ile bālā-resā bir mecmū’a-i ḡarrādır ki şaḥāyif-i rehīnetü'l-leṭāyifi her ān şafā-bāḥş-ı derūn-ı nūkte-sencān-ı iz’āndır. Ve bāb-ı rābi’i mevrīd-i aḥbār-ı mu’cizāt-ı bāhire ve mevķi’-i serd-i berāḥīn-ı nübüvvet-i zāhireleridir ki fuşūl-i şelāşini cevāḥir-i zevāḥir-i celā’il-i delā’iliñ genc-i definidir. Ve mu’allā-rükn-i ḳısm-ı şānī vüceb-ı edā-yı ḥuḳūḳ-ı ta’zīm-i Resūl-i bī-müdānī, lāzime-i zımmet-i Müslümānī idiginiñ beyānı bābında mersūm ve rişte-i mürā’āt-ı emr-i merḳūm ṭavḳ-ı gerden-i mü’mīn ü mü’mīnāt idigi mefḥūm olan āşār-ı celālet-şi’āra dāru’l-ifāde olup ebvāb-ı erba’ası pā-nihādān-ı sāḥa-i necāta rāḥat-gāh-ı istifādedir. Vāḳı’ā ḳısm-ı mezbūr bir ravza-i menāfi’-mevfurdur ki ezhār-ı āşār-ı şīḥḥat-dişār ile a’yün-i uli’l-ebşāra¹⁷⁹ her-dem bahārdır. Ḥattā bāb-ı evveliniñ her ḥadīḳa-i enīḳa-i şaḥīfe-i laṭīfesinde merkūz¹⁸⁰ olan eşcār-ı suṭūr-ı celā’il-i delā’il mülteffetü’s-sāḳ-ı bi’s-sāḳ-ı şīḥḥat ü veşāḳ olmağla şerāfet-iltisāḳ olup aḡşān-ı ma’ālī-resān-ı¹⁸¹ kelimāt-ı bedī’asından eşmār-ı ma’ānī-i vüceb-ı ta’zīm-i Resūl-i Kerīm bedīdār ve enhār-ı fuşūl-i ḥamse-i leṭāfet-mecrāsının dil-teşnegān-ı zülāl-i āşārı ırvāsı āşikār olduğından her-bār mevrīd-i tābiş-gerān-ı istiḥbār ve menba’-ı mā’ül-ḥayāt-ı aḥbārdır. Ve bāb-ı şānisi beyān-ı delā’il-i lüzūm-ı muḥabbetlerine me’vā ve ittibā’-ı münāşahatlarına cāy-gāh-ı vālādır ki şeş-fuşūl-i şerāfet-vuşūlünde tanzīm-kerde olan ‘uḳūdül-cümān-ı celā’il-i delā’il, ḳılāde-i gerden-i fuḫālādır. Ve bāb-ı şālisi vüceb-ı ta’zīm-i şān-ı ma’ālī-nişānların tefḥīm için

¹⁷⁸ sibāḳıyla: sibāḳı N.

¹⁷⁹ uli’l-ebşāra: uli’l-ebşār N.

¹⁸⁰ merkūz: mezkūr N.

¹⁸¹ ma’ālī-resān-ı: ma’ālī-resā-yı A, N.

küşāde¹⁸² ve heft-faşl-ı belāgat-vaşl lüzüm-ı tevķir u ihtirāmların ifhām eyleyen berāhīn-i şihhat-^(N3b)rehīne gencīne-i şerāfet-āmādedir. Ve bāb-ı rābī'i silkü'l-le'āl-i beyān-ı vücūb-ı taşliye ve teslīm ile mişāl-i sübhatü'l-ebrār zīver-i dest-i uli'l-i'tibārdır ki fuşūl-i 'aşere-i cevāhir-nişānesi celā'il-i delā'ili¹⁸³ ihtivā ile şerāfet-iltivādır. Ve vālā-rükñ-i kısm-ı ^(L4b)şālīşi mā yecūzu'l-ıtlāku fī haķķihī ve mā yesteħīlu'n-nuṭku fī şānihīyi beyāna maķ'adū's-ıdķ-ı bī-bahānedir ki ittīla'-ı ma'ānī-i şerāfet-müdānisi keşf-i sırr-ı mūcibu'l-birre vesīle-i esīle olduğından şadr-nişīnān-ı iz'ānı vāşıl-ı rāhat-gāh-ı emānī olmağın i'tinā-kerde-i efāzıl ve maķşad-gāh-ı emāşildir. Vāķı'ā kısm-ı mezbūr lūbb-i lūbāb-ı ebvāb-ı sā'ireyi ihtivā ve elezz-i lezā'iz-i kitāb-ı müsteṭāb-ı **Şifā'**ı iltivā ile 'illet-i ğa'iyye-i te'līf ve mā-ķabli 'ilel-i mütēkaddime-āsā teslīf¹⁸⁴ olunmağın zā'ika-i iz'ān-ı¹⁸⁵ ḥalāvet-yāb-ı im'ānı olduğundan mā-'adā tefāşşī-sencān-ı 'uhde-i itķānīñ şerḥ-endāz-ı şadr-ı 'irfānı ve mütetebbi'ān-ı şafaḥāt-ı 'amīmetü'l-berekātınıñ zevķ-baḥş-ı dil ü cānı olup dü-bāb-ı rezānet-me'ābı¹⁸⁶ şāhid-i zībā-cemāl-i feyzīñ medḥal-i ma'ālī-nişābıdır. Ḥattā bāb-ı evveli umūr-ı dīniyyede zümre-i İslāmiyānıñ dü-dest-i¹⁸⁷ **(3b)** dil ü cān ile zeyl-i rif'at-intimā-yı şer'-i muṭahharlarına ḥuşūşıyyet-i teşebbüslerin beyān için küşāde ve fuşūl-i sitte-i 'aşere ol dergāh-ı şerāfet-perverden işāre-i cevāhir-i āşāra dest-küşā-yı ifādedir. Ve bāb-ı şānisi aḥvāl-i dünyeviyye ve a'rāz-ı beşeriyyeden Cenāb-ı 'İşmet-me'āblarına cāizü't-ṭareyān olan umūrı mu'lin ve fuşūl-i tis'a-i şerāfet-vuşūli aḥkām-ı nefāset-irtisām-ı mezkūreyi mübeyyindir. Ve ra'nā-rükñ-i kısm-ı rābī'i lüzüm-ı tertīb-i cezā-yı ictirā-kārān-ı izdirā ve vücūb-ı 'uķūbet-i bed-ṭıynetān-ı sebb u cefā aḥkāmın ifhāma menāt ve üç bāb-ı tehdīd-nişāb ile ḳavāfil-i beyān-ı muḳteziyāt-ı şer'-i şerīfe ribāṭdır. Ḥattā bāb-ı evveli aḥkām-ı cūr'et-kārān-ı tefevvūh-i kelimāt-i īhām-āmīz ve ta'rīz-engīzi beyāna müttekā ve siyāset-i isnād-āverān-ı naķş-ı iftirā-ḥīzi tibyāna me'vā olup fuşūl-i 'aşeresi şaded-i merķūmuñ tebyīn-sāz-ı aḥkām-ı mu'teberesidir. Ve bāb-ı şānisi şe'n-endāzān-ı şān-ı¹⁸⁸ ma'ālī-nişānlarınıñ aḥkām-ı ta'zīrin beyāna maşīr ^(L5a)ve ezā-kārān-ı cehālet-bünyānıñ lüzüm-ı te'dībīn cāy-gāh-ı

¹⁸² Ve bāb-ı şālīşi vücūb-ı ta'zīm-i şān-ı ma'ālī-nişānların tefhīm için küşāde: — N.

¹⁸³ delā'ili: delā'il N.

¹⁸⁴ 'ilel-i mütēkaddime-āsā teslīf: 'ilel-i mütēkaddime-i isālet-i selīf N.

¹⁸⁵ zā'ika-i iz'ān-ı: zā'ika-i iz'ānı N.

¹⁸⁶ dü-bāb-ı rezānet-me'ābı: redd-i bāb-ı rezānet-me'ābı N.

¹⁸⁷ zümre-i İslāmiyānıñ dü-dest-i: zümre-i İslāmīnıñ der-dest-i N.

¹⁸⁸ şān-ı: — N.

takrîr olup şeref-yâftegân-ı edâ-yı hıdmet-i taşliye ve teslîme i' dâd olunan revâtıb-ı ten'îm, bâb-ı şerâfet-me'âb-ı mezbûrda terkîm olunmağın şufûf-ı âşâr-ı mürettebe ile ol câmi'ul-envârîñ şerefât-ı menâre-i fuşûl-i hamsesinden¹⁸⁹ te'zîn-i şevâb-ı muşallîn ve müsellimîn kırtâ-i binâgûş-ı müstemi'în ve leme'ât-ı kanâdîl-i mesâ'il, inâre-sâz-ı derûn-ı her-sâ'ildir. Ve bâb-ı şâlîşi hâtime-i miskiyyü'l-hitâm ve tetimme-i fevâ'id-i nefisetü'l-infihâm olan aḥkâm-ı lüzûm-ı ta'zîm-i âl ü aşḥâb-ı kirâmı i'lâm içün meftûḥ ve on faşl-ı zîbende-aşl üzere müteyessirü'l-futûḥdur.¹⁹⁰ İmdi Cenâb-ı Mefḥar-ı Her-Dü-Cihân'ın kavlen ve fi'len 'inda'llâhi'l-Meliki'l-Mennân (N4a) 'azîmü'l-kadr ve refi'ü's-şân idiklerin tâvûs-ı zerrîn-bâl-i beyâna zîbâ-âşiyâne olan **kısm-ı evvelîñ** me'âl-i ma'nâ-yı terkîb-i efâzıl-firîbi dest-yârî-i mikḥale-i mûmâresetle çeşm-i ḥaḳîkat-bîn-i dirâyete sürme-keş-i kuḥlu'l-cevâhir-i 'ilm ü ma'rifet olan şâhib-i başiretiñ ma'lûmıdır ki bâlâ-yı ma'âlî-resâ-yı 'ulüvv-i şân-ı Resûl-i Zîşân, dîbâ-yı zîbâ-yı¹⁹¹ tevķîr-i Melik-i Qadîr ile kabâ-pûş-ı ta'zîm ve endâm-ı hidâyet-ittisâm-ı Mefḥaru'l-Enâm, libâs-ı ḥaşâ'îş-i celîle ile ḥulle-ber-düş-ı tekrîm¹⁹² olup ol tırâz-ı a'le'l-merâtib-i efḍaliyyet ve ekremiyyetiñ zât-ı kerîmü't-taviyyetlerine¹⁹³ her ân min kıbeli'r-Rabbi'l-Mennân¹⁹⁴ i' dâd olunan elṭâf-ı 'aliyye ve a'tâf-ı seniyyeyi ta'dâd, bîrûn-ı râtibe-i imkân ve 'acz-âver-i zebân-ı âdemiyan olmağın, deḥân-ı maḳâl 'öşr-i a'şârın beyânda¹⁹⁵ ebkem ü lâl, belki tuyûr-ı bâlâ-pervâz-ı evḥâm u ḥayâl, evc-gâh-ı iz'ânına cevelânda işkeste-bâl-i kelâldir. Ğâyetü mâ fi'l-bâb tavşîf-i zât-ı münîfleriyle şeref-yâb olan leb-cünbânân-ı güftâr,¹⁹⁶ ol Câmi'-i âşâr-ı ḥişâl-i ḥamîde ve müstecmi'-i mekârim-i aḥlâḳ-ı sencîdeyi (L5b) ta'rîfe bu vechile reh-yâb-ı iḳtidârdır ki Kitâb-ı Kerîm-i i'câz-raḳîmiñ mevâzı'-ı 'adîdesinde¹⁹⁷ medîḥa-i zât-ı güzîdeleri beyân olunmağla (4a) Cenâb-ı Risâlet-me'ablarıñıñ¹⁹⁸ ber-mantûḳ-ı celâlet-mesûḳ-ı naşş-ı Qur'ân-ı bâhirü'l-leme'ân, şadr-nişîn-i 'âlî-pâye-i efḍaliyyet ve kitâb ḥükmünce erîke-tırâz-ı memdûḥiyyet idiklerin

¹⁸⁹ Nüshalarda sehven "aşeresinden" şeklinde imlâ edilmiştir.

¹⁹⁰ müteyessirü'l-futûḥdur: müyessirü'l-futûḥdur N.

¹⁹¹ zîbâ-yı : — A, N.

¹⁹² ḥulle-ber-düş-ı tekrîm: ḥulle-pûş-ı tekrîm N.

¹⁹³ taviyyetlerine: taviyyetleridir ki N.

¹⁹⁴ kıbeli'r-Rabbi'l-Mennân: kıbel-i Rabbi'l-Mennân N.

¹⁹⁵ beyânda: beyânında N.

¹⁹⁶ leb-cünbânân-ı güftâr: leb-cünbân-ı güftâr N.

¹⁹⁷ 'adîdesinde: medîdesinde N.

¹⁹⁸ Cenâb-ı Risâlet-me'ablarıñıñ: Cenâb-ı sa'âdet-me'ablarıñıñ N.

ibrâz ile râtibe-tırâz-ı ihtizâzdır.¹⁹⁹ Keyfe lâ? Zât-ı müzekkâ ve muṭahharları mecmû'-ı 'âlemiyânîñ zîveri ve evvelîn ü âhîrîniñ mefḥarı olmağın²⁰⁰ bed'en ve 'avden müfaḍḍal 'ale'l-küll ve mübeccel-i cümle-i rusüldür. Hattâ Zât-ı ıstîfâ-simâtları mazḥar-ı şenâ-yı celâlet-intimâ-yı Kibriyâ ve maşdar-ı na'mâ-yı şerâfet-ârâ-yı cezâ-yı evfâ idiginden²⁰¹ mâ-'adâ şân-ı efdaliyyet-nişânları 'unvân-ı Ahmediyyet ve Maḥmûdiyyet ile mu'anven ve bâlâ-yı vaşf-ı şerâfet-intimâları tırâz-ı ekremiyyet ve etemmiyyet ile müzeyyen olmağda esbakü's-sâbıkîn idigi bedâhet-ķarîndir. Felihâzâ iķdâr-ı Cenâb-ı Perverdigâr ile izḥâr-ı mu'cizât-ı bâhire ve îşâr-ı berâhîn-i zâhireye iķtidârları âşikâr olmağın maṭla'-ı envâr-ı âyât ve maşdar-ı ef'âl-i ḥavârîķ-ı 'ādât idikleri şâ'ibe-i imtirâdan müberrâdır. Hattâ zamân-ı hidâyet-iķtirân-ı sa'âdet-nâklerin mazḥar-ı tevfiķ-i idrâk olan rüşen-çeşmân-ı ma'âlî-'unvân, dîdâr-ı nevvâr-ı Merdüm-i Dîde-i Kevneyn ile ķarîrül-'ayn olduklarından 'uyûn-ı ḥikmet-meşḥûnları bîni-i şerâfete 'aynek ve leme'ât-ı âyât-ı mefâḥir-me'âsirlerin 'ayne'l-yakîn müşâhede ile ķulûb-i şafvet-maşḥûbları mir'ât-ı incilâ-simât-ı endâm-ı teyâķķun idigi bî-reyb ü şekk olmağın ḥaķîķat-i ḥâl pîş-gâh-ı ḥaķķâniyyet-destgâhlarında 'arż-ı cemâl ve nûr-ı sâtî'u'z-zuhûr-ı âyât-ı i'câz-dişâr, başar u başiretlerin pür-envâr ettiği gibi, 'aķab-gîrân-ı hidâyet-resânları daḥi bi-tevfiķi'llahi'l-Mu'în taḥşîl-i 'ilm-i yakîn ile ser-menzil-i^(N4b) hidâyetde murabba'-nişîn oldukları şıdk-ı risâletlerine râtibe-tırâz-ı delâletdir. Felâ-cerem be-her-dem^(L6a) ol Tırâz-ı râtibe-i efdaliyyet ve Ḥâtîme-i şaḥîfe-i bi'setiñ min kıbel-i Rabbihi'l-Müte'âl mazḥar oldukları 'inâyât-ı 'aliyye-i tekrîm-iştîmâl, bir ferde 'atâ-kerde degildir. Hattâ zîver-baḥş-ı suṭûr-ı aşl-ı kitâb olan esânîd-i şîḥḥat-nişâb ile Enes-i sa'âdet-resden şeref-baḥş-ı şaḥîfe-i rivâyet olan ḥadîş-i enfes mażmûn-ı muķaddesince;²⁰² “Şâm-ı şerâfet-âşâm-ı İsrâ-yı ma'âlî-resâda müheyyâ-kerde-i Cenâb-ı Cibrîl-i bâhiru't-tebcîl olan Burâķ-ı²⁰³ berrâķ-ı şerâfet-mekîniñ fî-mâ-ba'd daḥi ser-i ṭavîle-i merkûbiyyetleri olmağā mev'ûd olmağ ḥ'âhişi bâ'îş-i izḥâr-ı vaz'-ı ser-keşîsi olıcağ telķîn-i Emîn-i vahy-i mübîn ile teşrîf-sâz-ı zîn-i ma'âlî-âğîniniñ ekremu'l-ḥalk 'inde'l-Ḥaķ idüğün

¹⁹⁹ ihtizâzdır: ihtizâdır N.

²⁰⁰ âhîrîniñ mefḥarı olmağın: âhîrîn mefḥarîn olmağın N.

²⁰¹ idiginden: idiginde N.

²⁰² enfes-mażmûn-ı muķaddesince: enfes-mażmûn muķaddemince N.

²⁰³ Katırdan ufak beyaz renkli olup adını gözüñün gördüğü mesafeye kadar atan Burak'a bu isim şimşek (berk) hızıyla gittiği için verilmiştir. Buhârî, Bed'ü'l-Halk 6, nr. 3207; Müslim, İmân 259, 264, nr. 164.

yād²⁰⁴ ve huşul-i murād ile vāşıl-ı ser-menzil-i istis'ād olduğda mazhar-ı luṭf-ı Resul-i ma'ālī-resā olmağı hīn-i istircāda çeşm-i rikāb-āsā dīde-küşā-yı inkiyād olarak 'arz-ı recā etmedigine tābiş-i hacletden ğarḳ-ı 'araḳ olmuştur."²⁰⁵ Keyfe lā? Ol Serv-i şābit-kadem-i gülşen-zār-ı hidāyet ü İslāmın kām-et-i tūbā-hırāmları mazhar-ı feyz-i senā-yı Hudā-yı bī-enbāz olmağla ser-be-bālā-keşīde-i evc-gāh-ı i'zāz idikleri **bāb-ı evvel**-i me'āl-i mükemmelenin cilve-nümādır. Pes ma'lūm-ı dāniş-kārān-ı ulī'l-iz'ān ola ki ravzatü'l-i'cāz-ı celālet-perdāz olan Qur'an-ı bāhirü'l-leme'ānıñ nihāl-i **(4b)** bī-hemāl-i āyāt-ı beyyinātından çīde-kerde-i dest-i nüzul olan bāve-i hulvu't-tilāve-i nuşūş-ı i'cāz-fuşūşuñ ekseri zā'ika-i kuvvet-i derrāke-i mīve-çinān-ı idrāke lezā'iz-i ma'ānī-i maḥāsin ve meḥāmid-i Resul-i Şamedānī'yi izāka-sāzdır. Siyyemā 'inde'l-Meliki'l-Mennān rif'at-i şān-ı ekremiyyet-nişānlarına beyyinü'd-delāle olan āyāt-ı bī-hemāle bāb-ı şerāfet-me'āb-ı merḳūm, me'vā-yı nefāset-mevsūm olmak muhtār-ı şāhib-i kitāb-ı fezā'il-intisāb olmağın bu ḥadīkatü's-sü'adā-yı letāfet-medārik, cemī'-i eşmār-ı eşcār-ı nefāset-şi'ārı tābiş-i hūrşīd-i ta'zīmāt-ı Şamedāniyye ve terāviş-i cūybār-ı tekrīmāt-ı Rabbāniyye ile olmuş bitmiş olmağla **(L6b)** lezzet-baḥş-ı mezāk-ı çāšnī-dārān-ı şīrīn-ta'm-ı 'irfān olmağda ma'raz-ı fevākih-i cennete yetmişdir. İmdi mürvārīd-i evşāf-ı ekmeliyyet-ittisāf-ı Nebeviyye, silkü'l-i'cāz-ı nazm-ı mübīn-i belāğat-āyīnde sābıkan zikr olundığı üzre tanzīm-kerde-i tanşış idüğü sübḥatü'l-le'āl-āsā zīver-i dest-i tezkār-ı 'uḳalā olduğda şümārendegān-ı iz'ānıñ nūr-baḥş-ı nihād-ı rehīnü's-sedādı ve istināre-kārān-ı dīde-i 'irfānıñ kurretü'l-'ayn-ı necāt ü reşādıdır. Felā-cerem bāb-ı şerāfet-me'āb-ı merḳūmuñ fuşul-i nefāset-mevşülünden **faşl-ı evveliniñ** mefhūm-ı müsellemin ma'nā-yı medḥ ü senā-yı Cenāb-ı Risālet-me'ābı ifāde-efken ve ta'dād-ı maḥāsin-i cemīle ve meḥāmid-i celīlelerine **(N5a)** zībā-encümendir. Ezcümle **لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ** ²⁰⁶ **بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ** ²⁰⁷ Zāt-ı efdaliyyet-simātlarının taḥaḳḳuḳ-ı bi'set ü risāletlerin muḥbir ve ihtidā-yı²⁰⁷ muḥātabānı ḥāhiş, lāzime-i ṭab'-ı mürüvvet-menişleri idigin müş'irdir. Hattā ümmet-i sūtūde-ḥaşletleriniñ sa'adet-i dāreynlerin temennileri daḥi ḡāyet-i şefḳat ve nihāyet-i re'fetlerine mebnī idigi **رَؤُوفٌ**

²⁰⁴ idügün yād: eyledigin yād N.

²⁰⁵ Tirmizi, Tefsīr c. XVII, s. 2, nr. 3131; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. III, s. 164; Ebū Ya'lā el-Mevsilī, **Müsned**, c. V, s. 459, nr. 3184.

²⁰⁶ "Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur." Tevbe 9/128.

²⁰⁷ ihtidā-yı: ihdā-yı N.

﴿رَجِيمٌ﴾ ismeyn-i mükerreremeyni²⁰⁸ ile tevsim olunduklarından mefhûm ve tevârüd-i ismeyn-i celîleyn tekrîmen li-Seyyidi'l-Kevneyn,²⁰⁹ haşâ'îş-i zât-ı mekârim-simâtlarından idigi ma'lûm olmağla fermûde-i merķûme-i i'câz-perdâz, ol Resûl-i 'Azîz-i efdaliyyet-engîziñ Berceste-i mışra'-ı beytül'l-kaşîd²¹⁰ tavşîflerine müstezâd-ı beyyinü'l-i-'zâzdır.²¹¹ Felâ-cerem maķûl-i maķbûl-i şâhib-i kitâb-ı feẓâ'il-nişâbdır ki ﴿مِنْ أَنْفُسِكُمْ﴾ hitâb-ı müsteṭâbına mazharîn, 'alâ ihtilâfi'l-müfessirîn cümle-i mü'minîn yâhud cins-i 'Arab-ı feşâhat-âyîn yâ zümre-i Kureyş-i zîbende-'ayş yâ mecmû'-ı 'ibâd-ı dirâyet-istinâddır. Hattâ 'inde cumhûri'l-kurrâ zamm-ı “ف/fâ” emr-i müselleme ve 'inde'l-ba'zı'l-âḥar meftûḥan kırâ'atının daḥi cevâzı muķarrerdir. Fe-'ale'l-evvel, ol Resûl-i Mufaḍḍal'ın 'inde'l-muḥâṭabîn a'lâ-yı merâtıb-ı emânet (L7a) ve esnâ-yı medâric-i istikâmetde mekîn idikleri şâ'ibe-i iştibâhdan 'arî ve ğubâr-ı imtirâdan berî olmağın lüzûm-ı ittibâ'ıyla ihtidâ hüveydâdır. Ve 'ale's-sânî, zât-ı hidâyet-müdânileri min ciheti'l-ḥaseb ve'n-neseb eşref-i ḳabâ'il-i 'Arabdan münteḥab olmağla nefis-i nefis-i iştifâ-pîrâlarının enfes-i nüfûs-ı mecmû'-ı verâ idigi rûşenâdır. Keyfe lâ? Min-ledûn Âdem, cümle-i âbâ-i Resûl-i Ekrem (5a) eşrâf-ı aḥrâr-ı şerâfet-şi'âr idigi Ḥazret-i 'Alî radiye 'anhu Rabbuhu'l-Velî rivâyetiyle cilve-ger olan; ﴿لَيْسَ فِي آبَائِي مِنْ﴾ ḥadîs-i şerâfet-irtiyâhından muncelî olmağla şerâfet-i neseb-i mühezzeb ile müteḥallî idikleri gibi, esâmî-i şerâfet-müntemîleri²¹³ zîver-bâḥş-ı şaḥîfe-i kitâb-ı İbn-i Kelbî-i²¹⁴ feẓâ'il-me'âb olan ümmehât-ı Mefḥar-ı Mevcûdât'dan beşyüz miķdârı zevâtü'l-büyût-ı maḥâsinden her biriniñ bāzû-yı dil-cûy-ı vaşf-ı ḥâline sifâhdan berâ'at ve nikâḥ ile muķârenet, zerrîn-ḥalḥâl idigi bî-ķîl ü ḳâldır.²¹⁵ Felihâzâ cemî'-i²¹⁶ ḳabâ'il-i 'Arab berây-ı 'ulüvv-i neseb-i Resûl-i Münteḥab, iddi'â-yı ḳarâbet ile vâye-dâr-ı şerâfetdir. Pes fermûde-i merķûme-i celâlet-âyîn, bâliġ-i

²⁰⁸ mükerreremeyni: mükerreremeyn N.

²⁰⁹ li-Seyyidi'l-Kevneyn: Seyyidü'l-Kevneyn N.

²¹⁰ beytül'l-kaşîd: beytül'l-kaşîde N.

²¹¹ beyyinü'l-i-'zâzdır: beyyinü'l-i-'zâz N.

²¹² “Hz. Âdem'den bu yana bütün atalarım nikâh yoluyla evlenmiş, hiçbirini zina etmemiştir.” Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, c. V, s. 80, nr. 4728; Heysemî, **Mecma'u'l-Bahreyn**, c. VI, s. 125; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. VIII, s. 214.

²¹³ şerâfet-müntemîleri: şerâfet-müntehabları N.

²¹⁴ Muhammed ibni Sâib el-Kelbî, Kûfeli tefsir, Arap dili, tarih ve nesep âlimi olup hadis âlimleri, hakkında çeşitli eleştiriler yapılan bu zâtın rivayetlerini güvenilir bulmamışlardır. 146/763'da vefat etmiştir. Yaşar Kandemir, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, c. I, İstanbul, Tahlil Yayınları, 2019, s. 72.

²¹⁵ İbni Sa'd, **et-Tabakatü'l-Kübrâ**, c. I, s. 60; İbni Asâkir, **Târîhu Medîneti Dimâşk**, c. III, s. 403. İbnü'l-Kelbî 500 rakamını verirken Resûl-i Ekrem'in -sallallâhu aleyhi ve sellem- soyundaki diğer hanımları da kastetmiştir.

²¹⁶ cemî'-i: mecmû'-i N.

mebâlig-i akşâ'l-gâyât-ı senâ-yı Resûl-i Güzîn'dir ki mü'eddâ-yı midhat-peymâsı mefhûm-ı i'câz-mevsûm-ı âyât-ı uhardan daği cılve-gerdir. Felâ-cerem şeref-bağş-ı cins-i benî nev'-i beşer olan Resûl-i 'Âlî-güheriñ bâlâ-yı ma'âlî-intimâ-yı şân-ı efđaliyyet-nişânları hil'at-ı ğarrâ-yı nübüvvet ile mu'tarraz ^(N5b) ve 'izzet-i risâlet ile mu'azzez olmağla, şaf-bestegân-ı câmi'-i nûrâniyyet-bürüz-ı imânîñ tâlî-i firûz olması 'ale't-tahkîk menn-i Mennân-ı Veliyyü't-Tevfîk idigin اَلْقَدْ مَنَّ اللهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اِذْ ﴿هُوَ الَّذِي﴾ ²¹⁷ fermûde-i mükerremesi nâţîk oldığından mâ-'adâ ²¹⁸ naşş-ı mu'cizü'l-kaşşından ²¹⁹ daği lutfen li'l-ümmiyyîn ba's-ı Nebiyy-i Ümmiyy-i fezâ'il-ğarîn, 'ibâd-ı şâfi-nihâda mevhibe-i celîle ^(L7b) idigi müstebîn olup, ²²⁰ naşş-ı şerâfet-mevfûrundan daği maẓmûn-ı celâlet-maẓrûn-ı meẓkûruñ zuhûrî mütehaqqıkdır. Hattâ ol Şâh-ı Serîr-i İştîfâ 'aleyhi şerâyifü't-taḥiyyâti'l-evfâ Cenâb-ı Risâlet-me'âblarınıñ tebcîlen li-şânihi'l-esnâ ²²¹ naẓm-ı mübîniniñ daği maẓmûn-ı behiyyeti ²²² berât-ı midhatlarına tuğrâ-yı ğarrâdır ki İbn-i 'Abbâs-ı ²²³ fezâ'il-istînâs fermûde-i merķûmeniñ tefsîrinde ħîn-i şeref-ğarîn-i vilâdetlerine deġin nûr-ı cibâh-ı enbiyâ'u'llâh idiklerin takrîr ve vaşf-ı meẓkûr ile mevşûfiyyetleri tebcîl-i zât-ı celîllerine delîl-i cezîl idigin tenvîr ²²⁴ etmişdir. Keyfe lâ? Bu ²²⁵ kavî-i râ'îk, inbâ'-

²¹⁷ “**And olsun ki içlerinden**, kendilerine Allah’ın âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitap ve hikmeti öğreten **bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lufufta bulunmuştur.** Halbuki daha önce onlar, apaçık bir sapkınlık içinde bulunuyorlardı.” Âli İmrân 3/164.

²¹⁸ “**Ümmîlere kendi içlerinden**, onlara âyetlerini okuyacak, onları arındıracak, onlara kitabı ve hikmeti öğretecek **bir elçi gönderen O’dur.** Oysa onlar daha önce apaçık bir sapkınlık içindeydiler.” Cuma 62/2.

²¹⁹ kaşşından: kaşaşdan N.

²²⁰ “**Nitekim aranızdan size bir peygamber gönderdik:** O size âyetlerimizi okuyor, sizi arıttı temizliyor, size kitabı ve hikmeti öğretiyor; yine size daha önce bilmediklerinizi öğretiyor.” Bakara 2/151.

²²¹ “(217-219) Sen, O, mutlak güçlü ve engin merhamet sahibi olan, huzurunda durduğun **ve secde edenler içinde halden hale girdiğin zaman** seni gören Allah’a güvenip dayan.” Şuarâ 26/219.

²²² behiyyeti: ber-mebnî N.

²²³ Abdullah ibni Abbâs, Peygamber Efendimiz’in -sallallâhu aleyhi ve sellem- amcası Hz. Abbâs’ın oğlu olup hicretten üç yıl önce Mekke’de doğdu. Resûl-i Ekrem’in -sallallâhu aleyhi ve sellem- hanımı Hz. Meymûne onun teyzesiydi. Bundan dolayı bazı geceler Efendimiz’in yanında yatar, nasıl ibadet ettiğine dikkat eder ve onun gibi ibadet etmeye çalışırdı. Peygamber Efendimiz’den -sallallâhu aleyhi ve sellem- mükerrerleriyle birlikte 1660 hadis rivâyet etmiş olup çok hadis rivâyet edenler anlamında “müksirûn” diye anılan yedi kişi arasında yer aldı. Hz. Ömer, ibni Abbâs’ın görüşlerine değer verdiği için onu kendisine danışman yapmıştır. Abdullah ibni Abbâs, Tâif’te 71 yaşında vefât etmiştir.” Kandemir, **age.**, c. I, s. 70.

²²⁴ tenvîr: tenvîl N.

²²⁵ Bu: — N.

kerde-i²²⁶ İmām Ca‘fer-i Şādık’dır²²⁷ ki yed-i kudret-i İlâhiyye, gencîne-küşâyî-i²²⁸ hikmet-i ezeliyyede bir gencür-ı dāniş-menişi²²⁹ vesîle-i âferîniş kılmağla, feth-i tılısm-ı deycür-ı dālâlet ve ibrâz-ı güher-i hidâyeti irâde buyurmuşdur ki âyîn-i necât-âgîniyle resm-i binâ-yı ‘ibâdet-i Ma‘bûdun bi'l-ḥak, sāḥa-i zuhûrda muḥakkak ola. Felâ-cerem, vaż‘-ı bünyân-ı ‘ibâdetde eydî-i ‘ibādîñ kaşr-ı kuşûrı emr-i İlâhî ile vâzî‘u'l-aşl-ı esâs-ı tevḥîdîñ cins-i benî nev‘-i beşerden cilve-ger olmasın²³⁰ iktizâ ve ol Netîce-i Hilkat’îñ bi‘şeti daḥi tertîb-i muḥaddemâtı istid‘â etmegin izânen li-taḥakkuk-ı mecî-i Ḥayrû'l-Verâ zevât-ı ma‘âlî-simât-ı ḥazarât-ı enbiyâ ‘aleyhimü't-teḥâyâ tırâz-ı beytû'l-icâd olan benî nev‘-i beşerden zînet-efzâ-yı sāḥa-i ğabrâ ve tefaddulen mine'r-Rabbi'r-Raḥîm, mazhar-ı vahy-i ğarrâ olmağla şadr-nişîn-i serây-ı tekrîm oldukları gibi, gürûh-i hidâyet-şükûh-ı müşârun ileyhimden²³¹ her nebiyy-i mükerrem beyne kavmiḥi ekrem ve mecmû‘-ı ma‘âlî-lümû‘-ı merķūmeden Cenâb-ı Ḥâtemü'l-Enbiyâ ‘aleyhi efdâlüt-teḥâyâ ekremiyyetde etemmîdir. Ḥattâ her nebiyy-i zîşân müjde-i bi‘şet-i Mefḥar-ı Dü-Cihân **(5b)** ile kavmini tebşîre dâmen be-meyân-ı ihtimâm idigi mâ-lâ-kelemdir. Felihâzâ beyne mecmû‘i'l-ḥalâyık²³² vücûd-ı risâlet-(L8a)âlûd-i Muḥbir-i Şādık, eşref-i mecmû‘-i ḥalâyık olup gevher-i şâh-vâr-ı kulzûm-i hidâyet olan zât-ı ‘amîmü'l-berekâtı vaşf-ı celâlet-ķarîn-i ²³³(رَحْمَةُ الْعَالَمِينَ) ile mevşûf ve şân-ı efdaliyyet-nişânları câmi‘-i ‘ulûm-ı evvelîn ü âḥirîn ve ḥâtemü'n-nebiyyîn ve'l-mürselîn ‘unvân-ı ma‘âlî-resânıyla ma‘rûfdur. Keyfe lâ? Gevher-i nâ-yâb-ı zât-ı risâlet-simâtları zîver-efzâ-yı efser-i intihâb ve ıstîfâ²³⁴ ve bi‘şet-i ‘amme ile erîke-tırâz-ı ^(N6a)risâlet-i²³⁵ ğarrâ olmağla bâlâ-pervâz-ı evc-gâh-ı i‘zâzdır. Ḥattâ feyz-i gevher-bâr-ı ebr-i bi‘şet ü risâletleri riyâz-ı tabâyi‘-i ‘âlemîne rahmet ve ribķâ-i iṭâ‘atleri raķabe-i cemî‘-i enâma tavķ-ı gerdem-i farziyyet olmağın (مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ

²²⁶ inbâ’-kerde-i: iḥbâr-kerde-i N.

²²⁷ Bu zât Hz. Hüseyin’in torunu Muhammed el-Bâkır’ın oğlu ve on iki imâmın altıncısı olan Câfer-i Şādık olup 148/765 tarihinde vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 73.

²²⁸ küşâyî-i: küşây-i N.

²²⁹ menişi: — N.

²³⁰ olmasın: olmayan N.

²³¹ ileyhimden: ileyhden N.

²³² mecmû‘i'l-ḥalâyık: mecmû‘-i ḥalâyık N.

²³³ “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ 21/107.

²³⁴ ıstîfâ: ısdıfâ N.

²³⁵ risâlet-i: — A, N.

²³⁶﴿طَاعَ اللَّهَ﴾ naşş-ı i‘câz-penâhı muḳaddeme-i itâ‘at-i Resûl-i ser-efrâz, netîce-peẓîr-i itâ‘at-i Ḥallâk-ı çâre-sâz idigine güvâh-ı bî-iştibâh idigi mübeyyen ve vaşf-ı şân-ı efdaliyyet-nişânları ‘unvân-ı şeref-bünyân-ı ²³⁷﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ ile mu‘anvendir. Binâberîn ol Seḥâb-ı feyz-bâr-ı âsumân-ı rahmetiñ zât-ı re’fet-simât-ı ‘amîmül-berekâtı²³⁸ ‘âlemiyâna rahmet olduğu gibi, ḳaṭarât-ı şemâ’il-i şerîfe ve reşehât-ı ḥaşâ’il-i münîfeleri daḥi arâzî-i zevât-ı mevcûdâta rahmet olmağın miḳdârun-mâ rahmet-i zât-ı risâlet-intimâlarından behre-yâbân, tena‘‘um-i vuşûl-i sa‘âdet-i dâreyin ile vâşıl-ı aḳşa’l-merâm-ı tekerrümdür. Ḥattâ nümâ-yı hidâyetleriyle nâmiye-pîrâyân-ı ihtidânîñ nihâl-i bâlâ-yı ṭaviyyetleri, ḳabûl-i feyz-i diyânet ile ravza-i dâreyinde ḳâmet-keşîde-i necât idiginden mâ-‘adâ, sâ’ir cî‘ân-ı ümmet daḥi simât-ı bereket-menâṭ-ı bi‘şetlerinden hişşe-mend-i ‘inâyet idigi ²³⁹﴿رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ vaşf-ı celâlet-ḳarîniyle mevşûfîyyetlerine muḳteẓâ ve serîr-ârâ-yı ‘âlem-i şühûd iken²⁴⁰ rû-nümâ olan ḥayr u bereketleri²⁴¹ evc-gâh-ı beḳâyâ rākî olduklarında daḥi bâḳî olmağla ilâ yevmi’l-ḳıyâm medâr-ı ḥayr-ı²⁴² cemî‘-i enâm idiklerine delâlet-pîrâ olan ²⁴³﴿حَيَاتِي خَيْرٌ لَّكُمْ وَمَمَاتِي خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ ḥadîs-i şerâfet-(L8b)ârâsından şûret-nümâ olan ma’nâ-yı menâfî‘-peymâ, kezâlik ²⁴⁴﴿رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ olduklarından iḳtiẓâ etmişdir. Felâ-cerem teşrîf-sâz-ı riyâz-ı İrem olmaları, ümmet-i merḥûmeleriniñ maẓhar-ı rahmet olmalarına ‘illet idigi; ²⁴⁵﴿إِذَا أَرَادَ اللَّهُ رَحْمَةً بِأُمَّةٍ قَبِضَ نَبِيِّهَا فَجَعَلَهُ لَهَا فَرَطًا وَسَلْفًا﴾ ḥadîs-i ḥikmet-pîrâsından ma’lûm ve ḳable ümmetihî bi’s-sa‘âdeti²⁴⁶ ve’l-iclâl ‘âlî-serây-ı beḳâyâ irtiḥâlleri zümre-i ümmetlerine zuḥr-ı âḥiret²⁴⁷ olduklarına melzûm olup ma’nâ-yı merḳûmdan daḥi ²⁴⁸﴿رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ idikleri mefhûmdur. Pes fermûde-i

²³⁶ “Resûlullah’a itaat eden Allah’a itaat etmiş olur, yüz çevirenlere gelince seni onlara bekçi olarak göndermedik.” Nisâ 4/80.

²³⁷ “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ 21/107.

²³⁸ ‘amîmül-berekâtı: ‘amîmetü’l-berekâtı N.

²³⁹ “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ 21/107.

²⁴⁰ iken: encümen N.

²⁴¹ bereketleri: berekâtları N.

²⁴² medâr-ı ḥayr-ı: — N.

²⁴³ “Hayatım da sizin için hayırlı, vefâtım da sizin için hayırlıdır.” Bezzâr, **Müsned**, c. V, s. 308; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. IX, s. 24.

²⁴⁴ “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ 21/107.

²⁴⁵ “Allah Teala, bir ümmete rahmetle muâmele etmek isterse, o ümmetin peygamberini onlardan önce vefât ettirir. Onu, kendileri için âhirette öncü ve kılavuz yapar.” Müslim, **Fezâil** 24, nr. 2288; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. XV, s. 22-23, nr. 6647; c. XVI, s. 198-199, nr. 7215.

²⁴⁶ bi’s-sa‘âdeti: bi’l-‘âdetihî N.

²⁴⁷ zuḥr-ı âḥiret: zuḥr-ı âḥire N.

²⁴⁸ “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ 21/107.

merkūmede zīver-pīrā-yı mināssa-i nüzūl olan şīga-i cem‘den²⁴⁹ ins ü cin murād olundığın İmām Semerkandī-i²⁵⁰ fezā’il-medār ba‘de’l-iḥbār ba‘zu’l-aḥyārdan²⁵¹ mecmū‘-ı maḥlūkāt irādesi daḥi ḳavl-i nefāset-şi‘ār idigin iş‘ār etmiştir. Zīrā rahmet-i ‘ālem-şümūl-i bi‘set-i Nebeviyye sebebiyle vāşıl-ı aḳşa’l-emānī-i tena‘‘umāt-ı uhreviyye olan İslāmiyānıñ hidāyet ile sermāye-dār-ı sa‘ādet²⁵² olmaları rātibe-tırāz-ı taḥaḳḳuḳ oldığı gibi marāz-ı nifāḳ ile ibtilā-kārān-ı şaḳīka-i şīkāḳıñ daḥi ḳıyām-ı ḳāmet-i ḳıyāmete²⁵³ degin dāmen-i ta‘ayyüşleri meyān-ı zīb-i emn²⁵⁴ ü selāmet **(6a)** ve küffār-ı ḥāk-sārıñ kezālīk tā-be-rūz-i cezā ‘azāb-ı istīşālden rehāları ihtirāmen li-Seyyidi’l-Beşer cılve-ger olmağla ‘alā ḥaseb-i meḳādīrim **(N6b)** mecmū‘-ı min haysū hüve’l-mecmū‘a rahmet idikleri müşbetdir. Ḥattā İbn-i ‘Abbās-ı fezā’il-istīnās şīga-i cem‘ olan lafz-ı ‘ālemīnden ma’nā-yı rahmeti aḥz u taḳrīrde ümem-i sālīfeye berāy-ı tekzīb-i rusūl müterettib olan cezā-yı istīşālden rehā-yābī-i küffār²⁵⁵ ta‘zīmen li’n-Nebiyyi’l-Muḥtār bedīdār olmağla mezbūrlara daḥi rahmet idiklerin tenvīr etmiştir.²⁵⁶ Felā-cerem ‘umūm u ḥuşūş-ı rahmeti tefatṭunuñ²⁵⁷ ḡāyeti bu mefhūmdam ma‘lumdur ki, Cenāb-ı Risālet-penāḥ Cibrīl-i emānet-destgāhdan rahmet-i zāt-ı risālet-intimālarından ne keyfiyyet ile hisse-mend idigin istinbā buyurduḳda, ‘ulüvv-i şān-ı ma‘ālī-nişān-ı Peyḡamberī’ye burhān-ı bāhirü’l-leme‘ān olan Ḳur‘ān-ı Kerīm-i i‘cāz-raḳīmde; ²⁵⁸﴿ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ (20) مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ﴾ **(L9a)** naşş-ı celālet-āyīniniñ maḡzā-yı celālet-efzāsından ‘inde Rabbihī zi’l-‘arş ya’nī bi’n-naẓari ilā ‘ilmihi’l-ezelī kuvvet ü emānet ve celālet-i menzilet ile taḥallī²⁵⁹-simāt-ı mevşūfiyyetinde ferş buyurulduğı²⁶⁰ bā’iş-i zevāl-i ḥaşyet-i ‘āḳıbeti²⁶¹ idigiyle hisse-

²⁴⁹ cem‘den: cem‘de de N.

²⁵⁰ Ebü’l-Leys es-Semerkandī’nin asıl adı Nasr ibni Muhammed’dır. O, hem müfessir hem Hanefi fakihî hem de zāhid olup pek çok kitabı arasında, ikisi de birer vaaz ve nasihat kitabı olan **Tenbīhü’l-gāfilīn** ile **Bustānu’l-ārīfin** adlı eserleri ünlüdür. 373/973’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 69.

²⁵¹ ba‘zu’l-aḥyārdan: ba‘zı aḥyārdan N.

²⁵² sermāye-dār-ı sa‘ādet: sermāye-i dārü’s-sa‘āde N.

²⁵³ ḳıyām-ı ḳāmet-i ḳıyāmete: ḳıyām-ı ḳāmet-i ḳıyāmet ḳıyāmına N.

²⁵⁴ dāmen-i ta‘ayyüşleri meyān-ı zīb-i emn: dāmen-i bi‘setleri meyān-ı zenb-i emn N.

²⁵⁵ küffār: ikfār N.

²⁵⁶ Taberānī, **el-Mu‘cemü’l-Kebīr**, c. XII, s. 23, nr. 12358.

²⁵⁷ tefatṭunuñ: lafzınıñ N.

²⁵⁸ “(19-20-21) **O (Kur’an), şüphesiz değerli, güçlü ve Arş’ın sahibi katında itibarlı, orada (meleklerce) itaat edilen, güvenilir bir elçinin (Cebrail’in) getirdiği sözdür.**” Tekvir 81/20-21.

²⁵⁹ taḥallī: tecellī N.

²⁶⁰ mevşūfiyyetinde ferş buyurulduğı: mevşūfiyyetde ferş buyurduğı N.

²⁶¹ ‘āḳıbeti: ‘āḳıbet N.

mend-i nevāle-i rahmet idigin inbā etmişdir. Vākı‘ā celālet-i şān-ı Resûl-i Zîşân tahkîk-ı sālîfû'l-beyāndan nümāyān olduğu gibi, İmām Ca‘fer-i Şādık radıye ‘anhu Rabbuhu'l-Hālık'ın menkûl-i zībende-medlûlünden daḥi tābāndır ki; ﴿فَسَلَامٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ﴾²⁶² naşş-ı bihîninin maẓmûn-ı tekrîm-meşḥûnunca selāmet-i aşḥāb-ı yemîn, ya'nî a‘māl-i şālîhaya muvaffaqîn, vāşıl-ı na‘îm-i muḳîm olmağla ebedû'l-ābidîn tena‘um-ḳarîn idikleri²⁶³ tekrîmen li'n-Nebiyyi'l-Emîn taḳdîr-kerde-i Rabbû'l-‘Ālemîn'dir. Pes celālet-i şān-ı ma‘ālî-‘unvân-ı Resûl-i Ekrem, râtibe-i taşavvur-ı benî nev‘-i beşerden bālā-ter idigi ke‘ş-şemsi fî rābi‘atî'n-nehār rûşen ü aşîkârdır. Keyfe lâ? Sûre-i Nûr-ı celālet-mevfûrda ²⁶⁴﴿مَثَلُ نُورٍ﴾ fermude-i mûkerremesinden ‘inde Ka‘bu'l-Aḥbâr²⁶⁵ murād Cenāb-ı Resûl-i Muḥtâr idigi ḳavl-i rehînü's-sedād olup ²⁶⁶﴿كَمِشْكُورٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ﴾ naşş-ı mûcibû'l-irtiyāḥından daḥi iḳtibās-kerde-i ba‘zî ehl-i tefsîr olan lem‘a-i ma‘nâ-yı ‘ālem-tenvîr üzre ol Şem‘-i ziyā-pāş-ı bezm-gāh-ı hidāyetiñ mānende-i mişḳāt-ı nûrāniyyet-simāt olan misbāḥ-ı ḳalb-i re‘fet-perverleriyle zücāce-i şadr-ı pûr-birr-i merḥamet-güsterleri mişāl-i kevkeb-i dürrî leme‘ân-ı nûr-ı îmān ü ḥikmetiñ cāy-gāh-ı efḥarî olup şecere-i mübāreke-i şulb-i Ḥazret-i İbraḥîm-i kerîmü'l-ḥaşletden yed-i ḳudret ile îḳād-kerdeligi ḥasebiyle fermûde-i celālet-medār-ı ²⁶⁷﴿يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ﴾ mefhûm-ı tekrîm-meşḥûnundan pertev-endāz olan ma‘nâ-yı tāb-dār üzre fetîle-fürûz-ı kelām olmağla leme‘ân-ı tekellûm-i i‘cāz-terennûmleri ziyā-pāş-ı mesāmi‘-i enām olmaḳsızın²⁶⁸ daḥi ol Şem‘-i bezm-i imkānıñ zeyt-i nübüvvetleri ḳandîl-i mu‘allā-ṭāk-ı hidāyet

²⁶² “(90-91) Eğer amel defteri sağından verilenlerden ise, (ona şöyle denir:) "Selâm sana ey hakkın ve erdemîn yanında olmuş kişi!" Vākıa 56/91.

²⁶³ idikleri: olmağla N.

²⁶⁴ “Allah göklerin ve yerin nûrudur. **Onun nûrunun misali**, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.” Nûr 24/35.

²⁶⁵ Resûl-i Ekrem -sallallâhu aleyhi ve sellem- zamanında bir Yahudî âlimi iken Hz. Ebû Bekir devrinde Müslüman olan ve Benî İsrâîl’e dâir rivâyetleriyle tanınan tâbiîn âlimidir. Babası, önde gelen bir Yahudî âlimi olup Tevrât’ın bir kısmını yazarak oğluna vermiş ve ona bunlarla yetinmesini tavsiye etmiş, diğer kitaplarını ise bir dolaba kilitleyip onları okumamak üzere ondan söz almıştı. Babasının vefatından sonra İslâmiyet’in her tarafa yayılması üzerine Ka‘bü'l-Aḥbâr babasının sakladığı kitapları açıp okudu ve bu kitaplarda Resûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- ile ümmetinin özelliklerini görünce İslâmiyet’i kabul etti. 32/652’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 76.

²⁶⁶ “... içinde kandil bulunan bir kandilliktir...” Nûr 24/35.

²⁶⁷ “..., yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır...” Nûr 24/35.

²⁶⁸ olmaḳsızın: ve'l-müfessirîn N.

idügi mişāl-i sirāc-ı münîr, tefsîr-i Sehl-i Tüsterî'den²⁶⁹ rüşen-kün-i zamîrdir. Hattâ ma'nâ-yı mezbûr bi'n-nisbeti ilâ te'vîlâtî'l-cumhûr, kurretü'l-'ayn-ı **(6b)** erbâb-ı ^(N7a) reşâddır ki Qur'ân-ı bâhirü'l-leme'ânda nûr u sirâc-ı münîr vaşfiyla mevşûfiyyet-i Peyğamberî te'yîd-sâz-ı kavî-i Tüsterî'dir. Ve kezâlik şenâ-yı zât-ı hidâyet-simât-ı Nebevî'yi hâvî olan nuşûş-ı zîbende-füşûşdan, sûre-i kerîme-i İnşirâh ile şudûr-ı erbâb-ı felâh münşeriḥ ve ebvâb-ı i'zâz-ı Resûl-i ser-efrâz mazmûn-ı sûre-i merķûmeden bu gûne münfetiḥdir ki Cenâb-ı Terķîb-bend-i ḥalk u icâd, şadr-ı 'âlî-ķadr-i zûbde-i emcâdı metn-i hidâyet ve me'vâ-yı ḥikmet ķılmışdır. Felâ-cerem ba'zı erbâb-ı dirâyet²⁷⁰ katında şerḥ-i şadr-ı Nebevî ma'nâ-yı mezbûrdan 'ibâret, 'inde'l-ba'zı'l-âḥar vüs'at-ı ķalb-i hidâyet-muḥtevililerine işâret olup maṭla'-ı envâr-ı îmân ü ḥikmet ve mehbiṭ-i vaḥy ü risâlet²⁷¹ idigine daḥi râtibe-tırâz-ı delâletdir. Hattâ ol Nihâd-ı hidâyet-nejâdîñ kenzü'l-le'âl-i 'ilm ü ḥikmet ve medâr-ı dâ'ire-i hidâyet olması şerḥle icâde²⁷² buyurulduğı gibi, 'urûz-ı vesâvisden şıyânet ve bâ'ış-i naķz-ı zahr olan şıķal-i umûr-ı eyyâm-ı cāhiliyyetden aşl-ı ḥilķati ķarîn-i ṭahâret idigin kezâlik ifâde murâd olunduğı kavî-i ba'zı ehl-i reşâddan müstefâddır. Yâḥud ķable'n-nübüvve menzile-i zenbde olan terk-i efḍal ile Zât-ı Ekmelleri'niñ hefveden selâmeti murâd yâḥud nihâde-kerde-i sâḥa-i teblîğ oluncaya degin a'bâ-i risâleti ya'nî eşķâl-i ezâ-yı erbâb-ı cehaleti taḥammül müstefâd, yâḥud tırâz-ı şadru'l-icâd olan aşl-ı cibilletlerinde²⁷³ mâ-lâ-yelikdan 'işmetlerin 'alâ ṭarîķı'l-kinâye inbâ ve terfî-i zikr-i refî'lerinden daḥi 'ulüvv-i menziletlerin inhâ irâdesi, ifâde-kerde-i ba'zı ehl-i icâdedir. Keyfe lâ? Ol Fâtîḥa-i kitâb-ı ḥilķatiñ ḥâtime-i mecelle-i bi'set ü risâlet olmağa liyâķatlerin i'lân ve kelime-i şehâdet ü ezân ü iķâmetde nâm-ı nâmî-i şerâfet-müntemîleri²⁷⁴ ism-i İlâhî'ye muķârenetle 'âlemyânîñ meḥḥarı idigin tibyân; وَرَفَعْنَا) ²⁷⁵لَكَ ذِكْرَكَ) naşş-ı cemîlinden 'ayândır. Pes sûre-i kerîme-i merķûme ol Resûl-i ser-efrâzıñ tırâz-ı râtibe-i i'zâz idigin ibrâz ile mevsûme olup 'inde'l-Meliki'l-Mu'in 'ulüvv-i şân-ı ^(L10a) Resûl-i Güzîn'i bu ṭavr-ı menî'u'l-ğavr üzre tebyîn, 'ibâd-ı

²⁶⁹ Meşhur zâhid ve müfessirlerden olup **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm** ve **Tefsîrü't-Tüsterî** diye anılan bir işâri tefsiri ve çeşitli risâleleri vardır. 283/896'da vefat etmiştir. Kandemir, **age**, c. I, s. 77.

²⁷⁰ dirâyet: verâset N.

²⁷¹ mehbiṭ-i vaḥy ü risâlet: mehbiṭ-i vaḥy-i risâlet N.

²⁷² şerḥle icâde: şerḥde icâd N.

²⁷³ cibilletlerinde: cibilliyetlerinde N.

²⁷⁴ şerâfet-müntemîleri: şerâfet-müntehabları N.

²⁷⁵ "Ve senin şanını yüceltmedik mi?" İnşirâh 94/4.

ta‘aḳḳul-bünyāda bā‘iṣ-i ḥuṣūl-i ‘ilm-i yakīndir. Ḥattā şıḳal-i umūr-ı zamān-ı māzīyi ḥaṭṭ-ı müstenbaṭ olan ²⁷⁶﴿وَوَضَعْنَا عَنَّا وَزَرَكَ (2) الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ﴾ fermüde-i celâlet-mesûkunun mantûkundan daḥi aḥvâl-i ğayr-ı marziyye fi'l-aşl mebgûz-ı seciyye-i Nebeviyye idigi rûşenâdır. Felâ-cerem baş-ı bisât-ı ‘âlem-inbisât-ı zuhûr-ı dîn-i Muḥammedî bā‘iṣ-i leff ü neşr-i edyân-ı sâlîfe olmağla âyîn-i dîrîn-i kavm-i cehâlet-âgîn, resm-i binâ-yı dîn-i mübîn ile mensûḥ idigi müdellel ve muḳtezâ-yı şer‘-i kavīm ile ‘amel, lâzime-i zimmet-i erbâb-ı diyânet idigi emr-i müşbet olmağın, ittibâ‘-ı Resûl-i muṭâ‘-ı ḥaḳḳâniyyetiñ aşl-ı aşîli idigi beyyinü'l-iltimâ‘dır. Vâḳı‘â teblîğ-i aḥkâm-ı mā ünzile ileyhde taḥfîf-i ^(N7b) a‘bâ-i risâlet ile talṭîf-i ḥaṭır-ı Şâḥib-Sa‘âdet, ğâyet-i ta‘zīm ve nihâyet-i tekrīm idiginden mâ‘adâ kırân-ı sa‘deyn-i ism-i Ḥâlîḳ ve Nebiyy-i Şâdîḳ daḥi a‘lâ-yı merâtib-i tevḳîr idigi maḳûl-i ²⁷⁷ maḳbûl-i şâḥib-i kitâb-ı fezâ‘il-nişâbdır. Felihâzâ efvâh-ı ḥuṭabâ-yı menâbir-i arazîn ve elsün-i udebâ-yı zâkirîn, ḥalâvet-i lafza-i Celâle ile çâşnî-(7a)yâb-ı tekellüm olduḳda nām-ı şerâfet-ittisâm-ı Resûl-i Muḥterem’i terennüm etmedikçe dil-sîr-i simât-ı ²⁷⁸ tena‘‘um olmadıkları gibi, şehâdet-âverân-ı vahdet ve muşalliyân-ı ferâ‘iz ü vâcibât ve sünen ü müsteḥabbâtıñ ²⁷⁹ daḥi bi-rummetihim zâ‘îḳa-i nâṭıḳası gül-şeker-i şîrîn-şehd-i kelime-i şehâdet ile ḥalâvet-yâb olmak taşdîḳ-i nübüvvet-i Cenâb-ı Risâlet-perver ile mükerrer olmadıkça lezzet-baḥş-ı zâ‘îḳa-i ḳabûl olmadığı ‘umdetül-fuḥûl Ḳatâde-i ²⁸⁰ fezâ‘il-âmâdeden menḳûldur. Keyfe lâ? Cenâb-ı Rûḥu'l-Emîn’iñ bezm-gâh-ı hidâyet-penâh-ı Resûl-i Güzîn’de ref‘-i zîkr-i Nebevî’den murâd ism-i celîl-i Rabbü'l-‘İbâd ile nām-ı şerâfet-ittisâm-ı Şefî‘-i Rûz-i Tenâd’iñ iḳtirânı idigin beyânı Ebû Sa‘îd-i Ḥudrî ²⁸¹ raḍiye ‘anhu'l-Bârî ²⁸² inbâsıyla merviyy-i şîḥḥat-muḥtevîdir. Ḥattâ zîkr-i nām-ı Nebiyy-i Güzîn, müstelzim-i zîkr-i ism-i Rabbü'l-‘Âlemîn ve itmâm-ı

²⁷⁶ “Belini büken yükünü üzerinden kaldırmadık mı?” İnşirâh 94/2-3.

²⁷⁷ maḳûl-i: — N.

²⁷⁸ simât-ı: — N.

²⁷⁹ müsteḥabbâtıñ: munteḥabâtı N.

²⁸⁰ Katâde bin Diâme es-Sedûsî, âmâ olarak doğdu ve duyduğu her şeyi ezberleyen pek güçlü bir hâfızası vardı. Sahâbeden Enes ibni Mâlik’ten ve tâbiîn âlimlerinden hadis dinleyip öğrendi. Hasan-ı Basrî’nin yanında on iki yıl kalarak ondan kırâat, tefsir, hadis gibi ilimleri tahsil etti. 117/735’de vefat etti. Kandemir, **age.**, c. I, s. 81.

²⁸¹ Adı Sa’d ibni Mâlik’tir. Medineli olan bu sahâbî henüz küçük yaşta iken Uhud Savaşı’na katılmak istedi, fakat henüz küçük olduğu için katılamadı. Daha sonraları Peygamber Efendimiz -sallallâhu aleyhi ve sellem- ile birlikte on iki gazveye katıldı. En çok hadis rivayet eden yedi kişiden biri oldu. Peygamber Efendimiz’in -sallallâhu aleyhi ve sellem- vefâtından sonra Medine’de fetvâ vermekle ve talebe yetiştirmekle meşgul oldu. Bakıma muhtaç çocukları evine alır, onları besler, büyütür ve eğitirdi. 74/694’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 82.

²⁸² raḍiye ‘anhu'l-Bârî: raḍiya’llâhu ‘anhu'l-Bârî N.

erkân-ı İmân, mevķûf-ı zikreyn-i sa‘âdet-iķtirân idigin İbn-i ‘Aţâ-yı²⁸³ fezâ’il-şî‘âr ihbâr²⁸⁴ etmiştir. (L10b) Felihâzâ zikr-i rubûbiyyet-i Rabb-i Mûte‘âl müstelzim-i zikr-i Nebiyy-i kerîmül’-hîşâl idigi naķl-kerde-i İmâm Ca‘fer-i fezâ’il-perverdir. Ve ‘inde ba‘zı’l-fużalâ²⁸⁵ ﴿وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ﴾ fermûde-i mûkerremesi şefâ‘at-i kübrâ, naşîb-i Cenâb-ı Hayrû’l-Verâ idigiyle müfesser ve ref‘-i zikr-i Nebevî’den ma’nâ-yı mezbûr²⁸⁶ murâd ve üslûb-ı mezkûrdan daķi kemâl-i ikrâm-ı Cenâb-ı Hayrû’l-Enâm müstefâd idigi muķarrerdir. Hattâ ba‘zı fezâ’il-perver, itâ‘at-i Rab, taķaķķuķ-ı itâ‘at-i Resûl-i munteķhab ile cilve-ger idigine delâlet-güster olan²⁸⁷ ﴿أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ﴾ naşş-ı tekrîm-müşûliyle²⁸⁸ ﴿أَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ fermûde-i şerâfet-mevşûlünde levķa-zîb-i nüzûl olan vâv-ı ‘âtîfeye lüzûm-ı muķârenet medlûl-i pür-şerâfet idigi ķavl-i evveli mü’eyyid ve bu ikrâm-ı etemm haşâ’iş-i zât-ı Mefķar-ı ‘Âlem’den olmaķla râtibe-i efđaliyyeti hâ’iz olan Hâtemül’-Enbiyâ’dan ğayrıda ğayr-ı câ’iz²⁸⁹ idigiyle merfû‘u’z-zikr oldukların mü’ekkiddir. Keyfe lâ? Zîver-baķş-ı aşl-ı kitâb olan esânîd-i şîķķat-nişâb ile bu rivâyet-i münîfe inbâ-kerde-i Huzeyfe’dir²⁹⁰ ki ta‘lîķ-ı meşîyyeti’llâhda müşâreket-i ‘ibâd beyyinül’-fesâd olmaķla ityân-ı vâv-ı ‘âtîfe ğayr-ı câ’iz ve isti‘mâl-i lafz-ı “şümme” cevâza ğayyiz olup²⁹¹ ķavl-i Hattâbî²⁹² üzere üslûb-ı mezkûr

²⁸³ İbni Atâ diye bilinen Ebû’l-Abbâs Ahmed ibni Muhammed ibni Sehl el-Bağdâdî, ilk devir zâhid ve sûfilerinden muhaddis ve müfessir bir âlim olup onun Kur’ân-ı Kerîm’i her gün hatmettiĝi rivayet edilir. Hayatında hadis ön planda iken, on çocuĝundan dokuzu eşkıya tarafından katledilince kendini tasavvufa vermiştir. Ünlü sûfi Hallâc-ı Mansûr ile arkadaşı olmuş, Cüneyd-i Baĝdadî gibi sûfilerin sohbetinden feyz almıştır. 309/922’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 82.

²⁸⁴ ihbâr: — N.

²⁸⁵ “Ve senin şanını yüceltmedik mi?” İnşirâh 94/4.

²⁸⁶ mezbûr: mezkûr N.

²⁸⁷ “Allah’a ve peygamber’e itaat edin” Nisa 4/59; Muhammed 47/33.

²⁸⁸ “**Allah’a ve resulüne iman edin**; O’nun size emanet olarak verdiklerinden, başkaları için de harcayın. İçinizden iman edip böyle harcamada bulunanlara büyük mükâfat vardır.” Hadîd 57/7.

²⁸⁹ ğayr-ı câ’iz: câ’iz N.

²⁹⁰ Peygamber Efendimiz’in -sallallâhu aleyhi ve sellem- sırdaşı olarak bilinen Huzeyfe İbnü’l-Yemân’a, Allah’ın Elçisi -sallallâhu aleyhi ve sellem- hem ileride olacak bazı fitneleri hem de münâfıkların adlarını bildirmiştir. İşte bu sebeple Hz. Ömer, onun bulunduĝu cenâzede bulunur ve cenâze namazını kılar, onun katılmadığı cenâzeye de katılmazdı. Huzeyfe, Hz. Ömer devrinde Medâin vâliliĝi yapmış, fetihlere katılmış, hatta bazı savaşlarda kumandanlık da yapmıştır. 36/656’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 83.

²⁹¹ “Hiçbiriniz, Allah dilerse ve filanca dilerse demeyiniz. Bunun yerine, Allah dilerse, sonra filanca dilerse deyiniz” (Ebû Dâvûd, Edeb 84, nr. 4980; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. V, s. 384, 394, 398); keza “Allah dilerse ve Muhammed de dilerse demeyiniz. Bunun yerine Allah dilerse sonra Muhammed dilerse deyiniz” hadislerine telmihte bulunulmuştur.” İbni Mâce, Keffârât 13, nr. 2117; Dârimî, İsti’zân 63, nr. 2702; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. V, s. 72, 393.

²⁹² Ebû Süleyman Hamd (veya Ahmed) ibni Muhammed el-Hattâbî (v. 388/998), hadis âlimi ve hâfızı olup aynı zamanda dil bilginidir. Sünen-i Ebî Dâvûd’un şerhi olan **Meâlimü’s-Sünen** adlı eseri ile pek meşhurdur. Onun **Beyânü fezâil-i Kur’ân** ve **Garîbü’l-hadîs** adlı eserleri de mevcuttur. Kandemir, **age.**, c. I, s. 84.

mübeyyîn-i tarîk-ı edeb idigi râtibe-tırâz-ı zuhûr olmağla taq̄dīm-i meşîyyeti'llāh 'alā meşîyyeti men sivāh, lāzime-i zimmet-i diyānet-penāh olup faraža bi'l-iqtizā zikr-i meşîyyet-i mā-sivā edāt-ı terāhī²⁹³ ile rū-nümā olmağ revā idigin ba'de'l-iz'ān delālet-pīrā-yı iştirāk^(N8a) olan vāv-ı ityān ancak tekrīmen li'n-Nebiyyi'l-Mükerrrem cevāz ile mu'lem ve hālet-i mezkûre haşā'ış-i zāt-ı Resûl-i Ekrem'dendir. Bināberîn daḳīka-i merķūmeden ğufülle ityān-ı edāt-ı iştirāke müşul eden huṭbe-senc-i huṭbeniñ²⁹⁴ meclis-i melā'ik-enīs-i Nebevī'de; (مَنْ يُطِيعَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رُشِدَ وَمَنْ يَعْصِيهِمَا فَقَدْ) ²⁹⁵(غَوَى) terkībin tertībi mevrīd-i nehy-i Resûl-i Medenī olduğı²⁹⁶ mebnā-yı mezkûra mebnīdir. Hattā haṭīb-i mezbūruñ^{297 298}(وَمَنْ يَعْصِيهِمَا) kavlinde cilve-ger ve ḥarf-i (L11a) kināye nāmıyla mu'abber olan zāmīri ityān ile tesviye-i beyne'l-ismeyn eylediginden mevrīd-i nehy-i Seyyidü'l-Kevneyn olduğı Ebū Süleymān-ı feżā'il-bünyāndan menķül ve 'inde ba'zı'l-fuḥūl cezā-yı ğavāyet-i Hālīk ve Nebiyy-i Şādīk'ı bilā-beyān ²⁹⁹(وَمَنْ يَعْصِيهِمَا) lafzında vakfiñ (7b) cā'iz olmadığına binā'en kelām-ı haṭīb-i merķūm merdūd idigi tābāndır. Lākin kelime-i mezbūreden şoñra³⁰⁰ kelām-ı haṭīb-i merķūmda ³⁰¹(فَقَدْ غَوَى) lafzının vürüdı kavlı Ebī Süleymān-ı feżā'il-ālūdı mā-bihit-taṣḥīḥ idigi aṣl-ı kitābda taṣrīḥ olunmuşdur. Felizālike'l-iḥtilāf; (إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى) ³⁰²(النَّبِيِّ) naṣṣ-ı celilü'l-kaşşında meşşāta-kārān-ı rūy-ı 'arūs, tefsīr-i çehre-perdāzī-i muḥaddere-i naṣṣ-ı ³⁰³(وَمَلَائِكَتُهُ يُصَلُّونَ) de zīver-pīrā-yı tahrīr oldukları nukūş-ı takrīr, müteḥālifü't-taṣvīr³⁰⁴ olup ba'zılar zāmīr-i cem'iñ ism-i Celāl ile³⁰⁵ zümre-i ḳudsiyāna ircā'ın li-'adem-i cevāzī't-teṣrīk men' edüp ancak rūḥāniyāna rucū'ın iddi'ā ve taṣvīren li'd-da'vā taq̄dīr-i fi'l-i āḥar, ya'nī bir يُصَلَّى/yuṣallī lafzı muḳadder idigin imlā etmişlerdir. Ammā Ḥazret-i 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb raḍiye 'anhu't-

²⁹³ edāt-ı terāhī: rāhī N.

²⁹⁴ huṭbe-senc-i huṭbeniñ: huṭbeniñ N.

²⁹⁵ "Allah'a ve Resûlüne itaat eden doğru yolu bulmuş olur. Onlara karşı gelen ise doğru yoldan sapar."

²⁹⁶ "Hadis için bkz. Müslim, Cum'a 48, nr. 870; Ebû Dâvûd, Edeb 85, nr. 4981; Nesâî, Nikâh 40, nr. 3279; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. IV, s. 256, 379.

²⁹⁷ mezbūruñ: merķūmuñ N.

²⁹⁸ "... kim karşı gelirse..."

²⁹⁹ "... kim karşı gelirse..."

³⁰⁰ kelām-ı haṭīb-i merķūm merdūd idigi tābāndır. Lākin kelime-i mezbūreden şoñra: — N.

³⁰¹ "...doğru yoldan sapar."

³⁰² "Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar; ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm okuyun." Ahzâb 33/56.

³⁰³ "...ve melekler peygambere salât ediyorlar..." Ahzâb 33/56.

³⁰⁴ müteḥālifü't-taṣvīr: müteḥālifü's-şuver N.

³⁰⁵ ile: — N.

Tevvâb'dan itâ'at-i Rabbu'l-Erbâb, menûṭ-ı itâ'at-i Resûl-i bî-irtiyâb idigi mervî ve rivâyet-i mezbûre mübeyyin-i efḍaliyyet-i zât-ı risâlet-simât-ı Nebevî olmağın ḥaşâ'ışden olan cevâz-ı ityân-ı edât-ı³⁰⁶ iştirâke mefhûm-ı rivâyet-i merķûme işâretle mevsûmedir. Keyfe lâ? Muḥabbetu'llâh mûcib-i ittibâ'-ı Resûl-i İlâh ve ittibâ'-ı Cenâb-ı Risâlet-penâh müstevcib-i muḥabbetu'llâh idigi; ﴿إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾³⁰⁷ fermûde-i celâlet-penâhından mefhûm ve fehvâ-yı tekrîm-iḥtivâ-yı naşş-ı merķûm, teşyîd-i mebânî-i vücûb-ı ta'zîm-i Resûl-i Kerîm ve te'kîd-i ebhe'l-ma'ânî-i tefhîm-i efḍaliyyetlerinde³⁰⁸ râtibe-tırâz-ı şân-ı 'azîmdir. Hattâ pister-nişînân-ı marâz-ı nifâk, nüzûl-i âyet-i merķûme ḥîninde mübtelâ-yı şakîka-i şikâk olup ḥaşâ Cenâb-ı 'İsâ müte'abbed-i Naşârâ olduğu gibi, murâd-ı Resûl-i Güzîn daḥi ta'abbûd-i kavm-i dîrîne-âyîndir deyü şüret-nümâ olan istihzâları bürûz-ı ğayret-i Rabb-i Ğayûr'a sebep olmağla rağmen li-unûfihim nüzûl-i âyet-i mezkûre terfî-i şân-ı Resûl-i mekârim-mevfûra müsebbibdir. Binâberîn vücûb-ı itâ'at-i Ḥâzret-i Ḥâtemü'l-Enbiyâ lazîme-i itâ'at-i Zât-ı Aḥadiyyet-simât-ı Kibriyâ idigi mübeyyin olan âyet-i kerîme-i tekrîm-pîrâ,³⁰⁹ te'yîd-sâz-ı şerâfet ü şadâkat-i Resûl-i efḍaliyyet-intimâdır. Keyfe lâ? Baṭn-ı Ümmü'l-Kitâb'da perveriş-yâfte-i şarâhat olan; ﴿إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾³¹⁰ kavî-i celîlînde sırât-ı müstakîmden Resûl-i hidâyet-medâr ve Çehâr-Yâr ve ehl-i beyt-i şerâfet-şi'âr ve aşhâb-ı ma'âlî-nişâb murâd idüğüyle³¹¹ ḥâme-i Ebi'l-'Âliye³¹² gâliye-sây-ı meşâmm-ı ehl-i tefsîr olup, sünbül-yerâ'a-i Ḥasan-ı Başrî³¹³ daḥi kavî-i mezbûr ile ta'ṭîr-sâz-ı şâmm-i taḥrîr idigi

³⁰⁶ edât-ı: N.

³⁰⁷ "De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir." Âli İmrân 3/31.

³⁰⁸ efḍaliyyetlerinde: efḍaliyyetlerinden N.

³⁰⁹ "De ki: "Allah'a ve resule itaat edin." Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez." Âli İmrân 3/32 âyetine telmihte bulunulmuştur.

³¹⁰ "Bizi dosdoğru yola ilet. Nimetine erdirdiklerinin yoluna; gazaba uğramışların yoluna da, doğrudan sapmışların yoluna da değil!" Fâtiha, 1/6-7.

³¹¹ idüğüyle: etdiğiyle N.

³¹² Ebû'l-Âliye Rufe' ibni Mihrân er-Riyâhî, bir kadının kölesiydi. Hz. Ebû Bekir devrinde Müslüman oldu. Pekçok sahâbîden ilim öğrenip tefsîr, hadis ve kıraat ilimlerinde tanınmış bir âlim oldu. Sahâbeden sonra Kur'ân-ı Kerîm'i en iyi bilen kimse olduğu rivayet edilir. İbni Abbâs Basra vâlisî olduğu zaman onun ilmine değer verdiği için Ebû'l-Âliye'yi meclisinde yanına oturtur, azatlı bir köleye bu kadar iltifat edilmesini yadırgayanlara da, ilmin insanın şerefine şeref kattığını ve kişiye baş köşeye oturma hakkı kazandırdığını söylerdi. Ebû'l-Âliye'nin rivâyetleri **Kütüb-i Sitte** de yer almış olup 90/709'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 87.

³¹³ Tam adı Ebû Saîd Hasan ibni Yesâr olup tefsîr, hadis, fıkıh ve kıraat ilimlerinde söz sahibi bir âlimdir. Annesi, Ümmü Seleme radiyallahu anhânın hizmetkârı idi. Bebekliği sırasında annesi bir iş yaparken ağladığı zaman, Ümmü Seleme annemiz memesini vererek onu sakinleştirmeye çalışırdı.

Māverdi'den³¹⁴ menkûl³¹⁵ ve 'inde'l-Mekkî³¹⁶, sırât-ı müstakîmden Cenâb-ı Hâzret-i Risâlet-perver³¹⁷ ve Şeyhâyn-ı sûtûde-siyer murâd ve yine 'inde Ebi'l-'Âliye (صِرَاطُ) ³¹⁸ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ) kavî-i celîlînde daî³¹⁹ naşb-kerde-i dest-i i'câz-peyvest-i tenzîl olan sırâtdan murûr-ı irâde-i ma'nâ-yı merkûm, 'Abdurrahmân bin Zeyd-i³²⁰ fezâ'il-mevsûmdan nakl-kerde-i Māverdi-i sûtûde-nihâddır. Ve kezâlik (اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ) ³²¹ الْوُثْقَى) da şûret-nümâ olan 'urvetü'l-vüşkâdan³²² 'inde's-Sülemî³²³ zât-ı risâlet-simât-ı Fahr-i 'Âlem'i irâde nakl-kerde-i ba'zı ehl-i icâde olup, İslâm³²⁴ yâhud şehâdet bi-tevhîdî'l-Meliki'l-'Allâm murâd idigi daî menkûl-i zîbende-medlûldür. Felâ-cerem ³²⁵ (وَأَنْ تَعْدُوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا) naşs-ı ibhâsından mefhûm olan³²⁶ 'adem-i imkân-ı ihşâ-i ni'metu'llâh ile ni'met-i irsâl-i Resûl-i mekârim-penâh irâdesi ma'kûl-i Sehl-i Tüsterî-i fezâ'il-icâdedir. Felihâzâ taşdîk-i câ'î ve mâ-câ'e bihi (8a) bâ'îş-i İslâm-ı mu'tenâ-bih olmağın, mültekâ-yı ebhur-ı sa'ādât olan âyet-i rahmet-muhîtte³²⁷ câ'iden murâd Cenâb-ı Resûl-i mekârim-nihâd idigi ekşer-i gavta-kârân-ı

Hasan-ı Basrî böyle bir ortamda yetiştiği, başta Enes ibni Mâlik olmak üzere 120 kadar sahâbî ile görüştüğü ve onların duasını aldığı için seçkin bir ilim ve gönül adamı olmuştur. Basra'da yaptığı etkili vaazlarıyla büyük hizmetler yaptı. 110/728'de vefat etti. Kandemir, **age.**, c. I, s. 79.

³¹⁴ "Ebu'l-Hasen el-Māverdi, Şāfiî fikhı, usûl-i fikh ve tefsir konularında eserleri bulunan bir âlim olup 450/1058'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 350.

³¹⁵ şāmme-i tahrîr idigi Māverdi'den menkûl: şāmme-i tahrîrdir A, N.

³¹⁶ Bu âlim, Aliyyü'l-Kārî'nin de dediği gibi (Şerhu 'ş-Şifâ, I, 50-51), Endülüslü Ebû Muhammed Mekkî ibni Ebî Tâlib el-Kaysî olup 437/1045'de vefat etmiştir. Kendisi bir kırâat âlimi olup Kur'ân ilimlerine dâir pek çok eser kaleme almıştır. Burada adı geçen âlimin **Kutû'l-kulûb** müellifi, ünlü mutasavvıf Ebû Tâlib Muhammed ibni Ali bin Atıyye el-Mekkî (ö. 386/996) olduğu da rivayet edilmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 79.

³¹⁷ sırât-ı müstakîmden Cenâb-ı Hâzret-i Risâlet-perver: Zât-ı Risâlet-perver A, N.

³¹⁸ "Nimetine erdirdiklerinin yoluna; gazaba uğramışların yoluna da, doğrudan sapmışların yoluna da değil!" Fâtîha, 1/6-7.

³¹⁹ daî: — A, N.

³²⁰ Abdurrahmân ibni Zeyd ibni Eslem, Kur'ân ilimleri ve tefsir âlimi olup bir ciltlik bir tefsiri, nâsih ve mensûh sâhasında da bir eseri mevcuttur. 182/798'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 88.

³²¹ "Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde, kim tağutu tanımayıp Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen **sapasağlam bir kulpa yapışmıştır**. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." Bakara 2/256.

³²² 'urve-i vüşkâdan: 'urve-i şikâtdan N.

³²³ Ebû Abdurrahman es-Sülemî, sûfilerin ileri gelenlerinden olup sûfilerin bakışını yansıtan bir tefsiri ve tanınmış sûfilere dâir eserleri vardır. 412/1021'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 80.

³²⁴ Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem hiç kopmayacak kulpun İslâmiyet olduğunu belirtmiştir (Buhârî, Ta'bîr 23, nr. 7014; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 150, nr. 2484).

³²⁵ "O size istediğiniz her şeyi verdi. **Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız başa çıkamazsınız**. Şu bir gerçek ki insanoğlu çok zalim, çok nankördür!" İbrâhîm 14/34.

³²⁶ (وَأَنْ تَعْدُوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا) naşs-ı ibhâsından mefhûm olan: — A, N.

³²⁷ "Hakkı getiren Peygamber ile onu doğrulayanlar var ya, işte Allah'a karşı gelmekten sakınanlar onlardır." Zümer 39/33 âyetine telmihte bulunulmuştur.

kulzüm-i tefsîriñ dest-ber-âverde-i şinâh-ı tahrîri olup ‘inde ba‘zıhim³²⁸ taşdıķ-âverân-ı nübüvvet, zümre-i ‘aliyye-i müttakîn yâ cümle-i mü‘minîn³²⁹ idigi daħi müşbetdir. Ve ‘inde'l-ba‘zı'l-âħar lafz-ı musaddıķdan ma‘nâ-yı rüşen-ger Şıddıķ-ı şadâķat-nihâd yâħud ‘Aliyy-i şecâ‘at-nejâd idigi ‘inde ba‘zı'l-kümmel muħtemel olduğından mâ‘adâ irâd-ı aķvâl-i uħar ile daħi elvâh-ı tefâsîr-i mu‘tebere-i pür-zîverdir. Keyfe lâ? Ma‘lûm-ı daķâyıķ-şinâsân-ı siyerdir ki bâ‘is-i itmi‘nân-ı kulûb olan zıķru'llâhdan³³⁰ murâd taşdıķ-ı bi‘şet-i Ėazret-i Şefî‘-i Rûz-i Tenâd idigi ķavl-i şıħħat-‘âid-i maķûl-i Cenâb-ı Mücâhid'dir.³³¹ Şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Şânî: Vürûd-ı emr-i Şamedânî ile ol Resûl-i bî-müdânîniñ mürvârîd-i aħķâm-ı risâleti zümre-i ümmete ķurta-i binâgüş-ı teblîğ buyurduķlarına şehâdetlerin ĥavî ve kerâmât ve midħatların muħtevî olan âyât-ı beyyinâtı şehbâz-ı bâlâ-pervâz-ı beyâna zîbâ-cilve-gâh ve rengîn-âşiyânedir. Ezcümle³³² ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا﴾ fermûde-i mükerreremesinden risâlet-i Zât-ı Sütûde-ħaşletleriyle teblîğ-i aħķâm-ı risâlete şehâdet ve tebşîr-i ehl-i tã‘at ve tenzîr-i erbâb-ı ma‘şıyyet ile mevşûfiyyetleri rüşenâ ve şenâ-yı zât-ı ma‘âlî-perverleri cilve-nümâ olup ol Dâ‘î-i Bezm-gâh-ı Hidâyet'in zât-ı ĥaķķâniyyet-izâ‘etleri sirâc-ı münîr-i meclis-gâh-ı tevĥîd ü ‘ibâdet idüğün inbâda tırâz-ı a‘le'l-merâtib-i belâğatdır. Keyfe lâ? Ėrâyış-baħş-ı şahîfe-i asl-ı kitâb olan esânîd-i şıħħat-nişâb ile ‘Aťâ bin Yesâr'dan³³³ mervıyy-i şıħħat-dişârdır ki (N9a) râvî-i şerâfet-perver mülâķât-ı ‘Abdullah ibn-i ‘Amr bin el-‘Ėş³³⁴ ile şerâfet-

³²⁸ Bu müfessirin Abdullah ibni Abbâs radiyallahu anhümâ olduğı söylenmektedir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 89.

³²⁹ yâ cümle-i mü‘minîn: — A, N.

³³⁰ “Bunlar, iman edenler ve Allah’ı zikrederek gönülleri huzura kavuşanlardır. Bilesiniz ki gönüller ancak Allah’ı zikrederek huzura kavuşur.” Ra’d 13/28 âyetine telmihte bulunulmuştur.

³³¹ Mücâhid ibni Cebr, sahâbe neslinin ünlü müfessiri Abdullah ibni Abbâs ile Kur’ân-ı Kerîm’i baştan sona üç kere tefsir etmiş ve onun vefâtından sonra tefsir derslerini üstlenmiş olup yaşadığı devirde Kur’ân tefsirini en iyi onun bildiğı kabul edilmektedir. Onun tefsirdeki metodu, Kur’ân’ı Kur’ân’la ve sünnetle tefsir etmektir. 102/720’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 89.

³³² “(45-46) Ey peygamber! Seni tanık, müjdecî, uyarıcı, izniyle Allah’a çağırıcı ve etrafını aydınlatan bir ışık olarak gönderdik.” Ahzâb 13/45.

³³³ Tâbiîn fakîh ve muhaddislerinden olan Atâ bin Yesâr çok hadis rivâyet eden ve Mescid-i Nebevî’den pek ayrılmayan bir âlimdi. Rivâyetleri **Kütüb-i Sıtte**’de yer almıştır. 103/721’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 90.

³³⁴ Abdullah ibni Amr ibni As, okuma yazma bilen ve çok güzel yazı yazan az sayıdaki sahâbîden biri olup en çok hadis rivâyet eden sahâbî Ebû Hüreyre hazretleri; Abdullah ibni Amr’ın, kendisinden fazla hadis bildiğini söyler, bunun sebebini de onun Resûl-i Ekrem’den -sallallâhu aleyhi ve sellem- duyduğı hadisleri yazmasına bağlardı. Abdullah ibni Amr’ın başka bir özelliğı de onun her gün oruç tutması ve Kur’ân-ı Kerîm’i hatmetmesiydi. Peygamberler Sultanı Efendimiz -sallallâhu aleyhi ve

iktinâş olup istinbâ-yı evşâf-ı Zât-ı Risâlet-simât ve istiḥbâr-ı nu'ût-ı sa'âdet-men'ût-ı Mefḥar-ı Mevcûdât ile teşerrûf-menâş olduğda³³⁵ mes'ûl-i fezâ'il-müşûl kâsem ile taşdîr-i kelâmdan şoñra şıfât-ı sûtûde-simât-ı Mefḥar-ı Mevcûdât âyet-i sâbıkâ-i i'câz-mevsûmdan³³⁶ mefhûm olduğu gibi zîver-baḥş-ı şaḥîfe-i Tevrât olan; (وَجَرُّا) ³³⁷للأَمِينِ أَنْتَ عَبْدِي وَرَسُولِي) vaşf-ı tekrîm-efkeninden daḥi ma'lum olup sime-i el-Mütevekkil ile mevsûmiyyetiñ mazḥar-ı ve fezâzat ve ḡlzetden berî ve 'urûz-ı lecâcdan mu'arra ve iḥtilâtdan müberrâ idiklerinden mâ-'adâ 'afv-ı aşḥâb-ı cerâyim ve seyyi'âtta şadr-nişîn-i erîke-i i'tilâ idikleri minaşsa-ı zîb-i incilâ idigin inbâ etmişdir. Hattâ taḡayyür-i millet-i İbrâhîmiyye ile 'uyûn-ı ümmete tārî olan za'f-ı başar-ı cehâlet, sebep-i nâ-bînâyî-i şuver-i ḥaḳḳâniyyet iken kuḥl-i cilâ-i İslâm ile bâşıra-i ümmetde icâle-i nazar-ı diyânete kuvvet ḥâşıl ve erbâb-ı başar-ı başîret berây-ı temâşâ-yı likâ-yı hidâyet, şarf-ı liḥazâta mâ'il olup istimâ'-ı eşvât-ı dîn-i Ḥanîf'den mu'aṭṭal-sâzân-ı şamem-i küfrân, ḡftâr-ı kabûl-i dîn-i mübîni sâmi'a-zîb-i iz'ân ve erbâb-ı kulûb-ı ḡulf-ı pür-efkâr gencîne-i cevâhir-i zevâhir-i İslâm-ı girân-miḳdâr olmaḡla sâḥa-i sa'âdet-mesâḥa-i sedâdda kıyâm-ı kâmet-i millet-i beyzâ ile reftâr-ı istiḳâmet-şi'âr-ı tevḥîd-i Melik-i Settâr'a iḳtidâr ve laḡziş-i pây-ı 'ivecden ümmet-i sûtûde-kâra maḥrec bedîdâr oluncaya degin zât-ı hidâyet-ḥavzlarınıñ 'adem-i kabz-ı mev'ûd **(8b)** idüğün taḥḳîḳ etmişdir.³³⁸ Hattâ maẓmûn-ı mezkûr 'Abdullâh ibn-i Selâm³³⁹ ile Ka'bu'l-Aḥbâr'ın³⁴⁰ daḥi iḥbâr-kerdesidir.³⁴¹ Ve kezâlik İbn-i İshâḳ-ı³⁴² fezâ'il-mesâḳ rivâyetiyle zîver-pîrâ-yı şaḥîfe-i incilâdır ki ol Mazḥar-ı 1 Mevâhib-i Celîle ve Maşdar-ı Maḥâsin-i Aḥlâḳ-ı Cemîle'niñ kâmet-i hidâyet-

sellem- bu konuda onu uyarmış, kendisine gün aşırı oruç tutmasını ve Kur'ân-ı Kerîm'i haftada bir hatmetmesini söylemişti. 65/684-685'de vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 90-91.

³³⁵ 'Abdullah ibn-i 'Amr bin el-'Âş ile teşerrûf-menâş olduğda: 'Abdullah bin 'Ömer ile şeref-yâb ve istiḥbâr-ı şıfat-ı Zât-ı Risâlet-simât ve istinbâ-yı na't-ı sa'âdet-âyâtlarıyla âteş-tâb olduğda A.

³³⁶ "(45-46) **Ey peygamber! Seni tanık, müjdecî, uyarıcı,** izniyle Allah'a çağırıcı ve etrafını aydınlatan bir ışık olarak **gönderdik.**" Ahzâb 13/45 âyetine telmihte bulunulmuştur. Bu âyetin Tevrât'ta da aynen bulunduḡu ifade edilmektedir.

³³⁷ "(Ey Peygamber, Biz seni) ümmîlere sığınak yaptık. Elbette sen Benim kulum ve elçimsin."

³³⁸ Buhârî, Büyû' 50, nr. 2125; Tefsîr 48/3, nr. 4838; Dârimî, Mukaddime 2, nr. 6; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. II, s. 174.

³³⁹ Dârimî. Mukaddime 2, nr. 6. Abdullah ibni Selâm, Yahudilerin önde gelen âlimlerden biriydi. Resûlullah Efendimiz'in *-sallallâhu aleyhi ve sellem-* peygamber olduğunu kendi yöntemleriyle anlayınca Müslüman oldu. 43/663-664'da vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 91.

³⁴⁰ Dârimî. Mukaddime 2. nr. 8; Ahmed ibni Hanbel. Müsned, c. II, s. 174.

³⁴¹ Hattâ maẓmûn-ı mezkûr 'Abdullâh ibn-i Selâm ile Ka'bu'l-Aḥbâr'ın daḥi iḥbâr-kerdesidir: — A, N.

³⁴² Hadis rivâyetiyle de tanınan İbni İshâḳ'ın en önemli eseri **Sîretü ibni ishâḳ** diye bilinen **Kitâbü'l-Megâzi**'dir. 151/768'de vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 91.

endām-ı hilkatleri libās-ı sekīnet ü vaḳār ile bālā-hırām-ı sāḥa-i efḍaliyyet olup ḥattā ḳabā-yı birr ü nevāl ve ridā-yı taḳvā-yı şerāfet-iştīmāl, müfāḥaret-pīrā-yı izāfetleri idiginden mā-‘adā ma‘delet ü İslām u şerī‘at ü aḥkām ile erīke-pīrā-yı iclāl olmaḳda yegānelikleri daḥi rūşen-ger olmaḡın ḥādī'l-muḍillīn ve mu‘allimū'l-cāhilīn ve ba‘de'n-nisyān mezkūr ve ḡibbe't-tenkīr ma‘rūf u meşhūr ve ba‘de'l-ḳille sebeb-i keşret ve ḡibbe'l-iftikār vesīle-i ḡinā ve menfa‘at ve ba‘de'l-fırḳa mūcib-i cem‘iyyet idikleri muḳarrerdir. Felihāzā ihtilāf-ı ḳulūba i’tilāf ve teşettūt-i ehvā ve teferruḳ-ı umūra intizām lāzime-i maḥāsin-i aḥlāk-ı Seyyidū'l-Enām idigi mā-lā-keḷām olup ümmet-i merḥūmeleri ḥayru'l-ümem idiginiñ daḥi şübūtı müsellemdir.³⁴³ Ḥattā yine Tevrāt'da; ‘Abdullāh es-Settār, Aḥmed el-Muḥtār Mekkiyyū'l-mevlid, Medeniyyū'l-maḥtid şıfatlarıyla mevşūfiyyetleri müşbet ve ümmet-i merḥūmeleriniñ be-her ḥāl Ḥammādūn-i vaşf-ı midḥat-maḳrūnıyla ferruḥ-fāl idikleri naḳl-kerde-i ba‘zı ehl-i dirāyetdir.³⁴⁴ Keyfe lā? ^(N9b) Maзмūn-ı āyet-i ulḥrā üzere raḥmet-i bī-nihāye-i İlāhiyye muḳteżāsınca bu ümmete meb‘ūş olan Nebiyy-i Hüdā-beyyin, leyyin³⁴⁵ ve Ra‘ūfun bi'l-Mü‘minīn ve Raḥīmun ‘ale'l-Müttaḳīn idiklerin naşş-ı āḥar³⁴⁶ mübeyyin olup tünd-bād-ı şiddet ü ḥuşūnet bā‘iş-i tefrīḳ-i cem‘iyyet ve i’tidāl-i hevā-yı sūkūnet mūcib-i ülfet olmaḡla sa‘ādet-ḥāne-i ḥulḳ-ı Muḥammedī ma‘mūretū'l-eknāf-i maḥāsin-i aḥlāk-ı emcedī idiginden mā-‘adā bisāṭ-ı luṭf u semāḥat ü re‘fet ile menāṭ-ı zīnet-i şadrū's-şudūr-i hilkat idigi³⁴⁷ menḳūl-i tāb-nāk-ı Dahḥāk'dir.³⁴⁸ Felā-cerem ta‘zīmen li'n-Nebiyyi'l-Ekrem, ümmetleri ḥıyār-ı ümmem idigi ³⁴⁹(أُمَّةٌ وَسَطًا) vaşfindan

³⁴³ Taberī, *Cāmiu'l-Beyân*, c. XVII, s. 362; Zeylāī, *Tahrīcū'l-Eḥādīs ve'l-Âsâr*, c. IV, s. 11, nr. 1337; Süyûtī, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, c. III, s. 580.

³⁴⁴ Dârimī, *Mukaddime* 2, nr. 7. Ayrıca bkz. İbni Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c. I, s. 360.

³⁴⁵ “Sen onlara sırf Allah’ın lutfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah’a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.” Âli İmrân 3/159 âyetine telmihte bulunulmuştur.

³⁴⁶ “Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü’minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir.” Tevbe 9/128 âyetine telmihte bulunulmuştur.

³⁴⁷ idigi: eylediği N.

³⁴⁸ Tam adı Dahḥāk ibni Müzâhim el-Hilālî olup vaaz ve nasihatleriyle bilinen bir müfessir; rivâyetleri dört sünende yer alan bir muhaddis, âbid ve zâhid bir âlimdi. Akşam olunca ağlayıp: “Bugün Allah’ın huzuruna amellerimden nelerin götürüldüğünü bilmiyorum” diyen Dahḥāk 105/726’de vefat etti. Kandemir, *age.*, c. I, s. 94.

³⁴⁹ “İşte böylece, siz insanlara şahit olarsınız, peygamber de size şahit olsun diye sizi **aşırılıklardan uzak bir ümmet** yaptık. Biz bu yöneldiğin kibleyi özellikle resule uyanlarla sırt çevirenleri açıkça ayırt edelim diye belirledik. Bu, Allah’ın hidayet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır

müstenba' olup hattâ âyet-i merķūme-i i'câz-pîrâ efdaliyyet-i Nebiyy-i Mükerrerem ile faẓilet-i ümmet-i hayriyyet-mu'lemi mu'lin ve maẓmūn-ı mezkūrı âyeteyn-i uhreyeyn³⁵⁰ daħi mübeyyindir. Felihāzā enbiyā-yı kirāmdan her nebiyy-i zīşānıñ kavmine aḥkām-ı risālet ve nübüvveti teblīg ü beyānı tekrīmen li'n-Nebiyyi'l-Ekrem Ümmet-i Muḥammed'den istiḥād ve ba'de ṣehādetihim 'atebe-i 'aliyye-i Resūl-i Kerīmü't-ṭaviyyeden tezkiye ile ḥüccetleri müstes'ad ve ḥücciyetleri burhān-ı kaṭ'-ı risālet-i Efdālü'r-Rusūl ile mü'eyyed idigi menķül-i aḥyār-ı ṣaḥīḥatü'l-aḥbārdır. Keyfe lā? Cenāb-ı Kātāde-i faẓl-hem-dem ve Zeyd bin Eslem³⁵¹ ve Ḥasan-ı Başrī-i feẓā'il-efkenden naḳl-ı ṣarīḥ ile müberhendir ki; ol Mā-Şadaḳ-ı ḳadem-i şıdḳ,³⁵² Şāḥib-i Şefā'at ü Rıfḳ'dır. Felā-cerem Ebū Sa'īd-i Ḥudrī; ḳadem-i şıdḳıñ 'inde Rabbi'r-Raḥīm ṣefā'atden kināye idüğün tefhīm edüp, Sehl-i Tüsterī; raḥmet-i sābıka-i müde'a fi'n-Nebī olmağı daħi terkīm etmişdir. Bināberīn ol İmāmü'l-Mürselīn'ın muḳtedā-yı şıddīḳīn ve ṣefī'-i rüz-i pesīn ve sā'il-i mücāb-ı efdaliyyet-mekīn idikleri taḥrīc-kerde-i İmām Tirmizī'dir.³⁵³ Şalla'llahu 'aleyhi ve sellem teslimā.

Faṣl-ı Şālīṣ: Ol Ser-levḥa-i risāle-i risāletīñ maẓhar-ı muḥāṭabe-i Rabbāniyye ve mevrīd-i mülāṭafe-i Şamedāniyye idiklerin tezerv-i dil-keş-ḥıram-ı beyāna bālā-pervāz-ı **(9a)** bī-bahānedir.³⁵⁴ Ezcümle i'zāzen li'n-Nebiyyi'l-Celīl levḥa-pîrā-yı tenzīl olan; ³⁵⁵(عَفَا اللَّهُ عَنْكَ) naşş-ı cemīli Ebū Muḥammed Mekkī te'vīlince delālet-pîrā-yı iftitāḥ-ı kelām-ı Resūl-i Mükerrerem ve inbā-efken-i ta'zīm-i zāt-ı sūtüde-simāt-ı Nebiyy-i Muḥterem'dir. Hattā ḳable zıkrī'z-zenb inşā ve iḥbār-ı 'afv-ı Cemīl

gelecektir. Allah imanınızı asla zayıf edecek değildir. Çünkü Allah insanlara karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.” Bakara 2/192.

³⁵⁰ **Bkz.** Bakara 2/143 ve Hac 22/78.

³⁵¹ Tam adı Ebū Abdullāh Zeyd bin Eslem el-Adevī olup ünlü zāhidlerdendir. **Kütüb-i Sitte**'de kendisinin rivayetleri yer almakta olup Mescid-i Nebevī'de ders veren Zeyd bin Eslem 136/753'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 97.

³⁵² “İçlerinden bir adama insanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında kendileri için bir doğruluk makamı bulunduğunu müjdele diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılabilecek bir şey mi oldu ki o kafirler, "Bu elbette apaçık bir sihirbazdır" dediler?” Yûnus 10/2 âyetine telmihte bulunulmuştur.

³⁵³ Tam adı Muḥammed ibni Alī et-Tirmizī olup Hakīm-i Tirmizī diye tanınan ünlü bir sūfidir. 291 hadisi tasavvufi açıdan şerhettiği **Nevâdirü'l-Usûl fi Ma'rifeti Ahbâri'r-Resûl** başta olmak üzere zühed hayatıyla ilgili pek çok eser kaleme alan Hakīm, 320/932'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 99.

³⁵⁴ beyāna bālā-pervāz-ı bī-bahānedir: beyāna bālā-pervāz gâh bī-bahānedir N.

³⁵⁵ “Allah, seni affetsin! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalancıları bilinceye kadar beklemeden niçin onlara izin verdin?” Tevbe 9/43.

tebcilen li'n-Nebiyyi'l-Celil râtibe-tırâz-ı tenzîl idigi tefsîr-i 'Avn bin 'Abdullâh'da³⁵⁶ merkûm ve heybet-i hitâb-ı³⁵⁷ (لَمْ أَذْنَبْ لَهُمْ) dan rû-nümâ olan hâli min evveli'l-emr def' için taqdim-i edât-ı 'afv ile mazhar-ı hitâb-ı müsteṭâb olmaları 'izam-i şân-ı Nebiyy-i Kerîm'i tefhîm idigi mantûk-ı Semerḳandî'den daḥi mefhûmdur. Pes zâhir-i âyet-i kerîmeden müstefâd olan hâleti şadr-ı âyet-i merkûme dâfi' idigi şıḥḥat-resdir. Felâ-cerem menḳûl-i ḥikmet-nişâb-ı mü'ellif-i kitâbdır ki kavlen ve fi'len ḥîn-i te'âtî-i muḥâverede ol Râ'iz-i zimâm-ı rahş-ı hidâyet ve Yekke-süvâr-ı 'arşa-i şefâ'atîñ (N10a) vâdî-i 'unşur-ı ma'ârif-i ḥaḳîḳiyye ve meydân-ı ravzatü'l-'irfân-ı umûr-ı dîniyye ve dünyeviyyede âdâb-ı Ḳur'ân-ı bâhirü'l-leme'ân ile te'eddübleri muḳarrer olmaḡın bi'z-zât Rabbü'l-Erbâb ma'a istignâ'ihî 'an küllî şey'in terfî'an şâni'n-Nebiyyi'l-Ekrem ḳable şâ'ibeti'l-'itâb zikr-i 'afv-ı müsteṭâb ile gül-zâr-ı ḥâtır-ı hüdâ-me'âşirlerin şādâb buyurdığı müsellemdir. Ve ba'de zâlik Cenâb-ı Mün'im-i Ḳadîm ol Medâr-ı dâ'ire-i ten'im 'aleyhi efḍalü't-teḥâyâ ve etemmü't-teslîmi etvâr-ı Ḳureyş'e elif yâhud hem-tab'-ı Şakîf kılmakdan taḥlîş ve ḥuṭṭa-i ḥaḳḳâniyyetde maḳdem-i hidâyet-tev'emlerin teşbîṭ ile i'zâz ve tekrîme taḥşîş buyurmuşdur. Ḥattâ 'inde'l-mütekelimîn ḥazarât-ı enbiyâ-yı ma'âlî-ḳarîne 'itâb-ı Rabbü'l-Erbâb ba'de bürûzi'z-zenb şüret-nümâ iken Peyḡamber-i hüdâ-pervere ḳable zuḥûri'z-zenb ya'ni ḳable terki'l-evlâ hitâb-ı re'fet-âmâde kemâl-i nezâhetlerin ifâde ve tekrîm-i 'azîmlerin icâdedir.³⁵⁸ Zîrâ ḳable zikru'l-mu'âtebe sebâta iḡrâ ile muḥâṭaba ber-vech-i eblaḡ 'inâyet-i mevhûbedir. Keyfe lâ? Evvel-i 'itâbda beyân-ı berâ'at ve ṭayy-ı taḥvîf ile ibrâz-ı emânet celâlet-i şân-ı ma'âlî-menziletlerin i'lâmdır. Binâ'en 'aleyh şâhid-i şân-ı hüdâ-nişânlarında mesmû'a olan aḳvâl-i hüzn-engîze ibrâz-ı 'âlemiyyet-i sümüvv-ı rûtbe-i Nebiyy-i Sütüde-ḥaşleti dem-sâz idigi bî-minnetdir. Ḥattâ Ebû Cehl-i cehâlet-mu'lemiñ zimmet-i Nebiyy-i Ekrem'i şâ'ibe-i kizbden tebri'esi tekzîb-i mâ-câ'e-bihi mûcib ve bâ'is-i nüzûl-i âyet-i i'câz-müterettib olmuşdur. Yâhud tekdîr-i ḳavmi bâ'is-i hüzn oldığın Cibrîl-i emânet-pervere naḳl-âver ve Ḥâmil-i vâḡy-i mübîn daḥi medlûl-i âyet-i kerîme üzere tesliyet-güster olup ba'dehû nüzûl-i fermûde-i mûkerreme ile muvaḳḳar olmuşlardır. Pes ol Şadıḳu'l-Va'di'l-Emîn 'aleyhi

³⁵⁶ Ayn bin Abdullah el-Kûfi, ilk devrin muhaddis, fâkih ve zâhidlerinden olup 110/728'de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. I, s. 99.

³⁵⁷ "... niçin onlara izin verdin?" Tevbe 9/43.

³⁵⁸ kemâl-i nezâhetlerin ifâde ve tekrîm-i 'azîmlerin icâdedir: kemâl-i nüzhetlerini ifâde ve tekrîm-i 'azîmleri icâdedir N.

şalavâtü'l-Melikü'l-Mu'in'in şadâkati 'inde kavmihi mu'arrer ve kable'n-nübüvve da'hi emânet ile mevşûfiyyeti eşher idiginden nâşî âyât-ı İlâhiyye'yi cāhidîn, vaşf-ı zâlimîn ile mezmûmîn olduğu kavlen ve i'tikâden şadâkat-i Resûl-i Bihîn'i mübeyyindir. İmdi bu bâbda âyet-i kerîme-i hidâyet-ı karîn zîb-i menzi'-i la'tîf ü güzîndir ki bi'z-zât Cenâb-ı Kibriyâ'nın zimmet-i Nebiyy-i Nebîh'i vaşmet-i kizbden tenzîhi muhakkak ve gerden-i mükezzibîni haqîkaten zulm olan cühûd-i âyât-ı beyyinât ile mu'tavvak (9b) buyurup zümre-i cāhidîn ³⁵⁹﴿ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ﴾ vaşfiyla mezemmet-ı karîn ve enbiyâ-yı sâlifin mazhar-ı tekzîb-i kavm-i cāhilîn idügün tebyîn eyleyen âyet-i uh'râ da'hi üns-âver-i Resûl-i Güzîn'dir. Hattâ ³⁶⁰﴿لَا يَكْذِبُونَكَ﴾ kelime-i celîlesin bi't-tahfîf kırâ'at³⁶¹ ta'diyet-sâz-ı 'adem-i taşyîr-i kizb olmağa cāhidîn, kizb-i Resûl-i Güzîn'i gayr-ı kâ'ilîn belki tekzîb-i âyât-ı beyyinât ile zâlimîn idikleri müstebîn olup yâhud 'inde'l-Kisâ'i³⁶² ve'l-Ferrâ³⁶³ muktezâ-yı ta'diye 'an i'tikâdin tekzîbin 'ademiyle tekzîb-i lisânının vücûdun tebyîn eylediği ^(N10b) gibi müşeddeden kırâ'atde da'hi kizbe 'adem-i nisbet rû-nümâ yâhud tekzîb lâ-'an i'tikâdin şuret-peymâdır. Pes 'alâ eyyi taqdîrin kâne, âyet-i mezkûre ile el'tâf-ı İlâhiyye'ye mazhariyet haşâ'îş-i Resûl-i 'âlî-hâzretiden idigi 'ayân ve enbiyâ-yı sâlifin esâmî-i şerîfeleriyle³⁶⁴ mazhar-ı hitâb-ı 'izzet iken Hâzret-i Resûl-i hidâyet-haşlet ^{﴿يَا أَيُّهَا﴾} ³⁶⁵﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ﴾ ve ³⁶⁶﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ﴾ ve ³⁶⁷﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾ ve ³⁶⁸﴿يَا أَيُّهَا الْمُرْمِلُ﴾ 'unvân-ı celâlet-nişânıyla mazhar-ı tekrimât-ı celiyye ve maşdar-ı ta'zîmât-ı seniyye idigi bî-minnetdir. Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem teslîmā.

Faşl-ı Râbi': Ol Erîke-nişîn-i efđaliyyetiñ 'izam-i qadr-i mu'tenā-bihleri kelâm-ı kadîmde muksamun-bih olmağa rehîn-i râtibe-i 'ulüvv idiklerin mu'lindir. Ezcümle

³⁵⁹ “Kendilerine zulmetmekte iken meleklerin canlarını aldığı kimseler var ya; melekler onlara şöyle derler: "Ne durumdaydınız? (Niçin hicret etmediniz?)" Onlar da, "Biz yeryüzünde zayıf ve güçsüz kimselerdik" derler. Melekler, "Allah'ın arzı geniş değil miydi, orada hicret etseydiniz ya!" derler. İşte bunların gidecekleri yer cehennemdir. O ne kötü varış yeridir.” Nisâ 4/97.

³⁶⁰ “Ey Muhammed! Biz çok iyi biliyoruz ki söyledikleri elbette seni incitiyor. Onlar gerçekte seni yalanlamıyorlar; fakat o zalimler Allah'ın âyetlerini inadına inkâr ediyorlar.” Enfâl 6/33.

³⁶¹ Tahfifle okunuşu şöyledir: “Yükzibüneke/Seni yalancı saymıyorlar.”

³⁶² Asıl adı Ebü'l-Hasen Ali bin Hamza el-Kisâi el-Küfî olup yedi kıraat imâmından biri ve nahiv âlimidir. 189/805'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 103.

³⁶³ Asıl adı Yahyâ ibni Ziyâd el-Absî olup Arap dili ve tefsir âlimidir. Ferrâ, İmâm Muhammed ibni Haşan eş-Şeybânî ile de teyze çocuğu olup 207/822'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 103.

³⁶⁴ şerîfeleriyle: şerîfeleri N.

³⁶⁵ “Ey Nebî!” Ahzâb 33/45; 33/59; Tevbe 9/73.

³⁶⁶ “Ey Resûl!” Mâide 5/41; 5/67.

³⁶⁷ “Ey örtünüp bürünen (Peygamber!)” Müddessir 74/1.

³⁶⁸ “Ey örtünüp bürünen (Peygamber!)” Müddessir 73/1.

fermüde-i İzed-i Aḳdes olan kelām-ı kadīm-i muḳaddesden ﴿لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ﴾³⁶⁹ āyet-i i‘cāz-nümün ol Rātibe-tırāz-ı ekremiyyetiñ inbā-āver-i celālet-i šān-ı sa‘ādet-maḳrūnıdır ki müddet-i ḥayāt-ı risālet-perverleri ḳasem ile muşadder ve ḥālet-i merḳūme a‘lā-yı merātib-i tevḳīr idigi muḳarrerdir. Pes ‘ömr, fi’l-aşl maẓmūmu’l-‘ayn³⁷⁰ iken keşret-i isti‘māl ile taḥşīlen li’t-taḥfif meftūḥu’l-‘ayn olup medḥūl-i lām-ı ḳasem olmağla beḳā-yı Muḥammedī yāḥud ‘ayş-ı Nebevī yāḥud ḥayāt-ı Muştafāviyye’ye sevgend ile Allāhu a‘lem murād-ı Rabb-i Erḥam beyān-ı nihāyet-i ta‘zīm ve tibyān-ı ḡāyet-i tekrīmdir. Felihāzā mecmū‘-ı maḥlūḳāt beyninde ‘inda’llāhi’l-Vedūd vüçūd-ı hüdā-nümūd-ı Resūl-i Mes‘ūd’dan ekrem-i maḥlūḳ ma‘dūm olup zāt-ı raḥmet-simāt-ı Muḥammedī’den mā-‘adāda ḳasem-i İllāhī ma‘lūm olmamağla ekremiyyet-i Nebiyy-i Mükerrerrem mefhūm olduğu merviyi-i İbn-i ‘Abbās³⁷¹ ve rivāyet-i mezbūre Ebū Cevzā’dan³⁷² daḥi vürūd ile şıḥḥat-istīnāsdır. Keyfe lā? ³⁷³﴿يَس (1) وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ﴾ naşş-ı celīlinde “yāsīn” ile Cenāb-ı Resūl-i hüdā-nihād murād olduğu ‘inde’r-Rabbi’l-Müte‘āl, Peygamber-i hüdā-iştimāl esmā-i ‘aşere ile müteḥaşşaşu’t-tesmiyye ve ism-i mezkūr “Tāḥā”³⁷⁴-mişāl cümle-i esāmī-i ‘aşerden bir şāhid-i zībende-seciyyedir ki “yā seyyid” ma’nāsını mütezammın ve mā-bihi’l-ḥitāb Seyyidü’l-Kevneyn-i hüdā-mu’lindir. Ve ‘inde İbni’l-‘Abbās; “yā insān” ma’nāsına zāt-ı sūtūde-simāt-ı Nebiyy-i Zīşān murād ve ‘inde’l-ba’z esmā-i İllāhiyye’den bir ism-i muḳsamun-bih-i pākize-nejāddır. Ve ‘inde’z-Zeccāc³⁷⁵ “Yā Muḥammed” ma’nāsına idigi daḥi ḳavl-i mümeḥhid ve ma’nā-yı merḳūm Cenāb-ı Ka’b’iñ ḳable ḥalkı’s-semāwāti ve’l-arz bi-elfey ‘āmin zāt-ı nübüvvet-simāt-ı Seyyidü’l-Enām ism-i merḳūm ile be-nām ve mā-bihi’l-ḳasem-i pūr-ikrāmdır demesiyle şıḥḥat-mevsūm olup (10a) taḳdīr-i mezkūr üzere Ḳur’ān-ı Ḥakīm ile ḳasem ba’de’l-ḳasem nihāyeten ta‘zīm-i Nebiyy-i Ekrem’dir. Ḥattā nidā

³⁶⁹ “(Melekler, Lut’a:) "Ömrüne andolsun ki onlar (şehvetten) gözleri dönmüş halde, sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlar (Bu durumda asla seni dinlemezler)" dediler.” Hicr 15/72.

³⁷⁰ maẓmūmu’l-‘ayn: maẓmūnu’l-‘ayn N.

³⁷¹ Ebū Nuaym, *Delāilü’n-Nübüvve*, s. 63, nr. 21; Heysemî, *Buğyetü’l-Bâhis an Zevâidi Müsnedi’l-Hâris*, c. II, s. 872, nr. 934.

³⁷² Hz. Âişe, İbn Abbās ve Ebū Hüreyre gibi sahâbîlere talebelik etmiş olup rivayetleri *Kütüb-i Sitte*’de yer alan Basralı zâhid ve muhaddistir. 83/702’de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. I, s. 105.

³⁷³ “(1-4) **Ya Sin. (Ey Muhammed!) Hikmet dolu Kur'an'a andolsun ki**, sen elbette dosdoğru bir yol üzere (peygamber) gönderilenlerdensin.” Yâsîn 36/1-2.

³⁷⁴ “Ta Ha.” Tâḥâ 20/1.

³⁷⁵ Asıl adı İbrahim bin Muhammed olup lakabı Zeccâc’tır. 311/923’de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. I, s. 106.

ma'nası takdîrince daği kâsem bi'l-Şur'an taşdik-i risâlet-i Nebiyy-i Zîşân'ı tahkîk ve şehâdet 'ale'l-hidâyetini tenmîk olup Cenâb-ı Resûl-i hidâyet-müşûl delîl-i celîl-i vahy ü tenzîl ile 'ibâd-ı³⁷⁶ sûtûde-nihâdî tārîk-i müşilü'l-makşûda hâdî-i ekmel ve Resûl-i Şâdik ve mufaddal idigi kâsemün bi'l-ism ve'l-kitâbü'l-(N11a)münezzel ile müdellel olur. Felihâzâ ber-minvâl-i merviyi-yi sâbık; "yâ seyyid" ma'nâsını mülâhaza mütehakik olıcağ³⁷⁷ (أَنَا سَيِّدٌ وَلَدِ آدَمَ) hadîs-i şerâfet-hem-demince nâm-ı Nebiyy-i Ekrem naşş-ı mükerrerde mâ bihi'l-kâsem idügiyle Zât-ı Risâlet-mu'lemleriniñ menâr-ı efâliyyet ve ekremiyyetde 'alem oldığı kavîl-i şihhat-intikâş, yâdigâr-ı hâme-i efâzıl-pesend-i Nakkaş'dır.³⁷⁸ Binâberîn³⁷⁹ وَأَنْتَ جَلُّ (1) لَا أَقْسَمُ بِهَذَا الْبَلَدِ (1) fermûde-i mümeccedinde 'inde ba'zı'l-müfessirîn şûret-i edât-ı nefyde vâride olan kelime-i "lâ/lâ"da elif-i zâ'ide ve dağîka-i hulûl-i şerâfet-müşûl-i Resûl-i hüda-vuşûl kâsemun "bi'l-beled"e 'â'ide idigi cîlve-ger ve 'inde ba'zı'l-âhar mağalliñ muksamun-bih olması hâllîñ vücûduna menûṭ ve 'ademi 'ademine merbûṭ idigi muğarrerdir. Ve 'inde ba'zı'l-efâzıl nefy-i kâsem-i "bi'l-beled" işbât-ı kâsem-i bi'n-Nebiyyi'l-Emced'i kâfil ve 'inde ba'zı ehli's-siyâde kelime-i "lâ" zâ'ide ve Mekke-i Mükerreme'den kinâye olan *belediñ* muksamun-bih olması hulûl-i Nebiyy-i Ekrem'e mebnî ve kelime-i celîle-i "جَلُّ/hillun" taḥlîl-âver-i ef'âl-i Resûl-i bî-gıl idüğüne mübtenâdır. Hattâ vâsîta-i ḥall-i 'akd-i eşkâl olan Vâsiṭ'den³⁸⁰ nakl-kerde-i kâlem-i mu'ciz-raḡam-ı mü'ellif olan ma'nâ ki muksamun-bih olan *beleden* murâd ḡayât ve memât-ı Nebeviyye ile şeref-yâfte olan Medîne-i zâtü'l-is'âddır. Lâkin sûre-i mezbûreniñ Mekkiyye idigi muğarrer olmağla bâb-ı şihhat-i ma'nâ-yı evvel duḡûl-i telaḡḡi bi'l-kabûl içün meftûḡ idüğü rûşen-gerdir. Binâ'en 'aleyh³⁸¹ (وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ) naşş-ı belâğat-mekînde *beleden* Mekke-i Mükerreme murâd ve medâr-ı emâneti

³⁷⁶ 'ibâd-ı: 'ibâdet-i N.

³⁷⁷ Âdemoğlunun efendisi benim." Ebû Dâvûd, Sünnet 13, nr. 4673; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. II, s. 540.

³⁷⁸ Asıl adı Ebû Bekir Muhammed ibni Hasan el-Mevsîlî'dir. Mesleği bina süslemek olduğı için "Nakkaş" lakabıyla tanınmış olup aynı zamanda bir kıraat âlimi olan Nakkaş'ın tefsir ve kıraat ilimlerine dâir birçok eseri vardır. Kendisinin *Şifâü's-Sudûr* adlı Kur'an-ı Kerîm tefsiri günümüze ulaşmıştır. 351/962'de vefât etmiştir. Kandemir, *age.*, c. I, s. 107.

³⁷⁹ "(1-4) **Sen bu beldeyken bu beldeye (Mekke'ye)**, babaya ve ondan meydana gelen çocuğa **yemin ederim ki**, biz insanı bir sıkıntı ve zorluk içinde (olacak ve bunlara göğüs gelecek şekilde) yarattık." Beled 90/1-2.

³⁸⁰ İbnü'l-Ferganî diye de bilinen ve Ferganalı olan bu sūfî âlimin tam adı Ebû Bekir Muhammed ibni Mûsâ el-Vâsiṭî olup Cüneyd-i Bağdâdî'nin müridlerindendi. 331/942'de vefât etti. Kandemir, *age.*, c. I, s. 109.

³⁸¹ "Bu güvenli şehre (Mekke'ye) andolsun ki." Tin 95/3.

Resûl-i Kibriyâ'nın mekâneti idigi nakl-kerde-i men lehu'l-i'timâddır. Felihâzâ ﴿وَالِدٌ﴾³⁸² naşs-ı celîlinde *vâlid*den Hâzret-i Ebi'l-Beşer irâdesine nazar ile daği merreten ba'de merretin vücûd-ı fâ'izi'l-cûd-i Nebiyy-i Mûkerrem, mâ bihi'l-ķasem olmağla mu'azzamdır. Zîrâ Hâzret-i Terķib-bend-i halk u icâdın Ķur'ân-ı Kerîm-i i'câz-müfâdında;³⁸³ ﴿الْم (1) ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ﴾ fermûde-i mûkerremesinde egerçi İbn-i 'Abbâs-ı fezâ'il-istînâs ve sâ'ir fuḥûl tefsîrinden menķûl olduğı üzere ma'nâ-yı ķasem şûret-nümâ idigi müsellemdir, ammâ Sehl-i Tüsterî; *elif*den İlâh ve *lâmdan* Cibrîl-i emânet-destgâh ve *mîmden* Muḥammed-i risâlet-penâh irâdesiyle ma'nâ-yı ta'zîm-i Nebiyy-i Kerîm'i tefhîm etmekle naşs-ı merķûmuñ te'vîl-i celîlin bu tavr-ı menî'u'l-ğavr üzere terķîm etmişdir. Keyfe lâ? Cenâb-ı Rabb-i Celîl'in Cibrîl-i Emîn'i bezm-gâh-ı Risâlet-penâh 'aleyhi efḍalü şalavâtî'l-İlâh'a Ķur'ân-ı münzel ile tenzîli reyb ü şübheden berî ve ma'nâ-yı mezbûr Semerķandî'nin daği menķûl-i şihḥat-güsteridir. Pes 'ale'l-vechi'l-evvel berây-ı³⁸⁴ işbât-ı şıdk-ı Ķur'ân nefy-i reybe ķasem ve ism-i Nebiyy-i Muḥterem **(10b)** muķârin-i ism-i Rabb-i Erḥam olmağla ta'zîm-i Resûl-i Ekrem daği kemâ fi'l-vechi's-şânî müsellemdir. Ve ba'de hâzihi'l-inâye³⁸⁵ ﴿ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ﴾ naşs-ı ḥamîdinde rû-nümâ olan “kâf” kuvvet-i ķalb-i Nebevî'den kinâye ve müşâhede ve muḥâtaba-i Rabbü'l-Erbâb'a maḥalliyete delâlet eyleyen kuvvet-i ķudsiyye-i Nebeviyye ^(N11b) mûcib-i 'ulüvv-i şân-ı Muştafaviyye idüğün beyân ile muķsamun-bih olmak ta'zîm-i bî-nihâyedir. Ve 'inde'l-ba'zî'l-âḥar ism-i Ķur'ân yâḥud esmâ-i İlâhiyye'den bir ism-i celîlü's-şân idüğü muḥarrer olup ihâta-sâz-ı ḥudûd-ı arz olan cebeliñ ismi idüğü daği musattardır. Ve ba'de zâlike't-tahķîk ³⁸⁶ ﴿وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى﴾ naşs-ı celâlet-iḥtivâsında tenmîķ olunan lafz-ı necm/necmden kezâlik ķalb-i Hâzret-i Nebiyy-i beyyinü'r-reşâd murâd ve nûr-ı nübüvvet ile inşirâḥ-ı tavîyyet ve inķitâ'-ı 'an ģayri'llâh ile nihâd-ı hidâyet-ittihâdlarındaki şafvet kelime-i celîle-i hevâdan müstefâd idüğü tefsîr-i İmâm Ca'fer-i fezâ'il-perverde

³⁸² “(1-4) Sen bu beldeyken bu beldeye (Mekke'ye), **babaya ve ondan meydana gelen çocuğa yemin ederim ki**, biz insanı bir sıkıntı ve zorluk içinde (olacak ve bunlara göğüs gerecek şekilde) yarattık.” Beled 90/3.

³⁸³ “**Elif Lam Mim. Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır.** Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.” Bakara 2/1-2.

³⁸⁴ berây-ı: — N.

³⁸⁵ “(1-2) **Kaf. Şerefli Kur'an'a andolsun ki** kafirler, aralarından bir uyarıcının gelmesine şaşılar ve şöyle dediler: "Bu tuhaf bir şeydir!" Kâf 50/1.

³⁸⁶ “(1-2) **Battığı zaman yıldız andolsun ki**, arkadaşınız (Muhammed haktan) sapmadı ve azmadı.” Necm 53/1.

muḥarrerdir. Felihāzā ³⁸⁷ (وَالْفَجْرُ (1) وَلَيَالٍ عَشْرٍ) naşş-ı rehînü'l-fahrinde fəcr/fecrden murād tefeccür-i enhār-ı imāna mecrā olan Muḥammed Muştafa ‘aleyhi şerā’ifü't-teḥāyā idügi mizāb-ı ḥāme-i İbn-i ‘Atā'dan zülāl-āsā cārī ve sîr-āb-sāz-ı ravza-i tefsîr idügi reybden ‘ārîdir. Şalla’llāhu te‘ālā³⁸⁸ ‘aleyhi ve sellem teslimā.

Faşl-ı Hāmis: ‘İnda’llāhi'l-Meliki'l-Müte‘āl³⁸⁹ mekānet ile celālet-i şān-ı pür-iclāllerine ḳasemi mütezammın olan āyāt-ı i‘cāz-iştimāl beyānındadır. Ezcümle süre-i kerīme-i Ve’d-Ḍuhā ol Hürşid-i evc-gāh-ı Baḥḥā’nıñ leme‘āt-ı medāyih-i celilerin ihtivā ile pertev-endāz-ı tekrīmāt-ı şettādır. Ma‘lūm-ı taşaffuh-sencān-ı kütüb-i mu‘teberedir ki; li-‘özrin terk-i kıyām-ı leyāl zen-i mel‘anet-efken-i Ebî Leheb’iñ maḳāl-i izdirā-iştimālne bādī yāḥud eşnā-yı fetret-i vaḥyde müşrikîniñ zebān-dırāzî-i ḳîl ü ḳālî mütemādî idügi sebeb-i nüzül-i süre-i mükerremedir. Bu münāsebet ile ba‘zı şürüh-ı Şifā’da mastūr olan daḳıka-i enīka ḳurṭa-i gūş-i müstemi‘în olmağa lāyık-terîndir ki fetret-i vaḥyden murād Cibrîl-i Emîn’iñ bezm-gāh-ı hidāyet-penāh-ı Nebiyy-i Güzîn’den ḳat’-ı rişte-i tereddüdi degil, belki te’ahḥur-ı nüzül-i Ḳur’ān-ı beyyinü'r-reşāddır. Zîrā ‘alā ḳavlin ba‘de şelāse sinîn ve ‘alā ḳavlin ba‘de seneteyn ve nişf nūr-i Ḳur’ān-ı bâhirü'l-leme‘ān ināre-baḥş-ı derün-ı İslāmiyān oluncaya degin her-bār pîrāmen-i şem‘-i bezm-i nübüvvetde Cibrîl-i emānet-dişār pervāne-vār devvār idügi cāy-ı inkār degildir. Pes maḳûl-i maḳbûl-i şāhib-i kitābdır ki; gül-zār-ı süre-i mezbûrede ser-zede-i ravza-i tenzîl olan gül-gonçe-i zîbende-ma‘nā-yı nihāl-i tebcîl şeş-cihetden zîver-i destār-ı erbāb-ı iz‘ān-cezîldir. Evvelā; ba‘de'l-ḳasem bi-Rabbi'd-ḍuhā ‘izām-ı meberret-i Cenāb-ı Bedrû'd-Dücā’yı inbā ve şāniyen; (مَا وَدَّعَكَ ³⁹⁰ وَمَا قَلَى) ḳavl-i i‘cāz-intimāsından ‘adem-i tevdî’ ve nefy-i قَلَى/kalā ile işbāt-ı ikrām-ı Resûl-i Mekārim-pîrā rû-nümā olduğından mā-‘adā ba‘de'l-işṭifā ‘adem-i ihmāl-i tebcîl-i Nebiyy-i Mükerrrem’i inhā ve şālisen; ³⁹¹ (وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَى) ³⁹¹ fermûde-i vālāsınca elbise-i kerāmāt-ı dünyeviyye ile bālā-yı tekrim-e Resûl-i Ekrem ṭāka-i ma‘ālî-biṭāka-i a‘le'l-e‘ālî ile mu‘lem iken berter ez taşavvur u iz‘ān i‘dād-kerde-i zîl-mevāhibi’s-seniyye olan tena‘‘umāt-ı (11a) uḥreviyye-i ebediyyü'l-‘unvān ile ‘inde'r-Rabbi'r-Raḥîm mazḥar-ı ‘avāṭif-ı behiyye idüklerin tefhîm yāḥud

³⁸⁷ “Tan yerinin ağarmasına andolsun; On geceye andolsun”. Fecr 89/1-2.

³⁸⁸ te‘ālā: — N.

³⁸⁹ ‘İnda’llāhi'l-Meliki'l-Müte‘āl: ‘İnde'l-Meliki'l-Müte‘āl N.

³⁹⁰ “Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı.” Duhâ 93/3.

³⁹¹ “Elbette işin sonu senin için öncesinden daha hayırlı olacaktır.” Duhâ 93/4.

tena‘‘umāt-ı^(N12a) dünyeviyyeden bihbūd-ı Maḳām-ı Maḥmūd ile şāḥib-i şefā‘at-i ‘uzmā idikleri ta‘līm buyurılıp rābi‘an; cāmi‘-i şufūf-i kerāmāt-ı evfā ve miḥrāb-ı vücūh-i envā‘-ı in‘āmāt-ı şettā ve ziyāde olan³⁹² ﴿وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى﴾ fermūde-i i‘cāz-icādesi ma‘nā-yı ارضى/irzā bi'l-fevz fi'd-dünyā ve'l-ibānetü fi'l-uḥrāyı ifādede tekrīm-peymā yāḥud şāḥib-i ḥavz-ı Kevser ve şefā‘at-i kübrāya mazḥar idiklerin inbāda i‘cāz-pīrādır. Ḥattā ba‘zı āl-i şerāfet-iştīmālden³⁹³ cilve-ger-i mināşşa-i rivāyet olan maḳāl-i pūr-behcet-i şādī-baḥş-ı derūn-ı ümmetdir ki āyet-i mezbūre-i seniyye ercā-yı āyāt-ı Qur‘āniyye'den olup ümmetden hīç ferdiñ duḥūl-i nār ile pūrderd olması marziyy-i Nebiyy-i Emced degil idügün ifāde-perverdir. Ḥāmisen baḳiyye-i sūre-i mübārekeden Zāt-ı Risālet-simātlarının ḥādī ve mehdī ve mazḥar-ı ālā-i Rabb-i Mübdī idikleri şūret-nümā olup ignā-i ilāhī ile gencīne-i ḳalb-i mübārekleri leb-rīz-i cevāhir-i ğinā ve ḳanā‘at ve ḥālet-i yūtmelerinde yed-i ḳudret imāle-sāz-ı meveddet olmağla kifāyet-i ‘amm-ı şefḳat-pīrālarında īvā yāḥud ‘ināyet-i Şamedāniyye me‘vā buyurdukları hüveydādır. Yāḥud lafz-ı yetīm ferdiyyetden kināye ve īvā iştifālarına işāret-i ‘aliyyedir. Yāḥud ḥādī-i muḍillīn ve muḡnī-i ‘ā‘ilīn ve me‘vā-yı yetāmā kılındıkları ḥālde vicdān ve ıştifā ile mazḥar-ı minen-i lā-yuḥşā idiklerinden hemvāre riḥāl-i ikrāmı tevdi‘-i mahatt-ı ihmāl kılınmadığın i‘lān ve ba‘de'l-iḥtişāş bi'l-iştifā‘ ve'r-risāle taşavvur-i قَلَى/ḳalā ḳarīnū'l-izāle idigin beyāndır. Ve sādisen tezkīr-i eltāf ve taḥdīs-i ni‘am ve i‘ṭāfa vürūd-i emr-i Rabbānī semere-i şecere-i iḥsān-ı cāvidānīdir ki işā‘a-i minen-i Rabbāniyye edā-yı şükr-i ni‘am-ı Şamedāniyye idigi ḥāşşaten Zāt-ı Risālet-penāha ve ‘āmmeten ‘ibādu'llāha ta‘līm buyurulmuşdur. Ġıbbe ḥāzā tebcīlen li'n-Nebiyyi'l-Esnā;³⁹⁴ ﴿وَالنَّجْمُ إِذَا هَوَى﴾ ḳavl-i belāğat-iḥtivāsından daḥi ta‘zīm-i Resūl-i Mekārim-pīrā rū-nümādır. Ḥattā ‘inde ekşer-i erbābi't-tefsīr; نجم/necmden zāhir-i ma‘nā murād ve mā-ba‘di medīḥa-i zāt-ı sūtūde-şifāt-ı Resūl-i Mekārim-nihāddır. Ve ‘inde ba‘zı ehli'r-reşād, necmden; ḳalb-i Nebiyy-i Zīşān müstefād olmağla ta‘zīm ba‘de't-ta‘zīmdir. Bināberīn³⁹⁵ ﴿النَّجْمُ النَّاقِبُ﴾ naşş-ı celālet-menākıbında daḥi necmden zāt-ı münevverlerin irāde şeref ü fazl-ı

³⁹² “Şüphesiz, Rabbin sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın.” Duhā 93/5.

³⁹³ Bu zātın Hz. Ali olduğu kaydedilmektedir (Ebû Nuaym el-İsfahânî. *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. III, s. 179). Aliyyü'l-Kārî ise onun Muhammed ibnü'l-Hanefiyye'nin oğlu Hasan olduğunu söylemektedir (Şerhu's-Sifâ, c. I, s. 86). Kandemir, *age.*, c. I, s. 115.

³⁹⁴ “(1-2) Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed haktan) sapmadı ve azmadı.” Necm 53/1.

³⁹⁵ “O, (ışığıyla karanlığı) delen yıldızdır.” Târik 86/3.

Nebiyi-yi Mufaḍḍal-ı zībende-icādedir. Ma'a-zālik āyāt-ı mezbūreden lā-tu'addu ve lā-tuḥṣā ma'ānī-i şerāfet-müdānī-i medāyih-i Resūl-i Şamedānī cılve-peymādır. Ezcümle ol Hādī-i Ümmet ve Bādī-i Raḥmet'in münezzehün 'ani'l-hevā ve şādiḳun fī mā-telā ve vesātet-i Cibrīl-i şedīdül-kuvā ile kārī-i ders-i ihā idikleri rūṣenā idüğünden mā-'adā me'vā-yı ḳasem-i İlāhī ve maẓhar-ı mevāhib-i nā-mütenāhī olmaḳda yektālīkları hüveydādır. Hattā ḳaşş-ı ḳışşa-i İsrā ve īşāl-i ilā sidreti'l-müntehā ve irā'et-i āyāt-ı kübrā ile ma'ālī-resā idiklerin inbā daḫi terfī-i şān-ı 'arş-resālarında ^(N12b) i'cāz-intimādır. Felihāzā seyr-i nuḳūş-i ceberūtiyye ve müşāhede-i 'acāyib-i melekūtiyyelerin beyān bīrūn-i ḫavşala-i imkān oldığı gibi, şāhid-i zībā-cemāl-i te'emmūli daḫi verā-yı **(11b)** perde-i ta'aḳḳulda³⁹⁶ olmaḫın 'ibāret-i dālle 'ale't-ta'zīm olan kināyeye ser-āgāz ve ibrāz-ı eblaḡ-ı eṭvār-ı mecāz buyurılıp i'tinā-kerde-i ehl-i belāḡat ve imtiyāz olan lafz-ı vahy ile ser-efrāzlıkların; ﴿فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا﴾ ³⁹⁷﴿أَوْحَىٰ﴾ naşş-ı celīliyle tefhīm ve şeref-yāfte-i ru'yet oldukları āyāt-ı kübrānıñ fikret ve ḫayālī kelāl-āver-i 'uḳūl-i kirām ve ḫayret-efzā-yı evhām-ı enām olmaḫla ﴿لَقَدْ رَأَىٰ﴾ ³⁹⁸﴿مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ﴾ ta'bīr-i dil-peẓiri ile tenvīr-i müdde'ā-yı ta'zīm buyurulmuşdur. Bināberīn maḳūl-i maḳbūl-i şāhib-i kitābdır ki eṣnā-yı inbā-yı mesrā-yı Nebeviyye'de cemī'-i cevāriḫ-i Muştafaviyye'niñ āfātdan berā'ati āyāt-ı beyyināt ile rātibet-tırāz-ı şübūtdur. Ezcümle tezkiye-i ḳalb-i müzekkālari; ³⁹⁹﴿مَا كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ﴾ naşş-ı ḳavl-i tekrīm-evli ile müşbet ve şıḍḳ-ı ḳavl-i i'cāz-evlleri ⁴⁰⁰﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ﴾ celīli ile resīde-i rütbe-i teslīmiyyet olup āyīne-i şühūd-i nuḳūş-i 'avāṭif-ı nā-mütenāhī olan dīde-i dīdār-āgāhlari kuḫl-i ⁴⁰¹﴿مَا زَاغَ الْبَصَرُ﴾ ile mūkahḫal ve 'inde'l-mebde'i'l-evvel mufaḍḍal olmaḫla ol Resūl-i Muşaddaḳ'ın zāt-ı mūkerremi mā bihi'l-ḳasem idigi nücūmdan kināye olan ḫunnes-civār ü künnese ya'nī şevābit ü seyyārāta nefy-i ḳasem ile müşbet ve a'bā-i risālete şāhib-i ḳuvvet olup 'inde Rabbiḫi'l-Celīl 'ulūvv-i mekānet ve rif'at-i menzilet ile mevşūf ve emīn-i vahy-i mūbīn idikleri daḫi 'inde ehli's-semāvāti ve'l-araẓīn⁴⁰² ma'rūfdur. Ve 'inde ba'zı'l-müfessirīn āyāt-ı mezkūre-i i'cāz-ḳarīn delālet-ārā-yı evşāf-ı Cenāb-ı Cibrīl-i Emīn idigi daḫi pīrāye-

³⁹⁶ ta'aḳḳulda: ta'allukda N.

³⁹⁷ “Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.” Necm 53/10.

³⁹⁸ “Andolsun, o, Rabbinin en büyük alametlerinden bir kısmını gördü.” Necm 53/18.

³⁹⁹ “Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı.” Necm 53/11.

⁴⁰⁰ “O, nefis arzusu ile konuşmaz.” Necm 53/3.

⁴⁰¹ “Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.” Necm 53/17.

⁴⁰² ve'l-araẓīn: ve'l-arz N.

bağış-ı levha-i tebyîn iken ⁴⁰³﴿لَقَدْ رَأَى﴾ kelime-i celîlesi ru'yet-i ilâhiyye ile mazhar-ı ni'met-i seniyye idiklerin müş'ir ve 'inde'l-ba'z 'alâ şüretihi'l-aşliyye ru'yet-i Cibrîl-i Emîn ile kuvvet-i taviyye-i behiyyelerin muhbir olup ⁴⁰⁴﴿وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ﴾ fermûde-i mükerrerresi daği şadâkat-i Resûl-i Emîn'i râtibe-tırâz-ı tebyîndir. Pes bi'ttifâk-ı ehli't-tefsîr âyet-i merķûme-i i'câz-maşîr vaşf-ı Muḥammedî'ye delâlet-âver olmağla Cenâb-ı Resûl-i Mekârim-simâtîñ du'â bi'l-Ḳur'ân ya'nî tezkîr bi-aḥkâmî'l-Furķân'da şâ'ibe-i müsâheleden berâ'atları muḳarrerdir. Felâ-cerem bu makâm-ı huceste-fercâmda kalem-i ba'zı meşşâta-kârân-ı faẓl u dâniş bu gûne pîrâye-sâz-ı ruḥsâre-i şahîfe-i hâmişdir ki ğaybıñ zû'l-vecheyn idigi bî-reyb ve vech-i evveli; ⁴⁰⁵﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ﴾ âyet-i kerîmesinde levha-pîrâ-yı nüzûl-i dil-cû ve medlûl-i delîl olmamağla verâ-yı perde-i ma'lûmiyyetde mestûr olan ğaybdır ki hişse-mendî-i ittîlâ'ı bîrûn-i râtibe-i imkândır. Ammâ vech-i şânî ⁴⁰⁶﴿وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ﴾ âyet-i i'câz-rehîninde levha-zîb-i nüzûl olan lafz-ı ğaybdır ki delâlet-i delîl-i bâhirû't-tebcîl-i zât ü şifât-ı Bârî ile cā'izû'l-ittîlâ' ve vahy-i münzel ile ^(N13a) beyyinü'l-iltimâ'dır. Pes âyet-i merķûmede ^{ضَنِينٍ}/*danîn* kelime-i belâğat-rehîni kırâ'at-i zâ ile selb-i zannı müfîd ve kırâ'at-i *dâd* ile baş-ı bisât-ı ta'lîm-i aḥkâm-ı Ḳur'âniyyede buḥlden berâ'at-ı zimmet-i Nebiyy-i Ekrem'i mâ bihi't-te'kîd olup mercî-i zâmîr Peyğamber-i Hüdâ-maşîr idigi ma'lûm-i mürâca'at-sencân-ı kütüb-i tefsîrdir. Ba'de hâzâ yine dâlîle-i 'ale't-tekrîm olan âyât-ı beyyinâtdan; ⁴⁰⁷﴿ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ﴾ naşş-ı i'câz-nümûnıdır ki 'izâm-ı ⁴⁰⁸ şân-ı Nebiyy-i Zîşân'ı redd-i tekzîb-i kavm-i pür-bühtânı ile berây-ı i'lân-ı berâ'at-i zimmet-i Peyğamberiyye'yi **(12a)** îķân içün kâsem-i 'azîm-i belâğat-'unvândır. Hattâ taḥsîn-i ḥiṭâb ile baş-ı ikrâm-ı behcet-nişâb-ı tatyîb-i ḥâtîr-ı feyz-me'âbları bâbında cîlve-yâb olmağın ⁴⁰⁹﴿مَا أَنْتَ بِنِعْمَةٍ﴾ ^{رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ} kavîl-i tekrîm-nümûnı nihâyet-i meberretün fi'l-muḥâtabe ve i'lâ-yı

⁴⁰³ “Andolsun, o, Rabbinin en büyük alametlerinden bir kısmını **gördü.**” Necm 53/18.

⁴⁰⁴ “O, gayb hakkında cimri değildir.” Tekvîr 81/24.

⁴⁰⁵ “**Gaybın anahtarları yalnızca O'nun katındadır.** Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dahilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın.” En'âm 6/59.

⁴⁰⁶ “O, gayb hakkında cimri değildir.” Tekvîr 81/24.

⁴⁰⁷ “(1-2) **Nun. (Ey Muhammed) Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına ki, sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin.**” Kalem 68/1.

⁴⁰⁸ 'izâm-ı: 'azîm-i N.

⁴⁰⁹ “(1-2) **Nun. (Ey Muhammed) Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına ki, sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin.**” Kalem 68/1.

derecât-ı âdâb-ı muḥāvere olup min kıbel-i Rabbihi'l-Mun'im mazḥar-ı ni'am-ı dâ'im idikleri inhâ buyurulmuştur. Felihâzâ ⁴¹⁰﴿وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ﴾ naşs-ı re'fet-maḥrûnıyla izhâr-ı 'adem-i menn-i Mennân ⁴¹¹﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ kavı-i rehînü't-ta'zîmi ile kezâlik şenâ-yı şîfât-ı ḥamîde-i Nebeviyye'yi râtibe-tırâz-ı i'lândır. Binâberîn taḥsîn-i aḥlâk-ı maḥâsin-vifâkları ⁴¹² 'izâm-ı minen-i İlâhiyye'den olmağla ityân-ı te'kîdeyn inbâ-yı ziyâdegî-i ta'zîm-i Seyyidü'l-Kevneyn idigi bî-reyb ü meyndir. Hattâ lafz-ı عَظِيمٍ/hulûḳin 'azîmden Ḳur'ân-ı bâhirü'l-leme'ân yâhud İslâm-ı hidâyet-bünyân yâhud ṭab'-ı feyz-intibâ'-ı Nebiyy-i Zîşân yâhud ibtigâ-i merḍat-i Rab'den mâ-'adâ maṭlabdan berâ'at-i zimmet-i Resûl-i Münteḥab irâdesi inbâ-kerde-i ba'zı erbâb-ı icâdedir. Felihâzâ 'atâyâ-yı İlâhiyye'yi ḥüsn-i kabûl, bâ'ış-ı tafḍîl-i zât-ı ıstîfâ-vuşûlleri olup aḥlâk-ı ḥasene fi'l-aşl muḳteżâ-yı ḥilkat-ı müstaḥseneleri idigi daḥi kavı-i Vâsiṭî'den 'ayândır. Sübhâne men lehül-kerem ki perveriş-yâfte-i irâde-i 'aliyye-i ezeliyyesi olan, zât-ı risâlet-simât-ı ⁴¹³ Nebiyy-i Mükerrrem'i müstecmi'-i mekârim-i aḥlâk-ı ḥamîde buyurmaḳdır. Bir rûtbe-i mu'allâ-pâyeye resîde buyurmuştur ki kemâl-i 'azâmet ve celâliyle bi'z-zât mazḥar-ı seniyyât ve maşdar-ı mücâzât buyurması tecvîz-kerdedir. Felihâzâ semend-i bād-pây-ı beyân ol Eşheb-süvâr-ı risâletiñ meydân-ı midḥatında cevalândan soñra zemm-i düşmenân ⁴¹⁴ ve zıkr-i sū'-i ḥulûḳ-ı dūnân ile 'add-i ⁴¹⁵ ma'âyib-i mükezzibîne in'itâf-sâz-ı 'inân-ı tibyân olup ḥisâl-i zemîme-i muḥâlîfini berây-ı inbâ; ﴿فَسْتَبْصِرْ﴾ ⁴¹⁶ ﴿بِأَيِّكُمْ الْمَفْتُونُ﴾ (5) āyet-i kerîmesin îlhâ ve istinşâren li'n-Nebiyyi'l-Emîn 'add-i ⁴¹⁷ ma'âyib-i ğayr-ı müttebi'in ve bed'-i mu'âtebe-i cāḥidîn buyurup; ﴿فَلَا تُطْع﴾ ⁴¹⁸ ﴿الْمُكَذِّبِينَ﴾ āyet-i kerîmesin ile'l-âhir tenzîl ile ikrâm-ı Resûl-i Fâḥir buyurmuştur. Hattâ mezbûrlara va'îd-i şâdık ve bevâr-ı müteḥakkık ^(N13b) terettübün mübeyyin

⁴¹⁰ “Şüphesiz sana tükenmez bir mükafat vardır.” Kalem 68/3.

⁴¹¹ “Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.” Kalem 68/4.

⁴¹² taḥsîn-i aḥlâk-ı maḥâsin-vifâkları: taḥsîn-i aḥlâk ve maḥâsin-i vifâkları N.

⁴¹³ simât-ı: — N.

⁴¹⁴ Resûl-i Ekrem'in -salla'llâhu aleyhi ve sellem- düşmanı” ifâdesiyle, isim vermeden bütün düşmanları kastedilmiş olabileceği gibi, onun en önde gelen düşmanlarından Ahnes ibni Şerik, Velid ibni Mugîre, Ebû Cehil ve Utbe ibni Rebîa'dan birinin kastedilmiş olabileceği de söylenmiştir (Aliyyü'l-Kârî, **Şerhu's-Şifâ**, c. I, s. 98). Kandemir, **age.**, c. I, s. 126.

⁴¹⁵ 'add-i: 'adem-i N.

⁴¹⁶ “Hanginizin deli olduğunu yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler.” Kalem 68/5-6.

⁴¹⁷ 'add-i: 'adem-i N.

⁴¹⁸ “O halde yalanlayanlara boyun eğme.” Kalem 68/8.

olan; ⁴¹⁹﴿سَنَسِيْمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ﴾ kavlı-i tehdid-mersümüyle ibraz-ı zamir-i naşr-ı İlâh şüret-nümâ-yı nuşret-i⁴²⁰ Risâlet-penâh olmuştur. Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Sâdis: Ol Erîke-pîrâ-yı efđaliyyetiñ mevrîd-i şefkat-i behiyye ve mahtid-i ikrâm-ı İlâhiyye idigin beyâna 'atebe-i 'aliyyedir. Ezcümle sûre-i mübâreke-i Tâhâ tekrîm-i Nebiyy-i Ebhâ'da ser-levha-i şahîfe-i intihâdır. Pes lafz-ı Tâhâ⁴²¹ 'inde ba'zı ulî'n-nuhâ esmâ-i 'aşere-i mu'tebere-i Hayrül-Berere'den bir ism-i celîlü's-şândır. Yâhud "yâ recül" yâhud "yâ insân" ma'nâsını edâ-sâz yâhud 'inde ba'zı ehli'l-imtiyâz esmâ-i İlâhiyye'den bir ism-i celâlet-âver idügi dañi musaţtardır. Ve 'inde'l-ba'z hûrûf-ı muķaţta'asından *tâ*-ı⁴²² celâlet-intimâsı; "yâ tâhir" ve *hâ*-i şerâfet-pîrâsı "yâ hâdî" ma'nâsını mü'eddî ve 'inde'l-ba'zı'l-âhar, *tâ*; vaţî'dan emr ve *hâ*; kinâye 'ani'l-arz olup hîn-i kıyâm-ı leyâlde i'timâd bi'l-kadem müt'ib-i Nebiyy-i Ekrem olmağın **(12b)** şefkaten 'ale'r-Resûli'l-Hâdî kademeyn-i mübareketeyn ile arza istinâdı bâbında vürûd-i emr-i Melik-i Mübdî'dir. Hattâ ⁴²³﴿مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى﴾ *teşqâ* âyet-i tekrîm-pîrâsında cilve-ger-i âyîne-i nüzûl olan kelime-i celîle-i *teşqâ* şiddet-i 'usr ile müfesser ve berây-ı kıyâm-ı leyâl-i seher te'ab-âver olması nüzûl-i âyet-i merķûmeye sebep-i şefkat-perver idigi menķûl-i Vâsiţî-i fezâ'il-güsterdir. Keyfe lâ? Zîver-bağş-ı suţûr-ı aşl-ı kitâb olan esânîd-i şîhhat-nişâb ile Rebî' bin Enes'den⁴²⁴ merviyî-yi mü'essesdir ki ol İmâmü'l-Hüdâ 'aleyhi mine's-şalavâti ezkāhâ tahrîme-bend-i şalât-i leyâl ve 'ibâdet-kâr-ı Ma'bûd-i Mûte'âl olduķda naşb-ı kadem-i vâhid ve ref'-i uhrâ ile mûte'abbid olmağın berây-ı cerr-i rāhat tenzîl-i âyet-i mezkûre ile beyân-ı şefkat buyurulmuştur. Hattâ 'adem-i ihtidâ ile tarîķ-i müstaķimden cüdâ olanlarıñ evzâ'ı tekdîr-sâz-ı hâţır-ı feyz-i mezâhir-i Resûl-i Beşîr ü Nezîr olmamağ-içün; ⁴²⁵﴿فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا﴾ âyet-i rehînü's-şafâsı tesliyet-i Resûl-i Hidâyet-müşûl içün şeref-bağşâ-yı nüzûl olup ve

⁴¹⁹ "Yakında biz onun burnunu damgalayacağız." Kalem 68/16.

⁴²⁰ nusret-i: — N.

⁴²¹ tekrîm-i Nebiyy-i ebhâda ser-levha-i şahîfe-i intihâdır. Pes lafz-ı Tâhâ: — N.

⁴²² celâlet-âver idügi dañi musaţtardır ve 'inde'l-ba'z hûrûf-ı muķaţta'asından *tâ*-ı: — N.

⁴²³ "(2-3) (Ey Muhammed!) Biz, Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye değil, ancak (Allah'ın azabından) korkacaklara bir öğüt (bir uyarı) olsun diye indirdik." Tâhâ 20/2.

⁴²⁴ Tam adı Ebû Hâtim Rebî' bin Enes el-Bekrî el-Basrî olup güvenilir bir muhaddistir. Şîa taraftarı olmakla suçlanmıştır. 139/756'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 127.

⁴²⁵ "Demek sen, bu söze (Kur'an'a) inanmazlarsa, arkalarından üzülererek adeta kendini tüketeceksin!" Kehf 18/6.

⁴²⁶﴿لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾ fermûde-i bihîniyle daği nevâziş-i hâtır-ı hüdâ-me’âsirleri cilve-pîrâ-yı huşûldur. Fi'l-haķtka nûr-i hüdâ ile tenvîr-i derûn menûṭ-ı meşîyyet-i Hâlîk-ı bî-çûn olup rişte-i ten’îm-i mü’mînîn ve ribķa-i ta’zîb-i kâfirîn vâbeste-i irâde-i Hallâķ-ı Cihân-âferîn idügüne taḥşîl-i yakîn bâ’îş-i istirâhat-ı Resûl-i Hüdâ-rehîn idügün berây-ı tebyîn; ﴿إِنْ نَشَأْ نُزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةٌ فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا﴾ ⁴²⁷﴿فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾ ⁴²⁸﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ﴾ fermûde-i i’câz-ķarîni levḥa-pîrâ-yı ^(N14a) nüzûl-i belâğat-müşûldur. Keyfe lâ? ﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ﴾ ⁴²⁹﴿صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ﴾ kavî-i celâlet-maķrûnıyla âḥîr-i sûre-i merķûmeye degin nev-bâvehâ-yı âyât-ı tesliyet-nümâ, nemâ-yı i’câz-intimâ-yı nüzûl-i belâğat-müşûl ile resîde-i şâḥ-ı vişâḥu’s-şadr-ı nihâl-i bî-hemâl-i tihâdır. Felihâzâ ﴿وَلَقَدْ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن﴾ ⁴³⁰﴿وَأِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ﴾ fermûde-i mûkerremesi tuğrâ-yı menşûr-ı tesliyet-seniyye; ﴿وَأِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ﴾ ⁴³¹﴿رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ﴾ âyet-i tesliyet-simâtı daği nişân-ı yarlığ-ı muṭâyebe-i behiyyedir. Binâ’en ‘aleyh; ⁴³²﴿كَذَلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ﴾ naşş-ı celîlini tenzîl ile evzâ’-ı ümem-i sâlîfe tekdîr-sâz-ı rusûl-i kirâm-ı sâlîfîn idügün tertîl üns-âver-i hâtır-ı Resûl-i Cemîl olup küffâr-ı ehl-i Mekke'den şûret-nümâ olan nuķûş-ı tekeddûri ru’yet ile iğbirâr-ı hâtır-ı hüdâ-me’âsirleri ser-güzeşt-i ⁴³³ enbiyâ-yı ma’âlî-şî’âr idüğü tatyîben li'n-Nebîyyi'l-Muhtâr bedîdâr olduķdan soñra; ⁴³⁴﴿فَقَتَلُوا عَنْهُمْ﴾ naşş-ı i’câz-mevsûmıyla daği ṭab’-ı şafâ-pervâz-ı ⁴³⁵ Resûl-i Ser-Efrâz i’zâz buyurulmuşdur. Felâ-cerem şuver-i aķvâl-i küffâra ‘adem-i iltifât âyet-i merķûme-i i’câz-simâtdan rûşen ve teblîğ-i aḥķâm-ı risâletde ‘adem-i müsâhele-i Resûl-i Beşîr ü Nezîr’i i’lân-efken olup; ⁴³⁶﴿فَمَا أَنْتَ بِمُلُومٍ﴾ naşş-ı beşâret-mevsûmı daği şân-ı ma’âlî-nişânlarında

⁴²⁶ “Ey Muhammed! Mü'min olmuyorlar diye adeta kendini helak edeceksin!” Şuarâ 26/3.

⁴²⁷ “Biz dilesek, onlara gökten bir mucize indiririz de, ona boyun eğmek zorunda kalırlar.” Şuarâ 26/4.

⁴²⁸ “Ey Muhammed! Şimdi sen, sana emrolunanı açıkça ortaya koy ve Allah'a ortak koşanlara aldırış etme.” Hicr 15/94.

⁴²⁹ “Andolsun, onların söyledikleri şeylerden dolayı göğsünün daraldığını biliyoruz.” Hicr 15/97.

⁴³⁰ “(Ey Muhammed!) Andolsun, senden önce de birçok peygamber alaya alınmıştı da onlarla alay edenleri, alay ettikleri şey kuşatıp mahvetmişti.” En’âm 6/10.

⁴³¹ “(Ey Muhammed!) Eğer seni yalancı sayıyorlarsa bil ki, senden önce de nice peygamberler yalancı sayılmıştır. Bütün işler ancak Allah'a döndürülür.” Fâtır 35/4.

⁴³² “İşte böyle! Onlardan öncekilere hiçbir peygamber gelmemiştir ki, "O bir büyücüdür" yahut "bir delidir" demiş olmasınlar.” Zâriyât 51/52.

⁴³³ hüdâ-me’âsirleri ser-güzeşt-i: me’âsirleri güzeşt-i N.

⁴³⁴ “Onun için, onlardan yüz çevir. Artık kınanacak değilsin.” Zâriyât 51/54.

⁴³⁵ şafâ-pervâz-ı: ziyâ-pervâz-ı N.

⁴³⁶ “Onun için, onlardan yüz çevir. Artık kınanacak değilsin.” Zâriyât 51/54.

tekrīm-maşırdır. Siyyemā ⁴³⁷﴿وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا﴾ (13a) fermūde-i mu'tenāsi emr-i ıstıbārı mu'lin ve Zāt-ı Güzīde-simātları maḥfūz-ı Hudā idigin mübeyyin olup ma'nā-yı merķūmı āyāt-ı āḥarda daḥi edā berāy-ı tekrīm-i Resūl-i Mu'allā cılve-peymādır. Şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem teslīmā.

Faṣl-ı Sābi': 'İzam-ı ⁴³⁸ kadr u şeref-menzilet ile efḍal-i enbiyā-yı kirām idikleri bermüci-i naşş-ı Qur'an tābān ve bu faşl-ı belāgat-'unvān mübeyyin-i ba'zı delā'il-i i'cāz-nişāndır. Ezcümle; ⁴³⁹﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ﴾ fermūde-i mükerrerresidir ki ilā āḥirihā Zāt-ı Hātemiyyet-iḥtişāşlarına i'dād olunan mevāhib-i seniyye-i efḍaliyyet-menāş 'aṭāyā-yı behiyyeniñ ḥāşu'l-ḥāşı olup Hāzret-i 'Ādem 'aleyhi's-selāmdan bi'set-i Ḥayru'l-Enām'a müntehī olunca serīr-ārā-yı nübüvvet ü risālet olan zevāt-ı ma'ālī-simāt 'aleyhimü's-şalavāta i'tā-kerde olan mevāhib-i celileniñ imşāl-i emşālī ol Resūl-i bī-hemāle āmāde ve ziyāde ile tafḍīl-i zāt-ı hüdā-simātları irāde buyuruldığıñ rātibe-tırāz-ı ifādedir. Hattā her nebiyy-i ma'ālī-intimā ve her resūl-i meḥāmid-peymāniñ menşūr-ı meserret-mevfūr-ı taḳdīr-i nübüvvet ü risāleti tuḡrā-yı ḡarrā-yı evşāf-ı cemīle-i Hātemü'n-Nebiyyīn ile muṭarraz ve her biri ḳavmine taḥḳīḳ-i risālet-i Muḥammediyye'yi teblīḡ ile muḳarrerdir. Felihāzā recā-mendān-ı teyessūr-mu'āşaretleri şerāfet-ḳarīn-i taşḍīḳ-i risāletleri olmaḡı ḥ'āst-kār ve iḥtiyār-ı ^(N14b) dīn-i Cenāb-ı Aḥmed-i Muḥtār bābında her biriniñ gerdēn-i ta'ahhūdi ṭavḳ-ı aḥz-ı 'ahd ile muṭavvaḳ buyurulmaḡla i'zāz-ı zāt-ı risālet-tırāzları muḥaḳḳaḳdır. Felihāzā ⁴⁴⁰﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ﴾ āyet-i teşrīf-simātıyla ⁴⁴¹﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ﴾ ḳavl-i şerāfet-evli ilā āḥirihī teşyīd-sāz-ı mebānī-i tekrīm ve temhīd-i muḳaddime-i tebcīl-i 'azīmdir. Keyfe lā? Hāzret-i ⁴⁴² 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb'ıñ fedā-yı eb ve ümm ile beyān-ı merdūmiyyeti, ya'nī ḥuzūr-ı risālet-

⁴³⁷ "Rabbiniñ hükmüne sabret. Çünkü sen gözlerimizin önündesin, kalktığıñda Rabbini hamd ile tespih et." Tūr 52/48.

⁴³⁸ 'İzam-ı: 'Azīm-i N.

⁴³⁹ "Hani, Allah peygamberlerden, "Andolsun, size vereceğim her kitap ve hikmetten sonra, elinizdekini doğrulayan bir peygamber geldiğinde, ona mutlaka iman edeceksiniz ve ona mutlaka yardım edeceksiniz" diye söz almış ve, "Bunu kabul ettiniz mi; verdiğiñ bu ağır görevi üstlendiniz mi?" demişti. Onlar, "Kabul ettik" demişlerdi. Allah da, "Öyleyse şahid olun, ben de sizinle beraber şahit olanlardanım" demişti." Âli İmrān 3/81.

⁴⁴⁰ "Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nuh'tan, İbrahim, Musa ve Meryem oğlu İsa'dan da. Evet biz, onlardan sapa sağlam bir söz almıştık." Ahzāb 33/7.

⁴⁴¹ "Biz, Nuh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyüb'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyetmiştik. Davud'a da Zebur vermiştik." Nisā 4/163.

⁴⁴² Hāzret-i: — N.

haşletlerine ‘arz-ı ‘ubūdiyyeti eğerinde ol Evvelîn-i Hâkîka ve Âhîrîn-i Hâlîka'nın ‘ulüvv-i rütbe-i ma‘ālî-maşîrlerin tezkîr ve ber-maẓmûn-ı âyet-i mezkûre itâ‘at-ı zât-ı mükerrerleri medâr-ı itâ‘at-ı Rabb-i Erham idüğün takrîr etmiştir. Hattâ inkıyâd-ı Resûl-i Ma‘ālî-vuşûl mercüvv-i ehl-i nâr olmağla ⁴⁴³﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ﴾ kavlı temennî-evlini kâ'il olmaları kezâlik mukteẓâ-yı efđaliyyet-i Cenâb-ı Risâlet-haşletdendir. ⁴⁴⁴ Siyyemâ merviyi-şihhat-âmâde-i Cenâb-ı Kâtâde üzre evvelîn-i hilkat ve âhîrîn-i bi'set idikleri naşs-ı hadîs-i şeref-maḡrûn ⁴⁴⁵ ile müşbet idiginden mâ‘adâ kable'l-enbiyâ'i'l-fiḡâm muḡaşşasun bi'z-zikr iken te'hîr-i bi'setleri müfîd-i ma'nâ-yı efđaliyyetleri idigi maḡkî-i Semerḡandî-i be-nâmdır. Pes ber-maẓmûn-ı âyet-i sâbîka aḡz-ı mîşâk, zahr-ı Âdem ‘aleyhi's-selâmdan ḡazarât-ı enbiyâ-yı kirâm ‘aleyhimü's-selâmı iḡrâcdan kinâye ve ⁴⁴⁶﴿تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ﴾ fermûde-i mükerrerresi ⁴⁴⁷ medlûl-i münîfince بَعْض/ba'zdan murâd, Peyḡamber-i hüdâ-nihâd idigi beyân-ı efđaliyyetlerinde mâ bihi'l-kifâyedir. Felihâzâ meḡûşün bi'l-esved ve'l-aḡmer ⁴⁴⁸ ve taḡlîl-i ḡanâyim ile mükerrerrem-ter ⁴⁴⁹ ve izḡâr-ı mu'cizât-ı bâhireye maẓhar olup eydî-i i'câz-intimâ-yı enbiyâ-yı ⁴⁵⁰ kirâmdan nümâyân **(13b)** olan ḡavârîḡn imşâl-i emşâlî âyîne-i ḡikmet-nümâ-yı dest-i i'câz-peyvvestlerinden şûret-nümâ idüğünden mâ‘adâ enbiyâ-yı sâbîḡn esmâ-i rif'at-intimâlarıyla muḡâḡabîn ve Cenâb-ı Ḥâtemü'n-Nebiyîn risâlet ve nübüvvet ile maẓhar-ı muḡâḡabe-i Rabbü'l-‘Âlemîn olup ‘unvân-ı ⁴⁵¹﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ﴾ ve ⁴⁵²﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ﴾ tîrâz-ı kitâb-ı ḡiḡâb-ı tekrîm-

⁴⁴³ “Yüzleri ateşe çevrildiği gün, "Keşke Allah'a itaat etseydik, resulü dinleseydik" diyecekler.” Ahzâb 33/66.

⁴⁴⁴ Yahyâ bin Ebî Bekir el-Âmirî, **Behcetü'l-Mehâfil ve Buḡyetü'l-Emâsil**, c. I, s. 14.

⁴⁴⁵ “Ben peygamberlerin ilk yaratılanı ve elçi olarak gönderilenlerin sonuncusuyum” hadîsine telmihte bulunulmuştur. Taberânî, **Müsnedü's-Şâmiyyîn**, c. IV, s. 34-35, nr. 2662; Ebû Temmâm er-Râzî, **el-Fevâid**, c. II, s. 15, nr. 1003. Zürkânî, **Muhtasarü'l-Makâsıdî'l-Hasene**, s. 176, nr. 774.

⁴⁴⁶ “O peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. İçlerinden bir kısmıyla konuşmuş, bir kısmını da derecelerle yükseltmiştir. Meryem oğlu İsâ'ya açık deliller verdik ve onu Rûhulkudûs'le destekledik. Allah dileseydi elçilerin ardından gelen insanlar, kendilerine bunca açık delil geldikten sonra birbirine düşüp savaşırlardı; lâkin farklı yollara yöneldiler. Bu sebeple kimileri iman etmiş, kimileri de inkâr etmişlerdir. Allah dileseydi aralarında savaşırlardı fakat Allah dilediğini yapar.” Bakara 2/253.

⁴⁴⁷ mükerrerresi: kerîmesi N.

⁴⁴⁸ Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, c. III, s. 304; c. IV, s. 400, 416; c. V, s. 145, 147; Dârimî, **Siyer** 29, nr. 2470.

⁴⁴⁹ mükerrerrem-ter: mekremet N.

⁴⁵⁰ enbiyâ-yı: — N.

⁴⁵¹ Ahzâb 33/45; 59; Enfâl 8/64; 65 vd.

⁴⁵² Mâide 5/41; 67; Mü'minûn 23/51 vd.

maḥv-endāz-ı zalām-ı āyīn-i li'ām olmağla ta'zīb-i müşrikīn menūt-ı hicret-i Seyyidü'l-Enām idigi müstebīn olup verāset-i dār u diyārlarıyla iğtinām-ı muvahhidīn rū-nümā ve gerden-i raḥt-ı şirk-efken maḳtū'-ı seyf-i bevār u maḳhūriyyet olması rūşen olmağın kuvvet-i eyādī-i Müslimīn tābān ve benān-ı ġālibiyetleriniñ ta'dād-sāz-ı nüḳūd-ı nuşret olması 'ayān olmuştur. Ḥattā āyet-i merḳūme te'vīlāt-ı uḥar ile daḥi mevsūme olup ezcümle ta'zīmen li-Seyyidi'l-Kevneyn ma'nā-yı i'tā-yı emānīni müfid idigi esānīd-i mevsūka ile rivāyet-i muḥaḳḳaḳadır. Evvelā şeref-i mekānetleri bā'is-i te'hīr-i 'azāb ve şāniyen ba'de'l-hicre istiğfār-ı mü'minīn kifāyet-sāz-ı te'mīn idüğü bī-irtiyābdır.⁴⁶⁰ Bināberīn ma'nā-yı mezkūr cüz-i eczā-i rahmet idüğü⁴⁶¹ ﴿رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ naşş-ı tekrīm-āveriyle müşbet ve vücūd-ı risālet-me'ābları mā bihi'l-emān-ı aşhāb idüğü daḥi maẓmūn-ı ḥadīs-i pür-meberrettdir.⁴⁶² Ḥattā emān-ı mezkūrdan 'inde'l-ba'z bid'adan rehā murād ve 'inde'l-ba'z-ı'l-āḥar ihtilāf-ı ehvā ve fitenden taḥalluṣ müstefād ve 'inde'l-ba'z ḥayyen vücūd-ı re'fet- (14a) ālūdları emān-āver-i ümmet ve sa'ādetle dār-ı beḳāya riḥletlerinden soñra mürā'āt-ı sünen-i hidāyet-efkenleri daḥi māye-i emn ü selāmetdir. Felihāzā taḥaḳḳuḳ-ı maṭl-ı sünen⁴⁶³ bā'is-i feth-i bāb-ı meclis-i fite idüğü 'ibret-efkendir. Ve ba'de zālīk kemāl-i 'aẓamet ve celāliyle bi'z-zāt Cenāb-ı Mübdi'-i Kā'ināt, Mefḥar-ı Mevcūdāt'a şalāt ile isḡār-ı dürer-i rahmeti irāde ve melā'ike-i kirām ve cemī'-i enām daḥi neşr-i mürvārīd-i şalāt u selām ile me'mūr idüğün ifāde ile ma'nā-yı efdāliyyet-i Resūl-i Mufaḍḍal'ı i'lā-yı merātīb-i beyān üzre i'lānı icāde buyurmağın ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ﴾⁴⁶⁴ āyet-i kerīme-i tekrīm-peymāsını tenzīl ile ta'līm-i ṭavr-ı ikrām-ı Resūl-i Celīl buyurmuştur. Pes şalātün mina'llāh rahmet ve mine'l-melā'iketi'l-kirām ve cemī'l-enām du'ā olmağla Maḥbūb-i Rabb, memdūḥ-ı 'ālemīn olmaḳ aḥabb idigi müşbetdir. Ḥattā 'inde'l-(N15b)ba'z şalāt bereketden 'ibāret idiginiñ mercūhiyyeti du'ā-i teşehhüdde beyne'l-lafzeyn lüzūm-ı

⁴⁶⁰ “Allah Teâlâ Enfâl 8/33 âyetiyle ümmetim için bana iki güvence vermiştir: Bunlardan biri: “Oysa sen içlerinde iken Allah onlara aslâ azap etmez” ifâdesi; diğeri de: “Aralarındaki mü'minler istiğfār ettikçe Allah onlara azap etmez” buyruğudur.” Ey ümmetim! Ben de aranızdan ayrıldıktan sonra, kıyāmete kadar devam etmek üzere size istiğfārı bırakıyorum” hadīsine telmihte bulunulmuştur. Tirmizî, Tefsir 8/4, nr. 3082.

⁴⁶¹ “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ 21/107.

⁴⁶² Müslim, Fezâilü's-Sahābe 207, nr. 2531; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. IV, s. 399.

⁴⁶³ hidāyet-efkenleri daḥi māye-i emn ü selāmetdir. Felihāzā taḥaḳḳuḳ-ı maṭl-ı sünen: — N.

⁴⁶⁴ “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salat ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salat edin, selam edin.” Ahzâb 33/56.

tekâbü'l fi'l-beyn fâşî idüğünden nâşî olmağla beyân-ı ahkâm-ı şalât fi-mâ ba'd mev'üd-ı şāhib-i kitāb-ı hüceste-simâtdır. Ğıbbe zālîk mübeyyin-i ta'zīm-i Nebiyy-i 'Azīm olan āyāt-ı beyyinātdan ⁴⁶⁵ (كَافٍ) āyet-i i'cāz-tırāzıdır ki harf-i *kāf* ⁴⁶⁶ (كَافٍ) naşş-ı celilinde olan *kāf*dan me'hūz ve *hā* hidāyet-i Nebiyy-i Hādî'ye rücū ile mermūz idigi ⁴⁶⁷ (وَيَهْدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا) āyet-i hidāyet-simātından mefhūm ve "yā" te'yīd-i İlāhī ile mü'eyyed idiklerine işāret-fermā idigi ve ⁴⁶⁸ (إِنَّكَ بِبَصَرِهِ) naşş-ı celilinden ma'lūm olup 'ayn telmīh-āver-i 'işmet-i Rabbāniyye idügi (وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ) ⁴⁶⁹ kavlı-i celilinden müstefād ve *şād* delālet-sāz-ı maẓmūn-ı āyet-i şalāt idügi maḳūl-ı zībende-medlūl-i yādigār-ı hāme-i ba'zı fuḥūldur. Felā-cerem āyet-i kerīme-i ⁴⁷⁰ (وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ) nüzūli ile bi'z-zāt Cenāb-ı Ḥazret-i Rabbū'l-Erbāb i'ānet-güster-i Resūl-i hidāyet-nişāb idügi bāhir olup وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ / *şālihu'l-mū'minīn*den 'alā rivāyetin enbiyā-yı kirām ve 'ale'l-uḥrā melā'ike-i fiḥām ve 'inde'l-ba'z Şeyḥayn-i Mükerrremeyn ve 'inde'l-āḥar Cenāb-ı 'Aliyy-i şecā'at-güster ve 'inde'l-ekşer zāhir-i ma'nā murād olunmağla beyân-ı efdāliyyet-i Nebiyy-i Mufaḍḍal 'ale'l-vechi'l-ekmel cilve-ger idügi zāhirdir. Şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Tāsi': Gencīne-i sūre-i Fetḥ ki cevāhir-i zevāhir-i tekrīmāt-ı 'aliyyeye kân ve her āyet-i şenā-simātı efdāliyyet-i zāt-ı re'fet-maḳrūnların i'lāna me'vā-yı i'cāz-bünyān olup beyân-ı 'ulüvv-i menziletlerinde ol vechile şādī-baḥş-ı derūn-ı ümmetdir ki resīdegī-i müntehā-yı tefehhūmi 'acz-āver-i erbāb-ı 'uḳūl-i selīmedir. Ḥattā mebdāī-i i'lām-ı 'ulüvv-i şān-ı ma'ālī-nişānlarında teyessür-i aṭāyā-yı behiyye ve ğalebe-i 'ale'l-'ādī ile maẓhar-ı muzāhere-i seniyye idiklerin ibrāz ve 'ulüvv-i

⁴⁶⁵ "Kāf Hā Yā Ayn Sād" Meryem 19/1.

⁴⁶⁶ "Allah kuluna kâfi değil mi? Öyleyken onlar kalkmış seni O'ndan başkalarıyla korkutuyorlar. Allah kimi şaşırtırsa artık ona doğru yolu gösterecek yoktur." Zümer 39/36.

⁴⁶⁷ "(1-3) Senin geçmiş gelecek bütün günahını Allah'ın bağışlaması, sana nimetini eksiksiz vermesi, seni dosdoğru yolda yürütmesi ve Allah'ın sana güçlü bir şekilde yardım etmesi için sana apaçık bir fetih ihsan ettik." Fetih 48/2.

⁴⁶⁸ "Seni oyuna getirmeye kalkıştırlarsa kuşkusuz Allah sana yeter; yardımıyla ve müminlerle seni destekleyen O'dur." Enfāl 8/62.

⁴⁶⁹ "Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O'nun mesajını iletmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphe yok ki Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez." Mâide 5/67.

⁴⁷⁰ "İkiniz de Allah'a tövbe ederseniz (çok iyi olur), çünkü kalpleriniz eğrilmişti. Ama peygambere karşı bir dayanışma içine girecek olursanız bilin ki herkesten önce Allah onun dostu ve koruyucusudur, sonra da Cebrâil ve iyi müminler. Melekler de bunların ardından onun yardımcısıdır." Tahrîm 66/4.

kelime ve sümüvv-i şerī'at ile i'zāzları inhā buyurilup ol Ser-efrāz-ı enbiyā-yı mekārīm-perdāz mağfūriyyet ve meşkūriyyet ile mümtāz ve mazhar-ı faẓl ba'de'l-faẓl olmağla min kıbeli'r-Rabbi'l-Mennān mu'azzamü's-şān idikleriniñ muḳaddemāt-ı tekrīm-simātı netīce-baḥş-ı ta'zīm-i 'azīm idigi **(14b)** inhā buyurulduğdan soñra feth-i mübīn ile tekrimleri mināşsa-zīb-i terkīmdir. Bināberīn 'inde'l-ba'z tamām-ı ni'met ḥuṣū'-ı mütekebbirinden kināye yāḥud feth-i Mekke ve Ta'if ile vürūd-ı 'ināye yāḥud merfū'u'z-zıkr fi'd-dünyā ve mağfīret ve nuṣret ile mazhar-ı 'aṭāyā idiklerin inhādır. Pes 'atebe-i 'aliyye-i şeref-medārlarında iftikār-ı a'dā-yı tekebbür-şī'ār bi'l-ıztırār şüret-nümā ve aḥabbü'l-bilādıñ fethi rū-nümā olmağla sürūr-i mevfūra mazhariyetleri hüveydādır. Felihāzā ref'-i zıkr-i nām-ı nāmiyeleriyle tekrīm ve hādī-i şirāt-ı müstaḳīm olmalarıyla menzil-res-i a'le'l-e'ālī-i na'īm-i muḳīm idikleri ^(N16a) muḳarrer ve mazhar-ı naşr-ı 'azīz olmağla tevḳīr-i vefīre maşdar olup ḳulüb-i ümmet-i merḥūmeleri me'vā-yı sekīnet ü vaḳār ve setr-i zünüb ile mazhar-ı menn-i Settār oldukları ta'zīmen li'n-Nebiyi'l-Muhtār bedīdār olmuşdur. Hattā zümre-i muṭī'in mazhar-ı 'afv-ı 'ufuvv-ı Müte'āl olmağla beşāret-kerde-i ten'īm olup a'dā-yı li'ām giriftār-ı meclis-gāh-ı ta'zīb ü i'dām olmağla dūr-a-dūr-ı rahmet-i Raḥīm ü 'Allām ve sū'-i munḳaleb ile maşīr-i te'ab idikleri mā-lā-keḷāmdır. Ve ba'de zālik ⁴⁷¹ ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا﴾ fermūde-i mükerreremesi mūcib-i münīfince 'add-i ⁴⁷² ba'zı meḥāsin-i Nebeviyye ve zıkr-i ḥaṣā'ış-i Peyğamberiyye ile beyān-ı şeniyyāt-ı ⁴⁷³ seniyye buyurulup ezcümle ḳāmet-i bālā-yı ümmete ilbās-ı ḥil'at-ı teblīğ-i aḥkām-ı risālet yāḥud mürğān-ı çemen-zār-ı imānıñ terennüm-sāz-ı tevḥīd-i Yezdān idigine şehādetlerin inhā ile i'lā-yı şān-ı ma'ālī-peymāları cilve-nümādır. Hattā dest-i tebşīr-i va'd-i ğufrān ile Ḥabīb-i Ümmet'i pūr-naḳd-i meserret ve girībān-çākī-i taḳarrür-i 'azāb ile tenzīr-i a'dā-yı dīn buyurduklarına işāret yāḥud delālet-i imān-ı bi'llāh ile şeh-rāh-rev-i selāmet ve ḳand-ı şīrīn-i şehādeteyn ile izāḳa-i mezāḳ-ı taşdıḳ ve iḳrār-ı ümmete bezl-i himmet buyurmağın hādī-i tarīḳ-i müstaḳīm ve delālet-āver-i vuṣūl-i dāru'n-nā'īm olmağda zāt-ı bī-hemtāları sebeb-i tesbīḥ ü tehlīl-i Rabbü'l-'Ālemīn idigi bī-mirādır. Bināberīn 'inde'l-ekşer kemā

⁴⁷¹ “{8-9 }Allah’a ve peygamberine iman edesiniz, O’nu destekleyip büyüklüğü karşısında eğilesiniz ve akşam sabah O’nu tenzih ederek anasınız diye **seni, şahit, müjdecı ve uyarıcı olarak göndermişizdir.**” Fetih 48/8.

⁴⁷² 'add-i: — N.

⁴⁷³ Peyğamberiyye ile beyān-ı şeniyyāt-ı: Peyğamberī ile beyān-ı beyyināt-ı N.

hüve'l-azher medlül-i âyât-ı şeref-perver zât-ı nübüvvet-âverlerin tavşîf-güsterdir. Hattâ makûl-i makbûl-i İbn-i 'Aṭâ-yı efdâl-pirâ üzre gencîne-i sûre-i merķûme envâ'-ı cevâhir-i zevâhir-i tekrîm-me'âşire kân olmağla reşk-âver-i genc-i şâygândır. Felihâzâ zîver-efzâ-yı ma'den-i icâbet olan cevher-i girân-behâ-yı fetḥ-i mübîn ve zînet-i hâzîne-i ledünniyye olan gevher-i bî-behâ-yı gufrân-ı necât-âyîn ol Genc-i Bihîn'de defîn olup kûlzüm-ı mevc-a-mevc-i ihtîşâşdan tele'lü'-efken-i ıstîfâ olan dürr-i şemîn, itmâm-ı ni'met-i İlâhiyye ve zîb-i dürc-i 'inâyet olan lü'lü'-i dil-cûy-i hidâyet-i Şamedâniyye'yi ihtivâ ile ol rütbe mu'tenâdır ki âb ü tâb-ı cevher-i mağfîret-i mâ-teḳaddem ve mâ-te'aḥḥar lem'â-baḥşâ-yı bülûğ-ı derece-i kâmile ve nûr-âver-i bâsıra-i muvâşala-i şâmîle olmağın Zât-ı risâlet-müntedâları Maḥbûb-i Hudâ ve vücûd-ı pür-cûd-ı hüdâ-nümûdları muḳsemun-bih olmağla sezâ olup ta'lîk-ı şerî'at-i ğarrâları nesh-sâz-ı şerâyi'-i sâbîka ve mi'râc-ı bâhirü'l-ibtihâc ile resîde-i rütbe-i fâ'ika idiginden ol maẓhar-ı ⁴⁷⁴﴿مَا رَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَعَى﴾ nîñ menâr-ı câmi'-i eltâf-ı şâhiḳa idikleri bî-mirâdır. Hattâ 'Arab ve 'Aceme bi'sete revâ ve taḥlîl-i ğanâyim-i **(15a)** mevfûre ile tekrîm-peymâ ve şefî'-i rûz-i maḥşer ve seyyîd-i veled-i Âdem olmağla mûkerrem-ter olup nâm-ı nâmî-i zîşânı müdânî-i ism-i celîl-i Şamedânî ve aḥad-i rûkney-i tevḥîd-i câvidânîdir. Hattâ ḥuşûl-i rızâ-yı hüdâ-irtizâları ^(N16b) taḥşîl-i rızâ-yı Rabbânî'ye medâr oldığından Bey'atü'r-Rıdvân'da hüdâ-resân olan aşḥâb-ı ma'âlî-'unvân zâhiren bey'at-kerde-i Nebiyy-i Zîşân ve ḥaḳîqaten mübâya'-cûy-i Raḥîm ü Raḥmân idikleri ⁴⁷⁵﴿يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ﴾ naşş-ı celîlinden müstefâd yâḥud kuvvet ve ḳudret-i Şamedâniyye tevḥîk-âver-i taḳavvî-i bâzû-yi erbâb-ı bey'at-ı seniyye idüğü murâddır. Felihâzâ 'aḳd-i bey'at-ı sūd-baḥş-ı meberret ü rif'at belki mahz-ı minnet-i Rabbü'l-'İzzet'dir. Ma'lûm-ı erbâb-ı rumûzdur ki sebk-i 'ibâret-i âyet-i i'câz-vefret, isti'âre-i sencîde ve ve tecnîs-i nefîs-i pesendîde ile ârâyiş-nümâ-yı vücûh-i belâğat olup beyân-ı midḥat-i 'aḳd-i bey'at ile şenâ-yı mübâyi'-i refî'ü's-şân-ı meḳârim-ḥaşleti ḥavîdir. Hattâ ⁴⁷⁶﴿وَمَا رَمَيْتْ إِذْ قُلْتُمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ﴾ naşş-ı celîli ile

⁴⁷⁴ "Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı." Necm 53/17.

⁴⁷⁵ "Sana biat edenler ancak Allah'a biat etmiş olurlar. **Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir.** Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükafat verecektir." Fetih 48/10.

⁴⁷⁶ "**(Savaştta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü.** Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Mü'minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." Enfâl 8/17.

⁴⁷⁷﴿لَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾ kavlı-i cemîli ‘alâ tefsîrin tavr-ı haqîkat üzre maqûl-i celîl ve ‘alâ te’vîlin tarz-ı mecâz-ı i‘câz-ı tırâz üzre mesbûk-i kâleb-i ta‘bîr olmağda bu kabildendir ki merci-‘i zamîr-i *katl* ü *remy* vâbeste-i yed-i kudret-i Rabb-i Mennân idiginden ittiḥād-ı⁴⁷⁸ tavr-ı âyeteyn şüret-nümâdır. Binâberîn ‘inde ba‘zî’l-müfessîrîn vücut-hi a‘dâ şüretâ mermâ-yı haşât ü tûrâb ve sîretâ nihâdları mesken-i hirâs ü ‘itâb olup tezelzül-i kalb menat-ı hezîmet-i kâleb olmağla netîce-i muḳaddime-i *remy* ü *katl*⁴⁷⁹ olan galebe âle’l-a‘dâ eşer-i meşîyyet-i Hudâ idiginden müşâkele-i haqîkiyye vürüd-ı tavr-ı mecâz-ı ‘örfîye vesîle-i celiyyedir. Şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faṣl-ı ‘Âşir: Ol Serîr-ârâ-yı ıstıfâ ‘aleyhi mine’t-taḥiyyât-i evfâhâ cenâb-ı efdaliyyet-me‘âblarınıñ ikrâmât-ı celiyye ve mekân-et-i ‘aliyye ile ‘inde’l-Meliki’l-Celîl râtibe-tırâz-ı tebcîl idiklerin mu‘lin ve celâ’il-i ‘avâtıf-ı Rabbâniyye ve cezâ’il-i elṭâf-ı Şamedâniyye’ye taḥşîşlerin taṣṣîs bâbında şeref-baḥş-ı vürüd olan nuşûş-ı şerâfet-fuşûşı mübeyyindir. Ezcümle maẓmûn-ı tekrîm-meşḥûn-ı sûre-i kerîme-i İsrâ ve medlûl-i şerâfet-meşmûl-i sûre-i Ve’n-Necmî İzâ Hevâ iḥbâr-sâz-ı cümle-i inşâ’ât-ı ta‘zîm-i Ḥabîb-i Ekrem ve iş‘âr-endâz-ı ‘acâyib-i müşâhedât-ı Resûl-i Mükerrrem’dir. Hattâ ol Erîke-Nişîn-i Kâbe Kavseyn’e ref‘-i hicâb ‘ani’l-beyn tâbân olmağın menzil-resîde-i ‘âlî-pâye-i dünüvv ve râtibe-tırâz-ı vâlâ-tâḳ-ı sümüvv idikleri mü’eddâ-yı şüreteyn-i mükerrremeteynden ‘ayândır. Ve kezâlik ‘izâm-ı şân-ı Nebiyy-i Zîşân’ı pîrâye-baḥş-ı i‘lân olan âyât-ı i‘câz-simâtdan⁴⁸⁰ ﴿وَاللَّهُ يَعْصِيكَ مِنَ النَّاسِ﴾ naşş-ı celâlet-istînâsıyla⁴⁸¹ ﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ nazm-ı belâgat-nümâsı maẓmûn-ı ‘işmet-intimâsınca zât-ı risâlet-simâtları viḳâye-i İlâhiyye’de muḥâfaza-kerde-i hîrâset-i Şamedâniyye idügi hüveydâ ve⁴⁸² ﴿إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ﴾ fermûde-i celâlet-

⁴⁷⁷ “(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü. **Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı.** Mü’minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” Enfâl 8/17.

⁴⁷⁸ ittiḥād-ı: ittiḥâz-ı N.

⁴⁷⁹ katl: kitâl N.

⁴⁸⁰ “Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O’nun mesajını iletmemiş olursun. **Allah seni insanlardan koruyacaktır.** Şüphe yok ki Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.” Mâide 5/67.

⁴⁸¹ “**Hatırlar mısın? İnkâr edenler** seni etkisiz hale getirmek veya öldürmek ya da yurdundan çıkarmak için **tuzaklar kuruyorlardı;** onlar tuzak kuruyorlardı Allah da bozuyordu. Tuzak bozma işini en iyi yapan Allah’tır.” Enfâl 8/30.

⁴⁸² “**Siz peygambere yardımcı olmasanız da önemli değil.** Nitekim inkârcılar onu, iki kişiden biri olarak yurdundan çıkardıklarında **Allah ona yardım etmişti;** Hani onlar mağaradaydılar; arkadaşına "Tasalanma! Allah bizimle beraberdir" diyordu. Derken Allah ona kendi katından bir güven duygusu

penâhının mü'eddâ-yı nuşret-destgâhınca desîse-kârân-ı ^(N17a) hüllekiñ taḥarrubı ve ezâ-pîrâyân-ı ifkiñ tecezzûbi bedîdâr iken dâr-ı sa'âdet-medâr-ı Nebeviyye'den neciyyen ḥurûc ve ġâr-ı şıyânet-dişâr-ı muḥâfaza-i Rabbâniyye'ye vülûc ile zât-ı 'işmet-meşḥûnları **(15b)** mekâyid-i e'âdiden maşûn ve zuhûr-i âyât-ı kışsa-i Sürâka ve nüzûl-i sekîne ve emsâli ile me'mûn olduklarının rû-nümâlığı inbâ-âver-i tekrîm-i Resûl-i Kerîm'dir. Siyyemâ mecrâ-yı 'atâ-yı tekrîm-intimâ-yı Mevlâ-yı Kerîm'den cereyân-sâz-ı vürûd u nüzûl olan sûre-i kerîme-i Kevşer maẓmûn-ı 'atâ-âverinden daḥi mûkerrem-ter idikleri rûşen-gerdir. Pes idâre-sencân-ı kü'ûs-i feẓâ'il bu gûne irvâ-sâz-ı 'itâş-ı mesâ'ildir ki Kevşer'den ḥavz-ı Nebiyy-i sûtûde-nihâd murâd yâḥud enhâr-ı cennâtdan bir nehr-i 'uzûbet-istinâd yâḥud ḥayr-ı keşîr yâ şefâ'at-i kübrâya maşîr yâḥud mu'cizât-ı keşîreye iktidâr yâḥud nübüvve yâ ma'rifete muhtâr idiklerin ihbâr olup şe'n-âverân-ı şân-ı ma'âlî-nişânları ebter ya'nî 'inda'llâh ve'n-nâs aḥkâr yâḥud şemere-i şecere-i fu'âd olan ni'am-ı evlâddan 'akîm yâḥud kıtîbe-i ḥayr u bereketden maḥrûmiyyet ile zemîm idikleri iş'âr buyurulmuşdur. Ve kezâlik ol Râtibe-tırâz-ı i'zâz-ı ta'zîm-i şân-ı ma'âlî-nişânlarında ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمِ﴾⁴⁸³ naşş-ı belâgat-faşşı inbâ-âver-i tekrîm-i rehînü't-tefḥîmleridir. Pes 'inde ba'zî'l-efâzıl seb'-i meşânî şuver-i tıvâl-i üvel ile mü'evvel ve 'adîl-i celîli ümmül-Ḳur'ân olan Fâtihatü'l-kitâb idigi müdellel ve 'inde ba'zî'l-kümmel evveliden murâd şânî ve şânî evvel-i Ḳur'ân-ı bî-müdânî idigi taḥrîr-kerde-i ba'zî emâşildir. Yâḥud seb'-i meşânîden murâd müştetilât-ı Ḳur'ân-ı bâhirü'r-reşâd olan emr ü nehy ve büşrâ ve enzâr ve i'dâd-ı ni'am ve darb-ı meşel ve kışaş-ı zamân-ı evvel olup bu şüretde seb'ül-meşânî mecmû'-ı binâ-i Ḳur'ân-ı bî-müdânîdir. Ve 'inde ba'zî'l-âḥar kemâ teḳaddem Fâtihatü'l-kitâb seb'-i meşânî ile şöhret-yâb ve sebeb-i tesmiye tekerrür-i kırâ'atinden neş'et-yâb⁴⁸⁴ olup istiṣnâ-i seb'ül-meşânî ni'met-i celîle-i Ḳur'ân-ı i'câz-müdânî müddeḥar-ı Efḍal-i Enbiyâ idügüne işâreten şüret-nümâdır. Yâḥud Ḳur'ân-ı 'Azîm seb'ül-meşânî ile tevsîm olunup tekerrür-i kışaş ü emsâl bâ'is-i tesmiye-i bî-mişâldir. Yâḥud seb'-i meşânîden murâd zât-ı sûtûde-nihâd-ı Resûl-i Mekârim-mu'tâda min kıbeli'r-Rabbi'l-Mennân heft 'atîyye-i behiyye-i

indirdi, sizin göremediğiniz askerlerle onu destekledi ve inkârcıların sözünü değersiz hale getirdi. Allah'ın sözü ise en yücedir. Çünkü Allah mutlak galiptir, hikmet sahibidir.” Tevbe 9/40.

⁴⁸³ “Kuşkusuz sana tekrar tekrar okunandan (âyetlerden) yedisini ve yüce Kur'an'ı verdik.” Hier 15/87.

⁴⁸⁴ ve sebeb-i tesmiye tekerrür-i kırâ'atinden neş'et-yâb: — N.

celâlet-‘unvândır ki hürşîd-i zât-ı ma‘ālî-simâtları nûr-bağşâ-yı cihân-hidâyet ve bedr-i tamâm-ı vücûd-ı fâ’îzu'l-cüdları mäh-ı âsumân-ı nübüvvet olup şehâb-ı sâye-i re’fet-mâyeleri mefâriķ-ı ümmete bârîde-sâz-ı bârân-ı feyz ü rahmet ve nemâ-yı hidâyet-intimâ-yı nutķ-ı pür-zevķleri reyyân-sâz-ı ravza-i rıdvân-pesend-i şefâ‘at olmağla ol Sultân-ı serîr-ârâ-yı efđaliyyet ve memleket-küşâ-yı vaķâr u sekînetiñ tuğrâ-yı ğarrâ-yı menşûr-i ^(N17b) celâlet-mevfûr-ı nübüvvetleri levha-zîb-i zer-endûd-i velâyetdir. Felihâzâ ⁴⁸⁵ ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ﴾ fermûde-i belâġat-istînâsınca ahķâm-ı Qur’âniyye’yi teblîġe me’mûriyyet ile delâlet-ârâ-yı tarîķ-i hidâyettir. Hattâ nûr-ı risâletleri cumhûr-ı enâma inâre-bağş-ı tebşîr ü tenzîr idigine ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً﴾ ⁴⁸⁶ âyet-i tekrîm-pîrâsı râtibe-tırâz-ı delâletdir. Keyfe lâ? Zât-ı Risâlet-simâtları ‘âmme-i ‘âlemîne meb‘ûsiyyet ile bâlâ-tırâz-ı efđaliyyet olup ma’nâ-yı ⁴⁸⁷ mezbûr ⁴⁸⁸ ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا﴾ (16a) naşs-ı kâtı‘ıyla daħi mü’ekked ve vaşf-ı mezkûr ile mevşûfiyyet, haşâ’îş-i zât-ı kerîmü'l-ħaşletlerinden idigi ħavl-i müşeyyedir. ⁴⁸⁹ Binâberîn ol Ser-levha-i risâle-i risâlet, ‘unvân-ı Seyyidü'l-Kevneyn ve Resûlü’s-Şakaleyn ile mu’anven ve risâlet-i ‘âmme ile zât-ı re’fet-deydenleri efđaliyyet-efken olup eşref-i cümle-i rusûl ve pîşvâ-yı küll oldukları celâ’il-i delâ’il ile müberhendir. Hattâ ⁴⁹⁰ ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ﴾ naşs-ı celîlü'l-ħaşşından peżîrende-şûret olan ħuşûşa nisbet ile ‘umûm-ı risâletleri zîver-ârâ-yı zuhûr idigi cilve-ger-i meclâ-yı bedâhet ⁴⁹¹ idiginden mâ-‘adâ إِلَى بُعِثْتُ إِلَى الْأَسْوَدِ وَالْأَحْمَرِ) ⁴⁹² ħadîs-i şeref-perveri daħi ma’nâ-yı şümûl-intimâ-yı e‘ammiyyete

⁴⁸⁵ “O peygamberleri apaçık delillerle ve kutsal metinlerle gönderdik. İnsanlara indirdiklerimizi kendilerine açıklamam için ve (ola ki üzerinde) düşünürler diye sana da uyarıcı kitabı indirdik.” Nahl 16/44.

⁴⁸⁶ “Biz seni başka değil, ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak bütün insanlara gönderdik; fakat insanların çoğu bunu bilmek istemiyorlar.” Sebe’ 34/28.

⁴⁸⁷ ma’nâ-yı: — N.

⁴⁸⁸ “De ki: “Ey insanlar! Gerçekten ben göklerin ve yerin sahibi olan Allah’ın hepinize gönderdiği elçisiyim. O’ndan başka tanrı yoktur. O hayat verir ve öldürür. Öyleyse Allah’a ve ümmî peygamber olan resulüne -ki o Allah’a ve O’nun sözlerine inanır- iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.” A’râf 7/158.

⁴⁸⁹ müşeyyedir: müşbetdir N.

⁴⁹⁰ “İstisnasız her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik ki onlara açık açık anlatsın; bundan sonra Allah dilediğini sapkınlık içerisinde bırakır, dilediğini de doğru yola iletir. O, güçlüdür, hikmet sahibidir.” İbrâhîm 14/4.

⁴⁹¹ bedâhet: hidâyet N.

⁴⁹² “Ben Arap olan olmayan bütün insanlara gönderildim.” Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. III. s. 304; c. IV, s. 400, 416; c. V, s. 145, 147; Dârimî, Siyer 29, nr. 2470.

rehîn-i râtibe-i delâletdir. Siyyemâ ⁴⁹³ ﴿الَّذِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ﴾ fermûde-i bihînin tefsîrde ba‘zı fezâ‘il-maşîr nüfûz-i emr-i Nebevî muğiyy-i kabûlî hâvî idigin emr-i esyâd, nüfûz-âver-i ‘ibâd idigine teşbîh-âver ve ba‘zı efdâl-güster, ittibâ‘-ı evâmir-i nefsanîyyeden evvelîyyetde vüçûb ile ber-ter idigin haber vermişdir. Keyfe lâ? Tekerrümeten li-Mefhârî'l-Mevcûdât zevcât-ı muṭahharât mânende-i ümmehât burka‘-püş-i hürmet ve dâr-ı tena‘‘um-medâr-ı âhîretde ⁴⁹⁴ dağı hıdmet-i Seyyidü'l-Enâm ‘aleyhi's-şalâtu ve's-selâma şeref-yâftegân-ı huşûşîyyet idikleri teşyîd-i mebânî-i tekrîm-i Nebîyy-i Kerîm'de ke'l-bünyânî'l-merşûş zîver-efzâ-yı zemîn-i nuşûşdur. Hattâ ber-maẓmûn-ı âyet-i i‘câz-dem-sâz mü‘minîne te‘yîd-i hürmetlerin ⁴⁹⁵ ﴿وَهُوَ أَبٌ لَهُمْ﴾ kırâ‘ati te‘kîd-sâzdır. Lâkin lafz-ı mezbûr meşâhîf-i meşhûrede mezkûr olmamağla ‘andelîbân-i kırâ‘at ol nağme ile terennüm-perdâz degildir. Ve kezâlik berây-ı ta‘zîm-i Cenâb-ı Kâşîfü'l-Ğumme ﴿وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ﴾ ⁴⁹⁶ naşş-ı tâb-nâkı pertev-pâş-ı minaşşa-i nüzûl-i firûz ve maẓmûn-ı şerâfet-meşhûnlarından tâbiş-i envâr-ı envâ‘-ı tekrîmât-ı şettâ incilâ-bahşâ-yı derûn-bürûzdur. Pes fazl-ı ‘aẓîmden ‘inde'l-ba‘z nübüvvet yâhud ‘aẓm u qadr-i menziletleri ezeliyyü't-takđîr idigin inbâ ile midḥat murâd olup Vâsîṭî-i fezâ‘il-âbâd kavlince taḥammül-güdâz-ı Hâzret-i Kelîm-i sûtüde-ḥaşlet olan ru‘yet, naşîb-i Cenâb-ı Şefî‘-i Ümmet ^(N18a) idigine işâretidir. Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Bâb-ı Sâni: ⁴⁹⁸ Kâmet-i bâlâ-pâye-i rif‘at-sâye-i Nebeviyye ḥasebü'l-irâdeti'l-ezeliyye kabâ-yı ma‘âlî-intimâ-yı maḥâsin-i ḥılkiyye ve ḥulkiyye ile müzeyyen ve mükemmel ve envâ‘-ı elbise-i fâhire-i fezâ‘il-i dâreyn, i‘dâd-kerde-i Cenâb-ı Seyyidü'l-Kevneyn

⁴⁹³ “Peygamber müminlere kendilerinden daha yakındır, eşleri de onların anneleridir. Aralarında kan bağı bulunanlar Allah’ın kitabında (mirasçılık bakımından) birbirlerine, diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar; dostlarınıza lutufta bulunmanız başkadır. Bu hüküm kitapta kayıt altına alınmıştır.” Ahzâb 33/6.

⁴⁹⁴ dâr-ı tena‘‘um-medâr-ı âhîretde: dâru'n-na‘îm-i âhîretde N.

⁴⁹⁵ Kur‘ân-ı Kerîm’de böyle bir âyet mevcut olmayıp tâbiîn müfessirlerinden İkrime el-Berberî’nin (v. 105/703) belirttiği üzere bilinen kıraatler arasında böyle bir kıraat yoktur. Bu cümle bir tefsirden ibaret olsa gerek. Aliyyü'l-Kârî, **Şerhu’s-Şifâ**, c. I, s. 140.

⁴⁹⁶ “Allah’ın sana lutfu ve esirgemesi olmasaydı onlardan bir grup seni yanıltmaya yeltenmişti; halbuki onlar ancak kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. **Allah sana kitabı ve hikmeti indirmiş**, bilmediğini sana öğretmiştir. Sana Allah’ın lutfu gerçekten büyük olmuştur.” Nisâ 4/113.

⁴⁹⁷ “Allah’ın sana lutfu ve esirgemesi olmasaydı onlardan bir grup seni yanıltmaya yeltenmişti; halbuki onlar ancak kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana kitabı ve hikmeti indirmiş, bilmediğini sana öğretmiştir. **Sana Allah’ın lutfu gerçekten büyük olmuştur.**” Nisâ 4/113.

⁴⁹⁸ Bâb-ı Sâni: Faşl-ı Hâdî ‘Aşer N.

idigiyle zāt-ı mufaḍḍalları mübeccel idigin berāy-ı ifāde küşādedir. Ma'lūm-ı muḥabbet-pirāyān-ı Maḥbūb-i Ḥudā ve meşhūd-i nigāh-endāzān-ı nuḳūş-ı seyr-i şerāfet-pīrādır ki ārāyış-i zevāt-ı benī nev'-i beşer ḥişāl-i pūr-kemāl ile cılve-ger ve maḥāsin-i aḥlāk-ı behcet-vifāk ile istikmāl-i nefis-i nefāset-güster iki vech ile mümkün'l-istiḥşāl idigi muḳarrerdir ki biri muḳtedā-yı ḥılkat-i beşeriyyeden olan aḥlāk-ı maḥāsin-vifāk ve diğeri mükteşebāt-ı dīniyye-i tena'um-mesāḳdır. Pes evşāf-ı ḥamīde-i mezkūre ile tecellī-pīrāyān-ı celīlül'-i'tibārīñ vezn-i a'māl-i girān-miḳdārı nīkū-kārılıḳda sencīde-'ayār idügi **(16b)** āşikārdır. Ba'de-zā kısmeyni merḳūmeyn daḥi zevi'l-ciheteyn olup ba'zısıñın żarūriyyete tamaḥḥużı müselleme ve ba'zı āḥarı żarūrī ve kesbīden e'am yāḥud kesb-i mücerred idigi ğayr-ı mübhemdir. Felā-cerem aḥlāk-ı żarūriyye ber-muḳteżā-yı aşl-ı ṭaviyye bilā-iḥtiyār kesbe medār olmayan ḥişāl-i maḥāsin-şi'ārdır. Ezcümle ber-vech-i ekmel müstaḥsenül'-ḥalīḳa olmaḳda mükemmel olup ḥüsn-i şüret ü sīretde yegāne ve ḳuvvet-i 'aql ü derkde bī-bahāne ve ḥiddet-i fehīm ve şıḥḥat-i iz'ān ile ārāste ve feşāḥat-i lisān ile zīnet-pīrāste ve selāmet-i a'zā ve ḥavās ve i'tidāl-i ḥarekāt ü sekenāt-ı midḥat-istīnāsda her-dem 'alem olduḳdan soñra şerāfet-i neseb ve rezānet-i ḥaseb ile 'azīzül'-ḳavm⁴⁹⁹ ve kerīmül'-mevlid olmaḳın ketībe-i şerāfete ḳā'id olmaḳdır ki żamīr-i maḥāsin kendüye 'ā'id ola. Felā-cerem evşāf-ı mezkūreniñ bürüzı mazḥar-ı elṭāf-ı Ḥudā olanlarıñ eşer-i ṭalī'-i firūzıdır. Ve mülḥaḳāt-ı żarūriyye-i dünyeviyyeden olan nevm ve ğidā ve melbes ve mesken-i pūr-i'tidā ve menkaḥ-ı behcet-deyden ve māl ü cāh-ı rāḥat-efkendir ki mevādd-ı mezkūrede daḥi i'tidāl me'vā-yı āsūdegī-i ḥāldir. Ba'de hāzā mülḥaḳāt-ı żarūriyye-i dīniyyeden olan sülūk-i ṭarīḳ-i ḥudāya teşmīr-sāḳ-ı ḳudret-i ḳuşvā ve peyrevī-i ḳānūn-i şerī'at-i ğarrā ile menzil-resī-i taḳvā daḥi saḥā-i tedeyyünde rast-revī-i tezeyyün ile rū-nümādır. Bināberīn taḥallī-pīrāyān-ı şıfāt-ı mezkūre-i memdūḥiyyet-intimāya bürüz-i ḥahre-i vefā mücellā-yı şafādan teyessür-ḳarīn idügi bedāhet-rehīndir. Bundan soñra umūr-i kesbiyye-i uhreviyyeden olan isticmā'-ı aḥlāk-ı 'aliyyeyi daḥi 'ādet-i seniyye edinmege medār-ı telehhüb ādāb-ı şer'iyye ile te'eddübdür. Meşelā bī-bahāne taşallüb fi'd-diyāne ve eczā-yı 'ilm ü ḥilm-i rezīn ve şabr u şükr-i bihīni terkībde müfredāt-ı 'adl ü zühd ü 'afv ü tevāzu'ı cem' ü tertībe himmet-^(N18b)peyvest ve cūd u 'iffet ü ḥayā ve şecā'ati der-dest edüp

⁴⁹⁹ olduḳdan soñra şerāfet-i neseb ve rezānet-i ḥaseb ile 'azīzül'-ḳavm: — N.

şamt ü mürüvvet ü te'ennī ve vaqārı taḥşīl ve edeb ü merḥamet ü ḥüsn-i mu'aşeretü tekmīl lāzime-i zımmet-i ḥuş-mend-i nebīldir ki aḥlāk-ı ḥasene-i mezkûre ile taḥalluk istikmāl-i nefis-i nefise medār-ı taḥaqquḳdur. İmdi ḥişāl-i mezkûre ile ittisāf muḳteżā-yı fıtrat ve mübteğā-yı aḥl-ı ḥilḳat ise lüzüm-ı muḥāfaza-i i'māl bī-ḳıl ü ḳāl idigi cāy-ı ihtilāf olmayup kesbi cılve-ger oldığı şüretde daḥi lüzüb-i bezl-i ḳudret 'ale'l-istikmāl me'vā-yı su'āl degildir. Lākin vücūd-i şu'be fī aḥl-i'l-cibille bā'is-i nümüvv-ı nihāl-i aḥlāk-ı behcet-zülledir ki beyān-ı mev'ūd-ı mü'ellif-i ḳudvetü'l-ecilledir. Pes ma'lüm-ı erbāb-ı ārā-i seniyyedir ki medār-ı isticmā'-ı ḥişāl-i kemāl ibtiğā-i merḳāt-ı Melikü'l-Müte'al olmak maḳşad-ı esnā ve maṭlab-ı vālādır. Eger li-ecli'd-dünyā şüret-nümā ise daḥi ma'a'l-ihtilāf fī mücib-i ḥüsnihā bi'ttifāḳ-ı erbābi'l-'uḳūli's-selīme cāmi'-i maḥāsin-mecāmi'i yine şāhib-i kemālāt-i cismiyyedir. Felihāzā mebhāş-ı merḳūm-ı şerāfet-mevsūma fuşūl-i seb'a ve 'işrīn mevāḳı'-ı tebyīndir.

Faşl-ı Evvel:⁵⁰⁰ 'İnde't-taḥḳīḳ ḥişāl-i kemālden ferd ü zevc ile pīrāye-pīrāyān-ı benī nev'-i beşer bezm-gāh-ı cihānda şöhret ile muvaḳḳar ve ilā intihā'i'd-devrān kitāb-ı midḥatı mütedāvil-i eydī-i cihāniyān olup keyfe mā-ittefeḳa her 'aşra bir ferīdü'd-**(17a)** dehr mā bihi'l-faḥrdır. Meşelā şerāfet-i neseb ve rezānet-i ḥaseb yāḥud cemāl ü māl yāḥud 'ilm ü ḥilm yāḥud ḳuvvet ü şecā'at ile zīver-baḥş-ı zümre-i emşāl olan zāt-ı mübeccel ḥayyen maḍrib-ı meşel ve 'inde'l-kümmel mufaḍḍal olup meyyiten daḥi nuḳūş-ı seniyyāt-ḥişāl-i zībende-cemāli in'ās-pīrā-yı merāyā-yı ḳulüb-ı nās olmağla bürüz-ı şüret-i müstaḥsene-i şıfāt-ı ḥasenesi bā'is-i nigāh-sāzī-i zıkr-i cemīl idigi bedāhet-istīnās olıcaḳ ol Cāmi'-i mecmū'-i ḥişāl-i ḥamīde ve müstecmi'-i cümle-i mekārīm-i aḥlāk-ı sencīdeniñ taḥşīş-i Cenāb-ı Ḥallāk ile ḥā'iz-i merātīb-i 'ulyā-yı şıfāt-ı cezīle ve pīrāye-bāḥş-ı mu'ālla-şadr-ı evşāf-ı celīle idigi bi'l-ittifāḳ şöhre-i āfāk olup beyān-ı kemmiyyetiyle i'lān-ı keyfiyyeti birün-ı rātibe-i imkān iken ilā āḥiri'z-zamān tırāz-ı rātibe-i memdūḥiyyet ve 'unvān-ı cerīde-i maḥmūdiyyet olmaḳda 'inde erbābi's-şu'ūr ne vechile mā bihi'l-faḥr-ı cumḥūr olmaya ki ḥürşīd-i ḥüdā-leme'ān-ı evc-i nübüvvet olan zāt-ı ma'ālī-simātıları mihr-i 'ālem-tāb-ı āsumān-ı risālet ve lem'ā-baḥşā-yı sāḥa-gāh-ı ḥullet ü muḥabbet idiginden mā-'adā mütemmim-i mekārīm-i aḥlāk olan vücūd-ı müstaşfaları şadr-nişīn-i ıstıfā ve 'arş-

⁵⁰⁰ Faşl-ı Evvel: — N.

resīde-i dünüvv-i şafā olmağla rātibe-tırāz-ı ihā ve dīdār-ı Mevlā ile mazhar-ı ﴿ثُمَّ دَنَا﴾⁵⁰¹dır. Hattā ol Pīrāye-baḥş-ı maḳām-ı maḥmūd ve zīver-i vesīle-i bihbūd mehbiṭ-i vahy-i münezzel ve mevrīd-i faẓl-ı ekmel olmağla kāffe-i nāsa meḳūṣiyyet ile mu‘azzez^(N19a) ve keşf-i esrār-ı ‘avālim ile muṭarraz ve zeyn-efken-i zīn-i Burāk-ı berrāk ve tırāz-ı mi‘rāc-ı bāhirü'l-ibtihāc-ı mu‘cizü'l-mışdāḳdır.⁵⁰² Felihāzā şufūf-i enbiyā ve mürselīne imām ve Hātemü'n-Nebiyyīn vaşfiyla rātibe-tırāz-ı ittisām olup şāhid-i müdde‘ā-yı teblīğ-i aḥkām-ı nübüvvet ve müzekkī-i ümmet olmağın seyyid-i veled-i Ādem ve nāşib-ı livā-i ḥamd-i mükerrerem ve menba‘-ı yenābī‘-i beşāret ü nezāret ve ‘inde zīl-‘arş şāhib-i mekānet ü ‘ibādetdir. Keyfe lā? Vücūd-ı hidāyet-nümūduları gencīne-i cevāhir-i zevāhir-i hüdā olmağın mecmū‘-ı ‘āleme rahmet-i maḥẓ ve maḥẓ-ı rahmet-i Mevlā’dır. Hattā ol Şadr-nişīn-i ‘ālī-pāye-i rızā, mazhar-ı mevhibe-i Kevşer ve icābet-sāz-ı usūle-i benī nev‘-i beşer olmağda murtaza olup itmām-ı ni‘met ile enbiyāya kıdve ve miḥrāb-nişīn-i efdaliyyet olan zāt-ı ekmeliyet-simātları mücābüd-da‘vedir. Felihāzā ol Nūr-i başar ‘afv-ı mā teḳaddem ve mā te‘aḥḥar ile mükerrerem-ter ve şerḥ-i şadr ile metn-i hidāyete zīver olup vaz‘-ı vizr ve ref‘-i zıkr ile muṭarraz ve ‘izz-i naşr ile mu‘azzezdir. Keyfe lā? Nüzül-i sekīne ve te‘yīd-i melā‘ike-i ‘işmet-me‘inne ile cevāhir-i nuşrete defīne olup ikrāmen li-zātihi'l-kerīm tezkiye-i ümmetleriyle tekrīm olunduklarından mā‘adā mazhar-ı itā-i Kitāb-ı Kerīm ve maşdar-ı i‘tā-i seb‘u'l-meşānī ve'l-Ḳur‘ānī'l-‘Azīm'dir. Felā-cerem ol Miḥrāb-ı kıble-gāh-ı ḥikmetiñ dā‘ī-yi ilā'llāh idikleri bī-iştibāh olmağla mevrīd-i şalāt-i Rabbānī ve cāmi‘-i şalavāt-ı melā‘ike-i ‘işmet-müdānī olup emr-i İlāhī ile ḥākim-i beyne'n-nās ve a‘nāḳ-ı ricālden rāfi‘-i naşb-ı cerr-i aḡlāl-i şiddet-istīnāsdır. Hattā esmā-i şerāfet-intimāları mevrīd-i ḳasem-i Rabb-i Ekrem ve teklīm-āver-i cemādāt ve ihyā-sāz-ı emvāt idikleri müsellemler olup nuṭṭ-efken-i ‘ucm ve şünūd-āver-i mesāmi‘-i şumm olmağla yenābī‘-i eşābi‘-i feyż-menābi‘leri mecrā-yı āb-ı (17b) ḥayāt-āver-i aşḥābdır. Siyyemā teḳşīr-sāz-ı ḳalīl ve inşikāk-āver-i ḳamer-i kelīl ve redd-efken-i şems-i tābān ve ḳalb-āver-i a‘yān olmağla bilā-te‘ab mazhar-ı nuşret-ḳarīn-i ırb ve ittılā‘-ı ḡayb ile izāle-kār-ı reyḅ olup zılle-dār-ı ḡumām ve mübri‘ü'l-ālām ve mazhar-ı tesbīḥ-i ḥaşā ve maşdar-ı feẓā‘il-i lā-tuḥşādır. Felihāzā baḥr-ı muḥīṭ-i ma‘lūmātı sāḥil-i ihāṭadan bīrūn ve efdāl-i enbiyā ve mürselīn idikleri

⁵⁰¹ “Sonra yaklaştıkça yaklaştı.” Necm 53/8.

⁵⁰² mu‘cizü'l-mışdāḳdır: meḥḥaru'l-mışdāḳdır N.

nuşûş-ı kâti‘a ile şübüt-maḥrûndur. Sübhâne men faḍdale bi-faḍlihî efḍale enbiyâ’ihî bi'l-feḍâ'il ki tekrîmen lehû a‘dâd-ı menâzil-i ‘âliye ve i‘tâ-yı kerâmât-ı ḡâliye ile zât-ı risâlet-simâtların mükerrem ve sa‘âdet-i ‘uzmâ ve ziyâde ile ol rütbe mufahḥam buyurmuşdur ki nebzesin ta‘aḳkulden ‘uḳûl-i ‘uḳalâ pür-‘acz ü kelâl ve zerresin tefehhümden evhâm-ı ḥuyelâ ḥayret-iştimâldir. Şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Şânî:⁵⁰³ ‘İnde ehli'l-i‘tibâr perde-ber-endâz-ı istitârdır ki ol Erîke-nişîn-i ‘âlî-pāye-i nübüvvetiñ ‘ulüvv-i ḳadr ve sümüvv-i menzilet ile a‘le'n-nâs ^(N19b) ve şerîfü'l-mevlid ve münîfü'l-maḥtid olmaḡla efḍal-i enbiyâ-yı mekârim-istînâs idigi müşbetdir. Binâberîn cevâhir-i zevâhir-i mecmû-i ḥişâl-i pür-kemâle gencîne-i cemîle olduklarından istizâ‘a-i leme‘ât-ı yâd-dâştî-i evşâf-ı ‘aliyyelerine teşevvuk, cümûm-ı âmâle tefevvuk etmegin ‘inde'l-ḳâ'il ve's-sâmi‘ nûr-ı vidâd-ı sâti‘ları muṭṭali‘-i derûn-i islâmiyândan hemîşe lâmi‘dir. Keyfe lâ? Mir‘ât-i ḥişâl-i kemâl-i ḡayr-ı müktesebeye nigâḥ-endâzân-ı nazar, cemâl-i ḥilkat-i Ḥazret-i Ḥayru'l-Beşer'i câmi‘-i eşât-i muḥassenât ve ḥâ'iz-i a‘lâ-yı merâtib-i mübtehicât olan şüret-i bî-hemâl ile ḳarîru'l-‘ayn-i ru‘yet idigi müşbetdir. Ḥattâ kemâl-i tenasüb-i a‘zâ-yı behcet-intimâ ile taşvîr-i cemâl-i maḥâsin-iştimâlleri mişâl-i nûr-i mücessem zîver-ârâ-yı elvâḥ-ı ‘âlem ve dil-dâde-sâz-ı ṭabâyî‘-i ümem idikleri ḥilye-i cemîle-i behcet-nişânlarından rû-nümâdır ki tertîb-i dîvân-ı beyân-ı keyfiyyet-i şerâfet-kemmiyyeti ḳalem-i i‘câz-raḳam-ı ruvât-ı ‘amîmetü'l-berekât ile zîb-baḥş-ı suṭûr-ı elvâḥ-ı aḥbâr ve menâzım-ı rivâyât-ı behcet-âyâtını nazm ile neşr-endâzân-ı le‘âlî-i ma‘âlî-şi‘âr olan kibâr-ı aşḥâb-ı fezâ'il-şi‘ârîñ manzûme-nâme-i iḥbârı te'kîd-i rivâyet-i yek-dîger ile ḳarîn-i takrîz-i şîḥḥat idigi âşîkârdır. Ezcümle menba‘-ı yenâbî‘-i rızâ Cenâb-ı ‘Aliyyü'l-Murtażâ ve muḳtedâ-yı sâlik-i hüdâ-mesâlik Enes bin Mâlik ve Ebû Hüreyre-i fezâ'il-me‘ârib ve Berâ bin ‘Âzib ve ‘arûs-i ḥacle-gâḥ-ı ‘işmet Cenâb-ı Şiddîḳa-i sûtûde-ḥaşlet ve mâh-ı evc-i şerâfet-i sülâle İbn-i Ebî Hâle ve zîb-i beyt-i faẓl-ı emced Ümmü Ma‘bed ve ḥabr-i fezâ'il-istînâs Cenâb-ı İbn-i ‘Abbâs ve emşâl be-nâmlarından niçe a‘lâm i‘lâmlarıyla bedîdârdır ki ol Ḳâ'id-i Ketîbe-i Rusûl ve pîşvâ-yı kişver-küşâyân-ı ulî'l-‘uzmâ ve mefḥar-ı küll-i gül-i şad-berg-i gülşen-i ıstîfâ ‘aleyhi mine't-taḥiyyâti evfâḥâ ḥazretleriniñ vücûd-ı nâzenînlerinde lem‘a-

⁵⁰³ Faşl-ı Şânî: — N.

perver olan levn-i şafâ-bahş-ı mu'teber ebyaz u enver ve işrâk u le'âfetde nûr-i başar ve şu'â'-ı şems ü kamerden evfer olmağın şādık-nefesân-ı bezm-i üns-â-üns-i ta'rîf ol Dürretü't-tâc-ı ibtihâc-ı kûlzum-i hûsn ü cemālî **أَزْهَرُ النَّوْنِ/ezherü'l-levn**⁵⁰⁴ ile tavşîf ve mukle-i çeşm-i merdüm-şikârların şiddet-i sevâd ve bülendî-i hûsn-âşinâ-yı mâder-zâd ile nûrânî ve lûtf-i nezzâre-i **(18a)** dil-firîbi şekîb-fersâ-yı incizâb-ı kâşî ve dâni olmağın ol Zât-ı Rûşenâ-sâz-ı a'yün-i ibtihâc ü ferec vaşfında **أَدْعُ/ed'ac** ta'bîri zebân-zed-i bülegâ-yı ulî'l-ebşâr olup çeşm-i sürme-dâr-ı merdüm-şikârlarında hûsn-efken olan inşikâk-ı le'âfet-medâr kalb-i âgâhları gibi sa'd ü bülendî ile bedîdâr olmağın dü-nergis-i sa'âdet-nişân-ı mübeccellerin kelîme-i la'îfe-i **أَنْجَلُ/encel** ile tavşîf behcet-i bâğ-ı vaşf-ı cemîllerin zîbende-ta'rîfdir. Hattâ ^(N20a) çeşm-i 'inâyet-nigâh-ı dîdâr-âgâhlarını şafvet-i beyâzı evvel nigehe beyâzî-i dürr-i şâh-vâr-ı şafâ-bahşâdan evfer ve ba'de tekrîri'n-naẓar te'sîr-i müdâme-i şevk-ı dîdâr ile fî'l-cümle humret-i ğayr-ı mahsûseye tenâsûbi le'âfet-bahş-ı dîger olmağın ol Zübde-i mâ-ḥaşal vaşfında **أَشْكَلُ/eşkel** ta'bîri müttefaḥun 'aleyh-i erbâb-ı başar-ı başîret olup müjgân-ı siyeh-târ-ı melâ'ik-şikârları tavîl ü bisyâr olmağın ol kurre-i a'yüni'l-ebrâr⁵⁰⁵ vaşfında **أَهْدَبُ الْأَشْفَارِ/ehdebü'l-eşfâr** ta'bîr olunmak kâtibe-i ḥilye-nüvîsân-ı celîlül-l-i'tibâr 'indinde muhtârdır. Siyyemâ mir'ât-i cemâl-i ferḥunde-fâlleri vücuḥ-i nûr-pâş-ı melâ'ik ü beşerden enver ve işrâk-ı vech-i tâb-nâkleri ziyâ-yı 'âlem-gîr-i mihr-i münîrden ekşer olmağın ol Kûlzum-i nûr-i mevc-â-mevc-i hidâyet ve zîver-ârâ-yı nigîn-i ḥatem-i risâlet 'aleyhi a'le't-taḥiyyetiñ vech-i vecîḥ-i tâb-efşân-ı pür-behcetleri gül-güne-i le'âfet-me'âl-i vaşf-ı **أَبْلَجُ/eblec** ile rûşenâ-sâz-ı çeşm-i cihâniyân oldığı şüret-nümâ-yı merâyâ-yı ḥilye-nüvîsân olup kavş-ı ebruvân-ı dil-firîb-i lâ-mekân-nişânları bârîk ü dîrâz ve hûsn-i 'anberîn-tûz-ı tākāt-güdâzı bî-enbâz olmağın ol Şeh-süvâr-ı sâḥa-i hûsn-i tākāt-şiken ḥazretleriniñ vaşf-ı dil-firîbi ta'bîr-i le'âfet-maşîr-i **أَزَّجُ/ezecc** ile mu'anven oldığı nişân-zed-i tîr-endâzân-ı âşâr-ı celîle ve bîni-i nâzik-terînleri be-ğâyet mevzûn olmağın kaşîde-i hûsn-i bî-mişâllerinde ol Mısrâ'-ı berceste-i mu'tenâ 'ibâret-i şîrîn-edâ-yı **أَفْقَى/aknâ** ile şaḥîfe-pîrâyî-i dîvân-ı medḥ u şenâların iktizâ etmişdir. Ve intizâm-ı dendân-ı lü'lü-bârları laṭîf ü hemvâr olup ḥilâl-i tenâsüb-medârından nesîm-i 'anber-şemîm güncâyîşi mertebe-i tenâsuk-ı tâmm bedîdâr olmağın ol Mefḥar-ı ins ü cân 'aleyhi's-şalâtü ve'r-rıdvân ḥazretleri

⁵⁰⁴ ezherü'l-levn: — N.

⁵⁰⁵ ebrâr: ebşâr N.

‘unvān-ı belāgat-niṣān-ı **أَفْلَحَ/eflecü'l-esnān** ile revnağ-şiken-i mehveşān-ı Āl-i ‘Adnān olduğu ğaniyyūn ‘ani'l-beyāndır. Hattā vech-i vecīh-i pākīze-güherleri aḥsen-i vech üzre müdevver ve zülāl-i ḥüsn ü ān ile mütemevvic bir güher-i mükerrerem-ter olup şafḥateyn-i meh ü ḥürşid-i tābān ol āyīne-i müstaḥsenü't-tedvīre be-hem beste āyīne-dān olmağa şāyān görüldiğinden lede'l-fuṣaḥā evşāf-ı cemīleleriniñ biri daḥi **مُدَوَّرُ الْوَجْهِ/müdevverü'l-vech** olduğu setīr-i perde-i ḥafā degildir. Felihāzā ol Āsüde-niṣīn-i serīr-i cihāniyānī ‘aleyhi şalavātī's-Şamedānī'niñ pīṣānī-i sa‘ādet-niṣānı ber-vech-i i‘tidāl vüs‘at-ḳarīn ve nāṣiye-i şerāfet-‘unvānı āyet-i ḥüsn ü cemālini nāṭık bir kitāb-ı mübīn olmağın berāt-ı vaṣf-ı leṭāfet-ḳarīnı tuğrā-yı **وَاسِعُ الْجَبِينِ/vāsi‘ü'l-cebīn** ile tezyīn olunduğı telaḳḳī bi'l-ḳabūl-i taḥsīn-i ehl-i yaḳīn idiginden mā-‘adā ol **(18b)** Tezerv-i nāzende-ḥıram-ı evc-i ihtirām ‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selāmıñ sebze-zār-ı ḥaṭṭ-ı ruḥsār-ı tāb-dārı ṭariyy ü tāmm olmağla mū-şikāfān-ı fenn-i tavşīf-i ^(N20b) ferḥunde-peyām ol Nūr-i siyeh-fām-ı miskiyyü'l-ḥitāmda ḳīl-i ḳadr-i noḳşān görmediklerine binā’en ol Zāt-ı celīlül-ḥilye vaṣfında **كَتَّ اللَّحْيَةِ/keṣṣü'l-liḥye** ta‘biriyle mu‘aṭṭar-sāz-ı meşāmm-ı ihtirām olmuşlardır. Ve sīne-i bī-kīne-i enverleriyle nāf-ı şerāfet-maṭāf-ı mu‘anberleri mā-beyni hemvār ve berāber olmağın ol Mir‘āt-ı şafā-baḥş-ı her dü-‘ālem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemiñ **وَالصُّدْرُ وَالْبُطْنُ/sevā‘u'l-baṭn ve’s-şadr** vaṣf-ı muḥteremiyle şifā-baḥş-ı şudūr-ı benī Ādem oldukları müsellemler olup ma‘a-zālīk şadr-ı tāb-dār-ı muşaffāları vüs‘at ü leṭāfet üzre maṣnū‘ bir āyīne-i ‘ālem-nümā olmağın ol Zübde-i aṣfiyā-yı şāḥib-vuḳūfuñ **وَاسِعُ الصُّدْرِ/vāsi‘u’s-şadr** vaṣf-ı midḥat-iştimāliyle mevşūf olduğu daḥi lede'l-bülegā muḥaḳḳaḳ u ma‘rūfdur. Hattā dūş-ı celālet-pūş-ı şeref-mendleri cesīm ü bülend ve tenāsüb-i tāmm ile ser-rişte-i nūr iki āyīne-i billūreyn-mānend olmağın ol Seyyidü’s-Şaḳaleyn’iñ vaṣf-ı şerif-i **عَظِيمِ/azīmü'l-menkibeyn** ile ḥulle ber-dūş-i tefḥīm olduğu ḥayyātān-ı cāme-i tavşīf-iñ ittifāḳ-ı düzendesi ve cūsse-i pūr-cūd-ı ‘ālem-sūdlarında muntazām olan her üstüḥān-ı dürriyyü'n-nizām-ı sīmīn-fām zaḥāmet⁵⁰⁶ ve bülendī ile tāmm olmağın ol Müstened-i etkīyā-yı fihām ‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām şem‘-i vaṣf-ı cemīl-i **ضَخْمِ الْعِظَامِ/zaḥmü'l-iẓām**ıñ şu‘le-i fūrüzendesidir. Keyfe lā? Bāzū-yi nīkū-yı dil-cūları metīn ve bülend ve zirā‘ayn-i şerāfet-ḳarīnleri cesāmet ve leṭāfetde dil-pesend olmağın **عَبْلُ الْعُضْدَيْنِ وَالذَّرَاعَيْنِ/ablü'l-‘aḳudeyn ve’z-zirā‘ayn** vaṣfeyn-i şerīfeyni ile

⁵⁰⁶ zaḥāmet: necābet N.

ru‘b-efken-i kulüb-i akviyâ olduklarından mâ‘adâ vüs‘at-i keff-i deryâ-nevâl ve fehâmet-i kademeyn-i muhteremeyn-i bî-hemâlleri ‘unvân-ı رَحْبُ الْكَفَّيْنِ ile mu‘anven olduklarına burhân ve enâmil-
 i bî-mișâl-i memdûdeleri şâf olmağın سَائِلِ الْأَطْرَافِ/sā’ilü'l-eṭṭrâf ile ittişâfları ‘ayandır. Hattâ hüsñ ü leṭâfet-i dest-i kerem-perverde müşârun bi'l-benân iken ol Mihr-i dirâhşân-ı nûrânî-beden tebdîl-i pîrehan buyurduklarında leme‘ân-ı temevvüc-i nûr lerzende-sâz-ı endâm-ı melâ’ik ü hûr olmağın kumâş-ı أَنْوَرُ الْمُتَجَرَّدِ/enverü'l-
mütecerrid bâlâ-yı ittişâf-ı cemîllerine câme-i bî-kuşûr kılınup levh-i sîne-i şâflarında mânende-i elif-i ilf-penâh ḥaṭṭ-ı ‘anberîn-fâmdan keşîde-kerde-i beyâz-ı dest-i taḥsîn ber-nûr-i siyâh dil-beste-sâz-ı imtidâd-ı nigâh olmağın دَقِيقِ
 الْمَسْرُوبَةِ/daḳîḳu'l-mesrube ta‘bîri cerîde-i ittişâf-ı sa‘âdet-pîrâlarında mastûr olduğı bî-iştibâhdır. Ma‘a-zâlik sünbül-i gîsû ve kâkül-i ‘anberîn-bû ve ḥaṭṭ-ı ruḥsâr-ı tâb-dâr-ı nîkûları mû-be-mû diḳḳat olunsa ne besâṭet-i şarîḥa ile mürsel ve ne şarâfet u cu‘ûdet ile mu‘aḳkad ve muḥayyel, belki her taraftan hisse-mendî-i leṭâfet ile a‘del olmağın ol Ḳulzüm-i celâlet-i bî-ḳa‘r vaşfinda رَجُلُ الشَّعْرِ/recilü'ş-ša‘r itlâḳıyla kitâb-ı şenâları muḥaşşâ olduğı daḥi şâ’ibe-i iştibâhdan mu‘arrâdır. Hattâ Zât-ı celîlü'ş-şân-ı leṭâfet-efkenlerinde rû-nümâ olan kemâl-i tenâsüb-i gerden أَحْسَنُ النَّاسِ عُنْفًا/aḥsenü'n-
nâsi ‘unuḳan ^(N21a) ‘unvânıyla mu‘anven oldukların iḳtizâ etdiğı gibi ol Âb-ı rûy-i ebrârîñ mülâyemet ve nu‘ûmet-i (19a) ruḥsâr-ı tâb-dârları اسِيلُ الْوَجْهِ/esîlü'l-vech ta‘bîriyle memdûḥ-ı elsine-i fuşahâ’ olduklarına vech-i vecîḥ ve mecmû‘-i a‘zâ-yı leṭâfet-pîrâları kemâl-i hüsñ ü tenâsübde bî-şebîh olmağın sâḥa-i müsellemede sâbıḳ-ı efrâd-ı benî âdem idikleri iḳrâr-kerde-i ‘âlemdir. Siyyemâ ol Zîver-ârâ-yı ḥadîḳâ-i ḥilḳat ‘aleyhi şerâyifü'ş-şalavât mâ esre‘ati'ş-şabâ ve hebbet ḥazretleri ḥulle-pûş-i ḥamrâ olmağla reşk-fermâ-yı gül-i gülzâr-ı behâ olduklarında zât-ı şerâfet-deydenlerinden aḥsen manzûr-ı nazar-ı nigâh-efken olmayup vücûd-ı behcet-nümûdlarından ebhâ bir zât-ı serîr-ârâ-yı behâ nûr-âver-i bâşıra-i nigeḥ-sencân olmadığı Berâ bin ‘Âzib⁵⁰⁷ rivâyetiyle⁵⁰⁸ ‘ayandır. Keyfe lâ? Mihr-i enver-i pertev-

⁵⁰⁷ Medineli ashaptan olan Berâ b. Âzib, Bedir Gazvesi’ne yaşının küçüklüğünden dolayı katılamamış; sonnrasında başta Uhud Gazvesi olmak üzere bütün savaşlara katılmıştır. 71/690’da vefat eden Berâ hazretleri 305 hadis rivayet etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 169.

⁵⁰⁸ Buhârî, Menâkıb 23, nr. 3551; Libâs 35, 68, nr. 5848, 5901; Müslim, Fezâil 91, nr. 2337; Ebû Dâvûd, Teraccül 9, nr. 4183; Tirmizî, Libâs 4, nr. 1724.

gîr-i cemâl-i Peygamber ve tebessüm-i behcet-tenessümleri⁵⁰⁹ şeref-i şems-âsâ etrâf u cevânibe ziyâ-resâ idigi⁵¹⁰ rivâyet-kerde-i Ebî Hüreyre-i⁵¹¹ fezâ'il-pîrâdır. Binâberîn vech-i pâk-ı Cenâb-ı Hayru'l-Berere berķ-endâz-ı bâşıra olmaķda lem'a-i seyf-i şârima teşbîh olundığı ķar'-endâz-ı sâmi'a-i Câbir bin Semüre⁵¹² olduķda şems-i müstedîr ve bedr-i münîre teşbîhi istihsân-âver olmuşdur.⁵¹³ Hattâ Ümmü Ma'bed tavşîf-sâz-ı Resûl-i Emced olduķda “dûrdan ecmeli'l-manzûr ve nezdîk olıcaķ maḥẓ-ı nûr idigi meş'ûrdur”⁵¹⁴ deyüp; bedr-i münîr-i cemâl-i kemâl-iştimâllerin İbn-i Ebî Hâle⁵¹⁵ âgûş-gîrî-i midḥatda bi'l-bedâhe dîdâr-ı nevvâr-ı Cenâb-ı Resûl-i Muḥtâr ḥayret-âver-i nuzzâr idigin iḥbâr etmişdir.⁵¹⁶ Felihâzâ ihtîşâş-ı şoḥbet-i şerâfet-vefretleri zârûrî müheyyic-i ‘aşķ u muḥabbetleri idigi vaşfıyla na't-i Cenâb-ı leys-i ğâlib ‘Alî bin Ebî Ṭâlib, miskkiyyü'l-ḥitâmdır. Hattâ nâ'it-i âḥar, maġfîret-i mâ teḳaddem ve mâ te'aḥḥar ile efdaliyyetleri muḳarrer ve isticmâ'-ı mekârim-i aḥlâķ ile mûkerrem-terlikde şebîh ve ‘adîlleri manzûr-ı nâzar degildir demişdir.⁵¹⁷ Ma'lûm-ı taşaffuḥ-sencân-ı kütüb-i siyerdir ki beyân-ı ḥilye-i Nebeviyye'de zîver-ârâ-yı suṭûr-ı sūdûr olan aḥâdiş-i şerâfet-mevfûrdan câmi'-i şufûf-ı şunûf-ı evşâf-ı maḥâsin-ittişâf-ı Nebeviyye olan bu ḥadiş-i şerâfet-enîsi levḥa-i ḥâtîme-i fuşûl kıılmaġla iktifa, muḥtâr-ı şâḥib-i **Şifâ** idigi şümûl-i mü'eddâ ile

⁵⁰⁹ tebessüm-i behcet-tenessümleri: nesim-i behcet-tensîmleri N.

⁵¹⁰ Beyhakî, **Delâilü'n-Nübüvve**, c. I, s. 275; Müttakî el-Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, c. VII, s. 52, nr. 17815.

⁵¹¹ Hicretin yedinci yılında Müslüman oldu. Asıl adı Abdurrahman olup bir gün Peygamber Efendimiz -*sallallâhu aleyhi ve sellem*- onun elbisesinin içinde bir kedi görünce, ona “kedi babası” anlamında “Ebû Hüreyre” diye takıldı. O günden sonra bu güzel iltifatla anıla geldi. Fakir olması hasebiyle Mescid-i Nebevî’de yatıp kalkan “Ashâb-ı Suffe” arasına katıldı. En çok hadis rivâyet eden sahâbî olup kendisinden 800’den fazla sahâbî ve tâbiî hadis rivâyet etti ve 78 yaşında 58/678’de Medine’de vefât etti. Kandemir, **age.**, c. I, s. 169.

⁵¹² 100 defadan daha fazla Peygamber Efendimiz’in -*sallallâhu aleyhi ve sellem*- sohbetine katıldığını ve onun arkasında 2000 vakitten fazla namaz kıldığını söyleyen Câbir b. Semüre 76/695’de Kûfe’de vefât etti. Kandemir, **age.**, c. I, s. 169.

⁵¹³ Müslim, Fezâil 109, nr. 2343.

⁵¹⁴ Hâkim, **el-Müstedrek**, c. III, s. 10-11, nr. 4274; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. VI, s. 57.

⁵¹⁵ Hind b. Ebî Hâle, Hz. Hatice annemizin daha önceki evliliğinden olan oğlu olup Fahr-i Cihân -*sallallâhu aleyhi ve sellem*- Efendimiz’in terbiyesinde yetişmiştir. Medine’ye hicret edip Bedir ve Uhud savaşlarına katılmıştır. 36/656’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 170.

⁵¹⁶ Taberânî, **el-Mu‘cemu'l-Kebîr**, c. XXII, s. 155, nr. 414; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. VIII, s. 487.

⁵¹⁷ Tirmizî, Menâkıb 8, nr. 3638; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. I, s. 96, 127.

zîver-ârâ-yı ezhân-ı zekâvet-pîrâ idigindendir. Şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem teslīmā.⁵¹⁸

Faşl-ı Şâlis:⁵¹⁹ Ol Nûr-i Mücessem ve Hâbîb-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemîñ 'ıtr-efken-i tab'-ı müşk-i ezfer ve nûkhet-bağş-ı tıynet-i 'anber olan râyiha-i fâyiha-i zât-ı nezâfet-perverleri mu'aţtar-sâz-ı meşâmm-ı ekmeliyyet olmağla nâ-şâyeste-i nezâfet olan levâzım-ı ecsâd-ı beşeriyyeden nezâhet ü tahâretleri tahşîş-i muhaşşaş-ı hâkîkî ile haşâ'îş-i zât-ı 'amîmü'l-berekâtlarından olup şirket-i gayrdan berâ'at muktezâ-yı hilkat-i Hayru'l-halîfe idigi ^(N21b) bî-minnetdir. Felihâzâ zevât-ı benî nev'-i beşerde cilve-ger-i minaşşa-i zühûr olan şî'âr-ı maḥâsin ü behcet ber-muktezâ-yı şerî'at-i muṭahhara ḥişâl-i 'aşere⁵²⁰ ile taḥallîye menûṭ ve nezâfet, mebnâ-yı diyânet idigi maẓmûn-ı ḥadîş-i şerâfet-mebsûtdur.⁵²¹ Keyfe lâ? Zîver-bağş-ı suṭûr-i aşl-ı kitâb olan esânîd-i şihhat-nişâb ile mu'aţtar-sâz-ı meşâmm-ı şübûtdur ki bûyâ-kün-i şâmme-i Enes-i sa'âdet-res olan râyiha-i fâyiha-i Ḥazret-i Seyyidü'l-Beşer misk ü 'anberden **(19b)** atyeb ü a'tar⁵²² ve ruḥsâr-ı Câbir bin Semüre şeref-yâfte-i mesh-i dest-i kerem-peyvest-i Hâdiyü'l-Berere olduḡda bûy-ı dil-cûy-ı Gül-i Gülzâr-ı İştîfâ ile ḥadd-i râvî-i şerâfet-resâ reşk-âver-i dürc-i 'ıtr-ı şâhî idigi ta'tîr-sâz-ı meşâmm-ı inbâdir.⁵²³ Binâberîn nûkhet-i muşâfaḡa-i Nebeviyye 'ıtr-efken-i meşâmm-ı yevmiyye olup şıbyândan ba'zı ser-efrâzânîñ ru'ûs-i behcet-me'nûslarına vaẓ'-ı yed-i mü'eyyedleri efser-i sa'âdet-imtiyâz olduḡı nûkhet-i ḡoş-bûy-i Mefḡar-ı Her Dü-Cihân'dan nümâyândır. Ḥattâ dâr-ı şeref-medâr-ı Cenâb-ı Enes kudûm-ı şerâfet-mevsûm-ı Resûl-i Muḡaddes ile teşerrûf-res olup mâder-i râvî-i feẓâ'il-ârâ iltikâṭ-ı dürer-'araḡ-ı Resûl-i Muşaddaḡ'a ihtimâm-pîrâ olduḡda zîver-i silk-i mînâ-yı muḡâfaẓa kılmaḡı temennâsınıñ sebebi istinbâ-kerde-i Ḥazret-i Nebiyy-i 'Arabî olıcaḡ atyebü't-tayyib olmağla ol le'âlî-i sencîde çîde-kerde-i dest-i tatayyübî idigin

⁵¹⁸ Şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem teslīmā: — A, N.

⁵¹⁹ Faşl-ı Şâlis: — N.

⁵²⁰ Müslim, Tahâret 56, nr. 261; Ebû Dâvûd, Tahâret 29, nr. 53; Tirmizî, Edeb 14, nr. 2757; Nesâî, Zîynet 1. nr. 5043-45; İbni Mâce, Tahâret 8, nr. 293. Hadisin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 171.

⁵²¹ “Din temizlik üzerine binâ edilmiştir.” Zeynüddîn el-İrâkî, Gazzâlî'nin **İhyâu Ulûmi'd-Dîn**'e aldıḡı bu hadisi bu ifâde şekliyle bulamadıḡını söylemektedir. (**el-Muḡnî an Hamli'l-Esfâr**, c. I, s. 125).

⁵²² Müslim, Fezâil 81, 82, nr. 2330.

⁵²³ Müslim, Fezâil 80, nr. 2329.

inbâ etmiştir.⁵²⁴ Binâberîn zîver-i **Târîh**-i İmâm Buhârî olan merviyi-i Câbir-i Enşârî⁵²⁵ mefhûm-ı şerâfet-mevsûmunca mürûr-i Resûl-i Aḥabb ile şerâfet⁵²⁶-mükteseb olan tarîkden mârrîn, nûkhet-i şafâ-âgîn-i Nebiyy-i Güzîn'den mürûr-i Cenâb-ı Seyyidü'l-Mürselîn'i istidlâlleri bî-kîl ü kâldir.⁵²⁷ Keyfe lâ? Tîb-i vücûd-ı Nebevî bilâ-tatayyûbin muktezâ-yı aşl-ı hilkat-i behiyye idigin inbâ ile İshâk bin Ra'heveyh-i⁵²⁸ fezâ'il-karîn nûkhet-bahş-ı meşâmm-ı maḳâl-i behcet-rehîndir. Hattâ Cenâb-ı Câbir şeref-yâb-ı irdâf-ı Resûl-i hüdâ-me'âşir olduğda bûy-i dil-cûy-i mühr-i nübüvvet meşâmm-ı idrâkin fehm-i ma'nâ-yı⁵²⁹ (خَتَامُهُ مِسْكٌ) ile mu'aṭṭar etdigin haber vermiştir.⁵³⁰ Felihâzâ lede'l-iktizâ berây-ı ibtilâ'-ı fazlihî inşikâk-ı arz muḳarrer ve maḥall-i mezbûr mu'aṭṭar olduğu⁵³¹ iḥbâr-ı Şiddîka-i Kübrâ ile şîḥḥat-perver olup mâ-ḥarace mine'l-enbiyâ ibtilâ'-kerde-i arz olmağla ğayr-ı mer'î idigin daḥi inbâ etmiştir.⁵³² Egerçi haber-i merḳûm nâ-resîde-i sâmi'a-i şöhretidir ammâ ṭahâret-i ḥadeşeyn-i Seyyidü'l-Kevneyn taḥrîc-kerde-i ba'zı 'ulemâ-yı Şafi'yye ve taşrîḥ-âverde-i e'imme-i fûrû'-ı Mâlikiyye olup şâhid-i müdde'â-yı merḳûm eşyâ-yı kerîheden beden-i nezâfet-efken-i Peyğamberî berî idigi haberidir. Keyfe lâ? Ḥazret-i 'Alî raḍiye 'anhu Rabbuhu'l-Velî ḥıdmet-i ğasl-i Resûl-i mufaḍḍalı itmâm ve kemâl-i nezâfet-i endâm-ı Seyyidü'l-Enâm'ı ḥâlet-i mezkûrda daḥi teyakḳun etmekle (طَبْتُ حَبًّا وَمَيْتًا)⁵³³ deyü şenâ-h'ân olup Cenâb-ı Şiddîk-i Ekber kezâlik taḳbîl-i beden-i

⁵²⁴ Müslim, Fezâil 83, nr. 2331; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 136.

⁵²⁵ Câbir ibni Abdillâh, Medineli genç sahâbîlerden ve en çok hadis rivâyet eden yedi sahâbîden biri olup on dokuz gazveye katıldı. Babası Uhud Gazvesi'nde şehid düşünce, yedi veya dokuz kız kardeşine bakmak zorunda kaldığı için Peyğamber Efendimiz -sallallâhu aleyhi ve sellem- ona sahip çıktı, kendisine özel ilgi gösterdi ve aralarında pek güzel hâtıralar yaşandı. Câbir, âlim sahâbîlerden biri olduğu için, onun Medine'de verdiği birçok fetva mevcut olup 78/697'de vefât etti. Kandemir, **age.**, c. I, s. 172.

⁵²⁶ mevsûmunca mürûr-i Resûl-i Aḥabb ile şerâfet: — N.

⁵²⁷ Buhârî, **et-Târîhu'l-Kebîr**, c. I, s. 399-400; Dârimî, Mukaddime 10, nr. 67; Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, **Müsned**, c. V, s. 3125; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. VIII, s. 282.

⁵²⁸ Emîrü'l-mü'minîn fi'l-hadîs diye anılan nâdir hadis hafızlarından biri olup İmâm Buhârî'nin de çok değer verdiği hocasıdır. İmâm Buhârî, sahîh hadisleri derlediği Sahîh-i Buhârî'sini onun teşvikiyle kaleme almış olup kendisinin altı cilt olduğu söylenen **el-Müsned**'inden başka, bazı fikhî sorulara verdiği cevapları ihtiva eden **Kitâbü'l-Mesâil**'i ve daha başka eserleri de mevcuttur. 238/852'de vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 172.

⁵²⁹ “Onun (içiminin) sonu bir misktir (ağızda misk gibi koku bırakır). İşte yarışanlar, bunun için yarışsınlar.” Mutaaffîn 83/26 âyetine telmihte bulunulmuştur.

⁵³⁰ İbni Asâkir, **Târîhu Medîneti Dimaşk**, c. XI, s. 230; İbnü'l-İrâkî, **Tarhu't-Tesrîb**, c. IV, s. 42.

⁵³¹ İbnü'l-İrâkî, **Tarhu't-Tesrîb**, c. II, s. 81; Süyûtî, **Menâhilü's-Safâ**, s. 42, nr. 68.

⁵³² İbni Sa'd, **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, c. I, s. 171; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, c. VIII, s. 21, nr. 7835; Ebû Nuaym, **Delâilü'n-Nübüvve**, s. 443. nr. 364; Heysemî, **Mecmau'l-Bahreyn**, c. VI, s. 158. nr. 3531.

⁵³³ “Hayatında tertemizdin, vefatında da tertemizsin.” İbni Mâce, Cenâiz 10, nr. 1467.

muṭahhar ile şeref-perver olduğda rāyiḥa-i ṭayyibe-i neşât-âver ile mu‘aṭṭar olduğın (N22a) haber vermiştir.⁵³⁴ Vâkı‘â rivâyât-ı âtiye daḥi şühûd-i da‘vâ-yı sâmiyedir ki Mâlik bin Sinân⁵³⁵ bezm-gâh-ı Ġazve-i Uḥud'da dem-i Mefḥar-i Her Dü-Cihân ile cām-ı derûnun mel’ân eyledikde vücûd-ı muḥâleşet-âlûdî işâbet-i nârdan rehâ-yâb olacağın işrâb ile neş’e-yâb buyurulduğu gibi,⁵³⁶ bezm-i ihticâm-ı Seyyidü'l-Enâm'da nûş-i dem-i neşât-hem-demleriyle İbnü'z-Zübeyr-i feżâ'il-menâṭ daḥi pür-inbisât olduğda qarîn-i men‘-i Seyyidü'l-Mürselîn olmayup şemşîr-i qahr-ı Benî (20a) Ümeyye'den gerden-i şehâdeti muṭavvaḳu't-taḳdîr idigine işâret-fermâ olan elfâz-ı meserret-intimâ ile tena‘‘um-maşîr olacağın tebşîr ve kâr-güzâr-ı i‘dāmınıñ sū’-i ḥâlin taḳrîr buyurmuşlardır.⁵³⁷ Ḥattâ şâribe-i faẓla⁵³⁸ olan Bereke nâm zen-i muḥâleşet-efken veca‘-ı baṭndan rehâ ile beşâret-qarîn olup ‘adem-i lüzûm-i taḥḥîr-i femi ṭahâret-i meşrûb-i teberrûk-tev’emi iḳtiżâ-rehîndir ki mezbûre ḥıdmet-i Nebviyye ile şeref-yâblık vesîlesiyle taḥte's-serîr cây-gîr olan ḳadeḥiñ mazrûfun bir şeb berây-ı def‘-i ḥarâret ü teb, nûş eylediği haber-i **Şaḥîḥayn**, taḥrîc-efken olan Dâreḳutnî⁵³⁹ ilzâm-sâz-ı Buḥârî ve Müslim idüğü şihḥat-müdânî ve Ümmü Eymen idüğü⁵⁴⁰ daḥi ba‘zı feżâ'il-efkenden menḳûl-i câvidânîdir. Ba‘de ḥâzâ maḥtûnen vilâdet ve maḳtû‘i's-sürre ‘âlem-i vücûda vaz‘-ı ḳadem-i pür-hidâyet, ḥaşâ‘iş-i Nebiyy-i sûtûde-ḥaşletden olup ḥayâ’en minhu ‘Aleyhi’s-Şalâtu ve’s-Selâm, Cenâb-ı Şiddîḳa-i Kübrâ ḳaṭ‘â mevzî‘-i mestûr-i Cenâb-ı ‘İşmet-mevfûra nigâh-sâz olmadığı⁵⁴¹ bî-mîrâdır. Ḥattâ Cenâb-ı ‘Aliyy-i feżâ'il-pîrâ ḡasl-i Nebiyy-i Neẓâfet-ârâ ile ḥasebül’-vaşîyye me’mûriyyetin beyân ve mevzî‘-i mestûra nâzar, bâ‘iş-i

⁵³⁴ Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. IX, s. 37. Hz. Ebû Bekir, Peygamber aleyhisselâmin vefât ettiğini duyunca yanına gelmiş, yüzündeki örtüyü açmış, mübârek yüzünü öperek ağlamıştır. (Buḥârî, Cenâiz 3, nr. 1241-42, Megâzî 84, nr. 4452-53).

⁵³⁵ Tam adı Mâlik ibni Sinân el-Ensârî el-Hudrî olup saḥâbîler arasında çok hadis rivâyet etmesiyle meşhur olan Ebû Saîd el-Hudrî'nin babasıdır. Bu olayın geçtiği Uḥud Savaşı'nda şehid olmuştur. Kandemir, **age.**, c. I, s. 175.

⁵³⁶ Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. VIII, s. 270.

⁵³⁷ İbni Ebî Asım, **el-Âḥâd ve'l-Mesânî**, c. I, s. 414; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. III, s. 638, nr. 6343; Ebû Nuaym, **Hilyetü'l-Evliyâ**, c. I, s. 330.

⁵³⁸ Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. VIII, s. 270-271.

⁵³⁹ Tam adı Ebû'l-Hasen Alî bin Ömer ed-Dâreḳutnî olup hadis hafızı ve kırâat âlimidir. Pek az muḥaddisin elde ettiği “emîrül-mü'minîn fi'l-hadis” ünvanına sahip olup hafızası çok güçlü ve zeki bir insan olan Dâreḳutnî aynı zamanda takvâ sahibi biriydi. 385/995'de vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 176.

⁵⁴⁰ Hâkim, **el-Müstedrek**, c. IV, s. 70-71, nr. 6912. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 177.

⁵⁴¹ İbni Mâce, Tahâret 137, nr. 662, Nikâh 28, nr. 1922; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. VI, s. 190.

ṭams-i ‘ayn-ı nāzır-i cür’et-ger olmağla iğmāz-ı ‘ayn lāyık-ter idigine tenbīh-i Nebevī cılve-ger idigin inbā etmişdir.⁵⁴² Ğıbbe hāzā şāhib-i fezā’il-cemme Cenāb-ı ‘İkrime,⁵⁴³ Ḥazret-i Ḥayru'l-Enām ‘aleyhi's-selāmdan fī ba‘zı'l-aḥyān dūrer-i ğaṭīṭ-i şerāfet-imtinān gūş-güzār-ı sāmī‘-i taḳarrüb-resān olacaḳ mertebe nevmeden ḳavmede ḳable't-tevażzī taḥrīme-bendī-i şalāta terāzīleri ḥīn-i nevmde vuḳū‘-i ḥadeşden muḥāfaẓa-i Rabbāniyye ile maḥfūẓiyyetlerine mebnī idigin rivāyet etmişdir.⁵⁴⁴ Şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Rābī’:⁵⁴⁵ Ol Nūr-i Cesīm-i hüdā-vesīmiñ dāric-i medāric-i kemāl olan ‘aḳl-ı derrākleri reşḳ-āver-i ‘aḳl-ı evvel ve sür‘at-i fehmi-nūrāniyyet-revmli ekmel olduğı gibi, feşāhat-i lisān-ı belāğat-beyānları daḥi ebkem-sāz-ı fuşahā-yı bedī‘u'l-‘unvān olup i‘tidāl-i etvār u şemā’il-i behcet-şi‘ārları rütbe-i i‘cāz-ı ser-efrāzīye māye-i i‘zāz ve sermāye-i imtinān olmağın a‘ḳal-i benī nev‘-i beşer ve ezkā-yı ādemiyān-ı hūş-perver idikleri ‘inde ehli’l-idrāk mināşsa-i bedāhetde cılve-nākdır. Felihāzā zāhiren ve bāṭinen serīr-ārā-yı tedbīr ve ḥuşuş u ‘umūm-i aḥḳām-ı şer‘iyye-i dīniyye ve dūnyeviyyeyi icrāda ‘ālem-maşīr ve işābet-peẓīr olup ^(N22b) zāt-ı re’fet-semīrleri izḥār-ı meḳārim-i aḥlāk ve ibrāz-ı merāḥim ü işfāḳda bī-naẓīrdır. Keyfe lā? Ol Keşşāf-ı rumuz-ı ‘ilm ü ‘irfān bilā-telemmūz lezzet-i ‘ulūm-i evvelīn ve āḥirīn ile zā’ika-pīrā-yı telezzüz idiginden Resūl-i Ḥaḳ ve Sefīr-i muṭlaḳ iduğı bī-reyb ü gūmān muḥtāc-ı istidlāl ü beyān degildir. Keyfe lā? Vehb bin Mūnebbih⁵⁴⁶ mūntebih-sāz-ı naḳl-i mu‘tenā-bihdir ki ol Ma‘mūr-sāz-ı ma‘mūre-i risālet ‘aleyhi a‘le’t-taḥiyyetiñ evşāf-ı mezkūre ile mevşūfiyyetleri rūşenā-sāz-ı naẓar-ı işābet-manzarı olan yetmiş bir kitāb-ı müsteṭābla manzūrı olup rivāyet-i uḥrā üzre Cenāb-ı Mübdi‘-i ‘Ālem ibtidā-yı ḥilḳatden intihā-yı ḳıyāmete degin inşā buyurdığı ‘uḳālāniñ mecmū‘ına ‘aṭiyye-kerdesi olan mevhibe-i ‘aḳlīñ **(20b)** rezāneti bi’n-nisbeti ilā

⁵⁴² İbni Sa’d, **et-Tabakātü’l-Kübrâ**, c. II, s. 278; Bezzâr, **Müsneḍ**, c. III, s. 135- 136; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. IX, s. 36.

⁵⁴³ Tam adı Ebû Abdillāh İkrime ibni Abdillāh el-Berberî olup aslen Mağribli bir Berberî’dir. Abdullāh ibni Abbās’ın kölesiydi. İbni Abbās, kabiliyetli gördüğü İkrime’nin Kur’ân, fıkıh ve sūneti öğrenmesine özen gösterdi ve İkrime de hayatının kırk yılını ilim tahsiline vererek büyük sahâbilerden ilim öğrendi. Böylelikle devrinin en ünlü müfessir ve fakihlerinden biri olan İkrime 105/723’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 179.

⁵⁴⁴ Buhârî, **Teḥcūd** 16, nr. 1147, **Terâvīh** 1, nr. 2013; Müslim, **Müsâfirîn** 125, nr. 738

⁵⁴⁵ Faşl-ı Rābī’: — N.

⁵⁴⁶ İsrâiliyât’tan ve Ehl-i Kitâb’ın eserlerinden yaptığı nakillerle tanınan bir tarihçi olup muhaddis Hemmâm ibni Mūnebbih’in de kardeşidir. 100/718’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 180.

kemāl-i ‘aqli'n-Nebiyyi'l-Kerīm rimāl-i dünyādan miqdār-ı habbe idigi terkīm olunmuştur. Ma‘a-hāzā taḥrīme-bend-i şalāt olduklarında pīş-gāh-ı hidāyet-penāhlarından her manzūr-ı nazar-ı re‘fet-ālūdları verā-yı hidāyet-mebnālarından daḥi meşhūdları olup ma‘nā-yı mezbūr ⁵⁴⁷﴿وَتَقْلُبُكَ فِي السَّاجِدِينَ﴾ āyet-i tekrīm-simātından müstefād idigi **Muvatta’**-i İmām Mālik'de zīver-efzāyı suṭūr olan ḥadīs-i şerāfet-mevfūruñ ⁵⁴⁸ müfādı ve rivāyet-i Ḥazret-i Enes ile **Şaḥīḥayn**'da ⁵⁴⁹ daḥi mastūr ve iḥbār-ı Ḥazret-i Şiddīka-i şerāfet-mevfūr ile şıḥḥati meşhūr idigi zümre-i muḥālifniñ cāy-ı ‘inādı degildir. Felihāzā ḥālet-i mezkūre mu‘cize-i Nebeviyye ve ḥücciyet-i risāletlerine delāleti kaṭ‘iyye idigi rivāyet-i zā‘idesi iḥbār-ı Ümmü Mü‘minin ile vāridedir. Keyfe lā? Rivāyet-i uḥrāda emām ü ḥalef-i Resūl-i Mufaḍḍal nazar-gāh-ı çeşm-i mūkahḥal ⁵⁵⁰ ve nūr u zūlmetde ru‘yet-i ḥaşā’iş-i Nebiyy-i sūtūde-ḥaşletden olmağla ⁵⁵¹ melā’ike-i kirām ve şeyātın-i li‘ām meşhūd-ı Seyyidi'l-Enām’dır. ⁵⁵² Ḥattā dīde-i dīdār-āgāh-ı Nebiyy-i Kureyşī’ye fī eṣnā’i’s-şalāt-i ‘ale’n-Necāşī ⁵⁵³ merḳadinde mezbūruñ kıyāmı manzūr ve sabāḥ-ı Leyletü'l-Mi‘rāc Kureyş’e tavşīf-ārā-yı keyfiyyet-i Beytül-Maḳdis olduklarında arz-ı Kudūs pīş-gāh-ı Nebeviyye’de cilve-ger ⁵⁵⁴ ve eṣnā-yı binā-yı Mescid-i Nebevī’de berāy-ı ta‘yīn-i kıble Mekke-i Mükerreme pīş-āmed-i nazarları olduğu gibi, şüreyyā, pānzde ⁵⁵⁵ nücūm-i şıḡardan intizām-pīrā idigi daḥi manzūr-ı nazar-ı Ḥazret-i Seyyidü'l-Beşer’dir. Egerçi ‘inde’l-ba‘z nazar-ı mezkūr ma‘lūmiyyetden kināye idigi mastūrdur, lākin ḳavl-i mezbūruñ nuşūş-i zāhireye muḥālefeti i‘tibārdan bu‘dın icāb ve ḥaşā’iş-i enbiyādan olan eşyā-yı mümteni‘atü’l-imkān efrād-ı muḥālātadan ḥāric idigi bī-irtiyāb olmağın ḳavl-i evvelin ma‘āric-ı şıḥḥate ‘āric idigi tābāndır. Keyfe lā? Zīver-baḥş-ı suṭūr-ı aşl-ı

⁵⁴⁷ “(217-219) Sen, O, mutlak güçlü ve engin merhamet sahibi olan, huzurunda durduğun **ve secde edenler içinde halden hale girdiğin zaman** seni gören Allah’a güvenip dayan..” Şuarā 26/219.

⁵⁴⁸ İmām Mālik, el-Muvatta’, Kasru’s-Salāt fi’s-Sefer 70. Ḥadīsın metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 181.

⁵⁴⁹ Buhârî, Salāt 40, nr. 418-19; Ezân 88, nr. 741-42; Müslim, Salāt 110, nr. 425. Ḥadīsın metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 181.

⁵⁵⁰ Müslim, Salāt 108, nr. 423.

⁵⁵¹ Beyhakī, **Delāilü’n-Nübüvve**, c. VI, s. 75.

⁵⁵² Buhârî, Salāt 75, nr. 461, Amel fi’s-Salāt 10, nr. 1210, Enbiyā 40, nr. 3423; Müslim, Mesācid 39, nr. 541. Ḥadīsın metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 182.

⁵⁵³ Buhârî, Cenāiz 53, 54, nr. 1317, 1320; Müslim, Cenāiz 62-67, nr. 951-953. Ḥadīsın metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 183.

⁵⁵⁴ Buhârî, Menākıbü’l-Ensār 41, nr. 3886, Tefsīr 17/3, nr. 4710; Müslim, İmān 278, nr. 172.

⁵⁵⁵ A, L ve N nüshalarında 15 yıldız olarak geçen ifade **Şifâ**’nın aslında (**bkz.** Kādî İyâz, **eş-Şifâ bi-Ta’rifi Hukūki’l-Mustafâ**, c. I, Dāru’l-Feyḥâ, Ammân, s. 164) 11; şerhlerinde ise (**bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 184) 12 yıldız olarak geçmektedir.

kitâb olan esânîd-i şahîha ile bâ-rivâyet-i Ebî Hüreyre mervîyyât-ı muşahhahadandır ki dîde-i âgâh-ı Cenâb-ı Mûsâ kuhl-i cilâ-yı tecellî ile rûşenâ olduğdan sonra fi'l-leyleti'z-zulmâ' ferâsîh-ı 'aşere mübâ'adeti muḳarrere olan nemle-i muḳaḳkareyi (N23a) 'ale's-şahrati'l-melsâ ibşâra iḳtidâr-resâdır.⁵⁵⁶ Fe-'alâ-hâzâ ba'del'-İsrâ ve ğıbbe ru'yeti'l-âyâti'l-kübrâ verâ-yı zâhr-ı Resûl-i Mufteḥar manzar-ı hidâyet-maḳarr olmak ba'îd-ter degildir. Hattâ kerrât-ı 'adîde eşiddâ-i mu'âşirîn ile muşâra'a⁵⁵⁷ ve hıram-ı nâziş-gerîde tayy-ı mekân mertebesi müsâra'aları⁵⁵⁸ 'acz-âver-i men lehül'idrâk idigi daḥi ḥaşâ'iş-i Cenâb-ı Serîr-ârâ-yı Levlak'dendir.⁵⁵⁹ Binâberîn ol Esra'u'l-Müşât bilâ-iktirâş mişyetle tenessüm ve ḥande-i behcet-tâbendelerinde hem-vezn-i tebessüm olup bâlâ-yı kühsârdan cereyân-sâz olan nehr-i leṭâfet-medâr gibi ḥaṭve-endâz idikleri rivâyet-kerde-i Ebî Hüreyre-i dirâyet-perdâzdır.⁵⁶⁰ Şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem teslîmâ

Faṣl-ı Hâmis:⁵⁶¹ Ol Ser-Sûre-i Hilḳat ve Hâtîme-i Şahîfe-i Risâlet'in bûlbûl-i gülîstân-ı feşâḥat ve nağme-pîrâ-yı i'câz-intimâ-yı belâgat olmaḳda mantıḳ-ı ḥalâvet-vefretleri bir perdede pür-behcetdir ki âb-ı ḥayât-ı suḥan-i i'câz-efkenleri mecrâ-yı selâmetden cârî ve menba'-ı 'uzûbetden mütevâri (21a) olup lübbü'l-lübâb-ı elfâz-ı ḥürriyetül-istiḥfâzları ebkem-sâz-ı 'andelîbân-ı büleğâ ve cezâlet-i ma'ânî-i i'câz-mebânîleri i'tidâl-pîrâ-yı mizâc-ı 'uzûbet idügi bî-imtirâ olmağın mecma'-i cevâhir-i cevâmi'u'l-kelim⁵⁶² ve menba'-ı yenâbî-i envâ'-ı 'ilm olup câmi'-i şufûf-i şunûf-i luğat idikleri bî-minnetdir. Hattâ zebân-ı mu'ciz-beyân-ı feşâḥat-imtinânları mecma'u'l-uşûl-i 'ilm-i cumûm-i luğat olmağla şeref-yâftegân-ı ḥiṭâb-ı müsteṭâbları olan ḳabâ'ilden her ḳabîle ile hem-zebân-ı muḥâtabe olmaḳda ibdâ'-sâz-ı menâzi'-i belâgat idikleri müşbetdir. Felihâzâ keşîren-mâ aşḫâb-ı kirâm-ı ma'âlî-fercâmları tefsîr-i kelîmât-ı i'câz-simâtların isti'lâm ile ta'allûm-senc-i ma'ânî-i luğat-ı 'adîde

⁵⁵⁶ Taberânî, **el-Mu'cemü's-Sagîr**, 65, nr. 77.

⁵⁵⁷ Ebû Dâvûd, Libâs 21, nr. 4078; Tirmizî, Libâs 42, nr. 1784. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 185.

⁵⁵⁸ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. II, s. 380; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. XIV, s. 215, nr. 6309. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 185.

⁵⁵⁹ "Sen olmasaydın ben kainatı yaratmazdım" (Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, c. II, s. 164; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. II, s. 615) kudsî hadîsine telmihte bulunulmuştur.

⁵⁶⁰ Tirmizî, Menâkıb 10-12, nr. 3641-42, 3645, 3648; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. II, s. 350, 380; c. V, s. 97, 105.

⁵⁶¹ Faṣl-ı Hâmis: — N.

⁵⁶² Buhârî, Cihâd 122, nr. 2977; Müslim, Mesâcid 6, nr. 523; Müslim, Mesâcid 5, 7-8, nr. 523. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 185.

idikleri tettebbu‘-sencân-ı kütüb-i ahâdîs-i sencîde ve mü’tâla‘a-perdâzân-ı seyr-i güzîdeye perde-ber-endâz-ı istitârdır. Binâberîn Kureyş ve Enşâr ve ehl-i Necd ve Hicâz ile sebkat-peymâ olan muhâtabe-i belâgat-dişârları mülûk-i Yemen ve ümerâ-yı Hâdramevt'den Zî'l-Mi‘şâru'l- Hemdânî⁵⁶³ ve Tıhfetü'n-Nehdî⁵⁶⁴ ve emşâline cilve-ger-i minâşsa-i şudûr olan mükâtebeye muğâyeret-şi‘ârdır. Hattâ kurre-i ‘ayn-ı Emîr-i Hemdân olan kitâb-ı belâgat-nişâbları ki imlâ-kerde-i hâme-i bedâyi‘-nigâr-ı zebân-ı mu‘ciz-beyânlarıdır, luğat-i Hemdâniyân üzre mesbûk-i kâleb-i ta‘bîr-i feşâhat-pezîr ve i‘câb-sâz-ı nuzzâr-ı belâgat-semîrdır ki zemîn-i milket-rehînleriniñ bülend ü pesti ve arz-ı şalebe-i menâfi‘-peyvesti dâhil-i havza-i der-desti olmağı beyanda ⁵⁶⁵ (إِنَّكُمْ فَرَاغَهَا وَوَهَّاطَهَا وَعَزَّازَهَا) ta‘bîr-i dil-pezîrin ifâde ve ibâha-i menâ‘im-i memleket ve temlik-i arâzî-i gayr-ı memlûkeyi icâde buyurup semere-i şecere-i nâbite ve menâfi‘-i mevâşî-i sâbiteleri taraf-ı bâhirü’s-şeref-i Sultân-ı Rusûl'den ta‘şîr-kerde olmağda me‘mûn ve müsellemlerin idigin beyanda ^(N23b) (لَنَا مِنْ دِفْنِهِمْ وَصِرَامِهِمْ مَا) ⁵⁶⁶ (سَلَّمُوا بِالْمِيثَاقِ وَالْأَمَانَةِ) kelimât-ı i‘câz-nişânesin ibrâz ile peyvend-sâz-ı mîşâk ve emân olduğdan şofra sezâ-vâr-ı taşadduk olan mevâşî mefşûle mine'l-elbân olmamağla mevşûfetül-gavâşî olup beyne'-ridâ'e ve'l-ciyâde kılâde-gîr-i gerden-i i‘tidâl olanların âmade kılmağı inhâda ⁵⁶⁷ (وَلَهُمْ مِنَ الصَّدَقَةِ التَّلْبُ وَالنَّابُ وَالْفَصِيلُ) terkîb-i bûleğâ-fîrîbin tertîl ve şütürândan gayr-ı müsinne ve kebş-i gayr-ı muhammeru'l-cildi taşaddukdan gerden-i taharrûze ⁵⁶⁸ (وَالْفَارِضُ الدَّاجِنُ وَالْكَبِشُ الْحَوَارِيُّ) kaydını kılâde buyurup taşadduka lâyıq-ter olan bakar ve gâneminiñ altı yaşarı ve huyûl-i makbûleniñ sâl-hürde-i penc-i bî-renci idigin ibdâ‘da ⁵⁶⁹ (وَعَلَيْهِمْ فِيهَا الصَّالِحُ وَالْفَارِخُ) ‘ibâret-i rā‘ikâsın

⁵⁶³ Kabilesinin reisi olan Zülmiş’âr el-Hemdânî’nin isim zinciri Ebû Sevr Mâlik ibni Nemat şeklinde olup hicretin dokuzuncu yılında Peygamber -sallallâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz Tebük seferinden dönerken, Hemdân kabilesinden Müslüman olmuş birçok hemşerisiyle birlikte Medine’ye gelmiştir. Şâir olan ve çok fasîh konuşan Zülmiş’âr, Resûl-i Ekrem -sallallâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz’in huzûruna çıkınca, recezler söyleyerek bir konuşma yapmıştır. Kandemir, **age.**, c. I, s. 186.

⁵⁶⁴ Yemen’deki Nehd kabilesinden olan Tıhfe ibni Züheyr en-Nehdî, hicretin dokuzuncu yılında Peygamber -sallallâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz’in huzûruna çıkmış, edebî dille bir konuşma yaparak kuraklıktan dolayı zor durumda olduklarını anlatmıştır, Peygamber -sallallâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz de aynı derecede edebî bir üslûb ile onlara duâ etmiştir. (İbnü’l-Esîr, **Üsdü’l-Gâbe**, c. III, s. 96-98). Kandemir, **age.**, c. I, s. 186.

⁵⁶⁵ “Topraklarımızın dağları, vâdileri, merâları vardır.”

⁵⁶⁶ “Bize itâat ettiğiniz ve emânımızda olduğunuz sürece hayvanlarınızdan ve ürünlerinizden bir kısmını bize zekât olarak vereceksiniz.”

⁵⁶⁷ “Erkek ve dişi develerin, sığırların, atların çok geçkin ve çok körpe olanlarından zekât verilmeyecektir.”

⁵⁶⁸ “Kıymetli derisi için beslenen koçlar da zekâta tabi değildir.”

⁵⁶⁹ “Azı dişini yarmış hayvanlardan zekât verilecektir.”

iẖtirā' buyurmuşlardır. Ve kabā'il-i Yemen'den Nehdiyye berā-yı istiskā şeref-yāfte-i dergāh-ı Nebeviyye olduklarında rā'ī ve ra'iiyetlerine ẖitāben zīver-ārā-yı bürüz olan kitāb-ı belāğat-āmūzdur ki evvelā bereket-i zādlarına du'āda gerek ẖulūş-peymā ve gerek maḥlūṭun bi'l-mā olan şīr-i şīrīnlerin ve dūğ-ı ḥalāvet-fürūğların istizāde ile ibtidāda ⁵⁷⁰ (اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي مَحْضِهَا وَمَحْضِهَا وَمَذْقِهَا) terkīb-i belāğat-firibin icāde ve şāniyen rā'ī-i memleketlerinin ẖışb ve rehā ile iğtināmına vürūd-i ni'met-i ğayr-ı müterakḫıbeden kināyeten bā'is-i **(21b)** ḥayāt olan miyāh-ı nādīde-menba' cereyānıyla mazhar-ı in'ām olmasın du'āda ⁵⁷¹ (وَابْعَثْ رَاعِيَهَا فِي الدَّنْرِ وَافْجُرْ لَهُ النَّمْدَ) maḥāl-i feşāḥat-mümehhedin ifāde buyurup bereket-i māl ü veled ile müstes'ad olmasına daḥi ⁵⁷² (وَبَارِكْ لَهُ فِي الْمَالِ وَالْوَلَدِ) du'ā-yı müşeyyed in ibdā' buyurmuşlardır. Ḥattā tahrīme-bendān-ı şalāt, şeref-yāb-ı İslām-ı zīşān ve itā-sāzān-ı zekāt, kār-pīrā-yı iḥsān ve ḳand-ı şīrīn-i şehādeteyn-i mükerrermeteyn ile ḥalāvet-şināsān-ı imān, iḥlāş-cūyān idigin ismā'da ⁵⁷³ (مَنْ أَقَامَ الصَّلَاةَ كَانَ مُسْلِمًا، وَمَنْ آتَى الزَّكَاةَ كَانَ مُحْسِنًا، وَمَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) deyü buyurduktan soñra ẖitāben li'l-ḳabīleti'l-mezkūre takrīr-i 'uhūd ve tenbīh-i 'adem-i terk-i şūrūt-i muḥāleşet-nümūdda vezāyif-i muḳarrere-i irsāl-i şadāḳaya mübādereti te'kīd ve men'-sāzān-ı zekāt ve meyl-endāzān-ı cem'-i müstelezzatı tehdīd ve edā-yı şalātda keselānlıḳdan girizān olmaların teşdīdde ⁵⁷⁴ (لَكُمْ يَا بَنِي نَهْدٍ وَدَانِعِ الشَّرِكِ وَوَضَائِعِ الْمُلْكِ، لَا تَلْطَطُ فِي الزَّكَاةِ وَلَا تُلْجِدُ فِي الْحَيَاةِ وَلَا تَنْتَقِلُ عَنِ الصَّلَاةِ) deyü buyurduktan soñra zekāt-ı mefrūzaları devābb-ı müsinne ve merīza olmamağla muḳayyed ve nev-velūd olmağla redā'et-nümūd olmaḳdan berā'at ile müşeyyed olup nev-res ve ser-keş ve nā-hemvār-ı cünbiş olmamağla bī-ğışş ü turrā ve sezā-vār-ı rükbān olan ciyāddan olmağı taḥarrīde ⁵⁷⁵ (وَلَكُمْ الْفَارِضُ وَالْفَرِيشُ وَدُو الْعِنَانِ الرُّكُوبُ وَالْقُلُوبُ) ta'bīr-i nefisiyle şīt-i tenbīhi ismā' buyurmuşdur. Ḥattā müsba fi'l-mer'ā olan mevāşīleriñ ta'līfden mā-'adā velev ümmü ğaylān ^(N24a) ḳat'-ı eşcārdan

⁵⁷⁰ "Allahım! Onların saf, kaymağı alınmış ve sulandırılmış sütlerine bereket ver."

⁵⁷¹ "Hayvanlarını çok, otlaklarını bol eyle! Sularını artır!"

⁵⁷² "Mallarını ve çocuklarını bereketlendir."

⁵⁷³ "Namazını dosdoğru kılan kimse iyi Müslüman olur; zekātını veren güzel ve hayırlı iş yapmış olur. 'Lâ ilāhe illallah' diyen de kuvvetli bir İmāna sahip olur."

⁵⁷⁴ "Ey Nehdoğulları! Müslüman olmadan önce müşriklerle yaptığınız sözleşmelerden dolayı bir sorumluluğunuz yoktur. Zekāt borcunuzu sakın ihmāl etmeyin. Yaşadığınız sürece haktan ayrılmayın. Namazı gerektiği gibi kılın; bu konuda tembellik etmeyin."

⁵⁷⁵ "Yaşlı ve kusurlu deve ve sığırlar ile genç deve ve sığırlar zekāt olarak verilmez. Binek atları ile taylar da zekāt olarak verilmez."

girizânlıkların beyānda ⁵⁷⁶ (لَا يُمْنَعُ سِرْحَمٌ وَلَا يُعْضَدُ طَلْحُكُمْ) ‘ibāret-i rā’iḳasın ibdā’ buyurup berāy-ı aḥz-ı şadaḳa ḥabs-i mevāṣī ile ızrārdan mādām ki ifā-sāz-ı şūrūt olalar, ma‘fuvvīn idiklerin ⁵⁷⁷ (وَتَأْكُلُوا الرِّبَاقَ) terkīb-i bülleḡā-firībi ile tefhīm ve vefā-yı şart ile taḳayyūd-efken-i ṭaleb-i ziyādeden taḥaṣṣun-sāz-ı me’men ve ābī ‘ani’l-ifā meczī fi’l-dünyā ve’l-uḥrā idigin ta’līmde ⁵⁷⁸ (وَمَنْ أَقَرَّ فَلَهُ الْوَفَاءُ بِالْعَهْدِ وَالذِّمَّةُ وَمَنْ أَبَى فَعَلَيْهِ الرِّبَا) deyü izḥār-ı bedāyi’-i cemme buyurmuşlardır. Ve kezālik vesāṭat-ı Vā’il ibn Ḥucr ile taḳrīr-kerdegān-ı emāret olan ümerā ve mülūke ve şebbān u şüyūḥ-ı Ḥāḍramevt’e ḥiṭāben beyān-ı lüzūm-i şadaḳada zekāt-ı şiyāt-ı ḡayr-ı müsterhi’l-cild olmak üzere vāḥidün mine’l-erba’ın ve beyne’r-ridā’e ve’l-ciyāde tavassuṭ-āyīn olmaḡı tebyīnde (مَنْ النَّيْعَةِ شَاءَ لَا مَقْوَرَةَ الْأَلْيَاطِ وَلَا (وَأَنْطَوُا الشَّبَجَةَ) ⁵⁸⁰ deyü buyurup i’ṭā-yı vasat ile emrde ⁵⁷⁹ (وَفِي السُّيُوبِ) evlin ibdā’ ve ḥumus-i cimāl-i mā bihi’t-taṣadduḡ idigi bī-ḳīl ü ḳāl idüğün ⁵⁸¹ (الْخُمْسُ) maḳāliyle ismā’ buyurmuşdur. Ḥattā dest-i ḥürmet ile hetk-endāzān-ı perde-i beḳārete hadd-i zinā mi’etü celde ve taḡrīb-i sene-i vāḥide idigin inbāda (وَمَنْ (وَمَنْ زَنَا مِمَّ يَكْفُرُ فَاصْفَعُوهُ مِائَةً وَاسْتَوْفِضُوهُ عَامًا) ⁵⁸² deyü buyurup zinā-yı şeyyib mūcib-i recm-i ḡayr-ı ṭayyib idigin beyanda ⁵⁸³ (وَمَنْ زَنَا مِمَّ تَيْبٍ فَضَرَّجُوهُ بِالْأَضْمَامِ) deyü buyurduḡdan ṣoñra muḳtezā-yı aḥḳām-ı şerī’at-i ḡarrā cāy-i fütür ve ihfā degil idigin (وَلَا تَوْصِيْمٍ فِي (كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ) ⁵⁸⁵ deyü buyurup ⁵⁸⁴ (الَّذِينَ اللَّهُ) (22a) külliyesin baṣṭ ile ḳabz-ı rūḥ-ı ḥürmet buyurmuşdur. Ḥattā Vā’il-i şeref-mev’ıl bereket-i muḥāṭabe-i Nebeviyye ile teraffül ‘ale’l-iḳbāl, ya’nī re’īs-i ümerā-yı pür-iclāl olmuşdur. Vāḳı’ā belāḡat-i kitāb-ı feṣāḥat-istiṣḥāb-ı merḳūm Cenāb-ı Enes’e bā’iş-i neṣāṭ-mū’esses olan kitāb-ı enfesden eblaḡiyyetde ser-efrāz ve bundan mā-‘adā ḳabā’il-i mezbūreniñ muḳtezā-yı luḡāt-i ḡayr-ı me’lūfelerince nüvişte-sāz-ı kütüb-i belāḡat-endāz olmaḡda tibyānen li’n-nās evāmir ü nevāhī-i Şamedāniye’yi inbā buyurmuşlardır. Ba’de hāzā ḡarābet-

⁵⁷⁶ “Hayvanlarınızın otlaḡa gitmesi engellenemez. Meyve vermeyen ağaḥlarınız kesilmez.”

⁵⁷⁷ “Saḡmal hayvanlarınız da zekāt olarak alınmaz. Yaptığınız anlaşmayı bozup verdiḡiniz sözden dönmedikçe bu böyle olacaktır.”

⁵⁷⁸ “Müslūmanlıḡa baḡlı kalanlara vefa gösterilecektir. Zekāt vermemek için dinden dönenlerin sorumluluḡu daha da artırılacaktır.”

⁵⁷⁹ “Kırk koyunda bir koyun zekāt olarak verilecek, ancak o koyun ne aşırı derecede zayıf ne de aşırı derecede besili olacak.”

⁵⁸⁰ “Orta halli olacak.”

⁵⁸¹ “Definelerin zekātı beşte birdir.”

⁵⁸² “Bekār olan bir kimse zina ederse, ona yüz sopa vurun ve bir yıl müddetle sürgüne gönderin.”

⁵⁸³ “Başından nikāḥ geḡmiş biri zina ederse, onu da taşa tutarak recmedin.”

⁵⁸⁴ “Allah’ın koyduḡu kanunları uygulamakta çekinme olmaz.”

⁵⁸⁵ “Sarhoş eden her şey haramdır.”

āmūz-i erbāb-ı rumūz olan terākīb-i bülegā-firīb ile icāde-i bedāyi‘-i ma‘ānī ve ifāde-i revāyi‘-i suḥan-dānīde bī-mūdānī idikleri daḥi ma‘lūm-ı kāṣī ve dānīdir. Ezcümle ḥiṭāben li‘l-‘Aṭiyyetü’s-Sa‘diyye su’ālden keff-i yed ile dest-küşā-yı dergāh-ı Şamedāniyye olmağı serdde ⁵⁸⁶ (فَإِنَّ أَلْيَدَ الْعُلَيَّا هِيَ الْمُنْطِيبَةُ وَالْيَدَ السُّفْلَى هِيَ الْمُنْطَاةُ) terkīb-in tekellüm ile terennüm buyurduklarında tūṭī-i lisān-ı Nebeviyye hem-zebān-ı ‘Aṭiyye idigi aşḥāb-ı ma‘ālī-seciyyeye bā‘iṣ-i ḥayret-i semiyye olup luḡat-i Benī ‘Āmir üzre daḥi tekellümleri ḳāziyye-i celiyyedir. ^(N24b) Ḥattā ber-vech-i mu‘tād kelimāt-ı feṣāḥat-simāt ve terākīb-i belāḡat-āyāt-ları daḥi cevāmi‘u’l-kelim ve ‘ac-z-āver-i feh-m idüğünde devāvīn-i ‘adīde-i mü’ellefe ve bedāyi‘-i elfāz-ı i‘cāz-peyvest ve ma‘ānī-i feṣāḥat-mebānī-i mu‘cizū’l-beyān-ı i‘cāz-perestleri bābında kütüb-i ‘adīde muṣannefedir. Ezcümle ⁵⁸⁷ (الْمُسْلِمُونَ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ) ḳavl-i belāḡat-evli beyān-ı rütbe-i iḳtiṣāşda belāḡat-iḳtināş olup ⁵⁸⁸ (وَيَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَذْنَاهُمْ) maḳūl-i maḳbūliyle ḥükm-i emān-ı edne’l-ḳavm sirāyet-āver-i e‘ālī ve esāfil idigine revm buyurmuşlardır. Ḥattā ictihād ‘ale’l-cihād mebnā-yı esās-ı ittiḥād idigin ⁵⁸⁹ (وَهُمْ يَدُّ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ) terkīb-i bülegā-firīb-iyle icāde ve mecrā-yı aḥkām-ı şer‘iyye olmaḳda vaṣī‘ u refī‘-i enam-ı müsteviyyetü’l-akdām idigin ⁵⁹⁰ (النَّاسُ كَأَسْنَانِ الْمَشْطِ) ta‘bīr-i dil-peṣīriyle i‘lām buyurup meyl-i hem-cins, lāzime-i üns-i ins idigin ⁵⁹¹ (المرء مع من أحبَّ) meşel-i mühezzebiyle ifhām buyurmuşlardır. Siyyemā ḥoḳḳa-i sirişti dārū-yı şifā-baḥş-ı mürüvvet ve peymāne-i tıyneti raḥīḳ-ı neşve-dih-i ādemiyetden tehī olanlarıñ cerāyılıḥ-ı ḳarāyılıḥ-ı aḥvāline terkīb-i eczā-yı şefḳat ü merḥamet ile merhem-resān oluḳca taḳallüb-i ḥāl ve teşettüt-i bālīñden pürsān olmayanlar sezā-yı ülfet ve revā-yı şoḥbet ve maḥall-i ḥayr u bereket olmadığın ⁵⁹² (لَا خَيْرَ فِي صُحْبَةِ مَنْ لَا يَرَى لَكَ مَا تَرَى لَهُ) maḳāl-i belāḡat-iştimāliyle taḳrīr ve uşūl-i benī nev‘-i beşer iḥtilāfa maḳarr idigin ⁵⁹³ (الناس معادن) ḳavl-i feṣāḥat-evli ile ta‘bīr buyurup miḳdār-ı māhiyyet ü ḳadr u ḳıymetine reh-bürde-i idrāk ve yaḳīn olan merd-i derrāk ḳaṭ‘an laḡzīde-pāy-ı maṭmüre-i ḥusrān ü helāk

⁵⁸⁶ “Üstteki el veren eldir; alttaki el alan eldir.”

⁵⁸⁷ “Müslümanların kanı, değer bakımından birbirine eşittir.” Ebû Dâvûd, Cihād 147, nr. 2751, Diyât 11, nr. 4530; Nesâi, Kasâme 9, 10, nr. 4738- 39; İbnî Mâce, Diyât 31, nr. 2683-85

⁵⁸⁸ “Onların rütbece en geride olanı bile birini koruma sözü verirse, bu söz herkesi bağlar.” A.y.

⁵⁸⁹ “Onlar düşmanlarına karşı birbirini korumada tek bir vücut gibidir.” A.y.

⁵⁹⁰ “İnsanlar tarağın dişleri gibi (birbirine eşit)dir.” Kudâ’î, **Müsnedü’ş-Şihâb**, c. I, s. 145.

⁵⁹¹ “Kişi sevdiği ile beraberdir.” Buhârî, Edeb 96, nr. 6168; Müslim, Birr 165, nr. 2640.

⁵⁹² “Senin, kendisi için istediğini senin için istemeyen biriyle dost olmanın hiç faydası yoktur.” Kudâ’î, **Müsnedü’ş-Şihâb**, c. II, s. 73; Müttakî el-Hindî, **Kenzü’l-Ummâl**, nr. 24821, 24823, 24824.

⁵⁹³ “İnsanlar, madenler gibidir.” Müslim, Birr 160; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. II, s. 257, 260, 391, 438, 485, 498, 524, 539, c. III, s. 367. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 190.

olmadığına işâreten⁵⁹⁴ (مَا هَٰذَا أَمْرٌ عَرَفْتَهُ) maḳûl-i maḳbûlî şâdır ve sezâ-vâr-ı vaz'-ı dürer-i istişâra dürc-i derûn-i emānet-meşhûnı şanî'-i ihlâş ile yek-pâre olanlar idigin işârede⁵⁹⁵ (المستشار مؤتمن) ḳavl-i belāğat-efkeni bâdir olup icābet-sāzî-i mesmû'da muḥāṭab-ı hûş-perver beyne's-sükût ve'r-red muḥayyer idigin (وَهُوَ بِالْخِيَارِ مَا⁵⁹⁶) (22b) nuṭḳ-ı müsellemiyle ifhām ve merdüm-i hûşyār terennüm-sāz-ı maḳāl-i ḥayr-iştimāl olmak sezâ-vâr ve illā şamt ü sükûtı ihtiyār ile ıştıbār-ı selāmet-dişār ve neyl-i rahmet-i Raḥmān'a medār idigin⁵⁹⁷ (رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا قَالَ خَيْرًا فَعَنِمَ أَوْ سَكَتَ فَسَلِمَ) ḳavl-i belāğat-şî'ârıyla iş'âr⁵⁹⁸ ve ḥiṭāben li-Heraḳl ḳabûl-i İslām ile şeref-müşûl ve ecr-i ĩmān-ı bi'llāh ve'r-Resûl, ecr-i ĩmān bi'l-İsā'ya mevşûl olmak bā'is-i tezā'uf-i ucûr idigin beyānda⁵⁹⁹ (أَسْلَمَ تَسْلَمَ يُؤْتِكَ اللَّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ) ḳavl-i belāğat-mevfûrî şudûr ve ezâ-yı ihvāndan mütecennib olan leyyinü'l-cānib muḥabbete şāyān ve telaṭṭuf ve te'ellûfe rāğıb olan ihvān fî yevmi'l-mîzān ḳurb-i menzilet ile şādān idigin tibyānda⁶⁰⁰ (إِنَّ أَحَبَّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبَكُمْ مِنِّي مَجَالِسَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَحَاسِنُكُمْ أَخْلَاقَ الْمَوْطُونِ أَكْنَفَا الَّذِينَ يَأْلِفُونَ وَيُؤْلَفُونَ)⁶⁰⁰ terkîb-i leṭāfet-meşhûnun zîb-i mesāmi'-i aşhāb-ı ma'ālî-nişāb buyurmuşlardır. (N25a) Ba'de hāzā Ġazve-i Uḥud'da tıfl-i seng-nihāde be-nāfiñ māder-i şefḳat-perveri tebşîr-i cennet ile müjde-perver-i veled-i muḥabbet-güsteri olduḳda reddeden lehā bi't-tekellüm bi-mâ-lâ-ya'nî;⁶⁰¹ (لَعَلَّهُ كَانَ يَتَكَلَّمُ بِمَا لَا يُغْنِيهِ)⁶⁰¹ ḳavl-i celîli ile zecr ve şey'-i ḥaḳîr medār-ı taḥşîl-i ḥayr-ı keşîr olmadığın taḳrîrde⁶⁰² (وَيَبْخُلُ بِمَا لَا يُغْنِيهِ)⁶⁰² maḳālîyle āgāh-sāz-ı erîb-i ehl-i 'aşr olup mir'ât-i bâli şafvet-me'al olmamaḡla nuḳûş-i aḳvāl-i bâṭinesi muvāfıḳ-ı teşahḥuşāt-ı vücûh-i aḳvāl-i zāhire olmayan, pes-mānde-i menzile-i rahmet idigin⁶⁰³ (ذُو الْوَجْهِينِ لَا يَكُونُ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا)⁶⁰³ maḳûl-i nezîhiyle inhā ve bahş-i 'ammā fî eydi'n-nās lâyıḳ-ı ḥaḳḳāniyyet-istînās olmayup inhimāk-i istiḥbār

⁵⁹⁴ "Haddini bilen helak olmaz."

⁵⁹⁵ "İstişare edilen, güvenilir kimsedir."

⁵⁹⁶ "Ancak o görüş bildirip bildirmemekte serbesttir."

⁵⁹⁷ "Hayır söyleyip sevap kazanan veya lüzumsuz şeylerde sükût edip selāmete çıkan kimseye Allah rahmetiyle muāmele eylesin." Abdullah ibni'l-Mübârek, **ez-Zühed**, s. 140, nr. 380; Hennād ibni Serî, **ez-Zühed**, c. II, s. 535; İbni Ebî Asım, **ez-Zühed**, Kahire 1408, s. 20.

⁵⁹⁸ şî'ârıyla iş'âr: şî'âr N.

⁵⁹⁹ "Müslüman ol, selāmet bul! Müslüman ol ki, Allah sana iki kat mükâfât versin." Buhârî, Bedü'l-Vahy 6, nr. 7; Müslim, Cihād 74, nr. 1773.

⁶⁰⁰ "İçinizde en çok sevdiğim ve kıyâmet günü bana en yakın mesafede bulunacak kimseler, iyi huylu, etrafiyla uyumlu, kendisi başkalarıyla, başkaları da kendisiyle iyi geçinenlerinizdir." Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, c. VII, s. 350.

⁶⁰¹ "Belki de o, kendini ilgilendirmeyen konularda konuşan biriydi." Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, **Müsned**, c. VII, s. 84.

⁶⁰² "Vermesi gereken şeyleri vermeyen biriydi." A.y.

⁶⁰³ "İki yüzlü adamın, Allah katında bir değeri yoktur."

‘ani’l-âşâri’l-vākı’a ve ‘ani’l-müteşâbihât cümle-i menhiyyâtdan idigin i‘lân ve isrâf-ı nâdir berâber nehve maḳarr oldıgın ḥaberde (وَالنَّهْيُ عَنْ قِيلٍ وَقَالَ وَكَثْرَةُ السُّؤَالِ وَإِصْاعَةً) ⁶⁰⁴ terkīb-in mişāl-i le‘āl ḳurṭa-i bināgūş-i müstemî‘în buyurup ‘uḳūḳ-ı ümmehât ve istinkâren li-tezvîcihinne ḥayyen taḳbîrden kināye olan ve’d-i benât a‘zam-ı menhiyyâtdan idigin serdde ⁶⁰⁵ (وَمَنْعٌ وَهَاتِ وَغُفُوقِ الْأُمَّهَاتِ وَوَادِ النَّبَاتِ) terkīb-i efâzıl-firîbin icâde ve be-her-ḥâl ittiḳâ ile ittişâf sezâ-vâr-ı merdüm-i îmân-i’tilâf olup ittibâ‘-ı ḥasene bi’s-seyyi’e maḥv-endâz-ı cerâyim-i rediyye idigin inbâda (اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُ كُنْتَ وَأَتَّبِعْ) ⁶⁰⁶ (وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ) kelimât-ı feşâḥat-simâtın ifâde buyurmuşlardır. ⁶⁰⁷ (وَحَسَنٌ) maḳâl-i müstaḥseniyle taḥalluḳ bi’l-aḥlâḳi’l-mühezzibe maṭlûb-i erbâb-ı ârâ’ maḥbûbe idigin inhâ ve ⁶⁰⁸ (وَحَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَاطُهَا) cümle-i ismiyyesin ibrâz ile fi’l-i i’tidâli ḥarf-i tahrîza vely-endâz ve şarf-ı nuḳûd-ı meveddetde tebzîr, ḥîn-i ihtiyâc-ı lüzûm-i buğzda bâ‘is-i iftikâr-ı nedâmet-semîr ve ‘aksinde daḥi seref, ḡayr-ı munazzaf idigin beyânda (أَحِبِّ حَبِيبَكَ هَوْنًا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ بَغِيضَكَ يَوْمًا مَا وَأَبْغِضْ بَغِيضَكَ هَوْنًا) ⁶⁰⁹ (أَحِبِّ حَبِيبَكَ يَوْمًا مَا) ḳavl-i belâḡat-evlin i‘lân ile merâyâ-yı ḳulûb-i erbâb-ı iz‘ânı taşfiye-sâz olup nûr-i mihr-i ittiḳâ enâre-sâz-ı derûn-i müttakîn olduḡdan sonra zulmet-i zulm ile türegî-i derûn-i vaşf-ı zâlimîn idigin tebyînde (الظُّلُمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ) ⁶¹⁰ (الظُّلُمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ) terkīb-i mehîbiyle gûş-mâl-sâz-ı (23a) sâmi‘în olmuşlardır. Ve miḥrâb-ı niyâzda îḳâd-ı şem‘-i icâbet-lem‘-i du‘âda ⁶¹¹ (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِكَ) maḳâl-i ihlâş-iştimâliyle şevâ’ib-i kevnîyyeden berî ve şâ’ibe-i reybden ‘arî olan rahmet-i Şamedâniyye’yi recâ ve beyân-ı faẓl-ı mercüvvun ‘anha mübâderetde ⁶¹² (تَهْدِي بِهَا قُلُوبِي) maḳâl-i lü’lû-mişâliyle rahmet-i Ḥudâ-yı Mennân jeng-fersâ-yı âyîne-yi dil ü cân

⁶⁰⁴ “Dedikodu yapmaktan, çok soru sormaktan, malı israf etmekten sakındırması...” Buhârî, İstikrâz 19, nr. 2408, Edeb 6, nr. 5975, Zekât 53, nr. 1477; Müslim, Akdiye 10-14, nr. 1715.

⁶⁰⁵ “...verilmesi gerekeni vermemekten, ana babaya itaatsizlik etmekten ve kız çocuklarını diri diri toprağa gömmekten” sakındırması ...” A.y.

⁶⁰⁶ “Nerede ve nasıl olursan ol, Allah’tan kork! Yaptığın kötülüğün arkasından hemen iyilik yap ki o kötülüğü silip süpürsün.” Dârimî, Rikâk 74, nr. 2794; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. V, 153, 158, 177, 236.

⁶⁰⁷ “İnsanlarla güzel geçin.” A.y.

⁶⁰⁸ “İşlerin en hayırlısı, iki aşırı ucun ortasında olandır.” Zürkânî, **Muhtasaru’l-Makasidi’l-Hasene**, s. 120, nr. 426.

⁶⁰⁹ “Sevdiğini ölçülü sev, belki bir gün düşmanın olur. Düşmanından da ölçülü nefret et, belki bir gün dostun olur.” Tirmizî, Birr 60, nr. 1997; Taberânî, **el-Mu‘cemü’l-Evsat**, c. III, s. 357, nr. 3395; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. VIII, s. 167.

⁶¹⁰ Zulüm, kıyamet gününde zâlîme zifîri karanlık olacaktır.” Buhârî, Mezâlim 8. nr. 2447; Müslim, Birr 56, nr. 2579.

⁶¹¹ “Allahım! Senden, bir rahmet niyâz ediyorum...” Tirmizî, Daavât 30, nr. 3419.

⁶¹² “...kalbimi senin yoluna ileticeğin...” A.y.

idigin inbā ve ⁶¹³(تَجْمَعُ بِهَا أَمْرِي) terkīb-i şeref-perveri ile sedād-ı hāl ve intizām-ı emr-i ehemmi-i meṭālib-i dehr idigin inhā ve ⁶¹⁴(تَلَمَّ بِهَا شَعْنِي) kavlı-i belāğat-evli ile intişār-ı ğubāra dāll olan lafz-ı ḥariyyü'l-ḥıfz-ı irād ve cem'-i mā-teşettet mine'l-emri murād ^(N25b) buyurdukları şīğa-i ilmāmdan müstefāddır. Ba'dehū ⁶¹⁵(وَتُصْلِحُ بِهَا غَائِبِي) kelime-i celīlesiyle menba'-ı füyūzāt-ı İlāhiyye olan nihād-ı ma'denü'r-reşādlarınıñ recā-mendī-i şafvetinde ta'līmen li'l-ümme ol Maḥzen-i cevāhir-i fu'ād-ı cemmeyi menzile-i ğā'ibe tenzīl ve şalāḥ-ı hāl medār-ı ıslāḥ-ı bāl olmağla mercüvv olan rahmeti tavşif ve şifāt-ı marzıyye ile maẓhar-ı 'ināyet-i Şamedāniyye olmağı ba'de't-ta'rīf terfī'-i şekl-i meşhūd-ı nūrāniyyet-ālūdların ⁶¹⁶(وَتَرْفَعُ بِهَا شَاهِدِي) ta'bīr-i icābet-peẓiriyle du'ā ⁶¹⁷(وَتُرَكِّي بِهَا عَمَلِي) kavlı-i şerīfiyle daḥi rācī-i 'aṭiyye-i ikdār 'ale'l-a'mālī's-şālīḥa idiklerin beyān buyurup ⁶¹⁸(وَتُلْهَمُنِي بِهَا رُسْدِي) maḳāl-i bī-mişāliyle sülūk-i şeh-rāḥ-ı sedād menūṭ-ı delālet-i ilhām-ı Rabbü'l-'İbād idigin beyān buyurmuşlardır. Hattā rūḥuñ tedbīr-i 'umūm u ḥuşuş-ı aḥvāl-i beden ile iştiğāl-i inkıyād-ı evāmīr-i celālet-me'āşir-i Rabbāniyye'ye mā-bihī'l-ihmāl olmaması ḥāst-kārān-ı sedād-ıñ mültemesi idigin ⁶¹⁹(وَتَرُدُّ بِهَا أَلْفَتِي) kavlı-i rehīnū'l-behceti ile ifāde, ⁶²⁰(وَتَعْصِمُنِي بِهَا مِنْ كُلِّ سُوءٍ) maḳāl-i ihlās-iştimāliyle 'işmet 'anī'z-zünüb menūṭ-i rahmet-i 'Allāmü'l-Ğuyūb idigin ümmet-i hüdā-maşḥūba tefhīimde bu tavr-ı menī'u'l-ğavrı icāde buyurmuşlardır. Ve yine du'ā-i āḥarda inkıẓā-yı müddet-i ḥayāt-ı emced bā'is-i neyl-i fevz-i ebed olmağla rızāya mesned idigin ⁶²¹(اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْفَوْزَ عِنْدَ الْقَضَاءِ) maḳālīyle beyān-ı irtizā ve dār-ı fenāda maẓhar-ı ucūr-i cezīle ve serāy-ı beḳāda maşdar-ı 'aṭiyye-i celīle olmağı recāda ⁶²²(وَتُزِلْ الشُّدَاءَ وَغِيْثَ السُّدَاءِ) kavlı-i şerāfet-evlin ibrāzdan soñra nuşret 'ale'l-a'dā mercüvv-i dergāḥ-ı rahmet-müntedā idikleriyle ḥatm-i du'ā buyurmuşlardır ki aḳvāl-i belāğat-iştimāl-i muḥarrere mişāl-i le'ālī-i feşāḥat-mütelālī şadren 'an şadr zīver-efzā-yı rivāyāt-ı e'ālī olup zīnet-ārā-yı gerden-i muḥāzarāt ve ḥalāvet-baḥş-ı ḥuṭeb-i ḥuṭebā-yı feşāḥat-simāt olmağla ser-

⁶¹³ "(O rahmetle) işimi yoluna koymanı..." A.y.

⁶¹⁴ "...perişan hālimi derleyip toparlamayı..." A.y.

⁶¹⁵ "...kalbimi ve kimsenin görmediği yanlarımı ıslāḥ etmeni..." A.y.

⁶¹⁶ "...görünen hāllerimi daha iyiye götürmeni..." A.y.

⁶¹⁷ "...amellerimi makbūl ve rızāna uygun hāle getirmeni..." A.y.

⁶¹⁸ "...doğru yolda kalmamı sağlamayı..." A.y.

⁶¹⁹ "akrabam ile aramızı kaynaştırmanı..." A.y.

⁶²⁰ "...beni her türlü kötülükten korumanı diliyorum." A.y.

⁶²¹ "Allahım! Takdir buyurduğun her türlü belādan beni koruyup kurtarmanı..." A.y.

⁶²² "...şehidlere vereceğin sevābı bana da vermeni niyāz ediyorum." A.y.

levhâ-i du‘â-nâme-i bedâyi‘u'n-nükât-ı icâbet idigi bî-mirâ reybden mu‘arrâdır. Felihâzâ bilâ-hılâf mantık-ı ‘uzûbet-ittisâfları menba‘-i yenâbî‘-i belâğat ve ma‘den-i cevâhir-i zevâhir-i feşâhat olmağda müşâreket-i emsâl ‘adîmül-ihtimâl idügi (مِنْ لَدُنْ) ⁶²³ (حَكِيمٍ عَلِيمٍ) sebak-ı h‘ân-ı ‘ulûm-i evvelîn ve âhîrîn idiklerinden cilve-ger-i minâşsa-i ‘ilm-i yakîn idigi maḥallinde terķîm olunmuşdur. Hattâ mantûk-ı nâtîka-i efrâd-ı beşer olmağda ‘adîli cilve-ger ya‘nî mesbûkun bi‘l-meşel olmadığı azher olan (23b) terākib-i büleğâ-firîbi sebk-i kıaleb-i ta‘bîrde ‘acz-âver-i fuşahâ-yı cezâlet-güster olan ba‘zı le‘âl-i akvâl-i belâğat-iştimâlleri kılâde-i gerdem-i mecâmî‘-i nefîse ve kıurta-i binâgûş-i mükâleme-i enîsedir. Ezcümle beyân-ı iştidâd-ı lehîb-i mühîb-i ḥarbde (الآن) ⁶²⁴ (الْوَطِيسِ) maḳûl-i nefîs ibdâ‘ ve bilâ-zuhûrî‘l-mebâdî bürûz-i netîce-i inḳıṭâ‘-ı rûḥda ⁶²⁵ (مَاتَ حَتْفَ أَنْفِهِ) ta‘bîr-i nâ-şenîdesin ihtirâ‘ buyurup mü‘min-i âgâh dü-bâr medâr-ı ḥud‘a-i mekkâr olmayacağı iş‘ârda ⁶²⁶ (لَا يُدْعُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ) kavlı belâğat-evlin izḥâr buyurmuşdur. Ve merâyâ-yı ef‘âl-i ḥasene-i (N26a) hem-cins manzûr-ı nazar-ı dāniş olmağla firîftegî-i ḥüsn ü behceti taḥalluḳa medâr olmağ bürûz-i şûret-i behâ-âmîz-i sa‘âdet idigin inbâda ⁶²⁷ (السَّعِيدُ مَنْ وُعِظَ بِغَيْرِهِ) maḳâl-i vâcibül-imtisâlin irâ‘et ve bunlar emsâli niçe ğarâ‘ib-i belâğat-mecâlib ile mesâmi‘-i aşḥâb-ı ma‘âlî-nişâbı ṭanîn-ârâ-yı behcet buyurmağın efşah-ı men tekellem idikleri müsellemdir. Ve kezâlik ol Dîbâce-tırâz-ı şaḥîfe-i belâğat ü icâde yine gürûh-i ma‘âlî-şükûh-i şaḥâbe-i mekârim-istişḥâba feşâhat-i zât-ı hidâyet-simâtların ifâdede vücûd-ı merâḥim-âlûdları menşe‘-i feşâhat ve mev‘il-i belâğat olan Kıureyş-i zîbende-‘ayşdan ârâyîş-nümâ-yı sâḥa-i vücûd ve zîver-i kabîle-i Benî Sa‘d-i cezâlet-âlûd olmağla şerâfet-i neseb-i ⁶²⁸ mühezzebe ile silsile-i cünbânân-ı mübâḥatiñ ferd-i ekmeli ⁶²⁹ ve râtibe-tırâz-ı a‘le‘l-e-‘âlî‘-i i‘câz olan Kıur‘ân-ı bâhirül-lime‘ân lisân-ı Nebiyy-i Bedî‘ül-beyân üzre münezzel idigi delîl-i efşahiyyet-i zât-ı mufaḍḍalı

⁶²³ “Şüphesiz bu Kur‘ân sana, hüküm ve hikmet sahibi, hakkıyla bilen Allah tarafından verilmektedir.” Neml 27/6.

⁶²⁴ “Bu tandırın kızıştığı zamandır.” Müslim, Cihâd 76, 1775; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. I, s. 207.

⁶²⁵ “Yatağında öldü.” Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. IV, s. 36; Taberânî, el-Mu‘cemü‘l-Kebîr, c. II, s. 191, nr. 1778; Hâkim, el-Müstedrek, c. II, s. 97-98, nr. 2445.

⁶²⁶ “Mü‘min, bir yılan deliğinden iki defa sokulmaz.” Buhârî, Edeb 83, nr. 6133; Müslim, Zühd 63, nr. 2998.

⁶²⁷ “Bahtiyar, başkasından ibret alandır.” Müslim, Kader 3, nr. 2645; İbni Mâce, Mukaddime 7, nr. 46.

⁶²⁸ zîbende-‘ayşdan ârâyîş-nümâ-yı sâḥa-i vücûd ve zîver-i kabîle-i Benî Sa‘d-i cezâlet-âlûd olmağla şerâfet-i neseb-i: — N.

⁶²⁹ Taberânî, el-Mu‘cemü‘l-Kebîr, c. VI, s. 35-36, nr. 5437. Hadîsin tam metni için bkz. Kandemir, age., c. I, s. 195.

idiginden m̄a-‘adā ‘ilm-i beşeri ih̄ātasından berī olan vahy-i mübīniñ daḥi mazḥarı idiklerin i‘lān buyurmuşlardır.⁶³⁰ Bināberīn ḥalāvet-i nuṭḡ-ı Cenāb-ı Risālet-şī‘ār ke‘ş-şemsi fī rābi‘atīn-nehār āşikār ve suḥan-i i‘cāz-efkenleri icāz ve ıtnābdan berā‘at ile i‘tidāl-dişār olup şavt-ı cehīr-i behcet-pezīr ile dürc-i le‘āl-i ḥikem olan fem-i ferḥunde-demlerinden mişāl-i dürr-i şāh-vār şudūr-yāb olan kelimāt-ı belāgat-şī‘ār zīver-i ‘ıḡdu’l-cümān-ı intizām idigi rivāyet-kerde-i Ümmü Ma‘bed-i şerāfet-ittisāmdır. Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Sādis: Ser-levḥa-i risāle-i ensāb-ı şerāfet-intisāb olan vücūd-ı risālet-ālūdlarınıñ menşe-i hüdā-neş‘etleri Ka‘be-i mükerreme-i ḥürmet-me‘ābda kabīle-i aşīle-i Benī Sa‘d olmaḡla zāt-ı rehīnū’l-mecdleri şerīfū’l-maḥtid ve kerīmū’l-mevlid olup lübb-i lübāb-i benī nev‘-i beşer ve nuḥbe-i ebnā-i Hāşim-i şerāfet-perver olan vücūd-ı efḍaliyyet-ālūdları nūr-ı cibāh-ı sülāle-i Kureyş ve eşref-i eşrāf-ı ‘Arab-ı zībende-‘ayş olmaḡın min kıbeli’l-ebeveyn ol Seyyidū’l-Kevneyn e‘azz-ı enfārdan münteḥab bir gevher-i mühezzebdir. Ḥattā aşl-ı kitābda tanşış-kerde olan esānīd-i şihḥat-ber-āverde ile merviyi-yi Ebī Hüreyre-i fezā’il-muḥtevidir ki ol Ḥatm-ārā-yı şuver-i bi‘şet ‘aleyhi şerāyifū’t-taḥiyyetiñ min ledün Âdem ḡarnen ba‘de ḡarnin meb‘ūsūn fī ḡayri’l-ḡurūn idigi müsellemler olup Cenāb-ı Ḥallāḡ-ı Cihān-āferīn vücūd-ı hidāyet-ālūd-ı Seyyidū’l-Mürselīn’i ḡayru’l-ḡalḡ ve meb‘ūsūn fī ḡayri’l-ḡurūn kıldığı muḡaḡḡadır.⁶³¹ Felā-cerem ba‘de taḡyīri’l-ḡabā’il kabīle-i celīle-i mercī‘u’l-evāḡir ve’l-evā’iliñ ḡayru’l-ḡabīle ve ba‘de taḡyīri’l-büyūt şadreyn-i lāḡūt ve nāsūtı **(24a)** ḡayru’l-büyūt kıılmaḡla zāt-ı risālet-simātların nefsen ve beyten ḡayriyyet-maḡrūn buyurduğu merviyi-yi İbn-i ‘Abbās-ı fezā’il-istīnāsdır.⁶³² Keyfe lā? Cenāb-ı Perverdigār-ı bī-ḡūn u ḡirā ebnā-i şerāfet-penāh-ı Ḥazret-i İbrāḡīm-i ḡillet-destḡāhdan Cenāb-ı İsmā’il-i bāḡirū’t-tebcīli ıştıfā ve ondan Benī Kenāne-i şerāfet-āşiyāneyi istişfā ve ondan Kureyş-i ṡayyibū’l-‘ayşı intiḡāb ve ondan Benī Hāşim-i zībende-meḡāşimi şerāfet-nişāb ve ondan vücūd-ı risālet-nümūd-ı serīr-ārā-yı ıştıfāyı muştāfā ve efḍal-i enbiyā ve mürselīn kıılmaḡla ^(N26b) muşaffā buyurduğu Vāşile bin

⁶³⁰ Rāmhürmüzī, **Emsālū’l-Hadīs**, s. 157, nr. 126. Hadīsın tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 195.

⁶³¹ Buhārī, Menākīb 23, nr. 3557.

⁶³² Tirmizī, Menākīb 1, nr. 3607.

el-Eska⁶³³ rivâyetiyle merviyy-i şihhat-mukni‘ idigi⁶³⁴ gibi, Cenâb-ı Rabb-i Hâlık ba‘de halkı'l-halâyık benî nev‘-i beşeri ve ol zümreden ‘Arab-ı fezâ’il-perveri ve ol nev‘den Kureyş-i zîbende-‘ayşî ve onlardan Benî Hâşim-i şerâfet-meḥâşimi ve ol menba‘dan Raḥmeten li‘l-‘Âlemîn’i⁶³⁵ Nebiyy-i Şâdık ve maḥbûbiyyete lâayık kılmagla ezelen ve ebeden ḥayru‘l-ḥıyâr kıldığı rivâyet-kerde-i İbn-i ‘Ömer-i⁶³⁶ fezâ’il-şî‘ârdır.⁶³⁷ Felihâzâ ḥubb-i ‘Arab lâzım-ı melzûm-ı muḥabbet-i Ḥabīb-i Rabb ve ‘aksi ‘aksine mûcib idigi muḥakkaḳdır.⁶³⁸ Siyyemâ İbn-i ‘Abbâs-ı fezâ’il-iḳtibâs rivâyetiyle şihhat-istînâsdır ki ḳable ḥalk-ı Âdem’e bi-elfey ‘âmin lem‘a-i nûr-ı Kureyş-i benâm beyne yedeyi‘l-Meliki‘l-‘Allâm rûşenâ ve tesbîḥ ve tehlîl-endâz-ı Kibriyâ oldukca melâ’ike-i kirâm iḳtifâ-sâz-ı eṣer-i mûcibü‘l-berri olup ba‘de ḥalk-ı Âdem nûr-ı tâbende-i Faḥr-i ‘Âlem cây-gîr-i şulb-i pâk-i Ebi‘l-Beşer ve ğıbbe‘l-hübûtı ufk-ı cebîn-i şulb-i Cenâb-ı Nûḥ-ı maẓhari‘l-fütûḥda lem‘a-mebsût olup ba‘dehû şulb-i ma‘âlî-perveri Ḥazret-i İbrâhîm‘de muḳîm ve ğıbbe zâlik zîver-ârâ-yı aşlâb-ı kerîme ve zînet-efzâ-yı erḥâm-ı tâḥiretü‘l-meşîme olarak kırân-ı sa‘deyniñ ḥukm-i sa‘d-âveri zuḥûr ve mihr-i evc-i raḥmet olan zât-ı hüda-simâtları cibâh-ı ‘âlemiyâna baḥşende-sâz-ı nûr olmuşdur. Ḥattâ cümle-i âbâ-i şerâfet-intimâları aḥrâr-ı şerâfet-şî‘âr ve zümre-i ümmehât-ı nezâfet-simâtları ḥarâ’ir-i maḥâsin-dişâr idigi aḥâdîs-i şihâḥ-ı nefâset-irtiyâḥ ile müşbet⁶³⁹ ve müdde‘â-yı muḥarrere zîver-ârâ-yı kütüb-i mu‘tebere olup midḥat-nâme-i Ḥazret-i ‘Abbâs şâhid-i şıdk-ı müdde‘â-yı şerâfet-istînâsdır. Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Sâbi‘: Muḳteziyât-ı ḥayât-ı benî nev‘-i beşer vücûh-i şelâse ile rû-nümâ-yı âyîne-i şühûd idigi rûşen-ger ve mefhûm-i ḍarb-ı evvel kıllat-i vücûd ile şer‘an ve ‘aḳlen ve ‘örfen mufaḍḍal ve keşret-i mâ-şadaḳ-ı ḍarb-ı şânî vücûh-i şelâse ile

⁶³³ Ehl-i Suffe‘den olan Vâsile, Resûl-i Ekrem’in -sallallâhu aleyhi ve sellem- vefâtından üç yıl önce İslâmiyet’i kabul etmiştir. Dimaşk’ta en son vefât eden sahâbî kendisi olup 83/702’de vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 197.

⁶³⁴ Tirmizî, Menâkıb 1, nr. 3606; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. IV, s. 107.

⁶³⁵ “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ 21/107 âyetine telmihte bulunulmuştur.

⁶³⁶ Hz. Ömer’in oğlu olan bu müttakî sahâbî, rivâyet ettiği 2630 hadisle, Ebû Hüreyre‘den sonra en çok hadis rivâyet eden ve en çok fetvâ veren yedi sahâbîden biri olup babasıyla birlikte Müslüman oldu ve onunla birlikte hicret etti. 73/692’de vefât etti. Kandemir, **age.**, c. I, s. 197.

⁶³⁷ Taberânî, **el-Mu‘cemü‘l-Kebîr**, c. XII, s. 455-456, nr. 13650; Taberânî, **el-Mu‘cemü‘l-Evsat**, c. VI, s. 200, nr. 6182; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. IV, s. 83, nr. 6953; Heysemî, **Mecmau‘z-Zevâid**, c. VIII, s. 215; Heysemî, **Mecmau‘l-Bahreyn**, c. VI, s. 145-146, nr. 3510.

⁶³⁸ A.y.

⁶³⁹ İbni Hacer el-Askalânî, **el-Metâlibü‘l-Âliye**, c. IV, s. 177, nr. 4256.

celâlet-müddânî ve darb-ı sâlisin kıllat ve keşrete e‘ammiyyeti bî-minnetdir. Evvelâ tahşîl-i bedel-i mâ-yeteħallel muhtâcun ileyh-i ebdân-ı insân idigi bî-ħalel olup nevm ile pister-nişînî-râhat daħi müftakirun ileyh idigi bî-minnetdir. Lâkin taķlîl-i mâddeteyn-i mezbûreteyn resîde-i menzile-i efdaliyyet idigi bî-reyb ü meyn olmağın menba‘-ı yenâbî-i cevdet-i fehm olan ‘Arab ve ħikmet-perverân-ı ma‘âlî-meşreb, midħat-ger-i kıllat-i nevm ü ğidâ ve mezemmet-güster-i keşret-i ekl ü şûrb idiginden mâ-‘adâ iksârı şereh ü sefahiñ medârı ve ğalebe-i şehvet ve envâ‘-ı mażarratıñ şî‘ârıdır. Felihâzâ taķlîlî kanâ‘ate delîl ve meyt-i nefis-i serkeşe kayd-bend-i tezlîl olup kâmi‘-ı kuvvet-i shevâniyye ve câmi‘-i menâfi‘-i şihħat-i insâniyye **(24b)** olmağın mücib-i taşfiyye-i mir‘ât-ı tavîyye ve medâr-ı teşhîz-i ezhân-ı zekiyyedir. Keyfe lâ? Keşret-i nevm revm-endâz-ı fütür-i kuvâ ve za‘f-âver-i kuvvet-i fıtnat ü zekâ ve kasvet-endâz-ı bâl ve bâ‘iş-i ğaflet ü kelâldir. ^(N27a) Felihâzâ bu bâbda âşâr-ı vâride ve eş‘âr-ı ğayr-ı şâride zîver-ârâ-yı mecâmi‘-i fuħûl idiginden mâ-‘adâ taķlîl-i me‘kel ü meşreb emr-i mühezzeb idigi erbâb-ı başâr-ı başirete mir‘ât-ı şafvet-simât-ı sîret-i marzıyye-i Nebeviyye'den şûret-nümâdır ki ol râtibe-tırâz-ı ta‘ayyün fenneyn-i mezbûreyn ile ħalîlüt-tefennün olup işr-i mücibül-birr-i muşaffâlarına ıktifa‘ âdâb-ı eslâf-ı mekârim-ittişâfdan idigi bî-mirâdır. Hattâ bi'l-esânîdi's-şahîħa mervîyyât-ı mustahîhhadandır ki ⁶⁴⁰ eşerr-i vi‘â-i mezemmet-perver batn-ı mümtelî-i benî nev‘-i beşerdir. ⁶⁴¹ Felihâzâ kuvvet-i loķma-ħ‘ârî fi'l-cümle izâle-sâz-ı za‘f-ı nâçârî iken bâr-keş-i beden bi'l-cümle ħamle-efken olmak lâıyık-ter degildir. Eger lâ-muħâle müli‘-i tahşîl-i şeb‘ ise tenâvüle dest-dırâzî-i muħâvelede şülüş-i mi‘de zarf-ı ta‘am-ı güzide, şülüş-i âħar kûze-i şarâb-ı hoş-ter ve şülüş-i sâlisî berây-ı teneffüs taħliye-sezâdır ki keşret-i ekl ü şûrb teksîr-sâz-ı nevm olmağla mezmûmiyyet-i revmdir. Binâberîn temellük-i seher bâ‘iş-i taşarruf-i kıyâm-ı leyl-i şafâ-âver ve kıllat-i nevme medâr-ı melekîyyet-i kavme idigi naķl-kerde-i Süfyân-ı Sevrî'dir. ⁶⁴² Pes iksâr-ı ekl ü şûrb mücib-i keşret-i ruķûd ve teksîr-i ruķûd müstevcib-i ħusrân-ı nâ-ma‘düddur. Felihâzâ aħabbüt-ta‘âm ile'l-Ĥabîbi'l-Ekrem ma‘a-keşreti'l-eydî mebsût olan simât-ı hoş-dem

⁶⁴⁰ mervîyyât-ı mustahîhhadandır ki: — N.

⁶⁴¹ Tirmizî, Zühd 47, nr. 2380; İbni Mâce, Et‘ime 50, 3349; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. IV, s. 132.

⁶⁴² Ünlü tebe-i tâbiîn âlimi Süfyân ibni Saîd es-Sevrî, fakîh, müfessir ve muhaddis olup babası da annesi de hadis rivâyetiyle bilinen kimselerdi. Tanınmış âlimlerden ilim öğrendi. Abbâsî Halifesi Mansûr'un kadılık teklifini kabul etmeyip hayatının sonuna kadar siyâsîlerden uzak kalarak ve gizlenerek zâhidâne bir hayat yaşayan Sevrî, 161/778'de vefât etti. Kandemir, **age.**, c. I, s. 200.

olup⁶⁴³ cevfi-i hidāyet-tavfı Resûl-i Güzîn aşlâ medhal-i imtilâ olmadığı rivāyet-kerde-i Şiddîka-i şerāfet-pîrâdır. Hattâ rızâ bi-mâ hâzar istignâ-âver olmağla bilâ-istinbâ it'âm-ı Seyyidü'l-Beşer baş-ı sima-ı ümmehât-ı mü'minîn ile cilve-ger idigi 'ibret-âverdir. Ancak lahm-ı şadağa li'l-Berîre⁶⁴⁴ bi'n-nisbet-i ilâ mevlâhâ hediye idigin berây-ı takrîr Cenâb-ı Şiddîka-i Kübrâ'dan istinbâ-yı ta'âm ve 'umûm-i 'adem-i ekl-i şadağa i'tinâ-kerde-i Ehl-i Beyt-i şerāfet-pezîr olmağın sebebiyyet-i vilâ bâ'ış-i inkılâb-ı şadağa bi'l-hediye idigin tenvîr buyurmuşlardır.⁶⁴⁵ Fi'l-hakîka imtilâ-i mi'de bâ'ış-i mevt-i müfekkiye-i güzîde ve medâr-ı ahrasıyyet-i zebân-sencîde olup mak'ad-sâz-ı a'zâ 'ani'l-'ibâde idigi nakl-kerde-i Lokmân-ı riyâzet-âmâdedir. Binâberîn muqaddime-i me'kel ber-vech-i mufaşşal netîce-bağş-ı şeb'-i mükemmel olmağ vaşf-ı 'âlemiyyet ile ittişâfdan medâr-ı mahrûmiyyet idigi nakl-kerde-i Şahnûn-ı⁶⁴⁶ zû-fünûndur. Hattâ terebbu' keşret-i ekle medâr-ı tevellu' ve müttekâ'en tenâvüle vülû' memnû' idigi hîn-i eklde cülûs-i Nebvî⁶⁴⁷ ke-mücâleseti'l-müstevfâ cilve-ger idigindendir. Felihâzâ bilâ-temekkûn tenâvüle mübâderetde ittikâ 'ale's-şakğ meslûbu'l-irâde idigi mütehaqqıkdır. Ba'de zâlik nevme-i Nebeviyye dahî hem-hükmi tenâvül ve mübârek dîde-i haqqâniyyet-dîdeleri şuretâ perde-puş-i h'âb ve 'ayn-i yakîn-âyîn-i nûr-âğînleri bîdâr idigi ihbâr-kerde-i ahyâr olup⁶⁴⁸ istizhâren 'alâ kılleti'n-nevm ruķûd 'ale'l-yemîn muhtâr-ı Cenâb-ı Seyyidü'l-Mürselîn'dir.⁶⁴⁹ Hattâ müte'allikât-ı kalbiyyeden olan a'zâ-yı (25a) bâtine^(N27b) mâ'ile ile'l-cânibi'l-eyser olmağın ruķûd ilâ zâlike't-ıtaraf eltaf iken tûl-i nevme mebde'iyyeti bâ'ış-i metrukıyyetdir. Şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

⁶⁴³ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. III, s. 270; Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, **Müsned**, c. V, s. 420-421, nr. 3108; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. XIV, s. 273-274, nr. 6359. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 201.

⁶⁴⁴ "Berîre, Ebû Leheb'in oğlu Utbe'nin veya ensârdan birinin câriyesi olup zaman zaman Hz. Âişe'nin yanına gelerek hizmetinde bulunurdu. Âişe annemiz hicretin 9 veya 10. yılında onu efendisinden satın alarak hürriyetine kavuşturmuştur. Fakat Berîre, Hz. Âişe'den ayrılmayıp onun hizmetinde bulunmayı bir şeref saymıştır. 60/680 yılı civarında vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 201.

⁶⁴⁵ Buhârî, Nikâh 18, nr. 5097; Müslim, İtk 10-12, nr. 1504. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 201.

⁶⁴⁶ Şahnûn lakabıyla anılan Ebû Saîd Abdüsselâm ibni Saîd et-Tenûhî, Mâlikî fikhına dâir **el-Müdevvene** adlı eseriyle meşhur olup 240/854'de vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 201.

⁶⁴⁷ Buhârî, Et'ime 13, nr. 5398; Ebû Dâvûd, Et'ime 16, nr. 3769-70; Tirmizî, Et'ime 28, nr. 1830. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 202.

⁶⁴⁸ Buhârî, Teheccüd 16, nr. 1147, Menâkıb 24, nr. 3569; Müslim, Müsâfirîn 125, nr. 738. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 203.

⁶⁴⁹ Tirmizî, Daavât 18, nr. 3398-99; Ebû Dâvûd, Edeb 97, 98. nr. 5045; Ahmed ibni Hanbel, Müsned. c. IV, s. 298, 300, 303, c. V, s. 382, VI, 287. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 203.

Faṣl-ı Şāmin: İksārı mā bihi'l-iftihār olan eşyâyı mu'lindir. Ezcümle keşret-i nikāh delālet-pīrā-yı kemāl-i zükūret idiginden behcet-irtiyāh olup şer'an ve 'örfen rātibe-tırāz-ı memdūhiyyet ve muvāfık-ı sünnetdir. Felihāzā İbn-i 'Abbās-ı fezā'il-istīnās keşret-i nisa-i i'tinā-resā idigin taşrīhde Cenāb-ı Risālet-me'āba işāret ve telmīh etmiştir.⁶⁵⁰ Keyfe lā? Bā'is-i teksīr-i ümem olmağla tenākuh ile emr⁶⁵¹ ve tebettülden nehy bābında Cenāb-ı Cāmi'-i Kelimāt-ı Evvelīn ü Āhirīn'den eşer cilve-ger ve zifāfiñ kāmī'-i şehvet ve taḥşīn-i furūc ve ḡaḍḍ-ı ebşāra 'illet idigi muḡarrer olup⁶⁵² zühdi ḡayr-ı kādih idigi daḡi fi'āl-i zūhhād-ı şaḡābe-i ma'ālī-bünyād ile vāzıhdır. Pes Cenāb-ı Yahyā bin Zekerıyyā'nıñ ḡaşūriyyeti mevrīd-i şenā-yı Rabbānī⁶⁵³ ve Ḥazret-i 'İsā'nıñ tebettüli memdūh-ı Şamedānī idigi naḡz-pīrā-yı müdde'ā degildir ki ma'nā-yı ḡaşūriyyet 'inde ḡuzzāki'l-müfessirīn beyān-ı 'işmetden kināye yāḡud terk-i tebe'ıyyet-i nefsanıyyeyi beyānda aḡşa'l-ḡāyedir. Felihāzā ḡaşı-ı ma'nā Cenāb-ı 'İsā-āsā mücāhede bi't-tebettül 'ibādet-i Ma'būdün bi'l-ḡaḡḡa maḡz-ı teveḡḡuldür. Felā-cerem min külli'l-vücūh ityān-ı ḡuḡūḡ-i zevcāta ḡudret-yāfteḡāna tenākuh mānī'-i ityān-ı mā-ümire-bih olmadığı şüretde cemīl olup kār-pīrāyān-ı izdivācdan rātibe-tırāzān-ı ibtihāc ber-minvāl-i muḡarrer şanī'-i menī'lerin cümle-i ḡuḡūzāt-ı nefsanıyyeden 'add etmemege muḡtācdır; tā ki eş'āl-i zevcāt işḡāl-sāz-ı 'ibādāt olmaya. Ḥattā keşret-i nisā bi'n-nisbet-i ile'l-ḡayr müte'allikāt-ı dünyeviyyeden iken Zāt-ı Risālet-simāt-ı efḡāliyyet-resālarına bā'is-i iḡrāz-ı fezā'il-i uḡreviyye idigi levāzım-ı derece-i nübüvvetdendir. Felihāzā ma'nā-yı merḡūm ⁶⁵⁴(حُبِّ إِلَهِ مِنْ دُنْيَاكُمْ الطَّيِّبُ وَ النِّسَاءُ) ḡadīs-i şerāfet-rehīninden ma'lūm ve maḡbūb-ı ḡaḡīḡīleri müşāhede-i ceberūt-i Cenāb-ı Ḥayy-ı Lā-yemūt idigi ve (فُرَّةٌ عَيْنِي) ⁶⁵⁵(فِي الصَّلَاةِ) buyurulduğundan mefhūmdur. Pes beyne'l-ḡāleteyn zūḡūr-i fark ile Cenāb-ı Seyyidü'l-Kevneyn, Ḥazret-i Yahyā ve 'İsā-yı sa'ādet-resānıñ mücāhede ve zūhd ve 'ibādete mübāderetleri gibi mübādir ve ḡuḡūḡ-ı zevcāt-ı muḡaḡḡarātı ityāna

⁶⁵⁰ Buhārī, Nikāh 4, nr. 5069. Ḥadīsın metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 204.

⁶⁵¹ Abdürrezzāk, **el-Musannef**, VI, 173. Ḥadīsın metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 204.

⁶⁵² Buhārī, Nikāh 3, nr. 5065-66; Müslim, Nikāh 1, nr. 1400. Ḥadīsın metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 205.

⁶⁵³ Yahyā, Allah'ın "ol" demesiyle dünyaya gelecek olan İsā'nın peygamberliğini tasdik edecek; hem kavmin efendisi olarak, dünya zevklerinden uzak bir hayat sürecektir, hem de sālīh kullar arasından seçilmiş bir peygamber olacaktır." (Âli İmrân 3/39) âyetine telmihte bulunmuştur.

⁶⁵⁴ "Bana sizin dünyanızdan kadın ve güzel koku sevdirdi." Nesâi, İşretü'n-Nisâ 1. nr. 3949-3950; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. III, s. 128.

⁶⁵⁵ "En büyük sevinci namazda duymam sağlandı." Nesâi, İşretü'n-Nisâ 1. nr. 3949-3950; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. III, s. 128.

mübâşir olmalarıyla câmi‘-i fażileteyn idikleri zâhirdir. Binā‘en ‘aleyh libās-ı ziyāde ‘ale'l-erba‘ bālā-yı nübüvvet-intimā-yı erfa‘larına münāsib cāme-i huşûşiyet idigi hayyātān-ı ḥal‘-āşār-ı şerāfet-dişār-ı yādigār-ı ḥāme-i iḥbārıdır. Ḥattā sā‘at-i vāhidede zevcāt-ı muṭahharātı her merre muğtesilen ṭavāf atıyeb ve aṭhar idügün naḳlleri bilā-ḥilāf Cenāb-ı Enes'den merviyi-yı şıḥḥat-resdir.⁶⁵⁶ Felihāzā kuvvet-i Ḥazret-i Nebiyy-i Güzîn hem-vezn-i kuvā-yı ricāl-i şelāşîn idigi ^(N28a) taḥrîc-kerde-i kibār-ı muḥaddisîndir.⁶⁵⁷ İmdi ma‘lûm-ı daḳāyık-şināsân-ı ḥaḳāyıkıdır ki aḳviyā-yı ḳurûn-ı sālifeden Ḥazret-i Süleymân ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyhi şerāyifü şalavāti'l-Meliki'l-Mennân leyle-i vāhidede ‘alā rivāyetin yüz ve ‘alā rivāyetin uḥrā toḳsan toḳuz nefer-i zevcāta **(25b)** ḳırbân ve kuvvetleri kuvā-yı mi‘ete enfâr ile yeksân olup dāḥil-i ḥavza-i mahremiyetleri olan ‘arāyis-i cemîle ‘alā ḳavlin zîb-āver-i pister-i şelāşü-mi‘e ve dāmen be-meyân-ı mülk-i yemîn-i istifrāşı kezālik zîver-ārā-yı pîş-gāh-ı şelāşü-mi‘e⁶⁵⁸ ve ‘ale'l-ḳavli'l-āḥar ‘aded-i ḥarā‘ir seb‘u-mi‘e ve ‘aded-i serāyā şelāşü-mi‘e olup⁶⁵⁹ vâlid-i mâcidleri Ḥazret-i Dâvud ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyhi şalavātü'l-Meliki'l-Vedūd'uñ daḥi mahremân-ı ḥalvet-serāy-ı zifāfi tis‘a ve tis‘în iken dürr-i girân-ḳadr-i vücûd-ı nāzenîn-i Ḥazret-i Süleymân'a mişāl-i şādef-menşe-i munazzaf olan zevce-i Üriyyā ile mi‘etin kāmiletin ve bâ‘iş-i ḥikāye-i ṭavîle idigi ol ümmete maḥşûş olup⁶⁶⁰ zamân-ı hidāyet-iḳtirân-ı Nebevî'de zîver-efzā-yı sâḥa-i melsā-yı vücûd olanlara göre Ḥazret-i Fahr-i Kā'ināt ‘aleyhi şerā'ifü's-şalavātîñ bu bâbda daḥi mufaḍḍal ‘ale'l-küll idikleri sâḥa-i vuḳû‘da ke'l-bünyāni'l-merşûşdur. Ba‘de hāzā seḥā ve şecā‘at ve keşret-i muḳārenet ve kuvvet-i batş ve heybetde daḥi mufaḍḍal ‘ale'n-nās idikleri ḥadîş-i şıḥḥat-istînāsı kezālik rivāyet-kerde-i Enes-i sa‘ādet-resdir.⁶⁶¹ Şalla'llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Tâsi‘: ‘İnde'l-‘uḳalā râtibe-tırāz-ı memdûḥiyyet olan umûruñ biri daḥi cāhdır ki bi-ḥasebi miḳdārihî maşḥûbı ‘inde'l-ḳulûb maḥbûbdur. Lâkin sâḥa-i vaşf-ı

⁶⁵⁶ Ebû Dâvûd, Tahâret 85, nr. 219 ; İbni Mâce, Tahâret 102, nr. 590.

⁶⁵⁷ Buhârî, Gusl 12, nr. 268.

⁶⁵⁸ Süyûtî; İbni Cerîr et-Taberî'nin, **Câmi‘u'l-Beyân** adlı tefsirinde bunun İbni Abbās'ın sözü olduğunu belirttiğini kaydetmektedir (**Menâhilü's-Safâ**, s. 56, nr. 147; Süyûtî, **ed-Dürrü'l-Mensûr**, c. II, s. 567).

⁶⁵⁹ Hâkim, **el-Müstedrek**, c. II, s. 644, nr. 4141.

⁶⁶⁰ Bu evlenme olayı hakkında geniş bilgi için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 210.

⁶⁶¹ Taberânî, **el-Mu‘cemü'l-Evsat**, c. VII, s. 49, nr. 6816; Heysemî, **Mecma‘u'l-Bahreyn**, c. VI, s. 157, nr. 3529.

mezbûrda resm-i binâ-yı memdûhiyyet ve mezmûmiyyet bir izâfettir ki hüsn ü kubhı bi'n-nisbeti ilâ men yuḍâfu ileyhi rû-nümâdır. Zîrâ câh ba'zı gurre-penâha nisbet ile taḥrîb-sâz-ı dâr-ı âhîret ve ba'zı âgâh-dilân-ı sencîde-iz'âna nisbetle vesîle-i neyl-i sa'âdetdir. Fe'ale'l-evvel vaz'-ı esâs-ı ḥumûl-i memdûhiyyet-şümûl ve 'ulüvv-i fi'l-arz bi't-tûl ve'l-'arz menhî idügün gayr-ı vâhîdir. Ve 'ale's-şânî Cenâb-ı 'Îsâ-yı ma'âlî-resâ vecîthen fi'd-dünyâ ve'l-uḥrâ vaşfiyla memdûhiyyet-ķarîn idügi medlûl-i âyet-i i'câz-rehîn olup⁶⁶² siyyemâ Cenâb-ı Risâlet-penâh 'aleyhi şerâyifü's-şalavât-ı İlâh'ın endâm-ı efḍaliyyet-ittisâmlarına ḳable'n-nübüvve daḥi ḳabâ-yı tekrîm-intimâları ḥaşmet ve vaķâr-ı libâs-ı celîlül'l-i'tibâr olup ba'dehû risâlet-i 'amme ile ḥil'at-püş-i sa'âdet-tîrâz-ı nübüvvet olduklarında 'azm-i ḳadr ü celâlet-i şânları fevķa mâ-yutaşavver bâlâ-ter olmağla ol Seyyidü's-Şaķaleyn mültecâ-yı men fi'l-kevineyn iken miķdâr-ı zerre ğubâr-ı ğurrenden sâha-i 'işmet-mesâḫaları dâ'imâ munazzaf ve dâ'ire-i nübüvvet-medârlarından i'tinâ bi'l-küllîye ber-ķaraf idügi câhın sezâ-vâr-ı i'tibâr ve medâr-ı iftiḫâr olmadıĝına ğüvâh-ı bî-iştibâhdır. Keyfe lâ? Kemâl-i celâlet-i şân-ı rehînül'l-i'tilâlarından nâşî cehele-i Ḳureyş ol zîbende-'ayşa ḥufyeten mübâderet-sâz-ı tekzîb ve ḳaşd-endâz-ı^(N28b) ezâ-yı câhil-fîrîb iken vicâhen ta'zîm ve tevķîr-i Ḥâzret'e sa'y-ı vefîr ve ḳazâ-yı ḥavâyic-i Nebeviyye'ye bezl-i maḳdûrları maḥallinde taḥrîr olunmuştur. Felâ-cerem fî ḥadd-i zâtihî'l-ekrem 'azamet ve meḥâbet-i Mefḫar-ı 'Âlem'den ba'zılar mebhût ve bed'en ru'yet-i Nebeviyye ile ba'zı âḫar ḫayret-men'ûtdur. Ḥattâ Ḳayle⁶⁶³ nâm zen-i riķķat-efken meḥâbet-i Nebeviyye'ye tâķat-zen olamadıĝından maĝsiyyun 'aleyhâ olduķda dest-i zebân-ı mu'ciz-beyânları⁶⁶⁴ (يَا مَسْكِينَةُ عَلَيْكَ السَّكِينَةُ)⁶⁶⁴ maḳâliyle külâb-efşân-ı rûy-ı ḫitâb olmağla **(26a)** izḫâr-ı tevâzu'-ı müsteṭâb buyurulmuştur. Ve kezâlik meclis-i melâ'ik-enîs-i Nebevî'ye ḥâzırînden bir merd-i istiĝrâb-efken heybet-i Nebeviyye'den mużtarib olduķda i'tidâl-i ta'zîm-i muḫabbet-âyn ile me'mûr ve Zât-ı ḳudîsimâtları beşeriyyet ile meşḫûr idigin ibrâz ile tesliyet-perdâzlıkları⁶⁶⁵ inbâ-kerde-i Ebû⁶⁶⁶

⁶⁶² “Melekler demişti ki: “Ey Meryem! Allah seni kendisinden bir kelime ile müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa Mesih’tir, dünyada da âhirette de itibarlı ve (Allah’a) yakın kılınanlardandır.” Âli İmrân 3/45 âyetine telmihte bulunulmuştur.

⁶⁶³ Mahreme kızı Kayle el-Anberiyye Peygamber -sallallâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz'e hicret etmiş sahabe hanımlarındandır. Kandemir, *age.*, c. I, s. 211.

⁶⁶⁴ “Zavallı! Kendine gel!” Taberânî, *el-Mu'cemul-Kebîr*, c. X15, s. 9, nr. 1; Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, c. VI, s. 11.

⁶⁶⁵ İbni Mâce, *Et'ime* 30, nr. 3312.

Mes'ūd-ı fezā'il-ālūddur. Pes müstecmi'-i evşāf-ı ma'ālī-ittişāf olmakda Zāt-ı mekārīm-simātları yektā ve nübüvvet ile 'azm-i kadr u şānları akşa'l-gāye bālig-i mebālig-i rütbe-i 'ulyā idüğünden mā-'adā risālet ve ıştıfā ile ol Mazhar-ı Mevhibe-i Esnā'nın şadr-nişān-i menzile-i dāreyn ve Mefharu'l-Kevneyn idüğü bī-mirā ve seyyid-i veled-i Ādem olmağla mufaḍḍal 'ale'l-küll oldığı rüşenā iken maṭmaḥ-ı nazar-ı ḥaḳḳāniyyet eserleri her laḥza taḥşil-i rızā-yı aḥadiyyet-intimā-yı Kibriyā idigi 'ibret-āver-i ehl-i dünyādır. Felihāzā ma'nā-yı mezkūrı ihtivā ile kısım-ı evvel-i **Kitāb-ı Şifā** āşār-ı şerāfet-dişār-ı fezā'il-i Mefhar-ı Enbiyā'ya me'vā-yı vālādır. Şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem.

Faṣl-ı 'Āşir:⁶⁶⁷ Sermāye-i memdūhiyyet ve re'sū'l-māl-i müfāḥaret olmakda zū'l-ciheteyn olan umūrdan biri daḥi māl'dır ki 'inde'l-'āmme muḥtācun ileyh-i tevessüle mā bihi't-tevessül olduğundan sebep-i tefāzzuldur. Ammā şāhib-i māl vaşf-ı infāk ile muttaşif ve sermāye-i mikneti şirā-yı kālā-yı girān-bahā-yı ma'ālī ve ḥaşenāta munşarif olmağla ticāret-sāz-ı ḥayrāt olup dest-i ictihād ile kulzüm-i meşūbāt-ı cezileye muḡterif ve evz-i cānına ve i'tirā-sencānına fā'ideyi cālib ve edā-yı ḥuḳūka rāḡib ise fi'l-ḥaḳīka aşḥāb-ı fezā'il-i celiyyeden ma'dūd ve kulūb-i nāsda mevdūd olur. Eger vücūh-i birr ve sübül-i ḥayra şarf ile ta'mīr-sāz-ı dār-ı āḥiret ve malik-nişāb-ı sa'ādet olmağla mübāderet-pirā-yı himmet ise 'inde'l-'ibād 'alā külli ḥāl ve lede'l-Ḥālikı'l-Müte'āl ihrāz-ı ḳaşabū's-sebak meşūbāt ile fā'ıku'l-emsāldır. Felā cerem taḥaḳḳuḳ-ı aḥad-i şuḳḳayn bā'ış-i müfāḥaret idigi bī-reyb ü meyn olup ḥilāfiyla şeceretü'l-ḥilāf-āsā bī-şemere-i ḥayr ü cezā olan naḥl-intimā vücūh-i mezkūreden rüy-i 'ameli şārif olmağla imsāk ve cem'e ḥarīş ve müşārif ise keşret-i māl ke'l-'adem ve kendüye bu ḥāl-i menḳaşat-me'āl bā'ış-i nedemdir. Ḥattā bu maḳūle mezellet-semīr cādde-i selāmetden inhīrāf ile rezālet-pezīr olup ma'nevī ḡnādan bī-behre ve 'arī ve 'inde'l-'uḳālā ḥāzin-i māl-i ḡayr-āsā iftikār ile vuşlat-ı müstelezzāt-ı ḥayr-ı dāreyn den berīdir. Pes māl fī ḥadd-i zātiḥi i'tinā ve müfāḥarete nā-şāyeste ^(N29a) ve memdūhiyyet ve mezmūmiyyeti şāhibine vābestedir. İmdi sīret-i ḥudā-serīret-i Nebeviyye sezā-vār-ı nazar-ı i'tibār-ı aşḥāb-ı ārā-i seniyyedir ki

⁶⁶⁶ Metinde sehven "İbn Mes'ūd" şeklinde kaydedilmiş olup **eş-Şifā**'da "Ebū Mes'ūd (Ukbe b. Āmir)" şeklindedir. **Bkz.** Kādī İyāz, **eş-Şifā bi-Ta'rīfī Hukūki'l-Mustafā**, c. I, Dāru'l-Feyhā, Ammān, s. 199; Kandemir, **age.**, c. I, s. 211.

⁶⁶⁷ Metinde 10. Fasıl olarak verilen bu bölüm **eş-Şifā**'nın aslında 9. Fasılın devamıdır (**bkz.** Kādī İyāz, **age.**, c. I, s. 201-205).

mefâtih-i hazâ'in-i arzeyn der-dest-i miknetleri ve ganâyim-i bilâd-ı meğânim-âyîn dâhil-i havza-i hall-i bî-gill-i kudretleri idügünden mâ-'adâ şârim-i cihâd-ı hüdâ-ictihâd ile mâlik-i rikâb-ı memâlik-i Hicâz u Yemen ve Cezîre-i Arab'a temellük-efken olup tâ-be-kurb-i Şâm arz-ı Irâk-ı meğânim-fercâm teysîr-i Melik-i Qadîr ile dâhil-i havza-i feth u teshîrleri idiginden ru'ûs-i ahmâs-ı mevfûre ve ganâyim-i nâ-mahşûre gerdendirâz-ı huşûl (26b) ve cizye ve şadâkât ve hedâyâ-yı mülûk-i gînâ-simât dâmen be-meyân-ı hıdmet-i vuşûl iken ol hazâ'in-i vefîre müheyyâ-kerde-i pîş-gâh-ı risâlet-hatîrleri olduĸda bi't-tamâm îsâr ve nefis-i nefîslerine miqdâr-ı zerre 'adem-i istîsârı ihtiyâr buyurup irşâden li'd-dîn bezl-i dînâr imsâkden aḥabb idigin ihbâr buyurduĸları⁶⁶⁸ inbâ-kerde-i şikât-ı fezâ'il-âyîndir. Hattâ bir def'a takşîm-kerde-i Nebeviyye'leri olan denânîr-i me'tiyyeyi maḥallerine 'atîyyeden bâkîyi zevcât-ı muṭahharâta 'atâları bâ'îş-i 'adem-i râḥatları olmaĸla aḥz ve fuḳarâya tevzî' ile istirahat buyurmuşlardır.⁶⁶⁹ Binâ'en 'aleyh irtihâl-i 'âlî-serây-ı beḳâ buyurduĸlarında berây-ı nafaḳa-i 'iyâl-i hüdâ-iştimâl dir'-i mübârekleriniñ merhûn idüĸi 'ibret-âver-i ehl-i ḥâldir.⁶⁷⁰ Keyfe lâ? Tedârik-i nafaḳa-i men lehül'-infâḳ ve malzeme-i melbes ve mesken-i âsumân-ittisâḳda def'an li-imsâsi's-zarûre ḳadr-i mâ-yuḥtâcu ileyh ile iktifâ ve zühd-i 'ammâ-sivâ de'b-i maḥâsin-peymâları idiginden ekşeriyyâ reşk-âver-i ḥarîr-i cennet olan şemle-i şerâfet-ḥamle dūş-i hüdâ-ber-dūşlarıyla kesb-endâz-ı şerâfet idigi müşbetdir. Felihâzâ fî ekşeri'l-evḳât reşkîn-sâz-ı dîbâc ü atlas olan kisâ-i mülâyemet-i nâ-meşhûd ve bürde-i gayr-ı leyyin melbûs-i vücûd-i şerâfet-beyyinleri olup aḳbiye-i ḥarîr takşîm-kerde-i aşḫâb-ı ma'âlî-semîr idigi teşyîd-sâz-ı mebânî-i zühd-i bî-müdânîleridir. Binâ'en 'aleyh mübâḥât bi'l-melâbis simât-ı nisvân-ı tezeyyûn-müvânîs olmaĸla ḥayyâtân-ı câme-i hūşuñ ber-duş-ı ibtihâc olmaĸa nâ-sezâ idigi 'inde erbâbi'l-elbâb bî-irtiyâbdır. Ġâyetü mâ fi'l-bâb neḳâvet-i eşvâb zîver-efzâ-yı bâlâ-yı istiḥbâb olmaĸla melbûs-ı ebnâ-yı cins olan libâs-ı vasaṭı istiḫbâb münâsib-i câme-i endâm-ı istiṣvâb olup mü'eddi-i şöhreteyn olan vedî'a 'inde erbâbi's-şerî'a menâṭ-ı mezmûmiyetdir. Felihâzâ cevdet-i mesken ve vûs'at-i menzil-i müzeyyen ve âmâdegî-i mecâlis-i mürettebe-i seref-maḥmil

⁶⁶⁸ Buhârî, İstikraz 3, nr. 2389, Rikâk 14, nr. 6444. Temennî 2, nr. 7228; Müslim, Zekât 32, nr. 94. Hadîsin metni için bkz. Kandemir, *age.*, c. I, s. 215.

⁶⁶⁹ İbni Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, c. II, s. 237.

⁶⁷⁰ Buhârî, Büyû' 14, 33, 88, nr. 2067, 2096, 2200, Megâzî 86, 4467; Müslim, Müsâkât 124-126, nr. 1603.

mübāhāta mev'il olmak nā-sezā idigi gibi, keşret-i ḥadem u ḥašem ve vefret-i merküb-i zībende-dem ve tekāşür-i temellükāt medār-ı tefāḥur u mübāḥāt olmak nā-revādır. Zīrā bī-mirā dil-dādegī-i ālāyiş-i fenā izāle-sāz-ı nümāyiş-i tena‘‘umāt-ı bekā idigi ‘inde erbābi't-teyakḥun manzara-zīb-i ta‘ayyün idüğinden nāşī kāmēt-i ittikā lābis-i libās-ı taḳvā olmağla iḥrāz-ı rütbe-i zühde bezl-i cehd lāzime-i zimmet-i erbāb-ı tedeyyündür. Bināberīn celb ile tefāḥur ve selb ile tebaḥtur pīş-^(N29b) nihād-ı tezekkür kılındıkda sermāye-dār-ı i‘zāz-ı mālīk-i nişāb-ı feżā'il ve ‘āmil-i a‘māl-i celā'il-i ḥaşā'il idigi ma'lūm-ı erbāb-ı imtiyāzdır. İmdi ber-minvāl-i si'r-i meşrū' defter-i müfredāt-ı temevvüle vülū' levāzım-ı ḥayr-ı dāreyne irād ve maşrafıñ ta‘ayyüni ile cılve-ger ve ḥisāb-ı mezkūra ḥattēn ḥāme-i tefāḥur ile resīde idiginiñ şihḥati raḳam-kerde-i cümle-i ihtisāb-pīrāyān-ı nazardır. Şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem.

Faṣl-ı 'Ahade 'Aşer: Dārü's-şifā-yı fıtratda terkīb-i eczā-yı ma'cūnu'l-cevāhir-i aḥlāk-ı ḥamīde kıvām-resīdegī-i istiḥsān ile 'inde ehli's-şerī'a lezzet-baḥş-ı zā'ika-i efdaliyyet ve taḳviyet-sāz-ı a'zā-yı re'ise-i sa'adet olmasi ḥalāvet-şināsān-ı mezāk-ı (27a) idrāk ü ḥikmet-fehmān-ı çāşnī-i 'aḳl-i çālāk 'indinde maṭbūḥu's-şübūt idigi ittifaḳ-kerde-i ḥuzzākıdır. Ḥattā ḥüsn-i ḥulḳ cüz'-i a'zam-ı eczā-yı necāt ve ḥālet-i mezbūre keffeteyn-i mīzān-ı evşāfiñ dest-i seviyyetde süy-i yemīn-i ifrāt ve cānib-i yesār-ı tefrīte 'adem-i inḥirāf ile i'tidāl-ittişāf idiginden 'ibāret oldığı taḥḳīḳ-kerde-i şikātdır. Pes cemī'-i şerāşirihā aḥlāk-ı kemālātda şadr-nişīnān-ı rātibe-i i'tidālīñ ḡāyeti ve müntehā-yı cümū'-ı memdūhiyyetiñ nihāyeti aḥlāk-ı marziyye-i Nebeviyye idiginden mazḥar-ı seniyyāt-ı seniyye-i Şamedāniyye idikleri nuşūş-ı i'cāz-fuşūş-ı Kur'āniyye ile şübūt-pezīr⁶⁷¹ ve bi'set-i Nebeviyye itmāmen li-mekārimi'l-aḥlāki'r-raziyye zīver-ārā-yı şaḥīfe-i taḳdīrdır.⁶⁷² Felā-cerem ādāb-ı Kur'an-ı bāhirü'l-leme'an ile her dem te'eddübleri müselleme ve maḥāsin-i Furkāniyye ile müteḥallık idikleri müteḥakkıḳ olduğından mā-'adā ol Şefī'-i Ümmet-i Vasaṭ'ıñ ḥāl-i rızā ve şaḥtda imtişāl-i evāmīr-i İlāhiyye'yi iltizām ve ictināb-ı nevāhiye ihtimāmda ittibā'-kār-ı Kur'an-ı 'azīm idikleri merviyi-yi Şiddīka-i şerāfet-ittisāmdır.⁶⁷³ Felihāzā ḥaḳkan ve

⁶⁷¹ “Şüphesiz ki sen pek büyük bir ahlāka sahipsın” Kalem 68/4 āyetine telmihte bulunulmuştur.

⁶⁷² Mālīk, Muvatta', Hüsnü'l-huluk 8; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 381; Buhārī, **el-Edebü'l-Müfred**, s. 100, nr. 273; Heysemī, **Mecmau'z-Zevāid**, c. VIII, s. 188, c. IX, s. 15.

⁶⁷³ Müslim, Müsâfirin 139, nr. 746; Nesâî, Kıyāmü'l-leyl 2, nr. 1602.

hulķan aķsen'ü'n-nās idikleriniñ sübüti rivāyet-i Ėāzret-i 'Aliyy-i feẓā'il-istīnās ve hikāyet-i Cenāb-ı Enes-i sa'ādet-res ile şihhat-ıktibāsdir.⁶⁷⁴ Keyfe lā? 'İnde ehli't-tahķik aşl-ı hilkat-i Nebeviyye ve üss-i fitrat-ı seniyye-i Muştafaviyye cāmi'-i şufūf-i şunūf-i ahlāk-ı marżiyye olup bilā-riyāzetin ve lā-ıktisāb Cenāb-ı Efdaliyyet-me'ābları bu bābda daķi maẓhar-ı cūd u 'ināyet-i Cenāb-ı Melik-i Vehhāb'dan vāķı'an mecmū'-ı enbiyā-yı ma'ālī-simātīñ huşuşan Cenāb-ı Mefħar-ı Kā'ināt'ın hīn-i şabā-yı sa'ādet-intimālarından vakt-i bi'set-i 'ālem-ziyālarına deġin mevrīd-i mevāhib-i Perverdigār idikleri bedīdār olup zümre-i müşārun ileyhimiñ ahlāk-ı ĥamīde ile fī aşl-ı hulķihim mu'azzez ve tırāz-ı bāhir'ül-ıhtizāz-ı 'ilm ü hikmet ile muţarraz idikleri şeref-yā[bā]n-ı müţāla'a-i siyer-i hüda-mesīrlerine perde-ber-endāz-ı istitārdır. Keyfe lā? Ėāzret-i 'İsā-yı ma'ālī-resā ve Cenāb-ı Kelīm-i rehīn'üt-tekrīm ve Ėāzret-i Yahyā-yı zībende-maĥyā ve Cenāb-ı Süleymān-ı nübüvvet-bünyān 'aleyhimu's-şalavātü mine'l-Meliki'l-Mennān ve emşāl-i kirām-ı ma'ālī-fercāmılarınñ ĥāl ü şān-ı sa'ādet-nişānlarından müdde'ā-yı muĥarrere-i sābıkā mādde-i müteĥakkıkā idüġi ma'lūm-ı erbāb-ı fūhūmdur. Ezcümle ⁶⁷⁵(وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا) fermūde-i mükerreremesi medlül-i münīfince Kitābu'llāh'a ^(N30a) 'ilm i'tāsıyla Cenāb-ı Yahyā 'ālem-i şabāda şāĥib-i imtiyāz idüġi 'inde ekşer-i ehli't-tefsīr muķarrer ve 'inde'l-Ma'mer⁶⁷⁶ rütbe-i 'ömr-i şerāfet-ġamrları menzile-i dü-sāle resīde olduķda taşdıķ-ı risālet-i Ėāzret-i 'İsā ile şerāfet-resā olup ĥattā hem-sālleri tahrīz-sāzī-i bāzī olduķca Cenāb-ı 'ālīleri istinkār ve aşl-ı hilkatleri ābī 'anī'l-lu'b idüġün iş'ār buyurmuşlardır.⁶⁷⁷ Felihāzā ba'zı ehl-i tefsīr ⁶⁷⁸(مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللَّهِ) fermūde-i celālet-penāhında cilve-ger-i mināşsa-i nüzül olan muşaddıķdan murād Ėāzret-i Yahyā-yı 'ālī-nejāddır ki fermūde-i celālet-i merķūme mefhūm-ı i'cāz-mevsūmunca ol ebr-i güher-pāşende henüz üç yaşında iken taşdıķ-ı (27b) risālet-i Kelimetu'llāh ile

⁶⁷⁴ Buhārī, Edeb 112, nr. 6203; Müslim, Mesācid 267, nr. 659, Edeb 30, nr. 2150; Ebū Dāvūd, Edeb 1, nr. 4773; Tirmizī, Birr 69, nr. 2015.

⁶⁷⁵ "Ey Yahyā! Kitaba var gücünle sarıl!" dedik **ve ona henüz çocukken hikmeti verdik.**" Meryem 19/12.

⁶⁷⁶ Nüşalarda sehven "Mu'ammer" şeklinde imlā edilmiştir. Hadisteki derinliġi yanında fakīhliġi, kadılıġı, tarihçiliġi, tefsīr ve kırāat ilmindeki şöretiyle de bilinmekte olan Ma'mer ibni Rāşid es-San'ānī, tebe-i tābiūn nesline mensup bir hadis ālimi ve hāfızıdır. 153/770'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 218.

⁶⁷⁷ Kurtubī, **el-Cāmi' li-Aĥkāmī'l-Kur'ān**, c. XVI, s. 55; Müttakī el-Hindī, **Kenzü'l-Ummāl**, c. XI, s. 520, nr. 32425.

⁶⁷⁸ "O mābedde durmuş namaz kılarķen melekler ona şöyle seslendiler: "Allah'ın bir kelimesini tasdik edici, efendi, iffetli ve sālīh kullardan bir peygamber olarak Yahyā'yı Allah sana müjdeliyor." Ėlī İmrān 3/39.

reyyān-sāz-ı gülzār-ı ‘irfān olup Cenāb-ı Rūhu’llāh’ın nübüvvetinden āgāh olmağla vāşıl-ı ser-menzil-i iz‘ān olmuştur. Yāhūd mişāl-i gevher şadefçe-i rahm-i māderine zīver olduğu hâlde taşdīk-i risālet-i Mesīh-i ma‘ālī-güster ile lem‘a-baḥşālīga mazhar olmuştur. Zīrā māder-i şefkat-perveriniñ Cenāb-ı Meryem-i sūtūde-deme ḥitāben “Zīver-i meşimemiñ tırāz-ı meşimeñe secde-i taḥiyyetin hiss ederim” dediği menkūl-i maḥbūldur. Ve Cenāb-ı ‘İsā-yı ma‘ālī-resāniñ daḥi ḥīn-i vilādetinde māder-i sūtūde-siyerine cilve-ger olan ḥitābı ya‘nī naşş-ı kerīm-i i‘cāz-raḳīm-i ⁶⁷⁹﴿مِنْ تَحْتِهَا﴾ da şūret-nümā-yı nüzūl olan ⁶⁸⁰﴿مِنْ/ min ‘alā eşheri’l-kırā’a ḥarf-i cer iken ba‘zı kurrāniñ mevşūle olmak üzere fethle kırā’atine binā’en ⁶⁸¹﴿أَلَا تَحْزَنِي﴾ nidāsiyla ḥitāb-ı i‘cāz-nişābları cilve-ger ve tırāz-ı mehd-i pūr-sa’d iken ⁶⁸²﴿إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ أَنَايَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا﴾ fermūde-i celālet-me‘ābınca izhār-ı ‘ubūdiyyet ve sezā-vār-ı nübüvvet idüğün terennüm ile i‘cāz-gūy-i tekellüm idikleri muḥarrerdur. Ve Ḥazret-i Süleymān-ı nübüvvet-bünyāniñ tefhīm-i İlāhī ile fehīm ve ‘aṭā-yı ‘ilm u ḥilm ile mazhar-ı luṭf-ı Rabb-i Raḥīm olmağla mer’eteynden her biri pāre-i ḥuldı olmak üzere iddi‘ā etdikleri veledi Ḥazret-i Dāvūd-i sa‘ādet-ālūd mer’e-i kübrāya ḥukm etdikden sonra rişte-i tenāzu‘ları gūsiste olmamağla Cenāb-ı Süleymān-ı fezā’il-bünyāniñ fī ḥāl-i şabāvetihī faşl u ḥasmi müsellemleri olmağın terāfu‘larında ol ḥakem-i zībende-demiñ münāzi‘un-fīh olan şabīyi mer’e-i şuğrāya ḥukmi ‘inde ebīhi’l-mükerrem maḥbūl ve müsellemler idüğü gibi, kışsa-i mercūmede daḥi izhār-ı ḥaḳḳa muvaffaḳ oldukları muḥaḳḳaḳ olup ba‘dehū rütbe-i ‘ömr-i şerāfet-ğamrları menzile-i işnā ‘aşeri teşrīf etdikde mazhar-ı ‘aṭā-yı melik olmaları İmām Ṭaberī’nin ⁶⁸³ menkūl-i şihḥat-perveridir. Ve kezālik Ḥazret-i Musā-yı ma‘ālī-resā ile kışsa-i Fir‘avn maḥz-ı ‘ināyet-i men lehu’l-‘avndır ki evtād-ı enāmīl-i mübārekelerine tār-ı mūy-i liḥye-i Fir‘avn-ı ‘anīdi şedd ile bāzū-yı ḥaḳḳāniyyetlerin medd buyurdıkları ḥīn-i şabā-yı sa‘ādet-peymālarında şūret-nümā olup şān-ı teklīm-nişānlarında ﴿وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَى﴾

⁶⁷⁹ “Aşağısından biri ona şöyle seslendi: "Tasalanma! Rabbin senin altında bir su kaynağı yaratmıştır.” Meryem 19/24.

⁶⁸⁰ ḥitābı ya‘nī naşş-ı kerīm-i i‘cāz-raḳīm-i ﴿مِنْ تَحْتِهَا﴾ da şūret-nümā-yı nüzūl olan: — N.

⁶⁸¹ “Aşağısından biri ona şöyle seslendi: "Tasalanma! Rabbin senin altında bir su kaynağı yaratmıştır.” Meryem 19/24.

⁶⁸² “Cevabı çocuk verdi: "Ben Allah’ın kuluyum; O, bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı.” Meryem 19/30.

⁶⁸³ Devrinin en ünlü âlimi, müctehid, müfessir ve tarihçisi olan Muhammed ibni CerİR et-Taberī’nin en ünlü eserleri arasında otuz cilt hâlinde yayımlanan *Câmiü’l-Beyân fî Tefsiri’l-Kur’an* adlı tefsiri zikredilebilir. 310/922’de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. I, s. 222.

⁶⁸⁴﴿أَتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا﴾ buyurulmuştur. Ve Hâzret-i İbrâhîm-i rehînüt-tekrîmîñ dañi hâl-i şîğar-ı sa‘âdet-eşerlerinde rüşd ü hüdâya ^(N30b) mazhar oldukları ber-minvâl-i kavî-i Mücâhid ⁶⁸⁵﴿وَلَقَدْ أَتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُسْدَهُ مِنْ قَبْلُ﴾ naşş-ı celîlül’l-kaşşından ma‘lûm idüğü ma‘nâ-yı şîhhat-‘â’id ‘inde-s-sâ’ir dañi zâhir yâhud kable bed’-i halkihî ıstıfâya mazhar oldukları kavî-i İbn-i ‘Aţâ’dan bâhirdir. Yâhud ba‘de vilâdetihî telkîn-i melek-i mürsel ile haqqı telakkiye maħal olup hattâ taşdıķ-i kalbî ve zıkr-i lisânî ile me‘mûrun bi’t-tevhîd olduklarında taħkîkan li’l-fi’li-me‘mûrun-bih irâd-ı şîğâ-i mâzî ile izhâr-sâz-ı rüşd-i câvid olmuşlardır. Keyfe lâ? Zât-ı sa‘âdet-simâtları mülkâ fi’n-nâr ve nâr-ı iltihâb-eţvâr gülzâr olduķda ‘alâ kavlin sinn-i şerâfet-efkenleri bâliğ-i mebâliğ-i sitte ‘aşere ve neyyireyn ile istidlâl ve ba‘zı kevâkib ile iştiğâlleri inbâ-âver-i âdâb-ı bahş-i haqqâniyyet-iştimâlleri idüğünde ‘ömr-i nâzenînleri mişâl-i **(28a)** bedr-i münevver on beşinde idüğü muķarrer ve Hâzret-i İshâķ-ı nübüvvet-iltişâķıñ mübtelâ bi’z-zebh olduķdan soñra nüzül-i fidâ ile mazhar-ı lutf-ı Hudâ oldukları rûtbe-i ‘ömrleriniñ heft sâlinde cilve-ger ve Cenâb-ı Yûsuf-i behcet-melhûfuñ keyd-i ihvân ile cübbe-puş-i cübb olunacağın îhâ hengâm-ı şabâ-yı sa‘âdet-peymâlarında rû-nümâ olup hâlât-i i‘câz-simât-ı muħarrereden mâ-‘adâ emşâl-i ahvâl-i uħar-ı i‘câb-perver ile zümre-i ‘aliyye-i enbiyâ ‘aleyhimu’t-teħâyânıñ güzîdegân-ı benî nev‘-i beşer idükleri taķarrür-peymâdır. Siyyemâ Hâzret-i Mefħar-ı be-her-dü-serâ ‘aleyhi şerâyifü’t-teħâyâ ile mehd-i cihân, zîver-resân olduķda yedeyn-i bereket-müstenideynleri bâsıtun-‘ale’l-arż ve ser-i efďaliyyet-efserleri merfû’un ile’s-semâ’ idüğü rivâyet-i Âmine bint-i Vehb ile menķül-i şîhhat-intimâdır.⁶⁸⁶ Hattâ min evveli’l-emr âyîn-i câhiliyye eş‘âr-ı nâ-marzıyye ve evşân mebgûz-ı tab‘-ı hidâyet-bünyânları idüğü hadîş-i şerîf ile şâbit ü ‘ayândır.⁶⁸⁷ Pes cümle-i enbiyâ-yı ma‘âlî-simâtıñ siyyemâ Cenâb-ı Mefħar-i Mevcûdât’ıñ bilâ-mümâresetin ve lâ-riyâze, bâliğ-i mebâliğ-i kemâlât-ı maħâsin-i ķurâza olmaķda yegâne ve şişâl-i hamîde ve ‘atâyâ-yı sencîdeye mazhariyyetde bî-bahâne idükleriniñ

⁶⁸⁴ “Mûsâ yetişip olgunlaşınca, ona hikmet ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle ödüllendiririz.” Kasas 28/14.

⁶⁸⁵ “Biz daha önce İbrâhîm’e doğru düşünme yeteneğ-i vermiştik. Biz onu biliyorduk.” Enbiyâ 21/51.

⁶⁸⁶ Ebû Ya’lâ el-Mevsilî, **Müsneğ**, c. XIII, s. 97, nr. 7163; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. XIV, s. 247, nr. 6335; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. VIII, s. 221.

⁶⁸⁷ Hadîsin metni için bkz.; Kandemir, **age.**, c. I, s. 224. İbni Hacer el-Askalânî, **el-Metâlibü’l-Âliye**, c. IV, s. 172, nr. 4254.

leme'an-ı nūr u işrākı gurre-i cebhe-i āfāk'dır. Vākı'an 'ulüvv-i efdaliyyet-bünyân-ı Fahr-ı Dü-Cihân ol rütbe-i mu'allā-pāyeye resîdedir ki şadr-nişîn-i nübüvvet ü ıstıfâ ve râtibe-tırâz-ı ser-menzil-i risâlet-i ğarrâdır. Keyfe lâ? Aşhâb-ı başâr-ı başîret 'indinde müsellemdir ki enbiyâ-yı kirâm 'aleyhimu's-selâmdan mâ-'adâ ba'zı etfâl-i necâbet-iştimal-i mü'minîniñ dahî ahlâk-ı hamîde aşl-ı hilkat-i sencîdesinde merkûz ve zîr-i perde-i cibilletinde mermûz olmağın i'mâl-i re'sü'l-mâl-i hüsn-i hulka muvaffak ve kendüler iktisâb-ı kemâlât 'alâ ahseni'l-hâlât müyesser idüğü muhakkağ'dır. Meşelâ hilkat-i ba'zı şıbyânda şüret-nümâ olan cünbüş-i hüsn-i semt ü şehâmet ve cilve-i fiñnat ü semâhat ve ba'zı âharında takarrür-i ezdâd-ı evşâf-ı mezkûre erbâb-ı şu'ûra hafî degil idüğü reybden dürdür. Pes bu şüretde seng-lâh-ı tabî'at sude-i mehekk-i mücâhede ve ri'yâzet kılınmağla isticlâb-ı kemâlât ve istikmâl-i şıfât-ı behcet-simât mutaşavver belki ma'dûmât-ı evşâf-ı behcet-ittisâfda şüret-i ^(N31a) istihsâl müteyesser olup bu vechde bezl-i cehd ile hisâl-i kemâlî 'alâ kavlin müstaşşil yâhud münharifâtı mu'tedil olur. Felâ-cerem evşâf-ı vehbiyye ve kesbiyye ile tefâvüt-i eşhâş müteķarrer ve her ferde mâ-hulika-leh müteyesserdir. Binâ'en 'aleyh ahlâk-ı hamîdeniñ mecbûle yâhud müktesebe idüğü 'inde's-selef muhtelef olup İmâm Taberî ve Hasan-ı Başrî ve İbn-i Mes'ûd-i fezâ'il-âlûd mecbûliyyetine zehâb ve kavli şavâb tahkîk-i sâlifü'z-zıkr idüğü bî-irtiyâbdır. Hattâ kizb ü hıyânetden mâ-'adâ cemî-i haşlet indimâc-kerde-i aşl-ı hilkat idüğü rivâyet-i Sa'd bin Ebî Vakkâs⁶⁸⁸ ile Cenâb-ı Resûl-i Hidâyet-menâşdan sâmi'a-zîb-i havâşdır.⁶⁸⁹ Zîrâ Hâzret-i 'Ömer radiye 'anhu Rabbuhu'l-Ekber rivâyetiyle Cenâb-ı Müstecmi'-i Mekârim-i Ahlâk 'aleyhi şerâyifü şalavâtî'l-Hallâk'dan cilve-ger-i minâşsa-i şudûrdur ki şişe-rîze-i **(28b)** cebânet ve elmâs-pâre-i şecâ'atdan her biri ğarîze ve tabî'atdır ki yed-i kudret-i Sâni'-i bî-çün ile mevrîd-i irâde-i ezeliyye olan âb-gîne-i tıynet ve tabakçe-i fıtrata mevzû'dur.⁶⁹⁰ Pes ahlâk-ı hamîde ve hisâl-i güzîde müteķessîretü'l-fürû' iken tahkîķan li-vaşfi'n-Nebiyyi'l-Muhtâr 'aleyhi

⁶⁸⁸ Sa'd ibni Ebî Vakkâs, İslâmiyet ile ilk şereflenlen sahâbilerin beşincisi veya yedincisi olup Müslüman olduğı zaman daha on yedi yaşında bir delikanlıydı. Peygamber Efendimiz'in -sallallâhu aleyhi ve sellem- Cennetle müjdelediğı on sahâbiden biridir. 55/675'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 226.

⁶⁸⁹ "Mü'minde her huy bulunabilir, ama onda hıyânet ile yalancılık kesinlikle bulunmaz." Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, **Müsned**, c. II, s. 67-68, nr. 711; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. I, s. 92.

⁶⁹⁰ "Cesaret ve korkaklık, Allah Teâlâ'nın dilediğı kimseye yaratırken verdiğı huylardır." Mâlik, el-Muvatta', Cihâd 34.

şalavātü'l-Meliki's-Settār zıkr uşūliyle iktifā ve cemī'ine işāret ü ĩmā muhtār-ı şāhib-i şifādır. Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Sānī 'Aşer: Fūrū'-ı behcet-nümū'-i ahlāk-ı maḥāsin-vifākıñ aşl-ı aşlī ve 'unşur-i cezīlī 'aql-ı selīmdir ki nokṭa-i dā'ire-i mekārim-i ahlāk idügi rātibe-tırāz-ı ittifākdır. Felā-cerem 'aql-ı selīmiñ māye-i inbi'ās-ı 'ilm ü ma'rifet ve mışkab-ı dikkat-i re'y ü feṭānet ve mışdāk-ı zann ü niyyet ve mi'yār-ı enzār-ı 'avākıb-ı umūr idigi bī-minnetdir. Hattā medār-ı meşālih-i nefis-i ğayūr ve mevrīd-i mücāhede ve şu'ūr olmağın māye-i iktinā'-ı fezā'il ve mā-bihit-tecennüb 'anī'r-rezā'il ve sebeb-i taḥsīn-i siyāset ü tedbīr ve menāt-ı muḥaṣṣenāt-ı umūr-i şādire 'anī'l-müşīrdır. İmdi 'ale't-taḥkīk umūr-i mezkūrede şadr-nişīn-i a'le'l-merātīb olan Cenāb-ı Meḥṣaru'l-Enbiyā ve'l-Mürselīn idigi taşdıka ḥaḳıkdır. Felihāzā benī nev'-i beşerden bir ferd bu rütbe-i seniyyede daḥi menzile-i a'le'l-e'ālī-i Nebeviyye'ye müşāreketle müstes'id degil idigi mütetebbi'ān-ı mecārī-i aḳvāl-i ruvāt ve siyer-i marzıyye-i şerāfet-simāta maḥfi olmayup cevāmi'u'l-kelim-i peygamberiyyeyi ḳurṭa-i bināğūş-i iz'ān ve bedāyi'-i şemā'il-i şerīfe ve revāyi'-i siyer-i münīfelerine reh-bürdegān-ı 'irfān yanında tābāndır. Bināberīn mezmāmīn-i i'cāz-zāmīn-i kütüb-i münzele ve siyer-i ümem-i sālīfe ve aḥvāl-i eyyām-ı māziyye ve ḥikem-i ḥükemā ve dūrüb-i emşāl ve siyāsāt-i enām ve taḳrīr-i şerāyi' ve te'şīl-i ādāb-ı nefīse ve şiyem-i ḥamīde bilā-ta'allūmin ve lā-mümārese, muḥāt-ı 'ilm-i 'ālem-ārā-yı risālet-pīrā olmağla dūreri kelimāt-ı belāğat-āyātı ḳurṭa-i mesāmī'-i ihticāc ve zīver-i bināğūş-i ibtihācdır. Keyfe lā? 'İlm-i ta'bīr ü tıbb u ḥisāb u ferā'iz ü ensāb ve sār'ulūm, bilā-muṭāla'a-i kütüb ma'lūmlarıdır. Zīrā Cenāb-ı Efḍaliyyet-me'āblarınıñ şerḥ-i şadr ve ibāne-i emr ile bi-ta'līmi'llāhi'l-Mu'īn cāmī'-i şunūf-i ^(N31b) şufūf-i 'ulūm-ı evvelīn ve āḥirīn idigi zarūriyyātdan ma'dūd olup burhān-ı ḳatī'-ı nübüvvetleri serd-i aḳāşış ve ityān-ı āḥād-ı ḳaḍāyādan istiğnā-ālūddur. Farażā ityān-ı ḥucec-i müdde'ā iltizām-kerde-i men lehu'l-iddi'ā oldığı şüretde bi-esrihā 'add-i 'aded-i berāhīn-i ḥaḳḳāniyyet-zāmīn verā-yı perde-i imkānda idigi müstebīn idüğünden mā-'adā mecmū'-ı delā'il-i ḥaḳḳāniyyet-şemā'il muḥāt-ı ḥayṭa-i ḥaşr u ta'dād ve güncīde-i ḥavşala-i cem' u ḥıfz olmak imtinā'-ı bünyāddır. Ve'l-ḥāşıl ekmeliyyet-i 'aql-ı selīm-i Nebiyy-i Kerīm lāzım-ı fā'ide-i ḥaber-i Ḥayru'l-Beşer idigi muḳarrer ve 'ilm-i mā-kāne ve mā-yekūnu cenāb-ı vālālarına maḳrūn olduğu aẓher olmağın ıttılā'-ı 'acāyib-i ḳudret-i

melekûtiyye ve ‘azm-i vefret-i ceberûtiyyeye ‘irfân, ol Resûl-i Hidâyet-mevşûl-i kerîmü’ş-şâna i ‘lâm-ı İlâhî ile mütehaklık ve tâbân idigi âyet-i bâ-hidâyet ile sâbit ü ‘ayândır. Hattâ zât-ı nübüvvet-simâtları bu bâbda dahi bir vechile mazhar-ı fazl-ı ‘azîm ve mevrîd-i menn-i cesîmdir ki ta’yîn-i miqdâr-ı nâ-mütenâhî-i hayret-(29a) resânende-i ‘ukûl ü fühûm, pes-mândegî-i ‘aciz ile mevsûm ve takrîr-i rûtbe-i ef’aliyyetlerinde ahresiyet-i elsûn-i minţākân bî-reyb ü gümândır. Şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Sâlişü ‘Aşer: Ahlâk-ı hamîde-i sâlifeden gevher-i girân-bahâ-yı hilm ki ‘inde teheyvü’i’l-esbâbi’l-muharrike vakâr ü şebâtıdan ‘ibâret ve dürr-i şâh-vâr-ı şabr ü tahammül ki ‘inde ru’yeti’l-âlam habs-i nefsdan kinâyet ve iksîr-i kimyâ-te’sîr-i ‘afv ki terk-i mu’âhazeden ‘ibâretidir, mecmû’unda zât-ı sûtûde-şifât-ı Resûl-i Ekrem bi-fa’lî’llâhî’l-Erham yagâne-i ‘âlem olup müdde’â-yı muharreniñ şübûtı nuşûş-i kıatı’a ile mu’lemidir. Hattâ ⁶⁹¹﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ﴾ fermûde-i mükerremesi şeref-bahş-ı nüzûl olduğda Cenâb-ı Resûl-i mekârim-âyîn Hâmil-i vahy-i mübînden istinbâ-senc-i te’vîl ve Cenâb-ı Rûhu’l-Emîn dahi ba’de’l-arz ilâ ‘âlem-i esrâri’t-tenzîl şıla-i kıatı’ ve ‘atâ-yı mâni’ ve ‘afv-ı ‘ammen zâlem murâd idigiyle tefsîr etmiştir. ⁶⁹² Hattâ ol Ef’al-i Küll ⁶⁹³﴿فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَرْصِ مِنَ الرُّسُلِ﴾ fermûde-i mükerremesince şabr-ı ulû’l-‘azm ile me’mûr oldukları bî-reyb ü şek ⁶⁹⁴﴿وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ﴾ kavî-i i’câz-evli ile mü’ekked olduğundan mâ-‘adâ ⁶⁹⁵﴿وَلْيُغْفُوا وَلْيُغْفُورُوا﴾ naşş-ı mu’cizü’l-kaşşından mefhûm olan ‘afv ve şafh-ı cemîlle dahi me’mûriyyetleri müşeyyedir. Felâ-cerem şabr ile terk-i mu’âhazeniñ ser-levha-i risâle-i ‘azm-i umûr idüğü râtibe-tırâz-ı zuhûrdur. İmdi kâmet-i ittîşâfî ârâyiş-i libâs-ı hilm ile nümâyiş-pezîr olan efrâd-ı âdemiyan bi-eyyi hâlin kâne ber-müceb-i zarûriyyât-ı beşeriyye zelle ve hefveden gayr-ı hâliye idigi tâbân iken fî cemî’i’l-ezmân ma’a-keşreti’l-ezâ-i ‘ani’l-cühelâ

⁶⁹¹ “Kolaylığı seç, iyi olanı emret, cahillere aldırma!” A’râf 7/199.

⁶⁹² Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Evsat*, c. I, s. 279, nr. 909; Heysemî, *Mecma’u’l-Bahreyn*, c. V, s. 166-167, nr. 2856; İbni Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-Bârî*, c. VIII, s. 306, c. XIII, s. 259.

⁶⁹³ “Azim ve kararlılık sahibi peygamberlerin sabrettikleri gibi sen de sabret. Onlar için de acele etme. Başlarına geleceği vaktiyle söylenen şeyleri gördüklerinde sanki gündüzün kısa bir süresini yaşamış gibi olacaklar. Tebliğ konusu işte budur; hiç günaha sapanlardan başkası helâk edilir mi?” Ahkâf 46/35.

⁶⁹⁴ “Yavrucuğum, namazını özenle kıl, iyi olanı emret, kötü olana karşı koy, başına gelene sabret. İşte bunlar, kararlılık gerektiren işlerdendir.” Lokmân 31/17.

⁶⁹⁵ “İçinizden yardım sever ve zengin olanlar akrabaya, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere artık bir şey vermeyeceğiz diye yemin etmesinler. **Bağışlasınlar, hoş görsünler;** Allah’ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir.” Nûr 24/22.

libās-ı hilm ve kabā-yı şabr-ı vālā, bālā-yı hidāyet-intimā-yı Mefhārū'l-Enbiyā 'aleyhi efḍalū't-tehāyāya tūl ü kaşr-ı ifrāt ü tefrīt-den mu'arrā mu'tedil-i cāme-i zībā idigi āşār-ı vāride ve merviyāt-ı ğayr-ı şāride ile şübūt-pīrādır. Keyfe lā? Zīver-baḥş-ı şahīfe-i aşl-ı kitāb olan esānīd-i şihḥat-nişāb ile Cenāb-ı Şiddīka-i Kübrā raḍiya'llāhu te'ālā 'anhādan ^(N32a) rivāyet ile mināşsa-i zīb-i şihḥatdır ki ol Cāmi'-i şufūf-ı şunūf-ı mekārim-i ahlāk 'aleyhi şerāyif-i şalavātū'l-Meliki'l-Ḥallāk'ın eyser-i a'māl muḥtār-ı ṭab'-ı merāḥim-iştīmālleri olmağla ol maşdar-ı ef'āl-i müstaşseneniñ şā'ibe-i işmden eb'adiyyetleri celā'il-i delā'il ile bürehne olup hetk-i perde-i ḥürmetu'llāhdan mā-'adā eşyādan ğazab-nāk olmadıkları mü'eddā-yı ḥadīs-i şerāfet-tāb-nākdir.⁶⁹⁶ Siyyemā Ġazve-i Uḥud'da vukū'-ı esnān-ı lü'lü-imtinānları bā'ış-i inkisār-ı derūn-ı aşḥāb-ı kirām olduğından ğürūh-i bī-şükūh-i li'āma iltimās-kār-i du'ā-i 'aleyhim ile recāları muḳābelesinde zāt-ı nübüvvet-simātlarının dā'ī ile ittişāfi mūcib-i terk-i la'n idigin beyān ve kavm-i cehālet-revmin ihtidālarına du'ā ile hilm-i cibillilerin i'lān buyurmuşlardır.⁶⁹⁷ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Rābi'u 'Aşer:⁶⁹⁸ Sezā-vār-ı nazar-ı i'tibārdır ki ol Cāmi'ü'l-Faẓl ve'l-Kerem ve dāric-i medāric-i iḥsān ü himem ğāyet-i şabr u hilmde bir vechile⁶⁹⁹ müsellemdir ki cühhāl-i bed-fi'āldan rū-nümā olan ezā muḳābelesinde sükūt ile iktifā buyurmayup beyānen li'l-işfāk ihtidālarına du'ā ve cümle-i ümmetinden idikleri sebep-i rıfḳ u merḥametleri idigin inhā buyurduklarından mā-'adā evzā'-ı nā-hemvārları 'an cehlin **(29b)** bedīdār idigiyle daḥi i'tizār buyurmuşlardır.⁷⁰⁰ Ḥattā eşnā-yı taḳşim-i ğanāyim-i Ġazve-i Ḥuneyn'de ṭammā'inden biriniñ ḥişşe-i mu'ayyenesine 'adem-i ḳanā'ati ta'riż-āmīz-i tekellüme bā'ış- i cür'eti olduğda dergāh-ı ma'delet-penāh-ı nübüvvet-destgāhlarından ber-mūcib-i 'adālet ḥişşe-mend-i 'ināyet olduğın inbā eşnāsında mevrīd-i düşnām-ı aşḥāb-ı kirām olmağdan şavn-ı beyyin ile maẓhar-ı cevāb-ı leyyin olması kemāl-i i'tidāl-i hilm-i Nebevī'yi

⁶⁹⁶ Buhārī, Menākīb 23, nr. 3560, Edeb 80, nr. 6126 Hudūd 10, nr. 6786; Müslim, Fezāil 77, 78, nr. 2327.

⁶⁹⁷ Müslim, Cihād 105, nr. 1792. Ḥadīsın metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 231.

⁶⁹⁸ Metinde 14. Fasıl olarak verilen bu bölüm eş-Şifā'nın aslında 13. Fasılın devamıdır (**bkz.** Kadı İyāz, **age.**, c. 1, s. 223-229).

⁶⁹⁹ ki ol Cāmi'ü'l-Faẓl ve'l-Kerem ve dāric-i medāric-i iḥsān ü himem ğāyet-i şabr u hilmde bir vechile: — N.

⁷⁰⁰ Müslim, Cihād 105, nr. 1792. Ḥadīsın metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 231.

mu'lindir.⁷⁰¹ Felā-cerem rütbe-i 'afv-ı Nebevî akşa'l-gāyāt-ı hilmî ne mertebe hāvîdir ki eşnā-yı Ġazve-i Zātü'r-Rikā'da zīver-ārā-yı pister-i risālet olan zāt-ı sūtūde-ḥaṣletleri zīr-i sāye-i şecerede bilā-ḥaylūle ḳaylūle buyurmağla zümre-i 'aliyye-i aṣḥāb-ı kirām 'aleyhim rıdvānū'l-Meliki'l-'Allām daḥi iktidā-sāz-ı eşer-i mūcibū'l-berr-i Nebevî iken Ġavreṣ bin el-Hāriṣ nām bed-ṭıynet, ser-i risālet-efser-i Sultān-ı Rusūl'e nezdik ve sell-i seyf-i rehīnū'l-ḥayf ile izḥār-ı sū-i ḳaṣda enāmîl-i mel'anetin teşbīk edüp⁷⁰² (مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي) nidāsıyla nergis-i dīdār-müvānislerin bīdār etdikde Cenāb-ı Risālet-destgāh daḥi mücterī-i mel'anet-me'ābīñ su'āline cevābda "Mānī', vaḥdāniyyet-penāh Allāh'dır" deyü buyurdıkları ān bi-irādeti'l-Meliki'l-Mennān dest-i mel'anet-peyvest-i Ġavreṣ'den seyf sākıt ve munfaşıl ve yed-i mü'eyyed-i Mefḥar-ı 'Ālem'e vāşıl olup ol Resūl-i Medenī daḥi⁷⁰³ (مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي) maḳāliyle hīn-i muḳābelede ḳāşıd-ı mel'anet-āzmā sanī'-i şenī'inden zemīn-būs-i isti'fā olmağla mazḥar-ı 'afv-ı Erīke-Nişīn-i İştıfā olduğdan soñra midḥat-kār-ı kerem-i 'ālī-Ḥazret olarak ḳavmine ric'at ve⁷⁰⁴ (جِئْتُكُمْ مِنْ عِنْدِ خَيْرِ النَّاسِ) maḳāliyle teşekkür-istīnās olmuşdur. Ve-kezālik ol Taḥt-nişīn-i 'ālī-pāye-i 'afv-ı 'amīmiñ şāt-ı mesmūme ile cūr'et-kar-ı tesmīmi idigin muḳırre olan Yehūdīyyeyi mazḥar-ı 'afv ü şafḥ-ı^(N32b) cemīl buyurdıkları gāyetü'l-gāyāt-ı rütbe-i hilm-i Nebevī'yi mu'lindir.⁷⁰⁵ Keyfe lā? Lebīd bin el-A'sām nām sāḥir-i cehālet-hem-demiñ mizāc-ı sa'ādet-imtizāc-ı Nebevī'yi tağyīr mertebesi şūret-pezīr olan siḥri ihā-i İlāhī ile ma'lūm-i Risālet-penāhī iken mu'āḥaze ve mu'ātebe buyurulmadığı⁷⁰⁶ daḥi kemāl-i hilm-i Nebevī'ye burhān ve münāfıkīnden Übeyy ve eşbāhınıñ ḳavlen ve fī'len müteḥammil ezāları belki taḥrīz-āverān-ı i'dāmlarına ḥilmen ve keremen cilve-ger olan 'afv ve 'adem-i mu'āḥazeleri terken li-taḥaddüşihim idigin inbāları kezālik 'ulūvv-i rütbe-i 'afv-ı

⁷⁰¹ Buhârî, Edeb 53, nr. 3138; Müslim, Zekât 148, nr. 1064. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 234.

⁷⁰² "Seni benim elimden kim kurtaracak?"

⁷⁰³ "Seni benim elimden kim kurtaracak?"

⁷⁰⁴ "Ben en hayırlı kişinin yanından geliyorum." Buhârî, Cihād 84, 87, nr. 2910, 2913, Megâzî 31, 32, nr. 4135-4136; Müslim, Mūsâfirîn 311, nr. 843, Fezâil 13, 14, nr. 843; Ahmed ibni Hanbel, Mūsneḍ, III, 364, 390.

⁷⁰⁵ Buhârî, Hibe 28, nr. 2617, Cizye, nr. 3169, Tıb 55, nr. 5777; Müslim, Selām 45, nr. 2190; Ebû Dâvûd, Diyât 6, nr. 4509; Dârimî, Mukaddime 11, nr. 68-70. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 236.

⁷⁰⁶ Buhârî, Bed'ü'l-halk 11, nr. 3268, Tıb 47, 49, 50, nr. 5763, 5765, 5766, Edeb 56, nr. 6063, Daavât 57, nr. 6391; Müslim, Tıb 43, nr. 2189. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 237.

cemillerin râtibe-tırâz-ı i'lândır.⁷⁰⁷ Keyfe lâ? Rivâyet-i Enes-i sa'âdet-res ile merviy-i mü'essesdir ki endâm-ı nûrâniyyet-iltisâm-ı Nebiyy-i Kureyşî şeref-bağş-ı bürde-i kavıyyü'l-havâşî ve ridâ-yı sa'âdet-ihtivâları mişâl-i hâle ol Bedr-i münîr-i âsumân-ı risâleti der-âgûş ile metn-i şerâfete ecell-i havâşî iken bir a'râbîniñ nidâ-yı küstâhî-peyvendi ya'nî beytül-mâlden ba'irine ricâ-mend-i tahmîl-i hisse olmasın serdi hîninde şiddet-i mess-i yedi çâk-sâz-ı bürde-i mübârekeleri olduğda hîlmen ve keremen ba'de's-sükût şâhib-i mâl fi'l-hakîka Cenâb-ı Hudâ-yı Mûte'âl ve zât-ı risâlet-iştimmâleri 'abd-i Hudâ-yı Zi'n-Nevâl idigin ba'de't-takrîr a'râbî-i küstâhî-tekellümün kâr-ı bî-edebâne ve vaz'-ı küstâhânesi mücib-i ta'zîr idigin terennüm eşnâsında ol kâr-pîrâ-yı vaz'-ı gârib bu muqaddimeyi tertîb ile ruhsâ-yı zemîn-i isti'fâ olarak şîme-i kerîme-i Nebeviyye seyyi'âtı seyyi'ât ile tekâfiden **(30a)** berî'e idigin serdi tebessüm-kerde-i gül-gönçe-i dehân-ı Fahr-i Dü-Cihân olmağın düş-i ba'irine tahmîl-i şa'ir ü temr ile emr buyurulmuşdur.⁷⁰⁸ Keyfe lâ? Maḥrem-i Ḥarem-serây-ı Risâlet Cenâb-ı Şiddîka-i sûtüde-ḥaşlet rivâyetiyle müşbetdir ki ol Şadr-nişîn-i 'âlî-pâye-i hîlmiñ hetk-i perde-i maḥârim-i İlâhiyyeden mâ-'adâ bir mâddede izhâr-ı tehevîvüri râtibe-tırâz-ı taşavvur olmamağla vaz'-ı mâ-lâ-yelikden berâ'atları taşdîka-i hakîk olup maşdar-ı ef'âl-i ḥasene olan yed-i mübâreke-i müstaḥsenelerinden fi'l-i darb-ı ḥademe ve erikḳâ iştikâk-pezîr-i zuhûr olmadığı reybden dündür.⁷⁰⁹ Hattâ sū-i ḳaşdı ihbâr-ı muḥbirîn ile taḥakḳuḳ-ḳarîn olan mel'anet-h'âhîñ maḳşûdı ol Serîr-ârâ-yı iştifânîñ ma'rûz-ı dergâh-ı risâlet-âlûdı olduğda zât-ı sa'âdet-simâtları viḳâye-i İlâhiyye ve şıyânet-i Şamedâniyye'de olmağın muḳaddemât-ı sū-i ḳaşd-ı mel'anet-semîr netîce-pezîr olamadığından cây-ı feza' degil idigin inbâ ile maẓhar-ı 'afv-ı vâlâ buyurmuşlardır.⁷¹⁰ Felihâzâ berây-ı semen-i mebî'-i mü'eccel taḳâzâ-yı edâ-yı kıymet ile ḳable İslâmihî ḳavl-i nâ-revâ-yı Zeyd küme-yi nehy-i Cenâb-ı 'Ömer-i ma'delet-pervere ḳayd olduğda ol Eşheb-Süvâr-ı Risâlet izhâr-ı tebessüm ile sâḥa-i tekerrümde türk-tâz ve berây-ı ihtiyâc-ı ibtiyâ' ve li-eclî'l-ḥâce iştirâ-yı metâ' cilve-perdâz olmağın ibrâz-kâr-ı nâ-

⁷⁰⁷ Buhârî, Menâkıb 8, nr. 3518, Tefsîr 63/4-5, nr. 4904-4905; Müslim, Birr 63, nr. 2584. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 238.

⁷⁰⁸ Benzer lafızlarla; Buhârî, Farzû'l-humûs 19, nr. 3149, Libâs 18, nr. 5809, Edeb 68, nr. 6088; Müslim, Zekât 128, nr. 1057; Ebû Dâvûd, Edeb 1, nr. 4775; Nesâî, Kasâme, 24, nr. 4780.

⁷⁰⁹ Müslim, Fezâil 79, nr. 2328; Ebû Dâvûd, Edeb 4, nr. 4785-86.

⁷¹⁰ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. III, s. 471; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. II, s. 284, nr. 2183; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. II, s. 227.

pesendidesi karîn-i ‘afv-ı sencide olup vaqt-i ifâ ba‘de selâseti eyyâmin cilve-nümâ iken edâsıyla ‘Ömer bin el-Haṭṭâb me’mûr ve yigirmi sâ‘ ziyâde i‘tâsıyla ḥâṭır-ı^(N33a) ilhâḥ-pezîr-i Zeyd mecbûr olduğda ‘an cehlin izhâr-kârân-ı ef‘âl-i nâ-sezâya ‘adem-i ğaḥab lâzime-i ḥilm-i mühezzeb idigin beyân buyurmuşlardır. Ḥattâ bâlâ-yı risâlet-intimâları kabâ-pûş-i ḥilm idigi Tevrât’a ‘ilminden nâşî ma‘lûm-i Zeyd-i muḥâleşet-havâşî olmağla ba‘de taḥkîkî’t-tecrûbe ḥilm-i Şâhib-i Ahlâk-ı mühezzebe bâ‘iş-i İslâm-ı Zeyd-i maḥâsin-muḥtevē idigi mervîdir.⁷¹¹ Vâkı‘â ḥilm-i Mefḥar-i Kâ’inât bülûğ-ı akşâ’l-ğâyât ile ittişâf-pezîr ve ma‘a-taḥaḥkuḳi’l-kudre mâlik-i ezimme-i ‘afv-ı ‘âlem-gîr olup zât-ı celîlleriniñ erîke-nişîn-i şabr-ı cemîl idigi daḥî mevâşîk-ı naḳale-i aḥbâr-ı şihḥat-medâr ile müberhen ve şihâḥ-ı aḥâdîs-i şerâfet-dişâr ile mübeyyendir. Keyfe lâ? Bu bâbda imlâ olunan âsâr-ı şihḥat-medâr ekseru min en tuḥşâ ve evferu mine’l-aḥşâ olup meḳâsât-ı Kureyş ve ezâ-yı erbâb-ı tayşdan ḥâşıla olan şedâ’id-i şa‘beye bi-‘avni’llâhi’l-Meliki’l-Müte‘âl ḥuşûl-i istîşâl ile zuḥûr-ı ‘ulüvv-i kelime-i ‘ulyâya degin muşâbere ve ‘adem-i iştikâ ve ‘afv ü şafḥ-ı cemîl ile ârâyîş-nümâ idikleriniñ şübûtı muşannefât-ı şâbitede bâliğ-i ḥadd-i tevâtür ve râtibe-tırâz-ı taḥarrürdür. Ḥattâ ol Sultân-ı İklîm-i Risâlet rûz-i firûz-i fetḥ-i Mekke-i Mükerreme’de ıktifâ-sâz-ı işr-i Cenâb-ı Yûsuf-i pür-beḥçet olup ber-mantûḳ-ı fermûde-i⁷¹² ﴿لَا تُزَيِّبْ عَلَيْنَا﴾ erbâb-ı câhiliyyetden rû-nümâ olan ḥâlâtı kemm ve ıtlâk-ı zimâm-ı rû’ûs-i ğanâyim ile cümlesin mazḥar-ı luṭf-ı bî-imtinân buyurmağla cezâ bi’l-iḥsân buyurmuşdur. Vâkı‘â ber-maẓmûn-ı i‘câz-meşḥûn-ı kerîme-i ﴿وَهُوَ الَّذِي كَفَّ﴾⁷¹³ heştâd neferiñ sû-i kaşd ile **(30b)** ittişâfı dergâh-ı melâ’ik-maṭâflarında menzil-resîde-i şübût iken i‘tâk-ı raḳabeleriyle mazḥar-ı mevhibeleri idikleri mervî-i Enes-i sa‘âdet-resdir.⁷¹⁴ Ve bezm-gâh-ı Ğazve-i Uḥud’da şîr-i künâm-ı şecâ‘at ‘amm-i pâk-i Şâhib-i Sa‘âdet Ḥazret-i Ḥamza-i meḥâbet-güster ve nice aşḥâb-ı ma‘âlî-perver eydî-i ‘avene-i Ebî Süfyân’dan nûş-ı câm-ı şehâdet ile neşve-res-i na‘îm-i cennet olmağla Ebü Süfyân’ıñ ‘işyânı tâbân iken rûz-i firûz-i

⁷¹¹ İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. I, s. 521-524, nr. 288; Taberânî, **el-Mu‘cemü’l-Kebîr**, c. V, s. 222-223, nr. 5147; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. III, s. 700-701, nr. 6547.

⁷¹² “Yûsuf şöyle dedi: **"Bugün yaptıklarınız yüzünüze vurulmayacak**, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir.” Yûsuf 12/92.

⁷¹³ “Mekke’nin göbeğinde size onları yenmeyi nasip ettikten sonra **onların ellerini sizin üzerinizden, sizin ellerinizi de onların üzerinden çeken de O’dur**. Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir.” Fetih 48/24.

⁷¹⁴ Müslim, Cihâd 133, nr. 1808; Tirmizî, Tefsîr 48/3, nr. 4264; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. III, s. 124, 290.

feth-i Mekke-i Mükerrreme'de 'atebe-i 'aliyye-i Nebeviyye'ye mesûk olduğda mazhar-ı mülâtafe ve maşdar-ı rıfk u mu'âtafeleri olup mecî-i vakt-i kabûl-i İslâm ile istislâmı bâbında tahrîz u teşvîklerinde kemâl-i hilm-i Resûl-i Zîşân i'câb-sâz-ı Ebî Süfyân olmağın mazhar-ı sıla-i rahm ü ikrâm olduğına teşekkür-i tamm etmiştir.⁷¹⁵ Keyfe lâ? Ol Erîke-Nişîn-i İştîfâ 'aleyhi şerâyifü't-tehâyânîñ süy-i gâzabdan eb'ad ve şadr-nişîn-i ser-menzil-i rızâ-yı emced idikleri zâhir ü bâhirdir. Şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Hâmisü 'Aşer: Nihâl-i mahâsin-i ahlâkıñ ağşân-ı behcet-resânından olan cûd u kerem-i bihbûd ve semâhat ü saḥâvet egerçi bi-ḥasebi'l-merci' aşl-ı vâhidden mültemi'dir, ammâ bi-ḥasebi't-ta'rîf, teşettüt-redîfdir. Pes ṭabîb-i ḥâtîr ile infâk-ı mâl-i vâfireden 'ibâret ve vaşf-ı hürriyyet ile ma'nen hemdem ve zıdd-ı nezâlet olmağla mu'lem olan keremde ve erbâb-ı istiḥkâkıñ dest-i mürüvvet-peyvest ile nef'ine medd-i yedden 'ibâret ve zıdd-ı şekâset ^(N33b) olan semâhatda ve suhûlet-i infâk u iktisâb-ı gayr-ı memdûḥdan tecennûbden 'ibâret ve zıdd-ı takṭîr olan vaşf-ı cûda râtibe-tırâz-ı iltisâk olup kezâlik zıdd-ı şekâset olan saḥâvetde ol Bâlâ-nişîn-i mesned-gâh-ı efdâliyyet müşârun bi'l-benân-ı ekmeliyyet olup şîfât-ı mezkûrede daḥi Cenâb-ı Erîke-tırâz-ı i'zâza kurbet-i menzilet ile benî nev'-i beşerden bir ferdiñ müşâreketi mutaşavver degildir. Keyfe lâ? Zîver-baḥş-ı aşl-ı kitâb olan esânîd-i şîḥhat-nişâb ile Cenâb-ı Câbir bin 'Abdullâh'dan mervîyy-i şîḥhat-destgâhdır ki dergâh-ı Risâlet-penâh 'aleyhi şalavâtu'l-Îlâh'dan her sâ'il edât-ı redd olan "lâ" ile nehy-kerde ve 'atıl olmamağla "ecvedü'n-nâs bi'l-ḥayr" 'unvânıyla mu'anven idikleri müberhendir.⁷¹⁶ Siyyemâ eşnâ-yı kudûm-i Hâmil-i vahy-i mübîn'de ve şehr-i Ramazân-ı bereket-âgînde ke'r-riyâḥi'l-mürsele menba'-ı yenâbî-i ḥayrât-ı mükemmele idikleri mervîyy-i şîḥhat-istînâs inbâ-kerde-i İbn-i 'Abbâs'dır.⁷¹⁷ Ve kezâlik rivâyet-i Cenâb-ı Enes ile mervîyy-i mü'essesdir ki dergâh-ı re'fet-penâh-ı Resûlullâh'dan ruḥ-sûde-sâzân-ı su'âlîñ biri beyne'l-cebeleyñ meşhûde olan aḡnâm-ı vefret-fercâm-ı 'atîyyesiniñ mazharı olmağla muḡtenimen ric'at-âver-i mevṭını olduğda ol Sultân-ı Serîr-ârâ-yı İştîfâ 'aleyhi mennü's-şalavâti'l-evfânîñ şenâ-kâr-ı

⁷¹⁵ Taberânî, **el-Mu'cemü l-Kebîr**, c. VIII, s. 11-12, nr. 7264.

⁷¹⁶ Buhârî, Edeb 39, nr. 6034; Müslim, Fezâil 56, nr. 2311.

⁷¹⁷ Buhârî, Savm 7, nr. 1902, Menâkıb 23, nr. Bed'ul-halk 6, nr. 3220, Fezâilü'l-Kur ân 7, nr. 4997; Müslim, Fezâil 50, nr. 2308.

keyfiyyet-i ‘aṭā-yı girānı olarak kavmini qabūl-i hidāyet-müşūl-i İslām'a ‘ale't-tahkīk bu gūne teşvīk etmiştir ki cūd-i ḥātem-pesend-i Nebiyy-i Ercūmend ol cevād-ı seḥā-nejādīn ‘aṭāsıyla hem-reng-i ittiḥāddır ki bī-bīm ü hirās-ı fāḫa bezl ü iḥsān-ı āfāḫa mu‘tāddır demiştir.⁷¹⁸ Keyfe lā? Ol Ecved-i ‘Ālemiyān efrād-ı keṣīreyi ‘aṭiyye-i mi'e ibl (31a) ile ṣādān ve merreten ba'de uḥrā üç yüz dāne ṣāt-ı bī-bahāne ‘aṭiyyesiyle Cenāb-ı Ṣafvān'ı kām-rān buyurmuştur. Ḥattā şeṣ hezār sebāyā-yı Hevāzin'i redd ile ma'nen istirkāk⁷¹⁹ ve Cenāb-ı ‘Abbās-ı ṣerāfet-istīnāsa bīrūn ez-taḥammūl zer-i ḥālīṣu'l-'ayār īṣār buyurduklarının ṣübūtı bi'l-ittifāḫdır.⁷²⁰ Vāḫı'ā ol Erīke-tırāz-ı fütūvve ḳable'n-nübūvve daḫi ḥiṣāl-i ḥuceste ile sirişte olmağın ḥāme-i zebān-ı Varaḫa bin Nevfel⁷²¹ menşūr-i sa'ādet-mevfūr-ı tavṣīflerinde taḥammūl-i ṣīḳal ve iftikār ile'l-mebde'il-evvel vaṣfiyla nüvişte-sāz-ı suṭūr-ı na't-ı mükemmelleridir.⁷²² Keyfe lā? Pīṣ-gāh-ı nübūvvet-penāhlarına ihzār olunan tis'üne elf dīnārī⁷²³ taḳṣimde erbāb-ı su'ālden bir ferd tehī-dest-i redd olmamıştır. Ḥattā ba'de'l-ferāğ mine't-taḳṣīm bir sā'il va'd-i ‘aṭā-yı mā-seyecī' ile ḥoş-dil buyrulduḫda Cenāb-ı ‘Ömer-i ma'delet-perverin dergāh-ı nübūvvet-penāhı bār-ı intizār-ı incāz-mī'āddan ṣıyānete müte'allıḳ kelimātına zümre-i enṣār-ı ṣadāḳat-ṣi'ārdan bir merd-i nīkū-kārīn maḳālī ya'nī ṣecere-i infāḳīn bi-feyzi'llāhi'l-Müte'āl resīdegī-i ḥazān-ı ıḳlālden resteligin beyān ile taḥrīz-sāzī-i neṣr-i ṣemere-i berr ü nevālī, tābiṣ-i cihān-ārāyiṣ-i tebessüm ile gūşūde-sāz-ı gül-ḡonçe-i dehān-ı Resūl-i Yezdān olup āṣār-ı būṣrā beṣere-i mübārekelerinde tābān olarak baṣ-ı simāt-ı cūd-i mevfūr ile me'mūriyyetlerin beyān buyurduḫları zīver-ārā-yı suṭūr-ı ṣaḫīfe-i **Ṣemā'il-i Ṣerīfe'**dir.⁷²⁴ Siyyemā Mu'avviz bin 'Afrā'ya⁷²⁵ berāy-ı ‘aṭiyye-i hediyye-i (N34a) raṭb

⁷¹⁸ Müslim, Fezāil 57-58. nr. 2312; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. III, s. 175, 259, 284. Bu zāt, Aliyyū'l-Kārī'nin belirttiğine göre, biraz sonra kendisinden söz edilecek olan Safvān ibni Ümeyye el-Cūmahī idi (**Ṣerhu'ş-Şifā**, c. I, s. 250).

⁷¹⁹ Buhārī, Vekālet 7, nr. 2307-2308, Hibe 24, nr. 2607-2608; Farzu'l-humūs 15, nr. 3131 3132, Megāzī 54, nr. 4318-19. Hadisin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 246.

⁷²⁰ Buhārī, Salāt 42, nr. 421, Cizye 4, nr. 3165. Hadisin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 246-247.

⁷²¹ Hz. Hatice'nin amcasının oğlu olup cāhiliye devrinde yaşayan ve putlara tapmaktan şiddetle kaçınan bir hakimdi. 611m'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 245-46.

⁷²² Buhārī, Bedü'l-vahy, 3, nr. 3, Tefsīr 96/1, nr. 4953; Müslim, İmān 252, nr. 160.

⁷²³ **Şifā** metninin aslında ve şerhlerinde “dirhem/gümüş” olarak geçmektedir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 247 vd.

⁷²⁴ Tirmizī, **eş-Ṣemāilü'l-Muhammediyye**, s. 294, nr. 356; Müttakī el-Hindī, **Kenzü'l-Ummāl**, c. VII, s. 352, nr. 18637.

⁷²⁵ Her üç nüshada da sehven “Ġafrā” şeklinde imlā edilmiştir.

u kıssâ mil'-i keffe zehb-i mühezzeb 'atâ buyurdukları⁷²⁶ bî-mirâ ve recâ-mendî-i îfâ-i deyn ile ruhsâ-yı dergâh-ı Seyyidü'l-Kevneyn olan sâ'ile tehiyye-i nısf-ı vesk hîninde mecî-i 'âcizânesi i'tâ-yı vesk-ı tamâma bahâne olup nısfî îfâ'en li'd-deyn ve nısf-ı âharı 'atıyye-i bî-meyn olmak üzere şad-kâm buyurulduğu daği rivâyet-kerde-i kirâmdır.⁷²⁷ Ve'l-hâşıl südde-i sidre-esâs-ı Nebeviyye gubâr-ı iddihârdan maşûneti's-sâha⁷²⁸ ve terâne-i vaşf-ı cûd u semâha-i Bülbül-i gülzâr-i fesâha bîrûn ez-uşûl-i inzibât ekşeru min en yuhât idigi bî-bahânedir. Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Sâdisü 'Aşer: Hişâl-i kemâlden biri daği şecâ'atdır. Kuvvet-i gâzabiyye inkıyâd-ı emr-i Sultân-i 'aql ile iktisâb-âver-i mehâmid-i seniyye olmağdan 'ibâret ve şıfat-ı maḥâsin-peyvest-i necdet ki 'inde istirsâli'n-nefs ile'l-mevt iştiyâk ilâ likâ'il-Hallâk'dan kinâyetdir. Pes bu iki vaşf ile daği düne havfin muttasıf olan merd-i ercümend beyne akrânihî dil-pesend idigi bilâ-hilâf istihsân-kerde-i eslâfdır. Felâ-cerem şıfateyn-i mezbûreteyn ile Cenâb-ı Seyyid-i Kevneyn'in 'ale'l-vechil-etemm ittişâfı bir ferdiñ cây-gâh-ı ihtilâfı degildir. Hattâ meferr-i kümât ü ebâl ya'ni şüce'ânıñ girîzânlıkları nümâyân olan mevâkıd-ı şu'ûbet-me'âkifde ol Şadr-nişîn-i 'âlî-pâye-i risâletîñ şübût ile men'ût idikleri muḥarrer ve izhâr-ı ikbâl 'ale'l-kıtâl ile kemâl-i şecâ'atleri rûşen-ter olup şüce'ân-ı benî nev'-i beşeriñ ekşerinden ferre gayra merre manzûr u meşhûd iken cevle ve havleden ya'nî a'dâ-yı dîn ile mübârezeye muḥâvele ve muḳâteleden nev'ân rû-gerdânlık **(31b)** ve fi'l-cümle terk-i ḥamle ile semend-i himmetlerine irḥâ-yı 'inânlık gayr-ı mutaşavver idigi muḥarrer olmağın vaşf-ı şecâ'atde daği râtibe-tırâz-ı ekmeliyyet idikleriniñ şübûtı bi'l-ittifâk meşhûr-ı âfâkdır. Keyfe lâ? Zîver-efzâ-yı metn-i **Şifâ** olan esânid-i rehînetü'l-istişfâ ile Cenâb-ı Berâ bin 'Âzib⁷²⁹ icâbet-pîrâyî-i su'âl-i firâr 'anî'z-zahfe is'âf-sâz-ı me'ârib olmağda dâmen-i müstemi'îni bu le'âlî-i mütelâlî ile bu gûne mâlî etmişdir ki, Hâzret-i Mesned-nişîn-i 'âlî-pâye-i şebât 'aleyhi şerâyifü's-şalavâtıñ maşâff-ı rezme mekânetleri ol derece-i i'câz-fereceye resîdedir ki yevmü'l-Huneyn zîn-i bağle-i şehbâya zeyn ve zimâm der-keff-i Ebî Süfyân olarak nûr-efzâ-yı cebîn-i metâ ve

⁷²⁶ Tirmizî, **eş-Şemâilü'l-Muhammediyye**, s. 168, 295; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. XXIV, s. 27.

⁷²⁷ Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, c. V, 351, nr. 10722.

⁷²⁸ Tirmizî, Zühd 38, nr. 2362; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. XIV, s. 270, 291, nr. 6356, 6378. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 248.

⁷²⁹ Berâ bin Âzib sahâbe-i kirâmdan olup 305 hadîs rivâyet etmiştir. 71/690'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 249.

eyne olduklarında ⁷³⁰(أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبٌ) kavı-i belāgat-evli ile mihmāz-gīr-i taḥrīz-i cihādda eşedd-i eşiddā-i ğuzāt idikleri inbā-yı Şu‘be ibn-i Ebī İshāk ile merviyi-yi şihhat-mesākıdır.⁷³¹ Hattā rāvī-i āḥar nüzül ‘ani’l-bağle ve izhār-ı şebāt ‘ale’l-ḥamle buyurdıkların daḥi naql-peymādır. Keyfe lā? Cenāb-ı ‘Abbās-ı şerāfet-istīnās rivāyetiyle cılve-ger-i mināşsa-i şübūtdur ki iltikā-yı şufūf-i ṭarafeynde süy-i dil-cüy-i İslāmiyāna ṭareyān-ı nev‘-i tezelzül işrinde rekz-i bağle ve taḥrīz-i ḥamle ile Cenāb-ı ^(N34b) Eşca‘u’l-Enbiyā ‘aleyhi erfa‘u’t-teḥāyādan meşhūd-i lihāza-i şühūd olan şecā‘at, bā’iş-i teşci‘-i müslimīn ve sebeb-i nuşret-i dīn olmuşdur.⁷³² Felā-cerem ol Mefḥar-ı Benī Nev‘-i Ādem'den eşca‘ ve enced ve erzā ve ecved zāt-ı mümecced manzūr-ı naẓar-ı erbāb-ı başar degil idigi rivāyet-i İbn-i ‘Ömer-i fezā’il-perver ile şihhat-güsterdir.⁷³³ Vākı‘ā ol Tırāz-ı mesned-gāh-ı Levlāk,⁷³⁴ li’llāh ğaẓab-nāk olduğda tesliye ile muḳābele bīrūn-i ṭākat-i erbāb-ı muḥāvele idigi kemāl-i ğayret-i ‘aliyyelerin mu‘lindir. Hattā teşyīd-i mebānī-i merviyi-yi sābıḳda bu ḥaber-i şihhat-işr daḥi Ḥazret-i ‘Alī radiye ‘anhu Rabbuhu’l-Veliyy rivāyetiyle müteḥakkıḳdır ki Cenāb-ı Şīr-Miše-i Velāyet daḥi ḥīn-i iştīdād-i bīm ü hirāsda dergāh-ı nübūvvet-penāha ilticā ile üns-ārādır. Hattā Ğazve-i Bedr’de sāye-i ḥimāye-i Nebeviyye’de istizlāl-pīrā-yı taḥarrüz idikleri muḳarrer olmağın zāt-ı risālet-simātırları rezm-āverlikde cümleden ber-terdir.⁷³⁵ Keyfe lā? İltihāb-ı lehīb-i mehīb-i ḥarbde eşeddü’n-nās bā’işen idikleri inbā-āver olan maẓmūn-ı rivāyet-i mezkūre Ḥazret-i Enes’den daḥi menḳūl-i mü’essesedir. Siyyemā bir şeb-i deycūrda istimā‘ı ru‘b-efken-i sükkān-ı Medīne-i Münevvere olan şadā-yı mehābet-i menfūr cānibine herkes ḳadem-res olmağı heves istedikde zahr-ı feres-i serī‘u’l-cerī Ebu Ṭalḥa’ya şārim der-gerden-i şerāfet-efken oldukları hālde ol Resūl-i Mute‘āl zümre-i müstaḥbiriniñ esbakü’s-sābıḳīni olmağla ⁷³⁶(لا تخافوا ولا تخاصوا) maḳāl-i ḥamiyyet-iştīmāliyle gül-āb-efşān-ı rüy-i mü’mīnīn olarak ric‘at-sāz idikleri beyān-ı kemāl-i şecā‘atlerinde kifāyet-perdāzdır.

⁷³⁰ “Ben Peygamberim, yalan yok.”

⁷³¹ Buhārī, Cihād 52, 61, 97, 167, nr. 2864, 2874, 2930, 3042, Megāzī 54, nr. 4317; Müslim, Cihād, 78-80, nr. 1776.

⁷³² Müslim, Cihād 76, nr. 1775; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, 1, 207. Hadisin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 251.

⁷³³ Dārimī, Mukaddime 10. nr. 60.

⁷³⁴ “Sen olmasaydın ben kainatı yaratmazdım” (Aclūnī, **Keşfü’l-Hafā**, c. II, s. 164; Hākim, **el-Müstedrek**, c. II, s. 615) kudsī hadisine telmihte bulunulmuştur.

⁷³⁵ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 86; İbni Ebī Şeybe, **el-Musannef**, c. VI, s. 426.

⁷³⁶ “Korkmayın, korkmayın.” Benzer lafızlarla; Buhārī, Cihād 82, nr. 2908; Müslim, Fezāil 48, nr. 2307.

Ve'l-hâşıl her ketîbe ki berây-ı cihād şaf-keşide-i ictihād ola Cenāb-ı Eşca‘-ı Enbiyā ‘aleyhi efdalût-tehâyā pîşvā-yı hamle-sencān idigi rivāyet-kerde-i ‘İmrān’dır.⁷³⁷ Bināberin ol Server-i Enbiyā’ya Übeyy bin Hālef’in Ġazve-i Bedr’de ibrāz-ı mużmer-i pür-mel‘aneti taraf-ı bāhirü’ş-şeref-i Nebevî’den helāk-i **(32a)** seyf-i Muḥammedī olmasıyla mücāb olduğdan soñra yevm-i Uhud’da ḥarbe-i Hāriş-i şadākat-ḳarīn derdest-i nuşret-peyvest-i Resūl-i Güzīn olduğu hālde mücterī-i mesfūr mecrūh olup taraf-ı Ḳureyş’e eşnā-yı ric‘atinde Mekke’ye ḳarīb Serif nām maḥalde nefis-i ḥabāşet-rehīni telef olmağın taḳdīr-i Melik-i Ġayūr ile incāz-ı va‘d-i Nebevī zuhūr etmiştir.⁷³⁸ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Sābī’u ‘Aşer: Hişāl-i kemālden biri daḥi ḥayā ve iğdādır. Evvelā ḥayā, kerāheti mütemennā yāḥud terki evlā olan fi‘le ictirā’ eşnāsında nāşiye-i insānda infi‘ālāt-ı nefsāniyyeden nāşī rū-nümā olan eşerden ‘ibāret ve iğdā, kerāhet-i ṭabī’iyye ile mekrūhdan tegāfüle muḳtezā olan hāletdir. Felā-cerem Cenāb-ı Meḥḥar-ı ‘Ālem’in cereyān-ı zülāl-i ḥayā ve iğdāları fevḳa mā-yutaşavver evfer ü ekşer idigi naşş-ı kâtı‘-ı i‘cāz-perver ile muḳarrer olmağın ol Ārāyiş-i beyti’l-vücūd-i ıştırāfıñ ḥayā ve iğdāları ‘azrā-yı zātü’l⁷³⁹-hazerden eşedd olup nezd-i hidāyet-mendlerinde müteḥakkıḳul-kerāhe olan ^(N35a) eşyā vech-i mübāreklerinden rū-nümā idigi zīver-baḥş-ı aşl-ı kitāb olan esānīd-i şıḥḥat-nişāb ile Ebū Sa‘īd Ḥudrī radiye ‘anhu Rabbuhu’l-Bārī’den⁷⁴⁰ merviyi-yi şıḥḥat-pīrādır.⁷⁴¹ Keyfe lā? Ol Ḥayru’l-Berere laṭīfū’l-beşere ve raḳīḳu’l-manzara olmağla herkes manzūr-i nazar-ı hüdā-resleri olmaḳda keremen ve ḥayā’en siyyān olmağın mecrā-yı zülāl-ı ḥayā ve iğdā idikleri ol ān nümāyāndır. Felihāzā kār-güzārān-ı eşyā-yı kerīheden bir fi‘l-i menhiyy-i ‘anhuñ bi-ğayr-i zıkr-i fā’iliḥi nehy-i ityānı bābında şudūr-i emr-i Nebevī inbā-āver-i kemāl-i ḥayā-yı tab‘-ı re’fet-muḥtevileri idigi rivāyet-kerde-i Cenāb-ı Şiddīḳa-i şerāfet-mültevidir. Ḥattā şeref-yābān-ı duḥūl-i meclis-i melā’ik-enīs-i Nebevī’den bir

⁷³⁷ Ebū’ş-Şeyh, **Ahlāku’n-Nebî ve Âdâbüh**, c. I, s. 327, nr. 109. İmrān ibni Husayn, hicretin yedinci yılında Hayber Fethi sırasında Müslüman oldu. Basra şehri kurulunca, Hz. Ömer onu hem Basra kadılığı yapmak hem de Basralılara dinlerini öğretmekle görevlendirdi. 52/672’de vefat etti. Kandemir, **age.**, c. I, s. 252.

⁷³⁸ İbn Sa’d, **et-Tabakât**, c. II, s. 46; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. II, s. 357, nr. 3263; Ebū Nuaym, **Delâilü’n-Nübüvve**, c. II, s. 483, nr. 415.

⁷³⁹ ārāyiş-i beyti’l-vücūd-i ıştırāfıñ ḥayā ve iğdāları ‘azrā-yı zātü’l: — N.

⁷⁴⁰ Rabbuhu’l-Bārī’den: el-Bārī’den A.

⁷⁴¹ Buhārî, Menâkıb 23, nr. 3562, Edeb 72, nr. 6102, 77, nr. 6119; Müslim, Fezâil 67, nr. 2320.

merdiñ enāmil-i yedeyn ve ricleyni simāt-ı nisvāndan olan hıdāb ile renk-yāb idügi menfür-ı tab‘-ı ğayūrları iken kemāl-i hayālarından nāşī rū-be-rū nehye mübāderet h‘āhişī ber-ṭaraf olup huzūr-ı re‘fet-mevfūrlarından dūr olduğda teblīğ-i yarlıg-ı tağyūr ile ba‘zı hızzārıñ me‘mūriyyeti bedīdār oldıgı iḥbār-kerde-i Ḥazret-i Enes-i fezā‘il-şī‘ardır.⁷⁴² Binā‘en ‘aleyh dergāh-ı re‘fet-penāhlarından tefahḥuş dūr ve şadā-yı hışām-āver mehcūr olup aşḥāb-ı seyyi‘āta ityān-ı mişl ile mücāzāt metrūk idigi haber-i şaḥīḥi masṭūr-i mıstara-i kütüb-i mu‘tebere idiginden mā‘adā aşḥāb-ı cerāyim ‘afv ü şafḥ-ı cemīlle mazḥar-ı mekārimleri idigi kezālik rivāyet-kerde-i Şiddīka-i müfteḥaredir.⁷⁴³ Vākı‘ā mefhūm-i merviyi-yi mezkūr ba‘zı āyāt-ı Tevrāt’ıñ mazmūn-ı şerāfet-mevfūrundan daḥi meş‘ūrun-bih idigi menḳūl-i şıḥḥat-iktināş-ı inbā-kerde-i ‘Abdullāh bin ‘Amr bin el-‘Āş’dır.⁷⁴⁴ Keyfe lā? Ta‘ammuk-i baḥr-i hayādan nāşī ol Gevher-i şāh-vār-ı kulzūm-i risāletiñ eşyā-yı müstehcenetü’z-zikrden teḥāşīleri zīb-efzā-yı silk-i le‘āl-i merviyi-yāt-ı şıḥḥat-simātdır. Felihāzā ḥasebü’l-iktizā kināyeten zıkr ile murād-ı ‘aliyyelerin każā buyurdıkları eşer-i mu‘teber-i zīver-baḥş-ı suṭūr-i kütüb-i siyerdir. Ḥattā ru‘yeti tecvīz-kerde-i şerī‘at-i ğarrā olan maḥal vechen mine’l-vücūh meşḥūd-i bāşıra-şühūdı olmadıgı şeref-yābān-ı maḥremiyetlerinden Cenāb-ı Şiddīka-i Kübrā’nıñ rivāyeti inbā-pirā-yı kemāl-i hayā-yı Mefḥar-ı her-dü-serādır.⁷⁴⁵ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

(32b) Faşl-ı Sāminu ‘Aşer: Ol Müstecmi‘-i Mekārım-i Ahlāk ‘aleyhi kerāyim-i şalavātu’llāhi’l-Ḥallāk’ıñ eşnāf-ı halk ile ḥüsn-i mu‘āşeret ve ādāb-ı ‘işretleri sencīdelikte i‘cāz-resīde idüğünün taḳarrüri aḥbār-ı şaḥīḥa-i münteşire ile cilve-ger-i mināşsa-i tevātürdür. Ezcümle Ḥazret-i ‘Aliyy raḍiye ‘anhu Rabbuḥu’l-Veliyy rivāyetiyle müncelīdir ki vüs‘at-ı şadr-ı ‘ālī-ḳadr-i Cenāb-ı Seyyidü’l-Beşer ol ḳadar fesīḥu’l-eknāf-ı a‘ṭāfdır ki taḥammül-i mā-lā-yuṭāḳ ile meşāḳḳ-ı nāsı ihtivāda nazīri nā-yāb ve şıdk-ı lisān-ı hüdā-feşān ile aşdaḳu’n-nās idikleri bī-irtiyāb olup mülāyemet-i tab‘-ı laṭīf ve nezāfet-i ‘işret ile elīf olmağın zāt-ı şerīfleriniñ maḥbūb-i

⁷⁴² Ebū Dâvûd, Teraccül 8, nr. 4182, Edeb 5, nr. 4789; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 160.

⁷⁴³ Tirmizî, Bîrr 69, nr. 2016; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. VI, s. 174, 236, 246.

⁷⁴⁴ Buhârî, Büyû‘ 50, nr. 2125, Tefsîr 48/3, nr. 4838; Dârimî, Mukaddime 2, nr. 5-8; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. II, s. 174. Hadîsin metni için bkz. Kandemir, **age.**, c. I, s. 258.

⁷⁴⁵ İbni Mâce, Tahâret 137, nr. 662, Nikâh 28 nr. 1922; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. VI, s. 190; Tirmizî, **eş-Şemâilü’l-Muhammediyye**, s. 289, nr. 360.

‘âlem idügi müsellemdir.⁷⁴⁶ Hattâ esânîd-i şîhhat-meşânîd ile Kays bin Sa’d-ı⁷⁴⁷ (N^{35b}) rehînü'l-mecdden merviyi-yi şîhhat-muhtevîdir ki ol Yektâ-Süvâr-ı Eşheb-i Efdaliyyet ‘aleyhi eşrefü't-taḥiyyetiñ berây-ı ziyâret-i vâlid-i râvî şeref-baḥş-ı menzil-i Kays-ı şerâfet-mültevi olduklarından sonra sa‘âdet ile irâde-kâr-ı nehzat olduklarında ḥimâr-ı kaṭîfe-ber-düş-i Sa’d-ı sa‘âdet-perver berây-ı rûkûb-i şerâfet-maḣḣûb pîş-keş-i Ḥazret-i Seyyidü'l-Beşer kılınmağın, ol Zeyn-efken-i zîn-i semend-i hüdâ kudûm-i şerâfet-mevsûm-i ma‘âlî-peymâlarıyla ḥâne-i zeyni reşk-âver-i felek-i hürşîd-i enver buyurdukları ḥinde tatyîben li-ḥâtırın'l-Kays ‘aḣd-i şirket-i ‘inâna işâret-fermâ ve irâde-i taḣdîm-i şâḣib-i dâbbe ile izḣâr-ı dil-nüvâzî ve ḥâtır-perdâzî buyurduklarında⁷⁴⁸ Sa’d-ı sa‘âdet-müvânisiñ i‘tizâr ve isti‘fâsı beyne'r-rûkûb ve'l-inşirâf şudûr-i taḣyîr ile mazḣar-ı luṭf-ı ḥâtırleri olmasının mebnâsı olmağın tâc-ı ibtihâc-ı Kays-ı şerâfet-tâb-nâk berâber-i küngüre-i eflâk buyurulmuşdur. Felâ-cerem dâniş-verân-ı rumûz-i siyer ḳatında müsellemdir ki ol Bânî-i Mebânî-i Şerî‘at ve Bâsıt-ı Mebâsıt-ı Ḥüsn-i Mu‘âşeret, şadr-nişîn-i bâlâ-ḥâne-i ülfet olmağın her ḳavmîñ kerîmi mazḣar-ı ikrâm-ı cesîmi idügünden mâ-‘adâ eşnâ-yı şoḣbet-i şafâ-baḣşâlarında daḣi vücûh-i müstemi‘îne dest-i istiḣfâz ile gül-âb-efşân-ı îḳâz ve micmere-gerdân-ı terbiyet olarak ta‘ṭîr-i meşâmm-ı tezkîre mübâderetleri inbâ-âver-i maḣâsin-aḣlâḳ-ı behcet-vifâḳlarıdır. Felihâzâ tefâḳḳud-i aḣvâl-i aşḣâb-ı kirâm ve ru‘yet-i umûr-i enâmda kemâl-i rıḳḳ ile izḣâr-ı ḣaḳḳâniyyetleri muktezâ-yı ‘adâletleri idügi gibi, müstes‘idân-ı meclis-i mekârim-celislerine ikrâmen ta‘dîl-i ḥitâb-ı hidâyet-encâma iḳdâmlarından şeref-yâbân-ı ḥitâb-ı müsteṭâblarının zamîri ekrem-i ḳavmi idigine ‘â‘id olacak mertebeye şâ‘id idigi daḣi re‘fet-i ṭab‘-ı mekârim-maṭbû‘ların müş‘îr ve ḳavlen ve fi‘len ḣall-i ‘ıḳd-i esvilede her ḳâşî ve dâni re‘fet ve merḣametlerine müdânî idügi kezâlik kemâl-i ḥüsn-i mu‘âşeretlerin muḣbirdir. Binâberîn redd-i sâ‘il ile ibḳâ-yı ḣâcet dergâḣ-ı hidâyet-destgâḣlarından mübâ‘adet üzre olmağın lede'l-ḣâce ḳavl-i leyyin melzûm-i re‘fetlerine lâzım-ı beyyîndir. Felâ-cerem vûs‘at-simâṭ-ı mekârim-i aḣlâḳları ihtivâ-sâz-ı ‘umûm u ḣuşûş-i men fi'l-âfâḳ olmağla mecmû‘-i benî nev‘-i beşeri terbiyyetde mişâl-i vâlid-i şer‘î ve tesviye-i

⁷⁴⁶ Tirmizî, Menâkıb 8, nr. 3638; İbni Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. VI, s. 328.

⁷⁴⁷ Ensâr’ın ileri gelenlerinden ve Fahr-i Cihân -sallallâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz’in sancaktarlarından biri olup babası onu küçük yaşta Resûl-i Ekrem’in -sallallâhu aleyhi ve sellem- hizmetine vermişti. Kays, bütün gazvelere katıldı. Hz. Ali devrinde önce Mısır, daha sonra Azerbaycan vâililiğine tâyin edildi. 60/680’de vefat etti. Kandemir, **age.**, c. I, s. 259.

⁷⁴⁸ İbni Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. VI, s. 224, 308.

umûr-i cümle-i ümmetde cemî'-i erbâb-ı hûkûk-i mer'î idigi mâh-ı maķâl-i nûrâniyyet-iştimâli nakl-kerde-i İbn-i Ebî Hâle'dir.⁷⁴⁹ Hattâ râvî-i merķûmdan bu merviyî-i rehînü'l-i'tilâ daħi pertev-endâz-ı incilâdır ki ol Mihr-i Âsumân-ı Risâlet'den lem'a-i nûr-i beşâret lâ-yenfek **(33a)** olmağın tâbiş-i meķârim-i ahlâķ ile řab'-ı leyyinü'l-cânibleri izâ'e-sâz-ı eşrâf u cevânib olmağdan ğayr-ı münfekdir. Siyyemâ bedr-i münîr-i evc-i suhûlet olan řab'-ı kerem-mecbûlleri taħavvül-i fezâzat ve ufûl-i ğalaşdan hemvâre 'ârî ve külef-i aķvâl-i mâ-lâ-ya'nîden ^(N36a) yek-pâre berî olmağın şavlen ve fî'len kemâl-i i'tidâl ile ma'rûf ve behcet-i ĥarekât ü sekenât-i ĥikmet-iştimâlle mevşûf olmağda ol Bâlâ-pâye tırâz-ı menzile-i aķşal-ġâyedir. Hattâ umûr-i ğayr-ı marzıyyeye ittîlâ'larında şûret-i teğâfûl rû-nümâ ve ba'dehû dü-dest-i tebşîr ü tenzîr ile reh-nümâ-yı sebîl-i hüdâ olmalarıyla dergâh-ı cûd-destġâh-ı re'fet-perverlerinden erbâb-ı iltimâsa iyâs 'aks-endâz-ı âyîne-i iĥsâs degil idigi ﴿ادْفَع بِالَّتِي هِيَ﴾⁷⁵⁰ naşş-ı mu'cizü'l-ķaşşıyla müberhendir. Felihâzâ icâbet-i da'vet ile tatyîb-sâz-ı ĥavâtır-ı mîzyâfân ve şabûl-i şalîl-i hedâyâ ile sîla-resân-ı tenşîť-i müĥdiyân olup tekâfî ile telâfîde bî-hemâl idikleri daħi inbâ-kerde-i erbâb-ı efďâldir.⁷⁵¹ Keyfe lâ? Deh-sâl ĥıdmet-i 'aliyyeleriyle şerâfet-iştimâl olan Cenâb-ı Enes-i fezâ'il-resden menķûl-i mü'essesdir ki müddet-i mezkûrede ol Bülbül-i Gülistân-ı Nübüvvet'den terâne-i “üff” ve nevâ-yı ⁷⁵²﴿لم صنعت ولم تركت﴾ ġuş-zed-i râvî-i şerâfet-dişâr olmamışdır.⁷⁵³ Hattâ Cenâb-ı Şıddîķa-i Kübrâ rağıya'llâhu te'âlâ 'anhâdan bu menķûl-i şıĥĥat-şemâ'il kemâl-i maĥâsin-i ahlâķlarına edell-i delâ'ildir ki, ol Menba'-ı yenâbî'-i işâbe nidâ-yı âl ve aşĥâba “lebbeyk” ile icâbe buyurup⁷⁵⁴ meclis-i muĥteremleriyle teşerrüfe ĥatve-endâzân-ı vulû' memnû' olmadığından mâ-'adâ Cenâb-ı Cerîr şeref-i İslâm ile hidâyet-maşîr olduğdan soñra meclis-i melâ'ik-enîs-i Nebevî'ye duĥûlle her ne dem kim sa'âdet-müşûl ola izĥâr-ı beşâset ile pür-beşâret olduğın iĥbâr etmişdir.⁷⁵⁵ Felihâzâ tatyîben li-ĥavâtır-ı'l-aşĥâb 'akd-i bezm-i

⁷⁴⁹ Hind ibni Ebû Hâle, Hz. Hatice'nin oğlu, Resûl-i Ekrem'in -sallallâhu aleyhi ve sellem- de üvey evlâdıdır. Tirmizî, **eş-Şemâilü'l-Muhammediyye**, s. 277-278, nr. 336.

⁷⁵⁰ “Sen kötülüğü en güzel bir tutumla sav. Onların yakıştırdıkları şeyleri biz çok iyi biliyoruz.” Mü'minûn 23/96.

⁷⁵¹ Buhârî, Hibe 11, nr. 2585.

⁷⁵² “Niye böyle yaptın ve niye böyle yapmadın.”

⁷⁵³ Buhârî, Savm 53, nr. 2768; Müslim, Fezâil 82, nr. 2309.

⁷⁵⁴ Ebü's-Şeyh, **Ahlâku'n-Nebî ve Âdâbüh**, c. I, s. 75, nr. 2.

⁷⁵⁵ Buhârî, Cihâd 162, nr. 3035, Menâkıbü'l-ensâr 21, nr. 3822, 6089; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 134, nr. 2475.

muḡānese-i şerāfet-istişhābda mūmāzaḡa ve muḡādeşe ile terḡiş-sāz-ı erbāb-ı mūcālese olup eṡfāl ile daḡı mūlāṡafe ve icābet-sāz-ı da‘vet-i erbāb-ı zıyāfe idikleri muḡarrer ve ‘ıyāde-i marzıyye ile mūrūvvet-irtizā olmaḡda ḡāşı ve dānı yeksān ve ḡabūl-i ‘özt-i ma‘zeret-ḡāḡān ile ızḡār-ı kemālāt-ḡisān buyurduḡları ebherdir. Bināberīn her şıyt-i ḡādim ki resīde-i sāmi‘a-i ḡūdā-şūnūd-i ḡaḡḡāniyyet-muşādemleri ola elbette ref‘-i re’s-i iltifāt-āmız ile ızḡār-ı vaż‘-ı re‘fet-engız buyurduḡları gibi, irsāl-i dest-i meḡārim-peyvestleri daḡı der-keff-i āḡz-ı sūtūde-fāl olup keyfiyet-i cūlūs-i aşḡāb-ı meḡārim-⁷⁵⁶ me’nūsları ne vechile maḡsūs ise ḡu‘ūd-i sa‘ādet-nūmūd-i şerāfet-ālūdları daḡı ol ṡavır muḡteṡī olmaḡla ittiḡād-ı sūrī ve ma‘nevīlerin ızḡār buyurduḡları mervīdir. Ḥattā bā‘iş-i tażyīḡ-ı ḡużzār olmamaḡ-içün ḡaşr-ı medd-i sāḡ-ı şerāfet-mesāḡ buyurduḡları daḡı cümle-i meḡārim-aḡlāḡlarından olup⁷⁵⁷ şeref-yābān-ı telāḡı-i maḡzar-ı selām-ı selāmet-encāmları olduḡları ḡāde mūlāḡı ve ḡāle-i āḡuş-ı aşḡāb-ı kirām ‘ale’d-devām şeref-i muşāfaḡa-i bedr-i tamām ile ‘āric-i ma‘āric-i iḡtirām idikleri naḡl-kerde-i fiḡāmdır. Siyyemā ikrāmen li’l-ḡādim baştı-ı şevb-i şerāfet-muşādim buyurup⁷⁵⁸ numūne- **(33b)** nūmā-yı mak‘adū’s-şıdḡ olan visāde-i şerāfet-āmādelerin nihāde-i meclis-i ^(N36b) celīs-i sa‘ādet-enīsleri buyurmaḡla baştı-ı bisāṡ-ı ikrām ve te‘eedūb-pīrāyān-ı ḡu‘ūda te’kīd-i meḡānī-i cūlūs ile iḡtirām buyurduḡları daḡı kemāl-i maḡāsin-aḡlāḡ-ı behcet-vifāḡlarındanıdır. Bināberīn aşḡāb-ı ma‘ālī-intisābları aḡsen kūnā ile mūkennā ve aḡabb esmā ile maḡzar-ı nidāları olup tertīb-i muḡaddemāt-ı kelimāt-ı behcet-āyāt ile inşā-āverān-ı iḡbārīn mūbtedā-yı maḡūlleri ḡaber-i iḡtitām ile netice-peżir-i itmām olmaḡsızın mīḡrāz-ı i‘ṡirāz ile rişte-i maḡāl-i mūtevāşıl munkatı‘ ve munfaşıl olmaḡdan i‘rāzlarına binā‘en ḡasbūl-irāde īrād-ı murāda herkes miknet-res olup infişām-ı kelimāt-ı kā’il ṡavır-ı ḡaḡīḡatdan sūy-i mecāza mā’il olduḡı şūretde rū-nūmā yāḡud eşnā-yı tecevvüzde veyā intihā-yı kelām-ı mūtecevvüzde nuş u pend ile nehy-i mu‘tedilleri ḡūveydā yāḡud bi’s-sa‘ādeti ve’l-iḡbāl meclisden ḡıyāmları medār-ı inḡitā‘-ı kelām idigi bī-ḡıl ü ḡāldır.⁷⁵⁹ Ḥattā eşnā-yı taḡrīme-bendī-i nevāfilde ba‘zı ḡādimīnīn ḡazā-yı ḡavāyici bā‘iş-i taḡḡif-i şalāt-ı Nebeviyye ve muḡzīl-merām

⁷⁵⁶ peyvestleri daḡı der-kef-i āḡz-ı sūtūde-fāl olup keyfiyet-i cūlūs-i aşḡāb-ı meḡārim: — N.

⁷⁵⁷ Ebū Dāvūd, Edeb 6, nr. 4794; Tirmizī, Kıyāmet 46, nr. 2490; İbni Māce, Edeb 21, nr. 3716.

⁷⁵⁸ Taberānī, **el-Mu‘cemū’l-Kebīr**, c. XI, s. 441-442, nr. 12250.

⁷⁵⁹ Taberānī, **el-Mu‘cemū’l-Kebīr**, c. XXII, s. 158, nr. 414; Heysemī, **Mecmau’z-Zevāid**, c. VIII, s. 275.

olduklarından sonra yine kâr-pîrâ-yı kıyâm idikleri mukteżayât-ı re’fet-i tab‘-ı kerimü's-seciyyelerindendir. Felihâzâ kürsî-nişîn-i ‘ıza yâhud zîver-i minber-i huṭbe ve mev‘ıza yâhud mecî-i vahy-i münzel ile telaḳḳîye maḥal olduklarından mâ‘adâ fî ekṣeri'l-ezmân tebessüm-künân ve izhâr-ı beşâset ile ḥandân idikleri rivâyet-kerde-i ‘Abdullâh bin el-Hâriş-i şerâfet-bünyândır.⁷⁶⁰ Siyyemâ ba‘de edâ-i şalâtü'l-fecr hıdme-i ehl-i Medîne'den ruḥsâyî-i dergâh-ı re’fet-penâhlarıyla râtibe-tırâzân-ı fahrîñ ferdin ba‘de ferdin yedinde olan inâ‘da mevcûd olan mâ‘ya teberrûken ve teyemmünen ğams-ı yed-i mü‘eyyedleriyle mecmû‘unun riyâz-ı ḥâtırların reyyân buyurdıkları inbâ-kerde-i Enes-i sa‘âdet-resdir.⁷⁶¹ Şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faṣl-ı Tâsi‘u ‘Aşer: Ol Şefîḳ-i Ümmet ‘aleyhi şerâyifü't-taḥiyyetiñ mecrâ-yı zülâl-i birr ü nevâl olan ma‘în-i şefḳat ve ayn-ı re’fet ü merḥametleri irvâ-sâz-ı ‘umûm-i enâm ve riyy-efken-i cümûm-i ehl-i İslâm idigi fermûde-i mükerreme-i ﴿عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا﴾⁷⁶² maẓmûn-ı rehînü't-tekrîminden nümâyân olup efrâd-ı ‘âlemiyâna, siyyemâ İslâmiyâna şümûl-i re’fet-i seniyye ve vuṣûl-i merḥamet-i ‘aliyyeleri kaẓiyye-i celiyye idigi i‘lân-ı naṣṣ-ı Kur‘ân-ı bâhirü'l-leme‘ân ile ma‘lûm-ı ‘âlemiyândır. Keyfe lâ? Nümûvv-i nihâl-i ümmetleri feyz-i Zât-ı rahmet-simâtlarıyla zîver-efzâ-yı zeyn-i ḥil‘at idigi ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾⁷⁶³ fermûde-i bihîninden müstebîndir. Hattâ رَوْفٌ رَحِيمٌ/Ra’ûfun Raḥîm ismeyn-i celîleyni ile mevsûmiyyetleri efdaliyyet-i zât-ı merâḥim-ḥaşletlerine râtibe-tırâz-ı delâlet idigi kemâ-sebaḳ inbâ-yı İbn-i Fûrek⁷⁶⁴ ile muḥaḳḳaḳdır. Vâkı‘â esânîd-i şîḥḥat-mesânîd ile bâ-rivâyet-i İbn-i Şihâb⁷⁶⁵ merviyi-yı şîḥḥat-nişâbdır: Ol Seyyid-i Kevneyn

⁷⁶⁰ Tirmizî, Menâkıb 10, nr. 3641; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. IV, s. 190, 191. Tam adı Abdullah ibni Hâris ibni Cez’ olup ashâb-ı kiramdan Mahmiye bin Cez’in kardeşidir. Mısır’ın fethine katılmış, Mısır fethedildikten sonra oraya yerleşmiştir. Mısır’da en son vefat eden sahâbî olarak bilinmektedir. 86/705’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 269.

⁷⁶¹ Müslim, Fezâil 74, nr. 2324; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. III, s. 177.

⁷⁶² “Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, **sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur.**” Tevbe 9/128.

⁷⁶³ “**Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.**” Enbiyâ 21/107.

⁷⁶⁴ Tam adı Ebû Bekir Muhammed ibni Haşan ibni Fûrek el-İsbahânî en-Nisâbüri olup Ebû’l-Hasen el-Eş‘arî’nin görüşlerini sistemleştiren Eş‘arî âlimidir. 406/1015’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 269.

⁷⁶⁵ Muhammed ibni Şihâb ez-Zührî, Medine’nin önde gelen fakîh ve muhaddislerinden, zühd ve takvâ sahibi ilim ehlinde olup hâfızasının güçlü oluşu ve hadisleri ezberlemesiyle ünlüdür. Halife Ömer ibni Abdilaziz’in emriyle hadis ve sünnetin derlenmesinde büyük hizmet görmüş olup 124/742’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 270.

Ğazve-i Huneyn'de Cenāb-ı Şafvān'ı 'aṭiyye-i ğanem ile muġtenem buyurmağda mi'eten ba'de mi'etin ve ğıbbe mi'etin mazhar-ı iḥsān buyurmuşdur. Hattā merci'-i zamīr-i istitār-pezīr-i Şafvān, kable hāzā 'udvān iken fevka'l-me'mūl mevşūl-i sıla-i mekārım-^(N37a)meşmūlleri olduğda derūnı ḥubb-i Ḥabīb-i hidāyet-pervere zarf-ı müstaķar olduġın ibrāz **(34a)** etmişdir.⁷⁶⁶ Ve zümre-i a'rābdan bir sā'il ḥişşe-i 'ināyete vāşıl olduğdan soñra taraf-ı bāhirü's-şeref-i Nebevī'den mazhar-ı iḥsān olduġından istintāk olunduğda istiklāl-i 'aṭiyye-i behiyye ile izhār-ı 'adem-i rızā-yı ṭaviyyesi mevrıd-i siḥām-ı düşnām-ı aşḥāb-ı kirām olıcaķ ol Müşfik-i Mümecced levmden keff-i yed ile aşḥāb-ı ma'ālī-istişhāba ğıbbe't-tenbīh sā'il-i ğayr-ı edībīñ teraķķī fi'l-'aṭiyye ile tatyībi bābında emrleri şudūrundan soñra merāyā-yı ḥavātır-ı aşḥāb-ı meberret-me'āşırde şūret-i sā'il-i tama'-kār verā-yı ğubār-ı iġbirārda ber-ķarār olduġın berāy-ı izāle beyne'l-aşḥāb teşekküre muḥāvele ile me'mūr ve edā-yı ḥıdmet ile sa'yi meşķūr olmuşdur. Hattā ol Müşfik-i Ümmet ser-ġuzeşt-i a'rābī-ı ğarībū'l-ḥaşleti bir nāķa-i şārideniñ şāhibine 'ā'ide olmasına i'ānet, üns-i nāķa-i şārideye bā'ış-i vahşet olmağla taḥliye-i sebīli şāhibiniñ maṭlab-ı cezīli olmaġın münferiden teveccūh ile zimām-ı vuşūli der-keff-i me'mūli kıldıġına temşīl buyurup şanī'-i şenī'-i a'rābī bā'ış-i duḥūl-i nārdır zannı iġbirār-ı ḥavātır-ı aşḥāb-ı ma'ālī-me'āşiriñ sebebi olmamağ-içün irā'et-i şūret-i teşekkür ile me'mūriyyetini tertīlleri kezālik kemāl-i şefķat-i cibillīlerine delīl-i celīldir.⁷⁶⁷ Felihāzā aşḥāb-ı ma'ālī-res beyninde būnyād-ı ittiḥād-ı şūrī ve ma'nevī mü'esses olmağ-içün naķl-i kelimāt-ı iġbirār-āmīz ile īķā'-ı tezelzül memnū' ve şūret-i ittifāk ve teveddūd-i bī-tereddūd 'aks-endāz-ı mir'āt-i ḥātır-ı hidāyet-me'āşir-i Nebevī olması bā'ış-i inşirāh-ı şadr-ı hidāyet-vülū'ları idigiyle te'līf-i ķulūb ol Maḥbūb-i 'Ālem'e maṭlūb idigi daḥi kemāl-i şefķatlerine rātibe-tırāz-ı delāletdir.⁷⁶⁸ Keyfe lā? Umūr-ı ümmet cilve-ger-i minaşsa-i suhūlet u ḥıffet olmağ-içün ķabīl-i tecdīd-i vuzūda dest-i kerem-peyvestleri tedāvül-i istimsāk-i sivākden ġāhī tegāfūl⁷⁶⁹ ve taḥrīme-bend-i şalāt-i leyāl olmağ-içün ķavme mefrūza 'ale'l-ümme olmamağı def'an li'l-ḥarec ġāhī terk-i

⁷⁶⁶ Müslim, Fezāil 59, nr. 2313; Tirmizī, Zekāt 30, nr. 666.

⁷⁶⁷ Heysemī, **Mecmau'z-Zevāid**, c. IX, s. 15-16.

⁷⁶⁸ Ebū Dāvūd, Edeb 28, nr. 4860; Tirmizī, Menākıb 63, nr. 4896, 4897; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. I, s. 395. Hadīsın metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 272.

⁷⁶⁹ Buhārī, Cum'a 8, nr. 887, Temennī 9, nr. 7240; Müslim, Tahāret 42, nr. 252. Hadīsın metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 272.

maḥrec buyurmakda bī-tesāhül olup⁷⁷⁰ edā-yı menāsik-i ḥacda duḥūl-i beyt-i mükerrerrem kezālik te‘ab-āver-i ümem olduğundan⁷⁷¹ ğayr-ı mültezem ve tünd-bād-ı zemm ü nemm ile evrāk-ı nihāl-i ittiḥād-ı ‘ibād pejmürde olmaḥdan muḡtemm ve iḥlāl-i nümüvv-i nihāl-i ülfetden girizānılgıla pehnā-rūy-i ḥüsn-i ülfetde rāsıḥ-ḳadem olmaḡı cüyānlıkları bābında pend-i müsellemlerinden kemā-sebaḳ kemāl-i re‘fet-i ṭab‘-ı maḥremleri muḥaḳḳaḳdır. Ḥattā āḥād-ı ümmetden biri kelimāt-ı ğayr-ı marzıyyeleriniñ maḫharı olmaḳ iḥtimālını mevrid-i istid‘ā-yı rahmet buyurdukları muḳaddemāt-i şefḳat-i celiyyeleriniñ netice-i behiyyesidir.⁷⁷² Keyfe lā? Ol Bānī-i mebānī-i⁷⁷³ şefḳat ü kerem etḫāl-i girye-nāki berāy-ı tesliyet taḥff-i şalāt-ı ḳurbet buyurmaḡla izḫār-ı kemāl-i şefḳat buyurmuşlardır. Vāḳı‘ā evvel-i zuḥūr-ı āyāt-ı nübüvvetlerinde ḳavm-i cehālet-revmiñ tekzīb-i bürüz-ı ğayret-i Şamedāniyye’niñ sebeb-i ḳarībi olup Ḥāmil-i vahy-i mübīn berāy-ı ta‘zīb-i mükezzibīn melek-i cibālīñ me‘mūriyyetin tebyīn ve Ebū Ḳubeys ile muḳābilinde vāḳı‘ cebelden kināye olan aḥşebeyniñ ıṭbāḳı menūṭ-ı irāde-i ‘aliyye-i Nebeviyye idigin telḳīn etdikde **(34b)** ol Müşfiḳ-i Ümmet aşlāb-ı mükezzibīnden ^(N37b) şudūr-ı efrād-ı mü‘minīn recāsıyla ṭaleb-kār-ı indifā‘-ı ‘azāb olduklarından daḡı kemāl-i merḥametleri müstebīndir.⁷⁷⁴ Ḥattā İbnü'l-Münkedir⁷⁷⁵ rivāyetiyle minaşşa-i taḥaḳḳuḳda müteḳarrirdir ki Cenāb-ı Cibril-i Emīn, āsumān ü zemīn ve cibāl-i şühūk-āyīniñ itā‘at-i Resūl-i Mekārim-rehīn ile me‘mūriyyetlerin dergāḥ-ı hidāyet-destgāhlarına ‘arz eyledigi ḥinde ol Cāmi‘-i şunūf-i şufūf-i şefḳat bu ‘aṭiyye-i behiyye-i rehīnū’t-tevḳīre bedel ‘afv-i cerāyim-i ümmet ile recā-mend-i luṭf-ı Mebde-i Evvel olmuşdur.⁷⁷⁶ Felihāzā ba‘de’t-taḫyīr eyser-i emrini iḥtiyār marzıyy-i Resūl-i Muḥtār idigi rivāyet-kerde-i Şıddīḳa-i

⁷⁷⁰ Buhārī, Cum’a 29, nr. 924, Teheccüd 5, nr. 1129, Terāviḥ 1, nr. 2012; Müslim, Müsāfirīn 177, 178, nr. 761. Hadisin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 273.

⁷⁷¹ Ebū Dāvūd, Menāsik 93, nr. 2029; Tirmizī, Hac 45, nr. 873; İbni Māce, Menāsik 79, nr. 3064; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. VI, s. 137. Hadisin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 274.

⁷⁷² Buhārī, İlim, 28, nr. 90, Ezān 61-63, 65, nr. 702-705. 709, 710; Müslim, Salāt 182-185, 191, nr. 467, 470.

⁷⁷³ şefḳat-i celiyyeleriniñ netice-i behiyyesidir. Keyfe lā? Ol bānī-i mebānī-i: — N.

⁷⁷⁴ Buhārī, Bed’ü’l-halk 7, nr. 3231; Müslim, Cihād 111, nr. 1795. Hadisin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 277-78.

⁷⁷⁵ Hz. Âişe’nin dayısı Münkedir’in oḡlu olup İbnü’l-Münkedir diye de anılan bu Muhammed ibnü’l-Münkedir, Medine’nin ünlü muhaddis ve kırāat âlimlerinden biridir. 131/748’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 278.

⁷⁷⁶ Bu rivāyet mürseldir. Yani saḥābî râvisi zikredilmemiştir. Kaynaḡı bulunamamış olsa bile, bu rivāyeti bir önceki saḥīḥ hadis desteklemektedir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 278.

şerâfet-maşırdır.⁷⁷⁷ Binâberîn teşyîd-i mebânî-i mev'ızaları ictinâben 'an tareyânî'l-melâl tevķîf-kerde-i vaķt-i inbisât-ı müstemi'in idigi İbn-i Mes'ûd-i⁷⁷⁸ feẓâ'il-âlûd rivâyetiyle müşbet⁷⁷⁹ ve merviyî-i merķûmdan daķi kemâl-i şefķat ile mevsûm idikleri ma'lûm-ı erbâb-ı dirâyetdir. Hattâ Cenâb-ı Şiddîķa-i Kübrâ radıya'llâhu te'âlâ 'anhânîñ eşnâ-yı rûkûb-i bağlede rakẓ-ı ricle mübâdereti mu'âmele bi'r-rıfķ lâzime-i tab'-ı müşfik idigin beyânlarına sebep⁷⁸⁰ ve bu ma'nâ-yı mühezzeb kezâlik şefķat-i 'âmme-i Nebeviyye'ye müsebbebdır. Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı 'İşrîn: Ol Şâdıķu'l-Va'di'l-Emîn'in incâz-ı mevâ'ide himmet-i vâlâ-nehmetleri bülend ve şebât 'ale'l-mu'âhedeleri dil-pesend olup îşâr-ı sıla-i rahme mübâderetleri fevķa mâ-yutaşavver muķarrer idiginiñ celâ'il-i delâ'iline me'vâ-yı vâlâdır. Ezcümle zîver-bağş-ı suķûr-ı aşl-ı kitâb olan esânîd-i şihhat-nişâb ile 'Abdullâh bin Ebi'l-Hamsâ'dan⁷⁸¹ merviyî-i 'ibret-resâdır ki ķable bi'seti'n-Nebiyyi'l-Ekrem ol Nûr-ı Mücessem ile semen-i mebî'den baķiyyeyi cây-ı aķz u 'aķâya ihzâr bâbında sebķat-peymâ olan va'di incâza, râvî-i ser-efrâza 'urûz-ı nisyân-ı mumâna'at-künânlığından ba'de şelâseti eyyâm lüzûm-i incâz-ı mî'âd-ı beyne'l-iltizâmı tezekkür ityân-ı baķiyyeye medâr-ı takarrür olduķda intizâr-ı mecî-i râvî ile Cenâb-ı Şadâķat-ķarînleriniñ mekan-ı mezbûrda meķîn idügi meydân-ı muşâdaķada zibende-müsâbaķadır.⁷⁸² Hattâ teşyîd-i mebânî-i mu'âhede-i Nebeviyye'de rivâyet-kerde-i Enes-i sûtûde-seciyye daķi beyyine-i behiyyedir ki dergâh-ı nübüvvet-penâha fî ba'zı'l-aķyân vâride olan hediyyeyi izhâren li's-şefķati 'alâ Hadîceti'r-radıyye hâl-i hayât-ı müşârun ileyhâda bünyâd-kerdegân-ı mebânî-i ünsiyetlerinden birine îşâl

⁷⁷⁷ Buhârî, Menâkıb 23, nr. 3560, Edeb 80, nr. 6126, Hudûd 10, nr. 6786; Müslim, Fezâil 77, 78, nr. 2327. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 278-79.

⁷⁷⁸ Abdullah ibni Mes'ûd radiyallahu anh ilk Müslümanlardan olup Hz. Hatice ve Hz. Ali'den sonra İslâmiyet'i kabul eden ve Kâbe'de âşikâre ilk Kur'ân okuyan sahâbîdir. Peygamberler Sultanı Efendimiz -sallallahu aleyhi ve sellem- bir yere gitmek istediğinde İbni Mes'ûd onun ayakkabılarını çevirip hazırlar; bir yere oturduğunda ayakkabılarını muhafaza eder; yıkanırken perde tutar; uyuyorsa, ibâdet için uyandırır. Onun hadis, tefsir ve fıkıh ilimlerinde pek üstün bir yeri mevcuttur. Kandemir, **age.**, c. I, s. 279.

⁷⁷⁹ Buhârî, İlim 11, 12, nr. 68, 70, Daavât 69, nr. 6411; Müslim, Münâfikln 82, 83, nr. 2821. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 279.

⁷⁸⁰ Müslim, Birr 79, nr. 2594.

⁷⁸¹ Abdullah ibni Ebi'l-Hamsâ'nın sahâbî olmadığını söyleyenler bulunsa da (Aliyyü'l-Kârî, **Şerhu's-Şifâ**, I, 281), sahâbeye dâir eserlerde kendisinden söz edilmektedir (İbnü Abdilber, **el-İstî'âb**, II, 290-291; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-Gâbe**, III, 217; İbni Hacer, **el-İsâbe**, II, 298). Kandemir, **age.**, c. I, s. 280.

⁷⁸² Ebû Dâvûd, Edeb 82, nr. 4996.

bâbında fermûde-i behiyye buyurulmuştur.⁷⁸³ Felihâzâ ravza-i derûn-i şadâkat-meşhûn-i Şiddîka-i Kübrâ'da mihr-i giyâh-ı gayret-nümâ ebr-i reşk-i Hadîce'den gayrı ile ser-zede olmadığı bî-minnetdir ki irâka-i dem-i şât ile nevâle-bahşâ-yı h'ân-ı ihsân olduklarında bile hisse-i müşârun ileyhâ îşâl-kerde-i uht-i me'nûsetü'l-bahâsı kılınmak mültezem⁷⁸⁴ ve şeref-yâb-ı duhûl-i bezm-i muhteremleri olmağ-ı için mezbûreniñ nidâ-yı istîzânı irtiyâh-âver-i hâtır-ı hidâyet-me'âsir-i Resûl-i Ekrem idigi gibi,⁷⁸⁵ âşinâyân-ı Hadîcetü'l-Kübrâ'dan bir zen-i şadâkat-efkeniñ daği duhûl-i meclis-i Risâlet-perver ile dîde-i müfâhareti rûşen olduğda izhâr-ı beşâset (35a) ve istinbâ-yı hâlinde ibrâz-ı tavr-ı pür-behcet buyurılıp ba'de hürûcihâ zamân-ı (N38a) Hadîcetü'l-Kübrâ'da şüret-nümâ olan âşinâlık mu'âmele bi'l-mücâmeleyi muktezî idigi levâzım-ı îmândan olan hüsni 'ahde lâzım idigi beyân buyurulmuştur.⁷⁸⁶ Felâ-cerem ba'zı vaşşâfan-ı şîme-i Nebeviyye'den nakl-kerde-i hâme-i ruvât-ı belâgat-seciyyedir ki ol Menba'-ı yenâbî'-i rahmetiñ levâzım-ı 'adâletlerindendir ki merâsim-i şıla-i rahmi mürâ'âtda zevî'l-erhâmıñ efđali îşâl-i şıla-i ikrâmıñ mahalli iken cümle-i eķârib mazhar-ı şıla-i rahm ü şefkat olmağda müteķârib olup⁷⁸⁷ hattâ bilâ-taşrîh-i ismihim mine'r-râvî âl-i benî fülân ile ķarâbetleri tahakkuk-muhtevî idigi maznûnun-fîh iken vaşf-ı rahm ile ittîşâfları mazhar-ı eltâfları olmaların muktezî olmağla tabîb-i luţf-ı meķârim-tedbîrleri nabz-gîrî-i a'mâl-i devâ-yı nüvâziş-kârîyi muktezî olmuştur.⁷⁸⁸ Keyfe lâ? Ümâme bint-i Zeyneb nezd-i hidâyet-mendlerinde aħabb olmağla tahrîme-bend-i şalât iken mânend-i ridâ 'amûd-i şubh-i hüdâ olan 'atıķ-ı Mefhâr-ı her-dü-serâya âvîze olup hîn-i secdede vaz' ve ba'dehû yine ref' buyuruldığı kemâl-i temevvüc-i baħr-i şefkatlerindendir.⁷⁸⁹ Felihâzâ vefd-i Necâşî hâk-pây-ı risâlet-havâşîleriyle iktihâl-sâz-ı çeşm-i teşerrûf olduğda ol Maħdûm-i melâ'ik-hıdem mâ-lezime-i ikrâm, ķadimîni mürâ'âta bi'z-zât mübâderet ile izhâr-ı telatţuf buyurup aşhâb-ı ma'âlî-maķâmıñ taleb-kârî-i istihlâflarına bu vechile icâbet

⁷⁸³ Buhârî, **el-Edebu'l-Müfred**, s. 86, nr. 232.

⁷⁸⁴ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 20, nr. 3816, Edeb 23, nr. 6004; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 74-76, nr. 2435.

⁷⁸⁵ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 20, nr. 3821; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 78, nr. 2437. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 282.

⁷⁸⁶ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. XXIII, s. 14, nr. 23; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. I, s. 62, nr. 40.

⁷⁸⁷ Zeynüddin el-İrâkl, **el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr**, c. II, s. 363.

⁷⁸⁸ Buhârî, Edeb 14, nr. 5990; Müslim, İmân 366. nr. 215. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 283.

⁷⁸⁹ Buhârî, Salât 106, nr. 516, Edeb 18, nr. 5996; Müslim, Mesâcid 41, nr. 543.

buyurmuşlardır ki taraf-ı bâhirü's-şereflerinden vâfidine meclis-i Necâsî-i meḥâmid-âyinde sebkat-peymâ olan ikrâma berây-ı mükâfât tevķîrun bi'z-zât cilve-ger-i minaşşa-i zuhûr olmağla kâdimîn ve sâ'ir aşḥâb-ı ma'âlî-âgîne şümûl-i şefkat-i merâḥim-rehînleri bâ'is-i sürûr idigi rivâyet-kerde-i [Ebû] Kâtâde-i⁷⁹⁰ fezâ'il-mevfûrdur.⁷⁹¹ Hattâ sebâyâ-yı Hevâzin ile Şeymâ⁷⁹² bint-i Ḥalîme ruḥsâ-yı dergâh-ı Resûl-i re'fet-meşîme olup 'alâka-i rezâ' ta'rîf-i mu'arref-i meḥâmid-elîf ile ma'lûm-ı Cenâb-ı Resûl-i muṭâ' olduğda baş-ı ridâ-yı bereket-müntedâlarıyla mazḥar-ı ikrâm-ı 'azîm ve taḥyîru beyne'l-mekş-i ve'r-ric'a ile tekrîm olunup bi-iḥtiyârihâ i'zâz ü ikrâm ile kavmine îşâl inbâ-âver-i maḥz-ı şefkat-i ṭab'-ı re'fet-iştimâlleridir. Felihâzâ meclis-i melâ'ik-enîs-i Nebevî'ye Ḥalîme-i selîmeniñ duḥûlünde baş-ı ridâ-yı şerâfet-intimâ ile mazḥar-ı ikrâm-ı şefkat-peymâ buyurulduğu ḥâl-i şabâsında meşhûd-ı Ebi't-Tufeyl-i⁷⁹³ zîbende idüğü gibi⁷⁹⁴ rivâyet-i 'Ömer bin Sâ'ib⁷⁹⁵ ile bu daḥi taḥaḥḫuḳ-â'ibdir. Rezâ'en vâlid-i şerâfet-'â'idleri ba'zı şevb-i teberrûk-evb-i Nebevî'ye cülûs ile şerâfet-me'nûs iken murzî'a-i refî'aları dâḥil ve cülûs-i taraf-ı âḥar-ı şevb-i şerâfet-evb ile zirve-i müfâḥarate vâsıl ve ba'dehümâ şeref-yâfte-i uḥuvvet fi'r-rezâ'ları beyne yedeyi'r-Resûli'l-Muṭâ' derece-nişîn-i şevb-i şerâfet-âgîn idigi kezâlik inbâ-âver-i kemâl-i şefkat-i ṭab'-ı biḥînleridir.⁷⁹⁶ Keyfe lâ? Mevlât-ı Ebî Leheb ya'nî Şüveybe-i⁷⁹⁷ zâtü'l-ḥaseb ki ^(N38b) şeref-i irzâ'-ı Resûl-i munteḥab ile pîrâye-baḥş-ı beytül'-edebdir, taraf-ı bâhirü's-şeref-i Nebevî'den sıla **(35b)** ve kisve hediyesiyle muṭayyeb olmuş-iken ba'de vefâtihâ berây-ı ikrâm vücûd-ı aḥlâfından

⁷⁹⁰ Tam adı Ebû Kâtâde Hâris ibni Rib'î olup Resûl-i Ekrem'in -sallallâhu aleyhi ve sellem- süvarisi diye tanınan cengâver saḥâbîdir. Muhtelif seriyelerde kumandanlık etmiştir. Savaşlarda gösterdiği kahramanlıklar sebebiyle Peygamber Efendimiz'in -sallallâhu aleyhi ve sellem- duâsını almış ve onun için "Süvarilerimizin en hayırlısı Ebû Kâtâde'dir buyurmuştur." (Müslim, Cihâd 132, nr. 1807). 54/674'de vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 284.

⁷⁹¹ Beyhakî, **Delâilü'n-Nübüvve**, c. II, s. 307; Beyhakî, **Şuabü'l-İmân**, c. VI, s. 518.

⁷⁹² A, L ve N nüshalarında sehven "Esmâ" şeklinde imlâ edilmiştir.

⁷⁹³ En son vefât eden saḥâbî olarak bilinen Ebû't-Tufeyl Âmir b. Vâsile el-Leysî, hayatının ilk sekiz yılını Peygamber Efendimiz'in -sallallâhu aleyhi ve sellem- devrinde yaşadı. 100/718'de vefât etti. Kandemir, **age.**, c. I, s. 285.

⁷⁹⁴ Ebû Dâvûd, Edeb 119, 120, nr. 5144; Buhârî, **el-Edebü'l-Müfred**, s. 473, nr. 1295; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. X, s. 44, nr. 4232.

⁷⁹⁵ Ömer/Amr ibni Sâib ibni Ebî Râşid el-Mısrî, Üsâme bin Zeyd'den ve başkalarından hadis duyan bir tabîi olup 134/751'de vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 285.

⁷⁹⁶ Ebû Dâvûd, Edeb 119, 120, nr. 5145. Peygamber Efendimiz'in -sallallâhu aleyhi ve sellem- sütbabasının adı Hâris ibni Abdiluzzâ, sütkardeşinin adı da Abdullah ibni Hâris'tir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 285.

⁷⁹⁷ Şüveybe, Fahr-i Kâinât Efendimiz'in -sallallâhu aleyhi ve sellem- amcası Hz. Hamza'nın da sütannesidir. İslâmiyet'i kabul edip etmediği kesin olarak bilinmemekte olup hicretin yedinci yılında (629) Mekke'de vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 285.

isti'lām buyuruldukda kitāb-ı ensābı hıtām buldıǵı i'lām olunmuşdur. Vākı'ā Cenāb-ı Hādıce-i Kübrā rağıya'llahu te'ālā 'anhādan mervīdir ki ol Maḥrem-i ḥalvet-serāy-ı risālet evā'il-i nüzül-i āyet-i bi'setde vahşet-zidāy-ı ḥatır-ı hüdā-me'āşir-i Nebevī olmağ-ıçün kelimāt-ı Varağa ibn-i Nevfel'i Cenāb-ı Resül-i mufaḍdale naql etdikde zāt-ı hidāyet-simāt-ları mürā'āt-ı merāsım-i şıla-i raḥm ile muttaşif, şıkal-i umūr-ı teblīğ-i aḥkām-ı şer'ıyyeyi taḥammül ile kılzüm-i mücāhedeye mu'terif, maḥrūmān-ı tena'umāt-i dünyevıyyeniñ ḥişse-mend-i iğtināmına ihtimām ve kesb-i ma'dümīne iḳdām-āver-i in'ām olup baş-ı simāt-ı ziyāfet ile ikrām-ı zuyūfa meş'ūf idiklerinden mā'adā bi-ḳazā'i'llāh muşāb olanlara i'ānet ile 'ālem-penāh oldukları bā'ış-i 'umrān-ı diyār-ı şeref-medār-ı Seyyidi'l-Ebrār idüğün ba'de't-taḳrır tezelsül-i ḥüznden berā't ve ḥaşānet-i bünyān-ı meserretlerin tezkır ile tesellī-baḥş-ı ḥatır-ı hidāyet-me'āşir-i Nebevī olmuşdur.⁷⁹⁸ Şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem teslīmā.

Faṣl-ı Vāhidu 'İşrīn: Ol Şadr-nişīn-i bālā-ḥāne-i risāletiñ 'ulüvv-i şān-ı ma'ālī-nişān-ları 'arş-resā ve sümüvv-i rütbe-i nübüvvetleri erfa' mine's-semā' iken 'atebe-i 'aliyye-i mu'allā-pāyeleri zemīn-i tevāzu'ıñ zıver-i olmağla südde-i seniyyeleri ḥicāb-ı kebīrden 'ārī idigi menzil-resīde-i şöhret ve medār-ı dā'ire-i 'ibretidir. Vākı'ā kifāyet-sāz-ı şübüt-i müdde'adır ki menşūr-ı nübüvvetleri tuğrā-yı ğarrā-yı saltanat ile muṭarraz yāḥud nübüvvet ve 'ubūdiyyet ile mu'azzez kılınmaḳ beyninde vuḳū'-pezīr olan muḳaddime-i taḥyır tevāzu'an şıḳḳ-ı şānī ihtiyārını netice-pezīr olduğda Ḥazret-i İsrāfīl taḥsīn-i şānī'-i Resül-i cemīlde berāy-ı şükrāne-i tevāzu'-ı ekmel, dāreynde seyyid-i veled-i Ādem olmağla mufaḍdal ve verā-yı serā-perde-yi zemīnden izhār-ı ruḥsār-ı pür-envār ile teşrīf-sāz-ı şadr-ı 'ālī-ḳadr-i sāḥa-i nüşūr olanlarıñ evveli olmağla mübeccel idiklerin ba'de't-taḳrır evvelü's-şāfī'ın idiklerin tebşīr etmişdir.⁷⁹⁹ Felā-cerem kemāl-i tevāzu'-ı Nebevī'yi ḥāvī olan aḥādīs-i şerāfet-muḥteviden esānīd-i şihḥat-meşānīd ile mervıyy-i Ebī Ūmāme-i⁸⁰⁰ fezā'il-mültevi 'ibret-baḥş-ı dānā-dilān-ı cihāndır ki mütteki'en 'ale'l-'aşā mecma'-i aşḥāb-ı kirāma teşrīfleri sebeb-i kıyām-ı cülesā olduğda, e'ācim berāy-ı ta'zīm-i yek-dīger ḳā'im

⁷⁹⁸ Buhārī, Bed'u 1-halk 3, nr. 3, Tefsīr 96/1, nr. 4953; Müslim, İmān 252, nr. 160. Kandemir, **age.**, c. I, s. 286.

⁷⁹⁹ Müslim, Fezāil 3, nr. 2278; Ebū Dāvūd, Sünnet 13, nr. 4673; Tirmizī, Menākıb 1, nr. 3670; İbni Māce, Zühd 37, nr. 4308.

⁸⁰⁰ Tam adı Ebū Ūmāme Suday ibni Aclān el-Bāhilī olup Hudeybiye Antlaşması'nda bulundu ve Resül-i Ekrem -sallallāhu aleyhi ve sellem- ile muhtelif gazvelere katıldı. 86/705'de vefat etti. Kandemir, **age.**, c. I, s. 287.

oldığı gibi kıyāmdan nehyi bābında vürūd-ı emr-i Resûl-i mufaḍḍal izhâren li't-tevâzu'îl-ekmel vaşf-ı 'ubûdiyyet ile ittishâfların ibāneye delîl-i bî-bahānedir.⁸⁰¹ Hattâ ol Yektâ-rev-i sâḥa-i tevâzu' zîb-âver-i zîn-i ḥimâr-ı sabâ-reftâr ve irdâf-sâz-ı sadîḳ u yâr olup⁸⁰² 'ıyâde-i mesâḳîn ile nabz-gîr-i re'fet ve fuḳarâ ile 'aḳd-i bezm-gâh-ı şoḥbet ve da'vet-i 'ibâda icâbet-cûy ve müntehâ-yı meclis-i ^(N39a) aşḥâb-ı ma'âlî-nişâbda ihtiyâr-ı ḳu'ūd-i şerâfet-âlûdları nîk-ḥûy idiklerine delîl-i celîldir. Felihâzâ imkân-ı itrâ-yı midḥat-nāmeleri kemâ hüve haḳḳuhû mümteni'ül-edâ iken mâhiyyet-i mezbûreniñ ğayr-ı mec'ûle olmasını ihtiyârlarından daḥi kemâl-i tevâzu'ları bedîdâr olup hattâ ifrât-i medîḥa-i Cenâb-ı 'İsâ reftâr-ı mezemmete sâḥa-i melsâ idigin inhâ eserinde 'unvân-ı cerîde-i ittishâfları levḥa-i **(36a)** 'ubûdiyyet ve risâlet ile muṭarraz kılınmaḳdan mahzûziyyetlerin inbâ buyurduḳları rivâyet-kerde-i Cenâb-ı Ömer-i ma'delet-perverdir.⁸⁰³ Felâ-cerem bir zen-i pejmürde-hûşuñ iltimâsıyla ṭuruḳ-ı Medîne-i Münevvere'den bir maḥalde tâ-be-encâm-ı ḳazâ-yı ḥavâyicihâ sa'âdet ile tevaḳḳufları inbâ-sâz-ı kemâl-i telaṭtufları olup itmâm-ı bünyâd-ı ḥuşûl-i murâdına degin nezâret-sâz-ı ta'mîr-i dil-i bî-ġıl oldukları daḥi Cenâb-ı Enes'den mervîyy-i şîḥhat-resdir.⁸⁰⁴ Keyfe lâ? Râvî-i mezbûrdan bu rivâyet daḥi maşṭûr-ı mıştara-i şudûrdur ki rûz-i Ğazve-i Benî Ḳureyza'da lîfden cüll ile mücellel olan ḥimâr-ı mülcem-i şerâfet-hem-deme süvâr olmalarından daḥi kemâl-i tevâzu'ları âşikâr olduğu gibi,⁸⁰⁵ da'vet-i ḥubz-i şa'îre ve nev'-i ta'âmdan şey'-i yesîre icâbetlerinden kezâlık mekârim-i aḥlâḳla mevşûfiyetleri müşbetdir.⁸⁰⁶ Hattâ berây-ı edâ-yı menâsik-i ḥacc-ı şerîf merkûb-ı sa'âdet-maşḥûbları olan ba'îr-i şerâfet-maşîriñ mücevher-i bisât ile pür-zîver kılınmasına imkân muḳarrer iken zühden ve tevâzu'an serc menzilesinde olan pâlân-ı şerâfet-resân ḥadd-i zâtında çâr dirhem kıymetli bir ḥafîf ḳaṭîfe ile pûşîde ammâ fi'l-ḥaḳîḳa hem-vezn-i cevâhir-i sencîde idigi hâlde (اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ)

⁸⁰¹ Ebû Dâvûd, Edeb 151, 152, nr. 5230; İbni Mâce, Duâ 2, nr. 3836; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. III, s. 395.

⁸⁰² Resûl-i Ekrem'in -sallallâhu aleyhi ve sellem- terkisine kimleri bindirdiğine dâir kitaplar yazılmış ve bunların Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman, Hz. Ali gibi kırk beş kadar saḥâbî olduğu tesbit edilmiştir. Ebû Zekerîyyâ İbni Mende'nin (v. 511/1118), **Kitâb fihî Ma'rîfetü Esâmî Erdâfi'n-Nebî** (Beyrut 1410/1990) adlı eseri bu çalışmalardan biridir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 287.

⁸⁰³ Buhârî, Enbiyâ 48, nr. 3445, Hudûd 31, nr. 6830.

⁸⁰⁴ Müslim, Fezâil 76, nr 2326.

⁸⁰⁵ Tirmizî, Cenâiz 32, nr. 1017; İbni Mâce, Zühd 16, nr. 4178.

⁸⁰⁶ Buhârî, Büyü 14, nr. 2069. Rehin 1, nr. 2508.

⁸⁰⁷ حَجًّا مُبْرُورًا لَا رِبَاءَ فِيهِ وَلَا سُمْعَةً) maḳāl-i dūrer-bārıyla du‘āları ḳarīn-i te‘mīn-i ḳudsiyān olup ḥālet-i merḳūme maḥẓ-ı tevāzu‘-ı bī-hemtā ve kemāl-i zūhd-i ġarrālarından rū-nümā idigi ‘ibret-āver-i ehl-i dūnyādır. Ma‘a-hāzā defāyin ü ḥazāyin-i cemī‘-i araẓīn miftāḥ-i akdār-ı İlāhī ile Cenāb-ı ‘ālilerine meftūḥatū'l-bāb idigi bī-irtiyāb olup ḥattā ḥaccetū'l-vedā‘da hedāyā-yı müstaḥseneleri yüz dāne bedene idigi merviyi-yi şīḥḥat-muḥtevidir.⁸⁰⁸ Siyyemā rūz-i firūz-i feth-i Mekke‘de cuyūş-i nuşret-ber-dūş-i muvaḥḥidīn ile dāḥil-i Ḥarem-i Muḥterem ve tevāzu‘an li-Rabbihi'l-Müte‘āl ināḥa-i raḥl-i ibtihālle zemīn-būs-i şūkr-i ni‘am olduklarında ser-i risālet-efserleri mess-i ḳādime-i raḥl-i şerāfet-faḥle ḳarīb olacak mertebe fūrū-nihāde buyurulmuş idi.⁸⁰⁹ Bināberīn beytūş-şeref-i fu‘ād-ı hidāyet-ābādı esās-ı tevāzu‘-ı ḳavī üzre icād-kerde-i şun‘-i Lem-Yezel olduğundan ol Şadr-nişīn-i bālā-ḥāne-i risālet, zāt-ı hidāyet-simātların enbiyā-yı kirāmdan ferd-i mu‘ayyene tafḍīlden nehy ile emr buyurdıkları rātibe-tırāz-ı şübūtdur. Ḥattā şāhid-i müdde‘ā-yı mezbūre ٧) ⁸¹⁰ (لَا تُفْضِلُونِي عَلَى يُوسُفَ بْنِ مَتَّى) ḳavl-i şerāfet-peymāsıdır ki iltikām-ı ḥūt Ḥazret-i Yūnus-i nübūvvet-men‘ūtuñ naks-āver-i şān-ı ma‘ālī-nişānı olmayup ^(N39b) bu ibtilā maẓhar-ı luṭf-ı Mevlā olmaların icāb-sāz idigi mebnā-yı vürūd-ı ḥadīs-i şerāfet-perdāzdır. Ve kezālik ⁸¹¹ (لَا تُفْضِلُوا بَيْنَ الْأَنْبِيَاءِ وَلَا تُخَيِّرُونِي عَلَى مُوسَى) ḥadīs-i tevāzu‘-dem-sāzı ki Cenāb-ı Şiddīḳ-i ‘Atīḳ ile müşācere-i Yahūdī bu ḥadīs-i şerāfet-āmūzuñ sebep-i vürūdıdır. Bundan daḥi kemā sebaḳ kemāl-i tevāzu‘-ı Nebevī muḥaḳḳaḳdır. Ve kezālik ḥ‘āhiş-i iḥyā-yı mevtā ḳalb-i hidāyet-evb-i Ḥazret-i İbrāhīm‘de taṭarruḳ-ı şā‘ibe-i şekki mūcib olmayup belki maḳşad-ı aḳşāları temāşā-yı iḥyā ile beyān-ı iştīyāḳ men lehu‘l-iḥyā idigin eṣnā-yı inbāda iltimās-kārī-i iḥyā-yı mevtā berāy-ı izāle-i şekk (36b) cilve-nümā olsa zāt-ı sa‘ādet-simātları maḥall-i tareyān-ı şekk olmağa evlā idigin izḥāren li‘t-tevāzu‘i‘l-evfā inhā buyurmaḳda ve ⁸¹² (نَحْنُ أَحَقُّ بِالشَّلَاةِ مِنْ إِبْرَاهِيمَ) maḳāl-i feşāḥat-i iştīmālīn terennüm ve li-ḥikmetin ṭul-i meḳṣ fī‘s-sicn Cenāb-ı Yūsuf ‘aleyhi‘-

⁸⁰⁷ “Allahım! Bu haccımı, başkalarının görüp işitmesi için yapılan bir ibâdet değil, gösteriş ve şöhretten uzak bir hac eyle.” İbni Mâce, Menâsik 4, nr. 2890.

⁸⁰⁸ Buhârî, Hac 122, nr. 1718; Müslim, Hac 147, nr. 1218.

⁸⁰⁹ Ebû Ya‘lâ, **Müsned**, c. VI, s. 120, nr. 3393; Heysemî, **Mecmau‘z-Zevâid**, c. VI, s. 249.

⁸¹⁰ “Beni, Yūnus ibni Mettâ‘dan daha üstün tutmayınız.”

⁸¹¹ “Peygamberleri birbirinden üstün tutmayınız.” Buhârî, Enbiyâ 35, nr. 3414; Müslim, Fezâil 163, nr. 2374. “Benim Mûsâ peygamberden daha üstün olduğumu söylemeyiniz.” Buhârî, Husûmât 1, nr. 2411, Enbiyâ 35, nr. 3408; Müslim, Fezâil 160, nr. 2373.

⁸¹² “(Ölen bir canlının diriltilmesinden Hz. İbrâhīm şüphe edecek olsaydı, bu konuda) şüphe etmeye biz ondan daha haklı olurduk.” Buhârî, Enbiyâ 11, nr. 3372, Tefsîr 12/5, nr. 4694; Müslim, İmân 238, nr. 151.

selâmiñ dâ'îye medâr-ı 'adem-i icâbeti idigin ihbârda (وَلَوْ لَبِثْتُ مَا لَبِثْتُ يُوسُفُ فِي السِّجْنِ) kavlı-i ma'kâl-i tevâzu'-iştimalin tekellüm buyurup⁸¹³ (يَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ)⁸¹⁴ buyurdıkları kerem-i tab'-ı midhat-evliyle münādâ olduklarında⁸¹⁵ (ذَاكَ إِبْرَاهِيمَ)⁸¹⁵ tevâzu'-perverlerin râtibe-tırâz-ı tefhîmdir. Egerçi ahâdîs-i mezkûreniñ fîmâ ba'd ityân-ı tafşîl-i ma'ânî-i şerâfet-müdânîsi mev'ûd-ı mü'ellif-i kitâb-ı fezâ'il-nişâbdır, lâkin ba'zı şurûh-ı Şifâ'dan istifâde olunan fâ'ide-i zâ'ide-i enîka fi'l-haqqîka bu ma'halle imlâya sezâdır ki hâzarât-ı enbiyâ-yı kirâm 'aleyhimu's-selâm birummetihim vaşf-ı nübüvvet ile ittîşâfda 'ale's-sivâ olmağın bu cihet ile tafđîl-i yekdiğer cevâza ma'karr olmadığından nehy-i tafđîl cilve-gerdir. Ammâ bi-hasebi'l-ḥaşâ'iş ve'l-mu'cizât ol zümre-i 'aliyye beyninde tafadđul derecât-ı iclâ-yı bedîhiyyâtıdan olup Cenâb-ı Hâtîme-i Şuḥuf-ı Risâlet'in bu cihet ile efđal-i mecmû'-ı enbiyâ ve mürselîn idigi müşbet ve bu i'tikâd lâzime-i zîmmet-i erbâb-ı sedâd idigi karîn-i telakkî bi'l-kabûl-i fuḥûl-i ümmetdir. Ba'de hâzâ Bürûz-i kemâl-i tevâzu'-ı Nebeviyye'dendir ki ol 'İllet-i Hilkat-ı 'Âlem şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem ma'a-'ulüvv-i şânihi ve sümüvv-i burhânihi hıdmet-i ehl-i beyte i'ânet⁸¹⁶ ve fely-i şevb-i şerâfet-evbe ya'nî kaṭ'-ı câmeye sa'âdet ile mübâderet buyurup ḥalb-i şât-ı bereket-simât⁸¹⁷ ve terkî'-i siyâb-ı nezâfet-me'âb ve ḥaşf-ı na'l-ı şerifleriyle itmâm-ı levâzıma bi'z-zât mülâzım olduklarından⁸¹⁸ mâ-'adâ ta'lîf-i şütür-i âb-keş ve ta'mîr-i beytü's-şeref-i dil-keş ve ta'kîl-i ba'îr-i üns-pezîr ve tenâvül-i ta'âm ve taḥn-ı daḳîk-i ṭahâret-iltişâmda ḥâdim-i şerâfet-müsâdim ile şirket-sâz-ı 'inân oldukları kemâl-i tevâzu'-ı re'fet-bünyânlarından idigin inbâ-âver oldığı gibi, taḥammül-i biđâ'a-i mâlezime ile bâzâr-gâhdan süy-i dil-cüy-i hücre-i muṭahharalarına tâzân u nâzân u ḥıramân olmaları daḥi delâ'il-i tevâzu'-ı Nebeviyye'den idigi ma'a'z-ziyâde ve'n-noḳşân Cenâb-ı Şiddîka-i Kübrâ ve İmâm Ḥasan-ı şerâfet-pîrâdan mervîyy-i 'ibret-bünyândır. Ḥattâ nisâ-yı^(N40a) ehl-i Medîne'den bir pîre-zen dest-bûs-ı şerâfet-me'nûslarına teberrük-efken olup dergâh-ı sa'âdet-destgâhlarından bi'z-zât kaṣâ-yı

⁸¹³ “Şayet zindanda Yûsuf Peygamberin kaldığı gibi uzun zaman kalsaydım, onu zindandan çıkarmaya gelen adamın davetini hemen kabul edip oradan çıkardım.” Buhârî, Enbiyâ 11, nr. 3372, Tefsîr 12/5, nr. 4694; Müslim, İmân 238, nr. 151.

⁸¹⁴ “Ey yaratılmışların en hayırlısı!” Müslim, Fezâil 150, nr. 2369; Ebû Dâvûd, Sünnet 13, nr. 4672.

⁸¹⁵ “O, İbrâhim aleyhisselâmdır.” Müslim, Fezâil 150, nr. 2369; Ebû Dâvûd, Sünnet 13, nr. 4672.

⁸¹⁶ Buhârî, Ezan 44, nr. 676, Nefekât 8, nr. 5363, Edeb 40, nr. 6039.

⁸¹⁷ Ebû Ya'lâ, **Müsned**, c. VIII, s. 286, nr. 4873; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. XII, s. 488-489, nr. 5675.

⁸¹⁸ Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, c. VI, s. 106.

havāyicine mübāderet recāsında idigin iş‘ārı ol Mütemmim-i Mekārim-i Ahlāk’ın bā‘is-i in‘ilākı olduğda in‘izā-yı merām-ı mezbūra degin ihtiyār-ı refākat ile izhār-ı tevāzu‘ ve şefkat buyurdıkları daği merviyi-yi Enes-i zībende-nefsdir.⁸¹⁹ Ma‘a-zālik zāt-ı sa‘ādet-simātları kabā-puş-i heybet ü vaķār olmaķda ol rütbe-i ‘aliyyeye⁸²⁰ resīdedir ki bir merd-i şāf-ıaviyyet şeref-yāb-ı duḥūl-i meclis-i ‘ālī-Ḥazret olduğda mehābet-i ‘ālem-gīr-i Peyğamberī-den lerzān olmağın rūy-i muḥātabeye gül-āb-efşānī-i mücāvebede terk-i ıztırāb ile emr ve zāt-ı ‘ālīleri benī nev‘-i beşerden idigine gamr bābında⁸²¹ (هُوَ عَلَىٰ فَايٍ لِّسْتِهِ بِمَلِكٍ إِنَّمَا أَنَا ابْنُ امْرَأَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ تَأْكُلُ الْقَدِيدَ) maķāl-i (37a) tevāzu‘-nüvīdiyle tatyīb-i ḥātır-ı rikķat-me‘āşirine mübāderet buyurmuşlardır. Fi’l-vākı‘ ḥuşuş-ı tevāzu‘-ı Nebevī bu merviyi-yi şihḥat-muḥteviden daği lāmi‘dir ki Ebū Hüreyre raḍıya’llahu te‘ālā ‘anhu refākatıyla ol Serv-i gülzār-ı risālet berāy-ı iştirā-yı serāvil-i pūr-nezāfet, ‘azīmet-sāz-ı sūķ olup ba‘de şirā’i’s-serāvil nezd-i vezzāna dünüvv ile ol mekān, reşk-i genc-i şāygān olduğda dest-būs-i şerāfet-me’nūs-i Faḥr-i dü-cihān maṭlūb-i vezzān olıcaķ sa‘ādet ile keff-i yed ve zümre-i e‘ācimiñ şāhlarıyla de’bleri bed idigin inhā ve mażmūn-ı zeyl-i ḥadīs-i Enes’i kemā sebaķ inbā buyurduktan soñra taḥmīl-i sirvāl tekmīl-i ḥıdmet-i refākat-i maṭlūb-i rāvī-i sūtūde-ḥaşlet olıcaķ şāhib-i māl, taḥammüle eḥaķķ idigin beyān buyurmağla tevāzu‘-bünyān olmuşlardır.⁸²² Şalla’llahu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Şānī ve ‘İşrīn: Ol Mefḥar-i be-her-dü-serā ve Şadr-nişīn-i bālā-ḥāne-i İsrā ‘aleyhi şerāyifü’t-teḥāyāniñ ‘adl ü ‘ıffet ve şıdk-ı lehce ve emānet ile ittişāfda yektā ve müfred idikleriniñ bünyān-i şübūt-i müşeyyedi celā’il-i delā’il ile mü’esses ve mü’ekkeddir. Keyfe lā? Pergār-ı sūtūde-kār-ı irāde-i muşavver-i ḥaķīķi celle celāluḥū resm-i binā-yı ma‘ālī-intimā-yı zāt-ı sa‘ādet-simātların tarḥ-endāz-ı zemīn-i ḥilķat olduğda mecmū‘-ı ahlāk-ı ḥamīde-i maḥāsin-lümū‘ üzre maşnū‘ kılmağın beyne cemī’i’l-maḥlūķāt zāt-ı efdaliyyet-simāt-ı mümeccedleri kemāl-i ‘adālet ü ‘ıffet ve nihāyet-i şadāķat ü emānetde müfreddir. Bināberīn bed-tıynetān-ı cehālet-āyīnden zarūrī mu‘ādātları mübādirīn ‘indeinde daği evşāf-ı maḥāsin-ittişāf-ı mezkūre ile taḥalluķları müstebīn idigi ķable nübüvvetihī nām-ı Emīn ile mevsūm idiklerinden

⁸¹⁹ Buhārī, Edeb 61, nr. 6072; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. III, s. 98.

⁸²⁰ rütbe-i ‘aliyyeye: mertebe-i ‘aliyyeye N.

⁸²¹ “Rahat ol!” buyurdu. “Ben kral değılim! Ben, Kureyş kabilesinden kurutulmuş et yiyen bir kadının oğluyum.” İbni Māce, Et’ime 30, nr. 3312.

⁸²² Müttaki el-Hindī, **Kenzü’l-Ummāl**, c. III, s. 111, nr. 5726.

ma'lûm ve cāmi'-i şufûf-i şunûf-i ahlâk-ı hasene idikleri sümmiye bi'l-Emîn olduklarından mefhûm idigi naql-kerde-i İbn-i İshâk-ı fezâ'il-iltişâkdır. Felihâzâ⁸²³ (مَطَاعِ ثُمَّ آمِينَ) fermûde-i mükerreremesinde cilve-ger-i şahîfe-i nüzûl olan lafz-ı celâlet-âyîn-i Emîn'in ma'nâ-yı şerâfet-intimâ-yı i'câz-rehîni 'inde ekseri'l-müfessirîn zât-ı emânet-^(N40b)simât-ı Resûl-i Güzîn'dir. Keyfe lâ? Eşnâ-yı bünyâd-ı Ka'be-i Mükerreme'de berây-ı vaz'-ı Hacer-i Esved beyne'l-Şureyş eşer-i harâba mümted olmağın âhîr-i kâr evvel-i pâ-nihādân-ı Harem-i Muhterem hakem naşb olunmak re'y-i müsellemine karar verdiklerinde herkes dîde-küşâ-yı evvelü men dehal iken ol Resûl-i mufaddal ve Habîb-i muqaddes mişâl-i mihr-i münîr ufq-ı bâb-ı Harem'den tâli' ve kâtibeten zümre-i Şureyş Emîn-i zîbende-'ayşîñ hükümüne izhâr-sâz-ı rızâ olmağla zât-ı murtażâları'nın nûr-ı şerâfeti lâmi' olmuşdur.⁸²⁴ Hattâ mādde-i merķūmeden mā-'adâ mevâdd-ı uşarda daḥi kemâl-i emânetleri bâ'ış-i hakemiyyetleri idigi bâve-i tarâvet-perveri ber-âverde-i nihâl-i hâme-i Rebî'-i⁸²⁵ fezâ'il-güsterdir. Keyfe lâ? Emîn-i fi's-semâ-i ve'l-arz idikleri hadîs-i nefisi bî-şübhe ve reybe, tahric-kerde-i İbn-i Ebî Şeybe idiginden mā-'adâ⁸²⁶ zîver-bahş-ı suṭûr-ı aşl-ı kitâb olan esânîd-i şihhat-nişâb ile Hâzret-i 'Alî radîya'llâhu 'anhu Rabbuhu'l-Velî rivâyetiyle (37b) daḥi müncelîdir ki cevher-i girân-bahâ-yı zât-ı Nebvî tâbiş-i kemâl-i emâneti muhtevî olmağla Ebû Cehl-i cehâlet-firîbiñ ol Şâdiķu'l-Va'di'l-Emîn'i tekzîbi 'adem-i taşdiķ-i vahy-i mübîne mübâderet ile izhâr-ı cehl-i rehînü'l-mezemmetin mucîb olmağın kendi ve etbâ'-ı ḍalâlet-mendi zâlimîn idigin rehîn-i râtibe-i tebyîn olan âyet-i kerîme-i i'câz-müşûl zîver-bahş-ı şahîfe-i nüzûl olup⁸²⁷ bu vaz'-ı cehâlet-pezîrleri maşîrleriniñ dâru'l-bevâr-ı sa'îr olmasın müstevcib olmuşdur. Felihâzâ bi-rummetihim zümre-i câhidîn tekzîb-i Resûl-i Emîn'e mübâdirîn olmadığı naql-i şikât-ı fezâ'il-simât ile müstebîndir. Hattâ Ebû Cehl-i la'înden eşnâ-yı Ğazve-i

⁸²³ “(19-21) O (Kur'an), şüphesiz değerli, güçlü ve Arş'ın sahibi katında itibarlı, orada (meleklerce) **itaat edilen, güvenilir bir elçinin (Cebrail'in)** getirdiği sözdür.” Tekvîr 81/21.

⁸²⁴ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. III, s. 425.

⁸²⁵ Rebî' bin Huseym el-Kûfî, Peygamber Efendimiz'in -sallallâhu aleyhi ve sellem- zamanına yetişmekle beraber onu görememiş, bu yüzden muhadram tabîler neslinden olmuştur. O, rivayetleri **Kütüb-i Sitte** de bulunan güvenilir bir muhaddis, âlim ve zâhid bir İslâm büyüğü idi. Abdullah ibni Mes'ûd ve Ebû Eyyûb el-Ensârî gibi sahâbilerden hadis rivâyet etmiş olup 65/685'ten önce vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 294.

⁸²⁶ “Vallahi ben gökyüzünde de güvenilen kimseyim, yeryüzünde de güvenilen kimseyim.” Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. IV, s. 126.

⁸²⁷ En'âm 6/33; Tirmizî, Tefsîr 6/1, nr. 3064.

Bedr'de Ahnes⁸²⁸ istinbâ-yı keyfiyyet-i ahvâl-i Nebevî ile ittılâ'-ı mâ-fî nefsi'l-emre ğamrî heves etdikde mes'ûl-i mel'anet-mecbûl beyân-ı vâkı'a mübâderet ve fıtrat-ı Nebeviyye şadâkat-ı celiyye üzre mahlûk idigin ba'de'l-ıkrâr mir'ât-i bâl-i nûrâniyyet-iştimalîleri ğubâr-ı dürûğ ile kaṭ'â bî-fürûğ olmadığın iş'ârı kâsem u lâm-ı te'kîd ile mesûk idigi şöhrat-rehîndir.⁸²⁹ Keyfe lâ? Kable mecî'il-vahyi'l-mübîn ol Bedr-i Münîr'den miḳdâr-ı zerre kelef-i kizb ile rû-nümâyî-i eşer-i nokşân meşhûd-ı bâşıra-i nıgeh-sencân oldığı var mıdır deyü Hıraql, Ebu Süfyân'dan sâ'il olduğda ḥaylûlet-i arz-ı kizb u dürûğ ile ol Mâh-ı hidâyet-fürûğda 'urûz-ı ḥusûf bir vechile rû-nümâ degil idigi ma'rûfdur demişdir.⁸³⁰ Felihâzâ ğülzâr-ı şeref-şi'âr-ı kabîle-i Kureyş'den ser-zede-i zemîn-i intilhâb olan Zât-ı mümeccedleri ğonca-i nev-şükûfte-i bâğ-ı vücûd olalı dil-cûy-ı emânet ve şadâkati mu'aṭṭar-sâz-ı meşâmm-ı 'âlemiyyân olmağın tâbiş-i 'âlem-nümâyiş-i hûrşîd-i risâlet ile ḥandân olduğda cehele-i Kureyş isnâd-ı kizb u sâḥiriyyetden zimmet-i vâlâ-nehmetleriniñ berâ'atine kâsem etmekle şadâkat ve emânet-i Ḥabîb-i Ekrem müselleme idigin Naḍr bin el-Ḥârîş⁸³¹ pîş-nihâd-ı mu'annidîn-i Kureyş eyledigi maḥallinde terkîm^(N41a) olunmuşdur.⁸³² Vâkı'â kemâl-i emânet-i Resûl-i Emîn bundan daḥi müstebîndir ki bâ-mülk-i yemîn temellük-rehînleri olmayan erikḳâ ile velev merreten dest-be-dest olmadıkları ḥaber-i şıḥḥat-peyvestdir. Keyfe lâ? Beyân-ı şıfat-ı Zât-ı efḍaliyyet-simâtlarında tûṭî-lisân-ı Ḥaydar-ı Kerrâr⁸³³ (أَصْدَقُ النَّاسِ لَهْجَةً) maḳâl-i tekrîm-iştimaliyle ḳand-ḥ'âr idüğünden mâ-'adâ ol Efsaḥu men tekelleme levâzım-ı zât-ı hidâyet-hem-demlerinden olan 'adâlet, cenâb-ı 'âlîlerinden cilve-ger-i minâşsa-i ḥuşûl olmaḳ elzem ve 'ademi mücib-i elem idigin zîb-i sâmi'a-i muḥâṭab buyurdukları merviyi-yi mühezzebdir.⁸³⁴

⁸²⁸ Ahnes ibni Şerîk, Bedir Gazvesi'nde düşman saflarında idi. Geç bir tarihte Müslüman oldu ve Huneyn Savaşı'na katıldı. Müellefe-i kulûbdan olduğu için Resûl-i Ekrem -sallallâhu aleyhi ve sellem- bu savaşta ona da ganimetten pay verdi. Hz. Ömer'in hilâfeti zamanında vefat etti (İbni Hacer, **el-İsâbe**, c. I, s. 25-26). Kandemir, **age.**, c. I, s. 295.

⁸²⁹ Beyhakî, **Delâilü'n-Nübüvve**, c. II, s. 206-207. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 295.

⁸³⁰ Buhârî, Bed'ü'l-vahy 6, nr. 7, Cihâd 102, nr. 2941, Tefsîr 3/4, nr. 4553; Müslim, Cihâd 74, nr. 1773.

⁸³¹ Naḍr ibni Hârîs, Kureyş kabilesinin önde gelenlerinden ve Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi en çok rahatsız eden azılı kâfirlerden biri olup Bedir Gazvesi'nde esir edildi ve Peygamber Efendimiz'in -sallallâhu aleyhi ve sellem- emriyle Hz. Ali tarafından öldürülmüştür. Kandemir, **age.**, c. I, s. 295.

⁸³² Beyhakî, **Delâilü'n-Nübüvve**, c. II, s. 201.

⁸³³ İnsanların en doğru sözlüsüdür." Tirmizî. Menâkıb 8, nr. 3628

⁸³⁴ Buhârî, Edeb 53, nr. 3138; Müslim, Zekât 148, nr. 1064. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 234.

Felâ-cerem eyser-i emreyn muhtâr-ı Seyyidü'l-Kevneyn idiginden ma'raz-ı âşimiyyete resîdelikden eb'adiyyetleri bî-minnet idigi rivâyet-kerde-i Şiddîka-i sûtûde-ḥaşletdir.⁸³⁵ Pes ma'lûm-ı daḳâyık-şinâsân-ı kütüb-i tevârîḥdir ki Kisrâ âb-ı 'adâlete a'mâlin mecrâ kılmak zu'munda olmağın vezânî-i nesîm-i 'anber-şemîm ile muṭarrâ olan yevmde nevm ve mir'ât-ı mihr-i dil-ârâ verâ-yı perde-i ğaym olduğu yevmde seyr-i şuver-i şayd u şikâr ve rûz-ı tekâṭur-ı emṭârda 'aḳd-i bezm-i 'ayş u nûş kâr ve rûz-ı küşâdede ḳazâ-yı havâyic-i nâsî irâdeyi 'alâ zu'mihî medâr-ı 'adâlet edüp⁸³⁶ (38a)⁸³⁷ ﴿يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ﴾ fermûde-i i'câz-maḳrûnunca aḥvâl-i âḥiret verâ-yı perde-i ğafletde ve şûret-i sedâd zîr-i ḥicâb-ı cehâletde kalmağın behre-dârî-i 'adâletden maḥrûm idigi ma'lûmdur. Ammâ Cenâb-ı Sulṭân-ı Rusûl yevm-i vâḥidî eczâ-yı şelâseye teczi'e ve cüz'-i evvelde 'ibâdet mebde'-i evveli tevfi'e ve sâniyi ru'yet-i umûr-i ehl-i beyt-i şerâfet-müdânîye maḥal ve sâlişi nefis-i nefisleri için müvekkel buyurduktan sonra cüz'-i maḥşûşların daḥî faşl u ḳazâ-yı havâyic-i ümmeti aña vaşl buyurmağın mâ-lezime-i dâreyni tedârike mübâderet ile irâ'et-sâz-ı tavr-ı 'adâlet olmuşlardır. Ḥattâ isti'ânet bi'l-ḥâş 'ale'l-'âm buyurduklarından nâşî dergâḥ-ı hidâyet-penâhlarına 'arz-ı ḥâle 'adem-i istiṭâ'ati rû-nümâ olanların teblîğ-sâzân-ı aḥvâllerine fî yevmi'l-feza'îl-ekber iḥrâz-ı râtibe-i ecr muḳarrer idüğüyle müjde-âver oldukları menḳûl-i şikât-ı şahîḥatü'l-kelimâtdır.⁸³⁸ Binâberîn 'inde'n-Nebiyyi'l-Ekrem ferd-i vâḥidiñ cürmi ile mu'âḥaze-i âḥar ğayr-ı mutaşavver olup ictirâ-kârân-ı iftirâ zülâl-i taşdîḳ-i kelimâta mecrâ kılınmadığının şübûtı emr-i müsellemdir.⁸³⁹ Ba'de hâzâ bu eṣer-i mu'teber daḥî rivayet-i Ḥazret-i 'Aliyy-i fezâ'il-güster ile şihḥat-perverdir ki bâlâ-yı 'ulüvv-intimâ-yı Resûl-i ma'âlî-vuşûl kâlâ-yı girân-bahâ-yı 'işmet ile ḥil'at-puş-ı ḥilḳat olup âyîn-i câhiliyyetden min evveli'l-emr mübâ'adetleri muḳarrerdur. Ḥattâ resm-i mezbûr üzre vaz' olunan 'ameliñ i'mâli dü-bâr ḥâtır-güzâr ve ḳable'l-mübâdere viḳâye-i Şamedâniyye ile biḳâ'a-i teheyü-i muşâdere olunmağın ṭahâret-i zeyl-i 'işmetleri kemâ-kân bedîdâr olup sâlişen ra'y-i ğanem sebebiyle ol Mâh-ı evc-i 'işmete hâle-âsâ şeref-yâfte-i

⁸³⁵ Buhârî, Menâkıb 23, nr. 3560, Edeb 80, nr. 6126, Hudûd 10, nr. 6786; Müslim, Fezâil 77, 78, nr. 2327.

⁸³⁶ Ebü İshâk İbrâhîm ibni Âlî el-Husrî, *Zehrü'l-Âdâb ve Semerü'l-Elbâb* c. I, s. 151.

⁸³⁷ "Onlar dünya hayatının ancak dış yönünü bilirler. Ahiret konusunda ise tamamen gaflettedirler." Rûm 30/7.

⁸³⁸ Ebü İshâk İbrâhîm ibni Âlî el-Husrî, *Zehrü'l-Âdâb ve Semerü'l-Elbâb* c. I, s. 151.

⁸³⁹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, c. VIII, s. 167, nr. 16453.

muḳārenet olan gūlāmdan ^(N41b) bir şeb berāy-ı duḫūl-i Mekke nezāret-i aḡnāmı taleb ve tesemmūr-i şübbān-āsā naḳl-i hikāye-i mā-mezā ile muḳābeleyi ‘avdete muḫāvele buyurup eşnā-yı teveccühlerinde istimā’-ı şadā-yı düfūf sebeb-i vuḳūf-i ‘işmet-me’lūfları olduğu hâlde min ṭarafı’llāh ḫuṣūl-i nevme ile ḥ’āba vardıklarından sonra nā’im ve ba’dehū tābiş-i şemsden ḳavmeleri Cenāb-ı ‘işmet-menāşlarına tesemmürden daḫi sebeb-i ḫalāş olmuştur.⁸⁴⁰ Ve'l-ḫāşıl Cenāb-ı Kerīmü’ş-şemā’illeriniñ ibtidā-yı ḫilḳatlerinden vaḳt-i bi’şetlerine deḡin rātibe-ṭırāz-ı ‘işmet idikleri müşbet olduğu hâlde ser-i hidāyet-efserleri tāc-ı bāhirūl’-ibtihāc-ı risālet ile mütevvec olup derūn-i ḡam-gīn-i enāma bahşende-sāz-ı sürūr ü ferec olmuştardır. Şalla’llāhu te’ālā ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faṣl-ı Şāliṣü ‘İşrīn: Ol Serv-i⁸⁴¹ gülşen-gāh-ı risāletiniñ ravza-i rıdvān-pesend-i maḫāsin-i aḫlāḳda yektālīḡı ve feyezān-nümā-yı ‘ināyet-i ezeliyye ile aḡşān-ı şerāfet-imtinān-ı ḫiṣāl-i ḫamīdelerinden resīde-sāz-ı nümüvv-i behcet-efzā olan evrāk-ı maḫāsin-iltiṣāk-ı vaḳār ve şamt-ı übbebet-dişārlarınıñ her-dem muṭarrālīḡı muḳteziyāt-ı zāt-ı efdaliyyet-simātlarından idigi gibi, ḳavlen ve fi’len te’ennī ve mürüvvat ve ḫüsn-i sīretde daḫi ‘alā vechi’l-kemāl bī-hemāl idikleri ḫaber-i şihḫat-müdānī-i zemīn-i **(38b)** taşaffuḫ-ı siyer-i şerāfet-maḳarra ḡars-endāzān-ı eşcār-ı enzār ‘indinde āşikārdır. Keyfe lā? Zīver-baḡş-ı suṭūr-ı aṣl-ı kitāb olan esānīd-i şihḫat-niṣāb ile bā-rivāyet-i Ḥārice bin Zeyd-i⁸⁴² fezā’il-me’āb kemāl-i vaḳār-ı Resūl-i ‘ālī-miḳdār bir rütbe-i ‘aliyyeye i’tilā-kārdır ki keyfiyyet-i cülūs-i şerāfet-me’nūslarında şāḳayn-i mūkerremeyn ve ricleyn-i muḫteremeynden eşer cilve-ger olmayup ekşeriyyā ḳu’ūd-ı sa’ādet-nümūdları muḫtebi’en şūret-nümā ve ihtibā bi’l-yedeyn de’b-i Seyyidü’l-Kevneyn idigi Ebū Sa’īd Ḥudrī’den daḫi rivāyet ile menḳūl-i şihḫat-peymādır.⁸⁴³ Ancak Cenāb-ı Cābir bin Semüre’den gāḫī terebbu’ları daḫi mervī⁸⁴⁴ ve gāḫī mülteşīḳa’l-baṭn bi’l-faḫīzeyn ve müte’ebbiṭü’l-keffeyn cülūs ‘alā elyeteynden ‘ibāret olan cülūs-i ḳurfeşā muḫtār-ı Men Tekelleme lehu’l-ḫaṣā idigin

⁸⁴⁰ İbni Hibbān, **es-Sahih**, c. XIV, s. 169-170, nr. 6272; Hākim, **el-Müstedrek**, c. IV, s. 273, nr. 7619; Heysemī, **Mecmau’z-Zevāid**, c. VIII, s. 226.

⁸⁴¹ Serv-i: Server-i N.

⁸⁴² Tābiūn ālimlerinden olup ashāb-ı kiramdan Zeyd bin Sābit’in oḡludur ve Medine’nin yedi ünlü fākihinden biridir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 298.

⁸⁴³ Ebū Dāvūd, Edeb 22, nr. 4846.

⁸⁴⁴ Ebū Dāvūd, Edeb 26, nr. 4850. Hadīsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 299.

hadîs-i Kâyle muhtevîdir.⁸⁴⁵ Felâ-cerem kemâl-i vakâr-ı Resûl-i Mükerrerem'e delîl-i müsellemdir ki dürc-i le'âl-i hikem olan fem-i zîbende-demlerinden dürer-i kelimât-ı menşüre muntazam-sâz-ı silk-i miqdâr-ı mâ-yuhtâcu ileyh olmağla muḳayyed olmağın ve icâz ve itnâbdan eb'ad olup mesbûk-i kâleb-i ta'bîr buyurılan dürer-i nuṭḳ-ı mu'teber ifâde-i mâ-lezime ile hem-ser idüğünden⁸⁴⁶ keşîrû's-sûkût idikleri râtibe-tırâz-ı şübûtdur. Hattâ tebessüm-i bahâ-terennümleri maḳâm-ı dîhke kâ'im⁸⁴⁷ ve dîhk-i aşḫâb-ı ma'âlî-intisâbları daḫi tevḳîren-leh ve iktidâ'en-bih şüret-nümâ-yı tebessüm olup meclis-i melâ'ik-enîsleri kenzü'l-le'âl-i ḥilm ü ḥayâ ve ḥayyiz-i emânet-i zîbâ olmağda yektâ olmağın nâdî-i sa'âdet-eyâdîleri ref'-i şavt ile taḥdîş-i sâmi'adan maşûn ve siham-ı hetk-i perde-i ḥürmete hedeflikden me'mündür. Felihâzâ tûfî-i zebân-ı ḥaḳḳâniyyet-güyâları suḥan-pîrâ olduḳda ma'ânî-i elfâz-ı dürer-^(N42a) bârların ez dil ü cân berây-ı iz'ân, şeref-yâftegân-ı muḥâtabeleriniñ de'b-i edeb-pezîrleri ke-ennemâ 'alâ ru'ûsihimu't-tayru şüret-nümâ-yı murâḳabe idigi muḳarrerdir. Ba'de-zâ ol Serv-i gülşen-gâh-ı risâletden ḥasbe'l-iktizâ cilve-ger olan ḥıram-ı tekeffâ'-pîrâ ya'nî sūy-i maḳṣad-gâhlarına reftâr-i istikâmet-şî'âr ḥatt-ı müstaḳîm gibi bedîdâr olup mişâl-i rûḥ-ı revân rıfḳ ile cevelânları inşibâb-ı nehr-i zîbende-cerâ-âsâ heyyîn⁸⁴⁸ ve ber-mefhûm-i hadîs-i âḥar meşîyyet-i Ḥazret-i Ḥayru'l-Beşer bilâ-istirḫâ'i'l-a'zâ izḫâr-ı kuvvetde mânende-i yed-i beyzâ idigi beyyindir.⁸⁴⁹ Keyfe lâ? 'Abdullâh bin Mes'ûd raḍıya'llâhu anhu Rabbuhu'l-Vedûd rivâyetince minhâc-ı menşe'i'l-ibtihâc-ı Resûl-i Güzîn hem-vâre-i behcet-âyîn olmağın tarîkatleriniñ aḥsen-i tûruk idigi râtibe-tırâz-ı taḥaḳḳuḳdur.⁸⁵⁰ Felihâzâ kelâm-ı hidâyet-encâm-ı Cenâb-ı Resûl-i cemîl vaşf-ı celîl-i tertîl ve te'ennî ve tersîli ḥâvî idiginden intizâm-pîrâ-yı rişte-i taḥdîşleri olan le'âl-i maḳâl-i i'câz-iştimâl mümkinü'l-aḥşâ idigi rivâyet-kerde-i Câbir bin 'Abdullâh⁸⁵¹ ve menḳûl-i maḳbûl-i Cenâb-ı Şiddîka-i 'işmet-destgâhdır.⁸⁵² Felâ-cerem sükût-i ḥikmet-men'ût-i Nebevî

⁸⁴⁵ Ebû Dâvûd, Edeb 22, nr. 4847; Buhârî, **el-Edebü'l-Müfred**, s. 430, nr. 1178. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 299.

⁸⁴⁶ İbni Ebî Asım, **el-Âḥâd ve'l-Mesânî**, c. II, s. 418; Nesâî, **Ameli'l-Yevm ve'l-Leyle**, s. 314.

⁸⁴⁷ Tirmizî, Menâkıb 12, nr. 3645; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. V, s. 97, 105.

⁸⁴⁸ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. I, s. 127; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. XXII, s. 155-156, nr. 414.

⁸⁴⁹ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 328.

⁸⁵⁰ Buhârî, Edeb 70, nr. 6098; İ'tisâm 2, nr. 7277. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 301.

⁸⁵¹ Ebû Dâvûd, Edeb 18, nr. 4838.

⁸⁵² Buhârî, Menâkıb 23, nr. 3567.

hilm-i ‘azîm ve hâzer-i cesîmi muhtevî olup ‘avâkıb-ı umûr manzûr-ı nazar-ı re’fet-mevfurları olmağla tûl-i fikretleri dürr-i nâ-yâb-ı kelâm-ı haqqâniyyet-intizâmıların mahalliyle nesrin muktezî idigi İbn-i Ebî Hâle rivâyetiyle⁸⁵³ bî-iştibâh ve kemâl-i letâfet-i tab‘-ı kerîmü'l-cibilletleri revâyih-ı tayyibeye râğbetlerin mukzî idigi rivâyet-kerde-i Câbir **(39a)** bin ‘Abdillâhdır. Binâberîn ekseriyyâ tatayyübleri mukarrer olduğundan ⁸⁵⁴(حُبِّ إِلَيَّ مِنْ دُنْيَاكُمْ الطَّيِّبُ وَالنِّسَاءُ وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ) kavlı tahrîz-evli ile meşâmm-ı muhâtabîni büyâ ve kemâ-tekaddem maṭla‘ ve maḳṭa‘-ı kelâm-ı feşâhat-encâmıların vaşlen li'n-nükte faşl buyurdıkları menḳûl-i zîbâdır.⁸⁵⁵ Vâkı‘â derece-i mürüvvat-i Nebeviyye bâliğ-i mebâliğ-i aḳṣa'l-gâyât-ı merâtib-i ‘aliyye olmağın ihtirâzen ‘an işmi‘zâzi‘t-tıbbâ‘ nefh-i ta‘âm ü şarâbı nehy-endâz-ı îḳâ‘ olup⁸⁵⁶ berây-ı ekl-i ‘ammâ yelî vürûd-ı emrleri müncelî⁸⁵⁷ ve isti‘mâl-i sivâk-i nezâfet-istimsâk daḥi istihbâb-kerde-i Zât-ı ‘âlîleri idüğü gibi⁸⁵⁸ taṭhîr-i berâcım ve mefâsıl-ı enâmil ya‘nî şüst ü şüy-i zâhir ve bâṭın-ı keff ü esâbi‘a emr-i istihbâb-ı şâmilleri cilve-ger-i mücellâ-yı şudûr olup taḥallî bi'l-ḥişâli'l-fiṭra ya‘nî murâ‘ât-i umûr-i ‘aşere ile daḥi emr-i vâcibü'l-imtişâlleri levâzım-ı mürüvvat-i tab‘-ı mekârim-iştimâllerindendir.⁸⁵⁹ Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Râbi‘ ve ‘İşrîn: Ol Raḥmeten li'l-‘Âlemîn’iñ zühd ‘ani’d-dünyâ muhtâr-ı tab‘-ı merâḥim-pîrâları idigine zîver-baḥş-ı şahâyif-i vürûd olan celâ’il-i delâ’il-i ta‘addüd-şemâ’ildir. Fi'l-ḥaḳîḳa vaşf-ı zühd ile taḥallî kurb-ı dünyâ-yı denîden mücib-i bu‘d u taḥallî idigi müncelî olup serd-i siyer-i Peyğamber-i hüda-perverden mâ-teḳaddemiñ beyân-ı zühd-i Nebevî’de kifâyet-sâzlığı müsellemdir. Hemân bu muḳaddime-i müselleme müntic-i netîce-i mu‘azzamadır ki metâ‘-ı dünyâ miḳdâr-ı mâ-yuḥtacu

⁸⁵³ Ebü’ş-Şeyh, **Ahlâku’n-Nebî ve Âdâbüh**, c. I, s. 112; Müttakî el-Hindî, **Kenzü’l-Ummâl**, c. VII, s. 167, nr. 18535.

⁸⁵⁴ “Bana sizin dünyanızdan kadın ve güzel koku sevdirdi; namaz da bana sevinç ve mutluluk vesilesi kılındı.” Nesâî, **İşretü’n-Nisâ** 1, nr. 3949-3950; Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, c. III, s. 128. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 302-303.

⁸⁵⁵ Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, c. III, s. 221; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. I, s. 129. Hadîsin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 302.

⁸⁵⁶ Buhârî, **Vudû’** 19, nr. 153; Müslim, **Tahâret** 65, nr. 267, Eşribe 121, nr. 267. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 303.

⁸⁵⁷ Buhârî, **Et’ime** 2, 3, nr. 5376-77; Müslim, **Eşribe** 108, nr. 2022. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 303.

⁸⁵⁸ Buhârî, **Vudû’** 73, nr. 245, **Teheccüd** 9, nr. 1136; Müslim, **Tahâret** 46, 47, nr. 255, **Müsâfirîn** 139, nr. 1136; Buhârî, **Cum’a** 8, nr. 887, **Temennî** 9, nr. 7240; Müslim, **Tahâret** 42, nr. 252. Konuyla ilgili hadîslerin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 303.

⁸⁵⁹ Müslim, **Tahâret** 56, nr. 261; Ebû Dâvûd, **Tahâret** 29, nr. 53; Tirmizî, **Edeb** 14, nr. 2757. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 304.

ileyhe maḳṣūr ve i'rāz 'ani'z-ziyāde muḥtār-ı ṭab'-ı mekārım-āmādeleri idigi meşhūr olmağın dergāh-ı^(N42b) 'işmet-penāhlarına zīnet-i dūnyā bi-ḥazāfirihā sevk-ı sâ'ik-i taḳdīr ile mesūk ve tetābu'-ı fütühāt ve meğānim-i tena'um-simātın teyessūri mesbūk iken berāy-ı nafaḳa-i 'iyāl der'-i şerāfet-iştimālleri 'inde tācir mine'l-Yehūd merhūn idigi 'ibret-nümūddur.⁸⁶⁰ Hattā izhāren li-kemālī'z-zūhd āfāt-ı ğınā ve 'āhāt-ı fakırdan selāmet-āver olan bedel-i mā-yeteḥallel ki mā-şadaḳ-ı mefhūm-ı kuvvetdir, şeref-yāftegān-i izāfetleri olan aṭhār u ṭāhirātın naş'ibi olması mes'ul-i maḳbūlleri idiginden⁸⁶¹ (اللَّهُمَّ اجْعَلْ رِزْقَ آلِ مُحَمَّدٍ فِي الدُّنْيَا قُوَّةً) du'ā-yı ḳanā'at-istid'āsıyla dest-küşā-yı dergāh-ı aḥadiyyet-penāh-ı Kibriyā olmuşlardır. Felihāzā esānīd-i şihḥat-meşānīd ile Cenāb-ı Şiddīḳa-i Kübrā radıyallāhu te'ālā 'anhādan mervīdir ki ol Bāsıṭ-ı simāt-ı hūdā 'aleyhi şerāyifū't-teḥāyanın mihr-i münir-i zāt-ı 'ālem-tenvīrleri burc-ı fenādan evc-i bekāya taḥvīl edinceye degin mübārek derūn-i hūdā-meşhūnları mütevāliyeten se-rūz-ı bürūz ḥubz-ı bürr ile pür olmağın⁸⁶² me'vā-yı şeb'-firūz olmamışdır.⁸⁶³ Ma'a-hāzā farazā irāde-i 'aliyye-i Resūl-i 'ālem-bahā cilve-ger-i mināşsa-i iştihā olsa mā-lā-yaḥṭur bi-bāli aḥādın simāt-ı ni'am-ı gūn-ā-gūn ḳibel-i Hālik-ı bī-çūndan pīş-gāh-ı sa'ādet-penāhlarına mūmehheddir. Bunuñ birle ḥubz-ı şa'ır ile daḥi şeb'-maşīr olmak yevmeyn-i mütevāliyeyn de'b-i Seyyidū'l-Kevneyn degil idigi ber-minvāl-i rivāyet-i uḥrā sübūt-pīrādır.⁸⁶⁴ Hattā gencīne-i le'ālī-i şerāfet olan ṭabāyī'-i āl-i mekārım-ḥişālleri daḥi ilā irtihālī'n-Nebıyyi'l-Ekrem ḥubz-ı bürr ile pür olmadığı menḳūl-i müsellemdir.⁸⁶⁵ Felā-cerem i'rāz 'an zehreti'd-dūnyā şīme-i kerīme-i Ḥayru'l-Verā idiginden derāhim (39b) ü denānır ü şiyāt ü ba'īrin evvelū'l-emr metrūkları idigi rivāyet-kerde-i Şiddīḳa-i şerāfet-maşīr olup⁸⁶⁶ müstaḥlefleri ancak silāḥ u bağle ve arz-ı şadaḳa-i münḥalle idigi rivāyet-i 'Amr bin el-Hāriş ile 'ibret-mūrişdir.⁸⁶⁷ Bināberīn zīnet-ārā-yı serāy-ı bekā oldukları rūz-i ḳıyāmet-bürūzda berāy-ı sedd-i ramāḳ reff-i Şiddīḳa-i Kübrā'da vücūdı muḥaḳḳaḳ olan şaṭr-ı şa'īrden

⁸⁶⁰ Buhārī, Cihād 89, nr. 2916. Hadisin tam metni için bkz. Kandemir, *age.*, c. I, s. 304.

⁸⁶¹ "Allahım! Muhammed ailesine, dünyada kendilerine yetecek kadar rızık ver!" "فِي الدُّنْيَا" lafzı olmaksızın; Buhārī, Rikāk 17, nr. 6460; Müslim, Zekāt 125, nr. 1055.

⁸⁶² ḥubz-ı bürr ile pür olmağın: ḥubz ile A.

⁸⁶³ Müslim, Zūhd 20, nr. 2970.

⁸⁶⁴ Müslim, Zūhd 22, nr. 2970.

⁸⁶⁵ Buhārī, Eymān 22, nr. 6687; Müslim, Zūhd 22, nr. 2970.

⁸⁶⁶ Müslim, Vasiyet 18, nr. 1635.

⁸⁶⁷ Buhārī, Cihād 61, 86, nr. 2873, 2912, Vesāyā 1, 2739, Farzū'l-humūs 3, nr. 3098. Hadisin tam metni için bkz. Kandemir, *age.*, c. I, s. 305-306.

mā-‘adā me’kūl, nā-maḥṣūl idigi iḥbār-kerde-i ba‘zı fuḥūldur.⁸⁶⁸ Ma‘a-hāzā Baṭḥā-i Mekke-i Mükerrema ta‘zīmen li-Kāşifi'l-Ġumme zeheb-i mühezzeb kılınmak ‘arza-dāşt-ı dergāh-ı Risālet-penāhları olduğda gāḥ şeb‘ ü gāhī cū‘ muḥtār-ı tab‘-ı ‘ibādet-vülū‘ları olup ḥīn-i şeb‘de ḥamd-i Ḥālik-ı bī-çūna mübāderet ve ḥīn-i cū‘da tazarru‘ ve du‘ā-i icābet-āgīne mübāşeret maṭlūb-ı Cenāb-ı ‘İşmet-maṣḥūbları idügiyle icābetlerin kurtā-i bināgūş-i Şıddīka-i Kübrā kıldıkları ‘ibret-āver-i ehl-i dünyādır.⁸⁶⁹ Ma‘a-hāzā Cenāb-ı Ḥāmil-i vahy-i mübīn meclis-i melā’ik-enīs-i sa‘ādet-rehīnlerine īşāl-i selām-ı Rabbu'l-‘Ālemīn eşerinde māhiyyet-i cibāl-i şāhiḳa mec‘ūle mine'z-zeheb kılınmak qarīn-i irāde-i ‘aliyyeleri olduğu şüretde āmāde idigin ifāde etdikde ol Sulṭān-ı serīr-ārā-yı ıştıfā ba‘de'l-murākabe dünyā ve mā-fīḥānīn fenā ile ittīşāfı zāhir ve tena‘‘umāt-ı dār-ı beḳānīn ebediyyetü'l-vürūd idigi bāhir olmağla mübādele-i fānī bi'l-bāḳī medāric-i teyakḳuna rāḳī olanlarıñ^(N43a) maṭlūbı olmayup lezā’iz-i ‘ālem-i beḳādan bā’is-i ḥırmān olan dil-dādegī-i ālāyiş-i fenā pür-nokşān olanlarıñ maḥbūbı olmağın behre-mendān-ı ‘aḳl-ı selīm rağbet-ger-i cem‘ u taḥşīli olmayacağıñ tefhīm ile icābet-sāz olduklarında Ḥāmil-i vahy-i mübīn bu re’y-i zerrīn-i işābet-qarīnī (تَبَيَّنَ) ⁸⁷⁰ (اللَّهُ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ) maḳāl-i midḥat-iştimāliyle taḥsīn etmişdir. Felā-cerem ehl-i beyt-i şeref-medār ‘ale'l-istimrār şehr-i vāḥid īḳād-ı nār ile tabḥ-ı ta‘āma müstebidd olmayup temr ü mā ile ḳanā‘at-intimālīgı zevāt-ı şerāfet-simātlarına ḥuceste-eṭvār etmeleriyle i‘rāz ‘an zehreti'd-dünyā ve istikrāz-ı tena‘‘umāt-ı serāy-ı beḳā muḥtār-ı tab‘-ı şerāfet-şī‘ārlarıdır.⁸⁷¹ Hattā⁸⁷² leyālī-i mütevāliye nefis-i nefis-i Risālet-enīsleriyle ehl-i beyt-i meḳārim-celīsleri bilā-‘aşā nüfūs-i ḳudsiyyet-me’nūsleriniñ ṭāviyen ibātesin inşā buyurdıkları rivāyet-kerde-i İbn-i ‘Abbās-ı fezā’il-istīnāsdır.⁸⁷³ Keyfe lā? Maḥz-ı zühd-i veşīku'l-cehdlerinden nāşī pīş-gāh-ı re’fet-penāhları her-bār mā’ide-i ta‘āmı muḥtevī olmak ḥāhişi ber-ṭaraf olmağın tenāvül-i ḥubz-i muraḳḳaḳ buyurmadıkları muḥaḳḳaḳ ve ekşeriyyā simāt-ı ḳanā‘at-menātları lahm-i meşvīyi

⁸⁶⁸ Buhārī, Farzū'l-humūs 3, nr. 3097, Rikāk 16, nr. 6451; Müslim, Zühd 27, nr. 2973. Hadīsın tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 306.

⁸⁶⁹ Tirmizī, Zühd 35, nr. 2347; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. V, s. 254.

⁸⁷⁰ “Allah seni verdiğin bu karardan döndürmesin.” Beyhakī, **Şu‘abü'l-İmān**, c. VII, s. 375.

⁸⁷¹ Müslim, Zühd 26, nr. 2972; İbni Mâce, Zühd 10, nr. 4144-45.

⁸⁷² muḥtār-ı tab‘-ı şerāfet-şī‘ārlarıdır. Hattā: muḥtār-ı olmağın N.

⁸⁷³ Tirmizī, Zühd 38, nr. 2360; İbni Mâce, Et’ime 49, nr. 3347; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. I, s. 255, 373.

ğayr-ı muhtevî idigi⁸⁷⁴ i'tibâra elyağdır.⁸⁷⁵ Hattâ kemâl-i zühd-i münîflerinden nâşî firâş-ı sa'âdet-infirâşları cild-i mahşuvvu'l-lîfden te'lîf olunduğı ihbâr-kerde-i Hâzret-i Şiddîka-i şerâfet-medârdır.⁸⁷⁶ Felihâzâ dâr-ı Hâzret-i Hafşa'da beytütetleri bir sevb-i dü-tâ-kerdede şûret-güsterde iken bir şeb-i ma'âlî-irbde terbî'an müretteb kılındığı ol Tâhirü'z-zeyliñ ba'de muziyyü'l-leyl ma'lûm-ı sa'âdetleri olduğda temhîd-i firâş-ı leyyin mâni'-i kıyâm-ı leyl idüğü beyyin olduğından mürâ'ât-i de'b-i kadîm murâd-ı şerâfet-ittihâdları idügin tefhîm buyurmuşlardır.⁸⁷⁷ Felâ-cerem **(40a)** ahyânen hürmâdan serîr-i sa'âdet-maşîrde râkîd oldukları cenb-i mübâreklerinden bedîdâr idüğü menkûl-i ahyârdır. Siyyemâ irtikâ-yı medâric-i tahşîl-i rızâ-yı Hudâ'da a'lâ-yı merâtib-ictihâda pâ-nihâde idiklerinden nâşî cevî-i hidâyet-tavf-ı müstaşfâları medhâl-i şeb'-i müstevfâ olmak h'âhişi ber- taraf ve hâlet-i iftikâr nezd-i istiğnâ-şî'ârlarında ğınâdan ahabb ve eltaf olmağın âhâd-ı nâsdan bir ferde bisât-ı izhâr-ı şekvâ-güsterde buyurulmadığı mahrem-i halvet-serây-ı nübüvvet Cenâb-ı Şiddîka-i sûtüde-ħaşletden inbâ-kerde-i erbâb-ı fażiletidir.⁸⁷⁸ Ma'a-hâzâ cemî-i künûz-ı arâzîn ve şimâr-ı nahlistân-ı zemîn ve vüs'at-i 'ayş-ı râhat-ķarîn hîn-i irâde-i 'aliyyelerinde müheyyâ-kerde iken vürüd-i cû'-ı riyâzet-vülû' ile maşîr-i iltivâ oldukları şâmîñ şabâh-ı ziyâ-irtiyâhında şavme revmleri muķarrer ve râvî-i re'fet-muhtevîniñ naķş-ı mezkûr manzûrî olduğî hînde re'fet-i tabî'îyyesi heyecân ve fedâ-sâz-ı nefis-i 'işmet-bünyân olarak temennâ-yı bürüz-i kûṭ-i kuvvet-medâr ile pîş-gâh-ı Nübüvvet-penâha dâmen dâmen ^(N43b) nisâr-ı dürer-i nevâziş-i hâṭır-ı hidâyet-me'âşir eserinde ruhsâr-ı hîṭâb-ı müstetâba ol Müftahar-ı ins ü cân 'aleyhi ezke't-tahîyye ve'r-riḍvân bu vechile gül-âb-efşân-ı beyân olmuşdur ki silk-i uhuvvetlerine münselik olan ħazarât-ı ulî'l-'azmîñ eşedd-i belîyyâta ıstıbârları min kıbeli'r-Rabbi'l-'Allâm vesîle-i esîle-i iħrâz-ı râṭibe-i ikrâm olup zümre-i 'aliyye-i merķûme şıfat-ı mezkûre ile mevsûme iken

⁸⁷⁴ Buhârî, Et'ime 8, 23, nr. 5386, 5415, Rikâk 16, 17, nr. 6450, 6457; Tirmizî, Et'ime 1, nr. 1788. Enes ibni Mâlik bu rivayetindeki "kızartılmış bir koyunu da hiç görmedi." ifâdesi yerine bir başka rivayetinde "Kızartılmış bir koyun gördüğünü bilmiyorum." demiştir. (Buhârî, Et'.me 26, nr. 5421).

⁸⁷⁵ tenâvül-i ħubz-i murakķak buyurmadıkları muhakķak ve ekseriyyâ simât-ı kanâ'at-menâṭları lahm-i meşvîyi ğayr-ı muhtevî idigi i'tibâra elyağdır: ħubz-i murakķak ta'bîr olunan puḥte nân ile şeb'ân olmadıkları muhakķak ve simât-ı kanâ'at-menâṭları ev'iyye-i ğün-â-ğünü ğayr-ı muhtevî idiginden mâ-'adâ ekseriyyâ lahm-i meşvîyi daḥi ğayr-ı ħavî idigi i'tibâra elyağdır N.

⁸⁷⁶ Buhârî, Rikâk 17, nr. 6456; Müslim, Libâs 38, nr. 2082.

⁸⁷⁷ Tirmizî, eş-Şemâilü'l-Muhammediyye, s. 270, nr. 330.

⁸⁷⁸ Hâlini sadece Rabbine şikâyet ederek şöyle derdi: "Allahım! Açlıktan sana sığınırım; o insanı avucunun içine alan ne fena bir hâldir." (Ebû Dâvûd, Vitir 32, nr. 1547; Nesâî, İstiâze 19, 20, nr. 5470-71; İbni Mâce, Et'ime 53, nr. 3354). **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 309.

Cenāb-ı ‘ālī-cenāb-ı hayā-menişleri ālāyiş-i refah-i hāl h’āhişinde olmakdan istiḥyā ve vaşf-ı mezkūr ile mevşūfen gürūh-i hidāyet-şükūh-ı mūmā ileyhime iltihāk mütemennāları idigin inbā buyurmuşlardır.⁸⁷⁹ Hattā ba‘de muḫiyyi’ş-şehr terk-i ālāyiş-i dehr ve zīver-i zīnet-serāy-ı dāru’l-faḥr oldukları naḫl-kerde-i rāwī-i şerāfet-muḫtevīdir. Şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faṣl-ı Ḥāmisü ‘İşrīn: Ol Müfteḥar-ı Evvelīn ü Āḫirīn’iñ sāḥa-i itā‘at-mesāḥa-i dergāh-ı Ḥālīk-ı bī-ḫūn u ḫirāda teşyīd-i mebnā-i maḥāfet ve te’kīd-būnyān-ı itā‘atleri ‘ilm bi’l-ma‘būdiyyetiñ meşelā miqdār-ı ṭūl ü ‘arzı mertebesine rātibe-ṭirāz-ı i’tilā idigin beyāna me’vā-yı bī-bahānedir. Felā-cerem üstād-ı ḥāme-i mü’ellif-i kitāb resm-i binā-yı müdde‘ā-yı ma‘ālī-niṣāb-ı zīver-i saḥā-i işbāt kılınmasına serd-i edille-i şihḥat-intimāya bu gūne ser-āgāz ve te’sīs-kerde-i ruvāt-ı şaḥīḥatu’l-kelimāt olan⁸⁸⁰ (لَوْ نَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَصَاحِبُكُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا) ḥadīs-i şerāfet maşīrin mühendis-i kār-ḥāne-i rivāyet olan Ebū Hüreyre-yi şāḥib-i dirāyetden zemīn-i aşl-ı kitāba bu vechile ṭarḥ-endāzdır ki yevmen mine’l-eyyām ol Mihr-i āsumān-ı nübūvvet maṭla‘-ı şems-i sa‘ādet olan dār-ı şeref-medārlarından mescid-i melā’ik-maḥtidlerin teşrīf eşerinde memerr-i rahmet-maḥarlarında ḥālka-bend-i cem‘iyyet olan erbāb-ı meclisiñ ḫaḥki ḫar‘-endāz-ı sem‘-i münīfleri idügi mevrid-i ḥadīs-i şerīf olup eger meşḥūd-ı liḥāza-i risālet-ḫarīn olan nuḫūş-ı meḥābet-āgīn manzūr-ı nazar-ı muḥāṭabīn olsa kıllat-i ḫaḥk ve keşret-i būkā lāzime-i zimmet-i sedād-peymālari olacağın ba‘de’l-inḥā ‘ibād-ı ‘ubbād-ı keşret-simāta ṭaraf-ı müstaḥar ya’nī mescid-i melā’ike-i ma‘ālī-āyīn olmağla mevsūmiyyetden ḫār uşbu‘ miqdārı ḥālī yer **(40b)** gayr-ı mutaşavver olan semāvātīñ taşviyet-i şānından iken me’vā-yı ‘ubūdiyyet olup da sükkān-ı zemīn-i meskenet-rehīn olmak sezā iken taşviyet-i nā-becā olmağın ‘ubbād-ı sūtūde-nihāda Rabbu’l-‘İzzet’ten ḫaşyet-i lāzime-i zimmet idigin inbā ve rivāyet-i Ebī Zerr-i⁸⁸¹ fezā’il-maḥar üzre⁸⁸² müte‘allikāt-ı ilm-i ‘ālem-ārā-yı Nebevī’yi farazā ‘ilm-i muḥāṭabīn muḫtevī olsa kemā-tekaddem taḫlīl-i ḫaḥk ve teḫsīr-i būkā elzem olduğın

⁸⁷⁹ Kurtubī, *el-İ’lām bi-mā fi Dīni’n-Nasârâ mine’t-Fesâdi ve’l-Evhām*, s. 305.

⁸⁸⁰ “Eğer siz benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız.” Buhārī, Rikāk 27, nr. 6485.

⁸⁸¹ Ebū Zer Cündeb ibni Cünāde el-Gıfārī’nin dördüncü veya beşinci Müslüman olduğu rivayet edilir. Müslüman olduktan sonra Fahr-i Âlem -salla’llāhu aleyhi ve sellem- Efendimiz’in emriyle kabilesine geri döndü ve oradaki gayretleri sâyesinde Gıfâr kabilesinin yarısı Müslüman oldu. 32/653’de vefat etti. Kandemir, *age.*, c. I, s. 311.

⁸⁸² inbā ve rivāyet-i Ebī Zerr-i fezā’il-maḥar üzre: inbā buyurduklarından mā-‘adā N.

iz‘ân belki nisvân ile temettu‘dan⁸⁸³ dađi girizânlığı mûcib ve şu‘ûd-i muşā‘ad-i ‘aliyyeye mûmāna‘at-künân olan eşyâ ile muhâlaţadan peşimānlıđı müstevceb idüğün inhâ buyurmuşlardır.⁸⁸⁴ Hattâ râvî-i fezâ‘il-mültevi esnâ-yı inbâ-yı mervî-i dehşet-muhtevidde mişâl-i cemād bî-şu‘ûrlığla mu‘âhazeden dūr olmak mütemennâsı idigi naql-kerde-i ba‘zı ‘ulemâdır. Pes bu mefhûm-ı şerâfet-mevsûmdan ‘ulüvv-i rûtbe-i haşyet-i Nebeviyye ma‘lûm-ı dāniş-^(N44a) âmûzân-ı ma‘ârif-i seniyye idigi lâzım-ı fâ‘ide-i haber tarîkıyla cilve-ger ve şübût-i müdde‘â-yı muharrereyi bu eser-i mu‘teber delâleten ve şarâhaten ifâde-güsterdir. Keyfe lâ? Ol Serv-i gülşen-gâh-ı ıstıfânın pâ-ber-cây-ı zemîn-i ‘ibâdet olmakda şebât-ı kadem-i sa‘âdet-tev‘emleri intifâh mertebesine resîde idigi Cenâb-ı Muğîre‘den menkûl-i güzîdedir.⁸⁸⁵ Hattâ mazmûn-ı rivâyet-i menkûle taħrîme-bend-i şalât-ı nâfile olduklarında dađi şüret-nümâ-yı âyîne-i bürûz idigi haber-i sıhhat-endûzdur. İmdi bâlâ-yı şân-ı efđaliyyet-nişânları libâs-ı mağfiret-i mâ-tekaddem ve mâ-te‘ahhar ile pür-zîver iken ol Şeft‘-i ref‘-den sanî‘-i menî‘-i mezkûruñ ikâ‘-ı şerâfet-iltimâ‘ına sebep-i berât-ı ‘ubûdiyyetlerinin ‘unvân-ı ‘abd-i şekûr ile mu‘anven olması aħabb idigiyle istinbâ-kârâna inbâdan maqşad-ı esnâ beyân-ı tarîk-i edeb idigi ihbâr-kerde-i Cenâb-ı Muğîre-i fezâ‘il-perver idüğü gibi,⁸⁸⁶ ihbâr-ı Ebû Hüreyre-i şerâfet-pîrâ⁸⁸⁷ ve rivâyet-i Ebû Seleme-i⁸⁸⁸ pākîze-edâ ile dađi taħaqquk-peymâdır. Keyfe lâ? Ol Serv-i gülşen-gâh-ı hidâyetden⁸⁸⁹ dergâh-ı Rabbül-‘İzzet’e dâ‘imâ ‘arz-ı ‘ubûdiyyet bîrûn ez râtibe-i tākāt-i beşeriyye cilve-ger idigi rivâyet-kerde-i Şiddîka-i şerâfet-perverdir.⁸⁹⁰ Hattâ i‘mâl-i a‘mâl-i şıyām u kıyāma kemâl-i ikdâmlarından ıtılâ‘-ı iftâr u imsâkleri cilve-nāk olmak verâ-yı perde-i hafâda idigi gibi, kıvmelerinden nevmeye mecî-i nevbete zamân mutaşavver olmayacak mertebede idigi dađi inbâ-yı Şiddîka-i Kübrâ ve inhâ-yı İbn-i ‘Abbâs-ı fezâ‘il-ārâ ile müşbet idüğünden mâ‘adâ, Enes-i sa‘âdet-

⁸⁸³ olduğın iz‘ân belki nisvân ile temettu‘dan: idiginden ğayr nisvân ile temettu‘dan N.

⁸⁸⁴ Tirmizî, Zühđ 9, nr. 2312; İbni Mâce, Zühđ 19, nr. 4190.

⁸⁸⁵ Müslim, Kıyâmet 79, nr. 2819.

⁸⁸⁶ Buhârî, Teheccüd 6, nr. 1130, Tefsîr 48/2, nr. 4836; Müslim, Münâfikîn 81, nr. 2819.

⁸⁸⁷ Ebû Hüreyre’nin rivâyeti için **bkz.** İbni Mâce, İkame 200; İbni Huzeyme, **es-Sahîh**, c. II, s. 201, nr. 1184.

⁸⁸⁸ Ebû Seleme Abdullah ibni Abdilesed el-Kureşî, Peygamber -salla’llâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz’in sûtkardeşi ve halası Abdilmuttalib kızı Berre’nin oğlu olup ilk müslûmanlardandır. 4/626’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 312.

⁸⁸⁹ Serv-i gülşen-gâh-ı hidâyetden: Kâr-pîrâ-yı hidâyetden N.

⁸⁹⁰ Buhârî, Tefsîr 48/ 2, nr. 4837.

içün her-rüz-i firûzda şad-bâr⁸⁹⁹ yâhud heftâd-bâr sübhâ-şümâr-ı istigfâr idikleri mazmûn-ı hadîs-i şihhat-medârdır.⁹⁰⁰ Hattâ sünen-i ebhe's-sünen-i Cenâb-ı Risâlet-efkenden Hâzret-i 'Aliyy-i fezâ'il-me'âbın su'âline ol Keşşâf-ı rumûz-i hüdâ bu vechile icâbet-pîrâ olmuşdur: Re'sü'l-mâl, ma'rîfet-i Hudâ-yı Müte'âl ve 'aql-ı zerrîn, aşl-ı dîn-i mübîn olup esâs-ı beyt-i 'ubûdiyyet, hülûş-ı tavîyyet ve mürekkeb-i mühezzeb, iştiyâk-ı rahmet-i Rab idigin ba'de'l-inbâ enîs-i 'işmet-penâh, zikru'llâh ve kenz-i lâ-yefnâ-yı bî-tebeddül, vüşûk u tevekkül ve refîk-i şefîk, hüzn-i kalb-i rakîkdir deyüp silâh-ı sa'âdet-irtiyâh, 'ilm-i cemîl ve ridâ-yı behcet-iktidâ, şabr-ı cezîl ve mağnem-i zîbende-dem, rızâ-yı Rabb-i Erhâm ve mefhar-ı pākîze-güher, izhâr-ı 'aciz-i mu'teber ve kâr-ı 'ubûdiyyet-şî'âr, zühd-i huçeste-etvâr ve kuvvet-âver-i kalb-i muhâleşet-âyîn, tahşîl-i 'ilm-i yakîn ve şefî'-i menî', şıdk-ı refî' ve ehemmi-i maṭlab, tâ'at-i Rab ve hulk-ı zîbende-nihâd, cihâd ve kurre-i 'ayn-ı a'mâl, ikâmet-i şalât-ı zîbende-cemâl idigiyle hatm-i kelâm-ı hikmet-encâm buyurulmuşdur. Hattâ hadîs-i âharda semere-i şecere-i fu'âd, zikr-i Rabbü'l-'ibâd ve medâr-ı fikretleri, ahvâl-i ümmetleri ve iştiyâk-ı bâl-i hidâyet-vifâkları, likâ-yı Hallâk'ları idiginiñ dahî vürüdî menkûl-i bihbüddur. Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faṣl-ı Sâdis ü 'İşrîn: Refâkat-i tevfiq-i İlâhî ile resîdegân-ı ser-menzil-i 'ilm ü dirâyetin ma'lûmıdır ki ravza-i zâtü'l-bahâ-yı nübüvvet ve gülzâr-ı hidâyet-dişâr-ı risâletde bâ-feyzân-ı 'ayn-ı 'inâyet-i ezeliyye behcet-i hilkat-i behiyye ile serv-âsâ kâmet-keşide ve bâlâ-resîdelikle ma'âlî-resâ olan zevât-ı enbiyâ-yı mekârim-simâtın ağşân-ı evşâf-ı behcet-ittisâflarından ser-zede-i şâh-ı vişâhu's-şadr-ı memdûhiyyet olan berg ü bâr-ı hüsn-i şüret ve behcet-i sîret ve şeref-i neseb ve kemâl-i ḥaseb ve sâ'ir ahlâk-ı maḥâsin-vifâk tâbiş-i 'âlem-ârâyiş-i hürşîd-i **(41b)** irâde-i ezeliyye ile 'ale'l-vechi'l-ekmel mükemmel olmağın füsûl-i zîbende-uşûl-i sâbıkadan çide-kerde-i dest-i ıstifâde olan ahvâlde ol zümre-i 'aliyyetü'l-evşâf seviyyetü'l-ittisâfdır. Felâ-cerem şu'un-ı şeref-makrûnları ekmeliyyet-i zevât ve etemmiyyet-i ^(N45a) şıfât cihetinden büşrâ ve şeref-i ma'âlî-pîrâ ile bâlâ-resâ ve rütbe-i celîle-i akşâ'l-irbleri eşref-i merâtıb-ı 'aliyye ve derecât-ı sa'âdet-gâyâtları erfa'-ı derecât-ı semiiyye

⁸⁹⁹ Müslim, Zikir 42, nr. 2702; Ebû Dâvûd, Vitir 26, nr. 1515; İbni Mâce, Edeb 57, nr. 3815.

⁹⁰⁰ Tirmizî, Tefsîr 47/1, nr. 3259.

idiginden güzidegân-ı maḥlûkât idiklerine ⁹⁰¹﴿وَلَقَدْ اخْتَرْنَا هُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ﴾ naşş-ı celîlül'-kaşş-ı delâlet-simâtdır. Lâkin Cenâb-ı Ḥallâk-ı ‘amîmül'-iḥsân havz-ı mevâhib ve ḥaşâ’ iş-ı seniyyeye havz cihetiyle tefâvüt-i evşâf-ı ma‘âlî-ittisâfların irâde buyurmanın ﴿تِلْكَ﴾ ⁹⁰²﴿الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ﴾ fermüde-i mükerreremesin zemîn-i şerâfet-karîn-i tenzîle nihâde buyurmuşdur. Felihâzâ ḥazarât-ı enbiyâ ve mürselîn duḥûl-i cennet ile sermenzil-i merâma residegânın evvelidir ki izâ’et-sâz-ı etrâf u cevânib olmaḡda vücûh-ı nûr-pâş-ı ma‘âlî-şükûhları bedr-i münîr-âsâ ziyâ-güster ve ittihâd-ı kulûb-ı tevâḥî-maşḥûblarından nâşî ke-ḡalbin vâḥidin ittihâd-perver olup vaḥdet-i ḡalbiyye mûcib-i ittihâd-ı keşret-i cismiyye olmaḡın ‘alâ ḡalḡın vâḥidin yek-laḡt ve irtifâ’-ı kâmet ve behcet-i şûretde müteşekkil-i lehce-i zâtü'l'-behce-i ebi'l'-beşer oldukları ḡâlde zîver-baḡş-ı dâru'n-na‘îm olmaḡla ‘âlî-baḡt idikleri maẓmûn-ı ḡadîs-i şerâfet-maḡrûn ile müşbetdir.⁹⁰³ Felâ-cerem ‘inde ba’zın mine’s-şurrâḡ bu ma’nâ-yı mûcibül'-irtiyâḡ lâzım-ı fâ’ide-i ḡaber tarîḡıyla cilve-gerdir ki efḡaliyyet-i Resûl-i mufaḡḡdal ḡasebiyle ümmet-i şerâfet-tev’emleri daḡi bi’n-nisbe ilâ sâ’iri'l-ümem evvel-i duḡûl-i dâru'n-na‘îm ile mükerrermdir. Ḥattâ evveliyyet-i duḡûlde evleviyyet-i ḡazarât-ı enbiyâ ve mürselîn rûşenâ idigi müstebîn iken teḡaddüm ve te’aḡḡur ümem-i sâ’ireye nisbet ile cilve-ger-i minaşş-a-i taḡarrür idigi te’yîd-sâz-ı ma’nâ-yı sâbıḡu'l'-beyândır. Vâḡı‘â zümre-i ‘aliyye-i enbiyâ-i kirâmın behcet-i ḡılḡatlarına râtibe-tırâz-ı delâletdir ki Cenâb-ı Erîke-nişîn-i İsrâ, leyle-i Mi‘râc-ı bâḡirü'l'-ibtihâcda telâḡî-yâb-ı Ḥazret-i Mûsâ olduklarında şûret-i behcet-resâları mu‘tedilü'l'-cesâme ve mevzûnu'l'-ḡâme ve maḡâsin-i şerîfeleri beyne'l'-ḡille ve'l'-keşre binâ-yı i’tidâle mebnî ve vaşf-ı ernebe-i zâtü'l'-bahâları aḡnâ ve vech-i vecîḡ-i gendüm-şebîḡleri biḡbûd ve kemâl-i ḡahâret-i tâmmе ile meşḡûdları olduḡı gibi⁹⁰⁴ cemâl-i behcet-iştimâl-i Ḥazret-i ‘İsâ daḡi ḡâl-dâr ve ḡamret-i ‘arîz-ı istiḡmâm-âver gibi ruḡsâr-ı leḡâfet-perverleri tâb-dâr ve kâmet-i

⁹⁰¹ “Andolsun, onları, bir bilgi üzerine (dönemlerinde) alemlere üstün kıldık.” Duhan 44/32.

⁹⁰² “O peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. içlerinden bir kısmıyla konuşmuş, bir kısmını da derecelerle yükseltmiştir. Meryem oḡlu İsâ’ya açık deliller verdik ve onu Rûḡludüs’le destekledik. Allah dileseydi elçilerin ardından gelen insanlar, kendilerine bunca açık delil geldikten sonra birbirine düşüp savaşmazlardı; lâkin farklı yollara yöneldiler. Bu sebeple kimileri iman etmiş, kimileri de inkâr etmişlerdir. Allah dileseydi aralarında savaşmazlardı fakat Allah dilediḡini yapar.” Bakara 2/253.

⁹⁰³ Buhârî, Bed’ü'l-halk 8, nr. 3245-46, Enbiyâ 1, nr. 3326-27; Müslim, Cennet 15-17, nr. 2841. Ḥadîsin tam metni için bkz. Kandemir, *age.*, c. I, s. 322.

⁹⁰⁴ Buhârî, Enbiyâ 24, nr. 3394; Müslim, İmân 278, nr. 168.

bālā-resāları mutavassıf⁹⁰⁵ ve bārīk-meyān ve münbasıf olduğu hâlde manzūr-ı nazar-ı hidāyet-güsterleri olup⁹⁰⁶ hattā Zāt-ı sa‘ādet-simātlarına eşbehiyyet ile tavşif ve bi‘set-i Lūt-i şerāfet-mebsūtđan soñra ‘alem-efzā-yı nübüvvet olan enbiyā-yı kirām ‘aleyhimü's-selām beyninde menzileten zirve-i ‘ulyāda idiklerin ta‘rīf buyurdukları rivāyet-kerde-i Ebī Hüreyre-i fezā’il-elīfdir.⁹⁰⁷ Keyfe lā? Enes-i fezā’il-resden bu merviyi-yi mü’esses dañi te’yīd-sāz-ı rivāyet-i sābıkadır ki dībāce-tırāzān-ı risāle-i (42a) bi‘setden her nebiyy-i sūtüde-ħaşlet behcet-i şüret ve ħüsn-i sīretle mümtāz (N45b) ve şavt-ı ħasen ve ħulķ-ı müstaħsen ile ser-efrāz olup ħuşuşan Mefħar-ı ‘Ālem ve Seyyid-i Veled-i Ādem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem cenāb-ı efďaliyyet-efkenleri ħod vechen ve şavten aħsenleri idigi müberhendir.⁹⁰⁸ Hattā şurrāħ-ı ħadīs-i merķūm ħüsn-i Cenāb-ı Yūsuf-i behcet-mevsūm ile ħātır-ı sâ’ile ħuťur eden şekl-i işkâlden dest-i efďal-peyvest-i icābet ile bu gūne keşf-i kınā’-ı vürüd etmişlerdir ki şeb-i ‘anberīn-fām-ı Mi‘rāc-ı bāhirül’-ibtihācda Cenāb-ı Aħsenü’l-Enbiyā ‘aleyhi eşrefü’t-teħāyāya meşhūd-ı lihāza-i şuhūd olan zümre-i ‘aliyyeniñ efrād-ı emcād-ı behcet-ittihādların tavşif-sāz-ı ta‘dād olduklarında Ĥazret-i Yūsuf-ı behcet-istīnāsīñ aħsen-i nās idigin beyānları Zāt-ı sa‘ādet-simāt-ı mütekellim, ħāric-i dā’ire-i ‘umūm-i mufađđalun ‘aleyhim idigine binā’en şudūr-yāb olmağla kâ’ide-i mezkūreye nazar ile ma’nā-yı behcet-intimā-yı aħseniyyetiñ bi’t-tamām medlül-i muťabıkīsı ancak zāt-ı behcet-intimā-yı Ĥayru’l-Enām idügi muķarrerdir. Felihāzā Ĥazret-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ zāt-ı maħāsin-şıfātı mālīk-i nişf-ı nişāb-ı behcet idigiyle su’āl-i merķūma cevāb, kâ’ide-i sābıkayı tezekkür ile istiħsān-kerde-i ba’zı fuĥül-i fezā’il-intisābdır. Keyfe lā? Dergāħ-ı nübüvvet-penāħ-ı efďaliyyet-destgāħdan berāy-ı da‘vet ile’l-İslām meclis-i Heraķl’e firistāde buyurılan mübelliğ, nādī-i mürselün ileyhe bālīg olup evşāf-ı Zāt-ı müstecmi-i meķārim-i aĥlāķdan istinťāk olundukda besmele-i istinbāları keyfiyyet-i şerāfet-i neseb-i Resül-i Münteħab olup ba‘dehū sâ’ir āyāt-ı evşāf-ı behcet-ittişāflarınıñ iĥbārın ħ‘āst-kār ve mes’ül-i şadāķat-şi‘ār dañi ol le’ālī-i mütelālī-i bī-hemāli yek-ā-yek zīver-i silk-i irād kılmağla tahrīz-sāz-ı sülūk-i tarīķ-ı sedād olduğından ħabül-i İslām ile nā’il-i merām olmağda mezbūrlara lecāc ü ‘inād

⁹⁰⁵ Buhārī, Enbiyā 24, nr. 3394; Müslim, İmān 278, nr. 168.

⁹⁰⁶ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. I, s. 374; Ebū Ya‘lā, **Müsned**, c. V, 108, nr. s. 2720.

⁹⁰⁷ Tirmizī, Tefsir 12/1, nr. 3116.

⁹⁰⁸ Tirmizī, **eş-Şemāilü’l-Muhammediyye**, s. 261; İbni Sa’d, **et-Tabakatü’l-Kübrā**, c. I, s. 376, 420.

pîş-nihād olmamışlardır.⁹⁰⁹ Felā-cerem ol Güzīde-i Maḥlūkāt ‘aleyhi şerāyifü't-taḥiyyātın ve sâ'ir ḥazarāt-ı enbiyā-yı ma‘ālī-simātın nesīm-i ‘anber-şemīm-i evşāf-ı ‘aliyyeleri vezānī-i behcet-müdānī-i memdūhiyyet ile be-her-dem tervīḥ-sāz-ı ervāḥ-ı ‘ālem idügi müselleme ve mecmū‘-i ma‘ālī-lümū‘-i müşārun ileyhimiñ beyne kavmihim şerāfet-i sülāle ile levḥa-i risāle-i ensāb-ı şerāfet-intisāb idikleri ḡayr-ı mübhemdir. Felā-cerem na‘t-ı Cenāb-ı Eyyūb-i muşāberet-maḥşūbda ﴿إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا﴾⁹¹⁰ naşs-ı celīlül'-kaşşı tekrīm-me‘ābı ve şān-ı ma‘ālī-unvān-ı Ḥazret-i Yahyā'da ﴿أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِرَحْمَةٍ﴾⁹¹¹ fermūde-i mükerreremesiyle⁹¹² āyet-i i‘cāz-simātı zīver-ārā-yı şaḥīfe-i nüzūl olduğundan ‘ulūvv-i şān-ı ma‘ālī-vuşūlleri ma‘lūm ve ḥazarāt-ı Ādem ve Nūḥ ve İbrāhīm ve Āl-i İmrān ‘aleyhimü’s-şalavāt ve'r-rıdvānıñ ıstıfā ‘ale'l-‘ālemīn ile mevşūfiyyetlerin rātibe-tırāz-ı tebyīn olan āyeteyn-i kerīmeteyn ile yine şān-ı Nūḥ-ı maḥzarū'l-fütūḥda ﴿إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا﴾⁹¹³ fermūde-i belāḡat-mevfūrudan kezālik ‘ulūvv-i merātīb-ı celīletü'r-revātıbları mefhūmdur. Ḥattā şān-ı ma‘ālī-nişān-ı Ḥazret-i (42b) ‘İsā-yı sa‘ādet-resāda ﴿إِنَّ اللَّهَ﴾⁹¹⁴ naşs-ı ﴿إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ إِنِّي أَنَا﴾⁹¹⁵ fermūde-i i‘cāz-me‘ābıyla⁹¹⁶ celālet-nişābı inbā-āver-i tekrīm idügi gibi, bālā-yı rif‘at-resālarına ﴿وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ﴾⁹¹⁷ naşs-ı mu‘cizül'-kaşşı ḥil‘at-i i‘zāz-endūz-i ta‘zīm-i ‘azīmdir. Ve Cenāb-ı Mūsā-yı sa‘ādet-resānıñ mecrā-yı zülāl-i ḥayā ve mevrīd-i ‘ayn-ı istiḥyā’ olduğundan nāşī beden-i leṭāfet-efkenleri bürde-i tesettür ile melfūf idiginiñ ḥadīs-i şıḥḥat-enīs ile şübūtı⁹¹⁷ ma‘rūf olup ḥayā‘en rū-nümā olan tesettüri ibtilā-yı baras isnādıyla

⁹⁰⁹ Buhârî, Bed ü'l-vahy 6, nr. 7. Cihād 102, nr. 2941, Tefsîr 3/4, nr. 4553; Müslim, Cihād 74, nr. 1773.

⁹¹⁰ “Şöyle dedik: "Eline bir demet sap al ve onunla vur, yeminini bozma." Gerçekten biz Eyyub'u sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi.” Sâd 38/44.

⁹¹¹ “Ey Yahyâ! Kitaba var gücünle sarıl!” dedik ve ona henüz çocukken hikmeti verdik.” Meryem 19/12.

⁹¹² “O mâbedde durmuş namaz kılarak melekler ona şöyle seslendiler: "Allah'ın bir kelimesini tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlih kullardan bir peygamber olarak Yahyâ'yı Allah sana müjdeliyor. Âli İmrân 3/39.

⁹¹³ “Bilesiniz ki Nûḥ çok şükreden bir kul idi.” İsrâ 17/3.

⁹¹⁴ “Melekler demişti ki: "Ey Meryem! Allah seni kendisinden bir kelime ile müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa Mesîh'tir, dünyada da âhirette de itibarlı ve (Allah'a) yakın kılınanlardandır.” Âli İmrân 3/45.

⁹¹⁵ “Cevabı çocuk verdi: "Ben Allah'ın kuluyum; O, bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı.” Meryem 19/30.

⁹¹⁶ “Ey iman edenler! Mūsâ'yı incitenler gibi olmayın. Allah onun, hakkında söylediklerinden uzak, tertemiz biri olduğunu ortaya koymuştu. Gerçekten o, Allah katında itibarlı idi.” Ahzâb 33/69.

⁹¹⁷ Buhârî, Gusûl 20, nr. 278, Enbiyâ 28, nr. 3404; Müslim, Hayz 75, 339.

kavminden ba'zı a'zāsının izhār-ı i'tidāsını mûcib olmağla ⁹¹⁸﴿فَبَرَأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا﴾
 manṭûk-ı celâlet-mesûkunca beden-i nezâfet-efkenlerinin ma'âyibden naşş-ı
 mu'cizül-kaşş ile berî idügün müstevcib olması kezâlik inbâ-âver-i ta'zîm-i Kelîm-i
 rehînü't-tekrîmdir. Keyfe lâ? Furkân-ı bâhirü'l-leme'ânda şân-ı teklîm-'unvânları
⁹¹⁹﴿فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ naşş-ı mu'cizül-kaşşınca bâlâ-resâ-yı menzile-i
 i'tilâ olmağla mihr-i 'âlem-tâb-ı ikrâmları sipihr-i 'âlî-ṭâk-ı tekrîmden pertev-pâş-ı
 incilâdır. Ve Cenâb-ı Nûh ve Sâlih ve Lût ve Şu'ayb 'aleyhimü's-şalavât mimmen
 'indehû mefâtiḥu'l-ğayb ḥazarâtının kezâlik i'lâ-yı şu'un-ı mekârim-meşḥûnlarında
⁹²⁰﴿إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ﴾ fermûde-i celâlet-rehîni cilve-ger-i minaşşa-i nüzûl ve lisân-ı
 Kelîm-i rehînü't-tekrîmden Hâzret-i Şu'ayb-ı sa'âdet-nişâba ḥiṭâben ⁹²¹﴿إِنَّ خَيْرَ مَنْ
 نَاصَرَ بَعْدَ النَّبِيِّ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ naşş-ı belâgat-mekîni i'zâz-ı zât-ı ser-efrâzlarında i'câz-
 müşüldür. Keyfe lâ? Cenâb-ı Şadr-nişîn-i i'tilâ ya'nî efḍal-i enbiyâ 'aleyhi ekmelü't-
 teḥâyâyâ ḥâme-i taḳdîr-i ezelî menşûr-nüvîs-i emr bi's-şabri'l-celî olduḳda ⁹²²﴿فَاصْبِرْ
 وَلِحُكْمِ رَبِّكَ﴾ fermûde-i celîlesin tenzîlle ıstıbâr-ı şîme-i zevât-ı ma'âlî-
 şî'âr idügi iḥbâr buyurulmağla 'âmmeten zümre-i 'aliyye-i mürselîne ḥâşşaten
 Cenâb-ı Hâtemü'n-Nebiyî'n'e min kıbeli'r-Rabbî'l-Kerîm tekrîm buyurulmuşdur.
 Hattâ fermûde-i merķûme-i bâhirü't-tebcîlîñ ⁹²³﴿وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ﴾ âyet-i belâgat-
 maşḥûbuyla ⁹²⁴﴿كُلًّا هَدَيْنَا﴾ kavî-i rehînü'l-i'tinâsıyla tezyîlî ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدْيُهُمْ﴾

⁹¹⁸ “Ey iman edenler! Mûsâ’yı incitenler gibi olmayın. Allah onun, hakkında söylediklerinden uzak, tertemiz biri olduğunu ortaya koymuştu. Gerçekten o, Allah katında itibarlı idi.” Ahzâb 33/69.

⁹¹⁹ “Sizden korkunca da hemen aranızdan kaçtım. **Sonra rabbim bana doğru karar vermeyi öğretti ve beni peygamberlerden biri yaptı.**” Şuarâ 26/21.

⁹²⁰ “(17-18) Onlardan önce Firavun’un kavmini de imtihan ettik ve onlara, şunu söyleyen değerli bir elçi geldi: “Allah’ın kulları! Bana istediğimi verin, **ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.**” Duhân 44/18.

⁹²¹ “O iki kızıdan biri, “Babacığım, onu ücretle tut. **Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır” dedi.**” Kasas 28/26.

⁹²² “**Azim ve kararlılık sahibi peygamberlerin sabrettikleri gibi sen de sabret.** Onlar için de acele etme. Başlarına geleceği vaktiyle söylenen şeyleri gördüklerinde sanki gündüzün kısa bir süresini yaşamış gibi olacaklar. Tebliğ konusu işte budur; hiç günaha sapanlardan başkası helâk edilir mi?” Ahkâf 46/35.

⁹²³ “**Biz ona İshak ve Ya’kûb’u da armağan ettik;** hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nûh’u ve onun soyundan Dâvûd’u, Süleyman’ı, Eyyûb’u, Yûsuf’u, Mûsâ’yı ve Hârûn’u doğru yola iletmıştik. Biz, iyileri böyle ödüllendiririz.” En’âm 6/84.

⁹²⁴ “**Biz ona İshak ve Ya’kûb’u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik.** Daha önce de Nûh’u ve onun soyundan Dâvûd’u, Süleyman’ı, Eyyûb’u, Yûsuf’u, Mûsâ’yı ve Hârûn’u doğru yola iletmıştik. Biz, iyileri böyle ödüllendiririz.” En’âm 6/84.

⁹²⁵﴿اقتدِهْ﴾ nazm-ı kerîmiyle tekmîl buyurulmağın merci‘-i zamîr-i cem‘ olan kirâm-ı vâcibü'l-ikrâmîñ nu‘ût-ı memdûhiyyetlerin ibrâz ile zât-ı efdâliyyet-simât-ı Resûl-i ser-efrâzîñ cemî‘-i celâ‘il-i haşâ‘ilde ol zümre-i ‘aliyye-i bâhiretü'l-imtiyâz ile müşâreket-perdâzlıkların eşerü'l-inbâ haşâ‘iş-ı mahşûşaya mazhariyyet ile mümtâz olduklarına naşş-ı merķûm işâreten ve şarâhaten delâlet ile mevsûm idüğü ma‘lûm-ı erbâb-ı ^(N46b) dirâyetdir. Binâberîn mecmû‘-i mezkûrîniñ evşâf-ı hüda ve şalâh ve ictibâ ve hûkm ve nübüvvet ile muttasıfın idikleri müstebîn olduğu gibi, Cenâb-ı Hâtemü'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn'in dahi efdal-terîn-i mecmû‘-i min hayşü hüve'l-mecmû‘ idikleri ta‘ayyün-rehîndir. Keyfe lâ? Te‘yîd-sâz-ı tahķîk-ı sâbıku'l-inhâdır ki şân-ı Cenâb-ı İshâk-ı ma‘âlî-mesâķda ⁹²⁶﴿وَبَشِّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ﴾ vürûdundan mâ‘adâ vaşf-ı ‘alîm ile tevsîmleriniñ şeref-bağış-ı şahîfe-i tekrîm olduğu ve şân-ı Mûsâ-yı ma‘âlî-resâda ⁹²⁷﴿وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ﴾ fermûde-i rehînüt-tekrîmi ve hikâyeten (43a) ‘anî'z-zebîh ⁹²⁸﴿سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾ âyet-i midhat-taşrîhi şân-ı mekârim-‘unvân-ı Cenâb-ı İsmâ‘îl ‘aleyhi's-selâmda ⁹²⁹﴿إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ﴾ buyurulduğu ve yine şân-ı zîbende-‘unvân-ı Cenâb-ı Mûsâ-yı sa‘âdet-resâda ⁹³⁰﴿إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا﴾ nazm-ı mübîniniñ vürûd ve şân-ı sûtûde-‘unvân-ı Cenâb-ı Süleymân-ı nübüvvet-bünyânda ⁹³¹﴿يَعْمُ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ﴾ kavî-i bihbûd ve bâlâ-yı rif‘at-intimâ-yı terfî‘-i şân-ı hâzarât-ı İbrâhîm ve İshâk ve Ya‘kûb kabâ-yı girân-bahâ-yı vaşf-ı ⁹³²﴿أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ﴾ ile midhat-maşhûb olması ve şân-ı Hâzret-i Dâvûd-i bihbûdda ⁹³³﴿إِنَّهُ أَوَّابٌ﴾ maķâl-i tekrîm-nişâbıyla ﴿وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ﴾

⁹²⁵ “İşte o peygamberler, Allah’ın hidayete erdirdiği kimselerdir. Şu halde onların rehberliğine uy. De ki: "Ben, bu görevimden dolayı hiçbir karşılık istemiyorum; bilinsin ki bu, bütün insanlığa bir öğütten ibarettir." En‘âm 6/90.

⁹²⁶ “Durumlarından dolayı biraz kaygılandı. "Korkma" dediler ve **ona derin bilgi sahibi olacak bir oğul müjdesi verdiler.**” Zâriyât 51/28.

⁹²⁷ “(17-18) Onlardan önce Firavun’un kavmini de imtihan ettik ve **onlara, şunu söyleyen değerli bir elçi geldi:** "Allah’ın kulları! Bana istediğimi verin, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.” Duhân 44/17.

⁹²⁸ “Çocuk, babasıyla beraber iş güc tutacak yaşa gelince babası ona, "Yavrucuğum" dedi, "Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?" Dedi ki: "Babacığım! Sana buyurulanı yap; **inşaallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın.**" Sâffât 37/102.

⁹²⁹ “Bu kitapta İsmâîl’i de okuyup an. **O gerçekten sözüne sadıktı;** elçi-peygamberdi.” Meryem 19/54.

⁹³⁰ “Bu kitapta Mûsâ’yı da okuyarak an. **Gerçekten o ihlâslı biriydi,** elçi-peygamberdi.” Meryem 19/51.

⁹³¹ “Biz Dâvûd’a Süleyman’ı armağan ettik. **O ne iyi kuldu! Yönü hep Allah’a dönüktü.**” Sâd 38/30.

⁹³² “**Güçlü ve basîretli** kullarımız İbrâhîm, İshak ve Ya‘kûb’u da an.” Sâd 38/45.

⁹³³ “(Bir yemini vardı.) "Eline bir demet bitki sapı alıp onunla vur ve böylece yeminini yerine getirmiş ol" (dedik). Gerçekten biz onu sıkıntılara dayanıklı bulduk. O ne güzel bir kuldu! **Yönü hep Allah’a dönüktü.**” Sâd 38/44.

⁹³⁴﴿وَأَتَيْنَاهُ الْجُمُعَةَ وَفَصَّلَ الْخُطَابَ﴾ fermûde-i tekrîm-me'âbınıñ nüzûli ve Cenâb-ı Yûsuf 'aleyhi's-selâmın gencîne-i ⁹³⁵﴿إِنِّي حَفِيطٌ عَلِيمٌ﴾'e gencür ve mazhar-ı i'tâ-yı hazâ'inü'l-arz olmağla mevrîd-i lûtf-ı mevfûr olmaları ve yine vaşf-ı Cenâb-ı Kelîm-i rehînü't-tekrîmde ⁹³⁶﴿سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا﴾ naşs-ı i'câz-perveriniñ şudûrî ve şân-ı Cenâb-ı Şu'ayb'da ⁹³⁷﴿سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ naşs-ı midhat-âyîniñ âhirine değîn nüzûl-i behcet-mevfûrî ve şân-ı Cenâb-ı Lûtf-ı hikmet-mebsûtda ⁹³⁸﴿أَتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا﴾ fermûde-i mükerreremesiniñ vürûdî ve zümre-i mezkûrîniñ vaşf-ı ⁹³⁹﴿يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ﴾ ile mevşûfîn olup ⁹⁴⁰﴿وَكَاثُرًا لَنَا خَاشِعِينَ﴾ maqâl-i rızâ-iştîmâliyle 'ale'd-devâm beyne'l-havf-i ve'r-recâ istircâ-yı rızâ-yı Rabbi'l-Enâm ile 'ubûdiyyet-âyîni idikleriniñ beyân-ı bihbûdını tazammün-pîrâ olan âyât-ı i'câz-intimâ ile 'ulüvv-i merâtıb-ı 'aliyyeleri tebyîn olundığından mâ-'adâ ahâdîs-i şerîfe-i şerâfet-iktirân ile dağî müdde'â-yı muharrere şihhat-men'ût-i resîde-i râtibe-i şübûtdur. Ezcümle şân-ı behcet-nişân-ı Cenâb-ı Yûsuf 'aleyhi's-selâmda dürcü'l-le'âl-i hikem olan fem-i ferhunde-dem-i Resûl-i Ekrem'den ﴿إِنَّمَا الْكَرِيمُ ابْنُ الْكَرِيمِ ابْنُ الْكَرِيمِ: يُوسُفُ بْنُ يَعْقُوبَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ﴾ ⁹⁴¹ maqâl-i dürrîyyü'n-nizâmı gevher-nişârende-i dâmen-i tavşîfdır. Keyfe lâ? 'Uyûn-i rûşenâyî-i şu'un-i enbiyâ-yı kirâm perde-püş-i menâm oldukda dîde-i dîdâr-âgâh-ı kalb-i re'fet-penâhları bîdâr idigin ihbâr ve ta'rîf ve câmi'u'l-fazîleteyn-i saltanat u nübüvvet iken Hâzret-i Süleymân-ı ma'âlî-bünyânın ser-i müfâharetleri tâc-ı tevâzu' ve huşû'-ı 'ubûdiyyet-vülû' ile zîver-ğarîn olmağın ^(N47a) şavb-i semâvâta medd-i bâsıra-i nigâhı istihyâ'en kaşır buyurdıkları gibi, lezâ'iz-i e'tîme-i

⁹³⁴ "Onun hükümdarlığını güçlendirmiş, kendisine hikmet ve anlaşmazlıkları bitiren konuşma yeteneği vermiştik." Sâd 38/20.

⁹³⁵ "Yûsuf da, "Beni ülkenin hazinelerine tayin et! **Çünkü ben çok iyi korurum ve bu işi bilirim**" dedi." Yûsuf 12/55.

⁹³⁶ "Mûsâ, **"İnşallah sen beni sabreder bulacaksın.** Senin sözünden dışarı çıkmam" dedi." Kehf 18/69.

⁹³⁷ "Baba, "Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini seninle evlendirmek istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan bu da senin bileceğin bir şey; seni zorlamak istemem. **İnşallah benim iyi kimselerden olduğumu göreceksin**" dedi." Kasas 28/27.

⁹³⁸ "Lût'a da **doğru hüküm yeteneği ve ilim verdik**; onu çirkin şeyler yapan kasaba halkından kurtardık. Gerçekten onlar yoldan çıkmış kötü bir topluluktur." Enbiyâ 21/74.

⁹³⁹ "Biz onun da duasını kabul ettik ve ona Yahyâ'yı verdik; eşini de bunun için elverişli kıldık. **Onlar, hayır işlerinde koşuşurlar**, umarak ve korkarak bize yalvarırlardı; onlar, bize karşı derin saygı içindeydiler." Enbiyâ 21/90.

⁹⁴⁰ "Biz onun da duasını kabul ettik ve ona Yahyâ'yı verdik; eşini de bunun için elverişli kıldık. Onlar, hayır işlerinde koşuşurlar, umarak ve korkarak bize yalvarırlardı; onlar, **bize karşı derin saygı içindeydiler.**" Enbiyâ 21/90.

⁹⁴¹ "Kerîm oğlu kerîm oğlu kerîm oğlu kerîm, İbrâhim oğlu İshâk oğlu Ya'kûb oğlu Yûsuf'tur." Buhârî, Enbiyâ 18, 19, nr. 3382, 3390. Tefsîr 12/1, nr. 4688; Tirmizî, Tefsîr 12/1, nr. 3116.

gün-â-gün ile mezâk-ı nâsı izâka ve nefis-i nefislerine hubz-i şa'îri gıdâ ittiḥâzıyla⁹⁴² ihtiyâr-ı fâka buyurduklarından 'unvân-ı menşûr-i tavşîfleri vaşf-ı re'îsü'l-'âbidîn ile muṭarraz ve tuğrâ-yı ġarrâ-yı nübüvvetleri⁹⁴³ (يا ابن مَحَبَّةِ الرَّاهِدِينَ) vaşfıyla mübezzer olup zât-ı sa'âdet-dişârları cünüd-i mücennede-i ins ü cin ile eşheb-süvâr-ı bād-ı âteşîn-refîâr olduğu hâlde hevâ-h'âh-ı istincâd ve 'arz-ı ḥâcet ü istimdâd eden bir pîrezen-i nâ-tüvânı is'âf-ı merâmıyla şâd-kâm buyurmağ-ı için 'inân-keş ü tevaḳḳuf-künân, ḥâcet-i 'acûze-i 'âcize-i mezbûreyi kaẓâ ile mürüvvet-irtizâ idiklerin (43b) i'lân buyurdukları gibi Ḥazret-i Yûsuf-i kerem-me'lûfuñ daḥi mefâtîḥ-i ḥazâ'in-i 'araẓîn süpürde-i keff-i vekkâf-ı semâhat-rehînleri iken sedd-i şülme-i mücâ'âta 'adem-i mübâderetleriniñ sırrından istikşâf-cüyâna hirâs-ı nisyân-ı aḥvâl-i cüb'ân ile şeb'ân olmağdan ġirizân idiklerin beyân buyurdukları ve Cenâb-ı Dâvûd 'aleyhi şalavâtü'l-Meliki'l-Vedûd'uñ fermân-fermâ-yı tesrîc-i dâbbe oldukları eşnâda bed'-i kıra'at-i Zebûr buyurup ḳable itmâm-ı tesrîc-i şıḳal-i kıra'at taḥfif-kerde-i yed-i kudret olmağın teyessür-i ḥatm ile istis'âdları ve Beytü'l-Mâl'den keff-i yed⁹⁴⁴ ve berây-ı ḥuşûl-i ġinâ-yı ṭab'-ı emced recâ-mend-i re'fet-i Rabbu'l-'İzzet olmalarıyla mazhar-ı luṭf-ı telyîn-i ḥadîd olduklarından dest-ber-âverde-i sanî'-i i'câz-rehînleri olan ḥadîd-i cāvîd keş-şem'i ve'l-'acîn mülâyemet-ḳarîn olup maşnû'ları olan durû'uñ kıymetiyle iktisâb mâ-bihî'l-istiḥbâbları⁹⁴⁵ idigi naşs-ı Ḳur'ân-ı bâhirü'l-leme'ân ile râtibe-tırâz-ı şübût olduğundan⁹⁴⁶ mâ-'adâ ilâ nışf-ı-leyle râḳıd ve şülüş-i nışf-ı şânîde zamîr-i ta'abbûd-peẓîrleri süy-i dil-cüy-i nevâfile 'â'id ve südüs-i leylde yine nevme meyl ile 'ubûdiyyet-men'ût oldukları gibi eyyâm-ı sa'âdet-encâmlarınıñ birin iftâr ve diğerin şavma taḥşîş buyurduklarından 'amel-i bihbûdları (أَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى)

⁹⁴⁷ (أَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى اللَّهِ صَلَاةُ دَاوُدَ وَأَحَبُّ الصِّيَامِ إِلَى اللَّهِ صِيَامُ دَاوُدَ) ḥadîs-i beşâret-âlûdınıñ vürûdına mevrîd-i mevdûd olup tevâzu'an li'llâhi'r-Ra'ûf melbûsları şûf ve iftirâş-ı firâş-ı şa'rı şî'âr ve maḥlûten bi'l-milḥ ve'r-remâd ekl-i hubz-i şa'îri i'tiyâd buyurmuşlar iken berây-ı teskîn-i tâb meşrûbları olan âb, mişâl-i dürr-i nâ-yâb dümû'-i ḥaşyet-lümû'larıyla

⁹⁴² Ahmed ibni Hanbel, **ez-Zühd**, s. 115.

⁹⁴³ "Ey zâhidlerin kendisini örnek aldığı zâtın oğlu!"

⁹⁴⁴ Buhârî, Enbiyâ 37, nr. 3417; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. II, s. 314.

⁹⁴⁵ mülâyemet-ḳarîn olup maşnû'ları olan durû'uñ kıymetiyle iktisâb mâ-bihî'l-istiḥbâbları: — N.

⁹⁴⁶ Sebe 34/10-11.

⁹⁴⁷ "Cenâb-ı Hakk'ın en sevdiği namaz, Dâvûd Peygamber'in namazıdır. Cenâb-ı Hakk'ın en sevdiği oruç da Dâvûd Peygamber'in orucudur." Buhârî, Teheccüd 7, nr. 1131; Müslim, Sıyâm 189-190, nr. 1159.

āmîziş-yâb olarak meşrûbları idigi ve ba'de't-tevbet-i 'an kaşdi'l-ḥatî'e müddet-i 'ömr-i 'ibâdet-gamları ıḳād-ı şem'a-i âh ve isâle-i sirişk-i cân-gâh ile güzerân olduğundan tebessüm-künânlıkları manzûr-ı nigh-sencân olmayup kemâl-i istiḥyâları şavb-i âsumâna medd-i nigâhlarına perde ve tevârüd-i ḳaṭarât-ı çekîdeden şafḥa-i 'ubûdiyyet-rehîn-i ruḥsâr-ı nâzik-terînlerinde şikâflar bedîde iken keyfiyyet-i a'mâl-i maḥâsin-iştimâlleri efvâh-ı mu'âsırîninden gûş-güzârları olmağ-ıçün tebdîl-i câme buyurup sa'âdet-^(N47b) ḥânelerinden ḥurûc etdiklerinde istimâ'-ı senâ-yı sanî'-i menî'leri zirve-i tevâzu'a bâ'ış-i vülûcları idigi gibi, niçe mesâ'î-i meşküre ile âdâb-ı zümre-i mebrûreyi iş'âr eyleyen âsâr-ı şerâfet-şi'âr ta'lîmen li-tavri'l-edebî'l-mühezzeb dergâh-ı re'fet-penâh-ı Resûl-i Münteḥab'dan sâmi'a-zîb-i erbâb-ı edebdir. Vâkı'â Ḥazret-i 'İsâ-yı ma'âlî-resâya berây-ı rāḥat eşnâ-yı seyâḥatde istiḥâb-ı merkeb emr-i mühezzeb idigin terğîb-sencâna⁹⁴⁸ (أَنَا أَكْرَمُ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنْ أَنْ يَشْغَلَنِي بِحِمَارٍ) cevâb-ı bâ-şavâbîñ ibâneleri ve terk-i 'alâḳa ile ihtiyâr-ı fâḳaları bîrûn ez-tâḳa cilve-ger olmağın melbûsları be-cây-ı kabâ şûf u 'abâ ve me'külli bedel-i nân u 'acîn evrâḳ-ı eşcâr ve nebâtât-ı zemîn idigi 'ibret-rehîndir. Felihâzâ dâr-ı sipenc-i penc-rûzda ittiḥâz-ı meskenden 'inân-pîç olmağın fenâ-serây-ı dünyâda menzil tedârikine rağbetleri hîç olup her nerede ḥ'âb-ı hûş-rubâ dâmen-gîr-i ḥavâss u ḳuvâ olsa ol maḥalde beytütetleri rû-nümâ⁹⁴⁹ **(44a)** ve aḥabb-ı esmâ ve künâ zât-ı melekiyyü'l-melekâtlarına lafz-ı “Yâ Miskîn” ile nidâ idigi 'ibret-âver-i ehl-i dünyâdır. Ve kezâlik Ḥazret-i Mûsâ-yı sa'âdet-resânîñ daḥî tecellî-yâb-ı riyâzet olduklarından edâ-yı ḥıdmet-i 'ubûdiyyetde 'asâ-vâr kemâl-i istikâmetleri bedîdâr olmağın teblîğ-i risâletde şâḥib-i yed-i beyzâ idikleri rûşenâdır. Ḥattâ mâ-i Medyen mevrîd-i ḳadem-i şerâfet-efkenleri olduḳda mir'ât-ı cevî-i hidâyet-tavflarınıñ kemâl-i şafvet-i hüzâlinden 'aks-i huẓret-i buḳûl-i me'küle meşhûd-i lihâza-i nigh-sencân idigi i'tibâra şâyândır.⁹⁵⁰ Felâ-cerem 'arz-ı ibtihâl ile'l-Meliki'l-Müte'âl zümre-i 'aliyye-i enbiyâ-yı kirâm 'aleyhimû's-selâma aḥabb-ı a'mâl idigi 'ulüvv-i şânlarına burhân-ı bâḥirü'l-leme'ândır. Binâberîn ḳable zuhûrî'l-İslâm ârâyiş-i şuhuf-i bi'set olan kirâmdan bir zât-ı ekmeliñ ibtilâ-yı fâḳa ve ḳummel ile ḳarîn-i te'ab olmaḳ nezd-i

⁹⁴⁸ “Bir eşekle uğraşıp da kendisini ihmâl etmeme Rabbim izin vermez.” İbni Asâkir, **Târihu Medîneti Dimaşk**, c. XXX15II, s. 418.

⁹⁴⁹ İbni Asâkir, **Târihu Medîneti Dimaşk**, c. XXIV, s. 47.

⁹⁵⁰ Taberî, **Câmi'u'l-Beyan**, c. XXIV, s. 19; İbni Asâkir, **Târihu Medîneti Dimaşk**, c. LXII, 33.

muşāberet-mendinde aḥabb idigi maẓmūn-ı ḥadīṣ-i şerāfet-ārā ile sübüt-pīrā⁹⁵¹ ve Cenāb-ı ‘İsā-yı ma‘ālī-resānīn ihāş-sāz-ı ḥatır-ı tevḥīd-me‘āşiri olan ḥayvān-ı bed-tıynete dūçār ve sālīmen zehābını kâ’il olmağla⁹⁵² (ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ) naşş-ı i‘cāz-efkeniyle ḥāmil olduklarının sebebinden istinbā-kārāna mecrā-yı āb-ı ḥayāt olan lisān-ı ḥaḳḳāniyyet-cereyānlarından ḥāşāk-güzārī-i ḳavl-i sū’ muḥill-i kerem-tab‘-ı nīk-hūları idüğün inbāları inhā-kerde-i ehl-i siyer-i şerāfet-peymādır. Ve kezālik Ḥazret-i Yahyā-yı ma‘ālī-maḥyānīn daḥi ğazāl-i çerāğāh-ı tevāzu‘-ı bī-hemāl olmağ- için tenāvül-i nebātātda me’nūs-ṭavr-ı vuḥūş-i bevādī ve cibāl olduğundan mā‘adā mecma‘-i nāsdan rū-gerdān ve hemvāre cereyān-ı seylāb-ı dümū‘dan ‘izār-ı nūrāniyyet-medārlarında cedāvil-i ‘adīde bedīde idigi rivāyet-kerde-i Mücāhid-i feẓā’il-mu‘āhiddir.⁹⁵³ Ve kezālik Cenāb-ı Kelīm-i pūr-tekrīmiñ teşekküren li-ni‘meti’t-teklīm sāye-nişīn-i ‘arīş ve ḥacer-i menḳūrdan^(N48a) müheyyā-kerde olan ḳaş‘a-i me’kel mā-biḥi’l-‘ayşleri olup irāde-sāz-ı nūş-i āb-ı ṭuhūr olduklarında tevāzu‘an li’llāhi’l-Ġayūr mūrā‘āt-i ṭavr-ı zātī’l-ḳavāyimi’l-erba‘ buyurdukları Vehb bin Münebbih’dan menḳūl-i şihḥat-meşmūldür.⁹⁵⁴ İmdi gürūh-i enbūh-i müşārūn ileyhim şalavātu’llāhi ‘aleyhimiñ le‘ālī-i evşāf-ı feẓā’il-ittişāflarıyla gencīne-i kütüb-i mu‘tebere-i aḥādīṣ-i Ḥayru’l-Berere meşḥūne ve bu faşl-ı şerāfet-vaşlda maḥzūne olan derārī-i aḥbār-ı şerāfet-medār celālet-i şu‘ūn-i rıf‘at-meşḥūnların berāy-ı iş‘ār numūne olup sevād-ı ḥāme-i ba‘zı cehele ile beyāz-ı elvāḥ-ı tevārīḥ ü siyer-i menḳūle igbirār-peẓīr olduğu gibi şahāyif-i leṭāyif-i ḥavātır-ı ihlāş-me‘āşir me’vā-yı imlā-yı isnād-ı mā-lem-yekūn olmağ- için aḥbār-ı şahīḥatü’s-şudūrı zīb-efẓā-yı suṭūr kılmakda bu mertebe ile iktifā ḥavfen mine’t-taṭvīl muḥtār-ı şāḥib-i **Şifa** idüğü bī-ḳāl ü ḳıldir. Şalla’llāhu ‘alā Nebiyyinā ve ‘alā iḥvānihi’l-mükerremīn ecma‘īn.

Faşl-ı Sābi‘u ‘İşrīn: Ol Fātiḥa-ı şuver-i Ḥilḳat ve Ḥātime-i süver-i bi‘set ‘aleyhi şerāyifü’ş-şalāt ve’t-taḥiyyeniñ iṣār-ı me‘āşir-i güzīde ve beyān-ı aḥlāk-ı ḥamīdelerinde **(44b)** fuşūl-i i‘cāz-mevşūl-i tafşīli müştemil ve ebvāb-ı şerāfet-nişāb-ı tertīli müstekmil bir kitāb-ı müsteṭāb te’lifine bezl-endāzān-ı cehd-i münīf ne mertebe şarf-ı maḳdūr ve sa’y-yi nā-maḥşūr etse daḥi yine inbā-yı kemālāt-ı

⁹⁵¹ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. III, s. 94; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. I, s. 99, nr. 119.

⁹⁵² “**Sen** kötülüğü **en güzel bir tutumla sav**. Onların yakıştırdıkları şeyleri biz çok iyi biliyoruz.” Mü’minûn 23/96.

⁹⁵³ Abdullah ibni’l-Mübârek, **ez-Zühd**, s. 471, nr. 177.

⁹⁵⁴ Taberî, **Târîh**, c. I, s. 256; İbni Asâkir, **Târîhu Medîneti Dimaşk**, c. LXI, s. 175.

sencîdelerini tertîb, imlâ-yı haşâ'il-i güzîdelerini tehzîb bîrûn-i râtibe-i tâkat-i beşeriyye ve hâric-i hayta-i miknet-i beriyye idügün ba'de'l-im'ân tahkîk-i mesâ'il-i fezâ'il-i celîle ve tahrîr-i mebahîş-i mekârim-i cezîle 'acz-âver-i zebân-ı mu'ciz-beyân-ı fuḥûl idügün iz'ân eyler. Ġâyetü'l-emr ol emniyye-i behiyyeye berây-ı şeref-yâftegî-i vuşûl ḥasbe'l-ḳudre ityân-ı miḳdâr-ı zerre ile îrâd-ı ebvâb ü fuşûle dest-küşâyî-i tenmîk ve ihtivâ-sâz-ı kütüb-i mu'tebere olan aḥādîs-i şihâḥ-ı zâtü'l-irtiyâhı ityân ü tahkîkde îrâd-ı eḳall ile numûne-nümâ-yı küll olmağa bezl-i cehd-i ḥaḳîk olmağın inbâ-yı Süfyân bin Vekî ile Cenâb-ı İmâm Ḥasan bin 'Alî radıye 'anhume'r-Rabbu'l-Velî'den lümû'-i rivâyeti muncelî olan ḥadîs-i nefîs-i şihḥat-enîs emvâc-ı efvâc-ı evşâf ü şemâ'il-i şerîfe-i Nebeviyye'niñ ekşerin ihtivâ ile ḳulzüm-i bî-ka'r u bün gibi vüs'at-ḳarîn ve nevâl-i bereket-iştimalî menâfi'-rehîn olmağın şâhib-i kitâb-ı fezâ'il-nişâb ol eşer-i mu'teberi ḥâtime-i fuşûl-i şerâfet-mevşûl ḳılmağda 'ale't-tahkîk mazhar-ı tevfiḳdir. Pes zîver-baḥş-ı mütün-i kitâb olan esânîd-i şihḥat-nişâb ile cenâb-ı es'adü's-sü'adâ' İmâm Ḥasan bin 'Aliyyi'l-Murtażâ'dan merviyi-yi şihḥat-muḥtevidir ki vaşşâf-ı evşâf-ı sîmâ-i Cenâb-ı Risâlet-intimâ ya'nî ḥâl-i râvî-i şerîfü's-sülâle Hind ibn-i Ebî Hâle'den düstûru'l-'amel olmak ḥ'âhişiyle taleb-kâr-ı tezḳâr-ı şemâ'il-i şerîfe-i Nebeviyye ^(N48b) ve recâ-mend-i tibyân-ı ḥilye-i celiyye-i Muştafaviyye olmağın râvî-i şerâfet-muḥteviye ol bülbül-i gülşen-serây-ı na't-ı şerîf bu vechile nağme-pîrâ-yı tavşîfdır ki Tırâz-ı ḥilḳat-i mecmû'-i maḥlûḳât 'aleyhi şerâyifü's-şalavâtıñ 'ızam-ı ḳadr ve celâlet-i şânları zîver-efzâ-yı a'le'l-merâtib-i 'aliyye ve nazar-ı niḡeh-sencân-ı ulî'l-iz'ânda mehâbet ü vaḳârları resîde-i ser-menzil-i rütbe-i seniyye idügünden vaşf-ı faḥm u mufahḥam, zât-ı ma'âlî-simâtlarına na't-ı ḥoş-dem kılındığı müsellemler olup vech-i vecîḥ-i tâbendeleri hemvâre lem'a-baḥşendelikde zîbende olmağın tâbiş-i vaşf-ı (بَتَّلَا وَجْهَهُ تَلَّوْا الْقَمَرُ لَيْلَةً) ⁹⁵⁵ (الْبُنْرِ) maẓmûn-ı mâ-bihi'l-faḥrı pertev-endâz-ı zemîn-i tavşîfleridir. Hattâ serv-i çemen-şuffe-i i'tidâl olan bâlâ-yı rif'at-intimâları fevḳa mâ-yeteşavver mu'tedil ve maṭbû' olmağla ⁹⁵⁶ (أَطُولَ مِنَ الْمَرْبُوعِ) ḳâmet-i ittişâflarına münâsib-i câme-i ta'rîf idüğü gibi, endâm-ı tamm-ı behcet-ittisâmlarına kâle-i ⁹⁵⁷ (أَقْصَرَ مِنَ الْمُشَدَّبِ) zîbende-ḳabâ-yı tavşîf-i mühezzebdir. Felâ-cerem nişâne-i sübḥa-i hidâyet olan ser-i risâlet-efserleri

⁹⁵⁵ “Yüzü ayın on dördü gibi parlardı.”

⁹⁵⁶ “Uzuna yakın orta boyluydu.”

⁹⁵⁷ “Çok uzundan daha kısa idi.”

tāc-ı⁹⁵⁸ (عَظِيمَ الْهَامَةِ) ile mütevec ve hüre-sāz-ı şu‘ā-ı bāşıra-i hūrā olan kākül-i ‘anber-būları beyne’s-şarāfeti ve’l-cu‘ūde i’tidāl-numūdelikde sūnbül-i gülşen-gāh-ı ferec olmağın tār-ı belāğat-şi‘ār-ı vaşf-ı⁹⁵⁹ (رَجُلَ الشَّعْرِ) mū-şikāfān-ı fenn-i siyer-i şerīfelerini silki’l-le’āl-i āsār-ı münīfeleri olup perçem-i müşkīn-i nūkhēt-āgīnleri daḥi vezānī-i nesīm-i ‘anber-šemīm-i irsāl ile mürsel ve illā sevād-ı çeşm-i kerrūbiyāna manzar olan ḥālka-i dīde-i enver gibi mübeccel olmağın şāne-i zebān-i vaşşāfan⁹⁶⁰ (إِنْ انْفَرَقَتْ عَقِيْقَتُهُ فَرَقَ وَإِلَّا فَلَا) (45a) vaşf-ı leṭāfet-intimāsiyla muṭarrā-sāz-ı sūnbül-zār-ı beyāndır. Ma‘a-hāzā miqdār-ı mūy-i dil-cūy-i ‘anberīn-būyları ḥīn-i irsālde hāle-miṣāl āgūş-gīr-i eṭrāf-ı bedr-i cemālleri olacak mertebe bisyār idigin⁹⁶¹ (يَجَاوِزُ شَعْرُهُ شَحْمَةً أُذُنَيْهِ إِذَا هُوَ وَفَرَهُ) tavşīf-i laṭīfiyle iş‘ār etmişlerdir. Ve medār-ı tenvīr-i ebşār-ı ‘ālemyān olan işrāk-ı vech-i vecīh-i tāb-efşān-ı pūr-behcetleri vaşf-ı (أَزْهَرَ) (962) (الْلُّون) ile pertev-endāz-ı memdūhiyyet olup pīşānī-i hidāyet-leme‘ānları daḥi ber-vech-i i’tidāl vūs‘at-ḫarīn ve āyet-i cemāllerin nāṭık bir kitāb-ı mūbīn olmağın vaşf-ı⁹⁶³ (وَاسِعَ الْجَبِينِ) ile ittişāfları reybden bāhirū’s-şavndır. Hattā hilāl-i evc-i şerāfet olan ḫavs-i ebruvān-ı lā-mekān-nişānları bārīk ü dırāz ve ḥūsn-i ‘anberīn-tūz-i tāḫat-gūzārı bī-enbāz idiginden vesme-i⁹⁶⁴ (أَرْجَّ الْحَوَاجِبِ) sāyide-i dest-i yerā‘a-i vaşf-ı celīlū’r-rivāyetleri kılınup ol dü-mışra‘-ı berceste-i ser-efrāz müfred-i dīvān-ı i‘zāz olmaḫda mümtāz olmağın mānende-i beytū’l-ḫasīd-i behcet-efken (سَوَابِغٌ مِنْ غَيْرِ) (965) (فَرْنِ) vaşfiyla mevşūf-i müstahsendir. Vāḫı‘ā mā-beyne’l-ḫācibīnī’l-münīfīn merkūz-i yed-i ḫudret olan ‘ırk-ı^(N49a) şerāfet-‘arīḫ ḫulzūm-i bī-ḫa‘r-ı celāletde şūretā ḡarīk iken vezānī-i nesīm-i ḡayret ile deryā-yı ḡāzablarınnı ḥīn-i temevvūcünde bedidār olmağın⁹⁶⁶ (بَيْنَهُمَا عِرْقٌ يُدْرِهُ الْعَصَبُ) ta‘bīr-i mühezzzebine maşīr ve bīnī-i i’tidāl-ḫarīnleri ber-vech-i kemāl nezāket-iṣtimāl olduğından vaşf-ı hoş-būy-ı⁹⁶⁷ (أَقْنَى الْعُرْنَيْنِ) perde-şikāf-ı şāmme-i vaşşāfān-ı Seyyidū’l-Kevneyn idigi şīḫḫat-pezīrdır. Ve bālā-yı vālā-yı numūne-nūmā-yı tecellīlerinde cilve-ger-i ta‘allī olan

⁹⁵⁸ “Büyükçe başlıydı.”

⁹⁵⁹ “Saçları hafif dalgalıydı.”

⁹⁶⁰ “Saçı kendiliğinden ikiye ayrılırsa onu ortadan ikiye ayırır, yoksa kendi hâline bırakırdı.”

⁹⁶¹ “Saçı uzadığı zaman kulak memesini geçerdı.”

⁹⁶² “Rengi nūrānī beyazdı.”

⁹⁶³ “Alnı açık idi.”

⁹⁶⁴ “Kaşları hilal gibi ince ve uzundu.”

⁹⁶⁵ “(Kaşları) gür olup çatık kaşlı değildi.”

⁹⁶⁶ “İki kaşı arasında bir damar vardı, öfkelenildiği zaman kabarırdı.”

⁹⁶⁷ “Burnu ince, hafifçe kavisliydi.”

envār-ı zāhire tenvīr-sāz-ı bāşıra olmakda ol mertebeye resīdedir ki cemāl-i cemīl-i Resūl-i Celīl'e kaşr-endāzān-ı medd-i nigāh-ı dikkate göre şekl-i dīger cilve-ger ve ḥaḳīkat-i lehce-i zātū'l-behceleri ba'de tekrīri'n-naẓar rūşen-ger olmağın (لَهُ نُورٌ يَغْلُوهُ) 968 mantūḳ-ı müsellemi mānende-i sırr-ı mübhem inkişāf-āver-i ma'nā-yı vaşf-ı ḥurremdir. Hattā maḥāsin-i pūr-maḥāsinleri tarāvet-i tāmme ile mu'aṭṭar-sāz-ı şāmme olduğından ol Celīlū'l-ḥilye vaşfında 969 (كَتَّ الْحَيَّةُ) ta'bīri şāne-zed-i dest-i ḥāme-i büleğā-yı feşāḥat-penāh olup şeh-bāz-ı deşt-i 970 (مَا زَاغَ الْبَصَرُ) olan çeşm-i melā'ik-şikār-ı dīdār-āgāhları şiddet-i sevād ve bülendī-i ḥüsn-āşinā-yı māder-zād ile merdüm-firīb olmakda bālā-maḥrec olduğundan 971 (أَدْعَجَ) ta'bīrine naẓar-gāh olmuştur. Ve bedr-i münīr-i 'izār-ı tāb-dārları benān-ı şun'-ı Hakk ile dü-şakḳ ve āyet-i ber-kenār-ı şafheteyn bi-şuḥufi raḥmet-i Raḥīm-i Muṭlak olmağın ruḥsār-ı Seyyidū's-Şakaleyn'e vaşf-ı 972 (سَمَلُ الْخَدَّيْنِ) gül-güne-i leṭāfet-me'āldir. Fe-emmā tenū-mendī-i leb-i şīrīnleri ḥalāvet-baḥş-ı zā'ika-i memdūḥiyyet olmakda müsellemler olmağın 973 (ضَلَّيْغُ الْفَمِ) ta'bīr-i çāšnī-dāriyla tūṭī'-zebān-ı büleğā şekker-ḥā-yı maḳāldir. Ve le'ālī-dendān-ı lem'a-feşānları işrāk-sāz-ı şubḥ-ı şabīḥu'l-cemāl ve berḳ-endāz-ı dürr-i şāh-vār-ı 'adīmū'l-miṣāl olmağın mürvārīd-i esnān-ı zībā-tenāsukları zīver-efzā-yı silk-i eşneb-i 974 (مُفَلَّجُ الْأَسْنَانِ) olup levḥ-i sīne-i şāflarında mānend-i elif-i i'cāz-mu'telif (45b) keşīde-kerde-i dest-i taḥsīn olmağla muttaşif olan ḥaṭṭ-ı müşk-fām-ı nühket-āgīn dil-beste-sāz-ı imtidād-ı nigāh-bīn olmağın (دَقِيقَ) 975 (الْمُسْرَبَةِ) ta'bīri ile cerīde-i ittīşāfları muḥaşşā kılındığı bī-iştibāhdır. Felā-cerem gelū-yı dil-cūy-i şāf-ı sīmīn-ittīşāfları 'amūd-i şubḥ-ı hidāyet gibi işrāk ve nūrāniyetde bī-hemāl olmağın 976 (كَأَنَّ عُنُقَهُ جِيدٌ دُمِيَّةٌ فِي صَفَاءِ الْفِصَّةِ) ile ta'rīf-i kılāde-i gerden-i i'cāz-efken-i tavşīf olup i'tidāl-i mizāc-ı leṭāfet-imtizāc-ı ḥilḳat-i şerāfet-vefretleri ber-vech-i ekmel mükemmel olmağın bī-imtinān vaşf-ı 977 (مُعْتَدِلُ الْخَلْقِ) ile ittīşāfları 'ayāndır. Ve erkān-ı būnyān-ı vücūd-i hidāyet-ālūdları şedd-i 'aḍud-i

968 "Mübârek burnunun üzerinde öyle bir nur vardı ki, iyice bakmayan kişi sahip olduğu nurdan dolayı ortasını çıkıntılı zannederdi."

969 "Sakalı sık ve gürdü."

970 "Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı." Necm 53/17.

971 "Gözleri siyahtı."

972 "Yanakları düzdü."

973 "Ağzı genişti."

974 "Dişleri bembeyazdı. Ön dişlerinin arası seyrek ve pek hoştu."

975 "Göğsünden göbeğine kadar ince bir çizgi hâlinde uzayan tüyler vardı."

976 "Boynu, gümüş gibi berrak ve uzunca idi."

977 "Bütün azaları birbiriyle uyumlu idi."

kuvvetde bî-bahâne ve zaḥāmet-i ‘izām-ı sîmîn-fāmları ^(N49b) ru‘b-efken-i aḳviyā-yı ḡazanfer-nişāne olmağın vaşf-ı ⁹⁷⁸ (بَادِنًا مُنْمَاسِكًا) ṭarīḳ-i tavşīf-i şāhānelerinde ‘umdetül-mesālikdir. Vāḳı‘ā şadr-ı münşerihleri vüs‘at-ḳarīn olmağın ol Zāt-ı ‘ālī-ḳadr (مَشِيخ) ⁹⁷⁹ (الصَّنْدُر) ‘unvānına mā-bihi'l-faḥr olup nāf-ı hidāyet-maṭāf-ı mu‘anberleriyle sîne-i ḥaḳḳāniyyet-ḥazīneleri mā-beyni hemvār ve berāber olmağın maḳāl-i müşkīn-i (سَوَاء) ⁹⁸⁰ (البُطْنِ والصدر) bûy-baḥş-ı meşāmm-ı vaşf-ı ehl-i dehrdir. Ḥattā taḥaḳḳuḳ-ı vüs‘at-ı mā-beyne'l-ketf ve'l-‘unuḳ ile zībende-taḥalluḳ idiklerin berā-yı taḳrīb (بَعِيدَ مَا بَيْنَ) ⁹⁸¹ (الْمُنْكَبِينَ) vaşfıyla kitāb-ı midḥatleri tezhīb olundığı gibi her üstühān-ı dūrriyyü'n-nizām-ı sîmîn-fāmları kemāl-i zaḥāmet ve bülendī ile tām olmağın ol Müstened-i etḳiyā-yı hidāyet-enīs ⁹⁸² (ضَخْمُ الْكَرَادِيْسِ) vaşf-ı nefīsine mā-bihit-te’sīsdır. Siyyemā ol Nūr-i cesīm-i şerāfet-efken tebdīl-i pīrehen buyurduḳda bāzū-yı dil-cūy-ı vaşf-ı (النُّور) ⁹⁸³ (الْمُتَجَرِّدِ) āḡuş-ḡirī-i tavşīflerinde müteferrid olup beyne'l-menḥar ve's-sürre şerāfet-mevşüle olan şa‘ra mānende-i ḥatt-ı istivā şerāfeteyni ihtivāda yektā olmağın mevşül-i ⁹⁸⁴ (مَا بَيْنَ اللَّبَّةِ وَالسُّرَّةِ بِشَعْرِ يَجْرِي كَالْخَطِّ) terkīb-i bülleḡā-fırībinden ma‘nā-yı vaşf-ı daḳīḳu'l-mesrûbe müstenbatdır. Ma‘a-zālik āyīne-i seniyye-i hüdā-sekīneleri ‘ālem-nümā-yı şafvet olmağın ol Mir‘āt-ı şafā-baḥş-ı şakeleyn ⁹⁸⁵ (عَارِي النَّدِينِ) vaşf-ı pākine me‘vā ve eyn olup reyāḥīn-feşān-ı meşāmm-ı ‘ālemiyān olan mûy-ı dil-cūy-ı müşk-būları reşk-āver-i sebze-zār-ı riyāz-ı İrem olmaḡla e‘ālī-i şadr-ı mu‘allā-ḳadr ve dūrri-i a‘yûn ve menkibeyn-i nādiretül-‘aşrlarının ⁹⁸⁶ (أَشْعَر) vaşfıyla ittishāfı müselleme ve ṭul-i nezāket-mevşül-i sâ‘ideyn-i muḥteremeyni ⁹⁸⁷ (طَوِيلُ الرَّئْدَيْنِ) ile ittishāfların muḳteżi ve vüs‘at-ı keff-i deryā-nevālleri ⁹⁸⁸ (رَحْبُ الرَّاحَةِ) vaşf-ı bereket-iştimaliyle mevşüfiyyetlerin muḳzī olmuştur. Felihāzā i‘tidāl-i enāmil-i re‘fet-şāmilleri müşārûn bi'l-benān-ı ‘ālemiyān olmağın ol Seyyidü'l-Kevneyn'i ⁹⁸⁹ (شَنَّ الْكَفَيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ) ile tavşīf muḥtār-ı ehl-i ta‘rīfdir. Ḥattā enāmil-i memdûde-i nezāket-nümûdeleri şāf

⁹⁷⁸ “Etleri sıkı, ne zayıf ne de şişman idi.”

⁹⁷⁹ “Göğsü genişçeydi”

⁹⁸⁰ “Göğsü ile karnı bir hizadaydı.”

⁹⁸¹ “İki omuzunun arası genişçeydi.”

⁹⁸² “Mafsalları iriceydi.”

⁹⁸³ “Bedenin açık olan/görünen yerleri nur gibi parlardı.”

⁹⁸⁴ “Göğüs çukurundan göbeğine kadar ince bir tüy şeridi uzanırdı.”

⁹⁸⁵ “Göğüsleri kılsız idi.”

⁹⁸⁶ “Kolları, omuzları ve göğsünün üst tarafında pek çok kıl vardı.”

⁹⁸⁷ “Bilekleri uzundu.”

⁹⁸⁸ “Avuçları genişti.”

⁹⁸⁹ “El ve ayakları iriceydi.”

olmanın vaşf-ı ⁹⁹⁰(سَائِلُ الْأَطْرَافِ) ile ittişâfları bî-mirâdır. Siyyemâ imtidâd-ı a‘şâb-ı rezânet-nişâbları bilâ-ta‘kîd yâdigâr-ı dest-i şun‘-i Rabb-i Mecîd olmağla ol Gevher-i münteḥab ⁹⁹¹(سَبَّطُ الْعَصَبِ) vaşf-ı mühezzebiniñ peyvend-sâz-ı memdûhiyyeti idigi hüveydâdır. Hattâ hezârân sa‘âdet ü iḳbâlle ḥaṭve-endâz olduklarında pây-bûs-i şeref- (46a) me’nûslarıyla müşerref olan saṭḥ-ı zemînden irtifâ‘-ı kademeyn-i muḥteremeynleri rû-nümâ idigi bî-reyb ü meyn olmanın kâle-i ⁹⁹²(خُمْصَانُ الْأَخْمَصَيْنِ) vaşf-ı muḥteremi pây-endâz-ı zemîn-i tavşîf-bihînleridir. Felihâzâ menba‘-ı yenâbî‘-i kuvvet olan kademeyn-i muḥteremeynlerinden cereyân-sâz olan ḥaṭavât-ı ^(N50a) bülend-pâye cereyân-ı âb-ı şafâ-me‘âba sermâye olmanın ⁹⁹³(مَسِيحُ الْقَدَمَيْنِ يَنْبُو عَنْهُمَا الْمَاءُ) vaşf-ı zülâl-mişâline mecrâ ve ref‘-i elviye-i ḥaṭavât-ı istikâmet-âyâtlarına âverde-i dest-i kuvvet olduğundan ⁹⁹⁴(إِذَا زَالَ زَالَ تَقَلُّعًا) vaşf-ı midḥat-ârâsı sâḥa-i melsâ-yı tavşîflerinde baş olunmağa şâyeste bir kâle-i ğarrâdır. Hattâ sūy-i maḳşad-gâhlarına nigâh de‘b-i sa‘âdet-penâhları idiginden ⁹⁹⁵(يَخْطُو تَكْفُؤًا) maḳâl-i midḥat-iştimali pây-bûs-ı vaşf-ı şerâfet-me’nûslarıdır. Ma‘a-hâzâ ol Serv-i gülzâr-ı ıstıfânîñ kâmet-i ma‘âlî-intimâ-yı şerâfet-tırâzları hırâm-ı ihtizâz-fercâm ile muttaşîf olduğda nâzân nâzân hırâmân olmanın ⁹⁹⁶(يَمْشِي هَوْنًا) vaşf-ı celîli ruḥsâ-yı ḥâk-pây-ı tavşîf-i cemîlleri olup pür-kâr-ı istikâmet-medâr-ı sâḳayn-i celîleynlerinden bedîdâr olan cedâvil-i ḥaṭavât-ı ḥuceste-âsâr ‘arîzü’l-câh olarak âşîkâr olmağla ⁹⁹⁷(دَرِيْعُ الْمَشْيَةِ إِذَا مَشَى) terkîb-i bûleğâ-firîbi mânend-i na‘l-i zerrîn ḥâk-bûs-ı zemîn-i tavşîf-bihînleridir. Binâberîn rezânet-i kadem-i şeref-tev’emleri girân-miḳdâr olmağla cûybâr-ı meşîyyetleri ser-i kūh-i pür-şükûhdan rîzân olan âb-ı muşaffâ-âsâ cilve-nümâ idiginden ⁹⁹⁸(كَأَنَّمَا يَنْحَطُّ مِنْ صَبَبٍ) vaşf-ı zülâl-mişâline mecrâ-yı mühezzebdir. Hattâ ol Nûr-i cebîn-i imtiyâz sūy-i yemîn-i meymenet-ḳarîn ve ṭaraf-ı yesâr-ı şerâfet-dişârlarına meyl-endâz olduğda levḥa-i muşḥaf-ı risâlet olan vech-i vecîh-i pür-behcetlerin imâle ile iktifâ buyurmayup cemî-i beden-i şerâfet-efkenlerin icâle buyurmağla (وَإِذَا التَّقَتِ التَّقَتِ

⁹⁹⁰ “Parmakları uzunca ve oldukça ölçülüydü.”

⁹⁹¹ “Sinirleri uzunca ve eşit idi.”

⁹⁹² “Ayaklarının altı hafifçe çukur, üstü ise son derece düzgün ve pürüzsüzdü.”

⁹⁹³ “Ayaklarına su dökülse, üzerinde bir damlası kalmazdı.”

⁹⁹⁴ “Ayaklarını yerden hızlıca kaldırır, yere sert şekilde basmazdı.”

⁹⁹⁵ “Önüne bakarak adım atardı.”

⁹⁹⁶ “Sâkin ve vakarlı yürürdü.”

⁹⁹⁷ “Geniş ve hızlı adımlarla yürürdü.”

⁹⁹⁸ “Meyilli bir yerden, yokuştan iniyormuş gibi yürürdü.”

⁹⁹⁹(جَمِيعًا) vaşf-ı midhat-ittikâsı bālîn-i şeref-karîn-i ittişâfları olup râfî-i elviye-i ihtidâ olan zât-ı beyyinü'l-hüdâları naşb-ı i'lâm-ı tevâzu'da benâm olmağın ekseriyyâ zemîn-i sükûnet-âyîne cerr-i nazar de'b-i şerâfet-perverleri idiginden vaşf-ı (خَافِضَ) ¹⁰⁰⁰(الطَّرْفِ) kuḥlu'l-cevâhir-i çeşm-i tavşîfleri idigi meczûm ve ṭâk-ı heft-ṭibâk-ı ma'âlî-iltişâk-ı âsumân fî ba'zî'l-aḥyân manzar-ı nazar-ı mu'allâ-resânları olmağın ¹⁰⁰¹(نَظَرَهُ إِلَى الْأَرْضِ أَطْوَلَ مِنْ نَظَرِهِ إِلَى السَّمَاءِ) na't-ı celâlet-intimâsı tûtiyâ-yı dîde-i ta'rîfleri idigi erbâb-ı başâr-ı başîrete ma'lûmdur. Keyfe lâ? Ol Nûr-i dîde-i edeb ü hayâ merdüm-i çeşm-i istiḥyâ idiginden ekseriyyâ nazar-gâhların nîm-nigâh-ı hidâyet-âgâhlarıyla karîru'l-'ayn buyurmağın ¹⁰⁰²(جُلُّ نَظَرِهِ الْمَلَاخِظَةُ) terkîb-i 'âkil-firîbiniñ ḥurûf-ı şerâfet-zurûfî müjgân-ı dîde-i tavşîfleridir. Felihâzâ sevḳ-ı maṭiyye-i 'azm buyurduklarında mübtedâ-yı mu'aḥḥar-âsâ kâ'id-i ketîbe-i aşḥâb-ı şerâfet-resâ idiklerinden ¹⁰⁰³(يَسُوقُ أَصْحَابَهُ) vaşf-ı tevâzu'-nişârı kâfâ-dâr-ı tavşîf-i şeref-medârları olup ol Tezerv-i kebk-ḥurâm-ı mesâḥa-i ihtirâmîñ şeref-yâbân dūçârları maḥzar-ı selâm-ı selâmet-işârları oldığından ¹⁰⁰⁴(يَبْدَأُ مِنْ لَقِيئِهِ بِالسَّلَامِ) ^(N50b) vaşf-ı taḥiyyet-irtisâmı dest-nihâde-i seniyye-i tavşîf-i şerâfet-âşâmlarıdır. Hattâ eşnâ-yı baş-ı bisât-ı na't-ı şerâfet-menâtlarında **(46b)** râvî-i maḥâsin-efken nâ'it-i şîrîn-suḥandan taleb-kâr-ı vaşf-ı mantîk-ı 'azbû'l-beyânları olmağın ol vaşşâf-ı belâgat-ittişâf nevâle-baḥş-ı ta'dâd-ı evşâf-ı Eşrefü'l-eşrâf olmağda bu tavr-ı menî'u'l-ğavr üze dâmen be-meyân-ı tibyândır ki dürc-i mürvârîd-i feşâhat olan dehân-ı ḥalâvet-imtinânlarından neşr-endâz-ı dâmen-i tekellüm oldukları le'âlî-i belâgat-mütelâlî-i rehînü't-tekrîm dest-i vaḳâr u sekînet ile ḳurta-i binâgûş-ı şudûr olduğundan mâ-'adâ (مُتَوَاصِلِ الْأَحْزَانِ وَدَائِمِ) ¹⁰⁰⁵(الْفُكْرَةِ) vaşf-ı mâ-bihi'l-'ibretiyle evḳât-güzârlıklarından intizâm-ı derârî-i kelimât-ı i'câz-ittisâmları zîver-efzâ-yı silk-i 'ıkdû'l-cümân-i şu'ûr olmağla men'ût ve mevrîd-i cüybâr-ı mülâḥaza-i aḥvâl-i ümmet olan ḳuvvet-i müfekkire-i şâ'ibü'l-cereyânları her-bâr seyl-âb-sâz-ı efkâr olmağın neşim-i vaşf-ı ¹⁰⁰⁶(لَيْسَ لَهُ رَاحَةٌ) mevc-rîz-i deryâ-yı 'adem-i irâḥaları idiginden keşîrû's-sükût olup ḥasbû'l-iḥtiyâc iltikâṭ-ı cevâhir-i

⁹⁹⁹ "Bir tarafa döndüğünde bütün vücûduyla dönerdi."

¹⁰⁰⁰ "Bakışlarını yere indirirdi."

¹⁰⁰¹ "Gökten çok yere bakardı."

¹⁰⁰² "Çoğunlukla göz ucuyla süzerdi."

¹⁰⁰³ "Ashâbıyla yürürken onları öne geçirir, (kendileri arkadan yürürlerdi)."

¹⁰⁰⁴ "Karşılaştığı kimselere önce o selâm verirdi."

¹⁰⁰⁵ "Çoğu zaman hüznüldü; hep Allah'ı düşünürdü."

¹⁰⁰⁶ "Rahat nedir bilmezdi."

zevāhir-i kelimāt-ı dürrer-bār-ı bāhiredü'l-ibtihāclarıyla sāmi'a-i mübāhāt-i zīver-ārā-yı lezzāt olmağın ¹⁰⁰⁷(لَا يَتَكَلَّمُ فِي غَيْرِ حَاجَةٍ) mefhūmuna mā-şadağ idikleri muḥakkıktır. Pes lede'l-ḥāce derārī-i kelimāt-ı vehhāceye pīrāye-baḥş-ı intizām olduklarında dürr-i la'līn-dehān-ı şīrīnlerinden rüy-nümā-yı iftitāḥ olan dürr-i şāh-vār-ı suḥan-i i'cāz-efkenleri mālīde-sāz-ı eṭrāf-ı ḥalāvet-matāf-ı dehenleri olarak şūret-pezīr-i ihtitām olmağın ¹⁰⁰⁸(يُفَتِّحُ الْكَلَامَ وَيَخْتَمُهُ بِأَشْدَاقِهِ) vaşfıyla müttesiḳu'n-nizām olup şehdāne-i dürr-i suḥan-ı i'cāz-efkenleri ḥafīfū'l-vücūd iken berḳ-endāz-ı ma'ānī-i keşīre olmağın ¹⁰⁰⁹(يَتَكَلَّمُ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ فَضْلًا) mantūḳ-ı belāğat-mesūḳı zīb-āver-i dehān-ı vaşşāfān-ı bedī'u'l-beyānlarıdır. Hattā düḥte-i destgāh-ı feşāḥat ve maḳtū'-ı mīkrāz-ı yerā'a-i pūr-berā'a-i belāğat olan dībā-yı zibā-yı kelimāt-ı i'cāz-simātları endām-ı ḥalāvet-ittisām-ı ta'bīr-i dil-pezīrde ṭūl-ı itnāb ve ḳaşr-ı icāzdan mümtāz ve rütbe-i iktisādda cilve-perdāz belki bālā-yı i'cāza münāsib cāme-i beyyinū'l-i'zāz olmağın nümāyiş-i ¹⁰¹⁰(لَا فَضُولَ فِيهِ وَلَا تَقْصِيرَ) ḳāmet-i vaşf-ı kelām-ı feşāḥat-maşīrlarına ilbās-kerde-i dest-i vaşşāfān-ı midḥat-ger ber-ḥil'at-i zer-ender-zerdır ki süzen-i maḳāl-i Efşāḥ-ı men tekellem ile memdūḥiyyet-düzendeliği ḥayyātān-ı libās-ı siyeriñ yādigār-ı dest-i 'irfān-peyvestleridir. Vāḳı'ā ol Erīke-tırāz-ı sedādīñ mir'āt-nihād-ı hidāyet-ittihādları şafvet-pīrā-yı rikḳat ü mülāyemet idigi 'ālem-nümā-yı taḥaḳḳuḳ ve gerd-i ḡilzet ve jeng-i zilletten berā'at ile ^(N51a)lem'a-baḥş-ı ḥüsn-i ḥulḳ olmağın ^(دَمِنَّا لَيْسَ بِالْجَافِي وَلَا) ¹⁰¹¹(يُصَوِّرُ الْمُهَيَّنَ) vaşf-ı i'tidāl-āgīni şūret-nümā-yı āyīne-i ittişāf-ı tāmılarıdır. Felihāzā ruḥsār-ı ni'met-i ḳalīleye gül-güne-sāy-ı tevḳīr-i vefīr olmak de'b-i ḳanā'at-i i'tilāfları idiginden ¹⁰¹²(يَعْظُمُ النِّعْمَةُ وَإِنْ دَقَّتْ) vaşfı mā-ḥazar-ı simāt-ı re'fet-menāt-ı tab'-ı min'āmları olmağla 'ale'l-itlāḳ zemmden teberrīleri resīde-i menzile-i ittifāḳdır. Huşūşan zemm-i me'kūl u meşrūb ḡayr-ı marzī-i ṭab'-ı mergūbları olup eşer-i inhimāk olan farṭ-ı midḥat dahi bīrūn-i dā'ire-i memdūḥiyyet olmağın ^(لَمْ يَكُنْ يَدُّ) ¹⁰¹³(وَأَوْفًا وَلَا يَمْدَحُهُ) vaşfı ḳāşnī-gīr-i simāt-ı tena'um-menāt-ı **(47a)** mevşūfiyyetleridir. Ammā hetk-endāzān-ı perde-i ḥürmete heyecān-ı ḳuvvet-i ḡazabiyyeleri tehyīc-i

¹⁰⁰⁷ “Gerekmedikçe konuşmazdı.”

¹⁰⁰⁸ “Sözünün başından sonuna kadar her kelimenin hakkını vererek konuşurdu.”

¹⁰⁰⁹ “Az sözle çok mâna ifade ederdi.” Cevāmī'u'l-kelim ile ilgili hadisler için bkz.; Buhārī, Cihād 122, nr. 2977, Ta'bīr 22. nr. 7013, İ'tisām 1, nr. 7273; Müslim, Mesâcid 6, nr. 523.

¹⁰¹⁰ “Sözünde ne fazlalık ne de eksiklik bulunurdu.”

¹⁰¹¹ “Kibar ve yumuşak huyluydu. Etrafindakilere kaba davranmaz, onları hor görmezdi.”

¹⁰¹² “Ne kadar az olursa olsun, Allah'ın nimetlerine saygı gösterir, onları aslâ küçümsemezdi.”

¹⁰¹³ “Yenilen içilen şeyleri lezzetsiz diye kötülemez, aşırı şekilde övmezdi.”

nesīm-i gayret ile cilve-ger olduğundan imkân-ı intişâr-ı isâ'et-kâr ber-ţaraf olmağın ¹⁰¹⁴(لَا يُقَامُ لِعَظْمِيهِ إِذَا تَعَرَّضَ لِلْحَقِّ بِشَيْءٍ حَتَّى يَنْتَصِرَ لَهُ) terkīb-i mehîbiniñ mefhûm-ı haşyet-mevsûmı müteḥakkık olduğu gibi, ḥuẓûzât-ı nefis-i zekiyyelerinden bir ferde âşâr-ı ğaẓabları nümûde olmadığından muḥtâc-ı intişâr degil idigi dahi (وَلَا يَعْصَبُ لِنَفْسِهِ وَلَا) ¹⁰¹⁵(مَا كَالِإِذَا تَعَجَّبَ لَهَا) maḳâl-i ḥaḳḳâniyyet-iştimâliyle âşikârdır. Hattâ işâret-sâz-ı müstefhemîn olduklarında keff-i deryâ-nevâlleriyile işâret de'b-i sûtûde-ḥaşletlerinden olmağın ¹⁰¹⁶(إِذَا أَشَارَ أَشَارَ بِكَفِّهِ كُلِّهَا) maḳûl-i maḳbûli müşârun bi'l-benân-ı bülegâdır. Felihâzâ sebbâbe ile işâret edât-ı tevḥîd-i Rabbül-'İzzet idiginden sâ'ir eşyâ keff-i yed-i mü'eyyedleriyle müşârun ileyhâ olmak farқан beyne'l-işâreteyn idigi ifâde-kerde-i ba'zı şurrâḥ-ı **Şifâ'**dır. Felâ-cerem şuver-i ta'accüb-âmîz manẓûr-ı nazar-ı bâhirû't-temyîzleri olduğda ḳalb-i keff-i deryâ-nevâl de'b-i Ḥabîb-i Kerîmü'l-ḥişâl olduğundan ¹⁰¹⁷(إِذَا تَعَجَّبَ قَلْبُهَا) vaşfı dest-bûs-ı mevşûfiyyetleriyle müşerref ve baş-ı bisât-ı iḥbâr-ı aḥbârda te'kîden li'l-ḥaber keff-i mu'teberleriyle işâret-sâz-ı ḥiṭâb-ı müsteṭâb idiklerinden ¹⁰¹⁸(إِذَا تَحَدَّثَ اتَّصَلَ بِهَا) vaşfı sâmi'a-zîb-i erbâb-ı 'irfân-ı munazzaf olup eşnâ-yı tahdîs-i ḥadîs-i ḥikmet-perverde dehân-ı ibhâm-ı yed-i mînâları telşîm-sâz-ı ruḥsâr-ı yed-i yûsrâları olmağın (فَضَرَبَ بِإِبْهَامِ يَدِهِ الْيُمْنَى رَاحَتَهُ) ¹⁰¹⁹(مَا كَالِإِذَا تَعَجَّبَ لَهَا) maḳâl-i cevher-mişâli ḳurṭa-i binâgûş-i müstemi'in-i siyerdir. Hattâ vezânî-i nesīm-i ğaẓablarında sūy-i muḥâtabdan imâle-i veche-i ḥiṭâb ile ḳabẓ u başdan nâşî ¹⁰²⁰(إِذَا غَضِبَ أَعْرَضَ وَأَشَاحَ) terkīb-i mehâbet-tertibî 'ibret-âver-i ehl-i îḳân ve vaḳt-i inbisât-ı rahmet-menâtlarında rıḥvet-i ḥadaḳa-i merdüm-şikârları dil-firîb-sâz-ı nezzâre-pîrâyân idiginden ¹⁰²¹(إِذَا فَرَحَ غَضَّ طَرْفُهُ) vaşf-ı celâlet-nişânı ḳurre-i a'yûn-i erbâb-ı 'irfândır. Felihâzâ gül-gonce-i dehân-ı hidâyet-efşânları gâhî ḥandân ve ekşeriyyâ tebessüm-künân olduğundan ¹⁰²²(جُلَّ ضَجْجُهُ النَّبَسُ) vaşfınıñ tenessümi irtiyâḥ-âver-i derûn-ı müştâḳân olup ^(N51b) ḥoḳḳa-i la'lîn-dehân-ı şîrînlerinden dest-i tebessüm-i şafâ-tenessüm ile küşâde-rûy olan mürvârîd-i esnân-ı ziyâ-feşânları

¹⁰¹⁴ “Dinin bir emrini uygulayacağı sırada buna aykırı bir şey söylendiğinde son derece öfkelenir, gerekeni yapınca kadar da öfkesi yatışmazdı.”

¹⁰¹⁵ “Kendine yapılan kaba ve haksız bir davranıştan dolayı öfkelenmez ve onun intikamını almaya kalkmazdı.”

¹⁰¹⁶ “Bir şeye işaret edeceği zaman parmağıyla değil, eliyle işaret ederdi.”

¹⁰¹⁷ “Bir şeye hayret ettiği zaman elinin içini semâya doğru kaldırırdı.”

¹⁰¹⁸ “Konuşurken, sözleriyle uyumlu olarak elini hareket ettirirdi.”

¹⁰¹⁹ “Sağ elinin başparmağını, sol elinin avucuna vururdu.”

¹⁰²⁰ “Birine öfkelenildiği zaman başını ondan çevirirdi.”

¹⁰²¹ “Sevindiği zaman gözlerini yumardı.”

¹⁰²² “Tüm gülüşü tebessüm şeklindeydi.”

lem'a-bahşā-yı ins ü cān olmağın ¹⁰²³(وَيَقْتَرُ عَنْ مِثْلِ حَبِّ الْعَمَامِ) vaşf-ı belāgat-encāmı dürr-i nişār-ı dāmen-i uli'l-efhāmdır. Pes bu cevāhir-i zevāhir-i evşāf-ı celālet-ittişāf ile gencīne-i ittılā'-ı Cenāb-ı Kurre-i a'yūnī'l-ebrār maḥzen-i esrār olduğdan şöıra bir müddet zīver-i maḥfaẓa-i muḥāfaẓa-i pür-müfāḥaret edüp ba'dehū merdümek-i dīde-i ahyār-ı birāder-i şerāfet-dişārları İmām Hüseyn-i feẓā'il-şi'āra iş'ār ve dest-i feẓā'il-peyvest-i vālid-i mācidleriyle idā'-kerde-i gencīne-i derūn-ı şerāfet-medārları idigin iḥbār etdikde şaḳīk-i mekārīm-ḥaḳīkleri merviyāt-ı İbn-i Ebī Hāle-i şerāfet-perveri ve iḥbār-kerde-i peder-i ma'ālī-güsterleri olan evşāf-ı nefāset-āveri taşdīk ve tevşīkden mā-'adā ol tūṭī-i **(47b)** şeker-ḥ'ār-ı şīrīn-güftār kezālik vāye-dār-ı celā'il-i feẓā'il olan vālid-i şīrīn-şemā'illerinden iddiḥār-yāfte-i istiḥbār oldukları cevāhir-i zevāhir-i evşāf-ı 'aliyye-i Nebeviyye'yi iṣāra 'azīmet ve ol Şadr-nişīn-i bālā-ḥāne-i fereciñ keyfiyyet-i medḥal ve maḥreclerin mişāl-i le'ālī-i mütelālī dest-i kerem-peyvest-i iḥbār ile kūrta-i bināgūş-i e'ālī olmağ-ıçün nişāra mübāşeret edüp tuḥaf u tefārīk-ı çi-gūnegī-i meclis-i sa'ādet-celīslerin daḥi ibrāz ve taşvīr ve şekl ü şemā'il-i bī-hemāl-i nūrāniyyet-enīslerin inbā-perdāzlıgla bahşāyiş-i ziyāde-i ifādeye bu vechile mübāderet buyurmuşdur ki ol Maḥrem-i ḥalvet-serāy-ı ¹⁰²⁴(نَمَّ دَنَا) ve Dāniş-āmūz-i rumūz-i evḥā mā-evḥā ¹⁰²⁵'aleyhi mine's-şalavāti evfāhā cenābları ḳazā-yı me'ārib-i nefis-i nefāset-me'āblarında ya'nī ehl-i beyt-i şerāfet-mevfūrlarından muḥtārlarıyla muḳārenetde bi-ğayr-i ḳasmin duḥūle ḳıbel-i Hālīk-ı bī-çūndan me'zūn ve tedbīr-i umūr-i ḥaḳḳāniyyet-mevfūrlarında elmās-pāre-i evḳāt-ı sa'ādet-simātların müşelleşül-ecẓā buyurup cüz'-i evveli 'ibādet-i Ma'būd-i bī-hemtāya mu'ayyen ve şānī itmām-ı levāzım-ı ehl-i beyt-i şerāfet-ittisām içün muḳannen ve şālīḡ levāzım-ı nefis-i nefīs-i hidāyet-enīslerine taḥşīş olunmuş-iken teczi'e-i cüz'-i aḥīr daḥi taḥaḳḳuk-peẓīr olmağın ḳazā-yı ḥavāyic-i nās ile murā'āt-i merāsım-i ṭab'-ı mekārīm-istīnāsları beyinde dā'ır kılınup vakt-i ḥāşş-ı sa'ādet-menāşların daḥi iṣāl-kerde-i ru'yet-i umūr-i 'āmme buyurmağla ta'mīm-i menāfi'-i tāmme buyurmuşlardır. Hattā lāzime-i iṣār olan 'adem-i tedāḥul-i cüz'eyn bī-reyb ü meyn idiginden mā-'adā cüz'-i şānī-i şerāfet-müdānilerinde daḥi ehl-i fazlī 'alā merātīb-i iḥtiyācīhim fī emri'd-diyāne mazḥar-ı revātīb-ı kerīmāne buyurmağın aṣḥāb-ı ḥācet

¹⁰²³ "O gülerken, dişleri dolu tanesi gibi bembeyaz görünürdü."

¹⁰²⁴ "Sonra yaklaştıkça yaklaştı." Necm 53/8

¹⁰²⁵ "Böylece Allah, kuluna vahyini ilettili." Necm 53/10 âyetine telmihte bulunulmuştur.

ve hâceteyn ve hâcâtı is‘âf-ı merâmlarıyla mazhar-ı nevâle ve ba‘dehû mâ-bihîl-ıslâhları olan umûri ikâmetlerine menşûr-nüvîs-i ihâle ve ğıbbe-zâlik meşâlih-i sâ‘ir-i ümmeti ru‘yete ve ıslâh-ı hâl-i rehînü'l-irtiyâhların diğkate nazaren keşîr-i (N52a) te‘şîrlerin icâle buyurup hall-i ‘ıkd-i eşkâllerinde mü-şikâf ve sezâ-vâr-ı diyânet olan umûri teblîğde merâmların is‘âf buyurduktan sonra şeref-yâbân-ı şâhideleri temettu‘-kerde-i şuhûd oldukları ‘ilm-i bihbûdı ifâde-i ğayr-ı hâzırîne mübâderetden mübâ‘ade etmemekle iktisâb-âver-i ecreyn olmağı fermân-fermâ ve ‘atebe-i ‘aliyye-i Risâlet-peymâlarına teblîğ-i hâcâta istiîtâ‘atden hırmân üzre olanların ‘arza-dâştı-i ahvâli medâr-ı neyl-i derecât idigin tebyîn ile tahrîz-ı iblâğ u teblîğde yarlıg-nüvîs-i emr-i belîğ idikleri sübût-pîrâdır. Hattâ bisât-ı hidâyet-menât-ı meclis-i melâ‘ik-celîsleri nukûş-ı îşâr-ı menâfî‘-i ümmet ile muţarraz olmağın kelimât-ı menfa‘at-simâtdan ğayrı hâlet südde-i sidre-esâslarından müfrez olup şeref-yâbân-ı dergâh-ı sa‘âdet-penâhları olan rüvvâdîn ya‘nî taleb-kârân-ı ‘ilm-i dîn nâ‘il-i ezvâk-ı zivâk ya‘nî ni‘am-ı ‘ilm-i hâlden hisse-mend oldukları hâlde ‘azm-i maşşad-gâh ve mütefağkhihen murûr-sâz-ı menzil-gâh olmağla muğtenemîn idiklerin tebyîn etmiştir. Ba‘de hâzâ inbâ-yı keyfiyyet-i mağrec-i münticü'l-ferec ve beyân-ı sanî‘-i refî‘-i dâfi‘u'l-hareclerinde mantık-ı bedî‘u'l-‘unvân **(48a)** Hâzret-i ‘Aliyy-i refî‘u’s-şândan tîrâz-ı levha-i sâmi‘ası olan elfâz-ı hürriyetü'l-istihfâz-ı zîbende-ma‘ânîyi beyâna mişâl-i bülbül-i dem-sâz bu vechile ser-âğâz etmiştir. Ol Neyyir-i ‘âlem-tenvîr-i sipihr-i risâlet, evcû’s-şeref-i beytû’s-sa‘âdelerinden hürûc-ı behcet-vülûc ile ziyâ-dâde-i meclis-i aşhâb-ı zevî’s-siyâde olduklarında gencîne-i güher-i feşâhat olan dehân-ı derârî-feşânları miftâh-ı ifâde-i mâ-ya‘nî ile küşâde olmağın izâ‘et-sâz-ı derûn-i sâmi‘a olan mürvârîd-i kelimât-ı mültemi‘aları tanzîm-i silki‘l-le‘âl-i te‘lîf-i kulûb-ı aşhâb-ı şerâfet-intisâbı icâb-sâz ve gûsistegî-i rişte-i cem‘iyyetleriyle teferrukdan kendülerin şıyânet-pervâz olup sübhatü'l-ebrâr-ı ittihâdları der-dest-i şebât-ı münticü'r-reşâdları olmak murâdları olduğından her kavmin kerîmi mazhar-ı ikrâm-ı ‘azîmi olmağın küremâ-yı kavm-i istikâmet-revmi sezâ-vâr-ı tevellî ve âhâd-ı nâsa ‘adem-i vüşûk ve i‘timâd ile mütehallî olup efrâd-ı nâsdan ihtîrâz ve ihtîrâsları ‘arz-ı ‘izâr-ı beşârete perde-püş-i mümâna‘at olmadığı melzûm-ı levâzım-ı mağâsin-i ahlâklarıdır. Felihâzâ ol Şifâ-bağş-ı derûn-i ‘âlem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem nabz-ğîr-i tefakğud-ı aşhâb-ı kirâm ve tedâvî-i isti‘lâm-ı ahvâl-i enâma ihtimâm ile tedbîr-sâz-ı istifhâm-ı ‘an efvâhi‘l-hâşş ve‘l-‘âmm olup istihsân-ı umûr-ı müstahsene ve

istikbâh-ı zuhûr-ı a'mâl-i müstehcene eşnâsında senen-i sünen-i seniyyelerinden 'adem-i inhîrâf ile âmir ve taḥallûf-i tarîḳ-i sedâd bâhir-i beyyînü'z-zarar idigi zâhir olduğın tefhîmleri muḳarrer olup ḥâl ü şân-ı hidâyet-nişânları ber-vetîre-i (N52b) vâhîde nişârende-i güher-i fâ'ide olmakda ifrât ve tefrîṭden berî ve dergâh-ı şifâ-penâhları ıslâḥ-ı mizâc-ı vakâyi'-i şettânîñ maḳarrıdır. Ḥattâ icrâ-yı aḥkâm-ı nehy-i münkere şedd-i niṭâḳ-ı himmet-i vâlâ-nehmetleri bî-mesâḥa olmağın dâ'ire-i ḥaḳḳâniyyetden bîrûn-i ser-i mû vaz' ve hareketden sâḥa-i 'işmet-mesâḥaları maşûn olduğı gibi, a'mâl-i ümmetleri daḥi mîzân-ı sünen-i seniyyeleriyle hemvâre mevzûn olmağı ḥ'âhiş-i muḳtezâ-yı ṭab'-ı re'fet-menişleri olup ḥıyâr-ı nâs ile mücâlese ve istînâsları bî-kıyâs olmağın dergâh-ı sidre-mesâslarında efḍal-i me'nûsîn baştı simât-ı pend ü nuşḥ-ı muḥtâcîni ta'mîm-âverân idigi müstebîn olup aşḥâb-ı muvâsât ü ta'avûn dergâh-ı re'fet-penâh-ı bî-tehâvünlerinde menzileten a'zam idigi ḥaber-i müsellemin ba'de'l-îrâd ol nûr-ı bâşıra-i Zehrâ-yı şerâfet-ârâ ya'nî İmâm Ḥüseyn-i sa'âdet-pîrâ yine vâlid-i mâcid-i keşirü'l-meḥâmidlerinden keyfiyyet-i meclis-i hidâyet-celîs ve şanî'-i menî'-i mekârim-enîs-i Seyyidü'l-Verâ'yı eşerü'l-inbâ evşâf-ı celâlet-ittişâf-ı Gül-gönçe-i bâğ-ı risâleti bu yüzden daḥi takrîr ile ta'tîr-sâz-ı meşâmm-ı inhâdır ki fâtiḥa-i cülûs ve ḥâtîme-i meclis-i merâḥim-me'nûslarında ṭib-i zîkr-i Ḥudâvend-i bî-çûn u çirâ ile şâmme-i aşḥâb-ı ma'âlî-pîrâ büyâ kılınmak de'b-i edeb-i maşîrleri olup büyüti neẓâfet-men'ût ve mescid-i şerâfet-sümûtdan ḡayrı ḥavza-i mülkiyyet-i mâlik-i mu'ayyenden ḥâric olan mekâna sāye-endâzlıktan dūr ve dâḥil-i sūr-i ḡayr-ı memlûkeyi îtâdan nehy ile emr-i münîfleri meşḥûrdur. Ḥattâ şeref-baḥş-ı meclis-i aşḥâb-ı kirâm olduklarında **(48b)** müntehâ-yı meclis tevâzu'an maḳâm-ı sa'âdet-müvânîsleri olmak marzıyy-i ṭab'-ı ḡayûrları olmağın aşḥâb-ı sa'âdet-intisâb 'adem-i teklîf ile me'mûr idikleri bî-irtiyâbdır. Felihâzâ i'tâ-yı naşîb-i cülesâda ta'dîl-i erkân-ı inbâ ve istinbâdan soñra inşirâf-ı ḥ'âst-kâran-ı zehâb menûṭ-i inḳıẓâ-yı ḥâcet olmak de'b-i rehînü'l-istişvâbları olduğından ruḥsâyân-ı dergâh-ı melâ'ik-âşiyânlarınıñ her biri ekrem-i kavmi olmak zu'muyla kendüyi sūr-i nâ-maḥşûruñ maẓharı bildigi gibi, sâ'ilân-ı 'atâyâ ve iḥsânları daḥi ḥuşûl-i mes'ûlîleriyle şâdân yâḥud ḳavl-i meysûr ile mecbûru'l-ḥâṭır ve mesrûr buyurulmak tâbân olup sâḥa-i re'fet-mesâḥa-i aḥlâḳ-ı maḥâsin-vifâḳları vüs'at ile şöhret bulmağın gürûhâ gürûh zümre-i ḥâcet-mendân maẓhar-ı seḥâ ve semâḥatleri ve mevrîd-i zülâl-i beşâret ve 'inâyetleri idigi tâbândır. Keyfe lâ? Cümle-i ümmete mânende-i âb-ı

müşfik terbiyet-sāz-ı edeb idikleri müteḥakkık olmanın mürebbī-i ḥaḳḳāniyyet-
 perverin dergāh-ı re'fet-destgāhlarından mecmū' men fi'l-āfāk nevāle-ḥ'ār-ı şefkat
 olmaḳda ^(N53a) seviyyetü'l-istiḥkāk olup ancak mā-bihi'l-imtiyāz olan ekremiyyet
 rātib-e-nişīnān-ı taḳvāda peẓirende-şüret idigi muḥakkakdır. Ḥattā meclis-i hidāyet-
 celīsleri nūrāniyyet-i ḥilm ü ḥayāyı muḥteṭvī ve şabr ü emāneti mülteṭvī olmanın
 ḥuẓūr-ı fā'izu'n-nūrlarında lāzime-i zimmet-i enām olan iḥtirāmına ihtimāmdan
 nāşī ref'-i şavt ile taḥdīş-i sāmi'adan teḥāşī muḳarrer olduğından herkes maṭiyye-
 tırāz-ı edeb olarak menzil-res-i maḳām-ı aḳdesleridir. Bināberīn burḳa'-pūşān-ı
 ḥürmet-i keşf-i kınā' sū-i zıkrden verā-yı perde-i āsūdegānīde ve işā'-at-i zellātdan
 rehānīde olup aşḫāb-ı şerāfet-intisābları daḥi taḳvā ile müte'āṭıfın ve mu'āḫāt ile
 mütevāzī'n olmanın tevḳīr-i kibār ve re'fet-i sıḡara dāmen be-meyān-i ihtimām ve
 erbāb-ı ḥācāta i'ānet ve ḥāṭır-nüvāz-ı ğurebā-yı ümmet idikleri iḥbār-ı rāwī-i āḫar ile
 ma'lūmları idigin i'lām 'akabinde ol Seyyid-i şebbān-ı ehli'l-cenne vālid-i feẓā'il-
 me'inneden mesmū'ları olduğu üzere ma'a-cülesā'ihl-marẓiyye inbā-yı sīret-i
 raẓiyye-i Nebeviyye'yi ğıbbe'l-istiḥbār bu ğüne iḥbār buyurmuşdur ki ol Tırāz-ı
 ḥilkat-i insāniyye ve Tūr-ı tecelliyyāt-ı Rabbāniyye'nin mihr-i münīr-i ruḥsār-ı tāb-
 dārlarından dā'imā beşāset ve nūr pertev-endāz-ı zuhūr olup letāfet-i ṭab'-ı
 sāflarından şüret-i mülāyemet bedīdār olmanın mekārīm-i aḫlāk-ı maḥāsin-vifāqları
 men fi'l-āfākı meclis-i ḥucestelerine dil-beste etmiştir. Keyfe lā? Ol Bedr-i münīr-i
 'ālem-tenvīriñ ḥusūf-ı feẓāzat ve küsūf-i lecāc ü ğılzetden berā'atleri hüveydā
 olmanın 'uyūn-i āḫād-i nās ḥīre-i ta'yīb ile rīziş-i ḳaṭarāt-ı tekeddürden her laḫza
 manẓara-zīb-i selāmet olup dürrer-i kelimāt-ı feşāḫat-simātları 'urūz-i şufret-i
 tefevvūh-i nā-sezādan berā'at ile şafvet-nümā-yı ḥaḳḳāniyyetdir. Ḥattā hefevāt-ı
 ğayr-ı müstaḥseneden iġmāz-ı 'ayn de'b-i Seyyidü'l-Kevneyn olmanın maḥşūşan
 'itābları ber-ṭaraf ve 'umūmen emr-nüvīs-i nehy olmaḡla iṣār-ı tuḫaf buyurup nefis-i
 nefis-i hidāyet-enīslerinden ḥuẓūzāt-ı riyyā-āmīz ve iḳsār-ı melālet-engīz ve iştihā-yı
 mā-lā-ya'nī bi'l-küllīye **(49a)** metrūk idigi ma'lūm-i ḳāşī ve dānī olmanın
 mütemmim-i mekārīm-i aḫlāk idiklerinde cemī'-i Müslimīn hem-zebān-ı ittifāḳdır.
 Bināberīn müte'alliḳāt-ı aḫvāl-i nāsdan olan zemm ve nemm ve inkişāf-ı maḥārim-i
 mestüreden her-dem sāḫa-i 'işmet-mesāḫalarınıñ berā'ati müselleṃ-i 'ālem olup
 muntic-i şevāb-ı cezīl olan muḳaddimeyi başt ve tertībde şeref-yābān-ı ḥiṭāb-ı
 müsteṭābları olan aşḫāb-ı ma'ālī-nişāb şunūf-i feşāḫat-şufūf-ı kelimāt-ı i'cāz-

simâtların ez-dil ü cân sem‘-i kabülle istimâ‘ı cüyân olduklarından mâ-‘adâ ihtirâmen-leh ‘aleyhi's-selâm ru‘ûs-ı âdâb-me’nûsları¹⁰²⁶ (كأنما على رؤسهم الطير) ser-fürü-bürde olup hengâm-ı^(N53b) encâm-ı kelâm-ı mu‘cizü'l-intizâmlarında muhâtabîn dehen-küşâ-yı güftâr olmak şi‘ârları olmağın berây-ı tedâvül-i eyâdî-i suhan-güyî h‘ân-ı kelimâtîñ güsterdeliginde münâza‘a ber-ţaraf ve münâvebeten tekellüm ile meclis-i vaķâr-perverleri munazzaf olup irâd-ı umûr-ı muğhikede tebessümleri dıĥk-i aşĥâb-ı kirâm Huneyn'de cilve-ger ve ta‘accübleri menûţ-ı ta‘accüb-i cülesâ-yı şerâfet-güsterdir. Felihâzâ kelimât-ı ğurebâyı ısgâda müteĥammil-i ğılzet-edâ ve i‘ânet-i ĥâcet-mendâna tahrîz-pîrâ olup¹⁰²⁷ ta‘lîm-i emr-i diyânetden mâ-‘adâ ‘atâyâya teşekkürden teneffür ve ifrâţ-ı midĥatdan rû-gerdânlıkları râtibe-ţırâz-ı takarrür olup kaţ‘-ı ĥadîs-i müteĥaddîşinden mādâm ki ta‘rîz ve îhâm ile sūy-i ĥaķĥatden semt-i mecâza mâ‘il olmaya ğirîzân ve ĥilâf-ı edeb âġâz-kârân-ı kelâm-ı ġayr-ı mühezzebi pend-i dil-pesend ile iskât yâĥud kıyâm ‘anî'l-meclis şîme-i kerîme-i taḥ‘-ı mekârim-müvânîsleri idigin¹⁰²⁸ ĥâme-i zer-nigâr-ı inbâ-yı Haydar-ı Kerrâr ile şebt-i şaĥîfe-i aĥbâr yâdigâr-ı dest-i meĥâmid-peyvest-i İmâm Hüseyin-i şerâfet-şi‘âr idigi gibi, esânîd-i şaĥîĥa ile rivâyet-kerde-i Süfyân bin Vekî‘-i fezâ‘il-dişârdır. Ĥattâ râvî-i âĥar ya‘nî İmâm Ĥasan-ı şerâfet-güster ĥâlet-i sükût-i sa‘âdet-men‘ût-i nübüvvet-perveri yine Cenâb-ı Haydar-ı Kerrâr-ı fezâ‘il-âverden rivâyet ile bu ġüne neşr-endâz-ı dürer-i fevâ‘id-i pür-şerâfetdir ki; ol Ĥ‘âce-i ders-ĥâne-i ‘ilm-i ledün cenâblarının kitâb-ı müsteţâb-ı sükût-i ĥikmet-men‘ûtları çâr-faşlı vaşla mebnî olup evvelâ ĥilm-i zîbâ ve şâniyen meserret-baĥş-ı a‘dâ-yı dîn olan kelimâtı tekellümden ihtirâza me‘vâ-yı vâlâ ve şâlişen ifâde-kerdeleri olan evâmir ve nevâhîniñ ĥaķķâniyyet-ber-âverdeligi nümâyân olmağla sezâ-vâr-ı telaĥķĥî bi'l-ķabûl idigi ezhân-ı muĥâtabînde evķa‘ olması ki taķđir ta‘bîriyle mu‘abberdir, ol ma‘nâ-yı şerâfet-intimâyı ĥâvî ve beyne'n-nâs icâle-i nazâr istimâ‘-ı aĥvâl-i ümemde bi-ĥaseb-i merâtibi'l-iĥtiyâc ve'l-istihķâķ ĥuşûl-i tesviye fâ‘ide-i celîlesini muĥtevî olduğı gibi, ‘avâķıb-ı umûr-ı fâniye ve bâkiyeyi fikrete mebnî ve şu‘ûn-ı celâlet-maķrûn-ı Cenâb-ı Ĥâlîķ-ı bî-çûnı te‘emmüle mübtenîdir. Ĥattâ ol Câmî‘-i şunûf-ı şufûf-ı fezâ‘il ü meĥâmid sâĥa-i şabr-ı cezîl ve ĥilm-i cemîlde vâzî‘u'l-aşl-ı esâs-ı mu‘âhid olmağın

¹⁰²⁶ “Başlarının üzerinde kuş varmışcasına.”

¹⁰²⁷ Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, c. III, s. 24.

¹⁰²⁸ Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*, c. XXII, s. 158, nr. 414; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, c. VIII, s. 275.

nefsāniyyetden münba‘iş olan gāzabdan berā‘atde mihrāb-nişīn-i ‘işmet olup tāk-ı bülend-revāk-ı hāzerleri daḥi mişāl-i çār-erkān me‘vā-yı fevā‘id-i erba‘a-i menāfi‘-resāndır ki evveli muḳtedā-bih olmağ-ıçün aḥsen-i umūrı ihtiyār ve şānisi nā-sezā-yı taḳarrüb idigin zümre-i ümmete berāy-ı ifhām umūr-ı ḳabīḥadan **(49b)** infişāma medār ve şālisi berāy-ı iślāḥ-ı umūr-ı ümmet, i‘māl-i re‘y-i rezīn-i ḥaḳḳāniyyet-ḳarīne icthād ve rābi‘i cāmi‘-i ḥayr-ı dāreyn-i ümmet olan umūrun iḳāmetini i‘tiyāddır deyü ḥatm-i kitāb-ı na‘t-ı müsteṭāb kılınmıştır. Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

(N54a) Ba‘de hāzā zeyl-i faşl-ı merḳūm şerḥ-i garīb-i ḥadīs-i şerāfet-mevsūm içün zīver-baḥşā-yı suṭūr kılınan kelimāt-ı şerāfet-mevfūrdur ki müsteṭlī‘ān-ı āsāra işār-kerde-i ḥāme-i şāhib-i **Şifā**-yı fezā‘il-şi‘ārdır. Ezcümle kelime-i (مشذب) müfīd-i ma‘nā-yı tavīlū'n-naḥāfe idigi ḥadīs-i āḥarda ¹⁰²⁹(لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الْمُمَعَّطِ) vürūdundan ma‘lūm ve muḳarrer (رجل الشعر) maḳālī beyne'l-bisāṭa ve'l-cu‘ūde memşūtiyyet ile ṭarāvet-nümūde ma‘nāsın ifāde-güster olup (عقيقة) tār-ı müy-ı ‘anberīn-büy-ı ser-i risālet-efserdir ki ḥāl-i leṭāfet-iştimal-i taṭarruḳunda daḥi büyü-baḥş-ı meşāmm-ı behcet idigi ta‘ṭir-sāz-ı şāmm-e-i taḥaḳḳuḳ iken ma‘ḳūşa ya‘nī meftūle olduḳda kezālik nūkhet-baḥş-ı meşāmm-ı melā‘ik idigi aḳvāl-i maḳbūledendir. Ve lafz-ı (ازهر) ma‘nā-yı enverden pertev-nümā ‘inde ba‘zī’-‘ulemā’ ¹⁰³⁰(زَهْرَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) naşş-celīlinde şūret-nümā olan lafz-ı “zehre” bi-ḥasebi’l-fiṭra ma‘nā-yı ḥüsn ü zīneti ifāde-perver olmağın bu şāhid-i zībende-edā-yı lafz-ı ezherden daḥi ma‘nā-yı ḥüsn ü behceti irāde cılve-gerdir. Ḥattā ḥadīs-i āḥarda ¹⁰³¹(لَيْسَ بِالْأَبْيَضِ الْأَمْهَقِ وَلَا بِالْأَدَمِ) vaşf-ı celīlince beyne’ş-şemere ve’l-beyāz kemāl-i ḥüsn-i cemāl-i nūrāniyyet-timsālleri ke’ş-şems fī rābi‘atīn-nehār rüşen ve āşikār idigi ḥaber-i āḥarda ¹⁰³²(ابيض مشرب) kaydından bedīdār olup lafz-ı “müşerreb” sefid-i mühezzebiñ ḥumret ile āmizişinden ‘ibāret olan ma‘nā-yı pür-behcete delālet-şi‘ārdır. Ve vefret-i müy-ı ‘anberīn-büy-ı ebruvān-ı medīdleri (أَزْجُ الْخَوَاجِبِ) ta‘bīr-i dil-pezīrine nişāne ve nūkhet-i ‘anber-büy-ı ‘ibāret-i şīrīn-edā-yı (أَفْنَى) imtidād-ı enf-i mürtefi‘u’l-vasaṭ-ı bī-hemtālarına vaşf-ı bī-bahānedir. Ve lafz-ı (أَسْمُ) tūl-i kasabe-i enf-i şerāfet-şemīmleri ma‘nāsından büyü-āver

¹⁰²⁹ “Çok uzun değildi.”

¹⁰³⁰ “Onlardan bazı kesimlere, kendilerini sınamak için **dünya hayatının süsü** olarak verdiğimiz şeylere gözünü dikme. Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha kalıcıdır.” Tâhâ 20/131.

¹⁰³¹ “Alacalı beyaz ve esmer değildi.”

¹⁰³² “Kırmızımsı beyaz idi.”

idigi müselleme ve (قرن) ittişāl-i şa‘r-i hâcibeynden pertev-efken olup şiddet-i sevād-ı hâdeka-i ‘ayn-ı merdüm-şikârları manzara-zîb-i vaşf-ı (أَدْعُجْ) ve âmîziş-yâb-ı humret-i ğayr-ı maḥsûse olan beyâz-ı zîbende-nümâdan numûne-nümâ olan (أَسْجُرْ وَأَشْكُلْ) vaşfeyn-i şerîfeyni ile redîf-i kâfiye-mü’eddî idigi şādî-baḥş-ı derûn-ı ferecdir. Ve lafz-ı (ضَلِيلُ) vasî‘ ma‘nâsını müfid olup intizâm-ı dendân-ı lü‘lû’-imtinânların beyân eyleyen vaşf-ı (أَشْنَبُ) daḥi ma‘nâ-yı rıkkat ve diğkati tibyâna bir lafz-ı mühezzeb idigi kılâde-i gerden-i erbâb-ı ifâdedir. Hattâ dürc-i vaşf-ı (أَفْلَجْ)’de ma‘nâ-yı tenâsuḳ-ı şenâyâ-yı dürrîyyetü’n-nizâmları nihâde-kerde-i dest-i infihâm idigi gibi, beyne’s-şadri ve’s-sürre mişāl-i ḥaytu’s-şu‘â‘ bâşıra-i zâhire olan şa‘r-ı münbitü’l-fahrîñ vaşf-ı cezîli (دَقِيقُ الْمَسْرُوبَةِ) olup lafz-ı (بَادِن) nezâket-i semnden kinâye ve mütemâsik-i i’tidâl-i ḥilkat ve tenû-mendî-i ‘izâm-ı şerâfet-ittisâmları ma‘nâsın edâda mâ-bihîl-kifâyedir. Zîrâ ḥadîs-i âḥarda ¹⁰³³ (لَمْ يَكُنْ بِالْمُطَهَّمِ وَلَا بِالْمُكَلَّمِ) ^(N54b) ta‘bîr-i dil-pezîriniñ ma‘nâ-yı (50a) şerâfet-intimâsı üzre istirḥâ-yı laḥm-ı şerâfet-efken ve kışar-ı zekândan ḥuluvv ile memdûḥiyyetde râtibe-tırâz-ı ‘ulüvv idikleri rûşendir. Ve daḥi (سَوَاءُ الْبُطْنِ وَالصَّنَدْرِ) vaşf-ı rehînü’l-fahrîyla (مُشِيحُ الصَّنَدْرِ) ta‘bîr-i dil-pezîri müttahidü’l-ma‘nâ idigi gibi lafz-ı “eşâḥa-i zîbâ” ile daḥi müşterekü’l-mü’eddâ ve mefhûm-ı bâdiye’s-şadri ya‘nî ‘adem-i tekâ‘us Men lehu’l-fahrî inbâya me‘vâdır. Hattâ berminvâl-i rivâyet-i uḥrâ ¹⁰³⁴ (عَرِيضُ الصَّنَدْرِ) manâsına mebnî olan ¹⁰³⁵ (مَسِيحُ الصَّنَدْرِ) tavşîfî daḥi iḥbâr-kerde-i ba‘zı fuḫalâ olup ma‘nâ-yı lafz-ı (كَرَادِيس) mefhûm-ı ‘izâm-ı sîmîn-fâm idigi ḥadîs-i âḥarda şeref-baḥş-ı vürüd olan ¹⁰³⁶ (جَلِيلُ الْمَشَاشِ وَالْكَتَدِ) vaşf-ı şerâfet-müstebbedinden ma‘lûm ve “müşâş” ru‘ûs-ı menâkib-i mu‘allâ-merâtib ve “keted” müctemi‘-i ketfeyn-i celîlû’r-revâtıbdır. Felâ-cerem vaşf-ı (سَنَنْ الْكَفَيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ)’den semn-i nezâket-efkenleri müstefâd ve zendân-ı ‘azameyn zirâ‘ayn-i şerîfeyn idigi tâbân olup tûl-i esâbi‘-i leṭâfet-menâbî’leri (سَائِلُ الْأَطْرَافِ) vaşf-ı leṭâfet-ittişâfına mecrâ-yı fehm ü dâniş ve İbn-i Enbârî iḥbârı üzre (سَائِلٌ) muḳîm-i maḳâm-ı “sâ’il” ve tebeddül-i lâm bi’n-nûn şöhet-maḳrûn idigi ma‘lûm-ı erbâb-ı feẓâ’ildir. Ve berme fhûm-ı rivâyet-i uḥrâ lafz-ı (سَائِرٌ) feḫâmet-i cevâriḥ-i şerâfet-fevâyiḥlerin inbâda bir vaşf-ı fâḥirdir. Hattâ vüs‘at-i keff-i deryâ-nevâllerin baş-âverân-ı tavşîf-i (رُحْبُ) ile ta‘rîf edüp vaşşâf-ı âḥar sa‘a-i sâḥa-i cûd ü ‘aṭâlarından kinâye idigin daḥi

¹⁰³³ “Etleri sarkık ve çenesi kısa değildi.”

¹⁰³⁴ “Göğsü genişti.”

¹⁰³⁵ “Göğsü genişti.”

¹⁰³⁶ “Omuz başları ve omuzlarının birleştiği yerler iriceydi.”

haber vermişdir. Ve (خَمَصَانُ الْأَخْمَصَيْنِ) tecāfî-i kadem-i şerāfet-tev'emlerinden muhbir olduğu gibi vasat-ı kadem-i Raḥmeten li'l-'Ālemîn rif'at-resān olmağla telşīm-i tarafeyni ile dehān-ı zemîn teşerrüf-rehîn idigi daḥi vaşf-ı mezkûrdan müstebîn ve (مَسِيحُ الْقَدَمَيْنِ) emlesiyyet-i maḳdem-i Seyyidü's-Şaḳaleyn'i imā etmekle zülāl-āsā vaşf-ı cereyān-sāz-ı dehān-ı fuṣaḥādır. Ammā ber-minvāl-i rivāyet-i Ebī Hüreyre ḥaṭve-endāzî-i Ḥazret-i Ḥayru'l-Berere yek-pāre olmağın mülteşem-i fem-i zemîn idigi ma'nā-yı "mesīḥu'l-kademeyne" muvāfaḳat-rehîndir. Felihāzā ḥumşāniyyetiñ mazharı olmağla Cenāb-ı 'İsā-yı ma'ālî-resā 'unvān-ı Mesīḥ ile mu'anven ve 'inde ba'zî'l-kümmel mesīḥiyyet neḥāfetden kināyet idüğü muhtemeldir. Ammā ma'nā-yı mezbûr (سُنُّنٌ وَالْقَدَمَيْنِ) vaşfindan nāşî medār-ı irādeden dūrdur. Ḥattā kuvvet ile ref'-i sāḳ-ı sîmînden 'ibāret olan (تَقْلَعُ) ve sūy-i maḳşad-gāhlarına nazar-ı de'b-i Seyyidü'l-Beşer idigi (تَكْفُؤُ) lafz-ı istikāmet-nümāsından ma'lûm-ı erbāb-ı tetebbu'dur. Ve lafz-ı (هَوْنٌ) ḥîn-i meşiyette daḥi muhbir-i rıfḳ u vaḳār-ı Men lehu's-şavn idigi muḳarrer olup lafz-ı (ذَرِيعٌ) ma'nā-yı 'arîzû'l-ḥaṭveyi ifāde-perverdir. Felihāzā ol Resûl-i mekârim-āyîn ḥilāfen li-meşiyeti'l-^(N55a) mütekebbirîn ref'-i ricl-i şerāfet-me'lûfda sür'at ile mevşûf bi't-temkîndir. Felâ-cerem medd-i hutuvât-ı mekârim-tev'emde şeh-rāh-rev-i teşebbüt ü vaḳār idikleri bedîdār olmağın (كَأَنَّمَا يَنْحُطُّ مِنْ صَبَبٍ) vaşf-ı mühezzebiyle ma'rûf olup intizām-pezîr-i şudûr olan derārî-i (50b) kelimât-ı tâbendeleri eşdâḳ-ı fem-i zîbende-demlerin ya'nî cevānib-i dehān-ı şîrînlerin iltisām-sāz olarak zîver-ārā-yı silk-i şudûr idigi muḥaḳḳaḳ ve ma'nā-yı mezbûr beyne'l-'Arab memdūḥiyyete sebeb olan vüs'at-i dehen-i güzîde suḥanlarından kināye idigin imā maḳāma evfaḳdır. Keyfe lâ? Dürr-i şāh-vār-ı kelimât-ı tâb-dârlarınıñ hemvârlığı kināyeten 'ani'l-bered ḥabb-ı ḡamāma teşbîh olunmağla mü'ekked olup ḥasbe'l-iktizā kemā teḳaddem inḳibāz ve inşirāfi mu'lin olan (أَشَاحَ) ile ittishāfları müsellemler olduğu gibi, feyz-i vaḳt-ı maḥşûşların daḥi 'āmmenin nümā-yı tāmme kesbine i'dād muḥtār-ı ṭab'-ı mekârim-mu'tādları idigi ḡayr-ı mübhemdir. Ḥattā 'inde ba'zî'l-fuḥûl zamān-ı maḥşûşları daḥi berāy-ı ta'lîm-i 'ulûm maḳsûm idigi menḳûl olmağla kemā-sebaḳ ruvvādîn ya'nî ta'allûm-i 'ilm-i ḥāle muḥtācîn duḥûl-i meclis-i menāfi'-enîsleriyle kesb-i fevā'id-i mā-lezime fî emri'd-dîn etmekle muḡtenemîn olduklarından mā-şadaḳ-ı mefhûm-ı (ذَوَاقٍ) ya'nî ni'met-i celîle-i 'ālemiyyet ile tena'um-mesāḳ idikleri müstebîndir. Lâkin şîḡateyn-i merḳûmeteyniñ ḳayd-ı taḳyîdden reste ve 'alā zāhiriḥimā ıtlāḳ-peyvesteliginden

kesb-i fevā'id-i dāreyne şümûli fi'l-gâlib ve'l-ekşer muḳarrerdur. Ba'de hāzā ma'nā-yı kelime-i (عتاد) i'dād-kerde olan eşyā-yı hāzıradan 'ibāret ve (موازرة) ifhām-sāz-ı mefhûm-ı i'ānettir. (وَلَا يُوطِنُ الْأَمَاكِنَ) terkīb-i huçeste-tertibî berāy-ı tahrîme-bendî-i şalāt 'adem-i ittiḥāz-ı mekân-ı mu'ayyene delâlet-simât oldığından mâ-'adā ḥadîş-i âḥarda nehy-i huşûş-i mezbûr irāde-i ma'nā-yı mezkûra ḳarinedir. Ba'dehû şîḡa-i sāmān-ribā-yı (صابره) müfîd-i ma'nā-yı taḥammül ve meclis-i meḥābet-celîsi rehînü'l-merāḥimlerinde hetk-i perde-i maḥārimden eyādî-i efvāh-ı ekārim mekfûfe olup ma'nā-yı merḳûm (وَلَا يُؤْنِسُ فِيهِ الْحَرَمُ) maḳûl-i maḳbûlinden ma'lûm idigi bî-temaḥḥuldür. Ḥattā (لَا تُنَنِّي فَلَتَاتُهُ) cümle-i feşāḥāt-müştemilesi efrād-ı ümemden şudûr-yāb olan zellâtın bi-huşûşihā 'adem-i zikri ve ḥicāb-ı ihticāb ile setri muḳarrer idigin mu'lin olup 'atebe-i 'aliyyeleri mevrîd-i müzākere-i müstehcene olmadığın âsâr-ı vāride mübeyyindir. Ve şîḡa-i (يُرْفِدُونَ) ma'nā-yı i'āneti ifāde-efken ve (سَخَاب) keşîrû's-şıyāḥ maḡzāsına idigi rûşen olup ḥālet-i mezkûreden berā'atleri mantûḳ-ı naşş-ı mübîn ve berāy-ı tekāfî-i ni'am, vürûd-i ḳavāfil-i şeniyyât-ı zîbende-dem marzıyy-i Resûl-i Emîn olup bu bâbdan mâ-'adā terk-i şenā evlā^(N55b) idigi bî-mirādır. Ḥattā 'inde ba'zı'l-'ulemā' iḳtisād fi's-şenā' yāḥud medîḥa-i tekāfî-pîrā yāḥud İslāmiyāndan şenā-yı muḥāleşet-intimā rızā-dāde-i ṭab'-ı mekārim-āmādeleri olup bunlardan mâ-'adāda midḥatlerin icāde ḡayr-ı marzî idigi naḳl-kerde-i erbāb-ı ifādedir. Ve kelime-i (يستغفره) müfîd-i ma'nā-yı istiḥfāf olup ḥālet-i mezbûreden 'adem-i huşûl-i ḡāzab kemāl-i re'fetlerine müsebbibdir. Ve ḥadîş-i âḥarda (مَنْهُوسٌ) 1037 (أَهْدَبُ) vaşf-ı mühezzebi kıllet-i laḥm-ı esnān-ı derārî-imtinānların mu'lin ve (الْأَشْفَارُ) ile mevşûfiyyetleri tûl-i ecfān ve imtidād-ı müjgān-ı merdüm-şikārların mübeyyindir. Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem teslīmā.

Bāb-ı Sāliḥ: (51a) 'İnde'l-Meliki'l-Mennān ol Mefḥar-ı her-dü-cihānıñ 'izām-ı ḳadr ü şān ile 'ulüvv-i menziletlerin beyān içün meftûḥ ve mişāl-i derbānān-ı ḥurûf-ı suṭûr-ı nefāset-mevfûrî ḥaşā'îş-i 'amīmetü'l-berekāt-i dīniyye ve dūnyeviyye ve kerāmāt-ı i'cāz-simāt-ı seniyyelerin i'lān eyleyen şaḥîḥ-terîn-i âsâr-ı şerāfet-dişārî rātibe-tırāz-ı ḡüftār olup bedāyi'-i ma'ānî-i efḍaliyyetlerine delâlet-sāz olan mefātîḥ-i elfāz-ı ḥürriyyetü'l-istiḥfāz ile müteyessirü'l-fütûḥdur. Pes bilā-ḥilāf perde ber-endāz-ı

¹⁰³⁷ "Az etli idi." Müslim, 1807.

ihlilâfdir ki ol Mefhar-ı her-dü-serâ ‘aleyhi şerâyifü't-tehâyâ¹⁰³⁸ ‘unvân-ı “Hayru'l-Beşer” ile mu‘anven ve vaşf-ı “Seyyid-i Veled-i Âdem” ile zîver-ârâ-yı sâha-i ‘âlem bir resûl-i muhteremdir ki ‘inde'l-mebde’-il-evvel menzileten efđaliyyetleri müdellel olup şadr-nişîn-i ‘âlî-pāye-i kurbet ve tırâz-ı ser-menzil-i rıf‘at idikleri celâ’il-i delâ’il ile müşbetdir. İmdi bu bâbda şeref-bağşâ-yı vürüd olan âsâr-ı taḥaḥkuḥ-âlūd ile ahādîs-i şaḥîḥatü'l-mebânîniñ muḥteccün-bihâ ve mu‘avvelün ‘aleyhâların beyâna fuşûl-i işnâ ‘aşere mevki‘-ı şerâfet-perver ve fuşûl-i bâkıyye-i teberrük-peymâ esâmî-i şerîfe ve ba‘zı me‘âşir-i münîfelerin inbâya me‘vâ-yı şerâfet-intimâdır.

Faşl-ı Evvel: Ol Erîke-nişîn-i ıstıfâ ve râtibe-tırâz-ı İsrâ ‘aleyhi şerâyifü't-tehâyâniñ ‘inda'llâhi te‘âlâ mekânet-pîrâlıkda râtibe-tırâz-ı i‘tilâ ve terfî‘-i zıkr ile tekrîm-peymâ idiklerin mübeyyin ve tafdîl ü siyâdet ile maşîr-i ten‘îm ve dâreynde şâhib-i ḥaşâ’îş-i kübrâ olmalarıyla mevrîd-i fezâ’il-i celiyye ve müsemmâ-yı esâmî-i seniyye idiklerin tefhîme me‘vâ olup celâlet-i şân-ı hidâyet-nişânlarında şeref-pîrâ-yı vürüd olan âsâr-ı şıḥḥat-dişâra mevki‘-ı menî‘ ve cây-gâh-ı refî‘dir. Ezcümle zîver-bağş-ı şaḥîfe-i asl-ı kitâb olan esânîd-i şıḥḥat-nişâb ile Cenâb-ı Ḥabr-i fezâ’il-istînâs ‘Abdullâh bin ‘Abbâs rivâyetince ol Bülbül-i gülistân-ı i‘zâz bu vechile terennüm-sâzdır ki Cenâb-ı Ḥazret-i Ḥâlîk-ı bî-çün u çirâ mecmû‘-ı maḥlûkâtı inkısâm-pîrâ-yı kısmeyn ve vücûd-i risâlet-âlûdların ḥayr-ı kısmeynden şeref-bağşâ-yı kevneyn buyurup hattâ ma‘nâ-yı merķûm aşḥâbu'l-yemîn¹⁰³⁹ ve aşḥâbu's-şimâl¹⁰⁴⁰ (N56a) naşş-ı celâlet-iştîmâlınden mefhûm olmağın zât-ı hidâyet-simâtları ḥayr-ı aşḥâb-ı yemîn idiginiñ şübûtı şıḥḥat-men‘ûtdur. Ba‘de zâlik Şâni‘-i bî-vaż‘ ü eyn teşlîs-sâz-ı kısmeyn-i mezbûreyn olup vücûd-ı mekârim-âlûd-ı Resûli's-Sakaleyn'i ḥayr-ı şülûs-i eşlâs-ı merķûmeden tırâz-ı sâha-i ḥilkat kıldığı¹⁰⁴¹ (فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ) fermûde-i mükerreremesiyle¹⁰⁴² (وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ) âyet-i kerîmesinden lâzım-ı fâ‘ide-i ḥaber tarîķıyla cilve-ger ve zât-ı risâlet-simâtları ḥayru's-sâbıkîn idigi ittifâķ-kerde-i aşḥâb-ı siyerdir. Ba‘de zâlik heyûlâ-yı eşlâs-ı mezkûreyi daḥi şûret-ķarîn-i ḳabâ’il-i mevfûre kılup ḳabile-i celîle-i Resûl-i kerîmü's-şemâ’ili ḥayru'l-ķabâ’ilden zîver-

¹⁰³⁸ şerâyifü't-tehâyâ: şerîfî't-tehâyâ A, N.

¹⁰³⁹ el-Vâkıa 56/27.

¹⁰⁴⁰ el-Vâkıa 56/41.

¹⁰⁴¹ “Biri, amel defteri sağından verilenlerdir; ne mutlu o sağından verilenlere!” el-Vâkıa 56/8.

¹⁰⁴² “Önde olanlar; (erdem, amel ve ödülde) önde olanlar.” el-Vâkıa 56/10.

bağış-ı ‘âlem kıldığı ¹⁰⁴³﴿وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا﴾ kavı-i celilinden mefhûm ve neyyir-i evc-gâh-ı nübüvvet olan zât-ı hidâyet-leme‘ânları etkâ ve ekrem ve seyyid-i veled-i Âdem iken şerâfet-i neseb mâ-bihi'l-fahr-ı (51b) Resûl-i münteheb değil idiği ma‘lûmdur. Gıbbe zâlik pür-kâr-ı sûtûde-kâr-ı irâde-i Cenâb-ı Perverdigâr esâs-ı kabâ’il-i ta‘addüd-şemâ’ili tarh-endâz-ı büyü-t-i ‘adîde ve vücûd-ı mes‘ûd-ı risâlet-men‘ût-ı güzîdelerin şadr-nişîn-i hayru'l-büyüt kıldığı ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ﴾ ¹⁰⁴⁴ âyet-i nezâfet-simâtıyla râtibe-tırâz-ı şübûtdur. Hattâ Cenâb-ı Ebî'l-Beşer beyne'r-rûh ve'l-cesedi'l-mutahhar sâha-i ‘âlem-i şuhûda zîver olmadın, bâlâ-yı rif‘at-intimâ-yı risâlet-pîrâları lâbis-i libâs-ı nübüvvet ve ser-i risâlet-efserleri tâc-dâr-ı efđaliyyet idiği hadîs-i mu‘teberi rivâyet-kerde-i Ebî Hüreyre-i fezâ’il-perverdir. ¹⁰⁴⁵ Felihâzâ Vâşile ibni'l-Eşka‘dan merviyi-yi erfa‘dır ki Cenâb-ı Kibriyâ ebnâ-i Hâzret-i İbrâhîm ‘aleyhi's-selâmı ıstîfâ ve ol menba‘dan zemzem-mişâl vücûd-ı Cenâb-ı İsmâ‘îl ‘aleyhi's-selâmı icrâ ve nesl-i zîbende-aşl-ı İsmâ‘îl-i şerâfet-nişânenen ıstîfâ-sâz-ı Benî Kinâne ve ol zümre-i zîbende-‘ayşden ıstîfâ-sâz-ı Kureyş ve ol ‘ırk-ı ‘arîku'l-mehâşimden ıstîfâ-sâz-ı Benî Hâşim ol gencîne-i şerâfetden ıstîfâ-sâz-ı zât-ı müstaşfâları idiği kurtâ-i binâgûş-i aşhâb-ı ma‘âlî-pîrâ buyurulmuşdur. ¹⁰⁴⁶ Ma‘a-hâzâ zeyl-i hadîs-i Enes-i fezâ’il-resde ¹⁰⁴⁷﴿أَنَا أَكْرَمُ وَلَدِ آدَمَ عَلَى رَبِّي وَلَا فَخْرَ﴾ maḳâl-i tevâzu‘-ı ıstîmâlin ibrâz ve hitâm-ı hadîs-i İbn-i ‘Abbâs'da ¹⁰⁴⁸﴿أَنَا أَكْرَمُ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ وَلَا فَخْرَ﴾ buyurmağla hazm-ı nefis-i hidâyet-perdâz buyurmuşlardır. Felihâzâ Hâmil-i vahy-i mübîn meşârîk ve meğârib-i zemîni sâye-endâz-ı cenâh-ı teftîş olduğda ol Şadr-pîrâ-yı ekmeliyyetden efđal bir zât-ı mufaḍḍal pîş-âmed-i nazar-ı ecmeli olmayup büyü ü kabâ’ilden eşref-i beyt-i ma‘âlî-perver, Benî Hâşim-i şerâfet-güster idigin ‘arza dâşt-ı dergâh-ı risâlet-penâh eylediği hadîs-i şîḥḥat-medâr rivâyet-kerde-i Şiddîka-i fezâ’il-

¹⁰⁴³ “Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, **tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık**, Allah katında en değerli olanınız O’na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.” Hucurât 49/13.

¹⁰⁴⁴ “Evlerinizde oturun ve daha önce Câhiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmayın, namazı güzelce kılın, zekâtı verin, Allah’a ve resulüne itaat edin. **Ey peygamber ailesi! Allah sizi sadece günah kirlerinden arındırmak** ve sizi tertemiz yapmak istiyor.” Ahzâb 33/33.

¹⁰⁴⁵ Tirmizî, Menâkıb 1, nr. 3609.

¹⁰⁴⁶ Tirmizî, Menâkıb 1, nr. 3605-3606; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. IV, s. 107. Ayrıca **bkz.** Müslim, Fezâil 1, nr. 2276. Müslim’in rivayetinde, “İbrâhimoğullarından İsmail’i” ifâdesi yoktur.

¹⁰⁴⁷ “Ben, Rabbimin nezdinde, Ademoğullarının en değerlisiyim. Bunu övünmek için söylemiyorum.” Tirmizî, Menâkıb 1, nr. 3616; Dârimî, Mukaddime 8, nr. 48.

¹⁰⁴⁸ “Ben önce gelenlerin, sonra gelecek olanların en değerlisiyim. Bunu övünmek için söylemiyorum.” Tirmizî, Menâkıb 1, nr. 3616; Dârimî, Mukaddime 8, nr. 48.

şî'ârdır.¹⁰⁴⁹ Binâ'en 'alâ zâlik şâm-ı (N56b) 'anberîn-fâm-ı Mi'râc-ı bâhirü'l-ibtihâcda berây-ı maşlahat ser-keşî-i Burâk-ı berķ-şitâb hîninde lisân-ı Hâmil-i vahy-i mübînden Râkib-i cemîlül-hulķ-ı mekârim-ķarîniñ 'inde'l-Haķ ekremül-halk idigin hissi muhakķak olıcaķ tâbiş-i hacletden ģarķ-ı ķulzüm-i 'araķ oldıĝı kemâ-sebak rivâyet-ķerde-i Enes-i sa'âdet-resdir.¹⁰⁵⁰ El-haķ müdde'â-yı ekmeliyyet-i Zât-ı risâlet-eħaķķa edell-i delâ'il-i zîbende-şemâ'ildir ki tıynet-i Hâzret-i Âdem 'aleyhi's-selâm yed-i kudret-i Melik-i 'Allâm ile taħmîr-ķerde olduĝda ķaleb-i Hâzret-i Ebi'l-Beşer'de muzmer olan nûr-i nübüvvet-i Resûl-i Ekrem ile taşvîr-i Âdem rûh-âşinâ ve ba'de'l-hübût ol Nûr-i mebsût pertev-endâz-ı sâha-i melsâ olup ba'dehû keşî-i şerâfet-şirâ'-ı şulb-i pâk-i Hâzret-i Nûh'a mânende-i nâhuda zîver-efzâ ve ba'dehû âteşîn-gülzâr-ı Hâzret-i Hîllet-medârîñ gonçe-i tâb-dâr-ı bî-hûrî ve ba'dehû süver-i zîbende-eser-i aşlâb-ı kerîmeye besmele-mişâl zîver-baħş-ı intikâl olarak 'âlem-i ma'nâdan hezâr iclâlle 'arz-ı cemâl ve vücûd-ı rahmet-âlûdları Seyyid-i Kevneyn ve Ârâyiş-i Şakaleyn olmuşdur. Hattâ mihr-i 'âlem-tenvîr-i zât-ı bâhirül-berekâtları rûşenâ-sâz-ı ebşâr-ı 'âlemiyân oluncaya deĝin her maṭla'da naħs-ı sıfâhdan berî ve sa'd-i sa'âdet-nişân-ı nikâhîñ eşer-i şeref-perveri (52a) idigi rivâyet-i İbn-i 'Abbâs-ı fezâ'il-bünyân ile mervîyy-i şıḥḥat-istînâsdir.¹⁰⁵¹ Felihâzâ ma'nâ-yı ma'âlî-intimâ-yı merķûmı yerâ'a-i pûr-berâ'a-i Cenâb-ı 'Abbâs ibn-i 'Abdu'lmuttalib bu nazm-ı feşâḥat-müsteclib ile tarḥ-endâz-ı zemîn-i inşâddır. **Nazm:**

مِنْ قَلِيلٍ طُبْتُ فِي الظَّلَالِ وَفِي ... مُسْتَوْدَعٍ حَيْثُ يُخَصِّفُ الْوَرَقَ¹⁰⁵²

Ya'nî ķable'n-neş'e yâhud ķable'n-nübüvve yâhud ķable'l-vilâde zîver-ârâ-yı şulb-i pâk-i Hâzret-i Âdem-i sûtûde-dem iken ṭahâret-i 'unsur-i nebeviyyeleri müselleme ve ķable'l-hübût mülteffetü's-sâķ-ı zînet-iltişâķ olan eşcâr-ı cennetiñ sâye-i tena'um-mâyesinde bisât-ı nûrâniyyet-inbisâtları mebsût olup müstevda' ve müctema'-i Hâzret-i Âdem ve Havvâ olan ravza-i rıdvân-ı tena'um-bünyânda ebeveyn-i

¹⁰⁴⁹ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, c. VI, s. 237-238, nr. 6285; Heysemî, **Mecma'u'l-Bahreyn**, c. VI, s. 146-147.

¹⁰⁵⁰ Tirmizî, *Tefsîr*, 17/2, nr. 3131; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, c. III, 164; Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, **Müsned**, c. V, s. 459, nr. 3184.

¹⁰⁵¹ Ebû Nuaym, **Hilye**, c. I, s. 121.

¹⁰⁵² "Ey Allah'ın Resûlü! Sen peygamber olmadan önce, Cennet'in gölgeliklerinde, Cennet yapraklarıyla örtünen Âdem atanın sulbünde, pek temiz ve pek güzel bir hayat sürüyordun."

muhteremeyn-i merķūmeyne tesettür bi'l-evrāk de'b-i edeb-i mesāk iken daħi tayyibu'l-halk olup **naẓm**;

ثُمَّ هَبَطْتُ الْبِلَادَ لَا بَشَرٌ ... أَنْتَ وَلَا مُصْنَعَةٌ وَلَا عَلَقٌ¹⁰⁵³

mefhūmunca hūbūt-i Ebi'l-Beşer-i sa'adet-maķarr ile nūr-ı ziyā-i mevfūr-i Risālet-me'āb daħi tenvīr-sāz-ı arz-ı Hind ve pertev-endāz-ı zemīn-i Mekke olduķda libās-ı beşeriyetden 'arī ve şekl-i muḍġa ve 'alaķ ile teşekkülden berī, **naẓm**;

بَلْ نُطْفَةٌ تَرْكَبُ السَّفِينَ وَقَدْ ... أَلْجَمَ نَسْرًا وَأَهْلَهُ الْغَرَقُ¹⁰⁵⁴

manṭūķunca belki maḥz-ı nūr ve nuṭfe-i lem'a-mevfūr iken rākīb-i sefīne-i şulb-i Ḥazret-i Nūh-ı rehīnū'l-fütūh olup kavm-i cehālet-revm-i Nūh-ı rehīnū'l-fütūhuñ “nesr” ile müsem mā olan şanemleri mişāl-i feres licām-ı ġaraķ ile mülcem ya'nī eşer-i tūfān-resīde-i fem-i şanem olarak perestiş-kerdeleri olan^(N57a) şūret ile ol kavm-i pūr-cehālet ḥāşāk-güzār-ı kılzüm tebāh olduķlarında cebīn-i Cenāb-ı Necī-i tevekkül-mültecī nūr-ı zībende-zuhūr-ı Faḥr-i 'Ālem'e meclā ve ba'dehū ol Erīke-ṭirāz-ı i'tilā, **naẓm**;

تُنْقَلُ مِنْ صَالِبٍ إِلَى رَجِمٍ ... إِذَا مَضَى عَالَمٌ بَدَا طَبَقٌ¹⁰⁵⁵

mesūķunca şudūr-ı aslāb-ı tāhireden naķl-ārā-yı beytū'ş-şeref-i erḥām-ı zāhire ve ķarnen ba'de ķarnin zuhūr-ı fiḥāma baḥşende-sāz-ı lem'a-i zāhire olarak, **naẓm**;

وردت نار الخليل مكتما ... تجول فيها ولست تحترق¹⁰⁵⁶

nehcince nār-ı mevķīde-i Ḥazret-i Hıllat-penāha mahfūzan vürūd ve ol gülzār-ı cennet-āşārda ihtirāķdan bā-şavn-ı Melik-i Vedūd maşūn belki cevelān-ı pūr-leme'ān ile ızā'et-maķrūn olup **naẓm**;

حَتَّى اخْتَوَى بَيْتُكَ الْمُهِيمُ مِنْ ... خُنْدَفٍ عَلَيْهِا تَحْتَهَا النَّطَقُ¹⁰⁵⁷

¹⁰⁵³ “Ardından henüz bir beşer, bir çiğnem et, bir kan pıhtısı hâline gelmeden önce Âdem’in sulbünde Cennet’ten dünyaya indin”

¹⁰⁵⁴ “Tûfân, Nesr putunu ve ona tapanları yok ettiğinde, sen henüz bir su damlasıyken Nuh’un gemisine bindin.”

¹⁰⁵⁵ “Asırlar birbirini kovaladıkça, sen de sulblerden rahimlere taşındın durdun.”

¹⁰⁵⁶ Bu beyit **Şifâ** metninin aslında mevcut değildir. “Sen gizli bir şekilde İbrahim’in (sulbünde) ateşindeydin; yanmadan içinde dolaşırdın.” Muhammed bin Yûsuf es-Sâlih eş-Şâmî, **Sübûlü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sîreti Hayri'l-İbâd**, c. I, s. 70.

maḳûlünce ol Zât-ı münteḫabîñ silsiletü'z-zeheb-i neseb-i mühezzebleri şerâfetde tırâz-ı a'le'l-merâtib olmağın şâhid-i zîbende-ruḥsâr-ı şerâfetiñ 'arûs-i behcet-me'nûsı olan imre'e-i İ[]yâs bin Mużar ki ism-i "Ḥındıf" ile müsemmâtdır, şadr-ı beyt-i 'ulyâ-yı şerâfetde yegânelikle mevsûme olmağla maḍrab-ı meşel iken şeref-i neseb-i Resûl-i münteḫaba nisbetle mânende-i şehâ tele'lü'-i ğarrâyiden dün ve neseb-i Resûl-i efdâliyyet-müşûl 'inde cemî'i'l-'Arab ma'âlî-maḳrûndur. Felihâzâ **naẓm**;

وَأَنْتَ لَمَّا وَرَدْتَ أَشْرَقْتَ الْأُرْ ... ضُ وَضَاءَتْ بُنُورُكَ الْأَفُقُ¹⁰⁵⁸

(52b) mantûḳunca âfitâb-ı 'âlem-tâb-ı mevlid-i rahmet-maḥtidleri işrâḳ-sâz-ı derûn-i arzeyn ve nûr-baḥş-ı nevâḫî-i ufḳ-ı sipihr-i heftümin olup **naẓm**;

فَنَحْنُ فِي ذَلِكَ الضِّيَاءِ وَفِي النُّو ... ر وَفَى سَبِيلِ الرَّشَادِ نَحْنُ¹⁰⁵⁹

maẓmûnı üzre ḳâ'il-i şerâfet-vâşıl daḫi nûr-ı hidâyet-mevfûr-ı Resûl-i ma'âlî-perver ile istinâre-sâz-ı nihâd ve delâlet-i şu'le-i cevval-e-i ihtidâ ile şeh-râh-rev-i tarîḳ-i hidâyet-refîḳ-i sedâd olmağla menzil-res-i reşâd oldıgın inbâ etmişdir. Keyfe lâ? Cenâb-ı Ebî Z̤er ve İbn-i 'Ömer ve İbn-i 'Abbâs-ı feẓâ'il-güster ve Ebû Hüreyre-i şerâfet-âver ve Câbir bin 'Abdullâh-ı şadâḳat-destgâh 'aleyhim rıdvânü'l-İllâh rivâyetleriyle şaḫîfe-zîb-i şihḫat idigi bî-iştibâhdır ki, ol Şadr-nişîn-i 'âlî-serây-ı ekremiyyet ve erîke-tırâz-ı bâhirü'l-i-'zâz-ı efdâliyyet mevâhib-i sitte-i maḥşûşa ile min kıbeli'llâh tekrîm-penâh olmaḳda sebḳat-sâz-ı zümre-i 'aliyye-i evvelîn ve âḫirîn olmuşdur. Evvelâ ṭanîn-i meḫâbet-âyîn-i kûs-i hidâyet-me'nûs-i 'azîmetleri şımaḫ-ı a'dâ-yı dîne mesîretü şehrin resîde olmağla velvele-i ru'b u hirâs lerzende-sâz-ı endâm-ı li'âm-ı cehâlet-istînâs idigi bâ'ış-i nuşret-sencîdedir. Ve şâniyen ser-tâ-ser sâḫa-i melsâ seccâde-âsâ ferşide-kerde-i dest-i ṭahâret olmağla secde-gâh oldıgından mâ-'adâ ḥasbe'l-iḳtîzâ şâhid-i teyemmüme daḫi cılve-gâh olmağın âḫâd-ı ümmetden her ferde berây-ı^(N57b) iḳâmet-i şalavât zemînin her maḫalli mescid-i ṭahâret-simât olmuşdur. Ve şâlişen muḳaddemât-ı cihâd netîce-baḥş-ı ğanâyim olduḳda ḳable hâzâ istimtâ'ı ğayr-ı ḫelâl iken taḫlîl-i temettu'ı ḫaşşîşa-i Cenâb-ı Râfi'-i livâ'-tereffu'dur.

¹⁰⁵⁷ "Senin şerefin ve yüce soyun yanında en yüksek dağlar pek aşağı seviyede kalır."

¹⁰⁵⁸ "Sen doğduğunda yeryüzü aydınladı ve ufuklar nûrunla parıladı."

¹⁰⁵⁹ "Biz o parıltıda, o nûrun içinde ve o dosdoğru yolda yürüyüp durmaktayız." Taberânî, **el-Mucemu'l-Kebîr**, c. IV, s. 213, nr. 4167; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. VIII, s. 217-218.

Ve rābi'an menşūr-ı rahmet-maştūr-i bi'set-i 'ālem-şumūlleri kâffe-i nāsa fermān-fermā-yı ihtidā ve hāmisen ol Şāhen-şāh-ı enbiyā erīke-nişīn-i şefā'at-i 'uzmā olmağla şān-ı ma'ālī-nişānları erfa'ıyyet ve ekremiyyetde yektā ve sādisen ber-minvāl-i rivāyet-i Ebī Zer cemī'-i mes'ul-i Resūl-i güzīde ser-menzil-i icābete resīde ve 'alā rivāyetin uhrā min ledun Ādem 'aleyhi's-selām ilā yevmi'l-kıyām aḥvāl-i enām ya'nī umūr-ı vazī' ve refī'-i ümmet bi-tefāşīlihā resīde-i ma'raż-ı ma'lūmiyyetleri olup 'ale'l-kavli'l-eşāḥḥ mecmū'-ı maḥlūkāta meb'ūs olmağla şān-ı ma'ālī-nişānları menzil-res-i efdaliyyet idigi muşahḥaḥdır.¹⁰⁶⁰ Ve ber-maẓmūn-ı ḥadīs-i şıḥḥat-ḳarīn-i Ebī Hüreyre şamşām-ı ru'b ile sell-i seyf-i nuşret ve le'ālī-i cevāmī'u'l-kelime lisān-ı dürrer-bārları gencīne-i pür-ḥikmet olup mefātīḥ-i ḥazā'in-i arzeyn derdest-i ma'rūziyyetleri olduğdan sonra 'adem-i rağbet ile ekmeliyyetleri müsellemler¹⁰⁶¹ ve zāt-ı mekārīm-perverleri ḥātīme-i suhuf-i bi'set idigin rivāyet ile rāvī-i āḥar levḥa-nüvīs-i kitāb-ı müsteṭāb-ı midḥatleri idigi ğayr-ı mübhemdir.¹⁰⁶² Ḥattā 'Uḳbe bin 'Āmir¹⁰⁶³ rivāyetiyle bāhirdir ki; Zāt-ı risālet-simātları aḳdem-i zevāt ve şehīd-i yevm-i 'araşāt olup zamān-ı ḥayāt-ı rahmet-simātlarında ḥavz-ı ḥayāt-ḥavzları pīşgāh-ı nazar-ı re'fet-eşerlerinde nümāyān ve ḥazā'in-i arzeyn menūṭ-ı dest-i kerem-peyvest-i irādetleri idigi 'ayān olup zimem-i ümmet-i merḥūmeleri nūr-ı hidāyet (53a) ile münevver-kerde-i diyānet olduğdan sonra zulmet-i çirk-i şirk ile tīregī-i derūn dā'irelerinden bīrūn olmağla vuḳū'-ı aḥvefū'l-meḥāvifden berā'atleri ma'lūm-i sa'ādetleri olduğından cāy-ı meḥāfet olmayup ancak merāya-yı ḳulūb-i temāyil-maşḥūbları berāy-ı temāşā-yı nuḳūş-ı dūnyā-yı deniyye gerd-ālūd-ı münāfese-i ğayr-ı marzıyye idüğü īrās-sāz-ı meḥāfet idigin beyān ile i'lān-ı re'fet buyurmuşlardır.¹⁰⁶⁴ Ba'de ḥazā İbn-i 'Ömer-i feẓā'il-perver rivāyetiyle cılve-gerdir ki nām-ı nāmī-i emcedü'l-esāmīleri Muḥammed-i Mümecced ve Nebiyy-i Ümmī vaşfiyla binā-yı tavşīfleri müşeyyed olup zāt-ı mufaḍḍalları ḥātīme-i süver-i

¹⁰⁶⁰ Buhârî, Teyemmüm 1, nr. 335, Salât 56, nr. 438; Müslim, Mesâcid 3, nr. 521; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. I, s. 301, c. V, s. 161.

¹⁰⁶¹ Buhârî, Cihād 122, nr. 2977, Ta'bîr 22, nr. 7013, İ'tisām 1, nr. 7273; Müslim, Mesâcid 6, nr. 523.

¹⁰⁶² Müslim, Mesâcid 5, nr. 523; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. II, s. 411.

¹⁰⁶³ Ebû Mes'ûd el-Ensârî ve Ebû Mes'ûd el-Bedrî diye de meşhur olup Bedir Savaşı'nın yapıldığı Bedir mevkiinde oturduğu için el-Bedrî nisbesiyle anılmış; Fahr-i Kâinat Efendimiz -sallallâhu aleyhi ve sellem- daha Medine'ye hicret etmeden önce Mekke'de yapılan ikinci Akabe biatına katılanların yaşça en küçüğü o idi. 40/660'da vefat etti. Kandemir, *age.*, c. I, s. 354.

¹⁰⁶⁴ Buhârî, Cenâiz 71, nr. 1344, Menâkıb 25, nr. 3596, Megâzî 27, nr. 4085, Rikâk 7, 53, nr. 6426, 6590; Müslim, Fezâil 30, nr. 2296.

risâlet ve cevâhir-i zevâhir-i cevâmi‘u'l-kelime dehân-ı pür-feşâhatleri hıżâne-i bî-bahâne-i pür-belâğatdır. Hattâ hazene-i nâr ve hamele-i ‘arş-ı ma‘âlî-medâr manzûr-ı nazar-ı hakkâniyyet-eşerleri olmağla efdaliyyetleri muḳarrer¹⁰⁶⁵ ve şerâyi‘-i zîbende-zerâyi‘leri ilâ kıyâmi's-sâ‘a ve sâ‘a'l-kıyâm bâ‘iş-i nizâm-ı ümmetleri idigi haber-i mu‘teberdir.¹⁰⁶⁶ Binâberîn rivâyet-i İbn-i Vehb¹⁰⁶⁷ üzre ol Nûr-ı dîde-i reşâd, min kıbel-i Rabbi'l-‘İbâd berây-ı i‘tâ su‘âl ile me‘mûr olduğda h‘âst-kâr-ı rızâ-yı Cenâb-ı Perverdigâr idiklerin ‘arîza eşerinde istî‘âb-ı ^(N58a) kemâlât ile ser-bülendân-ı risâlet olan enbiyâ-yı ma‘âlî-intimâyı serd buyurup bâlâ-yı Hâzret-i İbrâhîm kabâ-püşî-i Hâlîliyyet ile lâbis-i libâs-ı tekrîm ve zâ‘îka-i Cenâb-ı Mûsâ kand-i teklîm ile şîrîn-meżâk-ı ten‘îm olup zât-ı sa‘âdet-simât-ı Cenâb-ı Nûḥ sâhil-res-i necât ü fütûḥ olmağın ıstîfâ-kerde-i selâmet ve Cenâb-ı Süleymân mazḥar-ı menn-i Mennân olmağla fâ‘îku'l-akrân idigin beyân buyurduklarında dergâh-ı ‘azîmet-penâh-ı Kibriyâ’dan Zât-ı risâlet-simâtlarının mazḥar olduğu mevâhib-i celîle cümleden bâlâter idigi muḳarrer ve maḥşûşun bi'l-kerem olan zât-ı muḥteremleri mazḥar-ı ‘atîyye-i behiyye-i Kevşer ve ism-i sâmilîleri qarîn-i ism-i Celîl-i Ahâdiyyet-penâh olmağla fî cevfi's-semâ’ münâdâ-yı muvaḳḳar ve sâḥa-i ğabrâ Zât-ı efdaliyyet-pîrâlarıyla muṭahhar kılınup ta‘zîmen li-şânihi'l-esnâ mecmû‘-ı ümmete daḥi tûḥuriyyeti cilveger ve mağfîret-i mâ-teḳaddem ve mâ-te‘aḥḥar ile şân-ı ‘işmet-nişânları rif‘at-âver ve beyne cemî‘i'l-enâm mağfûren hıram ḥaşşîşa-i zât-ı rehînü'l-iḥtirâmları olmağla mazḥar-ı ikrâm-ı tâmm idikleri azher idigiyle cevâb-ı tekrîm-me‘âb şudûr-yâb olup meşâḥif-i kulûb-i ümmetleri levḥa-i Ḳur‘ân-ı bâhirü'l-leme‘ân ile zîver-ârâ ve hıfz-ı âyât-ı beyyinâta me‘vâ-yı neẓâfet-pîrâ kılınmağla tevḳîr-i Cenâb-ı nübüvvet-medârları âşikâr ve iddiḥâr-ı zaḥîre-i şefâ‘at-i kübrâ kezâlik iḥtişâş-yâb-ı Zât-ı merâḥim-simâtları idigin tîḥâ ile celâ‘il-i tekrîmât-ı şettâya mevrîd-i vâlâ idikleri inbâ olunmuşdur.¹⁰⁶⁸ Hattâ rivâyet-i laṭîfe-i Cenâb-ı Hıẓeyfe üzre müjde-i münîfedir ki şufûf-ı ḥayriyyet-şunûf-ı ümmetiñ riyâz-ı ma‘âşları tâbiş-i ḥazân-ı қаht ü ğalâ ile bi'l-

¹⁰⁶⁵ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. II, s. 172, 212; Heysemî, **Mecmau‘z-Zevâid**, c. I, s. 169. Râvi Abdullah b. Amr olarak ifade edilmiş; hemen sonraki “Ben, kıyamete yakın bir zamanda Peygamber olarak gönderildim” hadisinin râvisinin Abdullah b. Ömer olduğu belirtilmiştir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 355.

¹⁰⁶⁶ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. II, s. 50, 92; İbni Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. V, s. 212.

¹⁰⁶⁷ Ebû Muhammed Abdullah ibni Vehb ibni Müslim el-Kureşî âbid, zâhid, güvenilir bir hadis hafızı vs fakîh olup Mısırlıdır. İmâm Mâlik’in talebelerinden olan İbn Vehb 197/813’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 356.

¹⁰⁶⁸ Beyhakî, **Delâilü’n-Nübüvve**, c. II, s. 402.

istimrâr teb-zede-i ekdâr olmayup nihâl-i mazhariyetleri bâve-dâr-ı nuşret olmak mev'ûd-i Cenâb-ı Müfîzu'l-cûd olmağla fî ba'zî'l-ahyân eydî-i e'âdî yağmâ-ger-i simâr-ı râhat ü şâdî olursa daği (53b) 'âkıbetü'l-emr mîve-i galebe ve nuşret çîdekerde-i eydî-i ümmet idiginden mâ-'adâ¹⁰⁶⁹ heftâd-hezâr âhâd-ı sa'âdet-ittihâd ma'a'n-Nebiyi'l-Muhtâr bilâ-hisâb ihrâz-ı evvelîn-pâye-i duhûl-i dâru'n-na'im ile kâm-yâb olduğda miqdâr-ı 'aded-i mezkûr bi-tarîki't-teba'iyye duhûl-i tena'um-müşûl-i ravza-i cennet ile mesrûr idikleriniñ beşâretiyle min kıbeli'r-Rabbi'l-Mennân mübeşşer oldukların beyân buyurup¹⁰⁷⁰ Zât-ı risâlet-simâtları nuşret ve 'izzet ile mûkerrem ve debdebe-i ma'îyye-i 'azm-i sa'âdet-i hurremleriniñ eser-i ru'b-âveri mesîretü şehrin hirâs-âver-i kulûb-ı e'âdîleri idiginden mâ-'adâ bi'z-zât şân-ı ma'âlî-'unvânlarına bi't-teba' ümmet-i hayriyyet-bünyânlarına kable hâzâ hibâl-i nehy ile meşdüde olan rihâl-i ganâyimi tahlîl ve tebcilen li'r-Resûli'l-Celîl ümmet-i sûtüde-şâsetleri umûr-ı dîniyyede def'-i harec ile zîbende-mahrec idiklerin ifâdeleri rivâyet-i râvî-i âhar ile daği merviyi-yi mu'teberdir.¹⁰⁷¹ Binâ'en 'alâ hâzâ inbâ-yı Ebî Hüreyre-i fezzâ'il-pîrâ ile şîhhat-intimâdır ki zümre-i 'aliyye-i enbiyâ-yı kirâm 'aleyhimu's-^(N58b) selâma mevhûbe olan cümle-i mu'cizât-ı bâhire-i mü'minun-bihâ bi-esrihâ ol Resûl-i ebhâ cenâb-ı kerîmü's-seciyyelerine 'a'îyye buyurulduğundan mâ-'adâ şuver-i i'câz-eser-i mu'cizât-ı hazârat-ı enbiyâ-yı sâlifin meşhûd-ı mu'âşırîn olduğdan soñra teslîf-kerde-i ahlâf degil iken mu'cizât-ı bâhire-i Nebeviyye'den olan Kur'ân-ı bâhirü'l-leme'ân Zât-ı 'âlî-şânlarından ğayra nâ-müyesser ve şâhidîn ü hâzırîn ni'met-i Furkâniyye ile mütena'imîn idigi gibi karnen ba'de karnin ilâ yevmi'd-dîn cemî'-i müslimîn daği muğtenemîn olmağla tâ-be-mahşer beğâ ile ittîşâf-âver olmağın keşret-i tâbi'in ile şân-ı hatmiyyet-nişân-ı Nebevî bu cihetle daği efđaliyyeti hâvîdir.¹⁰⁷² Hattâ 'inde'l-muhaqqıķîn ma'nâ-yı hadîş-i şerâfet-karîn bu vechile müstebîndir ki mu'cizât-ı enbiyâ-yı kirâm ba'de mu'îyye-i vaķt-i küll-i Nebî bî-eser ve şeref-yâbî-i şuhûd-i âşâr-ı i'câz-medârı mu'âşırîne muķtaşardır. Ammâ

¹⁰⁶⁹ Müslim, Fiten 19, nr. 2889; Ebû Dâvûd, Fiten 1, nr. 4252; Ahmed ibni Hanbel, Mûsned, c. V, s. 278, 284. Hadîsin tam metni için bkz. Kandemir, *age.*, c. I, s. 357.

¹⁰⁷⁰ Peygamber -sallallâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz sorgusuz sualsiz cennete gireceklerin "büyü yapmayan, yaptırmayan, uğursuzluğâ inanmayan ve Rablerine güvenen" kimseler olduğunu haber vermiştir (Buhârî, Rikâk 50, nr. 6541; Müslim, Îmân 374, nr. 220. Ahmed ibni Hanbel, Mûsned, c. I, s. 6, nr. 22.)

¹⁰⁷¹ Ahmed ibni Hanbel, Mûsned, c. V, s. 393.

¹⁰⁷² Buhârî, Fezâilü'l-Kurân 1, nr. 4981, İ'tisâm 1, nr. 7274; Müslim, Îmân 239, nr. 152.

mu‘cizât-ı bâhîretü'l-â-yât-ı Nebiyye'den olan Kur‘ân-ı i‘câz-leme‘ân mâ-bakiyyetü'd-dünyâ tâbân ve tâ-be-maḥşer beḳâsıyla eslâf ü aḥlâf ‘ayânen muḡtenemlerdir. Felâ-cerem taḥkîḳ-i ma‘nâ-yı mezbûr nuḥbe-i maẓmûn-ı ḥadîṣ-i şerâfet-mevfûr olmaḡla bu maḥall-i dil-ârâda bu mertebe ile iktifâ ve âḥîr-i bâb, zıkr-ı mu‘cizât-ı Nebvî'de tafşîlî mev‘ûd-ı şâḥib-i **Şifâ**'dır. Ba‘de hâzâ Ḥazret-i ‘Aliyy-i feẓâ’il-perver rivâyetiyle mûncelî ve tâb-âverdir ki her nebiyy-i zîşân silsile-i cünbânân-ı ümmetden nücebâ-yı seb‘a ittiḥâzıyla teşdîd-i bünyân-istînâs ve te’kîd-i mebânî-i ihtirâsı ‘âdet edinmegın Cenâb-ı Meḥḥar-ı Enbiyâ ‘aleyhi efḥarût-teḥâyâ ḥazretleri daḡi ittiḥâz-ı nücebâ-yı erba‘a ‘aşere ile üns-âver ve Cenâb-ı Şiddîḳ-ı şadâḳat-perver ve Ḥazret-i ‘Ömer-i ma‘delet-güster ve İbn-i Mes‘ûd-i feẓâ’il-âlûd ve ‘Ammâr-ı meḡâmid-şi‘âr ol şeref-i cân-perver ile müşerreflerdir.¹⁰⁷³ Bu münâsebet ile şurrâḡ-ı **Şifâ**-yı teberrûk-intimâdan Şihâb-ı şâḳıbu'l-feẓâ’il iḳtibâs-ı zıkr-i cümle-i nücebâ-yı meḥḥaru'l-evâḡir ve'l-evâ’il ile bu minvâl üzre tenvîr-sâz-ı derûn-i sâ’ildir ki Çehâr-yâr-i bâ-şafâ **(54a)** ve Ḥazret-i Ḥamza-i meḡâbet-peymâ ve Cenâb-ı Câbir-i feẓâ’il-me‘âşir ve ḳurre-i a‘yûn-i ebrâr Ḥaseneyn-i şerâfet-medâr ve İbn-i Mes‘ûd-i feẓâ’il-âlûd ve Ebû Zerr-i şerâfet-perver ve Mıḳdâd-ı pâḳîze-nihâd ve Ḥuzeyfe-i vâşilûr-reşâd ve ‘Ammâr-ı sûtûde-kâr ve Selmân-ı şadâḳat-bünyân yâḡud Bilâl-i ḡuceste-ḡişâl ‘aleyhim rıdvânü'l-Meliki'l-Müte‘âl nücebâ-yı Sulṫân-ı Rusûl ve i‘ânet-âverân-ı Ḥazret-i Hâdiyü's-Sübûl'dür. Ba‘de hâzâ yine rivâyet-i Ḥazret-i ‘Alî ile lem‘a-i şübûtı mûncelî olan ḥadîṣ-i şerâfet-enîs edell-i delâ’il-i eḡḡaliyyet-i Resûl-i kerîmü’ş-şemâ’ildendir ki Ḥarem-i Muḡterem-i Mekke-i Mûkerreme'ye pâ-nihâd olmaḡdan ḡabs-i fil ihtirâmen li'n-Nebiyyi'l-Celîl şüret-nümâ-yı zuḡur idiginden mâ-‘adâ berâ-yı fetḡ-i Mekke-i Mûkerreme şaḡn-ı Ḥarem'de bir ferde ḡil-kerde olmayan ḡill-i ḳıtâl menşe'-i vücûd-i raḡmet-nümûd-ı Risâlet-âyîn olan Beledü'l-Emîn yed-i mü‘eyyed-i Resûl-i hidâyet-mekîn ile meḡtûḡ olmaḡ-içûn ‘arz-ı ḡâl eyleyûp ba‘deḡu yine ḡürmet-i aşliye i‘âde-kerde-i meclâ-yı ^(N59a) zuḡur idigi ma‘lûm-ı erbâb-ı feẓâ’il-i celiyyedir.¹⁰⁷⁴ Keyfe lâ? Ol Tırâz-ı râtibe-i eḡḡaliyyetiñ şân-ı zîşân-ı ma‘âlî-pîrâları ol mertebe bâlâ-resâdır ki gencîne-i feşâḡat olan dehân-ı mu‘ciz-beyânlarından (إني)

¹⁰⁷³ Tirmizî, Menâkıb 30, nr. 3785; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. I, s. 142, 148, 149.

¹⁰⁷⁴ Buhârî, İlim 39, nr. 112; Müslim, Hac 447, nr. 1355.

resîdeden evşâf-ı celâlet-ittişâf-ı zât-ı sencîdelerin ẖâst-kâr-ı istiḥbâr olduklarında gül-gonçe-i ḥadîka-i hidâyet olan vücûd-ı mes‘ûdları ¹⁰⁸³(رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ) fermûde-i mûkerremesi mantûk-ı münîfince nümâ-yı icâbet-intimâ-yı du‘â-yı Ḥazret-i İbrâhîm ile zîver-ârâ-yı ravza-i icâd olup tâbiş-i ḥûrşîd-i beşâret-i Ḥazret-i ‘Îsâ-yı ma‘âlî-resâ ile gül-gonçe-i vücûd-ı sa‘âdet-âlûdları küşâde ve mâder-i ‘âlî-güherleriniñ ḥîn-i ḥaml-i sa‘âdet-şemlinde derûn-ı şerâfet-meşḥûnundan lem‘a-baḥşâ-yı zuhûr olan nûr, zîb-âver-i arz-ı Şâm olan kuşûr-i Busrâ-yı ¹⁰⁸⁴meserret-ârâ-yı irâ‘et-sâz olacak mertebe pertev-pâş-ı şudûr olmağla kurb-ı vilâdet-i rehînü's-sa‘âdetleri zâhir ve ba‘de'l-vilâde ‘âlem-i şabâ-yı sa‘âdet-âmâdelerinde Benî Sa‘d-ı rehînü'l-mecdden Ḥalîme-i selîmeniñ istirdâ‘-ı Resûl-i kerîmül-meşîme vesîle-i şeref-yâb-ı uḥuvvet fi'r-riḍâ‘ları olan merd-i ḳarînü's-sa‘d ^(N59b) ile sâye-endâz-ı mer‘â olduklarında müteşekkil-i şekl-i beşer melekeyn-i mûkerremeyn cilve-ger ve ‘alâ rivâyetin uḥrâ evc-i melek-i sefid-pûş ruḥsâyî-i dergâh-ı re‘fet-penâhlarıyla şerâfet-ber-düş olup taşt-ı zerrîn-i berf-mekîni der-meyân ve şadr-ı ‘âlî-ḳadr-i enverlerin mâh-ı münevver gibi şakḳ etmekle ol Müşârun bi'l-benân-ı ins ü cänni bedr-i münîr-âsâ dıraḥşân etdiklerin inbâda Enes-i sa‘âdet-res ve Ebû Zerr-i fezâ‘il-maḳar ve Şeddâd bin Evs-i ¹⁰⁸⁵şerâfet-gavs hem-zebân-ı inhâdır. Ḥattâ ḥadîs-i âḥarda a‘lâ-yı şadr-ı ‘âlî-ḳadrlerinden merâḳḳ-ı sa‘âdet-mesâḳlarına degin şakḳ ve ol gencîne-i hidâyetden gevher-i yektâ-yı ‘âlem-bahâ ya‘nî nihâd-ı hüdâ-ittihâdların ihṛac ve ḳaṭ‘-ı rişte-i ‘alaḳa-i sevdâyla i‘zâz-ı bâhirü'l-ibtihâcdan soñra selc-i neḳâvet-intimâ ile ğasl ve tanzîfleri rivâyet-kerde-i fiḥâm olup ber-minvâl-i rivâyet-i uḥrâ aḥad-ı melekeyn-i mûkerremeyn leme‘ân-ı nûr-ı ziyâ-mevfurî ḥîre-sâz-ı ‘uyûn-ı nezzâr olan ḥâtem-i nûrâniyyet-hem-dem ile gencîne-i şadr-ı nezâfet-engîzlerin îmân ve ḥikmet ile leb-rîz kıldıḳdan soñra mühûrleyüp ba‘dehû refîḳ-i şefîḳî daḥi mefriḳ-i şadr-ı Mefḥar-ı her-dü-serâya berây-ı iltiyâm dest-sûde-i ihtirâm mazḥar-ı ikrâm-ı Rabbü'l-Enâm idiklerin ba‘de'l-i‘lâm bâlâ-yı rif‘at-intimâlarına neşr-i mürvârîd-i

¹⁰⁸³ “Soyumuzdan, onlara senin âyetlerini okuyacak, kitabı ve hikmeti öğretecek, onları arındıracak **bir elçi çıkar rabbimiz!** Çünkü yalnız sensin kudret ve hikmet sahibi.” Bakara 2/129.

¹⁰⁸⁴ Eski adıyla Busrâ; şimdiki adıyla Havran, Suriye’nin güneyinde, Dimaşk’a 124 km. uzaklıkta bir şehirdir.

¹⁰⁸⁵ Şeddâd ibni Evs, Uhud Gazvesi’ne ve diğ̱er savaşlara katılmış olup Hz. Ömer devrinde Humus valiliğ̱i, daha sonraları Dimaşk kadılığı yapmıştır. Ashâb-ı kirâmdan Ebu d-Derdâ hazretleri onun için: “Her ümmetin bir fakîhi vardır, bu ümmetin fakîhi de Şeddâd ibni Evs’tir.” demiştir. Bazı akşamlar: “Cehennem azabını düşünmek uyukumu kaçırđı.” diye kalkıp sabaha kadar namaz kılan Şeddâd ibni Evs, 58/678’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 361.

şalât ü selâm etmişlerdir. Ve haber-i âhârda cilve-ger olduğu üzre aḥad-ı melekeyn enīs-i Seyyidü'l-Kevneyn olan Cibrîl-i Emîn olup ba'de itmâmi'l-merâm kalb-i Ḥâtem-i enbiyâ-yı kirâmı kalb-i vekî' ya'nî muḥkem ve refî' vaşfiyla tavşîfden şoñra ol Nihâd-ı sa'âdet-ittihâda 'aynân-ı bâşiratân ve üzünân-ı semî' atân işbâtıyla ḥıdmet-i tarşî' ve taltîfi ba'de'l-itmâm qarîn-i şerâfet-rehînine tevcîh-i veche-i ḥitâb edüp¹⁰⁸⁶ kulüb-ı ümmet-i merḥūmeden 'aşere ile vezn-i nihâd-ı hidâyet-nişâbı tekellüm ba'de'l-vezn ol Gevher-i girân-ḡadrin ruḡḡânın terennüm ve ba'dehū kulüb-ı ümmet-i sûtüde-ḡaşletden mi'e ile zine ve ba'de ruḡḡâniḡî elf-i kâmil ile vezn-i tercîh-i şâmilden şoñra eger kulüb-ı mecmū'-ı ümmet ile vaż'-ı keffeteyn-i mîzân tecrübe (55a) olunsa yine girân-miḡdârlıkları âşikâr idigin müzâkere ile meclis-gâh-ı müfâḡhareleri miskiyyü'l-ḡitâm idigin i'lâm buyurmaḡın kulüb-ı hidâyet-maşḡub-ı aşḡâb-ı ma'âlî-nişâbların tefrîcleri şerḡ-âver-i şadr-ı inbâ-yı aşḡâb-ı taḡrîcdir.¹⁰⁸⁷ Ve ḡadîs-i âḡarda ba'de ḡitâmi'l-müzâkere ol Mâh-ı evc-i kemâle mişâl-i hâle taḡarrüb ve zamm-ı şadr ile zîver-ârâ-yı âḡuş-ı faḡr etmege teleḡḡübleri muḡarrer olup telşîm-i ser-i risâlet-efser taḡbîl-i mâ beyne'l-'ayneyn-i neyyireyni ile tenvîr-i başar eyleyüp; "Eyâ ḡabîb-i ḡudâ-yı Mûte'âl! Müberrâ-sâz-ı hirâs olmaḡla müreffeḡu'l-bâl ol ki, şân-ı sa'âdet-nişânında cilve-ger-i meclâ-yı taḡdîr olan tekrîmât-ı behiyye ma'lûm-ı sa'âdetiñ olsa qarînü'l-'ayn-ı meserret-i seniyye olurduñ"¹⁰⁸⁸ deyü tebşîrleri merviyi-yı şîḡḡat-maşîrdir. ḡattâ baḡıyye-i ḡadîs-i şerâfet-perverde 'inde'l-ḡaḡ ekremü'l-ḡaḡ idiklerin daḡi inbâları muḡaḡḡaḡ ve i'ânet-i Rabbü'l-Enâm müzâheret-i melâ'ike-i kirâm ile fetḡ u nuşrete maḡhariyetleri i'lân^(N60a) olundıḡı daḡi ḡavl-i muşaddaḡdır.¹⁰⁸⁹ Keyfe lâ? ḡadîs-i Ebî Zerr-i feżâ'il-maḡarda nuḡuş-ı ḡâlât-ı mezḡûre el-ân mir'ât-ı ḡayâllerinde 'ayân idigi mezḡûr¹⁰⁹⁰ ve Ebü Muḡammed Mekkî ve Ebu'l-Leys es-Semerḡandî ve sâ'ir ekâbir-i aḡbâr-ı fâḡirince ḡazret-i Âdem 'alâ Nebiyyinâ ve 'aleyhi's-selâmu'l-etemm 'afv ile mebsût olmaḡ-içün fî eşnâ'il-ḡübûḡ münâcâtında Zât-ı nübüvvet-penâh ile mütevessil-i dergâh-ı İlâh olup ḡattâ vücûd-ı mes'ûd-ı ḡabîb-i Ekrem'e cihet-i ḡuşûl-i 'irfânlarından min kıbeli'llâh mes'ûl olduḡda mevâzî'-ı 'adîde-i cennât-ı 'âliyatda gül-i tevḡidîñ

¹⁰⁸⁶ Dârimî, Mukaddime s. 8, nr. 54.

¹⁰⁸⁷ Dârimî, Mukaddime s. 3, nr. 13.

¹⁰⁸⁸ Beyhakî, **Delâilü'n-Nübüvve**, c. I, s. 141.

¹⁰⁸⁹ İbni Hacer el-Askalânî, **el-Metâlibü'l-Âliye**, c. IV, s. 173, nr. 4254; Müttakî el-Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, c. XII, s. 462, nr. 35559.

¹⁰⁹⁰ Müttakî el-Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, c. XII, s. 385, nr. 35408.

kelimeteyn-i şehadeteyn ile dü-berg idüğüne nezâreti sebeb-i dirâyeti idigin ‘arzâ-daşt-ı dergâh-ı ahadiyyet-penâh etmiştir.¹⁰⁹¹ Keyfe lâ? Rivâyet-i uhûrâ mefhûm-ı şerâfet-pîrâsınca¹⁰⁹² (مُحَمَّدٌ عَبْدِي وَرَسُولِي) nağş-ı celâlet-mevşûlî levhâ-zîb-i şahâyif-i emâkin-i cennet olmağın Cenâb-ı Mevhar-ı ‘Âlem’in ‘inde'l-Ḥaḡ ekremü'l-ḡalḡ idigi muḡâḡ-ı ‘ilm-i Ḥazret-i Ebi'l-Beşer ve vesîle-i mezkûre sebeb-i mazhariyyet-i ‘afv-ı meserret-eşer olması¹⁰⁹³ (فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ) fermûde-i mûkerremesinden iktibâs-kerdedir. Ve ber-minvâl-i rivâyet-i uhûrâ beyân-ı ‘îrfân-ı vücûd-ı Ḥayrû'l-Verâ'da Ḥazret-i Ebû'l-Beşer'in serd-i cevâb-ı şerâfet-perveri bu vechile cilve-gerdir ki; ba'de ḡilḡatihî şavb-ı ‘arş-ı'r-Raḡmân'a ref'-i ser ve kelimeteyn-i şehâdeteyne ḡîn-i ta'alluḡ-ı nazarda nâm-ı Mevharu'l-Enâm-ı efḡaliyyet-ittisâmıñ ism-i celîlü'r-resm-i Ma'bûd-ı bî-hemtâ ile iktirânını iz'ânı ‘inde'l-Meliki'l-Ekrem menziletten a'zam idiklerine medâr-ı ‘îrfân oldıḡın beyân eşerinde ḡasem bi-Rabbil-Erḡam ki zât-ı risâlet-simât-ı Muḡammedî zahr-ı nâcî-i necî-i übüvvet-mültecîlerinden tenvîr-sâz-ı derûn-ı sâḡa-i melsâ olan enbiyâ-yı ma'âlî-resâya mâ-bihi'l-ḡitâm ve ‘illet-i ma'lûl-ḡilḡat-ı ser-cümle-i enâm idigi îḡâ olunmağın hemân-dem Ḥazret-i Âdem Ebu'l-Beşer ve Ebû Muḡammed künyetiyle mûkennâ olmuşdur. Ḥattâ melâ'ike-i sebbâḡîn ism-i Muḡammed ve Aḡmed ile mevsûm olan zevât-ı şerâfet-ḡarîni muḡteviyye olan büyüḡ-ı teberrûk-men'ûtı ta'zîmen li'n-Nebiyi'l-Ekrem ziyâret-sâz idikleri ḡaber-i müsellemi inbâ-kerde-i Süreyc bin Yûnus-ı¹⁰⁹⁴ fezâ'il-mûnisdir. Keyfe lâ? Ebû'l-Ḥamrâ'dan¹⁰⁹⁵ merviyy-i şîḡḡat-ârâdır ki **(55b)** şâm-ı ‘anberîn-fâm-ı Mi'râc-ı bâhirû'l-ibtihâcda ol Erîke-nişîn-i ḡurb-i Yezdân resîde-i ‘âlî-pâye-i ‘arşu'r-Raḡmân olduḡda “Lâ ilâḡe illa'llâḡ Muḡammedü'r-Resûlu'llâḡ” kelimeteyn-i celîleteyn nağş-ı kitâbe-i ‘arş-ı mu'allâ ve livâ-yı te'yîdleri derdest-i Cenâb-ı ‘Aliyyü'l-Murtaẓâ

¹⁰⁹¹ Taberânî, **el-Mu'cemul-Evsat**, c. VI, s. 313-314, nr. 6502; Heysemî, **Mecma'u'l-Bahreyn**, c. VI, s. 151, nr. 3518.

¹⁰⁹² “Muḡammed Benim kulum ve Resûlümdür.”

¹⁰⁹³ **“Bunun üzerine Âdem rabbinden bazı kelimeler aldı (bunlarla tövbe etti);** rabbi de onun tövbesini kabul buyurdu. Şüphesiz O, tövbeleri kabul buyuran ve rahmeti sınırsız olandır.” Bakara 2/37.

¹⁰⁹⁴ Metinde sehven “Şürayḡ bin Yûnus” şeklinde imlâ edilmiştir. Kendisinden Müslim, Nesâî, Bakî bin Mahled, Ebû Zûr'a er-Râzî gibi ünlü muḡaddislerin hadîs rivâyet ettiḡi bir muḡaddis ve tanınmış bir âbid olan Süreyc bin Yûnus 235/849'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 366.

¹⁰⁹⁵ Metinde sehven “İbn-i Ḥamrâ” şeklinde imlâ edilmiştir. “Ebu'l-Hamrâ” künyesiyle bilinen iki saḡabî mevcut olup biri Resûl-i Ekrem'in -sallallâhu aleyhi ve sellem- hizmetkârı Hilâl ibni Hâris'tir. Diḡeri de Bedir ve Uhud Gazvelerine katılmış olan Ebû'l-Hamrâ'dır. Taberânî bu rivâyetin Resûl-i Ekrem'in -sallallâhu aleyhi ve sellem- hizmetkârı Ebû'l-Hamrâ'dan geldiḡini söylemektedir (**el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. XXII, s. 200, nr. 525-26). Kandemir, **age.**, c. I, s. 366.

idigine nezzâre-pîrâ olmuşdur.¹⁰⁹⁶ Vâkı'â 'ulüvv-i şân-ı Fahr-ı 'Âlemiyân bundan daği tâbândır ki Cenâb-ı Hâbr-i fezâ'il-istînâs İbn-i 'Abbâs'dan mervî olan kavlı-i şihhat-muhtevî mefhûmunca¹⁰⁹⁷ (وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا) tanzîm-i celîlînde meknûz gencîne-i tenzîl olan kenzden murâd dest-i Hâzret-i Hızır ile esâs-gîr-i kıyâm olan tih-i cidâr-ı yetîmeynde medfûn bir levh-i zer-endûd musattâh-ı derûndur ki kitâbe-i sath-ı müstevîsinde “Mü'minün bi'l-kader, te'ab-ı dünyâ ile¹⁰⁹⁸ niçün^(N60b) mükedder olur? Ve iltihâb-ı lehîb-i mehîb-i cahîmi tezkâr edenler nice kâhka-kâr olabilir? Ve takallübât-ı dünyâ-yı denî ve irtihâl-i fakîr u gâniyi mutkîn âlâyiş-i tena'umât-ı fâniyeye niçün mutma'in olur” deyü mastûr olup¹⁰⁹⁹ (أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا مُحَمَّدٌ عَبْدِي وَرَسُولِي)¹¹⁰⁰ Ve yine İbn-i 'Abbâs-ı fezâ'il-perverden minâşsa-i rivâyetde cilve-gerdir ki¹¹⁰¹ kelime-teyn-i şehâdeteyn nakş-ı kitâbe-i bâb-ı cennet olup 'adem-i ta'zîb-i kâ'il-i ihlâş-şemâ'ili daği müstezâd-ı mîşra'-ı va'd-i pür-meserret idüğü gibi; kable tulû'-i şemsi'n-nübüvve ahcâr-ı kâdimeniñ birinde (مُحَمَّدٌ نَقِيُّ)¹¹⁰² makâl-i tekrîm-rehîni kilik-i kudret ile mektûb idigi meşhûd-ı ba'zı erbâb-ı kulûb olup hattâ bilâd-ı Horâsân'dan bir maħalde zîver-mehd-i vücûd olan bir mevlûd-i zîbende-velûduñ safhateyn-i cebîninden birinde “Lâ ilâhe illa'llâh” ve birinde “Muhammedü'r-Resûlu'llâh” kelime-teyn-i celîleteyni eşer-i nakş-ı hâme-i kudret idigin müşâhede-i Simintârî'den¹¹⁰³ menkûl-i güzîdedir. Ve ba'zı riyâz-ı bilâd-ı Hind'de ser-zede-i zemîn-i şühûd olan berg-i gül-i hamrâda reng-i sefid-i câvid ile kezâlik kelime-teyn-i şehâdeteyn ta'tîr-sâz-ı şamme-i ru'yet-i 'ayn idigi bûy-

¹⁰⁹⁶ Taberânî, **el-Mu'cemul-Kebîr**, c. XXII, s. 200, nr. 526; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. IX, s. 121.

¹⁰⁹⁷ “Duvara gelince o, şehirde iki yetim çocuğun idi; **altında da onlara ait bir define vardı**; babaları ise iyi bir adamdı. Rabbin istedi ki, o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarsınlar. Ben bunları kendiliğimden yapmadım. İşte, hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur.” Kehf 18/82.

¹⁰⁹⁸ ile L: — A, N.

¹⁰⁹⁹ “Ben Allahım! Benden başka ilâh yoktur. Muhammed Benim kulum ve Resûlümdür.”

¹¹⁰⁰ Bu rivâyet, İbni Ebû Hâtîm'in **et-Tefsîr**, İbni Kesîr'in **Tefsîru'l-Kur'ân i'l-Azîm**, Süyûtî'nin **ed-Dürri'l-Mensûr**, Şevkânî'nin **Fethu'l-Kadîr** adlı tefsirlerinde Kehf sûresinin 82. âyetinin tefsirinde bulunmaktadır. Ayrıca **bkz.** İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. II, s. 78, nr. 361.

¹¹⁰¹ Müttakî el-Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, c. I, s. 57, nr. 185, 186.

¹¹⁰² “Muhammed Allah'tan başkasına ibâdet etmeyendir (Takî); insanların bozduğunu düzeltendir (Muslih); Âdemoğlunun efendisidir. (Seyyid); halkın ve Hakk'ın güvenini kazanmıştır (Emîn).”

¹¹⁰³ Atîk bin Alî es-Simintârî, Sicilyalı (Endülüslü) Mâlikî fakîhi, âbid ve zâhid bir âlim olup onun **Ahbâru's-Sâlihîn**, **Ahbâru'l-Ulemâ** ve on iki ciltten meydana gelen **Kitâbü'r-Rekâik** gibi eserleri vardır. 464/1072'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 368.

i haber-i celâlet-eşeri dürc-i ihbârda ‘ıtr-ı şâhî-i ahbârdır. Hattâ rûz-i taḥaḫḫuḫ-bürüz-i kıyâm-ı kıyâmetde ikrâmen li-Ḥayri'l-Verâ her semiyî-i Nebiyî-i şerâfet-pîrâ berây-ı duḥûl-i Cennetü'l-Me’vâ kıyâm ile münâdî idigi ihbâr-kerde-i İmâm Ca’fer-i Şâdık ve ahâlî-i büyü-t-i şerâfet-men’ût-i Mekke-i Mükerrreme'den her semiyî-i Nebiyî-i celîlîñ zâtı ve cîrân-ı şerâfet-simâtı tebcîlen li'n-Nebiyî's-Şadûḫ merzûk idigi rivâyet-kerde-i İmâm Mâlik-i fâ’ikdir.¹¹⁰⁴ Felihâzâ semiyî-i Nebiyî-i celîlî's-şândan yek dü şe ile mebânî-i şerâfeti mü’essese olan dâr-ı teberrûk-medârîñ zarardan berî idügi eşer-i mu’teberi beşâret-kerde-i erbâb-ı işâretidir.¹¹⁰⁵ Keyfe lâ? Cenâb-ı Mübdî’-i Kâ’inât cümle-i ḳulûb-ı ‘ibâda nazar-ı re’fet-simât buyurup gencîne-i hüda olan ḳalb-i nûrâniyyet-evb-i Ḥazret-i Risâlet-peymâyı idâ’-ı gevher-i bî-bahâ-yı bi’şete sezâ ve muḥabbet-i ezeliyyesine revâ buyurmaḡla dürc-i dürdâne-i ıstıfâ buyurdıḡı rivâyet-kerde-i İbn-i Mes’ûd-ı şerâfet-âlûddur.¹¹⁰⁶ Felihâzâ ﴿وَمَا كَانَ﴾ fermûde-i tekrîm-peymâsı şeref-baḡşâ-yı nüzûl olduḡda (56a) ol Tırâz-ı minber-i risâlet-i ‘aliyye ‘aleyhi şerâyifü's-şalavât ve leṭâyifü't-taḥiyye bi's-sa’âdeti ve'l-iclâl ḫuṭbe-güy-i maḳâl-i belâḡat-iştimâl olup mazmûn-ı celâlet-meşḥûn-ı âyet-i kerîme üzre Zât-ı risâlet-simâtları dâric-i medâric-i efḍaliyyet ve şeref-yâbân-ı kırbân-ı sa’âdet-iḳtirânları (N61a) olan ṭâhirât-ı mufaḍḍalât daḡi burka’-püş-i efḍaliyyet idigin mu’âşirân-ı imân ve ma’âşirân-ı iḳân olan aşḡâb-ı sa’âdet-me’âba beyân ve muḡâṭabe buyurdıkları ḡadîs-i celâlet-intikâş-ı inbâ-kerde-i Cenâb-ı Naḡḡâş’dır. Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Şânî: Ol Yektâ-Süvâr-ı Burâḳ-ı berrâḳ-ı berḳ-şitâbîñ ḡaşşîsa-i Zât-ı Risâlet-me’âblarından olan mu’cize-i Mi’râc-ı bâhirü'l-ibtihâcîñ şâhid-i zîbâ-cemâl-i vuḳû’-ı şerâfet-lümû’una ḡâl-mişâl olan şâm-ı ‘anberîn-fâm-ı İsrâ’da imâme-i sübḡatü'l-le’âl-

¹¹⁰⁴ Münâvî, **Feyzü’l-Kadîr**, c. V, s. 453.

¹¹⁰⁵ İbni Sa’d, **et-Tabakatü’l-Kübrâ**, c. V, s. 54.

¹¹⁰⁶ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. I, s. 379; Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Kebîr**, c. IX, s. 112- 13, nr. 7582-83; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. I, s. 177-178, VIII, 252-253. Ḥadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 369.

¹¹⁰⁷ “Ey iman edenler! Size izin verilmedikçe Peygamberin evlerine girip de yemeḡin hazırlanmasını beklemeyin; fakat yemeye ḡaḡırıldığınızda girin; yemeḡinizi yiyince de hemen dağılın, söze dalıp oturmayın. Bu davranışınız peygamberi rahatsız ediyor, size söylemeye çekiniyor, oysa Allah hak olanı açıklamaktan çekinmez. Peygamber hanımlarından bir şey istediğinizde, onlar perde arkasında iken isteyin; bu sizin ḳalpplerinizin de onların ḳalpplerinin de temiz kalması için en uygundur. **Resûlullah’ı üzmeye hakkınız yoktur, kendisinden sonra ebedî olarak eşleriyle de evlenemezsiniz, sizin bunu yapmanız Allah katında büyük bir günahtr.**” Ahzâb 33/53.

i enbiyâ olan zât-ı efdaliyyet-intimâları şufûf-ı enbiyâ ve mürseline imâm ve mânend-i hayr du‘â evc-i âsumâna ‘urûc-ı mu‘allâ-vülûc ile mazhar-ı ikrâm-ı tâmm olup menzil-resîde-i Sidretü'l-Müntehâ olmağla ru‘yet-i âyât-ı kübrâ ve vuşûl-i dîdâr-ı Kibriyâ ile tena‘‘um-pîrâ olduklarında bilâ-vâsıtati'l-meleki'l-celîl münâcât ve bî-ḥarf u şavt tekellüm-i pür-meserrât ile tena‘‘um-simât idikleri efdaliyyet-i zât-ı mufaḍḍalların mübeyyin ve bu ḥaṣṣîşa-i celîleyi intivâ ile ‘ulüvv-i derecât-ı ‘aliyyelerin pür-iḥtivâ olan âyât-ı beyyinât-ı i‘câz-simât ve şihâh-ı aḥbâr-ı pür-meberrât kurtâ-i binâgüş-i i‘lâm kılınmağ-ıçün bu faşl-ı mu‘cizü'l-vaşl bir kitâb-ı şerâfet-mu‘lindir. Evvelâ ol Maḥrem-i Harem-serây-ı ¹¹⁰⁸ (ثُمَّ دَنَا) ve Dâniş-âmûz-ı rûmûz-ı evḥâ ‘aleyhi mâ evḥâ ¹¹⁰⁹ ‘aleyhi şerâyifü't-teḥâyâ cenâbları taraf-ı bâhirûş-şeref-i Perverdigâr-ı bî-çün u çirâdan ḥil‘at-puş-i sa‘âdet-tırâz-ı İsrâ oldukları (سُبْحَانَ) naşş-ı celâlet-ârâsıyla müberhen ve nazm-ı âyet-i i‘câz-gâyetde olan dürr-i şâh-vâr-ı lafz-ı ‘abd, rûḥ ve cismden ‘ibâret ve kelime-i celîle-i İsrâ'nın yakzânen esnâ-yı leyde mişyete ıtlâkı müşbet olmağın rûḥ-ı enver ve cesed-i aḥarlarıyla yakazaten vukû‘-ı İsrâ'ya şedd-i ‘adud-i müdde‘â eylediği maḥallinde mübeyyen olup sûre-i kerîme-i ¹¹¹¹ (لَقَدْ (وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ)) da ¹¹¹² (رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى) fermûde-i mükerrermesine degin zîver-ârâ-yı nazm-ı belâgat-resm olan âyât-ı i‘câz-simâtdan nûr-baḥşâ-yı ‘uyûn-ı erbâb-ı iz‘ân olan ma‘ânî-i celâlet-mebânîden daḥi ma‘nâ-yı sâbıku'l-beyân müteḥakkıḳ ve ‘ayândır. Felâ-cerem ol Ber-Efrâhte-sâz-ı süllem-pâye-i mi‘râcîñ beyne'l-müslimîn ḥilâfdan mu‘arrâ olan İsrâ-yı ma‘âlî-resâları nuşûş-ı Qur‘âniyye ile rehîn-i râtibe-i şübût ve şerḥ-i tefâşîl-i keyfiyyet-i vukû‘-ı i‘câz-lümû‘uyla ḥaṣâ’iş-i zât-ı mufaḍḍalların mufaşşalan mübeyyin olan le‘âlî-i aḥādîş-i keşîreden şâhib-i Şifâ irâd-ı ekmel ve evzâḥ ile işâre-i derârî-i fevâ'id-i zâ'ide-i bî-hemtâda yektâdır. İmdi zîver-baḥş-ı aşl-ı kitâb olan esânîd-i şıḥḥat-nişâb ile Enes-i sa‘âdet-resden merviyi-yi enfesdir ki ol Bâlâ-nişîn-i kasr-ı ‘âlî-tâk-ı ¹¹¹³ (ثُمَّ دَنَا) nın tenhâ-nişîn-i (56b) ḥalvet-serây-ı İsrâ oldukları ne gûne

¹¹⁰⁸ “Sonra yaklaştıkça yaklaştı.” Necm 53/8

¹¹⁰⁹ “Böylece Allah, kuluna vahyini ilettiler.” Necm 53/10 âyetine telmihte bulunulmuştur.

¹¹¹⁰ “Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye **kulunu Mescid-i Harâm’dan** çevresini mübarek kıldığımız **Mescid-i Aksâ’ya** götürülen Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.” İsrâ 17/1.

¹¹¹¹ “(1-2) Battığı zaman yıldız andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed haktan) sapmadı ve azmadı.” Necm 53/1.

¹¹¹² “Andolsun, o, Rabbinin en büyük alametlerinden bir kısmını gördü.” Necm 53/18.

¹¹¹³ “Sonra yaklaştıkça yaklaştı.” Necm 53/8.

tarḥ-endāz-ı levḥ-i zer-endūd-i zuhūr oldığın beyānda perverde-i şadef-i dehen-i i‘cāz-efkenleri olan dürr-i semīn-i ḥadīṣ-i ^(N61b) şerāfet-āgīn maẓmūn-ı şihḥat-rehīni ūzre ifāde-i Ḥāmil-i vahy-i mübīn ile āmāde ve zīr-i rān-ı sa‘ādet-iḳtirānlarıyla şeref-yāblığa mānende-i çeşm-i rikāb dīde-i iḥtişāṣı küşāde olan Burāk-ı berrāk-ı berķ-şitāb ve devvāb-ı heşt-deşt-i behiştten bir çār-pāy-ı sebūk-revdir ki vücūdı esterden küçük ve nāhiḳden büzürg iken nūr-ı nigāhı resīde olduğu maḥalle vaẓ‘-ı ḳadem-i pūr-şavn ile ol ebyaẓu'l-levn şabā-seyr olmakda reşk-āver-i ṭayrdir. Cenāb-ı Resūl-i müte‘āl bi'l-iḳbāl ol semend-i bād-pāya süvār ve ṭarfetü'l-‘aynda zīnet-serāy-ı ḥarīm-i Beyti'l-Ḥarām'dan nezīl-i ḥaṭīre-i Beytū'l-Maḳdis-i şeref-medār olduklarında zimām-ı Burāk'ı merbaṭ-ı devābb-ı enbiyā olan ḥalkaya rabṭ ve çemen-şuffe-i Mescidü'l-Aḳşā'da taḥrīme-bendī-i rek‘ateyne seccāde-i ḳıyāmı başt buyurup ba‘de'l-ḥurūc dest-i ikrām-peyvest-i Cibrīl-i Emīn ile Cenāb-ı Şāhibü'l-Kevşer'e bir kāse ḥamr-ı la‘līn ve bir kāse şīr-i şīrīn ‘arz olduğda ol Ser-Efrāz-ı lī-ma‘a'llāh¹¹¹⁴ kāse-i şīre raġbet-endāz-ı nigāh ve nūş-ı şīr-i şīrīn buyurmağın Ḥāmil-i vahy-i mübīn bu işābet-i vicdāniyyeye nişār-ı güher-i taḥsīn ile iḥtiyār-ı fitrat buyurdıkların tebyīn etmiştir. Ba‘dehū ol Ḳurretü'l-‘ayn-i ‘ālemiyān mānende-i şu‘ā-ı bāşıra-i nūr-efşān ‘āric-i ma‘āric-i āsumān olup resīde-i felek-i evvel olduğda Ḥāmil-i vahy-i mübīn ḥalka-zen-i bābu'l-hafaẓa olmağın verā-yı perde-serāy-ı lāhūtdan; “Ḳāri‘u'l-bāb kimdir?” denildikde “Bedreḳa-i ṭarīḳa-i Mi‘rāc, Cibrīl'dir” deyüp refīḳ-i şefīḳ-i iḥtirām-ḥaḳīḳlerinden mes‘ūl olduğda lisān-ı şekker-pāş-ı Cibrīl şīrīn-sāz-ı dimāġ-ı müştāḳān-ı mele-i a‘lā olup; “şükūfte-gülbūn-i gülşen-serāy-ı Levlāk¹¹¹⁵ olan zāt-ı ḥuceste-simāt-ı Muḥammedī'dir” dedikde mihr-i ‘ālem-tāb-ı bi‘ṣeti ināre-sāz-ı derūn-ı ‘ālemiyān olduğından istinbāya ba‘de'l-inbā derbān-ı dervāze-i felek-i evvel feraḥ u sürūr-i mükemmel ile küşāde-sāz-ı medḥal olup kāle-i tehniyetü'l-ḳudūm-i rif‘at-mevsūmı pāy-endāz-ı Cenāb-ı Resūl-i mufaḳḳal etmiştir. Ḥattā ol ḥīn-i şeref-rehīnde erīke-nişīn-i semā-i evvel olan Ḥazret-i Ādem ‘aleyhi's-selāma ḳarīn ve Zāt-ı ḥatmiyyet-simātları tercīb ve tebcīl-i Cenāb-ı Şafīyyu'llāh'a rehīn olup ba‘dehū semā-i şāniye ‘urūc ile sāye-endāz-ı şeref ve kezālik ġıbbe'l-istiftāḥ ve ba‘de's-su‘āl ve'l-cevāb bi'l-irtiyāḥ medḥal-i felek-i düvvūm daḫi peẓīrende-i infitāḥ olduğda Cenāb-ı

¹¹¹⁴ “Benim Allah ile birlikte olduğum öyle bir vaktim var ki, ne bir mukarreb melek ne de bir mürsel nebi yanıma girebilir.” (Aclūnī, **Keşfü'l-Hafâ**, c. II, s. 173) hadisine telmihte bulunulmuştur.

¹¹¹⁵ “Sen olmasaydın ben kainatı yaratmazdım” (Aclūnī, **Keşfü'l-Hafâ**, c. II, s. 164; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. II, s. 615) kudsî hadîsine telmihte bulunulmuştur.

Yahyâ ve ‘Îsâ ‘aleyhime's-selâma qarîn ve kezâlik tercib ve tevķirlerine rehîn olup ba‘dehû semâ-i şâlîse ‘urûc ve kemâ teķaddem ol menzile-i refî‘aya vülûclarında ķaşr-nişîn-i şatr-ı hûsn ü behcet olan Yûsuf ‘aleyhi's-selâma dūĉâr ve le‘âlî-i tercib ve tebcil ve ĥayr-ı du‘â-yı cezîli nişârende-i dâmen-i tehniyyetü'l-ķudûm-i Nebiyy-i muhtâr eyledikten sonra ol Āfitâb-ı ^(N62a) hidâyet-i lâmi‘, menzil-reside-i felek-i râbi‘ olduķda kemâ hüve'l-mezkûr ĥîn-i murûr-ı şerâfet-mevfûrda **(57a)** ﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا﴾ ¹¹¹⁶ fermûde-i i‘câz-perverine mazhar olan İdrîs ‘aleyhi's-selâm ile enîs olup kezâlik mazhar-ı tercib ve tevķir-i nefisleri olduķdan sonra tāk-ı bülend-revāk-ı semâ-i pencümde Cenâb-ı Hârûn ‘aleyhi's-selâma maķrûn ve mazhar-ı tercib ve tevķir-i ikrâm-ı meşĥûnları olup ba‘dehû erîke-i mu‘allâ-pâye-i semâ-i şeşûmde ‘aşâ-dâr-ı risâlet Cenâb-ı Mûsâ-yı teklîm-resâ ‘aleyhi's-selâm ile hem-şoĥbet ve zümürüdîn-i ferş-i felek-i heftûmde cedd-i mûkerremleri Ĥazret-i İbrâĥîm ‘aleyhi's-selâmı Beyt-i Ma‘mûr'a müstenid görüp yek-â-yek ‘arz-ı meveddet ve selâm ve onlar daĥi Ĥazret-i Seyyidü'l-Enâm'a ithâf-ı tuĥaf-ı taĥiyyât ve ihtirâmdan sonra semâ-i sâbi‘de basîṭ-i ģabrâya şerâfet-baĥşâ olan Mekke-i Mûkerreme muĥâzîsinde nûr-efzâ olan Beyt-i Ma‘mûr manzûr-ı nazar-ı şerâfet-mevfûrları olmuşdur ki, be-her-rûz zümre-i melâ‘ike-i ‘işmet-endûzdan heftâd-hezâr fiĥâm tavâf-gîr-i ihtirâmı olup merreten şeref-yâban-ı tavâfına ilâ-yevmi'l-maĥşer mecî-i nevbet-i şâniye ģayr-ı mutaşavver idigi muķarrerdir. Ba‘dehû ol Ser-efrâz-ı lî-ma‘allâh menzil-res-i Sidretü'l-Müntehâ olduĥı bî-iştibâhdır. Pes Sidretü'l-Müntehâ bir naĥl-i sebz-gûn-i mütekâşiru'l-ĥusûndur ki evrākı mânende-i âzânü'l-fîl ve eşmârı kılâl-âsâ müstaṭîl olup be-her-dem mazhar-ı tecellî-i Rabb-i Ekrem olduķca nûrâniyyet-intimâ her nefesde bir reng-i âĥar rû-nümâ olmaĥın kemâl-i ĥüsn ü bahâsından nâşî lisân-ı maĥlûķ na‘t-endâz-ı behceti olmaĥla merzûķ olmaķ bîrûn-ı râtibe-i imkândır. Felâ-cerem ol Maĥrem-i harîm-i vuşlat maĥall-i mezbûrdan daĥi nehzat ve ni‘met-i celîle-i ķurbet ile vâşıl-ı vuşûl-i tenezzûh-müşûl ve mazhar-ı fe-evĥâ ‘aleyhi mâ evĥâ ¹¹¹⁷ olmaĥla akşa'l-emânîleri cilve-ger-i minâşsa-i ĥuşûl olup her rûz u şeb şalavât-ı pencâh ile me‘mûr ve hezârân ĥubûr ile mişâl-i âyet-i rahmet nüzûl ve ķufûllerinde zîver-ârâ-yı ķaşr-ı dil-keş-esâs-ı felek-i şeşûm olan Cenâb-ı Mûsâ ‘aleyhi's-selâm ile telâķi-peymâ ve Ĥazret-i Kelîm-i rehînü't-tekrîm zimmet-i ümmete keyfiyyet-i

¹¹¹⁶ “Onu yüce bir makama yükselttik.” Meryem 19/57.

¹¹¹⁷ “Böylece Allah, kuluna vahyini ilettili.” Necm 53/10 âyetine telmihte bulunulmuştur.

kemmiyet-i şalavât-ı mefrûziyyeyi istinbâ buyurmağın ol Bâlâ-nişîn-i kaşr-ı ‘âlî-tâk-ı ¹¹¹⁸(ثُمَّ دَنَا) daḥi ta‘yîn-i ‘aded-i mezkûr ile icâbet-pîrâ olduklarında Cenâb-ı şeref-yâfte-i teklîm ḥiṭâb-âver-i tekrîm olup “Yâ Resûla'llâh, ma‘den-i ṭabî‘at-i insâniyye kıble hâzâ sûde-i meḥekk-i tecrübemiz olmuştur. Kuvvet-i cismâniyye-i Benî İsrâ’il bâr-ı girân-ı ‘ibâdete müteḥammil iken şûret-nümâ-yı ‘acz ü kesel olıcaḳ zu‘afâ-yı ümmetiñ mümkün midir ki her şeb u rûz edâ-yı şalavât-ı pencâh-ı tâḳat-sûza taḥrîme-bend-i ḳudret-i firûz ola? Hemân recâ-mendî-i taḥfîfe dest-küşâ-yı himmet olmanız şâyandır” deyü buyurmağın ol Şefîḳ-i ümmet daḥi recâ-yı taḥfîfle ḥ‘âst-kâr-ı re’fet oldukda Cenâb-ı Feyyâz-ı müfîzu'l-cûd defter-i farziyyetden penç ^(N62b) vaḳti ‘afv ile resîde buyurduḳdan soñra yine re’y-i Kelîm-i vâcibü't-tekrîm ile ol Ḥabîb-i Rabb-i Kerîm berây-ı recâ-yı taḥfîf-i şalavât bi'l-merrât mercâ-yı icâbet-penâh-ı Kibriyâ'da dest-küşâ-yı münâcât ve her kerrede ıskât-ı **(57b)** ḥamse-i beyyinü'l-meberre mütemmim-i tekrîmât olarak her şeb ü rûzda beş vaḳt namâz levḥa-i farziyyete ḥâme-i taḳdîr-i celâlet-tırâz ile terḳîm olunmuştur ki âḥâd-ı şalavât-ı ḥamse bi-‘aşri emşâlihâ ḥisâbınca yine resîde-i menzile-i derecât-ı ḥamsîn idigi müstebîndir. Hattâ zümre-i ümmet-i merḥûmeden sâḥa-i niyyetde ḳaşd-sâzân-ı binâ-yı ‘amel-i ḥayra ḥasene-i vâḥide ve resm-i mezkûrî tarḥ-endâzân-ı sâḥa-i icâda ḥasenât-ı ‘aşere terettübî ile dâmen-i ikrâm-ı Ḥazret-i Seyyidü'l-enâm lebrîz-i derârî-i in‘âm olup kezâlik i‘mâl-i a‘mâl-i seyyi’atîñ ḳâşıdı rehîn-i ‘afv-ı ‘Afuvv ü Kerîm ve fâ‘il-i meczî bi'l-miṣl ya‘nî bir seyyi’e bi-‘aynihâ vâḥideten mektûbe olmaḡla merâsim-i ta‘zîm-i Ḥabîb-i Ekrem tetmîm olunduḳdan soñra ol Âyet-i Raḥmet yine eṣnâ-yı nüzûl ve ḳufûlde Cenâb-ı Mûsâ ‘aleyhi's-selâm ile muşâḥib ve ḳarâr-dâde-i taḳdîr-i ezelî olan nevbet-i pencgâne-yi ifâde-sâz-ı sâmi‘a-i Kelîm-i zîbende-meṭâlib olup Cenâb-ı ‘asâ-dâr-ı teklîm yine teşvîḳ-i recâ-yı taḥfîf ile taḥrîz-i Resûl-i Kerîm eyledikde Ḥazret-i Erîke-nişîn-i ḥayâ âmed-şûd-i recâ ile ba‘de hâzâ ḥ‘âst-kâr-ı taḥfîf olmaḳdan beyân-ı istiḥyâ buyurmağın bu mertebeye rızâ-dâde-i irtizâ olmuştur. Şalla’lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem teslîmâ. ¹¹¹⁹

Pes maḳûl-i maḳbûl-i şâḥib-i kitâbdır ki zîb-âver-i gencîne-i ḥâfîza-i Enes-i sa‘âdet-res olan ḥadîṣ-i mi‘râc-ı bâhirü'l-ibtihâcî taḥrîc hevesiyle egerçi ricâl-i ‘adîde tetâvul-

¹¹¹⁸ “Sonra yaklaştıkça yaklaştı.” Necm 53/8

¹¹¹⁹ Müslim, İmân 259, nr. 162.

senc-i eydî-i rivâyet-i müfidesidir, ammâ dest-i fezâ'il-peyvest-i Sâbit¹¹²⁰ ile kurtâ-i binâgûş-i dirâyet olan dürr-i nâ-yâb-ı rivâyet lem'a-bahş-ı şîhhat olmağla bu makâmda şahîfe-zîb-i irâd kılınmıştır. Hattâ ruvât-ı uhar mevâdd-ı mezkûreden ekşer umûr-ı pür-ıberi naql-âver olup siyyemâ Şerîk ibn-i Ebî Nemr¹¹²¹ ihbârınca Hâmil-i vahy-i mübînîñ Cenâb-ı Resûl-i Emîn'i berây-ı da'vet ile'l-mi'râc eşnâ-yı baş-ı cenâh-ı pür-ibtihâcında şakḳ-ı şadr-ı 'âlî-kadrîñ tekrârı ve zemzemle ğasle mübâdereti cilve-gerdir. Ma'a-hâzâ şakḳ-ı şadr-ı 'âlî-kadrleri hâl-i şıgar-ı sa'âdet-perverlerinde şûret-nümâ idigi râvî-i mezkûrdan mervî ve vuḳû-ı İsrâ'nıñ ba'de'l-vahy cilve-nümâ ve ḳable'l-hicreti bi-senetin şûret-nümâlığı ma'a-ihtilâfî'r-rivâyât taşhîh-kerde-i gürûh-i fezâ'il-simâtdır. Hattâ rivâyet-i Sâbit-i şîhhat-perverde hadîs-i şakḳ-ı şadr-ı mu'teber ber-minvâl-i inbâ-yı Hammâd bin Seleme¹¹²² Cenâb-ı Enes-i sa'âdet-resden kurtâ-i binâgûş-i müstemi'in-i siyerdır. Ve ğâyetü'l-emr ḳaşş-ı kışşa-i şakḳ-ı şadr ve inbâ-yı hadîs-i İsrâ-yı Men lehu'l-fahr menba'-ı vâhîdden nübû' ve her biri cereyân-ı istiḳlâlin^(N63a) maḳarrı idigi beyyinü'l-lümû' oldıñın 'adem-i temyîz ihâm-âver-i işkâl-i tekrâr-ı vuḳû' idigi cây-ı sitîz degildir. Keyfe lâ? Zât-ı kerîmü't-taviyyeleri murzî'a-i refî'aları Hâlîme-i Sa'diyye'niñ tenvîr-sâz-ı beytüş-şeref-i sa'âdet-iḳtirânı iken bâzî-i etḳâle eşnâ-yı nigâh-sâzîde şakḳ-ı şadr-ı 'âlî-kadrleri cilve-ger olmağla Bedr-i münîr-i zât-ı 'âlem-tenvîrleri zîb-âver-i evcüş-şeref-i ekmeliyyet olmağda müşârun bi'l-benân-ı eḳdaliyyet idigi inbâ-kerde-i Sâbit-i ceyyidü'r-rivâye olup ba'dehû ḳaşş-ı kışşa-i İsrâ ve 'âric-i ma'âric-i semâ (58a) ve menzil-resîde-i Sidretü'l-Müntehâ idiklerin daḫi rivâyet, tertîb üzre melhûz-ı aşhâb-ı dirâyet olduğda 'adem-i vürûd-ı işkâl bî-kîl u kâldır. Felâ-cerem rivâyet-i mezbûre üzre ṭâḳ-ı bülend-revâḳ-ı beytüş-şeref-i Hâbîb-i Hudâ-yı Mûte'âl, şikâf-ı câme-i havr-emşâl küşâde-bâl olup Cenâb-ı Cibrîl-i emânet-mevşûl baş-ı cenâh-ı nüzûl ve mübâderet-sâz-ı şakḳ-ı şadr-ı tekrîm-müşûl olduğdan sonra zemzem-i şerâfet-tev'emle ba'de'l-ğasl mânend-i inâ-i zer-endûd ihtivâ-i cevâhir-i îmân ü hikmet ile

¹¹²⁰ Enes bin Mâlik'in en iyi talebesi olan Sâbit b. Eslem Bünânî, zühd ehli olup rivâyetleri **Kütüb-i Sitte**'de yer alan muhaddislerdendir. 123/741'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 376.

¹¹²¹ Şerîk ibni Ebî Nemir, Enes ibni Mâlik'ten rivâyette bulunmuş Medinelî bir muhaddistir. Rivâyetleri **Sünen-i Tirmizî** hâriḳ **Kütüb-i Sitte**'de bulunmaktadır. 140/757'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 376.

¹¹²² Hammâd ibni Seleme, Abdullah ibni'l-Mübârek ve Yahya bin Saîd el-Kattân gibi muhaddislerin, Sîbeveyh gibi nahiv âlimlerinin hocası olup Basra müftüsü diye de anılmış; 167/784'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 378.

nūr-ālūd bir taş-ı bihbūduñ mazrūf-ı nūrāniyyet-me'lūfı ilkā-kerde-i nihād-ı hidāyet-bünyādları olup ba'dehū hıdmet-i iltiyām-ı şakḳ-ı şadr-ı Mah-ı tamāmı ba'de'l-itmām dest-be-dest 'āric-i ma'āric-i semāvāt oldukların rivāyet-peyvestligi ilā āhir-i kıṣṣati'l-İsrā inbā-yı İbn-i Şihāb ile egerçi tırāz-ı şahāyif-i kütüb-i āṣār ve 'adīl-i merviyi-yi mezbūrīne Enes-i sa'ādet-resden kurtā-i bināgūş-i Mālik ibni Sa'sa'¹¹²³ idigi inhā-kerde-i Kātāde-i nām-dārdır. Ammā le'ālī-i girān-ḳadr-i merviyiye keşīde-i rişte-i taṭbīḳ-ı rivāyet-i ceyyide-i seniyye kılındıḳda āṣār-ı taḳdīm ve te'hūr rū-nümā ve nokşān u ziyāde cılve-nümā idiginden mā-'adā semāvātda manzūr-ı liḥāza-i Mefḥar-ı Kā'ināt olan ḥazarāt-ı enbiyā-yı ma'ālī-simāt 'aleyhimū's-şalavātın tertīb-i zikrinde şūret-i teḥālūf-i dūr-ā-dūr çehre-nümā-yı zuhūr olmaḡla ciyādet-i rivāyet-i Şābit-i fezā'il-medār perde-ber-endāz-ı istitārdır. Felihāzā beyān-ı efdāliyyet-i Resūl-i mufaḍḍalde cümleden ziyāde fevā'id-i celīleyi ifāde ve iştimāl-i nüket-i cemīle ile ḳarīn-i ḳabūl-i erbāb-ı icāde olan ḥadīs-i İbn-i Şihāb, zīver-baḡş-ı suṭūr-ı kitāb ḳılınmaḡ ifāde-i merāma evfaḳ oldıḡından imlā-kerde-i ḥāme-i şāḥib-i Şifā-yı teberrük-peymādır. Pes rivāyet-i merḳūme üzre zümre-i 'aliyye-i enbiyā-yı kirāmdan dūḡār oldukları āḥād-i ma'ālī-ittihād-ı Cenāb-ı Şefī'-i rüz-i tenāda (مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ) dem ile Cenāb-ı İbrāhīm-i bāhirū't-tekrīm¹¹²⁵ (مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْأَخِ الصَّالِحِ) ¹¹²⁴ maḳālīn kāle-miṣāl pāy-endāz eyleyüp ancaḡ Ḥazret-i Ādem-i sūtūdedem ile Cenāb-ı İbrāhīm-i bāhirū't-tekrīm¹¹²⁵ (مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْأَخِ الصَّالِحِ) ¹¹²⁴ suḡan-ı ikrām-efkeniyle gül-feşān-ı ruḡsār-ı iḡtirām olmuşlardır. Ba'dehū refāḳat-i Cibrīl-i pūr-tebcīl ile eṣnā-yı 'urūcda bir maḳām-ı istivā-fercāma vülūc buyurmuşlardır ki şarīf-i aḡlām ḡūş-zed-i Seyyidü'l-Enām idigi İbn-i 'Abbās-ı fezā'il-istīnāsdan iḡtibās-kerde-i rāwī ve zīyādāt-ı mervī-i fevā'id-muḡtevidendir.¹¹²⁶ Ġıbbe-zālik ol Dürr-i şāḡ-vār-ı efser-i bahā resīde-i ser-menzil-i Sidretü'l-Müntehā olup ḡattā tecelliyāt-ı Sübhāniyye ile elvān-ı ḡün-ā-ḡün-i Sidre-i pūr-leme'ānı ta'bīr ü beyān bīrūn-i rātibe-i imkān idüḡün aşḡāb-ı ma'ālī-ünvāna beyān buyurmuşlardır. Ba'dehū miṣāl-i nūr-ı bāşıra ṭaraf-ı bāhirū'ş-şeref-i dārū'n-na'īme 'aṭf-ı 'inān-ı eşheb-i nezzāre buyurup heşt-ḡāne-i şādī-resān-ı cinānı mu'āyene ve bālā-niṣīnān-ı dārū'z-

¹¹²³ Mālik ibni Sa'sa'a, Resūl-i Ekrem'den -sallallāhu aleyhi ve sellem- beş hadis rivāyet etmiş olup bunlardan biri, Hz. Enes'den duyduḡu İsrā ve Mi'rāc hadisidir. Mālik ibni Sa'sa'a'nın ne zaman vefāt ettiḡi bilinmemektedir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 379.

¹¹²⁴ "Hoş geldin, safā geldin sālīḡ nebī! Hoş geldin, safā geldin sālīḡ kardeş!"

¹¹²⁵ "Hoş geldin, safā geldin sālīḡ nebī! Hoş geldin, safā geldin sālīḡ oḡlum!"

¹¹²⁶ Buhārī, Salāt 1, nr. 349, Hacc 76, nr. 1636, Enbiyā 5, nr. 3342; Müslim, İmān 263, nr. 163. Ḥadīsın metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 379.

ziyāfe-i ¹¹²⁷ ﴿لَمْ يَطْمِئْنُوهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌ﴾ olan dil-keş-i hıramân-ı kâşırâtü't-ıtarfı temâşâ-yı bî-bahâneleri kezâlik Enes-i fezâ'il-resden inbâ-kerde-i İbn-i (58b) Şihâb-ı efdâl-me'âbdır. ¹¹²⁸ Hattâ ihbâr-ı Mâlik ibn-i Sa'sa' üzre ol Erîke-nişîn-i İsrâ-yı ma'âlî-resâ, tecâvüz-sâz-ı müttakâ-yı Cenâb-ı Mûsâ olduklarında Hâzret-i Kelîm-i 'âlî-mikdâr rîzende-sirişk-i dîde-i nevvâr olup sebebinden istinbâ ile mazhar-ı nidâ olduğda Cenâb-ı Mübtedâ-yı Mu'ahhar sinnen Kelîm-i ma'âlî-perverden şağîr ve ba'sen ahîr iken rûtbeten bâlâ-ter ve efdâliyyet-perver olup ümmetinden duhûl-i dârü'n-na'im ile meserret-güster olanlar ümmet-i Hâzret-i Mûsâ-yı sa'âdet-resâdan evfer olması bâ'is-i girye-i tahşîn-pîrâları idigiyle icâbetleri hüveydâ ¹¹²⁹ ve hadîş-i Ebî-Hüreyre-i fezâ'il-penâh üzre şufûf-ı enbiyâ-yı kirâma imâmetleri mübeyyin-i efdâliyyetleri idügi rûşenâdır. Felâ-cerem rivâyet-i merkûmede hâzin-i nâr olan Mâlik-i zî'l-mehâlike dūçâr ve ihtâr-ı kâ'il-i kudsiyyet-şî'âr ile selâm-âverlikleri cilve-gerdir. ¹¹³⁰ Ma'a-hâzâ rivâyet-i Ebî Hüreyre-i fezâ'il-mevfûr üzre delîl-i ziyâfet-hâne-i İsrâ, ya'nî Cibrîl-i bâhirü't-tebcîl ile ol Tîrâz-ı bâlâ-pâye-i mi'râc, resîde-i evvelîn-menzil-i Beyti'l-Muqaddes ve şahrâ-i mübârekeye rabt-sâz-ı Burâk-ı berķ-müvânîs olduğdan sonra melâ'ike-i kirâm ile tahrîme-bend-i şalât olduğda Cibrîl-i emânet-mevşûl Refîk-i şefîk-i hidâyet-vuşûllerinden sâ'il olan kudsiyâna "Hâtîme-i meşâhîf-i bi'setdir" deyü cevâb-ı meserret-perver ile zümre-i rûhâniyâna beşâret-güster olduğda la'lîn-hokķa-i dehân-ı kudsiyân وَنِعْمَ الْخَلِيفَةُ فَنِعْمَ الْأَخُ وَنِعْمَ (حَيَّاهُ اللَّهُ مِنْ أَخٍ وَخَلِيفَةٍ فَنِعْمَ الْأَخُ وَنِعْمَ) ¹¹³¹ makāl-i lü'lü'-mişâline me'vâ ve ba'dehû ervâh-ı tâhire-i enbiyâ-yı kirâm 'aleyhimûs-selâm manzûr-ı nazar-ı re'fet-eşer-i Hâzret-i Seyyidü'l-Enâm olup ol zümre-i 'aliyyeniñ daħi mazhar-ı seniyyât-ı seniyyeleri olduğda Cenâb-ı (N64a) Risâlet-penâh daħi ni'met-i celîle-i likâlarıyla muğtenem olduklarına îşâr-ı tahîyyât-ı cezîle eşerinde (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَرْسَلَنِي رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ وَكَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَأَنْزَلَ عَلَيَّ الْفُرْقَانَ فِيهِ) ¹¹³² وَجَعَلَ أُمَّتِي حَيْرَ أُمَّةٍ وَجَعَلَ أُمَّتِي أُمَّةً وَسَطًا) deyü baş-ı simât-ı teşekkür-i ni'am-ı celîleden sonra vücûden âhîr-i ümem iken fî yevmi'l-ḥaşr kubûrdan kıyâm-âver

¹¹²⁷ "Onlara, eşlerinden önce ne bir insan ne bir cin dokunmuştur." Rahmân 55/74.

¹¹²⁸ Buhârî, Salât 1, nr. 349, Hacc 76, nr. 1636, Enbiyâ 5, nr. 3342; Müslim, İmân 263, nr. 163.

¹¹²⁹ Müslim, İmân 264.

¹¹³⁰ Müslim, İmân 278, nr. 172.

¹¹³¹ "Bir kardeş ve Allah'ın halîfesi olarak hoş geldin, safâ getirdin. Sen ne güzel kardeş, ne güzel halifesin!"

¹¹³² "Beni âlemlere rahmet, bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak gönderen Allah'a hamd olsun. O her şeyi açıklayan ve hak ile bâtılı birbirinden ayıran Kur'ân-ı Kerîm'i bana indirmiştir. Ümmetimi en hayırlı ümmet yapmıştır. Onları ölçülü, dengeli ve adâletli bir ümmet yapmıştır."

olmakta evvel-i ümem idiklerin ¹¹³³ (وَجَعَلَ أُمِّي هُمُ الْأَوَّلُونَ وَهُمْ الْآخِرُونَ) maḳāliyle i‘lān ve ḥaṣā’iṣ-i zāt-ı kerīmü'l-ḥiṣāllerinden olan şerḥ-i şadr-ı ‘ālī-ḳadrlerin tibyān buyurup ṭahāret-i ḳalb-i nūr-āgīnlerine binā’en mebāyin-i rızā-yı İlāhī olan eşyādan ‘işmet-bünyān idiklerin ¹¹³⁴ (وَوَضَعَ [عَنِّي] وَزْرِي) maḳāliyle ifhām ve rif‘at-i şān-ı sa‘ādet-nişānların ¹¹³⁵ (وَرَفَعَ [لِي] ذِكْرِي) maḳāliyle i‘lām eşnāsında ebvāb-ı dīn-i hidāyet-āyiniñ fātiḥi yāḥud eşbāḥ-ı mecmū‘-ı maḥlūḳātūñ fātiḥi ve meṣāḥif-i cümle-i enbiyā ve mürselīniñ ḥātemi idiklerin ibrāz ile izhār-ı şŭkr-i ni‘am-ı Mün‘im-i Ḳadīm eşerinde Ḥazret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām zümre-i enbiyā-yı kirāma “Zāt-ı nübüvvet-simāt-i Muḥammedī cihāt-ı mezkûre ile efḍaldır” deyü ḥitāb-ı tekrīm-me’āb buyurup ba‘dehū sūy-i dil-cūy-i āsumāna ‘urūcları kemā-teḳaddem menḳül-i zībende-demdir. Ve ḥadīs-i biḥbūd-ı İbn-i Mes‘ūd mażmūn-ı şerāfet-meṣḥūnunca delālet-i Cibrīl-i bāhirū’t-tebcīl ile ol Yektā- (59a) dürr-i ḳulzüm-i bahā resīde-i Sidretü'l-Müntehā olmağın tavşif-ārā-yı Sidre-i behcet-pīrā olduklarında umūr-ı sükkān-ı arzayn ‘arīza-i dergāh-ı cihān-āferīn olunmağ-ıçün sefirān-ı ḳudsiyyet-āyiniñ müntehā-yı menzile-i vuṣŭlleri ve ‘arşu'r-Raḥmān’dan evāmīr-i İlāhiyye ile şeref-yābān-ı vürūd olan kirām-ı muḳarrebīniñ me’vā-yı nüzŭlleri olmağla müntehā-yı nüzŭl ve ‘urūc olup ber-muḳteżā-yı fermūde-i ¹¹³⁶ (إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى) ğışyān-firāş-ı zer-endūd-ı tecellī-pīrā ile behcet-ārādır deyü buyurmuşlardır. Ve rivāyet-i uḥrā üzre mu‘arref-i āyāt-ı behiyye ya’nī Cibrīl-i ḳaviyyü’s-seciyye Ḥazret-i Risālet-me’āba ta’rif-sāz-ı Sidretü'l-Müntehā oldukda, zümre-i ümmet-i merḥūmeden senen-i sünen-i Nebeviyye üzre sālīk-i mesālīk-i hüdā olan menzil-resīdegān-ı taḳvādan bā-fermān-ı İzed-i Müte‘āl teşmīr-sāzān-ı sāk-ı irtihālīñ müntehā-yı ervāḥıdır deyü buyurmuşdur. Ḥattā bir rākib-i berḳ-şitāba ol şecere-i nūrāniyyet-eşerin bir ğusnı mesīre-i heftād-sāl olup zīr-i sāye-i yek-bergi meżalle-i mecmū‘-ı maḥlūḳāt ve ğışyān-ı tecelliyāt-ı Rabbāniyye ve tevārid-i melā’ike-i rehīnetü’n-nūrāniyye ile me’vā-yı maḥāsin ü mübtehicātdır deyü tavşifden sonra Cenāb-ı Resŭl-i Muḥtār’ıñ aṣl-ı Sidretü'l-Müntehā’dan cereyān-sāz olan çār-cūybār pīş-āmed-i nażar-ı celīlül-

¹¹³³ “Benim ümmetimi, dünyaya en sonra gelen, ancak kıyāmet gününde en öne geçen ümmet kılmıştır.” Resŭl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bu ifādesiyle şu hadise işaret buyurmuştur: “Biz Müslümanlar dünyaya en sonra gelen, fakat kıyāmet gününde en öne geçecek olan kimseleriz.” (Müslim, Cum’a 20-22, nr. 855-56).

¹¹³⁴ “Gönlümü ferahlatmış, yükümü üzerimden kaldırmıştır.”

¹¹³⁵ “Şanıma yüceltmıştır.”

¹¹³⁶ “O an sidreyi bürüyen bürümüştü.” Necm 53/16.

i'tibārları olmuşdur ki biri mā'-i ğayr-ı āsin ya'nī tūl-i mekş ile mānende-i enhār-ı dünyā levn ü ta'amı tağayyūr-pezīr olmakdan müberrā idigi ^(N64b) beyyin ve biri daḥi leben-i lezzet-efken ve biri daḥi hem-reng-i şaḥbā-yı lezzet-āyīn-i şīrīn-sāz-ı zā'ika-i şāribīn ve biri daḥi 'asel-i muşaffāya ḥalāvet-baḥş-ı şafā idigin inbā buyurup mes'ūl-i icābet-şumūllerin ḥāst-kār olmaları bābında vürūd-ı emr-i Melik-i Mūte'āl'i inhā eşnāsında ol Sidre-nişīn-i muvāşālet daḥi zāt-ı sūtūde-ḥaşletlerine mevhūbe olan ḥaşā'ış-i ni'am-ı İlāhiyye'yi dergāh-ı aḥadiyyet-penāhdan berāy-ı istimā' zümre-i 'aliyye-i enbiyā-yı sālifinden mazḥar-ı tena'umāt-ı seniyye olan gürūh-i ḥaḳḳāniyyet-şükūhuñ ta'dād-sāz-ı fezā'illeri olup Cenāb-ı İbrāhīm 'aleyhi's-selāmıñ bālā-yı rif'at-intimā-yı zāt-ı kerīmü's-simātı ḥil'at-pūş-ı ḥillet ve dest-i du'ā-yı icābet-intimālarıyla vuḳū'-ı helāk-i Nemrūd'dan nāşī sezā-yı mülk-i 'azīm-i pūr-behcet oldığın, Ḥazret-i Mūsā-yı sa'ādet-resānıñ daḥi le'ālī-i teklīm ile ¹¹³⁷ kurtā-i bināgūş-i tekrīmi olmağla rātibe-tırāz-ı 'ulūvv-i menzilet idüğün ve Cenāb-ı Dāvūd'uñ daḥi sezā-vār-ı mülk-i bihbūd ve mazḥar-ı teshīr-i āhen-i nermiyyet-ālūd olmağla i'cāz-nümūdluğun ve Cenāb-ı Süleymān-ı sa'ādet-bünyānıñ kezālik taḥşış-i mülk-i 'azīm ile pūr-tekrīm ve teshīr-i ins ü cin ile şān-ı celālet-nişānı 'ālī ve zimām-ı riyāḥ vābeste-i dest-i fermānı ve şeyātīn semend-i ḥükmünüñ zīr-i rānı olmağla dāmen-i ikrāmı mālī idigin ve Cenāb-ı 'İsā-yı sa'ādet-resānıñ daḥi ta'līm-i Tevrāt ve İncil ile mazḥar-ı tebcil ve ibrā'-ı ekmeḥ ve ebraşe i'tā-yı ḳudret ile ḳadri celil ve reh-yābī-i şeytān-ı recīmden sāḥa-i ma'ālī-bāha-i zātī ve māder-i şefḳat-perveri ḥimāyet **(59b)** buyurulmağla mekāyidinden selāmet buldığın 'arza-dāşt-ı dergāh-ı aḥadiyyet-penāh-ı Kibriyā buyurduḳda taraf-ı 'arşu'r-Raḥmān'dan zāt-ı risālet-simāt-ı Muḥammedī lābis-i libās-ı ḥillet ve muḥabbet olup "Muḥammedün Ḥabību'r-Raḥmān" vaşf-ı celālet-nişānı zīver-i şaḥīfe-i Tevrāt ve kāffe-i nāsa bi'set ile efḍaliyyet-i zāt-ı risālet-simātları tırāz-ı derecāt-ı 'āliyāt idiginden mā-'adā tekrīmen li-şānihi'l-esnā ümmet-i merḥūmeleri vücūden aḥīr iken ba'sen ve nüşūren evveliyyet ile ikrām-maşīr ve risālet-i zāt-ı re'fet-simātlarına şehādet mā-bihi't-tamām ḥuṭbe-i ümmet kılınmağın bi-dūnihā 'adem-i cevāz-ı beyyinü'l-imtiyāz idigin ba'de'l-i'lān vücūd-ı risālet-nümūdları fātiḥa-i maḥlūḳāt ve ḥātīme-i mürselīn kılınmağla güzīde-simāt olup zümre-i 'aliyye-i enbiyādan birine müyesser olmayan i'tā-yı seb'u'l-

¹¹³⁷ ile: — A.

meşāniye erzānī ve kezālik haşşīşa-i zāt-ı şerāfet-minaşşalarında olan havātīm-i Sūre-i Bakara tahte ‘arşī’l-a‘lā meknūze iken tebcīlen li-şānihi’l-esnā zīver-i şahīfe-i i‘tā kılınup hümā-yı efdaliyyet-intimā-yı evc-gāh-ı risālet olan zāt-ı sa‘ādet-irtiyāhları cenāh-ı fātihīyyet ve hātimiyyet ile bālā-pervāz-ı i‘zāz olmakda celālet-ārā idigi ihā olunmuşdur. Hattā ber-minvāl-i ^(N65a) rivāyet-i uhṛā ‘aḳīb-i hāzā ol Tırāz-ı minber-i risālet, Rabbi’l-‘İzzet’den evc-i ‘aṭiyye-i behiyyeye mazhariyyet ile rehīn-i tevḳīr-i vefīrdır ki biri şalavāt-ı ḥamse-i mefrūza-i ḳurbet-peymā ve biri daḥi havātīm-i Sūre-i Bakara-i şerāfet-intimā¹¹³⁸ ve biri daḥi ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونِ ذَلِكَ﴾¹¹³⁹ fermūde-i mūkerremesi medlūl-i mūnīfince ümmet-i merḥūmeden şūret-nümā-yı şudūr olan a‘māl-i rediyye mā‘ade’ş-şirk -ne‘ūzu bi’llāh min zālīk- resīde-i menzile-i ‘afv u şafḥ-ı cemīl idigi ikrāmen li’n-Nebiyy-i celīl cilve-ger-i minaşşa-i bürüz-i firūzdur. Siyyemā zeyl-i rivāyet-i mezkūrede ¹¹⁴⁰ ﴿مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى﴾ naşş-ı celālet-ārāsının mefhūm-ı i‘cāz-mersūmunca Cibrīl-i emānet-irtiyāh sittū-mi’e cenāh ile ‘alā şūreti’l-asliyye manzūr-ı nazar-ı tekrīm-āverleri idigi rāvī-i merḳūmdan müstaṭli‘ān-ı āşāra işāre olunmuş bir hediyye-i behiyyedir.¹¹⁴¹ Hattā yine rivāyet-i Şerīk-i fevā’id-nişār üzre Cenāb-ı Resūl-i Muḥtār erīke-i felek-i heftūmde üns-āver-i dīdār-ı Cenāb-ı Mūsā olduḡda lābis-i libās-ı teklīm olduḡından rehīn-i rātibe-i rif‘at idigin ‘arza-dāşt-ı Cenāb-ı Ḥazret-i Erīke-nişīn-i ¹¹⁴² ﴿ثُمَّ دَنَا﴾ eyledikten soñra¹¹⁴³ ol Bālā-pervāz-ı evc-gāh-ı a‘lā-yı ‘illiyyīn, delālet-i Cibrīl-i Emīn ile güzārende-i ‘ālī-maḳām-ı Ḥazret-i Mūsā ve resīde-i ser-menzil-i ḳurbet ü denā olmaḡla vuşlat-resālıkda bir cāy-ı tenezzüh-mercāya mevşūl olmuşdur ki keyfiyyet-i müşūl muḥāṭ-ı ‘ilm-i ‘Alīm ü ‘Allām ve bülūḡ-ı derk-i kūnh-i māhiyyeti ‘acz-āver-i ifhām-ı enāmdır. Keyfe lā? İhrāz-ı rātibe-i mezkūre ile hīç-kes bu āna degin maḳām-ı Mūsā-yı sa‘ādet-resden ‘ālī menzil-gāh-ı rif‘at-penāha müte‘ālī olmadıḡı terāne-i taḥsīn-nişānesiyle Ḥazret-i Kelīm-i ma‘ālī-güster, tehniyyet-āverleri olmuşdur.¹¹⁴⁴ Ve Cenāb-ı Enes-i fezā’il-resden bu eser-i mu‘teber daḥi merviyy-i mü’essesdir ki ol

¹¹³⁸ Müslim, İmān 279, nr. 173; Tirmizî, Tefsīr 53/1, nr. 3276; Nesāî, Salāt 2, nr. 450.

¹¹³⁹ “Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları, dilediği kimseler için bağışlar. Allah’a ortak koşan, kuşkusuz, derin bir sapıklığa düşmüştür.” Nisā 4/116.

¹¹⁴⁰ “Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı.” Necm 53/11.

¹¹⁴¹ Buhârî, Bed’ü’l-Halk 7, nr. 3232, Tefsīr 53/1, nr. 4856; Müslim, İmān 280-282, nr. 174.

¹¹⁴² “Sonra yaklaştıkça yaklaştı.” Necm 53/8

¹¹⁴³ Buhârî, Tevhīd 37, nr. 7517.

¹¹⁴⁴ Buhârî, Tevhīd 37, nr. 7517.

Sultân-ı (60a) serîr-ârâ-yı risâlete bir rûz-ı fîrûz-ı sa‘âdet-bürûzda Cibrîl-i emânet-mevsûm kâdim ve mesh-i zâhr-ı risâlet-zahîr-i Hâzret-i Ebi'l-Kâsım eşerinde berây-ı Mi‘râc-ı bâhirü'l-ibtihâc îşâl-i selâmdan sonra kemâ-teğaddem hatîre-i Beytül-Makdis'de imâm-ı şufûf-ı enbiyâ-yı kirâm olup¹¹⁴⁵ ba‘dehû ‘âric-i ma‘âlî-ma‘âric-i semavât olarak resîde-i Sidretü'l-Müntehâ-yı pür-behçet olmuşlardır ki âşiyâne-i nesr-i tâ‘ire mümâ‘il olan evrâk-ı vesî‘a-i mütekâşiresin seyr ü temâşâ eşnâsında yek bergi Cibrîl-i Emîn'e ve dîgeri ol Dayf-ı mihmân-hâne-i İsrâ'ya me‘vâ olduğu hâlde kemâl-i rif‘at-i maḳâm-ı ‘ulüvv-intimâlarından nuḳûş u şuver-i hâfîkîn pîş-âmed-i dîde-i Seyyidü'l-Kevneyn olup hattâ şehbâz-ı bâlâ-pervâz-ı çeşm-i pür-intibâh-ı risâlet-penâh etrâfa icâle-i şehbâl-i nigâh buyurduklarında Cenâb-ı Hâmil-i vahy-i mübîn dehşet-i kurb-i (N65b) Rabbü'l-‘Âlemîn'den lâbis-i libâs-ı istiḥyâ’ olmağın ke'l-bisâti'l-mefrûş rû-nümâ idigin inbâda ol Mefḥar-ı ‘Âlem izhâr-ı tevâzu‘-ı hoş-dem buyurup Cibrîl-i emânet-destgâhı “a‘refu bi'llâh” vaşf-ı celîliyle tavşîf buyurdukları haber-i müsellemdir. Felâ-cerem ebvâb-ı semavât ol Mazhar-ı tena‘umât-ı tecelliyâta meftûḥa ve ru‘yet-i nûr-ı a‘zam ile dîde-i ḥaḳḳâniyyet-dîdeleri meşrûḥa idiginiñ ‘alâ rivâyetin ma‘nâ-yı ma‘âlî-ibtinâsı¹¹⁴⁶ ﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ fermûde-i mükerreremesinden iktibâs-kerde olan “ru‘yetu'llâh” olup ve ‘alâ ḳavlin nûr-ı ‘arş ile tenvîr-i başar buyurduklarından ‘ibâret idigi daḥi nuḥbe-i mâ-fi‘ş-şurûḥdur. Ba‘de zâlik mânend-i dürr ü yâḳût nûrâniyyet-men‘ût olan hacbîñ merfû‘iyyeti hîninde hayṣü-mâ-şâ‘a'llâh mazhar-ı evḥâ ileyhi mâ evḥâ¹¹⁴⁷ olmağla vuşlat-destgâh oldukları merviyî-yi şerâfet-penâhdır.¹¹⁴⁸ Hattâ Bezzâr-ı¹¹⁴⁹ fezâ‘il-dişâr daḥi Cenâb-ı Haydar-ı Kerrâr'dan dest-i fażîlet-peyvest-i rivâyet ile bu gûne le‘âlî-nişâr-ı iḥbârdır ki Perverdigâr-ı bî-çün u çirâ ol ‘Âlem-i menâr-ı risâlet-i kübrâya irâde-sâz-ı ta‘lîm-i ezân-ı sûtûde-şi‘âr olmağın Cibrîl-i bâhirü't-tebcîl şeh-per-küşâ-yı nüzûl ve ityân-ı

¹¹⁴⁵ Müslim, İmân 278.

¹¹⁴⁶ “Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi ḥakkıyla bilmektedir.” Nûr 24/35.

¹¹⁴⁷ “Böylece Allah, kuluna vahyini iletti.” Necm 53/10 âyetine telmihte bulunulmuştur.

¹¹⁴⁸ Taberânî, el-Mu‘cemü'l-Evsat, c. VI, s. 211, nr. 6214; Heysemî, Mecma‘u'l-Bahreyn, c. I, s. 99, nr. 59.

¹¹⁴⁹ Tohum satıcısı anlamına gelen Bezzâr lakabıyla meşhur bu âlimin adı Ebû Bekir Ahmed ibni Amr el-Basrî olup el-Müsned, el-Müsnedü'l-Kebîr ve el-Bahrü'z-Zehhâr şeklinde üç ayrı isimle anılan ünlü hadis kitabını kaleme alan sika bir muhaddistir. 292/905'de vefat etmiştir. Kandemir, age., c. I, s. 390.

Burāk-ı ma‘ālī-vuşul ile da‘vet-peymā-yı Cenāb-ı Resul-i vuşlat-müşul olup Hāzret-i Mefhar-ı ‘Ālem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem cenābları daḥi ḥīn-i teşmīr-sāk-ı rükūb-ı sa‘ādet-maşhūbda ol bād-pāy-ı berķ-şitāb-ı berāy-ı maşlahat izhār-ı remīdegī ile şūretā ibrāz-ı muḥālefetin izālede miḥmāz-ı kudsīyyet-tırāz-ı nāṭıka-i Cibrīl tefhīm-sāz-ı ‘ulüvv-i rütbe-i Rākib-i celīl olup; “Ey Burāk-ı nīk-baḥt-ı sūtūde-şiyem! Kāsem bi-Rabb-i Ekrem ki, sana zīver-i zeyn-i rükūb-i ma‘ālī-muḥaddem olan zāt-ı mükerrrem, Ḥabīb-i Muḥterem ve netīce-i muḥaddemāt-ı ḥilḳat-i ‘ālemdir” dedikde Burāk-ı berķ-şitāb pīş-gāh-ı rif‘at-penāh-ı Resūlu’llāh’da mānende-i çeşm-i rikāb dīde-küşā-yı intizār olmaḡın ol Eşheb-süvār-ı Mi‘rāc teşrīf-sāz-ı rükūb-ı bāhirü'l-ibtihāc ve ‘āzim-i āsumān-ı rif‘at-bünyān olup kaṭ‘-ı menāzil-i ‘ālem-i lāhūt ederek şeref-yāb-ı kurb-ı Rabbü'l-Erbāb olan (60b) ḥicāb-ı nūrāniyyet-me‘āba resīde-i verā-yı ḥicāb-ı müsteṭābdan berāy-ı istikbāl-i Mefhar-ı dü-cihān bir melek-i ‘azīmü'l-ḥilḳa nümāyān olup Cenāb-ı Ḥayru'l-Beşer Cibrīl-i emānet-perverden pīş-āmedleri olan melek-i mehābet-güsteri istinbā buyurduklarında evvel-i ḥilḳatinden bu ān-ı şerāfet-iḳtirāna deḡin melek-i mezbūr manzūr-ı naẓar-ı şu‘ūrı olmadıḡın inbā eşerinde melek-i mehābet-peymā ta‘līm-i ṭavr-ı ezān-ı mübāderet-pīrā olup mükerreren āḡāza senc-i tekbīr ve verā-yı ḥicābdan ¹¹⁵⁰(صَدَقَ عَبْدِي أَنَا أَكْبَرُ أَنَا أَكْبَرُ) nidā-yı tevḥīd-intimāsı gūş-zed olduḡı ḥaber-i şıḥḥat-maşırdır. Ḥattā kelimeteyn-i taḥrīzden ^(N66a) mā-‘adā ilā āḥiri'l-ezān te’zīn-i melek-i mehābet-‘unvān qarīn-i taşdıḳ-i Raḥmān olup ba‘dehū Cenāb-ı Risālet-penāh delālet-i melek-i kurbet-destgāh ile şufūf-i şunūf-i ehl-i semāya hattā Hāzret-i Ādem ve Nūḥ ‘aleyhime’s-selāma daḥi imām olmaḡla Zāt-ı risālet-intimālarının efḍal men fi’l-‘arż ve’s-semā’ idüḡi tābān olmuşdur. Binā’en ‘aleyh muḳtedā-yı mele-i a‘lā olmaların irāde, rütbe-i efḍaliyyetlerin berāy-ı ifāde cilve-ger-i meclāy-ı taḳdīr idüḡi nükte-i dil-peziṛi hediyye-i rāvī-i sūtūde-seciyyedir. ¹¹⁵¹ Pes maḳūl-i maḳbūl-i şāḥib-i kitāb-ı müsteṭābdır ki ḥadīs-i merḳūmda mesbūḳun bi’z-zıkr olan ḥicābdan ¹¹⁵²(لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ) medlūl-i celālet-mevşülünce verā-yı perde-i nazarda maḥcūb ‘an a’yūni’l-‘ibād olan ḥaḳṭıkat-i mebd-i evvel bīrūn-i rātibe-i derḳ-i derrākīn idüḡi gibi, şeref-yāb-ı dīdār-ı Raḥmān daḥi ḥadd-i zātında cilve-ger-i meclā-yı imkān iken keyfiyyetini taşavvur daḥi verā-

¹¹⁵⁰ “Kulum doḡru söyledi. En büyük Benim, en büyük Benim!”

¹¹⁵¹ Heysemī, **Mecmau’z-Zevâid**, c. I, s. 328-329.

¹¹⁵² “Gözler O’nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder. O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) ḥakkıyla haberdar olandır.” En‘ām 6/103.

yı perde-i kudretde idüğü râtibe-tırâz-ı taḳarrürdür. Binâberîn zât-ı aḥadiyyet-simât-ı Kibriyâ cism ü cismâniyyetden münezzeh ü müberrâ olmağla bi'n-nisbet-i ile'l-Hâlık ḡayr-ı müteḥakkıḳ olan zıkr-i hicâb bi'n-nazar ile'l-maḥlûḳ idüğü bî-irtiyâbdır. Felihâzâ hicâb-ı mezḳûrdan 'inde ba'zı erbâbi's-sedâd seyr-i nuḳûş-i hâlât-ı Ceberütiyye ve müşâhede-i şuver-i 'acâyib-i Melekütiyye verâ-yı perde-i ittılâ'-ı ḳudsiyânda cilde-künân idigin i'lân murâd olmağla hicâbıñ zât-ı aḥadiyyet-simât-ı Kibriyâ'ya 'adem-i izâfeti bî-iştibâh yâḥud şu'ün-i kudret-i meşḥûna daḥi şümûlî ḳavl-i ba'zı fezâ'il-penâhdır. Felâ-cerem ol Erîke-nişîn-i 'ulüvvüñ eşnâ-yı dünüvvünde berây-ı istikbâl 'arz-ı Cemâl'le maḡbûṭ zümre-i kerrübiyân olan melek-i sümmiye's-şânıñ nâm u nişânına ilâ zâlike'l-hîn 'adem-i ittılâ'-ı Hâmil-i vahy-i mübîn müdde'â-yı muḥarrereye delâlet-rehîndir. Binâberîn müntehâ-yı 'ilm-i melâ'ike-i kirâm olduğından Sidretü'l-Müntehâ vaşf-ı merḳûm ile mevsûm olup menâṭ-ı iltikâṭ-ı derârî-i evâmir ü nevâhî idigi erbâb-ı teyakḳuna ma'lûmdur. Keyfe lâ? Zümre-i Kerrübiyân'ıñ silk-i mürvârîd-i fühûmı Sidretü'l-Müntehâ'yı 'adem-i tecâvüz ile intizâm-pîrâ-yı taḥakkûḳ idigi ḥâme-i ihbâr-ı Ka'bu'l-Aḥbâr ile bedîdâr ve ḥadîş-i merḳûmda ¹¹⁵³(يٰلَي الرّٰحْمٰنِ) vaşf-ı zer-endüdiyle burḳa'-pûş-i mevşûfiyyet olan 'arûs-i lafz-ı hicâb-ı merz-keşde ḥazf-i muzâf (61a) âşikâr olup (يٰلَي عَرْشِ) ¹¹⁵⁴(تَاكْدِيْرِ الرّٰحْمٰنِ) ḳavli-i şihḥat-maşırdır. Yâḥud evâmir-i celiyye ve âyât-ı behiyyeyi veliy-endâz yâḥud bürûzı muḥâṭ-ı 'ilm-i 'Alîm ü 'Allâm olan mebâdî-i ḥaḳâyıḳ-ı umûra müte'allâḳ olmağla mümtâz olup ¹¹⁵⁵(وَسَلِّ الْقَرْيَةَ) ḳabîlinden idigi bî-miryedir. Ve kezâlik taşdîḳ-i melek-i te'zîn-âver sâmi'â-i Nebeviyye verâ-yı hicâbdan zîver olması ¹¹⁵⁶(وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِي حِجَابٍ) mantûḳ-ı münîfinden (N66b) rûşen idüğü bî-irtiyâb olmağla münezzeh 'ani'l-vaz' ve'l-eyn olan Hâlık-ı Müte'al'ıñ kelimât-ı mu'cizü't-taşavvurı verâ-yı hicâbdan mesmû' idüğü beyyinü'l-lümû'dur. Vâḳı'â zât-ı aḥadiyyet-simât-ı Kibriyâ dâr-ı dünyâda ebşâr-ı 'âlemiyândan maḥcûb iken şeref-i dîdâr-ı vaḥdâniyyet-şî'âr ile Cenâb-ı efḍaliyyet-me'âblarınıñ şeref-yâblığı meşîyyet-i ezeliyye merbûṭ bir emr-i celâlet-menûṭ olmağla keyfiyyet-i

¹¹⁵³ "Rahmân'a ulaşan perde."

¹¹⁵⁴ "Rahmân'ın arşına ulaşan perde."

¹¹⁵⁵ "Bulunduğumuz **kent halkına** ve aralarında olduğumuz kervana da **sor**. Şüphesiz biz doğru söyleyenleriz." Yûsuf 12/82.

¹¹⁵⁶ "Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla, yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir." Şûrâ 42/51.

vuķū‘-ı beyyinü'l-lümū‘ı idrāk-i derrākīnden ba‘īd idügi ķavl-i cāvīddir. Yāhūd ķable hāzā ve ba‘de hāzā hicāb-ı nevvār kemāl-i zuhūr u bürüzdan nāşī mānī‘-i dīdār iken ta‘zīmen li'n-Nebiyyi'l-Muhtār şāhid-i akşa'l-me‘ārib-i ru‘yetiñ bedīdārlığı Cenāb-ı efđaliyyet-medārlarına müyesser olmağla ol ni‘met-i zībende-vürüd ile iğtinām haşa‘iş-ı Hāzret-i Seyyidü'l-Enām ‘aleyhi's-selāmdandır. Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Şālīs: Ol Ber-efrāhte-sāz-ı süllem-pāye-i İsrā ‘aleyhi efđalü't-tehāyānīñ mübtesimü'l-vech da‘vet-i celiyye-i Mi‘rāc oldukları hālet-i yaķazada rūh-ı münevver ve cesed-i muṭahharlarıyla cilve-ger idigi muḥtelef-i e‘imme-i selef olup bu bābda akvāl-i şülüşe-i menķüle şahīfe-zīb-i kütüb-i maķbüledir. Ezcümle ﴿سُبْحَانَ﴾¹¹⁵⁷ naşş-ı celilinde cilve-ger-i şahīfe-i nüzül olan lafz-ı “‘abd/عَبْدُ” rūh u cismden ‘ibāret ve ma‘nā-yı mezkūr, Mi‘rāc-ı i‘cāz-tırāzıñ yaķzānen cesed-i elṭaf ve rūh-ı munazzaflarıyla vuķū‘ın da‘vāya delīl-i celīl idügi ‘inde erbābi’s-şu‘ūr reybden dūr olup ķavl-i merķūmuñ şıḥḥat-mevsūm idigine rātibe-tırāz-ı delāletdir. Hattā; “Yalnız rūh-ı münevverleri ‘urūc-perver ve hālet-i mezküre menāmda cilve-gerdir” deyü ḥilāf-āver olanlar ru‘yā-yı enbiyā-yı kirām bi’ttifāķi'l-‘ulemā’i'l-a‘lām vaḥy ile rātibe-tırāz-ı ittisām olup¹¹⁵⁸ ﴿وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ﴾ āyet-i i‘cāz-istīnāsıyla istidlāl etdiklerinde müreccaḥīn, Mi‘rāc-ı şühūdī āyet-i merķūmede manzūr-ı nażar-ı nüzül olan ru‘yāyı irā‘et-i vāķı‘a-i Bedr yāhūd Ğazve-i Huneyn ile ba‘de’t-te’vīl müdde‘ālarına serd-i delīlde lafz-ı İsrā’nıñ ancak leylen hareket-i yaķzāna ıtlāķ olunmasıyla dehen-küşā-yı cevāb-ı bā-şavāb idikleri gibi, silk-i ḥadīs-i şerāfet-perverde intizām-güster olan İsrā’yı kelime-i lü’lū’-mişālinden daḥi mefhūm olan fi‘l-i İsrā’ya muvāfaķat cevāriḥ-i cisme maḥmūl olmak ‘ale’l-ḥaķīķa aşl olup bilā-ķarīnetin ṭarīķat-i mecāza inşırāf ve sūy-i menāma in‘itāfıñ ‘adem-i cevāzıyla teşyīd-i mebānī-i da‘vā etmişlerdir. Ve ‘inde ba‘zı’l-‘ulemā ﴿مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ﴾

¹¹⁵⁷ “Bir gece, kendisine bazı āyetlerimizi gösterelim diye **kulunu** Mescid-i Harām’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksā’ya **götüren Allah eksikliklerden münezzehtir**. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.” İsrā 17/1.

¹¹⁵⁸ “Hani sana, "Muhakkak Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır" demiştik. **Sana gösterdiğimiz o rüyayı da**, Kur'an'da lanetlenmiş bulunan o ağacı da **sırf insanları sınamak için vesile yaptık**. Biz onları korkutuyoruz. Fakat bu, sadece onların büyük azgınlıklarını (daha da) artırdı.” İsrā 17/60.

¹¹⁵⁹﴿الْأَفْصَا﴾ İsrâ-yı Nebevî cesed-i enver ve rûh-ı aþharların muhteve ve Beytü'l-Makdis'den 'âlem-i lâhûta **(61b)** 'urûcları rûhâniyyetleriyle taþakkuķı hâvî idigine dağı gürûh-i haķķâniyyet-rehîn bu vechile icâbet-âyendedir ki mir'ât-i menâmıda cilve-ger-i minassa-i şühûd olan ^(N67a) şuver-i esrâr pezîrâ-yı inkâr olmadığı müttefaķun 'aleyh iken ol Bâlâ-nişîn-i erîke-i ¹¹⁶⁰﴿ثُمَّ دَنَا﴾ 'aleyhi şerâyifü't-tehâyânîñ hengâm-ı hikâyet-i Mi'râc-ı bâhirü'l-ibtihâcda taħdîş-i mer'ıyyât-ı i'câz-simâtları zebân-dırâzî-i cehele-i Kureys'e medâr olması hâlet-i mezkûrenîñ rûhânî ve menâmî vuķû'un nâfi belki 'ayânen cilve-ger-i meclâ-yı zuhûr idigine delîl-i vâfidir. Hattâ iddi'â-pîrâyân-ı Mi'râc-ı menâmî şeref-endûz-ı hıdmet-firâş-ı sa'âdet-iftirâş-ı Nebevî ya'nî Hâzret-i Şiddîķa-i şerâfet-muhteveñîñ ¹¹⁶¹﴿مَا قَدَّ جَسَدُ رَسُولِ اللَّهِ﴾ kavlı-i laţîfiyle pâ-nihâd-ı hıttâ-i hilâf olduklarında reh-neverdân-ı tarîķ-i şavâb meş'al-efrûzî-i cevâbda ¹¹⁶²﴿مَا قَدَّ جَسَدُهُ الشَّرِيفُ عَنِ الرُّوحِ بَلْ كَانَ مَعَ الْجَسَدِ وَالرُّوحِ﴾ ma'nâsın irâde ile delâlet-pîrâ-yı vâdî-i ifâde idikleri maķbûl-i fuħûldur. Pes ma'lûm-i daķâyıķ-şinâsân-ı 'ulûmdur ki evvel-i Sûre-i İsrâ'da mebd-i 'azîmet-i i'câz-perver ve muntehâ-yı mesîr-i sa'âdet-güsterleri zîver-baķş-ı şahîfe-i şarâhat olup şavb-ı ma'âlî-evb-i semâvâta 'urûc ve 'âlem-i melekûta vülûcların 'adem-i taşrîh Harem-i irem-naẓîr-i Mekke-i Mükerreme'den sâha-i şerâfet-mesâha-i Mescid-i Akşâ'ya İsrâ-yı sa'âdet-resâları cesed-i 'işmet-güsterleriyle cilve-ger ve ol maķâm-ı teberrûk-fercâmdan süy-i dil-cüy-i âsumâna 'urûcları rûh-ı münevverleriyle rûşen-ter idigine zehâb-âverânîñ menşe-i mezheb-i ğayr-ı şahîhleri olup lâkin zehâbları tarîķ-i şavâbdan munharif olmağla ekşer-i 'ulemâ-yı a'lâmîñ zimâm-ı edhem-hâmeleri süy-i dil-cüy-i ilzâmlarına mün'atıfıdır. Binâberîn delâlet-pîrâ-yı şeh-râh-ı sedâd olan cevâb-ı bâ-şavâb ile ibtâl-i maķâl-i rehînü'l-'inâdları teslîf-kerde-i efâzıl-ı feẓâ'il-elîfidir. Hattâ eşnâ-yı tercüme-i faşl-ı Mi'râc-ı bâhirü'l-ibtihâcda kil-ı feyz-i Müfîzu'l-cûd levha-i hâtîr-ı fâtire ifâza-pîrâ-yı imlâ-yı bihbûd olduğı lâyiha-i fâyiha zümre-i mezbûrenîñ hall-i 'uķd-i eşķâllerinde ecvibe-i sâ'ireden dil-ârâ idüği bî-mirâdır ki sûre-i kerîme-i

¹¹⁵⁹ "Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye **kulunu Mescid-i Harâm'dan** çevresini mübarek kıldığımız **Mescid-i Aksâ'ya** götürün Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir." İsrâ 17/1.

¹¹⁶⁰ "Sonra yaklaştıkça yaklaştı." Necm 53/8

¹¹⁶¹ "Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in bedeninin yatağından ayrıldığını hissetmedim." İbni İshâk, **es-Sîre**, s. 274, nr. 462.

¹¹⁶² "Mübarek bedeni ruhundan ayrılmadı. Bilâkis bedeni ile ruhu beraberdi."

merķūmede merca‘-ı zamīr-i ¹¹⁶³﴿لَثَرِيَةً﴾ cesed ma‘a'r-rūḥdan ‘ibāret olan lafz-ı “‘abd/عَبْدٌ” idigi sibāk-ı nazm-ı kerīmden hüveydā olmağın zıkr-i ‘urūc ile's-semā’ daḥi ‘aḳs-endāz-ı āyīne-i şu‘ūr idigi bilā-imtirādır. Zīrā derk-i aḥvāl-i ‘ālem-i lāhūt bīrūn-i rātibe-i idrāk-i beşer olmağla men‘ūt oldığı rehīn-i menzile-i şübūt olmağın muḳteżā-yı i‘cāz-ı nazm-ı kerīm mümkünü'l-idrāk olan ḥuşūşuñ izḥārın mücib ve mümteni‘u'l-infiḥām olan māddeniñ izmārın müstevcibirdir. Felā-cerem cesed-i aḥḥarları ma‘a rūḥihī'l-enver berāy-ı irā‘et-i āyāt-ı kübrā ‘āric-i ma‘āric-i āsumān idügi mantūḳ-ı naşş-ı kerīm-i i‘cāz-raḳīmdir. Ba‘de hāzā te‘vīl-pīrāyān-ı İsrā-yı ma‘ālī-pīrā ‘indinde imāme-i sübḥatü'l-le‘āl-i enbiyā-yı kirām olduklarınıñ ḥaṭire-i ^(N67b) Beytü'l-Maḳdis‘de vuḳū‘ı daḥi gerdān-serā-yı eydī-i iḥtilāf olup ‘inde‘l-ekşerīn rivāyet-kerde-i Cenāb-ı Enes-i feżā‘il-āyīn mefhūm-ı şıḥḥat-rehīnince belki ekşer-i ilḥbār-sencān-ı **(62a)** kışşa-i İsrā-yı i‘cāz-intimā mantūḳ-ı mevsūḳunca ḥaṭire-i Mescid-i Aḳşā taḥrīme-bendī-şalāt-ı Men Tekelleme Leḥu‘l-Ḥaṣā‘ya me‘vā ve ol maḳām-ı şerāfet-iḥtivāda muḳtedā-yı enbiyā-yı ma‘ālī-pīrā oldukları bī-mirādır. Pes bu mezḥeb-i şaḥīḥ-terīn-i ḥaḳḳāniyyet-rehīn üzre ol Tırāz-ı tabakāt-ı ‘illiyīn rūḥ-ı enver ve cesed-i aḥḥarlarıyla yakzānen bir def‘a Burāk-süvār-ı İsrā-yı i‘cāz-pīrā ve seyr-i ‘ālem-i lāhūt ile ‘āric-i ma‘āric-i semā olup maḥzar-ı ni‘me‘l-maḳāl-i ﴿ثُمَّ دَنَا﴾ ¹¹⁶⁴﴿فَقَدَلَى﴾ idikleri mantūḳ-ı nuşūş-ı ḳatī‘a ve medlül-i āşār-ı sāṭı‘a olmağın re‘y-i merķūm muḥtār-ı ekşer-i muḥaddiṣīn ve mezḥeb-i cumhūr-i mütekellimīn idigi mütetebbi‘ān-ı kütüb-i siyer-i şerāfet-mevsūma ma‘lūmdur. Felihāzā mu‘teḳid-i Ehl-i Sünnet olan mezḥeb-i mansūr-ı şıḥḥat-mevfūr üzre ol mā-şadaḳ-ı mefhūm-ı ﴿مَا كَذَبَ﴾ ¹¹⁶⁵﴿مَّا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى﴾ ¹¹⁶⁶﴿مَّا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى﴾ ber-minvāl-i muḥarrer İsrā-yı mu‘teber ile izḥār-ı mu‘cize-i bāḥiretü‘l-eşer buyurmağın sūre-i kerīme-i İsrā li-eclī‘ta‘accüb serd olunan “سُبْحَانَ/sübḥāne” kelime-i celīlesiyle ibtidā olunup Ḥazret-i Mün‘im-i Ḳadīm teşrīfen li-şān-ı Nebiyyihī‘l-Kerīm bu da‘vet-i celiyye-i i‘cāz-tırāzı taḳdīr ve inşā buyurmuşdur. Ba‘de hāzihi‘n-nuḳūl ‘inde ba‘zı‘l-fuḥūl ol Ser-sūre-i enbiyānın şaḥīfe-i laṭīfe-i Mescid-i Aḳşā‘da muḳtedā-yı zümre-i ‘aliyye-i enbiyā oldukları rūşenā iken min evveli‘l-emr ile‘l-āḥir zāhr-ı Burāk-ı berrāḳdan zā‘il

¹¹⁶³ “Bir gece, kendisine bazı āyetlerimizi **gösterelim diye** kulunu Mescid-i Harām‘dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aḳşā‘ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.” İsrā 17/1.

¹¹⁶⁴ “Sonra yaklaştıkça yaklaştı.” Necm 53/8.

¹¹⁶⁵ “Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı.” Necm 53/11.

¹¹⁶⁶ “Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.” Necm 53/17.

olmadıkları daği egerçi nakl-kerde-i ba'zı efâzıldır, ammâ ber-minvâl-i kavlı-
 haqqâniyyet-karîn ve ber-medlül-i âyet-i kerîme-i celâlet-rehîn kemâ tekdâdem
 Cenâb-ı Nebiyy-i Muhterem cesed-i aþhar ve rûh-ı enverleriyle yakzânen Beytül-
 Harâm'dan Mescid-i Akşâ-yı şerâfet-pîrâya ve ol cây-ı dil-ârâdan ma'âric-i ma'âlî-
 medâric-i şavb-ı semâya 'urûc-ı sa'âdet-vülûc ile hârîku'l-'âde bu mu'cize-i kübrâ-yı
 şerâfet-âmâdeyi bi-ķudreti'llâhi te'âlâ icâde buyurduklarının karar-dâdeligi maķûl-i
 maķbûl-i şâhib-i kitâb-ı fezâ'il-nişâbdır. Vâkı'â ma'lûm-ı tettebbu'-sencân-ı âsâr-ı
 eslâf-ı fezâ'il-dişârdır ki bir emr-i mümkün'l-vuķû'ı zâhir ü mütebâdir olan
 haķîkatine haml ü ircâ' aşı-ı aşıl olup süy-i te'vîl ve semt-i tecevvûze in'itâf 'inde'l-
 istihâle rû-nümâ idigi bilâ-hilâf olmağla ber-minvâl-i mezheb-i haqqâniyyet-rehîn
 İsrâ-yı Cenâb-ı Resûl-i güzîn bi'n-nisbeti ilâ ķudreti'llâhi'l-Meliki'l-Mu'în bir vechile
 me'vâ-yı istihâle degil idigi müstebîndir. Hattâ bu müdde'â-yı şıhhat-intimâya nazm-
 ı kerîmde “*bi-rûh-i 'abdihi*”¹¹⁶⁷ vâkı' olmayup kelime-i celîle-i ¹¹⁶⁸(بِعْبْدِهِ) cilve-pîrâ-yı
 vuķû' idigi delîl-i kavî ve ¹¹⁶⁹(مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى) kavlı belâğat-evlî daği burhân-ı
 celâlet-muhtevîdir. Binâ'en 'alâ zâlik vuķû'-ı i'câz-lümü'ı âyet-i kübrâ ve mu'cize-i
 hayret-pîrâ olmağın huşûş-ı merķûm cây-ı istinkâr-ı küffâr-ı cehâlet-mevsûm olup
 bî-behre-gân-ı simât-ı hüdâ olan za'îfü'l-İslâm nifâķ-şî'âra bâ'is-i irtidâd ve hisse-
 mendân-ı h'ân-ı şerâfet-'unvân-ı hidâyete sebep-i şeb'ânî-i ni'met-i ihtidâ ve reşâd
 olmuştur. Farażâ (62b) ru'yâ idügi şübût-pîrâ olsa reh-revân-ı semt-i hilâfa me'vâ-yı
 inkâr u ihtilâf olmayacağı 'inde'l-'uķalâ rûşenâdır. İmdi ke'ş-şemsi fî râbî'atî'n-nehâr
 rûşen ü âşikârdır ki, dîde-i dîdâr-dîde-i Nebevî hâlet-i yaķaza-i haqqâniyyet-
 muhtevîlerinde ilâ âhiri'l-hadîs¹¹⁷⁰ müşâhede-i umûr-i İsrâ i'câz-bînâdır. Felihâzâ
 eşahh-ı haberde cilve-ger olan eşer-i mu'teber üzre kemâ-tekdâdem delâlet-i Hâmil-i
 vahy-i mübîn ile Cenâb-ı Resûl-i güzîn 'azm-i 'âlem-i lâhût buyurup şarîf-i aķlâm
 gûş-zed-i Seyyidül'-Enâm oldığı fezâ-yı ma'âlî-intimâya resîde ve Sidretül'-
 Münteḥâ'ya bād-ı sabâ-yı rahmet-intimâ gibi vezîde olup temâşâ-yı heşt-hâne-i
 cennât-ı 'âliyât-ı sencîde ile şafâ-dîde olmuşturlar.¹¹⁷¹ Hattâ İbn-i 'Abbâs-ı fezâ'il-

¹¹⁶⁷ “Kulunun ruhunu.”

¹¹⁶⁸ “Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye **kulunu** Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya **götüren Allah eksikliklerden münezzehtir**. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.” İsrâ 17/1.

¹¹⁶⁹ “Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.” Necm 53/17.

¹¹⁷⁰ Müslim, İmân 259, nr. 162.

¹¹⁷¹ Buhârî, Salât 1, nr. 349, Hacc 76, nr. 1636, Enbiâ 5, nr. 3342; Müslim, İmân 263, nr. 163.

istînâsıñ mu‘cize-i bâhire-i İsrâ meşhûd-i ‘ayn-ı re’s-i Seyyidü'l-Kevneyn idigin inbâsı, ya’nî ru’yâ-yı menâm olmadığın inhâsı naql-kerde-i ba‘zı fużalâdır.¹¹⁷² Ma‘a-hâzâ Cenâb-ı Erîke-nişîn-i mi‘râc Hicr-i¹¹⁷³ şerâfet-ķarîn-i pür-ibtihâcda pister-nişîn-i ħ‘âb iken se-bâr îķâz-ı Cibrîl-i emânet-dişâr ile yakzân ve def‘a-i şâlisede dest-be-dest resîde-i bâb-ı Harem-i şerâfet-peyvest olup rākib-i Burāk-ı berrāk oldukları tâ-be-encâm-ı kışsa-i İsrâ maĥkî-i Ħasan-ı Başrî-i feżâ’il-pîrâdır.¹¹⁷⁴ Keyfe lâ? Ber-minvâl-i rivâyet-i uĥrâ tırâz-ı beytüş-şeref-i ķarâbet-i Ümmü Hânî-i¹¹⁷⁵ sûtüde-ĥaşletden dahî keyfiyyet-i vukû‘-ı Mi‘râc-ı bâhirü'l-ibtihâc bu vechile menķül-i şîĥhat-meşmûldür ki; “Dâr-ı şeref-medâr-ı râvî-i sûtüde-dem ol şâm-ı ‘anberîn-fâmda mebît-i Mefĥar-ı ‘Âlem olup Cenâb-ı Ħayru'l-Verâ taĥrîme-bend-i şalât-ı ‘işâ oldukdan soñra pister-nişîn-i ħ‘âb olup kabîl-i fecrde râvî-i sûtüde-siyer îķâz-ı Ħazret-i Seyyidü'l-Beşer ile bîdâr ve edâ-yı şalât-ı şubĥdan soñra ol Bûlbûl-i gülşen-serây-ı i‘zâz terâne-senc-i inbâ-yı İsrâ-yı rehînü'l-i‘câz olup bu şeb-i ma‘âlî-irbde vâdî-i beytinde ve pîş-i nigeħinde ba‘de edâ’il-‘işâ’ nâ’im iken ķâ’im ve Beytül-Maķdis’e sefer ve ol ĥatîre-i şerâfet-perverde edâ-yı şalât-ı ķurbet-âverden soñra seyr-i gül-geşt-i âsumân ve ba‘dehû bu nûzhet-gâĥa ric‘at-künân ve yine pîş-gâĥ-ı nazârında taĥrîme-bendî-i şalât-ı şubĥa ķudret ü tüvân müyesser oldu” deyü buyurmuşlardır.¹¹⁷⁶ Binâberîn ba‘zı fuĥûl-u mudakķıkîn, rivâyet-kerde-i¹¹⁷⁷ Ümmü Hânî-i şerâfet-âyîn müdde‘â-yı İsrâ-yı cismîye delîl-i beyyin idigin tebyîn etmişdir. Ħattâ Şeddâd bin Evs-i feżâ’il-ġavşıñ Cenâb-ı Şiddîķ-i Ekber’den merviyi-yi şîĥhat-perverince bâriĥa-i leyle-i İsrâ’da Ħazret-i Şiddîķ-i sadâķat-pîrâ ħ‘âst-ķâr-ı ziyâret-i Cenâb-ı Ħayru'l-Verâ olup ol Mü’temen-i¹¹⁷⁸ (إِنَّ هُوَ إِلَّا) ĥazretleriyle şeref-yâb olamadığın sūdde-i Sidre-âsâlarına inhâ etdikde icâbet-sâz-ı da‘vet-i celiyye-i Mi‘râc

¹¹⁷² Buhârî, Menâķibü'l-Ensâr 42, nr. 3888, Kader 10, nr. 6613.

¹¹⁷³ Hicr, Kâbe ile Ħatîm denilen ve Kâbe’nin kuzeyinde bulunan yarım dâire şeklindeki duvar arasında kalan ve altın oluĥun altına rastlayan yerdir.

¹¹⁷⁴ İbni Ħişâm, **es-Sîretü’n-Nebeviyye**, c. II, s. 38.

¹¹⁷⁵ “Ümmü Hânî, Peygamber Efendimiz’in -sallallâhu aleyhi ve sellem- amcası Ebû Tâlib’in kızı ve Ħz. Ali’nin kızkardeşi olup Mekke Fethi’nde Müslüman olmuştur.” Kandemir, **age.**, c. I, s. 398.

¹¹⁷⁶ İbni Ħişâm, **es-Sîretun-Nebeviyye**, c. I, s. 43; İbni Sa’d, **et-Tabakatü’l-Kübrâ**, c. I, s. 215.

¹¹⁷⁷ Beytül-Maķdis’de vukû‘ı dahî gerdân-serây-ı Binâberîn ba‘zı fuĥûl-u mudakķıkîn rivâyet-kerde-i: — N.

¹¹⁷⁸ “(Size okuduĥu) Kur’an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.” Necm 53/4 sûresine telmihte bulunulmuştur.

oldukların inbâ buyurduklarından¹¹⁷⁹ daḥi şıdḳ-ı müdde-â-yı erbâb-ı mezheb-i ḥaḳḳāniyyet-pîrâ rûşenâdır. Felâ-cerem rivāyet-i mezbûre üzre ol Erîke-nişîn-i İsrâ şām-ı ‘anberîn-fâm-ı Mi‘râc-ı i‘câz-pîrâda mânende-i besmele-i sûre-i enbiyâ şaff-ı evvel-i Mescid-i Aḳşâ'da taḥrîme-bendî-i şalât-ı ḳurbet-pîrâdan şoñra dâḥil-i şaḥra-i şerîfe olduklarında **(63a)** bir melek-i zîbende-cemâl rû-nümâ-yı minaşşa-i istikbâlleri olup üç kâse-i mümtelî zîver-i dest-i şerâfet-iştimalî idigin ilâ âhiri'l-ḥadîş naḳl-âver oldukları Ḥazret-i ‘Ömer-i ma‘delet-perverden daḥi merviyi-yı şıḥḥat-muḥtevidir. Ve rivāyet-i uḥrâ üzre ol Ser-efrâz-ı “lî-ma‘a’llâh”¹¹⁸⁰ in Ḥarem-i Muḥterem-i Beytül-Ḥaram'da me‘vâ-yı şerâfet-iḥtivâlarının fûrce-i tāk-ı ma‘âlî-revâḳından Cibrîl-i bâhirü't-tebcîl nâzil ve şerḥ-âver-i şadr-ı hidāyet-şāmilleri olup zemzem ile ba‘de'l-ḡasl ilâ âhiri'l-ḳışşâ¹¹⁸¹ ‘âric-i ma‘âric-i semâvât-ı ma‘âlî-minaşşa olmaḡla muvaḳḳar oldukların Cenâb-ı Ebî Zer'den daḥi rivāyet, kemâ teḳaddem muvâfiḳ-ı maḥkî-i Enes-i fezâ'il-hem-demdir.¹¹⁸² Ḥattâ Cenâb-ı Ebî Hüreyre-i fezâ'il-şi‘ârdan daḥi merviyi-yı şıḥḥat-dişârdır ki Zât-ı risâlet-medâr-ı Ḥazret-i Seyyidül-Ebrâr zîver-ârâ-yı Hicr-i şerâfet-şi‘âr iken icâbet-sâz-ı da‘vet-i celiyye-i Mi‘râc olup manzûr-ı nazar-ı ḥaḳḳāniyyet-eşerleri olan le‘âlî-i girân-ḳadr-ı ḥâlât-ı Mi‘râciyye'yi ertesi gün tanzîm-i silk-i ḥikāyet eşerinde zebân-dırâzân-ı cehele-i Ḳureyş bi-tarîḳi'l-imtiḥân aḥvâl-i Beytül-Maḳdis'den cüyende-sâz-ı nişân olduklarında nazar-ı sa‘âdet-eşerlerin ehemmi-umûr-ı İsrâ'ya şarf-efken olduklarından tefâşîl-i aḥvâl-i Beyti'l-Maḳdis ‘alâ mâ-hiye ‘aleyhi fî nefsi'l-emr der-ḥâṭır-ı Nebiyy-i risâlet-müvânîs degil iken fi'l-ḥâl fermân-ı Perverdigâr-ı Mûte‘âl ile Cibrîl-i Emîn pîş-gâh-ı rif‘at-penâh-ı Resûlüllâh'a Beytül-Maḳdis'i iḥzâr ve su‘âl-i cühhâl-i Ḳureyş'e ḥasebül-istinbâ icâbet-peymâlıkları rivāyet-i Cenâb-ı Cābir-i sûtûde-me‘âşirden daḥi mefhûm-i şerâfet-mevsûmdur.¹¹⁸³ Keyfe lâ? Ḥazret-i ‘Ömer-i ma‘delet-perver rivāyetiyle cilve-gerdir ki ḥadîş-i Mi‘râc-ı bâhirü'l-ibtihâc lisân-ı mu‘ciz-beyân-ı Mefḥar-ı Dü-Cihân'dan zîb-âver-i gûş-i cāmı olup ḥattâ sür‘at-i mesrâ-yı muvâşelet-bünyânların eşerül-beyân-ı Mi‘râc'dan ‘avdet-i pür-ibtihâclarında pister-nişîn-i maḥremiyyetleri

¹¹⁷⁹ Bezzâr, **Müsned**, c. VIII, s. 410; Taberânî, **el-Mu‘cemü'l-Kebîr**, c. VII, s. 283, nr. 7142; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. I, s. 73.

¹¹⁸⁰ “Benim Allah ile birlikte olduğum öyle bir vaktim var ki, ne bir mukarreb melek ne de bir mürsel nebi yanıma girebilir.”(Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, c. II, s. 173) hadisine telmihte bulunulmuştur.

¹¹⁸¹ Buhârî, Salât 1, nr. 349, Hacc 76, nr. 1636, Enbiyâ 5, nr. 3342; Müslim, İmân 263, nr. 163.

¹¹⁸² Müslim, İmân 260, nr. 162.

¹¹⁸³ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 41, nr. 3886; Tefsîr 17/3, nr. 4710; Müslim, İmân 278, nr. 172.

olan Ümmü'l-Mü'minîn Hazret-i Hadice-i şerâfet-mekîn taraf-ı yemîn-i meymenet-rehîninden ^(N68a) takallüb-senc-i sūy-i dil-cūy-i yesār olmadığın daḥi iḥbār buyurmuşlardır. ¹¹⁸⁴ İmdi bu taṣrīḥāt-ı şıḥḥat-simāt-ı müte'addideniñ zāhîr ü mütebâdirine maḥmûl olmasında istiḥâle nâ-bûd ve semend-i ıtlâk, in'itâf-sâz-ı sūy-i dil-cūy-i kemâl olmak resm-i biḥbûd idügi qarîn-i telâkḳı bi'l-ḳabûl-i fuḥûl olmağın ber-mezheb-i ḥaḳḳāniyyet-maṣîr, İsrâ-yı i'câz-intimâ-yı Hazret-i Risâlet-men'ût daḥi cesed-i aṭhar ve rūḥ-i enverleriyle yakzānen vukû'-pezîr idigi minaṣṣa-zîb-i şübûtdur. Şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem teslīmā.

Faṣl-ı Râbî': Berây-ı ibtāl-i maḳāl-i Mi'râc-ı menāmî, zîver-ārâ-yı şaḥîfe-i imlâdır. Fî'l-ḥaḳîḳa iddi'â-sencân-ı Mi'râc-ı menāmîniñ ¹¹⁸⁵ ﴿وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ﴾ naṣṣ-ı belâgat-istînâsıyla istidlâlleri müṣbit-i müdde'aları olmadığı kemâ-sebak muḥaḳḳak olup ¹¹⁸⁶ ﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ﴾ naṣṣ-ı celîlinde şeref-baḥşâ-yı şaḥîfe-i tenzîl olan "أسرى/esrâ"nın seyr-i menāmîye 'adem-i ıtlâkı Mi'râc-ı bâhirü'l-ibtihâcîñ yakazaten vukû'una beyyinü'd- **(63b)** delâle ve ﴿فِتْنَةً لِلنَّاسِ﴾ ḳavl-i münîfince mir'ât-ı menāmda meşhûd olan şuver u nukûş bâ'is-i iftinân olmadığı ma'lûm-ı erbâb-ı hûş idiginden ḳaṭ'-ı naẓar-ı mazrûf-ı aḥlâm, mekîn-i zarf-ı tekzîb-i li'âm olmadığı 'ayân idigiyle saḥâfet-i ḳavl-i iddi'â-sencân-ı Mi'râc-ı menāmî tâbândır. Hattâ sâ'at-i vâhidede ru'yet-i aḳtâr-ı mütebâyine-i menâmiyye mevrîd-i ta'accüb olmadığı bedâhet-intimâ olmağın ru'yâdan murâd müşâhede-i şuver-i menâmiyye olmayup ru'yet-i 'ayn-ı re's-i Seyyidü'l-Kevneyn idigiyle ba'zı efâzıl te'vîl-perver-i nazm-ı bî-mümâşildir. Ma'a-hâzâ 'inde ehli't-tefsîr kemâ teḳaddem ru'yâ-yı merḳûme vaḳ'a-i Hudeybiyye ile ta'bîr olunup zuhûrî bürûz-ı mâ-fi'z-zamîr-i "ناس/nâs"a maṣîr ve 'inde'l-ba'zî'l-âḥar te'vîlât-ı uḥar ile daḥi mü'evvel idigi maḥallinde taḥrîr olunmuşdur. Gâyetü mâ-fi'l-bâb ḳavl-i mezkûr taḥâlûf-i aḳvâl-i ruvât-ı feẓâ'il-nişâbdan neş'et ve menşe-i mezkûruñ 'adem-i ḥücciiyyeti bî-minnet olup lafz-ı ru'yânîñ mer'iiyyât-ı 'ayniyyeye daḥi ıtlâkı zebân-zed-i erbâb-ı luğatdır. Vele'in sellem, ru'yâ-yı menâmiyye olduğu şüretde daḥi câ'izdir ki bu ve bunuñ emsâli umûr-

¹¹⁸⁴ Müttakî el-Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, c. XII, s. 412, nr. 35447.

¹¹⁸⁵ "Hani sana, "Muhakkak Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır" demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı da, Kur'an'da lanetlenmiş bulunan o ağacı da sırf insanları sınamak için vesile yaptık. Biz onları korkutuyoruz. Fakat bu, sadece onların büyük azgınlıklarını (daha da) artırdı." İsrâ 17/60.

¹¹⁸⁶ "Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye **kulunu** Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya **götüren Allah eksikliklerden münezzehtir**. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir." İsrâ 17/1.

1 ‘azîme güncâyiş-pezîr-i havşala-i beşerîyyet olmadığından tahşilen li'l-müvānese bed’-i nübüvvetleri ru’yā-yı şādika ile zuhūr ve ba‘dehū ma‘āniyye-i fā’ika cilve-ger-i mināşsa-i şudūr olduğu gibi, hālet-i Mi‘rāc-ı bāhirū'l-ibtihāc daḥi ḥilāl-i leyālde tavṭi’e-i menām kılınup ba‘dehū ber-mūcib-i mezheb-i muhtār yakāzaten vukū’ı bedīdār ola. Zīrā şeref-baḥşā-yı vürūd olan aḥādīs-i şerīfe kışsa-i Mi‘rāc-ı i‘cāz-tırāzīn^(N68b) menāmen vukū’una delālet-sāz olmayup fakat *لَمْ اسْتَيْقِظْتُ وَأَنَا فِي الْمَسْجِدِ* (1187) rivāyetinde cilve-ger-i meclā-yı vürūd olan¹¹⁸⁸ *اسْتَيْقِظْتُ* / *isteykazu*” kelime-i celīlesi ki ol daḥi ‘inde’l-muḥaddiṣīn¹¹⁸⁹ *أَصْبَحْتُ* / *eşbahtu*” ma’nāsını edā-rehīn yāḥud ba‘de’l-İsrā nevm-i istirāḥat-revmden yakzān idiklerin rāṭibe-tırāz-ı tebyīndir. Zīrā İsrā-yı ma‘ālī-pīrā istīşāl-sāz-ı şām-ı ‘anberīn-fām olmayup eczā-yı leylden bir cüz’-i şerāfet-perverde cilve-ger olmaḡla ba‘de’l-mesrā ruḡūd-i istirāḥat-ālūduñ imkānı rūşenādır. Yāḥud temāşā-yı ‘acāyibū’l-umūr-i lāhūtiyye ve müşāhede-i sükkān-ı mele-i a’lā ve ḡarāyib-i melekūtiyyeden mā-‘adā dīdār-ı āyāt-ı kübrāyı tazammun-pīrā olan İsrā’dan ‘avdet ve hālet-i beşerîyyeye ric‘atlerinden istīkāz ile ta‘bīr buyurulmuşdur. Felihāzā īmā-kerde-i ehl-i işāretidir ki iḡmaz-ı ‘ayn ‘an nuḡūş-i’s-şakāleyn berāy-ı ‘adem-i iştiḡāl ‘an ḡayri’llāhi’l-Müte‘āl cilve-ger ve İsrā-yı Cenāb-ı Ḥayru’l-Beşer cesed-i aṭhar ve rūḡ-ı enverleriyle taḥaḡḡuḡ-perver idigiyle redd-i mezheb-i erbāb-ı ḥilāfda ehl-i ḥāl-i şīrīn-maḡāldir. Bu şüretde vukū’-ı hālet-i mezkūreye ‘adem-i mūmāna‘at-i ḥ’āb bī-irtiyābdır. Ḥattā ‘uyūn-i enbiyā-yı ma‘ālī-niṣāb şüretā perde-pūş-i ḥ’āb ve sīretā dīde-i nihād-ı sa‘ādet-ittihādları bīnādır deyū şudūr-yāb olan cevābīn ḥaṭīre-i Mescid-i Aḡşā’da taḥrīme-bend-i şalāt olan zümre-i ‘aliyye-i enbiyāya Ḥazret-i Efdaliyyet-intimānīn muḡtedā olmaları mübāyin olmaḡla şīḡhat-i cevāb-ı sābīḡ müteḡaḡḡıḡdır. Meger eşnā-yı İsrā-yı i‘cāz-intimāda ol Ser-Levḡa-i risāle-i enbiyāya ‘urūz-ı ḡālāt-ı uḡar cilve-ger ola. Ve’l-ḡāşıl bu bābda **(64a)** zīver-endūd-i levḡa-i imlā ve vürūd olan vech-i vecīḡ ki ol Efşāḡu Men Tekellem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem keyfiyyet-i vukū’-ı Mi‘rāc-ı bāhirū’l-ibtihācı beyān ile i‘cāz-pīrā-yı maḡāl-i müsellemler olduklarında meşḡūd-i liḡāza-i ru’yetleri olan ḡālāt-ı bedī’iyyeyi ekşerîyyā ‘uyūn-i āḡād-i nāsīn mir’āt-i menāmda mer’iyyātına teşbīḡ

¹¹⁸⁷ “Uyandım, bir de baktım ki Mescid-i Haram’dayım.” (Buhārī, Tevhīd 37, nr. 7517; Müslim, İmān 262, nr. 162). Bu rivāyette, Resūlullah -*sallāllāhu aleyhi ve sellem*- “daha peygamber olmadan önce” kendisine üç meleḡin üç ayrı günde geldiḡi, Cebrāīl aleyhisselāmın kalbini yarıp temizlediḡi, sonra da onu Mi‘rāc’a çıkardığı anlatılmaktadır.

¹¹⁸⁸ “Uyandım.”

¹¹⁸⁹ “Sabaha ulaştım.”

şüretinde ibrâz ve zer-i hâlişü'l-'ayâr-ı hey'et-i bî-hemtâların sebk-i kâleb-i ta'bîrde nâ'im ma'kâmına kâ'im şeklinde iblâğ-perdâz oldukları dâfî-i hadşe-i akvâl-i muhâlifindir. Hattâ ¹¹⁹⁰(بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ) yâhud ¹¹⁹¹(بَيْنَا أَنَا مُصْطَبِحٌ) rivâyetleriyle ve (أَنَا بَيْنَا النَّائِمِ) ¹¹⁹²(وَالْأَيْقُظَانِ) rivâyeti me'hazîyyet-i teşbîh-i mezkûra sezâdır. Zîrâ 'inde ba'zî'l-kavm zîkr-i nevm ve şakḳ-ı şadr-ı 'âlî-kadr hadîş-i mezkûrda şüret-nümâ ve ma'nâ-yı kurbet ilâ Rabbi'l-'İzzet'e delâlet-pîrâ olmak üzere ma'nâ verilen lafz-ı "دُنُوْ/dünüv" ziyâdât-ı Şerîk'den ¹¹⁹³olup bünyâd-ı rivâyeti ¹¹⁹⁴vürüd-ı rivâyât-ı ekîde-i sâ'ire ^(N69a) ile tezelzül-pezîr idigi daḥi ma'kûl-i ba'zî fuḥûl-ı fezâ'il-maşırdır. Keyfe lâ? Ol Müşârun bi'l-benân-ı efḍaliyyetiñ mânende-i bedr-i münîr inşikâḳ-ı şadr-ı hidâyet-maşırları kable nüvüvvetihî hâlet-i şîğâr-ı sa'âdet-perverlerinde cilve-ger ve vuḳû'-ı İsrâ-yı ma'âlî-pîrâları bi'ttifâḳ-ı ehli's-siyer ba'de'l-bi'se rûşenâ idügi muḳarrerdir. Ma'a-hâzâ tarîḳ-i âḥar ile Enes-i sa'âdet-resden ḳurṭa-i binâgûş-i dirâyet olan cevher-i girân-kadr-i rivâyet üzere dehân-ı i'câz-efşân-ı Mefḥar-ı dü-cihândan telâḳḳî ile şerâfet-iktisâb oldığı le'âlî-i umûr-i Mi'râciyye'den mâ-'adâ ziyâdât-ı merḳûme lisân-ı âḥardan resîde-i sâmi'a-i fezâ'il-nişâbı idigi eşnâ-yı inbâda "gâh 'an-Mâlik'in ve gâh 'an-Ebî Zerr'in" deyü terdîdinden müstefâddır. İmdi ma'lûm-ı erbâb-ı ârâ-i seniyyedir ki ol Maḥrem-i ḥarîm-i ¹¹⁹⁵(ثُمَّ دَنَا) ve Dâniş-âmûz-i rumûz-i evḥâ mâ evḥâ ¹¹⁹⁶'aleyhi şerâyifü't-teḥâyâ cenâb-ı vâlâlarının ṭaraf-ı bâhirü's-şeref-i Perverdigâr-ı bî-çün u çirâdan ḥil'at-i sa'âdet-tîrâz-ı İsrâ-yı i'câz-perdâz ile mümtâz olduklarının vâḳt-i firûz-i sa'âdet-perverinde daḥi rivâyât-ı 'adîde cilve-ger-i meclâ-yı vürüd-ı sencîdedir. Ezcümle 'inde'z-Zührî ve tâbi'îhi ba'de'l-bi'se sene-i vâḥide ve nişfda cilve-ger, 'inde'l-ba'zî'l-âḥar hicret-i Mefḥar-ı 'Âlem'den bir sene muḳaddem taḥaḳḳuḳ-güster ve ber-eşbeh rivâyât-ı hicret-i Fahr-i Kâ'inât'dan beş sene muḳaddem ¹¹⁹⁷şeref-baḥşâ-yı zuḥûr idigi 'umde-i ma'kâlât olup ityân-ı delîl ḥavfen 'ani't-taṭvîl terk olundığı taṣrîḥ-kerde-i şâḥib-i kitâb-ı fezâ'il-nişâbdır. Ba'de hâzâ

¹¹⁹⁰ "Ben uyurken..."

¹¹⁹¹ "Ben uzanmışken..."

¹¹⁹² "Uyku ile uyanıklık arasında"

¹¹⁹³ Nüshalarda "İbn-i Şerîk" olarak kaydedilmiş olup Şerîk bin Ebî Nemir olmalıdır. **Bkz.** Kâdî İyâz, **age.**, c. I, s. 371; Kandemir, **age.**, c. I, s. 404.

¹¹⁹⁴ Ünlü hadis münekkidi Zehebi; Şerîk ibni Ebî Nemir'in, Enes ibni Mâlik'ten rivâyet ettiği Mi'râc hadisinde, başka rivâyetlerle takviye edilemeyen kelimeler bulunduğunu söylemiştir (**Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. VI, s. 16.) **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 404.

¹¹⁹⁵ "Sonra yaklaştıkça yaklaştı." Necm 53/8

¹¹⁹⁶ "Böylece Allah, kuluna vahyini iletti." Necm 53/10 âyetine telmihte bulunulmuştur.

¹¹⁹⁷ ber-eşbeh rivâyât-ı hicret-i Fahr-i Kâ'inât'dan beş sene muḳaddem: — N.

gürüh-ı muhâlifiniñ cümle-i istidlâlât-ı mevriderinden olup Cenâb-ı Şiddîka-i şerâfet-muhtevîye mesned olan ¹¹⁹⁸ (مَا فُقِدَ جَسَدُ رَسُولِ اللَّهِ) maḳâl-i şerâfet-penâhınıñ taḥḳîk-i te'vîli kemâ teḳaddem müsellemlerle olmağla delâlet-sâz-ı müdde'â-yı muhâlefet-sencân olmadıǵı 'ayân oldıǵından ḳat'-ı naẓar-ı Hâzret-i Şiddîka-i şerâfet-perveriniñ müşâhede-i keyfiyyet-i Mi'râc-ı bâhirü'l-ibtihâca sinn ü sâli nâ-müsâ'id, vuḳû'-ı İsrâ-yı ma'âlî-intimâda henüz mahrem-i harem-serây-ı Nebvî olmadıǵı daḥi menḳûl-i şihhat-'â'id olup **(64b)** hattâ ba'de'l-hîn mes'ele-i ru'yetden istinbâ-kârâna ru'yâ-yı 'ayn-ı re's olmadıǵıyla icâbetinden lâzım-ı fâ'ide-i haber tarîkıyla cilve-gerdir ki vuḳû'-ı İsrâ cesed-i aṭhar ve rûḥ-ı enverleriyle taḥaḳḳuḳ-perver ve hâlet-i mezkûre-i i'câz-güster aḥvâl-i menâmiyyeden olmamağla ru'yet-i 'ayn-ı Nebviyye inkâr-ı Şiddîka-i sûtûde-seciyyeye me'vâ olmuştur. Felihâzâ câlib-i huşamâ-yı ḥilâf-intimâdan hâlet-i Mi'râciyye'niñ mir'ât-ı menâmda cilve-peymâ ve ru'yâ-yı ḳalb-i ma'âlî-intimâ idigi ¹¹⁹⁹ (مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى) naşş-ı celâlet-istînâsından iḳtibâs-kerde olmasıyla müdde'âlarınñ kuvvet-pîrâlıǵı taḥdîş-sâz-ı havâtır-ı istikâmet-me'âşir degildir. Zîrâ izâfet-kerde-i başar-ı taviiyyeleri olan hâlet-i seniyye meşhûd-i dîde-i dîdâr-âgâhları idigine ¹²⁰⁰ (مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى) fermûde-i celâlet-ârâsı güvâh-ı bî-iştibâhdır. ^(N69b) Keyfe lâ? 'İnde ehli't-tefsîr; ¹²⁰¹ (مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى) âyet-i i'câz-pîrâsı manzûr-ı sa'âdet-mevfûr-ı Nebvî, ḳarîn-i taşdîḳ-i ḳalb-i hidâyet-muhtevîleridir" deyü müfesser ve bu ma'nâ-yı celâlet-eşer ile indifâ'-ı ḥadşe-i aḳvâl-i ḥilâf-gîrân-ı muḳarrer olmağla ḥaḳḳâniyyet-i re'y-i cumhûr cilve-ger-i minâşsa-i zuhûr oldıǵı gibi, İsrâ-yı i'câz-intimâ-yı Hâzret-i Hayru'l-Beşer daḥi cesed-i aṭhar ve rûḥ-ı enverleriyle yaḳazaten cilve-peymâ idigi celâ'il-i delâ'il ile şübût-pîrâdır. Şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Hâmis: Nûr-ı dîdâr-ı Raḥmân ile dîde-i ḥaḳḳâniyyet-dîde-i Cenâb-ı Risâlet-efken rûşen idigin işbâta ribât ve mes'ele-i merḳûme ihtilâf-ı eslâfa menât idigin beyâna me'vâ-yı bî-bahânedir. Felâ-cerem zîver-baḥş-ı suṭûr-ı aşl-ı kitâb olan

¹¹⁹⁸ "Resûlullah'ın bedeninin yatağından ayrıldığını hissetmedim."

¹¹⁹⁹ "Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı." Necm 53/11.

¹²⁰⁰ "Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı." Necm 53/17.

¹²⁰¹ "Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı." Necm 53/11.

esānīd-i sıhḥāt-niṣāb ile Cenāb-ı Mesrūk'dan¹²⁰² merviyi-yi şıḥḥat-mesūḳdur ki rāwī-i ṣāḥib-fezā'il mes'ele-i ru'yeti Ḥazret-i Şiddīka-i sūtūde-şemā'ilden sā'il olduğda ﴿لَا﴾¹²⁰³ fermūde-i i'cāz-şi'arınca 'ālem-i dūnyāda vuḳū'-ı ru'yeti inkār ile ol 'Arūs-i ḥarem-serāy-ı 'işmet, burḳa'-küṣā-yı icābet olmuşdur. Ḥattā teblīḡ-i aḥkām-ı dīniyyede isnād-ı müsāhele ve umūr-ı ḡaybiyyeyi ḳable i'lāmi'l-Meliki'l-'Allām Cenāb-ı Seyyidü'l-Enām'a isnād bilā-mirye maḥẓ-ı fırıye idigin inbā zeylinde mer'iyi-yi Şefī'-i rüz-i tenād 'alā şüretihi'l-asliyye Cibrīl-i kerīmu's-seciyye idigin inhāları beyne'l-eslāf mebnā-yı iḥtilāfdır. Felihāzā zümre-i muḥaddiṣinden nice kirām-ı fezā'il-ittisām ve fuḳahā-yı ümmetden ba'zı fiḥām zehāb-āver-i meslek-i imtinā'dır. Lākin Cenāb-ı Ḥabr-i fezā'il-istīnās İbn-i 'Abbās raḍiye 'anhu Rabbü'n-Nās'dan, 'ayn-ı re's-i şerāfet-perverleriyle ru'yet-i dīdār-ı Rabbu'l-Ekber ol Ḳurretü'l-'ayn-i ebrāra müyesser oldığı merviyi-yi şöhret-muḥtevi¹²⁰⁴ ve Ebu'l-'Āliye'niñ Cenāb-ı İbn-i 'Abbās'dan ḡaliye-sāy-ı meşāmm-ı rivāyet olduğına göre 'ayn-ı ḳalb-i hidāyet-nigāḥ ile dü-bār dīdār-ı Melik-i Settār naşīb-i Ḥabīb-i Muḥtār olup¹²⁰⁵ İbn-i 'Ömer-i fezā'il-perver daḡi Cenāb-ı Ḥabr-i efdāl-güsterden istifsār-āver-i mes'ele-i ru'yet olduğda “ne'am” ile icābet-pīrā idigi müsellemler olmaḡın rivāyet-i merḳūme şöhret ile mevsūmedir. Keyfe lā? Cenāb-ı Mūsā-yı sa'ādet-resā 'inde'l-Meliki'l- (65a) Celīl teklīm ile rātibe-tırāz-ı tebcīl¹²⁰⁶ ve bālā-yı ma'ālī-ittişāf-ı Ḥazret-i İbrāhīm ḳabā-yı tevḳīr-intimā-yı ḡillet ile ḡil'at-pūş-ı tekrīm¹²⁰⁷ ve şān-ı efdāliyyet-'unvān-ı Mefḡar-ı dü-cihān dīdār-ı Raḡmān ile şādī-resān idüḡi Ḥabr-i fezā'il-perverden merviyi-yi mu'teberdir.¹²⁰⁸ Ḥattā naẓm-ı kerīimde ﴿مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى﴾ (11) āyāt-ı i'cāz-pīrāsınıñ meẓāmīn-i celālet-zamīni şāhid-i (N70a) müdde'ā-yı Ḥabr-i fezā'il-intimādır. Vāḳı'ā ba'zı şurūḡ-ı

¹²⁰² Mesrūk, Abdullah ibni Mes'ūd'un önde gelen talebelerinden olup Resūl-i Ekrem -sallallāhu aleyhi ve sellem- hayattayken doğdu, Müslüman oldu, ama onu göremedi. 63/683'de vefat etti. Kandemir, *age.*, c. I, s. 407.

¹²⁰³ “Gözler O'nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder. O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır.” En'ām 6/103.

¹²⁰⁴ Buhārî, Menākıbü'l-Ensār 42, nr. 3888, Tefsīr 17/9, nr. 4716, Kader 10, nr. 6613; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. I, s. 221, 370.

¹²⁰⁵ Müslim, İmān 285, nr. 176.

¹²⁰⁶ “Mūsā ile de Allah bizzat kelāmıyla konuştu.” (Nisā 4/164).

¹²⁰⁷ “Allah, İbrāhīm'i dost edinmiştir.” (Nisā 4/125).

¹²⁰⁸ İbni Ebî Âsim, *es-Sünne*, c. I, s. 189-190, 192-193, nr. 436, 442; Taberānî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, c. XI, s. 332, nr. 11914.

¹²⁰⁹ “Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı. (Şimdi siz) gördüğü şey hakkında onunla tartışıyor musunuz?Andolsun ki, o, Cebrail'i bir başka inişte daha (asli suretiyle) görmüştü.” Necm 53/11-13

Şifa'dan istifade olunan fâ'ide-i celîle şedd-i 'ağud-i müdde'ada mânende-i ħabl-i metîn kuvvet-rehîndir ki ¹²¹⁰﴿لَا تُرْكُهُ الْأَبْصَارُ﴾ fermüde-i celâlet-şi'ârından mefhûm olan ref' icâb-ı küllî, in'ikâs-pîrâ-yı selb cüz'î olmağla imkân-ı ru'yet li'l-ba'z manşûşun 'aleyh idigi erbâb-ı başâr-ı başîrete müncelîdir. Felihâzâ hisse-mendî-i ni'met-i dîdâr ile dil-sîrî-i ten'im-i rehînü't-tekrîm ve baş-ı simât-ı celâlet-inbisât-ı teklîm beyne'l-Kelîm ¹²¹¹ ve'l-Habîbü'l-Celîl takşîm olunmağın Cenâb-ı Kelîm dü-bâr teklîm ile mümecced ve Hâzret-i Resûl-i Emced dü-bâr ru'yet ile müstes'ad oldığı naql-kerde-i Mâverdî-i ¹²¹² fezâ'il-pîrâ idüğinden mâ-'adâ, Ka'bû'l-Aĥbâr'dan iĥbâr-kerde-i Ebu'l-Leyş es-Semerķandî ve Ebu'l-Feth er-Râzî'dir. ¹²¹³ Hattâ 'Abdullâh bin el-Hâriş'den ¹²¹⁴ daĥi menķûl-i şîĥhat-meşmûldür ki İbn-i 'Abbâs-ı fezâ'il-medâr ile Ka'bû'l-Aĥbâr-ı fezâ'il-dişâr kırân-ı sa'deyn-âsâ 'aķd-i meclis-gâĥ-ı fazîlet-resâ buyurduķlarında ol Bûlbûl-i gülşen-gâĥ-ı tefsîr ya'nî Ĥabr-i fezâ'il-semîr terennüm-rîz-i taĥķîķ-i mes'ele-i ru'yet ve dü-bâr taĥaķķuķ ve vuķû'-ı şerâfet-lümü'un rivâyeti sâmi'a-i Ka'bû'l-Aĥbâr'ı ĥazẓ-ı vâfir ve şevķ-ı mütekâşir ile pür-tanîn etmegin Cenâb-ı Ka'b-ı fezâ'il-efken âvâze-i tekbîr ile na'ra-zen olmaķda şıyt-âver-i cibâl-i şuhûķ-âyîn olmuşdur. Pes Cenâb-ı Kelîm dü-bâr teklîm ile merzûķ ve Hâzret-i Mefĥar-ı 'Âlem merreten ba'de merretin ni'met-i dîdâr-ı Rabb-i Ekrem ile muğtenem olmaķda sâbık-ı ģayr-ı mesbûķ olup 'ayn-ı kalb-i dîdâr-âġâĥlarıyla vâşıl-ı aķşa'n-ni'am olduķların îrâd, takviyyet-sâz-ı merviyi-yi Ĥabr-i fezâ'il-nihâddır. ¹²¹⁵ Felâ-cerem daķîķa-şinâsân-ı 'ulûma ma'lûmdur ki, Cenâb-ı Ka'b'ın mantûķundan müstefâd olan ru'yeti 'ayn-ı kalbe isnâdı zîver-i şîşe-i dîde-i şuhûd olan ezĥâr-ı eşyâ-yı sâ'ire vesâţet-i ĥiss-i başâr ile resîde-i pîş-gâĥ-ı nihâd olup cemâl-i bâ-kemâl-i Ĥudâ-yı lâ-yezâl bîrûn ez-râtibe-i ĥayâl vesâţet-i bâl ile meşĥûd-ı 'ayn-ı Resûl-i Mûte'âl idigin berây-ı ifâde cîlve-ger-i meclâ-yı icâde idigi fâ'ide-i zâ'ide-i ba'zı

¹²¹⁰ “Gözler O’nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder. O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır.” En’âm 6/103.

¹²¹¹ Kelîm: Ĥalîl A, N.

¹²¹² Ebû'l-Hasen el-Mâverdî, Şâfiî fikhî, usûl-i fikh ve tefsîr konularında eserleri bulunan bir âlim olup 450/1058’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 350.

¹²¹³ Ebû'l-Feth Süleyim ibni Eyyûb er-Râzî, güvenilir bir muhaddis, Şâfiî fakîhi, müfessir, kırâat âlimi ve edip olup Hatîb el-Baġdâdî’nin hocalarındandır. Şam’da yaşamış ve çeşitli eserler yazmış bir âlim olan Râzî, 447/1055’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 411.

¹²¹⁴ Ebû'l-Velîd Abdullah ibni Hâris el-Basrî, **Kütüb-i Sitte**’de rivâyetleri bulunan bir muhaddis olup 100/718’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 411.

¹²¹⁵ Tirmizî, Tefsîr 53/2, nr. 3278.

şurūh-ı Şifā'dan istifade olunmuştur. Felihāzā ¹²¹⁶(مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى) naşş-ı celālet-maşirini Ebū Z̤er-i efdāl-perver, Şerik ¹²¹⁷ rivāyetince ru'yet-i başar ile tefsir ü beyān ve mes'ele-i mezbūreyi dergāh-ı Nübüvvet-penāhdan istinbā-kerdegāna cevābda fu'ād-ı sa'ādet-ittihadlarıyla qarirü'l-'ayn-i ru'yet idiklerin ityān ğayr-ı mütebayinü'l-mefhūm idigi 'ayāndır. Zīrā merviyi-yi şihhat-muhtevī-i Mu'az-ı şerāfet-tırāz üzre, Cenāb-ı Risālet-me'āb ru'yet-i Rabbu'l-Erbāb ile şeref-yāb oldukların şahife-i ifādeye ārayiş-baḥş-ı icāde **(65b)** oldukları hīn-i şeref-^(N70b) qarinde qurta-i bināgūş-i (فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ) ¹²¹⁸buyurulduğın ilā-āhiri'l-ḥadīṣ ¹²¹⁹naql buyurmuşlardır. Pes ma'nā-yı terkīb-i merķūm bu gūne tefsir-kerde-i qurūmdur ki zūmre-i melā'ike-i muḳarrabīn ne gūne biḍā'a-i girān-bahā-yı taḳarrüb-āmīz ile qurbet-qarīn idiklerin li-ecli't-ta'līm şūret-i istifhāmda ihā ile tefhīm-i ibrāz-ı ṭavr-ı tekrīmdir. Ba'de hāzā 'Abdurrezzāk es-Şan'ānī ¹²²⁰Hasan-ı Baṣrī-i efdāl-mūdānīden inbā-pīrā-yı maḳūl-i cāvidānīdir ki; Cenāb-ı Hasan-ı Baṣrī-i fezā'il-medār taḥḳīḳ-i mes'ele-i ru'yetde ḳasem-ḥ'ār ve yāver-i Ḥabrū'l-Ümme, Cenāb-ı 'İkrime'niñ taḥḳīḳ-i vuḳū'-ı ru'yet-i cāvidi ḳasem ile te'kīdi maḥkī-i Ebū 'Ömer ¹²²¹ve re'y-i rezīn-i merķūm mezheb-i İbn-i Mes'ūd-i fezā'il-mevsūm idigi daḥi maḥallinde muḥarrerdir. Ḥattā Mervān bin 'Abdulḥakem'iñ mes'ele-i ru'yet-i zībende-demi Cenāb-ı Ebī Hüreyre'den istinbāsi kelime-i celīle-i "ne'am" ile icābet-qarīn idigi İbn-i İshāk'dan menḳūl-i müselleml olup İmām Aḥmed bin Ḥanbel kezālik merviyi-yi İbn-i 'Abbās-ı 'umdetü'l-kümmel mefhūm-ı mükemmeli üzre 'ayneyn-i neyyireyn-i Seyyidü'l-Kevneyn dīdār-ı Mevlā ile şerāfet-resā idigin taḥḳīḳde dem-i teberrük-tev'emi infişām-peḳzīr oluncaya deġin

¹²¹⁶ "Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı." Necm 53/11.

¹²¹⁷ Nūshalarda "İbn-i Şerik" olarak kaydedilmiş olup Şerik bin Ebī Nemir olmalıdır. **Bkz.** Kādī İyāz, **age.**, c. I, s. 378; Kandemir, **age.**, c. I, s. 412.

¹²¹⁸ "(Ey Muhammed!) Cenāb-ı Hakk'a yakın olan melekler birbirine ne sorup duruyor."

¹²¹⁹ Tirmizī, Tefsir 38/4, nr. 3235; Aḥmed ibni Hanbel, Mūsneḍ, c. V, s. 243. Ḥadīsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 414.

¹²²⁰ Abdurrezzāk ibni Hemmām es-San'ānī, **el-Musannef** adlı on bir cilt hālinde yayımlanan hadis kitabıyla ünlü bir hadis ālimi olup 211/826'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 414.

¹²²¹ Nūshalarda "İbn-i 'Ömer" olarak kaydedilmiş olup "Ebū 'Ömer" olmalıdır. **Bkz.** Kādī İyāz, **age.**, c. I, s. 379; Kandemir, **age.**, c. I, s. 414.

Ebū Ömer Aḥmed ibni Muhammed et-Talemenkī, hadis hāfızı ve kıraat ālimidir. İlim denizlerinden biri sayılan bu Endülüslü ālim sūnnete çok baġlı oluşuyla, bid'atçılara karşı duruşuyla bilinmekte olup kendisinin sūnneti savunan pek çok kitap yazdığı kaydedilmiştir. 429/1038'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 414.

¹²²²(رَأَاهُ) maḳālīyle te'kīd-āyīn idigi maḥkī-i Nakḳāş-ı fezā'il-intikāşdır. Felihāzā İmām Aḥmed-i fezā'il-iltisāmdan naḳl-kerde-i Ebī 'Ömer-i kerīmü's-seciyye olan ru'yet-i ḳalbiyye ru'yet-i 'ayniyyeyi ifādeden berāy-ı te'eddüb cilve-ger ve Sa'īd bin Cübeyr-i fezā'il-telehhübüñ mes'ele-i mezbūrede tevaḳḳufi kezālik ri'āyeten li'l-edeb idigi menḳūl-i mühezzebi zībā-haberdir. Keyfe lā? 'Abdullāh bin Aḥmed bin Ḥanbel¹²²³ vālid-i keşirü'l-meḥāmidinden mes'ele-i ru'yet-i 'ayniyyeyi taḥḳīḳ-āver idigi te'yīd-sāz-ı nuḳūl-i sābıḳadır. Ba'de hāzā (13) عِنْدَ سِدْرَةِ (وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَى) ¹²²⁴(الْمُنْتَهَى) fermūde-i mükerreremesiniñ mü'eddāsı daḥi me'vā-yı ihtilāf-ı 'ulemā olup İbn-i 'Abbās-ı fezā'il-istīnās ve şāḥib-i fezā'il-cemme 'İkrime ḳavlince merre-i uḥrāda vuḳū'-ı ru'yet-i ḳalbiyye ile mü'evvel ve İbn-i Mes'ud-i fezā'il-ālūd ve Ḥasan-ı Başrī-i efdāl-nümūd re'yince 'alā şūretihi'l-aşliyye ru'yet-i Cibrīl-i bāhirü't-tebcīl ile te'vīl olundığı maḥallinde mufaşşaldır. Felihāzā ru'yet-i ūlā 'ayn-ı re's-i nūr-efşānlarıyla taḥaḳḳuḳ-nümā idigi muḳaddime-i şerḥ-i şadr-ı Risālet-pīrā netice-baḥş-ı ru'yet-i Cenāb-ı Kibriyā ve şerḥ-i şadr-ı Cenāb-ı Mūsā şeref-yābī-i teklīm içün rū-nümā idigi tefsīr-i Sūre-i İnşirāḥ ile teşerrüf-pīrā olan İbn-i 'Aṭā'nın¹²²⁵ nüvişte-kerde-i ḥāme-i dil-ārāsıdır. Vāḳı'a 'inde's-Şeyh el-Eş'arī¹²²⁶ ve tābi'ihī zümre-i 'aliyye-i enbiyā-yı kirāma şeref-baḥşā-yı vürūd ü nüzūl olan āyāt-ı beyyinātın itā-yı mişli ile Ḥazret-i Mefḥar-ı 'Ālem şeref-yāb idigi müsellemler olmağla dīdār-ı Raḥmān ile şādī-resānlıkları behcet-i (N71a) ḥaşşīşa-i zāt-ı efdāliyyet-'unvānlarından idüğü ğayr-ı mübhemdir. Ve'l-ḥāşıl ḥuşūş-ı mezkūrda tevaḳḳuf-sencān-ı burhān-ı vāzıḥu'l-beyān nümāyān olmadığından te'vīl-künān olup cevāz-ı ru'yete (66a) ḳā'ilīn idikleri tābāndır. Bināberīn maḳūl-i maḳbūl-i şāḥib-i kitāb-ı müsteṭābdır ki 'ālem-i dünyāda 'aḳlen imkān-ı vuḳū'-ı ru'yet resīde-i menzile-i ḥaḳḳāniyyet olup cilve-ger-i mināşsa-i zuḥūr olması istiḥāleden dūrdur. Felihāzā

¹²²² "O'nu gördü, O'nu gördü."

¹²²³ Abdullah ibni Ahmed ibni Hanbel, İmām Ahmed'in en küçük oğlu, önde gelen talebesi, hadis ve fıkıh âlimi olup babasının birçok kitabını rivâyet etmiş ve **Müsned**'in hadislerini sıraya koymuştur. 290/903'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 416.

¹²²⁴ "Andolsun ki, o, Cebrail'i bir başka inişte daha (asli suretiyle) görmüştü. Sidretü'l-Münteha'nın yanında." Necm 53/13-14.

¹²²⁵ Ebü'l-Abbās Ahmed ibni Muhammed ibni Sehl ibni Atâ el-Bağdâdî, hem muhaddis ve müfessir, hem de Kur'an-ı Kerim'i her gün hatmettiği söylenen bir âbid ve zâhid olup 309/922'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 416.

¹²²⁶ Ebü'l-Hasen Ali bin İsmâil el-Eş'arî, Eş'ariyye mezhebinin kurucusudur. Cedel, Tefsir, Usûl-i fıkıh ilimlerine, Mu'tezile ile Şîa'nın reddine, Mecûsîlerin, Yahudilerin ve Hristiyanların, tabiatçıların ve çeşitli felsefî görüşlerin tenkidine dâir pek çok eser yazmış olup 324/935'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 416.

sebkat-ı recā-yı Cenāb-ı Mūsā-yı sa‘adet-resā delīl-i imkān-ı vuķū‘ idigi sıhhat-lümū‘dur. Zīrā mes‘ul-i enbiyā-yı ma‘ālī-vuṣul karīn-i rātibe-i cevāz olan umūr-i ğayr-ı müstaḥiletü'l-vuķū‘ olup temennā-i maḥalden berā‘at-i zimmet-i vālā-nehmetleri bī-kıl ü kâldir. Hattā ṣān-ı ma‘ālī-niṣān-ı Ḥazret-i Mūsā-yı sa‘adet-resāda tecellī-perver-i Tūr-i nüzul olan ¹²²⁷﴿لَنْ تَرَانِي﴾ fermūde-i mükerrerresi ‘adem-i ṭākatden kināye olmağla müfesser; felihāzā bünye-i şerāfet-bünyān-ı Kelīm-i rehīnū‘t-tekrīmden eşbet ve aķvā olan cebel-i maḍrab-meşeldir. Lākin ṣāhid-i zībende-cemāl vuķū‘-ı bāhirū‘s-sütū‘ı verā-yı perde-i ğaybda cilve-ger olmağın kaṭ‘iyyū‘ş-sübūt idigine cezm ü yakīn menūṭ-ı i‘lām-ı İlāhī idigi müstebīndir. İmdi bu mecmū‘, delālet-sāz-ı cevāz-ı vuķū‘ idigi bāhir ve her mevcūduñ rehīn-i rātibe-i şuhūd olması zāhirdir. Felihāzā gül-gonçe-i da‘vā-yı vuķū‘ı dest-i hüdā-peyvest-i naṣṣ-ı Şārī‘ ile mevzū‘ şīşe-i delīl-i kātī‘ olmayup keyfiyyet-i bürüz-i firūzı zīver-efzā-yı destār-ı ‘ilm-i kaṭ‘ī olmadığından büy-ı tecvīz-i ‘aķlī nūkhet-āver-i meşāmm-ı fuṣalādır. Binā‘en ‘alā-zālik ¹²²⁸﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ﴾ āyet-i i‘cāz-medārından ḥucciyet-i men‘-i ebṣār imzā-kerde-i tefsīr-i kibār olmayup sebk-i ‘ibāret-i te‘vīli ihtilāf-ı ekāvīle medār olmuşdur. Hattā ‘inde‘l-ba‘z āyet-i merķūme lā-‘alā vechi‘l-iḥāṭa cevāz-ı ru‘yete delālet ile mevsūme olmağla selb-endāz-ı istiḥāle-i mevhūmedir. Ve ‘inde‘l-ba‘zī‘l-āḥar ebṣār-ı kefereden selb-i ibṣāra rātibe-ṭīrāz-ı delālet ve ‘inde ba‘zī‘l-aḥyār ‘adem-i derk-i ebṣār ile vücūd-ı derk-i mubṣīrīn-i uli‘l-i‘tibār mefhūm-ı āyet-i i‘cāz-ṣi‘ār idügi müşbetdir. Pes mezāmin-i te‘vīlāt-ı muḥarrere dālle ‘alā ‘ademi‘l-istiḥāle idügi mādde-i muḥarrere olmağla ¹²²⁹﴿لَنْ تَرَانِي﴾ nazm-ı kerīminden müstefād olan selb-i ru‘yet te‘kīd-i nefy için mesūķ ve irāde-i te‘yīd-i ba‘īd idüğünüñ taḥķīķi mesbūķ olup fermūde-i merķūme ma‘nā-yı ‘umūmdan ‘ārī ve ḥiṭāb-ı maḥṣūṣuñ medārı olmağın selb-i küllīyi müfīd olmadığı ma‘lūm ve irāde-i

¹²²⁷ “Mūsâ, belirlediğimiz yere (Tûr’a) gelip Rabbi de ona konuşunca, “Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım” dedi. Allah da, “**Beni (dünyada) katiyen göremezsin.** Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.” dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mūsâ da baygın düştü. Ayılınca, “Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah’ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim” dedi.” A‘râf 7/143.

¹²²⁸ “**Gözler O’nu idrak edemez** ama O, gözleri idrak eder. O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır.” En‘âm 6/103.

¹²²⁹ “Mūsâ, belirlediğimiz yere (Tûr’a) gelip Rabbi de ona konuşunca, “Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım” dedi. Allah da, “**Beni (dünyada) katiyen göremezsin.** Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.” dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mūsâ da baygın düştü. Ayılınca, “Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah’ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim” dedi.” A‘râf 7/143.

te'yîd-i nefy taqđirinde dağı tağşîş-i ĥitâb irtiyâb-âver-i müdde'â-yı mâ-fi'l-kitâb degil idüğü mefhûmdur. Pes naşş-ı mezkûr mevrîd-i te'vîlât-ı cumhûr olmağla kaç'-ı rişte-i imkân-ı vukû'a dest-res-i maĥâl ve ¹²³⁰ (ثَبْتُ الْإِيك) kavı-i belâğat-evliniñ Cenâb-ı Mûsâ-yı sa'âdet-resâdan şudûrı ġayr-ı muĥadderiñ recâ-mendî-i teyessüründen ^(N71b) isti'fa-iştimâldir. Ba'de hâzâ Ebûbekr-i Hûzelî¹²³¹ bu te'vîl-i bî-ĥaleli ibrâz ile müteĥallîdir ki ru'yet-i tâkat-fersâya mazhariyyet bîrûn-ı tûvân-ı beşeriyyet olmağın bünyâd-ı vücûd-ı ehl-i dünyâ taĥammül-senc-i tâbiş-i dîdâr-ı Mevlâ olamadığından tezelzül-pezîr-i memât idigin inbâ şudûr-ı fermûde-i ¹²³² (لَنْ تَرَانِي) ye mebnâdır. **(66b)** Ĥattâ eslâf ve aĥlâfdan ba'zı 'ulemâ vukû'-ı ru'yet fi'd-dünyâ ħarîn-i imtinâ' idigin iddi'â ve işbât-ı müdde'âda za'f-ı terkîb-i müfredât-ı insân ħabûl-i âfât-ı dâr-ı fenâ ile fûtûr-resân olmağın kemâl-i nûrâniyyet-i dîdâr-ı Raĥmân'a isti'dâd-künân olmadığıyla istidlâl-pîrâ olup dâr-ı beĳâ-medâr-ı âĥiretde âĥâd-ı felâĥ-ittihâd-ı mü'minîn terkîb-i beĳâ-fırîbe ħarîn ve ĳuvâ-yı şâbite ve bâĳıye ile merzûĳ idikleri müstebîn olmağla isti'dâd-yâfte-i iĳtidâr u temkîn olduklarından muğtenem-i ebherü'n-ni'am-ı ru'yet idikleri müselleme idüğün inhâ etmişlerdir. Binâberîn ni'met-i dîdâr-ı bâĳî, zîb-âver-i ĥ'ân-ı fânî olmamağla şuhûd-ı şâdî-nümüdiyla dâr-ı beĳâda iğtinâm teyessür-pîrâ idigi mâ-lâ-keâmıdır. Ma'a-hâzâ 'inde erbâbi't-tedĳîĳ rehîn-i râtibe-i taĥĳîĳdir ki bu kelâm-ı behcet-intizâmdan dağı şâ'ibe-i istihâle ve imtinâ' ġayr-ı mefhûm ve 'adem-i ĳudret medâr-ı 'adem-i ru'yet idigi nâ-ma'lûm olmağın zümre-i 'aliyye-i 'ibâd-ı sa'âdet-nejâddan bir zât-ı hidâyet-simât meşıyyet-i taĳavvî ve iĳtidâra menâĳ olıcaĳ şâdî-i mütemâdî-i ru'yet ile pür-inbisâĳ olmaĳ bî-reyb ü ĳümân râtibe-tırâz-ı imkândır. Siyyemâ âĥâd-ı 'ibâddan ferd-i ekmel taĥammül-i a'bâ-i ru'yete iĳdâr-ı İlâhî ile şâĳib-i tûvân olmağda mükemmel olıcaĳ şâ'ibe-i imtinâ' beyyinü'l-indifâ'dır. Felihâzâ Cenâb-ı Mûsâ-yı 'âlî-cenâb kemâ teĳaddem fi

¹²³⁰ "Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de ona konuşunca, "Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım" dedi. Allah da, "Beni (dünyada) katiyen göremezsın. Fakat (şu) dağ'a bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin." dedi. Rabbi, dağ'a tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, "Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim" dedi." A'râf 7/143.

¹²³¹ Ebû Bekir Sûlmâ bin Abdillâh el-Hûzelî el-Basrî, Hasan-ı Basrî'ye talebelik etmiş bir tarih ve edebiyat âlimi olup 167/783'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 419.

¹²³² "Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de ona konuşunca, "Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım" dedi. Allah da, "**Beni (dünyada) katiyen göremezsın.** Fakat (şu) dağ'a bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin." dedi. Rabbi, dağ'a tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, "Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim" dedi." A'râf 7/143.

haze'l-kitāb mazhar-ı ni'met-i tekellüm ü hitāb olmağla ikdār-ı Melik-i Vehhāb ile kudret-yāb ve Cenāb-ı Mefhār-ı 'Ālem şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem iktidār-yāb-ı idrāk-i keyfiyyet-i ru'yet-i Mennān-ı 'Amīmü'n-Nevāl idigi bī-minnetdir. Vallāhu a'lem bi's-şavāb. Bināberin tahric-i Qādī Ebībeker el-Bakillānī¹²³³ üzre fermüde-i mükerreme-i ¹²³⁴(لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ) ile nazm-ı kerīm-i ¹²³⁵(لَنْ تَرَانِي) niñ te'vīl-i bī-müdānīsinde Cenāb-ı Kelīm-i pür-tekrīm kemāl-i heybet-i dīdār ile mağşıyyün 'aleyh ve cebel ba'de halkı'l-idrāk tābiş-i tecellī-i dīdār ile türāba münhall ve şad-çāk olması Allāhu a'lem taḥaqquḳ-ı ru'yete delīl-i eslem idigi velākin ﴿انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنَّ﴾ ¹²³⁶(فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوَّفَ تَرَانِي) naşs-ı celālet-perveriyle ¹²³⁷(صَعَفًا) kavlı-i nūrāniyyet-evlinden iktibās-kerdedir. Zīrā tecellī li'l-cebel zuhūrdan kināye-i bī-bedel idigi taşrīḥ-kerde-i ba'zı kümmeldir. Felihāzā Cenāb-ı Hakīm-i Lā-yezāl tab'-ı hidāyet-lem'-i Kelīm-i rehīnüt-tekrīmi cebel-i şuhūḳ-iştīmālle şıyāneten 'ani'l-irtihāl işğāl buyurduğu Ca'fer bin Muḥammed'den menḳūl-i emced ve kavlı-i merḳūmdan Cenāb-ı Mūsā-yı sa'ādet-resāya vukū'-ı ^(N72a) ru'yet mefhūmdur. Ḥattā ba'zı müfessirīn cebel, ikdār-ı İlāhī'ye maḥal ve halk-ı ikdār ile mübeccel olduğından veşile-i Kelīm-i mükemmel ile şeref-yāb-ı ru'yet idigin tebyīn etmişdir. Binā'en 'aleyh Mefhār-ı Enbiyā için cevāz-ı ru'yet bi't-tarīḳi'l-evlā cilve-peymā olup āyāt-ı vāride-i i'cāz-intimā şā'ibe-i imtinā'ı iş'ār-nümā olmadığı takviyyet-sāz-ı istidlāl-pīrāyān-ı fezā'il-ārādır. Pes aşhāb-ı başār-ı başirete rū-nümādır ki şaded-i merḳūm cevāz-ı vukū' ile mevsūm olup vucūb-ı vukū' ber-ṭaraf-sāz-ı suṭū'dur. Ḥattā ru'yet

¹²³³ Ebû Bekir Muhammed ibni Tayyib el-Basrî el-Bâkılânî, ünlü Eş'arî kelimcisi ve Mâlikî fakîhidir. Kelâm, dinler tarihi, tefsir, fıkıh ve usûl-i fıkha dâir elliden fazla kitabı mevcut olup 403/1013'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 420.

¹²³⁴ “Gözler O’nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder. O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır.” En’âm 6/103.

¹²³⁵ “Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr’a) gelip Rabbi de ona konuşunca, “Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım” dedi. Allah da, “**Beni (dünyada) katiyen göremezsın.** Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.” dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, “Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah’ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim” dedi.” A’râf 7/143.

¹²³⁶ “Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr’a) gelip Rabbi de ona konuşunca, “Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım” dedi. Allah da, “**Beni (dünyada) katiyen göremezsın. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.**” dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, “Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah’ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim” dedi.” A’râf 7/143.

¹²³⁷ “Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr’a) gelip Rabbi de ona konuşunca, “Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım” dedi. Allah da, “**Beni (dünyada) katiyen göremezsın. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.**” dedi. **Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü.** Ayılınca, “Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah’ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim” dedi.” A’râf 7/143.

bi'l-'ayn daḥi medlül-i delîl-i kaṭ'î olmamağın (67a) sûre-i mübâreke-i Ve'n-Necm'den nûr-efşân-ı tûlû' olan âyeteyn-i neyyireteyn¹²³⁸ delâlet-sâzî-i müdde'â-yı muḥarrerede pertev-endâz-ı tâbiş-i cevâz ve şâhid-i ihtimâl-i ru'yet-i Cibrîl-i bâhirü't-tebcîl daḥi ruḥsâr-nümâlıkda cîlve-perdâz idigi 'inde aşḥâbi'l-imtiyâz sâḥa-i imkânda ḥaṭve-endâz idiginden delîleyn-i celîleyn muḥtemelü'l-mu'ineyn olup 'adem-i vürûd-i eṣer-i mütevâtir sebep-i tekâşür-i kavî-i fâḥir olmuştur. Ancak ḥadîs-i İbn-i 'Abbâs-ı feẓâ'il-istînâs mantûk-ı nefâset-mesâsından ru'yet bi-'ayni'r-re's maḥsûs olup dergâh-ı Nübüvvet-penâha bi-ğayr-ı isnâdin ya'nî 'an icteḥâdin maḥkûl olmağla kavî-i merkûm 'inde muẓamminiḥi meczûmun-bih ve 'inde'l-ğayr maznûnun-fihdir.¹²³⁹ Ğâyetü mâ-fi'l-bâb Ḥüccetü'l-İslâm İmâm Ğazzâlî-i efdâl-me'âb ve Nevevî-i feẓâ'il-muḥtevi ve şâhib-i kitâb-ı meḥâmid-nişâb tercîḥ-âver-i kavî-i İbn-i 'Abbâs-ı şihḥat-istînâs idikleri taṣrîḥ-kerde-i Şihâb'dır. Ve kezâlik Ebû Zer-i efdâl-maḥardan cîlve-ger olan tefsîr-i âyeteyn-i celîleteyn daḥi muḥtemelü'l-ma'nayeyn olup ḥadîs-i Mu'âz-ı feẓâ'il-ittihâz daḥi¹²⁴⁰ muḥtemelü't-te'vîl ve me'vâ-yı kâl ü kîl olmağla resîde-i menzile-i ta'vîl degildir. Ve Ebû Zer-i Ğıffârî'den tarîk-i âḥar ile cîlve-ger olan eṣer, müşkil-ter idigi gibi, mir'ât-ı rivâyet-i ba'zî meşâyıḥdan nümâyân olan şâhid-i zîbende-cemâl¹²⁴¹ (نُورٌ أَيْ أَرَاءُ) lafz-ı tâbiş-efşânı ile rivâyet-i ba'zî âḥar üzre¹²⁴² (نُورَانِي أَرَاءُ) lafz-ı behcet-nişânı daḥi şûret-nümâ-yı şudûr olmağın müdde'â-yı nûrâniyyet-intimâya kemâl-i zuhûr, perde-pûş-i ḥafâ idigi reybdendir. Bu şûretde bâ'is-i ğaşıyân-ı başâr olan nûr ile tenvîr-i bâşiranıñ keyfiyyet-i taḥaḥkuḥdan mübâ'adet-i zâhiresi mişâl-i lafz-ı ḥicâb muḥtâc-ı te'vîl idigi bî-irtiyâbdır. Felihâzâ ḥallâl-i müşkilât-ı kitâb-ı Şihâb-ı feẓâ'il-nişâbıñ şahîfe-i şerḥ-i zîbende-tarḥında maṣtûr olan taḥkîk-i enîkden müstefâd oldığı üzre (اللَّهُ نُورٌ)¹²⁴³ fermûde-i i'câz-simâtında cîlve-ger-i minâşsa-i taḥrîr olan te'vîl-i

¹²³⁸ “Gözün gördüğünü kalp yalanlamadı (Necm 53/11)” ve “And olsun ki onu başka bir inişinde de gördü (Necm 53/13).”

¹²³⁹ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 42, nr. 3888, Tefsîr 17/9, nr. 4716, Kader 10, nr. 6613; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. I, s. 221, 370.

¹²⁴⁰ muḥtemelü'l-mu'ineyn olup ḥadîs-i Mu'âz-ı feẓâ'il-ittihâz daḥi: — N.

¹²⁴¹ “O birdir nurdur, nasıl göreyim?” Müslim, İmân 291, nr. 178.

¹²⁴² “Nurdan oluşan bir şey görüyorum.”

¹²⁴³ “Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağ nereedeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.” Nûr 24/35.

belāgat-maṣīr ile merviyy-i merķūm daḥi mevsūm ve Cenāb-ı Mübdī‘-i Kā‘ināt’a zāhirun bi-nefsih ve muzhirun bi-ğayrih ma‘nāsına itlāk-ı nūr meṣhūr idigiyle ṣāhid-i zībā-cemāl-i müdde‘ādan inḥilāl iṣkāl-i setr-i perde-i ḥafā degildir. ^(N72b) Ḥattā ḥadīs-i āḥarda istinbā-kerdegān-ı ru‘yete merreten ba‘de merretin ru‘yet-i ‘ayn-ı ḳalbī ile icābet ve ¹²⁴⁴﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى﴾ naṣṣ-ı celīlül’-ḳaṣṣını ḳırā’atdan mefhūm olan ma‘nā-yı celālet-intimā üzre nihād-ı hidāyet-ittihād-ı Nebiyy-i Mufaḍḍal’da ḥalḳ-ı ḳudret-i ebṣār menūt-ı meṣiyyet-i Ḥazret-i Ḥallāk-ı ‘Amīmü’n-Nevāl idigi āṣikār olmağla bu mādde-i celālet-pīrā daḥi ḳarīn-i te’vīl-i fuṣalā-yı ma‘ālī-ṣi‘ārdir. Ve’l-ḥāṣıl iṣbāt-ı müdde‘āda vürūd-ı naṣṣ-ı zāhir ve bürüz-ı eṣer-i fāḥir cılve-ger-i meclā-yı zuhūr olmadıkça ṣāhid-i zībā-cemāl vuḳū‘ı tenvīr-sāz-ı bāṣıra-i i’tikād olmayup verā-yı perde-i cevāz-ı ‘aḳlīde maṣtūr bir emr-i müstaḥīl idigi reybden dūrdur. Vallāhu a‘lem bi’ṣ-ṣavāb.

Faṣl-ı Sādis: Risāle-i mu‘cizül’-feḥvā-yı İsrā-yı ma‘ālī-intimā levḥa-i münācāt ile **(67b)** zīver-nümā idigi pūr-kār-ı celālet-medār-ı naṣṣ-ı ¹²⁴⁵﴿فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ﴾ resm-i iḡtinām-āverinden ma‘lūm olmağın bu faẓl-ı nefāset-mevsūm naṣṣ-ı merķūmdan mefhūm olan mevāhib-i celīle-i teklīm-i pūr-tekrīmiñ keyfiyyet-i vuḳū‘-ı efḍaliyyet-lümū‘un mübeyyin olan aḥādīs-i ṣīḥāḥ-ı pūr-irtiyāḥı cāmi‘iyyet ile mürettebū’s-ṣufūf-ı ṣunūf-ı āṣār-ı celīledir. Felā-cerem ‘inde ekṣeri’l-müfessirīn vürūd-ı vaḥy-i mübīn delālet-i Cibrīl-i Emīn ile ḳarīn-i telāḳḳī-i Resūl-i vuṣlat-müṣṣūldur. Lākin ‘inde ba‘zı’l-mütekellimīn merviyy-i Ca‘fer-i Ṣādık mefhūm-ı fā’iḳınca ber-muktezā-yı ṣīḡa-i tenācī bilā-vāṣitātī’l-Meliki’n-Nācī ol Maḥrem-i ḥarīm-i vuṣlatıñ bīrūn ez-taṣavvur mükāleme-i Rabbū’l-‘İzzet ile teṣerrüfleriniñ taḳarrüri Vāsiṭi-i feẓā’il-perveriñ menḳūl-i ṣīḥḥat-güsteri ve İbn-i Mes‘ūd-ı maḥāsin-ālūd ve İbn-i ‘Abbās-ı feẓā’il-istīnāsdan daḥi rivāyet-kerde-i Eṣ‘arī’dır. Ḥattā ¹²⁴⁶﴿فَتَدَلَّى﴾ kelime-i celīlesiniñ tefsīrinde ṣaḥīfe-pīrāyī-i te’vīl bu vechile zīver-baḥṣā-yı suṭūr-ı ba‘īdiyledir ki ol Ber-Efrāḥte-sāz-ı süllem-pāye-i mi‘rāc cenābından ‘inde Sidreti’l-Müntehā Cibrīl-i bāhirü’t-tebcilīñ te’aḥḥurı ḥīninde mir’āt-i sāmi‘a-i Tenḥā-niṣīn-i İsrā ‘aks-i nuḳūṣ-ı istimā‘-ı kelimāt-ı mā-sivādan müberrā olmağla pūr-incilā oldığı eṣnāda ṣūret-i bī-hemtā-yı kelām-ı Melik-i Mübdī’ye gūṣ-zedī rū-nümā-yı

¹²⁴⁴ “Sonra yaklaştıkça yaklaştı.” Necm 53/8.

¹²⁴⁵ “Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.” Necm 53/10.

¹²⁴⁶ “Sonra yaklaştıkça yaklaştı.” Necm 53/8.

Nebiyî-i Hādî olup itmi'nân-ı kalb-i pür-sümüvv ile me'mûr-ı dünüvv-i gayr-ı 'ādî olmuşlardır. Hattâ ma'nâ-yı merķûm Cenâb-ı Enes-i sa'âdet-resden daħi rivâyet ile şihhat-mevsûmdur. Binâberîn müdde'â-yı muharrereye şûret-i istidlâlde ﴿وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بَيْنَهُ مَا يَشَاءُ﴾¹²⁴⁷ fermûde-i mûkerremesi maẓmûn-ı celâlet-meşhûnunca mû-şikâfân-ı kelâle-i tedkîk aķsâm-ı kelâm-ı Rabbü'l-Enâm'ı taķsîmde üç vechile ĥall-i 'uķd-i tahķîk etmişlerdir. Evvelâ; min verâ'i'l-ĥicâb vürûd-ı kelimât-ı Rabbü'l-Erbâb şân-ı ma'âlî-nişân-ı Cenâb-ı Kelîm-i pür-tekrîmde cîlve-ger ve şecere-i mübârekeden pertev-endâz-ı minâşsa-i zuhûr idigi naşs-ı celîlül'-^(N73a) faşsı ile rûşen-terdir. Şâniyen; irsâl-i melâ'ike-i kirâm ile telaķķî-i kelimât-ı aĥadiyyet-simât cemî'-i enbiyâ-yı kirâmıñ ĥâlât-ı ma'âlî-derecâtı ve Mefĥar-ı 'Âlem şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve selemin ekşer-i aĥvâl-i sûtûde-me'âllerî idigi meşhûr olup mü'eddâ-yı kelime-i celîle vahyen şümûl-âver-i kısmeyn-i mezkûreyn olmağla kısm-ı sâliş-i şeref-güster müşâfehe ma'a'l-müşâhede idigi muķarrer ve bu ni'met-i celîle-i sa'âdet-eşer naşîb-i Cenâb-ı efdâliyyet-perverdir. Hattâ ma'nâ-yı diķķat-intimâ-yı vahy-ı merķûm bilâ-vâsıtatin nihâd-ı hidâyet-ittihâd-ı Nebevî'ye mülķât olan kelimâtdan 'ibâret idigi maķûl-i ba'zı fuĥûldür. Lâkin ĥavl-i evvel rivâyet-i Ĥazret-i 'Aliyy-i feẓâ'il-muĥtevî ile müdellel ve kelâm-ı aĥadiyyet-penâh-ı Kibriyâ resîde-i gûş-i hidâyet-mengûş-ı Resûl-i efşah idigi ber-vech-i evẓah râvî-i feẓâ'il-muĥtevîden menķûl-i mükemmeldir. Felâ-cerem şâm-ı şerâfet-âşâm-ı İsrâ-yı ma'âlî-intimâda ber-feĥvâ-yı i'câz-iĥtivâ-yı ﴿فَأُوحِيَ إِلَى﴾¹²⁴⁸ ol Kâşif-i rumûz-i İlhâ menzil-resîde-i taķarrüb-i sübuĥât-i Raĥmâniyye olduķda ezân veren melek-i ser-efrâzıñ tekbîrini Cenâb-ı Bârî'nin tasdîķi sâmi'a-zîb-i iz'ân-ı Peyğamberî olmağla cevâhir-i nâ-yâb-ı **(68a)** kelimât-ı Rabbâniyye mengûş-ı şimâĥ-ı zîbende-i Nebeviyye olmuşdur. Felihâzâ ĥall-i müşkilât-i ĥadîşeyn-i mezbûreyn ve kelâm-ı Rabbânî ile şeref-yâbî-i Seyyidü'l-Kevneyn'i irâd ba'de hâze'l-faşl mev'ûd-ı şâĥib-i kitâb-ı beyyinü'r-reşâddır. Pes bu ĥavl-i zîbâ, tırâz sâmi'a-i ışğâ olmağla sezâdır ki ol Ser-Efrâz-ı enbiyâ 'aleyhi şerâyifü't-teĥâyânıñ ve mişâl-i Cenâb-ı Kelîm-i rehînüt-tekrîm bu ni'met-i celîle ile iğtinâma muĥtaşş olan enbiyâ-yı kirâmıñ celâ'il-i kelimât-ı aĥadiyyet-simât ile

¹²⁴⁷ “Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla, yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Şûrâ 42/51.

¹²⁴⁸ “Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.” Necm 53/10.

muṭarraz ve ‘izzet-i teklīm ile mu‘azzez olmaları cevāz-ı ‘aqlī ile müteḥallī ve şā’ibe-i imtinā‘dan egerçi müteḥallīdir, ammā lümü‘-ı delīl-i naklī te’yīd-sāz-ı cevāz-ı ‘aqlī olmadıkça huşūl-i yakīn nā-müstebīndir. Ġāyetu mā-fi’l-bāb Cenāb-ı Kelīm’in mazhar-ı teklīm idüğü naşş-ı Qur’ān-ı bāhirü’l-leme‘ān ile rehīn-i menzile-i şübüt¹²⁴⁹ ve delālet-sāz-ı ma’nā-yı ḥaḳīkī olmağ-ıçün te’kīd-i irād-ı ma’nā-yı maşdarī ile men’ūt olup ta’zīmen li-şanihi’l-esnā erīke-nişīn-i felek-i heftüm idigi merviyi-yi mu’tenāsı esnā-yı ḥadīs-i İsrā’da tāb-baḥşā-yı vürūd olmağın işāret-i naşş-ı merkūm ile Cenāb-ı Mefḥar-ı Enbiyā ‘aleyhi şerāyifü’t-teḥāyānıñ daḥi şarīf-i aqlām gūş-zed-i muvāsalet-peygāmı oldığı maḳām-ı istivā-fercāma degin bālā-rev olmağla kelimāt-şinevlikleri¹²⁵⁰ mefhūm olmağ bir vechile resīde-i menzile-i istib‘ād degildir. Zīrā ¹²⁵¹(وَجَعَلَ بَعْضُهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ) fermūde-i i‘cāz-simātı muḳteżāsınca Sübhāne Men Şā’e münteḥab-ı cümle-i ‘ibād olan Resūl-i ‘ālī-nejādı keyfe şā’e ilā mā-şā’e ni‘am-ı mā-lā-nihāye-i bī-nefādına ḥāşşun bi’l-maẓhariyyet buyurduğı bilā-imtirādır. Salla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

(N73b) **Faṣl-ı Sābi’**: Ol Lā-mekān-nişīn-i vuşlatıñ İsrā-yı ma‘ālī-pirālarında ḳurb u dünüvv ile ‘ulüvv-i rütbe-i pür-sümüvvları ¹²⁵²(ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى (8) فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى) naşş-ı celīlül-ḳaşşından lāmi‘dir. Felā-cerem ‘inde ekseri’l-müfessirīn ma’nā-yı dünüv ü tedellā Cenāb-ı Mefḥar-ı ‘Ālem ile Cibrīl-i mükerrerem beyninde dā’ir bir emr-i celī yāḥud aḥadihimā, āḥara yāḥud her biri Sidretü’l-Münteḥā-yı pür-zīvere ihtişāş-pirā-yı dünüvv ü tedellādır. Lākin ‘allāme-i mu‘ciz-perdāzī İmām Faḥr-ı Rāzī taḥḳīkince merviyi-yi şıḥḥat-muḥtevī-i İbn-i ‘Abbās-ı feẓā’il-istīnās üzre merca‘-ı zamīr-i “دَنَا/denā” Cenāb-ı erīke-nişīn-i “فَتَدَلَّى/fetedellā” olup dünüvv-i rehīnū’s-sümüvv-ı Nebvī taḳarrüb-i muvāsalet-muḥtevīden kināye ve mā-lem-yeteyesser li-ğayrihī müşāhede-i ‘ālem-i ‘ulvī ile Cenāb-ı ‘ālīlerine inkişāf-ı serā’ir-i ḥaṭā’ir-i ḳudsiyyeden nişānedir. Ve ‘inde’l-ba‘z lafz-ı celālet-maşīr-i “دَنَا/denā” ma’nā-yı i‘cāz-intimā-yı ḳurb-ı ma’nevīyi ifādeye mebnī ve ziyāde-i ḳurb-ı ḡayr-ı hissī

¹²⁴⁹ “Allah, Mūsā ile de bizzat kelāmıyla konuştu.” Nisā 4/164.

¹²⁵⁰ Buhārī, Salāt 1, nr. 349, Hacc 76, nr. 1636, Enbiyā 5, nr. 3342; Müslim, İmān 263, nr. 163.

¹²⁵¹ “Bir kısmına diğerlerinden üstün dereceler veren.”

“Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, (çeşitli alanlarda) kimini kimine, derece derece üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdikleri (dünyalık) şeylerden daha hayırlıdır.” Zuhuruf 43/32 âyetine telmihte bulunulmuştur.

¹²⁵² “Sonra yaklaştıkça yaklaştı. Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu.” Necm 53/8-9.

ma'nāsına "فَتَدَلَّى/fetedellā" zīver-ārā-yı şahīfe-i nüzul-i vālādır. Ve 'inde'l-ba'z fi'leyn-i merķūmeyn müttahidü'l-ma'neyeyn olup ikisinden daḥi ḥuşul-i kurb-ı ma'nevī müstefād idüğü me'vā-yı istib'ād degildir. Lākin merviyi-yi İbn-i 'Abbās-ı feżā'il-istīnās üzre ma'nā-yı evvel feḥvā-yı mükemmelince ḥuşul-i kurb u dünüvv ile Ol, şadr-nişīn-i erīke-i 'ulüvv-i muṭarraz u mu'azzezdir. Pes Cenāb-ı Rubūbiyyet-penāhiñ taḥayyüzden tenezzühi muḳarrer olmağın şāhid-i zībā- (68b) cemāl-i dünüvv-i merķūm ittılā'-ı 'acāyib-i melekūt ve irtikā-yı a'lā-yı menāzil-i ceberūtdan ruḥsār-nümālīgla mevsūm idigi bi-ḥasebi'z-zāhir te'vīl-i fāḥirdir. Bināberīn ma'nā-yı şerāfet-intimā-yı "فَتَدَلَّى/fetedellā" ḥiṭāb-ı müsteṭāb-ı Rabbü'l-Erbāb ile şeref-yābliḳdan kināye ve şudūr-ı evāmir ü aḥkām-ı İlähiyye'ye mevrīd-i tekrīm-me'āb olduklarından nişāne idigi maḥkī-i Mekkī-i feżā'il-eyādī ve menḳul-i zībende-medlül-i Māverdi idigi gibi, te'vīl-i celīl-i mezkūr Ḥasan-ı Baṣrī-i feżā'il-mevfūrdan daḥi naḳl-kerde-i Nakḳāş-ı fażilet-intikāşdır. Lākin Ḥabr-i feżā'il-istīnās İbn-i 'Abbās'dan cılve-ger-i mināşsa-i inbā ve inhā-yı nāḳil-i pūr-feżā'il ile şahīfe-zīb-i imlādır ki lafzeyn-i celīleyn-i ¹²⁵³ (دَنَا فَتَدَلَّى) muḳaddemü'l-lafz ve mu'aḥḥaru'l-ma'nā şūret-nümā olup ol Maḥrem-i serā-perde-i kurb-ı bī-hemtā resīde-i Sidretü'l-Müntehā olduğdan soñra tedellā-i Refref ile müşerref olarak şadr-nişīn-i menzile-i refī'a-i İsrā ve rātibe-tırāz-ı kurbet ü denā olmuşdur. Ḥattā nüzul-i Refref ile nişīn-i bisāt-ı şerāfet-inbisāt-ı 'izz ü şeref olduklarında Cibrīl-i bāhirüt-tebcīliñ te'aḥḥurı ve inḳitā'-ı eşvāt-ı melā'ike-i kirāmıñ taḳarrüri ḥīninde istimā'-ı kelimāt-ı aḥadiyyet-simātıñ teyessüri dehān-ı mu'ciz-beyān-ı Risālet-'unvāndan zīver-i mesāmi'-i aşḥāb-ı ma'ālī-nişāndır. Kezālik zīver-ārā-yı suṭūr-ı şerāfet-mevfūr-ı **Şaḥīḥ-i Buḥārī** olan ḥadīş-i şerāfet-enīs mantūḳ-ı nefisince ol Sırr-ı süre-i İsrā delālet-i Emīn-i vaḥy-i mübīn ile 'āric-i ma'āric-i semāvāt ve menzil-resīde-i Sidretü'l-Müntehā-yı nūrāniyyet-simāt ^(N74a) olduğdan soñra vuşul-i aḳşa'l-meḳāşıd-ı kurb-ı 'aliyyü'l-a'lā ile ser-efrāzlıkları ¹²⁵⁴ (قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى) naşş-ı celālet-intimāsından ma'lūm ve mevrīd-i tekrīmāt-ı mā-lā-nihāye-i Rabbāniyye idikleri ¹²⁵⁵ (فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ) fermūde-i celālet-nümūdesinden mefhūmdur. Felā-cerem menşūr-nüvīs-i taḳdır, yarlıg-ı şalavāt-ı mektübeyi kemā teḳaddem dest-dāde-i Mefḥar-ı 'Ālem eyledigi ilā

¹²⁵³ "Sonra yaklaştıkça yaklaştı." Necm 53/8.

¹²⁵⁴ "Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu." Necm 53/9.

¹²⁵⁵ "Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti." Necm 53/10.

āhiri'l-ḥadīṣ merviyy-i Enes-i sa'ādet-resdir.¹²⁵⁶ Felihāzā rivāyet-i İmām Ca'fer-i Şādık üzre ol Maḥrem-i ḥarīm-i vuşlata teysir-i Rabbü'l-'İzzet ile teyessür-kerde olan kurbet, miqdār-ı kâbe kavseyn belki hey'et-i kâbe kavseyn idügi rüşen lâkin Cenāb-ı Zül-Minen ḥadd ü cihetden münezzeh ve umûr-ı izāfiyyeden olan ta'aḳkûl-i tedennî bu bâbda müstaḥîl-ü't-taşavvur olmağın taşvîr-i dünüvv-i 'ādiden murād berāy-ı ifhām-ı muḥāṭābîn idigi menkûl-i şihḥat-efkendir. Bināberîn te'aḥḥur-ı Cibrîl-i bâhirü't-tebcîlden sonra nihād-ı hidāyet-ittihād-ı Mefḥar-ı dü-cihāna ḥuşûl-i itmi'nân bâbında vürüd-ı emr-i Vāhibü'l-'aṭāyā ol Şadr-nişîn-i tedellānîñ idā'-ı 'ulûm-i yakîniyye ve ma'ārif-i seniyye ile râtibe-tırāz-ı taḥallî olmaları için münclîdir. Binā'en 'alā zālike'l-kināye maḳûl-i maḳbûl-i şāhib-i kitāb-ı sûtude-seciyyedir ki 'alā mā-hüve'l-mervî 'an Ca'fer es-Şādık maḳûle-i izāfetden olan ḥuşûl-i dünüvv-i ḥaḳîkî şân-ı Rubûbiyyet-nişân-ı Melik-i Mennân'da ğayr-ı mutaşavver ve Cenāb-ı Aḥadiyyet-me'âbîñ ḥayyiz ü mekândan tenezzühi muḳarrer olmağın vuşûl-i kurb-i Rabbü'l-Erbāb ile behre-yābî-i Mefḥar-ı enbiyā-yı ma'ālî-nişāb bi'n-nisbeti ilā zātî'n-Nebevî 'azm-i menzilet ve iḥrāz-ı rütbe-i efḍaliyyetden kināye olup işrāk u leme'ât-ı ḳudsiyyetü's- **(69a)** simāt ile meşriḳu'l-envār-ı 'ilm ü 'irfān ve müşāhede-i esrār-ı ğaybiyye-i ḳudret-pîrā ile ḥuşûl-i tḳāndan nişānedir. Ḥattā ḥālet-i mezbûre bi'n-nisbeti ile'r-Rabbî'l-Mennân ol Gül-i gülşen-serāy-ı levlāk ifāza-i meberrāt-ı celîle ve icāde-i ünsiyyet-i cemîle ile baş-ı ikrām-ı mā-lā-nihāyeden 'ibāretidir. Keyfe lâ? Ḥadīṣ-i āḥarda Cenāb-ı Ḥālîḳ-ı bî-çün u çirāya isnād-ı nüzûl ilā semā'i'd-dünyā¹²⁵⁷ 'ibādet-i 'ābidîn maḥz-ı iḳbāl ü iḥsān-ı Rabbü'l-'Ālemîn ile ḳabûle ḳarîn idügiyle mü'evvel oldığı gibi, dünüvv-i Resûl-i cemîl daḥi ber-mefhûm-ı merviyy-i sâbîḳ ḳarîn-i te'vîl idügi menkûl-i fā'ikdir. Felihāzā mir'ât-ı ḥayâlde naḳş-ı kurb-i Rabbü'l-Erbāb in'ikās-peẓîrā-yı kurb-ı sūrî olmak jeng-āver-i işbāt-ı mesāfe olmağın taḥayyüzden tenezzüh-i Kibriyā'yı mülāḥaza ile āyîne-i derk-i inkişāfa āheng eyledikde taşavvur-ı ḥaḳîḳat-i Rabbāniyye bîrûn-ı râtibe-i ḳudret-i insāniyye idügi şûret-nümā ve kurb-ı sūrî mücib-i bu'd u dūrî idügi rû-nümā olmağın zāt-ı bî-hemtā-yı Cenāb-ı Kibriyā kurb u bu'ddan müberrā idügi münclî ve ma'nā-yı dünüvv ü tedellā mevāhib-i celîletü'r-revātib ile taḥallîden kināye olması zāhir ve bu ḳavl-i

¹²⁵⁶ Buhârî, Tevhîd 37, nr. 7517.

¹²⁵⁷ Buhârî, Teheccüd 14, nr. 1145, Daavât 14, nr. 6321, Tevhîd 35, nr. 7494; Müslim, Müsâfirîn 168-172, nr. 758

fāhîr mantûk-ı Vâsiṭi-i feẓā'il-mütekâşîrdir. Bu şüretde ¹²⁵⁸(فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ) naşş-ı celîlül'l-kaşşında merca'-i zāmîr-i “kân/kāne” Cenāb-ı Ahadiyyet-simāt olduğu taḳdîrce dünüvv-i rehînü's-^(N74b)sümüvv-i Nebevî nihāyet-i ḳurb-i ma'nevî ve zuhûr-ı muvāşalet-i mevāhib-i celîle-i Sübhāniyye'yi ḥāvî olan ma'nā-yı efdaliyyet-muhtevîden 'ibāret olup mā-lā-yudrekü bi'l-başar umûr-ı ḥafiyye-i leṭāfet-perver taḥbîr-i Laṭîf u Ḥabîr ile Cenāb-ı efdaliyyet-me'âblarına cilve-ger ve ittîlâ'-ı ḥaḳāyık-ı umûr ile teşrîf ve talṭîfleri irāde olunmaḳ muḳarrerdir. Ammā zāmîr-i münîr-i mezbûruñ merca'-ı sa'âdet-peẓîri Zât-ı nübüvvet-simāt-ı meḳârim-maşîrleri olduğu şüretde vuşûl-i ğāyât-ı emānî ve ḥuşûl-i e'ālî-i metālib-i Resûl-i Şamedānî ile min ḳibeli'l-Rabbi'l-Erḥām i'lā-yı menzile-i ma'ālî-perver irādesi müsellemdir. Felihāzā te'vîl-i celîl-i merḳûm zîver-ārā-yı **Şaḥîḥ-i Buḥārî** ve 'alā tarîḳi't-temsîl cārî olan ¹²⁵⁹(مَنْ تَقَرَّبَ مِنِّي شَبْرًا تَقَرَّبْتُ مِنْهُ ذِرَاعًا وَمَنْ أَتَانِي يَمْشِي أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً) ḥadîs-i bâhirü't-tebcilde “şibr/şibren” ḳurbet-i itā'atden kināye ve ityān bi'l-hervele, ḳurb-ı icābet ve ḳabûl-i si'āyetden nişāne-i bî-nihāye idigi te'vîline müşābehette mevsûmdur. Vallāhu a'lem bi's-şavāb.

Faṣl-ı Şāmin: Ol Bālā-nişîn-i erîke-i Maḳām-ı Maḥmûd'uñ fî yevmi'l-mev'ûd ḥaşā'îş-i celîle ile zîver-pîrā-yı şadr-ı mu'allā-ḳadr-i efdaliyyet idiklerin mu'lindir. Esānîd-i şihḥat-mesānîd ile rivāyet-kerde-i Enes bin Mālik'dir ki; Cenāb-ı Sultān-ı ḳalem-rev-i şefā'at fî yevmi'n-nüşûr evvel-i meb'ûşîn ve Ḳā'id-i ketîbe-i mü'minîn olup 'inde'r-Rabbi'l-Ġaffār dem-bestegān-ı maḳāl-i i'tizāra i'ānet ve ve 'ināyetde cāmî'-i şufûf-ı şunûf-ı şefā'atîñ ḥaṭîb-i minberi ve ğarḳagān-ı bahr-i cûş-ā-cûş-ı ḥayret ve ızṭrābîñ dest-gîri olup üftādegān-ı deryā-yı cerāyimiñ bâ'îş-i sâhil-resî-i selāmeti ve āb-ı ḥayāt-ı şefā'atleri lehîb-i mehîb-i ye's ile dil-sühtegān-ı uḥrānîñ itfā-sāz-ı tâbiş-i ḍacretidir. Hattā **(69b)** livā-yı sa'âdet-iḥtivā-yı kerem dest-i şefā'at-peyvestlerine müsellemler ve 'inde'r-Rabbi'l-Erḥām ekrem-i veled-i Âdem olup hezār-nefer-i ḥûr-i leṭāfet-meşḥûn ke-ennehum lü'lü'-i meknûn, şeref-yāfte-i ḥıdmet-i 'aliyyeleri idigin eşnā-yı taḳrîrde 'adem-i izḥār-ı mefāḥaret buyurmaḡla teşnîf-sāz-ı

¹²⁵⁸ “Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu.” Necm 53/9.

¹²⁵⁹ “Kim Bana bir karış yaklaşırsa, Ben ona bir arşın yaklaşıyorum; kim Bana bir arşın yaklaşırsa, Ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. Kim Bana yürüyerek gelirse, Ben ona koşarak varırım.” Buhârî, Tevhîd 15, nr. 7405; Müslim, Zikr 1, 22, nr. 2675.

āzān-ı hüdā-resān-ı aşhāb-ı ma‘ālī-nişāb olmuşlardır.¹²⁶⁰ Siyyemā bālā-yı ma‘ālī-
intimāları hūlel-i cennetden bir hulle-i bihbūd ihtirām-ı tār u pūd ile mütēhallī
olduğdan şöña Zāt-ı efdaliyyet-simātlarından gayrı hīç-kes menzil-res olmayacağı
maḳām-ı ‘ālī-şān ki yemīn-i ‘arşu'r-Raḥmān'dır, ol nūzhet-gāh-ı ḳudsiyyet-penāhda
serv-i bī-hemtā-āsā ḳıyām-ı sa‘ādet-resāya teşmīr-sāk-ı şefā‘at-mesāk içün ḥıram
buyurdıkları merviyi-yi Ebī Hüreyre-i fezā‘il-muḥtevidir.¹²⁶¹ Vāḳı‘ā Cenāb-ı Ebī
Sa‘īd-i Ḥudrī'nin merviyi-yi şerāfet-perveri üzre ol Şefī‘-i rüz-i maḥşeriñ melce-i benī
nev‘-i beşer idikleri¹²⁶² (أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) ḥadīs-i efdaliyyet-enīsinden müstefād
ve Ḳā‘id-i ketībe-i ümmet idikleri daḥi¹²⁶³ (وَبِيْدِي لَوَاءِ الْحَمْدِ) maḳāl-i lū‘lū-mişālinden
ma‘lūm-ı erbāb-ı reşād olup bu fazīlet-i celīleyi iḥrāz-ı ‘atīyye-i seniyye-i
Sübḥāniyye idüğün ibrāzda¹²⁶⁴ (وَلَا فَخْرَ) (N75a) deyü buyurduğdan şöña ol rüz-i firūz-i
mehābet-bürūzda zümre-i enbiyā-yı ma‘ālī-intimā bi-rummetihimi'l-‘aliyye taḥt-ı
livā‘i'n-Nebeviyye mertebetü's-şufūf idüğün beyān ve Zāt-ı sa‘ādet-simātları (أَوَّلُ مَنْ
1265 (أَوَّلُ مَنْ يَنْشَقُّ الْأَرْضَ عَنْهُ) unvān-ı efdaliyyet-resānına mā-şadaḳ oldığın i‘lān buyurup
kemā-sebak¹²⁶⁶ (وَلَا فَخْرَ) maḳāliyle izḥār-ı tevāzu‘ları muḥaḳḳaḳdır. Ve Ebū Hüreyre-
i fezā‘il-iḥtivādan daḥi hüveydā olan merviyi-yi sūtūde-feḥvā üzre (أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ
1267 (وَأَوَّلُ شَافِعٍ وَأَوَّلُ مُشَفِّعٍ) ve (أَوَّلُ مَنْ يَنْشَقُّ عَنْهُ الْقَبْرُ) 1268 ve (أَوَّلُ مَنْ يَنْشَقُّ عَنْهُ الْقَبْرُ) 1269 deyü buyurup teb-
lerzegān-ı ḥummā-yı ızḥāba nūşā-nüvīs-i şefā‘at olmağla bā‘is-i ḥayāt-ı ebediyye
ve mūcib-i şıḥḥat-i sermediyye olmak bābında dergāh-ı Rabbü'l-‘İzzet'den
me’zūniyyet ile evvelü men teşerref idikleri ḥaber-i elṭafdır. Ḥattā merviyi-yi İbn-i
‘Abbās-ı fezā‘il-ārā üzre (أَنَا حَامِلُ لَوَاءِ الْحَمْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ وَأَنَا أَوَّلُ شَافِعٍ وَأَوَّلُ مُشَفِّعٍ وَلَا فَخْرَ

¹²⁶⁰ Tirmizî, Menâkıb 1, nr. 3610.

¹²⁶¹ Tirmizî, Menâkıb 1, nr. 3611.

¹²⁶² “Ḳıyāmet gününde ben Âdemoğlunun efendisi olacağım.” Tirmizî, Tefsîr 17/18, nr. 3148, Menâkıb 1, nr. 3615; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4308.

¹²⁶³ “Elimde Livâülhamd bulunacak.” Tirmizî, Tefsîr 17/18, nr. 3148, Menâkıb 1, nr. 3615; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4308.

¹²⁶⁴ “Bunu öğünmek için söylemiyorum.” Tirmizî, Tefsîr 17/18, nr. 3148, Menâkıb 1, nr. 3615; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4308.

¹²⁶⁵ “Kabri ilk açılacak kimse de ben olacağım.” Tirmizî, Tefsîr 17/18, nr. 3148, Menâkıb 1, nr. 3615; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4308.

¹²⁶⁶ “Bunu da öğünmek için söylemiyorum.” Tirmizî, Tefsîr 17/18, nr. 3148, Menâkıb 1, nr. 3615; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4308.

¹²⁶⁷ “Ḳıyāmet gününde ben Âdemoğlunun efendisi olacağım.” Müslim, Fezâil 3, nr. 2278; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4308.

¹²⁶⁸ “Kabri ilk açılacak kimse ben olacağım.” Müslim, Fezâil 3, nr. 2278; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4308.

¹²⁶⁹ “İlk şefâat isteyen; şefâat etmesine izin verilip şefâati ilk kabul edilen de ben olacağım.” Müslim, Fezâil 3, nr. 2278; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4308.

وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ يُحَرِّكُ حَلَقَ الْجَنَّةِ فَيَفْتَحُ لِي فَأَدْخُلُهَا فَيَدْخُلُهَا مَعِيَ فَقَرَاءُ الْمُؤْمِنِينَ وَلَا فَخْرَ وَأَنَا أَكْرَمُ الْأَوَّلِينَ
¹²⁷⁰ deyü buyurmuşlardır. Felihāzā ‘alā eṣaḥḥi'l-aḳvāl faḳīr-i ṣābir, ganiyy-i ṣākirden efdāl-ter ve faḳr-ı sūrī ğinā-yı ma‘nevīye muḳārenetle efdaliyyet-güster olup ma‘iyyet fi'd-duḥūl tebe‘iyyetden kināye ve zeyl-i ḥadīs-i merḳūm beyān-ı efdaliyyet-i Zāt-ı risālet-mevsūmda mā-bihi'l-kifāyedir. Ve Enes-i sa‘ādet-resden ¹²⁷¹ (أَنَا أَوَّلُ النَّاسِ يَشْفَعُ فِي الْجَنَّةِ وَأَنَا أَكْثَرُ النَّاسِ تَبَعًا) ḥadīs-i şerāfet-iḥtīvāsı levḥa-i risāle-i rivāyet olduğu gibi dār-ı dünyāda daḥi şadr-niṣīn-i ‘ālī-pāye-i siyādet iken zuḥūr-ı eṣeri menūṭ-ı bürüz-ı yevm-i maḥşer olduğına işāreten (أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ) ¹²⁷² deyü gül-efṣān-ı ruḥsār-ı beyān olduklarında şüret-nümā olan istifhām-ı takdīriyi ¹²⁷³ (وَتَذَرُونَ لِمَ ذَلِكَ) maḳāl-i i‘cāz-iṣtimāliyle ibrāzdan sonrā (يَجْمَعُ اللَّهُ الْأَوَّلِينَ) ¹²⁷⁴ cümle-i fi‘liyye-i sa‘ādet-rehīnīn irād ile icābet-pīrā idiklerin ba‘de’n-naḳl rāvī-i sūtūde-āyīn kemā seye’ti ḥadīs-i şefā‘ati rivāyet ile miṣāl-i tūṭī-i zībende-maḳāl-i ḳand-ḥ‘ār efdāl idigi daḥi zīver-baḥş- şaḥīfe-i rivāyetdir. Ve Cenāb-ı Ebī Hüreyre-i fezā’il-niṣāb raḳīye ‘anhu'l-Melikū'l-Vehhāb’dan mervīyy-i şerāfet-me’ābdır ki ol Melāz-ı ümme hazmen li-nefsihi’n-nefise beyān-ı rütbe-i efdaliyyet-mü’essiselerinde ¹²⁷⁵ (أَطْمَعُ أَنْ أَكُونَ أَعْظَمَ الْأَنْبِيَاءِ أَجْرًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ) ḥadīs-i şerāfet-perverin ifāde ve ḥadīs-i āḥarda ḥiṭāben li’-aṣḥābihi’l-kirām (أَمَّا تَرْضَوْنَ أَنْ يَكُونَ إِبْرَاهِيمُ وَعِيسَى فِيكُمْ) ¹²⁷⁶ ḥadīs-i efdaliyyet-peygāmın ḳurṭa-i bināgūş-i fiḥām buyurduḳdan soñra ¹²⁷⁷ (إِنَّهُمَا فِي أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ) deyü Ḥazret-i Ḥillet-penāhīn ve Cenāb-ı Rūḥu’llāh’ın fi yevmi’l-mev‘ūd zümre-i ümmetlerinden ma‘dūd idiklerin i‘lām buyurmuşdur. Ḥattā kelām-ı Şihāb-ı fezā’il-berīḳden iḳtibās-kerde-i infihām olduğu üzre ba‘de’n-Nebīyyi’l-kerīm efdaliyyet-i Cenāb-ı İbrāhīm taḳarrür-rehīn ve nüzül-i ‘İsā ḥabl-i

¹²⁷⁰ “Kıyâmet gününde Livâülhamd’i ben taşıyacağım; bunu öğünmek için söylemiyorum. İlk şefâat isteyen ve şefâati ilk kabul edilen de ben olacağım; bunu öğünmek için söylemiyorum. Cennet kapısının halkasına ilk defa ben vuracağım. Kapı benim için açılacak; Cennet’e benimle birlikte mü’minlerin fakirleri girecek. Bunu öğünmek için söylemiyorum. Ben önce gelenlerin, sonra gelecek olanların en değerlisiyim. Bunu da öğünmek için söylemiyorum.” Tirmizî, Menâkıb 1, nr. 3616; Dârimî, Mukaddime 8, nr. 48.

¹²⁷¹ “Cennet’teki derecelerin yükseltilmesi için ilk defa ben şefâat edeceğim. Ve ümmeti en çok peygamber ben olacağım.”

¹²⁷² “Kıyâmet gününde insanların efendisi ben olacağım.”

¹²⁷³ “Ama niçin biliyor musunuz?”

¹²⁷⁴ “Allah, bütün insanları bir araya toplayacak.”

¹²⁷⁵ “Kıyâmet gününde kendisine en büyük mükâfât verilecek peygamberin ben olacağımı umuyorum.” Taberânî, **Müsnedü’ş-Şâmiyyîn**, c. IV, s. 298, nr. 3360.

¹²⁷⁶ “Ey Müslümanlar! İbrâhîm ve İsâ peygamberlerin kıyâmet gününde sizinle beraber haşredilmesine memnun olmaz mısınız?”

¹²⁷⁷ “Kıyâmet günü onların ikisi de benim ümmetimden olacak.”

metin-i şer‘-i efḍal-i enbiyāya teşebbüs ile zīver-i sāḥa-i melsā idügi bādī-i taḥşîş bi'z-zikr olduğdan şoñra icmāl-i mezkûr ḳarīn-i tafşīl-i şerāfet-mevfûr olmaḳ rehīn-i irāde-i efḍaliyyet-penāh olmaḡın nümā-yı du‘ā-yı Cenāb-ı Hīllet-perver bā‘iṣ-i küşāyiş-i gül-i bī-ḥār-ı zāt-ı Aḥmediyyet-güsterleri olup ^(N75b) ﴿رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ﴾ ¹²⁷⁸ naşş-ı celīlül'-ḳaşşınca menba‘-ı yenābī‘-i hidāyet olan Zāt-ı risālet-ḥaşletleri mecrā-yı zebān-ı mu‘ciz-beyān-ı Cenāb-ı Ḥalīlül'r-Raḥmān'dan cereyān-sāz olan zülāl-i du‘ā-yı icābet-rīzişin eşer-i feyż-perverişi idigin beyān buyurduḡdan şoñra ﴿فَالْأَنْبِيَاءُ كُلُّهُمْ إِخْوَةٌ مِنْ عِلَاتٍ أُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى وَإِنَّ عِيسَى أَخِي لَيْسَ بِنَبِيِّ وَيَبْنِي نَبِيٌّ وَأَنَا أَوْلَى النَّاسِ﴾ ¹²⁷⁹ maḳāl-i i‘cāz-iştimālin sebk-i ḳāleb-i tibyān buyurmuşdur. Felihāzā ‘inde’l-‘ulemā’ taḳarrür-peymādır ki aşl-ı aşīl-i i‘tikād mānende-i āb-ı pākīze-nejād olmaḡla tūsāwī fi'l-‘aḳāyid ile zümre-i ‘aliyye-i enbiyā gūyiyā li-ebin uḥuvvet-peymā olup ihtilāf fi'l-furū‘ ümmehāt-āsā mūcib-i teşettüt olmaḡla ittişāf-pīrā-yı vaşf-ı lafz-ı “şettā/şettā”dır. Ḥattā rişte-i nübüvvet-i Ḥazret-i Mesīḥ-i sūtüde-eşer ittişāl-kerde-i bi‘şet-i ‘ālem-tāb-ı Ḥayru'l-Beşer olmaḡla uḥuvvet-i Cenāb-ı ‘İsā izāfet-yāb-ı Zāt-ı ḥatmiyyet-simāt-ı efḍaliyyet-resāları olduğının evleviyyetin beyān-ı şüret-i isti‘ārede taḥyīlen ve terşīḥan rū-nümā idügi taḥḳīḳ-kerde-i Şihāb-ı fezā’il-nişābdır. Pes taḥşîş bi'z-zikr buyurılan Resūleyn-i celīleyn ve sā‘ir enbiyā-yı ma‘ālī-intimānın bi'l-ḳıyās ileyhimā ümmet-i sūtüde-ḥaşletleriyle maḥşūriyyetleri mübeyyin-i rātibei efḍaliyyetleri idigin a‘lā-yı derecāt-ı inbā ile zīver-i mesāmi‘-i aşḥāb-ı ma‘ālī-pīrā buyurmuşlardır. Felā-cerem ma‘lūm-ı daḳāyık-şināsān-ı ‘ulūmdur ki Cenāb-ı Efḍal-i Enbiyā’nın ‘unvān-ı Seyyidül'-Kevneyn ile şadr-nişīn-i dāreyn idikleri bī-mirā iken ¹²⁸⁰ ﴿أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ maḳāl-i efḍaliyyet-iştimālleri mü‘eddāsınca hümā-yı evc-gāh-ı şerāfet olan siyādeti ḳılāde-i ḳayd-ı muḥaşşış ile muṭavvāḳ buyurmaları Zāt-ı şefā‘at-simātlarının **(70b)** pīrāye-baḥş-ı Maḳām-ı Maḥmūd olmaḡda teferrüdlerin müş‘ir ve müzdaḥim-gāh-ı maḥşerde efrād-ı benī nev‘-i beşer ‘ac-z-āver iken zümre-i ümmetleri mazḥar-ı şefā‘atleri olmaḡ-içün dergāh-ı re’fet-destgāhların penāh etmeleriyle eşer-i siyādet ol rüz-ı ḥaḳḳāniyyet-bürüzda pezīrende-şüret idigin

¹²⁷⁸ “Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara ayetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları her kötülükten arındırsın. Şüphesiz, sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin.” Bakara 2/129.

¹²⁷⁹ “Bütün peygamberler babaları bir, anaları ayrı kardeşler gibidir. İsa Peygamber benim kardeşimdir; onunla benim aramda başka peygamber yoktur. İnsanların ona en yakını benim.”

¹²⁸⁰ “Kıyâmet gününde ben Âdemoḡlunun efendisi olacağım.” Müslim, Fezâil 3, nr. 2278; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4308.

müzekkirdir. Binā'en 'aleyh ¹²⁸¹ (لَمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ) fermüde-i mükerremesi medlül-i münîfince Cenāb-ı Malikü'l-Mülk'ün dünyā ve āhiret zîr-i fermān-fermāyî-i kudretinde iken taḥşîş-i yevm-i kıyāmet inkıṭā'-ı rişte-i iddi'ā-yı müdde'in rûz-ı rest-ḥîz-i ḥaḳḳāniyyet-āyinde müstebîn idiginden cilve-ger olduğu gibi, bilā-iddi'ā şudûr-i izn-i Ḥālîku'l-Berāyā ile ol Şems-i münîr-i evc-gāh-ı siyādetiñ pertev-endāzî-i şefā'at-i kübrāda yektālıkları daḥi ol rûz-ı dil-sûzda rûşenā idigin taḥşîş bi'z-zıkr buyurmağla tâbiş-i 'ālem-nümāyiş-i efdaliyyet-i celiyyelerin i'lān buyurmuşlardır. Ḥattā fî yevmi't-tenād dest-i şefā'at-peyvest-i Resûl-i mekârim-mu'tād ḥalka-zen-i istiftāḥ-ı bâb-ı cennet ve istinbā-yı ḥāzin-i dāru'n-na'ime ḳar'-endāz-ı der-i tena'um-maḳarr-ı Seyyidü'l-Beşer idigiyle icābet olundukda Rıdvān-ı sûtüde-cenāb miftāḥ-ı bedî'u'l-irtiyāḥ-ı ¹²⁸² (يَا أَيُّهَا الْمَدِينَةُ لَا تَقْنَحِي لِحَدِّ قَبْلِكَ) maḳāl-i tevḳîr-iştimāliyle feth-i bâb-ı Firdevs-i berîn eylediği ^(N76a) ḥadîs-i efdaliyyet-rehîni Cenāb-ı Enes-i sa'âdet-resden merviyi-yı şıḥḥat-muḥtevidir. Ba'de hāzā İbn-i 'Amr-i fezā'il-perver rivāyetiyle cilve-gerdir ki etrāf-ı şerāfet-irtişāf-ı havz-ı Nebvî min külli cānibin miḳdār-ı mesîret-i şehir vüs'at-muḥtevî olup seviyyetü'z-zevāyā ve levn-i āb-ı ḥayāt-nişābı sîm-gün-i şafā-pîrā ve nûkhet-i cān-perveri atyeb mine'l-miski'l-ezfer ve kîzān-ı şerāfet-'unvānı ke-nücūmi's-semā' nūrāniyyet ile ittişāf-peymādır. Ḥattā şeref-yābān-ı nûş-i şādî-ḥurûş-i āb-ı irvā-nişābı ebedü'l-ābād tâbiş-i zame'den rehā-yāb idigi bî-irtiyābdır. ¹²⁸³ Keyfe lâ? Rivāyet-i Ebî Zerr-i efdāl-perver üzre tûl-i havz-ı Nebvî miḳdār-ı mā-beyne'l-'Ammān ilā Eyle bu'dı muḥtevî olup mesîl-i devābb-ı şedîdül-inşibāb-ı cennetdir. ¹²⁸⁴ Ve rivāyet-i Şevbān-ı fezā'il-'unvān üzre mîzābān-ı zer ü sîm ile muṭarraz idüğü muḳarrer ¹²⁸⁵ ve Hārîse bin Vehb iḥbārınca tûl-i havz-ı Cenāb-ı Risālet-peymā kemā beyne'l-Medîne ve Şan'a cilve-nümā olup ¹²⁸⁶ Enes-i sa'âdet-res rivāyetince kemā beyne Eyle ve Şan'a ¹²⁸⁷ ve İbn-i 'Ömer-i fezā'il-perver rivāyetince kemā beyne'l-Kûfe ve'l-Ḥaceri'l-Esved mümted idigi menḳül-i

¹²⁸¹ "O gün onlar ortaya çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz. **Bugün mülk (hükümler) kimindir? Tek olan, her şeyi kudret ve hakimiyeti altında tutan Allah'ındır.**" Mü'min 40/16.

¹²⁸² "Cennet'in kapısını senden önce kimseye açmamak, onu sadece sana açmak için emir aldım!" Müslim, İmân 333, nr. 197.

¹²⁸³ Buhârî, Rikâk 53, nr. 6579; Müslim, Fezâil 27, nr. 2292.

¹²⁸⁴ Müslim, Fezâil 36, nr. 2300.

¹²⁸⁵ Müslim, Fezâil 37, nr. 2301.

¹²⁸⁶ Buhârî, Rikâk 53, nr. 6591.

¹²⁸⁷ Buhârî, Rikâk 53, nr. 6580; Müslim, Fezâil 39, nr. 2303.

emceddir.¹²⁸⁸ Ma'lûm-ı tetebbu'-sencân-ı kütüb-i siyerdî ki rivâyât-ı müteḳaddime üzre inbâ-yı ḥadîs-i ḥavz-ı Nebvî ile Enes-i sa'âdet-res ve Câbir-i efdâl-mü'essîs ve İbn-i 'Ömer-i fezâ'il-me'âşir ve 'Ukbe bin 'Âmir ve Hâriş bin Vehb-i efâzıl-pîrâ ve Müstevrid-i sa'âdet-peymâ leb-rîz-sâz-ı kü'ûs-i ihbâr oldukları gibi Ebû Berze-i fezâ'il-ḳarîn ve Huzeyfe-i sa'âdet-rehîn ve Ebû Ümâme-i kerîmü's-şiyem ve Zeyd bin Erḳam ve İbn-i Mes'ûd-i fezâ'il-âlûd ve 'Abdullâh bin Zeyd-i bihbûdül-vücûd ve Sehl bin Sa'd-ı fezâ'il-şî'âr ve Süveyd bin Cebele-i sa'âdet-dişâr daḥî irvâ-pîrâ-yı 'itâş-ı aḥbâr idiginden **(71a)** mâ-'adâ Ḥazret-i Şiddîḳ-ı Ekber ve Cenâb-ı 'Ömer-i ma'delet-perver ve İbn-i Büreyde-i sûtûde-âyîn ve Ebû Sa'id-i Ḥudrî-i meḳârim-rehîn ve 'Abdullâh es-Şunâbiḥî-i güzîn ve Ebû Hüreyre-i fezâ'il-ḳarîn ve Berâ bin 'Âzib ve Cündeb-i fezâ'il-me'ârib ve Şiddîḳa-i Kübrâ ve Esmâ' binti Şiddîḳ-ı şerâfet-ârâ ve Ebû Bekre-i fezâ'il-perver ve Ḥavle binti Ḳays-ı şeref-güster ve emsâl-i kirâmlarından nice fihâm 'aleyhim rıdvânul-Meliki'l-'Allâm tâb-fersâ-yı dil-teşnegân-ı istiḥbârdır.

Faṣl-ı Tâsi': Bâlâ-yı efdaliyyet-intimâ-yı Mefḥar-ı 'Âlem, kâlâ-yı girân-bahâ-yı muḥabbet-i İlâhiyye ve ḥillet-i Sübhâniyye ile ḥil'at-püş-i tekrimât-ı seniyye olup ridâ-yı sa'âdet-iḥtivâ-yı 'unvân-ı Ḥabîbul'llâh ile gerden-i şerâfet-efken-i efdaliyyetleri muṭarraz olmak ḥâşşa-i lâzime-i zât-ı ḥatmiyyet-iḥtişâşları idigi şihâḥ-ı âşâr-ı pür-irtiyâḥ ile rehîn-i râtibe-i şübûtdur. Keyfe lâ? Esânîd-i şihḥat-mesânîd ile Cenâb-ı Ebî Sa'id-i Ḥudrî 'aleyhi rıdvânul-Bârî'den mervîdir ki zât-ı sûtûde-şifât-ı Muḥammedî Ḥabîb-i Cenâb-ı Melik-i Mübdî olmaḡla nihâl-i bî-hemâl-i vücûd-ı hidâyet-âlûdları zemîn-i muḥâleşet-rehîn-i muḥabbetde feyz-i Ḥallâḳ-ı cihân-âferîn ile raşînû's-sâḳ-ı temkîndir. Felâ-cerem muḳaddime-i müselleme-i muḥabbet netice-pezir-i ḥillet olmak 'ale'l-ḥaḳîḳa ^(N76b) şân-ı aḥadiyyet-penâh-ı Kibriyâ'ya iḥtişâş-pîrâ olup farazâ zümre-i 'ibâd-ı şadâḳat-ittihâddan biri ittihâz-ı ḥilletiñ maḡharı olsa libâs-ı ma'nâ-yı merḳûm bâlâ-yı ma'âlî-intimâ-yı Şiddîḳ-ı Ekber'e sezâ idügi (لَوْ كُنْتُ مُنْخِذًا خَلِيلًا غَيْرَ رَبِّي لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ)¹²⁸⁹ ḥadîs-i nefisinden ma'lûm olup zât-ı ḥillet-

¹²⁸⁸ Tirmizî, Kıyâmet 15, nr. 2445 (muallak olarak). Abdullah ibni Ömer'in rivâyetine göre Resûl-i Ekrem -sallallâhu aleyhi ve sellem-, havuzunun büyüklüğünü belirtmek üzere: "Cerbâ ile Ezruh arası kadardır." buyurmuştur: Buhârî, Rikâk 53, nr. 6577; Müslim, Fezâil 34, nr. 2299.

¹²⁸⁹ "Eğer ben Allah'tan başkasını dost edinecek olsaydım, Ebû Bekir'i dost edinirdim." Buhârî, Salât 80, nr. 466-67, Fezâilü ashâbi'n-Nebî 5, nr. 3656-58, Ferâiz 10, nr. 6738; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 2, nr. 2382. Ḥadîsin tam metni için bkz. Kandemir, **age.**, c. I, s. 440.

güsterleri Ḥabīb-i Rabbū'l-Enām idigi ¹²⁹⁰ (وَإِنَّ صَاحِبَكُمْ خَلِيلُ اللَّهِ) ḥadīs-i şerāfet-fercāmının müfādıdır. Ḥattā merviyi-İbn-i Mes'ūd-ı feẓā'il-ālūd üzre (وَقَدْ اتَّخَذَ اللَّهُ ¹²⁹¹صَاحِبَكُمْ خَلِيلًا) maḳāliyle 'inde'r-Rabbi'l-Ekber maḥbūbiyyetlerin inbā-perver olmuşlardır. Felihāzā aşḥāb-ı fihām-ı mu'allā-fercāmdan nice kirām 'aḳd-i bezmgāh-ı şoḥbet ve min kıbeli'r-Rabbi'l-Müte'al zāt-ı kerīmū'l-ḥişāl-i Ḥazret-i İbrāhīm ilbās-ı libās-ı ḥıllat ile pür-tekrīm ve Cenāb-ı Kelīm sezā-vār-ı teklīm olup zāt-ı sa'adet-resā-yı Cenāb-ı 'İsā 'unvān-ı Kelīmetu'llāh ile mu'azzez ve tırāz-ı vaşf-ı Rūḥu'llāh ile muṭarraz, Ḥazret-i Adem 'aleyhi's-selām Şafiyyu'llah vaşf-ı ikrām-fercāmıyla mu'lem buyurulduğuna ta'accüb-künān muṭāraḥa-senc-i musāḥabet iken ol Şems-i Münir-i Risālet, maṭla'-ı sa'adet-mülemma'larından tāb-efşān-ı tulū' ve şem'-i cem'-i şerāfet-lümū' olup umūr-i mezkūre-i müte'accebün-fihā resīde-i sāmī'a-i Nebiyy-i ebhā olduğda umūr-ı mezkūreniñ her biri şübūt ve taḥaḳḳuḳuñ maẓharı idigin inbādan soñra, Zāt-ı efḍaliyyet-simātları 'unvān-ı celālet-resān-ı Ḥabību'llāh ile mu'anven ve fī yevmi't-tenād ḥāmil-i Livā'ül-Ḥamd idikleri şübūt-efken olup Zāt-ı risālet-simātlarının evvel-i şāfi' ve müşeffi' idigi mā-lā-kelām ve mufaḍḍal 'alā külli'l-kirām olmağla müstes'idān-ı duḥūl-i Dāru'n-Na'im'in aḳdemi ve fuḳarā-yı mü'mininiñ piş-rev-i muḥteremi ve evvelin ü āḥiriniñ ekremi idiklerin beyān ve her birinde selb-i mufaḥareti i'lān buyurmalarıyla efḍaliyyet-i Zāt-ı ḥatmiyyet-simātların ifhām buyurmuşlardır. ¹²⁹² Ḥattā ¹²⁹³ (إِنِّي اتَّخَذْتُكَ خَلِيلًا) (71b) ma'nā-yı celīli ¹²⁹⁴ (أَنْتَ حَبِيبُ الرَّحْمَنِ) mü'eddā-yı celālet-simātıyla zīver-baḥş-ı şaḥīfe-i Tevrāt idigi merviyi-İbī Hüreyre-i feẓā'il-muḥtevidir. Ba'de hāzā maḳūl-i maḳbūl-i şāḥib-i kitābdır ki lede'l-'ulemā'i'l-kirām tefsīr ve iştikāḳ-ı lafz-ı ḥıllat me'vā-yı ihtilāf-ı eḳāvīl-i erbāb-ı faẓīlet olup 'inde'l-ba'z mā-siva'llāhdan ḳaṭ'-ı rişte-i istircā ve luṭf-ı Ḥālīḳu'l-berāyāya temahḥuẓda bī-ihtilāl olmak ma'nāsını müfīd ve bi-ma'ne'l-ḥāce ḥıllatden me'hūz idigi daḥi menḳūl-i cāvīddir. Lākin 'inde'l-ekşer ihtişāş-pīrā-yı muḥabbet-i İlāhiyye olan vücūd-i kerīmü's-seciyyeye mā-şadaḳ idigi ma'nā-yı meşhūr ve muḥtār-ı cumhūrdur. Ve 'inde'l-ba'z-ı'l-āḥar müvālātun fi'llāh lāzime-i şīme-i şadāḳat-penāhī olan Zāt-ı kerīmü's-şifāta mā-şadaḳ ve ma'nā-yı

¹²⁹⁰ “Sizin arkadaşınız Allah’ın dostudur (Halilullah’tır).”

¹²⁹¹ “Allah, sizin arkadaşınızı Kendine dost edinmiştir.” Müslim, Feẓāilü's-sahābe 3, nr. 2383; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. I, s. 439, 462.

¹²⁹² Tirmizî, Menākıb 1, nr. 3616; Dārimî, Mukaddime 8, nr. 48, 55.

¹²⁹³ “Ben seni dost edindim.” Beyhakî, **Delâilü'n-Nübüvve**, c. II, s. 403.

¹²⁹⁴ “Sen Rahman’ın sevgilisisin.” Beyhakî, **Delâilü'n-Nübüvve**, c. II, s. 403.

mezkûr şân-ı celîl-i Hâzret-i Halîl'de karîn-i nuşret-i İlâhiyye ve muḳtedâ-yı enbiyâ-yı mekârim-seciyye olmakdan 'ibâret idigi muḥakkḳaḳdır. Ve 'inde'l-âḥarîn müfteḳırın ila'llâh ve münḳatı'un 'ammâ sivâh ma'nâsını müfid olup Cenâb-ı Hıllet-destgâhıñ kıllet-i recâ ile ittişâfı ve mülḳâ fi'n-nâr olmağla eşnâ-yı ibtilâlarında Cenâb-ı Cibrîl-i bâhirü't-tebcîl nâzil ve dil-h'âh-ı şādî-i vuşûllerinden sâ'il olduğda mā-siva'llâhdan ^(N77a) ḳat'-ı rişte-i recâyı ḳā'il oldığı¹²⁹⁵ "Halîliyyet" ile bādî-i mevsûmiyyetleridir. Felihâzâ İbn-i Fûrek-i fezâ'il-pîrâ tefsîr-i ma'nâ-yı hılletde mir'ât-ı muşaffâ-yı vidâd-ı zîbâ şûret-nümâ-yı ihtîşâş-ı mevdûd-ı aḥadiyyet-pîrâ olmağla ol Dürr-i meknûn cây-gîr-i şadefçe-i derûn olmakdan 'ibâret idigin îrâd etmişdir. Ve inde'l-ba'z aşl-ı hıllet inbi'âş-âver-i muḥabbet olup is'âf-ı merâm ve ifrât-ı ikrâm ve terfî'-i şân ve teşfî'-i ḥâcet-mendân ma'nâsını mü'eddîdir. Hattâ ¹²⁹⁶﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُم بِذُنُوبِكُمْ﴾ fermûde-i mükerreremesi medlûlünce maḥbûb berây-ı zünûb mu'âḥaze olunmamaḳ lâzime-i is'âf-ı emniyye ve mübeyyin-i ma'nâ-yı hıllet-i seniyyedir. Felihâzâ 'inde hâze'l-ḳā'il rûtbe-i hıllet bālâ-ter-i mertebe-i nübüvvet olup ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَرْوَاحِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عُثُوًّا لَكُمْ﴾ ¹²⁹⁷﴿فَاخْذَرُوهُمْ﴾ naşş-ı celâlet-perverinden cilve-ger olduğu üzre ba'zı ḥazarât-ı enbiyâya şûret-i 'itâbda vürûd-ı ḥiṭâb rû-nümâ ammâ zümre-i ecillâ-yı eḥillâ ḥiṭâb-ı 'itâb-âmîzden râtibe-tîrâz-ı rehâdır. Pes taḳdîr-i mezkûr üzre bālâ-yı rif'at-intimâ-yı Hâzret-i İbrâhîm ve ḳâmet-i tûbâ-hîrâm-ı rif'at-iltisâm-ı Nebiyy-i kerîm hil'at-pûş-ı hıllet olmağla pür-tekrîm idügünün medârı dergâh-ı Melik-i Mûte'âl'a kemâl-i ta'vîl ve ittikâlleriniñ âsârı olup faḳat lutf-ı Hâḳḳ'a rabt-ı ḥibâl-i i'timâd ve mā-sivâdan ḳat'-ı rişte-i 'alâkaya i'tiyâdlarındandır. Yâḥud ihtîşâş-pîrâyî-i ignâ-yı İlâhî bâ'îş-i ğınâ 'ani'n-nâs olmağla dâ'imâ nazar-ı sûtûde-eşerleri müşâhede-i cemâl-i Cemîl ve 'atâ-yı cezîle maḳşûr ve evc-gâh-ı neyyir-i hüdâ olan maṭla'-ı zamîr-i münîrleri pertev-envâr-ı esrâr-ı İlâhiyye ile gencîne-i 'ulûm-ı ğaybiyye ve ma'ârif-i seniyye idügünden ğarḳ-ı deryâ-yı nûru'n-nûr olduklarındandır. Yâḥud yed-i ḳudret-i

¹²⁹⁵ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. I, s. 20; Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, c. II, s. 28, 104.

¹²⁹⁶ "Yahudiler ve hristiyanlar, "Biz Allah'ın oğulları ve sevgili kullarıyız" dediler. De ki: "Öyleyse Allah günahlarınızdan dolayı sizi niçin cezalandırıyor? Doğrusu siz de O'nun yarattığı sıradan insanlarsınız. O, dilediğini bağışlar, dilediğini de cezalandırır. Gökerin, yerin ve ikisi arasındakilerin mülkiyeti Allah'a aittir. Dönüş de yalnız O'nadır." Mâide 5/18.

¹²⁹⁷ "Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan da size düşman olanlar vardır, onlardan sakının. Ama affeder, hoşgörülü ve bağışlayıcı davranırsanız, şüphesiz Allah da çok bağışlayıcı ve engin merhamet sahibidir." Tegâbün 64/14.

İlâhiyye ile müstaşfâ olan âyîne-i nihâd-ı hüda-ittihâdları mecrâ-yı nûrâniyyet-intimâ-yı şafâ idüğünden gerd-âlûdî-i muḥabbet-i mâ-sivâdan berî olduklarının eşeridir. Binâberîn ‘inde'l-ba'z (72a) mir'ât-bâl-i şafâ-iştimâlleri nûrâniyyet-i muḥabbet-i İlâhiyye'den mâ-'adâ me'vâ-yı in'ikâs olmamak ma'nâ-yı hülletdir. Felihâzâ Cenâb-ı Şadr-nişîn-i hüllet ü ıstıfâ¹²⁹⁸ (لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا غَيْرَ رَبِّي لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ) buyurmağla medd-i nigâh-ı hülleti sûy-ı dil-cûy-ı Hallâk-ı cihân-âferîne kaşır buyurup Cenâb-ı Şiddîk-ı şadâkat-âyîn ile 'aḳd-i uḥuvvet fi'd-dîn buyurdukların inbâ buyurmuşlardır. Pes 'inde ehli'l-menḳûl ve'l-ma'kûl hüllet ve muḥabbetden ḳanḳısı tırâz-ı derece-i erfa'ıyyet idigi râtibe-nişîn-i ihtilâfdır. Felihâzâ 'inde'l-ba'z hüllet lâzime-i muḥabbet ve muḥabbet lâzime-i hüllet olmağla bürûz-ı seviyyetleri bî-minnetdir. Takdîr-i mezkûr üzre libâs-ı şerâfet-istînâs-ı hüllet ile ḳâmet-i (N77b) refî'uş-şân-ı Ḥalîlül'-Raḥmân muṭarraz ve kâlâ-yı girân-bahâ-yı muḥabbet ile bâlâ-yı rif'at-intimâ-yı şân-ı mu'allâ-resân-ı Mefḥar-ı dü-cihân mu'azzez olması hâşşa-i Zât-ı sûtûde-simâtlarındandır. Ve 'inde'l-ba'z-ı'l-âḥar (لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا غَيْرَ رَبِّي لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ) hadîs-i şerâfet-enîsinden zîver-ârâ-yı infihâm olan ma'nâ-yı leṭâfet-intimâya¹²⁹⁹ nazar ile derece-i hülletiñ râtibe-i muḥabbetden erfa'ıyyeti muḳarrerdir. Felihâzâ zât-ı aḥadiyyet-simât-ı Kibriyâ'dan mâ-'adâyı hüllete 'adem-i ittihâz ve Cenâb-ı Zehrâ-yı şerâfet-pîrâyı ve Ḥasaneyn-i aḥseneyn-i sa'âdet-ârâyı ve Üsâme-i¹³⁰⁰ şerâfet-tırâzı ve nice kirâm-ı sa'âdet-dem-sâzı muḥabbete ittihâz buyurmuşlardır. Lâkin 'inde'l-ekşer derece-i muḥabbet râtibe-i hülletden bâlâ-ter idügi derece-i bâlâ-resân-ı Risâlet-penâh, rûtbe-i mu'allâ-yı Ḥalîlül'llâh'dan erfa' idügiyle müşbetdir. Pes ḳulzüm-i muḥabbet, vezânî-i nesîm-i muvâfaḳat ile mevc-rîzî-i rızâdan 'ibâret olup muḥabbet-i maḥlûḳ ile'l-Ḥalîḳ ma'nâ-yı mezbûr ile müteḥaḳḳıḳ idigi müşbet ve keyfiyyât-ı nefsâniyyeden tenezzüh-efken ve mu'alleleten bi'l-a'râz olmamağla mu'anven olan muḥabbet-i Ḥalîḳ-ı Zül'-Minen taḥşîl-i biḳâ'a-i girân-ḳadr-i ḥayr-ı dâreyne iḳdâr ve temkîn ve mâ-lâ-yelikden 'işmet ile sûtûde-âyîn ve a'mâl-i sa'âdet-me'âle tevfiḳ ve

¹²⁹⁸ “Eğer ben Allah’tan başkasını dost edinecek olsaydım, Ebû Bekir’i dost edinirdim.” Buhârî, Salât 80, nr. 466-67, Fezâilü ashâbi’n-Nebî 5, nr. 3656-58, Ferâiz 10, nr. 6738; Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 2, nr. 2382.

¹²⁹⁹ Eğer ben Allah’tan başkasını dost edinecek olsaydım, Ebû Bekir’i dost edinirdim.” Buhârî, Salât 80, nr. 466-67, Fezâilü ashâbi’n-Nebî 5, nr. 3656-58, Ferâiz 10, nr. 6738; Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 2, nr. 2382.

¹³⁰⁰ Üsâme bin Zeyd, Peygamber Efendimiz’in -sallallâhu aleyhi ve sellem- evlatlığı Zeyd ibni Hârise’nin oğlu olup annesi de Fahr-i Âlem -sallallâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz’in dadısı Ümmü Eymen’dir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 446.

bālîg-i mebālîg-i akşa'l-gâyât-ı kurbete tehyi'e-i esbâb-ı tarîk ile ifâza-i rahmetden 'ibâretidir. Felihâzâ başa-r-ı başiretden keşf-i hicâb-ı mûmâna'at ile tena'um-i dîdâr-ı bî-vaż' u eyne, dîde-i nihâd-ı sa'âdet-ittihâdda keyfîyyet-i ibşârîñ huşûlüne kudret-yâblık a'lâ-yı merâtib-i muhabbetu'llâh idügi bî-irtiyâbdır. Hattâ muhabbet-i muhâleşet-istînâsîñ meşâdir-i cevârih ve havâssından iştişkâk-efken-i şudûr olan emşile-i muttaride-i a'mâl ve aqvâl ma'nâ-yı rızâ-yı Melik-i Mûte'âl'e delâlet-sâz-ı muvâfaqat olmağla ma'mûlât-ı ahvâl-i muhibb-i rızâ-ı h'âh 'avâmil-i merdât-ı Cenâb-ı Ahadiyyet-penâh ile mûte'eşsir olmak muhabbetu'llâh ile ittîşâfîñ eşer-i mu'teberi olup ma'nâ-yı mezbûr (إِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعُهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرُهُ الَّذِي يَبْصُرُ بِهِ وَلِسَانُهُ الَّذِي يَنْطِقُ بِهِ) ¹³⁰¹ hadîs-i kudsî-i şerâfet-perveriniñ mü'eddâ-yı sa'âdet-mevfûrıdır. Binâberîn muqaddimât-ı tecerrüd 'ammâ siva'llâh ve inkıţâ' ila'llâh ve i'râz 'an ğayri'llâh netîce-pezîr-i iktibâs-ı nûr-ı cemâl-i Cemîl-i ahadiyyet-penâhdır. Felihâzâ tahrîk-i sevâkin-i a'zâ ve cevârihe muktezâ def'-i iltikâ-i sâkineyn-i nefis ü hevâ olmayup belki lâzime-i 'avâmil-i 'ibâdât men lehu'r-rızâ olmak muqaddime-i ihlâşın netîce-i sa'âdet-peymâsıdır. Felâ-cerem ahlâk-ı maḥâsin-vifâk-ı Resûl-i Zîşân (72b) hem-ḥulk-ı Qur'an idigin Cenâb-ı Şiddîka-i Kübrâ ğıbbe'l-inbâ marzıyy-i meżâmîn-i Furkāniyye qarîn-i rızâ-yı tabî'at-i Nebeviyye olmağla istib'âd-ı nihâd-ı hidâyet-ittihâd-ı Nebeviyye rehîn-i teb'id-i mukteziyât-ı Qur'āniyye idigin inhâ etmişdir. ¹³⁰² Binâberîn ifâde-i ma'nâ-yı hıllletde yâdigâr-ı yerâ'a-i pür-berâ'a-i ba'zı fuḥûl (N78a) olan;

Nazm: قَدْ تَخَلَّلْتَ مَسَلَّكَ الرُّوحِ مِنِّي ... وَبَدَأَ سَمِّي الْخَلِيلُ خَلِيلًا

فَإِذَا مَا نَطَقْتُ كُنْتُ حَدِيثِي ... وَإِذَا مَا سَكَتُ كُنْتُ الْغَلِيلِ ¹³⁰³

kıt'a-i bedî'a-i zîbende-medlûlî pîrâye-i dîbâce-i manzûme-i nuḳûldür. Pes huşûşîyyet-i muhabbet ihtîşâş-yâb-ı Cenâb-ı Şadr-nişîn-i risâlet idügi delâ'il-i şîḥḥat-

¹³⁰¹ “Kulumu sevince de Ben (âdetâ) onun işiten kulağı, gören gözü, konuşan dili olurum.” Buhârî, Rikâk 38. **Şifâ-i Şerîf**’teki “konuşan dili olurum” ifâdesi Sahîh-i Buhârî’de yoktur. Bu ifâde Ebû Ya’lâ’nın, **Müsned**’i (c. XII, s. 520, nr. 7087) ve Taberânî’nin, **el-Mu’cemü’l-Kebîr**’i (c. VIII, s. 206, 221, nr. 7833, 7880) gibi kaynaklarda bulunmaktadır. Hadisin tam metni için bkz. Kandemir, **age.**, c. I, s. 446-47.

¹³⁰² Müslim, **Müsâfirîn** 139, nr. 746; Nesâî, **Kıyâmü’l-Leyl** 2, nr. 1602.

¹³⁰³ “(Suyun gülün bedenine girdiği gibi), sen de benim ruhuma girdin. Dost dostun ruhuna böylesine girdiği için ona dost denilir. Konuşmaya başlarken dilimde hep sen; sustuğumda içimde yalnız sen kalırsın.” Bu iki beyit, Arap şâiri Beşşâr ibni Bürd’e (v. 167/783) aittir.

medâr ile müsbet ve karîn-i telaqqî bi'l-kabûl-i kibâr-ı ümmetdir. Hattâ ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ﴾
¹³⁰⁴﴿لَا تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾ naşs-ı celîlül'-kaşşî işbât-ı müdde'â-yı muharrereye delîl-
i kâfidir ki fermûde-i mükerreme-i merkûme zîver-bağşâ-yı nüzûl olduğda efvâh-ı
mel'anet-şî'âr-ı küffârdan şân-ı efdaliyyet-resân-ı Mefhar-ı dü-cihânda şudûr-yâb
olan akvâli ya'nî Naşârâ ifrat-ı muhabbet-i Cenâb-ı 'Îsâ-yı i'câz-pîrâ ile ittişâf-ârâ
oldığı gibi, Cenâb-ı Risâlet-âbâd dahî h'âst-kâr-ı bünyâd-ı merâsîm-i vidâd idigi
mağâlî bādî-i zühûr-ı gayret-i Melik-i Ğayûr olmağın tekzîben lehum ﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ﴾
¹³⁰⁵﴿وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ﴾ naşs-ı şerâfet-mevşûlî zîver-bağşâ-yı şahîfe-i nüzûl olup itâ'at-i Resûl-i
efdaliyyet-rehîn karîn-i itâ'at-i Rabbi'l-'Âlemîn idüğün tebyîn ile 'ulüvv-i rütbe-i
Nebiyi-yi güzîn müstebîn olmuştur. Hattâ rıbka-i itâ'ati kılâde-i gerden-i tâ'ati
etmeyen inkâr-sencâna müterettib olan va'id-i mehâbet-rehîn, ¹³⁰⁶﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ﴾
naşs-ı belâgat-âyîni ile tebyîn buyurulduğu mağkî-i şihhat-pezîr-i ehl-i tefsîrdir. Ba'de
hâzâ ba'zî mütekellimîniñ hîllet ile muhabbet beyinde tâbân olan farkı beyân
zımında muhabbetiñ hîlletden mufağdal idigin ber-vech-i mufaşşal tibyanı bâbında
cilve-ger olan nuğûl-i 'adîde inbâ-yı İbn-i Fûrek ile menğûl-i pesendîdedir ki tahrîr-
kerde-i şahîfe-i Şifâ-yı şerâfet-maşîr kılınmıştır. Ezcümle ﴿وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ﴾
¹³⁰⁷﴿الْمَوْقِنِينَ﴾ fermûde-i mükerremsi medlûl-i münîfince
Cenâb-ı İbrâhîm-i hîllet-şaşlete vuşûl-i menzilet-i kurbet bi'l-vâsîta müyesser ve
Hâzret-i Hâbîb-i Ekrem'e menzil-resîdegî-i kurbet-i ¹³⁰⁸﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى﴾ naşs-ı
mu'tenâsınca bilâ-vâsîtatın muqadder olup kezâlık ifâza-i rahmet-i Raḥîm-i Muṭlak
ile şüküftegî-i gül-gönçe-i mes'ûl-i hîllet-penâh mağtû'un-bih olmadığı ﴿وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ﴾
¹³⁰⁹﴿يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ﴾ nazm-ı kerîminden mefhûm olup nümâ-yı rahmet-i Raḥmân
ile gülistân-ı şân-ı Hâbîb-i Hudâ-yı Mennân 'ale'l-cezm ve'l-yakîn reyyân idigi ﴿لِيَغْفِرَ﴾
¹³¹⁰﴿لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ﴾ naşs-ı tekrîm-perverinden ma'lûmdur. Felihâzâ şân-ı

¹³⁰⁴ “De ki: “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.” Âli İmrân 3/31.

¹³⁰⁵ “De ki: “Allah’a ve resule itaat edin.” Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.” Âli İmrân 3/32.

¹³⁰⁶ “De ki: “Allah’a ve resule itaat edin.” Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.” Âli İmrân 3/32.

¹³⁰⁷ “Böylece biz İbrâhîm’e göklerin ve yerin melekûtunu görüp kavrama imkânı veriyorduk ki kesin inananlardan olsun.” En’âm 6/75.

¹³⁰⁸ “Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu.” Necm 53/9.

¹³⁰⁹ “O, hesap gününde, hatalarımı bağışlayacağını umduğumdur.” Şuarâ 26/82.

¹³¹⁰ “(2-3) Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın, sana olan nimetini tamamlasın, seni doğru yola ilet sin ve Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin.” Fetih 48/2.

celil-i Cenāb-ı Hālil'de ba'de su'ālihī ¹³¹¹﴿وَلَا تُخْزِي﴾ buyurulup 'unvān-ı bālā-resān-ı Hābīb-i Cemīl'de bilā-su'ālin ¹³¹²﴿لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ﴾ āyet-i beşāret-simātı zīver-i şahīfe-i tenzīl-i celālet-iştīmāldır. Hattā nār-ı gülzār olduğu eşnāda (73a) Cenāb-ı Hūllet-penāh ¹³¹³﴿يَا﴾ maḳūl-i tevekkūl-müşūlün kâ'il ve şān-ı Hāzret-i Hābīb-i bī-iştibāhda ¹³¹⁴﴿وَاجْعَلْ لِّي﴾ fermūde-i tekrīm-penāhı nāzil ^(N78b) olmuşdur. Ba'de-zā ¹³¹⁵﴿لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ﴾ maṇṭūḳ-ı celālet-mesūḳunca su'āl-i Cenāb-ı Hūllet-penāh ba'de'l-vürūd ḳarīn-i icābet olmuş-iken bilā-ṭaleb terfī'-i zikr-i Hābīb-ı'llāh'da ¹³¹⁶﴿وَرَفَعْنَا﴾ fermūde-i mükerreremesi müntec-i aḳşā-yı irbdir. Ve kezālik lisān-ı mu'ciz-beyān-ı Hālilü'r-Rahmān'dan ḥikāyeten ¹³¹⁷﴿وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ﴾ maḳūl-i i'cāz-müşūl şudūr ve şān-ı efḍaliyyet-resān-ı Hābīb-i Rabb-i Mennān'da bilā-le'alle ve leyte ¹³¹⁸﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ﴾ naşş-ı celīlül'-ḳaşşı mā-beyne deffeteyi'l-meşāhif maşṭūrdur. İmdi beyne'l-hülle ve'l-muḥabbe beyān-ı farkda ¹³¹⁹﴿كُلُّ﴾ maṇṭūḳ-ı i'cāz-mesūḳunca daḳṭḳa-şināsān-ı maṇṭūḳ u mefhūmuñ muḳteżā-yı ṭab'-ı isti'dād-perverleri üzre irā'et-i şuver-i taḥḳīḳatı bu vechile cilve-ger-i mināşşā-i ḥuşūl olup resīde-i rütbe-i ḥaḳḳāniyyet olan ḳavl-i şihḥat-evle vuşūl ¹³²⁰﴿فَرُبُّكُمْ أَغْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا﴾ mü'eddā-yı celīlince menūṭ-ı 'ilm-i 'Alīm-i Müte'al idigi bī-ḳīl ü ḳāldır Vallāhu a'lem bi-ḥaḳṭīḳatī'l-hāl.

¹³¹¹ "(Kullarım) diriltilecekleri gün **beni utandırma!**" Şuarâ 26/87.

¹³¹² "Ey iman edenler! Allah'a içtenlikle tövbe edin. Umulur ki, Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter, **peygamberi** ve onunla birlikte iman edenleri **utandırmayacağı** günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Onların nurları önlerinden ve sağlarından aydınlatır, gider. "Ey Rabbimiz! Nurumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla; çünkü senin her şeye hakkıyla gücün yeter" derler." Tahrīm 66/8.

¹³¹³ "Andolsun, eğer onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan elbette, "Allah", derler. De ki: "Peki söyleyin bakalım? Allah'ı bırakıp da ibadet ettikleriniz var ya; eğer Allah bana herhangi bir zarar dokundurmak isterse, onlar Allah'ın dokundurduğu zararı kaldırabilirler mi? Yahut Allah bana bir rahmet dilesse, onlar O'nun rahmetini engelleyebilirler mi?" De ki: "**Allah bana yeter.** Tevekkül edenler ancak O'na tevekkül ederler." Zümer 39/38.

¹³¹⁴ "**Ey Peygamber! Sana** ve sana tabi olan mü'minlere **Allah yeter.**" Enfāl 8/64.

¹³¹⁵ "Sonra gelecekler arasında beni doğrulukla anılanlardan kıl." Şuarâ 26/84.

¹³¹⁶ "Senin şanını yükseltmedik mi?" İnşirāh 94/4.

¹³¹⁷ "Hani İbrahim demişti ki: "Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, **beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut.**" İbrāhīm 14/35.

¹³¹⁸ "Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekatı verin. Allah'a ve Resulüne itaat edin. **Ey Peygamberin ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek** ve sizi tertemiz yapmak **istiyor.**" Ahzāb 33/33.

¹³¹⁹ "De ki: "**Herkes kendi yapısına uygun işler görür.** Rabbiniz, en doğru yolda olanı daha iyi bilir." İsrâ 17/84.

¹³²⁰ "De ki: "**Herkes kendi yapısına uygun işler görür. Rabbiniz, en doğru yolda olanı daha iyi bilir.**" İsrâ 17/84.

Faṣl-ı ‘Āşir: Ol Şadr-nişîn-i bālā-hāne-i şefā‘at-i kübrā ‘aleyhi şerāyifü't-tehāyāniñ ¹³²¹(عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا) naşs-ı celilü'l-kaşşı mażmün-ı celālet-meşhūnunca zīver-ārā-yı Maḳām-ı Maḥmūd oldukların beyāna me‘vā-yı fāhirdir. Pes zīver-baḥş-ı aşl-ı kitāb olan esānīd-i şihhat-nişāb ile İbn-i ‘Ömer radiye ‘anhume'r-Rabbu'l-Ekber'den menkūl-i bālā-terdir ki rüz-ı kıyām-ı kıyāmetde ibtidā-yı ḥilḳat-i mahlūkātın zamān-ı der-kār-şüden-i şūr-i İsrāfil'e degin pā-nihād-ı ḥittā-i vücūd olan mecmū‘-ı ‘ibād ve ber-efrāhte-i erḥām-ı ümmehāt olan āḥād-ı evlād ki yekūn-i a‘dādı güncāyiş-pezīr-i şafahāt-ı sīm-āb-ı kevn-i eflāk olmaz, hem-vārī-i hencār-nüşūr ile mağrūs-ı zemīn-i pehnā-ver-i dühūr olan eşcār-ı raşīnetü's-sāk gibi mertebetü's-şufūf olup isḳā-yı cūy-bār-ı ¹³²²(وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ) ile gūsūn-ı ef‘allerinden resīde olan bāvehā-yı a‘mālleri pīrāye-i ṭabaḳçe-i ¹³²³(فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ) (7) olmağ-ı için her ümmet taḥt-ı livā-i nebīyyihim şaf-beşte-sāz-ı ikāf ve gencīne-i a‘mārlarında mażrūf-ı hemyān-ı iddiḥār olan zer-nāb-ı vera‘ ve taḳvā sūde-i meḥekk-i ¹³²⁴(هَذِهِ جَنَّاتٌ عِندَ فَاذْخُلُوهَا خَالِدِينَ) olmak ümīdiyle denānīr-i vücūdları mevzū‘-i keffeteyn beyne'l-ḥavf ve'r-recā olmağla muntazır-ı zuhūr-ı elṭāf oldukları hālde zümre-i ‘aliyye-i enbiyā ‘aleyhimü't-tehāyādan yek-ā-yek şarf-ı naḳdīne-i istişfā‘la teşbīk-i benān-ı recādan gayr-ı münfek ve ba‘de'l-iyās gencūr-ı dāru'l-ḥızāne-i Maḳām-ı Maḥmūd olan Cenāb-ı Ḥayru'n-Nās'ıñ sāḥib-i şefā‘at-i kübrā idikleri müberhen ve revāc-ı nuḳūd-ı a‘mālleri menūṭ-ı darb-ı sikke-i şefā‘atleri idigi rüşen olmağın dergāh-ı re‘fet-penāhları mültesem-gāh-ı ümmet idigi müşbetdir. ¹³²⁵Felihāzā ¹³²⁶(عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا) naşs-ı celilü'l-kaşşınıñ ma‘nā-yı bihbūdundan istinbā-kārāna ol Neyyir-i evc-gāh-ı **(73b)** risālet cilve-pīrāyī-i ^(N79a) şefā‘at-i kübrā ile icābet buyurduğu mervīyy-i Ebī Hüreyre-i sūtūde-ḥaşletdir. ¹³²⁷Ḥattā rivāyet-i Ka‘b bin Mālik ile cilve-ger-i mināşsa-i şihhatdır ki ol Erīke-nişīn-i Maḳām-ı Maḥmūd fī yevmi'l-mev‘ūd ‘arşa-gāh-ı maḥşerde zīver-efzā-yı zirve-i

¹³²¹ “Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, **Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırsın.**” İsrâ 17/79.

¹³²² “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” Zâriyât 51/56.

¹³²³ “Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükafatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.” Zilzâl 99/7.

¹³²⁴ “İşte adn cenneti budur, ebedî olarak kalmak üzere girin oraya.”

“Ebedî olarak kalmak üzere girin oraya” cümlesi, Zümer 39/73 âyetinden iktibas edilmiştir.

¹³²⁵ Buhârî, Tefsîr 17/11, nr. 4718. Ayrıca **bkz.** Zekât 52, 1475.

¹³²⁶ “Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, **Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırsın.**” İsrâ 17/79.

¹³²⁷ Tirmizî, Tefsîr 17/7, nr. 3137; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. II, s. 444.

‘ulyā ve ümmet-i merhûmeleri zîr-i havme-i himâyelerinde istizlâl-pîrâ iken taraf-ı bâhirü’s-şeref-i Hudâvend-i bî-çûn u çirâdan bâlâ-yı refî’u’s-şân-ı efđaliyyet-hırâmları hülle-pûş-ı hadrâ ve şudûr-ı izz-i şefâ’at-i kübrâ ile dâd-ârâ olup müte‘allak-ı meşîyyet-i Münşî-i hakîkî olan miqdâr-ı âhâd mazhar-ı şefâ’atleri olmağla dil-şâd buyrulmak ma’nâ-yı efđaliyyet-intimâ-yı Maķâm-ı Maḥmûd idigi dürcü’l-le’âl-i feşâhat olan dehân-ı hidâyet-beyânlarından îsâr-kerde-i dâmân-ı mesâmi’-i aşḥâb-ı ma’âlî-‘unvândır.¹³²⁸ Binâberîn mervî-i şihḥat-muḥtevi-i İbn-i ‘Ömer-i fezâ’il-perver mü’eddâsınca zeyl-i inbâ-yı hadîs-i şefâ’atde ol Serv-i gülşengâh-ı risâlet süy-i dil-cüy-i dâru’n-na’îme hırâmân ve halka-i bâb-ı cennet der-dest-i şefâ’at-peyvestleri oldığı ân mev’ûd-ı Zât-ı şerâfet-âlûdları olan Maķâm-ı Maḥmûd’a tîrâz-ı bihbûd olmağla re’fet-perver idiklerin daḥi inhâ buyurmuşlardır.¹³²⁹ Ve İbn-i Mes’ûd-ı fezâ’il-âlûddan şu’le-pâş-ı rivâyet olan mihr-i ‘âlem-gîr-i merviyy-i şerâfet-pezîr üzre Maķâm-ı Maḥmûd maḡbûṭ-ı evvelîn ve âḥirîn olup Zât-ı efđaliyyet-ķarînlerine maḡşûş olan maķâm-ı şerâfet-âşâmdır ki yemîn-i ‘arşu’r-Raḥmân’da ķâmet-i tûbâ-hırâm-ı Mefḥar-ı Enâm’ın kıyâm-ı şerâfet-endâmlarından ‘ibâretdir.¹³³⁰ Hattâ ma’nâ-yı mezbûr Cenâb-ı Ka’b-ı fezâ’il-mevfûrdan ve Ḥazret-i Ḥasan-ı şerâfet-efkenden daḥi cilve-ger-i minâşsa-i şudûr olmağla müşbetdir. Ve rivâyet-i uhûrâ üzre ‘uşât-ı ümmete şudûr-ı izz-i şefâ’atden kinâye ve İbn-i Mes’ûd-ı fezâ’il-âlûddan bir rivâyetde zât-ı şefâ’at-simât-ı Nebevî zîver-i Maķâm-ı Maḥmûd-ı şerâfet-muḥtevi idiginiñ ma’nâ-yı ma’âlî-intimâsından istinbâ-kârâna rûz-ı kıyâm-ı kıyâmetde Ḥazret-i Hudâvend-i bî-çûn u çirâ tecellî-fermâ-yı hükûmet ve Cenâb-ı Erîke-nişîn-i şefâ’at pîrâye-i yemîn-i ‘arşu’r-Raḥmân idügiyle ilâ âḥiri’l-ḥadîs¹³³¹ icâbet buyurulduğu daḥi iḥbâr-kerde-i aşḥâb-ı dirâyetdir. Ve Ebû Mûsâ-yı Eş’arî’niñ merviyy-i şihḥat-perveri üzre Cenâb-ı Rabbu’l-Müte’âl nışf-ı ümmet-i icâbeti dâru’n-na’îm-i cennete idḥâl ile vücûd-ı Risâlet-âlûdların erîke-pîrâ-yı şefâ’at-i kübrâ kılmak beyninde Cenâb-ı şefâ’at-me’âbların ḥîn-i taḥyîrde ol Râtibe-tîrâz-ı Maķâm-ı Maḥmûd, ihtiyâr-ı şıkk-ı şânî ile izzâr-ı şefkat-i bî-müdânî buyurdıklarının serd-i

¹³²⁸ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. III, s. 456; İbni Ebî Asım, **es-Sünne**, c. I, s. 526, nr. 804; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. II, s. 395, nr. 3383; Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Kebîr**, c. XIX, s. 72, nr. 142.

¹³²⁹ Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Evsat**, c. VIII, s. 310, nr. 8725. Hadisin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 451/52.

¹³³⁰ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. I, s. 398-399.

¹³³¹ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. I, s. 398-399; Dârimî, Rikâk 80, nr. 2803. Hadisin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 453.

‘illetinde ^(N79b) zümre-i muttakîn duhûl-i Firdevs-i berîn ile muğtenemîn olup gürûh-ı müznibîn ve cümle-i haṭā-kārān-ı ḡaflet-āyîn daḥi mazhar-ı şefā‘at olmağla dār-ı ten‘īm-medār-ı cennetde āsûde-nişîn olduklarından ma‘nā-yı şefā‘atin ekşer-i ümmete eşmeliyyetin iş‘ār buyurmuşlardır.¹³³² Hattâ Ebû Hüreyre radıya'llahu te‘ālā ‘anh dergāh-ı Nübüvvet-penāhdan istinbā-kerde-i keyfiyyet-i vürûd-ı şefā‘at-i kübrā olduğda ol Penāh-ı cümle-i ümmet taşdīk-i ḳalbī ve ikrār-ı lisānī ile vaḥdāniyyete īmānı olan her lābis-i libās-ı diyānet fī yevmi'l-mīzān mazhar-ı şefā‘at ve dāḥil-i cennet idikleriyle icābet buyurmuşdur.¹³³³ Keyfe lā? Ol Mihr-i evc-gāh-ı risāletīn taḥvīl-i burc-ı dāru'l-fenā buyurduḳdan soñra şudûr-yāb olan **(74a)** nuḳûş-ı a‘māl-i ümmet ef‘āl-i ümem-i sālīfe-āsā bi-ḳazā‘i'llāhi te‘ālā cerāyim ve seyyi‘āt ile redā‘et-ārā idügi i‘lām-ı İlāhī ile ma‘lûm-ı sa‘ādetleri olmağın dergāh-ı icābet-penāh-ı Kibriyā‘dan fī yevmi'l-cezā şāḥib-i şefā‘at-i kübrā olmağı recā buyurduḳlarında mes‘ûl-i şefḳat-şümûlleri rehīn-i rāṭibe-i ḳabûl olduğı ḥadīs-i bihbûduñ şāhid-i zībā-cemāl-i rivāyeti meşşāta-i inbā-yı Ümmü Ḥābībe-i şerāfet-ālûd ile zīver-pīrā-yı vürûddur.¹³³⁴ Keyfe lā? Şāḥib-i fezā‘il-i münīfe Cenāb-ı Ḥuẓeyfe rivāyetiyle bu eşer-i mu‘teber daḥi mināşsa-i vürûdda cılve-gerdir ki; cemī‘-i āḥād-ı benī nev‘-i beşer yek-ser ‘arşa-gāh-ı maḥşerde cem‘iyyet-perver olup mecmû‘-ı merḳûm muḥāṭ-ı sem‘ ü başar ya‘nī istī‘ab-kerde-i ‘ilm-i ‘Alīm-i Ḥayy u Ḳayyûm ve istiḡrāk-yāb-ı emr-i Ḥakīm olmağla mevsûm olup ḥīn-i ḥilḳatda bürehne-ten oldukları gibi ḥīn-i ba‘ṣ ü nüşûrda daḥi vaşf-ı mezbûr ile muttaşif ve ser-āḡāzī-i suḥanları menûṭ-ı şudûr-ı izn-i Mevlā-yı Zül-Minen olmağla deryā-yı ḥayrete mu‘terif oldukları ḥâlde Cenāb-ı Şeft‘-i rûz-ı cezā, min ḳibeli'r-Rabbī'l-Ġafûr şüret-nümā olan nidā-yı tecellī-intimāya ¹³³⁵(لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ) kelimeteyn-i celileteyni ile icābet-pīrā olup beyān-ı teşekkür-i teyessür-i ṭā‘at-i Rabb-i Müte‘āl'de ¹³³⁶(وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ) cümleteyn-i müstakīlleteyni ile dergāh-ı Ḥālīku'l-ḥayr ve's-şerre isnād-ı şerr sū‘-i edeb idüğün ḥaber ve tevḥīḳ-i a‘māl-i ḥayra teşekkür-perverlikden soñra ¹³³⁷(وَالْمُهَنْدِي مَنْ هَدَيْتَ)

¹³³² İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4311.

¹³³³ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. II, s. 307, 518.

¹³³⁴ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. VI, s. 427-428; İbni Ebî Âsim, **es-Sünne**, c. I, s. 96, nr. 215,1, 358, nr. 800.

¹³³⁵ “Ben Senin emrindeyim! Her zaman hizmetindeyim.”

¹³³⁶ “Bütün hayırlar Senin kudret elindedir. Şerri de Sen yaratırsın, ama onun yapılmasına razı olmazsın.”

¹³³⁷ “Doğru yolu bulan, ancak Senin yardımınla bulur.”

suhan-ı i'cāz-efkenine rüşen-dilân-ı hüdâ inâre-i ihtidâ ile nûrâniyyet-intimâ idügün beyân-ı ¹³³⁸ (وَعَبْدُكَ بَيْنَ يَدَيْكَ) mantûk-ı rızâ-mesûkıyla nefis-i nefis-i rızâ-cüyâları zîr-i fermân-ı Rabb-i Raḥmân'da idügün ba'de'l-i'lân ¹³³⁹ (وَلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ) maḳâl-i münteci'l-imtişâliyle 'arz-ı 'ubûdiyyet ve beyân-ı iftikâr ilâ Ḥazreti's-Şamedâniyye'ye mübâderet buyurup ¹³⁴⁰ (لَا مُلْجَأَ وَلَا مُنْجَأَ مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ) ḳavl-i ittikâl-evli ile müstened ve mahlas, dergâh-ı 'inâyet-penâh-ı Şamedâniyye'ye muhtaş idügün tibyân eşerinde ¹³⁴¹ (تَبَارَكَ وَتَعَالَى) maḳâl-i i'cāz-iştimâliyle dergâh-ı Rabb-i Ḳadîr maşîr-i ḥayr-ı keşîr ve zâten ve şıfâten 'ale'l-miḳdâr ve mâ-lâ-yelikden tenezzüh-şî'âr idügün ba'de'l-iş'âr ¹³⁴² (سُبْحَانَكَ رَبِّ الْبَيْتِ) ḳavl-i tenzîh-evli ile taḳdîs-i Zât-ı ^(N80a) Akdes buyurdukların inbâ ve aḥvâl-i maḥşûrîn hem-hâl-i ḥuccâc-ı 'ubûdiyyet-âyîn idügün inhâ eşnâsında teşrîfen beyt-i mûkerremi taḥşîşun bi'z-zıkr yâḥud Beyt-i Ma'mûr'ı irâde ile icâde-i şeref-i ziyâde buyurmağa ser-âğâzlığla şefâ'at-dem-sâzlıkları Maḳâm-ı Maḥmûd'dan 'ibâretir. ¹³⁴³ Ve merviyi-ı İbn-i 'Abbâs-ı feżâ'il-istînâs üzre sâ'ik-i taḳdîr sevḳ-endâz-ı maṭâyâ-yı aşḥâb-ı sa'îr olup zümre-i ehl-i nâr fevc-â-fevc dâr-ı ta'zîbi ḳarâr-gâh ve maḥmil-bendân-ı aşḥâb-ı dâru'n-na'im gürûh-â-gürûh tena'um-müşûl olmağ-içün 'âzim-i maḳşad-gâh olduklarında baḳıyye-i zümre-i me'mûrîn ile'n-nâr sûd-pîrâyân-ı duḥûl-i cennâtdan ḥ'âst-kâr-ı istid'â-yı gufrân ve anlar daḥi mes'ûl-i sâ'ilîn, ḳarîn-i minâşsa-i ḥuşûl-i meserret-âyîn olması bâbında efrâd-ı enbiyâ-yı ma'âlî-intimâdan dest-küşâ-yı recâ olarak istimdâdları Cenâb-ı Mefḥar-ı 'Âlem'e intihâ-peżîr oldukda fi'e-i merḳûme şefâ'at-i **(74b)** Şefî'-i 'usât fî yevmi'l-'araşâta maẓhar ve duḥûl-i dâru'n-na'im ile tena'um-perver olması ma'nâ-yı bihbûd-i Maḳâm-ı Maḥmûd olup taḥrîc-i mezḳûruñ 'adîli İbn-i Mes'ûd-i feżâ'il-âlûd ve Mücâhid-i efdâl-â'id ve İmâm Zeyne'l-Âbidîn 'Aliyy bin el-İmâm Ḥüseyn raḍıya'llâhu te'âlâ 'anhumdan daḥi menḳûl-i celîldir. ¹³⁴⁴ Hattâ Cābir-i feżâ'il-me'âşirden Yezîd bin Şuheyb istinbâ-kerde-i ma'nâ-yı Maḳâm-ı Maḥmûd oldukda lisân-ı durer-bâr-ı Nebevî'den ḳurṭa-i binâgûş-i istimâ'ı olan le'âlî-i bâriḳayî ṡâr-sâz-

¹³³⁸ “İşte bu kulun Senin huzûrındadır.”

¹³³⁹ “Onun hakkında hüküm vermek Sana aittir. Onun her işi Senin kudret elindedir.”

¹³⁴⁰ “Senden kaçıp sığınacak ve Senin elinden kurtulacak bir yer varsa, o yine Sensin!”

¹³⁴¹ “Hayrın ve bereketin pek çoktur. Şanın pek yücedir.”

¹³⁴² “Seni her kusurdan tenzîh ederim. Sen Beyt'in Rabbisin.

¹³⁴³ Hâkim, *el-Müstedrek*, c. II, s. 395, nr. 3384; İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef*, c. VI, s. 319.

¹³⁴⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, c. IX, 354-357, nr. 9760; Hâkim, *el-Müstedrek*, c. IV, s. 541, nr. 8519.

ı inbā olmağda bu vechile icābet-pīrā olmuşdur ki; ol Erīke-pīrā-yı şefā‘at-i kübrā ba‘de izhāri‘ş-şefkati‘l-‘uzmā ihyā-kerde-i ümmet-i icābet olduğdan soñra muvahhidinden ber-muktezā-yı shevāt-ı nefsāniyye irtikāb-ārā-yı kebā‘ir duḥūl-i dāru‘l-caḥīm ile muḥtellü‘z-żamā‘ir olduğda bā-şefā‘at-i Ḥazret-i Şefīk-i Ümmet tena‘‘um-pīrāyī-i duḥūl-i cennet ile pūr-meserret olmaları ma‘nā-yı şerāfet-intimā-yı Maḳām-ı Maḥmūd'dur.¹³⁴⁵ Ve kezālik Enes-i sa‘ādet-resden ber-minvāl-i muḥarrer rivāyet-i mezbūre cilve-ger ve Cenāb-ı Ḥayru‘l-Beşer'e mev‘ūd olan Maḳām-ı Maḥmūd-i şeref-perver bu mefhūm-i mu‘teberdir.¹³⁴⁶ Ḥattā yine Enes-i sa‘ādet-res ve Ebū Hüreyre-i feżā‘il-muktebesden müttahidü'l-lafz ve'l-ma‘nā bu merviyy-i mu‘tenā şaḥīfe-zīb-i vürūd-ı şıḥḥat-ḳarībdir ki ol Dībāce-tırāz-ı kitāb-ı müsteṭāb-ı şefā‘at-i kübrā cem‘iyyet-gāh-ı maḥşerde mürettebü‘ş-şufūf olan evvelīn ve āḥirīni giriftār-ı maḥbes-gāh-ı ‘azāb u ‘ikāb olmağdan taḥlīs ile tena‘‘um-pīrā-yı duḥūl-i cennāt-ı ‘āliyāt olmaları ol Şefī‘-i rüz-i tenāda taḥşīş olmağla zümre-i mezkūrın ḥāst-kār-ı şefā‘at-i Seyyidü'l-Mürselīn olmağa mühtem yāḥud mülhem olup tārīk-i āḥar ile cilve-ger olan rivāyet üzre ba‘zın ba‘za tedāḥulı der-hem olduğda ol Şefī‘-i ümem şalla‘llāhu ‘aleyhi ve selleme şudūr-ı ızın-i şefā‘at bā‘is-i necāt-ı ümmet idigi ma‘nā-yı bihbūd-ı Maḳām-ı Maḥmūd'dur.¹³⁴⁷ Ḥattā rivāyet-kerde-i Cenāb-ı Ebū Hüreyre-i feżā‘il-nişāb üzre ehl-i maḥşer kemāl-i tābiş-i şems-i ḥararet-perverden sūzān ve şiddet-i ḥarr-i tākat-sūz-i taḥammül-(N80b) güzār ile nālān olmağın cüyā-yı Şefī‘-i şefkat-perver olmalarıyla ruḥsā-yı dergāh-ı Ḥazret-i Ādem ve recā-mend-i luṭf-ı müsellemler olup ol aşl-ı aşl-i efrādın min ḡayr-ı vāsıṭati‘l-eb ve‘l-ümm diyār-ı ‘ademden zīb-āver-i şadru‘ş-şudūr-ı vücūd olması maḥż-ı irāde-i ‘aliyye-i ezeliyye ile şüret-nümā-yı mir‘āt-i şuhūd ve nefḥ-ı rūḥ-ı pūr-fütūḥ ile maḥzar-ı ḥayāt-ı bihbūd olduğdan soñra tırāz-ı dāru‘n-na‘īm kılınmağla mükerrem ve berāy-ı taḥiyyet ve tekrīm mescūd-ı melā‘ike olmağla muḥterem olup min kıbeli‘r-Rabb-i Ekrem ta‘līm-i esmā ile resīde-i menzile-i şeref-müsellemler idigin der-meyān ve irāḥa-i nesīm-i ‘afv ü şafḥ-ı cemīle eşeddiyyet-i ihtiyācların i‘lān ile şefā‘at-cüyān olduklarında Cenāb-ı Şafıyyu‘llāh izānen li-efḍaliyyeti'n-Nebiyyi'l-Mükerrem bu rüz-i hevl-nāk-i meşakḳat-maşīr, zümre-i ‘usāt-ı cerāyim-peżīre vakt-i saḥt-ı Rabb-i Melik-i Ḳadīr

¹³⁴⁵ Müslim, İmān 316, nr. 191.

¹³⁴⁶ Buhārī, Tevhīd 24, nr. 7440.

¹³⁴⁷ Tirmizī, Tefsīr 17/7, nr. 3137; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. II, s. 444.

olup kable hāze'l-hīn ve ba'dehū bu rüz-ı hevl-āmūzuñ bürüzı muhāl ve Zāt-ı şafvet-simātınıñ şecere-i menhiyyetü'l-eklden sebkat-i 'adem-i mübālâtı cihetiyle taşaddī-pīrā-yı şefā'at olmağdan isti'fā ve emr-i mezbūrı ihāle-sāz-ı Hāzret-i (75a) Nūh olmağla icābet-pīrā olmağın deryā-yı efvāc-ı ıztırāb-emvāc-ı ehl-i nüşür sāhil-ḥurūş-ı dergāh-ı Hāzret-i Nūh-ı mekārīm-mevfūr olup ol Keştī-tırāz-ı risāletiñ ba'de't-tūfān cilve-ger-i mināşsa-i vücūd olan ebnā-yı ādemiyāna eb-i şānī ve sükkān-ı sāḥa-i melsāya māye-i ḥayāt-ı cāvidānī idigin der-meyān ve evvelīn-i resīde-i menzile-i risālet ve vaşf-ı 'abd-ı şekūr ile ittişāf-rehīn-i şerāfet idikleri mūcib-i is'āf-ı merām-ı dil-fikārān idigin baş ile evtād-ı istişfā'a ḥibāl-i istircā-yı şefā'ati rabṭ etdiklerinde Cenāb-ı Neciyyu'llāh daḥi kemā teḳaddem fī kışşat-i Ādem beyān-ı iştidād-ı dehşet-i rüz-i rüstā-ḥīzden soñra hīn-i tūfānda sebkat-sāz olan recā-yı 'afv-ı veleden ızḥār-ı maḥcūbiyyet ile beyān-ı ma'zeret¹³⁴⁸ ve emr-i mezbūrı ihāle-i Cenāb-ı Ḥalīlū'r-Raḥmān'a mübāderet buyurdığı merviyy-i Ebī Hüreyre-i feẓā'il-niṣāb olup rivāyet-i Enes-i efdāl-me'āb üzre istihlāk-i kavmi bābında endāḥte-i dest-i istid'āsı olan tūr-i du'āsı işābet-ḳarīn-i hedef-i icābet olmağın vukū'-ı ihlākleri bā'ış-i maḥcūbiyyeti idigiyle 'öẓr-ḥ'āh ve merām-ı ḥ'āst-kārānı ihāle-i dergāh-ı Ḥalīlu'llāh eyledikde gürūhen gürūh ehl-i ḥaşr-i pūr-endūh cebhe-sā-yı ḥāk-pāy-ı Cenāb-ı İbrāhīm olup Zāt-ı Ḥıllet-penāhları ḥiṭām-ı zemīne nübüvvet ile mürsel idigin ibāne ve beyān-ı aḥvāl-i pūr-ehvāl ileistirḥām ve istişfā'-ı 'ācizāne etdiklerinde ol Bāsıṭ-ı simāt-ı ni'am kemā teḳaddem baş-ı maḳāl-i müselleme ve eşnā-yı kesr-i eşnāmda berāy-ı maşlahat¹³⁴⁹ (فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ) mantūḳunuñ şudūriyla ḥalīle-i celīleleri maṭlūb-ı melik-i cā'ir olduḳda¹³⁵⁰ (هَذِهِ اخْتَى) cevāb-ı ḡayret-iştimālī ve eşnā-yı da'vet-i li'āmda (إِنِّي) ¹³⁵¹ (سَقِيمٌ) maḳālī berāy-ı maşlahat lisān-ı (N81a) ḥaḳḳāniyyet-beyānlarından sebkat etmegin istiḥyā-kār-ı menzil-resīdegī-i şefā'at idikleriyle ma'zeret ve emr-i mezbūrı Cenāb-ı Kelīmu'llāh'a ihāleye mübāderet buyurmağın gürūh-i ehl-i ḥaşr-i meşāḳḳat-resā licām-ı semend-i recāyı imāle-sāz-ı süy-i dil-cüy-i Hāzret-i Mūsā olduḳlarında ol Bülbül-i gülşen-serāy-ı teklīm daḥi min ḡayr-ı ḳaşdin taşaddī-i ḳatlı-ı ḳıbtīden nāşī is'āf-ı merām-ı erbāb-ı ḥ'āhişi ba'de'l-isti'fā Cenāb-ı Rūḥu'llāh'a ihāle-pīrā olmağın

¹³⁴⁸ Buhārī, Tevhīd 24, nr. 7440; Müslim, İmān 322, nr. 193.

¹³⁴⁹ "Dedi ki: "Hayır! **Bunu şu büyükleri yapmıştır.** Konuşabiliyorlarsa, onlara sorun bakalım!" Enbiyâ 21/63.

¹³⁵⁰ "Bu benim kızkardeşimdir."

¹³⁵¹ "(88-89) İbrahim, yıldızlara baktı ve **"Ben hastayım"** dedi." Saffât 37/89.

şufûf-ı şunûf-ı ‘ibād sūy-i dil-cūy-i Mesīh-i hayāt-bahşāya cebīn-nihād oldukda onlar daḥi ba‘de’l-isti‘fā emr-i mezbūrı Ḥazret-i Erīke-nişīn-i maḡfīret-i mā-teḡaddem ve mā-te‘aḡḡar ya‘nī Sultān-ı Resūl-i ma‘ālī-perver cenāb-ı şefā‘at-güsterlerine iḡāle etmegın efrād-ı emcād-ı enbiyā-yı ma‘ālī-intimādan yek-ā-yek istimdād ve her biri “نَفْسِي/نَفْسِي/nefsī, nefsi” maḡāl-i i‘tizār-simātiyla isti‘fā-kār-ı mercüvv-i ‘ibād olduklarından soñra derd-mendān-ı pejmürde-aḡvāl hezār-ibtihāl ile ḡāk-pāy-ı Mefḡar-ı Enbiyā ‘aleyhi şerāyifü’t-teḡāyāyı kuḡl-i dīde ve recā-mend-i şefā‘at-i sencīde olduklarında ol Gencūr-i dāru’l-faẓl-ı re’fet mālīk-i nişāb-ı şefā‘at olmaḡla mes’ul-i ümmete müsā‘ade ve dergāḡ-ı icābet-penāḡ-ı Kibriya’dan şudūr-ı izn-i şefā‘ate dest-küşāyī-i recāya āmade olup ḡasebü’l-mes’ul i‘tā-yı me’mul ile şāḡid-i zībende-cemāl-i icābet ve ḡabul rū-nümā olmaḡın ol (75b) Şefi’ül-ümme teşekküren li-tilke’n-ni‘me secde-pīrā-yı dergāḡ-ı Kāşifül-ḡumme idikleri ma’nā-yı Maḡām-ı Maḡmūd olup¹³⁵² rivāyet-i uḡrā üzre taḡte’l-‘arş seccāde-i secde-i şükri eşnā-yı ferşde¹³⁵³ ve ‘alā rivāyetin uḡrā beyne yedey-i Ḥālīḡul-Berāyā eşnā-yı kıyām-ı meserret-fercāmda terāne-kārī-i ḡamde bir vechile ser-āḡāz buyurmuşlardır ki el-ān keyfiyyet ve māḡiyyeti bīrūn-i rātibe-i i‘lān idüğünden nāşī nebze-i yesīresin ifḡām menūṡ-ı ilḡām idüğün İzān buyurmuşlardır.¹³⁵⁴ Ḥattā rivāyet-i uḡrā üzre irā‘et-i nuḡuş-ı edā-i ḡamd içün Cenāb-ı Fettāḡ-ı cezīlū’n-nevāl, Zāt-ı kerīmū’l-ḡişāllerine edā-yı meḡāmid-i celīletül-āşār ile ḡusn-i senā-yı behcet-medāra ḡıç-kes dest-res olmayacak mertebe bāb-küşā-yı ikdār idüğün iş‘ār buyurmuşlardır. Ve rivāyet-i Ebī Hüreyre-i feẓā’il-āyīn üzre Zāt-ı nübüvvet-medārları berāy-ı recā-mendī-i şudūr-ı izn-i şefā‘at, secde-pīrā-yı ‘ubūdiyyet ve “أُمَّتِي/أُمَّتِي/ümmeṡi ümmeti” maḡāl-i şefā‘at-i iştīmāliyle izḡār-ı şefḡat buyurdukda tīr-i icābet-maşīr-i şefā‘at-i seniyyeleri zīver-ārā-yı hedef-i ḡabul olup i‘tā-yı mes’ul ile ref‘-i re’s-i ma‘ālī-vuşūle me’mūr olduklarında zümre-i müttakīn bilā-ḡisāb eşref-i ebvāb-ı cennetden duḡul-i dāru’n-na‘īm ile kām-yāb ve baḡiyye-i ümmet-i merḡūmeye ebvāb-ı behcet-me‘āb-ı sā’ire medāḡil-i dāru’l-meserre idigi le’ālī-i berīḡatū’l-ḡubūrın nişār ile dāmen-i muḡāṡabīne derārī-i tebşīri işāre buyurmuşlardır.¹³⁵⁵ Ḥattā merviyy-i mezbūr ber-nehc-i mezkūr Enes-i feẓā’il-mevfurdan (N81b) daḡi şudūr edüp aşl-ı kitābda maşṡūr oldığı üzre

¹³⁵² Buhārī, Tevhīd 36, nr. 7510; Müslim, İmān 326, nr. 193.

¹³⁵³ Buhārī, Tefsīr 17/1, nr. 4712; Müslim, İmān 327, nr. 194.

¹³⁵⁴ Buhārī, Tevhīd 36, nr. 7510; Müslim, İmān 326, nr. 193.

¹³⁵⁵ Buhārī, Tefsīr 17/1, nr. 4712; Müslim, İmān 327, nr. 194.

bürüz-ı şüreti bu vechile mersümdür ki; ol Şefî'-i ümmet çâr-bâr dest-küşâ-yı şefâ'at olup mişkâl-i zerre hisse-mendân-ı îmânı ve 'an i'tikâdin tammin şehâdet-âverân-ı vahdet-i Rabb-i Mennân'ı ihyâ ve mazhar-ı şefâ'at-i 'uzmâ buyurmuşlardır.¹³⁵⁶ Hattâ şekk-i râvî-i fezâ'il-muhtevîden nâşî merre-i şâlişe yâhud kerre-i râbi'ada zümre-i münâfıkîn ve küffârdan mâ-'adâ sükkân-ı tabâkat-i nâr mazhar-ı şefâ'at-ı Seyyidü'l-Ebrâr olmağla duhûl-i dâru'n-na'im-i meserret-âşâr ile kâm-kâr idüğü Enes-i sa'âdet-resden rivâyet-i Kâtâde-i fezâ'il-icâde ile müşbetdir.¹³⁵⁷ Keyfe lâ? Hazret-i Şiddîk-ı Ekber ve 'Ukbe bin 'Âmir-i sa'âdet-perver ve Ebû Sa'id Hudrî-i fezâ'il-âyîn ve Huzeyfe-i sa'âdet-rehîn 'aleyhim rıdvânü'l-Meliki'l-Mu'in rivâyetleriyle resîde-i menzile-i şihhatdır ki; rüz-i rüste-hîz-i hevl-engîzde hâk-pây-i Hazret-i Erîke-pîrâ-yı şefâ'at-i kübrâ müzdahim-gâh-ı müsteşfi'in-i ıztırâb-peymâ olduğda me'zûn bi's-şefâ'a olmalarıyla is'âf-ı merâm-ı ehl-i mevkıfa ser-âğâz ve emânet ve merhâmetleri ihâta-sâz-ı süy-ı şîrât-ı dikkat-menâ't idiginiñ şübûtı cılve-perdâz olup mişâl-i merviyî-i Enes vürûd-ı hadîs-i şefâ'at-i Nebiyî-i mu'addes resîde-i râtibe-i şihhatdır. Hattâ İbn-i Mâlik-i fezâ'il-mesâlik Huzeyfe-i efdâl-perverden rivâyet-gerdir ki; ümmet-i icâbet mazhar-ı şefâ'at olduğdan sonra vaz'-ı esâs-ı şîrât-ı dikkat-menâ't olunup pîş-revân ke-berkî'l-hâtıf mürûr ve ıktifâ-sâzân-ı âşârları mânend-i nesîm-i sâ'ir ve mişâl-i tâ'ir 'ubûr ve ba'dehum şedd-i rihâl-i (76a) tayy-ı şîrât-ı sa'bu'l-menâl eden ehl-i mahşeriñ hîn-i güzzerlerinde ol Şadr-nişîn-i erîke-i şefâ'at¹³⁵⁸ (اللهم سلم سلم) ma'kâl-i şefkat-iştimâliyle encâm-ı mürûr-ı cümle-i mârrîne degin istid'â-yı selâmet buyurup zıkr-i âhâr-ı mârrîn ile itmâm-ı hadîs-i şeref-ğarîn buyurmuşlardır.¹³⁵⁹ Hattâ Zât-ı Şefâ'at-menâ'tlarının evvelü men câveze's-şîrât idigi merviyî-i Ebî Hüreyre-i fezâ'il-inbisâtıdır.¹³⁶⁰ Ve rivâyet-i İbn-i 'Abbâs-ı fezâ'il-istînâs üzre sâha-i pehnâ-yı mahşerde zümre-i 'aliyye-i enbiyâ-yı kirâm 'aleyhimü's-selâm için ressam-ı luğf-ı Şamedânî ile mevzû-ı zemîn-i icâd olan menâbir-i nûrâniyyet-me'âşire efrâd-ı emcâd-ı sa'âdet-ittihâd pîrâye-bahş-ı cülûs olduğda

¹³⁵⁶ Buhârî, Tevhîd 36, nr. 7510; Müslim, Îmân 326, nr. 193. Hadisin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 462-63.

¹³⁵⁷ Buhârî, Tefsîr 2/1, nr. 4476; Müslim, Îmân 322, nr. 193.

¹³⁵⁸ "Allahım! Selâmete çıkar, selâmete çıkar."

¹³⁵⁹ Müslim, Îmân 329, nr. 195.

¹³⁶⁰ Nesâî, Tatbîk 81, nr. 1139; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 275, 533. Buhârî, Ezân 129, nr. 806; Müslim, Îmân 299, nr. 182'de ise "Peygamberlerden ümmetiyle beraber ilk geçen ben olurum." şeklindedir.

erîke-i mu'allâ-pāye-i Efdal-i enbiyâ kudûm-i sa'âdet-mevsûm-ı rehînü'l-i'tidâlleriyile zîver-yâb olmağ-ıçün Zât-ı kerîmü'l-hişâlllerin istikbâl etdikde ol Serv-i gülşen-serây-ı efdaliyyet bālâ-yı rif'at-intimâ-yı kürsî-i nûrâniyyet-endâmda sa'âdet ile kıyâm ve min kıbeli'l-Meliki'l-'Allâm şân-ı ümmet-i icâbetde mes'ûllerinden isti'lâm olunduklarında ol Şefî-i Ümmet ta'cîl-i hisâb-ı râhat-nişâbların temennî ile izhâr-ı şefkat buyurmuşlardır. Binâberîn hîn-i hisâb-ı a'mâl-i ümmetde ba'zı gürûh-i sa'âdet-^(N82a) me'âb sîr-âb-ı cûy-bâr-ı fazl-ı Melik-i Tevvâb olmağla bilâ-tâbiş-i hisâb duhûl-i dâru'n-na'îm ile kâm-yâb ve ba'zı âhar mazhar-ı şefâ'at-i Şefî'u'l-Maḥşer olarak duhûl-i cennât-ı âliyât ile tena'um-perver olmağın nesîm-i meserret-şemîm-i şefâ'at-i Nebiyy-i Kerîm ümmet-i merhûmelerine râhat-resânlıkda ol kadar vezândır ki tavk-ı 'azâb-ı nâr der-gerden-i ma'siyet-medârî olan 'uşât-ı mü'minîne daḥî debîr-i re'fet-nüvîs-i 'afv-ı 'Afuvvun Kâdir i'tâ-yı hüccet-i âzâdî ile rîkâb-ı ıztırâb-pezirlerin i'tâk ve tahrîr buyurup istihkâk-pîrâ-yı 'azâb olan ümmet-i icâbetden bekâyânîñ daḥî ta'zîbden rehâ-yâblığı iḥbâr-ı Hâzin-i nâr ile ma'lûm-ı Cenâb-ı Resûl-i şefâ'at-şî'âr olacak mertebe eşer-i şefkatleri bedîdâr idigi mervîyy-i kibârdır.¹³⁶¹ Bu bâbda iḥbâr-ı Ziyâd ile Cenâb-ı Enes-i fezâ'il-resden mervîyy-i şerâfet-âbâddır ki; Cenâb-ı Risâlet-penâh 'aleyhi şerâyifü's-salâvâtî'l-İlâh (أَوَّلُ مَنْ) ¹³⁶² تُنَشَّقُ لِرَأْسِهِ الْأَرْضُ) olup fî yevmi'l-kıyâme Seyyid-i veled-i Âdem ve sâḥa-i pehnâ-yı maḥşerde 'alem-efrâz-ı livâ-i ḥamd-i mükerrerdir. Hattâ ¹³⁶³ (أَوَّلُ مَنْ يَفْتَحُ لَهُ الْجَنَّةَ) ¹³⁶⁴ (وَلَا فَخْرَ) olmağla fazl-ı İlâhî'ye me'inne idikleri muḥarrer ve her birin ḥaberde ¹³⁶⁴ (وَلَا فَخْرَ) maḳâl-i tevâzu'-iştimaliyle ta'dâd-ı fazl-ı Melik-i Mennân buyurdukların i'lâm-âver olduktan soñra dest-i kerem-peyvestleri ḥalkâ-dâr-ı bâbu'l-cenne olup istinbâ-yı ḥaznetü'l-cinâna kudûm-i sa'âdet-mevsûmların ba'de'l-ibâne der-i tena'um-maḳarr-i heşt-ḥâne-i 'illiyyîn küşâde ve 'alâ vechi'l-mu'âyene dîdâr-ı Şamedâniyye ile ḳarînü'l-'ayn oldukların ifâde buyurmuşlardır.¹³⁶⁵ Felâ-cerem müşâhede-i 'azamet-i Zîl-Celâl-i ve'l-İkrâm ile mazhar-ı in'âm olduklarına secde-pîrâ-yı teşekkür olduklarında ta'lîm-i Hâce-i mekteb-i 'ilm-i ledûn ile birûn-i râtibe-i kudret ders-ḥâñî-i meḥâmid ü seniyyât-ı Rabbü'l-'İzzet'e ser-âğâzlıkları daḥî zeyl-i ḥadîsde

¹³⁶¹ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, c. III, s. 208, nr. 2937; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. I, s. 135, nr. 220; Heysemî, **Mecma'u'l-Bahreyn**, c. VIII, s. 119, n r. 4817.

¹³⁶² "Âhirette yeniden diriltilmek üzere kabri ilk açılacak olan benim."

¹³⁶³ "Cennet'in kapısı ilk defa benim için açılacak."

¹³⁶⁴ "Bunu övmek için söylemiyorum."

¹³⁶⁵ Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, c. III, s. 144; Dârimî, **Mukaddime** 8, nr. 53.

cilve-perdâzdır. Ve rivâyet-i Üneys-i¹³⁶⁶ fezâ'il-perver ile minâşsa-i vürûda cilve-gerdir ki ol Tırâz-ı efser-i şefâ'at rûz-ı kıyâmetde ekşerun mine'l-ḥacer ve evferun mine's-şecer efrâd-ı ıztırâb-güsteri mazhar-ı şefâ'at buyurdukların **(76b)** muḥbir olan ḥadîs-i şerîf-i meserret-muḥtevî kurtâ-i binâgûş-i râvî-i fezâ'il-mültevidir.¹³⁶⁷ Ve'l-ḥâşıl bu faşl-ı şerâfet-vaşlda şahîfe-zîb-i vürûd olan aḥadîs-i şerîfe ve âşâr-ı münîfe-i ḥürriyyetü'l-istihfâz ma'a-iḥtilâfî'l-elfâz ol Erîke-pîrâ-yı şefâ'at-i kübrâ 'aleyhi şerâyifü't-teḥâyânîñ mübeyyin-i ma'nâ-yı şefkat-intimâ-yı şefâ'ati ve i'lân-sâz-ı fehvâ-yı Maḳâm-ı Maḥmûd-ı pür-behcetidir. Hattâ 'arşa-gâh-ı mahşerde pâ-bürehnegân-ı tîh-i ḥayret ü ıztırâb iltihâb-ı lehîb-i mehîb-i ehvâl ile teneffüse kudret-yâb olamayup tâbiş-i ḥürşîd-i şiddet-perverden 'araḳ-rîz ve inâle-i ḥ'âhişe âteş-i âh ü vâhları şu'le-ḥîz oldukları ḥisâb-ı a'dâd-ı a'mâllerinden muḳaddem şüret-nümâ ve âb-ı ḥayât-ı şefâ'at-i Mefḥaru'l-Verâ'ya mazhariyyet ^(N82b) ile irâhaları rû-nümâ ve ba'dehû vaz'-ı şirât ve bed'-i ḥisâba ser-âgâz olundığı hüveydâdır. Keyfe lâ? Bu ma'nâ merviyi-yi Ebî Hüreyre ve Ḥuzeyfe'den daḥi rûşenâ olup bilâ-ḥisâb duḥûl-i cennet ile kâmyâb olan zümre-i sa'âdet-nişâbîñ ta'cîl-i idḥâl-i meserret-ma'âli bâbında şudûr-ı şefâ'at-i Seyyidü'l-Enâm ve ba'dehû duḥûl-i nâr ile şudûr-ı emr-i Cebbâr'a mazhar olanlar daḥi maşdar-ı şefâ'at-i¹³⁶⁸ Ḥayru'l-Beşer ve ba'dehû 'an i'tikâdin maḳâle-güyân-ı tevḥîd mazhar-ı şefâ'at-i cāvîd idigi cilve-ger olmağla bu luṭf-ı e'amm ḥaşşîşa-i zât-ı Resûl-i Ekrem idigi muḳarrerdır. Felâ-cerem mazmûn-ı şerâfet-mev[fû]r-ı ḥadîs-i mezkûr üzre da'vât-ı enbiyâ-yı kirâm 'aleyhimü's-selâm resîde-i menzile-i icâbet idigi mâ-lâ-kelâm ve du'â-yı şefkat-intimâ-yı Seyyidü'l-Enâm 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm rûz-ı rüstâ-ḥîz-i hevl-engîzde zümre-i ümmet-i merḥûmeye berây-ı şefâ'at müheyyâ idigi i'lâm buyurulmuşdur.¹³⁶⁹ Vâkı'â ḥadîs-i merḳûm 'inde ḳurûm-ı erbâbî'l-manṭûḳ ve'l-mefhûm bu ma'nâ-yı belâgat-mevsûma delâlet-sâzdır ki, zümre-i 'aliyye-i enbiyâ 'aleyhimü't-teḥâyânîñ ve Cenâb-ı Mefḥar-ı 'Âlem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellemîñ bî-ḥadd ü 'add da'vât-ı icâbet-müstenidleri cilve-ger-i minâşsa-i ḳabûl idigi bî-mirâ iken şân-ı ümmet-i icâbetde şefâ'at-i Nebiyy-i sûtûde-ḥaşlet müte'ayyinü'l-ḳabûl olmağla du'â-yı Cenâb-ı Kâşîfû'l-ḡumme

¹³⁶⁶ “Hadis kaynaklarında bu hadisi rivayet etmesiyle bilinmekte olan Üneys el-Ensârî'nin hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.” Kandemir, **age.**, c. I, s. 466.

¹³⁶⁷ Müttakî el-Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, c. XIV, s. 399, n r. 39062.

¹³⁶⁸ Seyyidü'l-Enâm ve ba'dehû duḥûl-i nâr ile şudûr-ı emr-i Cebbâr'a mazhar olanlar daḥi maşdar-ı şefâ'at-i: — N.

¹³⁶⁹ Müslim, İmân 334, 340, nr. 198, 199.

medâr-ı bulûğ-ı âmâl-i ümme idigi meczûmun-bih ve da'vât-ı enbiyâ-yı ma'âlî-pîrâ 'aleyhimû't-tehâyâ resîde-i menzile-i qabûl idigi maznûnun-fihdir. Binâberîn hadîs-i şerâfet-tev'emden mefhûm olan tekâbûl, tebâyün-i zâtiden berî olup tekeyyüfde mutaşavver idügi reybden 'ârîdir. Keyfe lâ? Rivâyet-i şikât ile Ebû Hüreyre-i fezâ'il-simâtdan mervîdir ki; her nebiyy-i celîlîñ ümmetine du'â-yı icâbet-qarîni resîde-i menzile-i qabûl ve du'â-yı Mefhar-ı Enâm fî yevmi'l-kıyâm berây-ı ümmet müddehar idigi bî-minnetdir.¹³⁷⁰ Felihâzâ zühûr-i eşer-i icâbet ile menâfi'-i du'â-yı sâ'irîn dünyâda şûret-nümâ ve bast-ı simât-ı ni'met-i celîle-i du'â-yı Seyyidü'l-Mürselîn sâha-i rûz-i cezâda hüveydâdır. Pes du'â-yı icâbet-intimâ-yı Mefhar-ı Enbiyâ şân-ı ümmet-i hayriyyet-pîrâda rehîn-i menâfi'-i lâ-tuḥşâ iken du'â-yı şefkat-intimâ-yı şefâ'at-i kübraları yevm-i kıyâmete iddiḥâr olunmak âhar-ı ehvâl-i hayret-iştimal-i ümmet şefâ'atleriyle mündefi' olmağ-ıçün mültemi' ve bu (77a) ma'nâ-yı meserret-lâmi' lâzime-i kemâl-i re'fet-i tab'-ı şefkat-mecâmi'leridir. Şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Hâdî 'Aşer: Ol Şefî'-i rûz-i mahşeriñ zât-ı şefâ'at-perverleri dâru'n-na'im-i muḳîmde pîrâye-baḥş-ı vesîle-i celîle ve tîrâz-ı derece-i refî'a-i cemîle olup mazhar-ı 'atâ-yı bî-hemtâ-yı Kevşer olmağla efdaliyyet-perver idiklerin beyân içün muḥarrerrdir. Pes zîver-baḥş-ı aşl-ı kitâb olan esânîd-i şihḥat-nişâb ile ['Abdullâh bin] 'Amr bin el-'Âs'dan merviyi-yı şihḥat-menâşdır ki le'âlî-i mütelâlî-i ezân kurtâ-i binâgüş-i istimâ' (N83a) ve iz'ân olduḳda sâmi'-i ḥaḳḳâniyyet-mesâmi' ittibâ'-kâr-ı eşer-i mü'ezzin olup ba'dehû ḥâk-pây-ı efdaliyyet-intimâ-yı Mefhar-ı Enâm 'aleyhi's-selâma îsâr-ı dürer-i şâh-vâr-ı şalavât-ı nâmiyât eḥabb-ı müsteḥabbâtdandır ki mâdde-i mezbûrede şûret-nümâ olan a'dâd-ı şalavâtıñ her birine ḥasenât-ı 'aşere terettûbî muḥarrerrdir. Ḥattâ bu şeref-i celâlet-endâzı iḥrâza ictihâd-pîrâyân-ı tevaşşul dergâh-ı çâre-sâzdan Cenâb-ı Ḥazret-i Bedrû'd-Dücâ'nıñ tîrâz-ı vesîle olmaların recâ ile luṭf-ı İlâhî'ye tevessül bâbında vürûd-ı emr-i Nebevî teşnîf-sâz-ı sâmi'a-i râvîdir. Felâ-cerem vesîle, menâzil-i dâru'n-na'imden bir menzile-i 'âliyedir ki 'ibâd-ı sa'âdet-ittihâddan bir zât-ı hidâyet-simât içün müheyyâ ve ol Zât-ı efdaliyyet-ârâ vücûd-ı rızâ-cüyâları olmak mercû idigin ba'de'l-inbâ dergâh-ı Melik-i Mennân'dan ba'de istimâ'il-ezân vesîleyi taleb-kârlığın mazharı olan efrâd-ı ümmete inḥilâl-i

¹³⁷⁰ Buhârî, Daavât 1, nr. 6304; Müslim, İmân 340, nr. 199.

şefâ'atleriyle müjde buyurmaları daği zîver-bağş-ı sâmi'a-i râvî-i şerâfet-muhtevî idigi gibi,¹³⁷¹ Ebû Hüreyre-i fezâ'il-mülteviden daği "vesîle, a'lâ-yı derecât-ı dâru'n-na'im idigi" mervîdir.¹³⁷² Ba'de hâzâ Enes-i sa'âdet-res rivâyetiyle bu haber-i sûtüde-eşer daği minaşşa-i vürüdda cilve-gerdir ki; şâm-ı 'anberîn-fâm-ı İsrâ-yı ma'âlî-pîrâda ol Ber-Efrâhte-i süllem-pâye-i Mi'râc, temâşâ-yı dâru'l-huld-i pür-ibtihâc buyurup kıbâb-ı lü'lü' ile müzeyyenül'-etrâf bir nehr-i rehînü'l-eltâf ma'rûz-ı pîş-gâh-ı re'fet-ittişâfları olmuştur ki ba'de'l-istinbâ Cenâb-ı Cibrîl-i emânet-pîrâ Zât-ı Risâlet-peymâlarına min kıbeli'r-Rabbi'l-Ekber i'tâ olunan Kevşer idüğün haber vermişdir. Hattâ bün-i nehr-i celîlü'l-ğadre medd-i yed-i kerem-perdâz ve iğrâc-ı tîn-i şerâfet-imtiyâz buyurduklarında der-dest-i şerâfet-perverleriniñ müşk-i ezfer idigi cilve-ger olmuştur.¹³⁷³ Keyfe lâ? Mecrâ-yı Kevşer dürr-i yâkût-i şafâ-perver ile pür-zîver ve çâşnî-i âb-ı hayât-nişâbı ahlâ mine'l-'asel ve ebyaz mine's-selc idigi Şiddîka-i Kübrâ-yı şerâfet-pîrâ ve İbn-i 'Ömer-i fezâ'il-ârâ¹³⁷⁴ ve İbn-i 'Abbâs-ı mehâmid-istînâs rivâyetleriyle müşbet olup Hattâ Habr-i fezâ'il-perver-i merķūmdan Kevşer-i letâfet-perver hîn-i cüyânda şikâf-âver olmayup havz-ı hayât-havzı mevrîd-i irvâ-yı ümmet idigi daği mervî¹³⁷⁵ ve yine Habr-i müşârun ileyhden rivâyet-i uhrâ üzre Kevşer, Cenâb-ı Fahr-i 'Âlem'e 'atıyye-kerde-i Rabbu'l-Ekber olan hayrdan kinâye idigi menķül-i şihhat-mültevidir.¹³⁷⁶ Lâkin rivâyet-i Huzeyfe-i şâhib-i dirâyet üzre Kevşer, enhâr-ı cennetden Cenâb-ı Fahr-i 'Âlem'e i'tâ olunan **(77b)** bir nehr-i celîlü'l-ğadrıdır ki havz-ı Nebevî'ye cereyân ile mevc-rîz-i şerâfetdir.¹³⁷⁷ Keyfe lâ? (وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى)¹³⁷⁸ naşş-ı celîliniñ mefhûm-ı cemîlince Cenâb-ı Ressâm-ı şuver-i halk u icâd ol Şadr-^(N83b) nişîn-i erîke-i efdâliyyete pergâr-ı sûtüde-kâr-ı irâde-i ezeliyyesiyle tarh-efken-i 'atâ oldığı hezâr-kaşr-ı şeref-medârı müşk-i ezferden cilve-ger olan zemîn-i letâfet-âgîn üzre bünyâd-âver olup her birinde ezvâc-ı bâhiretü'l-

¹³⁷¹ Müslim, Salât 11, nr. 384; Ebû Dâvûd, Salât 36, nr. 523; Tirmizî, Menâkıb 1, nr. 3614; Nesâî, Ezân 37, nr. 677. Ayrıca **bkz.** Buhârî, Ezân 8, nr. 614, Tefsîr 17/11, nr. 4719.

¹³⁷² Tirmizî, Menâkıb 1, nr. 3612; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 265.

¹³⁷³ Buhârî, Rikâk 53, nr. 6581; Ebû Dâvûd, Sünnet 26, nr. 4748; Tirmizî, Tefsîr 108/2, nr. 3660; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 207, 231.

¹³⁷⁴ Tirmizî, Tefsîr 108/3, nr. 3361; İbni Mâce, Zühâd 39, nr. 4334; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 112.

¹³⁷⁵ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. XI, s. 125; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. X, s. 366. Hadisin tam metni için Kandemir, **age.**, c. I, s. 470.

¹³⁷⁶ Buhârî, Rikâk 53, nr. 6578.

¹³⁷⁷ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, V, 393.

¹³⁷⁸ "Şüphesiz, Rabbin sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın." Duhâ 93/5.

ibtihâc müheyyâ-kerde ve her ƙaşr-ı ‘âlî-ƙadrin huddâm-ı leţâfet-fercâmı hıdmet-i ‘aliyye-i Mefhâr-ı her dü-serâya dâmen be-meyân-ı intizâr ser-fürü-bürde idigi tefsîr-i İbn-i ‘Abbâs-ı fezâ’il-istînâsdan sâmi‘a-zîb-i ba‘zı fużalâdır.¹³⁷⁹ Şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Şânî ‘Aşer: Cenâb-ı Bâlâ-nişîn-i erîke-i risâlet ‘aleyhi a‘le’t-taĥiyyetiñ ekrem-i benî nev‘-i beşer ve efđal-i enbiyâ-yı ma‘âlî-perver idikleri nuşûş-ı celâlet-fuşûş-ı Ƙur‘âniyye ile müberhen ve şihâh-ı ahâdîş-i şerâfet-irtiyâh ile mübeyyen olup müdde‘â-yı merĥûme icmâ‘-ı ümmet-i merĥûme ile taĥarrur-efken iken mebnâni rivâyeti teşyîd-kerde-i esânîd-i şahîha ve inbâ-yı İbn-i ‘Abbâs-ı fezâ’il-istînâs ile zîver-bahş-ı zemîn-i ƙabûl-i erbâb-ı ƙarîha olan (مَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُوسُفَ بْنِ¹³⁸⁰) hadîş-i şerâfet-pîrâsınca huşûş-ı nehy-i tafđîlleri kemâl-i tevâzu‘larına delîl-i celîdir. Hattâ Ebû Hüreyre-i fezâ’il-peyvest rivâyetiyle¹³⁸¹ (مَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ) hadîş-i şeref-ƙarîninde cîlve-ger-i meclâ-yı vürüd olan lafz-ı عَبْد / ‘abdden murâd Zât-ı risâlet-âbâdları idigi taşrîh-kerde-i râvî-i fezâ’il-muĥtevîdir.¹³⁸² Felihâzâ yine Müşârun ileyh rivâyetiyle benî nev‘-i Yehûd’dan biri Cenâb-ı Mûsâ-yı sa‘âdet-resâyı ebnâ-i beşerden ıstîfâ ile tavşîf etmekle zümre-i enşâr-ı şalâbet-şî‘ârdan bir merd-i ercümendiñ sille-hor-ı dest-i âzârı olup ĥuzûr-ı Risâlet-penâhda ƙavl-i mezbûruñ maĥûl olması nâ-ma‘kûl idigin iş‘ârı bâlig-i pîş-gâh-ı Risâlet-penâh olduĥda (لَا تُفْضِلُوا¹³⁸³) maĥûl-i maĥbûl şeref-bahş-ı şudûr olup rivâyet-i uĥrâ üzre bir hadîş-i taṭvîlüz-zeyliñ evvelinde¹³⁸⁴ (لَا تُخَيِّرُونِي عَلَى مُوسَى) maĥâl-i tevâzu‘-iştîmâli daĥi vücûh-ı muĥâtabîni pür-nûr etmişdir. Pes ahâdîş-i mezkûreniñ maẓmûn-ı şerâfet-meşĥûnunca evvelâ nehy-i tafđîl ‘ale’n-nebiyyi’l-mu‘ayyen cîlve-efken olmasının mebnâsı ve şâniyen İbn-i Mes‘ûd-i fezâ’il-âlûd rivâyetiyle ruĥsâyân-ı dergâh-ı nübüvvet-penâhıñ birinden¹³⁸⁵ (يَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ)¹³⁸⁶ nidâsına maĥâliyle

¹³⁷⁹ İbni Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. VII, s. 31; Taberânî, **el-Mu‘cemü’l-Kebîr**, c. X, s. 277, nr. 10650; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. II, s. 573, 3943.

¹³⁸⁰ “Hiçbir kulun ‘Ben Yûnus ibni Mettâ’dan hayırlıyım’ demesi uygun değildir.” Buhârî, Enbiyâ 35, nr. 3413; Müslim, Fezâil 166, nr. 2377.

¹³⁸¹ “Hiçbir kulun..”

¹³⁸² Müslim, Fezâil 166, nr. 2376.

¹³⁸³ “Peygamberlerin birini diğlerinden üstün tutmayınız.” Buhârî, Enbiyâ 35, nr. 3416; Müslim, Fezâil 159, nr. 2376.

¹³⁸⁴ “Benim Mûsâ peygamberden daha üstün olduğumu söylemeyiniz.” Buhârî, Husûmât 1, nr. 2411, Enbiyâ 35, nr. 3408, Diyât 32, nr. 6917, Tevhîd 31, nr. 7427; Müslim, Fezâil 160, nr. 2374.

¹³⁸⁵ “Ey yaratılmışların en hayırlısı!”

muḳābele rūşen-ter idiginiñ ma'nāsı qarın-i iştibāh-ı müstefhimin olmağla yerā'a-i pür-berā'a-i 'ulemā zemīn-i levhā-i beyān-ı mü'eddāda resm-endāz-ı suṭūr-ı te'vīlāt-ı şettādır. Ezcümle şudūr-ı emr-i nehy-i tafḍīl efḍaliyyet-i Zāt-ı celīllerine ḳable'l-'ilm cilve-ger ve nā-ma'lūmdan haber-i tevaḳḳufa maḳarr idigindendir. Ḥattā (لَا أَقُولُ إِنَّ) 1387 أَحَدًا أَفْضَلُ مِنْهُ) ḥadīş-i şeref-ḳarīninden müstebīn olan nehy-i efḍaliyyet-i şān-ı ma'ālī-nişān-ı Yūnus bin Mettā şān-ı 'arş-resān-ı Efḍal-i Enbiyā'dan tefadḍulı ğayr-ı mūcib ve emr bi'n-nehy 'adem-i izhār-ı tafḍīli müstevcibdir. Yāḥud emr bi'n-nehy 'ani't-tafḍīl (78a) tevāzu'an mine'r-Resūli'l-celīldir. Yāḥud (N84a) beyne'l-enbiyā'i'l-kirām 'aleyhimū's-selām nehy-i tafḍīl ile emr-i Nebiyy-i celīl berāy-ı ref'-i şā'ibe-i naḳş-ı müstaḥīl cilve-ger olup siyyemā nām-ı şerāfet-fercām-ı Cenāb-ı Yūnus bin Mettā 'alā nebiyyinā ve 'aleyhi't-teḥāyā taḥşişun bi'z-zıkr buyuruldığı (وَذَا النُّونِ إِذْ ذَّهَبَ) 1388 مَغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ) fermūde-i mūkerremesiniñ zāhiren mü'eddā-yı i'cāz-intimāsına niğeh-sāz olan sāde-dilānıñ mir'āt-ı zamīri inḥiṭāt-ı rütbe-i mu'allā-pāye-i Cenāb-ı Yūnus ile pür-ğill olmamağ-ıçündür ki şu'un-ı şerāfet-meşḥūn-ı enbiyā-yı ma'ālī-intimā resīde-i menzile-i a'le'l-merātib idigi bilā-imtirādır. Yāḥud erike-pīrāyān-ı nübüvvet ü risālet zīver-i şadru's-şudūr-ı şerāfet olmağda rātibe-tīrāz-ı seviyyet idiginden bi'n-nisbeti ilā nübüvvetihim ve risāletihim tafḍīl-i vāḥid 'ale'l-āḥar menhī idügi muḳarrerdir. Ma'a-hāzā bi-ḥasebi'l-ḥaşā'iş ve'l-mu'cizāt beynlerinde tafaḍḍul-i derecāt muḳarrer ve bu ma'nā be-cevāz-ı tafḍīl maḥallinde muḥarrerdir. Pes 'adem-i cevāz-ı tafḍīliñ medārı nefis-i nübüvvet ve cevāz-ı tafḍīlin medārı umūr-ı zā'ide 'ale'n-nübüvvetdir. Felihāzā ba'zı rusūl-i kirām rātibe-nişīn-ı uli'l-'uzmā ile qarın-i ihtirām olup şān-ı ma'ālī-nişān-ı ba'zda 1389 (وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا) (ومنهم من أوتي الحكم صبيا) 1390 āyet-i tevḳīr-ḳarīni ve ba'zı āḥar-ı muvaḳḳarın şānında fermūde-i i'cāz-rehīni cilve-ger-i meclā-yı nüzūldür. Ḥattā ba'zısı maḫzar-ı 'atā-yı

1386 "O dediğin İbrāhim aleyhisselāmıdır!" Müslim, Fezāil 150, nr. 2369; Ebū Dāvūd, Sünnet 13, nr. 4672.

1387 "Ben, bir kimse Yūnus ibni Mettā'dan daha üstündür demiyorum." Buhārī, Enbiyā 35, nr. 3415.

1388 "Zünnun'u da hatırla. Hani öfkelenerek (halkından ayrılıp) gitmişti de kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken karanlıklar içinde, "Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum" diye dua etti." Enbiyā 21/87.

1389 "Onu yüce bir makama yükselttik." Meryem 19/57.

1390 "Bir kısmına daha çocukken hikmet ihsân edilmiştir." Hz. Yahyâ hakkında "Biz: "Ey Yahyâ! Kitaba sınıksız sarıl!" dedik ve ona daha küçük bir çocukken ilim ve hikmet verdik." (Meryem 19/12) āyetine telmihte bulunulmuştur.

Zebûr-ı i'câz-simât¹³⁹¹ ve ba'zısı maşdar-ı mevâhib-i âyât-ı beyyinât olup¹³⁹² kimi sezâ-vâr-ı teklîm olmağla ma'âlî-perver¹³⁹³ ve kiminiñ ref'-i derecât ile bālâ-pervâzlığı muḳarrer idigi ¹³⁹⁴(وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ) fermûde-i mûkerremesinden mefhûmdur. Binâberîn 'inde ba'zı'l-'ulemâ'i'l-a'lâm merâyâ-yı şafvet-intimâ-yı enbiyâ-yı kirâmda şûret-nümâyî-i tafḍîl vüçûh-ı şelâse ile rû-nümâ ve naḳş-ı mezbûr dâr-ı dünyâda bürûz-ârâdır. Evvelâ ebheriyyet-i âyât ve eşheriyyet-i mu'cizât ile kiminiñ rütbe-i mevşûfiyyeti evfer ve ekşeriyyet-i ümmet ile kimi bālâ-ter ve efḍaliyyet-i zât-ı ma'âlî-simât ile ba'zısı mûkerrem-terdir. Meşelâ taḥşîş-i İlâhî ile ḳarîn-i ḥaşâ'îş-ı celîle olduklarından nâşî ba'zısı erîke-nişîn-i ḥullet ve ba'zıları tena'um-pîrâ-yı teklîm olmağla pür-meserret ve ba'zısı dîdâr-ı Raḥmân ile ḳarîn-i ḳurbet olup ber-muḳtezâ-yı meşîyyet-i İlâhiyye nice âyât ve ḥaşâ'îş-ı 'aliyyeye mazhariyyet ile rehîn-i râtibe-i efḍaliyyetdir. Hattâ Hâzret-i Hâtîme-i defter-i bi'set 'aleyhi şerâyifü's-şalavât ve't-taḥiyyetden mervîyy-i şîḥhat-muḥtevidir ki; câh-ı sa'âdet-penâh-ı nübüvvet, teblîg-i beşâret ve inzâr ve tanzîf-i ervâḥ ve taḥîr-i ebdân-ı ümmete me'mûriyyet cihetiyle taḥammül-i iḥmâl-i tâḳat-güzârdan 'ibâret olmağın Cenâb-ı Yûnus bin Mettâ'nın min evvel-i emrihi'l-esnâ mişâl-i veled-i nâḳa taḥammül-i meşâḳḳa bast-ı bisât-ı tâḳatda ıztırâb-pîrâlıkları bâ'îş-i ibtilâları idigi hüveydâdır.¹³⁹⁵ Felihâzâ sıyânet-i şân-ı ma'âlî-nişân-ı Cenâb-ı Yûnus-ı Zîşân ile muḥâfaza-^(N84b) peymâ-yı hâtıra-cüyân olmağ-ıçün ol Sultân-ı Kalem-rev-i efḍaliyyet emr-nüvîs-i nehy-i tafḍîl olmağla izḥâr-ı şefḳat buyurmuşdur. Binâberîn tertîb-i cevâb-ı ḥâmis ḳabâ-yı **(78b)** taḳrîri bu vechile lâbisdir ki nehy-endâz-ı tafḍîl olan ḥadîs-i celîlde şeref-baḥş-ı vürûd olan lafz-ı celâlet-pîrâ-yı “ene” ḳâ'il-i âḥardan 'ibâret olup menzil-resîdegî-i taḳvâ ve 'işmetde Cenâb-ı Yûnus-ı sûtûde-ḥaşletden taşavvur-ı ruchân-ı nefis-i pür-ṭahâret ḡayr-ı câ'iz idüğüne işâreten nehy-i tafḍîl ile emr-i Nebevî cilve-ger-i minâşşa-i vürüddur ki 'ulüvv-i şân-ı ma'âlî-nişân-ı nübüvvet muḥâzât-i rütbe-i sâ'ire muḥâl ve bürûz-i ḥuşûş-ı Hâzret-i Yûnus-ı celâlet-güster miḳdâr-ı zerre bâ'îş-i inḫitât-ı rütbe-i ma'âlî-perver degil idüğü bî-ḳîl ü

¹³⁹¹ “Dâvûd'a da Zebûr'u verdik.” (Nisâ 4/163; İsrâ 17/55) âyetlerine telmihte bulunulmuştur.

¹³⁹² “Meryem oğlu îsâ'ya da apaçık mucizeler verdik.” (Bakara 2/87, 253) âyetlerine telmihte bulunulmuştur.

¹³⁹³ “Allah, Mûsâ ile de bizzat kelâmıyla konuştu.” (Nisâ 4/164) âyetine telmihte bulunulmuştur.

¹³⁹⁴ “Hem Rabbin göklerde ve yerde kim varsa daha iyi bilir. **Andolsun, peygamberlerin bir kısmını bir kısmına üstün kıldık.** Davud'a da Zebur'u verdik.” İsrâ 17/55.

¹³⁹⁵ Hâkim, **el-Müstedrek**, c. II, s. 639, nr. 1428.

kâldir. Hattâ şurûh-ı Şifâ-yı teberrük-peymâdan yâdigâr-ı hâme-i ‘Urzî olan şerh-i şerâfet-intimâda bu fâ’ide-i celîle zîver-efzâ-yı ifâde-i cezîledir ki لَا تُفَضِّلُونِي عَلَى يُونُسَ (1396) hadîs-i şerâfet-resâmî delâlet-pîrâ-yı tenezzühü'r-Rabb ‘ani'l-mekândır. Zîrâ Cenâb-ı Yûnus'un baṭn-ı ḥûta duḥûlî ve Ḥazret-i Mefḥar-ı ‘Âlem'in maḳâm-ı kâb u kavseyne vuşulî Cenâb-ı Kibriyâ'nın mekândan tenezzühi muḳarrer idiginden nâşî mûcib-i kurb u bu'd olmaḡın hadîs-i merḳûm ma'nâ-yı mezbûra işâreten delâlet-pervâz ve nehy-i tafḍîle şarâhaten delâlet-sâz idigi ‘inde'l-kurûm ma'lûmdur. Hattâ şafahât-ı kısıp-ı şâlişde bu mes'ele-i celâlet-intisâb qarîn-i işbâ'-ı cî'ân-ı tullâb olacaḡ meretebe ıtnâb olunup ışkât-ı şübeh ve i'tirâzâtta aḳvâl-i işâbet-me'âb ta'addüd-i intisâbdır. Vallâhu a'lem bi's-şavâb.

Faşl-ı Şâlişü ‘Aşer: Esmâ-i şerâfet-intimâ-yı Nebeviyye'yi ihtivâ ve efḍaliyyet-i zât-ı Ḥâtemül'-Enbiyâ ‘aleyhi şerâyifü't-teḥâyâyı iltivâ ile mânende-i defîne-i ‘uzmâ gencîne-i cevâhir-i girân-bahâ-yı âşâr-ı şettâdır. Ârâyiş-nümâ-yı şahîfe-i aşl-ı kitâb olan esânîd-i şahîḥa ile Cübeyr bin Muṭ'im,¹³⁹⁷ vâlid-i keşîrül'-meḥâmidinden levḥa-pîrâ-yı rivâyetdir ki ol müsemmâ-yı esmâ-i şerâfet-peymâ niçe ism-i celîlül'-resmiñ nâmzed-i teberrük-intimâsıdır ki her biri delâlet-pîrâ-yı Zât-ı risâlet-ârâlarıdır. Siyyemâ esmâ-i ḥamse-i sümiyyeleri faşş-ı nigîn-i tesmiyeleri olmaḡda müşârun bi'l-benân-ı i'tinâ idigi (لِي خَمْسَةَ أَسْمَاءٍ أَنَا مُحَمَّدٌ وَأَنَا أَحْمَدُ وَأَنَا الْمَاجِي الَّذِي يَمْحُو اللَّهُ بِي الْكُفْرَ وَأَنَا الْحَاشِرُ) benân-ı i'tinâ idigi (لِي خَمْسَةَ أَسْمَاءٍ أَنَا مُحَمَّدٌ وَأَنَا أَحْمَدُ وَأَنَا الْمَاجِي الَّذِي يَمْحُو اللَّهُ بِي الْكُفْرَ وَأَنَا الْحَاشِرُ) hadîs-i şerâfet-perverinden rûşen-terdir. Hattâ Furḳân-ı bâhirül'-leme'ânda Aḥmed¹³⁹⁹ ü Muhammed¹⁴⁰⁰ ismeyn-i celîleyni ile mevsümiyyetleri mastûr ve taḥşîş-i İlâhî ile mazhar oldukları ḥaşâ'îş-ı cezîle seniyyât-ı celîleyi mutaẓammın idiginden mâ-'adâ ihtivâ-sâz-ı şükr-i 'azîm-i ni'am-ı cemîledir. Meşelâ Aḥmed ḥamdıñ ef'al-i tafḍîli idiginden ḥâmidîyyetde mübâlaḡayı müfid ve Muhammed ism-i mümeccedi daḡi bi-ḥaseb-i bâbihî keşret-perver-i ḥamd-i cezîl olmaḡla ifâde-sâz-ı mübâlaḡa-i cāvîddir. Pes Cenâb-ı Ḥâtime-i şuhuf-ı risâlet

¹³⁹⁶ “Beni Yûnus ibni Mettâ'dan üstün tutmayın.”

¹³⁹⁷ Önceleri müşriklerin ileri gelenlerinden olan Cübeyr, Mekke fethinde İslamiyet'i kalbul edip müslûman olmuştur. Kandemir, **age.**, c. I, s. 580.

¹³⁹⁸ “Sadece bana ait olan beş (ünlü) isimim vardır: Ben Muhammed'im; ben Ahmed'im. Bir adım da Mâhî'dir; Allah Teâlâ inkârcılığı benim elimle mahvedecektir. Bir diğerk adım Hâşîr'dir; ben peygamber olduktan sonra insanlar benim ardımda toplanacaktır. Bir başka adım da Âkîb'dir; yani ben son peygamberim.” Buhârî, Menâkıb 17, nr. 3532, Tefsîr 61, nr. 4898; Müslim, Fezâil 124, 125, 126, nr. 2354-55.

¹³⁹⁹ Saf 61/6.

¹⁴⁰⁰ Âl-i İmrân 3/144; Ahzâb 33/40; Muhammed 47/2; Fetih 48/29.

(N85a) ecellül'l-hâmidîn ve efḍal-i taḥmîd-âverân-ı şerâfet-ķarîn olup iksâr-ı İṣâr-ı derârî-i ḥamd ü şükr ile evķât-güzâr idiklerinden Aḥmedü'l-Hâmidîn ve'l-Maḥmûdîn idikleri müstebîndir. Binâberîn itmâmen li-kemâli'l-ḥamdi'z-zerrîn rûz-i rûstâ-ḥîz-i ḥaḳķâniyyet-ķarînde ḥâmil-i livâ'ül-ḥamdi'l-mübîndir. Felihâzâ 'arṣa-gâh-ı maḥşerde Zât-ı risâlet-güsterleri şıfat-ı ḥâmidîyyet ile râtibe-tırâz-ı mevşûfîyyet idiginden Maķâm-ı Maḥmûd-ı mev'ûda **(79a)** zîver-baḥşâ-yı letâfet-i diğere ve mevrîd-i şefâ'at-i evvelîn ü âḥîrîn olmağla maḥmûdîyyet-perver olup efrâd-ı emcâddan hîç-kese dest-res-i teyessür olmayan gencîne-i cemîle-i meḥâmid-i cezîle mâlik-i yektâ ve fâtih-i bî-hemtâ ve kütüb-i enbiyâ-yı sâlifinde ümmet-i merḥûmeleri ḥammâdîn vaşfiyla ittişâf-pîrâ olup¹⁴⁰¹ Zât-ı güzîde-simâtlarınıñ Aḥmedîyyet ve Muḥammedîyyet ile mevsûmiyyete elyâkıyyetleri bî-minnetdir. Ba'de-zâ ismeyn-i celîleyn-i merķûmeyniñ 'acâyib-i bedî'atül'-âyâtındandır ki ḳable mecî-i vücûdihî'l-mükerrem ve mîlâdihî'l-mufahḥam 'umûm-i enâmdan bir aḥad, nâm-ı emced-i Aḥmed ile be-nâm olmayup sâde-dilân-ı tîre-derûna müşâreket-i ismiyye mażanne-i reyb olmağ-içün mişâl-i dürr-i simîn nâm-ı Nebiyy-i Güzîn gencîne-i viķâye-i Şamedâniyye'de maḥfûz olmağın müjde-âver-i ḳudûm-i hidâyet-mevsûmları olan kütüb-i münzilede tanşîş olunan müsemma-yı sa'âdet-intimâya taḥşîş buyurulmuşdur. Ve kezâlik nâm-ı şerâfet-âşâm-ı Muḥammed ile daḥi ḳabâ'il-i 'Arab ü 'Acemden inşi'âb-efken olan âḥâdîñ birisi nâm-âver olmayup şadru's-şudûr-ı ḳurûndan ḳabîl-i teşrîf-i cihân-tanzîflerinde i'lâm-ı aḥbâr-sencân ile nâm-ı Nebiyy-i Âḥîru'z-Zamân ve ism-i Ḥatem-i Rusûl-i ma'âlî-bünyân faşş¹⁴⁰²-ı nigîn-i esmâ-i meḥâmid-intimâ olan Muḥammed idigi zîb-âver-i benân-ı beyân olmağla tefe''ül-pîrâyân-ı 'Arabdan ba'zı ricâl iḥrâz-ı rûtbe-i şerâfet-ķarîn-i aşl-ı Nebevî olmak recâsını 'umde-i a'mâl-i mâ-fi'l-bâl etdiklerinden benân-ı zevât-ı ebnâlarına ḥâtem-mişâl vaz'-ı ism-i Muḥammed ile fâl ve ol Zîver-i ḥacle-gâh-ı 'işmete nâmzed olmağla iştiğâl eylediler. Vallâhu a'lem ¹⁴⁰³(حَيْثُ يَجْعَلُ رَسُولَهُ) mantûḳ-ı i'câz-mesûḳunca aşl-ı kitâbda muḥarrerül'-esâmî olan heft-nefer ism-i Muḥammed ile

¹⁴⁰¹ Dârimî, Mukaddime 2, nr. 5, 7, 8; İbni Sa'd, **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, I, 360.

¹⁴⁰² faşş: naşş A, N.

¹⁴⁰³ "Onlara bir ayet geldiği zaman, "Allah elçilerine verilenin bir benzeri bize de verilmeye kadar asla inanmayacağız" derler. Allah, **elçilik görevini kime vereceğini** çok iyi bilir. Suç işleyenlere Allah katından bir aşağılık ve yapmakta oldukları hilekarlık sebebiyle çetin bir azap erişecektir." En'âm 6/124.

nām-āver iken¹⁴⁰⁴ ta'yīn-i ezeli ile mu'ayyen olan Cenāb-ı Hayru'l-Beşer erīke-niştin-i bi'set olduklarında sāha-i iddi'ā-yı müşāreket-i ismiyyede haṭve-endāzī-i müzāhameye mecāl, himāye-i Rabbāniyye ve viḳāye-i Şamedāniyye ile muḥāl olmağın bilā-nizā' ismeyn-i celīleyni muntazareyn ile mevsūmiyyete lāyık Ḥazret-i Resūl-i Şādık idigi ke'ş-şemsi fī rābi'ati'n-nehār rūşen ve āşikār olmuştur. Ḥattā ism-i celīl-i Māhī ile daḥi mevsūmiyyetleri¹⁴⁰⁵ (الَّذِي يَمْحُو اللَّهُ بِي الْكُفْرَ) kavlı-i nūrāniyyet-evlinden iktibās olundığı āsār-ı yerā'a-i pūr-berā'a-i muḥaddiştin-i kirāmdan zīver-ārā-yı şahīfe-i infihāmdır. Zīrā ḥadīş-i merḳūm basīt-i ḡabrādan siyyemā Mekke-i Mūkerreme ve bilād-ı 'Arab-ı şerāfet-(N85b) pīrādan nūr-ı mühr-i nübūvvet ile ref'-i ḡalām-ı küfr ü ḡalālete rātibet-tīrāz-ı delālet olup ḥattā ḥıṭṭa-i li'ām dāḥil-i ḥavza-i İslām olmağla munazzafū's-sāha olmasını daḥi ifāde-pīrā-yı işāretidir. Yāḥud pertev-i şems-i risāletleri rūşenāyī-baḥş-ı 'āmmeyi 'ālemiyān olmağla¹⁴⁰⁶ (لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ) mantūḳ-ı bāhirū'l-leme'ānı üzre zuhūr ve ḡalebe ile maḥv-ı ḡalām-ı ḡalāl irādesini müştēmil yāḥud ittibā'-kārān-ı eşer-i 'ālī-ḡadr-i risālet-iḥtīvādan maḥv-ı ḡalām-ı seyyi'eti ifādeye muḥtemildir. Felā-cerem¹⁴⁰⁷ (يُحْشَرُ النَّاسُ عَلَى قَدَمِي) vaşf-ı muḥteremiyle mevsūfiyyetlerinin lāzımı olan ḥaşr-ı ecsād-ı 'ālem zamān-ı hidāyet-'unvān-ı Resūl-i Ekrem'de (79b) taḥaḳḳuḳ-peẓīr olmağın ol Ḥitām-ı Cümle-i enbiyā ve rusūlūn zāt-ı mekārīm-me'āşirleri Ḥāşir ism-i fāḥiriyle daḥi müsem mā idüğü ma'lūm-ı ta'ḳīb-sāz-ı mecmū'-ı ma'ālī-lūmū'-ı mürselin idiklerinden 'Āḳıḳ, cümle-i esmā-i şerāfet-mevsūmlarındandır. Ve 'inde'l-ba'z ma'nā-yı maḥşūriyyet-i 'ālem 'alā kıdemi'n-Nebiyi'l-Ekrem pīş-ḡāh-ı sa'ādet-penāhlarında saf-bestegī-i ehl-i mevkıfdan kināye ve ma'nā-yı merḳūm (لَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ)¹⁴⁰⁸ naşş-ı celīlū'l-ḡaşşından mefhūm idigi mā-bihi'l-kifāyedir. Ve 'inde'l-ba'z-ı'l-

¹⁴⁰⁴ Şifā metninde (bkz Kandemir, *age.*, c. I, s. 481; Kadı İyâz, *Şifâ-i Şerîf*, Ter. Ali Kara, c. I, s. 188) 6 isim sayılıp “yedincisi yoktur” denilmiştir. Metinde ise “yedi kişidir” şeklinde kayıt düşülmüştür. Bu 6 isim şunlardır: Muhammed ibni Uhayha ibni Cülâh el-Evsî, Muhammed ibni Mesleme el-Ensârî, Muhammed ibni Berâ el-Bekrî, Muhammed ibni Süfyân ibni Mücâşî', Muhammed ibni Humrân el-Cu'fî ve Muhammed ibni Huzâi es-Sülemî. Bkz Kandemir, *age.*, c. I, s. 481.

¹⁴⁰⁵ “Allah Teâlâ inkârcılığı benim elimle mahvedecektir.” Buhârî, Menâkıb 17, nr. 3532, Tefsîr 61, nr. 4898; Müslim, Fezâil 124, 125, 126, nr. 2354-55.

¹⁴⁰⁶ “O, Allah'a ortak koşanlar hoşlanmasalar bile dinini, **bütün dinlere üstün kılmak için**, peygamberini hidayetle ve hak dinle gönderendir.” Tevbe 9/33.

¹⁴⁰⁷ “Ben peygamber olduktan sonra insanlar benim arımda toplanacaktır.” Buhârî, Menâkıb 17, nr. 3532, Tefsîr 61, nr. 4898; Müslim, Fezâil 124, 125, 126, nr. 2354-55.

¹⁴⁰⁸ “Böylece, **sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye** sizi orta bir ümmet yaptık. Her ne kadar Allah'ın doğru yolu gösterdiği kimselerden başkasına ağır gelse de biz, yönelmekte olduğun ciheti ancak; Resul'e tabi olanlarla,

āḥar¹⁴⁰⁹ (عَلَى قَدَمِي عَلَى مَنْزِلَتِي وَسَابِقَةَ الرَّحْمَةِ الْمَوْعِدَةِ بِي) ma'nā-yı dil-ārāsın müş'ir idüğün¹⁴¹⁰ fermüde-i mükerreremesi mübeyyin ve 'inde'l-ba'zı'l-āḥar ḥaşr-ı benī nev'-i beşer kıddām-ı Resül-i müfteḥarda cilve-ger ve fî yevmi'l-maḥşer pîş-gāḥ-ı Risālet-perverde mecmū'-ı nev'-i beşer cem'iyet-āver idigin mu'lin olup 'inde'l-ba'zı'l-āḥar¹⁴¹¹ (عَلَى سُنَّتِي) ma'nā-yı behcet-intimāsını irāde lāzım-ı beyyindir. Pes esmā-i ḥamse-i şerāfet-perver ma'a-keşret-i ismihi'l-mu'teber taḥşîşun bi'z-zıkr buyurulduğu zīver-baḥş-ı kütüb-i müteḥaddime ve ma'lūm-ı ümem-i sālīfe olduğundandır. Zīrā¹⁴¹² (لِي عَشْرَةُ أَسْمَاءٍ) maḳāl-i şerāfet-iştimālî menḳūl-i şıḥḥat-intimā ve "Ṭāhā ve Yāsīn" esmā-i 'aşere-i merḳūmeden ma'dūd idigi bī-mirādır. Felihāzā ma'nā-yı "Ṭāhā", "Yā Ṭāhir" ve "Yā Hādī" ismeyn-i celīleyniniñ ma'nāsını ḥavī ve "Yāsīn", "Yā Seyyid" mefhūm-ı şerāfet-mevsūmunı muḥtevē idigi menḳūl-i fuḥūldur. Ma'a-hāzā "Resülü'r-Raḥmeti" ve "Resülü'r-Rāḥati" ve "Resülü'l-Melāḥim" daḥi esmā-i şerāfet-intimālarından idigin beyān eşerinde وَأَنَا الْمُقَفِّي وَأَنَا¹⁴¹³ (يَا هُودُ الْقَيْمِ) yāḥud¹⁴¹⁴ (وَأَنَا الْقَيْمِ) buyurulduğu kezālik maḥkiyy-i ba'zı efāzıl-ı fezā'il-dişārdır. Ḥattā lafz-ı celīl-i "Ḳayyum" muḳīmü's-sünne ma'nā-yı şerāfet-intimāsın edā-sāz idigi mīzāb-ı lisān-ı Dāvūd 'aleyhi's-selāmdan mişāl-i āb-ı ḥayāt cereyān-sāz-ı vürūd olan¹⁴¹⁵ (اللَّهُمَّ ابْعَثْ لَنَا مُحَمَّدًا مُقِيمَ السُّنَّةِ بَعْدَ الْفِتْنَةِ) du'a-yı rehīnül'-ğayretinden ma'lūm ve 'inde'l-ba'z cāmi'-i şufūf-ı mekārīm olmaḳda kemālleri "ism-i Ḳayyum'dan" mefhūm olup rivāyet-i "Ḳusem" üzre lafz-ı merḳūm cāmi'-i ḥayr-ı keşir ma'nā-yı nefāset-pezirine delāletle mevsūmdur. Ḥattā rivāyet-i uḥrā üzre (لِي) ḥadīs-i şerāfet-(N86a) perveri (لِي سِتُّ أَسْمَاءٍ: مُحَمَّدٌ وَأَحْمَدُ وَخَاتِمٌ) ḥadīs-i şerāfet-(N86a) perveri cilve-ger ve merviyi-i Cübeyr bin Muṭ'im manṭūḳunca (لِي سِتُّ أَسْمَاءٍ: مُحَمَّدٌ وَأَحْمَدُ وَخَاتِمٌ) ḥadīs-i i'cāz-güsteri lem'a-perverdir. Felihāzā merviyi-i Ebī¹⁴¹⁷

gerisingeriye dönecekleri ayırd edelim diye kıble yaptık. Allah, imanınızı boşa çıkaracak değildir. Şüphesiz Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir." Bakara 2/143.

¹⁴⁰⁹ "Ayaklarım üzere" (sözünün manası); makamımın önünde ve bana önceden vaadedilen rahmet."

¹⁴¹⁰ "İçlerinden bir adama insanları uyar ve iman edenlere, **Rableri katında kendileri için bir doğruluk makamı bulunduğunu** müjdele diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki o kafirler, "Bu elbette apaçık bir sihirbazdır" dediler?" Yûnus 10/2.

¹⁴¹¹ "Sünnetim üzerine."

¹⁴¹² "Sadece bana ait olan beş (ünlü) ismim vardır."

¹⁴¹³ "Ben Mukaffî'yim, diğer peygamberlerin ardından gelenim; bir adım da Kayyim'dir."

¹⁴¹⁴ "Ben Kusem'im."

¹⁴¹⁵ "Allahım! Uzun bir aradan sonra dini yeniden canlandıracak olan Muhammed'i insanlara gönder."

¹⁴¹⁶ "Benim Kur'ân-ı Kerîm'de geçen yedi ismim şunlardır: Muhammed, Ahmed, Yâ Sîn, Tâ Hâ, Müddessir, Müzzemmil ve Abdullah."

¹⁴¹⁷ "Benim altı ismim vardır: Muhammed, Ahmed, Hâtim, Âkîb, Haşir, Mâhî."

Mūsā-yı Eş‘arī üzre ol müsemma-yı esmā-i şerāfet-intimā (أَنَا مُحَمَّدٌ وَأَحْمَدُ وَالْمُقَفِّي وَالْحَاشِرُ) 1418 buyurmağla tesmiye-sāz-ı nefis-i nefisleri idigi müşbet olup 1419 rivāyāt-ı ‘adīdesi daḥi şeref-baḥş-ı vürūd ve cümlesi rehīn-i rātibe-i şihḥat idigi 1420 (وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ) medlül-i i‘cāz-şümülünce ḳarīn-i telaḳḳī bi'l-ḳabūl-i fuḳalā-yı tettebbu‘-ālūddur. Siyyemā vaşf-ı rahmet ile ittişāfları manşūşun ‘aleyh olduğu gibi müzekkī-i ümmet ve mu‘allim-i kitāb u ḥikmet 1421 ve hādī ile's-şirāṭi'l-müstakīm 1422 ve zümre-i mü'minīne ra'ūf ve rahīm idikleri 1423 daḥi naşş-ı Ḳur‘ān-ı bāhirū'l-leme‘ān ile müşbetdir. Ḥattā nām-ı şerāfet-āşām-ı “Mukaffi” (80a) hem-‘inān-ı ma'nā-yı ‘Āḳıb idigi muşahḥaḥ ve ‘inde'l-ba‘z müttebi‘ ma'nāsına idigi daḥi muşarraḥdır. Ḥattā tekrīmen li-şānihi'l-esnā vaşf-ı şerāfet-raşf-ı ümmetleri merḥūmelikle mevsūme idigi rūşenā olup ber-manṭūḳ-ı i‘cāz-mesūḳ-ı 1424 (وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ) ba‘zın ba‘za teşmīr-sāḳ-ı re‘fet ü merḥameti ve her biriniñ meşāḳḳ-ı ta‘abbūd ü ṭā‘ate şedd-i niṭāḳ-ı iṭā‘ati muḳarrer olmağın vaşf-ı merḳūm ile teşrīf-pīrā-yı ittişāf olduklarından Nebiyy-i meb‘ūs-i celīlū's-şān-ı kerīmū's-şiyemleri daḥi 1425 (رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ) vaşf-ı güzīniyle mevsūf ve kendülere re‘fet ü merḥamet ve istiḡfār u īşār ile ma‘rūfdur. Felihāzā zümre-i ümmetleri ṭaraf-ı bāhirū's-şereflerinden teraḥḥum ile me‘mūr ve ma'nā-yı mezbūr 1426 (إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مِنْ عِبَادِهِ الرَّحْمَاءَ) ḳavl-i re‘fet-evlinden şüret-nümā-yı zuḥūr idigi gibi 1427 (الرَّاجِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمَنُ) ḥadīs-i şerāfet-bünyānından daḥi manzara-zīb-i şu‘ürdür. Bināberīn 1428 (ارْحَمُوا مَنْ فِي الْأَرْضِ يَرْحَمْكُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ) maḳūl-i i‘cāz-intimāsı te‘kīd-sāz-ı emr-i ittişāf bi't-teraḥḥumdur. Felā-cerem esmā-i mezkūreden mā-‘adā

1418 “Ben Muhammed'im, Ahmed'im, Mukaffi'yim, Hâşir'im, Nebiyyü't-tevbe, Nebiyyü'l-melhameyim.” Müslim, Fezâil 126, nr. 2355.

1419 “Nebiyyü'l-merhame, Nebiyyü'r-rahme ve Nebiyyü'r-râhayım.”

1420 “(Ey Muhammed!) Seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ 21/107.

1421 Âl-i İmrân 3/164; Cuma 62/2 ve Bakara 2/129'a işaret edilmektedir.

1422 Nisâ 4/175 ve Mâide 5/16'ya işaret edilmektedir.

1423 Tevbe 9/128.

1424 “(17-18) Sonra da iman edenlerden olup **birbirine sabrı tavsiye edenlerden, birbirine merhameti tavsiye edenlerden olanlar var ya**, işte onlar Ahiret mutluluğuna erenlerdir.” Beled 90/17.

1425 “(Ey Muhammed!) Seni ancak **alemlere rahmet** olarak gönderdik.” Enbiyâ 21/107.

1426 “Cenâb-ı Hak merhametli kullarını sever.” Buhârî, Cenâiz 32, nr. 1284, Merdâ 9, nr. 5655, Tevhid 2, 25, nr. 7377, 7448; Müslim, Cenâiz 11, nr. 923. Hadisin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 489.

1427 “Merhamet edenlere, Cenâb-ı Hak merhamet eder.”

1428 “Siz yeryüzündekilere merhamet ediniz ki, göktekiler de size merhamet etsin.” Ebû Dâvûd, Edeb 58, nr. 4941; Tirmizî, Birr 16, nr. 1924.

niçe elķāb-ı ſherāfet-intimā ve mūte‘addid esmā-i tekrīm-peymā ile naſſ-ı Qur’ān-ı bāhirü'l-leme‘ānda mevsūmiyyetleri emr-i müsellem olup evſāf-ı ma‘ālī-ittişāf ile daħi mevsūfiyyetleri müſbetdir. Ezcümle Nūr¹⁴²⁹ ve Sirāc-ı Münir¹⁴³⁰ ve Münzir¹⁴³¹ ve Nezir¹⁴³² ve Mübeſſir¹⁴³³ ve Beſir¹⁴³⁴ ile mevsūmiyyetleri gibi ſāhid¹⁴³⁵ ve ſehid¹⁴³⁶ ve Hakkü'l-Mübīn¹⁴³⁷ ve Hātemü'n-Nebiyyīn¹⁴³⁸ ve Ra’uf ve Rahīm¹⁴³⁹ ve Emīn¹⁴⁴⁰ simāt-ı zāt-ı mekārīm-rehīnlerinden idigi müstebīndir. Siyyemā kadem-i ſıdk¹⁴⁴¹ ve rahmeten li'l-‘ālemīn¹⁴⁴² ve ni‘metu'llāh¹⁴⁴³ ve'l-‘urveti'l-vuſķā¹⁴⁴⁴ ve'ſ-ſırāti'l-müstaķīm¹⁴⁴⁵ ve'n-necmi'ſ-ſākīb¹⁴⁴⁶ ve'l-kerīm¹⁴⁴⁷ ve'n-nebiyyi'l-ümmi¹⁴⁴⁸ ve dā‘ī ila'llāh¹⁴⁴⁹ evſāf-ı ſherāfet-destgāhıyla ittiſāfları bī-ħilāf idiginden mā-‘adā niçe esmā-i ma‘ālī-intimā ile müsem mā idikleri kütüb-i münzile-i kadīmede manſūſatun-bihā ve iħbār-ı enbiyā-yı sālifin ile mu‘avvelun ‘aleyhā idigi āyāt-ı beyyināt-ı Qur’āniyye ve aħādīs-i ſerīfe-i nūrāniyye ile rehīn-i rātibe-i ſöhret ve ıtlāk-ı ‘ulemā-yı ümmet ile ſeref-baħſ-ı ſıhħatdır. ^(N86b) Ezcümle Muſtafā ve Müctebā ve Ebu'l-Kāsim ve Resül-i Rabbü'l-‘Ālemīn ve ſefi‘ ve Müſeffā‘ ve Müttekī ve Muſliħ ve Tāhir ve Müheymin ve ſādık ve Maſdūk elfāz-ı hürriyyetü'l-istiħfāzı delālet-ārā-yı Zāt-ı Risālet-me‘ābları olup Hādī ve Seyyid-i Veled-i Ādem ve Seyyidü'l-Mürselīn ve İmāmü'l-Müttaķīn ve Kā'idü'l-Ġurri'l-Muħaccelīn ‘alem-i Zāt-ı Risālet-mu‘lemelerinden idigi müsellem ve Hābību'llāh ve Hālilü'r-Rahmān ve ſāhibü'l-

¹⁴²⁹ Māide 5/15.

¹⁴³⁰ Ahzāb 33/45-46.

¹⁴³¹ ſūrā 42/7.

¹⁴³² İsrā 17/105; Furkan 25/56; Ahzāb 33/45; Fetih 48/8.

ma‘ālī-ittişāf ile daħi mevsūfiyyetleri müſbetdir. Ezcümle Nūr ve Sirāc-ı Münir ve Münzir ve Nezir: — N.

¹⁴³³ İsrā 17/105; Furkan 25/56; Ahzāb 33/45; Fetih 48/8.

¹⁴³⁴ Māide 5/19.

¹⁴³⁵ Ahzāb 33/45; Fetih 48/8; Bürüc 85/3.

¹⁴³⁶ Nisā 4/41.

¹⁴³⁷ Yūnus 10/108; Zuhruf 43/29.

¹⁴³⁸ Ahzāb 33/40.

¹⁴³⁹ Tevbe 9/128.

¹⁴⁴⁰ ſuarā 26/107; Tekvīr 81/19-21.

¹⁴⁴¹ Yūnus 10/2.

¹⁴⁴² Enbiyā 21/107.

¹⁴⁴³ İbrāhīm 14/28; Nahl 16/72.

¹⁴⁴⁴ Bakara 2/256.

¹⁴⁴⁵ Māide 5/16; Fātiha 1/6.

¹⁴⁴⁶ Tārık 86/1-3.

¹⁴⁴⁷ Tekvīr 81/19.

¹⁴⁴⁸ A‘rāf 7/157.

¹⁴⁴⁹ Ahzāb 33/46; Ahkāf 46/31.

havzi'l-mevrūd ve zü's-şefā'ati ve'l-makāmi'l-mahmūd daḥi evşāf-ı cemīle-i Zāt-ı sa'ādet-ālūdlarından olduğu menār-ı şöhretde 'alemdir. Hattā şāhibu'l-vesīle ve'l-fazīle ve'd-dereceti'r-refī'a ve şāhibü't-tāc ve'l-mi'rāc ve'l-livā' ve'l-kaḍīb ve rākibü'l-Burāk ve'n-nāka ve'n-necīb 'unvān-ı şān-ı efdaliyyet-nişānlarından olup şāhibü'l-ḥucce ve's-sultān ve'l-ḥātem ve'l-'alāme ve'l-burhān ve şāhibü'l-hirāve ve'n-na'leyn daḥi evşāf-ı Seyyidü'l-Kevneyn'den olduğu gibi Mütevekkil ve Muhtār ve Muḫimü's-Sünne ve Muḫaddes ve Rūhu'l-Ḥaḫ esmā-i celīlesiyle mevsūmiyyetleri muḫaḫḫaḫdır. Felihāzā zīver-efzā-yı şaḥīfe-i İncil olan Bāraḫlīt, Rūhu'llāh ma'nā-yı şerāfet-(80b) intimāsının mü'eddāsı olup fāriḫ-ı beyne'l-ḥaḫ ve'l-bāṭıl ma'nāsını müştamil idigi menḫül-ı ba'zı efāzıdır. Keyfe lā? Ka'b el-Aḫbār iḥbārınca zīver-baḫş-ı suṭūr-ı kütüb-i sālīfe olan esmā-i Nebeviyye'den “māz-māz” lafzı “ṭayyib ṭayyib” ma'nāsını ifāde-sāz ve “ḥimmiṭāya”, “ḥāmiyü'l-ḥaremeyn” mağzāsını edā-perdādır. Hattā ḥitām-ı cümle-i mürselin idiklerinden nām-ı ḥātim ile be-nām ve ḥalḫan ve ḥulḫan aḫsen-i enbiyā olmalarıyla ism-i ḥātim ile şöhretleri mā-lā-keḫāmdır. Hattā lisān-ı Süryāniyyede “Muḫammed” ma'nā-yı mümeccedi “müṣeffaḫ” lafzıyla mured ve “Rūhu'l-Ḳuds” ma'nā-yı şerāfet-intimāsı “mūnaḫḫaminā” lafzıyla mü'eddā idigi serd olunup zīver-i şaḥīfe-i Tevrāt olan nām-ı nāmīleri 'ādil ma'nāsına “uḫayd” idigi daḥi menḫül-i cāvıddır. Ve “şāhibu'l-kaḍīb”, “şāhibu's-seyf” ma'nası ile müfesser fi'l-İncil ve 'aşa ma'nāsına idigi daḥi ba'zı şikātdan menḫül-i celīldir. Hattā lafz-ı hirāve delālet-sāz-ı ma'nā-yı 'aşa idigi zīver-ārā-yı kütüb-i lügat-ı şıḫḫat-'ilāve olup ma'nā-yı ma'ālī-intimā-yı tāc, 'imāme-i zātu'l-ibtihāca ser-zede-sāz-ı delālet idigi rātibe-ṭırāz-ı şöhretdir. Pes bu esmā-i şerāfet-intimā ve şifāt-ı bedī'atü'l-ma'ānī-i i'cāz-peymādan mā-'adā niḫe esāmī-i şerāfet-müntemī ve müte'addid elḫāb-ı ma'ālī-istishāb ile mevsūmiyyet ve mevşūfiyyetleri ekşerü men en tuḫsā iken miḫdār-ı mezkūrı irād berāy-ı teşerrüf cilve-nümā ve eşher-i künye-i şerāfet-ḡunyeleri “Ebu'l-Kāsım” ve “Ebū İbrāḫīm” idigi bī-mirādır. Şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve selem teslīmā.

Faşl-ı Rābi'u 'Aşer: Cenāb-ı Vāzi'u'l-aşl-ı ḫilḫat ol Erīke-ṭırāz-ı bi'şeti esmā-i ḫüsnā-yı ḫudsiyyet-intimāsından niḫe esmā-i şerāfet-intimā ile teşrīf-sāz-ı tesmiye kılp¹⁴⁵⁰ şifāt-ı 'ulyā-yı şerāfet-intimāsından daḥi evşāf-ı 'adīde-i seniyye ile mazḫar-

¹⁴⁵⁰ A, L, ve N nüshalarında “olup” şeklinde imlā edilmiştir.

¹ (N87a) a'tāf-ı celiyye buyurduğunu beyânını hâvî bir gencîne-i cevâhir-i şerâfet-muhtevîdir. Hattâ bu mahzenü'l-fu'âdda lem'a-baḥşâ-yı ḥayyiz-i vücûd olan le'âlî-i mütelâlî'ül-'avâ'idin medlûl-i bâb-ı evvele tenâsüb ve tenâsukı ve âb u tâb-ı mazmûn-ı şerâfet-meşhûnunun birbirine tevâfukı silkü'l-mürvârîd-i zeyl-i bâb-ı mezkûrda tanşîş ile tanzîm olunmak muktezâ-yı ri'âyet-i tertîb ve mübteğâ-yı tenâsuk-ı te'lîf-i efâzıl-firîb iken te'hîri henüz iltikâf-ı dürrer-i mezâmîn-i şerâfet-zamîni ile mâlik-i nişâb-ı tevfiḳ idiginden nâşî idigi maḳûl-i şâhib-i kitâb-ı fezâ'il-havâşîdir. Felâ-cerem ma'lûm-ı erbâb-ı fûhûm ola ki Cenâb-ı Kibriyâ cellet na'mâ'uhû ve 'alâ ḥazretleri bâlâ-yı rif'at-intimâ-yı enbiyâ-yı kirâmdan niçe serâmedân riyâz-ı nübüvveti ilbâs-ı libâs-ı kerâmet ile kabâ-püş-ı tevḳîr u terkîm ve müsemma-yı esâmî-i celîle kılmagla pîrâye-i şadru's-şudûr-ı ikrâm-ı 'azîm kılmışdır. Ezcümle Cenâb-ı İshâk-ı şadâkat-vifâkı ve Ḥazret-i İsmâ'îl-i rehînü't-tebcîli 'Alîm¹⁴⁵¹ ü Ḥalîm¹⁴⁵² ismeyn-i celîleyni ile mevsûmiyyete sezâ ve Ḥazret-i İbrâhîm-i rehînü't-tekrîmî kezâlik ism-i Ḥalîm¹⁴⁵³ ile tevsîme revâ ve Cenâb-ı Nûḥ-ı pür-fütûḥı ism-i Şekûr¹⁴⁵⁴ ile müsemmalığa ahrâ ve Cenâb-ı 'Îsâ ve Yahyâ 'aleyhime't-teḥâyâyı ism-i Berr¹⁴⁵⁵ ile tevsîm ve Cenâb-ı Mûsâ-yı sa'âdet-resâyı Ḳavî¹⁴⁵⁶ ve Kerîm¹⁴⁵⁷ ismiyle ḳarîn-i tekrîm buyurup Cenâb-ı Yûsuf 'aleyhi's-selâmı Ḥafîz u 'Alîm¹⁴⁵⁸ ismeyn-i celîleynine mazhar buyurmağla¹⁴⁵⁹ tevḳîr-i vefîre **(81a)** maşdar buyurmuşdur. Hattâ Cenâb-ı Eyyûb-ı muşâberet-maşhûbı Şâbir¹⁴⁶⁰ ism-i fâhîriyle mûkerrem ve yine Ḥazret-i İsmâ'îl 'aleyhi's-selâmı Şâdîḳu'l-Va'd¹⁴⁶¹ vaşf-ı celîl[iyl]e mufahḥam buyurduğu naşs-ı Ḳur'ân'dan tâbândır. Siyyemâ bâlâ-yı efḍaliyyet-intimâ-yı şân-ı refi'ul-'unvân Ḥâtemü'n-Nebîyyîn'i esmâ-i keşîre-i şerâfet-ḳarîn ve evşâf-ı vefîre-i sa'âdet-rehîn ile tecellî-pîrâ-yı tevḳîr-i vefîr buyurduğu kitâb-ı 'azîz-i i'câz-engîzde mastûr ve elsine-i ḥaḳḳâniyyet-me'inne-i enbiyâ-yı kirâm-ı mekârim-mevfûrda mezkûrdur. Felâ-cerem ba'de a'mâlî'l-fikrî's-

¹⁴⁵¹ Hicr 15/53; Zâriyât 51/28.

¹⁴⁵² Sâffât 37/101.

¹⁴⁵³ Tevbe 9/114; Hûd 11/75.

¹⁴⁵⁴ İsrâ 17/3.

¹⁴⁵⁵ Meryem 19/14 (Ḥazret-i Yahyâ); Meryem 19/32 (Ḥazret-i 'Îsâ).

¹⁴⁵⁶ Kasas 28/26.

¹⁴⁵⁷ Duhân 44/17.

¹⁴⁵⁸ Yûsuf 12/55.

¹⁴⁵⁹ Cenâb-ı Yûsuf 'aleyhi's-selâmı Ḥafîz ve 'Alîm ismeyn-i celîleynine mazhar buyurmağla: — N.

¹⁴⁶⁰ Sâd 38/44.

¹⁴⁶¹ Meryem 19/54.

sākıb ve ğıbbe iştiğālî'z-zikrî'r-rāğıb ol cevāhir-i zevāhir-i şerāfet-me'āsirden fevka'l-ismeyni'l-celileyn taşaddî-pîrāyân-ı faşleyn lede'l-'ulemā' rû-nümā degil iken delālet-i tevfiķ-i ni'me'r-refiķ ile şāhib-i kitāb-ı fezā'il-nişāb miķdār-ı şelāşine karīb esmā-i şerāfet-intimā ile mevsūmiyyetlerine ittılā' ile genc-yäfte-i teşerrüf olmağın irā'et-i şüret-i maķşūda zaferde bi-teyessürî'llāhi te'ālā teferrüd-pîrā idügiyle mütesellî ve teysîr-i ilhām mā-bakiye ile rātibe-tırāz-ı terākķî olmağ-ıçün daħi dergāh-ı 'atā-penāh-ı İlāhî'den vürüd-ı feyze muntazırdır. Pes esmā-i ħüsnā-yı kıdsiyyet-intimādan Ĥamîd ism-i şerāfet-nüvîdi Maħmūd ma'nāsını pîrāye-baħş-ı edā ve zāt-ı aħadiyyet-simāt-ı Kibriyā'nıñ mevrîd-i ĥamd ü şenā ve medār-ı ĥamd-i 'ibād idüğüne mü'eddā olup Ĥāmid ma'nā-yı dil-ārāsını daħi muħtevî ve zāt-ı baħt-ı Müfîzu'l-Cūd ĥāmidun li-nefsihî ve ĥāmid-i tā'āt-i 'ibād idigin ĥāvîdir. Ve ism-i celîl-i Muħammed daħi mutazammın-ı ma'nā-yı ^(N87b) ma'ālî-intimā-yı maħmūd idigi Zebūr-i Ĥazret-i Dāvūd'da şeref-baħş-ı vürüd olup zāt-ı sūtüde-simāt-ı Nebiyy-i Emced daħi ism-i Muħammed ve Aħmed ile mevsūmiyyetiñ maħtidi olması efďaliyyet-i zāt-ı sa'ādet-rehînlerin tebyinde i'cāz-rehîndir. Ĥattā Aħmed ism-i mümeccediyle mevsūmiyyet-i Nebiyy-i Emced efďalu men ĥamîde ve ecellü men ĥumîde idiklerinden cilve-ger ve manā-yı merķüm lisān-ı dürer-bār-ı Ĥassān-ı şerāfet-imtināndan ziyā-feşān olan

Nazm: ¹⁴⁶² وَشَقَّ لَهُ مِنْ اسْمِهِ لِجَلِّهِ ... فَذُو الْعَرْشِ مُحَمَّدٌ وَهَذَا مُحَمَّدٌ

nazm-ı belāğat-resminden mefhūmdur. Siyyemā ismeyn-i ce[lî]leyn-i Ra'ūf u Raħîm şedîdü'r-raħme ve mürîdu ziyādeti'l-ħayri li'l-ümme ma'nāsına esmā-i ĥüsnādan ma'dūd iken Zāt-ı nübüvvet-simāta daħi sime idigi naşş-ı Kur'an-ı bāhirü'l-leme'an ile müşbet¹⁴⁶³ ve mevcüd ve müteħakķıķu'l-emr ma'nāsına "el-hakku'l-mübîn" daħi esmā-i ĥüsnādan iken ĥattā ¹⁴⁶⁴ ﴿جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُبِينٌ﴾ fermüde-i celālet-āyînle ve ﴿وَقُلْ﴾ ¹⁴⁶⁵ ﴿أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ﴾ naşş-ı i'cāz-rehînincede Zāt-ı risālet-penāha 'atıyye-kerde-i Kibriyā olup inde ba'zî'l-fużalā lafz-ı celālet-peymā-yı "ħakķ" ile ĥakķāniyyeti 'ayān olan Kur'an-ı bāhirü'l-leme'an irādesi tābān olduğı gibi "ħakķ ve mübîn" ile irāde-i Resül-

¹⁴⁶² "Hak Teâlâ, resûlünün şânını yüceltmek için ona yüce isminden bir pay verdi. Arş'ın sahibi Maħmūd, o ise Muhammed -sallallāhu aleyhi ve sellem-."

¹⁴⁶³ Tevbe 9/128.

¹⁴⁶⁴ "Doğrusu onları (Mekke müşriklerini) ve atalarını **kendilerine hak olan Kur'an ve onu açıklayan bir peygamber gelinceye kadar** (dünya nimetlerinden) yararlandırırm." Zuhuruf 43/29.

¹⁴⁶⁵ "De ki: "Gerçekten ben, apaçık bir uyarıcıyım." Hicr 15/89.

i Güzîn daḥi cilve-ger-i mināssa-i imkān olup beyyinü'l-emr ma'nāsına ıtlāk-ı lafz-ı mübîn Cenāb-ı Risālet-mekîne şıḥḥat-āgîn idigi ¹⁴⁶⁶﴿فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ﴾ nazm-ı kerîminden müstebîndir. Zîrâ lümû'-ı mihr-i risāelet-i 'āmmeleri bâhir ve mübeyyin-i evāmîr ü nevāhî-i İlāhiyye idiklerinden ism-i "Mübîn" ile mevsûmiyyetleri tahric-i fâhîrdir. Ve kezâlik ism-i celîl-i "Nûr" ḥâliḳu'n-nûr ma'nâ-yı şerāfet- **(81b)** mevfûrı yâḥud münevver-i derûn-i semāvât ve arâzîn yâḥud nûr-ı hidāyet ile tenvîr-sâz-ı derûn-ı mü'mînîn ma'nâ-yı şerāfet-ḳarînini mü'eddî ism-i Melik-i Mübdî iken ¹⁴⁶⁷﴿فَقَدْ﴾ mantûḳ-ı i'câz-mesûḳunca ism-i celîl-i Resûl-i Cemîl olup 'inde ba'zî'l-fuḥûl Ḳur'ân-ı i'câz-ıktirân olmaḳ daḥi menḳûldur. Lâkin ¹⁴⁶⁸﴿وَسِرَاجًا﴾ kavlı-i i'câz-evlince zât-ı risālet-simât-ı Nebevî irādesi zâhir ve vuzûh-ı emr-i risāletleriyle nûr-baḥş-ı ḳulûb-ı ümmet idiklerinden ism-i nûr ile mevsûmiyyetleri bâhîrdir. Ve "Şehîd" ism-i celālet-nüvîdi bi-ma'ne'l-'âlim yâḥud fî- yevmî't-tenâd şâhid-i ümmet ma'nâ-yı şerāfet-meşâddi ile esmâ-i ḥüsnâ-yı ḳudsiyyet-merâsimden iken ¹⁴⁶⁹﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا﴾ naşş-ı celîli ¹⁴⁷⁰﴿وَيَكُونُ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ kavlı-i cemîli üzre ma'nâ-yı mezkûra delālet-pîrâ idigi ḥâlde esmâ-i Resûl-i kerîmu'l-ḥişâlden ma'dûd idigi daḥi mübeyyin-i 'ulüvv-i şân-ı Resûl-i ma'âlî-vuşûldur. Ve ism-i pür-tekrîm-i "Kerîm" daḥi ¹⁴⁷¹﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ﴾ mışdâḳ-ı i'câz-vifâḳınca cümle-i esmâ-i celālet-intimâ-i Nebeviyye'den keşîru'l-ḥayr yâḥud mufaddal yâḥud 'afuvv ve 'alî ma'nâlarını edâ-sâz ve "Ekrem ve Kerîm" esmâ-i Resûl-i i'câz-tırâzdan ^(N88a) olup ¹⁴⁷²﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ﴾ maḳûl-i müsellemi taşḥîḥ-kerde-i ıtlāk-ı mezkûrdur. Egerçi

¹⁴⁶⁶ "Nitekim hak (Kur'an) kendilerine gelince onu yalanladılar. Fakat alay ettikleri şeyin haberleri kendilerine ilerde gelecektir." En'âm 6/5.

¹⁴⁶⁷ "Ey kitap ehli! Artık size elçimiz (Muhammed) gelmiştir. O, kitabınızdan gizleyip durduğunuz gerçeklerden birçoğunu sizlere açıklıyor, birçoğunu da affediyor. **İşte size Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap (Kur'an) gelmiştir.**" Mâide 5/15.

¹⁴⁶⁸ "(45-46) Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik." Ahzâb 33/46.

¹⁴⁶⁹ "(Ey Muhammed!) **Şüphesiz biz seni bir şahit**, bir müjdeci ve bir uyarıcı **olarak gönderdik.**" Fetih 48/8.

¹⁴⁷⁰ "Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız **ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi** orta bir ümmet yaptık. Her ne kadar Allah'ın doğru yolu gösterdiği kimselerden başkasına ağır gelse de biz, yönelmekte olduğun ciheti ancak; Resul'e tabi olanlarla, gerisingeriye dönecekleri ayırd edelim diye kible yaptık. Allah, imanınızı boşa çıkaracak değildir. Şüphesiz Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir." Bakara 2/143.

¹⁴⁷¹ "(38-40) Görebildiklerinize ve göremediklerinize yemin ederim ki, **o (Kur'an), hiç şüphesiz çok şerefli bir elçinin (Allah'tan alıp tebliğ ettiği) sözüdür.**" Hâkka 69/40.

¹⁴⁷² "Rabbimin katında Âdemoğlunun en değerlisi ben olacağım." Tirmizî, Menâkıb 1, nr. 3616; Dârimî, Mukaddime 8, nr. 48.

¹⁴⁷³﴿رَسُولٍ كَرِيمٍ﴾ āyet-i i‘cāz-simātında cılve-ger-i mināssa-i nüzül olan “Kerīm” ile Cibrīl-i bāhirü't-tebcīl irādesi daḥi muḥtemeldir. Ammā ‘inde'l-ekşerīn lafz-ı “Kerīm” Resūl-i mufaḍḍal ile mü‘evveldir. Ve “celīlū’ş-şān” ma’nā-yı efḍaliyyet-‘unvānıyla “‘aẓīm” isminin daḥi maẓharı idikleri ¹⁴⁷⁴﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ naşs-ı pür-tekrīmi ile müşbet ve evvel-i sifr-i Tevrāt’da veled-i Ḥazret-i İsmā’īl-i kerīmü’s-simātdan ‘Aẓīm ism-i pür-tekrīmiyle mevsūm olan Nebiyy-i kerīmiñ taḥaḥḥuḥ-ı kudūm-i raḥmet-mevsūmları musaṭṭardır. Ve “muşlih” yāḥud “kāhir” yāḥud “‘aẓīmū’ş-şān” ma’nāsına “Cebbār” ve “Mütekebbir” esmā-i ḥüsnā-yı Ḥālīku’l-Berr’den iken muşlih-i ümmet ve me’vā-yı hidāyet-ma’nāsına esmā-i Nebiyy-i hādīden olup tekebbür ve tecebbürden teberrīleri ¹⁴⁷⁵﴿وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ﴾ naşs-ı kerīmi ile rehīn-i rātībe-i şübūt ve ‘ālim-i bi-künhi’ş-şey’ ma’nāsına yāḥud “muḥbir” mağzāsına “Ḥabīr” esmā-i ḥüsnā-yı şerāfet-maşīrdan idigi ¹⁴⁷⁶﴿الرَّحْمَنُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا﴾ naşsıyla müşbet iken esmā-i ma’ālī-intimā-yı Nebevī’den olmağla men’ūt idigi daḥi muḥarrer ve ‘inde’l-ba’z sā’il, istiḥbār-āver-i āḥar ve mes’ul, ḥubret-perver-i Ḥazret-i Peygamber’dir. Ve ‘inde’l-ba’z sā’il, Resūl-i Kāmil ve mes’ul, efḥam-ı Cenāb-ı Dānende-i umūr-ı ‘ālem olup i‘lām-ı Melik-i ‘Allām ile Nebiyy-i beyyinü’l-iḥtirām mine’l-vecheyn ḥabīr idigi bī-reyb ü meyndir. Keyfe lā? Ġāyetü’l-ġāyāt-i ‘ilm-i meknūn ma’lūm-i Cenāb-ı Resūl-i hidāyet-meşḥūn olmağın ism-i ḥabīr ile mevsūmiyyetleri taḥaḥḥuḥa maşīr ve me’mūrun bi’t-teblīğ idikleri ḥasebiyle muḥbir-i ḥaḥḥāniyyet-peẓīrdir. Felihāzā muḥākeme-pīrā-yı umūr-ı ‘ibād ma’nāsına yāḥud gūşūde-sāz-ı ebvāb-ı erzāk-ı raḥmet ma’nāsına yāḥud kulūb u ebşār-ı ‘ibāda ibşār-ı ruḥsār-ı ḥaḥḥāniyyet ile irā’et-senc-i şūret-i sedād ma’nāsına “Fettāḥ” ve “Fātīḥ” ki bi-ḥasebi’l-me’āl ma’nā-yı nāsırı peẓīrā-yı iştīmāldir. Esmā-i (82a) ḥüsnā-yı Kibriyā’dan iken Nebiyy-i celīlū’ş-şān-ı sa’ādet-nişāna daḥi ‘ālem idigi ¹⁴⁷⁷﴿وَجَعَلْنَاكَ فَاتِحًا وَخَاتِمًا﴾ kavlı-i i‘cāz-evli ile mu’lemidir. Ḥattā ta’dād-ı müberrāt-ı Şamedāniyye

¹⁴⁷³ “(38-40) Görebildiklerinize ve göremediklerinize yemin ederim ki, o (Kur'an), hiç şüphesiz çok şerefli bir elçinin (Allah'tan alıp tebliğ ettiği) sözüdür.” Hâkka 69/40.

¹⁴⁷⁴ “Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin.” Kalem 68/4.

¹⁴⁷⁵ “Biz onların ne dediklerini çok iyi biliyoruz. Sen, onlara karşı bir zorba değilsin. O halde sen, benim uyarımdan korkan kimselere Kur'an ile öğüt ver.” Kaf 50/45.

¹⁴⁷⁶ “Gökleri ve yeryüzünü ve ikisi arasındakileri altı gün içinde (altı evrede) yaratan, sonra da Arş'a kurulan Rahman'dır. Sen bunu haberdar olana sor!” Furkan 25/59.

¹⁴⁷⁷ “Ben, seni Fâtih ve Hâtim kıldım.” Heysemî, Mecmau’z-Zevâid, c. I, s. 72.

esnâsında lisân-ı dürer-bâr-ı Nebiyy-i Zîşân'dan ¹⁴⁷⁸(وَرَفَعَ لِي ذِكْرِي وَجَعَلَنِي فَاتِحًا وَخَاتَمًا) hadîs-i şerâfet-enîsi sâdır idigi muşahhah-ı ıtlâk-ı fâhirdir. Bu şüretde ismeyn-i mezkûreyn-i şerâfet-pîrâ hâkim-i beyne'l-ümme yâhud güşûde-sâz-ı ebvâb-ı rahme ma'nâsını edâ ve îmân-ı bi'llâh ve ma'rifet-i umûr-i haqqâniyyet-penâha bâ'is-i dîde-küşâ-yı mütteba'in yâhud nuşret-pîrâ-yı umûr-ı haqqâniyyet-rehîn yâhud halkan mübtedâ-yı enbiyâ ve ba'sen hâtime-i rusûl-i ma'âlî-pîrâ idikleri ma'nâsın edâya me'vâ idigi şihhat-pezîr olup hattâ ma'nâ-yı ahîr, maẓmûn-ı hadîs-i şerâfet-maşırdır. Ve ism-i celîl-i Şekûr işâbe-bahş-ı ^(N88b) 'amel-i kalîl yâhud senâ-cûy-ı itâ'at-pîrâyân-ı emr-i cemîl ma'nâsına esmâ-yı hüsnâ-yı celâlet-intimâdan ma'dûd iken vaşf-ı celîl-i Hâzret-i Nuh-ı pür-fütûh kılındığı gibi esmâ-i Nebiyy-i celîlü's-şândan bir ism-i cemîl idigi dahî ¹⁴⁷⁹(أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا) hadîs-i şerâfet-mevfûriyla müşbet ve şekûriyyet-i Nebiyy-i 'âlî-hâzret 'irfân-ı kâdr-i ni'am-ı İlâhiyye ile ittîşâf ve merâm-ı senâ-yı cezîl-i eltâf-ı Şamedâniyye'yi is'âfa ihtimâm-pîrâyî-i sa'yden 'ibâret idigi bî-hilâf olup ¹⁴⁸⁰(لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ) mışdâk-ı i'câz-vifâkıncı muḳaddemât-ı şükr-i cezîl netîce-bahş-ı lutf-ı cemîl idigin i'lâmdan kinâyetdir. Ba'de hâzâ 'Alîm ü 'Allâm ismeyn-i celîleyn-i ma'âlî-peygâmı ile 'âlem-i ğayb ve's-şehâde vaşf-ı celâlet-fercâmı dahî esmâ-i hüsnâ-yı kudsiyyet-aşâmdan iken ^(وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ) nazm-ı ¹⁴⁸¹(وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ) ¹⁴⁸²naşs-ı celîli ile ¹⁴⁸³(وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ) fermûde-i celîlesiyle (وَنَحْنُ الْآخِرُونَ) idigi

¹⁴⁷⁸ "O, benim şânımı yüceltmıştır. Rûhumu bütün ruhlardan önce yaratıp ona peygamberlik vermiş, beni peygamberlerin sonuncusu yapmıştır."

¹⁴⁷⁹ "Allah'a çok şükreden bir kul olmayayım mı?" Buhârî, Teheccüd 6, nr. 1130, Tefsîr 48/2, nr. 4836; Müslim, Münâfikîn 81, nr. 2819. Hadîsin tam metni için bkz. Kandemir, *age.*, c. I, s. 508.

¹⁴⁸⁰ "Hani Rabbiniz şöyle duyurmuştu: **"Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım.** Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir." İbrâhîm 14/7.

¹⁴⁸¹ "(Ey Muhammed!) Eğer Allah'ın sana lütuf ve merhameti olmasaydı, onlardan bir grup seni saptırmaya çalışırdı. Halbuki onlar, ancak kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah, sana kitabı (Kur'an'ı) ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana lûtfu çok büyüktür." Nisâ 4/113.

¹⁴⁸² "Nitekim kendi aranızdan, size ayetlerimizi okuyan, sizi her kötülükten arındıran, **size kitap ve hikmeti öğreten, ayrıca bilmediklerinizi de öğreten bir peygamber gönderdik.**" Bakara 2/151.

¹⁴⁸³ "Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nuh'tan, İbrahim, Musa ve Meryem oğlu İsa'dan da. Evet biz, onlardan sapa sağlam bir söz almıştık." Ahzâb 33/7.

¹⁴⁸⁴(أَوَّلُ مَنْ دَخَلَ) hadîs-i cemîlinden bâhir olup zât-ı Hâtemü'n-Nebîyyîn (أَوَّلُ شَافِعٍ وَأَوَّلُ مُشَفِّعٍ) ¹⁴⁸⁶ terâne-i bî-bahânesiyle men'ût idigi ma'rûfdur. Hattâ Cenâb-ı Kâdir ve Kâyyüm'ün esmâ-i hüsna-yı bereket-mevsûmundan olan “Kaviyy ve Zül'l-Kuvveti'l-Metîn” ile Cenâb-ı Mefhâr-ı ‘Âlem’in mevsûmiyyetleri müselleme idigi ¹⁴⁸⁷(ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ) naşs-ı celâlet-âyîninden müstebîn ve ma'nâ-yı merķûm ‘inde ba'zî'l-müfessirîn taķarrür-rehîn olup ‘inde'l-ba'zî'l-âķhar Cibrîl-i Emîn irâdesi daķı maķallinde muķarrerdir. Ve yine esmâ-yı aķadiyyet-intimâ-yı Mevlâ'dan “Şâdık” ism-i celâlet-müteşâdıkı daķı esmâ-i şerâfet-intimâ-yı Nebeviyye'den ma'dûd ve “Şâdık ve Maşdûķ” ile mevsûmiyyetleri hadîs-i bihbûd ile şübût-pîrâ-yı vücûddur. Kezâlik “Velî ve Mevlâ” (إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ) bi-ma'ne'n-nâşır esmâ-i İlâhiyye'den ismeyn-i şerâfet-mütekâşir olup ¹⁴⁸⁸(أَنَا وَلِيُّ كُلِّ مُؤْمِنٍ) hadîs-i şerâfet-maşdûķunca (82b) simât-ı Nebîyy-i celîlû's-şândan idigi daķı (النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ) ¹⁴⁸⁹(مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلَيْهِ مَوْلَاهُ) hadîs-i münîfiyle müşbetdir. ¹⁴⁹⁰(أَنْفُسَهُمْ) kavî-i şerîfiyle ve ¹⁴⁹¹(فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ) ^(N89a) nazm-ı celîliyle mübeyyen olup lafz-ı celâlet-ķarîn-i ‘Afv ma'nâ-yı re'fet-intimâ-yı ‘afv ü şafķa mâ-şadaķ ve Cenâb-ı

¹⁴⁸⁴ “Biz Müslümanlar dünyaya en sonra gelen, fakat kıyamet gününde en öne geçecek olanlarız.” Buhârî, Vudû 68, nr. 238, Cum'a 1, 12, nr. 876, 896, Eymân 1, nr. 6624; Müslim, Cum'a 19-21, nr. 855.

¹⁴⁸⁵ “Cennet'e ilk giren ben olacağım.” Müslim, Fezâil 3, nr. 2278; Tirmizî, Menâķıb 1, nr. 3616; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4308.

¹⁴⁸⁶ “Şefaati etmesine izin verilip şefaati ilk kabul edilen de ben olacağım.” Müslim, Fezâil 3, nr. 2278; Tirmizî, Menâķıb 1, nr. 3616; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4308.

¹⁴⁸⁷ “(19-21) O (Kur'an), şüphesiz değerli, **güçlü ve Arş'ın sahibi katında** itibarlı, orada (meleklerce) itaat edilen, güvenilir bir elçinin (Cebrail'in) getirdiği sözdür.” Tekvîr 81/20.

¹⁴⁸⁸ “**Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Resulüdür** ve Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekatı veren mü'minlerdir.” Mâide 5/55.

¹⁴⁸⁹ “Ben her bir mü'minin velisiyim.” Nesâî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, c. V, s. 45, 130.

¹⁴⁹⁰ “**Peygamber mü'minlere kendi canlarından daha yakındır**, eşleri de onların anneleridir. Aralarında kan baķı bulunanlar Allah'ın kitabında (mirasçılık bakımından) birbirlerine, diēer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar; dostlarınıza lutufta bulunmanız başkadır. Bu hüküm kitapta kayıt altına alınmıştır.” Ahzâb 33/6.

¹⁴⁹¹ “Ben kimin dostu isem Ali de onun dostudur.” Tirmizî, Menâķıb 19, nr. 3713; İbni Mâce, Mukaddime 11, nr. 121; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 118.

¹⁴⁹² “**Sen af yolunu tut**, iyiliēi emret, cahillerden yüz çevir.” A'râf 7/199.

¹⁴⁹³ “İşte, verdikleri sözlerini bozmaları sebebiyledir ki onları lanetledik, kalplerini de kaskatı kıldık. Kelimeleri yerlerinden kaydırarak (tahrif edip) deēiştiriyorlar. Akıllarından çıkarmamaları istenen şeylerden önemli bir kısmını da unuttular. (Ey Muhammed!) İçlerinden pek azı hariç, onların daima bir hainliğini görüyorsun. **Yine de sen onları affet ve aldırış etme**. Çünkü Allah, iyilik yapanları sever.” Mâide 5/13.

Resül-i Muşaddak vaşf-ı ‘afv-ı ‘ammen zalem ile ittişāfa elyağdır. Hattā Kur’ān-ı bāhirü'l-leme‘ānda mezkūr olan ma’nā-yı mezbūr Tevrāt ve İncil’de daḥi maşūr idigi muḥarrer fī aşli’l-kitābdır. Ve tevfiḳ-dād-ı ma’nā-yı sa‘ādet-ābādınca yāḥud delālet ile’t-tarīḳi’l-mustaḳīm ma’nā-yı rāst-nihādınca ism-i celīl-i Hādī, esmā-i şerāfet-intimā-yı Melik-i Mübdī’den olup mefhūm-ı aşl-ı ma’nā-yı dil-ārāsı meylden ‘ibāret yāḥud taḳdīmden kināyet iken tefsīr-i Ṭāhā-yı şerāfet-pezīrde cilve-ger-i mināşsa-i taḥrīr oldığı üzre Ṭāhā’ya Ṭāhir veya Hādī ma’nā-yı şerāfet-ābādını mutaḥammın ¹⁴⁹⁴﴿وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ fermūde-i mūkerremesi mañtūḳ-ı münīfince esmā-i Nebeviyye’den idigi zāhirdir. Hattā Hādī bi-ma’ne’t-tevfīḳ ism-i Melik-i Mübdī ve bi-ma’ne’d-delāle ism-i Nebiyy-i kerīmu’s-sülāle olmağla ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ﴾ ¹⁴⁹⁵ fermūde-i i‘cāz-intimāsı fark-endāz-ı ma’neyeyn-i celīleyn olup tavzīḥ-i mādde-i muḥarrere ¹⁴⁹⁶﴿وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا﴾ naşs-ı tekrīm-faşşından hüveydādır. Ba‘de-zā Mü’mīn ve Müheymin esmā-i celīle-i Müfizi’l-Cūd’dan ma’dūd ve ‘inde’l-ba‘z ikisinden bir ma’nā-yı bihbūd rū-nümūd olup şān-ı rubūbiyyet-nişān-ı Kibriyā’ya nisbetle ma’nā-yı ism-i Mü’mīn muşaddıḳu’l-va’d li’l-‘ibād ve muşaddıḳu’l-ḳavl ve’r-reşād mefhūmunı ifāde-efken yāḥud tevḥīd-senc-i Zāt-ı celālet-penāḥ mü’eddāsınca Mü’mīn yāḥud mü’emmin-i ‘ibād ‘an maḥāviḳi’l-dünyā ve’l-uḥrā mağzāsını müfid idigi rüşendir. Hattā Müheymin hemzeye bedel ityān-ı hā ile mānende-i musağgar-i Emīn, Mü’mīn maddesinden me’ḥūz idüğün Şihāb-ı fezā’il-āyīn **Şerḥ-i Şifā**’da tebyīn etmiştir. Keyfe lā? Emīn-i lafz-ı icābet-ḳarīniniñ esmā-i Melik-i Mu’in’den olmasına ḳā’ilīn ‘inde ism-i celīl’r-resm-i Emīn’den me’ḥūz olmağla Müheymin’in Mü’mīn’den me’ḥūz olmasına ‘adīl ve ‘inde’l-ba‘z ism-i Müheymin “şāhid ü ḥāfız” ma’nā-yı celālet-intimāsını mutaḥammın iken Emīn ve Mü’mīn ve Müheymin esmā-i şerāfet-intimā-i Resül-i hidāyet-mu’linden idigi ¹⁴⁹⁷﴿مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ﴾ naşs-ı celālet-ḳarīninde lafz-ı celīl-i Emīn ile

¹⁴⁹⁴ “(52-53) İşte sana da, emrimizle, bir ruh (kalpleri diriltten bir kitap) vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi, kendisiyle doğru yola eristireceğimiz bir nur yaptık. **Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletiyorsun**; göklerdeki ve yerdeki her şeyin sahibi olan Allah’ın yoluna. İyi bilin ki, bütün işler sonunda Allah’a döner.” Şûrâ 42/52.

¹⁴⁹⁵ “**Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eristirir.** O, doğru yola gelecekleri daha iyi bilir.” Kasas 28/56.

¹⁴⁹⁶ “(45-46) Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; **Allah’ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik.**” Ahzâb 33/46.

¹⁴⁹⁷ “(19-21) O (Kur’an), şüphesiz değerli, güçlü ve Arş’ın sahibi katında itibarlı, orada (meleklerce) **itaat edilen, güvenilir** bir elçinin (Cebrail’in) getirdiği sözdür.” Tekvîr 81/21.

Cenāb-ı Resūl-i Güzīn irādesine delīldir. Zīrā Zāt-ı risālet-simāt-ı mekārīm-mevşūfları kable'n-nübüvve ve ba'dehā nām-ı sa'ādet-ittisām-ı Emīn ile meşhūr ve ma'rūf idikleri muḳarrerdir. Felihāzā medīḥa-i Ḥazret-i 'Abbās'da ism-i Müheymin ile mevşūfiyyetleri;

Naẓm: ثُمَّ اغْتَدَى بَيْنُكَ الْمَهِيمِنِ مِنْ
خَنَدَفٍ عَلَيَّاءَ تَحْتَهَا النُّطُقُ¹⁴⁹⁸

ḳavl-i belāḡat-evlinde mezkūr ve Müheymin bi-ma'ne'l-Emīn'in şihḥat-i ıtlāḳı bu maḳāle-i i'cāz-kelāle-i belāḡat-mevşūmdan ma'lūm-ı erbāb-ı şu'ūrdur. Ḥattā 'inde'l-Ḳuşeyrī ve'l-Ḳuteybī Müheymin, “Yâ Eyyühe'l-Müheymin”^(N89b) ma'nāsını mutazammındır. Lākin sebk-i 'ibāret-i **Şifā'**dan ruḥān-ı ma'nā-yı evvele imā rū-nümādır. **(83a)** Keyfe lā? Ol Rātibe-tırāz-ı i'tilān-ı şān-ı efḍaliyyet-nişānında (يَوْمُنِ)¹⁴⁹⁹ fermūde-i celālet-āyīni şihḥat-ı ıtlāḳ-ı ism-i Mü'min'e mebnī ve lüzūm ü vüçūb-ı taşḍīḳ-i risāletleri ism-i mezbūr ile müsemmalıklarına mübtenādır. Ḥattā ol Mü'temen¹⁵⁰⁰ (إِنْ هُوَ إِلَّا أَنَا أَمْنَةٌ لِأَصْحَابِي) buyurmaḡla Emīn, müfīd-i ma'nā-yı Mü'min idigin imā buyurmuşdur. Ġıbbe-zā ism-i celīl-i Ḳuddūs münezzeḥun 'an-ı naḳāyıs ve muṭahharun 'an simāti'l-ḥudūş ma'nā-yı ma'ālī-intimāsıyla esmā-i celīle-i Şamedāniyye'den ma'dūd iken maḡfiret-i mā-teḳaddem ve mā-te'aḥḥar ile muṭahhar olan Zāt-ı Risālet-simāta daḡi 'alem kılındıḡı muḳarrerdir. Ḥattā maḡall-i ṭaharet 'an ednāsī'z-zünüb olmaḡla Beytül-Maḳdis ḥaṭīre-i Ḳudūs'e nām-ı şerāfet-encām kılınup Vādī-i Muḳaddes vaşfiyla ittişāf-res olması daḡi ma'nā-yı merḳūma mebnādır. Felihāzā¹⁵⁰¹ (وَيُزَكِّيهِمْ) ḳavl-i i'cāz-evli ile¹⁵⁰² (وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ) fermūde-i tekrīm-mevfūrunca ol Müstecmi'-i maḡāsin ü mekārīm-i seniyye aḡlāḳ-ı ḡayr-ı razıyye ve evşāf-ı nā-marzıyyeden muṭahhar olmaḡın ḳudsiyyet ile mevsūmiyyetleri

¹⁴⁹⁸ “Yâ Resûlallah! Senin şerefın ve yüce soyun yanında en yüksek dağlar pek aşağı seviyede kalır.”

¹⁴⁹⁹ “Yine onlardan peygamberi inciten ve "O (her söyleneni dinleyen) bir kulaktır" diyen kimseler de vardır. De ki: "O, sizin için bir hayır kulağıdır ki Allah'a inanır, mü'minlere inanır (güvenir). İçinizden inanan kimseler için bir rahmettir. Allah'ın Resulünü incitenler için ise elem dolu bir azap vardır." Tevbe 9/61.

¹⁵⁰⁰ “Benim bu dünyadaki hayatım, ashabımın korunması için bir güvencedir.”

¹⁵⁰¹ “Andolsun, Allah, mü'minlere kendi içlerinden; onlara ayetlerini okuyan, **onları arıtip tertemiz yapan**, onlara kitab ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur. Oysa onlar, daha önce apaçık bir sapıklık içinde idiler.” Âli İmrân 3/164.

¹⁵⁰² “Allah, onunla rızası peşinde olanları selamet yollarına iletir ve **onları** izniyle, **karanlıklardan aydınlığa çıkarıp** kendilerini dosdoğru bir yola iletir.” Mâide 5/16.

rüşen-gerdir. Ma‘a-zâlik ism-i celâlet-engîz-i ‘Azîz ki mümteni‘u'n-naẓîr ve gâlib-i bî-vezîr yâhud mu‘azz-ı ‘ibâd ma‘nâ-yı a‘ziyyet-nejâdıyla esmâ-i celîle-i Şamedâniyye'den ma‘dûd iken ism-i Resûl-i bihbûd idigi ¹⁵⁰³ (وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ) naşs-ı celilü'l-kaşşından rüşenâ ve celâlet-i kâdr u şânda Zât-ı Risâlet-‘unvânlarının bî-hemtâlığı hüveydâdır. Hattâ tebşîr ü tenzîr fi'l-aşl vaşf-ı Cenâb-ı Melik-i Kâdîr idigi ¹⁵⁰⁴ (يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ) âyet-i i‘câz-simâtıyla müşbet iken zât-ı risâlet-simât-ı Nebevî'nîñ daği vaşfeyn-i mezkûreyn ile mevsûfiyyeti ¹⁵⁰⁵ (إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا) fermûde-i mükerreremesiyle rehîn-i râtibe-i şîhhatdır. Ve ‘inde ba‘zî'l-müfessirîn “Tâhâ ve Yâsîn” esmâ-i ma‘âlî-intimâ-yı celâlet-simât-ı Kibriyâ’dan iken kezâlik esmâ-i şerâfet-peymâ-yı Risâlet-intimâdan idigi mübeyyin-i efdâliyyet-i Zât-ı Risâlet-pîrâlarıdır. Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Hâmisu ‘Aşer: Maḳûl-i maḳbûl-i şâhib-i kitâb-ı feẓâ’il-nişâbdır ki bu faşl-ı şerâfet-vaşla zîb-âver-i suṭûr-ı zîbende-zuhûr olan nûkte-i laṭîfe fâ’ide-i münîfe idiginden nâşî kısım-ı evvel-i kitâb bu lâyiḥa-i fâyiḥa ile miskiyyü'l-ḥitâm kılmag-ıçün te’ḥîr olunmuşdur. Zîrâ mefhûm-ı belâgat-mersûmı tevehhûm-sencân-ı za’îfûl-iz’ânîñ müzeyyel tezahzuḥ ve iştibâhı ve meḥâvî-i teşbîh-i ğayr-ı câ’izden taḥalluş ile mezbûreynine bâ’iş-i âgâhîdir. İmdi Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücûd-i bî-hemtâ kemâl-i ‘azamet ve kibriyâ ve ceberût ve i’tilâ ile ¹⁵⁰⁶ (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ) mışdâkıncâ aḥadiyyet-peymâ idigi gibi esmâ-i ḥüsnâ ve şîfât-ı esnâ ile mevsûmiyyet ve mevsûfiyyetde daği maḥlûkâta teşebbühden ^(N90a) münezzeh ve mu‘arrâdır. Pes şudûr izn-i Şâri‘-i ḥaḳkāniyyet-ârâ ile esmâ-i ma‘âlî-intimâ ve şîfât-ı aḥadiyyet-peymâ-yı Hâlık-ı bî-çûn u çirâdan maḥlûka câ’izü'l-ıtlâḳ olan elfâz-ı şerâfet-istihfâzıñ ma‘nâ-yı ḥaḳîkîleri Cenâb-ı Müsemmâ-yı esmâ-i ḥalḳ u icâda ihtîşâs-peymâ idiginden nâşî teşebbühden ḥuşûl-i teḥâşî heyyin ve kıdem-i şîfât-ı İlâhiyye

¹⁵⁰³ “Onlar, "Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, üstün olan, zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır" diyorlardı. **Halbuki asıl üstünlük, ancak Allah'ın, Peygamberinin** ve mü'minlerindir. Fakat münâfıklar (bunu) bilmezler.” Münâfikun 63/8.

¹⁵⁰⁴ “**Rableri onlara, kendi katından bir rahmet, bir hoşnutluk** ve kendilerine içinde tükenmez nimetler **bulunan cennetler müjdelemektedir.**” Tevbe 9/21.

¹⁵⁰⁵ “(Ey Muhammed!) Şüphesiz biz seni bir şahit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.” Fetih 48/8.

¹⁵⁰⁶ “Yerde ve gökte O'na benzer hiçbir şey yoktur.”

“Gökleri ve yeri yaratan O'dur. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da çiftler yarattı. Bu şekilde çoğalmanızı sağlamaktadır. O'na benzer hiçbir şey yoktur. O her şeyi işitir, her şeyi görür.” (Şûrâ 42/11) âyetinden iktibâs edilmiştir.

ma'lûm-ı erbâb-ârâ-i seniyye olmağla şîfât-ı hâdiseden temâyüzi beyyin idüğünden mâ-'adâ a'râz ve ağrâzdan şîfât-ı maḥlûkâtın 'adem-i ḥuluvvı muḥarrer ve simât-ı 'arâz ve ğarâzdan berâ'at ve tenezzüh-i şîfât-ı (83b) İlâhiyye rûşen-ter olup ḳadîmu'z-zât ve's-şîfât olan Feyyâz-ı Muṭlak ferdâniyyetde Ferîd ve vaḥdâniyyetde Vaḥîd idigi muḥaḳḳaḳdır. Binâ'en 'alâ zâlik muḥaḳḳıḳın-i erbâb-ı 'ilm ü 'irfân bu resme levḥa-zîb-i tevḥîd-i zât-ı ferdâniyyet-'unvân olmuşlardır ki Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücûd'un zevât-ı maḥlûkâta teşebbühden tenezzühi muḥarrer ve 'ale'd-devâm şîfât-ı ḳadîmeden bî-infisâm idigi aẓherdir. Ḥattâ Vâsiṭi-i efdâl-penâh nükte-i maḳşûdetül-beyânı ziyâde tavzîhle bahşende-sâz-ı taḥḳîḳ u ifâdedir ki Zât-ı Bârî zevât-ı ma'lûmeye teşebbühden berî olup ism-i zâtı ve şîfâtı ve ef'âl-i i'câz-simâtı daḥi esmâ-i sâ'ire ve şîfât-ı âḥara vücûh-i teşâkülden bir vechile müşâbehetiñ maḳarrı degildir. Ğâyetü mâ-fi'l-bâb ba'zı esmâ-i 'aliyye ve şîfât-ı seniyyede müşâkele-i lafziyye şûret-nümâ ve ol daḥi 'inde mülâḥazatı'l-ma'nâ indifâ'-peymâdır. Pes zât ü şîfât-ı kıdem-simât 'urûz ve ḥudûsa ḥayyiz olmak muḥâl ve zevât ü şîfât-ı hâdiseniñ daḥi maḥazz-ı kıdem olmasına mecâl cây-ı ḥayâl olmağın şâhid-i ma'nâ-yı maḳâl-i ¹⁵⁰⁷(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ) beyyinül-cemâl idüğü müstebîn ve bu tavr-ı ḥaḳḳâniyyet-ḳarîn mezheb-i Ehl-i Sünnet idigi şîḥat-rehîndir. Binâberîn İmâm Kuşeyrî-i feẓâ'il-âyîn mebhâş-i ziyâde-i sûtûde-ifâde-i Vâsiṭi-i efdâl-rehîni tahrîr ve mesâ'il-i tevḥîdden şufûf-ı şunûf-ı daḳâyıḳıñ mecmâ'ı idigin tahrîr etmiştir. Ezcümle zât-ı vaḥdâniyyet-simât-ı Kibriyâ libâs-ı ihtiyâc-ı ğayrdan tenezzüh-pîrâ-yı i'tirâ olmağla ḥulle-pûş-ı istiğnâ olup ef'âl-i zevât-ı ihtiyâc-simâta ne vechile teşebbühi cây-gîr-i taşavvur olur ki ef'âl-i Melik-i Müte'al te'âlâ şānuhü 'ani's-şebîhi ve'l-mişâl maşdar-ı irâdet ve menşe-i meşîyyetden bilâ-iştikâḳı'l-ğarâz lâ-'ivaẓ şâdır ve ḥâl-i mu'âlece ve istiḳbâl-i mübâşeretden mâziyu'l-istiğnâ idüğü zâhir olup ef'âl-i 'ibâd-ı ihtiyâc-nejâd ise vücûh-ı mezkûreden dūr-â-dūr olmağın şudûrı mevḳûfât-ı şettâya minâşsa-i zuḥûrdur. Binâberîn şarf-ı nuḳûd-ı idrâk-ı yakîn ile erbâb-ı fūḥūma ma'lûmdur ki ma'kûl-i 'uḳalâ-i müteḥayyilîn ve mevḥūm-ı evḥām-ı müteveḥhimîn şûret-peẓîr-i ḥudûş olmağla imkān-rehîn olup zât-ı aḥadiyyet-simât-ı Kibriyâ ^(N90b)(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ)

¹⁵⁰⁷ “O, gökleri ve yeri yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu suretle sizi üretiyor. **O'nun benzeri hiçbir şey yoktur.** O, hakkıyla iştendir, hakkıyla görendir.” Şûrâ 42/11.

¹⁵⁰⁸(مُؤَدَّاسِنَا كَمَالِ الْيُحُورِ الْنُورَانِيَّةِ-مَعْفُورِدَانِ نَاسِ
 verā-yı perde-i hafāda meclā-yı taşavvurdan bîrûn olmağın mināşsa-i tahayyûlden
 rû-nümûn olmadığı ifāde-kerde-i erbāb-ı icādedir. Hattā resīde-i mûntehā-yı efkār-ı
 mütefekkirîn olan mevcûd-ı mutma'innü'l-vücûduñ taşavvurı şîme-i müşebbehe-i
 şalābet-ķarîn ve itmi'nān-pîrāyān-ı nefy-i maḥẓ-ı zümre-i mu'aṭṭala-i nā-sütûde-
 āyinden olup kûnh ü ḥaķîķati derk-i derrākînden ḥāric olan mevcûd-ı müteḥaķķıķu'l-
 vücûda ķā'ilîn muvaḥḥidîn-i ḥaķķāniyyet-rehîn idigi maķāl-i lû'lü'-mişālî tanẓîm-
 kerde-i silk-i mûrvārîd-i ḥāme-i Ebi'l-Ma'ālî'dir.¹⁵⁰⁹ Felihāzā Zünnûn-ı Mısırlı¹⁵¹⁰
 'aleyhi rahmeti'l-Bārî'niñ menķûl-ı behcet-perveridir ki bilā-'ilāc cümle-i eşyā
 müte'allāķ-ı ķudret-i Ḥallāķ-ı cihān-āferîn ve bilā-mizāc mecmû'-ı āḥād-i āsār-ı
 ḥikmet-pîrā icād-kerde-i şun'-ı Şānî'-i cihān-āferîn-i vaḥdet-rehîndir. Pes ma'lûmât-ı
 sanāyi'-i bedî'a illet-i şun'-i Lem-yezelî ile vücûd-peẓîr ve ma'lûl-i şun'-i Lā-yezāl
 bilā-'illetin ārāyiş-nümā-yı vücûd-ı zîbende-cemāl idigi إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ
¹⁵¹¹(فَيَكُونُ) naşş-ı i'cāz-nümûnıyla müberhen ve zāt-ı ferdāniyyet-simāt-ı (84a) Cenāb-ı
 Kibriyā celle ve 'alā in'ikās-pîrā-yı mir'āt-ı zamîr olan her şüretiñ muğāyiri idigi
¹⁵¹²(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ) fermûde-i mûkerremesiyle mübeyyendir. İmdi ef'āl-i ḥikmet-
 nevāl-i Melik-i Müte'āl tenezzüh-pîrā-yı istinbā ve ef'āl-i 'ibād-ı ihtiyāc-iştîmāl mû-
 be-mû resīde-i menzile-i cüst u cû idigi لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ¹⁵¹³ naşş-ı i'cāz-
 nümûnı ile şübût-pîrādır. Ve'l-ḥāşıl sāḥa-i felāḥ-mesāḥa-i tevḥîd-i zîbende-demde
 şebāt-ı ķadem ile lağziş-i pāy-ı ḍalāl ve ğavāyetden müsellemler olmak dergāh-ı
 Kibriyā'dan müsted'ā ve maḥẓ-ı faẓl u kerem-i mā-lā-nihāye-i Ḥudāvendî'den
 selāmet 'anil-āfāt-ı dîniyye ehemmi-i recādır.

¹⁵⁰⁸ “Yerde ve gökte O’na benzer hiçbir şey yoktur.”

“Gökleri ve yeri yaratan O’dur. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da çiftler yarattı. Bu şekilde çoğalmanızı sağlamaktadır. O’na benzer hiçbir şey yoktur. O her şeyi işitir, her şeyi görür.” (Şûrâ 42/11) âyetinden iktibâs edilmiştir.

¹⁵⁰⁹ Asıl adı Abdülmelik ibni Abdillâh olup “İmâmü’l-Haremeyn” lâkabıyla meşhur ünlü bir Eş’arî kelâmcısı ve Şâfiî fakîhi olan Cüveynî, 478/1085’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 526.

¹⁵¹⁰ Zünnûn-ı Mısırlı’nın asıl adı Sevbân ibni İbrâhim olup İmâm Mâlik ibni Enes, Leys ibni Sa’d ve Süfyân ibni Uyeyne gibi ünlü muhaddislerden hadis öğrenmekle beraber hadis rivâyetiyle fazla meşgul olmamış olan, 245/859’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 526.

¹⁵¹¹ “Biz bir şeyin olmasını istediğimiz zaman **sözümüz sadece, ona, "ol" dememizdir. O da hemen oluverir.**” Nahl 16/40.

¹⁵¹² “O, gökleri ve yeri yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu suretle sizi üretiyor. **O’nun benzeri hiçbir şey yoktur.** O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.” Şûrâ 42/11.

¹⁵¹³ “O, yaptığımızdan dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar.” Enbiyâ 21/23.

Bāb-ı Rābi’: Ol H̱āce-i bender-gāh-ı risāletiẖ iḳdār-ı Üstād-ı kār-hāne-i ḥalḳ u īcād ile yādigār-ı destgāh-ı irādetleri olan aḳmişe-i i‘cāz-ı tār u pūd-ı mu‘cizāt-ı bāhire ve kālā-yı girān-bahā-yı ḥaşā’iş u kerāmāt-ı fāhireleri zīb-āver-i kār-gāh-ı zuhūr idigine me’vā-yı şerāfet-mevfūrdur ki fuşūl-i şelāsini imkān-ı şirā-yı ıtılā’ına delālet-pirā-yı tebyindir. Pes maḳūl-i maḳbūl-i şāhib-i kitāb-ı müsteṭābdır ki ‘ale’t-taḥḳīḳ bu te’līf-i şerāfet-elīfiñ cem’ ü telfīḳı hāmiş-i şāḥife-i ḥātırı nokṭa-i şekk ile muḡberr ve levḥ-i derūnı ḥabṭ u ḥalel ile ḡalat-perver olan ta‘n-endāzān-ı cehālet-intimā içün rû-nümā olmadığından nāşī zemīn-i tebyine naşb-ı elviye-i ityān-ı berāhinden keff-i yed ve mīr-livā-i taḥrīr olan ḥāme-i ma‘ārif-maṣīr-i meşāḡil tertīb-i şufūf-ı delā’ilden men’ u sedd olundığı gibi taḥsīn-i ḥavza-i taṣḥīḥ-i mu‘cizāt-ı bāhire içün def‘-i ḡubār-ı maṭā’in ile ḳaṭ‘-ı yed-i tā’in ḥuṣūşundan daḥi iḡmāz-ı ‘ayn olup (N91a) irā’et-i şuver-i mu‘cizeye taṣaddī taḥaddīye menūṭ olmaḡın ta‘rīf-i taḥaddīye tasaddī ile kezālik nā-meşḡul ve nesh-ı şerāyi‘i tecvīzden girīzān olanlarıñ ibṭāl-i aḳvāline iştiḡālden daḥi izḥār-ı ḡufūl olunmaḡın bu biḳā‘a-i girān-bahā-yı bī-mūdānī ile ancaḳ zümre-i ümmet-i sūtūde-ḥaşletden sermāye-dārān-ı işābet ve lebbeyk-gūyān-ı icābetiẖ temettu‘ı tevāḳḳu‘ıyla taṣdīḳ-sencān-ı nübüvvetiẖ şu‘ūn-ı menāfi‘inde tereffu‘ ḳaşd olunmuşdur ki ¹⁵¹⁴﴿لِيَزِدُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ﴾ mantūḳ-ı i‘cāz-mesūḳunca āṣār-ı şerāfet-medār-ı Nebeviyye ile teşerrūf, mezbūreyne bā’iş-i te’ekkūd-i muḥabbet-i bāl ve sebeb-i tezkiye-i nefis ü a‘māldir. Pes bu bābda zıkr-i ümmehāt-ı mu‘cizāt ve tafṣīl-i meşāḥīr-i cemāḥīr-i āyāt īrādıyla ‘inde Rabbiḥi’l-Müte‘āl i‘lān-ı ‘azm-i ḳadr-i Mefḥar-ı Mevcūdāt maḳṣad-ı aḳṣā ve maṭlab-ı esnādır. Felihāzā müteḥaḳḳıḳu’l-vürūd ve şāḥīḥu’l-isnād olan me’āṣir-i Nebeviyye’yi īrāda himmet belki maḳṭu’un bihā ve mu‘avvelūn ‘aleyhā olan āṣār-ı sencīde ve siyer-i ḥamīdelerin zīver-baḡş-ı şāḥāyif-i kitābet ḳılmaḡa diḳḳat olup tırāz-ı meşāḥīr-i kütüb-i e‘imme olan mefāḥīr-i me’āṣirlerin daḥi izāfeye mübāderet olunmuşdur. Tā ki me’āṣir-i mu‘tebere-i Ḥayru’l-Beşer ḳurretü’l-‘ayn-ı erbāb-ı baṣar olup şihḥat-i nübüvvet-i Nebiyy-i hidāyet-efken şemme-i iştibāḥ ve zerre-i imtirādan müberrā idigin iz‘ān ile dü-dīde-i dil ü cān-ı İslāmiyān rüşen ola. Ḥattā bu āṣār-ı şerāfet-medār ve mu‘cize-i bāhīretü’l-eṭvārı şeref-yābān-ı ru’yet dāḥil-i ḥavza-i İslām-ı pür-

¹⁵¹⁴ “O, inananların imanlarını kat kat artırmaları için kalplerine huzur ve güven indirendir. Göklerin ve yerin orduları Allah’ındır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Fetih 48/4.

hıſānet olduğı gibi miſāl-i le'ālī-i berīkatü'l-l-me'ān kurtā-i bināgūſ-i iz'ān edenleriñ dağı bā'is-i teſyīd-i mebnānī-i İslām'ı ve sebep-i te'yīd-i būnyān-ı erkān-ı imānıdır. **(84b)** Felihāzā esānīd-i ſahīhatü'l-enbiyā ile 'Abdullāh bin Selām'dan merviyy-i benāmdır ki ol Neyyir-i evc-gāh-ı ſerāfet Mekke-i Mükerrreme'den Taybe-i tayyibeye tahvīl-i burc-ı hicret buyurduklarında dīde-i rāvī-i ſadākat-muhtevī ru'yet-i cemāl-i cemīl-i Resūl-i celīl ile rūſenā-yāb olup vech-i vecīh-i tāb-efſān-ı pūr-behçetlerinden tele'lü'-efken olan nūr-ı ſadākat-mevfūrların göricek dīdār-ı İslām ile qarīru'l-'ayn olmuſdur.¹⁵¹⁵ Ve yine esānīd-i ſihhat-intimā ile merviyy-i Ebī Remſe'dir¹⁵¹⁶ ki rāvī-i ſerāfet-muhtevī pāre-i huldı olan veledi ile ruḥsā-yı dergāh-ı Risālet-penāh olduğıda¹⁵¹⁷ (هَذَا نَبِيُّ اللَّهِ وَاللَّهُ) maḳāl-i taſdīq-iſtimālin tekellüm ve Dīmād¹⁵¹⁸ nām merd-i sūtūde-nihād rüy-māl-i ḥāk-pāy-i Risālet-ābād olduğıda lisān-ı dürer-bār-ı Nebvī'den (إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا الشُّرَكَ لَهُ) kelimāt-ı ſerāfet-simātı kurtā-i bināgūſ-ı sāmi'ası olduğıda recā-mend-i i'āde ve kāmūs-ı baḥr-ı icāde idigine qarār-dāde olup dest-būs-ı mübāya'a ile ol Hāce-i bender-gāh-ı nübüvvetden iſtirā-senc-i kālā-yı girān-bahā-yı İslām olmuſdur.¹⁵²⁰ **(N91b)** Ve nām-ı Tarīk ile mevsüm olan merd-i fāyıkıñ hıttā-i Taybe-i tayyibede vesīle-i mübāya'a-i ba'īr ile ſeref-yāb-ı dīdār-ı nevvār-ı Hayru'l-Ebrār olması naḳdīne-i İslām-ı rāyicü's-sedādīñ der-keys-i ḳabūlī olduğı iḥbār-ı İbn-i

¹⁵¹⁵ Tirmizî, Kıyāmet 42, nr. 2485; İbni Māce, İkamet 174, nr. 1334; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, V, 451. Hadīsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 530.

¹⁵¹⁶ Kabilesinin temsilcisi olarak Medine'ye, Hazret-i Peygamber 'in *-sallallāhu aleyhi ve sellem-* huzuruna gelen ve tam adı Ebū Rimse Habīb ibni Hayyān et-Teymī olan bu sahabī nin hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Kandemir, **age.**, c. I, s. 530.

¹⁵¹⁷ "Vallahi bu Allah'ın peygamberidir!" "والله/Vallahi" lafzı omaksızın; Dārimî, Nüzūr ve'l-cymān 25, nr. 2393-2394; İbni Sa'd, et-**Tabakatü'l-Kübrā**, c. I, s. 427.

¹⁵¹⁸ Dīmād ibni Sa'lebe Yemenli olup Ezd-i ſenūe kabilesinin reisiydi. İslāmiyet'in ilk yıllarında Mekke'ye geldiğinde, Mekkeli müşrikler ona Resūl-i Ekrem'in *-sallallāhu aleyhi ve sellem-* aklını yitirdiğini söylediler. O da Resūlullah Efendimiz'in *-sallallāhu aleyhi ve sellem-* yanma giderek cinlerin tesiriyle meydana gelen rahatsızlıkları iyileştirdiğini, isterse onu da tedāvi edebileceğini söylemiş ve onun bu teklifi üzerine Resūlullah aleyhisselām bu zikredilecek olan hadisi (Müslim, Cum'a 46, nr. 868) söyleyince Dīmād, o sözlerle hayran kalmış ve onları üç defa tekrarlamış, sonra da böyle güzel sözleri o güne kadar hiç duymadığını ifade ederek Müslüman olmuştur. Kandemir, **age.**, c. I, s. 531.

¹⁵¹⁹ "Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. Biz O'na hamdeder, O'ndan yardım dileriz. Allah'ın doğru yola ilettiğini kimse saptıramaz; O'nun sapmasına fırsat verdiğini de kimse doğru yola iletemez. Allah'tan başka ilāh bulunmadığına, O'nun tek olduğuna, bir ortağı bulunmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna ſehādet ederim." Müslim, Cum'a 46, nr. 868.

¹⁵²⁰ Müslim, Cum'a 46, nr. 868.

Şeddâd¹⁵²¹ ile âşikâr¹⁵²² ve emîn-i milket-i ‘Ummân olan Cülendî nidâ-yı peyâm-ı bi‘set-i Nebeviyye ile münâdâ olduğda ba‘de'l-ķasem ol Nebiyy-i Ekrem evvelü âmirin bi'l-hayr ve âhizîn-bih ve evvelü nâhin ‘ani’s-şer ve târikin-leh olup ġâlib-i ġayr-ı maġrûr ve maġlûb-ı nâ-maġmûm olmaġla meşhûr idüğün iķrâr edüp îfâ-i ‘uhûd ve incâz-ı mev‘ûd ile zîb-âver-i sâha-i zuhûr idigin daġı ba‘de'l-iķbâr haķķâniyyet-i nübüvvetine şehâdet ile tâc-ı bâhirü'l-ibtihâc-ı İslâm'ı zîver-i ser-i iftiķhâr etmişdir.¹⁵²³ Keyfe lâ? ¹⁵²⁴ (يَكَادُ رَيْثُهَا يُضَيِّءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ) naşs-ı belâġat-dişârı te‘vîl-i Niftaveyh-i fezâ’il-şî‘âr üzre vech-i vecîh-i Nebevî’de tâb-efşân olan nûr-ı haķķâniyyet-zuhûruñ şadâķat-i Nebiyy-i Ekrem’e delâleti bilâ-ķırâ’atî’l-Ķur‘ân beyyin idigin beyâna meşel-i bî-bedeldir. Felihâzâ ma’nâ-yı merķûmı İbn-i Revâha-ı¹⁵²⁵ belâġat-ârâ;

لَوْ لَمْ تَكُنْ فِيهِ آيَاتٌ مُبَيِّنَةٌ
لَكَانَ مَنظَرُهُ يُنْبِئُكَ بِالْخَبِيرِ¹⁵²⁶

maķâl-i şerâfet-iştimâliyle edâ etmişdir. Pes zîkr-i ma’nâ-yı nübüvvet ü risâlet ve tafşîl-i mefhûm-ı vahy-i ‘amîmü’l-bereket ile işâre-i fevâ’id-i celîleye mübâderet ve ba‘dehû ityân-ı mu‘cizât-ı Nebeviyye ve te‘vîlât-ı âyât-ı Ķur‘âniyye’ye mübâşeret ve ba‘dehû huccet-i Ķur‘ân-ı bâhirü’l-leme‘ânı beyân yâdigâr-ı yerâ’a-i pür-berâ’a-i şâhib-i kitâb-ı fezâ’il-‘unvândır.

Faşl-ı Evvel: Ma‘lûm-ı hûş-mendân-ı ulî’l-iz‘ân ola ki Cenâb-ı Mübdi‘-i Kâ’inât celle şānuhūnuñ ķulûb-ı ‘ibâddan müte‘allaķ-ı meşîyyet-i ezeliyyesi olan ķalb-i ġikmet-evbi min evveli’l-emr bilâ-vâsıtatî’t-ta‘lîm ve’t-ta‘allûm gencîne-i cevâhir-i

¹⁵²¹ Tam adı Ebû Sahra Câmî‘ bin Şeddâd el-Muhâribî olup Kûfeli tâbiîlerden ġüvenilir bir muhaddistir. 118/736’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 532.

¹⁵²² İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. XIV, s. 518-519; Dârekutnî, **es-Sünen**, c. III, s. 44. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 532.

¹⁵²³ İbni Hacer el-Askalânî, **el-İsâbe**, c. I, s. 538.

¹⁵²⁴ “Allah ġöklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inci’yı andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da âit olmayan, **yaġı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren** mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediġini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.” Nûr 24/35.

¹⁵²⁵ Abdullah ibni Revâha el-Ensârî, Mûte Savaşı’nda şehid düşen üçüncü kumandan olup aynı zamanda ġüçlü bir şâir, hatip ve yiġit bir savaşıydı. 8/629’da vefat etti. Kandemir, **age.**, c. I, s. 533.

¹⁵²⁶ “Onun peygamberliġini ġösteren mûcizeleri olmasaydı bile, ġörünüşü peygamber olduğunu sana anlatırdı.”

ma'ārif-i celīle ve āyīne-i şuver-i 'ulūm u hikem-i cemīle kılmağa kudreti bāhir ve ol bāl-i hüda-iştimali mir'āt-ı şafvet-simāt-ı nuķūş-ı 'ilm-i zāt ü şıfāta meclā-yı zuhūr ve cümle-i teklīfāt-ı şer'iyyeye me'vā-yı şudūr etmege iktidārı zāhir olmağın kulūb-ı ba'zı enbiyā-yı kirāmı ber-minvāl-i muħarrer bu mevhibe-i cemīleye mazhar buyurmuşdur. Felihāzā menķūl-i (85a) ba'zı fuħūldur ki ﴿وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا﴾¹⁵²⁷ mantūk-ı i'cāz-me'ābınca nuķūş-ı ma'lūmāt-ı muħarrere-i māziyenin merāyā-yı şafvet-intimā-yı kulūb-ı enbiyā-yı ma'ālī-pīrāda in'ikās-pīrāyī-i huşulı fīmā-beynehum cilve-ger-i mināşsa-i zuhūr oldığı üzre bilā-vāsıtatın ber-nehc-i ilhām yāhud ru'yā-yı menām yāhud vāsıta-i mübelliğın-i mele-i a'lā ile şüret-nümā olup ol zümre-i 'aliyyeden ümem-i şettā iktibās-ı envār-ı ma'ārif-i kübrā etdikleri rüşenā ve vukū'-ı müdde'ā-yı muħarrereye delā'il-i 'akliyyeden bir delilin mümāna'ati nā-ma'lūm olmağın şübūt ile mevsüm idigi bī-mirādır. Pes bu mevhibe-i 'uzmāya mazhariyyet muħarrer olıcaķ taşdıķ-ı mecī-i rusūl-i kirām resīde-i rātibe-i vucūb idigi mā-lā-keām olup eyādī-i (N92a) i'cāz-intimālarından hüveydā olan mu'cizāt-ı bāhire ma'a't-tahaddīnin daği vucūb-ı taşdıķı tavķ-ı gerden-i ümmettir. Felihāzā bu bābda tatvīl-i kelimāt-ı şıḥḥat-ālūd ḥāric-i dā'ire-i maḳşūd olmağın bu miķdār ile iktifā muḥtār-ı şāhib-i **Şifā** olup taleb-kārān ziyāde-i taḥḳıķa mütālā'a-i kütüb-i e'imme-i selef ile nümā-baḥş-ı nihāl-i idrāk olmaķ haḳıķdır. İmdi nübüvvet 'inde men hemmezehā bi-ma'ne'l-ḥaber nebe'den me'hūz ve 'inde men lem-yühemmizhā a'lā-yı sāḥa-i zemīne ıtlāk olundığı cilve-ger-i mināşsa-i nüfūzdur. Pes ber-minvāl-i şıḳḳ-ı evvel fa'ıl bi-ma'nā mef'ul nehcince nebī münebbī' ma'nāsının mü'eddā-yı mühezzebi olup mantūk-ı şıḳḳ-ı şānī üzre şāhib-i rütbe-i 'aliyye ma'nāsının müfid-i münteḥabıdır. Bu şüretde fa'ıl bi-ma'ne'l-fā'il idigi şıḥḥat-mütemāşildir. Hattā şān-ı ma'ālī-nişān-ı Meḥār-ı dü-cihānda vaşfeyn-i mezbūreyn mü'telefeyn idigi bī-reyb ü meyndir. Ammā lafz-ı resūl bi-ma'ne'l-mürsel ve lisān-ı bedī'u'l-beyān-ı 'Arabda mecī-i fa'ul bi-ma'ne'l-müf'al nādir iken 'inde külli gā'ib ve ḥāzır ma'nā-yı merķūm zāhirdir. Ba'de ḥāzā keyfiyyet-i vukū'-ı bāhirü's-sütü'ı ırsāl-i İlāhī'ye menūṭ ve veted-i risālet-i mürselün ileyhim teblīğ-i aḥkāma

¹⁵²⁷ “Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla, yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Şûrâ 42/51.

merbûtdur. Pes min hayşü'l-ma'nā şığa-i mezbûreden tekrîr-i¹⁵²⁸ tebliğ taḥakkuk-peżîr olup min hayşü'l-mefhûm tetābu'dan müştak idigi maḥallinde taḥrîr olunmuşdur. Yāḥud rikāb-ı ümmete ḥabl-i metîn tebe'ıyyeti tavk-ı gerden-i vücûb idiginden nāşî tebe'ıyyetden me'hûz idigi celiyyetü'l-ḥavāşîdir. Felihāzā lafz-ı nebî ve resûl keffeteyn-i mîzân-ı terādûf idigi vezzānân-ı naḥdîne-i 'ulûm olan eslâfîn zîver-dest-i ihtilâfıdır. Bināberîn 'inde'l-ba'z¹⁵²⁹ ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ﴾ mantûkunca her biri redîf-i semend-i mü'eddā-yı âḥar olup sāḥa-i aşl-ı ma'nāda inbāya cevelān-sāz-ı delālet ve şûret-i mezbûrede her birinden türk-tāzî-i ma'nā-yı irsāl şûret-nümā-yı bürüz idigi müşbetdir. Ve 'inde'l-ekşer beynehümāda 'umûm ve ḥuşuş cilve-ger ve nübüvvet ü risālet ittılā' 'ale'l-ğayb ve i'lām-ı ḥavāşş-ı eşyā ma'nāsının mü'eddāsı idigi bî-mirādır. Yāḥud rif'at-i şān ve 'ulüvv-i rütbe-i ma'ālî-bünyān mefhûmunun mā-şadaḳları olup her biri âḥar ile yeksān idigi cihetle ittiḥād-peymā yāḥud emr bi'l-inzār ve'l-i'lām ile me'mûriyyet şart-ı risālet idiginden nāşî nübüvvet risāletden iftirāk-pîrādır. Keyfe lā? Naşş-ı merķūmda (85b) zîver-baḥş-ı şaḥîfe-i tenzîl olan lafz-ı nebî ve resûlden ma'nā-yı vāhid infihām-pîrā-yı ḥuşûl olsa kelām-ı belîğ-i Lem-Yezel'de tekrâr-ı ğayr-ı müstaḥsen idigi bedîdār olmağla her biri ma'nā-yı müstaḳillîn maḳarrıdır. Ve 'inde'l-ba'z-ı'l-âḥar lafzeyn-i mezkûreyn müttaḥidü'l-ma'nā olup birinden irsāl ile'l-ümme ve âḥarından 'adem-i irsāl ilā âḥad irādesi daḥi maḥallinde muḥarrerdir. Ammā kemā-sebaḳ^(N92b) 'inde'l-ekşer şıḥḥat-perver idigi muḥakkak olan ma'nā-yı mu'avvelün 'aleyh üzre her resûl rütbe-i nübüvvet mevşûl ve her nebî râtibe-i risālete ğayr-ı müntemîdir. Pes evvel-i enbiyā Ḥazret-i Âdem ve âḥir-i fāḥiri Cenāb-ı Resûl-i Ekrem idigi bî-mirādır. Binā'en 'aleyh rivāyet-i Ebî Zerr-i efdāl-maḳarr ile cilve-ger olan ḥadîş-i şerāfet-perver mü'eddā-yı şıḥḥat-güsterince yüz yigirmi dört biñ nebiyy-i mu'azzez zîver-i sāḥa-i melsā-yı zuhûr olup ol zümre-i 'aliyyeden üç yüz on üçünün bālā-yı rif'at-intimā-yı ḳāmet-i nübüvveti kālā-yı girān-bahā-yı risālet ile muṭarrazdır.¹⁵³⁰ İmdi 'ale't-taḥḳîḳ nübüvvet ve risālet zāt ve vaşf-ı zāt olmayup ma'neyeyn-i sābıkaynın mā-şadaḳları idigiyle aḳvāl-i Kerrāmiyyenin merdûdiyyeti bedîhiyyāt-ı celiyyedendir. Felā-cerem

¹⁵²⁸ tebliğ-i ahkâma merbûtdur. Pes min hayşü'l-ma'nā şığa-i mezbûreden tekrîr-i: — N.

¹⁵²⁹ “Senden önce hiçbir resûl ve nebî göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah, âyetlerini sağlamlaştırır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Hacc 22/52.

¹⁵³⁰ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. V, s. 265-266; Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, c. VIII, s. 217-218, nr. 7871.

fil'-aşl zîb-âver-i gencîne-i ma'nâ-yı İsrâ' olan cevher-i girân-ı kadr-i lafz-ı vahy ile zevât-ı risâlet-simâta min kıbeli'r-Rabbi'l-Vâhid vârid olan ma'nâ-yı şerâfet-intimâ serî'an karîn-i telakkî bi'l-kabûl olmağla mevsûm olmağın teşbîhen li-zâlike'l-ma'nâ envâ'-ı ilhâmât-ı şettâ daği lafz-ı merķûm ile mu'lem ve işârât-ı havâcib u lihâzât-ı nigh-sencân ve hutût-ı kitâbet-âverân daği sür'at-i dest-i kâtib cihetiyle mecâzen mevsûme bi'l-vahy idigi ğayr-ı mübhemdir. Felihâzâ Qur'ân-ı bâhirü'l-leme'ânda ¹⁵³¹ (فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَن سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا) vârid ve zamîr-i remz ü imâ ma'nâ-yı merķûma 'â'iddir. Felihâzâ beyne'l-'Arabu'l-'urebâ mâ-bihî'l-iğrâ olan lafz-ı الوَحَا/el-vehâ el-vehâ¹⁵³² ma'nâ-yı isrâ'ı tazmîn-pîrâdır. Ve 'inde'l-ba'zî'l-âhâr aşl-ı ma'nâ-yı vahy-i mu'teber sır u ahfâ ma'nâsını mutazammın ve ilhâmâtıñ vahy ile sebeb-i mevsûmiyyeti verâ-yı perde-i hafâda şüret-nümâlığından idigi mübeyyendir. Hattâ ¹⁵³³ (وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَآئِهِمْ) mantûkunca vesâvis-i şeytâniyye hafıyyeten in'ikâs-pîrâ-yı kulûb-ı müşrikîn olmağla kelîme-i celîle-i “يُوحُونَ/yūhūne” cilve-ger-i minâşsa-i vürüd olup ¹⁵³⁴ (وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ) naşs-ı i'câz-pîrâsında daği vahyden derc-i derûn-ı Cenâb-ı Kelîm-i pür-tekrîme ilkâ-yı dürer-i ma'ânî-i 'azîme irâdesine hafâ mebnâdır. Binâberîn ¹⁵³⁵ (وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا) fermûde-i mükerreremesinde zîb-âver-i şahîfe-i tenzîl olan “وَحْيًا/vahyên” lafz-ı celâlet-pîrâsınıñ ma'nâ-yı dil-ârâsı düne vâsîtatın nihâd-ı hidâyet-ittihâd-ı Nebvî'ye hafıyyeten mülkât olan ma'ânî-i şerîfedir. Lâkin beyân-ı kışsa-i Mi'râc-ı bâhirü'l-ibtihâcda muharrer olan vech-i mu'teber üzre naşs-ı merķûmda zîver-pîrâ-yı vürüd olan “وَحْيًا/vahyên” kelîme-i celîlesi Cenâb-ı Ahâdiyyet-penâhıñ Habîb-i Ekrem ile bî-harf u şavt bilâ-vâsîtatın müşâfeheden tekellümi ma'nâ-yı dil-ârâsına delâleti zebân-ı hâme-i 'Urzî-i fezâ'il-âğinden kurtâ-i binâgûş-i nâzîrîndir.

¹⁵³¹ “Derken Zekeriya ibadet yerinden halkının karşısına çıktı. (Konuşmak istedi, konuşamadı) ve onlara "Sabah akşam Allah'ı tespih edin" diye işaret etti.” Meryem 19/11.

¹⁵³² “Çabuk ol, çabuk ol.”

¹⁵³³ “Üzerine Allah adı anılmayan (hayvan)lardan yemeyin. Çünkü bu şekilde davranış fasıklıktır. **Bir de şeytanlar kendi dostlarına** sizinle mücadele etmeleri için **mutlaka fısıldarlar**. Onlara boyun eğerseniz şüphesiz siz de Allah'a ortak koşmuş olursunuz.” En'âm 6/121.

¹⁵³⁴ “**Musa'nın annesine**, "Onu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman onu denize (Nil'e) bırak, korkma, üzülme. Çünkü biz onu sana döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız" **diye ilham ettik**.” Kasas 28/7.

¹⁵³⁵ “**Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla**, yahut perde arkasından **konusur**. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Şûrâ 42/51.

Faşl-ı Şānī: Eyādī-i i‘cāz-^(N93a) intīmā-yı **(86a)** enbiya-yı kirām ‘aleyhimü's-selāmdan cılve-ger-i mināşsa-i zuhūr ve i‘cāz-sāz-ı cumhūr olan havārıkıñ mu‘cize ile sebep-i mevsūmiyyetin beyān için mevsūmdur. Ma‘lūm-ı remz-āşināyān-ı ‘ulūmdur ki bā-temlīk-i irāde-i ‘aliyye-i Perverdigār mülk-i yemīn-i istizhār ile dest-ber-āverde-i enbiyā-yı kirām olan ru‘ūs-i i‘cāz-me’nūs-i havārık-ı mahsūseniñ nām-ı mu‘cize ile mevsūme idigi ityān mişlinden benī nev‘-i beşer ‘acz-āver olduğındandır. Pes mu‘cize-i bāhireniñ vuķū‘ı vecheyn ile taḥaḳḳuḳ-nümā ve nev‘-i evveli şüret-nümā-yı merāyā-yı bürüz olan nuķūş-ı manzūreyi irā’et vābeste-i ḳudret-i ‘ibād iken nübüvvet-penāh olan zümre-i ‘aliyyeden mā-‘adāniñ ityān mişlinden izhār-ı ‘aczleri nümāyān ve ḥalḳ-ı ḳudret ‘ale’l-ityān fi’l-i fā’il-i ḥaḳīḳī idigi tābāndır. Ḥattā bu delīl-i celīl ile müdde‘ā-yı enbiyā-yı kirām rehīn-i rātibe-i taşdıḳ-ı enām olmuştur. Felihāzā zümre-i Yehūddan temenī-i mevtiñ inşirāfi ve ‘inde’l-ba’zı bülegā-yı ‘Arab-ı ‘urebāniñ āyāt-ı Ḳur’ān-ı bāhirü’l-leme‘āna tanzīrden ‘acz-maşīr idikleriniñ inkişāfi berāy-ı taşdıḳ-ı ḥazarāt-ı rusūl-i kirām cılve-ger idigi mā-lā-keḷāmdır.¹⁵³⁶ Ammā nev‘-i şānī-i bī-müdānīniñ ḥāric-i ṭavḳ-ı beşer idigi āşikār ve ityān-ı mişlden izhār-ı ‘acz-i ‘ibād ‘adem-i iḳtidārlarından idigi bedīdārdır. Felihāzā iḥyā-yı mevtā ve māhiyyet-i ‘aşā inḳılāb-āver-i ḥayye-i şiddet-peymā ve şaḥra-i şammādan iḥrāc-ı nāḳa-i ḥayāt-ḳarīn ve tekellūm-i eşcār-ı cümūd-āyīn ve ru‘ūs-i esābi‘ cereyān-ı āb-ı ḥayāt-nişāba menābi‘ ve inşikāk-ı ḳamer ve bunlarıñ emşālī mu‘cizāt-ı ḡarābet-perveriñ bürüz u şudūrı mahż-ı meşīyyet-i İlahiyye’ye menūṭ ve fi’l-i īkā‘ fā’il-i ḥaḳīḳīye merbūṭ olup ḥasebü’t-taḥaddī irā’et-i şuver-i merḳūmeye taşaddī ḥininde eyādī-i enbiyā-yı ma‘ālī-intīmā bi-ḥalḳi’llāhi te‘ālā icāde mi‘rez-i şudūr olmaḡla ‘acz-i mükezzibīn-i cehālet-mevfūr cılve-ger-i mināşsa-i zuhūrdur. Pes ma‘lūm-ı erbāb-ı ulī’l-[el]bāb ola ki dest-i risālet-peyvest-i Cenāb-ı Mefḥar-ı ‘Ālem’den şüret-nümā-yı zuhūr olan mu‘cizāt-ı bāhire-i i‘cāz-pīrā nev‘ayn-ı mezḳūreyne şümülle ittişāf-ḳarīn olup berāhīn-i ḳātī‘a-i taşdıḳ-ı risāletleri ve delā’il-i şıḍḳ-ı müdde‘ā-yı beyyinü’ş-şerāfetleri idigi müstebīndir. Felihāzā ol Resūl-i i‘cāz-pīrā ekşeriyyet-i mu‘cizāt-ı bāhire ve ebheriyyet-i āyāt-ı zāhire ile efḍal-i rusūl-i kirām ve azheriyyet-i berāhīn-i şıḍḳ-ı risālet-i ḡarrāları tābān idigi mā-lā-keḷām olup sāḥa-i i‘cāz-mesāḥa-i zuhūrda ṭarḥ-endāz oldukları mu‘cizāt-ı sātī‘a-i ḥayret-efzā ekşerun min en tuḥşā

¹⁵³⁶ mā-lā-keḷāmdır: mā-keḷāmdır A.

olmağla ‘adem-i imkân-ı zabt ü ta’dâdı cāy-ı ‘inād degildir. Ezcümle mu‘cize-i bâhiretü'l-leme‘ân Kur‘ân-ı ‘azîmü’s-şân ki hezārân hezâr mu‘cizât-ı bâhiretü'l-âşârı câmi‘ ve hasbe't-tahaddî aķşar-ı süver-i i‘câz-perveriniñ ityân-ı mişline tasaddî ^(N93b) ‘acz-âver-i gürüh-ı bülegâ ve ebkem-sâz-ı zümre-i fuşahâ idügi lâmi‘dir. Binâberîn maķûl-i maķbûl-i fuķûldur ki sûre-i kerîme-i Kevşer’iñ aķşar-ı süver-i Kur‘âniyye'den idigi aźher iken bu ve bunuñ miķdâr-ı âyâtınca zîver-pîrâ-yı şahîfe-i nüzûl olan âyet-i i‘câz-simât siyyemâ âyât-ı belâğat-gâyâtıñ her biri müstaķillen mu‘cize-i bâhire idiginden mâ-‘adâ nefsi-i Kevşer bir mu‘cize-i bâhirü'l-eşerdir. Felihâzâ Kur‘ân-ı bâhirü'l-leme‘ânıñ câmi‘-i âyât-ı beyyinât **(86b)** ve mecma‘-i mu‘cizât-ı şerâfet-simât idiginiñ fîmâ ba’d beyânı mev‘ûd-ı şâhib-i kitâb-ı feżâ’il-müdânîdir. Felâ-cerem mu‘cizât-ı bâhire-i Cenâb-ı Resûl-i Ekrem şümûl-âver-i kısmeyn olup kısm-ı evveli kať’iyyü’s-sübût ve tevâtür ile menķûl idigi şıhhat-men‘ûtdur. Hattâ Kur‘ân-ı bâhirü'l-leme‘ânıñ bu kabîlden idügi tâbân ve mu‘cize-i Mefhar-ı be-her-dü-cihân idügi miķdâr-ı zerre fırye ve miryeden selâmet-resân olup burhân-ı kâť ı‘-ı nübüvvetleri idigi daħi bî-reyb ü gümândır. Felihâzâ maħz-ı cuħûd ve ‘inâddan nâşî inkârınıñ ħ‘âhişi inkâr-ı vücûd-ı hidâyet-âlûd-ı Nebevî’yi müstevcib ve zîver-i şahâyif-i nüzûl olması indifâ‘-ı i‘tırâzât-ı mu‘annidîni mûcib olup ħucciyyeti beyyinü'd-delâle idiginden vücûd-ı belâğat-âlûdı ve i‘câz-mezâmîn-i celâlet-zamîni żarûrî ma‘lûm olmağın inkârı emr-i bedîhiyi inkâr idügi ikrâr-kerde-i uli'l-ebşârdır. Hattâ bâlig-i mebâlig-i aķşal-gâyât-ı i‘câz idigine daħi ‘ilm-i żarûrî ħâşıl ve emr-i mezbûruñ tafşîli mev‘ûd-ı şâhib-i kitâb-ı rehînü'l-feżâ’ildir. Felihâzâ ‘inde meşâyiĥi'l-Mâlikiyye cümle-i mu‘cizât-ı peygamberiyye rehîn-i râtibe-i ‘ilm-i żarûrî olmaķda bu mecrâya cārî ya’nî mir‘ât-ı şafâ-simât-ı dest-i Nebevî'den şüret-nümâ-yı bürüz olan nuķûş-ı mu‘cizât ve âyât-ı beyyinât ki ħarķ-endâz-ı ‘âdâtdır. Farazâ biri rehîn-i râtibe-i sübût olmağla maķtû‘un-bih olmadıĥı şüretde daħi mecmû‘ min hayşü'l-mecmû‘ı maķtû‘un-bihâ idiginden ma‘nâ-yı mezbûruñ mişâl-i zülâl ol Menba‘-ı yenâbî‘-i risâletden cereyânı şıhhat-iştimâl idigi reybden berîdir. Pes şudûr-ı ħavâriķ-ı ‘âdât ile dergâh-ı Faħr-ı Kâ’inât maħzenü'l-esrâr-ı mu‘cizât idiginde mü‘minîn ve kâfirîn hem-zebân-ı ittifâķ olup şâ’ibe-i reybden mirâ-yı küffâr ‘adem-i ihtidâları muķadder oldıĥından muķarrer idügi bedîdârdır. Vâķı‘â menşe-i merķûm cühhâl-i bed-fi‘âla medâr-ı dâ’ire-i mu‘ânede idügi iķtidâr-ı irâ’et-i mu‘cize iķdâr-ı İlâhî ile şüret-nümâ ve fâ’il-i şûr-i Risâlet-intimâ karîn-i taşdîķ-i Münşî-i

Hakîkî idiginden hüveydâdır. Felihâzâ ma‘ânî-i i‘câz-mebânî-i mu‘cizât-ı bâhireniñ bi-irâdeti'l-Meliki'l-Hallâk irâdet ve izhârî ‘âlemiñ mâ-bihi'l-iftihârî olan Peyğamber-i efđaliyyet-perver idigine huşûl-i ‘ilm-i yakîn zarûret-rehîn olup cûd-i Hâtem-i Tâ‘î¹⁵³⁷ ve şecâ‘at-i ‘Antere¹⁵³⁸ ve hilm-i Ahnef¹⁵³⁹ müsellemlü’s-şübût olmağla mevsûm ve ^(N94a) tırâz-ı râtibe-i tevâtür idiginden zarûrî ma‘lûm idigi gibi tevârüd-i ihbâr-ı mevsûka ile vukû‘-ı mu‘cizât-ı hârikatü'l-‘âde dañi tañakkuq-pezir ve zamîr-i haber-i vâhid fî hadd-i zâtihî ta‘vile ‘â‘id degil iken bi’n-nazar ile'l-añbârî'l-vâride icâb-sâz-ı cezm u yakîn idigi şihhat-semîrdir. Ve kısm-ı şânî bâlig-i mebâlig-i tevâtür olmağla kať‘iyyü’s-şübût olmayan havârık-ı i‘câz-intimâdır ki ol dañi ziver-efzâ-yı şahîfe-i nev‘ayndır. Nev‘-i evveli ihbâr-ı ruvât-ı ‘adîde ile rehîn-i râtibe-i iştihâr olan mu‘cizât-ı bâhiretü'l-âşârdır ki ‘inde'l-muhaddişin şâyi‘ ve zâyî‘ ve lede'l-muhbirîn tâbiş-i vukû‘ı lâmi‘ olup naķale-i añbâr u siyeriñ ihbârıyla râtibe-tırâz-ı intişârdır. Hattâ menba‘-ı yenâbî‘-i zülâl-i hüda olan eşâbi‘-i Fahr-i Kâ‘inât mecrâ-yı âb-ı hayât olup teksîr-i ta‘âm ile işbâ‘-ı hâşş u ‘âmm buyurulduğı dañi bu nev‘-i bihbüddan ma‘düddur. Ve nev‘-i şânî haber-i vâhid-i şadâkat-müdânî yâhud ihbâr-kerde-i işneyn yâhud ‘aded-i yesîrden merviyi-yi **(87a)** bî-reyb ü meyn olup rehîn-i râtibe-i iştihâr olmayan mu‘cizâtır. Lâkin kemâ-teķaddem râtibe-tırâz-ı şöhret olmağla bi’n-nisbeti ile'l-mevâtir zarûriyyü’s-şübût olmadığı zâhirdir. Ammâ ma‘ânî-i merviyiye-i merķûmeniñ dergâh-ı Risâlet-penâha nisbeti bi’n-nazar ilâ mecmû‘i'l-merviyât resîde-i râtibe-i şöhret olmağın delâlet-i zann-ı ğâlib vukû‘una hûkmi câlibdir. Felihâzâ maķûl-i maķbûl-i şâhib-i kitâbdır ki ekşer-i mu‘cizât-ı bâhire-i Risâlet-penâh kať‘iyyü’s-şübût olmağla tañakkuq-ı vukû‘-ı i‘câz-lümü‘ı ma‘lûmun bi’z-zarûre idigi ‘ale’t-tahķîķ hakîķun bi’t-taşdîķdir. Siyyemâ inşikâķ-ı kamer naşş-ı i‘câz-perver ile ihbâr-kerde¹⁵⁴⁰ ve medlûl-i delîl-i celîl zâhirine mahmûl olmaķ aşl-ı aşîl olup zâhirden ‘udûle müsned olması bilâ-sened ber-âverde degildir. Ma‘a-hâzâ vukû‘-ı i‘câz-lümü‘ı ber-manţûķ-ı naşş-ı mübîn tûruk-ı keşîre ile rehîn-i ihbâr-ı şikât

¹⁵³⁷ Câhiliye döneminin cömertliğı ve misafirperverliğı ile ünlü şâiri olan Hâtem, Tay kabilesinden olduğı için Tâi nisbesiyle şöhret bulmuştur. Kandemir, **age.**, c. I, s. 541.

¹⁵³⁸ Antere bin Şeddâd, Muallaka-i Seb‘a şairlerinden olup Câhiliye devrinde kabilesiyle savaşanlara karşı gösterdiğı yiğitliklerle ünlüdür. Milâdî 614’de ölmüştür. Kandemir, **age.**, c. I, s. 541.

¹⁵³⁹ Tâbiin âlimlerinden Ahnef ibni Kays, Hz. Ömer ve Hz. Osmân devirlerinde fetih hareketlerinde büyük kahramanlıklar göstermiş olup cesareti ve zekâsiyla tanınmış, yaşadığı dönemde yumuşak huylu oluşuyla Müslümanlar arasındaki birçok anlaşmazlığı gidermiştir. 67/686’da vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 541.

¹⁵⁴⁰ Kamer 54/1-2.

idigi müstebindir. Bināberīn semt-i hilāfa zehāb fī'āl-i cūhhāl-i hamākat-intisābdır. İmdi nukūş-ı akvāl-i şahīfe-i mübtedi'a-i cehālet-āyīn aks-endāz-ı merāyā-yı kulūb-ı zu'afā-yı mü'minīn olduğda rağmen 'alā ünūfī'l-mübtedi'a icāle-i nazar-ı 'ilm-i yakīn ile izāle-i hīre-i şekkden ğayr-ı münfekk olmak sezā ve evsāh-ı şahāfeti tanzīf-kerde-i nebz bi'l-'arā kılınmak revādır. Ve kezālik nübū'-ı mā ve teksīr-i ta'ām-ı bereket-intimā rivāyet-i şikāt-ı şahābe-i kirām ile ihbār-kerde-i cemm-i ğafir ve 'add-i keşīrdır. Hattā rüz-ı firūz-ı Hādağ'da ve Ğazve-i Buvāt ve Hudeybiye ve Tebūk ve emşālinde enāmīl-i mübāreke-i Nebeviyye'den cereyān-ı mu'cize-i nübū'-i mā-i hayāt-bahşā pīş-ğāh-ı 'asākīr-i Müslimīn ve mevātin-i gürūh-ı şahābe-i ma'ālī-āyīnde rīz-i şiyāb-ı vuķū' idigi ekşer-i aşhāb-ı kirāmīn ihbār-ı şihhat-şī'ārıyla müşbet olup sīr-āb-sāzī-i vuķū'ı iktirān-ı 'atş muhālefet-i vāhiddeden berī olmağla revā-sāz-ı dil-teşnegān taḥakkuk ve şübūt idügi sühūnet-i inkārdan ^(N94b) 'ārīdır. Hattā sükūt-i sākit maķām-ı nuṭk-ı nāṭika resīde idigi şöhret-i vuķū'-ı sencīdeye medār ve şā'ibe-i reybden zimmet-i vālā-nehmet-i muḥbirīnīn berā'atleri āşikār olmağın ḥaķīkun bi't-taṣdīk idikleri bedīdārdır. Zīrā zümre-i 'aliyye-i şahābe-i kirāmīn īşār-ı me'āsīr-i Nebeviyye'de sāḥa-i şadākat-mesāḥaları nişīb ü firāz-ı bīm ü hirāsdan maşūn ve saṭḥ-ı şadākatleri istikāmet-i maķrūne olmağın aḥbār-ı ğayr-ı vākī'a ḳar'-endāz-ı sāmi'alari olduğda ğüftār-ı şadākat-şī'ār cerḥ u ta'dīl ile rāst-ġüylukları muḳarrer ve bu nev' mu'cizātīn mecmū'ı ḳaṭ'ıyyü's-şübūta mülḥaḳ idigi meclā-yı taḥakkukda cılve-gerdir. Keyfe lā? Farazā āḥād-ı aḥbār-ı me'sūreden biri şā'ibe-i hilāfīn mazḥarı olsa mūrūr-ı ezmān ve gūrūr-ı āvān ile būnyān-ı zikri tezelzül-pezīr-i ḥumūl olup ḥurb-i durūğ-ı aḥbār-ı sā'ir-āsā atlāl-ı 'imrānından eşer şüret-nümā olmayacağı hüveydādır. Ma'a-hāzā a'lām-ı i'cāz-fercām-ı Seyyidü'l-Enām'īn ḳarnen ba'de ḳarnin ve batnen ğıbbe batnin 'imāret-pīrā-yı tezāyüd-i zuḥūr idigi reybden dūrdur. Siyyemā tünd-bād-ı teferruk-ı fark vehn-endāz-ı mebanī-i te'sīl idigi muḥaḳḳaḳ olmağın ol şem'-i cem'-i me'āsiri ictihād-sāz-ı ıṭfā olanlarıñ enfās-ı cehālet-istīnāslarından tābiş-i şu'le-i sebāt ve şihhat-i rāṭibe-tırāz-ı selāmet olması ḥuṣūl-i 'ilm-i yakīn ile tenvīr-i derūn-ı İslāmīyāna sebep ve zulmet-sāyī-i ḥıķd-ı ilḥād-pīrāyāna müsebbibdir. Ve kezālik vücut-ı 'arāyis-i 'ulūm-ı ğaybiyyeden dest-i ihā-peyvestleri keşf-i ḳınā' inbā buyurmağla **(87b)** 'ilm-i mā-kāne ve mā-yekūnu ma'lūm-ı Cenāb-ı Risālet-maķrūnları idigi daḥi ḳaṭ'ıyyü's-şübūt ve bedāhet-men'ūtdur. Hattā şahid-i müdde'ā-yı merķūmuñ ruḥsār-ı ḥaḳḳāniyyet-pīrāsı bir

vechile verā-yı perde-i ḥafāda olmadığının ‘inde erbābī'l-başıra karār-dādeligi Ebūbekr Bāḳillānī ve sā'ir meşāyih-ı feẓā'il-mūdānī ihbārıyla şihḥat-āmādedir. Pes ma'lūm-ı mütālā'a-perdāzān-ı şahāyif-i siyer-i münīfedir ki nihāl-i bī-hemāl-i ba'zı me'āşir-i celīleye seng-endāzān-ı ta'nīn mecārī-i aḥbār-ı ruvāta 'adem-i ıttılā'ları menşe-i reyb ü mirālarıdır. Yohsa bağbānān-ı tettebbu'-i kütüb-i mu'tebere 'indinde riyāz-ı zātū'l-bahā-yı aḥbār-ı me'āşire ve kışāş-ı meşhūre eşcār-ı resīnetü's-sāk-ı tevātür ve icmā' ile pā-ber-cāy-ı zemīn-i temkīn olup her birinden ser-zede-i şāḥ-ı vişāḥu's-sadr-ı bürüz olan bāve-i merviyiyy-i mu'teber ḥalāvet-baḥş-ı zā'ika-i şihḥat idigi muḳarrer olmağın ol nihālistān-ı feyż-perveriñ ḥazān-ı reyb ü mirādan maşūnetü's-sāḥa idügi rüşen-terdir. Felā-cerem resīde-i ser-menzil-i tevātür olan aḥbār-ı şihḥat-medāra 'ilm-i ba'zı mūcib-i 'ilm-i ba'zı āḥar olmağın şüret-i tereddüd rü-nümā olursa daḥi şayḳal-ı tettebbu' ile mir'āt-ı dilden ğubār-ı tevaḳḳuf ve mirā elbette incilā bulur. Meşelā 'ilm-i vücūd-i Bağdād ile ba'zı müstaḥbiriniñ āyīne-i nihādına ḥışānet-i ^(N95a) medīne-i merḳūme 'aks-endāz ve dāru'l-ḥilāfe ve mahaṭṭ-ı riḥāl-i emānet ve nezāfe idigi cilve-perdāz iken ba'zı nāsik nām-ı Bağdād ğuş-zedi olmağın ḥīn-i istimā'ında vücūd-ı Bağdād'ın tevātürü zihn-i sāmi'de daḥi medār-ı taḳarrüridir. Binā'en 'aleyh 'inde'l-Mālikiyye zimmet-i muḳtedī ve muḳtedāya vücūb-ı kırā'at-i Ümmü'l-Kitāb şi'ār-ı taḥrīme-bendī-i şalāt idigi bī-irtiyāb olup evvel-i leyle-i Ramazān-ı şerāfet-'unvānda şavma niyyet sirāyet-āver-i leyālī-i bāḳıye idigi rehīn-i rātibe-i şihḥatdır. Ammā 'inde's-Şāfi'yye lüzūm-i tecdīd-i niyyet fī külli leyletin bī-minnet olup meş-i re'sde cüz', maḳām-ı külle resīdedir. Ve'l-ḥāletü hāzihī 'inde's-Şāfi'ī ve'l-Mālikī ālāt-ı cārḥa ve ğayr ile ḳatīlin ḳatiline lüzūm-i kışāş-ı şihḥat-ıḳtinās olup icāb-ı niyyet fi'l-vuẓū'a ikisi daḥi ḳā'il ve 'aḳd-i rişte-i nikāḥ vücūd-ı velī ile meşrūt idigi ser-menzil-i şihḥata vāşıldır. Felā-cerem Ḥazret-i İmām A'zām mesā'il-i mezkūrede İmāmeyn-i mezbūreyniñ ḥilāfına zehāb-āver ve fuḳahādan olmayan ba'zı sāde-diller merviyiyyāt-ı e'imme-i müşārun ileyhime ıttılā'dan mütesāhil olmağla muḳteziyāt-ı mezāhibden ğāfil olıcaḳ umūr-ı meşrū'a-i sā'ireden bi't-ṭarīḳi'l-evlā ğāfil idügi bilā-imtirādır. Binā'en 'alā zālik āḥād-ı mu'cizāt-ı Nebeviyye'yi müstaḳillen irād eşerinde t̄sar-ı fevā'idde ityān-ı ziyāde mev'ūd-ı şāḥib-i kitāb beyyinü'l-ifādedir.

Faṣl-ı Şâliḡ: İ‘câz-ı Ḳur’ân-ı bâhirü'l-leme‘ânı beyân için cilde-perdâzdır. Delâlet-i tevfiḡ-ı Ni‘me'r-Refiḡ ile ma‘lûm-ı reh-nûr-dân-ı ‘ulûmdur ki kitâb-ı ‘azîz ü ḥakîmîñ inṭivâ-sâz-ı vüçûh-ı i‘câz idigi ‘inde aşḥâbî'z-zevḳi's-selîm azher min en yuḥfâ olmaḡın berây-ı zabṭ ü tefhîm beyân-ı cihet-i vaḥdeti çâr-nev‘a takṣîm olunmuştur. Evvelâ tehẓîb-i tertîb-i laṭîf ve ḥüsn-i te‘lîf-i i‘câz-elîf-i büleḡâ-firîbi mecmû‘-ı feṣâḥat-menşe’niñ ârâm-fersâ-yı şabr u şekîbi ve iltiyâm-ı kelimât-ı i‘câz-simâtla feṣâḥat-ı **(88a)** âyât-ı ‘amîmetü'l-berekâtı cemî‘-i belâḡat-şinâsânîñ ebkem-sâz-ı zebân-ı beyân-ı mu‘cizü'n-naḡarâtı olup ihtivâ-yı vüçûh-ı kemâl-i belâḡat ve i‘câz ile beyyinü'l-imtiyâz olmaḡda ḥâriḳu'l-‘âde idigi ḡarâr-dâdedir. Keyfe lâ? Vâdî-i belâḡatiñ feresânı ve meydân-ı ḥikem ü feṣâḥatin eşheb-süvâr-ı zîbende-cevelânı olan fuṣâḥâ-i ‘Arab vâdî-i feṣâḥatde ser-efrâzlığı ehemmiyat-ı maṭlab edinmekle ümem-i sâ‘ireden ziyâde fenn-i belâḡata ihtisâsla teferrüd-menâşlıḡa âmâde olmaḡın zebân-ı bedî‘u'l-beyânları tırâz-ı dîbâce-i faṣlî'l-ḥiṭâb ve ḥiddet-i ṭab‘-ı belâḡat-niṣâb ile nuḥbe-i zevi'l-elbâb olmaḡda fitrî ve ḥalkî kuvvetleri bî-irtiyâb olup maḡâmât-ı ḥiṭâbiyyede bi'l-bedîhe muḡtezâ-yı ḥâli mürâ‘ât kendülere de‘b-i belâḡat-simât idüğünden serd-i urcûze-i müstaḥsenede yegâne ve ḥilâfında kezâlık bî-bahâne idikleri müsellem ve tevessül ve tevaşşul-i meṭâlibde ^(N95b) ref‘ ü ḥafḍ tertîb-i kelimât ‘alâ aḡsenü'l-ḥâlât mezbûrlara müteyesser idigi ḡayr-ı mübhem olmaḡın ityân-ı siḡr-i ḥelâl ile mantıḳu't-tayr-âsâ beyyin-i aşḥâbu'n-nuṭḡ-ı belâḡat-resâlıklarından nâşî silkü'l-le‘âl-i mantûḡ-ı i‘câz-mesûḡları ṭavḡ-ı gerd-i ḥüsn-i tertîl ü tertîb ve sebk-i ibâret-i râ‘îḡaları zâ‘îḡa-i ḥûş-mendâna ḥâlâvet-baḡş-ı zînet ü zîb olup irâde-i ḥadî‘atü'l-bâbda i‘câz-nümâ ve tezîl-i şî‘âbda yegânelikleri rûşenâ olmaḡla merâyâ-yı derûn-i ketîbe-cüyândan gerd-i küdüreti şayḡal-ı serd-i aḡsenü't-ta‘bîr ile izâle ve teşcî‘-i cebânet-âverânda semend-i nazar-ı taḡrîfî icâleye ḡudretleri hüveydâ olup siyyemâ mişâl-i elif-i maḡşûre baş-ı bisât-ı mürüvvetden ḡaşr-endâzân-ı nazarı mânende-i elif-i memdûde ‘arîzu'l-câḡ-ı semâḡat etmeḡe himmet ile tekmîl-sâz-ı noḡşân-ı erbâb-ı buḡl u ḡuşûr idikleri âşâr-ı celîlelerinden cilde-ger ve aşḥâb-ı nebâhet ve fetâneti ḡasbû'l-irâde kelîletü'n-nazar ḡılmaḡla ḡayyiz-i i‘tibârdan ıṣḡâtıları muḡarrer ḡuşûşan Bedevîleriniñ cezâlet-i terkîb ve ‘uzûbet-i tertîb ile icâd-ı belâḡat-i bâri‘a ve inşâd-ı ebyât-ı nâşî‘ada kelimât-ı câmi‘aları mişâl-i dürr-i semîn ḡalîlül-lafz ve keşîrül-ma‘nâ olup müdde‘â-yı belâḡatlerine ḡalkî zekâvetleri ḡucet olmaḡın ḡuvvet-i dâmiḡa-i fitrat ile feṣâḡatleri rehîn-i râtibe-i şübûṭ idigi ṭarîḡ-i

vāsi'dan hedef-i sehm-i vārid gibi muşib-i şöhret olduğundan 'arāyis-i nefāyis-i kelimāt-ı behcet-simātı tıbbā'-ı ezvāc-ı edā-yı merāma muvāfaqatde (وافق شن) ¹⁵⁴¹ طبقه meşeline mađrib ve licām-ı huyūl-i belāğat ü icādede der-dest-i ifādeleri idiginden vādī-i belāğat ve imtiyāzda türk-tāzlıklarına nigeş-sencānı mu'cib olup fūnūn-i belāğatiñ bedāyi'-i revāyi'ine ṭabī'atleri me'vā olmağla tebvīb-i ebvāb ve tafşīl-i fuşūlüne kudretleri hüveydā ve şarḥ-ı mümerredü'l-i 'cāz-ı icāzıñ şadr-nişīn-i 'ālī-pāye-i ibdā'ı ve ibrāz-ı muzmerāt-ı zemm ü medḥiñ mazḥar-ı izḥār ve īkā'ı idiklerinden ityān-ı gıss u semīn nezd-i belāğat-mendlerinde seviyyet-ḡarīn ve nazm-ı mürvārīd-i kelimāt-ı belāğat-simātla nesr-endāz-ı le'ālī-i feşāḥat idikleri müstebīn iken Cenāb-ı Efsāḥ-ı men tekellem, kitāb-ı i'cāz-nişāb-ı belāğat-mu'lem ile bülēgā-yı merḡūmeyi ebkem kılmışdır. Keyfe lā? Nuşūş-ı belāğat-fuşūş-ı Qur'āniyye (لَا يَأْتِيهِ) ¹⁵⁴² الماثل من بين يديه وَلَا مِنْ خَلْفِهِ mantūḡ-ı i'cāz-mesūḡıyla mevşūfiyyet- (88b) ḡarīn ve ¹⁵⁴³ (تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ) mefhūm-ı cāvīdiyle 'acž-āver-i bülēgā-yı feşāḥat-rehīn olup āyāt-ı beyyinātı muḡkeme ve kelimāt-ı i'cāz-simātı vaşf-ı mufaşşale ile mu'leme olmağın zuhūr-ı belāğat-i bāhiresi ḡayret-āver-i 'uḡūl ve bürüz-i feşāḥat-i zāhiresi tefevvūḡ-efken-i cümle-i maḡūldür. Ḥattā şufūf-i i'cāz ve şunūf-i icāzı hem-vāre taḡallūl-i menū'-i mu'ārızīnden berī idigi müstebīn ve cüyūş-i belāğat-^(N96a) ber-düş ḡaḡīḡat ve mecāzı yek-pāre müzāheret-perdāz-ı icābet-i mesā'il-i sā'ilindir. Fi'l-ḡaḡīḡa 'inde'l-ecille mişāl-i ehille maḡāsin-i meṡālī' ve meḡātı'ı ibtidā ve intihā-yı āyāt-ı beyyinātından bürüz-i tābiş-i firūzda müşārun bi'l-benān-ı istiḡsān ve nücūm-i zevāhir-i cevāmi' ve bedāyi' zīnet-baḡş-ı āsumān-i beyāndır. Ma'a-hāzā icāz-ı bāhirū'l-imtiyāz ile i'tidāl-i ḡusn-i nazm-ı belāğat-sicimi ser-levḡa-i kitāb-ı faşlu'l-ḡiṡāb ve her lafz-ı ḡariyyu'l-hıfzı intibāḡ-ārā-yı delālet-i ma'nā-yı murād olmaḡda şöhre-i āfāḡ idigi rehīn-i rāṡibe-i ittifāḡdır. Keyfe lā? Zümre-i 'Arāb-ı 'urebā bu bābda mecālen efsāḡ ve bu maḡūle ḡiṡābda ricālen efşāḡ olup nazm-ı derārī-i kelimāt ve nesr-i mürvārīd-i ḡiṡābātda secālen evfer ve ityān-ı ḡarā'ib-i lūḡāt ve menāzi'-i ibrāz-ı kelimātda maḡālen ekşer iken 'alā menāzi' lūḡatihim cilve-ger-i şāḡāyif-i tenzīl olan Kitāb-ı Ḥamīd'iñ ityān-ı mişl-i aḡşar-ı süver-i belāğat-eşeriyle nidā-yı

¹⁵⁴¹ “Şenn Tabaka'ya (kap kapağına) uydu” anlamına gelen ve dilimizde “Tencere yuvarlandı kapağını buldu” mefhūmunu veren Arapça darb-ı mesel.

¹⁵⁴² “Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemes. O, hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye layık olan Allah tarafından indirilmiştir.” Fussilet 41/42.

¹⁵⁴³ “Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemes. O, hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye layık olan Allah tarafından indirilmiştir.” Fussilet 41/42.

hidāyet-intimā-yı Nebevī her-dem qar‘-endāz-ı sāmi‘a-i belāgat-muhteveleri olduğca izhār-ı ‘aciz ile ibrāz-ı mużmer-i ebkemiyetleri tāb-encām-ı eyyām-ı nübüvvet ‘alā mele’i’n-nās cilve-ger-i meclā-yı zuhūrdur. Hattā ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا 1544﴾ fermūde-i i‘cāz-rehīni mefhūm-i bihīnincedir her-bār ityān-ı ba‘zı mişli kendülere iş‘ār olundukda ‘adem-i iktidārları bedīdār olup ﴿وَإِنْ 1545﴾ naşş-ı mu‘cizül-kaşşı ile mes‘ul olduklarında ﴿وَلَنْ تَفْعَلُوا﴾ 1546 kelime-i celīlesinden müstefād olan te‘bīd-i nefy-i ityān tābān idigi ‘ayāndır. Keyfe lā? ﴿قُلْ لَّئِنْ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ 1547﴾ fermūde-i mükerrermesiyle zuhūr-i ‘aciz-ı fuşahā hüveydā olduğdan soñra ﴿قُلْ 1548﴾ naşş-ı celīli vefkınca hāme-i durūğ-ı bī-fürūğla şebt-i şahīfe-i iftirā bi’n-nisbeti ile'l-ma‘ne’s-şahīh sehl olmağın ol feresān-ı meydān-ı belāgate irhā-yı ‘inān olunmuş-iken yine ‘acizleri bedīdār olmağla vādī-i akşā’l-gāyāt-ı belāgatde müsābağa-i nazm-ı mübīn müstebīn olmuştur. Felihāzā Cenāb-ı Resūl-i belāgat-ārā takrī‘ ve tevbīh-i mezbūreyn ile faşl-ı cehāletlerin vaşl-ı hidāyete tahvile ihtimām ve merfū‘-ı zemīn-i i‘tinā ve menşūb-ı sāha-i iğtirā olan rāyāt-ı mu‘tenāların hafđ-endāz-ı zīr-i zemīn-i sefeh ve binā-yı āyīn-i cehālet-āgīnlerin maḥall-i i‘rāb-ı tebeh kılmaga ikdām buyurup istibāha-i arāzī ve emvālleriyle diyār-ı intizām-medārların mevṭin-i gūzāt kıldıkça iğtirā bi’l-iktirā ile tekzīb-i āyāt-ı beyyināta mübāderetleri lāzime-i heyecān-ı şiryān-ı cehāletleri idigi müşbetdir. Felihāzā ﴿إِنْ هَذَا 1549﴾ medlūlünce sihr-i müstemir idigine zehāb ve ﴿قُلُوبُنَا فِي أَكْثَرِ مِمَّا نَدْعُونَا إِلَيْهِ 1550﴾ mażmūn-ı i‘cāz-maḥrūnunca izhār-ı cehl ile

1544 “Yoksa onu (Muhammed kendisi) uydurdu mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi siz de onun benzeri bir sure getirin ve Allah'tan başka, çağırabileceğiniz kim varsa onları da yardıma çağırın.” Yûnus 10/38.

1545 “Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sure getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin).” Bakara 2/23.

1546 “Eğer, yapamazsanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız- o halde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş kafirler için hazırlanmıştır.” Bakara 2/24.

1547 “De ki: "Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler." İsrâ 17/88.

1548 “Yoksa "onu (Kur'an'ı) uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini de (yardıma) çağırıp, siz de onun gibi uydurma on sure getirin.” Hûd 11/13.

1549 “(23-24) Sonra arkasını döndü ve büyüklük taslayıp şöyle dedi: "Bu, ancak nakledile gelen bir sihirdir.” Müddessir 74/24.

1550 “Dediler ki: "(Ey Muhammed!) Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz örtüler içerisinde. Kulaklarımızda bir ağırlık, seninle bizim aramızda da bir perde vardır. O halde sen (istediğini) yap, şüphesiz biz de (istediğimizi) yapacağız.” Fussilet 41/5.

mezellet-(N96b) me'ab olup ¹⁵⁵¹﴿لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ﴾ āyet-i i'cāz-simātınca iddi'ā ma'a'l-acz ile lābis-i libās-ı hüdā olmağdan 'arī idikleri hüveydā olmuşdur. Hattā Müseylime-i¹⁵⁵² hıyānet-dişār dest-i cehālet ile endām-ı kabāhat-fercāmından selb-i seleb-i vaqār ve izhār-ı ma'āyib-i mezellet-ā'ib ile terk-i nāmūs u 'ār etmiştir. Yoğsa başar-ı başiretleri nūr-i hüdā ile rūšenā ve vücūh-i āyāt-ı beyyināt manzūr-ı nazar-ı haqqāniyyet-lihazāt olsa cins-i belāgatlerinden hāric ve nemaṭ-ı feşāhatlerinden bīrūn olmağın medāric-i i'cāza dāric idigin iz'ān hīninde ﴿وَلَوْ أَنَّهُ﴾ ¹⁵⁵³﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾ maẓmūnuna mā-şadaḳ idikleri müstebīndir. Felihāzā ¹⁵⁵⁴﴿وَالْإِحْسَانِ﴾ āyet-i i'cāz-bünyānı resīde-i sāmi'a-i Velīd bin el-Mugīre¹⁵⁵⁵ olduğda menba'-ı yenābī'-i ḥalāvet ve mecma'-ı maḥāsīn-i ṭalāvet ya'nī bāve-dār-ı ḥüsn ü behcet idigine ba'de'l-ikrār 'ale't-taḥḳīḳ maṭla'-ı mu'cizū'l-mülemma'ı müşmir ve maḳṭa'-ı mūcizū'l-mehya'ı mütmir idigin taṣdīḳ etmiştir. Ve zümre-i A'rābdan bir merd-i hüşyārın lisān-ı kārī-i şadāḳat-şī'ārdan ¹⁵⁵⁶﴿فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ﴾ naşş-ı i'cāz-perveri gūş-güzārı olduğda tebcīlen li-feşāḥati'n-naẓmi'l-kerīm secde-pīrā-yı ta'zīm idigi iḥbār-kerde-i Ebī 'Ubeyd'dir.¹⁵⁵⁷ Hattā bir merd-i suḥan-dānīn daḥi ¹⁵⁵⁸﴿فَلَمَّا اسْتِئْأَسُوا مِنْهُ﴾ fermūde-i mūkerremesi ḳurṭa-i bināgūş-i iz'ānı olduğda ityān-ı mişli hāric-i ṭavḳ-ı beşer idigine şehādet-āver olmuşdur. Felihāzā beṭāriḳa-i Rūm'dan bir merd-i fetānet-mevsūmuñ ¹⁵⁵⁹﴿وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ﴾ naşş-ı mu'cizū'l-ḳaşşı üsārā-yı Müslimīnden biriniñ nihād-ı lisānından zīb-i sāmi'a-i iz'ānı

¹⁵⁵¹ “İnkār edenler dediler ki: “**Bu Kur'an'ı dinlemeyin. Baskın çıkmak için o okunurken yaygara koparın.**” Fussilet 41/26.

¹⁵⁵² Peygamberimiz -sallallāhu aleyhi ve sellem- henüz hayattayken peygamberlik iddiasında bulunan Müseylmetülkezzāb 12/633'de öldürülmüştür.

¹⁵⁵³ “Bunun üzerine arkalarını dönüp ondan uzaklaştılar.” Sāffāt 37/90 āyetine telmihte bulunulmuştur.

¹⁵⁵⁴ “**Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder;** hayasızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.” Nahl 16/90.

¹⁵⁵⁵ Velīd ibni Mugīre, Mekkeli müşrikler arasında çok itibarlı ve çok zengin biri olup sahabī-i kirāmdan Hālid ibni Velīd'in babasıdır.

¹⁵⁵⁶ “**Ey Muhammed! Şimdi sen, sana emrolunanı açıkça ortaya koy** ve Allah'a ortak koşanlara aldırış etme.” Hicr 15/94.

¹⁵⁵⁷ Ebū Ubeyd el-Kāsım ibni Sellām kendini çok iyi yetiştirmiş, Arap dili ve edebiyatı, fıkıh, hadis, kırāat, tefsir ve tarih sāhalarında söz sahibi olmuş bir ālim olup İmām Şafīi'den fıkıh okumuş, Ahmed ibni Hanbel'in sohbetlerinde bulunmuştur. Tarsus'ta on sekiz yıl kadılık yapan Ebū Ubeyd 224/839'da vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. I, s. 550.

¹⁵⁵⁸ “**Ondan ümitlerini kesince, kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler.** Büyükleri dedi ki: “Babanızın Allah adına sizden söz aldığını, daha önce de Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Artık babam bana izin verinceye veya Allah, hakkımda hükmedinceye kadar buradan asla ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.” Yūsuf 12/80.

¹⁵⁵⁹ “Kim Allah'a ve Resulüne itaat eder, Allah'tan korkar ve O'na karşı gelmekten sakınırsa, işte onlar başarıyı elde edenlerin ta kendileridir.” Nūr 24/52.

olup ahvāl-i dāreyni cāmi‘iyyetde Cenāb-ı ‘İsā’ya menzil olan āyetiñ maẓmūn-ı ‘ibret-meşhūnunu hāvī idigine īkānı bā‘is-i īmānı olduğundan nādī Ḥāzret-i ‘Ömer-i ma‘delet-pervere kādīm ve Cenāb-ı Fārūk-ı ḥaḳḳāniyyet-mūsādim mescid-i şerīfde nā‘im olmağın sūy-ı dil-cūy-ı ser-i velāyet-efserinde kâ‘im ve ityān-ı şehādeteyn ile dāḥil-i havẓa-i İslām oldığı īkāz-sāz-ı Ḥāzret-i ‘Ömer-i ma‘delet-perver olduğın kendüler haber vermişlerdir. Keyfe lā? Resīde-i sāmi‘a-i Aşma‘ī¹⁵⁶⁰ olan kelimāt-i feşāḥat-simāt-ı raḳīka ol dānā-yı mekādīr-i mecāz u ḥaḳīqanın ḳarīn-i istiḥsānı olmağın rütbe-i feşāḥati i‘cāz-sāz-ı fetāneti olduğda ‘arūs-i belāğat-me’nūs-i ṭab‘ının burḳa‘-pūş-ı feşāḥat olmağdan sāde-rū idigin hīn-i ikrārda ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَن﴾¹⁵⁶¹ naşş-ı mu‘cizü'l-ḳaşşında olan behcet-i feşāḥati ibrāz ve fermūde-i mükerreme-i emreyn ve nehyeyn ve ḥabereyn ve beşāreteyni cāmi‘iyyet ile mevsūme idiginden rātibe-tırāz-ı feşāḥat olmağda ser-efrāz idigin izhār etmiştir. Pes ḥūsn-i sebk-i naẓm-ı mübīn bilā-izāfet-i şey’in āḥar müstaḳillen i‘cāz-āver idigi müstebīn ve Cenāb-ı Risālet-^(N97a) me‘āba münzel olan Ḳur‘ān-ı bāhirü'l-leme‘ānıñ i‘cāz-ı āyāt-ı belāğat-simātı bi‘z-żarūrī ḥaḳīḳun bi‘t-taḣdīḳ idügi şihḥat-ḳarīndir. Ḥattā ol Resūl-i hidāyet-mevşülūñ Ḳur‘ān-ı Kerīm ile taḥaddīleri ve zümre-i fuşāḥā-yı ‘Arabıñ ityān-ı mişlinden **(89b)** izhār-ı ‘acze taḣaddīleri kezālik bedīhiyyü’s-şübūt olup naẓm-ı mübīniñ rātibe-nişīn-i a‘le‘l-e‘ālī-i feşāḥat olmağda ḥāriḳu‘l-‘āde ve naẓar-gāh-ı vüçūh-i belāğat olmağda teferrüdi ḳarār-dāde idigi daḥi żarūriyyāt-ı umūrdandır. Keyfe lā? Cümūm-ı ehl-i belāğatıñ i‘cāz-ı Ḳur‘ān-ı bāhirü‘l-leme‘āna i‘tirāf ile izhār-ı ‘aczleri nā-behre-mendān-ı simāt-ı belāğatıñ¹⁵⁶² daḥi żarūrī ma‘lūmlarıdır. Bināberīn¹⁵⁶³ ﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ﴾ fermūde-i i‘cāz-simātıyla ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ﴾¹⁵⁶⁴ āyet-i i‘cāz-firībiniñ dībāce-tırāz-ı belāğat idigi

¹⁵⁶⁰ Hem şiir dinlemek, hem de gramer ve lügat konusunda bilgi toplamak için bedeviler arasında yıllarca dolaşan ve dil ve edebiyatla ilgili pek çok eseri olan Asma‘ī’nin asıl adı Ebū Saīd Abdūlmelik ibni Kureyb olup 216/831’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 551.

¹⁵⁶¹ “**Musa’nın annesine, "Onu emzir,** başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman onu denize (Nil’e) bırak, korkma, üzülme. Çünkü biz onu sana döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız” **diye ilham ettik.**” Kasas 28/7.

¹⁵⁶² i‘cāz-ı Ḳur‘ān-ı bāhirü‘l-leme‘āna i‘tirāf ile izhār-ı ‘aczleri nā-behre-mendān-ı simāt-ı belāğatıñ: — N.

¹⁵⁶³ “Ey akıl sahipleri! **Kısasta sizin için hayat vardır.** Umulur ki (bu hükme uyarak) korunursunuz.” Bakara 2/179.

¹⁵⁶⁴ “Sen onları, dehşetli bir korkuya kapılıp da kaçıp kurtulamayacakları ve yakın bir yerden yakalanacakları zaman bir görsen!” Sebe 34/51.

‘inde’l-müte’emmilîn müstebîn olduğu gibi ¹⁵⁶⁵ (ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ) nazm-ı i‘câz-efkeniyle ¹⁵⁶⁶ (فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ) kelâm-ı kadîminiñ dañi levha-i maķāle-i feşāhat idigi semend-i naẓar-ı fikreti icāle ħîninde ma‘lûm (وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي) ¹⁵⁶⁷ (وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي وَغِيضَ الْمَاءِ) āyet-i i‘câz-intimāsından seylân-sāz olan āb-ı i‘câz-ħurūş-i belāğat ile ‘āmme-i sükkān-ı zemîn-i feşāhatiñ ġarķ-āb-ı ‘acz idigi iķrār-kerde-i ķurūmdur. Ba‘de hāzā ¹⁵⁶⁸ (فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا) fermûde-i mükerrermesi ve işbāh-ı i‘câz-penāhı belki ekşer-i nazm-ı mübîn-i belāğat-āyîn olmaķda a‘lā-yı merātib-i i‘cāza resîde olup ma‘a-i‘câz-i lafzihā ma‘ānî-i keşîreyme‘vā ve ‘uzûbet-i ‘ibāret-i rāyıkası lezzet-baħş-ı zā‘ıķa-i iz‘ān-ı erbāb-ı ‘irfān ve ħüsn-i te’lîf-i i‘câz-elîfiniñ aşĥāb-ı ‘uķûl ĥayrāmı idigi bî-mirādır. Felihāzā ĥalāvet-i telāvet-i āyāt-ı i‘câz-simātı ĥuzzāk-ı belāğatı ĥulvu’l-meżāk-ı iştiyāk etmegin her lafz-ı ĥariyyu’l-ĥıfzı ihtivā-sāz-ı cümûm-ı cevāhir-i ma‘ānî-i cezîle olmaķda bir gencîne-i cemîle olup ĥattā ba‘zı fevā’id-i celîle-i Furķāniyye ile devāvîn-i ‘adîde mālîde ve müstenbiāt-ı aĥķām-ı seniyye olan āyāt-ı beyyinātıñ ĥıfzında kütüb-i müte‘addide maĥazz-ı te’lîfe resîdedir. Bināberîn Qur’ān-ı bāhirü’l-leme‘ān serd-i ekāşîş-i tavîle ve iĥbār-ı ķurûn-i sālîfeye bir vechile tekeffûl-pîrādır ki itlāf-ı elfāz-ı ĥariyyu’l-istiĥfāzını te’emmûl etdikçe tenāsûb ve tenāsuk-ı serd ve tertîb-i bûleğā-firîbiniñ mınţākān-ı fenn-i feşāhat-meftûnı ve tâbiş-i belāğat-nümāyiş-i nazm-ı ĥurûf-ı i‘câz-zurûfı erbāb-ı başar-ı başîretiñ ĥîre-sāz-ı ‘uyûnudur. Ezcümle kışşā-i Yûsuf-i behcet-melhûfuñ ma‘a-tûlihā serdi ve kışaş-ı sâ’ireniñ kezālîk endām-ı maĥāsin-i iltisām-ı behcet-perverdi libās-ı i‘câz-istînās-ı gûn-ā-gûn ile zînet-efzā-yı manzara-i ĥüsn-i sebk-i rehînüt-teferrûd idigi ĥayret-āver-i ‘uķûl-i erbāb-ı iz‘ān olup nîgeh-sencān-ı fikret ve telāveti tekrîr-i nazardan maĥzûz ve mürā‘āt-ı teķābül-i mu‘cizetüt-temāsili melĥûz olduķça ¹⁵⁶⁹ (كَلَّمَا كَرَّرْتَهُ يَتَضَوُّ) mefĥûmı nümāyāndır.

¹⁵⁶⁵ “İyilikle kötülük bir olmaz. **Kötülüğü en güzel bir şekilde sav.** Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir.” Fussilet 41/34.

¹⁵⁶⁶ “İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. **Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir.**” Fussilet 41/34.

¹⁵⁶⁷ “Ey yeryüzü! Yut suyunu. Ey gök! Tut suyunu” denildi. Su çekildi, iş bitirildi. Gemi de Cudi’ye oturdu ve "Zalimler topluluğu, Allah’ın rahmetinden uzak olsun!" denildi.” Hüd 11/44.

¹⁵⁶⁸ “Bunların her birini kendi günahları yüzünden yakaladık. Onlardan taş yağmuruna tuttuklarımız var. Onlardan o korkunç sesin yakaladığı kimseler var. Onlardan taş dibine geçirdiklerimiz var. Onlardan suda boğduklarımız var. Allah, onlara zulmediyor değildi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.” Ankebût 29/40.

¹⁵⁶⁹ “Her tekrar edildiğinde parıldardı/nur saçardı.”

(N97b) **Faşl-ı Râbi':** Vücûh-ı i'câz-ı Qur'ân-ı bâhirü'l-leme'ândan vech-i şânîyi şüret-nümâdır. Vâkı'â mir'ât-ı te'emmül-i nigh-sencân-ı 'irfânda şüret-i zîbâ-cemâl-i nazm-ı mübîn süy-ı dil-cüy-ı i'câzdan rû-mümâ idügi bu vechile müstebîndir ki üslûb-i ğarâbet-maşhûbı hilâf-ı tavr-ı esâlîb-i kelimât-ı 'Arâb hayret-sâz-ı 'uqûl-i erbâb-ı edebdir. Keyfe lâ? Menâhic-i nazmı neşr-i le'âlî-i hüsn-i edâ-yı i'câz-tırâzda mesbûkun bi'l-mişl olmayan tavr-ı menî'u'l-gavr ile hâriku'l-'âde bir sebk-i bedî'u'l-ifâdedir ki ma'rez-i tenzîlden 'arz-ı 'izâr-ı 'âlem-efrûz ile zîver-i şahîfe-i nüzûl ve bürûz oldığı üzere maqâtı' (90a) ve mefâsıl-ı âyât-ı belâgat-ğâyâtı fevâtiḥ ve havâtım-i terākīb-i maḥlûkâta vechen mine'l-vücûh mimmâ şülüşden müberrâdır. Felihâzâ 'umûm-ı büleğâ ve cümûm-ı fuşâḥânîñ tanzîr-i miqdâr-ı aḫşar-ı şuverinden 'aczi muḫarrer ve ecnâs-ı neşr ü nazm ve envâ'-ı sec' ü recez ve şî'r-i belâgat-sicmiñ birine müşâbehetden berâ'at ile lübbü'l-lübâb-ı i'câzı muḫtevî idigi rûşen-ter olmağın hayret-âver-i erbâb-ı 'uqûl ve ebkem-sâz-ı mıntâkân-ı feşâḥat-müşûldür. Binâberîn sâmi'a-i Velîd bin el-Muğîre le'âlî-i Qur'âniyye ile leb-rîz-i tanîn-i belâgat-i vefîre olduḡda derûnunda ḫuşûl-i şüret-i rikḫat kendüye meyl-âver-i süy-ı dil-cüy-i ḫaḫkâniyyet olmuşdur. Hattâ Ebû Cehl-i 'anîd vâdî-i belâgatde 'alâ zu'mihî ferîd olmağın tavr-ı Velîd'i istinkâr ve izhâr-ı iğtirâr eḡnâsında ba'zı âyât-ı i'câz-müddânî resîde-i sâmi'a-i iz'ânı olduḡda ba'de'l-ḫasem itlâḫ-ı vaşf-ı şî'rden berâ'ati müsellemler idüḡün nâ-çâr ikrâr etmişdir. Keyfe lâ? Rivâyet-i uḫrâ üzere Velîd-i merḫûm müctemi'-gâḥ-ı mevsim-ı ḫacda 'inde vufûdî'l-'Arâbi'l-'urebâ' e'âlî-i Ḳureyş ile 'aḡd olunan meclis-i şûrâda berây-ı tekzîb muḫaddemât-ı dekk ü netâyic-i desîseyi tertîbde ba'zı ehl-i meclis-i Cenâb-ı Risâlet-müvânisiñ Qur'ân-ı i'câz-âyîn ile terennümün keḫânete nisbet ve ba'zı âḫarî isnâd-ı zemzeme ve sec'a mübâderetde zebân-ı Velîd selb-i evşâf-ı mezbûre ile aḫvâl-i mezbûreyi redd¹⁵⁷⁰ ve teb'îd etmekle bühtân-âverân-ı mel'anet-perdâz vaşf-ı cünûna nisbetiniñ ibrâzın tefevvüh edicek ḫâlet-i mezbûreden belki ḫanḫah-ı vesveseden daḫi berâ'at-i zimmet-i Nebeviyye muḫaḫḫaḫ idigine ba'de't-te'evvüh şâ'iriyyetine ğıbbe zehâbihim mecmû'a-i ṭab'-ı Velîd suṭûr-i recez ü hezec u ḫarîz u mebsûṭ u maḫbûz ile ârâste idiginden nâşî vaşf-ı mezbûrdan kezâlık berâ'ati ma'lûmı olmağla ol ḫ'âhişi daḫi redd ü teb'îd etdikde cühhâl-i bed-fi'âl siḫre nisbetin izhâra ḫarâr vermekle ısrâr-ı

¹⁵⁷⁰ Hâkim, **el-Müstedrek**, c. II, s. 550-551, nr. 3872.

‘ale’d-ḍalāl etdiklerinde zimmet-i Nebeviyye şā’ibe-i sihr u nefse ve ‘uḳdeden kezālik berī’e idigi Velīd-i merḳūma tābān ve isnād-ı mezkūruñ daḥi buṭlānı ‘ayān iken ḥāṣā sāhiriyyetini kā’il olmaḡla taḥzīr-i ittibā’ına sū-be-sū mā’il olduklarında ¹⁵⁷¹(نَزَنِي وَمَنْ خَلُفْتُ وَحِيدًا) fermūde-i mūkerremesi nüzūliyle ^(N98a) tekzīb-i iftirā-sencān nūmāyān olmuşdur. Ḥattā sāmi‘a-i ‘Utbe bin Rebī’a istimā’-ı āyāt-ı Ḳur’āniyye ile me’vā-yı belāḡat-i menī’a olduḡda ma’a-tūl-i yedihī fi’l-ma’lūmāt Ḳur’ān-ı bāhirū’l-leme‘āniñ ‘adīli gūş-zedi olmadıḡın i’tirāf ve bu mu‘cize-i bāhire eṣer-i şī’r ü kehānet olmadıḡı mādde-i zāhire idigin ledā-ḳavmihī taḥḳīḳ ile ḥavz-ı taṣdīḳa i’tirāf edüp ¹⁵⁷² Naḍr bin el-Ḥāriṣ ¹⁵⁷³ daḥi ber-minvāl-i muḥarrer i‘cāz-ı Ḳur’ān-ı bāhirū’l-imtiyāzı taṣdīḳ-āver olmuşdur. Vāḳı‘ā āyāt-ı Ḳur’āniyye belāḡatiñ medārı idigi sebeb-i İslām-ı Ebī Zerr el-Ġıffārī olduḡdan soñra şaḳīḳ-ı şefīḳına ser-güzeştin taḥḳīḳ ve kendi gibi birāderi daḥi eṣar-ı ‘Arab-ı zībende-meşreb iken ‘adīl-i āyāt-ı Ḳur’āniyye gūş-zedi olmadıḡın ba‘de’t-taḥḳīḳ sūy-i dil-cūy-i Beytū’l-Ḥarām’a şedd-i niṭāḳ-ı ‘azīmet ve südde-i seniyye-i Nebeviyyeye İṣār-ı envā’-ı tuḥaf-ı sitāyiş-i behiyye eṣerinde cūhhāl-i bed-fi‘āliñ taraf-ı bāhirū’ş-şeref-i Nübüvvet-istināda isnādların ḥikāyet **(90b)** etdikde saḡāfet-i aḳvāl-i mezkūreyn müstebīn ve şadāḳat-i Resūl-i mübīn taḥaḳḳuḳ-rehīn idigin tebyīn edüp Ḳur’ān-ı bāhirū’l-leme‘ān mu‘cize-i kübrā idigin inbā etmişdir. ¹⁵⁷⁴ Ve’l-ḥāşıl bu bâbda şeref-baḡş-ı vürüd olan iḥbār-ı şihḥat-ālūd tırāz-ı rātibe-i keşret ve menzil-resīde-i vefretidir. Ḥattā Ḳur’ān-ı mübīniñ i‘cāz-ı icāz-ı belāḡat-tırāzı muḳtezā-yı ḥāl bāhirū’l-imtiyāz idigi gibi üslūb-i ḡarābet-maṣḥūbı daḥi envā’-ı i‘cāzdan bir nev’ ser-efrāzdır. Felihāzā ityān-ı mişli bīrūn-ı rātibe-i tāḳat-i beşeriyye ve kemāl-i belāḡat-i āyāt-ı seniyyesi mübāyin-i tavr-ı feşāḥat-ı erbāb-ı ‘Arabiyye idigi ‘inde’l-muḥaḳḳıḳīn müstebīndir. Felā-cerem şüret-i zībā-cemāl-i i‘cāz mecmū’-ı üslūb-i belāḡat-maṣḥūb-ı Ḳur’āniyye’de rū-nūmā olmaḳ üzere maḳūl olan ḳavl-i za‘īf ‘inde’l-muḥaḳḳıḳīn tezyīf olunmaḡla lede’l-fuḥūl ḳabūlden dūr ve şaḥīḥ-terīn-i aḳvāl-i taḥḳīḳ-i sālifu’z-zıkr idigi beyyīnū’z-zuhūrdur. Felihāzā tefennūn-pīrā-yı belāḡat ü imtiyāz ve ḥiddet-i edeb ü feşāḥat ile ḥātır-ı

¹⁵⁷¹ “Beni, yarattıḡım kişiyle baş başa bırak.” Müddessir 74/11.

¹⁵⁷² Beyhakī, **Delāilü’n-Nübüvve**, c. II, s. 204.

¹⁵⁷³ Naḍr bin Hāriṣ, Kureyş kabilesinin önde gelenlerinden olup Resūl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi çok rahatsız eden azılı kâfirlerden biridir. Bedir Gazvesi’nde esir edilince, Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem’in emriyle Hz. Ali tarafından öldürülmüştür. (İbni Abdülber, **el-İstī‘âb**, c. III, 567; Ziriklî, **el-A‘lām**, c. VIII, s. 357) Kandemir, **age.**, c. I, s. 556.

¹⁵⁷⁴ Müslim, Fezâilü’s-sahābe 132, nr. 2473; Ahmed ibni Hanbel. Müsned, V, 174.

zekāvet-i mezāhīrīn irhāf-sāz olanlara müdde‘ā-yı muḥarrereniñ sübütı ke’ş-şemsi fī rābi‘atīn-nehār rūşen ü āşikār idügi perde-ber-endāz-ı istitārdır. Ba‘de hāzā zamāyir-i ‘Arab-ı ‘urebā merci‘-i izhār-ı ‘aciz idiginiñ sebebi me‘vā-yı ihtilāf-ı eslāf olup ‘inde’l-ekşerīn cezālet-i nazm-ı mübīn ve feşāḥat-i elfāz-ı Qur‘ān-ı belāḡat-āyīn ke-iḥyā’il’l-mevtā ve ḡalbi’l-‘aṣā ve ke-tesbīḥi’l-ḡaṣā ḡudret-i beşerīyyeden ḡāric olmaḡla izhārı iḡdār-ı İllāhī’ye mütevaḡḡıf idügi rātibe-tırāz-ı zuḡūr ve ‘inde’l-Eṣ‘arī ve tābi‘thi ḡudret-i benī nev‘-i beşer zāhīren cilve-ger iken sābıkan ve lāḡıkan tanzīriniñ ḡāḡişi hebā-i menşūr ve ityān-ı mişlinden ‘aczin zuḡūrı ḡarīn-i men‘-i İllāhī idiginden nāşī rātibe-i ṭāḡatdan dūrdur. Fe-‘alā kile’t-taḡdīreyn ityān-ı mişlinden fūrū-māndegī-i fuṣāḡā bī-reyb ü meyndir. Ammā ruḡḡān-ı ḡavl-i evvel bununla müdelleldir ki ḡasebūt-taḡaddī ityān-ı mişline taṣaddīden ‘aciz-i būleḡā^(N98b) ‘adem-i ḡudretlerinden rū-nümā idigi taḡrī‘a aḡrā ve ta‘cīzde ebleḡ ve aḡvādır. Felihāzā ityān-ı miḡdār-ı aḡṣar-ı süveri bīrūn-i rātibe-i ḡudret-i benī nev‘-i beşer idigi muḡarrerdur. Keyfe lā? Āyeten ebher ve delāleten aḡma‘ idügi aḡher olmaḡın zuḡūr-ı ‘adem-i iḡtidārı bā’iṣ-i terk-i diyārı olup nā-ḡār iṣar-ı māl ve ihtiyār-ı ḡitāl ile tecerru‘-i kāsāt-ı zūll ü ṣāḡārda ma‘a ṣumūḡ-ı ünūfihim menzil-resīde-i ıztırār olmuşlardır. Fi’l-ḡaḡīḡa būnyān-ı ityāna nev‘-i ḡudret şūret-nümā-yı sāḡa-i tabī‘atları olsa ber-minvāl-i muḡarrer ṭarḡ-ı merāsīm-i mu‘āraḡadan izhār-ı ‘aciz ile ma‘a-ḡuvvetihim ‘ale’l-ḡelāmi’l-faṣīḡ zūll ü hevānları nümāyān olmayacaḡı ‘ayāndır. Ma‘a-hāzā eyādī-i zümre-i merḡūme izhār-ı ‘indiyyāt ile ıṭfā-yı envār-ı āyāt ve iḡfā-yı zavāḡir-i mu‘cizāta bezl-i cehd-i cehīd etmiş-iken ma‘a-tūl-i emedihim ve keşret-i ‘adedihim ityān-ı mişline ḡudretleri nā-müteyesser ve muḡāheret-i vālid ü veled ile yek-dīgerden meded ḡayr-ı mutaṣavver olmaḡın ḡemāl-i ḡirās ü iyās ile inḡitā‘ ḡibāl-i ḡāḡişleri zāḡir ve inṭilāḡ-ı zātū’l-ḡazer-i mu‘āraḡa ile mu‘āmele-i iddi‘ādan ḡırmānları bāḡir olmuşdur. Ḥattā bu naḡṣ-ı ḡarīb ṣāḡid-i i‘cāz-ı Qur‘ān-ı būleḡā-fırībī mişāl-i ḡaddeyn-i neyyireyn tenvīr-sāz-ı şümūl-i nev‘aynı olmuşdur.

Faṣl-ı Ḥāmis: Vücūh-i i‘cāz-ı Qur‘ān-ı bāḡirū’l-leme‘āndan irā’et-i vech-i ṣālīse mir‘āt-ı nūrāniyyet-simātdır. Felā-cerem nigeḡ-sencān-ı nuḡūş-ı iz‘āna ‘ayāndır ki āyāt-ı beyyināt-ı Qur‘āniyye tazammun-pīrā-yı iḡbār-ı muḡayyebāt ve ihtivā- (91a) sāz-ı esrār-ı bedī‘atū’s-simāt olmaḡın mā-lem-yekā‘dan ḡaberi mutaḡammın ve ḡayr-ı mevcūddan iḡbārı mu‘len olup ‘alā mā-hūve’l-müstefād mine’l-Qur‘ān muḡbirun

‘anhiñ cilve-ger-i minaşşa-i zühür olacağı nümāyāndır. Hattā **اَلْمَسْجِدَ الْحَرَامَ اِنْ شَاءَ** ¹⁵⁷⁵﴿ناشş-ı tebşîr-âgîni mantûk-ı beşâret-mesûkunca rûz-i firûz-i feth-i Mekke-i Mükerreme'de Cenâb-ı ‘alem-efrâz-ı hüdâ cüyüş-i nuşret-ber-düş-i aşhâb-ı ma‘âlî-nişâb ile âminen menzil-resîde-i duhûl olmuşlardır. Ve kezâlik cüyüş-i Kısra ketîbe-i Kayser'e gâlib olduğu hümûm-i Müslimîni câlib olmuş-iken **وَهُمْ مِّنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ** ¹⁵⁷⁶﴿مازمûn-ı beşâret-nümûnı üzre sene-i Ġazve-i Hudeybiye'de fûrsân-ı Fârise rûkbân-ı Rûm gâlib olmağın mü'eddâ-yı naşş-ı merķûmuñ zühûrî meserret-bahş-ı havâtır-ı Mü'minîn olmuşdur. Ve yine fermûde-i mükerreme-i **اَلْيُظْهِرُهُ عَلَى الدِّينِ** ¹⁵⁷⁷﴿مانتûk-ı beşâret-mesûkıyla **وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ** ¹⁵⁷⁸﴿ناشş-ı ġayr-ı mesbûkunuñ mazmûn-ı beşâret-nümûnı kurre-i a'yûn-i ebrâr ¹⁵⁷⁹﴿اِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ ¹⁵⁸⁰ sûre-i celâlet-penâhınıñ dağî zühûr-ı mü'eddâsıyla tenvîr-i ebşâr-ı İslâmiyân bedîdâr olup hasebü'l-ihbâr galebe-i Rûm ba'de biđ-i sinîn ¹⁵⁸⁰ cilve-pîrâ ve şufûf-ı ‘ibâd fevc-â-fevc şeref-yâfteğî-i kabûl-i dîn-i İslâm ile tenvîr-sâz-ı nihâd olduğu rûşenâ olmuşdur. Hattâ Cenâb-ı Mihr-i Gerdûn-i Risâlet evcû's-şeref-i âhirete tahvîl ^(N99a) buyurduklarında meşârîk ve meğârib-i arzeyn fûrûğ-ı cihân-fürûz-i İslâm ile nûrâniyyet-rehîn olup şeref-yâfteğân-ı istiğlâfları olan erbâb-ı tedeyyûn temeddûn-pîrâyî-i diyânetde râtibe-tîrâz-ı temekkûn idigi ma'lûm-i aşhâb-ı teyakkundur. Keyfe lâ? Ol Muğbir-i Şâdık'dan merviyî-i mütehaqqıkdır ki sâha-i fesîhatü'l-eknâf-ı arzeyn mine's-şark ile'l-ğarb dergâh-ı Risâlet-penâhlarında

¹⁵⁷⁵ “Andolsun, Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. **Allah dilerse, siz güven içinde** başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan **Mescid-i Haram'a gireceksiniz.** Allah, sizin bilmediğinizi bildi ve size bundan başka yakın bir fetih daha verdi.” Fetih 48/27.

¹⁵⁷⁶ “(2-5) Rumlar, yakın bir yerde yenilgiye uğratıldılar. **Onlar yenilgilerinden sonra** birkaç yıl içinde **galip geleceklerdir.** Önce de, sonra da emir Allah'ındır. O gün Allah'ın (Rumlara) zafer vermesiyle mü'minler sevinecektir. Allah, dilediğine yardım eder. O, mutlak güç sahibidir, çok merhametlidir. Rûm 30/3.

¹⁵⁷⁷ “O, Allah'a ortak koşanlar hoşlanmasalar bile **dinini, bütün dinlere üstün kılmak için,** peygamberini hidayetle ve hak dinle gönderendir.” Tevbe 9/33.

¹⁵⁷⁸ “**Allah, içinizden, iman edip de salih ameller işleyenlere,** kendilerinden önce geçenleri egemen kıldığı gibi **onları da yeryüzünde mutlaka egemen kılacağına,** onlar için hoşnut ve razı olduğu dinlerini iyice yerleştireceğine, yaşadıkları korkularının ardından kendilerini mutlaka emniyete kavuşturacağına **dair vaadde bulunmuştur.** Onlar bana kulluk eder ve bana hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Artık bundan sonra kimler inkar ederse, işte onlar fasıkların ta kendileridir.” Nûr 24/55.

¹⁵⁷⁹ “(1-3) **Allah'ın yardımı** ve fetih (Mekke fethi) **geldiğinde** ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine hamd ederek tespihte bulun ve O'ndan bağışlama dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir.” Nasr 110/1.

¹⁵⁸⁰ “(2-5) Rumlar, yakın bir yerde yenilgiye uğratıldılar. Onlar yenilgilerinden sonra **birkaç yıl içinde galip geleceklerdir. Önce de, sonra da emir Allah'ındır. O gün Allah'ın (Rumlara) zafer vermesiyle mü'minler sevinecektir.** Allah, dilediğine yardım eder. O, mutlak güç sahibidir, çok merhametlidir. Rûm 30/4 âyetine telmihte bulunulmuştur.

cem'iyet-rehîn idigini memâlik-i zemîne ümmet-i merhûmeleriniñ duhûl ve bülûğıyla tebyîn buyurmuşdur.¹⁵⁸¹ Ba'de hâzâ¹⁵⁸² ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ naşs-ı i'câz-nümünunca aḥkām-ı hidāyet-fercām-ı Qur'āniyye maḥfûz-i maḥfaza-i Şamedāniyye olmağın tağyîr-i tefsîrine eyādî-i mülâhîde ve mu'atṭıla ve Qarāmîta dest-res bulmayup ekşer min ḥamsi-mi'e sene ol cem'-i cehālet-me'inne naḥv-i keyd ü desîseye sarf-ı nuḫûd-i vesvese etmiş-iken tağyîr-i kelimesine kudret-yâb olamadıklarından ḥarf-i vâhidin tebdîl ile teşkîk-i Müslimîne bi-ḥamdî'llâhi te'âlâ kudret-pîrâ olamamışlardır. Ve kezâlik¹⁵⁸³ ﴿سَيُهَـزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾ fermûde-i mûkerremesinden müstebîn olan va'd-i naşr-ı 'azîz Ğazve-i Bedr'de cilve-ger-i minaşsa-i zuhûr idigi bî-sitîz olup¹⁵⁸⁴ ﴿فَاتْلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ﴾ naşs-ı celîlül'l-kaşşî maẓmûn-ı beşâret-nümünunca daḥî şûret-nümâ-yı âyîne-i inbâ olan cemâl-i cemîl mefhûm-ı naşs-ı celîl rû-nümâ olmuşdur. Hattâ¹⁵⁸⁵ ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى﴾ fermûde-i tekrîm-peymâsıyla Qur'an-ı bâhirü'l-leme'ân ol Mefḥar-ı her dü cihânîñ terfî-i şân-ı ma'âlî-nişânlarında bâlâ-resân idigi tâbân ve¹⁵⁸⁶ ﴿لَنْ يَضُرَّوْكُمْ إِلَّا أَذًى وَإِنْ يُقَاتِلُواكُمْ﴾ âyet-i bâ-hidāyetiniñ mü'eddâ-yı celâlet-intimâsı daḥî hüveydâ olmağla cünûd-i Yehûduñ eşnâ-yı tekâbül-i şufûf-ı Müslimînde idbâr ve tevellîleri rû-nümâ olmuşdur. Keyfe lâ? Qur'an-ı bâhirü'l-leme'ân keşf-endâz-ı esrâr-ı Yehûd ve ibraz-sâz-ı izmâr-ı nifâk-âlûd olup¹⁵⁸⁷ ﴿وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ﴾ (91b) maḥkûl-i mu'cizü'l-medlûlünce ekâzîb ve erâcîf-i cühhâl-i bed-fi'âli izhâr ile takrîr ve ta'yîrleri bedîdâr ve ba'dehû¹⁵⁸⁸ ﴿وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ﴾ naşs-ı celîlül'l-kaşşî ile

¹⁵⁸¹ Müslim, Fiten 19, nr. 2889.

¹⁵⁸² “Şüphesiz o Zîkr'i (Kur'an'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz.” Hicr 15/9.

¹⁵⁸³ “O topluluk yakında (Bedir'de) bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır.” Kamer 54/45.

¹⁵⁸⁴ “(14-15) Onlarla savaşın ki, Allah onlara sizin ellerinizle azap etsin, onları rezil etsin, onlara karşı size yardım etsin, mü'min topluluğun gönüllerini ferahlatsın ve onların kalplerindeki öfkeyi gidersin. Allah, dilediğinin tövbesini kabul eder. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Tevbe 9/14.

¹⁵⁸⁵ “O, Allah'a ortak koşanlar hoşlanmasalar bile dinini, bütün dinlere üstün kılmak için, peygamberini hidayetle ve hak dinle gönderendir.” Tevbe 9/33.

¹⁵⁸⁶ “Onlar size eziyetten başka bir zarar veremezler. Eğer sizinle savaşmaya kalkışsalar, size arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra onlara yardım da edilmez.” Âli İmrân 3/11.

¹⁵⁸⁷ “Gizlice konuşmaktan menedilip de, menedildikleri şeyi işleyen ve günah, düşmanlık ve peygambere isyanı konuşanları görmedin mi? Sana geldiklerinde Allah'ın seni selamlamadığı selamla selamlıyorlar. İçlerinden de, "Söylediklerimizden dolayı Allah bize azap etse ya!" diyorlar. Cehennem onlara yeter! Oraya girecekler. Ne kötü varış yeridir orası!” Mücâdele 58/8.

¹⁵⁸⁸ “Sonra o kederin ardından (Allah) üzerinize içinizden bir kısmını örtüp bürüten bir güven, bir uyku indirdi. Bir kısmınız da kendi canlarının kaygısına düşmüştü. Allah'a karşı cahiliye zannı gibi gerçek dışı zanda bulunuyorlar; "Bu işte bizim hiçbir dahlimiz yok" diyorlardı. De ki: "Bütün iş,

¹⁵⁸⁹﴿مِنَ الَّذِينَ هَادُوا﴾ fermûde-i i'câz-mesbûkunca ve kezâlik ¹⁵⁹⁰﴿وَإِذْ يَعِدُّكُمْ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشُّوْكَه﴾ âyet-i kerîmesi mûcib-i münîfince mâ-fi'z-żamîr-i küffâr ve maştûr-ı derûn-ı nifâk-şî'âr iş'âr ve izhâr buyurulmuşdur. Hattâ şanâdîd-i Kureyş'iñ verâ-yı perde-i hafâda qarâr-dâdeleri olan sū-i kaşdlarınıñ rûz-ı firûz-ı Ğazve-i Bedir'de cezâsı rû-nümâ idigin ¹⁵⁹¹﴿وَإِنَّا كَفَيْنَاكَ﴾ naşş-ı celîliyle iħbârîñ eşer-i celâlet-mazharı bedîdâr olmuşdur. Ve kezâlik zümre-i müstehzi'inden ezâ-yı Mü'minîniñ taqarrûri ħîninde ¹⁵⁹²﴿وَاللَّهُ يَغْنَمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ fermûde-i kifâyet-âgîni mesâmi'-i aşhâb-ı ^(N99b) kirâma ilkâ-sâz-ı haber-i sürûr ve Cenâb-ı Resûl-i Ğayûr'ın şadâkati cilve-ger-i meclâ-yı zuhûr olup siyyemâ kaşd-endâzân-ı i'dâm-ı vücûd-ı hidâyet-âlûdlarınıñ nihâd-ı ħabâset-nejâdlarında muzmer olan ma'nânîñ mazhar olması ğayr-ı mutaşavver ve Zât-ı Risâlet-simâtları vikâye-i İlâhiyye'de idigi rûşen-ter oldığın ¹⁵⁹³﴿وَاللَّهُ يَغْنَمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ fermûde-i celâlet-istînâsınca aşhâb-ı ma'âlî-nişâba haber verdikleriniñ daħi eşer-i meserret-perveri zuhûrıyla 'uyûn-ı zümre-i Mü'minîñ pür-nûr olmuşdur. Felâ-cerem bu bâbda iħbâr-ı şahîħa-i vâride ekşer min en tuħsâ ve evfer min en ta'add idigi bî-mirâdır. Şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

Allah'ındır." **Onlar sana açıklayamadıklarını içlerinde saklıyorlar** ve diyorlar ki: "Bu konuda bizim elimizde bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik." De ki: "Evlerinizde dahi olsaydınız, üzerlerine öldürülmesi yazılmış bulunanlar mutlaka yatacakları (öldürülecekleri) yerlere çıkıp gideceklerdi. Allah, bunu göğüslerinizdekini denemek, kalplerinizdekini arındırmak için yaptı. Allah, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) bilir." Âli İmrân 3/154.

¹⁵⁸⁹ "Ey Peygamber! Kalpten inanmadıkları halde, ağızlarıyla "İnandık" diyenler (münafıklar) ile Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin. **Onlar (Yahudiler) yalan uydurmak için (seni) dinlerler, sana gelmeyen bir topluluk hesabına dinlerler.** Kelimelerin (ifade içindeki) yerlerini bildikten sonra yerlerini değiştirir ve şöyle derler: "Eğer size şu hüküm verilirse, onu tutun. O verilmezse sakının." Allah, kimin azaba uğramasını istemişse artık sen onun için asla Allah'a karşı hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemeyi istemediği kimselerdir. Onlara dünyada bir rüsvaylık, ahirette ise yine onlara büyük bir azap vardır." Mâide 5/41.

¹⁵⁹⁰ **"Yahudilerden öyleleri var ki, (kelimeleri yerlerinden kaydırıp) tahrif ederek onları anlamlarından uzaklaştırırlar.** Dillerini eğip bükerek ve dine saldırarak "İştittik, karşı geldik", "İşit, işitmez olası!" "Ra'ina" derler. Halbuki onlar, "İştittik ve itaat ettik; dinle ve bize bak" deselerdi, bu kendileri için daha hayırlı olurdu. Fakat Allah, küfürleri yüzünden kendilerini lanetlemiştir. Bu yüzden pek az iman ederler." Nisâ 4/46.

¹⁵⁹¹ **"Hani Allah size iki tafdeden birini, o sizindir diye va'dediyordu. Siz de güçsüz olanın sizin olmasını istiyordunuz.** Oysa Allah, sözleriyle hakkı meydana çıkarmak ve kafirlerin ardını kesmek istiyordu." Enfâl 8/7.

¹⁵⁹² "(95-96) **Şüphesiz biz, Allah ile beraber başka ilah edinen alaycılara karşı sana yeteriz.** İlerde bilecekler." Hicr 16/5/95.

¹⁵⁹³ "Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. **Allah, seni insanlardan korur.** Şüphesiz Allah, kafirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir." Mâide 5/67.

Faṣl-ı Sâdis: Vücûh-i i'câz-ı Qur'ân-ı bâhirü'l-leme'ândan irâ'et-i vech-i râbi'a me'vâ-yı şerâfet-intimâdır. Pes merâyâ-yı âyât-ı nazm-ı mübînden rû-nümâ olan şuver-i aḥbâr-ı kûrûn-i sâlife ve vücûh-i tefâşîl-i aḥvâl-i ümem-i muhtelif ma'a-beyân-ı şerâyi'ihimi'd-dâ'ire pîş-gâh-ı nigâh-ı iz'ânda zâhire idigi bî-iştibâh olup debûr-i ḥazân mürûr-i duhûr ile mişâl-i eşcâr evrâk-ı âşârı in'idâm-efşân-ı zemîn-i i'dâm ve ağşân-ı şu'ûrî şikeste-kerde-i dest-i kûrûr-i a'vâm olan aḥbâr-ı evâ'iliñ keyfiyyet ve kemmiyyetine ol Resûl-i muṭâ'în ittılâ'-ı te'emmülleri ders-ḥ'ân-ı ta'lîm ü ta'allûm degil belki vaşf-ı "ümmî" ile ittisâmları ma'lûm-ı her 'âkil iken iḥbâr-ı Qur'ân-ı bâhirü'l-leme'ân ile her biriniñ tefâşîline taḥakkûk-ı vuḳûf u şu'ûrları reybden dürdur. Hattâ 'ârifân peyâm-ı aḥvâl-i mâziye mantûk-ı Qur'ân üzre iḥbâr-ı Nebeviyye'yi taşdîk ve şadâkatlerin taḥkîk etmegin ta'ammuk-ı nazar-ı ḥubret-eşer-i Seyyidü'l-Beşer ḥiddet-i ta'lîm ile cilve-ger olmak ğayr-ı mutaşavver olup ḥâlet-i merķūmeniñ bürûzı rütbe-i risâlet-i 'âmmeleriniñ eşer-i firûzı idigin Qur'ân-ı i'câz-perver inbâ-âverdir. Keyfe lâ? Ol Ḥ'âce-i mekteb-i 'ilm-i ledün naḥv-i ta'allûme şarf-ı nazar buyurmamağın medârise ve mekâtibeye ğayr-ı müştâğil idigi muḳarrer iken mesâ'il-i ehl-i kitâba icâbetde mû-şikâf-ı fenn-i taḥkîk-i ḥaḳâyık ve mezâmîn-i i'câz-zamîn-i Qur'âniyye üzre ḥall-i işkâl-i ümemde ifâde-baḥş-ı daḳâyık idikleri meşhûrdur. Felihâzâ kaşş-ı kaşş-ı enbiyâda ol zümre-i 'aliyyeniñ kavimleriyle ser-zede-i zemîn-i zuhûr olan aḥvâllerin 'alâ mâ-hiye 'aleyhi fî nefsi'l-emr beyân ve Cenâb-ı Mûsâ ile Hıdır 'aleyhi's- (92a) selâmıñ ve Ḥazret-i Yûsuf ile iḥvânınıñ ve Aşḥâb-ı Kehfiñ ve Zülkarneyn'iñ ve Loḳmân'iñ ve imşâl-i emşâliniñ cemâhîr ve tefâşîl-i menâkıbın ityân buyurmakta fâ'îḳu'l-aḳrân idikleri daḥi nümâyândır. Siyyemâ bed'-i ḥilḳatleriniñ keyfiyyetin ibrâz ve mezâmîn-i Tevrât ve Zebûr ve İncîl ile dem-sâzlıkda yektâ-rev-i sâḥa-i imtiyâz olup mazmûn-ı şuhuf-ı İbrâhîm ve Mûsâ'yı ibrâzda bir vechile izḥâr-ı yed-i beyzâ buyurmuşdur ki cümûm-i 'ulemâdan biri redd ü tekzîbiniñ mazḥarı olamayup delâlet-i tevḫîk-i Ni'me'r-Refîk ile reh-revân-ı ^(N100a) tarîḳ-i sedâda mûşıl-ı ser-menzil-i taşdîk ü îmân olduklarından iğvâ-yı şeytâniyye ile dâlâl-âverân-ı zûll ü hevân tîh-i cehâletde ḥased-ḳarîn-i ḥusrân olmuşdur. Felihâzâ ¹⁵⁹⁴﴿فَاتُّوا بِالنُّورِ فَاتُّلُوهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ fermûde-i tevbîḥ-rehîniniñ

¹⁵⁹⁴ "Tevrat indirilmeden önce, İsrail'in (Yakub'un) kendisine haram kıldığı dışında, yiyeceklerin hepsi İsrailoğullarına helal idi. De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Tevrat'ı getirip okuyun." Âli İmrân 3/93.

āhirine degin mefhūm-ı i‘cāz-mevsūmunca nām-āverān-ı şanādīd-i mu‘ānidīn mazhar-ı takrī‘-i mezellet-āyīn olduklarından mümkün-i ğayr-ı mümteni‘i ityān ile imtiḥān olunduklarında ba‘zısının cuḥūd-ı cehālet-ālūdı i‘tirāfa mübeddel ve ba‘zı āḥarı vādī-i ḥayret ve ıztırābda müzellel olmuştur. Ḥattā kütüb-i sālifeden ibrāz-ı şaḥīḥ ü saḳīme daḥi ḳudretleri nā-būd ve mecmū‘unuñ zebān-ı ebkemīyyet-‘unvānları dem-beste ve rehīn-i cümūd olmuştur. Bināberīn رَسُولُنَا ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا﴾¹⁵⁹⁵ āyet-i i‘cāz-niṣābıyla ﴿وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ﴾¹⁵⁹⁶ fermūde-i tekrīm-me‘ābı berāy-ı te‘yīd-i Resūl-i mu‘allā-cenāb, zīb-āver-i şaḥīfe-i tenzīl-i müsteṭābdır. Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faṣl-ı Sābi‘: Vücūh-i i‘cāz-ı Ḳur‘ān-ı bāhirū’l-leme‘ānı beyānda tābende-sāz-ı cevānib-i erba‘a olan tābiş-i ‘ālem-nümāyişden mā-‘adā ḳazāyā-yı ‘adīdede i‘cāz-pīrā-yı bülleḡa olan āyāt-ı beyyināt-ı ḥāriḳatū’l-‘āde ebkem-sāz-ı mınṭāḳān-ı bülleḡa-yı mu‘ānidīn idüğün ifāde emr-i nā-mübhem idigi müsellemdir. Keyfe lā? ﴿قُلْ إِنْ كَانَتْ﴾¹⁵⁹⁷ fer[mū]de-i i‘cāz-penāhı Yehūd-i ‘anūduñ zāhiren temennī-i mevt ile ızḥār-ı “keyte” ve “leyte”leri ḥilāf-ı mā-fi’l-bāṭınları idigine güvāh ve bu āyet-i zāhire şıdḳ-ı risālet-i Cenāb-ı Muḥbir-i Şādık’a ḥüccet-i bāhire idigi bī-iştibāhdır. Ḥattā fi‘ām-ı li‘āmıñ muḳaddemāt-ı ‘inādları netīce-pezir-i murād olmamağın ‘adem-i iḳtidārı bedīdār ve temennī-i mevt ile ızḥār-ı ‘aczleri şarf-ı Muḥavvilū’l-Aḥvāl ile ber-ṭaraf olup şıdḳ-ı risālet-i Resūl-i munazzaf ṭarf-ı ṭaraf-ı tābende-sāz-ı zuḥūr olmuştur. Felihāzā temennī-sencān-ı mevtten bir ferd zuḥūr-ı emr-i Şamed ḥininde taşaddī-i cevāb ile beyne yedeyi’r-Resūli’l-muṭā‘ teḳaddüm-peymā olamadığı meşhūd-ı mümtahinīn olmağla kizb-i cāḥidīn ve şıdḳ-ı Resūl-i Emīn müstebīn olmuştur. Ve kezālik esāḳıfa-i Necrān’ıñ meclis-i hidāyet-celīs-i Nebiyy-i Zīşān’da ḳabūl-i İslām’dan ibāları zulm ile mevşūfiyyetiñ tefriḳa-baḥş-ı cem‘iyyetleri idiginden iḳtizā etdigin inbā eṣnāsında āyet-i mübāhele¹⁵⁹⁸ nāzil ve

¹⁵⁹⁵ “Ey kitap ehli! Artık size elçimiz (Muhammed) gelmiştir. O, kitabınızdan gizleyip durduğunuz gerçeklerden birçoğunu sizlere açıklıyor, birçoğunu da affediyor. İşte size Allah’tan bir nur ve apaçık bir kitap (Kur’an) gelmiştir.” Mâide 5/15.

¹⁵⁹⁶ “Ey kitap ehli! Artık size elçimiz (Muhammed) gelmiştir. O, kitabınızdan gizleyip durduğunuz gerçeklerden birçoğunu sizlere açıklıyor, **birçoğunu da affediyor**. İşte size Allah’tan bir nur ve apaçık bir kitap (Kur’an) gelmiştir.” Mâide 5/15.

¹⁵⁹⁷ “De ki: "Eğer (iddia ettiğiniz gibi) Allah katındaki ahiret yurdu (cennet) diğer insanlar için değil de, **yalnız sizinse** ve doğru söyleyenler iseniz haydi ölümü temenni edin!" Bakara 2/94.

¹⁵⁹⁸ Âl-i İmrân 3/61.

bi'z-zarūrī edā-yı cizyeye kâ'il olmuşlardır. Hattâ re'îs-i kavm olan 'Âkīb¹⁵⁹⁹ bu mu'cize-i bâhireyi ru'yetle haqqâniyyet-â'ib olup şıdk-ı risâlet-i Resûl-i kerîmül-haşlet, iştibâhdan müberrâ ve tekzîb-i Nebiy-i Şâdık bâ'îş-i fenâ-yı kavm idigine revm ile gû-şimâl-sâz-ı etbâ'-ı dâlâlet-peymâ olmuşdur. Kezâlik ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا﴾¹⁶⁰⁰ (فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا)^(N100b) kavlı-i i'câz-evline degin iħbâr-ı İlâhî ile 'adem-i kudret-i cāhidîn ma'lûm-i Cenâb-ı Resûl-i Güzîn olduğından iħbârın bi'l-ğayb ve tebkîyet-i huşamâ-yı pür-'ayb buyurulmağla izhâr-ı mu'cize-i bî-reyb buyurulmuşdur. Binâberîn âyet-i mezkûre ta'cîz-sâz-ı mu'ânidîn olmağda âyet-i mübâheleden edhâl idigi tettebbu'-sencân-ı kütüb-i me'âşir-i Nebeviyye 'inde müdelleldir. Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Şâmin: Vücûh-i i'câz-ı bâhirül-imtiyâz-ı Qur'âniyye'den olan rev'a beyânındadır ki hâlet-i mezbûre 'inde istimâ'-ı tilâveti'l-âyât huşûl-i şevk-i te'sîr-simâtdan 'ibâretdir. Vâkı'â şadâ-yı hayât-efzâ-yı tilâvet-i Qur'an-ı bâhirül-leme'ân zîb-i mesâmi'-i hûş-mendân olduğda kâ'inen men kâne derûn-ı tâlî ve sâmi'de şüret-nümâ-yı huşûl olan rev'a-i zarûriyye heybet ve dehşet-i seniyye 'azm-i şân-ı Qur'an-ı 'azîmü's-şâna delâlet eylediginden mâ-'adâ vücûh-ı i'câz-ı Qur'an-ı Kerîm'de beyân olundığı¹⁶⁰² üzre¹⁶⁰³ kemâl-i te'sîr-i dehşet-pezîri istinkâr-sencân-ı cehâlet-mevfûruñ bâ'îş-i istişkâl ü nüfûr olup inkıtâ'-ı rişte-i tilâvetinden sürûrları kemâl-i te'sîr-i i'câz-pezîrinden münba'îş olmağın ol Nebiyy-i münteħab ﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ صَعْبٌ﴾¹⁶⁰⁴ buyurmuşdur. Keyfe lâ? İ'lân-ı Qur'an-ı bâhirül-leme'ân ile haq ve nâ-haq muħakkak olmağla hakem idigi müsellemdir. Siyyemâ hâlâvet-şinâsân-ı şîrîn-şehd-i îmânîñ 'inde tilâveti'l-Qur'an rev'a ve dehşet ile Hâzret-i kudsiyyet-simâta zuhûr-ı incizâb-ı hâtır ve kesb-i neşât-ı fâhîrlerinden süy-i dil-cüy-i haqqâniyyete

¹⁵⁹⁹ Necran heyetinin başkanı olan Âkīb'ın asıl adı "İsâ'nın kulu" anlamında Abdülmesîh olup Necran'a döndükten sonra tekrar Medine'ye gelip Müslüman olmuştur. (İbni Hacer, **el-İsâbe**, c. II, s. 103-104) Kandemir, **age.**, c. I, s. 578.

¹⁶⁰⁰ "Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sure getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin)." Bakara 2/23.

¹⁶⁰¹ "Eğer, yapamazsanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız- o halde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş kafirler için hazırlanmıştır." Bakara 2/24.

¹⁶⁰² olduğu: olunmadığı A, N.

¹⁶⁰³ İsrâ 17/46; Zümer 39/45.

¹⁶⁰⁴ "Kur'an'ı okumak ve ezberlemek, (onu sevmeyenlere) pek zordur." Müttakî el-Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, c. I, s. 858, nr. 2467.

bā'is-i meyl-i küllî idigi ¹⁶⁰⁵﴿تَقْسَعُ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْسَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ﴾ fermûde-i celâlet-penâhından zâhir ve bâhirdir. Keyfe lâ? Lüzûm-i ma'nâ-yı mezkûr ¹⁶⁰⁶﴿لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا﴾ fermûde-i mükerremesi medlûl-i münîfinden zîver-ârâ-yı zuhûr idigi meş'ûrun bihî ehl-i şu'ûrdur. Hattâ i'tirâ-yı hâlet-i mezkûre fehîm-endâzân-ı ma'ânî-i Qur'âniyye'ye zâhir idiginden mâ-'adâ mahrûmân-ı lezzet-i tefsîr-i câvidânîye dahî cilve-pîrâ-yı huşûl idigi havâşş-ı i'câz-menâşş-ı Qur'âniyye'dendir. Binâberîn Naşârâdan biriniñ memerrinde bir merd-i nîkû-kâr tilâvet-i Qur'ân-ı hâlâvet-medâr ile kând-h'âr olmağın nevâ-yı nâle-i 'andelîb-i kırâ'at-kâr qar'-endâz-ı sâmi'a-i Naşrânî-i hüşyâr olıcak rehîn-i tevakkûf ve eşk-rîz-i te'essûf olduğından mes'ûl olduğda hüzn ü tarabdan 'ibâret olan şücâ ve hüsn-i nazm-ı i'câz-ârâ bā'is-i bükâsı idigin inbâ etmişdir. Felihâzâ huşûl-i hâlet-i mezkûre qarîn-i ihtidâ olanlardan nice merdânîñ bā'is-i İslâm'ı idigi 'ayândır. Hattâ Cübeyr bin Muṭ'im'den rivâyet ile şihhat-muşâdimdir ki Cenâb-ı Efşah-ı ^(N101a) men tekellem bir şeb tahrîme-bend-i şalât-ı mağrib ve tilâvet-i Sûre-i Tûr ile hâlâvet-baḥş-ı etrâf ü cevânib olup kırâ'atleri ¹⁶⁰⁷﴿أَمْ خُلِفُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِفُونَ﴾ fermûde-i mükerremesinden ¹⁶⁰⁸﴿مُصْطَظِرُونَ﴾ kavî-i i'câz-evline intihâ-pezîr olduğda bâl-i ihlâş-i iştîmâl-i râvî-i sûtûde-i hişâl murğ-mişâl tayerân-sâz-ı evc-gâh-ı hayret olduğın inbâ ¹⁶⁰⁹ ve rivâyet-i uhûrâ üzre kıdr-i derûnunda evvel-i galeyân-ı îmâna sebep ol tâbiş-i zevk-ı mühezzeb olduğın inhâ etmişdir. ¹⁶¹⁰ Ve kezâlik 'Utbe bin Rebî'a ¹⁶¹¹ hîlâf-ı meşârib-i kavm zîver-ârâ-yı nüzûl olan âyâtdan dergâh-ı Risâlet-penâha ruh-sûde-sâz-ı su'âl olduğda evvel-i Sûre-i Fuşşilet'den ﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ

¹⁶⁰⁵ “Allah, sözün en güzelini; ayetleri, (güzellikte) birbirine benzeyen ve (hükümleri, öğütleri, kıssaları) tekrarlanan bir kitap olarak indirmiştir. **Rablerinden korkanların derileri (vücutları) ondan dolayı gerginleşir. Sonra derileri de (vücutları da) kalpleri de Allah'ın zikrine karşı yumuşar.** İşte bu Kur'an Allah'ın hidayet rehberidir. Onunla dilediğini doğru yola iletir. Allah, kimi saptırırsa artık onun için hiçbir yol gösterici yoktur.” Zümer 39/23.

¹⁶⁰⁶ “Eğer biz, bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, elbette sen onu Allah korkusundan başını eğerek parça parça olmuş görürdün. İşte misaller! Biz onları insanlara düşünsünler diye veriyoruz.” Haşr 59/21.

¹⁶⁰⁷ “Acaba onlar herhangi bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi yaratıcıdır?” Tûr 52/35.

¹⁶⁰⁸ “Yoksa, Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Ya da her şeye **hakim olan** kendileri midir?” Tûr 52/37.

¹⁶⁰⁹ Buhârî, Tefsîr 52/1, nr. 4854.

¹⁶¹⁰ Buhârî, Megâzî 12, nr. 4023.

¹⁶¹¹ Müşriklerin ileri gelenlerinden olup Bedir Gazvesi'nde katledilmiş; cesedi, Bedir'de öldürülen müşriklerin cesetlerinin atıldığı kuyuya atılmıştır. Kandemir, **age.**, c. I, s. 581.

¹⁶¹² (93a) *صَاعِقَةٌ عَادٍ وَثَمُودَ*) fermüde-i mükerrermesine degin tilâvet buyurduklarında nâkı1-ı merķūm kavmine istirhām ile mevsūm olduğundan terk-i tilâvet-i emsāl-i âyet-i merķūmeyi recā-mend olmuştur. Hattā rivāyet-i uhrā üzre eşnā-yı tilâvet-i Nebiyy-i kerīimde nâkı1-ı mezbūr ğarķ-āb-ı hayret ve güm-kerde-sāz-ı şu‘ūr olup Cenāb-ı Resūl-i Güzīn’iñ ba‘de kırā’at-i âyetü’s-secde ityān-ı rükne mübāderetleri sāmi‘-i hayret-pervere sebep-i mebhūtiyyet olduğdan şöñra kavmine ric‘atinde ğıbbe’l-ķasem Cenāb-ı Nebiyyü’l-Ekrem’den gūş-güzārı olan āyāt-ı i‘cāz-şı‘ār bu āna degin resīde-i sāmi‘a-i idrākı olmadığın iķrārdan mā-‘adā hırmān-ı lezzet-i derk-i ma‘nā-yı laṭīfin daḡi iş‘ār ile beyān-ı i‘tizār etmiştir.¹⁶¹³ Bināberīn revm-endāzān-ı mu‘ārazadan cemm-i ğafīr huşūl-i rev‘a ve heybet ile haşyet-maşīr olduğundan nāşī izhār-ı mu‘ārazadan teḡāşī edüp rū-nümāyī-i ‘adem-i ķudretleri bā‘iş-i terk-i mu‘ānedetleri olmuştur. Hattā levḡa-i belāġate hoş-nüvīsān-ı suṭūr-i feşāḡatdan olan İbnü’l-Muķaffa‘iñ¹⁶¹⁴ ḡāme-i mu‘āraza der-dest-i irādesi olduğda şıbyān-ı zekā-peymādan biriniñ lisānından ¹⁶¹⁵ *يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ*) āyet-i i‘cāz-medārı cārī olıcaķ seylān-ı cūy-bār-ı feşāḡat-i Ķur‘āniyye’yi āyet-i i‘cāz-simāt-ı merķūmeden yād ve keff-i yed-i mu‘āraza ile terk-i ‘inād etdiginden mā-‘adā imtinā‘-ı mu‘āraza-i āyāt-ı i‘cāz-simāt-ı¹⁶¹⁶ Ķur‘āniyye’ye şehādet ve nazm-ı mübīn-i i‘cāz-āġīn kelām-ı beşer deġil idigin iķrār ve taşḡıķ ile Cenāb-ı Resūl-i Ekrem’iñ efşāḡ men tekellem idigin taḡḡıķa mübāderet etmiştir. Ve kezālik “Belīġ-i Endülūs” vaşfıyla feşāḡatda ‘alem olan Yahyā bin Ḥakem’iñ¹⁶¹⁷ tanzīr-i Sūre-i İḡlāş-ı i‘cāz-menāşa şedd-i niṭāķ-ı ‘azīmetinde ‘urūz-ı haşyet-i temķīn-fersā ve vürūd-ı heybet-i ṭāķat-rubā ibraz-ı mużmerinden tevbe ve nedāmetine mebnā olmaġla i‘cāz-ı Ķur‘ān-ı bāhirü’l-leme‘ān tābān ve te’yīd-i Resūl-i Yezdān nümāyān olmuştur. Şalla’llāhu teālā ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

¹⁶¹² “Eġer yüz çevirirlerse, onlara de ki: "Ben sizi Ad ve Semud kavimlerini ķarpan yıldırım gibi bir yıldırıma ķarşı uyardım." Fussilet 41/13.

¹⁶¹³ Ebū Nuaym, **Delāilü’n-Nübüvve**, c. I, s. 233-234, nr. 185.

¹⁶¹⁴ Ebū Muhammed Abdullah ibni’l-Muķaffā, İran asıllı bir edip olup Farsçaya çevrilen bazı Yunan klasiklerini Farsçadan Arapçaya tercüme etmiş ve Mecūsī iken ileri yaşlarında olduğü bir dönemde, bir çocuġun okuduġu Ķur‘ān’ı duyunca Müslüman olmuştur. Kandemir, **age.**, c. I, s. 582.

¹⁶¹⁵ “Ey yeryüzü! Yut suyunu. Ey gök! Tut suyunu” denildi. Su çekildi, iş bitirildi. Gemi de Cudi’ye oturdu ve "Zalimler topluluġu, Allah’ın rahmetinden uzak olsun!" denildi.” Hūd 11/44.

¹⁶¹⁶ merķūmeden yād ve keff-i yed-i mu‘āraza ile terk-i ‘inād etdiginden mā-‘adā imtinā‘-ı mu‘āraza-i āyāt-ı i‘cāz-simāt-ı: — N.

¹⁶¹⁷ Yahyā bin Ḥakem el-Gazzāl iyi bir şair olup şiirlerini topladıġı bir divanı mevcuttur. 250/864’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 583.

Faşl-ı Tâsi’: Cevâhir-i zevâhir-i âyât-ı beyyinât-ı Qur’âniyye hıẓâne-i muhâfaẓa-i Şamedâniyye’de rehîn-i râtibe-i viķāye idigin beyāna me’vâ-yı bî-bahānedir. Vâķı’ā nazm-ı mübîn-i i’câz-âyiñiñ mā-baķiyetü’l-dünyâ tağyîrden berî ve ‘urûż-ı ta’arrużdan ‘ārî (N101b) idigi ¹⁶¹⁸﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ mantûķ-ı i’câz-maķrûniyla râtibe-tırâz-ı şübût olup ¹⁶¹⁹﴿لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ﴾ mefhûm-ı münîfince haķ idiginiñ muhaķķaķ oldığı daķı vüçûh-ı i’câz-şükûh-ı Qur’ân-ı bâhirü’l-leme’ândandır. Keyfe lâ? Esās-ı mu’cizât-ı enbiyâ-yı sâlifin teceddüd-i ķurûn ve tekerrür-i ‘uşûr-ı tağayyür-nümûn ile rehînetü’l-indirâs olup bedîdârî-i âşârı ancak iķbârı ile rehîn-i râtibe-i teẓķâr iken mu’cize-i bâķiye-i Qur’ân-ı i’câz-‘unvânîñ zuhûr-ı âyât-ı beyyinâtı ve buhûr-ı ‘izzet-i bedî’atü’s-simâtı mede’d-duhûr ve’l-a-‘şâr rûşen ve âşikardır. Felihâzâ vaķt-i nüzûl-i şerâfet-müşûlünden zamân-ı te’lîf-i **Şifâ**-yı şerâfet-elîfe degin a’dâd-ı sinîn beş yüz otuz beşe intihâ-rehîn iken imtinâ-ı ‘urûż-ı mu’ârazası beyyin ve kaķ’iyyet-i ĥicec-i i’câz-mu’leni beķâ-yı **(93b)** nûrâniyyetin mübeyyindir. Ma’a-hâzâ ehl-i beyân ve ĥamele-i ‘ilm-i lisân ile cemî’-i ezmine mele’ân ve e’imme-i fenn-i belâğat ve fûrsân-ı kelimât-ı pür-feşâĥat ile her ‘aşrîñ zîver-resân idigi tâbân olup keşret-i cehâbîze-i pür-berâ’at ve vüçûh-i mülâĥide-i tarîķat sâĥa-i vüçûdda mevcûd iken mezbûrlarıñ ve efrâd-ı âĥâddan biriniñ zemîn-i mu’âraza ve meydân-ı münâķazada ĥaţve-endâzlıĥa ķudreti ber-taraf ve refât-ı ta’n-ı şaĥîĥa mikneti resîde-i menzile-i telef olup mişâl-i zend ü şaĥîĥ teneffûs-sencân-ı mu’ânnideden isâre-i şerâre-i mükâyede bedîdâr olmadıĥından mā-‘adâ revm-endâzân-ı ‘inâd ve müt’abıñ menķûşu’l-‘aķab idigi rûşenâ olmaĥla beķâ-yı envâr-ı âyât-ı i’câz-intimâ hüveydâ ve ĥaķķâniyyet-i Resûl-i Kibriyâ cilve-peymâdır. Şalla’llâhu teâlâ ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı ‘Âşir: ‘İnde fuĥûlî’l-e’imme vüçûh-ı i’câz-şükûh-ı Qur’âniyye’den ma’dûd olan umûr-ı şerâfet-mevfûrı beyāna gencîne-i âşâr-ı cemmedir. Ezcümle iķşâr-ı tilâvet-i nazm-ı mübîn ĥalâvet-baĥş-ı mezâķ-ı ķârî-i sûtûde-âyiñ olup tareyân-ı şâ’ibe-i melâlden berâ’ati zâĥir belki ĥuşûl-i ĥ’âĥiş ikbâb ‘ale’z-ziyâde bâhir olmaķ ĥavâşş-ı Qur’ân-ı i’câz-menâşdandır. Ĥattâ sâmi’-i âyât-ı beyyinâta daķı ĥuşûl-i telezzûz nümâyân ve ‘adem-i imlâl tâbândır. Felihâzâ ‘andelîbân-ı kırâ’at naĥme-

¹⁶¹⁸ “Şüphesiz o Zikr’i (Kur’an’ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz.” Hicr 15/9.

¹⁶¹⁹ “Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemiz. O, hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye layık olan Allah tarafından indirilmiştir.” Fussilet 41/42.

pîrâ-yı tilâvet olduğda huşûl-i telezzüz ve muhabbet-i sencîde bir rütbe-i mu'allâ-pâyeye resîdedir. Le'âlî-i girân-kadr-i âyât-ı i'câz-simât henüz kurtâ-i binâgûş-i sâmi'a-i tâlî olmuş gibi h'âst-kâr-ı izzân ve h'âhiş-yâb-ı im'ân olmanın taleb-kâr-ı tekrîr ve iltimâs-sâz-ı tezkîrdir. Binâberîn tekrîr-i tilâvet-i Qur'âniyye bâ'îş-i üns-i tavîyye ve mâye-i istilzâz-ı tabâyi'-i insâniyye idiginden hâlevât ve celevâtta ünsiyeti havâtır-ı Mü'minîniñ bâ'îş-i germiyyetidir. Hattâ havâşş-ı mezkûre Kitâb-ı Kerîm-i i'câz-resîmden gayrı kütubda zîver-bağş-ı mısıra-i vücûd olmadığından ba'zı te'lîf-sencânîñ tervîc-i kelimât-ı intizâm-'unvânı bâbında tertîb-i usûl-i elhân (N102a) ile tenşîî-i müstemî'îne ser-âgâzlığı pâ-der-hevâ olmuştur. Felihâzâ Cenâb-ı Men enzele 'aleyhi'l-Kur'ân vaşf-ı nazm-ı mübîn-i bedî'u'l-beyânda âyât-ı Qur'âniyye ziver-ârâ-yı tenzîl-i câvîd olması iksâr-ı terdîd için olmayup 'iber-i sûtûde-eşeri inkîzâdan berî ve 'acâyib-i bedî'atü'l-insicâmı zevâl ü fenâdan 'arî faşl-efken-i haqq u nâ-haqq olmakda hezlden dūr ve mezâk-ı cumhūr-ı 'ulemâda ni'met-i celîle-i Qur'ân-ı bâhirü'l-leme'ândan huşûl-i şib' mehcūr olup zeyğ u keyd-i ehl-i ehvâdan maşûn ve iltibâs-ı elsün-i muhtelifeden me'mûn idigin beyân buyurmuşlardır.¹⁶²⁰ Hattâ ¹⁶²¹ (إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا (1) يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ) mantûk-ı celâlet-mesûkunca ba'zı ecinne âyât-ı i'câz-me'inneyi istimâ'da bilâ-tevaqquf nûr-ı îmân ile rehîn-i râtibe-i teşerrüfdür. Ve kezâlik câmi'-i şunûf-ı şufûf-ı 'ulûm-ı 'adîde ma'ârif-i güzîde olup ihtivâ-sâz-ı bedâyi'-i cemme ve inţivâ-pîrâ-yı umûr-i mühimme olmakda bir rütbe-i ma'âlî-pervere resîdedir ki mezâmîn-i i'câz-zamîni 'âmmeten 'Arab-ı 'urebâ ve hâşşaten kable nübüvvetin enceb-i nücebâ ma'hûdiyyet-peymâ olmayup yâd-dâşt-ı bülegâ ve muhât-ı 'ilm-i 'âlem-ârâ-yı fuşahâ (94a) olmayan 'iber-i sûtûde-eşeri ihtivâda i'câz-pîrâdır. Felihâzâ kütüb-i mütekaddimede rehîn-i râtibe-i tasfîr ve efvâh-ı ricâlde zebân-zed-i takrîr olmayan kelimât-ı belâgat-semîri iştimâlle nazm-ı mübîn hayret-âver-i 'uqûl-i erbâb-ı kemâldir. Pes mübeyyin-i 'ilm-i şerâyi'-i 'âliye ve münebbih-i tûruk-ı ityân-ı hiçec-i gâliye ve redd-i fırağ-ı gâlledede serd-efken-i berâhîn-i kâtı'a-i sâtı'a olmakda 'alâ eshel-i ta'bîr ve evcez-i takrîr bî-'adîl idigi rûşenâdır. Hattâ huzzâk-ı fenn-i belâgatiñ mişâl-i celâ'il-i delâ'il-i

¹⁶²⁰ Bu hadis yakın ifâdelerle, bazı takdim ve tehirlerle Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 14, nr. 2906; Dârimî, Fezâilü'l-Kur'ân 1, nr. 3335'de de geçmektedir.

¹⁶²¹ "(Ey Muhammed!) De ki: "Bana cinlerden bir topluluğun (Kur'an'ı) dinleyip şöyle dedikleri vahyedildi: "Şüphesiz biz doğruya ileten hayranlık verici bir Kur'an dinledik de ona inandık. Artık, Rabbimize hiç kimseyi asla ortak koşmayacağız." Cin 72/1-2.

Qur'aniyye irāde-i naşb-ı edille-i hayaliyyeleri şüret-nümā-yı bürüz olmağa mecāl-i muhāl olmağın mu'arazaya 'adem-i kudretleri hüveydā olmuştur. Keyfe lā? ﴿أَوَلَيْسَ﴾¹⁶²² ﴿قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي﴾ fermūde-i celīlesiyle ﴿الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ﴾¹⁶²³ āyet-i kerīmesi i'cāz-pīrā-yı gürūh-i enbūh-i bülleğā ve hayret-āver-i zümre-i fuşahā oldığı gibi ¹⁶²⁴ ﴿لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا﴾ kavlı i'cāz-evli daḥi kelāl-āver-i ezhān-ı zekiyye ve raḥv-efken-i havātır-ı aşḥāb-ı seciyyedir. Siyyemā 'ulūm-i siyer-i sālīfe ve aḥvāl-i ümem-i muhtelif mevā'iz u hikem ve iḥbār-ı aḥbār-ı dār-ı āḥiret ve maḥāsin-i ādāb-ı şiyemi cāmi'iyetde 'alem idigi ﴿مَّا فَطَرْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ﴾¹⁶²⁵ ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ﴾¹⁶²⁶ fermūde-i mükerrerresinden ma'lūm ¹⁶²⁷ ﴿وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ﴾¹⁶²⁷ mantūḳ-ı i'cāz-mesūḳundan daḥi mefhūm olup ¹⁶²⁷ ﴿فَهْوَا-يَ مُمْكَمَمَلِنِ﴾¹⁶²⁷ fehvā-yı mükemmelince kitāb-ı mübīn-i i'cāz-āyīn inbā-āver-i 'acāyib-i umūr idigi müstebīndir. Bināberīn lisān-ı dürer-bār-ı Nebevī'den nişār-kerde-i şudūr-ı şerāfet-şī'ār olan mürvārīd-i şāh-vār-ı kelimāt-ı belāğat-dişārdandır ki; Qur'an-ı bāhirū'l-leme'ān āmir ve zācir ve inbā-yı sünen-i māziye ve emşāl-i maẓrūbe-i vāfiyyeyi kāfil ^(N102b) ve nebe'-i ümmet-i Muḥammed ve enbā-yı mā-ḳabl ü mā-ba'di cāmi'iyetde bī-mümāşil olup mā-beyne'l-ümme beyān-ı aḥkām-ı cemmeyi mübeyyin olmaḳda 'acāyibāt-ı mezāmīn-i i'cāz-żamīni peẓīrāyī-i inḳīzā ve tağayyürden berī ve tekrīr-i tertīlī 'urūz-ı melāl ü kelālden 'arī olup ḥaḳḳ idigi muḥaḳḳaḳ ve hezl olmadığı muşaddaḳdır. Felihāzā ḳavvāl bi'l-Qur'an-ı şadāḳat-bünyān ve ḥākim bi'l-Furḳān-ı ma'delet-'unvān olup maẓmūn-ı kitāb-ı i'cāz-nişāb ile ḥuşamāya cevāb bā'is-i fevz ü zafer idigi bi-irtiyāb ve īḳā'-ı aḥkām-ı 'adālet-irtisāmı sermāye-i biḍā'a-i girān-bahā-yı ma'delet ve mūcibāt-ı Qur'aniyye ile 'ameliñ ecri bī-minnet ve onuñla temessūk hidāyet-āver-i şırāt-ı müstakīm idüğü müşbetdir. Ḥattā

¹⁶²² “Gökleri ve yeri yaratan Allah'ın, onların benzerini yaratmaya gücü yetmez mi? Evet yeter. O, hakkıyla yaratandır, hakkıyla bilendir.” Yâsîn 36/81.

¹⁶²³ “De ki: "Onları ilk defa var eden diriltecektir. O, her yaratılmışı hakkıyla bilendir." Yâsîn 36/79.

¹⁶²⁴ “Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu. Demek ki, Arş'ın Rabbi Allah, onların nitelemelerinden uzaktır, yücedir.” Enbiyâ 21/22.

¹⁶²⁵ “Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir. **Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık.** Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler.” En'âm 6/38.

¹⁶²⁶ “(Ey Muhammed!) Her ümmetin kendi içinden üzerlerine bir şahit göndereceğimiz, seni de onların üzerine bir şahit olarak getireceğimiz günü düşün. **Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.**” Nahl 16/89.

¹⁶²⁷ “**Andolsun, biz bu Kur'an'da insanlara her türlü misali verdik.** Andolsun, eğer sen onlara bir ayet getirsen, inkar edenler mutlaka, "Siz ancak asılsız şeyler uyduranlarsınız" derler.” Rûm 30/58.

ṭaleb-i ihtidā bi-ğayri'l-Kur'an bā'is-i ḍalāl ü tuğyān olup ḥilāf-ı aḥkām-ı ḥaḳḳāniyyet-fercāmıyla muḥākeme bā'is-i ḳaşm ü helāk idigi tābāndır. Keyfe lā? Kur'an-ı Kerīm, zikr-i ḥakīm ve sırāt-ı müstakīm ve nūr-ı mübīn ve ḥabl-i metīn olup pister-niṣnān-ı emrāz-ı cehle ṣifā-yı nāfi' ve ittibā'-ı 'işmet-istitbā'ı isticlāb-āver-i menāfi'dir.¹⁶²⁸ Bināberīn esās-ı būnyān-ı aḥkām-ı nezāhet-irtisāmı tezelzül-i i'vicācdan maṣūn ve ihtiyāc-ı muḳavvimden me'mūn olup ḳāşidān-ı duḥūl-i tebe'iyyeti ḥaṭve-endāzī-i ittibā'da ḥuṣūl-i zeyğ ü te'abdan selāmet-yāb idigi merviyi-i ṣiḥḥat-me'āb ve tareyān-ı ihtilāf ve taṭarruḳ-ı şāndan berā'ati bilā-ḥilāf (94b) olup cāmi'-i nebe'-i evvelīn ü āḥirīn idigi ifāde-i zā'ide-i beyyinetü'l-fā'idesi rivāyet-kerde-i İbn-i Mes'ūd-i fezā'il-ālūddur. Ḥattā Kur'an, münezzel 'ale'n-Nebiyi'l-mufaḍḍal iṣtimāl-efken-i ḳaşaş u meşel olmaḳda mişāl-i Tevrāt-ı cevāhir-i zevāhir-i fevā'ide gencīne-i menāfi'-simāt idiginden mā-'adā fātiḥ-i 'uyūn-i 'amyā ve şünūd-āver-i āzān-ı şammā ve bī-ḥulfi-ḡitā-fersā-yı ḳulūb-i ḡulf olmaḡın¹⁶²⁹ menba'-ı yenābī'-i 'ilm ü ḥikmet ve ḳuvvetül-ḳulūb-i erbāb-ı başiretdir.¹⁶³⁰ Ḥattā müdāvem-i ḥıdmet-i tilāveti ikād-sāz-ı şem'-i fehm-i erbāb-ı 'uḳūl olmaḡla istināre-i nūr-ı ḥikmete mevşūl idigi ḥadīs-i Nebiyi-i celīl ile müşbet bir emr-i cezīldir. Keyfe lā? Müdde'ā-yı muḥarrere ﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَفْصِلُ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ﴾¹⁶³¹ fermūde-i celālet-maḳrūniyla müberhen ve ¹⁶³²﴿هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى﴾ ḳavl-i belāḡat-evliyle mübeyyendir. Pes Cenāb-ı Mütেকellim-i Ezelī Kur'an-ı Kerīm-i i'cāz-mütecellīde meżāmīn-i kütüb-i sālifenīn iz'āf-ı ez'āfın evcez-i elfāz-ı cevāmī'u'l-keīm ile 'ale't-taḥḳīḳ cem' ü telfīḳ buyurup siyyemā cem'-i beyyinü'd-delīl ve'l-medlūlde şüret-nümā olan ḥuṣn-i sebk-i münīf ve tarşīf-i i'cāz-elīfden kemāl-i belāḡat ü icāz ile mevāḳı'-ı emr ü nehy ve va'd ü va'id rātibet-tırāz-ı imtiyāz olmaḳda bir gūne ṭavr-ı cāvīddir ki ma'nā-yı ḥücciyet ile mü'eddā-yı teklīf-i kelām-

¹⁶²⁸ Bu ḥadīs-i şerīf, birbirine yakın ifādelerle, takdim ve tehirlerle şu kaynaklarda geçmektedir: Tirmizī, Fezāilü'l-Kur'an 14, nr. 2906; Dārimī, Fezāilü'l-Kur'an 1, nr. 3335, İbni Ebī Şeybe, **el-Musannef**, c. VI, s. 125.

¹⁶²⁹ Ḥadīs-i şerīfte bu ifāde şöyle geçmektedir: "Allah bu Kelime-i Tevhīd ile kör gözleri, sağır kulakları ve kapalı gönülleri açacaktır." (Buhārī, Büyü' 50, nr. 2125, Tefsīr 48/3, nr. 4838; Dārimī, Mukaddime 2, nr. 5-8; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 174).

¹⁶³⁰ Tābiinden Muḡis ibni Sümei'in yakın ifādelerle Resūl-i Ekrem sallāllāhu aleyhi ve selleme nisbet ettiḡi bu ḥadis, İbni Ebī Şeybe, **el-Musannef**, c. VI, s. 318'dedir.

¹⁶³¹ "Şüphesiz bu Kur'an, İsrailoğullarına üzerinde ayrılıḡa düştükleri şeylerin çoḡunu açıklıyor." Neml 27/76.

¹⁶³² "Bu (Kur'an), insanlar için bir açıklama, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için bir hidayet ve bir öğüttür." Âli İmrān 3/138.

ı vâhid ve sûre-i belâgat-‘â’idinden ma‘iyyet üzre derûn-ı tâli ve sâmi‘a-i ‘arz-ı ‘izâr eylemesi nazm-ı mübîniñ münezzelün min ‘indi’llâh idügüne burhân-ı bâhirül’leme‘ân olup mu‘cize-i bâhire-i Efḍal-i enbiyâ ^(N103a) idügüne daḥi hücciiyyeti nümâyândır. Zîrâ ma‘ânî-i ‘adîde bu güne edâ-yı sencîde ile ma‘raz-ı infihâmdan ezhân-ı erbâb-ı dirâyete eshel vech üzre resîde olmak ḥâric-i tavḳ-ı beşer idügi aẓherdir. Felâ-cerem nazm-ı mübîn-i i‘câz-âyîn ḥilâf-ı tavr-ı manzûm u menşûr rû-nümün-ı Kelâm-ı qadîm-i Ḥâlîk-ı bî-çündür ki edâ-yı i‘câz-intimâ-yı belâgat-âlûdı ğayr-ı ma‘hûd iken elfâz-ı me’nûsetül’-istiḥfâzı pîrâye-i meşâḥif-i ḳulûb olmaḳda cilve-ger olan suhûlet cümle-i i‘câzından idügi müşbetdir. Felihâzâ istimâ‘-ı âyât-ı beyyinâtına ḥ’âhiş-i semâḥat-baḥş-ı âzân-ı ins ü cân olmaḡla ḥalâvet-efzâ-yı ifhâm-ı hûş-mendân idigi ‘ayândır. Binâberîn Ḳur’ân-ı bâhirül’leme‘âna ḳulûb-i nâsda meyelân evfer ve ehvâ-i enâm cihet-i Ḳur’ân-ı i‘câz-pervere meyelânda sür‘at-güsterdir. Ḥattâ ta‘allüm-sencân-ı ḥıfz-ı âyât-ı beyyinâta sühûlet ile vuşûl-i merâm müyesser ve müteḥaffızine takrîb-i ḥıfzı muḳarrer olması daḥi vücûh-i i‘câzdan cilve-perdâzdır. Keyfe lâ? Cenâb-ı Kibriyâ celle ve ‘alâ ﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾ ¹⁶³³ nazm-ı fâḥiriyle tavşîf-ârâ-yı Ḳur’ân-ı bâhirül’leme‘ândır. Vâkı‘â ümem-i sâ’ireden bir aḥadın ittibâ’ıyla ihtidâ-yâb oldukları Nebiyy-i celîle tenzîl olunan kitâb-ı cemîlin ḥıfzıyla müşerref oldığı gûş-güzâr olmamağın cemm-i ğafîrin ‘adem-i ḥıfzı bi’t-ṭarîki’-evlâ rûşenâ iken Ḳur’ân-ı bâhirül’leme‘ânın müddet-i yesîrede faẓlen ‘ani’l-‘uḳalâ’ ğılmân-ı hevâ-peymâya daḥi teyessür-i ḥıfzı kezâlik vücûh-ı i‘câz-ı bâhirül’-imtiyâzındandır. Ḥattâ âyât-ı ‘amîmül’-berekâtının birbirine teşâkül ve temâşûlî rû-nümâ iken ifâde-baḥş-ı ma‘ânî-i şettâ olarak ḥüsn-i i’tilâf-ı envâ‘-ı mu‘cizü’t-te‘âdül-i bî-hemtâ ile min kışşatin ilâ uḫrâ behcet-i taḥallüş-i ra’nâsı (95a) ve min bâbin ilâ ğayriḥ ḥurûc-i belâgat-vülûcda yektâlığı daḥi vücûh-i i‘câzdan ma‘dûd olduğu gibi sûre-i vâhidesiniñ emr u nehy ve ḥaber ü istiḥbâr ve va‘d ü va‘id ve işbât-ı nübüvvet ve tevḥîd-i Rabbu’l-‘İzzet’e me’vâ ve takrîr-i aḥkâm-ı şer‘iyye ve terġîb ü terḥîbe inkisâm-pîrâ idiginden mâ-‘adâ fevâ’id-i ‘adîdeye mevķi‘-i sencîde ve düne ḥalelin ile’l-fuşûl menâfi‘-i şettâ-yı fûrû‘ u uşûle cây-gâh-ı güzîde idigi daḥi maḥz-ı i‘câz-ı bâhirül’-imtiyâzındandır. Fi’l-ḥaḳîka üslûb-i i‘câz-maşḥûb-ı Kelâm-ı qadîm’i icrâ zu‘muyla fuşahâ-yı ‘ibâddan bir merd-i çâlâk ne mertebe şarf-ı zihn-i

¹⁶³³ “Andolsun biz, Kur'an'ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?” Kamer 54/22.

derrāk ile tefevvüh eylediği terkīb-i bedī'ü't-tertibîñ kuvvet-i cezâletinde za'f ve rekâket-i mahşûş ve kılllet-i revnak ile sebki gayr-ı me'nûs olup şu'ûbet-i fehm-i ma'nâ-yı murâd müzîl-i selâseti idüğü cāy-ı 'inād degildir. Felâ-cerem kemâ-tekkaddem envâ'-ı 'ulûm u hikem ve emsâl ü ahvâl-i ümemi hâvî olan nazm-ı kerîm-i i'câz-mültevinîñ 'uzûbet-i telfîk ve leâfet-i tensîkde yektâlığı bî-mirâdır. Keyfe lâ? Ma'lûm-i ^(N103b) te'emmül-sencân-ı dağâyık-ı Qur'âniyye'dir ki meşelâ Sûre-i Şad ma'a-müştemilâtihâ ihbâr-ı ahbâr-ı küffâr-ı cehâlet-medârı câmi' ve keşf-i rumûz-i keyfiyyet-i erbâb-ı şikâkı inbâya me'vâ-yı beyân-ı kâmi' idüğünden mâ-'adâ keyfiyyet-i ihlâk-ı kurûn-ı sâlifeyi muhbir olmağla takrî'-i mevcûdını müş'ir olup muktezâ-yı tab'-ı 'anûd-ı cehâlet-âlûdları üzre tekzîb-i Resûl-i Güzîn'e ictirâların inbâ ve ta'accüb-i mâ-câ'e bih ile sâha-i küfr ü tuğyânda püyânlıkların inhâda belâgat-intihâdır. Hattâ ol cem'-i cehâlet-simâtîñ mefhûm-ı durûğ-ı bî-fürûğa mâ-şadağ olan kelimât-ı hased-simâtları kendülere ta'cîz-i vehn-engîzi müfzî olmağla dünyâ ve âhiretde cezelânların muktezâ idigin mu'len ve ümem-i sâlife tekzîb-i inbâ-yı sâlifin ile istihkâk-pîrâ-yı ta'zîb ve ihlâk olduğu gibi şân-ı cehâlet-me'âblarında şâdır olan tahakkuk-ı va'id-i bî-irtiyâb ile mezbûrları daği muşâb ve mazhar-ı 'azâb idigin mübeyyin olup ezâ-yı nâ-ber-câlarına Cenâb-ı Bedrüd-Dücâ'nıñ ıstıbâr ile me'mûr idikleriyle tesliyet-i hâtır-ı hidâyet-me'âşirleri esnâ-yı kaşş-ı kışşada iş'âr buyurılarak bedîdâr idiginden mâ-'adâ zıkr-i kışşa-i Hâzret-i Dâvûd ve kışş-ı enbiyâ-yı ma'âlî-âlûdı daği evcez-i kelâm ve ahsen-i nizâm ile edâ mahzâ i'câz-ı bâhirü'l-imtiyâz-ı Qur'âniyye'den idüğü bî-mirâdır. Felâ-cerem umûr-ı mezkûre fî hâzihi'l-fuşûl vücûh-ı i'câz-ı Qur'âniyye'den idüğü rehîn-i telakkî bi'l-ķabûl-i fuḥûl olup kütüb-i mu'tebere-i e'immede mezkûre olan umûr-ı sâ'ire belâgat-i Qur'ân-ı i'câz-mevfûrda dâhil olmağın bu mertebe ile iktifâ muhtâr-ı mü'ellifi kitâb-ı fezâ'il-pîrâdır. Hattâ e'imme-i sâlifeden mahkiyye olan umûruñ ekşeri havâşş-ı fezâ'ilden olmağın ḥaḳîḳaten i'câz-ı vücûh-ı erba'ada beyyinü'l-imtiyâz idigi îrâd-ı fuḥûl-i mezkûreye medâr ve 'acâyib ü havâşş-ı Qur'âniyye ekşer min en tuḥşâ ve evfer min en taḥarrer idigi muḳarrer olmağın beyân-ı i'câzda şâyeste-i ta'vîl-i fuḥûl-i erba'ada tertîl olunan vücûh-ı celâlet-şükûh idigi âşikârdır.

Faḣl-ı Ahadü 'Aşer: Beyân-ı inşikâk-ı kamere manzar-ı sûtûde-eşer ve tibyân-ı ḥabs-i şems-i tâbâna maṭla'-ı pür-'iberdir. Felâ-cerem ol Mihr-i 'âlem tenvîr-i evc-

gāh-ı risālet-iñ tâbiş-i i'cāz-nümāyiş-i benān-ı şerāfet-şümārlarına müşār olmak şeref-iñ ihrāz ile bedr-i münir dü-şakḳ (95b) ve hūrşid-i 'ālem-tāb ızā'et-sāz-ı etrāf u cevānib olarak seyr-endāz-ı sūy-ı ğurūb iken du'ā-yı icābet-maḡhūblarıyla tevaḳḳuf-maḡşir idigi muḡaḳḳaḳdır. Felā-cerem icmā'-ı zümre-i müfessir-iñ ve ittifāḳ-ı Ehl-i Sünnet-i sedād-āyīn ile şübūt-rehīndir ki vuḳū'-ı inşikāḳ-ı ḳamer cümle-i mu'cizāt-ı Seyyidü'l-Beşer'dendir. Ḥattā müdde'ā-yı muḡarrereniñ şübütı (اَقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْتَقَى) ¹⁶³⁴ (الفَمْرُ) naşş-ı i'cāz-perveriyle muḡarrer olup delālet-sāz-ı taḡaḳḳuḳ-ı vuḳū'ı (N104a) olan lafz-ı māzī zīver-baḡşā-yı şaḡīfe-i tenzīl ve bürüz-ı āyāt-ı nuşret-simāt-ı Nebeviyye'den küffār-ı cehālet-medār-iñ i'rāzı ¹⁶³⁵ (وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ) mantūḳ-ı celālet-mesūḳuna mefhūm-ı celīldir. Keyfe lā? Zīver-baḡş-ı suṭūr-ı aşl-ı kitāb olan esānīd-i şīḡḡat-niṣāb ile merviyi-yı İbn-i Mes'ūd-ı sa'ādet-ālūddur ki 'ahd-i Cenāb-ı Ḥayru'l-Beşer'de ḳurs-ı ḳamer sūfre-i hāle-i sipihrde cılve-ger iken te'sīr-i iṣāret-i benān-ı hūrşid-leme'ān-ı Peyġamber-i 'Ālī-Şān'dan fevḳu's-semā nān-ı kerīm-āsā dü-pāre olup aḡad-ı şaḳḳaynı a'lā-yı cebelde leme'ān ve şaḳḳ-ı āḡarı pīrāmen-i kūhda nümāyān olmaġın ol Nebiyy-i Āḡirü'z-zamān, bu mu'cize-i bāhire-i ḡayret-perver ile iḳḡām-sāz-ı fi'ām-ı li'ām idiklerine zümre-i şadāḳat-şī'ār-ı ḡuẓẓār ve nuzẓārı iṣḡād buyurmuşlardır. ¹⁶³⁶ Ḥattā rāvī-i merḳūm bu mu'cize-i ġarābet-mersūmı şuhūd ile şerāfet-ālūd olan kirām-ı fiḡāmdan idigi rivāyet-i Mucāhid ile maḡḳiyy-i şīḡḡat-'ā'iddir. ¹⁶³⁷ Siyyemā rāvī-i feẓā'il-muḡtevin-iñ eṣnā-yı şaḳḳ-ı ḳamerde Cebel-i Ḥirā'nıñ beyne fūrceteyi'l-ḳamer rūşenālġı meşḡūd-ı bāşira-i şūḡūdı idigin daḡı iḡbārı Cenāb-ı Esved'den ¹⁶³⁸ menḳūl-i emceddir. ¹⁶³⁹ Keyfe lā? Mu'cize-i merḳūme Mekke-i Mūkerreme'de şūret-nümā-yı zuḡūr olup te'sīs-i esās-ı rivāyeti ile Mesrūḳ ¹⁶⁴⁰ bu resme tarḡ-endāz-ı būnyān-ı inbā olmaġla emşālını mesbūḳdur ki küffār-ı cehālet-iṣṡibāk ser-engūşt-i Cenāb-ı Ḥ'āce-i Levlāk'dan māh-ı müniri ġirībān-ı 'āşīḳ gibi ḳaḳ ġoriceḳ iṣrāk-pīrāyān-ı cehālet-intimāya mu'cize-i inşikāḳ-ı ḳamer pertev-endāz-ı ihtidā olacaġı aẓher olmaġın şanādīd-i mūşrikīn

¹⁶³⁴ “Ḳiyamet yaklaştı ve ay yarıldı.” Kamer 54/1.

¹⁶³⁵ “Onlar bir mucize görseler yüz çevirirler ve "Süregelen bir sihirdir" derler.” Kamer 54/2.

¹⁶³⁶ Buhārī, Menākīb 27, nr. 3636, Tefsīr 54/1, nr. 4864; Müslim, Ḳiyamet 43, nr. 2800.

¹⁶³⁷ Buhārī, Tefsīr 54/1, nr. 4865.

¹⁶³⁸ Hz. Ömer, Hz. Ali, Muāz ibni Cebel, Hz. Âişe gibi saḡābe-i kirāmdan da rivāyetle bulunmuş olan Esved ibni Yezīd, İbni Mes'ūd'un seḡkin talebelerinden biridir. Kandemir, *age.*, c. I, s. 592.

¹⁶³⁹ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 413.

¹⁶⁴⁰ Her üç nüshada da “İbn-i Mesrūḳ” olarak imlā edilmiş olup “Mesrūḳ” olmalıdır. Rāvī Mesrūḳ'un bizzat kendisidir, oġlu deġildir. **Bkz.** Kandemir, *age.*, c. I, s. 593.

kelef-i desîseyi izhâr ve ol gümrâhân-ı tîh-i gavâyetin sâha-i dâlâletde şebât-ı kademlerin h'âst-kâr olmağla ol gürûh-ı bed-kîşe bu mu'cize-i bâhireyi sihr-i İbn-i Ebî Kebşe¹⁶⁴¹ nâmiyla tesmiye-sâz-ı bühtân olmuşlardır.¹⁶⁴² Binâberîn ol şirzime-i bed-endîşden bir şahs-ı dâlâlet-kîş bu mu'cize-i kübrâyı sihre nisbet ile dehân-ı hezeyân-güyundan isâre-sâz-ı büzâk-ı bühtân olmağın kuttân-ı aqtâr-ı 'arzdan su'âl ve sükkân-ı etrâfdan istiksâ-yı ahvâl etdiklerinde nûr-âver-i bezm-gâh-ı şâm olan mâh-ı ziyâ-âşâmîñ ru'yet-i inşikâkıyla herkes i'tibâr-bîn ve hayret-res idigin iḥbâr etmişlerdir.¹⁶⁴³ Hattâ ser-ḥayl-i kibr ü hevâ Ebû Cehl-i cehennem-me'vânîñ daḥi vukû'-ı şakḳ-ı kamerden istiḥbârına ehl-i vukûf ve iḥtibâr-ı vukû'-ı şakḳ-ı kameri iḥbâr etdikde kemâl-i dâlâl-i tab'-ı pür-kelâlinden nâşî şadâkat-i Resûl-i Güzîn'i ḡayr-ı muḳırr¹⁶⁴⁴ (وَهَذَا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ) dedigi iḥbâr-ı Dahḥâk ile inbâ-kerde-i Semerḳandî'dir. Ve inbâ-i ruvât-ı mezkûre ile 'Alḳame¹⁶⁴⁵ ve Enes-i sa'âdet-res¹⁶⁴⁶ ve İbn-i Mes'ûd-i şerâfet-âlûd¹⁶⁴⁷ ve İbn-i 'Abbâs-ı fezâ'il-istînâs¹⁶⁴⁸ rivâyetleriyle bu ḥadîs-i (96a) sencîde daḥi şihḥat-resîdedir ki ehl-i Mekke-i cehâlet-me'inne işbât-ı müdde'-â-yı (N^{104b}) Nebeviyye'ye taleb-kâr-ı beyyine olduklarında Cenâb-ı Resûl-i Feyyâz-ı Muṭlaḳ Peyğamber-i ḥaḳ olduğına ḳurs-ı kameri şakḳ ile ityân-ı şâhideyn buyurup hattâ beyne's-şakḳayn Cebel-i Ḥirâ'nîñ şüret-nümâlığı tezkiye-i şâhideyn menzilesinde idigi bî-reyb ü meydîr. Keyfe lâ? Ber-minvâl-i rivâyet-i uḥrâ levḥ-i zer-endûd-i kameri kıt'ateyn olduğu ḥâlde şühûd ile 'uyûn-i ehl-i Mekke 'ibret-âlûd olup hattâ ol eşnâda¹⁶⁴⁹ (اَقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ) naşs-ı i'câz-perveri levḥa-pîrâ-yı tenzîl-i celîl olmuşdur. Vâḳı'â müdde'-â-yı muḥarrere minvâl-i meşrûḥ üzre muḳarrere idigi şikât-ı ruvât inbâlarıyla şihḥat-simât idiginden mâ-'adâ delâlet-i naşs-ı şarîḥ-i i'câz-pîrâ izâle-sâz-ı reyb ü mirâdır. "Pes inşikâk-ı kamer fi'l-ḥaḳîḳa cilde-ger olsa ru'yet-i sükkâna 'arz ile mütevâtir olurdu" deyü ol Mâh-ı âsumân-ı

¹⁶⁴¹ Her üç nüshada da "كيشه" olarak imlâ edilmiştir.

¹⁶⁴² Tayâlisî, **Müsned**, c. I, s. 236, nr. 293.

¹⁶⁴³ Tayâlisî, **Müsned**, c. I, s. 236, nr. 293.

¹⁶⁴⁴ "Bu, süregelen bir sihirdir." Kamer 54/2 âyetinden iktibâs edilmiştir.

¹⁶⁴⁵ İbrâhim en-Nehaî'nin dayısı, Esved ibni Yezîd'in de amcası olan Alkame, Abdullah ibni Mes'ûd'un en ünlü talebesi olup 62/682'de vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 594.

Bu hadiseyi Alkame'nin rivâyeti için **bkz.** Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. X, s. 74-75.

¹⁶⁴⁶ Enes'in rivâyeti için **bkz.** Buhârî, Menâkıb 27, nr. 3637, Menâkıbü'l-Ensâr 36, nr. 3868, Tefsîr 54/1, nr. 4867-68; Müslim, Sıfatü'l-kıyâme 46, 47, nr. 2802.

¹⁶⁴⁷ Buhârî, Menâkıb 27, nr. 3636, Menâkıbü'l-ensâr 36, nr. 3869; Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, I, 413, 447, 456.

¹⁶⁴⁸ İbni Abbâs'ın rivâyeti için **bkz.** Buhârî, Menâkıb 27, nr. 3638, Tefsîr 54/1, nr. 4866.

¹⁶⁴⁹ "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı." Kamer 54/1.

risâlete isnâd-ı kelef-i bühtân eden ehl-i hızlânîñ vukû‘-ı kûsûf i‘tırâzı sezâ-vâr-ı ahkâm-ı iltifât olmadıĝı bed‘hiyyâtıdır ki sükkân-ı rub‘-i meskûn leyle-i mezkûrede dâ‘ire-nişîn-i taraşşud olsa daĝı ferd-i vâhidiñ inşikâk-ı kameri ‘adem-i ru‘yeti ve bu nefye şehâdeti sâmi‘a-ı hırâş degildir. Zîrâ ber-nehc-i farz-ı muhâl vürüd-i su‘âl müsellemler oldıĝı hâlde daĝı vukû‘-ı durûĝ-ı bî-fürûĝ-ı nâ-meşrû‘a zümre-i ümmetiñ vülû‘ı ‘adîmü’l-ihtimâldir. Felâ-cerem ihbâr-ı cemm-i ĝafir ile tahakkuk-ı vukû‘ı tâbân ve erbâb-ı hızlânîñ burhân-ı ‘aklî-i cehâlet-iqtirâmı aşhâb-ı yakînden olan zümre-i mü‘minîne hüccet olmadıĝı ‘ayân olmaĝın ihtimâl-i ‘adem-i ru‘yet-i ba‘zı mürîş-i hadşe ve halecân olmamaĝla müdde‘â-yı muharrerere bâ‘iş-i nakz degildir. Ma‘a-hâzâ küre-i ‘arza nazar ile manzar yek-hadd olmadıĝı muharrer ve ber-muktezâ-yı ihtilâf-ı me‘âlî‘ bir kavme nisbet ile kamer ziyâ-pâş-ı evc-i incilâ ve âhare kıyâs ile nâ-bûd-ı matmûre-i ihtifâdır. Hattâ ba‘zı eyyâmda beyne’l-enâm haylûlet-i şehâb-ı şikâl ve perde-dârî-i ecsâm-ı cibâl mâni‘-i ru‘yet idigi bî-işkâldir. Felihâzâ inkisâf-ı mihr-i ‘âlem-ârâ bir maħalde nâ-bûd ve mevzi‘-i âhardâ rû-nümüd olup ba‘zı menâzırda külliyyü’t-te’sîr ve ba‘zı âharda cüz‘î inkisâf-pezîrdir. Belki ahkâm-nüvîsân-ı fenn-i nücûmdan ĝayrıya ĝâhî mihr-i münîre ‘urûz-ı inkisâf nâ-ma‘lûm ve sebeb-i vukû‘ı menû‘t-ı ‘ilm-i Cenâb-ı Hayy ü Kayyûm’dur. İmdi mu‘cize-i beyyine-i şakk-ı kamer beyne’l-eşî‘a cevfi leylde vâkı‘â olmaĝın mu‘tâd-ı ekser-i enâm üzre leyâl terk-i eşĝâle zarf-ı müstaķarr idiginden ka‘-ı nazar pister-i şâm-ı h‘âb-ı râhata maķâm olmaĝla ahvâl-i felekiyye ve keyfiyyât-ı devr-i kameriyyeye vukûf maħşûşan ve müstaķillen taraşşuda mevķûfdur. Binâberîn kirâren ve mirâren mir’ât-ı cihân-nümâ-yı kamer jeng-beste-i inhîsâf ü keder olduĝda hâlet-i mezkûreden deyyâr-ı ba‘zı sükkân-ı diyâr haber-dâr olmaz. Felihâzâ haķâyık-şinâsândan nice gürûh-i enbûh ^(N105a) cevfi leylde zuhûr-ı ‘acâyib-i melekût-i semâ ve bürüz-i ĝarâyib-i ‘âlem-i bâlâdan keşf-ârâ-yı niķâb-ı enbâdır ki keyfiyet-i vukû‘-ı muhberun ‘anhe muhbirinden mâ-‘adâ bir kes dest-res bulmamışdır. Hattâ sâha-i efdâli daķâyık-ı uşûl u fûrû‘ı hâvî olan İmâm (96b) Tahâvî’nin¹⁶⁵⁰ **Müşkilü’l-Hadîs** nâm kitâb-ı nefisinde ber-nehc-i tarîķayn rivâyet-i Esmâ binti ‘Umeys¹⁶⁵¹ ile tahric-

¹⁶⁵⁰ Hanefî mezhebinin ileri gelen âlimlerinden olan Mısırlı ünlü muhaddis ve fakîh Ebû Ca’fer Ahmed bin Muhammed et-Tahâvî, 321/933’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 596.

¹⁶⁵¹ Meymûne annemizin kardeşi, dolayısıyla Peygamber Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem’in baldızı ve ona bîat eden hanımlardan olup kocası Ca’fer-i Tayyâr ile önce Habeşistan’a, sonra

kerde olan ḥadīs-i şerāfet-perver maẓmūn-ı şıḥḥat-güsterince; Cenāb-ı Serīr-ārā-yı Kabe Kavseyn ser-be-zānū-yı Ebi's-Sıbtayn iken ḥūrşid-i ziyā-maṣḥūb seyr-endāz-ı ğıyābeti'l-cübb-i ğurūb oluncaya dek vürūd-ı vahy-i Rabb-i Vedūd bā'is-i terāḥī-i ṣalāt-i 'aṣr olmağla Cenāb-ı Ḥaydar-ı Kerrār taḥrīme-bend-i ṣalāt-i vusṭāya mübāderet-pīrā-yı iktidār olamayup ba'de inḳidā'il-vāhyi'l-mübīn ol Raḥmeten li'l-'Ālemīn Cenāb-ı Ebī Tūrāb'ın mektūbe-i merġūbe-i merḳūmeyi edāya rehā-yāb olamadığından nāṣī dergāh-ı Ḥallāk-ı Cihān-āferīnden redd-i şems-i pūr-tābişi recā (اللَّهُمَّ إِنَّهُ كَانَ فِي طَاعَتِكَ وَطَاعَةِ نَبِيِّكَ فَارْدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ)¹⁶⁵² ve bülbül-zebān-ı mu'ciz-güyāları zemzemesiyle terāne-pīrā-yı du'ā olduḳda bānū-yı 'ālem-ārā-yı mihr-i pūr-nūr verā-yı tutuḳ-ı ufuḳda mestūr olmuş-iken hemān-dem ric'at ile 'arz-ı dīdār ve basīṭ-i ğabrā ve cibāl ve ṣaḥrāya sāye-endāz-ı envār olmuşdur.¹⁶⁵³ Ḥattā Esmā-i 'işmet-sīmādan pertev-efken-i sāḥa-i dirāyet olan neyyir-i rivāyetiñ ziyā-dārān-ı ruvāt-ı ṣaḥīḥatü'l-kelimāt-ı şıḳāt olmağla ḥilye-i cemāl-i dil-ārāları şıḥḥat ve ṣebāt idigi taṣḥīḥ-kerde-i Taḥāvī-i feẓā'il-muḥtevidir. Bināberīn reh-revān-ı 'ulūma miṣāl-i zād istiṣḥāb-ı ḥıfz-ı ḥadīs-i Esmā-yı şerāfet-nejād beyyinü'l-lüzūm olup vuḳū'-ı i'cāz-lümū'ı ḳurb-i Ḳal'a-i Ḥayber'de cilve-ger ve ṣübūt-i nübüvvet ve müdde'ā-yı risālete aḳvā-yı beyyināt ve a'zam-ı āyāt idigi rüşen-ter idigiyle ḥāme-i Aḥmed bin Ṣāliḥ-i¹⁶⁵⁴ feẓā'il-enīs taḥrīz-nüvīs olduğu daḥi maḥkī-i Taḥāvī-i feẓā'il-mültevidir. Ve kezālik **Ziyādetü'l-Mağāzī** nām kitāb-ı şıḥḥat-niṣābda Yūnus bin Bükeyr¹⁶⁵⁵ rivāyetiyle maṣṭūr-ı mıṣṭara-i ṣübūtdur ki Cenāb-ı Muḥbir-i Ṣādık mu'cize-i kübrā-yı Mi'rāc-ı bāhirü'l-ibtihāc-ı iḥbār buyurmağla teṣnīf-sāz-ı mesāmi'-i şıġār u kibār olduklarında cehele-i Ḳureyş imtiḥānen lehū 'Aleyhi's-Selām istiḥbār-āver-i umūr olmağın dergāh-ı re'fet-penāh-ı Resūl-i bī-irtiyābdan cümle-i mes'ülleri 'alā mā-hiye 'aleyhi mücāb olmuşdur. Ezcümle-i rüz-i ḳudūm-i ḳāfilelerinden rāḥile-bend-i istifsār olduklarında ḥıṭṭa-i duḥūle ḥaṭṭ-ı riḥāl-i terḥālleri yevm-i erba'āda cilve-ger

Medine'ye hicret etmiş; Ca'fer'in şehid olması üzerine önce Hz. Ebû Bekir ile, onun vefâtından sonra da Hz. Ali ile evlenmiştir. 40/661'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 596.

¹⁶⁵² "Allahım! Ali, senin ve Resûlü'nün hizmetindeydi. Onun namazını kılması için güneşi geri gönder!"

¹⁶⁵³ Tahâvî, **Şerhu Müşkili'l-Âsâr**, c. III, s. 92, nr. 1067; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. XXIV, s. 147-152; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. VIII, s. 297.

¹⁶⁵⁴ İmâm Buhârî'nin de kendisinden hadis rivâyet ettiği Mısırlı hadis hâfızı Ebû Ca'fer Ahmed ibni Salih et-Taberî, Ahmed ibni Hanbel ile beraber hadis müzâkere eder, her ikisi de birbirinden hadis yazıp rivâyet ederdi. 248/862'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 597.

¹⁶⁵⁵ Ünlü siyer âlimi İbni İshâk'ın talebesi olan Yūnus ibni Bükeyr el-Kûfi, hadis ilmi yanında Siyer ve Megazî ilimlerinde de söz sahibi olup 199/815'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 597.

olacağıyla mücâb olduklarından fi'e-i mezbûre rûz-ı firûz-ı erba'âda mekân-i mekân-ı refî' ve bürûz-ı eşer-i 'îr-i intizâr-semîre medd-i nigâh-ı menî' edüp râhile-bend-i târem-i çârum olan hûrşîd-i ziyâ-merkûb menzil-resîde-i gûrûb olmağla ^(N105b) karîb olacak vakte degin bâng-i ceres-i vuşûl-i 'îr gûş-güzâr-ı zuhûr-ı meserret-semîr olmadığından Cenâb-ı Hûrşîd-i Sipîhr-i Nübüvvet dergâh-ı Muhavvillü'l-Ahvâl'dan recâ-mend-i medd-i nehâr olmağın bi-iznillâhi te'âlâ sâ'ât-i zamâniyyeden bir sâ'at mîkdârı ser-kâfile-i kevâkib olan âfitâb-ı tâb-nâk eşnâ-yı seyrden derecât-ı eflâkde îkâf ile istirâhat-yâb olmağın habs-i şems âşikâr ve ol eşnâda ziyâ-yı bürûz-ı kâfile-i muntazıra dahî bedîdâr olmuştur.¹⁶⁵⁶ Şalla'llahu te'âlâ 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Şânî 'Aşer: Menba'-ı âb-ı hayât olan esâbi'-i rahmet-menâbi'-i Nebvî'den Kevşer-mişâl cereyân-ı âb-ı zülâl beyânına mecrâ-yı tibyândır. Fi'l-haķîķa

إِنْ كَانَ مُوسَى سَقَى الْأَسْبَاطَ مِنْ حَجَرٍ
فَإِنَّ فِي الْكَفِّ مَعْنًى لَيْسَ فِي الْحَجَرِ¹⁶⁵⁷

(97a) mantûk-ı belâgat-mesûkunca beyân-ı i'câz-'unvân-ı Nebiyy-i Zîşân mecrâ-yı âb-ı hayât-nişâb olduğu gibi bereket-i esâbi'-i rahmet-menâbi'leriyle huşûl-i teksîr-i âb bî-irtiyâb idigi zümre-i 'aliyye-i aşhâb-ı ma'âlî-seciyyeden cemm-i ğafîr rivâyetleriyle sîr-âb-sâz-ı derûn-ı şöhret ve Cenâb-ı Enes-i sa'âdet-res ve Câbir-i sûtûde-me'âşir ve İbn-i Mes'ûd-i fezâ'il-âlûd cümle-i ruvât-i hadîs-i mezbûrdan idigi bî-kûlfet tîrâz-ı şahîfe-i şîhhatdır. Binâberîn esânîd-i şîhhat-meşânîd ile Enes bin Mâlik'den mervîyy-i şîhhat-me'âbdır ki; aşhâb-ı ma'âlî-nişâbîn tahrîme-bendî-i şalât-i 'aşra teşmîr-sâķ-ı mübâderetlerinde 'adem-i vicdân-ı mâ' Cenâb-ı Menba'-ı Yenâbî'-i Nübüvvet'den bâ'îş-i iltimâs-kârî-i âb-ı tahâret-intimâ olduğda hemyân-ı istişhâb-ı aşhâbda mevcûd olan inâ-i bereket-pîrâda vuzû'-ı vâhîde kifâyet mîkdârı mâ-i tühûrî pîş-gâh-ı Risâlet-penâha ihzâr ve dest-i mekârim-peyvestlerin mevzû'-ı derûn-ı inâ-i bereket-medâr buyurup ol mu'în-i i'câz-rehînden zümre-i 'aliyye-i aşhâb-ı kirâm hasebü'l-emri'l-'âlî tevażzî ile muķzîyyu'l-merâm oldılar.¹⁶⁵⁸ Hattâ ihbâr-ı Kâtâde ile Enes-i sa'âdet-resden mervîyy-i şîhhat-âmâdedir ki pîş-gâh-ı

¹⁶⁵⁶ Beyhakî, **Delâilü'l-Nübüvve**, c. II, s. 404.

¹⁶⁵⁷ "Mûsâ, İsrailoğulları'na kayadan su (çıkartıp) ikram ettiyse de O'nun (s.a.v) mübârek avuçlarında (keff-i şeriflerinde) kayada olmayan (yüce) bir mânâ vardır."

¹⁶⁵⁸ Buhârî, Vudû 32, nr. 169; Müslim, Fezâil 5, nr. 2279.

Nübüvvet-penâha ihzâr olunan kaş'a-i mübârekeniñ mazrûfı olan âb-ı bereket-nişâba esâbi'-i i'câz-menâbi'-i Nebevî hınnâ-i ğamr ile muḥanna-sâz-ı maġmûriyyet olacak mertebeye nâ-resîde iken miḳdâr-ı selâşü-mi'e aşḥâb-ı şerâfet-nişâba bi-rummetihim kifâyet-sâz-ı vuzû' olmuştur.¹⁶⁵⁹ Hattâ tarîḳ-i âḥar ile rivâyet-i merḳûme üzre bu mu'cize-i i'câz-pîrâ sūḳ-ı bereket-mesūḳ-ı Medîne-i Münevvere'de ḳurb-ı Mescid-i Nebevî ile şerâfet-muḥtevi olan “Zevrâ” nâm maḥall-i leṭâfet-pîrâda cilve-ger idigi daḥi Enes-i sa'âdet-resden inbâ-kerde-i Ḥasan-ı Başrî-i fezâ'il-vefret ve maḥkî-i Ḥumeyd¹⁶⁶⁰ ü Şâbit-i sûtude-ḥaşletdir.¹⁶⁶¹ Ğâyetü mâ-fi'l-bâb miḳdâr-ı aşḥâb-ı ma'âlî-nişâb rivâyet-i Ḥumeyd¹⁶⁶² ü Şâbit-i fezâ'il-me'âbda¹⁶⁶³ tırâz-ı râtibe-i semânin ve yine Enes'den iḥbâr-ı âḥar ile râtibe-nişîn-i seb'indir.¹⁶⁶⁴ Keyfe lâ? Rivâyet-i şaḥîḥa-i 'Alḳame üzre Cenâb-ı İbn-i Mes'ûd-i (N106a) fezâ'il-âlûddan şaḥîfe-tırâz-ı şübûtdur ki zümre-i 'aliyye-i şaḥâbe-i kirâm ol Şem'-i cem'-i enbiyâ-yı fiḥâmîñ nûr-ı hüdâ-fürûz-i şoḥbet-i ḥayât-baḥşâlarıyla istinâre-sâz-ı derûn oldukları eyyâmdan birinde 'adem-i istiḥâb-ı mâ' rû-nümâ olmağın efrâd-ı emcâddan bir merd-i sa'âdet-medârîñ kaş'asında terṭîb-sâz-ı inâ olacak mertebe baḳiyye-i mâ ihzâr-kerde-i pîş-gâh-ı Resûl-i meḳârim-intimâ olup mübârek benân-ı şerâfet-imtinânlarıyla şabb-ı mâ-i bereket-intimâ buyurmağa ser-âġâz ve ḳaṭarât-ı çekîde mevzû'-ı sîmîn-keff-i sencîdeleri olmağla ser-efrâz olarak esâbi'-i mübârekeleri menâbi'-mişâl mecrâ-yı âb-ı zülâl ve ırvâ-yı aşḥâb-ı ma'âlî-nişâbda Kevşer-mişâl olmuştur.¹⁶⁶⁵ Ve kezâlik rûz-i firûz-i Ğazve-i Ḥudeybiye'de bin beş yüz nefer aşḥâb-ı ma'âlî-perver, beyne yedey-i Seyyidi'l-Beşer “rekve” nâmıyla mu'abber olan zevrakçeye vaż'-ı yed-i mü'eyyed buyurmağın esâbi'-i mübârekelerinden inficâr-ı 'uyûn-ı i'câz-nümûn ile ırvâ-sâz-ı cümle-i aşḥâb-ı ma'âlî-nişâb oldukları râvî-i merḳûmdan merviyi-yi şaḥîḥ ve Enes-i sa'âdet-res ve Câbir-i efdâl-me'âşirden daḥi

¹⁶⁵⁹ Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3572; Müslim, Fezâil 7, nr. 2279.

¹⁶⁶⁰ Boyu kısa, elleri uzun olduğu için, uzun anlamında “tavîl” lakabıyla anılan ve Basra'da insanlar arasındaki anlaşmazlıkları gidermesiyle tanındığı için kendisine, “Basralıları barıştıran” anlamında “Muslihu ehli'l- Basra” denilen Humeyd et-Tavîl, Basralı bir hadis hâfızı olup 143/760'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 598.

¹⁶⁶¹ Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3572; Müslim, Fezâil 6, nr. 2279.

¹⁶⁶² Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3575.

¹⁶⁶³ Buhârî, Vudû' 46, nr. 200. Bu rivâyete göre orada 70-80 kadar sahâbî vardı.

¹⁶⁶⁴ Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3574.

¹⁶⁶⁵ Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3579.

rivāyet ile (97b) şübütü şarīhdir.¹⁶⁶⁶ Hattā mu‘cize-i mezbūreniñ meclā-yı zuhūrı yine Hudeybiye idigi müstezād-ı mışra‘-ı rivāyetdir. Ve rivāyet-i Velīd bin ‘Ubāde¹⁶⁶⁷ ile zīver-efzā-yı suṭūr-ı **Şaḥīḥ-i Müslim** olan ḥadīs-i celīl-i ṭavīl mażmūn-ı nefāset-meşḥūnundan mefhūmdur ki Ġazve-i Buvāt‘da ol Āb-ı rüy-i ‘ālem şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem Cenāb-ı Cābir-i sūtūde-me‘āşire iḥzār-ı mā-i vuzū‘ ile emr buyurduḡda me‘mūr-ı şerāfet-mevfūr iki kaṭre ābdan mā-‘adāya zafer-yāb olamadıḡından hemyān-ı istişhābında olan kaş‘ayı nādī-i risālet-eyādīlerine hīn-i iḥzārda du‘ā-yı ḥafī-i mümecced ile kaş‘a-i mübārekeye vaż‘-ı yed-i mü‘eyyed buyurup bismi‘llāh gūy-i eş-şalā olduklarında esābi‘-i bereket-menābi‘leri inficār-ı ‘uyūn-i ḥayāt-maḡrūn ile mā-şadaḡ-ı¹⁶⁶⁸ (وَفَارَ الثَّوْرُ) idigi reybden dūrdur. Hattā ser-cümle-i mevcūdīn reyyān olduḡdan soñra esnā-yı cüst ü cūy-i ‘atşānda sīr-āb olmayan nā-yāb ve kaş‘a-i mübāreke ‘alā ḥālihā āb-ı zülāl-āsā ile mālī idigi reybden ḥālīdir.¹⁶⁶⁹ Ve İmām Şa‘bī‘den¹⁶⁷⁰ merviyi-yi şihḥat-muḥtevidir ki Cenāb-ı Risālet-medār fī ba‘zī‘l-esfār nām-ı irāve ile mu‘abberun-bihā olan meşrebeniñ āb-ı nābın “rekve” nāmıyla müsemmāt olan kaş‘aya şabb ve derūnunu vaż‘-ı yed-i mü‘eyyedleriyle sa‘ādet-maşabb buyurduḡlarında esābi‘-i bereket-menābi‘lerinden mā-i leṭāfet-intimā munaşşab olmaḡa başlayup cümle-i aşḥāb-ı ma‘ālī-nişāb ol āb-ı ḥayāt-nişābdan tevazzī ile behre-yāb olmuşlardır. Ve kezālik rivāyet-i ‘Imrān bin Ḥuşayn ile menḡul-i İmām Māturīdī-i¹⁶⁷¹ fezā‘il-mesālikdir ki teksīr-i mā, mevātın-ı keşīrede taḥaḡḡuk-intimā idüḡünden aḡbār-ı muḥaddişun-bihā taṭarruḡ-ı reybden mu‘arrādır. Keyfe lā? Merviyāt-ı merḡūme gūş-zed-i cümle-i mu‘āşırīn idigi bī-irtiyāb (N106b) iken efrāddan bir ferdiñ inkārına me‘vā olmadıḡı sāḡa-i taşdıḡ-ı ruvāt-ı şadāḡat-bünyānda te‘sīs-āver-i erkān-ı binā-yı inbādır. Ma‘a-hāzā tekzīb-i āşār-ı i‘cāz-

¹⁶⁶⁶ Buhārī, Menākīb 25, nr. 3576, Megāzī 35, nr. 4152.

¹⁶⁶⁷ Peygamber Efendimiz sallallāhu aleyhi ve sellem zamanında Medine‘de doğan fakat yaşı küçük olduḡu için saḡābī olma şerefini elde edemeyen Velīd ibni Ubāde bin Sāmit el-Ensārī, 70/689 yılından sonra vefāt etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 601.

¹⁶⁶⁸ “Nihayet emrimiz gelip, **tandır kaynamaya başlayınca** (sular coşup taşınca) Nuh'a dedik ki: "Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki ailen ile iman edenleri ona yükle." Ama, onunla beraber sadece pek az kimse iman etmişti.” Hūd 11/40.

¹⁶⁶⁹ Müslim, Zūhd 74, nr. 3013.

¹⁶⁷⁰ Hz. Ömer devrinde doğmuş, 500 kadar saḡābīyi görmüş ve kırk sekiz saḡābīden ḡadīs rivāyet etmiş olan Şa‘bī‘nin asıl adı Amr bin Şerāḡil olup 104/722‘de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 602.

¹⁶⁷¹ **Şifā**‘da ve dahi **Şifā**‘nın tercüme ve şerḡhlerinde bu isim “İmām Tirmizī” olarak geçmektedir. (Bkz. Kandemir, **age.**, c. I, s. 602; Kādī İyāz, **eş-Şifā bi-Ta‘rifi Hukūki’l-Mustafā**, c. I, s. 554; Ahmed bin Muhammed bin Muhammed eş-Şümunnī, **Müzīlū’l-Hafā an Elfāzi’ş-Şifā**, c. I, s. 287.)

medāra cibillet-i mükezzibīn sür'at-mekīn iken ma'a-şuyū'il-merviyyi'l-merkūm 'adem-i vürūd-i redd-i vāhid taşdıķ-i hākimī menzilesinde olup muhberun-bihiñ mü'ekked olmasına 'ā'id olmağla merviyyāt-ı mezbūreniñ cemī'u'l-berere muşaddak idügi muhaķķaķdır.

Faşl-ı Şālişü 'Aşer: Mu'cize-i nübū'il-mā' mine'l-esābi'a müşābih olan me'āşir-i i'cāz-mezāhirden bi-bereket-i Hayru'l-Verā tefeccür-i mā taḥaķķuķ-intimā ve mess-i dest-i bereket-peyvestleriyle ma'īn-i āb-ı ḥalāvet-nişābda nā-yāb olan āb-ı cereyān-nişāb oldıgın tibyāna mecrādır. Ezcümle Cenāb-ı İmām Mālik-i sūtūde-mesālikiñ rivāyet-i Mu'āz bin Cebel ile zīver-baḥş-ı suṭūr-ı **Muvatta'** kıldıgı ḥadīs-i şerāfet-perver mü'eddā-yı i'cāz-güsterince şaf-bestegān-ı Ğazve-i Tebūk bir ma'īn-i leṭāfet-mesbūke vārid ve ḥ'āhiş-i def'-i tābiş ile āb-ı ḥalāvet-me'ābından irtişāfları şey'un yesir olmağla def'-i zarūret mertebesine maşir olmamağın ba'de'l-i-tirāf bi'l-eyādī iḥrāc-kerdelerinden istirvā recāsıyla nādī-i Resūl-i Melik-i Mübdī'ye mānende-i mürvārīd-i güzīde ḳaṭarāt-ı çekīdeyi ma'īn māya ilķā ve ol şeref-i münazzaf ile menba'-i mā tefeccür-intimā olmağın der-ḥāl ḥasebū'l-mütemennā eşer-i tezāyüd rū-nümā ve cümle-i 'atşānı irvā etmişdir. Hattā rivāyet-i İbn-i İshāķ ile şihḥat-mesāķdır ki **(98a)** rāvī-i aşl-ı ḥadīs olan Cenāb-ı Mu'āz şeref-yāb-ı ḥiṭāb-ı Resūl-i ser-efrāz olup "Ṭūl-i ḥayāt ile mümtāz olursun bu āb-ı leṭāfet-me'ābla besātīn-i cinān-āyīnin reyyānlıgın görürsün"¹⁶⁷² deyü buyurdukların inbā ve ma'īn-i bereket-rehīninden ḥīn-i cereyānında āvāze-i şavā'ik-āsā ṭanīn-i neşāt-āyīn gūş-güzār-ı aşḥāb-ı ma'ālī-ķarīn idigin inhā etmişdir.¹⁶⁷³ Keyfe lā? Zīver-efzā-yı suṭūr-ı **Buḥārī** olan ḥadīs-i şerāfet-perveriñ rāvī-i fezā'il-medārı olan Berā-i şerāfet-pīrā ve Seleme ibni'l-Ekva' rivāyetiyle revnaķ-pīrā-yı şaḥīfe-i **Şaḥīḥ-i Müslim** olan ḥadīs-i nefāset-intimāniñ 'ale'l-vechi'l-etemm kışsa-i Ḥudeybiye'yi inbā-efken idigi müsellemler olduğından mā-'adā ma'nā-yı sālifū'l-beyānı daḥi mütemmim olup maẓmūn-ı şihḥat-maḳrūnundan bin dört yüz miķdārı aşḥāb-ı ma'ālī-nişāb ile Cenāb-ı Risālet-me'āb ḥavl-i bi'r-i Ḥudeybiye'ye şerāfet-baḥş-ı vuķūf ve mā-i bi'r-i merkūm iskā-yı şiyāt-ı ḥamsīne kifāyet-sāz degil iken iḥrāc-ı mā-fihā ile 'adem-i beķā-yı ḳatre 'inde aşḥābi'l-fetre ma'lūm olmağın delv-i bi'r-i merkūm pīş-gāh-ı rif'at-penāh-ı Resūlu'llāh'a iḥzār

¹⁶⁷² Mālik, el-Muvatta', Sefer 2; Müslim, Fezāil 10, nr. 706; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, V, 237.

¹⁶⁷³ İbni Hişām, **es-Sīretün-Nebeviyye**, c. I, s. 171.

olundukda ol Menba‘-ı yenābī‘-i işfāk derūn-i delve ilkā-yı buşāk-ı ^(N107a) bereket-iltişāklarıyla mazhar-ı du‘ā-yı icābet-mesāk buyurduklarında¹⁶⁷⁴ ‘ale’l-fevr feverān-ı tenevvür-i ‘ayn-ı leṭāfet-perver rūşen-ter olup cümle-i sādāt-ı ma‘ālī-güster işkā-yı nüfūs-ı şerāfet-āyīnden soñra saḳy-efken-i mecmū‘-ı merākib olmuşlardır.¹⁶⁷⁵ Bundan mā‘adā tarīk-i İbn-i Şihāb ile rivāyet-kerdedir ki Ġazve-i Hudeybiye’de ol Tīr-endāz-ı hidāyet, derūn-i kinānetü’s-sehm-i i‘cāz-pīrālarından dest-i bereket-peyvestleriyle iḥrāc-kerdeleri olan siḥām-ı şerāfet-iltiyāmı қа‘r-ı bi’re ḥīn-i vaz‘da ḡaleyān-ı mā-i zemzem-āsā nübū‘-i mā-i ‘uzūbet-intimā hüveydā ve mecmū‘-ı ‘asākīr-i hüdā-me’āsiri irvā edüp hattā ol cāy-gāh-ı nüzhet-efken şevḳ-ı nübū‘-i mā ile maḍrab-ı ‘aṭan kılınmışdır.¹⁶⁷⁶ Ve kezālik rivāyet-i İbn-i Qatāde¹⁶⁷⁷ ile şıḥḥat-āmāde olan eşer-i mu‘teber üzre cuyūş-i nuşret-ber-düş-i muvaḥḥidīn dergāh-ı Risālet-penāha iştikā-sāz-ı ‘atş ve ‘adem-i vücūd-i mā ile istimdād-keş olduklarında ol Āb-ı rüy-i berere ḥ‘āst-kār-ı iḥzār-ı muṭahhara olup ḡıbbe’l-ityān-i vaz‘-ı ḥızāne-i şerāfet-bünyān buyurdukdan soñra iltikām-ı fem-i zībende-dem ile mazrūf-ı maṭhare-i muṭahhara irvā-sāz-ı mecmū‘-ı ‘itāş olduğu mā-lā-keḷām olmaḡla inā-i cümle-i aşḡāb-ı kirām āb-ı ḡayāt-nişāb ile mālī olduğu reybden ḡālī olup miḳdār-ı ricāl-i işneyn ve seb‘īni ba‘de’l-irvā’ ve’l-aḡz reyyān-sāz-ı ḡuyūl idigi daḡı menḳūl¹⁶⁷⁸ ve bi-‘ayniḥi merviyi-yi merḳūm rivāyet-i ‘İmrān bin Ḥuşayn ile kezālik maḡkī-i şıḥḥat-mevsūmdur. Keyfe lā? İblāḡ-kerde-i ehl-i şaḡīḥ olan eşer-i şıḥḥat-perverden ḡayrı ber-minvāl-i taḡrīc-i İmām Taberī ol cemī‘-i ‘ālemyānīñ Meḡḡarī aşḡāb-ı şerāfet-me‘āblarıyla maḡmil-bend-i ḡareket ve Ehl-i Mūte¹⁶⁷⁹ taşaddī-pīrā-yı ḳatli-ümerā olmaḡla ol naḡve şarf-ı semend-i nuşret bābında şedd-i niṭāk-ı ‘azīmet buyurdukların ilā āḡiri’l-ḡadīş rivāyetde ol Şem‘-i i‘cāz-fürūzdan cilve-ger-i mināşsa-i bürüz olan ḡālāt-ı i‘cāz-tırāz ‘ādet-i me’lūfe-i cumḡūrī ḡarḳ-endāz **(98b)** idigin inbā etmişdir. Hattā rüz-ı ātīde iḡbār-ı fıḳdān-ı mā rū-nümā ve ertesī taḡaḳḳuḳ-ı muḡberun biḡ eşerinde zuḡūr-ı mu‘cize-i maṭhare-i muṭahhara hüveydā ve üç yüz miḳdārı ‘itāş

¹⁶⁷⁴ Buhārī, Menākıb 25, nr. 3577, Megāzī 35, nr. 4150-4151.

¹⁶⁷⁵ Müslim, Lukata 19, nr. 1729.

¹⁶⁷⁶ Beyḡakī, **Delāilü’n-Nübüvve**, c. IV, s. 114.

¹⁶⁷⁷ **Şifā**’da ve dahi **Şifā**’nın tercüme ve şerḡlerinde bu isim “Ebū Qatāde” olarak geçmektedir. (Bkz. Kādī İyāz, **age.**, c. I, s. 555; Kandemir, **age.**, c. I, s. 604; eş-Şümünnī, **age.**, c. I, s. 288.)

¹⁶⁷⁸ Bu rivāyetin benzeri Müslim, Mesācid 311, nr. 681 ve İbni Ebī Şeybe, **el-Musannef**, c. VII, s. 412’dedir.

¹⁶⁷⁹ Mūte: Belḳā A, N.

irvâların inbâ etmiştir. Ba'de hâzâ **Şahîh-i Müslim**'de yine rivâyet-i Ebî Kâtâde-i fezâ'il-mevfûr ile zîver-bağış-ı şahâyif-i suţûr olan hadîs-i şerâfet-perver maзмûn-ı nefâset-âverince râvî-i fezâ'il-muhtevî hıfz-ı maţhare ile me'mûr ve ondan hayr-ı 'azîmîñ zuhûrî kable vuķû'ihî dehân-ı i'câz-efşân-ı Nebevî'den şudûr etdiğin inbâ etmiştir.¹⁶⁸⁰ Ve kezâlik 'İmrân bin Huşayn rivâyetiyle levha-zîb-i dirâyetdir ki ba'zı ğazavâtta aşhâb-ı ma'âlî-nişân 'atşân olduklarında ol Reyyân-sâz-ı riyâz-ı mu'cizât dü-merd-i ħired-mendi¹⁶⁸¹ bir mekân-ı mu'ayyene fîristâde ve ol cây-gehde istişhâb-kerde-i mer'e olan ba'îriñ maħmûlî (N^{107b}) olan kırbetey-i mâ-i leţâfet-intimâyı fermân-fermâ-yı ihzâr ve ħasebü'l-emri'l-'âlî mezbûrlar daħi maķâm-ı merķûmı ve müşârun ileyhânîñ der-dest-i istişhâbı olan ba'îri ma'a'l-kırbeteyn ihzâr-ı nâdî-i sa'âdet-eyâdî-i Seyyidü'l-Kevneyn etdiklerinde mezâde-i mer'e-i mezbûreden bir inâ-i bereket-intimâyı leb-rîz ve ba'de'd-du'â ilkâ-yı derûn-i mezâdeteyn buyurduķdan soñra fetĥ-i maşabb-ı mâ ve isķâ-yı 'itâş-ı şerâfet-intimâyâ bed' buyurduķlarında mecmû'-ı ħâzırîn reyyân ve der-meyân-ı istişhâbları olan kü'ûs-i bereket-me'nûs mel'ân olmuş-iken istişhâb-kerde-i mer'e-i mezbûrede tareyân-ı noķşân nûmâyân olmayup ħattâ bu ħâlet sakı-yı İlâhî idiginden nâşî 'adem-i naķş-i mâ ile mezbûreye tesliyet buyurduķları hadîs-i tavîlû'z-zeyldir.¹⁶⁸² Keyfe lâ? Rivâyet-i Seleme bin Ekva' ile şahîfe-zîb-i imlâ-yı muķanna'dır ki Cenâb-ı Risâlet-penâhîñ ihzâr-ı mâ'i'l-vuzû' ile emr-i vâcibü'l-imtîsâlleri şudûr ve ihzâr olunan mâ-i bereket-intimâ bir kadeĥ-i nezâfet-pîrâyâ şabb-ı Resûl-i Rab ile munaşşab olduķdan soñra bin dört yüz nefer kibâr-ı şerâfet-pervere kifâyet-sâz-ı tevażżî idigi muķarrerdur.¹⁶⁸³ Ve hadîs-i Cenâb-ı 'Ömer-i sûtûde-eşer maзмûn-ı şîĥĥat-perverince Ceyşü'l-'Usra nâmıyla zîver-bağış-ı suţûr-ı siyer olan Ğazve-i Tebûk'de maħmil-bendân-ı cihâd vürûd-ı 'atş-ı taĥammül-güzâr ile âb-ı nâba dil-teşne-sâz olup ħattâ bir merd-i tefsîde-lebiñ naĥr-ı ba'îre mübâderet ve işkenbesin 'aşîr ile tekâţur eden kaţarâtı şûrbe mübâşereti manzûr-ı Ĥâzret-i Şiddîķ-i 'atîķ olıcak berây-ı istiskâ Cenâb-ı Raĥmeten li'l-'Âlemîn'den istid'â ve tergîb-sâz-ı teveccüh ü du'â olmağın ol Reyyân-sâz-ı ħavâţır-ı aşhâb ħasebü'l-mes'ûl dest-küşâ-yı du'â-yı rehînü'l-ķabûl olduķda der-ĥâl rûy-i âsumân burķa'-püş-i seĥâb ve kaţarât-ı bârân mecmû'-ı dil-

¹⁶⁸⁰ Müslim, Müsâfirîn 311, nr. 681. Hadîsin tam metni için bkz. Kandemir, **age.**, c. I, s. 605-606.

¹⁶⁸¹ Bu iki mert, Hz. Ali ile hadisi rivâyet eden İmrân ibni Husayn'dır.

¹⁶⁸² Buhârî, Teyemmüm 6, nr. 344, Menâkıb 25, nr. 3571; Müslim, Mesâcid 312, nr. 682.

¹⁶⁸³ Müslim, Lukata 19, nr. 1729.

teşne-gānı sîr-âb eylediginden mā-'adā seḥāb-ı maṭarın ḥudūd-ı 'askeri 'adem-i tecāvüzi bî-irtiyāb idigi daḥi manzūr-ı nazar-ı ḥāzırın ve meşhūd-ı lihāza-i müşāhidin olmuşdur.¹⁶⁸⁴ Ve kezālik 'Amr bin Şu'ayb¹⁶⁸⁵ rivāyetiyle şübütü bî-reybdır ki ol Eşheb-süvār-ı risālet redîf-i Ebî Tālib-i sūtüde-ḥaşlet oldukları ḥalde **(99a)** Vād-i 'Arafāt'da Zî'l-Mecāz nām maḥalle ba'de'l-vuşul ḳarın-i şerāfet-rehînleri dil-teşnelikten bî-tāb olmağla cüyende-i āb olduğda Cenāb-ı ḥayāt-āver-i aşḥāb sa'ādet ve iḳbālle ba'îr-i sa'ādet-maşîrlerinden nāzil ve dü-dest-i rahmet-peyvestlerin rüy-i zemîne darb-ı bî-mu'ādil buyurduğda ol ān bir ma'în-i leṭāfet-rehîn mütefeccir ve nüş-i āb-ı leṭāfet-me'ābıyla şudūr-ı emr-i Nebevî ıtfā-sāz-ı tābiş-i derün-i her mütezaccir olmuşdur.¹⁶⁸⁶ Fi'l-ḥaḳīḳa bu bābda vürüd-ı aḥādîş-i keşîre ekşerün min en tuḥşā olup ḥuşuş-ı istiskā ve emşālinde eşer-i icābet-i du'aları der-ḥāl mināşşa-i zîb-i zuhūr idigi bî-mirādır. ^(N108a) Şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem teslīmā

Faṣl-ı Rābi'u 'Aşer: Ḥān-ı bereket-resān-ı du'ā-yı icābet-iḳtirānları izḥār-ı mu'cize-i tekşîr-i ta'ām ile i'cāz-fercām idiginiñ beyānına matbaḥ-ı 'āmire-i tibyandır. Bi'l-esānīdi's-şahīḥa rivāyet-i Cenāb-ı Cābir-i sūtüde-me'āşir ile merviyāt-ı muşahḥahadandır ki cî'ān-ı 'Arab'dan bir merd ruḥsā-yı dergāh-ı Seyyidü'l-Enām ve ḥāst-kār-ı iṭ'ām idigin serd edicek vesḳ ta'bîr olunan altmış sā' şa'îriñ nışfı ile işbā'ı bābında şeref-baḥş-ı şudūr olan emr-i Nebevî'ye binā'en miḳdār-ı mezkūr iḥzār olundüğda cāyi'-i mezbūruñ kendi ve veledi ve hemseri ba'de'l-keyl ekle meyl edüp miḳdār-ı mu'ayyenden rū-nümā olan noḳşanı itmām recāsıyla yine ruḥsā-yı dergāh-ı Nübüvvet-penāh olduğda eger iḳtiyāl iḥmāl olunsa ilā mā-şā'allāh miḳdār-ı mezbūruñ işbā'-ı cî'āna kifāyetin i'lām ile i'cāz-irtisāmlıkların iḥfām buyurmuşlardır.¹⁶⁸⁷ Kezālik zīver-efzā-yı levḥa-i şöhret olan ḥadîş-i Ebî Ṭalha¹⁶⁸⁸ maẓmūn-ı i'cāz-maḳrūnunca ityān-kerde-i Enes-i sa'ādet-res olan ḳurş-ı şa'îrden bir loḳma maẓhar-ı du'ā-yı Cenāb-ı Kāşifi'l-Ġumme olmağın

¹⁶⁸⁴ Bezzār, **Müsned**, c. I, s. 331; İbni Huzeyme, **es-Sahîh**, c. I, s. 52, nr. 101; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. IV, s. 223, nr. 1383.

¹⁶⁸⁵ Tâbiîn muhaddislerinden olan Amr ibni Şuayb, Abdullah ibni Amr ibni Âs radiyallahu anhümânın torunu Şuayb'ın oğlu olup 118/736'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 608.

¹⁶⁸⁶ İbni Sa'd, **et-Tabakatü'l-Kübrâ**, c. I, s. 153.

¹⁶⁸⁷ Müslim, Fezâil 9, nr. 2281; Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, III, 337, 347.

¹⁶⁸⁸ Enes ibni Mâlik'in üvey babası olan Ebû Talha el-Ensârî, henüz Müslümân olmadan Enes'in dul annesi Ümmü Süleym ile evlenmek istemiş, o da Müslüman olduğu takdirde kendisiyle evleneceğini, üstelik mehir de almayacağını söylemiş, bunun üzerine kendisi Müslümân olmuştur. 34/654'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 23.

miḳdār-ı ricāl-i seb'îni ve 'alâ rivâyetin uhṛâ enfâr-ı ṣemânîni şib'-maşîr etmiştir.¹⁶⁸⁹ Keyfe lâ? Rûz-ı firûz-ı Ḥandaḳ'da ol Resûl-i muşaddaḳ aşḫâb-ı kirâm-ı ma'âlî-maḳâmdan elf kâmilî sâ'-ı şa'îr ve veled-i ma'z-ı şaḡîr ile iṭ'âm ve mecmû'-ı fiḥâm ol ta'âm-ı bereket-fercâmdan şeb'ân oldukları mervîyy-i Cābir-i sûtûde-me'âşirdir. Ḥattâ bu mu'cize-i i'câz-pîrâ cîlve-ger-i minaşşa-i şudûr olduğu eşnâda herkes ḥasebül-i-ıştîhâ şib'-res olmuş-iken derûn-ı ḳaş'a-i ta'âmdan bereket-i buşâḳ-ı Resûl-i Beşîr ile lem'a-i ta'âm-ı ḥalâvet-semîr zevḳ-baḥş-ı zâ'ika-i şaḡîr ü kebîr olduğundan mâ-'adâ nokşân-ı me'kûl maḥsûs olmadığın daḥî râvî-i feẓâ'il-mültevî ḳasem ile te'kîd-sâz idigi eşer-i şîḥḥat-muḥtevidir.¹⁶⁹⁰ Ve kezâlik iḥbâr-ı şîḳât-ı ruvât ile yine Cābir-i sûtûde-me'âşirden ve 'adîl-i şîḥḥat-ta'vîlî Şābit-i rehînül-l-mefāhirden cîlve-ger-i minaşşa-i rivâyetdir ki zümre-i 'aliyye-i Enşârdan bir zât-ı şerāfet-simāt ile nisvân-ı 'işmet-iḳtirāndan bir mer'e-i sûtûde-şîfât miḳdār-ı mele'i'l-keff me'kûl-i elṭaf ile iṭ'âm-ı Seyyidül-l-Enām ve ziyāfet-i refāḳat-pîrāyân-ı Risālet-fercām murād etmegin Cenāb-ı işbā'-sâz-ı cî'ân-ı ümmet me'kûl-i bereket- (99b) meşmûlî saṭḥ-ı ināya başt ve nazar-kerde-i du'ā buyurduḳdan sonra mecmû'-ı sükkân-ı dār ve ḳuṭṭân-ı hücre-i şerāfet-şî'ârî ve nişîmen-nişînân-ı dār-ı ziyāfet-medârî ba'de'l-işbā' derûn-ı inā-i bereket-intimāda ḳable mec'î'l-ezyāf iḥzâr-kerde-i muzyāf olan ta'âm bi-'aynihî beḳâ-ittîşāf idigi cümle-i mu'cizât-ı i'câz-simāt-ı Seyyid-i Kā'ināt'dandır.¹⁶⁹¹ (N108b) Keyfe lâ? Ḥazret-i Ebî Eyyûb el-Ensârî¹⁶⁹² raḍîye 'anhu Rabbuhu'l-Bārî rivâyetiyle tîrâz-ı levḫa-i şübûtdur ki Cenāb-ı Resûl-i Muḥterem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ile yâr-i ḡârları Şiddîḳ-ı 'Atîḳ-i şerāfet-medârî râvî-i sûtûde-dem da'vet ve kifāyet miḳdârî ta'âm iḥzârına mübāderetden sonra şeref-yâb-ı ḳudûm-i sa'âdet-mevsûmları olmaḡı ḥ'âst-kâr olduḳda zümre-i 'aliyye-i Enşâr'dan miḳdār-ı şelâşîni daḥî da'vet ile me'mûr ve mâ-ḫazar-ı mezbûr ile ol mecmû'-i şerāfet-lümû'ı ziyāfetden sonra miḳdār-ı sittîni daḥî da'vete emr-i 'ālî şâdir ve

¹⁶⁸⁹ Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3578; Müslim, Eşribe 142, nr. 2040. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 24-25.

¹⁶⁹⁰ Buhârî, Megâzî 29, nr. 4102; Müslim, Eşribe 141, nr. 2039. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 25-27.

¹⁶⁹¹ İbni Sa'd, **et-Tabakatü'l-Kübrâ**, c. I, s. 177.

¹⁶⁹² Hicretten iki yıl önce Ensârdan İslâmiyet'i ilk kabul edenlerle birlikte Müslüman olan ve Medineli, Hazrec kabilesinin Neccaroğulları kolundan olan Ebû Eyyûb Hâlid ibni Zeyd el-Ensârî, hem vahiy kâtiplerinden hem de ashâb-ı kirâmın âlimlerinden olup Peygamber Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellemi evinde yedi ay misafir etmiş ve bundan dolayı kendisine "Mihmandâr-ı Nebî" denmiştir. Ebû Eyyûb el-Ensârî, 49/669 yılında yapılan ilk İstanbul kuşatmasına katılmış, kuşatma devam ederken hastalanıp vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 28.

mezbûrların keẓâlik huşûş-ı ziyâfet ve işbâ'ları mâ-ḥazar-ı merķūmdan bâhir olup ba'dehû miķdâr-ı seb'îni daḥi da'vete şudûr-ı menşûr-ı i'câz-mevfûrları tâbân ve cümle-i merķūme daḥi mâ-ḥazar-ı bereket-perverden şeb'ân olmuşlardır. Ḥattâ cümleteyn-i ahîreteyniñ mecmû'ı ol meclis-i sa'âdet-celîsde mübâya'a-sâz-ı İslâm ve ta'âm-ı kalîl kifâyet-sâz-ı enfâr-ı mi'e ve şemânîni idigi mu'cize-i bâhiresin rivâyet ile râvî-i feẓâ'il-me'âb şeref-yâb oldıḡın inbâ etmiştir.¹⁶⁹³ Ve Semüre bin Cündeb¹⁶⁹⁴ rivâyetiyle şıḥḥat-telehhübdür ki dergâh-ı Nübüvvet-penâha me'tiyye olan kaş'a-i bereket-lem'anıñ muḥtevi oldıḡı laḥm-i meşvî ile ğudve-i nehârdan 'aşve-i leyle deḡin mâ-te'âkabû şeref-yâb-ı huẓûr-ı Nebevî olan ġürûh-i şerâfet-şükûh-i kirâm it'âm buyurulmuştur.¹⁶⁹⁵ Keyfe lâ? 'Abdurrahmân bin Şiddîk-ı Ekber¹⁶⁹⁶ rivâyetiyle levḥa-i şübûtda musaṭṭardır ki zümre-i 'aliyye-i aşḥâb-ı kirâmdan enfâr-ı mi'e ve selâşîn şeref-i şoḥbet-i Seyyidü'l-Evvelîn ve'l-Âḥirîn ile teşerrüf-rehîn oldıḡı ḥâlde miķdâr-ı sâ'-ı vâḥid ta'âm ile sevâd-ı batn-ı şât-ı vâḥid ihzâr-kerde-i pîş-ġâh-ı Resûl-i bereket-'â'id kılınup mecmû'-ı ḥâzırîn ḥasebû'l-iştihâ loķma-ḥ'âr-ı şib'-i müstevfâ olduḡdan soñra baķıyyeyi kaş'ateyne idâ' ve ber-düş-ı ba'îr kılınmaġla mu'cize-i teksîr-i ta'âmı ibdâ' buyurmuşlardır.¹⁶⁹⁷ Ve keẓâlik Abdurrahmân bin Ebû 'Amretü'l-Enşârî vâlid-i keşîru'l-meḥâmidinden¹⁶⁹⁸ bu haber-i sûtûde-eşeriñ rivâyet-dârı ve 'adîl-i celîli Seleme bin el-Ekva' ve Ebû Hüreyre-i feẓâ'il-muķni' ve Cenâb-ı 'Ömer-i ma'delet-maķarr inbâlarıyla cilve-gerdir ki ba'zı maġâzî-i Nebeviyye'de kıdr-ı celîlü'l-ķadr butûn-ı şerâfet-meşḥûn-ı aşḥâb-ı kirâm tabiş-i cû' ile ġaleyân-sâz-ı iştihâ-yı ta'âm olduḡda ol Bâsıt-ı simâṭ-ı hüda 'aleyhi şerâyifü't-teḥâyâ ihzâr-ı baķıyye-i zâd-ı bereket-nejâdı fermân-fermâ olmaġın bir merd-i hüşyâr miķdâr-ı mele'i'l-keff ve merdüm-i âḥar mezbûrdan bi'l-it'âmı der-meyân ve bi't-taḥmîn

¹⁶⁹³ Ca'fer ibni Muhammed el-Firyâbî, **Delâilü'n-Nübüvve**, s. 44; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. IV, s. 185-186; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. VIII, s. 303.

¹⁶⁹⁴ Daha çocuk denilecek yaşı Müslümân olmuş olan Ebû Saîd Semüre b. Cündeb b. Hilâl el-Fezârî, ilk gençlik yıllarında Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanında bulunmuş ve kendisinden duyduġu hadisleri titizlikle ezberlemeye çalışmıştır. 60/680'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 29.

¹⁶⁹⁵ Tirmizî, Menâkıb 5, nr. 3625; Dârimî, Mukaddime 9, nr. 57.

¹⁶⁹⁶ Hz. Âişe'nin ana baba bir kardeşi olan Abdurrahman, İslâmiyet'in ilk yıllarında, Bedir ve Uhud Gazvelerinde müşriklerin yanında yer almış, Mekke'nin fethinden önce Müslüman olmuştur. 53/673'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 30.

¹⁶⁹⁷ Buhârî, Hibe 27, nr. 2618, Et'ime 7, nr. 5382; Müslim, Eşribe 175, nr. 2056.

¹⁶⁹⁸ Ebû Amre el-Enşârî'nin adı Bişr veya Beşîr yahut Sa'lebe olduġu söylenen Neccaroġulları'na mensup bir sahâbî olup Sıffîn Savaşı'nda Hz. Ali'nin yanında yer alarak orada hayatını kaybetmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 30.

mecmū'ı sâ'un min temr miqdârı idigi tâbân iken Cenâb-ı it'âm-âver-i ümmet me'kül-i merkûmı mevzû'-ı bisât-ı bereket-menâf buyurup ihzâr-ı ev'ıye-i hızzâr ile işâret-fermâ-yı ahz-ı hıssaş olduklarında herkes leb-rîz-sâz-ı inâ-i istişhâb-res olduğdan ^(N109a) sonra bâkî min evveli'l- **(100a)** emr hîn-i râtibe-i tahmîn olan miqdâra râkî idigi 'ayân ve farazâ miqdâr-ı mezbûr ile it'âm-ı sükkân-ı arâzîn irâde-i 'aliyye-i Seyyidü'l-Evvelîn ve'l-Âhirîn olsa kifâyet-rehîn olacağı tâbân olmuştur.¹⁶⁹⁹ Ve Hâzret-i Ebî Hüreyre-i fezâ'il-me'âb rivâyetiyle şihhat-nişâbdır ki Cenâb-ı Resûl-i Tevvâb'dan râvî-i fezâ'il-muhtevîye nişîmen-nişînân-ı Şuffe-i şafâ-pîrâyı da'vet bâbında emr-i vâcibü'l-ittibâ'-ı Nebevî şudûrına binâ'en mecmû'-ı ehl-i Şuffe'ye işâl-i peyâm-ı da'vet ve ol gürûh-ı enbüh-ı şerâfet-şukûh daği ruhsâyî-i dergâh-ı Nübüvvet-penâha mübâderet ve beyne eydîhim pîş-nihâd buyurılan miqdâr-ı ta'âmdan zümre-i 'aliyye-i mezbûre şeb'ân olduğdan sonra kemmiyyet-i me'küle keyfiyyet-i nokşân-ı eşer-resân tareyân olmayup me'kül olduğu fakat âşâr-ı esâbi'den müstenbiţ olmuştur.¹⁷⁰⁰ Ve Cenâb-ı Haydar-ı Kerrâr radıye 'anhu Rabbuhu's-Settâr'dan daği merviyy-i şihhat-medârdır ki ebnâ-i 'Abdulmuttalib'i da'vete şudûr-ı emr-i vâcibü'l-imtişâl-i 'âlî-Hâzret'e binâ'en râvî-i sûtûde-âyîn muda'avînden miqdâr-ı erba'îni cem' edüp huzûr-ı sa'âdet-mevfûr-ı Hâzret'e ihzâr eşerinde ol Bâsıt-ı simât-ı i'câz izhâr-ı mu'cize-i teksîr-i ta'âm buyurmağla zümre-i merkûmeyi it'âm buyurmuştur. Hattâ mezbûrînden ba'zıları ekl-i ciz'-i vâhidde müstakillen murabba'-nişîn-i h'ân-ı tevaşşul ve şûrb-ı mazrûf miqdâr-ı keyl-i vâhîde gelû-gîr-i tahammül iken mâ-hâzar-ı bereket-eşerden hasebü'l-iştihâ tenâvül ile şeb'ân olduğdan sonra ta'âm-ı mezbûrdan miqdâr-ı bâkî hîn-i ihzârda cılve-ger-i minâşsa-i şuhûd olan mertebeye râkî idigi muqarrer ve ba'de it'âmihim iskâ olundukları kadeh-i bereket-eşerde daği cılve-ger olan şarâb-ı tühûr reyyân-sâz-ı zümre-i mezbûre olduğdan sonra kemâ-fi'l-evvel mele'ân idüğü rûşen-terdir.¹⁷⁰¹ Ve kezâlik Enes-i sa'âdet-res rivâyetiyle levha-tırâz-ı şübûtdur ki ol Bânî-i mebânî-i mu'cizâtın bünyân-ı izdivâc-ı Zeyneb-i sûtûde-deme tarh-endâz-ı sâha-i ibtinâ oldukları eşnâda da'vet-i kavm-i müsemma ve ihzâr-ı mülâkıyân-ı sûtûde-peymâ huşûşuna râvî-i hadîs-i şerâfet-peymâ me'mûr ve itmâm-ı emr-i Risâlet-penâha teşmîr-sâk-ı

¹⁶⁹⁹ Ahmed ibni Hanbel, el-Müsned, III, 417-418.

¹⁷⁰⁰ İbni Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. VI, s. 314; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, c. III, s. 195, nr. 2907.

¹⁷⁰¹ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 159; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. VIII, s. 302-303.

iẖtimāma sa'y-i mevfūr etmegın derūn-i beyt ve hücre-i muṭahhara tezāhüm-i ḡuyūf-i şerāfet-melhūf ile māl-ā-māl iken miḡdār-ı müdd-i vāhid temr-i bereket-ā'ıdden nām-ı “ḡays”¹⁷⁰² ile mevsūm olan ṭa'āmı der-meyān ve esābi'-i i'caz-menābi'lerinden enāmil-i selāşelerin vaṣ' ile teşrīf-sāz-ı ḡān-ı bereket-imtinān olduklarından şoñra mā-ḡazar-ı merḡūm ḡuẓẓār-ı şerāfet-mevsūmı müşbi' ve iṭ'ām-ı āḡarını daḡı müstetbi' olarak miḡdār-ı vāhid ve seb'ın yāḡud āḡād-i işneyn ve seb'ını istīfā-pīrā-yı şib'-i mükemmel olmuş-iken mā-baḡıye ke'l-evvel meşḡūd olan miḡdāra rāḡı idigi müdelleldir.¹⁷⁰³ Ḥattā ber-minvāl-i (N109b) rivāyet-i uḡrā ḡaber-i merḡūmdan yāḡud 'adīl-i şerāfet-mevsūmundan mefhūm olan āḡād-i ezyāf miḡdār-ı selāşü-mi'eye rehīnetü'l-istişrāf iken cümlesi şeb'ān ve ref'-i mā-baḡıye ile Enes-i sa'ādet-res me'mūr olduğda (100b) ḡable eklihim cilve-ger-i mināşsa-i şuhūd olan miḡdārdan ba'de ferāḡihim meşḡūd olan miḡdār mümkün'l-farḡ olmadığın iḡbār etmişdir.¹⁷⁰⁴ Ve kezālik Ḥazret-i 'Aliyy-i feẓā'il-müteḡallī rivāyetiyle lümū'-ı şübūṭı mūncelīdir ki ṭırāz-ı beytū's-şerāfe ya'nī Cenāb-ı Zehrā-yı zātū'n-nezāfe bir ḡıdr-ı celīlū'l-ḡadrın mazrūfı olan ṭa'āmı Zāt-ı 'işmet-simātıyla hemser-i sa'd-i aḡteri 'Aliyy-i mehābet-perver içün ba'de't-tabḡ iḡzār-kerdesin tenāvülde ma'ıyyet-i Seyyidü'l-Mürselīn'i recā-mend olmaḡın berāy-ı¹⁷⁰⁵ da'vet Cenāb-ı 'Aliyy-i sūtüde-ḡaşleti dergāh-ı Risālet-penāha irsāl ve Sulṭān-ı Rusūl daḡı icābet-sāz-ı da'vet-i Zehrā-yı şerāfet-iştimāl olduğda mā-ḡazar-ı Fātımā-i re'fet-meşīmeden şafḡa şafḡa cemī'-i nisā-yı şerāfet-resāların ḡişşe-yāb ve Zāt-ı risālet-simātlarıyla şıhr-i 'ālī-ḡadr-ı Murtaẓā'larının ḡişşesin daḡı ifrāzdan şoñra ḡıdā-yı Ḥazret-i Zehrā-yı ma'ālī-intimāyı daḡı pīş-nihād-ı imtiyāz buyurup ref'-i ḡadr-i bereket-mevfūr ile emrleri şeref-baḡş-ı şudūr olduğda feyzān-ı ṭab'-ı ḡadr-i bereket-intimā rū-nümā ve niḡe müddet mazrūf-ı bereket-melhūfundan ḡuşūl-i şib'-i müstevfā şüret-nümā olduğın inbā etmişdir.¹⁷⁰⁶ Ve kezālik Cenāb-ı 'Ömer-i ma'delet-ḡüster ol Pīrāye-baḡş-ı erīke-i mu'cizātın şudūr-ı emr-i imtişāl-perveriyle rükbān-ı ḡabīle-i Aḡmes'den dört yüz neferi ziyāfet ile me'mūr olduğda mā-ḡazarı olan temrin ḡilletin īrād ile dergāh-ı re'fet-penāḡlarından istimdād etdikde emr-i da'vet-i tekrār mināşsa-i zīb-i şudūr

¹⁷⁰² Hays; süt, süzme peynir, hurma ve yağla yapılan bir yemek türüdür.

¹⁷⁰³ Müslim, Nikāḡ 94, nr. 1428.

¹⁷⁰⁴ Müslim, Nikāḡ 95, nr. 1428.

¹⁷⁰⁵ berāy-ı: berāt-ı A. N.

¹⁷⁰⁶ İbni Sa'd, et-Tabakatü'l-Kübrā, c. I, s. 186-187.

olmanın müddehârı olan temr ile mezbûrını ziyâfete mahmil-bend-i ‘azîmet olup miqdâr-ı cesâmet-i faşîl-i râ’iz temr-i fâ’iz ile mecmû‘-ı mezkûrîn şib‘-rehîn olduğdan sonra bakıyye-i mâ-ḥazar ke'l-evvel idigi Dükeyn-i Ahmesî¹⁷⁰⁷ iḥbârıyla rûşen-terdir.¹⁷⁰⁸ Hattâ merviyy-i merķûm iḥbâr-ı Cerîr-i¹⁷⁰⁹ fezâ’il-maşîr ve inbâ-yı Nu‘mân bin Muḳarrin ile daḥi ḥaber-i şihḥatde mütemekkin olup ancak duyûf-ı mezkûre rûkbân-ı kabîle-i Müzeyne'den¹⁷¹⁰ erba‘u-mi’e olmak üzere muḥarrerdir.¹⁷¹¹ Felihâzâ ‘inde ba‘zî'l-fuḥûl rivâyeteyn-i mezbûreteyn ta‘addüd-i kazıyyeye mahmûldür. Ve kezâlik rivâyet-i Cenâb-ı Câbir-i sûtûde-me‘âşir mefhûm-ı fâḥirince vâlid-i râvî-i fezâ’il-muḥtevî dâr-ı bekâya medyûnen riḥlet ve müstaḥlefî ifâ-i duyûna kifâyet etmeyüp dâhil-i ḥavza-i mülkiyyeti olan semere-i cüneyne ile indifâ‘-ı ğuremâ muḳıyy-i sinîne muḥtâc ve ilḥâḥ-âverân-ı edâ ârâm ile ittışâf-pîrâ olmamağın lâ-‘ilâc dergâh-ı Nübüvvet-penâhdan istimdâd etdikde eşmâr-ı mevcûdeyi kat‘ ve sâye-i naḥle ḥırmen-mişâl vaz‘ bâbında emr-i vâcibü'l-imtişâl-i Nebvî kurtâ-i binâğuş-i râvî olmağın ^(N110a) ḥasebü'l-emri'l-‘âlî itmâm-ı ḥıdmet ile recâ-mend-i nazar-ı ‘âlî olduğda bi’z-zât ol Sultân-ı kalem-rev-i şefâ‘at hezâr-sa‘âdet ile tavf-ı cevânib-i ḥırmen-i temr ol tûde-i ḥalâvet-nümûdeyi maḫhar-ı du‘â-yı icâbet-i ğamr buyurmağın eşmâr-ı mezbûre ile esâmî-i ğuremâ bi'l-cümle resîde-kerde-i ḥâme-i edâ olduğdan sonra bâķî mahsûl-i sene-i mu‘tâde miqdârına râķî idigi inbâ-kerde-i râvî-i fezâ’il-muḥtevîdir.¹⁷¹² Hattâ ber-minvâl-i rivâyet-i uḫrâ i‘tâ-kerde-i erbâb-ı duyûn olan miqdâr ile bakıyye ‘ale's-seviyye idügi rû-nümâ¹⁷¹³ ve ğuremâ **(101a)** zümre-i Yehûd'dan olmağla bu mu‘cize-i i‘câz-intimâya ta‘accüb-fermâ olmuşlardır. Ve kezâlik rivâyet-i Cenâb-ı Ebî Hüreyre ile şübût-pîrâdır ki ba‘zî mağâzî-i Nebviyye'de zümre-i ‘aliyye-i aşḫâb-ı ma‘âlî-seciyyeye ğalebe-i cû‘ resîde-i sâmi‘a-i Nebiyy-i hidâyet-lümû‘ olduğda râvî-i fezâ’il-muḥtevî ityân-ı

¹⁷⁰⁷ Bu saḥâbînın adı Dükeyn ibni Saîd el-Ahmesî (veya el-Müzenî) olup nisbesi ise kimi yerde el-Müzenî, kimi yerde el-Has‘amî şeklinde kaydedilmiştir. İbni Hacer ise, bu zâtın nisbesinin hem Has‘amî hem de Müzenî şeklinde geçtiğini ifade etmiştir. (**el-İsâbe**, c. I, s. 476). Kandemir, **age.**, c. II, s. 35.

¹⁷⁰⁸ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, IV, 174.

¹⁷⁰⁹ Yemen’deki Becîle kabilesinin reisi olan Cerîr bin Abdillâh, orada Müslüman olmuş ve hicretin 10. yılında kabilesinden 150 kişiyle Medine’ye gelmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 35.

¹⁷¹⁰ Her üç nüshada da “Müzeyyene” şeklinde imlâ edilmiştir.

¹⁷¹¹ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, V, 445.

¹⁷¹² Buhârî, Büyü’ 51, nr. 2127, İstikraz 8, 9, 18, nr. 2395, 2396, 2405, Hibe 21, nr. 2601, Sulh 13, nr. 2709, Vesâyâ 36, nr. 2781, Megâzî 18, nr. 4053.

¹⁷¹³ Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3580.

bağıyye-i zād ile me'mūr ve der-meyān-ı istiṣhābı olan bir miqdār temri ihzār-ı nādī-
i i'cāz-eyādī-i Peygamberī eyledikde dest-i bereket-peyvestleriyle me'hūzları olan
bir qabza temri baş ve bereket ile mazhar-ı du'ā-yı icābet-i rabṭı buyurduktan sonra
da'vet-i 'aşere enfār ile emr buyurmağın on nefer huşul-i şib'-i müstevfāya makarr
olduğdan sonra enfār-ı 'aşere-i uhrāyı daḥi da'vet ve mezkūrlar daḥi ba'de taḥşil-i ş-
şib' 'avdet edüp ilā āhiri'l-cuyūş 'aşereten ba'de 'aşeretin şib'-ber-düş olduğdan
sonra aḥz-ı mā-bağıye ile rāvī-i şerāfet-muḥtevī me'mūr ve ser-nügün-sāzlığından
gırzānlığına tenbīh-i Nebevī şudūruna binā'en hīn-i aḥz-ı temrde me'hūzı min
evveli'l-emr ityān-kerdesi olan miqdārdan ekser idigin inbā etmiştir. Hattā ol Sultān-
ı kalem-rev-i risāletiñ zamān-ı sa'ādet-iḳtirānlarında me'hūz-ı mezbūr kıllet-resā
olmadığından mā-'adā zamān-ı hilāfet-i Şiddīk-ı 'Atīk'de ve eyyām-ı emāret-i
Ḥazret-i 'Ömer-i ma'delet-refīkde daḥi sermāye-i zād-ı rāvī-i sūtūde-nihād olup
kendüyi ve ğayrıyı it'ām ile teberrük-fercām iken hengām-ı şehādet-i Ḥazret-i
'Osmān'da nehb-i nehhābīn ile izā'a-i biḍā'a-i bereket-fercāmīñ i'lām etmiştir.¹⁷¹⁴
Keyfe lā? Ber-minvāl-i rivāyet-i uhrā i'tā-kerde-i Ḥazret-i Mefḥarū'l-Enbiyā olan
temr-i bereket-intimādan niçe vesḳ temr-i bereket-mülteşakı merrāt-ı 'adīde zād-ı
rāḥile-i cihād-ı pesendide eyledigi şübūt-pīrādır.¹⁷¹⁵ Felā-cerem ma'lūm-ı tettebbu'-
sencān-ı kütüb-i siyerdır ki merviyi-yi Ebī Hüreyre-i fezā'il-muḥtevīniñ vuḳū'-ı 'adīli
Ġazve-i Tebūk'de daḥi cilve-ger olup hattā miqdār-ı temr-i mevcūd on kadar idigi
muḳarrer iken cümle-i ğuzāt-ı sa'ādet-peymāya māye-i şib'-i müstevfā olduğu bī-
mirādır. Ve kezālik Ebī Hüreyre-i fezā'il-mesālik rivāyetiyle pīrāye-baḥş-ı levḥa-i
şübūtdur ki rāvī-i şerāfet-lümū' ğalebe-i cū' ile ^(N110b) ruḥsā-yı dergāh-ı Risālet-
penāh olduğu hīnde ol bāsīt-ı simāt-ı hidāye qable hāzā ihdā olunan bir qadeḥ leben-i
lezzet-efken ile ehl-i Şuffe-i şafā-tev'emi ziyāfet murād-ı 'ālī-Ḥazret olmağın
mezbūrīni da'vet bābında rāvī-i fezā'il-mevfūr me'mūr olduğda mir'āt-ı derūn-ı rāvī-
i şadāqat-muḥtevīye kıllet-i miqdār-ı leben ve keşret-i duyūf-i şerāfet-efken 'aks-
endāz ve kendiniñ it'āma eḥaḳkıyyeti āyine-i ṭab'ında cilve-perdāz olmuş-iken naḳş-
ı mezbūr perde-i istiḥyā ile rū-pūş olmağın ḥulle-i imtişāl-i emr-i Nebevī'yi ber-düş
edüp ihzār-ı ehl-i Şuffe'ye mübāderet ve ol cem'-i şerāfet-lem'i ḥuzūr-ı Risālet-
penāha da'vet etdikde Cenāb-ı Mu'cize-perdāz mazrūf-ı qadeḥ-i bereket-dem-sāzdan

¹⁷¹⁴ Beyhakī, **Delāilü'n-Nübüvve**, c. VI, c. I09-111.

¹⁷¹⁵ Tirmizî, Menākıb 47, nr. 3839; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 352.

iskā-yı ehl-i Şuffe-yi şafā-nüvāza ser-āğāz ve cümlesin ḥasebül-i-ıştiḥā irvā buyurduktan sonra ḳadeḥ-i bereket-peyvest der-dest-i i'cāz-perverleri olduğu **(101b)** ḥālde irvā-yı rāvī-i feẓā'il-muḥteṭvīye işāret-güster olduklarında ol daḥi kemāl-i iştiḥā ile şib'-ber-düş oluncaya degin nüş etmiş-iken ol Taṭyīb-sāz-ı ḥavātır-ı aşḥāb-ı ma'ālī-dişār rāvī-i sūtūde-cenāba işāret-fermā-yı tekrār olmağla ḡibbe'l-imtişāl ḥuṣūl-i şib'-i küllī ile müteḥallī oluncaya degin nüş edüp ba'de hāzā şürb-i lebene ṭāḳat-efken olamayacağıın izḥār ile afv-ı teklīf-i tekrārı ba'de'l-iş'ār baḳıyye-i leben-i bereket-efken ile Zāt-ı sa'ādet-simāt-ı cāvīdlerin ḡibbe't-tesmiye ve't-taḥmīd irvā buyurdukların inhā etmiştir.¹⁷¹⁶ Ve kezālik Ḥālid bin Abdul'uzzā¹⁷¹⁷ rivāyetiyle sāḥa-i şübūtda cilve-efzādır ki rāvī-i merḳūm keşret-i 'ıyāl-le mevsūm ve şāt-ı vāḥidden ḥışaş-ı 'ıyāl birer loḳmaya ḳaşr olunsa daḥi 'adem-i kifāyet mefhūm iken ol merd-i şerāfet-nejād Cenāb-ı Risālet-ābāda berāy-ı zebḥ-i mu'tād bir şāt-ı bereket-nihād ihdā etdikde ba'de'z-zebḥ ve't-tabḥ ol Mālik-i memālik-i hüdā daḥi mühdā olan ḡanem-i bereket-tev'emden tenāvül buyurup baḳıyyeyi mevzū'-ı derūn-i vi'ā ve mazḥar-ı du'ā buyurduktan sonra Cenāb-ı Ḥālid'e i'tā ve mezbūr daḥi ol faẓla-i bereket-fercām ile mecmū'-ı 'ıyālın ba'de'l-iṭ'ām baḳıyye-i mevcūd-ı vi'ā ba'de hāzā daḥi bereket-me'vā idigin inbā etmiştir. Ḥattā ḥaber-i merḳūm Dūlābī'den¹⁷¹⁸ daḥi devr-endāz-ı vürūd olmağla şıḥḥat-mevsūmdur.¹⁷¹⁹ Ve kezālik inbā-yı Ācūrri¹⁷²⁰ ile şübūtuñ maḳarrıdır ki ol Erīke-nişīn-i ıştıfā tırāz-ı beyt-i şerāfet-i 'ulyā Ḥāzret-i Fātīmatü'z-Zehrā'yı ḥātīb-i celīlū'r-revātibleri Cenāb-ı 'Aliyy bin Ebī Tālib'e eşnā-yı tezvīcde bülbul-i āteşīn-nevā, Cenāb-ı Bilāl-i şerāfet-ārā berāy-ı velīme-i Zehrā-yı sa'ādet-resā çār-müdd yāḥud penc-müdd ta'āmı ḥāvī bir ḳaş'a-i bereket-muḥteṭvīye miḳdār-ı mezbūrı vāz' ve zebḥ-i yek-cezūr ile me'mūr olmağın ^(N111a) der-ḥāl Cenāb-ı Bilāl itmam-ı ḥıdmet ve munṭazır-ı şudūr-i emr-i 'ālī-Ḥāzret oldukda ol Bāsīt-ı simāt-ı mu'cizāt dest-i bereket-peyvestleriyle mā-ḥazarı lems buyurup ḳudūm-i

¹⁷¹⁶ Buhārī, Rikāk 17, nr. 6452. Ḥadīsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 40-41.

¹⁷¹⁷ Hz. Hatice'nin kardeşinin oğlu olduğu, ikinci Habeşistan hicretinde yolda vefat ettiği rivayet edilmektedir. (Hafācī, **Nesīmü'r-Riyāz**, c. III, 525). Kandemir, **age.**, c. II, s. 41.

¹⁷¹⁸ Horasan'da, Rey yakınlarındaki Dūlāb köyünde doğduğu için Dūlābī nisbesiyle anılan muḥaddis ve tarihçi Ebū Bişr ed-Dūlābī, 310/923'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 42.

¹⁷¹⁹ Ebū Bişr ed-Dūlābī, **el-Esmā ve'l-Künâ**, c. I, s. 206, nr. 381; Beyḥakī, **Delāilü'n-Nübüvve**, c. VI, s. 115-116.

¹⁷²⁰ Güvenilir bir hadis hafızı ve fıkıh âlimi olan ve Bağdat köylerinden Âcūr'da doğduğu için Âcūrri nisbesiyle anılan Ebū Bekir Muhammed ibni Hüseyin el-Âcūrri'nin kırk kadar eseri mevcut olup 360/970'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 365.

duyûf-i şerâfet-melhûfa işâret-fermâ olmağın fevc fevc deryâ-yı şerâfet-mevc-i aşhâb duhûl-i dâru'z-ziyâfe ile şeref-yâb olup her biri hasebü'l-iştihâ maşîr-i şib'-i müstevfâ olduğdan sonra bakıyye-i me'kûl-i duyûfî mazhar-ı du'â-yı bereket-simât ve irsâl-i zevcât-ı mutahharât buyurup cümle-i burka'-püşân-ı şerâfet daği misâfirleriyle ma'ıyyet üzere tenâvüle mübâderet etmişlerdir.¹⁷²¹ Keyfe lâ? Esnâ-yı tezevvüc-i Şafiiyye-i şerâfet-pîrâda daği baş-endâz-ı simât-ı bereket-menât olduklarında Cenâb-ı Enes-i sa'âdet-res mâder-i şefkat-perveriniñ matbûhı olan “hays” nâm ta'âm-ı bereket-fercâmı bir kâse-i vüs'at-peymâ ile huzûr-ı lâmi'u'n-nûr-ı Risâlet-medâra ihzâr etdikde da'vet-i kavm-i müsemmadan mâ-'adâ cümle-i mülâkıyân-ı şerâfet-intimâyı daği da'vet bâbında şudûr-i emr-i Risâlet-peymâyâ binâ'en mu'ayyen olan kavm-i şerâfet-efkeni ve mülâkî olduğu merdân-ı şerâfet-iktirânı bi'l-cümle meclis-i sa'âdet-celis-i Nebvî'ye ihzâr edüp hattâ cümle-i duyûf miqdâr-ı **(102a)** selâsü-mi'e idigi şihhat-melhûf idigin ihbârdan sonra hücre-i şerîfe ve şuffe-i münîfe ricâl-i şerâfet-iştimalle leb-rîz olduğu hâlde cümle-i huzûzâr 'aşereten 'aşereten halka-pîrâ-yı meclis-gâh-ı tenâvül olması bâbında emr-i Nebvî bedîdâr olup dest-i bereket-peyvestlerin kâse-i ta'âma vaz' ile mazhar-ı du'â-yı hafî buyurduktan sonra tenâvül-i huzûzâra hasebü'l-işâre cümle-i duyûf-ı şerâfet-pîrâ bi'l-iştihâ maşîr-i şib'-i müstevfâ olduğından mâ-'adâ bakıyye-i ta'âmı râvî-i sa'âdet-mültevi ref'le me'mûr olduğda miqdâr-ı mâ-bakıye hîn-i baş-ı simâtda rû-nümâ olan ta'âmdan fark olunmayacak mertebeye râkî idigin inbâ etmiştir.¹⁷²² Felâ-cerem bilâ-irtiyâb bu fuşûl-i şerâfet-mevşûlûñ üçünde daği zîver-efzâ-yı suţûr-ı şihhat-maşûr olan ahâdîs-i şerîfe râtibe-tîrâz-ı şihhat-i münîfe idigi maķûl-i maķbûl-i şâhib-i kitâbdır. Zîrâ aşhâb-ı Hayru'l-Berere'den enfâr-ı 'aşereniñ rivâyetinde hem-zebân-ı ittifâķ olduğu merviyî-yi şerâfet-muhtevî şihhat-mültevi idigi muķarrer ve tâbi'inden ez'âf-ı vüşûķ-ittişâfiñ kezâlik inbâ ile telâkkî-bi'l-ķabûlleri rüşen-ter olduğundan mâ-'adâ tebe'-i tâbi'inden daği ez'âf-ı ez'âfiñ ķulzûm-i taşdıķa irtişâflarıyla hadd-i tevâtüre resîde-sâzlığı hüveydâ olup merviyyât-ı mezbûre ķarîn-i inkâr-ı vâhid olmamağla şihhat-'â'id olmağın haķķâniyyet-i muhaddeşün bihâ cive-peymâ ve zîver-i şafaķât-ı kışas-ı meşhûre ve mecâmî'-i meşhûde idigi bilâ-imtirâdır. Felihâzâ şihhat-me'âsir-i i'câz-mezâhir-i

¹⁷²¹ Abdürrezzâk, **el-Musannef**, c. V, s. 487-488; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. IX, s. 207-208.

¹⁷²² Buhârî, Nikâh 65, nr. 5163; Müslim, Nikâh 94, nr. 1428.

merķūme ‘inde'l-ümme ke'ş-şems-i fî rābi‘ati'n-nehār rūşen ve āşikārdır. Şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

(N111b) **Faṣl-ı Hāmisü ‘Aşer:** Ol Resūl-i ḥaḳḳāniyyet müşülün tırāz-ı a‘le'l-merātib-i risālet idiklerine eşcārın şehādeti bār-āver-i şübūt olup zemīn-i sükūnet-rehinde raşīnetü's-sāḳ-ı temkīn iken da‘vet-i Nebiyy-i Muḥtār'a teşmīr-sāz-ı sâ'id-i hareket olarak icābet eyledigin ihbāra ravzatü'l-aḥbār belki nihālistān-ı leṭāyif-i āşārdır. Felā-cerem ḥadīkatü's-su‘adā-yı şerāyif-āşār-ı şihḥat-dişār olan kitāb-ı **Şifā**-yı şerāfet-intimāda zīver-baḥşā-yı zemīn-i tanşīş olan uşul-i esānīd-i şihḥat-meşānīdīn ğusūn-ı mekānet-meşḥūnlarından ser-zede ve dest-i feżā'il-peyvest-i inbā-yı İbn-i ‘Ömer-i şerāfet-perver ile çide-kerde olan bāve-i merviyi-yi ‘ibret-ğüster mazmūn-ı leṭāfet-āveri bu gūne mevzū‘-ı ṭabaḳçe-i taştīrdır ki ba‘zı esfār-ı Seyyidü'l-Ebrār'da bir a‘rābī-i sūtūde-kār Cenāb-ı Resūl-i Perverdigār'a dūçār olup maḳşad-gāh-ı a‘rābī istinbā-kerde-i Resūl-i ‘Arabī olduğda ḥāst-kār-ı telāḳī-i ‘ıyāl idigiyle eşnā-yı icābetinde ol Ḥādī-i ümmet a‘rābī-i sūtūde-ḥaşlete taḥallī-yāb-ı ‘amel-i ḥayr olmasının inhā ve mezbūr daḥi beyān-ı me‘mūrun bih ile muntazır-ı şudūr-ı tekrār-ı ḥitāb olduğda ityān-ı kelimeteyn-i şehādeteyn ile ḳabūl-i İslām ḥayr-ı maḥẓ idigin i‘lām buyurmağın a‘rābī-i sāde-derūn ol Resūl-i hidāyet-maḳrūndan müdde‘ā-yı ḥaḳḳāniyyet-intimā-yı nübüvvetine ṭaleb-kār-ı ityān-ı beyyine olduğda (102b) cānib-i vādī-i basīṭu'l-eyādīde raşīnetü's-sāḳ-ı temkīn olan şecere-i şābiteye işāret ve da‘vet-i a‘rābī ile berāy-ı şehādet icābet-sāz-ı hareket olması bābında emr-i ‘ālileri cilve-peymā-yı şudūr olup tevaḳḳuf-ı a‘rābī-i ḥayret-mevfūr sebebiyle rāwī-i feżā'il-dem-sāz işāret-fermā-yı da‘vet-i şecere-i ser-efrāz olduğda şādī-i ruḥsāyī-i dergāh-ı Risālet-penāh ile şecere-i raşānet ve destgāh-ı hareket ve sāḥa-i zemīni şikāf-rehīn ederek pīş-gāh-ı Nübüvvet-penāha gelüp ğıbbe'l-iştiḥād se-bār nübüvvet-i Resūl-i Muḥtār'a şehādet ve yine mekān-ı ḳadīmine ‘avdet eylemiştir.¹⁷²³ Hattā Cenāb-ı Büreyde'den¹⁷²⁴ merviyi-yi sencīdedir ki kezālik bir merd-i a‘rābī ṭaleb-kārī-i āyet-i nübüvvet ile ruḥsā-yı dergāh-ı Nebiyy-i ‘Arabī olduğda ol Nihāl-i bī-hemāl-i gülzār-ı

¹⁷²³ Dārimī, Mukaddime 4, nr. 16; Taberānī, **el-Mu‘cemü'l-Kebīr**, c. XII, s. 431-432, nr. 13582; Heysemī, **Mecmau'z-Zevāid**, c. VIII, s. 292.

¹⁷²⁴ Resūl-i Ekrem -sallallāhu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in hicreti esnasında Mekkelilerin onu ele geçirene büyük mükāfatlar vaad ettiğini işiten ve arazisinden geçmekte olan Peygamber Efendimiz sallallāhu aleyhi ve sellemi durdurup konuşmasından çok etkilenen, sonrasında adamlarıyla birlikte Müslüman olan, daha sonra Medine'ye hicret edip çok önemli görevler icra eden Büreyde bin Husayb, 63/682'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 45.

Nübüvvet cānib-i vādī-i fūṣḥat-eyādīde manzūr olan şecere-i semere-i raşînetü's-sākā işāret ve taraf-ı nübüvvet-penāhdan da'vete fermān-fermā-yı icāzet olduḡda der-hāl şecere-i raşînetü'l-ezyāl meyl-endāz-ı cevānib-i erba'a ve 'urūḡ-ı rehînetü'l-lüfūḡ-ı menī'asın ihṛac ve hezārān ibtihāc ile şakḡ-endāz-ı zemīn ve sür'at-āver-i imtişāl-i emr-i Seyyidü'l-Mürselīn olarak pīş-gāh-ı Nübüvvet-penāha nezdīk ve zemīn-i tevaḡḡufda 'urūḡ-ı teşahḡhusuñ teşbīk edüp "es-selamu 'aleyke Yā Resūla'llāh" (N112a) maḡāl-i ḡaḡḡāniyyet-iştīmālīn tekellüm etdikden şoñra iltimās-ı a'rābī ile yine menbet-i aşlīsine ric'at içün şeref-baḡş-ı şudūr olan emr-i vācibü'l-imtişāl-i Nebevī'yi icrāya mübāderet ve mekān-ı ḡadīmīne ric'at edüp ke'l-evvel zīr-i zemīne idḡāl-i 'urūḡ ve izḡār-ı istivā-yı ḡāmet-i nedāret-lūsūḡ etdiğin a'rābī-i ḡayret-āver zīb-i manzara nazār kıldıkda berāy-ı ta'zīm-i Seyyidü'l-Enām secde-senc-i zemīn-i ikrām olmaḡı ḡāst-kār olup Cenāb-ı Resūl-i Muḡtār daḡı "İbādın yek-dīgere secde-i taḡiyyeti rehīn-i ḡayyız-i cevāz olsa berāy-ı itā'at-i ezvāc rişte-i secde-i pūr-ibtihāc, burḡa'-pūşān-ı zevciyyetiñ ḡilāde-i gerden-i zīmmetleri ḡılınurdu"¹⁷²⁵ deyü beyān-ı 'adem-i cevāz ile āḡāh-sāz-ı a'rābī-i sūtūde-dem-sāz olduḡlarında taḡbīl-i ḡadem-i muḡterem ve telṡīm-i yed-i mü'eyyedlerin ḡāst-kār ve ināle-i merāmıyla şeref-şī'ār olduḡın ihbār etmişdir.¹⁷²⁶ Ve kezālik rivāyet-i Cenāb-ı Cābir bin 'Abdullāh ile zīver-efzā-yı suṡūr-ı **Şaḡīḡ-i Müslim** olan ḡadīs-i şīḡḡat-perver maẓmūn-ı i'cāz-güsterince yevmen mine'l-eyyām ol Yektā-rev-i vādī-i Levlāk'īñ ḡudūm-i sa'ādet-mevsūmlarıyla sāḡa-i şaḡrā cılve-nāk olup bi-ḡasebī'l-ıḡtīzā vādī-i münkeşīfū'l-eyādīden bir ḡarafa sa'ādet ile 'azīmet ve pīş-gāh-ı i'cāz-penāḡlarında raşînetü's-sāk-ı temkīn olan şecereteynden biriniñ aḡşān-ı istivā-resānından der-dest-i i'cāz-peyvestleri olan ḡuşn-i metānet-efken ba'īr-i licām der-dehen gibi ol Resūl-i i'cāz-pereste inḡıyād-peyvest olmaḡın ināḡa-i rahl-i istivā ile ḡāmet-i refī'asın ba'de'l-ḡafz sāye-bān-ı ḡaylūlet olduḡı gibi merviyi-yi mezbūruñ mevḡi'-ı āḡarda bir 'adīlī daḡı cılve-ger-i mināşsa-i zūḡūr olduḡı rivāyet olunmuşdur. Ḥattā rāvī-i mezbūrdan bu ḡaber-i şīḡḡat-mevfūr daḡı **(103a)** cılve-ger-i mināşsa-i şudūrdur ki mişāl-i mu'cize-i sābīḡa ol tīrāz-ı rütbe-i fāyīḡa vasaṡ-ı vādī-i fesīḡatü'l-eyādīde mā-beyne'ş-şecereteyn bi'l-ıḡtīzā irāde-sāz-ı vūḡūf ve ızn-i Mürīd-i ḡaḡḡī ile işāret-fermā-yı ilti'ām-ı

¹⁷²⁵ Tirmizī, Radā' 10, nr. 1159; İbni Māce, Nikāḡ 4, nr. 1852.

¹⁷²⁶ Māverdı, A'lāmü'n-Nübüvve, s. 163; Kurtubī, el-İ'lām bi-mâ fi Dīni'n-Nasârâ mine'l-Fesâdi ve'l-Evhām, s. 357.

şakḳayn-i şecere-i raşinetü'l-'ukûf olduğda aşleyn-i aşileteyn-i şecereteyn berây-ı itmâm-ı hıdmet-i Seyyidü'l-Kevneyn yek-dîger ile mülteşîḳ ve ba'dehû müfterîḳ olmuşdur. Ve ber-minvâl-i rivâyet-i uhḫrâ yine bi'l-iktizâ iltişâḳ-ı şecereteyn-i şâbiteteyn rehîn-i irâde-i Seyyidü'l-Kevneyn olmağın teblîğ-i murâd ile Cenâb-ı Cābir-i sûtûde-nihâd me'mûr ve irâde-i Seyyidü'l-Kevneyn inhâ-kerde-i şecereteyn olduğu meş'ûr olduğda der-hâl yek-dîger ile iltişâḳa teşmîr-sâḳ ve verâları me'vâ-yı mestûr ve sezâ-yı teşrîf-i Cenâb-ı Risâlet-mevfûr olup râvî-i şerâfet-iltişâm bu mu'cize-i ġarâbet-me'âbı ihtisâb ederek iltifât-sâz-ı taraf-ı bâhirü's-şeref -i Mefḫar-ı Enâm olduğda ol mu'cize-perdâz-ı hezâr-ihtizâz ile muḳbil ^(N112b) ve şecereteyn-i mezbûreteyndən her biri menbet-i ḳadîmine mâ'il olup fi'l-aşl biri zîver-baḫş-ı sâḫa-i yemîn dîgeri revnaḳ-efzâ-yı zemîn-i yesâr oldukları gibi yümneten ve yüsreten raşinetü's-sâḳ-ı temkîn olmalarına ser-i risâlet-efser-i Seyyidü'l-Beşer işâret-perver ve her biri kemâ fi'l-evvel menbet-i ḳadîminde sāye-güster olmuşdur.¹⁷²⁷ Ve kezâlik rivâyet-i Üsâme bin Zeyd ile zîver-baḫş-ı levḫa-i vürüddur ki ba'zı mağâzî-i Nebeviyye'de ol Tırâz-ı râtibe-i risâlet râvî-i sûtûde-ḫaşleti berây-ı def'-i mâ-yakṭazî istinbâ-yı ḫalli'l-arâzî ile sezâ-vâr-ı ḫiṭâb-ı müstetâb buyurduğda bu vâdî-i fesîḫatü'l-ircâda a'yûn-i nâsdan verâ-yı perde-i nazarda cāy-ı ilticâ nâ-ma'lûm idigin inbâ etdikde vücûd-ı naḫl-ı sāye-güster yâḫud rû-nümüdî-i ḫacerden su'al buyurmalarıyla müteḳaribü'l-menâbit birkaç naḫl-i şâbiti muḫtevî maḫalden ḫaber verdikde ol cāy-gâḫ-ı şerâfet-penâhda pâ-ber-cāy-ı mekânet olan eşcâra ve eṭrâfında pehnâ-rev-i vâdî-i teferruḳ olan aḫcâra taraf-ı Risâlet-penâḫlarından maḫrec-i münticü'l-ferec-i Nebevî'de iltişâḳ-ārâ-yı cem' ü telfîḳ ve ictimâ'-pîrâ-yı te'lîf ve tensîḳ olmaların teblîğ-e râvî-i şerâfet-mevfûr me'mûr olmağın îşâl-i yarlıḡ ile imtişâl-i emr-i Resûl-i Belîğ etdikde der-hâl her nihâl-i raşânet-iştimâl yek-dîger ile mülteffetü's-sâḳ-ı bi's-saḳ ve her ḫacer-i teferruḳ-perver birbiriyle taḳarrub-güster olup mişâl-i ḫayme ve tûde-iltişâḳları rû-nümûde olduğdan soñra ol Murabba'-nişîn-i erîke-i i'zâz verâ-yı eşcâr ü aḫcâr-ı müctemi'adan ba'de inḳizâ'i'l-ḫâce ḫaṭve-endâz ve her biriniñ menbet-i evveline 'avd ve maḳâm-ı sâbıḳına redd olunmasın kendülere tenbîḫ bâbında yine râvî-i fezâ'il-mültevi me'mûr ve teblîğ-sâz-ı emr-i Cenâb-ı Resûl-i meḳârim-mevfûr olduğda her biri kemâ fi'l-evvel maḫall-i ḳadîmine ric'at-âver

¹⁷²⁷ Müslim, Zühd 74, nr. 3012.

olduğın inbā ve eşnā-yı rivāyetinde dü-bār kasem-ḥār olmağla te'kīd-sāz-ı rivāyet-i şiḥhat-peymā olmuşdur.¹⁷²⁸ Hattā rivāyeteyn-i merķūmeteyniñ 'adīl-i celīlī rivāyet-i Cenāb-ı Ya'lā ile daħi mesned-i şiḥhate i'tilā¹⁷²⁹ ve rivāyet-i Ġaylān bin Seleme¹⁷³⁰ ile kezālik tābiş-i mevşūķıyyeti rātibe-tırāz-ı neclādır. Hattā Cenāb-ı İbn-i Mes'ūd-i fezā'il-ālūd **(103b)** rivāyetiyle 'adīl-i mervıyy-i mezbūr Ġazve-i Huneyn'de daħi cilve-ger-i mināşsa-i zuhūr olmuşdur. Keyfe lā? Rivāyet-i Ya'lā-i¹⁷³¹ fezā'il-i'tilā ile emşāl-i mervıyyāt-ı mezbūre ol tırāz-ı rātibe-i mu'cizāt-ı bāhireden cilve-ger idigi muķarrer olup siyyemā envā'-ı eşcār-ı beriyyeden zīver-efzā-yı cins-i talħa¹⁷³² yāħud zīb-ārā-yı nev'-i semüre¹⁷³³ olan şecere-i 'azīme pīş-gāh-ı şerāfet-penāh-ı Resūl'llāh'a cebīn-sāy olup maķām-ı sa'ādet-fercāmlarınıñ erkān-ı erba'asın ba'de-ṭ-ṭavāf ric'at-sāz-ı menbet-i ^(N113a) ķadīmiyyū'l-ikāf olduğı meşhūd-ı erbāb-ı şuhūd olmuşdur. Hattā şecere-i mezbūreniñ dergāh-ı Vaħdāniyyet-penāhdan Cenāb-ı Hayru'l-Enām'a berāy-ı selām recā-mend-i intāk olduğın ol Mütemmim-i meķārim-i ahlāk aşhāb-ı ma'ālī-vifāķa takrīr ve i'lām buyurmuşlardır.¹⁷³⁴ Ve 'Abdullāh bin Mes'ūd rivāyetiyle tırāz-ı levħa-i vürüddur ki Cenāb-ı Resūlü's-Şakaleyn bir şeb kırā'at-i Qur'ān-ı Kerīm ile bülbül-i gülzār-ı tilāvet iken ecinneden bir rümme istimā'-sāz-ı¹⁷³⁵ kırā'at-i Hādiyū'l-Ümme idigin bir şecere-i raşīnetü'l-erkān ba'de ķal'il-'urūk ruħsā-yı dergāh-ı Nebiyy-i maşdūk olup vücūd-ı müstemi'in-i mezkūrini ilhbāra der-kār olmuşdur.¹⁷³⁶ Ve inbā-yı Mucāhid-i fezā'il-'ā'id ile yine İbn-i Mes'ūd-i şerāfet-ālūddan mervıyy-i bihbüddur ki mefhūm-i ḥadīs-i sābıķu'l-beyān üzre ṭā'ife-i ecinne müdde'ā-yı nübüvvete ḥast-kār-ı ityān-ı beyyine olmağın manzar-ı Resūl-i hidāyet-müşülde rū-nümā olduklarında raşīnetü's-sāk-ı sāħa-i temķīn olan bir şecere-i 'azīmeniñ nādī-i 'ālīlerine berāy-ı şehādet-i ityānı bābında işāret buyurdıkları ān müşārun ileyhā olan şecere-i raşīnetü'l-ağşān der-ḥāl naşb-

¹⁷²⁸ Ebū Nuaym, **Delāilü'n-Nübüvve**, c. II, s. 393-394, nr. 298; Beyhakī, **Delāilü'n-Nübüvve**, c. VI, s. 25-26.

¹⁷²⁹ Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, IV, 172.

¹⁷³⁰ Hikmetli sözleriyle tanınan ve şair bir sahābī olan Gaylān ibni Seleme es-Sekafī, 23/644'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 48.

¹⁷³¹ Hudeybiye, Hayber, Mekke'nin fethi ve Tāif seferlerine katılan ve annesi Siyābe'ye nisbetle Siyābe'nin oğlu Ya'lā veya babasına nisbetle Ya'lā bin Mürre olarak anılan bu sahābī, bazen annesi Siyābe'ye, bazen de babası Mürre'ye nisbetle kaynaklarda zikredilmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 48.

¹⁷³² Bir cins çalı.

¹⁷³³ Dikenli ve iri cüsseli bir ağaç türü.

¹⁷³⁴ Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, IV, 173; Heysemī, **Mecmau'z-Zevāid**, c. IX, s. 6.

¹⁷³⁵ kırā'at-i Qur'ān-ı Kerīm ile bülbül-i gülzār-ı tilāvet iken ecinneden bir rümme istimā'-sāz-ı: — N.

¹⁷³⁶ Buhārī, **Menāķibü'l-ensār** 32, nr. 3859; Müslim, **Salāt** 150, nr. 450.

kerde-i dest-i temkin olan ‘urûk-ı metānet-lüsûkuñ zîr-i zemînden cerre ref’-i kâmet ve imtişāl-i emr-i ‘ālî-Ḥazrete cezm-āver-i sür‘at olup āvāze-i ‘urûk-ı gûş-güzār-ı ḥuẓẓār olarak pîş-gāh-ı Cenāb-ı Resûl-i Muhtâr’da ‘arz-ı dîdār eyledigin rāvî-i feẓā’il-medār eşnā-yı iḥbārda ḥadîs-i sâbık-ı şihḥat-dişārı yâḥud ‘adîl-i celîl-i i‘cāz-şî‘ārın tezkâr etmişdir. Bināberîn şurûh-ı Şifā-yı teberrük-intimādan yâdigār-ı ḥāme-i Şihāb-ı feẓā’il-me‘āb olan şerḥ-i mu‘teberde ecinne meclis-i melā’ik-me’inne-i Risālet-meşmûle müşûl ve eşḥās-ı meşhûd liḥāza-i nübüvvet-menāşları idigine ḥadîs-i aḥîr i‘cāz-perdāz-ı delālet-sāz idigi muḥarrerdur. Pes ma‘lûm-ı erbāb-ı ārā ola ki kibār-ı aşḥāb-ı ma‘ālî-nişābdan İbn-i ‘Ömer-i feẓā’il-perver ve İbn-i Mes‘ûd-i şerāfet-ālûd ve Ya‘lā-yı feẓā’il-i‘tilā ve Üsāme-i şerāfet-‘alāme ve Enes bin Mālik-i feẓā’il-mesālik ve Cenāb-ı Ḥaydar-ı Kerrār-ı mehābet-şî‘ār ve İbn-i ‘Abbās-ı feẓā’il-istînās raḍiye ‘anhum Rabbü’n-nās ḥazarâtıyla emşāl-i kirāmlarından niçe fiḥāmîñ taḥakkuk-ı vuḳû‘-ı merviyât-ı sâbıkada bi-elfāẓihā yâḥud bi-ma‘ānîhā hem-zebān-ı ittifāk idikleri müteḥakkık ve iḥbār-ı şihḥat-dişārları kirām-ı tâbi‘înden niçe sa‘âdet-mende mülteşik ve ba‘duhum ḳarnen ḡıbbe ḳarnin ittishālât-ı esānîd ile taḥakkuk-ı kıssaş-ı i‘cāz-şî‘ār rütbe-i tevātür-i ma‘nevîye bülûğ ile menzil-resîde-i (104a) iştiḥār idigi maḳûl-i maḳbûl-i şāhib-i kitāb-ı celîlül’l-i‘tibārdır. Ba‘de hāzā inbā-yı İbn-i Fûrek-i feẓā’il-pîrā ile cümle-i mu‘cizāt-ı Seyyidül’l-Verā’dandır ki Cenāb-ı Risālet-perver berāy-ı Ğazve-i Tā’if maḥmil-bend-i sefer ve leylen süy-i maṭlab-ı (N113b) zafer-perverlerine sa‘âdetle güzere eşnāsında zeyn-efken-i zîn-i semend-i rehîñü’s-sü‘ûd iken ḥ‘āb-ālûd oldukları ḥâlde memerr-i sa‘âdet-maḳarlarında maḡrûs-ı zemîn-i temkîn olan bir şecere-i kebîre vicāh-ı sa‘âdet-itticāhlarıyla rû-be-rû olacağı ḥinde şıyāneten li’n-Nebiyi’l-Muşaddaḳ der-ḥāl dü-şakḳ olmağla def-i ḥaylûlet ve her biri sāk-ı müstaḳil ile ḳavme-pîrā-yı zemîn-i mekānet olmağın bilā-ḥā’il Cenāb-ı Resûl-i kerîmü’ş-şemā’il mürûr buyurmuşlardır. Ḥattā zamān-ı rāvî-i feẓā’il-‘unvāna degin ol dü-nihāl-i şerāfet-iştimāl sāye-endāz-ı sāḥa-i beḳā idigi inbā-kerde-i rāvî-i feẓā’il-pîrādır. Ve Cenāb-ı Enes-i sa‘âdet-resden daḥi merviy-i enfesdir ki evā’il-i zuhûr-i bi‘set-i Nebiyye’de jeng-i tekzîb-i ḳavm-i cehālet-revm ile mir‘āt-ı safvet-nümā-yı nihād-ı Resûl-i güzîñ ḥazîn iken Ḥāmil-i vahy-i mübîn tesliyet-i ḥātır-ı hidāyet-rehînleri içün nāzil, nādî-i sa‘âdet-eyādîlerine delālet-sāz-ı nübüvvetleri olan āyet-i i‘cāz-perveri berāy-ı irā’et-i verā-yı vādî-i fesîḥatü’l-eknāfda cilde-ger-i sāḥa-i şübût olan şecere-i işāret-āver olup pîş-gāh-ı Nübüvvet-penāhlarına da‘vet olunmasın iḥtār

etmekle Cenāb-ı Resūl-i ḥaḳḳāniyyet-intimā daḥi fermān-fermā-yı ṣecere-i raṣānet-peymā olduklarında der-ḥāl ol nihāl-i mekānet-iṣtimāl beyne yedeyi'n-Nebiiyyi'l-Min'ām kıyām edüp ba'dehū yine emr-i Resūl-i 'Allām ile menbet-i ḳadīmine ric'at ve pā-ber-cāy-ı zemīn-i raṣānet olmuşdur.¹⁷³⁷ Ḥattā rivāyet-i mezkūre Cenāb-ı 'Aliyy-i feẓā'il-müteḥalliden daḥi vürūd ile mūncelī olup ancak zuhūr-ı mu'cize-i mezkūre iḥtār-ı Cibril-i bāhirūt-tebcil ile cilve-ger idigi mezkūr olmayup ḥatır-ı hüdā-me'āşir-i Resūl-i ser-efrāzda tekzīb-i ḳavm-i cehālet-revminden nāşī iẓhār-ı mu'cize-i bāhire ḥ'āhişi ḥuzūr-ı hidāyet-perverlerine bā'ış-i ityān-ı ṣecere-i ṣebāt-āver ve ba'de'l-ityān ḥasebū'l-emri'l-'ālī ric'at-efken-i menbet-i aşlī idigi tābān ve bu mu'cize-i bāhireniñ zāhire olması āgāhī-i ḳavm-i cehālet-revm için maṭlūb-ı Cenāb-ı Seyyidü'l-ḳavm idigi rivāyet-i merḳūmeden 'ayāndır. Ve yine cümle-i mu'cizāt-ı bāhire-i Nebeviyye'den olup inbā-yı İshāḳ ile levḥa-zīb-i muḥākāt-ı celiyyedir ki aḳviyā-yı ma'āşirīn-i şerāfet-imtinān-ı Nebeviyye'den olup Rūkāne nām merd-i ḥired-mendi eṣnā-yı da'vet ile'l-İslām'da ol Mübelliğ-i aḥkām-ı risālet iẓhār-ı mu'cize-i ḥāriḳatū'l-'ādeyi irāde buyurmağın bir ṣecere-i raṣīnetü'l-erkānı sāye-baḥş-ı zemīn-i mūbā'adet-rehīn iken nidā ve pīş-gāh-ı i'cāz-penāhlarına irāde-i ityānını inbā buyurduḳda der-ḥāl ṣecere-i ḳaviyyetü'l-ğirās ḳudret-yāfte-i iḥsās olup ḥuzūr-ı şerāfet-mevfūr-ı Nebevī'de 'arz-ı ḳāmete mūbāderet ve hemān-dem ^(N114a) pīş-gāh-ı Nebiyy-i Muḥteremde sāye-dār-ı vuḳūf ve ba'dehū yine menbet-i aşlīsine ric'at ile ḳāmet-keşide-i 'uḳūf olmuşdur. Ve Ḥazret-i İmām Ḥasan-ı aḥsenden bu menḳūl-i maḳbūl daḥi merviyi-yi **(104b)** şıḥḥat-efkendir ki ol Sultān-ı ḳalem-rev-i risāletiniñ evvel-zamān-ı bi'şetlerinde tekzīb ve taḥvīf-i ḳavm-i cehālet-revmlelerinden ḥatır-ı hüdā-me'āşirleri derhem olmağın dergāh-ı re'fet-penāh-ı çāre-sāzdan berāy-ı def'-i meḥāfet bürüz-ı āyet-i i'cāz-ğāyete dest-küşā-yı niyāz olduklarında sāḥa-i vādī-i fülānide raṣīnetü's-sāḳ-ı temkīn olan bir ṣecere-i ṣābiteniñ aḡşān-ı raṣānet-bünyānından bir ḡuşn-ı metānet-efkeni da'vet ve iẓhār-ı bezm-gāh-ı 'ālī-Ḥazretleri bābında īḥā olunmalarıyla der-ḥāl ol Resūl-i kerīmü'l-ḥiṣāl ḡuşn-ı ṣecere-i merḳūmeyi da'vet buyurduḳda şaḳḳ-ı 'arz ederek pīş-gāh-ı 'ālī-Ḥazretde 'arz-ı ḳāmet ve ba'de berhetin mine'z-zamān menbet-i evveline ric'at-künānlığın fermān buyurmalarıyla yine maḳām-ı ḳadīmine 'avdet etmiştir. Felihāzā bu mu'cize-yi

¹⁷³⁷ İbni Mâce, Fiten 2, nr. 40283; Dârimî, Mukaddime 4, nr. 23; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 113.

ğarrâyı ba‘de'l-izhâr beytül-hüdâ-yı hâtır-ı Risâlet-tavflarından zevâl-i havf rû-nümâ ve mekâyid-i a‘dâdan bâ-vikâye-i Bârî maşûnu's-sâha-i teberrî idiklerine huşul-i yakîn müstebîn oldığın inbâ buyurmuşlardır.¹⁷³⁸ Hattâ ‘adil-i merviyy-i mezkûr rivâyet-i Hazret-i ‘Ömer-i ma‘delet-güster ile daği cilve-ger-i minâşsa-i şudûrdur.¹⁷³⁹ Keyfe lâ? Rivâyet-i İbn-i ‘Abbâs-ı fezâ’il-istînâs ile zîver-bahş-ı levha-i vürûd-i şihhat-nümûddur ki bir a‘râbî-i cehâlet-perveri şeref-i İslâm ile teşerrüfüñ mazharı buyurmak bâbında ol Resûl-i i‘câz-pîrâ irâde-sâz-ı izhâr-ı mu‘cize-i ğarrâ buyurmanın ser-be-bâlâ-yı evc-gâh-nümâ olan nahl-i hürmâdan bir hûşe-i temrin pîş-gâh-ı rif‘at-penâhlarına kudûmun emr buyurduklarında ol hûşe-i mu‘allâ hemân-dem ruhâ-yı dergâh-ı Habîb-i Ekrem ve yine emr-i Risâlet-perver ile âvîze-i dest-i sun‘-ı Kirdigâr oldığı maħalle ke'l-evvel zîb-âver olmuştur. Hattâ hadîs-i merķûmı taħrîc ile hâtır-ı enbâyı tefrîc eyleyen İmâm Tirmizî-i efdâl-pîrâ merviyy-i merķûmuñ şihhat-mevsûm idigin imlâ etmiştir.¹⁷⁴⁰ Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Sâdisü ‘Aşer: Vuķû‘-ı hanîn-i ciz‘-i minber-i şerâfet-maķarr-ı Seyyidül-Büşrâ ilkâ-sâz-ı sâmi‘a-i tibyândır. Vâkı‘â ol râtibe-tırâz-ı i‘câzıñ pîş-gâh-ı Risâlet-penâha beyyinü'l-i‘zâzlarında tekellüme ser-âgâz eden eşcârıñ dem-sâzlığı qar‘-endâz-ı şımâh-ı şübût oldığı gibi enîn-i ciz‘-i şerâfet-ķarîn ile daği mesâmi‘-i ruvât-ı fezâ’il-simât pür-tanîn idigi şöħret-rehîn olup âvâze-i vuķû‘-ı şihhat-lümü‘ı güş-güzâr-i hadd-i tevâtür idigi râtibe-tırâz-ı taķarrürdür. Keyfe lâ? Zümre-i ‘aliyye-i şahâbe-i kirâmdan miķdâr-ı isnâ-‘aşer şeref-yâfte-i rivâyeti idigi taħrîc-kerde-i ehl-i şahîh-i efdâl-perverdir. Ezcümle hıyâr-ı aşhâb-ı Resûl-i Muħtâr’dan Übeyy bin Ka‘b-ı fezâ’il-(N114b) şî‘âr ve Cenâb-ı Câbir-i efdâl-dişâr ve Enes bin Mâlik-i sûtûde-etvâr ve ‘Abdullâh bin ‘Ömer-i efdâl-medâr ve ‘Abdullâh bin ‘Abbâs-ı fezâ’il-istînâs ve Ebû Sa‘îd Hudrî-i şerâfet-iķtibâs ve Büreyde-i sûtûde-ķaşlet ve Ümmü Seleme-i şerâfet-vefret ve Muṭṭalib-i sa‘âdet-â’ib terâne-i inbâ-yı hadîs-i mezkûr ile mişâl-i ‘anâdil-i gülistân-ı vifâķ yek-nağme-i inbâ ve hem-zebân-ı ittifâķdır. Hattâ bünyân-ı merviyy-i Enes-i sa‘âdet-res tezelzül-i reybden ķaşânet ile mü’esses idigine binâ’en mi‘mâr-ı ebni‘e-i fezâ’il İmâm Tirmizî-i (105a) sûtûde-şemâ’il merviyy-i Enes-i fezâ’il-pirâyı resm-endâz-ı şahîfe-i i‘tinâ idügi gibi rivâyet-kerde-i Câbir-i sûtûde-

¹⁷³⁸ Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, VI, 14.

¹⁷³⁹ Ebû Ya‘lâ, *el-Müsned*, c. I, s. 191, nr. 215; Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, c. IX, s. 10.

¹⁷⁴⁰ Tirmizî, *Menâkıb* 6, nr. 3628.

me'âşir daği 'inde ekşeri'l-'ulemâ mu'tenâdır. İmdi ber-minvâl-i rivâyet-i Câbir-i fezâ'il-âyîn cüzû'-i nahlle meskûf olan mescid-i şerîf-i melâ'ik-'ukûfda ol Tırâz-ı râtibe-i risâlet zîver-efzâ-yı minber-i hıttâbet ü nasihat olduklarında cüzû'-i şerâfet-lümû'-ı mezkûreden bir ciz'-i rif'at-mültevi müttekâ-yı Nebevî iken berây-ı hutbe kudûm-i i'tilâ-mevsûm-i Risâlet-perver ile şerâfet-güster olmağ-ıçün vaz'-ı minber-i 'inde ehli's-siyâde karar-dâde olduğda müttekâ-yı Zât-ı risâlet-ittikâları olan ciz'-i şeref-medâr tâbiş-i iftirâk-ı Seyyidü'l-Ebrâr ile giryân ü zâr olmağın vaz'-ı haml eden nâka-i ıztırâb-peymâ gibi sadâ-yı hûş-rübâ¹⁷⁴¹ ile her ân nâle-künânlığı gûş-güzâr-ı huzzâr-ı ma'âlî-pîrâ ve rikkat-efken-i kulûb-ı küremâ olmuştur.¹⁷⁴² Hattâ mazmûn-ı hadîş-i Enes-i sa'âdet-res üzre Cenâb-ı Resûl-i Vedûd firâz-ı minber-i şerâfet-nümûda pîrâye-bağş-ı ku'ûd olduklarında hanîn-i ciz'-i ma'hûd bir rütbe-i tâtât-fersâya bâlâ-resâ oldu ki şiddet-i nâliş-i vuşlat-h'âhişinden der ü dîvâr-ı mescid-i şerâfet-medâr lerze-dâr olduğ harîr-i hâme-i ruvâtdan gûş-güzâr-ı şikâtdır.¹⁷⁴³ Felihâzâ ber-minvâl-i rivâyet-i Sehl-i fezâ'il-pîrâ hâlet-i mezkûre rehîn-i râtibe-i şuhûd-ı berere olduğda sihâb-ı âsumân-ı siyâdet olan dîde-i sencîdelerinden mişâl-i mürvârîd-i güzîde katarât-ı rikkat-simât çekîde olmuştur. Keyfe lâ? Ber-minvâl-i rivâyet-i Muttalib¹⁷⁴⁴ ol ciz'-i şerâfet-â'ib tâbiş-i iftirâk-ı Cenâb-ı Mu'cizü'l-me'âşire tâtât-zen olmadığından pâre pâre olduğ meşhûd-ı bâşıra olmağın ol Erîke-nişîn-i şefkat berây-ı tesliyet vaz'-ı yed-i mü'eyyed buyurmalarıyla tesellî-yâb-ı sükût olmuştur.¹⁷⁴⁵ Ve rivâyet-i uhrâ üzre hanîn-i ciz'-i şerâfet-mültevi resîde-i sâmi'a-i hüdâ-şünûd-i Nebevî olduğda fıkdan-ı zikr-i münîfden girye-künân idigin beyân buyurup¹⁷⁴⁶ ber-minvâl-i rivâyet-i uhrâ hanîn vaz'-ı yed-i mü'eyyedde rehîn-i râtibe-i iltizâmları olmasa ilâ yevmi'l-kıyâm her-dem tahazzün-pîrâ-yı enîn idigin i'lâmları mü'ekked bi'l-kaşemdir.¹⁷⁴⁷ Felihâzâ ol Vâzı'u'l-aşl-ı nihâl-i şerî'at-i ğarrâ ciz'-i firkat-peymâyı mazhar-ı lûtf u kerem buyurmağın hemân-dem zîr-i minber-i şerâfet-

¹⁷⁴¹ giryân ü zâr olmağın vaz'-ı haml eden nâka-i ıztırâb-peymâ gibi sadâ-yı hûş-rübâ: — N.

¹⁷⁴² Buhârî, Cum'a 26, nr. 918.

¹⁷⁴³ Dârimî, Mukaddime 6, nr. 42; İbni Huzeyme, **es-Sahîh**, c. III, s. 140, nr. 1777; Tirmizî, Menâkıb 6, nr. 3627; İbni Mâce, İkâme 199, nr. 1414-1415; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 226. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 55-56.

¹⁷⁴⁴ Bedir Gazvesi'nde babasıyla birlikte Müslümanlara karşı savaşıp babası esir düşünce fidyesini vererek babasını kurtarmış olan Muttalib ibni Ebî Vedâa es-Sehmî el-Kureşî, Mekke'nin fethinde babasıyla birlikte İslâmiyet'i kabul etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 56.

¹⁷⁴⁵ İbni Mâce, İkâme 199, nr. 1414.

¹⁷⁴⁶ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 300; İbni Huzeyme, **es-Sahîh**, c. III, s. 140, nr. 1777.

¹⁷⁴⁷ Dârimî, Mukaddime 6, nr. 42.

(N115a) maḳarra defn olunmasın ba‘zı aşḫāb-ı kirāma emr buyurdukları ifāde-i zā‘idesi daḫi rivāyet-i Muṭṭalib ü Enes ile merviyi-yi mü‘esses olup ba‘zı rivāyetde zīver-i saḳf-ı mescid-i şerīf kılındığı daḫi ḫaber-i münīfdir. Ve maḫmūn-ı ḫadīs-i Übeyy-i¹⁷⁴⁸ feẓā‘il-mevsūmdan mefhūm olduğu üzere ol Mefḫar-ı Kā‘ināt taḫrīme-bend-i şalāt olduklarında sūtre mişāl ol dıraḫt-ı bī-hemāle istiḳbāl buyurup ḫīn-i tevsī‘-i Mescid-i Nebevī‘de ciz‘-i mezkūr zīb-i ḫızāne-i ḫıfz-ı Cenāb-ı Übeyy-i feẓā‘il-mevfūr iken mūrūr-i dūḫūr ile tefettūt-peẓīr oluncaya deḡin beḳā-şī‘ār idüḡi inhā-kerde-i şıḳāt-ı ma‘ālī-dişārdır.¹⁷⁴⁹ Lākin İsfērāyīnī-i¹⁷⁵⁰ feẓā‘il-mūdānī iḫbārınca ol Merkez-i dā‘ire-i nübüvvet ciz‘-i mezkūrı pīş-gāḫ-ı **(105b)** Risālet-penāḫlarına da‘vet ve nādī-i sa‘ādet-eyādīlerine işāret-fermā-yı hareket olup ciz‘-i cümūd-āyīn daḫi ruḫ-sūde-sāz-ı zemīn olarak emr-i Nebevī‘ye münḳād ve ḫuzūr-ı sa‘ādet-mevfūr-ı Şefī‘-i rüz-i tenād ile ber-murād olduḡda Cenāb-ı Seyyidü'l-Enām ‘aleyhi ceyyidü's-selām ol ciz‘-i dil-ārāmı iltizām ve maḳarr-ı dīrīnine emr-i ‘avd ile be-kām buyurdukları daḫi inbā-kerde-i fiḫāmdır. Ve ber-minvāl-i rivāyet-i Büreyde ḫanīn-i ciz‘-i sencīde sāmi‘a-i Cenāb-ı Resūl-i güzīdeye resīde olduḡda ḫayāt-ı müste‘ār-ı dünyā ile sāḫa-i ḡabrāda nümā-peẓīr yāḫud ber-muḳteẓā-yı hevā-yı cibillī meyl-i vaṭan-ı aşlī mūcibince ḫılḳat-ı aşliyyesine mu‘ād ve tekmīl-i ‘urūḳ ve aḡşān ve şemere ve evrāk ile kemā-kān nihān-ḫāne-i ‘ademden ser-zede-i zemīn-i vücūd olduğu maḫalle dest-i i‘cāz-peyvest-i Nübüvvet-perverleriyle maḡrūs yāḫud bād-ı ḫazān-ı fenā ile zevāl-peẓīr olacaḡını ba‘de'l-īḳān iḫtiyār-ı dār-ı beḳā ve ḡülşen-serāy-ı Cennetü'l-Me‘vā‘da sāye-dār-nümā olup eşmārı erzāk-ı ḫavāşş-ı ‘ubbād-ı tena‘‘um-menāş olmak beyninde sezā-vār-ı ḫitāb-ı taḫyīr-me‘āb olduḡda ol naḫl-i ḫanīn-āverden, şudūr-ı cevāb-ı ḡarābet-nişāba aşḫāb-ı ma‘ālī-perver küşāde-naẓar iken iḫtiyār-ı şıḳḳ-ı şālīş ile cevāba mūbāderet ve ṭālib-nümā-yı beḳā-intimā-yı cennet olmuşdur.¹⁷⁵¹ Bināberīn zümre-i fuẓalānīñ ferīd-i ‘aşrı Cenāb-ı Ḥasan-ı Başrī ciz‘-i şerāfet-perverin cevābın teẓekkūr etdikçe eşk-rīz-i taḫassūr olup “bir ḫaṣbe-i bī-intibāḫ ‘ulüvv-i mekānet-i

¹⁷⁴⁸ Vahiy kâtipliḡi yapmış ve Kur‘an‘ı bir araya toplayan heyette bulunmuş olan Medineli saḫābī Übey ibni Ka‘b, ḡüzel Kur‘an okumasıyla, kıraat ve fıkıḫ bilgisiyle meşḫur olup 19/640‘da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 57.

¹⁷⁴⁹ İbni Māce, İḳāme 199, nr. 1414; Dārimī, Mukaddime 6, nr. 36; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, V, 137-139.

¹⁷⁵⁰ Tanınmış muḫaddis Ebû Bekir el-İsmāīlī‘den ḫadis okumuş, ünlü muḫaddis Ebû Bekir el-Beyḫakī ḡibi ālimlere de ḫadis rivāyet etmiş bir Eş‘arī kelāmcısı ve Şafīī fakīhi olan Ebû İshāk el-İsfērāyīnī, 418/1027‘de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 58.

¹⁷⁵¹ Dārimī, Mukaddime 6, nr. 32; Heysemī, **Mecmau‘z-Zevāid**, c. II, s. 182.

Risālet-penāhı idrāk ile girībān-çāk olıcaķ zümre-i ‘uķālāya lüzüm-i iştıyāk-ı lıķāyı Habīb-i Hıllāk ne mertebe ahrā ve elyak idiginiñ eclā-yı bedīhiyyātdan oldıķı muhaķķaķdır” deyü teşvīķ-senc-i müştākān-ı dīdār-ı Risālet-medār olmuşdur.¹⁷⁵² İmdi hadīs-i hanīn-i ciz’-i şerāfet-rehīniñ rivāyetiyle rātibe-tırāz-ı inbā olan aşhāb-ı ma‘ālī-nişābdan Cenāb-ı Cābir-i sūtūde-me’āşir rāvī-i aşl-ı hadīs olup ol menba‘-ı yenābī’-i inbādan aşl-ı kitābda muħarrerü'l-esāmī olan kibārīñ ihbārı şıhhat-^(N115b) müntemī idüğünden mā-‘adā Cenāb-ı Enes bin Mālik'den kezālik metn-i kitābda maşūru'l-esāmī olan şıķāt-ı ruvātıñ inbāları daķı te’kīd-sāz-ı mebnā-i rivāyet ve İbn-i ‘Ömer-i fezā’il-perver ve Ebū Sa‘īd-i sūtūde-eşer ve İbn-i ‘Abbās-ı fezā’il-istīnās ve emşāl-i kirāmlarından niçe a‘lām i‘lāmlarıyla zīver-baħş-ı şudūr-ı fiħām ve revnaķ-efzā-yı suṭūr-ı efham idigi kezālik te’sīs-kün-i esās-ı şıhhat olmağın bu mervıyy-i sencīde menzile-i şöhrete resīde idigi aẓher ve ebherdir. Felihāzā maķūl-i maķbūl-i şāhib-i kitābdır ki zümre-i ‘aliyye-i aşhāb-ı kirām ve tābi‘īn-i fiħāmdan cemm-i ğafır ve cem‘-i keşīriñ bu bābda i‘lāmlarıyla zīver-efzā-yı şāhīfe-i şübūt olan mervıyy-i şıhhat-men‘utuñ ihbār-ı mā-düne zālik ile ħayyiz-i tevātüre resīde idigi şāhīhü'l-mesālik iken ğayr-ı ma‘dūd sādāt-ı şerāfet-ālūduñ tevārūd-i ihbārılarıyla lüzüm-ı tevātür bi’t-tarīķi'l-evlā rūşenā idigi bī-mirādır. Şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Sābi‘u ‘Aşer: Mānende-i (106a) hanīn-i ciz’-i firūz sā’ir cemādātdan daķı meşhūd-ı lihāza-i bürüz olan mu‘cizāt-ı Nebeviyye’yi beyāna me’vā-yı bī-bahānedir. Dürer-i ğurer-i esāmī-i tābendeleri derūn-i şadef-pāre-i aşl-ı kitāb-ı zībendede lem‘a-pīrā-yı beyān olan aşhāb-ı kirāmdan siyyemā İbn-i Mes‘ūd-i fezā’il-ālūddan mervıyy-i bihbūddur ki Cenāb-ı Seyyidü'l-Verā ile rāvī-i fezā’il-pīrā tenāvül-sāz-ı ta‘ām iken şıyt-ı tesbīh-i mā-ħazar sāmi‘a-zīb-i ħużzār-ı ma‘ālī-perver olmuşdur.¹⁷⁵³ Hattā rivāyet-i uħrā üzre tesbīh-i ta‘ām ğuş-zed olarak tenāvülleri cilve-gerdir.¹⁷⁵⁴ Ve Cenāb-ı Enes-i sa‘ādet-resden daķı mervıyy-i enfesdir ki ol Hı‘ace-i bender-ġāh-ı risālet-i ğarrā ‘aleyhi şerāyifü't-teħāyāniün şāhīfe-i sāha-i ğabrādan der-keff-i pūr-şerefleri olan bir ķabza rīze-i ħaşā bi-ķudreti'l-Meliki'l-Müte‘āl lisān-ı ķāl ile tesbīh-ı ħ‘ān olup ba‘dehū şabb-ı Nebevī ile der-keff-i Şiddīķ-ı şerāfet-muħtevī olduķda yine

¹⁷⁵² Ebū Ya‘lā, **el-Müsned**, c. V, s. 142-143, nr. 2756.

¹⁷⁵³ Buhārī, Menākıb 25, nr. 3579.

¹⁷⁵⁴ Tirmizî, Menākıb 6, nr. 3633; Dārimî, Mukaddime 5, nr. 29.

kemā-kān tesbīh-ḥ'ān olup ba'dehū ol Hudāvend-i vālā-neseb eyādī-i ruvāt-ı sa'ādet-simāta şabb etdikde şāmit ve lāl olduğu merviyi-i şihhat-iştimaldir.¹⁷⁵⁵ Hattā rivāyet-i Ebī Zer-i efdāl-makarr üzre zeyl-i ḥadīs-i mezkūrda keff-i pür-şeref-i 'Ömer-i ma'delet-perverde 'Osmān-ı fezā'il-güsterde daḥi tesbīh-i ḥaşāt takarrür-simāt idigi merviyi-i şihhat-muḥtevidir.¹⁷⁵⁶ Keyfe lā? Rivāyet-i Ḥazret-i Şīr-pīşe-i velāyet ile tırāz-ı şahīfe-i şihhatdir ki rāvī-i fezā'il-āyīn Cenāb-ı Resūl-i güzīn ile ḥarem-i Mekke-i Mükerrreme'de āsūde-nişīn iken ol Vesīle-i Āferīnīş'īn ba'zı nevāḥī-i Mekke'ye tahrīk-i kādime-i ḥ'āhişi eşerinde güzer-gāhlarında sāye-endāz olan her şecer ve cebel ol Nebiyi-i mufaddale “essalamū ‘aleyke yā Resūla'llāh” maḳāliyle taḥiyyet-āver olup hattā cibālden bir kūh-ı ḥaşānet-şükūh daḥi terāne-gūy-ı taḥiyyet olarak istikbāllerine mübāderet etmiştir.¹⁷⁵⁷ (N116a) Siyyemā rivāyet-i 'Ā'īşe-i Şiddīka ile şihhati müteḥakkıka olan ḥadīs-i şerāfet-perver mefhūm-ı i'cāz-güsterince Ḥazret-i Cibrīl-i Emīn'īn ityān-ı vaḥy-i Rabbū'l-'Ālemīn ile ḳudūmı ḥīninde güzer-gāh-ı Nebvī'de vücūd-rehīn olan cümle-i eşcār ve aḥcār “essalamū ‘aleyke yā Resūla'llāh” terānesiyle şenā-kār idikleri resīde-i sāmi'a-i Nübüvvet-penāh olmuştur.¹⁷⁵⁸ Felā-cerem dest-i Cābir-i sūtūde-me'āsir ile maḡrūs-ı zemīn-i rivāyet olan nihāl-i bī-hemāl-i ḥadīs-i şerāfet-dişārdan çīde-kerde-i infihām olan bāve-i ma'nā-yı leṭāfet-intimā bu vechile ḥalāvet-baḥş-ı mezāk-ı idrāk-ı ḡarrādır ki ol Şemere-i şecere-i nübüvvet 'aleyhi şerāyifü't-taḥiyyetiñ zīb-efzā-yı gülzār-ı risālet olan serv-i tūbā-ḥīrām-ı ḳāmet-i nūrāniyyet-endāmlarına hengām-ı geşt ü güzārda ecsām-ı cemādātdan sāye-endāz-ı mülākāt olan her şecer ü ḥacer berāy-ı teşekkür-i mülākāt-ı Ḥayru'l-Beşer secde-serāy-ı ta'zīm ve cebhe-ber-ḥāk-i tekrīmdir.¹⁷⁵⁹ Hattā 'amm-ı pāk-i Ḥayru'n-Nās Cenāb-ı 'Abbās rivāyetince 'urūḳ u aḡşān-ı devḥa-i ḳarābetleri ile rāvī-i sūtūde-siyeri ve ebnā-yı şerāfet-perverini ol Viḳāye-sāz-ı cümle-i ümmet serā-perde-i sa'ādet olan bürde-i mübarekeleriniñ derūn-ı şerāfet-meşḥūnuna ilkā ve zīr-i sāye-i ḥimāyelerinde idiklerin inhā buyurdukları gibi tābiş-i nārdan ḥimāyet-i İlāhiyye'de olmaları bābında maḡhar-ı du'ā-yı icābet-intimā buyurduklarında 'atebe-i

(106b) bāb u der u dīvār-ı şerāfet-me'āb maḳāle-gūy-i āmīn olduğu gūş-zed-i ḥāzırīn

¹⁷⁵⁵ Māverdī, *A'lāmü'n-Nübüvve*, s. 163.

¹⁷⁵⁶ Taberānī, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, c. IV, s. 245, nr. 4097; Heysemī, *Mecma'ul-Bahreyn*, c. VI, s. 153, nr. 3521; Heysemī, *Mecmau'z-Zevâid*, c. V, s. 179, c. VIII, s. 299.

¹⁷⁵⁷ Tirmizī, *Menâkıb* 6, nr. 3626; Dārimī, *Mukaddime* 4, nr. 21.

¹⁷⁵⁸ Heysemī, *Mecmau'z-Zevâid*, c. VIII, s. 259-260.

¹⁷⁵⁹ Māverdī, *A'lāmü'n-Nübüvve*, s. 163.

olmuştur.¹⁷⁶⁰ İmdi sıyt-i şıhhat-i rivāyet-i mezbūre sāmi‘a-zīb-i tevātūr ve kırtā-i bināgūş-i takarrūr olduğu ma‘lūm-ı erbāb-ı mantūk u mefhūm olduğu gibi eşnā-yı inhīrāf-ı mizāc-ı sa‘ādet-ımtizāc-ı Nebevī'de ihzār-kerde-i peyām-āver-i ‘illiyyīn ya‘nī dest-āvīz-i Cenāb-ı Cibrīl-i Emīn olan ‘ineb ü enārīn mevzū‘-ı ṭabaqçe-i enzār-ı ulū‘l-i‘tibār olarak eşnā-yı tenāvül-i Cenāb-ı Risālet-medārda tesbīh-h‘ānlığı mesmū‘-ı ḥużzār olduğu daḥi ihbār-ı şikāt-ı ruvāt ile muḳarrer ve inbā-kerde-i İmām Ca‘fer'dir. Ve kezālik rivāyet-i Enes-i sa‘ādet-res ile būnyān-ı şübūtı mü‘esses olan ḥadīs-i enfes-maẓmūn-ı muḳaddesince ol Nebiyy-i āḥirü'z-zamān refākat-i Şiddīk-i ‘atīk ve ‘Ömer-i ma‘delet-perver ve ‘Osmān-ı feẓā’il-‘unvān ile Cebel-i Uḥud'da şeref-baḥş-ı su‘ūd olduklarında ol kūh-i ḥaşānet-mekīn mehābet-i Resūl-i güzīn-i girān-temkīne ‘adem-i taḥammūlden tezelzül-rehīn olıcaḳ zīver-baḥş-ı firaz-ı bāhirü'l-imtiyāzı olan Nebiyy-i ser-efrāz ve Şiddīk-ı şerāfet-dem-sāz ve şehīdeyn-i mūkerremeyn idigin ḥīn-i ibrāzda cebel-i şerāfet-simāt ^(N116b) pā-ber-cāy-ı şebāt olmuştur.¹⁷⁶¹ Keyfe lā? Bu ḥālet-i i‘cāz-peyvestiñ ‘adīli Cebel-i Hīrā-yı şerāfet-ārāda cilve-ger ve ḥīn-i vuḳū‘unda Cenāb-ı Ḥaydar-ı Kerrār ve Ṭalḥa-i şerāfet-şī‘ār ve Zübeyr-i feẓā’il-dişār ma‘a-şuyūhi's-sābıḳīn rufekā-yı Seyyidü'l-Ebrār'dan idigi merviyi-yi Ebī Hüreyre-i feẓā’il-medārdır.¹⁷⁶² Ḥattā rivāyet-i Ḥazret-i Zī'n-Nureyn üzre taḥarrūk-i Cebel-i Hīrā hüveydā ve şebāt ile şudūr-ı emr-i Mefḥar-ı her-dü-serā cilve-nümā olduğda aşḥāb-ı kirāmdan rāvī-i feẓā’il-endām ile enfār-ı ‘aşere refākat-pīrā-yı Seyyidü'l-Berere olup ber-minvāl-i rivāyet-i māziye mübeyyinü'l-esāmī olan gürūh-ı ‘aliyyeye ‘Abdurrahmān-ı feẓā’il-būnyān ve Sa‘d-ı sa‘ādet-güster ile dümerd-i şerāfet-perveriñ ma‘iyyetleri rūšenā¹⁷⁶³ ve rivāyet-i Sa‘īd bin Zeyd üzre enfār-ı ‘aşere ile nefis-i nefīs-i rāvī refākat-pīrā-yı Cenāb-ı Resūl-i i‘cāz-muḥtevē idigi zīver-baḥş-ı suṭūr-ı siyer-i şerāfet-mültevidir. Keyfe lā? Rivāyet-kerde-i kibār-ı feẓā’il-şī‘ārdır ki ol Merkez-i dā‘ire-i nübüvvet zīver-efzā-yı meslek-i hicret olduğda şirzime-i Kureyş-i cehālet-‘ayşden bir gürūh-i mel‘ānet-şükūh ḳaşd-ı gezend ile bādiye-peymā-yı taleb-i muḥāl ve dūnbāle-dev-i Resūl-i kerīmü'l-ḥiṣāl olduğda bir cebel-i ḥaşānet-āyīn şeref-yāb-ı ḳudūm-i sa‘ādet-mevsūm-i Resūl-i ‘işmet-müşūl olduğu ḥīnde terennūm-senc-i tekellūm olup “Yā Resūla'llāh! Cevher-i girān-ḳadr-i

¹⁷⁶⁰ Taberānī, **el-Mu‘cemü'l-Kebīr**, c. XIX, s. 263; Heysemī, **Mecmau’z-Zevāid**, c. IX, s. 269-270.

¹⁷⁶¹ Buhārī, **Feẓāilü ashābi’n-nebī** 5, 6, 7, nr. 3675, 3686, 3799.

¹⁷⁶² Müslim, **Feẓāilü’s-sahābe** 50, nr. 2417.

¹⁷⁶³ Tirmizī, **Menākīb** 19. nr. 3699.

vücūd-i sa‘adet-ālūdīna gencīnelikle rātibe-tırāz-ı iftiḥār olmağa ‘adem-i iktidārım bedīdār idiginden mā-‘adā Zāt-ı Risālet-simātınıza dest-i mel‘anet-peyvest-i cehele-i Kureyş'den ihtimāl-i işābet-gerd-i gezendden nāşi bu tūde-i fersūde maẓhar-ı ğāẓab-ı Hudāvend olmağdan teḥāşī eyledigimden nüzülünüz mütemennādır” dedikde Cebel-i Hirā-yı ḥaşānet-ārā ilhām-ı Hudāvend-i bī-çün ü çirā ile suḥan-serā olup (إِلَٰهِي يَا رَسُولَ اللَّهِ)¹⁷⁶⁴ maḳāl-i da‘vet-iştimālın pāy-endāz-ı zemīn-i niyāz-mendī-i teşrīfleri kıldığı merviyi-yi şıḥḥat-redīfdir. Ve rivāyet-i ‘Abdullāh bin ‘Ömer ile mināşsa-i vürüdda cilve-gerdir ki (107a) bālā-yı minber-i şerāfet-maḳarda şem‘-i i‘cāz-tırāz-ı zebān-ı Nebevī¹⁷⁶⁵ (وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ) naşs-ı ḥalāvet-muḥtevīsın tilāvet ile ināre-baḥş-ı derūn-i aşḥāb-ı ma‘ālī-mültevi oldukları eşnāda Cenāb-ı Kibriyā'nın (أَنَا الْجَبَّارُ أَنَا الْكَبِيرُ)¹⁷⁶⁶ maḳāliyle temcīd-i zāt-ı ḥamīdlerin zümre-i kibāra eşnā-yı iḥbārlarında zīr-i ḳadem-i şeref-tev'emlerinde mekīn olan naḥl-i minber-i şerāfet-āġīnīn kemāl-i tābiş-i te‘şīrinden nāşī iḳşī‘rār ve ihtizāzı bir rütbe-i mu‘allā-pāyeye resīde olmuştur ki zümre-i müstemi‘in ihtimāl-i vuḳū‘-ı Cenāb-ı Risālet-lümü‘ ile lerezende-bāl olmuşlardır.¹⁷⁶⁷ Keyfe lā? Vāḳıf-ı daḳāyık-ı ‘ulūm-i Nebeviyye^(N117a) Cenāb-ı İbn-i ‘Abbās-ı kerīmü't-taviyyeden merviyi-yi şıḥḥat-muḥtevīdir ki ḥavālī-i beyt-i mükerrerimde fevḳa'l-ḥacer merşūsa bi'r-raşāş üç yüz altmış eşnām-ı maşnū‘atū'l-li‘āma rüz-ı firūz-ı feth-i Mekke'de ol Fātiḥ-i memālik-i i‘cāz mess-i yed-i şerāfet-peyvestden istikrāh-sāz ve ‘aşā-yı şerāfet-intimālāıyla işāret-perdāz olup (جَاءَ الْحَقُّ)¹⁷⁶⁸ naşs-ı bī-mişālın dem-sāz olduklarında mevrīd-i işāret-i ‘aliyyeleri olan her şanem ḳafā-yı nuḥūset-ıktifāsı üzre ḥābiṭ ve zemīn-i mezellele sākıṭ olup semt-i ḳafāsına işāret-nümā olduğca mişāl-i bād-ı sabā işāret-i ‘aliyye-i Ḥayru'l-Enām ile cümle-i eşnām-ı cehālet-şī‘ār berg-i ḥazān-resīde-vār ḥaḳīd-i zemīn-i mezelletde ḥāk-sār olmuştur. Ḥattā İbn-i Mes‘ūd-ı feẓā’il-ālūddan daḥi ‘adīli merviyi-yi mezkūr cilve-ger-i mināşsa-i vürūd olup ancak maṇṭūḳ-ı biḥbūd (جَاءَ الْحَقُّ)

¹⁷⁶⁴ “Bana gel, Yâ Resûlallah!” Süyûtî, **Menâhilü’s-Safâ**, s. 128, nr. 601.

¹⁷⁶⁵ “Allah’ın kadrini gereği gibi bilemediler. Çünkü, "Allah, hiç kimseye hiçbir şey indirmedii" dediler. De ki: "Musa’nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği, parça parça kağıtlar haline koyup ortaya çıkardığınız, pek çoğunu ise gizlediğiniz; (kendisiyle) sizin de, babalarınızın da bilmediği şeylerin size öğretildiği Kitab’ı kim indirdi?" (Ey Muhammed!) "Allah" (indirdi) de, sonra bırak onları, içine daldıkları bataktaki oynadursunlar.” En‘ām 6/91.

¹⁷⁶⁶ “Ben Cebbâr’ım (irâdeme kimse karşı çıkamaz), Ben Cebbâr’ım, Ben ululardan ulu, yücelerden yüceyim.”

¹⁷⁶⁷ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 72; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. XVI, s. 322, nr. 7327; Müslim, Münâfikîn 25, nr. 2788.

¹⁷⁶⁸ “De ki: "Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl, yok olmaya mahkumdur." İsrâ 17/81.

¹⁷⁶⁹﴿وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ﴾ kerîme-i mükerreremesi olmak üzere menkûl-i cāvîddir. Ve kezâlik havârîk-ı ‘ādât-ı i‘câz-simât ve me’âşir-i şerâfet-mütekâşir-i bedî‘atü'l-âyâtlarından ki ol Kâfile-sâlâr-ı hayl-i rusûl ‘amm-ı büzürg-vârlarıyla hem-sefer-i ticâret olduğda rehâbîn-i irtiyâz-âyînden bir râhib-i riyâzet-mültehibiñ peygüle-güzîn-i inzivâ olmağla reh-neverdân-ı tarîk-ı meslûkden bir ferde hürücî nâ-hüveydâ iken hîn-i mürûr-i sa‘âdet-mevfûr-i Nebevî’de zâviyesinden hürüc ve hilâl-i kârbânda nişîb ü firâza vülûc ile püyân ü devân ve ol Biḍâ‘a-i dâr-ı risâletîñ dest-i‘câz-peyvestin ba‘de’t-takbîl Zât-ı hidâyet-simâtlarınıñ erîke-nişîn-i bi’set ve tırâz-ı râtibe-i risâlet olacağın tefevvüh ile neşr-endâz-ı le’âlî-i tebcîl olduğu manzûr-ı şanâdid-i kâfile-i Kureyş olıcağ râhib-i zîbende-‘ayşıñ sebep-i ‘ilm u vuḳûfundan teftîş etdiklerinde râhib-i muhteber ol Menba‘-ı yenâbî-i mefâhire vücut-ı eşcâr ve ahcârîñ secde-pîrâ-yı ta‘zîm idiginden mütebaşşır ve hâlet-i merkûme zümre-i ‘aliyye-i peygamberândan ğayra nâ-müyesser idigin ba‘de’l-i‘lâm ol Seyyid-i Enâm’ıñ zılle-dâr-ı ğamâm ve fey’-i şehâb-ı mevḳûf-ı şerâfet-me‘âbları olan mevḳî-ı tâhirü’z-zeyle meyl etdiginden istiş‘ârın ihbâr etmiştir.¹⁷⁷⁰ Şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem.

Faṣl-ı Şâminü ‘Aşer: Envâ‘-ı hayvânât ve eşnâf-ı bahâyim-i vahşet-simâtdan pîş-gâh-ı Risâlet-penâhlarında şudûr eden âyât beyânındadır. De’b-i muşannif-i fezzâ’il-nişâb üzere esâmî-i şerâfet-müntemîleri **(107b)** imlâ-kerde-i şahîfe-i aşl-ı kitâb olan kibâr-ı ruvât ihbârıyla Ümmü’l-Mü’mînîn Cenâb-ı Şiddîka-i şerâfet-ķarînden mervîyy-i bihîndir ki, ķerâ-gâh-ı müvâneset-penâh-ı beyt-i Şiddîka’da i’tilâf-^(N117b) pîrâ-yı îtilâf olan hayvânıñ her bâr ki derûn-ı sa‘âdet-hâne-i nûr-zât-ı risâlet-mevfûr-ı Nebevî ile nûrâniyyet-mültevi ola, ķavâyim-i erba‘ası i’tikâl-yâb-ı meskenet olup ķudûm-i teberûk-mevsûm-i Nebevî’den derûn-i beyt-i şerâfet-maḳrûnuñ huluvvunda ser-gerdân ve ıztırâb ile güzzerânlığı tâbândır.¹⁷⁷¹ Ve Hâzret-i ‘Ömer-i ma‘delet-perverden mervîyy-i mu‘teberdir ki ol Mihr-i evc-gâh-ı risâlet ile nücûm-i âsumân-ı hidâyet olan aşḫâb-ı ma‘âlî-nişâb hâle-bend-i mücâleset iken bâdiye-nişînân-ı a‘râbdan bir merd-i bî-ķayd der-dest-i şaydı olan ḍabb ile bezm-gâh-ı Risâlet-penâha

¹⁷⁶⁹ “De ki: "Hak geldi. Artık batıl yeni bir şey ortaya çıkaramaz, eskiyi de geri getiremez." Sebe 34/49.

¹⁷⁷⁰ Tirmizî, Menâkıb 3, nr. 3620; İbni Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. VII, 327.

¹⁷⁷¹ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, VI, 112, 150, 209.

zafer-resân ve istinbâ-senc-i inâre-bağş-ı meclis-gâh-ı cihân olduğda huzzâr-ı ma‘âlî-şî‘âr ol Nûr-ı cebîn-i ‘âlemiyânın Resûl-i Yezdân idigin a‘râbî-i sâde-derûna beyân etdiklerinde âyîn-i dâlâlet-ķarîn-i cehâlet üzre Lât ve ‘Uzzâ'ya yemîn ve nübüvvet-i Zât-ı sa‘âdet-ķarîne taḥşîl-i yakînin ta‘lîķ-i îmân ve taḥdîķ-i ḍabb-i vahşet-rehîn edüp şayd eyledigi ḍabb-ı vahşet-nigâşteyi pîş-gâh-ı Nübüvvet-penâha endâḥte etdikde ol Resûl-i i‘câz-müşûl daḥi maķâl-i te’sîr-iştimâl-i ¹⁷⁷²(يا ضب) ile hayvân-ı mezkûrî sezâ-vâr-ı ḥiṭâb buyurdıkları ân lisân-ı beyyînü'l-beyân ile (لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ يَا زَيْنَ مِنْ وَافَىٰ) ¹⁷⁷³maķâliyle icâbet-pîrâ olduğu mesmû‘-ı huzzâr-ı meclis-i sa‘âdet-celis olduğdan soñra ilzâmen li'l-a‘râbî ḍabb-ı mezkûrdan istinbâ-yı ma‘bûdun bi'l-ḥaķķ mes‘ûl-i Nebiyy-i ‘Arabî olduğda der-hâl lisân-ı ḍabb-ı faṣîḥu'l-maķâlden maķâm-ı (الَّذِي فِي السَّمَاءِ عَرْشُهُ وَفِي الْأَرْضِ سُلْطَانُهُ وَفِي الْبَحْرِ سَبِيلُهُ وَفِي الْجَنَّةِ رَحْمَتُهُ وَفِي) icâbet-i su‘âlde ¹⁷⁷⁴(عَقَابُهُ) terkîb-i ‘âķil-firîbi şâdir olup ba‘dehû Cenâb-ı Risâlet-penâh hayvân-ı mezkûrdan ityân-ı ta‘rîf-i Zât-ı Nübüvvet-destgâhların daḥi irâde ve ¹⁷⁷⁵(مَنْ أَنَا؟) maķâliyle su‘âl-i i‘câz-iştimâllerin i‘âde buyurdüğda (رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ وَقَدْ) ¹⁷⁷⁶maķâl-i ḥaķķâniyyet-iştimâlin dem-sâz olmağla icâbet-perdâz olduğda mu‘cize-i mezkûreyi ba‘de'l-mu‘âyene a‘râbî-i ğayûr nûr-i îmân ve şeref-i İslâm ile müşerref ve pür-nûr olmuşdur. ¹⁷⁷⁷ Ve yine mu‘cize-i Cenâb-ı Risâlet-perverden rehîn-i râtibe-i şöhret olan kışsa-i zi‘b-i mu‘cibü'l-bürüz Ebû Sa‘îd Hudrî-i fezâ’il-âmûz ¹⁷⁷⁸ ve Ebû Hüreyre-i şerâfet-endûzdan ta‘addüd-i ṭuruk-ı rivâyet ile mervîyy-i firûzdur ki ra‘y-endâzân-ı şiyâhdan bir râ‘î-i ğanem meşġûl-kâr-ı mültezem iken nâ-gâh bir zi‘b-i mehâbet-pîrâ peydâ ve aġnâmdan birin şikâr eyledigi hüveydâ olıcaķ râ‘î taḥlîş-i ğaneme sâ‘î olduğda zi‘b-i mehâbet-iķtifâ rūber-ķafâ ve ḥiṭâben li'r-râ‘î suḥan-pîrâ olup der-dest-i ^(N118a) şikâr-peyvesti olan ķûtunuñ taḥallüfüne bādî olmağda hirâs-kâr-ı ḥaşyetu'llâh olmadığın nâdî olduğda şûret-i isti‘câb-ı ġüftâr-ı zi‘b ‘aks-endâz-ı mir‘ât-ı bâl-i râ‘îyi mu‘cib **(108a)** olduğın

¹⁷⁷² “Ey keler.”

¹⁷⁷³ “Ey mahşer halkının zîneti, buyur, emrindeyim.”

¹⁷⁷⁴ “Arşî semâda, hüküm ve saltanatı yeryüzünde, varlığını gösteren nice alâmetler denizlerde, rahmeti Cennet’te, azâbı Cehennem’de (olan Allah’a ibâdet ediyorum).”

¹⁷⁷⁵ “Ben kimim?”

¹⁷⁷⁶ “Sen, âlemlerin Rabbinin Resûlüsün ve son peygambersin; senin peygamberliğini kabul eden kurtuluşa erer, kabul etmeyen ise kaybeder.”

¹⁷⁷⁷ Taberânî, **el-Mu‘cemü’l-Evsat**, c. VI, s. 126-129, nr. 5996; Taberânî, **el-Mu‘cemü’s-Sagîr**, c. II, s. 153-156, nr. 948; Beyhakî, **Delâilü’n-Nübüvve**, c. VI, s. 36-37; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. VIII, s. 292-294; Heysemî, **Mecmau’l-Bahreyn**, c. VI, s. 164-166.

¹⁷⁷⁸ Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, III, 83-84.

ba‘de'l-iz‘ân hayvân-ı mezkûr dehen-güşâ-yı nuṭṭ-ı ġarâbet-mevfûr olup râ‘î-i aġnâm ve cehâlet-nefs-i bed-fercâmîñ hidâyet-i Nebiyy-i Zîşân ile iġtinâmına mûmâna‘at-künânlığı “benim tekellüm ile terennümümünden a‘cebdir” deyü düşnâmından soñra ol Resûl-i ser-efrâzdan a‘zam ve ekmel nebiyy-i mürsel ile şahîfe-i ‘âlem muṭarraz olmadığın ibrâz ve ebvâb-ı tena‘‘um-me‘âb-ı heşt-behişt Zât-ı Risâlet-simât-ı nûrâniyyet-siriştlerine taḥassür ile küşâde ve zîver-efzâ-yı ġurafât-ı cinân olan sükkân-ı rûḥâniyyet-iktirân şaf-beste-sâzân-ı cihâd olan ġuzâta nigerân idigin ba‘de'l-ifâde seninle ol Resûl-i hidâyet-müşûlûñ beyninde şî‘b-i cebelden mâ‘adâ ḥâ‘il ve ‘â‘ik nâ-peydâ idigi müteḥakkık iken bilâ-tevaḥḫuf qabûl-i İslâm ile teşerrûf lâyıḳ idigin beyân etdikde râ‘î-i hayret-medârîñ telşîm-i kadem-i Seyyidü'l-Enâm'a ihtimâmına kuvvet emr-i muḥâfaza-i aġnâmı mâni‘ idigin i‘lâmına ġürg-i emânet-dişâr hengâm-ı ric‘at-i râ‘î-i dil-âġâha deġin muḥâfaza-i aġnâma şedd-i niṭâḳ-ı ihtimâmın iş‘âr ve ‘adem-i zıyâ‘-ı emânete ‘aşâ-der-dest-i zımân ü kefâlet idigin iḥbâr edicek bi‘z-żarûr râ‘î-i hayret-mevfûr emr-i muḥâfaza-i aġnâmı ġürg-i derendeye sipâriş ve kendi şeref-i İslâm ile teşerrûf ḥ‘âhişiyle şavb-ı şeref-evb-i Resûl-i ġüzîdeye resîde ve kaşş-ı kışşa ile ḥ‘ân-ı tena‘‘um-imtinân-ı İslâmdan taleb-kâr-ı ḥişşe olduḳda manzûr-ı ġarâbet-mevfûrın zümre-i aşḫâb-ı ma‘âlî-nişâba inbâ ile me‘mûr ve vuşlat-ı şâhid-i zîbâ-cemâl-i İslâm ile mesrûr olup hengâm-ı ric‘atinde der-dest-i emânet-i ġürg olan aġnâmı bi‘t-tamâm vicdân ile mübeşşer ve taḥakkuk-ı każiyye ile mesrûru‘ṭ-taviyye olmaġın zebḥ-i şât-ı vâhid ile ziyâfet-sâz-ı zi‘b-i tekellüm-perver olmuşdur.¹⁷⁷⁹ Ḥattâ bu merviyi-i i‘câz-minaşşaya şâhib-i kışşa olan Ühbân bin Evs'den¹⁷⁸⁰ daḥi zîver-baḫş-ı şahîfe-i vürûd¹⁷⁸¹ ve ‘adîl-i celîl-i merviyi-i mezbûr Seleme bin ‘Amr bin el-Ekva‘dan kezâlik pîrâye-i levḥa-i inbâ-yı bihbûd olup mişâl-i şâhib-i kışşa ol daḥi mevrîd-i mu‘cize-i i‘câz-minaşşa idigi maḥkî-i ruvât-ı fezâ‘il-âlûddur.¹⁷⁸² Ve kezâlik rivâyet-i İbn-i Vehb-i ‘âlî-ka‘b ile cilve-ger-i minaşşa-i vürûddur ki mişâl-i kışşa-i sâbıka bu mu‘cize-i i‘câz-ḳarîn daḥi minvâl-i

¹⁷⁷⁹ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 306; Heysemî, **Mecma‘u‘z-Zevâid**, c. VIII, s. 291-292. **Sahîh-i Buhârî** (Hars 4, nr. 2324, Fezâilü ashâbi‘n-nebî 6, nr. 3690) ve **Sahîh-i Müslim**’de (Fezâilü’s-sahâbe 13, nr. 2388).

¹⁷⁸⁰ Peygamber Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem vefâtından sonra Kûfe’ye yerleşmiş ve orada vefât etmiş olan Ühbân ibni Evs el-Eslemî’nin adının Vühbân olduġu da rivâyet edilmekte olup Hudeybiye anlaşmasında bulunan sahabîlerden biridir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 69.

¹⁷⁸¹ Buhârî, **et-Târîhu‘l-Kebîr**, c. II, s. 44-45, nr. 1633; Beyhakî, **Delâilü’n-Nübüvve**, c. VI, s. 43-44.

¹⁷⁸² Süyûtî, **Menâhilü’s-Safâ**, s. 130, nr. 610.

mezkûr üzre mütehaqqıktır ki Ebû Süfyân bin Harb ile Şafvân bin Ümeyye havle hâremi'l-Mekketi'l-Mükerreme kâr-güzâr iken bir zî'b-i mehâbet-â'ib der-pîşi olan zaby-i nâ-tüvânı şayda şitâbân ve zaby-i ^(N118b) mezkûr me'men-i cumhûr olan Harem-i Muhterem'e duhûl ile vâsıl-ı dâru'l-emân olduğda zî'b-i mehâbet-â'ibiñ rûber-kafa ric'at-sâz-ı sūy-i şahrâ olmağla ihtirâm-âver-i Harem-i şerâfet-peymâ idigi hüveydâ olduğda Ebû Süfyân ve Şafvân'ın hâlet-i mezkûreye ta'accüb-künânlıkları hîninde zî'b-i mezkûr mezbûrlara “Taybe-i tayyibede Şadr-nişîn-i erîke-i nübüvvet olan Muhammed bin ‘Abdullâh sizi da‘vet-sâz-ı dâru'l-ķarâr-ı tena‘‘um-penâh iken sizin h‘âst-kâr-ı sūy-i nâr **(108b)** olmanız benden meşhûdunuz olan hâletden a‘cebdir” deyü hitâb etdikde Ebû Süfyân-ı cehâlet-‘unvân Lât ve ‘Uzzâ'ya ba‘de'l-ķasem “bu mu‘cize-i ġarrâ Ehl-i Mekke'ye inbâ olunsa cümle-i sükkân-ı Harem cihet-i Resûl-i Ekrem'e mişâl-i âb-ı cereyân-nişâb olmağla hıttâ-yı Ka‘be ġalebe-i sükkândan huluvv ile vahşet-me‘âb olur” dedigi maḥkî-i ‘ibret-tev’emdir.¹⁷⁸³ Hattâ bu mu‘cize-i ġarrâ ma‘lûm-i Ebî Cehl-i mel‘anet-ārâ idiginden mâ‘adâ ‘adîl-i celîli kendünün ve aşhâbının meşhûdı olmuştur. Keyfe lâ? Bu merviyi-yi şîḥḥat-istînâs daḥi inbâ-kerde-i ‘Abbâs bin Mirdâs'dır ki râvî-i şerâfet-muḥtevinin eyyâm-ı cehâletinde perestiş-kerdesi olan “Dımâr” nâm şanemiñ na‘t-ı Nebevî'yi muḥtevî olan beyt-i şî‘ri terennüm ile tekellümi resîde-i sâmi‘a-i tefehhümi olıcak bu hâlet-i ġarâbet-telehhübe sebbâbe-ber-dehân-ı ta'accüb iken bir tã'ir-i hümâ sã'ir-i hevâ-peymâ ser-i râvî-i ḥasret-intimâya sâye-ġüster-i hüdâ olup “Yâ ‘Abbâs! Bünyâd-ı kelâm-ı Dımâr'a ta'accüb-istînâs idigiñden ‘adem-i tefekkür-i aḥvâl-i nefsi pür-te‘abıñ a‘cebdir ki vesîle-i icâd-ı kã'inât olan Meḥḥar-ı Mevcûdât'ın h‘ân-ı bî-dirîġ-i İslâma da‘veti muḥarrer iken çeşm-i idrâkiñ h‘âb-âlûd-ı ġafletdir” deyü tekellümi ta'accüb-i ‘Abbâs'ı dü-bâlâ etmekle bu hâlet kendüye vesîle-i neyl-i sa‘âdet olmuştur.¹⁷⁸⁴ Ve kezâlik hengâm-ı ḥarb-i ḥuşûn-i Ḥayber'de âhâlî-i hıttâ-i merķûmeden bir râ‘î-i ġanem mevrîd-i hüdâ-yı şerâfet-tev’em olmağla ruḥsâ-yı ḥâk-pây-ı Fahr-i ‘Âlem olup şeref-i İslâm ile müşerref olduğda emr-i ra‘y-i aġnâm ġã'ile-bend-i meyân-ı ārâmı idigin ‘arza-dâşt-ı pîş-ġâh-ı Seyyidü'l-Enâm etdikde vücûh-i

¹⁷⁸³ Süyûtî de bu hadisten söz etmekle beraber, onun hangi kaynakta bulunduğunu belirtmemiştir (**Menâhilü's-Safâ**, s. 130, nr. 611).

¹⁷⁸⁴ Hicretin 8. yılında (milâdî 629) Müslüman olan ve kahramanlık şiirleriyle tanınan Abbâs ibni Mirdâs, Mekke'nin fethinde, Huneyn Savaşı'nda ve Tâif muhasarasında da bulunmuş olup Hz. Osman'ın hilâfeti sırasında vefât ettiği belirtilmiştir. Müslüman olması hâdisesi, Heysemî'nin **Mecma‘u'z-Zevâid**'inde (c. VIII, s. 246-247) kaydedilmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 71.

ağnāma remy-i yek-müşṭ-i ḥaṣāt ile me'mur ve vaḥ'-ı mezkūr bi-iznillāhi te'ālā ṭṣāl-sāz-ı emānāt ilā ehlihā idigi maḳūl-i i'cāz-şümülün ba'de's-şu'ūr ḥīn-i edā-yı ḥıdmet-i mā-emere bihde bilā-ifāde cümle-i ağnām yek-ā-yek aşḥābına rehīn-i rātibe-i vuşūl olmağla rā'ī-i şerāfet-āmāde ser-be-bālīn-i visāde-i istirāḥat oldığı rivāyet-kerde-i Cābir-i sūtūde-ḥaṣletdir.¹⁷⁸⁵ Ve kezālik Enes-i sa'ādet-resden merviyi-yi mü'essesdir ki ol Bülbül-i gülşen-serāy-ı risālet Cenāb-ı ^(N119a) Şiddīk-ı şerāfet-şī'ār ve Ḥazret-i 'Ömer-i ma'delet-dişār ile ma'a-vāḥidin mine'l-kibār ḥadā'ık-ı Enşār-ı şerāfet-medārdan birine sāye-endāz-ı ḳudūm-i sa'ādet-mevsūm olup derūn-i bostān-ı şerāfet-resānda çerīde-sāz-ı çemān-ı çemen olan ğanem-i 'ibret-efkeniñ dīdār-ı nevvār-ı Resūl-i Ekrem ile muğtenem olduğına teşekküren secde-pīrā-yı ta'zīm olduğu meşhūd-ı bāşıra-i Şiddīk-ı şerāfet-ārā olduğda ol yār-i ğār-ı şadāḳat-şī'ār secde-i ta'zīm tecvīz-kerde-i şer'-i ḳavīm olsa Cenāb-ı Serīr-ārā-yı Levlāk'e cebhe-ber-ḥāk olmağda ğanemden eḥaḳḳ idigin tefhīm ve rivāyet-i Ebī Hüreyre-i feẓā'il-bünyān üzre derūn-i bostān-ı dīgerde daḥi bir ba'īr-i şerāfet-maşīriñ Cenāb-ı Mefḥar-ı 'Ālem'e secde-serā-yı ta'zīm idigi kütüb-i siyerde terḳīm olunmuşdur.¹⁷⁸⁶ Ve kezālik Sa'lebe bin Mālik ve Cābir-i sūtūde-me'āşir ve Ya'lā bin Mürre ve 'Abdullāh bin Ca'fer rivāyetleriyle mināşsa-i zuhūrda cilve-ger olan ḳışsa-i cemel-i **(109a)** sā'il-eşer, mezkūra mümāşildir ki bir şütür-i ser-mestiñ mişāl-i şīr-i jiyān derūn-i bostānda güzerānından nāşī bīm ü hirās-ı mehābetinden pā-nihādān-ı duḥūlde yārā-yı iḳtidār nā-bedīdār iken ol Muḳtedā-yı ümmet sāḥa-i bostān-ı mezkūra şeref-baḥş-ı ḳudūm ve ol şütür-i mehābet-mevsūmı cānib-i vālā-cenāblarına da'vet buyurduğda resm-i zemīn-būsı üzre meşfereynin rūy-i arza sūde ve pīş-ğāh-ı Nübüvvet-penāha imāle-i licām-ı te'eddüb ile zānū-zede olup 'arż-ı kemāl-i inḳıyād eyledikde Cenāb-ı Mefḥar-ı her-dü-serā 'uşāt-ı cinn ü insden mā-'adā mā-beyne'l-arż ve's-semā' cümle-i mevcūdātıñ tābiş-i cihān-ārāyiş-i ḥurşīd-i risāletleriyle tenvīr-sāz-ı zevāyā-yı ḥavāṭırları idigin īrād buyurmuşlardır.¹⁷⁸⁷ Ḥattā 'adīl-i merviyi-yi celīl rivāyet-i 'Abdullāh bin [Ebī] Evfā ile daḥi vārid ve ḥaber-i āḥarda bu mu'cize-i bāhire ba'de irādet-i zebḥi'l-cemel zāhire idigi ḳavl-i şıḥḥat-'ā'iddir. Ḥattā ber-minvāl-i rivāyet-i uḥrā ol şütür-i mehābet-pīrā dergāh-ı Risālet-ārāya ešnā-yı 'arż-ı inḳıyādda keşret-i

¹⁷⁸⁵ Beyhakī, **Delāilü'n-Nübüvve**, c. IV, s. 221.

¹⁷⁸⁶ Heysemī, **Mecma'u'z-Zevāid**, c. IX, s. 7.

¹⁷⁸⁷ Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, III, 310; Dārimī, **Mukaddime** 4, nr. 18.

‘amel ve kılllet-i ‘alefden iştikā eylediği lisān-ı Nebevî'den resīde-i sāmī‘a-i huẓẓār olup rivāyet-i uhṛā üzre ḥāl-i şıḡarından beri i‘māl olunmuş-iken irāde-i zebḥi bā‘iş-i ser-gerdānī idigin ‘arẓa-dāşt-ı dergāh-ı Risālet-penāh eylediği taḳrīr-i Nebevî ile gūş-gūẓār-ı mālīk-i ezimme-i celmel ve bi-ikrār şāḥibe şadāḳatī ‘urūz-i şübūta maḥall olmuşdur. Ve kezālik kışsa-i nāḳa-i ‘Aḏbā ḥabl-i metīn-i rivāyet-ekīde-i şıḳāt ile zīver-efzā-yı mirbaṭ-ı inbādır ki nām-ı merḳūm ile mevsūm olan nāḳa-i Nebviyye'nin Cenāb-ı Resūl-i kerīmu's-seciyyeye tekellūm ve nefsinin ta‘rīf ile terennūmi rehīn-i rātibe-i taḥaḳḳuḳ olup ḥattā demīde-i zemīn-i çerā-gāhı olan ‘uṣbuñ me‘kūl olmağa telehhūbi muḳarrer ve şeref-i rūkūb-i sa‘ādet-maṣḥūb-ı Nebevî ile müstes‘id ^(N119b) idigi lisān-ı vuḥūşdan gūş-zedi oldıḡın ḥaber vermişdir. Ḥattā ol Zīn-efken-i zeyn-i risālet eşheb-süvār-ı irtihāl olduḡdan soñra nāḳa-i merḳūme çerā-gāh-ı ḥayātdan rū-gerdān ve çerīde-sāz-ı çemen-zār-ı memāt oluncaya degin ekl ü şürbden teberri ve ibrāz-ı nāle vü zārī eylediği rivāyet-i şıḳāt ile maḥkī-i İmām İsfarayīnī-i feẓā’il-simātdır. ¹⁷⁸⁸ Siyyemā ḥamāmāt-ı Ḥarem rüz-i firūz-i feth-i Mekke-i Mükerreme'de berāy-ı istizlāl-i Resūl-i Ekrem cem‘iyyet-rehīn-i te‘āḏud şehper-küşā-yı teşā‘ud olmaḡın mazḥar-ı du‘ā-yı bereket-intimā-yı Nebevî olduḡları İbn-i Vehb-i ‘ālī-ka‘bden mervīdir. ¹⁷⁸⁹ Felihāzā ol Kemān-dār-ı risāletīñ tīr-i du‘ā-yı icābet-intimāları hedef-i icābete işābet etmekle ḥamām-ı Ḥarem’iñ kayd-ı ıṣṭıyāddan rehāları müsellemdir. Keyfe lā? Cenāb-ı Enes-i sa‘ādet-resden ve Muḡīre bin Şu‘be’den ve Zeyd bin Erḳam-ı feẓā’il-mü’essesden merviyy-i enfesdir ki ol Sultān-ı kalem-rev-i risāletīñ süy-ı dil-cūy-ı Taybe-i tayyibeye eşnā-yı hicretlerinde küffār-ı Ḳureyş-i cehālet-kirdārdan ḳaşd-endāzān-ı ızrārīñ keydini def’ içün bir ḡār-ı teng ü tārda yār-i şadāḳat-şī‘ārlarıyla beytütete ḳarārlarında bā-fermān-ı Perverdigār **(109b)** sūtre-sāz-ı der-i ḡār olmaḡ-içün bir şecer-i sāye-endāz-ı zemīn inbāt ve iki ḥamāme-i ḥümā-sāye daḡi āşiyān-sāzī ve beyza-perdāzīye mübāderet-simāt olup ¹⁷⁹⁰ ḥadīş-i āḥarda üstād-ı fenn-i nesīc ‘ankebūt-beḥīc daḡi kār-gāh-ı ḡārda bir ḳumāş-ı zībā tār u pūd ile perde-keş-i çeşm-i ḳavm-i merdūd idüḡi menḳūl-i bihbūddur. Ḥattā ol ḡār-ı teng ü tār gencīne-i cevāhir-i ‘ulūm olan gevher-i yektā-yı zāt-ı Risālet-simāta tılısm-

¹⁷⁸⁸ Süyûtî, **Menâhilü’s-Safâ** (s. 131, nr. 616)’da bu hadisten söz etmekle beraber onun hangi kaynakta bulunduḡunu belirtmemiştir.

¹⁷⁸⁹ Süyûtî, **Menâhilü’s-Safâ** (s. 131, nr. 617)’de bu hadisten söz etmekle beraber onun hangi kaynakta bulunduḡunu belirtmemiştir.

¹⁷⁹⁰ İbni Sa’d, **et-Tabakatü’l-Kübrâ**, I, 229; Beyhakī, **Delâilü’n-Nübüvve**, c. II, s. 481 482; Ebû Nuaym, **Delâilü’n-Nübüvve**, c. II, s. 325, nr. 229.

ı vikāye-i İlāhiyye ile reşk-āver-i defīne-i behiyye olmağın dūnbāle-devān-ı Mefhār-ı ‘ālemiyān nā-resīde-sāz-ı me’men-i pūr ‘izz ü şān ve keyfiyyet-i mezkūre meşhūd-ı bāşıra-i iz‘ānları olduğda “niçe zamāndan beri bu cānibe bir ferdiñ güzerānlığı nümāyān degildir” deyü rû-gerdān olmalarıyla Zāt-ı Risālet-penāhī maḥfaza-zīb-i şavn-ı İlāhī idigi ‘ayān olmuştur.¹⁷⁹¹ Ve kezālik rûz-ı fîrûz-ı ‘ıyd-i aḥḥāda pîş-gāh-ı Risālet-penāha berāy-ı naḥr ityān-kerde olan ‘aded-i bûdne ‘alā şekki'r-rāwī beş yāḥud şeş yāḥud heft veled-i nākayı ol Men lehül-faḥr naḥr buyurmağa mübāderetlerinde her biri nādī-i sa‘ādet-eyādīlerine nezdik ve evvel-be-evvel dest-i kerem-peyvestleriyle fedā-yı cān ü başa benān-ı intizārın teşbīk etmekle ol Cān-ı cihāniyānıñ yoluna qurbān olmağa şitābānlıkların izhār etmişlerdir.¹⁷⁹² Keyfe lā? Tırāz-ı beytü’ş-şerāfe Ümmü Seleme-i zātü’n-nezāfeden merviyi-yi rehīnül-leṭāfedir ki yevmen mine’l-eyyām ol Yektā-rev-i sāḥa-i hüdā geşt ü güzār-ı şahrā ile şeref-baḥş-ı sāḥa-i melsā iken bir zābye-i vaḥşet-peymā “Yā Resūla’lāh!” (N120a) nidāsıyla suḥan-pīrā ve kendünün işbu kūh-sār-ı vaḥşet-medārda dü-tıfl-ı şīr-ḥāri var iken bu a’rābī-i nā’ime şikār olmağla veledeyniniñ el-ān gürisne ve zār ve irzā’a dīde-küşā-yı rāh-ı intizār idigin eşnā-yı iḥbārda şefkat-i ‘ālem-şümül-i Cenāb-ı Risālet-dişārdan berāy-ı irzā’-ı evlād āzād olmağı temennā ve yine ric‘ate ‘aẓīmet-sāzlığın inbā etdikde ba‘de te’kīd-i mīşāki’l-īyāb ol Müşkil-küşā-yı cihāniyān zāby-ı nā-tüvānı kayd-ı meskenetten muṭlaqu’l-‘inām buyurdukdan soñra kemā-hüve’l-mev‘ūd ric‘ati meşhūd olduğu eşnāda a’rābī-i nā’im ḥ‘ābdan bīdār ve dīdār-ı Mefhār-ı ‘Ālem ile karīru’l-‘ayn-ı iftiḥār olıcaḥ irāde-i Sultān-ı qalem-rev-i risāletden istiḥbār etdikde ol Erīke-nişīn-i şefkat ıtlāḥ-ı zābye-i tekellüm-şi‘ār ile fermān-fermā olmağın imtişālen li’l-emri’l-ālī a’rābī-i lā-ubālī ḥall-i ‘uḥd-i zābye ile sebīlin taḥliye etdikde zābye-i mezkūre ¹⁷⁹³ (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ) terānesiyle tekellüm ederek şahrā-neverd olmuştur.¹⁷⁹⁴ Vāḥı‘ā bu mu‘cize-i bāhire-i ‘ibret-rehīn daḥi meşāhīr-i mu‘cizāt-ı

¹⁷⁹¹ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 348.

¹⁷⁹² Ebû Dâvûd, Menâsik 19, nr. 1765; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, IV, 350. Bu hadis, Ehl-i Suffe’den fakir bir sahâbi olan Abdullah ibni Kurt es-Sümâlî (v. 53/673) tarafından rivâyet edilmiştir.

¹⁷⁹³ “Allah’tan başka ilâh olmadığına, senin de Allah’ın Resûlü olduğuna şehâdet ederim.”

¹⁷⁹⁴ Kurtubî, *el-İ‘lām bi-mâ fi Dîni’n-Nasârâ mine’l-Fesâdi ve’l-Evhâm*, s. 361; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Evsat*, c. V, s. 358, nr. 5547. Hadisin Enes ibni Mâlik tarafından rivâyet edilen farklı bir şekli için bkz. Heysemî, *Mecmau’l-Bahreyn*, c. VI, s. 167, nr. 3542.

Seyyidü'l-Kā'ināt'dandır ki erikḳā-yı şerāfet-aḥaḳḳā-yı Risālet-perverden Sefine-i¹⁷⁹⁵ şadāḳat-mültevē taraf-ı bāhirü's-şeref-i Nebevî'den tırāz-ı şaḥīfe-i ḥıttā-i Yemen olan Mu'az bin Cebel cānibine mürsel olmağın eṣnā-yı tarīḳde bir leys-i ḡālibe dūḡār ve 'abd-i **(110a)** sa'īd-i Resūl-i Rabb-i Mecīd idigin ba'de'l-iḥbār hırz-ı bāzū-yı cān-ı 'azīzi olan kitāb-ı i'cāz-nişāb-ı Resūl-i kerīmu's-şemā'ili ḥāmil idigin inbā etdikde şīr-i mehābet-semīr kelām-ı ḥafī ile mütekellim ve kenāre-gīr-i rāh-ı sefine-i şerāfet-müterennim olmuştur.¹⁷⁹⁶ Ḥattā ḳāşid-ı şerāfet-'ā'id ba'de edā'il-ḥıdme maḥmil-bend-i inşirāf olduḳda mümāşil-i ḳıssa-i sābıḳa ḥālet-i dīger müteḥaḳḳıḳa idigi daḥi rivāyet-i rāvī-i āḥar ile bu minvāl üzre cılve-gerdir ki Sefine'niñ şeref-baḡş-ı rükūb olduḳı sefine tünd-bād ile şikeste ve tefāḳum-ı emvāc Sefine-i rehīnül-ibtihācı bir cezīreye endāḥte ḳılmaḡla sāḥil-resīde-i selāmet olduḳda pīş-gāhında bedīdār olan esed-i mehābet-şī'āra kendüyi ba'de't-ta'rīf ol şīr-i mehābet-mengüş sefineyi ber-düş edüp şeh-rāh-ı müşilül-maṭlūba īşāl ile izḥār-ı vaż'-ı münīf etmiştir.¹⁷⁹⁷ Ve Ḳabile-i Benī Abdulkays'dan biriniñ imsāk-ı Seyyidü'l-Kevneyn ile beyne'l-uşbu'ayn mengüş-ı şerāfete eyn olan güşunda meyāne-i dü-engüş-i nūr-ı siriştleri vesme-i ebruvān-ı dil-rubā-āsā nişān olup ḥattā neslen ba'de neslin evlādında daḥi nümāyān olmuştur.¹⁷⁹⁸ Ve rivāyet-kerde-i İbrāhīm bin Ḥammād, ḡarāyib-i mu'cizāt-ı Resūl-i meḳārim-nihāddandır ki rüz-i firüz-i Ḥayber'de ḥod-be-ḥod pīş-āmed-i dergāh-ı Risālet-ālūd olan ḥimārīñ ol Sultān-ı ḳalem-rev-i esrār, ^(N120b) isminden istiḥbār buyurduḳda “Yezid bin Şihāb” deyü cevāb verdiğinde taḡyīr-i ismine mübāderet ve “Ya'fūr” nāmıyla ser-tavīle-i şerāfet buyurılıp¹⁷⁹⁹ gāh ü bī-gāh taraf-ı bāhirü's-şeref-i Nebevî'den da'vet-i aşḥāb-ı ma'ālī-nişāba firistāde buyurulduḳda ḥasebü't-ta'yīn bāb-ı med'uvv-ı şerāfet-nişābı re's-i rehīnetül-muvānesetiyle daḳḳ ve işāret-fermā-yı teblīḡ-i emr-i Nebiyy-i muşaddaḳ eylediḳi muḥaḳḳaḳdır. Ḥattā ol Mihr-i münīr-i āsumān-ı risālet, taḥvīl-i burc-ı dār-ı fenā ve zīver-i 'ālī-serāy-ı beḳā olduḳda ḥimār-ı

¹⁷⁹⁵ Aslen İranlı olan Sefine, Ümmü Seleme annemiz tarafından köle iken satın alınmış ve ölünceye kadar Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hizmet etmek şartıyla kendisi tarafından azat edilmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 75.

¹⁷⁹⁶ Sefine'nin buna benzer bir mâcerası için **bkz.** Ma'mer ibni Râşid, **el-Câmi'**, c. XI, s. 281-282, nr. 20544 (Abdürrezzâk'ın **el-Musannef**'inin sonunda).

¹⁷⁹⁷ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. VII, s. 80-81; Hâkim, **Müstedrek**, c. II, s. 675, c. III, s. 702, Zehebî hadisın sahîh olduḡunu söylemiştir.

¹⁷⁹⁸ Süyûtî, **Menâhilü's-Safâ** (s. 133, nr. 623)'da bu hadisten söz etmekle beraber onun hangi kaynakta bulunduḡunu belirtmemiştir.

¹⁷⁹⁹ Ebû Nuaym, **Delâilü'n-Nübüvve**, s. 387, nr. 288.

şadâkat-şî'âr hezâr firâk ile nâle-kâr olarak kendüyi bir bi're ilkâ ve vâşıl-ı sermenzil-i sâha-i fenâ olmuştur.¹⁸⁰⁰ Ve yine huzûr-ı Risâlet-mevfûrlarında töhmet-i sırka-i nâka ile ihzâr olunan merd-i fâ'ikîñ berâ'at-i zimmet şâhibine şehâdet-i nâka gûş-güzâr-ı şübût olmağla dest-i mu'arızdan dâmen-i mâlikini tahtlîşe vesîle olmuştur.¹⁸⁰¹ Gıbbe hâzâ merviyy-i şikât-ı ruvât-ı fezâ'il-ârâdır ki eşnâ-yı ba'zı mağâzî-i Nebevî'de mu'asker-i nuşret-perver bir cây-ı yübüset-güstere hayme-zen ve üç yüz kadar aşhâb-ı ma'âlî-nişâb vürüd-ı 'atş-ı taḥammül-güzâr ile tâbiş-efken iken deşt-gâh-ı 'âlem-i gaybdan 'anz-ı bereket-peymâ pîş-gâh-ı Risâlet-intimâda rû-nümâ olup bâ-emr-i Resûl-i Kibriyâ leben-i lezzet-efkeniyle cünüd-ı mücennedeyi serâpâ irvâ etdikden soñra zâhiren mâlik-i zimâm-ikâdesi rû-nümâ olmamağın zîr-i dest-i muhâfaza-i Cenâb-ı Râfî'-i¹⁸⁰² sûtûde-şiyeme müsellemler olmasî bâbında şeref-baḥş-ı şudûr olan emr-i Nebevî'ye binâ-i sâha-i muhâfaza-i Râfî'de çerîde iken ḥall-i İlâhî ile rişte-i teşahḥuşı gûsiste olduḡda ol Sultân-ı **(110b)** kalem-rev-i Risâlet “merbûṭ-ı mezkûr kendüyi irsâl edene mürûr etdi” deyü izhâr-ı mu'cize-i bâhiretû'z-zuhûr buyurmuştur.¹⁸⁰³ Ve kezâlik ol Şeh-süvâr-ı eşheb-i risâlet ba'zı esfâr-ı zafer-şî'ârlarında taḥrîme-bend-i şalât olmağ-ıçün kıyâm ve feres-i sa'âdet-reslerin bilâ-râbîṭ sûtire ittihâzın irâde buyurmağla edâ-yı şalât rû-nümâ oluncaya degin semt-i kıblede tevakkûfı içün tenbîh eserinde¹⁸⁰⁴ (بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ) du'â-yı icâbet-intimâlarına mazhar buyurmağla ol feres-i şerâfet-peyvest mânend-i 'aşâ-yı istikâmet der-dest 'adem-i hareket ile şalât-ı Nebevî münkaẓî oluncaya degin pâ-ber-cây-ı şebât olmuştur. Ve yine mu'cizât-ı bâhire-i Cenâb-ı Nübüvvet-perverden bu eser-i mu'teber daḡı nuḡûd-ı gencîne-i siyeriñ nâkıdı İmâm Vâkıdî¹⁸⁰⁵ rivâyetiyle cilve-gerdir ki ol Sultân-ı Memâlik-i Risâlet-iñ taraf-ı bâhirû's-şereflerinden mülûk-i etrâf-ı

¹⁸⁰⁰ İbni Hibbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, c. II, s. 309, nr. 1017.

¹⁸⁰¹ Kurtubî, *el-İ'lâm bi-mâ fi Dîni'n-Nasârâ mine'l-Fesâdi ve'l-Evhâm*, s. 361. Zehebî bu rivâyetin mevzû olduḡunu söylemiş, Aliyyü'l-Kârî de onun bu görüşünü doğru bulmamıştır (*Şerhu's-Şifâ*, c. I, s. 641). Zeyd ibni Sâbit'ten rivâyet edilen ve üzerinde tartışılan bu kıssanın özet metni için bkz. Kandemir, *age.*, c. II, s. 77. (Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, c. V, s. 141-142, nr. 4887).

¹⁸⁰² Bu ve bundan sonraki dipnotta zikredilen kaynaklarda Peygamber Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem'in kendisiyle konuştūḡu sahâbînin adı Râfî' deḡil, Nâfî' olarak geçmekte ve ismi hakkında başka bir bilgi verilmemektedir. İbni Sa'd ise bu kıssayı Nâfî' bin Hâris ibni Kelede'nin hâl tercümesinde vermektedir (*et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c. VII, s. 70-71). Kandemir, *age.*, c. II, s. 77.

¹⁸⁰³ İbni Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, c. I, s. 179-180, c. VII, s. 70-71; Ebû Nuaym, *Delâilü'n-Nübüvve*, c. II, s. 426-427, nr. 332; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, c. VI, s. 137.

¹⁸⁰⁴ “Allah sana hayırlar versin.”

¹⁸⁰⁵ Tabiîn âlimlerinin sonuncu nesli ile daha sonraki âlimlerden kırk yıl süreyle ilim öğrenerek yetişmiş olan Ebû Abdillâh Muhammed ibni Ömer Vâkıdî'nin en ünlü eseri *Kitâbü'l-Megâzî*'si olup 207/822'de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 78.

‘āleme ser-levḥa-i resā’il-i risālāt olan mekātib-i büleḡā-firībleriyle irsāl olunan sefirān-ı şerāfet-iştimāllerinden altı nefer sefir-i sa‘ādet-güster yevm-i vāḥidde dergāh-ı i‘cāz-perverlerinde maḥmil-bend-i sefer olup her biriniñ maṭla‘-ı nübüvvetden bürüz ile nūr-āver-i ufuk-ı ḥurūc oldukları rüz-ı firūzuñ şabāḥ-ı beyyinü'l-irtiyāhında ^(N121a) mürselün ileyh oldukları melikiñ sükkān-ı memleketleri luḡatince bilā-ta‘allüm tekellüme ḡudret-yāb ve bilā-tercümān zebān-ı nāṭıklarından edā-yı sefārete liyākatleri cilve-yāb olmuştur.¹⁸⁰⁶ Felā-cerem ma‘lūm-ı daḡāyık-şināsān-ı rumūz-i siyerdir ki bu bābda zīver-ārā-yı şaḡāyif-i vürūd olan aḡādīs-i şerīfe ekşerün min en tuḡşā iken elvāḥ-ı kütüb-i e‘imme-i ḡadīsde zīb-efzā-yı suṭūr-i şerāfet-mevfūr olan āṡār-ı şaḡīḥa-i meşḡureyi ityān muḡtār-ı şāḡib-i kitāb-ı fezā’il-‘unvān olmaḡın bu şanī‘-i refī‘-i şerāfet-āḡīn muḡaddemāt-ı fuṡūl-i nefāset-mevşüle berāy-ı ḡüsn-i ḡātime netīce-i mufahḡamedir. Şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faṡl-ı Tāsi‘u ‘Aşer: Ol Rūḡ-ı cesed-i kevneyniñ izn-i Ḥālīḡu'l-ḡalāyık ile iḡyā-yı mevtāya mübāderetde i‘cāz-perverlikleri müteḡaḡḡık oldıḡı gibi zīver-mehd-i ṭufūliyyet olan şıbyān ile tekellüm ve nice raḡī‘ ile terennümleri cilve-ger olup ḡattā ol Ṭırāz-ı rātibe-i risāletiñ şıḡḡ-ı müdde‘ā-yı nübüvvetlerine mezbūrlarıñ şēḡadet-āver idikleri muḡarrerdir. Felā-cerem esānīd-i mezkūre ile derūn-ı aṡl-ı kitābda cilve-ger-i mināşsa-i ṡübūt ve rivāyet-i Ebī Ḥüreyre ile şıḡḡat-men‘ūtdur ki matbūḡ-ı Yehūdīyye olan şāt-ı mesmūme bi-ṭārīḡi'l-hediyye mevzū‘-ı pīş-gāḡ-ı Nebevīyye oluḡda sa‘ādet ile ma‘a'l-aşḡābi'l-kirām eşnā-yı tenāvülde mesmūmiyyet-i şāt-ı meşvī zebān-ı me‘kūlden dāḡil-i sāmi‘a-i ḡudā-şünūd-i Nebevī olmaḡla vürūd-ı emr-i nehy-i ekl ile izḡār-ı mu‘cize-i ḡarrā buyurmuşlardır. Ḥattā hem-nişīnān-ı simāt-ı tenāvülden Bişr bin Berā¹⁸⁰⁷ müte‘eşşiren ‘āzim-i dāru'l-beḡā olmaḡla¹⁸⁰⁸ fā‘ile-i mel‘anet-intimā iḡzār-ı südde-i Nübüvvet-peymā ve şanī‘-i şenī‘inden istinbā olunduḡda ḡurşīd-i cihān-tāb-ı nübüvvetleri maṭla‘-ı şadāḡatden nūr-baḡşā-yı zemīn-i **(111a)** zūḡūr olanlarıñ tābiş-i şıḡḡatleri ‘urūz-ı kūsūf-i semmiyyet ile ḡalel-pezīr

¹⁸⁰⁶ Benzeri rivayetler için bkz. İbni Ebī Şeybe, **el-Musannef**, c. VII, s. 347; Taberānī, **el-Mu‘cemü'l-Kebīr**, c. XX, s. 8-9, nr. 12.

¹⁸⁰⁷ Benī Hazrec kabilesinden olan ve Akabe bātında. Bedir ve Uhud gazvelerinde bulunan Bişr ibni Berā bin Ma‘rūr’un hemen yemek sırasında zehirlenerek veya bir yıl sonra vefat ettiḡi bildirilmektedir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 79.

¹⁸⁰⁸ Ebū Dāvūd, Diyāt 6, nr. 4512.

olmayup kamer-tıynetân-ı emârete te'sîr ile İrâş-ı nokşân nümâyân idigi ma'lûm olmağın hâşâ şân-ı haqqâniyyet-nişân-ı Resûl-i Yezdân'da bürüz-i şüret-i şakḳ-ı şânî rû-nümâ ise irâha-i nüfûs-i cehâlet-peymâ rû-şenâ olmağ-ıçün bu kâr-ı mel'anet-şî'âra ictirâsın ikrâr etmekle cîfe-i vücûd-ı ḥabâset-âlûdundan sâha-i tahâret-pezîr-i zemîn taḥhîr olunmuşdur.¹⁸⁰⁹ Lâkin rivâyet-kerde-i Enes-i sa'âdet-res maẓmûn-ı enfesi üzre Yehûdiyye-i mel'anet-seciyyeden bu kâr-ı ḥabâset-dişâra ictirâ berây-ı ıtfâ-yı nûr-ı Zât-ı nübüvvet-medâr idigi ikrâr ile âşikâr olduğda ol Zîver-baḥş-ı ḥızâne-i viḳâye-i İlâhiyye ızrâr-ı a'dâ-yı mel'anet-intimâdan maşûn olmağla ibrâz-ı muzmere 'adem-i iktidârları rû-nümûn olmağın aşḥâb-ı ma'âlî-nişâb-ı sell-i seyf-i i'dâmın irâdeleri ^(N121b) Cenâb-ı Sultân-ı kalem-rev-i risâletiñ rızâ-dâdeleri olmadığı mefhûm¹⁸¹⁰ ve rivâyet-i Câbir-i sûtûde-me'âşir üzre Cenâb-ı Risâlet-me'âba ihbâr-ı zirâ'-ı şât-ı meşvî ile semmiyyet ma'lûm ve fâ'ile-i mel'anet-cibilleniñ 'adem-i i'dâmı merḳûm olup¹⁸¹¹ rivâyet-i Ḥasan-ı Başrî üzre kezâlik hâlet-i mezbûre ihbâr-ı faḥz-ı şât-ı meşvî ile ma'lûm-ı Cenâb-ı Risâlet-mültevi¹⁸¹² ve inbâ-yı 'Abdurrahmân-ı¹⁸¹³ feẓâ'il-unvân ile me'kül-i mezbûruñ semmiyyeti zuhûr¹⁸¹⁴ ve fâ'ile-i ḥabâset-mecbûleniñ ma'fuvve idigi ba'zı kütubda maşûrdur. Ve ḥadîş-i âḥarda bürüz-i hâlet-i mezkûre nev'an tağyîr-sâz-ı ba'zı havâss-ı Nebeviyye olacak mertebeye resîde idigi Enes-i feẓâ'il-perver rivâyetiyle inbâ-kerde-i ehl-i siyerdur.¹⁸¹⁵ Pes ma'lûm-i uli'l-efhâm ola ki şudûr-ı 'afv-ı fâ'ile-i mel'anet-dişâr ḳable fevti'l-Berâ şüret-nümâ olup ba'dehû icrâ-yı emr-i ḳışâş-ı şıḥḥat-menâş idigiyle Şihâb-ı feẓâ'il-nişâb cem'-i beyne'r-rivâyeteyn etmişdir. Ve rivâyet-i Ebî Hüreyre-i feẓâ'il-âlûd üzre maşûr-ı levḥa-i vürüddur ki Cenâb-ı pister-nişîn-i risâletiñ muḳaddime-i zuhûr-i riḥletleri olan inhîrâf-ı mizâc-ı sa'âdet-imtizâcları Ehl-i Ḥayber'den bir Yehûdiyyeniñ hediiyesi olan şât-ı mesmûmeden ḳable'l-ihbâr bimâ-fihâ mine's-semm-i me'kül olan loḳmanıñ henûz eşeri bürüz edüp ḳaṭ'-endâz-ı reg-i ḳalb-i firûzları idigin inbâları inhâ-kerde-i ba'zı erbâb-ı siyerdur.¹⁸¹⁶ Ḥattâ daḳṭḳa-dânân-ı

¹⁸⁰⁹ Ebû Dâvûd, Diyât 6, nr. 4512, 4514.

¹⁸¹⁰ Buhârî, Hibe 27, nr. 2617; Müslim, Tıb 45, nr. 2190.

¹⁸¹¹ Ebû Dâvûd, Diyât 6, nr. 4510.

¹⁸¹² İbni Sa'd, **et-Tabakatü'l-Kübrâ**, c. II, s. 200.

¹⁸¹³ Metinde sehven "'Abdurrahmân" şeklinde kaydedilmiş olup **eş-Şifâ**'da onun oğlu "Ebû Seleme (v. 94/712)" şeklinde imla edilmiştir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 80.

¹⁸¹⁴ Ebû Dâvûd, Diyât 6, nr. 4512.

¹⁸¹⁵ Buhârî, Hibe 27, nr. 2617; Müslim, Tıb 45, nr. 2190.

¹⁸¹⁶ Buhârî, Megâzî 83, nr. 4428; Ebû Dâvûd, Diyât 6, nr. 4512.

rumûz-ı suhan ‘indinde hâlet-i merķûme ol Râtibe-tırâz-ı risâlet-i ‘âmmeniñ Eşref-i Maḥlûkât ve Zübde-i Mevcûdât ve Ḥâtemü'l-Enbiyâ’ ve'l-Mürselîn ve Raḥmeten li'l-‘Âlemîn iken şehîden teşrîf-sâz-ı zînet-serây-ı dâru'l-beķâ idikleri ‘ibret-âver-i Müslimîn olmağ-ıçün taķdîr-kerde-i Rabbü'l-‘Âlemîn idigi maḥkiyy-i İbn-i İshâķ-ı fezâ’il-mesâķdır.¹⁸¹⁷ Felâ-cerem ma’lûm-i tettebbu‘-sencân-ı kütüb-i siyerdî ki cerâ’et-efken-i tesmîm-i şât-ı meşvî olan Yehûdiyye-i ḥabîsü's-seciyyeniñ gerden-i cîfe-i vücûdı seyf-i Şerî‘at-i Muḥammediyye ile kaṭ’ olundığı icmâ‘-kerde-i ehl-i ḥadîs idigi İbn-i Sahnûn-ı¹⁸¹⁸ zû-fünûn iḥbârıyla şıḥḥat-maḥrûn iken mervîyy-i merķûmuñ vürûdunda **(111b)** cilve-ger olan ta‘addûd-i ṭuruk iḥtilâf-ı eķâvîle bâ‘iş-i taṭarruk olmağın Cenâb-ı Ebî Hüreyre ve Enes ve Câbir raḍıya’llâhu ‘anhum rivâyetleriyle cilve-ger-i minâşsa-i vürûd olan âşârîñ berây-ı ıttılâ‘ cümlesini îrâda mübâderetle şâḥib-i kitâb ifâde-baḥş-ı mesâmi‘-i tullâbdır. Felihâzâ rivâyet-i İbn-i ‘Abbâs-ı fezâ’il-istînâs üzre fâ‘ile-i cerâ’et-pîrâ evliyâ-yı Bîşr bin Berâ’ya teslîm ve onların yedinden cîfe-i vücûdı rû-be-râh-ı dâru'l-caḥîm kılındığı daḥi cilve-ger-i minâşsa-i vürûddur.¹⁸¹⁹ Ḥattâ dergâh-ı Risâlet-destgâha ilkâ-yı ^(N122a) ruķ‘a-pâre-i siḥr ile ictirâ-sâz-ı mekr olan sâḥir-i mel‘anet-mütekâşirin daḥi vürûd-i ḥuşuş-ı ḳatlinde kezâlik iḥtilâf-ı nuķûl imlâ-kerde-i fuḥûldur. Felihâzâ ‘inde'l-Vâķidî ma‘fuvv oldığı muḳarrer ve ḳavl-i mezbûruñ ‘inde'l-‘ulemâ’ eşbet idigi cilve-ger ve ḳatline daḥi vürûd-i rivâyet mastûr-ı şâḥife-i kitâbdır.¹⁸²⁰ Ba‘de ḥâzihi'n-nuķûl ḥadîs-i şât-ı mesmûme rivâyet-i Ebî Sa‘îd Ḥudrî ile bu minvâl üzre inbâ-kerde-i Bezzâr-ı fezâ’il-meşîmedir ki, mervîyy-i sâbîķ üzre meşvîyy-i mezbûr mesmûmiyyetin i‘lâm-ı ḥuzûr-ı sa‘âdet-mevfûr-ı Nebevî etdikden şoñra ol Resûl-i mü‘eyyed baş-ı yed-i mümecced buyurup ¹⁸²¹ (كُلُوا بِسْمِ اللَّهِ) maḳâl-i teberrûk-penâhla ma‘a'l-aşḥâbi'l-kirâm tenâvüle mübâderet ve bir ferde zarar âverde olmadığı müşbetdir.¹⁸²² Binâberîn maḳûl-i maḳbûl-i şâḥib-i kitâb-ı fezâ’il-nişâbdır ki vürûd-ı ḥadîs-i şât-ı mesmûme inbâ-i e‘imme ile taḥrîc-kerde-i ehl-i şâḥîḥ ve ḥadîs-i meşḥûr-ı şıḥḥat-mevfûr idigi

¹⁸¹⁷ İbni Hişâm, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, c. III, s. 353.

¹⁸¹⁸ Mâlikî fikhına dâir **el-Müdevvenetü'l-Kübrâ** adlı eseriyle bilinen ünlü âlim Sahnûn'un oğlu olan İbni Sahnûn, Mâlikî fikh âlimi olup 256/870'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 81.

¹⁸¹⁹ İbni Sa‘d, **et-Tabakatü'l-Kübrâ**, c. II, s. 202.

¹⁸²⁰ Buhârî, *Bed'ü'l-halk* 11, nr. 3268, *Tıb* 47, 49, 50, nr. 5763, 5765, 5766. *Edeb* 56, nr. 6063, *Daavât* 57, nr. 6391; Müslim, *Tıb* 43, nr. 2189.

¹⁸²¹ “Bismillâh diyerek yeyin.”

¹⁸²² Hâkim, **el-Müstedrek**, c. IV, s. 122, nr. 7090.

şarîhdir. Ancak keyfiyyet-i tekellüm-i şât-ı meşvî 'inde e'immeti'n-nazar ihtilâf-ı ekāvile maḳarr olduğundan nāşî 'inde'l-ba'z kelâm-ı şât-ı meyte ve tekellüm-i aḥcâr ü eşcâr-ı nâbite eşvât u ḥurūfdan 'ibâret ve her biri ḥalk-ı iḳdâr ile't-tekellümün maḫzarı olmağın bilâ-irtiyâb nuṭka ḳudret-yâb olup cemâdât maḫall-i hudûş-i kelimât olmağla tekellümleri cilve-ger-i minaşsa-i bürüz ve ḳar'-endâz-ı sâmi'a-i firûz olmuştur. Hattâ ḥîn-i şudûr-ı nuṭk-ı cemâdâtta tağyîr-i şekl ve naḳl-i hey'ete ihtiyâc ber-ṭaraf idüğü ḳavl-i munazzaf-ı mezheb-i Eş'arî-i feżâ'il-müdânî ve irtizâ-kerde-i Ebî Bekr-i Bâḳillânî'dir. Ve 'inde'l-ba'z'l-âḫar evvelâ icâd-ı ḫayât ve ba'dehû nuṭka ḳudret-simât olmaları irâde-i Ḥallâḳ-ı cihân-âferîn ile müstebîn ve bu ḳavl-i i'câb-evliñ daḫi Eş'arî'den menḳûl idigi maḫkî-i ba'zî fuḫûl olup Allâhu a'lem ḳavl-i mezbûr muḫtemelü't-ṭarafeyn idigi maḫallinde maştûrdur. Zîrâ şüret-nümâyî-i intâḳ nigerân-sâzî-i mir'ât-ı ḫayât ile meşrûṭ olmadığı şüretde ma'a-'ademi'l-ḫayât vücûd-i ḥurûf u eşvât efrâd-ı muḫâlâtdan ma'dûd degildir. Ammâ kelâm-ı mezkûrdan murâd lafzî olmayup nefsî olduğu şüretde irâde-i mâ-fi'l-fu'âdîñ şüret-nümâyî-i icâdı muḫtâc-ı mir'ât-ı ḫayât olması beyne'l-mütekellimîn ve sâ'irü'l-fıraḳ rehîn-i râtibe-i ittifâḳ idigi muḫaḳḳaḳdır. Ancak Ebû 'Aliyy-i Cübbâ'ı¹⁸²³ terkîb-i ḥurûf u eşvâtîñ vücûdına vücûd-ı ḫayâtı mevḳûfun 'aleyh ḳılmağın cemâdâtta daḫi ḫuşûş-ı mezbûrî mübâderet-sâz-ı mürâ'âtdır. Binâberîn 'inde'l-merḳûm cümle-i cemâdât ve ecsâd-ı emvâtta ḫalk-ı âlet-i tekellüm ile vücûd-i ḥurûf u eşvât minaşsa-zîb-i zuḫûr olmağla mevsûmdur. (112a) Lâkin ihtimâm-âverân-ı naḳl-i tesbîḫ-i ḫaşât ve ḫanîn-i ciz'-i şerâfet-simâtdan bürüz-i ḫâlât-ı mezkûre muḳarrer olmağın (N122b) maḳûl-i ḳâ'il-i mezbûra 'adem-i ta'arruzları ḳavl-i mezbûruñ ma'raz-ı i'tibârdan suḳûṭun mücib ve ma'a-vücûdî'l-aḳvâli's-şahîḥa ruvât-ı aḫbâr ve naḳale-i siyer-i şerâfet-dişârdan ferd-i vâḫide maḳûl-i merḳûm mesned olmadığı merdûdiyyetin müstevcibirdir. Vallâhu'l-hādî ilâ sebîlî'r-reşâd. Ba'de ḫāzā inbā-yı Vekî'-i¹⁸²⁴ kerîmü's-seciyye ile rivâyet-kerde-i Fehd bin 'Aṭiyye'dir¹⁸²⁵ ki zîver-mehd-i vücûd

¹⁸²³ Ebû Alî el-Cübbâî, Basralı Mu'tezile âlimlerinin reislerinden biri olup tanınmış bir kelâm âlimi, aynı zamanda usûl-i fıkıh, hadis ve tefsîr sahalarında söz sahibiydi. Ebû'l-Hasan el-Eş'arî, onun üvey oğlu ve ileri gelen talebelerinden biri olup aralarındaki görüş ayrılığı sebebiyle onun mezhebinden ayrılmıştır. Cübbâî, 303/916'da vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 83.

¹⁸²⁴ İlmine ve hâfızasına Ahmed ibni Hanbel'in hayran kaldığı âbid ve zâhid bir kimse olan ve rivayetleri **Kütüb-i Sitte**'de bulunan Vekî' bin Cerrah, tebe-i tabiîn nesline mensup bir muhaddis ve ünlü bir âlim olup 197/813'de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 84.

¹⁸²⁵ Kaynaklarda bu isim Şemr ibni Atiyye şeklinde geçmektedir. **Bkz.** (Hennâd ibni Serî, *ez-Zühhd*, c. II, s. 622; Beyhakî, *Delâilü'l-Nübüvve*, c. VI, s. 61).

oldığı demden hengām-ı şebāb-nümā nişābına gelince dem-beste olan şabiyy-i gayr-ı kādiri't-tekellüm ityān-kerde-i 'atebe-i 'aliyye-i Nebeviyye olup ol Bülbül-i hüdā-terennüm ¹⁸²⁶ (مَنْ أَنَا؟) kavlı-i şerāfet-evli ile mezbūrı mazhar-ı hıttāb-ı müsteṭāb buyurdukda “Resūlullāh” maḳāl-i ḥaḳḳāniyyet-iṣtimāliyle tūṭi-miṣāl ḳand-ḥ'ār-ı tekellüm olmuştur.¹⁸²⁷ Ve kezālik telehhüb-sāz-ı ta'accüb olarak Mu'arriẓ bin Mu'ayḳib rivāyet-sāz-ı eṣer-i şihḥat-ā'ibdir ki rüz-ı firūz-i vilādetinde ityān-kerde-i meclis-i melā'ik-celīs-i Nebevī olan tıfla ol Resūl-i Tevvāb ¹⁸²⁸ (مَنْ أَنَا؟) maḳāl-i i'cāz-pīrāsıyla hıttāb buyurdukda henüz ḳadem-nihād-ı sāḥa-i vücūd olan tıfl-ı nevres icābet-pīrā-yı Cenāb-ı Nebiyy-i Aḳdes olup “Resūlullāh” kavlı-i ḥaḳḳāniyyet-evliyle miṣāl-i bülbül terāne-perdāz¹⁸²⁹ ve Cenāb-ı ṣadr-niṣīn-i mesned-i tebrīk ¹⁸³⁰ (صَدَقْتَ) (صَدَقْتَ اللَّهُ فِيكَ) buyurmağla ol tıfl-ı şerīfū'l-meṣīme Mübārekū'l-Yemāme nāmıyla mümtāz olmuştur. Ḥattā ba'de't-terennüm mecī-i hengām-ı tekellümüne deḡin ber-minvāl-i 'ādet-i cāriye mühr-i sūkūt ber-dehān ve bu mu'cize-i i'cāz-resān Ḥaccetū'l-Vedā'da Ḥarem-i Mekke-i Müşerreffe'de tābān olmuştur. Keyfe lā? Cenāb-ı Ḥasan-ı Baṣrī'nin menḳūl-i şihḥat-perveridir ki ricālden bir ferd ityān-kerde-i bezm-gāḥ-ı Resūl-i Emced olup perverde-i ḥucr-i tevīdī olan duḡter-i ferīdin tarḥ-endāz-ı vādī-i vaḡšet-eyādī ḳılmağla rū-be-rāḥ-ı tih-i 'adem olduğın ma'rūz-ı sūdde-i Sidre-esās-ı Muḥammedī kıldıkda ol Hādī-i ümmet merd-i mezbūr ile ḥaṭve-endāz-ı refāḳat olup maṭraḥ-ı merḳūma ḳarīb maḥalden maṭrūḥa-i mezbūreye ismiyle nidā ve (أَجِيبِي بِإِنْ) ¹⁸³¹ maḳālīn gūyā olduğda meyyite-i güm-kerde-ḥayāt ¹⁸³² (لَيْتَكَ وَسَعْدَيْكَ) maḳālīyle tekellüm-simāt olarak ruḡsā-yı nādī-i i'cāz-eyādī-i Nebevī olup vālideyniniñ şeref-yāb-ı İslām oldukların kendüye ḡibbe'l-i'lām ṭaleb-kārī-i redd-i ḥayātından isti'lām buyuruldukda ebeveyn-i şefḳat-perverinden Cenāb-ı Kibriyā celle ve 'alā kendüye ḥayr idigin ḥaber ile icābet-pīrā ve yine ḥaṭve-endāz-ı vādī-i beḳā olmuştur.¹⁸³³ Ve kezālik Enes-i sa'ādet-resden merviyi-yi enfesdir ki şübbān-ı Enṣār-ı şerāfet-diṣārdan

¹⁸²⁶ “Ben kimim?”

¹⁸²⁷ Hennād ibni Serī, *ez-Zühḍ*, c. II, s. 622; Beyhakī, *Delāilü'l-Nübüvve*, c. VI, s. 61.

¹⁸²⁸ “Ben kimim?”

¹⁸²⁹ Beyhakī, *Delāilü'l-Nübüvve*, c. VI, s. 59; Müttakī el-Hindī, *Kenzü'l-Ummāl*, c. XII, s. 380, nr. 35401.

¹⁸³⁰ “Doḡru söyledin. Allah sana çok hayır verip seni mübārek kılsın!”

¹⁸³¹ “Allah Teālā'nın izniyle bana cevap ver!”

¹⁸³² “Buyur, emrindeyim!”

¹⁸³³ Süyûtī bu hadisten söz etmekle beraber onun hangi kaynakta bulunduḡunu belirtmemiştir (*Menāhilü's-Safā*, s. 135, nr. 638).

bir zāt-ı sūtūde-simāt tayy-ı tūmār-ı hayāt edüp bir pīre-zen-i māder-i ‘ama-perverin istiḥlāf ve ‘ācize-i merķūme ‘amelden fūrū-māndelikle mevsūme olmağın rāvī-i fezā’il-muḥteṭvī ^(N123a) berāy-ı techīz-i meyyit mesken-i mezbūra dāḥil olduğda māderi fevt-i pūserinden istinbā ve inbā-yı mā-hüve'l-vāḳi‘ ile tesliyet-i **(112b)** ḥātırı eṣnāsında mezbūre teveccüh-efken-i dergāh-ı icābet-penāh-ı Kibriyā olup “Yā Rabb! Şedā’id-i kevnıyyeye recā-mend-i i‘ānet olarak Zāt-ı Vahdet-simātına ve Nebiyy-i kerīmü’ş-şıfātına hicret-sāzlığım muḥāt-ı ‘ilm-i ‘ālem-ārāyişindir. Recā-mendim ki bu bār-ı musībetiñ taḥmīlin ben nā-tüvāndan şarf eyle!” deyü dest-küşā-yı du‘ā olduğda ḳurb-i şerāfet-evb-i Nebevī’ye hicretiniñ ḥürmetine tūr-i du‘āsı ḳarīn-i hedef-i icābet olmağın teşrīfen li’n-Nebiyyi’l-Ekrem hemān-dem veled-i mürde hayāt-ı cedīd ile zinde ve cemāl-i ḥāsse-i başarı verā-yı perde-i ‘amādan tābende olmağın yed-i ḳudretiyle ol Kerīm-i Müte‘āl der-ḥāl keşf-i gıṭā-yı ‘amā ile za‘ife-i mezbūreyi bīnā kılmışdır. Felā-cerem redd-i hayāt-ı veledile müstes‘ad ve redd-i nūr-ı başarıle rūşen-çeşm olduğınıñ teşekkürin ibrāza it‘ām-ı kādīm-i teberrük-müsādımı muḳaddime etmekle itmām-ı emr-i merķūma muḳdime olmuşdur.¹⁸³⁴ Ḥattā ol Mihr-i münīr-i āsumān-ı risāletiñ taḥvīl-i burc-i şerāfet-perver-i dāru’l-beḳā buyurduḳları hengāma degin pā-nihād-ı ḥıṭṭa-i vücūd olup ba‘de’n-Nebiyyi’l-Ekrem rū-be-rāh-ı diyār-ı ‘adem oldığı mervıyy-i müsellemdir. Ve kezālık rivāyet-i ‘Abdullāh bin ‘Ubeyd el-Enşārī raḍıye ‘anhu’l-Bārī ile şaḥīfe-i şübūtuñ zīveridir ki cām-nüş-ı şehādet olmağla zevḳıyāt-ı rahmet olan Şābit bin Ḳays bin Şemmās’ıñ ḥıṭṭa-i Yemāme’de vücūd-ı bihbūdı mişāl-i mehd-i rāḥat endāḥte-i derūn-ı laḥd-i rahmet kılındıḳda ḳabr-i şerāfet-mekīninden merḥūm-i mebrūruñ meyyiten (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ، أَبُو عُمَرَ الشَّهِيدُ، عُمَرُ الصَّدِيقُ، عُمَرُ الْبَرِّ الرَّجِيمِ)¹⁸³⁵ maḳāl-i ḥaḳḳāniyyet-terennümüyle tekellümi ḳar‘-endāz-ı sāmi‘a-i rāvī-i sūtūde-şiyem olmuşdur.¹⁸³⁶ Ve naḳl-kerde-i Nu‘mān bin Beşīr’dır¹⁸³⁷ ki Zeyd bin Ḥārice-i¹⁸³⁸ şerāfet-pīrā ba‘zı ezikḳa-i Medīne-i

¹⁸³⁴ Beyhakī, **Delāilü’n-Nübüvve**, c. VI, s. 50, 51; Ebû Nuaym, **Delāilü’n-Nübüvve**, c. II, s. 618, nr. 561.

¹⁸³⁵ “Muhammed Allah’ın Resülü’dür; Hz. Ebû Bekir sıddıktır; Ömer şehiddir; Osmān iyilik sever ve merhametlidir.”

¹⁸³⁶ Beyhakī, **Delāilü’n-Nübüvve**, c. VI, s. 58.

¹⁸³⁷ Ensār arasında hicretten on dört ay sonra doğan ilk çocuk olarak bilinen Nu’mān ibni Beşīr, Hazret-i Muāviye döneminde muhtelif şehirlerde vālilik de yapmış olup 64/684’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 87.

¹⁸³⁸ Zeyd ibni Hārice bin Zeyd el-Ensārī, Bedir gazilerinden olup babası ve kardeşi Sa’d da Uhud şehidlerindendir (İbni Hacer, **el-İsābe**, c. I, s. 565, c. II, s. 24). Kandemir, **age.**, c. II, s. 87.

Münevvere'de mağşiiyyun 'aleyh olduğu eşnâda fevt olmanın beyne'l-'aşâ'eyn mesken-i şerâfet-efkenine ref^{*} olunup etrâf-ı şerâfet-maṭâfında zümre-i nisvân girye-künân iken mürde-i zinde-nihâd ¹⁸³⁹ (أَنْصِتُوا أَنْصِتُوا) maḳâliyle tekellüm-nejâd olduḳda rūy-ı nūrâniyyet-perverinden keşf-i ğitâya mübâderetlerinde (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ النَّبِيُّ الْأُمِّيُّ وَخَاتِمُ النَّبِيِّينَ كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ الْأَوَّلِ) ¹⁸⁴⁰ kelimât-ı ḥaḳḳâniyyet-simâtiyla suḥan-gū ve teblîġ-i aḥkâm-ı risâletde şadâkat-i Nebiyy-i muşaddaḳı ityân-cū olup zıkr-i Şeyḥayn-i Mükerrremeyn ile şenâ-yı Zî'n-Nûreyn'i tekellümden sonra ¹⁸⁴¹ (السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَرَحْمَتُهُ وَبَرَكَاتُهُ) ^(N123b) maḳâlin terâne-perdâzlıġla miskiyyü'l-ḥitâm olup ba'dehû iltihâḳ-sâz-ı cümle-i mevtâ-yı İslâm olmuştur. ¹⁸⁴² Hattâ zıkr-i cemîl-i Ḥaydar-ı Kerrâr zebân-güzârı olmadığınıın sebebin beyânda Şihâb-ı feẓâ'il-nişâb bu vechile dehen-küşâ-yı cevâbdır ki; vukû'-ı kışsa-i mezkûre zamân-ı ḥilâfet-i Cenâb-ı Zî'n-Nureyn'de müteḥakkıḳ olmanın naḳş-ı ḥilâfetleri şûret-nümâ-yı âyîne-i şühûd olanların irâd-ı şenâsiyla iktifâ etmiştir. ¹⁸⁴³ (سبحان من يحيى الموتى) ḥâlet-i mezkûre-i i'câz-pirâ berây-ı zıkr-i Nebevî cilve-peymâ ve kerâmet-i ümmet kerâmet-i Nebiyy-i risâlet-peymâyâ râtibe-tırâz-ı delâlet idiginden zîver-baḥş-ı şaḥîfe-i imlâ kılınmıştır. Şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı 'İşrîn: Ol Nabz-gîr-i hüdâ-yı sedâd-rehîniñ ibrâ-yı merzâ ile i'câz-pîrâlıkların inbâ ve 'işmet-resâ-yı (113a) zevî'l-'âhât idiklerin inhâya mevrîd-i âşâr-ı şihḥat-pîrâ ve dâru's-şifâ-yı merviiyyât-ı bî-hemtâdır. Zıkr-i esâmî-i bereket-müntemîleri takvîyet-sâz-ı a'zâ-yı re'ise-i rivâyet olan şikât-ı ruvât ile merviiyy-i şihḥat-simâtdır ki Cenâb-ı Sulṭân-ı kalem-rev-i risâlet Ġazve-i Uḥud'da râvî-i sûtûde-ḥaşlete i'tâ-yı tîr-i bî-peykân ile emr-nüvîs-i remy oldukları rûz-ı mehâbet-bürûzda zîver-efzâ-yı şaḥâyif-i siyer-i şerîfe olan vech üzre kemân-ı şerâfet-imtinân-ı Nebevî tāḳat-zen-i tâbiş-i bâzû-yı hidâyet-muḥtevi olmadıġından münşakḳ ve tîr-i kuvvet-semîr işâbet-sâz-ı 'ayn-ı Kâtâde bin Nu'mân-ı ¹⁸⁴⁴ şerâfet-peẓîr olduḳda ol Nûr-ı 'Ayn-ı

¹⁸³⁹ "Susun, susun!"

¹⁸⁴⁰ "Muhammed Allah'ın Resûlü'dür, ümmî Peygamberdir, peygamberlerin sonuncusudur. Bu, evvelki kitaplarda mevcuttur."

¹⁸⁴¹ "es-Selâmü aleyke Yâ Resûlallâh ve rahmetullâhi ve berekâtüh."

¹⁸⁴² Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. V, s. 218-219, nr. 5144-5145.

¹⁸⁴³ "Ölüleri diriltten Allahu Teâlâ'yı bütün noksanlıklardan tenzih ederim."

¹⁸⁴⁴ Medine'nin Evs kabilesine mensup olan ve hicret sırasında Müslüman olan Kâtâde bin Nu'mân, Hz. Ebû Bekir döneminde mürtedlere karşı yapılan savaşlarda görev almış olup Hz. Ömer'in danışmanlarından biriydi. 23/643'de vefat etti. Kandemir, **age.**, c. II, s. 87.

‘Âlemiyân redd-efken-i çeşm-i İbn-i Nu‘mân olmağla izhâr-ı mu‘cize-i bâhire-i celîletül-‘unvân buyurmuşdur ki dîde-i i‘câz-bîn-i Kâtâde kuhl-i ahseniyyet ile nûrâniyyet-âmâde olmuşdur.¹⁸⁴⁵ Hattâ ‘Âşım bin ‘Ömer bin Kâtâde ve Yezîd bin ‘İyâz bin ‘Ömer bin Kâtâde daği rivâyet-i kışsa-i şihhat-minaşsa ile zîver-ârâ-yı şahîfe-i inbâ idigi gibi mevrîd-i mu‘cize-i i‘câz-âmâde olan Kâtâde'den ifâde-i Ebî Sa‘îd Hudrî-i fezâ’il-icâde ile bu mu‘cize-i garrânîñ rivâyeti daği sâmi‘a-zîb-i erbâb-ı dirâyetdir ki ol Merhem-nih-i curh-i ‘âlem Gazve-i Zîl-Kared'de eşer-i sehmden te’essür-efken olan rûy-i dil-cûy-i Ebî Kâtâde'ye reşk-âver-i merhem-i Süleymânî olan buşâk-ı şifâ-iltişâkların vaz‘ buyurdukda bereket-i rîk-ı şerâfet-hakîkleriyle der-hâl kîh-ı seylân-iştîmâli ve veca‘ı munkaṭı‘ olmağla şanî‘-i menî‘-i Nebevî bâ’iş-ı bür’üs-sâ‘a idigin râvî-i şerâfet-bidâ‘a zîver-i sâmi‘a-i işâ‘a etmişdir.¹⁸⁴⁶ Ve ‘Osmân bin Huneyf'den¹⁸⁴⁷ tahric-kerde-i İmâm Nesâ’i'dir ki ‘umyândan bir merd-i nâ-bînâ iktihâl-sâz-ı hâk-pây-ı Cenâb-ı Risâlet-peymâ olup ^(N124a) rûy-ı bâşırasından keşf-i ğitâ-yı ‘amâ bâbında istid‘â etdikde ol Kurre-i a‘yün-i ebrâr ẖâst-kâr-ı ibşâra ba‘de’t-tevażżî tahrîme-bend-i rek‘ateyn olmağı emr ve ba‘dehū (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَأَتَوَجَّهُ

du‘â-¹⁸⁴⁸ إِلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ نَبِيَّ الرَّحْمَةِ يَا مُحَمَّدُ إِنِّي أَتَوَجَّهُ بِكَ إِلَى رَبِّي أَنْ يَكْثِفَ عَنِّي بَصَرِي اللَّهُمَّ شَفِّعْهُ فِيَّ)

yı icâbet-medârın hasebüt-ta‘lîm mübtelâ-yı mezbûr daği emr-i me‘mûrun-bihi minvâl-i meşrûh üzere tetmîm etdikde teşrîfen li'n-Nebiyî'l-Beşîr der-hâl tareyân-ı ‘amâ zevâl-peżîr olup başîren ric‘at-sâz-ı maşîri olmağla râhat-semîr olmuşdur.¹⁸⁴⁹ Keyfe lâ? Rivâyet-i şikât ile bu mu‘cize-i garrâ daği şihhat-simâtdır ki Mülâ‘ibü'l-Esinne¹⁸⁵⁰ ‘unvânıyla telkîb olunan ‘Âmir bin Mâlik-i sûtûde-mesâlik pister-nişîn-i marâz-ı istiskâ olmağla dâru’s-şifâ-yı dergâh-ı Risâlet-penâhdan devâ-cüyâ idigin bil’-vâşıta ma‘rûz-ı südde-i sa‘âdet-pîrâları etmegın ol Şadr-nişîn-i ‘âlî-pâye-i

¹⁸⁴⁵ İbni Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. VI, s. 400; Heysemî, **Mecma‘u’z-Zevâid**, c. VI, s. 113, c. VIII, s. 297.

¹⁸⁴⁶ Hâkim, **Müstedrek**, c. III, s. 546.

¹⁸⁴⁷ Bedir’den sonraki bütün savaşırlara katılan ve Evs kabilesine mensup olan Osmân ibni Huneyf, Hz. Ali devrinde Basra vâilîğî yapmış olup 41/661’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 89.

¹⁸⁴⁸ “Allâhım! Rahmet Peygamberi olan benim peygamberim Muhammed’in adıyla senden istiyor ve sana yöneliyorum. Yâ Muhammed! Senin vasıtanla Rabbine yöneliyorum ve O’ndan gözlerimi açmasını niyaz ediyorum. Allahım! Sen onun benim hakkımdaki şefaatinı kabul eyle!”

¹⁸⁴⁹ Tirmizî, Daavât 119, nr. 3578; İbni Mâce, İkâme 189, nr. 1385; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, IV, 138; Nesâî, **es-Sünenü’l-kübrâ**, c. VI, s. 169. Hadîsin baş tarafı için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 90.

¹⁸⁵⁰ Mızraklarla oynayan adamın oğlu anlamında “İbnü Mülâibi’l-Esinne” lakabıyla anılan ve Müslüman olduğu bilinmeyen Âmir ibni Mâlik ibni Ca’fer’den, Peygamber Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellemın Müslüman olmasını istediğî, fakat onun kabul etmediğî belirtilmektedir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 90.

tefađđul dest-i i‘cāz-peyvestleriyle sâha-i ğabrâdan bir müşt-i hâke tetteffül buyurup mezbûre dest-dâde-i ‘atâ olduğda mir’ât-ı bāl-i vâsiţatü'l-istişfâda naķş-ı istişrâf-ı helāk-i marîz şûret-nümâ olmağın ‘atıyye-kerde-i Ĥabîb-i Ĥudâ olan hâk ne vechile şifâ-baķş-ı marîz-i sîne-çâk olur deyü ta‘accüb-künân ve bu vaż‘-ı ğarâbet-imtinânı hâşâ ma‘nâ-yı istiĥzâyâ ĥaml-cüyân olarak ĥatve-endâz ve teblîĝ-i mâ-ümire bih ile (113b) keyfiyyet-i ĥâlî marîz-i çâre-cüya tefhîm-sâz olduğda müstesķî-i ĥulûş-maşîr reşķ-efken-i ĥâşıyyet-i iksîr olan türâb-ı teberrük-nişâbı der-hâl âb-ı tahâret-me’âb ile şerbet ve nûş-ı şıĥhat-ber-dûşa mübâderet etmekle şifâ-yâb olmuştur.¹⁸⁵¹ Ve Ĥabîb bin Fûdeyk'den maĥkî-i ‘Uķaylî’dir¹⁸⁵² ki dîde-i vâlid-i râvî verâ-yı perde-i ‘amâda muĥtefî iken ol Nûr-ı muķaddes ‘ayneyn-i ‘amâ-ķarîn-i vâlid-i râvîye nefş-i enfesleriyle şifâ-res idikleri mervîdir. Ĥattâ rûtbe-i ‘ömri menzil-resîde-i şemânîn iken daĥi gûş-i ibreye bilâ-‘usre idhâl-i ĥayta şâĥib-i ķudret idigi rivâyet-kerde-i aşĥâb-ı dirâyetdir.¹⁸⁵³ Keyfe lâ? Menĥar Kûlsûm bin el-Ĥuşayn¹⁸⁵⁴ eşnâ-yı Ġazve-i Uĥud’da mermâ-yı sehm-i ‘aduvv olmağla mecrûh olmuş-iken Cenâb-ı Şifâ-âver-i ebdân-ı ümmet ķarĥa-i muşâb-ı sûtûde-ĥaşlete merhem-nih-i buşâķ-ı teberrük-iltişâķ oldukları bâ‘iş-i ber’i’s-sâ’a olmuştur.¹⁸⁵⁵ Ve şecce’-i ‘Abdullâh bin Üneys’e¹⁸⁵⁶ tetteffülleri şifâ-baķş-ı curĥa-i şâĥib-i ķarĥa olup¹⁸⁵⁷ dîde-i sencîde-i Cenâb-ı ‘Aliyy-i fezâ’il-perver daĥi eşnâ-yı Ġazve-i Ĥayber’de remed-ķeş iken şafvet-i tetteffül-i Ĥazret-i Ĥâdiyü’s-sübûl ile mir’ât-ı dîde-i velâyet-nümâyişi jeng-i ‘urûz-ı remedden mücellâ olmuştur.¹⁸⁵⁸ Ve sâķ-ı diyânet-mesâķ-ı Seleme bin (N124b) Ekva¹⁸⁵⁹ eşnâ-yı

¹⁸⁵¹ Süyûtî, (**Menâhilü’s-Safâ**, s. 136, nr. 645)’te bu hadisten söz etmekle beraber, onun hangi kaynakta bulunduğünü belirtmemiştir.

¹⁸⁵² Güçlü hafızasıyla ünlü bir hadis hâfızı olan ve Ukaylî nisbesiyle meşhur olan Muhammed ibni Amr ibni Mûsâ, 323/934’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 91.

¹⁸⁵³ İbni Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. V, s. 45; İbni Ebî Asım, **el-Âĥâd ve’l-Mesânî**, c. V, s. 91; Taberânî, **el-Mu‘cemü’l-Kebîr**, c. IV, s. 25; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. VIII, s. 298.

¹⁸⁵⁴ Uĥud Gazvesi’nde boğazından aldığı bu yara sebebiyle “boğazından yaralanmış” anlamında “Menhûr” lakabıyla anılan ve Hudeybiye’de ağaç altında (Bey’atürrıdvân) Resûlullâh sallallahu aleyhi ve sellem bîat eden sahâbîlerden olan Ebû Ruhm Kûlsûm ibni Husayn el-Gıfârî’nin, ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 92.

¹⁸⁵⁵ İbni Hacer, **el-İsâbe**, c. IV, s. 70-71.

¹⁸⁵⁶ Medine’ye saldırmak için adam toplayan Yahudi lideri Hâlid ibni Süfyân’ı veya Süfyân el-Hüzeli’yi ortadan kaldırmak için Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem tek başına seriyye olarak görevlendirdiği bir yiğit sahâbî olan Abdullah ibni Üneys, 54/674’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 93.

¹⁸⁵⁷ Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. VIII, s. 298.

¹⁸⁵⁸ Buhârî, Cihâd 102, 143, nr. 2942, 3008, Fezâilü ashâbî’n-Nebî 9, nr. 3701; Müslim, Fezâliü’s-sahâbe 34, nr. 2406. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 93-94.

Ġazve-i Ġayber'de mecrūh iken nef̣s-i enfesleriyle merhem-nih oldukları sebeb-i ber'-i tām olmuşdur.¹⁸⁶⁰ Ve ricl-i [Zeyd bin] Mu'āz-ı sa'ādet-ittihāz daḥi eşnā-yı katl-i Ka'b bin el-Eşref'de¹⁸⁶¹ mecrūh olmaḡın kezālik nef̣s-i enfes-i Nebiyy-i muḡaddes ile der-ḥāl şıḥḥat-iştımāl olmuşdur. Ve rüz-i Ġandak'da sāk-ı 'Aliyy bin Ġakem'in kesrini nef̣s-i enfesleriyle cebr buyurmalarıyla ḡable nüzūlihī mine'l-feres ber'at-res olmuşdur.¹⁸⁶² Ve Ġazret-i 'Aliyy-i mehābet-perver pister-nişin-i maraž-ı veci' iken dergāh-ı Risālet-penāhdan istiṣfā-güster olduḡda maḡhar-ı şifā olması bābında dergāh-ı Cenāb-ı Ġudā'dan istid'ā buyurup maḡall-i veca'ın mevṭı'-ı ricl-i muḡaddes buyurmaları sebeb-i şıḥḥati olduḡından mā-'adā maḡall-i mezbūr ba'de-hāzā ašlā mevrīd-i veca' ve ezā olmamışdır.¹⁸⁶³ Ve rüz-i firūz-i Ġazve-i Bedir'de Ebū Cehl-i 'anīd ḡaṭ'-ı yed-i Mu'avviz bin 'Afrā ile mel'anet-bedīd olmaḡın dest-i maḡtū'un merfū'-ı dergāh-ı i'cāz-penāh-ı Nebevī kıldıḡda ol Dest-dāde-i hidāyet yed-i mü'eyyedleriyle ilṣāk ve ilḡā-yı merhem-i şifā-tev'em-i buṣāk-ı teberrūk-mesāk buyurduḡları sā'at bā-izn-i Cenāb-ı Ġallāk ke'l-evvel şüret-pezir-i iltiṣāk olmuşdur. Ġattā rivāyet-i İbn-i Vehb-i 'ālī-ka'b ile merviyy-i merḡūm taḡaḡḡūk-mevsūm idiginden mā-'adā bu ḡaber-i mu'ciz-eşeri daḥi inbā ile ifāde-güsterdir ki kezālik rüz-i firūz-i Ġazve-i Bedir'de 'ātiḡ-ı Ġubeyb bin Yesāf maḡrab-ı seyf-i 'adū-yı rehīnū'l-esef olup ḡattā meyl-endāz-ı aḡad-ı tarafeyn olacaḡ mertebeye bülūḡı bī-reyb ü meyn iken nef̣s-i şifā-res-i Nebiyy-i muḡaddes ile gerdem-beste-i şıḥḡat ve kemā-fi'l-evvel ridā-pīrā-yı selāmet olmuşdur. Ve Ḳabile-i Ḥaṡ'am'dan bir zen-i ḡayret-efkeniñ pāre-i **(114a)** ḡuldi olan veledi maḡşūşū'l-'aḡl idiginden mā-'adā aḡres olmaḡla zahmet-res iken dergāh-ı Risālet-penāha ruḡ-sūde-sāz-ı istiṣfā olduḡda maḡmaḡa buyurduḡları mā-i ḡarāḡı bir ḡarfa ilḡā ve mess-i dest-i teberrūk-peyvestleriyle āb-ı mezbūrı şerāfet-res buyurduḡdan ṣoñra isḡā-yı mübtelā bābında cilve-nümā olan emrlerine imtiṣāl der-ḡāl sebeb-i ḡuṣūl-i mes'ūli olup ḡattā a'ḡal-i benī nev'i idigi menḡūl-i maḡbūldür.¹⁸⁶⁴ Ve rivāyet-i İbn-i 'Abbās-ı feḡā'il-istīnās ile

¹⁸⁵⁹ Bīatürrıdvān'da, Mūte Savaşı'nda, yedi gazve ve sekiz seriyyede bulunmuş, cesāretiyle Resūl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in takdirini kazanmış bir saḡabī olan Seleme bin Ekva' el-Eslemī radiyallahū anh, toplamda 174 hadis rivayet etmiş olup 74/693'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 94.

¹⁸⁶⁰ Buhārī, Megāzī 38, nr. 4206.

¹⁸⁶¹ İslām'a düşmanlıḡı ile bilinen ve Hayber'de yaşıyan Yahudi şāiri.

¹⁸⁶² Beyhakī, **Delāilü'n-Nübüvve**, c. VI, s. 185; Heysemī, **Mecma'u'z-Zevāid**, c. VI, s. 134.

¹⁸⁶³ Tirmizī, Daavāt 112, nr. 3564; Ahmed ibni Hanbel, Mūsneḡ, I, 107.

¹⁸⁶⁴ İbni Māce, Tıb 40, nr. 3532; İbni Ebī Şeybe, **el-Musannef**, c. V, s. 48, c. VI, s. 321.

râtibe-tırâz-ı şübûtdur ki nisvândan bir zen cünün-efken olan veled-i mağşûşunu ber-
düşü olduğu hâlde ruḥ-sûde-sâz-ı dergâh-ı hidâyet-penâhları olduğda ol Rûḥ-ı beden-i
'âlem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem şadr-ı gulâmı mesh buyurdıklarında kay' ile
şûret-i kelb-i esvedde bir heykel-i bed-ilkâsıyla bi-izni'llâhi'l-Ḳadîr şifâ-maşîr
olmuştur.¹⁸⁶⁵ Ve zirâ'-ı Muḥammed bin Hâṭib hâl-i tufûliyyetinde ^(N125a) vuḳû'-ı
ḳıdr-i ḥârr ile pârelendikde merhem-i şifâ-tev'em-i tetteffül ve mesh ile mazhar-ı
du'â-yı icâbet-intimâ-yı Nebevî olduğu ḥîn şifâ-rehîn olmuştur.¹⁸⁶⁶ Ve dâḥil-i keff-i
Şûrahbîl'de zuhûr-ı şecce-i cerâḥat-âver mâni'-i ḳabẓ-ı ḳabẓa-i seyf olduğından mâ-
'adâ mess-i 'inân-ı dâbbeye daḥi 'adem-i ḳudretinden perver-i ḥayf iken ruḥsâ-yı
dergâh-ı Nebevî ve istişfâ-yı marâz-ı zaḥmet-muḥtevi olduğda keff-i pür-şereflerin
cevânib-i şecceye kuvvet ile idâre-sâzlıktan sonra ḥîn-i ref'-i yed-i mü'eyyedlerinde
şecce-i zaḥmet-perverden eşer cilve-ger olmayacak mertebe şûret-i şifâ rû-nümâ
olmuştur.¹⁸⁶⁷ Ve nisvân-ı ehl-i Medîne'den bir câriye-i ḳaliletü'l-istiḥyâ eşnâ-yı
tenâvül-i ta'âmda bezm-gâh-ı hidâyet-penâh-ı Risâlet-destgâha fersûde-cebîn ve
iştiḥâ-peymâ-yı ta'âm-ı bereket-âyîn ile simât-ı teberrük-menâtdan ḥişşe-yâb olmağı
tebyîn etdikde ḥasebül'-merâm iç'âm buyurulmuş-iken dâḥil-i fem-i şerâfet-tev'em-i
Nebevî olan loḳma-i sa'âdet-iltikâmı daḥi ḥ'âst-kâr ve redd-i sâ'il ḥilâf-ı meşreb-i
Resûl-i kerîmü's-şemâ'il idiginden nâşî i'tâ-yı mes'ûliyle muṭayyibü'l-ḥavâşî
buyurılıp şeref-yâb-ı mess-i dehân-ı hidâyet-iḳtirân-ı Nebevî olan loḳma-i şerâfet-
mültevi dâḥil-i cevfi zen-i su'âl-efken olduğda ḥuşûl-i ḥayâ ile burḳa'-püşân-ı
istiḥyânın şeddinden olduğu eşher ve bu mu'cize-i 'ibret-âver ağreb-i mu'cizât-ı
Seyyidü'l-Beşer'dendir.¹⁸⁶⁸ Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faṣl-ı Vâhidü 'İşrîn: Ol Resûl-i hidâyet-âyîniñ riyâz-ı behcet-intimâ-yı du'â-yı
icâbet-ḳarînleri nümâ-yı sür'at-peymâ-yı ḳabûl ile dâ'imâ reyyân idigi bedihiyyü's-
şübût olup ḥattâ ḳâmet-i mazhariyyeti ḳabâ-püş-i du'â-yı Nebevî olanlarda nümâyiş-i
eşer-i icâbet der-hâl maḥsûs-i bâsıra-i ru'yet olmağla men'ût idigi rivâyet-i Cenâb-ı

¹⁸⁶⁵ Dârimî, Mukaddime 4, nr. 19; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 239, 254, 268.

¹⁸⁶⁶ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 418, IV, 259, VI, 437-438; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. VII, s. 242-243, nr. 2977. Ayrıca **bkz.** Buhârî, **et-Târîhu'l-Kebîr**, c. I, s. 17-18.

¹⁸⁶⁷ Buhârî, **et-Târîhu'l-Kebîr**, c. IV, s. 250; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. VII, s. 306-307, nr. 7215. Şurahbîl ibni Abdîrrahman el-Cu'fî hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır.

¹⁸⁶⁸ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. VIII, s. 231; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. VIII, s. 312.

Hużeyfe ile müşbetdir.¹⁸⁶⁹ Felâ-cerem bu faşl-ı şerâfet-vaşlın mefhûm-ı nefâset-mevsûmı mebhâş-ı merķûmı beyâna bir genc-i şâygandır. Keyfe lâ? Zîver-bahş-ı aşl-ı kitâb olan esânîd-i şîhhat-nişâb ile Enes-i sa'âdet-resden merviyy-i enfesdir ki mâder-i râvî-i sûtûde-siyer şeref-yâb-ı hıdmet-i 'aliyye-i Cenâb-ı Hayru'l-Beşer olan veled-i (114b) emcediniñ mazhar-ı du'â-yı icâbet-intimâları olmak recâsını 'arza-dâşt-ı dergâh-ı Nübüvvet-perverleri eyledikde keşret-i mâl ü veled ile müstes'ad¹⁸⁷⁰ ve bereket-i mâ-u'tiye ileyh ile mazhar-ı du'â-yı emcedleri olmağın ber-minvâl-i rivâyet-i 'İkrime evlâd-ı Enes-i kerîmetü'l-meşîmeden intizâm-pîrâ-yı silk-i hayât olanlar dest-i ta'addüdde mişâl-i sübha-i sad-dâne mi'e-i kâmile olmağda bî-bahâne olup¹⁸⁷¹ bunlardan mâ-'adâ gayr-ı veledü'l-veled ve's-sıkt evlâd-ı evlâdından rû-be-râh-ı diyâr-ı 'adem olanların dağı miğdârı mezbûrlar ile hem-'aded idigi¹⁸⁷² eşer-i du'â-yı icâbet-pîrâ-yı Nebevî ve kezâlik zemîn-i vüs'at-rehîn-i (N125b) ma'âşları maşabb-ı kıtarât-ı rehâ ve mâ-melekleri nişâb-resîde-i tevâfir olmağda müstevfî idigi dağı eşer-i sermâye-i du'â-yı bereket-intimâ-yı Cenâb-ı Risâlet-mültevidir. Vâkı'â Cenâb-ı 'Abdurrahmân bin 'Avf¹⁸⁷³ dağı mevrîd-i¹⁸⁷⁴ bereket olmağla mazhar-ı du'â-yı 'âlî-Hâzret olmağın farazâ dest-i bereket-peyvest-i râvî-i şerâfet-perver ahcârdan birin ref'a mübâderet-güster olsa zîr-i hacerde vicdân-ı zeheb ile muğtenem idigin inbâ-âverdir. Hattâ dâr-ı dünyâdan 'âzim-i zînet-serây-ı beķâ olduğda kıta'ât-i zeheb-i girân-miğdâr zahmet-âver-i eyâdî-i hużzâr olarak beyne'l-verese takşîm olunup zevcât-ı erba'asından her ferdiñ hisşesi heştâd-hezâr yâhud sad-hezâr idigi iğbâr-kerde-i şîkâtdır. Hattâ 'inde'l-ba'z zevcâtının birisi burķa'-püş-i 'iddet olmağın mezbûreniñ muşâlaķa-bi'l-hişşe dağı iğtinâmına minâşsa idigi te'yîd-sâz-ı kışşadır. Bundan mâ-'adâ zamân-ı şerâfet-iķtirân-ı hayâtında bezl etdiğî sadaķâtdan gayrı ber-mücib-i vaşîyyet elli bin dirhem bahş-kerde-i fuķarâ idigi müsellemdir. Felâ-cerem bünyân-ı mebnî-i hayrâta bezl-i mağdûr ve sa'y-i meşķûrî

¹⁸⁶⁹ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, c. V, s. 385-386; İbni Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. VI, s. 93.

¹⁸⁷⁰ Buhârî, Savm 61, nr. 1982, Daavât 19, 26, 46, 47, nr. 6334, 6344. 6378. 6380; Müslim, Mesâcid 268, nr. 660, Fezâilü s-sahâbe 141-142, nr. 2480-2481; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 188.

¹⁸⁷¹ Müslim, Fezâilü s-sahâbe 143, nr. 2481.

¹⁸⁷² Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. X15, s. 123, nr. 300.

¹⁸⁷³ Cennetle müjdelenen sahâbilerden Abdurrahmân ibni Avf ilk Müslümanlardan olup cahiliyye devrinde de içki içmeyip güzel ahlakıyla tanınırdı. Hem Hz. Ebû Bekir'in, hem de Hz. Ömer'in en yakın arkadaşı olan Abdurrahmân ibni Avf yetmiş beş yaşlarında 32/652'de Medine'de vefât etti. Kandemir, **age.**, c. II, s. 100.

¹⁸⁷⁴ bereket-intimâ-yı Cenâb-ı Risâlet-mültevidir. Vâkı'â Cenâb-ı 'Abdurrahmân bin 'Avf dağı mevrîd-i: — N.

bundan cilve-ger-i minaşsa-i zühürdur ki yevmen mine'l-eyyâm def'aten kemer-
 beste-i istirkâkı olan erikâdan enfâr-ı şelâşını kayd-ı rıkkıyyetden dest-i kerem-
 peyvest-i i'tâk ile tahlîş ve merre-i vâhidede katâr-keş-i 'aded-i seb'u-mi'e ba'ır olan
 kâfileyi bi-aḥmâlihâ ve levâzimihâ ḥîn-i vürûdunda tavîle-bend-i taşadduk eylediği
 râtibe-tırâz-ı taḥaḥkuḥdur. Ve Mu'âviye-i¹⁸⁷⁵ celîlüt-taviyyeniñ gerdem-i bilâd zîr-i
 tavḥ-ı emâretinde keşret-nihâd olması bâbında cilve-ger-i minaşsa-i şudûr olan du'â-
 yı Nebevî'nin eṣeri erîke-nişîn-i ḥilâfet olmağla fermân-fermâ-yı büldân oldukça
 nümâyân olmuştur.¹⁸⁷⁶ Ve mazhar-ı isticâbe-i da'vât olması bâbında Cenâb-ı Sa'd
 bin Ebî Vakḥâs daḥi mazhar-ı du'â-yı icâbet-menâşları olmağın¹⁸⁷⁷ efrâd-ı âḥâddan
 mazhar-ı du'âsı olmağla müstes'ad olan her ferd ru'yet-i eṣer-i icâbet ile vâşıl-ı
 maḥşad olmuştur. Keyfe lâ? Kâmet-i İbn-i Ḥaṭṭâb-ı ma'delet-nişâb ile düş-i Ebî
 Cehl'den¹⁸⁷⁸ biriniñ kâlâ-yı girân-bahâ-yı İslâm ile teşerrüfi ve ol şeref ile taḥarrür-i
 'izz-i İslâm bâbında tırâz-ı levḥa-i vürûd olan du'â-yı icâbet-âlûdları ḥasebü't-takḍîr
 Cenâb-ı 'Ömer-i hakkâniyyet-perver ḥaḥḥında cilve-pîrâ-yı kabûl olup¹⁸⁷⁹ İslâm-ı
 'Ömer-i ma'delet-güster ile taḥaḥkuḥ-ı ḥuşûl-i 'izzet-i dîn müstebîn (115a) olduğı
 merviyi-yi İbn-i Mes'ud-i feẓâ'il-âgındır.¹⁸⁸⁰ Ve eṣnâ-yı ba'zı mağâzî-i Nebeviyye'de
 cuyûş-i nuşret-ber-düş-i muvaḥḥidîn 'atşân olmağın berây-ı isḳâ-yı nüfûs, vürûd-i
 du'â-yı icâbet-me'nûs bâbında Cenâb-ı 'Ömer-i ma'delet-perver recâ-mend-i re'fet-i
 Ḥazret-i Seyyidü'l-Beşer oldukça ol Raḥmet-i 'âlemiyânîñ vezânî-i nesîm-i icâbet-
 şemîm-i du'âları^(N126a) ta'sîr-sâz-ı şehâb-ı mumattır olmağla isḳâ-pîrâ-yı derûn-i
 aşâğîr ü ekâbir zâhir olup ba'de irvâ'ihim yine bürûz-i incilâ rû-nümâ olmuştur.¹⁸⁸¹
 Ḥattâ bir def'a yine berây-ı istiskâ şehâb-ı icâbet-me'âb-ı du'âları emtâr-sâz-ı kabûl
 olup kaṭarât-ı çekîde reyyân-sâz-ı ṭabayi'-i 'attâş-ı güzîde olduğdan soñra keşret-i
 bârândan remîde ve ḥ'âst-kâr-ı şaḥv-ı hevâ-yı sencîde olmaları içün daḥi âfitâb-ı

¹⁸⁷⁵ Mekke Fethi sırasında babası Ebû Süfyân ile birlikte Müslüman olan Muâviye bin Ebî Süfyân, Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem'in kâtipliğini yaptı. Hz. Ömer devrinde Ürdün ve Dimaşk vâlisi, Hz. Osmân devrinde Suriye genel vâlisi olan Hz. Muâviye, toplam 163 hadis rivayet etmiş olup 60/680'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 101.

¹⁸⁷⁶ Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz, Muâviye bin Ebî Süfyân hakkında şöyle buyurmuştur: "Allahım ona yazıyı, hesabı öğret ve kendisine şehirleri yönetme gücü ver!" (Taberânî, **el-Mu'cemul-Kebîr**, c. XIX, s. 439, nr. 1066; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. IX, s. 356- 357.

¹⁸⁷⁷ Tirmizî, Menâkıb 26, nr. 3751, 3752.

¹⁸⁷⁸ Nüshalarda sehven "Ebî Leheb" şeklinde imlâ edilmiştir.

¹⁸⁷⁹ Tirmizî, Menâkıb 18, nr. 3681; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 95.

¹⁸⁸⁰ Buhârî, Feẓâilü ashâbi'n-nebî 6, nr. 3684; Menâkıbü'l-ensâr 35, nr. 3863.

¹⁸⁸¹ İbni Huzeyme, **es-Sahîh**, c. I, s. 52, nr. 101; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. IV, s. 223, nr. 1383.

‘âlem-tâb-ı teveccüh-i Nebevî pertev-endâzî-i kabülle leme‘ân ve tâbiş-i eşer-i icâbet ile istiżâ‘a-i ‘âlemiyân tâbân olmuştur.¹⁸⁸² Vâkı‘â âşâr-ı icâbet-medâr-ı du‘â-yı Resûl-i Muhtâr'dandır ki rûy-i dil-cûy-i Cenâb-ı [Ebû] Katâde'de nihâde-kerde-i dest-i şun‘-i Perverdigâr olan behcetiñ ‘ârızâ-i şeyb ile ğayb olmamasına meşşâta-i du‘âları pîrâye-bahş-ı rûy-i kabûl olmağın rûtbe-i ‘ömr-i Cenâb-ı [Ebû] Katâde bâliğ-i mebâliğ-i seb‘în iken mişâl-i bedr-i münîr tâbiş-i behcet-i zîbende ile on beşindeki gibi rahşende idigi menkûl-i şihhat-pezîrdir.¹⁸⁸³ Ve kezâlik beķâ-yı intizâm-ı mürvârîd-dendân-ı Nâbigâ¹⁸⁸⁴ bâbında zîver-bahş-ı silk-i vürûd olan le‘âlî-i du‘â-yı icâbet-mütelâlîleri şerefiyle ilâ âhir-i ‘ömrîhî esnân-ı Nâbigâ-i şerâfet-menûţ rehâ-yâb-ı ‘urûz-ı şufret u suķûţ olmuştur. Hattâ esnânından biri ba‘zı ‘avârız-ı târiyye hasebiyle sâķıţ olsa bürûz-i ni‘me‘l-bedel ile hûsn-i tenâsuķa hâlel gelmediği berminvâl-i rivâyet-i uhrâ hüveydâ ve rûtbe-i ‘ömrî yüz yirmiye yâhud daħi ziyâdeye bâliğ iken beķâ-yı hâlet-i mezkûre netîce-i muķaddime-i du‘â-yı Nebevî idigi mādde-i zâhirdir.¹⁸⁸⁵ Bâlâ-yı şerâfet-intimâ-yı İbn-i ‘Abbâs-ı feżâ‘il-istînâs kâlâ-yı girân-bahâ-yı fikh ü tefsîr ile muţarraz olması bâbında hayyât-ı câme-düz-i icâbet olan du‘â-yı rehînül‘-ķabûlleriniñ eşer-i tezzeyyün-perveri rû-nümâ olmağla¹⁸⁸⁶ ‘unvân-ı Habrû‘l-Ümme ve Tercümânül‘-Kur‘ân ile mu‘anven idikleri hüveydâdır. Ve Cenâb-ı ‘Abdullâh bin Ca‘fer bereket ile du‘â-yı icâbet-perverlerine mazhar olduğından her bey‘ ve şîrâsı sûd-pîrâ idigi maħkî-i şihhat-ârâdır.¹⁸⁸⁷ Ve Cenâb-ı Mikdâd'a¹⁸⁸⁸ bereket ile sermâye-bahşî-i du‘âları nemâ-pezîr olan naķdîne-i teveccühleriniñ eşeridir ki dâhil-i maħzen-i temellûki olan ğırâr-ı emvâl vefret-iştîmâl olup¹⁸⁸⁹ kezâlik ‘Urve bin Ebî Ca‘d'ıñ daħi mâlik-i nişâb-ı du‘â-yı icâbet-me‘âbları

¹⁸⁸² Buhârî, Cuma 35, nr. 933, İstisikâ 6-12, 14, 24, nr. 1013-1019, 1021, 1033, Menâkıb 25, nr. 3582, Edeb 68, nr. 6093, Daavât 24, nr. 6342; Müslim, İstisikâ 8, nr. 897. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 103-104.

¹⁸⁸³ Hâkim, **Müstedrek**, c. III, s. 546

¹⁸⁸⁴ Asıl adı Kays ibni i Abdillâh el-Ca‘dî el-Âmirî olup “birden parlayan” manasındaki “Nâbigâ” şairin lakabıdır. 9/630’da Müslüman olmuştur. Kendisinin 180, hatta 240 yıl yaşadığı rivayet edilmektedir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 105.

¹⁸⁸⁵ Heysemî, **Mecma‘u‘z-Zevâid**, c. VIII, 126; İbni Hacer, **el-İsâbe**, c. III, s. 537-540.

¹⁸⁸⁶ Buhârî, İlim 17, nr. 75, Vudû‘ 10, nr. 143, Fezâilü ashâbi‘n-nebî 24, nr. 3756; Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 138, nr. 2477.

¹⁸⁸⁷ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 203; Ebû Ya‘lâ, **Müsned**, c. III, s. 47, nr. 1467; Heysemî, **Mecmau‘z-Zevâid**, c. IX, s. 286.

¹⁸⁸⁸ “Fârisü Resûlillâh” diye anılan ve ikinci Habeşistan muhacirlerinden olan Mikdâd ibni Esved, Resûlullah sallâllâhu aleyhi ve sellem’in okçularından biri olup hemen hemen bütün savaşırlara katılmıştır. Kandemir, **age.**, c. II, s. 106.

¹⁸⁸⁹ Bezzâr, **Müsned**, c. VI, s. 52, nr. 2116.

oldığından ‘ale’t-tahkîk eḥass-ı emkînede çār-bâliš-nişîn-i ticâret olmağa ḥ’âst-kâr olsa daḥi du‘â-yı Men lehü'l-mefâḥir ile terettüb-i sūd-i vâfir zâhir olup hattâ merre-i vâhidede kırk bin dirhem nemâ cilve-nümâ idigi **(115b)** feyż-i cüy-bâr-ı ḥüsn-i teveccühe menba‘-ı yenâbî‘-i me‘âşir ile bâhirdir. Felihâzâ İmâm Buḥârî ḥadîş-i Cenâb-ı ‘Urve’niñ ifâde-perveri olduḡda “farażâ ^(N126b) müş terâ-yı ‘Urve türâb olsa daḥi sūd-pîrâ idigi bî-mirâdır”¹⁸⁹⁰ demişdir. Ğarkade-i şerâfet-perverde ḥaḡḡında mişâl-i ‘Urve cereyân-ı cüy-bâr-ı du‘â-yı Şâhibü'l-Hirâve muḡarrer ve vürüd-i nâka-i şürüd-âlûdları daḥi eşer-i du‘â-yı icâbet-perverleri olup¹⁸⁹¹ İslâm-ı mâder-i Ebî Hüreyre-i feżâ’il-perver kezâlik du‘â-yı icâbet-güsterleriyle cilve-ger olmuştur.¹⁸⁹² Ve şiddet-i ḥarr u şavlet-i berdden beden-i neẓâfet-efken-i Cenâb-ı Ḥaydar-ı Kerrâr selâmet-şi‘âr olması bâbında bâlâ-yı mazhariyyetleri ḡabâ-püş-i kâla-yı du‘â-yı ‘âlî-Ḥazretleri olmaḡın bürüz-i ḥâletheynden selâmet-âver olup eyyâm-ı şayfda libâs-püş-i şitâ ve hengâm-ı şitâda câme-püş-i şayf olmaḡla mevrîd-i ḥarr u berd olmaḡdan rehâları muḡarrer ve vürüd-i cû‘dan berâ‘atleri râtibe-tırâz-ı lümû‘ olması bâbında matbûḡ-ı üstâd-ı icâbet olan zâd-ı nefâset-ittihâd-ı du‘âlarıyla Ḥazret-i Fâtîmatü’z-Zehrâ it‘âm-kerde-i Mefḡar-ı be-her-dü-serâ olduḡdan soñra ḡaṭ‘â derûn-i şerâfet-maḡrûnı vürüd-i cû‘a me‘vâ olmamışdır.¹⁸⁹³ Ve Tufeyl bin ‘Amr-ı siyâdet-pîrâ beyne ḡavmiḥî icâbete me‘vâ olmaḡı temennâ ve kendüde bir âyet-i i‘câz-peymâ cilve-nümâ olmasın dergâḡ-ı Risâlet-penâhdan istid‘â etmegın mazḡar-ı du‘â-yı icâbet-intimâları olduḡda bir nûr-i zîbende-şudûr fîmâ beyne ‘ayneyhi tâbiş-nümâ-yı zuhûr olup menâzır-ı râst-nâ-bînâyân-ı ḡavminde ihtimâl-i temessül-i şüret hirâsıyla recâ-mend-i taḡvîl olmaḡın lem‘a-i nûr-ı zîbende-zuhûr re’s-i ‘aşâ-yı şerâfet-intimâsına taḡavvûl-pîrâ olup leyâlî-i zalmâda ızâ‘et-sâz-ı eṭrâf ü cevânib olduḡından zât-ı şerîfü’t-taviyyesi “zü’n-nûr” ile tesmîye olunduḡı eşer-i mu‘cize-i Nebeviyye’dir.¹⁸⁹⁴

¹⁸⁹⁰ Buhârî, Menâkıb 28, nr. 3642.

¹⁸⁹¹ Heysemî, **Mecma’u’z-Zevâid**, c. I, s. 320. Kaynaklarda hem bu sahâbî hem de bu olay hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bu olayın Ğarkade hakkında olduḡu ileri sürülmekle beraber, onun Resûlullah aleyhisselâm hakkında olması daha uygun görülmektedir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 107.

¹⁸⁹² Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 158, nr. 2491; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 319. Ḥadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 107-108.

¹⁸⁹³ Taberânî, **el-Mu‘cemü’l-Evsat**, c. IV, s. 210-211, nr. 3999; Heysemî, **Mecma’u’l-Bahreyn**, c. VI, s. 347-348, nr. 3818; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. IX, s. 203- 204. Ḥadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 109.

¹⁸⁹⁴ İshâk ibni Râhûye, **Müsned**, s. 100, nr. 137; Zehebî, **Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ**, c. I, s. 345-346; İbni Abdilber, **el-İstîâb**, c. II, s. 230-235; İbni Hacer, **el-İsâbe**, c. II, s. 225-226. Ḥadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 110-111.

Ve kabîle-i Muḍar du‘â’un ‘aleyhim ile maẓhar-ı ğaẓab-ı Seyyidü'l-Beşer olmağın istilâ-i kaḥt ü ğalâ ile menzile-i te‘abları derece-nişîn-i i‘tilâ olduğda isti‘âf-ı Kureyş ile mevrîd-i ‘uṭûfet-i Nebiyy-i zîbende-‘ayş olmalarıyla feyz-i şehâb-ı rahmet ile ḥazân-ı kıllikleri bahâr-ı ğanîmete mübeddel olmuşdur.¹⁸⁹⁵ Ve mezḳ-ı kitâb-ı ḥaḳḳâniyyet-nişâblarıyla dest-i Kisrâ, mel‘anet-pîrâ olduğu ‘arîza-i dergâh-ı Risâlet-ârâları olduğda temzîḳ-ı ḥavza-i mülkiyyeti bâbında endâhte-i zebân-ı mu‘ciz-beyânları olan tîr-i işâbet-pezîr-i du‘âları cây-gîr-i hedef-i icâbet olmağın aḳtâr-ı arzda nâm ü nişân-ı Kisrâ’dan eşer nâ-peydâ olduğından mâ-‘adâ ehl-i Fârisden vaşf-ı ri-yâset-i ğarrâ indirâs-pîrâ olmuşdur.¹⁸⁹⁶ Keyfe lâ? Ol Ser-Sûre-i Enbiyâ tahrîme-bend-i şalât iken pîş-ğâh-ı sa‘âdet-penâhlarından mürûr-ı şabiyy-i cür‘et-ârâ bâ‘iş-i i‘âde-i şalât-i ğarrâları olmağla maẓhar-ı du‘â’un ‘aleyh olduğından muḳ‘ad olmuşdur.¹⁸⁹⁷ Ve yed-i yûsrâ ile tenâvül-i ta‘âma mübâderet-pîrâ olan ḥarîfe a‘mâl-i yed-i yümnâ ile vürûd-i emr-i münîfleri (N^{127a}) cîlve-ger-i minâşsa-i şudûr olduğda mezbûr ityân-ı mâ-ümire-bih ile mevsûf olmadığın setr içün ihtiyâr-ı dürûğ ve ‘adem-i istiṭâ‘atiyle (116a) tekellüm-i bî-fürûğ etdikde zebân-ı mu‘ciz-beyân-ı Şâdîḳul-kavl’dan taḥḳîḳan ‘adem-i istiṭâ‘ati sâdır olmağın yed-i kâ‘il-i dürûğ-şemâ’il ‘amelden ‘âṭıl olmuşdur.¹⁸⁹⁸ Ve ‘Utbe bin Ebî Leheb’in tasalluṭ-ı kelb-i ‘aḳûr ile maşîr-i te‘ab-ı mevfûr olmasına rû-nümâ olan du‘âları mezbûruñ zîr-i pençe-i esedde helâkine bâ‘iş olmuşdur.¹⁸⁹⁹ Ve nisvândan biri ekele-i esed idiginiñ maẓharı olmağla manṭûḳ-ı Nebevî nakl-ı zuhûrî muḥteṭvî olup mezbûre zîr-i pençe-i esedde ḳulzûm-i helâke mağmûre olmuşdur.¹⁹⁰⁰ Ve ‘Abdullâh bin Mes‘ûd rivâyetiyle tîrâz-ı râtibe-i şöhret olan ḥadîs-i i‘câz-âlûd mefhûm-i şîḥḥat-mevsûmunca cühhâl-i bed-fi‘âl-i Kureyş’ten ba‘zı mel‘anet-pîşegânîñ ‘amûd-i şubḥ-ı hidâyet olan gerden-i sa‘âdet-efken-i Risâlet-penâha eşnâ-yı secdede vaz‘-ı ezâ-pîrâları du‘â’un ‘aleyhim ile taḥammül buyurulduktan soñra riḳâb-ı mezbûrîn Ğazve-i Bedr-i nuşret-perverde

¹⁸⁹⁵ Buhârî, İstiskâ 2, 13, nr. 1007, 1020, Tefsîr 12/4, 30/1, 38/3, 44/2-5, nr. 4693, 4774, 4809, 4821-4824; Müslim, Münâfikîn 39, nr. 2798; Tirmizî, Tefsîr 44/1, nr. 4254. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 111-112.

¹⁸⁹⁶ Buhârî, İlim 7, nr. 64, Cihâd 101, nr. 2939, Megâzî 82, nr. 4424, Aḥbâru’l-âhâd 4, nr. 7264.

¹⁸⁹⁷ Ebû Dâvûd, Salât 109, nr. 707; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, IV, 64, V, 376-377. Hadîsin tam metni ve açıklaması için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 113-114.

¹⁸⁹⁸ Müslim, Eşribe 107, nr. 2021; Dârimî, Et’ime 9, nr. 2028; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, IV, 44, 45, 50.

¹⁸⁹⁹ Hâkim, **Müstedrek**, c. II, s. 588; Heysemî, **Mecma’u’z-Zevâid**, c. IV, s. 18-19.

¹⁹⁰⁰ İbni Sa’d, **et-Tabakatü’l-Kübrâ**, c. VIII, 150-151; İbni Hacer, **el-İsâbe**, c. IV, s. 400-401. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 115.

mevrid-i şamşām-ı i'dām olduğu meşhūd-ı rāvī-i şadākat-ķarīn olup eķer-i du'ā-yı Nübüvvet-peymā cilve-ger-i mināşsa-i huşūl olduğu hüveydā olmuşdur.¹⁹⁰¹ Ve Hākem bin Ebi'l-'Ās ğamz u nifāķa menāş olmaĝın taķrīk-i ĥavāss ile eziyyet-istīnās olduķda vaż'-ı mezkūrdan 'adem-i ĥuluvv ile min ķıbeli Men lehu's-sümüvv du'ā'un 'aleyhime mevrid olmaĝın rū-be-rāh-ı diyār-ı 'adem oluncaya deĝin esīr-i marāż-ı iķtilāc olmuşdur.¹⁹⁰² Ve Muĥallim ibn-i Ceşāme ol Şeftī-i Rūz-i kıyāmeniñ mażhar-ı du'ā'un 'aleyhi olduğu yevm-i mehābet-revmiñ heftesinde eķer-i du'ā-yı icābet-pīrāları zuhūr ve tıynet-i taķāret-āĝin-i zemīn 'adem-i ķabülle mezbūrı bi'd-defā'āti's-şelāşe redd eylemegin żarūrī merdūd-i mezbūrı cānib-i vādī-i vaķşet-eyādīde kūh-i pūr-şūkūh ile saķı-ı zemīn mā-beyninde ĥufra-nişīn etmişlerdir.¹⁹⁰³ Ve Cenāb-ı 'ālīlerine ibtiyā'-ı feresi ba'de şehādeti'l-Ĥuzeyme inkār eyleyen a'rābīye eşnā-yı redd-i feresinde iķtiyār-ı kizbe ictirā eylediĝinden 'adem-i bereketle du'ā'un 'aleyh buyurduķlarınıñ eķeri bedīdār ve ertesı merbūṭ-ı veted-i şıĥḥat olan feres pā-ber-hevā-yı helāk olmaĝla diyār-ı 'ademe menzil-res olmuşdur.¹⁹⁰⁴ Ve'l-ĥāşıl mevārid-i icābet-i du'ā-yı Nübüvvet-pīrā ekşerūn mine'l-iķşā ve evferūn mine'l-implā olup nümüne-nümā-yı küll olmaĝ-iķün bu mertebe ile iķtifā teberrūken bi-zikrihi'l-evfā muĥtār-ı şāĥib-i **Şifā** idigi ma'lūm-i tetebbu'-sencān-ı kütüb-i mu'tebere-i siyerdır. Şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ^(N127b) ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Şānī ve 'İşrīn: Ol Erīke-nişīn-i risāletīñ keyfiyyet-i tekāver-i semend-i i'cāz-pīrā-yı kerāmet ve bereketlerin inbā ve mess-i dest-i i'cāz-peyvestleriyle inķılāb-ı a'yānīñ tābān idigin inhā eyleyen āşār-ı şettāya me'vā-yı vālādır. Felā-cerem sāķa-i şerāfet-mesāķa-i aşl-ı kitābda esmā-i ma'ālī-intimāları zīver-baķş-ı zemīn-i suṭūr olan eşheb-süvārān-ı 'arşā-gāh-ı feżā'il ve fūrşān-ı meydān-ı ityān-ı delā'ilden **(116b)** irā'et-kārān-ı taṭv-ı tekāver-i inbā rivāyet-ķerde-i Enes bin Mālik-i feżā'il-pīrāyı taķķīķa bu vechile imāle-sāz-ı licām-ı edhem-ĥāme-i inhādır ki ol Yektā-süvār-ı kūmeyt-i efḍaliyyet bir def'a eşnā-yı feza'-i ehl-i Medīne'de zīver-i zīn-i

¹⁹⁰¹ Buhārī, Vudū' 69, nr. 240, Salāt 109, nr. 2934, Cihād 98, nr. 3185, Cizye 20, nr. 3854, Menākībū'l-ensār 29, nr. 3960; Müslim, Cihād 107-110, nr. 1794. Hadīsin tam metni iķin **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 116-117.

¹⁹⁰² Taberānī, **el-Mu'cemü'l-Kebīr**, c. III, s. 214, nr. 3168.

¹⁹⁰³ İbni Ebī Şeybe, **el-Musannef**, c. VII, s. 425; Ebū Dāvūd, Diyāt 3, nr. 4503; İbni Māce, Diyāt 4, nr. 2625. Hadīsin tam metni iķin **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 118-119.

¹⁹⁰⁴ Ebū Dāvūd, Akdiye 20, nr. 3607; Nesāī, Büyū' 81, nr. 4661; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, V, 188, 189, 216. Hadīsin tam metni iķin **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 119-120.

rüküb-i sa'âdet-maşhûb olmağı irâde buyurmağın rikâb-ı feres-i Ebî Talhâ-i şerâfet-âmâdeye kadem-nihâde olup merküb-i mezbûr buṭû-i meşîyyet ile meşhûr yâhûd 'urûz-ı 'ârîza ile¹⁹⁰⁵ ibrâz-ı sür'at-i reftârdan dūr iken ba'de'r-ric'a mine'l-maḫşad ol Sulṭân-ı kalem-rev-i i'câz-ı emced semend-i Ebî Talhâ-i şerâfet-müstes'adı ke'l-baḥri'l-cârî 'uzûbet-i meşîyyetiñ maẓharı idigine tavşîf buyurmağın şeref-i rüküb-i Cenâb-ı Risâlet-maşhûb ile feres-i şerâfet-res sür'at-i meşî ile reşk-endâz-ı yekke-tâzân-ı sebkat olmuştur.¹⁹⁰⁶ Ve Cenâb-ı Câbir-i sûtude-me'âşiriñ cemel-i mücmelül-meşî'i mevrîd-i vürûd-i çûb-i i'câz-maşhûb-i Nebevî olmağın ol neşât-ı şerâfet-menâṭ ile zimâm-der-kef olmağdan ḥurûc mertebesi sür'at-i reftâra râtibe-ṭirâz-ı vülûc olmuştur.¹⁹⁰⁷ Ve feres-i Cu'ayl-i Eşca'î 'amel-mânde iken şeref-i tâziyâne-i Nebviyye ile meydân-ı türk-tâzîde yektâ-rev ve çâpûk-devlikde licâm-ı zabtı der-dehân-ı rabtı olmağdan bîrûn olıcak mertebe efzûn olmuştur. Hattâ tebrîk-i Nebiyy-i güzîde ile her vülûd-i şerâfet-âlûdınıñ kıymeti on ikişer bin dirheme¹⁹⁰⁸ resîde olmuştur.¹⁹⁰⁹ Ve ḥimâr-ı za'ifül-meşî-i Sa'd bin 'Ubâde şeref-i rüküb-i sa'âdet-maşhûb-i i'câz-icâdeleriyle müşerref olduḡda neşât-ı maḫdem-i şeref-tev'emleri tâb-dâde olmağın behcet-i meşîyyetde sebkat-endâz-ı emsâl olmuştur.¹⁹¹⁰ Ve ḳalansüve-i Ḥâlid bin el-Velid'de şa'r-i şeref-şî'ârlarından birkaç müy-i 'anber-âgîn cây-gîr olduḡınıñ eşer-i şerâfet-perveridir ki şaf-beste-sâz-ı cihâd olduḡı ğazavâtıñ cümlesinde şârim-keşîdegî-i ğâlibiyyet ile rehîn-i râtibe-i nuşret olmuştur.¹⁹¹¹ Ve ṭaylasân-ı bereket-resân-ı Nebevî isti'mâl-i şerâfet-muḥtevileriyle teberrûk-mültevî olduḡından ba'de ğaslihî âb-ı şifâ-me'âbıyla istişfâ-pîrâ olan merzâ şîḥḥat-resâ idigi

¹⁹⁰⁵ merküb-i mezbûr buṭû-i meşîyyet ile meşhûr yâhûd 'urûz-ı 'ârîza ile: — N.

¹⁹⁰⁶ Buhârî, Cihâd 82, nr. 2908; Müslim, Fezâil 48, nr. 2307. Hadis için ayrıca **bkz.** Buhârî, Hibe 33, nr. 2627, Cihâd 24, 46, 50, 55, 117, 165, nr. 2820, 3857, 2862, 2867, 2969, 3040, Edeb 39, 116, nr. 6033, 2612. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 121.

¹⁹⁰⁷ Buhârî, Büyû' 34, nr. 2817, İstikrâz 1, 18, nr. 2385, 2406, Şürût 4, nr. 2718. Cihâd 49, 13, nr. 2861, 2967, Megâzî 18, nr. 4051, Nikâh 10, 122, nr. 5079, 5080, 5247. Daavât 53, nr. 6386; Müslim, Mûsâfirîn 72, 73, nr. 715, Radâ' 54, nr. 1466 (715). Mûsâkât 109, nr. 1599 (715). Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 121-123.

¹⁹⁰⁸ Şifâ metninde ve eş-Şifâ üzerine yapılan diğerk çalışmalarda "on iki bin dirhem" ibaresi yerine, "on iki bin at" ibaresi geçmektedir. (**Bkz.**, Kandemir, **age.**, c. II, s. 123; eş-Şümunnî, **age.**, c. I, s. 331.)

¹⁹⁰⁹ İbni Ebî Âsim, **el-Âḥâd ve'l-Mesânî**, c. III, 25, nr. 1310; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. II, s. 280-281, nr. 2172.

¹⁹¹⁰ İbni Sa'd, **et-Tabakatü'l-Kübrâ**, c. I, s. 176.

¹⁹¹¹ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, **Mûsned**, c. XIII, s. 139, nr. 7183; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. III, s. 338, nr. 5299.

rivāyet-kerde-i Esmā¹⁹¹² bint-i Şiddīk-ı faẓilet-intimādır.¹⁹¹³ Ve ‘inde Ebi’l-Ḳāsım bin el-Me’mūn-i şerāfet-maḳrūn olan ḳaş’a-i Nebeviyye’niñ ‘inde’l-iḥtiyāc mazrūfı olan āb-ı şifā-me’āb pister-nişānān-ı emrāz ve ‘ilelden istiṣfā-sencāna bā’is-i şıḥḥat-i bī-bahāne idigi naḳl-^(N128a) kerde-i Ḳādī Ebī ‘Aliyy-i feẓā’il-müteḥallīdir. Ve bi’r-i Ḳubā faẓla-i vuzū-i Seyyid-i Āl-i ‘Abā’yı teşerrüf-rehīn-i teşerrüb idiginiñ eşer-i mühezzebi cilve-ger **(117a)** olup min ba’d kelime-i şahīḥa-i āb-ı ‘uzūbet-me’ābı ‘urūz-ı ḥurūf-i ‘ilel ile noḳşān-peẓīr olmamışdır.¹⁹¹⁴ Ve dār-ı şeref-medār-ı Enes-i sa’ādet-resde nübū’-efken olan bi’re ilkā-yı büzāk-ı bereket-iltişāk buyurduklarından nāşī ol çāh-ı ‘uzūbet-penāḥ ahlā-yı ābār-ı Ṭaybe-i tayyibeden idigi bī-iştibāhdır.¹⁹¹⁵ Ve memerr-i sa’ādet-güzerlerinde pīş-nihād-ı muşādefeleri olan menba’-ı āb-ı ḥayāt-nişābıñ ğıbbe’l-istinbā ismi beyān ve mülūḥatı merāret-resān idigi ma’lūm-ı Cenāb-ı Risālet-pīrā olduğda Na’mān ile tesmiye ve tavşīf-sāz-ı melāḥat-i behiyyesi olduklarından nāşī merāreti ḥalāvete mübeddel olduğından¹⁹¹⁶ mā’adā bir delv-i zemzem-i şeref-tev’emi derūn-i menba’-ı i’cāz-maḳrūnuna bī-lec emr-nüvīs-i mecc olmalarıyla ba’de’l-imtişāl būy-i dil-cūy-ı āb-ı ḥalāvet-nişābı mişāl-i misk-i ezfer mu’aṭṭar olmuşdur.¹⁹¹⁷ Ve Ḥazret-i Ḥaseneyn-i Aḥseneyn vürūd-i ‘aṭş ile girye-nāk iken maşş-ı lisān-ı şerāfet-‘unvān-ı Seyyidü’l-Kevneyn ile reyyān ve ḥandān olmuşlardır.¹⁹¹⁸ Siyyemā [Ümmü] Mālik-i sūtūde-mesālikiñ māder-i şefḳat-perveri dergāh-ı i’cāz-penāḥ-ı Risālet-destgāha ihdā-yı semen-i bereket-efken ile teşerrüfün mazharı olup ityān-kerdesi olan debbe-i ṭayyibeyi ba’de’l-ifrāğ dest-i şefḳat-mesāgına i’tāda ol Nebiyy-i şefīḳ taraf-ı mezbūrı nehy-i taẓyīḳ ile emr-nüvīs-i tebrīk olmağın şemere-i şecere-i tevlīdi olan evlādı iştihā-cūyā-yı ṭa’ām ve neşr-i mā-ḥazar keff-i¹⁹¹⁹ in’idām ile merfū’-ı pīş-gāh-ı ihzār idiginden mūrāca’at-sāz-ı derūn-i bereket-maḳrūn debbe-i teberrük-rehīn olduğda ṭa’ām-ı evlāda miḳdār-ı kifāye vicdān-ı māye ile muğtenem ve ikā’-ı taẓyīḳ menhiyyün ‘anha degin mütēna’‘im

¹⁹¹² Hz. Esmā, on sekizinci Müslüman olup Hz. Aişe ile baba bir kardeşdir ve ondan on yaş büyüktür. 73/692’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 125.

¹⁹¹³ Müslim, Libās 10, nr. 1745.

¹⁹¹⁴ Beyhakī, **Delāilü’n-Nübüvve**, c. VI, s. 136.

¹⁹¹⁵ Kurtubî, **el-İ’lām bi-mâ fi Dîni’n-Nasârâ mine’l-Fesâdi ve’l-Evhâm**, s. 370. Ebû Nuaym, **Delāilü’n-Nübüvve**, s. 444, nr. 366’da bu rivāyetin bir benzeri bulunmaktadır.

¹⁹¹⁶ Zehebî, **Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ**, c. I, s. 30; İbni Hacer, **el-İsâbe**, c. II, s. 229.

¹⁹¹⁷ İbni Mâce, Tahâret 136, nr. 659; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, IV, 318.

¹⁹¹⁸ Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Kebîr**, c. III, s. 50-51, nr. 2656; Heysemî, **Mecma’u’z-Zevâid**, c. IX, s. 180-181.

¹⁹¹⁹ keff-i: leff-i A, N.

olmanın bereket-i debbe ile muṭayyibe olmuşdur.¹⁹²⁰ Ve aşdāf-ı ṭabāyi‘-i etḫāl-i raḏī‘ada cāy-gīr-i şerāfet-pezīr olan zerre-i girān-bahā-yı tetteffülleri şabāḥ-ı teberrük-irtiyāḥ-ı ilkādan şām-ı şerāfet-āşām nehār-ı mezbūra degin kifāyet-sāz-ı zād-ı yevmiyyeleri olmağla ṭıfl-ı nūrānī-endām, ḥūrşīd mevzū‘-ı mehd-i gurūb-ı cāvīd olunca irzā‘ ile işbā‘a ‘adem-i ihtiyācları cılve-ger idigi ^(N128b) merviyi-i şihḥat-perverdir. Ve Cenāb-ı Selmān-ı Fārisī bedel-i kitābeti olan çihil vaḳıyye zeheb-i mühezzebi edāya sermāye ittihāz eylediği üç yüz ‘aded naḥl-i ḥurmānīn ġārisi olmak sadedinde iken ol Şemere-i şecere-i ḥilkāt ‘aleyhi şerāyifü’t-taḥiyyetiñ bi’z-zāt mübāderet-sāz-ı ġars-i eşcār-ı Selmān-ı şerāfet-resān olmalarıyla birinden mā-‘adā mağrūs-ı zemīn-i bereket-rehīn buyurulan cümle-i eşcārda kabūli eşer-i feyz-i ebr-i kerāmet-i Nebviyye idüğü bī-mirā ve mecmū‘ı ser-be-bālā-yı kabūl-i feyz ü nümūv olmağla bār-āver olduğu rū-nümā olmuşdur. Hattā mağrūs-i diğeri olan vāḥid-i ma‘hūduñ taḥallüfī rū-nümā-yı āyīne-i şühūd olduğda onı daḥi ba‘de’l-ḳal‘ dest-i i‘cāz-peyvestleriyle ġars buyurdıklarında nümā-pezīr olmuşdur. Felihāzā Bezzār-ı fezā‘il-dişār iḥbārınca mecmū‘unun ağşān-ı bereket-‘unvānından ol sene-i bereket-me’innede şimār-ı lezzet-şi‘ār bedīdār olmuşdur. Siyyemā Cenāb-ı Selmān-ı **(117b)** pūr-ibtihāca hem-vezn-i beyza-i dūcāce ‘aṭıyye-kerdeleri olan zehebi idāre-i lisān-ı mühezzeb buyurmağın ol Māye-i bereket-pīrāyeden miḳdār-ı ūḳıyye-i erba‘īni ba‘de’l-edā dest-i ḥızāne-i temellūki olan zeheb bākī miḳdār mü’eddāya rāḳī idigi rū-nümā olmuşdur.¹⁹²¹ Ve Haneş bin ‘Aḳīl’e meşrūb-ı teberrük-maşḥūbları olan sevīḳ-ı ¹⁹²² i‘tinā-ḥaḳīḳīn baḳıyyesin işrāb buyurmalarıyla mā-dāme ḥayyen ḥīn-i cū‘unda şeb‘ānlığı ve vakt-i ‘atışında reyyānlığı ve hengām-ı zame’inde berd-i i‘cāz-perveri ġayr-ı zā‘il idigin serdi merviyi-i şihḥat-muḥtevīdir.¹⁹²³ Ve Cenāb-ı Ḳatāde bin en-Nu‘mān bir leyl-i elyelde ma‘a’n-Nebiyyi’l-mufaḍḍal taḥrīme-bend-i şalāt-ı ‘işā olduğdan soñra vürūd-i maṭar ve ḥuşūl-i zulmet sebebiyle ināre-i derūn-i Ḳatāde rehīn-i irāde-i i‘cāz-icādeleri olmağın rāwī-i sūtūde-sīmāya bir çüb-ı ḥurmā i‘ṭā buyurup beyne yedeyhi ve min ḥalfihī onar zirā‘ miḳdārı izā‘et-sāz idigin beyān ve

¹⁹²⁰ Müslim, Fezāil 8, nr. 2280. İbni Sa’d, **et-Tabakatü’l-Kübrâ**, c. VIII, s. 157’deki rivāyete göre bu hanım, Ümmü Şerīk’tir.

¹⁹²¹ Selmān ile ilgili bu hadisler ve Selmān-ı Fārisī’nin (r.a.) hayatı için **bkz.** Ahmed ibni Hanbel, Müsned, V, 441-444; Taberānī, **el-Mu‘cemü’l-Kebīr**, c. VI, s. 222-226, nr. 6065.

¹⁹²² Kavurulmuş arpa, buğday veya nohut unundan yapılan bir yiyecek ve içecek türü.

¹⁹²³ Kurtubī, **el-İ‘lām bi-mâ fi Dīni’n-Nasârâ mine’l-Fesâdi ve’l-Evhām**, s. 371; İbni Kesīr, **Câmiü’l-Mesânîd**, c. X, s. 105; İbni Hacer el-Askalânî, **el-İsâbe**, c. I, s. 358.

dāhil-i dār-ı şeref-medârında haylûlet-efken-i bâşırası olan sevâdîñ şeytân idigin ba‘de'l-i‘lân çüb-ı nūrāniyyet-maşhûb ile darb u def‘in tibyāndan sonrâ emr-nüvīs-i in‘ılākı olup cılve-ger-i minaşşa-i şudûr olan ihbâr-ı şādıklararı bi-‘aynihâ mütehaqqıka oldığı inbâ-kerde-i rāvī-i sûtûde-seciyyedir.¹⁹²⁴ Ve esnâ-yı Ğazve-i Bedr'de ‘Ukkâşe-i¹⁹²⁵ ğayret-h‘âhişin seyf-i nuşret-tâbişi der-dest-i inkisâr oldığı eşnâda ‘atıyye-kerdeleri olan ‘aşâ-yı mevzûnu'l-kāme-i ebyazu'l-levn-i kavıyyu'l-cesāmeyi maķām-ı şārim-i hiddet-perverde isti‘māl-güster olmasına fermān-fermā olmalarıyla dest-i ‘Ukkâşe'de olan ‘aşâ-yı i‘cāz-medār şārim-i ser-tīz-i ‘aduvv-şikār olup^(N129a) ism-i ‘Avn ile müsemmā ve tā maķtele-i ehl-i riddetde vukū‘-pezīr olan memātına degin şaf-beste-sāz-ı maġāzī-i nuşret-peymā oldukça a‘māliyle zafer-rehīn idigi mervıyy-i şihhat-āyındır.¹⁹²⁶ Keyfe lā? Rüz-i Ğazve-i Uḥud'da seyf-i ‘Abdullāh bin Caḥş'ın eşnâ-yı zıyā'ında ‘atıyye-kerde-i Nebeviyye olan cerīd-i naḥl-i cāvīdīñ inķilāb-āver-i seyf-i ser-tīz idigi mervıyy-i bī-sitīzdir. Ḥattā āsār-ı i‘cāz-şī‘ār-ı bereket-i Nebeviyye'dendir ki aġnām-ı Ümmü Ma‘bed¹⁹²⁷ ve ‘anz-ı Mu‘āviye bin Şevr-i emced¹⁹²⁸ ve şāt-ı Enes-i sa‘ādet-res ve ġanem ü nāka-i Ḥalīme-i selīme¹⁹²⁹ ve şāt-ı ‘Abdullāh ibn-i Mes‘ūd¹⁹³⁰ ve yine şāt-ı Mikķād-ı zībende-nihādī¹⁹³¹ hengām-ı ilbānda i‘cāz-bünyān olmuşlardır. Ve ba‘de-ş-şidde bi'l-vikā ke‘s-i du‘ā ile kırba-i mādān isķā-yı aşhāb-ı kirām buyurdıkları meşhūr ve duḥūl-i vakt-i şalātda berāy-ı tevāzzī ḥall-i ‘ukd-i kırbetü'l-mā ile ġanīmet-intimā olduklarında mā-fi's-sikā inķilāb-āver-i leben-i lezzet-intimā olup ḥattā zübde-i zībendes-i fem-i sikkādan ‘arz-ı dīdār eylediği rivāyet-i Ḥammād bin Seleme¹⁹³² ile şihhat-meşīmedir.¹⁹³³ Ve ser-i

¹⁹²⁴ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 65; İbni Huzeyme, **es-Sahîh**, c. III, s. 81 82, nr. 1660; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. IX, s. 319.

¹⁹²⁵ Ukkâşe bin Mihsân ilk Müslümânlardan olup 13/634'de vefat etmiştir.

¹⁹²⁶ Ebû Nuaym, **Delâilü'n-Nübüvve**, s. 613; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. I, s. 308.

¹⁹²⁷ İbni Sa'd, **et-Tabakatü'l-Kübrâ**, c. I, s. 230; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. IV, s. 48-49, nr. 3605; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. III, s. 10-11, nr. 4274.

¹⁹²⁸ İbni Sa'd, **et-Tabakatü'l-Kübrâ**, c. I, s. 304; İbni Hacer, **el-İsâbe**, c. I, s. 53.

¹⁹²⁹ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, **Müsned**, c. XIII, s. 93-95, nr. 7163; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. XIV, s. 244-245, nr. 6335.

¹⁹³⁰ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 379, 462; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, **Müsned**, c. VIII, s. 402-403, nr. 4985.

¹⁹³¹ Müslim, Et'ime 174, nr. 2055.

¹⁹³² Tebe-i tâbîn âlimlerinden muhaddis, fakih ve nahiv âlimi olan ve bütün zamanını hadis rivayeti, namaz, Kur'an ve zikirle geçiren Hammād ibni Seleme, 167/784'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 135.

¹⁹³³ İbni Sa'd, **et-Tabakatü'l-Kübrâ**, c. I, s. 172-173.

‘Umeyr bin Sa’d-i¹⁹³⁴ emced mesh-i dest-i şerāfet-peyvestleriyle müstes‘ad olduğundan nāşī rütbe-i sinn ü sālī bālīg-ı mebālīg-ı şemānīn iken mişāl-i şābb-ı behcet-nişāb idigi bī-irtiyābdır. Hattā mişāl-i ‘Umeyr bin Sa’d, bereket-i dest-i i‘cāz-peyvestlerine mazhariyyet ile müstes‘ad olan **(118a)** gürūh-i enbūhdan Sā’ib bin Yezīd¹⁹³⁵ ve Medlūk-i ferīd¹⁹³⁶ ve emşālī ilā-āhīr-i a‘mārihim behre-yāb-ı şebāb olmuşlardır. Ve ‘Utbe bin Ferḡad’īn zāhr u batn-ı behcet-efkeni şeref-i mesh-i dest-i i‘cāz-peyvest-i Nebevī ile şerāfet-mültevē olduğundan būy-i dil-cūy-i beden-i nezāfet-efkeni tīb-i nisā-i taṭayyub-intimāsına ḡālib idigi mervīyy-i şihḡat-mecālīdır.¹⁹³⁷ Ve rūz-i Ġazve-i Ḥuneyn’de qarḡa-i vech-i ‘Ā’iz bin ‘Amr’dan eşnā-yı seylān-ı demde vürūd-i du‘ā-yı icābet-nümūdları merhem-zen olduğının eşeri cilve-ger olup cāy-ı curḡa-i ‘Ā’iz-i şerāfet-res mişāl-i ḡurre-i feres nümāyiş-efken-i behcet olmuşdur.¹⁹³⁸ Ve ser-i şerāfet-maḡarr-ı Ḳays bin Zeyd mesh-i dest-i i‘cāz-peyvest-i Nebevī ile efser-keş olduğundan rütbe-i ‘ömri bālīg-ı mebālīg-ı mi’e-i kāmīle ve ser-i şeybūbet-maḡarrı beyāza mā’ile olduğda beḡā-yı sevād-ı behcet-nihād mevzi’-i melmūsda maḡsūs idigi eşer-i dest-i i‘cāz-me’nūsaları olmaḡın beyne’l-emcād “aḡarr” ile mülakḡab idigi mervīyy-i şihḡat-istināddır.¹⁹³⁹ Hattā bu eşer-i fāhīriñ ‘adīl-i celīlī şān-ı ‘Amr bin Sa‘lebe’de daḡı vuḡū’-pezīr ve efrād-ı emcāddan biriniñ nihādın daḡı rūy-i dil-cūy-i behcet-nümūdı şeref-yāb-ı mesh-i dest-i i‘cāz-peyvestleri olmaḡın ilā-āhīr-i ‘ömrihī saṭḡ-ı rūy-i dil-cūsundan lem‘a-i nūr tābende-sāz-ı vecche-i zuhūr^(N129b) idigi mervīyy-i şihḡat-maşırdır.¹⁹⁴⁰ Vech-i vecīh-i Ḳatāde bin Milḡān mesh-i dest-i i‘cāz-peyvest-i Nebīyy-i Zīşān ile teşerrūf-resān olduğundan berīḡ-ı ruḡsār-ı nevvārı mişāl-i mir’āt-i muşaffā ‘aks-endāz-ı şūret-i ḡusn ü bahā olmuşdur.¹⁹⁴¹ Ve ser-i şerāfet-efser-i Ḥanzale bin Ḥizyem’e mevḡi’-ı vaż-ı yed-i mü’eyyedleri olmaḡın

¹⁹³⁴ Aliyyū’l-Kārī (*Şerhu’ş-Şifā*, c. I, s. 673) ve Hafācī’nin naklettiḡine göre (*Nesīmü’r-Riyāz*, c. IV, s. 140) Peygamber Efendimiz sallallāhu aleyhi ve sellem’in başını okşadığı bu zat Umeyr ibni Sa’d deḡil, Ubāde bin Sa’d veya Ömer ibni Sa’d’dır. **Bkz.** Kandemir, *age.*, c. II, s. 136.

¹⁹³⁵ Buhārī, *Vudu* 40, nr. 190, *Menākīb* 21, 22, nr. 3540, 3541, *Merdā* 18, nr. 5670, *Daavāt* 31, nr. 6352; Müslim, *Fezāil* 111, nr. 2345.

¹⁹³⁶ İbni Sa’d, *et-Tabakatü’l-Kübrā*, c. VII, s. 436; Buhārī, *et-Tārīhu’l-Kebīr*, c. VIII, s. 55.

¹⁹³⁷ Taberānī, *el-Mu‘cemü’s-Saḡīr*, c. I, s. 77-78, nr. 98; Heysemī, *Mecmau’z-Zevāid*, c. VIII, s. 282-283.

¹⁹³⁸ Taberānī, *el-Mu‘cemü’l-Kebīr*, c. XVIII, s. 20-21, nr. 32; Hākim, *el-Müstedrek*, c. III, s. 677-678, nr. 6486.

¹⁹³⁹ İbni Hacer, *el-İsābe*, c. III, s. 247.

¹⁹⁴⁰ Taberānī, *el-Mu‘cemü’l-Kebīr*, c. XVII, s. 40, nr. 84; Beyhakī, *Delāilü’n-Nübüvvve*, c. VI, s. 216.

¹⁹⁴¹ Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 27, 81.

aşhâb-ı a'zâ-yı müteverrime nezd-i Hanzale'ye kâdime ve mevzi'-i keff-i Nebevî'ye imsâs ile şihhat-istînâs oldukları bereket-i Hâzret-i Seyyidü'l-Beşer'dendir.¹⁹⁴² Ve dest-i i'câz-peyvestleriyle rûy-i dil-cûy-i Zeyneb bint-i Ümmü Seleme'ye âb-efşân olduklarından meşşâta-i i'câz-pîrâ-yı dest-i mu'cize-perverleri 'arûs-i rûy-i mezbûreye bir vechile nağş-ârâ-yı behcet ü bahâdır ki hüsni ü cemâlde bî-mîsâl olmuştur.¹⁹⁴³ Ve şıbyândan biriniñ ser-i bî-mûy-i cerâhat-âlûdına merhem-nih-i mesh olduklarında ân 'arâkıyye-pûş-i şihhat olup mûy-i dil-cûy-i ser-i sencîdesi demîde olmuştur.¹⁹⁴⁴ Ve marzâ-yı şıbyândan niçe efrâda ve mecânînden bî-had âhâda bâ'is-i ber' ve sebeb-i şihhat idikleri ekşerün min en yuhşâdır. Hattâ bir merd-i pür-derd teverrüm-i beyzateyn ile mübtelâ-yı üdre olup dergâh-ı şifâ-penâhlarından istişfâ etdikde şeref-i tetteffülleriyle teşerrûf-rehîn olan mâ-i 'ayndan emr-nüvîs-i istiskâ olmağla fâ'iz-i ber'i's-sâ'a-i şihhat olmuştur. Siyyemâ merviyi-yi Tâvûs-i fezâ'il-me'nûs üzre zümre-i maşrû'în ve cümle-i mecânînden ityân-kerde-i dârü'-şifâ-yı dergâh-ı Risâlet-mekîn olanlarıñ şadr-ı 'illet-mekîni mesh-i dest-i i'câz-peyvestleriyle teşerrûf-rehîn olduğu hinde huşûl-i şifâ rû-nümâ **(118b)** ve şahîhan 'avdet ile ibtihâc-pîrâ idikleri bî-mirâdır. Hattâ tetteffül-i şerâfet-hâvîlerin muhtevî olan delvi ilkâ-sâz-ı bi'r-i hâlâvet-pervâz olduklarında râyiha-i müşk-i ezfer meşâmm-ı şâribini mu'aţtar etmiştir.¹⁹⁴⁵ Ve Ğazve-i Huneyn'de der-dest-i i'câz-peyvestleri olan yek-müşî hâki ¹⁹⁴⁶(شَاهَتُ الْوُجُوْه) maqâl-i belâgat-iştimâlin tefevvüh ile vücûh-i küffâr-ı cehâlet-medâra feşânde buyurdukdâ cümle-i müşrikîn süy-i muşkâtelede rû-gerdân ve her biri 'uyûn-i 'inâd-meşhûnlarından ihrâc-ı türâba muhâvele-künân olmuştur.¹⁹⁴⁷ Ve Cenâb-ı Ebî Hüreyre-i fezâ'il-bünyân dergâh-ı Risâlet-destgâhdan niyâz-mend-i zevâl-i nisyân oldukdâ baş-ı ridâ-yı şerâfet-irtidâ-yı râvî ile şudûr-i emr-i Nebevî eşerinde dü-dest-i i'câz-peyvestleriyle ğarf-endâz ve zamm-ı ridâ ile dem-sâzlıklarına binâ'en râvî-i fezâ'il-muhtevî daği hasebü'l-emri'l-'âlî itmâm-ı mâ-uşîre ileyh imtişâl-i emr-i 'âlî etmegin ba'de-hâzâ hıvâne-i hâfızasında iddihâr-yâb-ı istihfâz olduğu cevâhir-i zevâhiriñ cümlesi 'urûz-ı heleke-i

¹⁹⁴² Ahmed ibni Hanbel, Müsned, V, 68; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. IX, s. 408.

¹⁹⁴³ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. XXIV, s. 282, nr. 715; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. IX, s. 259.

¹⁹⁴⁴ Kurtubî, **el-İ'lâm bi-mâ fi Dîni'n-Nasârâ mine'l-Fesâdi ve'l-Evhâm**, s. 372.

¹⁹⁴⁵ İbni Mâce, Tahâret 136, nr. 659. 660; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, IV, 318.

¹⁹⁴⁶ "Yüzleri kararsın."

¹⁹⁴⁷ Müslim, Cihâd 81, nr. 1777.

nisyāndan ^(N130a) maşūne olmuştur.¹⁹⁴⁸ Ve Cerīr bin ‘Abdullāh rükūb-i ferese kudret-res degil iken ol Yektā-süvār-ı eşheb-i efđaliyetden istid‘ā etdikde şadr-ı müsted‘ī-i şerāfet-muhtevī mağrab-ı dest-i i‘cāz-peyvest-i Nebevī ve mazhar-ı du‘ā-yı icābet-mülteveleri olduğda eşiddā-yı fursān-ı ‘Arabīñ reşk-āveri olmuştur.¹⁹⁴⁹ Ve ‘Abdurrahmān bin Zeyd’iñ lisān-ı Türkīde “cūce” luğat-ı ‘Arabda “demīm” ıtlāk olunan mefhūma mā-şadağ idigi hāl-i şıgarında muhaqqak olmağın ser-i şerāfet-efserine mesh-i dest-i i‘cāz-peyvest ile mezbūrı du‘ā-yı bereket intimālarına mazhar buyurduklarının eşer-i feyz-āveri zuhūr edüp nihāl-i kām-et-i bālā-resānı mişāl-i serv-i sehī meydān-ı ser-āmedīniñ mu‘tenā-bihi olmuştur.¹⁹⁵⁰ Ve’l-hāşıl bu bābda cılve-ger-i minaşsa-i şudūr olan me‘āşir-i Nebeviyye ekşerün min en tuḥşā idigi mütetebbi‘ān-ı siyer-i şerīfeniñ ma‘lūmudur. Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Şāliş ü ‘İşrīn: Ol Resūl-i ‘Allāmu’l-Guyūb’uñ kitāb-hāne-i ma‘lūmāt-ı lā-tuḥşaları ihtivā-sāz-ı ıttılā‘-ı muğayyebāt ve iltivā-perdāz-ı vaḳāyi‘-i muḥaddeşāt idiginiñ rehīn-i rātibe-i şübūt olduğına delālet-sāz olan aḥādīs-i ‘adīde-i şıḥḥat-intimāniñ mişāl-i baḥr-i bī-ḳa‘r ü bün mevc-ḥīz-i keşret ve telāṭum-pīrā-yı vefret idigi bī-minnetdir. Ḥattā mu‘cizāt-ı sā‘ireye me‘vā idikleri ‘ale’l-ḳat‘ ve’l-yakīn ma‘lūm-ı Ehl-i Sünnet-i sedād-āyīn olduğı gibi bu mu‘cize-i ğarrāya daḥi maḥall-i īvā idikleri keşret-i ruvāt-ı şaḥīḥatū’l-kelemāt ile ḥadd-i tevātüre bālīg ve zümre-i muḥaddiṣīn ol Resūl-i i‘cāz-rehīniñ bi-i‘lāmi’llāhi te‘ālā muğayyebāta ıttılā‘larında hem-zebān-ı ittifāk idikleri beyyinū’l-iltimā‘ olmağın ıktifā-pīrāyān-ı āşārlarına ḥuşūl-i ‘ilm-i zarūrī ‘urūz-ı reyb ü şübehden berīdir. Keyfe lā? Zīver-efzā-yı şaḥīfe-i **(119a)** aşl-ı kitāb olan esānīd-i şıḥḥat-nişāb ile Cenāb-ı Ḥuẓeyfe’den merviyy-i şerāfet-muhtevīdir ki ol Gencūr-i dāru’l-faẓl-ı ‘ilm-i mā-kāne vemā-yekūnu, bir rüz-ı firūz-ı meymenet-maḳrūnda şeref-baḥş-ı minber ve ḥuṭbe-pīrā-yı iḥbār-ı aḥbār-ı pūr-‘iber olup dāmen-i aşḥāb-ı ma‘ālī-nişāba ol ḳadar neşr-i le‘ālī-i seyekūn buyurmuşlardır ki zamān-ı sa‘ādet-ıktirānlarından ḳıyām-ı kām-et-i ḳıyāmete degin verā-yı perde-i ğaybda mestūr ve fīmā-ba’d rū-nümā-yı minaşsa-i zuhūr olacak aḥvāl-i ümmeti bi-tefāşīlihā inbā ile i‘cāz-pīrā olmuşturlar. Ḥattā nuḳūş-ı vaḳāyi‘-i ātiyeden inbā-kerde-i Nebevī olan şuver-i iḥbārīñ ba‘zısı ‘aks-endāz-ı merāyā-yı

¹⁹⁴⁸ Buhārī, İlim 42, nr. 119; Müslim, Fezâilü’s-sahābe 159, nr. 2492.

¹⁹⁴⁹ Buhārī, Cihād 162, nr. 3036; Müslim, Fezâilü’s-sahābe 135, nr. 2475.

¹⁹⁵⁰ İbnü’l-Esîr, **Üsdü’l-Gābe**, c. III, s. 450; İbni Hacer, **el-İsābe**, c. III, s. 69.

hâfıza-i aşhâb olup ba'zısının daği şuhûd-i 'ibret-âlûdî haylûlet-i perde-dârî-i nisyân ile verâ-yı hicâb-ı hafâda olmağın hîn-i vuķû'unda tezekkür-i inbâ-yı Nebevî cilâ-bağş-ı mir'ât-ı hâtırları idigi râvî-i fezâ'il-mülteviden ^(N130b) menķûl-i fâhirdir. ¹⁹⁵¹ Felihâzâ nakdîne-i rivâyeti meskûk dâru'd-ďarb-ı i'tinâ olan Ebû Zer'den bu haber-i mu'teber revâc-pezîr-i sũķ-ı telakķî bi'l-ķabûl-i fuķûldur ki cevî-i semâda pervâz eyleyen tâ'irîñ tayrânını daği ol Şâhbâz-ı bülend-pervâz-ı risâlet aşhâb-ı ma'âlî-intisâba haber verdiğinden sonra 'âzim-i 'âlî-serây-ı lâhût olmuşdur. ¹⁹⁵² Keyfe lâ? Tahric-i ehl-i şahîhdır ki Cenâb-ı Muħbir-i Şâdık ümmet-i icâbetiñ zümre-i mu'ânîdine ğalebesini ve feth-i Mekke-i Mükerreme ve Beytül-Muķaddes ile mazhar-ı mağânim olacaķlarını ve Şâm ve Yemen ve 'Irâķ dâhil-i havza-i taşarrufları olmağla ķulûb-ı İslâmiyân şâdân olacağını aşhâb-ı ma'âlî-nişâba tebşîr buyurmuşlardır. Hattâ sâha-i ğabrâya kâle-i emn ü selâmet bir vechile ferşide olunacaķdır ki Hîre'den Mekke'ye bir zen-i meskenet-efken yektâ-süvâr-ı iyâb ü zehâbe olmağa râtibe-tırâz-ı iķtidâr olmağla ķahr-ı Ķahhâr-ı şedîdü'l-batşdan mâ-'adâdan bîm ü hirâs etmeyeceğini haber vermişdir. ¹⁹⁵³ Siyyemâ Medîne-Münevvere'de zuhûr-ı kıtâl ¹⁹⁵⁴ ve dest-i kerâmet-peyvest-i Ħazret-i 'Aliyy-i mehâbet-iştimâlle şurû'unuñ ertesi gün feth-i Ħayber müyesser olacağın daği inbâ ¹⁹⁵⁵ ve zînet-i ĥayât-ı dünyâdan olan elťâf-ı 'aliyyeye ümmet-i sûtüde-seciyyelerinin fîmâ-ba'd mazhar olacaķların inhâ ¹⁹⁵⁶ eserinde kūnûz-i Ķayser ü Kisrâ naşb-i İslâmiyân olacağıyla büşrâları ¹⁹⁵⁷ daği hüveydâ ve pey-ender-pey zuhûr-ı fiten ve bürûz-ı ihťilâf-ı ehvâ ile aħvâl-i verâ ĥalel-pezîr olacağın îmâ buyurduķlarında ¹⁹⁵⁸ ümmetlerinin yetmiş üç fırķaya iķtisâm ile ittisâmları muķarrer

¹⁹⁵¹ Ebû Dâvûd, Fiten 1, 4240. Bu hadis benzeri ifâdelerle şu kaynaklarda da vardır: Buhârî, Kader 3. nr. 6604; Müslim, Fiten 23, nr. 2891.

¹⁹⁵² Ahmed ibni Hanbel, Müsned, V, 153, 162; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. I, s. 267, nr. 65.

¹⁹⁵³ Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3595.

¹⁹⁵⁴ Buhârî, Fezâilü'l-Medîne 5, nr. 1874; Müslim, Hac 498, 499, nr. 1389.

¹⁹⁵⁵ Buhârî, Cihâd 102, 143, nr. 2942, 3008, Fezâilü ashâbi'n-Nebî 9, nr. 3701; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 34, nr. 2406.

¹⁹⁵⁶ Buhârî, Zekât 47, nr. 1465, Cihâd 37, nr. 2842, Rikâk 7, nr. 6427; Müslim, Zekât 121 123, nr. 1051.

¹⁹⁵⁷ Buhârî, Farzu'l-humûs 8, nr. 3121, Menâkıb 25, nr. 3619, Eymân 3, nr. 6629; Müslim, Fiten , nr. 2919.

¹⁹⁵⁸ Konuyla ilgili hadisler için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 149-150. (Müslim, İmân 186, nr. 118; Tirmizî, Fiten 30, nr. 2195, 2197, Zühd 3, nr. 2306; İbni Mâce, İkâme 78, nr. 1081; Buhârî, İmân 12, nr. 19, Bed'ü'l-halk 15, nr. 3300, Menâkıb 25, nr. 3600. Rikâk 34, nr. 6495, Fiten 14, nr. 7088; Müslim, İmâre 46, nr. 1844; Nesâî, Bey'at 25, nr. 4202; İbni Mâce, Fiten 9, nr. 3956; Müslim, Fezâil

ve ancak bir fırkanın hakkāniyyet ile irtisāmı rüşen-ger idigin daḥi i'lān buyurmuşlardır.¹⁹⁵⁹ Hattā tena‘‘umāt-ı dünyeviyye ile ümmet-i sūtūde-seciyyeleriniñ vüs‘at-ı ta‘ayyüşlerin beyānda vefret-i esbāb-ı ‘ayş ile tena‘‘um-maşır ve keşret-i eşvāb-ı mezīlū‘t-ı tayş ile ‘uyūn-ı ni‘met-meşhūnları qarīr olmağla her şubḥ u mesā tebdīl-i pīrāhen ile kesb-endāz-ı şafā ve beyne eydīhim şafaḥāt-i ta‘ām vāḥiden ba‘de vāḥidin mevzū‘-ı pīş-gāhları idigin ba‘de-l-i‘lām **(119b)** büyüti ümmetiñ kisve-i Beytül-Harām gibi kisā-püş-i tezeyyün olacağın daḥi ifhām buyurmuşlardır. Felā-cerem ümmet-i sūtūde-ḥaşletleriniñ mazhar-ı ni‘am olmağla muğtenem idikleri emr-i müsellemdir. Ammā ta‘kīb-i fiten daḥi takarrür-efken olmağla zamān-ı şerāfet-iktirānlarınıñ ḥayru‘l-kurūn idigi qavl-i şıḥḥat-maḥrūndur. Zīrā şerr-i qarību‘z-zuhūrdan cins-i ‘Arabıñ müşme‘izzū‘l-meşreb olacağı iḥbār-ı Nebevī ile bāhir ve ḥuzūr-ı sātī‘u‘n-nūrlarına meşārīk ve meğārib-i zemīn ityān-kerde-i Cibrīl-i Emīn olmağla ümmetleriniñ zīr-i dest-i taşarruflarında olacaḥ memālikiñ vüs‘at ü füşḥatı muḥāt-ı ‘ilm-i ‘ālem-ārāları idigi zāḥir olup ^(N131a) hattā Arz-ı Hind‘den eşer-i ‘imāret bedīdār olmayan Baḥr-ı Tanca‘ya müntehī oluncaya degin sāḥa-i ġabrā zīr-i dest-i ümmetlerinde cilve-nümā olmağla ümem-i sālifeden bir ümmete teyessür-pezīr-i ḥuşūl olmayan miḥdāra temellük ile ümmetleriniñ tena‘‘umun inbā eşerinde zuhūr-ı herc ü merc daḥi ḥilāl-i tena‘‘uma derc olunacağın inhā buyurmuşlardır. Ve‘l-ḥāşıl ḳabza-i taşarruf-ı ümmete dāḥil olacaḥ memālikiñ şarḳdan ġarba degin şūret-nümālīgi ¹⁹⁶⁰ (لَا يَزَالُ أَهْلُ الْمَغْرِبِ ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ) ḥadīs-i şerīfiniñ maẓmūnundan ma‘lūm ve ‘inde‘l-kurūm ehl-i ġarbdan murād sükkān-ı Şām yaḥud delv ile saḳyī ‘ādet edinen ‘Arab-ı sūtūde-meşreb idigi ba‘zī āşārdan mefhūm olup İbn-i Medīnī¹⁹⁶¹ ma‘nā-yı şānīyi ḳā‘il¹⁹⁶² ve sā‘ir-i fuḥūl ba‘zī āşārdan medlūl olduğına ġöre āḥālī-i Beytül-Maḳdis murād olmasına mā‘ildirler.¹⁹⁶³ Ba‘de-hāzā

31, nr. 2296; Ebû Davûd, Sünnet 5, nr. 4607; Tirmizî, İlim 16, nr. 2676; Ebû Dâvûd, Melāhim 17, nr. 4341; Tirmizî, Tefsīr 5/18, nr. 3058; İbnî Mâce, Fiten 21, nr. 4014).

¹⁹⁵⁹ Ebû Dâvûd, Sünnet 1, nr. 4596; Tirmizî, İmān, 18, nr. 2640; İbnî Mâce, Fiten, 17, nr. 3991; Ahmed İbnî Hanbel, Müsned, II, 332; Ebû Dâvûd, Sünnet 1, 4597; Dârimî, Siyer, 75, nr. 2521; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, IV, 102.

¹⁹⁶⁰ “Garp ehli, kıyāmete kadar haktan ayrılmayacaktır.” Müslim, İmāre 177, nr. 1925.

¹⁹⁶¹ Hadis ilimlerinin hepsinde söz sahibi büyük bir âlim ve İmām Buhārī’nin hocası olan Ali bin Medīnī, 234/848’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 156.

¹⁹⁶² Müttakī el-Hindī, **Kenzü’l-Ummāl**, c. XII, s. 304, nr. 35130.

¹⁹⁶³ Heysemî, **Mecma’u’z-Zevâid**, c. VII, s. 288.

mülûk-i Benî Ümeyye'niñ serîr-nişîn-i imâret¹⁹⁶⁴ ve Mu'âviye'niñ taşaddî-pîrâ-yı vilâyet olacağı dañi iħbâr-kerde-i Nebevî olup¹⁹⁶⁵ hattâ 'adlile ittîşâfî lâzime-i zimmet etmesiyle Cenâb-ı Mu'âviye'ye tavsiyeleri muķarrer¹⁹⁶⁶ ve Benî Ümeyye'niñ ittîhâz-ı düvel ile mükemmel ya'nî vâhiden ba'de vâhidin imârete tevârüşleri dañi iħbâr-kerde-i Nebevî olup evlâd-ı Hâzret-i 'Abbâs'ın râyât-ı sūd ile imâret-âlūd olacakları ve melikleri melik-i Benî Ümeyye'niñ ez'âf-ı ez'âfı idigi¹⁹⁶⁷ ve ba'dehū ħurûc-ı Mehdî ve Ehl-i Beyt'leriniñ zahmetleri¹⁹⁶⁸ ve Hâzret-i 'Alî kerrema'llâhū vechehūnuñ şehâdeti ve eşķâ-yı nâs liħye-i mübâreke-i Cenâb-ı 'Aliyy-i Murtaẓâ'yı ħūn-âlūd eden mel'anet-nümūd idigi¹⁹⁶⁹ ve şân-ı velâyet-nişân-ı Hâzret-i 'Aliyy-i mehâbet-iķtirânda ķıl ü ķâl niķe kimesnelerin bâ'is-i dâlâli olduğına binâ'en ehl-i nâr olmağla Cenâb-ı Velâyet-me'âbları kaşşâm-ı ehl-i nâr vaşfiyla mevşûf ve müvâlâtlarıyla şeref-yâfteğân-ı ittîşâfîñ ehl-i cennetden olmağla mevşûf idüği ve taraf-ı ħilâfında bulunanlara Hâvâric ve Nâşibe ıtlâķı kezâlık iħbâr-kerde-i Nebevî'dir. Hattâ ba'zı ħulât-ı Ravâfız'ın Cenâb-ı 'Aliyy-i celîlû's-şânı terk-i ħilâfetden nâşî ħâşâ küfre nisbeti ve Hâzret-i Zî'n-Nüreyn'ın ħamîş-i ħilâfet ile beden-i şerâfet-efkeni zîver-ķarîn iken ħilâfına **(120a)** zâhibiniñ şehâdetine mübâdereti Cenâb-ı Zî'n-Nüreyn'ın ¹⁹⁷⁰ (فَسَيَكْفِيكُمْ اللَّهُ) naşş-ı celîlin tilâveti ħininde şûret-nümâ olacağı¹⁹⁷¹ ve ħubâr-ı fiten ile 'uyûn-i nâs mādâm ki Hâzret-i 'Ömer serîr-i ħayâtıda müstaķarr ola gerd-âlūd-i ekdâr olmayacağı¹⁹⁷² ve Hâzret-i 'Alî ile

¹⁹⁶⁴ Tirmizî, Tefsîr 97/1. nr. 3350.

¹⁹⁶⁵ İbni Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. VI, s. 207; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, c. V, s. 343-344; Heysemî, **Mecmau'l-Bahreyn**, c. VI, s. 401.

¹⁹⁶⁶ Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, IV, 101.

¹⁹⁶⁷ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, c. VI, s. 33, nr. 5711; Heysemî, **Mecma'u'l-Bahreyn**, c. IV, s. 312, nr. 2521. Bu hadis zayıftır. Bu rivâyetten Abbâsî Halifelerinin, Emevî Halifelerinden kat kat fazla olacağı anlaşılmaktadır (Hafâcî, **Nesîmü'r-Riyâz**, c. IV, s. 165). Nitekim Emevî Halifelerinin sayısı 14, Abbâsî Halifelerinin sayısı ise 37'dir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 159.

¹⁹⁶⁸ İbni Mâce, **Fiten** 34.

¹⁹⁶⁹ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, **Müsned**, c. I, s. 377-378, nr. 485; ayrıca **bkz.** I, 430-431, nr. 569; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. IX, s. 136-137; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. I, s. 106, nr. 173. Hadislerin metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 160.

¹⁹⁷⁰ "Eğer onlar böyle sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, gerçekten doğru yolu bulmuş olurlar; yüz çevirirlerse onlar elbette derin bir ayrılığa düşmüş olurlar. **Allah, onlara karşı seni koruyacaktır.** O, hakkıyla iştendir, hakkıyla bilendir." Bakara 2/137.

¹⁹⁷¹ Konuyla ilgili hadisler için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 161. (Tirmizî, **Menâkıb** 18, nr. 3708; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, s. 89-99; Tirmizî, **Menâkıb** 18, nr. 3705; Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, VI, 149; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. III, s. 110, nr. 4555).

¹⁹⁷² Buhârî, **Mevâkitü's-salât** 4, nr. 525, **Zekât** 23, nr. 1435, **Savm** 3, nr. 1825, **Menâkıb** 25, nr. 3586, **Fiten** 17, nr. 7095; Müslim, **İmân** 231, nr. 144.

Zübeyr'in zālîmun li-nefsih olduğu hâlde muhârebeye ser-âgâzlığı¹⁹⁷³ ve ba'zî ezvâc-ı tâhirât hakkında ya'nî Hâzret-i Şiddîka-i şerâfet-simâtın şânında nibâh-ı kilâb (N131b) ta'bîriyle mu'abber olan kelimât-ı nâ-sezâ qar'-endâz-ı sâmi'a-i Mü'minîn olacağı¹⁹⁷⁴ ve müşârun ileyhânın Başra cânibine hürücü hîninde etrâf ve eknâfında rû-nümâ olan kesret-i kutelâdan zât-ı 'işmet-simâtına zarar terettüb etmeyeceği¹⁹⁷⁵ ve Cenâb-ı 'Ammâr'ın aşhâb-ı Mu'âviye'den olan fi'e-i bâğiye yedinde şehîd olacağı¹⁹⁷⁶ ve 'Abdullâh bin ez-Zübeyr'in kezâlik şadr-nişîn-i çemen-şuffe-i şehâdet olacağını eşerül'-beyân bi-tarîki'l-kinâye te'essüf-künânlıkları¹⁹⁷⁷ ve şüca'ândan Kuzmân nâm şahs-ı nifâk-ittisâmın zâhiren a'dâ-yı dîn ile muqâbeleye ihtimâmı ta'accüb-kerde-i aşhâb-ı kirâm iken Cenâb-ı Hayru'l-Enâm 'aleyhi's-selâmın lisân-ı dürrer-bârlarından mezbûruñ ehl-i nâr idigin i'lâmları ve ba'dehû mezbûruñ kendi kendüyi qatle taşaddî ile fermûde-i Nebevî'nin zuhûr¹⁹⁷⁸ ve Ebû Hüreyre ve Huzeyfe ve Semüre bin Cündeb haklarında mevten âhir-i aşhâb idikleriniñ şudûrî kemâ-sebak ihbâr-kerde-i Nebevî idigi muhakkaqdır. Hattâ müşârun ileyhimiñ yek-dîgere takaddüm-i irtihâlde beynlerinde su'âlleri şüret-nümâ ve Cenâb-ı Semüre mevten âhir-i zümre-i mezkûre idigi hüveydâ olup hattâ kemâl-i za'f u hereminden tenhâ hareketi eşnâsında ehl-i beytiniñ îkâd etdiği nâra üftâdeligi bâ'is-i intikâli olmuştur.¹⁹⁷⁹ Ve Ğazve-i Uhud'da pister-nişîn-i şehâdet olan Hanzale¹⁹⁸⁰ cenâbların ğasıl şifatiyla tavşîflerinden sâ'iline, melâ'ike-i kirâm mezbûruñ ğasline içdâmları ıtlâk-ı vaşf-ı mezkûra bâ'is olduğın i'lâm eşerinde, mezbûruñ Ğazve-i merkûmeye hürücü hîninde hâl ü şânı hâlile-i celîlesinden su'âl olunmağı emr buyurmağın ba'de's-su'âl ihrâz-ı fażîlet-i cihâda kemâl-i ictihâdından nâşî cünüben hürücü hüveydâ ve melâ'ike-i kirâmın ğasıl-ı mumâ ileyhe içdâmının vechi rû-nümâ olmuştur.¹⁹⁸¹ Keyfe lâ? Ebû Sa'îd-i Hudrî

¹⁹⁷³ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, **Müsned**, c. II, s. 30, nr. 666; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. III, s. 413, nr. 5576; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. VII, s. 235.

¹⁹⁷⁴ Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, VI, 52, 97.

¹⁹⁷⁵ İbni Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. VII, s. 538.

¹⁹⁷⁶ Müslim, **Fiten** 70-73, nr. 2915-2916.

¹⁹⁷⁷ İbni Ebî Âsim, **el-Âhâd ve'l-Mesânî**, c. I, s. 414; Dârekutnî, **es-Sünen**, c. I, s. 228; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. III, s. 638, nr. 6343.

¹⁹⁷⁸ Buhârî, **Cihâd** 77, nr. 2898, **Megâzî** 38, nr. 4202, 4207, **Kader** 5, nr. 6607; Müslim, **İmân** 179, nr. 112.

¹⁹⁷⁹ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. VII, s. 177, nr. 6748.

¹⁹⁸⁰ Uhud Gazvesi'nden bir gün önce evlenen ve ertesi sabah Müşriklerle savaşmaya gidildiğini duyunca boy abdesti almaya fırsat bulamadan orduya katılan Hanzale bin Ebû Âmir, 625'de Uhud gazvesinde şehit olmuştur. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 166.

¹⁹⁸¹ İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. XV, s. 495-496, nr. 7025.

rivâyetince ğibbe aḥbâru'n-Nebiyi'l-Muhtâr şehîd-i mezbûruñ ser-i sa'âdet-efserinden mâ-i mütekâṭır manzûr-ı her-nâzır olmağla mağsûl-i melâ'ike idigi zâhir olmuştur.¹⁹⁸² Ve emr-i hilâfetiñ mādām ki ikāmet-i şe'ā'ir-i İslâmiyyeye bezl-i kudret ideler Kureys'e râtibe-tırâz-ı huşûşıyyet idigi¹⁹⁸³ ve kabîle-i Şakîf'den bir kezzâb ile bir emîr-i mübîriñ ya'nî bir kattâl-i zemîmü'l-ḥişâliñ zuhûrî lisân-ı Nebevî'den **(120b)** şudûr edüp¹⁹⁸⁴ Muhtâr-ı¹⁹⁸⁵ mel'anet-dişâr ile Haccâc-ı¹⁹⁸⁶ mezâlim-ibtihâciñ zuhûrunda eșer-i mantûk-ı Nebevî rûşen-ger olmuştur. Ve Müseylimetü'l-Kezzâb'ıñ zuhûr ve tu'me-i kelb-i 'aḳûr olacağı ya'nî zât-ı ḥabâset-simâtınıñ maḳtûl olacağı kezâlik iḥbâr-kerde-i Nebiyi-i Muhtâr'dır.¹⁹⁸⁷ Ve Hâzret-i Fâtımatü'z-Zehrâ radıya'llâhu anhâniñ zînet-serây-ı 'uḳbâya irtihâlde sâ'ir ehl-i beyte nisbet ile evvelıyyeti¹⁹⁸⁸ ve ol Mihr-i Āsumân-ı Nübüvvet'iñ taḥvîl-i burc-ı âḫiret buyurduğundan soñra 'Arabıñ riddet ile izhâr-ı şirreti¹⁹⁸⁹ ve hilâfetiñ otuz seneden soñra tamâmı rû-nümâ ^(N132a) ba'dehû salṭanata taḥavvülünüñ şüret-nümâlığı daḫi cümle-i iḥbârât-ı Nebiyye'dendir ki ma'nâ-yı mezkûr-ı hilâfetden Hâzret-i İmâm Ḥasan-ı şerâfet-efkeniñ ḥîn-i ferâğında bedîdâr oldığı ma'lûm-ı erbâb-ı şu'ûrdur.¹⁹⁹⁰ Keyfe lâ? Ümmet-i merḥûmeleriniñ intizâm-ı ḥâlleri evvelâ rahmete maḳrûn olan nübüvvet ile rû-nümûn ve ba'dehû hilâfet ile hüveydâ ve ba'dehû ḳaḫr u ğalebeye maḳrûn olan salṭanat ile şüret-nümâ olacağı¹⁹⁹¹ ve ḫayru't-tâbi'in olan Üveys-i Ḳaren'iñ ḫâl ü şânını beyânları¹⁹⁹² ve ümerâniñ şalavât-ı mektûbeyi vâktinde edâdan tesâhülleri¹⁹⁹³ ve dördü nisvândan mâ-'adâsı ricâlden otuz nefer kezzâbıñ¹⁹⁹⁴

¹⁹⁸² Ebû Nuaym, **Delâilü'n-Nübüvve**, s. 486, nr. 419.

¹⁹⁸³ Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, IV, 185. Sahîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim'deki rivâyet şöyledir: "İnsanlardan iki kişi kaldığı sürece bu iş (halifelik), Kureys'te devam edecektir." (Buhârî, Menâkıb 2, nr. 3501, Ahkâm 2, nr. 7140; Müslim, İmâre 4, nr. 1820).

¹⁹⁸⁴ Müslim, Fezâilü's-sahâbe 229, nr. 2545; Tirmizî, Fiten 44, nr. 2220, Menâkıb 73, nr. 3944.

¹⁹⁸⁵ Devletin yönetimini ele geçirmeyi düşünen ve hırslı bir adam olan Muhtâr es-Sekafî, 67/687 yılında Basra valisi Mus'ab bin Zübeyr tarafından öldürülmüştür. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 167.

¹⁹⁸⁶ Emevî vâlisi Haccâc'ın, aralarında büyük âlimlerin de bulunduğu 120.000 insanı haksız yere öldürdüğü belirtilmektedir (Tirmizî, Fiten 44, nr. 2220). **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 167.

¹⁹⁸⁷ Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3620; Müslim, Rû'yâ 21, nr. 2273.

¹⁹⁸⁸ Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3623-3626, Megâzî, 83, nr. 4433, İsti'zân 43, nr. 6285-6286; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 97-99, nr. 2450.

¹⁹⁸⁹ Ebû Dâvûd, Fiten 1, nr. 4252; Tirmizî, Fiten 32, nr. 2219; İbni Mâce, Fiten 9, nr. 3952.

¹⁹⁹⁰ Ebû Dâvûd, Sünnet 8, nr. 4646; Tirmizî, Fiten 48, nr. 2226; Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, V, 220.

¹⁹⁹¹ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, **Müsned**, c. II, s. 177-178, nr. 873; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. V, s. 189-190.

¹⁹⁹² Müslim, Fezâilü's-sahâbe 224, nr. 2542.

¹⁹⁹³ Müslim, Mesâcid 238, nr. 648; Ebû Dâvûd, Salât 10, nr. 431. Ayrıca **bkz.** Müslim, Mesâcid 26, nr. 534.

ve hadîs-i âhârda miqdâr-ı mezkûr Deccâl'in zuhûrını hattâ mezkûrların âhîren hürûc ile mel'anet-vülûc olanı eşrât-ı sâ'atdan olan Deccâl-i Kezzâb idigi dahi ihbâr-kerde-i Nebevî'dir ki zümre-i mezbûrenin mecmû'ı iftirâ 'ala'llâh ve 'ale'r-resûle ictirâ ile mevşûfdur.¹⁹⁹⁵ Ve 'Acemiñ 'Arabdan ziyâdeligi ve ğanâyim-i Müslimîni bi-ğayr-i kıtâlin aḥza mübâderetleri ve bi-ğayr-ı ḥaḳḳın i'dâm-ı 'Araba cür'etleri¹⁹⁹⁶ ve sükkân-ı Yemen'den Ḳaḥṭân kabîlesinden bir kimesnenin taḥt-ı yedinde olan ricâl mânende-i aġnâm zîr-i destinde olmadıkça kıyâmet kopmayacağı¹⁹⁹⁷ ve ḥayru'l-kurûn zamân-ı sa'âdet-maḳrûnları olup ba'dehû eyyâm-ı mâziye bi'n-nisbetihî ile'l-âti ḥayr idigi ve ezmine-i âtiyeden bir zamânın ricâlî şehâdet-i zûra cür'et ile mevşûf idikleri gibi emânetden müctenib ve ḥıyâneti mürtekib idikleri ve nezr etdikleri mevâddın vefâsına 'adem-i mübâderet ile ḥulf-i va'dleri ve bedenlerinin semen ile mevşûf olduklarından nâşî 'izâm-ı cüsseleri¹⁹⁹⁸ ve helâk-i ekser-i ümmet aḥdâş-ı Ḳureyş yediyle rû-nümâ olacağı bi'l-cümle ihbâr-kerde-i Nebiyy-i Muşaddaḳ idigi muḥaḳḳaḳdır. Hattâ râvî-i hadîs-i merḳûm ya'nî Ebû Hüreyre-i feẓâ'il-mevsûm haber-i mezbûri inbâ eşnâsında şeref-yâfteġân-ı meclis-i meḥâmid-enîsine "isterseniz mezbûrları ism ü resmleriyle ta'rîf edeyim" deyü buyurmuşdur. Ba'de-zâ mezâhib-i bâtıla aşḥâbından olan Ḳaderiyye ve Revâfîz'in zuhûrı ve âḥir zamânda aḥlâfın eslâfa ṭa'n ve düşnâmi¹⁹⁹⁹ ve fîmâ beyne'l-Müslimîn Enşâr-ı şerâfet-şî'ârın ke'l-milh fi't-ṭa'am kıllet-irtisâmlığını eşnâ-yı beyânda zümre-i mezbûrenin **(121a)** teşettüt-i emr ile şîrâze-i cem'iyetleri gûsiste ve zamân-ı sa'âdet-iḳtirânlarından şoñra zücâc-ı mizâc-ı Enşâr-ı şerâfet-şî'ârın şikeste olacağını²⁰⁰⁰ ve zuhûr-ı Ḥavâric ile fesâd yevmen-fe-yevmen müzdâd olup zümre-i Ḥavâric'den Muḥaddec nâm mua'vvecin bürûzını ve mezbûrların evşâf-ı zemîmelerini ve ser-i nuḥûset-efserleriniñ ba'zı tirâşîde ve ba'zı âḥarı nâ-tirâşlıḳ zümre-i mezbûreye 'âdet-i müstemirre ^(N132b) idigin

¹⁹⁹⁴ Peygamberlik iddiâsıyla otuz yalancı çıkacağına dâir pek çok rivâyet bulunmakta olup bunlardan dördünün kadın olacağını ifâde eden rivâyet şöyledir: "Ümmetimin arasında yirmi yedi yalancı ve deccâl çıkacak, bunların dördü kadın olacak." Ahmed ibni Hanbel, Müsned, V, 396. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 172.

¹⁹⁹⁵ Buhârî, Fiten 25, nr. 7121; Müslim, Fiten 84, nr. 2923. Ayrıca **bkz.** Ebû Dâvûd, Melâhim 16, nr. 4334.

¹⁹⁹⁶ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, V, 11, 17, 21, 22.

¹⁹⁹⁷ Bu hadis için **bkz.** Buhârî, Menâkıb 7, nr. 3517, Fiten 23, nr. 7117; Müslim, Fiten 60, nr. 2910.

¹⁹⁹⁸ Bu hadis için **bkz.** Buhârî, Şehâdât 9, nr. 2652, Fezâilü ashâbi'n-Nebî 1, nr. 3659, Rikâk 7, nr. 6427; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 214, nr. 2535.

¹⁹⁹⁹ Tirmizî, Fiten 28, nr. 2210, 2211.

²⁰⁰⁰ Buhârî, Cum'a 29, nr. 927, Menâkıb 25, nr. 3628, Menâkıbü'l-ensâr 11, nr. 3800; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 176, nr. 2510.

ğıbbe'l-inbā²⁰⁰¹ ra'y-endāzān-ı aġnāmıñ şadr-nişin-i iġtinām olacaqların ve bürehne-tenleriñ ġanīmet-efken olmaġla ebniye-i 'āliye ihdāsına mübaderetle yek-dıgere müfāhareleri ve keşret-i teserriden kināyeten cāriyeniñ efendisini tevlidi ya'nī mālikinden ġaşıl olan veledi biđ'-i seyyidi olmaġla ġüyā seyyidini tevlidi eşrāt-ı sā'atden oldıġı cümle-i iġbārāt-ı Nebeviyye'den idigi²⁰⁰² gibi, zümre-i Kureyş'den cem'iyet-rehīnān-ı ta'aşşubuñ ba'de'l-yevm kıtāl-i İslāmiyāna şaf-besteligi şüret-nümā olmayup belki İslāmiyāniñ ġazve-i cehele-i Kureyş'e mübāderet-künānlıġı rüşenā olacaġın daġı inbā²⁰⁰³ ve feth-i Beyti'l-Mağdis'den soñra zuhūr-i tāt'ün-i ekber ile niçe kimesneleriñ diyār-ı 'ademe vaż'-ı kadem edeceklerin inhā²⁰⁰⁴ ve Başra nām şehir-i mu'azzam mesken-i ümmet-i sūtüde-dem olacaġın daġı iġbār buyurup²⁰⁰⁵ ümmet-i merġūmeleriniñ bahren cihāda kudret-yāblıkların ve ru'esā-yı sefāyin mānend-i mülük-i serir-nişin-i ta'azzüz olarak sefer-i bahre sülük edeceġi²⁰⁰⁶ ve Dīn-i İslām farazā şüreyyāda olsa daġı ya'nī ne kadar ba'īd ise daġı ebnā-yı Fārisiñ ol şeref-i munazzaf ile elbette müşerref olacaġı cümle-i iġbārāt-ı Meġhar-ı Mevcūdāt'dandır.²⁰⁰⁷ Keyfe lā? Ġazve-i Tebuk'e ġin-i sülüklerinde vezān olan rīh-i 'āşıfı; 'alāmet-i mevt-i münāfıkdır deyü tefevvühleriniñ eşeri ba'de'l-ķufül mevt-i Rifā'a ile şüret-nümā-yı ġuşul oldıġı gibi,²⁰⁰⁸ ġuzūr-ı sātı'u'n-nūrlarında cem'iyet-rehīn olanlarından lā-'ale't-ta'yīn birine "cehennemde sizden birinizin nevāciġi mişāl-i Uġud kebīr olur" deyü ġitāb buyurduklarından soñra ol meclis-i melā'ik-enīsde olanlardan Riccāl nām kimesneniñ eşnā-yı ġarb-i Yemāme'de mürtedden maķtūl olmasıyla bürüz-ı şıdk-ı ġaber-i Resūl-i hidāyet-müşul rivāyet-kerde-i Ebū Ĥüreyre-i fezā'il-mevşūldur.²⁰⁰⁹ Ve esvire-i Yehūddan bir sivār-ı kıymet-şī'arıñ mesrūķ olacaġını ve sārıkınıñ ismini şeref-yāfteġān-ı ġitāb-ı müstetāblarına i'lām eşerinde mesrūķuñ menzil-i sārıkda zuhūrını daġı ifhāmları²⁰¹⁰ ve kezālik sārıkā-i

²⁰⁰¹ Müslim, Zekāt 143, 144, nr. 1064. Ayrıca **bkz.** Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3610, Edeb 95, nr. 6163. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 178-179.

²⁰⁰² Bu hadis için **bkz.** Buhârî, İmân 37, nr. 50, Tefsîr 31/2, nr. 4777; Müslim, İmân 2, 5, 7, nr. 8-10. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 179-180.

²⁰⁰³ Buhârî, Megâzî 29, nr. 4109, 4110.

²⁰⁰⁴ Buhârî, Cizye 15, nr. 3176; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 174, V, 228, VI, 25, 27.

²⁰⁰⁵ Ebū Dâvūd, Melâhim 10, nr. 4307.

²⁰⁰⁶ Buhârî, Cihād 3, nr. 2788, 2789, 8, nr. 2799, 2800; Müslim, Cihād 160, nr. 1912.

²⁰⁰⁷ Buhârî, Tefsîr 62/1, nr. 4897; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 230, 231, nr. 2546.

²⁰⁰⁸ Müslim, Münâfikîn 15, nr. 2782.

²⁰⁰⁹ Süheylî, **er-Ravzu'l-Ünüf**, c. VII, s. 443; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. IV, s. 283, nr. 4434.

²⁰¹⁰ Ebū Dâvūd, Cihād 133, nr. 2710; İbni Mâce, Cihād 34, nr. 2848.

şemleyi kıable'l-vuķū' inbāları²⁰¹¹ ve nāķa-i şārideleriniñ eşcārdan bir şecere licāmı hālīde idigin ihbārları²⁰¹² ve Hātib'ın ahvāl-i İslāmiyānı sırren ehl-i Mekke'ye mektūb ile i'lāmını beyānları²⁰¹³ ve Şafvān bin Ūmeyye'niñ ıtfā-yı nūr-i Nübūvvet'e tecāsūr için sırren perestişinden soñra 'Umeyr'ın ızhār-ı mużmer kıaşıyla meclis-i Nebevī'ye duķūlünde sırren mu'āhedelerini 'Umeyr'e bi'l-bedāhe tafşilleri żarūrī İslām-ı 'Umeyr'e bā'ış olması²⁰¹⁴ ve 'amm-i pākleri Hāzret-i 'Abbās-ı şerāfet-istīnāsın (121b) beyt-i Ūmmū'l-Faẓl'da ihfā eylediği māl kendū ile müşārun ileyhādan ğayrı bir ferdiñ ma'lūmı olmak 'aķlen muķāl (N133a) iken ol Kāşif-i esrār-ı ūmmet, Hāzret-i 'Abbās-ı sūtūde-ķaşlete kemiyyet ve keyfiyyet-i müvedda'ı takrīr buyurduğu sebeb-i İslām-ı Hāzret-i 'Abbās olduğu²⁰¹⁵ ve Ūbeyy bin Hālef nām şakiyy-i mel'anet-irtisāmın kıatli yed-i mü'eyyed-i Nebevī ile şūret-nümā olacāğın i'lāmları Ğazve-i Uķud'da rū-nümā ve đarb-ı Nebevī'den Serif nām maķalde helāki ile ol Muķbir-i Şādık'ın şıdk-ı haberi hüveydā idigi²⁰¹⁶ ve 'Utbe bin Ebī Leheb kilābdan bir kelbiñ ma'ķūr olacāğın ba'de'l-ihbār şakiyy-i mezkūr bir arslan ķamlesiyle ķayātđan mehcūr olduğu²⁰¹⁷ ve şūhedā-yı Bedr'ın kıable şehādetihim şehīd olacāķları maķallı bir bir ta'yīn buyurduķları ve ne mevķi'a işāret buyurdılar ise ol maķalde her biriniñ fedā-yı cān u seri mūteķaķķıķ idigi²⁰¹⁸ ve Hāzret-i Hāsan-ı şerāfet-eskeniñ Müslimīnden fi'eteynin muşlihi idigin ta'yīnleri²⁰¹⁹ ve Sa'd bin Ebī Vaķķās'ın Mekke-i Mūkerreme'de pister-nişīn-i marāż olduğu hālde 'ıyādesine teşrīf ile mizāc-ı Sa'd'ı taltīfleri hīninde Sa'd-i sa'ādet-ālūd hūzūr-ı Risālet-penāhda vaşıyyete istīzānı zamān-ı sa'ādet-iķtirānlarından soñra 'ālem-i dūnyāda lābis-i libās-ı vücūd olmasıyla ba'zı ūmmet-i sūtūde-ķaşlete nuşret ba'zı āķara tşāl-i menfa'at ile mevşūf olacāğın

²⁰¹¹ Buhārī, Megāzī 38, nr. 4234, Eymān 33, nr. 6707; Müslim, İmān 183, nr. 115.

²⁰¹² Māverđi, A'lāmū'n-Nübūvve, s. 121; İbni Hişām, es-Sīretü'n-Nebeviyye, c. II, s. 174.

²⁰¹³ Buhārī, Cihād 141, nr. 3007, 195, nr. 3081, Megāzī 9, nr. 3983, 46, nr. 4274; Müslim, Fezāilü's-sahābe 161, nr. 2494.

²⁰¹⁴ Taberānī, el-Mu'cemū'l-Kebīr, c. XVII, s. 59-61, nr. 119; Heysemī, Mecma'u'z-Zevāid, c. VIII, s. 286-287.

²⁰¹⁵ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 353.

²⁰¹⁶ İbni Sa'd, et-Tabakāt, c. II, s. 46; Hākim, el-Müstedrek, c. II, s. 357, nr. 3263; Ebū Nuaym, Delāilü'n-Nübūvve, c. II, s. 483, nr. 415.

²⁰¹⁷ Hākim, Müstedrek, c. II, s. 588; Heysemī, Mecma'u'z-Zevāid, c. IV, s. 18-19.

²⁰¹⁸ Şifā'da ve dahi Şifā'nın tercūme ve şerhlerinde burada "katledilen kâfirler ve onların öldürülecekleri yerler" kastedilmiş (Bkz. Kādī İyāz, eş-Şifā bi-Ta'rifi Hukūki'l-Mustafā, c. I, s. 671; Kandemir, age., c. II, s. 189; Şümunnī, Müzīlū'l-Hafā an Elfāzi's-Şifā, c. I, s. 343) olup Şeyhülislām İshāk Efendi "şehid edilen Müslümanlar ve onların şehit düşecekleri yerler" şeklinde çevirmiştir.

²⁰¹⁹ Buhārī, Sulh 9, nr. 2704.

iş‘ārları²⁰²⁰ ve arz-ı Şām'da Medīne-i Münevvere'den bir ayda vuşūli şüret-nümā olacak Mūte nām maḥalde rāyet-efrāz-ı cihād olanlarıñ ‘alā mā-hüve'l-vāki‘ keyfiyyetlerin ḳable bürüz-i beşāretihim iḥbārları²⁰²¹ ve melik-i Ḥabeşe olan Necāşī'nin serir-i ḥayātdan çemen-şuffe-i memāta irtihālını rüz-i intikālinde aşḥāb-ı ma‘ālī-nişāba inbāları²⁰²² ve Kistrā cānibinden ḥuzūr-ı lāmi‘u'n-nūr-ı Nebevī'ye risālet tarīḳıyla ruh-sāy olan Fīrūz'a mevt-i Kistrā'yı ve yevm-i helākini inhāları ḥattā ba‘de taḥaḳḳuḳi'l-ḥaber bu mu‘cize-i bāhireniñ sebep-i İslām-ı Fīrūz oldığı²⁰²³ ve Ebū Zerr-i Ğıffārī'ye Mescid-i Nebevī'de nā'imen naẓar-ı merdüm-firībleri düş olduğda mescidden nefy ü ṭard olundığında “encām-ı kārın nice idigin bilür misin?” deyü ḥitāb buyurduklarında Mescidü'l-Ḥarām'da ihtiyār-ı maḳām idecegin i‘lāmını ondan daḥi nefy ü ṭardı şüret-nümā olmasıyla muḳābeleleri tenhā bir maḥalde ta‘ayyüşü ve münferiden ‘ālem-i āḥirete intikālī maḳālī ile tezyīl buyurılıp zamān-ı sa‘ādet-iḳtirānlarından soñra bi-‘ayniḥi buyurdukları ḥāletin zuhūri²⁰²⁴ ve Ezvāc-ı Ṭāhirātlanıñdan zīnet-serāy-ı āḥirete kendilerden soñra evvel-be-evvel intikāl edecek taḥadduḳı maṭlab edinen Ḥazret-i Zeyneb idigin kināye tarīḳıyla beyānları²⁰²⁵ ve Ḥazret-i İmām Ḥüseyn raḍıya'llāhu ‘anhiñ nevāḥī-i Kūfe'den Ṭaff²⁰²⁶ nāmıyla mu‘arref olan maḥalde şadr-nişīn-i çemen-şuffe-i şehādet olacağını ḥattā dest-i i‘cāz-peyvestleriyle meşhed-i İmām Ḥüseyn'den bir miḳdār ḥāk-i ‘ıtr-nāki “mezca‘-ı (N133b) şehīd-i sa‘īddir” deyü irā‘etleri²⁰²⁷ ve Zeyd bin Şūḥān²⁰²⁸ raḍıye ‘anhu'r-Raḥmān'ın a‘zāsından bir ‘uzvun ḳable mevtiḥi duḥūl-i cennetde kendüyi sebḳat edeceğini ya‘nī (122a) müşārun ileyhiñ cihādda maḳṭū‘u'l-yed olacağını²⁰²⁹ ve Cebel-i Ḥirā'nın Çehār-yār-ı güzīn ve Ṭalḥa ve Zübeyr ve Sa‘d bin Ebī Vaḳḳās rıdvānu'llāhi ‘aleyhim ecma‘ın şeref-i refāḳat-i Seyyidü'l-Kā'ināt ile şerāfet-simāt iken şüret-nümā olan tezelzülüne teşebbūt ile emrleri ḥininde “üzeriñde Nebiyy ve Şiddīḳ ve şehīd vardır”

²⁰²⁰ Buhārī, Cenāiz 36, nr. 1295, Megāzī 77, nr. 4409; Müslim, Vasıyyet 5, nr. 1628.

²⁰²¹ Buhārī, Cenāiz 4, nr. 1246.

²⁰²² Buhārī, Cenāiz 53, nr. 1317, 54, nr. 1320, Menākıbü'l-ensār 38, nr. 3877-3881; Müslim, Cenāiz 62-67, nr. 951-953.

²⁰²³ Bu hadis için **bkz.** Beyhakī, **Delāilü'n-Nübüvve**, c. IV, s. 390-391.

²⁰²⁴ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, VI, 457; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. V, s. 222-223.

²⁰²⁵ Buhārī, Zekāt 11, n. 1420; Müslim, Fezāilü's-sahābe 101, nr. 2452.

²⁰²⁶ İmlâsı A, N, ve L nüshalarında “Ṭayf” olarak kaydedilmiştir.

²⁰²⁷ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 242; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. IX, s. 187-188.

²⁰²⁸ İbādete düşkün âlim sahâbilerden biri olan Zeyd ibni Sūḥān el-Abdī el-Kūfi, Cemel Vakası'nda (36/656) hayatını kaybetmiştir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 195.

²⁰²⁹ Ebū Ya'lâ el-Mevsılî, **Müsned**, c. I, s. 393, nr. 511; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. IX, s. 398.

deyü buyurdukları²⁰³⁰ ve bâzû-yi Sürâka²⁰³¹ sivâr-ı Kısra ile zîver-çarîn olacağı ihbârları ve haber-i merķūmuñ zamân-ı ma‘delet-bünyân-ı Hâzret-i ‘Ömer’de cilve-ger-i minâssa-i zuhûr olduğu²⁰³² ve Dicle ve Düceyl beyninde Bağdâd-ı behîst-âbâdîñ binâ ve dâru’l-hilâfe olacağın bi-tarîķı’l-kinâye inbâları ve ümmetlerinden Velîd-i ‘anîdîñ Fir‘avn-âsâ zuhûrını²⁰³³ ve da‘vâ-yı diyânetde müttahid iken mâ-beynlerinde muķâtele şüret-nümâ olacak iki ‘asker-i ‘azîmiñ celâl ve kıtâli rû-nümâ olmadıkça kıyâmet kopmayacağı²⁰³⁴ ve küffâr-ı Kureyş’den faşîhu’l-lisân ve ‘azbû’l-beyânlıkda müşârun bi’l-benân olmağla müsecca‘ ve muķaffâ tahrîzât-ı şettâ ile müşrikîni kıtâl-i Müslimîne teşvîķ eyleyen Süheyl bin ‘Amr’iñ Ğazve-i Bedr’de esîr olduğu hâlde Cenâb-ı ‘Ömer-i ma‘delet-perveriñ Süheyl-i feşâhat-perveri berây-ı te’dîb ķal‘-i nevâcizi bâbında dergâh-ı Nübüvvet-penâhdan istîzânı ""afv ile mu‘âmele olunsun ki mezbûrdan maķzûz olacağın bir emr-i müstaķsen şudûr-efken olacaktır" deyü buyurmalarıyla Süheyl-i merķūm şeref-i İslâmla müşerref ve Mekke-i Mükerreme’de evvel-i yevm-i hilâfet-i Hâzret-i Şiddîķ’da cilve-ger olan hutbesiniñ Hâzret-i Şiddîķ-ı Ekber ile tevârüdi Cenâb-ı ‘Ömer-i ma‘delet-pervere meserret-âver olduğu²⁰³⁵ ve Hâzret-i Hâlid bin Velîd’i Ükeydir’e hîn-i irsâlde mürselün ileyh ile vukû‘-ı tevâcüh-i şayd-i bakara hîn-i iştiğâlinde rû-nümâ olacağın ifâde buyurdukları gibi şüret-nümâ olduğu mu‘cizât-ı Mefķar-ı Kâ’inât’dandır. Hattâ mevâdd-ı muķarrereniñ ekşeri zamân-ı sa‘âdet-iķtirânlarında, ba‘zısı zînet-serây-ı beķâyâ irtihâllerinden sonra cilve-ger-i minâssa-i zuhûr idigi reybden dürdür. Keyfe lâ? Aşķâb-ı ma‘âlî-nişâbdan niķe zevât-ı şerâfet-simâta esrâr-ı münâfîķîni keşf ü beyânları ve derûnlarında mużmer olan küfrüñ eşerin (L203a) irâ’etleri ve Mü’minîn hâķķında sırren beynlerinde mestûr olan muķâvelelerin mû-be-mû i‘lâmları muķarrerdir. Felihâzâ zümre-i münâfîķînden ba‘zıñ ba‘z-ı âķara bir sırrı ifâdesi hîninde muķâtabıñ mütekellime “ķiķâbıñı terk eyle ki Cenâb-ı Nübüvvet-me’âba bu emr-i ķafî ğayr-ı mahfidir. Beynimizde mestûr olan umûrı dergâh-ı sa‘âdet-destgâha teblîģe farazâ bir mübelliģ

²⁰³⁰ Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 50, nr. 2417.

²⁰³¹ Mekkelilerin ortaya koyduģu ödülü almak üzere Peygamber -sallallâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz’in peşine düşen, atının iki ayağının birden yere gömülmesi üzerine onu takipten vazgeçen ve sonradan sahâbi olan Sürâka bin Mâlik, 24/645’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 196.

²⁰³² Beyhakî, **Delâilü’n-Nübüvve**, c. VI, s. 325.

²⁰³³ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 18; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. V, s. 240.

²⁰³⁴ Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3608; Müslim, Fiten 17, nr. 2888.

²⁰³⁵ Hâkim, **el-Müstedrek**, c. III, s. 318, nr. 5228.

bulunmasa dađı ģicāre-i Bathā²⁰³⁶ lisān-ı ģālle teblġ-ārādır” deyü ^(N134a) iġtirāzları hüveydālġı ve Lebīd bin A‘şam nām sehġār-ı mel‘anet-hem-demiñ Bi’r-i Zervān’a ilkā eyledüġi siġriñ keyfiyyetini inbā ve bi’r-i merķūma ilkāsını inhāları ve ba‘de’t-tefahġuş tavşġfleri ųzre zuhūrı²⁰³⁷ ve cūhhāl-i Ķureyş’iñ kaţ‘-ı raġm-i Benī Hāşim bābında tenmġ etdikleri şaġġfeniñ ismu’llāhdan mā-‘adāsı tasalluţ-ı dūde ile maġv olduġın Ebū Tālib’e iġbārları ve müşārun ileyiñ dađı Ķureyş-i cehālet-destġāhı kışşadan āġāhı ģninde mantūķ-ı Nebevī’niñ bi-‘aynihī **(122b)** zuhūrı ve şabāġ-ı Leyle-i Mi‘rāc’da şeref-yāfteġān-ı ģiţāb-ı müsteţābları olan Ķureyş’iñ imtiġānen lehū şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem keyfiyyet-i Beytū’l-Maķdis’ten her su’āllerine cevābları ve İsrā’dan ģn-i ric‘atlerinde dūġār olduķları kāfile-i Ķureyş’e cilve-ger olan tenzġrleri ve kāfile-i merķūmeniñ Mekke-i Mūkerreme’ye yevm-i vuşūlünü kable mecī’ihim ta’yġnleri ve bu maķūle cemī’-i iġbār-kerdeleri olan umūruñ buyurduķları ġibi zuhūrı kemā-sebaķ cümle-i mu‘cizātlarından idigi muġaķķaķdır.²⁰³⁸ Ĥattā ģavādişāt-i ātiyeden inbā buyurduķları mevāddıñ ekşeri zāhir ve ba‘zısınıñ muķaddemātı zuhūr ve netġesi müteraķķıbu’s-şudūr idigi inbā-kerde-i rāvī-i fezā’il-muġtevī olup Beytū’l-Maķdis’iñ ‘umrānı ģarāb-ı Yeşrib’e bahāne ve ģarāb-ı Yeşrib zuhūr-i melġameye nişāne ya’nī bürüz-i fiten-i şiddet-efkene sebep ve ųmmet-i merġūmeye bā’iş-i te‘ab olup ģālet-i mezkūreniñ ģn-i bürüzı Rūmiyye nāmıyla şöhret-pīrā olan Ķostantiniyye’niñ fethi eşnāsında hüveydā ve medīne-i merķūmeniñ fethi eşrāţ-ı sā‘atden olan mevāddan idiginde āşār-ı şettā tefevvūh-kerde-i ‘ulemā idiginiñ muķaddemātı bedīdār ve netġesine dīde-küşā-yı intizār idigiyle inbā-kerdesin temşġl²⁰³⁹ ve Cenāb-ı Nübüvvet-me’ābıñ ģaşr ü neşri ve ebrār ü füccārıñ keyfiyyet-i ģāllerini ve cennet ü nārı ve rüz-i dehşet-bürüz-i kıyāmetiñ ehvālini tafşġllerin serd ile rāvī-i fezā’il-ģaşlet tekmīl-i rivāyet etmişdir. İmdi bu faşl-ı i‘cāz-vaşlıñ muġtevī olduġı esrār-ı bedī‘aya nisbet ile faşl-ı merķūm müstaķillen bir dīvān-ı belāġat-‘unvān olmaġa şāyān ve ‘inde e‘immeti’l-ģadīş şıġġhati şābit olan iġbār-kerde-i Nebevī’niñ mecmū‘-ı i‘cāz-lümū‘undan bu miķdār ile iktifā ve “li’l-‘ārif

²⁰³⁶ Bathā veya Ebtah, Mekke ile Mina arasında bir yerdir.

²⁰³⁷ Buhārī, Bed’u’l-halk 11, nr. 3268, Tıb 47, nr. 5763, 49, nr. 5765, 50, nr. 5766, Edeb 56, nr. 6063, Daavāt 57, nr. 6391; Müslim, Tıb 43, nr. 2189.

²⁰³⁸ Buhārī, Menākıbü’l-ensār 41, nr. 3886; Tefsīr 17/3, nr. 4710; Müslim, İmān 278, nr. 170.

²⁰³⁹ Ebū Dāvūd, Melāhim 3; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, V, 232, 245.

yekfiye'l-işāre” mantûkuna mürâ’ât kabîlinden idigi maḳûl-i şāhib-i kitāb-ı feẓā’il-intisābdır. Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faṣl-ı Rābi’ u ‘İşrîn: Ol Şadr-nişîn-i ‘ālî-serāy-ı efḍaliyyetiñ zāt-ı kerîmü’t-taviyyeleri meḳāyid-i nâsdan viḳāye-i İlāhiyye ile me’mûn idiginiñ beyânına me’vā-yı bî-bahānedir. Ezcümle ol Mihr-i ‘ālem-tenvîr-i evc-i risālet a’yûn-i zûlmet-serāyân-ı ezādan verā-yı şehāb-ı ihtirâsda mütevārî iken ²⁰⁴⁰ (وَاللّٰهُ يَعْصِيْكَ مِنَ النَّاسِ) fermûde-i celālet-^(N134b) istînāsı izāle-sāz-ı zālām-ı tevārî olmağın ‘arz-ı ‘izār-ı nevvār ile ref’-i hicāb-ı ihtirās eşerinde mihr-i münîr-i zāt-ı nūrāniyyet-simātları ‘urûz-ı kûsûf-i meḳāyidden zîver-i evcûş-şeref-i ‘işmet-i Rabbāniyye olmalarıyla maşûn idiklerin inbā buyurmuşlardır. Hattâ ba’zı ğazavâtıdan sa’âdet ile ric’atlerinde menâzilden bir menzil-i şeref-mev’ile nüzûl ve zîr-i sāye-i şecere-i şerāfet-müşûlde berāy-ı ḳaylûle esnā-yı istirāhatlerinde bir a’rābî-i bed-kîş ol Tırāz-ı rātibei-Levlāk’iñ der-pîşi olup ²⁰⁴¹ (مَنْ يَمْنَعُكَ مِيْنِي) nidāsiyla şārim-keşîdeligine ol Ser-efrāz-ı لي لī-ma’a’llāh, ḳavl-i tevekkûl-evl-i “اللّٰهُ/Allāh” ile terennûm-sāz olduḳda dehşet ve meḳābet-i Resûl-i ‘Arabî ile dest-i ra’şe-dār-ı a’rābîden seyf sâḳıṭ der-dest-i Cenāb-ı Resûl-i hidāyet-bāsıṭ olup ser-i mel’anet-güsterin şecereye ḍarb ile îcāb-ı ḫayâtı mezbûrdan selb buyurmuşlardır.²⁰⁴² **(123a)** Lākin zîver-efzā-yı suṭûr-ı **Şāḫih-i Buḫārî** olan ḫadîs-i şerāfet-medār mefhûmunca şāhib-i kışsa Ğavreş bin el-Hārîş’dir ki ğıbbe’l-isti’fā ma’fuvv olduğı muḳarrer olup hattâ ḳavmine ḥîn-i ric’atinde (جنتكم) ²⁰⁴³ (عِنْدَ خَيْرِ النَّاسِ) maḳûliyle teşekkür-istînās idiginiñ ḳable hāzā taḫḳîḳı tenmîḳ olunmuşdur. Felā-cerem ma’lûm-ı daḳāyık-şināsân-ı fenn-i siyerdir ki ḫikāye-i merḳûme mükerrer vuḳû’ ile mevsûme olup hattâ rûz-i firûz-i Ğazve-i Bedr’de daḫi ‘adîl-i celîli mināşsa-zîb-i zuhûr ve zümre-i münāfikînden bir mel’anet-pîşe işr-i Nebevî’ye ihtifā ederek ıktifā ve şanî’-i şenî’iniñ kār-ger olmayacağı bî-ḫafā olmağın ğıbbe’l-isti’fā mazḫar-ı ‘afv-ı Sulṭān-ı serîr-i ıstîfā olmuşdur. Ve Ğazve-i Benî Ğaṭafân’da Zî-emer nām maḫalde Du’sûr bin el-Hārîş’den daḫi ‘adîl-i kışsa-i sâbıḳa

²⁰⁴⁰ “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O’nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. **Allah, seni insanlardan korur.** Şüphesiz Allah, kafirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir.” Mâide 5/67.

²⁰⁴¹ “Seni benim elimden kim kurtaracak?”

²⁰⁴² Taberî, **Câmi’u’l-Beyân**, c. X, s. 470.

²⁰⁴³ “Ben en hayırlı kişinin yanından geliyorum.” Buḫārî, Cihād 84, 87, nr. 2910, 2913, Megâzî 31, 32, nr. 4135-4136; Müslim, Müsâfirîn 311, nr. 843, Fezâil 13, 14, nr. 843; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 364, 390.

rehîn-i minaşsa-i şudûr olup mu‘cize-i bâhire-i Cenâb-ı Fahr-ı Kâ’inât’ı şühûdî sebep-i İslâm-ı bihbûdî olmuştur. Felihâzâ Du‘şûr-ı mezkûr beyne kavmihî rehîn-i râtibe-i siyâdet olmağın igrâ-yı benî nev‘ine mübâderet-sâz olduğu emrin kâr-ger olmadığı kavmine hikâyetde pîş-gâh-ı Nübüvvet-penâha nezdîk ve esâbi‘-i sū‘-i kaşdın teşbîkde der-pîş ve der-kafâ bir merd-i ebyaz-ı tavîlül-kâme hüveydâ ve zümre-i rûhâniyândan idigi rûşenâ olmağın şadme-i mehâbetiyle kuvvet-i bâzû-yi kaşdı hadîd-nişîn-i hûbût ve der-desti olan seyfiñ sukûtı bâ‘iş-i İslâmı olduğunu ifhâm etmiştir.²⁰⁴⁴ Hattâ kıssa-i mezkûre ‘inde’l-ba‘z **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ** ²⁰⁴⁵ **قَوْمٌ أَن يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ** naşs-ı celîlül-kâşsının sebep-i nüzûli idigi menkûldur. Lâkin rivâyet-i Hattâbî mefhûmunca kıssa-i mezkûre ^(N135a) Gavreş bin el-Hâriş'den münba‘iş olup ol Tenhâ-nişîn-i halvet-serây-ı İsrâ cenâbının etrâf-ı şıyânet-eknâfların nîgeh-bânân-ı sūrîden hâlî bir vakte nigâh-dâşt olmağla ol fırsat-cüy-ı mel‘anet-hüyuñ nihânî verâ-yı kafâ-yı sa‘âdet-ıktifâlarından esnâ-yı sell-i seyfinde Cenâb-ı Gülbün-i Gülşen-serây-ı Levlâk ²⁰⁴⁶ **(اللَّهُمَّ اكْفِنِيهِ بِمَا شِئْتَ)** du‘â-yı icâbet-tâbnâkiyle siper-keş olmağın der-hâl rûy-i Gavreş-i mel‘anet-fi‘âl dest-i kudret-peyvest-i kaşr-ı Mûte‘âl'den sille-h‘âr-ı âzâr olmağla zîr-i zemîn-i tedmîre hâbî ve der-desti olan seyfi rehînül-hayf sâkıt olduğu ilâ-âhîrî'l-kıssa menkûl-i şikât-ı fezâ’il-minaşsadır. Ve ‘inde’l-ba‘z cehele-i Kureyş'den ol Resûl-i zîbende-‘ayş ihtirâz üzere iken nüzûl-i âyet-i beyyinül-imtiyâz²⁰⁴⁷ ile ser-efrâz ve râtibe-tırâz-ı i‘zâz olup ‘adem-i mübâlât ile her sūya ‘arz-ı ‘izâr-ı nūrâniyyet-simât buyurdıkları hüveydâdır.²⁰⁴⁸ Hattâ Hammâletül-Haṭab’ın²⁰⁴⁹ memerr-i sa‘âdet-maḥarr-ı Cenâb-ı Resûl-i munteḥaba çihil rûz telehhûb-bürûz olmağla intıfâ-güster olmayan rîze-i seng-i âteş-hurûş vaz‘ıyla kaşd-ı ezâsının muḳâbelesinde izn-i Hallâk-ı cihân-âferîn ile ol Nebiyy-i güzîniñ pâ-nihâdları olan cemerât-ı şedîdetül-leheb remâd-keşîb ve ehîl olmağla Zât-ı celîlleri maḥfûz-ı maḥfaẓa-i **(123b)** şavn-ı cemîl idigi hüveydâ

²⁰⁴⁴ Vâkidî, **Megâzî**, c. I, s. 194-196; İbni Hacer, **el-İsâbe**, c. I, s. 474-475.

²⁰⁴⁵ “Ey iman edenler! Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya (tecavüze) kalkışmıştı da, Allah (buna engel olmuş) onların ellerini sizden çekmişti. Allah’a karşı gelmekten sakının. Mü’minler yalnız Allah’a tevekkül etsinler.” Mâide 5/11.

²⁰⁴⁶ “Allahım! Beni ondan dilediğin şekilde koru.”

²⁰⁴⁷ **Bkz.** Mâide 5/11.

²⁰⁴⁸ Taberî, **Câmi‘u’l-Beyân**, c. X, s. 471.

²⁰⁴⁹ Ebu Leheb’in karısı kastedilmiş olup “(4-5) Boynunda bükülmüş hurma liflerinden bir ip olduğu halde **sırtında odun taşıyarak karısı da** (o ateşe girecektir).” Tebbet 111/4 âyetine telmihte bulunulmuştur.

olmuştur.²⁰⁵⁰ Ve inbā-kerde-i İbn-i İshāk-ı sıhhat-mesāk üzre nüzül-i Sûre-i kerîme-i²⁰⁵¹ (تَبَّتْ يَدَا) vâsıl-ı sâmi'a-i Hammâletü'l-Haṭab olup ma'a-zevcihâ zemm-i İlâhî ile mezmûm olduğu kar'-endâz-ı sâmi'a-i ğayr-ı mühezzebi olduğda ol Ser-sûre-i enbiyâ Cenâb-ı Şiddîk-ı fezâ'il-ârâ ile zîver-efzâ-yı mihrab-ı mescid-i şerîf iken kâdim ve ğışyân-ı başâr-ı cehâlet-müşâdimi nûr-ı Zât-ı risâlet-simâtı şeref-i ru'yet ile teşerrûf-rehîn olmakdan rû-pûş ve nazarı Cenâb-ı Şiddîk-ı Ekber'e düş olmağın Şâhib-i sa'âdeti Şiddîk-ı 'Atîk'den sâ'il ve kendini mezmûmiyyeti manşûşun 'aleyh iken zu'm-i fâsidince mehcüvv olduğının füşüvvüne 'adem-i rızâsın meş'ar olan hezeyânı kâ'il olduğu demde vücûd-ı risâlet-nümûd-ı Nebiyy-i Ekrem manzûr-ı nazar-ı cehl-intimâsı olmakdan maşûn u müsellemler olmuştur.²⁰⁵² Hattâ Hakem ibn-i Ebi'l-'Âş'ın cühhâl-i mel'anet-menâş ile muvâ'ade ve izhâr-ı sū-i kaşda mükâyede için bir şeb fırsat-cüyâ-yı izhâr-ı maṭlab iken ol Zîver-efzâ-yı gencîne-i viķâye-i İlâhiyye'niñ gevher-i girân-kadr-i Zât-ı bedî'u'l-leme'ânları 'ayân olduğda verâ-yı kafa-yı cehâlet-ıktifâlarından kuṭṭân-ı zemîn-i Tihâme bi-rummetihim yek-zemzeme olmuş gibi şiddet-intimâ olan şavt-ı mehâbet-peymâ resîde-i sâmi'a-i iz'ânları olduğda bâ'is-i ğışyânları olup^(N135b) ol Muktedâ-yı Enbiyâ 'aleyhi şerâyifût-tehâyâ bi's-sa'âde ve'l-iķbâl taḥrîme-bend-i şalât olup ba'de inķizâ'ihâ ric'at ile şeref-baḥş-ı dâr-ı sa'âdet-medârları olmuşlardır. Siyyemâ merre-i şâniyede mezbûrunuñ yine eşnâ-yı zalâm-ı leylde ibrâz-ı muzmer-i mel'anet-müstakarra mübâderetlerinde Şafâ-Merve ile mukârenet-peymâ ve a'dâ ile ol Hâbîb-i Hudâ'nıñ beynine ḥaylûlet-ârâ olmuştur.²⁰⁵³ Ve Hâzret-i 'Ömer-i ma'delet-perver kable't-teşerrûf bi'l-İslâm Ebû Cehm bin Huzeyfe²⁰⁵⁴ ile muvâ'ade ve bir şeb teşmîr-i sâ'id-i izhâr-ı mükâyede bâbında enâmil-i mel'anetlerin teşbîk ve menzil-i Risâlet-mev'ile nezdîk olduklarında ol Resûl-i i'câz-tırâz tilâvet-i Qur'ân-ı bâhirü'l-leme'ân ile nağme-perdâz ve sûre-i kerîme-i²⁰⁵⁵ (فَهَلْ تَرَى مَا الْحَاقَّةُ) (1) 'i kırâ'ate ser-âğâz buyurup

²⁰⁵⁰ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, c. XXIV, s. 679.

²⁰⁵¹ "Ebu Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu." Tebbet 111/1.

²⁰⁵² Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *Müsned*, c. I, s. 53-54, nr. 53. Diğer bir rivayet için bkz.; Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *Müsned*, c. I, s. 33-34, nr. 25.

²⁰⁵³ Ebû Nuaym, *Delâilü'n-Nübüvve*, c. II, s. 602-603, nr. 548.

²⁰⁵⁴ Kureys kabilesinin ileri gelenlerinden olup nesep ilmini, Araplann meşhur savaşlarını ve Arap şiirini iyi bilen Ebû Cehm, Mekke Fethi'nde Müslüman olmuş ve 70/690'da vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 209.

²⁰⁵⁵ "Gerçekleşecek olan kıyamet! Nedir o gerçekleşecek olan kıyamet?" Hâkka 69/1-2.

²⁰⁵⁶ (لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ) kavı-i i'cāz-evlin terennümleri h̄ninde derūn-i Ebū Cehm'de rū-nümā olan ra'b-ı tākāt-güzār ārām-fersā-yı intihāz olmağın karārı firāra tebdīl ve bu h̄alet-i ġarābet-güster netīce-i İslām-ı 'Ömer-i ma'delet-güstere muḳaddime-i teyaḳḳuz-perver olmuştur. Keyfe lā? Cehele-i Ḳureys ihāfe-sāz-ı Cenāb-ı Resūl-i zībende-'ayş olduklarında Zāt-ı nübüvvet-dişārları şadr-nişin-i dāru's-şavn-ı Perverdigār olmağla rātibe-tırāz-ı selāmet oldukları 'inde ehli'l-i'tibār perde-endāz-ı istitārdır. Zīrā zümre-i mezbūre sūy-i dil-cūy-i dār-ı şeref-medārlarında der-kemīn ve izhār-ı mā-fi'z-zamīr-i pūr-kīne taraşşud-rehīn iken ol Mihr-i münīr-i 'ālem-tenvīr, maṭla'-ı hūrşīd-i risālet ve evcū's-şeref-i sa'ādet olan beyt-i şerāfet-vūluclarından hūrūc ve rū'ūs-i zümre-i cehālet-me'nūsa bir ḳabza h̄ākī neşr ile 'uyūn-i cūhhāl-i bed-fi'āl (شَاهَت) ²⁰⁵⁷ (الْوُجُوهُ وَالْأَبْصَارُ) (124a) mefhūmuna mā-şadaḳ oldığı bedīdār olmuştur.²⁰⁵⁸ Hattā eyādī-i mekāyid-i mebādīlerinden h̄alāşları ḥayret-āver-i zümre-i cehālet-menāş olmuştur. Ve kezālik eṣnā-yı hicret-i Nebeviyye'de gevher-i yektā-yı Zāt-ı risālet-medārlarıyla ġār-ı şerāfet-dişārları reşk-āver-i gencīne-i 'ālī-tebār olduḳda tehiyye-kerde-i üstād-ı Lem-yezel olan āyāt-ı i'cāz-simātīn bürüzı ya'nī nessāc-ı ḥarīr-i ġarābet-men'ūt olan 'ankebūtuñ perde-keş-i dervāze-i ġār-ı celīl'l-i'tibār olmasıyla ḥamāmetānīn lāne-sāzlığı maḥzā eṣer-i şıyānet-i İlāhiyye olup hattā Ümeyyetü'bni'l-Ḥalef'īn h̄'āst-kārān-ı duḥūl-i ġāra "nesīc-i 'ankebūt ḳable vilādeti'n-Nebiyi'l-men'ūt perde-dār-ı ġār ve lāne-i ḥamāme-i vaḥşiye 'adem-i vūcūd-i benī nev'-i beşere delīldir" deyü cevāb-āver olmağla ol Mir'āt-ı şafvet-intimā jeng-i kederden selāmet-peymā olmuştur.²⁰⁵⁹ Ve kezālik Sūrāḳa-i cūr'et-āmāde cu'l-i cehele-i Ḳureys'e dil-dāde olmağın ıktifā-sāz-ı isr-i Nebevī ve rākib-i feres-i sür'at-mültevē olup derk-i merḥale-i Cenāb-ı Risālet-muḥtevēye ḳarīb olduḳda siḥām-ı icābet-iltiṣām-ı du'ā-yı ^(N136a) Risālet-penāh ḳavs-i icābetden işābet-zen-i hedef-i ḳabūl olmağla ḳavā'im-i erba'a-i feres-i Sūrāḳa fūrū-güzāşte ve ḥaṭṭ-ı raḥl-i vūcūdile ḥāk-i mezellete nigāşte olup ba'dehū ṭama'-ı müzd-i ma'hūd ile pā-ber-rikāb-ı feres-rānī olmağ-içün ḳur'a-endāz-ı siḥām olduḳda ḥilāf-ı murādın īhām-sāz olan naḳşīn zuhūrı ḳaṭ'-ı şiryān-ı şaḳāvet-iḳtīrānını īmā ederken yine rākib ve gevher-i ḳırā'at-i Nebevī ḳurṭa-i bināgūş-i Sūrāḳa olacak mertebe taḥşīl-i ḳurbet eṣnāsında Cenāb-ı Şiddīḳ-ı

²⁰⁵⁶ "Şimdi onlardan geri kalan bir şey görüyor musun?" Hāḳka 69/8.

²⁰⁵⁷ "Yüzleri ve gözleri kararsın."

²⁰⁵⁸ Benzeri olay için bkz. Heysemī, *Mecma'u'z-Zevāid*, c. VIII, s. 228.

²⁰⁵⁹ Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 348.

şadâkat-ârâ Hazret-i Sultân-ı serîr-ârâ-yı Levlak'e takarrüb-i Sürâka'yı 'arzda derûn-ı ğâr-ı şeref-medârda tilâvet-kerdeleri olan ²⁰⁶⁰ ﴿لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾ naşs-ı celîlül'-kaşşını yine tilâvet ve bereket-i du'â-yı icâbet-intimâlarıyla şâniyen kavâ'im-i feres-i Sürâka ilâ rûkbeteyhâ dehân-ı zemîniñ meblû'ı ve kendi tekrâr mağşıyyun 'aleyh olduğdan sonra zûr-dest-i mel'anet-peyvestinden pây-ı feresiniñ dūd-i âh-ı cân-gâhı ^(L206a) sîne-sûz-ı zemîn olarak tahrîk-i feresine ikdâm ve vülû'ı eşerinde nuşret-i Cenâb-ı Melik-i 'Allâm ile ol Seyyidü'l-Enâm ğâlib ve mansûr idigine taḥşîl-i yakîn u iz'ân ve dergâh-ı Risâlet-penâhdan nidâ-sâz-ı istimân olmağın emr-i Nübüvvet-penâh ile 'inde'l-ba'z Mevlâ-yı Şiddîk-ı Ekber, Fûheyre ²⁰⁶¹ yediyle kitâb-ı emân der-dest-i istimânı kılınup 'alâ rivâyetin uhrâ hâme-i belâgat-'imâme-i Şiddîk-ı 'Atîk nüvişte-sâz-ı 'ahd-nâme-i veşîk olduğdan sonra tefâşîl-i ahvâl-i cehele-i Kureyş'i zebân-ı Sürâka'dan ba'de'l-istiḥbâr kitmân-ı mâ-vaḳa'a ileyh Sürâka dürüg-ı maşlahat-âmîze me'zûn ve ber-mazmûn-ı rec'u'l-kaḥḳarî ḥâ'iben rû-ber-kaḳfâ olmağla mekâyid-i a'dâdan Zât-ı Risâlet-simâtları maşûn olmuştur. Hattâ 'inde'l-ba'z eşnâ-yı suḳût-ı şânide zuhûr-ı nuşret-i Nebevî ma'lûm-i Sürâka-i 'ibret-mültevî olmağın dergâh-ı Nübüvvet-penâhlarından ğibbe'l-istid'â mazhar-ı du'â olmağla ibtilâ-yı ibtilâ'-ı zemînden rehâ bulmuştur. ²⁰⁶² Ve haber-i âḥarda **(124b)** cilde-ger olduğu üzre ol Hürşid-i evc-gâh-ı 'illiyyîniñ yâr-i şadâkat-ḳarînleriyle ğâr-nişîn idigi meşhûd-ı râ'î-i ğanem ve bu ma'nâyı zümre-i Kureyş'e iḥbâr içün dâhil-i Harem olduğda levḥa-i ḥâtırında mersûm olan maḳşad ḳalem-tirâş-ı insâ-yı İlâhî ile maḥv olunup ibrâz-ı menvîye 'adem-i ḳudreti rû-nümâ ve ne ḳaşd ile dâhil-i Mekke olduğından bî-ḥaber idigi hüveydâ olmağın ric'at-sâz-ı mer'â olması mu'cize-i ğarrâ-yı Cenâb-ı Resûl-i i'câz-pîrâdır. Keyfe lâ? Ebû İshâḳ ve emsâl-i fezâ'il-iltişâḳdan mervîyy-i şîḥḥat-

²⁰⁶⁰ "Eğer siz ona (Peygamber'e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkar edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke'den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, "Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber" diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz birtakım ordularla onu desteklemiş, böylece inkar edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise en yücedir. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." Tevbe 9/40.

²⁰⁶¹ İlk Müslüman kölelerden olduğu için kâfirlerden çok işkence görmüş olan Âmir bin Fûheyre, Hz. Ebû Bekir tarafından satın alınıp azat edilmiştir. Hicretin 4. yılında Necidilere gönderilen yetmiş kişilik irşâd heyetinde kendisi de yer almış olup heyet Bi'rîmaüne'ye geldiğinde pusuya düşürülüp şehid edilmiştir. Âmir'i öldüren Cebbar ibni Sülmâ, onun: "Kazandım vallâhi!" diye haykırmasına hayret etmiş, hele onun nâşının önce göğe yükseldiğini, sonra yere indiğini görünce büsbütün şaşırarak günlerce bu olay üzerinde düşünmüş ve daha sonra Müslüman olmuştur. (Buhârî, Cihâd 9, nr. 2801, Megâzî 28, nr. 4093). Kandemir, **age.**, c. II, s. 211.

²⁰⁶² Buhârî, Menâkıbu'l-ensâr 45, nr. 3906, 3908; Müslim, Eşribe 10, nr. 91.

mesâkdır ki Ebû Cehl-i la'în menâzır-ı cehele-i Kureyş'de şanî'-sâz-ı mel'anet ve der-dest-i cehâlet-peyvesti olan hacet-i şalâbet-makarrı Cenâb-ı Risâlet-ârâ secde-pîrâ iken ilkâ kaçdıyla teşbîk-i ^(N136b) enâmil-i mel'anet eserinde der-desti olan sengiñ suķûtı ve ilâ-'unuķih peyvest-i yed-i mel'anet-peyvend ile 'amelden hûbûtı sebebiyle rec'u'l-ķahķarî rû-ber-ķafâ-yı hazelân olmağın dergâh-ı şifâ-penâh-ı Risâlet-destgâhdan istid'â ve istişfâsı ^(L206b) kabûle ķarîn olup du'â-yı icâbet-intimâlarıyla mişâl-i haşebe-i yâbise 'amel-mânde olan desti şıhhat-peyvest olmuşdur. Ve yine Ebû Cehl-i mel'anet-pîş ilkâ-i şahre-i şammâ ile eşnâ-yı tahrîme-bendî-i şalâtda ezâ-yı Nebevî kaçdıyla sūy-i dil-cûlarına nezdîk ve enâmil-i mel'anetin teşbîk etdikde şûret-i cemel-i mehâbet-perverde bir maħlûķ-ı dehşet-güster haylûlet-âver olup iltikâm-ı loķma-i vücûd-ı habâşet-âlûd-i Ebî Cehl'e dehen-küşâ ve kemâl-i mehâbet-i şûret-i bî-mişâlinde kararî firâra tebdîl ve müddet-i 'ömründe meşhûd-ı lihâza-i şühûdî olmayan şûret-i cemel-i mehâbet-âlûduñ haylûlet-i heybet ü dehşeti bâ'îş-i nedâmeti idigin ebnâ-yı cinsine inbâ ve tertîl etmişdir. Hattâ cemel-i mezkûr Cenâb-ı Cibrîl-i emânet-mevfûr idigi iħbâr-ı Nebevî ile müte'ayyin ve dünüvv-i Ebû Cehl-i la'în takarrûr-rehîn olsa iltikâm-ı cîfe-i vücûdî muķarrer idigi izhâr buyrulmuşdur.²⁰⁶³ Ve maħķî-i İmâm Semerķandî'dir ki Beni'l-Muğîre'den bir cehâlet-pîşe izhâr-ı sū'-i kaçd endîşesiyle dergâh-ı Risâlet-penâha kâdim olduğı hinde munţamisü'l-'ayn olmağın Tâbiş-i 'âlem-ârâyîş-i şem'-i cem'-i 'âlemi nâ-bînâ ve nücûm-i hüdâ olan aşhâb-ı ma'âlî-nişâbîñ kezâlik nümâyîşinden behre-pîrâ olamayup dürer-i mensûre-i kelimât-ı Nebeviyye ve le'âlî-i kelimât-ı şahâbe-i ma'âlî-seciyye resîde-i sâmi'a-i cehâlet-taviyyesi olmağın ıztırâb-peymâ olup ismiyle münâdâ-yı aşhâb-ı kirâm iken dîdâr-ı zevât-ı ma'âlî-simâtdan hırmân-pezîr olmuşdur.²⁰⁶⁴ Felihâteyni'l-ķışşateyn ²⁰⁶⁵ (إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا) âyet-i kerîmesiyle ²⁰⁶⁶ (فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ) fermûde-i mûkerremesi şeref-baħşâ-yı nüzûl idigi menķûldür. Ve kezâlik ma'a-cemâ'atin mine'l-aşhâb ol Resûl-i Tevvâb'ıñ Benî Kureyza'ya hîn-i ħurûc-ı sa'âdet-vülûclarında cidâr-ı ba'zı büyüti kabîle-i

²⁰⁶³ İbni İshâk, *es-Sîre*, s. 180-181; İbni Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, c. I, s. 465. Buhârî, *Tefsîr* 96/4, nr. 4958.

²⁰⁶⁴ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, c. XV, s. 50.

²⁰⁶⁵ “Onların boyunlarına demir halkalar geçirdik, o halkalar çenelerine dayanmıştır. Bu sebeple kafaları yukarıya kalkık durumdadır.” Yâsîn 36/8.

²⁰⁶⁶ “Biz, onların önlerine bir set, arkalarına da bir set çekip gözlerini perdeledik. Artık görmezler.” Yâsîn 36/9.

merkûmeye istinâd ile maḥall-i merkûm rehîn-i râtibe-i istis'âd iken cehele-i Benî Kureyza'dan 'Amr bin Cahhâş-ı mel'anet-pâ-dâşın bālâ-yı (125a) meclis-i melâ'ik-enîslerinden ilkâ-yı hacet ile sū'-i kaşda mübâderet-perverliği i'lâm-ı Cibrîl-i bâhirü't-tebcîl ile (L207a) ma'lûm-i sa'âdetleri olmağın sūy-i dil-cūy-i Taybe-i tayyibeye semend-i 'azîmetlerin inşirâf ve hâlet-i mezkûre bâ'ış-i nakz-ı 'ahd-i kâbile-i mesfûre idigi aşhâb-ı ma'âlî-nişâbın i'lâm-ı Cenâb-ı Seyyidü'l-Enâm ile ma'lûmları olmağın şufûf-ı guzâtın cihet-i mezbûreye teveccühüne bādî-i in'itâf olmuştur.²⁰⁶⁷ Hattâ 'inde'l-ba'z²⁰⁶⁸ ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ قَوْمٌ﴾ naşs-ı (N137a) mu'cizu'l-kaşsı berây-ı kışsa-i mezbûre şeref-baḥşâ-yı nüzûl olmuştur. Ve yine ber-minvâl-i maḥkî-i Semerkandî, ol Murabba'-nişin-i erîke-i şıyânet-i İlâhiyye berây-ı diyet-i katîl-i 'Amr bin Ümeyye²⁰⁶⁹ Beni'n-Naḍîr'e maḥmil-bend-i 'azîmet olduklarında kâbile-i mezbûreden Huyey bin Aḥṭab²⁰⁷⁰ nâm bed-meşreb ḥâtır-ḥ'âh-ı Nebevî'yi ikâmet ve it'âm-ı Risâlet-penâha mübâderet şüretin ibrâz ile istirâhat-i Cenâb-ı Resûl-i ser-efrâzı niyâz etmegin refâkat-i Şeyḥayn-i muḥteremeyn ile ol Seyyidü'l-Kevneyn'in eşnâ-yı tevaḥkuflarında mel'anet-pîşegân-ı Beni'n-Naḍîr'in sū'-i kaşdı iḥbâr-ı Hâmil-i vahy-i mübîn ile ma'lûm-ı Cenâb-ı Risâlet-âyîn olmağın berây-ı def'-i hacet kıyâm-ı şüretin ibrâz ve sūy-i dil-cūy-i Medîne-i Münevvere'yi kaşd-endâz olmağla şıyânet-i İlâhiyye'de idikleri cilve-perdâz olmuştur.²⁰⁷¹ Ve kezâlik inbâ-kerde-i ehl-i tefsîr ve mervîyy-i Ebî Hüreyre-i feẓâ'il-semîr olan ḥadîş-i şihḥat-peẓîr mefhûm-ı şerâfet-mersûmunca²⁰⁷² ﴿كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُفٍ﴾ âyet-i i'câz-simâtının âḥir-i sûre-i mezbûreye degin sebab-i nüzûli Ebû Cehl-i la'îniñ cehele-i Kureyş'e muvâ'adesi üzre Cenâb-ı Mefḥar-ı Mevcûdât taḥrîme-bend-i şalât iken ezâ-resân olmağa 'azîmet ve ibrâz-ı muzmer-i mel'anet-maḥarrına mübâderet etdikde

²⁰⁶⁷ İbni Hişâm, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, c. II, s. 211-212.

²⁰⁶⁸ “Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya (tecavûze) kalkışmıştı da, Allah (buna engel olmuş) onların ellerini sizden çekmişti. Allah'a karşı gelmekten sakının. Mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler.” Mâide 5/11.

²⁰⁶⁹ Uhud savaşından sonra Müslüman olan Amr bin Ümeyye, Necid'e gönderilen 70 kişilik irşad heyetindendir. Arkadaşları Bi'rîmâ'ne'de pusuya düşürölüp şehid edildiğinde, binek hayvanlarını otlattığı için o katliamdan kurtulan Amr, 60/679'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 214.

²⁰⁷⁰ Huyey ibni Aḥṭab, Safiyye annemizin babasıdır.

²⁰⁷¹ Ebû'l-Leys es-Semerkandî, **Bahru'I-Ulûm**, c. III, s. 402; Ebû Nuaym, **Delâilü'n-Nübüvve**, c. II, s. 489-491, nr. 425, 426.

²⁰⁷² “Hayır, insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık eder.” Alak 96/6.

²⁰⁷³ (نَاكِصًا عَلَىٰ عَقْبِهِ مُتَحَافِظًا بِيَدِهِ خَائِبًا) ā'ib ve sebeb-i ric'atinden istinbā-kārāna icābetde dergāh-ı Mefhār-ı her-dü-serāya qarīb olduğında memlūvvün bi'n-nār bir handağ-ı mehābet-şi'ār rū-nümā ve kemāl-i dehşetinden derūn-ı hafra-i şedīdetü'l-iltihāba suḳūt mertebesi bīm ü hirās hüveydā olmağla ^(L207b) hevl-i 'azīme düş olmuş-iken uli'l-ecniha ile rūy-i arzın lebrīz idigin müşāhede ve āvāze-i bāl-i rūhāniyyet-i iştimāllerin şenīdelikle hayret-dīdeligin inbā etmişdir. Hattā manzūr-ı Ebū Cehl olan şeh-per-küşāyān-ı zümre-i 'aliyye-i Kerrūbiyān olup nezd-i sa'ādet-mend-i Nebevī'ye mübāderet-sāz-ı dünüvv olsa 'uzven-fe-'uzven ihtitāf-kerdeligi bī-minnet idigiyle dehān-ı i'cāz-efşān-ı Cenāb-ı Mefhār-ı her-dü-cihān dāmān-ı mesāmi'-i aşhāb-ı ma'ālī-'unvāna le'ālī-feşān-ı beyān olmuşdur. Ve Şeybetü'bni 'Osmān'ın eb ü 'ammı sille-ḥor-i şemşīr-i dest-i ğazā-pīrā-yı Cenāb-ı Hamza olmağın āteşi kânūn-ı derūnı germ-iltihāb-ı ğayz u kīn idiginden rüz-ı firūz-ı Ğazve-i Huneyn'de 'alā zu'mihī Cenāb-ı Seyyidü'l-Ebrār'dan ḥ'āst-kār-ı aḥz-ı sār ve telākī-i şufūf-ı şunūf-ı tarafeyn bedīdār olduğu eşnāda ol mel'anet-peyvest şemşīr-be-dest **(125b)** cihet-i şıyānet-qarīn-ı Cenāb-ı Risālet-āyīne nezdik olduğda esra' mine'l-berk bir şerāre-i nār-ı beyyinetü'l-ḥark bürūz ve sebeb-i firār-ı Şeybe-i dehşet-^(N137b) sūz olmuş-iken ol Tırāz-ı rātibe-i risālet-i bī-reybe nidā-sāz-ı Şeybe olmalarıyla teşerrūf-rehīn-i takarrüb-i şerāfet-terettüb olduğda şadı vaż'-ı yed-i mü'eyyedleriniñ mazharı olduğda sīne-i Şeybe'de mastūr olan kīne bi'l-cümle mużmaḥil ve derūnı cevāhir-i zevāhir-i meveddete mev'il olup ve dād-ı hüdā-ittihād ile reşk-āver-i genc-i şāygān olmağın düşmenān-ı dīn-i mübīn ile taraf-ı İslāmiyāndan ḥarābeye me'mūr imtişālen li'l-emri'l-'ālī ḥamle-i dilīrāne ile deryā-yı cihāda ol rütbe ğamr etmişdir ki bezl-i kudret ve şarf-ı himmetde bī-bahānelikden nāşī ol eşnāda sebeb-i vücūd olan vālid-i muḥabbet-ālūdına daḥi dūçār olsa sell-i seyf-ḥ'āhişi dest-dāde-i 'azīmeti idügün aşhāb-ı ma'ālī-nişāba iş'ārı ile mu'cize-i Cenāb-ı Resūl-i Tevvāb cilve-yāb olup zāt-ı hidāyet-simāt-ı ^(L208a) bāhirü'l-āyātı hīl'at-pūş-ı şavn-ı Melik-i Vehhāb idigi bī-irtiyāb olmuşdur.²⁰⁷⁴ Ve Fedāletü'bni 'Umeyr'in²⁰⁷⁵ ol Tırāz-ı beytū'r-risālete rüz-ı firūz-ı fetḥ-i Mekke-i Mükerrreme'de eşnā-yı tavāfda sū'-i kaşdı 'aks-endāz-ı mir'āt-i

²⁰⁷³ “Korkulacak bir şeyden elleriyle yüzünü korumaya çalışan birinin hareketlerini yaparak, gerisin geriye dönüp kaçmaya başladı.”

²⁰⁷⁴ Ebū Nuaym, **Delāilü'n-Nübüvve**, c. I, s. 195, nr. 144; Taberānī, **el-Mu'cemü'l-Kebīr**, c. VII, s. 298-299, nr. 7192; İbni Hacer, **el-İsābe**, c. II, s. 161.

²⁰⁷⁵ Bazı kaynaklarda “Fedāle bin Amr” şeklinde geçmektedir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 216.

zamîrleri olmağın müvâcehe-i Nebeviyye'de Feḍāle-i cehālet-seciyye rū-nümā olduğda şūret-i istifhāmıda nidā-yı i'cāz-müntedā-yı Nebevî'ye ba'de'l-icābe ol Resūl-i Mu'allā Cenāb-ı Feḍāle'ye hadīs-i nefsinden istinbā ve mezbūr daḥi şafvet-i nihādın inbā eşnāsında şadrına vaż'-ı yed-i mü'eyyed buyurmağla Zāt-ı Nübüvvet-simātları derūn-ı Feḍāle'de aḥabb-ı zevāt olmuştur.²⁰⁷⁶ Siyyemā ber-minvāl-i ḥaber-i meşhūr kışsa-i 'Āmir bin [eṭ-Ṭufeyl-i] cehālet-mevfūr ile ser-güzeşt-i Erbed bin Kays-ı ḥabāset-endūz şūret-nümā-yı mir'āt-i bürüz olduğda zāt-ı sa'ādet-simāt-ı Nebevî şadr-nişīn-i şıyānet-i İlāhiyye idikleri mişāl-i emr-i bedīhī-i celī mūncelī idigi maḥkī-i şihhat-muḥtevidir. Felā-cerem tafşıl-i kışsa bu vechile mināşsa-zīb-i vuḳū'dur ki mezbūrların meclis-i melā'ik-enīs-i Nebiyy-i emcede kışsa-endāz-ı kudūm olduklarında biri işğāl-i Nebevî'ye teşmīr-sāk-ı mübāderet ve diğeri icrā-yı mel'anete şarf-ı naḳdīne-i mübāşerete ba'de'l-muḳāvele dergāh-ı Risālet-penāha kudūmları muḳarrer ve bilā-izhār-ı şey'in ric'atları rūşen-ger olduğdan soñra yek-diğerden sebeb-i 'adem-i ikā'-ı menvīyi inbāya bu vechile ser-āğāz-sāz-ı inhādır ki her biri ḥuzūr-ı mehābet-mevfūr-ı Nebevî'de ibrāz-ı muẓmere mübāderete mübāşeretde refīkī kendüye ḥā'il olmağın vicdān-ı menvīlerine derūn-ı ḥabāset-maḳrūnları zarf-ı lağv olmuştur.²⁰⁷⁷ Keyfe lā? Gürūh-ı mekrūh-ı Yehūd ve zümre-i köhne-i cehālet-ālūddan cemm-i ḡafīr ve cem'-i keşīr desīse-i resīselerin der-meyān ve taḥrīz-i cehele-i Ḳureyş'e pūyān ü devān olmuşlar iken itmām-ı emr-i teblīğ-i aḥkām-ı risālete degin nūr-ı nübüvvetleri izā'et-kār-ı sāḥa-i ^(N138a) ḡabrā olup fānūs-ı i'cāz-me'nūs-i şıyānet-i İlāhiyye ol Şem'-i cem'-i aşfiyā-yı kerīmü't-ṭaviyyeyi mekāyid-i rüzgārdan maşūn etmiştir. Ḥattā derūn-ı zümre-i a'dā mesīretü ^(L208b) şehrin vāḥidīn²⁰⁷⁸ zarf-ı bīm ü hirās **(126a)** olmağla Zāt-ı Risālet-istīnāslarınıñ tırāz-ı rātibe-i nuşret idigi müstebīndir. Şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Ḥāmis ü 'İşrīn: Cümle-i mu'cizāt-ı bāhire-i Nebeviyye'den idigi bedīhiyyāt-ı celiyyeden olan umūr-ı i'cāz-mevfūrı beyān içün maşūrdur. Ezcümle Zāt-ı risālet-simātları gencīne-i cevāhir-i ma'ārif u 'ulūm ve mecma'-i yenābī'-i mantūḳ u

²⁰⁷⁶ İbni Hişām, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, c. II, s. 417; İbni Hazm, **Cevāmiu's-Sîre**, s. 186; İbni Hacer, **el-İsābe**, c. III, s. 207.

²⁰⁷⁷ İbni Hişām, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, c. II, s. 567; Beyhakī, **Delāilü'n-Nübüvve**, c. V, s. 318-320.

²⁰⁷⁸ "Allah, düşmanlarımın kalbine, bir aylık yoldan bile hissedecekleri bir korku salmak sûretiyle bana yardım etti" hadīsine telmihte bulunulmuş olup tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 217. (Buhārî, Teyemmüm 1, nr. 335, Salât 56, nr. 438; Müslim, Mesâcid 3, nr. 521.)

mefhûm olup ber-muktezâ-yı ‘atıyye-i İlâhiyye haşâ’îş-i ‘aliyyelerinden olan cemî‘-i meşâlih-i dîn ü dünyâya ıttılâ‘ ve ma‘rifetleri bîrûn-ı râtibe-i ihâta-i efrâd-ı beşer ve umûr-ı şerâyi‘ ve kavânîn-i dîn-i mübîne nûr-ı ‘irfânlarınıñ iltimâ‘ı eşherdir. Hattâ siyâset-i medeniye ve ikâmet-i umûr-ı hafıyye ve celiyye-i ümmetde yegâne-i ‘âlem ve ahvâl-i ümem-i mâziye ve kışaş-ı enbiyâ-yı sâlifeye bi-tefâşîlihâ ‘ilm-i şâmilleri müsellemler idiginden mâ-‘adâ cebâbire-i kûrûn-ı mâziyenin keyfiyyet-i ef‘âllerine ıttılâ‘ları etemm ve min ledun Âdem ilâ zamânî'n-Nebıyyi'l-Ekrem çigûnegî-i mezâmîn-i şerâyi‘ ve ma‘ânî-i kütüb-i rehînetü'z-zerâyi‘lerine dâna ve ahbâr ü siyer ve kemiyet-i müddetlerine mü-be-mü vukûf-pîrâ olup evşâf ve a‘yân ve ihtilâf-ârâ-i rehînetü'l-iftinânlarıyla meded-i i‘mârlarına vukûfları tâmm ve hikem-i hükemâ-yı riyâzet-dişâr ve muhâkemât-ı cümle-i ümem-i cehâlet-şî‘âra ‘ilm-i rezînleri şümûl-i fercâm olmağın her fırağın mu‘âraza ve suţûr-i kütübü ve kitâblarının esrâr-ı ‘ulûmdan ihbârât-ı rehînetü'l-hucubı ve mahfiyyât-ı künûz-i ‘ulûm-ı evvelinîn Cenâb-ı Risâlet-me‘âblarına infitâhı ve mektûmât-ı eşyâ-yı münezzeleden hasebu-mâ yenvihim mukteziyât-ârâ-yı bâtilaları üzre ta‘bîr-sâz oldukları maddeleri yek-â-yek ihbâr ile i‘câz-pîrâlıkları haşîşa-i Zât-ı Risâlet-ârâlarıdır. Hattâ cümûm-i luğât-ı ‘Arab ve ğarâib-i elfâz-ı cemî‘-i fırağ-ı muhtelifetü'l-meşreb bi-şukûrihâ ve bükûrihâ ma‘lûm-i Cenâb-ı Resûl-i münteħab olup durûb-ı belâğat-maşhûb-ı feşâhatin mevrîd-i mu‘allâ-mahtidi ve eyyâm-ı ümem-i sâlife ^(L209a) ve emşâl ü hikem ü ma‘ânî-i münîfenin ma‘den-i i‘câz-efkeni olup mecmû‘-ı cevâmî‘-i keliminin mâlik-i ezimme-i tahkîkî ve maḍrab-ı emşâl-i şahîḥa ve hikem-i beyyine-i şarîhanın üstâd-ı mü-şikâf-ı rehînü't-tedkîkî idiklerinden ğavâmız-ı umûrın tebyîn-i i‘câz-rehîninde yegâne ve temhîd-i kavâ'id-i şerî'ât-i ğarrâyı bilâ-eşkâlin ve lâ-münâkazatin teblîğde izhâr-ı mahâsin-i ahlâk ve meḥâmid-i âdâb-ı vâlâları bî-bahânedir. Felihâzâ ol Maşdar-ı ef‘âl-i ḥayrâtdan şeref-baḥş-ı şudûr ve zîver-efzâ-yı minâşşa-i zuhûr olan cemî‘-i umûr ^(N138b) ‘inde erbâbi'l-‘uḳûli's-selîme rehîn-i râtibe-i ḳabûl olup ‘urûz-ı inkâr-i mülâhideden fî-hadd-i zâtiḥâ selâmet-pîrâ olmağla güm-kerdegân-ı râh-ı sedâd olan cehâlet-menşe‘nin ‘adem-i delâlet-i tevfiḳ ile lağziş-ı pây-ı ḳalâl-intimâ-yı inkârları lâzime-i küfr ü tuğyân-ı cibillîleri iken mürvârîd-i ğirân-bahâ-yı kelimât-ı şer‘iyyeleri ḳurṭa-i binâğuş-ı iz‘ânları olduğda min ğayr-ı talebi'l-burhân tîrâz-ı **(126b)** râtibe-i istiḥsânları idigi nümâyândır. Binâberîn beyân-ı tahlîl-i tayyibât ve tahrîm-i ḥabîşât ile nüfûs ve emvâl-i zümre-i ümmeti şıyânetleri

muḳarrer ve ‘ācilen lüzüm-i mu‘ākabe bi'l-ḥudūd ve ācilen duḥūl-i nār ile tahvīfleri rūşen-gerdir. Ve'l-ḥāşıl taḥaḳḳuk-ı umūr-i mezkûre ile beyân-şümûl-i ilm-i Nebevî cüz'-i a'zam-ı eczâ-yı 'ulûm-i mevfûre idigi 'ukûf-āverân-ı cevâmî'-i kütuba ve mûmārese-perdâzân-ı medārîse-i şuhûfa perde-ber-endâz-ı istitârdır. Ḥattâ Zât-ı Risâlet-simâtları ḍurûb-i 'ulûm u fûnûn-i ma'ārîfî ihtivâ ile tırâz-ı râtibe-i ıstıfâ olmağın 'ilm-i tıbbâ dârü's-şifâ-yı dergâh-ı ḥayât-baḥşâları rûḥ-āver ve 'ilm-i ta'bîr dil-beste-sâz-ı mantıḳ-ı ḥalâvet-pezîrleri idigi rūşen-ger olup ferâ'îz ve ḥisâb ve 'ilm-i ensâbda yegânelikleri ma'lûm-i cümle-i efrâd ve 'ulûm-i sâ'irede daḥî üstâdü'l-küll fi'l-küll idikleri bedâhet-istinâddır. Felihâzâ 'inde'l-fużalâ cevâmî'-i kelimât-ı Nebeviyye 'umde-i kelim-i hafıyye ve celiyye ve aşl-ı uşûl-i külliyye ve cüz'iyyedir. Meşelâ (الرُّؤْيَا لِأَوَّلٍ) ²⁰⁷⁹ (وَهِيَ عَلَى رَجُلٍ طَائِرٍ) ^{(L209b) 2080} mantûḳ-ı i'câz-mesûḳı ve ²⁰⁸¹ (الرُّؤْيَا ثَلَاثُ فُرُؤْيَا حَقٌّ وَرُّؤْيَا يُحَدِّثُ بِهَا الرَّجُلُ نَفْسَهُ وَرُّؤْيَا تَحْزِينٌ مِنَ الشَّيْطَانِ) ²⁰⁸² kavlı i'câz-evliyle beyân-ı aḳsâm-ı ru'yâ buyurdukları ser-levḥa-i risâle-i 'ilm-i ta'bîr olup ²⁰⁸² (إِذَا تَقَارَبَ الزَّمَانُ لَمْ تَكُنْ رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ تَكْنِبُ) ²⁰⁸³ hadîs-i şerâfet-âyîniñ mefhûm-ı beşâret-mevsûmunca âḥir zamânda yâḥud hengâm-ı rebî'-i feyz-āverde şaḥîḥ-terîn-i aḳsâm-ı ru'yâ ile beşâret-i mü'min-i iḥlâş-pîrâ rû-nümâ idigin buyurup ²⁰⁸³ (أَصْلُ كُلِّ دَاءٍ الْبَرْدَةُ) ²⁰⁸⁴ kavlı i'câz-evliyle imtilâ-māye-i inbi'âs-ı emrâz-ı şettâ idigiyle mevzû'-ı 'ilm-i tıbbî inhâ buyurmuşlardır. Ḥattâ inbâ-kerde-i Ebî Hüreyre-i feẓâ'il-perver olmak üzere suṭûr-ı rivāyete zîver olan ²⁰⁸⁴ (الْمَعِدَةُ حَوْضُ الْبَدَنِ وَالْعُرُوقُ وَارِدَةٌ إِلَيْهَا) ²⁰⁸⁵ hadîsiniñ ma'a-za'f-i senedihî ve şa'ibeti vaẓ'ihî mağzâ-yı nuşḥ-efzâsında fâ'ide muḳarrer ve ²⁰⁸⁵ (خَيْرُ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ الْحَجَامَةُ يَوْمَ سَبْعِ عَشْرَةِ وَتِسْعِ عَشْرَةِ وَإِخْدَى ve خَيْرُ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ السَّعُوطُ وَاللَّدُودُ وَالْجُورُ وَالْحَجَامَةُ وَالْمَشْيُ) ²⁰⁸⁶ ²⁰⁸⁷ (فِي الْعُودِ الْهِنْدِيِّ سَبْعَةُ أَشْفِيَةٍ) ²⁰⁸⁷ hadîs-i şerîfiniñ ma'nâ-yı dilârâsından ²⁰⁸⁶ (وَعِشْرِينَ) ²⁰⁸⁷

²⁰⁷⁹ “Rüya, ilk tabir edenin tabiridir; (ilk tâbir edildiği şekilde çıkar).” İbni Mâce, Rü yâ 7, nr. 3915.

²⁰⁸⁰ “Rüya, kuş ayağı üzeredir. (Rüyâ, anlatılmadığı sürece kuşun ayağındadır/gerçekleşmez).” Ebû Dâvûd, Edeb 94, nr. 5020; Tirmizî, Rü'yâ 6, nr. 2278, 2279; İbni Mâce, Rü'yâ 6, nr. 3914.

²⁰⁸¹ “Rüyâ üç kısımdır: Hak ve sâlih rüyâ, insanın içinden geçen düşünceler sonucu gördüğü rüyâ, şeytanın ona üzüntü vermek için gösterdiği rüyâ.” Müslim, Rü'yâ 6, nr. 2263.

²⁰⁸² “Kıyâmet yaklaşıncı, müminin rüyâsı yalan çıkmaz.” Buhârî, Ta'bîr 26, nr. 7017; Müslim, Rü'yâ 6, nr. 2263.

²⁰⁸³ “Bütün hastalıkların başı, aşırı yemektir.” Zürkânî, **Muhtasarı'l-Mekâsidi'l-Hasene**, s. 69, nr. 106.

²⁰⁸⁴ “Mide, bedenın havuzudur. Damarlar oraya doğru gider.” Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, c. IV, s. 329, nr. 4343; Heysemî, **Mecma'u'l-Bahreyn**, c. VII, s. 115, nr. 4146.

²⁰⁸⁵ Tedavide kullandığınız ilaçların en iyisi burun damlası, şurup, kan aldırma (hacamat) ve müşhildir.” Tirmizî, Tıb 9, nr. 2047, 2048.

²⁰⁸⁶ “Kan aldırmanın (hacamat) en faydalısı, ayın on yedi, on dokuz ve yirmi birinde yapılanıdır.” Tirmizî, Tıb 12, nr. 2053.

taḥkīk-ı şurrāḥ-ı fezā'il-irtiyāḥ üzre mefhūm olan şamme-i marīza su'ūt ve garga ve ihticām ve müşhil ile tedāvīniñ mesnūn ^(N139a) idigi muḳarrer ve ḥacāmet-i eyyām, mezkūre fi'l-ḥadīs hengām idigi teberrūk-maḳrūn olup maḥaṭṭ-ı heft gūne şifā-yı dilārā olan 'ūdūñ menfa'at-ālūd idigi rehīn-i rātibe-i şühūddur. Ḥattā eşerr-i vi'ā batn-ı mümtelī idigi hüveydā ve ta'dīl-i erkān-ı tenāvül-i ta'ām şülüs-i mi'de me'küle me'vā ve şülüs-i āḥar kūze-i şarāb-ı hoş-ter ve şülüs-i şālīşīñ berāy-ı teneffūs taḥliyesi ḥadīs-i āḥar ile inbā olunmuşdur.²⁰⁸⁸ Ve yine ol Silsile-bend-i 'ilm-i ensāb "Sebe' cins-i ricālden midir yāḥud nev'-i nisādan mıdır yāḥud ism-i arz-ı maḥşūşa mıdır" deyü istinbā-kārāna icābetde sebk-i ḳāleb-i ta'bīr buyurdukları ḥadīs-i ṭavīlū'z-zeyl-i şerāfet-pezīrde beyān buyurulduğı üzre "Sebe' (127a) bir merd-i şāḥib-nebe' iñ ^(L210a) ismidir ki evlād-ı 'aşeresi sāḥa-i arza münteşiredir. Ḥattā şeş neferiniñ ḥıṭṭa-i Yemen müstakarrı ve çār neferiniñ zemīn-i dil-nişīn-i Şām-ı cennet-meşām maḳarrı olup ism-i aşl ile mevsūmiyyet, mezbūrlara bā'is-i şöhret olmuşdur."²⁰⁸⁹ Felihāzā taşḥīḥ-i neseb-i Sebe' ve Ḳuzā'a²⁰⁹⁰ ve emşālinde taḳayyüd-efkenān-ı silsile-i ensāb olan a'rāb berāy-ı ḳat'-ı rişte-i şübhe ve irtiyāb ḥīn-i ıztırārlarında dergāḥ-ı Risālet-medārdan istinbā ve ḥall-i 'aḳd-i eşkālilleriyle keşf-i mu'dilāt-ı su'āllerinde 'alā mā-hüve 'aleyh fī nefsi'l-emr müşkil-küşālīkları rüşenādır. Ḥattā benī nev'-i 'Arab bir cesed-i mühezzzebe beñzer ki ser-i şerāfet-maḳarrı ḳabīle-i Ḥımyer ve ḳabīle-i Mezḥic mişāl-i ḥāme-i munticül-ferec gelū-yi a'nāḳ-ı 'Arab-ı şerāfet-mesāk olup ḳabīle-i Ezz daḥi gūyā mā-beyne'l-kitfeyn-i şerāfete eyn ü üstüh'ān-ı ten-i merdüm-mişāl şerāfet-menāl ve Hemdān hem-çügerden-i şeref-efken idigiyle i'cāz-künān olmuşlardır.²⁰⁹¹ Ba'de-hāzā beyān-ı aşl-ı mes'ele-i ḥisāb ile şeref-yābān-ı meclis-gāḥ-ı şerāfet-nişābların behre-yāb buyurup²⁰⁹² (إِنَّ الزَّمَانَ قَدْ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ) maḳāl-i i'cāz-iştimalin ibrāz ile her sene şühūr-i işnā 'aşerden 'ibāret ve ātiye mişāl-i māziye idigin devre dāll olan

²⁰⁸⁷ "Üd-i Hindī'de yedi şifā vardır." Benzer bir hadis için **bkz** Kandemir, **age.**, c. II, s. 221. ("Üd-i Hindī kullanmaya devam ediniz. Üd-i Hindide yedi türlü şifā vardır. Boğaz hastalığı için bu ilaç burna çekilir. Akciğer iltihabı için su ile hastaya içirilir." Buhārī, Tıb 10, nr. 5692, 21, nr. 5713, 23, nr. 5715, 26, nr. 5718).

²⁰⁸⁸ Tirmizī, Zühd 47, nr. 2380; İbni Mâce, Et'ime 50, nr. 3349; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, IV, 132.

²⁰⁸⁹ Ebû Dâvūd, Hurûf ve'l-kırâât 21, nr. 3988; Tirmizī, Tefsīr 34/1, nr. 3222.

²⁰⁹⁰ Ebû Ya'lā el-Mevsılī, **Müsned**, c. III, s. 135-136, nr. 1567.

²⁰⁹¹ Bezzār, **Müsned**, c. II, s. 67.

²⁰⁹² "Zaman, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü şekliyle dönmektedir." Buhārī, Hac 132, nr. 3197; Müslim, Kasāme 29, nr. 1679.

“استدَار/istedāre” lafz-ı şerāfet-medārıyla ibrāz buyurmuşlardır. Ve beyān-ı terbī-i havz-ı hayāt-havzlarında ²⁰⁹³ (رَوَايَاهُ سَوَاءٌ) terkīb-i bülegā-firābin icāde ve tergīb-i zikru'llāhda ²⁰⁹⁴ (وَإِنَّ الْحَسَنَةَ بِعَشْرٍ أَمْثَلِهَا، فَتِلْكَ مِائَةٌ وَخَمْسُونَ عَلَى اللِّسَانِ وَأَلْفٌ وَخَمْسَمِائَةٌ فِي الْمِيزَانِ) hadīs-i şerāfet-imtinānıyla dānende-i daḳāyık-ı fenn-i hisāb idiklerin ibrāz buyurmuşlardır. Hattā şurrāh-ı hadīs-i şerāfet-irtiyāh takrīrlерince zikru'llāhdan murād-ı ‘aliyyeleri a‘ḳāb-ı şalavāt-ı mektūbede lisān-ı muşallīden cereyān-sāz olan tesbīh ve taḥmīd ve tekbīriñ her biri bālig-i mebālig-i şelāsū ve şelāsīn ve ‘aded-i mezkūr evḳāt-ı ḥamsede bi-‘aşr-i emsālilhā şerāfet-^(N139b) mevfūr olmağın mevzū-ı keffeteyn-i mizān olduğda biñ beş yüze rāḳī idigi tābāndır. Ve tavşif-i mağselde mantūḳ-ı Nebiyy-i mufadḍal ²⁰⁹⁵ (نِعْمَ مَوْضِعُ الْحَمَامِ هَذَا) ḳavl-i nezāfet-fercāmın ifhām buyurup ta‘līm-i istikbāl-i ḳiblede ²⁰⁹⁶ (مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ قِبْلَةٌ) maḳāl-i i‘cāz-ıştimāllerinden dānende-i ‘ilm ü ebniye ve vāḳıf-ı rumūz-ı fenn-i mesāḥa idikleri mā-lā-ḳelāmdır. Ve ‘Uyeyne yāḥud Akra‘-ı şerāfet-me’inneye ²⁰⁹⁷ (أَنَا أَفْرَسُ بِالْخَيْلِ مِنْكَ) maḳāl-i i‘cāz-ıştimāliyle muḥātabalarından remz-āşinā-yı şan‘at-ı cinās idikleri ma‘lūm olup kātib-i vaḥye ²⁰⁹⁸ (ضَعِ الْقَلَمَ عَلَى أُذُنِكَ فَإِنَّهُ أَذْكُرُ لِلْمَلِ) mantūḳ-ı belāğat-mesūḳlarından ṭavr-ı kitābet ma‘lūm-ı sa‘ādetleri idigi tābāndır. İmdi zāt-ı Risālet-simātları āḥād-i nāsdan dest-dāde-i ta‘allūm-i kitābet degil iken i‘lām-ı Melik-i ‘Allām ile cemī-i ‘ulūm ma‘lūmları idigi ‘inde ehli'l-mantūḳ ve'l-mefhūm muḳarrerdir. Hattā ol Ser-levḥa-i risāle-i risālet-iñ dānā-yı ḥüsn-i ḥaṭṭ idikleri **(127b)** āşār-ı vāride ile rehīn-i rātibe-i şübūt olup ²⁰⁹⁹ (لَا تَمْدُوا بِاسْمِ اللَّهِ) hadīs-i şerāfet-perveri rivāyet-i İbn-i ‘Abbās ile inbā-kerde-i Süfyān idiginden mā-‘adā pīş-gāh-ı sa‘ādet-penāhlarında kitābet-i vaḥy ile teşerrūf-rehīn olan Mu‘āviye cenābına (الَّتِي الدَّوَاءُ وَحَرِّفَ)

²⁰⁹³ “Kevser Havuzu’nun dört kenarı birbirine eşittir.” Buhārî, Rikāk 53, nr. 6579; Müslim, Fezāil 27, nr. 2292.

²⁰⁹⁴ İyilikler on misliyle karşılık görür. 150 defa söylenen zikrin Mīzan’daki karşılığı 1500 sevaptır.” Ebû Dāvūd, Edeb 99-100, nr. 5065; Tirmizî, Daavāt 25, nr. 3410; Nesāi, Sevh 91, nr. 1347; İbni Mâce, İkamet 32, nr. 926.

²⁰⁹⁵ “Burası ne hoş hamam yeridir.” Taberānî, **el-Mu‘cemü’l-Kebîr**, c. I, s. 320, nr. 953.

²⁰⁹⁶ “Doğru ile Batı’nın arası kiblemdir.” Tirmizî, Salāt 256, nr. 344; İbni Mâce, İkamet 56, nr. 1011.

²⁰⁹⁷ “Atları ve biniciliği senden daha iyi bilirim.” Ahmed ibni Hanbel, Müsned, IV, 387.

²⁰⁹⁸ “Yazma işini bitirince kalemi kulağının üstüne koy. Böyle yapmak, yazana daha çok hatırlatır.” Tirmizî, İsti‘zân 21, nr. 2714.

²⁰⁹⁹ “Bismillahirrahmânirrahîm’de; ‘sin’ harfinin dişlerini iyice belli etmeden, ‘sin’i uzatarak yazmayınız.” Hatib el-Bağdâdî, **el-Câmi’ li-Ahlâkı’r-Râvî**, c. I, s. 265-268; Hatib el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, c. XII, s. 340.

²¹⁰⁰ hadîs-i şerîfiyle Zât-ı ‘alîleri kitâbetle ğayr-ı mevşûf iken ta‘lîm-i tavr-ı hattı buyurdıkları merzûk bi'l-‘ulûm idiklerinden ser-zede-i sâha-i zuhûrdur. Ba‘de-zâlik ol Daķâyık-dân-ı rumûz-ı künûz-ı risâletîñ cemî‘-i luġat-ı ‘Araba ittılâ‘ları etemm ve hıfz-ı elfâz-ı şettâda kuvvetleri müsellemler olup ma‘ânî-i eş‘âr-ı belîġanîñ mû-şikâf-ı fenn-i i‘câz idikleriniñ şübûtı evâ‘il-i kitâbda sebķat-rehîndir. Hattâ lisân-ı ehl-i Habeşe üzre “hasene”ye bi-terhîm-i evvelih “sene” ıtlâķına dâna olmalarıyla ²¹⁰¹ (سَنَةُ سَنَةً) makâliyle Habeşiyü'l-mevlid olan Ümmü Hâlid'e hitâbları muķarrer ve yine lisân-ı mezbûrda bi-ma‘ne'l-ķatl ve bi-ma‘ne'l-fiten lafz-ı هَرْج/herciñ müsta‘mel idigin iş‘âr²¹⁰² (L211a) ve Fârisiye daķi dânalıķları Cenâb-ı Ebî Hüreyre-i fezâ‘il-efkeniñ veca‘-ı baṭn ile teveccu‘un ibrâzda “işkenbe derdem”²¹⁰³ ta‘bîriyle hitâblarından bedîdar olup²¹⁰⁴ bu ve bunuñ emsâli umûr-ı hafıyye ve celiyyeye ittılâ‘-ı Nebeviyye ol rütbe-i ‘aliyyeye resîdedir ki küllen ve ba‘zan irâdı bîrûn-ı râtibe-i tākāt-i beşeriyye idigi mümârese-kârân-ı müdârese-i kütüb-i ahâdîs ü siyere âşikâr ve ‘ukûf-âverân-ı cevâmi‘-i nuķûl ve ihbâr-ı mu‘tebereye perde-ber-endâz-ı istitârdır. Ma‘a-hâzâ Zât-ı nübüvvet-simâtlarınıñ “ümmî” idigi delâlet-i naşş ^(N140a) ile emr-i aẓher ve berây-ı kitâbet ve kırâ‘at bir ferd ile hem-şoḥbet olmadıkları muķarrerdir. Hattâ menşe‘-i vücûd-i Risâlet-âlûdları olan maḥall-i şerâfet-mev‘il sükkânınıñ daķi dâniş-kârân-ı mevâķıf-ı ihbâr u ‘ulûm olanlarına hüveydâdır ki mir‘âtı Zât-ı safvet-simâtlarından rû-nümâ olan şuver-i cümûm-i ‘ulûm-i şettâ nûr-ı nübüvvet ile incilâdan iktizâ etmiş bir hâlet-i inķişâf-peymâ-yı i‘câz-intimâdır. Keyfe lâ? Şeref-baḥş-ı sâha-i şudûr olan umûr ķable'n-nübüvve cilve-ger-i meclâ-yı zuhûr olmadığı ²¹⁰⁵ (وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ) naşş-ı celâlet-ârâsıyla rûşenâ iken meclâ-yı zuhûr-ı ‘ulûm-i şettâ idikleri eşer-i pertev-i hûrşîd-i nübüvvet idigi bî-mirâdır. Hattâ taḥşîl-i biḍâ‘a-i ‘ilm-i neseb ve tefetṭun-ı ihbâr-ı evâ‘il ve tanzîm-i le‘âlî-i eş‘âra temerrûn ile taḥallî bi'l-celâ‘il ‘inde'l-‘Arab ġâyetü'l-ġâyât-ı ma‘ârif ü edeb

²¹⁰⁰ “Mürekkebi ıslâh et, kalemi düzgün kes, ‘bâ’ harfini düz ve uzun yaz, ‘sin’in dişlerini belirgin hâle getir, ‘mim’ harfinin gözünü kapama, ‘Allah’ lâfzını güzel yaz, ‘Rahmân’ kelimesini uzatarak, ‘Rahîm’i özenerek yaz.” Müttakî el-Hindî, **Kenzü’l-Ummâl**, c. X, s. 314, nr. 29566.

²¹⁰¹ “Güzel, güzel.” Buhârî, Cihâd 188, nr. 3071. Ayrıca benzer rivayetler için **bkz.** Buhârî, Menâkıbü’l-Ensâr 37, nr. 3874, Libâs 22, nr. 5823, 32, nr. 5845.

²¹⁰² Buhârî, İlim 24, nr. 84; Müslim, İlim 11, nr. 2672. Ayrıca **bkz.** Tirmizî, Fiten 31, nr. 2200.

²¹⁰³ “Karnım ağrıyor.” İbni Mâce, Tıb 10, nr. 3458.

²¹⁰⁴ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 390, 403.

²¹⁰⁵ “Sen şu Kur’an’dan önce hiçbir kitap okumuyor ve onu sağ elinle yazmıyordun.” Ankebût 29/48.

olup rütbe-i mezbûreyi zümre-i merķūmeniñ taḥşile vülū'ları minaşşa-zīb-i vuķū' olmağ-ıçün teferru' bi'llāh tekeşşür-iştiğālleri muķarrer ve ḥ'āhiş-i taḥşili ile ma'a'l-āhāli mübāḥaşe ve müzākereleri rüşen-ger iken bilā-tertib-i-muķaddemāt ḥuşul-i netice-i ma'lūmāt ile min ledün Ḥakīmūn 'Alīm ol Resūl-i Kerīm'in baḥr-i bī-ķa'r-ı mantūķ u mefhūm ve gencine-i cevāhir-i zevāhir-i 'ulūm idigi ma'lūm-ı cemāhīr-i ķurūndur. Hattā fenn-i sābık-ı merķūm 'ilm-i Nebiyy-i efdaliyyet-mevsūma nisbet ile deryādan ķatre idigi tettebbu'-sencān-ı kütüb-i aḥādīs **(128a)** ü siyere ^(L211b) ma'lūm-ı mülāḥide ve cebābireden bir ferdiñ ķarīn-i inkārı olmadığının bedīdārlığı mevārid-i āşār-ı şettādan mefhūmdur. Felihāzā cehele-i küffār daḥi ma'lūmāt-ı Nebeviyye'yi inkāra çāre-cüyā-yı iktidār olamadıklarından nā-çār kizb u durūğı ihtiyār ve aḥvāl-i esāfir-i evveline²¹⁰⁶ ittılā'ları “ta'līm-i beşer ile menzil-resīde-i iltimā'dır” dedikleri ķavl-i şaḥīfi redd ü tekzīb içün²¹⁰⁷ ﴿لِسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِي وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ﴾ āyet-i i'cāz-perveri şeref-baḥş-ı şaḥīfe-i nüzul olmuşdur. Vāķı'ā maķul-i küffār-ı cehālet-şi'ārīñ mükābere bi'l-'ayān idigi bundan āşikārdır ki ṭavr-ı menī'u'l-ğavr ta'līmi Cenāb-ı Selmān-ı şadāķat-resāna yāḥud 'abd-ı Rūmī-i refīķu'l-cināna isnād etmişlerdir. Ma'a-hāzā Cenāb-ı Selmān Ḥazret-i Mefḥar-ı be-her dü-cihān ile ba'de'l-hicre teşerrüf-resān olup ilā hicreti'n-Nebiyyi'l-Ekrem zīver-baḥş-ı şaḥīfe-i nüzul olan āyāt-ı i'cāz-simāt ise ekşerun min en tuḥşā idigi müsellemdir. Ve kezālik 'alā ihtilāf fi's-simeti Seyyāf nām 'abd-ı Rūmī'nin ķabul-i İslām ile şerāfet-iltisāmı ba'de-hāzih-i'l-āşār bedīdār ve ṭavr-ı menī'u'l-ğavr-ı kırā'atı Cenāb-ı Risālet-me'ābdan ^(N140b) ta'allūm-senc idigi āşikārdır. Keyfe lā? Ol Nihāl-i bī-hemāl-i ﴿إِنْ هُوَ﴾²¹⁰⁸ Cenābı'na ṭa'ne-zen olan cūhhālīñ her biri genc-i feşāḥatīñ gevheri ve şan'at-i belāğatīñ icāde-perveri iken 'inde't-taḥaddī ityān-ı mā-cā'e bihe taşaddīleri hebā'en menşūr ve muķaddimāt-ı mesā'i-i keşireleri netice-pezir-i ḥızlān-ı mevūr olup ol Bülbül-i gülistān-ı nübüvvetiñ āyāt-ı Ḳur'āniyye ile²¹⁰⁹ zemzeme-pīrā oldukları Nazm-ı Mübīn'in fehm-i keyfiyyet-i tertīb-i rehīnū't-tehzībinde ḥayrān ve ḥüsn-i te'līf-i i'cāz-elīfīnde dem-beste ve bī-zebān idikleri tābān olıcaķ lisān-ı 'Acemi ṭavr-ı

²¹⁰⁶ “Ona âyetlerimiz okununca, “Eskilerin masalları” der. (Mutaffifin 83/13)” âyetine işaret edilmiştir.

²¹⁰⁷ “Hiç kuşkusuz, “Kesin olarak bunları ona bir insan öğretiyor” dediklerini biliyoruz. **Oysa ona öğretiyor dedikleri kişinin dili yabancıdır, bunun dili ise açık seçik Arapça’dır.**” Nahl 16/103.

²¹⁰⁸ “(Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.” Necm 53/4.

²¹⁰⁹ netice-pezir-i ḥızlān-ı mevūr olup ol Bülbül-i gülistān-ı nübüvvetiñ āyāt-ı Ḳur'āniyye ile: — N.

mezbūruñ tefhīmi ile taḥallī-yāb olmak mişāl-i ḥartu'l-ḳatād²¹¹⁰ idigi cāy-ı 'inād degildir. Ma'a-hāzā Cenāb-ı Selmān'ın ve ismi 'inde'l-ba'z Bel'am yāḥud Ya'ış yāḥud Cebr yāḥud Yesār'ın beyne aẓherihim ve medā a'mārihim keyfiyyet-i (L212a) tekellūmi rehīn-i rātibe-i tefehhūmleri olup ityān-kerde-i Cenāb-ı Mefḥar-ı 'Ālem olan Ḳur'an-ı bāhirü'l-leme'an mantūḳ-ı āḥād-i nās olmadığının şıḥḥat-istīnās idigi tābāndır. Siyyemā mu'ārazaya bezl-endāzān-ı cehd-i cehīdīñ ma'a-keşretihim ityān-ı mā-cā'e bihe ifrāt-ı şuḡfları muḳarrer iken isnād-ı me'hūz kendülerin mütteḥizi olmamak melhūz-ı liḥāza-i fikretleri olduḳda isnādları maḥz-ı 'inād idigi aẓher min en yuḥfādır. Ḥattā Naḍr bin el-Ḥāriş'ın kıssaş-ı ehl-i Fārise 'ālemiyyet şūretinde taşaddī-sāz-ı iḥbār oldığı vaḳāyi'-i istirāk-āver-i ta'allūm idigi herkesin rehīn-i rātibe-i tefhīmi olup ol Gencūr-i dāru'l-faẓl ve'l-kemālin beyne ḳavmiḥi ḥuzūr-ı şerāfet-mevfūrları ma'lūm-ı enām idiginden berāy-ı ta'allūm bir naḥve şarf-efken-i ḥareket olmadıkları menzil-resīde-i bedāhettir. Keyfe lā? İḥbār-kerdeleri olan aḥbārın ahālisi erbāb-ı mevātın-ı muḥtelife idigi rātibe-tırāz-ı şöḥret ve Ḥāzret-i Risālet-penāhın ol ḥavāliden birine 'adem-i ḥareketleri ma'lūm-ı cümle-i mu'āşırın idigi bī-minnetdir. Bināberīn isnād-ı me'hūz maḥz-ı bühṭān ve ḥāl-i şabā-yı sa'ādet-intimālarından hengām-ı bi'set-i rahmet-peymālarına degin merreten 'alā ṭarīḳi't-ticāre ve kerreten ma'a-'ammihī (128b) ḳurb-ı Şām'a degin sāye-endāz-ı sefer idikleri daḥi şıḡār u kibāra cılve-künān olmaḡın ta'allūm-i şey'-i yesīre daḥi 'adem-i müsā'ade-i vaḳtiñ ma'lūmiyyeti aḥz-ı keşīrden berā'atlerine güvāḥ-ı bī-iştibāhdır. Ḥattā bi-ḥikmeti'llāhi te'ālā güzār-ı sa'ādet-āşārları daḥi refāḳat-i 'aşāyir-i Ḳureyş ile vuḳū'-pezīr olmaḡın mesīr-i şerāfet-maşīrleri beyne aẓher-ı ḳavmiḥ rū-nümün olmaḡla me'vā-yı ma'nā-yı isnād-ı ta'allūm olmaḡdan maşūn olmuşlardır. Ve kezālik müded-i iḳāmetlerinde daḥi dā'ire-i 'aliyyeleri ḳudūm-i aḥbār u ḳıssīs[ī]nden müberrādır. Ve ehl-i tencīm ü keheneden bir ferd ile ūlfetleri nā-peydā olmaḡın mu'cize-i Ḳur'an-ı bāhirü'l-leme'an ve sā'ir mu'cizāt-ı i'cāz-'unvānlarının mecmū'ı (N141a) min ledūn 'Alīmun Ḥakīm ityān-kerdeleri idigi ḳat'-endāz-ı a'zār-ı vāhiye ve dāfi'-i cümle-i fırye ve mirye olup īzāḥ-āver-i umūr-i cumḥūr olmaları (L212b) 'atīyye-i celiyye-i Rabbāniyye idigi reybden dūrdur. Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem teslīmā.

²¹¹⁰ Hartu'l-ḳatād: Ancak büyük emekler vererek ulaşılabilen bir şey, bir meram için kullanılan Arap atasözü.

Faṣl-ı Sâdis ü ‘İşrîn: Haşâ’îş-ı Cenâb-ı Resûlû’s-Şaḳaleyn'den ma’dûd ve pîrâye-baḥş-ı şahâyif-i mu‘cizât-ı i‘câz-âlûd olan ihbâr-ı melâ’ike ve ecinne beyânına me’vâ ve kerâmât-ı ‘aliyye-i Cenâb-ı Hayru'l-Beriyye'den zîver-efzâ-yı minâşsa-i zuhûr olan cünûd-i mücennede-i Kerrûbiyân ile vukû‘-ı imdâd-ı İlâhî ve zümre-i cânnîñ Cenâb-ı vâlâlarına itâ‘at ve inkiyâdları ekşer-i aşhâb-ı kirâmlarına rû-nümâ idigin i‘lâma müttekâdır. Keyfe lâ? Müdde‘â-yı muḥarrere ﴿وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ﴾ fermûde-i mükerreremesiyle rehîn-i râtibe-i ²¹¹¹﴿إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنْتُمْ مَعَكُمْ فَتُنْثَوُا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ ²¹¹²naşş-ı celîliyle ²¹¹³﴿وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ﴾ ²¹¹⁴âyet-i celâlet-bünyânı müdde‘â-yı inkiyâd-ı cânnâ burhân-ı bâhirü'l-leme‘ândır. Hattâ esânîd-i şîḥḥat-meşânîd ile ‘Abdullâh bin Mes‘ûd'dan merviyy-i bihbûddur ki ber-manṭûḳ-ı i‘câz-mesûḳ-ı ²¹¹⁵naşş-ı celîl ²¹¹⁶﴿لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى﴾ Cenâb-ı Risâlet-ârânîñ Cibrîl-i emânet-pîrâyı ‘alâ şûretihi'l-aşliyye sittu-mi’e cenâḥ ile şühûd-i i‘câz-âlûdları muḳarrer ²¹¹⁶ve Hâmil-i vahy-i mübîn ve İsrâfîl-i celâlet-âyîn ve sâ’ir ḳudsiyân-ı ‘işmet-rehîn ile musâḥabetleri rûşen-gerdir. Hattâ keşret-i kerrûbiyân ve vefret-i mele’-i a‘lâyı Leyletü'l-İsrâ’ müşâhedeleri bî-mirâ ve zümre-i melâ’ike meclis-i ma‘âlî-celîs-i Nebvî'de aşhâb-ı siyâdet-nişâbîñ daḥî mevâṭîn-i keşîrede râtibe-tırâz-ı şühûdları idiginden mâ‘adâ, şûret-i benî nev‘-i beşerde Ḥazret-i Mefḥar-ı Rusûl'den istinbâ-yı îmân ve İslâm ile Cibrîl-i Emîn'i cümle-i aşhâb-ı kirâmîñ ru’yetleri rûşenâdır. ²¹¹⁷Felâ-cerem Cenâb-ı İbn-i ‘Abbâs ²¹¹⁸ve Üsâme bin Zeyd-i fezâ’il-istînâsîñ ve sâ’ir kirâm-ı siyâdet- ^(L213a)iltisâmîñ teşekkül-pîrâ-yı şûret-i Dihye ²¹¹⁹idigi hâlde Cenâb-ı Cibrîl-i emânet-destgâhı nigâhları rûşen-gerdir. Siyyemâ Cibrîl-i

²¹¹¹ “Eğer Peygamber’e karşı birbirinize arka çıkarsanız bilin ki Allah onun yardımcısıdır, Cebrail de, salih mü’minler de. Bunlardan sonra melekler de ona arka çıkarlar.” Tahrîm 66/4.

²¹¹² “Hani Rabbin meleklerle, “Ben sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin.” Enfâl 8/12.

²¹¹³ “Hani Rabbinizden yardım istiyor, yalvarıyordunuz.” Enfâl 8/9.

²¹¹⁴ “Hani Kur’an’ı dinlemek üzere cinlerden bir grubu sana yöneltmiştik.” Ahkâf 46/29.

²¹¹⁵ “Andolsun, o, Rabbinin en büyük alametlerinden bir kısmını gördü.” Necm 53/18.

²¹¹⁶ Buhârî, Bed’ü’l-halk 7, nr. 3232, Tefsîr 53/1, nr. 4856; Müslim, İmân 2, 5, 7, nr. 8-10). Bu hadîs-i şerîf,

²¹¹⁷ Buhârî, İmân 37, nr. 50, Tefsîr 31/2, nr. 4777; Müslim, İmân 2, 5, 7, nr. 8-10). Bu hadîs-i şerîf, “Cibril Hadîsi” diye bilinmekte olup tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 232-234.

²¹¹⁸ İlgili hadisler için **bkz.** Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 293-294; Tirmizî, Menâkıb 43, nr. 3822.

²¹¹⁹ En yakışıklı sahâbî olarak bilin ve Kelb kabilesine mensup olan Dihye bin Halîfe, hicretin 7. yılında Bizans Kralı Herakliyus’a elçi olarak göndermiş olup 50/670’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 234.

bāhir'üt-tebcîli yemîn-i sa'âdet-rehîn-i Raḥmeten li'l- 'Âlemîn'de²¹²⁰ Mîkâ'îl-i celîlül'-
ḥaṣâ'îli yesâr-ı meymenet-şî'âr-ı Sultân-ı kalem-rev-i risâletde ḥulle-püş-ı beyâz
oldukları hâlde şühûd **(129a)** Sa'd bin Ebî Vaḳḳâs-ı şerâfet-menâsa müeysser
oldığı²¹²¹ gibi, zümre-i 'aliyye-i aşḥâb-ı kirâmdan niçe fiḥâmıñ daḥi manzûr-ı
nazarları idigi menkûl-i şıḥḥat-âlüddur. Binâberîn rûz-i firûz-i Ġazve-i Bedr'de zecr-i
ḥuyûl-i nuşret-mevşûl-i melâ'ike-i kirâm yâd-dâşt-ı ^(N141b) şaḥâbe-i siyâdet-iltisâm
idigi meşhûr²¹²² ve bilâ-vücûdî'd-ḍârib tetâyur-i ru'ûs-i küffârı ba'zı fiḥâmıñ şühûd
reybden dürdur.²¹²³ Ḥattâ ḥâlet-i mezbûre vukû'-ı nuşret-mevfûreye delâlet-pîrâ ve
âşâr-ı cünûd-i mücennede-i ğaybiyyeden idigi aşḥâb-ı ma'âlî-nişâb 'indinde bî-
mirâdır. Keyfe lâ? Rûz-i firûz-i Ġazve-i Bedr'de zîver-efzâ-yı ḥuyûl-i berîkatü's-
şühûd olan beyâz-püş-i ricâl-i nûrâniyyet-ber-düş ile sâḥa-i ğabrâ ile'l-mele'îl-a'lâ
leb-rîz idigi manzûr-ı nazar-ı Ebî Süfyân bin el-Ḥârîş olmağın ḥamle-sencân-ı fi'e-i
ceḥâlet-perver zümre-i 'aliyye-i merķûme ile muḳâvemet-ġüster olmayacaklarına
ma'a-ceḥâletihim taḥşîl-i yakîn etmişlerdir.²¹²⁴ Ve kezâlik Cenâb-ı 'İmrân bin el-
Ḥuşayn ile zümre-i melâ'ike-i kirâmıñ muşâfahaları ma'lûm²¹²⁵ ve ḥ'âhiş-i ru'yet-i
Cibrîl-i bāhir'üt-tebcîl ile 'amm-i pāk-i Ḥayru'n-Nâs Cenâb-ı Ḥâmza-i meḥâbet-
istînâs dergâh-ı risâlet-penâhdan niyâz-mend-i irâ'et olmağın dâḥil-i Ka'be-i
Mükerrerme'de işâret-i Nebviyye ile kadem-i Cibrîl-i meḥâbet-pezîr manzûr-ı nazar-
ı Ḥazret-i Ḥamza-i şerâfet-maşîr olduğda maġşiiyyun 'aleyh olduğu inbâ-kerde-i ehl-i
siyerdir.²¹²⁶ Ve mişâl-i şirzime-i Hünûd, ḳavm-i cänniñ leyle-i cinde meşhûd-ı bâşıra-
ı 'Abdullâh bin Mes'ûd idigi bî-mirâ ve semâ'-ı kelimâtlarıyla ġarâbet-ârâlığı bilâ-
imtirâdır.²¹²⁷ Ve rûz-i Ġazve-i Uḥud'da râyet-keş-i Nebvî Muş'ab bin 'Umeyr-i
şerâfet-muḥtevē nûş-i cām-ı şehâdet ile ser-mest-i mey-i Elest olduğu ḥinde berây-ı
edâ-yı ^(L213b) ḥıdmet-i râyet-keşî bir melek-i celîlül'-şîyem teşekkül-pîrâ-yı şûret-i
Muş'ab bin 'Umeyr olup Cenâb-ı Sultân-ı kalem-rev-i risâlet ²¹²⁸(تَقَدَّمَ يَا مُصْعَبُ)

²¹²⁰ “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik. (Enbiyâ 21/107)” âyetine telmihte bulunulmuştur.

²¹²¹ Buhârî, Megâzî 18, nr. 4054; Müslim, Fezâil 46, nr. 2306.

²¹²² Müslim, Cihâd 58, nr. 1763.

²¹²³ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, V, 450.

²¹²⁴ İbn Hacer, **el-İsâbe**, c. VII, s. 179-181.

²¹²⁵ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebir**, c. XVIII, s. 107, nr. 203.

²¹²⁶ İbni Sa'd, **et-Tabakatü'l-Kübrâ**, c. III, s. 12; Beyhakî, **Delâilü'n-Nübüvve**, c. VII, 81.

²¹²⁷ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 458-459.

²¹²⁸ “Mus'ab ilerle!”

maḳāliyle fermān-fermā ve merḳūm daḥi Muş‘ab degil idigin inbā ile zümre-i kerrübiyāndan idigi hüveydā olmuşdur.²¹²⁹ Keyfe lā? Fuḥūl-i muşannifinden cem‘-i keşiriñ yādigār-ı ḥāme-i taḥrīrleridir ki Cenāb-ı ‘Ömer-i ma‘delet-perver şeref-yāb-ı meclis-i sa‘ādet-celis-i Nebevī iken ‘aşā-der-dest bir pīr-i şeybūbet-peyvest dergāh-ı Risālet-penāha ḳādim ve kāle-i teslīmi ferş-endāz-ı ḳuddām-ı dergāh-ı Risālet-müşādım ḳılup Cenāb-ı Ḥazret-i Seyyidü'l-Enām daḥi ba‘de reddi's-selām kelām-ı ḳādim nağmetü'l-cinn idigin tekellüm buyurduḳdan sonra²¹³⁰ (من انت) deyü istinbā buyurduḳda Hāmmē²¹³¹ bin el-Heym bin Lāḳīs bin İblīs idigin inbā ve eşnā-yı şoḥbetde telāḳī-yāb-ı Ḥazret-i Nūḥ idigin tafşıl ve ba‘dehū tertıl-i yād-dāştı bir ḥadīş-i ṭavīldir. Ḥattā ol meclisde Cenāb-ı Meḥar-ı ‘Ālem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellemden süver-i i‘cāz-eşer-i Ḳur‘āniyye'den birkaç sūre-i mübāreke ta‘allūmiyle kām-yāblığı menḳūldür.²¹³² (N142a) Ve Ḥālid bin el-Velid'iñ maḥall-i ‘Uzzā olan bināyı ḥīn-i hedminde nāşiretü'ş-şa‘r bir cism-i sevād-ı ‘uryānı şārim-i ḡazā-müşādimiyle dü-pāre eyledigin ma‘rūz-i dergāh-ı Risālet-penāḥ ḳıldıḡında şūret-i ‘Uzzā'da mer‘e-i sevdā mişālinde olan şeyṭān idigi inbā buyurulduḡı naḳl-kerde-i İmām Vāḳıdī'dir.²¹³³ (129b) Ve kezālik ol Ser-sūre-i risālete bir şabāḥ eşnā-yı şalātda şeyṭān ma‘a-mekāneti'n-Nebiyyi'l-Mükerrem nümāyān olduḳda üstüvāne-i mescid-i şerīfe aḡz u rabṭı ile cümle-i aşḫāb-ı kirāma irā'eti ḥāṭır-güzār-ı Nebevī olmuş-iken mu‘āhede-i Ḥazret-i Süleymān'ı tezkār buyurmaları bā'ış-i terk-i aḡz idigin inbāları menḳūl-i ba‘zı kibārdır.²¹³⁴ İmdi ol Dāniş-āmūz-i rümūz-i İsrā ‘aleyhi şerāyifü't-taḥāyāniñ āşār-ı şerāfet-dişārları bir bāb-ı vūs‘at-şi‘ār iken irād-ı numūne ile iktifā muḥtār-ı şāḥib-i Şifā idigi bī-mirādır. Şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Sābi‘ u ‘İşrīn: (L214a) Delā'il-i nübüvvet-i Nebiyy-i Ekrem ve ‘alāmāt-i risālet-i Resūl-i Mükerrem'dendir ki ḥaḳḳāniyyet-i nübüvvetlerine rehābīn ü aḥbārdan

²¹²⁹ İbni Sa'd, **et-Tabakatü'l-Kübrā**, c. III, s. 121. Diğeri bir rivayet için **bkz.** İbni Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. II, s. 369.

²¹³⁰ “Sen kimsin?”

²¹³¹ Şifā'da ve dahi Şifā'nın tercüme ve şerhlerinde bu isim “Hāme bin Hīm” olarak geçmektedir. (Bkz. Kādī İyāz, **eş-Şifā bi-Ta'rifi Hukūki'l-Mustafā**, c. I, s. 713, Kandemir, **age.**, c. II, s. 238; Ahmed bin Muhammed bin Muhammed eş-Şümunnî, **Müzilü'l-Hafā an Elfāzi'ş-Şifā**, c. I, s. 362.)

²¹³² Ebû Nuaym, **Delāilü'n-Nübüvve**, s. 370-372, nr. 269.

²¹³³ Ebû Ya'lā el-Mevsilî, **Müsned**, c. II, s. 196-197, nr. 902; Nesâî, **es-Sünenü'l-Kübrā**, c. VI, s. 474.

²¹³⁴ Buhārî, Salāt 75, nr. 461, Amel fi's-salāt 10, nr. 1210, Enbiyâ 40, nr. 3423, Tefsîr 38/2, nr. 4808; Müslim, Mesâcid 39, nr. 541.

tevâfûr-i tevârûd-i ihbâr mûcibetül-i ihtiyâr râtibe-tırâz-ı intişâr ve menzil-resîde-i iştihâr olup hattâ şîfât-ı Zât-ı kerîmül'l-cibilletleriyle vaşf-ı ümmetlerin ‘ulemâ-i kurûn-ı sâlîfe levha-nüvîs-i tahrîr ve ism-i şerîf ve ‘alâmât-i Zât-ı münîflerin ta’yîn ve takrîr etmişlerdir. Siyyemâ beyne'l-ketfeyn mühr-i nübüvvet ile ol Seyyidül'-Kevneyn'in mu'lem idiklerin inbâ ve mediha-i Zât-ı mekârim-simâtlarında vâride olan eş'âr ve aqvâl-i mütekdimmîn ser-levha-i devâvîn-i i'câz-rehîndir. Ezcümle Tübbâ²¹³⁵ ve Evs bin Hârişe²¹³⁶ ve Ka'b bin Lü'ey²¹³⁷ ve Süfyân bin Mücâşi²¹³⁸ ve Kuss²¹³⁹ bin Sâ'ide²¹⁴⁰ ve emşâlinen niçe ser-efrâzân-ı meydân-ı belâgatiñ silkü'l-le'al-i eş'âr-ı belâgat-dişâra tanzîm-i derârî-i evşâf-ı 'aliyyeleriyle nazm-ı mürvârîd-i midhatleri kurtâ-i binâguş-i bulegâdır. Siyyemâ Zeyd bin 'Amr bin Nüfeyl²¹⁴¹ ve Varağa bin Nevfel ve 'Askelân el-Himyeri²¹⁴² ve 'ulemâ-yı Benî İsrâ'îl'den niçe merd-i nebîl ve şâhib-i tübbâ Şâmûl ve gayrıdan zîver-efzâ-yı şimâh-ı iz'ân ve menkûş-i mesâmi'-i 'âlemiyân olan evşâf-ı haqqâniyyet-ittişâf-ı Nebeviyye ekserün min en tuhşâ idiginden mâ-'adâ, âyât-ı Tevrât ve İncîl'den mefhûme olan şîfât-ı ma'âlî-simâtları dañi şıdk-ı nübüvvetlerine râtibe-tırâz-ı delâlet idiginiñ nuķûli, fuḥûl-i ehl-i kitâbdan kabûl-i İslâm ile şerâfet-nişâb olanlarıñ menķûlidir. Hattâ 'ulemâ-i Benî İsrâ'îl'den lâbis-i libâs-ı İslâm olmağla taḥallî-yâb-ı tecellî olanlar gibi, 'ulemâ-yı Naşârâdan dañi ḥulle-ber-düş-ı diyânet ve câme-püş-i ^(N142b) İslâm olanlardan esâmîleri ḥilâl-i suṭûr-i aşl-ı kitâbda mezkûr olan gürûh-i fezâ'il-iltişâm ve esâkıfe-i Şâm ve Cârûd-i be-nâm²¹⁴³ ve Selmân-ı zîşân ve Necâşî-i şadâkat-'unvân ve Naşârâ-yi Habeşe ve esâkıfe-i Necrân kezâlik kütüb-i kadîmeden sâmi'-a-zîb-i iz'ânları olan delâ'ili ba'de't-taḥķķ şıdk-ı risâlet-i 'âmme-i Cenâb-ı Meḥar-ı

²¹³⁵ Yemen meliklerine “tübbâ” denilmekle beraber, bu zâtın, Himyerîlerden Ebû Kerb Es'ad Tübân olduğu rivayet edilmektedir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 241.

²¹³⁶ Evs ibni Hârise, fetret devrinde yaşayan, putlara tapmayan ve Allahın birliğine inanan tevhîd ehlinen biri olup Medineli Evs kabilesinin ceddidir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 241.

²¹³⁷ Her üç nüshada da “Lü'ey bin Ka'b” şeklinde imlâ edilmiştir.

Bu zat, Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem'in yedinci dedesidir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 241.

²¹³⁸ Bu zat, kavminin ileri gelenlerinden biri olup şiirlerinde gelmesi beklenen peygamberden söz ettiği rivayet edilmektedir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 241-242.

²¹³⁹ Kuss: Kıs A, N.

²¹⁴⁰ Kus ibni Sâide el-İyâdî, câhiliye döneminin tevhîd inancına sahip ünlü hatip ve şâirlerden biridir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 242.

²¹⁴¹ Aşere-i mübeşşereden Said ibni Zeyd'in babasıdır. Kandemir, **age.**, c. II, s. 244.

²¹⁴² Askelân ibni Avâkin el-Himyeri, İslâmiyet'ten önce Yemen'de yaşayan oldukça yaşlı bir âlimdir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 244.

²¹⁴³ Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem'in Bizans Kralına yazdığı mektubu okuyunca Müslüman olan bu zâtın adı Bişr ibni Amr el-Abdî olup Cârûd onun lakabıdır. Kandemir, **age.**, c. II, s. 247.

‘Âlem’i taşdıķ etmişlerdir. Hattâ Hiraql-i ^(L214b) ‘âkil ile şâhib-i Rûme/Roma, i’tirâf-ı şıdk-ı Resûl-i güzîn ile mevsûmîn idikleri gibi, şâhib-i Mısr Muķavķıs²¹⁴⁴ ve İbn-i Şûriyâ²¹⁴⁵ ve İbn-i Aḥṭab²¹⁴⁶ ve birâderi²¹⁴⁷ ve Ka’b bin Esed²¹⁴⁸ ve Zebîr²¹⁴⁹ bin Bâtyâ²¹⁵⁰ ve sâ’irleri daḥi şıdk-ı nübüvvet-i Nebiyy-i Ekrem’de hem-zebân-ı vifâķ iken müte‘allaķ-ı meşıyyet-i İlâhiyye olmadıklarından şiddet-i ḥased ve bağzaları bâ’iş-i beķâ ‘ale’ş-şekaları **(130a)** olmuştur. Ve’l-ḥaşıl ḥaķķāniyyet-i nübüvvet-i Nebiyy-i Mûkerrem’de zîver-efzâ-yı menzile-i tevâtür olan tevârüd-i aḥbâr ve intişâr-ı âşâr evfer min yuḥşâ ve ekşer mine’l-‘add-i ve’l-aḥşâdır. Keyfe lâ? Mesâmi‘-i zümre-i Yehûd ve Naşârâ âyât-ı kütüb-i münzeleden mefhûme olan evşâf-ı ‘aliyye-i Nebeviyye ile māl-â-māl olmağın ṭanîn-i kûs-i risâlet-i garrâları qar‘-endâz-ı mesâmi‘-i mezbûrîn olup zıkr-i İlâhî ile şıfat-ı Zât-ı nübüvvet-peymâ ve şıfat-ı aşḥâb-ı ma‘âlî-intimâ kütüb-i kadîme-i münzelede mezkûr ve zümre-i mu‘ānidiniñ ‘aleyhlerine ḥucciyyeti meşhûrdur. Felihâzâ taḥrîf-i âyât-ı beyyinâta mübâderetleri bâ’iş-i mezmûmiyyetleri idigi ma‘lûm-i fuḥûl-i ümmetdir. Hattâ zümre-i merķûme kitmân-ı sırr-ı taḥrîf ile mel‘anet-mevsûme iken mübāheleye muḥāveleleri lâzime-i cehâletleridir. Binâ’en ‘aleyh ḥaṭve-endâzî-i meydân-ı mu‘ārazada her lağziş-i pây-ı taḥrîfleri bâ’iş-i ḍalâlleri ve mûcib-i bezl-i nüfûs ve emvâlleri olup mûriş-i taḥrîb-i diyâr ve nebz-i kıtâlleri idigi muḳteżâ-yı şanî‘-i şenî‘leridir. Ma‘a-hâzâ rû-nümâyî-i ilzâmlarında izḥâr-ı ma‘lûm muḥaķķaķ kendülere mûcib-i selâmet idigi emr-i muşaddıķdır. Felihâzâ ²¹⁵¹ (قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَةِ فَاتْلُوهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ) fermûde-i celîlesiyle ḥaķķ-ı zâhiri ihfâya taşaddîleri ityân-ı ma‘lûmları şûretinde bâ’iş-i ilzâmları idigi ibrâz buyurulmuştur. Ma‘a-zâlik kehene-i ‘Arabdan Şâfi‘ bin Kûleyb ve Şıķķ ve Saṭîḥ ve emşâlleri bi‘şet-i Men lehu’l-mefâḥiri iḥbâr ve evşâf-ı celîle-i Nebeviyye’yi

²¹⁴⁴ Mukavķıs, Bizans’ın Mısır genel vâlisi olup Peygamber -sallallâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz tarafından kendisine ashâb-ı kirâmdan Hâtıb ibni Ebî Beltea ile İslâm’a davet mektubu gönderilmiştir.

²¹⁴⁵ Abdullah ibni Sûriyâ, Tevrât’ı çok iyi bilen tek gözlü bir Yahudi âlimi olup onun İslâmiyet’i kabul edip sonra tekrar eski dinine döndüğü rivayet edilmektedir.

²¹⁴⁶ Huyey ibni Ahtab, mü’minlerin annesi Hz. Safiyye’nin babası olup aynı zamanda Benî Kurayza Yahudilerinin hem reislerinden hem de âlimlerinden biridir.

²¹⁴⁷ İsmi Ebû Yâsir olup mü’minlerin annesi Hz. Safiyye’nin amcasıdır.

²¹⁴⁸ Benî Kurayza Yahudilerinin önde gelenlerinden biridir.

²¹⁴⁹ Üç nüshada da “زهير” şeklinde imlâ edilmiştir.

²¹⁵⁰ Zebîr ibni Bâtiyâ’nın Benî Kurayza Yahudileri içinde Tevrât’ı en iyi bilen âlim olduğu rivayet edilmektedir.

²¹⁵¹ “De ki: “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Tevrat’ı getirip okuyun.” Âli İmrân 3/93.

mişāl-i le'ālī īsār etdikleri gibi, isimleri aşl-ı kitābda mastūr olan²¹⁵² kehene gibi ekşer min en yuḥşā gürūh-i iḥbār-pīrā (L215a) ḥulūl-i vaqt-i bi'şet-i Nebeviyye ile suḥan-serā olduğundan mā-'adā ecvāf-ı eşnāmdan zuhūr-i risālet-i ġarrā-yı Resūl-i Mükerrrem sāmi'a-zīb-i (N143a) ümem ve hevātif-i ecinne ve ecvāf-ı şuverden bi'şet-i 'ālem-zībleri qarīb idigi gūş-zed-i kāşī ve dānī olmağla müdde'ā-yı ḥaqqāniyyet-intimā-yı Nübüvvet'in şübūtı muḳarrer ve ism-i şerīf-i Risālet-simātlarıyla şehādet bi'n-nübüvvetlerin muḥtevi olan zuhūr-ı āşār-ı ġarābet-dişār ke'ş-şemsi fī rābi'ati'n-nehār rūşen ve āşikārdır. Ḥattā ba'zı aḥcārda “Muḥamedün Resūlullāh” resmi zīb-āver-i nigāh-ı erbāb-ı intibāh olup naḳş-ı mezbūr ḥaṭṭ-ı kādīm ile nüvişte-kerde-i ba'zı elvāh-ı ḳubūr olduğu daḥi niçe efrād-ı nışfet-nihādın sebebi İslāmı idigi kütüb-i siyerde mezkūrdur. Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Sāmin ü 'İşrīn: Ol Zīver-ārā-yı mehd-i risāletin ṭulū'-i rahmet-lümū'-i ḥūrşid-i Zāt-ı risālet-simātları ḥīn-i şeref-ḳarīninde cılve-ger-i mināşsa-i zuhūr olan āyātı beyāna me'vā-yı bī-bahānedir. Ezcümle māder-i sūtūde-siyerlerinin meşhūd-i bāşıra-i şühūdı olan 'acāyib-i umūr-i ġarābet-mevfūr ile ol Māh-pāre-i şerāfetin hāle-dārān-ı musāḥabetine mer'ī olan umūr-i ġarābet-simāt müdde'ā-yı nübüvveti min evveli'l-emr beyyinātdır. Siyyemā vücūd-ı şerāfet-ālūdlarıyla sāḥa-i ġabrā reşk-āver-i riyāz-ı cennetül-me'vā olduğda ser-i risālet-efserleri 'ālem-i 'ulvīye ref'-endāz-ı ulvīye-i bāşıra²¹⁵³ ve ḥīn-i vilādetlerinde manzūr-ı naẓar-ı māder-i şerāfet- (130b) perverleri olan envār-ı mütekāşire²¹⁵⁴ ve 'Osmān bin Ebi'l-Āş'ın māder-i şefḳat-perverine tedellī-i nücūm-i zāhire ile ṭulū'-i nūrāniyyet-i zāhire meşhūd-i bāşırası idigi kezālik emārāt-ı nübüvvetlerinden ma'dūd olup²¹⁵⁵ 'Abdurrahmān bin 'Avf'ın ism-i Şifā ile mevsūme olan māderi ol vülūd-i nübüvvet-ālūduñ ḳābile-i şerāfet-perveri olmağla vücūd-i rahmet-nümūdları ḳurretu'l-'ayn-i 'ālemiyān olduğda beyne'l-meşrīḳayn cılve-ger-i mināşsa-i zuhūr olan nūr-i ziyā-mevfūruñ (L215b)

²¹⁵² Bu kâhinlerin isimleri şöyledir: Şâfi' bin Küleyb, Şıkk, Satıh, Sevâd ibni Kârib, Hunâfir, Necranlı Ef'â, Cizl ibni Cizl el-Kindî, İbnü Halasa ed-Devsî, Küreyz kızı Sü'dâ ve Nu'mân kızı Fâtıma. Daha geniş bilgi için bkz. Kandemir, *age.*, c. II, s. 251.

²¹⁵³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, c. V, s. 318; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, c. I, s. 113.

²¹⁵⁴ Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 127. Ayrıca bkz. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, c. V, s. 318.

²¹⁵⁵ Osmân ibni Ebi'l-Āş'ın annesinin adı Abdullah kızı Fâtıma olup Hz. Âmine'nin doğum sancısı başlayınca yıldızların yeryüzüne doğru sarktığını, onların üstüne düşeceğini sandığını, Resûl-i Ekrem -sallallâhu aleyhi ve sellem- doğunca Hz. Âmine'den evin içini dolduran bir nûrun çıktığını, ne yana baksa o nûru gördüğünü bildirmiştir (Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, c. VIII, s. 220). Kandemir, *age.*, c. II, s. 252.

kemāl-i lümū‘-i bāhirü's-suṭū‘undan kuşūr-i Rûm manzûr-ı nazarı olduğu hinde lisân-ı hâtif-i gaybdan makāl-i midḥat-iştimāl-i ²¹⁵⁶(رَحْمَتُكَ اللَّهُ) kurtā-i bināgūş-i sāmī‘ası idigi kütüb-i siyerde merķūmdur.²¹⁵⁷ Keyfe lâ? Şām-ı şerāfet-āşām-ı mevlid-i Nebevî‘de eyvân-ı Kisrā ıztırāb-pîrā ve suķūt-ı şerefāt-ı mu‘allā-pāyesiyle tāk-ı bülend-revākının saṭḥ-ı zemīne mā‘il ve mekîn-i cihān-ārāsının sāfil olmasın mücib idigi ‘ibret-efken ve hezār sâlden beri intifādan ‘ārī olan nār-ı Fārisiñ ḥumūdıyla fūrū-şüden-i baḥr-i Ṭaberiyye²¹⁵⁸ daḥi emārāt-ı nübüvvetlerinden idigi rüşendir.²¹⁵⁹ Ve kezālik Ḥalīme-i selīmeniñ irzā‘-ı Risālet-iltimā‘ ḥasebiyle medār-ı dā‘ire-i bereket ve nazar-ı şerāfet-maḥarlarının redīf-i semend-i sa‘ādet-mendleri idiginden ^(N143b) nāşī meymūnu'n-naķībe ve mes‘ūdu'l-ḥavāşī idiginden mā‘adā vefret-i leben-i şerāfet-efken ile Cenāb-ı Ḥalīme'niñ ve zevc-i şerāfet-fevciniñ aḡnāmı sermāye-i ḥışb u rehāları idigi Nihāl-i bī-hemāl-i gülistān-ı nübüvvetiñ serī‘an ḳabül-i nümüvv ile zīver-ārā-yı zemīn-i sümüvv olmaḳda ānen-fe-ānen bürüz-i cihān-efrūzı²¹⁶⁰ ve ḥüsn-i neş‘et-i şerāfet-vefreti daḥi ‘alāmāt-ı nübüvvet ve āyāt-ı risāletlerindendir.²¹⁶¹ Ḥattā ‘amm-ı mükerremleri Ebū Ṭālib ve ehl-i beyt-i şerāfet-mecālibleriniñ ḥāl-i şebāb-ı sa‘ādet-me‘āblarında hem-bezm-i simāt olduklarında ta‘ām-ı ḳalīl ile fevḳa'l-melḥūz ḥuşūl-i şib‘leri ol İmāme-i sübhā-i şerāfetiñ vüçūd-i şerāfet-ālūdunsuz zānū-zede-i bālīn-i ta‘ām-olduklarında ‘adem-i ḥuşūl-i şib‘lerinden bereket-i Zāt-ı risālet-simātları ma‘lūm ve evlād-ı Ebū Ṭālib²¹⁶² vüçūd-i şerāfet-mecālibleriyle māye-dār-ı akşa'l-meṭālib olduklarında müy-i dil-cüy-i ‘anberīn-būyları mürsel ve şeref-yābī-i derk-i Zāt-ı rehīnū'l-felāḥlarıyla müşerref oldukları şabāḥ-ı sa‘ādet-irtiyāḥda tār-ı müy-i dil-cüyları bilā‘amel mu‘aṭṭar ve muşayḳal idiginden²¹⁶³ mā‘adā, ba‘de irtihāl-i ümmihī zīr-i ḥızāne-i Ümmü Eymen‘de mü‘temen idiklerinde cū‘an ve ‘aṭşen ḥarf-i şekvā dehān-ı ^(L216a) i‘cāz-efşān-ı Mefḥar-ı dü-cihāndan fī cemī‘i'l-evḳāt gūş-güzār olmadığı menķül-i ḥāzīne-i şerāfet-ārāları idigi daḥi āyāt-ı nübüvvet ve

²¹⁵⁶ “Allah sana rahmet eylesin.”

²¹⁵⁷ Ebū Nuaym, **Delāilü’n-Nübüvve**, s. 136, nr. 77.

²¹⁵⁸ Taberiye gölü, bugün İsrail devletinin sınırları içinde olup 166 km² bir alana sahiptir.

²¹⁵⁹ Ebū Nuaym, **Delāilü’n-Nübüvve**, s. 139, nr. 82.

²¹⁶⁰ Ebū Ya‘lā el-Mevsilī, **Müsned**, c. XIII, s. 93-95, nr. 7163; İbni Hibbān, **es-Sahīh**, c. XIV, s. 244-245, nr. 6335.

²¹⁶¹ İbni Hişām, **es-Sīretü’n-Nebeviyye**, c. I, s. 174-175.

²¹⁶² Ebū Ṭālib’in toplamda yedi çocuḡu olup Ṭālib, Akīl, Ca‘fer, Ali adında dört oḡlu, Ümmü Hânî, Ümmü Ṭālib ve Hamāme adında üç kızı vardı. Kandemir, **age.**, c. II, s. 253.

²¹⁶³ İbni Sa‘d, **et-Tabakatü’l-Kübrâ**, c. I, s. 119-120; Ebū Nuaym, **Delāilü’n-Nübüvve**, s. 166-167, nr. 104, 107.

emâret-i risâletlerindendir.²¹⁶⁴ Keyfe lâ? Hengâm-ı vilâdetlerinden ilâ kıyâmi's-sâ'a ve sâ'atî'l-kıyâm vukû'-ı şühûb-i rehînetü't-telehhûb ile sâha-i semâ mevķı'-ı istirâķ-ı sem'-i şeyâtîn-i li'âm olmakdan hırâset-peymâ idigi rû-nümâ olup evvel emirden derûn-i hâķķâniyyet-meşhûn-i Nebevî'de buğz-ı eşnâm merkûz²¹⁶⁵ ve umûr-i câhiliyyetden bir emre 'adem-i mübâderetle 'iffet-i Zât-ı re'fet-simâtları zîver-ârâ-yı bürûz **(131a)** idigi kezâlık delâ'il-i nübüvvetlerindendir.²¹⁶⁶ Hattâ Zât-ı sa'âdet-simâtları zîb-âver-i gencîne-i viķâye-i Şamedâniyye idigi eşnâ-yı 'imâret-i beyt-i mûkerremde izâr-ı şerâfet-ârâlarına ilkâ-yı hicâra mevżi'-i mestûre nezzâreyi mûcib olacağı eşnâda suķûţ ile'l-arz ile redd-i izâra işâret-fermâ olan hâlet netîce-baħşâ-yı şıyânet idigi gibi, istinbâ-yı hâl-i sa'âdet-me'âlleriyile 'amm-ı şefķat-peymâlarına ta'arrîden teberriye bürûz-i işâret ve ilhâm ile icâbetlerinden nümâyândır.²¹⁶⁷ Siyyemâ eşnâ-yı sefer-i sa'âdet-güzerlerinde zılle-dâr-ı ğamâm idikleri kezâlık emârât-i nübüvvetlerin idüği gibi,²¹⁶⁸ mesîr-i ğanîmet-vefirlerinden sa'âdet ile 'avdetlerinde yemîn-i meymenet-rehîn ve yesâr-ı bereket-dişârlarıyla şeref-yâb olan melekeyn-i mûkerremeyniñ şühûdıyla bâşıra-i Hâdıce-i Kübrâ qarîrül-'ayn ve behcet-ârâ idigi lisân-ı ^(N144a) hâlâvet-imtinânlarından zîb-âver-i sâmi'a-i Meysere olduķda şeref-yâb-ı refâķatleri olduğı ân-ı şerâfet-iķtirândan ilâ 'avdihi hâlet-i mezkûre meşhûd-i lihâza-i Meysere idigi bî-minnet²¹⁶⁹ ve redîf-i eşheb-i rezâ'ları olan biđâ'a rivâyetiyle hîn-i irzâ'-i Hâlîme-i selîmede zîr-i muzîlle-i ğamâm-ı şıyânet-encâmıda idikleri ma'lûm-i rađî'aları olması dağı âyât-ı nübüvvetlerinden olup²¹⁷⁰ ba'zı esfâr-ı bereket-şî'ârlarında istirâhatleriyle şeref-yâb olan mevķı'-ı dil-ķuşâda ser-zede olan ^(L216b) şecere-i yâbise feyż-i sâye-i rahmet-mâye-i Nebevî'de ruţûbet-peymâ ve hıdret-resâlıĝından mâ-'adâ der-hâl mîve-dârlıĝı ve aĝşân-ı feyż-resânınıñ huzûr-ı Hâzret-i rehînü'r-re'fetlerine tedellî ile mazhar-ı tecellî olduğı ol havâlîde mevcûd olan efrâd u âhâdıñ manzûrı olup fey-i şecere-i hayât-res berây-ı îşâr-ı zılle cihet-i Nübüvvet-penâha bi'l-cümle meyl-âver idigi dağı emârât-ı

²¹⁶⁴ Ebû Nuaym, **Delâilü'n-Nübüvve**, s. 167, nr. 106.

²¹⁶⁵ İlgili hadîs için **bkz.** İbni Hacer el-Askalânî, **el-Metâlibü'l-Âliye**, c. IV. S. 172, 4254.

²¹⁶⁶ İlgili hadîs için **bkz.** İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. XIV, s. 169-170, nr. 6272; Heysemî. **Mecmau'z-Zevâid**, c. VIII, s. 226.

²¹⁶⁷ Buhârî, Salât 8, nr. 364, Hac 42, nr. 1582, Menâkıbü'l-ensâr 25. nr. 3829; Müslim, Hayz 76, nr. 340.

²¹⁶⁸ İlgili hadîs için **bkz.** Tirmizî, Menâkıb 3, nr. 3620; İbni Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. VII, s. 327.

²¹⁶⁹ Bu rivâyetin bir benzeri için **bkz.** İbni Sa'd, **et-Tabakatü'l-Kübrâ**, c. I, s. 130-131.

²¹⁷⁰ İlgili hadîs için **bkz.** İbni Sa'd, **et-Tabakatü'l-Kübrâ**, c. I, s. 112.

nübüvvetlerindendir.²¹⁷¹ Keyfe lâ? Nür-ı maḥẓ ve maḥẓ-ı nūr olan vücūd-i sa‘âdet-mevfurlarının sāye-i şerāfet-māyesi mir‘ât-i zemîn-i meymenet-rehîne ‘aks-endāz olmaḡdan maşûn ve beden-i nezāfet-efken ve şiyāb-ı şerāfet-nişābları vukū‘-ı zübābdan me‘mûn idigi kezālik emārât-ı nübüvvetlerinden olup²¹⁷² hattā vürūd-ı vahy-i celālet-mevsûm ile maẓhar-ı mevḥibe-i Ḥayy-i Kayyûm oluncaya deġin ḡalvet ve ‘uzlet, muḥtâr-ı Zāt-ı sûtüde-ḡaşletleri idigi²¹⁷³ ve hengām-ı irtihāl ve dünüvv-i ecel-i mü‘eccellerin aşḡāb-ı ma‘ālî-nişāblarına inbā²¹⁷⁴ ve reşk-āver-i ḡuld-ı berîn olan ḡabr-i nūr-āġınleri Medîne-i Münevvere'de ḡücre-i muṭahharaları idigin inhālari²¹⁷⁵ ve beyne beytiḡi ve minberihî ravzatun min riyāzi'l-cenne idigin beyānlari²¹⁷⁶ ve dār-ı tena‘‘um-medār-ı beḡāya irtihāl ile sāḡa-i ḡabrāya şerāfet-resālik ḡuşuşunda min ḡibeli'r-Rabbi'l-ḡadîr tîrāz-ı rātibe-i taḡyîr idikleri daḡi emārât-ı nübüvvetlerindendir.²¹⁷⁷ Ve kezālik kibār-ı muḡaddişinden zîver-efzā-yı levḡa-i rivāyet olan ḡadîs-i ṭavîlü'z-zeyl mantûḡ-ı ‘ibret-mesûḡunca ol Āfitāb-ı ‘ālem-tāb-ı āsumān-ı nübüvvetiñ burc-i fenādan **(131b)** taḡvîl-i evc-i beḡā buyurduḡları eşnāda zîver-ārā-yı şāḡife-i sāmî‘a-i fuḡûl olan bürüz-i kerāmāt-ı ‘aliyye ve teşrîfāt-ı seniyyeleri ve āḡād-ı ‘ibāddan bir ferdiñ şānında mesbûḡ olmayan taḡaḡḡuk-istîzān-ı melekû'l-mevt ile tebcîlleri²¹⁷⁸ ve cesed-i muṭahharlarına şalāt-ı melā‘ike-i kirāmîñ vukū‘uyla tekrîmleri ve ‘inde ḡaslihî ‘aleyhi's-selām ‘adem-i iḡrāc-ı ḡamîş-i şerāfet-pervere tenbîhleri ve ṭanîn-i kerrûbiyāniñ mesmû‘-ı kibār-ı ma‘ālî-şî‘ār olması²¹⁷⁹ (L217a) ve hezārān hezār tekrîmāt-ı şettā ile zînet-efzā-yı serāy-ı beḡā olduḡlarından şoñra Ḥazret-i Ḥızır'ıñ ve melā‘ike-i kirāmîñ mübāderet-

²¹⁷¹ Tirmizî, Menâkıb 3, nr. 3620; İbni Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. VII, s. 327.

²¹⁷² Zürcânî, **el-Makasidü'l-Hasene**, s. 64, nr. 126.

²¹⁷³ İlgili ḡadîs için **bkz.** Buhârî, Bedü'l-vahy 1, nr. 3; Müslim, İmân 252, nr. 160.

²¹⁷⁴ Hz. Fâtıma‘ya vefâtının yaklaştıḡını bildirmesi olayı için **bkz.** Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3623-3626, Megâzî, 83, nr. 4433, İsti‘zân 43, nr. 6285-6286; Müslim, Fezâilü's-sahābe 97-99, nr. 2450.

²¹⁷⁵ Bir hadisinde Resûlullah sallallāhu aleyhi ve sellem Efendimiz “Medine benim hicret edeceḡim yerdîr; kabrim oradadır (yeryüzünde yatacaḡım yer orasıdır)” buyurmuştur (Nâfi‘ bin Ebî Nuaym, **Cüz**, s. 51, nr. 18; Taberânî, **el-Mu‘cemü'l-Kebîr**, c. XX, s. 205-206, nr. 470). **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 257.

²¹⁷⁶ Buhârî, Fazlû's-salâti fî mescidi Mekke ve'l-Medîne 5, nr. 1195, 1196, Fezâilü l-Medîne 12, nr. 1885; Müslim, Hac 500-502, nr.1390.

²¹⁷⁷ Buhârî, Megâzî 83, 84, nr. 4435-4437, 4463; Tefsîr 4/13, nr. 4586, Daavât 29, nr. 6348, Rikāk 41, nr. 6509; Müslim, Fezâilü's-sahābe 85-87, nr. 2444.

²¹⁷⁸ Taberânî, **el-Mu‘cemü'l-Kebîr**, c. III, s. 129, nr. 2890; c. XII. S. 141-142, nr. 12708; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. IX, s. 34-36.

²¹⁷⁹ Ebû Dâvûd, Cenâiz 27-28; İbni Mâce, Cenâiz 9-10; Mâlik, el-Muvatta', Cenâiz 27; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 267.

sāz-ı ta'ziyet-i ehl-i beyt idigi güvāh-ı bī-iştibāh-ı müdde'ā-yı nübüvvetleridir.²¹⁸⁰ İmdi zamān-ı hayāt-ı sa'ādet-simāt (N144b) ve hengām-ı irtihāl-i tekrīm-iştimāllerinde şavb-ı nübüvvet-evb-i Cenāb-ı Risālet-me'āblarından şeref-bahşā-yı şudūr olan mu'cizāt ü kerāmātın hadd ü 'addi bīrūn-i rātibe-i imkān olup bereket-i Zāt-ı re'fet-simātlarının kemmiyyet ve keyfiyyetini beyān verā-yı tavr-ı menī'u'l-ğavr-ı tibyandır. Hattā ba'de irtihāl-i 'Aleyhi's-Selām 'amm-ı şerāfet-tev'emleri Hāzret-i 'Abbās-ı şerāfet-istīnās ile istiskā-yı Hāzret-i 'Ömer-i ma'delet-perver teşrīfen li-Mefhāri'l-Enām netice-bahş-ı merām olup Āl-i 'Abbās-ı şerāfet-istīnās ile niçe efrādın teberrük-künānlıkları daḥi bereket-i du'ā-yı Seyyidü'l-Enām'dan idigi mā-lā-kelemdir.²¹⁸¹ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem teslīmā.

Faṣl-ı Tāsi' u 'İşrīn: Menḳūl-i maḳbūl-i şāhib-i kitābdır ki bu bāb-ı şerāfet-nişābda zīver-efzā-yı şafahāt-ı irād kılinan nüket-i mu'cizāt-ı i'cāz-āyātın rātibe-tırāz-ı vuzūh u zuhūr ve delālet-sāz-ı nübüvvetleri olmakda meşhūr olan āsār-ı şerāfet-mevfūrdan kifāyet-efken-i maṭlab-ı esnā olan bir ḥadīs-i ṭavīlū'z-zeyl-i nefisü'l-feḥvāyī irād muḡnī-i cehābize-i fenn-i reşād olmaḡın terk-i iksār ile maḳşad u maṭlab-ı esnāyī tezkāra der-kār olmak muḥtār olup eṣaḥḥ u eṣher ve zebān-zed-i mūhre-i fezā'il-perver olan ḡarā'ib-i aḥādīs-i mūnīfenīn keşirinden kaṭ'-ı nazar irād-ı yesīr ile neşr-i dürer kılinmışdır. Hattā taleben li'l-iḥtişār ḥazf-ı esānīdi iḥtiyār ile tīsār-ı nuḥbe-i aḥbāra şedd-i niṭāk-ı 'azīmet ve beyān-ı me'āşir-i Nebeviyye ile kesb-i şerāfete mübāderet olunmuşdur. Pes ma'lūm-ı tettebbu'-sencān-ı şafahāt-ı siyer-i şerīfedir ki bu bāb-ı şerāfet-nişābın müştamil olduḡı celā'il-i delā'ilīn emşāl-i nefāset-iştimālinden yād-dāşt-ı taḳaṣṣī-sencān-ı iz'ān olan mürvārīd-i güzīdeyi nazm-āverān-ı 'irfān-ı silk-i (L217b) beyāna keşīde etmek murād eylese rişte-i ṭāḳatī gūsiste olmak mertebesine resīde olup ḥasebū'l-imkān irāde-i tibyān şüretinde cem' u telfīḳ olunan miḳdār-ı nefāset-medār tensīḳ olunsā mücelledāt-ı 'adīde ve devāvīn-i sencīde olacaḡı āşikārdır. İmdi ol Ser-efrāz-ı sāḥa-i nübüvvet ve Yektā-rev-i vādī-i risāletden

²¹⁸⁰ Fahr-i Kāinat sallallāhu aleyhi ve sellem Efendimiz'in vefātından sonra, şahsını kimsenin göremediḡi bir meleḡin onun evine gelerek āile fertlerine ta'ziyede bulunduḡuna dāir rivāyet için **bkz.** Taberānī, **el-Mu'cemu'l-Kebīr**, c. III, s. 129, nr. 2890. Taziye için gelenin melek deḡil, Hızır olduḡuna dāir rivāyet için **bkz.** İmām Şafīi, **es-Sünenü'l-Me'sûre**, s. 334-335, nr. 390. Hızır'ın kendisini göstermeden yaptıḡı taziye ile ilgili rivayeti Hākim **el-Müstedrek**'ine (c. III, s. 60, nr. 4392) alarak senedinin saḥih olduḡunu söylemiş, Zehebī de onun bu görüşüne katılmıştır. Kandemir, **age.**, c. II, s. 260.

²¹⁸¹ Buhārī, İstiskā 3, nr. 1010, Fezāilü Ashābi'n-Nebī 11, nr. 3710.

rû-nümâ olan şevâhid-i mu‘cizât-ı bâhire-i i‘câz-efken enbiyâ-yı sâ’ire Cenâb-ı vâlâlarından cilve-nümâ olan mu‘cizât-ı ğarrâdan iki vechile azher ve ebyendir. Evvelâ ifâza-i Cenâb-ı Müfîz-i hâķîķī (132a) ile ol Menba‘-ı yenâbî-i risâletden cereyân-sâz-ı i‘câz olan mu‘cizât-ı bâhîretü'l-imtiyâzîñ keşret ü vefreti ol rûtbe-i ‘aliyyeye resîdedir ki süver-i nübüvvet-eşer-i enbiyâ-yı kirâmdan levha-pîrâ-yı şudûr olan her mu‘cize-i bâhireniñ mişli ma‘a-eblağun minhâ ityân-kerde-i Ser-sûre-i enbiyâ idigi taşaffuh-ı fuşûl ve ebvâb-ı mu‘cizât-ı enbiyâ-yı kirâm ve ıttılâ‘-ı âşâr-ı şerâfet-medâr-ı risâlet-iltisâm ile teşrif-(N145a) sâz-ı iz‘ân olan ehl-i îkâna bi-meşîyyeti'l-Hayyi'l-Kayyûm ma‘lûmdur. Ezcümle Qur‘ân-ı bâhirü'l-leme‘ân ekşerîyyet-i mu‘cizât-ı Mefhâr-ı Her-Dü-Cihân'a bir burhân-ı bâhirü'l-leme‘ândır ki min evvelih ilâ âhîrih mu‘ciz ve ‘inde'l-ba‘ż ekall-i mâ-yekûnu Sûre-i Kevşer miķdâr-ı şerâfet-perveriniñ i‘câz-güsterligi muķarrerdir. Keyfe lâ? Her âyet-i belâğat-vefreti bir mu‘cize-i enîķa ve ‘inde'l-âhîrîn kelime ve kelimeteynden şeref-bağşâ-yı terkîb olan her bir cümle-i muntazıma-i Furķâniyye'niñ i‘câz-ı bâhirü'l-imtiyâz ile ittişâfî müteħakkıķadır. Lâkin ‘inde'l-fuḥûl tırâz-ı râtibe-i ķabûl olan ķavl-i hâķķâniyyet-rehîn üzre miķdâr-ı akşar süveri i‘câz-perver idigi ²¹⁸²(فَاتُّوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ) ķavl-i celâlet-evlinden azherdir. Felâ-cerem bu miķdâr-ı şerâfet-dişâr ma‘a-keşreti'l-fuşahâ‘i'l-mu‘ânidîn mâ-bihî't-taḥaddî idigi âşikâr ve müdde‘â-yı muḥarrereniñ baştı bā‘iş-i melâl olacak mertebe şarf-ı nuķûd-ı enzâr-ı daķıķa ve efķâr-ı raķîķa ile bedîdâr olup ityân mişlinden izhâr-ı ‘acz-i mu‘ânidîn ile i‘câz-ı bedî‘u'l-imtiyâz-ı Qur‘ân-ı bâhirü'l-leme‘ân ^(L218a) rû-nümâ olmuşdur. İmdi nazm-ı mübîn-i i‘câz-âyîniñ kelimât-ı bâhîretü'l-âyâtı yetmiş yedi biñ kelime-i belîğadan ziyâde ve sûre-i i‘câz-güster-i Kevşer on kelimedem te‘ellûf-perver iken miķdâr-ı mezbûruñ i‘câzı muķarrer olmağın cüz’-i merķûma nisbetle eczâ-i seb‘u-mi’e âlâfîñ her cüz’i fî ḥadd-i zâtihî maķarr-ı i‘câz idigi muķarrerdir. Pes kemâ-teķaddem i‘câz-ı Qur‘ân-ı belâğat-tev‘em ciheteyn ile şûret-nümâ olup evvelâ tarîķ-ı i‘câz-refîķ-ı belâğatiñ şâri‘-i a‘zamı ve şâniyen ḥüsn-i nazmı ve behcet-i tertîb-i bûleğâ-firîbi cehâbize-i âfâķiñ müsellemidir. Binâberîn ‘aded-i mezkûruñ her bir cüz’i mu‘cizeteyni muḥtevî olmağın tezâ‘uf-i a‘dâd ile tezâyüd-i mu‘cizâtîñ daḥî şûret-nümâlığı bî-mirâdır.

²¹⁸² “Kulumuza indirdiğımız kitaptan dolayı bir şüphe içinde iseniz **onun benzeri bir sûre de siz getirin**, Allah’tan başka taptıklarınızı da yardıma çağırın; eğer iddianızda samimi iseniz!” Bakara 2/23.

Ba‘de-hāzā mir‘āt-i belāğat-āyāt-ı Qur‘āniyye'niñ irā‘et-i vüçh-ı mu‘cizāt-ı uḥar ile āyine-i şüret-nümā-yı feşāḥat idigi iḥbār-ı ‘ulūm-i ğaybiyyeye meclā-yı zuhūr idiginden rüşenādır. Keyfe lā? Eczā-yı ḥurūf-ı terkīb-i sūre-i vāḥidesinden her bir ferdiñ lā-reyb delālet-sāz-ı ma‘nā-yı iḥbārın bi'l-ğayb idigi bir mu‘cize-i bāhiredir ki ‘inde emrārī'n-nażar kerreten ba‘de uḥrā tezā‘uf-i a‘dād-ı mu‘cizāt-ı şettā lāzime-i i‘cāz-ı naẓm-ı mübīn-i belāğat-āyīn idiginden mā‘adā inẓımām-ı ta‘addūd-i vüçh-ı uḥar ile daḥi ḥuşul-i i‘cāz-evfer rātibe-i imkān-ı taḥayyülden ber-terdir. Pes ḥālet-i mezkūreniñ naẓm-ı mübīn-i belāğat-rehinde taḥarrurı muḥarrer oldığı gibi sā‘ir mu‘cizāt-ı Nebeviyye'de daḥi cılve-ger-i mināşsa-i ḥuşul olan i‘cāz-ı bāhirü'l-imtiyāzı kezālik ‘add ü iḥşā bīrūn-i rātibe-i tākat-i beşeriyye **(132b)** idigi bī-mirādır. Felihāzā ḥaşr-ı berāhīn-i nübüvvetleri verā-yı perde-i imkānda idigi tābāndır. Ba‘de-hāzā ol Menba‘-ı yenābī‘-i nübüvvetden²¹⁸³ şeref-baḥş-ı şudūr olan aḥādīs-i meşhūre ve delālet-sāz-ı şıdk-ı nübüvvetleri olan aḥbār-ı şerāfet-mevfūreyi ^(N145b) daḥi ‘adem-i imkān-ı iḥşā tezekkür-i cümle-i mu‘cizāt-ı sābıkalarından rüşenādır. Keyfe lā? Ol Maşdar-ı ef‘āl-i i‘cāz-iştımālden şüret-nümā-yı āyine-i zuhūr olan şevāhid-i mu‘cizāt-ı i‘cāz-āyāt-ıñ ^(L218b) māşıta-i vuzūh ile zīb-āver-i ‘uyūn-i a‘yān ve dil-dādesāz-ı ‘umūm-i ‘ālemyān idigi cümle-i i‘cāzından ma‘düddur. Zīrā mu‘cizāt-ı ḥazarāt-ı enbiyā-yı ma‘ālī-āyīn miqdār-ı himem-i mu‘āşırīne maḥşūre olmağla ol efrād-ı emcāddan cılve-ger-i mināşsa-i şudūr olan mu‘cizāt-ı bāhire muḥtezā-yı ṭabāyi‘-i ümmetleri üzere zāhiredir. Meşelā zamān-ı şerāfet-iḳtirān-ı Ḥāzret-i Mūsā-yı sa‘ādet-resāda ḥaṭve-endāzān-ı sāḥa-i vüçd olan efrād cell-i himemlerin ‘ilm-i siḥre şarf-efken idiklerinden şebīh-i şanī‘leriyle ibtāl-i siḥr-i seḥerede ‘acz-āver-i mehere olan mu‘cize-i ‘aşā zīb-āver-i dest-i i‘cāz-peyvest-i Cenāb-ı Mūsā olmağla izḥār-ı yed-i beyzā buyurmuşlardır. Ve kezālik ḳavm-i Ḥāzret-i ‘İsā daḥi ḥ‘āst-kār-ı ṭabḥ-ı ma‘cūnu'l-cevāhir-i ‘ilm-i ṭib olmağla dārü’ş-şifā-yı dergāh-ı Mesīḥ-i mu‘cizdemden ‘acz-āver-i mu‘āşırīn olan ibrā-i ekmeh ü ebraş ve iḥyā-yı mevtā dūne mu‘ālecet-in ve lā-ṭıbbin şüret-nümā olmağla izḥār-ı mu‘cize-i ğarrā buyurmuşlardır. Ammā ma‘ārif-i ‘Arāb çār-ḳısm üzre zīb-āver-i şaḥīfe-i maṭlab olup evvelā fenn-i i‘cāz-efken-i belāğat ile taḥallī ve şāniyen naẓm-ı mürvārīd-i eş‘ār mütelālī ve şālīşen aḥbār-ı ümem-i māziyye ittılā‘ ve erba‘an keḥānet ile ba‘zı ḥavādişe istiṭlā‘

²¹⁸³ perde-i imkānda idigi tābāndır. Ba‘de-hāzā ol menba‘-ı yenābī‘-i nübüvvetden: — N.

‘umde-i âmâlleri iken tûlû‘-i hûrşîd-i Zât-ı risâlet-simâtlarıyla nûr-ı ziyâ-mevfûr-ı nübüvvetleri tenvîr-sâz-ı cihâniyân ve kurre-i a‘yün-i ‘âlemiyân olduḡda ḡarîc-i tavr-ı kelimât-ı fuṣahâ’ ve ḡilâf-ı üslûb-ı ‘Arab-ı ‘urebâ nazm-ı ḡarîb ve sebk-i ‘acîbi muḡtevî olan Ḳur’ân-ı bâhirü'l-leme‘ân ḡarḡ-endâz-ı fûnûn-i erba‘a-i mezkûre ve i‘câz-pîrâ-yı ḡurûm-i mebrûre olmaḡla ebher-i mu‘cizât-ı Mefḡar-ı Mevcûdât’dan olup manzûme-perdâzân-ı esâlîb-i belâḡat-ḡarîḡ sebk-i ḡâleb-i i‘câz-mücâlibine ihtidâdan dermânde ve mınḡâḡân-ı fûnûn-i evzân-ı feṣâḡat bu menhec-i munticü'l-ferece dânalıḡdan verâ-yı perde-i maḡrûmiyyetde pes-mândedir. Keyfe lâ? Ḥavâdiṣân-ı ‘âlem-i kevn ü fesâdı ihtivâda yektâ ve maṣṡûrât-ı zamâyir-i mükevvenâtı iltivâda ^(L219a) gencîne-i cevâhir-i zevâhir-i ‘ulûm-i ṣettâ olup mantûḡ-i i‘câz-ı maṣḡûḡı fî nefsi'l-emr taḡaḡḡuḡ-yâb olan mevâdd ile yek-laḡt olmaḡın mefḡûm-i âyât-ı beyyinâtını taṣḡîḡ inbâ-kerde-i Nebiyy-i mufadḡalı taṣḡîḡ ile taḡallîden taḡallî üzre olan ḡavm-i cehâlet-mevsûme daḡı ḡarûriyyu'l-lüzûm idigi maḡallinde taḡḡîḡ olunmuṣdur. Pes kehânet-pîrâyânın merreten ṣıḡḡı mültemi‘ ise **(133a)** daḡı mirâren kızbe mevḡı‘ idikleri hüveydâ iken vuḡû‘-ı ṣühûb-i ṣedîdetü't-telehhûb ile ‘arak-ı istirâḡlarınıñ inḡîṡâ‘ı ihtirâmen li'n-Nebiyyi'l-Muḡṡâr bedîdâr olmuṣdur. İmdi ḡurûn-i sâlîfe ve ümem-i mâziyenin iḡbâr-sâz-ı aḡbârı ve nebe‘-i enbiyâ-yı ^(N146a) kirâm ve beyân-ı ḡavâdiṣ-i mâziyenin iṡârı âyât-ı beyyinât-ı Ḳur’ân-ı bâhirü'l-leme‘ândan bir vechile zîver-efzâ-yı ṣaḡâyif-i iz‘ân-ı hûṣ-mendândır ki tavr-ı menî‘u'l-ḡavr-ı irâdının zümre-i bûleḡâ ve cehâbize-i fuṣahâ fûrû-mânde ve ḡayrânı idüḡi ma‘lûm-i ḡâṣı ve dânidir. Ḥattâ merâyâ-yı vücûh-i i‘câz-ṣûḡûh-i Ḳur’âniyye olan fuṣûl-i ṣerâfet-mevṣûl-i sâbıkada taḡḡîḡât-ı merḡûme ṣûret-nümâ idiginden mâ‘adâ ilâ yevmi'l-mîzân zümre-i ümmet-i sûtûde-ḡaṣlete ḡarnen ba‘de ḡarnin ḡuccet ü burhân idigi daḡı ‘ayân olup nigeḡ-sencân-ı baṣar-ı bâṣirete ‘inde emrârı't-te‘emmül ve tekrâru'n-naṡar rû-nümâyî-i vücûh-i i‘câz-âyât-ı ḡaḡḡâniyyet-perveri tenvîr-sâz-ı bâṣıra idigi muḡarrerdır. Binâberîn mede'd-duhûr ve'l-a‘ṣâr üṣlûb-i ḡarâbet-maṣḡûb-i nazm-ı mübînden zîver-ârâ-yı ṣaḡâyif-i fûḡûm olan iḡbâr ‘ani'l-muḡayyibâtı iz‘ân bâ‘iṣ-i teceddüd-i eyvân-ı imân olmaḡla burḡâniyyeti müstedîmü'l-‘unvândır. Siyyemâ ber-mantûḡ-ı “leyse'l-ḡaber ke'l-‘ayân” ṣühûd-i ruḡṣâr-ı i‘câz-tîrâz-ı nüzûl-i nazm-ı mübîn tenvîr-sâz-ı bâṣıra-i ‘aynûl-yaḡîn olduḡı gibi, sebeb-i itmi‘nân-ı nüfûs-i zekâvet-ḡarîn olmaḡla daḡı bâ‘iṣ-i irtîḡâ-yı medâric-i ‘ilme'l-yaḡîndir. Felihâzâ lezzet-ṣînâsân-ı ittîlâ‘-ı mezâmîn-i i‘câz-zamînine taḡarrür-i ḡücciyyeti ve bâdî-i

şeref-yâbî-i îmân olmağla necât-resân idiginiñ azheriyyeti dañi ^(L219b) i‘câz-ı âyât-ı haqqâniyyet-dem-sâzınıñ levâzım-ı celâlet-müşâdimindendir. Keyfe lâ? Âsâr-ı mu‘cizât-ı hażarât-ı enbiyâ-yı kirâm irtihâl-i zevât-ı haqqâniyyet-simâtlarıyla indirâs-pîrâ ve mu‘cizât-ı beķâ-simât-ı Mefhar-ı Enâm ‘adem-i inķıtâ‘ ve devâm-ı iltimâ‘ ile mevşûf olmağın âsâr-ı rahmet-dişâr-ı âyât-ı beyyinâtı tebeddül ve izmihlâlden berâ‘at-ķarındır. Hattâ zîver-bahş-ı aşl-ı kitâb olan esânîd-i şihhat-nişâb ile Hâzret-i Ebî Hüreyre'den merviyi-i şihhat-yâbdır ki Cenâb-ı Bülbül-i gülşen-gâh-ı risâlet (مَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ نَبِيٍّ إِلَّا أُعْطِيَ مِنَ الْآيَاتِ مَا مِثْلُهُ أَمَنْ عَلَيْهِ الْبَشَرُ وَإِنَّمَا كَانَ الَّذِي أُوتِيَتْ وَحْيًا أَوْحَاهُ) ²¹⁸⁴ hadîs-i şerâfet-pîrâsıyla terâne-perdâzlıkları Allâh ve Resûl'e ‘âlem-i bâlâda mastûr olan beķâ-yı mu‘cizât-ı bâhiretü'l-i‘câzları sebeb-i teceddüd-i bünyân-ı îmân idigin ibrâzdır. Pes bu ma‘nâ-yı fâhir ‘inde ba‘zı'l-ekâbir egerçi ķarâr-dâdedir ammâ ‘inde'l-ba‘zı'l-âķar te‘vîl-i hadîs-i şerâfet-perver mu‘cizât-ı Cenâb-ı Hayru'l-Beşer ibtinâ-kerde-i esâs-ı vahy-i celîl olmağla ‘urûz-ı tezelzül-i tahyîl ve tahayyûlden berî ve me‘vâ-yı teşbîh olmağdan ‘arî idigiyle şavn-ı İlâhî'ye mażhardır. Keyfe lâ? Mu‘cizât-ı hażarât-ı enbiyâ-yı kirâma zümre-i mu‘ânîdînden taşaddî-sencân-ı ityân-ı **(133b)** mişliñ muķaddimât-ı şanî'leri ^(N146b) netîce-peżîr-i teşbîh olmamağla zuhûr-ı ‘acz-i mezellet-semîrleri bâ‘iş-i tahķîrleri olmuşdur. Ezcümle sehere-i Fir‘avn'ıñ ilkâ-yı hibâl ve ‘işiyî ile tahyîlleri min evveli'l-emr âşikâr ve şâniyen buţlân-ı müdde‘âların irâ‘ete medârdır. Ammâ mir‘ât-ı belâğat-nümâ-yı mu‘cize-i bâhire-i Qur‘ân-ı bedî‘u'l-leme‘ânıñ ‘urûz-kerd-i mu‘ârazadan berâ‘ati evvel emrden tâbân olmağla huţabâ-yı menâbir-i belâğat ve şu‘arâ-yı devâvîn-i feşâhatîñ zâde-i tab‘-ı siħr-âferînleri te‘vîl ve tahyîl ile cilve-ger-i şahîfe-i huşûl iken bilâ-ta‘lîm ve lâ-ta‘allûm ol Menba‘-ı yenâbî‘-i feşâhatden zuhûr-ı i‘câz-mevfûr-ı âyât-ı Qur‘âniyye'ye ityân-ı mişlden zümre-i merķûmeniñ ‘aczi ruķhân-ı mu‘cizât-ı Mefhar-ı ^(L220a) Mevcûdât'a delâlet-simâtdır. Felihâzâ ķavl-i evvel vech-i vecîh ve maķûl-i şânî manzûrun-fîhdir. Binâberîn îrâd-sâzân-ı vech-i şâliş binâ-yı kelimâtların ķudretun ‘ale'l-mu‘âraza şûretinde resm-efken olup mezheb-i şânî üzre ‘inde Ehli's-Sünne şûretâ ityân-ı mişline ķudret-i tabâbî‘-i fuşahâdan rehîn-i râtibe-i eb‘adiyyet degil iken ibrâz-ı mużmere imkân olmamağla

²¹⁸⁴ “Gönderilen her peygambere, insanoğlunun inanıp değer verdiği çeşitli mucizeler mutlaka verilmiştir. Allah Teâlâ'nın bana verdiği mucize ise, bana vahyettiği Kur‘ân-ı Kerîm'dir. İşte bu sebeple kıyamet gününde ümmeti en çok olan peygamberin ben olacağımı umuyorum.” Buhârî, Fezâilü'l-Kur‘ân 1, nr. 4981, İ'tisâm 1, nr. 7274; Müslim, İmân 239, nr. 152.

i'cāz-ı nazm-ı mübîn tâbân ve mu'āraza-i fuṣahā-yı belāgat-mevfūr hem-cins-i maḳdūrlarından idigine göre daḥi memnū'ıyyet ile lāl ü ebkemıyyetleri hüveydā ve mahzā cehāletleri ve mu'ānede-i ṭabāyi'-i ḳasvet-peymāları cilā-yı vaṭan ile mezellet-efkenlerin iḳtizā etmişdir. Felihāzā sibā ve izlālî ihtiyār ile terk-i diyār ve selb-i nūfūs u emvāl ile taḳrī' ve tevbih ve tehdid ve ta'cize nā-ḳār rızāları mu'cize-i bāhire-i Ḳur'ān-ı bāhiru'l-leme'ānıñ aḳşar süverine ityān-ı mişlden 'acızlerin i'lān-āver ve sūy-i mu'ārazadan nūkūl ve uḳūllerin inhā-güsterdir. Hattā bu ṭavr-ı menī'u'l-ḡavr muḥtār-ı İmamü'l-Haremeyn ve fuḥūlden efrād-ı keşireniñ daḥi ḳarār-dādeleri idigi bī-reyb ü meyndir. Keyfe lā? Māhiyyet-i 'aşānıñ ḥayye-i meḥābet-peymāya inḳılābı bādī-i nazarda inbi'ās-āver-i kemāl-i tefāddul fī-hāze'l-fenn idigi tâbân iken mu'cize-i Nebiyy-i ḥaḳḳāniyyet-peymā idigin iz'āndan soñra selb-endāz-ı seleb-i būhtān idigi 'ayāndır. Ammā mu'cize-i bāhire-i Furḳān-ı bāhirü'l-leme'ānıñ ḥarḳ-endāz-ı 'ādet idigi min evveli'l-emr bilā-te'emmūl nümāyāndır. İmdi sinīn-i 'adīde ḥasebū't-taḥaddī ityān-ı mişline bezl-endāzān-ı taṣaddīniñ ḥırmānları ḥaḳḳāniyyet-i Nebiyy-i Mūkerrem'i berāy-ı i'lān men'-i İlāhī ile tâbân olmağın bu mu'cize-i ḡarrā ebher-i āyāt-ı Mefḥar-ı her dü-cihāndan idügi hüveydā olmuşdur. Felā-cerem ma'lūm-ı dāniş-verān-ı rumūz-ı 'ulūmdur ki zümre-i fezā'il-penāhdan ba'zıñ merāyā-yı 'uyūnuna ber-minvāl-i muḥarrer vech-i zuhūr-ı mu'cizāt-ı Cenāb-ı Seyyidü'l-Beşer verā-yı perde-i ḥafāda cılve-ger olmağın şüret-i zuhūrın ru'yetde muḥtāc-ı 'aynek- i'tizār olduklarından ümem-i sâ'ire gibi bilādet ve 'adem-i (N147a) fiṭnat ile (L220b) mevsūmedir. Ezcümle Ḳıbtı'ñ ve zümre-i nebiyy-i İsrā'iliñ ḡabāvetleri Fir'avn'ın iddi'ā-yı müfzī ve ba'de imānihim bi-Mūsā idlāl-i Sāmīrī-i (134a) mel'anet-āver ile 'icle ubūdiyyetlerin muḳteżī olup ve ḳavm-i Ḥazret-i Mesīh-i i'cāz-āyīniñ ²¹⁸⁵﴿وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ﴾ mazmūn-ı celālet-maḳrūnunca ba'de'l-icmā' 'alā ṣalebih Cenāb-ı 'İsā-yı sa'ādet-resāya 'ibādetleri lāzime-i ḡabāvet ve 'adem-i feṭānetleri idiginden irşāden lehum Cenāb-ı Mūsā ve Ḥazret-i 'İsā'ya i'tā buyurılan mu'cizāt-ı ḡarrā aḫher min en yuḥfā iken ²¹⁸⁶﴿لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَرَى اللَّهَ جَهْرَةً﴾ mantūḳ-ı i'cāz-mesūḳunca maḳāl-i mu'ānedet-iṣtimālleri inbi'ās-āver-i ḡabāvetleri idigi bī-mirā ve zümre-i 'Arab-ı 'urebānıñ aṣḫāb-ı fiṭnat ve zekā idikleri hüveydā olmağın mu'cizāt-ı Efḍal-i Enbiyā 'alā merātib-i isti'dādī'l-ḳavm şüret-nümādır.

²¹⁸⁵ “Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi.” Nisâ 4/157.

²¹⁸⁶ “Biz Allah'ı aşikâre görmedikçe (senin sözüne) asla inanmıyacağız” Bakara 2/55.

Felâ-cerem haqqâniyyet-i mu‘cize-i Qur‘ân-ı bâhirü'l-leme‘ânı kuvvet-i derk ve hiddet-i fehmi ile tefehhümleri müsellemlerin müte‘allak-ı meşîyyeti'l-İlâhiyye olanların hidâyetlerine mu‘cize-i bâhiretü'l-eşer idigi ğabr-ı mübhemdir. Hattâ ba‘zılarının kemâl-i zekâvet ve hiddet-i tab‘ı muḳtezâsınca ḳable meb‘aṣi'n-Nebîyyi'l-Hādî delâlet-i delîl-i ‘aql-ı selâmet-pîrâ ve şafâ-yı lübb-i behcet-peymâ ile vahdet-i Hâlık-ı bî-çün u çirâyı ikrârları rüşenâ; siyyemâ Cenâb-ı Neyyir-i âsumân-ı risâletîñ tâbiş-i ‘âlem-tenvîr-i bi‘şetleri enâre-sâz-ı etrâf ü enḥâ-yı reb‘-i meskûn ve nüzûl-i âyât-ı Qur‘âniyye şahâyif-i derûn-i enâmda i‘câz-maḳrûn olıcaḳ min evveli'l-emr pîrâyân-ı zekâvet-i celiyye ḥilye-i İslâmı zîver-i düş-i ḳabûl etmekle taḥallî-yâb-ı sedâd u selâmet olup yevmen-fe-yevmen cihet-i rahmet-peyvest-i Cenâb-ı Risâlet-me‘âba rütbe-i ‘ubûdiyyetleri tezâyüd-pîrâ-yı îḳân ve te‘ekküd-sâz-ı bünyân-ı îmân olduğdan soñra şeref-i şoḥbet-i Seyyidü'l-Kevneyn ile âlâyiş-i dünyâ-yı deniden bi'l-küllîyye iğmâz-ı ‘ayn kendülere medâr-ı iftiḥâr olup hattâ fedâ-yı dâr u diyâr ü emvâl şî‘âr edinmişlerdir. Binâberîn ridâ-yı maḥâsin-irtidâ-yı ḳabûl-i İslâmı zîver-i gerden-i cân u dil etmeyen âbâ ve ebnâlarının ^(L.221a) ḳitâline şaf-beste-sâz-ı cihâd olmaḡla bünyân-ı nuşret-i dîn-i mübîne vaz‘-ı esâs-ı inḳıyâd etmişlerdir. Bu bâbda ḥâme-i fezâ’il-‘imâme-i ‘ulemâ-i a‘lâm ile zîver-i şahâyif-i i‘lâm ḳılınan âṣâr-ı nefâset-şî‘âr işbât-ı müdde‘â-yı muḥarrereye medârdır. Ammâ beyân-ı aḫheriyyet-i mu‘cizât-ı Mefḥar-ı mevcûdâtı işbâta taḳdîm olunan celâ’il-i delâ’il-i bedâyi‘-i aḳvâl şerâfet-iştimâl idigi bî-ḳîl ü ḳâldır. Şalla'llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Kısım-ı Şanî: Ol Mefḥar-ı evvelîn ve âḫirîn ‘aleyhi şerâyifü şalavâti'l-Meliki'l-Mu‘în’in kâlâ-yı girân-bahâ-yı murâ‘ât-i ḥuḳûḳı, endâm-ı zimmet-i ümmete sūzen-i vüçûb ile düzende ^(N147b) bir ḳabâ-yı zîbende idiginiñ tafşîli ebvâb-ı erba‘ada tertîl olunmaḡ-içün ḥayyât-kâr-ı fermâ-yı ifâde bu vechile icrâ-sâz-ı şan‘at-i icâdedir ki ol H‘âce-i bender-gâh-ı efḍaliyyetiñ ḳumâş-ı rahmet-intikâş-ı vüçûb-ı taṣdîḳ-ı risâletleriyle sūnen-i seniyyelerine ittibâ’in lüzûmun inbâ ve taḥattüm-i muḥabbet ve vüçûb-i ḳabûl-i münâṣaḫatların inhâ eşerinde tevḳîr-i Zât-ı meberret-simât-ı meḳârim ḥaşletleri ve iḳşâr-ı şalavât ve âdâb-ı ziyâret-i Ravza-i Muṭaḥhara-i nûrâniyyet-**(134b)** simâtı ile teng-bestegî-i ittişâfa mübâderetiñ lüzûm u vüçûbun tibyâna me‘vâ-yı bî-bahânedir. Hattâ bâb-ı evveli ol Ḳâ'id-i ketîbe-i aşfiyâ ‘aleyhi şerâyifü't-taḥâyânîñ farziyyet-i îmân ve vüçûb-i itâ‘atin mübeyyin ve taḥattüm-i ittibâ‘-ı sūnen-

i seniyyelerin mu‘lin olan celā‘il-i delā‘ili ihtivā ile şerāfet-iltivā olan fuşūl-i erba‘aya me‘vā-yı letāfet-peymādır. Pes ma‘lūm-ı tarḥ-endāzān-ı mebānī-i ‘ulūmdur ki esās-ı nübüvvet-i seniyye sāḥa-i melsā-yı nefsü'l-emrde dest-yārī-i kār-bendān-ı delā‘il-i kātī‘a ve berāḥīn-i sātī‘a ile istiḥkām-pezīr-i taḥaḥḳuḳ ve şübūt olmağın eyvān-ı hidāyet-‘unvān-ı īmān tılā-yı taşdīk-ı mā-cā’e bih ile muṭallā kılınmak lāzime-i zimmet-i uli'n-nuhā olduğu ²¹⁸⁷﴿فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا﴾ naşş-ı celālet-ārāsından hüveydā idiginden mā-‘adā ²¹⁸⁸﴿فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ﴾ fermūde-i (L221b) mükerremesiyle erkān-ı lüzūm-i itā‘atleri mü‘essesetü'l-bünyāndır. Pes teyessür-i duḥūl-i ‘ālī-serāy-ı īmān ol mi‘mār-ı rāst-hencār-ı eyvān-ı İslām'a īmā ile meşrūt ve çār-bāliş-nişīnī-i maḳşūd-ı taşdīk-ı Resūl-i ma‘ālī-nümūda menūtdur. Keyfe lā? Müdde‘ā-yı muḥarrere ²¹⁸⁹﴿وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا﴾ burhān-ı bāhirü'l-leme‘ānıyla müşbet ve ²¹⁹⁰﴿أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَيُؤْمِنُوا بِي وَبِمَا جِئْتُ بِهِ فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ﴾ ḥadīs-i i‘cāz-penāhiyla taḥattūm-pezīr-i zimmetdir. İmdi ol Ḥātime-i şaḥīfe-i bi‘sete īmān resīde-i menzīle-i vüçüb idigi zāhir ve itmām-ı merāsīm-i İslām taşdīk-ı ḳalbī ile iḳrārūn bi'l-lisān tev‘em olmağla meşrūt idigi bāhirdir. Zīrā dergāḥ-ı Risālet-destgāhdan ta‘allūm-sencān-ı İslām'a ²¹⁹¹﴿أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ﴾ maḳāl-i vācibü'l-imtişālī şudūr ve erkān-ı İslām'ı zıkr ile teşyīd-i mebānī-i cevābda te‘kīd-i emr-i Nebevī cılve-ger-i mināşşa-i zuhūr olup mustaḥbirīn-i īmāna ²¹⁹²﴿أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ، وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَالْقَدَرِ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ مِنْ اللَّهِ تَعَالَى﴾ cevāb-ı bā-şavābıyla ta‘līm-i ādāb-ı īmān buyurmuşlardır. Pes īmān ‘aḳd-i ḳalbī (N148a) İslām nuṭḳ-ı lisānīden ‘ibāret ve ittiḥād ve muṭābaḳat-ı lisān ü cenān şart-ı şıḥḥat-i īmān idigi müşbet olup ‘ıyāzen bi'llāhi te‘ālā dā‘ire-i mütābaḳatdan lisān ü cenānıñ miḳdār-ı zerre inhīrāfi rū-nümā olmağla sevād-ı nifāḳ tamğa-zen-i beyāz-ı ruḥsār-ı ittifāḳ olduğu şüretde

²¹⁸⁷ “Artık siz Allah’a, peygamberine ve indirdiğimiz nūra (Kur’an’a) iman edin.” Tegābun 64/8.

²¹⁸⁸ “...Allah’a ve (O’nun sözlerine inanan) Resūlüne, o ümmî peygambere iman edin...” A‘rāf 7/158.

²¹⁸⁹ “Kim Allah’a ve Peygambere inanmazsa bilsin ki, şüphesiz biz, inkārcılar için alevli bir ateş hazırladık.” Fetih 48/13.

²¹⁹⁰ “İnsanlarla, “lā ilāhe illallah” deyinceye, bana ve benim getirdiklerime inanıncaya kadar savaşırim. Bunu yaparlarsa benden kanlarını ve mallarını korumuş olurlar. İslām’ın gerektirdiği haklar ise bunların dışındadır. Onların kalplerinde gizledikleri şeylerin hesabı Allah’a aittir.” Buhārī, İmān 17, nr. 25; Müslim, İmān 34, nr. 21.

²¹⁹¹ Allah’tan başka ilāh bulunmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Resūlü olduğuna şehādet etmendir.” Buhārī, İmān 37, nr. 50, Tefsīr 31/2, nr. 4777; Müslim, İmān 2, 5, 7, nr. 8-10.

²¹⁹² Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, āhiret gününe inanmandır. Bir de kadere, hayır ve şerrin Allah’tan olduğuna İmān etmendir.” Buhārī, İmān 37, nr. 50, Tefsīr 31/2, nr. 4777; Müslim, İmān 2, 5, 7, nr. 8-10.

hırmen-i ‘ömr nâ-be-sâmân ber-bâd-kerde-i şarşar-ı hüsran idigi ²¹⁹³(إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَادِبُونَ) naşş-ı celîlül’-kaşşından rû-nümündür. Felâ-cerem şehâdet-i lisânî muhâlif-i taşdîk-ı kalbî olmağla dâhil-i havza-i imân ve hâric-i sūr-i İslâm ve ikâna istihkâk-ı ‘azâb-ı nîrân nümâyandır. Felihâzâ bu bâbda resm-endâzân-ı şuver-i efdâl evc-i ihtimâl tarhıyla ^(L222a) levha-pîrâ-yı hayâl olmuşlardır ki biri şehâdet-i lisânî iş‘âr-âver-i İslâm-ı zâhirî ve muhâlefet-i kalbî ızmâr-pîrâ-yı inkâr-ı bâtînî olmağla **(135a)** bi’n-nazar ilâ zâhir-i hâlihî icrâ-yı merâsim-i ahkâm-ı şer‘iyyeniñ maqarrı olup ahkâm-ı bâtînîsi beynehû ve beyna’llâh verâ-yı perde-i meşîyyeti’llâhda olmanıñ mazharıdır. Biri daği taşdîk-ı kalbî tahakkuk-pezîr olduğdan soñra ibrâz-ı muzmere ‘adem-i ittisâ‘-ı vâkt ü zamân şüret-yâb-ı imkân olmamağla mertebe-i ihtirâmda güm-nâm olmağdır. Bu şüretde ikrâr-ı lisânî cilve-ger-i minâşsa-i şudûr olmadıkça şahid-i zîbâ-cemâl-i imân ‘arz-ı ‘izâr-ı nûrâniyyet-intimâ yâhud verâ-yı perde-i merdûdiyyetde pâ-der-kafâ idigi me’vâ-yı ihtilâf-ı eslâf olup ‘adem-i cevâza kâ’ilîn ‘indinde hisse-mendî-i simât-ı İslâm’dan hırmân ile istihkâk-ı ‘azâb-ı nîrân ‘alâ vechi’l-hulûd rû-nümûd olup cevâzına zâhibîn ‘indinde ve (يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ) ²¹⁹⁴مِنْ أَيْمَانٍ) hadîs-i bâhirü’l-leme‘ânî üzre mü’mînün bi’l-kalb terk-i ikrâr bi’l-lisândan gayrı ‘işyân ile zîr-bâr-ı te‘ab olmadığı taqdîrce ba‘de duhûli’n-nîrân tena‘um-pîrâ-yı telezzüzât-ı cinân idigi mağallinde beyân olunmuşdur. Biri daği taşdîk-ı kalbî mevcûd ve ikrâr-ı lisânî ma‘a’l-‘ilm bi-lüzûmih nâ-bûd olmağla bermuktezâ-yı ‘ilm-i mübeccel ‘adem-i vücûd-ı ‘amel kezâlik cây-gâh-ı ihtilâf-ı kümmel olup ‘inde’l-ba‘z taşdîk-ı kalbî bâ‘iş-i ‘adem-i hulûd ve ‘inde’l-ba‘zî’l-âhar nâ-tamâmî-i bünyân-ı imân bâ‘iş-i tezelzül-i tāk-ı taşdîk-ı kalbî idigi bâdî-i indirâs-ı kavâ‘id-i İslâm olmağla vukû‘-ı mehlike-i hulûd fi’n-nâr âşikârdır. Binâberîn şâhib-i kitâb şihhat-i kavî-i ahîre zehâb ile târik-i ikşâr-ı güftârdır. Felihâzâ vaşf-ı imân kâbil-i ziyâde ve nokşân idüğünüñ tafşîli hâric-i sūr-ı mâ-nañnû bih olmağla bu miqdâr ile iktifâ muhtâr-ı şâhib-i Şifâ’dır.

Faşl-ı Evvel: Vücûb-ı itâ‘at-i Resûl-i mufaddal şart-ı vücûb-ı imânun bih ve bi-mâ-câ’e bih idigin beyâna me’vâ-yı mükemmeldir. Vâkı‘â fermûde-i mükerreme-i ^(L222b)

²¹⁹³ “(Allah,) o münâfıkların hiç şüphesiz yalancılar olduklarına (elbette şahitlik eder).” Münâfikûn 63/1.

²¹⁹⁴ “Kalbinde zerre kadar İmânı olan Cehennem’den çıkacaktır.” Benzer lafızlarla; Tirmizi Sıfatu Cehennem 10, nr. 2601.

naşş-ı ²¹⁹⁵﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ﴾ mazmûn-ı celîlesiyle ²¹⁹⁶﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ cemîli ^(N148b) vücûb-i itâ‘at-i Resûl-i ser-efrâza delâlet-sâz olup ²¹⁹⁷﴿مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ﴾ fermûde-i celâlet-penâhından daği itâ‘at-i Resûl-i Ekrem şart-ı itâ‘at-ı Hâllâk-ı ²¹⁹⁸﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ güvâh-ı bî-
iştibâhından kezâlik vücûb-i tebe‘iyyet ma‘lûmdur. Pes Cenâb-ı Fermân-Fermâ-yı halk u icâda itâ‘at, itâ‘at-i Mefhâr-ı Mevcûdât ile be-hem-beste olmağın imtişâl-
pîrâyân-ı şevâb-ı cezîle şâyeste ve zehâb-âverân-ı hilâf-ı ‘azâb-ı elîm ile dil-
şikestedir. Keyfe lâ? Müdde‘â-yı muharrere ²¹⁹⁹﴿وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ﴾ naşş-ı
celâlet-mesâlikiyle müşbet olup ²²⁰⁰﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ mantûk-ı
münifince meş‘ale-efrûzân-ı risâlet, delâlet-sâz-ı tarîk-ı istikâmet-i refîk-ı hidâyet
olmağla ittibâ‘-ı senen-i sünen-i celiyyeleri bâ‘iş-i menzîl-resî-i necât idigi takarrur-
simâtdır. İmdi vücûb-i taşdîk-ı mâ-câ’e bih ve taḥattüm-i itâ‘at-i Resûl-i muntebih
bî-mirâ ve taḥaḥkuḥ-ı muḳaddime-i mezkûre netîce-peḫîr-i itâ‘at-i İlâhî idigi
kaḫiyye-i celiyyedir. Felihâzâ Sehl-i Tüsterî; **(135b)** “taşvîr-i şâhid-i zîbâ-cemâl-i
İslâm’da merâsim-i ²²⁰¹﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ﴾ mürâ‘at için ittihâz ile ruḫsâr-ı İslâm’ın rû-
nümâlığı mâ-lâ-keîâmıdır” demişdir. Hattâ mîzân-ı ḫâme-i Semerkandî’den daği edâ-
yı ferâyiz ü vâcibât lâzime-i zimmet-i diyânet-simât idigi gibi, ittibâ‘-ı sünen-i
Resûl-i hidâyet-efken lâzım-ı melzûm-ı itâ‘at-i Zül-Minen idigi mişâl-i âb-i zülâl
cârîdir. Ve ba‘zı fuḫûldan menḳûldur ki imtişâl-i evâmir-i ‘aliyye-i Şamedâniyye ve
itâ‘at-i mâ-bellağâ’r-Resûl’e mübâderet-i celiyye ile teşyîd-i mebânî-i İslâm şüret-
peḫîr ve ‘inde’l-ba‘zı’l-âḫar Rubûbiyyet-i Rabb-i Ekber’e şehâdet-i şâdîkâne ve
nübüvvet-i Nebiyy-i Zîşân’ı taşdîkde bî-bahâne olmağla taḥaḥkuḥ-maşırdır. Keyfe
lâ? Zîver-baḫş-ı ^(L223a) şaḫîfe-i aşl-ı kitâb olan esânîd-i şîḫhat-nişâb ile Cenâb-ı Ebî
Hüreyre-i feẓâ’il-me’âbdan mervîyy-i şerâfet-intisâbdır ki ol Tûtî-i ḫand-ḫâr-ı
ḫaḫkāniyyet ^(M)﴿مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَمَنْ أَطَاعَ أَمِيرِي فَقَدْ أَطَاعَنِي وَمَنْ

²¹⁹⁵ “Ey iman edenler! Allah’a ve Resûlüne itaat edin.” Enfâl 8/20.

²¹⁹⁶ “De ki: “Allah’a ve Peygamber’e itaat edin.” Âli İmrân 3/32.

²¹⁹⁷ “Kim peygambere itaat ederse, Allah’a itaat etmiş olur.” Nisâ 4/80.

²¹⁹⁸ “Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin.” Haşr 59/7.

²¹⁹⁹ “**Kim Allah’a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar**, Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, siddiklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birlikte dirler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır.” Nisâ 4/69.

²²⁰⁰ “Biz her peygambere sırf, Allah’ın izni ile itaat edilmek üzere gönderdik.” Nisâ 4/64.

²²⁰¹ “**Peygamber size ne verdiyse** onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah’ın azabı çetindir.” Haşr 59/7.

²²⁰² (عَصَانِي) suhan-ı i'cāz-efkeniyle ta'līm-i tavr-ı diyānet buyurmuşlardır. Pes itā'at-i Resūl bī-mirā itā'at-i Hudā ve 'iṣyān-ı Resūl-i Zīṣān 'iṣyān-ı Raḥmān idüğü tābān olmağın şekl-i evvel intāc-sāz-ı tena'um-i mükemmel ve şekl-i ṣānī netīce-peṣīr-i ḥusrān ü peṣīmānī idüğü müdelleldir. Hattā vaqt-i kudret-i itā'atde mūmāṭale ve müsāhele ba'de fevti'l-vaqt izhār-i ḥāhiṣ-i itā'atile ne mertebe muḳābele olunsā sūd-baḥş-ı mu'ādele olmadığı (يَوْمَ تُقْلَبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا نَاشِئًا) ²²⁰³ (إِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ) tırāz-ı vüḥūb idüğü 'aliyye ve ictināb-ı nevāhī-i celiyye rāṭibe-^(149a) ḥadīṣ-ı nefīsiyle mübeyyendir. Bināberīn ol ²²⁰⁴ (وَإِذَا أَمَرْتُمْ بِأَمْرٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ) Gül-i gülşen-serāy-ı Levlāk işāre-i nūkhet-i lüzūm-i itā'atile būy-āver-i meṣāmm-ı va'z-ı pāk olup ²²⁰⁵ (كُلُّ أُمَّتٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ أَبَى) ḳavl-i i'cāz-intimāsiyla sīne-i ḥitābı ḳāk buyurduklarında istifhām-sencān-ı ma'nā-yı "أَبَى"ya icābetde (مَنْ أَطَاعَنِي نَخَلَ الْجَنَّةَ) ²²⁰⁶ (وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى) deyü şerḥ-endāz-ı şadr-ı ğıṭa-i mu'teber olmuşlardır. Hattā zīver-ārā-yı suṭūr-i **Şaḥīḥ-i Buḥārī** olan aḥādīṣ-i ḥisān-ı Peyğamberī'den bu eṣer-i mu'teber irād-ı meṣel-i 'ibret-āver ile ifāde-i lüzūm-i itā'at-i Ḥayru'l-Beşer'de sūd-perverdir ki Cenāb-ı Kā'id-i Ketūbe-i Aşfiyā zāt-ı ıstīfā-pīrāların bir zümre-i vefīreye teveccüh-künān olan ceyş-i mübārezet-'ayşīn tecāşūm ve terākūmünden kendüleri āġāh-sāz olan kārḍān-ı şavāb-dīde teşbīḥ buyurmuşdur ki manzūr-ı nazar-ı iz'ānı olan cünūd-ı yaġmā-nümūduñ rāḥle-bendī-i ^(L223b) 'azmlerinden tenzīr ile irā'et-kār-ı sūy-i necāt olduḳda le'ālī-i pend-i ḥıred-mendi ḳurṭa-i bināġuş-i iz'ān etmekle itā'at eyleyen gürūh-i enbūh ol şeb menzil-res-i selāmet olmağla vāşıl-ı maṭlab ve zāḥibān-ı semt-i ḥilāf olan gürūh-i tekzīb-ittişāf tünd-bād-ı debūr-ı düşmenān ile hevā-yı **(136a)** itlāfda pervāz-kerde-i telef idüğü netīce-i muḳaddime-i iḥtilāfdır. ²²⁰⁷ Pes Zāt-ı ḥaḳḳāniyyet-simāt-ı risālet-destgāha itā'at-pīrāyān ve īmān-ı mā-cā'e bih ile sermāye-dārān-ı iz'ān mehleke-i 'azāb-ı nīrāndan ḥalāş u rehā ile vāşıl-ı dāru'n-

²²⁰² "Bana itāat eden Allah'a itāat etmiş, bana karşı gelen Allah'a karşı gelmiş olur. Benim emīrime itāat eden bana itāat etmiş, benim emīrime karşı gelen de bana karşı gelmiş olur." Buhārī, Ahkām 1, nr. 7137; Müslim, İmāre 32, 33, nr. 1835.

²²⁰³ "Yüzlerinin ateşte bir yandan bir yana döndürüleceği gün, "Keşke Allah'a ve Resūl'e itaat edeydik" diyecekler." Ahzāb 33/66.

²²⁰⁴ "Size herhangi bir şeyi yasakladığım zaman ondan kesinlikle sakınınız, bir şeyi emrettiğimde de onu, gücünüz yettiği ölçüde yerine getiriniz." Buhārī, İ'tisām 2, nr. 7288; Müslim, Hac 412, nr. 1337.

²²⁰⁵ "İstemeyenler dışında, ümmetimin tamamı Cennet'e girer." Buhārī, İ'tisām 2, nr. 7280.

²²⁰⁶ "Bana itāat edenler Cennet'e girer, bana karşı gelenler ise Cennet'i istememiş demektir." Buhārī, İ'tisām 2, nr. 7280.

²²⁰⁷ Buhārī, İ'tisām 2, nr. 7283; Müslim, Fezāil 16, nr. 2283.

na‘īm-i cinān olup reh-revān-ı sūy-i tekzīb ğark-āb-ı baħr-i ta‘zīb idigi bī-gümāndır. Felihāzā ḥadīṣ-i āḥarda ol Bedī‘u'l-beyān mefhūm-ı merķūmı ma‘ānī-i şūmār-ı tibyān olmaķda teşbih-i āḥar ile bu gūne edā buyurmuşdur ki bānī-i dār-ı hıṣānet-medārıñ cīrānına ferşīde-kerde olan simāt-ı ni‘ām-ı gūn-ā-gūndan it‘ām içün firistāde olunan dā‘ī-i nīk-ḥāha icābet-sāzān ḥiṣṣe-mend-i nevāle-i iḥsān ve nūkūl-āverān esīr-i cū‘-ı ḥırmān oldığı gibi, dār-ı tena‘‘um-medār-ı Firdevs-i berīne min kıbeli'r-Rabbī'r-Raḥīm dā‘ī-i kerīm ve Resūl-i ḥalīme icābet-pīrāyān itā‘at ve imtişāl-i emr-i Rabbu'l-‘İzzet etmegin duḥūl-i dāru'n-na‘īm-i cennet ile pūr-meserret ve ‘iṣyān-āverān-ı tekzīb ve ictināb-sencān-ı taşdıķ olan cehālet-fırīb-i ‘adem-i itā‘at-i Nebiyy-i güzīn ve ‘adem-i imtişāl-i emr-i Ḥālīķ-ı semavāt ve araḍīn ile istiḥķāk-pīrā-yı ‘azāb-ı nīrāndır. İmdi ol Dā‘ī-i ḥaķķāniyyet-murā‘īniñ zāt-ı risālet-simāt-ı muşaddaķı fāriķ-ı beyne'l-ḥaķ ve'l-bāṭıl idigi muḥaķķaķdır.²²⁰⁸ Şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faṣl-ı Şānī: Ol ^(N149b) Çār-bāliş-nişīn-i erīke-i bi‘set ‘aleyhi efḍalü's-şalavāt mā-esra‘ati's-şabā ve hebbet ḥazretlerine ittibā‘ ve iķtidā vācib ve sünen-i seniyye-i ḥaķķāniyyet-pīrāların icrāya ihtimām içün dāmen be-meyān olmaķ lāzım u lāzib idigin beyāna me‘vā-yı bī-bahānedir. Müdde‘ā-yı muḥarrere ^(L224a) ²²⁰⁹﴿إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي﴾ fermūde-i mūkerremesiyle ²²¹⁰﴿فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ﴾ naşs-ı celālet-ķaşşıyla şübūt-pīrādır. Bināberīn ²²¹¹﴿لَقَدْ كَانَ﴾ āyet-i i‘cāz-simātıyla ²²¹²﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ nazm-ı belāġat-sicminiñ mefhūm-ı münīfince ḥayṭu'l-vücūb-i ittibā‘-ı Resūl-i muṭā‘ tavķ-ı gerden-i mü‘minīn ve mü‘mināt idügi beyyinü'l-iltimā‘dır. Keyfe lā? Lafz-ı celīl-i ²²¹²﴿أُسْوَةٌ﴾ ittibā‘-ı sünen-i Nebeviyye'den ‘ibāret olup ḳalben ve ḳāleben terk-i muḥālefetden girizende ve ḳavlen ve fi‘len itā‘at-i Resūl-i hidāyet-vuṣūle lüzūm-i mübāderetden kināyet idigi

²²⁰⁸ Buhārī, İtisām 2, nr. 7281.

²²⁰⁹ “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.” Âli İmrân 3/31.

²²¹⁰ “O hâlde, Allah’a ve O’nun sözlerine inanan Resûlüne, o ümmî peygambere iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.” A‘râf 7/158.

²²¹¹ “Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da verdiği hükme, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar.” Nisâ 4/65.

²²¹² “Andolsun, Allah’ın Resûlünde sizin için; Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah’ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.” Ahzâb 33/21.

ser-sûre-i şahâyif-i kütüb-i tefsîrdir. Hattâ ²²¹³﴿صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ﴾ kavlı-i belâgat-evli ittibâ‘-ı sünen-i seniyye-i Nebeviyye mā-bihî'l-ihtidā’ tarikat-ı ‘aliyye-i celiyye idügiyle müfesser ve Cenâb-ı Resûl-i re’fet-perver müzekkî-i nüfûs-i ümmet ve mu‘allim-i kitâb u sünnet olup ümmet-i merhûmelerin şîrât-ı müstakîme berây-ı hidâyet-i tâc-dâr-ı bi’set ve emr-i nübüvvetleri maḥẓ-ı rahmet-i Raḥmân-ı ‘amîmü'l-meberretidir. Felihâzâ kılâde-i inkıyâd-ı Nebevî'yi zîb-âver-i gerden-i itâ‘at eyleyen hûş-mend-i istikâmet-muḥtevhî mev‘ûd-i ğufrân ve müsteḥakḳ-ı na‘îm-i cinân olup şîḥhat-i mizâc-ı î mân ḥamiyye ‘ani'l-‘işyân ile tâbândır. **(136b)** Binâberîn ârâstegân-ı ihtidâya muḥabbetu'llâh ile ibtihâ muḥabbet-i Resûl-i re’fet-pîrâ ile cilve-nümâ ve bu ma‘nâ-yı celâlet-intimâ imtişâl-i evâmir-i İlâhiyye ve ittibâ‘-ı sünen-i seniyye-i Nebeviyye ile rûşenâdır. Felihâzâ muḥabbetu'llâh bürûz-i ‘afv u in‘âm ve zuhûr-i rahmet ü ikrâmdan ‘ibâret olup şeref-i î mân ile şeref-yâbân sezâ-vâr-ı ma‘nâ-yı muḥabbet olmağla resîdegî-i ser-menzil-i maḳşûda şâyân idügi menḳûl-i kibâr-ı feẓâ’il-bünyândır. Binâ‘en ‘aleyh;

تَعْصِي الْإِلَهِ وَأَنْتَ تُظْهِرُ حُبَّهُ ... هَذَا لَعَمْرِي فِي الْقِيَاسِ بَدِيعُ

لَوْ كَانَ حُبُّكَ صَادِقًا لَأَطَعْتَهُ ... إِنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ يُحِبُّ مُطِيعٌ ²²¹⁴

(L224b) kıt‘a-i elmâs-şu‘â‘ının mefhûm-ı i‘câz-iltimâ‘ınca muḳaddime-i muḥabbet netice-peẓîr-i itâ‘at ve ‘aksiniñ naḳẓını îcâbı bî-minnetdir. Hattâ İmâm Kuşeyrî'den menḳûl-i şîḥhat-mevşûldür ki muḥabbet-i İlâhiyye ile ârâstegî-i ‘abd-i şâdık imtişâl-i evâmir-i Rabbâniyye'den ‘ibâret ve muḥabbet-i Hâlîk-ı bî-çûn u çirâ bende-i rızâ-cüyâyâ rahmetden kinâyetdir. Keyfe lâ? Resânîd-i şîḥhat-meşânîd ile ‘İrbâz bin Sâriye'den mervîdir ki Cenâb-ı Ḥatîb-i Minber-i Risâlet ‘aleyhi a‘le't-^(N150a) (فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمُهَدِّينَ بَعْدِي عَصُوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ تَاهِيَّيْتِ) ²²¹⁵الْأُمُور فَإِنَّ كُلَّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ

²²¹³ “Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet.” Fâtiha 1/6.

²²¹⁴ “Allah’ı sevdiğini söyler, ama O’na isyan edersin. Yemin ederim ki, bu pek garip bir iştir. Gerçekten sevseydin, O ’na itâat ederdin. Çünkü seven sevdiğine itâat eder.” Bu şiirin Râbiatü'l-Adeviyye (v. 135/752) veya Abdullah ibni'l-Mübârek (v. 181/797) veya hikmetli şiirleriyle ünlü Mahmûd ibni Haşan el-Varrâk’a (v. 225/840 civarı) ait olduğu belirtilmektedir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 291.

²²¹⁵ “Size gerekli olan, benim sünnetime ve doğru yola ulaştırılmış Hulefâ-i Râşidîn’in sünnetine yapışmaktır. Bu sünnetlere sımsıkı sarılınız. Sonradan dine sokuşturulan işlerden uzak durunuz. Çünkü sonradan dine sokulan her şey bid attır, her bid’at ise sapıklıktır.” Ebû Dâvûd, Sünnet 5, nr.

(137a) enîsi maẓmûn-ı münîfince ahlâk-ı mekârim-ittisâk-ı Nebeviyye âdâb-ı Kur'âniyye ile müttahidetü's-seciyye olup haber-i re'fet-eşer-i kavlı ü fi'l-i Nebevî mübtedâ-yı Kur'an-ı bâhirü'l-leme'ândan ahlâm-ı şer'iyyeniñ haberin hâvî olmağla ittibâ' ve iktidâlarınıñ resîde-i rütbe-i vücûb idigi bî-mirâdır. Felihâzâ (مَنْ أَتَدَىٰ بِي فَهُوَ) ²²²⁰ hadîs-i şerâfet-enîsinden pâ-nihâdân-ı hıttâ-i İslâm'a lüzûm-ı ittibâ'-ı Resûl-i mekârim-âlûd tavk-ı gerden-i vücûb idigi mefhûm-ı bihbüddur. Binâberîn ahsen-i hadîs, kitâbu'llâh ve hayr-ı hüdâ, hüdâ-yı Mefhâr-ı her dü-serâ ve muhdeşât-ı umûr, inbi'âs-âver-i şürûr idigi Ebû Hüreyre ^(N150b) rivâyetiyle şihhati muḳarrere olan hadîs-i şerîfiñ mefhûm-ı münîfidir. ²²²¹ Hattâ kitâb-ı müstetâb-ı 'ilm-i diyânet, ebvâb-ı selâsedan 'ibâret olup bâb-ı evveli mefhûm-ı muḳkemât-ı âyât-ı beyyinât ve bâb-ı şânîsi sünnet-i Mefhâr-ı Mevcûdât ve bâb-ı şâlişi farîza-i 'adîle-i muḳarrere idigi ma'lûm-ı erbâb-ı fuhûmdur. ²²²² Binâberîn velev ḳalîlen sünnet üzre olan 'amel, bid'ata mebnî olan 'amel-i keşîrden hayr idigi rivâyet-i Ḥasen bin Ebî'l-Ḥasen ile şâdî-efken-i ḳulûb-i müstemi'in olan hadîs-i şerâfet-âğîniniñ maẓmûn-ı bihînidir. ²²²³ Keyfe lâ? İstimsâk bi'l-'urveti'l-vuşḳâ-yı sünnet-i seniyye bâ'is-i duḥûl-i dâru'n-na'im idigi kezalik me'âl-i hadîs-i şerâfet-ḳarîndir. ²²²⁴ (L225b) Hattâ 'inde fesâd-ı mizâci'l-ümme ḥabl-i metîn-i sünnet-i seniyye-i Kâşifeti'l-Ğumme netîce-peẓîr-i ecr-i câvîd olmağda resîde-i rütbe-i ecr-i mi'etü şehîd idigirivâyet-i Ebî Hüreyre-i feẓâ'il-pîrâ ile müşbet olan hadîs-i şerîfiñ mantûḳ-ı münîfidir. ²²²⁵ Zîrâ Hürşîd-i 'âlem-tenvîr-i âsumân-ı nübüvvetiñ burc-ı beḳâya taḥvîlinden soñra teşettüt-i umûr-i ümmet şüret-nümâ-yı mir'ât-i zuhûr olacağı irâ'et-i Şânî-i Lem-yezel ile ma'lûm-ı Cenâb-ı Resûl-i mufaddal olmağın eczâ-yı a'mâl-i benî-i İsrâ'îl yetmiş iki millete müfterik olduğu gibi 'aded-i a'dâd-ı ümmet-i sencîde daḥî yetmiş üç millete resîde olacağı müteḥakkıḳ olup mecmû'unuñ maşîri sa'îr iken ancak ferd-i ekmeliniñ mev'îli dâru'n-na'im-i cennet idigi mişâl-i

²²²⁰ “Benim yolumda yürüyenler bendendir; benim sünnetimden yüz çevirenler ise benden değildir.” Abdürrezzâk, **el-Musannef**, c. XI, s. 291; Ma'mer ibni Râşid, **el-Câmi'**, c. XI, s. 291, nr. 20568). Hadisin “Benim sünnetimden yüz çevirenler benden değildir.” kısmı Buhârî, Nikâh 1, nr. 5063; Müslim, Nikâh 5, nr. 1401'de de geçmektedir.

²²²¹ Müslim, Cum'a 43, nr. 867; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 319.

²²²² Ebû Dâvûd, Ferâiz 1, nr. 2885; İbni Mâce, Mukaddime 8, nr. 54.

²²²³ Abdürrezzâk, **el-Musannef**, c. XI, s. 291; Ma'mer ibni Râşid, **el-Câmi'**, c. XI, s. 291, nr. 20568.

²²²⁴ Ahmed ibni Hanbel, **el-Akîde**, s. 60; Aliyyü'l-Kârî, bu rivâyet hakkında “Metni bilinmemekle beraber, mânası sahihtir.” demiştir (**Şerhu's-Şifâ**, c. II, s. 20).

²²²⁵ Beyhakî, **ez-Zühdü'l-Kebîr**, s. 118, nr. 207.

mürvārīd-i güzīde dürc-i dehān-ı feşāhat-bünyān-ı Nebevī'den nişārende-i dāmān-ı ma'ālī-nişān-ı aşhāb-ı kirām olduğda istinbā-sencān-ı Fırka-i Nāciye'ye icābetde Zāt-ı sa'ādet-perver ile aşhāb-ı ma'ālī-güsterlerine iktidā-āverān fırka-i nāciye-i şādī-resān idigi beyān buyurulmuşdur.²²²⁶ Bināberīn ihyā-sencān-ı sünnet-i seniyye-i Nebeviyye izhār-ı zıkr-i cemīl-i Nebevī ile terfī'-i şān-ı ma'ālī-nişān-ı Muştāfavī'ye mübādirīn idiginden nāşī zīr-i sāha-i Cenāb-ı Nübüvvet-penāhda müstazıll-i rāhat ve şeref-yāb-ı refākat-i Şefī'-i ümmet olarak duhūl-i dāru'n-na'īm ile menzil-res-i ten'īm idigi hadīs-i meserret-āveri rivāyet-i Enes-i sa'ādet-res ile şübūtuñ mazharıdır.²²²⁷ Hattā 'Amr bin 'Avf'dan daḥi merviyy-i eltafdır ki ol Bülbül-i gülşen-gāh-ı nübüvvet, Bilāl bin Hāriş'e hitāba terāne-gūy-i maḳāl olup Hürşīd-i sipihr-i (137b) risālet olan zāt-ı sa'ādet-simātı taḥvīl-i burcuş-şeref-i āḥiret etdikden şoñra verā-yı perde-i ğufülde mestūr olan nuḳūş-ı sünen-i seniyyeden bir naḳş-ı dil-fırībi irā'et-sāzān-ı i'māle ilā inkıza'i'd-devrān ücūr-i cümle-i 'amel-sencān bilā-intikāş-ı şey'in minhum^(L226a) cilve-künān ve taşaddī-pīrāyān-ı aḥdāş-ı bid'ate daḥi terettüb iden vezriñ miḳdārı bi'l-kıyās ilā-mā-sebaḳ muḥaḳḳaḳ idigin i'lān^(N151a) buyurmuşdur.²²²⁸ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Sālīs: İktidā-pīrāyān-ı senen-i sünen-i Nebeviyye dār-ı na'īm-i muḳīmde mazhar-ı ālā-i seniyye idigine aşhāb-ı kirām ve e'imme-i a'lāmdan şeref-baḥş-ı vürūd olan āşār-ı şerāfet-ālūdı mu'lindir. Ezcümle zīver-baḥş-ı şaḥīfe-i aşl-ı kitāb olan esānīd-i şıḥhat-nişāb ile İbn-i 'Ömer-i sūtūde-siyerden merviyy-i mu'teberdir ki Āl-i Hālid'den bir merd-i 'ābid²²²⁹ Cenāb-ı İbn-i 'Ömer-i fezā'il-perverden; “şalāt-ı ḥavf ve şalāt-ı ḥazar Qur'ān-ı Kerīm-i bāhiru'l-leme'ānda musaṭṭardır. Lākin şalāt-ı seferde ḳaşr-ı rek'āt-ı erba'a pīş-āmed-i naḳar degil idigin” istinbā etdikde fī'l-i Nebevī ile şübūtun inbā ve kār-ı şerāfet-medār-ı Nebevī delīl-i mu'teddün-bih idigin inhā etmiştir.²²³⁰ Felihāzā sünen-i seniyye-i Risālet-ḳarīn ve tarīkat-i Hulefā-yı Rāşidīn ile 'amel bā'ış-i taşdīḳ-ı kitāb-ı mübīn ve medār-ı itā'at-i Rabbu'l-'Ālemīn idigi müstebīn olmaḡla taḳavvī-i dīn-i mübīne bādī ve tebdīl ve taḡyīrine efrāddan

²²²⁶ Tirmizī, İmān 18, nr. 2641.

²²²⁷ Tirmizī, İlim 16, nr. 2678.

²²²⁸ Tirmizī, İlim 16, nr. 2677; İbni Mâce, Mukaddime 15, nr.210.

²²²⁹ Bu zātın Ümeyye bin Abdillāh ibni Hālid olduğ rivayet edilmektedir.

²²³⁰ Mālik, Muvatta', Kasru's-salāt fī's-sefer 7; Nesāi, Taksīru's-salāt (giriş); İbni Mâce. İkāmet 73, nr. 1066.

bir ferd için taşaddī nā-mutaşavver olup verā-yı perde-i hilāfına nazar bir vechile cā'iz değil idigi muḳarrerdir. Felihāzā reh-revān-ı ma'mūre-i sünen-i seniyye vuşul-i menzil-i maḳşūd-ı aşlī ile rāḥat-ḳarīn idigi 'Ömer bin 'Abdul'azīz'den²²³¹ maḥkī-i sūtūde-āyındır.²²³² İmdi bu ṭarīḳ-ı sedād-ı refīḳden inḥirāf bā'ış-i ḥusrān idigi bilā-hilāf olup 'amel-i ḳalīl-i mesnūn, kār-ı bid'at-medār-ı keşret-maḳrūndan ḥayr idigi rūşen²²³³ ve i'tişām bi-ḥabli's-süneniñ necāt-efken idigi müberhendir.²²³⁴ Bināberīn 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb raḍıye 'anhu Rabbuhu't-Tevvāb berāy-ı ta'allūm-i ferā'iz ü sünen istiktāb ve ittılā'-ı ma'ānī-i naẓm-ı mübīnde aḥz-ı sünnet-i seniyyeyi istişvāb buyurup ta'līm ü ta'allūm-i 'ilm-i ḥālden mā-'adā terk-i ḳıl ü ḳālī şavāb 'add etmiştir. Ḥattā Zül'l-Huleyfe²²³⁵ nām maḥalle ḥayme-zen-i nüzül olduklarında ol Gevher-i yegāne edā-yı^(L226b) namāz-ı dü-gāne ile peyrev-i şanī'-i menī'-i Peygamberī olup ruḥşat-ı isḳāta menāṭ olan fi'l-i Nebevī ile 'amel ve sefer ḳaşr-ı şalāta maḥall idigin izḥār buyurmuştur.²²³⁶ Ve Ḥazret-i 'Alī raḍıye 'anhu Rabbuhu'l-Velī'niñ eṣnā-yı hacda iḥrām-bend-i ḳırān olmağla taḳarrüb-künānlığına Cenāb-ı 'Oṣmān raḍıye 'anhu'r-Raḥmān'ıñ men'ini Cenāb-ı Ḥaydar-ı Kerrār "sünnet-i seniyye-i Seyyidü'l-Ebrār efrāddan bir ferdiñ dā'ire-i men'ine medār degildir" deyü def' buyurmağla binā-yı lüzūm-i mürā'āt-ı merāsım-i sünnet-i seniyyeyi üstüvār etmiştir.²²³⁷ Felihāzā ol Menba'-ı yenābī'-i velāyet peyrev-i sünnet-i seniyye-i pür-şerāfet idigin beyānda ḳāmet-i mevzūn-ı ḥıram-ı zāt-ı güzīde-simātı lābis-i libās-ı Nübüvvet olmayup (138a) müvānis-i Ḥāmil-i vahy-i mübīn daḥi değil iken ba'de'l-inbā ḥasebül'-(N151b) istiṭā'a evāmır-i İlāhiyye'ye itā'at ve ittibā'-ı sünen-i seniyye-i Nebeviyye'ye ictihād lāzime-i zımmet idigin pīş-nihād etmiştir.²²³⁸ Bināberīn mürā'āt-ı merāsım-i sünnet-i seniyyeye himmet ihdās-ı bid'atden ḥayr idigi İbn-i

²²³¹ Hz. Ömer'in torunu olan Leylâ binti Âsım'ın oğlu olan ve örnek yaşayışı sebebiyle İslâm ümmetinin onun için Hulefâ-i Râşidîn'in beşincisi dediği tâbiîn büyüklerinden Ömer bin Abdulazîz, iki yıl halifelik yaptıktan sonra kırk yaşında iken 101/719'da vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 299.

²²³² Abdullah ibni Ahmed ibni Hanbel, **es-Sünne**, c. I, s. 357.

²²³³ Abdürrezzâk, **el-Musannef**, c. XI, s. 291; Ma'mer ibni Râşid, **el-Câmi'**, c. XI, s. 291, nr. 20568.

²²³⁴ Dârimî, Mukaddime 16, nr. 97.

²²³⁵ Zülhuleyfe, Medine'ye 6-7 mil uzaklıkta bir yer olup, Medinelilerin ve Suriyelilerin mîkât mahallidir. Onlar, hac ve umre için Zülhuleyfe'de iḥrâma girerler. Kandemir, **age.**, c. II, s. 301.

²²³⁶ Müslim, Müsâfirîn 12, nr. 691.

²²³⁷ Buhârî, Hac 34, nr. 1563, 1569; Müslim, Hac 158, nr. 1223.

²²³⁸ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 160; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. III, s. 132-133, nr. 4622.

Mes'ūd-i fezā'il-ālūddan menkūl-i güzidedir.²²³⁹ Keyfe lā? Fi'l-i Cenāb-ı Risālet-peymā ile şübūt-pīrā olan kaşr-ı şalāt fi's-sefer inkāra maḳarr olmak küfre berāber idigi Cenāb-ı İbn-i 'Ömer'den menkūl-i şihhat-perverdir.²²⁴⁰ Hattā Cenāb-ı Übeyy bin Ka'b taḥrīz-i mürā'āt-i merāsım-i sünen ü ādābda bu vechile ibrāz-sāz-ı cevābdır ki sebīl-i sünnet-i seniyyeye reh-yāb-ı sülūk olan rāst-revān-ı tarīḳ-ı müstaḳīmiñ ṭayy-ı merāḥil-i a'māl-i pür-behcetde tedārik-i zād ü rāḥilesi zıkr-i Ma'būdun bi'l-ḥaḳḳ ve ḥaşıyetu'llāh ile ifāza-i 'ibret idigi muḥaḳḳaḳ olup menzil-res-i selāmet olmaḳda ḍalāl ve 'azābdan rehā-yābdır. Keyfe lā? Ḥabl-i metīn-i şer'-i mübīne istimsāk ile sāḥa-i ḡabrāda ḥavfen mina'llāh iḳşı'rār, bād-ı ḥazān-ı ḥusrāndan maşūn olmaḡa medār olup bu maḳūle a'māl-i şāliḥayı i'māl iden ricālīñ nihāl-i bī-hemāl aḡşān-ı ef'ālī mehebb-i nesīm-i 'afv ü ḡufrān olmaḡla nümā-yāfte-i füyūzāt-ı İlahiyye idigi bī-gümān ve sebīl-i sünnet-i (L227a) seniyyeye sülūkda iḳtişād ḥilāfına ictihāddan ḥayr idigi tābāndır. Felihāzā mi'yār-ı a'māl-i 'ibād eger iḳtişād ve eger ictihād-ı menāhic-i enbiyā-yı kirām ve sünen-i Resūl-i fiḥām idigi mā-lā-keḷāmdır.²²⁴¹ Hattā 'Ömer bin 'Abdul'azīz'īñ 'ummāline ṭavr-ı tedbīr-i memleketi ta'līm ve keyfiyyet-i siyāset-i medeniyyeyi tefhīmde medār-ı dā'ire-i tenbīhi senen-i sünen-i seniyyeye muvāfaḳat ve ḥāric-i dā'ire-i sünnet olan 'amele 'adem-i mübāşeretdir.²²⁴² Felihāzā Cenāb-ı 'Aṭā²²⁴³ ²²⁴⁴﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾²²⁴⁵ āyet-i kerīmesin "ilā kitābi'llāh ve ilā sünneti'r-Resūl" maḳāl-i lü'lü'-mişāliyle tefsīr etmişdir. Bināberīn sünen-i seniyye-i Nebeviyye'ye ittibā'dan ḡayrıya mecāl muḥāl idigi naḳl-kerde-i İmām Şāfi'ī-i fezā'il-iştīmāldır.²²⁴⁵ Keyfe lā? "Ḥazret-i 'Ömer raḍıye 'anhu Rabbuhu'l-Ekber'īñ eṣnā-yı taḳbīl-i Ḥacer-i Esved'de keyfiyyet-i nef' u zarrdan müberrā olan ḥaceri taḳbīle mübāderet fi'l-i celīl-i Nebvī ile şübūt-pīrā olan müstaḥsenü'l-īḳā'a mübāşeretdür" deyü tervīc-sāz-ı ittibā'-ı sünnet idigi menkūl-i

²²³⁹ Dārimī, Mukaddime 23, nr. 223.

²²⁴⁰ Abdürrezzāk, **el-Musannef**, c. II. S. 519; Beyhakī, **es-Sünenü'l-Kübrā**, c. III, s. 140.

²²⁴¹ Abdullah ibni'l-Mübārek, **ez-Zühed**, s. 454; Ahmed ibni Hanbel, **ez-Zühed**, s. 161, nr. 1093.

²²⁴² Bu rivāyet için **bkz.** Ebū Nuaym el-İsfahānī, **Hilyetü'l-Evliyā**, c. V, s. 271.

²²⁴³ Atā bin Ebī Rebāh, Mekke'de yaşıyan ünlü fakih, muhaddis ve müfessirlerden olup kaynaklarda onun tefsire dāir bir eseri bulunduḡu rivāyet edilmiş, 114/732'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 304.

²²⁴⁴ "Herhangi bir hususta anlaşmazlıḡa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resulüne arz edin." Nisā 4/59.

²²⁴⁵ İbni Abdülber, **el-İstizkār**, c. II, s. 529.

fuḥūldur.²²⁴⁶ Hattā ‘Abdullāh bin ‘Ömer’in idāre-i cemel-i merkūbundan istinbā-kārāna “ittibā‘an li’s-sünneti’s-seniyye” idigin beyānı²²⁴⁷ ve Ebū ‘Osmān Hîrî’nin²²⁴⁸ kavlen ve fi‘len ittibā‘-kārān-ı sünnet-i seniyye, nāṭıkun bi’l-ḥikme ve murā‘āt-āverān-ı hevā, nāṭıkun bi’l-bid‘a idigin i‘lānı tervīcen li’s-sünneti’s-seniyye vuḳū‘-yāfte idigi bī-mirādır. Felihāzā ef‘āl ve aḥlāk-ı Nebeviyye’ye iḳtidā ve ekl-i ḥelāle icthād-i ğarrā ve cemī‘-i a‘mālde ihlāş-ı niyyete iḳdām, uşūl-i dīn-i mübīnden idigi Sehl-i Tüsterî’nin menḳūl-i fāḥiridir. (N152a) Hattā²²⁴⁹ ﴿وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ﴾ nazm-ı keriminde şeref-baḥş-ı nüzūl olan ‘amel-i şāliḥden murād iḳtidā-yı sünnet-i seniyye idigi şāhid-i müdde‘ā-yı muḥarreredir. Bināberīn ‘uryānen duḥūl-i ḥammāma mübāderet cive-ger-i mināşsa-i memnū‘iyyet idigine delālet eyleyen (مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ) ²²⁵⁰ (138b) ḥadīs-i şerīfî manṭūḳ-ı münīfince Cenāb-ı İmām Aḥmed bin Ḥanbel’in ‘uryānen ḥammāma duḥūlden nāsı men‘ī menāmda bā‘iş-ı ru‘yet-i Cibrīl-i Emīn olup tervīc- (L227b) sāz-ı sünnet-i seniyye olması bādī-i ‘ulūvv-i menzileti oldığın tebşīr etmiştir.

Faşl-ı Rābî: Nehy-i Resūl-i Medenî’den ‘adem-i ictināb müstelzim-i ḥusrān u ‘iḳāb idigin i‘lān için mersūmdur. Müdde‘ā-yı muḥarrere (فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ) ²²⁵¹ (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا) fermūde-i mükerreremesiyle ²²⁵² (وَيَنْبَغِ لَهُ الْهُدَى وَيَنْبَغِ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ) kavlı-ı şerīfîyle müberhendir. Hattā zīver-baḥş-ı şāḥife-i aşl-ı kitāb olan esānīd-i şīḥḥat-nişāb ile Ebū Hüreyre raḍıya’llāhu ‘anhdan şeref-baḥş-ı sāmi‘a-i rivāyetdir ki ol Rūḥ-ı Kāleb-i ‘Ālem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemīn yevmen mine’l-eyyām maḳdem-i sa‘ādet-fercāmları meḳābir-i müslimīni teşrīf ve tervīc-i ervāḥ-ı mü‘minīn ile ol maḥall-i dil-ārāyı taltīf buyurup eṣnā-yı zıkr-

²²⁴⁶ Buhārî, Hac 50, nr. 1596, 60, nr. 1610; Müslim, Hac 248-251, nr. 1270.

²²⁴⁷ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 32.

²²⁴⁸ Horasan bölgesinde tasavvufun yayılmasına öncülük etmiş olan ve Nişâbur’da Hîre mahallesinde yaşadığı için el-Hîrî nisbesiyle anılan Ebū Osmān el-Hîrî, Melâmilik konusundaki fikirleriyle tanınmış olup 298/910’da vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 305.

²²⁴⁹ “Her kim şan ve şeref istiyorsa bilsin ki, şan ve şeref bütünüyle Allah’a aittir. Güzel sözler ancak O’na yükselir. **Salih ameli de güzel sözler yükseltir.** Kötülükleri tuzak yapanlar var ya, onlar için çetin bir azap vardır. İşte onların tuzağı boşa çıkar.” Fâtır 35/10.

²²⁵⁰ “Allah’a ve âhiret gününe inanan kimse, peştamalsız hamama girmesin.” Tirmizî, Edeb 43, nr. 2801; Nesâî, Gusûl 2, nr. 399.

²²⁵¹ “Artık onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar.” Nûr 24/63.

²²⁵² “Kim, kendisine hidayet (doğru yol) besbelli olduktan sonra peygambere karşı çıkar, mü’minlerin yolundan başkasına uyarırsa, onu yöneldiği yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir varış yeridir.” Nisâ 4/115.

kitāb-ı mübîn ve sünnet-i seniyye-i Resûl-i Emîn'den ğayra ragbet ve meyli delîl-i ħumk idigin inhā ile aḥkām-ı kitāb ve sünnete itā'atın lüzûmun inbâları ﴿أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا﴾²²⁶⁰ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ (139a) fermûde-i mûkerremesi nüzûliyle te'kîd-ķarîn olduķda ol Mazḥar-ı te'yîdât-ı Rabbāniyye²²⁶¹ ﴿هَٰلَكَ الْمُنْتَطَعُونَ﴾ kavî-i şerîfiyle taḥzîr-senc-i zümre-i müsâhilîn olmuşdur. Bināberîn Ḥazret-i Şiddîķ-ı Ekber ḥavfen mine'z-żarar sünen-i seniyye-i selāmet-āverden hîç bir sünnet-i seniyyeyi terk etmedigin ḥaber vermişdir.²²⁶²

Bāb-ı Şānî: Ol Mefḥar-ı her dü-serā 'aleyhi şerāyifü't-taḥāyānıñ lüzûm-i muḥabbet ve vüçûb-i muḥāleşetlerin beyāna me'vā ve penç faşl-ı belāġat-vaşl ile zîbā-maḥatt-ı fevā'id-i 'uzmādır. Fi'l-vāķi' ol Mihr-i 'ālem-tāb-ı risālet 'aleyhi şerāyifü't-taḥiyyetiñ mişkāt-ı zîyā-pāş-ı şeş cihet olan zāt-ı pür-nūrāniyyetleri vesîle-i inkişāf-ı deycûr-i cehālet ve zerî'a-i indifā'-ı zālām-ı ḍalālet olup kudûm-i hidāyet-mevsûmları 'ālemiyāna rahmet olmaġla pertev-i envār-ı nübüvvetlerinden müstefizān-ı lem'a-i yakîn olan mü'minîn gül-berg-i ruḥsār-ı nevvārlarınıñ hezār-vār 'āşîķ-ı zārî ve şem'-i şebistān-ı hidāyet olan vüçûd-i hüdā-nümûdlarınıñ pervāne-i cān-sipārî idikleri gibi vişāl-i cemāl-i cemîlleriniñ ez-dil ü cān müştāk ve ümmîd-vārî olmak herāyîne mukteżā-yı teşekkür-i ni'met idigi 'inde'l-uķalā^(L228b) emr-i müşbet idiginden mā-'adā ḥubb u vālā-yı bî-hemālleri lâzime-i zimmet-i îmān ve vüçûb-pîrā-yı 'uhde-i îķān idigi ﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ﴾²²⁶³ fermûde-i mûkerremesiyle sâbit olmaġın muḥabbet-i Ḥabîb-i Ekrem ehemm ü elzem ve kılāde-i gerden-i İslāmiyān idigi müsellemdir. Binā'en 'aleyh āyet-i kerîme-i merķûme ile Zāt-ı nübüvvet-pîrāları sezā-vār-ı muḥabbet ü velā idigin inbā ve dil-bestegān-ı eķārib ü emvāl mazḥar-ı ḥusrān olmaġla pā-māl idigi inhā buyurulduķdan soñra terabbuş-ı 'azāb ile tenzîr buyurulduķı daḥi zeyl-i āyet-i merķûmeden müstefāddır. Keyfe lâ? Derûn-i aşl-

²²⁶⁰ “Kendilerine okunan kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmedi mi?” Ankebût 29/51.

²²⁶¹ “Sözünde ve davranışlarında haddi aşan kimseler helâk oldular.” Müslim, İlim 7, nr. 2670; Ebû Dâvûd, Sünnet 5, nr. 4608.

²²⁶² Faşl-ı Rābî: Nehy-i Resûl-i Medenî'den Ḥazret-i Şiddîķ-ı Ekber ḥavfen mine'z-żarar sünen-i seniyye-i selāmet-āverden hîç bir sünnet-i seniyyeyi terk etmedigin ḥaber vermişdir: — N.

²²⁶³ “De ki: “Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz bir ticaret ve beğendiğiniz meskenler size Allah'tan, peygamberinden ve O'nun yolunda cihattan daha sevgili ise, artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin! Allah, fasık topluluğu doğru yola erdirmez.” Tevbe 9/24.

1 kitâb-ı şihhât-nişâbda keşide-i silk-i suṭūr olan ferâ'id-i esânîd-i şahîḥa ile tevşîḥ-i maẓmûn-ı naşş-ı kerîm ve terşîḥ-i mefhûm-ı Kûr'ân-ı 'Azîm rivāyet-i Ebî Hûreyre ve Enes ile bu minvâl-i zîbâ-cemâl üzre terkîm olunmuştur ki ol Gevher-i yek-dâne-i kûlzümi-ḥüsn ü bahâ 'aleyhi mine's-şalavât evfâha beyân-ı lüzûmi-ḥüsn ü velâlarında ²²⁶⁴ (لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ) deyü buyurmuşlardır. Ve rivāyet-i Enes-i sa'âdet-res ile şeref-bahşâ-yı vürüd olan ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ وَأَنْ يَكْرَهُ ²²⁶⁵ (لَنْ يَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ نَفْسِهِ) ḥadîs-i şerâfet-medârinca ol Mü'temen-i ²²⁶⁶ (إِنْ هُوَ إِلَّا) sezâ-vâr-ı mihr ü velâ idiklerin eşerül-inhâ, eşyâ-yı uḥar muḥabbeten li'llâh cilve-ger olduğda râtibe-tırâz-ı behcet idigin inbâ buyurmuştur. Binâberîn Ḥazret-i 'Ömer-i ma'delet-güster dergâh-ı hidāyet-penâh-ı Risālet-pervere eşnâ-yı ircâ'-ı zamîr-i muḥabbet-peẓîrde beyne'l-cenbeyn ḥâll olan nefsimden sonra Zât-ı (139b) Risālet-pîrâ aḥabb-ı zevât ü eşyâ idigin inbâ etdikde ol Maḥbûb-i Hudâ ²²⁶⁷ (لَنْ يَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ نَفْسِهِ) buyurmağın ^(L229a) İbn-i Ḥaṭṭâb-ı ma'delet-nişâb daḥi der-'akab "kasem bi-Rabb-i Ekrem ki zât-ı nübüvvet-simât-ı Resûl-i munteḥab baña nefsimden daḥi aḥabdır" dedikde ²²⁶⁸ (الآن يَا عُمَرُ) beşâretiyle mübeşşer, ya'nî henüz tamâmî-i îman ile şeref-perverligin Cenâb-ı 'Ömer'e müjde-âver olmuşlardır. ²²⁶⁹ Felihâzâ ²²⁷⁰ (لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ نَفْسِهِ) ḥadîs-i nefîsi maẓmûn-ı şerâfet-enîsine merdûm-i hüşyâr be-her ḥâl velāyet-i Cenâb-ı Resûl-i Perverdîgâr'ı ḥidiv-i nefsi-îṭâ'at-kâr etmegi ihtiyâr edüp ribka-i rakabesin taḥşîl-i rızâ-yı Ḥazret-i Seyyidü'l-Kevneyn etmedikce zâ'ika-i cânı ḥalâvet-yâb-ı îman

²²⁶⁴ "Biriniz beni çocuklarından, anasından, babasından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe gerçek mü'min olamaz." Buhârî, İmân 8, nr. 15; Müslim, İmân 70, nr. 44. Benzer lafızlarla Ebû Hûreyre -radiyallâhu anh- rivayeti için bkz. Buhârî, İmân 8, nr. 14.

²²⁶⁵ Her üç nüshada da **إِلَّا لِلَّهِ** ibaresi **إِلَّا اللَّهُ** şeklinde imlâ edilmiştir. "Şu üç özellik kimde bulunursa o, İmânın tadını tadar: Allah ve Resûlünü, bu ikisinden başka herkesten ve herşeyden daha çok sevmek. Sevdiğini Allah için sevmek. Allah kendisini küfür bataklığından kurtardıktan sonra tekrar küfre dönmeyi, ateşe atılmak gibi çirkin ve tehlikeli görmek." Buhârî, İmân 9, nr. 16, 14, nr. 21; Müslim, İmân 67, nr. 47.

²²⁶⁶ (Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir." Necm 53/4 âyetine telmihte bulunulmuştur.

²²⁶⁷ "Hiç kimse beni, canından daha çok sevmedikçe kesinlikle İmân etmiş olmaz."

²²⁶⁸ "İşte şimdi oldu, Ömer!"

²²⁶⁹ Buhârî, Eymân ve'n-nüzûr 3, nr. 6632.

²²⁷⁰ "Hiç kimse beni, canından daha çok sevmedikçe kesinlikle İmân etmiş olmaz."

olmadığı Sehl-i Tüsterî'nin maḳûl-i 'ibret-perveridir.²²⁷¹ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Evvel: Ol Ḥabīb-i cemīl ve Resûl-i celîlîñ nihāl-i bî-hemāl-i muḥabbet-i seniyyeleri ne gûne bār-āver-i şevāb-ı cezîl idigin beyāna birer ravza-i cennet-nişānedir. Esānid-i şihāh-ı şerāfet-irtiyāh ile Ḥazret-i Enes'den merviyi-yi enfesdir ki meclis-i sa'adet-enîs-i Nebevî'ye bir kimse dāḥil ve ²²⁷²(مَتَى السَّاعَةُ) deyü sâ'il olduğda Cenāb-ı Şefî'-i yevm-i me'ād, "kıyāmete ne i'dād eylediñ" deyü buyurmağın sâ'il-i şîrîn-şemā'il "muḥabbetu'llāh ile muḥabbet-i Resûl-i mekārîm-penāhdan ğayrı a'māl-i mu'ted-bahāya zafer-yāb olmadığın 'arza-dāşt-ı dergāh-ı Nebevî edicek (أَنْتَ) ²²⁷³(مَنْ أَحْبَبْتُ) beşāretiyle mübeşşer ve muḥabbet-i zād-ı āḥiret ve sebep-i fevz ü sa'adet idigine işāret buyurmuşdur.²²⁷⁴ Hattā eşer-i merķûm rivāyet-i Şafvān-ı fezā'il-'unvān²²⁷⁵ ve iḥbār-ı 'Abdullāh bin Mes'ūd-ı sa'adet-resān ve inbā-yı Ebū Mūsā-yı Eş'ārî ile daḥi mü'ekkedü'l-bünyān idigi bî-reyb ü gümāndır.²²⁷⁶ Keyfe lā? Fātiḥa-i muḥabbet-i Resûl-i Şamedānî mûcib-i ḥātime-i neyl-i na'īm-i cāvidānî idigi gibi, naḳşbendî-i vidād-ı āl-i şerāfet-iştimāl daḥi bā'is-i şüret-nümāyî-i sedād-ı ḥāl olduğu maḳāl-i vācibü'l-imtişāldir. Zīrā rivāyet-i Cenāb-ı Ḥaydar-ı Kerrār ile bu le'ālî-i şerāfet-ālūd mengüş-ı güş-ı vürüddur ki ol Maḥbûb-i ^(N153a) Ḥudā yevmen mine'l-eyyām dest-be-dest-i Ḥaseneyn-i aḥseneyn oldukları ^(L229b) ḥālde (مَنْ أَحْبَبَنِي) ²²⁷⁷(وَأَحَبَّ هَذَيْنِ وَأَبَاهُمَا وَأُمَّهُمَا كَانَ مَعِيَ فِي دَرَجَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ) ḥadîs-i dürer-bārın îşār ile muḥabbet-i āl-i şeref-medār, zerî'a-i sa'adet idigin iş'ār buyurmuşdur. Felihāzā bir merd-i hüşyār, ruḥsā-yı dergāh-ı Risālet-medār olup mihr ü velā-yı Āfitāb-ı sipihr-i nübüvvet ile zinde ve ehl ü māline cilve-ger olan 'alāḳasından ziyāde taraf-ı bāhirü's-şeref-i Nebevî'ye bende idigin der-meyān edüp her-bār şevḳ-ı dîdār-ı Resûl-i Muḥtār, ğirîbān-ġir-i iştibārı idigin iş'ār ve mihr-i münîr-i ruḥsār-ı nevvār-ı Ḥabīb-i Ḥudā-yı

²²⁷¹ Buhârî, İmân 8, nr. 15, Eymân ve'n-nüzûr 3, nr. 6632; Müslim, İmân 70, nr. 44.

²²⁷² "Kıyâmet ne zaman kopacak?"

²²⁷³ "Sen sevdiğinle beraber olacaksın."

²²⁷⁴ Bu hadis ve Hz. Enes'in sözleri için **bkz.** Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 6, nr. 3688; Edeb 96, nr. 6171; Müslim, Birr 161-164, nr. 2639.

²²⁷⁵ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. VIII, s. 71, nr. 7400; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. IX, s. 364.

²²⁷⁶ Buhârî, Edeb 96, nr. 6168-6170; Müslim, Birr 165, nr. 2640.

²²⁷⁷ "Beni sevenler, bu çocukları ve onların babalarını, annelerini sevenler, kıyâmet gününde benim yanımda ve benimle beraber olur." Tirmizî, Menâkıb 21, nr. 3733; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 77.

Settâr'a nezzâre ile iktibâs-ı envâr etmedikce râhat-yâb-ı ârâm olamadığın eşnâ-yı ihbârda “Yâ Resûla'llâh! Şems-i münîr-i evc-i risâlet olan Zât-ı maḥâsin-simâtîñ taḥvîl-i burc-ı dâr-ı fenâ edecegin ḥayâl (140a) ve bu dil-fikâr daḥi çâşnî-dâr-ı şerbet-i irtihâl olmağla taşavvur-ı me'âl-i ḥâl eşnâsında sevdâ-ger-i bâzâr-ı muḥabbetîñ olan derd-mendiñe sūd-ı metâ'-ı duḥûl-i cennet muḥadder oldığı şüretde daḥi Cenâb-ı 'âli-cenâbîñ bālâ-nişîn-i a'lâ-yı 'illiyyîn olmağla ru'yet-i dîdâr-ı tâb-dârîñdan ḥâtıra-i ḥırmân ile perîşân ḥâlim” dedikde ﴿وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ﴾²²⁷⁸ fermûde-i mükerrerresi şeref-baḥş-ı nüzûl olup ḥasret-keş-i mezbûr, beşâret-i vuşûl-i me'mûl ile mesrûr buyurulmuşdur.²²⁷⁹ Ve şeref-yâbân-ı duḥûl-i meclis-i Ḥayru'l-Beşer'den bir merd-i sa'âdet-perveriñ âyîne-i cemâl-i cemîl-i Resûl-i celîle eşnâ-yı medd-i nazarında tâbiş-i 'aşk-ı muḥabbet-i Maḥbûb-i Ḥudâ, idâre-i kaddâḥa-i başara 'adem-i kudretin îcâb ve ḥayrân u ḥayrân ol Nûr-i cesîme nigerân olarak bî-tâb olduğu ḥâlde taraf-ı bâhirü's-şeref-i Nebevî'den (مَا بَأْكَ)²²⁸⁰ ḥitâb-ı müsteṭâbîñ mazharı olıcaḥ²²⁸¹ (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ) Muṭâla'a-i kitâb-ı müsteṭâb-ı cemâl-i cemîlîñle tenvîr-i bâsıra ehemmi metâlib-i fâḥiremdir. Lâkin Cenâb-ı 'âlî-şânîñ pîrâye-baḥş-ı 'âlî-pâye-i Maḥâm-ı Maḥmûd (L230a) olduḡda bu kemîne ol maḥâm-ı vâlâ-terîne irtikâya nâ-sezâ olduğımndan nâşî ḥürşîd-i nevvâr-ı dîdârîñdan iktibâs-ı envâra 'adem-i iktidâr taşavvuruyla ġarîḳ-ı lücce-i efkârım” dedikde 'alâ rivâyetin âyet-i sâbıka nâzil olmağla ol 'âşık-ı dîdâr-ı Resûl-i kerîmü's-şemâ'il, ehemmi metâlibine vâşıl olmuştur. Bu bâbda müştâkân-ı dîdâr-ı nevvâr-ı Ḥazret-i Resûl-i mekârîm-nişâra rivâyet-kerde-i Enes-i feżâ'il-şî'âr olan (مَنْ أَحْبَبَنِي كَانَ مَعِيَ فِي الْجَنَّةِ)²²⁸² ḥadîs-i beşâret-dişârı müjde-âver ve meserret-güsterdir. Veffaḳna'llâhu ileyhi ve şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Sâni: Taraf-ı bâhirü's-şeref-i Seyyidü'l-Enâm'a eslâf-ı kirâm ve e'imme-i fiḥâmîñ derûn-ı (N153b) şadâḳat-fercâmlarında cilve-ger-i minaşşa-i ḥuşûl olan

²²⁷⁸ “Kim Allah’a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, siddîklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birliktedirler. Bunlar ne güzel arkadaştır.” Nisâ 4/69.

²²⁷⁹ Taberânî, **el-Mu‘cemü'l-Kebîr**, c. XII, s. 86-87, nr. 12559; Taberânî, **el-Mu‘cemü'l-Evsat**, c. I, s. 152-153, nr. 477; Heysemî, **Mecma‘u'l-Bahreyn fi Zevâidi'l-Mu‘cemeyn**, c. VI, s. 16, 17, nr. 3308; Heysemî, **Mecma‘u'z-Zevâid**, c. VII, s. 7. Hadis birinci ve sonuncu kaynakta Abdullah ibni Abbâs’tan, diğerlerinde ise Hz. Âişe’den rivâyet edilmiştir.

²²⁸⁰ “Neden öyle bakıyorsun?”

²²⁸¹ “Anam, babam sana fedâ olsun Yâ Resûlallâh.”

²²⁸² “Beni seven, Cennet’te benimle beraber olur.” Tirmizî, İlim 16, nr. 2678.

muḥabbetlerin i'lāma me'vā-yı bī-müdānīdir. Esānīd-i şihāḥ-ı şerāfet-irtiyāḥ ile Ebū Hüreyre ve Ebū Zerr raḍıya'llāhu 'anhumādan mervī olan ḥadīs-i mu'teber maẓmūn-ı müjde-āverince ol Gülbūn-i gülşen-serāy-ı levlāk, müştākān-ı dīdār-ı nevvār-ı tāb-nākları olan merdān-ı sīne-çākı tavşīfde (مَنْ أَشَدَّ أَمْتِي لِي حُبًّا نَاسٌ يَكُونُونَ بَعْدِي يَوَدُّ أَحَدَهُمْ لَوْ 2283) buyurmağla ümmet-i sūtūde-ḥaşletlerinden bir zümre-i şerāfet-medār mir'āt-ı şafā-simāt-ı ruḥsār-ı nevvārlarına nezzāre ile şeref-yāb olmağ-içün temennī-sencān-ı istibdāl-i ehl ü māl idiklerin i'lān ve iştīdād-ı pertev-i mihr-i muḥabbetleriyle mevşūfiyyetlerin beyān buyurmuşdur. Felihāzā revnaḳ-baḥş-ı faşl-ı sābık olan ḥadīs-i şeref-perverde Cenāb-ı 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb'ın mihr ü velā-yı Maḥbūb-i Ḥudā'yı nefis-i nefīsine tercīḥ ile zer-i ḥālişu'l-'ayār-ı imānı zīver-baḥş-ı mi'yār-ı etemmiyyet olduğu gibi, zümre-i 'aliyye-i aşḥāb-ı kirāmdan niçe fiḥāmın dergāh-ı Nübūvvet-penāha cılve-ger-i mināşsa-i ḥuşūl olan şevḳ u ğarām-ı mā-lā-keḫlāmı resīde-i rütbe-i 'ulyā-yı eşeddiyyet idigi bā'ış-ı müfāḥaretleridir. Ḥattā 'Amr bin el-Ās (140b) raḍıya'llāhu 'anhu 2284 (مَا كَانَ أَحَدٌ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ) maḳāl-i ihlāş (L.230b) penāhı tāc-ı ser-i mübāḥatı ve vālid-i 'Abde bin Ḥālid'in her-bār pister-nişin-i rāḥat olduğda Ḥazret-i Faḥr-i 'Ālem'e bed'-i kitāb-ı kūtū'l-kulūb beyān-ı şevḳ u ğarām ve āḥād-ı Muḥācirin ü Enşār-ı sa'ādet-medāra ircā'-ı zamīr-i vidād-ı fu'ādın i'lām etmedikce ser-nihāde-i bālīn-i ārām olmadığı mebnā-yı mezkūra mebnīdir. 2285 Bināberin nūr-ı İslāmı Ebū Tālib'in tenvīr-i derūnundan ḥubūr-ı nihād-ı Şefī'-i rüz-i tenād ma'lūm-ı Cenāb-ı Şiddīk-ı raḳīḳu'l-fu'ād olmağla sürūr-ı maḥbūb şādī-i muḥibb-i şadāḳat-maḥşūbdan ercaḥ idigine binā'en ol Yār-ı ğār-ı fezā'il-medār İslām-ı Ebī Ḳuḥāfe'den ziyāde imān-ı Ebī Tālib'i ḥ'āst-kār olmuşdur. 2286 Felihāzā 'amm-ı Ḥayru'n-Nās Ḥazret-i 'Abbās'ın ikād-ı şem'a-i İslāmından Cenāb-ı 'Ömer-i ma'delet-perver muḥabbeten li-Ḥayri'l-Beşer zamīr-i münir-i şadāḳat-peẓirinde cılve-ger olan ḥālet-i meserret-eşeri sürūr-i İslām-ı vālidine tercīḥ-āverdir. 2287 Ḥattā

2283 "Ümmetim içinde beni en çok sevenler, benim vefatımdan sonra doğan ve beni görebilmek için âilesini ve bütün mal varlığını fedâ etmeyi göze alan kimselerdir." Müslim, Cennet 12, nr. 2832.

2284 "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden daha çok sevdiğim biri yoktu." Müslim, İmân 192, nr. 121.

2285 Yetmiş sahâbî ile görüşen ve rivâyetleri **Kütüb-i Sitte**'de yer alan bir muhaddis ve fıkıh âlimi olan, zühd ve takvâsıyla tanınan, günlerinin çoğunu oruçlu geçiren Hâlid ibni Ma'dân, Yezid ibni Muâviye zamanında yapılan İstanbul kuşatmasına katılmış olup 103/721'de vefat etmiştir. (Bu rivâyet için bkz. Ebû Nuaym, **Hilyetü'l-Evliyâ**, c. V, s. 210.) Kandemir, **age.**, c. II, s. 318.

2286 İbni Ebi'd-Dünya, **el-İşrâf fi Menâzili'l-Eşrâf**, s. 336-337, nr. 510.

2287 Bezzâr, **Müsned**, c. XI, s. 182, nr. 4924.

eşnâ-yı Ğazve-i Uḥud'da dergâh-ı re'fet-penâh-ı Nebevî'ye aḥvâl-i peder ü dâder ü şevherinden istinbâ ile şeref-yâfte-i duḥûl olan zen-i şadâkat-efken-i mezbûrların kadeh-nûş-i rahîk-ı şehâdet ve ser-mest-i şahbâ-yı sa'âdet oldığın fehm etdikde şadî-i ru'yet-i didâr-ı Resûl-i Muhtâr ile zinde-dil olduğundan ²²⁸⁸(كُلُّ مُصِيبَةٍ بَعْدَكَ جَلَّ) maḳâl-i meveddet-iştimalin ibrâz-ile beyân-ı ihtizâzı maḥkî-i İbn-i ^(N154a) İshâk-ı fezâ'il-dem-sâzdır. Ve Cenâb-ı Ḥaydar-ı Kerrâr-ı şerâfet-dişârın taraf-ı bâhirü's-şeref-i Resûl-i Muhtâr'a râtibe-tırâz-ı takarrûr olan muḥabbetinden istinbâ-kârâna icâbetde ba'de'l-kaşem “Muḥabbet-i Resûl-i Muhterem ḥubb-i emvâl ü evlâd ü âbâ ve ümmehâtına ercaḥ u aḡleb ve ḥîn-i ‘aşaşda mâ-i bâridden aḥabdır” deyü buyurmuşdur. Felihâzâ Ḥazret-i ‘Ömer-i ma‘delet-perver berây-ı hırâset eşnâ-yı dūr-i enḥâ-yı Medîne-i pür-behcetde menâzil-i Taybe-i tayyibeden bir dâr-ı ziyâ-medârda manzûr-ı nazar-ı iksîr-eşeri olan lem‘a-i şem‘aya takarrub-senc olduklarında bir zen-i muḥâleşet-efken ^(L231a) ğazl-i şûfa meşğûle ve beyân-ı ḥasret ü firâk-ı Nebiyy-i kerîmü'l-aḥlâkı mutaḫammîn nazm-ı meveddet-mu‘len ile medîḥa-i şâhib-i sa'âdeti mişâl-i hezâr zâr-zâr olarak terâne-senc idigine tefattun etdikde istimtâ‘-ı güftâr-ı rîkât-dişâr-ı meddâḥa-i şadâkat-kâr ile dîde-i ḥaḳḳâniyyet-dîdesinden dürr nişâr olmuşdur.²²⁸⁹ Ve ‘Abdullâh bin ‘Ömer'e “zîkr-i muḥabbet-i Resûl-i Şâhibu'l-Mi‘râc veca‘-ı ricle ‘ilâcdır” denildikde şayḥa-i “Yâ Muḥammedâh” ile zîkr-i muḥabbet-i Resûl-i Muhtâr'a ‘aşâ-dâr-ı ittikâ olarak ḥaṭve-senc-i beyân-ı ḥasret olduğu veca‘-ı mefâsılına ‘ilâc-ı ‘âcîl olmuşdur.²²⁹⁰ Ve bülbül-i gülşen-gâh-ı şavt-ı ḥasen Cenâb-ı Bilâl-i şerâfet-efkeniñ eşnâ-yı ihtizârında ḥalîle-i celîlesinden ²²⁹¹(وَاحِزَةً) nidâ-yı ḥasret-(وَاطْرِبَاهُ غَدًا أَلْقَى) pîrâsı resîde-i sâmi‘-i iz‘ânı olduğda lisân-ı Bilâl-i şîrîn-maḳâlden ²²⁹²(الْأَجَبَةُ مُحَمَّدًا وَحِزْبَهُ) ^(141a) güftâr-ı muḥabbet-şî‘ârı şudûr-ile ḥuşûl-i telâkî-i ervâḥ-ı tayyibeye izḥâr-ı sürûr ve ḥâlet-i mezkûre Cenâb-ı Ḥuzeyfe'den daḥi cilve-ger-i minâşsa-i şudûrdur.²²⁹³ Binâberîn ser-bâzân-ı muḥabbet-i Maḥbûb-i Ḥudâ'dan bir zen-i muḥâleşet-efken burka‘-pûş-i niyâz olarak ruḥsâ-yı bezm-gâh-ı Şiddîka-i Kûbrâ olup keşf-i Ravza-i Muṭahhara-i Ḥayru'n-Nâs'ı iltimâsı rehîn-i râtibe-i kabûl

²²⁸⁸ “(Yâ Resûlallâh!) Sen sağ olduktan sonra, bütün sıkıntılar önemsizdir.” İbni Hişâm, **es-Sîre**, c. III, s. 105; Beyhakî, **Delâilü'n-Nübüvve**, c. III, s. 302.

²²⁸⁹ Abdullah ibni'l-Mübârek, **ez-Zühed**, s. 302, nr. 1024.

²²⁹⁰ Buhârî, **el-Edebü'l-Müfred**, s. 346, nr. 964.

²²⁹¹ “Ah hüznüm; (eyvah gidiyorsun).”

²²⁹² “Hayır ben çok sevinçliyim! Kavuşıcağım yarın dostlanma, Muhammed'e ve ashâbına.”

²²⁹³ Hâkim, **el-Müstedrek**, c. III, s. 445, nr. 5687.

olmanın mes'ûlüne vuşûl buldukda kılzüm-i dîdelerinden îşâr-ı mürvârîd-i dumû' ederek gevher-efşânî-i 'arz ü dâd eşerinde tâbiş-i 'aşk u muhabbet-i Resûl-i Yezdân ile sūzân ve âhîru'l-emr pervâne-mişâl teslim-i rûh-ı revân etmiştir.²²⁹⁴ Ve Zeyd bin Deşine-i muhâleşet-lümû' eyâdî-i ehl-i Mekke'ye vukû' ile resîde-i menzile-i ihlâk olduğu eşnâda Ebû Süfyân berây-ı tecrübe ve imtiyhân Zeyd'e hitâb edüp "saña bedel Cenâb-ı Bedrüd-Dücâ muhâk-resen-i ufûl ve sen zânû-nişîn-i ehl-i beytiñ olmağla tena'um-gâh-ı huzûra ḥast-kâr-ı vuşûl degil misin?" dedikde Cenâb-ı Zeyd-i şerâfet-me'âb su'âl-i mezbûra cevâbda "ol Bedr-i münîr-i âsumân-ı risâlet zîver-i evc-gâh-ı şerâfet olduğu hâlde dañi ^(L231b) selâmet-i zât-ı kemînem için nev'-i ^(N154b) tağayyür ile ihtimâl-i igbirâr-ı ḥatır-ı hüdâ-me'âşirine bir vechile rızâ gayr-ı mutaşavver idigi bî-mirâdır" deyü şeh-râh-ı muhabbet-i şâdıkânede cân ü başın fedâ etdikde aşhâb-ı kirâm 'aleyhim rıdvânul-Meliki'l-'Allâm'ın Cenâb-ı Seyyidü'l-Enâm 'aleyhi's-selâma cilve-ger-i minâssa-i huşûl olan muhabbet-i şâdıkâneleri qarîn-i reşk-i Ebî Süfyân olmuştur.²²⁹⁵ Hattâ bir zen-i sa'âdet-efken mihr ü vidâd-ı Cenâb-ı Resûl-i mekârim-nihâd ile şeref-yâfteliginden sūy-i dil-cūy-i Medîne-i Münevvere'ye hicret ve sebep-i mecî'inden istinbâ-kârâna icâbetde, cânib-i Medîne-i Münevvere'ye 'azîmeti sū-i mu'âmele-i şevherinden nâşî olmadığı gibi, arz-ı Taybe-i tayyibeyi sâha-i beledü'l-Harâm'a tercihinden dañi olmayup hemân li'llâh ve li-Resûlih hâcire idigin beyânı merviyi-i İbn-i 'Abbâs-ı fezâ'il-istînâsıdır.²²⁹⁶ Felihâzâ Cenâb-ı 'Abdullâh bin ez-Zübeyr muhabbet-i Resûl-i mekârim-hışâlde şâhib-i kemâl olmağla cām-nüş-i şehâdet ve ser-mest-i şahbâ-yı sa'âdet olduğu eşnâda ta'dâd-ı evşâf-ı behcet-ittişâfiyla İbn-i 'Ömer-i fezâ'il-medâr şeker-ḥâr olup şuvvâm u kuvvâm vaşf-ı pür-ihtirâmıyla mevşûf ve muhabbet-i Resûl-i Melik-i 'Allâm ile ma'rûf idigine şehâdet etmiştir.²²⁹⁷

Faşl-ı Şâliş: Bâlâ-yı merdüm-i hüşyâr kâlâ-yı girân-bahâ-yı muhabbet-i Resûl-i Muhtâr ile zîver-yâb-ı kisve-i iftiyhâr idiginiñ 'alâyimin mübîndir. Dağâyık-şinâsân-ı fenn-i şadâkat ve hağâyık-fehmân-ı mezâyâ-yı meveddete perde-ber-endâz-ı istitârdır ki mebnâ-yı şafvet-intimâ-yı nihâd-ı nûrâniyyet-ittihâd-ı fânûs-i şem'-i ziyâ-

²²⁹⁴ Ahmed ibni Hanbel, **ez-Zühed**, s. 299, nr. 2157.

²²⁹⁵ İbni Hişâm, **es-Sîre**, c. II, s. 178-182; Buhârî, Cihâd 170, nr. 3045.

²²⁹⁶ Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. VII, s. 123.

²²⁹⁷ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, **Müsned**, c. I, s. 27, nr. 18.

pāş-ı muḥabbet olan ḳadr-dān-ı rāst-bīnāya sezādır ki şāyān-ı muḥabbet ve şāyeste-i maḥbūbiyyet olan eşyāyı bi-esrihā berāy-ı muḥabbet-i Maḥbūb-i Ḥudā īsār ve ḥ'āhiş-i icrā-yı meyl-i nefsāniyyeye herāyīne 'adem-i iltifāt ile taḥşīl-i velā-yı Maḥbūb-ı Ḥaḳīkī'yi ihtiyār eyleye. Tā ki heyūlā-yı **(141b)** ḥālī şūret-i ^(L232a) evşāf-ı mezḳūreden ḥālī olmayup şāhid-i sāde-levḥ-i iddi'āsı ḥilye-i şihḥatden teḥī ve bilā-delīl da'vā-yı mücerredeye müntehī olmaya. İmdi ārāyiş-i ḥubb ü velā-yı Ḥabīb-i Mevlā ile zīver-ḳarīnān-ı şıdḳ u şafānıñ şemere-i şecere-i fu'ādı ol-dem lezzet-baḥş-ı zā'ika-i i'timād olur ki ebr-i bahār-ı iḥlāşdan nümā-yı ittibā'-ı sünen-i seniyye ile ḡuşūn-i a'māl-i şāliḥa bedīdār olup ābiş-ḥor-i ḥulūş ile berg ü şāḥ-ı ef'ālinde tarāvet nümū-dār ola. Bināberīn nuḥustīn-imāret-i muḥabbet-i Mefḥar-ı Kā'ināt ve evvelīn-'alāmet-i meveddet-i Vesīle-i icād-ı mecmū'-ı mevcūdāt zāt-ı sūtūde-şifātlarına iḳtidā ve ḥabl-i metīn-i senen-i sünen-i seniyye-i sedād-ḳarīnlerin ḳılāde-i gerden-i a'māl-i ^(N155a) şubḥ u mesā ḳılmaḡla tarīḳat-i raḍiyye-i sa'ādet-rehīnlerin zimmet-i himmetine 'umdetül-mesālik ve ḳavlen ve fi'len āşār-ı şerāfet-medārlarına ittibā'ı düstūrül-'amel ḳılmaḡa müteḥālīk olup evāmīr-i şerāfet-me'āşirlerine inḳıyād ve nevāḥī-i taḥazzūr-menātlarından taḥşīl-i istib'āda bezl-i vūs' ü ictihād eyleye ki hengām-ı meserret ve eyyām-ı şiddetde ādāb-ı maḥāsin-nişāb-ı sa'ādet-me'āblarıyla te'eddüb cılve-ger-i mināşsa-i taḥaḳḳuḳ ola. Ḥattā ma'nā-yı merḳūm lāzime-i zimmet-i muḥibb idigi ²²⁹⁸ ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾ naşş-ı belāḡat-penāhiyla mübeyyendir. Ve kezālik terk-i lezzāt-ı shevāniyye ile daḥi ol Şārī-'i meşārī-'i İslām 'aleyhi's-selāmıñ 'urvetül-vüşḳā-yı meşrū'āt ve ḥabl-i metīn-i taḥrīzātına teşebbüse mübāderet 'alāmet-i muḥabbet idigi ﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ﴾ ²²⁹⁹ fermūde-i mükerrerresiyle rehīn-i rātibeye-i şübūt idigi rātibet-ı tırāz-ı şihḥatdır. Felihāzā berāy-ı isticlāb-ı rızā-yı Ḥazret-i Ḥālīḳ-ı bī-ḡūn u çirā taḥammül-i bār-ı saḡt-ı 'ibād daḥi 'alāyim-i muḥabbet ve vidāddandır. Keyfe lā? Esānīd-i şihāḥ-ı şerāfet-irtiyāḥ ile Enes-i sa'ādet-resden merviyi-yi enfesdir ki ^(L232b) Cenāb-ı Ḥ'āce-i 'Ālem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem rāvī-i fezā'il-muḥteviye ḥiṭāben ﴿إِنْ قَدَرْتَ أَنْ تُصْبِحَ وَتُمْسِيَ وَلَيْسَ فِي قَلْبِكَ

²²⁹⁸ “De ki: “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.” Âli İmrân 3/31.

²²⁹⁹ “Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine’ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler.” Haşr 59/9.

²³⁰⁰(يَا بُنَيَّ وَذَلِكَ مِنْ سُنَّتِي، وَمَنْ دَعَاكَ مِنْ سُنَّتِي، دَعَاكَ إِلَى الْفِتَنِ) deyü ta‘līm-i fenn-i rızā buyurdukdan sonra ²³⁰¹hadīs-i şerāfet-medārlarıyla ihyā-yı sünnet tırāz-ı muḥabbet ve vesīle-i neyl-i sa‘ādet idigin iş‘ār buyurmuşlardır. Pes her zāt-ı şāfi-ṭaviyyet ki bu evşāf-ı safvet-ittisāf ile çehre-pīrā-yı mevşūfiyyet ola nūr-i ḥubb-i Ḥudā-yı Mūte‘āl ve ziyā-yı muḥabbet-i Resūl-i kerīmu'l-ḥışāl ile tenvīr-sāz-ı bāl ve derece-nişin-i kemāl olur. Farażā ba‘zı dāniş-verān-ı vālā-pīrānīn ba‘zı umūr-ı mezkūrede ber-mukteżā-yı beşeriyyet dāmen-i ‘işmeti żarūrī muḥālefet ile ğubār-ālūd olmamak terk-i īsār-ı küllī ve mānī‘-i ḥubb-i cibillī olmayup icāb-ı noķşān ile ḥāric-i ḥadd-i muḥabbet ve dāḥil-i ta‘rīf-i şekāvet olmaz. Vāķı‘ā şıdk-ı müdde‘ā-yı vāķı‘u'l-ḥāle bāriķa-fürüz-i istidlāldir ki taķarrüb-sencān-ı ümmül-ḥabā’işden biri mübāderet-sāzān-ı ikāmet-i ḥudūddan ba‘zıñ dehen-küşā-yı ṭa‘n ve zebān-dırāzlığına **(142a)** me’vā oldığı resīde-i sāmi‘a-i Mü’eddib-i ‘Ālem olduķda serzeniş-kāra ḥiṭāben terk-i zebān-dırāzī bābında ²³⁰²(لَا تَلْعَنُهُ فَإِنَّهُ يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ) kavlı-i ḥikmet-evlini īrād ile maḥdūd-ı merķūmuñ kār-ı şenā‘at-medār ile mevsūm olması nāmınıñ defter-i muḥibbāndan bā‘iş-i sūtürde kezālik maḥv olmadığın iş‘ār buyurmuşlardır. Ve bu muḥaddime-i müselleme ^(N155b) daḥi ittifaķ-ı erbāb-ı ārā ile şübūt-pīrādır ki (مَنْ أَحَبَّ) ²³⁰³(مَنْ أَحَبَّ شَيْئًا أَكْثَرَ ذِكْرِهِ) mantūķ-ı dil-pesendi üzre ‘aķd-endāzān-ı bezm-gāh-ı muḥabbet her ān fetīle-fürüz-i ikşār-ı zikr-i Maḥbūb-i Ḥudā ile tevfir-sāz-ı şalavāt olmak ‘alā‘im-i muḥabbet-i şādīķāneden olup mānende-i kabīle-i Eş‘ariyyīn rehīn-i muḥabbet-i Ḥabīb-i Rabbu'l-‘Ālemīn olan ğurūh-i enbūh-i ḥaķķāniyyet-ķarīn fī küllī ḥīn likā-yı Ḥazret-i Ḥayru'l-Enām'a beyān-ı ^(L233a) şevķ u ğarām ve dīdār-ı Maḥbūb-i Ḥaķīķī’den aḥabb kendüye maṭlab olmadığın i‘lām eyleye ki zümre-i merķūme sūy-i dil-cūy-i Medīne-i meymenet-mevsūme maḥmil-bend-i ķudūm olduķlarında;

غدا نلق الأجابة *** مُحَمَّدًا وَصَحْبَهُ ²³⁰⁴

²³⁰⁰ “Eğer kalbinde kimseye karşı kin beslemeden sabahlayabiliyor ve akşamı edebiliyorsan bunu yap!”

²³⁰¹ “Yavrum! işte bu, benim sünnetlerimden biridir. Benim sünnetimi ihyā eden, beni sevmiş demektir. Beni seven de Cennet’te benimle beraber olur.” Tirmizī, İlim 16, nr. 2678.

²³⁰² “Ona lānet etme! Çünkü o, Allah’ı ve Resūlullah’ı sever.” Buhārī, Hudūd 5, nr. 6780.

²³⁰³ “Bir şeyi çok seven, onu çok zikreder.”

²³⁰⁴ “Yarın sevdiklerimize kavuşacağız. Muhammed ve ashābıyla buluşacağız.” İlgili hadis için **bkz.** Ebū Ya‘lā el-Mevsılī, **Mūsned**, c. VI, s. 454. nr. 3845.

terâne-i şādî-i nişānesin vürüd-ı zebān etmekle mertūbu'l-lisān olmuşlardır. Keyfe lā? İrā'et-sāzān-ı imāret-i muḥabbete Ḥazret-i Bilāl-i bülbul-naḡamātīñ vāpesīn-dem-i ḥayāt'da nevā-perdāz-ı واطرباه/vā-ṭarabāh²³⁰⁵ idigi nümüne-i zībende ve ḡabīl-i şehādetinde 'Ammār-ı fezā'il-dişārdan ve Cenāb-ı Ḥālid bin Ma'dān'dan²³⁰⁶ kemā hüve's-sābık şudūrı müteḥakkık olan ḥālet-i ifrāt-ı muḥabbete mişāl-i ferḥundedir.²³⁰⁷ Felihāzā ikşār-ı zıkr-i Mefḥar-ı 'Ālem ve tevḥīr-i tevḥīr-i Resūl-i Ekrem imārāt-ı muḥabbetden ma'dūd olduğu gibi semā'-ı nām-ı nāmī ve istimā'-ı ism-i sāmīlerinde izḥār-ı ḥuşū' ve inkisār ve taḡayyūr ve ikşī'rār daḡi 'alāyim-i muḥabbet-i Seyyidü'l-Ebrār'dan idigi āşikārdır. Ḥattā pīrāye-bend-i 'arāyis-i ḥisān-ı aḥādīs-i Nebiyy-i 'Arabī, İmāmü'l-Muḥaddisīn İshāk Tūcībī'nin²³⁰⁸ menḡul-i mühezzebi üzre aşḡāb-ı kirām-ı ma'ālī-maḡām ve tābi'īn-i zevi'l-iḥtirām ba'de'n-Nebiyyi'l-Kerīm zıkr-i nām-ı nāmī-i ḡarīnu't-ta'zīmlerinde izḥār-ı ḡubb ü velā ve īşār-ı le'ālī-i dumū'-ı muḡāleşet-peymā ile ibrāz-ı zāmīr-i muḥabbet-pezīr etmegi de'b-i müstaḡsen 'add eyledikleri merviyi-i şīḡḡat-muḡtevidir. Felihāzā ol Mihr-i tābende-'izār-ı āsumān-ı nübüvvetden iḡtibās-āverān-ı nūr-ı muḡābbet-i şādīḡāne ve aḡterān-ı evc-gāh-ı ḡāne-dān-ı nübüvvete muḡābbet-i bī-bahāne ve Muhācirīn ve Enşār'dan sā'ir nücūm-ı āsumān-ı hidāyete daḡi muḥabbet-i lāzime muḥabbet-i muḡlişāne idigi gibi, kīne-cūyān-ı buḡz u 'adāvete daḡi i'tidā vesme-i ebrū-yı muḥabbet ve ḡāl-i ruḡsār-ı şāhid-i zībā-yı meveddet idigi maḡbūb-i maḡbūb be-her-ḡāl maḡbūb olduğundan ma'lūmdur. Keyfe lā? Ol Ḥabīb-i Ḥudā'nın ḡurre-i a'yūn-i ebrār Ḥazret-i Ḥaseneyn-i şerāfet-medār ḡaḡḡında²³⁰⁹ (اللَّهُمَّ إِنِّي أُحِبُّهُمَا فَأُحِبُّهُمَا) deyü du'ālarıyla Cenāb-ı Nūr-ı bāşıra-i ehl-i tuḡā İmām Ḥasan-ı²³¹⁰ behcet-intimāya²³¹¹ (وَأُحِبُّ مَنْ يُحِبُّهُ) deyü buyurdukları^(L233b) ve yine şān-ı şerāfet-'unvān-ı Sıbṡeyn-i muḡteremeynde (مَنْ أُحِبُّهُمَا) deyü²³¹² (فَقَدْ أَحْبَبَنِي وَمَنْ أَحْبَبَنِي فَقَدْ أَحَبَّ اللَّهُ وَمَنْ أَبْغَضَنِي فَقَدْ أَبْغَضَنِي فَقَدْ أَبْغَضَ اللَّهُ) deyü

²³⁰⁵ "Hayır ben çok sevinçliyim!..." Hâkim, **el-Müstedrek**, c. III, s. 445, nr. 5687.

²³⁰⁶ Ma'dān: Sa'dān A.

²³⁰⁷ Ebû Nuaym, **Hilyetü'l-Evliyâ**, c. V, s. 210.

²³⁰⁸ Kurtuba'da yaşayan ünlü bir Mâlikî fakihi, sâlih ve zâhid bir âlim olan Ebû İbrâhim İshāk ibni İbrâhim et-Tūcībî, 352/963'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 327.

²³⁰⁹ "Allahım! Ben onları seviyorum; Sen de onları sev!" Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 18, 22, nr. 3735, 3747; Tirmizî, Menâkıb 31, nr. 3782.

²³¹⁰ Ḥasan-ı: Hüseyin-i A.

²³¹¹ "Sen onu sevenleri sev!" Buhârî, Büyü' 49, nr. 2122; Müslim, Fezâilü's-sahābe 57, nr. 2421.

²³¹² "Hasan ile Hüseyin'i seven, kesinlikle beni sevmiş olur; beni seven de Allah'ı sevmiş olur. Hasan ile Hüseyin'e düşmanlık eden, kesinlikle bana düşmanlık etmiş olur. Bana düşmanlık eden de Allah'a düşmanlık etmiş olur." Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. VI, s. 241, nr. 6109. Sünen-i İbni

buyurduklarından lâzım-ı fâ'ide-i haber tarîkıyla cilve-gerdir ki muḥabbet-i (N156a) Maḥbûb-i Maḥbûb lâzime-i zimmet-i muḥibb-i muḥāleṣet-maṣḥûb ve ğayz-ı mebgûz-ı Maḥbûb daḥi müstelzim-i muḥabbet-i Maḥbûb (142b) idigi bî-minnetdir. Ve kezâlik şân-ı şerâfet-‘unvân-ı aşḥâb-ı kirâmda عَرَضًا لَا تَتَّخِذُوهُمْ عَرَضًا (اللَّهُ اللَّهُ فِي أَصْحَابِي لَا تَتَّخِذُوهُمْ عَرَضًا وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهَ [بعدي] فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي وَمَنْ آذَى اللَّهَ فَيُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَهُ) 2313 deyü gül-feşân-ı rûy-ı beyân olmağla i'lân-ı tarîk-ı muḥabbet-i mesnûne buyurmuşdur. Ve beyân-ı ‘alâka-i Cenâb-ı Fâtımatü'z-Zehrâ raḍıya'llâhu ‘anhâda 2314 (إِنَّهَا بَضْعَةٌ مِنْ يَغْضِبُنِي مَا أَغْضَبَهَا) deyü buyurup ve Ḥazret-i Şıddîka-i Kübrâ raḍıya'llâhu ‘anhâya ḥubb-ı Üsâme bin 2315 Zeyd'i ifâdede (أَجَبِيهِ فَإِنِّي) 2316 deyü buyurmağla beyân-ı tarîk-ı vidâd buyurmuşdur. Vâkı‘â reh-i nûr-dân-ı (آيَةُ الْإِيمَانِ حُبُّ الْأَنْصَارِ وَآيَةُ النِّفَاقِ) tarîk-i muḥabbete ihlâş-ı niyyet lâzime-i zimmet idigi 2317 (مَنْ أَحَبَّ الْعَرَبَ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ) ḥadîs-i şerâfet-pîrâsıyla sâbitdir. Ḥattâ mutlakâ lüzûm-ı ḥubb-ı ‘Arab ol Ḥabîb-i münteḥabîñ 2318 (مَنْ أَحَبَّ الْعَرَبَ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ) buyurduklarından cilve-ger olup bu ve bunun emsâli mürvârîd-i ahâdîs-i şerâfet-iltimâ‘ın mezmîn-i hüdâ-zamîninden lüzûm-i ḥubb-i maḥbûb-i Maḥbûb mefhûmdur. Ve'l-ḥâşıl bu bâbda ḥulâsa-i kelâm oldur ki rişte-i meyl-i Maḥbûb-i bî-hemtâ ne maḳûle emr-i behcet-nümâya merbûṭ ise peyvend-i ḥubb-i muḥibb-i ihlâş-pîrâ daḥi ol cihete dil-beste olmak şart-ı muḥabbet ve lâzime-i ihlâş-ı meveddetdir. Ḥattâ envâ‘-ı mübâḥât ve sâ'ir eşyâ-yı müstelezzâtta daḥi vaşf-ı mezkûr ile ittişâf pîrâye-i zîbâ-cemâl-i siyer-i eslâfdır. Felihâzâ Cenâb-ı Risâlet-peymâ ‘aleyhi şerâyifü't-taḥâyânîñ (L234a) ḥubb-i dübbâ ile mevşûfiyyetleri meşhûd-ı dîde-i Enes-i

Mâce'deki rivâyet şöyledir: “Hasan ile Hüseyin'i seven kesinlikle beni sevmiş olur; onlara düşmanlık eden de bana düşmanlık etmiş olur.” (Mukaddime 11, nr. 143). Hz. Hasan ile Hüseyin hakkındaki hadisleri bir arada görmek için bkz. Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. IX, s. 179-185.

2313 “Asla ashabım aleyhinde konuşmayınız. Benden sonra onlara kesinlikle laf dokundurmayınız. Onları seven, bana olan sevgisi dolayısıyla sever. Onlara düşmanlık eden, bana olan nefreti yüzünden düşmanlık eder. Onlara eziyet eden, bana eziyet etmiş olur. Bana eziyet eden ise Allah'a eziyet etmiş olur. Allah'a eziyet edenin ise, çok geçmeden Allah belâsını verir.” Tirmizî, Menâkıb 58, nr. 3862.

2314 Her üç nüshada da أَعْضِبَهَا lafzı yerine يَغْضِبُهَا yazılmıştır. “Fâtıma benim bir parçamdır, onu öfkeliendiren şey beni efe öfkeliendirir.” Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 12, nr. 3714, 16, nr. 3729; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 93-96, nr. 2449.

2315 Her üç nüshada da “Üsâme” ismi müennes olarak düşünülüp “binti” şeklinde imlâ edilmiştir.

2316 Her üç nüshada da “Üsâme” ismi müennes olarak düşünülüp hadîs metninde müennes zamirle yazılmıştır. “Âişe! Onu sev! Çünkü ben onu seviyorum.” Tirmizî, Menâkıb 40, nr. 3818; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. XV, s. 534, nr. 7058.

2317 “Mü'min olmanın alâmeti Ensâr'ı sevmek, münâfik olmanın alâmeti ise onlara buğzetmektir.” Buhârî, İmân 10, nr. 17; Müslim, İmân, 128, nr. 74.

2318 “Arabı seven, beni sevdiği için sever. Araptan nefret eden ise, beni sevmediği için nefret eder.”

sa‘adet-res olaldan beri zā‘ika-i dil-i bī-ğıllından hubb-i qar‘-ı şifā-peymā cüdā degil idigi menkūl-i maḳbūldür.²³¹⁹ Hattā nūr-ı bāşıra-i İslāmiyān Cenāb-ı İmām Ḥasan-ı şerāfet-imtinān Ḥazret-i İbn-i ‘Abbās-ı fezā’il-istīnās İbn-i Ca‘fer-i meḥāmid-perver refākatleriyle dār-ı şifā-yı Selmā raḍıya’llāhu ‘anhāyı kudūm-i şerāfet-mevsūmlarıyla pūr-bahā kıldıklarında her biriniñ nevāle-i muḥabbet-i Resūl-i Perverdigār ḳūtu’l-ḳulūb-ı ihlāş-medārı idigine binā’en maḥbūb-i Ḥabīb-i Ḥudā olan ta‘ām-ı hoş-güvār zīver-ārā-yı simāt-ı ihzār olunmasın iltimās-kār olmuşlardır.²³²⁰ Bināberīn İbn-i ‘Ömer-i fezā’il-perverinñ ihtiyār-ı lebs-i ni‘āl ve şabğ-ı aşfer ile işr-i mūcibu’l-birr-i Mefḥar-ı ‘Ālem’e iḳtidāsı lāzime-i muḥabbet-i bī-hemtā idigi medār-ı ihtiyār-ı uli’l-i‘tibārdır.²³²¹ Felā-cerem daḳāyık-şināsān-ı ādāb-ı muḥabbet ‘inde müsellemidir ki muḥabbet-i maḥbūb-i Maḥbūb lāzime-i zimmet-i muḥibb-i şadāḳat-maḣḣūb idigi gibi, rū-gerdānī-i eşyā-yı mebgūḍatun ileyh daḣi fūrū‘-i aḣl-ı muḥabbetdendir. Bināberīn senen-i sünen-i seniyyeden lağziş-i pāy-ı ^(N156b) muḥālefet ile güm-rāḣān-ı vādī-i sedāddan mūbā‘adet ve tarḣ-endāzān-ı binā-yı bid‘atden cüdā olmağla şedd-i niṭāḳ-ı ‘aẓīmet ‘alāyim-i muḥabbetden idigi gibi, şeh-rāḣ-ı şerī‘at-ı ģarrādan ‘adem-i inhīrāf ile ittīşāfa şıḍḳ-ı ṭaviyyet kezālik muḥabbet-i şadīḳaya emāretdir. Felihāzā ﴿لَا فِرمūde-i mūkerremesi mefhūm-ı mūnīfince aşḣāb-ı kirām-ı ma‘ālī-maḳāmıñ ibtiğā’en li-merḍāti’l-Meliki’l-‘Allām taḣḣīl-i rızā-yı Cenāb-ı (143a) Seyyidü’l-Enām’a dāmen be-meyān aḳdem idiklerinden nāḣī berāy-ı izḣār-ı diyānet zümre-i eḳārib ile sell-i seyf-i muḳāteleye mūbāderetleri muḳarrerdir. Hattā ‘Abdullāḣ bin Ebī ‘Ubeyy ‘atebe-i ‘aliyye-i Risālet-pervere ruḣ-sūde ve zemīn-būsī-i beyān-ı muḥāleşetinde ^(L234b) bu vechile serd-i maḳāle dil-rubūdedir ki “ṭaraf-ı bāḣirü’ş-şeref-i ‘Ālī-Ḥazret’den farazā ģayr-ı mūmkini’l-istişḣāb olan ityān-ı ser-i eb ile me’mūr olursam daḣi der-ḣāl imtişāl-i emr-i vācibü’l-ittibā’a mūbāderet bā’iş-i mūfāḣaretimdir” demişdir.²³²³ Ba‘de hāzā Ḳur‘ān-ı bāḣirü’l-leme‘ān teşyīd-i mebānī-i risālet-i Mefḥar-ı kevn ü mekānda

²³¹⁹ Buhārī, Büyü’ 30, nr. 2092, Et’ime 25, nr. 5420, 35, nr. 5435; Müslim, Et’ime 144-145, nr. 2041.

²³²⁰ Taberānī, **el-Mu‘cemü’l-Kebīr**, c. XXIV, s. 299, nr. 759; Heysemī, **Mecma’u’z-Zevāid**, c. X, s. 325.

²³²¹ Buhārī, Vudū’ 30, nr. 166, Libās 37, nr. 5851; Müslim, Hac 25, nr. 1187.

²³²² “Allah’a ve ahiret gününe iman eden hiçbir topluluğun, babaları, oğulları, kardeşleri yahut kendi soy soplaları olsalar bile, Allah’a ve peygamberine düşman olan kimselere sevgi beslediğini göremezsin.” Mucādele 58/22.

²³²³ İbni Hibbān, **es-Sahīh**, c. II, s. 170-171, nr. 428; Heysemī, **Mecmau’z-Zevāid**, c. IX, s. 318.

şadru'ş-şudûr-ı mu'cizât-ı bâhire ve te'yîd-sâz-ı aqvâl-i zâhireleri idiginden nâşî ol Cevher-i ferd-i i'câz-tâbişi dürc-i derûn-i muhabbetiñ ârâyişi kılmaga mûcibât-ı ahkâm-ı şerîfesiyle 'amel-h'âhişi daği lâzime-i muhabbet-i Maḥbûb-i bî-hemâl idügi bî-kıl ü kâldir. Hattâ Cenâb-ı Şiddîka-i Kübrâ istinbâ-kârân-ı ahlâk-ı Resûl-i mekârim-pîrâya²³²⁴ (كَانَ خُلْفَةُ الْقُرْآنِ) maḳâl-i şerâfet-iştimâliyle icâbet buyurup ahkâm-ı Qur'âniyye ile 'amele mübâderet ve âdâb-ı Furḳâniyye ile te'eddübe meveddetlerin irâ'et ile ta'lîm-i tavır-ı muhabbet buyurup sünen-i seniyye-i Nebeviyye'ye iktidâ 'alâyim-i muhabbet-i Ḥayru'l-Verâ'dan idigin iḥbâr etmişdir. Binâberîn merviyi-Sehl-i fezâ'il-muḥtevi mefhûmunca muhabbet-i Qur'an-ı bâhirü'l-leme'ân muḳaddime-i netice-i muhabbet-i Ḥallâk-ı kevn ü mekân ve muhabbet-i İlâhiyye müstelzim-i muhabbet-i Nebeviyye idigi 'ayân ve muhabbet-i Nebeviyye icâb-sâz-ı ittibâ'-ı sünen-i seniyye idigi bî-imtinândır. Felihâzâ bu aşl-ı aşıl-i lâzimût-tebcile i'râz 'anî'd-dünyâ fer'-i celîl olmağın taḥşîl-i zâd-ı âḥirete inhimâk ve mâ-sivâdan lüzûm-i iğmâz-ı 'ayn-ı tâb-nâk erbâb-ı tab'-ı çâlâkdan ğayr-ı câ'izü'l-infikâkdır. Binâ'en 'alâ zalik ta'allûm-kârân-ı fenn-i 'âḳıl-pesend-i 'ilm-i hâle Qur'an-ı bâhirü'l-leme'ân-ı i'câz-istinâd dâr-ı taḥşîl-i sermâye-i reşâd idigi menḳûl-i biḥbûd-i yâdigâr-ı ḥâme-i 'anberîn-şemmâme-i İbn-i Mes'ûddur. Hattâ zâ'ika-i tâlî ḥalâvet-i tilâvet ile mâlî olmak lüzûm-i muhabbete lâzım-ı beyyin ve meşşâta-i derûn-i iḥlâş-meşḥûn-ı mü'min vücuḥ-i ümmet-i merḥûmeye pîrâye-kâr-ı şefḳat ü merḥamet olmak daği muhabbet-i Nebeviyye'yi mu'lindir. Felihâzâ ilḳâ-yı^(L235a) ḥayr-ı dâreyne himmet ile pend-âverân-ı ümmet ve sa'y-âverân-ı meşâlih-i 'âmme ve ref'-endâzân-ı mezâlim-i cemme iḥrâz-sâz-ı râtibe-i ücûr-i cezîle idiginden mâ-'adâ iktidâ-^(N157a) âver-i Nebiyy-i Ra'ûf u Raḥîm olmağla muhabbet-i şadâkat-mükibb-i Resûl-i Ḥalîm olup ruḥsâr-ı dünyâ-yı denîye medd-i bâsıradan rû-gerdân ve ihtiyâr-ı iftikâr ile ḥ'âst-kâr-ı telâḳî-i ğinâ-yı bâḳî olmak daği emârât-i muhabbet-i Seyyidü'l-Beşer'dendir. Felihâzâ silkü'l-le'âl-i muhabbet-i Nebeviyye'yi tavḳ-ı gerdan-i taviyye edenleriñ âlâyiş-i fakr ile ârâyişleri a'lâ-yı vâdiden yâḥud firâz-ı cebel-i şâhiḳden esfele cereyân-sâz olan seyl-i serî'u'n-nüfûzâ teşbîh olundığı maẓmûn-ı ḥadîş-i şerâfet-maḳrûn yâdigâr-ı yerâ'a-i rivâyet-i Ebî Sa'îd-i fezâ'il-meşḥundur.²³²⁵ Keyfe lâ?

²³²⁴ “Onun ahlâkı Kur'an'dı.”

²³²⁵ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 42; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. X, s. 274.

‘Abdullāh bin Muğaffel²³²⁶ rivāyetiyle sāmi‘a-zīb-i kümmel olan ḥadīs-i Resūl-i mufaddal mefhūm-ı mükemmeli üzre bir merd-i sāde-dil şeref-i duḥūl-i bezm-gāh-ı melā’ik- **(143b)** penāh-ı Sultān-ı Enbiyā’ya vāsıl ve muḥabbet-i Nebeviyye ile ārāstelige mev’il idigin inbā ve ba‘dehū şıdk-ı müdde‘āsına ḳasem-ḥ‘ār olmağla muḥabbet-ālūd idigin tekrār etdikde taraf-ı bāhirü’ş-şeref-i Nebev’iden müdde‘ā-yı muḥarreresi şadākat-ḳarīn ise cilve-ger-i mināşsa-i zuhūr olacak faḳra lüzūm-i ıştıbār ile mazhar-ı ḥitāb-ı meserret-şi‘ār olup rivāyet-i Ebī Sa‘īd-i Ḥudrī ile zīb-i şāḥife-i şudūr olan ḥadīs-i sābıkı irād buyurmuşlardır.²³²⁷ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faṣl-ı Rābī’: Ma’nā-yı şerāfet-intimā-yı muḥabbetu’llāh ile muḥabbet-i Resūl-i mekārīm-penāhı ifādeye me’vādır. Ma’lūm-ı tetebbu‘-sencān-ı āşār-ı şerāfet-dişārdır ki eyd-i ba‘zı fuḥūlde mer’ī olan mir’āt-ı ihtilāfdan şüret-nümā olan ḳīl ü ḳāl zāhiren vücūh-i mübāyenetü’l-eşkāl üzre rû-nümā ise daḥi bi-ḥasebi’l-me’āl medār-ı bahş ü cidālleri ancak beyān-ı ḥilye-i aḥvāldedir. Felihāzā²³²⁸ ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي﴾²³²⁸ fermūde-i mükerreremesinden müstefād olan ma’nā-yı muḥabbet ‘inde Süfyān eş-Şevrī ittibā‘-ı sünen-i seniyye-i Nebeviyye’den ‘ibāret **(L235b)** olup ‘inde’l-āḥirīn ıktifā-yı āşār-ı Nebeviyye’ye dāmen be-meyān-ı ihtimām ve şeh-rāh-ı sünen-i seniyyeden ‘adem-i inḥirāfa ḥatve-peymā-yı aḳdām ve iḳtidā-yı işr-i Nebevī ile iftiḥār ve nev‘-i muḥālefetden ḥaşyet-şi‘ārılığla bünyād-ı merāsım-i ta‘zīm-i Resūl-i kerīme i’tiyād ma’nā-yı muḥabbet-i Nebiyy-i beyyinü’r-reşāddır. Ve ‘inde’l-ba‘z ‘ale’l-devām zıkr-i nām-ı nām-i Ḥayru’l-Enām ile tūṭi-zebān-ı muḥibb-i muḥāleşet-peygām ḳand-ḥ‘ār-ı iḳşār ve şalāt ü selām olmak ma’nā-yı muḥabbet-i Seyyidü’l-Enām’dır. Hattā ba‘zı fuḥūlden menḳūl olduğı üzre muḥtār-ı Maḥbūb-i mekārīm-şi‘ār ihtiyār-kerde-i muḥibb-i şadākat-kār olmak ma’nā-yı muḥabbet-i Resūl-i Perverdigār olup ‘inde’l-ba‘zı’l-āḥar ma’nā-yı muḥabbet süy-i dil-cüy-i Maḥbūb-i şeref-şi‘āra icrā-yı cüy-bār-ı şevḳ-ı bī-ıştıbārdan ‘ibāret ve ‘inde ba‘zı’l-fuḥūl muḥibb-i ihlāş-nihādīn erkān-ı beyt-i fu‘ādı esās-ı muvāfaḳat-i Maḥbūb-i mekārīm-nejād üzre

²³²⁶ Bey’atürrıdvān’da Peygamber sallallāhu aleyhi ve sellem Efendimiz’e biat edenlerden biri olan Abdullāh ibni Muğaffel el-Müzenī, fakir olduğı ve maddi imkānı bulunmadığı için Tebük Gazvesi’ne katılamamış, bu yüzden Allah Teālā da Tevbe sûresinn 92. āyet-i kerīmesinde onların bu durumunu dile getirmiştir. 59/679’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 336.

²³²⁷ Tirmizī, Zühd 36, nr. 2350.

²³²⁸ “De ki: “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” Âli İmrân 3/31.

bünyād-^(N157b) kerde-i ittiḥād olmağla üstüvārī-i taḥṣīl-i rızā-yı Maḥbūb meyl-i müstekrehāt ile tezelzül-pezīr olmamak ma'nā-yı muḥabbetdir. Ve 'inde'l-āḥar sūy-i dil-cūy-i Maḥbūb'a bāve-i ḥuṣūl-i meyl-i küllī ile nihāl-i ḳalbiñ müteḥallī olması daḥi ma'nā-yı mezbūrdan 'ibāret ve ṣemere-i ṣecere-i vidād olan muḥabbet-i ḥālīṣa ṣāḥ-ı viṣāḥu's-ṣadr-ı nihād-ı iḥlāṣ-ittiḥād-ı muḥibb-i bāhirü'r-reṣāddan demīde ve zīver-i aḡṣān-ı muvāfaḳat-i sencīde olmağla maḥbūb-i Maḥbūb maṭlūb-i muḥibb-i ṣadāḳat-maṣḥūb olmaḳ lāzime-i muḥabbet-i ṣadīḳānedir. Felihāzā ṣāḥib-i kitāb-ı feẓā'il-intisāb "ḥaḳīḳat-i muḥabbet, beyne't-ṭab'ayn ḥuṣūl-i tevāfuḳ-ı küllīden 'ibāretdir" demişdir. Ḥattā müdrik bi'l-ḥavāss olan zevḳıyyāt ile taḥṣīl-i telezzüz yāḥud idrāk-ı ma'ānī-i şerīfe ile ḥalāvet-yābī-i ta'azzüz ḥininde cılve-ger-i mināṣṣa-i ḥuṣūl olan ḥālet eṣnā-yı itṭilā'-ı me'āşir-i Maḥbūb-i cihān-ārāda rū-nümā olmağla şīrīn-meẓāk olmaḳ mü'ekkid-i muḥabbet olup ṭab'-ı maḥāsin-i rub'-ı maḥbūb-i dil-ārāya mā'il ve muḥālif-meşreb-i ^(L236a) mühezzebi mir'āt-ı ṭab'-ı muḥibbe ḥā'il olmaḳ esās-ı mebānī-i muḥabbetdir. Bināberīn **(144a)** berāy-ı taḥṣīl-i rızā-yı Maḥbūb-i ma'ālī-intimā bi'l-iktizā hicret ve fedā-yı nefis-i iṣṭiyāk-simāta mübāderet ile ḥā'iz-i rātibe-i ṣadāḳat olan zümre-i muḥabbet-pīrāyān-ı Maḥbūb-i Zīṣān ile mu'āmele bi'l-mücāmele ve talṭīf ve tevḳīrlinde mu'ādeleden 'adem-i mübā'adet muḥabbet-i muḥibb-i ṣadāḳat-nihādı mu'lin ve muḳteẓā-yı ṭabī'at-ı mü'min idigi emr-i beyyindir. İmdi vech-i mezkūr üzre şüret-i müstaḥsene-i muḥabbet 'aks-endāz-ı mir'āt-ı ṭaviyyet olıcaḳ temāşā-yı dīdār-ı muḥabbet-i ḥaḳīḳiyye ile nigāḥ-ı ittiṣāf-ı muḥibb-i ṣadāḳat-efken rüşendir. Keyfe lā? Ol Yektā-süvār-ı eşheb-i maḥbūbiyyetiñ sāḥa-i fesḥatü'l-ercā-yı zāḥir ü bātında cāmi'-i mecmū'-ı maḥāsin-i 'aliyye idiklerin beyān ile türk-tāzī-i na't-ı cemīlleri zīver-baḥş-ı ṣāḥāyif-i evvel-i kitāb olup zümre-i ümmete şefḳat-perver ve re'fet-güster idikleri mübeyyen ve Raḥmeten li'l-'Ālemīn vaşfiyla ittiṣāfları müberhendir. Ḥattā ol Resūl-i beşīr ü nezīriñ dā'ī bi-izni'llāḥ ve tālī-i āyāt-ı 'amīmetü'l-berekāt-ı i'cāz-destgāḥ idikleri tābān olup sirāc-ı münīr-i bezm-gāḥ-ı hüdā ve müzekkī-i ümmet ve mu'allim-i kitāb u ḥikmet idikleri rüşenā olmağla ümmet-i merḥūmeyi ol hādī-i sırāt-ı müstaḳīm iṣāl-sāz-ı menzile-i ten'im olmaḳda meşḳūru'l-mesā'ī idikleri hüveydādır. Vāḳı'ā ol Hādī-i şeh-rāḥ-ı sedādīñ zümre-i ümmete re'fet u merḥamet-i seniyyeleri ol mertebe rātibe-i tırāz-ı aḳṣa'l-ḡāyedir ki üftādegān-ı tīh-i meẓellete münḳız-ı rif'at-peymā ve ḥaṣṣā-dān-ı büẓūr-i iṭā'ate ẓerī'a-i hüdā olup tırāz-ı rātibe-i fevz ü felāḥ olmalarına bādī ve ḥuṣūl-i

tena‘‘umlarıyla vuşul-i şādī-i mütemādilerine nādī ve hādīdir. Felihāzā terkīb-i ma‘cūnu'l-cevāhir-i ^(N158a) muḥabbet-i seniyyelerinde müfredāt-ı kuvā-yı ebdān-ı benī nev‘-i beşer kuvvet-i şadākat ile taḳavvī-pīrā-yı ittişāf olmaḳ bilā-hilāf şer‘an ve ‘aḳlen kıvām-resīde-i vüceb idigi şihāḥ-ı āsār ile müşbetdir. İmdi ^(L236b) merdüm-i hüşyār minnet-dārı oldığı Zāt-ı ‘Ālī-tebārīn rişte-i vidādın tavḳ-ı gerden-i fu‘ād ve mürā‘āt-ı ḥātırın lāzime-i zimmet kıldığı gibi iğbirār-ı tab‘-ı mekārīm-şi‘ārından girizānlığı daḥi kār etmek muḳteżā-yı mürüvvet idigi āşikār olucaḳ bā‘is-i neyl-i na‘īm-i muḳīm-i sermedī ve sebep-i vuşul-i ‘izz-i ebedī olan Resūl-i ‘azīmu'l-iḥsān-ı zīşānıñ iksīr-i zūd-te‘şīr-i muḥabbet-i seniyyeleriyle raşāş-ı ḥāl-i şadākat-iştimalin hem-‘ayār-ı ibrīz-i bahā-engīz kılmāğa ḥ‘āst-kār olmaḳ ne mertebe sezā-vār idigi ke‘ş-şems-i rābī‘atī-l-nehār rūşen ü āşikārdır. Vāḳı‘ā ḥubb-i Sultān-ı nīk-sīret lāzime-i zimmet-i ra‘iyyet ve vidād-ı ḥākim-i ma‘delet-bünyād lāzime-i zimmet-i āhālī-i isti‘dād olucaḳ mazḥar-ı sünen-i lā-tuḥṣā ve mevrīd-i ‘avāṭıf-ı bī-iḥşāsı olduğımız Sultān-ı kalem-rev-i şefā‘at ve Tīrāz-ı erīke-i risāletīñ fermān-ber-i muḥabbet-i şadīkānesi olmaḳ elzem idigi müsellemdir. Felihāzā Cenāb-ı şīr-mīşe-i şecā‘at Ḥazret-i ‘Aliyy-i sūtūde-ḥaşlet ol Maḥbūb-i Ḥudā ve Mü‘temen-i ²³²⁹ (إِنْ هُوَ إِلَّا) cenāb-ı re‘fet-me‘ābların midḥat buyurduḳda **(144b)** bi‘l-bedāhe nigāh-endāzān-ı mir‘āt-ı muşaffā-yı cemāl-i risālet-ḥaşlet müstaḡraḳ-ı yemm-i heybet olup şeref-yābān-ı duḥūl-i meclis-i melā‘ik-celīsleriniñ inā-i derūn-i şerāfet-meşḥūnları her bār nār-ı muḥabbet-dişār-ı vidād-ı şadākat-āsārlarıyla ḡaleyān-sāz-ı meveddet olmaḳ zarūriyyātdan ma‘dūd idigin i‘lām ve ba‘zı a‘lām-ı ma‘ālī-fercāmīñ ḥīn-i ru‘yet-i cemāl-i cemīl-i Nebeviyye‘de semend-i nigāḥı icāle-i nazardan güsiste-zimām idigi menḳūl-i kirāmdır. ²³³⁰ Şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Ḥāmis: Ol Zīver-i kürsī-i risāletīñ vüceb-i ittibā‘-ı münāşahatin beyāna me‘vā-yı bī-bahānedir. Ma‘lūm-i itti‘āz-sencān-ı āyāt-ı beyyinātdır ki müdde‘ā-yı muḥarrere ²³³¹ (وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ) fermūde-i mükerreremesinde pend-āverāndan murād zāhiren ve bāṭinen ^(L237a) mü‘min-i ihlāş-

²³²⁹ “(Size okuduḡu) Kur’an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.” Necm 53/4.

²³³⁰ Tirmizī, Menākīb 8, nr. 3638; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 96, 127.

²³³¹ “Allah’a ve Resūlüne karşı sadık ve samimi oldukları takdirde, güçsüzlere, hastalara ve (seferde) harcayacakları bir şey bulamayanlara (sefere katılmadıkları için) bir günah yoktur. İyilikte bulunan kimselerin (kınanması) için de bir sebep yoktur. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” Tevbe 9/91.

pîrâ-yı pākîze-i'tikâd oldığı rehîn-i râtibe-i şübût idiginden mâ-'adâ esânîd-i şîhât-muhtevî ile Cenâb-ı Temîm-i Dârî²³³² 'aleyhi rıdvânü'l-Bârî'den mervîdir ki ol Pîrâye-bağş-ı kürsî-i risâlet berây-ı taḥrîz-i ümmet bi'd-defe'ât²³³³ (الَّذِينَ النَّصِيحَةُ) maḳâl-i lü'lü'-mişâlin müfârık-ı aşḥâb-ı ma'âlî-dişâra işâre buyurduklarında ḥuẓẓâr-ı şadâkat-kârîñ istifhâm-ı ma'nâ-yı maḳâl-i şefkat-şî'ârlarına ısdâr-ı cevâb-ı belâgat-medârda²³³⁴ (لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَرَسُولِهِ وَلِأَيِّمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ) terkîb-i efâzıl-firîbin ismâ' buyurmuşlardır. Binâberîn berây-ı itâ'at-i Rabbü'l-Erbâb 'amel bi-mücibu'l-kitâb bâ'ış-i sūd-mendî-i^(N158b) şevâb idigi bî-irtiyâb olup taşdıḳ-ı Risâlet-penâh ile ittibâ'-ı sünen-i seniyye ve ıktifâ-yı âsâr-ı Nebeviyye'ye zümre-i ḥulefâ ve selâfîn ve ḥükkâm ve 'amme-i ehl-i İslâm me'mûr idigin beyân buyurmuşlardır. Felihâzâ İmâm Ebû Süleymân el-Büstî²³³⁵ ta'rîf-i naşîhatde izhâr-ı i'câz-peyvestî edüp "naşîhat menşûhun-lehe irâde-i ḥayrî iş'âr-sâz olan cümleden 'ibâretdir ki irâ'et-i şûret-i ta'bîrî mir'ât-i kelime-i müfrede ile mümkün olmamaḡla dest-i nâşîḥ-i sûtûde-siyer neşr-i mürvârîd-i kelimât-ı pend-âmîz ile güher-feşân-ı nuşḥ-i mu'teberdir. Ḥattâ lafz-ı nuşḥuñ ma'nâ-yı luḡavîsi kelâmîñ riyâ ve süm'a ve durûḡ-ı bî-lem'adan ḥulûş ile şafvet-intimâ ve ḥaḳḳâniyyet-peymâlîḡdır ki mânende-i 'asel âlûdegî-i şem' ile muhtell olmaḡdan berî ve ḥalâvet-i te'sîr-i ihlâş-maşîriñ maẓharı olmaḡdır." Felihâzâ lafz-ı mezbûr 'inde'l-ba'z mâ-yuḥâtu bihi's-sevb olan "nişâḥ"dan me'hûẓ olup mücib-i telebbûs-i şiyâb-ı şalâḥ olan cümleyi ifâdeden 'ibâret ve taḥrîc-i meẓkûr muḥtâr-ı Zeccâc-ı²³³⁶ feẓâ'il-mevfûr idigi bî-minnetdir. Pes vaḥdâniyyet-i Rabbu'l-'İzzet'e i'tikâd-ı tâmm ve şân-ı Rubûbiyyet-i Rabbu'l-Enâm'a şâyân olan taḥmîd ve temcîde iḳdâm ve mâ-lâ-yelîḡdan tenzîh-i Zât-ı Bârî'ye müstebid ve mücibât-ı saḡḡdan mübâ'adete müctehid olmaḡla erkân-ı^(L237b) 'ibâdeti zemîn-i ihlâş üzre bünyâda i'tiyâd ve aḥkâm-ı Kitâbu'llâh'a îmân ve i'tikâd (145a) ve mücib-i münîfiyle

²³³² Hicretin dokuzuncu yılında Müslüman olan ve ibadete düşkün olup haftada bir Kur'an-ı Kerim'i hatmeden Temîm ed-Dârî, 40/660'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 341.

²³³³ "Din, dürüstlük ve samimiyettir."

²³³⁴ "Allah için, Kitâbı için, Resûlü için, Müslümanların yöneticileri için ve bütün Müslümanlar için dürüstlük ve samimiyettir." Hadisin bu şekli için **bkz.** Ebû Dâvûd, Edeb 59, nr. 4944; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, IV, 102, 103; Nesâî, Bey'at 31, nr. 4209 (Ebû Hüreyre'den). Buna yakın şekli için **bkz.** Müslim, İmân 95, nr. 55; Tirmizî, Birr 17, nr. 1926.

²³³⁵ Ünlü bir muhaddis ve lûgat âlimi olan Ebû Süleymân Hamd ibni Muhammed el-Hattâbî, 388/998'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 342.

²³³⁶ Edebiyât sahasında pek çok kitâbı olup tefsire dâir **Me'âni'l-Kur'ân** adlı eseriyle ünlü olan Zeccâc'ın tam adı İbrâhim ibni Muhammed olup 311/923'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 342.

‘amele iḳānı be-her ḥāl maḥaṭṭ-ı rihāl-i ef‘āl ü a‘māl etmek lâzime-i zîmmet-i Müslümânîdir. Ḥattâ ḥîn-i tilâvet-i âyât-ı beyyinâtda ḥuşû‘ ve ḥuzû‘ ile taḥşîl-i telezzüz-i rûḥânîye maḥdem ve tefehhüm-i ma‘ânî-i şerâfet-mebânîsine mübrem olup tefekḳuh-i aḥkâm-ı şerîfesine ta‘ammuk-ı nazar ve zîver-baḥş-ı sâmi‘a-i taḥaḳḳuk olmayan te‘vîlden girîzân olmak naşîhat-i İlâhiyye ile tenaşşuhdan cilve-künân olan ma‘nâ-yı şerâfet-perverdir. Felihâzâ taşdîḳ-i nübüvvet-i Nebiyy-i sûtüde-ḥaşlet ile evâmir-i re‘fet-me‘âsirlerine itâ‘at ve aḥlâḳ-ı kerîmeleriyle taḥalluḳa bezl-i vüs‘ ü ḳudret ve nevâhî-i risâlet-penâhîden mübâ‘adet ‘inde Ebî Süleymân naşîhat-i Resûl-i Yezdân’dan cilve-künân olan ma‘nâ-yı ‘âlî-şân olup ‘inde Ebî Bekr bin İshâḳ²³³⁷ ol Müstecmi‘-i mekârim-i aḥlâḳıñ ḥayyen ve meyyiten ḥamâ-i namûs-ı tevkîri ve iḥyâ-yı sünen-i seniyyelerine bezl-i ḳudret ile muḥibb-i şadâḳat-maşîri olup taşdîḳ-ı mâ-câ‘e-bih ile ḥabl-i metîn-i şerî‘at-i muṭahharalarına i‘tişâm ve âdâb-ı sa‘âdet-me‘âblarıyla te‘eddübe iḳdâm murâd olup ‘inde Ebî İbrâhîm kezâlik taşdîḳ-ı Resûl-i Kerîm ile sünen-i seniyye-i sedâd-pîrâların iḥyâ ve neşr-i le‘âlî-i taḥalluḳ-ı aḥlâḳ-ı ‘aliyyelerine dest-küşâyî-i himmet-i vâlâ ve i‘mâl-i a‘mâl-i mesnûne ile mürvârîd-i ḥaşenât-ı cezîleyi zîver-efzâ-yı dâmân-ı ef‘âl ve muḳtezâ-yı kitâb ü sünnet ile ‘ameli ehemm âmâl etmege teyaḳḳun murâd^(N159a) olup ḥattâ bu ma‘nâya tenaşşuh ḥazm kabîlinden idigi Aḥmed bin Muḥammed kelâm-ı mümeccedinden daḥi resîde-i râtibe-i ta‘ayyündür. Lâkin ‘inde ba‘zîl-ḳurûm nuşḥ-i Peyḡamber-i hidâyet-mevsûm iki vech ile zîver-efzâ-yı şaḥâyif-i fûhûmdur ki biri (رَجَالٌ صَدَقُوا مَا) ²³³⁸ (وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ) ²³³⁹ âyet-i kerîmesinden ma‘lûm olduğı üzre müddet-i ḥayât-ı hüdâ-âyâtlarında aşḥâb-ı kirâm-ı ma‘âlî-maḳâmıñ^(L238a) ol Dürr-i Yektâ-yı Risâlet-intimâyı hemvâre şıyânet ve ḥimâyet ile taḳayyüdleri ve ḳurṭa-i gûş-i hûşları olan mürvârîd-i maḳâlât-ı şerâfet-simâtlarından lem‘a-baḥş-ı bâşîre-i derûn olan tâbiş-i ma‘nâ-yı dil-ârâyı nûrul-‘ayn-ı ‘amel kıлмаğa himmet-i ḳarînü’t-te‘ekküdlere eşer-i nuşḥ-ı pür-sedâdlarıyla te‘essürüñ lâzimesinden olup zevât ve ervâḥ-ı iḥlâş-irtiyâḥların râh-ı sa‘âdet-penâh-ı Ḥabîbu’llâh’da fedâya gerden-keş-i teslîmiyyet idikleridir. Ve biri daḥi ol Mihr-i

²³³⁷ Tam adı Ebû Bekir Ahmed ibni Ömer ibni Yûsuf el-Haffâfi olup **Kitâbü’l-Hisâl** adlı bir eseri mevcuttur. Şâfiî âlimlerinden olan Ebû Bekir el Haffâf, 261/875’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 342.

²³³⁸ “Mü’minlerden **öyle adamlar vardır ki, Allah’a verdikleri söze sâdık kaldılar.**” Ahzâb 33/23.

²³³⁹ “Ve Allah’a ve O’nun Resûl’üne yardım ederler.” Haşr 59/8.

Āsumān-i Risālet'in dār-ı rāhat-medār-ı beḳāya intikālle tebdīl-i burc-ı pūr-behcet buyurduklarından soñra nuşh-ı Peyğamberī ile tenaşşuḥdur ki hemvāre le'ālī-i mütelālī-i tevķīr ve iclāllerin zīver-baḥş-ı silk-i zimmetine keşīde-kerde-i iltizām ve cīd-i kılāde-i ihtirām eyleyüp ta'allüm-i sünen-i seniyye ve tefakkuha aḥkām-ı şerī'at-i behiyyeye dil-dāde ve şeref-i muḥabbet-i āl ü aşḥāb-ı kirām (145b) ile teşerrüfe āmade olup aḥvāl-i sa'ādet-iştimāllerin ta'arrüfe şeddi niṭāķ-ı 'azīmet ve sīret-i ḥamīde ve ādāb-ı pesendīdeleriyle te'eddübe muṭāva'at inbi'ās-āver-i aşl-ı muḥabbetdir. Felihāzā naşīḥat-i şecere-i muḥabbetden tırāz-ı şāḥ-ı zuḥūr olan semereniñ bir nev'i ve aşl-ı aşl-ı muḥabbetiñ fer'idir. Bināberīn menķūl-i 'ibret-medlūl-i İmām Kuşeyrī'dir²³⁴⁰ ki mülūk-i Ḥorāsān'dan 'Amr bin el-Leys²³⁴¹ ba'de vefātihī mir'āt-i ḥāb-ı aḥibbādan birinde şüret-nümā olup meşḥūd-i ma'ḥūdun istinbā-yı aḥvāl-i uhrevīsī ḥātır-güzārı olmağın derünunda cilve-ger olan su'āline bu vechile mübāderet-sāz-ı icābet olmuştur ki emīr-i mezbūr erīke-pīrā-yı ḥayāt iken bir rüz-i firūz şufūf-ı şunūf-ı cünūd-ı meḥābet-āmūza muḳtedā ve temāşa-yı etrāf ü enḥā eşnāsında dāmen-i kūh-i pūr-şükūha nüzūl ve erbāb-ı ḥuyūl zīr-i nazar-ı melik-i sūtūde-siyere müşūl etdikde sipāh-ı şalābet-penāhıñ şīrāze-i cem'ıyyeti taḥt-ı fermānında ve zimām-ı semend-i emirleri zīr-i rānende idigin eşnā-yı (L238b) taḥayyülde “eger zamān-ı sa'ādet-nişān-ı Peyğamber-i ma'ālī-unvāna resīdelikle ḥā'iz-i rātibe-i tekaddüm olaydım 'askerimle bi'z-zāt kendim nuşret-i Resūl-i bī-direnge āheng ederdim” deyü etdigim tertīb-i muḳaddemāt-ı fikriyye beni mehleke-i ta'zībden münccī olmuştur” deyü iḥbār ile ḥamd-i Ḥudā-yı Mennān'ı tekrār etmiştir. Ba'de zālīk nuşh-ı e'imme-i dīn emr-i İlāhī'ye lüzūm-i iṭā'at (N159b) ve ḡufülle ittışāfları rū-nümā olduķda 'alā aḥseni'l-vech intibāhlarına dest-dırāzī-i tezkīre mübāderet ve terk-i ḥurūc ile duḥūl-i mütāba'atine vülūcdan 'ibāret olup nuşh-ı 'amme-i Müslimīn daḥi ḥasebu'l-istitā'a meşālīḥ-i lāzimelerin temşīte iḳdām ile reşādlarına delālet ve ḥayr-ı dāreynlerine ḳavlen ve fi'len i'ānet ve ta'līm-i ceheleye mübāderet ve ḡāfillerin āḡāḥ kılmağa mübāşeretdir. Ḥattā īşāl-i nef' ile vefā-dārī-i muḥibbīn ve 'atā-kārī-i muḥtācīn ile def'-i 'usret-i mu'sīrīn daḥi cümle-i nuşḥdan

²³⁴⁰ Mutasavvıf, kelām, tefsir ve hadis ālimi olan ve tasavvuf tarihinin en önemli kaynaklarından biri olan **er-Risāle**'siyle meşḥur olan Abdülkerīm el-Kuşeyrī, 465/172'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 345.

²³⁴¹ Saffāriler, Doğu İran'da Sīstān Bölgesi'nde 247-394/861-1003 yılları arasında hüküm süren bir hānedan olup Amr ibni Leys de bu hānedānın ikinci hükümdarıdır. Kandemir, **age.**, c. II, s. 345.

ma'dūd olduğu gibi, setr-i hâlleriyle perde-dār-i tecellüd ve celb-i menāfi'lerine takayyüd daği münāşahadan bir nev'dir.

Bāb-ı Şālîş: Ol Erîke-pîrā-yı risālet ve efser-keş-i hātmiyyetiñ vüçüb-ı tevķîr u tebcîl-i zāt-ı celîllerin beyāna me'vā-yı cemîldir. Ma'lûm-i uli'l-elbāb ola ki naşş-ı celālet-kaşş-ı²³⁴² ﴿وَتُعَزُّرُوهُ وَتُؤَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ müfādınca fermān-ı tevķîr ü tebcîl-i Resûl-i celîle imtişāl şahh-ı vüçüb ile müvaşşah idigi ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا﴾²³⁴³ fermûde-i mükerreremesiyle muşahhahtır. Hattā²³⁴⁴ ﴿لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ﴾ ile²³⁴⁵ ﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا﴾²³⁴⁶ naşş-ı celîlül-kaşş-ı 'āmme-i enāma vüçüb-i tevķîr-i Seyyidü'l-Enām ezeliyyü't-takdîr idigine yarlıg-ı celālet-mevfûrdur. Felihāzā lafz-ı celîl-i²³⁴⁷ ﴿تُعَزُّرُوهُ﴾ ma'nā-yı tebcîli ifāde-efken idigi İbn-i 'Abbās-ı fezā'il-encümenden menķûl olup 'inde'l-Müberred²³⁴⁷ beyān-ı (L239a) lüzûm-i tebcîl-i Resûl-i celîlde müfid-i ma'nā-yı mübālağa ve 'inde'l-Ahfeş zümre-i 'ibād-ı bî-gışş nuşret-i Resûl-i manşûr ile me'mûr idiklerin müfid (146a) ve 'inde't-Taberî i'ānet-i Resûl-i munazzaf ile resîdegî-i rātib-i şeref mefhûm olup “zā'eyn”²³⁴⁸ ile kırā'at daği naķl-kerde-i şikāt ve ifāde-efken-i vüçüb-ı i'zāz-ı Meḥar-ı Mevcūdāt'dır. Hattā duḥûl-i meclis-i melā'ik-celîsleriyle müşerref olan erbāb-ı imtiyāz i'zāzen li'n-Nebiyi'l-muḥterem neşr-i mürvārîd-i suḥan-güyîde Cenāb-ı Risālet-me'ābların sebķate mübāderetle sū'-i edebden ihtirāzları vüçüb ile mu'lem idigi²³⁴⁹ menķûl-i İbn-i 'Abbās-ı fezā'il-perver ve muḥtār-ı Sa'leb-i²³⁵⁰ efdāl-güsterdir. Vākı'ā ol Tūṭi-i şeker-h'ār-ı hüda sa'ādetle güyā olmazdan muḥaddem tekellümden mānende-i ebkem beste-dem olmaķ hem-şoḥbetān-ı şerāfet-resāniñ de'b-i mühezzebleri olup dāmen-i aşhāb-ı ma'ālî-nişāba dest-i i'cāz-peyvest-i ḥiṭāb-ı müsteṭāb ile menşûre olan le'ālî-i manzûme-i kelimāt-ı

²³⁴² “Ey insanlar! Allah’a ve Peygamberine inanasınız, ona yardım edersiniz, ona saygı gösterersiniz ve sabah akşam Allah’ı tespih edersiniz diye (Peygamber’i gönderdik.)” Fetih 48/9.

²³⁴³ “Ey iman edenler! Allah’ın ve Peygamberinin önüne geçmeyin.” Hucurât 49/1.

²³⁴⁴ “Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamber’in sesinin üstüne yükseltmeyin.” Hucurât 49/2.

²³⁴⁵ “(Ey inananlar!) Peygamberin (sizi) çağırmasını aranızda birbirinizi çağırmanız gibi tutmayın.” Nûr 24/63.

²³⁴⁶ “...ona yardım edersiniz...” Fetih 48/9.

²³⁴⁷ Arap dili ve edebiyâtına dâir el-Kâmil adlı eseriyle ünlü olup asıl adı Muhammed ibni Yezîd’dir. Müberred onun lakabıdır. 286/900’de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. I, s. 297.

²³⁴⁸ Bazı âlimler, “zā'eyn” ile “تُعَزُّرُوهُ/tu’azzizûhû” (onu aziz edersiniz) olarak kıraat etmişlerdir.

²³⁴⁹ Hucurât 49/1.

²³⁵⁰ Lügat, nahiv, şiir ve edebiyat ilimlerinde söz sahibi olan ve Sa’leb lakabıyla anılan Ebü'l-Abbās Ahmed ibni Yahyâ eş-Şeybânî, 291/904’de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. I, s. 496.

şerâfet-simâtların eyādî-i cân ü dil ile iltikât ve istimâ'a mübâderet ve her birin kurtâ-i binâgûş-i iz'ân eylemege mübâşeret lâzîme-i zimmet idigi bî-minnetdir. Binâberîn umûr-i 'ibâddan bir emri ol Maḥkeme-nişîn-i risâlet kazâ buyurmaksızın faşl u ḥasma cesâret memnû' ve naşb-ı ulviye-i aḥkâm-ı sâ'ireye cerre mübâderet bilâ-iznin merfû' olup ^(N160a) dergâh-ı Risâlet-penâhları mevrîd-i evâmir ü nevâhî olmağın vürûd-i emr ü nehyde esbakıyyet sezâ-vâr-ı Zât-ı 'âlî-ḥazretleri idigi mebnâ-yı binâ-yı nüzûl-i âyet-i i'câz-bünyân idigi Sehl bin 'Abdullâh'dan menkûl-i zîşândır. Ḥattâ müdde'â-yı muḥarrere ²³⁵¹ ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ naşş-ı mu'cizu'l-kaşşı ile rehîn-i râtibe-i şübût idigi i'lâm-ı a'lâm ile müberhen ve âyet-i mezkûreden umûr-i mezbûrede taḥzîr-i Mü'minîn-i şadâkat-efken murâd idigi rüşendir. Felihâzâ emr-i celîl-i ﴿اتَّقُوا﴾ müfid-i ma'nâ-yı nehy-i teḳaddüm idigi Mâverîd'den mu'aṭṭar-sâz-ı meşâmm-ı nuḳûldür. ^(L239b) Keyfe lâ? İhmâl-i edâ-yı ḥuḳûḳ-ı İlâhiyye ve taẓyî'-i ḥürmet-i Nebeviyye ile ḳarîn-i tebâḥ olmaḳdan âgâhlıḡla taḳvâ-penâḥ olmağa emr idigi irâd-ı şifateyn-i Semî' ve 'Alîm'den müstefâd ve taḥrîc-i mezbûr Ebû 'Abdurrahmân Sülemî'den menkûl-i şihḥat-istinâddır. Ve ber-minvâl-i rivâyet-i uḡrâ fîmâ beyne'l-'ibâd resîde-i sâmi'a-i i'tiyâd olan mücâhere-i eşvât 'inde vürûd-i şavti'n-Nebiyyi'l-kerîm berây-ı tekrîm menhî idigi menkûl-i şikâtdır. Ve 'inde'l-ba'z bilâ-ta'zîm-i ism-i sâmilîleriyle nidâ menhî idigi daḡi zîb-baḡş-ı rivâyât olup 'inde'l-Mekkî sebḳat fi't-tekellüm ve ḥiddet ile terennüm menhî ve münâdâlıkda daḡi Zât-ı Risâlet-penâhî rûtbe-i ser-efrâziye müntehî olmağın ism-i pâkiyle nidâ cevâza müntedî olmayup “Yâ Resûlallâh” ve “Yâ Nebiyyallâh” maḳâlî emsâli ile münâdî olmalarının vüçubun müfid idigi ²³⁵² ﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا﴾ fermûde-i mûkerremesiyle râtibe-tırâz-ı te'ekküddür. Ve 'inde'l-ba'z idâre-sencân-ı ḳaddâḡe-i muḡâtabeniñ bi-tarîḳi'l-istifhâm tekellümleri mantûḳ-ı nâṭıka-i şavâb olup ichâr-ı aḳvâl bâ'îş-i ihbât-ı a'mâl idigine istidlâl mantûḳ-ı âyet-i i'câz-iştimâl olmaḳ daḡi ḳavl-i işâbet-evldir. Ḥattâ sebeb-i nüzûl-i fermûde-i mûkerreme-i merḳûme zîb-baḡş-ı elvâḡ-ı tefsîr olan **(146b)** vüçûḡ üzre vefd-i Benî Temîm yâḡud a'râbdan bir ḳavm-i cehâlet-şamîm ḳâdim ve ism-i Nebevî ile bilâ-ta'zîm sâḡa-i nidâda ḳâ'im olmaları nehye mevrîd yâḡud beyne's-Şeyḡeyni'l-mûkerremeyn meclis-i sa'âdet-

²³⁵¹ “Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” Hucurât 49/1.

²³⁵² “(Ey inananlar!) Peygamberin (sizi) çağırmasını aranızda birbirinizi çağırmanız gibi tutmayın.” Nûr 24/63.

celis-i Seyyidü'l-Kevneyn'de sebkat-peymā olan muhāvere nüzül-i fermūde-i merkūmeye mahtid olup yāhud rüy-i sāmi'a-i Şābit bin Kays el-Ḥaṭīb²³⁵³ verā-yı perde-i şamemde ġarīb idigi bā'is-i ref'-i şavtı olmağla nehyen li-tavrihī nāzil olup hattā ba'de nüzülü'l-āye ḥabṭ-ı a'mālden hirās ile bī-vāye olmağ hacālet-āver olmağın ba'de bu'din ruḥsā-yı dergāh-ı Nübüvvet-penāh olup^(L240a) ḥavfen min ḥabti'l-a'māl butu' üzre rüy-māl idügiyle ma'zeret-ḥ'āh olduğda ol Şefik-i ümmet 'aleyhi şerāyifü's-şalavāt mā esre'ati's-şabā ve hebbet^(N160b) ḥazretleri (يا ثابت أما ترضى أن تعيش يا ثابت أما ترضى أن تعيش) ²³⁵⁴ buyurmağla bezm-gāh-ı Yemāme'de nūş-i cām-ı şehādet ile ser-mest-i sa'ādet olmuşdur. Felihāzā ba'de nüzül-i hāzihi'l-āye ol Nūr-i cesīm-i bī-hemtāya şüret-i müsārrede ḥiṭāb muhtār-ı Ḥazret-i Şıddīk-ı sūtūde-cenāb olup²³⁵⁵ Ḥazret-i 'Ömer-i ma'delet-perver daḥi ḥuşū'-ı tām̄ ile istifhām-güne i'lām-ı merām miḳdārınca tekellüm ve sırren söyler gibi terennüm buyurup²³⁵⁶ sā'ir aşḥāb-ı kirām-ı ma'ālī-maḳām daḥi bu ṭarīkat-ı raḍıyye üzre ıktifā-kār-ı muḥātabe olmalarıyla ḥāk-pāy-ı rif'at-peymā-yı Nebevī'ye 'arż-ı kemāl-i edeb ve ḥuşū'ları sebebiyle (إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ فَلَتَفْتَوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ) ²³⁵⁷ naşş-ı celīlül'-kaşşı şeref-baḥş-ı nüzül ve müjde-āver-i vuşul-i 'aṭāyā-yı rahmet-i 'ālem-şümül olmuşdur. Bināberīn 'inde'l-ba'z (إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ) ²³⁵⁸ fermūde-i mükerreremesinden zīver-baḥş-ı mesāmi'-i fūhūm olan mefhūm-ı nidā ism-i sāmīleriyle cılve-peymā olan nidā olup hattā ba'zı ġazavātta Cenāb-ı Şafvān²³⁵⁹ bir nādī-i cehīru's-şavtı nehy ile şeref-resān olmuşdur. Felihāzā (يَا) ²³⁶⁰ fermūde-i mükerreremesinde kelime-i "رَاعَ/rā'a" te'ennī

²³⁵³ Tam adı Ebû Abdірrahmān (Ebû Muhammed) Sâbit b. Kays b. Şemmās el-Hazrecî olup Abdullah b. Revāha ile anne bir kardeştir. Sâbit b. Kays hicretten önce müslüman olmuş ve Yemāme Savaşı'nda (12/633) şehit düşmüştür.

²³⁵⁴ "Ey Sâbit! Sen, övülmeye değer bir hayat sürmeyi, şehid olarak ölmeyi ve cennete girmeyi istemez misin?" Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. II, s. 66-69, nr. 1309-1316; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. III, s. 260, nr. 5034.

²³⁵⁵ Hâkim, **el-Müstedrek**, c. II, s. 501, nr. 3720.

²³⁵⁶ Buhârî, Megâzî 68, nr. 4367, Tefsîr 49/1, 2, nr. 4845, 4847, İ'tisām 5, nr. 7302.

²³⁵⁷ "Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kısarlar, Allah'ın, gönüllerini takvâ (Allah'a karşı gelmekten sakınma) konusunda sınıdığı kimselerdir. Onlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır." Hucurât 49/3.

²³⁵⁸ "(Ey Muhammed!) Odaların arkasından sana bağırانların çoğu akli ermeyen kimselerdir." Hucurât 49/4.

²³⁵⁹ Mestler üzerine mesh, ilmin fazileti ve tövbe konularında rivâyet ettiği hadislerle tanınan Safvân ibni Assâl, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz'le birlikte on iki gazveye katılmış ve ondan on iki hadis rivâyet etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 355.

²³⁶⁰ "Ey iman edenler! "Râ'inâ (bizi gözet)" demeyin, "unzurnâ (bize bak)" deyin ve dinleyin. Kâfirler için acıklı bir azap vardır." Bakara 2/104.

fi'l-ḥiṭāb ma'nāsına zebān-zed-i Enşār olup te'ennī intizārı mūcib olmağla tebcilen li'n-Nebiyyi'l-kerīm memnū' olmuştur. Ve 'inde'l-ba'z kavm-i Yehūd-i 'unūduñ kelimāt-ı ta'rīz-simātı men' olundığından nāşī şanī'-i şenī'lerine nev'-i teşebbüh ile nā-sezā-yı ahlāk olan ḥāletīñ daḥi sedden li'z-zerī'a memnū'ıyyeti müstefād olup kelime-i merķūmede ma'ānī-i āḥar ile daḥi şaḥāyif-i tefsīr ü siyer-i pūr-'iberdir. İmdi bu bāb-ı şerāfet-nişābda zīver-^(L240b) efzā-yı şaḥīfe-i imlā olan fuşūl-i sitte-i zībende-uşūlden;

Faşl-ı Evvel: Aşḥāb-ı kirām-ı ma'ālī-makāmıñ inşā-yı ta'zīm-i Nebiyy-i 'azīmde de'b-i müsteḥabların iḥbār-sāzdır. Zīver-baḥş-ı suṭūr-ı aşl-ı kitāb olan esānīd-i şihḥat-nişāb ile İbn-i Şümāse'den²³⁶¹ mervīdir ki şadefçe-i lisān-ı 'azbū'l-beyān-ı 'Amr bin el-'Ās'dan perveriş-yāfte-i inbā olan dürer-i aḥādīs-i şerīfeden olup rivāyet-i Ḥazret-i 'Amr-ı ma'delet-perver ile cilve-ger-i mināşsa-i bürüz olan ḥadīs-i ṭavīlū'z-zeyl maẓmūn-ı şerāfet-meşḥūnunca Cenāb-ı Ḥazret-i Resūl-i munteḥab rāwī-i **(147a)** ma'delet-ḥāvīye cümle-i nāsdan aḥābdır.²³⁶² Keyfe lā? Celālet-i şān-ı ma'ālī-nişān-ı Resūl-i behī bir rütbe-i 'arş-resāya munteḥīdir ki Zāt-ı efḍallerinden ecell manẓūr-ı dīde-i kümmel olmayup iclālen-lehū 'aleyhi's-selām nimet-i dīdār-ı Seyyidū'l-Enām ile seyr-i çeşm olmak ṭākat-gūdāz olmağın evşāf-ı şerāfet-ittisāf-ı Nebevī'den mes'ul olsalar nezzāre-i cemāl-i celālet-iştimālleriyle tenvīr-i bāşıra-i iz'āna 'alā^(N161a) vechi'l-ekmel ṭākat-i nā-resālīkları tavşīf-i şeref-raşīflerinde daḥi ṭākatlerin ṭāḳ etmiştir. Ḥattā rivāyet-kerde-i Ḥazret-i Enes'dir ki zümre-i 'aliyye-i Muhācirīn ve Enşār cem'ıyyet-pīrā-yı bezm-gāh-ı şoḥbet ve Cenāb-ı Şıddīk-ı 'Atīk ile İbn-i Ḥaṭṭāb-ı fezā'il-nişāb daḥi levḥa-i risāle-i cem'ıyyet iken Ḥazret-i Ḥayru'l-Beşer teşrīf-sāz-ı mecma'-ı şeref-perver olduklarında Şeyḥayn-ı Mükerrremeyn'den mā-'adā aşḥāb-ı ma'ālī-nişābıñ ebşār-ı şerāfet-şī'ārları tekābül-sāz-ı dīdār-ı nevvār-ı Resūl-i Muḥtār olmak 'adīmū'l-imkān olup ancak bedreyn-i münireyn ol Mihr-i Münīr'den iktibās-ı envār-ı nezzāre ve tarafeynden ibtisām ve işāre ināre-baḥş-ı meclis-i ma'ālī-celis idigi inbā-kerde-i İmām Tirmizī-i fezā'il-pīrādır.²³⁶³ Felihāzā aşḥāb-ı kirām ke-ennemā 'alā ru'usihimu't-tayr neşīmen-nişīn-i huẓū' ve mişāl-i **(L241a)** hāle ol Bedr-i münīri iḥāṭa-sāz-ı ḥuṣū' idikleri rivāyet-i Üsāme bin Şerīk ile

²³⁶¹ Abdurrahmān ibni Şümāse el-Mehrī, tābiñ muḥaddislerinden olup Mısırlıdır.

²³⁶² Müslim, İmān 192, nr. 121. Ḥadīsın tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 356-358.

²³⁶³ Tirmizī, Menākıb 15, nr. 3668; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 150.

hüveydâdır. Hattâ lisân-ı mu‘ciz-beyân-ı Nebevî dürrer-nişâr-ı tekellüm olduğda cülesâ-yı sa‘âdet-resâları ‘alâ mâ-sebak ke-ennemâ ‘alâ ru’usihimu’t-ı tayr pîş-nihâd-ı başıra ve mesâmi‘-küşâ-yı iltikât-ı dürrer-i fâhire buyurdukları vaşşâfân-ı siyer-i Peyğamberî’den cilve-gerdir.²³⁶⁴ Binâberîn rûz-i firûz-i Hudeybiye’de meb‘ûş-i Kureyş olan ‘Urve bin Mes‘ûd ruhsâ-yı dergâh-ı Cenâb-ı Risâlet-âlûd olduğda rütbe-i ‘aliyye-i Nübüvvet’e tırâz-ı bâhirü’l-imtiyâz olan Zât-ı Ahmediyyet-simâtın lede’l-aşhâb-ı kirâm bîrûn-i râtibe-i tavşif-i mu‘azzamu’l-ıqadr idiginden âgâh olup siyyemâ her bâr iltikât-ı kaţarât-ı vuzû-i Risâlet-menâta dest-küşâ-yı ihtiyât olan zümre-i ‘aliyye-i şahâbe-i mekârim-seciyyeniñ teberrûken tahşil-i dür-dâne-i girân-ıqadr-i kaţarât-ı mensûreye ibtidâ ve busak ve nuhâme-i Nebeviyye’yi ‘ıtr-ı şâhî-i meşâm ve nûr-i cibâh-ı şerâfet-ibtisâm eylemege iltizâm şi‘ârları olup şa‘r-ı şerâfet-perverlerinden her bir sâkıtıñ hezârân mültekıttı taraşşud-pîrâ ve cilve-ger-i minaşşa-i şudûr olan emr-i ‘âlîlerine evvel-be-evvel mübâderete dîde-düz-i intizâr olanlar ekşerûn min en yuhşâ ve hîn-i tekellüm-i feşâhat-terennümlerinde zümre-i ‘aliyye-i muhâtabîn mahfûzatü’l-eşvât ve ikrâmen lehü ‘aleyhi’s-selâm cihet-i Nübüvvet-simâtlarına hiddet-i nazardan berâ’at-perver idiklerin iz‘ân edüp taraf-ı Kureyş’e ric‘at-sâz olduğda sâbıkan Kisrâ ve Kayşer ve Necâşî-i saltanat-perver manzûrı olmağın aşhâb-ı ma‘âlî-nişâbıñ Hâzret-i Sultân-ı Rusûl-i Cenâb-ı vâlâlarına cilve-ger-i minaşşa-i huşûl olan tevķir ve ikrâmları pâdişâhân-ı sâlifeden birine ra‘iyyet-pîrâyânından cilve-ger olmadığın haber verüp şıdk-ı kavline **(147b)** kâsem ve zümre-i şadâkat-nişâb-ı aşhâbıñ muhâfaza-i nâmûs-i Nübüvvet-me’nûs bâbında mahsûs olan mesâ‘î-i meşküreleri müselleme idigin taşdıķ-âver olmuşlardır.²³⁶⁵ Keyfe lâ? Cenâb-ı Enes-i sa‘âdet-^(N161b) resden merviyy-i enfesdir ki râvî-i sûtûde-sîret ^(L241b) Cenâb-ı Ser-Tâc-ı Rusûl-i Kirâm’ı eşnâ-yı halk ser-tırâşda şeref-yâb-ı şühûd olup gürûhen gürûh aşhâb-ı ma‘âlî-şükûh havl-i Resûl-i mekârim-cevfi tavfa meşğûl ve ahz-ı şa‘ra-i şeref-pervere sa‘yi ehemme me’mûlleri görüp herkes bir ‘anberîn-mûy-i dil-cûya dest-rese mübâderet ve ziyâ‘-ı şa‘ra-i vâhideye rızâları muhâl idigin rivâyet etmişdir.²³⁶⁶ Hattâ kemâl-i ta‘zîm-i Resûl-i Kerîm ehemme-i mehâmm-ı aşhâb-ı kirâmdan idigine delâlet-ârâdır ki ‘ammu’l-ıkazıyye taraf-ı bâhirü’ş-şeref-i Risâlet-

²³⁶⁴ Ebû Dâvûd, Tıb 1, nr. 3855; Tirmizî, Tıb 1, nr. 2038; İbni Mâce, Tıb 1, nr. 3436.

²³⁶⁵ Buhârî, Şurût 15, nr. 2731, 2732.

²³⁶⁶ Müslim, Fezâil 75, nr. 2325.

penâhdan Cenâb-ı ‘Osmân zümre-i Kureyş’e irsâl buyurulduḡda berây-ı tavâf-ı Beyt-i Mükerrrem dâhil-i Harem olması bâbında izn-i Kureyş cilve-ger iken ta‘zîmen li’n-Nebiiyi’l-Muhterem tavâf-ı Cenâb-ı Risâlet-me‘âb taḥaḳḳuḳ-yâb olmazdan muḳaddem ḥaṭve-endâz-ı maṭâf olmadıḡı bî-ḥilâfdır.²³⁶⁷ Keyfe lâ? Zümre-i aşḥâb-ı ma‘âlî-nişâb kemâl-i ta‘zîm-i Resûl-i Kerîm ile ârâste olmaḡın ²³⁶⁸(فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ) fermûde-i mükerrremesinde cilve-ger-i meclâ-yı nüzûl olan lafz-ı “مَنْ/men”den murâd ne gûne merd-i sa‘âdet-nejâd idigin dergâh-ı Resûl-i kerîmü’l-ḥuşâlden su‘âle ictirâ-kâr olamadıklarından nâşî bir a‘râbî-i cehâlet-intimâya ḳazâ-yı naḥb ile mevşûfdan istinbâ ile ruḥsâ-yı dergâh-ı Risâlet-peymâ olmasın ta‘lîm ve sâ‘il-i merḳûm daḡi mes‘ûl-i nâ-ma‘lûmun ‘arza-dâşt-ı ‘atebe-i ‘aliyye-i Resûl-i kerîm eyledikde der-hâl cevâbdan i‘râz ve ba‘de’l-ḥîn Cenâb-ı Talḥa-i sa‘âdet-âyîn meclis-i melâ’ik-celîs-i Nebevî’den ḥâric olduḡda ḳaza-i naḥb ile mevşûfîyyete vâlic olan ḥâric olan idigiyle icâbet buyurmuşdur.²³⁶⁹ Felihâzâ Cenâb-ı mesned-nişîn-i ḥatm-i nübüvveti ke-cülûsî’l-ḳurfuşâ erîke-tırâz-ı taḥt-gâh-ı şafâ oldukları ḥâlde şeref-yâb-ı şühûd olan Ḳayle binti Maḥreme kemâl-i heybet-i Sultân-ı serîr-ârâ-yı Levlâk’dan lerze-nâk olmuşdur.²³⁷⁰ Binâberîn li-hâcetin ḳar‘-endâzân-ı bâb-ı sa‘âdet-me‘âb-ı Nebevî ta‘zîmen li-şâniḥî gûşe-i nâḥun ile daḳḳ-endâz idikleri rivâyet-kerde-i Muḡîre-i ser-eḫrâzdır. Ḥattâ Berâ bin ‘Âzîb’dan merviyy-i ‘ibret- ^(L242a) câlibdir ki râvî-i sûtûde-âyîn ta‘zîmen li’r-Resûlî’l-Emîn ḥ’âst-kâr-ı inḫilâl olduḡı ba‘zı mesâ’ili niçe sinîn ü şühûr kemâl-i heybet-i Nebeviyye’den ‘arza-dâşt-ı ‘atebe-i ‘aliyyeleri etmegi terâḡî ve te’ḥîr ederdi.²³⁷¹ Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faṣl-ı Şânî: Lüzûm-i ta‘zîm-i Nebiyy-i kerîm ve vücûb-i tevḳîr-i Resûl-i ḥalîmî berây-ı beyân zîver-i şaḡîfe-i tibyândır. Ma‘lûm-i ulû’l-elbâbdır ki zamân-ı ḡayât-ı raḡmet-simât-ı Nübüvvet-penâhda lüzûm ve vücûb-i tercîb ü tebcîl-i Resûl-i celîl tavḳ-ı gerden-i İslâmiyân olduḡı gibi teşrîf-sâz-ı dâru’l-ḳarâr olduklarından soñra daḡi tevḳîr ve ihtirâmları ber-minvâl-i meşrûḡ taḳarrür-yâb-ı lüzûm idigi mā-lâ-keḻâmdır. Ḥattâ nâm-ı nâmî ve ism-i sâmilîleriyle ^(N162a) eşnâ-yı terennümde ve zîkr-i ḡadîş-i

²³⁶⁷ Ahmed ibni Hanbel, Mûsned, IV, 324-325.

²³⁶⁸ “Mü’minlerden öyle adamlar vardır ki, Allah’a verdikleri söze sâdık kaldılar. **İçlerinden bir kısmı verdikleri sözü yerine getirmiştir (şehit olmuştur).** Bir kısmı da (şehit olmayı) beklemektedir. Verdikleri sözü asla deḡiştirmemişlerdir.” Ahzâb 33/23.

²³⁶⁹ Tirmizî, Menâkıb 21, nr. 3742.

²³⁷⁰ Ebû Dâvûd, Edeb 22, nr. 4847; Buhârî, **el-Edebü’l-Müfred**, s. 430, nr. 1178.

²³⁷¹ Hatîb el-Baḡdâdî, **el-Fakîh ve’l-Mütefakkîh**, c. II, s. 196.

şerâfet-tenessümlerinde ve ta'dâd-ı sünen-i seniyye ve siyer-i marzıyyeleri hîninde ve zümre-i âl-i şerâfet-me'al (148a) ve 'izzet-i nezâfet-iştimal ve Ehl-i Beyt-i şerâfet-istihâl ve aşhâb-ı kirâmlarıyla çi-günegî-i mu'amele-i cemile ve musâhabet-i cezileleri tezkrîyla teşerrüf-sencî-i i'tibâr eşnâsında merâsim-i ta'zîm ve kavânîn-i tekrîmi mürâ'atıñ lüzûm ve lüzûbı ve takarrür-i vücûbı bî-mirâdır. Felihâzâ her merd-i imân-pîrâ şîrîn-şehd-i zîkr-i Nebiyy-i Muhtâr ile tûfî-vâr kand-h'âr yâhud zîkr-i şerâfet-ğarîn-i Nebiyy-i güzîn resîde-i sâmi'a-i iz'ân-ı şadâkat-ârâ ola, kemâl-i huzû' ve huşû'ı şî'âr ve tekrîm ve ta'zîmi dışâr etmek vâcib ü sezâ-vâr olup hattâ tevķîren-leh 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm hareket sükûna maķrûne ola meşelâ kemâl-i heybet-i Nebeviyye ve celâlet-i şân-ı 'arş-resân-ı Muştafiyye şeref-yâbân-ı ru'yet-i cemâl-i kemâl-i iştimallerin medhûş etdiği gibi, te'dîb-i İlâhî ile müte'eddibîne daħi 'inde zîkrî'n-Nebiyyî'l-Emîn mürâ'at-i merâsim-i kemâl-i tevķîr ü ihtirâm tırâz-ı râtibe-i vücûb idigi inbâ-kerde-i İbrâhîm Tüci'bî'dir. Binâberîn âdâb-ı mezkûre ile te'eddüb ve mürâ'at-i merâsim-i tevķîr-i Nebevî'ye telehhüb sîret-i selef-i şâlihîn ve de'b-i e'imme-i dîn idigi maķûl-i maķbûl-i şâhib-i kitâb-ı teberrük-nişâbdır. Keyfe lâ? Zîver-baħş-ı (L242b) suţûr-ı aşl-ı kitâb olan esânîd-i şihhat-nişâb ile İbn-i Humejd'den menķûl-i zîbende-medlûldür ki mihrâb-nişîn-i ictihâd İmâm Mâlik-i²³⁷² fezâ'il-nejâd ile Ebû Ca'fer-i imâret-pîrâ Mescid-i Nebevî'de 'aķd-i peyvend-i münâzarada 'inde'n-Nebiyyî'l-Mükerrem 'adem-i ref'-i zîkr ile me'mûriyyet-i aşhâb-ı kirâm medlûl-i âyet-i bâ-hidâyet olup şeref-yâbân-ı duħûl-i meclis-i melâ'ik-celis-i Nebevî'yi Cenâb-ı Rabbü'l-'İzzet²³⁷³ ﴿لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ﴾ fermûde-i mükerremesiyle ba'de't-te'dîb zümre-i müte'eddibîni²³⁷⁴ ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَعْضُونَ أَصْوَاتَهُمْ﴾²³⁷⁵ maķâl-i celâlet-iştimaliyle medh ve ħod-pesendden mu'ânedet-'unvânı ﴿إِنَّ الَّذِينَ 2375 ﴿يُنَادُونَكَ﴾²³⁷⁵ ħiţâb-ı tehdîd-nişâbıyla ħadħ buyurmağın daķîķa-i enîķa-i ħafđ-ı şavt zamân-ı ħayât-ı rahmet-simâtlarında cûlesâ-yı sa'âdet-resâya vâsîtatü'l-'aķd-i muvâşalat ve musâhabet idügi gibi, züvvâr-ı ravza-i rıdvân-pîrâlarına daħi delîl-i

²³⁷² Mâlikî mezhebinin imâmı ve ünlü bir muhaddis olan Mâlik ibni Enes, **el-Muvatta**'sında 1720 sahîh rivâyeti derlemiştir. 179/795'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 363.

²³⁷³ “Ey iman edenler! **Seslerinizi, Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin.**” Hucurât 49/2.

²³⁷⁴ “Allah'ın elçisinin huzurunda **seslerini kısırlar**, Allah'ın, gönüllerini takvâ (Allah'a karşı gelmekten sakınma) konusunda sındığı kimselerdir. Onlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.” Hucurât 49/3.

²³⁷⁵ “(Ey Muhammed!) Odaların arkasından **sana bağıranların** çoğu akli ermeyen kimselerdir.” Hucurât 49/4.

ta'vır-ı ziyâretidir. Zîrâ lafz-ı tevķîr-i Nebevî “hâyyen ve meyyiten ma'nâ-yı lüzûm ve vücûbı hâvîdir” deyü ta'lîm-i merâsim-i tevķîr etdikde ta'allûm-senc-i qabûl-i me'vâ-yı istikânete müşûl etmiştir. Hattâ eşnâ-yı ziyâretde istikbâl-i kıble ile tahallî ve dest-küşâ-yı du'â-yı icâbet mütecellî olmak mı gerek yoksa istikbâl-i Ravza-i Muṭahhara-i Seyyidü'l-Enâm'ı mürâ'ât ile meşğûl-i da'vât mı olmak gerek” deyü Ebû Ca'fer-i mezbûruñ İmâm Mâlik-i sûtûde-mesâlikden istinbâsına ol Nihrîr-i fezâ'il-semîr ihtiyâr-ı şıkk-ı şânî ile icâbet-pezîr olup “rûy-i teferru'-cûy-i istikbâl ve istişfâ'ı veche-i kerem-pîrâ-yı Nebevî'den şarf etmemeğe teşvîk ve dergâh-ı şefâ'at-penâha tevessül rahmet-i Rahmân'a medâr-ı tavaşşul idügi aşl-ı aşîlîñ olan Cenâb-ı Şafîyyu'llâh'a vesîle-i esîle idügünden ma'lûmun olsun” deyü dergâh-ı Nübüvvet-penâha rabt-ı kalbîñ lüzûmun tahkîk eşnâsında iddihâr-ı **(148b)** zahâyir-i şefâ'ati tedârik-pîrâyî-i istişfâ' lâzime-i zimmet-i ümmet-i hayriyyet-istimtâ' idigin **﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاؤُوكَ﴾**²³⁷⁶ fermûde-i mükerrerresiyle işbât etmiştir. Hattâ te'yîd-i müdde'âda ^(L243a) râviyân-ı ahâdis-i Nebevî'den gülçîn-i riyâz-ı rivâyet olanlarıñ efḍal-terîni Eyyûb Sahtiyânî ile dü-bâr iḥrâm-bend-i ḥacc-ı Beytül-Harâm olmaḳda pâ-dâşlık vesîlesiyle manzûr-ı nazar-ı 'ibret-bîn-i İmâm Mâlik olan umûr-ı diyânet-mevfûrdandır ki her bâr nâm-ı nâmî-i Resûl-i tehâmî tezkâr olunsa seyl-âb-ı sirişk-i dîdesi ol rütbe pür-ḥurûş idigi nigeḥ-bân-ı mürüvvet-bünyânınıñ kûlzum-i ṭab'ı pür-mevc-i merḥamet olmaḳ muḳarrer idi. Binâberîn Cenâb-ı Mefḥar-ı her dü-serâya mûmâ-ileyhiñ tercîb ve tevķîri manzûr-ı nazar-ı 'ibret-semîri olduğı nâdî-i fezâ'il-eyâdisinden aḥz-ı 'ilm-i ḥadîse bâdî olmuştur.²³⁷⁷ Ve kezâlik meclis-i İmâm Mâlik-i sûtûde-mesâlikde müşk-i ezfer-i zîkr-i Nebevî ile meşâmm-ı nâṭıka mu'atṭar olduḳda berây-ı tevķîr u ikrâm inḥinâ ve ḥuzû' ve taḡayyür-i levn ile izḥâr-ı ḥuşû'ları taḡyîr-sâz-ı emzice-i cülesâ olacaḳ mertebe râtibe-tırâz-ı vuḳû' idigi inbâ-kerde-i Muş'âb bin 'Abdullâh'dır.²³⁷⁸ Hattâ yevmen mine'l-eyyâm vaż'-ı mezkûrundan mes'ûl olduḳda “merâyâ-yı evzâ'-ı kibâr-ı eslâfdan manzûr-ı nazar-ı i'tibârı olan nuḳûş-ı tevķîr ve tercîb-i Nebevî'yi çeşm-i ihâṭa'nız hâvî olsa resm-i binâ-yı taḡyîr-i vaż'ımda

²³⁷⁶ “Biz her peygamberi sırf, Allah'ın izni ile itaat edilmek üzere gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan günahlarının bağışlamasını dileseler ve Peygamber de onlara bağışlama dileseydi, elbette Allah'ı tövbeleri çok kabul edici ve çok merhametli bulacaklardı.” Nisâ 4/64.

²³⁷⁷ Ebû'l-Velîd el-Bâcî, **et-Ta'dîl ve't-Tecrîh**, c. I, s. 386.

²³⁷⁸ Muş'ab ibni Abdillâh, muḥaddis, edip, şâir ve nesep âlimi olup aşere-i mübeşşereden Zübeyr ibni Avvâm'ın torunudur. Kandemir, **age.**, c. II, s. 364.

bu güne tarh-endāzī-i mebānī-i mu‘āmeleye taşaddī-pīrā-yı inkār olmaz idiñiz” deyü irā’et-i tavr-ı menī‘u’l-ğavr-ı tekrīmi ba‘de’t-tefhīm efrād-ı ekābirden olan Seyyidü’l-Ḳurrā Muḥammed bin el-Mūnkedir ‘inde zikri’l-ḥadīs isāle-i ḳaṭarāt-ı dūmū‘ ile ol ḳadar tertīb-sāz-ı veche-i sūz ü güdāz idi ki nigāh-sāzān-ı ḥāl-i ḥaşyet-me’ālī müşārun-ileyhe bi’z-zarūre teraḥḥumda muṣṭarr olurdu. Ve Ca‘fer bin Muḥammed mā’il-i mizāc olmağla tarh-efken-i mebānī-i tebessüm ve irtiyāḥ bir zāt-ı emced iken ‘inde zikri’n-Nebevī kemāl-i heybet ve celālet-i şān-ı Muştafavī’den rüy-i dil-cüyunda ışıfırār bedīdār olduğından mā-‘adā dā’imā ‘alā ṭahāretin kāmiletin miḥrāb-nişīn-i inbā-yı ḥadīs-i şerāfet-perver idi. Felihāzā ḥıṣāl-ı şelāse ile taḥallī-i mezbūre deyden-i şerāfet-efken olup şalāt u şamt u kırā’at-i Ḳur’ān-ı Kerīm’den ‘adem-i ḥuluvv ile rehīn-i rāṭibe-i sümüvv idigi müteḥakkıḳ ve terk-i ^(L243b) mā-lā-ya’nī ile emşālını fā’ik bir ‘ālim ü ‘ābid u şādıḳ idigiyle tezyīl-sāz-ı cevāb olmuştur. Ve kezālik ‘Abdurrahmān bin Ḳāsim²³⁷⁹ zikr-i nām-ı Nebiyy-i Muḥtār ile şerāfet-müşādim olduğu ān nigeḥ-bānān cemāl-i ḥaşyet-nişānına rüy-i dil-cüyı kemāl-i iḥmirārdan ḥūn-çekān ve heybet-i celālet-hey’et-i Nebeviyye’den mecfūfu’l-lisān idigi bī-gümāndır. Keyfe lā? Muḥbir-i fezā’il-muḥteber, mülākāt-ı ‘Āmir bin ‘Abdillāh bin ez-Zübeyr²³⁸⁰ ile şeref-yāb ve zikr-i nām-ı nāmī-i Risālet-me’āb ḥīninde cūşeş-i seyl-āb-ı sirişki rütbe-i cümūda bülūğ mertebesi idigin iḥbār ve sebük-rūḥān-ı zamāndan Zührī-i fezā’il-ārā muvāneset-pīrā-yı aḥbāb **(149a)** iken Cenāb-ı Mefḥar-ı her dü serā mezkūr olduğu eṣnāda ta’zīmen li’r-Resūli’l-Emīn ‘aleyhi şerāyifū şalavāti’l-Meliki’l-Mu’in kendüden ğaybet ve ğarḳ-āb-ı ḳulzüm-i ḥayret idigin tezkār ve miḥrāb-nişīnān-ı ta’abbūd ve tezehhüdūñ muḳtedā-yı fezā’il-‘unvānı Şafvān bin Süleyym’in²³⁸¹ meclis-i ḥaşyet-celīsinde Ḥazret-i Ḥayru’l-Beşer mezkūr olduğda ḥīn-i inşırāf-ı cülesāya degin icrā-sāz-ı ḳaṭarāt-ı dūmū‘ ve ḥālet-i mezkūre ile müteḥallī olduğu ḥālde metruk-ı züvvār-ı muḥāleşet-vülū‘ idigin inhā edüp ‘ādet-i Cenāb-ı Ḳatāde-i fezā’il-pīrā daḥi ‘inde aḥzu’l-ḥadīs ‘avīl ü zevīl ü

²³⁷⁹ Hz. Ebū Bekir’in oğlu Muhammed’in torunu, Ca’fer-i Sādık’ın da dayısı olan Abdurrahman bin Kasım, yaşları küçük olan tâbiîn neslinin âlim ve fâkihlerinden ve İmâm Mâlik’in de hocalarından biriydi. 131/748’de vefat etti. Kandemir, **age.**, c. II, s. 365.

²³⁸⁰ Rivayetleri **Kütüb-i Sitte**’de yer alan Medinelî muhaddislerden, ileri gelen âbid ve zâhidlerden, ve İmâm Mâlik’in de hocalarından biri olan Âmir, meşhur sahâbi Abdullah ibni’z-Zübeyr’in oğlu olup 121/739’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 366.

²³⁸¹ Rivayetleri **Kütüb-i Sitte**’de bulunan ve güvenilir bir hadis hafızı ve fâkih olan Safvān ibni Süleyym, ashâb-ı kirâmdan İbni Ömer’i, Enes ibni Mâlik’i ve Câbir ibni Abdillâh’ı görüp onlardan hadis rivâyet etmiştir. 132/749’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 366.

bükā-i tavīl idigin inbā etmiştir. Bināberīn meclis-i fezā'il-enīs-i İmām Mālik, keşret-i müstemliyan-ı²³⁸² hadīs-i şerāfet-pīrā ile mevrīd-i her sālīk olduğda ismā'-ı hāzırīn eşerinde teşvīk-senc-i tevķīr-i Resūl-i beşīr ü nezīr olup 'inde'n-Nebiyyi'l-Ekrem ref'-i şavt menhī idigi müsellemdir" deyüp ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ﴾²³⁸³ fermūde-i mükerreremesin tilāvet ve vūcūb-i ihtirām Seyyidü'l-Enām hayyen ve meyyiten 'ale's-sivā' idigi bī-minnetdir" demiştir. Ve İbn-i Sīrīn-i²³⁸⁴ fezā'il-āyīn daḡi min ba'zī'l-aḡyān tebessüm-künān iken nām-ı nāmī-i Resūl-i tehāmī mezkūr olduğda ḡāşī²³⁸⁵ ve 'Abdurrahmān [bin] Mehdiyy²³⁸⁶ eşnā-yı kırā'at-i hadīs-i Resūl-i hidāyet-müşūlde hāzırīnīñ sūkūtun irāde ile mütēḡāşī' ve kavī-i (L244a) hidāyet-evl-i hadīs-i şerīfī aqvāl-i uḡrāyla muḡābeleden şıyānet ve fevḡa şavti'n-Nebī ref'-i şavtīñ menhī idigin irā'et edüp²³⁸⁷ emr-i merḡūmı mūrā'āt 'inde semā'-i kavīhī 'aleyhi's-selām tırāz-ı rātibe-i vūcūb idigi ḡibi, 'inde semā'-ı hadīse daḡi lāzib ve lāzım idigin taḡḡīḡ etmiştir. Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem teslimā.

Faşl-ı Şālīs: Rivāyet-i hadīs-i şerāfet-ārā ve inbā-yı sünen-i seniyye-i Risālet-pīrāda ḡānūn-i eslāf-ı kirām ve sīret-i 'ulemā-yı ma'ālī-fercām üzre mūrā'āt-i merāsīm-i ta'zīm ü tevķīr ne ḡüne şūret-pezīr idigin ta'līm içün terkīm olunmuştur. Zīver-efzā-yı suṡūr-ı aşl-ı kitāb olan esānīd-i şīḡḡat-niṡāb ile 'Amr bin Meymūn'dan²³⁸⁸ mervīyy-i 'iber-meşḡūndur ki rāwī-i fezā'il-ḡāwī bir sene meclis-i²³⁸⁹ (N162b) şerāfet-me'inne-i İbn-i Mes'ūd-ı fezā'il-ālūda mütereddid ve nūr-ı efdālinden iḡtibāsa müstebidd olmaḡla deyden-i ihtiyāṡ-efken-i üstādı fehme müsta'idd olmaḡın manzūr-ı naḡar-ı 'ibret-bīnīn berāy-ı irā'et bu vechile şūret-küşā-yı cemāl-i maḡāldır ki Cenāb-ı Üstād-ı fezā'il-nihād her bār ki inbā-yı hadīs-i Resūl-i Muḡtār ile işāre-i

²³⁸² Hadis rivayet eden hocanın etrafında çok sayıda talebe bulunması hâlinde, onun söylediklerini uzaktakilere yüksek sesle nakleden kimselere "müstemlî" denir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 366.

²³⁸³ "Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin." Hucurât 49/2.

²³⁸⁴ Büyük sahâbîlerden hadis dinleyen güvenilir bir muhaddis ve fıkıh âlimi olan ve rivâyetleri **Kütüb-i Sitte**'de yer alan Ebû Bekir Muhammed ibni Sîrîn el-Basrî, 110/729'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 497.

²³⁸⁵ Hatîb el-Baḡdâdî, **el-Câmi' li-Ahlâkı'r-Râvî**, c. I, s. 412, nr. 985.

²³⁸⁶ Hocaları arasında İmām Mālik, talebeleri arasında ise İmām Ahmed ibni Hanbel'in bulunduğu Abdurrahmān ibni Mehdî, hadis hafızı ve fıkıh âlimi olup inci ticareti ile meşḡuldü. 198/813'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 367.

²³⁸⁷ "Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin." Hucurât 49/2 âyetinde telmihte bulunulmuştur.

²³⁸⁸ Cāhiliye döneminde doğdan ve Müslūman olmakla beraber, Peygamber sallallāhu aleyhi ve sellem Efendimiz'i görme şerefine eremeyen Amr ibni Meymūn, muhadramūndan sayılır. Pek çok sahâbîden hadis rivayet etmiştir. 74/693'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 367.

²³⁸⁹ rüy-i teferru'-cüy-i istikbāl rāwī-i fezā'il-ḡāwī bir sene meclis-i: — N.

mürvārīd-i āṣār eyleye ‘alā vechi’l-kaṭ‘ ve’l-yaḳīn²³⁹⁰ (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ) lafzını telaffuza ictirā etmeyüp iftirādan teberrīde taḥarrīyi menāṭ-ı inbā etmekle (هَكَذَا قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ) ²³⁹¹ maḳāl-i tereddūd-iṣtimālin tezyīle ṣedd-i niṭāḳ-ı iḥtiyāṭ ederdi. Ḥattā yevmen mine’l-eyyām bilā-zeyl²³⁹² (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ) ḳavl-i ṣerāfet-evlin tekellūmi dāḥil-i sāmi’a-i tefehhūmi olduğda ṣiddet-i ızṭırābından cebhe-i mübāreki pūr-‘araḳ olup (149b) ²³⁹³ (قَالَ هَكَذَا إِنَّ شَاءَ اللَّهُ أَوْ مَا دُونَ ذَا أَوْ مَا هُوَ قَرِيبٌ مِنْ ذَا) deyü isnād-ı mā-lem-yetekellemden ızḥār-ı bīm ü hirās etmiştir.²³⁹⁴ Felihāzā seccāde-pīrā-yı ḳazā-yı Ṭaybe-i ṭayyibe İbrāhīm bin ‘Abdillāh el-Enṣārī’niñ²³⁹⁵ inbā-kerde-i ‘ibret-āverdesidir ki İmām Mālik-i sūtūde-mesālik meclis-i fezā’il-celīs-i Ebī Ḥāzim’dan gūzār ve ṣāḥib-i meclis-i efdāl-medārīñ inbā-yı ḥadīs-i Resūl-i Muḥtār ile ṣeref-ṣi’ārlığın istiṣ‘ār edüp tezāḥum-i sāmi’inden bir ḥālī mekān nümāyān olmadığından nāṣī^(L244b) mārr-ı fezā’il-diṣār bilā-ḳarār kenārdan gūzār etdiğinden mes’ul olduğda ḳā’imen aḥz-ı ḥadīs-i ṣerāfet-ārā ṣā’ibe-i taḥfifden mu‘arrā olmamağla ḳarāra ictirā edemedigiyle icābet-pīrā olmuştur.²³⁹⁶ Ve kezālik bir merd-i hūner-mend bezm-gāh-ı İbnü’l-Müseyyeb’e dāḥil ve bir ḥadīs-i ṣerāfet-müşūlden sā’il olduğda ḥālet-i ıdṭicā’da icābetden giriz ve eṣnā-yı inbā-yı ḥadīs-i ṣerīfde ittikā ve ıdṭicā’dan perhīz ile ta’līm-i ṭavr-ı edeb etmiştir.²³⁹⁷ Bināberīn naḳl-i ḥadīs-i ṣerāfet-ārāya Cenāb-ı Mālik bin Enes dā’imā ‘alā ṭahāretin kāmiletin taṣaddī-pīrā ve deydin-i mezkūrda Ca’fer bin Muḥammed’e iḳtidā eyledigin inbā etmiştir. Ḥattā ḳable naḳli’l-ḥadīs tevazzī ve aḥsen-i ṣiyābını telebbüs ile ızḥār-ı ikrāma mükibb idüğü²³⁹⁸ inbā-kerde-i [Ebū] Muṣ‘āb’dır.²³⁹⁹ Felihāzā istinbā-sencān-ı mesā’il ruḥsā-yı bāb-ı fezā’il-niṣāb-ı İmām Mālik-i sūtūde-ṣemā’il olduğda ḥādime-i İmām-ı fezā’il-bünyān istinbā-yı merām-ı sā’ilān edüp cā’iniñ ta’allüm-sencān-ı ‘ilm-i ḥadīs-i ṣerāfet-medārdan idüğü

²³⁹⁰ “Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu”

²³⁹¹ “Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in buyurduğu hadis inşallah böyleydi.”

²³⁹² “Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu.”

²³⁹³ “Resûlullah’ın buyurduğu hadis inşallah böyleydi veya bundan biraz daha fazla veya biraz daha azdı yahut da buna yakın bir şeydi.”

²³⁹⁴ İbnî Mâce, Mukaddime 3, nr. 23; Dârimî, Mukaddime 28, nr. 276; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 452.

²³⁹⁵ Rivayetleri **Kütüb-i Sitte**’de yer alan, zühd ve takvasıyla tanınan güvenilir bir muhaddis ve vaiz olan Ebû Ḥāzim Seleme bin Dīnār, 140/757’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 368.

²³⁹⁶ Hatīb el-Bağdādî, **el-Câmi’ li-Ahlâkı’r-Râvî**, c. I, s. 408, nr. 968.

²³⁹⁷ Hatīb el-Bağdādî, **el-Câmi’ li-Ahlâkı’r-Râvî**, c. I, s. 409, nr. 973.

²³⁹⁸ Hatīb el-Bağdādî, **el-Câmi’ li-Ahlâkı’r-Râvî**, c. I, s. 410, nr. 977.

²³⁹⁹ Ashâb-ı kirâmdan Abdurrahmân ibni Avf’ın torunlarından olup Mālikî fakihî ve İmām Mālik’in talebesi olan Ebû Mus’ab Ahmed ibni Ebî Bekir el-Kâsım, İmām Buhârî ve İmām Müslim gibi hadis âlimlerinin de hocasıdır. 242/857’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 368.

bedîdâr oldukda ğıbbe'l-ihbâr ilâ seyyidihâ İmâm-ı fezâ'il-iştimal mübâderet-pîrâ-yı iğtisâl ve ba'dehû ta'tayyüb ve ahsen libâsını telebbüs ve ridâ ve taylasânın ber-düş ve 'imâme-püş olduğu hâlde serîr-i zîb-i hurûc ve buhûr-sûz-i ikrâm u tevķîr olarak kemâl-i huşû' ve hużû' ile inbâ-yı hadîs-i şerâfet-pîrâya vülû'ı maḥkî-i (N163a) Muṭarrif-i²⁴⁰⁰ fezâ'il-müteşerrifdir. Ḥattâ muḥbir-i sûtûde-ḥaberden mâ-'adâ inbâ-sencân-ı âdâb-ı İmâm-ı fezâ'il-ârâ naḳl-i hadîs-i şerâfet-pîrâdan mâ-'adâ zîb-i serîr olmadığın takrîr ile tevķîr ve ihtirâm-ı Ḥazret-i Seyyidü'l-Enâm'ı iltizâmın ifhâm etmişlerdir. Felihâzâ tavr-ı mezķûrı ihtiyârından istinbâ-kârâna ta'zîmen li'n-Nebii'l-Mu'azzam ta'zîm-i hadîs-i şerâfet-tev'em muḥarrer idigiyle icâbet-ger olup²⁴⁰¹ mâşiyen inbâ-yı hadîse ictirâdan taḥarrî ve kâ'imen ve müsta'cilen ta'lim-i hadîsden teberrî edüp ikrâm-ı tamm ve tekrîm-i tamâm ile küşâde-sâz-ı bâb-ı şerâfet-me'âb-ı rivâyet olduğu inbâ-kerde-i İbn-i Ebî Üveys-i²⁴⁰² (L245a) sûtûde-ḥaşletdir. Keyfe lâ? Kibâr-ı eslâf-ı fezâ'il-îtilâfiñ bi-ğayr-ı vuzû' inbâ-yı hadîs-i şerâfet-ârâya 'adem-i ictirâları ve de'b-i Cenâb-ı Kâtâde-i fezâ'il-âmâde daḥi minvâl-i muḥarrer üzre cilde-ger idigiyle²⁴⁰³ A'meş²⁴⁰⁴ inbâ-âver-i resm-i ikrâm-ı bî-ğışdır.²⁴⁰⁵ Felâ-cerem 'Abdullâh bin el-Mübârek'den²⁴⁰⁶ menķûl-i müsellemdir ki Cenâb-ı (150a) İmâm Mâlik-i sûtûde-mesâlikiñ ta'zîmen li'n-Nebii'l-mükerrem tevķîr-i hadîs-i şerîfe derhemligi bu yönden ma'lûmdur ki; yevmen mine'l-eyyâm inbâ-yı hadîs-i şerâfet-pîrâya esnâ-yı tevaġġulda ba'zı a'zâ-yı muḥâşa'at-irtizâsı ledġ-ı 'akrebe maḥall olup ḥattâ on altı kerre nîş-i ledġ-ı 'akrebi taḥammül ve rûy-i dil-cüyunda ısfırâr bedîdâr ve taġayyür-i levn-i ıztırâb-medâr âşikâr olmuş-iken izḥâr-ı şebât-ı

²⁴⁰⁰ İmâm Mâlik'in kızkardeşinin oğlu olan Muṭarrif ibni Abdillâh ibni Muṭarrif el-Yesârî el-Hilâlî, güvenilir bir muhaddis olup 220/835'de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 369.

²⁴⁰¹ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. VI, s. 318.

²⁴⁰² İmâm Nesâî dışındaki *Kütüb-i Sitte* imamlarının kendisinden hadis rivâyet ettiği İsmail ibni Ebî Üveys, Medineli bir hadis hafızı olup 226/841'de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 370.

²⁴⁰³ İbni Abdilber, *Câmiu Beyânî'l-İlm ve Fadlîhî*, c. II, s. 383, nr. 1257.

²⁴⁰⁴ Dürüstlüğü ve doğru sözlülüğü sebebiyle "mushaf" diye anılan, hadis, kıraat ve fıkıh ilimlerindeki bilgisiyle meşhur olan ve gözleri iyi görmediği için A'meş lakabıyla anılan Süleyman ibni Mihrân el-Kûfî, 148/765'de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. I, s. 592.

²⁴⁰⁵ Metnin her üç nüshasında mefhum olarak "Kâtâde bin Diâme esSedûsî'nin abdestsiz hadis rivâyet etmediği A'meş'ten rivâyet edilmiştir" şeklinde kaydedilmiş olup *Şifâ*'nın aslında ve şerhlerinde rivâyet edenin A'meş olmadığı zikredilmiş ve bu ibare "A'meş, hadis rivâyet edeceği zaman abdesti yoksa teyemmüm ederdi" şeklinde geçmektedir. *Bkz.* (Kâdî İyâz, *eş-Şifâ bi-Ta'rîfî Hukûki'l-Mustafâ*, c. II, s. 101; Kandemir, *age.*, c. II, s. 370; Ahmed bin Muhammed bin Muhammed eş-Şümunnî, *Müzâlü'l-Hafâ an Elfâzi's-Şifâ*, c. II, s. 47.)

²⁴⁰⁶ Hayatı boyunca ticaretle uğraşan ve "hadislerin tabîbî" diye anılan, ayrıca İmâm Ebû Hanîfe'nin talebesi ve dostu olan İbnü'l-Mübârek, fıkıh ilminde de üstad olup 181/797'de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 371.

ka-dem ile ka-t'-ı ha-di-s-i şe-ref-tev'em etmeyüp ba'de'l-ferâğ mine'l-inbâ muhbir-i fe-zâ'il-ârâ, nîş-i 'akrebe ğayr-ı merre bilâ-temahhul taħammülünden istinbâ-sencâna tevķiren li'n-Nebiyyi'l-Mükerrem sâha-i şabr u şebâta vaż'-ı ka-dem eyledigiyle icâbet-pîrâ olmuşdur.²⁴⁰⁷ Ve İbn-i Mehdî-i sûtüde-âyîn refîķ-ı İmâm Mâlik-i fe-zâ'il-âğîn oldığı hâlde mevâzî'-ı Medîne-i Münevvere'den 'Akîķ nâm maħalle güzer eşerinde Cenâb-ı İmâm-ı fe-zâ'il-irtisâmdan bir ha-di-s-i şerâfet-pîrâ istinbâ etdikde mâşiyen inbâ-yı ha-di-s-i şerîfe ictirâya kâ'il olmayup şân-ı celâlet-'unvân-ı sâ'il sū-i edebden berâ'at-me'âb idigiyle cevâb vermişdir. Ve Cerîr bin 'Abdulhamîd²⁴⁰⁸ el-Kâdî Cenâb-ı İmâm-ı riyâzet-müterâzîden kâ'imen istinbâ-yı ha-di-s-i şerâfet-medârı h'âst-kâr olduķda ħabs ile te'dîbin emr edüp şân-ı ka-zâ maħbûsiyyetden müberrâ idigiyle isti'fa-pîrâyâna kâđiniñ te'dîbe aħaķķ idigi muħaķķaķdır demişdir. Ve kezâlik vâķîfen istinbâ-yı ha-di-s-i şerîfiñ mühim-sâzı olan Hişâm bin Ğâzî'yi²⁴⁰⁹ dağı đarb-ı savt'-ı 'işrîne sezâ ve ba'dehû ta'lîm-i ha-di-s-i 'işrîn ile şefķat ve tatyîbe me'vâ edüp ħattâ mağrûb-ı mezkûr berâ-yı ziyâde-i ifâde tezâyüd-i đarbı tâlib olmağla ta'allûm-i câlib idigin inbâ etmişdir.²⁴¹⁰ Ve 'Abdullâh bin Şâlih'den²⁴¹¹ menķûl-i (L245b) maķbûldür ki, İmâm Mâlik-i sûtüde-mesâlik ile Leys-i²⁴¹² fe-zâ'il-ârâ bilâ-taħâretin ketb-i ha-di-s-i şerâfet-(N163b) pîrâyâ ictirâdan girîzân ve taħâret-i kâmile ile kırâ'at ve inbâ-yı ha-di-s-i Resûl-i munteħab müstaħabb idigiyle dehân-ı Cenâb-ı Ka-tâde ħalâvet-âmâde idigi²⁴¹³ te'eddüb-pîrâyâna²⁴¹⁴ ehemmi maţlabdır. Ĥattâ A'meş bi-ğayr-ı vuzû'in inbâ-yı ha-di-s-i şerîfe mübâderet lüzûmı ħininde teyemmüm

²⁴⁰⁷ Beyhakî, **el-Medhal ile's-Süneni'l-Kübrâ**, s. 392, nr. 692.

²⁴⁰⁸ Abdullah ibni'l-Mübârek ve Ahmed ibni Hanbel gibi ünlü âlimlerin de hocası olan Cerîr ibni Abdilhamîd, devrinin ünlü hadis hâfızı olup 188/804'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 372.

²⁴⁰⁹ "Kırâat âlimi ve muhaddis Hişâm ibni'l-Ğâzî'nin (v. 156/773) İmâm Mâlik'in talebesi olmadığı, bu rivâyette adı geçen zâtın İmâm Mâlik'in talebelerinden ünlü kıraat âlimi Hişâm ibni Ammâr olması gerektiği söylenmektedir. Çünkü Hişâm ibni Ammâr, İmâm Mâlik'ten hem hadis öğrenmiş hem de **Cüz fihi avâli ehâdisi Mâlik** adlı bir eser kaleme almıştır. Bu eser Dâru'l-kütübi'z-Zâhiriyye'de (Mecmûa, nr. 98/5) bulunmaktadır." Kandemir, **age.**, c. II, s. 372.

²⁴¹⁰ İbni Hacer el-Askalânî, İmâm Mâlik'e isnâd edilen bu olayın sahîh olmadığını söylemektedir (**Fethü'l-Bârî**, XIII, 132). Kandemir, **age.**, c. II, s. 372.

²⁴¹¹ Mısırlı ünlü fakih ve muhaddis Leys ibni Sa'd'e tam yirmi yıl talebelik yapmış olan Abdullah ibni Sâlih, 223/838'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 372.

²⁴¹² Yaşadığı devirde Mısır'ın en büyük fakihî ve muhaddisi kabul edilen Leys ibni Sa'd, 175/791'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 372.

²⁴¹³ İbni Abdilber, **Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fadlihî**, c. II, s. 383, nr. 1257.

²⁴¹⁴ pîrâyâna: pîrâna A, N.

ve ba‘dehū inbā-yı ḥadīṣ-i şerīf ile bülbül-mişāl terennüm eylediği mu‘allem-i erbāb-ı ta‘allümdür.²⁴¹⁵

Faşl-ı Rābi’: Lüzüm-i birr ü tevķīr-i āl-i şerāfet-iştīmāl ve ta‘zīm u ihtirām-ı Ezvāc-ı Tāhīrāt-ı ‘işmet-simāt teferru‘-pīrā-yı aşl-ı lüzüm-i tevķīr-i Nebevī idigin beyān içün mersümdür ki mādde-i mezkûre taḥrīz-kerde-i Nebevī ve deyden-i eslāf-ı feżā’il-muḥtevidir. Keyfe lā? Cenāb-ı Kibriyā celle ve ‘alā ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ﴾²⁴¹⁶ fermüde-i mükerremesiyle beyān-ı ṭavr-ı tekrīm buyurup tavşīf-i Ezvāc-ı Tāhīrāt’da “ümmeḥātü'l-mü’mīnīn” vaşf-ı şerāfet-raşfiyla zevāt-ı ma‘ālī-simātların tevsīm buyurmuşdur. Felihāzā esānīd-i mezkûre fī aşl-ı’l-kitāb ile Zeyd bin Erķam’dan mervīyy-i efḥamdır ki Cenāb-ı Mefḥar-ı ‘Ālem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem zıkr-i vücûb-i mürā’āt-ı ḥuķûķ-i İlāhiyye’ye lüzüm-i mürā’āt-i ehl-i beyti tezyīl ve se-bār bu tenbīh-i celīlī tertīl buyurmuşdur. **(150b)** Ḥattā teşerrüf-sencān-ı simā’-ı ḥadīṣ rāvī-i feżā’il-celīsdan ta‘rīf-i ehl-i beyt-i şeref-medārı ḥ’ast-kār olduklarında ‘unvān-ı ehl-i beyt ile mu‘anven olan zevāt-ı ma‘ālī-simāt āl-i ‘Aliyy-i Murtażā ve āl-i Ca‘fer-i şerāfet-irtizā ve āl-i ‘Aķīl ve āl-i ‘Abbās-ı şerāfet-istīnāsdır” deyü icābet-pīrā olmuşdur.²⁴¹⁷ Keyfe lā? Ḥazret-i Fahr-i Kā’ināt aşḥāb-ı ma‘ālī-nişāba kitābullāh ile ‘izzet-i ehl-i beyt-i şerāfet-penāhları mīrās-āsā verā-yı sa‘ādet-ārālarına ḥalef-i bāhirü’s-şerefleri idügün inhā²⁴¹⁸ ve biriniñ aḥķām-ı sa‘ādet-encām ve dīgeriniñ ṭavr-ı bedī’u’l-ğavrın aḥz ile sedād-pīrāyān-ı ümmet āsûde-i renci’s-i ḍalālet idigin inbā buyurmuşlardır. Bināberīn ma‘rifet-i āl-i şerāfet-pīrā ^(L246a) şerāre-i nārdan bā’i’s-i emān ve ḥubb-i āl-i şerāfet-menāṭ sühûlet-āver-i mürür-i sırāt ve vāla-yı āl-i güzīde-ḥışāl bā’i’s-i emān-ı ‘azāb u nekāl idigi mażmûn-ı ḥadīṣ-i şerāfet-iştīmāldır.²⁴¹⁹ Felihāzā menķûl-i ba‘zı fuḥûldür ki ma‘rifet-i āl-i şerāfet-iştīmāl ‘inde’n-Nebīyyi’l-Mükerrem mekānetlerinden ‘ibāretdir ki ‘irfān-ı ķadr-i ķarābetleri bā’i’s-i kemāl-i tevķīr ü ḥürmetleridir. Zīrā Cenāb-ı Mefḥar-ı’l-Ümme zīnet-endāz-ı beyt-i Ümmü

²⁴¹⁵ Hatīb el-Bağdādī, **el-Câmi’ li-Ahlâkı’r-Râvî**, c. I, s. 410, nr. 978, 979; İbni Abdilber, **Câmiu Beyâni’l-İlm ve Fadlihî**, c. II, s. 383, nr. 1256.

²⁴¹⁶ “Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah’a ve Resûlüne itaat edin. **Ey Peygamberin ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek** ve sizi tertemiz yapmak **istiyor.**” Ahzâb 33/33.

²⁴¹⁷ İlgili hadis için **bkz.** Müslim, Fezâilü’s-sahābe 36, nr. 2408.

²⁴¹⁸ Tirmizî, Menâkıb 31, nr. 3788.

²⁴¹⁹ Kelâbâzî, **Bahrü’l-Fevâid el-Meşhûr bi-Meâni’l-Ahbâr**, s. 302.

Seleme iken ²⁴²⁰﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ﴾ fermûde-i celâlet-mevşûlî zîver-efzâ-yı şahîfe-i nüzûl olduğdan sonra Cenâb-ı Fâtıma-i Zehrâ ve Hasaneyn-i şerâfet-ârâyı da‘vet ve zîr-i kisâ-i şerâfet-resâlarına idhâl buyurup verâlarında Şîr-mîşe-i velâyet Cenâb-ı ‘Aliyy-i sûtûde-sîret hâzır iken ﴿اللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ أَهْلُ بَيْتِي فَأَذْهِبْ عَنْهُمْ الرِّجْسَ﴾ ²⁴²¹maḳâl-i lü’lû-mişâliyle du‘â buyurdıkları ‘Ömer²⁴²² bin Ebî Seleme'den ²⁴²³(N164a) menḳûl ve eşnâ-yı nüzûl-i âyet-i mübâhelede ol Gülbün-i gülşen-serây-ı levlâk, Cenâb-ı ‘Aliyy-i sûtûde-sîret ile Hâzret-i Zehrâ-yı şerâfet-ârâyı ma‘a'l-Haseneyn-i'l-Aḥseneyn da‘vet ve mazhar-ı du‘â-yı icâbet-vefret buyurdıkları merviyî-yi Sa‘d bin Ebî Vâḳḳâş-ı fezâ’il-ıktinâsdir. ²⁴²⁴Vâḳı‘â ta‘lîm-i tavır-ı lüzûm-i tevḳîr-i âl-i şerâfet-iştîmâlde zîver-i şahâyîf-i rivâyât olan aḥbâr-ı şîḥat-dişârdandır ki ol Sultân-ı serîr-ârâ-yı ıstîfâ şân-ı şerâfet-nişân-ı ‘Aliyyü'l-Murtażâ'da ﴿مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ﴾ ²⁴²⁵maḳâl-i tekrîm-penâhın fermûde ve ḥubb u nuşretleri bâ‘iş-i rahmet-i Raḥmân ve mu‘âdâtı sebebi ḥüsrân idigin meyân-ı beyâna nümûde buyurup ﴿لَا﴾ ²⁴²⁶ḳavl-i şâdıḳıyla risâle-i vaşf-ı mü’mînîn levḥa-i mevlât-ı Zât-ı Risâlet-pîrâ ve meveddet-i ehl-i beyt-i şerâfet-ârâ ile zînet-pîrâ ve ‘aksiyle mevşûfiyyet şîfat-ı münâfîḳîn idigin tebyîn ve şân-ı ‘Abbâs-ı sa‘âdet-istînâsda ba‘de'l-ḳasem eb ü ‘amm dü-şâḥ-ı yek-şecere idiginden nâşî ezâ-yı ‘amm bâ‘iş-i te‘ezzî-i Zât-ı Risâlet- ^(L246b) hem-demleri idigin inbâ ve velâ-yı ‘Abbâs-ı şerâfet-istînâs vesîle-i duḥûl-i îmân fî ḳalbi'l-mü’mîn idigin inhâ buyurmuşlardır. ²⁴²⁷Keyfe lâ? Ol Hâmâ-pîrâ-yı ḥavme-i hüdâ, Cenâb-ı ‘Abbâs ile evlâd-ı şerâfet-istînâsın mazhar-ı ikrâm bi'l-gıdâ buyurduğdan sonra zîr-i ḥırḳa-i şerîfelerine idhâl ve zevât-ı şerâfet-simâtları zîr-i kisâ-yı sa‘âdet-resâda mestûr olduğu gibi ḥarr-ı nârdan dūr olmalarına du‘â buyurdıklarında ‘atebe-i beyt-i sa‘âdet-medâr ve ḥâ’iṭ-i dâr-ı

²⁴²⁰ “Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah’a ve Resûlüne itaat edin. **Ey Peygamberin ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek** ve sizi tertemiz yapmak **istiyor.**” Ahzâb 33/33.

²⁴²¹ “Allahım! Bunlar benim Ehl-i beyt’imdir. Onları günah kirinden korusun ve kendilerini tertemiz eylesin!” Tirmizî, Menâkıb 31, nr. 3787. Ayrıca **bkz.** Ahmed ibni Hanbel, Müsned, VI, 292.

²⁴²² ‘Ömer: ‘Amr A, N.

²⁴²³ ‘Ümmü Seleme annemizin Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz’le evlenmeden önceki kocası Ebû Seleme’den olma oğlu olan Ebû Hafs Ömer İbni Ebî Seleme, Hz. Ali devrinde Bahreyn vâlîliği yapmış ve Medine’de 83/702’de vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 375.

²⁴²⁴ Müslim, Fezâilü's-sahâbe 32, nr. 2404; Tirmizî, Menâkıb 20, nr. 3724.

²⁴²⁵ “Ben kimin dostu isem Ali de onun dostudur.” İbni Mâce, Mukaddime 11, nr. 121; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 118.

²⁴²⁶ “Seni yalnızca müminler sever, sana sadece münafıklar kin besler.” Müslim, İmân 131, nr. 78; Tirmizî, Menâkıb 20, nr. 3736; Nesâî, İmân 19, nr. 5033. Bu hadisi Hz. Ali rivâyet etmiştir.

²⁴²⁷ Tirmizî, Menâkıb 28, nr. 3758.

şerâfet-dişârları te'mîn- (151a) sâz u şadâ-yı âmîn ile eṭrâf u cevânibe velvele-endâz olmuştur.²⁴²⁸ Hattâ bu haber-i hüceste-eşer daḥi mü'eyyid-i rivâyât-ı sâbıkadır ki Cenâb-ı Hâzret-i Hayru'l-Beşer, Üsâme bin Zeyd ile Hâzret-i Hasan-ı şerâfet-efkeniñ dest-i neẓâfet-peyvestin mess buyurup²⁴²⁹ (اللَّهُمَّ إِنِّي أُحِبُّهُمَا فَأُحِبُّهُمَا) maḳâl-i 'inâyet-i iştimâliyle maẓhar-ı du'â ve ḳavl-i şerâfet-evl-i²⁴³⁰ (أحب الله من أحب حسنا وحسنا) ile teşrîf-pîrâ ve²⁴³¹ (مَنْ أَحَبَّنِي وَأَحَبَّ هَذَيْنِ وَأَبَاهُمَا وَأُمَّهُمَا كَانَ مَعِي فِي دَرَجَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ) şerefîyle velâ-pîrâyân-ı ehl-i beyti teşrîf buyurmuşdur. Felihâzâ Cenâb-ı Şiddîḳ-ı 'Atîḳ'îñ Hâzret-i Hasan-ı şerâfet-efken mişâl-i tavḳ der-gerdeni idigi hâlde (شَبِيهَ بِالنَّبِيِّ لَيْسَ شَبِيهَا) ²⁴³²(ماḳâlî mesmû'-ı Cenâb-ı Şîr-i mehâbet-semîr olduḳda tebessüm-künânlıḡla memnûniyyetin beyân etmişdir. Hattâ Cenâb-ı Şiddîḳ-ı 'Atîḳ muḥâfaza-i tevḳîr-i ehl-i beyti tavşîye ve i'zâz-ı ehl-i beyt-i beyyinü'l-imtiyâz şîlâ-i aḳârib ü ḥîşânından aḥabb idigiyle dem-sâz olmuştur. Binâberîn ziyâret-i 'Ömer bin 'Abdul'azîz'i li-ḥâcetin kaşd-endâz olan 'Abdullâh bin Ḥasan bin el-Ḥasan'ın²⁴³³ is'âf-ı merâmına ḡıbbe'l-mübâdere fîmâ ba'd umûr-ı lâzimedden^(N164b) bir emriñ itmâmı murâd-ı fu'âd-ı pākîze-nejâdı olduḳda ba's ve irsâl ile inḳîzâsıñ irtizâsın istid'â ve ehl-i beyt-i şerâfet-perverden bir merd-i ferdiñ kendi bâbına bi'z-zât ilticâsı istiḥyâ'en mina'llâhi te'âlâ rızâ-kerdesi degil idigin inbâ ile beyân-ı tevḳîr-i vefîr etmişdir.²⁴³⁴ Keyfe lâ? Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ ihânet-i Ḳureyş'e mübâderet min ḳıbeli'llâh mûḥân olmaḡı mûcib²⁴³⁵ ve libâs-ı^(L247a) ḥilâfeti iktisâ'da Ḳureyş'îñ sâ'ire teḳaddümün beyân ile

²⁴²⁸ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. XIX, s. 263, nr. 585; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. IX, s. 269-270.

²⁴²⁹ "Allah'ım! Ben onları seviyorum; Sen de onları sev!" Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 18, 22, nr. 3735, 3747; Tirmizî, Menâkıb 31, nr. 3782.

²⁴³⁰ "Hasan'ı ve Hüseyin'i seveni Allah da sevsin."

Metnin her üç nüshasında "Hasan'ı ve Hüseyin'i seveni..." şeklinde kaydedilmiş olup **Şifâ'**nın aslında ve kimi şerhlerinde "Hasan'ı seveni..." ve kimi şerhlerde de "Hüseyin'i (bir rivayete göre Hasan'ı) ..." şeklinde geçmektedir. **Bkz.** (Kâdî İyâz, **eş-Şifâ bi-Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ**, c. II, s. 101; Kandemir, **age.**, c. II, s. 378; Ahmed bin Muhammed bin Muhammed eş-Şümunnî, **Müzîlü'l-Hafâ an Elfâzi's-Şifâ**, c. II, s. 49.) Tirmizî, Menâkıb 30, nr. 3775; İbni Mâce, Mukaddime 11, nr. 144; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, IV, 172.

²⁴³¹ "Beni sevenler, -Hz. Haşan ile Hüseyin'i parmağıyla göstererek- bunları, bunların babalarını ve annelerini sevenler, kıyamet gününde benim yanımda ve benimle beraber olur." Tirmizî, Menâkıb 21, nr. 3733; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 77.

²⁴³² "Ey Nebî'ye benzeyen; Alî'ye benzemeyen! Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 22, nr. 3750.

²⁴³³ Tâbiîn neslinin âlimlerinden olup tam adı Ebû Muhammed Abdullah ibni Haşan ibni Haşan ibni Alî bin Ebî Tâlib'dir. 145/762'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 381.

²⁴³⁴ Bürri, **el-Cevhere fi Nesebi'n-Nebî ve Ashâbihi'l-Aşere**, c. II, s. 210.

²⁴³⁵ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 64, 183; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. XIV, s. 165- 166, nr. 6269 Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. X, s. 27.

şü'un-ı kabîle-i merķûmeyi tebci²⁴³⁶ ve şân-ı ma'âlî-nişân-ı 'Ā'işe-i Şiddîka'da kıl ü kâl ile ezâ-pîrâ olmamağı ezvâc-ı tâhirâta tenbîh ile beyân-ı lüzûm-i tevķîr buyurmuşlardır.²⁴³⁷ Felihâzâ Cenâb-ı Zeyd bin Şâbit²⁴³⁸ mâder-i sûtûde-eşeriniñ yevm-i vefâtında şalâtını edâ-pîrâyâna imâm olduğdan sonra eşnâ-yı rûkûb-i bağlede Cenâb-ı İbn-i 'Abbâs-ı şerâfet-istînâs i'ânet-sâzlığın tâlîb olduğda Cenâb-ı Zeyd recâ-mend-i isti'fâ ve Hâzret-i İbn-i 'Abbâs²⁴³⁹ (هكذا نفعل بالعلماء) cevâb-ı tevâzu'-me'âbile talîf-pîrâ olduğına Zeyd-i fezâ'il-mend dahî telşîm-i dest-i şerâfet-peyvest-i İbn-i 'Abbâs'a mübâderet ve²⁴⁴⁰ (هكذا نفعل بأهل بيت نبينا) maķâl-i tekrîm-iştîmâliyle tevķîre mübâşeretî nakl-kerde-i Şa'bî-i fezâ'il-maşîrdir.²⁴⁴¹ Binâberîn Muḥammed bin Üsâme-i şerâfet-perver manzûr-ı İbn-i 'Ömer-i fezâ'il-güster olduğda İbn-i Üsâme idüğünden ḥabîr olmaksızın ribķa-i temellûküne keşîdeligin temennî eşnâsında İbn-i Üsâme idüğü ihbâr olundüğda kemâl-i ḥacâletinden lerzân ü ıztırâb-resân olup “manzûr-ı Risâlet-penâh olsa pederi gibi ḥubb-ı Nebevî'nîñ maḥzarı olurdu” deyü sitâyişine ser-âgâz²⁴⁴² ve duḡter-i Üsâme bin Zeyd'i ba'zı 'abîdî kâ'idî olarak li-ḥâcetin meclis-i 'Ömer bin 'Abdul'azîz'e getürdükde Cenâb-ı 'Ömer-i ma'delet-perver kıyâm ve istikbâlle tevķîr u ikrâm ve şadr-ı meclise iclâs ile ihtîrâm edüp beyne yedeyhâ cülûs ve kazâ-yı ḥavâyiciyle ikrâm-me'nûs olmuşdur.²⁴⁴³ Keyfe lâ? Hâzret-i 'Ömer bin el-Ḥaṭṭâb radiye 'anhu Rabbuhu't-Tevvâb'îñ taķdîr-i vezâ'if-i dîvâniyyede pâre-i ḥuldı olan **(151b)** velediniñ ma'lûmundan esâme-i Üsâme bin

²⁴³⁶ İbnü Ebî Âsim, **es-Sünne**, c. II, s. 632, nr. 1519, 1520; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. X, s. 25. İbni Hacer el-Askalânî, İmâm Buhârî'nin, **Sahîh-i Buhârî**'ye, “Kureyş kabilesinin en fakihî” olan Abdullah ibni Zübeyr el-Humeydî'nin (v. 219/834) bir rivayetiyle (“niyet hadisi'yle”) başlamasını “Kureyş'i öne geçiriniz” hadisiyle açıklamaktadır (**Fethü'l-Bârî**, I, 10). Kureyş'in öne geçirilmesinin hilâfet gibi konularda olduğu belirtilmiştir (Aliyyü'l-Kârî, **Şerhu's-Şifâ**, II, 84). Esasen Kureyş'in her konuda öne geçirilmesi gerektiği de söylenmiştir (Hafâcî, **Nesîmü'r-Riyâz**, IV, 504). Kandemir, **age.**, c. II, s. 379.

²⁴³⁷ Buhârî, Hibe 8, nr. 2581; Müslim, Fezâilu's-sahâbe 82, 83, nr. 2441, 2442; Nesâî, İştretü'n-nisâ 3, nr. 3954; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, VI, 88 150-151. Hadisin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 379-80.

²⁴³⁸ Vahiy kâtiplerinden ve âlim sahâbilerden olup Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz'in emri üzerine Süryanca'yı öğrenmiş ve onun bu dildeki yazışmalarını üstlenmiş, Hazret-i Ebû Bekir devrinde Kur'an'ı toplayan heyete de başkanlık etmiştir. 104/722'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 382.

²⁴³⁹ “Biz âlimlere böyle hürmet ederiz.”

²⁴⁴⁰ “Biz de Peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellem Ehl-i beyt'ine böyle hürmet ederiz.”

²⁴⁴¹ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. V, s. 107-108, nr. 4746; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. III, s. 484, nr. 5808; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. IX, s. 345; Müttakî el-Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, c. XIII, s. 396, nr. 37061.

²⁴⁴² Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 18, nr. 3734.

²⁴⁴³ İbni Asâkir, **Târîhu Medîneti Dimaşq**, c. LXX, s. 8; Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ**, c. I, s. 147, nr. 49.

Zeyd'i teraḳḳī ile velā-yı mevlā-yı Nebevī'yi mürā'āt eṣerinde İbn-i 'Ömer vālid-i ma'delet-mu'āhidinden Üsāme bin Zeyd'in kendüyi meşāhidden bir meclisde sebḳat-sāzlığı şüret-nümā degil iken teraḳḳī-i vazīfe ile tercīhiniñ sebebin istinbāsına müşārun ileyhiñ pederi “Zeyd ‘inde'n-Nebiyyi'l-Müntehab benden aḥabb idügi velediniñ veledimden baña aḥabb olmasın müstevcib olmuşdur” deyü cevāb vermişdir.²⁴⁴⁴ Felihāzā Kābis bin Rebī'a ḥilye-i Risālet-pervere şebḥ idigi ḳar'-endāz-ı ^(L247b) sāmi'a-i Mu'āviye olmağın Cenāb-ı müşārun ileyh bezm-gāh-ı Mu'āviye'ye duḥūlde serīr-i emāretten ḳā'im ve istikbāl ve ikrāmına müdāvim olup ta'zīmen li-müşābehetihī ^(N165a) ile'n-Nebiyyi'l-Emced Mirgāb²⁴⁴⁵ nām muḳāṭa'ayı kendüye temlīk ile ikrām-ı emced ve taḳbīl-i dīdesiyle tercīb-i senc-dīdeye mübāderet etmişdir.²⁴⁴⁶ Hattā Ca'fer bin Süleymān İmām Mālik-i fezā'il-'unvānı ḳarb ve mağşiyen 'aleyh meclisinden selb etdikden soñra İmām-ı fezā'il-pīrā ifāḳat-resā olduḳda vaz'-ı mezkūrı dāribine ta'zīmen li'n-Nebiyyi'l-Kerīm ḥelāl etdigine ta'ziye-sencānın işhād ve sebebinden sā'iline ba'zı Ehl-i Beyt'in mu'azzeb olmasına sebebiyyetden istiḥyā 'ani'n-Nebiyyi'l-Mükerrem girizānlığı bā'is-i ihlāl-i idügiyle icābet-sāz olmuşdur.²⁴⁴⁷ Ve kezālik Manşūr-ı ḡayret-mevfurdan şudūr-ı izz-i iḳtişāsa İmām Mālik-i fezā'il-iḳtināş isti'āze ve ba'de'l-ḳasem her savṭıñ ref'inde cerren li-tekrīmi'n-Nebiyyi'l-Mükerrem livā-i ihlālden naşb-kerde-i zemīn-i bāli idigi maḳāliyle mürā'āt-i ḳarābet-i Nebeviyye'yi inbā etmişdir. Ve Ebū Bekr bin 'Ayyāş'ın²⁴⁴⁸ Cenāb-ı 'Aliyy-i sūtūde ḥaşleti ta'zīmen li-ḳarābeti ile'n-Nebiyyi'l-Kerīm Şeyḥayn-ı Muḥteremeyn'e taḳdīmi²⁴⁴⁹ ve İbn-i 'Abbās-ı fezā'il-istīnāsıñ zevcāt-ı tāhirātdan biriniñ dār-ı beḳāya irtihālinden ḥabīr olduḳda cebhe-ber-ḥāk-i sücūd olduḳğınınñ sebebinden sā'iline 'inde ru'yeti'l-āyāt secde ile vürūd-i emr-i Nebevī muḳarrer ve irtihāl-i ezvācū'n-Nebī, a'zam-ı āyātdan idigi rüşen-gerdir”²⁴⁵⁰ demişdir. Keyfe lā? Ümmü Eymen mevlāt-ı Seyyidü'l-Enām'dan idügünden

²⁴⁴⁴ Tirmizî, Menâkıb 30, nr. 3813.

²⁴⁴⁵ Basra'da bir yer.

²⁴⁴⁶ İbni Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, c. L, s. 4.

²⁴⁴⁷ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. XI, s. 330-331.

²⁴⁴⁸ Yedi kırâat imamından Asım'ın iki meşhûr râvisinden biri olan ve aynı zamanda sika bir hadis râvisi olan Ebū Bekir ibni Ayyâş, zühdü ehli bir alim olup 193/809'da vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 386.

²⁴⁴⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c. XIV, s. 376; İbni Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, c. XXX, s. 395-396.

²⁴⁵⁰ Ebū Dâvûd, *İstiska* 11, nr. 1197; Tirmizî, Menâkıb 63, nr. 3891.

Şeyḥayn-ı Mükerrremeyn ziyâretine kâdim ve Cenâb-ı Risâlet-me'âbiñ müşârun ileyhâyı ziyâret ile teşrîf-sâz olmalarıyla kendüler daḥi işr-i Nebevî'ye iktidâ eylediklerin inbâ buyurmuşlardır.²⁴⁵¹ Ve Ḥalîme-i Selîme meclis-i melâ'ik-celîs-i Nebevî'ye müşûlünde baş-ı ridâ-yı teberrük-intimâlarıyla mazḥar-ı ikrâmları olduḡı gibi,²⁴⁵² ba'de irtihâlihî Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem meclis-i Şiddîk-ı 'Atîk ve 'Ömer-i ma'delet-refîka daḥi vâfid olduḡda kezâlik baş-ı bisât-ı ridâ-yı ikrâmları iktidâ'en bi-Mefḥari'l-Enâm iduḡı mâ-lâ-kelemdır. ^(L248a) Şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faṣl-ı Hâmis: Berây-ı vüçüb-i tevķîr-i Nebevî lüzûm-i tercîb-i aşḥâb-ı ma'âlî-muḥteviyi beyâna me'vâ-yı bî-bahânedir. Fi'l-ḥaķîka şeref-yâbân-ı dîdâr-ı nevvâr-ı Risâlet-medâra ikrâm ve mürâ'ât-i ḥuķûk-ı mesâ'î-i meşķurelerine iķdâm lâzime-i zimem-i diyânet-penâhân iduḡünden mâ-'adâ âşâr-ı celîletü'l-me'âşîrlerine iktidâ ve fi'âl-i maḥmûdetü'l-me'âllerine ḥüsn-i şenâ bâ'îş-i neyl-i meşûbât-ı 'uzmâdır. Felihâzâ beyne aşḥâb-ı'l-kirâm cereyân-sâz-ı vukû' olan ḥâlât-ıñ keyfiyyetinden **(152a)** 'adem-i baḥş ile medîḥa-i ḥışâl-i sûtûdelerine ḥaşş-ıñ lüzûmı muķarrer olması bâ'îş-i mu'âdât-ı e'âdîleri iduḡı rüşen-gerdir. Binâberîn iḥbâr-ı cehele-i ruvât-ı cür'et-simâta nazardan 'ayn-ı im'ânı iḡmâz ve maķâlât-ı nâ-ber-câyı müverriḥünden i'râz ehemmi-i mühimmâtdan olup eşer-i Şî'â-i şenî'adan girîz ve şân-ı ma'âlî-nişân-ı ^(N165b) şaḥâbe-i şerâfet-'unvâna sebeb-i şe'n olan umûrdan perhîz lâzime-i hüş-mendân-ı diyânet-engîzdir. Felihâzâ zamân-ı ḥayriyyet-'unvânlarında cilveger-i minâşsa-i bürûz olan vaķâyı'ı aḥsen-i te'vîlât ile ifâde ve aşveb-i meḥâric ile taḥrîce nazar-ı taķrîr-i i'âde elzem ve evlâ efrâd-ı emcâd-ı ma'âlî-bünyâddan biriniñ sū'-i ḥâlle mezkûr olmaması ehemmdir. Belki âḥâd-ı şaḥâbe-i meķârim-nihâddan mezkûr olanlarıñ ta'dâd-ı maḥâsin ve fezâ'iliyle teşerrûf ve ibrâz-ı seyr-i pür-'iberleriyle telatṭuf-sezâ ve terk-i ķîl ü ķâlle tevķîr ve ihtirâmları revâdır. Keyfe lâ? Cenâb-ı Bülbül-i gülşen-serây-ı risâlet ümmet-i sûtûde-ḥaşleti şân-ı ma'âlî-nişân-ı aşḥâb-ı kirâmda ḥârf-endâzlıķdan nehy buyurup ²⁴⁵³(إِذَا ذَكَرَ أَصْحَابِي فَأَمْسِكُوا) maķâl-i ta'lîm-

²⁴⁵¹ Müslim, Fezâilü's-sahâbe 103, nr. 2454; İbni Mâce, Cenâiz 65, nr. 1635.

²⁴⁵² Ebû Dâvûd, Edeb 119, 120, nr. 5144; Buhârî, **el-Edebü'l-Müfred**, s. 473, nr. 1295; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. X, s. 44, nr. 4232.

²⁴⁵³ "Ashâbım anılduḡında, onların aleyhinde konuşmayınız." Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. II, s. 96, nr. 142, c. X, s. 198, nr. 10448.

iştimâlin terennüm ve Furkân-ı bâhirü'l-leme‘ânda²⁴⁵⁴ ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ﴾ fermûde-i mükerrerresi müntehâ-yı sûre-i Feth'e degin medîha-i aşhâb-i ma‘âlî-intisâbda zîver-efzâ-yı şahîfe-i nüzûl olup ﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ﴾²⁴⁵⁵ ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾²⁴⁵⁶ kerîme-i mükerrerresinden mazhar-ı rıdvân-ı İlâhî idikleri bedîhî ve ﴿رَجُلًا صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ﴾²⁴⁵⁷ fermûde-i celâlet-penâhiyla mahmûdu'l-aḥvâl idikleri şadâkat-müntehîdir. Hattâ esânîd-i mezkûre fî aslı'l-kitâb ile Cenâb-ı Huzeyfe-i fezâ'il-muḥteviden mervîdir ki Hâzreti Sultân-ı Rusûl ve Hādî-i reh-revân-ı ḥayr-ı sübûl²⁴⁵⁸ ﴿اقتدوا بالَّذِينَ مِنْ بَعْدِي أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ﴾ ḥadîş-i şerâfet-perveriyle zümre-i ümmet-i sûtude-siyere ṭavr-ı edebi ta'lim-âver olduklarından mā-'adâ²⁴⁵⁹ ﴿أَصْحَابِي كَالْجُومِ بِأَيِّهِمْ أَفْتَدَيْتُمْ أَهْدَيْتُمْ﴾²⁴⁶⁰ maḳâl-i belâgat-iştimâliyle zümre-i 'aliyye-i şahâbe-i şerâfet-işâbeden her birine iktidâ vesîle-i esîle-i ihtidâ idigin inbâ buyurmuşdur.²⁴⁶⁰ Siyyemâ Enes-i sa'âdet-res rivâyetiyle cilve-ger-i

²⁴⁵⁴ “Muhammed, Allah’ın Resûlüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rûkû ve secde hâlinde, Allah’tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. İşte bu, onların Tevrat’ta ve İncil’de anlatılan durumlarıdır: Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah, kendileri sebebiyle inkârcıları öfkelenmek için onları böyle sağlam ve dirençli kılar. Allah, içlerinden iman edip salih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vaad etmiştir.” Fetih 48/29.

²⁴⁵⁵ “İslâm’ı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O’ndan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır.” Tevbe 9/100.

²⁴⁵⁶ “(18-19) Şüphesiz Allah, ağaç altında sana biât ederlerken inananlardan hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur, güven duygusu vermiş ve onlara yakın bir fetih ve elde edecekleri birçok ganimetler nasip etmiştir. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Fetih 48/18.

²⁴⁵⁷ “Mü’minlerden öyle adamlar vardır ki, Allah’a verdikleri söze sâdık kaldılar. İçlerinden bir kısmı verdikleri sözü yerine getirmiştir (şehit olmuştur). Bir kısmı da (şehit olmayı) beklemektedir. Verdikleri sözü asla değiştirmemişlerdir.” Ahzâb 33/23.

²⁴⁵⁸ “Benden sonra Ebû Bekir ve Ömer’in ardından gidiniz.” Tirmizî, Menâkıb 16, nr. 3662, 3663; İbni Mâce, Mukaddime 11, nr. 97; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, V, 382, 399, 402.

²⁴⁵⁹ “Ashâbım yıldızlar gibidir; hangisine uyarsanız, doğru yolu bulursunuz.”

²⁴⁶⁰ Bazılarının tenkit ettiği bu hadisi Şifâ-i Şerîf’in şârihi Aliyyü'l-Kârî şerhederken şöyle söyler: “Muhtemelen bu hadis ‘Bilmiyorsanız bilenlere sorun (Nahl 16/43; Enbiya 21/7) âyetiyle; ‘Âlimler peygamberlerin mirasçısıdır (Ebû Dâvûd, İlim 1, nr. 3641; Tirmizî, İlim 19, nr. 2682)’ hadisin alınmıştır. Daha sonra Aliyyü'l-Kârî, bu hadis hakkında yapılan tenkitleri naklettikten sonra sözüne şöyle devam ediyor: “Kâdî İyâz bu rivâyeti buraya aldığına göre, öyle sanıyorum ki, elinde bu hadisin güvenilir bir senedi vardı. Veya zayıf hadisin faziletli amellerde delil olabileceği düşüncesiyle ve bu hadisin birçok tarikinin bulunması sebebiyle, onun zayıf derecesinden hasen derecesine çıkabileceğini hesap etmiştir.” Kandemir, age., c. II, s. 390-91.

terkīb-i mināṣṣa-i bürūzdur ki ²⁴⁶¹ (مَثَلُ أَصْحَابِي كَمَثَلِ الْمَلْحِ فِي الطَّعَامِ لَا يَصْلُحُ الطَّعَامُ إِلَّا بِهِ) belāḡat-firībiyle efrād-ı emcād-ı aşhāb-ı kirāmın zümre-i ümmete hayriyyet-āver ve ṣalāḥ-perver idiklerin ifāde ve ezālarından ve kemāl-i taḥzīri icāde-efken olan kirāmda (اللَّهُ فِي أَصْحَابِي لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا بَعْدِي فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِغُبْضِي أَبْغَضَهُمْ) ²⁴⁶² ḥadīs-i tehdīd-niṣābıyla zikr-i maḥāsin-i aşhāb-ı kirām ve vidād-ı efrād-ı sa‘ādet-fercām ile taḥallī ve buḡz ve ezālarından taḥallī bā‘iṣ-i (152b) isticlāb-ı rızā-yı Risālet-penāh ve rızā-yı Ḥazret-i Nübüvvet-destgāh vesīle-i rızā’i’llāh idigin icāde buyurup ḥilāfına zehāb mūcib-i nekāl ve ‘azāb idigin inbā buyurmuşdur. Keyfe lā? Ol Seyyid-i Enbiyā ezā-pīrāyān-ı aşhābın çi-gūnegī-i keyfiyyetini ^(N166a) (مَنْ سَبَّ أَصْحَابِي فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ) ²⁴⁶³ ḥadīs-i tehdīd-niṣābıyla ba‘de’l-inbā cūr’et-kārān-ı sebb ü cefānıñ taḥrīme-bend-i edā olduğu ferāyız ve nevāfiliñ ‘adem-i kābūlūni (لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ) ²⁴⁶⁴ (لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَلَوْ) maḳāl-i terḥīb-iṣtimāliyle edā buyurmuşdur. Ḥattā (لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَلَوْ) ^(L249a) ta‘bīr-i dil-pezīriyle ‘ulūvv-i ṣān-ı aşhāb-ı ma‘ālī-niṣānların i‘lān ve Cenāb-ı Kibriyā cellet ‘azametuhū ve ‘alā ba‘de’l-mürselīn ve’l-enbiyā aşhāb-ı kirām-ı sa‘ādet-fercāmı iḥtiyār ve ol zümre-i ‘aliyyeden Çehār Yār-ı ṣerāfet-medārı Zāt-ı Risālet-diṣārlarına yār ü yāver kılmagla mecmū‘-ı aşhāb-ı kirāmın hayriyyet ile mevṣūfiyyetleri muḳarrer iken zevāt-ı ḥulefā-yı erba‘a-i ṣerāfet-ḳarīniñ “ḥayru’l-aşhāb” ‘unvān-ı sa‘ādet-rehīniyle tīrāz-ı rātibe-i hayriyyet idiklerin (إِنَّ اللَّهَ اخْتَارَ أَصْحَابِي عَلَى جَمِيعِ الْعَالَمِينَ سِوَى الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَاخْتَارَ لِي مِنْهُمْ أَرْبَعَةً أَبَا بَكْرٍ)

²⁴⁶¹ “Ashābım yemekteki tuza benzer; tuz olmadan yemeğin tadı olmaz.” Ebū Ya’lā el-Mevsilī, **Müsned**, c. V, s. 153, nr. 2764; Heysemī, **Mecma’u’z-Zevâid**, c. V, s. 15; İbnü Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. VI, s. 404, c. VII, s. 190.

²⁴⁶² “Aslâ ashâbım aleyhinde konuşmayınız. Aslâ ashâbım aleyhinde konuşmayınız. Benden sonra onlara kesinlikle laf dokundurmayınız. Onları seven, beni sevdiği için sever. Onlara düşmanlık eden, bana düşmanlık beslediği için onlara düşman olur. Onlara eziyet eden, bana eziyet etmiş olur. Bana eziyet eden ise Allah’a eziyet etmiş olur. Allah’a eziyet edenin ise, çok geçmeden Allah belâsını verir.” Tirmizî, Menâkıb 58, nr. 3862.

²⁴⁶³ “Kim ashâbıma söverse, Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun.” İbnü Ebî Asım, **es-Sünne**, s. 469, nr. 1000, 1001; Taberânî, **el-Mu‘cemü’l-Kebîr**, c. XII, s. 142, nr. 12709; Heysemī, **Mecmau’z-Zevâid**, c. X, s. 21.

²⁴⁶⁴ “...Allah onların tövbelerini de kabul etmez, ibâdetlerini de.” İbnü Ebî Asım, **es-Sünne**, s. 469, nr. 1000, 1001; Taberânî, **el-Mu‘cemü’l-Kebîr**, c. XII, s. 142, nr. 12709; Heysemī, **Mecmau’z-Zevâid**, c. X, s. 21.

²⁴⁶⁵ “Ashâbıma sövmeyiniz! Canımı kudretiyle elinde tutan Allah’a yemin ederim ki, biriniz Allah rızâsı için Uhud dağı kadar altın verse, onlardan birinin verdiği iki avuç, hattâ yarım avuç sadakasına yetişmez.” Buhârî, Fezâilü ashâbi’n-nebî 5, nr. 3673; Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 221-222, nr. 2540-2541.

²⁴⁶⁶ maḳāl-i teşrîf-iştimâliyle edâ buyurdıkları Cenâb-ı Cābir-i sûtüde-me’âşirden merviyi-i fâhirdir. Keyfe lâ? Ol Seyyid-i benî nev’-i beşer ²⁴⁶⁷ (مَنْ أَحَبَّ عُمَرَ فَقَدْ أَحَبَّنِي وَمَنْ أَبْغَضَ عُمَرَ فَقَدْ أَبْغَضَنِي) kavlı-i teşrîf-evlin dem-sâz ve huşûş-ı mevrid ile ‘umûm hükm-i i’zâz-ı aşhâb-ı ma’âlî-îmtiyâzı ibrâz buyurmuşdur. Siyyemâ İmâm Mâlik-i sûtüde-mesâlikden ve sâ’ir ruvât-ı şikâtdan merviyi-i şadâkat-muhtevîdir ki; buğz u sebb-i aşhâb-ı kirâma ictirâ-kārân fey’-i İslâmiyândan bî-naşib idigin zîver-efzâ-yı şahîfe-i Sûre-i Haşr olan ﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ﴾ ²⁴⁶⁸ (لِيَغِيبَ بِهِمُ) âyet-i i’câz-gâyetiyle müsbet ve İmâm Mâlik-i fezâ’il-medârîñ ²⁴⁶⁹ (لِيَكْفُرَ) kavlı-i i’câz-evliyle “ğayz-ı aşhâb-ı ma’âlî-şî’âr mûcib-i ikfârdır” dedigi bî-minnetdir. Binâberîn şîfat-ı şıdk ile tahallî ve hubb-ı aşhâb-ı ma’âlî-intisâbla ta’allî bâ’iş-i necât idigi inbâ-kerde-i ‘Abdullâh bin el-Mübârek’dir. Felihâzâ fâzıl-ı bî-müdânî Eyyûb Sahtiyânî’den²⁴⁷⁰ maḳûl-i maḳbûl-i kâşî ve dānîdir ki: “Naḳşbendî-i velâ-yı fevz-intimâ-yı Cenâb-ı Şiddîk-ı ‘Atîk ikâmet-i erkân-ı dîniñ medârı ve tarḥ-endâzî-i muḥabbet-i İbn-i Haṭṭâb-ı ma’delet-nişâb îzâh-ı sebîl-i sedâdîñ şî’ârı ve mürâ’ât-i merâsim-i vidâd-ı İbn-i ‘Affân-ı şerâfet-‘unvân nûr-ı İlâhiyye ile (L249b) tenvîr-i derûnı mûcib ve ḥabl-i metîn-i meveddet-i ‘Aliyy bin Ebî Tâlib-i şerâfet-câlib tevessül-i istimsâk bi’l-‘urveti’l-vuşḳâ ve sa’âdet-i ‘uzmâya mâye-i tevaşşul olup aşhâb-ı ma’âlî-nişâba (N166b) ḥüsn-i senâ bâ’iş-i berâ’at-i zîmmet ‘anî’n-nifâḳ (153a) ve zümre-i ‘aliyye-i mezkûreden birine muḥâlefet ve şikâḳ etvâr-ı mübtedî’a-i

²⁴⁶⁶ “Allah Teâlâ benim ashabımı, nebîler ve resûller dışında bütün varlıklara üstün kıldı. Onların içinden de dört kişiyi; Ebû Bekir, Ömer, Osmân ve Ali’yi benim için seçti ve onları benim en hayırlı sahâbilerim yaptı. Esasen benim ashabımın hepsi hayırlı kimselerdir.” İbnî Asâkir, **Târihu Medîneti Dimaşk**, c. XXIX, s. 184; Heysemî, **Mecma’u’z-Zevâid**, c. X, s. 16.

²⁴⁶⁷ “Ömer’i seven beni sevmiş olur. Ömer’e buğzeden bana buğzetmiş olur.” Taberânî, **el-Mu’cemul-Evsat**, c. VII, s. 18, nr. 6726; Heysemî, **Mecma’u’l-Bahreyn**, c. VI, s. 249, nr. 3668.

²⁴⁶⁸ “Onlardan sonra gelenler ise şöyle derler: “Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin tutturma! Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin.” Haşr 59/10.

²⁴⁶⁹ “Muhammed, Allah’ın Resûlüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rûkû ve secde hâlinde, Allah’tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. İşte bu, onların Tevrat’ta ve İncil’de anlatılan durumlarıdır. Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah, **kendileri sebebiyle inkârcıları öfkelenirmek için** onları böyle sağlam ve dirençli kılar. Allah, içlerinden iman edip salih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vaad etmiştir.” Fetih 48/29.

²⁴⁷⁰ Fıkıh ve hadis âlimi olup hocalarının çoğu tanınmış tâbiîlerden oluşan ve onlardan biri olan Hasan-ı Basrî’nin kendisi hakkında “Basra gençlerinin efendisi” diye övdüğü Eyyûb ibni Keysân es-Sahtiyânî, 131/749’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 395.

Ḥabîbe raḍıya'llāhu 'anhānîñ şaķîķ-ı şefîķı idigi cihetden Ḥazret-i Faḥr-ı 'Ālem şalla'llāhu ^(L250a) 'aleyhi ve sellem ile muşāhereti ve kitābet-i vaḥy-i mübîn ile şeref-yāblığı delā'il-i rācihiyyeti idigi zāhirdir” demişdir.²⁴⁷⁷ Vāķı'ā celālet-i şān-ı aşḥāb-ı ma'ālî-nişāba delîl-i bâhirdir ki buğz-ı Ḥazret-i 'Osmān ile mevşûf olan bir ferdiñ mebgûz-ı İlāhî idigine binā'en ḥîn-i fevtinde Cenāb-ı Mefḥar-ı 'Ālem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem şalātına teḳaddüm-pîrā olmadıkları merviyi-yi taḥzîr-muḥtevidir.²⁴⁷⁸ Keyfe lâ? Cenāb-ı Resûl-i Muḥtâr şān-ı enşār-ı şerāfet-şi'ârda isâ'et-kārānının 'afva şâyānlığın ve iḥsân-sencānının iķbāle çesbānlığın beyān ile tebcîl-pîrā²⁴⁷⁹ ve aşḥāb-ı kirām ve aşḥār-ı zevi'l-iḥtirāmlarının murā'ât-i merāsım-i ta'zîm u tekrîmlerin tenbîhleri hüveydā olup muḥāfaẓa-sāzān-ı ḥuķûķ-ı ta'zîm dāreynde mahfûz-ı İlāhî idigin tefhîm ve ḥilāfiyla ittişāf bâ'is-i ḥırmān 'anî'l-elṭāf oldığın ba'de't-ta'rîf²⁴⁸⁰ ta'zîm-sencān-ı ^(N167a) aşḥāb-ı kirāmıñ rûz-i hevl-engîz-i maḥşerde şıyānet-şi'ārı idiklerin inbā²⁴⁸¹ ve mevrıdleri ḥavz-ı Nebevî idigin inhā buyurup kezālik ḥilāfiyla mevsûm olanlar vürüd-i ḥavz-ı Nebiyi-yi mevdüddan maḥrûm ve dîdār-ı nevvār-ı Nebevî'den ne'ûzu billāh ba'îd olmağla mevsûm **(153b)** idigin beyān buyurmuşlardır.²⁴⁸² Felā-cerem İmām Mālik-i sûtüde-mesālik bu vechile beyān-āveri i ṭarîķ-ı bî-mehālikdir ki; Ḥazret-i Sultān-ı serîr-ārā-yı ıştıfā 'aleyhi mine's-şalāti evfāhā cenābları te'dîb-āveri ümmet ve hādî-i ṭarîķ-ı pür-istikāmetdir ki zāt-ı Nübüvvet-simātları rahmeten li'l-'ālemîndir. Ḥattā fî ānā'il-leyl teşrîf-sāz-ı Bakî'-i nūrāniyyet-āgîn ve müveddi'-i şefķat-peymā-āsā istiğfār-pîrā-yı murtaḥılîn idikleri merviyi-yi bihîndir. Pes böyle Nebiyi-yi celîlü's-şān-ı risālet-bünyānıñ ḥubb u velā-yı aşḥāb-ı ma'ālî-nişāblarıyla taḥallî bâbında cilve-ger-i mināşsa-i şudûr olan emr-i celālet-mevfûrlarına imtişāle mübāderet kılāde-i gerdem-i itā'at-i ümmet idigi bî-minnetdir. Keyfe lâ? Zümre-i 'aliyye-i aşḥāb-ı ma'ālî-nişābdan her bir ferd içün rûz-i maḥşerde yāver-pîrāyî-i şefā'at muḳarrer idigi iḥbār-kerde-i Ka'b el-Aḥbār'dır. Ḥattā

²⁴⁷⁷ Lâlekâî, **Şerhu Usûli İ'tikadi Ehli's-Sünne ve'l-Cemâ'a**, c. VI, s. 354, nr. 2295.

²⁴⁷⁸ Tirmizî, Menâkıb 18, nr. 3709.

²⁴⁷⁹ Buhârî, Cum'a, 29 nr. 927, Menâkıb 25, nr. 3628, Menâkıbü'l-ensâr, 11, nr. 3800; Müslim, Fezâilü's-sahābe 176, nr. 2510.

²⁴⁸⁰ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebir**, c. XVII, s. 369, nr. 1012; İbni Hacer el-Askalânî, **el-Metâlibü'l-Âliye**, c. V, s. 151, nr. 4210.

²⁴⁸¹ Ahmed ibni Hanbel, **Fezâilü's-Sahābe**, c. I, s. 54, nr. 10, c. II, s. 908, nr. 1733.

²⁴⁸² Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, c. I, s. 305, nr. 1025; Heysemî, **Mecma'u'l-Bahreyn**, c. VII, s. 27-28, nr. 3975; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. X, s. 16-17.

rāvī-i sūtūde-ḥaşlet Muğîre bin Nevfel'den²⁴⁸³ taleb-kâr-ı (L250b) şefâ'at²⁴⁸⁴ ve tevķîr-i aşḥâb-ı ma'ālî-nişāba kemer-bend-i ihtimām ve i'zâz-ı evāmîr-i Nebviyye'ye teşmîr-sâz-ı sâķ-ı aķdām olmayanlar ḥaşā Cenāb-ı Seyyidü'l-Enām'a mü'min olmadıkları bî-minnet idigiyle Sehl-i Tüsterî ķānūn-i mürā'ât-i tevķîr-i aşḥâb-ı kirāmîñ ri'āyet-güsteridir. Rıdvānu'llāhi 'aleyhim ecma'in.

Faşl-ı Sâdis: Berāy-ı vücūb-i ta'zīm-i Nebiyy-i Kerīm cemī'-i mā-yuḍāfu ileyhi 'aleyhi's-selāma tekrîmîñ lüzūmunı beyān içün mersūmdur. Felā-cerem müşāhid-i şerāfet-mu'āhidlerine ikrām ve emkine-i şerāfet-me'innelerine ez-cümle Ḥaremeyn-i Muḥteremeyn'e ihtirām lāzime-i zimmet-i enām olup melmūs-i dest-i şerāfet-me'nūslarına ve sâ'ir muzāfât-ı dergāh-ı sa'ādet-maḥsūslarına tevķîrîñ lüzūm u lüzūbı cilve-ger-i mināşsa-i şübūtdur. Ḥattā Cenāb-ı Şafiyye binti Necde²⁴⁸⁵ rivāyet-i ferīdesiyle mervîyy-i sencīdedir ki Ebū Maḥzûre nām merd-i emcediñ tûl-i kuşāş-ı şa'rı tecāvüz-efken-i muķaddem-i seri olup ḥîn-i ku'ūd ve eşnā-yı irsālinde zemīne-berāberliğin görenler sebeb-i 'adem-i kuşşundan sâ'il olduklarında memsūs-ı dest-i şerāfet-peyvest-i Nebvî olmağla teberrüken-bih iķtişāşdan ihtirāzını kâ'il olmuşdur.²⁴⁸⁶ Felihāzā ķalansüve-i Ḥazret-i Ḥālid bin el-Velīd şa'rāt-ı bereket-āyāt-ı Cenāb-ı Risālet-simātdan ba'za gencīne olmağın eşnā-yı ḥarbde suķūt-ı ķalansüve aḥzına ḥamle-i dilirāneye şedd-i 'aḍud-i cesāret etdiginiñ vechinden sâ'iline ihtirāmen li-şa'rātî'n-Nebiyyi'l-Muḥtār beyne yedeyi'l-küffār vuķū'undan ihtirāz ve ibķā'en li-bereketihî ileynā aḥzına sür'at-sāz idigiyle tekrîm-perdāzlığın ibrāz etmişdir.²⁴⁸⁷ (N167b) Bināberîn İbn-i 'Ömer-i feżā'i-perver minber-i Cenāb-ı Risālet-güsterde cilve-ger olan maķām-ı ku'ūd-ı şeref-nümūd-i Resûlullāh'a vaz'-ı yed-i ihtirām ve ba'dehū ruḥ-süde-sāz-ı ikrām olup²⁴⁸⁸ İmām Mālik-i sūtūde-mesālik

²⁴⁸³ Hicretten altı yıl önce Mekke'de doğmuş, Hz. Osmân devrinde Medine kadılığı yapmış olan Muğîre bin Nevfel, Peygamber sallallāhu aleyhi ve sellem Efendimiz'in amcası Hâris'in torunu olup 50/670'ten sonra vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 400.

²⁴⁸⁴ İbni Sa'd, **et-Tabakatü'l-Kübrâ**, c. V, s. 22.

²⁴⁸⁵ Bu ismin doğrusu Safiyye binti Bahre olup bu hadis, muhtelif kaynaklarda (Buhârî, **et-Târîhu'l-Kebîr**, c. IV, s. 178, nr. 2403; İbni Hibbân, **es-Sikât**, c. IV, s. 386, nr. 3489) Safiyye binti Bahre'nin rivāyetiyle nakledilmektedir. Peygamberimiz'in sallallāhu aleyhi ve sellem müezzini Ebû Maḥzûre'nin hanımı olan Safiyye, Resûl-i Ekrem'den yemek yediği tabağı kendisine vermesini isteyip alan Firâs'ın da kardeşinin kızıdır. Kandemir, **age.**, c. II, s. 401.

²⁴⁸⁶ Buhârî, **et-Târîhu'l-Kebîr**, c. IV, s. 178, nr. 2403; İbni Hibbân, **es-Sikât**, c. IV, s. 386, nr. 3489.

²⁴⁸⁷ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, **Müsned**, c. XIII, s. 139, nr. 7183; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. III, s. 338-339, nr. 5299.

²⁴⁸⁸ İbni Sa'd, **et-Tabakatü'l-Kübrâ**, c. I, s. 254.

Ṭaybe-i ṭayyibede rākiben güzlerden ḥazer ve ḥāfir-i dābbe-i Risālet-penāh olan türāb-ı şerāfet-intisābı mevṭī-i pāy-ı dābbe etmege istiḥyā mina'llāh mānī' idigin beyān ve devābb-ı şabā-şitābdan bir kaçın İmām Şāfi'ī-i fezā'il-muḥteṭvīye temlīk ve kendi zāt-ı ^(L251a) taḳvā-simātlarına 'adem-i ibkāsınñ sebebi ihtirāmen li'n-Nebiyi'l-Muḥtrerem rükūbdan derhemligi idigin ḥaber **(154a)** vermişdir. Ḥattā İmām-ı merḳūm-ı fezā'il-mevsūm redi'et-i türāb-ı Ṭaybe-i ṭayyibeyi ḳā'il olan nā-kesiñ zī-ḳadr ü şān iken daḥi sī-bār ḍarbe sezā-vār olmasıyla ta'zīrine fetvā-nüvīs ve ḳatlinden bedel cürmi ta'zīre mübeddel olduğına ta'accüb-künān tenbīh-sāz-ı ihtirām-ı emkīne-i şerāfet-me'inne olmuşdur. Keyfe lā? Zīver-efzā-yı suṭūr-ı **Şaḥīḥ-i Buḥārī** ve **Müslīm** olmağla şıḥḥati müsellemler olan aḥādīs-i şerāfet-dişārdandır ki Cenāb-ı Sulṭān-ı serīr-i ıştıfā beyān-ı 'ulüvv-i şān-ı Medīne-i şerāfet-me'innede (مَنْ أَحَدَّثَ فِيهَا) ²⁴⁸⁹ (مَنْ أَحَدَّثَ أَوْ آوَى مُخِدَّتًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا) maḳāl-i taḥzīr-iştimaliyle tebcīl-i şān-ı Medīne-i Münevvere buyurup ikāmet-sāzān ve sükkān ve ḥükkāmınñ bid'ate teṭāvül-i eyādiden keff-i yed ve emr-i münker ihdāşına cür'et-gere ilticādan lüzūm-i ḥazeri ḥaber vermişdir. Keyfe lā? Menhiyy-i merḳūmı fā'il 'adem-i ḳabūl-i ferāyız ve nevāfil ile ḥırmān-pezīr ve ḥusrān-maşırdır. Binā'en 'aleyh Ebu'l-Faḍl el-Cevherī²⁴⁹⁰ ziyāret-i Ravza-i Muṭaḥhara ḳaşdıyla maḥmil-bend-i 'azīmet-i Medīne-i Münevvere olup büyüti şerāfet-men'üt-i Ṭaybe-i ṭayyibe meşḥūd-ı bāşıra-i şühūdı olduğda mütereccil ve māşiyen dāḥil olup

ولما رأينا رسم من لم يدع لنا ... فؤادا لعرافان الرسوم ولا لبا

نزلنا عن الأكوار نمشي كرامة ... لمن بان عنه أن نلم به ركبا²⁴⁹¹

(L251b) nazmını inşād ve bākiyen ol ḥıttā-i bereket-nejāda pā-nihād olmuşdur. Ve kezālik ba'zı züvvār-ı fezā'il-medārñ enzār-ı 'ibret-dişārları ta'alluḳ-pīrā-yı Ṭaybe-i

²⁴⁸⁹ “Her kim Medine’de Kitap ve Sünnet’e aykırı bir iş yapar veya bid’at çıkaran birini korursa, Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah Teâlâ kıyâmet gününde o kimsenin ibâdetlerini ve tövbesini kabul etmeyecektir.” Buhârî, Fezâilü'l-Medīne 1, nr. 1870, Cizye 10, nr. 3172, Ferâiz 21, nr. 6755, İtisâm 5, nr. 7300; Müslim, Hac 467, nr. 1370.

²⁴⁹⁰ Ebü'l-Fazl el-Cevherî'nin, şâir vezir Ebû Abdillâh er-Rundî olduğu rivayet edilmektedir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 405.

²⁴⁹¹ “Sevgisiyle bizde akıl fikir bırakmayan o yüce zâtın diyârına gelip de, bize onu hatırlatan eserleri görünce bineğimizden indik, ona duyduğumuz saygıdan dolayı yaya yürümeye başladık. Bu iki beyit ünlü Arap şâiri Mütenebbî'ye (v. 354/965) aittir.

ṭayyibe-i şerāfet-şī‘ār olduḡda ^(N168a) rekb ü maṭāyādan nüzül ve māşiyen mütemeşşilen bu ebyātı inşād ederek pā-nihād-ı duḡl olmuşlar.

رفع الحجاب لنا فلاح لناظري ... قمر تقطع دونه الأوهام

وإذا المطى بنا بلغن محمدا ... فظهورهن على الرحال حرام

قربتنا من خير من وطئ الثرا ... فلها علينا حرمة وذمام²⁴⁹²

Ve kezālik zümre-i meşāyih-ı sūtūde-siyerden bir zāt-ı fezā’il-simāt māşiyen ḡacc-ı Beytullāhi'l-Ḥarām'a ḡaṭve-endāz-ı aḡdām²⁴⁹³ olup vechinden sā’iline ‘abd-i ābika lāyık olan Beyt-i Mevlā'ya ruḡ-sāyılıḡda terk-i rükūbdur” deyü cevāb verip meşiyen ‘ale'l-vech-i ityāna ḡudret dāḡil-i ḡavza-i miknet olsa terk-i taḡaṭṭı ve ḡadem-i cāna minnet idi” demişdir. Fi'l-ḡaḡıḡa ol mevātın-ı şerāfet-medāfin ki gencīne-i vaḡy-i celil ve ḡızāne-i mürvārīd-i tenzīldir, netice-i ikrām u tevḡır ve nuḡbe-i tercīb ü tebcil-i vefire şāyān-terligi iclā-yı bedīhiyyātdandır. **(154b)** Keyfe lā? Mebde’-i ‘urūc-i melā’iketü's-semā ve mehbiṭ-i nüzül-i celālet-müşül-i ḡāmil-i vaḡy-i zībādır. Vāḡı‘ā arāzī-i şerāfet-müteḡāzisi me’vā-yı tesbīḡ ü tehlil ve iḡtivā-yı cesed-i nūrāniyyet-pīrā-yı Nebevī ile ḡurretü'l-‘ayn-ı zamān ü zemīn ve medār-ı intişār-ı dīn-i mübīn ve maḡaṭṭ-ı riḡāl-i ḡavāfil-i sünen-i Seyyidü'l-Mürselīn'dir. ḡabbezā ve şad merḡabā ol türāb-ı şerāfet-intisāba ki medāris-i āyāt-ı beyyināt ve mesācid-i şalavāt-ı nāmiyāt olup meşāhid-i fezā’il ü ḡayrāt ve ma‘āhid-i berāḡhīn ü mu‘cizātdır. Siyyemā cāy-gāḡ-ı menāşik-i dīn ve meşā’ir-i Müslimīn idiginden maḡall-i iḡtirām idigi müselleme ve ārām-gāḡ-ı ḡātemü'n-Nebiyyīn ve mevḡıf-ı Seyyidü'l-Mürselīn olmaḡla muḡterem olup menba’-ı inficār-ı ‘uyūn-ı Nübüvvet ve maṭla’-ı āfītāb-ı ‘ālem-tāb-ı Risālet olmaḡın ḡarem-i mükerrrem ve beled-i muḡteremdir. Vāḡı‘ā ol mevātın-ı celiletü'l-medāfin ki nūr-ı ‘ālem-firūz-i Risālet'e ^(L252a) menār ve vücūd-i sa‘ādet-ālūd-i Nebevī'ye mevlid-i şerāfet-dişār ola, ḡāḡ-i ‘ıṭr-nāḡi ‘abīr-i nefḡa-pīrā-yı iḡtirām ve nefehāt-ı cān-baḡşendesini ḡayāt-efzā-yı derūn-ı enām olmaḡ vücūh ile

²⁴⁹² “Sevgiliyle aramızdaki perde kalktı, göz kamaştıran ay bütün güzelliğiyle göründü, zihinlerdeki vehimler de kaybolup gitti. Binitlerimiz bizi Muhammed’e ulaştırdı, artık onlara binmek bize haram oldu. Çünkü yeryüzüne ayak basanların en hayırlısına bizi iyice yaklaştırdılar. Onlara gereken hürmeti göstermemiz gereklidir.”

Bu şiiri, Abbāsiler devri Arap şāiri Ebū Nuvās (v. 198/813), ḡārūnürreşīd’in oḡlu Halīfe Muhammed Emīn (v. 198/813) için söylemiş, kendisinden söz edilen tasavvuf erbabı da bu mısraları Peygamber sallallāhu aleyhi ve sellem Efendimiz’e uyarlayarak söylemiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 406.

²⁴⁹³ bir zāt-ı fezā’il-simāt māşiyen ḡacc-ı Beytullāhi'l-Ḥarām'a ḡaṭve-endāz-ı aḡdām: — N.

sezā-vār idigi maḳūl-i maḳbūl-i şāhib-i kitāb-ı müsteṭāb ve bu ebyāt-ı i‘cāz-simāt ile neşr-endāz-ı le’ālī-i medīha-i Haremeyn-i Muḥteremeyn-i şerāfet-me’ābdır.

يا دار خير المرسلين و من به ... هدي الأنام و خص بالآيات
عندي لأجلك لوعة و صباة ... وتشوق متوقد الجمرات
و علي عهد إن ملأت محاجري ... من تكلم الجدران و العرصات
لا عفرن مصون شيبى بينها ... من كثرة التقبيل و الرشفات
لولا العوادي والأعادي زرتها ... أبدا و لو سحبا على الوجنات
لكن ساهدي من حفيل تحيتي ... لقطين تلك الدار و الحجرات
أزكى من المسك المفتق نفحة ... تغشاها بالأصال و البكرات
وتخصه بزواكي الصلوات ... ونوامي التسليم و البركات²⁴⁹⁴

(N168b) **Bāb-ı Rābi’:** Fazīlet-i muşallīn ve müsellimīni mu‘lin ve farzıyyet-i şalavāt
(إِنَّ اللَّهَ) ‘alā Eşrefi'l-maḥlūḳātı mübeyyindir. Vāḳı‘ā ber-mantūḳ-ı celālet-mesūḳ-ı
farzıyyet-i şalāt ‘alā (يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا)²⁴⁹⁵
Eşrefi'l-maḥlūḳāt lāzime-i zimmet-i diyānet-simātdır. Hattā min kıbeli'llāh ve
melā’iketihī “يُصَلُّونَ/yuşallūne” “يُبَارِكُونَ/yubārikūne” ma’nā-yı tebcīl-pīrāsına idigi
Ḥazret-i İbn-i ‘Abbās’dan menḳūl²⁴⁹⁶ ve du‘ā ve teraḥḥum mağzāsını mü’eddī idigi
daḥi maḥkī-i ba‘zı fuḥūldür. Felihāzā aşl-ı ma’nā-yı şalāt teraḥḥum ve şalātun
mina'llāh raḥmet ve şalāt-ı melā’ike re’fet ve istid‘ā-yı raḥmet mina'llāh idigi mā-

²⁴⁹⁴ “Ey peygamberlerin en hayırlısının mübârek diyârı! Ve ey bütün âlemin kendisi ve mucizeleri sâyesinde doğru yolu bulduğu yüce insanın yurdu! Gönlümde muhabbetin alev alev, yüreğim ise aşkınla kavruldu. Ahdim olsun, eğer gözlerimin senin yurdunun taşına, toğrağına doya doya bakması nasip olursa; Ben de senin ayak bastığın toprakları doya doya öpeceğim ve şu bembeyaz sakalımla o yerleri süpüreceğim. Eğer şu devrânın önüme çıkardığı engeller ve düşmanların dedikodusu olmasaydı, yüzüstü sürünerek bile olsa o yüce dergâhı her zaman ziyaret ederdim. O mübârek diyâra gidemesem bile, oranın sâkinleri olan Resûlullah’a, ashâb-ı kirâma ve annelerimize sonsuz selâmlar olsun. En güzel kokularla bezediğim bu selâmlar, sabah akşam o mübârek diyârı sarıp kuşatsın. En saf ve en samimi salâtı selâmlarımızı o yüce Peygamber’e arzederiz.”

²⁴⁹⁵ “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin.” Ahzâb 33/56.

²⁴⁹⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XX, s. 320.

bihi't-tesellümdür. Keyfe lâ? Ber-mücib-i hadîs-i vârid, ihbâr-kerde-i şîhhat-‘â’iddir ki mesâcid ve ma‘âbidde şaf-beste-sâzân-ı intizâr duhûl-i vaqt-i şalât gibi zümre-i ‘aliyye-i kerrûbiyân istiğfâr-âver-i imân-pîrâyân ve istid‘â-kârân-ı rahmet ve ğufrândır.²⁴⁹⁷ Binâberîn Ebûbekr-i Kuşeyrî'den²⁴⁹⁸ menkûl-i (L252b) zîbende-medlûddür ki şalâtun minallâh li-ğayri'n-Nebî ‘aleyhi's-selâm inzâl-i rahmet ve li'n-Nebii'l-Mükerrrem teşrîf ve ziyâde-i tekrîmdir. Ve ‘inde Ebi'l-‘Âliye, şalâtun minallâh zümre-i melâ'ike-i kirâma şenâ-yı Resûl-i hidâyet-penâhdan ‘ibâret ve şalât-ı melâ'ike-i kirâm du‘âdan kinâyetdir.²⁴⁹⁹ Felâ-cerem maķûl-i maķbûl-i şâhib-i kitâbdır ki lafz-ı şalât ile lafz-ı bereketden her biri bir ma‘nâ-yı müstaķilliñ mazharı idigi hîn-i ta‘lîm-i du‘â-yı şalâtda lisân-ı dürrer-bâr-ı Nebevî'den cilve-ger-i minaşsa-i (155a) şudûr olan farkdan müstefâddır. Ammâ lüzûm-i teslîm-i me'mûrun-bih ‘inde Ebûbekr bin Bükeyr²⁵⁰⁰ zeyl-i âyet-i merķûmede zîver-pîrâ-yı vürûd olan ﴿وَسَلِّمُوا﴾²⁵⁰¹ kavî-i celâlet-evliyle şübût-pîrâdır. Pes zamân-ı rahmet-iķtirân-ı Nebevî'de olan şeref-yâbân-ı huzûr-ı sa‘âdet-mevfûra ve ba‘dehû hidâyet-sencân-ı hüdâ-yı sedâd-intimâlarına ‘inde zîkr-i ismihi's-şerîf lüzûm-i îşâr-ı şalât ü selâm muķarrer ve züvvâr-ı Ravza-i Muṭahhara'larına kezâlik lüzûm ve lüzûb-i teslîm ü tekrîm cilve-gerdir. İmdi ma‘nâ-yı teslîmiñ ârâyîş-pîrâ-yı tefhîm olması vücûh-i selâse ile şüret-nümâ ve vech-i evvel selâm ve teslîmden murâd ma‘nâ-yı maşdarî ve kelimeteyn-i merķûmeteyniñ müfâdı Zât-ı Sa‘âdet-simâtlarıyla müte‘allikât-ı şerâfet-vefretleri selâm ve selâmetiñ mazharı olmağı istid‘âdır. Ve vech-i şânî üzre selâm Esmâ-i Hüsna'dan bir ism-i celîl olup irâdıyla maḥfûziyyet-i Nebevî dergâh-ı icâbet-muḥteviden murâd olunmaķdır. Ve vech-i şâliş üzre selâm müsâleme ve inķiyâd ma‘nâsını müştemil ve onuñla murâd cihâniyânîñ der-i hidâyet-maķarr-ı Nebevî'ye inķiyâdın recâdır ki ma‘nâ-yı mezbûr ﴿ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا﴾

²⁴⁹⁷ Buhârî, Salât 87, nr. 477, Büyü' 49, nr. 2118; Müslim, Mesâcid 272, nr. 649.

²⁴⁹⁸ Mısır'da yaşamış ve Mâlikî mezhebiyle ilgili eserler kaleme almış olan Ebü'l-Fazl Bekr ibni Muhammed ibni Alâ' el-Kuşeyrî el-Basrî, 344/955'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 411.

²⁴⁹⁹ Ebü'l-Aliye er-Riyâhî'nin bu sözü için **bkz.** Buhârî, Tefsîr 33/10, bab başlığı.

²⁵⁰⁰ Iraklı olduğı belirtilen bu âlimin tam adı Ebû Bekir Muhammed ibni Ahmed Abdullah ibni Bükeyr et-Temîmî el-Bağdâdî'dir.

²⁵⁰¹ “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, **selâm edin.**” Ahzâb 33/56.

²⁵⁰²﴿تَسْلِيمًا﴾ nazm-ı celîlinden müstefâddır. (N^{169a}) Şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Evvel: Ma'lūm-ı ulî'l-elbāb ola ki Cenāb-ı Eşref-i Maḥlūkāt 'aleyhi şerāyifü't-taḥiyyāta naḳş-bendî-i şalāt ü selām cemî'-i enāma farz ve emr-i mezkûruñ farzıyyeti vaqt-i maḥşûşa ihtîşâş-yâb olmadığı zîver-efzâ-yı şaḥîfe-i nüzûl olan âyet-i şalâtta raḳam-zede-i ḥāme-i celālet-nüvîs-i nüzûl ^(L^{253a}) olan emriñ ıtlāk üzre merķūm olduğındandır ki ma'ānî-pîrāyân-ı elfāz-ı 'ulūm 'indinde emr ü vüçüba maḥmûl idigi mecma'-ı 'aliyye-i fuḥûldür. Ḥattâ Ebū Ca'fer Ṭaberî'den emr-i mezkûruñ mendübiyyete maḥmûl olmak üzre maḥkî olan ḳavl-i mu'teber taḥdîş-sâz-ı ḥâtır-ı enver olmaya ki tefsîr-i merķūm ba'de edā'i's-şalāt merreten tekrâra menûṭ olmağla mevsûmdur. Pes şehâdetün 'alâ nübüvveti'n-Nebiyyi'l-Kerîm merreten vâcib olduğu gibi bi-tarîḳı'l-ferîza merreten şalâtdan soñra ḳand-ḥ'ârî-i şalât-ı nedbe maḥmûl ve deydin-i merķūm şî'âr-ı dîn-i İslām ve sünen-i îmân-pîrāyân-ı enām idigi resîde-sâz-ı telâḳḳî bi'l-ḳabûldür. Ve 'inde'l-Ḳaḏî Ebu'l-Ḥasan bin el-Ḳaşşâr²⁵⁰³ aşḥâb-ı mezheb-i sedād-şî'ârdan menzil-resîde-i iştiḥâr olan ḳavl-i şîḥḥat-dişâr edā-yı şalât-ı Cenāb-ı Resûl-i Muḥtâr mufâriḳ-ı enāma merreten farzıyyet-şî'âr ve ba'de'l-merre her kerre mendübiyyete medârdır. Ve 'inde'l-Ḳaḏî Ebū Bekr bin Bûkeyr-i fezâ'il-müterâḥî ber-maẓmûn-ı âyet-i merķūme şalāt 'alâ Şefî'i'l-Ümme ğayr-ı muvaḳḳat olmağla binā-yı vüçübuñ daḥî ğayr-ı maḥdûd idügi bî-minnetdir. Pes zimmet-i merdûm-i îmân-pîrāya lüzûm-i iḳşâr-ı şalât-ı nāmiyât menzil-resîde-i terettüb ve 'adem-i ğaflet ile edāya telehhûb ehemmi maṭlab ve aḳşâ-yı edebdir. Ve 'inde'l-Ḳaḏî Ebū Muḥammed bin Naşr²⁵⁰⁴ vüçüb fi'l-cümle muḳarrer ve Ḳaḏî Ebū 'Abdullāh Muḥammed bin Sa'îd'den²⁵⁰⁵ menḳûl olduğu üzre 'inde'l-İmām Mâlik fi esnâ'i's-şalāt

²⁵⁰² “Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, **sonra da verdiği hükme, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar.**” Nisâ 4/65.

²⁵⁰³ Hanefî ve Şâfiîlerin çoğunlukta olduğu Bağdat'ta kadılık yapmış ve onlara karşı Mâlikî mezhebini savunmuş olan İbnü'l-Kassâr diye bilinen Ebü'l-Hasan Alî ibni Ömer ibni Ahmed el-Bağdâdî, 397/1007'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 413.

²⁵⁰⁴ Mâlikî fıkıhıyla ilgili çeşitli kitapları bulunan ve devrinde en güçlü Mâlikî fakihî kabul edilen Ebû Muhammed Abdülvehhâb ibni Alî bin Nasr et-Tağlibî, Bağdat'ta yaşamış, bir münasebetle gittiği Mısır'da 422/1031'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 414.

²⁵⁰⁵ **Şifâ-i Şerif** şârihi Hafâcî'nin tesbitine göre bu âlim Mâlikî fakihî Ebû Abdillâh Muhammed ibni Saîd ibni Beşîr olup Bâce'li olan bu âlim Endülüs'ten Medine'ye giderek İmâm Mâlik'ten okuyup faydalanmış ve **el-Muvatta'**ı ondan rivâyet etmiş, daha sonra da tekrar Endülüs'e dönerek Kurtuba kadılığı yapmıştır (Kâdî İyâz, **Tertîbü'l-Medârik**, I, 327-339). Kandemir, **age.**, c. II, s. 414.

ve fî gayri'l-ḥālāt edā-yı şalāt 'alā Eşrefi'l-Maḥlūkāt'da ber-minvāl-i muḥarrer vüçüb fi'l-cümle rüşen-ger ve merreten edā-pīrāyāndan suḳūṭ-i vüçüb cilve-gerdir. Ammā 'inde aşḥābi's-Şāfi'ī farzıyyet-i (155b) şalāt 'alā Efdali'l-mevcūdāt eşnā-yı tahrīme-bendī-i şalāt'da menzil-resīde-i vüçüb ve evḳāt-ı sâ'irede mendübdur. Ḥattā 'inde's-Şāfi'ī bilā-şalātin fesād-ı şalāt muḥarrer ve teşehhüd-i aḥīr farzıyyet-i şalāta maḳarrdır. Bināberīn ḳable't-teşehhüd edā ile iktifā 'inde's-Şāfi'ī 'adem-i cevāza me'vādır. Lākin İmām Ṭaberī ve Ṭahāvī'den²⁵⁰⁶ maḳūl-i merḳūmuñ ḥilāfı menḳūl ve re'y-i merḳūm ṭavr-ı eslāf-ı fezā'il-ṭaviyye ve sünnet-i seniyyeye muḥālefet-mevsūmdur. Ḥattā zümre-i 'aliyye-i efāzıldan cemā'at-i (L253b) şettā redd-i ḳavl-i Şāfi'ī'de mübālağa ve teşnī' ve İmām Ṭaberī ve Ḳuşeyrī²⁵⁰⁷ ve sâ'iri bu ṭavra ḡavriñ maḫarıdır. Ve 'inde Ebī Bekr bin el-Münzir²⁵⁰⁸ taşliye-sencān-ı şalāt-āver olmaz illā evvelā Cenāb-ı (N169b) Risālet-me'āba ba'dehū sâ'ir zevāt-ı ma'ālī-simāt-ı enbiyāya mübāderet-sāz-ı şalāt u selām olmaḳ müsteḥab ve 'inde't-terk-i şalātı resīde-i menzile kifāyet idigi 'inde'l-İmām Mālik levāzımāt-ı mezhebden olup bu ḳavle Süfyān-ı Şevrī ve ehl-i Kūfe ve sâ'ir aşḥāb-ı re'y zāhib ve ekşer-i 'ulemā bu ṭarafa rāḡıbdır. Lākin istiḥbābıñ 'inde't-teşehhüdi'l-aḥīr cilve-ger idigi meczūm ve tārikiniñ āşım olması şarīḥ-i mezheplerinden ma'lūmdur. Ma'a-hāzā Cenāb-ı Şāfi'ī-i fezā'il-ittişāf şeh-rāh-rev-i ṭarīḳ-ı ḥilāf olmaḡla İmām-ı mezbūr 'indinde teşehhüd-i aḥīrde tārik-i şalāt 'ale'n-Nebiyyi'l-Beşīr'e lüzūm-ı i'ādeye²⁵⁰⁹ ḳarār-dādedir. Ve İshāk İsfereyini²⁵¹⁰ bi-düni'n-nisyān müte'ammiden tārikine lüzūm-ı i'ādeye zāhibdir. Felā-cerem maḫkī-i Ebū Muḫammed ibn-i Ebī Zeyd'dir²⁵¹¹ ki: “Muḫammed bin el-

²⁵⁰⁶ Hanefî mezhebinin önde gelen alimlerinden olan Mısırlı ünlü muhaddis ve fakih Ebû Ca'fer Ahmed bin Muhammed et-Tahâvî, 321/933'de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. I, s. 596.

²⁵⁰⁷ Buradaki “Kuşeyrî” ifâdesiyle, kimin kastedildiği tam olarak bilinmemektedir. İlk anda **er-Risâletü'l-Kuşeyriyye** müellifi Ebû'l-Kâsım el-Kuşeyrî (v. 465/1072) olduğu hatıra gelmekte ise de, onun Şâfiî mezhebine bağlı olduğu ve İmâm Şâfiî'ye aykırı bir şey söylemediği bilinmektedir. Bu ifâdeyle kastedilen kişinin Ebû'l-Kâsım el-Kuşeyrî'nin oğlu Ebû Nâsır el-Kuşeyrî veya Mâlikî mezhebine mensup olan Ebû Bekir ibni Alâ el-Kuşeyrî olabileceği söylenmektedir (Hafâcî, **Nesîm ü'r-riyâz**, c. V, s. 13). Kandemir, *age.*, c. II, s. 415.

²⁵⁰⁸ Mutlak müctehid mertebesinde olduğu kabul edilen ve “Harem-i şerîf şeyhi ve müftüsü” diye de anılan Ebû Bekir Muhammed ibni İbrahim ibni'l-Münzir en-Nîsâbüri, mezhepler arasındaki ihtilâfları çok iyi bilen bir hadis hâfızı olup 318/930'da vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 415.

²⁵⁰⁹ lüzūm-ı i'ādeye L: lüzūm-ı i'āde A, N.

²⁵¹⁰ Nüşhalarda “İshāk İsfereyini” olarak verilen isim, İshāk ibni Râhûye (v. 238/ 852) olmalıdır. **Bkz.** (Bkz. Kādî İyâz, **eş-Şifâ bi-Ta'rifi Hukûki'l-Mustafâ**, c. II, s. 143; Kandemir, *age.*, c. II, s. 416; Ahmed bin Muhammed bin Muhammed eş-Şümunnî, **Müzilü'l-Hafâ an Elfâzi's-Şifâ**, c. II, s. 63.)

²⁵¹¹ Daha on yedi yaşında iken yazdığı Mâlikî fikhının temel metinlerinden biri olan **er-Risâle** adlı eseriyle şöhret kazanmış olan Ebû Muhammed Abdullah ibni Ebî Zeyd Abdırrahmân en-Nefzî,

Mevvâz²⁵¹² şalâtun ‘ale'n-Nebiyyi'l-Mümtâz farzıyyet-resân ve iftirâz-ı mezkûr ferâ'iz-i şalâtdan hâric ve fî hadd-i zâtihi rûtbe-i mefrûziyyete dâricdir. Hattâ Muhammed bin el-Hakem ve sâ'ir fezâ'il-hemdem daği bu kavle zâhibdir. Ve İbnü'l-Kaşşâr'dan menkûldur ki ‘inde Muhammed bin el-Mevvâz farzıyyet-i şalât ferâ'iz-i şalavât-ı mefrûzadan ma'dûd ve bu kavli bihbûd tevâfuğ-pîrâ-yı İmâm Şâfi'î-i fezâ'il-âlûddur. Binâberîn Ebû Ya'lâ el-Mâlikî'nin²⁵¹³ İmâm-ı hüamından vücûb ve sünnet ve nedb nakl-kerdesi ve bu aqvâl-i selâse mezkûruñ ber-âverdesidir. Hattâ aşhâb-ı İmâm Şâfi'î'den Hattâbî ve sâ'iri mes'ele-i merkûmede İmâm-ı hüamılarına muhâlefet ve ‘adem-i vücûb fî't-teşehhüd bî-minnet idigine mübâderet ve ‘inde'-Şâfi'yye mâ-'adâ İmâmühümü'l-hümâm kavli-i mezbûr-ı şıhhat-ğarîn ve ‘amel-i selef-i şâlihîn bu kavle delâlet-rehîndir. Felihâzâ bu bâbda Cenâb-ı İmâm Şâfi'î'ye muhâlefet mecma'-ı ‘aleyhi aşhâb-ı Şâfi'î-i fezâ'il-ğaşletdir.²⁵¹⁴ Zîrâ ruvât du'â-yı teşehhüdden kavli-i mezbûr ğayr-ı menkûl ve Ebû Hüreyre ve İbn-i ‘Abbâs (L254a) ve Câbir ve İbn-i ‘Ömer ve Ebû Sa'îd Hudrî ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî²⁵¹⁵ ve İbnü'z-Zübeyr radıya'llâhu ‘anhum ğazarâtının süver-i i'câz²⁵¹⁶-eşer-i Qur'ân-ı bâhirül'-leme'ân ta'allümi gibi du'â-yı teşehhüdi Cenâb-ı Hâce-i 'Âlem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellemden ta'allümleri muğarrer ve farzıyyet-i şalât ‘ale'n-Nebiyyi'l-Mükerrrem dâhil-i erkân-ı şalât idigi ğayr-ı müsellemdir. Keyfe lâ? İbn-i ‘Ömer'den merviyy-i şıhhat-perverdir ki Cenâb-ı Şiddîk-ı Atîk fevka'l-minber du'â-yı teşehhüdi ke-ta'lîmi'l-esâtîz li's-şibyân ta'lîm-ğüster ve Cenâb-ı ‘Ömer daği işr-i müşârun ileyhe ıktifâ-âver olmuştur. Hattâ²⁵¹⁷ (لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يُصَلِّ عَلَى) ğadıṣ-i nefisini İbn-i Kaşşâr şalâtın ğarîn-i kemâl olmamasıyla te'vîl-şî'âr yâhud fî ‘ömrihi merreten râtibe-tırâz-ı vücûb olan şalâtın târiki irâde olunmağı (156a) iş'âr etmiştir. Ma'a-hâzâ ‘inde'l-ğuffâz, ğadıṣ-i merkûm za'fla mevsûmdur. Hattâ rivâyet-kerde-i Ğazret-i İbn-i Mes'ûd olan ğadıṣ ki

fıkıhtaki derinliğı sebebiyle “Küçük Mâlik” diye anılmış olup İbni Ebî Zeyd el-Kayrevânî diye meşhûr olmuştur. 389/999'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 416.

²⁵¹² Mâlikî fıkhnın temel kaynaklarından **el-Mevvâziyye**'nin müellifi olan ve İbnü'l-Mevvâz diye anılan Ebû Abdillâh Muhammed ibni İbrahim el-İskenderânî, 269/882'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 416.

²⁵¹³ İbnu s-Savvâf diye de bilinen Ahmed ibni Muhammed, hem muhaddis hem de devrinde İraklıların en ünlü Mâlikî fakihî olup 490/1097'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 417.

²⁵¹⁴ Felihâzâ bu bâbda Cenâb-ı İmâm Şâfi'î'ye muhâlefet mecma'-ı ‘aleyhi aşhâb-ı Şâfi'î-i fezâ'il-ğaşletdir: — N.

²⁵¹⁵ Ebû Sa'îd Hudrî ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî :Ebû Sa'îd, Mûsâ el-Eş'arî A, N.

²⁵¹⁶ süver-i i'câz: — A, N.

²⁵¹⁷ “Bana şalâtü selâm getirmeyen kimsenin namazı kabul olmaz.” İbni Mâce, Taharet 41, nr. 400.

²⁵¹⁸ (مَنْ صَلَّى صَلَاةً لَمْ يُصَلِّ فِيهَا عَلَيَّ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِي لَمْ تُقْبَلْ مِنْهُ) kavı-i şerâfet-evlidir, merci'i merviy-i Ebî Ca'fer bin 'Alî bin İmâm Hüseyin bin Hâzret-i 'Alî'dir²⁵¹⁹ ki terk-i şalât ile 'adem-i itmâm-ı şalât murâd ve kemâlle ^(N170a) ittişâf-ķarîn olmamak müstefâddır. Vallâhu a'lem bi's-şavâb.

Faşı-ı Şânî: İstihbâb-ı naķş-bendî-i şalât 'alâ Eşrefi'l-Mahlûkât'ın mevâtını beyân ve siyyemâ ba'de't-teşehhüd ve ķable'd-du'â şalât ü selâmın mergûb idigin i'lân için mersûmdur. Esânîd-i mezkûre fî aşlı'l-kitâb ile Fedâle bin 'Ubeyd'den²⁵²⁰ mervîdir ki Cenâb-ı Sultân-ı Serîr-i Risâlet tahrîme-bendân-ı şalâtdan bir merdiñ bilâ-şalâtın 'aleyhi du'â-yı teşehhüdi ķırâ'atin istimâ' buyurduķda mezbûrı da'vet ve hitâben lehü ve li-ğayrihî ta'lîm-i tavır-ı diyânet buyurup (إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِتَحْمِيدِ اللَّهِ وَالنَّثَاءِ عَلَيْهِ ثُمَّ لِيُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ لِيَذْغُ بَعْدُ بِمَا شَاءَ)²⁵²¹ maķâliyle dūr-nişâr oldukları muķarrer hattâ rivâyet-i uhrâ mü'eddâsınca "بِتَمْجِيدِ اللَّهِ/bi-temcîdi'llâh" kelime-i celîlesiyle ibtidâları cîve-gerdir.²⁵²² Keyfe lâ? Cenâb-ı 'Ömer-i ma'delet-perverden rivâyet ile şübût-güsterdir ki du'â ve namâz mu'allak beyne'l-arz ve's-semâ' ve me'vâ-yı icâbete merfû'ıyyeti ^(L254b) vesîle-i şalât-ı Risâlet-peymâ ile taķaķķuķ intimâdır.²⁵²³ Hattâ rivâyet-i mezkûre Cenâb-ı Şîr-Mîşe-i Velâyet'e daķi müsned ve şalât 'ale'r-Resûl ve âlihi'l-Betûl ziyâdesi menķûl-i mümecceddır.²⁵²⁴ Binâberîn verâ-yı hicâbda olan ruhsâr-ı du'âdan keşf-i ķinâ' şalât 'ale'r-Resûli'l-Muṭâ' ile şûret-pezîr idügi mervî ve İbn-i Mes'ûd-ı feẓâ'il-muḥtevi rivâyetince li-hâcetin ruḥ-sûde-sâzân-ı dergâh-ı müyesserü'l-murâdâta sezâdır ki ḥamd ü şenâ ile ibtidâ ve şalât ü selâm ile tezyîl-pîrâ ve ba'dehü mes'ele-cüyâ-yı recâ olarak du'â râtibe-tîrâz-ı ķabûl olmaķlıķa

²⁵¹⁸ «Kim bir namaz kılar da, o namazda bana ve ehl-ı beytime salâtü selâm getirmezse, onun kıldığı namaz kabul olmaz.» Dârekutnî, **es-Sünen**, c. I, s. 355.

²⁵¹⁹ Ebû Ca'fer Muhammed ibni Ali ibni Hüseyin Muhammed el-Bâkır (v. 114/733?), tâbiîn âlimlerinden, Ehl-i beyt'in ileri gelenlerinden olup on iki imâmın beşincisi, altıncı imâm Ca'fer-i Sâdık'ın da babasıdır. Kandemir, **age.**, c. II, s. 420.

²⁵²⁰ Medineli sahâbilerden olan Fedâle bin Ubeyd el-Ensârî, Hudeybiye'de Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bîat eden sahâbilerden biridir. Uhud Savaşı'na ve ondan sonraki gazvelerin hepsine iştirak eden Fedâle, 53/673'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 421.

²⁵²¹ "Biriniz namaz kılınca, önce Allah Teâlâ'ya ḥamdü senâ etsin, ardından Peygamber'e salâtü selâm getirsin, ondan sonra da dilediği şekilde duâ etsin." Tirmizî, Daavât 65, nr. 3477. Ayrıca **bkz.** Nesâî, Sehv, 48, nr. 1283.

²⁵²² Ebû Dâvûd, Vitir 23, nr. 1481; İbni Huzeyme, **es-Sahîh**, c. I, s. 350, nr. 719; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. XVIII, s. 307, nr. 791.

²⁵²³ Tirmizî, Vitir 21, nr. 486.

²⁵²⁴ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, c. I, s. 220, nr. 721; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. X, s. 160.

sezâdır.²⁵²⁵ Keyfe lâ? Câbir-i sûtüde-me'âşirden merviyi-i fâhirdir ki Cenâb-ı Şeh-râh-rev-i vâdî-i ıstıfâ 'aleyhi mine't-taḥiyyât evfâhâ Cenâb-ı Risâlet-me'âbları Zât-ı Nübüvvet-simâtlarına şalât ü selâmı ḥasebü'l-ıktizâ i'mâl için leb-rîz olduğdan şöñra râḥileye ta'lîk olunan ḳadeḥ-ı rākib gibi gâh mü'eddâ ve gâhî terk olunmaḳdan neh-y buyurup mebd'e' ve vasaṭ ve müntehâ-yı du'âda edâya şedd-i niṭâḳ-ı 'azîmet olunmasın emr buyurmuşdur.²⁵²⁶ Felihâzâ du'ânîñ mânende-i beyt erkânı ve murğ-âsâ ecniḥası ve esbâb ve evḳâtı muḳarrerdir ki erkânı taḳvâ-sâz-ı bünyânı olup bâl-küşâyî-i cenâhı me'vâ-yı icâbete sebep-i tayrânı ve muvâfaḳat-sâzî-i vakti netîce-peẓîr-i fevz ve mürâ'ât-i esbâbı ḳarîn-i ḳabûl olmasının mûcibi idüğün beyân istid'â-pîrân-ı icâbet-i du'âya İbn-i 'Aṭâ'dan bir 'atıyye-i behiyye idüğü bî-imtinândır. Felâ-cerem ḥuzûr-ı ṭaviyyet ve rıḳḳat ve istikânet ve ḥuşû' ve ḥuzû' ve inkıṭâ' 'anî'l-esbâb ve tevekkül 'ale'l-Meliki'l-Vehhâb erkân-ı du'â-yı müstecâbdır Ḥattâ cenâh-ı **(156b)** mûcibu'l-irtiyâhı şıdk-ı bisyâr ve mevâḳîti eşḥâr ve esbâbı edâ-yı şalavât 'alâ Eşrefi'l-Maḥlûḳât'dır. Keyfe lâ? Beyne's-şalâteyn ^(N170b) 'ale'n-Nebiyi'l-Mevdûd du'â merdûd olmadığü merviyi-i bihbüddur. Ḥattâ her du'â taḥte's-semâ mu'allâḳ ve menzil-resîdegî-i ḳabûl şalât ü selâm ile muḥaḳḳaḳdır. Felihâzâ İbn-i 'Abbâs-ı feẓâ'il-istînâs ^(L255a) evâḥir-i da'vât-ı icâbet-simâtında **اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ** ⁽²⁵²⁷⁾ **وَنَبِيِّكَ وَرَسُولِكَ أَفْضَلَ مَا صَلَّيْتَ عَلَى أَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ أَجْمَعِينَ (أَمِينَ)** deyü buyurduḳları merviyi-i bî-gîş naḳl-kerde-i Ḥaneş'dir.²⁵²⁸ Pes ṭarḥ-ı zîbende-resm-i şalât ü selâmıñ mevâtınında ya'nî nâm-ı celîl-i Nebevî ve ism-i cemîl-i şerâfet-muḥtevîleri mezkûr ve mesmû' olduğda ve kütüb-i aḥâdîs-i ḥisân manzûr-ı naẓar-ı ḥuş-mendân olduğı eşnâda ve ezân-ı şerîf ḳurṭa-i bînâgûş-i Mü'minîn olduğı ḥinde dergâh-ı Nübüvvet-penâhlarına îşâr-ı mürvârîd-i taşliye ve teslîm pîrâye-i dîbâce-i istiḥbâb idüğü râtibe-ṭırâz-ı istiḥsândır.²⁵²⁹ Keyfe lâ? 'İnde zikr-i ismihi's-şerîf mübâderet-sâz-ı şalât ü

²⁵²⁵ Abdürrezzâk, **el-Musannef**, c. X, s. 441, c. X, s. 441, nr. 19642; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. IX, s. 155.

²⁵²⁶ Abdürrezzâk, **el-Musannef**, c. II, s. 215, nr. 3117; İbni Hacer el-Askalânî, **el-Metâlibü'l-Âliye**, c. III, s. 222, nr. 3316.

²⁵²⁷ "Allahım! Bütün insanlara yaptığın salâtdan daha değerlisini, kulun, peygamberin ve resûlün Muhammed'e yapmanı Senden niyâz ediyorum. Âmin."

²⁵²⁸ Tam adı Ebû Rişdîn veya Ebû Reşîk Haneş ibni Abdillâh ibni Amr es-San'ânî olan Haneş, Abdullâh ibni Abbâs ve Hz. Ali gibi saḥâbîlerden hadis rivâyet eden Yemenli bir tabîî olup 100/718'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 425.

²⁵²⁹ Müslim, Salât 11, nr. 384; Ebû Dâvud, Salât 36, nr. 523; Tirmizî, Menâkıb 1, nr. 3614; Nesâî, Ezân 37, nr. 677.

selām olmayanlar merğümetü'l-unûf idigi merviyi-i şihhat-me'lüfdur.²⁵³⁰ Lâkin 'inde'z-zebh ve lede'-t-ta'accüb naqş-bendî-i şalât ü selām 'inde İbni'l-Ḥabîb²⁵³¹ ve-s-Saḥnûn kerâhete maḳrûn olup kâr-ı pîrâyî-i taşliye ve teslîm ancak taḥşîl-i sermāye-i ihtisāb ve taleb-i şevāb içün idigi bî-irtiyābdır. Felihāzā 'inde'z-zebīḥa ve'l-'aṭās iktifā bi-zikri'llāh münāsib ve mevṭıneyn-i mezkûreynde mübāderet 'ale's-şalāt 'âdet olmamak ta'zîm-i cālib idigi İbn-i Kāsım²⁵³² ve Eşheb'den²⁵³³ menḳûl-i mühezzebdir. Ve Evs bin Evs'den taḥrîc-kerde-i İmām Nesā'î'dir ki rûz-ı bereket-bürûz-ı Cum'a'da ikşār-ı şalavât me'mûrun-bih ve 'inde duḥûl-i-l-mesâcid zamîr-i şalât ü selām istiḥbāb 'ale'l-mübāderete 'ā'iddir.²⁵³⁴ Ḥattā eşnā-yı duḥûl-i mescidde (اللهم صل على سيدنا محمد وعلى آله وارحم عليه وبارك له وسلم تسليما اللهم اغفر لي ذنوبي وافتح لي أبواب (اللهم افتح لي أبواب²⁵³⁶ du'ā-yı bereket-intimāsına iştiğāl ve ḥîr-i ḥurûcda²⁵³⁵ (maḳālîyle istid'ā Ebû İshâk-ı²⁵³⁷ fezā'il-mesâḳdan menḳûl-i maḳbûldur. Felihāzā 'Amr bin Dînār'dan²⁵³⁸ naql-kerde-i kibârdır ki (فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ²⁵³⁹ mü'eddā-yı celîline mübāderetle iḥrâz-sāzân-ı râtibe-i fazîletden ḥālî olan

²⁵³⁰ Tirmizî, Daavât 101, nr. 3545.

²⁵³¹ Endülûs'te doğup ilim tahsili için Doğu ülkelerine giden ve Medine'de İmām Mâlik'in talebelerinden istifade eden Ebû Mervân Abdülmelik ibni Habîb ibni Süleymân es-Sülemî, fıkıh âlimi olarak ün kazanmış olup Mâlikî fıkının Endülûs'te yayılmasında etkili olmuştur. 238/853'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 426.

²⁵³² İmām Mâlik'in derslerini yirmi iki yıl boyunca takip etmiş, çeşitli konularda hocasına muhâlefet etmiş, "Küçük Mâlik" diye anılmış olan Ebû Abdillâh Abdurrahmân ibni'l-Kâsım ibni Hâlid el-Mısrî'nin, hocasının derslerinde tuttuğu notların 304 cildi bulunduğu, Mâlikî mezhebinin yayılmasında en büyük payın ona ait olduğu rivayet edilmektedir. 191/806'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 427.

²⁵³³ Mâlik ibni Enes, Leys ibni Sa'd gibi ünlü âlimlerden hadis ve fıkıh öğrenen Ebû Amr Eşheb ibni Abdilazîz el-Kaysî el-Ca'dî, 204/820'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 427.

²⁵³⁴ Nesâî, Cum'a 5, nr. 1373.

²⁵³⁵ "Allahım! Efendimiz Hazret-i Muhammed'e ve âline salât ve selam eyle, rahmet eyle ve bereket ihsan eyle. Allahım! Günahlarımı bağışla! Bana rahmet kapılarını aç!

²⁵³⁶ "Allahım! Günahlarımı bağışla! Lütuf kapılarını bana aç!"

²⁵³⁷ Ashâb-ı kirâmdan Ammâr ibni Yâsir'in soyundan gelen ve yaşadığı devirde Mâlikî fakîhlerinin en bilgini kabul edilen Ebû İshâk Muhammed ibni Kasım ibni Şa'bân, 355/966'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 225.

²⁵³⁸ Mekke'nin ünlü müctehid ve muhaddisi olup Mekke'de otuz yıl boyunca fetvâ vermiş olan ve önde gelen birçok saḥâbiden hadis dinlemiş olan Ebû Muhammed Amr ibni Dînâr el-Mekkî el-Cumâhî, Ca'fer es-Sâdık, İmām Mâlik gibi âlimlere hadis rivâyet etmiş, 126/744'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 428.

²⁵³⁹ "Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur. Kendi evlerinizde veya babalarınızın evlerinde veya annelerinizin evlerinde veya erkek kardeşlerinizin evlerinde veya kız kardeşlerinizin evlerinde veya amcalarınızın evlerinde veya halalarınızın evlerinde veya dayılarınızın evlerinde veya teyzelerinizin evlerinde veya anahtarlarına sahip olduğunuz evlerde ya da dostlarınızın evlerinde yemek yemenizde de bir sakınca yoktur. Bir arada veya ayrı ayrı olarak yemek yemenizde de bir sakınca yoktur. **Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selâm verin.** İşte Allah, düşünesiniz diye âyetleri size böyle açıklar." Nûr 24/61.

beyte duhûlde ²⁵⁴⁰ (السَّلَامُ عَلَى النَّبِيِّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ) maḳûl-i faẓilet-müşûliyle hâ'iz-i (L255b) râtibe-i ücûr-i cezîle olmak sezâ ve İbn-i 'Abbâs-ı feẓâ'il-istînâs tefsîrince âyet-i merḳûmede cilve-ger-i minaşşa-i nüzûl olan büyütdan murâd mesâcid idigi daḥi maḥkî-i 'ulemâdır. ²⁵⁴¹ Hattâ 'inde ḥuluvvi'l-mescid 'ani'n-nâs ²⁵⁴² (السَّلَامُ عَلَى) (السلام) maḳâl-i şerâfet-istînâsını ḳâ'il ve duḥûl-i beyt-i ḥâlî 'ani's-sükkânda (السلام) ²⁵⁴³ (السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) terkîbini gūyâ olmak revâ idigi Neḥâ'î-i ²⁵⁴⁴ feẓâ'il-pîrâdan menḳûl-i zîbâdır. ²⁵⁴⁵ Binâberîn 'Alḳame-i efdâl-şî'âr ile Ka'bu'l-Aḥbâr mescide ^(N171a) duḥûl ve ḥurûc vaḳtinde ²⁵⁴⁶ (السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) maḳûl-i teberrûk-müşûlün ḳâ'il idikleri mervî ve Ḥazret-i Fâtîmatü'z-Zehrâ raḍıya'llâhu 'anhâdan Cenâb-ı Mefḥar-ı 'Âlem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellemiñ ṭavr-ı mezkûr de'b-i teberrûk-mevfûrları idigi rivâyet ve ḥaber-i mezkûr İbn-i Şa'bân inbâsıyla zîb-i mesâmi'-i cumhûr ²⁵⁴⁷ ve zîkr-i selâm ve rahmet vürûdî Ebûbekr bin 'Amr bin Ḥazm'dan ²⁵⁴⁸ şaḥîfe-i şübûtda maşûrdur. Hattâ âḥir-i kısm-ı şânide ḥadîş-i mezkûruñ tafşîlî mev'ûd-ı şâḥib-i kitâb-ı bereket-nişâbdır. Ve kezâlik eşnâ-yı edâ-yı şalât-ı cenâ'iz mevâṭın-ı şalât ü selâm 'alâ Seyyidi'l-Enâm'dan idigi me'sûr ²⁵⁴⁹ ve 'inde Ebi'l-Ümâme ²⁵⁵⁰ seniyyet-i ṭavr-ı mezkûr sâmi'a-zîb-i cumhûrdur. Ve ba'de'l-besmele ve'l-ḥamdele evâ'il-i kütub ve resâ'il mevâṭın-ı şalât ü selâmdan idigi ma'mûlun-bih-i cumhûr-i 'ulemâdır. Hattâ şadr-ı evvelde şaḥâ'if-i te'lîf dest-i zîb-i kitâbet olmamaḡla ṭavr-ı mezkûr mürâ'âtdan dûrdur. Ammâ zamân-

²⁵⁴⁰ “Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi Peygamber Efendimiz’in üzerine olsun.”

²⁵⁴¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XIX, s. 226.

²⁵⁴² “Allah’ın selâmı, Peygamber Efendimiz’in üzerine olsun.”

²⁵⁴³ “Selâm, bizim ve Allah’ın sâlih kullarının üzerine olsun.”

²⁵⁴⁴ Tâbiîn neslinin önde gelenlerinden hadis rivâyet etmiş olan İbrahim ibni Yezîd en-Nehaî, kırâat, tefsir, hadis ve fıkıh alanlarında söz sahibi olup on sekiz yaşında iken ders vermeye, otuz üç yaşında fetvâ vermeye başlamıştır. 96/714’de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 429.

²⁵⁴⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. XIX, s. 226.

²⁵⁴⁶ “Ey Peygamber! Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Allah ve melekleri Muhammede salât etsin”

²⁵⁴⁷ Tirmizî, *Salât* 117, nr. 314. İbni Mâce, *Mesâcid* 13, nr. 771; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, VI, 282.

²⁵⁴⁸ Hadislerin toplanmasında büyük hizmeti olan Medine valisi ve kadısı Ebû Bekr ibni Muhammed ibni Amr ibni Hazm el-Ensârî’nin, hadis rivâyet ettiği hocaları arasında Ömer ibni Abdilaziz ile teyzesi Amre binti Abdirrahmân da mevcut olup 120/738’de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 430.

²⁵⁴⁹ Şâfiî, *Müsnedü'l-İmâm eş-Şâfiî*, c. II, s. 90, nr. 588.

²⁵⁵⁰ 630’da dünyaya gelen ve Peygamber Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem’in mübârek ağzında çiğnediği bir hurmayı onun damağına çaldığı (tahnik yaptığı) Ebû Ümâme Es’ad ibni Sehl ibni Huneyf el-Ensârî, isyancıların Hz. Osman’ın evini kuşatıp onu Cuma namazına bile çıkarmadıkları günlerde, Cuma namazını kıldırmıştır. Babası Sehl ibni Huneyf el-Ensârî de Bedir Savaşı’nda bulunan sahâbilerden olup Ebû Ümâme 100/718’de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 431.

1 ‘Abbāsiyye'den ilā yevminā hāzā cemī'-i aḳtār-ı arzda te'lif-sencān-ı kütub ve resā'iliñ mürā'āt-ı ṭavr-ı mezkūrda icmā'ları meşhūr ve rehīn-i telāḳḳī bi'l-ḳabūl-i cumhūrdur. Siyyemā ba'zı fuḥūl ibtidā-yı kütubda ri'āyet-sāz-ı edā idikleri gibi evāḥirinde daḥi mürā'atile mü'ellefātları miskiyyetü'l-ḥitām idigi mā-lā-kelāmdır. Keyfe lā? Cenāb-ı Sultān-ı Serīr-i Iştifā'ya tefevvūh-sencān-ı şalātıñ mü'ellefātlarında şebtleri mādām ki müşbet fi'l-kitābdır, dā'imā zümre-i 'aliyye-i kerrūbiyānıñ kā'il-i sencīde-şemā'ile istiḡfārı ^(L256a) bedīdār idigi mażmun-ı ḥadīş-i şerīf-i şıḥḥat-elīfdır.²⁵⁵¹ Ve kezālik taḥrīme-bendān-ı şalātıñ nişīmen-nişīn-i teşehhūd oldukları ḥīn-i ḳurbet-ḳarīn daḥi mevātın-ı şalāt ü selām-ı şerāfet-mekīnden idigi āşār-ı celīletü'l-me'āşir ile rātibe-ṭırāz-ı şübūtdur. Ezcümle esānīd-i mezkūre fī aşli'l-kitāb ile İbn-i Mes'ūd-i fezā'il-ālūddan merviyy-i bihbūddur ki taḥrīme-bend-i şalāt olan merd-i imān-simāt teşehhūdde (الْحَيَاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَاةُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ)²⁵⁵² du'ā-yı icābet-ḳarīnini gūyā olması bābında fermān-ı vācibü'l-iz'ān-ı Nebvī şudūr-yābdır. Ḥattā rāwī-i fezā'il-pīrādan menḳūl-i sedād-ārādır ki āḥāddan biriniñ ber-minvāl-i muḥarrer du'ā-h'ānlığından bereket fi'l-arz ve's-semā' cemī'-i efrād-ı Mü'minīne sirāyet-intimādır. Bu ṭavr-ı menī'u'l-ḡavr aḥad-ı mevātın-ı şalāt ü selāmdan idigi beyne'l-Müslimīn rātibe-ṭırāz-ı devrāndır. Lākin İbn-i 'Ömer raḍiye 'anhu Rabbuhu'l-Ekber rivāyetiyle İmām Mālik-i sūtūde-mesālikden āḥir-i teşehhūd 'inde irādeti's-selām mevātın-ı şalāt 'alā Seyyidi'l-Enām olmak menḳūl²⁵⁵³ ve 'inde'l-İmāmī'l-mezbūr istiḥbāb-ı ṭavr-ı mezkūr **Mabsūt**²⁵⁵⁴ nām mü'ellefde maştūrdur. Lākin Muḥammed bin Mesleme-i²⁵⁵⁵ fezā'il-(N171b) pīrā Cenāb-ı 'Ā'īşe-i Şiddīḳa raḍiye'llāhu 'anhā ile İbn-i 'Ömer-i fezā'il-perver raḍiye 'anhu Rabbuhu'l- (157b) Ekber'in 'inde irādeti's-selām (السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ)²⁵⁵⁶ du'ā-yı icābet-intimāsın gūyā idiklerin inhā murād-ı İmām Mālik-i sūtūde-mesālik idigin inbā etmişdir. Ḥattā

²⁵⁵¹ Taberānī, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, c. II, s. 232, nr. 1835; Heysemī, **Mecma'u'l-Bahreyn**, c. I, s. 220, nr. 234. Bu hadisi Ebū Hüreyre raḍiyallahu anh rivāyet etmiştir.

²⁵⁵² “Sözle, bedenle ve malla yapılan bütün ibādetler Allah'a mahsustur. Ey Peygamber! Allah'ın selāmi, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun! Selām bizim ve Allah'ın sālīh kullarının üzerine olsun.” Müslim, Salāt 55, nr. 402; Ebū Dāvūd, Salāt 177, 178, nr. 968.

²⁵⁵³ Mālik, Muvatta', Salāt 54.

²⁵⁵⁴ el-Mebsūt, Kādī İsmail ve Cehdamī diye ünlü fakihin eseridir.

²⁵⁵⁵ İmām Mālik'in önde gelen talebelerinden olan Medineli Ebū Hişām Muḥammed ibni Mesleme el-Mahzûmî, 216/831'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 433.

²⁵⁵⁶ Ey Peygamber! Allah'ın selāmi, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun! Selām bizim ve Allah'ın sālīh kullarının üzerine olsun. Allah'ın selāmi, sizin üzerinize olsun!”

selâmda sükkân-ı arz u semâdan her ‘abd-i şalâh-intimâ menviyy-i selâm-âver olmak müstehab idigi menkûl-i aḥabdır. Felihâzâ mü’minîne sezâdır ki ‘inde selâmi’l-imâm ²⁵⁵⁷ (السَّلَامُ عَلَى النَّبِيِّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ) maḳâl-i şerâfet-iştimalin kâ’il ve tetmîm-i müsellemin ‘aleyhime mine’l-ḳalbi’s-selîm mâ’il olmak ‘inde’l-İmâm Mâlik aḥabb-ı mesâlikdir.

Faṣl-ı Sâliḡ: Keyfiyyet-i kâr-pîrâyî-i şalât ü selâmı ^(L256b) irâ’et-sâzdır. Esânîd-i mezkûre fî aṣli’l-kitâb ile Ebû Humeyd es-Sâ’idî’den ²⁵⁵⁸ rivâyet-kerde-i şikâtdır ki zümre-i ‘aliyye-i aşḡâb-ı ma’âlî-niṣâb dergâh-ı Sultân-ı Serîr-i İştîfâ’dan istinbâ-senc-i keyfiyyet-i nakş-bendî-i şalât olduklarında ol Mücîb-i mesâ’il-i hüdâ ve Sâ’il-i her sâ’il (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ) ²⁵⁵⁹ olmalarıyla icâbet-şemâ’il olmuşlardır. Ve tarîḡ-ı âḡarda rivâyet-i Ebî Mes’ûd Enṣârî ile cilve-ger olan tavr-ı ta’lîm (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ) ²⁵⁶⁰ ibâret-i şerâfet-ḡarîniyle bürüz edüp kemâ-teḡaddem fi’t-taḡiyyât ²⁵⁶¹ (السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ) ilâ-âḡirih zeyl-i firûz vâḡı’ olmuşdur. Ve rivâyet-i Ka’b bin ‘Ucre’de (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ) ²⁵⁶² ve rivâyet-i ‘Uḡbe bin ‘Âmir’de (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ نَبِيِّ الْأُمِّيِّ وَآلِ عَلَى مُحَمَّدٍ) ²⁵⁶³ vâḡı’ olup Ebû Sa’îd Ḥudrî rivâyetince ²⁵⁶⁴ (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ) terkîb-i şerâfet-firîbiyle ber-minvâl-i rivâyât-ı üvel

²⁵⁵⁷ “Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi Peygamber Efendimiz’in üzerine olsun. Allah’ın selâmı bizim ve Cenâb-ı Hakk’ın sâlih kullarının üzerine olsun. Allah’ın selâmı, sizin üzerinize olsun!”

²⁵⁵⁸ İlk defa Uhud Gazvesi’ne, sonra da diğerk gazvelere katılmış olan Ebû Humeyd Abdurrahmân ibni Sa’d es-Sâidî, Medinelidir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 434.

²⁵⁵⁹ "Allahım! İbrâhim’in âline rahmet ettiğın gibi Muhammed’e, hanımlarına ve zürriyetine de rahmet et. İbrâhim’e hayır ve bereket lütfettiğın gibi Muhammed’e, hanımlarına ve zürriyetine de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz sen övölmeye lâıyk ve yücesin." Buhârî, Enbiyâ 10, nr. 3370; Müslim, Salât 69, nr. 407.

²⁵⁶⁰ "Allahım! İbrâhim’in âline rahmet ettiğın gibi Muhammed’e ve onun âline de rahmet et. İbrâhim’in âline her hâl ve durumda hayır ve bereket lütfettiğın gibi Muhammed’e ve onun âline de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz sen övölmeye lâıyk ve yücesin." Mâlik, Muvatta’, Kasru’s-salât fi’s-sefer 67; Müslim, Salât 65, nr. 405.

²⁵⁶¹ "Ey Peygamber! Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun!"

²⁵⁶² "Allahım! İbrâhim’e rahmet ettiğın gibi Muhammed’e ve onun âline de rahmet et. İbrâhim’e her hâl ve durumda hayır ve bereket lütfettiğın gibi Muhammed’e ve onun âline de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz sen övölmeye lâıyk ve yücesin." Buhârî, Tefsîr 33/10, nr. 4797, Enbiyâ 10, nr. 3370, Daavât 32, nr. 6357; Müslim, Salât 66, nr. 406; Ebû Dâvûd, Salât 179, nr. 976; Tirmizî, Vitir 20, nr. 483; Nesâî, Sehv 51, nr. 1286, 1287; İbni Mâce, İkâme 25, nr. 904.

²⁵⁶³ "...Allahım! Ümmi nebî Muhammed’e rahmet et..."

²⁵⁶⁴ "...Allahım! Kulun ve resûlün olan Muhammed’e rahmet et..." Buhârî, Daavât 32, nr. 6358.

ilā āhīrih müzeyyel vāqı‘ olmuştur. Ammā esānīd-i mezkûre fî aṣli'l-kitāb ile Cenāb-ı Haydar-ı Kerrār raḍiye ‘anhu Rabbuhu'l-Ġaffār'dan rivāyet ile bedīdār ve zümre-i ‘aliyye-i aṣḥāb-ı ma‘ālī-niṣāb dergāh-ı re‘fet-penāh-ı Risālet-destgāhdan telakḳī-yāb ve ṣāhib-i sa‘ādet vesāṭat-ı Cibrīl-i bāhirü't-tebcīl ile Cenāb-ı Aḥadiyyet-penāh-ı Kibriyā'dan tenzīl-intisāb olan du‘ā-yı icābet-intimā-yı teşehhüd (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَتَرَحَّمْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا تَرَحَّمْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَتَحَنَّنْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا تَحَنَّنْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَسَلِّمْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا سَلَّمْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ) (L257a) (N172a) ‘ibāret-i şerāfet-gāyetiyle vārid olmuştur. Hattā Cenāb-ı Ebū Hüreyre-i fezā’il- (158a) muḥteviden mervīdir ki mikyāl-i evfā ile ḥāhiṣ-gerān vezn-i cevāhir-i sevāb-ı Ehl-i Beyt-i şerāfet-simāta ṣalavāt ile ḳadr-şinās neyl-i meṣūbāt olur ki ‘amel-i merḳūm (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ وَأَزْوَاجِهِ أُمَّهَاتِ) du‘ā-yı icābet-meṣūm-ile (L256b) (N172b) ‘ibāret-i şerāfet-intimāsiyle naḳṣ-bendī-i edā-yı ṣalātda bezl-i cehde taḥrīz ile icābet buyurmuştur. Ve Selāme bin el-Kindī’ye²⁵⁶⁸ (اللهم داحي المدحوات وبارئ المسموكات اجعل شرائف صلوات ونوامي بركاتك ورأفة تحننك على محمد عبديك ورسولك الفاتح لما أغلق

²⁵⁶⁵ “Allahım! İbrahim’e ve âline rahmet ettiğin gibi Muhammed’e ve âline de rahmet et. Şüphesiz Sen övülmeye lâyık ve yücesin. Allahım! İbrâhim’e ve âline hayır ve bereket lütfettiğin gibi Muhammed’e ve âline de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz Sen övülmeye lâyık ve yücesin. Allahım! İbrâhim’e ve âline merhamet ettiğin gibi Muhammed’e ve âline de merhamet et. Şüphesiz Sen övülmeye lâyık ve yücesin. Allahım! İbrâhim’e ve âline sevgi ve şefkat gösterdiğin gibi, Muhammed’e ve âline de sevgi ve şefkat göster. Şüphesiz Sen övülmeye lâyık ve yücesin. Allahım! İbrâhim’e ve âline selâmet verdiğin gibi Muhammed’e ve âline de selâmet ver. Şüphesiz Sen övülmeye lâyık ve yücesin.” Müttakı el-Hindî, **Kenzü’l-Ummâl**, c. II, s. 388, nr. 3991.

²⁵⁶⁶ “Allahım! İbrâhim’e rahmet ettiğin gibi, ümmî Peygamberin Muhammed’e, mü’minlerin anneleri olan eşlerine, soyuna ve Ehl-i beyt’ine de rahmet et! Şüphesiz sen övülmeye lâyık ve yücesin.” Ebû Dâvûd, **Salât** 178, 179, nr. 982.

²⁵⁶⁷ “Allahım! İbrâhim’e ve âline hayır ve bereket lütfettiğin gibi Muhammed’e ve âline de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz Sen övülmeye lâyık ve yücesin.”

²⁵⁶⁸ Selāme el-Kindî Hz. Alî’den rivāyetle bulunmasıyla bilinmekte olup hakkında başka bilgi bulunmamakta ve İbni Hibbân onu sika râviler arasında zikretmektedir (**es-Sikât**, IV, 343). Kandemir, **age.**, c. II, s. 438.

وَالْحَاتِمَ لَمَّا سَبَقَ وَالْمُعَلِّنَ الْحَقَّ بِالْحَقِّ وَالْدَّامِعَ لِجَيْشَاتِ الْإِبَاطِيلِ كَمَا حَمَلَ فَاطِلُكَ بِأَمْرِكَ لِطَاعَتِكَ مُسْتَوْفِرًا فِي مَرْضَاتِكَ وَإِعْيَا لَوْحِيكَ حَافِظَ لِعَهْدِكَ مَاضِيًا عَلَى نَفَازِ أَمْرِكَ حَتَّى أَوْزَى قَبْسًا لِقَابِيسَ، آلاءَ اللَّهِ تَصِلُ بِأَهْلِهِ أَسْبَابَهُ، بِهِ هُدِيَتْ الْقُلُوبُ بَعْدَ خَوْضَاتِ الْفِتَنِ وَالْإِثْمِ وَأُبْهَجَ مُوَضِّحَاتِ الْأَعْلَامِ وَنَائِزَاتِ الْأَحْكَامِ وَمُنِيرَاتِ الْإِسْلَامِ فَهُوَ أَمِيكَ الْمَأْمُولُ وَخَازِنُ عَلَيْكَ الْمَخْزُونِ وَشَهِيدُكَ يَوْمَ الدِّينِ وَبَعِيْثُكَ نِعْمَةً وَرَسُولُكَ بِالْحَقِّ رَحْمَةً اللَّهُمَّ افْصَحْ لَهُ فِي عَذَابِكَ وَاجْزِهِ مُضَاعَفَاتِ الْخَيْرِ مِنْ فَضْلِكَ مَهِيئَاتِ لَهُ غَيْرِ مُكَدَّرَاتِ مِنْ قُوْرِ تَوَابِكَ الْمَحْلُولِ وَجَزِيلِ عَطَائِكَ الْمَعْلُولِ اللَّهُمَّ أَعْسَلْ عَلَى بِنَاءِ النَّاسِ بِنَاءَهُ وَأَكْرَمْ مَثْوَاهُ لَدَيْكَ نَزْلَهُ وَأَتَمِّمْ لَهُ نُورَهُ وَاجْزِهِ مِنْ ابْتِغَائِكَ لَهُ مَقْبُولِ

(L257b) du'ā-yı belāğat-intimā-yı şerāfet-pīrāsıdır. Ve yine Hāzret-i 'Aliyy-i fezā'il-vefretten beyān-ı edā-yı şalavāt 'alā Eşrefi'l-Maḥlūkāt'da عَلَيْهِ صَلُّوا صَلُّوا عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ (إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ عَلَيْهِ صَلَّوَاتُ اللَّهِ الْبَرِّ الرَّحِيمِ وَالْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبِينَ وَالنَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ وَالشَّهَدَاءَ وَالصَّحَابَةَ وَمَا سَنَحَ لَكَ مِنْ شَيْءٍ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ عَلَى مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ وَسَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَإِمَامِ الْمُتَّقِينَ وَرَسُولِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الشَّاهِدِ الْبَشِيرِ الدَّاعِي إِلَيْكَ بِإِذْنِكَ السَّرَاجِ الْمُنِيرِ وَعَلَيْهِ السَّلَامُ)²⁵⁶⁹

'ibāret-i şerāfet-gāyetiyle cilve-ger-i şaḥīfe-i vürüddur. Ve 'Abdullāh bin Mes'ūd-ı fezā'il-ālūd rivāyetince (اللَّهُمَّ اجْعَلْ صَلَوَاتِكَ وَبَرَكَاتِكَ وَرَحْمَتَكَ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَإِمَامِ الْمُتَّقِينَ وَخَاتِمِ

²⁵⁶⁹ “Ey yerleri yayıp döşeyen, gökleri yükselten Allahım! Rahmetinin en yücesini, bereketinin en ziyâdesini, lütfunun en fazlasını kulun ve resûlün Muhammed’e ihsân eyle! O resûlün, bilinmesi zor olan konuları açandır; peygamberlerin sonuncusudur; hakkı doğru bir şekilde ortaya koyandır; haksız ve bâtıl olan her şeyin yayılmasına engel olandır; o, Senin kendisine yüklediğin peygamberlik görevini, yine Senin yardımınla ve Senin rızâna uygun şekilde hakkıyla yapandır; ona vahyettiğin sırları muhâfaza eden, emrini uygulamaya devam edendir. Hakkın nûrunu, dosdoğru yolun aydınlığını isteyenlere ve ilâhî nimetleri dileyenlere onları gösterendir. Yanlış yollara dalıp çıkan kalpler onun sâyesinde doğru yolu bulmuştur. Hak dinin bayrakları onunla ortaya çıkmış, dinî hükümlerin nûrları, İslâm’ın ziyâları onun eliyle parıldamıştır. O senin seçkin elçin Muhammed aleyhisselâm, dinini ve ilâhî sırlarını kendisine emânet edip güvendiğin kulundur; kıyâmet gününde şahidindir; insanlara nimet, bütün varlıklara rahmet olması için hak din ile gönderdiğin resûlüdür. Sen ona Adn cennetinde yüce dereceler bağışla! Lütuf ve kereminden hesapsız hayırlar ihsân eyle! Cennetindeki bitip tükenmeyen sevâbından ona kandırıcaya kadar ikrâm eyle! Allahım! Onun Cennet’teki derecesini herkesinkinden yüce eyle! Onun Senin huzûrunda makamını âlî eyle! Onun nûrunu tamamla! Kıyâmet gününde ümmet-i Muhammed, diğer peygamberlerin görevlerini yaptıklarına şahitlik ettiği zaman, Sen onun âdil bir ifâdeyle, hak ile bâtılı birbirinden ayıran bir üslûpla ve son derece güçlü delillerle ümmetinin doğru söylediğine dâir yapacağı şehâdeti ve şefâati makbûl eyle.” İbnü Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. VI, s. 66, nr. 29520; Taberânî, **el-Mu‘cemü'l-Evsat**, c. IX, s. 43-44, nr. 9089; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. X, s. 163-164.

²⁵⁷⁰ “Allah ve melekleri Peygambere salât ederler. Ey İmân edenler, siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selâm verin. (Ahzâb 33/56).” “Ey benim Allahım! Ben her an, her zaman ve tekrar tekrar Senin emrine âmâdeyim. Bütün iyilik ve güzelliğler Kendisinin olan merhamet sahibi Allah’ın çeşit çeşit rahmeti; Cenâb-ı Hakk’a yakın olan büyük meleklerin istiğfârı; peygamberlerin, siddıkların, şehidlerin ve sâlih kulların salâtü selâmı; Seni tesbih ve takdis eden varlıklar Seni tesbih ve takdis ettiği sürece nebilere sonuncusu, peygamberlerin efendisi, Müttakîlerin önderi ve en üstünü, Alemlerin Rabbinin resûlü olan, kıyâmet gününde peygamberlere şahitlik eden, mü'minleri iki dünya saâdetiyle müjdeleyen, Senin emrinle ve izninle yine Senin yoluna dâvet eden ve nûr saçan bir kandil olan Abdullah’ın oğlu Muhammed aleyhisselâm üzerine olsun.” Sehâvî bu rivâyeti **Şifâ-i Şerif**’ten naklederek **el-Kavlü'l-Bedi** adlı eserine almış (s. 122), ancak o da hadisin senedini bulamadığını belirtmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 440.

اَبْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا يَغِيْطُهُ فِيْهِ الْاَوَّلُوْنَ وَالْاٰخِرُوْنَ اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰى اِبْرٰهِيْمَ اِنَّكَ حَمِيْدٌ مَّجِيْدٌ اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلٰى اِبْرٰهِيْمَ وَعَلٰى اٰلِ اِبْرٰهِيْمَ اِنَّكَ حَمِيْدٌ

²⁵⁷⁷ (Majid) 'ibāret-i rā'ika-i şerāfet-intimāsiyla edāyı tezkār etmişdir. Ve'l-hāşıl kand-h'ārān-ı şalāt ü selām mişāl-i tūtī-i şīrīn-kelām tekellüm-senc-i taşliye ve teslīm ve senā-pīrā-yı Ehl-i Beyt-i Nebiyy-i Kerīm olmakda mā-bihi'l-edā olan āşār-ı şerāfet-dişār ekşer min en tuḥşādır. Hattā eşnā-yı ta'līm-i du'ā-yı teşehhüdde selām-ı selāmet-encām bu du'ā-yı bedī'u'l-insicām ile mü'eddī olmak Şāhib-i Sa'adet 'aleyhi şerāyifü't-taḥiyyeden me'sūr olup (السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى

²⁵⁷⁸ (عبد الله الصالحين) 'ibāret-i şerāfet-gāyeti cilve-ger-i mināşsa-i şudūrdur. Ve kezālik Ḥazret-i 'Aliyy-i fezā'il-^(N173a) vefretiñ du'ā bi'l-gufrān ile ta'līm-i ṭavr-ı edā-yı selām-ı selāmet-bünyān buyurduğu (السَّلَامُ عَلَى نَبِيِّ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَى أَنْبِيَاءِ اللَّهِ وَرُسُلِهِ السَّلَامُ عَلَى

رسول الله السَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ مَنْ غَابَ مِنْهُمْ وَمِنْ شَهِدِ اللَّهُ اغْفِرْ لِمُحَمَّدٍ وَتَقَبَّلْ شَفَاعَتَهُ وَاغْفِرْ لِأَهْلِ بَيْتِهِ وَاغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَمَا وَلَدَا وَارْحَمْهُمَا السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ

²⁵⁷⁹ (L258b) 'ibāret-i rā'ika-sıyla cilve-pīrā-yı şübūtdur. Ancak Melce'-i cümle-i ümmete du'ā bi'r-raḥmeden muḳaddem şalāt ü selām bu eşer-i mu'teberde (159a) cilve-ger olup sā'ir aḥādīs-i şerāfet-me'āşir-i ma'rūfede 'adem-i vürūdı muḳarrer olmağın 'inde Ebī 'Ömer²⁵⁸⁰ bin 'Abdülberri du'ā bi'r-raḥme li-Kāşifi'l-Gumme nā-münāsib ve zāt-ı Risālet-simāta du'ā şalāt ü selām

²⁵⁷⁷ “Allahım! Bütün salâtlarını, rahmetini ve bereketlerini peygamberlerin efendisi, müttakilerin önderi ve en üstünü, nebilerin sonuncusu, bizâtihî hayrın lideri, dolayısıyla insanları hayra ileten ve bütün varlıklar için rahmet olan kulun ve resûlün Muhammed'in üzerine indir. Allahım! Onu, gelip geçmiş ve daha sonra gelecek olan bütün insanların imreneceği Makâm-ı Mahmûd'a erdir. Allahım! İbrahim'e ve âline rahmet ettiğin gibi Muhammed'e ve âline de rahmet et. Şüphesiz Sen övülmeye lâyık ve yücesin. Allahım! İbrâhîm'e ve âline hayır ve bereket lûtfettiğin gibi Muhammed'e ve âline de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz Sen övülmeye lâyık ve yücesin.” İbni Mâce, İkame 25, nr. 906.

²⁵⁷⁸ “Ey Peygamber! Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun! Selâm bizim ve Allah'ın sâlih kullarının üzerine olsun!” Müslim, Salât 65, nr. 405.

²⁵⁷⁹ “Allah'ın selâmı, Allah'ın Peygamberi üzerine olsun, sallallahu aleyhi ve sellem. Allah'ın selâmı, Allah'ın nebîleri ve resûlleri üzerine olsun. Allah'ın selâmı, Resûlullah üzerine olsun. Allah'ın selâmı, Muhammed ibni Abdillâh üzerine olsun. Allah'ın selâmı, bizim üzerimize, erkek ve kadın bütün mü'minlerin, onlardan hem yaşayan hem de ölenlerin üzerine olsun. Allahım! Muhammed aleyhisselâmı bağışla! Onun şefâatini kabul eyle! Onun Ehl-i beyt'ini bağışla! Beni, anamı babamı, onların çocuklarını bağışla. Anama babama rahmet eyle! Selâm bizim ve Allah'ın sâlih kullarının üzerine olsun. Ey Peygamber! Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun.”

²⁵⁸⁰ Üç nüshada da “Amr” olarak imla edilmiş olup Şifâ'da ve dahi Şifâ'nın tercüme ve şerhlerinde bu isim “Ömer” olarak geçmektedir. (Bkz. Kādî İyâz, eş-Şifâ bi-Ta'rifi Hukûki'l-Mustafâ, c. II, s. 169; Kandemir, age., c. II, s. 445; Ahmed bin Muhammed bin Muhammed eş-Şümünî, Müzîlû'l-Hafâ an Elfâzi's-Şifâ, c. II, s. 74.)

Tam adı Yûsuf ibni Abdillâh ibni Muhammed ibni Abdilberri en-Nemerî olup o hem muhaddis, hem Mâlikî fakihî, hem de edip ve tarihçidir. Akranı ve arkadaşı olan İbni Hazm, hadisi ondan öğrenmiş olup ileri gelen Mâlikî âlimlerinden olan Kurtubalî İbni Abdilberri, 463/1071'de vefat etmiştir. Kandemir, age., c. II, s. 445.

ve bereket-i maḥşūşa-i rehīnetü'l-ihtirām ile şüret-nümā olmak rıdvān-ı ‘ulemā-yı cālībdir. Hattā bu eṣnāda teberrüken bi-zikrihi'l-celīl sā’irlere daḥi istid‘ā-yı maḡfīret ve raḥmetiñ cevāzı bī-minnetdir. Binā’en ‘alā hāzā [Ebū] Muḥammed bin Ebī Zeyd-i fezā’il-pīrā²⁵⁸¹ (اللَّهُمَّ ارْحَمْ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ كَمَا تَرَحَّمْتَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ إِبْرَاهِيمَ) maḡālīni gūyā ve zümre-i āl-i şerāfet-me’āle berāy-ı istid‘ā-yı raḥmet zıkr-i nām-ı nāmī-i Nebevī’yi tavṭi’e-pīrā olup ṭavr-ı merḡūmı²⁵⁸² (السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ) ḥadīs-i şerāfet-medārından aḥz etmişdir. Lākin cevāz-ı ‘amel bi’l-me’ḥūzī’l-mezkūr bu bābda cilve-ger-i mināşsa-i şudūr olan aḥādīs-i şerīfeden meş’ūrun bih-i erbāb-ı şu’ūr degildir.

Faşl-ı Rābi’: Başt-ı muḡaddemāt-ı şalāt ü selām ‘alā Seyyidi’l-Enām ne gūne netīce-peżīr-i meşūbāt-ı cezīle ve rātibe-tırāz-ı efdaliyyet-i cemīle idigin i’lām için mersūmdur. Esānīd-i mezkūre fī aṣli’l-kitāb ile İbn-i ‘Ömer-i²⁵⁸³ fezā’il-perver rivāyetiyle mināşsa-i bürūzda cilve-gerdir ki; Cenāb-ı Erīke-nişīn-i risālet ta’līm-i ṭavr-ı taşliye ve teslīmde ezān qar‘-endāz-ı sāmi‘a-i İslāmiyān olduğda redīf-i kāfiye-i maḡlūl-i mü’ezzin olduğdan soñra Zāt-ı Risālet-simātlarına taşliye ve teslīm-ḥ‘ānān maḡhar-ı raḥmet-i Raḥmān olacaḡın i’lān buyurup i’tā-yı vesīle ile min kıbeli’l-Meliki’l-Mennān tekrīmlerin recā-mendāna inḡilāl-i şefā‘atleriyle beşāret buyurmuşlardır.²⁵⁸⁴ Ve Enes bin Mālik rivāyetiyle şeh-rāh-ı şübūta sālīk^(L259a) olan āşār-ı celīletü’l-me’āşīrdendir ki Cenāb-ı Risālet-penāh şallu ‘aleyhi’l-İlāh şalāt-ı vāḡid muḡābelesinde raḥmet-i Raḥmān kerrāt-ı ‘aşereye bülūḡ-resān ve ḡaṭṭ-ı ḡaṭī‘at-ı ‘aşere ile taşliye-sencān-ı maḡhar-ı ‘afv u ḡufrān ve ref‘-i derecāt-ı ‘aşere ile merfū‘u’ş-şān ve ḡandān olacaḡı beyān buyurulmuşdur.²⁵⁸⁵ Hattā rivāyet-i uḡrāda kitābet-i ḡaşenāt-ı ‘aşere terettūbi muḡarrere idigi naḡl-kerde-i ba‘zı meheredir.²⁵⁸⁶ Keyfe lā? Ol Resūl-i ḡudā-müşūle Cibrīl-i bāḡirū’t-tebcīl nāzil ve Zāt-ı Risālet-^(N173b) simātlarına muḡaddeme-perdāzān-ı şalāt-ı vāḡideye deh-bār raḥmet-i Raḥmān’a maḡhariyyet netīce-i pūr-meserret ve ref‘-i derecāt-ı ‘aşere ile rātibe-nişīn-i meberret

²⁵⁸¹ “Allahım! İbrāḡim’e ve āline merhamet ettiḡin gibi Muhammed’e ve āline de merhamet et.”

²⁵⁸² “Ey Peyḡamber! Allah’ın selāmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun.”

²⁵⁸³ Bazı Şifā şerḡlerinde ravīnin “İbn Amr” olduğı belirtilmektedir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 446.

²⁵⁸⁴ Müslim, Salāt 11, nr. 384; Ebū Dāvud, Salāt 36, nr. 523; Tirmizī, Menākīb 1, nr. 3614; Nesāī, Ezān 37, nr. 677.

²⁵⁸⁵ Nesāī, Sehv 55, nr. 1296; Ahmed ibni Hanbel, Mūsned, III, 102.

²⁵⁸⁶ Ahmed ibni Hanbel, Mūsned, II, 262.

idigin beşâret etmiştir.²⁵⁸⁷ Hattâ maẓmûn-ı hadîs-i merķûm Cenâb-ı Ebû Hüreyre-i feẓâ'il-mevsûmdan²⁵⁸⁸ ve Mâlik bin Evs-i²⁵⁸⁹ efdâl-i ğavşdan daħi rivâyet ile râtibe-tırâz-ı şıhhatdır. Keyfe lâ? Zeyd bin el-Hubâb'dan maħkîdir ki Cenâb-ı Risâlet-penâh şallâ 'aleyhi'l-Îlâh²⁵⁹⁰ (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَنْزِلْهُ الْمَنْزِلَ الْمُقَرَّبَ عِنْدَكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) du'â-yı rahmet-istid'âsıyla naķş-bendân-ı şalâtı vücûb-ı şefâ'at-i şerîfeleriyle talţîf ve rûz-i vahşet-bürüz-i kıyâmetde dergâh-ı Risâlet-istînâslarında evle'n-nâs resm-i şalât ü selâmı bünyân-ı iķşâra vaż'-ı esâs edenler idigi rivâyet-i İbn-i Mes'ûd-i feẓâ'il-âlûd ile şıhhat-elîfdır.²⁵⁹¹ Binâberîn kemâ-teķaddem Cenâb-ı Resûl-i Ekrem'e erbâb-ı tašnîf, taşliye ve teslîmlerin ser-levha-i te'lîf etdiklerinde vaż'-ı meẓkûr mâ-dâme'l-kitâb istiġfâr-ı melâ'ike-i kirâma iķtirân ile meşķûr idigi maẓmûn-ı hadîs-i **(159b)** şıhhat-nişâbdır.²⁵⁹² Ve 'Âmir bin Rebî'a'dan²⁵⁹³ minaşsa-zîb-i rivâyet-i menî'adır ki naķş-bendân-ı şalât ü selâm kalîlen ve keşîren her bâr ki tûṭî-mişâl ķand-ḥ'âr-ı taşliye ve teslîm ola, maẓhar-ı şalât-ı melâ'ike-i kirâm idigi maẓmûn-ı hadîs-i şerâfet-iltişâmdır.²⁵⁹⁴ Hattâ Übeyy bin Ka'b'dan mervîyy-i tenbîh-pîrâdır ki Cenâb-ı Erîke-nişîn-i ıştîfâ 'aleyhi mine't-taḥiyyât evfâhâ ḥazretleri taḥrîz-i müdâvemet 'alâ zikri'llâhda ķudûm-i ^(L259b) nefḥa-i ûlâyı nefḥa-i şâniye velî-endâz idüğün taķrîr ya'nî

²⁵⁸⁷ Bezzâr, **Müsned**, c. XII, s. 353, nr. 6250; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. X, s. 160-161.

²⁵⁸⁸ Müslim, **Salât** 70, nr. 408.

²⁵⁸⁹ Mâlik ibni Evs ibni Hadesân, tâbiîn neslinden olup hem Câhiliye hem de İslâm devrini gördüğü için muhadram sayılmaktadır. Onun sahâbî olduğunu söyleyenler varsa da, Zehebî gibi âlimler tâbiî olduğunu kabul etmişlerdir. 92/70'da vefat etmiştir. Onun bu konudaki rivâyetine göre olayı yaşayan sahâbî İbni Avf değil, Hz. Ömer'dir. (**Bkz.** Buhârî, **el-Edebü'l-Müfred**, s. 220, nr. 642.) Kandemir, **age.**, c. II, s. 449.

²⁵⁹⁰ "Allahım! Sen Muhammed'e salât eyle ve kıyâmet de onu Sana en yakın yere al!" Bu hadisin isnâdında, muhtemelen müstensihler tarafından bir hatâ yapıldığı görülmektedir. **Şifâ-i Şerîf**'te, hadisin râvisi Zeyd ibni'l-Hubâb'ın: "Peygamber Efendimiz'i şöyle buyururken dinledim" dediği kaydedilmektedir. Hâlbuki Zeyd ibni'l-Hubâb ne sahâbî ne de tâbiîdir. O, dokuzuncu nesilden, yani etbâuttâbiînden biridir. Bu hadis, ashâb-ı kirâmdan Ruveyfî' bin Sâbit el-Ensârî tarafından rivâyet edilmiştir. **Şifâ-i Şerîf** nüshalarında, her nasılsa Ruveyfî' bin Sâbit el-Ensârî ile Zeyd ibni'l-Hubâb arasındaki râviler atlanmıştır. Bilgi için **bkz.** Aliyyü'l-Kârî, **Şerhu's-Şifâ**, c. II, s. 136; Hafâcî, **Nesîmü'r-Riyâz**, c. V, s. 65. Hadîs-i şerîf şu kaynaklarda Ruveyfî' bin Sâbit el-Ensârî tarafından benzer lafızlarla rivâyet edilmiştir: Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, IV, 108; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, c. V, s. 25, 26, nr. 4480, 4481. Kandemir, **age.**, c. II, s. 449.

²⁵⁹¹ Tirmizî, **Vitr** 21, nr. 484; İbni Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. VI, s. 325, nr. 31787.

²⁵⁹² Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, c. II, s. 232, nr. 1835; Heysemî, **Mecma'u'l-Bahreyn**, c. I, s. 220, nr. 234.

²⁵⁹³ İslâmiyet'in ilk yıllarında hanımıyla birlikte Müslüman olan ve yine onunla birlikte müşriklerin zulmünden kurtulmak için Habeşistan'a iki kere hicret eden Âmir ibni Rebîa, Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz'in bütün gazvelerine katılmış olup O'ndan yirmi iki hadis rivayet etmiş ve 35/656'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 450.

²⁵⁹⁴ İbni Mâce, **İkâme** 26, nr. 907; Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, III, 445.

ḳurb-ı ḳıyām-ı ḳıyāmeti tezkîr buyurup ba‘de muḳıyy-i rub‘i'l-leyl²⁵⁹⁵ ḳıyām ve zıḳru'llāha müdāvim olmağa iḳdām bābında zümre-i mü'minîne pend-āver ve taḳarrür-i mecī-i mevti tezkîr ile ḳable fevti'l-evḳāt taḫşil-i sermāye-i sa‘ādeti ḥāşşaten muḫātabîni ve ‘āmmeten mü'minîni teşvîḳ eşerinde Übeyy-i feżā'il-pîrā dergāh-ı Nübüvvet-penāha iḳşār-ı şalavāt ile mübāhātın ‘arz ve cihet-i Nübüvvet-penāha ihdā-kerdesiniñ ta'yîn-i miḳdārın recā-mend olup ol Şefî‘-i Ümmet ihāle-sāz-ı ḥāḫişi olmağla beyān-ı şefḳat buyurduḳda taḫşîş-i rub‘-ı şalātı der-meyān etdikde ziyādeye iḳdām kendüye ḫayr idigin ḡıbbe'l-i‘lām rācî-i şerāfet-mültecî şülüşün taḫşîş²⁵⁹⁶ tanşîş ve yine ḫayriyyet-i ziyādeyi ifāde i‘āde buyurulduḳdan şoñra ihdā-yı nışîr irādeye kezālik himmet ‘ale'z-ziyāde ve şülüşeynin ihdāyı tefevvühe ziyādeniñ bā‘iş-i tereffüh idüğün icāde eşerinde cümle-i şalavātın ihdā-kerde-i Mefḫar-ı Mevcūdāt etmege izhār-ı rızāsı tebşîr-i maḡfiret ve ḫuşûl-i emniyyesiyle mazḫar-ı beşāret oldıḡınıñ mebnāsı olmuşdur.²⁵⁹⁷ Keyfe lā? Yevmen mine'l-eyyām Cenāb-ı Ebî Talḫa-i²⁵⁹⁸ şerāfet-iltişām ruḫsā-yı dergāh-ı Seyyidü'l-^(N174a) Enām olup ol Erîke-nişîn-i risāleti mesrûren ru'yet ile kesb-endāz-ı şerāfet olduḳda tafaḍḍulen ve iḫsānen bā‘iş-i meserret-i Nebeviyye ne gûne ḳazıyye-i behiyye idigin recā-mend-i beyān ve ol Şāh-ı Serîr-i Risālet daḫi dergāh-ı sa‘ādet-penāhlarına merreten îşār-ı şalāt ü selām edenler mazḫar-ı rahmet-i Perverdigār olacaḡı ile Cenāb-ı Cibrîl-i Emîn, Zāt-ı Risālet-āyînlerin tebşîr-āḡîn oldıḡı bā‘iş-i meserretleri idigin tibyān buyurmuşlardır.²⁵⁹⁹ Felā-cerem Cenāb-ı Cābir bin ‘Abdullāh’dan mervî olan eşer-i şıḫhat-muḫtevî müdde‘ā-yı neyl-i meşûbāta güvāh-ı bî-iştibāhdır ki ezān ḳar‘-endāz-ı āzānı olan ricāl-i diyānet-iştimālden bir merd-i pākîze-nihād (اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ النَّامَةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ أَتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ)²⁶⁰⁰ du‘ā-yı icābet-

²⁵⁹⁵ Hâkim, **el-Müstedrek**, c. II, s. 457, nr. 3578’deki rivatet böyledir. Tirmizî’deki rivâyette “Gecenin üçte ikisi geçince” şeklindedir. Tirmizî, Kıyamet 23, nr. 2457.

²⁵⁹⁶ Bu soru ve cevap (Yani “üçte birinin tahsisi” kısmı) **Sünen-i Tirmizî**’de mevcut değildir.

²⁵⁹⁷ Tirmizî, Kıyamet 23, nr. 2457; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. II, s. 457, nr. 3578.

²⁵⁹⁸ Müslüman olmadan evvel Enes’in dul annesi Ümmü Süleym ile evlenmek isteyen ve Ümmü Süleym’in de Müslüman olduḡu takdirde kendisiyle evleneceḡini, üstelik mehir de almayacaḡını belirtmesi üzerine Müslüman olan Enes ibni Mâlik’in üvey babası Ebû Talha el-Ensârî, 34/654’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 23.

²⁵⁹⁹ Taberânî, **el-Mu‘cemü’l-Evsat**, c. V, s. 100, nr. 4719. Ashâb-ı kirâmdan Ebû Talha el-Ensârî’nin rivâyet ettiḡi bu hadis, yakın ifādelerle Nesâî, Sehv 47, 55, nr. 1282, 1294 ve Ahmed ibni Hanbel, Müsned, IV, 29’da da bulunmaktadır.

²⁶⁰⁰ “Ey şu eksiksiz dâvetin ve kılınacak namazın rabbi Allahım! Muhammed’e Vesîle’yi ve Fazîlet’i ver. Onu, kendisine vaadettiḡin Makâm-ı mahmûda ulaştır!” Buhârî, Ezân 8, nr. 614, Tefsîr 17/11, nr.

intimâsıyla tenvîr-i fu'âd ile rûz-ı dehşet-bürûz-ı kıyâmetde şâyân-ı şefâ'at idigiyle rehîn-i beşâretidir. Hattâ ezân-ı şerîf encâm-resîdeliginde لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَا أَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا²⁶⁰¹ maḳāl-i şerâfet-i iştimalin güyâ olanlar mağfûriyyet ile meserret-perver idikleri maẓmûn-ı ḥadîs-i şerâfet-âveri rivâyet-kerde-i Sa'd bin Vaḳḳâş-ı feẓâ'il-ıktinâşdır. Binâberîn İbn-i Vehb-i meḥâmid-âyîn inbâsıyla (160a) müstebîndir ki i'mâl-i re'sü'l-mâl-i a'mâl-i şalât ü selâmın şevâb-ı i'tâḳ-ı raḳabeye müşâbeheti maẓmûn-ı ḥadîs-i şerâfet-iltisâmdır.²⁶⁰² Keyfe lâ? Rivâyet-i uḥrâda cılve-nümâ-yı manẓara-i şübûtdur ki teşerrûf-pîrâyân-ı iḳsâr-ı şalât ü selâm ence'n-nâs fî yevmi'l-kıyâmdır. Felihâzâ âb-ı bürûdet-me'âb, ıtfâ-sâz-ı âteş-i ḥarâret-nişâb idiginden ziyâde nûr-ı 'âlem-fürûz-i şalât ü selâm maḥv-endâz-ı zâlâm-ı âşâm idigi rivâyet-kerde-i Ḥazret-i Ebî Bekri's-Şiddîḳ²⁶⁰³ ve şevâb-ı taşliye ve teslîm ecr-i i'tâḳ-ı raḳabeden efḍal-terîn idigi taḥḳîḳdir. Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faṣl-ı Hâmis: Emr-i lâzımu'l-edâ-yı taşliye ve teslîmden rû-gerdânî, bâ'îş-i işm-i 'azîm ve mûriş-i peşimânî idigin inbâ için mersûmdur. Esânîd-i mezkûre fî aşli'l-kitâb ile Cenâb-ı Ebû Hüreyre-i feẓâ'il-muḥtevinînin rivâyet-kerdesi olan eser-i mu'teberden nâm-ı nâmî-i Şefî'-i Rûz-i Tenâd yâd olunduḳda buḥûr-sûz-ı taşliye ve teslîm olmaḳla micmer-efrûz-i şalât ü selâm olmayan ḥâk-sâr ve mâh-ı raḥmet-penâh-ı şıyâmda i'mâl-i re'sü'l-mâl-i a'mâl-i şâliḥa ile nemâ-yâb-ı ḡufrân olmayan kezâlik ḥâk-sâr ve mâder ü peder resîde-i ser-menzil-i kübrâ olduḳda taḥşîl-i rızâlarıyla maẓhar-ı du'âları olmayan veled daḫi ḥâk-sâr idüḳi âşikârdır.²⁶⁰⁴ Keyfe lâ? Ḥadîs-i âḥar maẓmûn-ı şerâfet-güsterince ol 'Âric-i Ma'âric-i Semâvât 'aleyhi şerâyifü's-şalavâtın minber-i şerâfet-maḳarra eṣnâ-yı şu'ûd-i pür-^(N174b) su'ûdlarında

4719; Ebû Dâvûd, Salât 37, nr. 529; Tirmizî, Salât 43, nr. 211; Nesâî, Ezân 38, nr. 679; İbni Mâce, Ezân 4, nr. 722.

²⁶⁰¹ “Tek olan ve ortaḳı bulunmayan Allah'tan başka ilâh olmadıḳına, Muhammed'in O'nun kulu ve resûlü olduḳuna ben de şahitlik ederim. Rab olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan, resûl olarak Muhammed'den râzı oldum.” Müslim, Salât 13, nr. 386; Tirmizî, Salât 42, nr. 210; Nesâî, Ezân 38, nr. 678; İbni Mâce, Ezân 4, nr. 721.

²⁶⁰² Bu rivâyeti İbni Kunfûz diye bilinen Mâliki fakihî ve tarihçi Ebû'l-Abbâs Ahmed ibni Ḥaşan ibni Alî ibni Hatîb el-Kustantînî (ö. 810/1407) **Vesîletü'l-İslâm bi'n-Nebî Aleyhi's-Salâtü ve's-Selâm** adlı eserine (s. 144), Sehâvî de **el-Kavlü'l-Bedî'** adlı eserine almıştır (s. 164, 263). Muhtemelen her iki âlim de rivâyeti **Şifâ-i Şerif** ten nakletmiştir. Süyûtî'nin de hadisin kaynaḳını bulamadıḳı anlaşılmaktadır (**Menâhilus-Safâ**, s. 203, nr. 1085). Kandemir, **age.**, c. II, s. 453.

²⁶⁰³ İbni Kunfûz, **Vesîletü'l-İslâm bi'n-Nebî Aleyhi's-Salâtü ve's-Selâm**, s. 144.

²⁶⁰⁴ Tirmizî, Daavât 101, nr. 3545; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 254.

derece-yi ūlāya vaż'-ı kadem-i şeref-tev'em buyurdukda maķāle-güyā-yı (L260b) "āmīn" ve derece-i şāniye ve şālisede kezālik şāniyen ve şālisen te'mīn buyurduğu gūş-zed-i aşhāb-ı ma'ālī-karīn olup sebebinden su'alle Cenāb-ı Mu'āz-ı şerāfet-tırāz mümtāz oldukda Cibrīl-i bāhirū't-tebcīl nām-ı şerāfet-fercām-ı Seyyidü'l-Enām mezkūr oldukda şalāt ü selām etmeyenlere ve duhūl-i rahmet-müşul-i Ramazān ile rātibe-tırāzān-ı İslāmdan menzil-resīde-i gufrān olacak a'māl-i şālīhaya dāmen be-meyān-ı ihtimām olmayanlara ve ebeveyn-i sāl-hūrde ve mażanne-i icābet-i du'ā-yı muhāleşet-perverde oldukda bārr olmayan veled-i nā-hüşyāra du'ā'un 'aleyh eyledigi bā'ış-i te'mīn-i Nebiyy-i güzīn idigi daħi āgāh-sāz-ı zümre-i 'uķalādır.²⁶⁰⁵ Hattā nām-ı şerāfet-fercām-ı Seyyidü'l-Enām 'aleyhi's-selām yād olundukda terk-i taşliye ve teslīm, buhl ile mevşūfiyyet idigi mażmūn-ı hadīs-i 'ibret-meşhūn inbā-kerde-i Cenāb-ı Haydar-ı Kerrār'dır.²⁶⁰⁶ Siyyemā 'inde zikri'n-Nebiyyi'l-Kerīm 'adem-i taşliye ve teslīm tarīķ-ı cennete hidāyetden bā'ış-i hırmān idigi hadīs-i 'ibret-bünyānı rivāyet-kerde-i Ca'fer bin Muḥammed²⁶⁰⁷ ve kemāl-i buhl ile mevşūfiyyet 'inde zikrihī şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem taşliyeden ebkemiiyyet idigi Cenāb-ı 'Aliyy-i celī rivāyetiyle mūncelī olan hadīs-i şerīfiñ tekrārıyla mü'ekkeddir.²⁶⁰⁸ Hattā 'aķd-endāzān-ı meclis-i şoḥbet emr-i musāḥabete mūbāderetlerinden hengām-ı teferruķlarına degin zikr-i ism-i Perverdīgār-ı bī-çūn u çirā ve zikr-i nām-ı nāmī-i Seyyidü'-Verā ile ta'tīr- (160b) sāz-ı havāss-ı rūḥāniyān olmaz ise mazḥar-ı gāḍab-ı İlāhī idikleri tābān olup 'uķūbet ve mağfiretleri menūt-ı meşiiyyet-i Şamedānī idigi rivāyet-i Ebī Hüreyre-i fezā'il-pīrā ile 'ibret-efzādır.²⁶⁰⁹ Felihāzā nisyān-ı şalāt ü selām bā'ış-i nisyān-ı tarīķ-ı cennet idigi rāwī-i sābıķıñ inbāsıyla mūteḥakkıķdır.²⁶¹⁰ Hattā ol Şadr-nişīn-i erīke-i risālet 'aleyhi şerāyifü's-şalavāt mā-esre'atī's-şabā ve hebbet ḥazretleri mezkūr oldukda terk-i şalāt ü selām bā'ış-i cefā idigi merviiyy-i şihḥat-āmāde rivāyet-kerde-i Cenāb-ı Kātāde'dir.²⁶¹¹ Keyfe lā? Halka-pīrāyān-ı musāḥabet ḥīn-i infişām-ı şoḥbete degin idāre-i (L261a) ke's-i taşliye ve teslīm ile def-

²⁶⁰⁵ Buhārī, **el-Edebü'l-Müfred**, s. 222, nr. 644; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, **Müsned**, c. X, s. 328, nr. 5922; İbni Hibbān, **es-Sahīh**, c. III, s. 188, nr. 907.

²⁶⁰⁶ Tirmizî, Daavât, 101, nr. 3546; Ahmed İbni Hanbel, **Müsned**, I, 201.

²⁶⁰⁷ Beyhakî, **Şu'abü'l-İmân**, c. II, s. 215, nr. 1573.

²⁶⁰⁸ Beyhakî, **Şu'abü'l-İmân**, c. II, s. 213, nr. 1565.

²⁶⁰⁹ Tirmizî, Daavât 8, nr. 3380; Ebû Dâvûd, Edeb 26, 98, nr. 4855, 5059; Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, II, 446.

²⁶¹⁰ İbni Mâce, İkâmet 25, nr. 908.

²⁶¹¹ Abdürrezzâk, **el-Musannef**, c. II, s. 217, nr. 3121.

i ‘aşaş-ı âşâm etmezlerse mânend-i râyiha-i cîfe²⁶¹² meclisleri muhîfe idigi merviyy-i Cenâb-ı Cābir-i fezā’il-me’âşirdir.²⁶¹³ Bināberīn erbāb-ı şoḥbetden hırmān-pezīrān-ı şevāb-ı taşliye ve teslīm şefā‘at-i Şefī‘u’l-Enām ile dāḥil-i Dāru’s-Selām olup ḥā’izān-ı kaşābū’s-sebak meşūbāt-ı taşliye ve teslīmī nişīmen-nişīn-i a‘le’l-‘illiyyīn oldukları ḥālde ru‘yetleri bā‘iş-i ḥasretleri idigi rivāyet-kerde-i Ebī Sa‘īd-i beşāret-nüvīddir.²⁶¹⁴ Pes merreten taşliye ve teslīmīn şevāb-ı (N175a) cezīli evvel-i meclisden hengām-ı teferruk-ı cümle-i müvānise degin cilve-ger-i mināşsa-i şudūr olan āşāmīn gufrānına bādī idigi taḥrīc-kerde-i İmām Tirmizī’dir.²⁶¹⁵ Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Sādīs: Ravza-i pāk-i Mefḥaru’l-Mevcūdāt’a neşr-endāzān-ı le’ālī-i şalāt ü selāmīn hediyye-i behiyyeleri min kıbeli’llāh ma‘rūz-ı dergāh-ı Risālet-penāh kılındığı ḥaşşā-i celīle-i Nebeviyye’den olup müdde‘ā-yı mezkūre esānīd-i muḥarrere fī aşlīl-kitāb ile Ebū Hüreyre raḍiya’llāhu ‘anh rivāyetiyle cilve-ger-i mināşsa-i şudūr olan ḥadīs-i şerāfet-mevfūr ile müşbetdir ki ol Bihīn-tūṭī-i mu‘cize-gūyā²⁶¹⁶ (مَا مِنْ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَيَّ إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَلَيَّ رُوحِي حَتَّى أُرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ) terāne-i beşāret-nişānesiyle müjde-āver olmuşlardır. Felā-cerem ḥadīs-i şerīf-i merķūmuñ ma‘nā-yı laṭīfī mīzāb-ı ḥāme-i efdāl-şi‘ār-ı ‘Aliyy-i Kārī’den çekīde olduğu üzere zümre-i ‘aliyye-i enbiyā-yı kirām siyyemā ḥātime-i şuḥuf-i bi‘şet olan Cenāb-ı Seyyidü’l-Enām ‘aleyhi ve ‘aleyhim şerāyifū’s-selām cenābları bi-ḥasebi’l-ḳalb ‘arşīyyun ve bi-ḥasebi’l-ḳaleb ferşīyyūndan olup ḳubūr-i rahmet-meş‘ūrlarında daḥi aḥyādan idikleri bī-mirā olmağla redd-i rūḥdan Allāhu a‘lem murād istiğrāk-ı vuşlat-mesākılarından cebren li-ḥātır-ı’l-Müslimīn redd-i selām ile iştiğāl-ḳarīn idikleri müstefāddır. Keyfe lā? Ol Şadr-nişīn-i bālā-ḥāne-i risālet (مَنْ صَلَّى عَلَيَّ عِنْدَ قَبْرِي سَمِعْتُهُ وَمَنْ صَلَّى عَلَيَّ نَائِيًا)

²⁶¹² râyiha-i cîfe: rāḥa-i cîfe A, N.

²⁶¹³ Nesâî, **es-Sünenü’l-Kübrâ**, c. VI, s. 109, nr. 10244. Ebū Dâvūd, Edeb 26, nr. 4855. Süneni Ebī Dâvūd’daki rivayete göre, bir meclisten Allah Teâlâ’yı anmadan kalkanlar için Resûl-i Ekrem sallallāhu aleyhi ve sellem Efendimiz: “Onlar, eşek leşi gibi bir pisliğin yanından kalkmış gibi olurlar” buyurmuştur.

²⁶¹⁴ Nesâî, **es-Sünenü’l-Kübrâ**, c. VI, s. 108, nr. 10242; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 463; İbni Hibbân, **es-Sahih**, c. II, s. 351-352, nr. 590-592.

²⁶¹⁵ Tirmizî, Daavât 101, nr. 3545.

²⁶¹⁶ “Bir kimse bana salâtü selām getirdiği zaman, onun selāmını almam için Allah Teâlâ rûhumu îade eder.” Ebū Dâvūd, Menâsik 96, 97, nr. 2041; Ahmed İbni Hanbel, Müsned, II, 527.

²⁶¹⁷ (بَلَّغْتُهُ) maḳāl-i şerāfet-iştimāliyle şalāt ü selām-ı hāzırın resīde-i sāmi‘a-i şerāfet-
 ıkarınleri ve taḥiyyāt-ı zekiyyāt-ı ^(L261b) gā‘ibin bi-vāsıṭati‘l-melā‘iketi‘s-seyyāhın
 vuşul-i meclis-i ²⁶¹⁸ şerāfet-müşülleriyle teşerrüf-rehın idigini tebyın buyurdukları
 kezālik rivāyet-i Ḥazret-i Ebī Hüreyre-i fezā‘il-āyın ile zīver-baḥş-ı şaḥīfe-i ‘ilm-i
 yakındır. Ḥattā müdde‘ā-yı muḥarrere **(161a)** (إِنَّ اللَّهَ مَلَائِكَةُ سَيَّاحِينَ [فِي الْأَرْضِ] بَلَّغُونِي عَنْهُ) ²⁶¹⁹
 ḥadīs-i şerīfiyle daḥi müşbet ve ḥadīs-i şerāfet-dişār-ı merḳūm rivāyet-i
 İbn-i Mes‘ūd-ı fezā‘il-mevsūm ile rātibe-tırāz-ı şıḥḥatdır. Felihāzā Ḥazret-i Ebī
 Hüreyre-i fezā‘il-perver ²⁶²⁰ ve İbn-i ‘Ömer-i ma‘delet-güster rivāyetleriyle rūşen-
 gerdir ki Cenāb-ı Risālet-penāh ‘aleyhi şerāyifü’s-şalavāti‘l-İlāh’dan (أَكْثَرُوا مِنَ السَّلَامِ)
²⁶²¹ ḥadīs-i şerīfi şadır ve ber-minvāl-i rivāyet-i uḥrā ²⁶²² (فَإِنَّ أَحَدًا لَا يُصَلِّي عَلَيَّ إِلَّا عُرِضَتْ صَلَاتُهُ عَلَيَّ حِينَ يَفْرُغُ مِنْهَا)
 rivāyet-i uḥrā ²⁶²³ (حَيْثُمَا كُنْتُمْ فَصَلُّوا عَلَيَّ فَإِنَّ) ḥadīs-i şerāfet-
 me‘āşiri bādir olmuştur. Ve kezālik Cenāb-ı Ḥazret-i Ḥasan-ı şerāfet-efken
 rivāyetiyle şıḥḥāt-mesālikdir ki ol şünüde-kār-ı āgāze-i şalavāt (حَيْثُمَا كُنْتُمْ فَصَلُّوا عَلَيَّ فَإِنَّ)
²⁶²³ ḥadīs-i simātiyla beşāret-āver-i müsłimın ve ümmet-i Muḥammed’dan her ferd ki naḳş-bend-i şalāt ü selām ile pīrāye-^(N175b) baḥş-ı
 destgāh-ı taşliye ve teslīm ola, elbette dergāh-ı Risālet-penāha vuşülle şeref-müşül
 idigi Cenāb-ı İbn-i ‘Abbās-ı fezā‘il-istīnāsdan rivāyet ile qar‘-endāz-ı mesāmi‘-i
 erbāb-ı dirāyetdir. Ḥattā ism-i muşallī dahi ma‘rūz-ı dergāh-ı Cenāb-ı Risālet-
 müteḥallī idigi inbā-kerde-i ba‘zı kibār ²⁶²⁴ ve Ḥazret-i İmām Ḥasan bin Ḥaydar-ı
 Kerrār rivāyetiyle şıḥḥāt-şī‘ārdır ki eşnā-yı duḥūl-i mescidde pīrāye-baḥş-i şalāt ü

²⁶¹⁷ “Bir kimse kabrimin yanında bana salātü selām getirirse onu işitirim. Uzak mesafeden gönderilen salātü selām da bana bildirilir. Beyhakī, **Şu‘abü’l-İmān**, c. II, s. 215, nr. 1583; Hatīb et-Tebrizī, **Miškātü’l-Mesābih**, c. I, s. 295, nr. 934.

²⁶¹⁸ şerāfet-ıkarınleri ve taḥiyyāt-ı zekiyyāt-ı gā‘ibin bi-vāsıṭati‘l-melā‘iketi‘s-seyyāhın vuşul-i meclis-i: — N.

²⁶¹⁹ “Allah Teâlâ’nın yeryüzünde dolaşan bazı melekleri vardır. Onlar ümmetimin selāmını bana iletirler.” Nesâi, Sehv 46, nr. 1281; Dârimî, Rikāk 58, nr. 2777; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 387, 441, 452.

²⁶²⁰ Ebû Dâvûd, Menâsik 96, 97, nr. 2042.

²⁶²¹ “Ey insanlar! Her Cuma Peygamberinize çokça selām gönderiniz. Zira her Cuma sizin selāmınız ona arz edilir.” Bu hadisin kaynağı bulunamadı. Şehâvî, **el-Kavlul-Bedî fi’s-Salāti ale’l-Habibi’s-Şefî‘** adlı eserinde (s. 395-402) “Cuma günü ve gecesi Resûl-i Ekrem’e salātü selām getirme” konusundaki rivāyetleri bir araya getirmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 460.

²⁶²² “Ümmetinden biri (Cuma günü) bana salātü selām getirdiğinde, daha o sözünü bitirir bitirmez, salātü selāmı bana mutlaka iletilir.” İbni Mâce, Cenâiz 65, nr. 1637.

²⁶²³ “Nerede olursanız olun, bana hemen salātü selām getirin. Çünkü sizin salātü selāmınız (meleklerin aracılığı ile) bana ulaşır.” Taberânî, **el-Mu‘cemü’l-Kebîr**, c. III, s. 82, nr. 2729; Taberânî, **el-Mu‘cemü’l-Evsat**, c. I, s. 117, nr. 365; Heysemî, **Mecma‘u’z-Zevâid**, c. X, s. 162.

²⁶²⁴ Abdullah İbni‘l-Mübârek, **ez-Zühed**, s. 303, nr. 1029. Buradaki rivāyete göre, bu sözü söyleyen âlim hadis hâfızı ve güvenilir bir râvi olan Ebû Üsâme Hammâd ibni Usâme el-Kûfi’dır (v. 201/817).

selâm lâzime-i zimmet-i enâmdır ki ol Yektâ-süvâr-ı eşheb-i risâlet tahrîz-i türk-tâzî-i şalât ü selâmda ²⁶²⁵(صَلُّوا عَلَيَّ حَيْثُ كُنْتُمْ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ تَبْلُغُنِي حَيْثُ كُنْتُمْ) maḳāl-i beşâret-i iştimaliyle tezyîl-i ḥadîṣ buyurmuşlardır. Ve kezâlik Evs-i fezâ'il-pîrâ rivâyetiyle cilve-nümâ olan ²⁶²⁶(أَكْثَرُوا عَلَيَّ مِنَ الصَّلَاةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَيَّ) ḥadîṣ-i şerâfet-ârâsı daḥi mü'eyyid-i müdde'âdır. Hattâ Süleymân bin Süḥaym²⁶²⁷ 'âlem-i ru'yâda ^(L.262a) şeref-i dîdâr-ı Cenâb-ı Risâlet-medâr ile müşerref ve züvvâr-ı rahmet-dişârlarının âğâze-i şalât ü selâmı resîde-i sâmi'a-i şerîfeleri olmağla bâlâ-tırâz-ı ḥâne-i i'zâz olacağından su'âl etdikde ḳarîn-i sâmi'a-i Nebeviyye ve şeref-yâftegî-i redd ile tîrâz-ı râtibe-i behiyye idigin inbâ buyurmuşlardır.²⁶²⁸ Felihâzâ ol Bülbül-i gülşen-serây-ı Levlak (أَكْثَرُوا مِنَ الصَّلَاةِ عَلَيَّ فِي اللَّيْلِ الزَّهْرَاءِ وَالْيَوْمِ الْأَرْهَرِ فَلَيْتَهُمَا يُؤَدِّيَانِ عَنْكُمْ وَإِنْ) ²⁶²⁹(أَكْثَرُوا مِنَ الصَّلَاةِ عَلَيَّ فِي اللَّيْلِ الزَّهْرَاءِ وَالْيَوْمِ الْأَرْهَرِ فَلَيْتَهُمَا يُؤَدِّيَانِ عَنْكُمْ وَإِنْ) ḥadîṣ-i şerâfet-ibtinâsıyla gerek leyle-i nûrâniyyet-tîrâz-ı cum'ada ve gerek rûz-ı nûrâniyyet-bürûz-ı cum'ada cilve-nümâ olan nuḳûş-ı şerâfet-menḳûş-ı şalât ü selâmı zarf-ı edâ olan rûz u şeb-i cum'a ṭaraf-ı bâhirü's-şeref-i Risâlet-yarlığa teblîğ olunacağın ifâde buyurdıkları İbn-i Şihâb-ı fezâ'il-nişâb ifâdesiyle zîver-i şaḥîfe-i icâdedir. Keyfe lâ? Cenâb-ı Risâlet-me'âb 'aleyhi şalavâtü'l-Meliki't-Tevvâb şādî-baḥşâ-yı zümre-i taşliye-sencân ü teslîm- **(161b)** pîrâyân olmaḳda (مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصَلِّيَ عَلَيَّ إِلَّا حَمَلَهَا مَلَكٌ حَتَّى يُؤَدِّيَهَا إِلَيَّ وَيُسَمِّيَهُ حَتَّى إِنَّهُ لَيَقُولُ إِنَّ فُلَانًا ²⁶³⁰(مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصَلِّيَ عَلَيَّ إِلَّا حَمَلَهَا مَلَكٌ حَتَّى يُؤَدِّيَهَا إِلَيَّ وَيُسَمِّيَهُ حَتَّى إِنَّهُ لَيَقُولُ إِنَّ فُلَانًا) ḥadîṣ-i şerâfet-ârâsıyla mesâ'î-i müselleminiñ meşḳûre idigin inbâ buyurmuşdur. Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

²⁶²⁵ “Nerede olursanız olun, bana salâtü selâm getirin. Zira nerede olursanız olun, sizin salâtü selâmınız bana ulaşır.” Hz. Hasan'ın bu rivâyeti bazı takdim ve tehirlerle Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî'nin **Müsned**'inde (c. XII, s. 131, nr. 6761) bulunmaktadır. Aynı rivâyet, **Sünen-i Ebî Dâvûd**'da da (Menâsik 97, nr. 2042) benzeri ifâdelerle Ebû Hüreyre radiyallahu anhu'nun rivâyeti olarak yer almaktadır.

²⁶²⁶ “Cuma günü bana çokça salâtü selâm getiriniz. Çünkü sizin salâtü selâmınız bana sunulur.” Ebû Dâvûd, Salât 200, 201, nr. 1047, Vitir 26, nr. 1531; Nesâî, Cum'a 5, nr. 1373; İbni Mâce, İkamet 79, nr. 1085, Cenâiz 65, 1636.

²⁶²⁷ Abbâsî Halîfesi Mansûr'un (136-158/754-775) hilâfetine ilk yıllarında vefât etmiş olan Ebû Eyyûb Süleymân ibni Süḥaym, Medineli güvenilir bir râvidir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 463.

²⁶²⁸ Beyhakî, **Şu'abü'l-İmân**, c. III, s. 491, nr. 4165.

²⁶²⁹ “Cuma gecesi ve Cuma günü bana çokça salâtü selâm getiriniz. Zira Cuma geceleri ve Cuma günleri, getirdiğiniz salâtü selâmları bana iletirler. Bunun sebebi şudur: Toprak, peygamberlerin bedenlerini yiyip çürütmez.” Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, c. I, s. 83, nr. 243; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. II, s. 169.

²⁶³⁰ “Bir Müslüman bana salâtü selâm getirince, mutlaka bir melek alıp bana getirir ve falan oğlu falan sana şöyle şöyle salâtü selâm etti diye adıyla sanıyla birlikte haber verir.” Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, c. I, s. 83, nr. 243; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. II, s. 169.

Faşl-ı Sâbi‘: Cenâb-ı Mefhâr-ı ‘Âlem şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem ile sâ’ir enbiyâ-yı kirâm ‘aleyhimü's-selâmdan mâ-‘adâya taşliye ve teslîmiñ cevâz ve ‘adem-i cevâzı menâf-ı ihtilâf-ı eslâf idigin beyân içün lâmi‘dir. Maķûl-i maķbûl-i şâhib-i kitâbdır ki egerçi ‘inde ‘âmmeti'l-‘ulemâ’ Cenâb-ı Risâlet-intimâdan ğayra şalât ü selâm ile i‘zâz menzil-resîde-i cevâzdır, ammâ Cenâb-ı İbn-i ‘Abbâs-ı fezâ’il-istînâsdan ihsâs olunan eşer-i şihhat-mesâs üzre şâyestegî-i şalât ü selâm Cenâb-ı Risâlet-me’âb ile²⁶³¹ sâ’ir enbiyâ-yı ma‘âlî-nişâba maḥşuş olup bu menzile-i celîlede sâ’irler iştirâke fâ’iz^(N176a) olmak câ’iz degildir.²⁶³² Binâberîn enbiyâ-yı kirâmdan mâ-‘adâya şalât ü selâm mekrûh idüğü maķûl-i Süfyân-ı Şevrî’dir.²⁶³³ Hattâ Cenâb-ı Efdâl-i Enbiyâ ‘aleyhi eşrefü’t-^(L262b) taḥâyâdan mâ-‘adâya ‘adem-i cevâz-ı şalât ü selâm mezheb-i İmâm Mâlik-i ittikâ-mesâlik üzre ba‘zı şüyûḥ-ı Mâlikiyyeden menķûl, lâkin resîde-i menzile-i şöhet olmamağla ğayr-ı maķbûldur. Pes ber-minvâl-i eşahḥ-ı haber zümre-i ‘aliyye-i enbiyâ-yı kirâmdan mâ-‘adâya şalât ü selâm İmâm-ı merķûm mezhebinde daḥi kerâhet-ķarîn idigi inbâ-kerde-i Yahyâ bin İshâķ’dir.²⁶³⁴ Hattâ ‘adem-i tecâvüz ‘ani’l-ḥaddi’l-me’mûr-ı biḥ ğayr-ı merzî idigiyle nâķil-i şâhib-i fezâ’il itmâm-ı kelâm etmişdir. Lâkin Yahyâ bin Yahyâ²⁶³⁵ ķavl-i ıtlâķ-maḥyâsınca ḥazarât-ı enbiyâ-yı kirâma ve sâ’ir enâma taşliye ve teslîm lâ-be’sdir. Zîrâ Cenâb-ı İbn-i ‘Ömer-i fezâ’il-perver rivâyetiyle “Ḥazret-i Mefhâr-ı Enâm'a ve ezvâc-ı tâhirât ve âl-i şerâfet-iştîmâle taşliye ve teslîm ta’lîm-i Cenâb-ı Risâlet-perver ile muķarrer idigiyle te’yîd-i müdde‘â edüp esânîd-i mervîyye ‘an-İbn-i ‘Abbâs-ı leyyinetü’l-ihsâsdır” demişdir. Fe-‘alâ-hâzâ lafz-ı şalât lisân-ı ‘Arab-ı ‘urebâda teraḥḥum ve du‘â ma’nâsına idüğü mādâm ki vürûd-ı ḥadîş-i şerîf yâḥud bürûz-ı icmâ‘-ı münîf men‘-endâz olmaya, şihhat-i ıtlâķı dem-sâzdır. Zîrâ²⁶³⁶ ﴿هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ﴾

²⁶³¹ İbnü Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. II, s. 254; Taberânî, **el-Mu‘cemü’l-Kebîr**, c. XI, s. 305, nr. 11813; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. X, s. 167.

²⁶³² Abdürrezzâk, **el-Musannef**, c. II, s. 216, nr. 3119.

²⁶³³ Abdürrezzâk, **el-Musannef**, c. II, s. 216, nr. 3119.

²⁶³⁴ İmâm Mâlik’in rivayetlerinden derleyerek meydana getirdiğı **el-Mebsûta** adlı eseriyle bilinen Ebû Bekir Yahyâ bin İshâķ ibni Abdillâh, 303/915’de vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 465.

²⁶³⁵ İmâm Mâlik’in talebesi ve **el-Muvatta**’ı ondan dinleyip rivâyet edenlerden biri olan Yahyâ bin Yahyâ el-Leysî, 234/848’de vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 465.

²⁶³⁶ “O, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için **size merhamet eden; melekleri de sizin için bağışlanma dileyendir.** Allah, mü’minlere çok merhamet edendir.” Ahzâb 33/43.

naẓm-ı mübîni ile ²⁶³⁷﴿وَصَلِّ عَلَيْهِمْ﴾ naşş-ı teraḥḥum-rehîni cevâzı dem-sâz idüğinden mā-‘adā ²⁶³⁸﴿أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ﴾ āyet-i belāğat-gāyeti işāret-fermā-yı cevâz olup Cenāb-ı Risālet-perdāzdan daḥi ²⁶³⁹﴿اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ أَبِي أَوْفَى﴾ maḳālîyle du‘ā-yı teraḥḥum-nümā şudûrı te’yîd-sâz-ı cevâzdır. Ḥattâ ityân-ı şadaḳa ile teşerrüf-sencân-ı duḥûl-i meclis-i melâ’ik-celîs-i Nebevî ²⁶⁴⁰﴿اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ فُلَانٍ﴾ du‘ā-yı teraḥḥum-imtinânına mazḥar oldukları daḥi teşyîd-i mebânî-i cevâzda kifāyet-endâzdır. Keyfe lâ? Ḥadîs-i şerāfet-tırāzda ²⁶⁴¹﴿اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ﴾ (162a) maḳāl-i rahmet-iştimalî ta‘mîm-āver ve ḥadîs-i āḥarda ²⁶⁴²﴿وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ﴾ kavlı-i şerāfet-evli cilve-ger olup âlden etbâ-ı şerāfet-ittibâ’ yâḥud ümmet-i sûtûde-ḥaşlet yâḥud ekārib ü ‘aşıret murād idigiyle kibâr-ı ‘ulemā-i me’āsir-nişārdır. Ḥattâ (L263a) ‘inde’l-ba‘z “āl” ile evlādı yâḥud kavmi daḥi murād olunmak muḳarrer ve ‘inde’l-ba‘zı’l-āḥar “āl”den murād ‘adem-i cevâz-ı taşadduḳ ile ṭahāret-i zeyl-i şerāfet-meylleri nümāyân olan zümre-i Benî Hāşim idigi rüşen-ger olup ba‘zı ‘ulemā her taḳıyy-i naḳîniñ ‘umûm-ı ma’nâ-yı āl-i şerāfet-iştimalde duḥûlün taşrîḥ ve Ḥasan-ı Başrî “āl”den murād nefis-i nefîs-i Nebevî idigin taşḥîḥ edüp ﴿اللَّهُمَّ اجْعَلْ صَلَوَاتِكَ وَبَرَكَاتِكَ﴾ ²⁶⁴³﴿اللَّهُمَّ اجْعَلْ صَلَوَاتِكَ وَبَرَكَاتِكَ﴾ ḥadîs-i mümeccedinde zîver-yâb-ı şaḥîfe-i (N176b) şudûr olan lafz-ı “āl”den nefis-i nefîs-i Nebiyy-i Emced murād idigiyle te’yîd-i müdde‘ā etmişdir. Zîrâ şalât ‘ale’n-Nebiyyi’l-Mükerrem farzıyyet ile mu‘lem ve āl ve aşḥāba şalât nâfile idigi müsellemler olmağın lafz-ı “āl”de mürâ‘ât-ı ifḥām ile zāt-ı Seyyidü’l-Enām ḥalel-peẓîr-i kelām olmadığı mā-lâ-kelâmdır. Ḥattâ ifḥām-ı lafz-ı “āl” şān-ı vālâ-nişān-ı Ebû Mūsâ-yı Eş‘arî’de şeref-baḥş-ı vürûd olan ²⁶⁴⁴﴿لَقَدْ أُوتِيَ مَرْمَرًا مِّن مَّرَامِيرٍ آلِ دَاوُدَ﴾ ḥadîs-i şerāfet-meşḥûdundan rüşen-gerdir. Felihāzâ Zāt-ı Nübüvvet-simâtlarına

²⁶³⁷ “Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al **ve onlara dua et**. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” Tevbe 9/103.

²⁶³⁸ “**İşte Rableri katından rahmet ve merhamet onlarıdır**. Doğru yola ulaştırılmış olanlar da işte bunlardır.” Bakara 2/157.

²⁶³⁹ “Allahım! Ebû Evfâ âilesine salât eyle!” Buhârî, Zekât 64, nr. 1497, Megâzî 35, nr. 4166; Müslim, Zekât 176, nr. 1078. Peygamber Efendimiz’in birilerine kısaca: «Allahım! Onlara salât eyle!» derken, aynı zamanda: «Allahım! Onlara merhamet eyle, onları günahlardan arındır, zekâtını verdikleri mallarını kendilerine hayırlı kıl!» demiş olmaktadır. Kandemir, **age.**, c. II, s. 467.

²⁶⁴⁰ “Allahım! Falan oğullarına salât eyle!”

²⁶⁴¹ “Allahım! Muhammed’e, hanımlarına ve zürriyetine de rahmet eyle!” Buhârî, Enbiyâ 10, nr. 3370; Müslim, Salât 69, nr. 407.

²⁶⁴² “Ve O’nun âline.”

²⁶⁴³ “Allahım! Bütün salâtlarını, bereketlerini Muhammed’in üzerine indir!”

²⁶⁴⁴ “Şüphesiz (Ebû Mūsâ’ya) Âl-i Dâvûd’a verilen güzel ses gibi bir ses verilmiştir.” Buhârî, Fezâilü’l-Kur’ân 32, nr. 5048; Müslim, Mūsâfirîn 235, nr. 793.

ittibâ‘ tarîkıyla ezvâc-ı tâhirâta ve zürriyyet-i şerâfet-simâta cevâz-ı şalât zıkr-i nâm-ı nâmîlerinden soñra zıkr-i esmâ-i şerâfet-intimâlarından mefhûm idüğü ma‘lûmdur.²⁶⁴⁵ Egerçi İbn-i ‘Ömer-i fezâ’il-perverden Cenâb-ı Risâlet-güster ile Şeyḫayn-ı Mükerreremeyn’e şalât ü selâm rivâyet-i Yahyâ-yı Endülüsî ile cilve-nümâ-yı suṭûr-ı **Muvatta’**-ı İmâm Mâlik-i benâmdır, ammâ bu bâbda cilve-ger-i minâşsa-i bürüz olan ḥaber-i şalât ‘alâ Seyyidi'l-Kevneyn ve du‘â ‘ale’ş-Şeyḫayn idigi eşer-i şihḥat-perverdir.²⁶⁴⁶ Ḥattâ Enes-i sa‘âdet-resiñ ‘an zahri’l-gayb aşḫâbına (اللهم اجعل منك) ²⁶⁴⁷terkîb-i teraḥḥum-tertîbiyle du‘âsı inbâ-kerde-i İbn-i Vehb-i fezâ’il-intimâdır. Lâkin maḳûl-i maḳbûl-i şaḥib-i kitâbdır ki mezheb-i fuḥûl-i muḥaḳḳıḳîn ve muḥtâr-ı ekser-i fuḳahâ’ ve mütekellimîn üzre zümre-i ‘aliyye-i enbiyâ-yı kirâm ‘aleyhimü’s-selâmdan mâ-‘adâya ‘ale’l-istiklâl şalât ü selâm ğayr-ı câ’iz idigi ^(L263b) mâ-lâ-keâmıdır. Ve tevḳîr ve i‘zâza sezâ-vârlık ber-minvâl-i fermûde-i ²⁶⁴⁸(صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا) ḥazarât-ı enbiyâ-yı kirâma lâyıḳ olup ḥaṣṣîşa-i mezkûrede ol zümre-i ‘aliyyeye müşâreket ber-ṭaraf idigi tenzîh ve taḳdîse Ḥudâvend-i bî-çûn u çirâ cellet ‘azametuhû ve ‘alânîñ ihtîşâşıyla rûşenâdır. Ḥattâ bu ma‘nâ İbn-i ‘Abbâs-ı fezâ’il-istînâsdan ber-minvâl-i muḥarrer rivâyet-kerde idigi muḳarrerdir. Binâberîn enbiyâ-yı kirâm ‘aleyhimü’s-selâmdan mâ-‘adânîñ tebcîli istid‘â-yı ğufrân ve’r-rıdvân ile rû-nümâ ve bu müdde‘â (رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا) ²⁶⁴⁹(وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ) fermûde-i mükerreremesiyle sübût-pîrâ olup ²⁶⁵⁰(رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ) naṣṣ-ı celîlül’l-kaşşı (162b) mü’eyyid-i müdde‘âdır. Keyfe lâ? Īsâr-ı mürvârîd-i şalât ü selâm ḥaṣâ’iş-i ḥazarât-ı enbiyâ-yı kirâmdan olup bu bâbda sâ’ir nâsîñ ol zümre-i ‘aliyye ile müşâreketi şadr-ı evvelde ğayr-ı ma‘rûf ve nâ-bûd ve ihdâş-ı emr-i teşrîk mübtede‘ât-ı Revâfıza ve Müteşeyyi‘adan ma‘dûd olup şân-ı ba‘zı e’immeyi berây-ı ta‘zîm bu emr-i ‘azîme ictirâ ve i‘zâz ve ikrâmda ba‘zı

²⁶⁴⁵ Buhârî, Enbiyâ 10, nr. 3370; Müslim, Salât 69, nr. 407.

²⁶⁴⁶ Mâlik, Muvatta, Kasru’s-salât fi’s-sefer 68.

²⁶⁴⁷ “Allahım! Falan kimseye; geceler boyu teheccüd namazı kılan, gündüzleri oruç tutan kimselere yaptığın gibi salât eyle!” Bu rivâyeti Süyûtî, **Menâhilü’s-Safâ**, s. 208, nr. 1114’e almış, fakat kaynağını zikretmemiştir.

²⁶⁴⁸ “Allah’ın melekleri, Peygamber’e çok selavat getirirler. Ey iman edenler! Siz de O’na selavat getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin.” Ahzâb 33/56.

²⁶⁴⁹ “Onlardan sonra gelenler ise şöyle derler: “Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin tutturma! Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin.” Haşr 59/10.

²⁶⁵⁰ “İslâm’ı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O’ndan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır.” Tevbe 9/100.

e'immeyi hâzarât-ı enbiyâ-yı kirâm ile tesviyeye ikdâm-pîrâ olmuşlardır. Felihâzâ ehl-i bida' ve dâlâle teşebbük menhiyyun-'anh idigi bî-mirâ ve mültezimlerinden teberri zimmet-i ^(N177a) İslâmiyâna vâcib idüğü rûşenâdır. İmdi 'inde Ehli's-Sünne âl ve aşhâb-ı kirâma cevâz-ı şalât ü selâm bi't-tab' ve'l-izâfe idigi mâ-lâ-kelâm olup medâr-ı cevâz lâ-'ale't-taḥṣîs olmak cilde-perdâzdır. Pes ba'zı rivâyât-ı sâbıkada cilde-nümâ olduğu üzre Cenâb-ı Risâlet-me'âbdan ba'zı efrâda şudûr-ı lafz-ı şalât-ı teraḥḥum-pîrâ inbâ-âver-i du'â olup ta'zîm ve i'zâz ğayr-ı maḥṣûd idigi rû-nümâ ve taṣliye ve teslîm ile ḳaṣd-ı tebcîl ve ikrâm ḥaṣâ'iş-i enbiyâ-yı kirâmdan idigi mâ-lâ-kelâmdır. Keyfe lâ? ²⁶⁵¹ ﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا﴾ fermûde-i celâlet-nümûdesince nidâ 'ale'r-Resûli'l-Ekrem sâ'ire nidâdan râtibe-tîrâz-ı imtiyâz olduğu gibi ^(L264a) şalât bi-ma'ne'd-du'â' daḥi şân-ı celâlet-nişân-ı Nübüvvet-pîrâda sâ'ir nâsdan mümtâz olmak elzemdir. Felâ-cerem bu ḳâ'ide-i enîka şüyüh-ı kümmel-i şâhib-i kitâbdan muḥtâr-ı İmâm Ebu'l-Muzaḥffer²⁶⁵² idigi muḳarrerdir. Vallahu a'lem.

Faṣl-ı Şâmin: Hükûm-i ruḥṣâyî-i Ravza-i Muṭahhara-i Ḥayru'l-Berere'yi mübeyyin ve faẓîlet-i ziyâret-i ḳabr-i cennet-nişân-ı Seyyidü'l-Enâm'ı mu'lin ve şeref-yâbân-ı ziyâret-i 'aliyyelerini keyfiyyet-i taṣliye ve teslîmini inbâ-perver ve âdâb-ı tavr-ı du'âyı ta'lîm-âverdir. Evvelâ cebhe-sâyî-i ziyâret-i Ravza-i Muṭahhara-i melâz-ı ümmet sünen-i seniyye-i müslimînden bir sünnet idigi bi'l-icmâ'²⁶⁵³ müṣbet ve iḥrâz-ı faẓîlet-i ziyâret-i 'aliyyeleri bâlâ-terîn menzile-i ḳurbetdir. Keyfe lâ? Rivâyet-i şihḥat-ġâyet-i İbn-i 'Ömer ile rûşen-gerdir ki ol Şefî'-i Ümmet ^(مَنْ زَارَ قَبْرِي وَجَبَتْ لَهُ) ²⁶⁵⁴ ḥadîs-i beşâret-simâtıyla terġîb-sâz-ı ziyâret-i 'aliyyeleri olmuşlardır. Ḥattâ Enes bin Malik raḍıya'llâhu 'anh rivâyetiyle şihḥat-mesâlik olan ^(مَنْ زَارَنِي فِي)

²⁶⁵¹ “(Ey inananlar!) Peygamberin (sizi) çağırmasını aranızda birbirinizi çağırmanız gibi tutmayın. İçinizden birbirini siper ederek sıvışıp gidenleri Allah gerçekten bilir. Artık onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar.” Nûr 24/63.

²⁶⁵² Eş'arî kelâmcısı, aynı zamanda fıkıh ve tefsir âlimi olan Ebû'l-Muzaḥffer Şahfûr ibni Tâhir el-İsferâyînî, Selçuklu Veziri Nizâmülmülk tarafından Tûs Medresesi'ne müderris tâyin edilmiş olup Ehl-i Sünnet'in görüşlerini en iyi savunan âlimlerden biridir. 471/1078'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 473.

²⁶⁵³ Ravza-i Muṭahhara-i melâz-ı ümmet sünen-i seniyye-i müslimînden bir sünnet idigi bi'l-icmâ': — N.

²⁶⁵⁴ “Ümmetimden kabrimi ziyâret edenlere mutlaka şefâat ederim.” Dârekutnî, **es-Sünen**, c. II, s. 278; Beyhakî, **Şu'abü'l-İmân**, c. III, s. 490, nr. 4159.

²⁶⁵⁵ (مَدِينَةُ مُحَسَّبًا كَانَ فِي جَوَارِي وَكُنْتُ لَهُ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ) ḥadīs-i beşāret-enīsiyle beyān-ı faẓilet-i ziyāret buyurulmuşdur. Fi'l-ḥaḳīka şeref-i merḳūm ile teşerrūf ne vechile ehemmi-i meḥāmm-ı İslāmiyāndan olmaya ki ḥadīs-i āḥarda ol Ḥayru'l-Beşer (مَنْ زُرْنَا قَبْرَ النَّبِيِّ) ²⁶⁵⁶ maḳāl-i beşāret-iştimaliyle müjde-āver olmuşlardır. Ḥattā ta'zīmen li-Rasūli'llāh İmām Mālik-i ittikā-penāh ²⁶⁵⁷ (زُرْنَا قَبْرَ النَّبِيِّ) maḳāliniñ kerāhetine zāhib olmuşdur. Felihāzā beyān-ı sebep-i kerāhetinde ihtilāf-ı eḳāvīl cilve-ger olup 'inde'l-ba'z zevvārāt-ı ḳubūruñ maşdar-ı la'n olmasına mebnī ²⁶⁵⁸ idigi menḳūl, lākin ziyāret-i ḳubūrdan nehy bābında vārid olan eşer-i tehdīd-perver emr-i ziyāreti (163a) ruḥşat-āver olan eşer-i mu'teber ile mensūḥ idigi ²⁶⁵⁹ vech-i menḳūle mu'arız ²⁶⁶⁰ (مَنْ زَارَ قَبْرِي) 'unvān-ı feşāḥat-nişānınıñ Cenāb-ı Efşāḥu'l-Fuṣāḥā'dan vürūdı menḳūl-i merḳūma münāḳızdır. Bināberīn ba'zı feẓā'il-perverden vech-i āḥar cilve-ger ya'nī lüzūm-i efdaliyyet-i zā'ir mine'l-mezūr (L264b) bā'is-i kerāhet-i ziyāret-i ḳubūr idigi daḥi telāḳḳī bi'l-ḳabūle nā-sezā ve 'umūm-ı mülāzeme-i merḳūme memnū' idigi (N177b) bī-mirādır. Keyfe lā? Ḥadīs-i ehl-i cennetde sükkān-ı cināniñ şeref-i dīdār-ı Perverdigār ile muḡtenem olacaḳların mübeşşir olan ²⁶⁶¹ (زِيَارَتُهُمْ لِرَبِّهِمْ) lafzınıñ vürūdı ḳarīn-i men'-i māni'in olmayup te'vīl ile tertīl olunmuşdur. Felā-cerem şān-ı celālet-nişān-ı Ḥallāḳ-ı bī-çūn u çirāda memnū'u'l-ıtlāḳ olmayan şān-ı şerīf-i Nübüvvet-simātda daḥi memnū' olmadığı tābāndır. Pes mebnā-yı kerāhet lafz-ı "ziyāret"iñ ḳabre izāfeti idigi rüşenā ve bilā-zikri'l-ḳabr ²⁶⁶² (زُرْنَا النَّبِي) maḳāl-i kerāhetden mu'arrā idigi vech-i vecīh-i yādigār-ı ḥāme-i şāhib-i kitāb-ı Nebiyye'dir. Ḥattā müdde'ā-yı muḥarrereye istidlālde (اللَّهُمَّ لَا

²⁶⁵⁵ "Ümmetimden, Medine'ye gelerek Allan rızası için kabrimi ziyāret eden kimse, âhirette benim himāyemde olur ve ben kıyāmet gününde ona şefāat ederim." Beyhakī, **Şu'abü'l-İmān**, c. III, s. 490, nr. 4158; Beyhakī, **es-Sünenü's-Sagīr**, c. II, s. 211, nr. 1771.

²⁶⁵⁶ "Beni vefātımdan sonra ziyāret eden kimse, hayatımda ziyāret etmiş gibidir." Taberānī, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, c. I, s. 94, nr. 287; Heysemī, **Mecma'u'l-Bahreyn**, c. III, s. 286, nr. 1829.

²⁶⁵⁷ "Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem kabirini ziyāret ettik."

²⁶⁵⁸ "Kabirleri çok ziyāret eden kadınlara Allah lānet etsin!" Ebū Ya'lā el-Mevsilī, **Müsned**, c. X, s. 314, nr. 5908; Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, 11/337; Tirmizī, Cenāiz 61, nr. 1056, İbni Māce, Cenāiz 49, nr. 1576.

²⁶⁵⁹ "Kabirleri ziyāret etmenizi yasaklamıştım. Ama artık ziyāret edebilirsiniz." Müslim, Cenāiz 106, nr. 977, Edāhī 37, nr. 1977.

²⁶⁶⁰ "Ümmetimden kabrimi ziyāret edenlere mutlaka şefāat ederim." Dārekutnī, **es-Sünen**, c. II, s. 278; Beyhakī, **Şu'abü'l-İmān**, c. III, s. 490, nr. 4159.

²⁶⁶¹ "...Onların ziyaretleri Rablerinedir..." Tirmizī, Cennet 15, nr. 2549; İbni Māce, Zühd 39, nr. 4336.

²⁶⁶² "Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemi ziyāret ettik."

²⁶⁶³ (تَعَجَّلْ قَبْرِي وَتَنَا يُعْبِدُ [بُعْدِي]) hadîs-i şeref-şi‘arın irād ve kûbûr-ı enbiyâ-yı kirâmı mesâcid ittiḥâzı iştidâ ve ğaḏab-ı İlâhî’ye menâṭ idigin i‘dâd ile kaṭ‘an li’z-zerî‘a ve ḥasmen li’l-bâb zikr-i kabır ile iktirân-ı ziyâret menzîl-resîde-i kerâhet ve bunuñla fi‘l-i menhiyyun-‘anhiñ fevâ‘iline teşebbühden ḥimâyet murâd-ı İmâm Mâlik-i sûtûde-mesâlik idigin ibrâz ile şâhib-i kitâb mazhar-ı tevfiḳ-ı Melik-i Tevvâb olmuştur. Hattâ İshâk bin İbrâhîm el-Faḫîh'den menḳûl-i nezîhdır ki iḥrâm-bendân-ı ḥacc-ı beyt-i şerâfet-ārâ memerr-i sa‘âdet-maḳarr-ı Medîne-i nûrâniyyet-pîrâya duḥûlle şerâfet-müşûl olduḡda sünnet-i seniyye-i Müslimîn ve deydên-i raġbet-ḳarîn-i ehl-i dîn olan ziyâret-i Mescid-i Nebevî ile şeref-yâblıġa ez-cân u dil mâ‘il ve ol buḡ‘a-i cennet-nişânda taḥrîme-bend-i şalât olmaḡ şerefine vâşıl olup ru‘yet-i Ravza-i Seyyidü'l-Kevneyn ile ḳarîrû'l-‘ayn ve minber-i şerâfet-maḳarr ve ḥücre-i Muṭahhara-i nûrâniyyet-perverlerin ziyâret kendülere aḡşâ-yı emniyyet idüġi bî-reyb ü meyn idüġinden mâ-‘adâ melâmis-i dest-i şerâfet-peyvêst ve mevâṭî-i ḳadem-i hidâyet-tev‘em ve aşl-ı sırr-ı Elestî müşâhedeye müsâra‘at ve müstened-i Nebevî ve mehbiṭ-i vahy ü tenzîl olmaġla me‘âşir-i celîleyi ḥavî olan ‘amûd-i şerâfet-maḥdûdı ziyârete mübâderet bâ‘iş-i müfâḥaretleridir. Hattâ mevâḳıf-ı aşḫâb-ı ma‘âlî-nişâbı ru‘yet ile daḡi ḥişşe-mend-i ‘ibret olmaġa iḡdam mâ-lâ-kelâm idigi mü‘eyyid-i müdde‘â-yı ^(L265a) muḥarreredir. Felihâzâ müvâcehe-i Cenâb-ı Risâlet-me‘âbda dest-be-meyân-ı tekrîm ²⁶⁶⁴ (إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ) naşş-ı celîlin ba‘de’t-tilâvet “şalla’llâhu ‘aleyk Yâ Nebiyya’llâh” maḳâl-i tebcîl-iştimâlin heftâd bâr tekrâr eden zâ‘ir-i şerâfet-dişâr ²⁶⁶⁵ (صلى الله عليك يا فلان) nidâsıyla bir melek-i mü‘ekkeliñ münâdâsı olup min ḳıbeli’l-Meliki’l-‘Allâm ḳazâ-yı ḥavâyic ile muḳteẓiyyü’l-merâm idigi ba‘zı kibârdan naḳl-kerde-i İbn-i Ebî Füdeyk-i ²⁶⁶⁶ feẓâ’il-dişârdır. Binâberîn şeref-yâb-ı duḡûl-i meclis-i ‘Ömer bin ‘Abdul‘azîz olan Yezîd bin Ebî Sa‘îd ²⁶⁶⁷ sūy-ı dil-cūy-ı Beytû’l-Ḥarâm’a iḥrâm-bend-i ‘azîmet olup berây-ı vedâ‘ dâḡil-i nâdî-i ma‘delet-iltimâ‘ı olduḡda ḡalîfe-i merḳûm ḳâdim-i mersûmdan duḡûl-i Ṭaybe-i

²⁶⁶³ “Allahım! Benden sonra kabrimi tapılan bir put hâline getirme!” Mâlik, Muvatta’, Kasru’s-salât fi’s-sefer 85.

²⁶⁶⁴ “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin.” Ahzâb 33/56.

²⁶⁶⁵ “Ey falan! Allah da sana rahmet eylesin.”

²⁶⁶⁶ İbni Ebî Füdeyk diye meşhûr olan bu Medineli muhaddisin tam adı Ebû İsmâîl Muhammed ibni İsmâîl ed-Dîlî olup 200/815’de vefât etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 480.

²⁶⁶⁷ Mısırlı bir muhaddis olan Yezîd ibni Ebî Saîd el-Mehrî, Ömer ibni Abdilâzîz’den rivayette bulunmuştur. Kandemir, *age.*, c. II, s. 480.

ve du‘ā-yı Şeyḥayn’ı ba‘de’l-edā inşirāf-āver olmuştur. Felā-cerem züvvār-ı Ravza-i Muṭahhara-i Nebiyy-i Muḥtār’a sezā-vār olan ²⁶⁷⁴(السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ) deyüp selāmın ‘alā Şeyḥayn’i’l-mükerremeyni daḥi edā ile şerāfet-pīrā olmak idigi rivāyet-i İbn-i Vehb ile meşhūr ve **Mebṣūt**-i ²⁶⁷⁵ İmām Mālik-i sūtūde-mesālikde mastūrdur. Ḥattā Ḳāḍī Ebu’l-Velid el-Bācī’niñ ²⁶⁷⁶ muḥtārı üzre ber-feḥvā-yı ḥadīs-i İbn-i ‘Ömer şalāt ü selām ‘alā Seyyidi’l-Enām ve du‘ā ‘ale’ş-Şeyḥayn’i’l-mükerremeyn lāzime-i zımmet-i züvvār-ı şerāfet-şī‘ār idigi menḳül-i şıḥḥat-dişārdır. Felihāzā ādāb-ı duḥūl-i Mescid-i Nebevī’ndendir ki vaḳt-i duḥūlde (بِاسْمِ اللَّهِ وَسَلَامِ اللَّهِ رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْنَا مِنْ رَبَّنَا وَصَلَّى اللَّهُ وَمَلَائِكَتُهُ عَلَى مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ deyüp ba‘de zālik ziyāret-i ^(N178b) Ravza-i Muṭahhara’ya mübāderet ve mā-beyne’l-ḳabri ve’l-minber taḥrīme-bendī-i şalāt-ı nefle mübāşeret ve ba‘dehū müvācehe-i ḥücre-i muṭahharada vuḳūf ve risāle-i ziyāreti dībāce-i ḥamd ü şenā ‘alā Ḥālīḳ’i’l-‘Ālemīn ve şalāt ü selām ‘alā Seyyidi’l-Enām ile pīrāye-ḳarīn edüp ba‘dehū su‘āl-i ḥācātına dest-küşā-yı recā ola. Pes ma‘lūm-ı taşaffuḥ-sencān-ı kütüb-i siyerdir ki Mescid-i Nebevī envā‘-ı şerāfet ^(L266a) ve fezā’ili **(164a)** muḥtevī olmağla her maḥallinde taḥşīl-i biḍā’a-i ḳurbet sermāye-i sa‘ādetdir. Lākin ²⁶⁷⁸(مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمِئْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ) ḥadīs-i şerāfet-pīrāsı feḥvā-yı ma‘ālī-ārāsınca ol cāy-ı cennet-nişānede edā-yı şalāt efḍal-terīn-i ḳurbāt olup ba‘dehū mütevāzı‘an müteḥaşşī‘an ‘inde ḥücreti’n-Nebeviyye kemer-bend-i ḳıyām ve dergāh-ı Risālet-penāh-ı şefā‘at-destgāha īsār-ı le’ālī-i şalāt ü selām ve du‘ā-yı Şeyḥayn-ı mükerremeyni daḥi iltizām edüp mādām ki ol buḳ‘a-i bereket-efkende mütemekkin ola, eyyām ü leyāl zarf u mazrūf-ı şalat ü selām ḳılınmağa iḳdām ve ziyāret-i Mescid-i taḳvā-esās-ı Ḳubā ve ziyāret-i ḳubūr-i şühedāya daḥi ihtimām cümle-i ādāb-ı ziyāret-i Seyyidü’l-Enām ‘aleyhi’s-selāmdan idigi mā-lā-kelāmdır.

²⁶⁷⁴ Ey Nebî! Allah’ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun!”

²⁶⁷⁵ Metinde belirtilen görüş İmām Mālik’in olmakla beraber, “el-Mebṣūt” -ki her üç nüshada da İmām Mālik’e nispet edilmiştir- İmām Mālik’in eseri değil, Bağdat kadısı, Mālikî âlimi, muhaddis ve Kādilkudāt İsmâil el-Cehdamî’nin (v. 282/895) Mālikî fıkḥına dâir eseridir.

²⁶⁷⁶ Ünlü eserlerinden biri, İmām Mālik’in **el-Muvatta**’nın şerhi **el-Müntekā** olan Ebü’l-Velid Süleymân ibni Halef el-Bâcî, memleketinde aldığı tahsilden sonra, yine aynı maksatla Doğu İslâm ülkelerinde on iki yıl kalmış olup 474/1081’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 484.

²⁶⁷⁷ “Allah’ın adıyla giriyorum. Allah’ın Resûlü’ne selâm olsun. Rabbimizin selâmı bizim üzerimize de olsun. Muhammed aleyhisselâm’a Allah rahmet, melekleri ise istiğfâr eylesin. Allahım! Günahlarımı bağışla! Rahmet ve Cennet kapılarını benim için aç! Ve beni şeytanın vesvesesinden koru!”

²⁶⁷⁸ “Evimle minberimin arası Cennet bahçelerinden bir bahçedir.” Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 389, V, 335; Ebû Ya’lâ el-Mevsilî, **Müsned**, c. III, s. 319.

Ḥattā Taybe-i tayyibeye h̄in-i duḥūl u ḥurūcda ve eṣnā-yı meḳṣ ü vülūcda iḳṣār-ı taṣliye ve teslīm istiḥbāb-kerde-i İmām Mālik-i fehīm olup h̄in-i ḥurūcda encām-kārī-i ziyāret-i ḥücre-i muṭahhara-i Nebeviyye olmaḳ zımem-i züvvāra elzem ve sükkān-ı Medīne-i Münevvere'den maḥmil-bendān-ı sefere kezālik bu emr-i şerāfet-perveri ityān ehemmdir. Felā-cerem şeref-yābān-ı duḥūl-i Mescid-i Nebevī'ye (اللهم اغفر لي ذنوبي وافتح لي أبواب رحمتك)²⁶⁷⁹ ṣalāt ü selām ederek ḥaṭve-peymā olup²⁶⁸⁰ (اللهم اغفر لي ذنوبي وافتح لي أبواب فضلك)²⁶⁸⁰ du'asıyla dest-küşā ve ber-minvāl-i rivāyet-i uḥrā²⁶⁸¹ (اللهم احفظني من الشيطان)²⁶⁸¹ ve rivāyet-i uḥrā üzre²⁶⁸² (اللهم إني أسألك من فضلك)²⁶⁸² maḳāliyle istid'ā inbā-yı İbn-i Vehb-i feẓā'il-ārā ile ta'līm-kerde-i Ḥazret-i Fāṭimatü'z-Zehrā'dır. Ve kezālik Muḥammed bin Sīrīn'den daḥi menḳūl-i şıḥḥat-ḳarīndir ki şeref-yābān-ı duḥūl-i Mescid-i Nebevī'ye sezā olan h̄in-i duḥūlde ve vaḳt-i ḥurūcda (صَلَّى اللَّهُ وَمَلَأَتْهُ عَلَى مُحَمَّدٍ السَّلَام) du'asıyla (اللَّهُمَّ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ بِاسْمِ اللَّهِ دَخَلْنَا وَبِاسْمِ اللَّهِ خَرَجْنَا وَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا)²⁶⁸³ terāne-perdāz ve Ḥazret-i Fāṭimatü'z-Zehrā^(L266b) raḍıya'llāhu 'anhādan rivāyet-i uḥrāda h̄in-i duḥūlde²⁶⁸⁴ (صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ)²⁶⁸⁴ deyüp 'alā mā-sebaḳ Zehrā-yı şerāfet-ārādan menḳūl olan du'ayı tezyīl, mürā'āt-i merāsım-i tebcīldendir. Ḥattā yine ol Şadr-nişīn-i 'işmetden ḥamd ve besmele ve selām ve ṣalvele ile duḥūle ibtidā ve ber-minvāl-i rivāyet-i uḥrā²⁶⁸⁵ (بِاسْمِ اللَّهِ وَالسَّلَامِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ)²⁶⁸⁵ maḳāliyle tebcīl-pīrā olmaḳ sezādır. Keyfe lā? Cenāb-ı^(N179a) Risālet-me'āb 'aleyhi şerāyif-i ṣalavātu'llāhi't-Tevvāb duḥūl-i mescid-i şerīf ile ol maḳām-ı cennet-nişānı teşrīf buyurduklarında²⁶⁸⁶ (اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَيَسِّرْ لِي أَبْوَابَ رِزْقِكَ)²⁶⁸⁶ deyü du'ā buyurdukları rivāyet-kerde-i ba'zı feẓā'il-pīrādır. Ve kezālik h̄in-i duḥūlde neṣr-i le'ālī-i ṣalāt ü selāmdan soñra

²⁶⁷⁹ "Allahım! Günahlarımı bağışla! Bana rahmet kapılarını aç!"

²⁶⁸⁰ "Allahım! Günahlarımı bağışla! Bana lütfunun kapılarını aç!" Tirmizî, Salāt 117, nr. 314. İbni Mâce, Mesâcid 13, nr. 771; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, VI, 282.

²⁶⁸¹ "Allahım! Beni kovulmuş şeytandan koru!" İbnü Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. VI, s. 96, nr. 29767.

²⁶⁸² "Allahım! Ben senin lütfunu niyaz ediyorum." Ebû Dâvûd, Salāt 18, nr. 465.

²⁶⁸³ "Allah ve melekleri Muhammed'e salāt etsin. Ey Allah'ın Nebîsi! Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Biz buraya Allah'ın adıyla girdik, Allah'ın adıyla da çıktık ve biz yalnız Allah'a tevekkül etmişizdir.

²⁶⁸⁴ "Allahım! Muhammed'e salāt eyle!" Tirmizî, Salāt 117, nr. 314; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, VI, 282.

²⁶⁸⁵ "Allah'ın adıyla, Allah'ın Resûlü'ne selām olsun." İbni Mâce, Mesâcid 13, nr. 771; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, VI, 283.

²⁶⁸⁶ "Allahım! Bana rahmet kapılarını aç! Ve bana lütfedeceğin rızkı elde etmeyi kolaylaştır."

²⁶⁸⁷(اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي) maḳāliyle mişāl-i tūṭī şīrīn-güftārılık Cenāb-ı Ebī Hüreyre-i fezā'il-dişārdan merviyi-ba'zı kibārdır. Felā-cerem ma'lūm-i daḳāyık-şīnāsān ola ki taḳvā-rehīn-i Mezheb-i Mālikiyye üzre taştīr olunan **Mebṣūt**-ı²⁶⁸⁸ İmām Mālik-i sūtūde-mesālikde sükkān-ı Taybe-i ṭayyibeye mescid-i melā'ik-şufūf-ı Nebevī'ye eşnā-i duḥūl ve ḥurūcda 'adem-i lüzūm-i vuḳūf muḥarrer olup zümre-i mezbūreden maḥmil- (164b) bendān-ı sefere sâ'ir ḳādimīn ve ḥāricīn gibi şeref-yābī-i vuḳūf ve istid'ā sezā ve dergāh-ı Cenāb-ı Risālet-me'āba vāḳıfen beyne yedeyh isār-ı mürvārīd-i şalāt ü selām ve du'ā 'ale'ş-Şeyḥaynī'l-mūkerremeyne iḳdām revā idügi musaṭṭardır. Ḥattā şeref-yābān-ı sükenā-yı Taybe-i ṭayyibeniñ bilā-irādeti's-sefer evḳāt-ı ḥamsede siyyemā rüz-ı firūz-ı Cum'a'da 'inde'l-ḥücreti'l-muṭaḥhara vuḳūfundan İmām-ı fezā'il-iltişām-ı merḳūm mes'ül olduḳda emr-i merḳūmuñ şadr-ı evvelde şübūtı nā-ma'lūm ve şalāḥ-ı aḥvāl-i āḥir-i ümmet şalāḥ-ı ḥāl-i eslāf-ı sūtūde-ḥaşlet ile mevsūm idigiyle cevāb-dāde ve bilā-irādeti's-sefer emr-i merḳūmuñ kerāhetine zehāb-āver olmuşdur. Lākin ıtlāḳ-ı ḳavl-i merḳūmdan ḳaṭ'-ı nazar ıtlāḳ-ı terk-i vuḳūfdan murād ḡāliben bā'is-i melāl olacaḳ mertebe ile muḳayyed idigi melḥūz-ı lihāza-i erbāb-ı fikirdir. Fe-tebaşşar. Binā'en 'aleyh şāḥib-i kitāb menḳūl-i merḳūmı İbn-i Ḳāsım-ı^(L267a) fezā'il-mütelāzimden cevāz-ı teberrük bi'l-vuḳūf ile tezyīl ve ıtlāḳ-ı ḳavl-i İmām-ı taḳvā-iltişāmı (اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْ قَبْرِي وَتَنَا يُعْبَدُ، اسْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى) eṣer-i²⁶⁸⁹ (لَا تَجْعَلُوا قَبْرِي عِيْدًا)²⁶⁹⁰ ve ḥadīs-i şerīfiyle mu'teberiniñ mefhūmıyla taḳyīde işāret-fermā olmuşdur. Keyfe lā? 'İnde'l-e'immeti's-selāse cevāz-ı teberrük bi'l-vuḳūf emr-i me'lūf olup aḥabb-ı müsteḥabbātdan idigi ḳarār-dāde-i ehl-i vuḳūfdur. Ḥattā Bācī-i fezā'il-mültecī İmām Mālik-i sūtūde-mesālikiñ te'vīl-i ḳavlinde cevāz-ı vuḳūf ḡurebā ve müsāfirīne maḳşūr olup iḳāmet-sāzānıñ taṭvīl-i vuḳūf ile taḥşīl-i teberrükden istiḡnā-pīrā ve dā'imā ol buḳ'a-i mübārekede taşlıye ve teslīme iştiḡāl-peymālīḳları reşk-endāz-ı

²⁶⁸⁷ "Allahım! Bana aç!" Bu hadisin benzeri, şu kaynaklarda bulunmaktadır: Tirmizî, Salāt 117, nr. 314. İbni Mâce, Mesâcid 13, nr. 771; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, VI, 282.

²⁶⁸⁸ Metinde belirtilen görüş İmām Mālik'in olmakla beraber, "el-Mebṣūt" -ki her üç nüshada da İmām Mālik'e nispet edilmiştir- İmām Mālik'in eseri deḡil, Bağdat kadısı, Mālikî âlimi, muḥaddis ve Ḳādilkudāt İsmāil el-Cehdamī'nin (v. 282/895) Mālikî fikhına dāir eseridir.

²⁶⁸⁹ "Allahım! Benden sonra kabrimi tapınan bir put hâline getirme! Peygamberlerinin kabrini, ibādethâne hâline getirenlere Allah son derecede gazap eder." Mālik, Muvatta', Kasru's-salāt fi's-sefer 85; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 246.

²⁶⁹⁰ "Kabrimi bayram yerine çevirmeyiniz." Ebû Dâvûd, Menâsik 96, 97, nr. 2042; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 367.

İslâmiyân idigiyle dürr-nişâr olmuştur. Keyfe lâ? Kitâb-ı Aḥmed bin Sa‘îd el-Hindî’de zîver-baḥş-ı suṭûr olduğu üzre mürâ‘âten li’l-edeb ‘inde’l-ḥücreti’l-muṭaḥhara vuḳûf ile teşerrûf-pîrâyân-ı taṭvîlden ihtirâz-künân olup lûşûḳ-ı mümtedd ve mess-i yed ile sū-i edebden ictinâb ve ḳable’l-vuḳûf ‘inde’l-müvâcehe ^(N179b) Mescid-i Nebevî’de ferş-i seccâde-i teneffül ve ba‘dehü şeref-i ziyâret-i ‘aliyyeleriyle teşerrüfe tavaşşul şâyândır. Ḥattâ taḥrîme-bendân-ı şalavât-ı mefrûzaya teḳaddüm fi’ş-şufûf efḍal-terîn-i a‘mâl olduğu gibi cebhe-sâyân-ı zemîn-i teneffüle ‘inde’l-‘amûdi’l-muṭayyab muşallâ-yı Nebiyy-i Münteḥab’da taḥşîl-i ḳurbet efḍal-terîn-i a‘mâl ve teneffül fi’l-büyütdan Mescid-i Nebevî’de edâ-yı nâfile aḥabb idigi bî-ḳîl ü ḳâldır.

Faşl-ı Tâsi’: Şeref-i duḥûl-i Mescid-i cennet-nişân-ı Nebevî ile taḥşîl-i teşerrüfün levâzımından olan âdâbı sivâ mâ-teḳaddem beyân ile mürâ‘ât-i merâsim-i ikrâmın ehemm ve elzem idügin i‘lân ve faẓilet-i mescid-i şerâfet-maḥtidi tafşîl ve ol me’vâ-yı İrem-nişânda Mescidü’l-Ḥarâm’da olan şalavâtın faẓiletin ve efḍal-i ser-cümle-i biḳâ‘ olan maḍca‘-ı Nebevî ve minber-i Muştafavî’nin şerâfetin ve Mekke-i Müşerreffe ve Medîne-i Münevvere’de efḍaliyyet-i ihtiyâr-ı sükenâyı tertîl için mersûmdur. Keyfe lâ? Şân-ı ma‘âlî-nişân-ı Mescid-i Nebevî’de ^(L267b) (الْمَسْجِدُ أَسَى عَلَى) ²⁶⁹¹ naşş-ı celîlül’-ḳaşşî şeref-baḥş-ı nüzûl ve mescid-i ma‘hûddan Cenâb-ı Ḥ‘âce-i ‘Âlem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem mes’ûl olduğda Mescid-i Nebevî murâd idigiyle icâbet buyurulduğu ḳavl-i İbnü’l-Müseyyeb’dir. ²⁶⁹²

(165a) Ḥattâ taḥrîc-i mezkûr Zeyd bin Şâbit ve İbn-i ‘Ömer ve Mâlik bin Enes raḍiya’llâhu ‘anhum ve emşâl-i kirâmlarından niçe fiḥâmın muḥtârıdır. Lâkin İbn-i ‘Abbâs-ı feẓâ’il-istînâsdan Mescid-i Ḳubâ irâdesi daḥi naḳl-kerde-i ba‘zı fuẓalâdır. Ba‘de-zâlik esânîd-i mezkûre fî aşli’l-kitâb ile Cenâb-ı Ebî Hüreyre-i feẓâ’il-me’âbdan merviyy-i şîḥḥat-nişâbdır ki Ḥazret-i Şadr-nişîn-i menzile-i ıstıfâ ‘aleyhi şerâyifü’ş-şalavâtî’l-evfâ (لَا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ: الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَسْجِدِي هَذَا وَالْمَسْجِدِ) ²⁶⁹³ (الْأَقْصَى) ḥadîs-i şerâfet-ârâsıyla efḍaliyyet-i mesâcid-i mezbûreyi inbâ buyurmuşdur. İmdi mescid-i şeref-maḥtid-i Nebevî’ye duḥülle müstes‘idâna lâzime-i

²⁶⁹¹ “Onun içinde asla namaz kılma. İlk günden temeli takva (Allah’a karşı gelmekten sakınmak) üzerine kurulan mescit (Kuba mescidi), içinde namaz kılmana elbette daha lâyıktır. Orada temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da tertemiz olanları sever.” Tevbe 9/108.

²⁶⁹² Müslim, Hac 514, nr. 1398.

²⁶⁹³ “(Namaz kılıp ibâdet etmek için) sadece şu üç mescide seyahat edilebilir: Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksâ.” Buhârî, Fazlû’s-salât 1, nr. 1189; Müslim, Hac 511, nr. 1397.

²⁶⁹⁷(الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ) ḥadīs-i şerāfet-perveridir. Ḥattā vürūd-i (165b) istiṣnā-yı Mescidü'l-Ḥarām'dan nāṣt Harem-i Muḥterem-i Mekke-i Müşerreffe ile Harem-i Mükerrerem-i Medīne-i Münevvere'den ḳanḳısı rātibe-tırāz-ı efdāliyyet idügi medār-ı ihtilāf-ı eḳāvīl-i 'ulemā-yı kirāmdır. Bināberīn Mescid-i Nebevī'de baştı bisāt-ı şalāt bi'n-nisbeti ilā sā'iri'l-mesācid hezār şalāta 'adīl ve Mescid-i Ḥarām'a nisbetle bī-dūnī'l-elf idügi İmām Mālik-i sūtūde-mesālike 'azv olunan aḳvāl-i şihḥat-iştīmālden olup Eşheb²⁶⁹⁸ ve İbn-i Nāfi'den²⁶⁹⁹ resīde-i sāmi'a-i inbāsı oldıgın imlā etmişdir. Ḥattā şāhid-i müdde'aları Cenāb-ı 'Ömer-i ma'delet-perver raḳıya'llāhu (صَلَاةٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ خَيْرٌ مِنْ مِائَةِ صَلَاةٍ فِيْمَا سِوَاهُ فَتَأْتِي فَضِيلَةَ مَسْجِدِ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ) 'anhdan²⁷⁰⁰(وَسَلَّمَ بِتِسْعِمِائَةٍ وَعَلَى غَيْرِهِ بِأَلْفٍ) ibāretiyle cilve-ger olan eşer-i mu'teberdir. Bināberīn 'inde'l-ba'z lüzūm-ı tafḍīl-i Medīne 'ale'l-Mekke rū-nümā ve ḳavl-i merḳūm-ı 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb (L268b) raḳıye 'anhu Rabbuhu't-Tevvāb'a ve İmām Mālik-i taḳvā-mesālike intimā ile şöhet-yāb ve 'inde ekşeri'l-Medeniyyīn ḳarīn-i telaḳḳī bi'l-ḳabūldur. Lākin 'ulemā-yı Mekke ve 'uzamā-yı Kūfe tafḍīl-i Mescid-i Ḥarām'a zāhib ve 'Aṭā-yı fezā'il-intimā ve 'uzamā-yı Mālikiyye'den İbn-i Vehb ve İbn-i Ḥabīb-i efdāl-pīrā ḳavl-i (N180b) merḳūma ā'ibdir. Ve 'inde's-Şāfi'²⁷⁰¹ kezālik efdāliyyet-i Mescidü'l-Ḥarām muḳarrer ve mişāl-i ḥadīs-i Ebī Hüreyre rivāyet-kerde-i 'Abdullāh bin ez-Zübeyr olan ḥadīs ile ihticāc ve şeref-baḥş-ı vürūd olan istiṣnāyı 'alā zāhirih ibḳā ile 'arż-ı ibtihāc etmişlerdir. Ḥattā rivāyet-i İbnü'z-Zübeyr-i fezā'il-āmāde ve kezālik rivāyet-i Kātāde üzre ḥadīs-i şeref-pīrā فِي الصَّلَاةِ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَفْضَلُ مِنَ الصَّلَاةِ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ²⁷⁰²(مَسْجِدِي هَذَا بِمِائَةِ صَلَاةٍ) ibāretiyle cilve-nümā ve mantūḳ-ı şerāfet-mesūḳundan faẓl-ı şalāt fi'l-Mescidi'l-Ḥarām bi'n-nisbeti ile's-şalāti fi sā'iri'l-mesācid rütbe-i mi'ete elfe

²⁶⁹⁷ “Benim şu mescidimde kılınacak bir namaz, Mescid-i Harām dışında, diğer mescidlerde kılınacak 1000 namazdan daha sevaptır.” Buhārī, Fazlū's-salāti fi mescidi Mekke ve'l-Medīne, 20, nr. 1190; Müslim, Hac 94, nr. 1394.

²⁶⁹⁸ Her üç nüshada da sehven “İbn-i Eşheb” olarak imlâ edilmiş olup “Eşheb” olmalıdır. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 502.

²⁶⁹⁹ İmām Mālik'in derslerine kırk yıl devam eden ve kendisinin talebesi olan Abdullah ibni Nāfi' es-Sâiğ el-Mahzûmî, 206/822'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 502.

²⁷⁰⁰ “Mescid-i Harām'da kılınacak bir namaz, başka mescidlerde kılınacak 100 namazdan daha sevaptır. Buna göre Mescid-i Nebevî, Mescid-i Haram'dan 900 derece, diğer mescitlerden de 1000 derece daha faziletli olmuş olur.” Humeydî, **Müsned**, c. II, s. 420, nr. 941; Abdürrezzâk, **el-Musannef**, c. V, s. 121, nr. 9133, 9134; İbni Hacer el-Askalânî, **el-Metâlibü'l-Âliye**, c. I, s. 373-374, nr.1260.

²⁷⁰¹ Her üç nüshada da sehven “Şāfi'iyye” olarak imlâ edilmiş olup “Şāfi'î” olmalıdır. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 503.

²⁷⁰² “Mescid-i Harām'da kılınan namaz, benim şu mescidimde kılınan namazdan 100 kat daha sevaptır.” Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, IV, 5; İbni Hibbân, **es-Sahîh**, c. IV, s. 499, nr. 1620.

resîdedir. Pes bi'n-naẓar ile't-tahrîci'l-mezkûr miqdâr-ı mi'ete elfiñ huşûlî eşer-i efđaliyyet-i Mescidü'l-Harâm olan mi'eniñ eşer-i efđaliyyet-i Mescid-i Nebevî olan elfe bundan rû-nümâ idigi müstefâd ve ifâde-i mezkûre yâdigâr-ı hâme-i ba'zı aşhâb-ı feẓâ'il-bünyâddır. Ma'a-hâzâ beyne efđaliyyeti'l-Mekke ve'l-Medîne pîrâye-bâhş-ı suţûr-ı şudûr olan ihtilâf-ı aqvâl-i kibâr mesâcid-i sâ'ireden Mescidü'l-Harâm'ın istişnâ olundığından bedîdâr olup hükmi Mescid-i Medîne-i Münevvere'yi i'lâm bu mertebe ile cây-gîr-i menzile-i infihâm olmadığı Kâdî Ebu'l-Velîd Bâcî'den menkûl-i işâbet-medlûldur. Binâberîn İmâm Tahâvî-i feẓâ'il-muhtevî efđaliyyet-i mefhûme mine'l-hadîsi şalavât-ı mefrûzada i'tibâr ve 'ulemâ-yı Mâlikîyye'den İbnü'l-Muţarrif-i nâm-dâr nefle daği sirâyetin ihtiyâr ve ikâmet-i Cum'a ve şavm-ı Ramazân'da daği dağıkâ-i merķûma mürâ'ate sezâ-vârdır deyüp 'Abdurrezzâk-ı efđal-mesâk daği huşûş-ı imsâkde peyrev-i Muţarrif-i feẓâ'il-mu'telifdir. Pes ma'lûm-ı dağâyık-şinâsân-ı kütüb-i siyerdir ki ihtilâf-ı mezkûre me'inne-i Mekke ve Medîne'dir. Yoğsa Hücre-i Muţahhara ki ol Nûr-ı Mücessem'i ihtivâ ile ^(L269a) şerâfet-intimâdır, efđal-i cemî'-i bika' ve cümle-i arzayn idigi 'inde cemâhîrî'l-'ulemâ bilâ-hilâf menzil-resîde-i ittifâkdır. Keyfe lâ? ²⁷⁰³ (مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمَنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ) hadîs-i şerâfet-pîrâsı rivâyet-i Ebî Hüreyre-i feẓâ'il-ârâ ile zîver-bahş-ı suţûr-ı kütüb-i ahâdîs-i şihâh ve ²⁷⁰⁴ (مَنْبَرِي عَلَى حَوْضِي) 'ibâret-i râ'ikası 'ilâvesiyle hadîs-i merķûm rivâyet-kerde-i Ebî Sa'îd-i feẓâ'il-mevsûmdur. Hattâ hadîs-i ulhrâda ²⁷⁰⁵ (مَنْبَرِي عَلَى ثُرْعَةٍ مِنْ ثُرَعِ الْجَنَّةِ) **(166a)** buyurulmağın ol Dâric-i Medâric-i Risâlet'in zemîn-i şerâfet-âyîn-i minber-i mu'allâ-pâyeleri daği ravzâatun min riyâzi'l-cenne idüğü rûşenâdır. Binâberîn baħr-ı muhîtt-i fenn-i şerâfet-efken-i tefsîr ü hadîsiñ şinâveri olan Muħammed bin Cerîr Taberî hadîs-i sâbıku'z-zıkrde zîver-bahş-ı zemîn-i şerâfet-âgîn-i vürüd olan lafz-ı "beyt"iñ ma'nâsın iki vech üzre resm-endâz-ı takrîrdir ki biri bi-hasebi'l-luğati'l-'Arabiyye beytden sükenâ murâd ve ^(N181a) ²⁷⁰⁶ (بَيْنَ حُجْرَتِي وَمَنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ) hadîs-i şerâfet-nihâdının vürüdü teşyîd-sâz-ı mebânî-i irâde-i merķûme idigin irâd ve biri daği beytden murâd-ı 'aliyyeleri meşvâ-yı efđaliyyet-ihtivâları olup ma'nâ-yı

²⁷⁰³ "Evimle minberimin arası Cennet bahçelerinden bir bahçedir." Buhârî, Fazlû's-salât 5, nr. 1195, 1196, Fezâilü'l-Medîne 12, nr. 1885; Müslim, Hac 500-502, nr.1390.

²⁷⁰⁴ "Minberim Havz-ı Kevser'imın üzerine kurulmuştur." Mâlik, Muvatta', Kible 10.

²⁷⁰⁵ "Minberim Cennet tepeliklerinden bir tepenin üzerindedir." Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 389, V, 335; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, **Müsned**, c. III, s. 319.

²⁷⁰⁶ "Odamla minberimin arası Cennet bahçelerinden bir bahçedir."

mezbûr kezâlik ²⁷⁰⁷ (بَيْنَ قَبْرِي وَمَنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ) hadîs-i şerâfet-me'annesinden müstefâddır” deyüp ba‘dehû Hûcre-i Muṭahhara-i Nebeviyye meşvâ-yı şerâfet-i ihtivâ-yı Muştafiyye idigi müsbet ve bilâ-hilâfin kabir-i muṭahharları beyt-i enverleri idügi râtibe-tırâz-ı şöhret olmağın ma‘nâ-yı vâhid ‘ibâret-i müte‘addide ile mü‘eddâlîğa ‘â‘id idigi câmi‘-i eşât-i rivâyâtdır” demişdir. Hattâ (وَمَنْبَرِي عَلَى ²⁷⁰⁸) (قَوْلِي) kavlı-i şerâfet-evliniñ ma‘nâ-yı teberrük-intimâsını ‘âlem-i dünyâda zîver-bağş-ı zemîn-i şerâfet-âgîn-i mescid-i melâ’ik-maḥtidleri olan minber-i sa‘âdet-maḥarları şahn-ı âhiretde bi-‘aynihî fevka'l-havz menkûl olmasıyla taḥrîr yâhud ol rûz-ı firûzda Zât-ı Muṭahharalarına fevka'l-havzî'l-laṭîf vaz‘-ı minber-i şerîf ile i’tilâ-yı şân-ı ma‘âlî-nişânları icâde olunacağın tenvîr yâhud minber-i sa‘âdet- (L269b) maḥarlarında zîver-i mesâmi‘-i müstemi‘în olan le‘âlî-i evâmir ü nevâhî ile fâ’izân i’timâr ve intihânîñ delâlet-i a‘mâl-i sâliha-i fevz-intimâ ile havz-ı Nebevî mevridi olmağla şeref-yâb-ı şûrb-i hayât-ı ebedî idiklerin ifâde etmişdir. Ve kezâlik (رَوْضَةٌ مِنْ ²⁷⁰⁹ الْجَنَّةِ) (قَوْلِي) kavlı-i şerâfet-me’annesiniñ daḥi Bâcî-i fezâ’il-mültecî vecheyn-i vecîheyn ile ma‘nâ-yı dil-ârâsın mürtecîdir ki biri ²⁷¹⁰ (الْجَنَّةُ تَحْتَ ظِلَالِ السَّيْفِ) hadîs-i şerâfet-me’lûfunuñ mefhûm-ı beşâret-mazrûfunca cihâd mûcib-i cinân-ı ḥulûd-âbâd idigi gibi, ol buḳ‘a-i cennet-nişânede ferş-i seccâde-i şalât ü du‘â bâ’is-i duḥûl-i cennet idigine işâret ve biri daḥi ol mekân-ı şerâfet-‘unvân teşrîfen li’n-Nebiyîl-Mükerrrem bi-‘aynihî ravza-i rıdvâna menkûl idigine râtibe-tırâz-ı delâletdir. Hattâ bu ma‘nâ-yı bihbûdî Dâvûdî’den ²⁷¹¹ naklle şâhib-i **Şifâ** neşr-i mürvârîd-i ma‘ânîde küşâde-dest-i istîfâdır. Ba‘de-hâzâ şân-ı şerâfet-nişân-ı Medîne-i Münevvere’de şeref-bağş-ı ma‘raz-ı şudûr olan ahâdîs-i şerîfeden İbn-i ‘Ömer raḍıye ‘anhu Rabbuhu'l-Ekber ve aşhâb-ı kirâm ‘aleyhim rıdvânü'l-Meliki'l-‘Allâm’dan cem‘-i evfer rivâyetleriyle şübût-âver olan لَا يَصْبِرُ عَلَى لَأْوَائِهَا وَشِدَّتِهَا أَحَدٌ إِلَّا كُنْتُ لَهُ شَهِيدًا أَوْ شَفِيعًا

²⁷⁰⁷ “Kabrimle minberimin arası Cennet bahçelerinden bir bahçedir.” Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 64; Ebû Ya’lâ el-Mevsilî, **Müsned**, c. II, s. 496, nr. 1341.

²⁷⁰⁸ “Minberim, Havz-ı Kevser’imin üzerindedir.” Buhârî, Fazlû’s-salât 5, nr. 1196, Fezâilü’l-Medîne 12, nr. 1888; Müslim, Hac 502, nr. 1391.

²⁷⁰⁹ “Cennet bahçelerinden bir bahçe.”

²⁷¹⁰ “Cennet, kılıçların gölgesi altındadır.” Buhârî, Cihâd 22, 111, nr. 2818, 2966; Müslim, Cihâd 20, nr. 1742.

²⁷¹¹ Hem fakih hem de hadis âlimi olan Ebû Ca’fer Ahmed ibni Nasr ed-Dâvûdî, 402/1011’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 509.

²⁷¹² (يَوْمَ الْقِيَامَةِ) hadīs-i şerāfet-perveri fehvā-yı efharınca Medīne-i efdaliyyet-mekīnede şabr-endāzān-ı şedāyid ü ālāmīn müznibīnine şefā‘at ve muṭī‘īnine şehādet ol Müşfik-i Ümmet ‘aleyhi şerāyifü't-taḥiyyetden rüz-ı kıyāmetde cilve-nümā idigin beşāret buyurmuşlardır. Keyfe lā? Ol diyār-ı celilül'-āşārdan mekân-ı āhara riḥlet-sāzān ḥaqqında ²⁷¹³ (وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ) buyurup وَتَنْصَحُ خَبَرُهَا وَتَنْصَحُ (وَالْمَدِينَةُ كَالْكَبِيرِ تَنْفِي خَبَرُهَا وَتَنْصَحُ) ²⁷¹⁴ (طَيِّبُهَا) (166b) hadīs-i belāgat-enisiyle ^(N181b) temşil-sāz olmuşlardır ki Medīne-i Münevvere püte-mişāl medār-ı temyīz-i ġaṣṣ ü semīn olup ṭayyibi ḥabīşden fark-endāz olmağla zümre-i muḥlişīn iḳāmetiyle nişīmen-nişīn-i ihtizāz ve aşḥab-ı ġıll u ġıṣı def‘-endāz idigin ibrāz buyurmuşlardır. Felihāzā iḳāmet-sāzān-ı Medīne-i ^(L270a) Münevvere'den şābirīn ‘ale'l-belvā²⁷¹⁵ Ṭaybe-i ṭayyibe-i şerāfet-iḥtivāda rāġibīn ‘ale'l-ivā olmalarıyla Cenāb-ı Muḥavvilu'l-Aḥvāl ḥāl-i melāl-iştimāllerin ḥayr u meserrete ibdāl buyuracağıyla ol Muḥbir-i Şādīk'ın beşāreti beyān-ı efdaliyyet-i Ṭaybe-i ṭayyibede bālā-resīde-i ġāyetdir. Ḥattā rivāyet-i İbn-i ‘Ömer-i fezā’il-güster ile cilve-perverdir ki Cenāb-ı Meḥar-ı Kā’ināt ‘aleyhi efdālūş-şalavāt (مَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ) ²⁷¹⁶ (يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ فَلَيْمُتْ بِهَا فَإِنِّي أَشْفَعُ لِمَنْ يَمُوتُ بِهَا) hadīs-i şerāfet-pīrāsıyla hem beyān-ı ḥayriyyet-i Ṭaybe-i ṭayyibe hem i‘lān-ı ḥayriyyet-i sükenā buyurmuşdur ki maḥzar-ı şefā‘at-i Ḥayru'l-Berere olan ümmetden sükkān-ı Medīne-i Münevvere'niñ maḥzar-ı şefā‘at olmağda iḥrāz-sāz-ı evvelīn-pāye-i meserret idiklerine işāret nükte-i taḥşīşu'n-biz-zikr idigiyle şurrāḥ-ı hadīs-i beşāret-medār-ı şīrīn-güftārdır. Keyfe lā? Ol Ḥatm-ārā-yı defter-i bi‘şetden لَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا (مَنْ مَاتَ فِي أَحَدِ الْحَرَمَيْنِ حَاجًّا أَوْ مُعْتَمِرًا بَعَثَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا) ²⁷¹⁷ (يُبْعَثُ مِنَ الْأَمِينِينَ يَوْمَ) ²⁷¹⁸ (يَوْمَ الْقِيَامَةِ) ‘ibāret-i rā’iḳası müjde-fermā-yı ṭab‘-ı ‘ābiddir. Vāḳı‘ā ḥayriyyet-i Ṭaybe-i

²⁷¹² “Medine’de yaşamaktan dolayı başına gelecek sıkıntılara katlanan kimseye kıyamet gününde (sıkıntılara katlanmıştır, orada ibâdet ve tâatta bulunmuştur diye) şahitlik eder ve şefâatçi olurum.” Müslim, Hac 481, nr. 1377.

²⁷¹³ “Medine kendileri için daha hayırlıdır. Ah bunu bir bilselerdi!” Buhârî, Fezâilü'l-Medīne 5, nr. 1875; Müslim, Hac 496, nr. 1388.

²⁷¹⁴ “Medine körük gibidir; pisini dışarı atar; temizini ise saf ve berrak hâle getirir.” Buhârî, Fezâilü'l-Medīne 9, nr. 1883, Ahkâm 45, 47, nr. 7209, 7211, İtisâm 16, nr. 7322; Müslim, Hac 483, nr. 1383.

²⁷¹⁵ ‘ale'l-belvā: ‘ale'l-bevā A, N.

²⁷¹⁶ “Medine’de yaşayıp orada ölme imkânına sahip olanlar, bunu yapsın; zira ben Medine’de ölenlere şefâat edeceğim.” Tirmizî, Menâkıb 67, nr. 3917; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 74, 104. Ayrıca bkz. İbni Mâce, Menâsik 104, nr. 3112.

²⁷¹⁷ “Haccetmek veya umre yapmak için gelen bir kimse Mekke veya Medine’de ölürse, kıyâmet gününde Allah Teâlâ onu hesaba çekip azaba uğratmadan diriltip Cennet’e gönderir.” Dârekutnî, es-Sünen, c. II, s. 297-298.

²⁷¹⁸ “O kimse kıyâmet gününde tehlikeden uzak ve güven içinde olanlarla birlikte dirilitilir.” Abdürrezzâk, el-Musannef, c. IX, s. 267; Beyhakî, Şu‘abü'l-İmân, c. III, s. 490.

ṭayyibe delâ'il-i sâbıka-i mergûbe ile hüveydâ olduğu gibi, ümmü'l-ḳurâ olan Mekke-i Müşerreffe-i şerâfet-pîrâ daḥi hayriyyet-simât idigi ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا﴾ (96) فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا²⁷¹⁹ naşş-ı celîlül'l-ḳaşşıyla müşbet ve şeref-yâbân-ı duḥûl-i sa'âdet-müşûlî 'azâb-ı nâr-ı caḥîmden me'mûn olmak lâzım-ı ma'nâ-yı "āmīn/āmīnen" idigiyle ba'zı ehl-i tefsîr beşâret-fermâ-yı takrîrdir. Ve 'inde'l-ba'zı'l-âḥar zamân-ı cāhiliyyetde cinâyet-kārânîñ Harem-i Beyt-i Mükerrrem'e ilticâsı mucâzâtndan medâr-ı rehâsı olduğu gibi nûr-ı zîbende-zuhûr-ı İslâm ile derûn-ı enâm münevver olduğdan sonra sükkân-ı diyânet-'unvânîñ bi-'inâyeti'l-Meliki'l-Mennân 'azâb-ı nîrândan rehâları mercûdur. Felâ-cerem bu ma'nâ-yı müselleme göre ²⁷²⁰ ﴿وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا﴾ ḳavl-i i'câz-evli ﴿وَأَدْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ﴾ (96) فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا²⁷²¹ naẓm-ı mübîni ile müttahidül'l-feḥvâ idügi rûşenâdır.

Faşl-ı 'Āşir: Şân-ı şerâfet-nişân-ı Mekke-i Mükerrreme ma'âlî-intimâ idigine delâlet-ârâ olan âsâr-ı şıḥhat-dişâra me'vâdır. Felâ-cerem zamân-ı ḳadîmde Şa'dûn el-Ḥavlânî nâm merd-i ^(L270b) riyâzet-ḳarîn-i Manastır-nişîn hikmet-şinâslıḡla şöhet-rehîn olmaḡla ḳabâ'il-i Berber'den Kûtâme nâm ḳabile bir kimesneyi bi-ḡayr-ı ḥaḳḳın irâḳa-i deminden mâ-'adâ min evveli'l-leyl ilâ âḡirih endâḡte-sâz-ı nâr-ı mevḳıde olmuşlar iken ^(N182a) der-meyân olundukda tâbiş-i âteş-i mültehibden beden-i ḳatîl muẓtarib olmayup ebyazu'l-beden ṭarâvet-efken olduğınun vechinden istikşâf-künân olduklarında ḡakîm-i mezbûr aḡvâl-i merd-i semender-nişândan cüyân olanlara mezbûrûñ se- **(167a)** bâr iḡrâm-bend-i ḡacc-ı Beytü'l-Ḥarâm idigin iş'âr ve bir kerre Beytü'l-Ḥarâm bâ'ış-i isḳât-ı farîza-i ḡacc olduğu gibi şâniyen ḡacc-ı beyt ile şeref-yâfteḡân ke-ennehû iḡtirâz ilâ Rabbi'l-Enâm etmekle rûz-ı rûstâ-ḡîzde (من كان

²⁷¹⁹ “Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke’de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâ’be’dir. Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girse, güven içinde olur. Yolculuḡuna gücü yetenlerin hacetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanımazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstaḡnidir. (Kimseye muhtaḡ değildir, her şey O’na muhtaḡtır.)” Âli İmrân 3/96-97.

²⁷²⁰ “Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke’de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâ’be’dir. Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girse, güven içinde olur. Yolculuḡuna gücü yetenlerin hacetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanımazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstaḡnidir. (Kimseye muhtaḡ değildir, her şey O’na muhtaḡtır.)” Âli İmrân 3/96-97.

²⁷²¹ “Hani, biz Kâbe’yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmiştık. Siz de Makam-ı İbrahim’den kendinize bir namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail’e şöyle emretmiştik: “Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rûkû ve secde edenler için evimi (Kâbe’yi) tertemiz tutun.” Bakara 2/125.

²⁷²² (على الله دين فليقوم) nidâsıyla bir melek-i celîlîn münâdâsı ve şâlişen hac ile şerâfet-mesâkîn ‘azâb-ı nârdan i’tâkı esâtîzinden telâkķî-yâb olduğı aħbâr-ı meserret-dişârdan idüğün iħbâr etmişdir. Keyfe lâ? Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ ‘aleyhi mine’s-şalavâti evfâhâ ħazretleri nezzâre-sâz-ı süy-ı dil-cüy-ı Mekke-i Mükerreme olup ²⁷²³ (مَا مِنْ أَحَدٍ يَدْعُو اللَّهَ تَعَالَى عِنْدَ (مَرْحَبًا بِكَ مِنْ بَيْتٍ مَا أَعْظَمَكَ وَأَعْظَمَ حُرْمَتِكَ) deyü tebcîl-sâz olup ²⁷²⁴ (إِلَّا اسْتَجَابَ) ħadîs-i beşâret-me’âbıyla celâlet-i şân-ı Mekke-i Mükerreme’yi inbâ buyurdıkları merviyî-yi şîħhat-peymâdır. Hattâ taħte’l-mîzâb kezâlik isticâbet-i du’â-yı iħlâş-nişâb ħaķķında niçe eşer cîlve-ger ve (مَنْ صَلَّى خَلْفَ) ²⁷²⁵ (الْمَقَامَ رَكْعَتَيْنِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ وَحُشِرَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْآمِنِينَ) ħadîs-i beşâret-ķarîni müjde-fermâ-yı benî nev’-i beşer idigiyle daħi i’tilâ-yı şân-ı Ümmü’l-Kurâ bâlâ-resâ-yı efhâm-ı ‘uķalâdır. Felâ-cerem esânîd-i mezkûre fî aşli’l-kitâb ile zîver-baħş-ı şaħîfe-i vürüd ve rivâyet-i İbn-i ‘Abbâs-ı fezâ’il-istînâs ile şîħhat-nümüddur ki Cenâb-ı Risâlet-Medâr ‘aleyhi şerâyifü şalavâti’l-Meliki’s-Settâr’dan (مَا دَعَا أَحَدٌ شَيْءٍ فِي) ²⁷²⁶ (إِلَّا اسْتَجِيبَ) ħadîs-i beşâret-âlüdının vürüdü ol cây-ı ma’âlî-intimânın cevher-i isticâbet-i du’âya gencîne idigin muħbir olmağla râvî-i fezâ’il-imtinân ba’de istimâ’-i hâze’l-ħadîs kâm-ħ’âh-ı ħuşul olduğı ^(L271a) umûrı ol mekân-ı cennet-nişânda istid’â ve tîr-i du’âsı işabet-pezîr-i hedef-i ķabûl olduğın inbâ etmişdir. Keyfe lâ? Süfyân-ı Şevrî ²⁷²⁷ radıye ‘anhu’l-Bârî daħi menķûl-i merķûm-ı mühezzebiñ mücerribi idigin taħķîķ ve Muħammed ibn-i İdrîs ²⁷²⁸ daħi maħķî-i mezbûrı tecrübe ve müşâhede-i eşer-i meserret-perverin taşdıķ etmişdir. Hattâ Ebu’l-Ĥasan

²⁷²² “Kimin Allah’tan alacağı varsa gelsin!”

²⁷²³ “Merhaba ey Beyt-i Şerîf! Sen Allah katında ve insanların gözünde ne kadar da yüce, ne kadar da değerlisin!” Beyhakî, **Şu’abü’l-İmân**, c. III, s. 444, nr. 4014.

²⁷²⁴ “Bir kimse, Hacerülesved’in bulunduğı köşede Allah’a duâ ederse, Cenâb-ı Hak onun duasını mutlaka kabul eder.

²⁷²⁵ “Kim Makâm-ı İbrahim’in arkasında iki rekât nâfile namaz kılsa, onun geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır. O kimse kıyâmet gününün sıkıntısından emniyet içinde olarak haşrolunur.” Süyûtî bu rivayetin, Hasan-ı Basrî’nin Mekkelilere yazdığı risalede bulunduğunu söylemektedir. **Menâhilü’s-Safâ**, s. 214, nr. 1153.

²⁷²⁶ “Bir kimse şu Mültezem’de Allah Teâlâ’ya duâ ederek O’ndan bir şey isterse, duâsı mutlaka kabul edilir.” Müttaki el-Hindî, **Kenzü’l-Ummâl**, c. XII, s. 220, nr. 34758.

²⁷²⁷ Her üç nüshada da sehven “Süfyân-ı Şevrî” olarak imlâ edilmiş olup **Şifâ** ve şerhlerinde bu isim “Süfyân bin ‘Uyeyne” olarak kaydedilmiştir. **Bkz.** Kâdî İyâz, **eş-Şifâ bi-Ta’rifi Hukûki’l-Mustafâ**, c. II, s. 220; Kandemir, **age.**, c. II, s. 517; Ahmed bin Muhammed bin Muhammed eş-Şümunnî, **Müzîlü’l-Hafâ an Elfâzi’s-Şifâ**, c. II, s. 94.

²⁷²⁸ Ebû Bekir Muhammed ibni İdrîs ibni Ömer el-Mekkî, Humeydî’nin kâtibi olup 267/881’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 517.

‘aleyhi ve ‘aleyhim şalavātü'l-münîfeden ba‘zı zevāt-ı sa‘âdet-simât ba‘de teblîğ-i mā-umirū-bih zīver-āra-yı serāy-ı āhîret ve ba‘zı āhar nūş-ı şerbet-i şehâdet ile hayât-perver oldukları gibi, ol Hâtm-ārā-yı defter-i bi‘set daḥi ba‘de tekmîl-i merâsimüt-teblîğ râtibe-tırâz-ı ‘ālî-serāy-ı ‘uḳbā olmaları āhar āyet-i i‘cāz-gāyetden müstefâddır. Keyfe lâ? ﴿مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ﴾²⁷³⁴ naşş-ı celâlet-fercāmı Cenâb-ı Rūhullāh'ın ve māder-i sa‘âdet-perveriniñ benī nev‘-i beşerden idigin inbā-perver-i ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ﴾²⁷³⁵ naşş-ı i‘cāz-mesākınca daḥi vaşfeyn-i mezkûreyn ile ittişâf muḳtezâ-yı beşeriyet idigi bilâ-hilâf olmağın zümre-i mürselîn ilâ inbā’i'l-beşer hem-cins-i mürselün ileyhimden idügi muḳarrerdır. Felihāzā ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ﴾²⁷³⁶ naşş-ı celîlül-kaşşı mü’eddā-yı i‘cāz-müntedâsınca ol Melekiyyü’s-sıfât ve beşeriyü’z-zâtıda iddi‘â-yı melekiyyet ber-ṭaraf idigi bî-minnet ve tenâsüb-i cinsiyyet ile āḥād-i enbiyâ ve rusûlden mürselün ileyhim telaḳḳî-i mā-ümire-bih ve mā-nehyun ‘anhe taḥammül-sāz-ı tākāt olmağ-ıçün vücūd-ı hidāyet-ālūd-ı Cenâb-ı Nebiyy-i sūtûde-ḥaşlet sâ’ir ḥazarât-ı enbiyâ-yı ma‘ālî-vefret gibi ḥavâşş-ı benī nev‘-i beşerden idigi^(N183a) azherdir. Fi’l-ḥaḳîḳa bu daḳîḳa-i enîḳa müteḥaḳḳıḳa olmasa rûḥāniyyet-istînâsdan telaḳḳî-i nâs düşvâr idigi bedîdâr ve bu ma’nāya²⁷³⁷ ﴿وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا﴾ nazm-ı mübîniniñ mefhûm-ı i‘cāz-rehîninceden farazâ irsâl-i melek kuvvet-perver-i minâşsa-i bürûzda cılve-ger olsa bile şûret-i beşerde olmak muḳtezâ-yı ḥâldir ki âdemiyyân ile muḥālaṭa ve temeddün ve ru’yetine tākāt-i ‘ibād râtibe-tırâz-ı temekkün ola. Bināberîn ﴿قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يُمِثُّونَ﴾²⁷³⁸ fermûde-i mûkerremesi medlûl-i i‘cāz-meşmûlünce zümre-i muḳaddesiyyândan irsâl-i rusûl ‘âdet-i^(L272a) İlâhiyye’ye muḥâlif olmağın ḥādiyyân-ı sübûl fî cemî‘-i ezmân âdemiyyândan ḥavâşş-ı zevāt-ı ma‘ālî-

²⁷³⁴ “Meryem oğlu Mesih, sadece bir peygamberdir. Ondandır nice peygamberler geldi geçti. Onun annesi de dosdoğru bir kadındır. (Nasıl ilâh olabilirler?) İki de yemek yerlerdi. Bak, onlara âyetlerimizi nasıl açıklıyoruz. Sonra bak ki, nasıl da (haktan) çevriliyorlar.” Mâide 5/75.

²⁷³⁵ “Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de şüphesiz yemek yerler, çarşıda pazarda gezerlerdi. (Ey insanlar!) Sizi birbiriniz için imtihan aracı kıldık. (Bakalım) sabredebek misiniz? Rabbin, hakkıyla görendir.” Furkân 25/20.

²⁷³⁶ “De ki: “Ben de ancak sizin gibi bir insanım. (Ne var ki) bana, ‘Sizin ilâh’ınız ancak bir tek ilâhtır” diye vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa yararlı bir iş yapsın ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın.” Kehf 18/110.

²⁷³⁷ “Eğer onu (Peygamberi) bir melek kılsaydık yine onu bir adam (suretinde) yapardık ve onları yine içinde bulundukları karmaşaya düşürmüş olurduk.” En‘am 6/9.

²⁷³⁸ “De ki: “Eğer yeryüzünde, (insanlar yerine) yerleşip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten bir melek peygamber indirirdik.” İsrâ 17/95.

simâtdır. Hattâ lâbis-i libâs-ı nübüvvet olan hazâret-ı aşhâb nüfus-i kudsiyye olduklarından nâşî şiddet-i batş-ı meleke tahammül-sâzdır. Pes zümre-i ‘aliyye-i enbiyâ ve mürselîn beyne'l-Hak ve'l-halk tebliğ-i evâmir ve nevâhî-i Hudâvend-i bî-çün u çirâyâ vesâ'it ve tebşîr bi'l-va'd ve tenzîr bi'l-va'id eyâdî-i iblâğlarına mürtebi olup 'ibâd-ı 'aciz-ittihâdın hâric-i harem-serây-ı 'ilmleri olan celâ'il-i evâmir-i İlâhiyye'yi ta'lîm ve zât ve şifâtu'llâha ta'alluk-yâb olan mesâ'il-i müşkileyi tefhîm ve ibtidâ ve intihâ-yı ahvâl-i maḥlûkâtı tibyân (168a) ve celâl ve cemâl-i Cenâb-ı Melik-i Mennân'ı 'alâ merâtib-i isti'dâdâtı'l-muḥâtabîn beyân ve 'ulüvv-i şân ve zuhûr-ı burhân-ı aḥâdiyyet-simâtı inbâ ve kemâl-i kudret-i bâhire-i İlâhiyye ve celâlet-i şân-ı 'izzet-nişân-ı Şamedâniyye'den 'ibâret olan ceberût ve melekût-ı Mevlâ'yı inhâ ba'de'l-vaḥy ve'l-irsâl hazâret-ı enbiyâ ve mürselîne menûṭ bir emr-i celâlet-merbûṭ idigi bî-kîl ü kâldir. Felihâzâ şadr-nişân-ı 'âlî-serây-ı nübüvvet ve risâletîñ zâvâhir-i şerâfet-me'âşîrleri evşâf-ı beşeriyye ile ittîşâf-künân ve benî nev'-i beşere câ'izü't-tareyân olan hâlâta maḥall-i 'âlî-şân olmağın nu'ût-i insâniyyetden olan saḥam ve naḥam ve mevt ve fenâyâ me'vâ idikleri bî-mirâdır. Ammâ ervâḥ-ı ṭâhire-i seniyye ve nüfus-ı tayyibe-i zekiyyeleri nu'ût-ı melekîyyet ile ittîşâf-ḡarîn olmağın mele'-i a'lâyâ ta'allukları etemm ve ekşeriyyâ taḡayyur ve âfâtdan selâmetleri müsellemler olup za'f u fütûr-ı insâniyyeden berâ'atleri muḡarrer ve 'aciz u naḡş-ı âdemîden tenezzühleri rûşen-gerdir. Hattâ bi-hasebi zâvâhiriḡim her biri ḡavmiyle te'sîs-sâz-ı mebânî-i ihtilâṭ ve bi-hasebi bevâṭniḡim yek-â-yek vaḡy ü tenzîl-i celîli melek-i münzelden telâḡḡîye menâṭdır. Pes min ciheti'l-ecsâm ve'z-zâvâhir beşeriyyetleri muḡarrer ve min ḡayṣu'l-ervâḡ ve'l-bevâṭın ma'a'l-melâ'iketi'l-kirâm idikleri rûşen-terdir. Felihâzâ (لو كُنْتُ مُتَّخِذًا مِنْ أُمَّتِي خَلِيلًا لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا وَلَكِنْ أَخُوهُ) maḡâl-i cemîliyle tezyîl buyurduklarından mir'ât-ı ḡalb-i enverleri meclâ-yı şüret-i kudsiyye (N183b) idigin ifâde (ولكن أخوة الإسلام) 2741 ḡavl-i şerâfet-evliyle rütbe-i beşeriyyetlerin icâde

²⁷³⁹ “Ümmetimden birini dost edinecek olsaydım, Ebû Bekir’i dost edinirdim. Fakat İslâmiyet sebebiyle olan kardeşlik ve sevgi, şahsî dostluktan daha değerlidir.” Buhârî, Salât 80, nr. 466-67, Fezâilü ashâbi’n-nebî 5, nr. 3656-58, Ferâiz 10, nr. 6738; Müslim, Mesâcid 23, nr. 532, Fezâilü’s-sahâbe 2, nr. 2382.

²⁷⁴⁰ “Şu var ki, sizin arkadaşınız Rahmân’ın dostudur.” Buhârî, Salât 80, nr. 466-67, Fezâilü ashâbi’n-nebî 5, nr. 3656-58, Ferâiz 10, nr. 6738; Müslim, Mesâcid 23, nr. 532, Fezâilü’s-sahâbe 2, nr. 2382.

²⁷⁴¹ “Fakat İslâmiyet sebebiyle olan kardeşlik ve sevgi, şahsî dostluktan daha değerlidir.” Buhârî, Salât 80, nr. 466-67, Fezâilü ashâbi’n-nebî 5, nr. 3656-58, Ferâiz 10, nr. 6738; Müslim, Mesâcid 23, nr. 532, Fezâilü’s-sahâbe 2, nr. 2382.

buyurdıkları gibi ²⁷⁴² (لَٰكِن صَاحِبُكُمْ) kavlı-i müsteṭābıyla nefis-i nefis-i şerāfet-te'sislerin irāde ve ²⁷⁴³ (خَلِيل الرَّحْمَنِ) terkīb-i feṣāḥat-firībiyle rütbe-i melekîyyetlerin ifāde buyurup kezālik ²⁷⁴⁴ (تَتَامُ عَيْنَايَ وَلَا يَنَامُ قَلْبِي) ḥadīs-i şerāfet-'unvānıyla cāmi'-i şifateyn-i beşerîyyet ve melekîyyet idiklerin inbā buyurmuşlardır. Keyfe lā? (إِنِّي لَأَسْتَكْهِنُكُمْ إِنِّي) ²⁷⁴⁵ (أُظَلُّ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيُسْقِينِي) ḥadīs-i şerāfet-āyini ile ol Seyyidü's-Saḳaleyn'in zū'l-ciheteyn ve cāmi' uş-şerāfeteyn idikleri bī-reyb ü meyn olmağın bevāṭın-ı nūrāniyyet-mevāṭınları simāt-ı nakāyış ve āfāt ve i'tilālden şıyānet-i Rabbāniyye ile maşūne idigi tābāndır. İmdi cümle-i muḥarrereneñ maẓmūn-ı şerāfet-meşḥūnun 'alā vech'il-icmāl ibkā menāfi-i kemāl-i himmet-i ṭab'-ı ğayret-peymā idiginden nāşī medḥal-i kavāfil-i baṣṭ u tafṣīl olan dü-bāb-ı şerāfet-me'ābı bi-'avni'llāhi ve tevḥīkihī küşāda şāḥib-i kitāb-ı feẓā'il-āmāde dest-dāde olmuştur.

Bāb-ı Evvel: Umūr-ı dīniyyede ḥaṣā'ış-i Zāt-ı Nebeviyye'yi beyān için meftūḥ ve zümre-i 'aliyye-i enbiyā-yı kirāmıñ siyyemā Cenāb-ı Ḥazret-i Seyyidü'l-Enām'ın 'işmetlerin tıbyān ile müteyessirü'l-fütūḥdur. Pes maḳūl-i maḳbūl-i şāḥib-i kitāb mü'eddāsınca ma'lūm-i uli'l-elbāb ola ki āḥād-i benī nev'-i beşere cā'izü't-ṭareyān olan 'avārızıñ kıyāmına maḥall yā cism-i insānī yāḥud ḥavāss-ı penc-gānīdir. Felā-cerem 'urūz-ı 'avārız daḥi emrāz ve eskām-āsā bilā-kaşd u ihtiyār bedīdār olmağla bi-kaşd u ihtiyār rū-nümā olmağdan ḥālī olmadığı gibi, şıḳḳayn-ı merḳūmeyniñ daḥi her biri maḳūle-i a'mālden olmağla maḳūle-i ef'ālden olmaḳ beyinde dā'ir idügi emr-i zāhirdir. Lākin 'inde'l-meşāyihü'l-kirām a'māl ve ef'āl-i enām envā'-ı selāseye münkasim **(168b)** olmaḳ resm-i ṭarīḳ-ı taḳvādır ki biri cezm ü kaşddan 'ibāret olan 'aḳd-i ḳalbī ve diğeri ḳavl bi'l-lisānıñ maẓharı ve nev'-i ṣālīş me'āşir-i a'zā ve cevāriḥdir. Pes 'umūm-i benī beşere vüḥ-i mezkūreniñ ^(L273a) küllisi cā'izü't-ṭareyān iken Zāt-ı Nübüvvet-simāt-ı Muḥammedī bi-kaşdin ve bilā-kaşdin 'urūz-ı ekşer-i āfātadan tenezzūḥ ile benī nev'-i beşeriñ mümtāzı ve viḳāye-i İlāhiyye ile vüḥ-i mezkūreden maşūn olmağda efrād-ı ādemiyānıñ ser-efrāzı idügi delālet-i

²⁷⁴² “Şu var ki, sizin arkadaşınız...” Buhārī, Salāt 80, nr. 466-67, Fezāilü ashābi'n-nebî 5, nr. 3656-58, Ferāiz 10, nr. 6738; Müslim, Mesācid 23, nr. 532, Fezāilü's-sahābe 2, nr. 2382.

²⁷⁴³ “...Rahmān'ın dostudur.” Buhārī, Salāt 80, nr. 466-67, Fezāilü ashābi'n-nebî 5, nr. 3656-58, Ferāiz 10, nr. 6738; Müslim, Mesācid 23, nr. 532, Fezāilü's-sahābe 2, nr. 2382.

²⁷⁴⁴ “Benim gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz.” Buhārī, Menākıb 24, nr. 3569; Teheccüd 16, nr. 1147; Müslim, Müsāfirin 125, nr. 738.

²⁷⁴⁵ “Ben sizin gibi değilim. Yatıp uyurken de Rabbim beni yedirir içirir.” Buhārī, Savm 48, nr. 1961-1964; Müslim, Sıyām 56-58, nr. 1102-1103.

delâ'il-i kaṭ'iyye ile sübût-peymâ ve mecma'un 'aleyhi cemâhir-i 'ulemâdır. Binâberîn berây-ı tafşîl-i mesâ'il-i mezkûre 'aḳd-i fuşûl-i mu'tebere-i sitte 'aşere mev'ûd-i şâhib-i kitâb-ı feżâ'il-intisâbdır.

Faşl-ı Evvel: Ol Şadr-nişîn-i 'âlî-serây-ı bi'setiñ kable nübüvvetihî hükm-i i'tikâd-ı kalb-i pür-nûrları beyânındadır. Bi-te'yidi'llâhi'l-Meliki'l-Mennân ma'lûm-ı daḳâyık-şinâsân-ı 'ilm ü 'irfândır ki müte'allikât-ı i'tikâd-ı kalbiyyeden olan tevhîd-i Bârî ve 'ilm-i bi-zâtillâhîñ ârâyış-dârı ve şıfât-ı ^(N184a) sübûtiyye ve selbiyyeyi taşdıḳ ve vahy-i celî ve ḥafiyi taḥḳîḳde Zât-ı Risâlet-simâtları menzil-resîde-i ğâyetü'l-ġâyât-ı 'irfân ü yakîn ve bâlâ-resâ-yı evc-gâh-ı iz'ân ü temkîn olup umûr-i mezkûreye 'adem-i 'ilmden zimmetleri berî ve şemme-i şekk ve zerre-i reybden 'arî idikleri muḳarrer ve ḥuşûl-i 'ilm ü yakîniñ muzâddından 'işmetleri rûşen-ger idigi mecma'un 'aleyhi cemâhir-i 'ulemâdır. Felihâzâ berâhîn-i seniyye ve beyyinât-ı beyyine ile menzil-resîde-i sübûtdur ki i'tikâdât-ı zümre-i 'aliyye-i enbiyâ-yı kirâm nehc-i mezkûr üzre râtibe-tırâz-ı taḥaḳḳuḳ idigi reybden dürdür. Binâberîn müdde'â-yı muḥarrere kışsa-i Ḥazret-i İbrâhîm 'alâ nebiyyinâ ve 'aleyhi şerâyifü şalavâtill-Meliki'l-Kerîm ile intikâz-peymâ degildir. Zîrâ Cenâb-ı Ḥillet-me'âbîñ رَّبِّ اَرْنِي كَيْفَ ²⁷⁴⁶ maḳâliyle su'âlî 'an-şekkin cilve-nümâ olmayup berây-ı taḥşîl-i ṭuma'nînet ihyâ-yı mevtâyı recâ-mend-i irâ'et olmuşdur. Felihâzâ ²⁷⁴⁷ (اَوَلَمْ تُؤْمِنْ) nidâ-yı celîline ²⁷⁴⁸ (بَلَى) kelime-i i'timân-pîrâsıyla icâbet edüp ²⁷⁴⁹ (وَلَكِنْ لِّيَطْمَئِنَّ قُلُوبِي) istidrâkiyle rütbe-i 'ilm-i yakînden bâlâ-resâ-yı menzile-i 'ayne'l-yakîne ḥ'âst-kâr-ı i'tilâ idigin inbâ etmişdir. Keyfe lâ? İḥbâr-ı Cenâb-ı Ḥallâḳ-ı cihân-âferîn ile taḥaḳḳuḳ-yâb olan mâdde cây-ı inkâr-ı Ḥillet-medâr olmaḳ bir vechile ^(L273b) ḥâtîr-güzâr degildir. Lâkin mebnâ-yı istinbâları kemâ-teḳaddem taḥşîl-i ṭuma'nînet ve müşâhede-i şüret-i ihyâ ile 'ilm bi'l-vuḳû' bi'l-iḥbâr ḳarîn-i 'ilm-i şühûd u istibşâr olmaḳla 'inde vuḳû'il-münâzi' 'an-keşfin ve şühûdin icâbete muṭâvi' olmaḳ-ı içündür. Yâḥud taleb-kârî-i Cenâb-ı Ḥillet-medâr 'inde Rabbihî menziletinden

²⁷⁴⁶ “Hani İbrahim, “Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster” demişti. (Allah ona) “İnanmıyor musun?” deyince, “Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için” demişti. “Öyleyse, dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak. Sonra da onları çağır. Sana uçarak gelirler. Bil ki, şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Bakara 2/260.

²⁷⁴⁷ “...İnanmıyor musun?..” Bakara 2/260.

²⁷⁴⁸ “...Hayır (inandım)...” Bakara 2/260.

²⁷⁴⁹ “...ancak kalbimin tatmin olması için...” Bakara 2/260.

iẖtibār için bedīdār olup icābet-i da‘vete berāy-ı ‘ālemiyyet iẖyā-yı mevtāyı recā-mend-i irā’et olmuştur. Pes taqdīr-i mezkūr üzre ²⁷⁵⁰﴿أَوَلَمْ تُؤْمِن﴾ kavlı-i i‘cāz-evli ẖillet ve ıstıfā ile şerāfet-peymā ve ‘ulüvv-i menzilet ile sa‘ādet-resālīkların inbā-pīrādır. Yāhūd tahşīl-i yakīnleri ziyāde ve ẖuşūl-i tuma’nīnet ile taqviyet-i fu‘āda dest-dāde olmağ-ıçün **(169a)** ẖ‘āst-kār ve kable hāzā tareyān-ı reybden zimmet-i ẖillet-şi‘ārları berā’at-dişār idigi āşikār iken bürüz-i taleb-i ru’yet bi-tahşīl-i tefāḍil fī kuvveti’l-yakīn için rū-nümādır. Zīrā şahīfe-i ‘ilm-i żarūrī me’vā-yı vaż’-ı nokta-i şekk olmadığı bedāhet-intimā ve daḳīka-i mezkūre levha-i ‘ulūm-i nazariyyede mütēhaḳḳıka idigi rū-nümā ise daḥi ²⁷⁵¹﴿ليس الخبر كالعيان﴾ maḳāl-i ‘ibret-iştīmālince kâlden hāle tahavvül medār-ı tahşīl-i sermāye-i tafaḍḍuldur. Felihāzā su‘āl-i keşf-i ḡıṭā’i’l-‘ayān nūr-ı yakīn ile tenvīr-i bāşīre-i tuma’nīnet-i cenān için cilve-ger idigi Sehl-i Tüsterī’niñ menḳūl-i şıḥḥat-perveridir. Yāhūd Cenāb-ı H̱illet-āyīnden eṣnā-yı iẖticāc ma‘a’l-müşrikīnde iẖyā ve imāte simāt-ı Rubūbiyyet’den idigi sebḳat-sāz olmağın taşhīḥan li’l-ihticāc isbāt-ı müdde‘ā ile ibtihāc için rū-nümā yāhūd ^(N184b) mebnā-yı ẖ‘āhiş-i merḳūm bi-iznillāhi’l-Meliki’l-Ḳayyūm iḳdār-ı iẖyā kendülerde şūret-nümā olmağı ẖn-i recāda ri‘āyeten li’l-edeb kināyeten beyān-ı maṭlab buyurulmuştur. Yāhūd Cenāb-ı H̱illet-medārdan mā‘adā ḳarār-dāde olan reybi berāy-ı izāle taleb-kār-ı irā’et-i iẖyā ve istizāde-i ḳurb-i menzilet için ẖ‘āhiş-i merḳūmı nefis-i nefislerine isnād-peymā olmuşlardır. Keyfe lā? Ḥazarāt-ı enbiyā-yı kirām ‘aleyhimü’s-selāmıñ ba‘ṣ ü nüşūra tahāḳḳuk-ı īḳānları muḳarrer ve Cenāb-ı Hallāk-ı ‘Ālem’iñ iẖyā ve imāte ile ittişāfi rūşen-ger idigine ^(L274a) taşḍīḳleri berterdir. Ḥattā su‘āl-i iẖyā Cenāb-ı H̱illet-peymādan ‘an-şekkin rū-nümā olmadıḡın beyān ile nefy-i şekk ü reybi berāy-ı i‘lān Cenāb-ı Risālet-simāt ‘aleyhi şerāyifü’t-taẖiyyātından ²⁷⁵²﴿نَحْنُ أَحَقُّ بِالشَّكِّ مِنْ إِبْرَاهِيمَ﴾ ḥadīṣ-i feşāḥat-enīsiniñ aşḫāb-ı havāṭır-ı za’ifeden def‘an li’z-zān vürüdı ma‘lūm ve sebk-i ‘ibāret-i ḥadīṣ-i merḳūm ümmet-i merḥūmeye ta‘līm-i tarīḳ-ı edeb idigi maḥallinde mersūmdur. Yāhūd ‘alā tarīḳi’t-tevāzu‘ ve’l-işfāk bu ‘ibāret-i feşāḥat-mesāk cilve-ger-i mināşsa-i şudūr ve bu ma‘nā-yı belāgat-mevfūr vücut-i sâbıka-i mezkūreden berāy-ı iẖtibār irā’et-i iẖyāyı taleb-kārlığa yāhūd tahşīl-i ziyāde-i yakīn ile efdaliyyet-şi‘ārlığa menūṭdur. Pes zāhir-i

²⁷⁵⁰ “...İnanmıyor musun?..” Bakara 2/260.

²⁷⁵¹ “Haber almak (söylenti), gözle görmek gibi değildir.” Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 215.

²⁷⁵² “(Ölenlerin diriltilesinden) şüphe etmekte biz İbrāhim’den daha haklıyız.” İbnü’l-Esîr, **en-Nihāye fī Garibi’l-Hadīs**, c. II, s. 495.

taḳdīr-i mezkūr üzre ²⁷⁵³﴿فَإِنْ كُنْتَ فِي شكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يُقْرَأُونَ الْكِتَابَ﴾ fermüde-i celālet-me'ābının zāhirinden mefhūm olan ma'nādan zimmet-i Nebeviyye'niñ berā'ati muḳarrer ya'nī Cenāb-ı Risālet-perver ma'a-kevnihī mine'l-beşer tareyān-ı şekden tenezzüh-güster olup mefhūm-ı merḳūmı zāhiri üzre ibḳā 'adem-i cevāz ile mevsūm idigi reybden müberrā ve 'ale'l-ḳavli's-şahīḥ āyet-i kerīmede zīver-pīrā-yı taşrīḥ olan ḥiṭāb lafzan Cenāb-ı Risālet-me'āba ve ma'nen zümre-i mürtābīne idigi 'adem-i vürūd-i su'āle mu'tenādır. Ḥattā bu ma'nā-yı dil-ārā İbn-i 'Abbās-ı fezā'il-istīnāsdan mervī ve İbn-i Cübeyr ve Ḥasan-ı Başrī ve Ḳatāde-i fezā'il-āmādeden menḳūl-i şihḥat-muḥtevē idiginden mā-'adā ittifāḳ-kerde-i müfessirīn-i fezā'il-āyındır. Keyfe lā? Şihḥat-i te'vīl-i mezkūre ²⁷⁵⁴﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي شكٍّ مِّن دِينِي﴾ naşs-ı celīlül-ḳaşsı delālet ile rātibe-tırāz olup 'inde ba'zı'l-müfessirīn ḥiṭāb-ı merḳūm ile muḥāṭabīn olan 'Arab olmak ḳavl-i mühezzebiyle mü'evvel olmağla ma'nen ḥiṭāb li'l-'Arab ve lafzan ḥiṭāb ile'n-Nebiyyi'l-Müntehab idüğü ﴿لَكِن أَشْرَكْتَ﴾ ²⁷⁵⁵﴿لِيَحْبُطَنَّ عَنْكَ﴾ naşs-ı celīliyle ²⁷⁵⁶﴿فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْذُّهُ لَوْلَا﴾ ḳavl-i cemīli ile müdelleldir. Fi'l-ḥaḳīḳa Cenāb-ı Risālet-me'āb 'aleyhi şerāyif-i şalavātu'llahi't-Tevvāb mā-evḥā ileyhde cehele-i Ḳureyş'īn tekzībīne ḥayyiz iken mezkūruñ dergāh-ı 'işmet-penāhlarına isnādı ḡayr-ı cā'iz idigi müte'ayyin ^(L274b) olmağın ḥiṭāb-ı merḳūm ile muḥāṭab Zāt-ı ^(N185a) Münteḥabları'ndan ḡayrı idigi ḳavl-i mühezzebdir. Ḥattā siyāk-ı āyet-i mezkūrede zīver-efzā-yı şahīfe-i nüzūl olan āyātdan ﴿فَاسْأَلِ بِهِ﴾ ²⁷⁵⁷﴿خَبِيرًا﴾ fermüde-i i'cāz-ārāsıdır ki zāhiren müstaḥber Zāt-ı pür-berrleri olup lākin müstaḥbirīne muḥbir idikleri idigi mecma'un 'aleyhi ekābirdir. Zīrā taşaffuḥ-sencān-ı ḳırā'at-i kitābdan istinbā ile me'mūrīn Nebiyy-i sūtūde-āyīnden ḡayrı idigi müstebīn idiginden mā-'adā ḥall-i iškāl-i emr-i diyānet ve beyān-ı aḥkām-ı şerī'at-i Cenāb-ı Ḥāce-i 'Ālem şalla'llāhu 'aleyhi ve selleme menūt olup istiḥbārun 'an-

²⁷⁵³ “Eğer sana indirdiğimiz şeyden şüphe içinde isen, senden önce Kitab’ı (Tevrat’ı) okuyanlara sor. Andolsun ki, sana Rabbinden hak gelmiştir. O hâlde, sakın şüphe edenlerden olma!” Yûnus 10/94.

²⁷⁵⁴ “De ki: “Ey insanlar, eğer benim dinimden herhangi bir şüphede iseniz, bilin ki ben, Allah’ı bırakıp da sizin tapıklarınıza tapmam, fakat sizin canınızı alacak olan Allah’a kulluk ederim. Bana mü’minlerden olmam emrolundu.” Yûnus 10/104.

²⁷⁵⁵ “Andolsun, sana ve senden önceki peygamberlere şöyle vahyedildi: “Eğer Allah’a ortak koşarsan elbette amelin boşa çıkar ve elbette ziyana uğrayanlardan olursun.” Zümer 39/65.

²⁷⁵⁶ “(Ey Muhammed!) Şunların tapıkları şeylerin batıl olduğu konusunda şüpheye düşme. Onlar sadece, daha önce babalarının taptığı gibi tapıyorlar. Şüphesiz biz onlara (azaptan) paylarını eksiksiz olarak tastamam vereceğiz.” Hûd 11/109.

²⁷⁵⁷ “Gökleri ve yeryüzünü ve ikisi arasındakileri altı gün içinde (altı evrede) yaratan, sonra da Arş’a kurulan Rahmân’dır. Sen bunu haberdar olana sor!” Furkân 25/59.

ehli'l-kitāb ilzāmen li'l-mürtābīn iḥbār-ı ümem-i sālīfe ve kıṣaṣ-ı māziyye-i müteḥālīfeye müte'allaka olan umūrda idigi İbn-i 'Alā-yı²⁷⁵⁸ feẓā'il-intimādan menkūl-i maḳbūldur. Ḥattā 'adīl-i ḥālet-i merḳūme²⁷⁵⁹ ﴿وَاسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا﴾ fermūde-i mükerrerresinde cılve-nümā ve Ḥazret-i Resūl-i hidāyet-iṣtimālīn me'mūrun bi's-su'āl olmalarından murād, zümre-i müşrikīnīñ berāy-ı ḥall-i iṣkāl-i me'mūrīn bi's-su'āl olmaları idigi naql-kerde-i Kuteybī'dir.²⁷⁶⁰ Ma'a-hāzā 'inde'l-ba'z āyet-i kerīmede ḥazf-ı ḥāfız muḳarrer olmağla²⁷⁶¹ ﴿سَلْنَا عَنْ أَرْسَلْنَا﴾ taḳdīri rüşen-gerdir. Ḥattā ba'de-hāzā²⁷⁶² ﴿أَجْعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا يُعْبَدُونَ﴾ kavlı-i i'cāz-evli ibtidā-i kelām ve şūret-i istifhām-ı inkārī ḥaḳīḳaten ma'nā-yı nefy-i إِلَهًا ile iṣbāt-ı ilāh-ı vāḥidi müfīd idigi maḥkī 'ani'l-Mekkī'dir. Ve 'inde'l-ba'z l-āḥar Leyle-i İsrā-yı i'cāz-intimāda meṣhūd-ı Nebevī olan zümre-i 'aliyye-i enbiyādan su'āle vürūd-i emr-i Rabbānī cılve-gerdir. Lākin kuvvet-i yakīn-i Resūl-i Güzīn su'ālden istiḡnā-pīrā ve mü'eddā-yı emr-i ḥaṭīr taḥyīr olmağla iktifā bimā-hüve'l-ma'lūm muḥtār-ı Nebiyy-i hidāyet-mevsūm idigi İbn-i Zeyd'den menkūl ve 'inde'l-ba'z ümem-i sālīfe daḥi me'mūrīn bi't-tevhīd idigin zümre-i enbiyā-yı kirāmdan su'āle vürūd-i emr-i celālet-maṣīr cılve-peẓīr idigi Mücāhid-i feẓā'il-müşāhid ve Süddī-i efdāl-mu'āhid (L^{275a}) ve Ḍaḥḥāk-ı feẓā'il-iṣtibāk ve Ḳatāde-i şerāfet-āmādeden menkūl-i zībende-medlūldür. Pes āyet-i kerīme-i merḳūmeden ve emṣāl-i belāḡat-mevsūmundan murād-ı vaḥdāniyyet-i ma'būdun bi'l-ḥaḳḳı iṣbāt müstefād olup ﴿مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى﴾²⁷⁶³ nazm-ı mübīnince iṣrāk-perdāzān-ı 'Arab'ı berāy-ı redd ü tevbiḥ ümem-i sālīfeden bir ferdiñ 'ibadetun ilā-ḡayri'llāha ruḥṣat-dāde olmadığın ifāde murāddır.

²⁷⁵⁸ İleri gelen Mālikī fākihlerinden ve hadis ālimlerinden olan Bekr bin Alā el-Kuṣeyrī'nin ekserisi fıkıhla ilgili olmak üzere çeşitli eserleri olup 344/955'de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. I, s. 505.

²⁷⁵⁹ “Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize sor: Rahmān'dan başka kulluk edilecek ilāhlar var etmiş miyiz?” Zuhrūf 43/45.

²⁷⁶⁰ Her üç nüshada da “Kuteybī” şeklinde imlâ edilmiş olup *Şifā* ve şerhlerinde bu isim “Kutebī” olarak kaydedilmiştir. Bkz. Kandemir, *age.*, c. II, s. 535; Kādī İyâz, *eş-Şifā bi-Ta'rifi Hukūki'l-Mustafā*, c. II, s. 235. Hadis, tefsir, fıkıh, kelām, dil, edebiyât ve tarih sahasındaki eserleriyle ünlü olan ve . Kutebī diye de anılan Ebū Muhammed Abdullah ibni Müslim ibni Kuteybe ed-Dineverī, 276/889'da vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. I, s. 519.

²⁷⁶¹ “Senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkında sen bize sor.”

²⁷⁶² “Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize sor: Rahmān'dan başka kulluk edilecek ilāhlar var etmiş miyiz?” Zuhrūf 43/45.

²⁷⁶³ “İyi bilin ki, halis din yalnız Allah'ındır. O'nu bırakıp da başka dostlar edinenler, “Biz onlara sadece, bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz” diyorlar. Şüphesiz Allah, ayrılığa düştükleri şeyler konusunda aralarında hüküm verecektir. Şüphesiz Allah, yalancı ve nankör olanları doğru yola iletmez.” Zümer 39/3.

Hattā²⁷⁶⁴ ﴿وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِّن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ nazm-ı i‘cāz-
 karınince kavm-i cehālet-revmin risālet-i Resūl-i Mükerrrem'e ikrārı nā-bedīdār ise
 daḥi şūret-i ḥaḳḳāniyyeti ‘aks-endāz-ı ṭaviyyetleri ve şıdḳ-ı nübüvveti muḥāt-ı ‘ilm ü
 dirāyetleri idigi²⁷⁶⁵ ﴿فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ ‘ibāretiyle cilve-nümā ve kemā-teḳaddem fi'l-
 (170a) āyati's-sābıka zümre-i mümterine berāy-ı icābet Cenāb-ı Risālet-me’āba
 vürūd-i emr-i ‘Ālī-Ḥazret murād^(N185b) idigine şadr-ı āyet-i i‘cāz-gāyetde²⁷⁶⁶ ﴿أَفَعَيِّرَ اللَّهُ﴾
 ﴿أَبْنَعِيَ حَكَمًا﴾ kavlı-ı şerīfī pīrāye-baḥşa-yı delāletdir. Keyfe lā? Şān-ı ma‘ālī-nişān-ı
 Cenāb-ı ‘İsā-yı sa‘ādet-resāda²⁷⁶⁷ ﴿أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ﴾ nazm-ı i‘cāz-sicmi
 ma‘a'l-‘ilmi ‘alā ‘adem-i ḳavliḥi cilve-ger-i mināşsa-i nüzūl ve tenzīlinden murād
 redd-i ḳā’ilīn-i cehālet-nihād idügi kavlı-ı maḳbūldur. Yāḥud²⁷⁶⁸ ﴿فَإِنْ كُنْتَ فِي شكٍّ﴾ naşs-ı
 celālet-ḳaşşının ma‘a-taḥaḳḳuḳ-ı ‘ademi’s-şekk-i bürüzü izdiyād-ı ṭuma’nīnet ve
 taḥşīl-i yaḳīni talebden kināyet olup yāḥud Cenāb-ı Risālet-me’ābın efḍaliyyet-i zāt-ı
 sa‘ādet-simātlarında şekk-endāzlıḳları şūret-nümā olursa neşr-i fezā’il-i ‘aliyye ve
 zıkr-i şemā’il-i seniyyeleri zīver-baḥş-ı suṭūr-ı kütüb-i ḳadīme olmaḡın berāy-ı iḳān
 su’alle me’mūriyyetlerin beyān mūrād idigi daḥi menḳūl-i ba’zı fuḥūldur. Ve ‘inde
 Ebi'l-‘Ubeyde²⁷⁶⁹ şaḥīfe-i ḥatır-ı ḡayrdan ḥakk-i nokṭa-i şekk içün Zāt-ı Risālet-
 perverleri emr bi's-su’ālīn maḫarı idigi menḳūl-i güzīdedir. Ve kezālik nazm-ı dil-
 ārā-yı²⁷⁷⁰ ﴿حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا﴾ mefhūm-ı i‘cāz-merkūmuyla daḥi
 müdde‘ā-yı ‘işmet-i enbiyā intikāz-pīrā^(L275b) degildir. Zīrā enşār-ı enbiyādan
 sebḳat-sāz olan mevā’id-i intişārın incāzı nā-bedīdār olmaḡın ḡıbbe'l-iyās ‘ani’l-

²⁷⁶⁴ “Size Kitab’ı (Kur’an’ı) hak olarak indiren O iken ben Allah’tan başka bir hakem mi arayacağım?” (de). Kendilerine kitap verdiklerimiz de onun, Rabbin katından hak olarak indirilmiş olduğunu bilirler. O hâlde, sakın şüphecilerden olma.” En‘ām 6/114.

²⁷⁶⁵ “...O hâlde, sakın şüphecilerden olma.” En‘ām 6/114.

²⁷⁶⁶ “Size Kitab’ı (Kur’an’ı) hak olarak indiren O iken ben Allah’tan başka bir hakem mi arayacağım?” (de). Kendilerine kitap verdiklerimiz de onun, Rabbin katından hak olarak indirilmiş olduğunu bilirler. O hâlde, sakın şüphecilerden olma.” En‘ām 6/114.

²⁷⁶⁷ “Allah, kıyamet günü şöyle diyecek: “Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, Allah’ı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edinin, dedin?” İsa da şöyle diyecek: “Seni bütün eksikliklerden uzak tutarım. Hakkım olmayan bir şeyi söylemem, benim için söz konusu olamaz. Eğer ben onu söylemiş olsaydım, elbette sen bunu bilirdin. Sen benim içimde olanı bilirsin, ama ben sende olanı bilemem. Şüphesiz ki yalnızca sen gaybları hakkıyla bilersin.” Mâide 5/116.

²⁷⁶⁸ “Eğer sana indirdiğimiz şeyden şüphe içinde isen, senden önce Kitab’ı (Tevrat’ı) okuyanlara sor. Andolsun ki, sana Rabbinden hak gelmiştir. O hâlde, sakın şüphe edenlerden olma!” Yûnus 10/94.

²⁷⁶⁹ Tam adı Ebû Ubeyde Ma’mer ibni’l-Müsennâ olup 209/824’de vefat etmiştir.

²⁷⁷⁰ “Nihayet peygamberler ümitlerini kesecek hâle gelip yalanlandıklarını düşündükleri sırada, onlara yardımımız geldi de, böylece dilediğimiz kimseler kurtuluşa erdirildi. Azabımız ise, suçlular topluluğundan geri çevrilemez.” Yûsuf 12/110.

muntaşırın kizb-i mezbûrın müstebîn idigi mü'eddâ-yı nazm-ı mübîndir. Felâ-cerem havâşş-ı 'ibâddan olan efrâd-ı emcâd-ı ma'âlî-ittihâdın şân-ı vaḥdâniyyete şe'n-âver olan mü'eddâdan tenezzüh-künânlıkların muḥber ve Cenâb-ı Şıddîka-i Kübrâ raḍıya'llâhu 'anhâdan inbâ-yı ekâbir ile vürüd zâhir olan eşer-i şihḥat-perver²⁷⁷¹ 'inde'l-fuhûl qarîn-i telaḳḳî bi'l-ḳabûl ve muḥtâr-ı ekşer-i müfessirîn-i fezâ'il-meşmûldür. Ve 'inde ba'zı'l-kibâr zamîr-i kelime-i ظَنُّوا etbâ' ve ümem-i enbiyâ-yı kirâma râci' ve ḳavl-i mezbûr ihtiyâr-kerde-i İbn-i 'Abbâs-ı fezâ'il-istînâs olup Neḥa'î ve İbn-i Cübeyr ve emsâl-i kirâmlarından niçe be-nâmıñ daḥi rehîn-i telaḳḳî bi'l-ḳabûlleridir. Felihâzâ feth-i kāf ile كَذَّبُوا muḥtâr-ı Mücâhid'dir. Binâberîn ḳırâ'at-ı şâzze ile taḥdîş-i ḥâtır-ı evhâm-me'âsir zümre-i 'ulemâya nâ-sezâ olmağın bu taḥḳîḳden mâ-'adâ ba'zı aḳvâl-i za'îfeyi işgâ ile ḥazarât-ı enbiyâ-yı kirâma isnâd mâ-lem-yekûn min külli'l-vücûh nâ-resîde-i ḥayyiz-i cevâz ü sedâddır. Binâ'en 'aleyh ibtidâ-yı bürûz-i vaḥy-i firûzda Cenâb-ı Risâlet-me'âbdan ḥiṭâben li-Ḥadîceti'l-Kübrâ²⁷⁷² (خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي) manṭûḳ-ı dil-ârâsınıñ mefhûm-ı şerâfet-pîrâsınca ba'de ru'yeti'l-meleki'l-münzel mâ-etâhu'llâh şekke maḥall olmağdan zimmet-i Nebeviyye berâ'at-muḥteviyye olmağın maḥmil-i kelâm-ı Nebevî muḳâvemet ma'a'l-melek bîrûn-ı râtibe-i ḳuvvet-i beşeriyye idigin inhâ ve taḥammül-i a'bâ-i Risâlet (170b) bâ'ış-i tezelzül-i bâl belki ḥazarât-ı enbiyâdan mâ-'adâya ḥurûc-ı rûhı muḳteżî bir ḥâl idügin inbâdır. Keyfe lâ? Ḥadîş-i mezkûr ba'de ru'yeti'l-melek zîver-baḥş-ı şudûr ve **Şaḥîḥ-i Buhârî**'de^(N186a) mersûm ve mezkûrdur. Yâḥud ḳable ru'yeti'l-meleki'l-münzel ilḥbâr-ı İlâhî ile manşıb-ı nübüvvete maḥall idikleri ma'lûmları olup min evveli'l-emr ru'yet-i 'acâyib-i umûr dehşet-endâz-ı Zât-ı mekârim-mevfûrları idigin beyân içün pîrâye-baḥş-ı şudûrdur. Ḥattâ ol Seyyidül-Ebrâr mazḥar-ı selâm-ı aḥcâr u eşcâr ve vaḥy-i menâmîye medâr ve mübeşşerât-ı 'adîde ile bülend-i'tibâr idikleri merviyi-i kibârdır.²⁷⁷³ Felihâzâ ṭuruk-ı rivâyetden ba'zı ṭarîḳde cilve-gerdir ki mebâdî-i bi'set-i Nebeviyye vaḥy-i menâmî ile şûret-nümâ ve te'nîsen li-ḳalbihi'n-nefis ḳable'z-zuhûr manzûrları olan umûr mir'ât-i zâhirde^(L276a) rû-nümâ olacaḳ nukûş u şuver olmuşdur ki bünye-i beşeriyye bi'l-bedâhe ru'yet-i ḥavâriḳ-ı 'adâta nâ-müteḥammil olmağın şey'en-fe-şey'en vürüd-ı emr-i Rabbânî mâ-bihîl-istînâs-ı Resûl-i Şamedânî'dir.

²⁷⁷¹ Buhârî, Ehâdisü'l-enbiyâ 19, nr. 3389; Tefsîr 2/38, 12/6, nr. 4524-4525, 4695.

²⁷⁷² "Kendimden korktum."

²⁷⁷³ Tirmizî, Menâkıb 6, nr. 3626; Dârimî, Mukaddime 4, nr. 21.

Hattâ Cenâb-ı Şiddîka-i Kübrâ rağıya'llâhu 'anhâ rivâyetiyle şübüt-pîrâdır ki bed'-i vahy-i Nebevî ru'yâ-yı şâdika ile şüret-nümâ ve ba'de hâzâ tenhâ-nişînî muhtâr-ı tab'-ı güzîni olup ba'dehü Gâr-ı Hîrâ-yı şerâfet-ârâda mecî-i Hakk ile bâlâ-resâ bürüz-i zamîr-i vahy ile zühûr-ı bi'setleri ihyâ-sâz-ı 'ibâd-ı şâfi-nejâd olmuştur. Felâ-cerem İbn-i 'Abbâs-ı fezâ'il-istînâs rivâyetince Cenâb-ı Hâzret-i Seyyidü'l-Enâm'ın harem-serây-ı Mescidü'l-Harâm'da 'alâ hâze'l-kavl on beş sâl-i sûtûde-me'âl ve ber-kavl-i şahîh on üç sene-i şerâfet-me'inne bang-i Cibrîl-i bâhirü't-tebcîl sâmi'a-zîb-i şerâfet-firîbi olup yedi sene miqdârı dağı nûr-ı 'âlem-fürûz-i hâmil-i vahy-i firûzı ru'yet ile qarîru'l-'ayn-ı behcet ve zâhiren müşâhedeleri nâ-peydâ iken kemâ-tekaddem bürüz u zühûr-ı vahy ile nûrâniyyet-bağş-ı 'âlem olup süy-ı dil-cüy-ı Medîne-i Münevvere'ye sa'âdetle hicretlerine degin Harem-i Mekke'de 'alâ hâzihi'r-rivâye heşt sâl²⁷⁷⁴ ve 'alâ rivâyeti's-shâhiha fi's-şurûh on üç sâl erîke-nişîn-i şadru's-şudûr-ı teblîğ-i ahkam-ı Rabbânî olmuşlardır. Vekezâlik ba'zı fuḥûl-i fezâ'il-iltişâkdan rivâyet-kerde-i İbn-i İshâk'dır ki gâr-ı şerâfet-medâr-ı küh-ı Hîrâ'da mücâveret ve tenhâ-nişîn-i vahdet iken eşnâ-yı istiğrâk-ı vuşlat-mesâklarında Hâmil-i vahy-i mübîn ya'nî Cibrîl-i Emîn şeref-bağş-ı nüzûl ve ilbâs-ı libâs-ı bi'set ile manşıb-ı nübüvvet ve risâlete vuşûllerinde İkrâ' sûre-i kerîmesinin evâ'ilin ityân ve ²⁷⁷⁵(ما انا بقارئ) cevâbıyla Cenâb-ı Hayru'l-Beşer'in i'tizârı tâbân olduĢda şerh-i şadr ile metn-i sîne-i hüdâ-sekîneleri mişâl-i nûrun-'alâ-nûr âyîne-i 'âlem-nümâ-yı şu'ûr olmaĢın sûre-i kerîme-i i'câz-pîrâ şahîfe-i laṭife-i tab'-ı nazîflerinde masṭûr **(171a)** olup ba'de inşirâfi'l-meleki'l-celîl bîdâr ve suṭûr-ı menkûşeyi ^(L276b) tezkâr buyurduĢları kütüb-i siyerde mezkûrdur. Hattâ cehele-i Kureyş'in dergâh-ı Nübüvvvet-penâhlarına isnâd-ı şî'r ü cünûn ^(N186b) bâbında şüret-nümâ olan aqvâl-i şahîfeleri ol ân 'aks-endâz-ı mir'ât-i bâl-i şafvet-iştimâlleri olmaĢın buĢz-ı şî'r ü cünûn pîş-gâh-ı sa'âdet-penâhlarında huşûl-maḳrûn olup kemâl-i ğayretlerinden fî-mâ-ba'd cilve-ger-i minâşsa-i vuḳû' olan vahy ü tenzîli cehele-i Kureyş'e inbâ etmemekle gâhî 'âzim ve gâh şâhiḳ-ı cebelden ilḳâ-yı nefis-i nefislerine câzim iken şavb-ı rif'at-evb-i âsumândan ²⁷⁷⁶(يَا مُحَمَّدَ أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ وَأَنَا جَبْرِيلُ) nidâ-yı celîli resîde-i sâmi'a-i nebeviyyeleri olmaĢın süy-i dil-cüy-i âsumâna medd-i bâşıra-i nigâh

²⁷⁷⁴ Müslim, Fezâil 123, nr. 2353; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 312.

²⁷⁷⁵ "Ne okuyayım?"

²⁷⁷⁶ "Yâ Muhammed! Sen Allah'ın Resûlü'sün, ben de Cebrail'im." İbni İshâk, **es-Sîre**, s. 120-121; İbni Hişâm, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, c. I, s. 202.

buyurduklarında müteşekkilen bi-şekli'l-beşer Cibrîl-i emânet-âver manzûr-ı nazar-ı ma'âlî-güsterleri olduğu ilâ âhiri'l-ḥadîs menkûl-i nefîs-i şîḥḥat-perverdir. Pes evvel şadr-ı mezkûrda mürûr eden rivâyet kable ru'yeti'l-meleki'l-celîl ve kable iḥbârî'llâhî'l-Meliki'l-Cemîl rû-nümâ olup nübüvvet ve risâlet ile ıstıfâları ma'lûm-ı ṭab'-ı muşaffaları olmaksızın ru'yet-i umûr-i dehşet-efzâ²⁷⁷⁷ (لَقَدْ خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي) maḳûl-i nefîsiniñ şudûrına mebnî olmuştur. Vâkı'â ol Tenhâ-nişîn-i ḥalvet-ḥâne-i kurbet u ıstıfâ şadr-pîrâ-yı ğâr-ı şeref-medâr olmağla vahdeti ihtiyâr buyurmuş-iken istimâ'-ı nidâdan dehşet-pîrâ idiklerin Ḥazret-i Ḥadîcetü'l-Kübrâ raḍıya'llâhu 'anhâya naklile istînâs-peymâ olmaları ḥadîs-i 'Amr bin Şuraḥbîl'den²⁷⁷⁸ daḥi mefhûm idigi mü'eyyid-i müdde'â-yı sebkat-mevsûmdur.²⁷⁷⁹ Ḥattâ Ḥammâd bin Seleme'den rivâyet-i müsellemedir ki ol Pîrâye-baḥş-ı çemen-şuffe-i risâletin Cenâb-ı Ḥadîcetü'l-Kübrâ'ya istimâ'-ı şavt ve ru'yet-i zav' ile kendülere cîlve-ger-i minâşsa-i ḥuşûl olan ḥâlet-i rehînetü'l-'ibreti ḥikâyetden murâd-ı şerîfleri cünûna nisbetden teḥâşî-peymâlıkların inbâ idigi tesliyet-i Ümmü'l-Mü'minîn'e maşdar olduklarından hüveydâdır.²⁷⁸⁰ Felâ-cerem bu ḥaber-i cezîl 'alâ taḳdîr-i şîḥḥatihî kable likâ'i'l-melek ve kable iḥbârî'llâh zîver-ârâ-yı şudûr idigiyle te'vîl olunup Ḥâmil-i vahy-i mübîniñ bürûzundan soñra dergâh-ı Risâlet-penâhları simât-ı reyb ü şekden müberrâ ve risâlet ü ıstıfâların beşâret-peymâ olan vahy-i celâlet-ârâ ile²⁷⁸¹ (L277a) şâ'ibe-i imtirâdan tenezzüh-pîrâ idikleri mecma'un 'aleyh-i ecille-i 'ulemâdır.²⁷⁸² Vâkı'â rivâyet-kerde-i İbn-i İshâk-ı fezâ'il-mesâk üzre ol Nûr-ı Dîde-i 'Âlem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellemiñ nübüvvet ve risâletleriyle çeşm-i kevneyn qarîru'l-'ayn olmazdan muḳaddem Mekke-i Mükerrreme'de işâbet-i 'ayndan ruḳye buyurdukları muḳarrer iken kuḥlûl-cevâhîr-i nübüvvet ve risâlet ile tenvîr-i bâşıra buyurduklarından soñra işâbet-i 'ayndan tevaḳḳî için ol Seyyid-i Kevneyn'i Cenâb-ı Ḥadîce-i Kübrâ'nıñ tedâvî-i ruḳâye terġîbi 'adem-i ḳabûllerine qarîn olmuştur. Ḥattâ mecî-i Cibrîl-i bâhirü't-tebcilde Cenâb-ı Ḥadîcetü'l-Kübrâ'nıñ keşf-i re'sle kâdim-i şerâfet-

²⁷⁷⁷ “Kendimden korktum!”

²⁷⁷⁸ Rivâyetleri **Sünen-i İbni Mâce** dışında **Kütüb-i Sitte** de yer alan ve sika muhaddislerden olan Amr ibni Şuraḥbîl'in çok namaz kıldığından dolayı dizlerinin nasır tuttuğu rivayet edilmektedir. 63/683'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 542.

²⁷⁷⁹ Beyḥakî, **Delâilü'n-Nübüvve**, c. II, s. 158.

²⁷⁸⁰ Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, I, 312.

²⁷⁸¹ vahy-i celâlet-ârâ ile: i'lâm-ı Cenâb-ı Rabb-i 'Allâm'dan N.

²⁷⁸² İbni İshâk, **es-Sîre**, s. 124.

müşâdimiñ melek idügin imtiḥānı medār-ı iz‘ānı olmağ-ıçün şüret-nümâ ve taḥkîk-i emr-i nübüvvetlerin kendi vicdânında ḥuşûl-i ikân ve taḥşîl-i (171b) itmînân için idigi isnâd-ı irtiyâb ilâ zâlike'l-Cenâb'ıñ ‘adem-i cevâzına ^(N187a) delâlet-âver ve Ḥadîce-i Kübrâ'nıñ daḥi emr-i merķūma mübâdereti tavşiye-i Varaḳa bin Nevfel ile şüret-güster idigi esânîd-i mezkûre fî aṣli'l-kitâb ile rivâyet-kerde-i Şıddîka-i şerâfet-perverdir.²⁷⁸³ Keyfe lâ? Cenâb-ı Seyyidetü'n-Nisâ, Ḥazret-i Resûl-i sa‘âdet-resâdan mecî-i Ḥâmil-i vahy-i mübîni recâ-mend-i iḥbâr ve Cenâb-ı Seyyidü'l-Ebrâr daḥi sūy-i dil-cûlarında ku‘ūd-ı şerâfet-âlûd-i Cenâb-ı Ḥadîce-i ‘işmet-nümûda ruḥşat ve kemâ-teḳaddem resm-i emr-i imtiḥānı ri‘âyet buyurduğu ilâ âhiri'l-ḥadîşi'n-nefis inbâ-kerde-i İbn-i Ebî Ḥakîm-i²⁷⁸⁴ fezâ'il-enîsdir. Ḥattâ ba‘de hâzihi't-tecrûbe kâdim-i şerâfet-müşâdimiñ Nâmûs-i Ekber idigi ‘inde Ḥadîcetü'l-Kübrâ taḥakkuḳ-nümâ olmağın rûy-i dil-cûy-i telakḳîleri burḳa-puş-i qabûl-i imân ve dergâh-ı Nübüvvet-penâha emr-i ḥatîr-i risâletlerin tebrik ve beşârete dâmen be-meyân olmuştur.²⁷⁸⁵ Pes vaz‘-ı merķūm Cenâb-ı Ḥadîce-i şerâfet-mevsûmdan kendüye taḥşîl-i teyakḳun için rû-nümâ olup Cenâb-ı Risâlet-penâha vuḳû‘-ı reybden nâşî olmadığına emr-i mezkûruñ imân-ı Seyyidetü'n-Nisâ'ya sebebiyyeti delâlet-ârâdır. Felâ-cerem bürûz-i fetret-i vahy ^(L277b) ile vuḳû‘-ı ḥüzn-i Nebevî ve şâhiḳ-ı cebelden ḳaşd-ı ilkâ-yı nefis-i nefis-i sa‘âdet-muḥtevî ‘alâ taḳdîr-i şîḥat-i ḥaberi'r-râvî şahîfe-i nazîfe-i ḥatîr-ı ḥatîr-i Muṣṭafâvî'de vaz‘-ı nokṭa-i şekk ü reybden nâşî olmayup Ḳur‘ân-ı münzeli tekzîb-i ḳavmi ḥatîr-ı ḥatîr-i hüda-maṣîrlerine ıztırâb-revm idiginden nâşî cilve-ger olması ²⁷⁸⁶ (فَلَعَلَّكَ بَاجِعٌ نَّفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا) fermûde-i celâlet-âşârından mefhûm idiginden mâ‘adâ kemâ-sebaḳa mine't-te‘vîl ḳable ru‘yeti'l-meleki'l-celîl maḳûl idigi aṣl-ı müdde‘â-bihe mübâyenet-pîrâ degildir. Zîrâ cehele-i Ḳureyş'iñ cem‘iyyet-gâh-ı Dâru'n-Nedve'de şân-ı Nebiyy-i Zîşân'a ‘alâ zu‘mihimi'l-bâtıl şe'n-âver olmağ-ıçün ‘uḳd-âver-i meclis-i meşveret ve dergâh-ı risâlet-penâhlarına siḥri nisbet etmeleri teheyyüc-sâz-ı ḡayret-i ṭab‘-ı ‘âlî-menziletleri olmağın tezemmül fi's-şiyâb ile tedeşşürleri eşnâsında ²⁷⁸⁷ (يَا أَيُّهَا الْمَرْمِلُ) ve (يَا أَيُّهَا)

²⁷⁸³ Ebû Nuaym, *Delâilü'l-Nübüvve*, c. I, s. 217, nr. 164; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, c. II, s. 152.

²⁷⁸⁴ Tam adı İsmâil ibni Ebî Ḥakîm olup Ömer ibni Abdilazîz'in hilâfeti zamanında onun kâtipliğini yapmıştır. 130/748'de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 545.

²⁷⁸⁵ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, c. II, s. 152.

²⁷⁸⁶ “Demek sen, bu söze (Kur‘an’a) inanmazlarsa, arkalarından üzülererek âdeta kendini tüketeceksin!” Kehf 18/6.

²⁷⁸⁷ “Ey örtünüp bürünen (Peygamber)!” Müzzemmil 73/1.

²⁷⁸⁸﴿الْمَدِينَةِ﴾ tenzîl-i celîliyle me'mûriyetleri ber-minvâl-i rivâyet-i Câbir bin 'Abdullâh muşahhah-ı te'vîl-i sâbık idigi bî-iştibâhdır. Yâhud bürûz-i fetret-i vahyiñ sebebin Zât-ı Risâlet-simâtlarına isnâd ve bu ıztırâb ile ilkâ-yı nefse kıble ta'ayyün-i 'ademül-cevâz kaşd-endâz olmaları te'vîli dahî mir'ât-i hâtır-ı hâtîr-i Nebevî'den gubâr-ı reyb ü şekki izâle-sâzdır. Hattâ bu te'vîl kışsa-i Hâzret-i Yûnus-ı pür-tebcîle 'adıldır ki haşyet-i tekzîb-i kavm-i mev'ûdül-'azâb ile terk-i diyâra şedd-i niṭâk buyurup ²⁷⁸⁹﴿فَطَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ﴾ mişdâk-ı ^(N187b) i'câz-mesâkıncı meslek-i füşhat-peymâlarında taẓyîk ve taḳtîrden recâ-mend-i rehâ oldukları hâlde hatve-peymâ-yı tayy-i feyâfî-i zemîn buyurmuşlardır. Yâhud Cenâb-ı Hallâk-ı Zül-Minne hûsn-i (172a) zann ve 'azîmetleri te'ab-efken olmamağı recâ yâhud şahîfe-i 'ilm-i ezelîde ihtimâl-i 'adem-i taḳdîr-i te'ab mülâhazasıyla terk-i diyârı temennâ yâhud gâdaben li-kavmihî maḥmil-bend-i zehâb olduklarına 'adem-i terettüb-i iḳâb melhûzları yâhud nazm-ı mübîn-i merḳûm ma'nâ-yı istifhâm-ı inkârî üzre mü'evvel ve zehâb-ı Cenâb-ı Yûnus-ı 'âlî-cenâbîñ sebebi ^(L278a) kavmine gâzabı idigin inbâya medâr-ı ekmel olup zâhir-i hâl-i sa'âdet-me'âllerine vârid olan su'âlî berây-ı izâle ve ol Nebiyy-i kâmil taḳarrur-i ḳudret-i İlâhiyye'yi hâşâ câhil idigin men'a imâle olmak vücûh-ı te'vîl-i âyet-i celîldendir. Hattâ ²⁷⁹⁰﴿إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا﴾ nazm-ı mübînî kavm-i cehâlet-revmine gâdbân idikleri sebep-i zehâbları idigin i'lân eylediği rivâyet-kerde-i İbn-i 'Abbâs-ı feẓâ'il-bünyân ve muhtâr-ı Daḥḥâk-ı faẓîlet-iḳtirândır. Zîrâ muḡâdabe bi'r-Rabbî'l-Müte'âl maḥẓ-ı ḍalâl olmağla İslâmiyâna nâ-sezâ olan a'mâl-ı ḥazarât-ı enbiyâ-yı kirâma bi-tarîḳi'l-evlâ nâ-şâyân idigi bî-kîl ü ḳâldır. Yâhud fermûde-i mükerreme-i merḳûmede zîver-pîrâ-yı şahîfe-i tenzîl olan gâzab istiḥyâ 'an tekzîbi'l-kavmden 'ibâret olmağla te'vîl olunup yâhud kavm-i cehâlet-revminiñ Zât-ı Nübüvvet-simâtlarına sū-i kaşdıdan hirâsları sebebiyle ḡurbet-istînâs olmaları kemâ vuride fi'l-hâber cümle-i te'vîlâtıdan idigi maḥallinde muḥarrerdır. Ve kezâlik bu bâbda maḳûl-i ba'zı te'vîl-pîrâyândır ki berây-ı tevḥîd-i Zât-ı Bârî vürûd-ı emr-i

²⁷⁸⁸ “Ey örtünüp bürünen (Peygamber!)” Müddessir 74/1.

²⁷⁸⁹ “Zünnûn'u da hatırla. Hani öfkelenerek (halkından ayrılıp) gitmişti de **kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı**. Derken karanlıklar içinde, “Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum” diye dua etti.” Enbiyâ 21/87.

²⁷⁹⁰ “Zünnûn'u da hatırla. **Hani öfkelenerek (halkından ayrılıp) gitmişti** de kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken karanlıklar içinde, “Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum” diye dua etti.” Enbiyâ 21/87.

beyân-ı ‘aded şîfat-ı istiğfâr-ı mümecced olup “ğayn”ın kaydı olmadığı zâhir ve ol vaşf-ı bâhir benî nev’-i beşer feterât-ı nefis ve ğafelât-ı bâlden mübâderet-sâz-ı ezkâr ve müşâhede-i dîdâr ile tena‘um-dişârlığa müdâvemet-güster olamadığına işâret ve Cenâb-ı Erîke-tırâz-ı risâletîñ muķāsât-ı beşer ve siyâset-i ümmet-i sûtüde-eşer ve mu‘ânât-ı âl-i şerâfet-me’âl ve muķâvemeti’l-veliyy ve’l-‘adüvve iştigâl ile taḥammül-i a’bâ-i risâlet ve ḥaml-i emânet eşerinde tã‘at-i Rabb-i Müte‘âl ve ‘ibâdet-i Ḥâlîķ-ı bî-zevâle mübâderetleri rütbe-i ğâyete resîde iken istiğfârları ta‘lîmen li’l-ümmeti’l-merḥûme bedîdâr olmuşdur. Zîrâ Cenâb-ı Bâlâ-nişîn-i erîke-i risâlet ve Ḥatm-ârâ-yı defter-i bi’şetiñ ‘inde’l-Meliki’l-Ekrem tırâz-ı râtibe-i ma‘rifetu’llâh olmaķda etemm olmaları ile erfa’-ı ‘ibâdu’llâh idikleri müsellemler olup²⁷⁹⁷ sümüvv-i derece ve kırbet-i menziletleriniñ lâzimesi olan teferrüd bi-müşâhedeti’l-cemâl ve qalben ve qâleben iķbâl ile’l- (L^{279a}) Meliki’l-Müte‘âl bi’n-nisbeti ilâ sâ’iri’l-aḥvâl kendülere erfa’ ḥâldir. Felihâzâ medâr-ı zevķ-i fu‘âd-ı sa‘âdet-nejâdları ḥâlî umûr-ı sâ’ire ile iştigâlle kendüleri işğâl etmesi bi’n-nisbeti ilâ maķâmihî’l-celîl rütbe-i inhîfâza tenzîl buyurduķları bâ’iş-i istiğfâr-ı cemîlleri idigin takrîr içün ḥadîs-i mezbûr mesbûķ-i qâleb-i ta’bîr buyurulduķı bu te’vîl-i ḥatîri aḥsen ve eşher te’vîlât-ı muḥarrere idigi şîḥḥat-maşırdır. Ḥattâ fuḥûlden niçe mehere-i kirâm ḥavl-i te’vîl-i mezkûra ihtimâ ve kırb-ı ma’nâ-yı maķşûda intimâ ile şûret-dâde-i cemâl-i ma’nâ olmayup bi-‘aynihî şâḥib-i kitâbîñ te’vîl-i **Şifâ**-âmîziñ ityânla rûy-i ‘arûs-i ma’nâ-yı murâddan keşf-i ğitâ-yı aĝlâķa dest-res olmadıķların (N^{188b}) mü’ellif-i fezâ’il-bünyân beyân etmişdir. Pes ‘alâ hâze’t-te’vîl tarîķ-ı teblîĝ-i aḥķâm-ı İlâhiyye’den mâ-‘adâda ol Server-i Enbiyâ’ya ‘urûz-ı sehviñ egerçi cevâzı rû-nümâdır, lâkin şâf-tıynetân-ı meşâyıḥ-ı şûfiyyeden ba’zı tã’ife ol sâḥa-i menî’iñ muṭlakâ isnâd-ı sehv-i nisyândan berâ’t-künânlıĝın da’vâ ve bâ’iş-i istiğfâr-ı Nebevî emr-i ümmet-i rahmet-muḥtevîdir ki şefķaten lehum aḥvâlleri resîde-sâz-ı bâl-i sa‘âdet-iştimâlleri olduķça istiğfârlarına iştigâlle re’fet-dişâr idikleriyle te’vîl-i ḥadîs-i sâbıķa mübâderet-peymâ ve şûret-i ğaşeyânda cılve-künân olan “ğayn” **فَأَنْزَلَ اللَّهُ** ²⁷⁹⁸ **فَهْوَ** feḥvâ-yı celîlü’ş-şânınca vaķâr ve sekînetden ‘ibâret ve istiğfârları

²⁷⁹⁷ Nitekim Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz bir ḥadîs-i şerîfinde “İçinizde Allah’ı en iyi bilen ve O ’ndan en çok korkan benim” buyurmuştur. (Hâķim, **el-Müstedrek**, c. I, s. 647, nr. 1742).

²⁷⁹⁸ “Eğer siz ona (Peygamber’e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke’den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada

izhâr-ı ‘ubûdiyyet ve iftikâr ilâ Cenâbi'l-‘İzzet'den kinâye idigin iddi‘â etmişlerdir. (173a) Hattâ ‘inde İbn-i ‘Aṭâ istiğfâr ve isnâd-ı ğıṭâ ol Kâşifü'l-gummeden ta‘lîmen li'l-ümme şüret-nümâ ve ‘inde sâ‘iri'l-‘ulemâ zümre-i ümmetlerine dâ‘imâ beyne'l-havf ve'r-recâ zemîn-i itâ‘atde pâ-ber-câ ve vürüd-i emniyyete iğtirârdan ihtirâzların ibrâz içün istiğfârları cılve-perdâzdır. Yâḥud ²⁷⁹⁹﴿أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا﴾ ḥadîs-i şerîfî mefhûm-ı münîfince şükren li'llâhi'l-Ġaffâr sübḥa-şümâr-ı istiğfâr ve beyân-ı ḥaşyet ve ‘ubûdiyyet ile mülâzemet-pîrâ-yı ‘ibâdet-i Cenâb-ı Settâr idiklerin iş‘ârdır. Felâ-cerem ba‘zı tûruk-ı rivâyetde ²⁸⁰⁰﴿إِنَّهُ لَيَغَانِ عَلَى قَلْبِي فِي الْيَوْمِ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ﴾ ḥadîs-i şerâfet-pîrâsının vech-i ahîr ^(L279b) maḥmil-i şaḥîḥi idigi râtibe-tîrâz-ı zuhûrdur. Fe‘alâ-hâzâ zîver-pîrâ-yı şaḥîfe-i tenzîl olan ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ فَلَا﴾ ²⁸⁰¹﴿فَلَا تَسْأَلُنَّ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ﴾ ḥazret-i Nûḥ-ı bâhirü't-tebcilde şeref-baḥş-ı nüzûl olan ﴿فَلَا تَسْأَلُنَّ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ﴾ ²⁸⁰²﴿إِنِّي أُعْطِيكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ﴾ nazm-ı mübîniniñ tefsîr-i cemîli umûrlarında teşebbüh be-simât-ı câhilinden tenezzühe tenbîh murâd idigiyle te‘vîl olunup şîfat-ı cehle ittişâfa delâlet şüret-nümâ-yı âyîne-yi infihâm degil idigi ma‘lûm-ı ulî'l-elbâbdır. Keyfe lâ? Şadr-ı âyet-i bâ-hidâyet-i ²⁸⁰³﴿فَلَا تَسْأَلُنَّ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ﴾ fermûde-i mükerrermesi idigi meşhûd olmağla âyet-i i‘câz-perveriniñ mâ-ba‘di mâ-ḳabline maḥmûl olmak evlâ idigi aẓherdir. Zîrâ ibâḥa-i taleb ve su‘âl muḳarrer iken bi-ğayr-i izn mübâderet-güsterlikleri nehye maḳarr olup ‘adem-i ‘ilm ilâ sebeb-i helâki'l-ibn mebnâ-yı su‘âl ü niyâz ve ²⁸⁰⁴﴿إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ﴾ fermûde-i celâlet-iştimâli i‘lâm-ı sebeb ile ibrâz-ı nehy-i taleb idigi maḥkî-i Mekkî-i feẓâ'il-perdâzdır. Kezâlik ḥâl-i sa‘âdet-iştimâl-i Cenâb-ı Server-i Enbiyâ ‘aleyhi şerâyifü't-taḥâyâ daḥi simât-ı naḳşdan

bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, “Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber” diyordu. **Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş**, sizin kendilerini görmediğiniz birtakım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allah’ın sözü ise en yücedir. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Tevbe 9/40.

²⁷⁹⁹ “Allah’a çok şükreden bir kul olmayayım mı?” Buhârî, Teheccüd 6, nr. 1130, Tefsîr 48/2, nr. 4836; Müslim, Münâfikîn 81, nr. 2819.

²⁸⁰⁰ “Bazen kalbimi bir günde yetmiş defadan fazla çeşitli düşünceler kaplar. Ben de Allah’a istiğfâr ederim.”

²⁸⁰¹ “Eğer onların yüz çevirmeleri sana ağır geldiyse; bir delik açıp yerin dibine inerek, yahut bir merdiven kurup göğe çıkarak onlara bir mucize getirmeye gücün yetiyorsa durma, yap! **Eğer Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzere toplardı. O hâlde, sakın cahillerden olma.**” En‘âm 6/35.

²⁸⁰² “Allah, “Ey Nûh! O, asla senin âilenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. **O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim” dedi.**” Hûd 11/46.

²⁸⁰³ “...O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme...” Hûd 11/46.

²⁸⁰⁴ “...O, asla senin âilenden değildir...” Hûd 11/46.

Şer‘iyye’ye ‘adem-i cevāz-ı ıtlākından āgāh ve ḥabīr olmağla mü’eddā-yı ḥikmet-peżīr-i āyāt-ı i‘cāz-maşīr üslūb-i mezḳūr üzre mesbūk-i ḳāleb-i ta‘bīr buyurulması umūr-ı hidāyet-mevfūr-i Nebeviyye bi-tarīḳi’l-mūkāşefe ve’l-beyān Cenāb-ı Risālet-bünyāna teyessūr-i Melik-i Mennān ile i‘lān buyurulmağın ḥasebi’l-vürūd iblāğına bezl-i mechūd olunmamaḳ ḥükm-i ‘adem-i teblīğde idigin i‘lām murād olunmağla def‘-i irād olunmuşdur. Felihāzā ²⁸¹³ (وَاللّٰهُ يَعْصِيْكَ مِنَ النَّاسِ) nazm-ı i‘ānet-istīnāsı taḳviyyet-sāz-ı ḳalb-i Cenāb-ı Ḥayru’n-Nās’dır. Ḥattā berāy-ı izhāb-ı ḥavf u hirās-ı zemīn izhār-ı dīn-i mübīnde şebāt-ı ḳadem ile vaz‘-ı esās-ı teblīğ ihtimām için Cenāb-ı Kelīmu’llāh ile Ḥārūn-i sa‘ādet-maḳrūna ²⁸¹⁴ (لَا تَخَافَا) emr-i taḳviyyet-penāhı şedd-i ‘azd-i müdde‘āda kifāyet-sāzdır. Bināberīn ²⁸¹⁵ (وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَاوِيلِ) naşş-ı celīline ²⁸¹⁶ (إِذَا لَأَذَقْنَاكَ ضِغْفَ الْحَيَاءِ) nazm-ı i‘cāz-simātı imtişāl-i emr-i İlāhī’den ḡayrı bir ḡüne ḥālet tareyān-sāz-ı Zāt-ı Nebiyy-i sūtūde-ḥaşlet olmayacağı müte‘ayyin iken farazā şūret-i sāhile rū-nümā olursa ibrāz-ı cezānıñ daḥi bedīdārılığın iş‘ār ihtiyāren li’l-ümme bi-tarīḳi’l-ḥiṭāb ilā Kāşifi’l-Ġumme cilve-pīrā-yı nüzūldur. İmdi āyāt-ı i‘cāz-ḡāyāt-ı sābıḳadan daḥi şāhid-i ^(L.280b) ma‘nā-yı ḥuceste-cemāl bu vechile ‘arz-ı dīdār-ı me‘āl eyler ki ḥiṭāb-ı Nebevī’den murād-ı celālet-āşār ta‘zīmen li’n-Nebiyyi’l-Muḥtār zümre-i ümmeti ihtibārdır. Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Şānī: Ḥazarāt-ı ma‘ālī-simāt-ı enbiyā-yı kirāmıñ ba‘de teşrīfihim bi’n-nübüvve ‘işmet-penāh idikleri gibi ḳable’n-nübüvve daḥi zāt ve şıfāt-ı Bārī’ye ‘ilm-i tām ile ārāste ve şā’ibe-i naşş u cehāletden ‘işmet-peyveste idiklerin berāy-ı tefhīm zīver-bāḥş-ı şāḥife-i terkīmdir. Ma‘lūm-ı uli’l-elbāb ola ki mes‘ele-i merḳūme ‘inde ‘ulemā’i’l-ümme ihtilāf ile mevsūme olup ḳavl-i eşaḥḥ ve re’y-i aşveb ve encaḥ üzre simāt-ı naḳāyışdan ‘işmetleri muḳarrerdır. Keyfe lā? Zümre-i ‘aliyye-i nübüvvet-pīrāyān zīver-mehd-i cihān oldukları ān-ı şerāfet-iḳtirāndan rıḥlet-sāz-ı ‘ālī-serāy-ı cinān oluncaya degin nefehāt-ı tevḥīd ü imānı şemm ile ta‘tīr-sāz-ı meşāmm-ı cān ve envār-ı ma‘ārif-i behiyye ve eltāf-ı İlāhiyye’ye mazhariyyet ile semiyyü’ş- (174a) şān idikleri celā’il-i delā’il ile beyne’s-şübūt ve iḥbār-ı āşār-ı müte‘ādidetü’l-vürūd ile

²⁸¹³ “...Allah, seni insanlardan korur...” Māide 5/67.

²⁸¹⁴ “Allah, şöyle dedi: “**Korkmayın**, çünkü ben sizinle beraberim. İştirim ve görürüm.” Tâhâ 20/46.

²⁸¹⁵ (44-45) **Eğer (Peygamber) bize isnat ederek bazı sözler uydurmuş olsaydı**, mutlaka onu kudretimizle yakalardık.” Hâkka 69/44.

²⁸¹⁶ **“İşte o zaman sana, hayatın da, ölümün de katmerli acılarını tattırırdık.** Sonra bize karşı kendine hiçbir yardımcı bulamazdın.” İsrâ 17/75.

şihhat-men'ütdur. Hattâ müdde'â-yı muharrere berâhîn-i muḳarreresiyle bâb-ı sâni-i **Kitâb-ı Şifâ**'da mübeyyen ve müstened-i şerâfet-efkeni olan nuḳûl-i zîbende-medlûlûn her biri 'inde'l-fuḥûl rehîn-i telakkî bi'l-ḳabûl idigi müberhendir. Felâ-cerem müstedillinden ba'zî efdâl-şî'âr simât-ı naḳış ile ittisâm-ı teneffür-i ḳulûb-i enâma medâr ve ḥazarât-ı enbiyâ-yı kirâma incizâb-ı ḳulûb-i 'ibâd taḥaḳḳuḳ-bünyâd idigiyle enbiyâ-yı kirâmın şâ'ibe-i naḳâyışdan müberrâ idiklerine istidlâl etmiştir. Vâḳı'â cehele-i Ḳureys'in taḥdîş-i ḥâtır-ı hüda-me'âsir-i Nebvî içün fetḥ-i bâb-ı mekr ile müfteriyâta ḡamzlarında şafâ-yı mir'ât-i i'tikâdlarına vaz'-ı ḡubâr-ı ḳıl ü ḳâle 'adem-i tecâsürleri gibi ümem-i sâ'ireye ba's olunan berereye daḥi ümmetleriniñ bezl-i meḥûdları olan kâr-ı nâ-be-hencâr-ı cefâ ve ezâdan beytül-'aḳâyid-i ḥaḳḳâniyyet-mu'âhidlerine zerre miḳdârı tezelzül gelmediği şevâyib-i naḳâyışdan 'işmetlerine râtibe-tırâz-ı delâletdir. Hattâ mesâḡ-ı ḡüftâr-ı izdirâ-iştimâle imkân olsa ^(L281a) esnâ-yı taḥvîl-i ḳıblede ²⁸¹⁷ ﴿مَا وَلَهُمْ عَن قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا﴾ naşş-ı celîliniñ mü'eddâsından mâ-'adâ ḳıl ü ḳâl-i izdirâ-iştimâle tekdîr-i Nebvî'yi ḳaşd-endâz olamadıkları şihhat-i müdde'â-bihi dem-sâzıdır. Felihâzâ İmâm Ḳuşeyrî-i ²⁸¹⁸ fezâ'il-irtisâm "ḳulûb-i hidâyet-maḣḣûb-i enbiyâ-yı kirâmın kemâl-i şafvet ile ittisâmı aḥz-ı mîşâḳ ile müteḥaḳḳıḳ idigine ²⁸¹⁹ ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ﴾ fermûde-i mükerreremesi delîl-i celîldir" demiştir. Binâberîn ma'nâ-yı aḥz-ı mîşâḳ ḳable ḥilḳatihim rû-nümâ idigi ba'idü'l-mesâḳ olup ba'de ḥilḳatihim şüret-nümâ olmaḡla ḥilâfeti irâde mûcib-i ilḥâd idigin ifâde fâzıl-ı merḳûmuñ ḳarâr-dâdesidir. Keyfe lâ? Ḥazret-i Risâlet-me'âb 'aleyhi şerâyifü'l-Meliki't-Tevvâb'ın Cenâb-ı Cibrîl-i Emîn şaḳḳ-ı şadr-ı 'âlî-ḳadrına mübâdereti ve âyîne-i sîne-i hüda-sekînelerin iḥrâc-ı 'alaḳa ile taşfiye va ba'de ḡaslihî leb-rîz-sâz-ı imân ü ḥikmet olduğu ḥâl-i şıḡar-ı sa'âdet-eşerlerinde cilve-ger olup Cenâb-ı İbrâhîm 'aleyhi's-şalâtü ve't-teslîmiñ daḥi muḥâccesinde kevkeb ü şems ü ḳamere isnâd-ı Rubûbiyyeti 'inde ba'zî'l-'ulemâ sinn-i tuḫlûliyyetde şüret-nümâ ve ḳable lüzûmi't-teklîf rûşenâdır. Lâkin 'inde

²⁸¹⁷ "Birtakım kendini bilmez insanlar, **"Onları (müslümanları) yönelmekte oldukları kableden çeviren nedir?"** diyecekler. De ki: "Doḡu da, Batı da Allah'ındır. Allah, dilediği kimseyi doḡru yola iletir." Bakara 2/142.

²⁸¹⁸ Her üç nüshada da "İmâm Ḳuşeyrî" şeklinde imlâ edilmiş olup **Şifâ** ve şerhlerinde bu isim İmâm Ḳuşeyrî'nin oḡlu "Kādî Ebû Nasr Abdürrahîm el-Ḳuşeyrî" olarak kaydedilmiştir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. II, s. 570; Kādî İyâz, **eş-Şifâ bi-Ta'rifi Hukûkî'l-Mustafâ**, c. II, s. 259.

²⁸¹⁹ **"Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nûh'tan, İbrahim, Mûsâ ve Meryem oḡlu İsa'dan da. Evet biz, onlardan sapa sağlam bir söz almıştık."** Ahzâb 33/7.

huzzākî'l-'ulemā vaż'-ı mezkûruñ Cenāb-ı Sa'adet-peymâlarından tebkîten li-kavmihî şudûrı yâhud 'alâ tarîkî'l-istifhâmi'l-inkârî idigi dañi maħallinde maşûrdur. Zîrâ isnād-ı emr-i Rubûbiyyet'e kaşd-ı işrāk ber-taraf idigi (إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا (أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ) 2820 naşş-ı celîlül-'kaşşınıñ ma'nâ-yı celîli delîldir. Hattâ 2821 (وَأَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ الْأَقْدَمُونَ (76) فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِي إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ) (وَأَجْنُبْنِي) 2822 naşş-ı i'câz-fercâmı kat'â Cenāb-ı Hîllet-penâhıñ 'ibâdet-i kevâkib u eşnâmdan ve şâ'ibe-i evhâmdan berâ'atlerine (174b) güvâh-ı bî-iştibâh idigi 2823 (إِذْ جَاءَ رَبُّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ) naşş-ı i'câz-karîniyle müstebîndir. Fe-'alâ hâzâ şân-ı ma'âlî-nişân-ı Hâzret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâmda zîver-pîrâ-yı şahîfe-i (L281b) tenzîl olan 2824 (لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ) naşş-ı celâlet-âgîniñ te'vîl-i şerâfet-rehîni i'ânet-i Bârî yârî olmasa güm-kerde-i râh-ı hüda olmağda kavm-i dâlalet-karînine teşebbühden tenezzühlerin zımn-ı serd-i tahzîrde beyân-ı nazâr-ı işfâk idiklerin i'lândan mâ-'adâ zât-ı Hîllet-penâhlarıñ tâ ez-ezel simât-ı naķâyışdan 'işmet ile mükemmel oldıgıñuñ sübûtı cilve-pîrâdır. Binâberîn (وَقُلْ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ 2825 naşş-ı celîlde vukû'-ı lafz-ı 'avd ü ric'at tahdîş-sâz-ı hâtır-ı pür-fiñnat degildir ki kelâm-ı 'Arab-ı 'urebâ'da lafz-ı mezbûr pîrâye-bağş-ı ma'nâ-yı şayrûret ve mâ leyse lehu'l-ibtidâ bir hâlete tahavvûlden 'ibâret olmağ dañi müsta'mel idigi şân-ı erbâb-ı caħîmde vârid olan 2826 (عَادُوا حُمَاً) hadîş-i şerîfinde cilve-ger olan lafz-ı celîl-i "عَادُوا"/"ādū" kable hâzâ dâr-ı caħîmde 'adem-i keynûnetleri muķarrer olanlarıñ caħîm-i elîm maķarları idigin i'lâm ma'nâ-yı lâzımu'l-infiḥâm idiginden lâmi' ve Ümeyye bin Ebi's-Şalt'ıñ 2827 (فَعَادَا بَعْدَ أَبَوَالَا) mışra'ında dañi vâķi'dir. Pes lafz-ı dâlâlden şu'un-i tenezzüh-meşḥûn-i ḥazarât-ı

2820 "Hani babasına ve kavmine şöyle demişti: "Siz neye tapıyorsunuz?" Sâffât 37/85.

2821 "İbrahim, şöyle dedi: "Sizin ve geçmiş atalarınızın taptığı şeyleri gördünüz mü? Şüphesiz onlar benim düşmanımdır. Ancak âlemlerin Rabbi olan Allah, dostumdur." Şu'arâ 26/75-77.

2822 "Hani İbrahim demişti ki: "Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut." İbrâhîm 14/35.

2823 "Hani o, Rabbine temiz bir kalple gelmişti." Sâffât 37/84.

2824 "Ay'ı doğarken görünce de, "İşte Rabbim!" dedi. Ay da batınca, "Andolsun ki, Rabbim bana doğru yolu göstermezse, mutlaka ben de sapıklardan olurum" dedi." En'âm 6/77.

2825 "İnkâr edenler, peygamberlerine; "Andolsun, ya sizi yurdumuzdan çıkaracağız, ya da bizim dinimize dönersiniz" dediler. Rableri de onlara şöyle vahyetti: "Biz zalimleri mutlaka yok edeceğiz." İbrâhîm 14/13.

2826 "Kömüre dönmüşlerdi." Buhârî, İmân 15, nr. 22, Rikâk 51, nr. 6560; Müslim, İmân 302, nr. 183.

2827 "... sonra idrara dönüşen..." Beytin tamamı şöyledir: "Sen üstün ahlâkı, yüce sarayları olan cömert bir meliksin. Kalıcı pek değerli hediyeler verirsin. Sen; cömertliği, süte su karıştırarak misafirine ikrâm etmekten ibaret olan ve bu ikrâmı hemen idrara 'dönüşen' çöl Arapları gibi değilsin." Kandemir, age., c. II, s. 577.

enbiyâ-yı pür-mefâhîrde ma'nâ-yı mütebâdir murâd olunmadığı zâhir olıcak ضَالًّا²⁸²⁸ naşş-ı celâlet-müntedâsının dağı te'vîl-i celîli nübüvvetden dâl iken ni'met-i bi'sete ihtidâ olundıkların inbâ irâdesi baħr-ı 'ilmiñ sencîde-güheri Ebû Ca'fer Taberî'den menkûl-i dil-ârâdır. Ve 'inde ba'zı erbâbu'l-efdâl beyne ehli'd-đalâl neş'etleri eşnâsında pîrâye-baħşâ-yı hidâyet olmalarıyla rehîn-i iclâl ve taķdîr-i sedâdlarıyla irşâdları murâd idigi Süddî-i fezâ'il-perverden ve emşâl-i rehînetü'l-efdâllerinden menkûl-i mu'teberdir. Ve 'inde'l-âħarîn tarîķ-ı hidâyet-refîķ-ı şerî'ata sülûk ġayr-ı meslûk iken ihtidâları taķdîr-kerde-i Hudâ idigi murâd ve lafz-ı đalâlden bu maķâmda ma'nâ-yı ġayret müstefâd idigi tenhâ-nişîn-i Kûh-i Ĥirâ ve muntazır-ı vürûd-i hüdâ iken nübüvvet-^(L282a) pîrâlîķların inbâ idigi İmâm Kuşeyrî'den menkûl-i celîl yâħud nuķuş-ı ma'nâ-yı Ĥaķ bi'l-icmâl 'aks-endâz-ı âyîne-i bâl-i şafvet-iştimâllerini iken bi't-taşîl inķiřâfına ihtidâlarınıñ muħaķķaķ idigiyle te'vîl olunmaķ naķl-kerde-i 'Alî bin 'İsâ'dır.²⁸²⁹ Yâħud lafz-ı đâl, ma'şiyet ma'nâsına dâll olmayup belki tarîķ-ı 'ibâdet ve hidâyete reh-nümâ olan icmâl-i delâleti taşîl ile ikmâl taķdîr-kerde-i Hudâ-yı bî-mişâl idigiyle te'vîl olunmaķ dağı rivâyet-kerde-i İbn-i 'Abbâs'dır. Yâħud edille-i ķatı'a ve berâhîn-i sâtı'a ile te'yîd-i Nebevî'den 'ibâret yâħud Ĥaremeyn'den ķangısı Cenâb-ı Seyyidü'l-Kevneyn'in ķarâr-ġâh-ı sa'âdetleri idigi (175a) nâ-müte'ayyin iken Taybe-i tayyibeye hicret ve şeref-baħş-ı meķânet olmalarından kinâyet yâħud Zât-ı Hüdâ-simâtlarıyla đallîn hidâyet-ķarîn idigi murâd yâħud vücûd-i sa'âdet-âlûd-i Nübüvvet'e ezelî müte'allâķ muħabbet-i İlâhiyye idiginden ġaber cilve-ger deġil iken vaşf-ı Ĥabîbu'llâh ile ittişâfları i'lâm-ı İlâhî ile ma'lûm-ı ma'âlî-i'tilâfları olmaķ murâd idigi İmâm Ca'fer-i Şâdık'dan menkûl-i fâ'ikdir. Yâħud ġayret-rehîn oldukları ġâlîñ ma'âlî-ķarîn-i hüdâ-yı vişâl olmaların müştemil yâħud ma'rifetu'llâh ile pîrâye-baħş-ı ittişâf idiklerin işârete mev'il yâħud lafz-ı đalâlet, muħabbet ma'nâ-yı dil-ârâsında isti'mâl olunmaķ dağı naķl-kerde-i İbn-i 'Aķâ'dır. Ĥattâ ebnâ-i Ĥazret-i Ya'ķûb'un vâlid-i mâcidlerine ﴿إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ﴾²⁸³⁰ naşş-ı kerîmince isnâd-ı đalâlden murâd muħabbet idigi muķarrerdir. Zîrâ lafz-ı mezkûruñ ma'nâ-yı mütebâdirin Cenâb-ı Ya'ķûb'a nisbet mûcib-i küfr idigi bî-minnet olmaġın ma'nâ-yı murâd muħabbet idigi naķl-kerde-i İbn-i 'Aķâ-yı fezâ'il-

²⁸²⁸ “Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da yola iletmedi mi?” Duhâ 93/7.

²⁸²⁹ Arap diline dâir eserler kaleme almış olan Mu'tezile kelâmcısı Ali bin îsâ er-Rummânî, 384/994'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 122.

²⁸³⁰ “Onlar da, “Allah’a yemin ederiz ki **sen hâlâ eski řaşkınlıġındasın**” dediler.” Yûsuf 12/95.

nejâddır. Keyfe lâ? ²⁸³¹﴿إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ naşş-ı celâlet-âgîninde cilve-ger-i minaşşa-i tenzîl olan dâlâlden daḥi ebnâ-i Ya'kûb-i sa'âdet-maşhubûñ murâdî kezâlik muḥabbet idigi beyyinü's-sedâddır. Yâhud mâ-ünzile ileyhde cilve-ger olan ḥayreti beyân murâd ile izâleye ^(L282b) işâret idigi ²⁸³²﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ﴾ naşş-ı celîle müşbet ve te'vîl-i merķûm Cüneyd-i ²⁸³³ velâyet-mevsûmdan sâmi'a-zîb-i aşḥâb-ı faẓîlet yâhud âsumân-ı nübüvvetiñ bedr-i ma'âlî-gerdişi olan Zât-ı Risâlet-perverişleri münevver-sâz-ı 'âlem ve manzûr-ı ebşâr-ı ümem değil iken tâbiş-i risâletlerin izhâr ile derûn-i 'âlemiyân envâr-ı risâletleriyle tâbân olduğına işâretidir. Ve'l-ḥaşıl cemâhîr-i müfessirînden ferd-i vâhidiñ zamîr-i ḥâme-i tefsîri lafz-ı dâlliñ ma'nâ-yı meşhûra delâletine 'â'id olduğu ma'lûm olmamağın fermûde-i merķûme-i te'vîlât-ı mezķûreden birile mü'evvel idigi 'inde'l-kümmel râtibe-tırâz-ı tahķîktir. Hattâ hikâyet-i şân-ı Ḥazret-i Mûsâ-yı sa'âdet-resâda zîver-baḥş-ı şaḥîfe-i nüzûl olan ²⁸³⁴﴿فَعَلَّٰثُهَا إِذَا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ﴾ fermûde-i i'câz-ķarîninde cilve-ger olan lafz-ı “dâlâl”den kezâlik murâd bi-ğayr-i kaşdin fi'l-i ḥaṭâya maḥmûl idigi İbn-i 'Arefe'den ²⁸³⁵ menķûl yâhud lafz-ı mezbûr bi-ma'ne'n-nisyân cilve-künân olup lâ-'an-kaşd-ı ityân fi'l-i merķûmla nisyânıñ mazḥârı idikleri naql-kerde-i Ezherî'dir. ²⁸³⁶ Binâberîn ﴿وَوَجَدَكَ ضَالًّا﴾ ²⁸³⁷﴿أَنْ﴾ nazmında cilve-ger olan dâlâlden kezâlik nisyân irâdesi muḥtemel ve ²⁸³⁸﴿تَضِلُّ إِحْدَاهُمَا﴾ maķûl-i i'câz-meşmûlî daḥi ma'nâ-yı nisyânla mü'evveldir. Felihâzâ

²⁸³¹ “Şehirde birtakım kadınlar, “Aziz’in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murad almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. **Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz**” dediler.” Yûsuf 12/30.

²⁸³² “(O peygamberleri) apaçık belgeler ve kitaplarla gönderdik. İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Kur'an'ı indirdik.” Nahl 16/44.

²⁸³³ Ünlü sûfi Serî es-Sakatî, onun hem dayısı, hem de şeyhi olup Cüneyd-i Bağdâdî'nin tam adı Ebû'l-Kâsım Cüneyd ibni Muhammed el-Hazzâz el-Kavârîrî'dir. Dayısı ona iyi bir muhaddis olmasını tavsiye etmiş ve: “Allah seni sûfi muhaddis değil muhaddis sûfi kılsın” diye duâ etmiş, o da hadis yanında diğerk şerî ilimleri de tahsil etmiştir. Cüneyd-i Bağdâdî, 297/909'da vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 580.

²⁸³⁴ “Mûsâ, şöyle dedi: “Ben onu, o vakit kendimi kaybetmiş bir hâlde iken (istemeyerek) yaptım.” Şuarâ 26/20.

²⁸³⁵ Abdullah ibni'l-Mübârek'ten hadis öğrenmiş, İmâm Tirmizî ve İbni Mâce gibi hadis âlimlerine rivâyette bulunmuş bir muhaddis olan Hasan ibni Arefe el-Abderî, 257/871'de vefat etmiştir.

Bazıları ise burada sözü edilen İbni Arefe'nin, Niftaveyh lakabıyla tanınan hadis hâfızı, kırâat, Arap dili ve edebiyâtı âlimi Ebû Abdillâh İbrâhim ibni Muhammed ibni Arefe (v. 323/935) olduğunu rivayet etmişlerdir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 581.

²⁸³⁶ **Tehzîbü'l-Luga** adlı Arapça lûgat kitâbıyla meşhur olan Ebû Mansûr Muhammed ibni Ahmed ibni Ezher el-Ezherî el-Herevî, 370/980'de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. II, s. 581.

²⁸³⁷ “Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da yola iletmedi mi?” Duhâ 93/7.

²⁸³⁸ “Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah'tan

²⁸³⁹﴿مَا كُنْتُ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ﴾ naşşınıñ mefhûm-ı i‘câz-mersûmunca ‘adem-i dirâyet-i kitâb ‘adem-i kırâ’at-i Kur’ân-ı i‘câz-nişâbla mü’evvel ve nâ-ma‘lûmiyyet-i îmân imrâr-ı reh-revân-ı tarîk-ı sedâdı ya’nî da‘vet ile'l-İslâm ile ihtidâ-yı ‘ibâdı kıble'l-bi‘şe ‘adem-i ‘ilmden ‘ibâret olmağ muhtemel idigi menkûl-i Semerkandî’dir. (175b) Yâhud kıble nüzûli'l-vahyi'l-celîl Cenâb-ı Nebiyy-i bâhirût-tebcîl şadr-pîrâ-yı ‘âlî-serây-ı îmân ü tevhîd olup lâkin ferâ’iz u ahkâm muhâţ-ı ‘ilm-i ‘âlem-ârâ-yı tab‘-ı min‘âmları degil iken ^(L283a) nüzûl-i vahy-i celîlle kemmiyyet-i ferâ’iz-i seniyye ve keyfiyyet-i ahkâm-ı dîniyye ma‘lûm-ı zât-ı kerîmü's-seciyyeleri idiginden ‘ibâret ve medâr-ı teklîf ü taqdîm-i bi‘şet-münîfleriyle mısrâ‘-ı berceste-i dîvân-ı îmânlarınñ müstezâdlığından kinâyetdir. Hattâ vech-i mezkûr ahsen-i vücûh-i te’vîl-i âyet-i i‘câz-mevfûrdur. Ve kezâlik naşş-ı i‘câz-ihtivâ-yı ﴿وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنَّ﴾ ²⁸⁴⁰﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ﴾ ²⁸⁴¹fehvâ-yı celâlet-âyninden müstebîn olan gûfûl fermûde-i celâlet-maqrûnunda şahîfe-zîb-i nüzûl olan “gûfûl” ma’nâsına olmayup kıble'l-i‘lâm bi'l-vahyi'l-mübîn kıssa-i Cenâb-ı Yûsuf’dan gûfûlleri murâd idigi naql-kerde-i Ebû ‘Ubeyd-i ²⁸⁴²fezâ’il-bünyâddır. Hattâ rivâyet-i Câbir ile inbâ-kerde-i ‘Osmân bin Ebî Şeybe-i efdâl-şa‘âyir üzre Cenâb-ı Şadr-nişîn-i erîke-i risâletîñ kıble'l-bi‘şe ba‘zı meşâhid-i cehele-i Kureyş’e irâde-i ‘azîmet eşerinde verâ-yı sa‘âdet-ârâlarından melekeyn-i mükerreremeyn yek-dîgere hitâb ve mecma‘-ı cühhâle lüzûm-i ‘adem-i teveccûhi Zât-ı şeref-me‘âblarına telkîn nişâb eyledikleri resîde-i

korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin (hepsini tam yazdırsın). Eğer borçlu, aklı ermeyen, veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. (Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu, **onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir**. Şahitler çağırıldıkları zaman (gelmekten) kaçınmasınlar. Az olsun, çok olsun, borcu süresine kadar yazmaktan usanmayın. Bu, Allah katında adaletle daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir. Yalnız, aranızda hemen alıp verdiğiniz peşin ticaret olursa, onu yazmamanızdan ötürü üzerinize bir günah yoktur. Alışveriş yaptığınız zaman da şahit tutun. Yazana da, şahide de bir zarar verilmesin. Eğer aksini yaparsanız, bu sizin için günahkârca bir davranış olur. Allah’a karşı gelmekten sakının. Allah, size öğretiyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.” Bakara 2/282.

²⁸³⁹ “(52-53) İşte sana da, emrimizle, bir ruh (kalpleri diriltten bir kitap) vahyettik. **Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin**. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi, kendisiyle doğru yola eristireceğimiz bir nur yaptık. Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletiyorsun; göklerdeki ve yerdeki her şeyin sahibi olan Allah’ın yoluna. İyi bilin ki, bütün işler sonunda Allah’a döner.” Şûrâ 42/52.

²⁸⁴⁰ “Sana bu Kur’an’ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. **Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.**” Yûsuf 12/3.

²⁸⁴¹ “(7-8) Şüphesiz bize kavuşacağını ummayan ve dünya hayatına razı olup onunla yetinerek tatmin olan kimseler ile **âyetlerimizden gafil olanlar var ya**; işte onların kazanmakta oldukları günahlar yüzünden, varacakları yer ateştir. Yûnus 10/7.

²⁸⁴² Kur’ân-ı Kerîm ve hadîs-i şeriflerde geçen nâdir kelimelere dâir **Kitâbü’l-Garibeyn fî’l-Kur’ân ve’l-Hadîs** adlı eseriyle ünlü olan Ebû Ubeyd Ahmed ibni Muhammed el-Herevî, 401/1011’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 583.

sāmi'a-i şerîfeleri olduḡda sūy-i teveccühden irhā-yı 'inān ve min ba'd ol maḡūle mekān-ı cehālet-iḡtirāna pā-nihād olmadıkların ihbār ve i'lān etmiştir.²⁸⁴³ Keyfe lā? Zāt-ı Risālet-simātları min evveli'l-emr ilā āhiriḡi 'işmet-penāh olmaḡla ḡuşuş u 'umūm-ı naḡāyışdan ṡahāret-zeyl-i hidāyet-meylleri müşbetdir. Ma'a-hāzā 'inde'l-İmām Aḡmed bin ḡanbel ḡadīs-i merḡūm mevzū'ıyyet ile mevsūm ve buḡz-ı eşnām merkūz-i cibillet-i Seyyidü'l-Enām olmaḡla meşāhid-i cehele-i Ḳureyş'den mübā'adetleri mecma'un 'aleyh-i 'ulemā-i ümmetdir. Vāḡı'ā Ümmü Eymen rivāyet-eḡkeni üzre teşrîf-i ba'zı aḡārib sebebiyle ol Resūl-i ^(L283b) Güzīn'in nezd-i hidāyet-mendinde fi'āl-i şanādīd-i cehālet-āyīn kerāhet-reḡīn iken bir def'a eşnām-ı denā'at-endāmdan birine taḡarrüb ve mess-i yed-i şerāfet-me'ābların men'a māni'-i rūḡhānī bedīdār ve nidā-yı ric'atların şayḡa ile Cenāb-ı şerīflerin vıḡāye-dişār olup ba'de hāzā meşāhid-i cehālet-āyīne ḡaṡ'ā taḡarrüb-endāz olmadıkları mü'eyyid-i müdde'adır.²⁸⁴⁴ ḡattā ḡāl-i şabā-yı şerāfet-intimālarında 'amm-i şerāfet-cālibleri Ebū Ṣālib ile şeref-baḡşā-yı ḡāfile-i ticāret ve sūy-i dil-cūy-i Şām'a nūr-baḡş-ı 'azīmet olduklarında ḡurb-ı Dimeşḡ'a vuşul ve Baḡīrā nām rāhib-i riyāzet-ārā Cenāb-ı Şerāfet-me'āblarında 'alāyım-i nübüvveti teferrūs ve ḡāl-i sa'adet-me'āllerinden berāy-ı ihtibār tecessūs edüp dergāḡ-ı şerāfet-penāhlarına ruḡşat-yāb-ı müşul ve mes'ulüne icābetleri me'mūliyle Lāt ve 'Uzzā'ya yemīni mübtedā-yı kelām etdikde Cenāb-ı Seyyidü'l-Enām ṡab'-ı ḡaḡḡāniyyet-maḡarları buḡz-ı eşnāma müstaḡar idigin ba'de'l-i'lām istiḡbār-kerde-i Baḡīrā'ya ḡasebü'l-mes'ul icābet buyurḡı ilā āhiri'l-ḡadīs kezālik teşyīd-sāz-ı mebānī-i müdde'adır.²⁸⁴⁵ Keyfe lā? Sīret-i ḡudā-serīret-i Nebeviyye ihbār-ı fuḡl-i fezā'il-seciyye üzre 'umūm-i mekāriḡ (176a) ve cümūm-i naḡāyışdan ṡahāret ve nezāhetde rātibe-tırāz-ı kemāl ve her ḡāllerinde mazḡar-ı tevḡīḡ-i ḡudā-yı Mūte'āl idiklerinden ef'āl-i ḡaḡḡāniyyet-iştimālleri ḡürūḡ-i cehele-i Ḳureyş'e muḡālefet-ḡüster olup ḡattā mevāsım-i ḡacda ḡāric ez-ḡarem 'adem-i vuḡūf-i nezd-i şanādīd-i Ḳureyş'de me'lūf iken Cenāb-ı Mūkerremleri cedd-i muḡterem ve sā'ir enbiyā-yı ma'ālī-tev'emiñ mevḡıfları olan 'Arafat'da vuḡūf ile

²⁸⁴³ Ebū Ya'lā el-Mevsilī, **Müsned**, c. III, s. 398, nr. 1877; Zehebī, **Mizānū'l-İ'tidāl**, c. III, s. 36-37; Heysemī, **Mecmau'z-Zevāid**, c. VI, s. 23, c. VIII, s. 226.

²⁸⁴⁴ İbni Sa'd, **et-Tabakātü'l-Kübrā**, c. I, s. 158; Ebū Nuaym, **Delāilü'n-Nübüvve**, c. I, s. 187, nr. 129.

²⁸⁴⁵ İbni Sa'd, **et-Tabakātü'l-Kübrā**, c. I, s. 154-155.

irâ'et-sâz-ı tavr-ı meşrû' idikleri tenzih-i Zât-ı haqqâniyyet-pîrâlarına delâlet-ârâdır. Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faşl-ı Şâlis: Tahkîk-kerde-i şâhib-i kitâb-ı fazîlet-nişâbdır ki 'aķâyid-i haqqâniyyet-'avâyid-i hażarât-ı enbiyâ ârâyîş-pîrâ-yı tevhîd ü îmân ve bu bâbda vuķû'-ı şâ'ibe-i reybden müberrâlıķları berâhîn-i şihhat-âyîn ile 'ayândır. Ve kezâlik derûn-i haqqâniyyet-^(L284a) meşhûnları kenz-i cevâhir-i zevâhir-i 'ilm ü yakîn ve ihtivâ-yı ma'ârif ü 'ulûm-ı dîniyye ve dünyâviyye ile her biri bir gencîne-i ma'âlî-rehîn olmaķda ğâyetü mâ-yekûndur. Hattâ tettebbu'-sencân-ı kütüb-i ahâdis ü siyer ve te'vîl-pîrâyân-ı şafaḥât-ı âşâr ü habere bu menķûl-i şihhat-meşmûl minvâl-i meşrûh üzre muķarrer idigi rûşen-gerdir. Siyyemâ Cenâb-ı Ḥatm-ârâ-yı defter-i bi'set ve Bâlâ-tırâz-ı mu'allâ-pâye-i nübüvvet ü risâletiñ ḳable'n-nübüvve ve ba'dehâ beyân-ı 'işmet ü nezâhet ve sâ'ir kemâlât-ı seniyyede sümüvv-i menziletler ebvâb-ı kısm-ı evvelden bâb-ı râbi'a zîver-baḫş-ı suṭûr-ı zîbende-zuhûr olan âşârdan bedîdâr olmağla hażarât-ı enbiyânîñ tefâvüt-i rüteb-i ma'âlî-mürettebleri bi-ḫasebi'l-ḫaşayîş ve'l-mu'cizât mutaşavver idigi ḳavl-i şihhat-simâtdır. Lâkin ahvâl-i dünyeviyye melhûz-ı lihâza-i zevât-ı 'aliyyeleri olmamağın ba'zı mevâddı 'adem-i ma'rifetleri mübâyin-i 'ulüvv-i menziletleri degildir. Zîrâ maşraf-ı nükûd-i himem-i hüdâ-tev'emleri emr-i diyânet ve ahvâl-i âhiret idigi muķarrer olmağın sâ'ir ahâd-ı nâs²⁸⁴⁶ ﴿يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ﴾ mażmûn-ı i'câz-maķrûnuna mâ-şadaķ iken zümre-i 'aliyye-i nübüvvet-pîrâyân haķlarında 'aks-i ḳazıyye muḫaḳḳaķ idigi rûşen-gerdir. Hattâ bu ḫuşûş-ı 'ibret-me'âbîñ ba'de-hâzâ beyân ü tafşîli mev'ûd-ı mü'ellif-i kitâbdır. Ammâ bu daķîķa-i enīķa daḫi zîver-i şahīfe-i iz'ân olmaķ şâyândır ki ba'zı mevâdd-ı cüz'iyye-i dünyeviyyeye cevâz-ı 'adem-i 'irfândan umûr-ı ḫârice ittîlâ'ları 'aks-endâz-ı merâyâ-yı ḳulûb-ı sâde-dilân olmaya ki zümre-i 'aliyye-i enbiyâ ve rusûl belâhet ve ğafletden tenezzüh-pîrâ ve siyâset-i medeniyye ve meşâliḫ-i dîniyye ve dünyâviyyeyi ikâmetde ma'delet-ârâ olup her ḫuşûşda tarîķ-ı haķķa ihtidâları müdellel ve ahvâl-i ma'delet-iştimâlleri emr-i dünyâda daḫi ber-vech-i ekmel mükemmeldir. Keyfe lâ? Hażarât-ı enbiyâ-yı ma'âlî-simâtdan cilve-ger-i minâşsa-i şudûr olan ḫâlât umûr-ı dîniyyeden olduğı şüretde min vahyin şüret-

²⁸⁴⁶ “Onlar dünya hayatının ancak dış yönünü bilirler. Ahiret konusunda ise tamamen gaflettedirler.” Rûm 30/7.

nümā ve ba‘de huşul-i ‘ilme'l-yaķın cilve-peymā olmağın murūr-i reyb olmadığı bī-mirā ve nüzul-i vahy-i celil ^(L284b) şüret-pezīr olmadığı takdīr üzre ‘an-ictihādın rū-nümā olup kulüb-i hidāyet-maşhūbları maṭla‘-ı hūrşīd-i haķķāniyyet olmağla ictihād-kerdeleri olan emriñ tābiş-efzā-yı **(176b)** şıhḥat idigi kezālik bilā-imtirādır. Ḥattā kavī-i haķķāniyyet-pīrā ḥazarāt-ı enbiyā-yı kirāma vahy-i bihbūd şeref-baḥş-ı vürūd olmayan mevādda cevāz-ı ictihāda mebnī idigi rūşenā ve bu kavī-i şıhḥat-intimā muḥtār-ı muḥaķķıķın-i feza’il-ārādır. Keyfe lā? Bu ma’nā-yı leṭāfet-güster ḥadīs-i Ümmü Seleme-i şerāfet-peymā ile şübūt-perverdir ki ḥadīs-i merķūm (إنما أقضى بينكم) ²⁸⁴⁷ (برأى فيما لم ينزل على فيه) ‘ibārāt-ı rā’ıkatu’t-ta‘bīri ile taḥrīc-kerde-i şıķātdır. Vāķı‘ā ‘an-ictihādın cilve-bünyād olan mevāddan kışsa-i üsārā-i Bedr ile taḥallūf-sāzān-ı Ğazve-i Tebūk’a şudūr-ı izndir ki her biri haķķāniyyetiñ maşdarı idigi muḥaķķaķ olmağla kavī-i mezbūruñ ḥilāfına ‘adem-i iltifāt aḥaķdır. Felā-cerem ma‘lūm-ı daķāyık-şināsān-ı ‘ulūm ola ki ‘inde Eşā‘ire zümre-i müctehidīn bir müttehim-i haķķāniyyet-ķarīn yāḥud işābet-i haķ ile biri muşīb ve āḥarı ḥaṭāniñ maḥzarı idiginiñ mebnāsı mes‘ele-i mezbūreniñ haķķıyyeti olmayup medār-ı kaṭ‘ıyyeti zümer-i ‘aliyye-i enbiyāniñ ‘işmet ile mevşūfiyyetidir. Zīrā taḥṭi‘e-i müctehidīn ba‘de istikrār-iş-şer‘i’l-mübīn müstebīn ve ictihād-ı enbiyā ‘adem-i nüzul-i vahy ile ‘amelün bi’r-re‘yi’r-rezīnden ‘ibāret ve ḳable bürüz-i mā-hüve’l-meşrū‘ fi’l-i nübüvvet-pīrādan kināyetdir. Ba‘de hāzā bu daķıķa-i enīķa daḥi sāmi‘a-zīb-i iz‘ān olmaķ şāyāndır ki ‘an-ictihādın ‘amel-i nübüvvet-pīrāyan ba‘de intizāri’l-vahyi’l-mübīn ‘amelün bi’r-re‘yi’r-rezīne taḥaķķuķ-ı mess-i ḥācet iķtizā-pīrā-yı işābet olup meyl-i bāl-i hidāyet-iştimālleriniñ taķarrurı taşdıķ-i haķķāniyyetiñ mā-bihi’t-taşavvurıdır. Ammā umūr-ı şer‘iyye ve aḥkām-ı dīniyyede i‘lām-ı İllāhī ile ‘amel ve şey’en-fe-şey’en mecī-i vahy-i münzel ile mübāderet-sāz-ı muḥākeme ve murād-ı Rabbu’l-‘İbādı müfāhemeleri medlül-i delīl-i maķbūl ve mecma‘un ‘aleyh-i fuḥūldur. Ḥattā ekşer-i vaķāyi‘da intizār-ı mecī-i vahy-i ^(L285a) mübīn sünnet-i seniyye-i haķķāniyyet-rehīnleri olup şaḥīfe-i nazīfe-i derūn-i haķķāniyyet-meşḥūnlarından noķta-i şekk ü reyb i‘lām-i İllāhī ile merfū‘ ve ‘ilm-i mā-kāne ve mā-yekūnu ile Cāmi‘-i ‘ulūm-i evvelīn ü āḥirīn idikleri şübūt-ķarīn olduğından nāşī cihet-i rif‘at-penāḥlarına isnād-ı ‘adem-i ‘ilm memnū‘dur. Keyfe lā? ‘Adem-i ‘ilm ile da‘vetül’-Ḥaķ muḥaķķaķ

²⁸⁴⁷ “Bana vahiy gelmeyen konularda, aranızda kendi görüşümle hüküm veririm.” Ebû Dâvûd, Akdiye 7, nr. 3585.

olmayup tefāşil-i umūr-ı meşrū'a muḥāt-ı 'ilm-i 'ālem-ārāları olduğundan kaffe-i nāsa bi'set ve 'amme-i enāmı tarīk-ı hidāyet-refīk-ı Hakk'a da'vet ile tebliğ-sāz-ı aḥkām-ı İlāhī idikleri celā'il-i delā'il ile müşbetdir. Hattā nuḳūş-ı melekūt-i semāvāt ve araḍīn ve mecmū'-ı maḥlūkāt-ı tenevvū'-rehīn ve yaqīn-i esmā-i İlāhiyye ve āyāt-ı kübrā ve umūr-ı uhreviyye ve eṣrāt-ı sā'at ve aḥvāl-i su'adā ve eşkiyādan 'ilm-i mā-kāne ve mā-yekūna medār-ı ittılā'-ı şerāfet-ittibā'ları daḥi vahy-i münzel ile mükemmel olup nā-resīde-i (177a) rütbe-i i'lām olan mevādda mir'āt-ı bāl-i hüdā-iştimālleri ğubār-ı reybden mu'arrā ve nūr-ı yaqīn ile muşaykaldır. Felihāzā tefāşil-i ba'zı umūr-i mezkūreye ittılā' 'aciz-āver-i benī nev'-i beşer iken cemāl-i 'ilm-i icmālī meşhūd-ı lihāza-i hidāyet-iştimālleri idigi reybden hālīdir. Hattā ol Bülbül-i gülşen-serāy-ı nübüvvet ²⁸⁴⁸ (إِنِّي لَا أَعْلَمُ إِلَّا مَا عَلَّمَنِي رَبِّي) maḳāl-i şerāfet-iştimālīn terennüm buyurmağla Emīn-i Vahy-i Mübīn vesāṭatıyla rātibe-tırāz-ı ta'allüm idiklerin inbā buyurmuşdur. Zīrā ²⁸⁴⁹ (أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ) ḥadīs-i ḳudsī-i beşāret-āverinden mā-'adā ²⁸⁵⁰ (فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ) naşş-ı beşāret-āveriniñ maẓmūn-ı tekrīm-maḳrūnunca muḥaffiyāt-ı umūra ittılā' ve şu'ūr bilā-i'lāmi'r-Rabbi's-Şekūr rütbe-i ma'lūmiyyetden dūrdur. Bināberīn ed'iyye-i Nebeviyye'den ²⁸⁵¹ (أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ الْحُسْنَى مَا عَلِمْتَ بِهَا وَمَا لَمْ أَعْلَمْ) ḳavl-i şerāfet-evliyle (أَسْأَلُكَ) ḥadīs-i nefsiyle 'ālemiyyet-i bi-küllī'l-umūr ^(L285b) menūt-ı i'lām-ı Cenāb-ı Rabb-ı Şekūr idigin inbā ve ²⁸⁵³ (وَفَوْقَ كُلِّ هَلْ أَتَّبَعَكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِي) Keyfe lā? naşş-ı pūr-tekrīmi mü'eyyid-i müdde'adır. Keyfe lā? ²⁸⁵⁴ (هَلْ أَتَّبَعَكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِي) naşş-ı celīlince Ḥazret-i Mūsā-yı sa'adet-resānīñ Cenāb-ı Hızr-ı

²⁸⁴⁸ “Ben sadece Rabbimin bana bildirdiklerini bilirim.” Mâverdî, **A'lâmü'n-Nübüvve**, s. 121; İbni Hişâm, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, c. II, s. 174.

²⁸⁴⁹ “Ben sâlih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın hatır ve hayalinden bile geçiremediği nimetler hazırladım.”

²⁸⁵⁰ “Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık olarak, onlar için saklanan göz aydınlıklarını bilemez.” Secde 32/17.

²⁸⁵¹ “Allahım! Bildiğim ve bilmediğim güzel isimlerin hürmetine Senden şunu niyâz ederim.” Taberânî, **ed-Duâ**, s. 53; Müttakî el-Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, c. II, s. 207, nr. 3783.

²⁸⁵² “Allahım! Yüce zâtını isimlendirdiğin her bir ismin veya gayb ilminde sadece kendinin bildiği isimlerinin hürmetine senden şunu niyâz ederim.” Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, I, 391; Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, **Müsned**, c. IX, s. 198-200, nr. 5297.

²⁸⁵³ “Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yûsuf'a böyle bir plan öğrettik. Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah'ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.” Yûsuf 12/76.

²⁸⁵⁴ “Mûsâ ona, “Sana öğretilen bilgilerden bana, doğruya iletici bir bilgi öğretmen için sana tabi olayım mı?” dedi.” Kehf 18/66.

ma‘ālī-eşere cilve-ger olan kavlı-i şeref-evli daği teşyîd-i mebânî-i müdde‘āya kifāyet-resā ve ma‘lūmāt-ı İlāhiyye nā-mütenāhiyye olmağla bîrûn ez-iḥāṭa idigi setîr-i perde-i ḥafā degildir. İmdi ḥükm-i i‘tikād-ı kalb-i Cenāb-ı Risālet-pîrā ber-minvāl-i muḥarrer rû-nümā ve umûr-i dîniyyede ṭareyân-ı reyb ü imtirādan nezāhet-peymā ve ‘ulûm-i şer‘iyyeniñ medārı olmağla tevḥîd-i Bārî be-her-dem kār-ı celālet-şî‘ārları idigi bedāhet-intimādır. Şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Râbî‘: Zāt-ı Risālet-simāt-ı Nebevî zāhiren ve bâṭinen ‘urûz-ı vesāvis-i şeytāniyyeden viḳāye-i İlāhiyye ile maşûn ve ‘işmet-maḳrûn idigi icmā‘-ı ümmet ile müşbet idigin mübeyyindir. Esānîd-i mezkûre fî aşlîl-kitāb ile ‘Abdullāh bin Mes‘ūd raḳıye ‘anhu Rabbuhu'l-Vedūd'dan merviyi-i biḥbūddur ki ol Bālā-nişîn-i erîke-i nübüvvet aşḫāb-ı ma‘ālî-nişāba²⁸⁵⁵ (مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَكَلَّ بِهِ قَرِينُهُ مِنَ الْجِنِّ وَقَرِينُهُ مِنَ الْمَلَائِكَةِ) maḳāl-i şerāfet-iştimāliyle ḥitāb buyurdukda zümre-i aşḫāb-ı ma‘ālî-nişābıñ şān-ı nübüvvet-bünyānlarından istinbālarına Zāt-ı sa‘ādet-simātlarına daği tevkîl-pîrālîğın inbā velākin i‘ānet-i İlāhiyye ile selāmetlerin inhā buyurmuşdur. Ḥattā rivāyet-i uḥrā üzre²⁸⁵⁶ (فَلَا يَأْمُرُنِي إِلَّا بِخَيْرٍ) terkîb-i fuşāḥā-firîbi müstezād idigi rivāyet-i Şiddîka-i şerāfet-nihāddan müstefāddır. Bināberîn zeyl-i ḥadîs-i mezkûrda (وَلَكِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَعَانَنِي فَاسْأَلْهُ) ta‘bîr-i dil-pezîrinde cilve-ger-i mināşsa-i vürüd olan lafz-ı (فَأَسْأَلُ) ifāde-pîrā-yı ma‘nā-yı selāmet yāḥud ḳarîn-i merḳûm teşrîfen li'n-Nebiyi'l-Muḥterem küfrden ṭāhir idigi irāde ile mişāl-i melek-i müvekkel teşvîḳ-i (177b) umûr-i ḥayriyyede mübāderet-kār idigin ifāde murāddır. Ḥattā ma‘nā-yı merḳûm zāhir-i ḥadîs-i şerāfet-mevsūmdan mefhûm idigi maḥkî-i ba‘zı fuḥûl ve ‘inde ba‘zı'l-āḥar ḳarîn-i^(L286a) mezbûr inkıyād-ı emr-i Nebevî ile me‘mûr idigi daği menḳûldur. Fî'l-ḥaḳîka müvekkel-i şeytānî taḥavvûl-sāz-ı ḥalîka-i rûḥānî olıcaḳ sâ‘irleri dā‘ire-i ‘aliyye-i Nübüvvet-perverîye bir vechile zafer-yāb-ı ilḳā-yı vesāvis olmayacağıñ buña ḳıyās olundığı maḳûl-i maḳbûl-i şāḥib-i kitābdır. Zîrā mevṭn-ı ‘adîdede ıtḫā-i nûr-ı Risālet'e taşaddî ve seccāde-pîrā-yı ‘ibādet iken işğāl-i Nebevî'ye teceddî fi‘ām-ı li‘ām-ı şeyātînden şüret-nümā-yı bürüz olduḳda netîce-pezîr-i te‘şîr olmayup (فَانْقَلَبُوا)

²⁸⁵⁵ “Her insanın yanında, kendisinden hiç ayrılmayan biri cin (şeytan), diğeri melek iki arkadaşı vardır.” Müslim, Kıyamet 69, nr. 2714.

²⁸⁵⁶ “(Benim yanımdaki şeytan) artık bana sadece hayır telkin ediyor.” Müslim, Münâfikîn 69, nr. 2814; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 385, 397, 401, 460.

²⁸⁵⁷ “Yalnız Allah Teâlâ ona karşı bana yardım etti de, o teslim oldu (veya Müslüman oldu).”

²⁸⁵⁸(خاسرين) fehvâ-yı şıyânet-ihtivâsına mâ-şadağ olmalarıyla selâmet-i Nebiyy-i Mükerrerem muhaqqak olmuştur. Hattâ ol Eşref-i Kâ'inât tahrîme-bend-i şalât iken ta'arruz-sâz olan şeytânı ahz ü esr-i Nebevî haber-i şihhat-muhtevîsi rivâyet-kerde-i Ebû Hüreyre-i fezâ'il-hâvîdir. Ve kezâlik şüret-i hirrede rû-nümâ ve kıt'ı şalâtlarına taşaddî-peymâ olduğda dergâh-ı Nübüvvet-penâhlarına takarrûbe şıyânet-i Rab ile kudret-yâb olamayup 'ahd-i Cenâb-ı Süleymân²⁸⁵⁹ hâtır-nişânları olmağın sûtun-i şerâfet-maqrûn-ı Mescid-i Nebevî'ye rabtından ferâğ-ı 'âlîleri hâsi'an merdûdiyyetine mesâğ olduğu nakl-kerde-i 'Abdurrezzâk-ı fezâ'il-iltişâkdır.²⁸⁶⁰ Ve rivâyet-i Ebî'd-Derdâ-i²⁸⁶¹ fezâ'il-ârâ üzre²⁸⁶²(بشهاب من ناري) dergâh-ı Risâlet-medârda bedîdâr olduğda isti'âze-i şıyânet-şî'ârları dâfi'-i şanî'-i mel'anet-dişârı olup irâde-i ahz ü esri ve vildân-ı ehl-i Medîne'ye mâ-bihî't-telâ'ub olmasının fikri tezekkür-i 'ahd-i Süleymân-ı nübüvvet-bünyân ile metruk olduğu gibi,²⁸⁶³ Leyle-i İsrâ-i şerâfet-ârâda daği bi-şu'letin min nâr Cenâb-ı Hâbîb-i Settâr'ı 'ifrî't-i mel'anet-dişâr işğâl-şî'âr ve ta'lîm-i Hâzret-i Cibrîl-i bâhirût-tebcille ta'avvüz-i Nebî-i Muhtâr bâ'ış-i hasârı olduğu **Muvatta**-i İmâm Mâlik-i fezâ'il-mevfûrda mastûrdur.²⁸⁶⁴ Binâberîn Zât-ı Nübüvvet-simâtları şerr ü şûr-ı şeyâtîn-i mel'anet-âyinden bi-vikâyeti'l-Meliki'l-Mu'in emîn olmağın kulûb-ı cehâlet-maşhûb-ı e'âdiye^(L286b) hulûl siyyemâ şanâdîd-i cehele-i Kureyş'e müşûl ile eşâbî'-i igvâyı teşbîk ve zâmîrlerin merci'-i haqqâniyyetden tefkîk etmişdir. Hattâ kaşd-ı i'dâmla ıtfâ-yı nûr-ı Risâlet'e ikdâmları mahz-ı igvâ-yı şeytâniyyeden nâşî ve şüret-i şeyh-i Necdî'ye temessûl ile idlâl-i cühhâle tavaşşuldan bî-tehâşî olup²⁸⁶⁵ rûz-i Gazve-i Bedr'de daği şekl-i Sürâka bin Mâlik'e sâlik ve ber-fehvâ-yı celâlet-ihtivâ-yı²⁸⁶⁶(وَإِذْ رَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ) igfâllerine

²⁸⁵⁸ "Hüsrân içinde geri döndüler."

²⁸⁵⁹ "Rabbim, beni bağışla ve bana öyle bir saltanat ver ki, benden başka hiç kimseye nasip olmasın." Sâd 38/35.

²⁸⁶⁰ Buhârî, Salât 75, nr. 461, Amel fi's-salât 10, nr. 1210, Enbiyâ 40, nr. 3423, Tefsîr 38/2, nr. 4808; Müslim, Mesâcid 39, nr. 541.

²⁸⁶¹ Tam adı Uveymir ibni Kays el-Hazrecî olan Medinelî sahâbilerden olan Ebû'd-Derdâ radiyallahü anh Asr-ı Saâdet'teki sayılı Kur'an hâfızlarından biri olup 32/652'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 599.

²⁸⁶² "...bir ateş parçası..."

²⁸⁶³ Müslim, Mesâcid 40, nr. 542.

²⁸⁶⁴ Mâlik, Muvatta', Şa'ar 10.

²⁸⁶⁵ İbni Hişâm, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, c. II, s. 124-126; İbni Sa'd, **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, c. I, s. 227.

²⁸⁶⁶ "Hani şeytan onlara yaptıklarını süslemiş ve, "Bu gün artık insanlardan size galip gelecek (kimse) yok, mutlaka ben de size yardımcıyım." demişti. Fakat iki taraf (savaş alanında) yüz yüze

mütehâlik olmuşdur. Siyyemâ 'inde Bey'atî'l-'Aķabe ſân-ı ma'âlî-niſân-ı Risâlet-bünyândan ihbâr ile inzâr-ı kavme revmi meſhûr ve cemî'-i desîsesi kifâyet-i İlâhiyye ile müfârık-ı hidâyet-sencândan dür olmağla hağîd-i mezelletde maħsûr olmuşdur. Felizâlik Cenâb-ı Hâzret-i 'İsâ-yı âsumân-resâ zîver-dih-i mehd-i delâlet olduķda lems-i ſeytâniyyeden bi-vikâyeti'l-Meliki'l- **(178a)** Mu'în maſûn u emîn olmağın maţ'an-ı mel'anet-efkeni hicâb olmuşdur.²⁸⁶⁷ Hattâ Cenâb-ı Hâzret-i Bâlâ-niſîn-i erîke-i risâletiñ mizâc-ı sa'âdet-imtizâclarında rû-nümâyî-i inhîrâf eşnâsında aşhâb-ı ma'âlî-niſâbıñ zâtü'l-cenb olmak ihtimâline zehâbları qar'-endâz-ı sâmi'a-i Nebviyye olduķda menſe-i marâz-ı mezbûr lems-i ſeytân-ı mel'anet-mevfûr olup hâzarât-ı enbiyâ-yı kirâm siyyemâ Zât-ı risâlet-simât-ı Seyyidü'l-Enâm mevrîd-i tasalluţ-ı ſeytâniyye olmağdan bi-vikâyeti'l-'Azîzî'l-'Allâm maſûn idiklerin i'lâm buyurmuşlardır.²⁸⁶⁸ İmdi taħkîk-i mezkûr üzre ²⁸⁶⁹﴿وَمَا يَنْزَعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ﴾²⁸⁶⁹ naſſ-ı celâlet-penâhınıñ te'vîli ²⁸⁷⁰﴿وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾ fermûde-i celâlet-evli mazmûn-ı i'câz-meſhûnuna râci' ve mekârim-i ahlâk ile ittîſâf-ı Nebiyy-i Risâlet-i'tilâfi taħkîka mesâķ idigi yâdigâr-ı hâme-i ba'zı müfessirîn-i fezâ'il-âgîndir. Hattâ ﴿وَمَا﴾²⁸⁷¹﴿لَا يَنْزَعُكَ﴾ lafz-ı celîli mücîb-i istiħfâf olan heyecân-ı kuvve-i ğazabiyyeden rehâ isti'âze ile ſûret-nümâ idigi ma'nâ-yı leţâfet-intimâsına delâlet-pîrâ yâhud ﴿مَنْ بَعْدَ أَنْ﴾²⁸⁷²﴿لَا يَنْزَعُكَ﴾^(L287a) fermûde-i mükerreremesinde cilve-ger-i minâſſa-i vürûd olan nezğden fesâd irâdesi gibi ma'nâdan isti'âze-i zîbâ yâhud iğrâ ve tahrîkden isti'âze-i fevz-intimâyı ta'lîm içün rû-nümâdır. Felihâzâ ednâ-yı merâtib-i vesveseden nezğ ile ta'bîr ve zümre-i e'âdîden ſûret-nümâ hâlâtdan müstaħdeſ olan ğadabdan ve iğrâ-i ſeytândan münba'is olan ihtimâl-i vuķû'-i ĥiddetden isti'âze-i zîbende-ſûret bâ'is-i 'işmet idigi irâde buyurulmuşdur. Vekezâlik tasalluţ-ı fi'âm-ı

gelince (ſeytan), gerisingeriye dönüp, "Ben sizden uzağım. Çünkü ben sizin görmediğiniz ſeyler (melekler) görüyorum. Ben Allah'tan korkarım. Allah, cezası çetin olandır" demişti." Enfâl 8/48.

²⁸⁶⁷ Buhârî, Bedü'l-halk 11, nr. 3286.

²⁸⁶⁸ Buhârî, Tıb 21, nr. 5713.

²⁸⁶⁹ "Eğer ſeytandan bir kışkırtma seni dürterse, hemen Allah'a sığın. Şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." A'râf 7/200.

²⁸⁷⁰ "Sen af yolunu tut, iyiliği emret, **cahillerden yüz çevir.**" A'râf 7/199.

²⁸⁷¹ "Eğer ſeytandan bir kışkırtma seni dürterse, hemen Allah'a sığın. Şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." A'râf 7/200.

²⁸⁷² "Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsî ona (Yûsuf'a) saygı ile eğildiler. Yûsuf dedi ki: "Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. **Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra**; Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği ſeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." Yûsuf 12/100.

li'âm-ı şeytâniyyeden zât-ı 'işmet-simât-ı Nebevî'yi sıyânet-ârâ olduğundan mâ-'adâ nev'-i ta'arruzuñ dañi isti'âze midfa'ı idigin inbâ ma'nâ-yı dil-ârâsı ve bunuñ gibi niçe ma'nâ-yı şerâfet-nümâ fermûde-i mükerreme-i merķūmeniñ mü'eddâsı idigi tañrır-kerde-i müfessirindir. Binâberin şüret-i melekde temessüle şeytân-ı mehîn lâ-ķable'r-risâle ve lâ-ba'dehâ ķudret-ķarîn olmadıgına mu'cizât-ı bâhire-i i'câz-rehîn delâlet-âyindir. Felihâzâ eşnâ-yı mecî-i melek-i celilde Cenâb-ı Risâlet-me'âb huşul-i irtiyâbdan maşûn ve min kıbeli'llâh mañlûķ olan 'ilm-i żarûrî ile yâñud bir burhân-ı mûcibül'-îķân ile haķķâniyyet-câ'î şüret-nümâ-yı âyîne-i zamîr-i münîr-i Nebevî idigi ²⁸⁷³ (وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ) naşş-ı celâlet-efkeniyle şâbitdir. İmdi ²⁸⁷⁴ (وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ) fermûde-i mükerreminde ilkâ-yı şeytândan murâdı beyânda pîrâye-i şahâyif-i tefsîr olan aķâvîl-i keşîreniñ kimi ğaşş ve kimi şemîn ve ba'zı va's-ı şu'ûbet-ķarîn ve ba'zı âñarı suhûlet-âġîn olmağla 'inde'l-fuñul hayyiz-i ķabûlde idigi bî-mirâ ve ittifâķ-kerde-i cumhûr-ı müfessirîn-i feżâ'il-pîrâ olmağla (178b) cümleden evlâ olan ķavl-i işâbet-peymâ üzre temennîden tilâvet ve ilkâ-yı şeytândan işġâl-i hâñır-ı tâlî-i sûtûde-menķabet murâd olunup tezekkür-i ma'nâ-yı metluvv-i bâhirü's-sümuvvı umûr-ı dünyâdan bir emriñ tedebbür-ile def'a taşaddî ve cemâl-i tañliye-i bâle perde-keş-i vehm ü nisyân olmağla taħaddîyi zıķr ile mazhar-ı sıyânet-i ^(L277b) İlâhiyye idikleriniñ lüzûm-i şükrin beyân ve ifhâm-ı sâmi'in şamem-i tañrîf ve tanîn-i sû-i te'vîlden maşûn olmağla tedebbür-i aħķâm-ı âyât-ı beyyinât ile aħķâm-ı kırâ'atdan keşf-i iltibâs olundıġın i'lân murâddır. Hattâ ni'met-i celîle-i tefsîr-i âyet-i mezkûre ile fî-mâ-ba'd işbâ'-ı tullâb mertebesi başt-ı simât-ı maķâl-ı mev'ûd-ı şâñib-i kitâb-ı beyyinü'l-efďâldir. Binâ'en-'alâ-hâze't-taķrîr mülk-i Cenâb-ı Süleymân tasalluť-ı şeytândan maşûnu's-sâħa idigi ķavl-i şahîñ ve 'aksi menzil-resîde-i inkâr ve isnâdı şihhate nâ-sezâ-dâr olup cesedden murâd veled-i pākîze-nihâdı olmaķ ġayr-ı marzıyy-i ķîbâr idigi mañķî-i Semerķandî-i feżâ'il-şî'ârdır. Binâberin bu mes'ele-i celâlet-ķarîniñ dañi ba'de-hâzâ beyânı zıķr-i kışşa-i Cenâb-ı Süleymân-ı nübüvvet-bünyânda mev'ûd-ı şâñib-i kitâb-ı feżâ'il-'unvândır. Ba'de-hâzâ kışşa-i Eyyûb-ı

²⁸⁷³ “Rabbinin kelimesi (Kur'an) doğruluk ve adalet bakımından tamdır. Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” En'âm 6/115.

²⁸⁷⁴ “Senden önce hiçbir resûl ve nebî göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah, âyetlerini sağlamlaştırır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Hacc 22/52.

nübüvvet-maşhûbda da²⁸⁷⁵ ﴿أَنِّي مَسْنِي الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ﴾ naşs-ı i'câz-me'âbından mefhûm olan mess-i şeytân bâ'is-i marâz-ı Hâzret-i Eyyûb-i nübüvvet-bünyân olmadığı müttefa²⁸⁷⁶ 'aleyh-i ehl-i tefsîr olup zamîr-i emrâz irâde-i 'aliyye-i İlâhiyye'ye 'â'id idigi kavî-i şihhât-maşırdır. Sû-i mizâc-ı sa'âdet-ı imtizâcları şeytâna mesned olmak mürâ'âtun li-merâsimi'l-edeb cîlve-gerdir ve 'inde ba'zî'l-'ulemâ Hâzret-i Eyyûb-i muşâberet-maşhûbun ehline mess-i darr-ı şeytân ile 'arîz olan vesveseyi istihâmen lehum kendüye isnâd murâddır. Felihâzâ hikâye-i Cenâb-ı Yûşa' 'aleyhi's-selâmda ²⁸⁷⁶ ﴿وَمَا أُنْسَانِي إِلَّا الشَّيْطَانُ﴾ kavî-i i'câz-bünyânının mantûk-ı şerîfi hikâye-i Cenâb-ı Yûsuf 'aleyhi's-selâmda ²⁸⁷⁷ ﴿فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ﴾ naşs-ı celâlet-'unvânının mefhûm-ı münîfi ve Cenâb-ı Risâlet-me'âb 'aleyhi şerâyifü şalavâtî'l-Meliki't-Tevvâb'ın yevme'l-vâdî nevmeleri bâ'is-i te'hîr-i kıvmeleri olduğunu sebebin beyânda ²⁸⁷⁸ ﴿إِنَّ هَذَا وَادٍ بِهِ شَيْطَانٌ﴾ makûl-i şerâfet-meşmûlünün ma'nâ-yı dil-ârâsı tahrîr-kerde-i hâme-i belâgat-şemmâme-i müfessirîn olduğu üzre şân-ı şeref-nişân-ı Yûsuf-ı Şiddîk'ın tezekkürî hâtır-ı şâhibeyi's-sicnî birinden ve derûn-i melik-i Mısr'dan insâ-yı ^(L288a) şeytân ile verâ-yı perde-i nisyânda olması murâd yâhud Cenâb-ı Yûsuf-ı Şiddîk ve Yûşa'-ı sa'âdet-müvella' bi-vikâyeti'r-Rahmân tasallut-ı şeytândan maşûn idikleri nümâyân olmağa işğâl-i hâtır-ı sa'âdet-me'âşirleri mertebesi ta'arrûz-ı mânende-i nisyân bir hâletîñ 'urûzuna bâdî idigi müstefâddır. **(179a)** Pes tahkîk-i mezkûr üzre hadîs-i sâbıkda cîlve-ger olan ﴿إِنَّ هَذَا وَادٍ﴾ ²⁸⁷⁹ ﴿بِهِ شَيْطَانٌ﴾ terkîb-i şerâfet-firîbi dergâh-ı sa'âdet-penâh-ı Nebvî'ye ilkâ-yı gubâr-ı vesveseyi inbâ-âver olmayup bûlbûl-i gülîstân-ı ezân olan Bilâl-i şerâfet-iştîmâle 'avz-endâz-ı baîr-ı nevm olmağı ilkâda tahrîk-i mehd-i şabî mecî-i nevmîñ sebebi idigi gibi, ²⁸⁸⁰ hâletîñ celbî ile te'hîr-i nidâ-yı şerâfet-'unvâna bâdî olduğunu inhâ-perverdir. Ma'a-hâzâ ma'nâ-yı hadîs-i merkûm; galebe-i nevm, ikâmet-i şalât-ı fecre

²⁸⁷⁵ “(Ey Muhammed!) Kulumuz Eyyûb’u da an. Hani o, Rabbine, “Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu” diye seslenmişti.” Sâd 38/41.

²⁸⁷⁶ “Genç, “Gördün mü! Kayaya sığındığımız sırada balığı unutmuşum. –Doğrusu onu sana söylememi **bana ancak şeytan unutturdu**- Balık şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti” dedi.” Kehf 18/63.

²⁸⁷⁷ “Yûsuf, onlardan kurtulacağını düşündüğü kişiye, “Efendinin yanında beni an”, dedi. **Fakat şeytan onu efendisine hatırlatmayı unutturdu** da bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı.” Yûsuf 12/42.

²⁸⁷⁸ “Bu vâdide şeytan vardır.” Buhârî, Mevâkîf 35, nr. 595; Mâlik, Muvatta', Vukûtü's-salât 25, 26; Müslim, Mesâcid 309, nr. 680.

²⁸⁷⁹ “Bu vâdide şeytan vardır.” Buhârî, Mevâkîf 35, nr. 595; Mâlik, Muvatta', Vukûtü's-salât 25, 26; Müslim, Mesâcid 309, nr. 680.

²⁸⁸⁰ Mâlik, Muvatta', Vukûtü's-salât 25, 26.

revmi māni‘ idigin beyān irādesi takrīr-kerde-i zebān-ı muḥaddiştir. Ammā vürūd-i ḥadīṣ-i şerāfet-ālūd vādī-i mezbūrdan sebeb-i raḥīllerin beyāndır. Hattā menşe-i terk-i şalāt-ı fecri i‘lān olduğu şüretde daḥi mefhūm-i şerāfet-mevsūmiyla mā-naḥnu fih ‘adem-i vürūd-i su’āl me’vā-yı kıl ü kāl degildir.

Faṣl-ı Ḥāmis: Ol Bülbül-i Gülşen-serāy-ı risāletin şıdk-ı kavlı-i şerāfet-evli beyānındadır. Vākı‘ā Cenāb-ı Muḥbir-i Şādık’ın şıdk-ı maḳāl-i hidāyet-iştimālleri delālet-i mu‘cizāt-ı bāhire ile şübūt-efken ve icmā‘-ı ümmet-i merḥūme ile müberhen olup tebliğ-i aḥkām-ı şer‘iyyede cümle-i haberiiyyeleri zīver-baḥş-ı maḥall-i i‘rāb-ı şadākat olup ‘amden ve sehven mu‘teriza-i sehv ü ğalatdan maşūn idigi şıḥḥat-ı maḳrūndur. Zīrā ta‘ammūd ‘ale’l-ḥalefdan sāḥa-i Risālet-mesāḥalarının berā’atı delālet-i mu‘cizāt-ı bāhire ile ṣābit idigi mecma’un ‘aleyh olup ‘alā sebīl’-ı ğalat vukū‘-ı ḥulfdan daḥi maşūn idikleri kezālik şıdk-ı mu‘cizāt ve icmā‘-ı kibār-ı fezā’il-simāt ile müteḥakkık idiginden mā-‘adā ğalatdan şıyānetleri ^(L288b) ve nokşāndan ‘işmetleri manşūsun ‘aleyhdir. Hattā Üstādü’l-Muḥakkıkın Ebū İshāk İsferāyinī; “şavn-ı Nebiyy-i celīle mu‘cize delīldir” deyüp Ebūbekr Bakıllānī; “ḥulfdan şavn-ı Nebiyy-i Şamedānī şıyānet-i Rabbāniyye ile şüret-nümā idiginiñ muḥakkak olması vürūd-i şer‘le muşaddaḳdır” demiştir. Pes medār-ı i‘timād olan kavlı-i ḥaḳḳāniyyet-evl üzre ‘adem-i cevāz-ı ḥulf-i Nebiyy-i ser-firāz icmā‘-ı İslām-perdāzān ile şübūt-ḳarīn ve tebliğ-i aḥkām-ı şer‘iyye ve aḥbār-ı mā-yūḥā ileyhde sehven ve ‘amden şā’ibe-i ḥulf u ğalatdan ‘alā ḥāletiḥi’r-rızā ve’s-saḥṭ berā’atleri muḳarrer ve ḥāl-i şıḥḥat u marazda ḥaḳḳāniyyetleri rüşen-gerdir. Hattā kitābet-i vahyiye şerāfet-ğamr olan ‘Abdullāh bin ‘Amr’ın ḥāl-i rızā-zīver-i gūş-i hūşı olan le’ālī-i ḥaḳḳāniyyet-mütelālī şāḥāyif-i imlā kılmāğa dergāh-ı Nübüvvet’den istizānı (فَإِنِّي لَا أَقُولُ فِي ذَلِكَ كَلِمَةً) ²⁸⁸¹ maḳāl-i şerāfet-iştimāliyle şudūr-ı izne maḳrūn ve ḥaḳḳāniyyet-meşmūlleri menzil-resīde-i sedād olmağla reybden maşūn idigi teşyīd-i mebānī-i müdde‘āda kifāyet-pīrādır. Bināberīn şāḥib-i kitāb ‘adem-i ḥulf-i kavlı-i Nebevī’yi beyānda istizāde irādesiyle medār-ı taşdıḳ-i risāletleri olan izḥār-ı mu‘cizāta ḳudret-i iḳdār-ı ^(179b) İllāhī ile peḳzīr idigi ²⁸⁸² (إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى) fermūde-i

²⁸⁸¹ “Ben, (sâkin iken de öfkelendiğim zaman da) hakikat dışında birşey söylemem.” Ebû Dâvûd, İlim 3, nr. 3646; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 162.

²⁸⁸² “O, nefis arzusu ile konuşmaz. (Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.” Necm 53/3-4.

mükerremesiyle müsbet olmanın ol Resûl-i muşaddakîñ şadâkati taşdîk-i İlâhî ile muhakkağ idigi müdde‘â-yı muharrereyi teşdîd ve ²⁸⁸³﴿قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ﴾ fermûde-i mükerremesi mebanî-i haqqâniyyetlerin teşyîd etdiğin ifâde etmiştir. Keyfe lâ? ²⁸⁸⁴﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ kerîmesi dağhi işbât-ı müdde‘âda kifâyet-efkendir. İmdi nuğuş u şuver-i teblîğ-i aḥkâm-ı şer‘iyye ḥilâf-ı iḥbâr-ı Nebevî şûret-nümâ-yı âyîne-i zuḥûr olmayacağı ‘inde uli'l-ebşâr perde-ber-endâz-ı istitâr olup bi-eyyi vechin kâne, ḥaber-i Cenâb-ı Risâlet-perver üzre cilve-pîrâ-yı vuḳû‘ idigi beyne'l-lümû‘dur. Farażâ bu bâbda ihtimâl-i sehv ü ğalaṭ ḥayyiz-i cevâzda olmak haqqı bâtıldan temyîze mâni‘ ve zuḥûr-ı mu‘cizât-ı ^(L289a) bâhire mecmû‘-ı iḥbâr-ı Cenâb-ı Risâlet-medârîñ haqqâniyyetine burhân-ı sâtı‘dır. Pes vuḳû‘-ı sehv ü nisyândan vücûb-ı tenzîh-i Nebiyy-i nezîh icmâ‘-ı ümmet ile müsbet idigi menzil-resîde-i ittifâktır. Şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faṣl-ı Sâdis: Es‘ile-i ba‘zı ta‘n-endâzân ve ilḥâd-perdâzânı ibrâz ve îrâd-ı ecvibe-i haqqâniyyet-tîrâz ile tebcîl-i Nebiyy-i celîli dem-sâzdır. Ezcümle ba‘de nüzûl-i Sûre-i Ve'n-Necm ol Ser-levḥa-i risâle-i risâlet ibtidâ-i sûre-i mübareki kırâ‘ate ser-âğâz buyurup ²⁸⁸⁵﴿أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ (19) وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ﴾ âyet-i kerîmesin tilâvetden soñra ²⁸⁸⁶﴿تِلْكَ الْغَرَانِيقُ الْعُلَىٰ وَإِنْ شَفَاعَتُهَا لِيُزْتَجَىٰ﴾ terkîbi lisân-ı Nebevî'den gûş-zed-i zümre-i cehele-i Kureyş olmanın ‘inde ḥatmi's-sûre ikâmet-i secde-i me‘mûrede Cenâb-ı Risâlet-me‘âb ve aşḥâb-ı ma‘âlî-nişâb ser-be-zemîn-i ‘ubûdiyyet olduklarında kefere dağhi şenâ-yı ilâhelerin mütezammın maḳâl-i qar‘-endâz-ı mesâmi‘-i cehâlet-i iştimâlleri olduğından nâşî zümre-i mü‘minîn ile ma‘an secdeye şürû‘ etdikleri menşe-i su‘âl farz olunsa dağhi cevâb-ı işâbet-iştimâli iki vechile pîrâye-i dîbâce-i maḳâl-i erbâb-ı efdâldır. Evvelâ; cehâbize-i fenn-i ḥadîşden ḥaber-i mezkûruñ inbâsı gûş-zed olmayup esânîd-i muttaşıla-i sâlimetün ‘ani‘t-ṭa‘n ile şikâtdan biriniñ taḥrîc-kerdesi olmadığı vehn-endâz-ı beyt-i şîḥḥatı olmanın ğarîb ve saḳîmî şaḥîḥ ve

²⁸⁸³ “Ey insanlar! **Peygamber size Rabbinizden hakkı (gerçeği) getirdi.** O hâlde, kendi iyiliğiniz için iman edin. Eğer inkâr ederseniz bilin ki, göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah‘ındır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Nisâ 4/170.

²⁸⁸⁴ “Allah‘ın, (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah‘a, peygambere, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) hâline gelmesin diye (Allah böyle hükmetmiştir). **Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin.** Allah‘a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah‘ın azabı çetindir.” Haşr 59/7.

²⁸⁸⁵ “Lât ve Uzza‘ya ve diğr üçüncüsü Menat‘a ne dersiniz?” Necm 53/19-20.

²⁸⁸⁶ “Onlar ulu kuğulardır; elbette onların şefâati umulur.”

müstaķimden nā-dīd-i fark olan müverrihīniñ ‘ale'l-‘umyā tenmīķıyla şüret-nümādır. Kāđī Ebūbekr bin ‘Alā el-Mālikī ehl-i ehvādan ba‘zı tefsīr-pīrāyān ibtilā-yı inbā-yı eşer-i za‘īf ve maṭ‘ūn ile cehālet-maķrūn olup ma‘a-za‘fī naķaletihī ve'd-tırāb-ı rivāyetihī şahīfe-pīrā-yı irādları olan haber resīde-i mesāmi‘-i ba‘zı mülhīdīn olduķda inķıṭā‘-ı isnād ve ihtilāf-ı kelimāt-ı teferruķ-nejāda tevhīn-sāz-ı ^(L289b) me’sūr idiginden habīr olmamağın haber-i şahīḥ-āsā işğāya mübāderet-pīrālīķları kendülerin mehleke-i ḍalāle ilķā etdiklerin **(180a)** inhā etmişdir. Hattā ba‘zı rivāyetde eşnā-yı şalātda kırā’atleri inbā-kerde ve rivāyet-i uḥrāda nādī-i ḳavm-i cehālet-revmde tilāvetleri ser-zede ve ber-minvāl-i rivāyet-i dīger eşnā-yı ḥ‘ābda gūş-zed idigi muḥarrer ve ba‘zı āḥar ḥadīṣ-i nefes-i nefīs-i Peyğāmbere olup lā-‘an ḳaşd-ı lisānin mu‘ciz-beyānlarından şudūrın haber virmişdir. Ma‘a-hāzā sūre-i merķūme ‘arza-dāṣṭ-ı Ḥāmil-i vahy-i mübīn buyurulduķda mevrīd-i su’āl olan fıķrateyniñ ‘adem-i nüzūlün ihtār ve ‘inde'l-ba‘zı'l-āḥar ilķā-yı şeyṭān ile ḳar‘-endāz-ı mesāmi‘-i cehele-i Kureyş olup ba‘dehū mesmū‘ları pīş-gāh-ı Cenāb-ı Nübūvvet-penāha ma‘rūz olduķda ‘adem-i nüzūlüyle mezbūreyni redd buyurmuşlardır. Felā-cerem bu ve bunun emsālī aḥbār-ı muḥtelifetü'l-vürūd ḳuvvet-i aṣl-ı ḳazıyyeyi za‘f-ālūd eylediginden mā-‘adā ruvātdan biriniñ mebānī-i isnādı zümre-i şahābe-i kirāmdan bir ferde ber-āverde olmayup ekṣer-i ṭurukı za‘ife idigi i’tibārdan işķātın iş‘ār-sazdır. Bināberīn kıṣṣa-i mezkūreniñ inbā-yı Şu‘be ile İbn-i ‘Abbās-ı fezā’il-istīnāsa mesned ve bu ṭarīķ ile rütbe-i merfū‘iyyete resīde-sāzlıķla mümeḥhed idigi taḥdīṣ-āver-i ḥāṭır degildir ki Şu‘be’den teşe‘‘ubı ancak inbā-yı Ümeyye ile cilve-ger ve sā’ir muḥbiriniñ irsālī Sa‘īd bin Cübeyr’e ittişālle rüşen-ger olmağın ṭarīķ-ı rivāyeti cādde-i istīķāmetden munḥarīf ve sūlūk-i vūṣūḳdan ḥuluvv ile muttaṣıfıdır. Kezālīk rivāyet-i Kelbī ile ḳar‘-endāz-ı mesāmi‘-i sāmi‘īn olan vechiñ daḥi ḳuvvet-i za‘fī rū-nümā ve tekzīb-i Bezzār-ı fezā’il-dişār ile kemāl-i tevhīni şüret-nümādır. Felihāzā ḥadīṣ-i merķūm min ciheti’n-naḳl za‘fla mevsūm idiginden mā-‘adā min ḥayṣūl-ma’nā daḥi rütbe-i ṣīḥḥatden sāķıtdır. Zīrā ‘urūz-ı sehv ü nisyāndan Cenāb-ı Kāṣifü'l-Ġumme’niñ ‘işmetleri mecma‘un ‘aleyh-i e’imme olmağın şān-ı hidāyet-niṣān-ı Resūl-i Celīl bu gūne şıfāt-ı naḳşdan berā’t-intimā ve nezāhet-pīrā idigi müberhen ^(L290a) ve medḥ-i ālihe-i küffārı icāb-sāz olan kelimātıñ temennī-i inzālin dergāh-ı ‘işmet-penāh-ı Nebevī’ye isnād mūcib-i küfr ü ilḥād idigi bedāhet-efkendir. Keyfe lā? Cenāb-ı Nübūvvet-me’āblarına ‘adem-i tasalluṭ-ı şeyṭān müşbet ve lisān-ı hidāyet-

efşânlarından gayr-ı münzel ‘alâ vechi’-t-tenzîl mürettel olmak mümteni’dir. Ma‘a-vukû’-i sehvden ‘işmet-i Nebviyye berâhîn-i celiyye ile müşbet ve ‘amden ve sehven mecrâ-yı hulf olmağdan nezâhetleri bî-minnetdir. Felihâzâ mâ-evhâ ileyhde iştibâh ve ilkâ-yı şeytân ile tereddüd-penâh olmaları muhâl olmağın mâ-lem yünezzel ileyhi menzile-i münzelün ileyhe tenzîl daği muhâl idigi cây-ı kîl ü kâl degildir. Ma‘a-hâzâ ²⁸⁸⁷﴿وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَاوِيلِ﴾ fermüdesiyle ²⁸⁸⁸﴿إِذَا لَدَقْنَاكَ ضِغْفٌ﴾ ²⁸⁸⁹﴿وَلَوْ لَا أَنْ نَبْتَنَّاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ﴾ kerîmesinden ²⁸⁸⁸﴿الْحَيَاةِ﴾ mu‘cizü’l-kaşşından pîrâye-bağş-ı gûş-ı hûş olan farz-ı vukû’dan ‘adem-i vukû’ beyyinü’l- (180b) lümû’ olmağla istiḥâle-i kışşa-i merķûme nazaran ve ‘aqlen bedâhet-mevsümedir. Farażâ za‘f rivâyetinden kaç-ı nazar ‘alâ takdîr-i şihḥatihî daği kelimât-ı merķûma ba‘idü’l-ilti‘âm mütenâkızu’l-aksâm olmağla ṭavr-ı insicâmı ḥilâf-ı nazm-ı mübîn mümtezicü’l-medḥ bi’z-zem müteḥâzilü’t-te’lif ve’n-nazm idigi daği müfterâ idigine delâlet-ârâdır. Keyfe [lâ]; cezâlet-i nazm-ı mübîn lede’n-Nebiyyi’l-Emîn ve beyne’l-aşḥâbi’l-kirâm aẓherun min en yuhfâ idüğünden mâ-‘adâ nezd-i şanâdîd-i müşrikînde daği bedâhet-intimâdır. Felâ-cerem kelimât-ı merķûme ‘inde erbâbi’t-te’vîl vaşf-ı ‘uzûbetden sâde idigi karar-dâde olmağın ednâ feşâḥat-i kelâm-ı mu‘cizu’l-insicâmı ma‘rifet ile ârâste-kârân-ı ma‘ânî-i bedî’u’l-beyânîñ nazar-ı i’tibârından suķûtı bedâhet-menûtdur. Hattâ nifâk-sencânîñ ve mu‘ânidîn-i işrâk-peymânîñ mebâdî-i bürüz-i nübüvvet-i Nebiyy-i hidâyet-âmüzda iş‘âl-i nâ’ire-i fiten ve ḥînen ba‘de ḥînin taḥrîk-i eyâdî-i şürûr ızrâr-efken-i deydenerleri olmağın za‘f-ı nihâd ile muttaşîf olan cühhâl-i Müslimîn ve şirzime-i müşrikîn râsiḥ-ḳadem-i imâna şemâtet ile ḥıyânete cür’et ^(L290b) ve izḥâr-sâzân-ı İslâm’dan ²⁸⁹⁰﴿فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ﴾ mefhûmunuñ muķterizi olanlar bi-ednâ şübhe ne‘ûzu bi’llâhi min zâlik riddet ile ḥabâsete sâlik olmağla bahâne-cûy iken vukû’-ı kışşa-i merķûme şihḥat-ḳarîn olsa izḥâr-ı mel‘anete medâr ittiḥâz edecekleri bî-minnet ve cehele-i Ḳureyş’e bâ’is-i izḥâr-ı şavlet olduğından mâ-‘adâ zümre-i Mü’minîniñ ‘aleyhine Yehûd-ı ‘anûd daği ḥücciiyyeti peẓîrende-şûret olurdu. Zîrâ kışşa-i İsrâ-yı i‘câz-pîrâda şûret-nümâ olan mükâbereleri

²⁸⁸⁷ “(44-45) Eğer (Peygamber) bize isnat ederek bazı sözler uydurmuş olsaydı, mutlaka onu kudretimizle yakalardık.” Hâkka 69/44.

²⁸⁸⁸ “İşte o zaman sana, hayatın da, ölümün de katmerli acılarını tattırırdık. Sonra bize karşı kendine hiçbir yardımcı bulamazdın.” İsrâ 17/75.

²⁸⁸⁹ “Eğer biz sana sebat vermiş olmasaydık, az kalsın onlara biraz meyledecektin.” İsrâ 17/74.

²⁸⁹⁰ “Kalplerinde münafıklıktan kaynaklanan bir hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını artırmıştır. Söyledikleri yalana karşılık da onlara elem dolu bir azap vardır.” Bakara 2/10.

ba‘zı zu‘afāya bā‘iṣ-i riddet olduğu gibi bu ka‘zıyye-i ğayr-ı mar‘ziyye da‘hi icāb-sāz-ı vahşet olurduğu hikāyeti efrād-ı ruvātdan biriniñ inbā-kerdesi ve āḥād-ı muḥbirinden bir kesin ber-āverdesi olmadığından mā‘adā zümre-i mu‘ānidinden bu maḳūle kelime-i vāḥide vāride olmayup Müslimīn'den bir ferdiñ bintü şefetin inbāsı ref‘-endāz-ı burka‘-ı inhā olmadığı aṣl-ı hikāye-i merḳūmeniñ tezelzül-sāz-ı esāsı olup şeyātīn-i şakāleynden ba‘zın kalb-i ğaflet-celb-i ba‘zı müverriḥine ilḳāsıyla rū-nümā idigi hüveydādır. Felā-cerem būnyān-ı ka‘zıyye-i maḥkiyyeyi vehn-endāz olan umūrdan biri da‘hi ‘alā mā-zekerehu'l-müfessirīn²⁸⁹¹ ﴿وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُوكَ عَنِ الذِّى أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ﴾ fermūdesiniñ ilā-āḥirihā sebeb-i nüzul-i i‘cāz-müşūlidir ki ḳurb-i iftinān ‘adem-i vuḳū‘-i fitneyi i‘lān-sāz idigi²⁸⁹² ﴿وَلَوْلَا أَنْ تَبَيَّنَّاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكُنُ إِلَيْهِمْ﴾ mantūḳı kifāyet-efkendir ki maẓmūn-ı i‘cāz-meşḥūnunca ālihe-i bāṭılaya ḳillet-i rükūnı nefy-i selb-i keşret-i rükūnı bi’t-ṭarīḳi’l-evlā müstevceb idigi za‘f-ı mervıyy-i mezbūrı mücibdir. Zīrā delālet-i verāy-ı ḥilāf-ı mefḥūm-i āyet olan ḥadīsin za‘fı şöhret-rehīn ve şahīḥ olmayan eşerin derece-i i‘tibārdan suḳūṭı bedāhet-mekīndir. Keyfe lā? Zīver-i şahīfe-i tenzīl olan²⁸⁹³ ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ﴾ fermūdesiniñ müfādınca (L291a) beyne’l-halk ḳazā bi’l-Ḥaḳ’dan irāde-i idlāl-i münāfıḳīnle imāle-i licām-ı hidāyet-fercāma (181a) ‘işmet-rehīn olan nübūvvetiñ mümāna‘atı beyyin olıcak maẓmūn-ı ka‘zıyye-i sālifeden da‘hi ‘işmetleri ebyen idigi şübūt-efkendir. Zīrā zīver-pīrā-yı şahīfe-i tenzīl olan “lafz-ı kāde” Ḳur‘ān-ı bāhir’ül-leme‘āndan her ḳaṅḡi āyetde cilve-dāde ise medār-ı aḥbār-ı mā-lem-yekūn idigi rivāyet-kerde-i İbn-i ‘Abbās-ı feẓā’il-istīnāsdır. Ḥattā fermūde-i mükerreme-i²⁸⁹⁴ ﴿يَكَادُ سَنَا بَرْقُهُ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ﴾ da ‘adem-i izḥāb-ı ebṣār muḳarrer²⁸⁹⁵ ﴿أَكَادُ أَخْفِيهَا﴾ ḳavl-i i‘cāz-evlinde ‘adem-i fi‘l-i iḥfā rūşen-gerdir. İmdi maẓmūn-ı maḥkī-i sābıḳdan nezāhet-i Resūl-i Şādıḳ müteḥaḳḳıḳ idigi şanādīd-i Ḳureyş ve Şaḳīfiñ sūy-i ālihe-i bāṭıllarına imāle-i licām-ı ḥaḳḳāniyyet-fercām-ı

²⁸⁹¹ “Onlar, sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı uydurman için az kalsın seni ondan şaşırtacaklardı. (Eğer böyle yapabilselerdi) işte o zaman seni dost edinirlerdi.” İsrâ 17/73.

²⁸⁹² “Eğer biz sana sebat vermiş olmasaydık, az kalsın onlara biraz meyledecektin.” İsrâ 17/74.

²⁸⁹³ “(Ey Muhammed!) Eğer Allah’ın sana lütuf ve merhameti olmasaydı, onlardan bir grup seni saptırmaya çalışırdı. Hâlbuki onlar, ancak kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah, sana kitabı (Kur’an’ı) ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah’ın sana lütufu çok büyüktür.” Nisâ 4/113.

²⁸⁹⁴ “Görmez misin ki Allah, bulutları sevk eder. Sonra, onları kaynaştırıp üst üste yığar. Nihayet yağmurun, onların arasından yağdığını görürsün. O, gökten, oradaki dağ (gibi bulut)lardan dolu indirir de onu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de geri çevirir. **Bu bulutların şimşeginin parıltısı neredeyse gözleri alacak.**” Nûr 24/43.

²⁸⁹⁵ “Kıyamet mutlaka gelecektir. Herkes işlediğinin karşılığını görsün diye, **neredeyse onu gizleyecek (geleceğinden hiç söz etmeyecek)tim.**” Tâhâ 20/15.

Nebevî'yi taleb-kârlıkları kâle-i îmânı pây-endâz-ı Resûl-i Yezdân etmek va'diyle sebkat-pezîr iken ba'zı eşnâm mâni'-i teşrîf-i Cenâb-ı Seyyidü'l-Enâm idigi mezbûrların dâ'iresine takarrübden teḥâşî buyurulduğundan ma'lûm ve ma'nâ-yı merķûm yâdigâr-ı ḥâme-i İmâm Kuşeyrî-i²⁸⁹⁶ fezâ'il-mevsûmdur. Ḥattâ menķûl-i mezkûr İbn-i Enbârî-i²⁸⁹⁷ fezâ'il-mevfûrdan daḥî ḥikâyet ile zîver-baḥş-ı suṭûrdur. Ḥulâşatü'l-kelâm fermûde-i mûkerreme-i²⁸⁹⁸ (وَإِنْ كَادُوا) 'alâ cemî'i't-tefâsîr işbât-ı müdde'â-yı 'işmet-i Nebeviyye'de delîl-i kifâyet-maşîr ve celîl ü ḥaķîr ve ḳalîl ü keşîr nakâyişdan 'işmet-i Nebiyy-i sûtûde-ḥaşlet manşûsun 'aleyh idigi ḳarâr-dâde-i cemâhîr-i efâzıl-ı fezâ'il-semîrdir. İmdi vuķû'-ı aşl-ı ḳazıyyeyi inkâra mübteniyye olan ecvibe-i efâzıl-ı fezâ'il-nejadî îrâddan murâd tenzîh-i Nebiyy-i sûtûde-nihâd olup naşş-ı Ḳur'ân-ı bâhirü'l-leme'ân daḥî delâlet-ârâ-yı işmet-i Nebiyy-i sûtûde-ḥaşlet olmağın şübûṭ-i müdde'â-yı azherun min en-yuhfâdır. Lâkin farz-ı vuķû' müstelzim-i vuķû' olmadığını şübûṭi sebkat-lümû' olmağın farz-ı mezkûra ibtinâ-âver olan ecvibe îrâd-ı cevâb-ı bâ-şavâbı mûcibe ve bu 'amel teşyîd-sâz-ı mebânî-i tenzîh-i Nebiyy-i efḫal idiginden nâşî bürüz-ârâ-yı ḥayyiz-i^(L291b) şudûr olan eķâvîlîñ ğass ü semîni daḥî tezyîl-kerde-i şevâhid-i taḥķîķ-ı sâbık ḳılınmak ḥ'âhişine binâ'en cevâb-dâdegân-ı e'imme-i Müslimîn'den rivâyet-kerde-i Ḳatâde ve Muķâtil²⁸⁹⁹ olan vecih ki ol Nebiyy-i Ser-fîrâz ḳırâ'at-i Sûre-i Ve'n-Necm'e ser-âġâz buyurduķda aḥz-ı sine lisân-ı hidâyet-bünyânlarından cereyân-ı kelimât-ı iştibâh-me'inneye sebep ve ḥâlet-i mezbûre mübâyin-i 'işmet-i Nebiyy-i Münteḥab degil idigidir. Ammâ mefhûm-i cevâb-ı merķûmı dergâh-ı risâlet-penâh-ı Nebevî'ye isnâdîñ 'adem-i şihḫati rüşen ve Cenâb-ı Risâlet-efken sehven ve 'amden ve nâ'imen ve yakzânen bu maķûle ḥâletden 'işmet-efken olup 'adem-i istîlâ-i şeyṭânla maḥrûsu'l-cenâb idikleri müberhendir. Felihâzâ ḥadîs-i nefis ve ilkâ-i şeyṭân olmağı inbâ-âver olan ḳavl-i Kelbî-i fezâ'il-ârâ ve sehven şudûrundan ihtâr olunduklarında ilkâ-yı şeyṭân idigiyle

²⁸⁹⁶ Her üç nüshada da "İmâm Kuşeyrî" şeklinde imlâ edilmiş olup **Şifâ** ve şerhlerinde bu isim İmâm Kuşeyrî'nin oğlu "Kādî Ebû Nasr Abdürrahîm el-Kuşeyrî" olarak kaydedilmiştir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. III, s. 38; Kādî İyâz, **eş-Şifâ bi-Ta'rîfî Hukûkî'l-Mustafâ**, c. II, s. 296.

²⁸⁹⁷ Hem hadis hâfızı hem de Arap dili ve edebiyâtı ile Kur'an ilimlerinde tanınmış bir âlim olan Ebû Bekr Muhammed ibni Kasım el-Enbârî, 328/940'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 38.

²⁸⁹⁸ "**Onlar**, sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı uydurman için **az kalsın** seni ondan şaşırtacaklardı. (Eğer böyle yapabilselerdi) işte o zaman seni dost edinirlerdi." İsrâ 17/73.

²⁸⁹⁹ Âlim ve güvenilir bir muhaddis olan Ebû Bistâm Mukâtil ibni Hayyân el-Belhî, 150/767'de vefat etmiştir.

Kādî İyâz, bu ismi sadece Mukâtil diye zikrettiği için, onun zayıf rivayetleriyle bilinen Mukâtil ibni Süleymân olabileceği de rivayet edilmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 39.

icâbetlerin inhâ-perver olan rivâyet-i İbn-i Şihâb daği gayr-ı şahîh idigi hâk-ı şarîhdir. Felihâzâ ‘inde ba‘zî'l-‘ulemâ ‘alâ takdîr-i şihhati'l-kazıyye tilâvet-i Nebeviyye tevbîhan li'l-müşrikîn şüret-nümâ olup Cenâb-ı İbrâhîm ‘aleyhi's-selâmın ‘alâ ihde't-te'vîlât **(181b)** ²⁹⁰⁰ (هَذَا رَبِّي) maḳâl-i ilzâm-simâtı ve yine ol hîllet-penâhın ²⁹⁰¹ (بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ) kavî-i i‘câz-evli menzilesinde olup ba‘dehû tilâvet-i bakıyye-i sūre-i mübârekeye mübâderet şüretinde rû-nümâdır. Lâkin bu nükte beyne'l-kelâmeyn faşl ü sekteye vâbeste olup mübeyyin-i murâd bir qarînenin kıyâmından müstefâd olmağa muhtâc olmağın metluvvun li-maşlahatin muḳarrer idigin inhâya ihtiyâc medâr-ı tevcîh-i cevâb-ı vehhâcdır. Hattâ me‘âl-i ma‘nâ-yı mezbûr aḥad-ı te'vîlât-ı Ebî Bekr Baḳillânî-i fezâ'il-mevfûra râci‘ idigi lâmi'dir. Felâ-cerem vukû‘-ı kazıyye-i eşnâ-yı şalâtda cilve-ger ve tekellüm fi's-şalâtda cevâza maḳarr olmaması vech-i mezbûra ḥalel-âver degildir. Zîrâ mebâdî-i bürûz-i ‘âlem-fürûz-i İslâm'da kelâm fi'l-kıyâm gayr-ı memnû‘ ve ba‘de fûşuvvî'l-İslâm memnû‘iyyeti egerçi menḳûl-i kirâmdır; lâkin ercaḥ te'vîlât ve eşahḥ aḳvâl-i ‘ulemâ-yı ^(L292a) fezâ'il-simât üzre Cenâb-ı Ḥazret-i Tâlî-i Âyât-ı Risâlet kırâ'at-i Qur‘ân-ı bâhirü'l-leme‘ânı faşlen ve faşlen eşnâ-yı tertîl ve tilâvetlerinde ilkâ-yı mekîdeye şeytân-ı ‘anîd taraşşud-efken ve hîlâl-i sekenât-ı kırâ'atlerinde ihtilâf-kerdesi olan desîseyi mesâmi‘-i müşrikîne nağme-i Nebeviyye-âsâ ilkâ ve ismâ‘ ve sâde-dilân-ı cehâlet-âyîn kavî-i Nebiyy-i güzîn olmaḳ üzre ısgâ etmişdir. Ma‘a-hâzâ zemm-i evşân de'b-i Resûl-i ḥaḳḳâniyyet-i iktirân idigi aşḥâb-ı ma‘âlî-nişâbın ma‘lûmı ve min kıbeli'llâhi'l-Mu‘în tebdîl ü tağyîrden Kelâm-ı Qadîm emîn olmağın mesâmi‘-i ḥaḳḳâniyyet-mecâmi‘-i şahâbe-i güzinde sūre-i şerîfe ‘alâ mâ-hiye ‘aleyh taḳarrür-efken olup keyd-i şeytân-ı la‘în ismâ‘-ı müşrikîne te’sîr ve mesâmi‘-i mü‘minîne selâmet-âyîn olmuşdur. Hattâ ma‘nâ-yı mezbûr mağâzî-i Mûsâ bin ‘Uḳbe'de ²⁹⁰² mezkûr ve ḥâlet-i mezkûre tahrîk-sâz-ı nesîm-i ḥazîn-i Nebiyy-i Kerîm olmağla nüzûl-i fermûde-i (وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ

²⁹⁰⁰ “Güneşi doğarken görünce de, “İşte benim Rabbim! Bu daha büyük” dedi. O da batınca (kavmine dönüp), “Ey kavmim! Ben sizin Allah’a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım” dedi.” En‘âm 6/78.

²⁹⁰¹ “Dedi ki: “Hayır! Bunu şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorlarsa, onlara sorun bakalım!” Enbiyâ 21/63.

²⁹⁰² Rivayetleri **Kütüb-i Sitte**’de bulunan güvenilir bir muhaddis ve Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz’in gazvelerini ilk defa **el-Megâzî** adlı bir ciltlik eserinde derleyen bir tabî olan Mûsâ bin Ukbe el-Kureşî, 141/758’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 41.

²⁹⁰³﴿رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ﴾ şeref-bağış-ı nüzul ve tesliyet-pîrâ-yı hâtır-ı hidâyet-me'âsir-i Nebiyy-i ma'âlî-vuşul olmuştur. Felihâzâ temenniden murâd tilâvet-i âyât-ı beyyinetü'r-reşâd ve emâniden daği ma'nâ-yı tilâvet müstefâd idigi ²⁹⁰⁴﴿فَيَنْسُخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي﴾ kavı-i i'câz-evliyle müşbet olup ²⁹⁰⁵﴿الشَّيْطَانُ﴾ naşş-ı celâlet-bünyânıyla izâle-i lebs ü hafâ ile ihkâm-ı âyât-ı muhkemât-ı i'câz-intimâ buyurulduğu te'yîd-sâz-ı mebnâ-yı müdde'âdır. Egerçi beyân-ı ma'nâ-yı âyet-i merkûmede te'vîlât-ı uhırâ irâd-ile eyâdî-i hâme-i müfessirîn burka'-güşâ-yı 'arûs-i murâd ve sehv fî'l-kırâ'atden 'işmet-i Nebeviyye'ye işâret yâhud hadîs-i nefis-i nefis ile şûret-nümâyî-i ziyâdeden şıyânet ve bunun emsâli hikâyet etmişler. Lâkin tareyân-ı sehv ü nisyândan 'işmet-i Nebeviyye berâhîn-i celîle ile müşbet ve bu ma'kûle hâlâtın Cenâb-ı Eşref-i Kâ'inât'a nisbeti gayr-ı şahîh idigi bî-minnetdir. Binâ'en 'alâ hâzâ mûcib-i tağyîr-i ma'ânî-i laţîfe ve bâ'is-i tebdîl-i elfâz-ı münîfe olan sehvdan tenezzüh-i Nebevî ^(L.292b) mecma'un-'aleyh-i kibâr-ı fezâ'il-muhtevî olup mücevvezîn-i şâ'ibe-i sehvîñ daği sukut-ı ba'zı âyet ve kelime gibi hâlet-i zuhûr ve der-hâl tezekkürleri cilve-ger-i minaşşa-i şudûr olmasıyla taqyîd-ķarîndir. Felihâzâ bu bâbda mertebe-i cevâz ve 'adem-i cevâzı beyân fî-mâ-ba'd zîver-suţûr-ı tibyân olacağı mev'ûd-ı **(182a)** şâhib-i kitâb-ı fezâ'il-nişâbdır. Ve ba'de hâzâ şîhât-i vukû'-ı kışsa-i merkûmeyi farz şûretinde irâd-ı cevâbda bu vech-i vecîh daği mukterizdir ki ma'ķâleteyn-i merkûmeteyn Sûre-i Ve'n-Necm'den ba'zı olmak gayr-ı müsteb'ad ve Ğarâniķatü'l-'Ulâ'dan melâ'ike irâdesi ihtimâl ve recâ-i şefâ'atleri câ'izü'l-me'âl idigi vech-i mümeħhedî 'alâ mâ-fesserehu'l-Kelbî muħtemel; lâkin te'evvül-i müşrikîn üzre lafz-ı mezbûrdan irâde-i âlihe-i bâtıla iltibâsına sebep olmamağ-ı için mensûhu't-tilâve olup nezd-i müşrikînde melâ'ike-i kirâm benâtu'llâh idigini reddet ve inkâren ²⁹⁰⁶﴿الْكُفْرَ وَلَهُ الْأُنْتَى﴾ naşş-ı celâlet-ārâsı zîver-bağış-ı nüzul idigi menķûl 'ani'l-ķudvedir. Felâ-cerem ma'lûm-i daķâyık-şinâsân-ı 'ulûmdur ki mâ-seyensahda merkûz olan hikmet-i hafîyye menûţ-ı 'ilm-i Şamedâniye idiginden

²⁹⁰³ “Senden önce hiçbir resûl ve nebî göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah, âyetlerini sağlamlaştırır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Hacc 22/52.

²⁹⁰⁴ “Bunların bir de ümmî takımı vardır; **Kitab’ı (Tevrat’ı) bilmezler. Onların bütün bildikleri bir sürü kuruntulardır.** Onlar sadece zanda bulunurlar.” Bakara 2/78.

²⁹⁰⁵ “...Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir...” Hacc 22/52.

²⁹⁰⁶ “Erkek size de, dişi O’na mı?” Necm 53/21.

mā-‘adā²⁹⁰⁷ ﴿يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ﴾ mantūk-ı celālet-āyīniniñ medlül-i i‘cāz-rehīni üzre menāt-ı fā’ide ve ﴿لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ﴾²⁹⁰⁸ mefhūm-ı celālet-nüvīdince bünyān-ı imānı tezelzül-yāb olanlarıñ rāsih-ka-demān-ı zemīn-i İslām’dan tefrīkini taḥkīk ve ifāde idigi nümāyāndır. Bināberīn ﴿وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ﴾²⁹⁰⁹ naşs-ı celīli zīver-baḥş-ı şaḥīfe-i tenzīl ve mefhūm-ı cemīli müdde‘ā-yı muḥarrereye delīldir. Ba‘de hāzā vüçūh-i te’vīlātadan bu vech-i aḥsen daḥi şu gūne cilve-efkendir ki Cenāb-ı Risālet-me’āb ‘aleyhi şerāyif-i şalavātī’t-Tevvāb kırā’at-i sūreye mübāderet ve zıkr-i Lāt ve ‘Uzzā ve Menāt-ı şālīsetül’-uḥrāyı mutaḥammın olan āyeti tilāvet^(L293a) buyurduklarında zemm-i eşnāmı tazammun-pīrā olan vürūd-i āyet-i tevbīḥ-ārādan kulüb-i cehālet-maḥşūb-i müşrikīn pūr-hirās olmağla medḥ-i ālihe-i bāṭılların müş’ir-i fıkrateyn irādıyla metluvv-i Nebevī’ye ilkā-sāz-ı iltibās olup de’b-i rehīnül-‘aybları üzre taşaddī-pīrā-yı tekdīr-i Cenāb-ı Ḥayru’n-Nās olmuşlardır. Ḥattā ma’nā-yı merķūm²⁹¹⁰ ﴿لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ﴾ fermüdesinden mefhūm olup fi’l-i mezbūre şirzime-i müşrikīni ictirā-kār olan şeytān idiginden nāşī ḥikāyet-perdāzān-ı ilkā-yı şeytān olmak şūretinde kaşs-ı kışsa-i iktirā-bünyān etmişlerdir. Felihāzā cūhhāl-i bed-fi’ālīñ kār-ı nā-be-hencārı dergāh-ı ‘işmet-penāh-ı Risālet-medāra isnād olundığı bā’iş-i heyecān-ı ḥüzn-i Nebevī olmağın tesliyeten-lehū ‘aleyhi’s-selām²⁹¹¹ ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ﴾ fermüde-i belāğat-fercāmı ilā āhiri’l-āye şeref-baḥş-ı nüzül olup ḥatır-ı hidāyet-me’āsir-i Nebevī tesellī-müşül ve ber-mantūk-ı i‘cāz-mesūk-ı²⁹¹² ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ ḥaḳḳı bāṭıldan tefrīk ve aḥkām-ı āyāt-ı beyyinātı menzil-resīde-i taḥkīk olmuşdur. Kışsa-i Cenāb-ı Yūnus

²⁹⁰⁷ “Allah, bir sivrisineği, ondan daha da ötesi bir varlığı örnek olarak vermekten çekinmez. İman edenler onun, Rablerinden (gelen) bir gerçek olduğunu bilirler. Küfre saplananlar ise, “Allah, örnek olarak bununla neyi kastetmiştir?” derler. **(Allah) onunla birçoklarını saptırır, birçoklarını da doğru yola iletir. Onunla ancak fasıkları saptırır.**” Bakara 2/26.

²⁹⁰⁸ “Allah, şeytanın verdiği bu vesveseyi, kalplerinde hastalık bulunanlar ile kalpleri katı olanlara bir imtihan vesilesi kılmak için böyle yapar. Hiç şüphesiz ki o zalimler, derin bir ayrılık içindedirler.” Hacc 22/53.

²⁹⁰⁹ “**Bir de kendilerine ilim verilmiş olanlar onun, Rabbinden gelen hak olduğunu bilsinler, böylece ona iman etsinler ve sonuçta da kalpleri ona saygı duysun diye Allah böyle yapar.** Hiç şüphe yok ki Allah, iman edenleri doğru yola iletir. Hacc 22/54.

²⁹¹⁰ “İnkār edenler dediler ki: “**Bu Kur’an’ı dinlemeyin. Baskın çıkmak için o okunurken yaygara koparın.**” Fussilet 41/26.

²⁹¹¹ “**Senden önce hiçbir resül ve nebî göndermedik ki,** bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah, âyetlerini sağlamlaştırır. Allah, ḥaḳḳıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Hacc 22/52.

²⁹¹² “Şüphesiz o Zıkr’i (Kur’an’ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz.” Hier 15/9.

‘adil-i kazıyye-i sebkat-fercâmdır ki kavm-i cehâlet-revmiñ müddet-i medîd delâlet-sâz-ı tarîk-ı tevhið (182b) iken mâ-‘ade'l-ferdi'l-vâhid zamîr-i kavmi sûy-i dil-cüy-i îmâna ‘â'id olmamağın du‘â'un ‘aleyhim ile istircâ-yı ta‘zîbleri menzil-resîde-i icâbet ve mecî-i ‘azâb vaqt-i ma‘lûma menûṭ idigin kavm-i cehâlet-revmine inbâ ve münferiden ma‘bedine ‘atf-ı ‘inân ile vahdet-peymâ olduğdan sonra mebdâdî-i ta‘zîb rû-nümâ ve naşb-ı livâ-i tevbeleri ref‘-i ‘azâb ile cerr-i selâmete mebnâ olmağla Cenâb-ı Nübüvvet-me‘âblarından şâdır olan inbâ-yı ihlâk-i kavm-i cehâlet-peymâ şûret-nümâ-yı zuhûr olmadığından hâşâ mazanne-i hilâf oldukları kendüye bâ'is-i heyecân-ı gâzab ve ‘adem-i ric‘at ile tesâmuḥ-künânlıklarına sebep olduğu hâṭır-güzâr-ı ba‘zı sâde-dilân olmağla taşaddî-bühtân oldukları iğbirâr-âver-i mir‘ât-ı havâṭır-ı mü'minîn olmamağ-içün iftirâ-yı müfterîni izâle ve taḥdîş-i hâṭır-ı müslimîni def'a imâle irâd-ı ecvibe-i ‘adîde ile cehâbize-i esâtizeden kıl ü kâle bâ'is olmuşdur. ^(L293b) Keyfe lâ? Ma'lûm-i tettebbu'-sencân-ı kütüb-i siyerdî ki kışsa-i iftirâ-perver ber-minvâl-i muḥarrer cilve-ger idigi iḥbâr-ı şaḥîḥadan bir gûne haber ile rûşen-ger degildir. Ancak mecî-i ‘azâbla vukû'-ı helâklerin istid'âsı cilve-ger ve du‘ânîñ mişâl-i haber ihtimâl-i şıdk u kizbe maḥarr degil idigi muḥarrerdir. Zîrâ tîr-i icâbet-maşîr-i du‘â-yı Yûnus zîver-i hedef-i kabûl olmağla mecî-i ‘azâb rû-nümâ ve kavminîñ tarîk-ı tevbeye ihtidâları bâ'is-i rehâ idigi ^(إِلَّا قَوْمٌ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ غَافِلًا) ²⁹¹³ ^(الجزى) naşş-ı celâlet-ârâsıyla sübût-pîrâ idigi gibi, delâ'il-i ‘azâb manzûr-ı kavm-i cehâlet-me'âb olduğu rivâyet-kerde-i İbn-i Mes'ûd-i feẓâ'il-âlûddur. ²⁹¹⁴ Hattâ nûr-ı kamer zîr-i şehâbdan rû-nümâ olduğu gibi kavm-i Yûnus-ı nübüvvet-müvânise gîşyân-ı ‘azâbîñ takarrurı Sa'îd bin Cübeyr'in menḳûl-i şîḥḥat-perveridir. Binâberîn ḥazarât-ı enbiyâ-yı kirâmîñ şü'ûn-i ḥaḳḳâniyyet-meşḥûnları müftereyât-ı irtidâd-peymâyân ve ifk-i nifâḳ-âverân ile me'vâ-yı isnâd-ı nokşân olmak derûn-i İslâmiyân'da kaṭ'â cây-gîr olmak degil; iğbirâr-âmîz-i havâṭır olacağı daḥî mütebâdir degildir ki ‘inde'l-muḥaddîşîn inbâ-kerde-i Müslim-i tōhmet-rehîn menzîle-i i'tibârdan sâḳıṭ olıcak iḥbâr-ı küffâr-ı mel'anet-şî'ârîñ derece-i i'tibârdan bi-tarîkî'l-evleviyye suḳûṭı mecma'un-‘aleyh-i erbâb-ı irâ'e-i zekiyyedir. Felihâzâ ‘Abdullâh

²⁹¹³ “Yûnus’un kavminden başka, keşke (azabı görmeden) iman edip, imanı kendisine fayda veren bir tek memleket halkı olsaydı! (Yûnus’un kavmi) iman edince, dünya hayatında (sürüklenebilecekleri) rezillik azabını onlardan uzaklaştırmış ve onları belli bir zamana kadar yararlandırmıştık.” Yûnus 10/98.

²⁹¹⁴ İbnü Ebî Şeybe, el-Musannef, c. XI, 541, nr. 32527.

bin Ebî Serh'iñ çirk-i şirkden âb-ı hayât-ı İslâm'la tetahhur ve şeref-i kitâbet-i vahy-i mübîn ile müşerrefliği şüret-nümâ-yı teyessür iken ne'ûzu bi'llâh-i min zâlik riddet ile muhâla'atı-cehele-i Kureyş'e mütehâlik ve tarîk-ı idâre-i akdâh-ı kadha sâlik olup 'atf-ı 'inân-ı imlâ der-dest-i ihtiyârı idigin inbâ-i 'Azîz-i Hâkîm naşs-ı kerîmiñ 'Alîm-i Hâkîm imlâsın irâdesi hâşâ rızâ-dâde-i Cenâb-ı Resûl-i Hâlim idigin iftirâ ve 'Alîmen Hâkîmâ terkîmine bedel Semî'an Başîrâ kitâbetini istîzânı ta'lîk-ı meşîyyetine ihâle buyurulduğun beyânı daği mağz-ı iftirâdır ve kezâlik libâs-ı cehâlet-iltibâs-ı bihbüdiyyetden 'uryân ve ridâ-yı îmân ile şerâfet-resân ve ba'dehü (L294a) kitâbet-i vahy-i (183a) mübîn ile fâ'îku'l-akrân iken e'âzena'llâh min zâlik riddet ile pâ-der-gil-i kasvet olan nâ-merdiñ şân-ı hidâyet-nişân-ı Erîke-nişîn-i ıstîfâya isnâdı ya'nî eser-i hâme-i 'ibret-nejâdından mâ-'adâda hâşâ 'adem-i ihtibâr-ı Cenâb-ı Resûl-i ma'âlî-nihâdı inbâ-kerde-i e'âdî kılması daği mağz-ı ifk ü iftirâ ve kizb-i şarîh-i mel'anet-pîrâ idigi **Şahîh-i Buhârî**'de mastûrdur. Felâ-cerem bu mağûle hikâye-i bâtıladan merâyâ-yı kulüb-ı mü'minîn tareyân-ı gubâr-ı reybden berâ'at-âyîn olup iftirâ 'ala'llâh ve 'ale'r-Resûl a'zam-ı zünûbdan idigi bedâhet-müşûl olmağın selâmet-i kalble pîrâye-pîrâyân-ı 'uqûl-i selîmeniñ zamîri bu güne müzahrefâtıñ maşîri olmadığı²⁹¹⁵ ﴿إِنَّمَا يَقْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ﴾²⁹¹⁵ naşs-ı celâlet-mağrûnuyla müşbet ve âhâd-ı aşhâb-ı kirâmdan belki efrâd-ı Müslimîn'den bir ferdiñ dest-ber-âverde-i iğbârı olmadığından müfterî idigi ma'lûm-ı erbâb-ı dirâyetdir. Felihâzâ Cenâb-ı Enes'den menkûl olan haber-i müfterî-i naşrâniyyet-perverden hikâye nakl-kerde olup²⁹¹⁶ manzûr u meşhûdını inbâ kabîlinden degil idigi tahkîk-ı Bezzâr-ı fezâ'il-dişârdan rûşenâ yâhud iğbârı ma'raz-ı ta'n olan Humejd ve Sâbit'iñ inbâsıyla gûş-güzâr idiginden tâb-dârdır. Zîrâ "İnbâ-yı Humejd ve Sâbit tahric-kerde-i ehl-i şahîh olmadığı teşyîd-sâz-ı mebânî-i müdde'âdır" deyü şâhib-i **Şifâ**-yı fezâ'il-âmâde neşr-endâz-ı le'âlî-i ifâdedir.²⁹¹⁷ Farazâ şîhhat-ı vukû'ı şüretinde daği zimmet-i vâlâ-nehmet-i Nebeviyye kadh ü

²⁹¹⁵ "Yalanı, ancak Allah'ın âyetlerine inanmayanlar uydurur. İşte onlar, yalancılardan ta kendileridir." Nahl 16/105.

²⁹¹⁶ Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3617; Müslim, Münâfikîn 14, nr. 2781.

²⁹¹⁷ Kâdî İyâz böyle demekle beraber Sâbit el-Bünânî'nin hocası Enes ibni Mâlik'ten rivâyet ettiği hadis, yukarıda da söylediğimiz gibi Sahîh-i Buhârî'de (Menâkıb 25, nr. 3617) ve Sahîh-i Müslim'de (Münâfikîn 14, nr. 2781) bulunmaktadır. Bunu mutlaka Kâdî İyâz da bilirdi; o bu ifâdeyle, Aliyyü'l-Kârî'nin dediği gibi, tartışma konusu olan bu hadisten başka bir rivâyeti kastetmiş olmalıdır. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. III, s. 51.

tevhîmden berî'e olup mā-evhā ileyhde tareyān-ı sehv ü nisyāndan 'işmet ve 'urūz-ı ğalaṭ ü sehvden selāmetleri müşbetdir. Ġāyetü mā fi'l-bāb kاتب-i mūmā-ileyh kable telkīni'n-Nebevī hitām-ı āyet-i i'cāz-muḥtevi 'Alīmün Ḥakīm olmağı kitābete taṣaddī yāḥud sebkat-ı lisān-ı kاتب maḥmūl olmağ daḥi dāfi'-i ğubār-ı irtiyābdır. Zīrā aşḥāb-ı karīḥa-i ceyyide qar'-endāz-ı sāmi'a-i idrāki olan beyt-i şī'riñ kable mecī-i kāfiyetihī ta'yīn-i ^(L.294b) kāfiyesine kudreti keyfe mā-ittefeḳa muḥaḳḳağ olup miḳdār-ı kelimeyi esālīb-i kelāma ittīlā'ından nāṣī ta'yīne kudret-rehīndir. Lākin ta'yīn-i miḳdār-ı āyet ü sūre kudret-i benī nev'-i beşerden dūr idigi kaṣıyye-i meşhūredir. Felā-cerem irāde-i kاتب ihāle-i Nebeviyye 'alā taḳdīr-i şıḥḥatihī meḳāṭı'-ı āyāt cevāz-ı vecheyne menāṭ oldığı şüretde cilve-ger ve vecheyne-i mezbūreyn Cenāb-ı Seyyidü'l-Kevneyn'e münzel ve kırā'atine muḥtemel olmağlığıla mü'evvel olup vecheyneñ biri metlūvv-i Nebī olduğda vech-i āḥar zihni kاتبde cilve-ger ve 'inde izḥārihī taṣvīb-i Nebevī'ye maḳarr ve ba'dehū nesh-i vech-i vāḥid ve aḥkām-ı āḥar muḳarrer olmağıyla cevāb-ı su'āl rüşen-ger olur. Meşelā kırā'at-i cumhūr-i kurrā üzre ²⁹¹⁸ (إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ) 'inde ba'zı'l-kurrā ²⁹¹⁹ (إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ) iken muṣḥaf-ı imāma muṭabıḳ olmağından kırā'at-i cumhūr meşhūr olmuşdur. Vāḳı'ā ²⁹²⁰ (كَيْفَ تُنْشِرُهَا) lafz-ı (183b) şerīfiniñ zamm-ı nūnla ve feth-i nūn ile ²⁹²¹ 'ale'l-vecheyne kırā'atı ve ²⁹²² (يُقْضَى الْحَقُّ) ve ²⁹²³ (يَقْضَى الْحَقُّ) kelime-i celīlesiniñ kezālik 'ale'l-vecheyne kırā'at olunduğı gibi ki ḥālet-i merḳūme vuḳū'-ı nev'-i reybi ğayr-ı mūcib ve lüzūm-i sehv ü ğalaṭı nā-müstevcibdir. Ma'a-hāzā kitābet-i kاتب-i

²⁹¹⁸ "Eğer onlara azap edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarıdır. Eğer onları bağışlarsan, yine şüphe yok ki sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin." Mâide 5/118.

²⁹¹⁹ "Elbette Sen Gafürsun ve Rahimsin (Günahları çok bağışlayan, çok merhamet edensin)."

²⁹²⁰ "Yahut altı üstüne gelmiş (ıpıssız duran) bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi? O, "Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek (acaba)?" demişti. Bunun üzerine, Allah onu öldürüp yüzyıl ölü bıraktı, sonra diriltti ve ona sordu: "Ne kadar (ölü) kaldın?" O, "Bir gün veya bir günden daha az kaldım" diye cevap verdi. Allah, şöyle dedi: "Hayır, yüz sene kaldın. Böyle iken yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamış. Bir de eşeğine bak! (Böyle yapmamız) seni insanlara ibret belgesi kılmamız içindir. (Eşneğin) kemikler(in)e de bak, **nasıl onları bir araya getiriyor**, sonra onlara nasıl et giydiriyoruz?" Kendisine bütün bunlar apaçık belli olunca, şöyle dedi: "Şimdi, biliyorum ki; şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter." Bakara 2/259.

²⁹²¹ Her üç nüshada da "نُنْشِرُهَا/nunşizühā" lafzının "nūn"unun fetha ve zammeyle okunması..." şeklinde imlā edilmiş olup **Şifā** ve şerhlerinde ise "Nūnşizühā (yerli yerince dizip sonra üzerine et giydiriyoruz)" kelimesi, "nūnşiruhā (onu diriltiyoruz)" şeklinde de okunup kaydedilmiştir" olarak geçmektedir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. III, s. 53; Kādī İyāz, **eş-Şifā bi-Ta'rifi Hukūki'l-Mustafā**, c. II, s. 309.

²⁹²² "De ki: "Şüphesiz ben, Rabbinden (gelen) kesin bir belge üzereyim. Siz ise onu yalanladınız. Sizin acele istediğiniz azap benim elimde değil. Hüküm yalnızca Allah'a aittir. **O, hakkı anlatır.** O, hakkı batıldan ayırt edenlerin en hayırlısıdır." En'âm 6/57.

²⁹²³ "Doğru hükmü verir."

mezbûrı imlâ-yı vahy-i metluvva hamle ıztırâr ber-ıaraf ve ber-vefķ-ı dil-h'âh-ı tavşîf-i İlâhî'yi muhteveye olan kelimât-ı ğayr-ı Qur'âniyye'yi ıaraf-ı bâhirü's-şeref-i Nebevî'ye isnâddan ba'zı nâsa irsâl için imlâya haml olunmak bî-esefdir.

Faşl-ı Sâbi': Cenâb-ı Erîke-tırâz-ı bi'setiñ mâ-evhâ ileyhde 'işmetleri delâ'il-i sâbıka ile şübüt-karîn idigi muşaddak ve teblîĝ-i ahkâm-ı risâletde ve ihbâr-ı me'âd ve umûr-ı âhîretde şadâkatleri muhaqqak oldığı gibi umûr-ı dünyeviyye ve ahvâl-i nefs-i seniyye ve cemî'-i hâlât-ı behiyyelerinde dağı şıdk-ı kavlı sedâd-evlleriñ tahkîki beyânındadır. Fi'l-hakîka bu bâbda dağı vukû'-ı sehv ü ğalatdan tenzîh-i Nebiyy-i nezîh râtibe-tırâz-ı vucûb idigi ser-levha-i risâle-i mu'tekidât olup lâ-'amden ve lâ-sehven cümûm-i muhbirleri 'alâ-mâ-uĥbire-bih vâkı' (L295a) ve hâl-i rızâ ve saĥt ve hengâm-ı şıĥhat ve inĥirâf-ı mizâc-ı sa'âdet-ımtizâclarında ĥakkâniyyetleri muĥarrer ve bu müdde'â icmâ'-ı selef ve ittifâķ-ı kibâr-ı fezâ'il-müşennef ile pîrâye-baĥş-ı şübûtdur. Keyfe lâ? Cümle-i aşĥâb-ı ma'âlî-nişâbıñ 'âdet-i seniyye ve etvâr-ı marzıyyeleri zemîn-i cümûm-i aķvâl ve sâĥa-i 'umûm-i ahvâlde naşb-ı livâ-i taşdik-i Nebevî'ye teşmîr-sâķ-ı ihtimâm ile ref'-i tevaĥķuf ve cezm-i muĥberün-bihde taşdikleri bî-taşavvur te'essüfdür. Felihâzâ sükkân-ı Ĥayber'den İbn-i Ebi'l-Ĥuķayķ nâm Yahûdî'niñ Cenâb-ı 'Ömer-i ma'delet-ĝüster ile mebnâ-yı muĥâccesi ya'nî Ĥazret-i 'Ömer'in iclâ-yı sükkân-ı Ĥayber'i ĥîn-i irâdesinde süknâlarıñ takrîr-kerde-i Nebevî idigin irâd ile mezbûruñ dergâh-ı Risâlet-âbâda isnâd-ı nev'-i hezlle cevâb-dâdeligine ıaraf-ı Ĥazret-i 'Ömer'den ²⁹²⁴(كَذَّبْتُ يَا عَدُوَّ اللَّهِ) maķâl-i ĝayret-iştimâliyle redden dâlelet-pîrâyânıñ ihbârına 'adem-i i'tibârdandır. Keyfe lâ? Cemî'-i ahbâr u âşâr-ı Nebevî ve cümle-i şemâ'il ü siyer-i Muştafavî râtibe-tırâz-ı i'tinâ-yı e'âlî olup bürüz-i inĥirâf u tereddüd ile pîrâye-baĥşâyân-ı ma'âliden bir ferdiñ me'vâ-yı ķîl ü ķâlî degildir. Farazâ zümre-i 'aliyye-i şaĥâbe-i kirâmdan biri reh-neverdî-i ĥilâfıñ mazĥarı olsa naķale-i âşâr-ı şıĥhat-dişârıñ ekşer-i kibârından menķûl olmak muĥarrer olmaĝla vâdî-i ĥilâfa pâ-nihâdı bir ferdiñ menķûl-i rehînü'l-i'timâdı degil idigi rûşen-gerdir. Ĥattâ cüll-i himmet-i Nebiyye süy-i dil-cüy-i umûr-ı uĥreviyyeye maşrûf idigi każıyye-i celiyyesin beyândan lâzım-ı fâ'ide-i ĥaber tarîķıyla cilve-ger olan mâdde-i telķîĥ-ı naĥldır ki re'yen lâ-ĥaberen

²⁹²⁴ “Yalan söylüyorsun, ey Allah düşmanı!” Buhârî, Şurût 14, nr. 2730.

zümre-i enşâr-ı ma‘âlî-dişâra işâret-kerdelerinde ²⁹²⁵(أَنْتُمْ أَعْلَمُ بِأَمْرِ دُنْيَاكُمْ) maḳāl-i leṭâfet-iştimâliyle emr-i merkûmı kendülere ihâleleri beyne naḳaleti'l-aḥbâr şöhret-şi‘âr idigi te‘yîd-sâz-ı müdde‘â-yı muḥarrereder. Felihâzâ Ebû Mūsâ-yı Eş‘arî'nin ol Yektâ-Süvâr-ı eşheb-i nübüvvetden recâ-mend-i taḥmîl-i dâbbe olduğında yemînleri ^(L295b) cılve-ger ve ba‘de'l-ḥalf irkāblarından ‘adem-i lüzûm-i ḥıns te‘vîlât-i şettâ ile mü‘evvel ²⁹²⁶ ve Cenâb-ı Zübeyr bin el-‘Avvâm'a ḥaḳḳ-ı şirb-i cārî ḥuşûş-ı ta‘lîminiñ fîmâ-ba‘d mufaşşalen zikri mev‘ûd-i şâhib-i **(184a)** kitâb-ı müstetâbdır. ²⁹²⁷ Felâ-cerem tenebbüh-pîrâyân-ı ulî'l-intibâh bu daḳîḳa-i ḥaḳḳâniyyet-penâhdan âgâhdır ki irtikâb-ı durûğ ile tōhmet-pîrâyân kemâl-i vüṣûḳ ve i‘timâd ile şöhret-nejâd ise daḥi şevâhid-i aḥbârî pîş-gâh-ı enzâr-ı muḥaddişinden dūr olmağla cemâl-i ḥaberi nazar-ı i‘tibâr ile manzûr degildir. Zîrâ ta‘ammüd bi'l-kizb umûr-ı dünyeviyyede ma‘şiyet ve ikşârına i‘tiyâd kebâ’irden i‘dâd olundığı icmâ‘-ı ümmet ile müşbet idüğünden mâ-‘adâ musḳıt-ı mürüvvet ve ‘adâletdir. Ḥattâ zemîn-i şadâḳat-rehîn-i ḥaberde lağziş-ı pây-ı kizb-i muḥbir velev bi'l-merreti'l-vâḥide şenâ‘at-âver-i muḥber olmağla sebeb-i luḥûḳ-ı ta‘yîr-i eşâğir ü ekâbirdir. Pes şân-ı hidâyet-nişân-ı Resûl-i Güzîn isnâd-ı mâ-lem-yekünden ‘işmet-rehîn ve ḳalîlen ve keşîren şâ‘ibe-i durûğa sehven ve ‘amden maşîr olmaḳdan selâmet-ḳarîndir. Zîrâ ‘umde-i erbâb-ı nübüvvet teblîğ-i aḥkâm ve i‘lâm-ı ma‘âlîm-i ḥaḳḳâniyyet-fercâm olmağla lüzûm-i taşdîḳ-ı mâ-câ‘e-bih râtibe-tîrâz-ı vücûb olmağla mu‘tenî-bih iken tecvîz-i vuḳû‘-ı sehv ü ḡalaṭ ‘alâ hâze'n-nemaṭ ḳadh-âver-i taşdîḳdır. Ma‘a-hâzâ şadâḳat-i Nebiyy-i muşaddaḳ berâhîn-i ḳatı‘a ile muḥaḳḳaḳ olup ḥilâfına zehâb ḥayyiz-i cevâzdan dürdür. Keyfe lâ? İbtâl-i nev‘-i ruḥşat tecvîz-i zuhûr-ı mu‘cizât-ı bâhire ile ‘inde erbâbi't-temyîz muḳarrer ve ‘ilme'l-yâḳîn-i ḥazarât-ı enbiyâ-yı ḥaḳḳâniyyet-rehîn ḥulf fi'l-ḳavlden ‘işmet-rehîn idigi maḳtû‘un-bih olup bi-ḳaşd ü bilâ-ḳaşd vechen fi'l-vücûh ḥaṭâdan nezâhetleri rûşen-gerdir. Ḥattâ teblîğ-i aḥkâm-ı şer‘iyyeden mâ-‘adâ tesâmuḥ-pîrâyân tecvîz-i sehviñ mebnâ-yı maḳâlî müsâmaḥa ve müsâhele ve zimmet-i ihtiyâṭ-perverâna şân-ı Nebiyy-i Zîşân‘da tecâhüle mübâderetden lüzûm-i berâ‘at delâ‘il-i aḳvâllerinden rûşendir. Keyfe lâ? Cenâb-ı Aşḍaḳu'l-Ḳā‘ilîn ^(L296a) ḳable'n-nübüvve daḥi vesme-i durûğla ittisâmdan berî‘ü'z-zimme ve cemî‘-i aḥvâl-i sa‘âdet-me‘âllerinde şadâḳat ve

²⁹²⁵ “Sizler dünya işinizi daha iyi bilirsiniz.” Müslim, Fezail, 141.

²⁹²⁶ Buhârî, Farzu'l-humûs 15, nr. 3133, Eymân 1, nr. 6623; Müslim, Eymân 7, nr. 1649.

²⁹²⁷ Buhârî, Mûsâkât 6-8, nr. 2359- 2362; Müslim, Fezâil 129, nr. 2357.

emānetleri bi-icmā‘i'l-ümme şübüt-pîrâdır. Farazâ ‘aks-i kazıyye zîr-i perde-i zuhûrdan rû-nümâ olsa menşûr-i nübüvvetle pîrâye-bağş-ı şadâret-i risâlet olduklarında kavm-i cehâlet-revmleriniñ kulüb-ı mü‘minîn bi'l-ğaybe ilkâ-yı reybleri bedîdâr olurdu. Ma‘a-hâzâ ‘inde'l-mezbûrîn tahkîk-ı şadâkat ve emānetleri ke‘ş-şems fî râbi‘atî'n-nehâr rûşen ve âşikârdır. Felihâzâ şadâ-yı kûs-i nübüvvetleri tanîn-endâz-ı mesâmi‘-i ümem oldukda hâl-i şadâkat-me‘âllerinden istikşâf edenlere kemâl-i emānet ile ittişâf-ı Nebeviyye'ye mezbûrların i‘tirâfı İslâmiyânın medâr-ı itminân-ı bâlleri idigi bî-kıl ü kâldır. Hattâ kable'n-nübüvve ve ba‘dehâ cümûm-i nakâyış ve ‘umûm-i ‘uyûbdan ‘işmet ve selâmetleri bâbında zîver-bağş-ı suţûr olan âşâr-ı şihhat-dişâr bâb-ı sâni‘i kısm-ı evvelde îrâd olunmağla şübüt-i müdde‘â ‘alâ vechi‘t-taḫṣîl cilve-pîrâdır. Şalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faṣl-ı Şâmin: Esânîd-i mezkûre fî aṣli'l-kitâb ile rivâyet-kerde-i Ebî Hüreyre olan ḥadîs-i sehviñ²⁹²⁸ tahkîk-ı ma‘nâ-yı şihhat-intimâsına me‘vâdır. Felâ-cerem aṣl-ı kazıyye ‘alâ hâzihi'r-rivâye bu minvâl üzre şûret-nümâdır ki ol Dü-‘Âlemiñ Fahri şalât-ı ‘aşrı ikâmete seccâde-pîrâ-yı şürû‘ ve ba‘de edâ‘i'r-rek‘ateyn **(184b)** şeref-i selâmlarıyla tarafeyni şerâfet-lümü‘ buyurduklarında Cenâb-ı Zül-Yedeyn²⁹²⁹ ihtâren li-Seyyidi'l-Kevneyn²⁹³⁰ (يَا رَسُولَ اللَّهِ أَقْصُرْتَ الصَّلَاةَ أَمْ نَسِيتَ؟) maḳâl-i istinbâ-iştimâlin îrâd ve Cenâb-ı Netîce-i Emr-i Kün²⁹³¹ (كُنْ ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ) cevâbıyla ref‘-i hâleteyn buyurduklarında kâ‘il-i muḥâleşet-şemâ‘il²⁹³² (قَدْ كَانَ بَعْضُ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ) maḳâl-i ihtâr-destgâhın îrâddan müstefâd olunan vuḳû‘-ı sehve zümre-i feżâ‘il-pîrâyândan nice kudve taşaddî-sâz-ı cevâb ve kiminiñ mebnâ-yı icâbeti inşâf ve kiminiñ i‘tisâf olmağla şâhib-i kitâb yek-â-yek zîver-i suţûr kılındıktan soñra zâde-i **(L296b)** ṭab‘-ı efdâl-maṭbû‘ı olan vechi îrâd etmişdir. Pes ma‘lûm-i dakâyık-şinâsân-ı kütüb-i siyerdir ki mücevvezeyn-i vuḳû‘-ı sehviñ kelimât-ı merdûdiyyet-simâtları teblîğ-i aḥkâm-ı dîniyyeden mâ-‘adâda idigiyle mukayyed olup kavli bî-müstenidleriniñ redd olundığın inbâ sebkat-peymâdır. Felâ-cerem mezheb-i mezbûrân üzre vürûd-i ḥadîs-i şerâfet-ḳarîn muḥtâc-ı cevâb olmadığı bî-irtiyâbdır.

²⁹²⁸ Müslim, Mesâcid 99, nr. 573; Mâlik, Muvatta‘, Salât 59.

²⁹²⁹ Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan ve Benî Süleym kabilesine mensup olan bu sahâbînin iki eli veya ellerinden biri fazlaca uzun olduğu için “iki elli adam” anlamında Zülyedeyn diye anıldığı ve çölde yaşadığı rivayet edilmiş olup asıl adı Hirbâk’tır. Kandemir, **age.**, c. III, s. 60.

²⁹³⁰ “Yâ Resûlallah! Namaz mı kısaldı, yoksa sen unutarak iki rekât mı kıldırдың?”

²⁹³¹ “Bunların hiçbiri olmadı.”

²⁹³² “Bunlardan bazısı/biri oldu, Yâ Resûlallah!”

Ammā ber-mezheb-i manşūr fī cemī'il-aḥvāl vuḳū'-ı sehv ü ğalaṭdan 'işmet-i Nebiyy muḳarrer olmağla bu ḫālet şūret-i nisyānda 'amde maḥmūl ve ta'līmen li'l-ümme sünnet-i Cenāb-ı Kāşifü'l-Ġumme olmak ḳavl-i mergūbiyyet-evli ḫaḳḳāniyyet-mevşūldür ki fīmā-ba'd tafşīli mev'ūd-ı şāhib-i kitābdır. Vekezālik mantūḳ-ı Nebevī'den mā-'adāda daḫi sehvüñ cevāz-ı vuḳū'ına ḳā'ilīn cānibinden nişān-kerde olan su'al ecvibe-i 'adīde ile medfū' idigi bī-ḳīl ü ḳāldır. Evvelā bāṭinen ve zāhiren ḫālet-i iḳāmetlerinde ḳaşr-ı şalāt menzil-resīde-i inkārları idigin iḫbār ile zann-ı şerāfet-efkenlerince 'adem-i nisyānların izḫār buyurmuşlardır ki māddeyeyn-i mezbūreteynde şıdk-ı maḳālleri rüşenādır. Şāniyen sehvün fi'l-'aded sirāyet-sāz-ı selām olmadığın inbā ve nefsi selāmda 'adem-i nisyānların inhā şūret-nümādır. Lākin ihtimāl-i merḳūm ba'īdül-mefhūmdur. Şālişen ḳaşr-ı şalāt ile nisyānıñ tevārüdün berāy-ı inbā²⁹³³ (كُلُّ ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ) maḳāli vürūd-pīrā ve ref'-i ḫāleteyn ile işbāt-ı ḫālet-i vāhīde hüveydādır. Ammā bu ma'nānıñ daḫi şeh-rāh-ı tebādürden eb'adiyyeti azhar min en-yuḥfādır. Zīrā²⁹³⁴ (مَا قَصُرَتْ الصَّلَاةُ وَمَا نَسِيتَ) rivāyet-i şāḫīḥası bu'd-i ma'nā-yı merḳūmı ifāde-peymādır. Pes vüçūh-i mezkūre-i menḳūle e'imme-i ḫadīşin taḫrīr-kerdeleridir ki lafzen muḫtemel ve ma'nen ba'zı ba'īd ve ba'zı ta'assüfe maḥaldır. Felihāzā maḳūl-i maḳbūl-i şāhib-i kitābdır ki menzile-i fehme akreb olan vech-i mühezzeb-i Cenāb-ı Risālet-me'āb 'aleyhi's- (L297a) selāmü't-Tevvāb'dan şeref-baḫş-ı şudūr olan²⁹³⁵ (لَسْتُ أَنْسَى وَلَكِنْ أَنْسَى) ḫadīş-i şerīfī mefhūmunca nefy-i ḳaşr-ı şalāt ile min 'inde nefsihī vuḳū'-ı nisyānı mesleben²⁹³⁶ (كُلُّ ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ) maḳāli vārid ve nefy-i ḫāleteyn işbāt-ı insāya 'ā'id olup ve ḫālet-i merḳūme ümmet-i merḫūmeden birine ḫīn-i i'tirāda tezelzül-pīrā-yı bünyān-ı tāt degil idigin berāy-ı irā'et-i sünnet idigi muḫtār-ı şāhib-i kitābdır. İmdi taḫḳīḳ-ı mezkūr üzre²⁹³⁷ (كُلُّ ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ) maḳāli şerīfīnden cilve-ger olan ḫaber-i nefy-i ḫāleteynde şadāḳat-i Seyyidü'l-Kevneyn muḳarrer olup zımnen rātibe-tırāz-ı şübūt olan insā muḫill-i şıdk-ı ḫaber degildir. Felā-cerem ba'zı meşāyih-ı fenn-i ḫadīşden istīsār-kerde-i şāhib-i kitāb olan vech üzre 'urūz-ı nisyāndan Cenāb-ı Risālet-bünyān 'işmet-ḳarīn idigi tābāndır. Ammā ma'raz-ı sehv olmaları menzil- (185a) resīdeği-i imkāndır. Felihāzā

²⁹³³ “Bunların hiçbirisi olmadı.”

²⁹³⁴ “Ne namaz kısaltıldı, ne de ben unuttum.” Buhārī, Sehv 4, nr. 1228; Mālik, Muvatta', Salāt 60.

²⁹³⁵ “Ben unutmadım, fakat bana unutturuldu.”

²⁹³⁶ “Bunların hiçbirisi olmadı.”

²⁹³⁷ “Bunların hiçbirisi olmadı.”

şân-ı ‘işmet-nişânları vukû‘-ı şıkk-ı evvelden tenezzüh-künân idigin berây-ı i‘lân selb-i kaşr-ı şalâta ‘adem-i vukû‘-ı nisyânı irdâfen²⁹³⁸ (كُلُّ ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ) maḳāl-i şerâfet-i ‘tilâfî irâd buyurulmuşdur. Binâberîn mebnâ-yı nisyân ğaflet ü âfet ve mefhûm-ı sehv şugl-i bâlden ‘ibâret olup âfâtdan selâmetleri celâ‘il-i delâ‘ille müsbet olmağın vukû‘-ı şıkk-ı evveliñ ref‘inden imkân-ı vukû‘-ı şıkk-ı şânî müstefâddır. Felihâzâ tahrîme-bend-i şalâtda bürüz-i şüret-i ğaflet muḥâl, lâkin harekât-ı fikriyye fi’s-şalât işğâl-sâz-ı bâl-i muşallî idigi şıḥḥat-simâtdır. Pes haber-i mezkûr ‘alâ taḳdîr-i şıḥḥatihî bu te’vîl ile daḥî mü’evvel olmak rûşen-gerdir. Ve²⁹³⁹ (كُلُّ ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ) maḳālinden mefhûm olan haberde şadâkat-i Nebiyy-i Şâdık muḳarrerdir. Ve'l-hâşıl ma‘lûm-ı uli'l-elbâbdır ki şâḥib-i kitâb Cenâb-ı Nübüvvet-me‘âbîñ cümûm-i naḳâyışdan ‘işmetlerin tahḳîka ez dil ü cân mübâderet-künân idiginden nâşî vücûh-i müteḳaddimededen ber-vech-i dil-pezîr ki vukû‘-ı nisyândan berâ‘at-künânlıkları muḳarrer velâkin berây-ı maşlahat insâ pezîrende-şüret idigidir.²⁹⁴⁰ Bu maḳâmda yine irâd etmekle tercüme-i terkîb-i efâzıl-firîbî tekrâra mübâderet olunmayup sebkatini ihtîâr ile iktifâ olunmuşdur. Ba‘de-zâlik kıssa-i şerâfet-minaşsa-i Cenâb-ı Hîllet-penâhdan²⁹⁴¹ neş‘et-sâz olan su‘âl daḥî ḥuşûşan Ḥazret-i İbrâhîm, şân-endâz-ı şu‘ûn-i ‘işmet-meşḥûn-ı ḥazarât-ı enbiyâ-yı kirâm²⁹⁴² degildir. Zîrâ Cenâb-ı Hîllet-penâhdan mevâdd-ı şelâsede cilve-ger-i şudûr olan hâlet ma‘ârîz-ı kelâmdan ‘ibâret olup lâ‘amden ve lâ-sehven bir vech-i durûğ cilve-fürûğ degildir. Zîrâ ezcümle²⁹⁴³ (إِنِّي سَقِيمٌ) kavlı-i şerâfet-raḳîmî Tefsîr-i Ḥasan-ı Başrî üzre ‘iyd-gâh-ı ḳavm-i cehâlet-revmine berây-ı ‘adem-i ḥuzûr beyân-ı ‘illette cins-i maḥlûḳâta ‘arz olan maraẓîñ Zât-ı Hîllet-simâtlarına daḥî terettübün taḳrîrdir. Yâḥud bi-taḳdîr-i‘l-‘Azîzi‘l-‘Alîm fikr-i taḳarrûr-i mevt ile saḳîm idigin inbâ yâḥud ḳavm-i cehâlet-revminden meşḥûdları olan nuḳûş-i ḍalâlet-menḳûşuñ şühûdı kendülere bâ‘iş-i sekâmet-i bâl idigin inhâ yâḥud ‘inde ṭulû‘i‘n-necmi‘l-ma‘lûm maḥmûm olmak muḳteżâ-yı ṭab‘ları olmağın beyân-ı i‘tizâr irâde-kerde-i Cenâb-ı Hîllet-medârları idigiyle lisân-ı mu‘ciz-beyânlarından şeref-baḥş-ı minaşsa-i şudûr olan haberde şıdk-ı ḳavlleri bî-mirâdır.

²⁹³⁸ “Bunların hiçbiri olmadı.”

²⁹³⁹ “Bunların hiçbiri olmadı.”

²⁹⁴⁰ İlgili hadis şöyledir: “Dinî bir hüküm koymak için unutturum veya Allah bana unutturur.” Mâlik, Muvatta’, Seh 2.

²⁹⁴¹ kıssa-i şerâfet-minaşsa-i Cenâb-ı Hîllet-penâhdan L: kıssa-i şerâfet-i Hîllet-penâhdan A, N.

²⁹⁴² ‘işmet-meşḥûn-ı ḥazarât-ı enbiyâ-yı kirâm L: ‘işmet-meşḥûnları A, N.

²⁹⁴³ “(88-89) İbrahim, yıldızlara baktı ve **“Ben hastayım”** dedi.” Sâffât 37/89.

Yâhud kavm-i cehâlet-mevsûmunun ‘ilm-i nücûm ile iştigâli ihticâc-ı kevâkib ile ilzâmlarına bâ‘is-i ihtimâmları idiginden nâşî hüccetleri seķâmet-resîde ve ‘adem-i tenaşşuhlarından remîdeliklerin beyân ile ta‘rîz-i kavmi irâde yâhud seķam-i hüccetden ‘adem-i tenebbüh-i kavmi berây-ı ifâde seķâmeti tab‘-ı kerîmlerine mecâzen isnâdı irâde buyurmuşlardır. Keyfe lâ? Zât-ı Hîllet-simâtları şân-ı vahdâniyyet-nişân-ı Rabbânî’de şâ‘ibe-i reybden mu‘arrâ ve keyfiyyet-i îmânları kemmiyyet-i nokşândan mu‘arrâ idigi bî-mirâ iken izhâr-ı kelâlet-i fikr ^(L298a) ü nazar zamîr-i hüccete merci‘-i seķâmet-perver olup kevâkib ü şems ü kamer ile istidlâllerine terettüb fâ‘ide-i ğayr-ı ‘â‘ide ve ilhâm-ı mülhimü’s-şavâb ile ﴿إِنِّي وَجَّهْتُ﴾ ²⁹⁴⁴ naşş-ı i‘câz-faşşından müstefâd olan hüccet-i **(185b)** haķķâniyyet-simâtı ibrâz ile ser-efrâzlıkları Qur‘ân-ı bâhirü’l-leme‘ânda manşûsun ‘aleyhdir. Vekezâlik ²⁹⁴⁵ ﴿بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ﴾ medlûl-i ilzâm-meşhûnunca tebkiiyyet-i kavmi berây-ı taḥķîķ haber-i kesri şart-ı nuṭķa ta‘lîķ buyurmuşdur ki kavîl-i mezkûrda daḥi şadâķatleri cilve-nümâ-yı minâşsa-i bedâhetdir. Vekezâlik taḥaķķuk-ı uḥuvvet fi’l-İslâm ‘umûm-i İslâmiyân beynlerinde cilve-ger idigi mażmûn-ı hadîs-i şeref-perver idigiyle hem-ser-i şerâfet-güsterleri haķķında ²⁹⁴⁶ ﴿أُخْتِي﴾ buyurduķlarında daḥi şadâķatleri nümâyândır. Pes taķdîr-i mezkûr üzre mevâdd-ı selâseniñ hadîs-i şefâ‘at-i Nebeviyye’de beyânı ²⁹⁴⁷ ﴿ثَلَاثَ كَذِبَاتٍ﴾ ‘unvânıyla cilve-ger idigi ḥavâtîr-ı mü‘minîni taḥdîş-âver degildir ki bi-ḥasebi’l-bâṭın müte‘ayyinü’s-şıdķ olan mefhûm bi-ḥasebi’z-zâhir şüret-i kizbde bâdir olduĝın beyân ile tenzîh-i Cenâb-ı Hîllet-penâh mü‘eddâ-yı hadîs-i şerâfet-destgâhdır. Hattâ vürûd-i şürî Cenâb-ı Hîllet-perverîye bâ‘is-i ḥavf-ı mu‘âḥaze olmuşdur. Keyfe lâ? Cenâb-ı Hatm-ârâ-yı defter-i bi‘şet ğazve-i menviyyelerin izmâr ve sûy-i murâdı setren taraf-ı âḥarî izhâr buyurduķları berây-ı maşlahat cilve-ger olup vaż‘-ı mezkûruñ şudûrı ḥulf-i kavîlden dūr idigi muķarrerdir. Zîrâ kitmân-ı maṭlab ‘adem-i tehiyye-i ḥaşma sebebdir. Vekezâlik Cenâb-ı Mûsâ-yı sa‘âdet-resânîñ kavmi a‘lemü men fi’l-‘arżı istinbâlarına Ḥazret-i Kelîm-i pür-

²⁹⁴⁴ “Ben, hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah’a ortak koşanlardan değilim.” En‘âm 6/79.

²⁹⁴⁵ “Dedi ki: “Hayır! Bunu şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorlarsa, onlara sorun bakalım!” Enbiyâ 21/63.

²⁹⁴⁶ “Kız kardeşimdir.” Buhârî, Büyû‘, nr. 2217; Enbiyâ 8, nr 3358; Müslim, Fezâil 154, nr. 2371.

²⁹⁴⁷ “(İbrâhîm) sadece üç defa yalan söyledi.” Buhârî, Enbiyâ 8, nr. 3358; Müslim, Fezâil 154, nr. 2371.

tekrîmîñ bilâ-iḥâletî'l-'ilm ile'l-'Alîmî'l-'Allâm ²⁹⁴⁸(أَنَا أَعْلَمُ) kavî-i şerâfet-fercâmıyla cevâbı mevrid-i 'itâb olmadığı bî-irtiyâbdır ki mebnâ-yı cevâb-ı merķûm kavî-i İbn-i 'Abbâs üzre Zât-ı Sa'âdet-simâtlarından a'lem nâ-ma'lûmları idigin inbâ ve taķdîr-i mezķûr üzre haber-i merķûmda ḥaķķâniyyet ve şadâkatleri rûşenâdır. Ḥattâ (L298b) tarîķ-ı âḥarda cîlve-ger olduğu üzre vücûd-i şerâfet-âlûdları pîrâye-baḥş-ı erîke-i nübüvvet ü risâlet olup menşûr-i irsâl der-dest-i iclâli olan kirâm 'aşrında a'lem-i enâm idigi râtibe-tırâz-ı taḥaḥķuk olmağla a'lemiyet-i zât-ı emcedleri maznûn u mu'tekâdları idigin ifâde ve bu haber-i şadâkat-âmâdeleri ḥulf u reybden sâdedir. İmdi 'inde mecma'i'l-baḥreyn Cenâb-ı Mûsâ ile mülâķat-i Hıẓr-ı şerâfet-perver a'lemiyet-i aḥadihimâ 'ani'l-âḥar 'ale'l-ittlâķ iķtizâ-âver olmayup levâzım-ı nübüvvetden olan 'ilm-i tevḥîde dânalık ve umûr-i şerî'at ve siyâset-i ümmetde tefennün-pîrâlık Ḥazret-i Kelîm-i bâhirü't-tekrîmde râtibe-tırâz-ı kemâl ve i'lâm-ı Cenâb-ı 'Alîm ü 'Allâm ile ḥabâyâ-yı umûr-ı ledünniyyeye ittîlâ' Cenâb-ı Hıẓr'a şeref-perverde idigiyle her biriniñ a'lemiyeti ma'lûm ve mefhûm-ı merķûm ﴿وَعَلَّمْنَاهُ﴾ ²⁹⁴⁹ناش-ı celâlet-intimâsından müstefâd olan taḥşîşden mefhûmdur. Ḥattâ zümre-i melâ'ike-i kirâmîñ ²⁹⁵⁰﴿لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا﴾ maķûl-i maķbûliyle 'ilm-i cemî'-i umûr Cenâb-ı Rabb-i Ğafûr'a vâ-beste idigin Cenâb-ı Kelîm-i rehînü't-tekrîme berây-ı ta'lîm Hıẓr-ı şeref-perveri irâ'et ve aḥlâfını tavr-ı merķûma iķtifâdan şıyânet ile tezkiye-i nefse mübâderet râtibe-tırâz-ı memdûḥiyyet olup izḥâr-ı iddi'â-yı dâneyî ve ḥod-pesend ü ḥod-ârâyî medâr-ı kibr ü 'ucb olmağla menzil- (186a) resîde-i mezmûmiyyet idigin vâsıta-i Kelîm-i bâhirü't-tekrîm ile ümmetlerine ta'lîm ve irâ'etdir. Pes rezîle-i merķûmeden berâ'at-i zimem-i 'işmet-hem-dem-i enbiyâ tenezzüh-pîrâ idigi bî-mirâdır. Ve şâhid-i müdde'â-yı Cenâb-ı Meḥḥar-ı Her-Dü-Serâ 'aleyhi şerâyifü't-taḥâyânîñ ²⁹⁵¹﴿أَنَا سَيِّدٌ وَلَدَ آدَمَ وَلَا فَخْرَ﴾ ḥadîs-i şerâfet-pîrâsı idigi rû-nümâdır. Ammâ sâ'ir 'ibâdîñ medâr-ı berâ'at-i zimmetini Cenâb-ı Vâhibü'l-Âmâl'iñ viķâye ve 'işmetidir. Felihâzâ naşş-ı Qur'an-ı bâhirü'l-leme'ânda mezķûr olan vaşf-ı

²⁹⁴⁸ “En bilgili insan benim.” Buhârî, İlim 44, nr. 122; Enbiyâ 27, nr. 3400-3401; Müslim, Fezâil 170-172, nr. 2380.

²⁹⁴⁹ “Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, **kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.**” Kehf 18/65.

²⁹⁵⁰ “Melekler, “Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. **Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur.** Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin” dediler.” Bakara 2/32.

²⁹⁵¹ “Ademoğlunun efendisi benim. Ama bunu övünmek için söylemiyorum.” Tirmizî, Tefsîr 17/18, nr. 3148; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4307.

Cenāb-ı Hāzret-i şerāfet-ibtihāc medāric-i nübüvvetine mā-bihi'l- (L299a) ihticācdır. Zīrā medāric-i a'lemiyete irtikā ile i'tilā-yı şān-ı ma'ālī-nişān zümre-i 'aliyye-i nübüvvet-pīrāyānda nümāyān olup rüteb-i evliyā-yı kerāmet-intimā bu derece-i sāmīye ile yeksān olmamağın işāret-i naşş-ı i'cāz-perver nübüvvet-i Hāzret-i Hızr'a delālet-güsterdir. Hattā ²⁹⁵² (وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي) kavlı-i i'cāz-evli kalb-i şerāfet-celbiniñ mehbī-i vahy-i dil-ārā idigine hüccet ve tefāḍil fimā beyne'l-enbiyā keşret-i ma'ārif ile müşbetdir. Ammā 'inde'l-kā'ilīn bi-velāyetihī şān-ı menī'-i Cenāb-ı Hızr-ı şerāfet-perver emr-i nebiyy-i āḥar ile cilve-gerdir. Lākin zamān-ı sa'ādet-iḳtīrān-ı Hāzret-i Mūsā'da birāder-i şerāfet-maḳrūnı Hārūn'dan mā-'adā nebiyy-i sa'ādet-ālūd naḳale-i aḥbār-ı şīḥat-şī'ārdan mesmū' olmamağla kavlı-i merḳūm mercūḥiyyet ile mevsūmdur. Keyfe lā? A'lemiyet-i Hızr-ı şeref-perver 'ale'l-'umūm ḡayr-ı mutaşavverdir. Ammā a'lemiyete me'inneliği kazāyā-yı muḡayyibede cilve-ger olmasıyla taḥşīş-i işbāt-ı nübüvvet-i Hızr'ı tanşīşden istiḡnā-perver idigi maḳūl-i ba'zı kibār-ı fezā'il-şī'ārdır. Yāḥud kemā-teḳaddem a'lemiyet-i aḥadihimā 'ani'l-āḥar bi'n-nisbeti ilā refīka ma'lūmātlarına nazar ile cilve-ger yāḥud vuḳū'-ı kışsa-i ḡarābet-minaşsa-i Cenāb-ı Mūsā-yı sa'ādet-resāya simāt-ı te'dībden berāy-ı aḥz-ı ḥişşe rū-nümā olup li-ecli't-ta'līm şüret-yāb olmadığıyla cevāb maḳūl-i ba'zı şuyūḥ-ı fezā'il-nişābdır. V'allāhu a'lem bi's-şavāb.

Faṣl-ı Tāsi': Fu'ād-ı hidāyet-nihād-ı Cenāb-ı Risālet-me'āb tevḥīd-i Rabbū'l-'İbād'da ve sā'ir mu'teḳadāt-ı rehīnetū's-sedādda ser-levḥa-i risāle-i ḥaḳḳāniyyet ve lisān-ı mu'ciz-beyānlarından lem'a-baḥş-ı şudūr olan mürvārīd-i 'umūm-ı aḳvāl-i seniyye ve cümūm-i aḥbār-ı nebeviyye zīver-efzā-yı silkū'l-le'āl-i şadāḳat idiginiñ beyānı 'alā mā-teḳaddem müşbet idigi gibi, cemī'-i cevāriḥ-i ḥaḳḳāniyyet-fevāyiḥ-i Nebeviyye maşdar-ı ef'āl-i seniyye idigi umūr-ı bedīhiyyeden olup min külli'l-vücūh medār-ı dā'ire-i 'işmet idikleri mecma'un-'aleyhi gürūh-i enbūhdur. Keyfe lā? Cümle-i erīke-pīrāyān-ı nübüvvet ve zümre-i zīver-tırāzān-ı şadāret-i (L299b) risāletiñ şū'un-ı 'işmet-meşḥūn-ı ḥaḳḳāniyyet-maḳrūnları simāt-ı kebā'irden maşūnetū'l-ittisām idigi 'inde'l-Bāḳillānī bi-icmā'i'l-enām şübūt-müdānī ve 'inde kāffeti'l-'ulemā

²⁹⁵² “Duvara gelince o, şehirde iki yetim çocuğun idi; altında da onlara ait bir define vardı; babaları ise iyi bir adamdı. Rabbin istedi ki, o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarsınlar. **Ben bunları kendiliğimden yapmadım.** İşte, hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur.” Kehf 18/82.

icmā'-ı ümmet ve delālet-i 'aql ü fiṭnat ile müşbet idigi kavlı-i ḥaḳkāniyyet-pīrā ve muḥtār-ı Üstād Ebū İshāḳ-ı fezā'il-ārādır. Ḥattā teblīg-i aḥkām-ı bi'setde taḳşīrden ve kitmān-ı risālet ile ḥavf-ı mu'ānedet-maşīrden daḥi ma'sūmūn idikleri kezālik mecma'un-'aleyhi ümmet ve irā'et-i mu'cizāt-ı bāhire şıdk-ı müdde'ā-yı merḳūma rātibe-tırāz-ı delāletdir. Ḥattā kesb ü iḥtiyārlarıyla daḥi menşūr-ı 'işmet der-dest-i 'ulüvv-i **(186b)** menziletleri idiginde cumhūr-ı 'ulemā ittifāḳ-pīrādır. Faḳat Ḥüseyn Neccār-ı²⁹⁵³ i'tizāl-şī'ār 'indinde ḳudretun 'ale'l-ma'āşī zevāt-ı enbiyāda ber-ṭaraf idigi irād-kerde-i selefdır. Ba'de-hāzā iḥtimāl-i vukū' ve 'adem-i vukū'-i şağāyirde 'ulemādan iki mezhebe zehāb şüret-yāb olup Ebū Ca'fer Taberī ve emşāl-i fezā'il-perveri zāhibibīne ile's-şıkkı'l-evvel ve ba'zı tā'ife-i fezā'il-te'ellūf ḥuşūş-ı mes'ele-i merḳūmede tevaḳḳuf edüp; 'aḳlen 'adem-i istiḥāleti muḳarrer lākin aḥad-ı vecheyne Şāri'den 'adem-i vürūd-ı naşş-ı lāmi' bā'is-i tevaḳḳufları idigi rüşen-gerdir. Ammā rātibe-tırāzān-ı taḥḳīḳden niçe fuḳahā ve mütekellimīn kebāyirden 'işmetleri müberhen idigi gibi şağāyirden daḥi 'işmetleri mübeyyen idigine zehāb ve medār-ı iḥtilāf aḳvāl-i şağāyiri kebāyirden temyīz ve ta'yīniñ işkāl-i idigiyle ba'zı 'ulemā icāzet-sāz-ı ṭullābdır. Zīrā mūcib-i ma'şiyet olan her şağāreniñ tekerrüri kebīre idigi muḳarrer ve tesmiye bi's-şāğāre mā-hüve ekberün minhe nisbet ile şāğāre idigi rüşen-gerdir. Keyfe lā? Muḥālefet-i emr-i Ma'būd kebāyirden ma'dūd idigi rivāyet-kerde-i İbn-i 'Abbās-ı fezā'il-istīnāsdır. Felihāzā zemīn-i ma'şiyet-rehīn muḥālefet-i emr-i İlahī'de bünyād-ı tāk-ı 'işyāna tesmiye bi's-şāğāre şüret-nümā-yı mināşsa-i imkān olmaz; illā 'inde'l-ictināb 'an irtikābi'l-kebīre, şāğāre ıtlākıyla mercüvvetü'l-iğtifār idigi taḥḳīḳ-kerde-i Ebī Muḥammed 'Abdulvehhāb-ı²⁹⁵⁴ (L300a) fezā'il-mümehheddir. Bināberīn cūr'et-kārān-ı irtikāb-ı kebīre libās-ı ma'şiyet-istīnās ile ef'ālin āb-ı nāb-ı tevbe ile şüst ü şūya muvaffāḳ olmayıcaḳ muzīḳ-nişīn-i ta'zīb idigi muḳarrer ve yektā-rev-i sāḥa-i 'afv ü ḡufrān olması menūṭ-ı meşīyyet-i İlahiyye idigi rüşen-gerdir. Ḥattā kavlı-i merḳūm muḥtār-ı Eşā'ire-i ittikā-pīrā ve ḳarār-dāde-i ekşer-i fuḳahā ve irtizā-kerde-i Ebī Bekr Bāḳillānī-i fezā'il-ārādır. Pes ma'lūm-ı daḳāyık-şināsān-ı 'ulūmdur ki ḥazarāt-ı enbiyā-yı kirām 'aleyhimü's-selāmīñ şağāyirden

²⁹⁵³ Mu'tezile'ye baḡlı ekollerden Neccāriyye'nin kurucusu olan Ḥüseyn bin Muhammed en-Neccār, 230/845'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 79.

²⁹⁵⁴ Çoḡu Mālikī fikhıyla ilgili çeşitli kitapları bulunan ve devrinde en güçlü Mālikī fakihi kabul edilen Ebū Muhammed Abdülvehhāb ibni Alī bin Nasr et-Taḡlibī, 422/1031'de Mısır'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 80.

‘işmetleri huşûşunda cilve-ger olan ihtilâf-ı akvâl min gâyr-i tekrâr ve lâ-ikşâr sâha-i ‘işmet-mesâha-i zimmet-i vâlâ-nehmetleri dâ’ire-i şağîreye medâr olmaklığın cevâz ve ‘adem-i cevâzındadır. Yohsa şağîreniñ tekerrür-i şudûr ve tekessür-i vukû‘undan ‘işmetleri ittifâk-kerde-i cemâhîr-i ‘ulemâdır. Felihâzâ ‘ale'l-mezhebeyni'l-merkûmeyn ikşârıyla iltihâk-kerde-i kebâyir olan şağâyirden ‘işmetleri müşbet ve izâle-sâz-ı haşmet-i nübüvvet ve maskat-ı mürû‘et olan şağîreden kezâlik ma‘şûmiyyetleri mecma‘un-‘aleyhi ‘ulemâ-i ümmetdir. Hattâ ‘inde'l-ba‘zı'l-fuzalâ bi-kaşdin vukû‘-ı mekrûhdan ‘işmetleri cilve-ger-i minaşsa-i şübûtdur. Keyfe lâ? ‘Umûm ef‘âlleri hakķāniyyet-iştimāl idiginden nāşī eser-i mûcibül-birr-i celîlül-havâşîlerine iktidâ ve ıktifâ lâzime-i zimmet-i İslâmiyân idigi hüveydâ ve bu hâlet-i ma‘ālî-intimâ şübût-i ‘işmet-i lâzım-ı ma‘nâ idigi muhtâr-ı e‘imme-i fezâ’il-ārâdır. Binâberîn âşâr-ı hakķāniyyet-şi‘âr-ı enbiyâ-yı kirâma teba‘iyyet ve siyer-i şerâfet-ıktirânlarına dirâyet ile ‘ilm-i hâle cevâz-ı istidlâl ‘ale'l-ıtlâk ‘inde'l-Mâlikiyye ve‘Şâfi‘iyye kavlı-ı şihhat-iştimâldır. Hattâ Cenâb-ı Risâlet-me‘âbdan şeref-bağış olan ef‘âl-i münîfeniñ ‘inde Ebî Hanîfe tırâz-ı râtibe-i meşrû‘iyyet idigi emr-i müşbet olmağın bilâ-kıyâmîl-karîne lüzûm-i (187a) ittibâ‘ı rüşenger ve şân-ı iktidâ vucûb ve nüdubden e‘ammiyyet-güster idigi ‘inde ba‘zı'l-‘ulemâ muķarrerdır. Keyfe lâ? ‘Ulemâ-yı Mâlikiyye'den İbn-i Huveyzmenzâz²⁹⁵⁵ ve Ebu'l-Ferec-i²⁹⁵⁶ ser-efrâz katında ıktifâ-yı işr-i Cenâb-ı Kaşîfü'l-Ğumme ümmet-i merhûmeye tavķ-ı gerden-i vucûb idigi bî-minnet ve kavlı-ı merķûm muhtâr-ı Ebherî-i²⁹⁵⁷ fezâ’il-mevsûm ve ihtiyâr-kerde-i İbn-i Kaşşâr^(L300b) ve maķbûl-i ekşer-i e‘imme-i Mâlikiyye-i ittikâ-şi‘âr idiginden mâ‘adâ ekşer-i meşâyıh-ı ‘Irâķ ve ‘ulemâ-yı Şâfi‘iyye'den İbn-i Süreyc²⁹⁵⁸ ve İbn-i Hayrân²⁹⁵⁹ ve İştahrî-i²⁹⁶⁰ fezâ’il-bünyânıñ daħi sevķ-ı maṭiyye-i

²⁹⁵⁵ Adı kaynaklarda İbni Huveyzemenzâz, İbni Huveyzemindâz, İbni Huvâzmindâd ve İbni Huveyz Minzâzû şeklinde de kaydedilmiş olan ve hem fakih hem de usûl-i fıkıh âlimi olan Muhammed ibni Ahm ed ibni Abdillâh ibni Huveyz el-İrâkî, 390/1000?’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 82.

²⁹⁵⁶ Hem fakih hem de usûl-i fıkıh âlimi olan Ömer ibni Muhammed el-Mâlikî, 331/943?’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 82.

²⁹⁵⁷ Bağdat’ta Mansûr Camii’nde altmış yıl boyunca fıkıh ve hadis dersleri okutmuş, fetvâ vermiş ve çok talebe yetiştirmiş olan, güzel ahlâkı, vakarı ve cömertliği ile de tanınan, Mâlikî fikhına dâir eserler kaleme alan, devrinde Mâlikîlerin en şöhretli âlimi olmasına rağmen Bağdat kadılığını kabul etmeyen Mâlikî fakihî ve hadis âlimi Ebû Bekr Muhammed ibni Abdillâh et-Temîmî el-Ebherî, 375/986?’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 82.

²⁹⁵⁸ Kaynaklarda 400 kadar kitap yazdığı belirtilen fakat pek az eseri günümüze ulaşmış olan, devrinde Şâfiî mezhebini en iyi bilen, bu sebeple “eş-Şâfiyyü’s-sagîr” lakabıyla anılan, Şâfiîlerce üçüncü yüzyılın müceddidi olarak gösterilen, buna rağmen kendisine teklif edilen Kādîlkudâtık

iẖtiyārlarına mesāk idigi ma'lūm-i erbāb-ı dirāyetdir. Ancak 'inde ekşer-i 'ulemā-i Şāfi'yye mendūbiyyeti muḳarrer ve ba'zı ṯā'ife ibāhatine zehāb-āverdir. Lākin 'inde't-tahḳīḳ vūcūb-i ittibā'-ı me'āsır-i Nebeviyye'ye ḳā'ilīn umūr-ı dīniyyede ıḳtifāyı ta'yīn ile taḳyīd-ḳarīn ve mendūbiyyetine zāhibīn ıtlāk-ı zimām-ı kelām ile tahrīz-rehīndir. Vāḳı'ā 'inde ta'ārużı'l-edille ḳavl-i Nebevī'ye fī'l-i Cenāb-ı Muştafāvī rātibet-tırāz-ı teḳaddüm ve her biri delīl-i celīl-i şer'ī idigine terennüm-i cemī'-i aḥvāl ü ef'āl ü aḳvāl-i Nebevī 'işmet-muḥtevē idigine delālet-mesāk ve 'inde'l-'ulemā cemī'-i ḳavl ü fī'l-i Risālet-intimā 'ale'l-ıtlāk me'vā-yı menākir olmadığında hem-zebān-ı ittifāḳdır. Felihāzā meşhūd-ı Nebevī olan umūrda sūkūt-i ḥaḳḳāniyyet-men'ūtları delīl-i cevāz ve şān-ı āḥarda rūşen-ger olan ḥālet-i şān-ı ḥaḳḳāniyyet-nişānlarında rātibet-tırāz-ı ri'āyet idigi te'kīd-i müdde'āyı dem-sāzdır. Bināberīn muvāḳa'a 'ale'l-mekrūhdan 'işmetleri müşbet olmağın āşār-ı ḥaḳḳāniyyet-medārlarına 'alā ḳavlīn vūcūb-ı iḳtidā ve 'ale'l-ḳavli'l-āḥar mendūbiyyet-iḳtızā tecvīz-i kerāheti tenāfi-peymā belki ihtimāl-ı ma'nā-yı mezbūra māni'-i ḳavī ve ḥāciz-i ḥişānet-muḥtevēdir. Keyfe lā? Zümre-i 'aliyye-i aşḫāb-ı ma'ālī-nişāb ef'āl-i Cenāb-ı Risālet-intihā ve aḳvāl-i şerīfe-i mu'tenā-bihālarına iḳtidāya ez dil ü cān dāmen be-meyān-ı ihtimām ve fūnūn-i şettāda delīl-i celīl-i ef'āl-i Nebeviyye ile işbāt-ı müdde'ā ihtiyār-kerde-i zümre-i kirāmdır. Hattā 'inde nebz-i ḥātemihī 'Aleyhi's-Selām nebz-i ḥavātīm-i zümre-i berere-i kirām tavr-ı Seyyidü'l-Enām'a iḳtidā²⁹⁶¹ ve ḥal'-ı na'l-i şeref-medārları kezālīk medār-ı dā'ire-i ḥal'-ı ni'āl-i aşḫāb-ı ma'ālī-nişāb idigi iḳtidā ile ihtidālarına delīl-i şıḥḥat-intimādır.²⁹⁶² Keyfe lā? 'Alā mā-beyyene fī aşli'l-kitāb mevādd-ı 'adīdede aşḫāb-ı ma'ālī-nişābdan cem'-i keşīr ihticāc-āver-i ef'āl-i ḥaḳḳāniyyet-iştimāl-i Nebevī idigi muḳarrer ve 'ādet ve 'ibādetde Cenāb-ı ^(L301a) Risālet-perver muḳtedā-yı hidāyet-güsterdir. Felizā 'inde

görevini kabul etmeyen Ebü'l-Abbās Ahmed ibni Ömer ibni Süreye el-Bağdādî, 306/918'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 82.

²⁹⁵⁹ Bağdat'ın önde gelen zāhid âlimlerinden biri olup Abbāsî halīfesi Muktedir-Billāh'ın aşırı ısrarına rağmen Kādīlkudāt'lık görevini kabul etmeyen Ebü Ali Hüseyin ibni Salih ibni Hayran el-Bağdādî, 320/932'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 83.

²⁹⁶⁰ Pekçok fakihe hocalık yapmış bir âlim, dünyaya değer vermeyen bir zāhid olan ve Sicistan kadılığı da yapmış olan Ebü Saīd Haşan ibni Ahm ed el-İstahrî, 328/940'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 83.

²⁹⁶¹ Buhārî, Libās 45, 50, 53, nr. 5865-5867, 5873, 5876, Eymân 6, nr. 6651; Müslim, Libās 53, nr. 2091.

²⁹⁶² Ebü Dâvûd, Salāt 88, nr. 650.

kaẓā'i'l-hāce istikbāl-i Beyti'l-Maḳdis rivāyet-kerde-i İbn-i 'Ömer²⁹⁶³ ve şā'imēn cevāz-ı taḳbīl-i maḥrem inbā-kerde-i Ḥāzret-i Şiddīḳa-i şerāfet-tev'emdir.²⁹⁶⁴ Ḥattā ḥaşā'iş-i Nebeviyye'den olan umūr medār-ı cevāz-ı iḳtidā-yı cumhūr olmadığına binā'en i'lām-ı ef'āl-i Nebeviyye'de 'ale'l-ıtlāḳ inbā memnū'ıyyet-ḳarīn idigin berāy-ı tebyīn ve ḳışsa-i cevāz-ı taḳbīl-i şā'imi inbā bürüz-i zāmīr-i ḡaẓab-ı Seyyidü'l-Mürselīn olup ḥudūdu'llāha a'lemıyyet ve ḥaşyetu'llāh ile ittişāfda ekmeliyyet-i Zāt-ı Risālet-penāhların ba'de'l-inbā 'ale'l-ıtlāḳ inhā-yı cevāz cılve-pervāzdır. Ve'l-ḥaşıl aḳvāl ü ef'āl-i Cenāb-ı Erīke-tırāz-ı ıstıfā mebnā-yı binā-yı iḳtidā ve iḳtifā idiginde şeref-baḥş-ı zemīn-i vürūd (187b) olan āşār-ı şerāfet-dişār ekşer min en-tuḥşādır. Farazā 'adem-i cevāz rû-nümā olsa irād-ı nehy muḳarrer olurdu. Felā-cerem beyān-ı ḥaşyet ve taḳvā ile iḳtifā cevāz-ı iḳtidāyı inbā-pīrādır. Ba'de-hāzā iḳā'-ı mefā'il mübāḥāt-ı ḥazarāt-ı enbiyā-yı ma'ālī-simāt içün cā'iz ve vuḳū'undan maḳdūḥıyyetiñ 'adem-i lüzümü mütemeyyizdir. Lākin rif'at-i menzilet ile semiyyü's-şān ve şerḥ-i şadr ile gencīne-i 'irfān olan nübüvvet-pīrāyān sülūk-i tarīḳ-ı şalāḥ-ı dāreinde ittiḥāz-ı rāḥile-i mübāḥāti 'alā miḳdāri'z-zarūre taḥmīl-sāz-ı eşheb-i taḥammül ve bu ef'āl-i cevāz-iştimālleri tāt'at ve ḳurbete medār-ı taḥammül idigi evvel beyān-ı ḥişāl-i şerāfet-iştimāl-i enbiyā-yı kirāmda sebḳat-peymādır. Pes taḥḳīḳāt-ı mezḳūreden cılve-ger-i mināşsa-i zuḥūrdur ki zümre-i 'aliyye-i enbiyā-yı kirām siyyemā Cenāb-ı Ḥāzret-i Seyyidü'l-Enām min ḳibeli'l-Meliki'l-'Allām mazḥar-ı faẓl-ı 'azīm ve maşdar-ı menn-i cesīm olup cemī'-i ef'āl-i şerāfet-iştimālleri esās-ı sa'ādet-istīnās-ı ḳurbet ü tāt'at ve ḥilāf-ı resm-i ma'şıyyetdir. Şalla'llāhu 'aleyhi ve sā'ir-i ihvāniḥi ecma'in.²⁹⁶⁵

Faşl-ı 'Āşir: Zevāt-ı ma'ālī-simāt-ı ḥazarāt-ı (L301b) enbiyā-yı kirām 'aleyhimü's-selāmıñ ḳable nübüvvetihim daḥi ma'āşiden 'işmetlerin beyāna dā'irdir. Mes'ele-i merḳūme 'inde fuḥūli'l-e'imme ihtilāf-me'vā olmaḡla 'inde'l-ba'z memnū' ve 'inde'l-āḥar cevāzı beyyinü'l-lümū'dur. Lākin ḳavl-i şaḥīḥ-i ḥaḳḳāniyyet-ḳarīn üzre her gūne ma'āşiden 'işmetleri rüşenger ve icāb-sāz-ı reyb olan 'aybdan tenezzühleri muḳarrerdir. Keyfe lā? Ma'āyib ve ma'āşī 'inde'd-dānī ve'l-ḳāşī şü'ün-i 'işmet-meşḥūn-ı enbiyā-yı kirāmda mişāl-i muḥāl-i ḡayr-ı mutaşavver ve ḳable taḳarrüri's-

²⁹⁶³ Buhārī, Vudū 12, 14, nr. 145, 149; Müslim, Taharet 61, nr. 266.

²⁹⁶⁴ Tirmizī, Taharet 80, nr. 108; İbni Mâce, Taharet 111, nr. 608.

²⁹⁶⁵ ecma'in L: — A, N.

şer‘i‘l-enver bürüz-i şuver-i ma‘âyib verâ-yı perde-i hafâda idigi teşyîd-i müdde‘âda kifâyet-âmâdedir. Binâberîn Zât-ı Risâlet-müvânîsleri libâs-ı nübüvveti lâbis olmazdan muḳaddem hibâl-i şerâyi‘den bir ḥabl-i metîne dest-beste-i teşebbüs idikleri dahî me‘vâ-yı ḥilâf olup ‘inde cemâ‘atin mine‘l-‘ulemâ’ ḡayr-ı müttebi‘ ve ḳavl-i mezbûr ‘inde‘l-cumhûr ma‘raḫ-ı şöhretten lâmi‘dir. Binâ‘en ‘alâ hâzâ şudûr-i ma‘âyib ve ma‘âşî şân-ı ma‘âlî-nişânlarında menzile-i i‘tibârdan râtibe-tırâz-ı suḳût ve i‘tibâr-ı merḳûm ‘inde taḳarrûri‘ş-şerî‘a vürûd-i evâmîr ü nevâhiye menûtdur. Felihâzâ ihticâc-pîrâyân-ı müdde‘â-yı merḳûmdan seyfû‘s-sünne ve muḳtedâ-yı farku‘l-ümme Ebû Bekr Bâkıllânî naḳl-i şihḫat-âver ve vürûd-i eşaḫḫ-ı ḥaber ile müdde‘â-yı sebḳat-perver cilve-ger olmadığına taḫrîḫ edüp bu bâbda şüret-i rivâyet manzûr-ı nazar-ı erbâb-ı dirâyet olmak râtibe-tırâz-ı imkān iken zîr-i perde-i ‘adem-i zuhûrda mastûr olması ḥisbânıyla mezheb-i mühezzebin tercih etmiştir. Vâḳı‘a meşşâta-i ḳalem-i ‘arâyis-pîrâyân seyr-i keyfiyyet-i mes‘ele-i merḳûmeyi beyân ile naḳş-âver-i ruḥsâr-ı şahâ‘if-i eşer olmak muḳarrer idiginden mâ-‘adâ erbâb-ı şerî‘at-i merḳûmeye beyne sâ‘iri‘l-ümme medâr-ı tefâḫür olacağı müsellem olan ḥuşûşuñ inbâsıyla i‘tinâ cilve-nümâlîḡa sezâ iken ‘adem-i beyân-ı delîl-i müdde‘â-yı sâbıḳu‘l-‘unvândır. Ḥattâ ‘inde ṭâ‘ifetin mine‘l-‘ulemâ’ imtinâ‘-ı ‘aḳlî ‘adem-i ittibâ‘a delîl-i celî ve metbû‘iyyet ile ser-efrâz olan erḫe-tırâz-ı i‘zâzîñ tâbi‘ olması nâ-resîde-i ḥayyîz-i cevâz idigiyle ^(L302a) istidlâlleri ḥüsn ü ḳubḥuñ ‘aḳliyyîn idigine mebnî **(188a)** ve binâ-yı merḳûmuñ resm-i sedâddan inhîrâfı beyândan müstaḡnîdir. Felâ-cerem mebnâ-yı şahîḫ ‘adem-i vürûd-i naḳl-i şarîḫ idigi ḳavl-i mu‘tenâ-bih aḳvâl-i âḫardan aḫher ve evlâdır. Binâ‘en ‘alâ hâzâ cevâb-ı mes‘ele-i merḳûmede tevaḳḳuf muḫtâr-ı ba‘zî ḡurûḫ-ı feḫâ‘il-şî‘âr olup delîl-i ‘aḳlî ile müdde‘â-yı naḳlîniñ ‘adem-i şübûtı şihḫat-men‘ûtdur. Ḥattâ aḫad-ı vecḥeyn naḳl-i şahîḫ-terîn ile müstebîn olmamaḡın emr-i merḳûmda ḥükm-i ḳaṭ‘î ḡayr-ı müberhen idigine zehâb muḫtâr-ı İmâmu‘l-Ḥaremeyn-i feḫâ‘il-intisâbdır. Ve ‘inde ṭâ‘ifetin mine‘l-‘ulemâ’ Cenâb-ı Risâlet-intimâ ḳable‘n-nübüvve şerî‘atün min ḳablihî ile ‘âmil olup lâkin ta‘yînu zâlike‘ş-şer‘i‘l-enver ihtilâf-ı eḳâvîle maḳarr olmuşdur. Binâberîn ‘inde ba‘zîhim ‘adem-i imkān-ı ta‘yîn medâr-ı tevaḳḳuf idigi müstebîn olmaḡın ḥuşûş-ı mezbûrda tevaḳḳuf ‘amelün min aḫvaṭ idigi mûcib-i ‘adem-i te‘essüfdür. Egerçi ‘inde ba‘zî‘l-müteccâsirîn şüret-i ta‘yîn cilve-ger lâkin ma‘nâ-yı ta‘yîn fîmâ-beynehüm ihtilâfa maḳarrdır. Binâberîn ‘inde ba‘zîhim Ḥazret-i Nûḥ‘a ittibâ‘ları murâd ve ‘inde‘l-

āharīn şerī‘at-i Hāzret-i İbrāhīm'e iktidāları müstefād ve ba‘zı āhar şerī‘at-i Hāzret-i Mūsā ile ‘amellerin takrīr ve ba‘zılar şerī‘at-i Hāzret-i ‘İsā'ya rabzların tahrīr etmiştir. Felā-cerem mes‘ele-i mezbūrede şüret-nümā olan eķāvīl-i fużalā bu resme muharrerdir. Lākin aẓher-ı aķvāl-i sedād-efken kavī-i Bāķıllānī-i feẓā‘il-müdānī idigi müberhendir ve eb‘ad-ı mezāhib ta‘yīne tecāsür idigi kavī-i şihhat-mücālibdir. Zīrā rū-nümāyī-i şüret-i ta‘yīn lā-muḥāletün mir‘āt-i naķl-i şihhat-simāt ile rūşen-ger ve der-dest-i naķale-i aḥbār-ı şerāfet-medār olması muḥarrer iken ‘adem-i vürūd-ı ḥaber müstelzim-i ‘adem-i ta‘yīn idigi aẓherdir. Keyfe lā? Āhir-i nübüvvet-pīrāyān Cenāb-ı ‘İsā-yı ma‘ālī-‘unvān idigi ‘ayān degildir ki şerī‘at-i ġarrāları der-ķafālarına medār-ı ittibā‘ ola. Ma‘a-hāzā ‘umūm-nübüvvetleri daḥi beyyinü'l-iltimā‘ degildir ki sirāyet-āver-i ķarn-ı āharīn olmağla muṭā‘ ola. Belki şaḥīḥ-terīn ^(L302b) aķvāl üzre tīrāz-ı rātibe-i nübüvvet ve ḥākim-i defter-i bi‘set Ḥabīb-i Ekrem ve Resūl-i Muḥterem şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellemden mā-‘adā zümre-i ‘aliyye-i enbiyā ‘aleyhimü't-taḥāyānīñ menşūr-i sa‘ādet-maştūr-ı nübüvvetleri nişān-ı ‘ālī-şān-ı ‘umūm-ı da‘vet ile mu‘lem degildir. Bināberīn pīrāye-i şaḥīfe-i tenzīl olan ²⁹⁶⁶ ﴿أَنْ أَتَّبِعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا﴾ ²⁹⁶⁷ ﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا﴾ kavī-i i‘cāz-evli şerī‘at-i Cenāb-ı Ḥıllet-penāha yāḥud Cenāb-ı Neciyyu'llāh Nūḥ'a müdde‘ā-yı ittibā‘ı güvāḥ olmayup tevḥīd-i Zāt-ı Bārī ve ikrār-ı ferdāniyyet-i Perverdigārī‘de ittibā‘ları ile delālet-sāz idigi ²⁹⁶⁸ ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَاهُمْ أَقْتَدَهُ﴾ naşş-ı mu‘tenā-bihiyle beyyinü'l-iltimā‘dır. Zīrā naşş-ı mu‘cizü'l-ķaşş-ı merķūmda “أُولَئِكَ/ulā‘ike” lafz-ı şeref-şi‘ārıyla müşārun-ileyhim olan nūfūs-i zekiyyeden ‘alā kavlin mānend-i Cenāb-ı Yūsuf ba‘zı zevāt-ı ma‘ālī-simātde nübüvvet-i risālete ġayr-ı muḥterīn ve şerī‘at-i cedīde ile me‘mūriyyetleri nā-ma‘lūm idigin mübeyyin olan ḥaber-i iddi‘ā-yı ta‘yīni iḥlāl-āver ve nübüvvetleri maḥrūnun-bi'r-risāle olan zevāt-ı ma‘ālī-simātīñ daḥi iḥtilāf-ı aḥkām-ı şerī‘atleri ġayr-ı mümkinī'l-cem‘ idigi kezālik münāfi-i emr-i ta‘yīndir. Felihāzā ‘alā mā-sebaķ emr-i tevḥīde ittibā‘ **(188b)** beyyinü'l-iltimā‘ idigi

²⁹⁶⁶ “Sonra da sana, “**Hakka yönelen İbrahim’in dinine uy.** O, Allah’a ortak koşanlardan değildir” diye vahyettik.” Nahl 16/123.

²⁹⁶⁷ “Dini dosdoğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin!” diye Nūḥ’a emrettiğini, sana vahyettiğini, İbrāhīm’e, Mūsā’ya ve İsā’ya emrettiğini **size de din kıldı.** Fakat senin kendilerini çağırдың şey (İslām dini), Allah’a ortak koşanlara ağır geldi. Allah, ona dilediğini seçer. İçtenlikle kendine yönelenleri de ona ulaştırır.” Şūrā 42/13.

²⁹⁶⁸ “İşte, o peygamberler, Allah’ın doğru yola ilettiği kimselerdir. (Ey Muhammed!) Sen de onların tuttuğu yola uy. De ki: “Bu tebliğ karşı sizden bir ücret istemiyorum. O (Kur’an), bütün âlemler için ancak bir uyarıdır.” En‘ām 6/90.

muḥakkakdır. Ba‘de-hāzā şān-ı sa‘ādet-nişān-ı Nebevī‘de sebkat-peymā olan taḥkīk-i ‘adem-i ittibā‘ sā‘ir zevāt-ı ma‘ālī-simātīn daḥi şü‘ün-i sa‘ādet-meşhūnlarında taḥakkuk-peymā-yı ma‘raḥ-ı mürā‘āt idigi kezālik maḥall-i iḥtilāf-ı eḳāvīl-i ‘ulemādır. Felihāzā istidlāl-pīrāyān-ı delīl-i ‘aqlī “Her zāt-ı risālet-müteḥallī kable kevnihī mürselen erīke-tırāz-ı tevḥīd-i Bārī olup ittibā‘-ı şer‘-i min ḳablihīden ‘ārī idigine delīl-i sābık cārīdir” demişler. Felihāzā da‘vā-yı ittibā‘ı işbāt vürūd-i delīl-i naḳlī-i şıḥḥat-simāta muḥtāc idüğüne zāhibīn delīl-i naḳlī-i şıḥḥat-āver mināssa-i taşrīḥde cılve-ger olan yerde şübūt-i müdde‘ā bī-mirā “ve illā felā” maḳālīyle icābet-sāz-ı^(L303a) mes‘ele-i müteşekkilü‘l-ecillādır. Bināberīn cevāb-ı mes‘ele-i merḳūmede tevakkuf selāmet-āver-i renc-i te‘essüfdür. Ma‘a-hāzā iddi‘ā-sencān-ı vüceb-i ittibā‘-ı şer‘-i men teḳaddem her nebiyy-i şerāfet-tev‘emde işbāt-ı müdde‘āya muḥtāc idigi bī-i‘vicācdır. Va‘llāhu a‘lem bi‘ş-şavāb.

Faṣl-ı Ḥādī ‘Aşer: Taḥkīkī faṣl-ı sābıkda cılve-ger olan mesā‘il taḥt-ı teklīfde dāḥil olan a‘mālde ḥazarāt-ı enbiyā-yı kirām ‘an-ḳaşd-i muḥālefet ile şüret-i ma‘şiyetden tenezzühleri mā-lā-kelām idigin beyāna maḥşuş olup el-ḥāletü hāzihī taḥkīk ve tibyānına ser-āğāz olunan mevādd bi-ğayr-ı ḳaşd aḥkām-ı şer‘iyyede sehven ve nisyānen cılve-ger-i mināssa-i vuḳū‘ olmağla müte‘allık-ı ḥitāb ve mevḳı‘-ı mu‘āḥaze ve ‘itāb olmayan umūr-ı beyyinetü‘l-lümū‘dur ki şudūr u bürüzınıñ rātibe-tırāz-ı iğtifār idigi ma‘lūm-i daḳāyık-şināsān-ı ‘ulūm ola ki ıtlāḳ-ı ‘işyāna mesāk ve ‘adem-i mu‘āḥaze ile kār-pīrāyānı menzil-resīde-i irfāk olan umūr-ı muḡteferede beyne‘l-enbiyā ve ümemihim eger seviyyet muḳarrerdır ammā fi‘l-ḥaḳīḳa ḥālet-i mezkūre zū‘l-vecheyn ve mütenevvi‘ ile‘n-nev‘ayndır. Felā-cerem nev‘-i evveli ḳavlen teblīğ-i aḥkām-ı şer‘iyye ve umūr-ı dīniyyeye mübāşeret ve fi‘len zümre-i ümmete ta‘līm-i merāsım-i ‘ibādet ile muḳtedā-yı ümmet olmağa mübāderetdir. Pes bi-ittifāḳi‘l-‘ulemā şān-ı Mefḥar-ı Dü-Cihān‘da şıḳkeyn-i mezbūreynde ‘amden ve sehven taşavvur-ı vuḳū‘-ı ğalaṭ ü nisyān ber-taraf olmağla bu bābda daḥi ‘işmetleri ḳarār-dāde-i selefdır. Zīrā ḥuşuş-ı teblīğ-i aḥkām-ı risāletde ṭareyān-ı ‘avārız bā‘iş-i ṭa‘n-ı mu‘ārız olmaḳdan bi-viḳāyeti‘llāhi te‘ālā maşūn oldukları bī-mirādır. Bā‘iş-i imtirā-yı müttebi‘īn olmadığı müstebīndir. Felihāzā kemā-sebaḳ berāy-ı tenzīh-i Nebiyy-i muşaddaḳ ḥadīs-i sehvi te‘vīl gibi muḥtāc-ı serd-i eḳāvīl olmadığı muḥakkakdır. Ma‘a-hāzā faṣl-ı ātīde zıkr olunan ecvibe ile ḥadīs-i sehvdan neş‘et

eden reybden derûn-ı ümmet bi'l-küllîyye şâfi-taviyyet olmağ-ıçün faşl-ı merķûm me'vâ-yı te'vîlât-ı şadıra 'ani'l-kurûmdur. Keyfe lâ? Sehv-i kavli ve fi'lîden Cenâb-ı Risâlet-me'âbları 'işmet ile mütehallî idigi 'inde Ebî İshâk-ı kavli-i şıhhat-mesâķdır. Ancak ba'zı fuķahâ ve mütekellimîn hadîs-i sehvîñ vürüdi delâlet-ârâ-yı cevâz-ı vukû'-ı nisyân idigin iddi'â ve beyne'l-ef'âl ve'l-aķvâl da'vâ-yı fark ^(L303b) ile hilâf-pîrâdır. Hattâ delâlet-i mu'cizât-ı bâhire ile medlûl-i şıdk-ı kavli müberhen ve vürüd-ı hadîs-i sehv ile cevâz-ı vukû'-ı nisyân fi'l-fi'lî mübeyyen idigi dâ'ire-nişîn-i hilâf olmalarınıñ medârıdır. Felihâzâ 'inde tilke't-tâ'ife **(189a)** hâlet-i mezbûre simât-ı beşerîyyetden olmağın kadh-endâz-ı şân-ı ma'âlî-nişân-ı nübüvvet degildir. Zîrâ Cenâb-ı Erîke-tırâz-ı ıstıfâdan ²⁹⁶⁹ (إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ أُنْسَى كَمَا تَنْسَوْنَ فَإِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي) hadîs-i şerâfet-maķrûnı bi-hasebi'l-mefhûm delâlet-ârâ-yı ma'nâ-yı merķûmdur. Ancak nisyân-ı Cenâb-ı Resûl-i Ekrem nisyân-ı efrâd-ı ümemle tev'em olmayup Cenâb-ı Hayru'l-Beşer'den hâlet-i mezbûreniñ cilde-gerligi takrîr-i şer'-i mübîn ve ifâde-i hükmi bihîne maħmûl ve ma'nâ-yı merķûm fi rivâyeti ²⁹⁷⁰ (إِنِّي لَأُنْسَى أَوْ أُنْسَى لِأُسْنٍ) hadîs-i şerâfet-mevsûmuyla mü'ekked oldığı gibi rivâyet-i uhırâ üzre (لَسْتُ أُنْسَى وَلَكِنْ) ²⁹⁷¹ (لَأُسْنٍ) maķâl-i şerâfet-ârâsıyla daħi şübût-pîrâ idigi rehîn-i telaķķi bi'l-ķabûldür. Pes hâlet-i mezbûre teşyîd-sâz-ı mebânî-i teblîğ-i ahķâm-ı şer'iyye idiginden nâşî simât-ı naķşdan ğayr-ı ma'dûd ve i'râz-ı ta'ndan selâmet-âlûddur. Felihâzâ 'inde'l-ķâ'ilîn bi-hâze'l-ma'nâ zevât-ı ma'âlî-simât-ı rusûl-i kirâm 'aleyhimû's-selâmdan nisyân cilde-ger-i minâşsa-i vukû' ve der-hâl-i tezeķķür ve tenebbüh beyyinü'l-lümü'dur. Ba'de-hâzâ nev'-i şânî nefis-i nefîs-i Nebevî'ye şeref-yâfte-i ta'alluķ olan umûr-ı şerâfet-mevriddir ki haşâ'îş-i Nebeviyye'den olmağla medâr-ı iķtidâ-yı İslâmiyân olmaķdan bâlâ-terdir. Felihâzâ tabakât-ı fużalâdan niçe ğürûh bu maķûlede tecvîz-i vukû'-i sehv ü nisyânda bî-endûhdur. Keyfe lâ? Pîş-ġâh-ı sa'âdet-penâhları mecma'-ı maķâsât-ı ümem ve maħaţt-ı riķâl-i siyâset-i 'âlem olmağla sū-be-sū minâşsa-i vürüddan fersûde-rev olan mühimmât-ı umûrda bilâ-mülâhaza-i ahvâl e'âdî-i mel'ânet-simâtdan lâ-'alâ sebili't-tekeşşür ve't-tevâlî nâdiren ihtimâl-i vukû'-i sehv fi'l-fi'âlî tecvîz-i naķş-âver-i şân-ı ma'âlî-nişân-ı nübüvvet

²⁹⁶⁹ “Ben sadece bir insanım, sizin gibi ben de unuturum; bir şeyi unuttuğum zaman bana hatırlatınız.” Buhârî, Salât 31, nr. 401; Müslim, Mesâcid 89, nr. 572.

²⁹⁷⁰ “Dinî bir hüküm koymak için unuturum veya Allah bana unutturur.” Mâlik, Muvatta', Sehv 2.

²⁹⁷¹ “Ben unutmam; fakat dinî bir hüküm ortaya koymam için Allah bana unutturur.” Bu hadîs-i şerîfin “bu lafızlarla” geçtiği kaynak bulunamamıştır.

degil idigi ²⁹⁷² (إِنَّهُ لَيَبْغَانُ عَلَى قَلْبِي فَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ) ḥadīs-i şerāfet-destgāhı güvāh-ı (L304a) bī-ıştibāhdır. Lākin ‘inde’l-āḥarīn mine’l-‘ulemā şān-ı ‘işmet-nişān-ı Cenāb-ı Risālet-intimāda vechen mine’l-vücūh taşavvur-ı sehv ü nisyān gāyr-ı cā’iz ve ğafelāt ü feterātdan tenezzühleri rātibe-i şihḥati ḥā’izdir. Ḥattā ḳavl-i merḳūm muḥtār-ı mutaşavvıfe-i feżā’il-ḳarīn ve meslek-i erbāb-ı sülūk-ı istiḳāmet-rehīndir. Bināberīn ‘inde tilke’t-ṭā’ife aḥādīs-i sehve te’vīlāt-ı laṭıfe cilve-ger-i meclā-yı zuhūrdur ki ba’de-hāzā irādı mev’ūd-i şāhib-i kitāb-ı feżā’il-mevfūrdur.

Faşl-ı Şānī ‘Aşer: Irādı mev’ūd olan te’vīlāt-ı leṭāfet-güsteriñ beyānına me’vā-yı şeref-perverdir. Pes ma’lūm-i tettebbu’-sencān-ı siyerdır ki fuşūl-i müteḳaddimedetahrīr-kerde-i ḥāme-i taḥḳīḳ oldığı üzre sāḥa-i sa’ādet-mesāḥa-i Cenāb-ı Risālet-penāḥ vuḳū’-ı ğubār-ı sehv ü nisyāndan munazzaf belki ihtimāl-i vuḳū’ ber-ṭaraf idigi nümāyān olup ḥuşūş-ı mādde-i tecvīz-i vuḳū’ muḥtāc-ı naḳl-i şarīḥ-i şihḥat-lümū’dur. Siyyemā aḳvāl-i dīniyyede ‘işmet-i Nebeviyye maḳtū’un-bih ve ḥālet-i merḳūme ‘alā sebīl-i nedre ‘inde min cevvezihā ba’zı ef’alde mutaşavverdir. Felihāzā başt-ı bisāt-ı taḥḳīḳ ile mezāhib-i ‘adideyi telfīḳ bu resme cilve-gerdir ki vuḳū’-ı sehv fi’s-şalāt mübeyyen olan ḥadīşin vürüdü üç vechile cilve-gerdir. Evvelā rek’at-ı şāniyyede teslīm-i Seyyidü’l-Kevneyn iḥṭār-ı Zī’l-Yedeyn’e me’vā²⁹⁷³ ve şāniyen ba’de edā’i’r-rek’ateyn bilā-teşehhüd kıyāmları (189b) tezkīr-i İbn-i Buhayne²⁹⁷⁴ ile rüşenā²⁹⁷⁵ ve şālisen ikāmet-pīrā-yı şalāt-ı zuhr olmaları tezkīr-i İbn-i Mes’ūd-i feżā’il-ālūda maşīr olmuştur.²⁹⁷⁶ İmdi vücūh-i selāse-i merḳūmeden bedīd olan sehv-i fi’lī li-ḥikmetin rū-nümā ve medār-ı vuḳū’-ı ḥikmet-intimā inbā-yı seniyyet idigi bī-minnetdir. Zīrā delīl-i fi’lī burhān-ı ḳavliden edell ve teblīğ-i ḥükm-i şer’i bi’l-fi’l-i’l-mer’i ref’-i ihtimāl ve def’-i ihlālde ḳavlden ekmeldir. Lākin vuḳū’ı taḥrīr-kerde-i menşūr-ı sükūt olmayup def’an li’l-iltibās meş’ūrun-bih idiginiñ iḥsası beyyinü’l-lümū’ olmaḳ aḥrā ve sehv-i fi’līniñ zuhūr-ı mu’cizāt-ı bāhireye (L304b)

²⁹⁷² “Bazen kalbimi çeşitli düşünceler kaplar. Ama ben Allah’a günde yüz defa istiğfâr ederim.” Müslim, Zikir 41, nr. 2702; Ebû Dâvûd, Vitir 26, nr. 1515.

²⁹⁷³ Müslim, Mesâcid 99, nr. 573; Mâlik, Muvatta’, Salât 59.

²⁹⁷⁴ Abdullah ibni Buhayne el-Ezdî’nin babasının adı Mâlik, annesinin adı ise Buhayne olup o pek adet olmadığı şekilde annesine nisbetle Buhayne’nin oğlu Abdullah diye anılmış, bazı kaynaklarda ise hem babasının hem de annesinin adıyla Abdullah ibni Mâlik ibni Buhayne şeklinde kaydedilmiştir. 56/676’da vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. III, s. 101.

²⁹⁷⁵ Buhârî, Ezân 146, 147, nr. 829, 830, Sehv 1, 5, nr. 1224, 1225, 1230, Eymân ve’n-nüzûr 15, nr. 6670; Müslim, Mesâcid 85-87, nr. 570.

²⁹⁷⁶ Buhârî, Salât 32, nr. 404, Sehv 2, nr. 1226, Aḥbâru’l-âḥâd 1, nr. 7249.

tebāyün-peymā olmadığı taşdika münāfi olmadığı daḥi rū-şenādır. Keyfe lā? Ol Erīke-tırāz-ı risāletden ²⁹⁷⁷ (إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ أُنْسَى كَمَا تَنْسَوْنَ فَإِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي) ḥadīs-i şerāfet-efken vārid ve ²⁹⁷⁸ (رَجِمَ اللَّهُ فُلَانًا لَقَدْ ذَكَرْنِي كَذَا وَكَذَا آيَةً كُنْتُ أَسْقِطُهُنَّ) rivāyeti ḥaber-i şılıḥat-‘ā’iddir. Hattā ḥadīs-i mezkūrda şeref-baḥş-ı vürūd olan أَسْقِطُهُنَّ rivāyet-i uḥrāda (إِنِّي لَأُنْسَى أَوْ أُنْسَى لِأَسْنٍ) ²⁹⁷⁹ ḥadīs-i şerāfet-me’innesinde daḥi ²⁹⁸⁰ (أَوْ أُنْسَى) kelīme-i celīlesi şekkūn min rāwī idigi cilve-nümā ve ba’zı tırux-ı rivāyetde ²⁹⁸¹ (إِنِّي لَا أُنْسَى وَلَكِنْ أُنْسَى لِأَسْنٍ) vürūdı şüret-nümādır. Felihāzā İbn-i Nāfi’-i keşirü’l-menāfi’ vürūd-i kelimeteyn-i celīleteyni taḥsīm nisyāna işāret ve vukū’ ve ikā’a berāy-ı delālet cilve-ger idigine zāhib ve ‘İsā bin Dīnār daḥi ma’nā-yı merķūmı irtizāda fāzıl-ı mezbūra muşāhibdir. Felā-cerem taḥdīr-i mezkūr üzre li-ḥikmetin insā min kıbeli’llāh li-eclī’l-ıktidā ilā sūnet-i Resūlillāh cilve-ger ve ḥālet-i merķūme muḳteżayāt-ı benī nev’-i beşerden idigin berāy-ı inbā şüret-nümā yāḥud iktidā’i’l-ümme ilā Kāşifü’l-Ġumme cilve-nümādır. Ba’de-hāze’t-taḥḳīk ‘inde’l-Ḳāḍī Ebu’l-Velīd el-Bācī ma’nā-yı lafz-ı أُنْسَى nisyān fi’l-yaḳazaya ya’nī ḥālet-i yaḳazada nisyāna ve lafz-ı celīl-i أُنْسَى ma’nā-yı insā fi’n-nevme delālet-āver yāḥud ‘alā mā hüve de’bū’l-beşer zuhūl-i ‘ani’ş-şey’ ile ma’a’l-iḳbāl-i ‘aleyh vukū’-ı insā medlūl-i ḥadīs-i şerāfet-resādır. Fe-‘alā-hāzā aḥadü nisyāneyn nefis-i nefis-i Seyyidü’l-Kevneyn’e müsned olmak ma’a-vücūd-i ba’zı’s-sebeb mümkün ve ‘urūz-ı ḥālet-i insāda zuhūr-ı şüret-i ıztırār beyyin olmaḡın ḥāleteyn-i mezkūreteyn bi-kiltā şıḳḳeyhimā muḡtefer idigi medlūl-i ḥadīs-i şerāfet-perverdir. Ma’a-hāzā miḥrāb-nişīnān-ı ‘ilm-i ḥadīsden niçe gürūh-i enbūh sehvün fi’ş-şalātı Eşref-i Kā’ināt’a isnāddan ibā ve “maḳūle-i āfetden olan ḡaflet ve zuhūlden şān-ı ma’ālī-nişān-ı Cenāb-ı Risālet-maḳrūn maşūn idigi bī-mirādır” deyüp işḡāl-i eşḡāl ile mişāl-i nisyān-ı ba’zı ḥālātın şāzen ve nādiren nümāyānlığında ḥikmet-i ḥafiyye muḳarrer idigine ²⁹⁸² (إِنِّي لَأُنْسَى أَوْ أُنْسَى) ḥadīs-i şerāfet-iştīmāliyle istidlāl etmişlerdir. Ve ‘inde tā’ifetin uḥrā sehv-i Nebī fi’ş-şalāt ḳaşden vāḳı’ ve resm-i mezkūr binā-yı mebānī-i

²⁹⁷⁷ “Ben sadece bir insanım, sizin gibi ben de unuturum; bir şeyi unuttuğum zaman bana hatırlatınız.” Buhārī, Salāt 31, nr. 401; Müslim, Mesâcid 89, nr. 572.

²⁹⁷⁸ “Allah falana rahmet eylesin. Gerçekten benim unutup okumadığım (veya bana unutturulan) şu ve şu âyetleri bana hatırlattı.” Bu rivâyetler için bkz. Buhārī, Şehādât 11, nr. 2655; Fezâilü’l-Kur’ân 26, nr. 5037, 5038; Müslim, Müsâfirîn 224, nr. 788.

²⁹⁷⁹ “Dinî bir hüküm koymak için unuturum veya Allah bana unutturur.” Mâlik, Muvatta’, Sehv 2.

²⁹⁸⁰ “...veya Allah bana unutturur.” Mâlik, Muvatta’, Sehv 2.

²⁹⁸¹ “Ben unutmam, fakat dinî bir hüküm koymak için Allah bana unutturur.”

²⁹⁸² “Dinî bir hüküm koymak için **unuturum veya Allah bana unutturur.**” Mâlik, Muvatta’, Sehv 2.

seniyyet için lâmi'dir. Lâkin kavlı-i merķūm ğayr-ı marżıyy-ı ķurūm ve tenāķūz-pīrā-yı aħadīs-i sābıķa idiginden za'f ile mevsūmdur. Zīrā **(190a)** işbāt-ı aħad-ı vaşfeyn mefhūm-ı ħadīs-i Seyyidü'l-Kevneyn iken te'vīl-i mezkūr menāṭ-ı fā'ide olmaķdan dūrdur. Keyfe lā? ²⁹⁸³ (إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ أَنَسَىٰ كَمَا تَنْسَوْنَ) ħadīs-i şerāfet-āveriyle vech-i sābıķu'z-zıķriñ mübāyenet-i aźherdir. Felihāzā aķvāl-i merķūm Ebu'l-Mużaffer el-İsferāyinī ve etbā'-ı fezā'il-müdānīsinden mā-'adā niçe efāzıl-ı fezā'il-şemā'iliñ irtizā-kerdeleri olmadıķı gibi şāħib-i kitāb-ı meħāmid-nişābıñ daħi ber-āverdesi degildir. Pes ħadīs-i şerāfet-resā-yı ²⁹⁸⁴ (إِنِّي لَا أَنَسَىٰ وَلَكِنْ أَنَسَىٰ) ile ihticāc-ı tā'ifeteyn-i merķūmeteyn maħż-ı iddiā'dır. Zīrā ħadīs-i mezbūr li-kerāheti ıtlāķihī 'umūm-ı nisyānı nāfi idüģi ²⁹⁸⁵ (بُنُسَمًا لِأَحَدِكُمْ أَنَّ يَقُولَ نَسِيتُ آيَةً كَذَا وَلَكِنَّهُ نُسِيَ) ħadīs-i şerāfet-ārāsıyla müberhen ve li-ħikmetin cevāz-ı vukū'-ı nisyān beyyinü'l-lümū' idigi mübeyyendir. Ĥattā rūz-ı fīrūz-ı Ĥandaķ'da iştiġāl-i emr-i ħirābe sebeb-i terk-i şalāt-ı şāħābe olup iştiġālün ilā tā'atı'l-cihād işġāl-sāz-ı edā-yı şalāt idigi müşeyyid-i mebānī-i ma'nā-yı sābıķdır. Felihāzā 'inde ba'zı'r-ruvāt rūz-i Ĥandaķ'da te'ħīr-kerde-i şāħābe-i kirām olan şalāt, zuhr u 'aşr u maġrib u 'işā olup mādde-i merķūme 'inde fuķahā'i'ş-Şām cevāz-ı każā-i mā-fāta delīl-i celālet-fercāmdır. Felā-cerem mezheb-i ħaķķāniyyet-maşīr üzre vürūd-i emr-i şalāt-ı ħavf nesh-endāz-ı te'ħīr idigi kavlı-i şıħhat-maşīrdır. Ĥattā Ġazve-i Ĥayber'den eşnā-yı ric'atde cilve-ger olan nevm edā-yı şalāt-ı şubħa bā'is-i 'adem-i revm idigine Cenāb-ı Risālet-bünyānıñ ²⁹⁸⁶ (إِنَّ عَيْنِي تَنَامَانُ وَلَا يَنَامُ قَلْبِي) buyurdukları, mu'arız idüģiyle nümāyān olan taħdīs-i ħavāṭır-ı zāhir-perestān bu taħķīķ-ı enīķ ile mūndefa'dır ki kışşa-i ġalebe-i nevm nādirü'l-vukū' ve nefy-i nevm 'ani'l-ķulūbi'n-Nebevī ekşer-i aħvāl-i sa'ādet-iştimāllerinde beyyinü'l-lümū'dur. Felihāzā Cenāb-ı Risālet-me'āb 'aleyhi ^(L305b) şerāyifü şalavātī't-Tevvāb (إِنَّ اللَّهَ قَبَضَ) ²⁹⁸⁷ (أُرْوَاخَنَا) maķāl-i i'cāz-iştimāliyle li-ħikmetin 'urūz-ı ħālet-i istiġrāķa bi-ħasebi'l-beşeriyye mesāķ idiklerin iħbār ve Bilāl-i şerāfet-iştimāl ²⁹⁸⁸ (مَا أَلْقَيْتَ عَلَيَّ النَّوْمَةَ مِثْلَهَا قَطْ) terānesiyle bülbul-i ġulşen-ġāh-ı i'tizār olmuşdur. Ĥattā "ta'arūz-ı zarūrī-i każā-yı

²⁹⁸³ "Ben sadece bir insanım, sizin gibi ben de unuturum; bir şeyi unuttuğum zaman bana hatırlatınız." Buhârî, Salāt 31, nr. 401; Müslim, Mesâcid 89, nr. 572.

²⁹⁸⁴ "Dinî bir hüküm koymak için unutturum veya Allah bana unutturur." Mâlik, Muvatta', Schv 2.

²⁹⁸⁵ "Birinizin 'şu âyetleri unuttum' demesi kötü bir şeydir; hâlbuki o unutmamış, ona Allah Teâlâ unutturmuştur." Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 23, nr. 5032; Müslim, Müsâfirin 228-230, nr. 790.

²⁹⁸⁶ "Benim gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz." Buhârî, Menâkıb 24, nr. 3569; Teheccüd 16, nr. 1147; Müslim, Müsâfirin 125, nr. 738.

²⁹⁸⁷ "Bizi Allah uyuttu (ruhlarımızı kabzetti)."

²⁹⁸⁸ "Hayatımda böyle bir uyku görmedim." Buhârî, Mevâkıt 35, nr. 595.

mā-fātīn meşrū'iyetini beyān hikmet-i vukū'-ı hālet-i mezbūredir” deyü te'vīl-sencānīn müdde'aları Cenāb-ı Kā'id-i Ketībe-i Aşfiyā 'aleyhi şerāyifü't-tahāyānīn (لَوْ) ²⁹⁸⁹ hadīs-i şerāfet-efkeniyle müberhendir. Keyfe lā? Maḥzen-i esrār-ı hikem olan ḳalb-i nūrāniyyet-hem-demleri istiğrāk-ı nevm ile perde-pūş-i ğaflet olmaḳdan maşūn u mahrūs idiginden nāşī le'ālī-i ğaṭīṭ-i şerāfet-lümū'ları ḳurṭa-i bināgūş-i sāmi'īn olacaḳ mertebe nevmeden ba'de'l-ḳavme edā-yı şalāt-ı mektūbeye mübāderetleri 'adem-i ḥadeşe teyakḳunların müş'ir ve ḥuşūl-i hālet-i merḳūme āgāhī-i bāl-i sa'ādet-iştīmāl-i ḥaḳḳāniyyet-pīrāların muḥbirdir. ²⁹⁹⁰ Felihāzā İbn-i 'Abbās-ı feẓā'il-istīnās rivāyetince ba'de'n-nevm tevāzzīye revmleri Ümmehāt-ı Mü'minīn'den biri taḳarrübleri şerefiniñ maẓharı olmaḳla icāb-ı ğusl ü tevāzzīlerine (190b) ve daḥi medār ve bürüz-i sebeb-i āḥar sebeb-i tevāzzī-i Cenāb-ı Risālet-perver idigiyle ba'zı 'ulemā te'vīl-pīrādır. Ve 'inde'l-ba'zı'l-āḥar şahid-i zībā-cemāl-i ḳalb-i hüdā-iştīmālleriniñ perde-pūş-i ḥ'āb olmaḳı vürūd-i vaḥy-i mübīne bi-irādeti'l-Meliki's-Settār berāy-ı intizār bedīdārdır. Bu şüretde te'hīr-i şalāt-ı şubḥa mebnā vaḳt-i edā dīde-i Dīdār-āgāhīleriniñ manẓurı olmaḳdan ḥaylūlet-i şehāb-ı ḥ'āb ile cüdā olduḳı bā'is-i te'hīr ve emr-i mezkūr maḳūle-i fi'l-i ḳalbden olmamaḳın nevm-i ḳalb-i şerāfet-evbi muḳteẓī degil idigi ḳavl-i şıḥḥat-maşırdır. Felihāzā ol Erīke-Tırāz-ı İḥā ²⁹⁹¹ (إِنَّ اللَّهَ قَبْضُ أَرْوَاحِنَا وَلَوْ شَاءَ لَرَدَّهَا إِلَيْنَا فِي حِينٍ غَيْرِ هَذَا) hadīs-i şerāfet-intimāsıyla hālet-i mezbūre zāvāhir-i aḥvāl-i beşeriyyetlerinden ^(L306) idigin inbā ve ba'de hāzā fevt-i şalāt ile taḥayyuf-güyāna meşrū'iyet-i ṭarīḳ-ı ḳazāyı inhā buyurmuşlardır. Bināberīn Cenāb-ı Bilāl-i şerāfet-iştīmāle ḥıfz-ı şalāt-i şubḥa tenbīh-i Nebevī istiğrāk-ı nevm de'b-i şerāfet-revmleri idigin icāb-sāz olmayup vaḳt-i ğalesde edā fī ekşeri'l-evḳāt deyden-i risālet-efkenleri olmaḳın mūrā'āt-i evvel-i vaḳt-i şalāt-i şubḥ manẓūrātdan idigine binā'en mir'āt-i bāl-i Bilāl perde-i ḥ'āb ile ğubār-iştīmāl olmamaḳı berāy-ı ifāde eşḡāl-i uḥar işḡāl-sāz-ı şalāt efḥār olmaḳ lāyık-ter degil idigin tenbīhleri ikāz-sāz-ı te'zīn-pīrā-yı nezīhdir. Felā-cerem ol Ḥatm-ārā-

²⁹⁸⁹ “Eğer Allah dileseydi elbette bizi uyandırır; fakat bizi uyandırmamak sūretiyle sizden sonra gelecek Müslümanlara bir dinî mesele öğretmek istemiştir.” Tayālisi, **Müsned**, c. I, s. 294.

²⁹⁹⁰ Buhārī, İlim 41, nr. 117, Vudu 5, 36, nr. 138,183, Ezân 161, nr. 859, Tefsir 3/17-20, nr. 4569-4572; Müslim, Müsâfirin 763, nr. 181-193.

²⁹⁹¹ “Allah bizi uyutmak istedi uyuttu (ruhlarınızı kabzetti). O dileseydi bizi daha sonra da uyandırır.” Mâlik, Muvatta', Vukütü's-salât 25, 26.

yı defter-i bi'setin²⁹⁹² (إِنِّي أَنَسَى كَمَا تَنْسَوْنَ فَإِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي) makāl-i şerāfet-iştimālinden mefhūm olan nehyiñ ta'āruż-pīrā-yı mefhūm-ı hadīs-i sābık idigi hūşe-āver-i hātır-ı sāde-dilān olmaya ki fi'l-i merķūmı haķīqaten Cenāb-ı Rabbū'l-'İbād'a ve mecāzen 'abde nisbet sūnnet idigin berāy-ı inbā nehy-i mezbūr şūret-nümādır. Hattā beyne'l-insā min kıbeli'r-Raḥmān ve'l-insā mine'ş-şeyṭān farkı beyān-ı mevārid-i isti'mālātda şāyi' ve nisyān kesb-i 'abd ile nümāyān ve ḥalķ-ı Ḥālīķ-ı bī-ṣūn ile cilde-künān idigi gāh şihḥat-i ıtlāķa mesāķ ve gāh murūr-i nehy-i mezzemmet-iltisāķdır. Felihāzā 'inde'l-fuḥūl nisyān-ı menhiyyūn-'anh-i²⁹⁹³ (نَسِيتُ آيَةً كَذًا) mü'eddāsınca mā nusiḥa mine'l-Kur'an'a maḥmūl ve silkū'l-le'āl-i tilāvet-i Nebvī'den sūķūṭ-ı āyet 'an-ḡafletin neş'et etmeyüp ıztırār-āsā bir ḥālet-iñ ḥuṣūlünden cilde-pīrā idigi (يَمْحُو اللَّهُ مَا (يَمْحُو اللَّهُ مَا²⁹⁹⁴ fermūde-i mūkerremesiyle rūşenādır. Ma'a-hāzā ba'de teblīḡ-i mā-evḥā ileyh nisyān-ı Nebvī cā'iz ve istizķārları cevāza ḥayyizdir. Meger neş ile ta'līķ-ı ḥūkm-i āḥar muķarrer ola ki ol dem ḥakķ-i istizķār müsellemler olduğından mā-'adā şūret-i mezbūrede vūrūd-i su'āl me'vā-yı kīl ü kāl degildir. Hattā kable't-teblīḡ lafzen ve ma'nen taḡyīr-sāz-ı ḥūkm-i nazm olmaķsızın iḥbār-ı mü'eddā vuķū'-ı nisyāna me'va ve der-ḥāl-i tezekkūr ile inbā-yı nazm-ı i'cāz-pīrā inhā-āver-i āḡāhī-ı şān-ı Risālet-peymādır. Zīrā devām-ı^(L306b) nisyān, şān-ı Cenāb-ı Risālet-būnyānda müstaḥīl ve teblīḡ-i aḥkām ile teklīf-i Resūl-i Celīl istidāmet-i nisyānı māni' ve kitāb-ı mūbīn taḡyīr ve taḥrīfden min kıbeli'r-Rabbi'l-Mu'in sıyānet-ķarīn idigi tezekkūr-i Cenāb-ı Risālet- (191a) me'āba delālet-rehīndir. Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem teslīmā.

Faṣl-ı Sālīṣü 'Aşer: Ḥazarāt-ı ma'ālī-simāt-ı enbiyā-yı kirām 'aleyhimū's-selāma tecvīz-sāzān-ı şaḡāyiri redd için muḥarrer ve ibtālū mā-bihī'l-iḥticāclarıñ berāy-ı taḥķīķ musaṭṭardır. Ma'lūm-ı uli'l-elbāb ola ki zūmre-i 'aliyye-i enbiyā-yı kirāmdan iddi'ā-pīrāyān-ı tecvīz-i vuķū'-ı şaḡāyiriñ zāvāhir-i āyāt ve aḥādīs ile istidlālleri ḥāşā tecvīz-i kebāyiri mūcib ve ḥarķ-ı icmā'ı müstevcib olmaḡla eşer-i mezbūrüne ıķtifā İslāmiyāna nā-sezādır. Keyfe lā? Ma'nā-yı mā-bihī'l-iḥticācları me'vā-yı iḥtilāf-ı mūfessirīn ve muķteżā-yı edilleleri maḥaṭṭ-ı riḥāl-i tekābūl-i iḥtimālāt-ı

²⁹⁹² “Sizin gibi ben de unuturum; bir şeyi unuttuḡum zaman bana hatırlatınız.” Buhārī, Salāt 31, nr. 401; Müslim, Mesācid 89, nr. 572.

²⁹⁹³ “Ben falan āyeti unuttum.”

²⁹⁹⁴ “Allah, dilediḡini siler, dilediḡini de sabit kılp bırakır. Ana kitap (Levh-i Mahfuz) O'nun yanındadır.” Ra'd 13/39.

beyân-ı hâl-i ‘işmet-me’âl-i Yûsuf-ı Şiddîk’da ³⁰⁰⁶﴿وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا﴾ nazm-ı dil-
 ârâsıyla ma’a-iḥvetihî kışsa-i Yûsuf’uñ mü’eddâ-yı celâlet-ârâsı ve hikâyeten ‘ani’l-
 Kelîmi’l-Kerîm ³⁰⁰⁷﴿فَوَكَرَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ قَالَ هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ﴾ nazm-ı celâlet-bünyânı
 Hâzret-i Nûh-ı pür-fütûḥa ³⁰⁰⁸﴿وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُّعْرِضُونَ﴾ hitâb-ı müsteṭâbı ve
 hikâyeten ‘ani’n-Nûh ³⁰⁰⁹﴿وَالَا تَغْفِرْ لِي﴾ maḳûl-i maḳbûl ve lisân-ı Cenâb-ı Hıllet-
 penâhdan ³⁰¹⁰﴿وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ﴾ hikâye-i celâlet-vâyesi ve yine şân-ı
 Mûsâ-yı sa’âdet-resâda ³⁰¹¹﴿ثُبَّتْ إِلَيْكَ﴾ buyurulduğu ve şân-ı zîşân-ı İbn-i Dâvûd’da ³⁰¹²﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ﴾ nazm-ı celâlet-âlûdî ve bunlara şebîh olan âyât-ı beyyinâtıñ medlûlât-ı
 i’câz-simâtı gibi ba’zı ed’iye-i Nebeviyye’de pîrâye-i dîbâce-i istid’â olan elfâz-ı
 ḥürriyyetü’l-istihfâzıñ mü’eddâ-yı şerâfet-intimâsı ki ezcümle ³⁰¹³﴿اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ﴾
 olduğu üzre fî yevmi’l-mev’ûd ta’dâd-ı zünûb-i enbiyâ buyurulduğu ³⁰¹⁴﴿إِنَّهُ لِيُغَانُ عَلَى قَلْبِي﴾
³⁰¹⁴﴿فَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ﴾ hadîs-i münîfî ve rivâyet-i Ebû Hüreyre-i feẓâ’il-perver ile cilve-ger
 olan ³⁰¹⁵﴿إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً﴾ (191b) hadîs-i şerîfî ki
 mecmû’un min ḥâysu hüve’l-mecmû’unuñ zâvâhir-i celîletü’l-me’âşiri ihâm-sâz-ı
 işbât-ı zünûb idigi berây-ı ihticâc maşḥûblarıdır. Ammâ her biri cevâb-ı bâ-şavâb ile

³⁰⁰⁶ “Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.” Yûsuf 12/24.

³⁰⁰⁷ “Mûsâ, halkın habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada biri kendi tarafından, diğeri düşmanı tarafından; kavga eden iki adam gördü. Kendi tarafından olan, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Mûsâ da ona bir yumruk indirip onu öldürdü. Mûsâ, “Bu şeytanın işidir. O, gerçekten apaçık bir sapırtıcı düşmandır” dedi.” Kasas 28/15.

³⁰⁰⁸ “Gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap. Zulmedenler hakkında bana bir şey söyleme. Çünkü onlar suda boğulacaklardır.” Hûd 11/37.

³⁰⁰⁹ “Nûh, “Rabbim! Şüphesiz ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan, şüphesiz ziyana uğrayanlardan olurum” dedi.” Hûd 11/47.

³⁰¹⁰ “O, hesap gününde, hatalarımı bağışlayacağını umduğumdur.” Şuarâ 26/82.

³⁰¹¹ “Mûsâ, belirlendiğimiz yere (Tûr’a) gelip Rabbi de ona konuşunca, “Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım” dedi. Allah da, “Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.” dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, “Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah’ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim” dedi.” A’râf 7/143.

³⁰¹² “Andolsun, biz Süleyman’ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bıraktık. Sonra tövbe edip bize yöneldi.” Sâd 38/34.

³⁰¹³ “Allahım! Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim ve açığa vurduğum günahlanmı affeyle!” Müslim, Mûsâfirîn 201, nr. 771, Zikir 70, nr. 2719. Ayrıca bkz. Buhârî, Teheccüd 1, nr. 1120, Daavât 10, nr. 6317.

³⁰¹⁴ “Bazen kalbimi çeşitli düşünceler kaplar da ben Allah’a günde yüz defa istiğfâr ederim.” Müslim, Zikir 41, nr. 2702; Ebû Dâvûd, Vitir 26, nr. 1515.

³⁰¹⁵ “Vallahi ben günde yetmiş defadan fazla Allah’tan beni bağışlamasını diler, O’na tövbe ederim.” Buhârî, Daavât 3, nr. 6307; Tirmizî, Tefsîr 47, nr. 3259; İbni Mâce, Edeb 57, nr. 3816.

mücâb idigi bî-irtiyâbdır. Ezcümle ³⁰¹⁶﴿لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ﴾ naşş-ı celâlet-âveriniñ tefsîr-i ma'nâ-yı i'câz-intimâsı mevrîd-i ihtilâf-ı eķâvîl-i 'ulemâ olup 'inde'l-ba'z kable'n-nübüvve ve ba'dehâ menzile-i zenbde şüret-nümâ olan hâlât ile 'adem-i mu'âhazelerin i'lâm yâhud cîlve-ger-i ^(L307b) minaşşa-i vukû' olan hâlet rehîn-i menzile-i mağfîret idigi gibi şüret-nümâ-yı âyîne-i bürüz olmayan daħi mağfûr idigin ifhâm yâhud mahkî-i Aħmed bin Naşr³⁰¹⁷ üzre kable'n-nübüvve beyân-ı mağfûriyyet ve ba'dehâ i'lân-ı 'işmetlerin inbâ yâhud aħvâl-i ümmetleri Zât-ı sûtüde-ħaşletlerine izâfet ve tekrîmen li-şânihi'l-esnâ mağfîret ile qarîn-i rahmet idiklerin inhâ yâhud 'an-sehvin cîlve-ger olan hâletiñ menzil-resîde-i ğufrân idigin ifâde ve bu ma'nâ-yı şerâfet-âmâde hikâyet-kerde-i Taberî ve muhtâr-ı İmâm Kuşeyrî'dir. Yâhud zünüb-i Ėazret-i Âdem mağfîret-tev'em idigi gibi zünüb-i ümmet daħi rehîn-i mağfîret idigin inbâ ve ma'nâ-yı merķûm-ı meserret-pîrâ mahkî-i Semerkandî-i fezâ'il-intimâ ve İbn-i 'Aţâ'dan inbâ-kerde-i Sülemî-i efâzıl-pîrâdır. Ėattâ ³⁰¹⁸﴿وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ﴾ naşş-ı celâlet-simâtı daħi şân-ı ümmet-i sûtüde-ħaşlet ile muhâtabe-i Nebiyy-i beyyinü'l-efdalîyyetdir. Yâhud Cenâb-ı Bâlâ-nişîn-i şadru's-şudûr bi'set-i ³⁰¹⁹﴿وَمَا أُدْرِ مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ﴾ ĥitâb-ı müsteţâbıyla muhâtab olduğı meserret-baħş-ı derûn-ı cehâlet-meşhûn-ı küffâr olduķda ﴿لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا

³⁰²⁰﴿تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ﴾ naşş-ı rahmet-perveri nüzülüyle tesliyet-i Cenâb-ı Risâlet-me'âb rağmen li-unûfihim şüret-yâb olmuşdur. Ėattâ mervîyy-i İbn-i 'Abbâs-ı fezâ'il-istînâs üzre ³⁰²¹﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَرْدَأُوا إِيمَانًا﴾ fermûde-i mükerrermesiyle me'âl-i aħvâl-i mü'minîniñ beyânı İslâmiyânı qarîrül-'ayn eyledigi daħi teşrîfen li-Seyyidi'l-Kevneyn'dir. Pes medlül-i âyet-i bâ-hidâyet farazâ taşavvur-ı zenb-i Nebevî cîlve-pîrâ-yı minaşşa-i imkân olduğı şüretde tîrâz-ı menzile-i

³⁰¹⁶ “(2-3) **Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın**, sana olan nimetini tamamlasın, seni doğru yola iletsin ve Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin.” Fetih 48/2.

³⁰¹⁷ Mâlik ibni Enes gibi ünlü muhaddislerden hadis öğrenmiş, Yahyâ bin Maîn gibi şöhretli muhaddislere hadis rivâyet etmiş bir âlim olan zâhid muhaddis Ahmed ibni Nasr el-Huzâî, 20.000'den fazla hadis rivâyet etmiş olup 231/846'da şehit edilmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 124.

³⁰¹⁸ “Bil ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. **Hem kendinin, hem de inanmış erkek ve kadınların günahlarının bağışlanmasını dile!** Allah, gezip dolaştığınız yeri de, içinde kalacağınız yeri de bilir.” Muhammed 47/19.

³⁰¹⁹ “De ki: “Ben türedi bir peygamber değilim. **Bana ve size ne yapılacağını da bilmem.** Ben sadece bana vahyedilene uyarım. Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım.” Ahkâf 46/9.

³⁰²⁰ “(2-3) **Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın**, sana olan nimetini tamamlasın, seni doğru yola iletsin ve Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin.” Fetih 48/2.

³⁰²¹ “**O, inananların imanlarını kat kat artırmaları için kalplerine huzur ve güven indirendir.** Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Fetih 48/4.

mağfîret idigin ifâde mefhûm-ı naşş-ı mu‘cizü'l-icâdedir. Felihâzâ ‘inde ba‘zı'l-‘ulemâ’ zıkr-i mağfîret-i Nebiyy-i hidâyet-intimâ tebri’e-i zimmet-i Nebevî'yi berây-ı inbâ cilve-nümâdır. Binâberîn ³⁰²²﴿وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ (2) الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ﴾ fermûde-i mükerremesini tefsîr-sencândan ba‘zı fuḥûl-i fezâ'il-bünyân ^(L308a) “tenzîl-kerde-i menzile-i zenb olan terk-i evlâ ile ol Erîke-tırâz-ı fütüvvetden kable'n-nübüvve cilve-pîrâ-yı şudûr olan hâlet menzil-resîde-i mağfîret idigin ifade murâddır” deyü te'vîl-perver ve bu te'vîl-i leṭâfet-güster muhtâr-ı İbn-i Zeyd-i fezâ'il-mevsûm ve irtizâ-kerde-i Ḥasan-ı Başrî-i câmi'u'l-'ulûmdur. Keyfe lâ? ‘İnde ba‘zı'l-‘ulemâ’ Zât-ı Risâlet-intimâ kable'n-nübüvve vuḳû’-ı zünûbdan maḥfûz u ma‘şûm ve hıfz u ‘işmet şûret-nümâ-yı minaşsa-i bürûz olmasa şıkal-i hâlât-ı bârize ber-düş zuhûr olacağını **(192a)** inbâ ile izhâr-ı menn-i Mennân mefhûm-ı naşş-ı celâlet-‘unvân idügi menḳûl-i Semerkândî-i fezâ'il-meşmûldür. Yâḥud a‘bâ-yı risâlet teblîğ-kerde-i Cenâb-ı Nebiyy-i sûtûde-ḥaşlet oluncaya degin şıket-âver olmakdan şıyânetlerin inbâ ve tefsîr-i mezbûr maḥkî-i Mâverdî-i fezâ'il-müntemî ve naḳl-kerde-i Sülemî'dir. Yâḥud şıkal-i umûr-ı câhiliyyeden berâ'at-i zimmet-i Nebeviyye'yi i'lâm mefhûm-ı naşş-ı celâlet-fercâmdır ki ma'nâ-yı merḳûm naḳl-kerde-i Mekkî-i fezâ'il-mevsûmdur. Yâḥud ḥîn-i bürûz-i nübüvvetlerinde cilve-ger olan ḥayretlerin ref' ile i'tâ-yı şerî'at medlûl-i âyet-i bâ-hidâyet ve ma'nâ-yı mezbûr irtizâ-kerde-i İmâm Kuşeyrî-i fezâ'il-mevfûrdur. Yâḥud naḳz-âver-i zahr-ı şerî'at-perver olmağa qarîb olan haml-i umûr-ı teblîği taḥfîf ile Zât-ı rahmet-huḫûzları maḥfûz idigin inbâ medlûl-i naşş-ı celâlet-ârâdır. Felâ-cerem tefsîr-i merḳûm üzre kable'n-nübüvve ol Erîke-tırâz-ı fütüvveden cilve-pîrâ-yı şudûr olan a'mâl menzil-resîde-i ḥürmet olan ef'âlî menzile-i evzâra tenzîlden maşûn idiklerin beyân ile min kıbeli'l-Ḥallâk ‘arz-ı işfâk lâzım-ı ma'nâ-yı âyet-i i'câz-ı dem-sâzdır. Pes zıkr-i vaz'-ı vizr ‘işmetden kinâye ve farazâ şûret-nümâ-yı âyîne-i bürûz ve mücib-i naḳz-ı zahr-ı şerâfet-âmûz olan zünûbdan mağfûriyyetlerin beyânda naşş-ı merḳûm mâ-bihî'l-kifâyedir. Yâḥud kemâ-teḳaddem taḥammül-i a'bâ-i risâletde ḥuḫûl-i ḥiffet yâḥud taḥammül-i umûr-i câhiliyyetden şıyânetleri murâd ve hıfz-ı mâ-evḫâ ileyhe tevfiḳa mazhariyyetleri müstefâd idigi müsellemdir. Hattâ ³⁰²³﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ﴾ ḫiṭâb-ı müsteṭâbıyla muḫâṭaba berây-ı

³⁰²² “Belini büken yükünü üzerinden kaldırmadık mı?” İnşirâh 94/2-3.

³⁰²³ “Allah, seni affetsin! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalancıları bilinceye kadar beklemeden niçin onlara izin verdin?” Tevbe 9/43.

mu‘âtebe ^(L308b) cilve-ger olmayup medlül-i i‘câz-meşmûlî taḥyîr-i Nebevî'yi mu‘lendir. Zîrâ vücūd-i emr-i müteḳaddem mün‘adim olduğu gibi vürūd-i nehy daḥî teḳaddüm-nümūd degildir ki ḥilāfınıñ ‘ameli ma‘şiyetden ma‘dūd ola. Felihāzā fermūde-i mükەرreme-i merḳūmeden ihtimāl-i mu‘âtebe ber-ṭaraf olmağın ma‘nā-yı merḳūmı ḳā’iliniñ ğalaṭı tefevvūh-kerde-i selefdir. Bināberîn Niftaveyh-i³⁰²⁴ fezā’il-āyinden menḳūl olduğu üzre Cenāb-ı Seyyidü'l-Kevneyn muḥayyer beyne'l-emreyn idigi medlül-i āyet-i i‘câz-meşmūldür. Zîrâ fīmā lem-yenzil ‘aleyhi'l-vaḥyde müte‘allıḳ-ı meşiyetleri olan vech üzre ‘amel cā’iz idügi müdelleldir. Keyfe lā? Menşūr-ı celālet-mevfūr-ı mantūḳ-ı³⁰²⁵ (فَأَذِّنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ) der-dest-i nübüvvet-peyvestleridir. Ḥattā şudūr-ı izn-i Nebevî ile isāren muṭlaḳu'l-‘inān olduklarında me’zūnen ıtlāḳları cilve-ger olmasa ihtiyār-ı ḳu‘ūd ile meḳsleri muḳarrer ve mużmerun fi'n-nefsleri olan mekr ü nifāḳları mużhir olup şüret-i taḥallüflerine medār-ı şudūr-ı izn-i Cenāb-ı Risālet-medār idigin iş‘ār ile serā’ir-i aḥvāllerinden olan ḥāleti ketm ü ihfāları min ḳibeli'llāhi'l-A‘lām Cenāb-ı Risālet-me‘āba i‘lām olunmuşdur. Pes kelime-i celīle-i عَفَا bu maḳām-ı vālāda غَفَرَ ma‘nā-yı dil-ārāsını edā-pīrā olmayup zenb olmadığın ifāde ile ma‘nā-yı taḥyîr-fercāmın icāde idigi (عَفَا اللَّهُ لَكُمْ)³⁰²⁶ عَفَا ḥadīs-i lāzımü't-taşḍīḳında **(192b)** cilve-ger olan lafz-ı عَفَا ma‘nā-yı ‘adem-i lüzūmı edā-pīrā idiginden rû-nümādır. Ḥattā ‘adem-i vücūb-i şadaḳa-i ḥuyūl ve erikḳā müfād-ı kelime-i عَفَا idigi naḳl-kerde-i İmām Ḳuşeyrî'dir. Bināberîn ıtlāḳ-ı lafz-ı عَفَا muḳābele-i zenbde cilve-nümā idigin iddi‘ā ‘adem-i ‘irfān-ı lisān-ı ‘Arabı inbā eylediği tezyîl-kerde-i ḳavl-i Ḳuşeyrî-i fezā’il-pīrādır. Pes fermūde-i mükەرreme-i³⁰²⁷ (عَفَا اللَّهُ عَنْكَ) ‘adem-i lüzūm-i zenbi ifāde ve tekrîme-i Nebiyy-i Mükەرrem'i bu tavr-ı menî'u'l-ġāvr ile icāde idigi ḳarār-dāde olup ḥattā bu ma‘nā-yı şerāfet-ālūdı Dāvūdî daḥî naḳl ile müstes‘id ve ‘inde'l-Mekkî berāy-ı

³⁰²⁴ Hadis hâfızı, Arap dili ve edebiyâtı, kırâat ve tarih âlimi olan ve Niftaveyh lakabıyla anılan Ebû Abdillâh İbrâhîm ibnî Muhammed ibnî Arefe, 323/935’de vefât etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 100.

³⁰²⁵ “Mü’minler ancak Allah’a ve peygamberine inanan, onunla beraber toplumu ilgilendiren bir iş üzerindeyken ondan izin almadan çekip gitmeyen kimselerdir. O hâlde bazı işlerini görmek için senden izin isterlerse, **içlerinden dilediğine izin ver** ve onlar için Allah’tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” Nûr 24/62.

³⁰²⁶ “At ve köleler için zekât vermekten Allah sizi atfetmiştir.” Ebû Dâvûd, Zekât 5, nr. 1574; Tirmizî, Zekât 3, nr. 620; İbni Mâce, Zekât 4, nr. 1790.

³⁰²⁷ “Allah, seni affetsin! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalancıları bilinceye kadar beklemeden niçin onlara izin verdin?” Tevbe 9/43.

istiftāh-ı kelām mesūk-ı ³⁰²⁸ (أَعَزَّكَ اللَّهُ وَأَصْلَحَكَ اللَّهُ) makāmına luḥūkı ğayr-ı müsteb‘iddir. Huşūşan ³⁰²⁹ (عَافَاكَ اللَّهُ) ma‘nā-yı ^(L309a) celālet-destgāhını müfīd idigi Semerkandī’den menkūl-i cāvıddir. Vekezālik şān-ı usārā-yı Bedr’de ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ أَنْ يَكُونَ﴾ ³⁰³⁰ (لَهُ أَسْرَى) naşş-ı celālet-ārāsı daḥi ilzām-ı zenbi ifāde-pīrā olmayup beyne’l-enbiyā’i’l-kirām efḍaliyyet-i Cenāb-ı Seyyidü’l-Enām’ı müş‘ir ve ḥaşā’iş-ı Nebeviyye’yi muḥarrirdir. Felā-cerem ma‘nā-yı āyet-i i‘cāz-hem-dem ḥālet-i mezbūreniñ Cenāb-ı Risālet-pīrādan ğayrıya nā-müyesser idigin inbā-āverdir. Keyfe lā? Ol Erīke-tırāz-ı bi’setden ³⁰³¹ (أَجَلْتُ لِي الْعَنَائِمَ وَلَمْ تَجَلْ لِلنَّبِيِّ قَبْلِي) ḥadīs-i şerāfet-perveriniñ mervī idigi teşyīd-sāz-ı mebnā-i kavlı muḥarrerdir. Pes tefsīr-i mezkūr üzre fermūde-i merķūmeden beyān-ı mā-ḥuşsa bihi’n-Nebiyi’l-Ekrem müsellemler olmağın ³⁰³² (ثُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا) naşş-ı celālet-intimāsından ser-zede-i zemīn-i infihām olan nihāl-i tevbīhiñ kaṭ‘ında eyādī-i ‘ulemā bu resme dest-dırāz-ı imlā-yı te’vīl-i dil-āradır ki kelime-i celīle-i ثُرِيدُونَ ile ancak ‘arz-ı dünyāyı iltimās-kār ve mücerred heves-nāk-ı istikbār olan müslimīne vārid olup zamīr-i ḥitāb Risālet-me’āba ve e‘ālī-i aşḥāb-ı ma‘ālī-nişāba ‘ā’id degildir. Zīrā rūz-i firūz-i Bedr’de cem‘-i ğanāyime müştāğillīn cihāda ictihād ile şaf-şikāf-ı müşrikīn olmağdan fāriğīn olmağın ihtimāl-i ric‘at-i a‘dā hirās-āver-i ḳalb-i Ḥazret-i ‘Ömer-i ma‘delet-perver oldığı sebebi nüzūl-i āyet-i hidāyet-güsterdir. Felihāzā ³⁰³³ (أُولَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ) naşş-ı muşaddağıyla medār-ı terettüb-i ‘azāb vürūd-i nehy-i müteḳaddim idigi bī-irtiyāb olmağın bu bābda ‘adem-i vürūd-i nehy-i müteḳaddim bā’iş-i ‘adem-i terettüb-i ‘azāb-ı rāğībīn ilā cem‘i’l-meğānim olmuşdur. Pes taḥḳīḳ-ı merķūmdan kışşā-i usārā-yı ma‘şiyet-pīrā degil idigi rūşenādır. Ḥattā ‘inde ba‘zı’l-‘ulemā kitāb-ı sābıḳdan murād Ḳur‘ān-ı bāhirü’l-leme‘ān olup mü’mīnun bi’l-kitāb oldukları cem‘-i ğanāyime inhimāk ile terk-i cihāda terettüb eden ta‘zībī dāfi‘ ve taḥlīl-i ğanāyim ile iğtināmları taḳdīr-kerde-i Melik-i Min‘ām olmağın bā’iş-i ‘afv ü şafḥ-ı cemīlleri idigi āyet-i ^(L309b)

³⁰²⁸ “Allah seni aziz eylesin; Allah sana ikramını lütfetsin.”

³⁰²⁹ “Allah sana âfiyet versin.”

³⁰³⁰ “Yeryüzünde düşmanı tamamıyla sindirip hâkim duruma gelmedikçe, **hiçbir peygambere esir almak yakışmaz**. Siz geçici dünya menfaatini istiyorsunuz, hâlbuki Allah ahireti (kazanmanızı) istiyor. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Enfâl 8/67.

³⁰³¹ “Ganimet almak daha önceleri hiçbir peygambere helâl kılınmadığı halde bana helâl edildi.” Buhârî, Teyemmüm 1, nr. 335, Salât 56, nr. 438; Müslim, Mesâcid 3, nr. 521.

³⁰³² “...Siz geçici dünya menfaatini istiyorsunuz...” Enfâl 8/67.

³⁰³³ “Eğer Allah’ın daha önce verilmiş bir hükmü olmasaydı, aldığımız şey (fidye)den dolayı size büyük bir azap dokunurdu.” Enfâl 8/68.

merķūmeden lāmi'dir. Ve 'inde'l-ba'zı'l-āḥar kitāb-ı sâbıkdan murād levḥ-i maḥfūz ve tahlīl-i ḡanāyım ile müslimīn maḥẓūz idigi müşbet olmağın terettüb-i 'azāb şüret-yāb olmadığı medlül-i āyet-i bā-hidāyetdir. Felā-cerem 'alā cemī't-tekādīr **(193a)** mādde-i merķūme ma'siyyet-maṣīr degildir. Keyfe lā? Zīver-pīrā-yı şaḥīfe-i tenzīl olan ³⁰³⁴ (فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا) fermūde-i mükerreremesi şāhid-i müdde'ā-yı muḥarreridir. Ḥattā kıṣṣa-i usārā-i Bedr'de beyne'l-fidā' ve'l-ḡatıl taḥyīr-i Nebevī muḥarrer ve emr-i meẓkūrı Ḥāmil-i vaḥy-i mübīn, Cenāb-ı Ḥāmil-i Livā'ü'l-Ḥamd'e ḡaber vermişdir. Felihāzā sene-i ātiyede zümre-i 'aliyye-i İslāmiyāndan vuḡū'-ı fidāya rızā ile fidā-yı usārā irtizā-kerde-i İslām-pīrāyān-ı şadāḡat-ārā idigi selb-endāz-ı vuḡū'-ı ma'siyyetdir. Ġāyetü mā-fi'l-bāb 'alā taḡdīri't-taḥyīr beyne'l-emreyn ba'zı müslimīniñ terk-i vech-i münīf ve ihtiyār-ı emr-i za'īf etdikleri medār-ı mu'ātebeleridir. Ma'a-hāzā zimmet-i vālā-nehmetleri yine ma'siyyetden dūr ve ma'nā-yı meẓkūr işāret-kerde-i Ṭaberī-i feẓā'il-mevfūrdur. Felihāzā (لَوْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ) ³⁰³⁵ ḡadāb mā naḡa minḡe illā ḡamr) ḡadāb-ı şerāfet-perveri Cenāb-ı İbn-i Ḥattāb'ın taṣvīb-i ḡatıl-i usārā buyurduğın taḡsīn ve re'y-i rezīni ba'is-i i'zāz-ı dīn ve i'lā-i kelime-i 'ulyā ve medār-ı maḡḡūriyyet-i a'dā idigin inbāya maḡmūl ve farāzā mecī-i 'azāb rū-nümā olsa necāt-ı 'Ömer cilve-ger ve taḡṣīṣun bi'z-zıkrleri ḡavl-i vech-i aşvebde sebḡat-perver idiklerindendir. Felihāzā ihtiyār-ı kār-ı ḡelālde taṣavvur-ı ma'siyyet muḡāl idigi müşbetdir. Bināberīn 'inde Dāvūdī ḡaber-i fidā sübūt-pīrā degildir. Zīrā mināṣṣa-i zīb-i sübūt olsa şān-ı nübüvvet-bünyān-ı Nebevī 'işmet-muḡtevī iken bilā-naṣṣ velā-tefvīz 'amel muḡālīf-i şīme-i Nebiyy-i mufaḡḡaldır. Bināberīn mādde-i meẓkūre maẓanne-i eḡāvīl-i muḡarrere olmadığı hüveydādır. Felihāzā şurrāḡ-ı **Şifā-yı Şerīf**'den 'Alī Ḳārī 'aleyhi raḡmeti'l-Bārī'niñ ḡall-i kelām-ı Dāvūdī-i feẓā'il-medārda yādigār-ı ḡāme-i ifāde-şi'ārıdır ki ḡīn-i 'adem-i vürūd-ı vaḡyde ^(L310a) 'alā mā-'aleyhi ekṣeri'l-'ulemā Cenāb-ı Risālet-intimā için cevāz-ı ictihād fi'l-aḡkām mā-lā-kelām iken ḡā'il-i feẓā'il-mevsūm semt-i ḡilāfa zāḡīb olmağın ḡavl-i merķūmı ḡā'il yāḡud min ḡayr-ı te'vīl fi'l-emri'l-merķūm fidā-yı usārā re'y-i Cenāb-ı Risālet-peymā ile cilve-ger olmadığına mā'il idigin zīver-i suṭūr-i **Şerḡ-ı Şifā-yı** şerāfet-mevfūr etmişdir. Keyfe lā? Maḡūl-i maḡbūl-i İbnü'l-'Alā-yı feẓā'il-pīrādır ki

³⁰³⁴ “Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve temiz olarak yiyin. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” Enfāl 8/69.

³⁰³⁵ “Gökten azap inseydi, Ömer’den başkası ondan kurtulamazdı!”

fermüde-i merķūmeniñ te'vīl-i celīli, fi'l-i Nebevī muvāfiķ-ı maẓmūn-ı kitāb-ı i'cāz-muḥtevē idigin mu'lin ve taḥlīl-i ġanāyim ve tecvīz-i fidā taķarrūr-pīrā idiginden nāṣī fidā ḥāhiṣi ḥüveydā oldıġın mübeyyindir. Ḥattā ķable Ġazveti'l-Bedr seriyye-i 'Abdullāh bin el-Caḥṣ'da ķatīl olan İbnü'l-Ḥaḍramī'ye Ḥakem bin Keysān ile refīķı 'Oṣmān fidā ķılındıġı cılve-künān iken min ķıbeli'l-Meliki't-Tevvāb 'adem-i vürūd-ı 'itāb delīl-i cevāz-ı fidā idigi bī-irtiyābdır. İmdi taḥķīķāt-ı sālifeden rū-nümādır ki īķā'-ı fidā-yı usārā 'alā baṣīretin ve tedebbürin şüret-nümā ve vuķū'-ı fidā-yı sābıkda 'adem-i vürūd-i 'itāb-ı lāḥıkda daḥi müstelzim-i 'adem-i 'itāb idigi bī-irtiyābdır. Lākin Allāhu a'lem beyān-ı 'izām-ı Ġazve-i Bedr ile inbā-yı keṣret-i usārā müte'allıķ-ı meṣiyyet-i İlāhiyye idiginden nāṣī taḥlīl-i ġanāyim ve tecvīz-i fidā Levḥ-i Maḥfūz'da cılve-pīrā idigin lā-'alā vechi'l-'itāb ve'l-inkār i'lām ve iḥbār (193b) ile izḥār-ı ni'met ve te'ķīd-i minnet buyurulmuṣdur. Ba'de-hāzā ³⁰³⁶﴿عَبَسَ وَتَوَلَّى﴾ naṣṣ-ı celālet-intimāsi delālet-pīrā-yı iṣbāt-ı zenb olmadıġı ma'nā-yı āyet-i kerīme beyān-ı ḥāl-i muķtedā-leh idigiyle şübūt-intimā ve cemāl-i ḥāl-i recüleyn meķşūf olsa evlā ve aṣveb iķbālün 'ale'l-a'mā idigi aķreb oldıġın inbādır. Pes tevellā 'ani'l-a'mā ile refīķ-ı küfr-intimāasına iķbāl istislāmına medār olmaġ-ıçün ihtiyār maķūle-i teblīġden olmaġla tāt-i Melik-i Ma'būd'dan ma'dūd olup maķūle-i ma'ṣiyyet ve 'idād-ı muḥālefetden olmadıġı rūṣenādır. Pes taķdīr-i mezkūr üzre mefhūm-ı āyet-i i'cāz-mevsūm tevhīn-i emr-i küfr-intimā ve i'lām-ı ḥāl-i ḥayr-iṣtimāl-i a'mādır. Ḥattā bu eṣnāda ³⁰³⁷﴿وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّى﴾ naṣṣ-ı celālet-ārāsı iṣāret-fermā-yı i'rāz idigi taḥrīr-kerde-i ba'zı ^(L310b) 'ulemādır. Felihāzā 'inde'l-ba'z zamīr-i ³⁰³⁸﴿عَبَسَ وَتَوَلَّى﴾ ruḥsāyī-i dergāh-ı Risālet-destġāhı mūrād iden zat-ı cehālet-intimāya rāci' idüġi ṣi'r-i Ebī Temmām'da ³⁰³⁹ tazmīn-kerde olan ma'nādan lāmi'dir. Taṣavvur-ı resm-i muḥālefete nazm-ı belāġat-pezīr maṣīr degildir. Kezālīk kıṣṣa-i Ḥazret-i Ādem ve Ḥavvā'yı inbā-pīrā olan ³⁰⁴⁰﴿فَأَكَلَا مِنْهَا﴾ nazm-ı celālet-ārāsının mefhūm-ı i'cāz-mevsūmı ﴿هَذِهِ﴾

³⁰³⁶ “(1-2) Kendisine o âmā geldi diye **Peygamber yüzünü ekṣitti ve öteye döndü.**” Abese 80/1.

³⁰³⁷ “(İstemiyorsa) onun arınmamasından sana ne!” Abese 80/7.

³⁰³⁸ “(1-2) Kendisine o âmā geldi diye **Peygamber yüzünü ekṣitti ve öteye döndü.**” Abese 80/1.

³⁰³⁹ Abbasī devrinin kasideleriyle ünlü şâirlerinden biri olup **Dīvân**'ından başka, 465 Arap şâirinden seçerek meydana getirdiġi **el-Hamāse** adlı kitabı çok meṣhūr olan Ebū Temmām Ḥabīb ibni Evs ibni Haris et-Taī, 231/846'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 140.

³⁰⁴⁰ “**Bunun üzerine onlar (Âdem ve eṣi Havva) o ağacın meyvesinden yediler.** Bu sebeple ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraġından üzerlerine örtmeye başladılar. Âdem, Rabbine isyan etti ve yolunu ṣaṣırdı.” Tâhâ 20/121.

³⁰⁴¹﴿الشَّجَرَةَ﴾ mantûk-ı celâlet-mesûkıyla teḳaddüm-i vürüd-i nehy-i İlâhî bâ'ış-i âgâhî iken ityân-ı menhiyyün-‘anh cilve-ger-i minaşsa-i vukû‘ olduḳda ³⁰⁴²﴿أَلَمْ أَنْهَكُمَا﴾ nazm-ı i‘câz-intimâsıyla şûretâ rû-nümâ-yı âyîne-i istifhâm olan tevbîḥ ³⁰⁴³﴿وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ﴾ fermûde-i celâlet-intimâsıyla şûret-i işbât-ı ‘işyân ‘inde'l-ba‘ż cehli yâḥud ḥaṭâyı inbâ-pîrâ olan kelime-i ³⁰⁴⁴غَوَى/ġavâ bürüz-i zenb-i Ḥazret-i Ebi'l-Beşer'e feḥvâ olmaḡın beyâna li-‘işmeti'l-enbiyâ ³⁰⁴⁵﴿وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلِ فَتَسَى وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا﴾ nazm-ı i‘câz-intimâsı beyân-ı ma‘zeret için minaşsa-i tenzîlden rû-nümâ olmuştur. Ḥattâ nisyân-ı ‘adâvet-i İblîs bâ'ış-i zühûl-i ‘ahd-i sâbık idigi naḳl-kerde-i İbn-i Zeyd yâḥud izḥâr-ı ḥadî‘a ile mekr-i şeyṭân medâr-ı nisyân idigi maḥkî-i ba‘zı ‘ulemâdır. Keyfe lâ? Benî nev-ı beşeriñ nisyân-ı ‘ahd-i sâbık ile mevşûfiyyeti “insân” ile sebep-i tesmiyeti idigi maḳûl-i şîḥḥat-istînâs-ı İbn-i ‘Abbâs'dır. ³⁰⁴⁶ Ve ‘inde'l-ba‘zı'l-âḥar ³⁰⁴⁷﴿إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ﴾ nazm-ı mübînî üzre yemîn-i İblîs'e iġtirâr ictirâ-yı ekle bâdî ve ḥâṭır-ı hidâyet-me‘âşirleri taşavvur-ı ḥıns fi'l-yemîne nâdî olmadıḡından ekle taşaddîleri rû-nümâ olup ḥâlet-i mezbûreniñ ‘urûzı şûret-nümâ-yı taḳdîr olmasa izâ ḥaliyyen ‘alâ ṭab‘ihimâ bürüz-i ‘işyân nümâyân olmayacağı tâbân olmaḡın ḥattâ Cenâb-ı Ebi'l-Beşer'den bu güne i‘tizârıñ vürüd-ı ba‘zı rivâyâtdan mefhûm ve inbâ-yı İbn-i Cübeyr üzre yemîn-i İblîs ġurre-sâz-ı Cenâb-ı Âdem'e sebep ve mü'min mavtın-ı ḥadî‘a idigi ‘urûz-ı ḥâlet-i merḳûmeyi müsebbibdir. Felihâzâ ‘inde'l-ba‘ż nisyân-ı vürüd-i nehy-i mezkûr müstelzim-i muḥâlefet olmadıḡı reybden dūr olduḡı ³⁰⁴⁸﴿وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا﴾ nazmından hüveydâdır. Lâkin ‘inde ekseri'l-müfessirîn ‘azm-i mezkûrdan murâd cezm ü şabr idigi cây-ı ‘inâd degildir. ^(L311a) Ve ‘inde ba‘zı'l-‘ulemâ ekl-i mezkûruñ vukû‘-ı ešnâ-yı sekrde cilve-ger lâkin ḥamr-ı cennet **(194a)** iġbirâr-ı sekrden şafvet üzre idigi manşûşun ‘aleyh olmaḡın vech-i za‘îf mezkûr i‘tibârdan dûrdur. Pes ‘alâ eyyi tarîḳ kâne ‘işmet-i aşıyyeleri muḳarrer ve şûret-i

³⁰⁴¹ “Dedik ki: “Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama **şu ağaca** yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.” Bakara 2/35.

³⁰⁴² “Bu sûretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rab’leri onlara, “**Ben size** bu ağacı **yasaklamadım mı?** Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?” diye seslendi.” A’râf 7/22.

³⁰⁴³ “...Âdem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı...” Tâhâ 20/121.

³⁰⁴⁴ “...yolunu şaşırdı...” Tâhâ 20/121.

³⁰⁴⁵ “Andolsun, bundan önce biz Âdem’e (cennetteki ağacın meyvesinden yeme, diye) emrettik. O ise bunu unuttu. Biz onda bir kararlılık bulmadık.” Tâhâ 20/115.

³⁰⁴⁶ Taberânî, **el-Mu‘cemü’s-Sağır**, c. II, s. 140, nr. 925.

³⁰⁴⁷ “**Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim**” diye de onlara yemin etti.” A’râf 7/21.

³⁰⁴⁸ “...Biz onda bir kararlılık bulmadık.” Tâhâ 20/115.

nisyān yāhud hadī'a-i şeytān ile sehven vuķū'-ı haṭā mu'āhazeye me'vā olmadığı bi'ttifāki'l-'ulemā müşbetdir. Felā-cerem maķūl-i maķbūl-i İbn-i Füreki fezā'il-pīrādır ki ³⁰⁴⁹ (وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ (122) ثُمَّ أَجْتَابَ) nazm-ı celālet-ārāsı delāletiyile vuķū'-ı haṭī'e-i mezkūre kable nübüvvetihī şūret-nümā ve vuķū'-ı ictibā ve hidāyet erīke-pīrā-yı nübüvvet olduklarında rū-nümādır. Hattā ma'nā-yı merķūm İbn-i Füreki fezā'il-mevsūmdan mā-'adā nice ķurūmuñ dahi irtizā-kerdeleridir. Lākin vuķū'-ı kışsa-i merķūme 'inde ba'zı fuḥūli'l-ümme bu te'vīl-i cezīlle mü'evveldir ki nehy-i mezkūr cins-i şecereye mübtenī olmayup şecere-i maḥşūşıyyeye şümülünden ğufüle mebnīdir. Bināberīn bürüz-i tevbe irtikāb-ı ma'şıyyetden neş'et etmeyüp 'adem-i taḥaffuzdan nāşī şūret-pezīr olmuşdur. Ve 'inde'l-ba'zı'l-āḥar nehy-i mezbūr derece-nişīn-i taḥrīm olmadığı maḥallinde terkīm olunmuşdur. Pes ma'lūm-ı daķāyık-şināsān ola ki ³⁰⁵⁰ (وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ) kavı-i şerīfi ve ba'dehū ³⁰⁵¹ (فَتَّابَ عَلَيْهِ) nazm-ı münīfi mantūķ-ı celālet-mesūķunca hadīs-i şefā'atde haṭī'e-i mezkūre i'tizār-ı Cenāb-ı Ebī'l-Beşer'i inhā-āver olduğu taḥdīş-i ḥatır-ı zekāvet-perver degildir ki kışsa-i mezbūreniñ ve emşāliniñ cevāb-ı bā-şavābı faşl-ı āyetde taḥrīr-kerde-i ḥāme-i belāġat-'imāme-i şāḥib-i kitāb-ı fezā'il-me'ābdır. Ve kezālik kışsa-i Cenāb-ı Yūnus'da daḥi kemā-teķaddem şübūt-i zenb manşūşun-'aleyh olmadığından ḥavātır-ı müstemi'in derhem degildir. Zīrā ³⁰⁵² (إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا) kavı-i şeref-evliniñ te'vīli 'alā mā-sebaķ taḥķīka işbāt-ı zenbi iķtizā-āver degildir. Ğāyetü mā-fi'l-bāb 'inde'l-ba'z bürüz-i şūret-i nıķmete medār tevaķķu'-ı nüzūl-i 'azāba mażhar olan kavminden ḥurūc-ı ğāyret-dişārıdır. Yāhud kavmine mev'ūdū'l-ityān ^(L311b) olan 'azābıñ 'afv ile inşırāfından nāşī Cenāb-ı Vālā-cenāblarına isnād-ı kizbden berāy-ı teḥāşī medāric-i ḥurūca vülūcı cilve-ger ve 'inde'l-ba'z ledā kavmihī şūret-i durūġ cilve-fürūġ olmaġla bīm-i taşaddī i'dām-ı ḥurūclarına bā'ış-i iķdām olup a'bā-yı risālete izḥār-ı za'f ķuvā-yı taḥammül ile ibrāz-ı şūret-i terk tecemmül-i mevrīd-i kışsa-i 'ibret-minaşşadır. Pes 'alā külli't-

³⁰⁴⁹ “Bunun üzerine onlar (Âdem ve eşi Havva) o ağacın meyvesinden yediler. Bu sebeple ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yaprağından üzerlerine örtmeye başladılar. **Âdem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı. Sonra Rabbi onu seçti**, tövbesini kabul etti ve ona doğru yolu gösterdi.” Tâhâ 20/121-122.

³⁰⁵⁰ “Âdem, Rabbine isyan etti...” Tâhâ 20/121.

³⁰⁵¹ “...tövbesini kabul etti...” Tâhâ 20/122.

³⁰⁵² “Zünnûn'u da hatırla. **Hani öfkelenerek (halkından ayrılıp) gitmişti** de kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken karanlıklar içinde, “Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum” diye dua etti.” Enbiyâ 21/87.

tekâdîr ‘adem-i kizb muḳarrer olmağla ber-minvâl-i eşaḥḥ-ı haber ma‘şiyetden ‘işmetleri rûşen-ger ve ³⁰⁵³﴿إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ﴾ nazm-ı i‘câz-maḳrûnı tebâ‘ûd ile müfesserdir. Ba‘de-hâzâ ³⁰⁵⁴﴿إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ naşş-ı belâğat-âyîninde müstebîn olan zulm, vaż‘u‘ş-şey’i ilâ ğayri mevzi‘ihîden ‘ibâret ve ḳavminden bi-ğayri izn mina’llâh ḥurûcun yâḥud taḥammül-i a‘bâ-i risâletde izhâr-ı za‘fin yâḥud istid‘â-yı ‘azâb-ı ḳavmin ma‘şiyet ‘add eylediginden neş‘et eden su‘âliñ indifâ‘ı bu cevâb-ı bâ-şavâb ile şûret-yâbdır ki Cenâb-ı Neciyyu’llâh’ın istid‘â-yı ihlâk-i ḳavmi medâr-ı mu‘âhaze olmadığı ma‘lûm ve zünûbdan tenzîhleri manşûşun-‘aleyh iken beyân-ı i‘tirâf ü ikrâr isticlâb-ı ‘inâyet-i İlahiyye’ye medâr olmağ-ıçün bedîdârdır. Felihâzâ Hazret-i Ebi'l-Beşer ve Ḥavvâ-yı ‘iffet-güster **(194b)** ³⁰⁵⁵﴿رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا﴾ mantûḳına maşdardır. Zîrâ vaż‘-ı mezkûr Dârü'n-Na‘îm'den sâḥa-i zemîne nüzûllerine sebeb idigi meşhûrdur. Ba‘de-hâzâ kışşa-i Ḥazret-i Dâvûd-ı şerâfet-âlûdda maşṭûr-ı mıştara-i vürûd olan haberin iḥbâr-ı aḥbâr ile rû-nûmud olmağın nâ-resîde-i menzile-i şîḥḥat idigi muḳarrerdir. Zîrâ menḳûl-i ehl-i kitâb taḥrîf-me‘âb olmağla me‘vâ-yı irtiyâb olup ḥadîs-i şaḥîḥ ile minâşsa-i zîb-i taşḥîḥ olmayan nakliñ mevşûḳ olmadığı rûşen-gerdir. Keyfe lâ? Ḳur‘ân-ı bâhirü'l-leme‘ânda manşûşun-‘aleyh olan ﴿وَوَظَّنَّ دَاوُودُ﴾ ³⁰⁵⁶﴿أَلَمَّا فَتَنَّا﴾ fermûde-i mükerrerresi ilâ âhiri'l-kışşa ḥalel-pezîr-i şân-ı ‘işmet-nişân-ı Ḥazret-i müşârun-ileyh degildir. Zîrâ ³⁰⁵⁷﴿فَتَنَّا﴾/fetennâhu kelime-i celîlesi ma‘nâ-yı ihtibârı ifâdeye medâr ve ³⁰⁵⁷﴿أَرْأَبُ﴾ ḳavl-i şerâfet-nişâbı ifâde-i ma‘nâ-yı itâ‘ate me‘âb idigi maḥallinde muḥarrer ve fermûde-i merḳûme bu tefsîr-i şîḥḥat-perver ile müfesser olmağ evlâ idigi muḳarrerdir. Ḥattâ İbn-i ‘Abbâs-ı feẓâ’il-istînâs ve İbn-i Mes‘ûd-ı şerâfet-âlûddan merviyi-yı biḥbûddur ki Ḥazret-i Dâvûd ‘aleyhi’s-selâm min Rabbihi'l-Vedûd recül-i ma‘hûddan istinkâḥ-ı hem-serini taleb-kâr-ı tatlîḳ ve iştiğâlun bi’d-dünyâ nübüvvet-pîrâyâna ğayr-ı ḥaḳîḳ olmağla kâr-ı merḳûmı inkâr

³⁰⁵³ “Hani o kaçıp yüklü gemiye binmişti.” Sâffât 37/140.

³⁰⁵⁴ “Zünnûn’u da hatırla. Hani öfkelenerek (halkından ayrılıp) gitmişti de kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken karanlıklar içinde, “Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. **Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum**” diye dua etti.” Enbiyâ 21/87.

³⁰⁵⁵ “Dediler ki: **“Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik.** Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.” A‘râf 7/23.

³⁰⁵⁶ “Davud dedi ki: “Andolsun, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemek suretiyle sana zulmetmiştir. Esasen ortakların pek çoğu birbirine haksızlık eder. Ancak iman edip salih ameller işleyenler başka. Onlar da pek azdır.” **Dâvûd, bizim kendisini imtihan ettiğimizi anladı.** Derken Rabbinden bağışlama diledi, eğilerek secdeye kapandı ve Allah’a yöneldi.” Sâd 38/24.

³⁰⁵⁷ “Dâvûd’a Süleyman’ı bağışladık. O ne güzel kuldu! Şüphesiz o, **Allah’a çok yönelen bir kimse idi.**” Sâd 38/30.

tenbîhen-lehû bedîdâr idigi muḳarrer olmağla bundan ziyâdesi behcet-i ta'vîlden sâdedir. Ve 'inde'l-ba'z hıṭbe-i Cenâb-ı Dāvūd ḥâṭib-i evvele der-pey yâḥud istiṣhâd-ı merd-i mezbûr cây-gîr-i zamîr-i pür-nûrî olan şeydir. Felihâzâ 'azîmet-i bâl-i mekârim-âyînleri tenbîhen-leh inkâr-ḳarîn olmuştur. Yâḥud aḥad-ı ḥaşmınıñ kelimâtı ḳar'-endâz-ı sâmi'a-i hüda-şünûdları olmaḳsızın âḥara isnâd-ı zulmün menzile-i zenbe tenzîli bâ'ış-i istiğfârı idigi naḳl-kerde-i Semerḳandî'dir. Ḥattâ kıṣṣa-i merḳûmeniñ ber-minvâl-i muḥarrer musaṭṭar olandan ziyâdesi i'tibârdan fûrû-nihâde idüğüne zümre-i muḥaḳḳıḳından ekseri zâhib ve Aḥmed bin Naşr ve Ebû Temmâm 'indinde daḥi ḳavl-i mezbûr şıḥḥat-câlibdir. Keyfe lâ? Erîke-nişîn-i nübüvvet olan zât-ı ma'âlî-simâtıñ i'dâm-ı nefsi İslâm-pîrâya ihtimâm etmeyecegi naḳl-kerde-i Dāvūdî-i feẓâ'il-güster ve bu bâbda cılve-ger-i minâṣṣa-i vürüd olan ḥaber menzil-resîde-i şübût degil idigi rûşen-gerdir. Ve 'inde'l-ba'z da'vâ-yı ni'âc-ı ğanemle pîş-gâh-ı Dāvūd-i ma'âlî-ḥıdemde terâfu'-pîrâ olan ḥaşmınıñ ḥaḳîḳaten ihtîşâmları medlûl-i zâhir-i âyet-i bâ-hidâyet ve kıṣṣa-i merḳûmeye işâret-i îmâ lâzım-ı mu'tenâ-yı naẓm-ı i'câz-intimâdır. Ba'de-hâzâ kıṣṣa-i Ḥazret-i Yûsuf'da zât-ı ma'âlî-simât-ı Yûsuf-ı nübüvvet-me'âb mevrîd-i 'itâb olmayup zamîr-i mu'atebe ihve-i Yûsuf'a 'â'id ve mezbûrlarıñ erîke-tırâz-ı nübüvvet-idikleri menzil-resîde-i şübût olmadığından ma'siyetleriyle şü'ün-i ^(L312b) enbiyâ-yı 'işmet-meşḥûna su'âl ğayr-ı vâridir. Felihâzâ şaḥîfe-i nazîfe-i tenzîl-i celîlde 'inde zikri'l-enbiyâ'i'l-kirâm mezkûr olan esbâtıdan nübüvvet-menâṭ olan zevât-ı ma'âlî-ribât idigiyle ḥâme-i ba'zı müfessirîn ifâde-pîrâ-yı fâ'ide-i bihîndir. Ve 'inde'l-âḥarîn ihve-i Cenâb-ı Yûsuf-ı ma'âlî-âyîn ḥil'at-i ğarrâ-yı nübüvvet ile râtibe-tırâz-ı i'zâz olduğı şüretde daḥi fi'âl-i nâ-sezâları **(195a)** ḳable nübüvvetihim ḥâl-i şığarlarında rû-nümâ ve eṣnâ-yı şabâda hüveydâ olan kâr menzil-resîde-i iğtifâr idigi bedîdârdır. Ḥattâ nâdî-i ma'âlî-mebâdî Yûsuf-ı Şıddîḳ'a şeref-yâb-ı duḥûl olduklarında 'adem-i temyîzleri şâhid-i ḥâl ve naşş-ı celâlet-iştimâlde ³⁰⁵⁸ (نَزَعَ وَنَلَعَ) maḳâl-i i'câz-ı imtişâliniñ vürüdü müdde'â-yı muḥarrereye güvâh-ı bî-iştibâhdır. Fe-'alâ-hâzâ şân-ı 'işmet-nişân-ı Yûsuf-ı Şıddîḳ'da şaḥîfe-pîrâ-yı nüzûl olan ³⁰⁵⁹ (وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ) fermûde-

³⁰⁵⁸ “Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz.” Yûsuf 12/12 âyetine telmihte bulunulmuştur.

³⁰⁵⁹ “Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.” Yûsuf 12/24.

i mükerreremesiniñ mantûk-ı i ‘câz-mesûkunca kaçd-ı kalbi ‘idâd-ı seyyi’âtdan ma‘dûd olmamağın bilâ-îkâ‘ ‘adem-i mu‘âhaze kâşid-ı ihlâl-âver-i ‘işmet-i cibilliyeye degil idügi kavlı-i şihhat-‘â’iddür. Felihâzâ ma‘nâ-yı merķûm ‘inde ekşeri’l-fukahâ ve’l-muhaddisîn şihhat-mevsûm ve mażmûn-ı hadîs-i kudsî-i şerâfet-meşhûndur.³⁰⁶⁰ Lâkin tahkîk-sencân-ı fenn-i fıkıh ve hadîsden nice muhakķıkîn taşvîr-i mes’ele-i mezbûrda bu vechile irâ’et-ger-i şûret-bihîndir ki mâ-fi’l-bâle ‘azîmet îkâ‘-ı seyyi’eden ma‘dûd olmağla ve bâl-i ‘azîmetden sâde olan şâfiyü’l-fu’âda terettüb-i mu‘âhaze ber-ţaraf ve ma‘fuvv olan kaçd-ı muhaffef bu şikk-ı ahaffdır. Hattâ bu kavlı-i hakķâniyyet-evliñ kabûle ahakķiyyeti muhakķak olmağın hemm-i Cenâb-ı Yûsuf-ı Şiddîk bu kabîlden ma‘dûdiyyete hakîk idigi yâdigâr-ı hame-i ehl-i tahkîkdir. Felizâ ³⁰⁶¹(وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي) makâl-i i‘câz-iştimali te’yîd-sâz-ı müdde‘â ve hâtıradan tebri’e-i nefse ‘adem-i imkân hüveydâ idigi tâbândır. Yâhud mir’ât-ı fu’âd-ı şafvet-nihâd-ı nübüvvet-pîrâ meclâ-yı şuver-i hüdâ idigi rûşenâ olmağla bürüz-i şûret-i merķûme tevâzu‘an ^(L313a) cilve-nümâ idigi nakl-kerde-i ba‘zı ‘ulemâdır. Keyfe lâ? İnbâ-kerde-i Ebû ‘Ubeyde-i fezâ’il-ârâ olan tefsîr-i dil-ârâ üzre nazm-ı celâlet-hâvî takdîm ü te’hîri muhtevî olup hemm-i Züleyhâ rû-nümâ olduğda bürüz-i şûret-i burhân-ı Rabbânî keff-endâz-ı dest-i mekârim-peyvest-i ‘işmet-müdânî olmasa hemmi muķarrer ve vücûd-i burhân ile ‘adem-i hemm nümâyân ve ma‘nâ-yı merķûm ³⁰⁶²(وَلَقَدْ رَاودَتْهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ) nazm-ı celâlet-hemdeminden mefhûmdur. Vâkı‘â ma‘nâ-yı mezkûr ³⁰⁶³(كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ) nazm-ı celîlül’-inşâsıyla ³⁰⁶⁴(مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ) naşş-ı celâlet-intimâsından ma‘lûm idigi meş‘ûrun-bih-i erbâb-ı şu‘urdu. Hattâ رَبِّي kelime-i celîlesinden ³⁰⁶⁵(رَبِّ الْعَالَمِينَ) irâdesi yâhud

³⁰⁶⁰ “Kulum bir kötülük yapmak ister, sonra da bundan vazgeçerse, Cenâb-ı Hak bunu mükemmel bir iyilik olarak kaydeder.” Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. III, s. 154. Buhârî, Rikâk 31, nr. 6491; Müslim, İmân 207, nr. 131.

³⁰⁶¹ “**Ben nefsimi temize çıkarmam**, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi.” Yûsuf 12/53.

³⁰⁶² “Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: “İşte bu, beni hakkında kınadığınız kimsedir. **Andolsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o, iffetinden dolayı bundan kaçındı.** Andolsun, eğer emrettiğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve zillate uğrayanlardan olacak.” Yûsuf 12/32.

³⁰⁶³ “Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı. **Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık.** Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.” Yûsuf 12/24.

³⁰⁶⁴ “Evinde bulunduğu kadın (gönlünü ona kaptırıp) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek, “Haydi gelsene!” dedi. O ise, “**Allah’a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı.** Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler” dedi.” Yûsuf 12/23.

³⁰⁶⁵ “Alemlerin Rabbi.”

mecāzen isnād-ı Rubūbiyyet ile ‘Azīz-i Mısr irādesi muhtemel ³⁰⁶⁶(وَهُمْ بِهَا) nazm-ı celilî zecr ü va‘za yāhud imtinā‘-ı Cenāb-ı Yūsuf hūzn-i Züleyhā'ya bādî idigiyle müe’vvel yāhud hemm-i Züleyhā'dan müdāfa‘a ve hemm-i Cenāb-ı Yūsuf'dan nazār-ı irādesi daḥi ifāde-kerde-i ba‘zı aşhāb-ı icādedir. Ve ‘inde'l-ba‘zı'l-āḥar vuḳū‘-ı kıṣṣa-i merḳūme ḳable nübüvvetihî cilve-gerdir ki ba‘de nübüvvetihî cemī‘-i nisvān idāre-i aḳdāh-ı meyl-i şehvet ile pīrāmen-gerd-i ‘aşḳ-ı Cenāb-ı Yūsuf iken heybet-i nübüvvetleri işḡāl-sāz-ı meyl-i Cenāb-ı cemīlleri olmuştur. Vekezālik Cenāb-ı Kelīm-i rehīnüt-tekrīme ḳatl-i ḳıbtī irāṣ-sāz-ı zenb olmadığı manşūşun-‘aleyhdir. Keyfe lā? İtā‘at-fermā-yı dīn-i Fir‘āvn olan ḳıbtī ḥabl-i ‘adāvetiñ (195b) mā-bihî‘r-rabtı idigi muḳarrer ve vuḳū‘-ı kıṣṣa-i mezkūre ḳable nübüvveti‘l-Kelīm cilve-ger idigine āyāt-ı Qur‘āniyye delālet-āverdir. Hattā ‘aşā-yı i‘cāz-intimā ile ref‘-i şerr-i ḳıbtī-i mel‘anet-pīrāya taşaddīleri muḳaddime-i netīce-i ḳatl-i idigi rivāyet-kerde-i Ḳatāde‘dir. Siyyemā taḳdīr-i mezkūr üzre ‘adem-i i‘dām muḳarrer olmaḡla ‘adem-i lüzūm-i ma‘şiyet rüşen-ger ve ma‘nā-yı merḳūm muḥtār-ı Nakḳāş-ı fezā‘il-perverdir. Bināberīn ³⁰⁶⁷(هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ) ḳavl-i şerīfiyle ³⁰⁶⁸(ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاعْفُزْ لِي) nazm-ı münīfi muḳaddime-i müdāfa‘a netīce-pezīr-i ^(L313b) ḳatl-i ḡayr-ı me‘mūrun-bih olduğından menzile-i zenbe tenzīl ve recā-mend-i ‘afv-ı Melik-i Celīl idügiyle te’vīl olunmuştur. Keyfe lā? ³⁰⁶⁹(وَفَتْنَاكَ فُتُونًا) ḳavl-i celālet-evli ibtilā ba‘de‘l-ibtilā ma‘nāsını inbā-pīrā yāhud Fir‘avn-ı mel‘anet-fermā ile Cenāb-ı Kelīm-i tekrīm-pīrā beyninde cilve-ger olan mā-cerāya işāret ve īmā yāhud ḥāl-i şabā-yı sa‘ādet-iltimālarında mazrūf-ı şandūḳ ve mülḳā fi‘l-yemm oldukların inhā ve bunlar gibi nice te’vīlāt-ı ḡarrā ile mü‘evvel idigi müdelleldir. Hattā fermūde-i mükerrerme-i merḳūme kemāl-i ihlāş ile mevşūf idiklerin edā-pīrā idigi menḳūl-i İbn-i Cübeyr ve

³⁰⁶⁶ “...Yūsuf da ona istek duyacaktı...” Yūsuf 12/24.

³⁰⁶⁷ “Mūsā, halkın habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada biri kendi tarafından, diğeri düşmanı tarafından; kavga eden iki adam gördü. Kendi tarafından olan, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Mūsā da ona bir yumruk indirip onu öldürdü. Mūsā, “**Bu şeytanın işidir.** O, gerçekten apaçık bir sapıtırıcı düşmandır” dedi.” Kasas 28/15.

³⁰⁶⁸ “Mūsā, “Rabbim! Şüphesiz **ben nefsimi zulmettim. Beni affet**” dedi. Allah da onu affetti. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” Kasas 28/16.

³⁰⁶⁹ “Hani kız kardeşin (Firavun ailesine) gidiyor ve “size onun bakımını üstlenecek kimseyi göstereyim mi?” diyordu. Derken, gözü aydın olsun, üzülmesin diye seni annene döndürdük. (Sana baktı, büyüdü) ve (kazara) bir cana kıydın da biz seni kederden kurtardık, **seni sıkı bir denemeden geçirdik** (ve kaçıp Medyen’e gittin). Medyen halkı içinde yıllarca kaldın, sonra (peygamber olman için) takdir edilmiş bir zamanda (Tūr’a) geldin ey Mūsâ!” Tâhâ 20/40.

Mücāhid ³⁰⁷⁰ (وَفَتَّنَاكَ فُتُونًا) lafz-ı celālet-meşhūnundan ma'nā-yı merķūm (فَتَّنَتْ الْفِضَّةُ فِي) ³⁰⁷¹ (حَلَّصْنَهَا) mantūkundan me'hūz olduğu cihetle mefhūmdur. Siyyemā lafz-ı fitne fi'l-aşl ma'nā-yı ihtibārı ifāde ve izhār-ı mużmeri icāde için mevzū olup lisān-ı şer'-i şerāfet-iktirānda teneffür-sāz-ı tībā'-ı selīme olan umūrdan ihtibār için müsta'meldir. Felihāzā bu hāletîñ muḥill-i 'işmet olmadığı müşbetdir. Hattā ba'zı haber-i şihḥat-eşerde cilve-ger olduğu üzre Cenāb-ı Mūsā-yı sa'ādet-resāya Melek-i Mevt şüret-i beşerde kādım ve Cenāb-ı Kelīm-i pūr-tekrīm lā 'an-'ilmin karīnin, ḥamle-rehīnī-i laṭme ile mazhar-ı şadme etmek-ile faḳ'-ı 'ayn etmegin ³⁰⁷² bi-hasebi'z-zāhir taşaddī-sāz olduğu ta'addīyi def' için rū-nümā ve şüretā bu maḳūle eşyāyı müdāfa'aya mübāderet-i cevāz-intimā idigiyle te'vīl olunmuştur. Vāḳı'ā hāl-i cā'īye bi-ğayr-i 'ilm rū-nümā olan şüret-i mu'āmelesini def'e mübāderet vech-i uḥrāyla rātibe-tırāz-ı imkān iken cilve-ger-i mināşsa-i vuḳū' olan hālet imtiḥānen mina'llāhi te'ālā şüret-nümā ve ba'de ḥuşūli'l-imtiḥān redd-i 'ayn ile şihḥat-resā olduğu hālde şāniyen kādım ve i'lām-ı hāl ü şān ile ḥıdmet-i me'mūrun-bihāsın edāya müsāvim olduğda Cenāb-ı Mūsā-yı sa'ādet-resā bī-le'alle ve 'asā rızā-dāde olmuştur. Felā-cerem te'vīl-i haber-i mezkūrda terāne-pīrā olan 'anādil-i aḳlām-i 'ulemā ^(L314a) ecvibe-i nağamāt-ı şettāyı zīb-āver-i mesāmi'-i imlā kılınıştı. Lākin 'inde şāhibi'l-kitāb zīb-āver-i şāḥife-i taḥrīr olan cevāb-ı sebḳat-nişāb esedd-i ecvibe-i tekrīm-me'ābdır. Hattā cevāb-ı mezbūr İmām Māzerī'nin ³⁰⁷³ daḥi muḥtārı idigi aşl-ı kitāb-ı teberrük-nişābda muḥarrer; ma'a-hāzā İbn-i 'Ā'īşe ³⁰⁷⁴ ve sā'ir fuḫalā-yı ma'ālī-'unvān; mecāza sülūk, tarīḳ-ı meslūk ve lafz-ı laṭmı ḡalebe 'ale'l-muḥācceye ḥaml ve faḳ'-ı 'aynı ibtāl-i ḥüccetden kināye idigiyle te'vīl-künāndır. Hattā bu bābda tavr-ı mezkūra ḡavriñ şüyū' ve şöhreti ma'rūf idigi **(196a)** daḥi taşrīḥ-kerde-i şāhib-i

³⁰⁷⁰ “Hani kız kardeşin (Firavun ailesine) gidiyor ve “size onun bakımını üstlenecek kimseyi göstereyim mi?” diyordu. Derken, gözü aydın olsun, üzülmesin diye seni annene döndürdük. (Sana baktı, büyüdü) ve (kazara) bir cana kıydın da biz seni kederden kurtardık, **seni sıkı bir denemeden geçirdik** (ve kaçıp Medyen’e gittin). Medyen halkı içinde yıllarca kaldın, sonra (peygamber olman için) takdir edilmiş bir zamanda (Tūr’a) geldin ey Mūsā!” Tâhâ 20/40.

³⁰⁷¹ Gümüş halis kılındığında/süzüldüğünde, gümüşü ateşte fitneledim/arındırdım.”

³⁰⁷² Buhârî, Cenâiz 68, nr. 1339, Enbiyâ 31, nr. 3407; Müslim, Fezâil 157, 158 , nr. 2372. Hadisin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. III, s. 160.

³⁰⁷³ **Sahih-i Müslim**'in ilk şerhi **el-Mu'lim bi-Fevâ'idü Müslim** adlı eseriyle ünlü olan ve Kādı İyâz'ın da hocası olan Ebû Abdillâh Muhammed ibni Alî et-Temîmî es-Sıkkilî el-Māzerî, 536/1141'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 160.

³⁰⁷⁴ Arap dili ve nesep âlimi olup muhaddis tabiilerden Âişe binti Talha'nın soyundan geldiği için İbni Âişe diye tanınmış olan Ebû Abdirrahmân Ubeydullah ibni Muhammed el-Kureşî el-Basrî, 228/843'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 160.

kitâbdır. Vekezâlik kışşa-i Hâzret-i Süleymân-ı nübüvvet-bünyân daği inbâ-kerde-i ehl-i tefsîr oldığı üzre minâşsa-i zenb olmadığı bî-reybdır. Zîrâ ³⁰⁷⁵ (وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ) naşş-ı celâlet-‘unvânı kemâ-tekdâdem ma‘nâ-yı ibtilâyı ifâde-efkendir. Hattâ ibtilâ-yı mezkûr hadîs-i şerâfet-mevfûrdan mefhûm oldığı üzre Cenâb-ı Süleymân-ı ma‘âlî-‘unvânın her şeb yüz ve ‘alâ-rivâyetin uhrâ toksan toktuz cevârîyi cerr-i civârîsi muğarrer ve her birinden zeyn-âver-i cihân olmağa sezâ birer veled ile müsta‘id olmağı taleb buyurdukların şeref-yâbân-ı meclis-gâh-ı ülfetlerine eşnâ-yı hikâyetde şâhib-i velâyet-muşâhibleri maqûl-i merķūmuñ meşîyyet-i İlâhiyye‘ye ta‘lîkın teşvîk ve Cenâb-ı Ma‘âlî-nişâbları îkâ‘un mâ-ulkıye-ileyhi ibtilâ‘en minâ’llâh taḥḳîk buyurmadıklarından ḥ‘âhiş-i mecî-i evlâd zîb-âver-i mehd-i vücûd olmayup ancak birinde eşer-i ḥabl zâhir ve ol daği ḥîn-i vaz‘-ı ḥamlde cesed-i bî-rûḥ idigi bâdir olmuşdur. Eger şuğrâ-yı dil-ḥ‘âhları kübrâ-yı inşâ‘a’llâh ile maḳrûn olsa maḳdeme-i sa‘yile netîce-peḳîr-i mecî-i evlâd ve her biri bezl-endâz-ı ictihâd-ı cihâd olacağı zeyl-i hadîs-i şerâfet-mevsûmdan mefhûmdur. ³⁰⁷⁶ Hattâ ifâde-peymâyân-ı ma‘âniden ba‘zı feẓâ‘il-müdânîniñ taḥḳîk u beyânı üzre hadîs-i şerâfet-bünyânda mecî-i cesed-i bî-rûḥı beyân-ı şıkk-ı recûl lafzı ḥariyyu‘l-ḥıfzıla cilve-ger ve ma‘rûz-ı Hâzret-i Süleymân ^(N213b) olmağ-içün dest-i kâbile ilkâ-sâz-ı kürsî etdikde ^(L314b) dil-ḥ‘âhları ḥilâf-ı mâ-hüve‘l-mütemennâ şüret-nümâ olmasından ibtilâ rûşen-gerdir. Ve ‘inde‘l-ba‘zı‘l-âḥar ba‘de‘l-vilâde mevt ile mazḥar-ı yâ leyte olup meyyiten mevzû-ı kürsî-i ma‘âlî-lümû‘ oldığı eşer-i ibtilâdır. Ve ‘inde ba‘zı‘l-‘ulemâ ifrât-ı ḥ‘âhiş-i mecî-i evlâd menzile-i zenbe tenzîl ve lafz-ı iftinândan murâd olunan ibtilâ ma‘nâ-yı merķūm ile te‘vîl olunmuşdur. Ve ‘inde‘l-ba‘zı‘l-âḥar istiğrâk-ı temennî-i mecî-i evlâd kelime-i istiḡnâyı işğâl-sâz-ı îrâd olması sebeb ü taḥallûf-i murâd oldığı ma‘nâ-yı ibtilâyı iş‘âr-sâzdır. Ve ‘inde‘l-âḥarın ma‘nâ-yı ibtilâ bu vechile levḥa-pîrâ-yı tebyîndir ki min ciheti‘l-ḳarâbeti‘ş-şihriyye ba‘zı mensûbîni ḥaşmına tercîḥ ḥâtır-güzâr-ı meḥâmid-şi‘ârları oldığı imtiḥânen mine‘l-Hâdî ‘adem-i nüfûz-i ḥükme bâdî olmuşdur. Yâḥud ba‘zı nisvânınıñ taşvîr-peḳîrine ‘ibâdet-güsterligi mu‘âḥaze-i Zât-ı ‘işmet-simâtlarına bâdî idigi ma‘nâ-yı lafz-ı ibtilâdır. Pes bu bâbda ba‘zı naḳale-i aḥbâr iḥbârınca ḳar‘-endâz-ı sâmi‘a-i vürûd olan ḥaber ya‘nî şeyṭân-ı mel‘anet-

³⁰⁷⁵ “Andolsun, biz Süleyman’ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bıraktık. Sonra tövbe edip bize yöneldi.” Sâd 38/34.

³⁰⁷⁶ Buhârî, Cihâd 23, nr. 2819, Nikâh 119, nr. 5242, Eymân 3, nr. 6639; Müslim, Eymân 22-25, nr. 1654.

perver şüret-i Hazret-i Süleymân-ı ma‘âlî-güstere temessül ve serîr-i hükûmetine temahhul ile ümmet-i Hazret-i Süleymân'a îrâş-sâz-ı cevır oldığı dürûğ-ı bî-fürûğ vechen mine'l-vücûh şıhhat-ıkarîn olmadığı inbâ-kerde-i gürûh-i enbûhdur. Keyfe lâ? Hadî‘a-i şeytâniyyeden zimem-i ‘işmet-hem-dem-i hazarât-ı enbiyâ selâmet-intimâ ve tasallut-ı İblîs-i beyyinü't-telbîsden ‘işmetleri celâ‘il-i delâ‘il ile müşbetdir. Felihâzâ ibrâz-ı dil-h‘âhları lafz-ı celîl-i inşâ‘a'llâh ile ma‘lem (196b) olmadığına ecvibe-i şettâ zîver-pîrâ-yı şahîfe-i imlâdır. Ezcümle irâde-i ‘aliyye-i Rabbâniyye ile imtiyhânları muktezâ-yı takdîr olmağın istihsâdan zuhûlleri cilve-ger ve vech-i mezkûr hadîs-i şıhhat-perver ile şübût-güsterdir. Yâhud ihtâr-ıkarîn-i velâyet-rehînleri dâhil-i sâmi‘a-i hakikâniyyet-şünûdları olmağdan işgâlleri takdîr-kerde-i Rabbânî olmuşdur. Bu şüretde ³⁰⁷⁷﴿هَبْ لِي مَلَكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي﴾ mantûk-ı celâlet-mesûkunca baş-ı bisât-ı dünyâyâ h‘âhişleri (L315a) ‘alâ mâ zekerehu'l-müfessirün metâ‘-ı dünyâyâ rağbetlerin müstevcib olmayup imtiyhânen mine'l-Meliki'l-Mennân tasallut-ı şeytânı tecvîz edenleriñ beyânı üzre recâ-mend-i istiklâl ve ‘alâ kavli'l-ekserîn havâşş-ı enbiyâ-yı ma‘âlî-menâşşa ihtîşâş ile mâ-bihi'l-imtiyâz olan şıfâtdan bir vaşf-ı celâlet-raşfı su‘âldir. Yâhud vâlid-i ‘amîmü'l-fu‘âdları ilâne-i hadîd ile i‘câz-pîrâlıkda mümtâz ve Cenâb-ı ‘İsâ-yı ma‘âlî-resâ bi-i‘âneti'l-Mevlâ ihyâ-yı mevtâ ile ser-efrâz ve Hazret-i Hatm-âver-i Defter-i Bi‘şet'e şadr-nişîn-i ‘âlî-pâye-i şefâ‘at-i kübrâ olmağ râtibe-tîrâz-ı huşûsiyyet olduğu gibi Cenâb-ı Vâlâ-cenâblarınıñ dahî mülkde füşhatları delîl-i nübbüvvetleri olmağı recâ buyurmuşlardır. Vekezâlık kışşa-i Nûh-ı pür-fütûh ^(N214a) minâşşa-i zenb olmadığı beyyinü'l-vüzûhdur. Zîrâ bâ‘iş-i recâ-mendî-i necât-ı ibn-i rediyyu'l-‘amel necât-ı ehl ile ‘ale'l-ıtlâk mübeşşer ve mübeccel olduklarındandır. Yoğsa hâşâ tevehhüm-i hulf-i va‘d cây-gîr-i derûn-i nübbüvvet-meşhûnları olduğından degildir. Hattâ muhâţ-ı ‘ilm-i ‘âlem-ârâları olmayan ma‘nâ ya‘nî ‘amel-i ğayr-ı şâlihe makarr olan ibn-i şahîfü'z-zihniñ şudûr-ı mev‘üddan hurûc ile ma‘raz-ı helâke vülûc-ı i‘lâm-ı Cenâb-ı Melik-i ‘Allâm ile ma‘lûmları oldukda zuhûr-ı takdîre rızâları i‘tizârlarından rûşen-gerdir. Keyfe lâ? Bi-ğayr-ı izn mine'l-Meliki'l-Müte‘âl dest-küşâ-yı su‘âl olduklarına ma‘zeret-h‘âh olmağla mevrîd-i şefkat-i Rabbâniyye olmağ dil-h‘âhlarıdır. Felihâzâ nehyün ‘ani'l-

³⁰⁷⁷ “Süleyman, “Ey Rabbim! Beni bağışla. **Bana, benden sonra kimseye lâıyk olmayacak bir mülk (hükümlanlık) bahşet!** Şüphesiz sen çok bahşedicisin!” dedi.” Sâd 38/35.

muḥāṭabe şüret-i mu‘ātebede cilve-ger olmayup ³⁰⁷⁸(إِنِّي أَعْظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ) manṭūk-ı celālet-rehīnle vürūd-i ḥiṭāb-ı ‘İzzet işāret-fermā-yı ‘işmetleridir. Hattā ‘inde'n-Nakḳāş su‘āl-i Ḥazret-i Nūḥ-ı sa‘ādet-inti‘āş cehālet-i ibn-i saḥīfū'z-zihne ‘adem-i ‘ilminden nāşī cilve-ger ve ‘inde'l-ba‘zı'l-āḥar fermūde-i merḳūme vücut-h-i āḥar ile müfesser ve her tefsīr üzre ‘işmet-i Ḥazret-i Nūḥ-ı rehīnū'l-fütūḥ rüşen-gerdir. Felā-cerem ma‘lūm-ı daḳāyık-şināsān-ı fenn-i ḥadīs ü siyerdır ki zümre-i ‘aliyye-i enbiyādan ^(L315b) bir nebiyy-i sūtūde-eşer berāy-ı def‘-i ezā-yı nemle ‘azz ile iktifā etmeyüp me‘vā-yı sükūnet-ivāsını ihṛāk etmekle sübhā-kerdān-ı tevḥīd-i Cenāb-ı Ḥallāk olan bir ümmetiñ ḥarkına maṭıyye-i ‘azmi sevḳ-ı nā-sezā idigiyle ṭhā olundığı ḥadīs-i şıḥḥat-perverde cilve-ger ³⁰⁷⁹ ve def‘a-i mezkūre şān-ı ma‘ālī-nişān-ı ‘işmete ḥalel-āver olması ḥāṭır-güzār-ı sāde-dilān-ı nīkū-manẓar olmaya ki maẓmūn-ı ḥadīs-i şeref-maḳrūndan ityān-ı ma‘şıyyet nā-mefhūm ve i‘dām-ı ezā-pīrāyān li-maṣlaḥat-i şavāb dīd-i re‘y-i rezīn-i Nebiyy-i Güzīn idiginden mübāderet olundığı ma‘lūm olup ‘adīmū'n-nef‘ **(197a)** olan maḥlūkuñ li-maṣlaḥatin i‘dāmı rātibe-ṭırāz-ı ibāḥat olmağla mübāşeret-i mü‘eddā-yı ḥadīs idigi inbā-kerde-i erbāb-ı rivāyetdir. Keyfe lā? Eşnā-yı ḥadīs-i şerāfet-mevfūrda mezkūr olan Nebiyy-i beyyinū'l-meḥāmidiñ taḥte'ş-şecere rāḳıd iken ezā-yı nemleden rehā içün cānib-i āḥara taḥavvūl ve meḥāfeten li-tekerrūri'l-ezā vaẓ‘-ı nemleyi ‘adem-i taḥammūl ile ityān-ı mübāḥa cevāz-ı şūrū‘ı şıḥḥat-lümū‘dur. Ġāyetü mā fi'l-bāb şabra ‘adem-i vülū‘ları ³⁰⁸⁰(وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ) naşş-ı celālet-rehīnince terk-i mendūbı imā-pīrā ve bu mertebe muḥill-i ‘işmet olmadığı hüveydādır. Pes kışsa-i merḳūmeden cilve-ger-i minaşsa-i zuḥūr olan ḥālet-i nefis-i nefāset-simātlarından berāy-ı def‘-i ezā nemle-i mezbūreyi i‘dām mütevaḳḳı‘ı'l-ezā olan beḳāyāyı daḥi i‘dāma mü‘eddī ve kār-ı merḳūmuñ nehy ile mevsūm olmadığından fi‘li ma‘şıyyete bādī olmadığı ol Nebiyy-i celīllü'ş-şāna şeref-baḥş-ı vürūd olan vaḥy-i celālet-būnyānda lüzūm-i istiğfār daḥi nā-bedīdār idiginden āşikārdır. Felihāzā taḥḳīḳ-ı nefāset-ḥaḳīḳ-ı merḳūmdan ma‘lūmdur ki ‘işmet-i enbiyā-yı ma‘ālī-hemdem bi-viḳāyeti'l-Meliki'l-Ekrem müselleme ve ba‘zı rivāyetde cilve-ger-i minaşsa-i vürūd olan (مَا مِنْ أَحَدٍ إِلَّا أَلَمَ بِذَنْبٍ أَوْ كَادَ

³⁰⁷⁸ “Allah, “Ey Nūḥ! O, asla senin āilenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. **Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim**” dedi.” Hūd 11/46.

³⁰⁷⁹ Buhārī, Cihād 153, nr. 3019, Bedü'l-halk 16, nr. 3319; Müslim, Selām 148-150, nr. 2241.

³⁰⁸⁰ “Eğer ceza verecekseniz, size yapılanın misliyle cezalandırın. **Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır.**” Nahl 16/126.

³⁰⁸¹ (إِلاَّ يَحْيَى ابْنُ زَكَرِيَّا) ḥadīs-i şerāfet-intimāsının mü'eddā-yı nefāset-müntedāsı naḳz-āver-i būnyān-ı müdde'ā olmadığı ğayr-ı mübhemdir. Farazā min ğayr-ı kaşdin ev 'an sehvin yek-bār kār-güzār ve der-ḥāl āgāhlıkları bedīdār olmağla mu'āhazeden mübā'adeleri qarār-dādedir. Vallāhu (L316a) a'lem bi's-şavāb

Faṣl-ı Rābi'u 'Aşer: Ḥazarāt-ı enbiyā-yı ma'ālī-perverden 'adem-i vuḳū'-i zūnūb muḳarrer iken ³⁰⁸² (وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى) naşş-ı celālet-iḥtivāsının mü'eddāsıyla āyāt-ı Qur'āniyye ve aḥādīs-i Nebeviyye'den niçe nazm-ı i'cāz-pīrā ve müte'addid āsār-ı şerāfet-ārāda zümre-i 'aliyye-i nübüvvet-pīrāyānı istigfārı vuḳū'-ı zūnūba i'tirāf ile şefkat-medārlığa ḥ'āst-kārlıkları bābında pīrāye-baḥş-ı şaḥāyif-i tibyān olan te'vīlāt-ı müfessirīn-i fezā'il-būnyānı beyāna mü'evveldir. Pes maḫzar-ı tevfiḳ-ı Ḥudāvend-i bī-çün olan zevāt-ı zekāvet-meşḥūna ma'lūmdur ki 'ulüvv-i derece-i enbiyā-yı kirām ve sümüvv-i rütbe-i rusūl-i fiḥām rātibe-tırāz-ı taşavvur olmağdan ber-ter olduğu gibi, ma'rifetu'llāh ile ārāyiş ve kuvvet-i batş-ı Şamedāniyye ve 'izam-ı sultāniyye-i Rabbāniyye'yi ittilā'da ḥürşid-i ṭab'-ı ma'ālī-pertevleri pūr-tābiş idiginden nāşī 'adem-i mu'āhazeleri cilve-ger-i mināşsa-i taḳarrür iken şüret-i mu'āhazeyi taşavvur ile izḫār-ı ḥaşyetleri sā'ir 'ibāddan menzil-res-i 'afv olan riḥāl-i a'māl-i zevāt-ı ma'ālī-simātlarına nisbet ile ma'siyyet 'add etdiklerinden nāşī mağfīret ḥ'āhişi olmağ şīme-i kerīmeleridir. Keyfe lā? Ol zümre-i 'aliyye-i ma'ālī-pīrā taşarruf-ı umūr-ı ğayr-ı menhiyye ve icād-ı mevādd-ı ğayr-ı me'mūrun-bihā ile maḫzar-ı lem ve lā olmağdan rātibe-tırāz-ı i'tilā idiklerinden mā-'adā berāy-ı ityān-ı mübāḥāt hirās-ı mu'āhaze cāy-gīr-i derūnları idigi şübūt-pīrādır. Zīrā vaz'-ı esās-ı ityānı cilve-ger-i zemīn-i ibāḥāt olan būnyān-ı ef'āl-i dünyeviyye şān-ı nübüvvetlerine nisbet ile menzile-i zenbde ve kemāl-i itā'atlerine nazar ile verā-yı cenblerindedir. İmdi aḫvāl-i 'işmet-iştimāl-i enbiyā-yı kirām (197b) ber minvāl-i muḥarrer bālā-yı nezāhete hemvāre zīver idigi cilve-ger olıcağ umūr-ı dīniyye ve teblīğ-i aḥkām-ı şer'iyyede iḥtiyātları muḳarrer olup ḥattā muḥtācun-ileyh olan emr-i zarūriyyü'l-ikā'dan mā-'adā ba'zı eşyā-yı ibāḥāt-iltimā'ı ityān şān-ı nübüvvetlerine göre nā-şāyān idiginden

³⁰⁸¹ “Zekeriyâ peygamberin oğlu Yahyâ peygamber dışında, hata etmeyen veya hata etmeyi düşünmeyen kimse yoktur.” Ahmed ibni Hanbel, Müsned, I, 254, 292, 301, 320 ve Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, **Müsned**, c. IV, s. 418-419, nr. 2544.

³⁰⁸² “Bunun üzerine onlar (Âdem ve eşi Havva) o ağacın meyvesinden yediler. Bu sebeple ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yaprağından üzerlerine örtmeye başladılar. **Âdem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı.**” Tâhâ 20/121.

hirāsānlıkları azherdir. Ma‘a-hāzā umūr-ı mezkûre yoḥsa zünüb-i ‘ibād-ı sâ’ireden daḥi ma‘dūd olmadığı şıḥḥat-ālūddur. ^(L316b) Zīrā lafz-ı zenbiñ me’ḥazı rezālet-intimā olan şey’-i denā’et-peymādır. Felihāzā düm-i ḥayvānāta zenb ıtlākı verāda vuḳū’undan nāṣī rezālet-perver idiginden cilve-ger belki ḥasāsetde zenb ile hemser olduğundan pes ityān-ı ef‘āl-i ruḥṣat-intimā bi’n-nisbeti ilā ‘ulüvv-i derecātihim pes-māndeleri olmaḡla menzile mübāderetlerinden rāndedir. Keyfe lā? Zāvāhir-i nübüvvet-pīrāyān ve bevāṭın-ı vaḥy-āmūzān ‘amel-i ṣalāḥ-pīrā ve kelīm-i ṭayyib-i semiyyetü'l-ma‘nā ile müzekkī ve maḥzen-i esrār-ı zikr-i ḥafī ve celī ve sırren ve ‘alāniyyeten ta‘zīm-i emr-i İlāhī’ye ikdām ile müteḥallī olup ḥaṣyetu’llāh ile ittiṣāf deyden-i şerāfet-efkenleri idigi bī-ḥilāfdır. Pes aḥvāl-i ‘ibād-ı sâ’ire ālūde-i ḡıll u ḡıṣ olmaḡla kabāyih ve kebā’ire menāt ve zümre-i nübüvvet-irtibāṭıñ ‘işmetleri müsḡbet olmaḡın ³⁰⁸³ (حَسَنَاتُ الْأَبْرَارِ سَيِّئَاتُ الْمُقْرِبِينَ) medlülünce zemīn-i mübāḥātde ḥaṣenāta vaz‘-ı esāsarı mānend-i seyyi’ātdır. Felihāzā lafz-ı ‘iṣyān ṣān-ı enbiyāda terk-i aḥvāt ma‘nāsına müstenbatdır. Bināberīn ³⁰⁸⁴ (وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ) naṣsında cilve-ger olan iṣyān ma‘nā-yı terkde müsta‘mel ve kelime-i غَوَى/ḡavā ma‘nā-yı ‘adem-i ‘ilmi ifāde ile müdelleldir. İmdi ṣecere-i menhiyyetü'l-ekli ḡars-ı zemīn-i tenāvüle mübāderet zuhūlden neṣ‘et etmekle maṣdar-ı zelle idikleri mü’eddā-yı kelime-i غَوَى/ḡavādır. Yāḥud ḥāḥiṣ-i ḥulūd ile tenāvüle şürū‘da ḥaṭā kelime-i غَوَى/ḡavādan rū-nümā ve taḥallūf-i emniyye hūbūtların iktizā etmişdir. Vekezālik Ḥazret-i Yūsuf-i Şiddīk’iñ aḥad-i şāḥibeyi’s-sicne cilve-ger olan maḳūl-i şeref-müsūllerin ḥikāyeten şāḥife-ṭırāz-ı tenzīl olan ³⁰⁸⁵ (أَذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنْسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ) naṣsı üzre Yūsuf-i maḥāsin-me’ābıñ dergāḥ-ı Vāhibü'l-āmāle ibtihāl muḳtezā-yı ḥālī iken ḳarīn-i şefḳat-rehīnden ^(L317a) istimdād ile zikr-i Rabbü'l-‘İbād’dan zuhūlī insā-yı şeyṭān yāḥud mültemis-i Yūsuf ‘inde’l-melik ḳarīn-i merḳūmuñ ‘adem-i zikrine insā-yı şeyṭān medār olmaḡla biḍ‘a sinīn sicnde ṣadr-niṣīn olmaları ṣān-ı nübüvvetlerine nisbet ile lāyıkı terk meṣābesinde olmaḡın kār-ı merḳūm Ḥazret-i Yūsuf’a mānend-i

³⁰⁸³ “Ebrārın ḥasenātı, mukarrebīnin seyyiātı gibidir.” Aliyyü’l-Kārī bu sözün tasavvuf büyüklerinden Ebū Saīd el-Harrāz’a ait olduğunu söylemiştir (**el-Esrāru’l-Merfū’a**, s. 186, nr. 172).

³⁰⁸⁴ “Bunun üzerine onlar (Âdem ve eşi Havva) o ağacın meyvesinden yediler. Bu sebeple ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yaprağından üzerlerine örtmeye başladılar. **Âdem, Rabbine isyan etti** ve yolunu şaşırdı.” Tâhâ 20/121.

³⁰⁸⁵ “Yūsuf, onlardan kurtulacağını düşündüğü kişiye, “Efendinin yanında beni an”, dedi. **Fakat şeytan onu efendisine hatırlatmayı unutturdu da bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı.**” Yūsuf 12/42.

seyyi'e mûcib-i mûcâzât olduğu ³⁰⁸⁶ (لَوْلَا كَلِمَةُ يُوسُفَ مَا لَبِثَ فِي السِّجْنِ) hadîs-i şerâfet-mevfûrundan me'hûzdur. Felihâzâ ma'kûl-i ma'kûl-i İbn-i Dînâr-ı ³⁰⁸⁷ fezâ'il-şi'ardır ki istimdâd-ı Cenâb-ı Yûsuf-ı zibende-nihâd gûyâ min dūni'llâh ittiḥâz-ı vekîli İhâm etmekle medd-i müddet-i mekṣi taqdîr-kerde-i Rabbânî idügi şûret-nümâ-yı âyîne-i İhâ olduğda keşret-i belvâ insâ-sâz-ı zıkr-ı Vâhibü'l-'Aṭâyâ idigiyle Cenâb-ı Yûsuf-ı sa'âdet-medâr i'tizâr ve ba'de'l-ma'zere râtime-tırâz-ı i'zâz olmaları bedîdâr olmuştur. ³⁰⁸⁸ Binâberîn ḥazarât-ı nezâhet-simât-ı enbiyâ-yı kirâm 'aleyhimü's-selâmîñ şü'ün-i 'işmet-meşḥûnları zîver-efzâ-yı a'le'l-e'âlî-i **(198a)** ma'âlî idiginden nâşî miqdâr-ı zerreden mes'ûliyyetleri ihtimâmen bi-şe'nihim muḥarrer olup kıllat-i mübâlât ile müttesim olan 'ibâddan şûret-nümâ-yı mir'ât-i zuhûr olan ef'âl-i muḥalletü'l-edeb ruḥsâr-nümâyî-i 'adem-i mu'âḥaze ile mühezzeb iken ref'an li-derecâtihimül-'aliyye ol gürûh-i ma'âlî-seciyyeniñ mu'âḥaze idikleri ma'kûl-i ba'zı fuḥûldür. Eger sâ'ir 'ibâddan ber-ter ḥazarât-ı enbiyâ-yı ma'âlî-perverîñ mu'âḥazeleri beşîrdir ammâ bu şûretde tenzîhleri ne vechile cilve-ger idigi ḥâtîr-güzâr-ı sâde-dilân saṭḥiyyun nâzar olursa zümre-i 'aliyye-i nübüvvet-pîrâyânîñ şü'ün-i 'işmet-meşḥûnlarında 'aks-endâz-ı âyîne-i taşavvur olan şuver-i mu'âḥaze, mu'âḥaze-i sâ'ir 'ibâd ile menzil-nişân-ı ittiḥâd degildir. Zîrâ sâḥa-i gâbrâ-yı 'âlem-i fânide rû-nümâyî-i şûret-i mu'âḥazelerinin şekl-i ibtilâda çehre-küşâlığı ber-muḥaddime-i rehînetü'l-ihtizâzdır ki 'âlî-serây-ı beḳâda tırâz-ı ser-menzil-i tena'um ve zîver-i şadru's-şudûr-ı ^(L317b) tekrîm olmaların netîce-pezîr olmağla medâr-ı i'tilâ-yı şân-ı rehînül-'i'zâzdır. Keyfe lâ? Şân-ı ma'âlî-nişân-ı Ḥazret-i Ebi'l-Beşer'de cilve-ger olan ³⁰⁸⁹ (ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى) naşş-ı celâlet-âveri ve şân-ı 'işmet-nişân-ı Ḥazret-i Dâvûd-ı mekârim-âlûdda ³⁰⁹⁰ (فَغَفَرْنَا لَهُ) fermûde-i i'tâf-güsteri ve tevbe-yi Ḥazret-i Mûsâ-yı sa'âdet-resâ cilve-ger-i meclâ-yı zuhûr olduğdan sonra (إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ)

³⁰⁸⁶ “Şâyet Yûsuf peygamber, ‘Efendinin yanında benden söz et!’ demeseydi, zindanda o kadar yıl kalmazdı.” Taberânî, **el-Mu‘cemü’l-Kebîr**, c. XI, s. 249-250, nr. 11640; Taberî, **Câmiu’l-Beyân**, c. XVI, s. 114-115, nr. 19322-19323.

³⁰⁸⁷ Enes ibni Mâlik gibi sahâbîlerden, Hasan-ı Basrî gibi tâbîlerden hadis rivâyet eden ve çok güzel hattı olup Kur’ân-ı Kerîm yazarak geçimini sağlayan tâbîin nesline mensup güvenilir bir muhaddis, zâhid ve Basra’nın tanınmış âlimlerinden olan Ebû Yahya Mâlik ibni Dînâr el-Basrî, 131/748’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 172.

³⁰⁸⁸ İbni Ebi’d-Dünyâ, **el-Ukûbât**, s. 109, nr. 158; Begavî, **Şerhü’s-Sünne**, c. XIV, s. 299, nr. 4106.

³⁰⁸⁹ “Sonra Rabbi onu seçti, tövbesini kabul etti ve ona doğru yolu gösterdi.” Tâhâ 20/122.

³⁰⁹⁰ “Biz de bunu ona bağışladık. Şüphesiz katımızda onun için bir yakınlık ve dönüp geleceği güzel bir yer vardır.” Sâd 38/25.

³⁰⁹¹﴿عَلَى النَّاسِ﴾ naşş-ı re'fet-istînâsı ve ba'de iftitānihî ve inābetihî Hâzret-i Süleymân-ı ma'ālî-bünyāna ³⁰⁹²﴿فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ﴾ kavlı-i rehîn'ut-tefrîhiyle ³⁰⁹³﴿مَائِ﴾ naşş-ı celâlet-nişâbı şevâhid-i delâlet-ma'âhid-i müdde'â-yı muharrereder. Binâberîn 'inde ba'zı'l-mütekellimîn zellât-ı hâzarât-ı enbiyâ-yı ma'ālî-simât bi-hasebi'z-zâhir rû-nümâ ve hâkîkat-i hâlde kerâmât ü sebebe-i tezâyüd-i kurbâtdır. Hattâ ahvâl-i hâzarât-ı enbiyâ sâmi'a-zîb-i ittîlâ'-ı 'uḫalâ-yı 'ibâd olduğda mahatt-ı riḫâl-i i'tibâr olup celâlet-i şân ile zübde-i benî nev'-i insân olan zümre-i 'aliyye-i 'işmet-intimânîni miḫdâr-ı zerre 'amelden mes'ûliyyeti muḫaḫḫak olıcaḫ sâ'ir 'aceze-i 'ibâdîni riḫâb-ı isti'bâdları ne gûne tavḫ-ı itâ'atile muṭavvâḫ olmak gerek idigi şûret-nümâ-yı âyîne-i zuhûrdur. Pes taḫḫuk-ı muḫâsebe-i a'mâl ve lüzûm-i şûkr-i ni'am-ı Hudâ-yı Lâ-Yezâl taḫḫîk-ı mezkûrdan 'arz-ı 'izâr eylediği bî-istitârdır. Felihâzâ kışsa-i 'ibret-minaşsa-i Hâzret-i Dâvûd-ı mekârim-âlûd inbisât-efzâ-yı kulûb-ı tevvâbîn ve neşât-endâz-ı derûn-ı müstaḡfirîn idigi naḫl-kerde-i ba'zı mütebahḫirîndir. Felihâzâ ḫar'-endâz-ı sâmi'a-i 'ibret-men'ût olan kışsa-i şâhibu'l-hût naḫş-âver-i şân-ı ma'ālî-nişân-ı Zû'n-nûn olmayup maẓmûn-ı 'ibret-meşḫûnundan lâzım-ı fâ'ide-i ḫaber tārîkıyla müstefâd olan ma'nâ istizâde-i şabr-ı Nebvî idigi maḫûl-i İbn-i 'Aṭâ-yı feẓâ'il-intimâdır. Felâ-cerem ma'lûm-i daḫâyîk-şinâsân-ı ^(L318a) 'ulûmdur ki şûret-nümâ-yı âyîne-i taḫḫîk olan mesâ'ilden 'aks-endâz-ı derûn-i sâ'il olan **(198b)** şûret ya'nî hâzarât-ı enbiyâ-yı ma'ālî-simâtdan tecvîz-sâzân-ı vukû'-ı şaḡâyir, zümre-i 'aliyye-i nübüvvet-pîrâyânîni kebâyirden menzil-resîde-i 'işmet idikleri 'inde cemî'-i Ehlû's-Sünne reybe maẓanne olmamaḡla müsbet iken ḡufrân-ı şaḡâyir 'inde 'ademi'l-kebâyir nezd-i ba'zı ekâbirde rûşen-ger idigine binâ'en sehven ba'zı 'amel ile tecvîz-i mu'âḫaze-i enbiyâ ne vechile rû-nümâ ve istiḡfâr ve istitâbelerinin mü'eddâ-yı dil-ârâsı ne yüzden şûret-nümâ idigi ḫâlet-i ³⁰⁹⁴﴿فَمَا هُوَ جَوَابُكُمْ فَهُوَ جَوَابُنَا﴾ maḫâliyle rû-ber-ḫafâ-yı müdâfa'adır. Ma'a-hâzâ zümre-i 'aliyye-i enbiyâ-yı kirâmdan siyyemâ Cenâb-ı Seyyidü'l-Enâm 'aleyhi ve 'aleyhimû's-selâmdan cîlve-ger-i minaşsa-i zuḫûr olan tevbe ve istiḡfâr, izḫâr-ı ḫuşû ve ibrâz-ı ḫuzû'a maḫmûl ve dergâh-ı vaḫdâniyyet-penâha 'arz-ı 'ubûdiyyet ve

³⁰⁹¹ “(Allah) “Ey Mûsâ! Vahiylirim ve konuşmamla **seni insanlar üzerine seçkin kıldım**. Öyleyse sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol” dedi.” A'râf 7/144.

³⁰⁹² “**Biz de rûzgârı onun buyruḡuna verdik**. Rûzgâr, onun emriyle dilediḡi yere hafif hafif eserdi.” Sâd 38/36.

³⁰⁹³ “Şüphesiz katımızda onun için bir yakınlık ve dönüp geleceḡi güzel bir yer vardır.” Sâd 38/40.

³⁰⁹⁴ “Sizin cevabınız ne ise bizim cevabımız da odur.”

beyân-ı şükr-i ni'met için ma'kûldür. Keyfe lâ? Mağfîret-i mâ-tekâddem ve mâ-te'ahhâr ile mübeşşer idikleri manşûşun 'aleyh iken Cenâb-ı Hâzret-i Erîke-tırâz-ı ıstîfâ sübha-kerdân-ı istiğfâr olduklarından istifsâr-kârâna ³⁰⁹⁵(أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا) ma'kâl-i dil-ârâsıyla icâbet ve ³⁰⁹⁶(إِنِّي أَخْشَاكُمْ لِلَّهِ وَأَعْلَمُكُمْ بِمَا أَتَّقِي) hadîs-i şerâfet-pîrâsıyla cevâba mübâderet buyurmuşlardır. Binâberîn hâzarât-ı nübüvvet-pîrâyân ve gürûh-i enbûh-i rûhâniyânîn ma'a-kevnihim âminîn haşyetu'llâh ile ittîşâf-ķarîn idikleri ta'abbüdden kinâye idigi naql-kerde-i Hâriş bin Esed'dir. ³⁰⁹⁷Hattâ 'inde ba'zî'l-'ulemâ' ³⁰⁹⁸(لو تعلمون ما أعلم لضحكتم قليلاً ولبكيتم كثيراً) hadîs-i dil-ârâsınca Cenâb-ı Hattm-ârâ-yı Defter-i Bi'set'in istiğfâra mübâderetleri ta'lîm-i ümmet ve izhâr-ı sünnetdir. Siyyemâ lafz-ı şerâfet-şî'âr-ı istiğfâr ifâde-i ma'nâ-yı letâfet-intimâ-yı istid'â-yı muhabbetu'llâha medâr idigi naql-kerde-i ba'zî kibâr ve me'hâz-ı menķûl-i şerâfet-dişâr ³⁰⁹⁹(إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ) naşş-ı celâlet-şî'ârı idigi tâb-dârdır. Pes lafz-ı hariyyü'l-hıfz-ı istiğfârdan ma'nâ-yı tevbe bedîdâr olmağla tekrâr-ı istiğfâr deyden-i şerâfet-(L318b) efken-i hâzarât-ı enbiyâ-yı ma'âlî-dişârdır. Felihâzâ mağfîret-i mâ-tekâddem ve mâ-te'ahhâr ile mükerrerem-ter olan Hâzret-i Hayru'l-Beşer'in şân-ı şerâfet-perverlerinde ³¹⁰⁰(لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ) naşş-ı celâlet-şî'ârı zîver-pîrâ-yı levha-i tenzîl idigi gibi ³¹⁰¹(فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا) fermûde-i mükerreremesi râtibe-tırâz-ı naşş-ı celîldir.

Faşl-ı Hâmis ü 'Aşer: Fevâ'id-i celîletü'l-'avâ'ide ma'karr-ı şerâfet-perverdir. Ezcümle nîgeh-sencân-ı mir'ât-i tahķîkât-ı sâbîkâtü'z-zikre şüret-nümâ-yı zuhûrdur

³⁰⁹⁵ “(Bu lütuflarından dolayı) Allah’a çok şükreden bir kul olmayayım mı?” Buhârî, Teheccüd 6, nr. 1130, Tefsîr 48/2, nr. 4836; Müslim, Münâfikîn 81, nr. 2819. Hadîsin tam metni için **bkz.** Kandemir, **age.**, c. I, s. 508.

³⁰⁹⁶ “Allah’tan en çok korkanınız benim; O ’na karşı nelerden sakınacağını en iyi bilen de benim.” Müslim, Sıyâm 79, nr. 1110; Mâlik, Muvatta’, Sıyâm 9.

³⁰⁹⁷ Nefis muhasebesine çok önem verdiği ve nefsin devamlı sûrette muhâsebe altında tutulması gerektiğini söylediği için “Muhâsibî» diye anılan Hâris ibni Esed, 243/857’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 176.

³⁰⁹⁸ “Eğer siz benim bildiğimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız!” Buhârî, Rikâk 27, nr. 6485.

³⁰⁹⁹ “Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: “O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah’ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.” Bakara 2/222.

³¹⁰⁰ “**Andolsun Allah; Peygamber ile içlerinden bir kısmının kalpleri eğrilmeğe yüz tuttuktan sonra, sıkıntılı bir zamanda ona uyan muhacirlerle ensarın tövbelerini kabul etmiştir.** Evet, onların tövbelerini kabul etmiştir. Şüphesiz O, onlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.” Tevbe 9/117.

³¹⁰¹ “(1-3) Allah’ın yardımı ve fetih (Mekke fethi) geldiğinde ve insanların bölük bölük Allah’ın dinine girdiğini gördüğünde, **Rabbine hamd ederek tespihte bulun ve O’ndan bağışlama dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir.**” Nasr 110/3.

ki cemāl-i cemīl-i Cenāb-ı Resūl-i Celīl ‘alā mā-hüve'l-ḥaḳ tırāz-ı ḥilye-i ‘işmet ve ‘irfān-ı zāt ü şifāt-ı Şamedāniyye'ye meclā-yı bāhirü'n-nūrāniyyet idigi muḥaḳḳaḳdır. Felihāzā ‘aḳlen ve naḳlen ba‘de'n-nübüvve tenāfi-pīrā-yı ‘ulūm-i evvelīn ve āḥirīn olan ḥāletden berā'atleri resīde-i nişāb-ı şübūt idigi mecma'un ‘aleyh olduğu gibi kezālik sem'an ve naḳlen ḳable kevnihī nebiyyen naḳāyışdan berā'atleri daḥi müşbetdir. İmdi teblīḡ-i aḥkām-ı risālet ve inbā-yı mā-ūhiye ileyhde kezālik ‘aḳlen (199a) ve şer'an müsāheleden müberrā idikleri maḳtū'un-bihdir. Felihāzā li-ḳaşdin ve bi-ḡayr-i ḳaşdin ḥulf-i ḳavlden ‘işmetleri müteḥaḳḳıḳ ve ba‘de'r-risāle şā'ibe-i dūrūḡa mazannelikleri beyyinü'l-istiḥāle olduğu gibi ḳable'n-nübüvve daḥi şadāḳatleri şer'an ve icmā'an ve nazaran ve burhānen ḳaṭ'ıyyü's-sübūt idigi muşaddaḳdır. Siyyemā sāḥa-i ‘işmet-mesāḥaları vuḳū'-ı gerd-i kebāyirden munazzaf olduğu icmā'-ı ümmet ile müşbet ve şaḡāyirden daḥi tenezzühleri ‘ale't-taḥḳīḳ cilve-ger-i mināşsa-i dirāyetdir. Pes aḥkām-ı şerī'ati inbā ve siyāset-i medeniyyeyi icrāda istidāme-i sehv ü ḡafletden müberrā ve istimrār-ı ḡalaṭ u nisyanādan mu'arrā olup cemī'-i ḥālāt-ı ‘işmet-simātlarında muḥiḳḳ idikleri ‘ulūm-i cemāhīr-i ‘ulemāya lāḥıḳdır. İmdi bu ‘aḳīde-i güzīde der-dest-i i'tikād-ı hūş-mendān ve zīb-i yemīn-i erbāb-ı itḳān olmak vācibdir ki eyādī-i buḥl-intimāyī-i keffe vesīle-i esīle ve menāt-ı fevā'id-i celīledir. Bināberīn ‘irfān-ı ḳadr-i mu'allā-rehīni elzem ve ‘ilm-i ‘ālem-ārāsı (L319a) ehemmi meḥāmm-ı ümemdir. Zīrā şān-ı Cenāb-ı Risālet-maşḥūbda rātibet-tırāz-ı vüḳūb olan umūr ile menzīl-resīde-i cevāz ve müstaḥlīl'l-ıtlāḳ ve mümteni'ü'l-isnād olan eşyāya cehl mehleke-i cān-güdāz ve ‘ale'l-'amyā taşavvur-i şuver-i aḥkāmında ‘ivec duḡūl-i derekāt-ı ‘azāba maḡrecdir. Felihāzā ba'zı umūrda ḥilāf-ı mā fī nefsi'l-emre i'tikād u şu'ūr ve vācibu't-tenzīh olan mevāddan ḡufūl ve zuḥūl zann-ı bāṭıl ve ḥayāl-i ‘aṭıl idüğünden mā-'adā ḳāh-ı ba'idü'l-ḡavv-ı dāru'l-bevāra sebebi duḡūldür. Keyfe lā? Cenāb-ı Rātibet-tırāz-ı nübüvvetiñ mescid-i şerāfet-maḡtid-i Ṭaybe-i ṭayyībede esnā-yı i'tikāflarında zevcāt-ı muṭaḥḥarātdan Şafiyye-i ḥamīdetü's-seciyye bir şeb ziyāret-i Nebeviyye talebiyle şeref-yāfte olduğdan sonra ol Ḥacle-nişīn-i ‘işmeti berāy-ı teşyī' ḥaṭve-peymā-yı refāḳat oldukları merdān-ı Ḥudā'dan iki kimesneniñ manzūrı olduğda ol Müşfik-i Ümmet āyīne-i derūn-i mülāḳiyān ḡubār-ı zann ile gerd-ālūd belki ḥīn-i inkisār olmaḡla ma'raḡ-ı helāk ü bevār olmak rü-nümün olmamaḡ-içün refāḳat-peymāları Şafiyye-i behiyye idigin inbā ve Zāt-ı ‘İşmet-simātları mazanne olmaḡdan berā'at-me'inne olmaḡla ihtimāl-i zann ḥaṭır-güzār-ı İslāmiyān olmak

‘aks-endāz-ı mir’āt-i hayāl degil iken ³¹⁰²(إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ) hadīs-i şerāfet-tev’emin irād ile müstaḥlül’l-isnād olan emri taraf-ı Nübüvvet-bünyādlarına nisbet bā’is-i ‘uḳūbet olmağın lüzüm-i kemāl-i ihtirāzı inhā buyurmuşlardır. Pes ma’lüm-i uli’l-elbāb ola ki fuşul-i şerāfet-vuşul-i sâbıkada zīver-pīrā-yı şahāyif-i tahrīr olan nuḳul-i nefāset-mevşul, fevā’id-şümül olup bu daḳıka-i enīka-i celīletül’l-‘avā’id ihde’l-fevā’iddir ki maẓmūn-ı şerāfet-nümūnı rātibe-tırāz-ı telaḳḳī bi’l-ḳabūl-i erbāb-ı ‘uḳūldür. Zīrā mesā’il-i mezkûre ḳar’-endāz-ı mesāmi’-i ba’zı cehl-intimā olduğda ḥuşuş-ı mezkûrda sebḳat-pīrā olan mebāḥiş-i celīleyi fuẓul-i kelāmdan ihşā ve sükūt ile men’ūt ^(L319b) olmağı evlā zannıyla mehleke-i resīde-i ‘azāb olacağı bī-irtiyābdır. Bināberīn fā’ide-i merḳūme-i şerāfet- **(199b)** mevsūmeniñ ḳurṭa-i bināgūş-i itḳān ve zīver-i sāmī’a-i iz’ān kılınması necāt-āver-i müstemi’in ve sedād-pīrā-yı müstaḥfazīn idiginden ba’de’l-ityān tahrīz-i iz’ānı yādigār-ı ḥāme-i i’cāz-nişāb-ı şāḥib-i kitābdır. Ḥattā levḥa-pīrā-yı iz’ān olmağla şāyān olan fā’ide-i sāniyesi mebnā-yı ma’ālī-intimā-yı uşul-i fıḳh olmağla erbāb-ı itḳān muhtāc-ı im’ānı idigi reybden dūrdur ki şevāhid-i fūrūğ-ı zībā-cemāl ol zemīn-i şerāfet-āğīnden ser-zede-i sāḥa-i zuḥūrdur. Keyfe lā? Merāsīm-i ihtilāfāt-i fuḳahādan pergār-ı şihḥat ile mersūm-i levḥa-i ta’vīl olan celā’il-i mesā’ile ittılā’ iz’ān-ı fā’ide-i merḳūme ile beyyinü’l-iltimā’dır. Fi’l-ḥaḳıka aḳvāl-i ḥaḳḳāniyyet-iştimāl-i Nebevī ve ef’āl-i şerāfet-istif’āl-i Muştafavī medār-ı aḥkām-ı şer’iyye idiginden bir fā’ide-i mer’iyyedir ki vaẓ’-ı esās-ı uşul ü fūrū’ zemīn-i sedād-āyīnine menūt ve bir aşl-ı aşıldır ki ‘ulūm-i dīniyye bi-cümletihā oña merbūtdur. Zīrā teblīğ-i aḥkām-ı şer’iyye ve aḥbār-ı levāzım-ı dīniyyede şadāḳatleri müselleme ve vuḳū’-ı sehv ü nisyāndan ‘işmetleri etemm olup sāḥa-i nezāhet-mesāḥaları ‘amden ḥaṭādan maşūn ve şā’ibe-i reybden me’mūndur. Bināberīn pīrāye-i dībāce-i şihḥat olan ḳavl-i ḥaḳḳāniyyet-evl üzere min külli’l-vücūh ‘işmet-i Nebiyy-i hidāyet-şükūh tırāz-ı rātibe-i taḳarrürdür. Felihāzā ef’āl ü aḳvāl-i ḥaḳḳāniyyet-iştimālleri celā’il-i delā’ilden ma’dūd idüğü ḳarār-dādedir. Ḥattā medār-ı ihtilāf-ı ekāvīl-i fuḳahā tecvīz-i vuḳū’-ı şağāyirden neş’et ve cevāb-ı mes’ele-i merḳūme ḳable hāzā mufaşşalen sebḳat etmişdir. Felā-cerem mes’ele-i merḳūme ‘ayn-ı a’yān olmağla şāyān olmağın hıfzı ḳurretül’l-‘ayn-ı

³¹⁰² “Şeytan insanın vücûdunda kan gibi dolaşır.” Buhârî, İ’tikâf 8, 11, 12, nr. 2035, 2037-2039, Farzu’l-humûs 4, nr. 3101, Bed’ü’l-halk 11, nr. 3281, Edeb 121, nr. 6219, Ahkâm 21, nr. 7171; Müslim, Selâm 23-25, nr. 2175.

iz‘ān idiginden nāşî tekrārının h‘āhişi bā‘is-i ıtnāb olduğundan sükūtün-‘anhdır. Ve fā‘ide-i sālîce-i şerāfet-ķarīni bu vechile tırāz-ı rātibe-i tebyındır ki şān-ı celālet-^(L320a) nişān-ı Mefhār-ı ‘Ālem i‘tinā-kerde-i cemī‘-i ümem idiginden ĥall-i mesā‘il dergāh-ı risālet-penāhlarına vābestedir. Felihāzā cā‘izü'l-izāfe olan umūra ‘ilm ve müstaĥlül-ı isnād olan eşyāya fehmi muĥtācun ileyhe fetvā-penāh ve lāzime-i zimmet-i ĥükümet-destgāhdır. Keyfe lā? Mecma‘un ‘aleyh-i ‘ulemā olan mesā‘ile ma‘a-‘ademi'l-‘ilm iftā ne vechile şüret-nümā ve menāţ-ı iĥtilāf olan ekāvīl-i fuķahāya ‘adem-i ittīlā‘la ĥükme ictirā ne yüzden rū-nümā olur ki sefk-i dimā‘-i Müslimīne taşaddī ĥarām ve tażyī‘-i iĥtirām-ı Cenāb-ı Seyyidü'l-Enām ‘aleyhi’s-selām daĥi ĥürmet-ittisām idigi mā-lā-kelemdır. Bināberīn taĥşīl-i ‘irfānı ehemmi-umūr ve lāzime-i zimmet-i erbāb-ı şu‘ūr idügi lüzüm-i beyān-ı ‘işmet-i nübüvvet-pīrāyān daĥi muķarrer ve vüceb-i beyān-ı ‘işmet-i melā‘ike-i kirām kezālik ehemmi-umūr-i diyānet-sencāndır. Ĥattā mes‘ele-i merķūme daĥi iĥtilāf-ı ekāvīl-i ‘ulemāya me‘vā ve ķavl-i ĥaķķāniyyet-evli aşgā evlā olmaĥın faşl-ı ātī-i şerāfet-mevsüm ol mes‘ele-i celīletü'l-mefhūmı beyān içün mersümdur.

Faşl-ı Sādisü ‘Aşer: ‘İşmet-i melā‘ike-i kirāmı tıbyāna maķardır. Vāķı‘ā gürüh-i şerāfet-şüküh-i Müslimīniñ icmā‘ı ve ittifāķlarıyla şübüt-mesāķdır ki melā‘ike-i kirām īmān-ı bi’llāh ve taşdıķ-ı rusül-i şerāfet- (200a) destgāh ile ittīşāf-ķarīn ve efđaliyyet-rehīndir. Ĥattā rusül-i melā‘ike-i kirām vaşf-ı ‘işmet ile ittisāmda hem-ĥükmi enbiyā-yı fiĥām idigi daĥi ittifāķ-kerde-i ‘ulemā-i ümmetdir. Felihāzā zümre-i ‘aliyye-i muķaddesiyāndan risālet ile semiyyüş-şān olanlar ĥazarāt-ı enbiyā-yı ma‘ālī-simāta ĥasebü'l-emri'l-İlāhī mübelliĥ-i evāmir ü nevāhī olmaķda zevāt-ı nübüvvet-pīrāyānıñ ķavmine teblīĥ-i aĥķām-ı me‘mūrın biĥā etdikleri gibidir. Lākin risālet ile rātibe-tırāz-ı celālet olmayan kerrūbiyān ‘işmet ü nezāhet ile şerāfet-resān idügi me‘vā-yı iĥtilāf-ı fużalādır. Felihāzā ‘inde t‘ā‘ifetin mine'l-‘ulemā; cemī‘-i melā‘ike-i şerāfet-intimā ‘işmet ü nezāhet ile ittīşāf-ķarīn ^(L320b) ve müdde‘aları ﴿لَا﴾³¹⁰³ naşş-ı celālet-meşĥūmiyla şübüt-rehīndir. Ĥattā ﴿وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ﴾ (165) وَإِنَّا لَنَحْنُ naşş-ı celālet-mersūmiyla

³¹⁰³ “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah’ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.” Tahrîm 66/6.

³¹⁰⁴ “(Melekler derler ki:) “Bizim her birimizin bilinen bir makamı vardır.” Sâffât 37/164.

³¹⁰⁵﴿المُسْبِحُونَ﴾ fermûde-i şerâfet-meşhûnı te'yîd-sâz-ı da'vâ-yı 'işmet idiginden mâ-'adâ ³¹⁰⁶﴿إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ﴾ naşş-ı mu'annâ-bihiyle kirâm-ı berere vaşf-ı şerâfet-mütekkarreresiyle ittişâfları ve ³¹⁰⁷﴿لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ﴾ fermûde-i şerâfet-meşhûnıyla te'kîd-i makrûn olduğu gibi bu bâbda cilve-ger-i minaşşa-i tenzîl olan nuşûş-ı celâlet-manşûsun vürûdî teşyîd-i mebânî-i müdde'ada kifâyet-intimâdır. Keyfe lâ? Zümre-i fezâ'il-pîrâyândan tâ'ife-i uhûrâ; rusûl-i melâ'ike-i kirâmla mukarrebîn-i fiḥâm 'işmet ve nezâhet ile râtibe-tırâz-ı ittisâm olup sâ'irleriñ 'işmeti resîde-i nişâb-ı tahakkuk degil idigine zehâb ve nakale-i aḥbâr ve ba'zı ehl-i tefsîr iḥbârınca mevâdd-ı maḥşûşa îrâdıyla istidlâlleriniñ şûret-yâblığı ba'de hâzâ mufaşşalen îrâd ve taşhîḥ-i eḳâvîl-i vâride ile ityân-ı kavî-i ḥaḳḳâniyyet-nejâd mev'ûd-ı şâḥib-i kitâb-ı fezâ'il-nişâbdır. Felâ-cerem ma'lûm-ı daḳâyık-sencân-ı 'ulûmdur ki mecmû'-ı melâ'ike-i kirâm menzîl-res-i 'işmet ve bâlâ-nişîn-i nezâhet olmağla tırâz-ı râtibe-i 'ulüvv ve derece-nişîn-i sümüvv idikleri kavî-i şavâb-ı qarâr-dâde-i gürûh-i fezâ'il-nişâbdır. Hattâ ba'zı şüyûḥ-ı şâḥib-i kitâb mes'ele-i merḳûmede şûret-nümâ-yı bürûz olan şuver-i ihtilâf-ı eḳâvile nazardan 'ayn-ı im'ânı iğmâz ve ḥuşûş-ı mezkûra müte'allık olan ebḥâşdan i'râz etmiş-iken tebyîn-i kavî-i şavâb ile izâle-i irtiyâba şâḥib-i kitâb-ı teberrük-nişâbıñ şürû'ı taḥrîr-i mebḥâş-ı 'işmet-i enbiyâ-yı kirâmda sebḳat-âver olan fevâ'id-i celîle gibi taḥḳîḳ-ı 'işmet-i melâ'ike-i kirâmda daḥi neşr-i le'âlî-i fevâ'ide izhâr-ı vülû'undandır. Felâ-cerem aḳvâl ve ef'âl-i rûḥâniyân verâ-yı perde-i ıttîlâ'da cilve-künân idiginden nâşî kemmiyyet-i ḥâme-i taḥḳîḳı ol vâdîden şarf ve 'inân-ı taḥrîri süy-i işbât-ı müdde'aya bu vechile 'atf etmişdir ki; imdi zümre-i rûḥâniyânıñ mecmû'ı 'işmet-lümû' olmadığına ba'zı nakale-i aḥbârın vukû'-ı kışşa-i 'ibret- ^(L321a) minaşşa-i Hârût ü Mârût ³¹⁰⁸ ile istidlâl **(200b)** ve rivâyet-kerde-i Ḥâzret-i 'Aliyy-i fezâ'il-istinâs ve inbâ-yı İbn-i 'Abbâs ile cilve-ger-i minaşşa-i vürûd olan ibtilâ-yı melekeyni iḥbâr ile ihticâcları fi'l-ḥaḳîḳa medâr-ı ibtihâcları degildir. Zîrâ ma'lûm-ı tetebbu'-sencân-ı kütüb-i aḥbâr ü siyerdir ki vukû'-ı kışşa-i Hârût u Mârût'dan mebânî-i 'işmet-i melâ'ike-i kirâmı tezelsül-âver olan haber lâ-şâḥiḥan ve lâ-saḳîmen taraf-ı Risâlet-

³¹⁰⁵ “Şüphesiz biz (orada) saf duranlarız. Şüphesiz biz (Allah'ı) tespih edip yüceltenleriz.” Sâffât 37/165-166.

³¹⁰⁶ “Şüphesiz Rabbin katındaki (melek)ler O'na ibadet etmekten büyüklenmezler. O'nu tespih ederler ve yalnız O'na secde ederler.” A'râf 7/206.

³¹⁰⁷ “Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir.” Vâkıa 56/79.

³¹⁰⁸ vukû'-ı kışşa-i 'ibret-minaşşa-i Hârût ü Mârût L: vukû'-ı kışşa-i Hârût ü Mârût A, N.

perverden cilve-ger olmadığından mā-‘adā şaded-i mezkūr maḥall-i i‘māl-i kıyās-ı ‘aqlī degil idigi daḥi sāmi‘a-zīb-i erbāb-ı şu‘ürdur. Ma‘a-zālik naşş-ı Qur‘ān-ı bāhirü'l-i‘cāzıñ dem-sāz olduğu ma‘nā daḥi me‘vā-yı iḥtilāf-ı müfessirīndir. Felihāzā ekşer-i eslāf-ı kirām naḥl-kerde-i ba‘zı enām olan ma‘nāyı inkār ile rātibe-tırāz-ı ittisāmdır ki ba‘de hāzā tafşiline ser-āğāz mev‘ūd-ı şāhib-i kitāb-ı fezā’il-dem-sāzdır. Keyfe lā? Bu maḥūle iḥbār-ı iftirā-nümūd elsine-i aḥbār-ı Yehūddan bedīdārdır. Ḥattā Yehūd-i ‘anūduñ Cenāb-ı Ḥazret-i Süleymān’a iftirā ve taraf-ı ‘işmet-rediflerine isnād-ı emr-i ‘azīme ictirālārı gibi şadr-ı āyetde zıkr-i kışşa-i melekeyn iḥtivā-sāz-ı şenā‘at ü şeyn idigi daḥi müftereyāt-ı Yehūddandır. Bināberīn rüy-i dil-cūy-i ‘arūs-i tahkīk-ı maḥāmdan ref‘-i burḡa-ı işkāl keşf-i vech-i şavāba şāhib-i kitāb bu vechile mübāderet-yābdır ki; evvelā Hārūt u Mārūt’uñ zümre-i melā’ike-i kirāmdan yāḥud benī nev‘-i insāndan idigi maḥall-i ḥilāf-ı eslāf olduğu gibi nazm-ı Qur‘ān’da cilve-ger-i mināşşa-i nüzül olan melekeynden murād rūḥāniyāndan idigi yāḥud ādemiyāndan olduğu daḥi me‘vā-yı iḥtilāfdır. Ḥattā ba‘zı kırā’atde feth-i lām ve ba‘zı āḥarda kesr-i lām i‘lām-sāz-ı iḥtilāf-ı a‘lāmdır. Ve kezālik ³¹⁰⁹﴿وَمَا أُنْزِلَ﴾ kavlı i‘cāz-evliyle ³¹¹⁰﴿وَمَا يُعْلَمَانِ﴾ naşşında mināşşa-zīb-i nüzül olan “mā/mā” lafz-ı şerīfi beyne'n-nefy-i ve'l-işbāt menzil-resīde-i iḥtimāldır. Bināberīn ‘inde ekşerī’l-müfessirīn min kıbeli’llāh melekeyn-i merḡūmeyniñ benī nev‘-i beşere ta‘līm-i fenn-i sihr ile tebyīn- keyfiyyet-i ^(L321b) mekri li-ecli’l-imtiḥān tābān ve ictirā-sāzān-ı ‘amel-i küfr ile ictināb-sencān-ı me‘vā-yı emān olacağın i‘lān vazīfe-i zimmet-i mu‘allimān idigi ³¹¹¹﴿إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ﴾ naşşından ‘ayāndır. Ḥattā ḥāst-kārān-ı ta‘allūme cilve-ger olan ta‘līmleri inzār ile mu‘lem ³¹¹² ve beyne'l-mer’i ve zevcihī bā’is-i firḡat idigin ibrāz ile ‘amelinden iḥtirāzıñ elzem idigin ba‘de’l-inbā ibtiḡā-i fesād fi’l-arzdan keff-i yed ile i‘māl-i a‘māl-i sihrden eb‘ad olmak çirk-i şirkden bā’is-i

³¹⁰⁹ “Süleyman’ın hükümranlığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedi. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve (özellikle de) Babil’deki Hārūt ve Mārūt adlı iki meleğe **ilham edilen** (sihr)i öğretmek suretiyle küfre girdiler. Hālbuki o iki melek, “Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın küfre girme” demedikçe, kimseye (sihir) öğretmiyorlardı. Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı. Hālbuki onlar, Allah’ın izni olmadıkça o sihirle hiç kimseye zarar veremezlerdi. (Onlar böyle yaparak) kendilerine zarar veren, fayda getirmeyen şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi!” Bakara 2/102.

³¹¹⁰ “...kimseye (sihir) öğretmiyorlardı...” Bakara 2/102.

³¹¹¹ “Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın küfre girme...” Bakara 2/102.

³¹¹² inzār ile mu‘lem L: endāz mu‘lem A, N.

tatahhür idigin inhā de'b-i müstedīm-i melekeyn-i merķūmeyn idigi bī-reyb ü meyndir. Bu şüretde mezbûrların ‘amelleri maķûle-i tã’atden ma’dûd ve şanî’leri ‘idād-ı ma’şiyetden hāric bir emr-i bihbûddur. Ğāyetü mā fi'l-bāb ta'allüm-sencān-ı mā-şadaķ mefhûm-ı iftināndır. Felihāzā Hālid bin Ebī 'İmrān'dan³¹¹³ inbā-kerde-i İbn-i Vehb-i fezā'il-bünyāndır ki 'inde'l-üstād kışsa-i Hārūt u Mārūt yād ve kendülere ta'līm-i sihr isnād olunduķda Cenāb-ı Üstād-ı fezā'il-ittihād tenzihlerin der-meyān ve 'işmetlerin i'lān etmişdir. Hattā ba'zı (201a) hużzār-ı meclis ﴿وَمَا أُنْزِلَ﴾³¹¹⁴ عَلَى الْمَلَكَيْنِ) naşş-ı celālet-müvānis te'vīlāt-ı i'tirāza mübāderet ve Hālid-i fezā'il- 'ā'id mā-yı nāfiyeden 'işmetlerine delālet-i vāfiye rū-nümālīgiyla icābet etmişdir. İmdi celālet-i şān-ı Hālid-i fezā'il-bünyān ma'lûm-ı meķādīr-şināsān olmağın müşārun ileyhiñ tenzih-i melā'ike-i kirāma mübādereti ve lafz-ı hāriyyu'l-hıfz-ı mā nefye delālet-intihā idigine işāret ü İmāsı maħzûr-ı i'mālî inbā ve mûcib-i küfr idigin i'lān ederek ta'limleri berāy-ı imtiḥān tābān idigin redd ü tārđ için serd olunmağa şāyāndır ki kavlı-i mezkûr rivāyet-kerde-i İbn-i 'Abbās-ı meķārim-istīnāsa rātibe-tirāz-ı muvāfaķat olmağla reybden dūrdur. Hattā³¹¹⁵ ﴿وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ﴾ naşş-ı celālet-bünyānı ifti'āl-kerde-i şeyṭān ve ittibā'-āver-i Yehūd-ı mu'ānedet-'unvān olan sihri i'mālî küfrden berā't-i zimmet-i vālā-nehmet-i Cenāb-ı Süleymān'ı i'lān murād idigiyle (L322a) Mekki-i fezā'il-ārā tefsīr-pīrā,³¹¹⁶ ﴿وَمَا أُنْزِلَ﴾ عَلَى الْمَلَكَيْنِ) naşş-ı celālet-efkenden murād Ḥāzret-i Cebrā'il-i emānet-destgāh ve Cenāb-ı Mikā'il-i şerāfet-penāhiñ Ḥāzret-i Süleymān-ı nübüvvet-bünyāna sihri ityānla nāzil olduğı iddi'ā-kerde-i Yehūd-i 'anūduñ tekzībīn müfiddir. Hattā ﴿وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ﴾³¹¹⁷ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ) fermûde-i celālet-men'ūtunda şüret-nümā-yı şaḥīfe-i tenzīl olan isminiñ müsemması 'inde ba'zı'l-efāzıl ta'līm-sāz-ı fenn-i sihr olan recüleyndir. Ve 'inde'l-Ḥasani'l-Başrī Hārūt ve Mārūt küffār-ı 'Acem'den iki zāt-ı ğılzet-intimā ve kesr-i lāmla kırā't-i “melikeyn” rüchān-pīrā ve lafz-ı mā, icābet-intimādır. Hattā kırā't-i mezkûrede Başrī-i fezā'il-āra hem-zebān-ı

³¹¹³ Rivayetleri **Sahih-i Buhārî** ile **Sünen-i İbni Mâce** hariç, **Kütüb-i Sitte**'de yer alan güvenilir bir muhaddis ve fākih olan ve aynı zamanda duası makbûl, âbid ve zāhid bir âlim olan Tunus kadısı diye bilinen Ebû Ömer Hālid ibni Ebī İmrān et-Tücebî, 125/743'de vefāt etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 188.

³¹¹⁴ “...iki meleģe ilham edilen (sihr)i...” Bakara 2/102.

³¹¹⁵ “...Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedir...” Bakara 2/102.

³¹¹⁶ “...iki meleģe ilham edilen (sihr)i...” Bakara 2/102.

³¹¹⁷ “...Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve (özellikle de) Babil'deki Hārūt ve Mārūt adlı iki meleģe ilham edilen (sihr)i öğretmek suretiyle küfre girdiler...” Bakara 2/102.

‘Abdurrahmân bin Ebzâ’dır.³¹¹⁸ Ammâ melikeynden murâdda ihtilâfları rüşenâ ve Hâzret-i Dâvûd-ı mekârim-âlûd ile Cenâb-ı Süleymân-ı merâhim-bünyân irâdesi ‘Abdurrahmân ibn-i Ebzâ’nın karar-dâdesidir. Bu şüretde lafz-ı mâ kemâ-tekaddem nâfiyelikde müsellemdir. Ve ‘inde ba‘zı’l-‘ulemâ Benû İsrâ’îl’den dü-merd-i milket-peymâ şanî-i şenî’leri sebebiyle meshâ me’vâ idigi maḥkî-i Semerkandî-i fezâ’il-intimâdır. Lâkin kesr-i lām kırâ’at-i şâzzeden ma’dûd ve maḥmil-i âyet-i i‘câz-nümûd, tefsîr-i Mekkî-i fezâ’il-âlûd üzre behcet-rehîn ve irtizâ-kerde-i şâhib-i kitâb-ı fezâ’il-âyîndir. Zîrâ nehc-i merḥûm üzre ‘işmet, zümre-i rûḥāniyândan muḥarrer ve ma’nâ-yı merḥûma nazar ile rics-i ma’âşiden gürûh-i nezâhet-şükûh-i muḥaddesiyânın tahâretleri rüşen-gerdir. Keyfe lâ? Tefsîr-i şihḥat-maṣîr-i mezkûr ﴿لَا﴾³¹¹⁹ نَاصِصٌ يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ naṣṣ-ı celâlet-mevfûruna muvâfık ve kirâm-ı berere vaṣf-ı şerâfet-şî‘ârıyla tavşîfe muṭâbıktır. Pes taḥkîk-ı mezkûrdan ‘işmet-i mecmû’-ı melâ’ike-i ma’âlî-mevfûr cilve-ger-i meclâ-yı zuhûr olup kıṣṣa-i Hârût u Mârût ile mir’ât-i ‘işmetleri ğubâr-âlûd degildir. Ve kezâlik ihticâc-kerde-i muḥâlifîn olan kıṣṣa-i İblîs-i (L.322b) pür-telbîs daḥi müṣbit-i müdde‘â-yı ḥilâf-intimâ degildir. Zîrâ istidlâl-pîrâyân-ı mel‘anet-enîsi zümre-i melâ’ikenin re’îsi idigin iddî‘â ve ḥazene-i (201b) cennetden ‘ad ile rif‘at-intimâlığın da‘vâdan soñra³¹²⁰ ﴿فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ﴾ naṣṣ-ı belâgat-enîsle vuḳû’-ı istiṣnâ’ ma’şiyet-i İblîs’i inbâ ve ‘adem-i ‘işmet ile ittişâfî ref‘-i ‘işmet-i muḥaddesiyâna delâlet-ârâ olmak zannıyla ihticâc-künân olmuşlardır. Ma’a-hâzâ şeyṭân-ı mel‘anet-bünyânın zümre-i muḥaddesiyândan idigi me’vâ-yı ḥilâf-ı ecille-i eslâf olup ekşer-i ‘ulemâ; ḳavl-i mezbûr ma’raz-ı ḳabûlden dūr ve Hâzret-i Âdem Ebu’l-Beşer idigi gibi İblîs-i beyyinü’t-telbîs daḥi Ebu’l-Cin idigi irtizâ-kerde-i fuḥûldür. Ḥattâ ḳavl-i merḥûm Ḥasan-ı Baṣrî-i fezâ’il-âmâde ve Ḳatâde

³¹¹⁸ Kur’ân-ı Kerîm üzerindeki derin bilgisiyle tanınan, fıkıh ve ferâiz konularını da çok iyi bilen, Hz. Ömer’in onun hakkında: “Abdurrahmân ibni Ebzâ, Cenâb-ı Hakk’ın Kur’ân-ı Kerîm ile şereflendirdiği kimselerdendir” dediği, Hz. Ali’nin kendisini ,Horasan vâililiğine tâyin ettiği Abdurrahman ibni Ebzâ el-Huzâî, 70/689’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 190.

³¹¹⁹ “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, **Allah’ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen** ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.” Tahrîm 66/6.

³¹²⁰ “Hani meleklere, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de **İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler**, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.” Bakara 2/34.

bin [Di‘āme ve] Zeyd-i şāhibü'l-icādeniñ karar-dādeleridir. Şehr bin Havşeb³¹²¹ kavlı i mühezzebince İblis-i mel‘anet-enīs cinne re’is ve sāha-i ğabrāda fesādları rū-nümā olmağla matrūd-ı melā’ike-i ‘işmet-intimā olan gürūh-i ḥabāset-şükūhdandır. Bu takdırce nazm-ı kerimde cilve-ger-i mināşsa-i vürūd olan ³¹²²(إِلَّا إِبْلِيسَ) istiṣnāsınıñ inkıta‘-ı beyyinü'l-iltimā ve kelām-ı ‘Arab-ı ‘urebāda min ğayri'l-cins istiṣnā şüyü‘-intimā idigi ³¹²³(مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ) nazm-ı i‘cāz-efkeniyle rātibe-tırāz-ı şihhatdır. Pes ba‘z-ı nakale-i aḥbār iḥbārıyla pedīdār olan rivāyet ya’nī zümre-i melā’ikeden bir gürūh Cenāb-ı Ebi'l-Beşer’e secde-i ta‘zīme me’mūr ve şüret-i ibālari rū-nümā olmağla maḥhūr ve āteş-i ‘işmet-i Melik-i Cebbār-ile ḥarīk-ı ‘azāba giriftār olarak itā‘at-pīrāyān mümtāz ü ser-efrāz ve ma‘şīyyet-perdāzān esīr-i zencīr-i ḥizlān idigi ³¹²⁴(فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ) fermūde-i celālet-enīsiniñ mā-şadaķı idigini ḥikāyet dūrūğ-ı bī-fūrūğ-ı muḥbirinden olmağla ‘adem-i iştigālī şavāb idigi tanşış-kerde-i şāhib-i kitābdır.

Bāb-ı Şānī: Umūr-ı dünyeviyye ve ‘avārız-ı beşeriyyeden zevāt-ı ‘işmet-simāt-ı nübüvvet-pīrāyāna ḥā’izü’t-tareyān olan eşyāyı beyān içün mersūmdur. Sābıķan zīver-pīrā-yı şāhīfe-i taḥkīk olan delā’il-i ^(L323a) şerāfet-ārā nehcince gerek Cenāb-ı Erīke-nişin-i iştifā ve gerek sā’ir ḥazarāt-ı enbiyā-yı ma‘ālī-pīrānıñ benī nev’-i beşerden idigi cilve-ger ve zavāhir-i aḥvāl-i ‘işmet-iştimālleri sā’ir hem-cinsleriyle ittiḥād-āver olmağın ‘avārız-ı āfāt ü tağayyūrāta ma‘raż ve ālām ü eskām mu‘terizleri idigi gibi teccerru‘-ı ke’sü'l-ḥimām ile zā’ika-i teşahḥuşları çāšnī-yāb-ı intikāl ve ‘urūz-ı ḥālāt-ı mezķüre nakş-āver-i şü’ün-i ma‘ālī-meşḥūnları degil idigi bī-kīl ü kāldır. Zīrā nakz ile ittişāfıñ eşeri bi’l-izāfeti ile’l-etemm ma’lūm idigi müselleme ve beyne mecmū‘-ı ebnā-yı³¹²⁵ ādem zümre-i ‘aliyye-i mekārīm-hem-demiñ ekmeliyyet

³¹²¹ Büyük sahābilerden hadis rivāyet etmiş, rivāyetleri dört büyük Sünen’de yer almış güvenilir bir hadis râvisi olan ashāb-ı kirāmdan Esma binti Yezīd’in azatlı kölesi Ebū Saīd Şehr ibni Havşeb eş-Şāmī, 100/718’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 193.

³¹²² “...İblis hariç...” Bakara 2/34.

³¹²³ “(156-157) Bir de inkārlarından ve Meryem’e büyük bir iftira atmalarından ve “Biz Allah’ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih’i öldürdük” demelerinden dolayı kalplerini mühürledik. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. **O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar.** Onu kesin olarak öldürmediler.” Nisā 4/157.

³¹²⁴ “Hani meleklerle, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de **İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler**, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.” Bakara 2/34.

³¹²⁵ ebnā-yı: enbiyā-yı A, N.

ile mevşûfiyyetleri müsellemdir. Keyfe lâ? Mecnû'-ı sükkân-ı sâha-i ğabrâya bu dâr-ı fenâ mehd-i vücûd idigi gibi maķâm-ı memâtdır. Binâberîn dünyâ medħal büved ve maħrec ne-büved ve aśl-ı hilkat-i âlem tağayyür ile mu'lem idigi emr-i meşhûrdur. Felihâzâ zât-ı risâlet-simât-ı Seyyidü'l-Beşer ma'raź-ı 'arź-ı maraź olmağla iştikâya mu'teriz olup maşabb-ı berd ü ħarr ve idrâk-ı cû' u 'aťaşa maķarrdır. Ĥattâ luħûķ-ı ğaźab u źucrete me'vâ ve mehbiť-ı te'ab u i'yâ olmaları cevâz-intimâ idigi gibi, mübârek beden-i şerâfet-efkenleri luħûķ-âver (202a) ve rāħile-i bereket-külâlerinden sukûť ile taħdîş-i ĥâtır-ı sa'âdet-me'âsirleri niçe ĥikem-i İlāhiyye'ye menûť ve vukû'-ı inkisâr-ı rubā'iyye-i behiyye ve işrâb-ı semm ü meshûriyyet ile muħtâc-ı edviye-i seniyye ve ĥasebü'l-iktizâ ihticâm ve ta'avvez ve rukye ile ittisâmları muķarrer ve bi-ķaźā'ı'llāh ve ķaderihî ķaźā-i naħb ile menzil-res-i likā-i Rabb olmaları muķadder olup sa'âdet-i kāmile ve 'izzet-i şāmile ile vefâtları müteħaķķık ve refîķ-ı a'lāya mülteħiķ olmağın dâr-ı belvâ ve imtiħândan taħalluş ile na'im-i dâ'ime taħşîşleri rûşen-gerdir. Ĥâlât-ı mezkûre muķteziyyât-ı simât-ı beşeriyyeden olmağın vukû'undan teberri ve ta'arrî muħâl idigi bî-ķîl ü ķâldır. Keyfe lâ? Ĥazarât-ı enbiyâ-yı ma'ālî-simâtdan ba'zı zevât-ı nübüvvet-simât bundan a'zam beliyyâta mazħardır. Ĥattâ kimi mülķâ fi'n-nâr ve kiminiñ 'unķ-ı şerâfet-medârına vaź'-ı minşâr olunup ba'zıları âb-ı ĥayât-ı şehâdeti nûş ve ba'zı (L323b) âħarı viķāye-i İlāhiyye'ye mazħariyyet ile te'ab-ı meşâķķati ferāmûş etmişdir. Felihâzâ ba'zı nübüvvet-pîrāyân meķāyid-i a'dâdan fi ba'zı'l-aħyân maşûndur. Ĥattâ Ġazve-i Uħud'da viķāye-i Şamedāniyye, ĥimāyet-âver-i vücûd-i mes'ûd-i Nebeviyye olup ehl-i Tā'ifi dāħil-i ĥavza-i İslām olmağla ĥîn-i da'vetlerinde 'uyûn-i e'ādî, vücûd-i Nebevî'yi ru'yetden³¹²⁶ maħcûbe olmağla maťlûba 'adem-i vuşûllerine bādî olmuşdur.³¹²⁷ Keyfe lâ? Cebel-i Şevr'e ĥurûc-ı 'işmet-vülûclarında 'uyûn-i cehele-i Ķureyş'den verâ-yı perde-i şavn-ı Şamedānî'de ve seyf-i Ġavres'den viķāye-i Rabbāniyye'de ve feres-i Sürāķa'dan maşûn ve ĥacer-i Ebû Cehl'den me'mûn ve siħr-

³¹²⁶ ru'yetden: rivāyetden A, N.

³¹²⁷ Burası mütercim tarafından yanlış tercüme edilmiştir. Bu ibare *Şifâ* ve şerħlerinde فَلَيْنَ لَمْ يَكْفِ نَبِيَّنَا رَبُّهُ يَدِ ابْنِ قَمِيْنَةِ يَوْمَ اُخْدٍ، وَلَا حَجَبَهُ عَنْ غَيُّونِ عِدَاةٍ عِنْدَ دَعْوَتِهِ اَهْلَ الطَّائِفِ فَلَقَدْ اَخَذَ عَلَى عَيُونِ قَرِيْشٍ عِنْدَ خُرُوْجِهِ اِلَى ثَوْرٍ /Her ne kadar Yüce Rabbi onu Uħud Savaşı'nda Mekke'li müşriklerden biri olan Abdullah ibni Kamie'nin elinden korumadığı için mübarek yüzü yaralanmış ise, Tâiflileri dine davet ettiği ve kâfirler onu taşa tuttuğu sırada Cenâb-ı Hak Habîbini düşmanlarının gözünden muħâfaza buyurmamış ise de hicret sırasında Sevr Mağarası'na giderken Yüce Rabbi kâfirlerin onu görmesini engellemiştir" şeklinde geçmektedir. Bkz. Kandemir, age., c. III, s. 198; Kādî İyâz, eş-Şifâ bi-Ta'rifi Hukûki'l-Mustafâ, c. II, s. 408.

i İbnü'l-A'sam'dan emîn ve semm-i Yehüdiyyeden şıyânet-rehîndir. Ma'lûm-ı ulî'l-elbâbdır ki Cenâb-ı Risâlet-me'âb ve sâ'ir enbiyâ-yı ma'âlî-nişâb gâh menzil-resîde-i ibtilâ ve ba'dehû tırâz-ı râtibe-i [âfiyet] ve bu vesîle-i esîle ile şeref-i nübüvvet ve rif'at-i menziletleri cilve-yâb olmak mukteziyyât-ı hikmet-i ezeliyye-i İlâhiyye'dendir. Tâ ki izhâr-ı âşâr-ı hikmet-dişâr ile itmâm-ı ahkâm-ı teblîğ u risâlet bedîdâr ve zuhûr-ı tavr-ı beşeriyyetleri ile der-dest-i iktidârları olan havârîk-ı 'âdât ü mu'cizât ikdâr-ı Cenâb-ı Kâdir-i Müte'âl ile şüret-nümâ idigine iz'ân-ı kavm-i mürselün ileyhimi irşâd ve râfî'-i zâlâm-ı 'ibâd olup aşhâb-ı tıbbâ'-ı za'îfeden şübhe ve iltibâs zâ'il ve eyâdî-i i'câz-mebâdîlerinden cilve-ger-i minâşsa-i zuhûr olan 'acâyib-i umûr manzûr-ı kavm-i gâflet-mevfûr olduğda Cenâb-ı 'İsâ'dan kavm-i Naşârâ-i dâlâlet-resâ oldukları gibi dâlâle mâ'il olmayalar. Ba'de hâzâ ibtilâ-yı hâzarât-ı ma'âlî-simât-ı enbiyâ-yı kirâm 'ibret-âver-i kavm idigi gibi nüfûs-i kudsiyyet-me'nûslarına terettüb ücûr-i mevfûreye dahî bādîdir. Pes ma'kûl-i ma'kbûl-i ba'zı fuḥûldür ki tavârî-i mezkûre ve 'avârîz-ı muḥarrereniñ bi-ḥaseb-i beşeriyyetihim ecsâm-ı hâzarât-ı enbiyâ-yı kirâma 'urûzı resîde-i nişâb-ı cevâzdır. Ammâ bevâtın-ı hidâyet-mevâtınları fî gâlibi'l-aḥvâl gencîne-i cevâhir-i 'işmet ü nezâhet ve ta'alluk- (202b) pîrâ-yı ^(L324a) mele-i a'lâ ve üns-kerde-i rûḥâniyân-ı nezâfet-pîrâdır. Felihâzâ telakkî-i vahy-i mübîne kudretleri kâmile ve mekâneleri mükemmiledir. Binâberîn Cenâb-ı Risâlet-âyînden cilve-ger-i minâşsa-i şudûr olan ³¹²⁸(إِنِّي لَسْتُ كَهَيْتِكُمْ إِنِّي أَبِيتُ يَطْعَمُنِي رَبِّي) ḥadîs-i şerâfet-perveriyle ³¹²⁹(لَسْتُ أَنْسَى وَلَكِنْ أَنْسَى لِنِسْتَنِّي بِئِي) ḥadîs-i şerâfet-enîsi bādîr olmağla sırr-ı menî'u'l-berri ve bâtın-ı hüda-mevâtını ve rûḥ-ı pür-fütûḥı zâhir-i şerâfet-mezâhirleriniñ ḥilâfı ya'nî zâhiren beşeriyyet ve bâtinen melekîyyet ile ittîşâfî cāmî'iyetlerin inbâ buyurmuşlardır. Pes ma'rûz-ı 'avârîz-ı beşeriyye olan zâhir-i şerâfet-mezâhirlerinden olan za'f u cû' u seher ü nevm ile cilve-ger-i minâşsa-i ḥuşûl olan taḡayyürât, taḡyîr-sâz-ı bâtın-ı hidâyet-mevâtınları degil idigi muḥarrer ve ḥilâf-ı benî nev'-i beşer istiḡrâk-ı nevm ile ḳalb-i hidâyet-evbleri kemâ fi'l-yaḳaḳa müteyakkız idigi rûşen-gerdir. Ḥattâ eşnâ-yı nevm ü sinede

³¹²⁸ “Benim gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz.” Buhârî, Menâkıb 24, nr. 3569; Teḥeccüd 16, nr. 1147; Müslim, Müsâfırın 125, nr. 738.

³¹²⁹ “Ben sizin gibi değilim. Ben yatar uyurum da Rabbim beni yedirir içirir.” Buhârî, Savm 48, nr. 1961-1964; Müslim, Sıyâm 56-58, nr. 1102-1103.

³¹³⁰ “Ben unutmam, fakat dinî bir hüküm koymak için Allah bana bazı şeyleri unutturur.” Benzer bir rivâyet için **bkz.** Mâlik, Muvatta', Sehv 2.

vuķū‘-ı hādeşden şıyānet-me’inne idigi ba‘zı āşār ile bedīdārdır. Ve kezālik cū‘-i riyāzet-vülū‘ları āver-i kuvā-yı ‘işmet-ihtivāları degil idigi kemā-teķaddem (يطعمني)³¹³¹ hādīs-i şerāfet-āgīninden şūret-nümādır. Felihāzā vaşab u ğāżab u maraž u ‘araž-ı sihr ile bāṭın-ı hidāyet-mevāṭın-ı Nebevī maķarr-ı te’eşşūr degil idigi rāṭibe-tırāz-ı taķarrūrdür. Bināberīn ḫilāf-ı ebnā-yı cins cevāriḥ-i ḫaķķāniyyet-fevāyiḥleri ve lisān-ı mu‘cizū‘l-beyānları maşdar-ı mā-lā-yelīķ olmadığı taşdıķa ḫaķīķ ve ba‘de hāzā taḫķīķı mev‘ūd-ı şāḫib-i kitāb-ı fezā’il-refīķdir. Şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem.

Faşl-ı Evvel: Cenāb-ı Erīke-nişīn-i bi’şet zīver-dīhīm-i ‘işmet iken ba‘zı aḫbār-ı şihḫat-dişārdan bedīdār olduğu üzre mehebb-i debūr-i sihr olmaları taḫdīş-ķarīn-i ḫāṭır olan mesā’ile cevāb-ı bā-şavābı beyān içün mersūmdur. Esānīd-i mezkūr fī aşli‘l-kitāb ile Cenāb-ı Şıddīķa-i Kübrā rađıya’llāhu ‘anhādan mervīdir. Cenāb-ı Risālet-penāḥ (L324b) ‘aleyhi şalavātü‘l-İlāh’a mūrūr-i debūr-i sihr memerr ve umūr-i dūnyeviyyeden kār-güzār oldukları fī’liñ ityānını taḫayyüle maşdar olmuşlardır.³¹³² Ḥattā rivāyet-i uḫrā üzre ityān-ı ba‘zı nisvān ma‘a-‘ademi‘l-ityān cılve-ger-i mir’āt-i ḫayālleri idigi muķarrerdir.³¹³³ İmdi hādīs-i şerāfet-enīs-i merķūmdan mefhūm olduğu üzre iltibās ‘ale‘l-meshūr cılve-ger-i mināşsa-i şudūr olıcaķ ḫālet-i mezbūre ‘işmet-kerde-i Ḥallāķ-ı Lem-Yezel’e nice cā’izū‘l-vuķū‘ idigi su’ālī bu vech-i vecīḥ-i şihḫat-me’āb üzre mūcābdır ki; şihḫat-i hādīs-i mezkūr ittifāķ-kerde-i ehl-i īķān ve bu ‘araž mişāl-i maraž, cā’izū‘t-ṭareyān olup muķteziyyāt-ı beşeriyyeden olan aḫvāl-i mūmkinetū‘l-izāle ķadḫ-endāz-ı nübüvvet-i Nebiyy-i beyyinū‘l-celāle degildir. Ḥattā kār-güzār olmadıkları eşyānıñ taḫayyül-i ityānı umūr-ı dūnyeviyyeden olmağla muķayyed ve teblīğ-i aḫķām-ı şer‘iyyede taḫayyül ve tereddüdden şübūt-ı ‘işmetleri celā’il-i delā’il (203a) ile mū’ekkedir. Felihāzā mūte‘allıķāt-ı umūr-ı dīniyyede ‘urūż-ı ‘avārızdan selāmet ve ‘işmetleri mecma‘-ı ‘ulemā-i ümmet ve emr-i dūnyāda benī nev‘-i beşere ma‘rūza olan ḫālet, Zāt-ı sūtūde-simātlarına cā’izū‘t-ṭareyān olması ḫalel-pezīr-i şübūt-i ‘işmet ve ķadḫ-endāz-ı nübüvvet degildir. Zīrā umūr-ı dūnyeviyye mevrīd-i bi’şet-i Nebeviyye olmadığı gibi efdāliyyet-i zāt-ı Risālet-

³¹³¹ “Rabbim beni yedirir içirir.” Buhârî, Savm 48, nr. 1961-1964; Müslim, Sıyām 56-58, nr. 1102-1103.

³¹³² Buhârî, Bed’ü‘l-halk 11, nr. 3268, Tıb 47, 50, nr. 5763, 5766, Daavāt 57, nr. 6391; Müslim, Tıb 43, nr. 2189.

³¹³³ Buhârî, Tıb 49, nr. 5765.

simâtları daḥi i'tibārât-ı dünyeviyye için cılve-ger olmayup dâ'î ilâ da'vet-i Rabbi'r-Raḥîm ve hādî ilâ şırāṭ'il-müstakîm idiklerinden erîke-nişîn-i bi'set ve şadr-pîrâ-yı efḍaliyyetdir. Bināberîn ma'raẓ-ı 'avārîz-ı fāniyye olmaları muḥakkaḳ ve taḳdîr-i şifâ ve selâmetleri i'âde-sâz-ı şihḥatleri idigi muşaddaḳdır. Ma'a-hāzâ ityân-ı nisâdan mâ-'adâ taḥāyyül şuver-i minassa-i ḥuşûlde cılve-ger olmadığı ḥadîs-i âḥar-i mü'eddâ-yı şeref-perver ile rûşen-ger idigi te'yîd-sâz-ı müdde'â-yı sâbîḳ ve te'sîr-i siḥr taḡayyür-i şân-ı 'işmet-bünyân-ı Nebiyy-i efḍaliyyet-maḳrûnda eşeddü mâ-yekûn bu miḳdâr ile şûret-nümâ-yı taḳarrür idigi inbâ-yı Süfyân-ı feẓâ'il-bünyânla (L325a) muḥakkaḳdır. Ḥuşûş-ı mezkûruñ ḥilâfın inbâ zümre-i ruvât-ı feẓâ'il-ârâdan sâmi'a-zîb-i istiḥbâr-sencân olmamaḡla semere-i şecere-i siḥriñ berg ü şāḥı taḡyîlât idigi nümâyândır. Felihāzâ 'inde ba'zî'l-fuẓalâ muḡayyelât-ı Mefḥar-ı Kâ'inât'da menzile-i îkâ'a resîdelik taşavvurı netîce-i muḳaddime-i meshûriyyet olup der-hâl mâ-fi'l-hayâl mübâderet-kerdeleri degil idigi muḡâṭ-ı 'ilm-i 'âlem-ârâları olmaḡın ef'âl ü aḳvâl-i ḥaḳḳāniyyet-iştimâlleri selâmet-pîrâ ve cemî'-i i'tikâdât-ı 'işmet-peymâları şihḥat-intimâ idigi mü'eddâ-yı ḥadîs-i şerâfet-pîrâdır ki ma'nâ-yı merḳûm 'inde'l-ḳurûm ref'-i işkâl-i ma'nâ-yı ḥadîs-i şerâfet-mevsûmda telvîḥât-ı e'immeden rû-nümâ olan vücûh-i ecveb-i muḡarrereden dest-i fazîlet-peyvest-i beyân-ı murâd ile burḳa'-küşâ-yı îḥām olmaḡ-ıçün îrâd-ı ḳavl-i işâbet-fercâmda taḥḳîḳ-ı mezkûr ıttîlâ'-kerde-i şāḥib-i kitâb-ı feẓâ'il-mevfûr idigin ba'de't-taḥrîr meṭâ'in-i erbâb-ı ḍalâlden eb'ad bir vech-i müsedded cılve-peymâ-yı ḥâṭır-ı emcedi idigin îrâd ile şāḥib-i kitâb-ı beyyinü'r-reşâd ifâde-baḡş-ı ḥ'âst-kârân-ı sedâd ve esânîd-i mezkûre ile cılve-ger-i minassa-i şudûr olan nefis-i ḥadîs-i şerâfet-mevfûrdan müstefâddır ki Benî Zureyḳ'ıñ şanî'-i şenî'leri olan siḥr mülḳâ fi'l-bi'r olmaḡla bi-i'âneti'l-Mennân ba'de'l-iḥrâc butlân eşeri nümâyân ve tarîḳ-ı âḥar ile ber-minvâl-i rivâyet-i Yaḡyâ bin Ya'mer miḳdâr-ı sene Cenâb-ı 'Â'îşe-i şerâfet-me'inneye ityâna Cenâb-ı Risâlet-medârdan selb-i iḳtidâr ile eşer-i siḥr-i sehḥâr bedîdâr olduḡı ḥâlde Cenâb-ı Erîke-nişîn-i 'işmet ḥ'âb-âlûd-i pister-i râḡat ve zîr-i pâları birer melek-i celîliñ me'vâları olmaḡla 'urûz-ı 'ârîza-i mezkûreden râtibe-tîrâz-ı berâ'atdır.³¹³⁴ Lâkin inbâ-yı 'Abdurrezzâḳ üzre ḥâlet-i mezkûre ancak ityân-ı Şiddîḳa-i Kübrâ'da muḥakkaḳ ve mervî-i İbn-i 'Abbâs üzre ityân-ı nisâdan 'urûz-ı 'ârîza-i siḥr ile memnû'iyetleri

³¹³⁴ Abdürrezzâḳ, **el-Musannef**, XI, 14, nr. 19765.

(203b) muḳarrer ve me'kel ü meşrebde taḡayyur-i mizāc-ı sa'ādet-ımtizācları rūşenger ^(L325b) olup mecī-i melekeyn-i mūkerremeyn ile şāhid-i zībā-cemāl 'āfiyetleri tābān oldığı rivāyātından müstebāndır ki eşer-i sihr-i mezḳūr zāhir-i beden-i şerāfet-efkenlerinden zuhūr edüp 'aql-ı rezīn-i nūr-āḡinleri selāmet-rehīn olmaḡla hūrşīd-i i'tikād-ı ḡaḳḳāniyyet-nejādı ları lem'a-baḡşā-yı sedād ve 'urūz-ı kūsūf-i taḡayyürden berā'at ile şafvet-nihāddır. Ḥattā dīde-i ḡaḳḳāniyyet-dīdelerinde zāhir-i eşer-i za'f rū-nümā ve ityān-ı nisā ve ekl ü şūrb-i bereket-resālarında şūret-nümā olan taḡayyūr, taḡyīr-sāz-ı vücūd-ı 'işmet-ālūd ları ancak zāhir-i beden-i tāhirleriniñ te'sīriñ mu'len ve lafz-ı taḡayyül ile ma'nā-yı merḳūmı mübeyyendir. Ya'nī 'ādet-i seniyye-i müteḡaddimelerince būnyān-ı ḡavā'id-i kırbāna irāde-i vaż'-ı esās-ı tezelzül olmaḡ eşer-i sihr idigi ḡaylūlet-i ḡā'il-i şūhūd-i rūḡsār-ı murāda vāşıl olmaḡdan mānī' oldığı gibi menzil-resīde-i iḡsāsdir. Ḥattā bu miḡdārdan ziyāde mināşsa-i rivāyāta nihāde ḡılınmadığı selāmet-i ḡavāss-ı bātıne-i 'işmet-me'innelerin ifāde-efkendir ki inbā-yı Süfyān-ı fezā'il-būnyān üzre eşeddü mā-yekūn terkīb-i te'sīr-meşḡunundan daḡi ḡāliben bu ma'nā murād ve bu taḡḡīḡ-ı enīḡ müstefāddır. Felihāzā Cenāb-ı Şiddīḡa'nıñ ³¹³⁵ (إِنَّهُ لِيُخَيِّلَ إِلَيْهِ أَنَّهُ فَعَلَ الشَّيْءَ وَمَا فَعَلَهُ) ḡavl-i şadāḡat-evli üzre manzūr-ı nāzar ları olan şaḡşı ba'zı zevcāt-ı muḡaḡharāt olmaḡ ḡannına me'vā ve kār-ḡüzār olmayan fā'il-i uḡrā kār-ger-i taḡayyūli daḡi inbā-āver-i za'f-ı başar ları olup 'aql-ı rezīn ve temyīz-i biḡinleri ḡalel-pezīr olmaḡı icmā'-ı fuḡūl-maşırdır. İmdi eşer-i sihr ile 'Ālemiñ Faḡrı'na isnād-āverān-ı ḡuşūruñ maḡḡūr olduk ları reybden dūr ve Cenāb-ı Erīke-nişīn-i 'işmetiñ a'rāz-ı naḡāyışdan berā'atleri meşḡūrdur. Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem.

Faşl-ı Şānī: Taḡḡīḡ-ı sābıḡdan müteḡaḡḡık olan ḡālāt ol Nūr-ı Mücessem'iñ cism-i şerāfet-hey'etlerine cā'izü't-tareyān olan keyfiyyet olup el-ḡāletü hāzihī umūr-ı dūnyeviyyeden ḡavlen ve fi'len ve i'tikāden ^(L326a) beyān-ı aḡvāl-i 'işmet-iştimāllerin ve taḡsīme mübāderet ile Cenāb-ı şāḡīb-i kitāb-ı fezā'il-ḡaḡlet ifāde-baḡş-ı fevā'id-i celīledir. Ma'lūm-ı tettebbu'-sencān-ı kütüb-i siyerdir ki Cenāb-ı Serīr-ārā-yı ıştıfā 'aleyhi mine's-şalavāti evfāḡa Cenāb-ı Hidāyet-me'āblarınıñ umūr-ı dūnyeviyyeden ḡilāfü mā-fi nefsi'l-emre nādiren imāle-i licām-ı eşheb-i ḡann buyurmaları tecvīz-

³¹³⁵ “Sihirin etkisiyle yapmadığı bir şeyi yaptığını sanmaya başladı.” Buhārī, Bed'ü'l-halk 11, nr. 3268, Tıb 47, 50, nr. 5763, 5766, Daavāt 57, nr. 6391; Müslim, Tıb 43, nr. 2189.

kerde-i ‘ulemâdır. Ammâ umûr-ı şer‘iyyede sâha-i ‘işmet-mesâhaları vechen mine'l-vücûh ṯareyân-ı şekden berâ‘at-efken idigi karar-dâde-i cemâhîr-i fuзалâdır. Hattâ zîver-bahş-ı suţûr-ı aşl-ı kitâb olan esânîd-i şihhat-nişâb ile rivâyet-kerde-i Râfi‘ bin Hadîc'dir³¹³⁶ ki hıttâ-i Taybe-i tayyibe kudûm-i şerâfet-mevsûm-i Resûl-i Mûkerrem ile muţayyebe olduğı eşnâda ba‘zı ahâlîniñ te‘bîr-i naħle tedbîrleri manzûr-ı nazâr-ı iksîr-te‘şîrleri olup şanî‘lerinden istinbâ (204a) buyurmalarıyla ‘âdeten şanî‘i kâr-güzâr oldukların ‘arza-dâşt-ı dergâh-ı nübüvvet-pîrâ etdiklerinde terki evlâ idigin inhâ buyurmaları ol sâl mîve-i nihâlîñ noķşanı nümâyân olduğı resîde-i sâmi‘a-i hüdâ-şühûdları olduğunda (إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ مِنْ دِينِكُمْ فَخُذُوا بِهِ وَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ مِنْ رَأْيٍ (إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ) FÂİMA أَنَا بَشَرٌ) hadîs-i şerâfet-perveri cilve-ger-i minaşşa-i şudûr ve mazmûn-ı haķķâniyyet-maķrûnı delâlet-âver-i müdde‘â-yı muħarrere idigi reybden dūrdur. Vâkı‘â rivâyet-kerde-i Enes-i sa‘âdet-res ile (أَنْتُمْ أَعْلَمُ بِأَمْرِ دُنْيَاكُمْ) hadîs-i şerâfet-medârınıñ daħi bedîdârlıǵı teşyîd-i mebânî-i da‘vâ-yı sâbıkadır. Hattâ ber-minvâl-i rivâyet-i uħrâ (إِنَّمَا ظَنَنْتُ ظَنًا فَلَا تَوَاضَعْنِي بِالظَّنِّ) hadîs-i şerâfet-efkeniyle ĥuşûş-ı ĥarşda vârid ve rivâyet-i İbn-i ‘Abbâs ile şihhat-‘â‘id olan (إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ فَمَا حَدَّثْتُكُمْ عَنْ اللَّهِ فَهُوَ حَقٌّ) hadîs-i dil-firîbi daħi da‘vâ-yı sâbıkı muħaķķıķdır. İmdi bu taħķıķden cilve-ger-i minaşşa-i infihâm olan şûret umûr-i dūnyeviyyeden (L326b) ‘an zannin şeref-bahş-ı şudûr olan maķâlât olup meşrû‘ât ve mesnûnâta dâ‘ir ve ‘an ictihâdin şâdir olan aķvâl ve ef‘âlde ĥâlet-i mezkûreniñ taşavvurı ġayr-ı câ‘iz ve imkân-ı vuķû‘ı imtinâ‘a ĥayyizdir. Keyfe lâ? Maħķî-i İbn-i İshâķ-ı feẓâ‘il-ittisâķ üzre eşnâ-yı Ġazve-i Bedr‘de menzil-gâh-ı cuyûş-i muvaħħidîn olması taşmîm-kerdeleri maħalliñ âb-ı ĥayât-nişâbdan ba‘îd olması taķrîbi ile Ĥubâb bin el-Münzîr dergâh-ı risâlet-müteķarrirlerinden “ittiĥâz-ı menzil vaĥy-i mübîn ile midir yohsa ‘an re‘yin midir” deyü müstefsir ve ‘indî idigi zâhir olduğda ma‘în-i âba

³¹³⁶ Bedir Gazvesi’ne katılmak istediğinde Peygamber aleyhisselâm Efendimiz’in, yaşının küçük olduğunu söyleyerek onu savaşa almadığı, Uhud Gazvesi’nde ayak parmaklarının ucunda yükselerek büyük görünmeye çalıştıysa da Peygamber aleyhisselâmın yine onu savaşa almak istemediğı fakat babası, oğlu Râfi‘in iyi ok attığını söyleyerek Fahr-i Cihân aleyhisselâm Efendimiz’i ikna edince savaşa kabul edilen Ebû Abdillâh Râfi‘ bin Hadîc, 73/692’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 207.

³¹³⁷ “Ben sadece bir insanım, size dininizle ilgili bir şey emredersem onu hemen yapın, kendiliğimden bir şey söylersem, ben sadece bir beşerim.” Müslim, Fezâil 140, nr. 2362.

³¹³⁸ “Dünya işlerini siz benden daha iyi bilirsiniz.” Müslim, Fezâil 141, nr. 2363.

³¹³⁹ “Ben bir tahminde bulundum, bundan dolayı beni kınamayın.” Müslim, Fezâil 139, nr. 2361.

³¹⁴⁰ “Ben de sizin gibi bir insanım. Size Allah’ın buyurduğunu söylediğim şeyler haktır, gerçektir. Fakat size kendiliğimden söylediğim şeye gelince, ben de bir insanım; hata da ederim, doğru da söylerim.” Bezzâr, **Müsned**, c. XI, s. 250; Heysemî, **Mecma‘u‘z-Zevâid**, c. I, s. 178.

mesāmi‘-i tālibān-ı hāḳḳa ḳurṭa-i bināgūş-i fehmi buyurmuşdur. Ḥattā ḥadīş-i mezkūr zümre-i ruvātın ḳıdvesi olan ‘Urve rivāyeti üzre (فَلَعَلَّ بَعْضُكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْبَعُ مِنْ بَعْضٍ فَأَحْسَبُ أَنَّهُ صَادِقٌ فَأَقْضِي لَهُ)³¹⁴⁶ ibāretiyle vārid olmağla şüret-i ḥaḳdan ibrāz-ı bātılı nehy bābında emr-nüvīs-i taḥzīr olmuşlardır. Pes mebnān-ı aḥkām-ı şerī‘at-i ġarrā sāḥa-i zāhir üzre binā olup şehādet-i şāhidīn ve taḥlīf ile taḥşīl-i ġalebe-i zann ve mūrā‘at-i eşbeh medār-ı ḥükm-i ḥaḳḳāniyyet-efkenleri olmağın ‘ifāş u vikāya ‘irfān ya‘nī ḥaḳīḳat-i ma‘nā-yı murād-ı müteḥāşımeyni ba‘de‘l-im‘ān faşl u ḥasma mübāderet-künānlıḳları nümāyandır. Ma‘lūm-ı daḳāyık-şināsān-ı aḥvāl-i Nebeviyye‘dir ki ḥaḳāyık-ı eşyāya ‘ilm-i ‘ālem-ārāları i‘lām-ı Cenāb-ı Melik-i ‘Allām ile cilve-ger-i mināşşā-i ḥuşūl iken mā fi‘z-zamīr mütedā‘iyānı izḥār bi-meşiyeti‘llāh bedīdār olmağla serā‘ir-i zamā‘ir-i ümmeti ibrāz medār-ı ḥükm-i Nebiyy-i ser-efrāz olmak bīrūn-i rātibē-i imkān olmayup beyne‘l-‘ibād mücerred ḥuşūl-i yakīn istiḥāb-ı ḥāl-i ḥāricīye tevaḳḳuf-rehīn degil iken iḳrār-ı ḥükme medār ve şüret-i inkārda beyyine ve taḥlīfe ihtiyāc-ı bedīdār-ı li-ḥikmetin rū-nümādır ki ef‘āl ü aḳvāl-i Nebeviyye‘ye iḳtidā ile ümmet-i sūtūde-ḥaşlet me‘mūr ve itṭilā‘-ı sā‘ir umūr medār-ı ḥükm-i (L327b) cumhūr olmak iḳtifā-sencān-ı me‘āşir-i Nebevī‘ye³¹⁴⁷ düşvār idigi reybden dūr olmağla teyessüren li‘l-iḳtidā zāhir-i aḥvāl mebnā-yı ḥükm-i ḥaḳḳāniyyet-iştimāl ḳılınmışdır. Keyfe lā? Menūt-ı i‘lām-ı İllāhī olan serā‘ir erbāb-ı zavāhire ḥafī idigi ġayr-ı maḥfī ve fi‘l-iñ ḳavlden edell oldığı muḥtefī olmamağla zāhir-i aḳvāl ü ef‘āl-i Nebevī‘ye iḳtidā icrā-yı aḥkām-ı şer‘iyyeye mebnā ḳılınup lafz-ı vāḥid-iñ ma‘ānī-i ‘adīde[yi] muḥtemil ve te‘vīl-i müte‘evvil[e] mev‘il olması ḥaḳīḳat-i ḥāle imtinā‘-ı itṭilā‘-ı mübeyyin olmağın vücuḥ-i aḥkāmda ‘amelūn bi‘z-zāhir eclā fi‘l-beyān ve def‘-i teşācür ü teḥāşumda fevā‘id-i keşīresi nümāyān idiginden mā-‘adā ṭavr-ı mezkūra iḳtidā zümre-i ümmet-i sūtūde-ḥaşlete teysīr-pīrādır ki (205a) zabṭ-ı ḳavānīn-i şer‘iyye ve me‘āşir-i Nebeviyye bu vechile şüret-nümādır. Vāḳı‘ā (عَالِمٌ) naşş-ı i‘cāz-müşlünce³¹⁴⁸ (إِلَّا مَنْ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ) (26) غَائِبٌ فَلَا يُظْهَرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا

Şehādāt 27, nr. 2680, Mezālīm 16, nr. 2458, Ahkām 20, nr. 7169; Müslim, Akdiye 4, nr. 1713; Ebū Dāvūd, Akdiye, 7, nr. 3583.

³¹⁴⁶ “Belki biriniz diğərinden daha etkili konuşur, ben de onun doğru söylediğini zanneder ve onun lehinde hüküm veririm.” Buhārī, Mezālīm 16, nr. 2458, Ahkām 29, 31 nr. 7181, 7185; Müslim, Akdiye 4, nr. 1713.

³¹⁴⁷ iḳtifā-sencān-ı me‘āşir-i Nebevī‘ye L: iḳtizā-sencān-ı me‘āşir-i Nebevī‘ye A.

³¹⁴⁸ “O, gaybı bilendir. Hiç kimseye gaybını bildirmez. Ancak seçtiği resûller başka. (Onlara bildirir.) Fakat O, Resûlün önünde ve arkasında gözetleyici (melek)ler yürütür.” Cinn 72/26-27.

müte'allık-ı meşiiyyet-i İlâhiyye olan zevât-ı 'aliyyeye vücûh-i gaybden keşf-i niķâb-ı reyb ile ıttılâ' beyyinü'l-iltimâ' iken icrâ-yı ahkâmda istişhâb-ı zâhir kadh-endâz-ı nişân-ı ma'âlî-şân-ı nübüvvet ve naķş-âver-i câh-ı celâlet-penâh-ı 'işmet olmayup maḥzâ teysîrü'l-iķtidâ cilve-nümâ idigi aẓherun min en yuḥfâdır. Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem teslîmâ.³¹⁴⁹

Faşl-ı Râbi': Aķvâl-i dünyeviyye ve aḥbâr-ı mâziyye ve âtiyyede şadâkatleri muķarrer ve Zât-ı sa'âdet-simâtlarından ve zevât-ı âḥâd-ı ümmetden ḥaberlerinde ḥaķķâniyyetleri rüşen-ger olup vechen mine'l-vücûh ṭareyân-ı reybiñ imtinâ'ı beyyinü'l-iltimâ' ve 'amden ve sehven ve şihḥaten ve marâzan ḥâl-i rızâ ve saḥtlarında ḥaķķâniyyet ile yek-laḥt idikleri cilve-ger olmağla ḥulfdan 'işmetleri müşbetdir. Müdde'â-yı mezkûr muḥtemilü's-şıdķ ve'l-kizb olan ḥaberde mutaşavver iken bi'n-nişbet-i ile'n-Nebii'l-Ekrem taşdıķ-ı taşavvur-ı mezkûre imkân-ı 'adîmü'l-iḥtimâl idigi müsellemdir. Ammâ ba'zı umûr-ı dünyeviyyede ḥuşûşan râyet-küşâ-yı 'azm-i cihâd oldukları ṭarafıñ ^(L.328a) ta'yîninde li-maşlahatin tevriyeleri muķarrer ve sebebi zümre-i a'dâ-yı dîniñ taḥazzûri cilve-ger olmamağ-içün idigi rüşen-gerdir. Ve meserret-baḥş-ı ḳulûb-ı aşḥâb ve te'kîd-i mebânî-i vidâd-ı uli'l-elbâb içün mümâzaḥa ve laṭifelerinde ihâm ü kinâye ityân-kerde-i Nebeviyye olup ³¹⁵⁰ (لَا حُمْلَتَكَ عَلَى ابْنِ النَّاقَةِ) maķâl-i belâğat-iştimâli ile ḥâl-i zevcinden sâ'ile olan zen-i belâhet-efkene (أَهُوَ الَّذِي ³¹⁵¹ بِعَيْنِهِ بَيَاضٌ؟) maķûl-i maķbûli şadır ve bu maķûle daḥi şadâkatleri bâhirdir. Zîrâ herkesiñ sevâd-ı 'aynı vasat-ı beyâzda rû-nümâ ve her cemel ibn-i nâķa idigi bî-mirâdır. Felihâzâ ol Erîke-pîrâ-yı hüda ³¹⁵² (إِنِّي لَأَمْرُحٌ وَلَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا) buyurmuşdur. İmdi bu taḥķîķ-ı enîķ müte'allıkât-ı ḥaberden olan mesâ'ilde tedķîķ olunup ḥaberden mâ-'adâ umûr-ı dünyeviyyeden şûret-i emr ü nehyde cilve-peymâ olan aḥvâlde ḥaķķâniyyet ve şadâkatden gayrı bir ḥâlet dergâh-ı 'işmet-penâhlarına menzil-resîde-i ḳurbet degildir. Binâberîn bir ferde emr-nüvîs ve âḥara ma'nâ-yı nehyi te'sîsde zâhiren der-kâr olan ḥâliñ ḥilâfın ızmâr 'adîmü'l-iḥtimâl idigi (مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ خَائِنَةٌ

³¹⁴⁹ Şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem teslîmâ L: — A.

³¹⁵⁰ "Seni dişi devenin yavrusuna bindireceğim." Ebû Dâvûd, Edeb 84, nr. 4998; Tirmizî, Birr 57, nr. 1991; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, III, 267.

³¹⁵¹ "Senin kocan, gözünde beyaz olan falan mı?" Zeynüddîn el-İrâķî, **el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr fi'l-Esfâr**, c. III, s. 129; Zebîdî, **İthâfû's-Sâde**, c. VII, s. 500.

³¹⁵² "Ben şaka yaparım, ama sadece gerçeği söylerim." Tirmizî, Birr 57, nr. 1990; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 340, 360.

³¹⁵³ (وَأَذِ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ) ³¹⁵⁴ (الْأَعْيُنِ) ³¹⁵⁵ hadîs-i şerâfet-iştimali ile istidlâl olunmuşdur. Fe-‘alā hāzā āyîne-i ba‘zı sāde-dilāna ³¹⁵⁵ (وَأَمْسِكْ عَلَيْكَ) fermûde-i mükerreremesi medlûl-i münîfince Cenâb-ı Serîr-âra-yı Levlâk Zeyd-i şerâfet-kayda zimâm-ı zevcesin imsâk bâbında emr-i haqqâniyyet-gamzların ma‘a’l-izhâr ba‘de ıtlâk-ı Zeyd istinkâh-ı zevce-i Zeyd-i maḥâsin-kaydı ızmar buyurmaları ğubâr-âlûd olmak câ‘iz degildir. Zîrâ ma‘nâ-yı merķûm ekşer-i müfessirîniñ ḥāme-i taḥkîkından mefhûmdur. Ammâ eşaḥḥ-ı aķvâl İmâm Zeynel‘âbidîn’in ³¹⁵⁶ naql-kerdesi olan ma‘nâ-yı haqqâniyyet-iştimaldir ki Cenâb-ı Kibriyâ Ḥabîb-i Ekrem’ine Zeyneb-i şerâfet-hem-demiñ dâḥîl-i pister-i izdivâcları olmağla kesb-endâz-ı ibtihâc olacağın (205b) i‘lâm buyurmağın ^(L328b) hengâm-ı iştikâ-yı Zeyd’e menûṭ izhâr-ı İlâhî olan muzmeri ibrâz buyurmayup muktezâ-yı hâle mürâ‘âten emr-nüvîs-i tahrişun bi’l-imsâk olmuşlardır. ³¹⁵⁷ Vâķı‘â ma‘nâ-yı merķûm bi-‘ayniḥî naql-kerde-i Zührî-i fezâ’il-mevsûmdur. Ḥattâ Ḥâmil-i vahy-i mübîn nâzil ve Ḥazret-i Zeyneb’in şeref-yâb-ı kırbân-ı Nebevî olmağla sa‘âdet-i kuşvâya nâ’il olacağın ihâ buyurduğın ḳable’l-bürûz ibrâzdan girîzân olmalarıyla emrûn bi’l-imsâki i‘lân buyurdukları ziyâdât-ı Zührî-i fezâ’il-bünyândandır. Fi’l-ḥaķîķa ^(وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ) ³¹⁵⁸ (مَفْعُولًا) naşş-ı celîlül’-ḳaşşınıñ mü’eddâ-yı celâlet-müntedâsı muşahḥih-ı ma‘nâ-yı merķûm ve ihâ olunan beşâret beyne’z-zevceyn rû-nümâ olan ḥâletden ḥâric bir emr olmağla muzmeriñ muzhire mübâyeneti ma’dûmdur. Keyfe lâ? İḥfâya ihtiyâc ḳaṭ’an

³¹⁵³ “Bir peygamberin kaş göz işâreti yaparak konuşması câiz değildir.” Ebû Dâvûd, Cihâd 117, nr. 2683; Nesâî, Tahrîm 14, nr. 4078.

³¹⁵⁴ “(Kötü niyetle bakması câiz olmayan bir peygamberin) kalbinde kötü niyet taşıması mümkün olabilir mi?” Bu cümle hadisin devamı olmayıp müellifin kendisine aittir.

³¹⁵⁵ “Hani sen Allah’ın kendisine nimet verdiği, senin de (azat etmek suretiyle) iyilikte bulunduğun kimseye, “Eşini nikâhında tut (onu boşama) ve Allah’tan sakın” diyordun. İçinde, Allah’ın ortaya çıkaracağı bir şeyi gizliyor ve insanlardan çekiniyordun. Oysa kendisinden çekinmene Allah daha lâyıktı. Zeyd, eşinden yana isteğini yerine getirince (eşini boşayınca), onu seninle evlendirdik ki, eşlerinden yana isteklerini yerine getirdiklerinde (onları boşadıklarında), evlatlıklarının eşleriyle evlenmeleri konusunda mü’mînler bir zorluk olmasın. Allah’ın emri mutlaka yerine getirilmiştir.” Ahzâb 33/37.

³¹⁵⁶ On iki imâmın dördüncüsü olup tâbiîn nesline mensup olan, çok ibâdet ettiği için, ibâdet edenlerin süsü anlamında “Zeynelâbidîn” ve çok secde eden anlamında “Seccâd” lakaplarıyla anılan, yaşayışı dikkate alınarak onun Ehl-i Beyt’in en faziletlisi olduğu kabul edilen, rivâyetleri **Kütüb-i Sitte**’de yer alan Ebû’l-Hüseyn (veya Ebû’l-Hasan) Zeynelâbidîn Ali bin Hüseyn ibni Ali bin Ebî Tâlib el-Hâşimî el-Kureşî, 94/712’de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. III, s. 222.

³¹⁵⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. XX, s. 274.

³¹⁵⁸ “...Allah’ın emri mutlaka yerine getirilmiştir.” Ahzâb 33/37.

taḥdīş-sāz-ı ḥātır-ı vehhāc olmayacağı ³¹⁵⁹﴿مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ﴾ naşş-ı celālet-penāhıyla müberhen ve ḥazarāt-ı enbiyā-yı sālifne taḥlīl-kerde olan fi‘līn ityānıyla zimmet-i vālā-nehmetleri işme nisbet olunmak imtinā‘-ḫarīn idigi ﴿سُنَّةَ اللَّهِ فِي﴾ ³¹⁶⁰﴿الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ﴾ fermūde-i mükerreremesi ile mübeyyendir. Keyfe lā? Rivāyet-kerde-i Ḳatāde üzre; Zeyneb’iñ şeref-yāb-ı mahremiyyetleri olacağı i‘lām-ı İlāhī ile muḥāt-ı ‘ilm-i Cenāb-ı Risālet-penāhī idiginden münba‘iş olan vuḫū‘-ı ṭalāk-ı Zeyd’i temennī ḥātır-güzār olmak cevāza medār degildir ki bu maḫūle keyfiyyetden şān-ı ‘işmet-nişān-ı Nebevī işamı muḥtevī idigi celā’il-i delā’il ile müşbet ve ḥāst-kārī-i zehrī-i ḥayāt-ı dünyā ve ḥased-i mezemmet-peymā zümre-i ‘aliyye-i enbiyādan siyyemā Cenāb-ı Efdaliyyet-intimādan dūr olmağla eşyā-yı kerāhet-simāta medd-i nigāh-ı iltifātları ber-ṭaraf ve bu ḥātır-ı saḥīfeyi dergāh-ı Nübüvvet-penāha ḥāşā isnāda ictirā-kār olan nā-ḥalef şān-ı Efdaliyyet-nişān-ı her dü-cihānı nādān olduğundan nāşī idigi erbāb-ı ‘irfāna ‘ayāndır. Zīrā Cenāb-ı Zeyneb-i şerāfet-ārā bint-i ‘ammete-i ^(L329a) Ḥāzret-i Nübüvvet-pīrā olmağla zīb-i mehd-i vücūd olaldan beri meşhūdları olduğundan mā-‘adā ol Nigeh-bān-ı Cenāb-ı ‘İşmet’e bī-irtiyāb cemī‘-i nisā burḳa‘-küşā-yı ihticāb idigi şīḥḥat-resādır. Ma‘a-hāzā Zeyd’e tezvīc irāde-i Nebeviyye ile vuḫū‘-yāb idigi teyaḳḳun-kerde-i aşḥāb-ı taḥrīcdır. Ğāyetü mā fi’l-bāb Cenāb-ı Zeyd-i şerāfet-nişāb tebennī-kerde-i Risālet-me‘āb olup ḳable bürūzi’l-İslām tebennī olunan merd için aḥkām-ı ibni serd de‘b-i erbāb-ı cāhiliyye olmağın ‘ādet-i merḳūmeyi berāy-ı ibtāl ³¹⁶¹﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ﴾ naşş-ı celālet-āveri cılve-pīrā-yı nüzūl olmağla iclāl-i Nebiyy-i Kerīmü’l-ḥiṣāl rū-nümā olup ﴿لَكِي لَا يَكُونُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾ ³¹⁶²﴿أَرْوَاحُ أَدْعِيَائِهِمْ﴾ fermūde-i mükerreremesiyle ibāḥat-kerdeleri zümre-i ümmet-i sūtūde-ḥaşletlerine daḥi mübāḥ idigi şūret-nümā ve ma‘nā-yı merḳūm naḳl-kerde-i Ḳuşeyrī ve İbn-i Fūrek’dir. Ḥattā pīrā-ye-baḥş-ı **(206a)** mesned-i bülendi Ebu’l-Leys es-Semerḳandī tefsīrince Cenāb-ı Zeyneb’iñ zümre-i Zevcāt-ı Muṭahharāt’a iltihākı i‘lām-ı İlāhī ile ma‘lūm-ı Nebevī iken Cenāb-ı Zeyd’e imsākle emriñ menāt-ı fā’idesi

³¹⁵⁹ “Allah’ın, kendisine farz kıldığı şeyleri yerine getirmesi konusunda peygambere bir darlık yoktur. Daha önce gelip geçen peygamberler hakkında da Allah’ın kanunu böyledir. Allah’ın emri, kesinleşmiş bir hükümdür.” Ahzâb 33/38.

³¹⁶⁰ “...Daha önce gelip geçen peygamberler hakkında da Allah’ın kanunu böyledir...” Ahzâb 33/38.

³¹⁶¹ “Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah’ın Resûlü ve nebîlerin sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.” Ahzâb 33/40.

³¹⁶² “...evlatlıklarının eşleriyle evlenmeleri konusunda mü’minlere bir zorluk olmasın...” Ahzâb 33/37.

bürüz-i izz-i tatlık taraf-ı bāhirü's-şereflerinden şüret-nümā olmak emr-i İlähî ile tezevvücün mevrîd-i su'âl olmayacağı muḳarrer ve bu maḳûle kâr-ı memdühîyyet-şi'ârîñ ityân-ı mişli ümmete³¹⁶³ daḥi ibāḥati rüşen-gerdir. Ve 'inde ba'zî'l-'ulemā emr bi'l-imsāk ḳam'an li's-şehve ve reddü'l-heve'n-nefs idigi ta'lîmen li'l-ümme şüret-nümâdır. Lâkin ma'nâ-yı merḳûm tecvîz-kerde-i ḳurûm olmak bed'-i ru'yet ile dil-dâdegî-i behcete muḥtâc ve ḥâlet-i mezkûre muḳteziyât-ı ṭabâyi'-i nev'-i beşerden olmağla ğayr-ı münker ve nazra-i ülâ ma'fuvvun-'anhâ idügi maḥaṭṭ-ı rahl-i lem ü lâ degildir. Lâkin kemâ-teḳaddem Zeyneb-i sûtûde-dem ḳadîmen manzûr-ı nazar-ı Nebiyy-i Ekrem idigi vehn-âver-i binâ-yı ma'nâ-yı muḥarrerdir. İmdi mu'avvelün 'aleyh^(L329b) ve mu'tenâ-bih olan ḳavl-i şavâb kemâ-teḳaddem fî hâze'l-bâb İmām Zeynel'âbidîn'in menḳûl-i şîḥḥat-meşmûlî idigi bî-irtiyâbdır. Ma'nâ-yı mezkûr[un] muḥaḳḳıḳîn-i ehl-i tefsîrîñ telâḳḳî-i ḳabûlîleriyle şîḥḥati müsbetdir. Keyfe lâ? Zîmmet-i vâlâ-pāye-i nübüvvete naḳâyışdan nezâhet-intimâ ve simât-ı mâ-lâ-yelikden 'işmet-peymâ olup³¹⁶⁴ ﴿مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ﴾ naşş-ı kerîm-penâh-ile tenzîh-i Cenâb-ı Risâlet-destgâh müberhen ve zîmmet-i Nevebiyye işmden berâ'at-efken idigi mübeyyendir. İmdi ḥâtır-güzâr-ı muzîḳ-nişînân-ı ilḥâd menzil-resîde-i fesâd idigi zâhir ve 'adem-i izhâr-ı mâ fi'z-zamîr-i ḥaḳḳāniyyet-maşîre sebep-i zâhîrîñ rivâyet-kerdeleri olan lafz-ı ḥaşyet ma'nâ-yı ḥavfı ifâde-efken olmayup belki tebennî-kerdelerîñ hem-serin tezevvüc emr-i İlähî ile şüret-nümâ olacağın ḳable bürûzî'l-vaḥyi'l-mübîn ibrâzdan istiḥyâ buyurmalarıyla muḳtezâ-yı ḥâle nazar ve imsāk emr-i celâlet-perverleri cilve-ger olmuştur. Zîrâ ircâf-ı zümre-i nifâḳ-âlûd ile ḳavm-i Yehûduñ sû'-i aḳvâllerinden ihtirâz menâṭ-ı intizâm-ı bürüz-i vaḥy-i celâlet-perdâz olmağla zamîr-i ḥaḳḳāniyyet-peziirlerinde cāy-gîr olan ḥâlîñ i'lâm-ı Melik-i Mûte'âl'le taḳrîrin ibrâzdan istiḥyâ buyurdıkları 'inde ehli't-taḥḳîḳ ḥaḳîḳun bi't-taşdîḳdir. Ḥattâ şân-ı 'işmet-nişânlarıñ tenezzühün beyân ve emr-i meşrû'un kitmânından memnû'îyyetleri Sûre-i Tahrîm'de³¹⁶⁵ ﴿لَمْ تُحَرِّمْ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ﴾ fermûdesiyle rızâ-yı zevcâtı mürâ'âtla taḳayyüdden memnû'îyyetleri cilve-künândır. Felihâzâ âyîne-i bâl-i şafvet-iştimâllerine 'aks-endâz olan şuver-i i'câz-eşer-i vaḥy-i

³¹⁶³ ümmete L: ümmeti A.

³¹⁶⁴ “Allah’ın, kendisine farz kıldığı şeyleri yerine getirmesi konusunda peygambere bir darlık yoktur. Daha önce gelip geçen peygamberler hakkında da Allah’ın kanunu böyledir. Allah’ın emri, kesinleşmiş bir hükümdür.” Ahzâb 33/38.

³¹⁶⁵ “Ey peygamber! Eşlerinin rızasını arayarak, Allah’ın sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” Tahrim 66/1.

mübîn verā-yı perde-i hafāda fūrū-nihāde kılmak farazā irtizā-kerde-i Cenāb-ı Resūl-i Murtażā olsa bu fermūde-i ‘itāb-āmiziñ ^(L330a) ihfāsı rû-nümā olurdığın inbā ile şadākat-i Hāzret-i Aşdaķu'l-Kā'ilīn'i inhā rivāyet-kerde-i Şiddīķa-i Kübrā ve maḥkī-i Ḥasan-ı Başrī-i feżā'il-pīrādır.³¹⁶⁶ Şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.³¹⁶⁷

Faşl-ı Hāmis: Cemī'-i aḥvāl (206b) ü aḳvāl-i ḥaḳkāniyyet-iştimāl-i Nebeviyye 'işmet-muḥteviyye idigi celā'il-i delā'il ile müberhen olmağın tareyān-ı ḥulfdan berā'atleri muḳarrer ve 'amden ve sehven ıztırābdan şafvetleri rüşen-ger olup ḥāl-i şihḥat u marāzda ve hengām-ı rızā ve saḥṭda gerek cidd ve gerek mizāḥları ḥaḳkāniyyet-irtiyāḥdır. Pes ma'nā-yı ḥadīs-i vaşiiyyet-i Nebeviyye'yi beyān berāy-ı izāle-i iştibāh-ı sāde-dilān lāzime-i zımmet-i feżā'il-bünyānān olmağla serd-i ḥadīs-i şerāfet-pervere şedd-i 'azīmetle şāḥib-i kitāb-ı feżā'il-nişāb ifāde-baḥş-ı fevā'id-i celiletü'l-metābdır. Pes zīver-baḥş-ı şāḥife-i aşl-ı kitāb olan esānīd-i şihḥat-meşānīd ile İbn-i 'Abbās'dan mervīdir ki³¹⁶⁸ ol Pister-nişīn-i nübüvvet (هَلُمُّوا أَكْتُبْ لَكُمْ كِتَابًا لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُ) ḥadīs-i şerāfet-āver-ile zümre-i aşḥāba īşā ile irāde-sāz-ı īşāl-i re'fet olduklarında ba'zı emācid eşnā-yı galebe-i veca'da taşdı'den ihtirāz ile istirāḥat-i Cenāb-ı Mu'ciz-perdāzı müstebidd olmuştur. Ve ber-minvāl-i rivāyet-i uḥrā lafz-ı ḥadīs-i³¹⁷⁰ (أَتُونِي أَكْتُبْ لَكُمْ كِتَابًا لَنْ تَضِلُّوا بَعْدِي أَبَدًا) 'ibāretiyle vārid ve münāza'āt-i sādāt-ı ma'ālī-perver müstakarr olup ba'zılar emr-i mezkūrdan 'alā ihtilāfi'r-rivāyāt cilve-ger-i istifhām-āver-i hecr olmağla Cenāb-ı Risālet-me'ābdan (دَعُونِي فَإِنَّ الَّذِي أَنَا فِيهِ) Cenāb-ı Risālet-me'ābdan (وَعِنْدَنَا كِتَابُ اللَّهِ حَسْبُنَا) maḳālīn gūyā ve tevārūd-i kelimāt-ı ḥużzārdan nāşī def'-i meclis ḥ'āhişi ile Cenāb-ı Resūl-i Medenī³¹⁷³ (فَرُومُوا عَنِّي) ile fermān-fermā olmuşturlardır. E'imme-i ḥadīsden ^(L330b) niçe ḳurūm beyān-ı ma'nā-yı merviyi-i merḳūmda bu gūne dehen-küşā-yı cevābdır ki vücūd-i

³¹⁶⁶ Buhārî, Tevhîd 22, nr. 7420; Tirmizî, Tefsîr 33/9-16, nr. 3207-3214.

³¹⁶⁷ teslīmā L: — A.

³¹⁶⁸ Buhārî, İlim 39, nr. 114, Cihād 176, nr. 3053, Cizye 6, nr. 3168, Megâzî 83, nr. 4431- 4432, Merdâ, 17, nr. 5669, Tevhîd 26, nr. 7366; Müslim, Vasiyet 20-22, nr. 1637.

³¹⁶⁹ “Yazı yazacak bir şey getirin de size bir vasiyetnâme yazdırayım; siz de ondan sonra hiç yolunuzu şaşırmasınız.”

³¹⁷⁰ “Yazı yazacak bir şey getirin de size bir vasiyetnâme yazdırayım, böylece benden sonra yolunuzu hiç şaşırmasınız.”

³¹⁷¹ “Beni kendi hâlime bırakın. Benim içinde bulunduğum hâl sizin çekişmenizi dinlemekten hayırlıdır.”

³¹⁷² “Elimizde Kur'an var. Allah'ın kitâbı bize yeter.”

³¹⁷³ “Gidin yanımdan.” Buhārî, İlim 39, nr. 114.

sa‘adet-âlûd-i Nebvî benî nev‘-i beşere cā‘izü’t-tareyân olan maraz u ‘araza ma‘raz olmak ğayr-ı mümteni‘dir. Lâkin eşnâ-yı ‘urûz-ı ‘avârızda mu‘cizât-ı bâhire ve şerî‘at-ı zâhireleri ma‘an olmakdan ‘işmet-efken idigi delâ’il ile müberhendir. Felihâzâ beyân-ı şerî‘at ve i‘lân-ı tarîkatda kelimât-ı haqqâniyyet-simâtları ihtilâlden müberrâ ve mev‘il-i kıl ü kâl olmakdan mu‘arrâdır. Pes ‘alâ cemî‘i’t-ı tûruk lafz-ı “هَجَرَ/hecere”den mefhûm olan ma‘nânın ‘adem-i şîhhati mefhûm ve lafz-ı mezbûrûn ma‘nâsı ‘ale’l-eşah ‘adem-i kitâbet berây-ı istirâhat-i irâde-kârdan istifhâm-ı inkârî idigi muşahhâhdır. Hattâ Zührî‘den inbâ-kerde-i cemî‘-i ruvât ve zîver-i **Şahîh-i Buhârî** olan ma‘nâ daği vech-i vecîh-i sâlifü’z-zıkr[e] muvâfaqat-rehîn ve İbn-i ‘Uyeyne‘den inbâ-yı Muhammed bin Selâm ile cilve-nümâ olan zabtın ‘adîl-i şîhhat-ı karîn[i]dir.³¹⁷⁴ Binâberîn hâl-i hevl-engîz-i tağayyür-i mizâc-ı sa‘adet-imtizâc-ı Nebvî dehşet-âmîz-i kâ‘il-i muhâleşet-muhtevî olmağla lafz-ı “هَجَرَ/hecere”den hemze-i istifhâm metruk olduğu hâlde mevrûddur. Yoğsa i‘tikâd-ı cevâz-ı “هُجِر/hüçr” ‘adîmül-ihtimâl idigi rüşen-gerdir. **(207a)** Keyfe lâ? Hirâset-i Nebviyye ile takayyüd zümre-i ‘aliyye-i şahâbe-i kirâma deydin-i muhâleşet-efken idigine celâ’il-i delâ’il cilve-tırâz-ı ta‘addüd idiginden mâ-‘adâ ³¹⁷⁵﴿وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ naşs-ı ‘işmet-istînâsı ve emsâl-i i‘câz-iştimâliyle cümûm-i ‘avârız-ı nağâyîz-âmîzden ma‘şumiyyetleri râtibe-tırâz-ı sübût idigi ‘inde’l-kümmel müdelleldir. Ve’l-hâşıl ‘alâ cemî‘i’t-tekâdir mine’r-rivâyât lafz-ı “هَجَرَ/hecere”den şiddet-i marazı zıkr-ı lâzım irâde-i melzûm tarîkıyla irâde ve Cenâb-ı Resûl-i Kerîmü’l-Ahlâk’ı ^(L331a) kemâl-i işfâklarından berây-ı emrun bi’l-kitâbe zahmet-i muhâtabeden vikâye ehemmi metâlib-i ‘aliyyeleri olup izhâr-ı mâ fi’z-zamîrleri kemâl-i dehşetlerinden tarîk-ı mezkûr üzre cilve-ger-i minâşsa-i şudûr olmuşdur. Pes murâd-ı Cenâb-ı ‘Ömer-i ma‘delet-perver râhat-i Hazret-i Hayru’l-Beşer idigi rüşen-gerdir. Binâberîn Müstemlî-i **Şahîh-i Buhârî** ya’nî Ebû İshâk-ı ³¹⁷⁶ fezâ’il-vifâk ihbârı üzre İbn-i ‘Abbâs-ı fezâ’il-istînâsdan vesâtet-i Kuteybe ile inbâ-kerde-i İbn-i Cübeyr olan

³¹⁷⁴ Buhârî, Cizye 6, nr. 3168.

³¹⁷⁵ “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O’nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. **Allah, seni insanlardan korur.** Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir.” Mâide 5/67.

³¹⁷⁶ Belhî olan muhaddis Ebû İshâk İbrâhim ibni Ahmed el-Müstemlî, **Sahîh-i Buhârî**’yi İmâm Buhârî’nin talebesi Firebrî’den (v. 320/932) rivâyet etmiş, bu ünlü hadis kitabını kendisinden de Ebû Zer el-Herevî (v. 434/1043) ile Abdurrahmân ibni Abdillâh el-Hemedânî rivâyet etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 234.

“e-hücren” rivāyeti hūzzār-ı meclis-i melā’ik-celīs-i Nebevī’ye rāci’ olup muḳābele-i maḳāl-i Cenāb-ı Risālet-medār ile beyne yedeyi’l-Ḥabīb-i’l-Muḥtār izhār-ı vāz’-ı istinkār-şi’ārı inkār irād olundığı lāmi’dir. İmdi ba’de beyān-ı eşahhi’l-aḳvāl şāhib-i kitāb-ı fezā’il-iştīmāl iḥtilāf-ı eḳāvīl-pīrāyān-ı ḥadīs-i mezkūrı beyāna mübāderet ve berāy-ı kitābet-i bürüz-i emr-i Cenāb-ı Risālet-me’ābdan soñra hervī-i muḥālefete mecāl muḥāl idigi su’āline icābetde emr-i Nebevī vüçüb ü nedb ü ibāḥati muḥtevī ve mecmū’-i mezkūrdan biriniñ ta’ayyüni ‘inde’l-ḳarīne menzil-resīde-i teyakḳun olup ğāliben ‘aks-endāz-ı merāyā-yı havātır-ı kirām olan şüret şekl-i ‘azīmetde olmayup lehce’ ü ta’bīrde rū-nümādır. Felihāzā ‘adem-i fehmi ba’zı hūzzār istifhām-āver-i ba’zı āḥar yek-dīger ile iḥtilāf-güster olmağın ol Müşfik-i Ümmet’den ferāğat-pezīrende şüretidir. Bināberīn re’y-i Ḥazret-i ‘Ömer-i şadākat-ḳarīn ve emr-i Nebevī’den ma’nā-yı ‘adem-i ‘azīmet müstebīn idigiyle ba’zı ‘ulemā taḥḳīḳ-peymā oldığı gibi, ba’zı fezā’il-hem-dem kemā-teḳaddem imtinā’-ı ‘Ömer-i ma’delet-perver işfāḳan li’n-Nebiyi’l-Ekrem hāl-i marāzda ‘arz-ı imlādan cilve-peymā olan meşāḳḳatı def’e mebnā ve maḳāl-i şefḳat-iştīmālinden iştidād-ı veca’ şüret-nümā idigini inbā hüveydā idigiyle te’vīl-pīrādır. Ve ‘inde’l-ba’zı’l-uḥrā umūr-ı mektübeyi ityāndan iḥtimāl-i ḥuṣūl-i ‘acz ile bürüz-i ḥarc-ı muḥālefete mahrec olması Cenāb-ı Fārūḳ’uñ def’ ile teḳayyüdlerine sebep ve tevsī’-i (L331b) dā’ire-i aḥvāl-i ümmet zümre-i İslāmiyāna erfaḳ idigi ‘aks-endāz-ı mir’āt-ı re’y-i mühezzebleri olmağla ictihād-sāz-ı müdāfa’a olmuştur. Pes taḳdīr-i mezkūr üzre muḥtī ve muṣṭib iḥrāz-sāz-ı rātibe-i ecr-i cezīldir. Keyfe lā? ³¹⁷⁷ (الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ) naşş-ı celīlül’l-ḳaşşı ile ³¹⁷⁸ (أَوْصِيَكُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ وَعَثْرَتِي) ḥadīs-i rehīnül’l-behceti mantūḳ-ı şerāfet-mesūḳunca taḳarrūr-i aḥkām-ı dīniyye ve te’sīs-i millet-i Ḥanefiyye muḥāt-ı ‘ilm-i Cenāb-ı ‘Ömer-i ḥālişu’t-taviyyedir. Bu şüretde ³¹⁷⁹ (حَسْبُنَا كِتَابُ اللَّهِ) cevāb-ı

³¹⁷⁷ “Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekte düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. İşte bütün bunlar fisk (Allah’a itaatten kopmak)tır. Bugün kâfirler dininizden (onu yok etmekten) ümitlerini kestiler. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. **Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim.** Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslām’ı seçtim. Kim şiddetli açlık durumunda zorda kalır, günaha meyletmeksizin (haram etlerden) yerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.” Mâide 5/3.

³¹⁷⁸ “Size Allah’ın kitâbını ve Ehl-i beytimi tavsiye ediyorum.” Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 36, nr. 2408.

³¹⁷⁹ “Allah’ın kitâbı bize yeter.”

şefkat-penâhıyla hitâb-ı Cenâb-ı ‘Ömer huẕẕâr-ı meclis-i şerâfet-medârdan rû-nümâ olan ihtilâf-pîrâyâna cevâb-ı iskât-âverdir. Yoḥsa burka’-püş-i ruḥsâ-yı şâhid-i zîbâ-cemâl emr-i Nebevî değil idigi rûşen-gerdir. Ve ‘inde ba’zı’l- (207b) ekâbir ḥalvet-serây-ı Nebevî’de raḳam-kerde olan kitâb maẕanne-i reyb-i erbâb-ı nifâḳ olmak ihtimâli derûn-i şadâkat-meşḥûn-i Ḥazret-i ‘Ömer’de cılve-ger olmağın irâ’et-i şûret-i müdâfa’a muvâfıḳ-ı re’y-i şavâb-dîd-i Cenâb-ı Fârûḳ’dur. Ḥattâ ba’de irtihâli’n- Nebiyyi’l-Ekrem vaşiyyet-i Resûl-i Mükerrrem Cenâb-ı ‘Ömer-i ma’delet-hem-demden medfû’dur deyü erbâb-ı rafz u ilḥâdîñ taraf-ı bâhirü’ş-şeref-i İbn-i Ḥattâb’a isnâdları te’yîd-sâz-ı mebnâ-yı ma’nâ-yı mezkûrdur. Ve ‘inde’l-ba’zı’l-‘ulemâ’ murâd-ı Cenâb-ı Risâlet-me’âb ittifâḳ ve ihtilâf-ı huẕẕâr-ı meclis-i şerâfet-mesâḳların tecrübe olup şûret-i ihtilâfîñ rû-nümâlığı bâ’is-i terk-i imlâdır. Ve ‘inde tâ’ifetin mine’l-fuẕalâ ol Zîver-ârâ-yı erîke-i risâletden ḥ’âst-kârân-ı kitâbete berây-ı icâbet emr-i mezbûr cılve-ger-i minâşsa-i şudûr olup ‘ilel-i sâbıkadan nâşî vuḳû’-ı kitâbetden teḥâşî edenleriñ şanî’iyle terk olunmuşdur. Ḥattâ Ḥazret-i İbn-i ‘Abbâs-ı şerâfet-istînâsîñ işâ-i emr-i ḥilâfet ile ihtilâf ve münâza’a ber-taraf olmağ-ıçün Ḥazret-i ‘Aliyy-i feẕâ’il-medârîñ ḥâk-pây-ı Risâlet-penâha ruḥsâyılığın ḥ’âst-kâr³¹⁸⁰ ve Cenâb-ı Ḥaydar-ı feẕâ’il-şî’ârîñ ibâ ve ictinâbı bedîdâr olmağla ma’nâ-yı sâbık müteḥakkıḳ ve Cenâb-ı Risâlet-me’âbîñ ta’yîn-i emr-i maṭlûbı ırsâlleri (L332a) ya’nî terk-i ta’yîn-i emr-i ḥilâfetde³¹⁸¹ (دَعُونِي فَإِنَّ الَّذِي أَنَا فِيهِ خَيْرٌ) maḳâl-i işâbet-me’âlleri kitâbu’llâha mürâca‘at kifâyet-sâz-ı ümmet oldıgın berây-ı ta’lîm cılve-ger ve şübût-i müdde‘âya delîl-i şihḥat-perverdir. Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem teslîmâ.

Faṣl-ı Sâdis: Ma’nâ-yı ḥadîs-i âtiye’z-zıkrîñ beyânına me’vâ-yı vâlâdır. Zîver-baḥş-ı şahîfe-i aşl-ı kitâb olan esânîd-i şihḥat-nişâb ile bâ-rivâyet-i Cenâb-ı Ebî Hüreyre-i feẕâ’il-âlûd cılve-ger-i minâşsa-i vürüddur ki ol Resûl-i mekârim-perver (اللَّهُمَّ إِنَّمَا مُحَمَّدٌ بَشَرٌ يَغْضَبُ كَمَا يَغْضَبُ الْبَشَرُ وَإِنِّي قَدْ اتَّخَذْتُ عِنْدَكَ عَهْدًا لَنْ تُخْلِفَنِيهِ فَإِنَّمَا مُؤْمِنٌ آذِنُهُ أَوْ سَبَبُهُ أَوْ جَلَدُهُ بَشَرٌ يَغْضَبُ كَمَا يَغْضَبُ الْبَشَرُ وَإِنِّي قَدْ اتَّخَذْتُ عِنْدَكَ عَهْدًا لَنْ تُخْلِفَنِيهِ فَإِنَّمَا مُؤْمِنٌ آذِنُهُ أَوْ سَبَبُهُ أَوْ جَلَدُهُ)³¹⁸² buyurdıkları ḥadîs-i şerâfet-güsterden

³¹⁸⁰ Buhârî, Megâzî 83, nr. 4447, Isti’zân 29, nr. 6266.

³¹⁸¹ “Beni kendi hâlîme bırakın. Benim içinde bulunduğum hâl sizin çekişmenizi dinlemekten hayırlıdır.” Buhârî, İlim 39, nr. 114, Cihâd 176, nr. 3053, Cizye 6, nr. 3168, Megâzî 83, nr. 4431-4432, Merdâ, 17, nr. 5669, Tevhîd 26, nr. 7366; Müslim, Vasiyet 20-22, nr. 1637.

³¹⁸² “Allahım! Muhammed kulun sadece bir beşerdir. Diğer insanların öfkeleniği gibi ben de bazen öfkelenirim. Benim seninle bir sözleşmem var. Elbette sen bana verdiğin sözden asla dönmezsin. Ben hangi mü’mine eziyet etmişsem, kendisini dilimle incitmişsem veya ona vurmuşsam (celde cezasına çarptırmışsam), bu yaptıklarımı o mü’minin günahlarına kefaret ve onun kıyamet gününde sana

ma'a-ta'addüd-i tûruk-ı rivāyetihî mefhûm olan ma'nâ Zât-ı nübüvvet-simâtlarınıñ 'işmet ile ittışâkları muḳarrer iken ne vechile şüret-nümâdır ki ol Resûl-i munteḥab bilâ-sebebin îkâ'-ı ef'âl-i merḳûmeden munazzaf ve kuvvet-i ğazabiyyelerinden münba'ış olmak ihtimâli daḥi ber-ṭaraf olup bi-haḳḳın şudûrı cılve-ger oldığı şüretde müfâd-ı teberri niçün cılve-nümâ-i minaşşa-i taḥarrî idigi taḥdîş-sâz-ı havâtır-ı ehl-i zâhir olmaya ki metn-i ḥadîs-i şerâfet-maşdûḳda zîver-pîrâ-yı vürüd olan (لَيْسَ لَهَا) (نحن نحكم بالظاهر والله) ³¹⁸³ terkîb-i efâzıl-fîrîbiniñ ve ma'nâ-yı belâġat-intimâsından ³¹⁸⁴ (يعلم السرائر) mantûḳunca muḳteziyât-ı zâhir üzre îkâ'-kerde olan a'mâle cezâ zâhir-i şerî'at-i ġarrâ üzre menzil-resîde-i terettüb olup aḥvâl-i bevâtın muḥâṭ-ı 'ilm-i 'Allāmu'l-Ġuyûb idigine îmâ murâd idigi şadr-ı iz'ânı ḳarîn-i şerḥ-i 'irfân olanlarıñ ma'lûmıdır. Keyfe lâ? Da'vâ-yı sebb ile ikâmet-i ḥadd-i ḳazfa mübâderet zâhir-i ḥâle nisbet ile zarûriyyât-ı diyânetden olmaġla icrâ-yı ḥükm-i zâhirî beyyinü'l-lüzûmdur. Lâkin ol Şefîḳ-i Ümmet'in kemâl-i re'fet-i ṭab'-ı kerîm-i cibillîleri meşelâ maḥdûd-ı mezkûruñ zay' kendüye bi-hasebi'l-bâṭın bâ'ış-i rahmet **(208a)** ve sebeb-i ^(L332b) ḳurbet olmasın istid'â ve bu ma'nâyı inbâ mevrîd-i ḥadîs-i şerâfet-pîrâdır. Yoḥsa bilâ-sebeb ta'zîr ve sâ'ir ḥudûdı ikâmete mûcib olan ğazab olmadığı bedâhet-intimâdır. Felihâzâ ³¹⁸⁵ (أَعْضَبَ كَمَا يَعْضَبُ الْبَشَرُ) terkîb-i şerâfet-perveriniñ müfâdı 'inde'l-'ulemâ'î'l-ḥadîş ikâmet-i ḥadd-i ḳazf aḥkâm-ı şer'den bir ḥükmdür ki 'inde 'adem-i 'afvi'l-maḳzûf icâb-sâz-ı ta'zîr-i ḳazîf ve mûcib-i ḥaḳîḳîsi kesr-i 'ırz-ı Müslime ictirâ ğazab-ı İlâhî'ye me'vâ oldığıdır. Ḥattâ icrâ-yı ḥadd ile mu'âḥaze-i uḥreviyyeden rehâ istircâsına du'â-yı Nebevî pîrâye-baḥş-ı îmâdır. Ve 'inde ba'zî'l-'ulemâ' 'an cevâz-i tecâvüz 'an ḥudûdillâhı beyân ile taḥzîriñ lüzûmın i'lân muḳtezâ-yı şefḳat-ı ṭab'-ı Nebiyy-i Zîşân idigi me'âl-i ḥadîs-i şerâfet-bünyândır. Yâḥud sebk-i 'ibâret-i ḥadîs-i şerâfet-âlûd de'avât-ı 'Arab üzre cılve-ger-i minaşşa-i vürüd olup zîrâ min ġayr-i ḳaşdi'd-du'â şüret-i istid'âda îrâd-ı kelâm-ı de'b-i fuşahâ-yı belâġat-fercâm olup murâd-ı beyân taḥzîr ile ḥuşûş-ı maḥdûdı istib'âddır. Keyfe lâ? Dergâh-ı Cenâb-ı Nübüvvet-destġâhdan tefahḥuş dūr ve sebb ü la'n mehcûr idigi vaşşâf-ı evşâf-ı Nebiyy-i Muḳaddes Cenâb-ı Enes-i sa'âdet-resden naḳl-kerde-i

yaklaşp senin yanında bir makam edinmesine vesîle eyle!" Müslim, Birr 90, nr. 2601; Buhârî, Daavât 34, nr. 6361.

³¹⁸³ "(Bir mûmine), hak etmediği hâlde beddua etmişsem..." Müslim, Birr 95, nr. 2603.

³¹⁸⁴ "Biz zahire göre hüküm verimiz. İşin iç yüzünü Allah bilir."

³¹⁸⁵ "Diğer insanların öfkeleniği gibi ben de bazen öfkelenirim."

şikâtdır. Binâberîn ma'nâ-yı istib'âd me'hûz-ı 'ulemâ-yı feżâ'il-nihâd olup "ne 'aceb hâle düş oldı" yâhud "ne ğarîb hâle uğradı" ma'nasına ³¹⁸⁶(مَا لَهُ؟ تَرَبَّ جَبِيْنُهُ) ma'külesinden ma'dûd ve ³¹⁸⁷(لَا أَشْبَعُ اللَّهَ بِطُنْكَ) kabîlinden idigine daħi ħaml olunmak mümkünü'l-vürûd olup ba'dehû ol Şefîk-ı Ümmet izhâr-ı re'fet ü şefkat buyurmağla Rabb-i 'İzzet ile mu'âhede ve ma'kül-i merķūmuñ ma'külun-lehe zekât ü rahmet ü kırbet olması mercûları idigin ifâde buyurmuşlardır. Bu şüretde sebki-i 'ibâret-i ħadîs-i şerâfet-ma'krûn işfâkun 'ale'l-med'uvv-i 'aleyh ve def'-i istiş'âr-ı ħavf u ħaşyet-ile murâd-ı 'aliyyeleri te'nîsün ileyhdır. Pes bi-ħakķın ^(L333a) mevrîd-i ħudûd olan zevâta dünyâda icrâ-yı aĥkâm-ı şer'îyye uĥrâda kefâret-i zûnûb ve sebebi-ġufrân ve medâr-ı setr-i 'uyûb olması mes'ûl-i Cenâb-ı Resûl-i 'işmet-müşûldür. Hattâ zeyl-i ħadîs-i âĥarda ³¹⁸⁸(وَمَنْ أَصَابَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَعُوقِبَ بِهِ [فِي الدُّنْيَا] فَهُوَ لَهُ كَفَّارَةٌ) ma'kâl-i beşâret-iştimâlleri mü'eyyid-i ma'nâ-yı merķūmdur. Ve kezâlik Cenâb-ı Zübeyr ibn-i 'Avvâm'ın Enşârî bir ħarîf-i nifâk-fercâm ile ħuzûr-ı sa'âdet-mevfûr-ı Ĥazret-i Seyyidü'l-Enâm'da berây-ı saķy-ı bostân terâfu'ları eşnâsında Cenâb-ı Mesned-nişîn-i risâlet Zübeyr-i sûtûde-ĥaşlete ba'de saķy-i bostâna irsâl-i mâ ile emr-nüvîs-i ĥiṭâb olduklarında ħarîf-i mezbûrdan ³¹⁸⁹(أَنْ كَانَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ابْنُ عَمَّتِكَ؟) ma'kâliyle Cenâb-ı Zübeyr'in maĥmî idigin mûmâ olan ta'rîzi taġyîr-sâz-ı reng-i ruĥsâr-ı nevvâr-ı Ĥazret-i Risâlet-medâr olacaġı mertebe ġaḡab-ı Nebiyy-i Munteĥab'a sebep olması ĥîninde ĥasebü'l-merâm saķy-ı bostân-ı Zübeyr bin el-'Avvâm'a vürûd-i ĥükm-i Nebevî cîlve-ger-i minâşsa-i zûhûr olup ma'a-hâzâ ġaḡbânın ĥükme mübâdereti ħarîn-i nehy-i Nebiyy-i Zîşân iken ĥuşûş-ı mezbûruñ maĥmel-i şaĥîḥine vuķûf u şu'ûr ne vechile şüret-nümâdır" deyü tereddüd-sencâna e'imme-i fenn-i ħadîsden bu ġüne ibâne zîver- **(208b)** pîrâ-yı taĥķîķ-ı bî-nihâyedir ki Cenâb-ı Ĥazret-i Risâlet-me'âbın reybi ü mirâyı îcâb edecek ĥâlâtdan menzil-resîde-i 'işmet idikleri müşbet olup 'alâ tārîķ-ı l-ikṭişâr Cenâb-ı Zübeyr'in iskâ-yı ħadîķasın ĥ'âst-kâr olduklarına mu'ârîz ĥoşnûd olmadıġından ħar'-endâz-ı sâmi'a olduġda tehyîc-sâz-ı ġaḡab-ı muĥâṭab olacak ta'rîze ictirâsı istifâ-yı ĥakķ Zübeyr'e ĥükmi

³¹⁸⁶ "Allah karnını doyurmasın!" Müslim, Bîr 96, nr. 2604.

³¹⁸⁷ "Ona ne oldu? Alın toprak olasıca!" Buhârî, Edeb 38, 44, nr. 6031, 6046.

³¹⁸⁸ "Bir kimse bu ġünahlardan birini işledikten sonra dünyada cezaya çarptırılırsa, gördüğü o ceza, ġünahına kefâret olur." Buhârî, İmân 11, nr. 18, Menâkıbü'l-Ensâr 43, nr. 3892, 3893; Müslim, Hudûd 41, nr. 1709. Ĥadisın tam metni için bkz. Kandemir, **age.**, c. III, s. 248.

³¹⁸⁹ "Yâ Resûlallah! (Zübeyr) halanın oġlu olduġu için mi böyle yapıyorsun?" Buhârî, Mûsâkât 6-8, nr. 2359- 2362; Müslim, Fezâil 129, nr. 2357.

müciib olmuşdur. Felihāzā ba‘de kitābi'llāh-i te‘ālā eşahh-ı kütüb-i şerāfet-ārā olan **Şahīh-i Buḥārī**-i teberrük-pīrāda irāde-kerde-i İmām-ı Müslimīn olan şulḥuñ in‘ikādıyla ibā müciib-i ḥükm-i kaṭ‘ī idigin inbā-pīrā olan bābda bu ḥadīs-i şerāfet-ārāyı şahīfe-zīb-i imlādır. Ḥattā āḥir-i ḥadīs-i mezkūrda istifā-yı ḥaḳḳ-ı Zübeyr-i fezā’il-pīrā ḥükm-i kaṭ‘ī-i Nebevī ile şüret-nümā idigi ^(L333b) zikr olunmuşdur. Bināberīn ḥuşuş-ı mezbūrda ḥadīs-i mezkūr aşl-ı aşıl ve ḥāl-i rızā ve ğazablarında şeref-baḥş-ı şudūr olan ḥükm-i Nebevī ḥaḳḳāniyyet-muḥtevē idigine ıktidā-pīrāyāna delildir. Keyfe lā? Ḥāl-i rızā ve saḥṭda ‘işmet-i Nebeviyye bedāhet-intimā ve ğazabları li'llāh hüveydā idiginden ḥaḳḳāniyyete ‘adem-i mümāna‘ati rū-nümādır. Ḥattā mesned-nişīnān-ı kazānıñ ğazbānen ḥükmden menhī idikleri istivā-yı ḥāleteyn-i merḳūmeteyniñ bi'n-nisbet-i ileyhim ‘adem-i taḥaḳḳukundan nāşīdır. Ve kezālik ol Mālik-i Ezimme-i Nübüvvet-iñ ḥīn-i ikāde-i cemel-i Ukkāşe‘de fażilet-i şerāfet-firīblerine zāhr-ı Ukkāşe maḍrab olması ğazab-ı Nebevī‘den nāşī olmayup ḥattā menşe-i ḍarbdan istinbāsı ³¹⁹⁰ (أَعِيْذُكَ [بِالله] يَا غَكَاشَةَ أَنْ يَتَّعَمَّكَ رَسُولُ اللهِ) maḳāl-i şerāfet-destġahıyla mücāb olmuşdur. Ve kezālik ta‘liḳ-ı zimām-ı nāḳa qarīn-i nehy-i men bihi'l-ifāḳa iken kār-pīrā-yı menhiyyūn ‘anh olan a‘rabiyyi ba‘de’t-te’dīb luṭfen ve keremen iḳtişāş-ı Nebevī beyān-ı işfāḳdır; yoḥsa ba‘de’l-ġazab taṭyīb degildir. Zīrā zamīr-i te’dīb mevrid-i nehy olan ma‘ānda ‘ā’id olmak şavāb idigi bilā-irtiyābdır. Ve kezālik ṭīb-i menhiyyūn ‘anh ile taṭayyüb ḥīninde ḥāk-pāy-ı Sultān-ı Rusūl’e ruḥsāy olan Sevād bin ‘Amr’iñ taṭayyüb-kerdesi “vers” olmaġla lāzımü’t-taṭhīr idigin beyān ve taḥzīrde ḳaḍīb-i şerāfet-firībleriyle ġaṣeyān-ı baṭn-i Sevād icā‘an leh vuḳū’-yāfte olmayup te’dībden cilve-ger idigi azher ve ḥuşūl-i icā‘a teyaḳḳun-i istiḥāle menāt olmayup işfāḳan şudūr eyledigi rūşen-terdir. ³¹⁹¹ Şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem teslīmā.

Faşl-ı Sābi’: Aḥvāl-i dünyeviyyeden olan a‘māl-i Nebeviyye’ye terettüb eyleyen ihtimāl-i cevāz-ı vuḳū’-ı sehv ü nisyān fī ba‘zı’l-aḥyān muḳaddemen ‘ale’t-tafşıl beyān olunduġı üzre perde-nişīn-i mināssa-i ‘işmet olan bānū-yı müşk-būy-i nübüvvete bādī kuşūr ve vesīle-i fütūr olmadıġı ḳat‘iyyü’s-sübūt olup belki ef‘āl-i mezkūrede şudūr-ı nisyān, en-nādirü ke’l-ma’dūm mantūḳıyla hem-‘ināndır. Ḥattā ber-minvāl-i mantūḳu’l- ^(L334a) a‘māl bi’n-niyāt ‘ämme-i ef‘āl-i Cenāb-ı Eşref-i

³¹⁹⁰ “Resūlullah’ın sana kasten vurmasından, Allah seni korusun!”

³¹⁹¹ İbni Sa’d, **et-Tabakātü’l-Kübrâ**, c. III, s. 516-517. Abdürrezzâk, **el-Musannef**, c. IX. S. 466-467, nr. 18038.

Maḥlūkāt şavāb ve ‘işmeti ḥāvī ekşeri belki küllisi mecrā-yı ‘ibādetde cārī idigi haber-i şıḥḥat-muḥtevidir. Zīrā ol Seyyidü's-Sādāt ‘aleyhi şerāyifü't-taḥiyyāt cenābınıñ ef‘āl-i mezkūreye mübāderetleri mertebe-i zarūrete mübtenī ve ifā-i müştehiyyāt-ı nefis-i nefisleri **(209a)** sedd-i şelme-i mücā‘āte mebnī olup maşlahat-ı zāt-ı nefāset-simātlarına taḳayyüdleri ityān-ı ‘ibādet-i Ma‘būdun bi'l-ḥaḳḳa ḳudret ve iḳāmet-i aḥkām-ı şerī‘at ve nizām-ı umūr-i ümmete miknet taḥşīli miḳdārıyla muḳadder idigi muḳarrerdir. Ḥattā ol Erīke-pīrā-yı mücāhede ile efrād-ı sâ‘ire beyninde nümûde olan āşār-ı pesendide yâ ma‘rûf-i şanī‘ veyâ in‘ām-ı vesī‘ veyâ kelām-ı müstaḥaḳu'n-nizāmı ismā‘ yâ te‘lîf-i şārid yâ ḳahr-ı mu‘ānid yâ mudārāt-ı ḥāsîd olup a‘māl-i mezkūreyi i‘māl ile edā-yı merāsîm-i ‘ibādet ‘ādetleri idigi bî-mirādır. Bināberîn ‘alā ḥaseb-i ihtilāfi'l-aḥvāl de‘b-i şerāfet-iştimālleri her emrde ri‘āyet-i tenāsüb olup meşelâ seyr-i yesîrde merkûb-i şerāfet-maşḥûbları ḥimār ve bu‘d mesāfede riḥle-i reh-vār ve ma‘arik-i ḥurûb ve ḥîn-i ḡazā ve ḍurûbda şebāt ü mekāneti berāy-ı iş‘ār ester-süvârlıḳları şöret-şi‘ārdır. Ḥattā igāse-i şeyḥ u şāriḥ ve icābe-i müstaḡīş-i şāriḥ içün ḥayl-i zībende-reftāra³¹⁹² rukûbları daḥi pîş-āmed-i nigāḥ-ı ihtiyārdır. Kezālik mühimmāt-ı zāt-ı sûtûde-şifāt ve meşālîḥ-i ümmet-i ḥayriyyet-simātları kefeteyn-i mîzân-ı i‘tibārlarında yeksân olup libās ve sâ‘ir evzā‘-ı seviyyet-istînāsda mürā‘āt-i ‘adāletleri me‘āşir-i mefāḥirlerinde nümāyāndır. Ve umūr-ı dünyādan ba‘zı emr-i dîgeri zāhir iken müsā‘adeten li'l-ümme terk ve ba‘zı aḥyānda siyāseten ve kerāheten i‘māl ile şedd-i niṭāḳ-ı ‘azîmeti berk buyurmaḡla irā‘et-i tavr-ı ḥikmet-āmîzleri muḳarrer ve umūr-ı dîniyyeden aḥad-ı vecheyne medār-ı ḥayr olan kār ityān ile re‘y-i aşḥāb-ı kirāma mütāba‘at-künānlıḳları rûşengerdir. Ḥattā Medīne-i Münnevvereden Uḥud'a ḥurûc-ı sa‘ādet-vülûcları bu ḳabîldendir.³¹⁹³ (L334b) Ma‘a-hāzā ḳaşd-ı Nebevî Medīne-i sa‘ādet-muḥyevîde taḥaşşun idigi muḳarrer ve re‘y-i sālîfi telāḳḳîleri ḳarābet-i mü‘minîni mürā‘āt ve mü‘ellefelerin taḥşîle müsā‘adeden nāşî idigi iḥbār-kerde-i şîḳâtdır. Ḥattā emr-i mezbûr kār-güzārlıḳları a‘dā-yı dîn sū-i ḳavle reh-yāb olmasun deyü idigi müstebîndir. Felihāzā mürā‘āten ḥavātır-ı Ḳureyş Beyt-i Mükerrrem'in ḳavā‘id-i Ḥazret-i İbrāḥîm üzre bināsın terk ve bünyād-ı ḳadîm üzre tarḥ-ı esās-ı muḥtereme ‘adem-i mübādereti berk buyurmuşdur ki taḡyîr-i vaż‘-ı mezkûr ile tenfîr-i ḳulûb-i

³¹⁹² ḥayl-i zībende-reftāra L: ḥayle-i zībende-reftāra A.

³¹⁹³ bu ḳabîldendir L: bu ḳabîlinden A.

Kureyş cilve-ger-i minaşsa-i zuhûr olmayup dîne ve mü'minîne 'adâvetleri bedîdâr olmaya. Felâ-cerem ol Şefîk-ı Ümmet Cenâb-ı 'Â'îşe-i sûtûde-ḥaşlete (لَوْلَا حَدَّثَانُ قَوْمِكَ) ³¹⁹⁴ لَأَتَمَمْتُ النَّبِيَّتَ عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ) maḳāl-i lü'lü'-mişâliyle nişâr-sâz-ı mürvârîd-i ḥiṭâb olmuşdur. Ve yine umûr-ı dünyeviyyeden bir emri ba'de'l-fi'l ondan ḥayr olan kâra tebdîl ile irâ'et-i ṭavr-ı istiḥbâb-cezîl buyurdukları mervîdir. Ḥattâ ednâ-yı miyâh-ı Bedr'e nüzûlleri cilve-ger iken ba'de sevķı'l-hüdâ emr-i ṭayy lâyiḥa-i ḥâtır-ı hidâyet-me'âşirleri olup lâkin fesh-i 'azma 'adem-i cevâzîñ mûmâna'at-künânlığı sebebiyle aşḥâb-ı ma'âlî-nişâba faẓl-ı iclâl bi'l-'umreyi ta'lîm buyurdukları kemâl-i şefķat-i ṭab'-ı merâḥim-intimâlarındandır. ³¹⁹⁵ Keyfe lâ? Ol Erîke-pîrâ-yı i'tilâ zümre-i küffâra ve a'dâ-yı cehâlet-şî'âra 'arz-ı inbisât ile taḥşîl-i (209b) îtilâf buyurdukları maḥzâ lâzime-i şefķat-i bî-hemtâları olup ittikâ'en min şerrihî istînâsdan ihtirâz olunan şîrâr-ı nâsdan idigin ma'a'l-beyân ³¹⁹⁶ ol maḳûl-i cehâlet-künân ile daḥi müvâceheye şâbir ve maẓhar-ı 'aṭâyâ ve nüvâziş-i fâḥir buyurmağla Dîn-i Ḥanîfe ve şer'-i şerîflerine terğîb buyurdukları bî-reybdır. Ḥattâ izḥâren li-kemâlî's-şefķati ḥizmet-i beyt-i muṭaḥharaların idâre gâhî ³¹⁹⁷ (سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ) ma'nâsın ibrâz ve ve eşrâf-ı cülesâya izḥâr-ı ḥüsn-i himmet ile mülâṭafe-i beyyinetü'l-ihtizâr buyurup ma'a-hâzâ kemâl-i (L335a) vaḳâr u heybetlerinden eṭrâf-ı beden-i şerâfet-efkenleri manzûr olmadığı reybden dūr ve cülesâ-yı şerâfet-resâlarının ihtirâmen 'aleyhi's-selâm ³¹⁹⁸ (كَأَنَّمَا يَمْشِي رُؤُوسُهُمُ الطَّيْرُ) ṭavr-ı meskenet-gâvrları mütemmim-i merâsim-i âdâb idüğü mâ-lâ-kelâmdır. Felâ-cerem ol Şefî'-i Ümem'in istînâsen-bihim ihdâs-ı ḳavm ile daḥi muḥâdeşeye revmleri muḳarrer ve ta'accübleri ta'accüb-i aşḥâba menûṭ idigi rüşen-ger olup tebessüm-i şerâfet-tenessümleri kezâlik dıḥk-i mücâlisîn-i şerâfet-rehîne merbûṭ ve cemî'-i nâsa beşâret ve 'adâletleri vüs'at-rehîn ve ḥak-pây-ı meḳârim-peymâları gerd-i küdüret ve bihûde ğâzab u bürüdetden selâmet-ḳarîn idigi evâ'il-i kitâbda 'alâ vechi't-tafşîl mebsûṭdur. Ma'a-hâzâ dâ'ire-i ḥaḳḳâniyyetden ser-i mü inḥirâf muḥâl ve ibtâl-i mâddeye mecâl 'adîmü'l-iḥtimâl olup zümre-i 'aliyye-i

³¹⁹⁴ “Senin kavmin kâfirlikten daha yeni kurtulmamış olsaydı, elbette Kâbe'yi Hz. İbrâhim'in yaptığı temeller üzerinde yeniden inşâ etmek isterdim.” Buhârî, Hac 42, nr. 1585; Müslim, Hac 398, nr. 1333.

³¹⁹⁵ Buhârî, Temennî 3, nr. 7229-7230; Müslim, Hac 130, 141, nr. 1211, 1216. Hadisin tam metni için **bkz.** Kandemir, *age.*, c. III, s. 256.

³¹⁹⁶ Buhârî, Edeb 38, 48, 82, nr. 6032, 6054, 6131; Müslim, Birr 73, nr. 2591.

³¹⁹⁷ “Bir kavmin efendisi, onlara hizmetkâr olandır.”

³¹⁹⁸ “Başlarında birer kuş varmış gibi...” Konuyla ilgili hadis için **bkz.** Ebû Dâvûd, Tıb 1, nr. 3855; Tirmizî, Tıb 1, nr. 2038; İbni Mâce, Tıb 1, nr. 3436.

enbiyâ siyyemâ Cenâb-ı Efđaliyyet-intimâları vaşf-ı hâ'inetü'l-a'yün ile aşlâ ittişâf-peymâ degil idigi ittifâk-kerde-i fuḥûl-i 'ulemâdır. İmdi Cenâb-ı Ḥazret-i Erîke-nişîn-i 'işmet ve Şâhen-şeh-i taht-gâh-ı risâletîñ ruḥsâyî-i ḥâk-pây-ı merâḥim-intimâlarıyla şeref-yâb olmağ-ıçün Cenâb-ı 'Â'îşe-i Şıddîka'nıñ dergâh-ı nübüvvet-penâhdan istîzân eyledigi kâdim-i şirret-müşâdim ḥaḳḳında³¹⁹⁹ (يُسَّ ابْنُ الْعَشِيرَةِ) maḳâli cilve-ger-i minaşsa-i şudûr idigin müvâcehe-i kâdimde ilânet-i ḳavlle mu'âmele bi'l-mücâmeleleriniñ bürüzı izḥâr-ı ḥilâf-ı mâ fi'z-zamîr olmayup berây-ı taḥşîl-i rûkûn fi'l-îmân rû-nümâ ve ikrâm-ı metbû' sebeb-i duḥûl-i ḥavza-i îmân-ı etbâ' olmağ içün hüveydâdır. Ḥattâ emşâliniñ daḥi bu vesîle ile sūy-i dil-cūy-i îmâna meyline vaż'-ı mezkûruñ sebebiyyeti mes'ûl ve bu tavr-ı menî'u'l-ğavriñ ḥadd-i müdârât-ı dünyeviyyeden ḥurûc ile müdârât-ı uhreviyyeye râtibe-tırâz-ı vülûc idigi rehîn-i telakkî bi'l-ḳabûldür. Felihâzâ ol Erîke-pîrâ-yı 'atânıñ zümre-i mü'ellefetü'l-ḳulûbı taḥşîl-i rûkûn fi'l-İslâm içün maḫhar-ı 'atâyâ-yı behiyye buyurduḳları hüveydâ olıcağ maşdar-ı ḳavl-i leyyin^(L335b) buyurduḳlarıñın vuḳû'ı emr-i beyyin idigi bi't-ṭarîḳı'l-evlâ rû-nümâdır. Keyfe lâ? Derûn-i Cenâb-ı Şafvân 'udvân ile mel'ân iken maḫhar-ı 'atâyâ-yı girân olmağla ḥizâne-i derûnı mürvârîd-i ḥubb u vâlâ-yı Nebevî ile reşk-âver-i genc-i şâygân olmuştur.³²⁰⁰ Binâberîn ol Menba'-ı Yenâbî-i Hikem'den cilve-geri minaşsa-i şudûr olan³²⁰¹ (يُسَّ ابْنُ الْعَشِيرَةِ) ḳavl-i şerâfet-evli maḳûle-i ğıybetden olmayup mezbûruñ 'idâd-ı şıḳâtdan olmamağla şâyeste-i inkâl degil idigin tavşîf ve ḥâlete 'adem-i 'ilm ile muttaşîfine³²⁰² i'lâm-ı ḥâl içün rû-nümâ ve bu maḳûleden lüzûm-i ihtirâzı inbâdır. Siyyemâ vaşf-ı mezkûr **(210a)** ile mevşûf olan zât-ı cehâlet-simâtıñ re'ts-i ḳavm idigi ḥasebiyle istîfâsına revm olan lâzime-i ta'ayyüş olmağın aḥvâline nâdân kendüden celb-i ḥaber ḥusbânıyla ḥ'âst-kâr-ı istimdâd olması bâ'îş-i teşvîş idiginden nâşî şıyâneten li'l-Müslimîn muḫtâc-ı tenbîḥ ü tebyîn idigi müstebîndir. Ḥattâ bu daḳîka-i enîḳayı i'lân fi ba'zı'l-aḫyân cevâzdan vücûba irtikâ-resâ olup berây-ı def'-i zarar vücûb-i inbâ rüşen-gerdir. Felihâzâ cerḥ-i ruvât-ı ḥadîs ve tezkiye-i şühûd ḳısm-ı mezkûrdan ma'dûd ve oña şebîḥ olup mübâdereti def'-i maḫarratı câlib idigi ḳavl-i şıḫḫat-â'ibdir. Felâ-cerem suḳûṭ-ı esânîd ile 'adem-i

³¹⁹⁹ "O, kabilesinin kötü adamıdır!" Buhârî, Edeb 38, 48, 82, nr. 6032, 6054, 6131; Müslim, Birr 73, nr. 2591.

³²⁰⁰ Hadis için **bkz.** Müslim, Fezâil 59, nr. 2313; Tirmizî, Zekât 30, nr. 666.

³²⁰¹ "O, kabilesinin kötü adamıdır!" Buhârî, Edeb 38, 48, 82, nr. 6032, 6054, 6131; Müslim, Birr 73, nr. 2591.

³²⁰² muttaşîfine L: muttaşîf A.

mevsûkıyyeti mu‘dil ile mevsûmiyyetin iktizâ ve inbâ-yı Berîre ile cilve-nümâ olan haber-i vârid ki mevâlî-i Berîre-i merķūmeyi Cenâb-ı Seyyide-i ‘işmet-pîrâ Hazret-i Şiddîka-i şerâfet-ârânî dergâh-ı Nübüvvet-penâhdan berây-ı istişrâ istizânı, “velâ” mâlik-i evvelde ibkâ olunmak şartıyla şudûr-ı izne müdânî idigine o Nâşih-i Ümmet ‘aleyhi a‘le‘t-tahıyyetiñ hâric-i dâ‘ire-i kitâb şürûtı istişhâb ğayr-ı câ‘iz ve huşûş-ı mezkûr butlâna hayyiz idigin beyâna mübâyin olmadığın vücûh-i şelâşe ile rû-nümâdır. O dergâh-ı ‘işmet-penâh-ı Nübüvvet’e ğubâr-ı ittihâm ile ittisâmdan maşûnetü’s-sâha idigi ma‘lûmı olan dâniş-vârâna ^(L336a) rüşen ü ‘ayândır ki ekşer-i tûruk-ı hadîs-i mezkûrda ³²⁰³ zıkr-ı şart-ı merķūm ma‘dûm olmağın ziyâde-i merķūma karîn-i inkâr-ı kûrûm olduğından haber-i merķūm mu‘dil ile mevsûm olmuştur. Farazâ şart-ı mezkûruñ vuķū‘ı müsellemler olsa dañi “لَهُمْ/lehüm” lafzında cilve-ger olan “lâm” ³²⁰⁴ (أُولَٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ) naşş-ı belâğat-kaşşında ‘alâ ma‘nâsına olan “lâm” ile hem-‘inân olup taķdîr-i mezkûr üzre mevrîd-i su‘âl olmadığı cây-ı kıl ü kâl degildir. Sâniyen haķķ-ı velâ terettüb-sâz-ı süy-ı mu‘tik idigi mütehaķķık olmağın şartıñ vücûd u ‘ademi siyyân idigin beyân-ı şıķķ-ı evvelin zıkr ve sânisin terk ile cilve-künân olmaķ dañi muhtemel ve vech-i mezkûra nazar ile haber-i mu‘teber îhâma maħal olmadığı muķarrerdir. Hattâ vech-i mezkûr muhtâr-ı Dâvûdî-i fezâ‘il-mevfûr olup fâzıl-ı mezbûr zeyl-i hadîsi tevbîh ve taķrî‘a ğaml ile ifâde-sâz-ı fâ‘ide-i zâ‘ide idigi maħallinde mastûrdur. Sâlişen lafz-ı iştirâtı ma‘nâ-yı beyânı mutażammın ve bunuñla emr-i Nebevî evvelâ hâşşeten Cenâb-ı Şiddîka-i Kübrâ‘ya sâniyen eşnâ-yı huţbede ‘âmmeten müstemî‘îne tebyîn-i hükm-i velâyı ve zımnında süy-ı ğilâfa zehâb edenleriñ taķrî‘ ve tevbîhı der-kâr idigiyle cevâb ihtiyâr olunmuştur. Felihâzâ ihve-i Yûsuf-i Şiddîk vaşf-ı sirķat ile ‘ale‘t-taĥķîķ ğayr-ı mevsûfın iken mezbûrîni ol Erîke-nişîn-i behcetiñ sirķat-ittisâmlarına mübâderet min kıbeli‘llâh me‘mûriyyetine binâ’ idigiyle cevâba müsâra‘at olunmuştur. Hattâ Bünyâmîn’i ³²⁰⁵ (أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ) hitâbına mevrîd buyurmaları şaķîķ-ı şefîķı vesâţetiyle ihvânından izâĥa-i kedere ‘â‘id

³²⁰³ Hadis için **bkz.** Buhârî, Salât 70, nr. 456, Büyü’ 73, nr. 2168; Müslim, İtk 6-8, nr. 1504.

³²⁰⁴ “Allah’a verdikleri sözü, peķiştirilmesinden sonra bozanlar, Allah’ın korunmasını emrettiĝi şeyleri (akrabalık bağlarını) koparanlar ve yeryüzünde fesat çıkaranlar var ya; **işte lânet onlara**, yurdun kötüsü (cehennem) de onlardır.” Ra‘d 13/25.

³²⁰⁵ “Yusuf’un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bünyamin’i yanına bağrına bastı ve (gizlice) “Haberin olsun **ben senin kardeşinim**, artık onların yaptıklarına **üzülme**” dedi.” Yûsuf 12/69.

idigi mü'eyyid-i cevāb-ı sâbıkdır. Ma'a-zâlik ³²⁰⁶﴿إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ﴾ kavlin kâ'ili Cenāb-ı Yûsuf-ı şîrîn-şemā'il degildir ki taşvîr-i su'âl ve taḥrîr-i cevāb rû-nümâyı minâşsa-i istişhâb ola. Pes taḥdîr-i **(210b)** mezkûr üzre beyân-ı 'işmet-i enbiyâ-yı kirâmda zellât-ı ğayrdan serd-i i'tizâr mâ-lâ-yuḥtâcu ileyh idigin âşikâr[dır.]

Faşl-ı Sâmin: Ḥazarât-ı enbiyâ-yı ma'âlî-simât 'aleyhim ve 'aleyhi şerâyifü's-salavât ḥullaş-ı ^(L336b) aḥibbâ'i'llâhdan iken imtiḥânen lehum cilve-ger-i minâşsa-i zuhûr olan miḥen ü beliyyâta ibtilâlarının ḥikmetin izhâr-sâz olan âşârı cāmî'dir. Ḳarîn-i tevfiḳ olan efâzıl-ı fezâ'il-rehîne ma'lûmdur ki ef'âl-i İlâhiyye bi-külliyetihâ 'adl ve kelimât-ı ḳadîmesi bi-cümletihâ şıdk olup ³²⁰⁷﴿لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ﴾ mantûkıncı 'ibâdetden ba'zının şânında muḳadder olan ibtilâ ḥasebü't-taḥdîr cilve-ger-i minâşsa-i zuhûr olmalıdır. Pes bu ma'nâ-yı mezbûr şân-ı celâlet-nişân-ı enbiyâ-yı kirâmda eşer-i ğazab olmayup belki rif'at-i menzilet ve i'tilâ-yı derecâta sebeb idigin ³²⁰⁸﴿لَنَنْتَظِرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾ naşs-ı belâġat-kaşşıyla ³²⁰⁹﴿لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ kavli-i celâlet-evli mübeyyin, ³²¹⁰﴿وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمِ الصَّابِرِينَ﴾ kerîme-i mûkerremesiyle ³²¹¹﴿وَنُفِّلُوا أَخْبَارَكُمْ﴾ nazm-ı mübînî mu'limdir. İmdi şu'un-i 'işmet-meşhûn-i ḥazarât-ı enbiyâda vukû'-ı ḥâlet-i mezkûre ḳarîn-i şabr u rızâ ve rehîn-i şûkr ü du'â ve teslîm ü tevekküle ve tefvîz u tazarru' u tebettüle maḳrûn olmağın i'tilâ-yı şân-ı sa'âdet-nişânlarına sebeb olduğından mâ-'adâ tezkireten li-ġayrihim ve mev'izaten li-men sivâhum cilve-ger ve 'ibād-ı sâ'ireden mübtelâyân-ı beliyyâta 'ayn-ı şefḳat ile lihâzâta müsebbibdir. Ḥattâ nuḥbe-i 'ibād olan enbiyâ-yı ma'âlî-nejâdîñ ibtilâların yâd ile sâ'ir nâsîñ muḳadderâta istinbâsına bādî iken daḥi ba'zı eşer-i mu'teber bādîdir. Binâ'en 'alâ zâlik aşḥâb-ı uḳûl-i selîmeniñ şabr u taḥammül ile taḥammülde ḥazarât-ı enbiyâya iḳtidâsı bi-faḍli'llâhi te'âlâ 'aṭâyâ-yı İlâhiyye'ye

³²⁰⁶ “Yûsuf, onların yüklerini hazırlatırken su kabını kardeşinin yüküne koydurdu. Sonra da bir çağırıcı şöyle seslendi: “Ey kervancılar! **Siz hırsızsiniz.**” Yûsuf 12/70.

³²⁰⁷ “Rabbinin kelimesi (Kur'an) doğruluk ve adalet bakımından tamdır. **Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur.** O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” En'âm 6/115.

³²⁰⁸ “Sonra, **nasıl davranacağınızı görelim diye**, onların ardından yeryüzünde sizi onların yerine getirdik.” Yûnus 10/14.

³²⁰⁹ “**O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı konusunda sizi imtihan için**, henüz Arş'ı su üstünde iken gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratandır. Böyle iken “Ölümünden sonra şüphesiz diriltileceksiniz” desen, inkârcılar “Mutlaka bu, apaçık bir büyüdür” derler.” Hûd 11/7.

³²¹⁰ “Yoksa siz; **Allah, içinizden cihad edenleri (sınayıp) ayırt etmeden ve yine sabredenleri (sınayıp) ayırt etmeden** cennete gireceğinizi mi sandınız?” Âli İmrân 3/142.

³²¹¹ “Andolsun, içinizden, cihad edenleri ve sabredenleri belirleyinceye **ve durumlarınızı ortaya koyuncaya kadar sizi deneyeceğiz.**” Muhammed 47/31.

bā'is-i ihtidāsıdır. Keyfe lā? Niçeler bā'is-i mağfired ve sebeb-i rahmet idigi ziver-baḥş-ı suṭūr-ı aṣl-ı kitāb olan esānīd-i şihḥat-nişāb ile Cenāb-ı Sa'd-ı sa'adet-muḥteviden mervī olan eṣer ile sābitdir ki rāwī-i fezā'il-destgāh dergāh-ı Risālet-penāhdan ³²¹² (أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلَاءً يَا رَسُولَ اللَّهِ) deyü sā'il olduğda ol Mücīb-i Ḥaḳkāniyyet-şemā'il ³²¹³ (الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْأَمْثَلُ) maḳālin ḳā'il ve zeyl-i cevāb-ı ḥikmet-me'ābda ^(L337a) (يَبْتَئِلُ الرَّجُلُ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ فَمَا يَبْرَحُ الْبَلَاءُ بِالْعَبْدِ حَتَّى يَتْرُكَهُ يَمْشِي عَلَى الْأَرْضِ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيئَتُهُ) deyü buyurup şān-ı mübtelāda taḳdīr-kerde olan ḥāletīn mükeffir-i seyyi'āt idigin ibrāz ile tesliyet buyurmuşlardır. Ḥattā ³²¹⁵ (وَكَايْنِ مَنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُونَ كَثِيرٌ) naṣṣ-ı celālet-maṣāriyle rivāyet-kerde-i Ebī Hüreyre-i fezā'il-peṣīr ³²¹⁶ olan (مَا يَزَالُ الْبَلَاءُ بِالْمُؤْمِنِ فِي) ³²¹⁷ (إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدِهِ الْخَيْرَ عَجَلَ لَهُ الْعُقُوبَةُ فِي نَفْسِهِ وَوَلَدِهِ وَمَالِهِ حَتَّى يُلْقَى اللَّهُ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ) ve Enes-i sa'adet-res iḥbārıyla şihḥati bedīdār olan ³²¹⁸ (إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا ابْتَلَاهُ لِيَسْمَعَ تَضَرُّعَهُ) ḥadīs-i münīfiyle daḥi şihḥat-i da'vā-yı sābıka müteḥaḳḳıḳdır. Keyfe lā? ³²¹⁹ (أَنْ كُلَّ مَنْ كَانَ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى كَانَ عَSER-İ MU'TEBERİYLE 'ALĀ MĀ-ḤAKĀHU ES-SEMERKANDĪ (211a) neṣāyiḥdan ³²²¹ (يَا بُنَيَّ الذَّهَبُ وَالْفِضَّةُ يُخْتَبَرَانِ بِالنَّارِ وَالْمُؤْمِنُ يُخْتَبَرُ بِالْبَلَاءِ) ḥadīs-i ḥikmet-perveri daḥi ḥuṣūṣ-ı mezkūra delāletde fā'ik ve Cenāb-ı Loḳmān-ı ḥikmet-būnyāndan pāre-i ḥuldı olan veledine cilve-ger olan ³²²⁰ (يَا بُنَيَّ الذَّهَبُ وَالْفِضَّةُ يُخْتَبَرَانِ بِالنَّارِ وَالْمُؤْمِنُ يُخْتَبَرُ بِالْبَلَاءِ) ḥadīs-i ḥikmet-perveri daḥi ḥuṣūṣ-ı mezkūra delāletde fā'ik ve Cenāb-ı Loḳmān-ı ḥikmet-būnyāndan pāre-i ḥuldı olan veledine cilve-ger olan ³²²¹ (يَا بُنَيَّ الذَّهَبُ وَالْفِضَّةُ يُخْتَبَرَانِ بِالنَّارِ وَالْمُؤْمِنُ يُخْتَبَرُ بِالْبَلَاءِ) ḥadīs-i ḥikmet-perveri daḥi ḥuṣūṣ-ı mezkūra delāletde fā'ik ve Cenāb-ı Loḳmān-ı ḥikmet-būnyāndan pāre-i ḥuldı olan veledine cilve-ger olan ³²²² (يَا بُنَيَّ الذَّهَبُ وَالْفِضَّةُ يُخْتَبَرَانِ بِالنَّارِ وَالْمُؤْمِنُ يُخْتَبَرُ بِالْبَلَاءِ) ḥadīs-i ḥikmet-perveri daḥi ḥuṣūṣ-ı mezkūra delāletde fā'ik ve Cenāb-ı Loḳmān-ı ḥikmet-būnyāndan pāre-i ḥuldı olan veledine cilve-ger olan

³²¹² “Ey Allah’ın Resûlü! En büyük dertler ve acılar kime gelir?”

³²¹³ “En büyük dertler ve acılar peygamberlere gelir; sonra da derece derece aşağı doğru devam edip gider.”

³²¹⁴ “Kul dindarlığına göre imtihan edilir; günahlarından tamamen arınmış olarak yeryüzünde yürüyüp gidene kadar belalar onun peşini bırakmaz.” Tirmizî, Zühd 56, nr. 2398; İbni Mâce, Fiten 23, nr. 4023.

³²¹⁵ “Nice peygamberler var ki, kendileriyle beraber birçok Allah dostu çarpıştı da bunlar Allah yolunda başlarına gelenlerden yılmadılar, zaafa düşmediler, boyun eğmediler. Allah, sabredenleri sever.” Âli İmrân 3/146.

³²¹⁶ Sehven A nüshasında “Ebī Şerīre-i fezā'il-peṣīr”; L nüshasında ise “Ebī Serīre-i fezā'il-peṣīr” yazılmıştır.

³²¹⁷ “Bir mü'min Allah'a günahsız olarak kavuşuncaya kadar kendisinden, çoluk çocuğundan, malından bela eksik olmaz.” Tirmizî, Zühd 57, nr. 2399; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 287.

³²¹⁸ “Allah, iyiliğini dilediği kulunun cezasını dünyada verir. Kötülüğünü dilediği kulunun cezasını da kıyamet günü günahını yüklenip gelsin diye, dünyada vermez.” Tirmizî, Zühd 56, nr. 2396; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, IV, 87.

³²¹⁹ “Cenāb-ı Hak bir kulu sevince, onun ağlayıp inleyerek dua ettiğini duymak için başına sıkıntı verir.” Deylemî, **el-Firdevs bi-Me'sûri'l-Hitâb**, c. I, s. 251, nr. 970.

³²²⁰ “Allah Teâlâ değer verdiği her bir kulunun faziletini ortaya çıkarmak ve ona çok sevap vermek için başına ağır dertler verir.” Ebü'l-Leys es-Semerkindî, **Bahru'l-Ulûm**, c. I, s. 90.

³²²¹ “Yavrucuğum! Altın ve gümüş ateşte yanarak kirinden arınır; mü'min ise dert ve sıkıntı çekerek günahlarından arınır.” Ebü'l-Leys es-Semerkindî, **Bahru'l-Ulûm**, c. I, s. 90.

ba'zı fuḥūldur ki³²²² Cenāb-ı Ḥazret-i Ya'kūb'un taḥrīme-bend-i şalāt olduğu hâlde pister-nişîn-i ḥ'āb olan veled-i emcedi Cenāb-ı Yūsuf-i behcet-mevşūfa muḥabbet-i iltifâtı bā'is-i ibtilāsı olup 'inde'l-ba'zı'l-āḥar Cenāb-ı Ya'kūb-ı re'fet-perver ile Ḥazret-i Yūsuf-i behcet-güsteriñ meşğūl-i ekl-i laḥm-ı meşvī ve idāre-i ke's-i tebessüm ile meclisleri meserret-muḥtevī iken ḳalb-i cār-ı yetīm iştihā-yı ta'ām ile dü-nīm olup şemm-i rāyiḥa-i laḥm ile kânūn-ı dilinde dīg-i iştihāsı 'ulyān ve ıtfā-i nā'ire-i cū'a imkān olmamağla giryān olduğu cedde-i kühen-sālīniñ daḥi iltihāb-ı āteş-i ıztırābına bādī ve ḥuşūl-i ḥālet-i mezkûre ile Ḥazret-i Ya'kūb cārınıñ zār zār idigine ıttılā'a mā-beynlerinde olan cidār mûmāna'at-dişār olduğu^(L337b) sebep-i ibtilālardır. Ḥattā ba'de vuḳū'i'l-beliyye her bār ki baş-ı simāt-ı ğıdā ile meclis-i ma'ālī-maşḥūb-ı Ḥazret-i Ya'kūb mecma'-ı ābādī ola berāy-ı du'ā ilā mā-ḥazara nidā-yı münādī ḳazā'en limā-selef muḳarrer idigi rûşen-gerdir.³²²³ Ḥazret-i Eyyûb-ı muşāberet-maşḥūbun sūkkān-ı ḳaryesiyle melik-i cābir meclisine müşûli ve rûfeḳāsınıñ ḳulm ü 'utūvv-i melikden izḥār-ı şekvālarında ma'a-'adem-i rızā'ihī 'ale'z-ḳulm mezbûrlar ile hem-zebānlığı terk ve şıyāneten li-zer'a izḥār-ı rıfḳı sebep-i ibtilālari ve Ḥazret-i Süleymān-ı ma'ālī-'unvāniñ dūne 'ilmihī serāy-ı 'ālilerinde āḥariñ 'işyānı yāḥud ḥaḳḳāniyyet-i müdde'ā 'inde şıhrihī taḥaḳḳuḳ-peymā idigine meylānı sebep-i ibtilālari olup kemā-teḳaddem bu muḳaddemāt-ı şiddet-me'āb her birine vesīle-i ref'-i derecāt olduğu bī-irtiyābdır. Felihāzā Cenāb-ı Ḥürşid-i Āsumān-ı Nübüvvet ve Ḥātīme-i Şaḥīfe-i Risālet'in taḥvīl-i burc-ı fenā ve intikāl-i serāy-ı bekā³²²⁴ buyurduḳları eşnāda pister-nişîn olduḳları 'arıza ref'-i derecāta sebep olmağ-içün şüret-nümā ve Şiddīḳa-i Kübrā rivāyetince şiddet-i veca'-ı Nebevī efdāliyyet-i zāt-ı risālet-muḥtevīlerine göre rû-nümā ve me'cûriyyetleri daḥi rûtbe-i sāmīye-i bālā-resālarınca bīrūn ez-taşavvur rātibe-tırāz-ı taḳarrur idigi hüveydādır.³²²⁵ Felihāzā İbn-i Mes'ūd-i feżā'il-ālūd rivāyetince mizāc-ı sa'ādet-imtizāc-ı Nebevī'ye tārī olan marāz-ı ḥummāya 'arāz-ı tābiş ile şiddet-intimālīḳda dü-bālā³²²⁶ ve maḥmûmiyyet-i Mefḥar-ı Her-Dü-Serā hem-ḥāl-i maḥmûmeyn idigi hüveydādır. Ve ecr-i cezīli ḳarīn

³²²² ki L: — A.

³²²³ Benzeri bir rivayet için **bkz.** Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. VII, s. 40.

³²²⁴ bekā L: — A.

³²²⁵ Hadisin metni için **bkz.** Buhârî, Merdâ 2, nr. 5646; Müslim, Birr 44, nr. 2570.

³²²⁶ dü-bālā: dübāl A.

bi-zâ'af idigiyle su'âl-i râvî-i fezâ'il-intisâba şudûr-ı cevâb-ı şihhat-intisâbdır.³²²⁷ Hattâ şiddet-i hummaları beden-i muṭahharlarına vaż'-ı yed müyesser olmayacak mertebeye resîde idigin Ebû Sa'id Hudrî eşnâ-yı inbâda ma'aşir-i ḥazarât-ı enbiyâ 'aleyhim şerâyifü't-taḥâyânîñ ibtilâları iz'âf-ı mübtelâyân-ı sâ'ire olarak hüveydâ idigin lisân-ı mefḥar-beyân-ı Nebevî'den zîb-i sâmi'a-i râvî-i fezâ'il-muḥtevî idigin daḥi takrîr ve zümre-i 'aliyye-i merķūmeden ba'zı kümmel mübtelâ bi't-ta'ammül yâḥud ibtilâ-yı fâka ile şâbirîne iltihâka^(L338a) dâmen be-meyân-ı şebât ve ḥâlet-i mezbûreyi nefis-i nefâset-simâtına cümle-i müstelezzâtıdan 'add ile müstes'id idigi kavî-i şihhat-maşîrdır.³²²⁸ Keyfe lâ? Cenâb-ı Enes-i sa'âdet-res **(211b)** rivâyetiyle cilve-ger-i minaşsa-i rivâyetdir ki 'izâm-ı cezâ ma'a 'izâmî'l-ibtilâ' rû-nümâ ve maḥbûbân-ı Hudâ'dan mübtelâyân-ı belâda rızâ şüret-nümâ ve 'aksinde taḥarrur-i saḥî^{3229 3230} (مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ) naşs-ı celîlinden müstenbatdır. Hattâ ibtilâ' mü'min-i muşâba bâ'is-i kefareti zünüb idigi kavî-i şihhat-maşḥûb inbâ-kerde-i Şiddîka-i Kübrâ ve maḥkî-i Übeyy-i fezâ'il-ârâ idiginden mâ'adâ menkûl-i Mücâhid-i rehînü'l-meḥâmidir. Felâ-cerem inbâ-kerde-i Ebî Hüreyre-i fezâ'il-hem-dem olan³²³¹ (مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُصِبْ مِنْهُ) ḥadîs-i şerîfiyle rivâyet-kerde-i Cenâb-ı Şiddîka-i Kübrâ olan³²³² (مَا مِنْ مُصِيبَةٍ تُصِيبُ الْمُسْلِمَ إِلَّا يُكَفِّرُ اللَّهُ بِهَا عَنْهُ حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكِّهَا) rivâyet-i mu'tenâ-bihâsı müdde-â-yı muḥarrereye güvâh-ı bî-iştibâhdır. Ma'lûm-i tettebbu'-sencân-ı kütüb-i mu'tebere-i ḥadîs-i Ḥayru'l-Berere'dir ki rivâyet-kerde-i 'Â'îşe-i Şiddîka'yı ṭarîk-ı âḥar ile ba'zı fuḫalâ Ebû Sa'id Hudrî raḍıya'llâhu 'anhu'l-Bârî'den bu vechile pîrâye-i şaḥîfe-i imlâ kılmışdır ki naşab u vaşab u henn ü ḥazen ü ezâ ve ḡamdan vesîle-i rehâsı olup ezâ-pîrâyân-ı ḥâr daḥi eziyyeti miḡdârınca maḡzar-ı 'afv-ı Rabb-i Ḡaffâr olacağı muḡarrer³²³³ ve İbn-i Mes'ûd-i fezâ'il-âlûd rivâyetince (مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ

³²²⁷ Hadisin metni için **bkz.** Buhârî, Merdâ 2, 3, 13, 16, nr. 5647, 5648, 5660, 5667; Müslim, Birr 45, nr. 2641.

³²²⁸ İbni Mâce, Fiten 23, nr. 4024; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, **Müsned**, c. II, s. 312-313, nr. 1045.

³²²⁹ taḥarrur: ve taḥarrur A, L, N. Tirmizî, Zühd 57, nr. 2396.

³²³⁰ "İş, ne sizin kuruntunuza, ne de kitap ehlinin kuruntusuna göredir. **Kim kötü bir iş yaparsa, onunla cezalandırılır.** O, kendisine Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı bulabilir." Nisâ 4/123.

³²³¹ "Allah, hayrını dilediği kişiyi sıkıntıya sokar." Buhârî, Merdâ 1, nr. 5645.

³²³² "Müsİümanın başına gelen her sıkıntıyı, hatta ayağına batan dikenini bile Allah Teâlâ onun günahlarını bağışlamaya vesile kılar." Buhârî, Merdâ 1, 5640; Müslim, Birr 49, nr. 2572.

³²³³ Buhârî, Merdâ 1, nr. 5641; Müslim, Birr 49, nr. 2573.

³²³⁴ (إِلَّا حَاتَّ اللَّهُ عَنْهُ خَطَايَاهُ كَمَا يُحْتَ وَرَقُ الشَّجَرِ) hadīs-i tesliyet-perveri te'yd-sāz-ı tahkik-ı sebkat-güsterdir. Ma'lūm-ı tecrübe-sencān-ı mevādd-ı zuhūrātdır ki ecsām-ı benī nev'-i beşer ma'raẓ-ı emrāz u eskām ve mevķı'-ı evcā' u ālām idiginiñ hikmeti 'inde ķurb-i ācālihim za'f-ı ķavī rū-nümā olmağla ledā ķabz-ı ervāhihim kendülere taķdīr-kerde olan riķletde suhūlet-peẓīrende şūret olup muķaddeme-i maraẓ netice-i mevte bā'is-i tahfif olmağ-iķün emr-i 'araẓdır. Felihāzā mevt-i fücā'ī ķarīn-i isti'āze-i kibār ve bi-ķasebī'l-maraẓ şiddet ü suhūlet-intiķāl menūṭ-ı iķtilāf-ı ^(L338b) emzice ve aḥvāl-i emvāt idigi bī-ķīl ü ķāldır. Ḥattā (مِثْلَ الْمُؤْمِنِ مِثْلُ خَامَةِ الزَّرْعِ تُغْنِيهَا الرِّيحُ هَكَذَا) ³²³⁵ hadīs-i şerāfet-pīrāsı mü'eddāsınca vücūd-ı mü'min sāķ-ı vāḥid üzre sābit olan zer'a müşābehet-güsterdir. Vezānī-i nesīm ile ṭarafeyne meylānı beden-i insānıñ ibtilā ile ḥālden ḥāle taḥavvūl ve intiķālī gibidir. Ve rivāyet-i Ebī Hüreyre-i feẓā'il-dişār üzre ³²³⁶ zāt-ı mü'min taḥrīk-i bād ile müteḥarrik olan zer'a müşābihdir ki bürüz-i belıyyāt bā'is-i tekeffü'i idigi bedāhet-simātdır. Ḥattā ecsām-ı küffār-ı cehālet-şi'ār şecere-i ķuvvet-medār gibi egerķi üstüvārdır ammā ḥīn-i ķaṭ'-ı ķaṭı'-ı ecelde ḥırāş-ı cānı tāb ü tüvānı miķdārınca bedīdār ya'nī ebdān-ı neẓāfet-iķtirān-ı mü'minīn muşībet-zedelikden pejmürde ve rızā-yı ķazā ve ķader ile tesliyet-senc-i keder olmaķda zer'ıñ tünd-bāda inķıyādına şebīḥdir ki zer'-i nābit 'inde sūkūnī'l-hevā zemīn-i meskenetde sābit ü şebāt-beķāsı bā'is-i fütūr ü nemāsı idigi mü'min-i diyānet-efkeniñ daḥi 'inde şıḥḥatihī şūkr-i ni'am-ı Mün'im-i Ḳadīm'e iştigālī ve muntaẓır-ı raḥmet-i Melik-i Dā'im oldıḡı ḥāle maķāmına ķā'imdir. Binā'en zālīk lehīb-i meḥīb-i ecelden sūziş-i endām-ı mü'min-i pākīze-'amel ķendān müte'eşşir degil idigi müdelleldir. Ammā kāfır-i cehālet-müteväfiriñ **(212a)** ḥāl-i şıḥḥatinde rū-nümā olan ķuvveti vaķt-i helākinde şūret-nümā olan şiddeti mūcib ve ḥālet-i 'usret-intimā hālik-i cehālet-peymānıñ şāḥre-i şammā gibi raşānet-peymā olan vücūd-ı ḥabāşet-ālūdınıñ zaḥmet ile dünyāyı terkin müstevcibdir. Felihāzā baḡteten zuhūr-ı meniyye ile maḡlūb-ı belıyye ve nümüne-i ta'zīb-i uḥrevīyi izāķa ile eşer-i cezā-yı

³²³⁴ Müslümanın başına bir sıkıntı geldiğinde, ağaç yapraklarının döküldüğü gibi Allah Teâlâ da onun günahlarını affeder.” Buhârî, Merdâ 2, 3, 13, 16, nr. 5647, 5648, 5660, 5667; Müslim, Birr 45, nr. 2571.

³²³⁵ “Mü'min, bir demet ekin gibi yumuşak ve dayanıklıdır; rüzgâr onu kâh o tarafa, kâh bu tarafa yatırır.” Buhârî, Merdâ 1, nr. 5643, 5644; Müslim, Münâfikîn 58, nr. 2809.

³²³⁶ Hadisin metni için **bkz.** Buhârî, Merdâ 1, 5644, Tevhîd 31, nr. 7466; Müslim, Münâfikîn 58, nr. 2809.

‘amelin ru’yeti lâzime-i zimmet-i cehâleti idigi ³²³⁷ (فَأَخَذْنَا لَهُمْ بَعْتَهُ وَهُمْ لَا يُشْعُرُونَ) naşs-ı terhîb-maḳrûniyla ³²³⁸ (فَكَلَّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ) kavı-i celâlet-meşhûnundan rû-nümündür. Pes cemî-i kefereye mecî-i mevt-i müdhiş hâl-i ‘utüvv-i ğâfletde taḥaḳḳuḳ-perveriş olup min ğayr-ı isti’dād (L339a) bürûzı bâ’iş-i şiddet-i ṯaḳat-süzıdır. Felihâzâ fücâ’î-i mevtden kibâr-ı ma’âlî-şî’ârîñ isti’âzeleri bedîdârdır. ³²³⁹ Ba’de-hâzâ beyân-ı hikmet-i ibtilâ-yı belâyâda buĝz-ı nabz-gîrân-ı bâzû-yı dil-cûy-ı fezâ’il bu vechile suḥan-serâ ve bu gûne kâ’ildir ki bürûz-i ‘ilel berîd-i ecel olmaĝla iştîdâd-ı iştîĝâl-i lehîb-i mehîb-i memât istiżâ’e-i hirâsa sebeb-i teheyîyü’-simât idiginden mâ-‘adâ ‘alîl-i şikeste-nihâdîñ liḳâ-yı Rabb’e taḳarrübüne vesîle-i isti’dâddır. Felihâzâ i’râz ‘an zehreti’d-dünyâ’i’d-deniyye muḳteżâ-yı hâli ve i’mâl-i fikr-i neyl-i na’îm-i muḳîm müte‘allıḳ-ı bâbı olmaĝla ittibâ’-ı nefis ü hevâdan girîzân ve edâ-yı ḥuḳûḳ-ı ‘ibâd ile îḳâ-ı ḥakku’llâha dâmen be-meyân olup berây-ı ityân umûr-ı niẓâm-ı aḥvâl-i aḥlâf vaşıyyete ser-âĝâzlıĝla pister-nişîn-i ittişâf olmaĝın mâ fi’z-zamîr ibrâz ile dem-sâz olur. Keyfe lâ? Cenâb-ı Ḥazret-i Efḍal-i Enbiyâ ‘aleyhi ekremü’t-taḥâyâ maĝfiret-i mâ-teḳaddem ve mâ-te’ahḥar ile mükerrem-ter iken pister-nişîn-i ‘illet ve teheyîyü’-sâz-ı ruḳûd u riḥlet olduklarında edâ-yı ḥuḳûḳ-ı aḥlâf-ı şerâfet-ittişâfdan ³²⁴⁰ taḥalluşa hezâr-sa’âdet ile mübâderet ve ḥaseb-i imkân mâlen ve bedenlen taḥalluş-künânlıḳları ol Kâşîfü’l-Ġumme teslîmen li’l-ümme i’lân ile zümre-i aşḥâb-ı ma’âlî-nişâba ta’lîm-i tavr-ı edeb buyurdıkları ḥadîs-i vefât-ı maẓmûn-ı ‘ibret-simâtından ma’lûm-ı erbâb-ı irbdır. Ḥattâ ‘amelûn bi’l-kitâb ve’s-sünne ser-defter-i vaşıyyet-i Cenâb-ı Risâlet-me’inne idigi meşhûr ³²⁴¹ ve ba’dehû zümre-i ümmet-i merḳûme taḍlîle mersûme olmamaĝ-içün yâ berây-ı ta’yîn-i ḥilâfet yâḥud ve’l-‘ilmu ‘inda’llâhî’l-Vedûd bir emr-i mühimm-i rehînü’l-ḥikmet için ola, irâde-i tenmîḳ-ı kitâb ve ba’dehû terkin şavâb ‘add buyurdıkları rivâyet-kerde-i ba’zı fuḥûl-ı fezâ’il-müşûldür. Binâberîn tavr-ı mezkûr sünnet-i

³²³⁷ “Sonra kötülüĝün (sıkıntı ve darlıĝın) yerine iyiliĝi (bolluk ve geniřliĝi) getirdik. Nihayet çoĝaldılar ve (nankörlük edip): “Atalarımız da darlıĝa uğramış ve bolluĝa kavuşmuşlardı” dediler. **Biz de, farkında deĝillerken onları ansızın yakaladık.**” A’râf 7/95.

³²³⁸ “Bunların her birini kendi günahları yüzünden yakaladık. Onlardan taş yağmuruna tuttuklarımız var. Onlardan o korkunç sesin yakaladığı kimseler var. Onlardan yerin dibine geçirdiklerimiz var. Onlardan suda boĝduklarımız var. Allah, onlara zulmediyor deĝildi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.” Ankebût 29/40.

³²³⁹ İbnü Ebî Şeybe, **el-Musannef**, c. III, s. 370, nr. 12131.

³²⁴⁰ aḥlâf-ı şerâfet-ittişâfdan L: iḥtilâf-ı şerâfet-ittişâfdan A.

³²⁴¹ Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 36, nr. 2408; Tirmizî, Tefsîr 33/7-8, nr. 3205, 3206; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, IV, 366-367.

seniyye-i Resûl-i Güzîn ve sîret-i selef-i şâlihîn ve ‘âdet-i evliyâ ve müttakîndir. Hattâ hâlet-i mezkûreden küffâr-ı cehâlet-şi‘ârî³²⁴² ﴿سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ﴾ mantûk-ı ‘ibret-^(L339b) nümünunca hırmânları istizâde-i etemmiyyetlerinden nâşî tabândır. Keyfe lâ? ³²⁴³ ﴿مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ﴾ kavî-i celâlet-maḳrûnuyla ³²⁴⁴ ﴿فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ﴾ nazm-ı rehbet-nümünü şân-ı cehâlet-iḳtirânlarında nâzil ve füc’eten mevt ile fevt olan şahşîñ hakkında ol Resûl-i Munteḥab ³²⁴⁵ (سُبْحَانَ اللَّهِ كَأَنَّهُ عَلَىٰ غَضَبٍ) ḥadîs-i şerîfin kâ’il olup ḥadîs-i âḥarda (المُخْرُومُ [موت] الْفُجَاءَةَ رَاحَةً لِلْمُؤْمِنِ)³²⁴⁷ kavî-i şerâfet-evli vârid iken ³²⁴⁶ (212b) مِنْ حُرْمٍ وَصِيَّتِهِ) ḥadîs-i tesliyet-efkenin ³²⁴⁸ (وَأَخَذَهُ أَصْفً لِلْكَافِرِ أَوْ الْفَاجِرِ) kavî-i fâcir-ile tezyîl buyurmuşdur. İmdi ḥadîs-i sâbıku’l-beyân ḥ’âb-ı gâfletden yakzân olmayanlar hakkında cilve-ger ve bu ḥadîs-i tesellî-bünyân muntazırân-ı ḥulûl-i ecel hakkında tabândır ki keyfe-mâ câ’e’l-mevt ezâ-yı dünyâdan girîzânlığı câna minnet ve hâlet-i mezkûreyi nüfus-i teyakḳuz-me’nûslarına müfzî-i rāḥat bilmişlerdir. Felihâzâ ol Ḥayru’l-Verâ ³²⁴⁹ (مُسْتَرِيحٌ وَمُسْتَرَاخٌ مِنْهُ) kelimeteyn-i câmi’ateyni ile mevtâ-yı mü’mîn-i āgâh u ğayr-ı āgâhı fark buyurmuşlardır. Hattâ mevt-i küffâr-ı cehâlet-şi‘âr min ğayr-i isti’dâd bedîdâr idigi ³²⁵⁰ ﴿بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ﴾ kerîme-i mükerreremesinden ma’lûm ve fi’âm-ı li’âma mevtiñ eşeddiyyeti ve firâḳ-ı dünyânıñ kendülere a’zamiyyeti mefhûmdur. Binâberîn (اللَّهُ أَحَبُّ [الله] لِقَاءَهُ، وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَهُ)

³²⁴² “(Ey Muhammed!) Bu sözü (Kur’an’ı) yalanlayanlarla beni baş başa bırak. **Biz onları bilemeyecekleri biçimde adım adım helâka yaklaştıracğız.**” Kalem 68/44.

³²⁴³ “Onlar ancak, çekişip dururlarken kendilerini yakalayacak korkunç bir ses bekliyorlar.” Yâsîn 36/49.

³²⁴⁴ “Artık ne birbirlerine tavsiyede bulunabilirler, ne de ailelerine dönebilirler.” Yâsîn 36/50.

³²⁴⁵ “Allah Allah! Sanki bu adam Cenâb-ı Hakk’ın gazabına uğrayarak öldü.” Ebû Ya’lâ el-Mevsîlî, **Müsned**, c. VII, s. 152-152, nr. 4122. Ayrıca **bkz.** İbni Mâce, Vesâyâ 2, nr. 2700; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. IV, s. 209.

³²⁴⁶ “Asıl mahrum olan kimse vasiyetten mahrum olandır.” Ebû Ya’lâ el-Mevsîlî, **Müsned**, c. VII, s. 152-152, nr. 4122. Ayrıca **bkz.** İbni Mâce, Vesâyâ 2, nr. 2700; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. IV, s. 209.

³²⁴⁷ “Âni ölüm mü’mîn için rahatlamadır.” Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, VI, 136; Ebû Dâvûd, Cenâiz 10, nr. 3110.

³²⁴⁸ “(Âni ölüm) fâcir (günahkâr) için ise gazap vesilesidir.” Ahmed ibni Hanbel, **Müsned**, VI, 136; Ebû Dâvûd, Cenâiz 10, nr. 3110.

³²⁴⁹ “O kurtulmuştur veya başkaları kendisinden kurtulmuştur.” Buhârî, Rikâk 42, nr. 6512; Müslim, Cenâiz 61, nr. 950.

³²⁵⁰ “Şüphesiz o (tehdit edildikleri azap) onlara ansızın gelecek de kendilerini şaşkınlıktan dondurup bırakacak. Artık ne onu geri çevirmeye güçleri yetecek, ne de kendilerine göz açtırılacak.” Enbiyâ 21/40.

(يَسِّرْنَا اللَّهُ) 3251 ḥadīs-i ‘ibret-rehīni āgāh-sāz-ı zemzeme-i mü’minīndir. [الله] كَرِهَ لقاءه

حسن الختام بحرمة سيّد الانام عليه الصلوة والسلام) 3252

Kısm-ı Rābī’: Ol Nebiyy-i Beşīr ü Nezīr’in celālet-i şān-ı ma‘ālī-nişānlarına şe’n-engīz olan kelimāt-ı ihām-āmīz[i] cūr’et-pīrā ve dergāh-ı ‘işmet-destgāhlarına ictirā-kārān-ı iftirāya terettüb eden aḥkām-ı şer’iyyeyi inbāya mevķı‘-ı vālādır ki mişāl-i şāhid-i zībende-cemāl hilāl-i suṭūr-ı belāgat-mevfūrunda ‘arz-ı ‘izār eden her ḥukm-i bī-hemāl edille-i kaṭ’iyye-i nuşūş-ı zībende- (L.340a) fuşuş ile zīver-ārā ve ḥaşānet-pīrādır. Bināberīn maḳūl-i şāhib-i kitāb-ı feẓā’il-nişābdır ki ol Erīke-nişīn-i nübūvvet ve Şadr-pīrā-yı risāletih lüzūm-i mūrā’at-i ḥuḳūḳ-ı seniyye ve vūcūb-i tevķīr ü tekrīm-i zāt u şıfāt-ı ‘aliyyelerine delālet-sāz olan āyāt-ı beyyināt-i i‘cāz-tırāz mantūḳunca ‘alā mā-sebaḳ muḥaḳḳaḳ oldığı üzre hilāl-ı ṭavr-ı tekrīm ve muḥālif-i resm ü ta‘zīm vaẓ’ u ḥareket ḥarām oldığı müşbet ve ol vādī-i vahşet-eyādī-resālīgih lüzūm-ı kaṭl ile hālik olması icmā’-kerde-i ümmetdir. Keyfe lā? Bārī Te‘ālā zāt-ı kerīm-i Resūl-i Emīn’i taşrīḥan ḥimāyet buyurdığı gibi ta‘rīẓden daḥi berāy-ı ḥimāyet 3253 (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا) naşş-ı kerīmin tenzīl ile tekrīm ü tebcīl buyurmuşdur. Felā-cerem beyān-ı vech-i nehy ḳavl-i mezbūrda bu gūne taḥḳīḳ olunmuşdur. Gürūh-i Yehūd-i ‘anūd ḥāşā ta‘rīẓan (رَاعِنَا يَا مُحَمَّد) deyü nidā ve kelime-i رَاعِنَا/rā’inā ile ḥamāḳat ma’nāsına olan ru’ūnetden olmaḳ üzre ihānete īmā ederlerdi. Pes Cenāb-ı Ḥālīḳ-ı Mūte‘āl tebcīl-i Resūl-i sūtūde-ḥişāl ile mü’minīni Yehūda teşebbūhden men’ ve zerī’a-i şeḳāvet olan ḳavl-i tefevvūtten def’ buyurmuşdur. Ḥattā bu taḳrīble gerek kāfir gerek münāfīḳ-ı mel‘ānet-müteḳāşir sebb-i Nebiyy-i Zīşān’ı müvehhim olan lafzih isti‘māline reh-yāb olmayalar. Ve ‘inde ba‘zīl-ḳurūm nehy-i merḳūm mücerred iştirāk-ı lafz-ı mübhemden nāşīdır. Zīrā lafz-ı mezkūr luḡat-ı Yehūdada du‘ā’un ‘aleyh olan 3254 (اسْمِعْ لَا سَمِعْتَ) mefhūmuna murādıdır. Ve ‘inde’l-ba‘zīl-āḥar lafz-ı mezkūruñ menhī olmasına ‘illet mūcib-i sū’-i edeb ve ihām-sāz-ı ‘adem-i

A. مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَهُ، وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللَّهِ لِقَاءَهُ: L. مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللَّهِ أَحَبَّ [الله] لِقَاءَهُ، وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللَّهِ كَرِهَ [الله] لِقَاءَهُ 3251

Kim Allah’a kavuşmak isterse, Allah da ona kavuşmak ister. Kim Allah’a kavuşmak istemezse, Allah da ona kavuşmayı arzu etmez.” Müslim, Zikir 14-17, nr. 2683-2686. Ayrıca bkz. Buhārī, Rikāḳ 41, nr. 6507.

3252 “İnsanların Efendisi olan Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellemine hürmetine Allah bizlere hüsn-i hatime nasip etsin.”

3253 “Ey iman edenler! “Rā’inā (bizi gözet)” demeyin, “unzurnā (bize bak)” deyin ve dinleyin. Kāfirler için acıklı bir azap vardır.” Bakara 2/104.

3254 “İşit, işitmez olasınca!”

tevkîr-i Resûl-i ‘âlî-neseb idigindendir. Zîrâ kelime-i merķûme lûgat-i enşâr şîğa-i müşâreket **(213a)** olduğundan nâşî ³²⁵⁵(ارْعَنَا نَرَعَكَ) ma‘nâsına olduğu âşikârdır. Keyfe lâ? Maẓmûn-ı kelâmdan dest-i ‘inâyet-peyvest-i Resûl-i Hudâ şâne-zen-i gîsû-yı ahvâl-i kâ’il olmadıkça ol taraftan perend-i ri‘âyet ^(L340b) pây-endâz-ı kudûm-i Şâhib-i Sa‘âdet olmamak görünür. Ma‘a-hâzâ ri‘âyet-i Seyyidü'l-Verâ her sâ‘at lâzime-i zimmet-i aşhâb-ı diyânet idigi bî-mirâdır. Hattâ ol Maḥbûb-i Hudâ nefis-i nefis-i efḍaliyyet-enîslerin ezâ-yı cühhâlden berây-ı şıyânet künye-i şerîfeleriyle nâsı tekenniden men‘ u tahzîr ve ism-i şerîfleriyle cevâz-ı tesemmîyi takrîr buyurmuşlardır. Zîrâ ol Erîke-nişîn-i risâlet “Yâ Ebe'l-Kâsım” deyü bir şahsın da‘vetine icâbet buyurup ba‘dehû ol kimesne maḥşûdî âḥar olduğunu işâ‘at eylediği zerî‘a-i istihzâ-yı münâfıkîn ve edât-ı ihânet-i kâfirîn olmamak için tekennî bi-künyeti'n-Nebiyi'l-Emîn beyne erbâbi'd-dîn memnû‘iyyet-rehîndir. Tâ ki zümre-i münâfıkîn kaşd ile nidâ ve ḥîn-i iltifât-ı Efḍalü'l-Verâ'da âḥar murâdların inbâ etmeyeler. Nitekim ‘âdet-i ḥakâret-menişân üzre mâ-sivâyı kaşdlarını izhâr ile tahfîf-i ḥukûk-ı zât-ı Resûl-i Mekârim-şî‘âr ve îkâ‘-ı ıztırâb u izrâ bedîdâr olmaya. Pes ol Medâr-ı Risâlet’i ezâ-yı mezkûrdan cemî‘-i vücûhla ḥimâyet lâzime-i diyânetdir. Felâ-cerem nehy-i merķûm ‘inde'l-ķurûm ol vakte maḥşûş olup ba‘de'n-Nebiyi'l-Mükerrem ‘illet-i nehy-i merķûm ma‘dûm olmağla ḥuşûş-ı mezbûr cevâz ile mu‘lemdir. Felihâzâ ma‘nâ-yı ḥadîs-i mezkûr me‘vâ-yı ihtilâf-ı ‘ulemâ olmağla bu maḥalde îrâdül-ḥâss matvî ve zikr olunan fehvâ ber mezheb-i cumhûr-i ‘ulemâ cümleden şavâba aḥrâdır. İmdi medâr-ı men‘-i mezbûr beyân-ı tarîķ-ı tevkîr u ta‘zîm ta‘lîm-i tavr-ı mendûb tekrîm olup beyân-ı taḥrîm degildir. Zîrâ ḥuşûş-ı nehy-i mezkûr tekennî bi-künyeti'n-Nebevî'ye maḥşûr olup ism-i şerîfleriyle tesmiyeye sârî degildir. Felâ-cerem Hudâ-yı Mûte‘âl iclâlen li-Resûlihi'l-Mükerrem ³²⁵⁶(لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الْمَنْتُوكِ مِنَ الرَّسُولِ) celâlet-mesûķunca faķať ism-i şerîfleriyle nidâ sū-i edeb iktizâ eyledigin inbâ buyurmuşdur. Felihâzâ zamân-ı sa‘âdetlerinde cümle müminîn “Yâ Resûla'llâh ve Yâ Nebiyya'llâh” deyü nidâ ve aḥyânen ba‘zı kimesne künye-i şerîfeleriyle Ebi'l-Kâsım ile ḥitâba ictirâ ederlerdi. Hattâ Enes-i ^(L341a) sa‘âdet-resden

³²⁵⁵ “Sen bizi gözet ki, biz de seni gözetelim.”

³²⁵⁶ “**(Ey inananlar!) Peygamberin (sizi) çağırmasını** aranızda birbirinizi çağırmanız gibi **tutmayın**. İçinizden birbirini siper ederek sıvışıp gidenleri Allah gerçekten bilir. Artık onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar.” Nûr 24/63.

tevkîrde takşîr ihtimâline binâ'en ism-i sâmi-i Nebevî ile tesmiye-i evlâdîñ kerâheti menkûl³²⁵⁷ ve Hâzret-i 'Ömer bin el-Hatṭâb'ın ehl-i Kûfe'ye³²⁵⁸ (لَا يُسَمَّى أَحَدٌ بِاسْمِ النَّبِيِّ) deyü ırsâl-i kitâb eylediği hikâyet-kerde-i yerâ'a-i pür-berâ'a-i Muḥammed bin Tarberî'dir. Felâ-cerem gencîne-i ma'ârifîñ nâkıdı İmâm Muḥammed Vâkıdî'den maḥkîdîr ki; Hâzret-i 'Ömer bin el-Hatṭâb'ın püser-i birâderi Muḥammed ibn-i Zeyd'e bir mücterî³²⁵⁹ (فَعَلَ اللَّهُ بِكَ يَا مُحَمَّدٌ وَصْنَعٌ) kavliyle şetm eylediği qar'-endâz-ı sâmi'a-i Fârûk-ı ğayret-iştimâl olduğda ta'zîmen li-ismi'n-Nebiyi'l-mükerrem "Benim müddet-i hayâtımda sen ism-i Muḥammedî ile nidâ olunmazsın" deyü kıasem edüp ol ân ism-i şerîflerini 'Abdurrahmân vaz' buyurmuşdur. Lâkin sâ'ir nâs esmâ-i enbiyâ-i kirâm ile tesmiye olunmağdan ikrâmen-lehüm men' olunmağ murâd ve müsemma olanlar ta'yîn-i ism (213b) etmelerin irâd, zamân-ı hayât-ı bereket-simâtlarına maḥşûr ve ba'de intikâlihîm ilâ dâri'l-beḳâ emr-i merḳûm cevâz ile mevsûm idigi âşâr-ı eslâfdan müstefâddır. İmdi aşḫâbdan cemâ'at-i keşîre ittifâk-ı aşḫâb ve itbâk-ı ulî'l-elbâb ile evlâdını ism-i Muḥammed ile tesmiye ve Ebu'l-Ḳâsım tekniye buyurmuşlardır. Keyfe lâ? Cem'-i ism ve künyede Hâzret-i 'Alî, Server-i Kâ'inât'dan me'zûn olduğu mervî ve Mehdî-i mev'id hem-nâm-ı Resûl-i Hâlîk-ı Vedûd olduğu haber-i şahîḥ ile münclîdir. Ve aşḫâb-ı kirâmdan ğayr-ı vâḥid ve eḳall-i cem'den mütezâyid kimesneleri ism-i şerîf ve künye-i laṭîfleri ile tesmiye ve tekniye buyurduklarından mâ-'adâ³²⁶⁰ (مَا ضَرَّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكُونَ فِي بَيْتِهِ مُحَمَّدٌ وَمُحَمَّدَانِ وَثَلَاثَةٌ)³²⁶¹ buyurmuşlardır.³²⁶¹

Bâb-ı Evvel: Şân-ı ma'âlî-nişân-ı Nebiyi-i 'âlî-nesebde ta'rîz ve taşrîḥden ne gûne suḥan naḳş u sebb olduğunu ifâde içün küşâdedir. Pes ma'lûm-ı ulî'l-elbâb ola ki şâḫib-i kitâb-ı feẓâ'il-nişâb taḥrîk-i ḳalem-i intibâhla tevḳîḳ-h'âh olarak bu gûne sâlik-i mesâlik-i taḥḳîḳdir ki bir bî-edeb hâşâ Server-i Enbiyâ'ya sebb veya nefis-i nefîs veya neseb-i şerîf veya şerî'at-i muṭahhara ya ḫişâl-i ḥamîdelerinden bir ḫaşlete menḳaşat-âmîz³²⁶² kelime taşrîḫine cür'et veya şân-ı şerîflerine lâıḳ olmayan izdirâ'

³²⁵⁷ Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, **Müsned**, c. VI, s. 116, nr. 3386; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. IV, s. 325, nr. 7795.

³²⁵⁸ "Hiçbiriniz Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in ismini almasın!"

³²⁵⁹ "Muḥammed! Allah sana şöyle yapsın, böyle yapsın!"

³²⁶⁰ "Birinizin evinde Muḥammed adında bir, iki veya üç kişinin olması size zarar değıl, fayda verir." İbni Sa'd, **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, c. V, s. 54. Bu konudaki rivayetler için bkz. c. I, s. 368.

³²⁶¹ buyurmuşlardır L: buyurmuşdur A.

³²⁶² menḳaşat-âmîz: menḳaşat-âmîz A, L.

ve taşgîr³²⁶³ ile ta'rîz kaşd eylese umûr-ı mezkûreniñ küllisinde sâbb-ı mezbûr bi-ğāyr-ı istiṣnā' faşl-ı hükm-i sebbe ya'nî katle müsteḥak ve sā'ir kāfirîne mülḥakdır. Kezālik bir bed-ḥ'āh ol Nebiyy-i bî-iştibāha la'n ü du'ā'un-'aleyh ile kelime-i taḥkîr-āmîz gūyā veyā manşib-ı nübüvvete nā-sezā emr nisbet etmekle izdirā'ya ictirā eylese cür'et-kār oldığı emr-i nā-sezā-vār mücib-i 'ikāb u belvā idigi min ledün aşḥāb-ı ma'ālî-peymā mecma'un-'aleyh-i e'imme-i fetvādır. Keyfe lā? Bu ḥaber-i fāḥîr kavlı-i Ebî Bekr bin Münzir'dir³²⁶⁴ ki sebb-i Seyyidü'l-Beşer eden bed-baḥt muṭlak katle müsteḥak oldığı icmā'-kerde-i 'umûm-i ehl-i 'ilmdir. Ḥattā hükm-i maḥkîde 'ale'l-ıtlāk İmām Mâlik-i hüdā-sâlik ve sā'ir e'imme müşterekü'z-zehābdır. Felā-cerem taḥkîk-ı şāḥib-i kitāb üzre mukteżā-yı kavlı-i Ebî Bekr eş-Şiddîk daḥî taḥkîk-ı mezbûr üzre cilve-ger olup tevbesi muskıt-ı katli³²⁶⁵ olmamaḥdır. Felihāzā muktedā-yı ümem Hazret-i İmām-ı A'zam daḥî sâbb-ı müslimde bu güne hükm edüp ve Şevrî ve ehl-i Kûfe re'y-i mezbûra tebe'iyet velâkin sâbb-ı mezkûra hükm-i riddet ile icābet eylemişlerdir. Ve İmām Mâlik'den kavlı-i mezkûruñ 'adîli mervî-i Velîd bin Müslim³²⁶⁶ ve enām-ı a'zam ve aşḥāb-ı zevi'l-himemden ḥaber-i Ṭaberî üzre mefhûm-ı sâbık kavlı-ı şihḥat-muḥtevidir. Bināberîn Saḥnûn-ı fazîlet-meşḥûn katında hükm-i sâbb-ı Nebiyy-i Muḥterem hükm-i riddetle tev'em yāḥud hükm-i zendeka ile hem-demdir. Binā'en 'aleyh istitābe ve tekfîrinde ihtilāf ve katli ḥadden ve küfren olmaḥda ḥilāf vāḳî' olmuşdur. Lâkin 'ulemā-yı emşār ve selefden istibāḥat deminde ihtilāf ma'lûm-ı erbāb-ı 'adl ü inşāf olmamaḥla şemere-i ḥilāf mebnā-yı katlinde rû-nümādır. Keyfe lā? İlmen i'lāmdan cemî'-i keşîr katlı ü tekfîrinde icmā' ve ittifāk etmişlerdir. Ancak zāhiriyyeden Ebû Muḥammed, müstaḥikḳîn³²⁶⁷ ḥaḳḳında re'y-i mezbûruñ ḥilāfın egerçi işāret etmişdir **(214a)** ammā kavlı-i ma'rûf ve mu'temed beyān olunan re'y-i şavāb idigi ^(L342a) müşbetdir. Ḥattā 'inde Muḥammed bin Saḥnûn 'ulemā-yı āfāk icmā' ve ittifāk eylemişlerdir ki şatim-i

³²⁶³ taşgîr L: ta'ażzur A.

³²⁶⁴ Mutlak müctehid kabul edilen ve görüşleri etrafında Münziriyye adıyla bir mezhep meydana gelmiş olan Ebû Bekir Muhammed ibni İbrâhim ibni'l-Münzir en-Nisâbûrî, 318/930'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 300.

³²⁶⁵ muskıt-ı katli L: muskıt A.

³²⁶⁶ Abdurrahmân el-Evzâi ve Süfyân es-Sevrî gibi ünlü âlimlerden ilim tahsil etmiş olan ve kendisinden de Ahmed ibni Hanbel gibi meşhur âlimlerin hadis rivayet ettiği Ebû'l-Abbâs Velîd ibni Müslim ed-Dımaşkî, hadis hâfızı ve İmâm Mâlik'in talebesi olup 195/811'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 301.

³²⁶⁷ müstaḥikḳîn L: mustakîn A.

Resûl-i Fâhîr-i Muṭlāk kāfir ve maẓhar-ı va‘îd-i Hudâ-yı Kâdir'dir. Felihâzâ ‘inde'l-e'imme katl ile maḥkûm ve küfründe şekk eden kezâlik maḥzûl u mezmûmdur. Ḥattâ İbrâhîm ibn-i Hüseyn,³²⁶⁸ sābb-ı mel‘anet-nişâbîn vücûb-ı katline; Ḥazret-i Hâlid bin Velid'in Mâlik ibn-i Nüveyre'yi Cenâb-ı Risâlet-penâha işâret ile “صَاحِبُكُمْ/şâhibukum” ta‘bîrinden nâşî katl³²⁶⁹ ettiğiyle³²⁷⁰ ihticâc etmiştir. Ve Ebû Süleymân Ḥattâbî “Ol Nebiyy-i ‘Âlî-nesebe, müslim olduğu hâlde sebb eden kimesnenin vücûb-ı katlinde muḥâlîf ve şâkk meşmûl-i ‘ilm ü idrâkim degildir” deyü icmâ‘-ı ümmetden kinâyet eylemiştir. Keyfe lâ? İbn-i Kâsım kitâb-ı İbn-i Şahîr'dan ve **Mebsûf**'dan ve **‘Utbiyye**'den ve İbn-i Muṭarrîf kitâb-ı İbn-i Ḥabîb'den hikâyet eylemiştir ki: “İmâm-ı sûtûde-mesâlik katında Ḥabîb-i Hudâ'ya müslim-i³²⁷¹ sābb, ḥadden katl ile mücâzât ve ‘adem-i istitâbe ile mükâfât olunur. Ḥattâ İbn-i Kâsım'dan maḥkîdîr ki: “Hudâ-yı Mûte‘âl tevķîr-i Resûl-i hamîde-ḥişâli farz etmekle Resûl-i Muḥterem'e sebb ü izdirâ veyâ nisbet-i nakş ile ezâ ḥadden katle sezâ ve ḥükmi ḥükmi-i zendekâ idigi bî-mirâdır.” Ve ‘Osmân bin Kinâne³²⁷² “irtikâb-ı sebb eden müslim katl veyâ ḥayyen şalb olunup istitâbe olunmaz” deyüp “Ḥalîfe-i İslâm ol maḥûle mücrim-i mel‘anet-ittisâmîḥ ḥayyen şalb yâḥud ḍarb-ı ‘unķı beyinde muḥayyerdir” demiştir. Ve daḥî Ebî'l-Muş‘ab³²⁷³ ve İbn-i Ebî Üveys³²⁷⁴ “Server-i Kâ’inât'a ḥâşâ sebb ü şetm veyâ isnâd-ı ‘ayb ü nakş ü levîm eden katle müsteḥak ve bu bâbda kāfir ü Müslim müsâvî idigi muḥakķakdır. İstitâbe olunmadığı İmâm Mâlik'den resîde-i sem‘-i yakînîmizdir” demişler. Ve daḥî kitâb-ı Muḥammed bin İbrâhîm'de maḥûl-i aşḥâb-ı Mâlik olmak üzere mezkûrdur ki “Resûl-i Enâm ve sâ‘ir enbiyâ-yı kirâm ‘aleyhim ve ‘alâ nebiyyine's-selâm ḥazarâtına Müslim ve kāfirden bir kimesne sebb eylese bilâ-istitâbe katl olunur. Ḥattâ gerek mu‘lin ve gerek (L342b) müsirr her sābb-ı Resûl-i Mübeşşir'e ma‘lûmu't-tevbe ve meczûmu'l-iḥlâş olmamağla

³²⁶⁸ Mâlikî fakihî ve tefsîr âlimi olan Ebû İshâk İbrâhîm ibni Hüseyn ibni Hâlid el-Kurtubî, 249/863'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 303.

³²⁶⁹ katl: katîl A, L.

³²⁷⁰ İbni Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, c. VI, s. 14; Zehebî, **Târîhu'l-İslâm**, c. III, s. 33- 34.

³²⁷¹ müslim-i L: müselleme A.

³²⁷² İmâm Mâlik'in önde gelen talebelerinden biri olan Ebû Amr Osmân ibni Kinâne el-Medenî, 186/802'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 305.

³²⁷³ Mâlikî fakihî ve İmâm Mâlik'in talebesi olan Ebû'l-Muş‘ab Ahmed ibni Ebî Bekr el-Kâsım ez-Zührî, Buhârî ve Müslim gibi önemli hadis âlimlerinin de hocasıdır. 242/857'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 305.

³²⁷⁴ Medineli hadis hâfız İsmâil ibni Ebî Üveys, İmâm Mâlik'in yeğeni olup 226/841'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 305.

bi-eyy-i hâlin maqtûl ve tevbesi gayr-ı maqbûl olduğu ta'yîn-kerde-i Aşbağ'dır. Ve kezâlik kavlı-i 'Abdullâh ibn-i 'Abdulhakem³²⁷⁵ ve hikâyet-i Taberî-i fezâ'il-hem-dem üzre daği hükm-i mezbûr minvâl-i mastûr üzre idigi müsellemdir. Felâ-cerem bir kimesne berây-ı ta'yîb ridâ ve izâr-ı Resûl-i pür-cûd gerd-âlûd dese İbn-i Vehb katl olunur deyü İmâm Mâlik'den rivâyet eylemiştir. Binâberîn eşer-i yerâ'a-i ba'zı 'ulemâdır ki enbiyâ-yı 'izâmdan birin lafz-ı veyl ile da'vet veyâ bir emr-i mekrûha nisbet eden kimesne bilâ-istitâbe katl olunmak mecma'un 'aleyh-i ümmetdir. Keyfe lâ? Ol Dürdâne-i Şadef-i Risâlet'den³²⁷⁶ (الْحَمَّالُ يَتِيمٌ أَبِي طَالِبٍ) lafzıyla istiḥfâfen ta'bîr eden kimesneniñ Ebu'l-Hasen Kâbisî katliniñ fetvâ-nüvîsidir. Ve Ebû Muhammed bin Yezîd-i³²⁷⁷ şâhib-i tedkîk ol bî-edebiñ katline fetvâ-dih-i tahkîktir ki şıfat-ı Resûl-i Kâ'inât'ı tezkar eden cem'den vaşf-ı Resûl'i istimâ' edüp ve ol zamân bir şahş-ı kabîhü'l-manzar ol kavme **(214b)** güzër eyledikde recûl-i mârra işâret ile mevşûfuñuz olan Nebî hilkat ve lihyede işbu recûlün 'aynıdır" dese ol la'în-i düzaḥ-karîniñ katli vâcib idigi meczûm ve ihtiyâr-ı kızbden nâşî selîmü'l-ḳalb ve'l-îmân olmadığı ma'lûmdur. Ve daği şâhib-i Şahnûn Ahmed bin Ebî Süleymân,³²⁷⁸ Hazret-i Seyyidü'l-Âfâk'a lafz-ı esvedi ıtlâk eden kimesneniñ katline imzâ ve kelâm-ı gayr-ı maqbûl tekellüm eden recûle³²⁷⁹ (لَا وَحَقَّ الرَّسُولُ) deyü cevâb verildikde recûl-i mezkûr kelâm-ı kabîhden kinâye³²⁸⁰ (فَعَلَ اللَّهُ بِرَسُولِ اللَّهِ كَذَا وَ كَذَا) deyü nâ-sezâ ile güyâ olup³²⁸¹ (مَا تَقُولُ يَا عَدُوَّ اللَّهِ؟) takrî'iyle redd olundukda kelâm-ı evvelden kelimât ile tekellüm ve ba'dehû kelâmını tevcîh ve ol seyyi'ü'l-edeb Resûlu'llâh ile murâdım akrebdır dese deyü su'âl eden şahş³²⁸² (أَشْهَدُ عَلَيْهِ وَأَنَا شَرِيكُكَ) cevâbıyla katl ü şevâbında^(L343a) şirket recâ eylemiştir. Hattâ kavlı-i İbn-i Süleymân'a Habîb bin Rebî³²⁸³ bu vechile 'illet beyân eylemiş ki; lafz-ı şarîhde te'vîl ve taşarruf maḥz-ı

³²⁷⁵ İmâm Mâlik'ten başka İmâm Şâfiî, Leys ibni Sa'd ve ünlü muhaddis Süfyân ibni Uyeyne gibi âlimlerden ders alan Ebû Muhammed Abdullah ibni Abdilhakem ibni A 'yen el-Mâlikî, 214/829'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 306.

³²⁷⁶ "Hamal (veya deveci); Ebû Tâlib'in yetimi."

³²⁷⁷ Şifâ ve şerhlerinde "Ebî Zeyd" şeklinde geçmektedir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. III, s. 308; Kâdî İyâz, **eş-Şifâ bi-Ta'rîfî Hukûkî'l-Mustafâ**, c. II, s. 479.

³²⁷⁸ Sağlam bilgisi yanında takvasıyla ve hikmetli konuşmasıyla da ünlü olan ve Mâlikîlerin tanınmış fakihlerinden biri olan Ebû Ca'fer Ahmed ibni Ebî Süleymân, 291/904'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 308

³²⁷⁹ "Hayır, Resûlullah hakkı için o mesele öyle değil!"

³²⁸⁰ "Allah, Resûlullah'a şöyle yapsın, böyle yapsın!"

³²⁸¹ "Ey Allah'ın düşmanı! Sen ne saçmalıyorsun?"

³²⁸² "(Hâkimin huzûrunda) onun aleyhinde şahitlik et! Ben de bu konuda seninle ortağım."

³²⁸³ Ahmed ibni Ebî Süleyman'ın azatlısı bir fakihdir.

ta‘assüf belki kâ‘ili mümeħhen ve muħaħkar ve Resül-i Ĥudâ‘yı ġayr-ı muvaħkar olmaġla ‘inde ehli‘l-intibâh vüġüb-i ibâħat-i demi bî-iştibâhdır. Ve ġîn-i ta‘şîr-i a‘şârda kaşd-ı istiħkârla bir recüle “sen maṭlûbumı baňa edâ ve rûz-i cezâda peyġambere iştikâ ile su‘âl ve cehliñ şudûrı baňa ġayr-ı münħaşır belki peyġamberden daġı şâdır olmuşdur” diyen ‘aşşârıñ Ebû ‘Abdillâh bin ‘Attâb³²⁸⁴ katliniñ iftâsın istişvâb eylemişdir. Ve İbn-i Ĥâtîm-i Mütefaħkkihî‘t-Tuleytûlî³²⁸⁵ ol Dürr-i Şadef-i Risâlet‘i istiħfâfen şîfat-ı yetîm ve Ĥaten-i Ĥaydere ile tavşîfe cür‘et ve “zühdini ‘adem-i iktidâr-ı nefâyise mebnî olup kâdir olaydı ekl-i et‘ime-i nefîse ve terk-i elbîse-i ġasîse ederdî” zu‘muna binâ‘en küşte-i tîġ-i fetvâ-yı fuġahâ-yı Endülüs olmuşdur. Ve kezâlik İbrâhîm Fezârî, maṭtûl-i ġükm-i fetvâ-yı fuġahâ-yı Ķayrevân ve mezbûġ-ı sikkîn-i iftâ-yı aşġab-ı Şaġnûn-ı sa‘âdet-‘unvândır. Keyfe lâ? Şaġıyy-i mezkûr bir şâ‘îr-i mel‘anet-mevfûr idi ki istiħzâ bi‘llâhdan mübâlât ve ġazarât-ı enbiyâ-yı kirâma isnâd-ı münkirâtdan teġâşî etmediginden nâşî meclis-i kâḡî-i Ķayrevân Yaġyâ bin ‘Ömer’e sâ‘îr fuġahâ-yı ‘aşr u zamâne ihzâr olunup şübût-i küfründen soñra katline ġükm bedîdar olmuşdur. Ĥattâ münekkesen şalb u ta‘n u ġarbdan mâ-‘adâ ihrâkun bi‘n-nâr olunmuşdur. Pes maḡkî-i ba‘zı müverriġîndir ki vaktâ ki mesfûr şalb ve libâsı üzerinden selb olunduġda cânib-i kıbleden cihet-i uġrâya taġavvül ve istidâre eylediġi meşġud-ı başâ‘îr-i ulî‘l-i‘tibâr olduġda yek-pâre ġâzır olan müslimîn nidâ-yı tekbîr-i ta‘accübi peyvend-i âsumân-ı berîn eylediler. Ĥattâ ol eñnâda maṭtûl-i mezbûruñ demini bir kelb-i ‘aġûruñ bel‘a mübâdereti zâhir olduġda Yaġyâ bin ‘Ömer aġâdîs-i Seyyidü‘l-Beşer‘den (لَا يَلُغُ الْكَلْبُ³²⁸⁶) ġadîs-i şerîfden pîrâye-i şaġâyîf-i ġayr eylemişdir. Ba‘de-zâ dergâġ-ı Cenâb-ı Risâlet-penâha^(L343b) cür‘et-kârân isnâd-ı hezîmetiñ ba‘de‘l-istitâbe teşebbûs-i ġabl-i tevvâbe etmediġi şûretde vüġüb-i katlile Kâḡî ‘Abdullâh ibnü‘l-

³²⁸⁴ Kurtubalı müftülerin şeyhi diye bilinen ünlü fakih Muhammed Ebû Abdillâh ibni Attâb, kendisine ısrar edildiġi hâlde kadılık ġörevini kabul etmemiş olup 462/1070’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 309.

³²⁸⁵ Zındık olduġu için ölüme mahkûm edilmiş olup 457’de (1065) Tuleytıla’dan kaçmış; ġörevliler İbni Ĥâtîm et-Tuleytî‘yi yedi yıl sonra Kurtuba yakınlarında yakalayıp 464 (1072) yılında ġükmü infâz etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 310.

³²⁸⁶ “Köpek, Müslümanın kanını yalayıp içmez!” Süyûtî bu rivâyetin kaynaġını bulamadıġını söylemiş; aynı şekilde İbni Hacer el-Askalânî’nin de bu rivâyetin isnâdına ulaşamadıġını öğrendiġini haber vermiştir (**Menâhilü’s-Safâ**, s. 241, nr. 1319).

Murābī'ın³²⁸⁷ hükmi maqbûl-i fuḥûldür. Zîrâ Cenâb-ı Fahr-i 'Âlem'in (215a) râtibe-tırâz-ı 'işmet idigi müsellemlen iken ḥāşşeten isnâd-ı hezîmet ḥilâf-ı muḳtezâ-yı diyânetdir. Keyfe lâ? Ḥabîb ibn-i Rebi'u'l-Ḳaravî mezheb-i İmâm Mâlik-i fezâ'il-muḥtevide “velev zımmen şâhib-i sa'âdete İhâm-sâz-ı menkaşat olan kavlin ḳâ'ili bilâ-istitâbe ḳatl olunur” demiştir. Binâberîn kavli İbn-i 'Attâb üzere ber-mücib-i naşş-ı kitâb ü sünnet ḳaşd-ı ezâ ve menkaşatda ḳatl ile hükûmet ve bu bâbda ta'rîzan ve taşrîhan keşîr ü ḳalîlîn hükmi müsâvidir. Felihâzâ 'inde'l-ba'z sebb ü ezâ 'add olunan kelimâtdan bu maḳâmda zıkr olunan mevâddın mücib-i ḳatl idüğünde her ne ḳadar hükmi ḳatilde 'ale'l-vechil-mezkûr ihtilâf var ise daḥi 'inde'l-ekşerîn vücûb-i ḳatlinde ḳat'an ihtilâf yokdur. Keyfe lâ? Ol Erîke-tırâz-ı bi'seti ra'y-ı ḡaneme nisbet ve sehv ü nisyân ü siḥre izâfet veyâ işâbet-i curḥ u şiddet ve ba'zı cüyûşuna nisbet-i hezîmet veyâ nisyâna meyl ü raḡbet ile Zât-ı Sütûde-şifâtına ḥâşâ ta'bîr ḳaşd ü niyyet edenler ḳatl ile mücâzât olunmak müsbetdir. Pes bu maḳâmda zıkr-i mezâhib-i 'ulemâ ve serd-i eḳâvîl-i fuḫâlâda bu miḳdâr ile iktifâ ve ba'de ḥâzâ tafşîl ü beyân-ı menḳûlât mev'ûd-ı şâhib-i kitâb-ı fezâ'il-simâtdır.

Faşl-ı Evvel: Ol Nebiyy-i şerîfü'l-ḥasebe ḥâşâ 'ayb ü sebebe mücterîniñ ḳatlini icâb eyleyen edile 'inde'l-ecille vefret-ḳarîn ve âyât-ı Ḳur'âniyye'den niçe nuşûş-ı celâlet-füşûş bu ma'nâ-yı delâlet-rehîndir. Keyfe lâ? Ol Nebiyy-i Nebîl'in dünyâ ve âḥiretde müezzîlerine³²⁸⁸ la'ni ḥâvî ve ezâ-yı Nebvî ezâ-yı Ḥudâ-yı zamân ü zemîni muḥtevî olan delâ'il, maqbûl-i efâzıldır. Ḥattâ beyân-ı vech-i delâletde bu taḥḳîḳ-ı enîḳ ifâde kerde-i ba'zı emâşıldır ki Cenâb-ı Ḥâlîḳu'l-Ḥalâyîḳ'a sâbbın ḳatlinde ihtilâf olmayup la'nete sebeb küfri ve küfri mücib-i (L344a) ḳatlidir. Felâ-cerem bu icmâl, derûn-i kitâb-ı belâḡat-meşḥûnda serd ve âyât-ı beyyinât ile tafşîl ve ezâ-yı mü'minîn daḥi ezâ-yı Ḥudâ ve Resûl'e mülḥaḳ ve beynehumâda vech-i iftirâḳ ezâ-yı mü'minîn ḳarb u nekâl ile muḥaḳḳaḳ ve ezâ-yı Rabb-i Ekrem ve Resûl-i Mükerrerem mücib-i ḳatl idigin tertîlden soñra³²⁸⁹ (أَمَّا الْإِجْمَاعُ فَقَدْ ذَكَرْنَا) kavline gelince baştı âyât-ı 'izâm ile te'yîd-i müdde'â ve merâm ḳılınmışdır. Siyyemâ aḥâdîs-i Nebiyye'den kitâbda

³²⁸⁷ Tam adı Ebû Abdillâh Muhammed ibni Halef ibni Saîd el-Endelüsî olup ileri gelen Mâlikî kadılarından biridir. 485/1092'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 311.

³²⁸⁸ Üç nüshada da “meveddetlerine” şeklinde yazılmıştır.

³²⁸⁹ “Bu hususta âlimlerin icmâını daha evvel zikrettik.”

bi'l-esānīdī's-şahīḥa ḥayyiz-i taşrīḥa gelen ³²⁹⁰(مَنْ سَبَّ نَبِيًّا فَاقْتُلُوهُ وَمَنْ سَبَّ أَصْحَابِي فَاضْرِبُوهُ) ḥadīs-i şerīfī mü'eyyid-i müdde'ā-yı sâbıktır. Ve Cenāb-ı Seyyidü'l-Beşer'in katl-i Ḳa'b bin el-Eşref'e vürūd-i emrleriniñ medārı ol Hürşid-i Āsumān-ı Risālet'in ³²⁹¹(فَاتَّهَ) Zīrā ezā-yı Sultān-ı Erīke-i Levlak mūcib-i ezā-yı Hālīk-ı zemīn ü eflāk ve ezā-yı Bārī işrākın şī'arı idiginden nāşī Server-i Ḳā'ināt ol merkez-i seyyi'atı bi-ğayr-ı da'vet katlile emr buyurmuşdur. Hattā kışşa-i mezbūreye mu'ādil ve müdde'ā-yı muḥarrereye evvel delā'il Yehūd-i Medīne'den katl-i Ebī Vāḳi'dir ³²⁹²ki Resūl-i Ekrem'e her bār eziyyet ve küffār-ı 'Araba māl ile i'ānet ederdi. ³²⁹³Keyfe lā? Yevm-i feth-i Mekke'de İbn-i Ḥaṭal ve cāriyetān-ı muḡanniyetān mūmāsıl-i katl-i katılān-ı mezkūrāndır. ³²⁹⁴Ve kezālik ḥadīs-i āḥarda (215b) Şāhib-i sa'ādeti sebb ile eziyyete cūr'et eden bir bed-tıynet ḥaḳḳında (مَنْ) ³²⁹⁵(أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ) ³²⁹⁶deyü buyurdıklarında Cenāb-ı Seyfu'llāh ³²⁹⁶(أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ) deyü icābet ve ol la'īn-i bed-kārı ḥayyiz-i vücūddan nā-būd etdiği müşbetdir. Felihāzā sebbü'n-Nebiyy-i 'ālī-tebāra ictirā-kāra katlile cezā muḳarrer olup katlden rehā nā-sezā idigi rūşen-gerdir. Hattā Naḍr bin Ḥārīş ve 'Uḳbe bin [Ebī] Mu'ayt ve emşāliniñ feth-i Mekke'den muḳaddem ve mu'aḥḥar katline mübāderet olunup niçeleriniñ daḥi katli ehl-i İslām'a vesīle-i rāḥat ve ba'zıları şeref-i İslām'la resīde-i sāhil-i selāmet olmuşdur. Keyfe lā? Merviyi-yi İbn-i 'Abbās'dır ki 'Uḳbe ibn-i Ebī ^(L344b)Mu'ayt ḥīn-i katlde şavt-ı refī' ile nidā ve ³²⁹⁷(يَا مَعْشِرَ قُرَيْشٍ مَا لِي أُقْتَلَ مِنْ بَيْنِكُمْ صَبْرًا؟) dedikde ³²⁹⁸(يَكْفُرُكَ وَأَفْتِرَاكَ) ile maṭ'an-ı sinān-ı icvāb-ı Resūl-i Ḥudā olmuşdur. Ve daḥi zikr-kerde-i 'Abdurrezzāk'dır ki; bir bī-dīn sebb-i Nebiyy-i Güzīn edüp (مَنْ يَكْفِينِي)

³²⁹⁰ “Bir peygambere söven kimseyi öldürünüz. Ashābıma söveni de dövünüz.” Benzer lafızlarla; Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, c. VI, s. 260; Taberânî, **el-Mu'cemü's-Sagîr**, c. I, s. 393, nr. 659.

³²⁹¹ “Çünkü o Allah'a ve Resûlü'ne eziyet etmektedir.” Buhârî, **Megâzî** 15, nr. 4037; Müslim, **Cihâd** 119, nr. 1801.

³²⁹² **Şifâ** ve şerhlerinde “Ebī Râfi” şeklinde geçmektedir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. III, s. 324; Kādî İyâz, **eş-Şifâ bi-Ta'rifi Hukûki'l-Mustafâ**, c. II, s. 488.

³²⁹³ Hadisin tam metni için **bkz.**; Buhârî, **Cihâd** 155, nr. 3022, **Megâzî** 16, nr. 4038-4040.

³²⁹⁴ Buhârî, **Cezâu's-Sayd** 18, nr. 1846, **Cihâd** 169, nr. 3044; Müslim, **Hac** 450, nr. 1357.

³²⁹⁵ “Kim şu düşmanımın hakkından gelmek ister?”

³²⁹⁶ “Ben, Yâ Resûlallâh!”

³²⁹⁷ “Ey Kureyş halkı! Niçin sadece ben, döğüşerek değil de boynu vurularak öldürülüyorum?” Heysemî, **Keşfü'l-Estâr**, c. II, s. 320, nr. 1781; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. VI, s. 89.

³²⁹⁸ “Sen (önce Allah'ı) inkâr ettiğin için, (sonra da Allah'ın Resûlü'ne) iftirâ ve hakaret ettiğin için (böyle öldürülüyorsun)! Heysemî, **Keşfü'l-Estâr**, c. II, s. 320, nr. 1781; Heysemî, **Mecma'u'z-Zevâid**, c. VI, s. 89.

³²⁹⁹(عُدُوِي؟) buyurduklarında Hâzret-i Zübeyr ol bed-kirdâr ile mübâreze ve hâk-i helâke nigûn-sâr eylemiştir. Ve bir zen-i sebbâbeniñ işâret-i Seyyidü'l-Enâm ile Hâzret-i Hâlid hem-sâz-ı helâki ve Server-i Enbiyâ'ya isnâd-ı kizb eden kâfirin katline Hâzret-i 'Alî ve Zübeyr irsâl buyurulduğu resîde-i rütbe-i şihhatdır. Felihâzâ rivâyet-kerde-i İbn-i Kâni'dir³³⁰⁰ ki; aşhâb-ı kirâmdan biri huzûr-ı Hâzret-i Risâlet'e hâzır ve kendi pederin sebeb-i sebb ü tefevvüh ve kelime-i nâ-be-edeb ile katl eyledigini muhbir olduğda Seyyidü'l-Ebrâr'a bu ikrar vesîle-i inkâr olmamıştır.³³⁰¹ Ve Hâzret-i Ebî Bekri's-Sıddîk tarafından emîr-i Yemen İbn-i Ebî Ümeyye³³⁰² zamân-ı riddetde bir mürtede hicâ-ı Resûl-i Kibriyâ ile ğinâ³³⁰³ eylediginde yedlerin bürîde ve seniyyelerin keşîde³³⁰⁴ eyledigini iblâğ eyledikde “eger bu güne cezâ şûret-nümâ olmasaydı katline emr ederdim” buyurmuşlardır. Zîrâ hadd-i kazf-ı enbiyâ-yı 'izâm müşâbih-i hudûd-i sâ'ir enâm degildir.³³⁰⁵ İbn-i 'Abbâs hâzretlerinden mervîdir ki; kabîle-i Hâtm'e'den bir zen hicv-i Nebiyy-i âhîru'z-zemen edüp (مَنْ لِي) ³³⁰⁶(أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ)³³⁰⁷ deyüp sür'atle nehzat ve ol bed-sirişti katlinden sonra 'avdet eyledikde heder-i dem-i murdârından kinâye³³⁰⁸ (لَا يَنْتَظِعُ فِيهَا عِزَان) meşelin nişâr-ı 'arşa-i beyân buyurmuşlar. Ve yine müşârun-ileyh Tercümânü'l-Kur'ân hâzretlerinden nihâde-i tâkçe-i rivâyetdir ki; bir merd-i nâ-bînâ ümmü veledi sebb-i Nebiyy-i Hudâ eyledikde zecren-lehû ibâ etmedikde katl ile hâk-sâr ve hâkîkat-i hâli Resûl-i Hudâ'ya ihbâr eyledikde demini ihdâr ve bir nesne lâzım gelemdigini izhâr buyurmuşlardır.³³⁰⁹ Hadîs-i Ebî Berze el-Eslemî'den³³¹⁰ hikâyet-kerde-i Kâdî İsmâ'îl ibn-i İshâk'dır ki;

³²⁹⁹ “Kim şu düşmanımın hakkından gelmek ister?” Abdürrezzâk, **el-Musannef**, c. V, s. 237, 307, nr. 9477, 9704.

³³⁰⁰ **Mu'cemü's-Sahâbe** isimli eseriyle ünlü olan ve Hanefî mezhebine mensup bir âlim olan İbni Kâni', 351/962'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 530.

³³⁰¹ İbni Hacer, **el-İsâbe**, c. V, s. 739.

³³⁰² Ümmehâtü'l-mü'minîn'den Ümmü Seleme annemizin kardeşi olan Muhâcir ibni Ebî Ümeyye el-Kureşî el-Mahzûmî'nin asıl adı Velîd olup 12/663'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 328.

³³⁰³ ğinâ : — A.

³³⁰⁴ keşîde : keşîd A.

³³⁰⁵ Müttakî el-Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, c. V, s. 568, nr. 13992.

³³⁰⁶ “Bu kadının işini benim için kim bitirmek ister?”

³³⁰⁷ “Ben, Yâ Resûlallâh!”

³³⁰⁸ “Onun için iki keçi bile toslaşmaz!” İbni Sa'd, **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, c. II, s. 27-28; Müttakî el-Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, c. XII, s. 429, nr. 35491.

³³⁰⁹ Ebû Dâvûd, Hudûd 2, nr. 4361; Nesâî, Tahrîmü'd-Dem 16, nr. 4081.

³³¹⁰ Daha çok Ebû Berze künyesiyle meşhûr olan ve ilk Müslümanlardan olan Nadle ibni Ubeyd el-Eslemî, Hayber, Mekke'nin fethi, Huneyn Gazvesi ve daha başka gazvelerde bulunmuş olup 65/685'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 331.

bir merd-i pür-şür u şer, Şiddîk-ı Ekber'e sebb ve redd-i cevâb ^(L345a) eyledikde manzûr-ı çeşm-i gayret olduğda “Yâ Halîfe-i Resûl-i Hudâ! Emriñle bu nâ-be-kârîñ serini teninden cüdâ edeyim” dedikde “katl, sebb-i Nebiyy-i ‘Âlî-nesebden gayrıda nâ-be-şavâbdır” deyü cevâb verdiler.³³¹¹ Haber-i Kâdî Muhammed bin Naşr'dır ki emr-i mezkûr mahzar-ı aşhâb-ı Hayru'l-Beşer'de zuhûr edüp kimesne inkâr etmedi. Pes mefhûm-ı hadîs-i şihhat-bünyândan sebb-i Nebiyy edeniñ katline ittifâk müstefâddır. Kelâm-ı Ebî Bekri's-Şiddîk'a ‘Ömer bin ‘Abdul‘azîz'in³³¹² Kûfe'de ‘âmiline irsâl eylediği kitâb-ı muvâfıkdır ki Ehl-i İslâm'dan **(216a)** ‘Ömer bin el-Hattâb hazretlerine sebb eden kimesneniñ katline istişâr eyledikde “bir Müslime sebb eden mü'min-i pâk endâhte-i hâk-ı helâk olmaz; meger sebb-i Seyyid-i Serîr-i Levlak eyleye” buyurmuş. Ve daği Hârûn er-Reşid, İmâm Mâlik'den şatim-i Resûlullâh'dan istiğbâr ve “fuḫahâ-yı ‘Irâk celd ile iftâ eylemişler” deyü iş‘âr edicek, İmâm Mâlik gâzab edüp “Yâ Emîre'l-Mü'minîn! Resûl'e sebebe ictirâ eden ümmet dest-şüy-i ser-çeşme-i hayât olup bâkî kalmamışlardır. Enbiyâya şatim maḳtûl ve aşhâba sebb eden celd ile maḡlûl olmalıdır. Mü'ellif-i kitâb bu maḳâmda sevḳ-ı maṭiyye-i kelâm eder ki cemâ'at-i keşîreden hikâye-i mezkûre mahkiyyedir; lâkin vech-i mezkûr üzere Hârûn'a iftâ eden fuḫahâ ma'lûmum degildir. Mezheb-i fuḫahâ-yı ‘Irâk taḳdîm oldığı üzere sâ'ir ile ittifâkdır; meger bu ḳavl ‘ilm ile meşhûr olmayan kimesneden zuhûr veyâ fetvâsıyla ‘amel olunmayan ehl-i hevâdan şudûr eylemişdir veyâ fetvâ-yı fuḫahâ-yı ‘Irâk sebb-i ḡayr mücibinde vârid ve ihtilâf-ı sebb olduğında irâd sebbden rücû'dan soñra murâd olup aşlıyla İmâm Mâlik'e resîd-i ifâde etmemiş ola. Ve illâ taḳdîm olundığı üzere sebb-i Nebiyy-i Muḫterem'in mücebi ḳatl oldığı mecma'un ‘aleyhdir. Müdde‘â-yı mezbûreniñ şübûtuna âyât-ı beyyinât ve ahâdîs-i şahîḥa ve icmâ‘-ı ümmet delâlet eylediği gibi. Kezâlik i'tibâr u nazar u ḳıyâs-ı mu'teber ile daği istidlâl olunur. Zîrâ Efḍalü'l- ^(L345b) Beşer'[i] sebb ü tenḳîş eden ehl-i şer ‘alâme-i marâz-ı ḳalbi izhâr ve burhân-ı sū-i ḥılḳatin âşikâr edüp kāfir olur. Binâ'en ‘alâ zâlik ‘ulemâdan cemm-i keşîr riddetine ḥükm ile tekfîr eylemişdir. Ḳavl-i âḡarda sebb ü naḳşı delîl olup ḡadden ḳatl olunmaḳdır, her ne ḳadar küfr ile

³³¹¹ Ebû Dâvûd, Hudûd 2, nr. 4363; Nesâî, Tahrîmü'd-dem 17, nr. 4088.

³³¹² Tâbiîn neslinin büyük simâlarından biri olan Halife Ömer ibni Abdilazîz'in annesi Leylâ binti Âsim, Hz. Ömer'in torunudur. Örnek yaşayışı sebebiyle İslâm ümmeti onun için “Hulefâ-i Râşidîn'in beşincisi” demiş olup iki yıl halîfelik yaptıktan sonra kırk yaşında 101/719'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 332.

hüküm olunmazsa da. Lâkin mütemâdî olup rehîn-i ısrâr olursa mütehaqqıku'l-ikfârdır. Kâ'il-i kavî-i kabîh mükezzib veyâ kelimât-ı istihzâ'ıyye ve zemmiyyeyi mürtekeb olup ikrâr u i'tirâfla 'adem-i tevbe delîl-i istihlâl ve istihlâl 'inde'l-küll küfr idigi bî-kîl ü kâldır. İkrâr u i'tirâfın mislini müsbite olan **يَخْلُقُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةً** ³³¹³﴿يَخْلُقُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةً﴾ naşs-ı kerîminde te'vîl-i ehl-i tefsîrdir ki; "murâd-ı fetih-i huşûn-i Şâm'da Muhammed dedigi kelâm şıdk-ittisâm olursa bizler hamîr-i hamâkat-semîrden ahmaq ve şerîr-i bed-nâmız" demişler ola. ³³¹⁴ Ve 'inde'l-ba'z belki re'îsü'l-münâfikîn 'Abdullâh ibn-i Ebî Selûl kavlidir ki hâşâ **مَا مِثْلَنَا وَمِثْلُ مُحَمَّدٍ إِلَّا قَوْلُ الْقَائِلِ سَمَنَ** ³³¹⁵﴿لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ﴾ kelâm-ı bâtılının kâ'ili ve ³³¹⁶﴿لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ﴾ fermûde-i mükerreremesiniñ mefhûmunca cühhâl-i bed-fi'âlin Cenâb-ı Resûl-i Kerîmü'l-hişâl hakkında olan kîl ü kâl ve bunun gibi aqvâl ile gerek sırren gerek cehren zebân-dırâz olan mel'anet-dem-sâzın hükmi, hükmi-i zındîk ile tev'em ³³¹⁷ ve tağyîr-i dîn eyleyen habâset-âyîniñ katle hâkîk idüğü ³³¹⁸﴿مَنْ غَيَّرَ دِينَهُ فَأُضْرِبُوا عُنُقَهُ﴾ hadîs-i şerîfiyle şâbit idigi müsellemdir. Keyfe lâ? Hürmet-i ümmetden hürmet-i Nebiyy-i sûtûde-haşlet râtibe-tırâz-ı meziyyet oldığı gibi âhâd-ı ümmetden bir ferde sebb ile âzürde-âyîniñ hükmi ta'zîr ü darb **(216b)** idüğü müsellemler olıcağ sebb-i Nebiyy-i 'Âlî-tebârîniñ cür'et-kârına şer'an vücûb-i katlile hüküm olunmağ elzemdir.

Faşl-ı Şânî: Zikri tekdüm eyleyen edilleye ve bu bâbda istişhâb olunan ihtilâfât-ı ecilleye bi-hasebi'z-zâhir vürûd mütebâdir olan şîbh ü irtiyâbın cevâbı beyânındadır. Ezcümle ol Resûl-i ma'âlî-vuşûle ma'nâ-yı du'â-yı 'Îsâ müş'ir olan ^(L346a)﴿السَّام﴾ ³³¹⁹﴿عَلَيْكُمْ﴾ lafzı berây-ı izdirâ' telaffuza ictirâ eyleyen Yehûdî-i 'anûdî Cenâb-ı Risâlet-penâhîniñ katle 'adem-i mübâderetleriyle nağz-ı icmâlî-i mütevâlî üzre vârid olan

³³¹³ "Bir şey söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Hâlbuki o küfür sözünü söylediler ve (sözde) müslüman olduktan sonra inkâr ettiler. Ayrıca başaramadıkları şeye (peygamberi öldürmeye) de yeltendiler. Sırf, Allah ve Resûlü kendi lütfu ile onları zengin kıldığı için intikam almaya kalktılar. Eğer tövbe ederlerse, kendileri için hayırlı olur. Şayet yüz çevirirlerse, Allah onları dünyada ve ahirette elem dolu bir azaba çarptıracaktır. Artık onlar için yeryüzünde ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır." Tevbe 9/74.

³³¹⁴ Abdürrezzâk, **el-Musannef**, c. X, s. 46; İbni Sa'd, **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, c. IV, s. 375- 376.

³³¹⁵ "Bizimle Muhammed'in durumu, 'Besle köpeğini, yesin seni...' diyen adamın sözüne benziyor."

³³¹⁶ "Onlar, "Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, üstün olan, zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır" diyorlardı. Halbuki asıl üstünlük, ancak Allah'ın, Peygamberinin ve mü'minlerindir. Fakat münâfiklar (bunu) bilmezler." Münâfikûn 63/8.

³³¹⁷ Buhârî, İmân 17, nr. 25, Salât 28, nr. 392, Zekât 1, nr. 1399; Müslim, İmân 33-36, nr. 21-22.

³³¹⁸ "Dinini değiştiren kimsenin boynunu vurun!" Mâlik, Muvatta', Akdiye 15; Buhârî, Cihâd 149, nr. 3017, İstîtâbetü'l-mürteddîn 2, nr. 6922.

³³¹⁹ "Ölüm sizin üzerine olsun." Buhârî, İstîtâbetü'l-mürteddîn 4, nr. 6926-6928; Müslim, Selâm 10-12, nr. 2165-2166.

su'ali def'de ve ğanāyim-i Huneyn'i hīn-i taḫsīmde 'ādile bölünmedi deyü ta'rīz-sāz olan münāfıkıñ mantūḳ-ı mel'anet-mevsūḳundan huşul-i ezā şüret-nümā iken bu te'addī ile mesfūruñ ḳatline taṣaddī buyurulmadığınıñ vechini serdde³³²⁰ ve bunuñ gibi sā'ir erbāb-ı nifāḳıñ ezā ve cefālarına şabr ile ol Rātibe-tırāz-ı tefadduluñ mu'āmele bi'l-mücāmele buyurduklarınıñ vechinde şāhib-i kitāb 'alā sebīli'l-ḫitāb bu minvāl üzre yerā'a-cünbān-i beyāndır ki; Ḥazret-i Ḥayru'l-Enām evā'il-i İslām'da nās ile istināsı ḳāşid ve taḫşil-i ülfet ile def'-i vahşete mücidd olmuşlar idi ki cühhāl-i bed-fi'āl ḥamiyyet-i Resul-i Kerīmül'-ḫişāl iz'anla dāḫil-i ḥavza-i imān ola; ya'nī ṭab'-ı mekārīm-menişleri ḫalkıñ tevḫid-i Ḥaḳḳ'a tahrīzi ḫ'āhişiyle müdārāta verziş buyurmuşlar idi. Ḥattā şabr ü taḥammül ile tecemmül lāzime-i bi'set-i zāt-ı rehīnüt-t- tefaddulları idigüñ aşḫāb-ı ma'ālī-intisāblarına taḳrīr ile izḫār-ı 'usret ü şiddetden taḫzīrleri muḳarrer ve “Sizlere lāzım olan nāsı ḫayr ile tebşīr ve 'uḳalā-yı enāma maḥāsin-i İslām'ı taḳrīrdir” deyü buyurup i'tilāfına münāfi olan umūr-ı şiddet-mevfūruñ tenfirleri maḥallinde muḫarrerdir. Pes ba'zı umūr-ı mekrūheye taṣaddī ile ser-efrāzān-ı ta'addīniñ ḳatllerine mübāderet bā'is-i ḳīl ü ḳāl idiginden mā-'adā mūcib-i vahşet olmağla berāy-ı maşlahatül'-yevm vūcūb-i ḳatline revm olunan ḳavmiñ ol vaḳtde tertīb-i cezālarında ta'cīl metrūk idigi bī-ḳīl ü ḳāldır. Ḥattā ﴿فَاعْفُ﴾³³²¹ naşs-ı kerīmince izḫār-ı rıfḳ u müdārāt muḫtār-ı Seyyid-i Kā'ināt idi. Bināberīn ne mertebe cefā ve ezā şüret-nümā olsa berāy-ı taḫşil-i muvāneset şabr ü taḥammül ile izḫār-ı şefḳat buyurılır idi. Felā-cerem tarīḳat-i sālifenīñ cem'-i kelime içün muḫtār idigi bedīdār olıcaḳ şevket-i İslām zemīn-i bürüz ü zuḫūrda istikrār ve nūr-ı tevḫid-i Rabb-i (L346b) Mecīd rāfi'-i ḫalām-ı ehl-i eṣām olduḳdan soñra izḫār-ı 'adāvete cesāret ve dīn-i mübīne ta'nla ḳaşd-endāzān-ı ḫaḳāretiñ ḳatlıle tertīb-i cezāları sezā idigi bī-iştibāḥ ma'lūm-ı ehl-i intibāhdır. Lākin ﴿نحن نحكم بالظاهر والله يعلم﴾³³²² vefḳınca muḫill-i 'ibret-i dīniyye olan ef'āl ü aḳvāle mütecāsir olan mücāhiriñ ḳatline mübāderet ve erbāb-ı nifāḳıñ isrār eyledikleri inkārdan mādām ki ichār etmeyeler, tecāhül-i 'arīf lāzime-i zimmet-i erbāb-ı zevārifdir. Bināberīn kemā-

³³²⁰ Buhārī, Edeb 53, nr. 3138; Müslim, Zekāt 148, nr. 1064.

³³²¹ “İşte, verdikleri sözlerini bozmaları sebebiyledir ki onları lânetledik, kalplerini de kaskatı kıldık. Kelimeleri yerlerinden kaydırarak (tahrif edip) değiştiriyorlar. Akıllarından çıkarmamaları istenen şeylerden önemli bir kısmını da unuttular. (Ey Muhammed!) İçlerinden pek azı hariç, onların daima bir hainliğini görüyorsun. **Yine de sen onları affet ve aldırış etme.** Çünkü Allah, iyilik yapanları sever.” Mâide 5/13.

³³²² “Biz zahire göre hüküm veririz. İşin iç yüzünü Allah bilir.”

sebak İbn-i Hata³³²³ ve Yehūd-ı ‘anūddan isimleri ma‘lūm niçe aşhāş-ı mel‘anet-i ihtişāş-ıñ katlıle mücāzāt-ları muḥakḳaḳdır. Hattā ehl-i ḍalāldan niçe ḥabāset-ālūduñ seyf-i şer‘at ile vücūd-ı nā-būd kılındığı aşl-ı kitābda mezkūr ve ḥukm-i mezbūr zāhir-i ḥāl, dāll oldığı şüretde idügi reybden dūrdur. **(217a)** Ammā verā-yı sūde-i ḥafāda olan bevātın-ı münāfık-ından mektūm olan ma‘nā telaffuz etmedikçe şüret-nümā olmamağla ve ³³²⁴﴿يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا﴾ mantūk-ı celālet-mesūkunca ḥubş-ı muzmerleri ma‘lūm-ı Cenāb-ı Seyyidü'l-Beşer iken şalāhları recāsiyla mezbūrlar-ıñ İslām'a rücū‘u mes‘ul ve ümem-i sālifen-ıñ ezā ve cefālarına enbiyā-yı sālifin ‘aleyhim ve ‘alā nebiyyinā şalavātü'l-Meliki'l-Mu‘īn şabr u taḥammül buyurdukları gibi Şāhib-i Sa‘ādet daḥi aşhāb-ı şekāvetiñ ezā ve cefālarına taḥammül ile rātibet-ı tıraş-ı tefadḍuldür. Hattā mezbūrlardan niçe gürūh-i enbūhuñ merāyā-yı kılūbı gubār-ı nifākdan şāf-ender-şāf olmağla taşfiye-i bātın-ları şafā-yı muḥabbetlerine bādī ve ‘idād-ı vūzerā-yı ‘Ālī-Ḥazret'e insilāk ile Enşār-ı dīn-i şerāfet-şi‘ardan oldukların erbāb-ı siyer nādīdır. Felā-cerem es‘ile-i sābıkān-ıñ cevābında e‘imme-i fezā‘il-müşūlden niçe fuḥūl bu gūne leb-cünbān-ı beyān idigi gibi ba‘zı āḥar daḥi bu vechile icābet-güsterdir ki; dergāh-ı Nübūvvet-penāha iḥbār olunan aḥbār-ıñ her biri taḥakḳuḳuñ mazharı olmak ḥaber-i vāḥid yāḥud ḳavl-i ‘abīd u ḥuddām veyā aḳvāl-i nisvān u şığardan ^(L347a) olmak ihtimālinden nāşī ba‘zı cūr‘et-kārāna mesned olan ḥāletiñ tertīb-i cezāsı ḥāhişi ber-ṭarafdır. Ma‘a-hāzā sūbūt-ı muḥberun-bih, nişāb-ı şehādet rātibet-ı tıraş-ı delālet olmadıkça şüret-nümā olmadığı maḳbūl-i selef u ḥalefdir. Bināber-ıñ sefk-i dimā-i merdūm bilā-sūbūt kem olmuş ola, bu şüretde (السَّام) ³³²⁵﴿عَلَيْكُمْ﴾ lafz-ıñ ḳā‘ili olan Yehūd-ı ‘anūduñ ḳavl-i merḳūmı lafz-ı selām-ı selāmet-encāmı rāst-gūylukdan lüknet-i lisān mūmāna‘at-kūnān olmak muḥtemel ve kelām-ı nefisini ifādeye kelām-ı lafz-ıñ ‘arızaya maḳrūn olmasıyla mü‘evvel ve bu müdde‘ā tenbīh-i Şiddīḳa-i Kübrā raḍıya‘llāhu ‘anhā ile mü‘eyyed ve müdelleldir. Hattā Ḥazret-i Seyyidü'l-Beşer münāfık-ıñ ḳabāy-ıḥa mübāderet ile ḥıyānetlerinden ve

³³²³ Üç nüsha da sehven “İbn-i Hata” olarak yazılmıştır.

³³²⁴ “Bir şey söylemediklerine dair Allah’a yemin ediyorlar. Hâlbuki o küfür sözünü söylediler ve (sözde) müslüman olduktan sonra inkâr ettiler. Ayrıca başaramadıkları şeye (peygamberi öldürmeye) de yeltendiler. Sırf, Allah ve Resûlü kendi lütfu ile onları zengin kıldığı için intikam almaya kalktılar. Eğer tövbe ederlerse, kendileri için hayırlı olur. Şayet yüz çevirirlerse, Allah onları dünyada ve ahirette elem dolu bir azaba çarptıracaktır. Artık onlar için yeryüzünde ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır.” Tevbe 9/74.

³³²⁵ “Ölüm sizin üzerine olsun.” Buhârî, İstîtâbetü'l-mürteddîn 4, nr. 6926-6928; Müslim, Selām 10-12, nr. 2165-2166.

‘adem-i şıdk ile tarîk-ı şavâbdan ‘udül etdiklerinden haber verdiği gibi, Yehūd-i ‘anūduñ dañi lüknet-i lisân sebebiyle izhâr-ı mâ fi'l-fu’âda ‘adem-i kudretlerin ihbâr buyurmuşlardır. Binâberîn irâd-kerde-i fuḳahâ-yı Bağdâd’dır ki münâfıkîniñ sū-i ḥâlleri ve mektûm olan mâ fi'l-bâlleri ve ol H’âce-i ‘İlm-i Ledün’üñ ma‘lûm-ı şerîfleri iken ḥuzûr-ı ma‘delet-mevfûrlarında şanî‘-i şenî‘-i muḥâlifîn zâhiren müstebîn olmadığı-çün ikâmet-i beyyine olundığı dañi aḥâdîs-i şerîfede ğayr-ı menḳûl olmağla ‘adem-i kıyâm-ı beyyineye binâ’en katllerine taşaddî buyurulmamıştır. Ve kezâlik ma‘nâ-yı nifâk bir emr-i sırrî ve ḥâl-i bâtınîdir ki verâ-yı perde-i ḥafâda zâhir-i ḥâlleri İslâm’la ârâsteliklerin ifâde etmekle (نحن نحكم)³³²⁶ feḥvâ-yı şıdk-iḥtivâsınca katlleri terk olunmuştur. Pes metrûku’l-katli olan şirâr-ı erbâb-ı civârdan olduğu şüretde ḳurb-ı ‘ahd-i İslâm ‘azîz olmağın ḥubş-i tıynet ile ḥüsn-i serîret nâ-resîde-i ser-menzil-i temyîzdir. Felihâzâ münâfıkîni ‘Arab muḥâveret-i aşḥâb-ı edeb ile cümle-i enşâr-ı dîn-i mübînden olduğu şâyi‘ ve müstefîz olup bu maḳûleniñ ittiḥâm-ı nifâk ile müttehem eyledikleri ma‘lûm-ı Server-i ‘Âlem olduğına binâ’en (L347b) tu‘me-i şemşîr kılinmaları tenfîr-i ḳulûb-i nâsa bâ’iş olduğundan (217b) şübût-ı ittiḥâmlarıyla ḥâl ü şânları ma‘lûm-i enâm olmadıkça katl olunmamaları³³²⁷ şöḥbet-i Ḥabîb-i Ekrem’den niçe hem-demiñ teşerrûfün mûriş olduğundan mâ-‘adâ, fırsat-yâbân-ı ḳavl-i fâsid izhâr-ı erâcîfle mu‘ânid olmağdan fî ekşeri’l-aḥyân dūr olmağla irtiyâ‘-ı cemm-i ğafîr-i mehcûr-ı düşmen-i bed-ḥ’âh sebep-i istiḥfâf olan kelimâtı tefevvühdan gümrâh olmuştur. Irâd-ı cevâbda şâhib-i kitâb taḥḳîḳ-ı sâbıḳu’z-zıkr üzre beyân-ı ma‘nâ-yı murâdı Cenâb-ı Enes ibn-i Mâlik’e³³²⁸ ba‘de’l-‘azv ve’l-isnâd vüceb-ı ḥadd-i zinâ ve sâ’ir aḥḳâm-ı şer’iyyeyi icrâ şehâdet-i şâhideyn ile müşbet olmadıkça şüret-nümâ-yı minâşşa-i zuhûr olmadığı beyne’l-cumhûr şühûr olduğu ḥilâf-ı müdde‘â-yı sâbıḳdır, demiştir. Felihâzâ Muḥammed bin el-Mevvâz ve Ḳādî Ebu’l-Ḥasan bu mezhebe zehâb-efkendir ki erbâb-ı nifâḳdan izhâr-ı mâ fi’z-zamîr tekdîr-sâz-ı ḥâtîr-ı ḥâtîr-i Resûl-i hidâyet-müşûl olsa katlle mücâzatları muḳarrer olurdu. Zîrâ ehl-i tefsîr³³²⁹ (لَيْسَ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ)

³³²⁶ “Biz zahire göre hüküm veriz.”

³³²⁷ olunmamaları L: olunmaları A.

³³²⁸ Üç nüshada da “Enes bin Mâlik’e” şeklinde yazılmış olup “Mâlik bin Enes’e” olmalıdır. **Bkz.** Kandemir, *age.*, c. III, s. 345; Kādî İyâz, *eş-Şifâ bi-Ta’rifi Hukûki’l-Mustafâ*, c. II, s. 501.

³³²⁹ “Münafıklar, kalplerinde çürüklük bulunanlar ve Medine’de asılsız haber yayanlar yaptıklarına son vermezlerse seni onların üzerine sevkedeceğiz; o zaman seninle beraber orada fazla

naẓm-ı celâlet-meşhûnun te'vilde izhâr-ı eṣer-i nifâk şart-ı tertîb-i cezâ eylediği müstefâd 'ani's-siyâkıdır, deyüp müdde'aların Kâtâde'den menkûl olan maḳûl-i maḳbûlle te'yîd etmişlerdir. Lâkin **Mebsûṭ** nâm kitâbda Zeyd bin Eslem'den maḥkî-i Muḥammed bin Mesleme'dir; ³³³⁰ (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ) naşs-ı celâlet-âyîniñ nüzûlî hükm-i 'afv ü safh erbâb-ı seyyi'âtı nâsih olmağla mevâdd-ı sâbıkada zıkr olunan cevâz-ı terâhî fi'l-cezâ' münfesiḥ olmuştur. Felihâzâ fuḳahâ-yı Mâlikiyye'den naḳl-kerde-i ba'zı şüyûḥdur ki ³³³¹ (هَذِهِ قِسْمَةٌ مَّا أُريدَ بِهَا وَجْهُ اللَّهِ) menkûlünüñ kâ'ilinden Cenâb-ı Resûl-i Kerîmü's-Şemâ'il ta'rîzle maḳşûd-ı kâ'il mel'anet-ârâ olmayup umûr-ı dünyâ ve meşâlih-i 'ayâl kaydında idügin inbâ irâdesine binâ'en tertîb-i cezâ buyurmamış olalar. Vekezâlik ³³³² (السَّامَ عَلَيْكَ) ḳavlından daḥi maṭlûb ḥaşşaten du'â-un-'aleyh ve sebb ^(L348a) oldığı nâ-ma'lûm olup belki irâde-i ḥâzırîn ile 'umûm murâd olundığı mütebâdir ve sâam se'âmetden melâlet ma'nâsına daḥi müsta'mel olmaḳ zâhirdir. Bu şüretde ḳavl-i mezbûrdan murâd kâ'il-i mel'anet-mevfûr melâmet-i dîn ile nedâmet-i ehl-i dîn olmağla 'adem-i taṣrîḥ-i sebb 'adem-i ḳatline sebeb olmuştur. Hattâ ḥadîs-i mezbûrî İmâm Buhârî ta'rîzî icâb eyleyen aḳvâlî irâd eylediği ³³³³ bâbda zıkr etmiştir. Binâberîn ba'zı 'ulemânîñ maḳûllerinden mefhûmdur ki Yahûdî-i mel'anet-mevfûrdan ³³³⁴ (السَّامَ عَلَيْكَ) lafzınıñ şudûrî ta'rîzun bi's-sebb degil, belki berây-ı ta'rîzun bi'l-ezâ şüret-nümâdır. Ma'a-hâzâ ol daḥi ḥarâm idügi mâ-lâ-keḷâmdır. Pes gerek ta'rîzun bi's-sebb ve gerek ta'rîzun bi'l-ezâ mûcib-i tertîb-i cezâ ve her biri âhiriñ hükmîyle tev'em ve bu ḳavl-i müsellema maḳûl-i şâḥib-i kitâb-ı fezâ'il-hem-demdir. Felâ-cerem maḳûl-i maḳbûl-i Ḳâdî Ebû Muḥammed'dir ki ḳavl-i mezkûr ³³³⁵ kâ'il olan Yahûdî-i ḥabîsu's-şemâ'il ehl-i 'ahd ü zimmetden idügi yâḥud erbâb-ı ḥarb ve veğâdan oldığı eṣer-i merḳûmdan mefhûm degildir. Felihâzâ itlâḳât-ı edilleden mefhûm olan vûcûb-ı tertîb-i cezâ metrûk olmaḳ

oturamayacaklar, Allah'ın rahmetinden uzaklaşmış olarak nerede bulunsalar yakalanıp öldürülecekler.” Ahzâb 33/60.

³³³⁰ “Ey peygamber! İnkârcılara ve münafıklara karşı cihad et, onlara sert davran; onların varacağı yer cehennemdir ve bu ne kötü bir sondur!” Tevbe 9/73.

³³³¹ “Yaptığın taksimde âdil davran! Bu taksimde Allah'ın rızası gözetilmemiştir!” Hadisin tam metni için bkz. Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3610; Müslim, Zekât 148, nr. 1064.

³³³² Ölüm senin üzerine olsun.” Buhârî, İstîtâbetü'l-mürteddîn 4, nr. 6926-6928; Müslim, Selâm 10-12, nr. 2165-2166.

³³³³ eylediği L: eyledi A.

³³³⁴ Ölüm senin üzerine olsun.” Buhârî, İstîtâbetü'l-mürteddîn 4, nr. 6926-6928; Müslim, Selâm 10-12, nr. 2165-2166.

³³³⁵ ḳavl-i mezkûr L: ḳavl-i mezkûr A.

nā-revādır. Pes bu bābda evlā ve aẓhar budur ki medār-ı terk-i tertīb-i cezā medār-ı ma‘a'n-nās ve taḥṣīl-i i'tilāf ve istinās içündür. Felihāzā İmām Buḥārî ḥadîs-i kısmeti ve zikr-i aḥvāl-i ḥavāric-i ehl-i bid'ati “min terk-i katli'l-ḥavāric li't-te'lif” bābında irād eylediği³³³⁶ **Şaḥīḥ-i Buḥārî**'de mu'anven (218a) ve bu ma'nā İmām Mālik-i sūtūde-mesālikden naklle müberhendir. Keyfe lā? Ol Erīke-pīrā-yı ‘işmet'e sihr ü semm ile kaşd-ı ezā sebb ü ta'ndan a'zam-ı emre ictirā iken dergāh-ı Hālîk-ı bî-çün ü çirādan bu maḳūle ef'ālîñ ictirā-kārānına igrā-i katl ve tecvīr tertīb-i cezā rû-nümā oluncaya degin ol Sulṭān-ı Serīr-i Nübüvvet'iñ şabr ü taḥammül ile tecemmülleri muḳarrer olup (وأورثهم أرضهم وديارهم وأموالهم لتكون كلمة الله هي العليا وكلمة الذين كفروا السفلى)³³³⁷ mantūḳ-ı celālet-mesūḳunca ḳulūb-ı fi'ām-ı li'āma min ḳibeli'l-Meliki'l-‘Allām (L348b) ilḳā-yı ḥavf u ḥaṣyet ile zevāt-ı mel'anet-simātları ser-be-zemīn-i mezellet ve zānū-be-sāḥa-i ḥaḳāret olup dār u diyārlarından teb'id ü iclāl ile tezlīl ve taḥrīb-i büyüṭ-ı tezellül-men'ūtlarıyla taḥzīl olunduklarından³³³⁸ mā-'adā müvācehelerinde³³³⁹ (يا إخوة القردة والخنازير) nidā-yı taḥḳīr-maṣīriyle maẓhar-ı düşnām-ı ehl-i İslām olmuşlardır. Hattā bu gūne ta'zīr ile taḥḳīr olundukları gibi zātları tu'me-i süyūf-ı Müslimīn ve mālları mevrūş-i ehl-i dīn olmuşdur. Keyfe lā? Mezbūrlara bu ḥālet taḳdīr-kerde-i Rabbu'l-‘İzzet'dir. Zīrā Şiddīḳa-i Kübrā raḍıya'llāhu ‘anhā rivāyetiyle cilve-ger-i mināṣṣa-i şübūt olan³³⁴⁰ (إِنَّهُ مَا اتَّقَمَ لِنَفْسِهِ) ḥadîs-i şerāfet-men'ūti mü'eyyid-i müdde'ā-yı sābıḳ idüğün şāḥib-i kitāb irād-ı su'āl ve cevāb ile edā ve nefy-i aḥz-ı intikām müstelzem ve ‘adem-i mu'āḥaze-i mü'ezzī-i bed-fercām degil idüğün inbā etmişdir. Vāḳı'an ezā-yı Cenāb-ı Ḥazret-i Seyyidü'l-Enām ḥarām olmağla cevāz-ı tertīb-i cezā emr-i İllāhî ile şüret-nümādır. Ammā sū-i edeb muḳteẓā-yı meşrebi olan iḥrāb-ı a'rābîñ ḳavlen fi'len şüret-nümā olan ezāları içün ‘adem-i aḥz-ı intikāmıñ aşlı mezbūrlardan şüret-nümā-yı zuhūr olan isā'et muḳteẓā-yı cibillet olup kaşdları ta'alluḳ etmediginden nāşî olmaḳ zāḥir ve mütebādirdir. Zīrā a'rābîñ

³³³⁶ eylediği L: idigi A.

³³³⁷ “Allah, kitap ehlinden olup müşriklere yardım edenleri kalelerinden indirdi ve kalplerine büyük bir korku saldı. Siz onların bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir ediyordunuz. Onların topraklarını, evlerini, mallarını, o zamana kadar ayak basmadığınız bir toprağı size miras bıraktı. Allah her şeye kâdirdir.” Ahzâb 33/26-27 âyetlerine telmihte bulunulmuştur.

³³³⁸ olunduklarından L: olunduklarında A.

³³³⁹ “Ey maymunların ve domuzların kardeşleri!” Abdürrezzâk, **el-Musannef**, c. V, s. 370; Hâkim, **el-Müstedrek**, c. III, s. 37, nr. 4332.

³³⁴⁰ “Peygamber aleyhisselâm, şahsı adına hiçbir şeyden dolayı intikam almamıştır.” Buḥārî, Menâkıb 23, nr. 3560, Edeb 80, nr. 6126 Hudūd 10, nr. 6786; Müslim, Fezâil 77, 78, nr. 2327.

gılzet-i tab‘ ile mevşûf idikleri ma‘rûfdur. Keyfe lâ? Bir a‘râbî ridâ-yı şerâfet-ârâ-yı Nebiyy-i ‘Arabî’yi hişşe-mend-i ‘inâyet olmağ-ıçün bir mertebe cerre cür’et etmiştir ki eşeri ufq-ı âsumân-ı sa‘âdet olan mübârek ‘unqlarından bedîdâr olmuştur. Hattâ bu vaz‘-ı küstâhâne birle ref‘-i şavtı ve a‘râbî-i âharıñ Huzeyme hakkında şehâdet etdiği feresiñ iştirâsını inkâr ile huşûneti ve zevceyn-i mutahhareteynden üzerlerine şudûr eden tezâhür ve bu güne müşâbih olan aḥbâr iş‘âr-sâz-ı gılzet-i tab‘-ı a‘râb-ı huşûnet-şi‘ârdır. Felihâzâ ba‘zı ‘ulemâ-i Mâlikiyye ezâ-yı Resûl-i Mekârim-müşûl ḥarâm ve fi‘l-i ğayr-ı mübâh ḥelâl olmadığı mâ-lâ-keâm olup Cenâb-ı Ḥazret-i Risâlet-penâhdan ğayrı âḥâd-ı nâsıñ ^(L349a) hükmi, hükmi-i mezbûra muḥâlif idüğün ³³⁴¹﴿إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ naşs-ı şerâfet-şi‘ârınıñ ‘umûmıyla istidlâl ve rivâyetkerde-i Zührî-i şerâfet-ârâ olan ḥadîs-i şerîfle te’yîd-sâz-ı maḳâl olmuşturlar. Pes bu maḳûle evzâ‘ ve etvârı iş‘âr eden şîrârıñ tertîb-i cezâsında te’ḥîre sebeb şeref-i İslâm’la ³³⁴² müşerref olmaları mercüvv idiginden nâşî idüğü mühezzebdir. Hattâ ihtimâl-i merḳûmuñ ber-ṭaraf olmasından nâşî tesmîm-i Resûl-i Kerîm’e cür’et-sâz olan Yehûdiyye-i mel‘anet-pervâz ile Zât-ı Risâlet-simatlarına siḥr eyleyen ḥabâset-dem-sâzın katlle mücâzât olundukları daḥi mervî-i ba‘zı şîḳâtdır. **(218b)** İmdi şalâḥ-ı ḥâlleri recâ olunan isâ’et-kârânıñ te’ḥîr-i tertîb-i cezâsı ve ta‘cîl-i ‘uḳûbeti iḳtîzâ edenleriñ ta‘cîl-i tertîb-i cezâsı muḳtezâ-yı ḥâli mürâ‘ât qâbilinden olmağın gerek ehl-i kitâbdan ve gerek erbâb-ı nifâkdan ḳaşd-endâzân-ı ezâ ve cefânıñ mücâzâtları bâbında ğâḥ ta‘cîl ve ğâḥ te’ḥîr binâ-yı mezkûra mebnî idigi maḥallinde teşîr olunmuştur. Va’llâhu a‘lem bi’s-şavâb.

Faşl-ı Sâliḥ: Şâhib-i kitâb-ı fezâ’il-nişâb vücüḅ-ı ḳatl-i sabb-ı mel‘anet-nişâbı tenbîḥ ve inbâdan şoñra vech-i şânî daḥi cevâb-ı evvele lâḥıḳ ve zuḥûr-ı vuzûḥda muvâfıḳ idüğün keşîde-i silk ü beyân eder ki dergâḥ-ı şübûṭ-penâha sebb ü izdirâyı îmâ eyleyen ḳâ’il-i ḳavl-i fâsid kelâmınıñ lâzım-ı ma’nâsın ğayr-ı ḳâşid olup yâḥud tekellûmı ne‘ûzu bi’llâḥ min zâlik küfri mücib ya la’n ü sebb [ü] tekzîbi müstevcib ya zât-ı hidâyet-simâtlarına izâfeti câ’iz olmayan emriñ nisbetini îmâ yâḥud teblîğ-i aḥkâm-ı risâletde isnâd-ı müdâheneye cesâret-engîz yâḥud mürîş-i yakîn olan âsâr-ı meşhûreden biriniñ tekzîbini müş’ir yâ isnâd-ı ḥiffet-i ‘aḳl ile yâḥud sū-i edebi

³³⁴¹ “Allah’ı ve resulünü incitenleri Allah, dünyada ve âhirette lânetlemiş ve onlar için alçaltıcı bir ceza hazırlamıştır.” Ahzâb 33/57.

³³⁴² şeref-i İslâm’la L: şeref-i İslâm’a A.

müstevcib bir ta'bîr ile ihâneti muhbir olan hüsrân-ı mâlik-i ^(L349b) hâl-i kâ'il-i mel'anet-şemâ'ili bu vechile mübeyyindir ki ta'ammüd-i zemm ile kaçd-ı sebb-i Nebiyy-i Muhterem'e delâlet-i kelâmdan mefhûm ve bu emr-i kabîha cür'et maḥz-ı cehâleti yâhud sekr ile teşvîş-i feṭâneti yâhud kılllet-i murâkâbesi yâ 'adem-i zabt-i lisânı yâ tehevvrü yâhud mücâzefeden 'adem-i mübâlâtı sebebiyle cesâreti ma'lûm ise bilâ-tevaḥḥuf vücûb-i katline hükmünüñ lüzûmunda vech-i evvel ile hem-'inândır. Zîrâ umûr-ı diyânetde cehâlet ve lisânında 'adem-i talâkat ve umûr-ı mezḳûreden bir müsâhelet ile i'tizârîñ 'adem-i cevâzı muḳarrerdir; meger ikrâh-ı mu'teber ile ma'zeret-âver muṭma'innü'l-ḳalb bi'l-îmân idigi aẓhar ola. Felihâzâ 'Aliyy bin Hâtîm ḥaḳḳında fuḳahâ-yı Endülüs'üñ nefy-i zühd-i Seyyidü'l-Verâ'da verdikleri fetvâ maḳûle-i mâ-meḍâdandır. Keyfe lâ? Muḥammed bin Şahnûn yed-i a'dâ-yı dînde esîr olan şahşîñ ḥaşâ sebb-i Nebiyy-i Ekrem'e cür'ete terettüb eden cezâ-yı katl i'tizâr ile ma'fuvv olmaz; meger tenaṣṣur ola. Yâhud mükreh olduğı râtibe-tırâz-ı taḳarrür ola. Hattâ ḥâlet-i sekrinde kendüden şudûr eden isâ'et-i sebbi ḥâlet-i şahvında daḥi tezekkür eder ise vücûb-i katline Ebu'l-Ḥasan el-Ḳâbisî iftâ etmişdir. Zîrâ ḥadden lâzım gelen katline sekrânlık zerî'a-i suḳût olamayup ḥadd-i katl ḥudûd-ı sâ'ire gibi vele v mine's-sekran şudûr eden cinâyâta müterettib olan cezâdır. Keyfe lâ? Şurb-ı ḥamra 'âzim ḥamrîñ sekri sebebiyle müzîl-i 'aḳl idüğine 'âlim olmağın ityân-ı fesâd ile sâ'ir münkirâtı daḥi ḳâsid olmuş olur. Velizâlik lüzûm-i talâḳ u 'itâḳ u kıṣâş ve sâ'ir ḥudûd-ı sekrânlık müzîl olamadığı müttetaḳun-'aleyhdır. Hattâ 'amm-ı pāk-ı Cenâb-ı Hâyrü'n-Nâs Ḥazret-i Ḥamza-i meḳârim-istînâsîñ ḥâlet-i sekrinde ³³⁴³(هل أنتم إلا عبيد لأبي) ḳavlından Şâḥib-i Sa'âdet'in rūgerdânlık ile iktifâ buyurduḳlarıyla ḥâtır-ı sâ'ile huṭûr eden su'âle 'ulemâ-yı ümmet ḥâlet-i mezbûra ḳable taḥrîmi'l-ḥamr ^(L350a) olmak **(219a)** üzere icâbet etmişlerdir. Felihâzâ ḳable't-taḥrîm mücib-i işm olmayan mādde ile ba'de't-taḥrîm müstevcib-i işm-i 'aẓîm olan ḳâ'ideye îrâd bî-fâ'idedir.

Faṣl-ı Râbi': Ya'nî îrâd-ı cevâbda ityân-ı vech-i râbi' bu gûne vâḳı'dır ki âḥâd-ı nâsdan bir ferd ol Resûl-i Emced'in ḳavl-i şerîfinde ḥaşâ reyḅ u imtirâ yâhud sâ'ir ma-câ'e-bih olan umûrda ne'ûzu bi'llâh min zâlik tekzîbe sâlik yâhud ḥaşâ inkâr-ı

³³⁴³ "Sizler, hepiniz benim babamın köleleri değil misiniz?" Buhârî, Müsâkât 12, nr. 2375; Müslim, Eşribe 1, 2, nr. 1979.

nübüvvetleriyle izhâr-ı mel‘anet ve dîn-i âhara ref‘-i büriyâ-yı sıklet eyleyen kâfir olmağla bi'l-ittifâk vâcibül-katl idigi emr-i bâhirdir; eger kavlinde taşrîh-i şüret-nümâ ile hükmi mürted ile tev‘em ve kabûl-i tevbesinde kemâ-sebak ihtilâf-ı ‘ulemâ muhakkağdır. Hattâ kavli-i fuḥûl üzere tevbesi muskıt-ı katli olamaz. Keyfe lâ? Hakk-ı Nebiyy-i Kerîm'i icrâ için kavlinde irâş-ı mankaşat fehmi olunan fâciriñ sâtir ise hükmi hükmi-zendeke ve tevbe ile katli gayr-ı sâkıt olduğu kütüb-i Malikiyye nâtıqadır. Ammâ İmam-ı A‘zam'dan ve aşhâb-ı ictihâd-intisâbından menkûl olduğu üzere; bir kimesne Hâdî-i Dîn-i Mübîn Muhammed Emîn ‘aleyhi’s-şalât ü ve’s-selâm ḥazretlerinden teberri veyâ tekzîbine mücterî olsa ol dem mürted ve helâlûd-dem olur; meger rücû‘a ilticâ ve tevbeye îvâ eyleye. Felihâzâ aşhâb-ı İmâm Mâlik-i sûtûde-mesâlikden İbn-i Kâsım; münkir-i bi‘şet ve inkâr-ı inzâl-ı Kur‘ân’a cür‘et eden müfterî-i mücterîniñ der-hâl vücûb-ı katliyle hükmi etdiği kavli ḥâsimdir. Ve yine maḥûl-i İbn-i Kâsım’dır ki; Müslimînden bir kimesne risâlete gayr-ı muḳırr ve vücûd-i Resûl'i münkir olsa mişâl-i mürted kâfir-i müşteddîr. Vekezzâlik i‘lân-ı tekzîb eden mürted müşâkil ve istinâtabeye kâbildir. Hattâ bir kimesne tenebbî ile kendiye daḥî nüzûlün müdde‘î olsa Şahnûn-i zî-fünûn ile İbn-i Kâsım vücûb-ı katline ḥâkimdir. Felihâzâ kavli-i İbn-i Kâsım; da‘vâ-yı nübüvvetde ısrâr ve ichâr müsâvî ve kavli-i Aşbağ üzre; mütenebbîniñ hükmi mürtediñ hükmini muḥtevidir. Zîrâ müfterî ‘ala’llâh ve mükezzib kitâbu’llâhdır. (L350b) Nitekim bir Yehûdî-i bî-edeb nâsa mürsel olmak zu‘mıyla tenebbî veyâ ba‘de’n-Nebi nebiyy-i âhârın bi‘şetinden mebnî olsa mu‘len ise vücûb-ı katli muḳarrer ve eger tevbe ederse fihâ ve illâ ³³⁴⁴ (لَا نَبِيَّ بَعْدِي) ḥadîs-i şerâfet-mendin mükezzib olmağla kâ‘il-i mütecâsiriñ kavli-i mezbûrunda kizbi zâhir olmağla katlinde terâḥî olunmamağ emr-i bâhiredir. Keyfe lâ? Ḥazret-i Peyğamber-i âḥirü’z-zamân ityân eylediği aḥkâmdan bir ḥarf münkir olan kâfir ü câhid ve kavli-i mütevâridde şekke binâ‘en tekzîb-i Ḥabîb-i Ekrem'iñ hükmi ‘inde'l-ümme katldır. Ve Aḥmed bin [Ebî] Süleymân ³³⁴⁵ nâm fâzıl, nâm-ı fazîlet-simât-ı Nebevî'ye ḥâşâ “esved” diyen katl olunur, dediği maḥbûl-i efâzıldır. Zîrâ ol Nûr-ı Dîde-i ‘Âlem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellemiñ ḥilye-i

³³⁴⁴ “Benden sonra peygamber gelmeyecektir.” Buhârî, Enbiyâ 50, nr. 3455; Müslim, İmâret 44, nr. 1842.

³³⁴⁵ Sağlam bilgisi yanında takvâsıyla ve hikmetli konuşmasıyla da ünlü olan Ebû Ca‘fer Ahmed ibni Ebî Süleymân, Mâlikîlerin tanınmış fakihlerinden biri olup 291/904’de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. III, s. 363.

şerîfelerinde ³³⁴⁶(يَتَلَّأْ وَجْهَهُ) vaşf-ı muhtereminden ma'lûm-ı 'âlemdir ki Zât-ı Nûrâniyyet-simâtlarına isnâd-ı sevâd mahz-ı 'inâddır. Hattâ İbn-i [Ebî] Süleymân-ı fezâ'il-nejâd ile hüküm-i mezbûrda Ebû 'Osmân el-Haddâd³³⁴⁷ daî yerâ'a-cünbân-ı ittihâddır. Felâ-cerem ol Şeh-süvâr-ı 'âlem-i lâhût hilye-i lihye ile mücellâ olmadın isnâd-ı vefât yâ Tiḥâme'de gayr-ı mevcûdi'l-iḳâme idi, diyen nefy-i vücûd eyledigine binâ'en katl olunur. Nitekim Ḥabîb ibn-i (219b) Rebî'den mervîdir ki tebdîl-i şîfat-ı meşhûde ve tağyîr-i evzâ'-ı şerâfet-mev[fû]re mûcib-i küfrdür. Ḥuşûş-i mezkûrî mazhar olan kâfir ve bu maḳûle küfrde istitâbe zâhirdir. Ammâ musırır zındîk ve bilâ-istitâbe katle ḥaḳîḳdir.

Faşl-ı Ḥâmis: Vech-i râbî' bir kelâm-ı mücmel veyâ bir lafz-ı müşkil-i gayr-ı mufaşşal îrâdıyla Server-i Kâ'inât'a veyâ gayra mümkün'l-iżâfe ma'nâyı müş'ir olan ḳavliñ ḳâ'ili veyâ îrâd olunan ḳavlle murâdda mekrûhdan selâmet ve isnâd-ı şerde tereddüd ḥâşıl olan kelâmıñ mütekellimi ḥuşûşında ḥâl ü şân iki vechile nümâyândır ki, berây-ı ihtirâm Ḥazret-i Seyyidü'l-Enâm'a ihtimâm olunmağın muhtemelü't-ṭarafeyn olan kelâmı şân-ı Seyyidü'l-Kevneyn'de îrâd eyleyen ḳâ'il-i rediyyü's-şemâ'ile tertîb-i cezâyı istişvâb ve biri (L^{351a}) dahi ehdâb du'â-i ihyâdan ibâ etmekle murâd ḳâ'ili şalâḥa ḥaml ü îvâdır. Felihâzâ bu maḳâm maḥall-i tereddüd ve muhtâc-ı nazardır. Felâ-cerem mazanne-i ihtilâf-ı müctehidîn ve mevḳı'-ı tevaḳḳuf-ı muḳallidîndir, tâ ki vücûb-i katle maḥkûmun-'aleyh delîl-i mu'teddün-bih ile maḳtûl ve ḳatlınden ḥalâş ile sâḥil-i selâmet-resîde olanlarıñ daî vechi 'inde'l-fuḥûl maḳtûl ola. Pes erbâb-ı ictihâddan ba'zı ehl-i 'ibret tağlîb-i ḥürmet-i nübüvvet ve şıyânet-i 'ırz-ı risâlet ile ḳatline hükme mübâderet ve ba'zılar ihtimâl-i ḳavl-i mübhem ile ta'zîm-i ḥürmet-i dem edüp ³³⁴⁸(ادروا الحدود بالشبهات) ve ³³⁴⁹(قتل المؤمن من الموققات) ile hükûmet eylemişlerdir. Felihâzâ e'imme-i Mâlikîyye'niñ bu bâbda ihtilâfı ne minvâl üzere imlâ-kerde-i yerâ'a-i eslâfdır ki bir medyûn, dâyinini iğdâb

³³⁴⁶ “Yüzü ayın on dördü gibi parlardı.”

³³⁴⁷ Üstün münazara kabiliyeti dolayısıyla Kayrevanlı yöneticilerin savunduğu Şî-İsmâîlî fikirlere karşı Sünnî görüşü başarıyla savunan ve zühd ve takva sahibi bir âlim olan Ebû Osmân Saîd ibni Muhammed el-Gassânî el-Kayrevânî, ünlü mâlikî fakihî Sahnûn'un talebesi olup İbnü'l-Haddâd diye de bilinir. 302/915'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 363.

³³⁴⁸ “Şüphe varsa cezayı önleyiniz.” Benzer lafızlarla ve hadisin tam metni için **bkz.** Tirmizî, Hudûd 2, nr. 1424.

³³⁴⁹ “Kişiyi helâk edici şeylerden biri olan mümini katl etmekten sakınınız.” Benzer lafızlarla ve hadisin tam metni için **bkz.** Buhârî, Vesâyâ, 23.

h ninde ³³⁵⁰ (صلى محمد) ile d yine hit b edüp t lib-i terk-i tehevvr nde ‘adem-i tedebbüre bin ’en ³³⁵¹ (لا صلى الله على من صلى عليه) ile mu  belesini  hükmi h kmede   akil-i   atim-i Res l-i En m vey  m m sil-i s bb-ı mel ’ike-i kir m mıdır, deyü Sa n n’dan isti’l m olundu da k ’il-i mezb r h l-i   azabda olduğı üzre muzmer olmaz, deyü cev b verüp Eb  İ   k Ber ı ve A ba  ibni’l-Ferec ³³⁵² da ı k ’il-i mer  m katl olunmaz; z r  ma’h ddan fa at n sa  etmi ma   ddur, demişler. Hatt  kavlı-i mezb rda Eb  İ   k ve muv fa ati ma  l-i İbn-i Sa n n ile m tev fı dır ki Sa n n; k ’il-i mezk rdan sebbe sebeb   azab id  i med r-ı ma’zeret olmaz amm  kel m-ı mezk r  etm-i Nebiyy-i En m ve mel ’ike-i kir m içün oldu ına  ar ne olmayup belki  ar ne-i h liyye cümle-i ‘ib d mur d idigi z hir olmağın ‘inde’l-  azab kavlı   sebbi el- n men yu all  ha  ında mu’teber olmak in  fdan d rdu , demi dir. L kin      H ris bin Misk n ³³⁵³ ile ve s ’ir muv fı ıni bu ma  le s bbı  da ı v c b-ı katliyle h kimdir. Hatt  “Her defter-d r deyy  iyet- i’ rdır, nebiyy-i mürsel ise da ı” deyü c mi’-i emv l-i ke ire olan cemm-i   afire ^(L351b) sebb eden kimesneni  rec l-i ma    ı mur d etmediginden n  ı v c b-ı katlinde Ebu’l- asan el-  bis’ni  tev   uf  na l-kerde-i  ı  at olup ba’de tebeyyün-i emre m c z t olunma -içün h bs   ta y  le emr ³³⁵⁴ etdigi ma  k dir. Pes k ’il-i mer  mu  kavlınden mefh m olan sebbi  m - ada ı kimler id  i kendüden istifh m olunup el- n cem’-i emv le ev  atını  arf-efken n ise mezb rlarda v c d-ı nebiyy-i mürsel mu  l olmağla sebbi sebeb-i katli olmaz. Belki ta’z rile iktif    ret-n m dır. Amm  eger m te kaddim n **(220a)** ve m te’ah ir ni  c mi’-i a v lini    ıd ise ve iktis b-ı emv le m b deret buyuran ba’z  enbiy ni  zümre-i mezb rede du  l  k ’il-i mel’anet- em ’ili  ma’ra -ı  atle b ’i -i m   lidir, deyü ta    -ı ma  am olunmuşdur. Z r  ihd r-ı dem-i Müslime i d m v c b-ı katli ic b eyleyen bir emr-i m beyyin ’l-infi  m ile olur. Felih z  mevr d-i te’v l t olan um rda im’ n-ı na ar u ted    fikr-i ehem-i m him  dan id  i mu  rredir. Bin ber n Mu ammed bin

³³⁵⁰ “Haydi Muhammed peygambere sal t  sel m getir!”

³³⁵¹ “Ona sal t getirene Allah rahmet etmesin!”

³³⁵² Talebesi Yahya ibni Ma n’in, İm m M lik’in görüşlerini bütün teferruatıyla en iyi onun bildiğini söylediği Eb  Abdill h Asba  ibni’l-Ferec el- mev , 225/840’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 427.

³³⁵³ Nerede olursa olsun hakk  söylemekten çekinmeyen bir fitrata sahip olan Mısırl   lim Eb  Amr el-H ris ibni Misk n el- mev , 250/864’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 367.

³³⁵⁴ emr L: — A.

Yezîd,³³⁵⁵ bir bî-edeb³³⁵⁶ (لَعَنَ اللَّهُ الْعَرَبَ أَوْ بَنِي إِسْرَائِيلَ) dedikden sonra “Murâdım enbiyânın gayrî zâleme ve ceheledir” dese sultân-ı memâlik-i İslâm’ın re’y-i rezînince zecr ü ta’ba şâyân olur deyü iftâ etmiştir. Hattâ hükûm-i mezkûra muvâfık fâzıl-ı mezbûrûn bu iftâsı daği mütehaqqıktır ki; bir ebter³³⁵⁷ (لَعَنَ اللَّهُ مَنْ حَرَّمَ الْمُسْكِرَ) kelâmını kâ’il lâkin câhil olsa ve bir diyârda mutavattın ğurebâya bey’ ü sil’adan nehy olundığından nâşî şân-ı Nâhî-i Risâlet-penâhî ğayr-ı mütefattın olmağın mazmûn-ı hadîs-i mezkûr³³⁵⁸ meş’ûrun-bihi olduğda hâşâ la’n etse kâ’il-i cehâlet-şemâ’il-i mezbûrûn cehlile i’tizârı ve sünen-i seniyyeye ‘adem-i istiş’ârı katlden halâşının medâridir. Ammâ ta’zîr-i şedîd ile mu’azzet olacağı muğarrerdir. Zîrâ zâhir-i hâl u şânından iz’ân olunan sebb-i İlâhî ve sebb-i Cenâb-ı Risâlet-penâhî kaşdıyla la’ne mübâderet etmeyüp ‘ibâd-ı mevcûdından olan vaz’-ı^(L352a) mezkûrî nehy eden insânı kaşd etmiştir. Pes bu taqdîrce iftâ-yı Şahûnün üzre mes’ele-i sâbıkada muhaqqaka olan hâlet bunda daği pezîrende-şüretir.³³⁵⁹ Vekezâlik umûrunda ğayr-ı müdebbir ve idrâk-ı vekâyı’da mukaşşır olan ba’zı süfehâ-yı nâsdan şudûr eden³³⁶⁰ (يَا ابْنَ خَنْزِيرٍ وَابْنَ مَائَةِ كَلْبٍ) bunlara mümâşil kavî-i mel’ânet-evlîn hükmi zecr u men’dir. Zîrâ şâ’ibe-i iştibâhdan müberrâdır ki, bu mişüllü maqâlde hâzarât-ı enbiyâdan birinin duhûlî maznûnun-fihdir; meger kaşdı sebb-i âbâ-i sâlîfe olduğu nümâyân ola ki, ol vâktde katle şâyân olur. Felâ-cerem bu maqûle kavî-i mekrûhda lüzûm-ı tazyîk sâbıkdan eşedd olmak haqîktir. Meşelâ bir kimesne Hâşimî olanlardan birine hâşâ³³⁶¹ (لَعَنَ اللَّهُ بَنِي هَاشِمٍ) dedikden sonra “Murâdım ebnâ-yı Benî Hâşim’in³³⁶² eşirrâsıdır” dese yâhud sâdât-ı şerâfet-simâtdan birine siyâdeti ma’lûm iken kavî-i mezbûrî kâ’il olsa ba’za tahşîş u haşr ve uğarı ihrâca qarîne zîkr olunmadığı hâlde müstehaqq-ı katl idigi muğarrer ve Ebû Mûsâ’dan maḥkîdir ki: Uğara³³⁶³ (لَعَنَكَ اللَّهُ إِلَى آدَمَ) deyü şetm eylese lede’l-işbât katle lüzûm-ı mücâzât aḫhardır. Felâ-cerem maqûl-i şâhib-i kitâb-ı fezâ’il-nişâbdır ki; ‘ulemâ-yı

³³⁵⁵ Şifâ ve şerhlerinde “Ebî Zeyd” şeklinde geçmektedir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. III, s. 368.

³³⁵⁶ “Allah Araplara lânet etsin, Allah İsrâiloğulları’na lânet etsin!”

³³⁵⁷ “Allah içkiyi haram kılana lânet etsin!”

³³⁵⁸ “Pazara gelen köylüleri yolda karşılayıp mallarını satın almayın! Şehirli, köylü nâmına onun malını satmayın! (Ona simsarlık yani komisyonculuk etmesin!).” (Buhârî, Büyû’ 68, 71, nr. 2158, 2163; Müslim, Büyûl 18, 19, nr. 1520, 1521).

³³⁵⁹ pezîrende-şüretir L: pezende-şüretir A.

³³⁶⁰ “Ey domuzun oğlu; ey yüz köpeğin oğlu!”

³³⁶¹ “Allah Hâşimoğullarına lânet etsin!”

³³⁶² ebnâ-yı Benî Hâşim’in L: enbiyâ-yı Benî Hâşim’in A.

³³⁶³ “Âdem’e varıncaya kadar Allah senin soyuna lânet etsin!”

Mālikiyye'den beyne'l-eslāf ma'a'l-ihtilāf meşhūdun-'aleyh şāhide hīṭāb ve “şāhidini ittihām mı edersin” deyü cevāb verdikde “enbiyā bile müttehemündür, sen kande kaldıñ?” dese Şeyḥ Ebū İshāq, şenā'at lafzına nazarla katlini tecvīz ve Kādī Ebū Muhammed Manşūr tevaḳḳufundan gürīz eylemiştir. Ve Kādī-i Kurtuba³³⁶⁴ katliyle iftā ve Kādī Ebū Muhammed ta'zīr-i şedīd ve ḥabs-i medīdden soñra mā-şehide-bihiñ tekzībine ba'de't-tahlīf ıtlāk etmiştir. Pes maḥkī-i şāhib-i kitāb-ı fezā'il-nişābdır ki- meclis-i Şeyḥ Ebī 'Abdi'llāh (220b) Muhammed bin 'İsā'ya,³³⁶⁵ Muhammed nām bir şahşa ta'rīzan bir kelbi pā-zede-i ḍarb ü şetm edüp³³⁶⁶ (قَم يَا مُحَمَّد) deyü ta'rīz kaşd eden mel'ūnı ma'ıyyet-i cemm-i ğafr ile ihzār ve maḥkūl-i mel'anet-şī'ārın ihbār etdiklerinde kâ'il-i (L352b) ḥabīsü's-şemā'il inkār etmekleyin ḥasebiyle emr ü aḥvālını su'ālden soñra müzīl-i irtiyāb olan emr-i nā-yāb olmağla ḍarb-ı şedīd ile sebīlin tahliye etmiştir.

Faṣl-ı Sādis: Beyān-ı vech-i ḥāmisde şāhib-i Şifā-yı fezā'il-melābis bu minvāl üzre baş-endāz-ı bisāt-ı maḳāldır ki; zikr olunan kelām ile kaşd-ı kâşid, naḳş u sebb ve īrād-ı şetm ü 'ayb olmayup belki ba'zı evşāfa meyl-i şedīd veyāḥud 'alā sebīl-i iştihād ba'zı cā'izü'l-isnād olan aḥvāl ile ittişāf ve keyfiyyeti taşḥīḥ ile nefsin veyāḥud ğayr içün ihticāc veyā teşbīḥ kaşdıyla veyāḥud bir mazlemeye dūḥār veyā ğāzāzet ve tenaḳkuşa giriftār olmağla ber-tarīk-ı mecāz ba'zı kelimāt-ı nādire berāber ibrāz niyyeti ḥaḳīkat üzre olmayup belki nefsin veyā ğayrı ta'zīm ve tevḳīr veyāḥud ber-tarīk-ı temşīl mūcib-i 'adem-i tebcīl-i Resūl-i Beşīr veyā kaşd-ı hezl ü tenkīr olsa ya'nī meşelā ol kâ'iliñ kavli ki; “Eger benim ḥaḳkımda sū-i ğüftār tezkār olunursa Ḥazret-i Resūl-i Perverdigār ḥaḳkında daḥi ğüzār ve baña dūrüg nisbet olunduysa enbiyāya daḥi izāfet olunmuştur. Eger benden ğünāḥ şādır olduysa enbiyādan daḥi şādır olmuştur. Elsine-i nāsdan baña ne ğüne menāş müyesserdir ki enbiyā ve rusüle ḥalāş ğayr-ı muḳadderdir veyā ben enbiyādan ulū'l-'azm bir peyğamber veyā şabr-ı Eyyūb gibi şabr-āver oldum” dese veyā “Benim şabr eyledigim metā'ibiñ ekşerine

³³⁶⁴ İyi bir fakih, muhaddis ve edip olan ve İbnü'l-Hâc diye anılan Kurtubalı Ebū Abdillāh Muhammed ibni Abdillāh ibni Halef, 529/1135'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 370.

³³⁶⁵ Aralarında Kādī İyâz'ın da bulunduğu çok değerli talebeler yetiştiren ve Sebte müftüsü olan Ebū Abdillāh Muhammed ibni İsâ et-Temîmî, 505/1111'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 370.

³³⁶⁶ “Kalk yâ Muhammed!”

peygamber daḥi şabr ile izhār-ı ḥilm eyledi” dese kemā-sebaḵ lüzüm-i ta‘zīr-i şedīd ve ḥabs-i medīd muḥaḳḳaḳdır. Felihāzā şā‘ir-i ma‘hūd Mütenebbī’nin:³³⁶⁷

أَنَا فِي أُمَّةٍ تَذَارِكُهَا اللَّهُ غَرِيبٌ كَصَالِحٍ فِي تَمُودٍ³³⁶⁸

ḳavliniñ daḥi mūcib-i ta‘zīr idügi maḥallinde tasfīr olunmuşdur. Pes irtikāb-ı fī‘l-i nā-sezā ve ihtiyār-ı ḳavl-i bī-pervā ile ḥadden tecāvüz ve müte‘acrifin ta‘bīriyle mu‘abber olan aḳvāl-i nā-be-hencārīn³³⁶⁹ ḳā‘illeri ki ezcümle Ma‘arrī³³⁷⁰ zümre-i mezbūreniñ biridir:

كُنْتُ مُوسَى وَاقِفَهُ بِنْتُ شُعَيْبٍ * غَيْرَ أَنْ لَيْسَ فَيْكُمَا مِنْ فَقِيرٍ³³⁷¹

demiştir; (L353a) mūcib-i ta‘zīr-i şedīd olmaḳda taḥḳīḳ-ı sābıḳa lāḥıḳdır. Ma‘a-hāzā āhir-i beyt-i mezkūr ‘inde ehli‘t-tedebbūr müş‘irün-bih olduḳda ḳavliniñ buṭlānı rātibe-tırāz-ı taḳarrür olmaḳın taḥḳīr ve izdirā lāzım-ı ma‘nā oldığından ma‘reż-i ḳatle resīdeliḡi şüret-nümādır. Ḥattā ḳaşıde-i uḥrāda daḥi şā‘ir-i merḳūmuñ

لَوْلَا انْقِطَاعُ الْوَحْيِ بَعْدَ مُحَمَّدٍ * فَلْنَا مُحَمَّدٌ³³⁷² مِنْ أَبِيهِ بِدِيلٍ³³⁷³

ḳavlınden egerḳı şarīḥan inkārı olmamaḡla ikfārı şüret-nümā degildir. Ammā lüzüm-ı ta‘zīr-i şedīd ile vūcūb-ı ḥabs-i medīd bī-ḳıl ü ḳāldır. Vāḳı‘an şadr-ı beyt-i şānīsı daḥi faşl-ı mezkūa müdānīdir ki, ḥilye-i nübüvvetle muttasıf olan Nebiyy-i Nebīh’i ḡayra teşbīhi sū-i edeb ve mışra‘-ı şānīsı daḥi muḥtemilü‘l-vecheyn olmaḡla biri fażīlet-i memdūḥa işāret ü imā ve uḥrā ityān-ı Cibrīl’den istignāyı inhā etmekle tekfīri şüret-pezīrdir ki, ba‘de hāzā;

وَإِذَا مَا رُفِعَتْ رَايَاتُهُ * حَقَّقَتْ بَيْنَ جَنَاحِي جَبْرِيلَ³³⁷⁴

³³⁶⁷ Adı Ebü‘t-Tayyib Ahmed ibni Hüseyin el-Cu‘fī olan Küfeli ünlü Arap şâiri Mütenebbî, 354/965’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 373.

³³⁶⁸ “Allah haklarından gelsin, ben bir cemaatin arasında, Semûd kavminin arasındaki Sâlih gibi garibim.”

³³⁶⁹ Nüşhalarda sehven “nā-be-hecnārīn” şeklinde imlâ edilmiştir.

³³⁷⁰ Fakih, muhaddis ve kelâmcıların görüşlerine değeri vermemiş olan ve yeniden dirilme, Cennet, Cehennem, cezâ ve mükâfat gibi inanç esaslarını tartışmış olan Filozof şâir Ebü‘l-Alâ Ahmed ibni Abdillâh ibni Süleymân el-Maarrî, 449/1057’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 373.

³³⁷¹ “Sen Mûsâ’sın; hanımın da onunla evlenen Şuayb’ın kızıdır. Yalnız Mûsâ ile hanımı fakirdi, siz zenginsiniz.”

³³⁷² Muhammed’den sonra vahiy kesilmeseydi “Bu Muhammed, babası Muhammed’in yerini tutar” derdik.

³³⁷³ فَلْنَا مُحَمَّدٌ L: — A.

فَرَّ مِنَ الْخُلْدِ وَاسْتَجَارَ بِنَا * فَصَبَّرَ اللَّهُ قَلْبَ رِضْوَانِ³³⁷⁵

ķavlınden maşiri tekfir idigi muķarrer ve şu‘arā-yı Endelüs'den Maşşışi nām şā‘iriñ
(221a) `

كَانَ أَبَا بَكْرٍ³³⁷⁶ أَبُو بَكْرٍ الرِّضَا * وَحَسَّانَ حَسَّانَ وَأَنْتَ مُحَمَّدٌ³³⁷⁷

ķavliyle bunlarıñ emşālini hikāyet, teķsīr-i sevād maķūlesinden olmağla zikri istiṣķāl olunurken irāddan ‘arz-ı şıyānet li’l-‘ibād tezkīr bu bābda ğayr-ı mübālī olanları tenfirdir. Huşūşan eşnāf-ı şu‘arānıñ taşrīh-i nā-sezāda cümlesinden³³⁷⁸ eşedd ve inṭılāk-ı lisānda ezyed olan İbn-i Hānī-i Endülüsi³³⁷⁹ ile İbn-i Süleymān el-Ma‘arrī’niñ ekşer kelimātı hadd-i istiḥfāfa ve naķşa resīde olmağla şarīḥ küfre maşīrdır ki her biri kemā hüve’l-vācib mücāb olmuşdur. Hattā tebyīn-i Ma‘arrī’den ğayrı emşileniñ her biri her ne ķadar sebb ü naķşı hāvī ve melā’ike-i kirāma izāfet-i naķşı muḥtevē degilse daḡi tevķīr-i nübüvvet ve ta‘zīm-i risālet daḡi olmayup ğaraż-ı fāsıdlerine binā’en memdūḡlarını ‘inde’l-Meliki’l-Müte‘āl ḡiṣāl-i lā-tuḡşā ile müteḡallī olan Nebiyy-i Muḡterem’e teşbīhleri³³⁸⁰ (الحدود تدرأ بالشبهات) (L353b) ķā‘idesince mücib-i ķatl olmadığı şüretde daḡi mücib-i ta‘zīr-i şedīd ve müstevcib-i ḡabs-i medīddir. İmdi bu maķūle ķavliñ ķā‘ili ḡasebü’l-miķdār te’dīb ü zecriñ maḡhallidir. Hattā kibār-ı eslāf-ı iḡlāş-şi‘ār bu maķūle kelāmı inkārda rāsiḡu’l-āşārdırlar ki, nuḡbe-i Āl-i ‘Abbās olan ḡārūn er-Reşīd;

فَإِنْ يَكْ بَاقِي سِحْرٍ فِرْعَوْنَ فَيَكُم * فَإِنْ عَصَا مُوسَى يَكْفَ خَصِيبِ³³⁸¹

³³⁷⁴ “Onun sancakları zafer rüzgârlarıyla dalgalandığı zaman, Cebrâil’in kanatları arasında dalgalanır.”

³³⁷⁵ “O ebediyet yurdu Cennet’ten kaçıp bizim yakınımıza sığındı. Allah, Cennet’in bekçilerine sabır versin.”

³³⁷⁶ L: — A.

³³⁷⁷ “Senin vezirin Ebû Bekir, Hazret-i Ebû Bekir gibidir. Şairin olan ben Hassân, Resûlullâh’ın şairi Hassân bin Sâbit gibi, sen de Muhammed gibisin.”

³³⁷⁸ cümlesinden L: sinden A.

³³⁷⁹ Fatimî Halifesi Muiz-Lidînillâh’ın saray şâiri olup onu insan üstü sıfatlarla medhetmiş, halîfeye İlâhî sıfatlar isnâd etmekten çekinmemiş ve şiirlerinde Şîu-İsmâilî görüşü savunmuş olan Ebû’l-Kasım Muhammed ibni Hânî el-Endelüsî, 362/973’de ölmüştür. Kandemir, **age.**, c. III, s. 376.

³³⁸⁰ Şüphelerin varlığıyla had cezaları düşer.

³³⁸¹ “(Ey Mısırlılar!) Eğer sizde Firavun’un sihrinin kalıntısı varsa (Mısır Valisi) Hasîb’in elinde de Mûsâ’nın asası vardır.”

ķavliyle mŭcib-i ķavl-i Ebŭ Nŭvās³³⁸² olup “dŭr-bāş yā ibne'l-laĥnā”³³⁸³ deyŭ ol ān ‘askerden iĥrāc ve iclā etmişdir. Felihāzā maķŭl-i maķbŭl-i Cenāb-ı Kŭteybŭ’dir³³⁸⁴ ki: Ebŭ Nŭvās-ı mezkŭruñ;

تَنَازَعُ الْأَحْمَدَانِ الشَّيْبَةَ فَاشْتَبَهَا³³⁸⁵

ile³³⁸⁶ Me’mŭnuñ birāderi Muĥammed Emŭn’i medĥ ũ ſenāsı mŭcib-i aĥz ũ cezā olan ķavlden idigi bŭ-mirādır. Ve kezālik yine Ebŭ Nŭvās-ı merķŭmuñ;

كَيْفَ لَا يَدِينُكَ مِنْ أَمَلٍ³³⁸⁷

beytinde lisān-ı pŭr-hezeyānı laġzide-pāy-ı ĉāĥ-ı inkārdır. Zīrā vaşf-ı Resŭl-i Mekārim-ittişāf ġayra³³⁸⁸ muzāf olmaķ muĥāl ve bu gŭne aķvālde ĥŭkm-i ſer‘-i enver bālāda baş olundığı ũzere icrā olunmaķ muķarrerdir. Ĥattā mezheb-i Ĭmām Mālik’de ve aşĥāb-ı fezā’il-intisābı ‘indinde daĥi lŭzŭm-ı vech-i mezbŭr maĥallinde maşŭrdır. Ĥattā bir kimesne āĥara; “Sen beni faķr ile ta’yŭr mi edersin” deyŭp “Resŭl-i Ekrem ra’y-ı ġanem eylemişdir” deyŭ ģaşd-ı ta’rŭz eylese te’dŭb ũ ta’zŭrŭ Ĭbn-i Meryem’den nādiren mervŭ ve ber-mezheb-i Ĭmām Mālik ehl-i zŭnŭbuñ ĥŭn-i ‘iķābda³³⁸⁹ (قَدْ أَخْطَأْتُ الْأَنْبِيَاءَ قَبْلًا) ile ġŭftarı mŭcib-i ta’zŭr idŭgi bir ferdiñ cāy-ı inkārı degildir. Keyfe lā? ‘Ömer bin ‘Abdul‘azŭz’iñ babası ‘Arabŭ bu kātib talebi muķābelesinde muĥātabıñ “ĥāl-i vālid-i Nebevŭ dahŭ kŭfri muĥtevŭ idi” dedigi sultān-ı merķŭmuñ eşedd-i inkār ile inkārına maķar ve temşili red ve kendŭyi ĥard eyledigi muķarrerdir. Ve kezālik bir kimesneniñ bir merd-i ķabŭĥul-veche ġŭyā liķāda “nazŭr-i Nekŭr ve ta’abbŭşde Mālikŭl-ġadbāndır” dese ne lāzımdır, deyŭ Kābŭsŭ’den su’āl olundukda irāde-i ķā’ile i’tibār ve murādından istifsār^(L354a) olunup

³³⁸² İĉkiye, zevkine ve ġayr-i meşrŭ hayata dŭşkün bir kimse olan ve bir ara Baġdat batakhānelerine dadandığından, kendine ĉeki dŭzenvermesi iĉin Hārŭnŭrreşid tarafından hapsedilen Abbāsiler devri saray şāiri Ebŭ Nŭvās Ĥaşan ibni Hānŭ el-Hakemŭ, 198/813’de ölmüştür. Kandemir, **age.**, c. III, s. 377.

³³⁸³ İbne'l-laĥnā : İbne'l-laĥfā A, L, N.

³³⁸⁴ Her ũĉ nŭşhada da “Kŭteybŭ” şeklinde imlā edilmiş olup **Şifā** ve şerhlerinde bu isim “Kŭtebŭ” olarak kaydedilmiştir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. III, s. 378. Ĥadis, tefsir, fıkıĥ, kelām, dil, edebiyāt ve tarih sahasındaki eserleriyle ũnlŭ olan ve . Kutebŭ diye de anılan Ebŭ Muhammed Abdullah ibni Mŭslim ibni Kuteybe ed-Dŭneverŭ, 276/889’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. I, s. 519.

³³⁸⁵ “İki Ahmed birbirine benzemede ĉekiştiler.”

³³⁸⁶ ile L: ileyh A.

³³⁸⁷ Nŭşhalarda “اهل” şeklinde imla edilmiştir. “Seni arzu ettiġin ſeye Allah nasıl eriştirmez?”

³³⁸⁸ ġayra L: şŭre A.

³³⁸⁹ “Bizden önce peygamberler bile ġunah işlemişlerdir.”

dehşet-engîz-i melekde ahad-i melekey-i kabr olan Nekîr'e teşbîh murâd ederse sū-i edeb ve illā istikrâh irâdesine nazarla bi-lüzûm-i ta'zîr-i şedîd müstecibdir, demiştir. Zîrâ meleke sebbi taşrîh etmeyüp tahkîr telmîh etmiştir. Bu şürette mezbûra şer'an tertîb-i cezâ darb ü nekâl ü habs ü izlâldir. Felihâzâ ma'rûfun bi'l-hayr olan bir şâbb, bir recûl-i meskenet-intisâba 'ilm ü dîne müte'allık bir emrde **(221b)** hitâb edüp ol daği ³³⁹⁰ (يا شاب اسكت فإنك أمي) dedikde şabb-ı mezbûr "Peygamber daği ümmîdir" deyü cevâb verüp lüzûm-ı tekfîri vazî'-i şenî'ini teşnî' ve tefîr ile tertîb-i cezâ-yı vecî'-i huşûşî ve eger kavlınden i'râz ve ric'at ve izhâr-ı nedâmet eylediği ma'lûm-i Kâbisî-i fezâ'il-vefret olduğda küfre nisbeti hatâ lâkin şâbb-ı cehâlet-nejâd istişhâdında ğayr-ı muşîb olmağla te'dîb olunur, demiştir. Zîrâ şıfat-ı ümmiyyet Resûl-i Kâ'inât'da cümle-i mu'cizâtıdan olup mu'cizeyi ğayra ³³⁹¹ nisbet cehâlet ve şıfat-ı Peygamber ile ihticâc mağz-ı sefâhetdir. Felâ-cerem istiğfâr ile evkât-güzâr olup tâ'ib olmağla 'afv-ı Hudâ'ya râğîb olursa cezâdan rehâsı bî-mirâdır. Hattâ bir kimesne âharı tenkîş, ol daği "senin murâdın baña isnâd-ı menkaşatdır ammâ cemî'-i beşer noğşândan hâlî degildir; hatte'n-Nebî" dese lüzûm-ı habs-i medîd ve darb-ı şedîd ile Ebû Muhammed ³³⁹² [ibn-i] Manşûr'un hîn-i istiftâda iftâsı ve ba'zı âharın vücut-ı katlıle imzâsı daği nakl-kerde-i ba'zı şikâtdır.

Faşl-ı Sâbi': Me'vâ-yı beyân-ı vech-i sâdisdir ki, mağûl-i kâ'il nefsi kâ'ilden şâdır olmayup belki ğayrıdan şâdır olanı hâkî ve muhbir olmağdır. Felâ-cerem bu mağûleyi hâkîniñ karîne-i hâline nazar ve mağâline mütâla'a-güsterlikden soñra hükmi vücûh-i erba'a üzre mu'teber ya'nî vücûb u nedb ü kerâhet ü tahrîm beyninde dâ'ir idüğü muğarrerdır. Zîrâ kâ'il-i mezkûr kavlı-i mezkûrî yâ ber-vech-i şehâdet inbâ veyâhud ta'rîf-i hâl ve işbât-ı şıfat-ı mağâliçün inhâ veyâhud inkâr ile i'lâm-ı keyfiyet ve tenfîr veyâ tahrîc ve tahzîri ibrâz için dem-sâzdır. Pes vücûh-i mezkûreden ^(L354b) her kağı şık mütehaqqık ise hükmi oña göre icrâ olunacağı bî-mirâdır. Felâ-cerem meclis-i nâsda takrîr ve kitâb-ı te'lîfinde reddin li'l-kâ'il tahrîr ve kâ'ile lâzım gelen hükmi taşvîr cümle-i vâcibâtıda idüğü müstağnin ani't-ta'bîrdır. Hattâ beyân-ı ba'zı mağâlde i'tibârât-ı hâlâtı hikâyet ve mağkî-i 'anhiñ keyfiyyetin inbâyâ mübâderet 'inde erbâbi'l-edeb müsteħabdır. Siyyemâ hâkî-i kavlı-i merkûm

³³⁹⁰ "Ey genç, sen sus! Sen hayrı şerden, iyiyi kötüden ayıramayan câhil birisin! (ümmîsin)."

³³⁹¹ ğayra L: ğayr A.

³³⁹² Muhammed L: Ahmed A.

‘ālim yāhud rāwī-i aḥādīs-i Resūl veyāhud hākim yāhud iftāsıyla cezm olunan kimesne ise sāmi‘a mesmū‘un ifādede tenfir-i nās için şehāde lāzım ve lāzib ve kat‘-ı zarar-ı Müslimīn ve lüzūm-ı ihtirām-ı Seyyidü'l-Mürselīn işā‘a ve e‘imme-i Müslimīnden sem‘ine vāşıl olanlara inkār ve fesādeti beyān ve izhār vācibdir. Vekezālik hūkm-i vūcūb-ı beyān-ı sūl hākī-i fetānet-būnyāna daḥi şāyāndır, vā‘iz ve nāşih veyā mu‘allim-i şıbyān ola. Zīrā izhār-ı aḥvāl-i serīretiñ tab‘-ı āḥara sirāyeti muḳarrer, ḥuşūşan ḥāliyü'z-zihni olan etfāl ve ‘avāma sür‘at-i te’sīri emr-i aẓhardır. Ammā eger kā’il-i ḳavl-i muḥālif evşāf-ı mezkūre ile ğayr-ı muttaşif ise Hāk Nebiyy-i Muḥterem’i ikāmet ve ‘ırz-ı şerīflerini şıyānet ve ḥayyen ve meyyiten ezādan şıyānet ‘amme-i mü‘minīne vācibe-i zimmet idigi bilā-reybdır. Ma‘a-hāzā ḥuḳūḳ-ı Server-i Enbiyā’yı izhāra kādir ve hūkm-i şer‘a i‘āneti bāhir olan kimesne vesāṭetiyle beyān-ı tevḳīr-i Resūl-i Beşīr ü Nezīr ikāmet ve edā olunduḳda vūcūb-i edā onlardan mā-‘adānīñ zimmetinden sākıt ise daḥi teksīr-i şühūd için te’sīs-i mebānī-i nuşret istiḥbābı bākīdir. Felihāzā eslāf-ı muḥaddişiñden müttehem olanlarıñ **(222a)** aḥvālını beyān için niçe efāzılıñ tedvīn-i kütub ve cem‘-i şuhuf etdigi buña mūmāşıldır. Fekeyfe ki Zāt-ı mekārīm-simātlarına īşāl-i naḳīş ile mütteheminiñ aḥvālını bi’t-tarīḳı’l-evlā şāyāndır. Felihāzā Ebū Muḥāmməd ibn-i Ebī Zeyd’den Hāk Sübhānehū ve Te‘ālā ḥaḳḳında bu mişüllü aḳvāl istimā‘ edene mesā‘-ı ‘adem-i şehādetden su‘āl olunduḳda nefāz-ı hūkm-i şehādetin me’mūl ederse şehādeti lāzım ve kezālik ^(L355a) hākīm ‘adem-i ḳatli³³⁹³ ve hūkm-i istitābe ve te’dībī mücevvez olduḳını ‘ālim ise şehādet ehemmi mühimdir deyü cevāb vermişdir. Ammā sebbü taḥḳīri mutazammın ḳavl-i ḳabīḥi maḳşadeyn-i mezkūreynin mā-‘adāsı maḥallinde ḥikāyet şıyānet-i maḳām-ı nübūvvet için marzī-i Ehl-i Sūnnet degildir. Pes ‘ırz-ı Nebiyy-i Muḥtār ile tefekkūh ve sū-i zikr-i Ḥabību’llāh ile tefevvūh zākiren ve āşiren ğaraẓı şer‘ī olmadıḳı tecvīz-kerde-i erbāb-ı yaḳīn olmayup ‘ırz-ı mezkūr temhīd-i icāb ve istiḥbāb beyinde bir emr-i lāzımu’t-terdīddir. Felihāzā kitāb-i kerīm-i i‘cāz-ı raḳīmde Ḥudā ve Resūlū’ne ictirā-yı iftirā edenleriñ maḳālātın redd ü inkār için tezḳār-ākīde ve tehdīd ü va‘id ile taḥzīr için tekrār lā-be’s idigi muḳarrer ve vūcūb-i mezkūre üzre aḥādīs-i şāḥiḥa daḥi vārid idüḳı rüşen-terdir. Felā-cerem e‘imme-i hūdādan niçe selefiñ irād-ı ḥikāyāt-ı maḳālāt-ı kefare ve mülḥidīn etdigi ğayr-ı

³³⁹³ ‘adem-i ḳatli L: ‘adl-i ḳatli A.

muhtelifdir. Hattâ kütub ve mecâlisde tebyîn-i fesâd-ı i'tikâd ve ibtâl-i şübhe ve 'inâdları musattardır. Binâberîn cebr-i ecell-i İmâm Aḥmed bin Ḥanbel'den erbâb-ı 'akâ'id-i bâtılayı redd ü inkâr bedîdâr olmuşdur. Siyyemâ İmâm müşârun-ileyhiñ Ḥâriṣ-i Muḥâsibî ile baḥṣi ve ḥalk-ı Qur'ân'da redd-i Cehmiyye'yi Ehl-i Sünnet'i hattâ mü'eyyid-i müdde'â-yı sâbıktır. İmdi vücûh-i mezkûre câ'izü'l-ḥikâyâtıdır. Ammâ zıkr ü irâdı 'alâ vecih-i's-sır olmayup berây-ı ihtibâr-ı tezkâr olunmak sezâ vardır. Hattâ iḥbâr-ı aḥbâr dâ'ire-i fimâ beyne'n-nâs ile makâlât mizâc-âmîz ve bunun emsâli kıl ü kâl kabâḥat-engîzden iğmâz-ı 'ayn lâyıḳ-ter ve fâ'ideye menâş olmayan mâ-lâ-ya'nîyi iktinâş bi'l-küllîye memnû' ve ba'zı âḥara nisbetle şenâ'atı beyne'l-lümû'dur. Pes ol ḳavl ki ḥâkiden şudurı ḳaşda ḡayr-ı ḳarîn ola veyâ ma'rîfet miḳdârına cehâleti müstebîn veyâ tekellûmi ḥilâf-ı mu'tâd cârî veyâ zâtında kelâm-ı mezkûr-ı şenâ'atden 'ârî lâkin naḳlinde bir fâ'ide naḳline 'â'id olmamaḡla bîḥûde ḥikâyeden men' ü zecri müstaḥsen ve i'âde ve tekrârında memnû' olmazsa te'dîbi de'b-i ḥasendir. Ammâ menḳûl-i mezbûr ^(L355b) beşâ'at ve şenâ'atden ḥâlî degil iken naḳline mübâderet ta'zîre liyâḳatin mücib ve mümteni' olmazsa ta'zîr-i şedîdi müstevcibirdir. Keyfe lâ? Tırâz-ı şâḥife-i ḥikâyât ve âvîze-i ḡuş-ı rivâyetdir ki râḥ-ı ḥudâya sâlik Ḥazret-i İmâm Mâlik'den bir kimesne ḥalk-ı Qur'ân'ı mücevveziñ ḥâlinden su'âl ve İmâm fezâ'il-fercâm daḡi ḳâ'ile ³³⁹⁴ (كَافِرٌ فَاقْتُلُوهُ) buyurdukda ḳâ'il ḳavl-i mezbûrdan teberrî ve âḥara 'azv ile ta'arrî etdikçe İmâm ḳaşd-ı taḡlîz ve etrâfi zecr ile ³³⁹⁵ (إِنَّمَا سَمِعْنَاهُ مِنْكَ) buyurmuşlardır. Siyyemâ ḥikâyât-ı mezbûreyi ḥâkî olan kimesne ihtirâ'la töhmet ve ḡayra 'azvda kızbe izâfet veyâḥud bu ḥâle mu'tâd veyâ istiḥsâna cür'et-nihâd ve ḥırş ve istiḥfâf veyâ taleb-i taḡaffuzı muḥtevi olan eş'âr ile i'tilâf üzere olsa ḥükm-i ḥâkî müdde'î bi-nefsihî ḥükmünde olmaḡla sebb-i Nebî'yi dâ'î (222b) olup ḳavli mu'teber ve 'azvına nazar olmamaḡın bilâ-emân icrâ-yı ḥükm-i şerî'at ve ḳatline mübâderet olunur. Hattâ mazḥar-ı 'inâyet-i 'Allâm Ebû 'Ubeyd Ḳâsım bin Sellâm hicv-i Cenâb-ı Seyyidü'l-Enâm'ı muḥtevi nıṣf-ı beyt maḥfûz-ı şandûḳa-i zamîri olan tekfîr olunur, demişdir. Binâberîn mecma'un-'aleyh olan aḳvâli ḥâvî ba'zı mü'ellefât-ı mu'teberede mervîdir ki, kelâm-ı hicv-intizâmı rivâyet ve kitâbet ve ḳırâ'at ḥarâm ve bulunduḡı maḡalde maḡvden mâ-'adâya nazar ḡaṭardır. Pes eslâf-ı kibâr, müstaḡraḡ-ı ḡufrân-ı Ḥudâvendigâr olalar; kemâl-i diyânet

³³⁹⁴ “Bu adam kâfirdir, öldürün şunu!”

³³⁹⁵ “Biz bu sözü senden duyduk!”

ve takvâdan kütüb-i mağâzî ve siyerden mutazammın hicâ-ı Seyyid-i Beşer olan eş'ârı mahv ü iskât edüp ancak vücûh-i mezkûre üzere eşyâ-yı yesîre-i gayr-ı beşî'a ibkâ eylemişlerdir ki kâ'iliniñ mazhar oldığın i'lâm edeler.

[Faşl-ı Sâmin]: Vech-i sâbi', zât-ı efdaliyyet-simât-ı Nebevî'ye, evşâfdan ıtlâkı câ'iz veya cevâz-ı ıtlâkında ihtilâf olunan ba'zı 'avârız-ı beşeriyye-i mümkünü'l-izâfe ve muhtemelü'n-nisbeyi isnâd veyâ muhtâcun-ileyh-i ebdân olan umûr-ı dünyâdan biriniñ ıtlâkın îrâd ve ityân ve ahvâl-i ibtidâ-yı selâm ve şu'ûbe-i zamân bed'-i teblîğ-i ahkâmı ^(L356a) beyân ve mütehammil oldukları mukâsât-ı a'dâyı ve mu'ânât-ı ma'îşetlerin inhâdır. İmdi bunların küllisi hazarât-ı enbiyâya 'aleyhim şerâyifü't-tahâyânîñ min kıbeli'llâh 'işmet-penâh idiklerin iz'ân ile ittişâf-künân olanlara 'alâ tarîkı'r-rivâye ve'l-müzâkere tefevvüh ve tekellüm câ'iz ve zâhir-i lafz ve maqşad-ı lâfızında gamz ü nakş u izdirâ ve istihfâf olmamağla vücûh-i sitte-i mezkûreden hâricdir. Lâkin müzâkere-i mezkûre 'ulemâ-i müttakîn ve fuhemâ-i dîn-i mübîn beyninde dâ'ire olmak ehemmiyet ve fitnesinden havf ü hirâs ve bu emrde nâ-şinâs olan kimesne ile müzâkereden taharrüz elzemdir. Hattâ ba'zı selef kaşas-ı ma'lûmeyi ihtivâ ve zıkr-ı şağaf-ı nisvânı intivâ sebebi ile zümre-i nisvâna za'f-ı ma'rifet ve nokşân-ı 'aql ü diyânetlerine binâ'en Sûre-i Yûsuf'ün ta'lîmin müstahsen görmemişlerdir. Vâkı'â Cenâb-ı Seyyidü'l-Mahlûkât 'aleyhi efdalu's-şalavâtın (مَا مِنْ ³³⁹⁶إِلَّا وَقَدْ رَعَى الْغَنَمَ) buyurduklarının mantûk-ı müsellemince evâ'il-i hâl-i sa'âdet-hem-demlerinde ra'y-ı ğanem buyurdukların ve ber-mantûk-ı Qur'ân Hazret-i Mûsâ 'aleyhi ve 'alâ nebiyyinâ şerâyifü't-tahâyânîñ kezâlik ra'y-ı ğanem buyurdukların ³³⁹⁷ mekâdir-i a'le'd-derecât-ı hazarât-ı enbiyâya dâna olanlara 'ale'l-vechi'l-mezkûr müzâkere câ'iz, belki ra'y-ı ğanem deyden-i 'Arab-ı 'urebâ idiginden mâ-'adâ hazarât-ı enbiyâ-yı kirâmîñ şugl-ı mezkûra mübâderetleri niçe hikem-i bâliğa ve esrâr-ı sâ'igâyâ mebni olup dâric-i medâric-i ümmet olmalarını mücib ve ta'allüm-i siyâset-i ümmeti müstevciyedir. Hattâ Cenâb-ı Feyyâz-ı Muṭlaḳ o Dürr-i Yetîm-i Bahr-i Tekrîm'i bî-peder ü mâder kenf ü hıfz-ı Hafîz'de terbiye ve şüret-i fakr ü ğınâda mâlik-i ğencîne-i ğınâ kıılmağla mazhar-ı feyz-i tenmiye buyurduğın 'alâ

³³⁹⁶ "Allah Teâlâ'nın gönderdiği her peygamber mutlaka koyun gütmüştür." Buhârî, İcâre 2, nr. 2262.

³³⁹⁷ **Bkz.** Kasas 28/22-28.

tarîkı'l-imtinân nazm-ı kerîminde keşîde-i silk-i beyân buyurmuşdur.³³⁹⁸ Pes ahvâl-i sâbıkayı zıkr ve ni'am-ı lâhıkayı fıkırde 'adem-i 'ızâzat-ı emr-i zâhir belki bu hâl-i ğarâbet-iştimaliñ şıdk-ı nübüvvet ve haqqâniyyet-i risâletlerine delâleti bâhirdir. Zîrâ 'avn-i Hudâ-yı^(L356b) Cihân-âferîn ile şanâdîd-i 'Arab[a] **(223a)** ğâlib ve küberâ-yı a'dâ-yı dîni sâlib olup tîğ-i nuşret ü zafer ile ekşer hâlik ve maqâlîd-i memâlik-i ümeme mâlik olmağın nuşret-ı hâş ve te'lîf-i kulûb-ı zafer-ihtîşâsla mazhar-ı te'yîdât-ı İlâhiyye ve imdâd-ı melâ'ike-i müsevvemîn ile maḥall-i eltâf-ı ğayr-ı mütenâhiyye olmuşlardır.³³⁹⁹ Vâkı'â ol Peyğamber-i Âḥir-zamân eger zâde-i pâdişâh-ı cihân yâḥud şâhib-i eşyâ' ve a'vân olaydı cümle-i nâsdan şîrzime-i keşîre bu sebeb ile zuhûr ve bu vâsıta ile cihân-gîr olmuşdur derler idi. Felihâzâ Ebû Süfyân melik-i Rûm³⁴⁰⁰ ile mükâleme eylediği ân "Ol Zât-ı Nübüvvet-simâtıñ silsile-i ensâbında pâdişâh var mıdır?" deyü su'âlden sonra "Eger silk-i neseblerinde pâdişâh olsa mülk-i pederi da'vâ ederdi, verirdük" demiştir.³⁴⁰¹ Siyyemâ ol Nebiyy-i Ğafûr sıfat-ı yûtm ile mevşûf olduğu kütüb-i müteḳaddime ve âşâr-ı sâlifede mastûr ḥuşûşan enbiyâ-yı İsrâ'il'den Ḥazret-i Ermiyâ kitâbında mezkûrdur.³⁴⁰² Hattâ zât-ı kerîmlerin vaşf-ı yûtm ile İbn-i Zî-Yezen, 'Abdulmuṭṭalib'e vaşf-efken ve Bahîrâ nâm râhib Ebû Ṭâlib'e bu vaşıfla icâbe etmiştir. Binâberîn ber-vech-i mübeyyen vaşf-ı yûtm ile tavşîf-i Nebiyy-i Efḍaliyyet-efken cümle-i medâyiḥ-i zât-ı mekârim-şî'ârlarından olup faẓîlet-i şâbitelerini i'lân ve kavâ'id-i mu'cizâtların beyândır. Zîrâ ebher mu'cizâtlar Qur'ân-ı 'Azîm'den mertebe-i 'ilm ü 'irfânların ma'lûm ve tâḳat-i beşeriyyeden bîrûn menḥ-i keşîre ve 'avârif-i vefîre mazhariyyetleri mefhûmdur. Felâ-cerem bu maḳûle kemâlât-ı ḥ'âriku'l-'âde ders ü kırâ'at ve ta'lîm-i kitâbet etmeyen Zât-ı Efḍaliyyet-simâtda icâde olunmaḳ sebeb-i istiğrâb ve mûcib-i isti'câbdır. Pes vaşf-ı ümmiyyet bu şüretde maḥzâ sebeb-i ekmeliyyetdir ki kitâbet ve kırâ'at vâsıta-i ḥuşûl-i ma'rîfet iken maṭlûb-ı metâ' bi-ğâyri vâsıta şüret-nümâ olmağla Zât-ı Risâlet-simâtlarınıñ vâsıtadan istiğnâsı bî-mirâdır. Ma'a-hâzâ

³³⁹⁸ **Bkz.** Duhâ 93/6-8.

³³⁹⁹ **Bkz.** Âl-i İmrân 3/123-125.

³⁴⁰⁰ melik-i Rûm L: felek-i Rûm A.

³⁴⁰¹ Buhârî, Bed'ü'l-vahy 6, nr. 7, Cihâd 102, nr. 2941, Tefsîr 3/4 , nr. 4553; Müslim, Cihâd 74, nr. 1773.

³⁴⁰² İslâm kaynaklarında "Ermiyâ", Batı kaynaklarında "Yeremyâ" diye geçen bu peygamberin milattan önce 500'lü yıllarda yaşadığı kaydedilmekte ve sözü edilen kitap, Kitâb-ı Mukaddesin (Eski Ahit'in) bir bölümünü oluşturmaktadır. Kandemir, **age.**, c. III, s. 396.

ümmiyyet sâ'ire nisbetle vesîle-i ^(L357a) menkaşat ve 'unvân-ı cehâletdir. Sübhâne Rabbiye'l-A'lâ ki şân-ı ma'âlî-nişân-ı Resûl-i Efdaliyyet-müşûlî sâ'ire mübâyin kılmaga, ğayra³⁴⁰³ naqş-âver olan hâleti Zât-ı Risâlet-simâtlarına vesîle-i efdaliyyet ve ekmeliyyet kılmıştır. Keyfe lâ? Şakḳ-ı şadr ğayra bâ'is-i helâk iken Cenâb-ı Efdaliyyet-me'âblarına vesîle-i hayât-ı etemm olmuştur. Vâkı'â sâ'ir me'âşir-i şerîfeleri daḥî âşâr-ı âḥâd-ı nâsa muḥâlifdir ki 'ulüvv-i kadr ü sümüvv-i şânları a'le'l-meḳâdîr iken meskenet ve tevâzu'ları neden nâşî nefis-i nefîslerine ḥıdmet ve pâdişâh-ı serîr-i efdaliyyet iken tena'â-mât-ı dünyâ-yı denîden nefret ve cemî'-i nefâyis Zât-ı Risâlet-simâtlarına müvânîs olmağla âmâde iken melâbis ve maṭâ'im ve merkebde kılleti keşrete tercîḥ ve celîl ü ḥakîri tesviye levâzım-ı meḳârim-seciyyelerindendir. Pes şol kimesne ki umûr-i mezḳûreden birin îrâd ile şeref-i kadr-i Şefî'-i 'İbâd'ı yâd ile fâ'iz-i meşûbât-ı cezîle ve nâ'il-i ḥaşenât-ı celîledir. Ammâ 'alâ ğayr-ı vech îrâd ve kaşd-ı sū-i i'tîḳâd eden nâ-şâd ve fuşûl-i sitte-i sâbıkada zıkr olunan aḥkâm ile mücâzât olunmak muḳarrerdir. Vekezâlik zâhirinde işkâl ve 'ibârâtı müteşâbihü'l-me'âl olmağla şân-ı nübüvvete lâyık olmayan umûrî bilâ-muḳteẓî ve te'vîl ü tereddüdi **(223b)** muḳẓî olan aḥâdis-i Ḥayru'l-Verâ ve aḥbâr-ı sâ'ire-i enbiyâyı 'alâ ğayr-ı vechile îrâd ve inbâ revâ degildir. Ḥattâ emşâl-i mâziyyeniñ daḥî taḥaddüş ve rivâyeti ancak şaḥîḥ ve şâbite maḳşûd ve ğayr-ı ma'lûm olan kaşası naḳl cevâzdan dürdür. Binâberîn İmâm Mâlik-i sûtûde-mesâlik müstağrak-ı rahmet-i İlâhiyye ola ki, müşķiletü'l-ma'nâ ve mûhimetü'l-inbâ olan aḥâdisiñ taḥaddüsün tecvîz etmemiştir. Felihâzâ İbn-i 'Aclân'ın³⁴⁰⁴ bu maḳûle aḥâdisden yerâ'a-i cünbân idigin inkâr ve ³⁴⁰⁵(لَمْ يَكُنْ مِنَ الْفُقَهَاءِ) deyü tezḳâr etmiştir. Ḥattâ şâḥib-i kitâb İmâm Mâlik-i feẓâ'il-nişâbîñ eşerine ıḳtîfâ ve ³⁴⁰⁶(لَيْتَ النَّاسَ وَأَفْقَهُ) ta'bîriyle taḥrîz-sâz-ı terk-i mâ-lâ-ya'nî ve cevâb-ı su'âl-i muḳaddere işâret ile bu gûne yerâ'a-i cünbân-ı taḥḳîḳ-i ma'nâdır ki ^(L357b) Ḥazret-i Resûl-i Ḥudâ 'aleyhi mine's-şalavâti ezḳâhâ bu aḥâdis-i müşķiletü'l-ma'âlîyi aşḥâb-ı kirâmdan bir ḳavm-i 'Araba îrâd buyurdular ki, onlar kelâm-ı 'Arab-ı 'urebâyı 'alâ vechi'l-ittifâḳ 'irfân ile

³⁴⁰³ ğayra L: ğayr A.

³⁴⁰⁴ İmâm Mâlik'in hocalarından biri olan Ebû Abdillâh Muhammed ibni Aclân el-Kureşî, Medineli âbid ve zâhid bir âlim olup Mescid-i Nebevî'de kalabalık bir cemaate hadis okuturdu. 148/765'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 399.

³⁴⁰⁵ "O fakihlerden değildir."

³⁴⁰⁶ "Keşke insanlar bu konuda İmâm Mâlik'in dediğini yapsaydı (da müteşâbih hadisleri halk arasında rivayet etmeseydi)."

ma'rûfîn ve ḥaḳîḳat ü mecâz ü isti'ârâtdan vücûh-i taşarrufâta reh-bürde-i iz'ân ü yakîn idiler. Felihâzâ onlara fehmi ma'nâ-yı aḥādîs-i müşkiletü'l-elfâz mübeyyen idüğü emr-i mübîndir. Pes ol maḳûle mezâyâ-yı fehman-ı feşâḥat vedâ'-ı 'âlem-i fânî etdikden soñra 'aḳâb-gîrân-ı tarîḳleriniñ muḥâlaṭa-i a'câm ile kelâmlarına 'acemiyyet duḡûl ve kendülere ümmiyyet ḥulûl etmekle faḳd-i şarîḥ-i kelâm-ı 'Arabdan müstenbiṭ olan ma'nâyı iz'âna ḳudret-yâb idikleri bî-mirâdır. Felihâzâ ba'zısı ḥall-i dakâyık-ı ma'nâyı 'ilm-i İlâhî'ye tefvîz ile dâḥil-i ḥavza-i İslâm ve ba'zıları zâhir-nâzır ve bu i'tikâdda olanlarınñ kimi kâfir ve kimi mülhid ü fâcirdir. Ammâ müşkilü'l-ma'nâ idüğünden mâ-'adâ şaḥîḥü'l-isnâd olmayan aḥādîsi inbâ ile şân-ı Rubûbiyyet-nişân-ı Cenâb-ı Bârî'de ve Zât-ı Risâlet-simât-ı Peygamberî'de baḡs-i tekellümün vechen mine'l-vücûh câ'iz olmadığı muḳarrer belki bi'l-külliyeye müzâkeresini terk lâyıḳ-terdir; meger za'f-ı rivâyeti vehn-i isnâdını berây-ı inbâ inhâ oluna. Felihâzâ meşâyıḥ-ı ḥadîs Ebûbekr bin Fûrek'in **Müşkilü'l-Ḥadîs** nâm kitâbında aḥādîs-i za'îfe-i mevzû'âyı îrâd ve tekellüfât ü te'vîlâtını yâd etdigin istinkâr ve ḥaḳḳ ile bâtılın iltibâsı ḳaşdıyla ehl-i kitâbın maşnû'âtı olan müşkilâtı tarḥ etmek tavr-ı şâfi ve za'fına yâ mevzû'a idüğüne tenbîḥ ityân-ı tekellüfden muḡnî ve vâfi iken naḳl ile bilâ-fâ'ide teksîr-i sevâd ve tekellüfât-ı vâhiye îrâd eyledigin daḥi redd ü inkâr etmişlerdir. Zîra maḳşûd-ı aslî lebs ü iltibâsı ḥaḳḳ ü ḳat'-ı 'azv-ı şekdir. Ma'a-hâzâ tarḥı izâle-i iltibâs için zikrinden ekşef ve şifâ-baḡs-ı nüfûs olmada te'vîlinden eşfâ ve elṭâfdir.

Faṣl-ı Tasî': Ol Nebiyi-i Kerîm 'aleyhi efdâlü's-şalâtü ve's-selâm ḥaḳḳında 'alâ mâ-sebaḳ tekellümi câ'iz ve ḡayr-ı câ'iz olan maḳâlile ^(L358a) mütekellim ve ḥâlât-ı mütekaddimeyi 'alâ tarîḳi'l-müzâkere ve't-ta'lîm zâkir olan kimesneye lâzımdır ki, Server-i Kâ'inât 'aleyhi şerâyifü's-şalavâtı zikre ri'âyet, merâsim-i tevḳîr ü ta'zîme 'alâ mâ-hüve'l-vâcib iḳdâm ve kemâl-i tebaşşur ve intibâha ihtimâm edüp tevḳîr-i lâyıḳı terk ü ihmâlden ḡâyet-i ihtirâz ve izḥâr-ı 'alâyim-i âdâbda icmâl eylemeye. Meşelâ şedâ'id ü miḥen-i zamân-ı bed'-i İslâm'ı zikre izḥâr-ı işfâḳa mübâderet ve muḳâsât-ı **(224a)** a'dâyı yâd etdikde ḳaşd-endâzân-ı ezâyâ ḡayzı i'lân ile ta'zîm-i şân-ı efdâliyyet-nişân-ı Nebevî'yi beyâna mübâşeret ve râh-ı Cenâb-ı Risâlet-penâhda fedâ-sâz-ı nefis olarak dergâh-ı nübüvvet-destgâha rütbe-i taşavvurdan mâ-fevḳ-ı beyân şevḳ edüp zamân-ı şerâfet-iḳtirânlarında mevcûd olsa nuşretlerine ne

meretebe bezl-i vüs'-i tākāt ederse o minvāl üzere 'arz-ı muhāleşet eyleye. Ma'a-hāzā bu tavır üzre beyāna leb-cünbān olanlara şāyāndır ki; 'işmet-i Nebeviyye'yi inbā ve bi-şavni'llāh maşūn idiklerin inhāda hasebi'l-imkān ityān-ı aḥsen-i ta'bīrāt ile ri'āyet-sāz-ı edeb olmak ehemmi-i maṭlabdır. Hattā bu taḥarrī ile kizbden teberri eyleyüp sū-i edebden müctenib ola. Siyyemā aḳvāl-i şıdk-ıştimāllerinden tekellümde (هل يَجُوزُ عَلَيْهِ) ³⁴⁰⁷ 'ibāretiyle ta'bīr ve cümle-i vāhıde-i lafz-ı kizbden kenāre-gīr olup 'ilm-i 'ālem-ārālarına müte'allak olan tekellümde (هل يَجُوزُ عَلَيْهِ أَنْ لَا يَعْلَمَ إِلَّا مَا) ³⁴⁰⁸ mefhūmun ta'bīrle ve isnād-ı menkaşatdan be-gāyet kendüi taḥzīr eyleye ve ef'al-i müstaḥsenelerin tezkārda (هل يَجُوزُ لَهُ فِي بَعْضِ الْأَوَامِرِ وَالنَّوَاهِي وَقَرَعَ بَعْضُ) ³⁴⁰⁹ deyüp isnād-ı zenb ü ma'şiyetden güriz eyleye. Ve'l-hāşıl zıkr-i evşāf-ı Cenāb-ı Resūl-i Kerīmü's-şemā'ilde terkü'z-zāhir, et-tevkīru Ḥabīb-i Ḥudā ve tefhīm-i şān-ı ma'ālī-nişān-ı Resūl-i Kibriyā'dır. Hattā ba'zı 'ulemānıñ taḥsīn-i 'ibārete şarf-ı himmet lāzime-i zimmet iken hıfz-ı nāmūs-ı tevķīrden tesāmuḥı ḥīn-i ru'yetinde kabīḥ 'add eyledigin şāhib-i (L358b) kitāb-ı fezā'il-nişāb dāniş-āmūzān-ı rümūz-ı 'irfāna tenbīḥ için irād ve ḥarf-i taḥkīk ile ḥiṭāb edüp ba'zı cā'iriniñ daḥi irtikāb eyledigi tekellüfātı ve taḥsīn-i 'ibāreti terkinden mā-'adā iftirāya ictirā eden kā'il-i tesāmuḥ-şemā'iliñ küfre nisbet oldıḡın ba'de'l-irād sā'ir 'ibād beyninde ḥīn-i te'āṭi-i müzākerede mürā'āt-i merāsım-i edeb ni'me'l-maṭlūb iken Mefḥar-ı Mevcūdāt 'aleyhi efḍalü's-şalavāt ḥaḳḳında vüceb-i mürā'āt-i tevķīr ü ikrām ehemmi-i murādāt olmak bi't-tarīk-ı'l-evlā idügiyle ḥatm-i kelām etmişdir. Vākı'ā cevdet-i 'ibāret kelāmıñ medār-ı taḥsīni ve tehzīb ü taḥrīr ü 'uzūbet-i ta'bīr güftār-ı meḥāsin-dişārıñ şī'ār-ı tezyīnidir. Keyfe lā? Cenāb-ı Erīke-tırāz-ı i'tilā ³⁴¹⁰ (إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا) buyurmuşlardır. Ma'a-hāzā 'alā vechi'n-nefy ve't-tenzīh ba'zı kelāmı taşrīḥ ve tenbīḥde ḥarec yokdur. Meşelā ³⁴¹¹ (لَا يَجُوزُ عَلَيْهِ الْكَذِبُ جُمْلَةً) gibi. Lākin bu maḳūle kelām taşrīḥ olundıḡı hengāmda ta'zīm ve tevķīr-i Nebiyy-i Ekrem, ekrem ve ehemmdir. Pes ḥā'iz-i ḳaşabu's-sebaḳ-ı şeref olan 'ulemā-yı selef ḳısm-ı şānīde

³⁴⁰⁷ “Onun gerçekte dışı bir şey söylemesi, olmayan bir şeyi yanılarak veya yanlışlıkla haber vermesi caiz midir?”

³⁴⁰⁸ “Onun, Allah Teâlâ'nın kendisine öğrettiği şeyden başkasını bilmemesi caiz olur mu?/Onun, kendisine vahiy gelinceye kadar bazı şeyleri bilmemesi mümkün müdür?”

³⁴⁰⁹ “Onun, bazı emirlere ve yasaklara aykırı davranması ve bazı küçük günahları işlemesi caiz midir?”

³⁴¹⁰ “Öyle güzel söz vardır ki, insanı âdeta büyüler.” Buhârî, Nikâh 47, nr. 5146, Tıb 51, nr. 5767.

³⁴¹¹ “Onun, yalan söylemesi kesinlikle mümkün değildir.”

beyân olundığı üzre inbâ-yı zıkr-i mefâhîr-me'âşîr-i Nebeviyye'de kendilere gün-â-gün hâlet-i vecd-engîz huşûliyle zevk-ı ta'zîm-i Cenâb-ı Seyyidü'l-Enâm'a râtibe-tırâz-ı vuşûl olmuşlardır. Hattâ ba'zılar hîn-i kırâ'at-i Qur'ân'la hikâyât-i maḳâl-i a'dâd-ı vaşf-ı hâl-i küfre ve erbâb-ı iftirâ olundığı maḥallerde iclâlen li'l-Meliki'l-Müte'âl ve ihtirâzen 'ani't-teşebbüh bi-ehli'l-küfr ve'd-ḍalâl hafz-ı şavt ve izmâr-ı meskeneti kendülere 'âdet etmişler idi.

Bâb-ı Şânî: Habîb-i Ekrem şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem Cenâb-ı Efḍaliyyet-me'âblarına ictirâ-kârân-ı sebb (224b) ve isnâd-âverân-ı naḳş ü ezânîñ hükmünü beyân ve tertîb-i 'uḳûbetini ve istitâbe ve verâşetini i'lân içün mersûmdur. Felâ-cerem şâhib-i kitâb-ı fezâ'il-intisâb şân-ı ma'âlî-nişân-ı Resûl-i Ekrem'de sebb ü ezâ ve izdirâ ve cefâ ne gûne şûret-nümâ idigin imlâ ve bu maḳûle ef'âl-i mel'anet-iştimâliñ ḳâ'ili ḳatle sezâ idiginde icmâ'-i 'ulemâ (L359a) taḥaḳḳuḳ-nümâ idigin inbâdan sonra ḥalîfe-i İslâm bu maḳûle mücrim-i mel'anet-irtisâmîñ ḳatl ü şalbinde muḥayyer idigin daḥi ifhâm etmiştir. Keyfe lâ? Ḳavleyn-i mezbûreyniñ serd-i edille-i 'adîdesi mîzâb-ı ḥâme-i erbâb-ı fezâ'ilden çekîde idigi kezâlik maḥallinde maşṭûrdur. Pes bundan sonra ma'lûm ola ki İmâm Mâlik-i sûtûde-mesâlikiñ ve aşḥâb-ı fezâ'il-intisâbîñ ve cumhûr-ı 'ulemâ-yı eslâfiñ muḥtârlarınca sābb-ı mel'anet-intisâbîñ ḳatli ḥadden şûret-peẓîr olup küfr olmadığı 'adem-i ḳabûl-i tevbesiyle mu'allel ve hükm-i şer'îsi zındîḳîñ ve küfrünü sâtir olan kāfiriñ hükmi gibi idigi müdelleldir. Zîrâ ictirâ eylediği mel'anetden izhâr-ı tevbe ile rücû'ı şûret-nümâ olsa daḥi şer'î kendüden sâḳîṭ olmamağın 'adem-i ḳabûl-i tevbesi rû-nümâdır. Felihâzâ günâhından ṭalîb-i ikâlesi ya'nî nedâmet 'ale'l-iṭâlesi ve kendüden şâdır olan mel'anetden rücû'ı 'inde'l-fuḥûl râtibe-tırâz-ı ḳabûl degildir. Binâberîn 'ale'l-ḳavli'l-meşhûd sābb-ı mel'anet-mevfûr-ı mezbûruñ kâr-ı ḥabâşet-şî'ârınıñ kendüden şudûrını inkâr etmekle gerekse işbâtıdan sonra tevbe etsün gerekse ḥaṭâsına muḳırr ü mu'terif olmağla tâyi'an te'dîb olsun yine 'adem-i ḳabûl-i muḥtâr-ı fuḥûldur. Zîrâ ḥadden lüzûm-i ḳatli tevbe ile gâyr-ı sâḳîṭ lâkin 'inda'llâhi te'âlâ ma'fuv olması mercüvv deyi ḳavl-i Ebû Muḥammed bin [Ebî] Zeyd'den menḳûl-i ba'zı fuḥûldur ve İbn-i Saḥnûn-i zû-funûn ḳatında daḥi ümmet-i icâbetden ictirâ-kârân-ı sebb-i Nebiyy-i Zîşân'ın ḥadden lüzûm-i ḳatlini şudûr-i tevbe müzîl olamaz. Hattâ izhâr-ı tevbe eden zındîḳ-ı mel'anet-refîḳde daḥi 'ulemâ-yı eslâf ihtilâf etmişlerdir. Binâ'en

‘alā zālik³⁴¹² Ebu'l-Hasan ibnül'-Kaşşār'dan iki rivāyet sāmi'a-zīb-i aşhāb-ı dirāyetden ya'nī 'inde ba'zı'l-'ulemā min ġayr-ı ta'bīr ḥod-be-ḥod izhār-ı tevbesi şafā-yı bātınına delālet etmekle tevbesiniñ kabūli müreccaḥ ve 'inde'l-ba'zı'l-āḥar izhār-ı tevbesi taḳıyyeye maḥmūl ve cürmüne ikrār ihdār-sāz-ı demi idigi muḥtārdır. Hattā bu kavlı-rā'ik 'ulemā-yı Mālikiyye'den ^(L359b) Aşbağ nām taḥrīr-i fā'ikīñ marzīsi idigi menḳūl-i şāhib-i kitāb-ı fezā'il-intisābdır. Pes pes zındıḳ-ı mel'anet-nişāb ḥaḳḳında evlā bi't-ṭarīḳ idigi maḳbūl-i ehl-i taḥḳīḳdır. Keyfe lā? İhtilāf-ı 'ulemā mes'ele-i zındıḳda rū-nümādır. Yoḥsa sābb-ı mel'anet-nişābıñ ḥālī ihtilāfdan mu'arrā idigi taḥḳīḳ-ı sābıḳdan hüveydādır. Zīrā vüçub-i mürā'āt-i ḥuḳūḳ-ı Nebiyy-i celilü's-şān ümmet-i merḥūmeye bi-ṭarīḳı't-tevārūs lāzime-i zimmetdir. Felā-cerem ḥuḳūḳ-ı 'ibādı tevbe mesḳūt olmayup irzā-yı ḥaşma muḥtāc oldığı gibi, ḥaḳḳ-ı Resūl-i Muḥterem'i daḥi tevbe müzīl³⁴¹³ olmadığı bī-ḳāl ü ḳıldır. Ancaḳ zındıḳıñ ba'de güneḥ me'ḥūzen tevbeye müsāra'ati ḥininde ḳatline mübāderet olunmaḳ İmām Mālik-i sūtūde-mesālik ile İmām Aḥmed bin Ḥanbel ve Leys ve İshāḳ-ı fezā'il-mesāḳ ḳatlarında şüret-peżir ve İmām Şāfi'ī'den tevbesiniñ kabūli menḳūl ve Ḥazret-i İmām A'zam'dan ve Ebū Yūsuf-ı³⁴¹⁴ **(225a)** sūtūde-demden ḳabūl ve 'adem-i ḳabūle dā'ir nuḳūl-i ihtilāf-āmīz menḳūldür. Hattā İbn-i Münzir Cenāb-ı Ḥaydar-ı Kerrār'dan iḥbār-sāz-ı istitābe ve İbn-i Şahnūn vüçub-i ḳatliyle icābe buyurmuşdur. Zīrā kemā-teḳaddem şanī'-i şenī'-i mezbūr ile sābb-ı mel'anet-nişābıñ vüçub-i ḳatli dīn-i ḥaḳdan dīn-i bātıla naḳl etdiğinden nāşī olmayup belki ḥaḳḳ-ı Resūl-i meḳārim-müşūlden olmaḡla ḥadden vācibū'l-ḳatldır. Pes bu şüretde suḳūt-ı ḥadd-i şer'ī tevbe ile mer'ī olamaz. Keyfe lā? Muḥammed bin Şahnūn-i zū-fünūn[dan], şanī'-i şenī'-i mezkūruñ fā'īlinden ihtimāl-i zevāl-i ḳatli muḥāl idigi menḳūl ve serd-i 'illetinde vüçub-i ḳatli ne'üzü bi'llāḥ min zālik irtidāddan nāşī olmayup zındıḳ-ı muḫḫir gibi fi'l-i münkeriñ fā'ili idiginden dedigi kavlı-rā'ik maḳbūldür. Ve Ḳāḍī Ebū Muḥammed bin³⁴¹⁵ Naşr ḳatında daḥi kemā-sebaḳ tevbe-i sābb-ı mel'anet-nişāb medār-ı suḳūt-ı vüçub-i ḳatlı olamaz. Zīrā ḥāşā sebb-i Cenāb-ı Bārī'ye mücteriden vüçub-i ḳatliñ tevbe ile suḳūṭı Cenāb-ı Kibriyā celle ve 'alāniñ ^(L360a) şıfāt-ı neḳāyışdan münezzeḥ

³⁴¹² İmlâsı bütün nüshalarda “**hā-zālik**” şeklinde kaydedilmiştir.

³⁴¹³ oldığı gibi, ḥaḳḳ-ı Resūl-i Muḥterem'i daḥi tevbe müzīl L: — A.

³⁴¹⁴ İmām Ebū Ḥanīfe'nin önde gelen üç talebesinden biri, müctehid ve ilk kādıkudāt olan İmām Ebū Yūsuf'un adı Y a' kub ibni İbrāḥim olup hocası Ebū Ḥanīfe'nin derslerine on yedi yıl devam etmiş ve 182/798'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 408.

³⁴¹⁵ bin L: — A.

ve müberrâ olup bir cinsden degildir ki efrâdına lühûk-ı ma'arra³⁴¹⁶ ihtimâli hâtıra güzër eyleye. Pes sebb-i Nebî edeniñ hükmi istitâbe tecvîz olunan irtidâd hükmi gibi degildir. Zîrâ irtidâd hûkûk-ı âdemoiyyeye ta'alluk etmemişdir. Mürted ile kâ'im bir ma'nâ ve bu sebeb ile kabûl-i tevbe tecvîz-kerde-i 'ulemâdır. Ammâ Nebiyy-i Zîşân'a cür'ete cezâ şol mürtede terettüb eden cezâya hem-pâdır ki hîn-i irtidâdında bir kimesneyi katle taşaddî yâhud kazf ile izhâr-ı ta'addî eyleye bu şüretde vâcibü'l-katl idigi bî-mirâdır. Zîrâ mürtedd-i merkûmuñ kâr-ı nâ-hem-vârına haqq-ı 'abd ta'alluk etdigi gibi, sâbb-ı Nebiyy-i Zîşân'ın dahi ictirâ eyledigi şanî'-i şenî'a haqq-ı 'abd etmiş olur. Pes bu takdîrce hadd-i katl ü kazf tevbe ile sâkıt olmaz. Ma'a-hâzâ mücterî-i mezbûruñ katli küfründen nâşî şüret-nümâ degil, belki şân-ı ma'âlî-nişân-ı Peyğamber-i Zîşân'ı hetk etmekle ta'zîm ve ihtirâmıñ hilâfını mürtekb oldığından kâr-ı mezbûr ise bir şanî'-i şenî'dir ki tevbe ile sâkıt olmaz. Maqûl-i maqbûl-i şâhib-i kitâbdır ki sebb-i Nebiyy-i Mükerrrem'e cür'et-kâr olan nâ-be-kârıñ katli küfründen nâşî degildir demekligiñ ma'nâsı mücterî-i mezbûr küfri mücib kelimeyi tekellüm etdiginden degil, belki izdirâ ve istiḥfâfı mücib olan kelimâtı tekellüm etdiginden vâcibü'l-katldır demektir. Yâhud tevbe ve rücû' ile küfri zâ'il olur ammâ hükmi sebb zâ'il olmamağla katle sebeb olur demektir. Felihâzâ Ebû 'İmrân-ı³⁴¹⁷ fezâ'il-bünyân dahi sebb-i Nebiyy-i Zîşân'a cür'et eden nâ-be-kâr riddet ile mel'anet-dişâr olsa bilâ-istitâbe katl olunur. Ḥattâ şüret-nümâ olan tevbesi haqq-ı 'abd ta'allukundan nâşî hadd-i katli iskât etmez, nef'î uhrevîdir demişdir. Meşâyıḥ-ı Mâlikiyye'den sebb-i Seyyidü'l-Enâm'a cür'et edenleriñ katli hadden lâzımdır, küfren lâzım degildir deyü naql olunan aqvâl tafşîl ü taḥkîka muḥtâc olan mesâ'ildendir. Zîrâ İmâm Mâlik-i sûtüde-mesâ'ilden rivâyet-i mesâ'il ile melce-i efâzıl olan (L360b) Velîd bin Müslim ve etbâ'ı sebb-i Nebiyy-i Mükerrrem mücib-i riddet ve mürtediñ katli muṭlaqâ muḳtezâ-yı şerî'atdır. **(225b)** Eger tevbe ederse ta'zîr ile iktifâ ve illâ katlile cezâ olunur demişlerdir. Ammâ kavlı evvel eşher ve azhardır. Pes bu bâbda taḥkîk-ı kelâm bu güne cilve-ger-i minâşsa-i taḥkîkdir ki sebb-i Nebiyy-i Zîşân ile mel'anet-bünyân olanlarıñ riddetine hükmetmeyen efâzıl küfren³⁴¹⁸ katline kâ'il

³⁴¹⁶ İmlâsı bütün nüshalarda "saḥûk-ı ma'arra" şeklinde kaydedilmiştir.

³⁴¹⁷ Kelâm ilmini ünlü Eş'arî kelâmcısı ve Mâlikî fakihî Kâdî Ebû Bekir el-Bâkılânî'den öğrenmiş, kırâat ilminde de söz sahibi olmuş olan Ebû İmrân Mûsâ bin İsâ el-Fâsî, hadis hafızı ve fâkih olup 430/1039'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. II, s. 466.

³⁴¹⁸ küfren L: küfr A.

olmayup şān-ı vācibu'l-ihtirām-ı Seyyidü'l-Enām'a izdirāya ictirāsından nāşī ḥadden³⁴¹⁹ katl olunur demiştir. Eger tevbesi cilde-ger olursa ḥaṭā'en cūr'et etdiği cilde-ger yāḥud nidāsını rūşen-ger olmağla ḥükm-i riddetden rehā şüret-nümādır. Ammā ḥaḳḳ-ı 'abd ta'alluḳundan nāşī ḥadden katl olunduğdan sonra ḥükm-i mīrās ve sā'ir ḥuḳūḳı ḥükm-i zındıḳ-ı tā'ib gibidir. Bu şüretde sebbiñ küfri mūcib idiginde iştibāh olmamağla sābbiñ mürted ḥükmünde idigi lāzım gelmişken tevbesi şüret-nümā olicak i'tibār olunmayup ḥadden katline mübāderetiñ vechi nedir deyü ḥatır-ı mesā'ilde cilde-ger olan su'ālīñ cevābı tevbe ile mezbūruñ riddetden ḥalāşı küfrüñ menāşı olmağdan kendüyi taḥlīş eder. Ammā cezā-yı hetk-i ḥürmetden ḳat'ā rehā-yāb olamaz. Zīrā 'inde ba'zı'l-'ulemā 'amden tārik-i şalātūñ cevāz-ı katli gibi mezbūruñ daḥi ḥaḳḳāniyyet-i Resūl-i Muḥterem'e şehādetiniñ ḥilāfını irtikābınıñ cezāsı katlinden sonra mīrās ve sā'ir ḥuḳūḳda ḥükm-i küfr icrā olunmazsa daḥi katli lāzime-i ḥāl ü şānıdır. Ammā 'ulemā-yı mezheb-i İmām Mālik'den sebb-i Nebiyy-i Zīşān'a cūr'et eden mel'anet-efkeniñ şānī'-i şenī'-i mūcib-i katl olduğına zāhibīn ve mücterī-i merḳūmuñ kār-ı nā-hemvārınıñ ḥalline mu'tekid ise bilā-iştibāh küfrüne ḥükmünün lüzümü āşikār ve tevbesi bedīdār olursa daḥi i'tibār olunmayup küfren katli vācib olur. Ḳabūl-i tevbesi āḥiretde meşiyet-i İlahiyye'ye menūtdur. Tā'ib olmayup muşırr olanlarıñ daḥi vūcūb-i katlleri küfren şüret-nümādır. Pes bu maḳūleleriñ ḥürmet-i ^(L361a) İlahiyye ve ḥürmet-i Nebeviyye'yi hetk etmeleri mūcib-i katlleri idigi bi-ḥilāfdır. İmdi medār-ı ihtilāf-ı 'ulemā i'tikād-ı sābb-ı cūr'et-intimāya menūt ve ḥükmi i'tikādına merbūtdur. Bu şüretde 'ibārāt-ı 'ulemādan aḥz-ı ma'ānī-i tertīb-i cezā ḥāl ü şān-ı ictirā-kārāna göre rū-nümā ve ḥükm-i verāşette daḥi bu ma'nā mūrā'āta elyāḳ ve aḥrādır.

Faşl-ı Evvel: Sebb-i Nebiyy-i Zīşān'a cūr'et eden mel'ūnuñ tevbesi tevbe-i mürtedd-āsā ḳabūle lāyık mıdır degil midir deyü şüret-nümā olan ihtilāf-ı 'ulemāyı beyāna me'vādır. İmām Mālik-i sūtūde-mesālik 'indeinde sābb-ı Nebiyy-i Zīşān ile mürtedd-i mel'anet-bünyān beyninde fark olmayup ancak 'ulemā-yı mezheb-i mezbūr küfren vūcūb-i katlinde ve keyfiyyet-i tevbesinde ve imhāl olunacağı müddetde ihtilāf etmişlerdir. Ekşer-i 'ulemā-yı mezheb mücterī-i bed-meşrebden evvelā tevbe taleb olunmağā zāhib ve İbn-i Ḳaşşār iḥbārınca ḳavl-i mezbūr icmā'-ı aḫḫāb-ı kirām ile

³⁴¹⁹ ḥadden L: ḥad A.

sâbitdir. Hattâ Hazret-i ‘Ömer rağıya’llâhu ‘anhu Rabbuhu'l-Ekber bu maķûleden istitâbe ve ba‘de hûkm-i şer‘-i kavîmi icrâya mübâderet ve Hazret-i ‘Osman rağıya’llâhu ‘anhu Rabbuhu'r-Rahmân'nî dağı re'y-i mezbûrı ihtiyârını Hazret-i ‘Aliyy-i şecâ‘at-âlûd ve İbn-i Mes‘ûd (226a) ve sâ‘ir aşhâb-ı ma‘âlî-şi‘ârdan biri inkâr etmemişdir. Binâberîn müte‘ahhîrînden ‘Aţâ-yı fezâ’il-intimâ İbrâhîm Naĥa‘î-i efâzıl-pîrâ ve Süfyân-ı Şevrî-i fezâ’il-penâh ve İmâm Mâlik-i fevâzıl-destgâh ve aşhâb-ı fezâ’il-nişâbî ve Evzâ‘î-i fażilet-karîn ve İmâm Şâfi‘î ve İmâm Aĥmed bin Ĥanbel ve İshâķ ve İmâm A‘zam ve aşhâbı kavl-i sâbık üzre müttefik idikleri tahkîkdir. Ancak Tāvūs-ı fezâ’il-me’nûs ile Muhammed bin Ĥasan ve ‘Ubeyd bin ‘Umeyr³⁴²⁰ ve bir rivâyetde Ĥasan-ı Başrî sabb-ı Nebiyy-i Zîşân bilâ-istitâbe katl olunur deyü ictihâd-bünyân olmuşlardır. Hattâ kavl-i mezbûr Hazret-i Mu‘âz’dan rivâyet-kerde-i ‘Abdul‘azîz bin³⁴²¹ [Ebî] Seleme’dır.³⁴²² Lâkin Şahnûn-ı fezâ’il-maķrûn, rivâyet-i merķûmeyi inkâr etmişdir. Ammâ İmâm Taĥâvî mervîyy-i merķûmuñ mefhûmunı İmâm Ebû Yûsuf’dan nâkil ve menķûl-i merķûm ‘ulemâ-yı mezheb-i Mâlik (L361b) ‘indinde kavl-i ehl-i zâhir³⁴²³ ‘unvânıyla mu‘anven ve mersûmdur. Hattâ bilâ-istitâbe katline hûkm edenler tevbesi şûret-nümâ olduğı şûretde icrâ meşîyyet-i İlâhiyye’ye menûṭ idigine kâ’illerdir. Felihâzâ katl-i sabb ile emr-i Nebevî cilve-ger olduğı ĥadıṣ-ı şerâfet-muĥtevîyi³⁴²⁴ zâhiri üzre ibķâ ve tevbe ile ĥadd-i katliñ ‘adem-i indifâ‘ına imzâ etmişlerdir. Hattâ ‘Aţâ-yı fezâ’il-peymâdan müslim bin müslimiñ sebb-i Nebiyy-i Ekrem’e cür’etiyle mehdîniñ cür’eti beyninde fark maĥkî ve şakķ-ı evvelde bilâ-istitâbe lüzûm-i katl ve şânide istitâbeyi ba‘zı şikât ĥâkîdir. Ba‘de hâzâ cumhûr-ı ‘ulemâ-yı Mâlikiyye katında mürted ile mürtede beyninde vücûb-i katilde fark yokdur. Ancak Hazret-i ‘Aliyy-i şecâ‘at-peymâdan bir rivâyetde mürtedeniñ ĥaddi, katl bedeli ĥabs-i ebeddir. Kavl-i mezbûr Katâde ve ‘Aţâ-yı fezâ’il-pîrânîñ dağı muĥtârı olup İbn-i ‘Abbâs-ı fezâ’il-istînâsdan dağı rivâyetle maķbûl-i ehl-i dirâyetdir. Hattâ İmâm A‘zam rağıya’llâhu ‘anhu Rabbuhu'l-

³⁴²⁰ Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz henüz hayattayken doğmuş, fakat onu görme şerefine nâil olamamış ve Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Âişe gibi sahâbîlerden ĥadis rivâyet etmiş olan Ebû Katâde Ubeyd ibni Umeyr el-Leysî, 74/693’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 414.

³⁴²¹ bin L: — A.

³⁴²² Medineli zâhid bir fakîh olan ve rivâyetleri **Sahîh-i Buhârî** ve **Sahîh-i Müslim**’de yer alan güvenilir bir ĥadis râvisi olan Ebû Abdillâh Abdülazîz ibni Ebî Seleme el-Mâcişûn, 164/781’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 415.

³⁴²³ Zâhirîler, âyet ve ĥadislerin zâhirine göre hüküm veren kimselerdir.

³⁴²⁴ “Dinini değıştireni öldürünüz.” Buhârî, Cihâd 149, nr. 3017; İstîtâbetü’l-mürteddîn 2, nr. 6922.

Ekrem'in dađı kavlı-i merķūm icthād-kerdesidir. İmām Mālik-i sūtūde-mesālikden kavlı-i mezbūrı tecvīz ba'zı rivāyetde vārid olup lākin cumhūr-ı Mālikiyye vūcūb-i katilde ricāl ü nisā ve hūrr ü 'abdi fark etmemegi ihtiyār etmişlerdir. İstitābeyi tecvīz edenler müddet-i istitābede dađı ihtilāf üzere olduklarından nāşī Hāzret-i 'Ömer'den mervī olan³⁴²⁵ eşerde, üç gün habs olunup tevbesi zāhır olursa febihā ve illā katline iftā olunmak İmām Şāfi'ī'den rivāyet olunan iki kavliñ biridir.³⁴²⁶ Hattā kavlı-i mezbūr İmām Aḥmed bin Ḥanbel'īñ muḥtārı ve İshāķ ibn-i Rāhūye'niñ dađı istitābeyi tecvīziniñ medārıdır. İmām Mālik-i sūtūde-mesālikiñ kezālik Enes-i sa'ādet-resden rivāyet vechi üzre kavlı-i mezbūr istiḥsān-kerdesi olup üç gün te'hūrde be's olmadığı pesendidesi iken cumhūr-ı 'ulemā-yı Mālikiyye ḥilāfına zehāb ve bilā-te'hūr katlini istiḥvāb etmişlerdir. İmdi İmām A'zām ve aşḥābı katllerinde üç güne istitābe müstaḥab ve eyyām-ı^(L362a) mezbūreden her günde mürted ise 'arz-ı İslām, sābb ise tevbe ve rücu'³⁴²⁷ 'arz olunmak eḥabdır. 'Adem-i kabūl şüret-nümā olursa vūcūben katli rü-nümā olur. Hāzret-i **(226b)** Şiddīķ-ı Ekber'īñ mer'e-i mürteddeyi ba'de'l-istitābe katli³⁴²⁸ ve İmām Şāfi'ī'niñ bir kere istitābe ve ba'dehū vūcūb-i katline kavli istiḥsān-kerde-i Müzenī'dir. İmām Zührī'niñ üç def'a istitābeden soñra ibā ederse vūcūb-i katline ḥükmi ve Hāzret-i 'Alī'niñ iki ay istitābe ve ba'de'l-ibā katle icābesi ve İmām Neḥā'ī'niñ habs-i ebed ile vakt-i istitābeniñ mümtedd olmasını tecvīzi mer'e-i mürtedde ve zen-i sābbe ḥaķķında rivāyet-kerde-i 'ulemā veyāḥud Süfyān-ı Şevrī-i fezā'il-intimādır. İbn-i Kaşşār-ı fezā'il-dişārıñ İmām A'zām'dan bir rivāyetde üç günde yāḥud üç cum'ada birer kere istitābe ve ba'dehū katle icābesi dađı mervī ve 'ulemā-yı Mālikiyye'den İbn-i Kāsım rivāyetiyle Muḥammed nām fāzıl-benāmıñ kitābında kezālik üç güne istitābe ve ba'de'l-ibā katliniñ şüret-nümālığına sālīk idigi mer'-i mürted ve zen-i sābbe ḥaķķında kavlı-i şıḥḥat-muḥtevīdir. Ba'de hāzā eyyām-ı istitābede ḥabsi ḥālinde cevāz-ı tehdīd ve teşdīd ve tecvī' ve ta'ṭīş kezālik muḥtelifun-fih olup İmām Mālik-i sūtūde-mesālikden bu bābda tecvīz rivāyet olunmayup belki def'-i żarūret mertebesi cevāz-ı iṭ'ām ve isķā inbā olunmuşdur. Ancak İslām 'arz olunduķda katllle taḥvīf tecvīz-kerde-i 'ulemā-yı Hanīfī'dir. Hattā

³⁴²⁵ Mālik, Muvatta', Akdiye, 16.

³⁴²⁶ İmām Şāfi'ī'nin diğeri görüşüne göre mürtedden hemen tövbe etmesi istenir, tövbe ederse serbest bırakılır, etm ezse öldürülür. Kandemir, **age.**, c. III, s. 417.

³⁴²⁷ mürted ise 'arz-ı İslām, sābb ise tevbe ve rücu' L: 'arz-ı İslām-ı sābb ile tevbe ve rücu' A.

³⁴²⁸ Beyḥakī, **es-Sünenü'l-Kübrā**, c. VIII, s. 355, nr. 16873.

tevbe ve qabul-i İslâm'ı cennetle bâ'is-i tena'umı olup ibâ şüretinde 'azâb-ı cehennem ile te'ellümü kendüye tezkîr olunarak pend ü nuşhı tekrâr olunmak dağı menkûl-i maqbûldür. Ba'de hâzâ firârı muhtemel olmadığı şüretde tenhâ habs olunması câ'iz olup ihtimâl-i firârı şüretinde şâ'ir mahbûsîn ile habsi muhtâr ve telef ihtimâli şüretinde mâlı kendü ile ma'a-mahbesde hıfz olup mälından it'âm olunmak aqvâl-i 'ulemâdan bedîdârdır. Ne'uzü bi'llâh mükerreren riddet ile izhâr-ı mel'anet edenlerin dağı her kerede hâl ü şanı beyânı mesûk olanlara müdânî olup dördüncü def'asında hod-be-hod tevbe etmezse bilâ-istitâbe ^(L362b) vücûb-i katli muqarrerdir. Egerçi Hazret-i Risâlet-penâh 'aleyhi's-salâtü'l-İlâh'ın Nebhân nâm kimesneyi dört beş kere istitâbe buyurdıkları mervî ³⁴²⁹ ve rivâyet-i mezkûreye binâ'en istitâbesi bir rivâyetde tecvîz-kerde-i ba'zı 'ulemâ-yı Mâlikîyye ve Şâfi'îyye'dir. Ammâ qavl-i evvel ile 'amel ittifâk-ı e'imme-i erba'a ile vâcib idigi mahallinde mufaşşaldır. Hattâ hod-be-hod tevbesi şüretinde dağı huşû'-ı tevbe kendüde zâhir olmadıkça habsden ıtlâkınıñ 'adem-i cevâzı bâhirdir.

Faşl-ı Şânî: Ahkâm-ı mezkûreniñ maqarrı mürtediñ ve sâbbıñ yâ ikrâr yâhud şübût ile hâl ü şanı ma'lûm olduğına göre olup ammâ şübût yâhud ikrâr bedîdâr olmadığı taqdîrce hükm-i şer'î ne keyfiyyetle mer'î idigin beyâna me'vâ-yı bî-müdânîdir. Maqûl-i maqbûl-i şâhib-i kitâbdır ki bir ferdiñ irtidâdı yâhud sebb-i Nebiyy-i Zîşân'a ictirâsı ferd-i vâhid şehâdetiyle ma'lûm olup şehâdet râtibe-tırâz-ı nişâb olmasa yâhud şâhidler mecruh olsa yâhud ikrârı ma'nâ-yı uhurâ muhtemel olmağla şarâhate delâlet etmese yâhud hâl ü şanı ma'lûm olmaqsızın hod-be-hod tevbe eylese katlinden rehâ şüret-nümâdır. Ammâ netîce-i emri ictihâd-ı halîfe-i İslâm'a menû ve hakkında cılve-ger olacak mu'âmele beyne-emşâlihî şöherine merbûtdur. Eger beyne'l-akrân hâli lâ-yübâlî olup **(227a)** diyânetde 'adem-i temerrüdi ³⁴³⁰ ve sefâhetinde temekkünü muqarrer ise tazyîk ü habsinde lüzûm-i şiddet rûşen-gerdir. Hattâ ikâmet-i şalavât-ı mektûbeye tâqati ber-çaraf olmayacak mertebe isti'tâ'ati miqdârınca tazyîkı tecvîz-kerde-i ehl-i tahkîktir. İmdi her ferd ki sū-i şanî'i sebebi ile hayyiz-i katle gele lâkin katline mübâderetden şer'an te'hîr şüret-pezîr olsa elbette tahkîk-ı sâbık üzre tehdîd ve tazyîk ile şalâh-ı hâli mütehaqqık oluncaya

³⁴²⁹ Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, **Müsned**, c. III, s. 320, nr. 1785; Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, c. VIII, s. 342, nr. 16833.

³⁴³⁰ Nüshalarda "temerrüti" şeklinde imlâ edilmiştir.

degin habsi meşrû'dur. Ancak İmâm Mâlik ve Evzâ't'den tevbesiniñ kabûli daği Velîd rivâyetince vârid ve minvâl-i muharrer üzre 'uķûbetden ħalâş rûşen-ger olmak rivâyet-i Eşheb-i sûtûde-meşreb üzre kitâb-ı Muhammed'de musattardır. Saĥnûn-ı zû-fünûn daği re'y-i mezbûrı ihtiyâr ve Ebû 'Abdillâh-ı ^(L363a) fezâ'il-dişâr sebb-i Nebiyy-i Muĥtâr'[a] cür'et-kâr olan kabâĥat-şî'ârîñ tevbesi zuhûrına degin ĥabs ü zecr-i mü'ellem ile iftâyı ihtiyâr etmişdir. Ĥattâ ĥayyiz-i katle gelmiş-iken şer'an katlini te'hîr bâ'ış olan emriñ zuhûruyla mücterî-i mezbûruñ itlâķı sezâ-vâr olmayup tevbesi zâĥir oluncaya degin ĥabs-i medîd ve tenkîl-i şedîd ve ĥayd ü bend ile teşdîd lâzım idigine fetvâsını tezyîl etmişdir. Felihâzâ re'y-i mezbûr Kâbisî-i fezâ'il-mevfûruñ daği muĥtârıdır. Ĥattâ mes'ele-i merķûmeye şebîĥ bir mâddede fâzıl-ı merķûm irâķa-i dimâ'a emr-i vâzîĥda mübâderete ruĥşat muķarrer olup umûr-i müşķilede ĥarb-ı vecî' ile te'dîb ü ta'zîr ve ĥabs-i medîd ile teşdîd ve tekrîr aĥsen idigi rûşen-gerdir demişdir. Ĥattâ şühûduñ mecrûĥ olmasıyla mücterî-i mezbûruñ katli mümkün olmadığı maĥalde ĥâline göre ta'zîr-i ĥafîf emr-i münîfdir. Farażâ şühûd-i merķûmeniñ cerĥi 'adem-i 'adâlet veyâĥud ĥayr-ı kabâĥatden nâşî olmayup meşĥûdun-'aleyh ile şûret-nümâ olan 'adâvetleri bâ'ış-i cerĥ ile bu maķûleyi te'dîb içün ta'zîr-i şedîd re'y-i ĥâkimü's-şer'a menûtdur. Va'llâhu veliyyü't-tevfîķ

Faşl-ı Sâliş: Faşleyn-i sâbıkayndan zikri sebķat eden aĥķâm-ı ehl-i İslâm ĥaķķında şûret-nümâ olan mesâ'il olup ehl-i zimmetden biri sebb-i Nebî'ye mücterî olsa ĥaķķında ĥükm-i şer' ne gûne cılve-ger idigin beyân bu faşl-ı şerâfet-'unvânda tibyân olundığı maķûl-i maķbûl-i şâĥib-i kitâb-ı fezâ'il³⁴³¹-me'âbdır. İmdi ehl-i zimmetden şarîĥan sebb-i Nebiyy-i Zîşân'a cür'et eden kâfirîñ şeref-i İslâm'la müşerref olmakdan ĥayrı 'ulemâ-yı Mâlikîyye katında katlden ĥalâşî mutaşavver olmayup İmâm A'zam ve Süfyân-ı Sevrî ve 'ulemâ-yı Kûfe katında ta'zîr-i şedîd ile zecri teşdîd olunur. Katline zâĥibînden ba'zî ricâl ﴿وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَيْمَةَ الْكُفْرِ﴾³⁴³² fermûde-i mûkerremesiyle istidlâl edüp Cenâb-ı Meĥar-ı Mevcûdât 'aleyhi şerâyifü's-şalavâtîñ İbnü'l-Eşrefî ve emşâlini katle emr buyurduķların taķviyyet-sâz-ı ^(N363b) delîl etmişlerdir. Ĥattâ ehl-i zimmet ile

³⁴³¹ fezâ'il L: — A.

³⁴³² “Şayet antlaşma yaptıktan sonra yeminlerini bozarlar ve dininizi karalamaya kalkışlarsa, siz de küfrün elebaşılarıyla vuruşun; çünkü onların yeminleri yok sayılır. (Böyle yaparsanız) belki vazgeçerler.” Tevbe 9/12.

İslâmiyân beyninde müteḳarrir olan ‘ahdde şân-ı ma‘âlî-nişân-ı Peyğamber-i Zîşân'a ḥāşâ naḳş-resân olacaḳ keyfiyyetden bir vaż‘a ruḥşat vermemekle mesfûrlardan biri bu şanî‘-i şenî‘a mücterâ olıcaḳ (227b) ḥarbî ḥükmünüñ maḫharı olmaḡla vâcibü'l-ḳatl olmasıyla müdde‘âların te’yîd etmişlerdir. Keyfe lâ? Zîmmet-i ehl-i zîmmetden sırḳa ve zinâ maḳûlesi mevâdda ḥadd ve şerî‘at-i ġarrâyı ikâmet mutaşavver iken bu şanî‘-i şenî‘iñ zu‘m-ı bâtıllarınca ḥalline zâhibler ise daḡı tertîb-i cezâları bi’t-ṭarîḳı‘l-evlâ şûret-nümâ olmaḳ aḫrâdır dediler. Lâkin ‘ulemâ-yı Mâlikîyye'den ba‘zı fuḫûluñ eşna‘-ı umûr olan küfri ihtiyâr eden nâ-be-kârdan şâdır olan âşâra³⁴³³ ‘adem-i i’tibârları ḳavl-i evvele muḫâlefetlerin iş‘âr eyledigi inşâ‘e'l-Mevlâ ba‘de ḥazâ imlâ olunur. Lâkin zimmî-i sâbb ḳatlden rehâ-yâb olmaḡ-içün İslâm'la müşerref olıcaḳ nûr-ı İslâm maḫv-endâz-ı zalâm-ı âşâm oldığı gibi, mezbûrî ḳatlden daḡı ḥalâşa medâr olur idigi lede'l-Mâlikîyye me‘vâ-yı ihtilâf olup ‘inde'l-cumhûr *قُلْ لِلَّيْنِ كَفَرُوا إِنَّ* ³⁴³⁴ *يَنْتَهُوا يُعْزَرُ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ* nazm-ı kerîminden müstefâd olan ma‘nâ-yı dil-ârâya nâzar ile ḳatlınden ḥalâşı rûşen-gerdir. Ammâ Müslim-i sâbbiñ ḥâl ü şânı buña müdânî degildir. Zîrâ İslâmiyânîñ zâhir ve bâtını çirk-i âşâmdan munazzaf olmaḳ maẓnûn iken ḥāşâ cür‘et-kâr-ı sebb olmaḡla bed-meşrebligin izḫârı ḳatliñ medârı olmasın müstevcib ve ne‘ûzu bi’llâh ısrarı i‘dâmın mûcibdir. Ve ‘inde'l-ba‘zı‘l-âḫar zimmî-i sâbbiñ İslâmla müşerref olması ḳatlden ḥalâşına medâr olamayup hetk-i ḥürmet-i Risâlet-penâha ictirâsından nâşî ḳatliyle ḥaḳḳ-ı Nübüvvet-penâhı ibḳâ vâcibdir. Bu şûretde ḳable İslâmiḫî kendüden ḥadd-i ḳatl ve ḥadd-i ḳazf ba‘de İslâmiḫî ma‘fuvv olmadığından ḥadd-i merḳûmuñ daḡı ‘adem-i süḳûtı ma‘lûmdur. Pes İslâmiyândan bu şanî‘-i şenî‘a cür‘et edenleriñ tevbesi ḳabûle ḳarîn olmayup ḳatli vâcibdir denilicek velev ba‘de İslâmiḫî zimmî-i sâbbiñ (L^{364a}) ḳatli meşrû‘ olmaḳ bi’t-ṭarîḳı‘l-evlâdır. Ve'l-ḥāşıl tafşîl aşl-ı kitâbda muḫarrer oldığı üzre İmâm Mâlik-i sûtüde-mesâlikden zimmî-i sâbbiñ İslâmı ḳatlınden ḥalâşına medâr olmaḳ menḳûl oldığı gibi, ḳatli meşrû‘ idigine daḡı naḳl vârid olmuşdur. Ḥattâ İbn-i ‘Ömer raḡıya’llâhu ‘anhu Rabbuhu'l-Ekber'iñ ruḫbândan biri sebb-i Nebiyy-i Zîşân'a mücterî olduḡda ḳatline ḥükm eyledigi rivâyet-i İbn-i Vehb ile sübût-pîrâ ve ‘İsâ-yı³⁴³⁵ feẓâ‘il-resânîñ

³⁴³³ nâ-be-kârdan şâdır olan âşâra L: inkârdan şâdır olan âşâr A.

³⁴³⁴ “İnkâr edenlere söyle, eğer yaptıklarına son verirlse geçmiş günahları bağışlanacaktır. Yaptıklarına devam ederlerse, daha öncekilere geçmişte ne yapıldığı bellidir.” Enfâl 8/38.

³⁴³⁵ Uzun süre Abdurrahmân ibni'l-Kâsım’a talebelik etmiş olan ve “Endülüs fakihî ve müftüsü” diye bilinen İsâ bin Dînâr el-Gâfikî el-Kurtubî, 212/827’de vefat etmiştir. Kandemir, *age.*, c. III, s. 430.

İbn-i Kâsım'dan rivâyetine göre Cenâb-ı Fahr-i 'Âlem'in 'Araba meb'ûs olup ehl-i kitâba meb'ûs olmadığına³⁴³⁶ kâ'il olan zimmî ve bu makûle kelimât-ı ğayr-ı câ'izeyi mütekellim olan mel'anet müntemîniñ hükmi zecr ü men' olup sebb-i şarîha mübâderetle mutlakâ nübüvvetin inkâra cür'et yâhud Qur'an-ı 'azîmü's-şânîñ kelâm-ı münzel oldığın inkâr ve buña dâ'ir kelimât-ı muzahrafeyi kâ'il olan küffârîñ der-hâl katli bî-kîl ü kâldir ve kendi dînini bizim dînimize hâşâ tercîh ile şân-ı İslâmı tahkîr-i şarîh eyleyen Naşrânî ta'zîr-i şedîd ve habs-i medîd ile maḥbûs olundığı gibi, ezân-ı şerîfi istimâ' hîninde tahkîr[i] mühim kelimâtı kâ'il olan ehl-i zimmet daḥi habs-i tavîl ve ta'zîr ile tezlîl olunur. Ammâ hâşâ şetm-i şarîh ile sebb-i Nebiyy-i Zîşân'a mübâdir olan kâfirîñ bilâ-îmân katli İbn-i Kâsım-ı mezkûrdan **(228a)** menkûl-i maḥbûldür. İmâm Mâlik-i sûtûde-mesâlikîñ bu makûleleri "İslâm katlden medâr-ı ḥalâşdır" dedigi tav'an şeref-i İslâmı müşerref olursa katl olunmaz demektir deyü tevcîh etmiştir. Felihâzâ Süleymân ibn-i Sâl[im]'in³⁴³⁷ ezân-h'ân olan mü'ezzini tekzîb eyleyen Yehūdî'ye ta'zîr-i şedîd³⁴³⁸ ve habs-i medîd lüzûmuyla icâbeti nakl-kerde-i İbn-i Saḥnûn olup Yehūd ü Naşârâdan biriniñ ḥazarât-ı enbiyâ-yı kirâm 'aleyhimû's-selâma sebbi sebebiyle vâcibü'l-katl olup meger şeref- İslâmı müşerref ola dedigi daḥi nâkil-i merkûmdan sâmi'a-res-i erbâb-ı fühûmdur. Ḥattâ İslâmı şerâfet-ittisâm olmadığı şüretde küfri sebebi ile katl olunmaz iken sebbi sebebi ile delîl-i vüçûb-i katlden İbn-i Saḥnûn mes'ûl olduğda qabûl-i cizye ile katlden ḥalâş olan ^(L364b) ehl-i zimmetiñ Perverdigâr-ı bî-çün ü çirânîñ ve Resûl-i Mekârim-ârânîñ hetk-i hürmetine ictirâsı qabûl etdiği zimmetden ḥâric olmağla katli rütbe-i vüçûba 'âricdir deyü cevâb vermiştir. Keyfe lâ? Ḥarbî kefereden biri ḥilâf-ı meşrû' bir emre mübâderete ruḥşat için bezl-i cizye etse mes'ûli maḥbûli olmak nâ-meşrû' olıcaḳ ehl-i zimmetden vaz'-ı mezkûruñ şudûrı naḳz-ı 'ahdi mûcib olmağla katlini müstevcib olması bi't-ṭarîk'l-evlâ rûşenâdır. İmdi İbn-i Saḥnûn-i fezâ'il-maḳrûnuñ icâbeti ve vâlid-i fezâ'il-mu'âhidinden rivâyeti ba'zı 'ulemâ-yı Mâlikîyyeden menkûl olan nukûle muḥâlîf idigin şâḥib-i Şifâ aşl-ı kitâbda taşrîḥ etdikden soñra "فَتَأْمَلْ/fete'emmel" lafzıyla imkân-ı tevfiḳa işâret etmiştir. Ḥattâ zâhir-i kavîl-i İbn-i Saḥnûn aşḥâb-ı İmâm Mâlik'den Medîne-i Münevvere'de kâṭnîñ olan 'ulemâ-yı

³⁴³⁶ olmadığına L: oldığına A.

³⁴³⁷ Mâlikî kadısı Saḥnûn'un talebelerinden olan ve İbnü'l-Kehhâle diye de anılan Mağribli Ebü'r-Rebî' Kâdî Süleymân ibni Sâlim, 281/894'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 431.

³⁴³⁸ ta'zîr-i şedîd L: ta'zîr A.

dinden menkûl olan kavle muhâlifdir. Zîrâ huzûr-ı Ebû Muş‘ab ez-Zühri‘ye ihzâr olunan Yehûdîniñ³⁴³⁹ “Cenâb-ı ‘İsâ Hazret-i Muhammed Muştafâ’dan efdaldır” dedigine tertîb-i cezâda ğaşy gelinceye deġin mağrûb ve ba‘de yevmin ve leyletin hâlik olduġda cîfe-i cesedi mezbekeye ilkâ ve me‘kûl-i kilâb olduġı hüveydâ olmuşdur. Keyfe lâ? Fâzıl-ı sâbıku‘z-zıkr hâşâ “Cenâb-ı Fahr-i ‘Âlem maġlûk-ı Hazret-i ‘İsâ’dır” diyen Yehûdîniñ³⁴⁴⁰ der-hâl katliyle hükm etmişdir ve aşhâb-ı İmâm Mâlik-i sûtûde-mesâlikden İbn-i Kâsım Cenâb-ı İmâm Mâlik-i fezâ’il-irtisâmdan tahkîr-i Nebiyy-i muvaġġara cür‘et-ger olan Yehûdî-i³⁴⁴¹ mel‘anet-perverin “miskîn Muhammed” dediginiñ cezâsından su‘âline İmâm fezâ’il-irtisâm katl olunmaġla me‘kûl-i kilâb olmaġı istirâhaten li’n-nâs istişvâb etmişdir. Hattâ mel‘ûn-i mesfûruñ şanî‘-i şenî‘i resîde-i sâmi‘a-i iz‘ân olacaġ eşyâdan olmamaġla İslâmiyânîñ mesmû‘ı olmamaġ revâ ve bi‘z-żarûre mesmû‘ olduġda cevâba ‘adem-i mübâderet sezâ iken ġayret-i dîniyyeden nâşî icâbet ve katliyle derûn-i İslâmiyâna tesliyyet İmâm^(L365a) Mâlik-i sûtûde-mesâlikiñ mantûġ-ı şîhġat-mesûġıdır. Binâberin ‘ulemâ-yı Mâlikiyye‘den İbn-i Kinâne nâm fâzıl-ı bî-bahâneniñ **Mebşûţ**‘ında muharrerdir ki: “Yehûd u Naşârâdan i‘lân ederek sebb-i Nebiyy-i Muġtâr’a cür‘et eden nâ-be-kâra ihrâġun bi’n-nâr olunmaġla cezâ olunmaġ ġalîfe-i İslâmîñ irâdesiyle tecvîz-kerde-i ‘ulemâdır. **(228b)** Hattâ İmâm Mâlik-i sûtûde-mesâlikle İbn-i Kâsım‘dan naġl olunan mes‘eleniñ ‘aynı Mısır‘dan istiftâ olunduġda vücûb-i katl ile fetvâyı nâġil-i mezbûr emr-i İmâm fezâ’il-mevfûr ile tasġîr ve dilinde ihrâġun bi’n-nâr olunmaġı daġı ba‘de‘l-istîzân huzûr-ı İmâm fezâ’il-irtisâmda taġrîr etmişdir. Nâġil-i mezkûruñ İmâm fezâ’il-mevfûrdan istîzânı şudûr-ı izne medâr ve sâbb-ı mel‘anet-me‘âbîñ katlinden soñra ihrâġun bi’n-nâr olunmasın inkâr etmeyüp mazmûn fetvâ-yı şerîf üzre maġallinde mel‘ûn-ı merġûmuñ katlile maşîri dârûl-bevâr olduġın izhâr içün ihrâġun bi’n-nâr etdikleri bedîdâr olmuşdur. Ve yine ‘ulemâ-yı Mâlikiyyeden ‘Ubeydullâh bin Yahyâ³⁴⁴² ve İbn-i Lübâbe³⁴⁴³ ve ‘ulemâ-yı

³⁴³⁹ Her üç nüshada da “Yehûdî” şeklinde imlâ edilmiş olup **Şifâ** ve şerhlerinde “Naşrânî” olarak kaydedilmiştir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. III, s. 433.

³⁴⁴⁰ Her üç nüshada da “Yehûdî” şeklinde imlâ edilmiş olup **Şifâ** ve şerhlerinde “Naşrânî” olarak kaydedilmiştir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. III, s. 434.

³⁴⁴¹ Her üç nüshada da “Yehûdî” şeklinde imlâ edilmiş olup **Şifâ** ve şerhlerinde “Naşrânî” olarak kaydedilmiştir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. III, s. 434.

³⁴⁴² İmâm Mâlik’in **el-Muvatta**‘nın ünlü râvisi Yahyâ bin Yahyâ el-Leysî’nin oġlu olan Ebû Mervân Ubeydullah ibni Yahyâ el-Leysî el-Kurtubî, 298/911’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 436.

Endülüs'den Mâlikîyyü'l-mezheb niçe fuḥûl-i ma'âlî-meşreb³⁴⁴⁴ bir Naşrâniyyeniñ ḥāşā nefy-i Rubûbiyyet'e cür'eti ve Hazret-i 'İsâ'ya isnâd-ı Ulûhiyyet'i ve Mefḥar-ı 'Âlem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemi da'vâ-yı nübüvvetde ḥāşā tekzîbe cesâreti muḳābelesinde ḳatlıle cezâsı ḳabûl-i İslâm'a münderî idigine iftâ etmişlerdir. Lâkin 'ulemâ-yı Mâlikîyyeniñ müte'ahḥirinden niçe fuḥûl ve İbn-i Kâtib-i³⁴⁴⁵ fezâ'il-mücâlib ve İbn-i Cellâb³⁴⁴⁶ Cenâb-ı Cihân-Âferîn'e ve Hazret-i Hâtemü'n-Nebiyyîn'e gerek İslâmiyânîñ ve gerek gayrıdan cür'et-kârân-ı sebbiñ bilâ-istitâbe vücûb-i ḳatlıle icâbeleri muḳarrerdir. Ancak Ḳāḍî Ebû Muhammed zimmî-i sâbbiñ ḳabûl-i İslâm'ı şüretinde İmâm Mâlik-i sûtûde-mesâlikden iki rivâyetiñ birinde İslâm'ı bâ'îş-i terk-i i'dâmı idigin taḳrîr ve İbn-i Saḥnûn ḥuḳûḳ-ı 'ibâdı müteẓammın olan isâ'et bilâ-cezâ ma'fuvv olmadın taḥrîr etmişdir. Hattâ ḥadd-i ḳazf ve ḥuḳûḳ-ı sâ'ire daḥi mes'ele-i merḳûme gibidir deyüp gâyetü'l-emr ehl-i zîmmetden sâbb-ı Nebiyy-i Muḥterem şeref-i İslâm'la feraḥ-dem olduğda ḳatle bedel-i ḥadd-i ḳazfî müstaḥsen görmüşdür. Lâkin şâhib-i kitâb-ı^(L365b) fezâ'il-nişâb sebb-i Nebiyy-i Muḥtâr'a cür'et-kârîñ cezâsı ta'zîmen li'n-Nebiyyi'l-Muḥterem ḳatl iken ḥadd-i ḳazf ile ḥalâş maḥall-i te'ellümdür demişdir.

Faṣl-ı Râbî': Sebb-i Nebiyy-i Zîşân'a cür'etden nâşî ḳatlıle i'dâm olunan mel'ûnuñ mîrâsı ve ğasli ve edâ-yı şalâtı ḥuşûşunda olan aḥkâm-ı şer'iiyyeyi beyân içün 'aḳd olunmuşdur. Saḥnûn-ı zû-fünûn sebb-i Nebiyy-i Zîşân'a cesâret-künânîñ ḳatlıle i'dâm olanlarıñ mîrâsı beytül-mâl-i Müslimîne 'â'id idigiyle zâhibdir. Zîrâ hâlik-i mezbûruñ ḥukmî küfr-i zındîḳ ḥukmüyle yeksândır. Lâkin 'inde'l-Aşbağ sebb-i ḳatlı olan sebb hâlik-i mersûmdan bilâ-i'lân şâdır ise muḥallefâtınıñ vereşesine intikâli bî-gümândır. Ammâ mücâhir ise bilâ-istitâbe ḳatlı câ'iz olduğu gibi bilâ-tevaḳḳuf mâlı daḥi beytül-mâl-i Müslimîne 'â'id idigi bî-iştibâhdır.³⁴⁴⁷ Ebu'l-Ḥasan el-Ḳâbisî ḳatında mücterî-i mezbûruñ irtikâb eylediği şanî'-i şenî'i 'an inkâr şehâdet-i şâhidîn

³⁴⁴³ Mâlikî fakihî Ebû Abdillâh Muhammed ibni Yahyâ bin Ömer ibni Lübâbe el-Kurtubî, 314/926'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 436.

³⁴⁴⁴ fuḥûl-i ma'âlî-meşreb L: fuḥûl-meşreb A.

³⁴⁴⁵ Âlimlerin içinden çıkamadığı fikhî meseleleri halletmesiyle ünlü Kayrevanlı bir fakih olan Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân ibni Alî bin Muhammed el-Kinânî, İbnü'l-Kâtib namıyla meşhurdur. Kandemir, **age.**, c. III, s. 436.

³⁴⁴⁶ Yaşadığı devirde Mâlikî mezhebinin Irak'taki en büyük temsilcisi olan ve İbnü'l-Cellâb diye bilinen Mâlikî fakihî Ebü'l-Kâsım Ubeydullah b. Hüseyin el-Basrî, 378/988'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 437.

³⁴⁴⁷ bî-iştibâhdır L: iştibâhdır A.

ile şābit olursa қatlile қazā olunmaқ mūcib-i sebbi ve mīrāşı vereşesine ‘ā’id olmaқ eşer-i inkārıdır. İkrār ile şābit oldığı şüretde tevbe ederse kezālik hadd-i қatli fāzıl-ı mezbūr ‘indinde māni’-i irş-i vāriş olmaz ve gāsl ü tekfīn ve edā-yı şalātına dađı māni’ degildir. Ammā tevbeden ibā şüret-nümā olursa kāfīren hālik oldığı mūteḥakkıқ olmağla icrā-yı mevtā-yı İslām’a maḥall **(229a)** olmağla nā-sezādır. Felihāzā gāsl ü tekfīn ü namāzdan maḥrūm ve vārişi mīrāşdan ḥişşe-mend olmayacağı ma’lūmdur. Pes Kābisī-i mūmā-ileyhiñ қavl-i merķūmı muḥtār-ı e’imme-i selef olmağla mes’ele-yi merķūmede eslāfdan ihtilāf şüret-nümā degildir. Zīrā sābb-ı mūcāhiriñ tevbeden ibāsı ne’ūzu bi’llāh bā’is-i irtidād ‘ani’l-İslām idigi hüveydādır. Ḥattā kitāb-ı İbn-i Saḥnūn’da zındıķ-ı mūtemādī dađı mūrted ḥūkmünde idigi muḥarrer ve İbn-i Kāsım’ıñ ‘**Utbiyye** nām mü’ellefinde mes’ele-yi merķūme minvāl-i meşrūḥ üzere musaṭṭar ve ‘ulemā-yı Māikiyye’den niçe fuḥūl bu menķūlda hem-zebān-ı ittifāķ idigi kitāb-ı İbn-i Ḥabīb’de muşarraḥdır. Ḥattā Müslimīnden olan vārişiniñ irşden maḥrūmiyyeti ve veşāyāsınıñ ‘adem-i nüfūzı ve i’tāķınıñ ‘adem-i **(L.366a)** cevāzı kendiniñ ḥūkm-i mūrtedde olduğından neş’et eden beynūnetden nāşī idigi İbn-i Kāsım-ı sābıķu’z-zıķriñ maķūl-i maķbūlidir. Felihāzā Ebū Muḥammed İbn-i Ebī Zeyd mes’ele-i merķūmede ‘ulemā-yı Mālikiyye’niñ mebānī-i ittifāķların teşyīd edüp ihtilāfları zındıķ-ı tā’ibdedir ki ‘inde’l-ba’z tevbesi maķbūl ve ‘inde’l-ba’zı’l-āḥar nā-maķbūldür. Ma’a-hāzā zındıķ-ı gayr-ı tā’ibiñ қatli ve İslāmiyāndan olan vārişiniñ mīrāşından ḥırmānında ittifāķları muḥarrerdir. Ba’de hāzā sābb-ı mūnkiriñ ictirā etdiği şanī’-i şenī’ şābit olmaқsızın fevti şüretinde aḥkām-ı İslām’ıñ cereyānına maḥal idigi ya’nī gāzī kılinup vārişiniñ ḥişşe-mend olması Ebū Muḥammed’iñ maķbūli ve İbn-i Kāsım’dan Aşbağ rivāyetiyle ḥāşā tekzīb-i Nebevī’ye ictirā-nümā yāḥud bir dīn-i cedīd izḥārına mūbāderet-pīrā olan mel’ānet-ārānıñ mīrāşı beytül-māl-i Müslimīne ‘ā’id idigi kitāb-ı İbn-i Ḥabīb’de kā’il-i mezbūruñ maķūlidir. Zīrā mezbūruñ ḥūkm-i mūrtedde idigi muḥarrer ve mūrtediñ İslāmiyāndan olan vārişi irşden berī idigi maḥallinde muḥarrerdir. Ḥattā Rebī’a³⁴⁴⁸ ve İmām Şāfi’ī ve Ebū Sevr³⁴⁴⁹ ve İbn-i Ebī Leylā³⁴⁵⁰ mes’ele-i merķūmede hem-zebān-ı ittifāķ idigi

³⁴⁴⁸ Hadis ilmi yanında re’ye de taraftar olduğu için Rebiâtürre’y diye anılan ve Medine’nin önde gelen muhaddislerinden biri olan İmām Mālik’in hocası Ebū Osmān Rebīa bin Ebī Abdırrahmān el-Medenī, 136/753’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 442.

³⁴⁴⁹ İmām Şāfi’i’nin talebesidir. İmām Müslim, Ebū Dāvūd, Tirmizī, İbni Māce, Ebū Hatim er-Rāzī gibi şöhretli muhaddislerin kendisinden hadis rivāyet ettiği Ebū Sevr diye ünlü Ebū Abdillāh ibrahīm

bî-mirâdır. Ancak İmâm Ahmed ibn-i Hanbel'in bir kavle muhâlefeti ihbâr-kerde-i ba'zı fużalâdır. Lâkin Hazret-i 'Alî ibn-i Ebî Tâlib ve İbn-i Mes'ûd rağıya'llâhu 'anhumâ ve Sa'îd bin el-Müseyyeb Şa'bî ve Hasan-ı Başrî ve 'Ömer bin 'Abdul'azîz ve Hakem³⁴⁵¹ ve Evzâ'î ve Leys ibn-i Sa'd ve İshâk ibn-i Râhûye ve İmâm A'zam rağıya'llâhu 'anhum katllerinde sâbb-i maqtûlûn katlle cezâ-yı irtidâdı Müsliminden olan vârişiniñ hırmânını mücib degildir. Ancak İmâm A'zam'dan bir rivâyetde kable irtidâdihî iktisâb eylediği mâl vârişine intikâl ve ba'de'l-irtidâd şüret-nümâ olan kesbi beytü'l-mâle 'â'iddir. İmdi mes'ele-i merķūmede Kābis'den nakl olunan cevâb kavli şavâb idigi zâhir ü mübeyyen olmak muhtâr-ı şâhib-i kitâbdır. Ve Aşbağ ve Muhammed bin Mesleme ve sâ'ir aşhâb-ı İmâm Mâlik sâbb-ı münkir ike sâbb-ı tâ'ibiñ hükmi zamân-ı Cenâb-ı Risâlet-penâhda mevcûd olan münâfıkîniñ hükmi gibidir. Lâkin İbn-i Nâfi'in 'Utbiyye nâm kitâb-ı nefâset-intisâbında (L366b) ve Muhammed bin El-Mevvâz'ın mü'ellefinde (229b) bu maķûleleriñ mâlî demine tâbi' ve mîrâsı beytü'l-mâl-i Müslimîne râci'dir. Hattâ kavli merķūm Eşheb ve Muğire ve 'Abdumelik ve Muhammed bin el-Mevvâz ve Saḥnûn'un muhtârlarıdır. Ancak 'inde İbnü'l-Kâsım sâbb-ı mel'anet-nişâb ve mürtedd-i şekâvet-müşted ve zindîk-ı dâlelet-refîk irtikâb etdikleri şanî-i şenî'in şübütundan sonra kâr-ı nâ-hem-vârlarına mu'terif ve tâ'ib olurlar ise vârişleri mîrâşından mahrûmdur. Ammâ bilâ-i'tirâf kazâ'en katl olunanlarının İslâmiyândan olan vârişleri irşden mahrûm degillerdir. Felihâzâ fâzıl-ı mezbûr 'indinde küfri mücib olan ef'âl ü aķvâli ihfâ edenlerin kazâ'en katlleri vereşeniñ mîrâşdan hırmânını mücib degildir. Ma'a-hâzâ Naşrânî-i sâbbıñ katlinden sonra Naşârâdan olan vereşesi hâlik-i merķūma vâriş olmayup nakz-i 'ahd etmekle şüret-nümâ olan şanî-i şenî' mālınıñ Müslimîne fey olmasın mücib idigiyle iftâ fâzıl-ı mezbûrdan İbn-i Kâtib-i fezâ'il-ārânıñ hulâşa-i maķûlidir.

Bâb-ı Sâlis: Cenâb-ı Hazret-i Mevlâ-yı bî-çün ü çirâ ecell ü 'alâ ile ḥazarât-ı enbiyâ-yı kirâm ve melâ'ike-i fiḥâm ve âl ü aşhâb ü ezvâc-ı Cenâb-ı Faḥr-ı Enâm'a sebebe

ibni Hâlid el-Bağdâdî, güvenilir bir muhaddis ve kendine mahsus mezhebi bulunan bir müctehid olup 240/854'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 442.

³⁴⁵⁰ Mutlak müctehid olup sahâbeden olan dedesi Ebû Leylâ'ya nisbetle İbni Ebî Leylâ diye tanınan ve fıkıh sahasında dirayetli bir âlim olan Ebû Abdırrahmân Muhammed ibni Abdırrahmân ibni Ebî Leylâ el-Kûfî, 148/765'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 442.

³⁴⁵¹ Sünnete son derece bağlı bir fakih ve rivâyet ettiği hadîs-i şerifler **Kütüb-i Sitte**'de yer alan bir muhaddis olan Küfeli ünlü âlim Ebû Muhammed Hakem ibni Uteybe, 115/733'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 442.

cür'et eden mel'anet-pîşe-gānîñ aḥkāmın ifhām için mersūmdur. Maḳūl-i maḳbūl-i şāḥib-i kitābdır ki bilā-ḥilāf Cenāb-ı Kibriyā cellet 'azametuhū ḥazretine sebbe cür'et küfri mūcib ve bu maḳūle kâ'il-i mel'anet-şemā'iliñ şanî-i şenî'i ḳatlini müstevcibdir. Ancak tevbesiniñ ḳabūl ve 'adem-i ḳabūli beyne'l-fuḥūl muḥtelefün fihdir. Felihāzā İbn-i Ḳāsim kitāb-ı **Mebṣūt**'da³⁴⁵² ve Saḥnūn daḥi te'lifinden ve Muḥammed bin el-Mevvāz kezālik taṣnīfinde bilā-istitābe vūcūb-i ḳatliyle icābe etmişlerdir. Ḥattā kitāb-ı İshāḳ bin Yaḥyā'da İmām Mālik'den İbn-i Ḳāsim rivāyetiyle muşarraḥdır ki Müslimīnden biri ḥāşā sebb-i Rabb'e mücterī olsa tevbesi ḳabūle ḳarīn olmadığından nāşī ḳatli meşrū'dur; meger dīn-i āḥar ile tedeyyūn murād edüp iftirā 'ala'llāh etmekle mürted ḥūkmünde olduğdan soñra tevbe ve rüçū' ede. Bu şüretde daḥi izhār eylediği dīn-i bāṭıldan 'adem-i rüçū'ı muḳarrer olıcaḳ ḳatli vācib olduğu bī-iştibāhdır. Lākin Maḥzūmī ve Muḥammed bin Mesleme ve İbn-i³⁴⁵³ Ebī Ḥāzim³⁴⁵⁴ sebb-i Rabb'e cür'et eden Müslimiñ tevbe ve rüçū'ı (L367a) ḳatlden ḥalāşına medār ve illā vūcūb-i ḳatli āşikārdır deyü vādī-i ḥilāfda refṭār etmişlerdir. Ḥattā mezbūrlar Yehūd u Naşārādan daḥi bu şanî-i şenî'i mürtekib olanlarıñ tevbesi maḳbūl ve illā maḳtūl olmasına zāhiblerdir. Pes bu maḳūleler mezbūrlar 'indinde mürted ḥūkmünde olup ne'ūzu bi'llāh min zālik vādī-i irtidādda sālīk olanlara istitābeye ruḥşat muḳarrer olmağla bunlara daḥi istimālet verilür. Tevbe ve rüçū'ları şüret-nümā olursa febihā; ve illā ḳatle i'dāmları vācib olur. Re'y-i merḳūm İmām Mālik-i sūtūde-mesālikiñ muḳteżā-yı mezhebi idigi Ḳāḍī İbn-i Naşr'ıñ inbā-kerdesidir. Lākin 'ulemā-yı mezhebi Mālikīden Ebū Muḥammed ibn-i Ebī Zeyd bir kimesne bir merd-i Müslime la'net eşerinde Rabbū'l-'İzzet'e³⁴⁵⁵ daḥi ḥāşā la'net etse ve sebḳ-i lisān vāḳı' oldı deyü ma'zeret-ḥ'āḥ olsa zāhiren kāfir olduğına binā'en ḳatli vācib olur. Ḳabūl-i (230a) 'özri beynehū ve beyne'llāh ḳalır deyü iftā etmiştir. Ve fuḳahā-yı Ḳurṭuba teng-meşreblikle ma'rūf olan Hārūn bin Ḥabīb nām kimesneniñ mübtelā olduğu marāzdan şıḥḥat bulduğında ḥāl-i marāzımda çekdiğim derd şeyḥayn-ı muḥteremeyni ḳatl etmiş olsam daḥi müsteḥāḳ degilim dediği şehādet-i şühūd ile

³⁴⁵² **el-Mebṣūt**, Kādī İsmāil diye ünlü Mālikī fakihî ve muhaddis Ebū İshāḳ İsmāil ibni İshāḳ'ın Mālikī fikhına dāir eseridir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 447.

³⁴⁵³ Mesleme ve İbn-i L: — A.

³⁴⁵⁴ Medine'nin şöretli âlimlerinden biri olup Ahmed ibni Hanbel'in kendisi hakkında Medine'de İmām Mālik'ten sonra ondan daha fakih birinin bulunmadığını söylediği Ebū Temmām Abdūlaziz ibni Ebī Ḥāzim, 184/800'de secdede vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 448.

³⁴⁵⁵ Rabbū'l-'İzzet'e L: Rabbū'l-'İzz'e A.

sābit olduğda vücūb-i katliyle iftā etmişlerdir. Mücterī-i mezbūruñ birāder[i] faķīh ‘Abdumelik ile İbrāhīm bin Hüseyn³⁴⁵⁶ ve Sa‘īd bin Süleymān mezbūruñ kavlı-i merķūmı teşekkī ‘inde'l-maraż ihtimāline binā'en sebb-i şarīh olmamağla katlden rehā ve şalāhı zuhūrına deġin lüzūm-i ħabs-i medīd ile iftā etmişlerdir. Ve'l-ĥāşıl sebb-i Rabbu'l-‘Ālemīn'e cūr'et riddet ile ĥükmdede tev'em olmağla mürtediñ tevbe ve rücū'ı ĥayyiz-i qabūlde vāķı' oldıġı gibi sābb-ı mezbūruñ daġı şanī'-i şenī'inden tevbe ve rücū'ına maķbūl tutanlar ĥaķķ-ı ‘abde müte‘allıķ olmayup ĥaķķu'llāh oldıġına binā'en zāhiblerdir. Ammā Müslimīnden bu maķūle şanī'-i şenī'iñ bürüz u zuhūrı ‘an i'tikād şüret-nümā olmaķ zāhir olmağla bilā-istitābe katliyle icābe-sāz olanlar ısrārın ‘ale'l-küfr mezbūrı ĥükmi-i zındıķda kıldıġına binā'endir. Pes dīn-i İslām'dan āĥar dīne intikāl bā'ış-i irtidād olmağla istitābe-i mürted cā'iz oldıġından ĥükmi-i mürtedde olanlarıñ daġı tevbesi qabūle qarīndir. Ammā İslāmiyāndan^(L367b) ĥāşā sebb-i Rab sebebi ile ne'ūzu bi'llāh kendüyi küfre ilķā edenleriñ zāhir ĥālī nūr-ı İslām'dan insilāhı ve zulmet-i küfr ile intifāhı mūcib olmaġın bilā-istitābe katli lāzım gelmişdir. İmdi ĥükmi-i mürtedde olanlarıñ cezāsı ekşer-i ‘ulemā-yı mezheb katllerinde ba‘de'l-istitābe aĥrār şüretinde katle tertīb olunmaķ lāzım idigi beyān olunmağla bu bābda şüret-nümā olan ihtilāf-ı ‘ulemā inşā'a'llāhu te‘ālā fuşūl-i ātiyede inbā olunur.

Faşl-ı Evvel: Cenāb-ı Perverdigār-ı bī-çün u çirāya sebb ü riddet qaşdıyla deġil, belki hevā-yı nefşāniyyesiniñ muķtezāsınca ĥod-be-ĥod ĥaţā ve bid'ate meylān ve ĥāşā ġayra teşbīh yāĥud cism ü cāriĥa işbāt yāĥud nefy-i şıfata kemālī kā'il yāĥud ba'zı nu'ūt-ı ġāyr-ı lāyıķa yād eden ehl-i fesādıñ aĥkāmını me'vā-yı bī-bahānedir. ‘Ulemā-yı eslāf bu maķūleniñ ĥükümünde ihtilāf edüp umūr-ı mezkūreden birin kā'il yāĥud mu'tekid-i bātıl ‘inde'l-ba'zı tekfīr olunup ‘inde'l-āĥar ĥavāric ĥükümünde idigi muqarrerdir. İmām Mālik-i sūtūde-mesālikden daġı bu bābda rivāyet muĥtelifdir. Ammā ihtilāfları kā'il-i vāĥid ĥaķķındadır. Tecemmü'leri şüret-nümā olursa ba‘de'l-istitābe vücūb-i muķāteleleri müttefaķun ‘aleyĥdir. İmdi me'vā-yı ihtilāf ferd-i vāĥidiñ ĥükümündedir. Pes ekşer-i aşĥāb-ı İmām Mālik ‘adem-i tekfīre zāhib ve teşdīd-i ‘uķūbet ile lüzūm-i ħabs-i medīde rāġıblardır. Ĥattā tevbe ve rücū'dan soñra

³⁴⁵⁶ Fıķhī ĥükümleri ezbere bilmesiyle, oldukça sert, ancak ādil fetvālarıyla tanınan bir ālim olan Ebū İshāk İbrāhīm ibni Hüseyn ibni Hālid el-Kurtubī, 258/872'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 450.

şalâhı zuhûrına degin itâle-i habse ahsen ve ‘Ömer bin el-Hattâb radıya’llâhu Rabbuhu’t-Tevvâb’ın Benî Yerbû’dan Şabîğ nâm kimesneyi habs-i medîd ve ta’zîr-i şedîd etdiğiyle te’yîd-i kavî-i şihhat-efken etmişlerdir.³⁴⁵⁷ **(230b)** Kavî-i mezbûr Havâric hakkında Muhammed [bin] el-Mevvâz ile İbn-i Mâcişûn’uñ dañi muhtârı ve Sañnûn-ı fezâ’il-mağrûnuñ cemî’-i ehl-i hevâ hakkında mâ-bihîl-i ihtiyâridir. Hattâ **Muvâtta**-i İmâm Mâlik’de Kaderiyye hakkında tevbeleri cîlve-ger ise febihâ; ve illâ muğâtelelerine cevâz-ı muğâvele muğarrerdır deyü musattar olan kavî-i İmâm-ı fezâ’il-mevfûrî ma’nâ-yı mezbûr ile tefsîr muhtâr-ı İbn-i Sañnûn-ı efâzıl-maşırdır. Ve İbâziyye ve Kaderiyye ve sâ’ir Ehl-i Sünnet’e muğâlîf olan ehl-i hevâ ve tahrîf-i kitâbu’llâha ^(L368a) ictirâ eden ehl-i bida’ıñ hakkında İbn-i Kâsım’dan ‘İsâ-yı fezâ’il-resâniñ gerek zâhiren ve gerek sırren i’tikâd ettikleri ‘amel-i bâtılnıñ cezâsı ba’de’-istitâbe katllerine mübâderetdir deyüp tevbe ve rücû’ları muğarrer olursa mağbûl; ve illâ mağtûl olmaları muğarrer ve vârişleriniñ irşden ‘adem-i hırmânları rûşen-ger idigin rivâyet etmişdir. Hattâ ehl-i bida’dan Kaderiyye ve sâ’iri hakkında dañi hükm-i mezbûrî irâd zîver-efzâ-yı suñûr-ı kitâb-ı Muğâmmmed idigi hikâyet-kerde-i İbn-i Kâsım-ı bâhirûr-reşâddır. Bu mağûleniñ şe’â’ir-i İslâmiyyeyi izhârına ve ‘akâ’id-i bâtılayı esrârına ba’de’-ittilâ’i’l-istitâbeleri müstahsen ve tevbeden ibâları şüret-nümâ olursa vücûb-i katlleri lâzime-i zimmet ü diyânet-efken olmağın hükm-i mezbûrî tavr-ı mezkûr üzerine icrâya ‘Ömer bin ‘Abdul‘azîz mübâderet etmişdir. Binâ’en ‘aleyh Cenâb-ı Hudâ-yı Lâ-Yezâl’iñ Hazret-i Kelîm-i ma’âlî-pîrâya cîlve-ger olan teklîmin³⁴⁵⁸ münkir olan ehl-i dâlâliñ ba’de’-istitâbe ısrârı rû-nümâ olursa katli vâcib idigi kezâlik inbâ-kerde-i İbn-i Kâsım-ı sûtûde-mesâlikdir. Ammâ İbn-i Habîb ve ba’zı ‘ulemâ-yı Mâlikiyye Havâricden bu mağûle ‘akâ’id-i bâtıla aşhâbınıñ tekfirine zâhib olmağın Kaderiyye ve Mürcî’eniñ küfrine hükm etmişlerdir. Felihâzâ İbn-i Sañnûn nefy-i teklîme mu’tekid olan dâlîliñ küfrine zâhib ve katlini râğıbdır. Ve’l-hâşıl İmâm Mâlik-i sûtûde-mesâlikden bu bâbda ihtilâf-ı rivâyât olup Cenâb-ı İmâm’dan ‘ulemâ-yı Şâm rivâyetince küfr-i Havâric muğarrer ve nisâ-i Ehl-i Sünnet’den birin Kaderiyyeden birine ‘ağd huşûsunda ³⁴⁵⁹ (وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُّشْرِكٍ)

³⁴⁵⁷ Dârimî, Mukaddime 19, nr. 146, 151; Müttakî el-Hindî, **Kenzü’l-Ummâl**, c. II, s. 334.

³⁴⁵⁸ **Bkz.** Nisâ 4/164.

³⁴⁵⁹ “İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Şundan emin olun ki imanlı bir câriye, sizin hoşunuza gitse de müşrik bir hür kadından iyidir. İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan erkeklerle de kadınlarınızı evlendirmeyin. Şundan da emin olun ki **imanlı bir köle**, sizin

fermüde-i mükerrerresi medlül-i münîfince İmâm Mâlik-i sûtüde-mesâlikden ‘adem-i izn rüşen-gerdir. Hattâ İmâm mûmâ-ileyhden bir rivâyetde mecmû’-ı ehl-i hevânîñ küfrine hüküm rû-nümâ idigi inbâ-kerde-i ba’zı fużalâdır. Felihâzâ a’zâ ve cevârihinden biriyle işâret ederek Cenâb-ı Rabb-i Lâ-Yezâl’e işbât-ı câriha eden müşebbihiñ ‘uzv-ı müşârun-bihâsı kaç’ olunmak lâzım idigi İmâm Mâlik-i sûtüde-mesâlikden mervî ve halk-ı Qur’ân’a kaç’il^(L368b) olan kâfirîñ dañi huşuş-ı katli İmâm mûmâ-ileyh katında vücûbı muhtevîdir. İbn-i Nâfi’ rivâyetiyle darb-ı şedîd ve şalâhı zâhir olunca habs-i medîd lâzım idigi İbn-i Beşîr³⁴⁶⁰ ihbârınca bilâ-istitâbe katl olunmak rivâyetine muķâbildir.³⁴⁶¹ Felihâzâ e’imme-i Irâķ İmâm Mâlik-i fezâ’il-mesâķdan katli-i ehl-i ehvâ huşuşunda rû-nümâ olan ihtilâf-ı rivâyâta binâ’en Havâricden birine muķtedî olan Ehl-i Sünnet’iñ lüzûm-ı i’âde-i şalâtı dañi muhtelefün-fihdir dediler. Lâkin İbnü'l-Münzir **(231a)** ihbârınca İmâm Şâfi’î ‘indeinde Kaderiyyeniñ bilâ-istitâbe vücûb-ı katli bî-mirâ ve ekşer-i ‘ulemâ mezbûrlarıñ tekfiri tarafına zâhib idigi hüveydâdır. Hattâ Leys-i fezâ’il-pîrâ ve İbn-i ‘Uyeyne ve İbn-i Lehî’a³⁴⁶² dañi minvâl-i meşrûha karar verenlerdir. Binâberîn halk-ı Qur’ân’a zâhib olan habîşîñ dañi vücûb-ı katli ‘inde’l-mezbûrîn şihhat-ķarîndir. Keyfe-lâ? İbnü'l-Mübârek ve Evdî³⁴⁶³ ve Vekî’ ve Hafş ibn-i Ğıyâs³⁴⁶⁴ ve Ebû İshâķ el-Fezârî³⁴⁶⁵ ve Hüşeym³⁴⁶⁶ ve ‘Alî bin ‘Âşım³⁴⁶⁷ ve ekşer-i muħaddişîn ve fuķahâ ve

hoşunuza gitse bile **müşrik bir hür kişiden daha iyidir**. Onlar insanları ateşe çağırırlar, Allah ise izni ile cennete ve bağışlanmaya çağırır, gerektiķçe hatırlasınlar diye insanlara âyetlerini açıklar.” Bakara 2/221.

³⁴⁶⁰ Her üç nüshada da “İbn-i Beşîr” şeklinde imlâ edilmiş olup **Şifâ** ve şerhlerinde “Bişr ibni Bekr et-Tinnîsî” olarak kaydedilmiştir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. III, s. 458.

Abdurrahmân el-Evzâî’den hadis rivâyet eden, İmâm Şâfiî’nin de kendisinden rivâyette bulunduğu güvenilir bir muħaddis olan Dımaşķlı Bişr ibni Bekr et-Tinnîsî, 205/820’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 458.

³⁴⁶¹ muķâbildir L: — A.

³⁴⁶² Mısır kadılığı da yapmış bir muħaddis ve fakih olan Mısır’ın önde gelen muħaddislerinden İbni Lehîa, 174/790’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 459.

³⁴⁶³ Rivâyetleri **Kütüb-i Sitte**’de yer alan, hem muħaddis, hem kırâat âlimi, hem de tanınmış bir zâhid olan ve İmâm Mâlik, Abdullah ibni Mübârek ve Ahmed ibni Hanbel gibi ünlülerin de hadis hocası olan Kûfeli ünlü hadis hâfızı Abdullah ibni İdrîs el-Evdî, 192/808’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 460.

³⁴⁶⁴ Rivâyetleri **Kütüb-i Sitte**’de yer alan ünlü bir muħaddis, Kûfe ve Bağdat kadısı olan ve İmâm Ebû Hanîfe’nin talebelerinden olan Hafş ibni Ğıyâs, 194/810’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 460.

³⁴⁶⁵ Sünnete son derece bağı ve bid’atlara karşı bir âlim olan Ebû İshâķ İbrâhîm el-Fezârî, 188/804’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 460.

³⁴⁶⁶ İbni Şihâb ez-Zührî gibi hocalardan hadis öğrenen, İmâm Mâlik, Ahmed ibni Hanbel gibi ünlü fakih ve muħaddislerin de kendisinden hadis rivâyet ettiğî Hüşeym ibni Beşîr’in, hâfızasında 20.000

mütekellimîn aşhâb-ı ‘akâ’id-i bâtilâdan olan Havâric ve Kaderiyye ve ehl-i hevâ ve aşhâb-ı bida‘ ve sürûruñ vücûb-i katline zâhibler ve İmâm Ahmed bin Hanbel³⁴⁶⁸ dañi mezheb-i mezkûra vâhib idigi muğarrerdir. Hattâ Revâfızın ve vâkıfe-i şâkeniñ dañi mezbûrın ile hem-hüküm idikleri bî-mirâdır. Lâkin Hazret-i ‘Alî ve İbn-i ‘Ömer ve Hasan-ı Başrî rağıya’llâhu ‘anhumu’l-Bârî’den ba‘zı rivâyetde ehl-i bida‘ ve hevânın tekfîr olunması menkûl olmağla ‘inde ba‘zı’l-fuhûl kavlı-i mezbûr muhtâdır. Hattâ mezbûrlar Hazret-i ‘Alî-i fezâ’il-mütecellîye bağı üze olan Havâricden ehl-i Harûrâ’nın zamân-ı tâbi’inden diyâr-ı ‘ademe sefer edenleriniñ Müsliminden vârişleri hisse-mend-i muğallefât-ı müreşleri idigiyle ihticâc etmişlerdir. Kaderiyyeden vefât e[de]nlerin mekâbir-i Müslimîne defn ü mirâşları husûsı kezâlik ‘ahd-i tâbi’inde minvâl-i meşrûh üze şüret-nümâdır. Kâđî İsmâ’il’in İmâm Mâlik-i sûtude-mesâlikden rivâyetine göre ehl-i bida‘ ve Kaderiyyeniñ istitâbesi ve ba‘dehû ısrârları âşikâr olursa vücûb-i katlleri sâ‘î bi’l-fesâd fi’l-arz olduklarındandır.³⁴⁶⁹ Hattâ sâ‘î bi’l-fesâdın şanî’-i (L^{369a}) şenî’i dinde şüret-nümâ oldığı gibi emr-i dünyâda dañi hüveydâ ve her birinde re’y-i İmâm müslimîn ile beyne’l-enâm likâ-yı ‘adâvetden istilâm için cevâz-ı katlleri şüret-nümâdır. Va’llâhu a’lem bi’s-şavâb.

Faşl-ı Şanî: Küffâr-ı müte’evvilin hakkında cılve-ger olan hüküm-i şer‘-i mübîni tebyîne me’vâ-yı bî-müdânîdir. İkfâr-ı müte’evvilinde şüret-nümâ-yı bürüz olan akvâl-i ‘ulemâdan mefhûm olduğına göre mezbûrlar ‘inde’l-ba‘z kâfir ve ‘inde’l-ba‘zı’l-âhar fâsık ve muğill idigin ba‘de’t-tahkîk mesâ’il-i âtiyyede şüret-nümâ olan ihtilâfların beyân zımnında inbâ-yı ahkâm-ı şer‘iyyeye şürû‘ olunmuşdur. İmdi Şahnûn-ı zû-fünûn ‘inde ehl-i ehvâdan birine muğtedîye i‘âde-i şalât lâzım degildir. Hattâ re’y-i mezbûr cemî‘-i aşhâb-ı Mâlikiyyeniñ muhtârı olup siyyemâ Muğîre ve İbn-i Kinâne ve Eşheb’in bu bâbda menâf-ı hüküm-i sıhhat-şi‘ârlarıdır. Zîrâ mezbûrların şe‘â’ir-i İslâmiyyeyi icrâda kuşûrları ancak ‘akâ’id-i bâtıla ile kasvet-i kalbleri hasebiyle zenbleriniñ çokluğudur. Zenb-i ‘azîm ise müznibiñ hudûd-ı İslâmdan tecâvûzin muğtezî degildir. Lâkin ‘ulemâdan niçe gürûh-i enbûh aşhâb-ı

kadar hadis bulunduğı belirtilmiş ve talebesi Abdullah ibni’l-Mübârek de onun hâfızasının hiç zayıflamadığını söylemiş olup Hüseyim 183/799’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 460.

³⁴⁶⁷ Dini güzel bir şekilde yaşayan ve dinin yasakladığı şeylerden kaçman bir muhaddis olan Ali bin Âsım et-Teymî, 201/816’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 460.

³⁴⁶⁸ Hanbel L: Hanbelî A.

³⁴⁶⁹ olduklarındandır L: olduklarındır A.

‘akā’id-i bātılanın tekfirine zāhib ve onlardan birine iktidā ile edā olunan şalavātın lüzüm-i i‘ādesine rāğıblardır. Re’y-i mezbūr İmām fezā’ilü’ş-Şām (231b) Ebū Bekr Bākıllānī’nin muhtāridir. Hattā bu mes’ele-i müşkilede kelimāt-ı eslāfdan mezbūrların şarāhaten tekfiri şüret-nümā değil ise daği tekfire mü’eddī olan akvāllerile istidlāl bī-kıl ü kâldir demişdir. Pes Kādī Ebū Bekr Bākıllānī’nin mes’ele-i mezbūra şüret-nümā olan kavli kavli-i İmām Mālik gibi muhtāridir. Hattā ba’zı kavlinde tekfiri³⁴⁷⁰ taşrih ve menākiḥalarının ‘adem-i cevāzın tercih edüp ve zebihalarının ekli ğayr-ı cā’iz ve mevtālarının namāz kılınmamaḥ mefhūm ve vārişlerinin hāl ü şānları irş-i mürted hükmünde idigi ma’lūm olup ba’zı kavlinde daği gāh vāriş-i Müslim³⁴⁷¹ beytül-māle müreccaḥ olmadığı taşrih ve gāh Müsliminden olan mevrūsunun mīrāşından hırmānların tercih etmiştir. Lākin ekşer-i meyli ‘adem-i tekfirlerine müte‘allık ve uşulde şeyḥi olan Ebu’l-Ḥasen el-Eş‘ārī’nin daği bu bābda kavli muhtārib (L369b) idigi müteḥakkıktır. Hattā Şeyḥ-i müşārun-ileyhi daği ekşer-i kavlinde terk-i tekfir mefhūm ve küfrün cehl-i vücūd-i Bārī’den neş’et edildigine nazar ile mezbūrlarda medār-ı tekfir ma’dūmdur. Felihāzā cism-i cismāniden munezzeh olan Bārī Te‘ālā hakkında Mücessimenin ‘akā’id-i bātılası ve ba’zı Naşārānın ulūhiyyet-i Mesih’e i’tikādı cehl-i bi’llāh olduğundan küfrlerine sebebdır. Re’y-i mezbūr İmāmu’l-Ḥaremeyn Ebu’l-Ma‘ālī’nin daği mezhebidir. Bināberin İmām merķūm su’āl-i Ebī Muhammed’e³⁴⁷² icābetden i’tizār ve erbāb-ı diyānetden birin ḥavza-i İslāmdan iḥrāc yāhud küffārdan birin ḥame-i İslāmiyyeye idḥāl emr-i ‘azīm olmağla bu bābda ğalaṭ bā’iş-i saḥṭdır deyü mes’ele-i mezbūrenin cevābında sūkūt ihtiyār etmiştir. Lākin Eş‘ārī ile Ebu’l-Ma‘ālī’den mā-‘adā muḥakkıktan niçe e‘ālī, ehl-i te’vīli tekfirden muhterizlerdir. Zīrā istibāḥa-i dimā-i Müslimīn bir ḥaṭar-ı ‘azīmdır ki irtikābı mūcib-i ‘azāb-ı elīmdir. Felihāzā terk-i katli-kāfir sefk-i dem-i Müslimden ehvendir. Keyfe lā? Cenāb-ı Meḥar-ı Mevcūdāt ‘aleyhi şerāyifü’ş-şalavāt, kelime-i şehādeti ityān ile şerāfet-resān sefk-i demden ‘işmet-iktirān olup bi-ğayr-ı ḥakkın me‘ālī me’ḥūz olmaḥdan selāmet-ḥarīn ve esāreti muḳābelesinde ḥesābı Rabbu’l-Erbāb’ın irāde-i ezeliyyesine menūṭ idigin

³⁴⁷⁰ tekfiri L: tekfir A.

³⁴⁷¹ vāriş-i Müslim L: vāriş-i müselleme A.

³⁴⁷² Ebī Muhammed’e L: Ebū Muhammed A.

Birçok defa haccetmiş, Mekke’de İmāmü’l-Ḥaremeyn Ebū’l-Meālī el-Cüveynī ile karşılaşmış, onunla tartışıp kendisine çeşitli sorular sormuş Mālikī ālimi Ebū Muhammed Abdülhak ibni Muhammed es-Sehmī, 466/1074’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 464.

hadîs-i şerîflerinde tebyîn buyurmuşlardır.³⁴⁷³ Pes kelime-i şehâdeti kâ'il olan 'âkiliñ 'işmeti maqtû'un-bihâ olıcak zan ile hilâfına zehâb cā'iz olmadığı bî-irtiyâbdır. Felihâzâ maqtû'un-fih ve meczûmun-bihiñ hilâfına delîl-i kâtî' delâlet etmedikçe erbâb-ı cezm cezm etmez. Felâ-cerem mübtedi'a hakkında ise delîl-i kâtî' nâ-peydâ ve delâ'il-i kât'iyyeye kıyâs ile hükme ictirâ nâ-ber-câdır. Pes ehl-i bida' ve ehvâ hakkında vâride olan ahâdîs-i şerâfet-pîrâ te'vile maḥall olmağla şarîhan hükmi ma'lûm olan âşâr ile istidlâl bî-kîl ü kâl olmağın tekfir-i Kaderiyyeye zehâb لَهُمْ لَا سَنَهُمْ لَهُمْ) ³⁴⁷⁴ (الْإِسْلَام) hadîs-i şerîfiyle bî-irtiyâbdır. Ve Revâfızî şirk ile tesmiye ve la'net ile mezbûrları yâd küfr ile mevşûfiyyetlerin ihbâr idigi cây-ı 'inâd degildir. Ammâ Şî'â ve emsâliniñ ve sâ'ir Havâric ^(L370a) ve ehl-i ehvânîñ tekfiri şarîhan mezkûr (232a) olmamağla muḥtelefun-fihdir. Felihâzâ ba'zî 'ulemâ zâhir-i hadîsden mefhûm olan ma'nâya nazar ile tekfirlerine zâhib ve ba'zî âḥar mezbûrlara muḥâlefetle icâbet-güsterlige râğıbdır. Zîrâ tağlîzan ve teşdiden kefereniñ ğayrı hakkında daḥi vârid olan elfâzîñ taḥarrurı Havâric ve ehl-i ehvâyı tekfiriñ ta'assürin mücib ve küfrüñ küfrden ve şirk şirkden ehven idigin müstevebidir. Hattâ zinâ ³⁴⁷⁵ ve 'uḳûḳ-ı vâlideyn hakkında ve zevceniñ zevcine muḥâlefeti bâbında zâhirinden tekfir fehmi olunacak nuşûş ve âşâr vârid iken zevr ü men'a hamliñ ihtimâli mezbûrları tekfirden mâni' olmuştur. Felihâzâ delîl-i kâtî' vârid olduğca hüküm nâ-revâ idigi bî-mirâdır. Keyfe lâ? Cenâb-ı Risâlet-penâh 'aleyhi şerâyif-i şalavâtü'l-İlâh'îñ Havâric hakkında (هُمْ) (شَرَّ قَبِيلٍ تَحْتَ أَيْدِيهِمْ) deyü buyurduklarınıñ ve yine mezbûrlar hakkında (إِذَا وَجَدْتُمْهُمْ) (فَقَاتِلُوهُمْ) buyurduklarınıñ ve yine şân-ı mezbûrînde ³⁴⁷⁶ (فَقَاتِلُوهُمْ) ³⁴⁷⁷ (فَقَاتِلُوهُمْ) ³⁴⁷⁸ (فَقَاتِلُوهُمْ) hadîs-i şerîfiniñ zâhirinden küfr-i Havâric mefhûm olup siyyemâ Kavm-i 'Âd'a teşbîhinden tekfirleri mütebâdir olmağla tekfirlerine zâhibîn âşâr-ı merķûme ile ihticâc etmişlerdir. Ammâ teşdîd ile ḥaml edenler âşâr-ı

³⁴⁷³ Hadisin metni için **bkz.** Buhârî, İmân 17, nr. 25; Müslim, İmân 34, nr. 21.

³⁴⁷⁴ "Onların İslâm'dan nasipleri yoktur." Tirmizî, Kader 13, nr. 2149; İbni Mâce, Mukaddime 9, nr. 62, 73.

³⁴⁷⁵ Her üç nüshada da "zînâ" şeklinde imlâ edilmiş olup **Şifâ** ve şerhlerinde "riyâ" olarak kaydedilmiştir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. III, s. 467.

³⁴⁷⁶ "Onlar yaratılmışların en kötülerindendir." Müslim, Zekât 158, nr. 1067; İbni Mâce, Mukaddime 12, nr. 170; Dârimî, Cihâd 40, nr. 2439.

³⁴⁷⁷ "Onlar (O Hâricîler) gökkubbenin altındaki en şerli topluluktur. Onları katleden veya onlar tarafından katledilen kimselere müjdeler olsun." Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, **Müsned**, c. VII, s. 14, nr. 3908. Ayrıca **bkz.** Ebû Dâvûd, Sünnet 27-28, nr. 4765; Dârimî, Cihâd 40, nr. 2439.

³⁴⁷⁸ فَاَقْتُلُوهُمْ L: — A.

³⁴⁷⁹ "Onları yakaladığınız zaman, Âd kavminin öldürüldüğü gibi öldürün." Buhârî, Enbiyâ 6, nr. 3344, Tevhîd 23, nr. 7432; Müslim, Zekât 143, nr. 1064.

mezbûrede mezkûrîn İslâmiyân ile muķāteleye muķāvele eden Hāvāricidir ki cevāz-ı kıtālleri küfrlerinden³⁴⁸⁰ değil belki Müslimîni ezākarından taḥlîş içündür ve Kāvm-i ‘Ād'a teşbîhden murād katlleriniñ ḥelāl idigin inhādır dediler. Pes katline ḥükm olunanlarıñ mecmū‘una medār-ı katl küfr degildir. Zīrā Ḥazret-i Ḥālid’iñ bir Hāricîyi katle mübāderet bābında Şāḥib-i Sa‘ādet’den³⁴⁸¹ istizānı ḥininde Cenāb-ı Risālet-me’āb³⁴⁸² (لعله يصلي) buyurmağla katle ruḥṣat vermemiştir. İmdi tekfir-i Hāvarice zāhibîn, Cenāb-ı Risālet-me’āb’iñ Hāvaric ḥaḳḳında (أَنَّهُمْ يَقْرُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ) ³⁴⁸³ ḥadîs-i şerîfi mışdāḳınca mezbûrlarıñ tilāveti ḥulḳūmların tecāvüz etmez; ya‘nî mûcib-i āyāt-ı beyyināt ile ‘amel etmezler deyü buyurulduğundan Hāvariciñ derûn-i kâsvet-meşḥûnı nûr-ı imān ile (L370b) münevver olmaḳdan ba‘îd ve (يَمْرُقُونَ مِنْ) ³⁴⁸⁴ ḥadîs-i münîfince Hāvariciñ ḥudûd-ı dîn-i mübînden ḥurûcî tîriñ kemāndan çıḳdığı gibidir; atılan ok girü dönmez meşelinece i‘ādeleri muḥāl mertebesidir demek tab‘îd olunmadığıyla istidlāl edüp sebāka'l-ferṣ ve'd-dem ḥadîs-i nefisince mezbûrlarıñ şayd-ı remy etdikleri nāvekden mā fî batni's-şayd’iñ ḥurûcî ve kendülerin bu beliyeye îḳā‘larından mütebādîr olan küfrleri idigiyle te’yîd-i sened ederlerse teşdîde ḥaml eden gürûh-i enbûḥ tekfire³⁴⁸⁵ zāhib olanlara cevābda tilāvet-i āyāt-ı beyyināt’iñ ḥulḳūmlarından ‘adem-i tecāvüzi mezmāmîn-i āyāt-ı Kur’āniyye ile ‘adem-i ‘amelleri kināye olup ma‘ānî-i āyāt-ı beyyināt’ı ‘adem-i fehmlerinden nāşî münşerih’u’s-şadr olmadıkları beyān ihtimālî mezbûrlarıñ ḥükmünde teşḳîki mûcibdir dediler. Ḥattā tekfir-i Hāvarice kā’ilîn istidlāl-i sābıḳlarına (232b) muḳābeleden soñra Ebū Sa‘îd el-Ḥudrî raḍıya’llāhu ‘anhu’l-Bārî rivāyetiyle şudûruñ mazḥarı olan (يَخْرُجُ فِي هَذِهِ) ³⁴⁸⁶ ḥadîs-i şerîfinde vāḳı‘ olan “فِي/fî” lafz-ı celîlinden mefḥûm olduğına göre Hāvariciñ ümmetden ḥurûcın müş‘ir olup “من/min” lafzınıñ mü’eddāsıyla

³⁴⁸⁰ küfrlerinden L: küfrlerinde A.

³⁴⁸¹ Nüşhalarda sehven “ma‘ādet” şeklinde imlâ edilmiştir.

³⁴⁸² “Belki o ileride namaz kılan biri olur.” Buhârî, Enbiyâ 6, nr. 3344, Tevhîd 23, nr. 7432; Müslim, Zekât 143, nr. 1064.

³⁴⁸³ “Okudukları Kur’an onların gırtlaklarından ileri geçmez; yani Kur’an onların sadece dilindedir, gırtlaklarından öteye geçipte kalplerine girmez.” Buhârî, Fezâilü’l-Kur’ân 36, nr. 5058; Müslim, Zekât 143, nr. 1064.

³⁴⁸⁴ “Onlar, okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkacaklar. Ok, çıktığı yere yeniden girmedikçe onlar da yeniden İslâm’a dönmeyecekler.” Buhârî, Enbiyâ 6, nr. 3344, Tevhîd 57, nr. 7562.

³⁴⁸⁵ tekfire L: tekfir A.

³⁴⁸⁶ “Bu ümmetin içinde birtakım topluluklar çıkacak.” Buhârî, Fezâilü’l-Kur’ân 36, nr. 5058; Müslim, Zekât 143, nr. 1064.

beynlerinde beynūnet olmağın da‘vālarına delil değil iken ḥurūf-ı cārre birbiriniñ maḳāmına kā’im olduğına binā’en “من/min” ma’nāsınadır derler ise fikh ü itḳān-ı rāvī muḳarrer iken metn-i ḥadīs-i şerāfet-efken lafz-ı من/min ile şudūr etmeyüp “في/fi” lafzıyla zīver-i sāmi‘a-i rāvī olduğu kendi ma’nāsında beḳāsın mūcib olmağla müşbit-i müdde‘aları olamaz. Eger Ḥazret-i ‘Alī ve Ebū Zer ve Ebū Ūmāme ve sā’ir zevīl-ma‘ālī rivāyetleriyle ḥadīs-i mezbūr³⁴⁸⁷ (يُخْرَجُ مِنْ أُمَّتِي، وَسَيَكُونُ مِنْ أُمَّتِي) ‘unvānıyla mu’anven olduğu ḥalde şudūr-efkendir. Bu şūretde “في/fi”, “من/min” ma’nāsının mü’dāsını mü’eddī ve mezbūrların ḥudūd-i ümmet-i icābetden ḥurūcların nādīdir derler ise sa‘a-i fikh-ı şahābe-i ma‘ālī-nişāb bī-irtiyāb olmağla elfāzdan istinbāt-ı ma’nāya^(L371a) reh-yāblık nücūm-i hüdā olan gürūh-i ma‘ālī-intimādan ta’allüm olduğuna binā’en lafzı ityān-ı ma’nā-yı murādı beyān içün olması mütebādir; felihāzā elfāzeyn-i mezbūreyn beyninde fark zāhirdir deyü cevāb-ı muḥālifne cevāb verilir. İmdi mes’ele-i mezbūrede beyne Ehli’s-Sünne şūret-nümā olan ihtilāf-ı mezāhib minvāl-i meşrūḥ üzre idigi ba‘de’t-taḳarrür Müslimīnden sā’ir fırāḳın mes’ele-i merḳūmede şudūruyla besā olan cevābları saḥīf ü muḫtaribdir. Akreb aḳvālleri re’isūl-Mu‘tezile Ceḥm ibn-i Şafvān’ın ve Muḥammed ibn-i Şebīb’in ḳavlidir ki medār-ı tekfīr cehl-i bi’llāh olup mā-‘adāsıyla ikfār-ı mü’mīn müşkildir. Lākin şeyḫu’l-Mu‘tezile Ebu’l-Hūzeyl³⁴⁸⁸ ‘indinde Rabbū’l-‘Ālemīn’i maḥlūḳātadan birine teşbīhi mutazammın olan şuver-i te’vīl ve tekzīb-i aḥbār-ı şābite bā’iş-i tekfīrdir. Ḥattā mezbūruñ ‘indinde mā-siva’llāhi te’ālā işbāt-ı ḳudemā daḫi mūcib-i küfrdür. Bināberīn ba’zı mütekellimīn ‘indinde müte’evvīl uşūl-i dīni ‘ālim ve fūrū’-ı mezhebi müte‘allim ise evşāf-ı İlähiyye’den birine müte‘allık olan te’vīli bā’iş-i tekfīridir. Ve illā ‘an cehlin müte’evvīl ise fāsıḳ u fācīr idigi zāhirdir. Ve yine kibār-ı Mu‘tezileden ‘Ubeydu’llāh el-Anberī³⁴⁸⁹ mezhebinde ‘aḳā’id[e] müte‘allıḳa olan uşūl-i dīnde ictihād, fūrū’da şūret-nümā olan ictihād ile siyyāndır. Lākin mezbūruñ ḳavl-i mezḳūrı cumhūr-i Ehl-i Sünnetiñ menfūrıdır. Keyfe lā? Cemī-i ‘ulemā-yı a’lām uşūl-i dīnde ḥaḳ vāḥid idiginde müttefik ve ‘adem-i cevāz-ı ta’addūd icmā’-ı

³⁴⁸⁷ “Benim ümmetimden bir topluluk çıkar; benim ümmetimden birileri ortaya çıkacak.” Müslim, Zekāt 156, nr. 1066.

³⁴⁸⁸ Felsefî konuları iyi bilen, çeşitli görüşlere mensup kimselerle yaptığı tartışmalarda başarılı olan bir âlim olan Muhammed ibn-i’l-Hūzeyl ibn-i Abdillāh el-Basrī, 235/849’da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 473.

³⁴⁸⁹ Mu‘tezile’ye mensup olduğu söylenen Basralı bir âlim ve Basra kadısı olan Ubeydullah ibn-i Hasan el-Anberī, 168/784’de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 474.

ümme ile mütehaqqıktır. Felihāzā uşul-i dīnde şüret-nümā olan icmā'a muhālefet haṭā ve 'iṣyān ve fıska nisbet olundığı kezālik müttefaḫun 'aleyhdir. Ancak bu bābda ihtilāf bu maḳūleniñ tekfīrindedir. Hattā Dāvūd-ı Zāhirī'den³⁴⁹⁰ ḳavl-i 'Anberī'ye teşbihin naḳl edüp Dāvūd-ı Zāhirī ile 'Anberī'niñ re'y-i sābık-ı ğayr-ı lāyık ihtiyār-kerdeleri idigin ba'zı fuḥūlden Ḳādī Ebūbekr Bāḳıllānī nāḳil ve mezbūrlar İslāmiyāndan ve milel-i (233a) sā'ireden taleb ḥaḳḳında (L^{371b}) bezl-i vüs'-i ictihād edenleriñ mu'āḥāze olunmayacağına mā'illerdır. Cāhiz'in³⁴⁹¹ ve Sümāme'niñ³⁴⁹² daḫi mezheb-i mezḳüre zehābı bī-irtiyābdır. Pes mezbūrlar 'indinde 'avām-ı nās ü nisvān ve belāhet ü ḥamāḳat ile ittişāf-künān ve Yehūd u Naşārādan olan rehābīn-i vaḳtin Ḥaḳḳ'a vuşūle bezl-i mechūd etmekle mühtedī degil ise daḫi maḫḫar-ı 'azāb degildir. Ve İmām Gazzālī³⁴⁹³ **Tefriḳa** nām te'lifinde re'y-i mezbūra³⁴⁹⁴ ḳurb bir mezhebe zāhibdir. Lākin mezbūrlarıñ zāhib oldukları mezhebiñ buṭlānı āşikār ve zikr etdikleri efrādıñ küfri ve ta'zībi nuşūş-ı ḳatī'adan bedīdār olmağla mezbūrlarıñ küfri hüveydā, belki bu i'tikādda olanlarıñ daḫi tekfīri rü-nümā idigin edille-i ḳaṭ'iyyede tevaḳḳuflarından iḳtizā etdiği kezālik naḳl-kerde-i Ḳādī Ebūbekr Bāḳıllānī'dir. Keyfe lā? İcmā-i 'ulemā-yı dīn-i mübīn ile muḳteżā-yı nuşūş-ı ḳatī'a küfrine ḥükm olanlarıñ tekfīrinde tevaḳḳuf ve mirā, mücib-i küfr idigi bī-imtirādır.

Faṣl-ı Şāliṣ: Küfri mücib maḳālātı ve 'adem-i tekfīri³⁴⁹⁵ müstevcib olan kelimātı ve bu bābda şüret-nümā olan ihtilāf-ı 'ulemā-yı a'lām içün mersūmdur. Ma'lūm-ı dāniş-verān-ı rümüz-i 'ulūmdur ki taḫḫıḳ-ı faṣl-ı mezbūr ile keşf-i ḳınā'-ı iṣḳāl ancak serd-i edille-i şer'iyye ile rü-nümā olup delīl-i 'aḳlī ile ḳā'il-i tibyān olmadığı 'ayāndır.

³⁴⁹⁰ Fıkıh ilminde iyi yetişmiş olup Bağdat'ın önde gelen âlimlerinden biri olan ve zâhidâne yaşayan Ebû Süleymân Dâvûd ibni Alî ibni Halef el-İsfahânî, Kur'an ve Sünnet'in zâhirine göre hüküm verdiği için kurduğu mezhebe Zâhiriyye denilmiş olup 270/884'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 474.

³⁴⁹¹ "Patlak gözlü" anlamındaki Cāhiz onun lakabı olup Arap edebiyâtının en büyük nesir yazarlarından olan Ebû Osmân Amr ibni Bahr el-Kinânî, 255/869'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 475.

³⁴⁹² Cāhiz'in hocası olup Kur'an'ın mahlûk olduğu görüşünü Abbâsî Halîfesi Me'mûn'a onun kabul ettirdiği söylenen Sümāme bin Eşres el-Basrî, 213/828'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 475.

³⁴⁹³ İranın Horasan bölgesindeki Tûs şehrine mensup bir Eş'arî kelâmcısı, Şâfiî fakihî ve mutasavvıf olan ve "Hüccetülislâm" lakabıyla meşhûr olan Ebû Hâmid Muhammed ibni Muhammed el-Gazzâlî, devrin en tanınmış kelâm âlimi İmâmu'l-Haremeyn el-Cüveynî'ye talebelik etmiş, daha birçok âlimden faydalanmış ve Nizâmîye Medresesinde hocalık yapmış olup 505/1111'de vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 475.

³⁴⁹⁴ re'y-i mezbūra L: re'y-i mezbūr A.

³⁴⁹⁵ 'adem-i tekfīri L: 'adem-i tekfīr A.

Felihāzā her kimse ki rubūbiyyet-i Rabbü'l-‘İzzet'i nefye mübādir yāhud vaḥdāniyyet-i Ḥudā-yı Müte‘āl'i selbe mübāşir yāhud Ma‘būdun bi'l-ḥaḳdan mā-‘adā ta‘abbüd yāhud ‘ibādetde mā-sivādan ba‘zı teşrīk eyleye, der-ḥāl bu maḳūleniñ küfrine ḥükm bī-ḳıl ü ḳāldır. Bināberīn Dehriyyeniñ ve İlāh-ı Vāḥid-i Müte‘āl'e ḥāşā teşrīk-i ğayr ile ulūhiyyete işneyniyyet işbāt edenleriñ ve nūrı ḥāl-ı ḥayr ve zulmeti ḥāl-ı şer olmak üzere mu‘tekid olan Deysāniyye ve Māneviyyeniñ ve melā’ike ve kevākiye ‘ibādet eden Şābi’e ve Naşārā ve Mecūsūñ ve ‘abede-i evşān u şeytāniñ ve perestiş-kārān-ı şems ü kamer ü nücūmuñ ve emşāliniñ küfr ile mevşūfiyyetleri muḥaḳḳaḳdır. ^(L372a) Ve kezālik işrāk-sencān-ı ‘Arabıñ ve ehl-i Hind ü Şin’iñ ve Sūdān’iñ ve sā’iriñ kitābu’llāhdan ḥāric ittiḥāz eyledikleri dīn-i bāṭıl ve re’y-i ‘atılları mūcib-i tekfīr ve Kırāmiṭa ve Bāṭiniyyeden aşḫāb-ı ḥulūl³⁴⁹⁶ ve tenāsuhūñ ve Cenāhiyye Beyāniyye ve Ğurābiyye ‘unvāniyla mu‘anven olan aşḫāb-ı ārā-i bāṭılanıñ küfr ü ḍalāl ile ittişāfları bī-ḳıl ü ḳāldır. Ḥattā Ma‘būdun bi'l-ḥaḳḳıñ rubūbiyyet ve vaḥdāniyyetine ḳā’il iken ḥayātına mu‘tekid olmayan yāhud kıdemine zehābdan ḍall olan yāhud ḥāşā ḥudūsuna ḳā’il olan yāhud cismāniyyetine zāhib olan yāhud şāhib-i veled ü vālid iddi‘asıyla iftirā ictirā eden yāhud zāt ü şifāt-ı Bār’den ğayrı ḳudemā işbāt eden yāhud Bedi‘u’s-Semāvāti ve’l-Arḍ’dan³⁴⁹⁷ ğayrı şāni’ ve müdebbir işbāt eden kimesneleriñ mecmū’ı kāfir idigi zāhirdir. Felāsifenıñ ve nücūma te’sīr işbāt eden mūneccimīniñ ve ṭabai‘iyyīniñ ve mekāndan mūnezzeh olan Rabbü'l-‘Ālemīn’e işbāt-ı mekānı **(233b)** mūcib olan mūcālese ve mūkāleme ma‘a’llāh da‘vāsına mübādirīniñ ve Bāṭiniyyeden ba‘zı mülāḥide-i şūfiyyeniñve ba‘zı Naşārā ve Kırāmiṭanıñ ḥulūle zāhib olanlarıniñ daḥi kāfir idikleri maḳṭū‘un-fīh ve meczūmun-bihdir. Felihāzā kıdem-i ‘āleme zāhib olan ḥükemā ve beḳā-yı keвне ḳā’il olan aşḫāb-ı ārā-i ḍalālet-intimā ve Dehriyye ve Tenāsuhıyyeniñ daḥi küfr ü ḍalāl ile ittişāfları bī-ḥilāfdır. Ḥattā aşḫāb-ı tenāsuhdan ebedü'l-ābād ervāhıñ şahşdan şahş-ı āḥara intikālın da‘vā ve ta‘zīb ve ten‘īm ṭahāret ü ḥabāset-i ṭab‘a menūṭ idigin iddi‘ā eden melā’iñ daḥi küfr ile mevşūfiyyetleri bī-mirādır. Ve kezālik ilāhiyyet-i Rabbü'l-‘İzzet'i iḳrār ve vaḥdāniyyete zehābı ihtiyār etmiş iken ‘an aşlin ‘ale’l-‘umūm nübüvvet-i enbiyā-yı kirāmı inkār yāhud ḥuşūşan nübüvvet-i Ḥāzret-i

³⁴⁹⁶ aşḫāb-ı ḥulūl L: aşḫāb-ı ḥulūm A.

³⁴⁹⁷ Şu âyete telmihte bulunulmuştur: “O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece "ol" der, o da hemen olur.” Bakara 2/117.

Hatemü'n-Nebiyyîn'i yâhud hâzret-i enbiyâ-yı kirâmdan Qur'ân-ı 'Âzîmü's-Şân'da manşûşun-'aleyh olan bir nebiyy-i zîşânı inkâr bilâ-mirâ mucib-i küfr idigi rûşenâdır. Felihâzâ Berâhîme³⁴⁹⁸ ve ekser-i Yehûd ü Naşârâdan Erûsiyyeniñ ^(L372b) kâfir idikleri ve Revâfîzdan Ğurâbiyye 'unvânıyla mu'anven olan kavm-i cehâlet-revmin, Cibrîl-i Emîn libâs-ı nübüvveti düş-ı mehâbet-berdüş-ı Hâzret-i 'Alî kerrema'llâhu vechehûya ilbâsa me'mûr iken hâşâ ğalaṭ etdigine zâhib olduklarından kâfir idikleri 'ayân ve Mu'atṭıla ve Kırâmiṭa ve İsmâ'îl[iyy]e ve Revâfîzdan 'Anberiyye ve Şi'îlerden 'Ubeydiyyeniñ cihet-i âḥardan kâfir idikleri zâhir olursa daḡi bu cihet ile kezâlik kâfir idikleri zâhirdir. Ve kezâlik rubûbiyyet-i Rabbu'l-'İzzet'e ve vaḡdâniyyetine ve Mefḡar-ı 'Âlem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellemiñ nübüvvetine muḡırr lâkin hâşâ ḡazarât-ı enbiyâ-yı kirâm 'aleyhimü's-selâmdan birine gerek li-ḡaraẓin bâṭıl gerek bilâ-ḡaraẓin isnâd-ı kizbe ictirâ eden mel'anet-pîrânıñ daḡi küfri icmâ'-ı 'ulemâ ile bî-mirâdır. Felihâzâ aşḡâb-ı felsefe ve ba'zı Bâṭıniyye ve Revâfîz ve ḡalât-ı mutaşavvıfa ve aşḡâb-ı ibâḡhanıñ bu cihetle küfri muḡarrerdir. Zîrâ mezbûrlar edille-i ḡaṭ'iyye müşbet ve Nebiyy-i Mükerrrem'inñ iḡbârıyla râtibe-tırâz-ı şıḡḡat olan ḡaşr ü kıyâmet ü cennet ü cehennemî ḡaḡıḡatına ḡamlden ibâ ve umûr-ı âḡiretten iḡbâr-ı rusûl-i kirâm ile şûret-nümâ olan mevâddı zu'm-ı bâṭıllarınca te'vîl ve tevcîḡe ictirâ ve bu şanî-i şenî'leri ibṭâl-i şerâyi'-i ḡarrâyı mucib ve ta'ṭîl-i evâmir ü nevâḡıyi müstevcib ve rusûl-i kirâma münzel olan vaḡyi tekzîb ve muḡbirun-bihlerinde reyḡ iḡtizâ eder. Minvâl-i meşrûḡuñ ise ne'ûzu bi'llâḡ küfri müstelzim idigi taḡḡıḡ-ı sâbıḡdan münfehimidir. Binâberîn ḡazarât-ı enbiyâ-yı ma'âlî-simâtı ve ḡatemü'n-Nebiyyîn Hâzret-i Muḡammed Muştaḡâ 'aleyhi ve 'aleyhimü's-selâmü'l-evḡâyı teblîḡ-i evâmir ü nevâḡı-i İlâḡiyye'de kizbe nisbet yâḡud şıḡḡında şekk ü tereddüd yâḡud hâşâ sebebe cür'et yâḡud istiḡḡâfa cesâret yâḡud taḡḡîr-i vârid-i re'ye mübâderet yâḡud i'dâma mübâşeret yâḡud ḡirâbelerine zehâba teḡyi' mucib-i küfr idigi kezâlik icmâ'-ı 'ulemâ ile müşbetdir. Ve kezâlik ḡudemâ-yı ḡükemâdan ba'zıñ ḡayvânâtda her nev'in beyninde kendi nev'inden nebî ve nezîr **(234a)** ^(L373a) birer meb'ûş muḡarrerdir deyü hezeyânına mu'tekid olanlarıñ daḡi tekfîri zâhirdir. Zîrâ ḡazarât-ı enbiyâ-yı kirâm 'aleyhimü's-selâma ḡuşuş-ı mezbûra

³⁴⁹⁸ Berâhîme L: İbrâḡime A.

ictirā bā'is-i izdirā ve şān-ı ma'ālī-nişān-ı nübüvvete³⁴⁹⁹ naqşı mūcib ve mādde-i mezbūre küfri³⁵⁰⁰ müstevcib olmağla zu'm-i bāṭıl ve re'y-i 'aṭıl-ı mezkūra iktidā ihlāfına icmā'-i Müslimīn muḳarrer iken ne'uzu bi'llāhi te'ālā küfri mūcib idigi bī-mirādır. Hattā 'akā'id-i Ehl-i Sünnet üzre olanlardan biri nu'ut-ı şerāfet-men'ut-ı Nebevī'den bir vaşfi inkār yāḥud āsār-ı şihḥat-dişār ile şābit olan vaşfiñ şān-ı ma'ālī-nişānlarına ḥāşā naqşı mūcib olan vech üzre ḥilāfına zehāb ihtiyārıyla daḥi tekfīr olundığı qavl-i şihḥat-maşīr olduğu gibi, ba'de'n-Nebiyi'l-Ekrem imkān-ı iddi'ā-yı nübüvvete zehāb daḥi bā'is-i küfr idigi³⁵⁰¹ bī-irtiyābdır. Felihāzā risālet-i Nebiyi-i Muḥterem 'Araba maḥşuşdur diyen ebkem ṭā'ife-i Yehūddan 'İseviyye ile küfrde tev'em ve tevātür-i rusüle i'tikā ile mel'anet-i'tiyād olan Hurremiyye ile cehennemilikde hem-demdir. Bināberīn risālet-i Fahr-ı 'Ālem'de Ḥazret-i 'Alī raḍiya'llāhu 'anhuñ iştirākını iddi'ā eden ekşer Revāfızıñ küfr ile mevşūfiyyetleri ve Kureyşden her imāmıñ ba'de irtihāl-i Seyyidü'l-Enām maḳām-ı nübüvvet ve ḥayyiz-i teblīğ-i aḥkāma kıyāmını i'tikād eden ba'zı Revāfızıñ kāfir idikleri müşbetdir. Hattā ḡulāt-ı Revāfızdan ba'zı e'immelerine ḥāşā ḥulūl-i ulūhiyyet ü nübüvvete kā'il olan Bezīgiyye ve Beyāniyyeniñ ve emşāl-i mel'anet-iştimaliniñ ve ba'de'n-Nebiyi'l-Ekrem nübüvvet iddi'ā eden kezzābıñ ve şafā-yı bi'llāh iktisāb-ı nübüvvetiñ cevāzına kā'il olan ba'zı felāsife ve ḡulāt-ı mutaşavvıfıñ ve bi-ğayr-ı nübüvvetin kendüye mecī-i vahy iddi'āsında olan ve dāll ü muḍilliñ ve semāvāta şu'ūd simār-ı cennetden tenāvül ve ḥūr-i 'īn ile mu'ānaka iddi'ā eden melā'īniñ daḥi nuşuş-ı ḳatı'a-i Qur'āniyye ve ilhār-ı nebeviyyeye muḥālefet ve tekzībi cihetinden küfr ile mevşūfiyyetleri muḳarrerdır. (L373b) Keyfe lā? Ba'de'n-Nebiyi'l-Ekrem nübüvvet ü risālet muḥāl idigi delā'il-i 'adīde ile müselleme ve Cenāb-ı Ḥātemü'l-Enbiyā'nıñ kāffe-i nāsa risāleti müşbet iken ḥilāfına zehābıñ mūcib-i küfr idigi bī-irtiyābdır. Zīrā icmā'-ı ümmet ile müşbetdir ki ḥātime-i şuhuf-ı risālet ve tetimme-i defātir-i bi'set Cenāb-ı Mefḥar-ı Mevcūdāt'dır. Bu ḥuşuşda vārid olan nuşuşı te'vīl ve taḥşīşe icmā'an ve sem'an mecāl muḥāldır. Bināberīn ḥilāfına zāhibīn ne'uzu bi'llāh zulmet-i küfr ile güm-rāh idigi müstebīndir. Ve yine icmā'-ı 'ulemā-yı dīn ile müşbetdir ki naşş-ı Qur'ān-ı Kerīm'i men'a taşaddī yāḥud 'umūmı mūcma'un-'aleyh olan ḥadīs-i

³⁴⁹⁹ şān-ı ma'ālī-nişān-ı nübüvvete L: mişāl-i ma'ālī-nişān-ı nübüvvete A.

³⁵⁰⁰ küfri L: küfr A.

³⁵⁰¹ idigi L: eyledigi A.

şahîhi tahşîşe ta'addî dahî bâ'îş-i küfrdür. Felihâzâ ibtâl-i recme zâhib olan Havâriciñ ve milel-i sâ'ireden dîn-i İslâmıñ gayrı ile tedeyyüne mübâdiriniñ ve şer'an³⁵⁰² mücma'un-'aleyh olan maddede mütereddidîn ve şakkîniñ zâhiren³⁵⁰³ izhâr-ı merâsim-i İslâm ederse dahî mādām ki 'aķā'idi bātıla ola küfr ile ittişâfı bilâ-hilâfdır. Hattâ taḍlîl-i ümmet-i merhûmeyi mü'eddî olan kavle taşaddî dahî ḥudūd-ı şer'-i mübîni ta'addîyi mücib olmağla küfri müstevcib idigi zâhirdir. Ve kezâlik ḡulât-ı (234b) Revâfızdan Kûmeyliyyeniñ Hazret-i 'Alî raḍıya'llāhu 'anh, cemî'-i şahâbe-i kirām 'aleyhim rıḍvānu'llāhi'l-Meliki'l-'Allām ḥilâfına taḡdîm ve kendi dahî tekaddüm etmediği eclden ḥāşā şümme ḥāşā emr-i 'azîme nisbetleri sebebi ile kāfir idikleri bâhirdir. Mesfûrlarıñ ḥuşûş-ı mezkûrda aşḥâb-ı sa'îrden idikleri vücûd-i şettâ ile rû-nümâdır. Zîrâ ḥazarât-ı şahâbe-i kirāmıñ naḡale-i aḥkâm-ı şerî'at-ı seniyye ve âyât-ı Kur'âniyye idikleri 'ayân olmağla mesfûrlarıñ zu'm-ı bātıl ve re'y-i 'atıllarınca zümre-i 'aliyye-i mezbûreye ḥāşā nisbet etdikleri emr-i 'azîm sebebi ile menḡulât-ı şahâbe maḡbûle olmamak lâzım geldiginden nâşî ḡavl-i muzahrefleri ibtâl-i şerî'ati mücib ve bu emr-i ḥaṭîre cür'et vücûh-i 'adîde ile küfri müstevcibdir. Felihâzâ Allāhu a'lem İmām Mâlik-i sûtûde-mesâlikden menḡul olan ḡavliniñ birinde (L374a) tekfîr-i şahâbe-i kirāma mücterîniñ vâcibü'l-ḡatıl idigi mebnâ-yı mezkûra mebnîdir. Bundan mâ-'adâ mezbûrlarıñ 'alâ zu'mihimül-bātıl ḥilâfeti Hazret-i Haydar-ı Kerrâr'a vaşıyyetiñ eşeri zâhir olmayacağı bilerek Cenâb-ı Mefḡar-ı 'Ālem şalla'llāhu 'aleyhi ve 'alâ âlihî ve aşḡābihî ve selemle isnâd-ı vaşıyyet etdiklerine sebb-i zımnîyi mürettib, sebb ise küfri müstevcibdir. Ve kezâlik 'ibâdet-i eşnâma mübâdir ve şems ü ḡamere ve nâra perestişe mübâşir ve Yehûd u Naşârâ ile biya' ve kinâye ma'an rû-be-râh ve şedd-i zünnâr ile ziyy-i küffârda olmağı ihtiyâr başınıñ ortasın tırâş ve âyîn-i küffâr üzre intikâşî kâr edenleriñ mādām ki ef'âl-i mezkûreden biriniñ fâ'ilidir, izhâr-ı İslâm etse dahî küfrine muḡarrerdir. Ve kezâlik ḡürmeti edille-i şer'iyyeden bir delîl ile ḡābit olan emriñ şer'an ḡarām oldığın bilerek ḡalline zehâb mücib-i [küfr] idigi bî-irtiyâbdır. Felihâzâ Kırâmiṭa ve ba'zı ḡulât-ı mutaşavvıfeniñ ibâḡa-i dimâ-i Müslimîn ve taḡlîl-i zinâ ve şûrb-i ḡamra zehâbları medâr-ı küfrleri idigi icmâ'-ı ümmet ile müşbetdir. Binâberîn ḡavâ'id-i şer'iyyeden bir ḡā'ideniñ ve ef'âl-i Nebeviyye'den mütevâtiren menḡul olan fi'liñ

³⁵⁰² şer'an L: şer A.

³⁵⁰³ zâhiren L: zâhir A.

inkârı kaç'an ve cezmen mücib-i küfr idigi muqarrer ve mādde-i mezkûreye cür'et eden mel'ûnuñ tekfiri icmā'-ı ümmet ile rüşen-gerdir. Felihāzā şalavāt-ı hamseniñ farziyyeti naşş-ı kerimde mutlak zıkr olunmağla hams idigi ve ta'yîn-i 'aded-i rek'at ve secedât Mefhar-ı Mevcūdât'dan haber-i vâhid ile mesmû'dur zannında olan mel'ûnuñ hedm-i kavā'id-i şerī'at-i ğarrāya ictirāsına binā'en kâfirün-bi'llāh idigi bî-iştibāhdır. Ve kezālik şalavāt-ı hamseniñ ancak tarafey-i nehārda farziyyetine zāhib olan Havariciñ ve ferā'izi nuşreti me'mûrun-bih olan esmā-i ricāl ile te'vîl ve mahārim ve habā'ışı nefreti me'mûrun-bih olan esmā-i ricāl ile te'vîl eden Bâtıniyyeniñ ve keşret-i 'ibâdet ve tûl-i mücāhede ile kesb-i şafvet-i bāl bâ'ış-i suķûṭ-ı ferā'iz ü vâcibât ü sünen ve medār-ı ibāha-i eşyâ ve mücib-i (L374b) ref'-i ahkām-ı şerī'at-i ğarrādır diyen melāhıde-i mutaşavvıfaniñ ve Mekke-i Mükerreme ve Beyt-i Muhterem ve Mescidül'-Harām'ıñ inkârına yâhud şıfat-ı (235a) hacc-ı şerīfiñ inkârına yâhud hacc ü istiķbāl-i kıble Qur'ân-ı Kerim'de mezkûr olduğuna ikrâr lâkin hey'et-i müte'ârefe üzere idiginiñ inkârına yâhud buķ'a-i Mekke'yi teslîm ve beyt ü Mescid-i Harām'ıñ bu olduğın inkâra ve Cenâb-ı Risâlet-me'âbdan ruvât beyt-i mükerrrem ve mescid-i muhteremi ğalaṭa hamle ve bu maķûle kelimât-ı muzahrefeyi kâ'ilîniñ Ehl-i Sünnet ile muhālaṭa ve imtidād-ı şohbeti muqarrer ise bilâ-imtirâ küfrine hükm olunur. Hadîşü's-sîn ise kaffe-i Müslimîniñ zamân-ı Nebevî'den beri şadren 'an şadr ve karnen ba'de karn icmā'ları vefkınca kendüye haķ kelām tefhîm olunur. Kabûli şüret-nümâ ise fihâ ve ni'me, ve illâ hükm-i sâbık tahtında duķûli müsteḥaķ idigi bî-minnetdir. Keyfe lâ? 'Ämme-i Müslimîniñ ğalaṭa haml olunmaları hâric-i dâ'ir[e]-i taşavvur olmağla harķ-ı icmā'ıñ butlânı râtibe-tırâz-ı taķarrürdür. Bināberîn Qur'ân-ı 'Azîmü's-şânı yâhud elfâz u hurûfundan birini inkâr yâhud tağyîr daĥi küfr idigi kavlı-ı şihḥat-maşîrdır. Felihāzā Bâtıniyye ve İsmâ'iliyyeniñ tekfiri muqarrer ve hüccıyyet-i Qur'ân-ı Kerim'ıñ daĥi hâşâ inkârı ve mu'cize-i Nebeviyye idiginiñ kezālik münkiri tekfir olundığı³⁵⁰⁴ rüşen-gerdir. Hattâ Hişâm ve Mu'ammer nâm iki habîş-i mel'anet-ittisâmıñ "Qur'ân-ı Kerim vücûd-i Bârî'ye ve şevâb u 'ikâb ü hükm-i şer'iyye delâletden berîdir" dedikleri lâ-mahāle mücib-i küfrleri idiginde 'âmmen müttefaķu'l-maķāledir. Ve kezālik sâ'ir mu'cizât-ı Mefhar-ı Mevcūdât'ı inkâra sâlik olanlar daĥi tekfir olundığı gibi delâlet-i âyât-ı

³⁵⁰⁴ kezālik münkiri tekfir olundığı L: — A.

Qur'aniyye ve icmā'-ı Ehl-i Sünnet-i seniyye ile halk-ı semāvāt ve arz vücūd-ı Şāni'-ı bī-çün u çirāya delālet-pīrā idigi bī-mirā olmağın delālet-i mezkūreniñ daħi münkiri kāfir idigi zāhirdir. Zīrā Qur'an-ı bāhirü'l-leme'āndan bir āyetiñ delāleti ba'de'l-'ilm inkār küfr idigi āşikārdır. Bināberīn cennet ü cehennemīñ ve bi'set ü hisābıñ ve yevm-i kıyāmetiñ daħi münkiri tekfīr olunur. Zīrā mevādd-ı ^(L375a) mezkūreyi inkār āyāt-ı Qur'aniyye ve aḥbār-ı Nebeviyye'yi tekzībe rāci' ve tekzīb-i Nebiyy-i Zīşān mūcib-i küfr idigi nümāyāndır. Ve kezālik cennet ü cehennem ve ḥaşr ü neşr ve şevāb ü iḳābı ikrār lākin “eşer-i ta'zīb ü ten'im rūḥa rāci'dir” deyü te'vīl daħi bā'is-i küfr idigi bī-kāl ü kıldır. Felihāzā Naşārā ve felāsife ve Bāṭıniyye ve ba'zı mutaşavvıfaniñ ḥuşuş-ı mezbūre ḥasebiyle daħi tekfīr olunmaları reybden dūrdur. Keyfe lā? ³⁵⁰⁵ Mezbūrlarıñ zu'm-ı bāṭıllarınca ma'nā-yı kıyāmet mevt ve fenā-yı maḥzdan 'ibāret ve eflākiñ tağyīr-i hey'et[in]den neş'et edüp ḥulūl-i 'ālemden kıyāmet ile ta'bīr olunmuşdur. Re'y-i mezbūr ise kemā-sebaḳ nuşuş-ı Qur'aniyye ve aḥbār-ı Nebeviyye'yi tekzībe rāci' ve ḥuşuş-ı mezkūruñ mūcib-i küfr idigi lāmi'dir. Ve kezālik ğulāt-ı Revāfiziñ ḥazarāt-ı enbiyā-yı kirām 'aleyhimü's-selāma e'immelerin ³⁵⁰⁶ tercīhleri bā'is-i tekfīrlidir. Ammā aḥbār ü siyerden mütevātiren ³⁵⁰⁷ menḳül ve ibtāl-i şerāyi'a menūt olmayup ḳavā'id-i dīn-i mübīnden biriniñ hedmine müte'allıḳ olmayan umūruñ münkiri meşelā Ğazve-i Tebūk ve Ğazve-i Mūte'yi inkār yāḥud vücūd-i Şeyḥayn-ı Muḥteremeyn'i yāḥud Şehādet-i Ḥazret-i 'Osmān-ı Zī'n-nūreyni yāḥud ḥilāfet-i Ḥaydar-ı Kerrār-ı mekārım-kirdārı inkār gibi ve Hişām ve [İbn-i] 'Abbād Vaḳ'a-i Cemel'i ve Havāric **(235b)** ile Ḥazret-i 'Alī'niñ muḥārebesini inkār umūr-ı bā'is-i tekfīr degildir. Lākin umūr-ı mezkūreyi inkār Müslimīniñ icmā'ını münkir yāḥud naḳale ve ruvātıñ vehn-i za'fını münkir olduğından nāşī ise sebeb-i tekfīrdır. Ve illā icmā'-ı mücerred-i inkār bā'is-i iḳfār degildir. Zīrā ekşer-i fuḳahā ve mütekellimīn Şāri'-i A'zam'dan mütevātiren menḳül olan umūrda cılve-ger-i mināşşa-i zūḥūr olan icmā'ıñ inkārı ḳā'iliniñ bā'is-i iḳfārı idigi ³⁵⁰⁸ (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ) fermūde-i mükerreremesiniñ medlūl-i i'cāz-meşmūlüyle müşbet idigin iḥbār etmişlerdir. Keyfe lā? Cenāb-ı Mefḥar-ı Enām

³⁵⁰⁵ lā L — A.

³⁵⁰⁶ e'immelerin L: e'immelerine A.

³⁵⁰⁷ mütevātiren L: mütevātir A.

³⁵⁰⁸ “Yolun doğrusu kendine apaçık belli olduktan sonra Resûlullah’a karşı çıkan ve müminlerin yolundan başkasını izleyen kimseyi saptığı yönde bırakırız ve onu cehenneme atarız. Orası varılacak ne kötü bir yerdir!” Nisâ 4/115.

‘aleyhi şerāyifü’ş-şalavātu ve’s-selāmīn miqdār-ı şibr cemā‘at-i Müsliminden mübā‘ade, hudūd-ı İslāmı tecāvüzdür deyü buyurmuşdur.³⁵⁰⁹ Felihāzā icmā‘-ı Müslimīni ħark bā‘is-i (L375b) tekfır idigi muħaḳḳaḳdır. Egerçi ba‘zı ‘ulemā ħark-ı icmā‘ın bā‘is-i küfr oldığında tevaḳḳuf ve ba‘zı āḥar kıyās ile şābit olan mādde de şūret-nümā olan icmā‘ın nizām ve emşālī gibi münkirini tekfırde tevaḳḳuf etmişlerdir. Qādī Ebūbekr Bāḳillānī’den naḳl-kerde-i şāhib-i kitābdır: Medār-ı küfr vücūd-ı Bārī’ye cehlīdir; medār-ı imān vücūd-ı Vācibü’l-Vücūd’a tḳān olduğu gibi. Felihāzā aḳvāl ve ef‘ālden her ḳavl ü fi‘l ki ehl-i bi’llāhı mūcib ola ḳā’ilinīn tekfiri lāzımdır ve her ḳavl ü fi‘l ki şādır olmak lāzım gelse kāfırdan şādır ola; ḳavl-i mezbūr ü fi‘l-i mezkūruñ mü’minden şudūrı ne‘ūzu bi’llāh küfri mūcibdir. Pes küfri mūcib olan eşyā üçe münḳasım idigi rūşenādır: Biri cehl-i bi’llāh ve ikinci aḳvāl ü ef‘ālden her ḳavl ü fi‘l ki Rabbu’l-‘Ālemīn ve Resūl-i Emīn iḥbārıyla yāḥud icmā‘-ı Müslimīn ile kāfiriñ ğayrıdan şudūrı cā’iz degil iken mü’minden şādır olmak gibi; meşelā sücūd ile’ş-şanem ve a‘yād-ı Naşārāda zūnnār-bend ola Naşārā ile ma‘an kenā’ise meşy ve şālīşen ‘ilm-i bi’llāha mübāyin olan aḳvā ü ef‘ālī tekellüm ü tḳā’ mūcib-i küfr idigi muḳarrerdir. nev‘ayn-ı aḥiriniñ cehl-i bi’llāh deigl iken müstevcib-i küfr olması şadır insilāḥ ‘ani’l-īmāi mūcib olduğındandır. Bināberīn şıfāt-ı zātiyye-i İlāhiyye’den bir şıfat-ı ḳadīmeyi ḳaşden nefy ü inkār mūcib-i küfr idigi mecma‘un-‘aleyhi e’imme-i dīndir. Felihāzā ‘ilm ü ḳudret ü kelām ile mevşūfiyyeti Rabbu’l-Erbāb’dan selbiñ medar-ı küfr idigi āşikārdır. Binā’en ‘aleyh Şaḥnūn-ı zū-fünūn³⁵¹⁰ müte’evvilini tekfıre rızā-dāde degil iken şıfat-ı kelāmı Rabbu’l-Emām’dan sālibiñ kāfir idigine zāhibdir. Ammā şıfat-ı ḳadīmeden bir şıfatı ‘an-cehlin nefyin mūcib-i küfr idigi muḥtelefün-fīhdir. İmām Ebū Ca’fer eṭ-Ṭaberī ve Şeyh Ebu’l-Ḥasan el-Eş‘arī küfrine zāhib ve sā’ir ‘ulemā ve bir ḳavld eṣ‘arī-i fezā’il-pirā ‘an-i’tiḳādin nefy etmemekle tekfıre rızā vermemişlerdir. Zīrā sevād-ı enām cāriye ḥaḳḳında vārid olan ḥadīs-i şerīfiñ mażmūn-ı münīfından lā-‘an-i’tiḳād şudūr eden ḳuşūr sebebi ile muḳşir-i mezbūr tekfır olunmamak münfehimdir. Keyfe lā? Cāriye-i mezbūreden (L376a) Cenāb-ı Risālet-me’āb tevḥīd-i Rabbu’l-Erbāb’ı ḥ‘ast-kār ve cāriye (236a) daḥi Rabbu’l-‘Ālemīn mevcūd idigin iş‘ārda semāya işāret ve risālet-i Nebiyy-i

³⁵⁰⁹ Ebū Dâvûd, Sünnet, 27, nr. 4758; Tirmizî, Emsâl 3, nr. 2863.

³⁵¹⁰ İmlâsı nüshalarda “Şaḥnūn u zū-fünūn” şeklinde kaydedilmiştir.

Mükerrem'e şehâdet etmiştir.³⁵¹¹ Semâya işâretten işbât-ı mekân ve mekândan münezzeh olan Rabb-i Mennân'ın mekân idigine i'tikâd lâzım gelmediği nümâyandır. Hattâ nebbâş-ı kubûr olan Müslim-i pür-kuşuruñ 'azâb-ı İlâhî'den kendimi ihfâ ederim dedigi şikât-ı ruvât ile hadîsde vârid³⁵¹² ve kâ'il-i mezkûr ikfâr olunmadığı müdde'â-yı muharrereye şâhiddir. Keyfe lâ? Kâ'il-i mezkûruñ mağfûr olmasını tebşîr kezâlik hadîs-i şerâfet-maşîrde vâridir. Fi'l-haķîķa ekser-i nâs şifâtu'llâh'dan bahş olursa cevâb-ı bâ-şavâbda 'âciz idigi te'vîl kabûl eden kelimâtın kâ'illerin tekfîrden hâcizdir. Lâkin tekfîrde zehâb eden ba'zı fezâ'il-nişâb hadîs-i mezbûr ile ihticâc-âverâna vücûh ile cevâb vermişlerdir. Evvelâ nebbâş-ı mezkûruñ 'azâb-ı İlâhî'den kendümi ihfâ ederim kâdir ise beni bulsun dediginde şûret-nümâ olan kudretde şekki olmayup ba'de'l-mevt ba's ü ihyâyı inkâr murâddır.³⁵¹³ Ba's ise 'aqlen ma'lûm olan umûrdan olmayup i'lâm-ı Şâri' ile ma'lûm olan mevâddandır. Pes ihbâr-ı Şâri' ile vücûd lâmi' olan huşûşuñ kable vürûdi's-şer' inkâr ile ikfâr lâzım gelmediğinden ba'de vürûdi's-şer' inkâr ile ikfâr olunmadığı müsellemler değildir. Felihâzâ şer'an sâbit olan mâddenin vuķû'unda şekk ü tereddüden şakk ü mütereddidiñ küfri muķârrerdir. Yâhud lafz-ı kader "صَتِيقٌ/ḍayyaka" ma'nâsını müfid olmağla şanî-i şenî'inden kendüyi şûretâ tehdîd murâd eyleye. Yâhud kemâl-i ceza' ve feza'ından tefevvûh etdiği kelimâtın zararın şu'ûrdan dür olarak tefevvûh etmiş ola, bu şûretlerde bilâ-kaşdin şudûr eden kuşûr ile muķaşşır mu'âhaze olunmayacağı zâhirdir. Hattâ ba'zı 'ulemâ kavlı-i mezbûr kâ'il-i mezkûr zamân-ı fetretde tefevvûh edüp tevḥîd-i mücerred medâr-ı ğufrânı olmaķ ihtimâline zâhiblerdir. Ve ba'zı âḥar kâ'il-i mezkûruñ kelâmı mecâzât-ı 'adî[de]den ma'dûd ve şûret-i şekde vürûd eyleyüp tecâhül-i 'ârif kabîlinden idigine zâhiblerdir. Mecâzât-ı 'Arabîñ emşilesi (L376b) keşîre ve ³⁵¹⁴(لَعَلَّه يَنْتَكِرُ أَوْ يَحْشَى) kavlı-i şerîfiyle ve (وَأَنَا أَوْ إِيَّاكُمْ) ³⁵¹⁵(لَعَلَّه يَنْتَكِرُ أَوْ يَحْشَى) nazm-ı münîfi bu kabîldendir. Ammâ evşâf-ı zâtiyye-i İlâhiyye'yi muķırr lâkin ma'nâ-yı şifâtın zâtu'llâh ile kıyâmını münkir olan erbâb-ı

³⁵¹¹ İlgili hadis için bkz. Müslim, Mesâcid 33, nr. 537; Ebû Dâvûd, Salât 166, 167, nr. 930, Eymân 16, nr. 3282; Nesâî, Sehv 20, nr. 1217.

³⁵¹² İlgili hadis için bkz. Buhârî, Enbiyâ 54, nr. 3481, Tevhîd 35, nr. 7506, 7508; Müslim, Tevbe 27, nr. 2757; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, IV, 447; V, 3-5.

³⁵¹³ ba's ü ihyâyı inkâr murâddır L: — A.

³⁵¹⁴ "Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslûpla söyleyin, **ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer.**" Tâhâ 20/44.

³⁵¹⁵ "De ki: "Göklerden ve yerden size rızık veren kimdir?" De ki: "Allah'tır. **O halde biz veya siz, iki taraftan biri ya doğru yoldadır yahut açık bir sapkınlık içindedir.**" Sebe' 34/24.

i'tizālîñ meşelâ “Cenâb-ı Rabbu'l-Erbâb ‘âlim idigi bî-irtiyâbdır. Ammâ zâtından hâric ‘ilmi yokdur” dedikleri lüzûm-i tekfîrleri muhtelefün-fihdir. Ehl-i Sünnetden niçe gürûh-i intifâ-yı ‘ilm-intifâ ‘âlimiyyeti mücib olmağla şıfat-ı vâhıdeyi işbât ve eşerin nefy, tilke’s-şıfâtı nefydir. Nefy-i mezkûr ise mücib-i küfrdür dediler. Felihâzâ ‘inde'l-mezbûrîn Müşebbihe ve Kaderiyye ve fırağ-ı dâllenîñ ikfârı muqarrerdir. Ba’zı ‘ulemâ “mezbûrlarîñ kelâmları muktezâ-yı mezhebleri oldıgıñ kâ’illerdir. Ammâ ‘inde's-su’âl te’vîlle icâbet-künânlardır” (236b) deyü te’vîl ve tevcîhe zâhiblerdir. İmdi şıyânet-i mezhebden nâşî lâ-‘an-i’tikâdin kavle ‘adem-i tekfîr yâhud kavli-i mezbûrdan nefy-i şıfat-ı kadîme münfehim olmağla lüzûm-i tekfîr medâr-ı ihtilâf-ı ‘ulemâ-yı fezâ’il-maşırdır. Binâberîn ‘inde'l-mukeffîrîn ahvâl-i müte’evvilîn ma’lûm ammâ ‘inde'l-mütevaakkıfîn mezbûrlar hudûd-i İslâmdan hâric degildir. Hattâ şâhib-i kitâb terk-i ikfârı şavâb ‘add eyleyüp “mezbûrlarîñ ahvâlinde i’râz ve hüsrânlarına hükmden igmaz lâyıkdır” demişdir. Felihâzâ ahkâm-ı İslâmı icrâya mezbûrlarîñ ma’hal idikleri muqarrer ve verâset ü münâkağa ve kışâs u diyet ve mevtâlar üzerine şalât ü defn huşûşunda mürâ’âtı lâzım olanı mürâ’ât lâyıkdır demiş iken ta’zir-i şedîd ve şalâhları zâhir olunca habs-i medîd lâzım idigin aşl-ı kitâbda taştîr etmişdir. Zîrâ şadr-ı evvelde bu ma’küle aqvâl-i muzahrefe nâ-peydâ olup zamân-ı bekâyâ-yı şahâbe ve tâbî’inde Kaderiyye ve Havâric ve ehl-i i’tizālîñ zâhir-i şerî’at-i garrâya muhâlif olan kıl ü kâlleri rû-nümâ olmuşdur. Ma’a-hâzâ yine mezbûrlar icrâ-yı ahkâm-ı şer’iyyeye muhal görölüp gâyetü mâ-fi’l-bâb hilâf-ı şer’ zâhir olan aqvâl-i muzahrefelerinden nâşî darb u nefy ü katlle te’dîbleri ‘alâ mekâdiri him rûşen-ger olmuşdur. Zâhir-i hâl mezbûrlarîñ ‘idâd-ı füssâkda duhûli ve mürtekib-i kebîr zümresine müşûlidir. (L377a) Va’llâhu a’lem bi’s-şavâb. Hattâ Kâdî Ebûbekr Bâkılânî’niñ mesâ’il-i va’d ü va’id ve ru’yet ü halk-ı a’mâl ve bekâ-yı a’râz ve tevlîd ve bunlara ‘adîl olan mevâddîñ kâ’illerin tekfîrden i’râz ve ahvâllerinden igmaz-ı ‘ayn evlâ idigin takrîri faşl-ı sâbıkda tahtîr olunmuşdur.

Faşl-ı Râbi’: Ehl-i zimmetden şân-ı rubûbiyyete ve manşib-ı nübüvvete şe’n-âver olan umûr şudûrînuñ ahkâmı beyâna me’vâ-yı bî-nihâne idigi mesâ’il-i âtiyyeden mültemi’dir. İbn-i ‘Ömer-i fezâ’il-perver ehl-i zimmetden bir mel’ânet-güsterîñ âyîn-i küfründen hâric elfâz ile hetk-i hürmet-i İlâhiyye’ye ictirâsın verâ-yı cidâr-ı dârından istimâ’ etdiği ân katline mübâderet-künân hâric-i dâra cân atı. Lâkin

mel'un-i mesfūr kararı firāra³⁵¹⁶ tebdil etmekle katlinden rehā buldı. Bināberin bu maḳūlenin katli şeref-i İslāmla müşerref³⁵¹⁷ olmakdan ğayrı şey ile ber-ṭaraf degil idigi karar-dāde-i selefdir. Ḥattā İmām Mālik-i sūtūde-mesālikden kitāb-ı İbn-i Ḥabīb'de **Mebsūt**-ı İbn-i Kāsım'da ve kitāb-ı Muḥammed bin Saḥnūn'da Yehūd u Naşārādan birinin āyın-i küfründen ḥāric ta'bīrāt-i muzahrefe ile şān-ı celālet-nişān-ı Kibriyā'ya ḥāşā naḳzı icāb eden şetm ü sebbi ṭav'an Müslim olmadıkça mūcib-i katli idigi mervī ve ehl-i zimmetin ṭavr-ı mezkūra ğavr ḥāric-i 'uhde-i 'ahdi olmağın İslāmdan ğayrı bir şey kendüyi katlden tahliş etmedigi naḳl-kerde-i Aşbağ-ı fezā'il-muḥtevidir. Bināberin İbn-i Kāsım-ı fezā'il-meşādim kitāb-ı Muḥammed bin Saḥnūn-ı zū-fünūnda İslāmiyāndan mā-'adā rüy-ı arzda şüret-nümā olan ehl-i edyān **(237a)** kitāblarında zu'mlarınca ıtlāḳını tecvīz etdikleri kelimātdan ḥāric elfāz ile şān-ı rubūbiyyete ḥāşā naḳş-āver olan kelimāt-ı muzahrefeyi tefevvūh sebebi ile katl olunur; meger şeref-i İslāmla müşerref ola demişdir. Ancak 'ulemā-yı Mālikiyye'den Maḥzūmī ve Muḥammed bin Mesleme ve İbn-i Ebī Ḥāzim bu maḳūle kelimāti tefevvūh eyleyen Müslim ü kāfirin istitābesine zāhib olup tevbe ve rücu'ı şüret-nümā olmadığı şüretde katl olunur demişlerdir. Lākin Muṭarriḫ ve 'Abdumelik^(L377b) kavlı-ı İmām Mālik üze bilā-istitābe vūcūb-i katliyle iftā etmişlerdir. Ḥattā vech-i mezkūr üze cevāb-ı Ebū Muḥammed bin Ebī Zeyd'den şüret-yāb ve İbn-i Cellāb-ı fezā'il-me'ābın vech-i mezkūr üze iftāsı bī-irtiyābdır.³⁵¹⁸ Bu bābda 'Ubeydullāh-ı fezā'il-destgāh ile İbn-i Lübābe ve sā'ir meşāyih-ı Endülüs'ün gerek āyın-i küfrden ḥāric ṭavr üze sebebe ictirā ve gerek āyınleri üze olan sebbi izhār ve i'lān medār-ı vūcūb-i katlleridir dedikleri ḳable hāzā beyān olunmuşıdı. Ḥattā vech-i mezkūr üze şān-ı 'işmet-nişān-ı Nebiyy-i Muḥterem'de daḫi mezbūrlardan şudūr-yāb olan ictirānıñ cezāsı ḳātl ü i'dāmları idigi mā-lā-keḷāmdır. Zīrā Rabbu'l-Erbāb ile Cenāb-ı Risālet-me'ābın sebbi beyninde fark olmadığı mecma'un-'aleyhdır. Lākin küffārdan tezenduḳ edenlerin hükmünde 'ulemā ihtilāf-peymādır. 'İnde'l-ba'z küfrden küfr-i āḫara intikāl bā'ış-i katli degildir. Ve 'inde 'Abdumelik, tezenduḳ cemī'-i edyāndan ḥāric idigi menzil-res-i taḫḳīḳ olup aḫz-ı cizye daḫi de'b-i selef olmamağla vūcūb-i

³⁵¹⁶ kararı firāra L: kararı firāzı firāra A.

³⁵¹⁷ şeref-i İslāmla müşerref L: şeref A.

³⁵¹⁸ bī-irtiyābdır L: irtiyābdır A.

katlinde tereddüd ber-țarafdır. Lâkin ıavıl-i mezkûr ıkâ'il-i mezbûrdan ğayrı 'ulemâdan şudûr etmedigin İbn-i Hâbîb taşırîh etmişdir.

Faşl-ı Hâmis: İddi'â-yı rubûbiyyet veyâhud da'vâ-yı risâlet ile iftirâ 'ala'llâha ictirâ yâhud vücûd-i Bârî'yi inkâr veyâhud Hâlık-ı 'Âlem müfterî-i mezkûruñ Hâlık'ı idigin inkârıñ hükmün beyân için mersûmdur. İmdi bu maķûle müzaħrafâtı ıkâ'il olan mel'ûn selîmül-'âkı oldığı hâlde ıkâ'il olmağla cünûn ü sekri hâlinde ıkâ'il olmaķ beyninde fark vardır. Eger 'âkı il ise bilâ-mirâ kâfir rûşenâ olmağla der-hâl katli vâcib idigi bî-kîl ü kâldir. Eger tevbe ve rücû'ı şûret-nümâ olur ise maķbûl idigi meşhûrdur. Ammâ 'azâb-ı 'azîm ve 'ikâb-ı elîmden necâtı recâ olunur maķûlesinden olamadığı bî-mirâ ve emşâlini zecr için mezbûra tertîb-i cezâ sezâdır. Eger hâlet-i mezkûre kendüden tekerrür ederse yâhud emr-i mezkûrı heyyin 'add ederse tevbe ve rücû'ı hayyiz-i kabûlde vâkı' olmaz; mürted ve zındîk hükmündedir. (L378a) 'Uķûbetde sekrân ile 'âkı siyyân olmağla mecnûndan şudûrına hükm-i şer'î terettüb etmez. Ammâ sekrânıñ cezâsı verilmek revâdır. Hattâ mecnûnuñ dağı müstağrak olmayup mümeyyiz olanlarına cezâ sezâ idigi bî-mirâdır. Keyfe lâ? Sû-i hulķı şûret-nümâ olan hayvânıñ berây-ı ışlâh te'dîbinde cünâh olmadığı hüveydâ (237b) olmağla te'dîb-i mecnûn-ı mümeyyiz bi't-țarîķı'l-evlâ lâzım idigi rûşenâdır. Hattâ iddi'â-yı rubûbiyyet ictirâ eden Nuřayrî[yi] Hâzret-i 'Alî rağıya'llâhu 'anhu Rabbuhu'l-Velî ihrâķun-bi'n-nâr ve 'Abdumelik bin Mervân[in] mütenebbîyi şalb etdigi âşikârdır. Bu maķûle melâ'îni hulefâ ve mülûkdan vâfırı katl ü i'dâmıñ³⁵¹⁹ mazharı etdikleri müte'ayyin ve 'aşlarında olan mihrâb-nişînân-ı fezâ'il şanî'-i şenî'lerin men' etmediklerinden mâ-'adâ istihsân etdikleri bî-gümândır. Hattâ zamân-ı Muķtedir Bi'llâh'da fuķahâ-yı Mâlikiyye ve Kâdı'l-Kudât-ı Bağdâd Ebû 'Ömer Mâlikî zâhir-i şerî'at-i ğarrâ ile 'âmil iken "Ene'l-Haķ" ıavliniñ ıkâ'ili idiginden nâşı Hâllâc'ın³⁵²⁰ tevbesin kabûl etmeyüp vücûb-i katlinde icmâ' etmeleriyle ber-dâr etdirmişlerdir. Keyfe lâ? Katl-i Hâllâc'dan řoñra Muķtedir Bi'llâh'ın oğlı 'ahdinde dağı mezheb-i Hâllâc'a zâhib olan İbn-i Ebi'l-'Azâķır³⁵²¹ kezâlık icmâ'-i 'ulemâ-yı Bağdâd ile şalb

³⁵¹⁹ i'dâmıñ L: a'dâmıñ A.

³⁵²⁰ Mesleği hallâclık olan babasının adıyla anılmış olan ve dokuz yaşında hâfiz olan Hallâc-ı Mansûr'un tam adı Ebû'l-Müğis Hüseyin ibni Mansûr el-Beyzavî olup Sehl et-Tüsterî ve Cüneyd-i Bağdâdî'nin sohbetlerinde bulunmuş olan Hallâc, 309/922'de idam edilmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 510.

³⁵²¹ 'Azâķır: 'Azâķır'ı L, A.

olunmuştur. Ve İbn-i ‘Abdulhakem **Mebşûṭ** nâm kitâb-ı nefâset-menûṭunda tenebbî eden şahşın hükm-i mürtedde idiginden ba‘de’l-istitâbe katl olunmasın imlâ ve Saḥnûn-ı zû-fünûn ve sâ’ir efâzıl-maḥrûnuñ daḥi re’y-i mezkûruñ cevâzına temeşşîleri bî-mirâdır. Felihâzâ Eşheb-i sûtûde-mezhebden Yehûdî-i mütenebbî hakkında şüret-nümâ olan istiftâda tevbe ve rücû‘ı olmadığı şüretde vücûb-i katliyle iftâ etmiştir. Ve Muhammed bin Ebî Zeyd Cenâb-ı Bārî’ye ḥâşâ la‘ne cür’et-kâr olan mel‘anet-şî‘âr la‘n-i şeyṭânı murâd ederken sebḳ-ı lisân vâkı‘ oldı deyü ‘öẓr-ḥ’âh (L378b) olsa şâdır olan kavli sebebi ile kâfir olduğundan nâşî vâcibü’l-katl idigi zâhirdir deyüp ‘öẓrinûñ kabûle şâyân olmadığın beyân etmiştir. Fâzıl-ı mezkûruñ hükm-i mezbûrî İmâm Mâlik-i sûtûde-mesâlikden mervî olan kavliniñ birine mebnî ya‘nî bu maḳûleniñ tevbe ve rücû‘ı kabûlünden âbî idigine mübtenîdir. Felihâzâ sekrân iken “ena’llâh” diyen mel‘anet-bünyânıñ tekrîri ‘adem-i ḳaşd-ı iddi‘âsını mâni‘ lâin sekr ile zevâl-i ‘aklı lâmi‘ olmağın ba‘de’l-ifâḳa tevbe ve rücû‘ şüret-nümâ olursa eşedd-i ḳarbla zecr ü te’dîb ve illâ vücûb-i katli bî-reyb idigi naḳl-kerde-i Ebu’l-Ḥasan el-Ḳâbisî’dir. Ḥattâ işbât-ı müdde‘âda tekrîr-i şanî‘-i şenî‘ ile mezbûr zındîḳ hükmünde idigin taḥḳîḳ etmiştir deyü ta‘lîl etmiştir.

Faṣl-ı Sâdis: Kelâmı maẓbûṭ olduğundan nâşî şân-ı rubûbiyyeti istiḥfâfa sebep olmağla mücib-i ḥaṭâ ve saḥṭ olan kelimâtın ḳâ’ili hakkında şüret-nümâ olan hükm-i şer‘îyi beyân içün mersûmdur. İmdi celâlet-i şân-ı Mevlâ-yı bî-çün u çirâya yâḥud melekût-i semâvâtdan ta‘zîmi râtibe-tırâz-ı vücûb olan eşyâdan ba‘za şe’ni mücib olan lafzı bilâ-mübâlât tekellüm eden yâve-güy yâḥud şân-ı celâlet-nişân-ı Ḥâlîḳ-ı ‘Âlem’den **(238a)** gayrıya ıtlâḳı câ’iz olmayan ‘unvânı maḥlûḳdan birine ıtlâḳ eden bed-ḥûy telaffuz etdigi kavlden küfri gayr-ı ḳâşîd yâḥud istiḥfâfı ‘âmid olmadığı şüretde daḥi tekrâr etdigi taḳdîrce şanî‘-i şenî‘i telâ‘ub fi’d-dîni mücib ve istiḥfâfı müstevcib olup ihtirâm-ı Rabbu’l-Enâm’ı câhil ve ‘azamet-i Kibriyâ’dan zâhil olduğu cihetle mürtekib olduğu ḥâlet-i küfri mücib idigi müşbetdir. Ḥattâ istiḥfâfı müstelzim olan aḳvâl daḥi mücib-i küfr idigi bî-mirâdır. Keyfe lâ? ‘Ulemâ-yı Ḳurṭuba’dan İbn-i Ḥabîb ve Aşbağ bin Ḥalîl, [İ]bn-i Aḥ-i³⁵²² ‘Aceb nâm kimesne menzilinden ḥurûc edüp maṭar-ı şedîde muşâdif olduğında “saḳâ kırbasını boşaltmağa başladı” dediginden nâşî katliyle iftâ etmişledir. Egerçi ba‘zı ‘ulemâ mezbûruñ edîm-i semâyı

³⁵²² Nûshalarda sehven “Uḥt-i” şeklinde imlâ edilmiştir.

cild-i saķāya teşbīhi ve ism-i İlāhī'yi 'adem-i zikri ^(L379a) mūcib-i küfri idigine tevaķķuf ve vūcūb-i ķatlinde tereddūdlerinden nāşī lüzūm-i ta'zīr-i şedīd h'ā[hi]şinde oldılar ve ķādī-i Ƙurtuba Mūsā ibn-i Żiyād re'y-i mezbūr üzre đarb ü te'dībini murād eyledi. Ammā İbn-i Ħabīb-i fezā'il-me'āb "Ħālīķ'ımıza şetm eden ħabīşin tertīb-i cezāsında tekāsül³⁵²³ 'ubūdiyyete mūbāyindir, vūcūb-i ķatli bī-imtirādır" deyü bükā edüp қазыyyeyi Emīr 'Abdurrahmān bin Ħakemü'l-Emevī'ye inhā ve ħuşuş-ı mezkūrda şüret-nümā olan iĥtilāf-ı fuķahā-yı 'aşrı inbā eyledi. Ħayyiz-i ķatilde olan nā-beķārīn hemşīresi³⁵²⁴ 'Aceb, zevcāt-ı emīr-i sūtūde-meşrebden iken fetvā-yı İbn-i Ħabīb-i fezā'il-pīrā mūcibince mezbūruñ ķatlini fermān ve ħuşuş-ı mezkūrda tereddūd ve icrā-yı aĥķām-ı şer'iyyede tehāvūni imā³⁵²⁵ etmekle ķādī-i Ƙurtuba'yı 'azl ile aĥķām-ı şer'iyye icrāsını cūyān idigin i'lān eyledi. Pes bu maķūle umūr-ı ğaflet ve zuhūl ħasebiyle bir kere şudūr eden kimesneniñ tefevvūh eylediği maķālden naķş ü izrāyı iştīmāl ber-ťaraf olduğı şüretde ħāl ü şānına ve irtikāb etdiği noķşānına göre ta'zīr ve te'dīb lüzūmı 'ulemānıñ ma'lūmıdır. Ħattā ba'de'l-istintāķ mūrteķib olduğı noķşānıñ cezāsına şāĥib-i istiĥķāķ idigin zecren-lehū kendüye ğıbbe'l-i'lām te'dīb olunmaķ istiĥsān-kerde-i 'ulemā-yı a'lāmdır. Felihāzā İbn-i Ƙāsım-ı fezā'il-müşādım bir kimesneniñ münādīye ³⁵²⁶(لَيْلِكَ اللَّهُمَّ لَيْلِكَ) deyü cevāb verdiginiñ cezāsından mes'ul olduķda telaffuz etdiği terkībiniñ ma'nāsını cāhil yāĥud bilā-te'emmül sefāheten ķā'il ise cezādan rehāsı muķarrer ya'nī ķatlden ħalāşı rüşen-gerdir. Ammā irtikāb etdiği kār, [nā-]hemvār idigin tefhīm içün lüzūm-i te'dīb ve ta'zīri bī-mirādır deyü cevāb vermişdir. Pes eger nidāsına icābet etdiği maĥlūķı ħāşā Ħālīķ maķāmına ikāmetinden nāşī ķavl-i mezkūrı ķā'il ise kāfir olduğı zāĥir ve vūcūb-i ķatli bāĥir idigi maķūl-i maķbūl-i şāĥib-i ķitāb-ı fezā'il-nişābdır. Ħattā fāzıl-ı mūmā ileyh ba'zı şu'arānıñ bu bābda ıtlāķāt-ı ^(L379b) mā-lā-yecūza ictirāları ve bā'is-i (238b) istiĥfāf olacaķ mertebeye tecāsürleri ekşer ü evfer iken ityān-ı aķvāl-i saĥīfeleriyle **Kitāb-ı Şifā**-yı teberrūk-me'ābı me'vā-yı çirk-āb olmaķdan şıyānet ve lisān-ı ķalemi ol maķūle muzāĥrefāt tefevvūhünden ħimāyet içün terk etdiğin zikr etmişdir. Ħattā fuşūl-i māziyyede irād eylediği şuver-i mesā'ileden daĥi murād

³⁵²³ tekāsül L: سكال A.

³⁵²⁴ Nüşalarda "hemşīresi" şeklinde imlā edilmiş olup **Şifā** ve şerhlerinde "halası" olarak kaydedilmiştir. **Bkz.** Kandemir, **age.**, c. III, s. 514.

³⁵²⁵ imā L: — A.

³⁵²⁶ "Buyur, emret Allahım!"

beyân-ı ahkâm-ı şer'iyeyi inbâdır. Yoḥsa tefevvüh-kerde-i süfehâdan lüzüm-i i'râz rüşen-ger idigi bî-mirâdır deyûhatm-i kelâm etmişdir. Hattâ cehele-i 'Arabdan bu maḳûle cünhanıñ şudûruyla mezbûrlarıñ lüzüm-i te'dîbi i'âde-i şanî'-i şenî'in men' için vâcibdir. Felihâzâ Ebû Süleymân el-Ḥattâbî bu maḳûle es'ileniñ cevâbı tehevvr-i ḳavldır; yoḥsa ıtlâkât-ı menḳaşat-simâtdan Cenâb-ı Kibriyâ'nıñ tenezzühi muḳarrerdir demişdir. Keyfe lâ? Tâbi'înden 'Avn bin 'Abdullâh pîrâye-baḥş-ı kürsî-i mev'îza olduğda Rabbu'l-'İzzet'iñ ism-i şerîfî tã'at ve 'ibâdete müte'allıḳ olan mevâzı'da yâd olunup tenzîhen li-şânihi'l-esnâ her maḥalde yâd olunmamaḳ revâdır demişdir. Bundan nâşî kibâr-ı meşâyıḥdan niçe efâzıl tã'at ve 'ibâdete müte'allıḳ olmayan umûr muḥaḳkaredir. Ta'zîmen li'smihi'l-celîl nâm-ı Hudâ-yı Cemîl'i yâd etmekden teḥâşî edüp 'ibâddan bir muḥsiniñ şenâsında ³⁵²⁷ (جَزَيْتَ يَا يَهُودُ) (جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا) ³⁵²⁸ derler idi. Hattâ kitâb-ı fezâ'il-nişâb inbâ-yı şikât-ı taḳvâ-simâtla İmâm Ebûbekr eş-Şâşî'nin ³⁵²⁹ erbâb-ı 'ilm-i kelâmı şifâtullâhdan bahşde şüret-nümâ olan cür'etlerinden nâşî ta'yîb ve iclâlen li-Rabbî'l-Erbâb bilâ-iktizâ zât ü şifâtdan kîl ü ḳâlîñ terkini tergîb edüp bu bâbda 'adem-i mübâlâtı sebeb menzilesine tenzîl eder dedigin rivâyet etmişdir.

Faşl-ı Sâbi': Ḥazarat-ı enbiyâ-yı kirâm 'aleyhimü's-selâmdan bir nebiyy-i zîşânı sebb ³⁵³⁰ ü tekzîb ü istiḥfâf ü inkâr yâḥud melâ'ike-i kirâmdan bir melek-i ḳudsiyet-'unvânı kezâlık inkârıñ ḥükmi sebb-i Nebiyy-i Zîşân'a ictirâ eden mel'anet-pîrânıñ ḥükmüyle tev'em ve 'alâ mâ-sebaḳ muḥaḳḳaḳ olan cezâya sezâ eyledigi müsellemdir. Keyfe lâ? Müdde'â-yı muḥarrere (إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا ³⁵³¹ بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ) (L380a) fermüde-i mükerreremesiyle müşbetdir. Hattâ enbiyâ-yı kirâmıñ mecmû'una îmân şart-ı şihḥat-i îmân-ı bi'llâh

³⁵²⁷ “Yaptığının karşılığında Allah sana hayır versin.”

³⁵²⁸ “Yaptığının karşılığında hayır göresin.”

³⁵²⁹ Türkistan'ın Şâş şehrinde doğduğu için eş-Şâşî nisbesiyle anılan, Şafîi fakihi olan ve ayrıca tefsir, hadis, kelâm, Arap dili ve şiirde de devrin önde gelen şîmaları arasında yer alan Ebû Bekr Muhammed ibni Alî el-Kaffâl eş-Şâşî, 365/976'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 517.

³⁵³⁰ sebb L: — A.

³⁵³¹ “(150-151) Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyenler, "Bir kısmına inanınız ama bir kısmına inanmayız" diyenler ve bunlar arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu, işte gerçek kâfirler bunlardır ve biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.” Nisâ 4/150.

idigi ³⁵³² ﴿كُلُّ أَمْنٍ بِاللَّهِ وَمَلَيْكَتِهِ﴾ kavlı-i kerîmiyle ³⁵³³ ﴿قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ﴾ āyet-i bā-hidāyetiyle rātibe-tırāz-ı nübüvvetdir. Felihāzā İmām Malik-i sūtūde-mesālikih ehl-i zimmetden biriniñ hāzarāt-ı enbiyā-yı kirām ‘aleyhimü's-selāmdan birine āyīn-i küfrlerinden hāric olan vech üzre sebbi bā'is-i katli idigin taşrīhi İbn-i Kāsım'dan Saḥnūn-ı zū-fünūn rivāyetiyle müşbet ve mesfūruñ katlinden hālāşı şeref-i İslām ile müşerref olmağdan gayrı bir şey ile şüret-nümā olmadığı merviyi-i şikāt-i sūtūde-ḥaşletdir. Mes'ele-i mezbūre şüret-nümā olan ihtilāf-i ‘ulemā **(239a)** fuşūl-i sâbıkada tahkîk olunmağla bu maḥalde tekrār tenmîk olunmadı. Lâkin kâḍī-i Qurtuba Sa'īd bin Süleymān, Bārī Te'ālā'yı yāḥud melā'ike-i kirāmdan birini sebbe cür'et eden şekāvet-peyvestiñ ³⁵³⁴ vüçüb-i katliyle ḥükm-i Saḥnūn-i zū-fünūn melā'ike-i kirāmdan bir melek-i zīşānı sebbe ictirā eden nā-bekāriñ vācibü'l-ḳatli idigine cezm etmişdir. Hattā **Kitāb-ı Nevādir**'de İmām Mālik-i sūtūde-mesālik Cibrīl-i Emīn ḥāşā libās-ı nübüvveti Ḥazret-i 'Alī'ye ilbāsıyla me'mūr iken Cenāb-ı Risālet-me'āba ilbāsda ḥaṭā etdi deyü telaffuz eden mel'ūnuñ ba'de'l-istitābe vüçüb-i ḳatline iftā etdigin taşrīh, Saḥnūn-ı zū-fünūn daḥi re'y-i İmām fezā'il-ittisām üzre ḥükm ü imzāyı tercīḥ etmişdir. Kavlı-i mezbūri kâ'il Revāfızdan Ğurābiyye 'unvānıyla mu'anven olan tā'ife-i ḥabāşet-şemā'ildir ki ğurābiñ ğurāba müşābeheti gibi Ḥazret-i Risālet-medārīñ Cenāb-ı Ḥaydar-ı Kerrār'a müşābeheti Cibrīl-i emānet-dişārīñ ḥāşā ḥaṭāsına medār i'tikād ederler. Pes mesfūrlardan bir nā-bekāz zu'm-ı bāṭılın izḥār etse vüçüb-i katliyle ḥükm ü imzā lāzime-i zimmet-i diyānet-peymādır. İmām A'zam ve aşḥāb-ı fezā'il-nişābı hāzarāt-ı enbiyā-yı kirāmdan bir nebiyy-i zīşānı ^(L380b) tekzīb yāḥud ma'ālī-nişānına ³⁵³⁵ naḳşı mūcib olan kelimeyi tefevvūh yāḥud inkār-ı nübüvveti yāḥud nübüvvetinde şekk eden nā-bekāz mürted idigi āşikārdır deyü taşşis etmişlerdir. Keyfe lā? ³⁵³⁶ Bir kimesne ḳarīniniñ vechini ḥāzin-i nār olan Mālik-i ğadbānıñ vechine teşbīh etse

³⁵³² “Biz Allah’a ve bize indirilene; kezā İbrāhim, İsmāil, İshak, Ya’kub ve torunlarına indirilenlere; yine Mūsā ve İsā’ya verilenlere ve bütün peygamberlere rableri tarafından gönderilenlere inandık. Onlar arasında ayırım yapmayız; biz O’na teslim olanlarız” **deyin.**” Bakara 2/136.

³⁵³³ “Allah’ın elçisi ve müminler, rabbinden ona indirilene iman ettiler. Her biri Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandılar. "O’nun elçileri arasında ayırım yapmayız" ve "İşittik, itaat ettik, bağışlamamı dileriz rabbimiz, gidiş sanadır" dediler.” Bakara 2/285.

³⁵³⁴ şekāvet-peyvestiñ L: — peyvestiñ A.

³⁵³⁵ bir nebiyy-i zīşānı tekzīb yāḥud ma'ālī-nişānına L: bir nebiyy-i zīşān ma'ālī-nişānına A.

³⁵³⁶ lā L: — A.

zemm-i melek-i mükerrerme kâşid ise vâcibül'ı-ı katl idigi ma'kûl-i ma'kûl-i Ebu'l-Hasen el-Kâbisî'dir. Pes sâ'il-i muharrere-i mezkûreniñ tahkîk u beyân olunan cevâbları mûcibince zikr olunan umûr-ı şenî'aya mûbâdirin hakkında hükm-i şer'î müstebîn olmuştur. Lâkin mezbûrlarıñ hükm-i mezkûra istihkâkları nuşûş-ı Kur'âniyye veyâhud ihbâr-ı Nebeviyye veyâhud icmâ'-ı Ehl-i Sünnet-i seniyye veyâhud tevâtür ile şâbit olan zât-ı ma'âlî-simâta ve Cebrâ'il ü Miķâ'il ü 'Azrâ'il ü İsrâfîl ve hazene-i cennet ve hazene-i cehennem ve Mâlik ve hamele-i 'arş ve Rıdvân ve hafaza ve kirâm-ı kâtibîn ve Mûnker ve Nekîr'e sebb yâhud inkâr yâhud isnâd-ı nakş veyâhud izdirâ kâşdına menûtdur ammâ melâ'ike-i kirâmdan yâhud enbiyâ-yı fihâmdan oldığı ma'ktû'un-fih ve meczûmun-bih olmayanlara hakkında şûret-nümâ olan sebb ü cefâ mûcib-i katl olmayup 'alâ mekâdîr-i şe'nihim ta'zîr ile iktifâ olundığı tahkîk-kerde-i şâhib-i Şifâ'dır. Binâberîn zümre-i melâ'ikeden oldığı muhtelefun-fih olan Hârût u Mârût'a ve zümre-i enbiyâ-yı kirâmdan idiginde kezâlik ihtilâf olunan Hızır ve Lokmân ve Zülkârneyn ve Meryem ibneti 'İmrân ve Âsiye ve Ehl-i Res'e meb'ûş olmak üzre iddi'â olunan Hâlid bin Sinân ve ba'zı müverrihîn 'indinde kavm-i mecûsa mürsel nebî oldığı mu'arrer olan Zerâdüşt hakkında şûret-nümâ olan sebb ü cefânîñ hükmî ahkâm-ı sâbıkâ 'idâdından degildir. Mezkûrdan birine siyyemâ şiddîkiyyeti râtibe-tırâz-ı şöhet olanlarına (239b) sebb ü cefâya cür'et-peymâ olan kimesneniñ hükmî lüzûm-i ta'zîr ü te'dîbdir. Eger nübüvvet ve 'adem-i nübüvvetlerinden bahş edenler zümre-i 'ulemâdan olup şânlarında şûret-nümâ olan ^(L381a) ihtilâf-ı eslâfâ 'âlim ise fihâ ve illâ müşârun-ileyhimiñ³⁵³⁷ hakkında bahşî terk evlâdır. Felihâzâ 'avâm-ı nâs mezbûrlar hakkında kîl ü kâlden memnû'lardır. Hattâ 'avdet-i âyînlerine te'dîb lâzım idigi kavli sîhhat-müşâdimdir. Keyfe lâ? Kibâr-ı eslâf-ı 'ulemâdan olanları dañi bir 'amel-i şâlihî muntic olmayan bahşden men' etmişlerdir. İmdi 'ulemâ kîl ü kâlden memnû' olıcağ 'avâmîñ memnû'ıyyeti bi't-tarîkı'l-evlâdır.

Faşl-ı Sâmin: Kur'an-ı 'azîmü's-şanı yâhud muşhaf-ı şerîfi yâhud ba'zı âyât u hurûf-ı Kur'âniyyeyi istihfâf yâhud sebb yâhud tekzîb yâhud ahkâm-ı Kur'an ve ahbâr-ı Furkân'dan bir hükmî yâhud haberi redd ü tekzîb yâhud mahv ü işbât yâhud muşhaf-ı Hazret-i 'Osmân'da müşbet iken Kur'an'dan idiginde şekk ü reyb ne'ûzu bi'llâh

³⁵³⁷ müşârun-ileyhimiñ L: müşârun-ileyhiñ A.

mücib-i küfr idigi bi'l-icmā' bî-iştibâhdır. Keyf lâ? Hâk celle ve 'alâ nazm-ı mübîn ü kelâm-ı i'câz-karîn hakkında (41) لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ (إِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ) ³⁵³⁸ buyurmuşdur. Zîver-ārâ-yı suţûr-ı aşl-ı kitâb olan esânîd-i şîhhat-muhtevî ile Ebû Hüreyre radıya'llâhu 'anhdan mervîdir ki Cenâb-ı Hâzret-i Risâlet-me'âb ³⁵³⁹ (الْمَرَاءُ فِي الْقُرْآنِ كَفَرٌ) deyü buyurmuşdur. Hattâ ba'zı muhaddişîn ma'nâ-yı mîrâyı şekk ile tebyîn edüp ba'zı âhar cidâlle tefsîr etmişdir. Rivâyet-i İbn-i 'Abbâs-ı fezâ'il-istînâsile Cenâb-ı Hâyru'n-Nâs (مَنْ جَدَّ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَقَدْ حَلَّ صَرْبُ) ³⁵⁴⁰ (عُنُقِهِ) deyü buyurmuşdur. Pes Qur'an-ı Kerîm'den âyet-i vâhîdeyi inkâra ictirâ eden nâ-bekârîñ katli helâldir. Keyfe lâ? Kütüb-i münzeleye îmân erkân-ı İslâm'dan olmağın Tevrât ve İncîl ve Zebûr'uhn dağhi münkiri münkir-i Qur'an-ı 'Azîmü's-Şân gibi vâcibül-katldir. Kezâlik sebb ü la'n ü istiḥfâf dağhi küfri mücib ve katli müstevcibdir. İmdi Sûre-i ^(L381b) Fâtîha-i Şerîfe'den âhîr-i Sûre-i Münîfe-i Kul E'ûzu bi-Rabbi'n-Nâs'a degin beyne deffeteyi'l-meşâhîf mektûb ve cemî'-i aqtâr-ı arzda sâkin olan Müslimîniñ metluvvı ³⁵⁴¹ olan Qur'an-ı 'Azîmü's-Şân kelâm-ı kadîm-i Hallâk-ı Lem-Yezel'dir ki Faḥr-ı 'Âlem şalla'llâhu 'aleyhi ve selemla vahy-i münzeldir. Pes min evvelih ilâ âhîrih hâk idigi muḥakkakdır. İmdi ḥurûf ü elfâz-ı Qur'an-ı Kerîm'den kaşden ḥurûf-ı vâhîdi yâḥud lafz-ı vâhîdi tebdîle cür'et yâḥud ziyâdeye yâḥud tenkîşa cesâret mücib-i küfr idigi müşbetdir. Binâberîn Hâzret-i 'Â'îşe-i Şiddîka'nıñ taraf-ı bâhirü's-şerefine erbâb-ı ifkiñ isnâdından zimmet-i Şiddîka'nıñ berâ'eti Qur'an-ı 'Azîmü's-Şân ile müşbet olmağın ³⁵⁴² Hâzret-i Sîddîka'ya iftirâ Qur'an-ı Kerîm'de mirâyı mücib ve imtirâ fi'l-Qur'an küfri müstevcibdir. Ve kezâlik Hâzret-i Kelim-i rehînü't-ta'zîm mazḥar-ı teklîm idigi Qur'an-ı Kerîm ile şâbit iken Cenâb-ı Mûsâ-yı sa'âdet-resâ ile Bârî Te'âlâ'nıñ teklîmin inkâr mazmûn-ı âyet-i kerîmeyi ³⁵⁴³ inkâra râci' ve mādde-i mezkûreniñ dağhi mücib-i katl idigi taḥkîk-ı sâbıkdan (240a) lâmi'dir. Hattâ mes'ele-i merķūmeden

³⁵³⁸ “Bu uyarıcı kitap kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler (cezalarını görecekler). O, gerçekten çok değerli bir kitaptır. Asılsız bir şey ona ne önünden ne arkasından yaklaşabilir. O, hikmet sahibi, övgüye lâyık olan Allah katından indirilmiştir.” Fussilet 41/41-42.

³⁵³⁹ “Kur'an-ı Kerîm hakkında çekişmek (cidâl) küfürdür.” Ebû Dâvûd, Sünnet 4, nr. 4603; Ahmed ibni Hanbel, Müsned, II, 286, 300, 424, 475, 503, 528.

³⁵⁴⁰ “Bir Müslüman, Kur'an-ı Kerîm'in bir âyetini inkâr ederse, elbette onun boynunu vurmak helâl olur.” İbni Mâce, Hudûd 3, nr. 2539.

³⁵⁴¹ metluvvı L: metvulı A.

³⁵⁴² İlgili âyetler için bkz. Nûr 24/11-20.

³⁵⁴³ Nisâ 4/164.

İbn-i Kāsım-ı fezā'il-müşādim ve 'Abdurrahmān bin Mehdī mes'ul olduğda vech-i mezkūr üzre cevāb vermişlerdir. Keyfe lā? Muḥammed bin Saḥnūn mu'avvizeteyniñ Qur'an-ı Kerīm'den idiginde iştibāh eden güm-rāh tevbe ve rücū' etmez ise vācibū'l-ḳatlı idigi bī-iştibāhdır³⁵⁴⁴ deyü iftā etmiştir. Felihāzā ḥurūf-ı i'cāz-zurūf-ı vāḥidi inkār ü tekzīb ve Ḥazret-i Mūsā-yı sa'adet-resāniñ mazhar-ı teklīm ve Cenāb-ı İbrāhīm-i bāhir'ut-tekrīmiñ Ḥalīlu'r-Raḥmān idiginde şübhe ve reyb iḥbār-kerde-i Qur'āniyye'yi ve inbā-kerde-i Nebeviyye'yi tekzībe rāci' ve emr-i mezbūr mūcib-i ḳatlı idigi tafşīl-i sābıḳdan lāmi'dir. Keyfe lā? Cemī'-i muvaḥḥidīn ḥurūf-ı tenzīlden ḥarf-i vāḥidiñ münkirini tekfīrde müttefaḳu'l-kelimdir.³⁵⁴⁵ Felihāzā ikmāl-i ihtiyāından Ebu'l-'Āliye ḳārī-i ḳırā'at-i ḡayr-ı meşhūreyi redde mübāderet etmeyüp "Ben tilāvet etdigimde³⁵⁴⁶ (L382a) şöyle ḳırā'at ederim" deyü ḳırā'at-i meşhūreyi irād ile ḳārī-i ma'hūdı iḳāz ederdi. Mümā ileyhiñ bu tavr-ı pesendidesi İbrāhīm Neḥā'īniñ sāmi'-resi olduğda ḥavfen mine'l-inkār ber-minvāl-i uslūb-ı bedī' ta'līm-i tavr-ı ḳırā'at etdigin taḥsīn etmiştir.³⁵⁴⁷ Keyfe lā? İbn-i Mes'ūd-ı fezā'il-ālūd ḥurūf-ı Qur'an-ı 'Azīmü's-Şān'dan inkār-ı ḥarf-ı vāḥid, inkār-ı mecmū'-ı Qur'an'a 'ā'id olmaḡla mūcib-i küfr idigi bī-mirādır demekle³⁵⁴⁸ Aşbaḡ ibnū'l-Ferec ba'zı Qur'an'ı tekzīb mecmū'unuñ tekzībini mūcib ve tekzīb-i mezbūr küfri müstevcib idigi reybden dūrdur deyü iftā etmiştir. Ḥattā Ebu'l-[Ḥasen] Ḳābisī bir Yehūdī ilzāmen li-ḥaşmihī Tevrāt'a yemīn etdikde ḥaşm-ı mezbūruñ la'n-i Tevrāt etdigi şāhid-i vāḥid ile ḡābit olduğdan soñra şāhid-i āḥar Tevrāt-ı Yehūda la'n etdigine şehādet etdiginiñ mūcib-i şer'isinden mes'ul olduğda şāhid-i vāḥid ile icāb-ı ḳatlı-i lā'in lāzım gelmeyüp şāhid-i āḥarın te'vīl ihtimālını imā eden şehādeti daḡi şāhid-i evveli müttehim olmamaḡla ḳatlı olunmaz deyü cevāb verdiginden lāzım-ı fā'ide-i ḥaber tarīḳıyla kütüb-i münzeleye sebb ḳatle sebeb idigi cılve-gerdir. Bināberīn la'n-i Tevrāt şehādet-i şāhideyn ile işbāt olunmuş olsa taḥrīf-kerde-i Yehūd olan Tevrāt'a la'n murāddır deyü te'vīle rücū' mu'teber ve mesmū' degildir. Felihāzā fuḳahā-i Bağdād, rivāyāt-ı şāzzeyi iḳrāya³⁵⁴⁹ mübādereti rū-nümūd olan İbn-i Şenebūz³⁵⁵⁰

³⁵⁴⁴ bī-iştibāhdır L: iştibāhdır A.

³⁵⁴⁵ müttefaḳu'l-kelimdir L: mūte'allāḳu'l-kelimdir A.

³⁵⁴⁶ etdigimde L: etdigimden A.

³⁵⁴⁷ İbni Ebī Şeybe, **el-Musannef**, c. VI, s. 136.

³⁵⁴⁸ Taberānī, **el-Mu'cemū's-Saḡīr**, c. II, s. 28, nr. 721; İbni Batta, **el-İbānetü'l-Kübrā**, c. VI, s. 77.

³⁵⁴⁹ iḳrāya L: iḳrāra A.

e'imme-i Qur'an'dan bir İmām fezā'il-irtisām iken İbn-i Mücāhid³⁵⁵¹ ile kırā'at-i şāzze bahşinde imām nāmıyla muḳtedā-yı ehl-i İslām olan muşḫaf-ı Hazret-i 'Osmān'da müşbet olmayan vech üzere kırā'ati ikrāya mübāderetinden nāşī lüzüm-i tevbe ve rücū'una ittifāk etmeleriyle üç yüz yigirmi üç senesinde vezīr İbn-i Muḳle maḫzarında mūmā ileyhiñ ḥuṣūş-ı mezbūrdan tevbe ve rücū'ı tescīl olunmuştur. Ḥattā mūmā ileyhe şer'an tevbe ve rücū' lāzım geldigine Ebūbekr Ebherī (240b) ve sār'ir 'ulemā fetvā vermişlerdir. Keyfe lā? Ebū Muḫammed ibn-i Ebī Zeyd, mu'allim-i şıbyāna [ve] ta'līm etdigine la'n eden kimesneniñ ba'de'l-istintāk murādı sū-i edeb-i mu'alleme^(L382b) la'n olup Qur'an-ı 'Azīmü's-Şān'a la'n murādı degil idigi yemīn ile mūte'ayyīn iken lüzüm-i ta'zīr ile iftā edüp eger Hazret-i Qur'an-ı 'Azīmü's-Şān'a yāḥud muşḫaf-ı şerīfe la'n etmiş olsa vücüḫ-i ḳatliyle iftā bī-mirādır demiştir.

Faṣl-ı Tāsi': Âl-i kirām ve aşḫāb-ı fiḫāma ve zevcāt-ı muṭahharāta nakẓ-āver olan aḳvālīñ kâ'ili ve ḥāşā sebb ü cefālarınıñ fā'ili olan mel'ūnuñ ḥaḳḳında rū-nümün olan aḥkām-ı şer'ıyyeyi i'lām içün mersūmdur. Ziver-baḫş-ı şaḫīfe-i aṣl-ı kitāb olan ma'ālī-maḳāma ḳaşd-ı ısrārdan kemāl mertebe ihtirāz lāzım ve muḥabbet-i Seyyidü'l-Enām muḥabbet-i aşḫāb-ı kirāmı müstelzim olup zümre-i 'aliyye-i merḳūma buğẓ u 'udvān mūcib-i buğẓ-ı Resūl-i Kerīmü's-Şān idigi beyān ve ezā-yı şaḫābe-i kirām bā'is-i ezā-yı Seyyidü'l-Enām ve ezā-yı Cenāb-ı Resūl-i vācibü'l-ihṭirām ezā-yı Ḥallāḳ-ı Cihān-āferīn ve ezā-yı İlāhī bā'is-i helāk ü tebāhī idigin (الله) الله في أصْحَابِي لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا بَغْدِي فَمَنْ أَحْبَبَهُمْ فَيُحِبُّهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَيُبْغِضُهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ هَادِي فَادَّانِي فَقَدْ آذَانِي وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهَ وَمَنْ آذَى اللَّهَ يَوْشِكُ أَنْ يَأْخُذَهُ³⁵⁵²) buyurmuştur. Bināberin Mihr-i 'Ālem-tenvīr-i vücūd-i Risālet-me'āb burc-i dūnyādan evc-i bekāya taḫvīlī şūret-yāb olduğdan soñra zümre-i 'aliyye-i şaḫābe-i kirāmıñ maẓmūn-ı ḥadīs-i şerāfet-irtisām üzere muḥabbet-i Seyyidü'l-Enām ḥızmet-i

³⁵⁵⁰ Hadis ve kırāat tahsili için birçok ilim merkezini dolaşmış ve devrin tanınmış âlimlerinden ilim tahsil etmiş olan İbni Şenebūz'un tam adı Ebu'l-Hasen Muhammed ibni Ahmed Eyyūb el-Bağdādī olup 328/939'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 529.

³⁵⁵¹ İbn-i Mücāhid L: Mücāhid A.

Bağdat'ın en tanınmış kıraat âlimlerinden biri olarak pek çok talebe yetiştirmiş olan ve büyük dedesi Mücāhid'in adıyla anılan Ebū Bekr Ahmed ibni Mūsā et-Temīmī, 324/936'da vefat etmiştir. Kandemir, **age.**, c. III, s. 529.

³⁵⁵² "Asla ashâbım aleyhinde konuşmayınız. Ashâbım aleyhinde konuşmaktan şiddetle sakınınız. Benden sonra onlara kesinlikle laf dokundurmuyunuz. Onları seven, sırf bana olan sevgisi dolayısıyla onları sever. Onlara düşmanlık eden, bunu sırf bana düşmanlık beslediği için yapar. Onlara eziyet eden, bana eziyet etmiş olur. Bana eziyet eden ise Allah'a eziyet etmiş olur. Allah'a eziyet edenin ise çok geçmeden Allah belasını verir." Tirmizî, Menâkıb 58, nr. 3862.

muḥabbetlerinde kıyām ve buğz u ‘udvānlarından kemāl mertebe ihtirāz ile ittisām lāzime-i zimmet-i ehl-i İslām olup ḥilāfindan ziyāde ihtirāz içün ibtidā-yı ḥadīs-i şerāfet-efken eşedd-i tahzīri muḳayyed olan ārā ile mu‘anven ve ḥātime-i itā‘at-i lāzimesi mu‘āḥaze bi'l-helāki irā‘et idigi erbāb-ı beşā’ire rüşendir. Keyfe lā? Yine bu bābda ol Sırr-ı Süre-i Ḥubb u Velā (لا تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَمَنْ سَبَّهُمْ فَعَلِيهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ) ³⁵⁵³ deyü buyurduğu rivāyet-i şikāt ile mervī ḥadīs-i şerāfet-muḥtevē (L383a) sebb-i aşḥāb-ı kirāma ictirā eden mel‘ūnuñ tevbe ve inābeti ve itā‘at ü ‘ibādeti ḳabüle maḳrūn degildir ma‘nāsını müfīd olan ³⁵⁵⁴ (لا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا) ta‘bīr-i tehdīd-maṣīriyle tezyīl buyurmuşdur. Yine ḥürmet-i sebb-i aşḥāb-ı ma‘ālī-nişābı beyānda cilve-ger-i mināssa-i vürūd olan ḥadīs-i şerāfet-muḥtevē ol mertebe tehdīd ü teşdīdi ḥāvīdir ki elfāz-ı ḥürriyyetü'l-istiḥfāzını güş izāle-sāz-ı ārām-ı hūşdur. Keyfe lā? (لا تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَإِنَّهُ يَجِيءُ قَوْمٌ فِي آخِرِ الزَّمَانِ يَسُبُّونَهُمْ فَلَا تُصَلُّوا عَلَيْهِمْ وَلَا تُصَلُّوا مَعَهُمْ وَلَا تُتَاكَبُوا) ³⁵⁵⁵ (ibāret-i tehdīd-iḳtirānından ḥuşuş-ı mezkūr ne güne emr-i ‘aẓīm idigi ma‘lūm-ı erbāb-ı şu‘ūrdur. Ḥattā muḥaddisīn, ‘ibāret-i ḥadīs-i şerāfet-ḳarīn-i merḳūmdan mefhūm olan ma‘nāyı tehdīde ḥaml etmeyüp kāfir idikleri zāhir olan ḡulāt-ı Revāfıza (241a) ḥāml etdikleri şürūḥ-ı Şifā-yı teberrük-intimādan Şihāb-ı feẓā’il-nişābda maṣtūrdur. Ve ḥadīs-i āḥarda (مَنْ سَبَّ أَصْحَابِي) ³⁵⁵⁶ (فَاضْرِبُوهُ) buyurulmaḡla sebb ü ezā-yı aşḥāb-ı ma‘ālī-nişāb bā’is-i ezā-yı Resūl-i Tevvāb olduğından ḥarām olup irtikābı ta‘zīr-i teşdīd-nişābı müstelzim idigi münfehimdir. Pes ḥadīs-i sābıḳu'l-beyānda merca‘-ı zāmīr-i cem‘ ‘inde'l-ba‘z Revāfıza rāci‘ ve ‘ibāret-i ḥadīsden zāhir-i ma‘nā murād olundığı lāmi‘dir. Ve ‘inde'l-ba‘z-ı l-āḥar ehl-i İslām'a rāci‘ ve murād tehdīd ü teşdīd idigi bu ḥadīs-i nefisden mültemi‘dir. Ba‘de zālik şān-ı ‘işmet-nişān-ı ehl-i beyt ḥaḳḳında cilve-ger olan aḥādīs-i Nebeviyye'den vüçüb-i ta‘zīm ü ihtirām ve ḥürmet-i sebb ü düşnām

³⁵⁵³ “Ashâbıma sövmeyiniz! Kim ashâbıma söverse Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun.” İbni Ebî Âsim, **es-Sünne**, s. 469, nr. 1000,1001; Taberânî, **el-Mu‘cemü’l-Kebîr**, c. XII, s. 142, nr. 12709, c. XVII, s. 140, nr. 349; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. X, s. 21.

³⁵⁵⁴ “Allah onların tövbelerini de kabul etmez, ibadetlerini de.” İbni Ebî Âsim, **es-Sünne**, s. 469, nr. 1000,1001; Taberânî, **el-Mu‘cemü’l-Kebîr**, c. XII, s. 142, nr. 12709, c. XVII, s. 140, nr. 349; Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. X, s. 21.

³⁵⁵⁵ “Ashâbıma sövmeyiniz. Âhir zamanda bir topluluk gelecek, onlar ashâbıma sövüp hakaret edecektir. Onların cenâze namazını kılmayınız. Onların arkasında namaz kılmayınız. Onlarla evlenmeyiniz. Onlarla birlikte oturup kalkmayınız. Hastalandıkları zaman onları ziyaret etmeyiniz.” Müttakî el-Hindî, **Kenzü’l-Ummâl**, c. XI, s. 542, nr. 32542.

³⁵⁵⁶ “Kim benim ashâbıma sövüp hakaret ederse onu dövdünüz.” Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, c. VI, s. 260; Taberânî, **el-Mu‘cemü’s-Sagîr**, c. I, s. 393, nr. 659.

cilve-pîrâ-yı infihâm idigi mâ-lâ-kelâmdır. Keyfe lâ? Hâzret-i Şiddîka-i Kübrâ rağıya'llâhu ‘anhânın şân-ı ‘işmet-nişânında Cenâb-ı Mefhâr-ı ‘Âlem şalla'llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem; ³⁵⁵⁷ (لَا تُؤْذُونِي فِي عَائِشَةَ) deyü buyurup ve Cenâb-ı Fâtımatü'z-Zehrâ rağıya'llâhu ‘anhânın dağı vâcibü'l-ihtirâm idigin i‘lân ve îzânda (بُضْعَةٌ مِنِّي) ³⁵⁵⁸ (يُؤْذِينِي مَا آذَاهَا) deyü buyurmuşdur. Pes ^(L383b) huşûş-ı müşârun-ileyhle ve cemî‘-i ehl-i beyte ictirâ-pîrâyân-ı izdirâ ve cesâret-peymâyân-ı sebb ü iftirâ hakkında şüret-nümâ olan aḥkâm-ı şer‘iyyede aḳvâl-i ‘ulemâ-yı a‘lâm ihtilâf ile râtibe-tırâz-ı irtisâmdır. İmâm Mâlik-i sûtüde-mesâlikden rivâyet-i meşhûre üzre mücterî-i mezbûruñ tertîb-i cezâsı ictihâd-ı ḥükkâm-i şer‘e menûḫdur. Lâkin İmâm mezbûrdan ba‘zı ruvât ihbârınca aşḥâb-ı kirâm ve ehl-i beyt-i fiḥâm ve Çehâr-ı Yâr-ı Güzîn'den birine ve Mu‘âviye ve ‘Amr bin el-‘Âş'a ḥâşâ sebb ü düşnâma cür‘et eden mel‘ûnuñ kelimâtı muzaḥrefesinden zümre-i mezbûreye isnâd-ı mâ-lem-yuḥber münfehim ise vücûb-i katli muḳarrer yâḥud şetm-i ğalîzi izdirâların müstelzim ise ‘ikâb-ı şedîde istihḳâkı rûşen-gerdir. İbn-i Ḥabîb-i feżâ’il-penâḥ ğulât-ı Şî‘ânın Hâzret-i ‘Osmân rağıya'llâhu ‘anhu Rabbuhu'r-Raḥmân hakkında şüret-nümâ olan aḳvâlleri istihḳâk ta‘zîb ü nekâllerine medâr ve Şeyḫayn-ı muḥteremeyne buĝz u ‘adâveti izḫârlarıyla ta‘zîr-i şedîd ve ḥabs-i medîde sezâ-vârlıqları âşikârdır deyüp zeyl-i iftâsında vücûb-i katlleri sebb-i Nebiyy-i Muḥterem'e cür‘etlerinden bedîdârdır demişdir. Ve Saḥnûn-ı zû-fünûn Çehâr-ı Yâr-ı Güzîn'den birini ḥâşâ küfr ü ḍalâle nisbet eden mel‘anet-peyvestiñ katli vâcib idigi bî-minnetdir deyüp Ḥulefâ-yı Râşidîn'den mâ-‘adâ nücûm-i hüdâ olan aşḥâb-ı ma‘âlî-resâdan birine vech-i mezkûr üzre itâle eşedd-i nekâle istihḳâkı mücib ve ta‘zîr-i şedîdi müstevcibirdir demişdir. Ve İmâm Mâlik'den rivâyet-i uḫrâ; Hâzret-i Şiddîk-ı Ekber'e sebb ü cefânın cezâsı ta‘zîr-i şedîd ve ḥabs-i medîd ve Cenâb-ı Şiddîka-i Kübrâ'ya sebb ü ezânın cezâsı katl idigi bî-mirâdır. Zîrâ berâ‘et-i zimmet ve ³⁵⁵⁹ taḥḳîkî ‘işmeti naşş-ı Qur‘ân-ı ‘Azîmü’s-Şân'la müşbet olan muḥaddere-i muḥtere[me]ye isnâd **(241b)** maẓmûn-ı fermûde-i mûkerremeyi tekzîbe râcî‘ ve tekzîb-i kelâm-ı ḳadîm küfri mücib olmaĝla katli müstevci b idigi sâbıḳan dağı terkîm olunmuşdur. Ḥattâ Şa‘bân-ı ^(L384a) feżâ’il-iḳtirân İmâm Mâlik-i sûtüde-

³⁵⁵⁷ “Âişe hakkında söylenip de beni üzme!” Buhârî, Hibe 8, nr. 2581; Müslim, Fezâilu’s-sahâbe 82, 83, nr. 2441, 2442.

³⁵⁵⁸ “(Fatma) benim bir parçamdır. Onu üzen şey beni de üzmüş olur.” Buhârî, Fezâilü ashâbi’n-nebî 12, 16, 29, nr. 3714, 3729, 3767; Müslim, Fezâilü’ssahâbe 93-96, nr. 2449.

³⁵⁵⁹ ve L: — A.

mesâlikden Hâzret-i ‘Ā’iše-i Şiddîka radıya’llâhu ‘anhâ hakkında Rabbu'l-Erbâb³⁵⁶⁰ (يُعِظُكُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) buyurmağla şân-ı ‘işmet-nişân-ı müşârun-ileyhâda güft ü güyü i‘âde küfri mücib olmağla kâ’iliniñ vâicbü'l-ıktl idigin ifâde etmişdir. Hattâ Kādî Ebübekr Bâkıllânî Qur’ân-ı ‘Azîm ve Furqân-ı Kerîm’de Rabbu'l-‘Âlemîn zât-ı bî-şebîhini isnâdât-ı müşrikînden tenzîhde “Sübḥānehū ve Te‘ālā” buyurduğu gibi Cenâb-ı Şiddîka-i Kübrâ’nıñ ifk-i münâfîkînden berâ’etini beyânda daḥî³⁵⁶¹ (سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ) buyurmuşdur. Pes Zât-ı bî-çün isnâd-ı müşrikînden münezzeh olduğu gibi, Şiddîka-i Kübrâ’nıñ daḥî isnâd-ı münâfîkînden berâ’et-pîrâlığın inbâ “Sübḥān” lafz-ı celîliyle şüret-nümâ olduğu sebb-i Şiddîka’ya ictirânıñ cezâsı ktal idigin îmâ etmekle tavr-ı menî’u’l-ğavr-ı nazm-ı mübîn kavlı-İmâm Mâlik-i fezâ’il-ķarîne delîl-i celîldir. Keyfe lâ? Sebb-i Şiddîka-i Kübrâ ezâ-yı Nebiyy-i hidâyet-pîrâyı mücib ve³⁵⁶² ezâ-yı Nebiyy-i Güzîn ezâ-yı Rabbu'l-‘Âlemîn’i müstevcibdir. Felihâzâ mü’zî-i mel’ânet-pîrânıñ cezâsı vüçüb-i ktalle rû-nümâ ve şanî-i şenî-i merķûm a’zam-ı şiddet-mevsûm olmağın ‘azm-i kubḥı inbâ, “Sübḥān” kelime-i celîlesiyle edâ buyrulmuşdur dedigi ḥikâyet-kerde-i Ebî'l-Ḥasen eş-Sıkkîlî’dir.³⁵⁶³ Binâberîn cezâ-yı isnâd-ı ifk ktal ve cezâ-yı şetm ü sebb ta’zîr-i şedîdesidir. Felihâzâ Kûfe’de bir nâ-beķârdan resîde-i sâmi’a-i ḥuzẓâr olan şetm-i Şiddîka-i Kübrâ muḥarrik-i şiryân-ı ğayret-i sâmi’in olmağla şatim-i mel’ânet-âyîni ḥalîfe-i zamân Ebû Mûsâ bin ‘İsâ-yı ma’delet-bünyâna ihẓâr ve İbn-i Ebî Leylâ-yı fezâ’il-ârâdan mezbûruñ cezâsı sezâ-yı istiḥbâr olduķda âyîn-i ‘Arab üzre ta’zîr-i şedîdi müstevcib olan ḥalk-ı şa’r-ı re’siyle ḥadd-i kazfda ta’yîn-kerde-i fuķahâ olan seksan degnegiñ darb olunmağı emr eyledi. Ba’dehū ḥaccâmîne teslim ve şalâḥı zâhir oluncaya deĝin (L384b) ḥabsile mazḥar-ı ‘azâb-ı elîm kılındı. Keyfe lâ? ‘Ubeydullâh bin ‘Ömer el-Ḥaṭṭab’ıñ Miķdâd ibnü-l-Esved cenâblarına şetmi deryâ-yı ğaẓab-ı ‘Ömer-i ma’delet-perveri cûş u ḥurûş[a] getirdiginden nâşî ba’de’l-yevm sebb-i aşḥâb-ı ma’âlî-nişâba revm etmemek içün ‘Ubeydullâh’ıñ kaṭ’-ı lisânına ‘azîmet etmişken ‘afvı şefâ’at olunduğı rivâyet-kerde-i Ebî Zer el-Ġıffârî’dir. Ve yine

³⁵⁶⁰ “Eğer inanıyorsanız, bu gibi şeylere bir daha ebediyyen dönmemeniz için Allah size öğüt veriyor.” Nûr 24/17.

³⁵⁶¹ “Bu iftirayı işittiğiniz vakit, “Böyle sözleri ağzımıza almamız bize yaraşmaz. **Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah’ım! Bu, çok büyük bir iftiradır**” deseydiniz ya!” Nûr 24/16.

³⁵⁶² ezâ-yı Nebiyy-i hidâyet-pîrâyı mücib ve L: — A.

³⁵⁶³ Akdeniz’deki Sicilya adasından olduğu için es-Sıkkîlî veya es-Sakallî nisbesiyle anılan Ebû’l-Hasan, Mâlikî âlimlerindendir.

Hazret-i ‘Ömer-i ma‘delet-perver zümre-i ‘aliyye-i Enşâr’ı hicve mübâderet eyleyen a‘rabı huzûr-ı ma‘delet-mevfûrına ihzâr olunduğda “mezbûruñ hâk-pây-ı Nübüvvet-penâh ile teşerrüfi olmasa katl ederdim” deyü buyurduğu rivâyet-kerde-i Ebî Zer el-Herevî’dir.³⁵⁶⁴ Hattâ İmâm Mâlik-i sûtûde-mesâlik zümre-i aşhâb-ı kirâm-ı ma‘âlî-mağâmdan birini sebb ü şetme cür’et ğanâ’im-i (242a) cihâddan ‘adem-i istihkâk-ı hışseyi daği mûcib idigin ictihâd etmişdir. Zîrâ ahz-ı hışseye ehliyet ta’yîn-i naşş-ı Qur’ân-ı bâhirü'l-leme‘ânla müşbetdir. Mażmûn-ı naşş-ı mu‘cizül-kasş ile müsteħakk-ı hışse ise üç şınfa münkasım olup kısm-ı evvel ³⁵⁶⁵﴿الْفُقَرَاءُ الْمُهَاجِرِينَ﴾ ‘unvânıyla mu‘ayyen olduğdan sonra kısm-ı sâni ³⁵⁶⁶﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُ الدَّارَ وَالْإِيمَانَ﴾ fermûde-i mûkerremesine mâ-şadağ olan enşâr-ı ma‘âlî-şi‘âr idigi müberhen ve kısm-ı sâlişi ³⁵⁶⁷﴿رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ﴾ nazm-ı i‘câz-iktirânının mâ-şadağı olan ihvândır. Pes naşş u sebb-i aşhâb-ı ma‘âlî-nişâba mübâdirîniñ kısmeyn-i merķûmeynden hâric idigi müstebîndir. Ba‘de hâzâ İbn-i Şa‘bân-ı fezâ’il-bünyân kitâb-ı nefâset-intisâbında aşhâb-ı ma‘âlî-nişâbdan berâ’et-i sûtûde-şifâtı mâderi Müslime iken hâşâ zinâya nisbet edüp “İbn-i zâniye” deyü şetme cür’et eden kimesne ‘inde ba‘zı’l-‘ulemâ iki hadd ile ta‘zîr olunduğın inbâ ve bir cemâ‘atı kazfa mübâdir olanlara lüzûm-i hadd-i vâhid kâfi idigi zâhir iken aşhâb-ı ma‘âlî-nişâbın şerâfetlerinden nâşî kendüleri için hadd-i vâhid ve mâderleriçün daği hadd-i vâhid-i âhar lüzûmı lâyıķ-ter idigin inhâ etmişdir. Ve mâderi kâfire olan şahâbiye vech-i mezkûr ^(L385a) üzre şetm ü sebbe cür’et eden mel‘anet-peyvestiñ şahâbe-i şerâfet-ķarîne sebbi lüzûm-ı hadd-i vâhidiñ sebebi ve lüzûm-ı hadd-i âhar kazf için olmayup isnâd-ı fıryeden nâşî idigi rûşen-gerdir. Pes bu maķûle şanî‘-i şenî‘a mücterî olan müfterîniñ tertîb-i cezâsını taleb evlâd ü etbâ‘ı³⁵⁶⁸ mevcûd olmadığı şûretde Müslimînden bir kese maţlab olmağla tertîb-i cezâ-yı mezbûrî talebe mübâderet her

³⁵⁶⁴ Heratlı hadis hâfızlarından olan Ebû Zer Abd ibni Ahmed ibni Muhammed el-Herevî, 434/1043’de vefat etmiştir.

³⁵⁶⁵ “Bu mallar özellikle, Allah’tan bir lûtf ve hoşnudluk ararken ve Allah’ın dinine ve peygamberine yardım ederken yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılan **fakir muhacirlerindir**. İşte onlar doğru kimselerin ta kendileridir.” Haşr 59/8.

³⁵⁶⁶ “Onlardan (muhacirlerden) önce **o yurda (Medine’ye) yerleşmiş ve imanını da gönüllerine yerleştirmiş olanlar**, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir. Haşr 59/9.

³⁵⁶⁷ “Onlardan sonra gelenler ise şöyle derler: “**Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla.** Kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin tutturma! Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin.” Haşr 59/10.

³⁵⁶⁸ evlâd ü etbâ‘ı L: etbâ‘ı A.

Müslime lâzıme-i zimmetdir. Zîrâ nücüm-i hüda olan aşhâb-ı ma‘âlî-nişâbdan bir zât-ı sûtüde-sıfâtın hakkı şerâfet-i zât-ı güzîde-simât ve ef‘daliyyet-i şân-ı ma‘âlî-nişânlarından nâşî hûkûk-ı sâ‘ir kıyâs olunmaz. Hattâ ümmet-i icâbetden biri emr-i mezbûra mübâderet etmese halîfe-i İslâmın mesmû‘ı ve ma‘lûmı olduğda bilâ-müdde‘ tertîb-i cezâ-yı mücterî³⁵⁶⁹ İmâm-ı Müslimîne yâhud nevvâbına lâzım idigi kavlı şihhat-müşâdimdir. Ba‘de hâzâ Hazret-i Şiddîka-i Kübrâ radıya'llâhu ‘anhâ gibi sâ‘ir mahremân-ı hâlvat-serây-ı Risâlet-penâh olan zevcât-ı mu‘tâharâtıdan birine sebb ü cefâyâ mübâderet-sâz olan mel‘anet-perdâzın cezâsı beyânında mes‘ele-i merķūmede İmâm Mâlik-i sûtüde-mesâlikden iki kavlı mervî olup bir kavle göre halîle-i celîle-i Fahr-ı Kâ‘inât'a sebb, sebb-i Nebiyy-i Muhterem'e sebeb olmağla sâbb-ı mel‘anet-nişâbın vücûb-i katline müsebbbidir. Lâkin kavlı aḥar üzre huşûş-ı mezbûrede daḥi hükm-i şer‘î sebb-i şahâbe-i kirâmda şüret-nümâ olan vech üzre hadd-i kazfdır. İbn-i Şa‘bân-ı fezâ‘il-bünyân kitâb-ı sâbıku'z-zikrinde kavlı evveli tercîḥ ve bu emr-i ‘azîme ictirâ ile mel‘anet-pîrâ olanların vücûb-i katlin taṣrîḥ etmiştir. ‘İnde ba‘zı-l-‘ulemâ kavlı şânî daḥi ma‘mûlun-bihdir. Hattâ ehl-i beyt-i Nübüvvet'den **(242b)** birine sebebe mübâderet eden mel‘anet-peyvestin darb-ı şedîd ve teşhîr ve şalâḥı zâhir olunca ḥabs-i medîd ile ta‘zîri İmâm Mâlik-i sûtüde-³⁵⁷⁰ mesâlikden Ebû Muş‘ab rivâyetiyle vârid olmuştur. Felihâzâ Mâleka nâm beledin fakîh-i emcedi Ebu Muṭarrif eş-Şa‘bî; bir kimesnenin nisvândan biriyle şüret-nümâ-yı vukû‘ olan müdde‘âsına şahidi olmamağla taḥlîf-i **(L385b)** müdde‘î ‘aleyhâ lâzım geldikde muḥazzerâtdan olduğına binâ‘en ‘alâ mele‘i'n-nâs mahkemeye huzûrdan teḥâşî etmekle huzûr-ı ḥâkimde leylen yemîn etmek ḥ‘âhişini müdde‘î şiddet-berdüş-ı gûş etdikde “Eger duḥter-i Şiddîk-ı Ekber daḥi olsa leylen taḥlîfe râzî degilimi illâ nehâren isterim” dedigini ba‘zı mütefaḥḥihîn taṣvîb etmişken fakîh-i nezîh-i mezkûr mütefaḥḥih-i mezbûruñ fışkına ve fetvâ ve şehâdetinin ba‘de'l-yevm ‘adem-i kabûlüne ve kâ‘il-i merķūmuñ darb-ı şedîd ve ḥabs-i medîd ile lüzûm-i ta‘zîrine fetvâ verüp mütefaḥḥih-i merķūmuñ kavlı kâ‘il-i mel‘anet-mevsûmı taṣvîbi bir cunḥadır ki li'llâh buğzı mücibdir demiştir. Felihâzâ ricâlden biri üzerime bu mâddede “Ebûbekr daḥi şehâdet etse câ‘iz degildir” dese kâ‘il-i mezbûruñ kavlı mezkûrdan murâdı nişâb-ı şehâdet şüret-nümâ olmamağla şahid-i vâḥid medâr-ı

³⁵⁶⁹ tertîb-i cezâ-yı mücterî L: tertîb-i cezâsı mücterî A.

³⁵⁷⁰ ve teşhîr ve şalâḥı zâhir olunca ḥabs-i medîd ile ta‘zîri İmâm-ı Mâlik-i sûtüde- L: — A.

hüküm olamaz demek ise febihā; ve illā Ḥazret-i Şiddīk-ı Ekber'e izdirā kaşd etmiş ise şāhid-i vāhid ile 'alā rivāyetihī hükümün cevāzında kat'-ı nazar Ḥazret-i Şiddīk-ı Ekber'e naşş-āver olduğu cihetle helāke qarīb oluncaya degin darb-ı şedīd lüzūmunı beyān maḳūl-i maḳbūl-i İbn-i 'İmrān-ı fezā'il-iḳtirāndır. Şāhib-i Şifā-yı teberrük-me'āb bu maḥalde kitāb-ı nefāset-intisābının ḥitāmını inbāda teşvīkan li'n-nuzzār yādigār-i ḥāme-i fezā'il-niṣārına bu tavr üzre şenā ve te'līf-i nefāset-elīfiniñ maḳbūl olmasına bu gūne du'ā eder ki bu maḳāmda taḥrīri mev'ūd ve taṣṭirine bezl-i meḥūd olunan te'līf-i maḳṣūduñ ḥitāmı rü-nümūd olmağla incāz-ı va'de vuşul müyesser ve ifādesi irāde olunan fevā'idin icādesi şart-ı sābık üzre cilve-ger olmuştur. Bir vechile ki kitāb-ı mezbūruñ aḳsāmında her kısım ḥāhiş-gerān-ı ittılā'-ı me'āşir-i Nebeviyye'yi maṭlabına mūşıl ve ebvābından her bir bāb-ı vuşul, mebāğ-i mütālā'a-sencān-ı menhec-i müstaḳīm olmaḳ üzre resm olunmuştur. Keyfe lā? Kitāb-ı teberrük-niṣāb-ı mezbūr nüket-i bedī'a ve nādireyi ihtivā ve meḳāşid ü meṭālib-i münīfeyi iltivāda ekser teşānīfden müstefād olmayan ^(L386a) şevāridi ifāde ile rātibetirāz-ı i'tinādır. Ḥattā tafşıl üzre tertil olunan fevā'id-i bedī'ası bir vedī'a-i menī'adır ki teşānīf-i müteḳaddiminden ıstifāde yāḥud e'imme-i a'lāmın ifādesiyle ittılā'ını ḥāst-kār olduğu fā'ideye zafer-yāb olsa idrāc ile ibtihāc muḳarrer iken taṣṭir olunan fevā'id-i nefāset-maṣīr ziyādāt-ı mezbūreden ṭullāb-ı kiyāset-niṣābı ignā edeceği bī-mirādır. Pes şānī'-i menī'-i merḳūm Cenāb-ı Rabb-i Ḳayyūm'un taḥşıl-i rızāsına medār olmağı eşedd-i ibtihālde dergāh-ı 'izzetinden mes'ul ve ḳuşūr ü kūsūrunuñ 'afvı me'mul idigin ba'de'r-recā (243a) li'llāh cilve-ger-i mināşsa-i bürüz olan te'līf-i laṭīfiyle beyne'l-'ibād temeddüh murād olmadığını inbā eşnāsında riyā ve süm'a ve temeddühden maşūn olmasın niyāzda bu te'līf-i nefāset-elīfin muḥtevī olduğu me'āşir-i celīle-i Nebeviyye ve eşrefiyyet ü efdaliyyet-i Emīn-i vahy-i celīl ve risālet-i Resūl-i Cemīl ḥürmetine dergāh-ı çāre-sāz-ı tevessül-perdādır. Ve ba'de nūr-ı 'aynı tetebbu'-i me'āşir-i celīle-i Nebeviyye'ye maşrūf ve cevāhir-i zevāhir-i fezā'il-i cezīleleri maḥzen-i ḥātırına ma'tūf olmağla ibrāz-ı ḥaşā'ış-i cemīleleriyle dīdesi rüşen ve ḥātır şen olmağı recā ve mes'ul-i maḳbūlünüñ cilve-ger-i mināşsa-i ḥuşul olması şān-ı nübüvvet-niṣān-ı Risālet-me'ābı i'lā ve ḡayr-ı lāyıkdan müteberrīye taḥrīsi cihetiyle kendünün ḥāl ü şānı nār-ı cehennemden rehā ile ittışāf-pīrā ve ḥavz-ı kevşerden irvāya revālīgi temennā etmiştir. Ve ba'dehū kendüye ve Şifā-yı teberrük-intimāyı tenmīḳ ve ittılā'-ı nefāyisine sa'y ü tedḳīḳ edenlere kitāb-ı

mezbûr sebeb-i vuşûl-i me'mûl ve ³⁵⁷¹(يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا) mantûk-ı i'câz-mesûkunca zâhîre olmağı daḥi recâ ve bunuñla rızâ-yı İlâhî ve cezâl-i şevâb-ı nâ-mütenâhiye vuşûl-ı ba'de'l-irticâ ittibâ'-ı Nebiyy-i hidâyet-ittibâ' zümresine iltihâk-ı ve sebbâk-ı fûrsân-ı necâta insiyâk-ı temennâ ve aşḥâb-ı yemîn ve mazḥar-ı şefâ'at-i Seyyidü'l-Mürselîn'den olmağı ḥ'âst-kâr olduğdan soñra cemî'-i me'âsir-i celîle-i Nebeviyye'ye ^(L.386b) muvaffak olduğına ḥamd ü şenâ ve kuvve-i derrâkesiniñ bu ḥizmet-i celîlede a'mâline ve fehmi-i ḥakâyık ile emşâline fâ'ik olduğına teşekkür-pîrâ olup 'ilm-i ğayr-ı nâfi'den ve 'amel-i nâ-merfû' ya'nî ğayr-ı maḳbûlden isti'âze ile dergâh-ı Cevâd-ı Muṭlak ve kerem-i Kerîm-i Muḥakḳak'dan maḳbûlü'd-du'â olmağı temennâ edüp ḥattâ ḥasbûna'llâhu ve ni'me'l-vekîl maḳâl-i celîlin defter-i kelâma ḥüsn-i ḥitâm etmiştir. Ve'l-ḥamdu li'llâhi Rabbi'l-'Âlemîn. Ve's-şalâtu ve's-selâmu 'alâ ḥayr-i ḥalkihî ve ḥâtemi rusûlihî Muḥammedin şalla'llâhu 'aleyhî ve 'alâ âlihî ve şaḥbihî ecma'in.

İşbu tercüme-i celîleniñ kitâbeti Ḥamza-zâde 'Abdullâh Efendi'nin ḥaṭṭı ve ba'zen hâmişinde olan taḥrîrât Cenâb-ı Mü'ellif İshâk Efendi ḥazretleriniñ âşâr-ı ḳalemi ve iki cüz'-i müteferriḳ ḥaṭṭ-ı İbrâhîm Ḥanîf-i fakîriñdir.

³⁵⁷¹ “Herkesin yaptığı iyiliği ve yaptığı kötülüğü **hazır bulacağı günde** kişi, kötülükleri ile kendi arasında uzak bir mesafe bulunmasını ister. Yine Allah, sizi kendisine karşı dikkatli olmanız hakkında uymaktadır. Allah, kullarını çok esirgeyicidir.” Âli İmrân 3/30.

SONUÇ

Çok sayıda ilim ve devlet adamı yetiştirmiş bir aileden gelen ve XVII. yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII. yüzyılın ilk yarısında (1679-1734) yaşamış olan Şeyhülislam İshak Efendi, iyi bir medrese eğitimi almış, ilmî kudreti, güzel ahlakı, edebiyata ve Arapça ile Farsçaya hakkıyla vukufiyeti ile temâyüz etmiş, kendisi hakkında bilgi veren kaynaklar da bu hususta ittifak etmiş bir şahsiyettir. III. Ahmed'in padişahlığı zamanında Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından âlim, şair ve ediplerden müteşekkil bir heyet oluşturularak Yunanca, Latince, Almanca, Arapça ve Farsça'dan çeşitli eserlerin Arapça ve Türkçe'ye tercüme edildiği dönemde İshak Efendi de zikredilen heyet içinde yer almış ve Kādî İyâz'ın meşhur eseri **eş-Şifâ bi-Ta'rifi Hukûki'l-Mustafâ**'sını, **el-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ** ve Ebu'l-Leys es-Semerkandî'nin **Bustânü'l-Ârifin** adlı eserini, **el-Kasrû'l-Metîn** ismiyle Türkçe'ye kazandırmıştır. Yine aynı dönemde matbaa kurulmuş ve İshak Efendi, matbaada basılmış ilk kitap olan **Vankulu Lügati**'nin tashihinde vazifelendirilmiştir.

Giriş ve üç ana bölümden müteşekkil olan bu çalışmanın giriş bölümünde, siyer-şemâil-delâil-hasâis sahasında yazılmış en seçkin eserlerden biri olan ve mevzuları âyet, hadis, İslâm hukuku, dil ve edebiyat gibi pek çok yönden işlenen, siyer-megâzi, kelâm ve tasavvuf ilimlerinin önde gelen âlimlerinden faydalanılarak 535/1140-41 tarihinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) müslümanlar üzerindeki haklarını belirlemek ve ona karşı muhabbeti güçlendirmek maksadıyla kaleme alınan, Türk-İslâm dünyasında **Şifâ-yı Şerîf** diye şöhret bulmuş, üzerine pekçok şerh, haşiye, muhtasar ve muhtelif dillere tercüme çalışmaları yapılmış olan **eş-Şifâ bi-Ta'rifi Hukûki'l-Mustafâ**'nın gerek ilmî gerek edebî bir tür olarak tasnifine dair görüşler serdedilerek özellikle Türk edebiyatındaki edebî türler içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılmış ve bu bağlamda “siyer-megâzî, şemâil, hilye, hasâis ve delâilü'n-nübüvve” türlerinin özelliklerini içerisinde barındırması dolayısıyla bu türlerin tanımları verilmiştir.

Birinci bölümde Kadî İyâz'ın hayatı, eserleri, **Şifâ**'nın telif sebebi, tertip ve usulü, **Şifâ** kaleme alınırken istifade edilen âlimler ve eserler hakkında muhtasar bilgi verilerek Türkçe tercümeleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çünkü **Şifâ** üzerine daha

evvel yapılan çalışmalarda Türkçe tercümeleri verilirken bazen kaynaklarda mütercimlerin isimleri yanlış olarak okunduğu için olmayan bir isme tercüme metni isnat edilmiş, bazen tercüme metnlerinin mukaddimleri, ilgili araştırmacılar tarafından incelenirken “sebeb-i te’lîf” kısmında eseri tercümeye teşvik eden ya da eserin ithaf edildiği kimsenin mütercim olduğu düşünülerek yanlış isme tercüme metni isnat edilmiş, bazen de mevcut tercüme nüshaları verilirken bir diğer tercümeye ait nüsha bilgisi paylaşılmıştır. Dolayısıyla **Şifâ** tercümelerinin, özellikle 18 ve 19. yüzyılda yapılan tercümelerin gerek yazma ve gerek matbu nüshaları tarafımızdan incelenerek muhtevasına ve nüsha bilgilerine dair malumat verilmiştir.

İkinci bölümde, eserin mütercimi İshak Efendi’nin hayatı ve eserleri tanıtılarak **el-İstişfâ fî Tercemeti’ş-Şifâ**’nın şekil ve muhteva özellikleri belirtilmiştir. Bu doğrultuda, **Şifâ**’nın bütün kısım, bâb ve fasıllarını ihtiva eden çalışma metnimizde - İshak Efendi her ne kadar eserin aslına sadık kalsa da- yer yer **Şifâ**’nın aslıyla **el-İstişfâ** arasında başlıklandırmadan kaynaklı fasıllar arasında ihtilafın mevcut olduğu tarafımızdan tespit edilmiş ve ilgili yerlerde bu farklılıklar hakkında bilgi verilmiştir. Keza İshak Efendi **Şifâ**’yı tercüme ederken **Şifâ** üzerine kaleme alınan diğer şârihlerin şerhlerinden istifade ederek iktibaslarda bulunmuş, tarafımızdan bu şerhler tespit edilmeye çalışılmıştır. Keza **el-İstişfâ** ile **Şifâ**’nın aslı mukayese edilerek mütercimin tercüme usulüne dair bilgi verilmiş, eserin tercüme tarihine dair nüshalarda bir kayıt bulunmamasından dolayı **el-İstişfâ**’nın başında yer alan takrizlerden ve dönemin devlet ricalinden yola çıkarak yaklaşık bir tercüme tarihi tespit edilmeye çalışılmıştır. Yine bu bölümde **el-İstişfâ** metninde geçen Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ve diğer peygamber, melek, sahâbe, tâbiîn ve İslâm âlimlerinin vasıfları **el-İstişfâ** metninden taranıp kaydedilmiş, yerilen kimselerin vasıfları ile birlikte ayrı başlıklar altında verilmiştir. **el-İstişfâ**’nın nüsha tavsifinin yapıldığı kısımda ise tespit edilen nüshalar hakkında bilgi verilip çalışmada esas alınan nüshanın neden esas alındığı açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde metnin kurulmasında takip edilen yöntem beyan edilerek son derece müseccâ bir üslupla kaleme alınan **el-İstişfâ fî Tercemeti’ş-Şifâ**’nın Şeyhülislam İshak Efendi’nin bizzat kendi hattıyla, hâmişlerinde eserin tashihine dair notlandırmalarının yer aldığı ve kendisi tarafından baştan sona kadar

gözden geçirilmiş olması dolayısıyla İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi'nde (nr. 93) bulunan nüshası esas alınarak ve gerektiği yerlerde diğer nüshalardan istifade edilerek hazırlanan eserin transkripsiyonlu metni ortaya konulmuştur. Metnin XVIII. yüzyıla ait olmasından dolayı transkripsiyon sisteminde ünlülerin gösterilmediği yerlerde günümüz Türkçesi esas alınmış, ünlülerin yazıldığı yerlere müdahale edilmeyerek aynen transkribe edilmiştir. Metindeki Arapça ifadelerin - âyet, hadis ve kelâm-ı kibârların- dizimi Arap harfli olarak kaydedilmiş ve dipnotta manaları verilerek tahriçleri yapılmıştır. Ayrıca metinde yalnızca tercümesi verilen ya da telmihte bulunulan âyet ve hadislerin de dipnotta tahriçleri yapılmıştır.

Bu çalışmada, Türk edebiyatının “siyer-megâzî, şemâil, hilye, hasâis ve delâilü'n-nübüvve” türlerinin özelliklerini içerisinde barındıran ve **eş-Şifâ bi-Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ**'nın ilk tercümesi olması kuvvetle muhtemel olan Şeyhülislâm İshak Efendi'nin kaleme aldığı **el-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ** isimli eser transkripsiyon alfabesine aktararak okuyucunun istifadesine arz edilmiş ve gerek edebî türler açısından gerekse **Şifâ** tercümelerinden biri olması dolayısıyla konuyla ilgili yapılan çalışmalara katkı sunulmaya gayret edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdullah ibni Ahmed **es-Sünne**, nşr. Muhammed Saîd Sâlim el-Kahtânî, ibni Hanbel: Demmâm, 1406.
- Abdullah ibni'l- **ez-Zühhd**, nşr. Habîburrahmân el-A'zamî, Beyrut, Mübârek: 1419/1998.
- Abdürrezzâk: **el-Musannef**, nşr. A'zamî, I-XI, Beyrut, 1390-92/1970-72.
- Aclûnî: **Keşfü'l-Hafâ**, nşr. Ahmed el-Kalâş, I-II, Halep, Mektebetü't-Türâsi'l-İslâmî, t.y.
- Ahatlı, Erdinç: "Hasâisü'n-Nebî", **TDVİA**, c. XVI, İstanbul, 1997, s. 277-281.
- Ahmed bin Muhammed **Müzîlü'l-Hafâ an Elfâzi's-Şifâ**, I-II, Dârü'l-Fikr, eş-Şümunnî: 1409/1988.
- Ahmed ibni Hanbel: **Fezâilü's-Sahâbe**, nşr. Vasiyyullah Muhammed Abbâs, I-II, Beyrut, 1403/1983.
- _____ : **Müsned**, I-VI, Kahire 1313/1895; nşr. Şuayb el-Arnaût ve diğerleri, I-L, Beyrut 1420/1999.
- _____ : **el-Vera'**, nşr. Semîr ibni Emîn ez-Züheyri, Riyad, 1418/1997.
- _____ : **ez-Zühhd**, Beyrut, 1420/1999.
- Aliyyü'l-Kârî: **el-Esrâru'l-Merfû'a fi'l-Ahbâri'l-Mevzû'a**, nşr. Muhammed es-Sabbâğ, Beyrut, 1391/1971.
- _____ : **Şerhu's-Şifâ**, I-II, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421.
- Altınay, Ahmet Refik: **Hicri On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1988.
- Altuner, (Üzer) Nuran: **Safâî ve Tezkiresi**, İstanbul, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1989.
- Âmirî, (Yahyâ bin Ebî Bekir): **Behcetü'l-Mehâfil ve Buğyetü'l-Emâsil ve Telhîsi's-Siyer ve'l-Mûcizât ve's-Şemâil**, I-II, Beyrut, t.y.
- Bağdatı İsmail Paşa: **Hediyetü'l-Arifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn**, c. II, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1955.

- Begavî: **Şerhü's-Sünne**, nşr. Şuayb el-Arnaût-M. Züheyr Şâvîş, Dimaşk-Beyrut, 1403/1986.
- Beyhakî: **Delâilü'n-Nübüvve**, nşr. Abdulmu'ti Kal'aci, I-VII, Kahire, 1408/1988.
- _____ : **el-Medhal ile's-Süneni'l-Kübrâ**, nşr. Muhammed Ziyaurrehman el-A'zami, Kuveyt, Daru'l-Hulefa li'l-Kitabi'l-İslamiyye, t.y.
- _____ : **es-Sünenü'l-Kübrâ**, nşr. Muhammed Abdülkadir Atâ, Mekke, 1414/1994.
- _____ : **es-Sünenü's-Sagîr**, nşr. Abdulmu'ti Emîn Kal'acî, Karaçi, 1410/1989.
- _____ : **Şu'abü'l-Îmân**, nşr. Muhammed Said Besyûnî Zağlûl, I-VII, Beyrut, 1410.
- _____ : **ez-Zühdü'l-Kebîr**, nşr. Âmir Ahmed Haydar, Beyrut, 1408/1987.
- Bezzâr: **el-Müsned**, nşr. Mahfûzurrahmân Zeynullah, Âdil ibni Sa'd, I- XV, Beyrut-Medine, 1409-1427/1988-2006.
- Bilgin, A. Azmi: "Hz. Muhammed'in Muhtasar Şemâil-i Şerif Tercümesi'nde Geçen Vasıfları", **Türkiyat Mecmuası**, c. 26/1, 2016, s. 81-88.
- Bilgin, Emrah: **Devhatü'l-Meşâyih ve Zeyilleri**, Erzurum, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2016.
- Buhârî: **el-Câmiu's-Sahîh**, tahk. Mustafa Dib el-Buğa, Beyrut, Daru İbni Kesir, 1407-1987.
- _____ : **el-Edebü'l-Müfred**, nşr. Muhammed Nâsırüddîn el-Elbânî, Beyrut, 1421/2000.
- _____ : **et-Târîhu'l-Kebir**, nşr. Abdurrahmân ibni Yahyâ el-Yemânî ve diğerleri, I-IX, Haydarâbâd, 1360-1380/1941-1960.
- Bursalı Mehmed Tahir: **Osmanlı Müellifleri**, I, Haz. M. A. Yekta Saraç, Ankara, Tüba Yay., 2016.

- Bürrî, Muhammed ibni **el-Cevhere fî Nesebi'n-Nebî ve Ashâbihi'l-Aşere**, nşr. Abdillâh et-Tilimsânî: Muhammed Altuncî, I-II, Riyad, 1403/1983.
- Ca'fer ibni Muhammed **Delâilü'n-Nübüvve**, nşr. Âmir Haşan Sabrî, Mekke, el-Firyâbî: 1406/1989.
- Canım, Rıdvan: **Divan Edebiyatında Türler**, Ankara, Grafiker Yay., 2010.
- Cehdamî, İsmâil ibni **Fazlû's-Salât ale'n-Nebî**, nşr. Muhammed Nâsırüddîn İshâk: Elbânî, Beyrut, 1977.
- Dârekutnî: **es-Sünen**, nşr. Abdullah Hâşim Yemânî, Medine, 1386/1966.
- Dârimî: **es-Sünen**, thk. Fevvâz Ahmed Zemrilî, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1407.
- Develioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitabevi Yay., 1998.
- Deylemî: **el-Firdevs bi-Me'sûri'l-Hitâb**, nşr. Saîd b. Besyûnî Zağlûl, I- V, Beyrut, 1406/1986.
- Doğan, Muhammed Nur: “Lâle Devri Şairlerinden İshak Efendi'nin Orjinal Bir Mesnevîsi Bi'set-nâme: Metin-Nesre Çeviri-Açıklama”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi** 27, 1997.
- _____ : **Şeyhülislam İshak Efendi Hayatı Eserleri ve Divanının Edisyon Kitiği**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 1997.
- _____ : “Şeyhü'l-İslâm İshak Efendi (Hayatı Şahsiyeti ve Eserleri)”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi [İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi] [TDED]**, 1986-1993, cilt: XXVI, s. 235-262.
- Ebû Bişr ed-Dûlâbî: **el-Esmâ ve'l-Künâ**, I-III, Beyrut, 1421/2000.
- Ebû Dâvud: **es-Sünen**, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd, Beyrut, Mektebetü'l-Asriyye, t.y.

- Ebû İshâk İbrâhîm ibni Alî el-Husrî: **Zehrü'l-Âdâb ve Semerü'l-Elbâb**, nşr. Yûsuf Ali Tavîl, I- II, Beyrut, 1417/1997.
- Ebû Nuaym el-İsfahânî: **Delâilü'n-Nübüvve** nşr. Muhammed Revvâs Kal'acî- Abdülber Abbâs, I- II, Beyrut, 1419/1999.
- _____ : **Hilyetü'l-Evliyâ**, I-X, Beyrut, 1405.
- Ebû Temâm er-Râzî: **el-Fevâid**, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, Riyad, 1412.
- Ebû Ya'lâ el-Mevsilî: **Müsned**, nşr. Hüseyin Selîm Esed, I-XIII, Dımaşk-Beyrut, 1407/1987.
- Ebü'l-Leys es-Semerkandî: **Bahru'l-Ulûm**, nşr. Mahmûd Mataracî, I-III, Beyrut, Dâru'l-Fikr, t.y.
- Ebü's-Şeyh: **Ahlâku'n-Nebî ve Âdâbüh**, nşr. Sâlih ibni Muhammed el- Veneyyân, Riyad, 1418/1999.
- _____ : **et-Ta'dîl ve't-Tecrîh limen Harrece lehü'l-Buhârî fi'l-Câmi's-Sahîh**, nşr. Ebû Lübâbe Hüseyin, Riyad, 1406/1986.
- Erdem, Sadık: **Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yay., 1994.
- eş-Şâmî, Şemseddin: **Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sîreti Hayri'l-İbâd**, nşr. Mustafa Abdülvâhid vd., I-XII, Kahire, 1407-1417/1986-1997.
- Fatîn Davud: **Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatîn Tezkiresi) (e-kitap)**, Haz. Ömer Çiftçi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., t.y.
- Fayda, Mustafa: "Siyer ve Megâzî", **TDVİA**, c. XXXVII, İstanbul, 2009, s. 324-326.
- Gökalp, Murat: **Kâdî İyâz ve Şifâ Adlı Eserinde Peygamber Tasavvuru**, Ankara, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2005.
- Hafâcî Şihâbüddîn: **Nesîmü'r-Riyâz fî Şerhi Şifâi'l-Kâdî İyâz**, nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ, I-VI, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421.

- Hâfız Seyyid **Tercemetü's-Şifâ fî Şemâili Sâhibi'l-Istifâ**, Hacı Muhammed Lübbî Mahmud Efendi, nr. 598.
Efendi:
- Hâkim: **el-Müstedrek ale's-Sahîhayn**, nşr. Mustafa Abdulkadir Atâ, I-IV, Beyrut, Dârü'l- Kutubi'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Hanîf İbrahim Efendi: **Hulâsatü'l-Vefâ fî Şerhi's-Şifâ**, Süleymaniye Kütüphanesi, Serez Koleksiyonu, nr. 378.
- Hatîb el-Bağdâdî: **el-Câmi' li-Ahlâki'r-Râvî**, nşr. Mahmûd et-Tahhân, I-II, Riyad, 1403/1983.
- _____ : **el-Fakîh ve'l-Mütefakkih**, nşr. Ebû Abdurrahman Âdil b. Yûsuf el-Azzâzî, I-II, Riyad, 1417/1996.
- _____ : **Târîhu Bağdâd**, I-XIV, Dârü'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.
- Hatîb et-Tebrîzî: **Mişkâtü'l-Mesâbih**, nşr. Muhammed Nâsırüddîn el-Elbânî, I- III, Beyrut, 1399/1979.
- Hennâd ibni Serî: **ez-Zühhd**, nşr. Abdurrahmân el-Ferîvâî, I-II, Kuveyt, 1406.
- Heysemî: **Buğyetü'l-Bâhis an Zevâidi Müsnedi'l-Hâris** nşr. Hüseyin Ahmed Salih el-Bâkirî, Medine, 1413/1992.
- Heysemî: **Keşfü'l-Estâr**, nşr. Habîbürrahman el-A'zamî, I-IV, Beyrut, 1399-1405/1979-1985.
- _____ : **Mecma'u'z-Zevâid**, Beyrut, 1967.
- _____ : **Mecma'u'l-Bahreyn fî Zevâidi'l-Mu'cemeyn**, nşr. Abdülkuddûs ibni Muhammed Nezîr, Riyad, 1415/1995.
- Humeydî: **Müsned**, nşr. Habîbürrahmân el-A'zamî, 1409/1988.
- Hülagu, Metin: **Sultan İkinci Abdulhamid'in Sürgün Günleri**, İstanbul, Pınar Yay., 2007.
- Hüseyin et-Trabzonî: **Tercüme-i Şifâ-i Şerîf**, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Koleksiyonu, nr. 58.
- Işık, Emin: "Çantay, Hasan Basri", **TDVİA**, c. VIII, İstanbul, 1993, s. 218-219.

- İbni Abdilber: **Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fadlihî**, nşr. Fevvâz Ahmed Zemirlî, Beyrut, 1424/2003.
- _____ : **el-İstî'âb**, I-IV, Kahire, 1328.
- _____ : **el-İstizkâr**, nşr. Salim Muhammed Atâ-Muhammed Ali Muavvız, Beyrut, 1421/2000.
- İbni Asâkir: **Târîhu Medîneti Dımaşk** nşr. Ömer ibni Garâme el-Amrî, I-LXX, Beyrut, 1995.
- İbni Batta: **el-İbârietü'l-Kübrâ**, nşr. Yûsuf ibni Abdillâh ibni Yûsuf el-Vâbil, I-IX, Riyad, 1409-1418.
- İbni Ebî Asım: **el-Âhâd ve'l-Mesânî**, nşr. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire, I-IV, Riyad, 1411/1991.
- _____ : **Es-Sünne**, nşr. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire, I-II, Riyad, 1419/1998.
- _____ : **ez-Zühed**, nşr. Abdülalî Abdülhamîd Hâmid, Kahire, 1408.
- İbni Ebi'd-Dünya: **el-İşrâf fî Menâzili'l-Eşrâf**, nşr. Necm Abdurrahmân Halef, Riyad, 1411/1990.
- _____ : **el-Ukûbât**, nşr. Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf, Beyrut, 1416/1996.
- İbni Ebî Şeybe: **el-Musannef**, nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût, I-VII, Riyad, 1409.
- İbni Hacer el-Askalânî: **Fethü'l-Bârî**, I-XIII, Beyrut, 1379.
- _____ : **el-İsâbe**, I-IV, Kahire, 1328.
- _____ : **el-İsâbe**, nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî, I-VIII, Kahire, 1390- 92/1970-72.
- _____ : **el-Metâlibü'l-âliye bi-Zevâidi'l-Mesânîdi's-Semâniye**, nşr. Habîburrahman el-A'zamî, I-IV, Kuveyt, 1393/1973.
- İbni Hallikân: **Vefeyâtü'l-A'yân**, nşr. İhsan Abbâs, I-VII, Beyrut, 1900.
- İbni Hazm: **Cevâmiu's-Sîre**, Beyrut, 1403/1983.
- İbni Hibbân: **es-Sahîh**, nşr. Şuayb el-Arnaût, I-XVI, Beyrut, 1418/1997.

- _____ : **es-Sikat**, nşr. Seyyid Şerefüddîn Ahmed, Beyrut, 1395/1975.
- _____ : **Kitâbü'l-Mecrûhîn**, nşr. Mahmûd İbrâhim Zâyed, I-III, Halep, 1976.
- İbni Hişâm: **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, nşr. Mustafâ es-Sekkâ ve diğçerleri, I- IV, Kahire, 1355/1936.
- İbni Huzeyme: **es-Sahîh**, nşr. Muhammed Mustafâ el-A'zamî, I-IV, Beyrut, 1391/1991.
- İbni İshâk: **es-Sîre**, nşr. Muhammed Hamîdullah, Konya, 1401/1981; (nşr. Süheyl ez-Zekkâr), Beyrut, 1398/1978.
- İbni Kesîr: **Câmiü'l-Mesanid ve's-Süneni'l-Hadî li-Akvami Senen**, nşr. Abdûlmelik ibni Abdillâh, I-X, Mekke, 1419/1998.
- _____ : **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, nşr. Mustafa Abdülvâhid, I-IV, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, t.y.
- İbni Kunfüz: **Vesîletü'l-İslâm bi'n-Nebî Aleyhi's-Salâtü ve's-Selâm**, nşr. Süleymân Sîd, Beyrut, 1404/1984.
- İbni Mâce: **es-Sünen**, thk. Muhammed Fuâd Abdalbaki, Kahire, Dâru İhyâi'l-Kütüb, 1373.
- İbni Sa'd: **et-Tabakatü'l-Kübrâ**, nşr. Muhammed Abdulkadir Atâ, I- VIII, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.
- İbnü'l-Esîr (İzzüddîn): **Üsdü'l-Gâbe**, nşr. M. İbrâhim el-Bennâ ve diğçerleri, I-V, Kahire, 1390/1970.
- İbnü'l-Esîr (Mecdüddîn): **en-Nihâye fî Garibi'l-Hadîs**, nşr. Mahmûd Muhammed et- Tanâhî-Tâhir Ahmed ez-Zâvî, I-V, Kahire, 1383/1963.
- İbnü'l-İrâkî: **Tarhu't-Tesrîb fî Şerhi't-Takrîb, (Takrîbü'l-Esânîd ve Tertîbü'l-Mesânîd)**, I-VIII, Kahire, 1353.
- İmâm Mâlik: **el-Muvattâ'**, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Ebu Dabi Müessesetu Zâyid b. Sultan, 1425.
- İpşirli, Mehmet: "Abdullah Efendi, Yenişehirli", **TDVİA**, c. I, İstanbul, 1988, s. 100-101.

- _____ : “Damadzâde Ahmed Efendi”, **TDVİA**, c. VIII, İstanbul, 1993, s. 449-450.
- _____ : “Mirzazâde Şeyh Mehmed Efendi”, **TDVİA**, c. XXX, Ankara, 2020, s. 170-171.
- İshâk ibni Râhûye: **Müsned**, nşr. Muhammed Muhtâr Dırâr el-Müftî, Beyrut, 1423/2002.
- İsmail Belîğ: **Nuhbetü’l-Âsâr li-Zeyli Zübdetü’l-Eş‘âr**, Haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., 1999.
- Kadı İyâz: **eş-Şifâ bi-Ta’rîfi Hukûki’l-Mustafâ**, I-II, Ammân, Dâru’l-Fahyâ, 1407.
- _____ : **eş-Şifâ bi-ta’rîfi Hukuki’l-Mustafâ**, nşr. Abduh Alî Kûşek, Dımaşk-Beyrut, 1420/2000; nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî, I-II, Kahire, 1977; nşr. Muhammed el-Menûnî, Beyrut, 1423/2002.
- _____ : **Tertîbü’l-Medârik ve Takrîbü’l-Mesâlik li-Ma‘rifeti A‘lâmi Mezhebi Mâlik**, nşr. Muhammed ibni Tâvî et-Tancî, Rabat, 1383/1965; nşr. Saîd Ahmed A‘râb, I-VIII, Mağrib, 1981-1984.
- Kandemir, M. Yaşar: **al-Kâdî ‘İyâd ve Buğyat ar-Râ’id fîmâ fî Hadîs Umm Zar‘min al-Favâ’id**, İstanbul, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1977.
- _____ : “eş-Şifâ”, **TDVİA**, c. XXXIX, İstanbul, 2010, s. 134-138.
- _____ : “Şemâil”, **TDVİA**, c. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 497-500.
- _____ : **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, I-III, İstanbul, Tahlil Yay., 2012.
- _____ : “Ümmü Zer‘ Hadîsi”, **TDVİA**, XLII, İstanbul, 2012, 333-335.
- Kelâbâzî, Muhammed ibni İbrâhim: **Bahru’l-Fevâid el-Meşhûr bi-Me‘âni’l-Ahbâr**, nşr. Muhammed Hasan İsmâil-Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Beyrut, 1420/1999.

- Köten, Âkif: “Kadı İyaz, Hayatı, Eserleri ve eş-Şifâ’sının Özellikleri”, **UÜ İlâhiyât Fakültesi Dergisi**, VII, Bursa 1998, s. 269-278.
- Kudâ’î: **Müsnedü’ş-Şihâb**, nşr, Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, I-II, Beyrut, 1405/1985.
- Kurtubî Muhammed ibni Ahmed: **el-İ’lâm bi-mâ fî Dîni’n-Nasârâ mine’l-Fesâdi ve’l-Evhâm ve İhzâri Mehâsini Dîni’l-İslâm ve İsbâti Nübüvveti Nebiyyinâ Muhammed Aleyhi’s-Salâtü ve’s-Selâm**, nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ, Kahire, 1398.
- _____ : **el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân**, nşr. Hişâm Semîr el-Buhârî, I-XX, 2003/1423.
- Lâlekâî: **Şerhu Usûli İ’tikâdi Ehli’s-Sünne ve’l-Cemâ’a**, nşr. Ahmed ibni Sa’d el-Gâmidî, I-IX, Suûdiyye, 1423/2003.
- Ma’mer b. Râşid: **el-Câmi’**, nşr. Habîbürrahman el-A‘zamî, I-X, Beyrut, 1403/1983.
- Mâverdî: **A‘lâmü’n-Nübüvve**, nşr. Muhammed el-Mu’tasım billâh el-Bağdâdî, Beyrut, 1987.
- Mehmed Süreyyâ: **Sicill-i Osmânî**, Haz. Seyit Ali Kahraman, Nuri Akbayar, c. III, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996.
- Mehmed Tevfik: **Kâfile-i Şuara, (e-kitap)**, Haz. Fatma Sabiha Oğuz Kutlar vd., Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2017.
- Mirzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi: **Tezkiretü’ş-Şuarâ, (e-kitap)**, Haz. Adnan İnce, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2018.
- Mustafa Münîb Hacı Biberzâde: **Şifâ-i Şerîf Tercümesi**, Balıkesir Mutasarrıf Ömer Ali Bey Kütüphanesi, nr. 1524.
- Münâvî: **Feyzü’l-Kadîr**, I-VI, Kahire, 1356/1938.
- Müslim: **el-Câmi‘u’s-Sahîh**, thk. M. Fuâd Abdulbâkî, Beyrut, Dâru İhyâi’t-Turâs, 1955.
- Mütercim Âsım Efendi: **Burhân-ı Kâtî**, Ankara, TDK Yay., 2000

- _____ : **Kāmûsü'l-Muhît Tercümesi**, Haz. Mustafa Koç, Eyüp Tanrıverdi, c. II, c. V, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., 2013.
- Müttakî el-Hindî: **Kenzü'l-Ummâl fî Süneni'l-Akvâli ve'l-Ef'âl**, nşr. Bekrî Hayyânî-Saffet es-Sekkâ, I-XV1, Beyrut, 1401/1981.
- Müstakimzâde Süleyman Sa'deddîn Efendi: **Tuhfe-i Hattâtîn**, Haz. Mustafa Koç, İstanbul, Klasik Yay., 2011.
- Nâfi' bin Ebî Nuaym: **Cüz' fihî Ehâdîsi Nâfi' bin Ebî Nuaym**, nşr. Ebü'l-Fazl el-Huveynî el-Eserî, Tanta, 1411/1991.
- Nesâî: **es-Sünen**, thk. Abdulfettah Ebû Gudde, Haleb, Mektebetü'l-Matbuati'l-İslâmiyye, 1986.
- _____ : **Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle**, nşr. Fârûk Hamâde, Beyrut, 1407/1987.
- _____ : **es-Sünenü'l-Kübrâ**, nşr. Abdülgaflâr Süleymân el-Bündârî-Seyyid Kisrevî Hasan, I-VI, Beyrut, 1411/1991.
- _____ : **Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Lugât**, I-II, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.
- Pakalın, M. Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, MEB Yay., 1971.
- Râmhürmüzî: **Emsâlü'l-Hadîs**, nşr. Ahmed Abdülfettâh Temmâm, Beyrut, 1409.
- Raşid Mehmed Efendi-Çelebizade İsmail Asım Efendi: **Târîh-i Râşid ve Zeyli**, Haz. Abdulhakir Özcan vd., c. III, İstanbul, Klasik Yay. 2013.
- Saraç, M. A. Yekta: **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat**, İstanbul, Gökkubbe Yay., 2010.
- Sehâvî: **el-Kavlü'l-Bedî' fî's-Salâti ale'l-Habîbi's-Şefî'**, nşr. Muhammed Avvâme, Medine, 1428/2007.

- Süheylî: **er-Ravzu'l-Ünüf fî Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye l'ibni Hişâm**, nşr. Abdurrahman el-Vekîl, I-VII, Kahire, 1387-90/1967-70.
- Süyûtî: **ed-Dürrü'l-Mensûr**, I-VIII, Beyrut, 1993.
- _____ : **Menâhilü's-Safâ fî Tahrîci Ehâdîsi's-Şifâ**, nşr. Semîr el-Kâdî, Beyrut, 1408/1988.
- Şâfiî: **es-Sünenü'l-Me'sûre**, nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî, Beyrut, 1406/1986.
- _____ : **Müsnedü'l-İmâm eş-Şâfiî**, nşr. Mâhir Yâsîn Fahl, I-IV, Kuveyt, 1425/2004.
- Şem'dâni-zâde Fındıklı Süleyman Efendi: **Şem'dânî-Zâde Fındıklı Süleyman Efendi Târihi (Mür'i't-Tevârih), (e-kitap)**, c. 1, Haz. Münir Aktepe, İstanbul, İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Yay. 1976.
- Şemseddin Sâmî: **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul, Çağrı Yay., 2005.
- Şeyhî: **Vekâyi'u'l-Fuzalâ**, Haz. Ramazan Ekinci, c. I, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., 2018.
- Şeyhülislam İshak Efendi: **el-İstişfâ fî Tercemeti's-Şifâ**, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi, nr. 93.
- Tâlib Hoca-zâde Hâfız İshak en-Necîb el-Karsî: **Tercüme-i Şifâ-i Şerîf**, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Koleksiyonu, nr. 59.
- Taberî: **Câmiu'l-Beyân** nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, I-XXIV, Kahire, 1420/2000.
- _____ : **Târîh**, I-V, Beyrut, 1407.
- Taberânî: **el-Mu'cemü'l-Evsat**, nşr. Târik ibni İvezullah ibni Muhammed Abdülmuhsin ibni İbrâhim el-Hüseynî, Kahire 1415/1995.
- _____ : **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, I-XXV, Beyrut, 1404/1984.
- _____ : **el-Mu'cemü's-Sagîr (er-Ravzu'd-Dânî)**, nşr. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emrîr, I-II, Beyrut, 1405/1985.

- _____ : **Müsnedü's-Şâmiyyîn**, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, I-IV, Beyrut, 1416/1996.
- _____ : **ed-Duâ**, nşr. Abdülkadir Atâ, Beyrut, 1403.
- Tahâvî: **Şerhu Müşkili'l-Âsâr**, nşr. Şuayb el-Arnaût, I-XV, Beyrut, 1415/1994.
- Tayâlisî: **Müsned**, nşr. Muhammed ibni Abdilmuhsin et-Türkî, I-IV, Cîze, 1419-1420/1999.
- Tirmizî: **es-Sünen**, thk. İbrahim Utve, Mısır, 1975.
- _____ : **eş-Şemâilü'l-Muhammediyye**, nşr. Seyyid Abbâs el-Cüleymî, Beyrut, 1412.
- Turâbî, Ahmet Hakkı: "İshak el-Mevsılî", **TDVİA**, c. XXII, İstanbul, 2000, s. 536-537.
- Uğur, Mücteba: **Hadis İlimleri Edebiyatı**, Ankara, TDV Yayınları, 1996.
- Uzun, Mustafa: "Hilye", **TDVİA**, c. XVIII, İstanbul, 1998, s. 44.
- Uzunçarşılı, İsmail **Büyük Osmanlı Tarihi**, c. VI, Ankara, Türk Tarih Hakkı: Kurumu, 1988.
- Vak'anüvis Subhî **Subhî Tarihi (Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte 1730-1744)**, Haz. Mesut Aydınar, İstanbul, Kitabevi Yay., 2007.
- Mehmed Efendi: **1744)**, Haz. Mesut Aydınar, İstanbul, Kitabevi Yay., 2007.
- Yardım, Ali: "Şemâil Nev'inin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitâbü's-Şemâili", **DÜİFD**, I (1983), s. 349-409.
- Yavuz, Yusuf Şevki: "Delâilü'n-nübüvve", **TDVİA**, c. IX, İstanbul, 1994, s. 115-117.
- _____ : "Mestçizâde Abdullah Efendi", **TDVİA**, 3. bs., Ek-2, Ankara, 2019, s. 258-259.
- Yılmaz, Ahmet: **Kâdî İyâz'ın Kitâbü's-Şifâ Adlı Eseri ve Osmanlıda Şifâhânlık Geleneği**, İstanbul, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2015.
- Zebîdî: **İthâfü's-Sâde**, I-X, Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y.

- Zehebî: **Mîzânü'l-İ'tidâl**, nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî, I-IV, Kahire, 1382/1963.
- _____: **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'**, nşr. Şuayb el-Arnaût ve diğçerleri, I-XIII, Beyrut, 1402-1405/1982-1985.
- _____: **Târîhu'l-İslâm**, nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî ve diğçerleri, I-LV, Beyrut, 1407/1987.
- Zeylaî: **Tahrîcü'l-Ehâdîs ve'l-Âsâri'l-Vâkı'a fî Tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî**, nşr. Abdullah b. Abdurrahman es-Sa'd, I-IV, Riyad, 1414.
- Zeynüddîn el-İrâkî: **el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr fî'l-Esfâr**, Kahire, el-Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, t.y.
- Ziriklî: **el-A'lâm**, nşr. Züheyr Fethullah, I-VIII, Beyrut, 1984.
- Zürkânî: **Muhtasaru'l-Makasidi'l-Hasene fî Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdîsi'l-Müştehra ale'l-Elsine**, nşr. Muhammed ibni Lutfî es-Sabbâğ, Riyad, 1416/1995.

EKLER

Resim 1 İsmailağa Camii. Kaynak: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/seyhulislam-ismail-efendi-camii/#16/41.026586/28.947834>

Resim 2 Çarşamba'da Ebûishak İsmâil Efendi'nin kendi adıyla anılan caminin hazîresindeki mezar taşı – Fatih/İstanbul. Kaynak: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebuishak-ismail-efendi>

Resim 3 Çarşamba'da Şeyhü'lislâm İshak Efendi'nin, babasının adıyla anılan cami hazîresindeki mezar taşı – Fatih/İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve ortaöğrenimini Diyarbakır'da tamamladı. 2012'de Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde (AÖF Kamu Yönetimi) lisans eğitimini, 2017'de İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda “Sohbetnâme-i Muhammed Murâd Buhârî (Metin ve İnceleme) isimli çalışmasıyla yüksek lisans eğitimini tamamladı. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İslam Edebiyatı'nda doktora öğrenimine başladı. Hala, Türkiye Yazma Eserler Kurumu'nda yazma eser uzmanı olarak çalışmaktadır.